De Hollandsche Lelie. Jaargang 17

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 17. L.J. Veen, Amsterdam 1903-1904

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003190301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

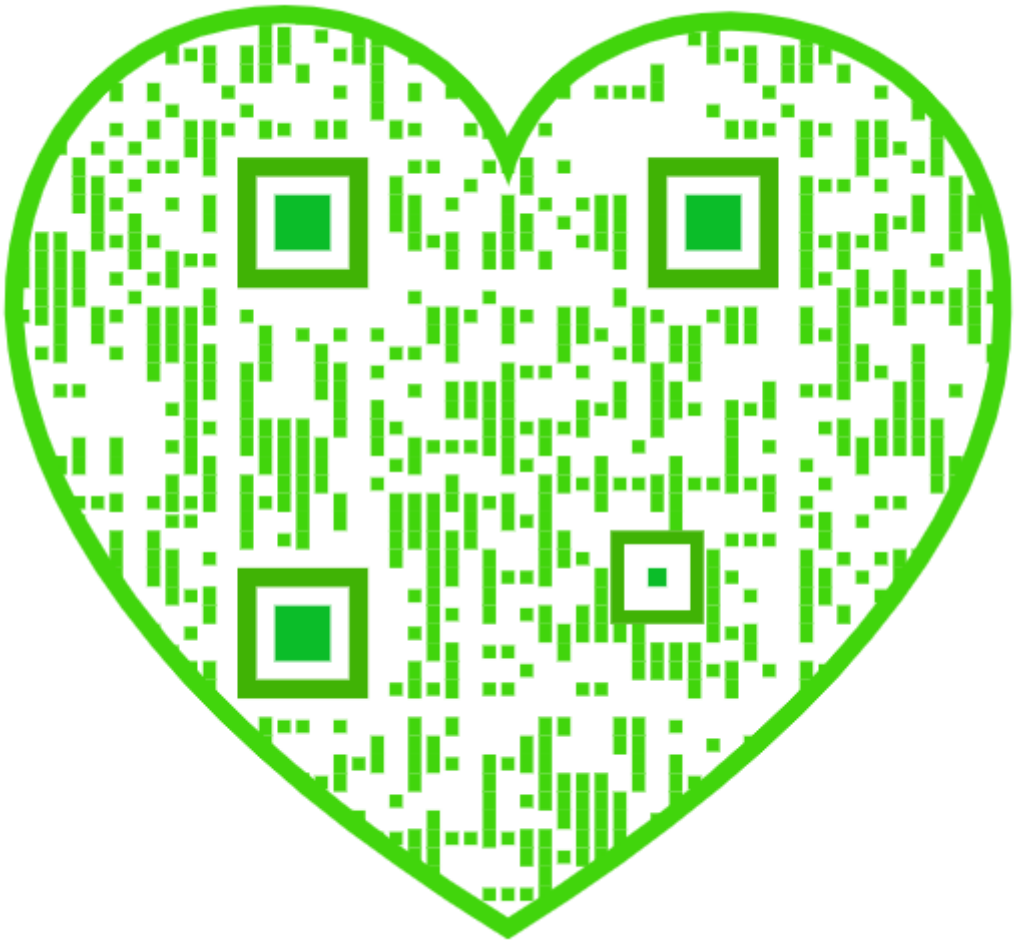

MEVR. MARIE MARX - KONING

1 Juli 1903.
17de Jaargang.
No. 1.

Hoofdartikel
Waarheid.

Dit hoofd-artikel is het begin van een korte reeks hoofdartikelen, die ik hoop te geven over ‘Waarheid’, naar aanleiding van het verzoek van een der abonnées, over dit onderwerp te willen schrijven ‘niet voor háár alleen, maar voor alle abonnées.’ - De vraagster schrijft o.a.: ‘Wanneer niet *ik* zelf, maar een ander dupe wordt van een of ander gezegde of daad, hoè moet ik dan doen? Is 't dan niet beter te zwijgen, of onwaar te zijn uit liefde voor die persoon?’ Op dat punt valt er véél te zeggen. Een éérste blik op mijn standpunt in dezen geeft het onderstaande, overgenomen uit een artikel van mij in 't Soer: Handelsblad, naar aanleiding van ‘Nettie Wilmers’ door F.J. Van Uildriks (bij Hilarius, Almeloo) 1902.

Er is intusschen in Nettie Wilmers één bijzonder punt waarop ik graag de aandacht wil vestigen, omdat ik het er zoo volkomen mee eens ben; en omdat de tegenwoordige richting op datzelfde punt juist van een tegenovergestelden aard is, een van altijd maar de waarheid zeggen, de zuivere, onomwonden wáárheid, - of het ook harten breekt wellicht, of levenslange verwijdering teweegbrengt, - thut nichts! - Mej. F.J. Uildriks schijnt er anders over te denken; zij maakt tot hoofdintrigue van haar verhaal de kleine oneerlijkheid van Meta Wilmers, een nichtje van Nettie. Meta namelijk wil, wanneer ze als backfischje naar een bal gaat, daartoe graag een blauwe collier bezitten, waarvoor ze echter geen geld heeft die te koopen. Daarom schaft zij zich het ding in stilte aan, op crediet, doet het eerst om wanneer ze al alleen onderweg is in 't rijtuig, en stopt het daarna voor altijd weg in een afgesloten laatje. Als dan, aan 't eind van 't jaar, de tijd der rekeningen nadert, heeft ze natuurlijk geen geld tot betalen, maar een gelukkig toeval doet haar een postwissel onder de oogen krijgen, waarop haar tante Nettie Wilmers dertig gulden heeft te ontvangen, als honorarium voor een tijdschrift-bijdrage. - Ze weet wel dat hare tante, als eerstbeginnende, op dat salaris niet heeft durven rekenen, en ze den wissel dus kan verduisteren zonder vrees voor ontdekking. De nood dwingt haar; ze is nog te jong om geheel en al te beseffen welk een innig gemeene daad het is een handteekening te vervalschen; en zoo komt ze er toe zich,

door het namaken van tante Netties schrift, den wissel toe te eigenen. Jaren gaan over dat bedrog heen, het wordt nooit ontdekt; ze heeft er zich later genoeg over geschaamd, maar het nooit durven vertellen.

Daar, terwijl ze reeds geëngageerd is en op het punt staat naar Indië te vertrekken, komt tante Nettie, door een samenloop van omstandigheden, er achter hoe haar wel degelijk een honorarium werd toegezonden indertijd. - Meta, vreezende dat een nader onderzoek de waarheid aan het licht zal brengen, besluit nu maar liever alles aan tante Nettie te vertellen, en haar mededoogen in te roepen voor het gebeurde.

Ik moet bekennen dat ik, op dit critieke punt aangekomen, dacht: Daar heb je 't al, nu zullen we ‘de’ tendenz krijgen; daarin bestaande dat Nettie van zulk stilzwijgen niet weten wil, en zich verplicht rekent, in Meta's belang, de waarheid te zeggen aan de ouders; waaruit dan natuurlijk wel huiselijk leed en allerlei ellende volgt; maar.... de wáárheid gaat voor! *Wáár* moet je nu eenmaal wezen, al maak je er ook iedereen ongelukkig door! Hoe heerlijk is het me dus meegevallen, hoe warm heb ik mej. Uildriks in gedachten de hand gedrukt, toen ik, in plaats van deze tendenz, te lezen kreeg dat Nettie Wilmers besloot liever te zwijgen, om haar broer en schoonzuster geen verdriet aan te doen. Ze vond het al te hard, om het jonge meisje, dat op het punt stond haar ouderlijk huis voorgoed te verlaten, juist in die laatste dagen zulk een groote schande aan te doen, door te vertellen dat zij zich het geld van een ander had toegeëigend, en nog wel door een handteekening ná te maken. Liever dus dan de waarheid te zeggen, vergaf zij in stilte haar nichtje, en droeg bovendien zelve nog eenigszins de gevolgen der straf die deze eigenlijk had verdiend; omdat haar geheimzinnigheid over het vermiste honorarium natuurlijk door de ouders van Meta eenigermate kwalijk werd genomen.

Het scheen mij werkelijk niet overbodig, dit eenvoudige geschiedenisje even uitvoerig te vertellen, omdat het een welsprekend bewijs is van het zuiver-voelen der auteur. De liefde, die alles vergeeft en alles bedekt, al dwingt dit aldus-doen ook tot een zekere onwaarheid soms, staat veel hooger, dan het harde, gevoellooze, eigengerechtige ‘de waarheid bovenal’ van de tegenwoordige moderne-vrouw-richting. Om die reden vind ik het boek van mej. Uildriks fijngevoeliger dan menig dames-verhaal van den laatsten tijd, en wensch ik het gaarne een ruimen lezerskring toe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sonnetten.
door Annie Nauta.

Met zachte stem, in hulpeloos geween,
Stond daar een smeekend kind - vol droeven rouw,
't Vroeg met zijn blik, of ik het troosten wou -
De wereld was zoo koel - en 't stond alléén.

Ik zag in de□oogen van een schuld'loos kind,
En 'k wist op eens, dat ruwe spot zijn ziel

Zou treffen.... Wie zou hèlpen, als hij viel -
Wie troosten zacht, dat zwak en eenzaam kind?

Een kind - dat pijnlijk-wreed zijn onmacht voelt
Om sterk te zijn, wanneer de menschen komen
Met 't Eigen-Ik, als koning op een troon -

Wie is er dan, die hem zijn slapen koelt -
En 't glansloos oog weer glinstren doet? - den loomen
Voeten veerkracht geeft - bij 's werelds smaad en hoon?

Geen blij geluk.... zoo hoorde□ik fluistrend spreken,
Geen roos uit 's Levens overvloed zal zijn
Uw deel... geen aardsch geluk - want brozig-fijn
Subtiel en teer, zult ge□in uw ziele kweeken

Een blanke bloem - een bloem vol tooverkracht,
Die wast door smart - en schooner wordt door lijden
En eenmaal u tot Priesteres zal wijden
Van eene ziel, die eenzaam, op u wacht....

Geplaatst door 't grillig Lot, in sombre straat
Waar wild veel Levens-wee door henen giert -
Háár zultg e hullen in úw ziels-gewaad

Dán opent glanzend zich de bloem - en zwiert
De gouden blaadren ruischend wìjd en zijd...
En straalt haar schoon in àl-volkomenheid.

Bij al de blijheids-tonen van het leven,
Weent zacht mijn ziel - en treurt van stille smart,
Waarom mocht ik mijn reinste-Ik niet geven,
Toen smeekte□een teer en fijngevoelig hart?

Ach - onontwijd lag nog een ziele blank
Gehuld in 't droome-kleed van fantazie -
Waarom werd, wat ik gaf een alsemdrank,
In plaats van laaf'nis, - reiner sympathie?

Waarom niet heengegaan nog - vóór dien strijd -
Waarom gewacht op 't bleeke-droeve Leed?
Nú ligt zijn zielsgelooven wreed ontwijd

Nú lijdt hij stil - nu hij geen toekomst weet.
En 'k peil het Leven - dreigend - eenzaam - bang....
Zijn droom was kort - en 't Leven is zoo lang!

Neen! - dank mij niet, om wat ik geven wil,
Want niet mijn Wil is 't, die een offer draagt
Naar 't Altaar van mijn Leven.... Ach - belaagd
Door heimwee naar Geluk, *is* 't hart niet stil.

Maar 't was mijn ziel, die hoorde uw zachte schreien
Als van een kind - dat om wat zachtheid smeekt,
En als ze vindt die liefde - trotsch dan kweekt
Haar een'ge bloem - om ze eenmaal ú te wijen.

Zoo dwingt mijn ziel mij goed en teer te zijn,
Ofschoon 'k mijn hart *niet* dwingen kan, tot rus[t], -
Mijn hart - dat weent om 't droeve eenzaam-zijn

Dat zélf 't gemis zich pijnlijk is bewust.
Neen! - dank mij niet - mijn Wil is groot en krachtig....
Maar fier mijn ziel - zij maakt dien Wil ónmachtig!

O, mocht ik eenmaal, eenmaal weer uw hoofd
Omgeven zien door blank-gewiekte kringen,
En uw oogen - nú van allen glans beroofd -
Weer schittren zien als éens - o - dan zou 'k zingen

Zingen - blij en zacht, véél gouden zangen
Met mijne ziel - ú wijzend het Verleden,
Toen droef de vreugde-vlam vergloord - als bangen
Vèrren droom.... verdréven door het Heden.

O, mocht ik éenmaal, eenmaal fier en vrij
Aan U mijn Lief! - mijn diepste zijn verklaren - - -
Want wie begrijpt mijn hoog-geluk als gij -

Wie zal mijn smart, als hoogste goed bewaren?
Nú donkert zwart en diep de lijdens-nacht,
Maar éenmaal rijst de dag - vertrouw - en wacht.

Nu ga 'k door 't leven met een stillen trots
Voor 't oog der wereld - eenzaam en alléén,
Want van mijn hooge Liefde weet geen een,
Mijn Liefde - sterk en fier, als eene rots,

Die 't machtig aangedein der levens-zee
Niet deert: geen blik van spot of nijd zal komen

In 't hoog-ommuurd paleis van mijne droomen,
Want 't staat zoo vèr, van stoff'lijk wel en wee.

Eén ziel heeft slechts het tooverwoord gehoord,
En als ze 't wil, dan opent zich de poort
Van 't droom-paleis - ze weet, dat ik haar wacht. -

Hier stort zij uit, in reine liefde-klacht
En kust haar ziel mij in extase-gloed
Dán gaan wij heen - vol fieren levensmoed.

Leeuwarden.

Over Marie Marx Koning.

Vroeger heb ik in de Hollandsche Lelie al uitvoerig geschreven over de *dichteres*, de *artiste* Marie Marx Koning, (welke naam tot nom de plume werd, sedert zij Marie Metz-Koning heet), en geroemd haar talentvol *werken*, haar wondere sprookjeswereld - nu wil ik blijven in 't reëele leven, en over de schrijfster zèlve spreken.... om tòch weer in de sprookjes te komen.

Zelden heb ik zooveel personen in één persoon vereenigd gezien, wat eerst een verwarrenden indruk maakt, totdat ik haar *goed* leerde kennen, en merkte, dat àl die portretten één en hetzelfde portret waren van een kunstenares, die het Leven reflecteerde in àl zijn verschillende stralen. Ze *is* niet gecompliceerd, haar diepste wezen is open en eenvoudig, en waar, en zuiver en echt, en in deze schijn-wereld van leugen en bedrog is het zoo verkwikkend een waarachtig *mensch* te vinden, *echt* in voelen en uiten - waar kunst en leven, goddank, *niet* twee aparte, verschillende dingen zijn, en die werkelijkheid maakt het woord van Van Eeden, dat een kunstenaar allereerst een goed, zuiver *mensch* moet zijn.

O, ik haat zoo dat aanstellerige poseeren, dat kunstgeknoei en kunstig-doenerij; alle ‘letterkunde’ die niets is dan ‘kunde’ om ‘letters’ aan elkaar te rijgen zonder ziel. Haar kunst is zuivere *natuur,* en de natuur is haar kunst, en juist dat pure, waarachtige heb ik zoo in haar lief; zij *maakt* geen sprookjes, geen verzen,... een vast onderwerp, dat mooi aangekleed moet worden... 't Wordt geboren in haar - het welt op, als een klare bron welt... even onbewust, als een bloem bloeit, een vogel fluit... omdat ze niet anders *kunnen* dan fluiten en bloeien, omdat hun *natuur* zoo is.

En ze was een sprookje zèlf, één met de omringende natuur, als de avonden stil waren, en de sterren twinkelden... de groote bloemen vreemd-wit tegen donkere varens...

Maar laat ik nu eerst het noodige zakelijke over haar geven, wat voor *mij* niet het belangrijkste is, maar dat hoort in een goede biographie. Zij is geboren te Amsterdam, en op haar achtste jaar naar de kostschool Kernheim te Arnhem gezonden, waarna ze de Koninklijke Muziekschool te Rotterdam en te Amsterdam bezocht.

Als kind reeds was ze droomerig en aanhankelijk, óók aldoor levend in mooie verbeeldingen, ver van de leelijke realiteit... verzen schrijvend, die ze steeds verscheurde, altijd zich van anderen afscheidend en eenzame comedievoorstellingen houdend voor poppen en stoelen. Eéns was ze zelfs zóó verdiept in haar spel, dat ze hoegenaamd niet hoorde 't ongeruste roepen van haar moeder, dat er brand was in huis. Natuurlijk vonden alle ‘verstandige’ menschen die vurige phantasie en dat alléén zitten droomen, bedenkelijk ‘onnatuurlijk’, een ‘ongunstig teeken voor een kind’ - en even natuurlijk oordeelden alle tantes dat er ‘nooit iets van haar terecht zou komen’, en versperden steeds gladde ‘achtenswaardige’ menschen haar weg met een afgepast ‘zoo iets doet men niet’. ‘Fatsoenlijke’ menschen *weten* altijd alles precies, maar *voelen* nooit iets... en tòch is 't om te schreien, dat eenzame smachten van een liefde-hunkerend kind, zich hechtend aan levenlooze dingen, alléén en onbegrepen, zorgzaam-angstig voor poppen ‘die 't koud hadden’, en ze 't méést lievend als ze arm of been misten.

Onder de veel oudere kostschoolmeisjes waren bloemen en boomen weer haar eenige vrienden, aan wie ze uitklaagde haar kinderverdriet, en om raad vroeg: en de hooge naaldboomen knikten ja of neen bij haar vragen.

In zingen, pianospelen en teekenen was ze bijzonder vlug en talentvol - maar voor positieve dingen was ze te droomerig, om ze toen goed te leeren - de harde vragen der schooljuffrouw deden haar angstig opschrikken.

Als de kostschoolhouderes met het bijzonder begaafde kind pronken wou bij voornaam bezoek, kroop ze weg in den kerseboom, haar ‘wonderland’... en in dat ‘wonderland’, in de natuur, kruipt ze nòg weg, voor 't leelijke, voor de wereld. Innerlijk-leelijke menschen maken haar wekenlang ziek, in letterlijke beteekenis.

Haar grootste toevlucht waren toen, onder de *menschen*, goedhartige keukenmeiden, zooals ze nu nòg telkens ervaart, dat, over 't algemeen de z.g. ‘minderen’ méér hart hebben dan de door conventie-bedorvenen in hoogere kringen - en, in hun aantrekkelijken gevoeligen eenvoud *echter* zijn, dichter bij de natuur. 't Hatelijkst zijn haar ‘corset-menschen’ (geestelijk èn lichamelijk), dames, die geen *vrouwen* meer zijn... menschen, die 't lachen en huilen verleerd hebben, die niet groot meer stijgen kunnen in haat of liefde - die *niets* zijn, niet eens meer *leven.*

En het allertreurigste in ons bedorven maatschappij-leven met zijn leugens en onnatuur, is juist dat de menschen zoo héél zelden zich-zèlf zijn, zich vrijuit laten

leven, en zich geven, zooals ze *zijn.* Ze zijn zóó gewoon zich ondoordringbaar in hun keurslijf te wringen, te ompantseren met hun *schijn*leven, dat ze eenvoud en ongedwongen *natuur* aanzien voor aanstellerij en coquetterie, waardoor Marie Marx Koning, die één en al *natuur* is, aldoor verkeerd werd begrepen. Achter klaren eenvoud wordt allerlei gecompliceerds gezocht... en niets kan ik me beter verklaren dan de averechtsche beoordeelingen van haar karakter en zijn. Uit angst voor 't schijnbedrog van mooie woorden, uit haat aan conventie-leugens wordt ze, uit reactie, soms on-conventioneeler dan noodig is in houding en manier van spreken - en als ze wéét, *voelt* niet begrepen te worden, verbergt ze haar eigen gevoel onder ruw spottend woordgeklank. Ze heeft te veel leelijke ‘daden’ gezien van menschen, die zoo mooi ‘zwammen’ konden over hun ‘schoone ziel’. Zéér moeilijk is ze dan ook in de keuze van vrienden, omdat ze sterk haar opinies uit, kinderlijk openhartig is, en de menschen doorziet, wat haar zeer groote vijanden bezorgd heeft... maar evenzeer groote vrienden.

Het ijdele conversatie-spel ontvliedt ze zooveel mogelijk, óók al weer om dezelfde reden: de leugenachtigheid en 't wanhopig-conventioneele der gewone, burgerlijke conversatie.

Ze kleedt zich naar ze gestemd is, zèlf reformjaponnen ontwerpend, altijd innerlijk en uiterlijk met elkaar in overeenstemming, wat geen banale ijdelheid is, maar zucht naar harmonie.

Nog aldoor het droomenkind... bang voor alles, wat die mooie droomen breekt, en wetend, dat de menschen maar al te veel op verscheurende dieren lijken... Het stedeleven is haar een gruwel... 't 'Wonderland' staat open, waar een fluweelige grashalm haar kan doen juichen van verrukking... de sfeer, waarin zij *moet* leven om 't volle geluk te weten: het vrije, zuivere buitenleven met bloemen, boomen en vlinders.

't Is een genot, haar bezig te zien in haar grooten droomentuin, plantend en kweekend met diepe, liefkoozende innigheid, levend *in* en *met* de natuur.

Dat afgelegen, gelukkige leven daar in Vaassen is een zaligheid voor dichterlijke droomnaturen... die goddelijke wijd-bloeiende sprookjestuin, met aan 't eind haar isoleerhokje, waar ze zich voor haar werk opsluit. 't Bergje, waarop dat huisje staat, is door haar zelf opgeworpen en beplant met groot-donkere violen... zooals de heele uitgestrekte tuin door haar is aangelegd en onderhouden wordt. In dat houten hutje, waar alles in overeenstemming is met haar innerlijk voelen, waar de openslaande ramen uitzicht geven op 't stralende landschap, waar de witte vlinders zweven, en de bloesemboom buigt, worden haar sprookjes geboren. Al de dingen zijn daar, die ze 't liefst òm zich heeft - een groot beeld van Donatello, een fransch beeldje 'Misère', een 'Michelle de France', haar 'Muze' die toekijkt op haar werk, omringd van bloemoffers... altijd kijkend 'of ze tevreden is'. Een slanke vaas met een enkele narcis, een aarden kruik op houten bank, alles is mooi en bijzonder, en evenals in huis 't allereenvoudigste voorwerp nog artistiek, een wonder van kleur of lijn. Verder nog een 'biddende Maria' op voetstuk, 'n beeldje, dat haar héél lief is, een geknield, gracievol figuurtje, en overal lithographieën van Moulijn. Van haarzelf staat een ideëele Christuskop, want... boetseeren doet ze óók al, evenals zingen, pianospelen, schilderen.... en japonnen maken.

Dr. Jan Zürcher zei laatst zoo terecht: 'Je bent een toovenares, alles wat je met je handen aanraakt maak je mooi.'

Ze heeft nu geboetseerd den hoofdpersoon uit een in 't najaar verschijnend tooneelstuk 'Prins Ideio', een allegorisch sprookje, en in dien Prins Ideio-kop ligt volmaakt het extatische van den ondergaanden dweper, die stervend nog uitroept: 'o God, niet ik alzoo maar een ander na mij.'

Toen ze mij dat tooneelstuk voorlas, *spelend* tegelijk al die personen, zag ik de geboren actrice, die als kind reeds voor poppen en stoelen speelde.

De mooiste, heerlijkste uren hebben we toch doorgebracht met de vertrouwde natuur, bloemen plantend, of aandachtig onkruid wiedend - als dan de hooge grashalmen bogen en bloesems geurden over onze hoofden, als een ver klokje galmde in de stille lucht, plaagden wij elkaar met het vers van Henriëtte Roland Holst:

'Maar dit is nu het diepste en echtste leven
Niet meer, dit opgaan in het groene veld,
Alsof wij tot het onbewuste hooren;
Vogelenlied en het geruisch van dreven

Voldoen geen hart, dat luisterde in den horen
Der menschheid, naar de groote stad, die zwelt.'

Mevr. Roland Holst had het toch al zoo zwaar bij haar verkorven, omdat zij socialiste is - en alle 'isten' zijn haar een gruwel. Elken vreemde wordt ook het eerste gevraagd 'wat is u nu weer voor een 'ist' of een 'jaan?' - Exclusivisme kan ze niet verklaren, 't is tegen haar natuur, die *alles* omvatten kan, 't leven in àl zijn veelzijdigheid; volgens haar kruipen alleen menschen, die zichzelf niet zijn kunnen, weg onder een of ander beschuttend 'isme.'

Zij zelf is geen 'ist' en geen 'jaan' en tòch.... er zijn geloovigen *buiten* de kerk, die *niet* 'Heere, Heere roepen, maar *doen* den wil des Vaders.'

Maar stil, ik word weer te lyrisch, en moet het zakelijke nog vervolgen. Haar uitgever, Van Dishoeck, leerde ze kennen in heel treurige omstandigheden, en die ontmoeting was een geluk. Hij zag onmiddellijk talent in haar - maar 't meest deed ook de *moreele* steun van hem en zijn vrouw haar goed, in een tijd, dat ze volslagen moedeloos was.

Evenals zoovele jonge talenten vond zij ook in Den Haag haar grootsten steun bij Van Nouhuys, wiens weldadige goedheid ik ook ondervonden heb. Hij was de eerste, die, in den Spectator, ''t Viooltje' gunstig recenseerde.

Dat eerste boek was een succes. ‘Ik kwam, zag en overwon’ kan zij met recht zeggen, maar pedanterie is haar totaal vreemd... een verwonderd kind in 't machtige leven, in een wereld, die door menschen zoo leelijk en vol verdriet wordt gemaakt. In àl haar werk, maar vooral in die suggestieve sprookjes, glanst haar eigen, mooie droomenziel. Wie haar verzen, haar wondere sprookjes liefheeft en doorvoelt, kent ook haar schoonheidsziel; voor mij is het bovenàl de dichteres van liefde en lijden - en dichteres is ze altijd en overal, waardoor het komt dat menschen en omstandigheden zoo dikwijls te hard waren voor haar gevoelige ziel.

Begenadigd, behalve met groot talent, ook door sterke wils- en reusachtige werkkracht, heeft ze in drie jaar tijds geschreven ‘Van 't viooltje, dat weten wilde’ (3de druk), ‘Het Beeld op de Rots’ (2de druk), ‘Nacht-Silene’ (2de druk), een bundel verzen, de twee zware deelen van haar heerlijken roman ‘Gabriëlle’ (2de druk), een bundel schetsen, getiteld ‘Intermezzo’ en nòg een bundel dorpsschetsen. ‘Peterken's beeldenstorm’, behalve de boeken, die nu weer voor de pers gereed liggen, en de artikelen, novellen en feuilletons die nog aanhoudend in bladen en tijdschriften verschijnen. Een verstommende productiviteit, die, goddank, aan de kunstwaarde harer scheppingen geen afbreuk doet misschien wel omdat ze zoo uiterst conscientieus werkt.

Uit het reëele komt ze tot haar sprookjes. ‘'t Beeld op de Rots’ heeft zijn oorsprong in de Lorette-kapel te Rochefort. Een schilderijententoonstelling met het droeve van één alleene lelie bij al die geschilderde bloemen, inspireerde haar ‘Leliën.’ De ‘Nacht-Silene’ stond te Noordwijk-aan-Zee, waar ze eenige maanden doorbracht. In ‘Gabriëlle’ geeft ze wel haar eigen karakter, maar niet de omstandigheden, hoewel het daarin voorkomend tableau-vivant sterk denken doet aan haar vroegere liefhebberij-comedies, die ze schreef, en waarvoor ze décors schilderde en de speelsters kleedde. Is het wonder, dat een artieste, die ‘Van een schoonen Dag’ dichten kon en tegelijkertijd een realiteit weergeven als in ‘Gabriëlle,’ als kunstenares het méést houdt van Maeterlinck en Zola in zijn goeden tijd?....

Zeg nu niet, dat ik idealiseer, dat ik te veel ‘the bump of admiration’ heb - want het is niet zoo - 'k heb alleen zelf-doorleefde *feiten* gegeven. Dankbaar ben ik, gevonden te hebben een sterke mensch, een zuivervoelende *vrouw*, die nog kan lief*hebben*, en die als *kunstenares* voldòet aan de definitie van Gorter:

> ‘Menschen zijn zoo, die men de *dichters* heet,
> Een jong mensch zoo, die 't slaafsche leven vergeet
> Een dag, een uur lang, en *zichzelven* hoort,
> En naar *zichzelven* luistert, wat geboren wordt
> Aan *daden* in hem, en aan *schoone klanken.*’

JEANNETTE NIJHUIS.

Uit het Kinderleven.
Coquetterie door Stella Mare.

Hij was een eenig kind.

Hij woonde in een groot breed huis, dat stond in eene drukke straat waar karren, en rijtuigen elkander kruisten, en het verkeer op zijn drukst was.

Hij was altijd alleen geweest.

Nooit kwamen er jongens of meisjes van zijne jaren met hem spelen

Toch voelde hij zich niet verlaten.

Urenlang kan hij voor het venster zitten, kijkend vol aandacht naar het leven daar buiten, dat hem een groot verhaal toescheen, waarin de voorbijgangers voor hem de personen er uit waren.

Iedereen dichtte hij de edelste karakters, de zeldzaamste begaafdheden toe, en hij wachtte vol vast geloof, totdat alle die menschen ééns voor hem hunne wonderen zouden openbaren.

Zoo vermaakte hij zichzelf haast altijd alleen zonder dat iemand in huis last van hem had. Zijn vader was heel veel voor zaken op reis, zijne moeder miste het geduld, - en.... de liefde om zich veel met hem te bemoeien.

Toen hij grooter werd, was hij een in-zichzelf-gekeerde jongen, waarvan terstond opviel, de groote veel te ernstige oogen in een 'gezicht, dat veel te oud voor zijne jaren was.

Hij was tenger gebouwd, en lichamelijk slecht ontwikkeld; de linker schouder was iets hooger dan de rechter schouder.

Veel verdriet had hij nooit daarvan gehad. De jongens op school hielden veel van den zonderlingen jongen, die steeds voor iedereen alles over had, nooit een onwaarheid zei, en waar men altijd op aan kon.

Hij leerde buitengewoon goed.

Zoo kwam het, dat hij er nooit over nadacht of zijne mismaaktheid hem later hinderlijk zou zijn.

Nú was ze het zeker niet en hij was naïef

genoeg om te gelooven dat een eerlijk karakter, een, voor zijne medemenschen warmkloppend hart, veel meer waard in dit leven is, dan het mooiste gezicht, de krachtigste flinkste gestalte.

Arm dwaas jongetje, dat de wereld beschouwde als zijn eigen mooi denken en niet wist hoe in-wreed ze in werkelijkheid is.

Toen kwam de dag, dat het jongetje voor het eerst de oogen werden geopend.

Het was pauze, en de jongens van zijne klasse speelden op de plaats achter het schoolgebouw, dat gescheiden was door een hoog, groen-geverfd hek, van het plein, waar de soldaten 's morgens meestal exerceerden.

Ook dezen morgen was dit het geval, en juist gedurende de pauze.

Vroolijk draafden de paarden het hek voorbij, verblindend schitterde het goud van de uniformen in de heldere lentezon.

De jongens staakten hun spel, en stormden naar het hek om de cavalerie te zien voorbij rijden.

Onder hen was ook Willy, het stille vreemde, misvormde jongetje.

Zijne oogen schitterden, zijne wangen gloeiden van opwinding toen hij op eens juichend uitriep:

‘Als *ik* groot ben word ik ook officier, dan koop ik óók zoo'n mooi glanzend bruin paard! Wat zal ik 't laten draven!’

Groote stilte onder het clubje jongens bij het hek, knipoogen - en medelijdende blikken.

Toen was het Willy's buurvriendje, die op eens de pijnlijke kalmte van de zooeven nog opgewonden pratende, luidruchtige jongens verbrak, zeggende met iets opvallend luchthartigs in zijne stem:

‘Ben-je mal, Willy. 't Zou wel zonde en schande zijn, als jij officier werd. Je bent de knapste van de klasse, je moet gaan studeeren, hoor, dan zal je zien, dat je nog eens professor wordt!

Wat zullen we er dan later allemaal trotsch op zijn, dat we met jou in dezelfde klasse hebben gezeten!

Neen, hoor jongen, officier wordt je nooit - 't zou zonde zijn voor zoo'n knappertje als jij ben!’

De bel luidde.

De jongens stormden het schoollokaal binnen.

Een paar jongens fluisterden Willy's buurjongen in:

‘Wat 'n stakkert, hé, om officier te willen worden?’

‘Je hebt 't er anders kranig afgebracht, Herman. Zóó heeft hij er niets van gemerkt!’

Ze zaten aan de koffietafel. Willy en zijne moeder. Zwijgend at Willy zijne boterham, denkend ondertusschen aan Hermans woorden.

‘Ma, luister u eens, wat Herman van morgen zei.’

‘Nu, wat dan?’

‘Dat ik geen officier moest worden, maar professor, vindt u dat ook?’

‘Jij officier, kind, hoe komt je daar nu bij, dáar is heelemaal geen denken aan. Jij met je hoogen schouder wordt natuurlijk afgekeurd... officier..., verbeeld je *jíj*!’

Hij voelde niet het groote verdriet over de teleurstelling, dat zijn grootste droom niet verwezenlijkt kon worden, hij hoorde alleen dien toon vol verachting - vol

geringschatting, vol haat, waarop zijne moeder die laatste woorden had geuit, en op eens begreep hij, dat zijne moeder hem misschien had liefgehad, als zij met hem had kunnen pronken, als zij trotsch had kunnen zijn op zijne forsche gestalte, op zijn mooi gezicht!

Nu werd het hèm duidelijk op eens, dat hij zijne moeder nooit had bezeten - dat hij haar nú ook niet had verloren.

Met moeite hield hij de tranen in, en met zijn glas melk trachtte hij de pijn weg te spoelen, die in zijne keel schrijnde bij zijne poging om niet in snikken los te barsten.

Dus dàt was het geweest!

Dáarom waren de jongens op eens zoo stil geworden!

Maar plotseling te midden van zijne moeielijk bedwongen droefheid, lichtte in zijne oogen een straal van geluk, toen hij dacht aan Hermans woorden, en hij voelde, dat hij onder alle droefenis een vriend had gevonden, die hem van elk leed ver had willen houden.

Dicht bij school haalde hij Herman in, en op hem toegaande sprak hij met tranen in de oogen, waarvoor hij zich *nú* niet schaamde:

'Herman, ik dank je om *dát* van vanmorgen... Ik hoop, dat ik 't nog eens kan vergelden... Toe geef me een hand... ik wou dat je mijn vriend wil worden... wil je zeg?'

'Maar Willy, wat mankeert je - je hebt heusch den verkeerde voor, - want ik ben me niets bewust, goeds ten minste niet,....

kwaad des te meer,' lachte Herman verbaasd.

''t Is om dát van vanmorgen, toen je zei, dat ik maar geen officier moest worden maar professor.'

'Natuurlijk, dat meen ik ook - wat is daar nu aan? - of dacht-je dat ik je soms een complimentje over je knapheid had willen maken?'

'Neen, ik weet *nu* wáarom je dat zei.... je wist ook wel, dat ik afgekeurd zou worden om dien hoogen schouder, niet?'

'Wie heeft je dát nu verteld, zeg 't me onmiddellijk!.... Wat 'n gemeene streek om jou zoo iets te zeggen!'

Hermans wangen gloeiden van woede en hij balde zijn vuist, als wachtte hij er op, om den een of anderen van zijne klasse er eens flink van langs te geven.

'Nou toe dan, wie was 't, *dié* zal er van lusten hoor en niet weinig ook!'

'Mama,' klonk het zachtjes.

'Dat is wat anders,' zei Herman ontnuchterd.

'Ja wèl iets anders, - maar véél erger!' en Willy zuchtte diep.

'Dat is het ook,' dacht Herman, maar hij antwoordde niet.

Ze waren nu vrienden geworden.

Samen gingen ze naar school, samen kwamen zij thuis, en onderweg bepratend, wat hun het meest vervulde.

Die vriendschap had eene groote verandering in Willy's leven gebracht.

De ijskorst, die zich in Willy's jeugd om zijn hartje had gelegd, begon door Hermans oprechte hartelijkheid, en de warme genegenheid, waarmeê diens ouders hem steeds omringden, langzamerhand te smelten.

Herman, die als bij ingeving raadde het gemis aan liefde, waarvan Willy steeds was verstoken, deed alles om hem al die jaren van liefdeloosheid te vergoeden, en Willy's oogen stonden niet meer droevig-strak en zijn gezicht scheen niet meer zoo akelig oud nu er een blijde trek op was gekomen.

Eenige jongens van zijne klasse hadden voor den aanstaanden winter een dansclub opgericht.

Natuurlijk hadden zij Willy en Herman gevraagd er zich bij aan te sluiten.

Zij hadden er bijzonder op aan gedrongen, zeggend, dat het zoo leuk zou worden, dat er zulke snoezen van meisjes kwamen, Liesje de Wit, dat mooie meisje met die lange blonde vlechten, Truus Kraft, dat aardige lachebekje, Betsy Smits, die in de derde klasse van de H.B.S. zat, en nog een heeleboel lieve meisjes meer, die zij allen, zooals het in een klein provinciestadje gaat, van aanzien kenden.

Een machtig, ongekend verlangen had Willy aangegrepen om evenals Herman lid van de dansclub te worden - om de meisjes alleen.

O, die aardige meisjes, die 's morgens zoo frisch-blozend, zoo blij lachend en babbelend met elkaar, naar school gaande langs zijn huis voorbij kwamen.

Wat vond hij het prettig om naar ze te kijken.

En dan te denken, dat hij ze op de dansles, in zijne armen zou houden, dat zijne handen zouden aanraken die wapperende, golvende haren, of die blonde of donkere zware vlechten, zoo aardig vastgestrikt met 't een of ander kleurig lint!

Toen hij alleen was dacht hij aan niets anders, en 's avonds in de stille intimiteit van zijn kamertje, sloot hij even de oogen om voor zich te zien het eene meisje na

het andere, en hij hoorde in gedachten, die blijde lachklanken, dat drukke praten, waarvan hij zoo graag de woorden had verstaan.

Maar 's morgens vroeg, toen hij onder het aankleeden een blik in den spiegel wierp, en het nuchtere daglicht zoo onbarmhartig duidelijk zijn beeld weerkaatste, schokte hij samen, en 't was hem alsof hij weer hoorde die woorden van zijne moeder, zoo vol haat en geringschatting: ‘Dansen - verbeeld je jij!’

Neen, om 's hemelswil, niet dansen!

Wat zouden de meisjes wel van hem zeggen? Misschien zouden ze spotten met zijn hoogen schouder, misschien ook - en dat was veel, veel erger, dansten zij dan alleen maar uit medelijden met hem!

Schijnbaar kalm zei Willy 's morgens onder het naar-school-gaan: ‘Hoor eens Herman, ik doe maar niet meê aan die dansclub. Dansen zelf vind ik niets amusant, en om de meisjes behoef ik het ook al niet te doen. Ze kunnen mij geen van allen een ziertje schelen!’

‘Mij wel,’ lachte Herman. ‘Liesje vooral, hoor. Ik vind 't wat leuk, dat ik haar nu zoo dikwijls zal spreken!’

Willy's tanden boorden zich diep in zijne lippen, maar hij zweeg.

Voor 't venster zat Willy.

't Was Zondag, en gedwongen rust, stijve onnatuurlijke kalmte lag over de anders zoo woelige drukke straat.

't Was Willy in zijn idee, dat 't nu niet zijn eigen oude bevriende straat was, maar een eenzame dorpsstraat, waar slechts bij uitzondering iemand door moest.

Buiten klepten de klokken, hij luisterde naar dien eigenaardigen klank, dien hij altijd, als klein kind al, zoo wonder mooi had gevonden. Straks zou hij maar even bij Herman aanloopen, dat gaf een beetje afleiding. Hij keek door het spionnetje om te zien of hij Herman soms door het zijne kon zien.

Op eens gleed een fijn blosje langs zijn gezicht, en zijne lippen trilden even, haast onmerkbaar.

In 't spionnetje van zijne buren zag hij een alleraardigst meisjeskopje.

Hij kon er de oogen haast niet van afhouden. Wat een eigenaardig vreemd gezichtje.

Hij had rood haar altijd leelijk gevonden, maar nu, naar het meisje in het spionnetje kijkend, dacht hij, dat hij nooit in zijn leven zoo iets prachtigs had gezien, als dat bruinroode haar, - de kleur - vond hij, van beukenbladen in den herfst.

En dan dat room-blanke gezichtje met die aardige blosjes, het kleine roode mondje, dat een paar rijtjes kleine gelijke tanden liet zien - dat puntige, wel wat brutale wipneusje en dan die oogen!

Die oogen vooral! - groote blauwe hemeloogen!

O, dat meisje eens van heel nabij te zien!

Straks, als hij naar Herman ging zou hij haar immers spreken!

Zou 't een nichtje zijn?

Zeker wel.

Waarom had Herman niet verteld dat zij zou komen?

Leelijk toch van hem!

Neen toch niet, 't was zijn eigen schuld, want zoo vaak Herman hem van de meisjes van de dansles vertelde, had Willy scherp gezegd: ‘Toe zeg zeur nu toch niet altijd over meisjes. ik vind ze geen van allen de moeite waard om 't er altijd zoo druk over te hebben!’

Wat heerlijk voor Herman om den heelen dag naar zoo'n mooi meisje te kunnen kijken.

Zou ze lief zijn?

Natuurlijk, dat kon je wel aan haar zien. Weer keek hij, en op eens zag hij Herman door het spionnetje zwaaien en tegelijkertijd lachte het meisje met een vriendelijk knikje tegen hem.

Willy bloosde er van en durfde nu niet langer voor het venster blijven zitten.

Als hij *nu* eens naar Herman ging?

Maar dat durfde hij niet.

Wat moest hij tegen zoo'n meisje zeggen?

Dat hij haar zoo mooi vond?

Dat zou hij haar het liefste verteld hebben, maar dat ging toch niet goed voor den eersten keer.

En dan, - hij zou 't zich misschien aantrekken, als zij niet vriendelijk tegen hem was, en alleen van Herman notitie nam. Misschien zou zij wel schrikken van zijn hoogen schouder.

Neen, hij zou vandaag maar thuis blijven.

Op hem was toch geen enkel meisje gesteld, en zeker zoo'n mooi meisje niet.

Och God, wat 'n ellende toch, als je zoo misvormd bent, en voor 't eerst maakte zich een gevoel van verbittering van Willy meester.

Dien dag vermeed hij angstvallig het venster.

't Was een soort zelfkwelling die hij zich daardoor oplegde, want heel zijn verlangen trok naar het spionnetje om te zien het mooie logéetje van Herman.

Herman zat boven, bij het bed, waarin Willy zijn buurvriend lag, zwak en bleek uitziende, na een ernstige ziekte.

'Zeg, kerel, ik ben toch zoo blij, dat ik even bij je mocht.

Wat heb ik in den angst gezeten. - 't Had leelijk kunnen afloopen, hoor, maar goddank dat je nu beter wordt.

Ma en pa zijn er ook zoo blij om, en laten je beterschap wenschen en Viny ook. O, dat is waar ook, je weet nog niet eens, dat wij een logéetje hebben. Eveline Terhaere heet ze. Ze is een nichtje van me.

Hare ouders maken een groote reis, en hebben gevraagd, of ze zoolang bij ons mocht logeeren omdat de lucht hier zoo goed voor haar zou zijn. 't Is een snoes van een meisje, jammer, dat ze rood haar heeft.

Ik zie liever Liesjes blonde vlechten.

Als je beter bent moet je maar eens gauw komen theedrinken, dan kunnen jelui kennis maken, en ik heb zoo'n idee, dat jelui elkander wel aardig zult vinden!'

Willy zei niets, maar heel den dag was

zijn geest vervuld van Hermans nichtje, en hij fluisterde stil voor zich haar naam ‘Viny’ die hem als muziek in de ooren klonk.

Willy mocht weer beneden komen, en dadelijk was hij naar 't oude plaatsje voor het venster geloopen, om naar haar te kijken, wier beeld hem al die weken van zijn ziek-zijn voortdurend had bezig gehouden.

Ja ze was thuis, een schijntje van haar rug en heel prachtig rood-bruin haar zag hij in het spionnetje weerkaatst!

Als ze nu maar eens omkeek maar ze zat zoo stil, zeker te lezen of te handwerken.

Maar op eens, als aangetrokken door Willy's verlangen, draaide zij zich om en met het boek waarin ze las nog in de handen, keek ze eerst op straat, en daarna door het spionnetje.

Toen ze Willy zag, knikte ze hem heel vriendelijk toe, en ze lachte blij, ‘zeker uit vreugde over zijn herstel’ dacht Willy.

Niemand wist er van, alleen zij met z'n beidjes.

't Was net of ze elkander al heel lang gekend hadden, en Willy hield van haar, zooals hij te voren nog nooit van iemand had gehouden.

Wat 'n geluk toch om te weten dat er elk oogenblik haast van den dag zoo'n beeldig mooi meisje voor je op den uitkijk zit, en wacht om je lieve knikjes en aardige lachjes door het spionnetje te sturen.

't Kon hem niets meer schelen dat hij door zijn gedwongen huisarrest zooveel op school verzuimd had.

Hij dacht heelemaal niet meer aan de school, en dat hij nu in tal van vakken door zijne ziekte ten achter raakte, scheen hem in het minst van geen belang.

't Eenige wat hem op 't oogenblik interesseerde was Viny, en Viny alleen.

Nu de Paaschvacantie weer voorbij was kwam Herman hem altijd maar heel vluchtig even bezoeken.

Soms sprak hij over Viny, en dat vond Willy heerlijk, maar hij durfde nooit naar haar te vragen.

Eens zei hij: ‘Zeg Willy, weet je wat Viny zei?’

‘Neen, hoe zou ik?’

‘Wel, ze vond dat je zulke mooie donkere oogen had, en dat die kuif je zoo gezellig staat, en ze wou dat je maar gauw beter was, want ze zou je zoo gaarne eens spreken - ofschoon - ze vindt 't zoo leuk je door 't spionnetje toe te knikken.’

‘Zei ze dat heusch allemaal?’ vroeg Willy met een kleur als vuur.

‘Zeker - maar wat kan jou dat eigenlijk schelen, je hebt toch altijd beweerd, dat meisjes niet de moeite waard zijn om er notitie van te nemen!’

‘O, maar Viny - ik meen je nichtje Eveline rekent niet mee, die is veel mooier dan alle meisjes van hier samen!’

‘Zoo? - weet je wat jij bent Willy? Je bent verliefd!’

‘Och, Herman vertel 't toch niemand!’

‘Nou, zoo erg is 't ook niet, je doet of 't een doodzonde is, - alleen zou ik je raden voorzichtig te zijn, - ze is wel mijn nichtje, maar - - nu ik heb toch liever Liesje, daar is nu geen zier valschheid aan, daar kan je van op aan als op je eigen. Neen hoor, geef mij maar liever Liesje.’

Na Hermans vertrek was Willy in de wolken van geluk.

Dus *zíj* dacht aan hem, *zíj* sprak van hem, *zíj* verlangde naar zijn herstel om hem te kunnen spreken, - *zíj* vond zijne kuif leuk - en zijne oogen mooi! Wat heerlijk, wat heerlijk. Vol aandacht bekeek hij zich in den spiegel.

Bah! hij vond zwarte oogen niets mooi, de hare waren oneindig mooier, net zoo'n paar vergeet-mij-nieten.

Ze gaven zoo klaar haar zieleleven weer en ze schenen hem een symbool toe van alles wat rein is, en hoog-staand.

O, die oogen eens heel van nabij te zien, zóó dicht, dat je je eigen gelaat er in weerspiegeld ziet!

Wat verlangde hij er naar, dat de dokter hem zou toestaan voor 't eerst uit te gaan!

Hij kon den tijd nauwelijks afwachten.

Eindelijk kon hij Herman, die 's Zaterdagsmiddags een uurtje bij hem kwam praten, mededeelen, dat hij morgen voor het eerst uit mocht.

'Ik kom dan het eerst even bij jelui aan, om je ma en pa voor al hunne vriendelijke belangstelling gedurende mijn ziek-zijn te bedanken,' zei hij half verlegen tot Herman.

'Toe zeg kerel, maak mij toch niets wijs, je wilt Viny eens dichtbij zien, dat is 't.

Je moet 't dan morgen maar waarnemen, want Maandagmorgen vroeg gaat ze al voor goed weg.

't Schijnt haar bij ons veel te stil te zijn.

Voor de kleintjes, Beppie en Hans, voelt zij

niets, en ze wil nooit eens met de kinderen spelen. Dat viel mama erg tegen, want ze dacht, dat zij de kinderen juist zoo aardig zou vinden.'

'Misschien is ze geen kleine kinderen gewend, en weet ze niet goed hoe er mee om te gaan.'

'O, natuurlijk, trek jij maar voor je geliefde partij, ik zou nog zeggen, dat Hans en Beppie akelige dwingerige lastpakken zijn!'

'Toe Herman wordt nu niet zoo gauw boos, je weet zelf wel hoeveel ik van de kleintjes houd, en ik wed, dat ze wat blij zijn, als ze hooren, dat ik morgen weer met ze kom spelen.'

'Jawel, spelen, dat zullen we maar uitstellen tot Viny goed en wel bij hare familie te Wiesbaden is.'

Hij had aan niets anders gedacht, dan aan de eerste ontmoeting met Viny.

Als hij haar nu maar even alleen kon spreken, dan zou hij zeggen dat hij nooit met een meisje had geloopen, en dat zij de eenige was, die hij ooit lief zou hebben.

Met heel veel zorg maakte hij toilet, deed een das aan, die hem het best kleedde, schuierde zijn zondagsch pak nog wat af, en kamde zijn kuif, die Viny immers zoo leuk vond, met veel ernst omhoog, als zou de beslissing daarvan afhangen!

Hij had haar gesproken.

O, ze was vriendelijk genoeg geweest, ze lachte hem den heelen tijd toe, en had dadelijk met een heel innemend stemmetje gezegd: 'Ik mag toch wel Willy zeggen hé,' en toen zachtjes; 'als ik aan je dacht, noemde ik je toch al bij den naam.'

Willy voelde zich zonderling bewogen, en wist niet gauw wat te antwoorden, maar zij had hem dadelijk in beslag genomen en hem verteld, dat zij morgen weer weg ging, om hare ouders in Wiesbaden te ontmoeten, waar zij ondertusschen naar een kostschool voor haar hadden uitgezien.

O 't klonk allemaal zoo oprecht lief en Willy's verliefdheid werd steeds grooter.

Hermans moeder mengde zich nu in 't gesprek, maar Willy luisterde schijnbaar verstrooid, en ving gretig de warme blikken op, die Viny van haar plaatsje voor 't venster hem toezond.

Herman merkte 't wel op maar deed alsof hij niets zag.

Toen de meid mevrouw een oogenblikje uit de kamer geroepen had, ging Herman tegelijkertijd in de kamer en suite waarvan de deur half open stond.

Nu met Viny alleen zijnde, kon Willy zich niet meer goed houden en dicht naar haar toe gaande, vroeg hij, terwijl de ontroering hem haast de stem benam: 'Viny zal je nog eens aan me denken als je in Wiesbaden bent? en - toe zeg Viny, zou je een beetje van mij kunnen houden? Ik houd toch zoo zielsveel van jou, nooit, nooit heb ik een meisje zoo mooi gevonden!'

Met het hoofd achterover, den mond open, zoodat de witte gelijke tanden schitterden tusschen de roode, mooigekleurde lippen, keek Viny hem met een blik vol behaagzucht aan en lachte en lachte, met een helder geluid dat klonk als een dorpsklokje van uit de verte. 'Vind je me heusch zoo mooi, Willy?'

'O, zoo mooi, je oogen vooral, om je oogen hou ik van je - om je heerlijke hemeloogen en om je roode lippen en je prachtig haar. - - *Alles* is mooi aan je, *alles* heb ik lief in je.'

Weer een helder lachje tot antwoord.

Mevrouw kwam weer binnen, en verontschuldigde zich bij Willy, dat ze zoo onbeleefd was om bij zijn eerste bezoek zoolang de kamer uit te gaan.

Viny knipoogde met een blik van verstandhouding, als wilde zij tegen Willy zeggen: ‘Nu, *wij* vonden 't niets erg, hé?’

Zoolang hij kon rekte hij zijn bezoek maar toen hij wel begreep, dat hij Viny toch niet meer alleen te spreken zou krijgen, nam hij afscheid.

Een lief lachje, een warme blik, een lange handdruk, was de laatste herinnering aan Viny.

Mevrouw liet hem uit, maar in de gang bedacht zij op eens, dat ze een heerlijke tros druiven voor hem had bewaard, en ze dwong hem even te wachten in de achterkamer, die grensde aan de kamer die hij zooeven verlaten had en waar Viny en Herman zaten. De deur stond een kiertje open. Juist wilde hij die verder open schuiven om Viny nog even goedendag te zeggen, toen hij haar zijn naam hoorde uitspreken.

‘Willy? - ben-je mal Herman; - Willy - met z'n hoogen schouder? - Ik had nog liever, hoor!’

Toen klonk Hermans stem, en een vloed van ruwe verwenschingen kwamen over zijne lippen, waartusschen Viny met een

fluweelzacht stemmetje zei: ‘hé Herman wees toch zoo kwaad niet. Ik zeg van jou toch niets, jou vind ik wel lief, jou wil ik wel voor vrijertje hebben!’

‘En die knikjes en lachjes door het spionnetje dan?’ vroeg Herman ruw.

‘O, dat deed ik maar tot tijdverdrijf, ik verveelde me altijd zoo,’ klonk 't met het liefste stemmetje van de wereld, en ze lachte coquet.

Maar Herman duwde haar vol afschuw van zich af:

‘Wat ben jij een ellendig coquet nest. Goddank dat ik mijn Liesje heb, anders zou ik door jou, voor eeuwig aan alle meisjes het land krijgen.

Dat moest die arme Willy eens gehoord hebben!

Maar - ik heb hem gewaarschuwd voor je, - ik heb me niet door je laten verleiden, ik heb je wel dadelijk doorgrond.’

Toen mevrouw, triomfantelijk de mooiste tros druiven hoog in de hand houdend, de achterkamer binnen kwam, zat of liever hing Willy doodsbleek op een stoel.

Ontsteld vroeg mevrouw wat er gebeurd was, en of hij zich soms binnen te veel vermoeid had, of dat hij zich niet wel voelde?

Hij lachte droevig en zei alleen dat hij wat duizelig was geworden door de zwakte waarschijnlijk, hij zou maar gauw thuis wat stil gaan zitten, en de druiven zouden hem later wel heelemaal weer opknappen!

Later vertelde mevrouw, hoe bleek ze Willy gevonden had.

Viny lachte iets van ‘zwakte’ en ‘te druk gepraat zooeven,’ maar Herman begreep op eens met pijnlijke zekerheid, dat Willy in de achterkamer woord voor woord had gehoord wat hij tegen Viny had gezegd.

Vrienden bleven Herman en Willy altijd, maar Viny's naam werd nooit meer tusschen hen genoemd.

Dordrecht, 22 Dec. 1902.

Kousenbreien.

In de Arbeiterinnenzeitung*) van 7 Mei j.l. vond ik in de rubriek ‘für's Heim der Proletarierin’ het volgende:

‘Kousenbreien! - We hadden ook wel een ander opschrift kunnen kiezen. Want niet alleen hierover, maar over de waarde der vele handwerken waarmee vrouwen zich in haar leege uren bezighouden, willen we eens een woordje in 't midden brengen. Men beschouwt het tegenwoordig nog als 't kenmerk eener goeie huisvrouw, wanneer ze altijd, ook in haar vrije uren, met iets bezig is en dat bezig zijn draait nog steeds neer, zooals zoovele eeuwen lang reeds, op “vrouwelijke handwerken.” Maar die bezigheid is onnoodig geworden. Wie zou er tegenwoordig nog kousen breien, nu ze machinaal veel beter en goedkooper gemaakt worden, wie naait er nog nieuw ondergoed nu men 't beter en goedkooper klaar kan aanschaffen? Kaarsen maken doet geen enkele huisvrouw meer en evenmin zeep. Toch gebeurde dat vroeger wel en als 't nu niet meer 't geval is, dan komt 't omdat men is gaan inzien dat zulke dingen

*) Sozialdemocratisches Organ für Frauen und Mädchen. Des Donderdags om de veertien dagen in Weenen verschijnend.

veel makkelijker in de fabrieken gemaakt kunnen worden. Maar kousenbreien! dàt moet nog thuis gebeuren, hoe'n geestdoodende arbeid 't ook is. Geen mensch kan dit werk op den duur kiezen als bezigheid in z'n vrijen tijd zonder geestelijk af te stompen. In de weinige uren die de arbeidsters vrij hebben moeten ze zich met andere dingen bemoeien dan met zulk eentonig en overbodig werk. Is 't niet verkeerd dat de kleine meisjes zoodra ze uit school komen weer moeten gaan zitten en nuttige handwerken maken, in plaats van eens vrij te kunnen ronddraven zooals de jongens?

En de vrouwen zelf? Hebben ze geen gewichtiger dingen te doen dan naaien en breien? Moeten ze niet blij zijn als ze een paar vrije uren kunnen uitwinnen en liever een goed boek dan een breikous opnemen?

Zouden ze niet vele dingen in de wereld beter begrijpen, zouden ze niet veel angsten en zorgen minder hebben als ze een juister kijk hadden op het eigenlijke wezen van al die drukkende zorgen? *De afschaffing van zulken handarbeid is een deel van de bevrijding der vrouw uit de dienstbaarheid van 't huis.*

Daarom weg met de breikousen, de boeken terhand!'

Met groote ingenomenheid en volle instemming las ik deze waarschuwing - *voor zoover 't de arbeidersvrouw betreft* - in het bewonderenswaardig flink geredigeerde en aan afwisseling rijke blaadje*). Voor haar zeker is 't een groot geluk dat zoo tal van werkzaamheden die vroeger in huis moesten plaats hebben, thans in 't groot in fabrieken kunnen gebeuren. Vooral wanneer daar min of meer behoorlijke loonen worden uitbetaald en de arbeidsvoorwaarden (licht, ventilatie e.a.) goed zijn, zooals - en ik denk hier aan de coöperatieve broodfabrieken - 't geval zal wezen als de arbeider zelf recht van meespreken heeft en niet uitsluitend de rol heeft te vervullen van uitgeperst wordende citroen. Worden nu nog in de machinale breierijen en in de confectiebedrijven erbarmelijke loonen uitbetaald - wie geen vakbladen leest denke maar terug aan de gruweltafel op de Nat. Tent. van Vrouwenarbeid - er is geen enkele reden om niet aan te nemen dat we over jaren tot toestanden geraakt zullen zijn die ons dàn met evenveel afschuw zullen doen terugdenken aan 't nu geldende uitperssysteem als we thans denken aan de slavernij van vroeger eeuwen.

Opvattingen en inzichten bewerken is een van de moeilijkste dingen. Maar al te dikwijls duurt 't jaren voor hoogst eenvoudige en rationeele begrippen ingang hebben gevonden en in zooverre mag men 't zeker niet te vroegtijdig noemen dat de Arbeiterinnenzeitung - wat ik nu maar kortheidshalve zal noemen - het Kousenbreien ter sprake brengt. Er is hier, men vergisse zich niet, geen kwestie van 't zoogenaamde 'heel houden van 't boeltje.' Dat verstelwerk nog een onafzienbaren tijd tot de plichten der huisvrouw zal hooren, spreekt vanzelf. Maar wat ze zonder meer onkosten klaar kan koopen, make de arbeidster niet zelf. Dat moet haar zelf, dat moet ook vooral den mannen uit 't volk bijgebracht worden, daar moeten - en nu kom ik eindelijk waar ik wezen wil - de meer bevoorrechte vrouwen van doordrongen wezen.

Ik vrees dat meer dan een der lezeressen al ongeduldig gevraagd heeft: 'wat heb ik met dat kousenbreien in zulke arme huishoudens nu eigenlijk te maken?'

Heel veel hebt ge er mee te maken. Want de vrouwen die straks de arbeidershuishouding zullen moeten besturen, zijn nu in vele gevallen onze huisgenooten, onze dienstboden, en als zoodanig onder onzen invloed. Wij als door een gelukkig toeval meer ontwikkelden - ik laat hier het heir van zoo wat talen sprekende en aan kunst doende vrouwen, die als Ganzes heel wat minder waard zijn dan een keuken- of binnenmeisje dat haar vak verstaat, eenvoudig buiten beschouwing - hebben den duren plicht onze, in veel gevallen, jonge onderhoorigen tot verstandige inzichten te brengen, haar dingen te leeren die haar in een verder leven te pas kunnen komen.

Een dienstmeisje dat een gewoon loon verdient kàn zich het noodige nieuw aanschaffen en heeft wanneer ze humaan behandeld wordt, behalve voor haar verstelwerk, zeker eenige uren over voor lectuur. Ik spreek hier natuurlijk niet van de Hintertrepperomans, die elke vrouw des huizes - ze moge zichzelf dan in de allereerste plaats wel niet bezondigen aan 't verslinden van de Engelsche prulromans waarvan onze leesbibliotheken en zelfs enkele jaren geleden het Damesleesmuseum (men moet in Den Haag zijn om dat woord uit te vinden) van overloopen - haar dienstbode ernstig zal afraden te lezen en haar geld aan te verknoeien. Zelfs zie ik in een dienstbode die ik gekend heb en wier lievelingsauteur Couperus was, geen

*) Wie er zich voor mocht interesseeren kan er iets naders over vinden in 'Ons streven' - 't orgaan van den Haagschen dienstbodenbond, verkrijgbaar Van Brakelstraat 17.

aanbevelenswaardig voorbeeld. Maar er zijn tal van boeken, die binnen de bevatting ook van minder ontwikkelden vallen en waarvan we er zeker eenige bezitten, waaraan men ‘wat heeft’ zooals we gewoonlijk zeggen. Een regel is hier zeker niet voor aan te geven. Wie zelf in den godsdienst z'n grootsten steun vindt, geve haar dienstboden mijnentwege een bundel leesbare preeken, een ander kieze boeken als ‘Familie en kennissen’ van Haverschmidt of ‘Onze Buurt’ van de zuster van Nicolaas Beets om mee te beginnen, en wie merkt dat haar meisjes in staat zijn zelf te kiezen en lust hebben in lezen, stelle gerust z'n geheelen boekenschat open. Maar hoeveel huishoudens zijn er daarentegen waar noch de kranten, noch ‘de portefeuille’ hun weg naar de keuken vinden? Hoeveel huisvrouwen vinden dat 't niet te pas komt ‘in dien stand’ om ook

wat geestelijke ontwikkeling te zoeken, hoeveel schoolmeisjes - onbewust van 't groote voorrecht dat haar geschonken is in haar onbelemmerd mogen aanschaffen van leerboeken - zijn niet wel eens verontwaardigd binnengestoven met een ‘Verbeeld u ma, nou zit Mina toch zoo'n heelen Zondagmiddag te lezen!’?

Wie als dienstbode heeft leeren lezen zal later als huisvrouw, - mits de omstandigheden niet al te bekrompen zijn en de verdiensten niet zóó gering dat armoede en verwaarloozing niet kunnen uitblijven - belang stellen in de vakblaadjes van haar man en maken dat 't interieur gezellig is en netjes opgeruimd tegen dat hij z'n leesuurtje kan hebben. Ze zal misschien haar kind nog eens kunnen helpen bij 't huiswerk en zoo den een uit de kroeg en de ander van de straat kunnen houden. Wie zich ergert over de wijze waarop het volk ‘zich laat opzweepen door schandelijke leiders,’ of hoe 't meer heet, bedenke wel dat zij zelf mede schuld is aan haar ergernissen door dien leden der volksklasse waar zij mee in aanraking komt, ontwikkeling en recht op persoonlijkheid te onthouden en ze daarmede meer vatbaar te doen blijven om meegesleept te worden als eene kudde schapen.

Is 't verplaatsen van veel huisarbeid naar de fabrieken een groot geluk te achten voor de arbeidersvrouw, onafzienbare schade heeft 't aangericht onder de meer bevoorrechte klasse. Daaraan danken we thans de schare van oeconomische en intellectueele nonvaleurs in onze eigen kringen, en 't gebrek aan levensenergie in zoovelen onzer vrouwen en meisjes. Er zijn er die nog handwerkjes maken, ‘fraaie’ handwerken n.l. tot schade van de beurs harer ouders en der Kunst tot nachtmerrie. Er zijn er die werken voor Tesselschade of Arbeid Adelt, om wat meer kleedgeld te hebben en een nieuw corset droit-devant te kunnen koopen om haar door 't vele borduren 's winters kromgeworden rugjes te steunen en haar bleekzuchtige lichaampjes in nauwe jurken 's zomers op 't Kurhaus tentoon te stellen op hoop van een kooper met stadhuisbriefje. Er zijn er ook, en dat zijn nog de ergsten, die handwerken niet ‘deftig’ vinden, en zoo bourgeois of welke andere sierlijker termen er voor gebruikt worden. Die alleen maar kunnen tea-en met de handen leeg, en helaas gewoonlijk met 't hart en hoofd al niet veel voller. Want met die drie is 't, als 't op 't negatieve aankomt, gewoonlijk precies eender gesteld. Voor haar moest kousenbreien uitgevonden worden en verplicht gesteld.

En de vriendelijke oude dame, die geen bepaalde plichten meer heeft en wier hoofd te zwak is om nog veel nieuws op te nemen, die in mooie patronen spreien breidt voor haar kleinkinderen of er ziekenhuizen mee gelukkig maakt, en daarbij al haar jeugdherinneringen aan zich laat voorbijgaan zoodat een glimlach wisselt met een ernstige of droeve plooi om den mond, haar moge haar wederhelft benijden, die op z'n ouden dag met omberpartijtjes, besproeid met 'n slappe catz of een glas port, z'n tijd moet klein krijgen.

W. WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.
Lynton in Devonshire, 16 VI '03.

Vragenbus

Helpt elkander

Wie wil van mij overnemen: N°. 26 tot en met N°. 52 van de Holl. Lelie en Victor van Fiore Delle Neve voor *f* 2.60 fr. p.p.

Adres: Mej. *M.H. v. Dis*, Loosduinen, Bloemendaal.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Margot. Wat het 'onbelangrijke' van Uw brieven betreft, verwijs ik U naar mijn artikel, aan allen in het algemeen, over dat onderwerp. (Zie vorig nommer.) - Uw brief is voor mij even belangrijk als alle andere. Bovendien hebt gij een bladzijde geschreven, die ik letterlijk overdruk; omdat het mij zoo *recht veel genoegen* doet, dat gij, een jonge vrouw uit onzen tijd, deze zaak zoo heel anders en m.i. zoo veel zuiverder beziet, dan bijna al Uw tijdgenooten (daarin vóórgegaan door de van hun mannen *weggeloopen* of *gescheiden* vrouwen die voor een groot deel de drijfsters zijn der 'vrouwenbeweging'). Gij schrijft dan; '*Ik vind dat het niet te verontschuldigen is als een vrouw haar man verlaat. Zij heeft hem genomen. Als zij het zonder liefde deed*, *is dat zooveel te erger voor haar; ze heeft hem trouw beloofd voor God en de menschen*, *die belofte moet zij houden. Ik weet wel dat vele vrouwen door omstandigheden gedwongen worden te trouwen met een man dien zij niet liefhebben*, *maar als zij eenmaal aan den drang dier omstandigheden toegegeven hebben*, *moeten zij den weg*, *al is het dan ook een lijdensweg*, *ten einde toe gaan.*'

Dit nu ben ik woord voor woord met U eens. Zonder hooge liefde te trouwen vind *ik*, wat mij betreft, iets onmogelijks. Maar wie het eenmaal doet, die heeft verplichtingen op zich genomen welke zij niet mag afschudden met het geschreeuw om 'Recht op eigen-ik', 'Ontwikkeling van eigen-persoonlijkheid', 'Huwelijksdwang', enz., enz., **achterna**. - Wie trouwt géeft zich, naar lichaam en ziel. M.i. is het: den man bedriegen en misleiden, wanneer de vrouw die zich zelve aldus belóófde **achterna** zegt: 'Ik wil geen kinderen', of 'Ik wil geen huishouden-doen', of: 'Ik moet mijzelve-zijn' en al die fraaie zelf-aanbiddingstheorieën meer. De zelf-aanbidding kome voor ieders eigen rekening. Wie zóó dor is van ziel dat ze aan zichzelve

genoeg heeft, die leve dan ook alleen voor zich-zelf, *on*getrouwd. Maar wie zich geeft, zich belooft, haar lichaam en ziel den man schenkt, die heeft geen recht *achterna* te praten van ‘zelfbehoud’, van ‘slavin in 't huishouden’, enz., enz.! - Het zijn de ongelukkig-getrouwde vrouwen die zelve in dezen hunnen plicht te kort schieten, welke zich daarover wreken door op te treden als leidsters der emancipatie! Zie maar om U heen naar de namen der leidsters van vrouwenblaadjes, en der auteurs van feministische boeken. En neven hen, zijn het eenige zure, mannenhatende oudevrijsters, die meedoen, achter de gescheiden-vrouwen aandraven! De normale, gelukkig-getrouwde vrouw (en ik geloof dat deze nog lang niet altijd zoo'n hooge liefde koestert, want ‘hooge liefde’ is altijd *uitzondering*), zal U gelijk geven in Uw opvatting, die de natuurlijke en wáre is.

Het ‘lesje’ dat ik U door dat stukje gaf, was anders dunkt mij voor *U* niet noodig. Gij hebt mij den vorigen keer zoo flink en eerlijk over Uzelve geschreven, dat er geloof ik al heel weinig valsche-schaamte in U zit. Wat mijn verblijf in Schotland betreft, wel, ik heb het weleens betreurd dat ik, als eenig-dochtertje, niet heel veel geléérd had op die punten, en ik was dolblij dat ik al die huishoudelijke kleinigheden op die wijze later heb aangeleerd. Zoo had ik b.v. nog nooit een bed opgemaakt, en ik hóór nog hoe hartelijk de hoofd-onderwijzeres moest lachen, toen ze toevallig ontdekte dat ik mijn legerstede dientengevolge op heel weinig doelmatige wijze spreidde, en zonder twijfel heel ongemakkelijk lag. Ze deed het mij toen voor, en ik was haar dankbaar voor haar vriendelijke hulp; en er was niets in om zich over ‘te schamen’. Trouwens, ik heb in het R.K. hospitaal in Bonn het allerminste en geringste keuken- en ander werk zien verrichten door vrouwen van de allerhoogste afkomst. Als *die* nobele vrouwen zich niet ‘schamen’, behoeven wij het óok niet te doen. - In gebrek aan geld is geen ‘schande’, en ook niet in eerlijken arbeid ervoor. Weet gij waarvoor *ik* mij schamen zou,... voor de *valsche* schaamte mijner eigen standgenooten, (die *dikwijls* allesbehalve rijk zijn). Ik was b.v. eens in pension met een jonge dame uit mijn eigen onmiddellijken kring, die beter hadde gedaan, zooals gij, een betrekking te kiezen in plaats van in pension te wonen tot last harer moeder, en zoekend een man om haar te onderhouden. Wel, dat meisje zag ik op een avond naar de opera gaan (ook al op een cadeau gegeven kaartje) met een prachtige sortie om. Een paar weken later toevallig met een harer familieleden dineerend, droeg deze dame hetzelfde stuk, en vertelde mij dat zij het voor dien opera-avond aan haar nichtje had *geleend* (!) Ziet gij, daarvoor zou *ik* mij schamen, als ik dat meisje was! En ik vind het een treurig teeken van verval, dat dit gevoel van echt zelf-respect totaal verstikt, juist onder mijn eigen standgenooten. Die *leenen* b.v. oude-kanten van tantes, en *leenen* juweelen van nichten, waarmee ze zich oppronken bij feestelijke gelegenheden, huwelijken, enz., enz. Tot in de hoogste Engelsche aristocratie is het mode, te trouwen in een japon met *geleende* kanten gegarneerd, (hetgeen dan nog in de couranten wordt vermeld met ophef, als of 't iets bijzonders ware; ‘*geleend* door Lady Zoo en Zoo, tante van de bruid’ enz., enz.) Dergelijke verschijnselen zijn wel het beste bewijs, hoe de menschen valsche en gerechtvaardigde schaamte dooreenwarren.

Wilt gij mij nog eens schrijven wélk wedstrijd opstel gij bedoelt? - Ik heb een vermeld dat *te kort* was; maar zoo gevoelig van inhoud. Dat *was* een verhaal van een kind op school. Was dat het Uwe?

Meta. Uw gedachten over het al of niet belangrijke van de correspondentie, vindt ook gij beantwoord in mijn artikel aan al de abonnés. (Zie vorig nommer). - Dat gij niet altijd met *alles* instemt, is m.i. het beste bewijs dat er iets zit in den inhoud van het Blad. - Ik heb zoo'n hardgrondigen hekel aan de gewone vrouwenblaadjes, wier eenige 'richting' bestaat uit 'admiration mutuelle.' Zij hebben drie of vier onderwerpen waarover ze 't allemaal onderling eens zijn: alcohol-onthouding, vrouwenkiesrecht, ooievaarsquestie, prostitutie. En alles wat daarover geschreven wordt in *hun* geest is per se heerlijk-mooi; en alles wat er tegen wordt geschreven deugt niet, of wordt liefst maar heelemaal doodgezwegen! En week op week gaat op die wijze 't geleuter vóórt! - Ja 'Geldzorgen' kunnen helaas de meeste menschen nàvoelen. Het 'spook' schijnt volstrekt niet op de vlucht gegaan door het te kaak stellen zijner 'spookachtigheid' in Lente! M.i. is dat heele artikeltje, in zijn droevige oppervlakkigheid, een schitterend voorbeeld van het te-goeder-trouw onwaar-doen der moderne-vrouwen. Een wáárheid, een vreeselijke onafwijsbare wáárheid noemen ze gemakshalve: 'Een spook der verbeelding!' Dáártegen gaan ze dan te velde trekken, en.... klaar is Kees! Precies op dezelfde wijze doen ze met alle andere ernstige *waarheden* in het lot der vrouw. B.v. dat haar aanleg anders is dan die van den man, dat haar gevoelsleven sterker is ontwikkeld, dat ze een slachtoffer is der natuur, dat ze (zie het boek van dr: Möbius 'Over de Physiologische minderheid der Vrouw') in één woord met geheel andere moeilijkheden heeft te strijden dan de man, omdat haar ziel en haar lichaam anders is dan 't zijne en *omdat haar bestemming is*, *vóór alles*, *gade en moeder te wezen*, al deze wáárheden worden voorgesteld als 'spoken' die men op de vlucht kan jagen met artikeltjes in 'Lente' en in 'De Vrouw', en wat dies meer zij. Maar, evenmin als grijnzende geldzorgen, laten zich deze 'spoken' zoo gemakkelijk verjagen door onzin van dien aard. En daarom zij en blijve het een eerste plicht der Holl: Lelie: voortdurend te waarschuwen voor begripsverwarring van *vreeselijke waarheden* met 'spoken'. De laatsten gaan misschien inderdaad voor de Lente-artikeltjes op de vlucht, maar de éérsten *zeker* niet. - Ja, dat U 't 'gezeur' in 'de Vrouw' over de Ooievaarsquestie verveelt, verwondert mij niet; en Uw mededeeling dat ook in *Uw* ouderlijk huis nimmer sprake was van een ooievaar die de kinderen bracht, stemt geheel overeen met de getuigenissen die ik, dagelijks bijna, ontvang van allerlei oude en jonge menschen. M.i. is het tegenwoordige: N.v.K. systeem, gerugsteund door de geheele opvoeding onzer dagen, het beste middel om natuurlijke en eenvoudige kinderen onwaar en onrein te *maken.* - Wat Uw laatste bewering betreft vergeet gij vermoedelijk dat ik in de Holl: Lelie geheel en al met mijn eigen persoon en denkwijze voor het publiek sta, terwijl ik in mijn verdichte boeken een auteur blijf Voor elk woord en elke overtuiging die ik uitspreek als redactrice der Holl: Lelie heb ik de volle verantwoordelijkheid te dragen; in een verdicht verhaal spreken *verschillende* personen en karakters, doen zich *verschillende* toestanden en gebeurtenissen voor, die allen *verdicht* zijn, waar het roman of novelle-vorm geldt.

Boven Uw stukje heb ik geschreven: 'Droog'. De onbeduidende inhoud wordt niet vergoed door een boeienden verhaaltrant. In zoo'n geval, van een schetsje dat niet eens een eigenlijke kern bezit, moet de pakkende, vlugge, of aangrijpende vorm alles redden. En dat is bij U niet voldoende het geval. Ziedaar mijn eerlijke meening.

Martha. - Uw brief was mij een welkome verrassing. Uw stukje plaatste ik indertijd met veel genoegen, maar, daar ik nooit meer iets van U vernam, had ik U in gedachten geschrapt van de lijst dergenen die belangstelden in de nieuwe Lelie, onder mijn

redactie. En nu is het mij dus een recht welkome verrassing, te hooren dat niet alleen gij, maar ook Uw man, haar met zooveel ingenomenheid leest. - Daarentegen spijt het mij te vernemen van de treurige reden die U zoolang weerhieldt te schrijven, en ik hoop hartelijk dat gij nu geheel hersteld zijt. - Betreffende Uw instemming met de ooievaarsquestie, verwijs ik U naar de vorige corr: aan Meta. Ik zou Uw bladzijde daarover wel willen overnemen; maar ik zou dan wel aan den gang kunnen blijven; want ik krijg telkens zulke betuigingen van instemming. Toch neem ik deze regels woordelijk van U over, omdat ze ook mijn vaste overtuiging uitspreken: '*Wanneer men kleinen kinderen alles gaat vertellen*, *zullen ze er niets van begrijpen*, *en er dus van allerlei vreemde dingen achter zoeken*, *die nu juist niet zoo heel kiesch zijn.*'

Ik voor mij geloof dat, ook op *dien* grond omdat men *kleinen* kinderen geen begrip kan bijbrengen van die geheimzinnige vereeniging van zinnelijke *en* ziels-gevoelens, die toch eigenlijk liefde is. - Dus zal het kind *alleen*

bij het zinnelijke blijven stilstaan, en daardoor, zonder het zelf te kunnen helpen, in grove dwalingen en fouten vervallen, aanziende voor 'liefde' wat is: *zinnelijkheid.*

Uw bladzijde over het huwelijksleven druk ik af. Een getrouwde vrouw kan in deze beter *getuigen*, dan ik als ongetrouwde *preeken.* In verband met hetgeen ik hierboven schrijf aan Margot, zijn Uw woorden een schitterende bevestiging:

'*Wat ben ik het ook met U eens over die huisvrouwen en moeders. die fietsen en vergaderingen houden, en die man of kinderen thuis aan zorg van dienstboden enz. overlaten. Ik voor mij stel me echter voor*, *dat deze dames ongelukkig getrouwd moeten zijn of hun geheele huwelijksleven niet begrijpen. Welke gelukkig gehuwde vrouw heeft toch lust man en huishouden aan anderer zorg over te laten*, *en zelve er maar uit te loopen. Ik ben nu twee jaar ruim getrouwd*, *en onze huwelijkshemel is nog steeds helder*, *zonder wolken. Wel waren dezen winter ziekte en zorgen ons niet vreemd*, *maar we droegen ze samen*, *en ze brachten ons nog nader tot elkaar*, *ze leerden ons elkander nog meer waardeeren*, *en ze lieten ons duidelijk zien hoe ons leven alle kleur en geur zou missen indien wij elkander niet meer hadden.*'

Chrisje. Uw brief beantwoord ik volledig later.

Het stukje over Oranje-Nasau-oord, en de inrichting daarvan, ontvang ik echter gaarne.

Bericht-wedstrijd.

De onderwerpen Mei en Juni: **Een Zomervacantie** en **De Moderne-vrouw** kunnen worden toegezonden tot 1 Aug. a.s. In de maand Juli is er geen wedstrijd, wegens den zomer. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overgebleven correspondentie.

A.B.V. te D. - Cor. - A.F.J. - Joke. - Willie. - Ingeborg. - Jan. - N°. 114. - Armida. - J.B.N. te S. - Hanna. - C.C. - Hettie. - Joop. - Maria D. - Aman. - Colijn. - H.H.S. - A.W. te S. bij H. - Cum Deo. - M.v.H. - Clara te Frankfurt. - T. - Veritas. - Beb te S. - Bonaventura. - Regina. - Climatis. - Mej: P.P. te W. - Huisvrouw. - G.W.E. te Z. - Frada. - Greta. - Iris. - Erika. - Y.Z. - Nile. - Mevr: L. te A. - Mevr: Jeanne B.W. - Onbekende. - J.R.S. de B. geb: B.P. Den Haag. - Chrisje. - N.H. te A., en de nagekomene die niet afzonderlijk worden vermeld.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Correspondentie van den Uitgever.

De inzender van het Ontwerp voor een Stempelband onder het motto *?* gelieve zijn adres op te geven daar dit ontbrak bij de inzending.

Bericht.

Met den nieuwen jaargang wordt de prijs der Exemplaren per post een weinig verhoogd en wel van *f* 5. - op *f* 5.25 en voor het buitenland inplaats van *f* 6. -, *f* 7. -

Door de supplementen, die in den nieuwen jaargang worden gegeven, is n.m. de porto zoo veel hooger geworden.

Amsterdam, 1 Juli 1903.
L.J. VEEN.

8 Juli 1903.
17de Jaargang.
No. 2.

Hoofdartikel
Opvoeding.

(Overzicht van een cursus over practische zielkunde, gegeven aan de 'Opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.)

I.

De kunst van opvoeden is een zeer moeilijke.

Om haar te leeren, dient men te beginnen met zichzelf te leeren kennen. Deze zelf-kennis is noodig om ons te vrijwaren voor onderschatting van de inzichten en handelingen van anderen en voor overschatting van die van ons-zelf. Vóór alles moet de opvoeder de dingen zien, zooals ze *zijn*.

Verder dient men in te zien, dat het niet alleen de ouders en opvoeders zijn, die opvoedingswerk verrichten, maar dat in 't algemeen de ouderen de jongeren opvoeden.

De wetenschap der opvoedkunde is niet populair.

Er zijn er, die beweren, dat men vanzelf de kunst leert verstaan, als de omstandigheden den mensch voor het werk plaatsen. De zoodanigen hebben echter geen flauw besef van het hoogst moeilijke van *goed* opvoeden. Zoo moeilijk is inderdaad de kunst, dat niemand haar leert zonder vele, zeer vele mistastingen en dwalingen.

De kunst van opvoeden dient men te *leeren*.

Jammer, dat zoovelen van dat 'leeren'

worden afgehouden door het oppervlakkig gepraat: ‘wat geeft hier de theorie; het is de ervaring, en uitsluitend de ervaring, die in deze den weg wijst.’ Oppervlakkig gepraat! Alsof niet op elk gebied theorie en praktijk met elkaar in het nauwste verband staan! Wat is eigenlijk theorie? Theorie staat niet tegenover de praktijk, maar is een bijzondere vorm er van. Na allerlei dwalingen, fouten en mistastingen is men tot zekere inzichten gekomen. Door de ervaring geleerd, heeft men zekere handelingen als de beste leeren kennen. De theorie rust op, is voortgekomen uit de praktijk. Zij is de gesorteerde, de geschifte, de geïnventariseerde praktijk. Dit is 't geval op elk gebied; ook op dat der opvoeding.

Voor de opvoeding volgt hieruit nu dit.

Men heeft opgemerkt, dat die en die handeling onder die en die omstandigheden voor het kind dit en dat ten gevolge had. Komt dezelfde handeling onder dezelfde omstandigheden terug, dan zal zij ook weer hetzelfde ten gevolge hebben. Dezelfde oorzaken, dezelfde gevolgen.

Zoodoende is het mogelijk, die oorzaken op te wekken, die goede gevolgen hebben en die oorzaken te verwijderen, die slechte gevolgen na zich sleepen.

De opvoeder moet het kind leeren kennen in geheel zijn wezen, m.a.w. hij moet weten ‘wat er in zit.’ Dan kan hij aan de hand van eigen en anderer ervaring, d.i. de theorie, behulpzaam zijn in de ontwikkeling en ontplooiing tot datgene, waarop het kind van nature is aangelegd.

Bij opvoeden hebben we een doel voor oogen.

We trachten n.l. door onze bemoeiing het kind te vormen, tot wat wij ons als het mooiste en hoogste in den mensch kunnen voorstellen.

Dit sluit nu volstrekt niet in, dat we van het kind kunnen maken, 't geen *wij* willen. Geenszins. Het kind heeft *in plan*, in beginsel in zich, wat er van hem moet en kan groeien. Ten opzichte dáárvan zijn wij een slaaf. Maar gelijk een tuinman, gebonden als hij is aan het gronddenkbeeld roos, door bijzondere behandeling zijn rozen tracht te maken tot wat hij zich als het mooist op dat gebied kan voorstellen, zoo ook zal de opvoeder zijn kweekeling, overeenkomstig zijn aard en aanleg, trachten te ontwikkelen tot wat hem als ideaalmensch voor oogen zweeft.

Algemeen is erkend, dat *die* mensch het hoogste staat, die scherp denkt, mooi voelt en krachtig wil; en ook, dat bij elk normaal mensch de voorwaarde tot de ontwikkeling in die richting aanwezig zijn.

Zooals reeds is gezegd: de opvoeding heeft een doel. We moeten er nu vast van overtuigd zijn, dat het doel *bereikt* kan worden; en verder: dat het doel bereikt kan worden door *ons* persoonlijk, door *ons* handelen.

Dit ons handelen dient te geschieden naar vaste regels, gebaseerd op de wetten, die het geestesleven van den mensch beheerschen.

De wetenschap, die zich met het opsporen dezer wetten bezighoudt, noemt men zielkunde of psychologie.

Afgaande op het woord zelf, zou men denken, dat zielkunde is de wetenschap van de ziel. Dit is echter minder juist. De ziel-zelf is zóó iets mystieks, dat wij haar niet naar behooren kunnen waarnemen. Wel is dit mogelijk ten opzichte van de *uitingen* van de ziel. Zielkunde is alzoo dewetenschap van de zielsuitingen.

Het materieel voor deze wetenschap is de mensch-zelf. Ons-zelf moeten we waarnemen. Na vele waarnemingen komen we tot de bepaalde meeningen en ten slotte door samenvatting van het gelijksoortige tot algemeene wetten.

De zielkunde berust alzoo op *waarneming* van anderen en ons-zelf, van nu en vroeger, en behoort daarom tot de empirische wetenschappen.

Als we goed ons-zelf waarnemen, komen we tot de wetenschap:

1° dat we beelden - of liever voorstellingen - ontvangen.

2° dat we gevoelen, of de voorstelling ons aangenaam of onaangenaam aandoet; en

3° dat we een begeerte krijgen om het aangenaam gevoel te doen blijven en het onaangenaam gevoel te verdrijven. Zoo onderscheiden we bij den geestelijken mensch: het *verstand*, het *gevoel* en het *begeeren*, die samen vormen de paedagogische drie-eenheid.

P.K.

Verzen door XXX.

1.

In een nevelig grauw omvangen
Daalt de avond, stil en zacht;
En de rozenknoppen hangen
't Kopje tot den slaap van nacht.

Droevig daalt de scheem'ring neder;
Weemoed ruischt in d'avondwind,
En mijn tranen vloeien weder,
Vloeien om den verren Vrind.

2.

Waar de rozen schooner bloeien
En in liefelijker lucht
Zoeter koost de zephyrzucht,

Waar voor Hollands gele duinen
Trotsche bergen hier omhoog,
Wijzen naar den hemelboog,

Waar door 't donker eikenloover,
Geest van schoon verleden waart,
Zich aan schooner heden paart,

Daar heeft mijn hand in de uwe gerust,
En ik heb me u gegeven
Voor dood en voor leven.

3.

Weet gij het nog - dat zalig wreed ontmoeten,
Van onze zielen, die een enkel woord,
Een klacht om wat ons 't leven had vermoord
Elkaar als geestverwanten deed begroeten?

Weet gij het nog - uw blik, uw woord, uw bittre lach?
Mijn willen onverschillig wezen,
Opdat gij toch niet in mijn ziel zoudt lezen,
Wat heerlijk licht ik rond mij opgaan zag.

Dat licht! O God 't was vloek en zegen beide,
't Was hemelsch-zoet, en toch onzeggelijk wreed,
't Was liefde, die reeds in 't ontwaken weet,
Dat 't wreede Lot haar al 't geluk ontzeide.

4.

O, liefde, liefde, nooit volprezen,
Die u niet kende leefde niet!
't Is zalig in uw macht te wezen,
Het zaligst, wat dit leven biedt.

't Is zalig aan uw hand de schreden

Te zetten op een rozenspoor,
En door uw licht geleid te treden
Vereenigd 't schoone leven door.

't Is zalig, zelfs waar gij doet lijden
De hoop bij uw geboorte vlucht,
Waar gij niets geven kunt dan scheiden,
Uw juichtoon wegsterft in een zucht!

Wel hem, die u in 't hart mag dragen,
Al is dat hart verscheurd,
Hij ziet uw zoet verleden dagen,
Wijl hij om 't heden treurt.

5.

O liefde, liefde, nooit volprezen,
Uw naam is zaligheid!
Gij komt mijn arme ziel genezen,
Die om het leven schreit.

Gij geeft geen antwoord op haar klagen,
Om wat haar 't leven deed,
Maar door uw wondre macht gedragen,
Ontvlucht ze 't aardsche leed,

Om met u naar omhoog te zweven,
Waar gij in schoonheid troont,
En licht zendt in de jammerdreven
Daar 't lijdend menschdom woont.

6.

Wij zeiden 't geen van beiden,
Wat omging in ons hart,
Wij wilden beiden lijden
In stomme liefdesmart.

Een bange zucht, aan mijn boezem ontvlucht
Vertelde u mijn wee,
Maar in snelle vlucht droeg de blauwe lucht
In heur wolkjes haar mee.

In 't vallende duister klonk 't vogelengefluister
Als bange klacht,
Om 's zonnelichts luister, in 't komende duister
Verstervend van nacht.

7.

't Zonlicht gloeit op donkere rozen
In purpren liefdetint,
Witte windekelken koozen
Met den Zuidewind.

Ach de witte windekelken
En de rozen vallen af. -
Ach, de bloemen zij verwelken, -
En de liefde daalt in 't graf.

8.

De roos ter nauwernood ontloken,
Die eens uw hand mij bood,
Werd door u in heur leven gebroken;
'k Benijd haar om dien zaalgen dood!

9.

Als zich mijn oogen sluiten
Tot d'allerlaatsten nacht
En men mij heendraagt buiten,
Waar d'open grafkuil wacht,

Dan vrienden is mijn bede:
Leg rozen in mijn hand,
O, geef mij rozen mede
Als laatste liefdepand!

Dan zal ik van hem droomen,
Die eens die roos mij gaf;
En 'k zal zijn beeld zien komen
Tot mij in 't eenzaam graf.

Heb dank, ook in het uur van scheiden;
Heb dank voor al mijn liefde-lijden,
Heb dank - heb dank!

Gij hebt in 't weemoedsvolle leven,
Het hoogste kennen mij gegeven
Der liefde zaligheid.

Neen, ween niet, dat ik nu wil sterven,
Waar ik uw trouwen blik moet derven
Is 't sluimeren zoet.

Is 't zoet te vluchten van deez aarde,
Waar Leven mij slechts Lijden baarde,
Waar ik u missen moet.

Indische schetsen.
Een drama in de dessa.
door Mevrouw Ovink - Soer.

In haar armelijk huisje, stond Bok Achmad voor 't vuur, bezig haar potje te koken. De heldere vlammengloed verlichtte het oude, gerimpelde gezicht en de verdorde handen, speelde over den aarden vloer tot in de hoeken, waar de bamboe balé-balé en wat schamel huisraad stond. 't Oude vrouwtje repte zich wat zij kon; ze had zich verlaat op de passer en ieder oogenblik kon haar zoon Achmad thuis komen. Hij wachtte niet graag op zijn eten en was den laatsten tijd bovendien lastig en knorrig omdat hij veel zorgen, veel soesah had. Moeder wist de reden wel: Achmad was verliefd, had zijn zinnen gezet op Sawyem, die hem ook wel lijden mocht. Maar, och heden, dat gaf niet veel nu Pak Saripin niets van de zaak wilde weten. Pak Saripin had de beslissende stem in het kapittel, 't hing alleen van hem af wie Sawyem tot man kreeg. Hij was haar eenige broeder, nam, nà vaders dood, diens plaats in als hoofd der familie; zijn wil was wet. En 't was zijn wil, dat Sawyem nooit zou trouwen met een armen stakker als Achmad. Hij had voor zijn mooie zuster een veel betere

partij op 't oog, waarmee hij zelf ook zijn voordeel zou kunnen doen. 't Is lang niet verwerpelijk, als eenvoudig dessaman, vermaagschapt te zijn aan een lid van het dessabestuur, nog liever aan den loerah zelf. Pak Saripin had zoo zijn geheime gedachten en stille voornemens, die hij te zijner tijd tot werkelijkheid hoopte te maken. Dit alles wist Bok Achmad evengoed alsof Sawyems broeder het haar gezegd had en eigenlijk vond zij het zeer begrijpelijk, dat Pak Saripin eerzuchtig was en zijn eigen voordeel zocht.

Wie zal een aangestoken klapper oprapen als de volle, rijpe vrucht onder zijn bereik ligt? 't Was al heel ongelukkig, dat Achmad nu juist op Sawyem zijn zinnen had gezet, er waren meisjes genoeg in de kampong, die hij gemakkelijk genoeg had kunnen krijgen. Waarom maalde hij nu juist om die eene en bleef, tegen beter weten in, maar volhouden, terwijl hij geen stap verder kwam?

Zuchtend schoof de oude vrouw een tak versch hout in 't vuur; de rook, die even later de geheele ruimte vulde, scheen haar niet te hinderen. IJverig bleef zij haar kooksel doorroeren.

't Hutje van Bok Achmad lag vrij afgelegen tegen de helling van een oud fort. In de west-mousson, als struik en plant hoog in 't wilde opschoot, verborg het weelderig groen de kleine stulp zoo volkomen, dat niemand er een menschelijke woning zoeken zou. Met den drogen tijd daarentegen, wanneer de felle zon den bladertooi deed sterven, kwam Bok Achmad's huisje tusschen de verdorde stengels en takken te voorschijn in al zijn schamelen eenvoud. Het was oud en bouwvallig, 't dak met atap gedekt, de wanden van gevlochten bamboe opgetrokken. Het eenige vertrekje, vuil en zwart berookt, bood slechts ruimte genoeg, omdat er bijna niets in stond, wat naar een meubel geleek. Toch zou Bok Achmad haar huisje niet gaarne verlaten hebben, zij woonde er nu al ruim dertig jaren; door tijd en gewoonte er als 't ware aan vastgegroeid, was 't haar lief geworden als een levend wezen.

Het soepje was al lang klaar; verbaasd

waar Achmad zoo lang blijven kon, trad moeder naar buiten en keek in den vallenden avond uit langs 't eenige pad, dat naar haar hutje leidde.

't Was in de kentering; donkere wolken hingen dag aan dag laag in 't zwerk, zonder een druppel regen te laten vallen. Ook ná zonsondergang bleef de atmosfeer drukkend warm en benauwd, zelfs de nachten brachten weinig verkoeling aan.

Bok Achmad hurkte voor den ingang van haar huisje en wuifde zich met de slip van haar baadje in het verhitte gezicht. 't Lag zeker aan het weer, dat zij zich zoo gedrukt en onrustig voelde. Aan den flauw blauwen hemel kwamen de eerste sterren te voorschijn; àl onduidelijker werden de omtrekken van de huisjes in de kampong beneden aan de kali. Mensch noch dier vertoonde zich zoo ver Bok Achmad zien kon. Slechts de kalongs vlogen hoog in de lucht over haar hoofd heen, koers zettend naar de boomgaarden om zich aan de rijpende vruchten te vergasten. Doch spoedig kon de oude vrouw ook deze niet duidelijk meer onderscheiden in den komenden nacht.

In de kamponghuisjes werden de lichtjes ontstoken en schitterden tusschen de stammen der boomen als heldere vuurvonkjes. Met de kalme gelatenheid, het rustige geduld den Javaan eigen, zat Bok Achmad nog steeds te wachten op de thuiskomst van haar zoon. Ten laatste stond ze op en trad haar huisje weer binnen. Achmad was zeker opgehouden en had onderweg reeds gegeten in warong of gaarkeuken. Geen zweem van angst om zijnentwille beroerde haar ziel; ze ontstak haar oliepitje, doofde het nog smeulend vuur en strekte zich kalm op de balé-balé uit om te gaan slapen.

't Was middernacht toen Bok Achmad uit haar rustigen slaap wakker schrikte. Hard en aanhoudend werd er aan haar deur geklopt. Slaapdronken richtte zij zich overeind, bijna van de balé-balé rollend, opende haar deur en keek verward, nog half versuft in den menschengroep, die zich voor haar huisje had verzameld. Met beverige hand trok zij de sarong over haar borst samen, de flauwe, rood omrande oogen vol verbazing, straks vol schrik, toen zij de donkerblauwe, met geel passement afgezette uniform van een oppasser gewaar werd.

Lieve hemel! de politie! wat moest die? wat wilde die van haar midden in den nacht? Zonder een gedachte zelfs aan verzet, liet zij zich ter zijde duwen en zag den oppasser langs zich heen, naar binnen gaan. De kleine ruimte was spoedig genoeg doorzocht en nu vroeg men Bok Achmad naar haar zoon, de politie zocht Achmad, waar hield hij zich verborgen?

IJverig beweerde de oude vrouw, dat zij haar zoon den geheelen dag nog niet had gezien, zelfs niet wist waar hij wezen kon. Ja, de kris, die oppas haar voorhield was van Achmad, maar hoe kwam hij zoo nat?

Ontsteld zweeg zij eensklaps, de menschengroep week eerbiedig uiteen om plaats te maken voor het hoofd der politie, die met den Regent en den controleur op haar toetrad. Was Bok Achmad daar even hevig geschrikt, nu vond haar stamelende tong geen woorden om zich verstaanbaar te maken. Het duizelde haar, wat zeiden die menschen, wat had Achmad gedaan, een mensch vermoord?....

't Arme, oude zieltje barstte in weegeklaag uit en wrong de handen boven 't hoofd.

't Was niet waar, 't kon niet waar zijn, haar zoon, haar Achmad een moordenaar.... Medelijdende handen leidden Bok Achmad met vriendelijk gebaar naar binnen en men sprak haar troostende woorden toe.

't Was nog niet zeker, dat Achmad den moord had begaan hij werd er slechts van verdacht omdat iedereen wist, dat hij met Pak Saripin, het slachtoffer, op slechten

voet stond. 't Vrouwtje luisterde maar half, zij wilde niet vertroost worden. Een vreeselijk voorgevoel zeide haar, dat Achmad wel degelijk de schuldige was. Daarom was hij reeds weken lang zoo schuw en eenzelvig, hij droeg slechte, moordzuchtige gedachten met zich om.

Vol bitter zielsverdriet wentelde zij zich gillend over den grond, de handen wegduwend, die haar wilden opbeuren. -

In 't huis van Pak Saripin heerschten nog dieper rouw en stomme schrik. Een paar uur geleden was Pak Saripin door eenige lieden, die hem bewusteloos in het veld hadden gevonden, thuis gebracht en zoo even pas was het den dokter djawa gelukt de levensgeesten bij den zwaar gewonden man tijdelijk op te wekken. Want Pak Saripin moest onherroepelijk sterven. De vlijmend scherpe kris had, zijn borst doorborend, edele deelen zwaar beleedigd, een kwart, een half uur wellicht was den arme nog geschonken vóór een eeuwige slaap hem van zijn lijden verlossen zou.

Voor de balé-balé, waar de zwaargewonde nederlag, zat zijne vrouw neergehurkt, de machtelooze hand van haar man in de hare, doodstil, zonder een klacht te uiten, als wilde zij zijn doodstrijd niet verzwaren.

Een bloedgolf vloeide Pak Saripin over de lippen, kreunend sloeg hij de oogen op en staarde zonder bewustheid in zijn blik in het over hem heen gebogen gelaat van het Hoofd der politie.

'Pak Saripin verstaat ge mij?' vroeg de Assistent-Resident zacht, doch duidelijk, en, toen de stervende man een flauwe beweging met de lippen maakte, klonk het ernstig overredend: 'Als ge spreken kunt, zeg mij dan wie is de man, die u den krisstoot toebracht?'

Pak Saripin bevochtigde zijn droge, bloedelooze lippen en, nauw verstaanbaar, sprak hij langzaam en moeilijk: 'Achmad is de naam van den man, die mij vermoordde.'

Terwijl hij den in allerijl gehaalden penghoeloe (priester) wenkte, trad de Assistent-Resident ter zijde en beval: 'Neem Pak Saripin den eed af, penghoeloe.'

De priester, met beide handen den koran boven het hoofd van den stervende houdend, zeide hem met eentonige stem het eedsformulier voor en, in afgebroken, stamelende woorden herhaalde Pak Saripin: 'Ik zweer bij den heiligen naam van Toean Allah de waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen,' waarop hij nog eens verklaarde, dat Achmad zijn moordenaar was.

Met een laatste opleving van kracht had de arme gesproken, nu zonk zijn hoofd voorover, weêr stortte een bloedgolf uit zijn mond, de oogen braken.... haastig trad de dokter djawa toe, wischte het doodszweet van het groenbleeke gelaat, vatte de kille hand om deze zacht weêr neder te leggen.... Pak Saripin had uitgestreden.

Treurig blikten de omstanders op den nog jongen man, die daar lag neergeveld in de volle kracht van het leven, en zich meewarig nederbuigend tot de weduwe, die nog steeds als gevoelloos nederzat naast haar dooden echtgenoot, zeide het Hoofd der politie: 'Wij zullen alles in 't werk stellen, Bok Sidin, om den moordenaar van uw man te vinden en hij zal zijn gerechte straf niet ontgaan.'

Onhoorbaar prevelend, bracht Bok Sidin de de saamgevouwen handen even aan het voorhoofd, toen zag zij allen gaan en bleef alleen om de lijkwacht te houden bij haar doode.

Dien zelfden nacht nog werd Achmad gevangen genomen. De moordenaar had zich in een naburige dessa verscholen bij een goed vriend en trad, toen hij de politie het huisje zag naderen, zelf naar buiten om zich in handen van het gerecht te geven. Kalm ging hij mede: hartstocht, haat en woede waren gekoeld, nu moest hij de gevolgen dragen. Eerst trachtte Achmad te ontkennen, doch toen hij hoorde, dat Pak Saripin hem als zijn moordenaar had aangewezen, dat de door hem weggeworpen kris uit de rivier was opgehaald en door moeder als de zijne herkend, hoe verscheidene lieden hem op zijn weg naar Pak Saripin ontmoet hadden, zag hij wel in, dat liegen hem niet baten kon. In onderdanig gebogen houding neêrgehurkt, zooals hem, eenvoudig dessaman, paste tegenover zijn meerdere, den Inlandschen officier van Justitie, vertelde Achmad rustig en uitvoerig wat hem tot zijn laakbare daad had gedreven.

Reeds langer dan een half jaar had hij Pak Saripin's toestemming trachten te verkrijgen om Sawyem te huwen. Valsch en verraderlijk was Pak Saripin tegenover

hem te werk gegaan. Hij had Achmad's aanzoek om Sawyem nooit ronduit afgeslagen, integendeel hem steeds met de hoop op goeden uitslag aan de praat gehouden en om den tuin geleid, zelfs vriendendiensten van hem aangenomen terwijl hij, uit laffe vrees voor Achmad's toorn, een slag om den arm had gehouden, de zaak op de lange baan schuivend.

Eindelijk was Achmad het wachten moe geworden en, toen hem ter oore kwam, dat Pak Saripin met Bok Ralima (de huwelijks makelaarster der dessa) in overleg was getreden, had hij zich woedend op weg begeven om den valschaard tot verantwoording te roepen. Van 't eene booze woord was 't andere gekomen. Pak Saripin had zich eerst met leugens willen uitredden, doch in de engte gedreven, was hij in een ander uiterste vervallen. Even driftig als Achmad, had hij dezen gesard, hem zijn armoede hoonend in het gezicht geworpen, hem bij Allah gezworen, dat Sawyem nooit in der eeuwigheid zijn vrouw zou worden. Toen werd het Achmad zwart voor de oogen, vóór hij 't wist had hij zijn kris getrokken, was de daad gebeurd en lag zijn slachtoffer als een blok hout terneergeveld. -

Achmad kreeg ruimschoots tijd om over zijn zonde na te denken; 't duurde ruim

drie maanden eer zijn zaak vóór kwam. Intusschen zat hij preventief gevangen, zag 's morgens en 's middags zijn lotgenooten uitgaan om strafarbeid aan de wegen of openbare werken te verrichten en had hen gaarne vergezeld. De tijd ging traag voorbij, de eenige afwisseling in de eentonige sleur der dagen waren de verhooren, die hij af en toe ondergaan moest.

Ten laatste werd Achmad geroepen voor het omgaand gerecht, dat zijn vonnis moest vellen.

Er waren verzachtende omstandigheden: de moord was niet met voorbedachten rade gepleegd, de beschuldigde had, door drift vervoerd, de misdaad begaan, tot het uiterste gebracht door de houding van zijn slachtoffer.

Achmad stond bekend als een oppassend, fatsoenlijk man, alle getuigen legden in dezen zin de meest gunstige getuigenis omtrent hem af. De sympathie der rechters was veel grooter voor den moordenaar dan voor den vermoorde, doch zij mochten de inspraak van het hart niet volgen, hadden zich te houden aan de letter der wet; dus luidde de eisch: de doodstraf.

Naar 't uiterlijk kalm, hoorde Achmad het doodvonnis over zich uitspreken. Wat er in zijn ziel omging?

Zich vastgrijpend aan een stroohalm, hoopte de ongelukkige op de clementie der hoogere machten en teekende appèl aan. Zijn zaak kwam nu bij 't Hof, doch dit vereenigde zich met de uitspraak van de rechtbank van ommegang, verwierp het appèl en bevestigde het vonnis.

Nu bleef nog als laatste uitweg een beroep op genade bij den hoogsten vertegenwoordiger der regeering. Met een verzoek om gratie wendde Achmad zich tot den Gouverneur Generaal.

Natuurlijk trad de onkundige Javaan, die zelf de schrijfkunst niet machtig was, in deze niet zelf op als handelend persoon. Naar gelang zijn zaak voortgang had, werd hem de loop meegedeeld en ried men hem in zijn eigen belang dezen of genen weg in te slaan.

De Europeesche en Inlandsche Justitie, de Resident van het gewest, alle ambtenaren, die op de hoogte waren van deze moordzaak, hoopten, dat de moordenaar gratie zou krijgen, ook ter wille van zijn oude moeder, wier eenige zoon en steun hij was. De Resident sprak in een begeleidend schrijven zooveel mogelijk ten gunste van den veroordeelde. Deze was geen misdadiger in den gewonen zin van het woord, hij had niet gemoord door lage beweegredenen gedreven; in zijn liefde gedwarsboomd, was deze hem ten verderve geworden. -

't Mocht niet baten. De Gouverneur Generaal vond geen termen ter begenadiging, hij verwierp het verzoek daartoe en verleende het over den inlander Achmad gevelde vonnis: fiat executie.

't Was de eerste maal, dat de Assistent-Resident, een nog jong man, met een medelijdend, gevoelig hart, een doodvonnis in zijn afdeeling zou laten ten uitvoer leggen. Tot het laatste toe had hij verwacht, dat het over den schuldige uitgesproken vonnis zou worden verzacht tot veeljarigen dwangarbeid en het hem dus bespaard zou zijn gebleven zijn evenmensch een gewelddadigen dood te zien sterven.

Hoewel hij er tegen opzag, besloot hij in persoon en zoo verzachtend mogelijk den gevangene in kennis te stellen met het lot dat hem wachtte.

Begeleid door den djaksa (inlandschen hulpofficier van justitie) begaf zich de Assistent-Resident naar de gevangenis en liet Achmad voor zich brengen. Zijn

bewogen gelaat, de ernstige blik waarmede hij den schuldige aanzag, zeide dezen, eer er een woord gesproken was, dat zijn verzoek om gratie was gewezen van de hand, dat hem nu geen sprankje van hoop meer overbleef.

Wèl verschoot Achmad's bruine kleur tot vaal bleek en boog hij het hoofd diep ter aarde, doch overigens wist de ongelukkige zijn gevoel geheel te beheerschen. In ootmoedige bewoordingen dankte hij voor de moeite, die ‘Kandjeng toean’ zich gegeven had ten zijnen behoeve, verzocht als gunst zijn moeder zooveel mogelijk bij zich te mogen hebben, ook dat hem zou worden toegestaan in het wit gekleed, met bloemen getooid, zijn laatsten gang te doen. Deze wenschen werden hem gaarne ingewilligd.

De dag van Achmad's terechtstelling was aangebroken; den vorigen avond had de beul met zijn knechten het schavot opgeslagen vóór de gevangenis; iedere hamerslag moest weerklonken hebben in de cel, waar Achmad zijn laatsten nacht doorwaakte. De Wedono had moeder weggeleid, toen zij na van haar zoon afscheid te hebben genomen, gillend en klagend was neergevallen tegen den muur der gevangenis en er werden voorzorgen

genomen, dat zij haar rampzalig kind niet zou zien sterven. Want half krankzinnig van smart had Bok Achmad verklaard dat zij tot het laatste toe zoo dicht mogelijk in de nabijheid van haar zoon wilde blijven.

Achmad had zijn aardsche zaken in orde gebracht en moeder zijn verlangen kenbaar gemaakt, dat het huisje, zoo lang door hen beiden bewoond, met den grond gelijk gemaakt of naar een andere plaats zou worden overgebracht, opdat niemand de plek zou kunnen terugvinden, waar de moordenaar van Pak Saripin gewoond had. -

Een verrukkelijk schoone morgen met helderen zonneschijn begroette Achmad, toen hij de poort der gevangenis uittrad tusschen de beulsknechten voortgeleid. De handen waren hem op den rug gebonden, doch zijn kleeding was feestelijk wit, tot de sarong toe, de hoofddoek met bloemen getooid.

Kalm en waardig schreed de moordenaar voort tot naast het schavot, waar hij nederhurkte tegenover de Europeesche en Inlandsche ambtenaren, die allen, in groot tenue gekleed, de terechtstelling bijwoonden.

Achmad keek om zich heen, de ruimte was geheel afgezet door pradjoerits en dessapolitie; verwant noch vriend kon hij onderscheiden tusschen de menigte, die achter deze levende haag stond aangedrongen.

De Assistent-Resident verzocht den djaksa, naar den eisch der wet, den gevangene het vonnis voor te lezen. Dit nam maar enkele minuten, daar de verkorte inhoud slechts was weergegeven. Nu vroeg het bestuurshoofd Achmad of deze nog wat te zeggen had.

Alsof hij de laatste levensoogenblikken die hem restten, wilde rekken, sprak de moordenaar uitvoerig over de aanleiding tot zijn daad, verklaarde, dat het hem berouwde een mensch het leven te hebben benomen en vroeg zijn aardsche rechters vergiffenis voor zijn misdaad. Toen wendde hij het hoofd naar alle zijden, alsof hij afscheid nam van de aanwezigen, besteeg het bordes van 't schavot, liet zich gedwee de kap over 't hoofd, den strop om den hals slaan...

Geen enkel geluid verbrak de doodsche stilte, met bleek, ontdaan gelaat zag de menigte toe op de uitvoering van het doodvonnis in naam der koningin. Eensklaps zakte een pradjoerit tegen zijn makker aan, de man was flauw gevallen en moest worden weggedragen. De stoornis hierdoor teweeggebracht leidde voor een oogenblik de aandacht van den gehangene af. Toen men weer opzag, had de moordenaar zijn aardschen strijd gestreden, het lichaam hing roerloos met voorover gezonken hoofd. 't Recht had zijn loop gehad, Achmad was de eeuwigheid ingegaan....

Nadat de dokter djawa den dood had geconstateerd, bleef het lijk, volgens voorschrift der wet, nog eenige uren hangen: ten afschrikwekkend voorbeeld. Daarna werd het visum repertum opgemaakt en nu pas mochten de nabestaanden het zielloos overschot in ontvangst nemen om dit, naar Javaansche adat, met inachtneming der daarbij gebruikelijke gewoonten, doch zonder eenig opzien, zoo stil mogelijk ter aarde te bestellen.

Bok Achmad kwam de gelofte, haar ongelukkigen zoon gedaan, getrouw na. Gaarne had zij haar huisje behouden en naar de naburige kampong overgebracht, doch toen het uit elkaar zou worden genomen, bleken de door zon verteerde wanden en het vermolmde dak hiertegen niet bestand. De afbraak was slechts als brandmateriaal te gebruiken. De plek, waar het huisje eens stond, is nu kaal, eenzaam en verlaten. Daar zal ook nooit meer een Javaansche woning worden opgetrokken. Geen schepsel zou

op zulk een ongeluksplek willen wonen. Binnen korten tijd zal zelfs elk spoor, dat hier ooit een hutje stond, zijn uitgewischt, die taak neemt de Indische natuur gaarne op zich. Door hoog opgeschoten onkruid overwoekerd, dat er een groene wildernis van maakt, zal niemand de plek terug kunnen vinden, waar Pak Saripin's moordenaar eens woonde en Achmad's wensch zal daarmede geheel vervuld wezen.

's-Gravenhage, April 1903.

Een hinderpaal.

‘**E**en echte stijfkop’ noemden de menschen hem, dat wist hij wel, maar het kon hem niets schelen. Zoolang hij leefde verliet hij zijn huisje niet, daar bleef hij bij, al werden hem nog zulke prachtige sommen aangeboden.

Hij moest er in zichzelf om lachen, dat het bestaan van een tram alleen van hem afhing; 't was een gewichtig iets, maar ze zouden hun zin *niet* hebben.

Hoeveel malen had hij nu al verschillende heeren bij zich gehad, die hem trachtten over te halen en hem alle voordeelen van het nieuwe

vervoermiddel voorhielden, maar hij deed het *niet, niet, niet* en driemaal kwam zijn vuist met een dreunenden slag op de tafel neer.

Zoo zat de oude man in zijn klein woonvertrek zijn alleenspraak te houden, toen er zóó hard tegen de deur gebonsd werd, dat ze vanzelf opensprong en daar stond een aardig, blond meisje op den drempel, met een stralend gezichtje stapte ze op den ouden man toe en hem een mandje voorhoudend, dat ze met de beide handjes vasthield, zei ze, met een vriendelijk stemmetje: 'hier is weer een lekker hapje voor jou, grootvader, en ik mag den heelen dag weer bij je blijven.'

De ontevreden trek op het gezicht van den ouden man was, bij het binnentreden van zijn geliefd kleinkind, onmiddellijk verdwenen. Hij beurde het kleine ding op, zette haar op zijn schouders en toen ging het de kamer door, zoo hard als zijn oude beenen maar vooruit wilde.

Eindelijk viel hij vermoeid in zijn leuningstoel neer en als een jong katje was het kind in een ommezien op zijn knie gegleden en toen begon ze te vertellen van vader en moeder en van huis en dat ze nu gauw naar school zou gaan en dat ze dan niet zoo'n heelen dag meer komen kon om met grootvader te spelen en het kussen van zijn stoel op te schudden en zijn bloemen water te geven. Het kleine mondje stond geen oogenblik stil. Ze was van zijn knie afgewipt en dribbelde nu door de kamer, klopte heel wijs een vloermatje uit, of begon, handig klein ding, als ze was, den grond te vegen. En de oude man had een schik op zulke dagen, als hij het maar zelden in zijn leven gehad had.

En moeilijk was het leven geweest, dat hij achter zich had!

Hij was timmerman van zijn ambacht geweest, maar toen hij heel vroeg zijn aangebeden vrouw verloor, had hij het aan land niet meer uit kunnen houden en toen was hij gaan varen, zijn eenig kind, een zoon, aan vreemde handen toevertrouwend. Na twee lange, moeilijke reizen stond hem het zeemansleven tegen en toen was de treurigste tijd van zijn leven aangebroken; hij zwierf van het eene land naar het andere, moedeloos en ellendig, met moeite den kost verdienend voor zich en voor zijn zoon.

Maar de laatste groeide als een flink man op; het ging hem meer voor den wind dan zijn vader en al heel gauw had hij de voldoening, dat hij voor den armen, eenzamen man een huisje kon koopen, waar hij rustig zijn laatste levensdagen slijten kon.

En van toen af leefde hij op, dankbaar, dat hij weer een tehuis had, dat hij zijn eigendom kon noemen.

En toen zijn zoon getrouwd was en er een jaar later een dochtertje werd geboren, toen was de oude man verrukt en kon hij uren bij het wiegje zitten. 't Was alsof hij het kind zijn dankbaarheid wilde toonen, voor hetgeen de vader voor hem gedaan had.

En het kind groeide op tot een aanvallig meisje, de lieveling van allen, het aangebeden kind van ouders en grootvader.

En van dat ze loopen kon, was ze trouw bij hem gekomen, elke week een heelen dag; ja soms nog wel *meer*, als zijn zoon en dochter eens uitgingen, dan gingen ze o zoo gerust van huis, als grootvader op het kind paste!....

En *daarom* was het kleine huisje of liever het kleine kamertje hem zoo dierbaar geworden; alles herinnerde hem in haar afwezigheid aan het kleine meisje. In den eenen hoek haar speelgoed en verdere snuisterijen en voor het raam het kleine stoeltje,

waar ze zoo rustig zitten kon, als grootvader voorlas uit het mooie boek, dat ze zelf krijgen mocht uit de oude kast met dien dikken sleutel, dien ze haast niet omdraaien kon met haar kleine handjes.

Dit kamertje te moeten verlaten en dan voor een *tram!* 't zou zijn dood zijn en hij lachte hardop, het bijzijn van het kind voor een oogenblik vergetend.

'Waarom lach je, grootvader?' en het aardige kindergezichtje keek den ouden man vragend aan.

Hij schrikte uit zijn overpeinzingen op en antwoordde haastig: 'Och, zoo maar, schat; grootvader dacht aan iets grappigs,' en meteen stond hij op en haalde een grooten appel met roode wangen voor het kind uit de kast.

Ze dacht al niet meer aan haar vraag en had behendig de heerlijkheid in haar handjes opgevangen.

En zoo ging de dag voorbij; 't waren feestdagen voor grootvader en kind en als ze 's avonds door haar vader gehaald werd, dan ging ze, na eenige malen afscheid genomen te hebben, altijd heen met de belofte: 'ik kom weer terug hoor grootvader!'

En dan braken er weer zes eentonige dagen voor den ouden man aan en was hij in zijn eenzaamheid dikwijls brommig gestemd, maar als de blijde dag weer naderde,

fleurde hij weer op en telde als een kind de uren, die er nog verloopen moesten, eer ze weer bij hem was.

Maar de dag was daar en het kind liet op zich wachten. Na allerlei gissingen, die hem niets wijzer maakten, ging de oude man zelf op stap, regelrecht naar de woning van zijn kinderen.

Bijna was hij aan zijn doel, maar... wat was dat, zag hij goed? Wat stond er op dat witte papier, dat op de voordeur was geplakt? Hij stond even stil, de handen voor de oogen, als durfde hij het huis niet te naderen. Zou het *kind* soms ziek zijn? Zekerheid moest hij hebben en met een paar flinke passen had hij de woning van zijn zoon bereikt en daar stonden ze onverbiddelijk, de vreeselijke woorden: 'Diphteritis (keelziekte)'.

Het papier was nog vochtig, dus kort voor zijn komst, was het vreeselijke feit beslist....

En 't *was* zijn dierbaar kleinkind, dat door de hevige ziekte was aangetast.

Het teere lichaam kon niet lang weerstand bieden en ze stierf, de drie menschen, die haar verafgoodden, radeloos achterlatend....

En zes weken later lag het kleine huisje tegen den grond.

Slechts weinigen wisten, wat de oude man zoo plotseling bewogen had, van zijn dierbaar eigendom afstand te doen. Men verdiepte er zich ook niet in, verheugd als men was, dat *die* hinderpaal nu uit den weg was geruimd.

Eén dag had het vernielingswerk geduurd.

'Zóóveel geld voor die paar muurtjes!' zeiden de werklieden tegen elkaar, '*die* kan van geluk spreken!'

Maar toen de groote som den ouden man overhandigd werd, schudde hij meewarig het grijze hoofd en op zijn zoon wijzend, zei hij, met van aandoening trillende stem: 'geef het hem maar, ik zal er niet lang meer wezen.'

CORA.

In Dagen van Strijd door Agitator. I.

'**K** heb daareven de laatste bladzijde geschreven van m'n rapport aan de Kommissie van Onderzoek*) en nu ik dit nog eens overgelezen heb en me weer terugdenk in de omstandigheden, waaronder ik het eerste gedeelte er van schreef: op het tooneel van den strijd zelf, in korte momenten van verademing tusschen lange uren van spanning, - nu komt in mij de lust op om eens wat uitvoeriger een en ander op te teekenen van wat ik meemaakte en doorleefde in die dagen. En mij dunkt zoo dat dit misschien de lezeressen interesseeren zal, die de staking alleen maar waargenomen hebben van den buitenkant.

Ik zag ze van den binnenkant, 'k zat er midden in, want ik was als vertrouwensman van het Komitee van Verweer belast met de leiding der staking te X. en omstreken. Ze heeft maar weinig dagen geduurd, die staking, maar 't waren dagen die méétellen in iemands leven, ongeloofelijk rijk aan indrukken, méér levenservaring, méér

*) Benoemd door de vakvereenigingen en samengesteld uit hoofdbestuursleden, teneinde feiten, tijdens de staking voorgevallen, te onderzoeken.
A.

menschenkennis gevend dan jaren van gewoon sleur-leven. ‘Ik ben er vijf jaar ouder door geworden,’ zei me dezer dagen een mijner medestrijders en ik kan die uiting volkomen begrijpen.

Ik wil er nu een en ander uit vertellen, zoo goed en zoo kwaad ik kan, want 'n letterkundige ben ik alles behalve en ik zie bijv. absoluut geen kans om, zooals een goede vriendin van me, enkele bladzijden te vullen met de ‘impressie’ van een gele chrysanth tegen een ik-weet-niet-meer-hoe-kleurig *fond.* Maar ook zonder ‘woordkunst’ verwacht ik belangstelling voor 'n paar schetsjes uit de stakingsdagen, want deze staking, deze opstand tegen de bourgeois-maatschappij, is een stuk geschiedenis, dat we gemaakt hebben.

* * *

De beslissing.

't Was in het gebouw van den Diamantbewerkersbond, in den nacht van Donderdag op Vrijdag, 2-3 April, om één uur precies, dat we besloten tot de staking. *We*, dat waren

de hoofdbesturen der arbeidersvereenigingen, welke het Komitee van Verweer opgericht hadden. Een overijld besluit was het waarachtig niet: van 8 uur af hadden we al vergaderd. Om twaalf uur dacht ik nog: er komt niets van. En bij die gedachte kwam heel mijn gemoed in opstand. *Te* lang reeds had men geagiteerd, al maar door geagiteerd, maar wat beteekenen al die protesten in woord en geschrift, wanneer ze niet de voorbereiding zijn tot een *daad?* Gelukkig was ik niet de eenige die zoo dacht. In onze vakvereenigingen zit een frissche, revolutionaire geest; haar parool is niet: dulden tot het uiterste, maar aanpakken zoodra dat maar eenigszins kan. Aan oppositie tegen het idee: algemeene werkstaking, had het niet ontbroken, de man zelf die in dezen strijd het plan het eerst opgeworpen had, deed er later het leelijkst van.... maar dat zijn kwesties, die beter elders besproken worden.

We stonden aan den vooravond van de behandeling der wetten in de Kamer: moesten we nu, zonder eenig daadwerkelijk verzet, onze hoofden steken in den muilkorf, dien de christelijke (o, hoe christelijke!) regeering voor ons gevlochten had? De veranderingen in het wetboek van strafrecht beteekenden: 1°. dat de organisatie der spoorwegarbeiders tot volslagen machteloosheid gedoemd zou worden; 2°. dat de strijd der overige organisaties oneindig belemmerd en verzwaard zou worden. Dat we aan de wetten ontkomen zouden, dachten we wel niet. Maar zonder strijd? Dàt nooit! zei Van Erkel en we zeiden 't hem na. Eérst dan toch nog maar eens een flinken knauw gegeven, en misschien als we eens héél diep dóórbijten konden.... Alle hoop was nog niet verloren.

Jan Oudegeest was tegen dat ondernemen. Hij oordeelde zijn vereeniging niet sterk genoeg meer, de pit van 31 Januari zat er niet meer in. Hij bezwoer ons, de organisatie niet aan een nederlaag te wagen. Maar vier, vijf zijner medebestuursleden spraken in gansch tegenovergestelden zin en Wessels stond in voor het watertransport te Amsterdam. Er werd dus gestemd en het was àl maar: vóór! vóór! 'Sociaal-demokratische arbeiders-partij!' las de voorzitter af. Een oogenblik van spanning, diepe stilte. Vóór! stemde ook het partijbestuur. Dat gaf heel wat gemompel, men voelde dat ze niet anders kònden... Een oogenblik later: 'Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkersbond!' Weer stilte, weer spanning. 'Tegen!' stemde Wins, na een korte konferentie met z'n medebestuurders. De diamantwerkers stemden konsekwent, naar hun beginsel. Maar even korrekt was hun onderwerping aan het meerderheidsbesluit. Toen Donderdag ook voor hen de staking afgekondigd werd, gingen ze met duizenden de straat op en zoolang de staking geduurd heeft, is hun bondsgebouw te onzer beschikking geweest.

Zoo werd de teerling geworpen. De spoorweglui en de mannen van het watertransport zouden beginnen, zoo noodig zou later het Komitee de algemeene staking afkondigen. Het tijdstip zou aan het Komitee overgelaten worden, doch wij begrepen best dat het zou zijn: Zondagnacht 'na afloop dienst.'

We gingen uiteen. Ieder van ons gevoelde den ernst van het besluit dat gevallen was. Het beteekende een wanhopigen strijd, opstand tegen de macht van staat en kapitaal, het beteekende misschien: menschenlevens, stellig: slachtoffers. Want die vallen er in iederen strijd...

Ge laakt het wellicht, lezeres, dat wij besloten een onzekeren kamp te wagen, dat wij de broodwinning van velen, de vrijheid en misschien wel het leven van mede-arbeiders op het spel zetten?

Hebt gij het óók gelaakt in De Wet, en De la Rey en anderen, dat zij streden tot het bitter einde?

Het ging om éénzelfde, heerlijk bezit: *de Vrijheid!*

Vrijheid voor de armen om door vereeniging te streven naar welvaart, vrijheid om tegenover de organisatie van het kapitaal, de organisatie van den arbeid krachtig te doen optreden.

En overigens: geen onzer zou persoonlijk achterblijven in den strijd.

* * *

De vooravond van den strijd.

Zaterdagsmorgens vond ik tusschen m'n korrespondentie een brief van het Komitee van Verweer inhoudende het dringend verzoek dien middag om 5 uur aanwezig te zijn in het gebouw van den A.N.D.B. Ik verwachtte dit verzoek, wist reeds waarom het ging: het Komitee riep alle propagandisten op om, ieder in een bepaald deel des lands, de leiding te gaan nemen.

Wat was dat een eigenaardige vergadering, dien Zaterdagnamiddag! Daar waren, in één vertrek, zoo wat alle socialistische schrijvers en sprekers bijeen, plus nog een keurbende

van vakorganisators. Daar was een garde der sociaal-demokraten: Gorter, Frank Van der Goes, Mendels, Wolring, Jan Van Zutphen, Hermans, - de Kamerleden natuurlijk niet, die waren in Den Haag op hun post voor de behandeling der wetten, wat dit keer 'met muziek' zou gaan, zooals Schaper eigenaardig zei. De anarchisten waren niet minder goed vertegenwoordigd: daar was Domela Nieuwenhuis, 'de ongetemde leeuw', daar waren Luitjes, Reens, Wink, Kolthek, Frederik Van Eeden. En nog vele bekende gezichten meer: Van Erkel van het N.A.S., Piet Hols van den Typografenbond, Tjeerd Westra van de Binnenschippers, A. Van den Berg van de Ned. Ver. van Spoor- en Tramwegpersoneel, Meijer en Wessels van de Bootwerkers, enz. enz. Nog nooit zag ik zooveel medestrijders bijeen. Wessels en Van den Berg gaven ons de noodige instructies. Aan ieder werd zijn standplaats aangewezen, de noodige adressen werden opgegeven, en eenige algemeene regelen vastgesteld. Mendels gaf nog een kursusje over den staat van beleg, waaruit ons klaar en duidelijk bleek, dat, mocht die afgekondigd worden voor de plaats, ons als station aangewezen, we maar het beste deden uit eigen beweging naar het politie-bureau te kuieren, dan hielden we de eer aan ons zelf...

Nog wat handdrukken en we gingen. Met ruim dertig mannen zouden we het heele land bezetten. Neen, dat is niet juist, er waren ook vrouwen bij: Roosje Vos zou naar Apeldoorn, Henriëtte Hoogeveen naar den Bosch gaan en Henriëtte Roland Holst zou zich in Amsterdam niet onbetuigd laten.

* * *

(*Wordt vervolgd*).

Inspektor Bergmann door den Zweedschen Schrijver Alfred van Hedenstjerna.

'.... En nu hoop ik maar mijnheer Bergmann, dat ik over u tevreden kan zijn. Vergissingen en flaters zal ik gaarne vergeven, maar wat ik eisch is trouw, onveranderlijke trouw.'

'Zooals mijnheer de graaf beveelt.'

Het was de jonge inspektor Bergmann, die zijne aanstelling bij den graaf van Härensborg verkregen had.

Hij diende zijn proefjaar uit en de graaf was tevreden; hij diende twee jaar en de graaf gaf hem ongevraagd traktemenstverhooging en, toen hij den oogst van den derden zomer had binnengehaald, werd het rentmeestershuis van mooie behangsels en nieuwe vloerkleeden voorzien. De nieuwe tapijten gaven het zulk een keurig aanzien, dat de huishoudster niet kon nalaten, telkens als zij over de plaats ging, heimelijk door het open venster naar binnen te gluren. En als de gouvernante wilde gaan wandelen, ging zij altijd daar eerst heen om den inspektor te vragen in welke omheinig precies de booze stier zich bevond.

Men heeft toch wel het recht voor zijn leven te waken, al is men maar een arme onderwijzeres!

Vooral, wanneer de rentmeester minstens even mooi is als zijne tapijten: drie el en twee duim lang, hoog en slank gebouwd en met bruin haar en gebruinde wangen,

en daarbij donkerblauwe oogen, die er allertrouwhartigst uitzagen, als hij betuigde: ‘Ik verzeker u, Mademoiselle, de stier is vandaag heel ver uit de buurt.’

‘Och, maar mijnheer Bergmann, als u zoo vriendelijk zoudt willen zijn toch even met mij door het hek te gaan om eens te kijken,’.... sloeg Mademoiselle dan voor.

Dan glimlachte hij en geleidde haar, hoogstens een honderd schreden; maar dàn moest hij altoos naar de dorschmachine of de aardappelen of de veulens,.... want trouw was hij, onveranderlijk trouw.

Toen de kleine gravin Julia zou leeren rijden en de oude graaf haar niet altijd kon vergezellen, had inspektor Bergmann meer tijd. Dan kon het zelfs gebeuren, dat de knechts en daglooners gelegenheid zagen te luieren; dan kon het zijn, dat inspektor Bergmann wel twee volle uren uitbleef. Hij kon immers evengoed meegaan als de koetsier; de afstand tusschen hen beiden en gravin Julia was even onmetelijk. Hoe onvoorzichtig gravin Julia ook was en hoe dartel Gabriëlle ook onder haar vederlichten last mocht dansen, altijd bracht Bergmann zijn jonge meesteres behouden thuis. En haar lange loshangende bruine lokken golfden ordeloos om het blanke perzikgezichtje, de vijftienjarige oogen schitterden en inspektor Bergmann's wangen gloeiden en zijn hart klopte. Doch zij zei niets en hij zei niets, want hij was trouw, onveranderlijk trouw.

Toen gravin Julia zeventien was geworden en de jonge adel uit den omtrek zich voldoende omtrent haren geslachtsboom en de uitgestrekte, bij Härensborg behoorende landerijen op de hoogte had gesteld, en begreep,

dat de gravin-moeder te zwak was om nog ooit voor gravin Julia op een broertje of zusje te kunnen hopen, toen behoefde inspektor Bergmann de laatste steeds zeldzamer op hare rijtoertjes te vergezellen. Toen kwamen er neven en halve neven en andere innemende, rijlustige jonge heeren van hunne kennis en allen begeerden gravin Julia hun geleide te geven, zoodat dikwijls zelfs de werkpaarden gezadeld moesten worden.

'.... Mag ik zoo vrij zijn te vragen wie die jonge man daarginds tusschen de beetwortels is?' kon soms een der ruiters, naar de zijde aan den weg ziende, vragen.

'O, dat is Bergmann, inspektor Bergmann, een heel fatsoenlijk man,' verzekerde gravin Julia.

'Hm,.... wordt er voor zulk een uitgestrekt grondeigendom geen meer ervaren rentmeester vereischt?' merkte Neef George aan, zich het monocle vaster in het oog zettend en bij zich zelf denkend, dat inspektor Bergmann er zoo weinig als een rentmeester uitzag.

'O, stellig niet! Bergmann is zoo trouw, onveranderlijk trouw,' viel gravin Julia in.

En meer vernamen de jonge gasten niet van den inspektor, want dezen was 't natuurlijk niet geoorloofd mede aan tafel te verschijnen.

'.... en dan moeten wij de deuren met wat groen versieren en moeten er om de pijlers van het balkon guirlandes worden aangebracht. Doe 't zoo smaakvol mogelijk, want.... och, ik kan 't u, mijnheer Bergmann, vandaag wel zeggen, morgen verlooft gravin Julia zich met haar neef George,.... maar geen woord hierover voor morgen.'

'Zooals mijnheer de graaf beveelt,' zei inspektor Bergmann en boog diep.

'Mijn hemel, is u ziek, mijnheer Bergmann?' vroeg de huishoudster, die den rentmeester bij het groote huis ontmoette en hem uit haar bruine oogjes een teederen blik toewierp.

'Hoe dat, juffrouw Grete?'

'U ziet zoo bleek. Lieve deugd, men zou er werkelijk van schrikken,' zei juffrouw Grete en haastte zich naar de keuken om te zorgen, dat haar gunsteling iets extra versterkends bij zijn middagmaal kreeg.

Eerepoorten en groene guirlandes aan het balkon, en verloving, en te harer tijd ook bruiloft, welke Bergmann zelfs mocht meemaken.

Een oude douairière ontmoette hem op de trappen, toen hij onberispelijk en statig in zijn nieuw gezelschapstoilet aankwam.

'Een der huwelijksgetuigen zeker?' vroeg de hoogeerwaarde weduwe met een minzaam lachje.

'Och tante, 't is de rentmeester maar,' lichtte een bruidsjuffrouw toe.

'Dat is weer, moet ik zeggen, een van Neef Heinrich's malle philanthropische ideeën om zoo iemand op de bruiloft te vragen,' mompelde Hare Genade.

En alles ging zijn ongestoorden, gebruikelijken gang, trouwerij en diner, toasten en toejuichingen en gedichten op de bruidsmeisjes, napretjes, huwelijksreis en thuiskomst van het jonge paar, dat zich in een vleugel van Härensborg ging inrichten. En later kwam er een zoontje, en, zooals zaaien en oogsten elkaar afwisselen, kwamen ook op *haar* tijd kostbare lijkkisten met zilveren wapens voor het oude grafelijke paar.

'Gij blijft toch bij ons, mijn waarde inspektor?' vroeg graaf George, toen Bergmann bij hem was om de lijst van inventaris mee te onderteekenen.

‘Ik weet niet.... ik heb van een oom een kleine bezitting geërfd, en....’

‘Neen, neen, mijnheer Bergmann, doe ons dàt niet aan,’ zei gravin Julia vriendelijk smeekend en klopte hem op den schouder.

De inspektor keek een oogenblik neer op het zachte, mooie gezichtje onder de rouwkap en zag naar de kleine blanke, een weinig rondgeworden hand, die op zijn schouder rustte. Zij regeerde hem daarmee nog even gemakkelijk als zij er vroeger Gabriëlle mee had bestuurd; hij boog en antwoordde:

‘Zooals Uwe Genade beveelt.’

Toen ging hij naar zijn eigen eenzame woning, waar de mooie tapijten verbleekt waren en waarin thans geen teedergezinde huishoudsters meer verlangende blikken wierpen, en, toen hij zich aan zijn tafel zette en zijn huishoudboek opsloeg, toen voelde inspektor Bergmann, dat hij geen week zou kunnen leven zonder haar te zien, die.... hm,.... Andreas uit Fällen twee dagen ziek. Erick uit de hut aan het meer het been gebroken en zeven weken weggebleven..... Foei, schaam je wat, oude oogen, zult ge nu mijn grootboek nat maken?’

De jonge graaf van Härensborg leidde een losbandig, verkwistend bestaan. Alles ging nog zoolang graaf George leefde, die er zich tegen verzette, maar toen deze op even

vijftigjarigen leeftijd de oogen sloot, maakte de jonge Heinrich alles wat er op het goed aan vee en koren was te gelde.

Toen deze bron was uitgeput, kreeg inspektor Bergmann bevel de bosschen te verkoopen. Toen deze niet verder strekten, moest de rentmeester de bezitting met steeds grootere hypotheken bezwaren, en, toen geen mensch meer borgen wilde, vertrok de jonge graaf op een droevigen Novembermorgen naar Amerika, denzelfden morgen, dat er ontdekt moest worden hoe hij heimelijk een enormen wissel met drie handteekeningen had afgegeven.

Gravin Julia's haar is wit, spier wit geworden. De zachte, rose perzikwangen zijn nu zeer geel en de rug, die zich eens recht en slank op Gabriëlle wiegde, is geheel gebogen.

Inspektor Bergmann is ook oud. Zijn schedel is kaal en zijne oogen beginnen dof te worden. Maar de oude man houdt zich nog kaarsrecht en 't lijkt wel alsof hij tegenwoordig vroolijker dan vroeger is.

Maar niet meer in de salons van Härensborg ontvangt hij de bevelen der gravin en doet hij haar bescheid. Härensborg werd lang geleden onder den hamer gebracht en de oude rentmeester heeft maar voor een kleine, zeer kleine plaats te zorgen.

Hare Genade is een weinigje suf geworden. Zij begrijpt niet recht hoe 't met dit kleine landgoed gelegen is.

‘Zeg me eens, mijnheer de inspektor Bergmann,’ placht ze het eerste jaar dikwijls te vragen, ‘is 't nu wel geheel zeker, dat Liliënthal mij toebehoort?’

‘Uwe Genade heeft immers zelf het eigendomsbewijs gezien?’

‘Dus is 't heelemaal zeker, dat 't mijn eigen is, en staan hierop niet zulke vreeselijke hypotheken als voorheen op Härensborg?

Uwe Genade heeft zelf de belastingpapieren in handen gehad.’

‘Ja maar ik kan 't niet goed begrijpen, mijnheer Bergmann. Advokaat Svenssen zei toch, dat er niets over zou blijven, als wij Härensborg verkocht hadden.’

‘Neen, maar later, toen Uwe Genade de goedheid heeft gehad het geheele bestuur der zaken aan mij over te dragen,.... toen.... toen.... hm,.... is 't mij gelukt van den jongen heer, voor wien graaf Heinrich borg was geworden en die eigenlijk alles had moeten betalen, weer veel geld terug te krijgen.’

‘Dat is een geluk geweest, mijnheer Bergmann.’

‘Een groot geluk, Uwe Genade. En zoo hebben wij Liliënthal gekocht. De rekeningen zijn in mijn bezit.’

‘Laat mij die rekeningen eens zien, mijnheer Bergmann.’

‘O, met genoegen,... hm, zeer gaarne... stellig,.... hm...., maar.... Uwe Genade heeft vroeger altijd vertrouwen in mij gehad,.... hm....’

‘Neen, laat die rekeningen maar, Bergmann. Ik wil u niet beleedigen. Ik weet wel, gij waart altijd trouw, onveranderlijk trouw.... Maar nog iets. Hier op Liliënthal in ons doodeenvoudig, huiselijk leven vind ik 't niet noodig, dat Anna elken dag twee tafels dekt. Gij kunt mee aan tafel eten, als ik dineer, mijnheer Bergmann.’

‘Uwe Genade! Hoe kan ik Uwe Genade genoeg danken voor zooveel goedheid jegens een ouden zonderling, welke niemand in de wereld heeft, die zich om hem bekommert, behalve Uwe Genade.’

En des middags kwam de oude Bergmann, trotsch als een koning, om mede aan tafel te eten.... Zijn eigen tafel!....

Zoo werd de oude Bergmann ten lange leste toch nog gelukkig. Hij mocht haar liefhebben en voor haar zorgen zooveel hij wou, zij, die hem alles op de wereld was geweest van het oogenblik af, dat hij haar voor de eerste maal in de vestibule van Härensborg ontmoet had. 't Was op een Zondagmorgen geweest en zij droeg een wit mousselinen kleedje en kleine gele schoenen.

Zijn liefde was heiliger, grooter en edeler dan zij geweest zou zijn, als de klove tusschen den inspektor en gravin Julia zich had laten dempen. Het was een jonge, romantische liefde bij zeventig jaren, een liefde, die nooit door genoegdoening of oververzadiging geleden had, een liefde, die zich geheel vrijwillig en onvoorwaardelijk gaf. Een oude liefde, maar met al de bedeesdheid en reinheid van de wenschen en gevoelens van een pas ontwaakt gemoed.

Oude dwaas! Daar zat hij den geheelen avond en keek naar dat grijze hoofdje, die rimpelige wangen en bevende handen. Maar niet *dit* zag hij. Met de glashelderheid van oude, dierbare herinneringen zag hij de kleine gravin Julia met de lange bruine lokken, zwierend om de blozende wangen met het schalksche kuiltje, zag haar op Gabriëlles

rug en zichzelf daarnaast jong en sterk, maar schuchter, och, zoo vreeselijk schuchter!.... '.... Maar, mijnheer Bergmann, wat doet ge toch?'

'Ik?.... Niets, Uwe Genade!'

'U zit met uwe tong te klappen, alsof er een paard in de kamer was, en ge weet toch, dat wij hier op Liliënthal geen enkel paard op stal hebben.'

Naar het Duitsch.

N.F.K.

Brief van de Redactrice.

PARIJS, 29 Juni '03.

Nu ik van ben, kan er deze week geen correspondentie van mijn hand in de Lelie verschijnen. Maar toch wil ik niet in gebreke blijven den lezers iets van mij te laten hooren. - 't Ligt natuurlijk allerminst in mijn bedoelen, een causerie over Parijs ten beste te geven. Wie onzer kent die stad niet! En bovendien houden alle groote Nederlandsche bladen hun lezers behoorlijk op de hoogte van 't Parijsche leven door 'Correspondenties' en 'Brieven' uit Parijs.

Och neen! Verwacht van mij niets anders dan een groet, een paar persoonlijke indrukken, uit de stad die mij lief is, zoo dikwijls ik er kom; lief om haar schat van aangrijpende herinneringen. Nooit voel ik het weemoedige, het aangrijpende, het tragische der vergankelijkheid dieper, dan wanneer ik staar, toevend in de hart-ader van het republikeinsche Frankrijk, op de zoo talrijke overblijfselen eener gevallen grootheid uit vervlogen tijden!

Daar is Versailles, waarheen ik nimmer vergeten zal een bedevaart te maken; een bedevaart naar het tooneel waar zij geleefd en geleden heeft, die mij, om haar beklagenswaardig lot, sympathiek is onder alle koninginnen: Marie Antoinette. Ben ik koningsgezind? - Als ik in Versailles sta, als ik denk aan 't geen die koningin heeft geleden van 'het volk,' aan de monsterachtige beleedigingen die zij moest verduren, aan het kind dat men haar ontnam om het te martelen, als ik denk aan haar Koninklijke houding onder dat alles, aan haar waardig sterven, dan, ja dan voel ik mij royaliste... En het schijnt mij toe, als ik in die dagen geleefd had, ik zou een woedenden afkeer hebben gevoeld van dat gepeupel, dat het paleis binnendrong om haarte vermoorden, haar, 'l'Autrichienne', de onschuldige, aan wie hun haat zich koelde. In gedachten zie ik haar staan voor dat hoekraam, in die kamer waar Lodewijk XV stierf, starend op het janhagel dat eischte haar dood, zie ik haar vluchten, op dien vreeselijken morgen toen ze haar slaapkamer binnendrongen, door het kleine zijdeurtje naar l'Oeil de Boeuf, om te bereiken het slaapvertrek van den Koning!

Arme Marie Antoinette, die boeten moest voor de zonden van een Lodewijk XV; die naar Frankrijk kwam, een onschuldig mooi kind, om er zoo jong nog te sterven onder de guillotine: een nog jonge maar reeds door het leed wit-geworden vrouw, wie men alle martelingen had laten doorlijden die voor een menschenkind uit te vinden zijn! O dat portret van haar, - ondergebracht in 'l'Attique Chimay' - van de Koningin, als gevangene, in weduwgewaad in de Temple! Wat is er overgebleven van de vorstelijke verschijning van Mad: Vigée - Le Brun's bekend schilderij; waarop de moeder reeds die zorgelijke uitdrukking heeft op het gelaat, om het kind aan haar schoot wiens dood ze zag komen!

En toch! En toch! Hoeveel gelukkiger ten slotte dit vroeggestorven kind dan zijn broertje, de latere Lodewijk XVIII!....

Ik heb nu eenmaal een bijzondere liefde voor de fransche geschiedenis; omdat er geen historie is die meer léért, dan die van het fransche volk. Lees haar niet uit officieele boeken en op school gebruikte gegevens. Lees haar, zooals zij *is*, uit al die 'mémoires,' van de zeventiende en de achttiende eeuw. Geen beter middel om menschenkennis op te doen, dan zulk meeleven met het verleden, dat zich toch steeds weer herhaalt in de toekomst.....

.... Daar zijn ze allen bijeen, op doek, in het museum-geworden Château van Versailles, allen die elkaar verdrongen hebben om een plaats te veroveren op het wereldtooneel;.... nu vredig bijeengebracht naast elkaar: Louis Philippe, Napoleon, Napoleon III, Lodewijk XVIII, Karel X..... En alleen hun stof rest nog van al hun grootheid, al hun lijden!....

En stof ook is al wat er thans nog rest van den eenvoudigen leerlooier-koopman, die, als president eener republiek, gevierd werd, zoo kort geleden nog maar, gelijk een vorst, aan 't hof van den Czaar!

Zoo dacht ik, toen ik wijlde bij den marmeren steen - waarop hij zelf in levensgrootte is uitgehouwen - van Felix Faure, op Père-Lachaise!

Toen ik de laatste maal op dat kerkhof stond, was zijn plek nog ledig, zijn graf nog niet gedolven! - Nu keek hij mij van dat stille marmer als 't ware aan met de vraag op de lippen van het mooie Engelsche gedicht:

‘Wie zal mij volgen,.... gij....?’

Laat ik niet eindigen met een somberen indruk. Laat ik u liever dadelijk zeggen dat ik niet eens op Père-Lachaise geweest zou zijn, ware het niet om mijn reisgenoot. Want *ik* haat dat kerkhof. Met zijn huizen en ijzeren kransen en praalgraven heeft het niets van den stillen vrede, van den lieflijken ernst van het Duitsche, met echte bloemen gesierde plekje, waar de ‘Heimgegangenen’ rusten. Zooals Père-Lachaise daar ligt met zijn koude omgeving van kransen-verkoopende winkels, maakt het op mij steeds den indruk, alsof de pretbeluste Parijzenaar er haastig zijn dooden brengt, er gauw, gauw een onverwelkbaren krans neerlegt.... en, afgedaan alweer,... terug naar de vroolijke, levendige, schitterende boulevards!...

Schitterender nog dan overdag heb ik ze gezien die eenige Parijsche boulevards, toen ik, over halfeen 's nachts, naar huis reed van Cyrano de Bergerac, met Coquelin-ainé in den titelrol. - Want ik sla nu eenmaal nooit een goede uitvoering over van Cyrano de Bergerac, dat stuk dat mij zoo lief is, zoo héél lief! (Ik heb gezegd waarom, in den bundel: Vrouwenliefde in de Moderne Literatuur). En dan een uitvoering met Coquelin als Cyrano!... Toch blijf ik erbij wat ik steeds nog ondervonden heb: Nooit heb ik nog een beteren Cyrano gezien naar mijn smaak, dan dien van Kainz, in het Deutsche theater in Berlijn. Kainz wist het sympathieke, ondanks het leelijke, te leggen in zijn opvatting, meer dan Coquelin het doet. En dan het sterven van Kainz in de klooster-scène, aan het slot!.... - Trouwens geloof ik dat het Duitsche publiek veel meer voelt voor het tragische in het stuk; en het Fransche speciaal voor de geestige zetten van ‘les cadets de Gascogne,’ voor het theatrale der bewegingen en woorden van Coquelin's spel....

Ik verheug me er nu op ‘l'Autre Danger’ in de Comédie Française te gaan zien van m$^{ill.}$ Bartet, die juist morgen voor 't laatst speelt vóór ze haar vacantie neemt. En ik zal me in de Comédie Française ook nog onthalen op het beroemde ‘les Affaires sont les Affaires.’ Als die nieuwe stukken bij ons gegeven worden, - vertaald, en gespeeld in stijf, Hollandschburgerlijk bewegen van tooneelspelers die nimmer verkeerden met werkelijke ‘heeren en dames’ en dientengevolge de gekste flaters maken, - ga ik er nooit heen ten onzent. Ondanks alle opgevijzel van ‘de’ critiek is het een feit dat zulke echt fransche stukken eenvoudig belachelijk worden als men ze bij ons tracht te geven. Wij hebben er noch de décors, noch de spelers voor.

En daar ik nu toch met ons land bezig ben, interesseert het misschien mijn dameslezers wel, dat ik hier in Parijs, waar ik dagelijks op de boulevards duizenden en duizenden sekse-genooten zie flaneeren, niet een, ook niet één reform-toilet heb ontdekt... Ik stel mij voor dat de gelukkige, die zich daarmee waagde voorbij 't Café de la Paix, enz. enz., wel dadelijk in stilte of hardop na zou krijgen van al die daar verzamelde mannen: het gevleugeld geworden woord van professor Treub's vermaard Lelie-artikel: ‘Groote goden wat een hobbezak!’

Dit staat dan ook bij mij vast, of men in Holland doe aan reform of niet, hier in Parijs zou de lust er toe er wel uit gaan bij de meesten; omdat niemand het hier draagt.

En tegen de mode ingaan, durven maar die heel enkelen die karakter hebben! Hoe weinigen echter bezitten zoo iets....!

Wel, ik ben stellig overtuigd dat 9/10 van de Hollandsche reform-ijveraarsters, na 14 dagen in Parijsche straten te hebben gewandeld, zich zouden verkleeden in toiletten *met* corset; alleen omdat ze niet anders zouden *dùrven*....

Maar nu schei ik uit! - Reformkleeding.... und kein Ende, is het al eens in de Lelie geweest. En m.i. is het onderwerp daartoe niet belangrijk genoeg. Laat ieder dragen wat haar goed staat en zij zelve mooi vindt. Laten we ons in elk geval maar niet gaan verven en rijgen en de oogen met belladonna vergrooten, zooals de Parisiennes 't doen. Dan nog liever reformkleeding. - - - - - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. Onze Marie schreef mij, dat zij de kaartjes van in mijn afwezigheid gekomen bloemen trouw heeft bewaard. Ik dank de geefsters voorloopig. Marie zond ze naar een zieke....

Bericht-wedstrijd.

De onderwerpen Mei en Juni: **Een Zomervacantie** en **De Moderne-vrouw** kunnen worden toegezonden tot 1 Aug. a.s. In de maand Juli is er geen wedstrijd, wegens den zomer. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

> Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Hartelijk dank aan Mevr. J. WEIJL, Enschedé; Mejuffrouw J.H. EIJKE, Terneuzen; Mejuffrouw M. FOBBER (naar ik meen) Groningen; en Mr. J. NAAKTGEBOREN, Strijen, voor de toezending der Boeken.

(185)

'CLIMATIS.'

15 Juli 1903.
17de Jaargang.
No. 3.

Berichten.

I. Drukfout.

In mijn brief uit Parijs (zie vorig nommer) is een drukfout ingeslopen, die de lezers wel reeds zullen hebben gevonden. Waar gesproken wordt van het bekende schilderij van Mad: Vigée - Lebrun, voorstellend Marie Antoinette met haar kinderen, staat namelijk abusievelijk: Lodewijk XVIII, inplaats van **Lodewijk XVII.**

II. Bericht Correspondentie.

DEN HAAG, 9 Juli.

De volgende week wordt de correspondentie weer geregeld afgedaan. - Ik ben eerst gisteren thuisgekomen, dus te laat om nog in déze Lelie de ingekomen brieven te beantwoorden of te vermelden. Alles wat spoed eischt zal ik zooveel doenlijk terstond afdoen; dit alvast ter geruststelling van hen die opgave vragen van hun honorarium. Voor de talrijke brieven en bewijzen van sympathie die ik vond, (de correspondentie voor de Lelie is mij natuurlijk niet nagezonden), voorloopig mijn dank in 't algemeen; later afzonderlijk.

Brieven, stukken, enz., kunnen thans geregeld worden ingezonden, daar ik van nu af weer thuis ben.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Een vak voor Dames.

Het valt niet te ontkennen, dat door de invoering van stenographie en machineschrijven in ons vaderland voor de vrouw een nieuwe werkkring, een nieuw middel van bestaan is geopend, en dat dit haar niet onwelkom is, blijkt uit het groote aantal dames, die zich aan dat beroep hebben gewijd.

Desniettemin zijn stenographie en machineschrijven als beroep nog lang niet algemeen bekend, want dan zou het niet voorkomen, dat sommige chefs dikwijls

maanden lang zochten naar eene bekwame stenografemachineschrijfster; dan zou het niet voorkomen, dat voor een kantoor te Rotterdam eene jonge dame uit Zwolle moest komen en voor een kantoor te 's-Gravenhage eene uit Groningen, neen, dan moesten deze groote steden genoeg bekwame werkkrachten opleveren om in die behoefte te kunnen voorzien, en toch is dit niet het geval.

Ik spreek hier van *bekwame* werkkrachten, want menschen, die slechts ten halve hun vak verstaan, zijn er altijd genoeg te vinden, doch voor hen is geen plaats; de chefs zoeken niet iemand, die bij hen op kantoor komt om nog alles te leeren, of beter te leeren, maar een flinke werkkracht, die bekwaam is in datgene waarvoor ze zich als bekwaam uitgeeft, zoodat ze zich slechts met de usances van de zaak vertrouwd behoeft te maken om geheel en al aan de eischen van den patroon te kunnen beantwoorden.

Dergelijke dames zijn er uiterst weinig, niettegenstaande ze goed betaald worden. En waarom? Omdat heel veel jonge meisjes aan iets beginnen om het, als het wat moeilijk schijnt of wat veel opoffering kost, maar spoedig weer te laten varen; omdat ze niet weten van volhouden en van doorzetten, en van werken en studeeren zóó lang, tot ze met het volste recht kunnen zeggen: 'Nu ben ik zeker van mijn zaak.'

En omdat de toestanden zoo zijn en er onder de lezeressen van 'De Hollandsche Lelie' wel vele jonge meisjes zullen gevonden worden, die gaarne zelf in haar onderhoud zouden voorzien, of de zorgen harer familie zouden willen verlichten, zoo ze slechts iets wisten, dat een niet al te langen studietijd vereischte en waarvoor de kosten niet te hoog waren, heb ik gemeend ook hare aandacht eens te moeten vragen voor stenographie en machineschrijven.

Stellig zullen velen van u daar wel eens van gehoord hebben, doch voor alle zekerheid, en voor diegenen onder u die het niet mochten weten, wil ik nog even de beteekenis van beide verklaren.

Stenographie is een schrift, dat ons in staat stelt zesmaal sneller te schrijven dan met het gewone schrift, terwijl men met de schrijfmachine driemaal zoo snel schrijft. Zoowel het een als het ander dient dus tot uitsparing van tijd. Welke voordeelen daaruit voortvloeien, behoef ik zeker niet nader aan te duiden, vooral niet in den tegenwoordigen tijd, nu alles er als het ware op ingericht is om in den kortst mogelijken tijd den meest mogelijken arbeid te verrichten.

De studie van de theorie der stenographie duurt niet lang; daar gaan slechts twee à drie maanden mede heen, doch die studie moet nauwgezet, en onder goede leiding geschieden, want zonder grondige kennis der theorie komt men niet tot de practijk. Na verloop van drie maanden echter is men zoo ver, dat men alles in stenographie kan lezen en schrijven. Het verkrijgen van meerdere bekwaamheid hangt nu geheel van de leerlinge af; nu komt het aan op eigen werklust, op eigen energie, want om door te blijven werken zonder leiding, zonder aansporing of opwekking om verder te studeeren, dáártoe behoort wilskracht. Wie evenwel bezield is met ernstige voornemens, en ten volle overtuigd is van de noodzakelijkheid iets te moeten leeren, die zal daartoe de kracht vinden.

Maar nog zoo heel vaak ziet men het gebeuren, dat de meisjes, zoodra ze aan de leiding van onderwijzer of onderwijzeres ontsnapt zijn, de studie laten sleuren, er niet meer toe komen, het te druk hebben, enz. Ze lezen in de bladen eene annonce, waarbij eene dame gevraagd wordt, vertrouwd met stenographie en machineschrijven en... ze hebben toch stenographie geleerd en machineschrijven ook? Misschien zijn ze het een beetje vergeten, maar dat is niets; ze zullen het wel weer gauw bijwerken. Men oefent zich een paar dagen in stenographie, doch dat valt lang niet mee en het schrijven op de machine evenmin. Och, men zal het er toch maar eens op wagen, het zal wel beter gaan als men een poosje op kantoor is.

Maar helaas! De chef bedoelde niet in zijn dienst te nemen een beginstertje, maar een flinke werkkracht, iemand die berekend was voor hare taak, en binnen een paar dagen is de dame in kwestie dus weer van het kantoor weg, omdat ze niet voldeed aan de eischen. Een heele teleurstelling, zeker, maar als ze daar nu mede geleerd heeft en de verwaarloosde studie met betere voornemens opvat, dan is het nòg niets, dan is het een goede les geweest, doch dat is niet altijd het geval; ze zal het nu maar laten varen, want men verdient er toch nooit iets mee!

Hoe lang de studie dan wel duurt, zal men mij vragen? Welnu, ik zou u willen aanraden, neem er een jaar voor. Dat is werkelijk niet te lang. Studeer een jaar lang elken dag een à twee uur en ge zult bekwaam zijn voor uw vak, ge zult niet onbeslagen op het ijs komen.

'En wat moet men al zoo kennen om de stenographie te kunnen leeren?' werd mij reeds zoo dikwijls gevraagd. En even dikwijls antwoordde ik, dat daar niets anders toe noodig is dan een gewoon gezond verstand, lust tot werken en volharding. Met deze drie eigenschappen toegerust, zal men het ver brengen in het door mij bedoelde vak. Ik

zou voorbeelden kunnen noemen van dames, die reeds na verloop van een jaar *f* 400. - *f* 600. - *f* 800. - en *f* 1000. - per jaar verdienden en er is mij zelfs eene jonge dame van zeer nabij bekend, die *f* 1800. - per jaar verdient.

Moge het bovenstaande eene aanmoediging zijn voor vele jonge meisjes om zich met ernst aan dit vak te wijden, dat zoo zeer hare aandacht verdient. Verlangt men nadere inlichtingen, dan ben ik gaarne bereid die te verstrekken.

CATHARINA W. ECK.

's-Gravenhage, 1e Schuytstraat 28.

> Geachte Mej. - Naar aanleiding van Uw stuk vestig ik de aandacht op het reeds een paar malen ter recensie mij toegezonden ‘Weekblad voor Stenographie: ‘Wekelijksch bulletin van de Delftsche Stenografen-Club.’ - Ook zou ik U willen vragen naar nadere opheldering over *machine*schrift? Gaat het sneller dan gewoon-schrift? Leert het zich vlug? Is het praktisch voor *stellen*, of alleen voor meer mechanisch werk? En *welke* machine zoudt U durven aanbevelen? Ik krijg dikwijls machine-schrift onder de oogen, met zoovele doorhalingen, veranderingen, en verkeerde letters, dat de praktijk mij niet altijd doeltreffend voorkomt. Uw stuk was daarentegen héél mooi gedaan.

A. DE S.L.

In Dagen van Strijd door agitator.
(Slot.)

En route!

Zondagsochtends zat ik al weer in den trein, op weg naar de plaats mijner bestemming, dicht bij de grenzen in den anderen hoek des lands. In den bagagewagen mijn fiets - die kon te pas komen! - en een pak manifesten, voor de proklamatie der staking. In m'n portefeuille een reepje papier waarop stond: ‘Ned. Vereeniging van Spooren Tramwegpersoneel. Houder dezes,..., is onze gemachtigde.’ Volgde de handteekening van een lid van het hoofdbestuur.

Wat al gedachten gingen me door 't hoofd tijdens die reis!

Ik dacht aan huis. Vrouwtje was eerst heelemaal niet ingenomen met dat weggaan naar elders. ‘Wat ga je nu voor gekheid uithalen? Als 't nu nog hier in de stad was, maar om daar heelemaal naar het eindje van de wereld te gaan! Ze stoppen je natuurlijk direkt in de doos. En wat dan?’ Ik moest toch ook eens wat aan m'n kinderen denken, enz. enz. De lezeres, vooral de gehuwde, kan zich de rest er wel bij denken. Vrouwlief zag me natuurlijk al met 'n paar dozijn kogels in m'n maag in het hospitaal liggen, of minstens door 'n paar smerissen naar de ‘lik’ gebracht. Maar ik zei: ‘Hoor eens, kindje, wij sprekers en redacteurs zijn altijd haantje-de-voorsten in vredestijd, en 't zou een mooie boel wezen als we nu in oorlogstijd wegkropen!’ En over 't gevaar liep ik heel luchtig heen, en als me iets overkwam, zei ik schertsend, dan was ik er zelf bij om op me te passen. En vrouwtje, die aprèstout toch wel een dapper vrouwtje

is, nam er ten slotte vrede mee. Als 't dan moèst, dan moèst het, verklaarde zij, maar keek toch nog een beetje sip.

Nu, eerlijk bekend, was ik zelf niet zoo gerust, als ik me wel voorgedaan had. Alle eventualiteiten stonden open bij een zóó reusachtige botsing tusschen volk en regeering als deze staking zou kunnen worden. En ik keek m'n jongens wat langer aan bij 't afscheid nemen dan ik anders pleeg te doen, de duizend-en-éénmaal dat ik er op uit ga voor de propaganda.

Om mijn gedachten wat af te leiden, greep ik naar de bladen van de laatste dagen, een heele stapel, die ik nog geen tijd had gehad te lezen, en speurde angstig na of er iets van ons geheim uitgelekt was naar de redactie-bureaux. Goddank, niets! En ik moest glimlachen om het idee, dat onze vriend Q. bij onze vergadering tegenwoordig geweest was, nota bene één der reporters van een groot bourgeois-blad! Later las ik, dat dit blad er in geslaagd was ‘bijtijds’ een automobiel te krijgen voor de expeditie zijner oplaag. Het Handelsblad niet. Waarom had Boissevain óók niet een rooien reporter?

* * *

Nocturne.

's Nachts om twee uur gingen we op pad. 't Was een gure, koude regennacht, die nacht van Zondag op Maandag. Veel konden we niet onderscheiden en tusschen m'n begeleiders in, liep ik maar op den tast af mee door poelen en plassen. Gelukkig had ik 'n flinke jas en 'n paar dichte schoenen. Zijt ge wel eens in de achterbuurten van Enschedé of Hengelo geweest, waar rijen nieuwe arbeiderskrotten staan zonder een schijntje van straat er tusschen? Zoo was X. heelemaal en 't genot van daar bij nacht rond te dwalen in den regen was dus zeer betrekkelijk. Toch was 't voor mij een genot.

Eerstens omdat ik van negen uur af in een

stampvol herberglokaaltje gezeten en gesproken had tusschen een kleine zestig rookers. Ik ben zelf óók een dolle liefhebber van rooken, maar na zoo'n vergadering smaakt een hap versche nachtlucht.

En dan, wat een beste, ferme kerels waren die lui van het afdeelingsbestuur tusschen wie ik inliep! En wat was alles best gegaan, dien avond! Eerst had ik in een openbare vergadering gesproken over de voorgestelde wetswijzigingen, over de loon- en andere eischen en over de slachtoffers, de mannen, die de Direktie's met verbreking van de belofte van 31 Januari: geen rancune-maatregelen te zullen nemen, ontslagen en geschorst hadden. ‘Tegenover die wetten moet geprotesteerd worden. Woorden hebben we al genoeg gebruikt, nu de daad! De daad, óók om onze eischen ingewilligd en onze kameraden weer aan 't werk te krijgen. Als afgevaardigde van het Komitee van Verweer proklameer ik de staking hier in X. en op de naburige lijnen. Namens uw hoofdbestuur roep ik u op uw plicht te doen tegenover de organisatie. Ik blijf hier tot de staking afgeloopen is. Rekent op uwe kameraden aan de andere stations, evenals die op u rekenen. Denkt aan 31 Januari. Leve de Ned. Vereeniging!’

- ‘Leve de vereeniging! Leve de staking!’

Ze vlogen òp van hun stoelen, de kerels, ze drongen naar voren, omringden het bestuur en mij, vrienden drukten elkaar de hand. ‘Je kunt op ons rekenen!’ werd me van alle kanten toegeroepen.

Ik wenkte stilte. We waren niet onder ons. De openbare vergadering werd gesloten. Een kwartiertje pauze. Maar zéér enkelen gingen heen. Op honderd en één vragen moest ik antwoorden. Wat er op de vergaderingen besloten was in Amsterdam? Of we op de havenarbeiders konden rekenen? Of er in Z. óók iemand was? En naarmate ik dat alles beantwoord had en de lui merkten dat de boel goed in elkaar zat, helderden de gezichten nog méér op.

Huishoudelijke vergadering. Een paar mannen werden nog lid, ze wilden in oorlogstijd doen, wat ze in vredestijd verzuimden: meestrijden. Bravo!

Nu hield ik nòg een klein speechje over de algemeene regelen, waaraan ik de stakers ten dringendste verzocht zich te houden en die in weinige woorden hierop neerkwamen: geen jenever, niet in uniform op straat, geen relletjes met superieuren, soldaten beschouwen als medeproletariërs, die óók slachtoffers waren van Kuyper en die we 't leven dus niet noodeloos zuur mochten maken, onderkruipers als zielszieken en ten slotte: doen wat het stakingskomitee zou vóórschrijven. Want leiding moet er zijn in dagen van strijd.

Het stakingskomitee zou bestaan uit den Voorzitter der afdeeling, den Voorzitter van het plaatselijk komitee van verweer en den afgevaardigde van het Landelijk komitee.

En nu kwam het meest beslissende deel.

- ‘Wie heeft het eerst dienst nu van nacht nà twee uur?’ vroeg ik.
- ‘De nachtploeg!’ werd er geroepen, ‘om kwart over drie.’
- ‘Willen die mannen even opstaan?’

Vijf mannen stonden op, flinke kerels, echte arbeiders.

- ‘Nu mannen, jullie zult moeten beginnen, hoe is het? Kan ik op jullie rekenen?’

De vijf keken elkaar even vragend aan - mijn hart klopte.

- ‘Ja!’ zeiden twee tegelijk en ‘dat mot dan maar’ meenden de anderen.
- ‘Goed, dan zullen we jullie straks aan het station oppikken.’

En nu ging alles op rolletjes. Aller antwoord was toestemmend. Ruim tachtig man staakten dus alvast mee, waaronder flink wat machinisten. Dat was meer dan voldoende om het station stil te leggen. Mocht het op andere stations ook zóó best gaan! De overwinning lachte me al tegen. Waarachtig, ik had er geen persoonlijk belang bij, maar 'n jaar cel had ik er voor over gehad om dien braven kerels de overwinning te bezorgen.

Lafbekken, verraders en onderkruipers hebben hun die ontwrongen. Doe daar eens wat tegen....

Er was nog lokomotief-personeel in de loodsen en er moesten nog 'n paar machinisten opgevangen worden die nu nog sliepen omdat ze morgen vroegdienst hadden en van geen staking afwisten.

Daarom gingen we in den nacht naar het emplacement, naar de machineloodsen. Eerst naar de kleine. Voorzichtig over de rails, goed uitkijken naar het ijzerdraad van de signalen, een klein poortje door, door de smidse en daar stonden we tusschen een zestal lokomotieven, die aan de hoede van een nachtstoker toevertrouwd waren, welke ze op stoom moest brengen. Een eigenaardig gezicht voor een boekenwurm als ik, die groote, zacht pruttelende reuzen, onder het

weifelende licht van een lantaarn, in de ruime hal! De nachtstoker, een aardige krullekop met prettige oogen, 'n jongen nog, was dadelijk akkoord en wou subiet alle vuren uithalen en meegaan. Maar dat belette ik. Het was onnoodig dat hij zoo veel verantwoordelijkheid op zich nam. Na kort overleg met den voorzitter besloot ik: de machine voor den grooten goederentrein moest gedoofd worden en de nachtstoker zou blijven tot zijn wake om was.

Een paar man werden uitgezonden om te kijken of alle wissels in de buurt goed lagen, ‘op slot’ heet dat, geloof ik, een voorzorg om te voorkomen dat bij een eventueel ongeluk de stakers de schuld kregen - en voort ging het weer in den regennacht de lijn op. Langs oneindige rijen goederenwagens, meest met steenkool, die dicht langs elkaar stonden, zoodat geen twee man naast elkaar konden loopen, voetje voor voetje, afgaand op met gedempte stem gegeven waarschuwingen van den voorman, zoetjes aan doornat wordende, richtten wij ons naar de groote machineloods. Er werd niet gerangeerd dien nacht, omdat het Zondag was, maar wat moest het ontzettend gevaarlijk zijn, in den nacht op dat niet-verlichte emplacement te rangeeren, nu eens dravende langs de in beweging zijnde treinen, op- en afspringend, tusschen wagens in, los- en vastkoppelend! Eén struikeling en men lag tusschen de wielen, één verkeerde stand en de buffers knelden den rangeerder dood! En geen ander licht dan van een weifelend lantaarntje! Een electrisch station kost de direktie dan ook een ton, maar boerenlummels, die op 't rangeeren afgericht kunnen worden, krijgt ze voor 90 cent per dag zooveel zij wil! Mijn kameraads vertelden me, dat ze een paar weken te voren een kamerlid, sociaal-demokraat, die wandeling hadden laten maken onder 't rangeeren. Ik ben géén soc.-demokraat, maar tòch rees de gedachte in mij op: zou de heer Goeman Borgesius, of welk ander welgedaan bourgeoiskamerlid zich óók leenen voor zoo'n nachtelijken tocht om de gevaren en de ellende van het arbeidende volk te taxeeren? In ieder geval spreken ze toch mee over het lot der arbeiders.

Wéér kwamen we in 'n loods. Weer drongen we ons tusschen de wanden en de buffers der lokomotieven door, voorgelicht door een lucifer, zoo nu en dan, naar de machinistenkamer. Dáár kwam de eerste tegenslag. De machinist van den eersten trein wou met alle geweld naar z'n standplaats terug. ‘We zullen je per rijtuig laten brengen!’ Hij wou niet. De nachtstoker wou hem te lijf, wou het vuur uit z'n machine halen. We moesten hem kalmeeren. Eindeloos gepraat; het hielp niet. We gingen heen om de nachtploeg op te pikken. De vijf mannen sloten zich aan en we vergaten het ongeval met den ander. Weer naar de kleine loods terug om een machinist op te wachten.

Maar waarom zou ik u dat alles in detail vertellen? Het zou eentonig worden. 's Morgens om kwart voor zes zat ik bij den voorzitter in 'n luie stoel, het hoofd op een kussen, de voeten tegen de warme kachel, zóó moe, dat de koffie en de boterhammen onaangeroerd bleven.

Om kwart voor zeven tikte de voorzitter me wakker. Even onder de pomp wat frischheid halen, gauw wat eten en naar de vergadering.

We hielden om tien minuten over zeven appèl. Drie-en-tachtig man beantwoordden het. Een paar waren gaan slapen.

Het was Maandagmorgen. Het regende, de lucht was grijs en somber. Maar in onze harten was het licht. Blijde oogen zeiden elkaar dat de dageraad aangebroken was voor het Nederlandsche proletariaat!

* * *

Een 'misleide.'

Het was een reus van een vent, onze vriend Van Rooijen, de machinist van de hoofdlijn, een kerel met breede schouders, blozende wangen en een prettig, open gezicht met heldere blauwe oogen. Het type van een goedigen reus. Het fluweelen machinisten-pak en de pet met breede gouden bies, waarmee ik hem voor 't eerst zag, kleedden hem rècht goed.

'Broer!' zei hij tegen me, - de machinisten noemen elkaar onderling 'broer', als ze in 'n goeie bui zijn en hij wilde me wel als gelijke in rang beschouwen. 'Broer! dat zaakje zullen we nu eens netjes opknappen. hè?' En ik kreeg een klap op m'n schouder, harder dan bedoeld was. 'Jesses, wat zullen ze een gek gezicht zetten op A.g.b.!' En uit heel zijn eerlijk joviaal gezicht straalde de pret, dat ze nu eens zouden afrekenen met de directies. Hij had zelf ook wel grieven, doch die telde hij zoo zwaar niet, z'n baantje was nog zoo slecht niet, maar 'al die andere arme bliksems, die door de maatschappij afgejakkerd werden voor 'n schijntje,' *die*

wilde ons goeie reus helpen. En natuurlijk had hij meegestaakt.

‘De werkmeester vroeg me gisteren of ze op me rekenen konden? Natuurlijk, zei ik, *ze* kunnen op me rekenen, vast hoor!’ En zijn prettige lach bracht ook de anderen aan den gang.

Toen ik Dinsdagsmorgens, even nà zevenen reeds, in ons lokaaltje kwam, de berichten van den nacht en den vroegen morgen aangehoord had, niet veel bijzonders, viel m'n oog al dra op Van Rooijen, die met z'n vuist onder z'n kin aan 'n tafeltje zat en voor zich uit zat te staren. Was dat de prettige man van den vorigen dag? Ik wist wat hem schortte, ging naar hem toe, legde mijn hand op zijn schouder en vroeg zacht: ‘Van Rooijen, is je kindje erger geworden?’ Want dàt was het: zijn kindje van vier maanden, de vreugd en de trots van hem en zijn vrouw, was plotseling héél ziek geworden. - Haast snikkend zei hij me van ja en dat hij het thuis niet had kunnen uithouden, want zijn vrouwtje drong er zoo op aan dat hij weer naar de loods zou gaan. En zijn vrouw was óók zeer ernstig ziek, hoewel niet bedlegerig, zij moest binnen kort een ernstige, wellicht doodelijke operatie ondergaan. En zijn kindje nu misschien óók te moeten verliezen!

‘Ik ben er maar uitgeloopen, 'k kan toch geen verrajer worden van m'n kameraads.’ En toch wilde hij zijn vrouwtje zoo graag leed besparen... Arme kerel! wàt een tweestrijd!

‘Hou je goed, Van Rooijen, misschien duurt het niet lang, de directie kàn het niet lang uithouden,’ troostte ik.

Van Rooijen bleef bij ons, ging even naar huis, kwam wéér terug, werd àl somberder.

Den volgenden morgen, op 't appèl, antwoordde hij niet op 't afroepen van zijn naam. ‘Van Rooijen is van morgen naar de loods gegaan,’ zei één, die dien nacht gepost had.

Ik begreep het en zei er niets van. En ook de anderen overlaadden hem niet met verwijten, vervloekten hem niet als verrader, als onderkruiper. Zij begrepen óók. Ook in de zielen van ruwe arbeiders, dáár misschien wel in de eerste plaats, leeft eerbied voor groot leed.

Nog dienzelfden dag werd Van Rooyen weer uit de loods gehaald om naar zijn vrouw te gaan, hun kindje was dood....

Op de lijsten in het Agb. zal Van Rooyen waarschijnlijk opgeteekend staan als één der misleiden,’ die ‘door raddraaiers meegesleept’ zijn, doch nog bijtijds ‘hun dwaling ingezien’ hebben en berouwvol teruggekeerd zijn.

Een der dingen, die mij speten toen ik X. moest verlaten, was: nog niet eerst Van Rooyen de hand te hebben kunnen drukken en hem te zeggen dat ik nòg van hem hield, hem niet voor een verrader aanzag.

* * *

Onze Voorzitter.

Nu zou ik toch wel de pen van een ‘woordkunstenaar’ willen hebben om het beeld te teekenen van onzen voorzitter (van de afd. der Ned. Ver.) en om op mijn lezeressen

en lezers het gevoel van bewondering en van eerbied over te brengen, dat er in mij nagebleven is voor dien man.

Onze voorzitter was een machinist van de lokaallijn, een man van middelbaren leeftijd, reeds eenigszins gebogen onder den last van een leven van hard werken, van jongs af aan. Er lag een waas van weemoed over zijn ruwe gelaatstrekken, kalme vastberadenheid in zijn oog. Hij sprak niet veel, doch als het noodig was wèl en dan kwamen de woorden van zijn betoog er radder uit, en verried dat betoog méér kennis en méér inzicht, dan men van een arbeider verwachten zou.

Zijn naam kan ik niet noemen, het zou hem scháden in zijn pogen om een anderen werkkring te krijgen. Want natuurlijk telt hij onder de slachtoffers. Trouwens, het was geen bekende naam in de arbeidersbeweging. Vriend T. was een dier vergeten strijders, die steeds hun plicht deden, zonder daar ooit anderen dank en andere eer van te oogsten, dan die er ligt in het besef gedaan en geofferd te hebben wat moèst gedaan en geofferd worden. Hoewel, naar ik van zijn kameraads en kollega's hoorde, een zéér bekwaam werkman, die smid van beroep zich op werktuigkunde toegelegd had en zijn ‘ijzeren meid’ kende als misschien geen ander op de lijn, had het leven hem allesbehalve over rozen geleid.

In zijn jeugd had hij al de ellende gekend van het arbeidersleven, vroeg reeds was hij naar de fabriek gestuurd. In zijn jongelingsjaren, had hij, na zijn militairen dienst, véél gezworven, dán hier dan dáár, overal de idee van organisatie verspreidend onder zijn medearbeiders, afdeelingen oprichtend van zijn vakbond, loonbewegingen op touw zettend, overal ‘het schurftige schaap,’ dat door de patroons op straat gezet werd, zoo-

dra ze maar eenigszins konden. Een boel vleiende getuigschriften, maar welk maçonniek teeken stond er op, dat de patroons ten slotte nergens meer dien uitmuntenden werkman wilden? Zoo had hij zich eenmaal met anderen laten aanwerven voor Hamburg en eerst toen hij dicht bij die stad was en ze niet meer terugkonden, hoorden ze dat er staking was bij de firma, die hen aangenomen had. Onder bedekking van soldaten werden ze binnen gebracht. 'Streichbrecher!' werd hun toegeroepen. Onderkruipers, dat nooit! Nog denzelfden dag waren zij, hoewel schier met geweld, uit de fabriek getrokken, hadden zich aangemeld op het kantoor der stakende Metalarbeiterverein en waren met een luttele teerpenning, véél was er niet meer in kas! naar Holland teruggekeerd.

Weer grijnsde hem de werkloosheid aan. Maar hij had jegens zijn Duitsche kameraden zijn plicht gedaan, gelijk hij het steeds ook gedaan had aan deze zijde der grenzen.

Hij trouwde.

Nauwelijks zes maanden later brak er een staking uit in zijn fabriek en het jonge huishouden werd totaal geruïneerd. Het laatste stuk goed ging naar den lommerd en werd nooit ingelost.

Ten slotte was hij aan 't spoor gekomen. De jaren van armoede en werkloosheid waren achter den rug, hij woonde nu in een net huisje, en hoewel ze 't wel niet breed hadden met hun vijf kinderen, er was geen armoede. Hij had zelfs 15 gulden op de spaarbank!

T. was natuurlijk lid geworden van de organisatie in zijn nieuw vak. En hij werd tot voorzitter gekozen van zijn afdeeling.

Hij staakte mee - natuurlijk!

Het rustige bestaan, na zooveel harde jaren eindelijk veroverd, zijn betrekkelijke (héél betrekkelijke!) welvaart, de broodwinning van zijn vrouw en zijn vijf kinderen, hij zette dat alles op het spel.

Een gek! - Neen, een held!

Hij, de arbeider, zoon van arbeiders, hij kènde het arbeidersleven, hij wist hoe de duizenden en tienduizenden lijden onder het juk van het kapitaal, hij voelde dat het zijn plicht was mede te strijden nu het gold de bedreigde vakbeweging, de organisatie, die alléén een waarborg is voor de toekomst van het arbeidende volk. Hij voelde, dat hij een hoogeren plicht had tegenover vrouw en kinderen, dan de zorg hen voor onmiddellijk gebrek te waarborgen. Hij streed voor de toekomst, waarin geen vrouwenlevens meer verwoest zullen worden door *te* harden strijd om het bestaan, geen kinderlevens meer zullen gelijken op wat *zijn* jeugd geweest was. Hij bleef trouw aan zijn organisatie, trotz Alledem und Alledem! En toen al zijn medemachinisten hem verlaten hadden, toen meer dan twee derden der leden uit lafhartigheid of onder de vreeselijke pressie hun vaandel verlaten hadden, toen wij, hij en ik, al zagen dat de staking mislukt was, de directies geen eens stakers meer wilden aannemen, toen hij zijn bestaan, zijn toekomst zag inéén storten en de angstige jaren van vroeger weer voor hem oprezen, toen hij geen zekerheid meer had vrouw en kinderen nog langer veertien dagen brood te kunnen geven - toen nòg kwam er aarzeling noch zwakheid in dien man van erts, onbespied wat somberder nog dan gewoonlijk, toonde hij zich tegenover zijn medestakers even vertrouwend, even gerust in den afloop....

Toen de slag verloren was, en ik hem voor 't laatst de hand drukte, toen schoten me de tranen in de oogen. Ik zocht tevergeefs naar woorden van bemoediging. Hij ging weer opnieuw het wisselvallige leven in, dat zoo hard is voor wie het meeste geluk verdienden, voor de werkers. Een troost had hij:

'Ik kan ten minste iedereen in de oogen zien, ik ben een eerlijk man gebleven.'

Zóó was onze voorzitter.

'Meineedigen' noemen de lui in de redactie-bureaux van de bourgeois-bladen dezulken.

Daar worden zij voor betaald!

* * *

Lente.

Wakker worden onder 't opgewekt tjilpen van vogels, die op dakgoten of in tuinen bezig zijn hun morgentoilet te verzorgen, vrij wat vroeger dan wij; buiten te worden verfrischt door de versche luchtstroomen, die zonne-schijn, knoppen-geur of ik weet niet wat voor andere onzichtbare lente-beloften meedragen in hun weg door de lucht - het zijn de altijd weer oude en toch altijd weer nieuwe gewaarwordingen, die onzen geest, ons hart en ons verstand komen verkwikken met ieder nieuw voorjaar, die telkens weer jonge dichters liederen leeren zingen, of ze zelf vogels waren, die in elk

proza-mensch wel ten minste ééns in zijn leven het gevoel nederlegt, of hij óók een dichter was.

Ik, proza-mensch, heb mij dikwijls zoo gevoeld. En nu weer komen allerlei lenteherinneringen naar mij terug - ik luister zoo graag naar hun stemmen, vermooid als zij mij het verleden terug-zingen, als oude sproken. ‘Weet je 't nog?’ fluistert die stem: toen je nog zoo'n heel klein kind was? Je liep door heel hoog gras, en je was nog zóó klein, dat je er nog maar even boven uit kon kijken. Maar je stapte er zoo dapper doorheen met je kleine dikke beenen, en je zong alle schoolliedjes, die je wist, met zoo'n daverend geluid, dat de groote menschen, die er bij waren, er om lachten. Maar dat hinderde je niets, want voor 't eerst in dat leventje van jou, stadskind, werd je je bewust, duidelijk bewust, al zou 't ook nog lang duren, eer je 't kon uitspreken: dat het een genot was te leven, dat die heele vroolijke, zonnige lentedag een genots-uiting was van de bloeiende natuur om je heen, dat de natuur-zelve de genotsuiting van een ondoorgrondelijke schepping moest zijn.

‘Weet je 't nog?’

En:

‘Weet je 't nog? Eens - 't was eigenlijk nog winter. Je klein, blond zustertje was erg ziek geweest. Op dagen van zonneschijn alleen mocht ze wel weer eens uit. Daar sprong ze nu weer lustig voor je uit op het verlaten buiten-wegje; en telkens maakte ze zij-sprongen in het gras, want daar vond ze de eerste madeliefjes in, erg verborgen nog en met heel korte steeltjes. - *Zie* je nog het kleine handje met de bloempjes gevuld? En voel je nog het geluk, dat tintelde in je hart, toen een melkboer, bij wien je een glas melk voor haar kocht, op 't blozende gezicht van 't kleintje afgaand, je gerustheid en vreugde vergrootte door te zeggen: ‘wat 'n gezonde zus is dat!’

‘Weet je 't nog?

't Was ook op een lentedag. Alle bloemen gingen open.... maar er ging ook een graf open.... en een jong dichter werd er in neer gelaten. Hij had met zoo'n helder geluid gezongen van een altijd-bloeiend lente-rijk om ons heen: de kinderwereld. - Nu stierf hij - zelf bijna een knaap nog, midden in den bloeienden lente-tijd.*) Het was bijna ongelooflijk van treurigheid. Maar er is zoo'n onvergankelijke schoonheid in rein-mooi werk, dat ook de bloesems van het zijne wel vruchten zullen dragen ver voorbij zijn broos, jong leven.’

‘Weet je 't nog?’

‘Weet je 't nog?’

Zoo komen er duizend herinneringen met hun stemmen van weemoed of van vreugde, maar in den lentetijd overstemt toch meestal de vreugde den weemoed, en beelden die baden en bloeien in zon vervroolijken onze ziel.

‘Weet je 't nog?’

't Is heel kort geleden.

Een nieuwe wereld ging open, een wereld waar 't nog immerdoor lente bleef, omdat er immerdoor nieuwe bloemen van geluk ontsproten.

Daar kwam een heel nieuwe kring van lieve wezens om je heen, die je liefde geven, altijd meer, iederen dag.

Het jongste en teerste onder hen is dat kleine kind, met haar kusmondje altijd gereed, met de armpjes altijd klaar, om de heele wereld te omhelzen, als die zich te

*) F. Roosdorp. Schrijver van het boekje: “Kinderen.”

omhelzen gaf! *Zij* is er zoo trotsch op, dat ze een moeder heeft, die verzen maakt; en ze heeft dat ook geprobeerd en een inventaris opgemaakt van haar geluk, dat heet:

Mijn bezitting.

Wij hebben een lief poesje,
Een aardig, grappig dier,
Het wil maar altijd spelen,
Het heeft altijd maar pleizier.

We hebben ook een koekoek,
Het roept den heelen dag,
Het heeft een klein bruin buikje,
Het raakt maar nooit van slag.

Ik heb ook nog vijf poppen,
Ze hebben allen een naam.
's Nachts leg ik ze te slapen,
's Morgens kleed ik ze weer aan.

Ik heb ook nog vier broertjes
Van wie ik heel veel houd.
Ze zijn altijd heel aardig,
Al zijn ze somtijds stout.

Ik heb ook moeder en vader
Van wie ik heel veel houd.
'k Zou ze nooit willen verkoopen,
Al was 't voor een kist vol goud.

Mijn lieveling! Voor die: ‘moeder en vader’ op één lijn, heb je de bovenste sport bereikt náást vadertje - op de ladder die naar mijn hart stijgt. - - Gegroet, gegroet heerlijke lente van licht, en bloei, en - van liefde!

ELSE VAN BRABANT.

Ary, de Zanger door Josephine Giese.

In de donkere Paddensteeg woonde Ary Koning met zijn gezin. Die naam was wel een bespotting, maar hield een tragische waarheid in, want Ary was in werkelijkheid een koning - maar zonder troon. Drank was de vijand die deze ziel onttroonde, eerst onder voorspiegeling van zijn zangersgaven in vlam te zetten, zijn hoofd met den gloed der extase te kronen; - toen - langzaam aan - naarmate hij hem meer in zijn macht kreeg, hoonlachend, schaterend om die mooie droomen, hem toonend wat hij van heur gemaakt had. -

En toch - ziet hem daar zitten in de gedoofde glorie van zijn koningschap; nog straalt vroegere grootheid uit zijn vervallen wezen. Een profeet gelijk, zit hij daar, de grijze leeuwenmanen golvend om het breed gelaat, de lange witte baard stroomend over de ontzaglijke borst.

Wanneer hij opstaat schijnt het vertrek te klein voor zijn heldengestalte; de grond beeft waar hij gaat; de planken kraken, waar hij zich neerzet; wanneer hij zijn stem verheft om te zingen, rinkelen de kleine ruiten van het gebroken venster. Gelijk het heimweevol brullen van den gevangen leeuw, dreunen zijn zangen door den engen kerker; in het schor geluid zijner stem, in de fantastische wijze van het lied, klinkt soms onverwachts een echo uit een wonderschoon verleden, een roep om hulp naar hooger sfeer, snikkende klacht der ziel om lang verloren grootheid. Ja, nog voelt hij beven in zijn hart de vlam van zijn bezielenden hartstocht, spoorslag van zijn goddelijk kunnen, de wiekslag die eens hem hoog boven de aarde hief....

Doch nu geen heilige bezieling meer, die over hem werd uitgegoten, als olie, om te zalven het godgewijde hoofd; geen wiekslag, om de vrije ziel langs ongekende banen heen te drijven; maar de vlijmende zweepslag van den drank om de verdoofde zinnen op te jagen tot gewaande extase, noodzakelijk striemen van een geesel, die, zoo de slag vertraagde, hem machteloos neer deed zinken zonder geest.

Ary Koning was als kind uit Duitschland gekomen met een reizend opera gezelschap, waartoe zijn ouders behoorden. Hij deed in omgekeerd geval, wat zijn vader deed als jongeling: deze verliet Holland om met een Duitsch gezelschap mee te reizen naar hun land; daar huwde hij een der actrices en vestigde zich als zangonderwijzer in haar geboorteplaats, toen een keelaandoening hem noodzaakte het tooneel te verlaten. Doch de zaken gingen achteruit, het zwervend leven begon opnieuw; zij zochten een onderkomen in Holland, waar zij zich nog gelukkig rekenden als koristen te worden aangesteld aan de opera. Maar Ary had zooveel van dat ‘hondenbaantje’ gehoord, dat hij na den dood zijner ouders geheel vrij bleef. Hij had talent genoeg als zanger en acteur, doch geen lust eens anders strophen uit het hoofd te leeren; hij was improvisator, en zeker zou al spoedig ieder contract zich hebben moeten oplossen door de ongebonden invallen, de onweerstaanbare luimen van den fantast.

Het nomadenleven zijner ouders zette hij voort, in dien zin, dat hij nu hier, dan daar: in café's en tuinen, in gesloten gezelschappen, in het publiek, overal waar zijn geest gewild was en waar hij geld verdienen kon, zijn talent ten beste gaf....

Met de gitaar op schouder gaat Ary uit.

'Waarheen?' vraagt een schrille stem, opslaande van den donkeren vloer.

Ary staat bij de deur en keert het hoofd over den schouder. Als een prachtige reus neerziende op afschuwelijken dwerg, ziet Ary om, kijkt neder op het kleine, zwarte schepsel aan zijn voet.

Met zijn grooten, loggen schoen zou hij haar met een schop kunnen vertrappen, de kleine duivelin, die hem tot ongeluk was. Maar zij is de moeder zijner kinderen, de eenige lichtstraal dien zij geworpen heeft in zijn donker leven. Zijn twee meisjes heeft hij uit haar fatalen invloed weggerukt, en ach! ook uit den zijne! - Zij hebben goede diensten, waar hij zich zelden durft vertoonen om den slechten naam en - in letterlijken zin - den slechten reuk waarin hij staat. Zijn twee jongens zijn nog thuis - maar daarin herkent hij zichzelven niet weder;

zij hebben den lagen geest der moeder, de drankzucht van den vader, zonder diens betere aspiraties.

Zwijgend, in broedend gepeins verzonken, gaat Ary Koning door de donkere straat, waarover de roode vlam van een lantaarn bloedig-duisteren glimp verspreidt. Al de huisjes der Paddensteeg zijn onooglijk als het zijne; gezang en gebons dringt hier en daar naar buiten, want de drankduivel schijnt wel hier zijn tenten te hebben opgeslagen.

Somber gaat Ary voort in den zinkenden nacht. Hij komt het steegje uit, aan de donkere vaart, waar groote, logge schepen stil liggen aan den kant. Het is glibberig hier en daar van afval en ingewand van visch, want overdag is hier een soort markt, die de buurt verpest met zijn walmen. Een klein kraampje met bruingeel zeil overdekt, staat met rookende oliebollen en walmende vlam dicht bij het water. Een jongetje zit te verkleumen achter de toonbank en stoot af en toe een schril klagend geroep uit. Aan den overkant is een koffiehuis, waar men voor een stuiver een warmen kop koffie krijgt. Ary geeft een stuiver aan het kind, past, zoolang het binnen drinkt en zich verwarmt, op het kraampje, tokkelt op zijn gitaar en als de knaap weer naar buiten treedt, staan daar verscheidene menschen te luisteren aan de toonbank. Ary gaat verder en laat het kind zijn geluk beproeven. Hij zwoegt de hooge brug op over het donkere water; nu komt hij in een drukke straat met lichte winkels; trams en omnibussen rijden af en aan. Het is er een toeteren en blazen, een geluid van bellen, een wielengedreun. Ary tast naar een klontje in zijn zak voor het altijd wachtende witte trampaard bij de brug, dat den wagen over de hoogte moet helpen trekken. Het paard kent hem, kijkt al naar hem uit met zijn goedige, zachte oogen; het neemt hem de suiker van de vlakke hand; hij voelt de slappe, warme lippen behoedzaam snuivend glijden over de toegestoken handpalm, hoort de groote tanden knapperend malen over de lang begeerde lekkernij. De stukjes die het paard laat vallen, raapt Ary op, houdt ze hem geduldig voor, tot alles op is.

'Wat toch voor zoo'n groot beest zoo'n heel klein klontje is,' denkt Ary, 'ik wed dat hij daar den heelen avond op wacht. Arm dier, arm, goed, zachtaardig wezen.'

Hij streelt het den hals, hij kust het op de donzig zachte neusgaten, maar het paard heft den kop eensklaps op - het luistert, want het heeft in de verte de tram hooren luiden. Het kent zijn plicht, het staat reeds klaar; de man die hem geleidt komt haastig uit een stal geloopen, waar hij gekheid stond te maken met de knechten. Het paard wordt met slagen de brug opgedreven.

Ary gaat zuchtend verder, de drukke straten in, de lichte winkels langs. Kennissen komen hem tegen, begroeten hem met een kwinkslag. Ary is dadelijk gereed met gelijke munt te betalen; de tijd van fijne geestigheden is voorbij, maar er is nog een rest van humor in des zangers ziel, een schijn en schaduw nog van vroegere levensvreugd en Ary heeft een wijze van zeggen, die de eenvoudigste woorden geestig schijnen doet.

Nu komt hij voor een koffiehuis waar vergunning is - en treedt er binnen. Rook en dranklucht slaan hem tegen, maar dit is het element waarin de zanger leeft. De rookige zaal is reeds vol en Ary wordt met gejuich begroet. Allen kennen hem, allen houden van hem; sommigen hebben nog een zeker duister ontzag voor den man die verzen maakt en zingt. Een glas grog staat reeds klaar, want zonder deze stimulans zou Ary niets ten gehoore kunnen brengen dat het luisteren waard was. Hij werpt zijn grooten vilthoed weg, laat zijn almaviva vallen, strijkt zich behaaglijk met de

gespreide vingers door het grijze hoofdhaar. Dan neemt hij het dampende glas, buigt tegen de toeschouwers, tegen den onzichtbaren vriend, die hem dit geboden heeft, drinkt het uit, zet het neer, en grijpt de gitaar. Met opgeheven hoofde ziet hij rond, een raadselachtige glimlach op het gelaat. Hij voelt den warmen drank zoet prikkelend naar binnen glijden, zijn maag verwarmen, zijn brein verhitten, een schijn van levensblijdschap vaart over zijn gemoed en heft het op; hij tokkelt de gitaar en zoekt naar strophen.

Nog altijd dicht en componeert hij zelf zijn liederen; het zijn vaak toespelingen op den geest des tijds, sarcasmen over maatschappelijke feiten, ironisch toelichten van politieke misstanden. Dan in het sentimenteele vervallend over het lot der armen, over bedrogen liefde, of verguisde trouw, roert hij zijn hoorders soms tot tranen; hij speelt op hun gemoed als op zijn instrument, doet hen lachen, schreien, toornen, wekt hun verachting of hun deernis op. Gekroonde hoofden worden niet gespaard; een salvo van applaus valt knetterend in, na dit vermetel schenden.

Ary Koning trekt lange arpeggio's over

de snaren, schudt zijn leeuwenmanen en begint:

'Ik wandelde alleen langs doodsche wegen'....

En hij beschrijft wat hem in die schijnbare eenzaamheid onzichtbaar vergezelt: gestalten van gestorvenen, gezichten van vrienden, trouwe, lachende oogen, vriendelijk zorgende handen, herinneringen uit zijn jeugd, uit tijden van liefde en onschuld. Zij hebben hem gekend in zijn grootheid, zijn veelbelovend talent gaf reden tot het schoonste hopen; zij hebben hem vertrouwd en niet geweten hoe hij later dat vertrouwen zou schenden. Nu is het te laat en van over de donkere klove die hen scheidt, zendt hij een groet vol weemoed en vol liefde.

Tranen verstikken zijn stem; zij beginnen in den grijzen baard te vallen....

Wie zal zeggen hoeveel weemoed dit dronkemanslied verwekte in die sluimerende zielen: teedere herinneringen uit lang vervlogen tijden, zachte gevoelens, die men voor altijd gestorven waande, onuitgesproken aspiraties naar iets beters, hoogers....

Maar het lied is uit, een ieder gaat zijns weegs, als verstrooide schapen in den donkeren nacht. De stroom neemt hen op, voert hen mede....

Wanneer de zomer komt, trekt Ary Koning naar den Rijn, naar Duitschland, het land zijner geboorte. Den ganschen winter, in duisternis en storm, in den nevel der lagere landen, blijft, als een lichtvisioen in het verschiet, zijn zwerven in het romantisch gebergte, aan Duitschland's blauwlachenden Rijn.

Hij schudt het stof van zijn voeten, hij verlaat de enge, duistere woning, de kleine, donkere vrouw, de stad met rumoerige straten, om in volle vrijheid weg te trekken, als een uit den kerker verloste - heen - naar het land van belofte!

Met den stoet der reizigers trekt Ary mede.

O, dat weerzien van dat heerlijke, ruime water, zijn kabbelen en ruischen, zijn grommend voortsnellen langs de bloemige oevers, de groengrijze kleur zijner diepte, het lachend weerspiegelen van de blauwe lucht, de zonnige eilanden in den stroom, de stoombooten, varend naar verre gewesten....

Hoe is hem dit alles bekend, hoe roept het hem toe uit het verleden! Hij voelt zich geheimzinnig omwaaien; de fantasie ontwaakt, de betoovering omvangt hem als sirenengezang; uit de diepte klinken stemmen, gestalten stijgen op en zien hem aan; van de oude torens en kanteelen waaien sluiers, sneeuwblanke handen wenken uit het geestenland, aan de boogramen buigen lachende gezichten, heenschouwend over het betooverde land. Zij kennen Ary, zij weten wie hij is; hij is hun zanger en hun koning.... Dreunend treedt de ridder in zijn harnas over het voorplein, het gitzwart ros met vuur in de oogen, in de neusgaten bloeddamp, staat met gekromden hals en wacht, maar uit de steenen krabt het vonken. Klaroenen schallen, de ophaalbrug valt, de meester rijdt uit naar het land van de sproken....

En des avonds treedt de minnezanger op het slotplein, tot aan den drempel der groote eetzaal. Daar klinken de glazen, bokalen fonkelen; het gebraad dampt op tafel, de vruchten gloeien in zilveren schaal.... De minstreel zingt van liefde en glorie, hij verheerlijkt de daden der helden, hij maakt onsterfelijk door zijn lied het sterfelijke. Ja, de inspiratie slaat hem als met goddelijken geesel.... De ridder treedt aan het raam, buigt en lacht, biedt eigenhandig den schuimenden beker.... Maar als bij het vallen

van den avond de zanger den slottuin verlaat, daalt op hem neer in den nacht, een regen van zacht roode rozen.

Met den stroom der reizigers trekt Ary naar het Zevengebergte.

In de hotels, in de groote tuinen, overal ziet men hem met blijdschap komen. Is niet zijn komst als die der andere zangers, boden van bloemenweelde en lentelicht?

Is dan niet de zonnige aarde donker van schaduwrijk geboomte; klinkt uit de dalen niet het schallen van het leven?

Langs den ontboeiden Rijn snelt de ontboeide vreugde; met bloemenguirlandemuziek en gezang in lachende reien; met vlaggengewapper, met feestgedaver over het zilveren vlak van den stroom. Zilver en azuur en een vloed van smaragden op den spiegelenden weerschijn der golven.

De zanger zit onder het zwaar geboomte op den breeden kop van den berg. Om hem heen een drom van bezoekers, pelgrims als hij naar het land der belofte. Op alle tafels kleurrijke dekken, wijn en gebak. Gelach, gepraat en hier en daar gezang, gerinkel van borden en glazen, maar als Ary preludeert en de machtige stem verheft, wordt alles stil.

Hij bezingt op eigene wijze den Rijn, zijn heerlijk water, de schilderachtige kasteelen en ruïnen aan zijn boorden. Hij bezingt het geheimzinnige leven, saamgevloeid uit alle oorden, magnetisch getrokken door den stroom; den gouden wijn, als echt goud, parelend in de glazen, de groenende bergen, die al dien rijkdom dragen, vrucht en ranken koesterend op zonnige helling. Hij bezingt het stil intieme van Duitschland's dalen, de ingesloten ravijnen, smaragden voren tusschen de bergen, waar de groote stroom der reizigers voorbijgaat, onbekend met de schilderachtige oorden vol mysterieuse schoonheid, de murmelende beken, de kleine klaterende watervallen diep in het bosch. Het geheimzinnig leven onder de groote boomen van het Duitsche oerwoud, de feeën, nimfen en geesten die daar huizen, hun ruischend ontwaken als de aarde slaapt, hun dansen, feesten en reien in nevellicht der maan.

Hij bezingt het mysterie der liefde, symbool van een geluk uit hooger sfeer, in licht van extase gedragen over het lichtende water; de liefde der jonggehuwden, der aard-ontrukten, de onvergetelijke dagen hunner levenslente, verbonden aan den lentetoover der natuur; - die nimmermeer in later dagen de rivier in haar veelzeggend ruischen kunnen hooren, of een visioen van weelde en glans verrijst voor hun verbaasden geest. O, Rijn, o, tooverachtig water! o, gouden wijn! o, krans van bergen, smaragdenlijn, omgolvend den blauwenden stroom!.... Dat door uw machtigen aanblik, door onze zielen nieuw en machtig leven stroome, bezieling ons omwaaie uit uwer golven schoot! Lichtbron, ontsprongen aan der aarde lichte hoogten, vullende der aarde diepten met majesteit! Met koninklijke schoonheid treedt gij voort, toch zacht - gewillig als een kind, volgend de u gestelde banen, maar als de stormwind uwe vlakten slaat, gromt het geheimzinnig uit uw donkere gronden, waarschuwend als een leeuw, dien men niet tergen moet. Doch iederen lach ook, iederen blik des blauwen hemels vangt gij op, begroet door uw weerspiegelend glanzen, in zilveren rimpeling verholen neergelegd, en elke wolkvlucht, die, als de slag van snellen wiek heenwuift over het gelaat der aarde, glijdt als een hand die even wenkt, over uw zonnig aangezicht. Gij spiegel van de aarde en den hemel, vervluchtigend wat zweeft langs banen van azuur, in kristallijnen diepte uitgebeeld wat onbestendig ons omgeeft, maar trouw als wachters staan de bergen, aandachtig, stil beschouwend eigen beeld, als zonken, in den droom van dat aanschouwen, zij langzaam - langzaam - immer dieper, zwijgend op den bodem van een meer.

Goddelijk water! heilige stroom! o, Rijn!...

Na een week van roemvol zingen en voorspoed ongekend, is Ary weg en niemand ziet hem meer. Hij gaat naar de eenzame wouden, door de schilderachtige dalen van zijn land; hij drinkt zich weeldedronken aan boscharoma, bloemengeur, door beekgezang en bladgeruisch betooverd. Hij verlaat het stille plaatsje aan de overzij van het water, met den schilderachtigen blik op het Zevengebergte, waar hij gewoon is ieder jaar des zomers te vertoeven. In kleine zeilboot vaart hij over, steekt dwars het veld door, en slaat den weg in naar het dal, afloopend van den Rijn, in de schaduw der groote appelboomen, hier en daar aan het smalle pad. Dan komt hij, over de spoorbaan, aan den nauwen weg tusschen twee bergwanden ingesloten, maar is hij om den berg, zoo opent zich eensklaps wijd het dal, smaragdenkom onder blauwe hemelwelving. Als even zooveel hooge, donkere golven, schuiven de bosschig groene bergruggen over en langs elkander heen. Door den weidegrond murmelt de beek in haar bochtig geslinger gevolgd door varens, bladplanten en lage struiken; met zilveren

flikkering treedt zij grillig hier en daar te voorschijn, verbergt in haast den speelschen blik weer onder het dekkend loover, druk sprekend tot zichzelf in koel gebabbel. Haar lokt een schaduw-duister pad aan het einde van de kom, staande in donkeren boog op zonnig gouden weigrond, als de omwelving van een grot. Met gorgelend gemurmel, als een groet aan het licht, schiet zij den boog in. Daar, onder de gekromde boomen bloeit zwart en geheimzinnig leven; de takken, laag gekronkeld, strengelen zich ineen tot schemerzwaar priëel. De beek borrelt zwart en koel over de wortels der donkere stammen, waarlangs soms even een lichtstraal glijdt, als gefiltreerd door dauwig waas. De weg rijst langzaam, de wortels maken treden waarop men stijgt; de boomen stijgen mede; zij heffen de gekromde ruggen op, ter aard gebogenen gelijk, vaardig het ten hemel wijzend pad te gaan. Immer hooger zwiert de weg om den bergwand heen; nu komt de zanger in het bosch, in het volle Duitsche oerwoud, waar majestueus

de stammen rijzen, als zuilen eener kathedraal. Stam aan stam geprest, een reuzenwoud van stammen, zware dennen, eiken en beuken eeuwenoud, zij rijen zich langs den weg, zij stijgen achter elkander den bergwand op, tot waar zij zich verliezen in dicht en donker groen. Over de wallen van het diep uitgehouwen ravijn stroomen in kleurrijke weelde, wilde boschbloemen en groene ranken neder.

Uit het woud getreden, gekomen aan hoog open vlak, overziet hij in het dal, het voorbijschuiven van de bosschig donkere ruggen, rijzend en dalend als golven in eeuwig verstard gedein. Maar beneden in de vlakte, gelijk een levend snoer van trillend licht, schittert de Rijn tusschen de vooruittredende bergvoeten, die zijn blauwe flikkering afsluiten met groote donkere festons. Aan de overzij van het water, altijd meer bergen, één groote, kalme deining laag onder den hoogwelvenden hemel-dom, één breede gestadige zwelling als het rustig ademen der moederaarde. In blauw en zilverig waas zwenken zij weg naar den horizon.

Des zangers ziel omvleugelt die wijdte, een heimwee lokt hem naar ruimten grenzenloos, maar zijn voeten moeten den stijgenden weg nog gaan, in brandende zon, langs boomenloozen wand. Hij kijkt omhoog of hij den top nog niet gewaar wordt; gansch boven, door een mastenbosch, schijnt ijl de lucht. Beneden in de diepte, in wijde, groene kommen, liggen de dorpjes met hun huizen en torentjes in middagrust. En verder stijgt hij, altijd verder, zich wisschend de droppels van het aangezicht. Tot middaghoogte is de zon geklommen, zendend op de hijgende aarde, zengenden gloed. Doch op den kop des bergs gekomen, daar treedt hij uit het klaterend licht, eensklaps, voor het laatst, als in koel donkeren tempel, een woud van zwarte dennen omvangt hem, waar de duisternis schijnt te leken van de glinsterende stammen, geurig van uitdruipenden harst. De takken, zwart gevederd en gepluisd, strekken als armen zich boven hem uit; door het wemelende duister vindt een enkele zonnestraal den weg, trillend neer langs donzen schaduw, als gedrenkt in neveldauw. Koelte en geuren slaan om hem henen; als groote veeren waaiers suizen omhoog de dennen; geen stuk der blauwe lucht is meer te zien; fluweelzwart, koelte en donkerte rondom.

Maar ijler wordt het bosch, het verloopt in enkele verstrooide stammen; door een boog ziet hij van verre de romantische ruïnen van den Drachenfels. Op de hoogvlakte blijft hij staan, ziet om zich henen, de koele bergwand fladdert hem tegen. Uit een verscholen bergdorp begint een klokje te luiden, het is twaalf uur; de menschen trekken naar hun huizen, een laatste wagen bespannen met roskleurige ossen glijdt weg langs de helling. De velden zijn groen van rijpende haver, goud van koren, wit van bloesem. Een doordringende geur slaat hem van al dat bloeiende leven tegen. Hij zet zich onder een appelboom aan den zoom van den weg. Alles is weggetrokken naar de dorpen; het klokje klept voor het laatst onzekere tonen, - dan wordt het stil. Zoo ver de geruischvolle steden! zoo ver de menschen! O, eenzaamheid, o, zegenrijke vrijheid, o, heerlijk zwijgen!

Immer dieper doordringt hem de stilte, omvangt hem met een tooverweefsel. Een zacht gerucht maakt de wind door het koren, door het blad van den grooten appelboom.

Maar daar begint boven zijn hoofd een fijn zacht stemmetje te zingen: het is de stem van den vogel, dien hij alleen in Duitschland hoort. Nooit in het koude, duistere Holland, maar altijd hier. Hij kent dat hooge, fijne fluiten, haast een getsirp, een roepen op denzelfden toon, driemaal hetzelfde nootje, het vierde aangehouden-lang....

In dat zachte fluiten, zoo aandoenlijk voor zijn ziel, ligt zijn geboorteland, het heeft zich vereenzelvigd met alles wat hij heerlijks weervindt op Duitschland's bergen, aan Duitschland's Rijn. Het doordringt hem zoo manend teeder, zoo geheimzinnig zacht; dat reine, kinderlijke stemmetje roept hem toe uit rein en kinderlijk verleden....

De zanger buigt het gelaat in de handen en snikt het uit.

Zoo dikwijls Ary in den zomer zijn land bezoekt, komt het verlangen bij hem op, voorgoed te blijven, maar de gehechtheid aan zijne kinderen trekt hem terug. Doch nu!... nog nooit had hem de toover van zijn land zoozeer gevangen, nooit gruwde hij zoozeer van de toekomst die voor hem lag! Des winters in het koude, donkere Holland, in de drukke steden, de rumoerige café's!... Hij weet dat zijn fatale zonde hem voort zal sleepen naar het graf. Maar het is te laat; hij gaf zichzelf gevangen aan het noodlot, hij teekende eigen vonnis met eigen bloed. Zoo lang hij leven moet, moet hij ook drinken. Zonder drinken geen bezieling; zonder opwinding is de zanger, Ary, dood.

Wanneer hij gaat over het rustige kerkhof, beneden aan den Rijn, dan staat hij stil, ziet om zich heen, zoekt zich een graf uit. O! in de schaduw van die kerk, waar des avonds de ramen zijn verlicht, en het kinderkoor zoo onbeschrijfelijk roerend zingt! Hoog staat de Madonna aan den gevel, het minlijke gelaat zoo zacht gebogen over het kind.

'Madonna! hoe dikwijls heb ik u bezongen, in de dagen dat mijn zondige lippen uw naam nog noemen dorsten! Hoe vaak als kind heb ik in uwe kerk tot u geroepen, als ik met andere kleine aanbidders zong in het koor!... Voorbij! voorbij! O, mocht mijn moede ziel slechts rusten in de schaduw aan uw voeten!...'

Rusten op het kerkhof, waar, als knaap, hij had gespeeld; rusten tusschen de graven dier onbekenden met wie hij geheimzinnig zich verbonden voelde door den band van liefde voor Duitschen grond. Slapen bij het murmelen van den Rijn, het ritselen van het hooge gras dat aan den kerkmuur groeit. De kruisen maken witte vlekken tusschen het groen en al de bloemen. Zij zullen op zijn graf niet schrijven zooveel lof als hij hier op die kruisen leest. Waren die menschen dan allen zoo braaf, zoo deugdzaam en zoo trouw?... Wanneer zij leefden zouden zij hem mogelijk uitstooten, hem, Ary Koning, den dronken zanger. Maar dor gebeente stoot elkander niet. Het kleppert tegen zichzelf een doodendans, wanneer de maan aan stillen hemel rijst, en door het licht geraakt, de graven opengaan. Hij zou wel een serenade willen brengen aan al die brave burgers, hij Ary, de verbannen koningszoon. Macaber zou hij tokkelen op zijn snaren en met den hoed in de oogen, staande in diepen kuil, een 'kleine nachtmuziek' maken voor al die huppelende geraamten.

Maar in het leven waren het toch de zielen der menschen waarop hij speelde. Geen zoo verborgen, of deze toovenaar wist er klanken uit te wekken. De zielen waren hem als harpen, in bouwvallen onzichtbaar opgehangen; zij schijnen koud en onbewogen, maar het minste zuchtje doet hen klagend trillen.

'Slaap zacht, gij brave burgers, vroede luiden! de tijd is wel niet ver, dat Ary Koning u des nachts de "Aufordnung zum Tanz" zal spelen!...'

De tijd was niet meer ver, want als profeet had hij hier gesproken.

Nog weinige dagen en hij zou slapen in Duitschen grond.

Over den koningsstroom, zoo vaak door hem bezongen, zou Ary varen, de doode zanger.

Trillend klokgelui zou uit de dorpen waaien over het rimpelend water, maar Ary zou het niet meer hooren....

De maning van den dood had hem omzweefd; hij hoorde het vlerken van zijn ravenwieken....

Zoo vaak ontwaakt met het doodszweet op het gelaat, nog gisteren gevonden in toestand van bezwijming....

Geen zuchtje woei meer van die stille lippen, hij lag daar onbeweeglijk, als had het leven zich teruggetrokken in geheimsten schuilhoek.

Men schudde hem heen en weer - men hief het zware lichaam van den grond, maar altijd nog dezelfde diepe stilte, dat innerlijk verzonken zijn, dat leven op een kust, aan ieder onbekend; - totdat er iemand sprak dicht aan zijn oor en fluisterend noemde Ary's naam. Waar hij het roepen niet vernam, noch van het schudden meer ontwaakte, daar wekte hem die fluistertoon... Hij sloeg de oogen op en keek den wekker aan... toen, om zich heen... Alweer dat Leven! Reeds verre was hij weg naar de oevers van

den Dood, maar de stem, die fluisterend sprak, diep in zijn wezen, riep hem terug uit het donkere land, aan ieder onbekend...

Toen was het hem als steeg hij, langzaam - droomverzonken - langs kil en duister schemerende wanden omhoog, uit diepe kloof, in het klaterlichte leven.

Wreed was het leven! het riep zijn naam, dat hij niet sterven kon, nog eer hij was geroepen door den dood.

'Kom Dood, o zachte vriend! sluit me aan uw hart, zooals geen vriend ooit sloot, sla om mijn hals uw dorre armen, opdat ook ik eenmaal - zij 't niet in het leven - het klemmen eener eeuwige omarming voel. Kom, sterke vriend! Ik Ary Koning, zal u met mijn schoonste zangen groeten, ik zal van woest begeeren mijn snaren onder het spelen stuk slaan, want nooit is u gebracht een serenade zoo hartstochtelijk wild, zoo vol verlangen, als die van Ary Koning, ook úw zanger, groote Dood!'

Varia. Over Critiek!

I. Naïef.

Meneer Herman Heijermans is natuurlijk recht vinnig op mij geworden, omdat ik de Hollandsche menschen heb vergast op zijn ‘Critiek’ (?) over Majesteit van Louis Couperus, die indertijd, in 96 of 97, verscheen in het Indisch Blad: de Locomotief.

Ik liet namelijk mijn artikel, (naar aanleiding van het zijne in 97 verschenen in het Soer: Handelsblad), thans herdrukken in mijn onlangs verschenen bundel: ‘Over boeken en schrijvers,’ en het spreekt vanzelf dat Herman Heijermans 't alleronplezierigst vindt, dat ik hem dit oude nootje uit zijn verleden ineens vóórzet!

Dat hij zich in zijn ergernis verschuilt achter een drukfout, vermoedelijk vóór zes jaar (97), gemaakt door den corrector van het Soer: Handelsblad, (fielt in plaats van fiets), doet minder ter zake. Maar erg vermakelijk is zijn uitval: ‘*dat hij niet begrijpt wat het publiek eraan heeft nu nog na zes jaar te lezen zijn opstel over Couperus.’!*

- Kan iemand, die zoo'n hoogen toon pleegt te voeren over ‘de kunst’ als Heijermans, naïever veroordeelen zijn eigen ‘kunstbeschouwingen,’ en de *on*waarde van zijn eigen oordeel scherper in het licht stellen!?

Hij zelf erkent dus, dat het publiek ‘na zes jaren’ er niets meer aan heeft zijn schreeuwerig ‘oordeel’ te lezen!!!

‘Naïever zijn eigen praat veroordeelen, dan deze ‘kunst-criticus’ 't doet, *kan* men 't wel niet!

II. Burgerlijk.

Ik heb al meer gezegd, dat onze Holl: critici en auteurs bijna zonder uitzondering zijn *uit* en blijven *in* een kringetje van typische burgerlijkheid, waardoor ze absoluut niet in staat zijn zich vóór te stellen de leefwijze en de omstandigheden van de aristocratie en de rijkelui, waarover ze schrijven en op hoogen toon meepraten; tot belachelijkheid van henzelf.

Een typisch staaltje daarvan kreeg ik dezer dagen onder de oogen.

'n Onbekende meneer komt namelijk, (ik meen haast in ‘de Controleur’), in een praatje over mij vertellen, dat ik in ‘Gelukswegen’ een ‘slordigheid’ beging; want, let wel, ik laat Loekie indraaien, van af den Ouden Scheveningschen Weg, in de Laan v. Meerdervoort om bij kennissen te teaen; en, volgens dezen ‘Hagenaar’, zou niemand dat doen ‘want iedereen zou kortheidshalve nemen 't stukje Anna-Pauwlona-straat dat verbindt den O: Scheveningschen Weg met de Laan v. Meerdervoort.’ -!!!

't Meneertje kent blijkbaar van de Laan van Meerdervoort *niet* de groote rijkeluishuizen aan weerszijden van den ingang der straat, die men '*t kortste* bereikt direct van af den O. Scheveningschen-Weg, dadelijk den hoek om! Zooals Loekie dat doet. Blijkbaar kent hij alleen 't verdere gedeelte van de Laan van Meerdervoort, in den Haagschen volksmond genaamd: ‘Laan van ‘Mindervoort,’ en nog verder op: Laan van ‘Bouwmaarvoort!’ -

Nu, dáárin steekt geen schande. Maar laat de goede man dan daar *blijven;* en zich niet willen bemoeien met kringen die hij alleen maar héél uit de verte kent!

't Is hem blijkbaar zelfs niet ingevallen, dat Loekie haar kennissen kon hebben in die paar beau-monde huizen, die den *ingang* vormen van de Laan van Meerdervoort *tot aan* die Anna-Pauwlonastraat door hèm bedoeld!

Vermoedelijk zijn de deuren van zulke huizen altijd voor hem gesloten gebleven, en weet hij dus niet dat ze bestáán!

En zulke burgerlijke heertjes en dametjes praten dan, (anonym natuurlijk!), mee over Haagsche beau-monde romans!

III. Opvijzelen.

.... ‘Ik kan nog meedeelen dat de duur van elke voordracht niet langer zal zijn dan 2½ uur. Het is te hopen dat velen in Den Haag door het nemen van een abonnement hem in deze onderneming(!) zullen steunen....’

Gij denkt dat ik 't opgevijzel van een gratis-strooibillet van een circus, of theatervoorstelling van den zóóveelsten rang copieer? -

Neen, waarde lezer, geenszins!

Dit opgevijzel, met de belofte van ‘geheel nieuwe voordrachten’, ('t doet je denken aan ‘geheel nieuwe goocheltoeren’ of zooiets!), is

uit de rubriek: Kunst- en Letternieuws van 't Vaderland, geteekend v. N. (van Nouhuys.) Deze meneer gebruikt die rubriek namelijk steevast om reclame te maken voor den zak van den voordrachten houdenden Royaards! Geen optreden of voorstelling of voordracht van dezen meneer of *vooraf* aanprijzing ervan en belofte van: hoe lang 't duren zal, en van hoe mooi het wezen zal, door van Nouhuys!: ‘Burgers en Buitenlui komt en ziet: Goed en goedkoop! Geheel nieuwe toeren! (Ik vergis me “voordrachten”). En alles reëele wáár, en rekening houdend met de eischen des tijds; in den zomer niet weer zoolang als b.v. dat eindelooze gedicht over Florence; we zullen 't publiek naar genoegen bedienen....!’

Moge de ‘onderneming’ floreeren!...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Wie kan me uitleggen, wat Spiritisme is, of het wezenlijk bestaat, en of men er ook zich in oefenen kan?

Bij voorbaat mijn vriendelijke dank.

Weetgraag.

Sluiting red: ged:

22 Juli 1903.
17de Jaargang.
No. 4.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Jongelui-leven.

De schrijver van onderstaanden brief deed mij daarmede zóóveel genoegen, dat hij 't mij ten goede moge houden wanneer ik den inhoud afdruk; opdat hetgeen deze jonge-man getuigt door velen gelezen moge worden....

Gaarne voldoe ik hiermede aan zijn verzoek door openlijk mee te deelen waarom ik een boek als 'Levenslol' 'misselijk' vind. - Ik schreef daarover indertijd zeer uitvoerig in het Soer. Handelsblad, een vergelijking trekkende tusschen het eerlijk bedoelen van een realisme als dat van Querido's 'Levensgang', en het platgore-vieze gewauwel van Drabbe's 'Levenslol.'

De onderstaande gedeelten uit die artikelen van het Soer. Handelsblad hebben meer speciaal betrekking op de vraag van mijn correspondent.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Brief.)*

'*Nu dan mejuffrouw; ik was heden bij een jong meisje. Terwijl ik met haar eenige oude nummers van de Holl. Lelie doorbladerde, vond ik in de correspondentie van een nummer, in Januari 1903 meen ik, een zin van U over 'Levenslol' van Drabbe.*

't Is misselijk, zoo luidde als ik mij niet vergis, uw qualificatie; en ik ben het volkomen met U eens.

Deze week had het toeval mij dat boek in handen gespeeld. En ik heb het begrepen; ik kende maar al te goed de wijze waarop vele jongelui onder elkaar de mooie dingen in het leven door hun spreken gemeen en plat maken. Ik heb een vriend gehad even pessimistisch als Folck) en ik voelde dus tendeele ook mee.*

Ik vond dat boek mooi en werkelijk; totdat Folck van zijn meisje het grootste bewijs van liefde heeft ontvangen dat een vrouw geven kan, tot zoover vond ik het mooi, maar toen; dat walgelijke tooneel na den dood van zijn liefste, die lafheid van zich een kogel door den kop te schieten, dat alles maakte dat ik het boek onbevredigd weglegde, als een boek waar niets uit te halen viel. De wijze waarop hij vergetelheid zocht voor zijn groot verdriet, en die laffe zelfmoord, dat heeft den geheelen inhoud bedorven, en 't heeft mij geërgerd. Over dit boek kreeg ik woorden met een kennis van mij, en een jongmensch dat daar toevallig ook bij was; beiden hadden het gelezen en ze hadden het mooi gevonden. De Heeren waren sterk voor modern en realisme,

*) Held uit Levenslol. (noot red:)

etc. Zij konden zich g.v.d. best begrijpen, dat je, wanneer je zooveel beroerdigheid beleefd had, dat je dan aan de zwijn ging, en je zelf als dessert een

kogel door de hersenen schoot. (Ieder zijn smaak.)

Hoewel ik er mijn opinie tegenover stelde, *kon ik de Heeren toch niet tot andere gedachten brengen; ze bleven maar doorhameren op dat eene punt: het was nieuw en realistisch*, *dus mooi. Dat realisme dat is je ware.*

Nu kom ik echter met mijn verzoek, de reden van dit schrijven, *voor den dag. Ik wilde nu eens heel graag weten waarom* U *het boek misselijk vond. U weet nu mijn opinie. Wil U mij nu de uwe eens mededeelen? Hetzij per brief, of liever nog in uwe córrespondentie?*

Wanneer het U soms spijt, *dat ik het boek een oogenblik mooi heb gevonden*, *vergeef het mij dan omdat ik een jongen ben*, *een jongen zooals er velen zijn, met een dikken korst van ongevoeligheid om het diepst van zijn gemoed, een die* ‘*'t heiligdom van het hart*’ *weleens te weinig ontzien heeft.*

(Antwoord red:

Niet omdat dit boek de dingen bij den naam noemt, geeft het mij dit gevoel van bevuild-worden. Ik hoop in een volgend opstel, naar aanleiding van Quérido's mooi stuk werk: *Levensgang*, aan te toonen dat *ik* de laatste ben, om mij te stooten aan ruwe uitdrukkingen of walgelijke tooneelen, *zoodra die recht van bestaan hebben omdat ze in het gegeven thuis hooren.* Iemand echter die er zich, zooals meneer Drabbe, op toelegt een verzameling totaal onnoodige, weerzinwekkende détails en toestanden bij elkaar te flansen, niet omdat hij daarmee iets te zeggen heeft, eenig doel beoogt, maar enkel en alleen om het plezier van vulgair en gemeen te wezen, en de wereld te verbazen door zijn plat alles-bij-den naam-durven-noemen, zoo iemand is zelf even vies als zijn boek, anders zou hij zich geschaamd hebben het de wereld in te zenden.

Natuurlijk, ieder auteur moet vrij blijven in het kiezen van zijn eigen milieu. Wanneer meneer Drabbe voor terrein kiest het walgelijkste straatvuil, dan is dat *zijn* zaak; maar hij kan 't den lezer niet kwalijk nemen wanneer die daaruit de conclusie moet trekken, dat een meneer, die zóó graag in smerigheden rondploetert en er zóó vertrouwd mee is, niet veel anders zijn kan dan een walgelijk sujet, een treurig type van lamme verloopenheid.

Want, om nog even de vergelijking met *Levensgang* aan te houden, déze realistische roman, met al zijn afschuwlijke bijzonderheden, zijn door onze beschaafde kringen misschien nooit-gedroomde vreeselijke toestanden, heeft reden, heeft aanleiding, tot bestaan, en kon, om *goed* te wezen, om een werkelijk beeld te geven van de diamantwerkerswereld, niet anders zijn dan hij is geworden. Die wereld waarin Is: Quérido ons binnenleidt, *is* zoo, gebruikt zulke woorden, leeft op zulk een wijze, gedraagt zich zoo beestelijk. Men moge dat alles heel akelig, heel vies, heel goor vinden, en als een struisvogel zijn kop onder de veren steken om maar niet te zien, en niet te weten wat daar omgaat in de onderste lagen der maatschappij, dat verandert niets aan het feit dat al deze dingen zoo *zijn*, en schreeuwen om verbetering; dat heel een stuk menschenwereld aldus leeft in verdierlijking en veronzedelijking.

En daarom is dus niet de auteur die het beschrijft, is niet Is: Quérido-zelf vuil of walgelijk, maar de maatschappij is het veeleer, onze welgeordende en fatsoenlijke maatschappij, die zulk een jammervolle ellende, zulk een rotte, vuile boel in haar midden duldt, maar er huichelachtig in haar ‘goeden smaak’ door beleedigd wordt

wanneer iemand als Quérido de gordijn oplicht, en dwingt tot achter de schermen kijken.

Maar nu *Levenslol!*

Wie is nu die verongelijkte, tegen het leven mopperende, allerlei gemeenplaatsenuitgalmende held van dit verhaal, die meneersocialist die de wijsheid in pacht heeft voor zich-alleen, en machteloos en werkeloos schettert tegen de maatschappij, (waarin hijzelf in elk geval al een heel nutteloos medelidje is), met tallooze vloekwoorden. Die held is niets anders dan een voor alles mislukt ventje, te lamlendig om zijn studie voor arts voort te zetten, ook te lamlendig om een anderen levensweg te kiezen, zich vergenoegende het bestaan voort te seulen, met behulp van een klein beetje fortuin, als correspondent op een Amsterdamsch handelshuis; als zijn briefschrijverij daar is afgeloopen zijn verdere uren verluierend, verslenterend, verpratend met jaloersch afgeven op anderen die zich niet als hij vervelen, (omdat ze in nog iets anders dan alleen in zichzelf belangstellen), om ten slotte, zoodra hij zijn kopje thee heeft ingeslobberd, lui en vadzig om negen uur onder de dekens te kruipen, al mopperend, smalend, en gemeenplaatsen-uitend!

Dergelijke ploertige individuen, te onbeteekenend om iets anders in de wereld te

kunnen of te *willen* zijn dan mispunten, worden in onze hedendaagsche literatuur, genre *Levenslol*, verheven tot helden, tot ideeëndragers, van marktgeschreeuw over het verrotte in onze maatschappij! Het spreekt van zelf dat er in heel veel van wat die heertjes verkondigen wel een aasje waarheid schuilt. Maar, uit zulke zelf-verrotte keelen klinkt die waarheid niet zuiver meer, niet als wraakgeroep en aanklacht, maar slechts als de uiting eener kleinzielige afgunst op hen die, dank zij eigen energie en flinkheid, méér bevoorrecht zijn in de maatschappij.

Heel het boek: *Levenslol* is niets anders dan een product van zulk kleinzielig, laag-bij-den-grond, vuil denken.

Het is één voortdurende speculatie op de gemeenheid van lezers, die behagen scheppen in onreine voorstellingen en gedachten. Om hiervan een voorbeeld te geven: zonder eenige aanleiding of verband met later wordt er ineens een bevalling ingelascht, met allerlei akelige bijzonderheden, en op het griezelige werkende détails, voor welker inlassching geen enkel motief hoegenaamd te vinden is. Alleen de merkbare lust om walgelijk en onkiesch te zijn heeft hier voorgezeten, want we vernemen van de bevallende vrouw en haar gezin verder *niets*, zelfs haar naam niet, ze bekleedt absoluut geen plaats in 't verhaal. Ik herhaal, hier is het diepgaande verschil tusschen would-be realisme, en b.v. den heiligen ernst van iemand die wáárheid wil ontblooten, zooals dat bij Querido 't geval is. In de omgeving waarin deze ons binnenvoert is alles wat hij er ons laat bijwonen, hoe onverkwikkelijk dan ook soms, dáár in die toestanden op zijn plaats; er kan geen woord, geen tooneel, geen handeling, hoe ruw of plat ook, gemist worden zonder dat het geheel der ‘diamantwerkerswereld’ er schade door zou lijden. Bij een auteur als Drabbe daarentegen zit enkel een vieze lust voor, om nu eens even heel gemeen, heel vies, heel ploertig te doen. En al heeft dus een moeilijkbevallende vrouw, met wanhopig gegil en geschreeuw, niets te maken in zijn levensbeschrijving van 't prul-meneertje: Martin Folck, dat komt er niet op aan, lasch het er maar in, hoe weerzinwekkender, hoe beter, hoe zinnenprikkelender voor vuile smaken! Laat het ploertige ventje, (dat beter had gedaan zichzelf aan 't begin van 't boek van kant te maken in plaats van aan het eind,) dus wonen boven een weerzinwekkende straatmeid, en onder een vrouw wier bevalling zoo afzichtelijk mogelijk te werk gaat; geef hem vooral tot éénige conversatie een verliederlijkten, vuile-praat-uitslaanden, zoogenaamden ‘vriend;’ breng er het geslachtsleven, de natuurlijke behoeften, de huidziekte bij te pas van het kamerhondje; schilder ten slotte een, voor op zulke smerigheden gestelde lezers waarschijnlijk alleraantrekkelijkste scène tusschen 't meneertje-held en zijn meisje: Agnes Breemantel, welke jonge dame, bij het eerste bezoek dat ze haar aanstaanden man brengt op zijn kamer, zich, daar, in zijn bed, aan hem geeft als een dier dat zich niet bezitten kan! *Dat* is dan realisme van Drabbe en consorten!

Ik wil er den nadruk op leggen hoe insmerig, hoe gezocht-vies, hoe walgelijk stuitend ik dit alles vind, juist omdat ik in een volgend artikel wensch aan te toonen, dat diezelfde woorden en uitdrukkingen en toestanden, *waar ze op hun plaats zijn*, zooals in Quérido's boek, mij volstrekt niet hinderen als ongepast of onfatsoenlijk. Waar het geldt de zaak, an und für sich, ben ik zoo preutsch niet den neus op te halen voor wat bij die zaak behóórt. Maar waar de auteur klaarblijkelijk geen ander doel heeft, dan zich zelf en zijn lezers te vermeien met platte, gore praat en jammerlijk-gemeene voorstellingen uit een mislukt jongelui-leven, - mislukt door eigenlamlendigheid alléén, - daar protesteer ik uit alle macht in naam van goeden

smaak en kiesch gevoel tegen zulk soort van realisme, dat noch uit tendenz-, noch uit kunstoogpunt te verdedigen valt.

Op dat punt kiesch gevoel wil ik nog wat nader ingaan, omdat meneer Drabbe ons wil laten zien, in de persoon van Agnes Breemantel, een ‘dame’, en wel eene die bijzonder edel en rein voelt, en daarom hoog uitsteekt boven hare omgeving. Om die laatste reden geniet ze dan ook de twijfelachtige eer van in den smaak te vallen van een Martin Folck, en door hem te worden uitverkoren tot aanstaande echtgenoote. Wanneer men nu daarbij leest hoe eigenaardig deze ‘dame’ zich gedraagt, door b.v., als Folck voor het eerst van zijn leven bij haar ouders komt eten, hem te gaan opendoen in den gang (op de wijze van meid en knecht,) en door hem, na den eten, als haar ouders een dutje doen, mee te nemen naar de intimiteit van haar eigen kamer en daar als het ware een liefdesdeclaratie te ontlokken, dan vraagt men zich af of meneer Drabbe wel eigenlijk óóit een ‘dame’ heeft ontmoet, of hij ook

maar eenigszins van nabij bekend is met de gewoonten en manieren van jonge-meisjes uit den beschaafden stand; of hij zich niet veeleer het model van ‘dame’ gekozen heeft uit het genre biermamsels en lichtekooien waarvan hij zich zoo goed op de hoogte toont. - Enfin, alles is mogelijk. Er bestaan misschien wel hier en daar dochters van zeeofficieren, zòò tuk op een man en zóó weinig gevoel van eigenwaarde bezittend, dat ze hem al dadelijk bij zijn éèrste bezoek in den gang tegemoet vliegen, en hem 's avonds meetronen boven in huis, naar een afgelegen kamertje, onder vier oogen. Het is niet onwaarschijnlijk dat *zulke* dochters de nakomelingschap zijn van ouders als meneer en mevrouw Breemantel, die op de onhebbelijkste wijze kibbelen in tegenwoordigheid van hun gast, en zich nà den eten terugtrekken tot slapen, om hem door een allerzonderlingst alléén-zijn met hun dochter de gelegenheid te geven hen toch vooral zoo spoedig mogelijk van de zorg voor haar onderhoud te verlossen. Ik wil dus niet protesteeren tegen het type dezer ‘dame’ op zichzelve, maar wèl tegen het feit dat juist *dit* gemeene schepsel figureeren moet als verpersoonlijking van alles wat hóógstaat en goed en lieftallig en beminnelijk is in de ideaal-vrouw!

Immers, niet zonder bedoeling noemde ik Agnes Breemantel een gemeen schepsel.

Want zij *is dit*; en niets anders. Er is niet de minste aanleiding of verontschuldiging voor dat zij, na een engagement van nauwlijks 8 dagen, bij haar èèrste bezoek op de onsmakelijke heerenkamer van haar verloofde, zich in zijn alcoof aan hem overgeeft, even weerstandsloos en gewillig als het hondje Schopenhauer, (over wie we in den loop van 't verhaal zooveel te hooren krijgen,) dat zou doen aan een anderen hond. Niemand zal mij, persoonlijk, op het punt van vrije-liefde kunnen beschuldigen van preutsch en conventioneel denken. Ik kan mij dus ook heel goed voorstellen, dat een vrouw, onder bijzondere omstandigheden, ertoe komt den man harer keuze terstond dezelfde rechten toe te staan, waarop hij volgens de gangbare fatsoensopvatting eerst aanspraak kan doen gelden ná het huwelijk voor de wet. Maar in 't geval van Agnes Breemantel is daarvan geen sprake, maar alleen van de meest vulgaire dierlijkheid. (Zelfs hartstocht komt er niet bij te pas. Alles gaat nuchter en kalm toe.) - Het is reeds een afgesproken zaak tusschen hen beiden dat ze zoo spoedig doenlijk een woning zullen huren, en zullen trouwen. Zij komt voor het eerst van haar leven eens bij hem kijken hoe hij woont. Dan, na wat praten over ‘Kamertjeszonde’, en andere voor een ‘fijngevoelig’ jong-meisje-vreemdelectuur, krijgt ‘hij’ er ‘zoo'n zin in’; zij vindt het best. - En.... De rest schenk ik me zelve. 't Is zoo innig plat, dat gewauwel dat Martin Folck ten beste geeft aan 't meisje dat hij, buiten weten harer ouders, aldus vermeestert; de uitdrukkingen vloeien over van zooveel stuitende ruwheid, dat ik inderdaad mezelve verontreinigen zou, indien ik ze hier neerschreef.....

Martin Folck, van Drabbe's roman de held, is een gesjeesde student, te lamlendig om ooit iets méér te willen worden dan een brievencopieerder, zonder een enkel geestelijk genot dat hem 't leven vermooit, zonder éénige belangstelling of liefde voor zijn naasten, schimpend, smalend, kleinzielig-afgeverig op álles, in zijn liefde zóó laagberekenend dat hij zijn meisje al bij hun éérste samenzijn overrompelt als een dier, prat op zijn onafhankelijkheid in 't beleedigen van een weerstandsloozen vader en moeder, maar tegelijk, burgerlijk-ordinair, zich verlekkerend op een comfortable bovenhuisje en veel lekker eten, als een vrouw hem zal verzorgen en vertroetelen, als hij zijn meisje verliezen moet zijn smart om haar dood verdrinkend in bier en jenever met dames uit de Nes, tot er de walgelijkste dronkenschap op volgt, eindelijk zichzelf van kant makend als een overtollig uitgroeisel der maatschappij,

dat onbewust begrijpt hoe daarin eigenlijk geen plaats is voor hem, voor den lediglooper, te midden van de werkenden en strijdenden rondom....

Laat me nog even den nadruk leggen op dat plat-gemeene van Drabbe tegenover het rein-mooie van Quérido.

Ik doe dat, omdat ik geloof dat de voor velen aanstootelijke vorm van Quérido's boek, zijn taal, zijn schilderingen, hen zal doen meenen, met de oppervlakkigheid eigen aan het groote-kind publiek, dat *Levensgang* en *Levenslol* in zekeren zin éénes geestes kinderen zijn.

En dat is zoo onrechtvaardig mogelijk. - Neem eens die liefde van Martin Folck voor Agnes Breemantel, en stel daarnevens die van Hein Bols voor Eva Bresser uit *Levensgang.* Beide, de Agnes van *Levenslol,* en de Eva van *Levensgang*, moeten we, volgens de auteurs, zien als hoogstaande ideaal-vrouwen, aange-

beden door haar Martin en haar Hein, hun openbarend een reiner wereld van mooier, beter leven dan zij tot hiertoe kenden.

Welke is nu de uitwerking van deze veredelende kennismaking op Martin Folck? - Hij wil niet eens, ter wille van zijn liefde, de immers geheel onschuldige formule uitspreken van het haar-hand vragen. Hij zoekt zijn kracht in lompheden zeggen tegen haar ouders, (die immers in hun ouderwetsche denkbeelden zijn opgegroeid, en niets minder zijn dan de moderne menschen van tegenwoordig met hun nieuwbakken wijsheid, die óók weer verouderen zal.) Hij dwingt haar, door die ruzie, hem op zijn kamers te bezoeken, en vermeestert haar daar dan dadelijk, in die slordige, onsmakelijke jonggezellenwoning, die zijn hospita nog gauw wat opreddert, vermeestert haar in de alcoof die hij-zelf zoo even verliet, na een gesprek vóóraf met haar over 't mooie van ‘Kamertjeszonde’.

Kan het meer vulgair, smeriger, walgelijker? En, geheel passend bij *dit* soort van veredelende-vrouw-invloed is óók zijn handelwijze nà haar dood, zijn binnendringen in de sterfkamer, zijn niet eens welstandshalve laten weten dat hij weigert mee te gaan naar de begrafenis, zijn Nes-tocht, en bieren jenever-roes, zijn laatsten levensnacht van dronkenschap en hondenmishandeling. -

Hein Hols, daarentegen, (uit Levensgang), wordt door zijn liefde voor de mooie Eva Bresser werkelijk veredeld. Hij ziet werkelijk in haar zijn vrouw-ideaal. Al de bladzijden, die zijn ontwakende liefde teekenen, zijn mooi, fijngevoelig, innig! Hij is niet, zooals Martin Folck, ééns maar véle malen met haar alléén; maar van een dierlijk haar in bezit willen nemen is bij zijn reine vereering voor haar geen questie. En, als zij, evenals de Agnes van Martin Folck, plotseling sterft, vernedert hij zich gaarne tot plotselinge beleefdheid jegens den zoo gehaatten vader van haar, om maar tot elken prijs toegang te krijgen tot haar lijk. Bovendien, zijn smart, hoe intens ook, wordt bij hem geen aanleiding tot zelfverdierlijking maar tot zelfverzaking. Het persoonlijke element in hem wordt door het groote leed verfijnd. Hij doet afstand van de hoop op eigen geluk, maar slechts om te eerlijker, te krachtiger, te blijven mee-arbeiden aan de belangen van het groote geheel: zijn partij.

A. DE S.L.

(Overgenomen uit het Soer. Handelsblad).

... Mijn correspondent doet m.i. goed de ernstige questie van ‘jongelui-leven’ ter sprake te brengen in een Blad als dit.

Boeken als ‘Levenslol’ kunnen er echter geloof ik slechts toe bijdragen de zaak te verergeren. Mispunten als Martin Folck gaan zich dan inbeelden ‘helden’ te zijn; en overspannen of snibbige moderne dochters van ouderwetsche ouders willen Agnes Breemantel nadoen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Liefde en een Manuscript.
(Uit het Engelsch vertaald.)

Angus Garsford had van zijne vaderen twee eigenschappen, n.l. geest en buitensporigheid, geërfd. De eerste opende voor hem de deuren van de meest exclusieve maatschappelijke kringen; de laatste veroorzaakte, dat dezelfde deuren zich ten slotte voor hem sloten. Genoemde kringen toch eischen - zooals reeds vaak is opgemerkt - niet alleen verstand en geest, maar ook geld, en Garsford, in ongenade gevallen bij zijn vertoornden oom, Lord Berkchester, (die zijn eigen jeugdige dolle sprongen totaal vergeten was) bevond zich in de onaangename positie van iemand, dien, weliswaar, rijkdommen wachten, maar die voor het oogenblik zoo arm is als een muis.

Dat hij wel wat bitter gestemd was, is zeer natuurlijk. Ook behoeft men er zich niet over te verwonderen dat hij, peinzend op middelen om zijne schrale beurs te vullen, daarbij altijd één wensch koesterde, den wensch n.l., om tegelijkertijd zich eenigermate te wreken op de vroegere kennissen, die hem in de dagen van zijn tegenspoed links hadden laten liggen. Toevallig deed zich een middel voor, om deze beide lofwaardige doeleinden te bereiken. Zijn vlugge pen had zijn naam - of liever zijn nom-de-plume*) - reeds bekend gemaakt in een zekere categorie van dagbladen. Bij meer dan één gelegenheid had men hem uitgenoodigd, zich te wagen aan het schrijven van een roman. Hierin nu lag zijn kans. Hij zou een boek schrijven, dat duidelijke karakterteekeningen zou bevatten van de meest in 't oog vallende figuren van zijn kring - een boek, dat iedere fout, elke zwakke zijde van de hoogere standen aan de kaak zou stellen - een boek dat, zooals hij zich uitdrukte, ‘hun de haren te berge zou doen rijzen.’

*) Schrijvers-naam.

Nauwelijks was het voornemen opgevat, of de uitvoering werd begonnen. Garsford kwam met zijn plan bij een uitgever, en deze bood hem zonder aarzelen zes duizend gulden, te betalen bij ontvangst van het manuscript. Hierop verliet onze held de stad, gewapend met een voorraad pennen en papier, en zonder eenig ander gezelschap dan zijn hond Flipper, van wien tegenspoed hem niet had kunnen scheiden.

Om vlug gereed te zijn, was het volstrekt noodig naar een stil dorpje te gaan; hiervan overtuigd koos hij tot tijdelijke woonplaats een gehucht in den meest afgelegen hoek van het graafschap Warwick.

Quentin Beasey bezit één straat, aan weerszijden waarvan de vijftien huizen der inwoners staan. De weg, die er doorloopt, voert nergens heen, en wordt daarom niet bereden. Er is zelfs geen herberg. Garsford nam derhalve eene kamer in de nederige woning van juffrouw Briggs, die, tegen alle wretten der waarschijnlijkheid in, mogelijke voorbijgangers aankondigde, dat ze ‘Kamers te huur’ had. Gezeten voor het door groen omrankte venster aan een boven-voorkamer, schreef hij bladzijde na bladzijde vol bijtende menschenverachting, die een vreemd contrast vormden met de ongestoorde kalmte zijner omgeving. Uren lang placht hij daar te werken, niet in 't minst gestoord door de uiterst kalme bezigheden der bewoners van Quentin Beasley. Als hij zoo door ging, zou zijn gedwongen ballingschap waarschijnlijk niet lang behoeven te duren.

Op zekeren mooien avond evenwel verscheen er een storende factor op het tooneel van zijn arbeid. Hij was juist bezig, het hoofdstuk na te zien, dat hij dien dag had geschreven, toen het geluid van een naderend rijtuig hem deed opzien van zijn werk. En - tusschen de groene ranken door zag hij iets, dat hem zeer interesseerde.

Een dog-cart hield stil voor het hek van het naaste huis, en een jonge dame stapte er uit en trad het huis binnen; ook bagage werd er binnengedragen, en daarna reed de dog-cart weer terug naar het naaste station.

Dit was alles. Toch lag hierin de kiem van een vrij belangrijke episode.

Het is niet onnoodig er bij te voegen, dat Angus Garsford's blik, door lange oefening gescherpt, dadelijk had ontdekt, dat de nieuwaangekomene er aardig uitzag, zóó aardig zelfs, dat Garsford nog lang nadat de duisternis was gevallen op zijn pen zat te bijten en zich zelf zat te vertellen, hoe dwaas het toch was zijn tijd aldus te verkwisten.

Den volgenden morgen stond hij vroeger dan ooit te voren voor zijn venster. De deugd kreeg hier hare belooning in den vorm van een kortstondigen blik op een slanke, in 't wit gekleede gestalte, die met een veldbouquet terugkeerde van eene morgenwandeling. Later verscheen dezelfde gestalte in den tuin van Garsford's buren, en ging daar op een mooi plekje zitten lezen. Ze kon nu langer en beter worden waargenomen dan den vorigen avond.

‘Een verbazend mooi meisje!’ mompelde Garsford. ‘Ik moet juffrouw Briggs vragen, wie ze is.’

Hij daalde af naar de keuken, en overviel zijne juffrouw met een reeks van vragen, waarop de goede ziel blijkbaar heel graag antwoordde. ‘;O ja, mijnheer,’ zei ze, ‘dat is juffrouw Dennisson - juffrouw Eva Dennisson. Ze komt vaak logeeren bij oude mijnheer en mevrouw Smith hiernaast. Ze zeggen, dat zij hun nichtje is, maar dat is mij nooit heel waarschijnlijk voorgekomen, al zegt ze ook oom en tante. Achterhoudende lui, die Smiths. Niemand heeft hen hierover ooit aan 't praten kunnen brengen - en 't is vaak geprobeerd, dat verzeker ik u. Ik hoor dat juffrouw Dennisson

van Londen komt; ze zal daar dus wel in betrekking zijn, ofschoon ze, als dat zoo is, verbazend lange vacanties krijgt. Verleden zomer is ze hier wel drie keer geweest, telkens minstens veertien dagen. Ik zeg maar, die Londensche meisjes hebben een leventje, als dat zóó kan!' - En juffrouw Briggs gaf in toon en gebaar hare minachting te kennen voor de zeden en gewoonten van de wereldstad.

Garsford keerde naar zijn kamer terug. Hij wist nu, wat hij wenschte te weten.

'Eva Dennisson is dus je naam?' dacht hij, weer naar het meisje in den tuin ziende; 'En je bent een nicht van de Smiths? Nu, wie je ook bent, je hebt het mij zoowel gisteren als van morgen vrij onmogelijk gemaakt, om te werken; - ik ben echter niet van plan mij nog langer door je te laten hinderen.' - En met dit voortreffelijk besluit keerde hij het verlokkende venster vastberaden den rug toe, en nam de pen op.

Arme goede voornemens! Vijf minuten later stond hij al weer uit te kijken. Het vel papier, dat nu beschreven had moeten zijn, lag nog vlekkeloos wit op het vloeiboek.

'Flipper heeft zoowaar al vriendschap met

haar gesloten,' mompelde hij. 'Werkelijk, het verstand der stomme dieren is merkwaardig.'

De hond was den tuin van mijnheer Smith binnengeloopen en had, zonder er zich over te bekommeren dat hij niet voorgesteld was, kennis gemaakt met de mooie jonge dame.

'Voortreffelijk dier, die Flipper,' zei Garsford, en liep onmiddellijk naar de huisdeur.

'Flipper-Flipper! Waar ben je?' schreeuwde hij, floot daarna eens, en liep naar buiten, alsof hij van niets afwist. 'O, ik vraag u wel excuus. Mijn hond heeft het u toch niet lastig gemaakt? Kom hier, Flipper!' En leunend over de schutting, die het terrein van juffrouw Briggs scheidde van dat van mijnheer Smith, wierp hij een verwijtenden blik op Flipper, die niet het minste berouw toonde.

'Het is een aardig hondje,' zei juffrouw Dennisson. 'We zijn al goede maatjes. Stoor ons als 't u blieft niet; we praten juist zoo gezellig. 't Was alleen maar lastig, dat ik zijn naam niet wist. 't Is altijd vervelend, als men den naam niet kent van hen met wie men in gesprek is, nietwaar?'

Ze lachte vroolijk.

'Zijn doopnaam was Carlo, of Don, of zoo iets, maar ik noemde hem Flipper,' antwoordde Garsford. 'Doch als u er niet van houdt, met iemand te praten wiens naam u niet kent, dan is het zeker mijn plicht weer weg te gaan?'

'Volstrekt niet - eenvoudig omdat wij wederkeerig weten, wie wij zijn, en wel uit dezelfde bron.'

'Wat bedoelt u?'

'Nu, mijn gastheer en gastvrouw vertelden mij, zoodra ik er was, dat er een zekere mijnheer Garsford naast hen woonde, en ik mag toch veilig aannemen, dat juffrouw Briggs zoo goed was u dezelfde soort inlichtingen te geven?'

'Uwe veronderstelling is volkomen juist, juffrouw Dennisson.'

'Ja, ik ken de manieren van de Quentin-Beasleyers.'

'U is hier dus al vaak geweest?'

'Zeker, heel vaak. Hier ben ik het liefst, als ik eens wat rust verlang.'

'Het is mijn eerste bezoek hier. Het plaatsje is heerlijk rustig na al de drukte en het gewoel van de stad.'

'Dat vind ik ook. Daarom kom ik hier. Ik moet echter bekennen, ik had gedacht dat Quentin-Beasley wat al te landelijk stil zou zijn voor den *man* van tegenwoordig. Hoe legt u het aan den tijd zoek te brengen zonder een behoorlijken fietsweg, zonder kolfbaan zelfs?'

'Och, ziet u, ik ben hier gekomen om te werken.'

'Om te werken! In Quentin Beasley? Dan moet ik tot de conclusie komen, dat u dichter is, en bezig zijt een nieuwen bundel verzen te schrijven; in welk geval mijne illusie, dat dichters altijd lang haar en liggende boorden dragen, totaal valsch blijkt te zijn.'

'Maar ik ben volstrekt geen dichter, al maak ik mij schuldig aan het schrijven van een boek.'

'U schrijft een boek! Hoe interessant! Daarvan moet u mij eens meer vertellen. Ik heb er altijd naar verlangd eens een echten schrijver te ontmoeten. Kom in den tuin, als u wil, ik zal een stoel voor u halen.'

Garsford nam de uitnoodiging graag aan. Het is misschien overbodig te zeggen, dat zijn bezoek aan het gebied van mijnheer Smith nog al lang duurde en zeer prettig was. Londen scheen zeer ver, en Quentin Beasley ergerde zich niet over eene intimiteit, die in de buurt van Grosvenor-Square nauwelijks mogelijk zou zijn geweest. Om den lezer niet te lang in spanning te houden, moet er maar dadelijk worden gezegd, dat juffrouw Dennisson en de uit de ‘maatschappij’ verbannene heel goede vrienden werden. De dagen vlogen voorbij, en, ofschoon het manuscript slechts langzaam vorderde, voelde Angus Garsford toch dat zijn tijd volstrekt niet verkwist werd. In Eva's gezelschap (hij dacht nu altijd aan haar als ‘Eva’) vond hij balsem voor zijn gewond gemoed, en hij verlangde hoe langer hoe minder terug naar het leven dat achter hem lag.

Toen werd het hem op zekeren dag duidelijk, dat hij haar liefhad. Zeer natuurlijk - voor iemand in zijne positie - dacht hij het allereerst aan geld. Haar ten huwelijk te vragen nu hij zoo arm was, zou dwaasheid zijn. Er bleef hem niets over dan weer met alle kracht aan het werk te gaan. Was de roman klaar, en het geld geïnd, dan zou hij het meisje mogen vragen zijne vrouw te worden. Zes duizend gulden - wel was de som op zich zelf niet voldoende, om er eene huishouding mee te beginnen, maar als het boek in den smaak viel zou hij zonder twijfel voortaan geregeld een goed inkomen kunnen hebben. Het vooruitzicht van vele jaren lang te moeten schrijven, of hij lust had of niet,

was zeker niet prettig, doch het was den prijs waard. Met groote voldoening bedacht hij, dat hij bij Lord Berkchester's dood het landgoed tegelijk met den titel zou erven, en dan kon hij de pen neerwerpen. En Eva zou als Lady Berkchester te benijden zijn.

Zoo gebeurde het dan, dat Garsford gedurende den dag door bosch en veld dwaalde met zijn bekoorlijk buurmeisje, en den halven nacht bezig was met zijn boek.

Zij van haar kant scheen, eigenaardig genoeg, liever te willen dat het boek niet vorderde. Ze verklaarde, dat het zijner onwaardig was een boek te schrijven, dat zooveel menschen zou grieven.

'Om de waarheid te zeggen,' antwoordde hij, 'Ik hoop, dat het velen grieven zal. Die klasse heeft het noodig. Zij zijn bedorven kinderen, die eens flink gestraft moeten worden. Ieder, die hun hunne fouten toont, zal daarmee een weldaad doen.'

'Zal hij dat? Ik twijfel er aan. Hij zal alleen een boosaardig genot verschaffen aan diegenen, die buiten den toovercirkel staan en er ook graag in willen. Bovendien, u weet heel goed, dat u het boek schrijft enkel uit zucht tot wraak. Zeg het maar eerlijk! Hoopt u niet sommigen verdriet te doen, alleen omdat ze u den rug hebben toegekeerd?'

Garsford beet zich op de lippen. 'Nu,' zei hij, 'Ze hebben mij afschuwelijk slecht behandeld, en ik zie niet in, waarom ik hun niet wederkeerig een slag zou toebrengen. Bovendien is het de eenige manier waarop ik geld in handen kan krijgen.'

'Wat een armzalig doel! Geld is toch niet alles in deze wereld?'

'Men kan zonder geld toch niet veel beginnen.'

'Wat bedoelt u? Er moeten toch grooter dingen zijn te doen dan die welke in verband staan met geld?'

'Ik vrees, dat ik de "grooter dingen" niet ken,' antwoordde hij met een vroolijken lach. 'Ik ben een van die akelig-moderne menschen, die worden geboren en opgevoed met een hoofd volkomen arm aan idealen.'

Er volgde eene pauze. Eva scheen al hare aandacht te bepalen bij eenige korenbloemen, die groeiden langs hun pad. Plotseling keek zij op.

'Zou u iets willen doen om mijnentwil?' vroeg ze.

'Alles zou ik -' begon hij onstuimig; maar met een gebaar legde zij hem het zwijgen op.

'Het is iets heel moeilijks, wat ik vraag,' zei ze. 'Ik wil, dat u van het schrijven van dat afschuwelijke boek afziet.'

'Maar - maar -'

'Wil u doen wat ik vraag, of niet?'

Het was duidelijk, dat ze een beslist antwoord verlangde. Ja of neen; één van de twee moest het zijn.

Bijna voor den eersten keer in zijn leven stond Garsford verlegen. Aan den eenen kant zag hij het geld, en daarmee het recht Eva tot vrouw te vragen, met de kans om een weigerend antwoord te ontvangen; aan den anderen kant vond hij eene gelegenheid om haar genoegen te doen, zich in hare opinie te doen rijzen, met de kans om te worden aangenomen. Doch hoe kon hij aan een huwelijk denken zonder de zesduizend gulden? - En mèt de som, zou hij haar dan winnen? Het was een verbazend moeilijk geval.

Hij overdacht het vraagstuk in groote besluiteloosheid. Eindelijk zag hij haar dapper in de oogen.

‘Ik kan mijn boek niet vernietigen, zelfs niet om u genoegen te doen,’ zeide hij. Het geld had de overwinning behaald.

‘Het spijt mij,’ zei Eva zachtjes. Daarna sprak ze niet meer over de zaak.

Eene week later was het manuscript klaar. Garsford had hier en daar nog eene kleinigheid veranderd, en was nu bezig het in te pakken om het aan den uitgever te zenden.

‘De roman is dus af?’ zei Eva. ‘En u gaat hem nu de wereld inzenden ondanks mijn protest?’

‘Ik vrees, dat ik dit zal moeten doen.’

‘Maar u begrijpt toch wel - O, kan u niet inzien hoe onwaardig -’

Ze zweeg plotseling. Gedurende eenige oogenblikken scheen ze na te denken. Toen sprak ze weer op veranderden toon:

‘Hoeveel was het ook dat u voor het boek zou ontvangen?’

‘Zes duizend gulden.’

‘En als u nu eens meer werd geboden?’

‘Wel, dan zou ik het natuurlijk nemen.’

‘Wat zou u zeggen, als een uitgever u twee keer die som wilde betalen voor het recht om met het manuscript te doen wat hij verkoos?’

‘Ongelukkig is dat niet mogelijk. Ik ontvang er nu al buitengewoon veel voor.’

‘Als nu echter toch eens iemand twaalf duizend gulden voor het boek mocht bieden zou u het dan verkoopen’?

‘Zeer zeker zou ik dat.’

‘Nu, ik geloof dat ik iemand weet, die zooveel zou willen betalen.’

‘Wat bedoelt u toch?’

‘Ik bedoel juist wat ik zeg. Geef mij uw manuscript, en ik ben er van overtuigd dat ik er twaalf duizend gulden voor kan krijgen.’

‘Maar, beste juffrouw Dennisson, u weet niet, wat u -’

‘O, dat weet ik heel goed. U ís het, die niet weet wat u zegt. Daar ik u nooit iets heb verteld van mijn leven buiten Quentin Beasley weet u niets van mijne positie in Londen. Feitelijk ben ik - Doch neen, het is niet noodig in bijzonderheden te treden. Als u mij uw kostbaar werk durft toevertrouwen, ga ik het zelf naar Londen brengen. Als ik in een paar dagen niet terug ben met een wissel van duizend pond, kan u het manuscript weer terug krijgen en het verkoopen, zooals u van plan was te doen.’

Garsford zag het meisje in de uiterste verbazing aan.

‘Maar -’ begon hij.

‘Kom, geen “maren.” Geef mij uw werk.’

Zonder een woord te zeggen, overhandigde hij haar het lijvige pakket.

‘Dat is dus afgesproken!’ riep zij uit. ‘Vaarwel.’

‘Vaarwel?’

‘Ja, ik moet mij dadelijk kleeden, om den middagtrein nog te pakken. Overmorgen ziet u mij terug - met den wissel!’

De volgende twee dagen gingen langzaam voorbij voor Angus Garsford. Quentin Beasley was, zooals hij nu voor het eerst bemerkte, een onverdraaglijk-vervelend plaatsje. Hij had niets te doen, en niemand om mee te praten. Doelloos dwaalde hij rond, aanhoudend denkend aan Eva Dennisson, en hare eigenaardige zending naar Londen.

Hoe langer hij er over dacht, hoe vreemder haar aanbod scheen.

En geheel afgescheiden nog van de wisselkwestie, haakte hij naar hare terugkomst, met een verlangen dat hem eenige maanden geleden bespottelijk zou zijn voorgekomen, als hij het in iemand anders had bespeurd.

Op den avond van den dag die op haar plotseling vertrek volgde, bracht de brievenbesteller hem zijn gewoon nieuwsblad. Zonder veel belangstelling las hij vluchtig de eerste bladzijde. Plotseling echter werd zijne aandacht getrokken door een bericht, dat op eene volgende pagina eene in het oog vallende plaats innam.

‘Dood van Lord Berkchester,’ las hij, en daaronder volgde eene lofrede op de loopbaan van den overleden edelman.

Garsford las de met kleine letter gedrukte halve-kolom ten einde; toen liet hij het blad vallen.

‘Het manuscript!’ hijgde hij. ‘Ik moet het onmiddellijk terug hebben!’ Hij had dadelijk ingezien welke belangrijke gevolgen Lord Berkchester's dood zou hebben. Al het land van de Berkchesters was nu het zijne, en hij mocht zich nu rijk noemen. Het was dus niet meer noodig, den roman het licht te doen zien, en - wat van meer belang was - niet meer noodig om Eva Dennisson verdriet te doen. Hij wist dat zij gelijk had, toen ze zijn werk veroordeelde; en ware het niet geweest omdat de verkoop ervan hem in staat zou stellen, haar te huwen, hij zou het nooit hebben willen verkoopen. Onder haar invloed was hij reeds zóó veranderd, dat hij zich werkelijk wel wat schaamde over het onaangenaam karakter van zijn geschrijf, en de omstandigheden bitter betreurde die hem noodzaakten met zooveel oppervlakkigs en hatelijks voor den dag te komen.

‘Ja,’ riep hij, ‘Het koste wat het wil, ik moet het manuscript weer in handen hebben. Het boek mag nooit het licht zien. Ik moet dadelijk naar Londen vertrekken, en - maar ik ken Eva's adres daar niet.... Neen, ik wacht tot morgen. Ze heeft beloofd dan terug te komen. Zoodra ze komt moet ik twee, vijf, tien duizend pond bieden om het manuscript uit de handen van den uitgever te krijgen. Ik zal hemel en aarde bewegen tot ik het eigenhandig in het vuur kan werpen.’ - Met koortsig ongeduld wachtte hij op Eva's terugkomst Hij stond den volgenden morgen vroeg op, en ging naar het station, om daar den trein af te wachten waarmee ze waarschijnlijk zou komen. Hij was een uur te vroeg, maar verliet het perron niet weer, en bleef met groote stappen op en neer loopen.

Eindelijk stoomde de trein binnen. Stroomen landlieden, op weg naar de markt, stapten uit; en ja, daar was Eva Dennisson ook, en Garsford zag nog juist, met eenige verbazing, dat ze eerste klasse had gereisd.

‘Juffrouw Dennisson,’ riep hij uit, terwijl hij haar haastig te gemoet liep, ‘heeft u het manuscript?’

‘Het manuscript? Neen, maar ik heb iets, dat u nog beter moet aanstaan: den wissel, dien ik u beloofd heb.’

‘Maar ik verlang den wissel niet. Ik moet het manuscript terug hebben. Wie het ook heeft gekocht, ik koop het voor den dubbelen prijs.’

‘Vanwaar deze plotselinge verandering?’

‘Och, laat ons op weg gaan naar Quentin Beasley, en ik zal alles verklaren. Het is onmogelijk, hier te praten.’

Ze verlieten het station, en waren weldra op den eenzamen weg, die naar het dorp voerde. Eenigen tijd wandelden ze zwijgend voort. Garsford vond het moeilijk, te midden van de landelijke stilte en onder den hoogen, helderen hemel, te spreken over geldzaken.

‘Heeft u ook eenig bericht opgemerkt in de courant van gisteren?’ begon hij eindelijk.

‘Neen,’ antwoordde Eva.

‘Er stond iets in, dat van veel belang is voor mij. Mijn oom, Lord Berkchester, is overleden.’

‘Werkelijk?’

‘Ik kan niet zeggen, dat ik het verlies diep betreur; we zijn nooit heel goede vrienden geweest, en in de laatste tien jaren heb ik hem zelfs niet eens gesproken. Daarom moet ik bekennen, dat ik de gebeurtenis beschouw als een buitenkansje voor mij. Laat ik u echter in de eerste plaats verzekeren, dat ik er in mijne veranderde positie nooit aan denken zou om mijn boek uit te geven. Ik schreef het alleen om het geld, of liever -’

Hij zweeg, niet wetend hoe hij voort zou gaan. Het meisje deed geen poging om iets te zeggen.

‘Eigenlijk was het zóó’, vervolgde hij. ‘Ik had geld noodig; ik was nog armer dan ik misschien wel scheen. Ik wenschte - dat is te zeggen, ik gevoelde dat ik niet mocht - juffrouw Dennisson, - Eva, kon je het niet raden? - Begreep je niet, dat ik aldoor niets liever wenschte dan jou pleizier te doen door het afschuwelijke boek aan stukken te scheuren? Ik voelde dat zoo niet toen ik met het werk begon, maar nadat ik je had leeren kennen dacht ik er anders over, of liever, leerde jij me om er anders over te denken. De goede invloed, die van je uitging, veranderde mijn blik op het leven zoozeer, dat ik zelf de lage en laffe motieven begon te haten, die mij de karakters zóó hadden doen schetsen. Maar daar wenkte het geld - dat ik nu meer dan ooit noodig had, want ik had ontdekt, Eva, dat ik je liefhad, en hoe kon ik je, arm als ik was, ten huwelijk vragen? Nu vraag ik je echter, Eva, mijn lieve vrouw te willen worden. Ik heb je liefgehad sedert den dag, waarop ik je voor het eerst zag. Ik weet, helaas, dat ik je zeer liefdeloos moet zijn voorgekomen, toen ik, ondanks je dringend verzoek, voortging met het boek.’

‘O, Angus, spreek niet zoo! Ik weet heel goed hoe moeilijk het voor je was om je vooruitzichten op te geven.’

‘Mijn vooruitzichten! Wat dacht ik aan vooruitzichten! Jou wenschte ik te bezitten, Eva. Zeg mij, kun je ooit vergeten wat ik vroeger ben geweest? Kun je mij ooit liefhebben?’

Hij nam hare hand in de zijne en zag haar aan met angstig-vragenden blik. Toen sloot hij haar in de armen en kuste haar.

‘Eva, lieveling!’ fluisterde hij,’ Je hebt mij ontrukt aan den menschenhaat, die mijn leven verbitterde. Hoe kan ik je ooit genoeg liefhebben?’

Ze stonden hand in hand.

‘Wat dat manuscript betreft -’ begon Angus.

‘Wacht eens even,’ zei Eva. ‘Het manuscript is nog in mijn bezit, en behoort daarom’ - met een aardigen blos - ‘nog aan jou.’

‘Hoe kan dat zijn? Ik dacht, dat je het verkocht hadt?’

‘Neen, *ik* heb het gekocht.’

‘Gekocht! Maar Eva, sprak je niet van een wissel van duizend pond?’

‘En een meisje als ik, nicht van eenvoudige menschen zooals de Smiths, zou nooit zooveel geld bezitten. Hier moet ik beginnen met eene bekentenis. In de eerste plaats, mijn naam is Eva Blair. Dennisson was de naam mijner moeder; en ik gebruik dien naam nu en dan, als ik het mij gemakkelijk wensch te maken.’

‘Me dunkt, ik heb den naam Eva Blair meer gehoord,’ mompelde Angus.

‘Dat is zeer waarschijnlijk, want hij verschijnt soms in de dagbladen, waar er over de hoogere standen wordt geschreven.’

‘Wat? Je bent toch niet de jongedame uit Australië, van wier schoonheid en rijkdom zooveel is verteld, - wier diamanten in Londen het onderwerp van tal van gesprekken zijn, - en wier liefdadigheid zooveel pennen in beweging heeft gebracht?’

‘Nu, de beschrijving is wel wat overdreven; doch het is vrijwel wat de couranten van mij hebben gezegd. Om de waarheid te zeggen, het waren juist de journalisten, die mij nu en dan de wijk deden nemen naar Quentin Beasley. Het begon mij zóó te vervelen dat zij notitie namen van alles wat ik deed, dat het voor mijn gemoedsrust beslist noodig was,

mij wat terug te trekken. De Smiths hadden beloofd mijn geheim te bewaren, en ik verlangde steeds meer naar de rustige weekjes in hun huis dan naar invitaties voor de schitterendste partijen. O, je kunt je niet voorstellen hoe moeilijk de positie is van een rijk, alleenstaand jong meisje! Zelfs jij, die het leven kent, zoudt verbaasd staan als je wist hoe vaak ik ten huwelijk ben gevraagd door zoogenaamde heeren, van wie ik met zekerheid kon zeggen dat ze het alleen om mijn fortuin deden. Doch daaraan wil ik nu niet meer denken,' ging ze voort, 'Dat is voorbij. Ik weet, dat ik iemand heb gevonden, die mij liefheeft om mij zelf.'

'Doch ik heb nog geen verklaring gehad van het manuscript-mysterie,' merkte Garsford op.

'Ik zei immers, dat ik het gekocht heb. Is dat antwoord niet eenvoudig genoeg?'

'Maar ik begrijp niet, waarom je dat deed.'

'Denk je, dat ik je een boek wilde laten uitgeven, dat den schrijver zoo onwaardig was? Liever had ik....'

'Je waart dus werkelijk van plan mij duizend pond te betalen, om te verhinderen dat ik zou dalen in je achting? Eva, kan ik het ooit vergelden?'

Ze had tranen in de oogen, toen ze tot hem opzag.

'Dat heb je al gedaan,' zeide ze.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Zeer Geachte Mej. Nijhuis!*

In uwe biographie van Mevr. Marx - Koning schrijft gij: 'Mevr. Roland Holst had het toch al zoo zwaar bij haar verkorven omdat zij *socialiste* is, - en alle "isten" zijn haar een gruwel.'

Gij zijt eene vriendin van Mevr. Marx - Koning nietwaar; en zijt gij ook geen socialiste? Dat heb ik tenminste uit de discussie in dit Blad met Mr. Boertje opgemaakt. Vindt Mevr. Marx-Koning dan van U het socialist-zijn geen gruwel?

Met de meeste hoogachting

N.S. HENZE.

Door de afwezigheid van de redactrice werd dit stuk eerst heden geplaatst.

A. DE S.L.

II. Weldadigheid.

Ondank is 's Wereldsloon. Zoo luidt eene wel is waar zeer oude, maar desniettemin toch onware spreuk, ofschoon vele menschen, die den schijn voor het wezen aanzien, en maaien, waar zij niet gezaaid hebben, zullen zeggen: 'Nu, maar ik heb de waarheid van die woorden bij herhaling ondervonden.'

Indien wij de zaak op den keper beschouwen, moeten wij erkennen, dat wij alleen dan aan iemand eene weldaad bewijzen, wanneer wij zijn geluk verhoogen. Maar zeer dikwijls doen wij iets voor een ander, wat deze gaarne van ons aanneemt en wat toch niet strekt om hem gelukkiger, maar wel om hem ongelukkiger te maken. Zoo

iemand kan onze goede bedoeling op prijs stellen; reden tot dankbaarheid jegens ons heeft hij inderdaad niet. En het zijn juist dergelijke schijnbare weldaden, die aanleiding geven tot de klacht: ‘Ondank is 's Werelds loon.’

Om werkelijk wel te kunnen doen moeten wij weten, wat ons gelukkig en wat ons ongelukkig maakt. Geld, macht, en eer veroorzaken steeds moeite en zorgen; zij maken den mensch niet gelukkig, want menig geëerd, rijk en machtig persoon is bepaald beklagenswaard, omdat hij niet onbezorgd en tevreden kan leven. De vervulling van onze wenschen en begeerten bevordert ook slechts bij uitzondering ons geluk, want nauwelijks is de eene begeerte vervuld of de andere neemt hare plaats in. Het eenige, wat den mensch werkelijk gelukkig maakt, is het doen van goede werken, en het bestrijden van aardsche of zelfzuchtige wenschen en verlangens. Alles wat wij doen in de hoop dat wij daarvoor in dit of het volgend leven door God of menschen beloond zullen worden, kan in geen enkel opzicht ons geluk bevorderen; terwijl alles wat enkel en alleen met een altruïstisch doel gedaan wordt steeds beloond zal worden. Misschien bestaat die belooning dikwijls slechts in een gevoel van tevredenheid over ons eigen gedrag, maar dan is dit gevoel ook zoo aangenaam, dat wij het als eene groote belooning mogen beschouwen.

Indien wij aan iemand een aalmoes geven en hem daarbij dankbaar zijn, dat hij ons hiertoe in de gelegenheid stelt, dan is niet de ontvanger, maar wel de gever de beweldadigde. Is hij echter niet dankbaar voor de hem geschonken gelegenheid om den nood van een arm man te lenigen, dan hebben noch de gever, noch de ontvanger werkelijk voordeel van de gift, want geen van beiden wordt er zedelijk beter door. In dat geval behoeft dus geen van beide partijen dankbaar te zijn.

Bezorgt een regeeringspersoon iemand een baantje, omdat hij familie van hem is, of omdat een ander invloedrijk man het hem verzocht heeft, en passeert hij daardoor een ander, die, hetzij door meerdere geschiktheid of om andere redenen, meer recht zoude hebben om die betrekking te bekleeden, dan doet hij een onrechtvaardige daad, en maakt dus dat de begunstigdezelf veeleer minachting dan achting voor hem krijgt. Het slechte voorbeeld dat hij geeft maakt bovendien niemand beter; dus is er ook niemand die waarlijk reden heeft om hem dankbaar te zijn.

Maar wanneer wij iemand, die uit de gevangenis ontslagen is en daardoor nergens werk kan vinden, zoodat de maatschappij hem dwingt om als bedelaar of dief voor zijn onderhoud te zorgen, in dienst nemen en daarbij door een nauwlettend

doch liefdevol toezicht op zijn zedelijk gedrag maken dat hij een nuttig lid van de maatschappij wordt, dan bewijzen wij hem eene weldaad, waarvoor hij ons levenslang dankbaar zal zijn. Doch dit kunnen wij niet doen, tenzij wij hem een goed voorbeeld geven; want iemand die zich schuldig maakt aan eenige afkeurenswaardige gewoonte kan onmogelijk anderen overhalen om dit niet te doen. Een zuiplap zal te vergeefs matigheid, een hoogmoedige te vergeefs nederigheid prediken, een speler te vergeefs tegen het spel waarschuwen, enz.

Hierom zeide Mary Hayes Chynoweth, eene Amerikaansche dame, die eene nieuwe Godsdienstige secte gesticht heeft, terecht: 'Alleen door ons voorbeeld kunnen wij anderen weldaden bewijzen.' En menschen, die *dit* doen, zullen niet klagen, dat ondank 's Werelds loon is.

DR. L.L. PLANTENGA.

III. *Aan 'Weetgraag'.*

Naar aanleiding van Uw vraag in de Lelie, veroorloof ik mij 'voor zoover mij bekend is' U 't volgende over spiritisme mede te deelen.

Het spiritisme is het geloof aan het voortbestaan van de ziel na den dood m.a.w. de reincarnatie, d.w.z. dat het leven, de ziel, na den dood weder in een menschelijk lichaam komt, tot boetedoening van een geleefd leven en om te trachten zich te beteren en het volmaakte meer nabij te komen.

Aan deze leer is nauw verbonden de theosophische, die weer op haar beurt nauw verwant is met de Christelijke leer, m.a.w. dat de theosophie alle menschen als broeders beschouwt, als zijnde kinderen van één Vader.

Aan de beide eerstgenoemde leeren, die in hoofdzaak van elkaar verschillen, doordat de spiritisten séances houden tot het oproepen en hooren van geesten, grenst de spiritualistische leer, die, de reincarnatie niet aannemende, alléén gelooft aan het bestaan van een hooger en lager zieleleven na den dood, d.w.z. dat men ook na den dood zijn persoonlijkheid blijft behouden, en als geest tracht zich òf te veredelen òf lager zinkt.

Van de meest bekende boeken noem ik:

De werken van 'Allan Kardec' voor het spiritisme.

Reepmaker: Wat is theosofie?

Het tijdschrift 'Op de grenzen van twee werelden' van Elize van Calcar voor het spiritualisme.

Op de titelbladen dezer werken worden verscheidene andere boeken vermeld.

Evenwel bestaan van Duitsche en Engelsche schrijvers grootere werken over het spiritisme en het spiritualisme.

Hoogachtend

Uw dienstw.

J.J. BREEDVELD.

A'dam, 15 Juli '03.

IV. *Geachte Weetgraag!*

Als antwoord op uw vraag: ‘Wat is Spiritisme’ deel ik U onderstaande citaten uit boeken daarover mee:

Dr. H.M. van Nes zegt in ‘De Nieuwe Mystiek’ op bl. 36: Het Spiritisme gaat uit van de, volgens zijne aanhangers langs den weg der ervaring bewezen, stelling, dat de onsterfelijke ziel des menschen na diens dood met de levende in verbinding kan treden en allerlei physische en psychische werkingen kan oefenen, welke door ons niet kunnen worden te voorschijn geroepen. Tot 't ontstaan dezer werkingen is een ‘medium’ noodig. Wel heeft ieder mensch mediumniteit in hoogeren of lageren graad, doch ook ‘de beste aanleg moèt door oefening gevormd worden.’

Volgens deze theorie is de geest van den mensch, hoewel op zichzelf onsterfelijk, reeds in 't lichaam met een andere aetherische stof (een vloeistof) verbonden, doch kan gedurende 't leven tijdelijk 't lichaam verlaten en zich elders vertoonen.

De media bezitten veel van deze vloeistof, en kunnen daarvan aan de in de ruimte zwevende geesten zooveel afstaan, dat deze zich aan hun oog vertoonen; slechts in 't donker! -

Winkler Prins zegt dat:

‘Spiritisme is de naam van een in den jongsten tijd bij velen opnieuw ontwaakt “geloof” dat de geesten der afgestorvenen niet alleen voortbestaan, maar dat men met hen ook zeer gemakkelijk gemeenschap kan oefenen!’

Hij zegt verder dat de ‘dwaasheid’ van de tafeldans in 1848 zeer verspreid werd.

Als U iets verder gaat dan 't Spiritisme komt U op 't tegenwoordig meer beoefend gebied van de Theosofie, waarvan in elke groote plaats een: ‘Theosofisch Centrum’ is.

Als U zich met een van de leden van zoo'n ‘T.C.’ in verbinding stelt, kunt U meer inlichtingen omtrent 't door U gevraagde verkrijgen, dan ik U geven kan.

Ik vind Spiritisme, Occultisme en Theosofie als ‘wetenschap’ zéér merkwaardig, maar als ‘godsdienst’ vind ik Theosofie niet te gelooven!

Hopende aan Uw verlangen voldaan te hebben, teeken ik

Achtend

JOMANA.

Bericht.

> Van mevrouw WIJNAENDTS FRANCKEN-DYSERINCK ontving de redactrice het volgende schrijven, naar aanleiding harer bemerking, dat de Vrouwenblaadjes hier te lande wel zullen doodzwijgen de vertaling der brochure van den Duitschen arts: dr: MÖBIUS, getiteld: Over de Physiologische minderheid der Vrouw. (Die Physiologische Schwachsinn des Weibes.) (Zie de Holl: Lelie van 20 Mei jl.).

Geachte Redactrice.

Door verblijf buitenslands lees ik eerst heden de Lelie van 20 Mei. Sta mij toe *rechtvaardigheidshalve* op te merken, dat althans een onzer ‘Vrouwenblaadjes’, n.l. Belang en Recht, onmiddellijk na 't verschijnen van Möbius' brochure

drie jaar geleden, een uitvoerige bespreking ervan opnam van mijne hand. Ik *meen* dat ook Evolutie er reeds lang geleden de aandacht op vestigde.

Met vriendelijken groet
Uw dw.
7. VII '03.
W.W.F. - D.

Noot red: Het bewuste artikel van de geachte schrijfster was mij niet bekend. Drie jaar geleden las ik Belang en Recht niet geregeld. Ik doe dit eerst sinds ik redactrice ben van de Holl: Lelie. Wat Evolutie betreft, dat Blad verdwijnt bij mij met kruisband en al onmiddelijk ongeopend in de papiermand wanneer 't mij soms wordt toegezonden door de redactie. Dergelijke bladen reken ik tot de *vuile* lectuur. Die dat Blad redigeeren worden in *mijn* huis niet ontvangen; ook niet hun geestes-producten!

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

I.

Een beschaafde jonge dame, 23 jaar, uitstekende violiste, zoekt een werkkring liefst voor gezelschap en lichte huiselijke bezigheden. Vriendelijk tehuis en dito behandeling is hoofdzaak; weinig salaris.

Franco Brieven letter E.B. redactie Holl: Lelie, Zeestraat 46, Den Haag.

Door afwezigheid van de redactrice eerst heden geplaatst.
A. DE S.L.

II.

In Brussel is een damespension ‘Rue Berlin 31,’ waar men voor 2 fr. 50 per dag uitstekend, maar eenvoudig, kan logeeren. Kan een van de abonnés mij ook misschien een dergelijk pension noemen in Parijs? Wil hij of zij dan het adres opgeven eveneens in deze vragenbus, dan kunnen ook anderen profiteeren van 't antwoord.

Door afwezigheid van de redactrice eerst heden geplaatst.
A.D.S.L.

Ingekomen antwoorden.

Voor *Climatis*. Zoo ik de teringlijderes te Oosterbeek, voor wie in de Holl. Lelie N°. 52 lectuur gevraagd wordt, genoegen kan doen met een paar jaargangen van een Duitsch geïllustreerd Tijdschrift (Gartenlaube) wil ik ze haar gaarne franco doen toekomen.

Mag ik door middel van het Blad hierop antwoord ontvangen?

Door afwezigheid der red: eerst heden geplaatst.

A. DE S.L.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Greta. Ja, zeker. Uw brief met die vertrouwlijke inlichtingen omtrent Uw leven herinner ik mij van a - z; en hartelijk hoop ik dat het U in Uw nieuwe woonplaats héél voorspoedig gaan moge, en ik nog eens weer van U zal hooren. - Gij hebt waarschijnlijk over het hoofd gezien, dat ik zelve U in een der laatste nommers van den vorigen jaargang schreef over die vertalingen! Uw voorstel dienaangaande neem ik thans gáárne aan. Zendt dus s.v.p. wat gij hebt liggen. Er is onder de corr: nog een andere niet-zakelijke brief van U, dien ik later beantwoorden zal; als ik mij een beetje heb doorgewerkt door de opeenhooping van correspondentie, thans ontstaan door mijne afwezigheid in mijn vacantie.

Climatis. Ook van U ligt er nog een vroegere brief; maar ik begin met den laatsten te beantwoorden, omdat ik U ook mijnerzijds gaarne, in antwoord op Uw vraag, eenige boeken wil toezeggen voor Uw protégee. Nu gij er echter reeds zoovele gekregen hebt, zou het misschien aanbeveling verdienen dat gij mij een lijstje toezendt van datgene wat gij reeds hebt ontvangen, opdat ik niet toevallig hetzelfde zend. Ook wil ik graag weten of de dame in questie Fransch, Engelsch en Duitsch leest, of alleen Hollandsch; - en welk sóórt van literatuur zij prefereert? - Uw vriendin staat natuurlijk, waar het de opname van haar bijdragen, van *welken* aard ook, geldt, in zooverre achter bij abonnées en abonnés, dat deze, bij *gelijke* waarde van 't aangebodene werk, vóórgaan bij plaatsing. Maar als het werk *goed* is, plaats ik het óók van niet-abonnées en niet-abonnés. - Uw stukje waarover gij schrijft is thans reeds ter perse, en komt dus in een der e.k. nommers. - Ik zag uit Uw briefkaart dat gij zelve nu ook van huis zijt. Hartelijk dank voor de toezending daarvan. Neen, een leven van louter 'nietsdoen' zal wel niemand op den duur bevallen. Maar ik geloof dat ook die uitdrukking, even als zoovele andere, een zeer misbruikt 'Schlagwort' is geworden. 'Nietsdoen' beteekent in de oogen der moderne man-wijven: geen betrekking bekleeden, geen omschreven 'werk' verrichten, M.i. is hun behoefte daaraan alleen een droevig bewijs te méér hunner jammerlijke leeghoofdigheid. Want menschen, vrouwen ook, die wat beteekenen, an und für sich, die een eigen karakter bezitten, een persoonlijkheid zijn,

kunnen heel goed zichzelf bezighouden, putten voldoende uit zichzelf, en uit 't leven en de ervaringen daarvan, zonder dat ze behoefte voelen aan den tredmolen en den sleur van een ‘dagtaak’. Ik heb mij nooit een enkel oogenblik van mijn leven ‘verveeld’; ook niet, (zooals ik vele dagen van mijn jonge-meisjesleven heb moeten doen), wanneer ik uren en uren achtereen doodstil naast een zieke zat, zonder dat ik zelfs durfde te lezen om het geruisch van het bladen-omslaan! Dan had ik mijn gedachten toch nog in elk geval tot gezelschap! En het troostend gezicht op de boomen en bloemen van onzen tuin! - Maar de meeste menschen kunnen 't niet op *die* wijze *in* zichzelve zoeken, en *die* schreeuwen dan het hardst mee over 't onbeteekenende van een leven van ‘nietsdoen’. Net alsof hun wijzige vereenigingetjes van ‘nuttige’ liefhebberijen, in reformkleeding, en zedelijkheids-sport, en dienstbodenbeschaving, etc., etc., zoo vreeselijk veel méér beteekenen dan ‘nietsdoen’!

Dat deze bemerking allerminst Uzelf geldt, lieve Climatis, weet gij wel; want *Uw* leven lijkt allerminst, naar wat ik ervan weet, op dat der moderne man-vrouw. 't Komt mij door de uitdrukking van Uw brief in de pen, maar heeft met Uzelve natuurlijk niets te maken. Vriendelijk gegroet.

Tettie. - Gij zijt een ‘nieuwe abonnée’, en dus hebt gij niet gelezen hoe ik in den vorigen jaargang steeds opnieuw met instemming herhaalde: een daarin geschreven zinnetje van de hand van Mevrouw Marx - Koning: ‘De menschen kunnen niet lezen wat er stáát.’

Dit zinnetje zou ik U ook wel willen toeroepen ter betrachting, waar gij mijn correspondentie met ‘Margot’, zoo averechts hebt opgenomen; alsof ik, zonder uitzondering, per se elke vrouw ongelijk geef die haar man verlaat ná het huwelijk. Lees s.v.p. die correspondentie aan Margot, (in het eerste nommer van den nieuwen jaargang) nog eens heel nauwkeurig over. Dan zult gij zien, dat het daarin door mij geschrevene ziet op die soort vrouwen die om bijredenen huwen, zonder groote, echte liefde, en die zich dan weer losmaken van den band uit gebrek aan éénig plichtsbesef; - in één woord op die vrouwen die ik pleeg te noemen: de moderne man-wijven. 't Door U genoemde, zeer zeker zeldzaam-voorkomende geval, dat een vrouw, na een kort huwelijksleven, genoodzaakt wordt haar eigen liefde te verzaken, omdat zij den man - die háár om bijredenen trouwde, - niet kan voldoen en boeien, is zeer zeker een voorbeeld van omstandigheden waarin het vrijwillig heengaan der betrokken vrouw een geoorloofde, misschien wel een nobele daad is. - Ik hoop dat gij mij

nu *beter* begrijpt, want het zou mij zeer spijten indien er op dit punt eenig misverstand bleef bestaan. Schrijf mij dus gerust nog eens, als gij wilt; het onderwerp trok trouwens de aandacht van méérdere correspondenten. Zoo schrijft mij een andere dame, dat er h i. soms jonge-meisjes trouwen die niet begrijpen wat die huwelijksdaad beteekent: 'naar *lichaam* en ziel'. Wanneer dan zulke meisjes tot de ontdekking komen harer lichamelijke slavernij, acht de schrijfster haar vlucht van hun man volkomen geoorloofd, omdat ze immers zich lichamelijk verkochten zonder het te begrijpen. - Iets dergelijks wordt zeer-mooi uitgewerkt in 'Elli's Ehe' van Juani Aho. Ik wijdde aan het onderwerp in dat boek behandeld een opstel in 'Over Boeken en Schrijvers'*). - De jonge predikantsvrouw in questie is een treffend voorbeeld van een dergelijk niet weten *wat* ze doet. Toch loopt ze *niet* weg van haar man, maar berust. - Ik voor mij zou 't zeker in haar geval wèl gedaan hebben. Dit staat voor mijzelve zóó vast, dat ik niet aarzel het ronduit te bekennen. Ik laat in 't midden in hoeverre ik daarin *gelijk* heb, want ik treed niet op als 'voorbeeld' in dezen; maar ik erken volmondig dat het *mij* persoonlijk **onmogelijk** zou zijn onder de bovenbeschreven omstandigheden te blijven samenleven met een man; evenzeer dat *ik* stellig hem verlaten zou als ik hem *niet* meer liefhad.

Maar ik herhaal: een en ander heeft niets te maken met de bewuste correspondentie aan Margot; welke correspondentie niet ziet op die huwelijken waarin de vrouw trouwt uit een of andere bejammerenswaardige vergissing; maar op hen die om bijoogmerken of berekening, en zeer goed wetende *wat* zij doen, zich verkoopen. - Overigens, naar mijn ervaring zijn er heden ten dage al heel weinig meisjes meer zóó onwetend op dit punt, als vroeger het geval was; gelijk b.v. in dat van de predikantsvrouw uit 'Ellis Ehe'....

Eius. Het bovenstaande is reeds een gedeeltelijk antwoord op Uw brief. Het andere beantwoord ik eerst later, om dezelfde reden waarom ik 'Greta' thans slechts gedééltelijk kan beantwoorden. Intusschen reeds nù mijn dank voor Uw vertrouwen in mij. Wat ik kàn doen om U te helpen, doe ik gáárne. -

Laboremus. Gij moet den heer Veen-zelf vragen hoè *hij* dat uitrekent met Uw honorarium, want *ik* weet het niet. (Voor 't laatste stukje 't zelfde honorarium als voor 't andere). Maar gij moet, dunkt mij, op dat punt leeren zuiverder te voelen; want, *of* gij moet heelemaal *niets* willen ontvangen voor Uw werk, of, als gij dat wèl wilt, dan moet gij er ook niets in vinden behoorlijk Uw rekening uit te schrijven, en te specifieeren wat U toekomt. - Gij schrijft mij zoo sympathiek over Uw 'angst' wat dengene betreft dien gij liefhebt, wanneer hij niet bij U is. Alles wat gij op dat punt zegt, vind ik zoo teeren juist-gevoeld! Daarom acht ik het dubbel noodig U er rouduit op te wijzen, dat Uw gevoel in deze geldquestie heelemaal *niet* zuiver is. Het is een 'lievigheid,' die ik wel eens meer van sommigen heb gehoord: 'dat ze 't zoo naar vinden zich te laten "betalen"'; maar dat *is* geen wezenlijke, echte wáárheid, maar niets dan aanstellerij. Van tweeën een. Of men moet iets doen, héélemaal uit zelfopoffering, scheppingsdrang, of wat dan ook, en *elke* betaling daarvoor weigeren, of, als men 't eerlijk-verdiende geld accepteert, dan moet men er ook niet zooveel gewag van maken, maar die zaak van 't honorarium als *zaak* behandelen. De grootste genieën op èlk gebied laten zich, ook al hebben ze 't finantieel niet noodig, dúúr

*) Van Kampen & Zn., Amsterdam.

betalen voor hun gevoeligste scheppingen. Nobele doktoren en menschlievende pleegzusters nemen immers toch ook honorarium aan, voor hun zoo edele taak. Ik voor mij vind er dus niets in dat gij hetzelfde doet voor Uw letterkundigen arbeid. Maar als gijzelve er wezenlijk tegen opziet 'Uw verdriet U te laten betalen,' dan vind ik het precies '*t zelfde* of gij weinig of veel, halve, kwart, of heele-kolommen in rekening brengt. Gij moet dan in 't geheel *niets* willen ontvangen. -

Denk nu maar niet dat ik U hard vallen wil met deze terechtwijzing. Ik wil U alleen maar wáárschuwen tegen een onverstandig toegeven aan ziekelijke spelerij met zoogenaamd fijn-voelen; wat niet is wáár-gevoel in de werkelijkheid.

Neen, die dame heet *anders* dan gij meent. - Uw Ingez: stuk aan die àndere dame vond ik minder geschikt tot plaatsing. De questie was van zóó teeren aard, dat al te veel geschrijf erover niet wenschelijk was, dunkt mij; juist voor de betrokkenen *zelf*.

Hartelijk gefeliciteerd met die uitnoodiging tot medewerking, die gij van dat tijdschrift hebt ontvangen. Waarom gij Uzelf dus juist nu een 'ongelukskind' noemt, vat ik eigenlijk niet. Ik vind dit nu juist nog al een mooie aanmoediging voor U. De questie of 't geen gij *zùlt* maken dan zal worden aangenomen, is nu geheel van later zorg. Vóór alles moet gij in de rechte stemming zijn, en afwachten tot de inspiratie komt. Niet gaan denken: 'Wat zal ik nu eens op bestelling gaan schrijven?' - Dank voor Uw briefkaart uit Bonn. Ik was in 't St: Johannishospital terwijl men de Rheinbrug bouwde, of liever gezegd er de laatste hand aan legde. Vóór mijn vertrek zag ik haar nog bijna kant en klaar. 't Is een aardige kaart ervan.

Angelique. Als ik kan, zal ik U spoedig particulier antwoorden. Ik was zeer onder den indruk van Uw brief, die mij niet weinig verbaasde; omdat ik, toen wij elkaar spraken, tegen U zweeg over Uzelf, uit discretie; weinig vermoedend dat het juist Uw wensch was met mij over Uw omstandigheden te spreken. Ik heb altijd zulk een innigen angst iets te vragen dat ook maar zwéémt naar onbescheiden-*schijnen.* Van daar dat ik steeds wacht of men mij iets te zeggen heeft, liever dan vertrouwen te willen uitlokken. Ik vermoedde geen oogenblik dat ik U van dienst of hulp kon zijn, en ben gaarne bereid als het in mijn macht is.

Hemuja, dank ik hartelijk voor de Ansichtskarte. Ik ken het plekje niet. - Ik houd mij aanbevolen voor een brief, want ik was al bang dat mijn antwoord verdriet had gedaan.

Anna te Hilversum. Hartelijk dank voor de bloemen! - Ik ontving het opstel en de bijdrage beide in orde. 't Spijt mij zoo erg dat Uw brief, met dat vriendelijke 'morgengroetje,' juist kwam toen ik van huis was. Want ik voelde zoo innig mee voor Uw schrijven, en waardeer het zoo, dat gij, in *die* stemming, toch nog aan mij dacht, en mij hebt willen genoegen doen. Ik geloof dat weinig menschen zóó voor dat leed dat gij mij toevertrouwt zullen kunnen meevoelen, als ik het kan. Want ik-zelve heb op dat punt bittere ervaringen gehad. Als ik kan, vertel ik U daarvan nog wel eens particulier. Nogmaals heel hartelijk gedankt!

Mevr: L^{d}. te Den Haag. - Gij zijt de *eenige*, (en ik ontving heel wat brieven van blijdschap over de portretten-reeks), die U beklaagt over 'dubbel-vouwen' van het portret van Mevrouw Marx-Koning. Kan de schuld dus niet liggen bij de post, of bij *Uw* boekhandelaar? Of zijt gij rechtstreeks geabonneerd? In *elk* geval wil ik gaarne

den uitgever Uw klacht overbrengen, want gij hebt groot gelijk dat een vouw het portret bederft. En dat mag niet. -

Epano. - Zeer hartelijk dank voor de bloemen, en de vriendelijke woorden.

C.C. Dank voor de mooie bloemen! - 't Spijt mij natuurlijk heel erg, dat *ik* ze gemist heb. Maar nu heeft een zieke ervan genoten. En ik geloof U al genoeg te kennen, om te veronderstellen dat gij dit goede doel van ganscher harte zult toejuichen; al hadt gij ze dan ook voor mij persoonlijk bestemd.

Weet gij wáármee ik mij in Uw brief amuseerde? Met Uw leuke meedeeling, dat gij dat portret van mij (wèlk weet ik niet), zoo ‘trotsch’ vindt. Wel, ik durf beweren dat niemand, die mij ook maar een béétje kent, van welken rang of stand of klasse ook, mij ‘trotsch’ zal kunnen

vinden. Trots is zóó iets dom-belachelijks en innig-onnoozels! In *dat* opzicht zal ik U bij eventueele kennismaking wel meevallen, durf ik U gerust voorspellen. - Over geloof willen we niet redetwisten, nietwaar? Ik vind het heerlijk voor U dat gij zóó gelooven kunt als gij 't doet, en wensch U allerminst te bestrijden in een meening die ik, voor al wie haar deelen kan, vrij wat gelukkiger acht, dan twijfel. - 'Zieleleven' ken ik alleen door een recensietje uit een of andere courant. Ik zag daaruit, dat op elk blaadje, onder of neven de zielverheffendste gedachten, staat afgedrukt een advertentie; b.v. een margarine-aanprijzing neven een beschouwing over de hóógste liefde, etc., etc.! Als dat wáár is, lijkt het mij niet erg geschikt om in de verheven stemming te *blijven.* Ik zou in lachen uitbarsten als ik *zulke* 'verheven' kalender-blaadjes, met boter en godsdienstzin dooreengemengd, 's ochtends aftrok. Maar misschien is de recensievoorstelling eenzijdig? Nogmaals vriendelijk dank voor brieven en bloemen. -

Mej: P.P. te W. 't Heeft wel lang geduurd vóór ik U antwoord, maar toch heb ik Uw brief even lief als zoo menig ander die ik vóór liet gaan. 't Hangt zoo af van allerlei nevenomstandigheden wie 't éérst aan de beurt komt. - Naar ik hoop, vindt gij thans minder vreemde woorden en minder fransche, duitsche, of Engelsche zinnen in de Holl: Lelie dan vroeger 't geval was. Ik doe althans mijn best stéédsaan Uw wensch te denken; maar soms is het moeilijk de juiste vertaling voor een of ander te vinden. - Dank voor Uw vriendelijke woorden. Een portret van mij komt te zijner tijd in de Lelie. - 'Vrijpostig' vind ik Uw vraag heelemaal niet. Nogmaals heel veel dank. En als gij lust voelt tot schrijven, of eenig ander bezwaar hebt, (zooals dat vroegere over de vele vreemde woorden), vertel het mij dan gerust. Steeds tot Uw dienst.

C.D. te M^{t}. Neen, ik denk heelemaal niet: 'Hoe is die juffrouw er toe gekomen mij zóó te schrijven!' - Ik begrijp véél te goed de waarde van echt geloof, om U niet wezenlijk dankbaar te zijn voor Uw goede bedoelingen. M.i. zult gij, als R.K., gelukkiger zijn dan een protestante; omdat het voor U minder gemakkelijk is tot twijfelen *verleid* tc worden, dan voor protestantsche vrouwen. Hoe dit zij, gij weet in elk geval hoe hoog ik de R.K. leer stel! En ik waardeer het zeer dat gij zoo voor mij meevoelt, en mij op die wijze gedenkt. Op die wijze te worden liefgehad, is mij heel veel waard. Vriendelijk dank!

Kootje. Welzeker. Gij moogt mij over dat alles schrijven. Daarvoor dient het Blad. Wat die godsdienstquestie betreft, zou ik U raden een Ingez: stukje te maken, met de bewuste vragen gericht tot de of den auteur van dat door U bedoelde Hoofdartikel. Hij of zij zal u zeker gaarne antwoorden. (Welk artikel bedoelt gij?) - Den door U bedoelden predikant ken ik niet persoonlijk. Ja, dat ben ik volkomen met U eens, dat men van Wolfgang van der Mey zeggen kan: 'Le style c'est l'homme'. Ik denk juist zoo over hem als gij. Maar *ik* ken hem niet persoonlijk. De 'vragenbus' is geloof ik *alleen* voor abonnés, maar dat weet de uitgever U beter te zeggen dan ik. Zooals gij ziet is de vraag van U thans daarin opgenomen. - Uw eventueele vragen over die godsdienstquestie kunt gij doen zonder Uw naam *in* het Blad te noemen. 't Is voldoende als *ik* dien weet. - Ik herhaal ten overvloede nog eens: gij kunt zonder eenige terughouding aan mij schrijven over de questies die U interesseeren.

Amy te D. - Ik vrees dat het door U vertaalde gedicht veel te lang zal zijn voor dit Blad. Vriendelijk dank voor Uw schrijven.

Beb te S. Ik ben blij dat mijn eerste antwoord aan U, U niet heeft teleurgesteld; omdat ik vreesde dat het U misschien een béétje zou ergeren. Maar gelukkig schijnt gij 't te hebben begrepen, geheel zooals het was bedoeld; namelijk als mijn éérlijke ondervinding waaraan nu eenmaal niet is te veranderen. - Wat verdere brieven van U aangaat, behoeft gij geen oogenblik bang te zijn dat ik ze 'onbeduidend' zal vinden. Schrijf zooveel gij wilt, ook over Uzelf; juist daardoor leer ik *U* kennen, en kan ik misschien iets voor U zijn.

Muttopius. Daar Uw bijdrage ongeteekend is, laat ik haar ongelezen liggen. Ik neem onder geen omstandigheden werk aan van iemand die mij zijn of haar naam niet noemt. Het blijft redactie-geheim; maar *ik* moet den naam van elken auteur in dit Blad weten.

Una, dank ik vriendelijk voor haar waardeerend schrijven van April.

Y.Z. Het opstel ontving ik in goede orde. Van de dame waarover gij schrijft hoorde ook ik-zelve nooit meer iets. Daar zij met mij in het begin een paar malen uitgebreid over het plan in questie in correspondentie trad, veronderstel ik dat zij opnieuw ongesteld is geworden. Neen, ik ken haar absoluut niet anders dan uit haar correspondentie aan mij. - Ja, wat het iets van de wereld zien betreft, zult gij nog wel wat geduld moeten hebben onder déze omstandigheden. Toch hoor ik van alle kanten, dat er in Uw vak voor vrouwen nog veel gelegenheid is tot plaatsing. Als gij dus de oogen maar openhoudt in die richting, zult gij nog wel eens gelegenheid tot vervulling van Uw wensch vinden, denk ik. Maar ik raad U aan toch vooral geen oude schoenen weg te gooien voor gij *goede* nieuwe hebt. In dat opzicht zijn vele menschen, en vooral vrouwen, veel te optimistisch. - Ik kan best begrijpen dat gij, juist in een hartelijke, warme stemming, 't minst in staat zijt die te *uiten*, en daardoor een stijven, koelen indruk maakt. Dat is een typisch-Hollandsche eigenaardigheid, die wij gemeen hebben met o.a. de Schotten. In 't algemeen zijn de noordelijke volken niet zoo vlug in het zich kunnen 'geven', als de zuidelijke rassen dat zijn.

Wat gij schrijft naar aanleiding van het artikel van Mevr, Marx - Koning over 'Oordeelt niet opdat...', vind ik heel verstandig gezegd, en juist gevoeld. Daarom laat ik 't hier volgen, ten nutte van al de lezers.

'*Vindt U ook niet*, *dat*, *als men verdriet heeft gehad*, *men vanzelf afleert te oordeelen over anderen; de menschen zijn toch zoo weinig verantwoordelijk voor wat zij doen. Toen ik voor 't eerst zoo begon te denken, volgde daaruit de gevaarlijke gedachte: wat is slecht*, *wat is goed? Er beslaat geen verschil*, *en ik raakte geheel verward. Nu ben ik tot 't volgende besluit gekomen. Ik pas de woorden goed en slecht alleen toe op daden*, *niet op menschen; bijv. loopt eene moeder van hare kinderen weg met haar minnaar* (*Prinses v. Saksen*), *dan vind ik die daad slecht*, *afschuwelijk; de vrouw*, *die de daad beging*, *beoordeel ik niet*, *ik heb medelijden met haar; hoeveel en welke omstandigheden*, *indrukken*, *hebben er haar toe gebracht?*'

Uw vraag 'wat ik ervan zeg,' dat Uw vriend, 'die toch volstrekt niet ongevoelig is,' zulk een angst niet geheel kan begrijpen als *ik* steeds voel om de gezondheid en het geluk en het behoud van die mij lief zijn, kan ik U gemakkelijk beantwoorden.

M.i. voelt een man die dingen *altijd* een béétje anders, dan wij. 't Leven dwingt hem tot minder *denken*, méér *doen.* Hij heeft in één woord minder aanleg tot ‘grübeln.’ En zijn karakter, zijn liefdeleven, is daardoor niet zoo overgevoelig als dat eener echte vrouw gemeenlijk is. Om het uit te drukken met Byron:

> ‘For love is of man's life a thing apart;
> 't Is woman's *whole* existence....’

Natuurlijk zijn er op alle regels uitzonderingen. Van weerskanten. Ik spreek dus ‘im groszen und ganzen’ geoordeeld.*)

Mevr: v.d. H. de B. te A. Door mijn afwezigheid is aan Uw verzoek eerst heden voldaan. Ik wilde het met alle genoegen voor U in orde maken. Vragen voor de Vragenbus kunnen echter direct opgezonden worden aan den uitgever. - Dank voor al Uw vriendelijke woorden, die ik zeer op prijs stel.

*) Uw tweede brief zooeven ontvangen. Gij hebt het niet begrepen.

L.B. te E. bij Z. - Het spijt mij bijzonder dat ik 't bloemengeschenk misliep. Ik schrijf U héél gauw particulier op Uw laatsten brief. Dat ‘verzoek’ vind ik heel prettig. Doe het mij gerust ook.

Is het heel indiscreet dat ik mij alvast verheug op de zonnebloemen?

Daar gij niet graag *in* de corr: wordt beantwoord, laat ik 't hierbij. Nog veel dank.

Aan de verschillende vriendelijke vraagsters, om ook *mijn* portret in de Lelie, deel ik mede, dat dit ligt in de bedoeling van den uitgever.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen correspondentie.

L.H. te 's-H. Dank voor de prachtige rozen, die zich magnifique houden!

Overgebleven correspondentie.

Mevr: L. te A. - Iris. - J.B.N. te S. - Bonaventura. - Maria D. - Climatis - Clara te Frankfurt. - M.v.H. te G. - Annie W. te H. - Hettie. - N°. 114. - Willy. - N.H. te A. - D.M.K. te W. - Mevr: E.W. te B. op B. in Ned: Indië. - H.G. te D. - Huisvrouw. - Eius. - G.W.E. te Z. - Erika. - Aman. - H.H. te S. - T. te Amst: - Henri v. W. - Joop. - Abonnée. - Jan. - Joke. - B.C. te H. - Mevr: J.B.W. - Greta. - Frada. - Regina. - Colijn. - Armida. - Ingeborg. - Cor. - Protest. - Moedertje, en de nagekomene die niet afzonderlijk worden vermeld.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

29 Juli 1903.
17de Jaargang.
No. 5.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Gezag en Vrijheid.

‘**W**ees Uzelf’, zei ik tot iemand, maar hij kon niet, hij was *niemand.’*

De Génestet heeft vergeten de geschiedenis uit te vertellen. Onmiddellijk na zijn mislukte poging om ‘Iemand’ te zijn, trok ‘Niemand’ zijn jas aan, zette zijn hoed op, en ging in een ‘partij’, waar hij in minder dan géén tijd tot eer en aanzien kwam.’ - Aldus luidt een der ‘Paradoxen’ van den geestigen Alexander Cohen, tegenwoordig medewerker van ‘Figaro’ en ‘Mercure de France’ - en dien ik altijd met bijzonder veel instemming citeer. Ik wou óók zoo graag, dat al die ‘partijen’ en ‘ismen’ eens af werden geschaft, - al die krukken voor menschen, die te zwak zijn om alléén te staan. De zwakken moeten *sterk* worden, dat ze geen krukken *noodig* hebben.

Ze kunnen niet *zichzelf* zijn - ze hangen tegen elkaar, en verbeelden zich dan een sterke éénheid te vormen; alléén *zijn* ze niets, *weten* ze niets, en *kunnen* ze niets. Ze hebben altijd weer ‘gezag’ noodig, iets of iemand om hun een of andere richting uit te duwen - in plaats van vrij uit te leven, en *eigen* aanleg zuiver uit te leven.

Alle ‘corsetmenschen’ zijn 't in één opzicht roerend eens: ‘dat de juffrouw een corset aan moet hebben’ en 't verschil tusschen de diverse ‘isten’ en ‘anen’ is doorgaans, dat de één 't corset stijf toe wil snoeren, en de ander 't wat losser halen - ook wordt het af en toe opgelapt als 't slijten gaat - ze vinden het reine waanzin, als betoogd wordt, dat de juffrouw 't *zonder* corset moet zien te doen. Ik weet wel, dat er volslagen kromgegroeide naturen zijn, die een dwingend gezag *noodig* hebben - al zijn degenen, die 't corset maken en 't hun aantrekken, weinig minder krom.

Er zijn ook slappen, die zèlf schreeuwen om steun, en gevaar loopen anders door te breken; die *verdienen* niet beter, dan in een harnas te worden gewrongen, ‘qui se fait brebis, le loup le mange.’ Dan zijn er - hun aantal is legio - die 't eene corset uitgooien, schetterend over knelling en dwang, maar met vreugde een eigengemaakt harnas dragen. Mijn hemel, wat misvormen al die armen zich toch - en wat zouden ze sterk en mooi en harmonisch *kunnen* zijn, ze weten niet, hoe zalig en goed de vrijheid is - zooals ze niet weten, dat achter hun hooge muren de wijde, bloeiende velden zijn, en de trotsche bosschen.

Ze denken niet, ze weten niet, ze voelen niet; ze zijn niet gelukkig en niet ongelukkig - geen diepste diepten, maar óók geen hoogste hoogten - ze kunnen niet meer luid-uit lachen of weenen - ze zijn dood, vastgesnoerd, afhankelijk.... geketend aan 't individu-moordend ‘gezag’ van een of andere ‘isterij’ - feministerij b.v. - een ‘gezag’ dat heerscht tot in voeding en kleeding toe, en de menschen tot apen of papegaaien maakt. Van eigen opinie geen sprake bij zoo'n troep schapen - ze volgen wie 't hardst schettert of 't hoogst zetelt.

En 't zou nog zoo verderfelijk niet zijn, als er niet door dat gezagsfanatisme zoo ontzettend veel ongeluk was gesticht, zooveel moois verstikt en onrecht gehuldigd. Een leugen wordt als waarheid aanbeden, zoolang een rijke of machtige haar uitgeeft als waarheid. Nu spreek ik nog niet in de eerste plaats over 't heerschen van overheidspersonen, 't wetten-fabriceeren, 't wetten-uitvoeren, en het in cellen sluiten, al vind ik het meer dan ontzettend dat de eene mensch de macht heeft of zich het recht er toe schept, om andere menschen soms voor hun leven ongelukkig te maken.

En waarom? - waarom al dat onnoemelijk lijden op deze kleine wereld, in ons kort, moeitevol leven? - verdriet, dat voor 't grootste deel vermeden zou *kunnen* worden, als de menschen elkaar vrijlieten *zichzelf* te zijn, en hun *eigen* leven te leven.

‘Ja, maár,’ zeggen de bedachtzamen, die meestal zèlf een ketting noodig hebben, ‘ja, maar, de menschen zijn geen engelen.... stelen, moorden.... hu!’

‘Precies - en omdat de menschen géén engelen zijn, is het verderfelijk hun gezag over anderen te geven. ‘Engelen’ zouden hun ‘gezag’ niet misbruiken, of 't heelemaal niet noodig hebben. - Maar zelfs de beste menschen bederven in besmette gezagssfeer. En dat stelen en moorden gebeurt *nu* ook, en zou minder gebeuren, als de *oorzaak* weg was genomen, in plaats van *gevolgen* bestreden.

Alleen de zelf zondelooze zou zonden van anderen mogen oordeelen en straffen.... en dàn nog iemand, die alle factoren, alle omstandigheden van den beschuldigde wist - dus alleen een Hoogere Macht.

De streng-orthodoxe Christenen hebben hun ‘gezag’ ten minste ontleend aan iets positiefs. Alle anderen kunnen geen vasten grondslag aangeven. Voor wie 't gezag ‘uit God’ gelooven, uit God, ‘die de standen geschapen en de overheid aangesteld heeft’, is alle redeneering natuurlijk uitgesloten - en voor *hun* geloof, als 't eerlijk is, heb ik respect. Ze hebben mij echter nooit duidelijk kunnen maken, waarom 't ééne ‘gezag’ wèl uit God is, en 't andere *niet*, en waarom ze met hun eigen leer in tegenspraak komen, en zich, als 't gezag *hun* niet aanstaat, heel ongeloovig en revolutionnair verzetten tegen die ‘door God gestelde machten’.

Bij een naburige gemeenteraadsverkiezing was een democraat gekozen tegenover een aristocraat - en toen profaneerde een rechtzinnig dominee van den preekstoel af, door zijn hoorders te verwijten, dat ze Barrabas gekozen hadden, en niet Jezus.

Waarom wel 't ééne harnas, en niet het andere? - 't Zelfde heb ik opgemerkt bij verscheidene socialisten, die sterk opkomen tegen de heerschappij van boven af - maar met al hun vrijheidsgeschreeuw heel gedwee den nek buigen onder 't despotisme van *eigen* leiders; zoovéél ‘Heerdethieren’ en zoo weinigen, die zèlf denken, zèlf den weg weten; - 't is ook zoo rustig en gemakkelijk maar 't begane paadje te volgen.

Iets anders wordt het, als een bepaald doel bereikt moet worden, als er groote belangen voor de heele gemeenschap op 't spel staan - en we alléén machteloos zijn.... in dàt geval zal de sterkste individualiteit zijn belang als individu opofferen - vrijwillig, omdat het *moet.*

‘Slaaf, die zich tegen wat hij *moet*, verzet.
Maar vrij de mensch, van wie al *willend* doet
Den wil, van wat geluk en vrede geeft.’ 't Is ook vanzelf sprekend, dat men kreupelen niet *ineens* hun krukken wegslaat, vóór ze geleerd hebben zelf te loopen - zooals het natuurlijk is, dat aan *blinden* de weg moet worden *gewezen*, even natuurlijk als dat *moreel* gezag - gezag, dat heerscht, door *geen* gezag uit te oefenen - van geestelijkhoogeren altijd zal blijven bestaan.

Dàt ligt in de natuur en aan *zulk* gezag wordt geen gehoorzaamheid *geëischt* op straffe van zooveel boete of zooveel celstraf bij overtreding - die meerderheid wordt *gevoeld*, en 't gehoorzamen is *vrijwillig*.

Als de gezagspersonen bestonden uit waarachtig superieure geesten, in plaats van, zooals nu, uit menschen, die toevallig aan meer geld of naam of positie 't recht ontleenen, anderen te regeeren, zou 't óók niet zoo verderfelijk werken als nu.

't Verschil tusschen monarchie en republiek, noemt diezelfde Alex. Cohen, ‘'t verschil tusschen erfelijke onbeduidendheid en electieve mediocriteit’, waarbij hij dan nog aan 't eerste de voorkeur geeft, zooals hij, als hij dan tóch moet worden geregeerd - liever een aristocraat, een despoot tot meester heeft dan ‘Orator Humbug en consorten, die iemand laten snakken naar een Napoleon.’ Deze vlijmscherpe, geestige en toch zoo gevoelige ‘Paradoxen’ zijn onbetaalbaar in 't werk, dat mij tegenwoordig het noodwendigst voorkomt ‘'t revolutionneeren der geesten’ - ‘'t gezag’ in elken vorm afbreken, de *individuen* leeren zich vrij te maken en hier en daar wat domme, knellende veroordeelen en begrippen doorvijlen. Er is zooveel rommelzoo, zooveel tradities en conventies die ons beletten hooger te stijgen in de vrije luchten.

Een vrij mensch kan knielen voor den Hoogen God, kan volgen de geboden van Christus - maar hij zal *niet* willig buigen voor 't bekrompen, domme gezag, dat feilbare *menschen* zich aangematigd hebben. We moeten vrij *kunnen* zijn. - Geen slaaf van ondeugden of hartstochten, die we in anderen oordeelen. Niemand heeft het recht van anderen gehoorzaamheid te *eischen,* te *dwingen*, en tòch gebeurt dat dagelijks, ten koste van véél levensgeluk. Dat gezagsdogma moet bestreden worden vooral bij jongeren, wier jeugd en geluk en toekomst wel heel dikwijls worden vermoord door 't oude geslacht, dat niets begrijpen of voelen kan van een nieuwen tijd en nieuwe idealen - en die toch maar onderwerping eischen aan *hun* roestige begrippen, alleen *omdat* ze oud zijn in jaren - of toevallig familie. Dat gezag doet nog, het meeste kwaad - zooveel mooi, nieuwbottend, frisch leven vermoord door plomp, eigengerechtigd ‘gezag’ van gewoonte en sleur en fatsoen en conventie en familiehoogmoed. Den domper op ieder sprankelend *eigen* idee, op iedere impuls van een weerbarstig *hart,* met een ‘dat past niet’ of ‘niet tegenspreken, 't is zooals *wij* het zeggen’ - en zóó worden gekweekt die armzalige ‘kinderen’ van vijftig jaar, onbeholpen en weifelend als idioten, die nooit uit zijn gegroeid tot zelfstandige *menschen* met onafhankelijke hersens en *eigen* gemoedsleven.

En hoeveel zuivere liefde is er vermoord, hoeveel liefdesgeluk vernietigd, doordat ouders of tantes het *anders* bedisseld hadden, een anderen weg gekozen?... toch *gehoorzamen:* 't is *wettig* gezag.... o, 't wordt me bitter, want zoovele van die vermoorde levens heb ik troosteloos zien verglijden.

Als ik tegenwoordig jonge meisjes zie worstelen om te ontkomen aan het terrorisme van bemoeizieke tantes, of bekrompen andere familieleden - geef ik ze Gabriëlle II van Marie Marx-Koning, tot steun in den rug.

Ouders, die hun kindren waarachtig liefhebben, en alleen *hun* geluk beoogen, zullen *nooit* dat geluk in den weg staan, en *hebben* niet met dwang of machtspreuken te regeeren - *liefde* is het beste en hechtste gezagsfundament. - Maar gezag uitoefenen, en gehoorzaamheid eischen, uitsluitend op grond van dat *ouderschap* - is een bespottelijke fictie. ‘Welches Kind hätte nicht Grund über seine Eltern zu weinen?’ vraagt Nietzsche - hoeveel ouders ‘houden’ kinderen, als in Gabriëlle wordt betoogd ‘zooals anderen honden en katten houden - uitsluitend voor *eigen* genot’ en hoeveel van die kindren vervloeken later hun bestaan in deze lijdenswereld?

‘Conventie’ en ‘fatsoen’ zijn wel de toornigste goden - en verzet tegen *hun* gezag wordt het strengste gewroken. En tòch.... als we *niet* meegaan met den stroom, maar zèlf denken, en zèlf voelen, zijn de z.g. ‘zondaars’ dikwijls reiner en onzelfzuchtiger, ruimer van hart dan de correcte, gesteven fatsoensmenschen, die ‘de wereld’ ontzien hebben. -

Hoeveel vuilheid en zonde is er vaak *in* het huwelijk - en hoeveel belanglooze, toegewijde liefde in een verbintenis, die *niet* is gesanctioneerd? - Maar tòch wordt onmeedoogend gericht door ‘'t gezag’ der publieke opinie, die menschenwaarde afhankelijk stelt van een wandeling naar 't stadhuis. 't Zou comisch zijn, als 't niet zoo bitter treurig was.... En de leer der ‘wereld’ luidt, der conventie-wereld, ‘zondig in 't geheim zooveel je wilt - als de *schijn* maar gered is, “'t fatsoen” en 't gezag hooggehouden.’ O, die corset- en fatsoensmenschen 't slechte doend, en 't goede nalatend, uit angst voor ‘de menschen’ en die geen minuut in hun leven vrij zijn - menschen, zonder moed, en zonder hart!

Geen wonder, dat zéér superieure menschen me smeekten ‘wees in godsnaam *nooit* fatsoenlijk - doe of laat alléén, wat je *eigen* geweten je zegt.’

Natuurlijk moet iemand daarom niet met opzet ‘onfatsoenlijk’ gaan doen - zonder

noodzaak de menschen ergeren, of 't gezag trotseeren - dat is even krankzinnig, als een sopraan, die bas wil zingen, alleen omdat heel zijn omgeving sopraan zingt. Géén bandeloosheid - maar opvoeding tot waarachtige vrijheid - en de weg der vrijheid is een weg van véél lijden en zelfoverwinning - rotsig en steil. -

JEANNETTE NIJHUIS.

Doetinchem, 15 Juni.

Wroeging.

Door een grauwe lucht waaruit in tergende eentonigheid een motregentje reeds den heelen dag neerdroop, viel het schemer vroeger in dan anders.... Paul, van uit zijn ledekant, dat in de donkerste hoek van zijn kleine gezellige slaapkamer stond, keek met starenden blik naar buiten door de nat bespikkelde spiegelruiten en, toen eindelijk zijn oogen pijnlijk werden van het aanhoudend op één punt kijken, wentelde hij zich met een zwaren zucht op den rug.... Hij bleef zoo geruimen tijd liggen met gesloten oogen, maar af en toe trilden de zware wimpers en vertrokken zich pijnlijk zijn mondhoeken. Toch leed hij nu geen physieke pijnen; 't waren visioenen uit 't verleden en niet te ontkomen gedachten die hem kwelden en martelden... Hij wilde trouwens ook niet meer op de vlucht gaan voor die oude herinneringen, die tijd was voorbij. Hij gevoelde nu dat 't lafheid.... laagheid zou zijn niet te durven doordenken aan datgene, wat een vlek had geworpen op zijn bestaan....

Reeds dadelijk na zijn verloving met het heel jonge, reine meisje, dat zooals hij dadelijk had bemerkt, nog maar heel weinig begrip had van de gruwelijke laag- en gemeenheden der wereld, en dat vol naif vertrouwen slechts geloofde in het goede in hem, was dat verleden als een spookverschijning voor hem opgedoemd. Hij was nooit bepaald slecht geweest, hij had nooit, als zoovelen een fatsoenlijke vrouw aangezien met gemeen begeeren; alleen had hij af en toe in zwakke oogenblikken zijn lagere natuur, zijn hartstochtelijken aandrang gevolgd; maar nu hij een meisje had liefgekregen en een blik had geslagen in haar reine ziel, verachtte hij zich om datgene wat vroeger hem heel natuurlijk had toegeschenen....

In de eerste dagen en weken van hun engagement evenwel, was het te roezig, te druk geweest om eens in alle stilte en ernst na te denken; 't was eén hurrie geweest van receptie, uitgaan, visites maken en al die dingen, die een engagement met zich meesleept; maar toen het kalmer werd en hij vaker alleen was met zijn meisje, en hij dieper en dieper doordrong in haar onbevlekt meisjesleven, overviel 't hem weer....

Als hij des avonds in bed lag, poogde hij zich nu eens wijs te maken dat 't wreed zou zijn, haar onschuldsdroom te verstoren, dat 't niets geen doel had haar een blik te laten slaan in zijn jongezellenleven, dat hij voortaan zijn leven rein zou bewaren en dat dit genoeg voor haar moest zijn,.... dàn weer, dat al was zij jong en onschuldig, zij toch wel genoeg van de wereld zou kennen, om te weten, dat alle jongelui nu eenmaal zoo deden en dat hij er dus niet over behoefde te spreken.... Maar in waarheid wist en gevoelde hij door al dit zelfbedrog heen, dat 't zijn plicht was, te spreken; dat Lucie als zijn a.s. vrouw 't volste recht had alles te weten, maar als hij dat gevoelde,

kromp hij van angst ineen, want hij was doodelijk bang haar liefde te moeten verliezen. Hij had haar zoo zielslief....

Zoo werd dan dat bevlekte verleden een blijvende foltering....

Hij gevoelde zich onwaardig en beschaamd tegenover haar. Een enkele maal overviel hem dat zoo sterk, dat hij haar niet durfde kussen, noch in de reine oogen blikken. Dan leunde hij met zijn hoofd, voorovergebogen, tegen haar schouder, bang, dat zij zijn gedachten zou raden en in een opwelling van bittere wanhoop biddend om vernietiging van die oude schuld....

En Lucie, onbewust van den zielestrijd, die in hem plaats greep, streelde hem dan met de zachte vingers door de blonde, artistiek golvende haren,.... over wangen en oogen....

Maar eens, toen hij moedeloozer dan ooit tegen haar aanleunde, boog zij zich over hem heen en, teeder bezorgd op hem neerblikkend, vroeg zij zacht ‘Paul, lieveling, waarom ben je zoo stil.... is er iets.... wat je hindert?’

Haar innig-lieve stem maakte hem oproerig van verdriet; hartstochtelijk richtte hij zich op en, haar aanziend met oogen waarin al zijn vurige, alles omvattende liefde voor haar schitterde, greep hij haar handen en vroeg ‘Hou je veel, heèl, heèl veel van me, Lucie?’

Zij schrikte van zijn vraag en van zijn

vreemde oogen; zij begreep niet dat hij nu nòg twijfelde, of zij hem wel zeer liefhad; zij had hem alles gegeven wat zij kon; zij had 't hem getoond in woorden, en daden, hem al haar liefde zonder eenige terughouding geschonken en nu vroeg hij 't haar zóó, alsof hij er aan twijfelde....

Tranen welden in haar mooie oogen, toen zij antwoordde:

'Maar Paul, dat weet je toch wel'....

'Ja maar, als ik nu eens iets verkeerds deed of gedaan had; iets wat je niet van me gedacht hadt, zou je me dan nòg liefhebben? Zijn stem werd geënerveerd van angst, doch zijn vlammende oogen bleven in spanning op haar gericht.

Hij had haar toen opeens zien verbleeken en de blik waarmede zij hem aanzag sneed hem als een zwaard door de ziel.

Zijn strijd was weer voorbij.... hij kòn 't haar niet zeggen, o God, hij kòn 't nièt....

Hij trachtte vroolijk te lachen, nam haar in zijn armen. 'Arme Lucie, lieveling - heb ik je pijn gedaan, je begrijpt toch wel, 't was maar gekheid,' schertste hij.... 'ik zei 't maar om eens te zien of je er van schrikken zoudt, hoor.... mijn lieveling....'

Maar zij was er nog van ontdaan en zei boudeerend, met verwijt in haar stem: 'Maar hoe kom je er dan aan, Paul, ik werd er koud van.... je moet nooit meer zoo iets vreeselijks zeggen - ook niet uit een grap, hoor!....

Toen hij dien avond in bed lag, huilde hij in zijn kussen en kon hij den slaap niet vatten, al woelend, om en om....

Kort daarop kreeg hij een hevige longontsteking en werd hij aan zijn bed gekluisterd. De eerste dagen was hij bijna geheel bewusteloos en de daarop volgende wisselden zware benauwheden af met korte tusschenpoozen van afmatting. Doch langzamerhand werden de oogenblikken van rust en kalmte menigvuldiger en kwam het denkvermogen weer wat helderder te voorschijn.

In zulke momenten was 't dat hij het geloof uit zijn jongensjaren weer poogde te hervinden en zijn klamme handen onder de dekens zich krampachtig samenvouwden tot een gebed....

Doch die dagen was hij toch nog te veel nabij den dood om lang en met volle bewustzijn na te denken of om zijn toestand naar waarheid in te zien; zijn hoofd was gedurig nog te veel vervuld van koortsachtige phantasieën. Maar na verloop van een week en vooral nadat de crisis een gunstige wending aan de ziekte had gegeven, werd hij zich weer van alles helder bewust en kwam de herinnering aan zijn oude zonden weer met nieuwen aandrang terug.

Zoo lag hij dan in lange slapelooze nachten te worstelen met 't verleden, dat door tranen, noch berouw, noch beloften ooit meer was te veranderen of te niet te doen.

Zijn gloeiende handen wrongen zich, nu eens wanhopig, ja zelfs in dwingerig smeeken tot een sprakeloos gebed.... dan weer liet hij ze slap neervallen, uitgeput van vermoeienis. Maar dan was 't er weer en dan klonk 't pijnlijk: 'o mijn God, wat moet ik dan toch doen, waarom moet ik zoo boeten voor wat ik toen geen zonde vond?.... 'o Lucie,' vervolgde hij dan zachter, 'mijn lieveling, was je maar vroeger in mijn leven gekomen, dan zou ik nu rein zijn, rein als jij.... o als ik jou toen gekend had, zou ik mijn slechte neigingen en hartstochten overwonnen hebben'....

't Was geen zelfzuchtig berouw dat Paul deed lijden, 't was niet de angst alleen, haar te verliezen door een bekentenis. 't Was dat natuurlijk ook wel voor een deel; maar hij zag nu duidelijk in, dat dat leven, waarin de tegenwoordige jongelui geen

zonde en schande zien, laag en gemeen en verfoeilijk is;.... maar dat nieuwe inzicht kwam helaas telaat.... telaat....

En nu weer, terwijl zijn oogen dof opstaarden naar het plafond, terwijl de grijze schaduwen van den naderenden nacht al dieper en dieper werden, als luchtige gestalten zweefden door het stille ziekenvertrek, was er in hem de schrijnende pijn, om wat gebeurd was.... en ook om het leed dat hij zijn lieveling aan moest doen. Want dat was nu tot een ernstig vast besluit in hem geworden, dat hij 't zeggen zou, op gevaar af dat hij zijn gelukstempel ineen zou zien storten.... Zóo was 't dan toch oòk geen geluk.... Morgen zou 't zijn.... want ‘morgen’ had dokter gezegd ‘morgen kan uw meisje wel eens even komen kijken’.... Zelf had hij 't haar geschreven en gevraagd of zij dan in het schemeruurtje kwam.... 't Zou dan makkelijker gaan, dacht hij, als overdag, als 't zoo heel licht was....

Zij had hem een verrukt briefje teruggeschreven; dat hij bij hare andere briefjes tijdens zijn ziekte had opgeborgen.

Wat werd 't al donker.... weer ging hij omliggen en ontmoette de vage omtrekken

van Lucie's gezicht op 't cabinetportret vóór hem op tafel. Hij richtte zich overeind om beter te kunnen onderscheiden, maar ook dat hielp niet. Hij rekte zich uit en nam het van de tafel....

Toen ging hij achterover liggen, het aldoor bekijkend met stille aandacht.... Hoe mooi waren toch die oogen, zoo rein, zoo devoot en zoo kinderlijk vertrouwend nog! Hoe kort nog zouden die lieve kijkers zoo open en vol naiveteit de wereld inzien.... Hij zette 't weer weg, met een zucht.... hij wou nu maar niet meer aan haar denken, totdat alles beslist zou zijn.... Hij zou zijn moeder maar eens roepen....

En zij kwam dadelijk, haar vriendelijk gezicht over hem heenbuigend, vragend of zij erg lang weggebleven was, of zij de lamp maar aan zou steken en hem wat voorlezen?....

Ja, dat was goed, dat wel graag. En al luisterend naar die zachte lieve stem, voelend haar warme hand op zijn arm, sliep hij spoedig in van oververmoeidheid.

Dien nacht was zijn slaap rustiger dan te voren; 't leek wel of met zijn vast besluit de rust en kalmte van zijn hart hem hergeven waren; hij werd tenminste moediger en frisscher wakker dan in langen tijd.

Hij verlangde nu ook maar naar Lucie's komst, om haar alles te vertellen en haar vergeving te smeeken... en de uren leken hem dan ook eindeloos. Doch toen zijn moeder op het dineruurtje zijn eten boven bracht, kon hij er bijna niets door krijgen en zette hij het schier onaangeroerd ter zijde.

‘Wat is dat nu, jongen, niet gegeten?’ knorde Mevrouw, toen zij weer kwam kijken.... zóó zal je wel weer sterk worden.’

Hij lachte om haar leuke boosheid en ineens zei hij, haar hand in de zijne nemend: ‘zeg moedertje, wil u me een groot plezier doen?’

‘Ja, wat dan Paul.... Zeg 't maar....’

‘Wil u me, als Luus straks komt, een poosje met haar alleen laten, ik heb zooveel met haar te praten - en - boven de conventie is ú toch verheven, nietwaar?’

‘Ik zou 't toch wel gedaan hebben, Paul, want ik begrijp wel dat je elkaar veel te vertellen zult hebben, je moet me dan maar roepen hoor!’

Hij kuste hare hand. ‘Dank u wel moeder.’

Samen praatten zij nog een uurtje, bewonderden den mooien zonsondergang en, toen een lichte schemer tegen half 7 inviel, werd er gebeld....

Paul schrikte op, zijn handen werden ijskoud.

‘Daar zal zij zijn, ik zal eens even kijken’ zei Mevrouw de trap afgaand.

Hij luisterde met ingespannen aandacht en ingehouden adem, doch het bonzen van zijn hart was hem hinderlijk in 't hooren. In een poging tot kalm-zijn, ging hij overeind zitten, zijn lakens om zich heen netjes leggend, maar toen haar zacht melodieuse stem even tot hem opklonk, kwam het zweet op zijn voorhoofd parelen.... Door zijn hevige ziekte was zijn wilskracht natuurlijk ook verzwakt en was zijn heele stemming weeker....

Daar kwamen zij de trap op.... met starende oogen keek hij naar de deur, waardoor zij binnenkomen zou.

Hij hoorde zijn moeder zeggen: ‘Deze deur Lucie, ik kom zoò...,’ en toen kwam zij binnen.

Ze stond blozend even stil bij de deur... Hij zag haar aan zooals zij daar stond in haar jeugdige schoonheid, de donkere oogen, beschaduwd door den breeden zwarten

hoed, vol teederheid op hem gevestigd en toen in een uitjubeling van zijn groot, vurig verlangen strekte hij zijn armen naar haar uit ‘Lucie - lieveling.’

Zij snelde op hem toe, de bloemen die zij in de hand hield, vielen op het dek en haar in zijn armen nemend, drukte hij haar zwijgend aan zijn hart.

Toen maakte zij zich los uit zijn omarming, legde hoed en mantel even af op zijn verzoek en kwam toen naast zijn bed zitten, hem teeder streelend over haar en wangen. ‘Wat ben je toch mager geworden, Paul’ zei ze ontroerd - ‘maar je bent nu toch bijna weer beter.... o ik was zoo vreeselijk angstig al die dagen.... ik heb God zoo om je behoud gebeden....’

Hij kuste innig haar hand. ‘Heb je voor mij gebeden, lieveling?’ en zacht vragend ‘hadt je veel verdriet gehad, als je mij had moeten missen?’ Zij vlijde haar hoofdje even naast het zijne ‘o Paul’ zei ze, zielsbedroefd bij die gedachte.

‘Kun je mij nooit meer missen, Lucie, - nooit meer?’

Zij keek hem oprecht in de oogen en zei in vaste overtuiging: ‘Neen nooit meer.... nooit meer. Hij kreeg een hoestbui en moest even uitrusten. Toen begon hij weer: “Ook niet als ik je eens tegenviel, als ik eens

niet aan je verwachtingen beantwoordde, ik bedoel als ik eens neerviel van het voetstuk, waarop je me plaatste....”

Hij vroeg 't zacht met korte tusschenpoozen, spelend met den ring aan haar vinger. Ze keek ietwat bevreemd naar zijn neergebogen hoofd.... niets vermoedend nog.... “Ik kan me dat niet goed voorstellen” zei ze droomerig - “maar ik zou je toch nooit meer kunnen missen, geloof ik”....

Hij kreeg een beetje meer moed, hoewel zijn handen kil koud werden en begon: Lucie, lieveling, ik moet je vanavond iets zeggen’.... Zij begreep dat er iets heel ernstigs zou komen; en voorvoelde bij intuïtie, angstig, dat haar geluk bedreigd werd....

.... ‘Wat dan, Paul?’ zei ze bang....,

‘Kom dicht bij mij’ zei hij gejaagd, ook dichter naar haàr toe schuivend, ‘anders kan ik het je niet zeggen.’

‘Is het dan zoo erg?’ vroeg zij huiverend, haar hoofd leunend tegen den knop van het ledekant. Hij streelde haar hand ‘ja Lucie, 't is heel erg - maar ik pleit op je liefde en vergeving’.... Zij begreep 't rechte nog niet, wachtte tot hij verder zou gaan.

‘Toe, kom met je hoofd dichter bij me Lucie; ja zóó, één oogenblik nog.... misschien straks als ik het je verteld heb, zul je me wegduwen.’.... In zijn stem lag onderdrukte hartstocht.... ‘O Paul om Godswil, zeg 't dàn niet’ uitte zij doodelijk verschrikt. Maar hij was nu op eenmaal heèl sterk; 't was hem nu bepaald een behoefte zijn hart voor haar uit te storten en eerlijk tegenover haar te staan; toch beefde zijn stem om harent wil toen hij zacht vervolgde ‘Lucie: 't moet; als man en vrouw moeten we eerlijk tegenover elkaar staan, ik mag je niets verzwijgen, wil ons geluk in later jaren niet ineenstorten.... Hij voelde haar trillen en tranen kwamen in zijn oogen. ‘o Lucie, als ik ongedaan kon maken wat ik in zwakke oogenblikken, toen ik jou nog niet kende, heb gedaan, God hoort mij.... ik zou er jaren van mijn leven voor geven.... Maar ik had jou toen nog niet ontmoet en ik was heel hartstochtelijk van aard en de verleidingen zijn voor ons mannen zoo groot en zoo vele, ik dreef mee met den grooten stroom en o Lucie.... ik viel’.... Hij liet zich moe achterover vallen in het kussen en sloot zijn oogen, eigenlijk niets meer voelend dan al het opbruisende smartgevoel....

Een ademlooze stilte, welsprekender dan woorden, volgde.... Toen hij na een poosje... pijnlijk zijn oogen opsloeg, zag hij dat zij op de knieën voor zijn bed lag met het hoofd op den rand van zijn ledekant.

Dat beeld van namelooze droefheid sneed hem door de ziel, hij drukte zijn hoofd in 't kussen en snikte, geen woorden vindend om te troosten....

Dit deed in haar zachte gevoelige ziel de snaar van het medelijden trillen naast die der smart, langzaam richtte zij haar doodsbleek gezicht op en staarde met haar betraande oogen naar zijn gelaat, dat half voor haar verborgen was....

Haar lippen trilden hevig, ze wilde wat zeggen maar kon niet en bleef naar hem staren met die stomme felle wanhoop in de oogen, als een moeder die aan het sterfbed staat van haar lieveling. Hij scheen haar blik te voelen; hij keerde zich ten minste plotseling om en keek haar smeekend aan met zijn omfloerste oogen zijn hand in een bede om vergeving naar haar uitstrekkend.

Toen legde ze spontaan haar voorhoofd op die ijskoude hand en weende zacht met kleine schokjes.

Een weeke, zalige blijdschap kwam over Paul.... hij wist nu dat zij hem niet verstooten zou, niet van hem terughuiverde... maar dat, hoewel haar hart nu nog bloedde om haar verloren ideaal,... zij hem zou vergeven om haar groote liefde....

Even liet hij haar nog schreien en toen legde hij aarzelend zijn andere hand op haar zachte lokken en zei zacht....

'Lucie, zie mij eens aan'...

Ze bleef roerloos liggen.... Hij richtte zich overeind en met nog inniger, sterker drang 'Lucie kún je me niet meer aanzien? Ik heb je alles gezegd, omdat ik je zoo liefheb, dat ik geen geheimen voor je kan hebben.... ik heb berouw over mijn verleden, meer dan ik je zeggen kan....'

'Lucie, lieveling, zie me toch aan.'

Toen keek ze op, haar wangen geheel nat van tranen, met bevende lippen en van tranen glinsterende oogen. Ze keek hem aan met een blik, waarin haar alles overwinnende liefde en tevens diepe smart over haar wreed verstoorde illusie lagen uitgedrukt.

Ze stond op en bleef nog voor zijn bed staan met gebogen hoofd.

'Lucie, zeg mij, kun je mij vergeven?' en toen zij weer zweeg.... 'bedenk dat, als je "neen" zegt, je een jong leven vernietigt....

"Ja Paul, ik vergeef je.... ik.... ik kan niet anders" zei ze hortend....

Hij drukte in zwijgenden dank haar koude vingers en ging stil achterover liggen in zijn kussen.

Stil deed ook zij haar hoed en mantel aan en wilde zachtjes weggaan....

Maar hij riep haar.... Zoo niet, lieveling.... als je me vergeeft, werkelijk vergeeft, bewijs 't me dan in een kus'....

Zij boog zich voorover en drukte met gesloten oogen een kus op zijn voorhoofd.... 'Bidt voor onze liefde' fluisterde ze....

'Laten we 't samen doen' zei hij en.... ook.... om vergetelheid.

Ze knikte, nu zelfs even, hoewel bedroefd, glimlachend en ging heen.

Toen dadelijk vouwde hij zijn handen tot een gebed en bad zoolang tot hij insliep. Dien nacht had hij een rustigen, heerlijken slaap.... en toen hij wakker werd, scheen helder een zonnestraal op zijn bed. En hij dacht: Zooals de hemel buiten rein blauw lacht - zoo zal ook onze huwelijkshemel rein zijn en helderstralend....

TRUTH.

Bericht.

Door de afwezigheid der redactrice werd abusievelijk geplaatst boven het voorgaande artikel van Agitator: 'Slot.' Dit was een vergissing van den zetter.

Ik voldoe onpartijdigheidshalve gaarne aan den wensch van Agitator, alsnog het 'slot' van zijn interessante artikelen te plaatsen. Maar ik ben het er, wat vele uitvallen betreft, (die niets doen tot de zaak,) zeer oneens mee. Ik verwijs uitdrukkelijk naar mijn Varia in dit nommer, en naar mijn correspondentie met H.P.v.D. in dit nommer; omdat **ik**-zelve geen socialiste ben, en niet wil dat er op dit punt **éénig** misverstand heerschen blijve.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

In Dagen van Strijd door agitator.

Uren van Spanning - De Vrouwen der Stakers.

Toen ik 's morgens in het vergaderlokaaltje kwam, waren er nog niet velen, en *die* er waren keken bedrukt. Natuurlijk informeerde ik allereerst naar de gebeurtenissen van den afgeloopen nacht en de berichten wàren niet bemoedigend: de treinen uit Z. waren bijna zonder vertraging aangekomen, een paar mannen hadden den moed opgegeven en waren zich gaan melden. Kortom, de lui keken heel anders dan den vorigen avond.... het verlies was wel niet ernstig, maar er is zoo weinig noodig om ongeschoolde arbeiders in dagen van staking mismoedig te maken!

Toch ging de ochtend betrekkelijk rustig voorbij. Om de ongedurigheid wat uit mijn luidjes weg te krijgen, had ik bezigheid uitgedacht en een 'posten'-stelsel georganiseerd, waardoor ik geregeld op de hoogte bleef van wat er op station en emplacement gebeurde. Heel belangrijk waren die rapporten niet: men kwam mij vertellen, dat de chef sip keek, dat de Duitsche machine aan 't rangeeren was, dat de onderkruipers in de loods zich zaten te vervelen, enz. enz.

Maar de mannen hadden wat te doèn, en dat was eigenlijk mijn voornaamste doel. En in het lokaal liet ik de ongezellige planken over biertonnen vervangen door stoelen en tafeltjes, de kastelein moest het laken van 't biljart nemen, kaarten en domino's

brengen, en weldra was er een gezellig geroezemoes: sommigen speelden biljart, anderen kaartten, weer anderen lazen samen de krant, of zaten in brochures verdiept - en de gezelligheid bracht het vertrouwen weer terug en de gezichten klaarden weer op.

Maar er pakten wolken boven ons hoofd samen. Tegen den middag bracht men mij een manifest van de spoorwegdirectie: de stakers waren geschorst, de geschorsten die zich niet vóór zes uur schriftelijk verantwoordden en hun dienst weer opnamen, zouden ontslagen zijn. Natuurlijk maakte dit indruk, en ik spande mij in om dien indruk te bestrijden. Ik wees er op dat deze maatregelen natuurlijk allang te voren overlegd waren om de lui bang te maken: het woord ‘Maart’ op het biljet was overstempeld met ‘April’; en dat de directie onmogelijk al die duizenden stakers zou kunnen missen. Schouder aan schouder dus!

Ik won het pleit over de weifelaars. Zij zouden zich niet schriftelijk verantwoorden, doch bedaard dat ontslag afwachten.

Doch onze tegenpartij zat niet stil. Een ‘post kwam mij waarschuwen, wat er gaande was, en ik ijlde met hem mee naar de buitenwijken, waar de meeste spoorlui woonden. Wat ik zag, lijkt haast ongelooflijk. Men was bezig aan de huizen der geschorsten deze schorsing officiëel aan te zeggen, en desbetreffende dienstbriefjes af te geven.

Niets natuurlijker, nietwaar?

Maar let wel hòe men dat deed.

Naarmate het iemand gold van het machinepersoneel of van de stationsbeambten, werd het gedaan door een ‘werkmeester’,

of door een ‘sous-chef.’ Doch deze was niet alleen, maar kwam met een heele militaire bedekking!

Voorop twee maréchaussees, karabyn onder den arm, revolver aan den koppel; naast den ambtenaar een onderofficier, en daarna vijf à zes soldaten met een korporaal. Zòò trok de stoet door de arbeidersbuurten van X.

Men zal zeggen dat ik niet onpartijdig zijn kan, als ik beweer dat dit militair vertoon totaal overbodig was. X. was zoo rustig als ooit, er was zelfs geen verzameling van schooljongens in de straten, geen enkele staker heeft door woord of gebaar een chef onaangenaam bejegend.... De zaak was: men wist dat de mannen niet thuis waren, en men wilde de vrouwen schrik aanjagen. Wat ook tamelijk wel lukte. De arbeidersvrouwen, veelal onontwikkelder dan haar mannen, meestal niet bar ingenomen met de staking - en wie zal haar dat ten kwade duiden? - schrikten van dat vertoon, meenden dat men haar man kwam ‘halen’ Hier en daar lukte de bangmakerij ook *niet*, en ik herinner me hoe een vrouw de handen in de zij zette, en den sous-chef spottend vroeg: ‘Zeg, meneer, wou je me met zoo'n handjevol bang maken? Dan moet je met mèèr komen!’

We waren er als de kippen bij, en bezochten ieder huis onmiddellijk na dat ‘aanzeggen’, en vonden dan wel schreiende vrouwen en schreiende kinderen. Het was vaak moeilijk, onmogelijk zelfs, die armen te troosten en weer moed in te spreken.... En als wij weg waren, braken de ‘medelijdende’ buurvrouwen weer neer wat wij opgebouwd hadden, en, waren die het niet, dan was het ‘meneer pastoor’, of ‘dominee’ of 'n wèldenkend bourgeois uit de buurt. Alle sociale machten koaliseerden zich tegen de stakers!

's Middags in ons lokaaltje was de uitwerking van dezen zet goed te merken, en ook van de alles behalve opwekkende ware en onware berichten in het *Nieuwsblad van Nederland.* Er was weer die onrust, die ongedurigheid, die voor den stand der staking niets goeds voorspelden. *Volk* en *Volksdagblad,* die een paar uur later kwamen met betere tijding, konden den indruk niet geheel wegnemen.

De fatale termijn van zes uur naderde. De onrust groeide. Reeds waren enkele ‘posten’ gedeserteerd; ik liet de posten terugroepen.

De voorzitter, de flinkste leden, en ik zelf spanden al onze krachten in. Het mocht niet altijd baten, en het gaf soms heftige, pijnlijke tooneelen. ‘U hebt goed praten, meneer,’ riep een der jongeren me toe, ‘*U* kunt er geen kwaad bij!’ Zie, tóen deed het mij goed, dat ik mij beroepen kon op mijn aandeel in de ellende, die de propaganda van het socialisme brengt over zijn militante belijders. Ik had óók geleden, bittere jaren doorgebracht, en moest nog iederen dag hard vechten om den kost.... Wat had ik moeten antwoorden als ik omhóóg gekomen was door de propaganda, zooals meneer X, of wanneer ik rentenierend amateursocialist geweest was, gelijk er óók al zijn?

De vrouwen kwamen de spanning vergrooten; en zij waren op dat moment de gevaarlijkste factor. Beurtelings kwamen zij naar ons lokaal, sommigen scholden op haar mannen, anderen schreiden, wat nog erger was.... Het gevolg kon niet uitblijven, meerderen gingen mee.

Ik heb dien namiddag wat mannen zien schreien, en ik verzeker dat dit iemand ellendig maakt.... Een jonge kerel zat te snikken omdat zijn maat weifelde, weg wou.... De maat wordt er beroerd van; - en blijft!

Toen het zes uur was, telden we wie er nog waren. De bijna negentig man wáren geslonken tot ongeveer dertig.

De spanning was nu voorbij; het ontslag der overgebleven stakers was een feit geworden, voorloopig ten minste, want we gaven den moed nog niet op, alles zou nog wel terecht komen als we, met de rest der stakers, maar volhielden. Dat hebben we in X. dan ook gedaan, doch 't heeft, helaas! niet mogen baten.

Wat heb ik dien middag vaak gebromd: die verwenschte vrouwen!

Maar niet alle vrouwen van stakers waren zoo zwak. Daar was bijv. de vrouw van onzen voorzitter. Wel tien maal heb ik een der stakers hooren zeggen: ‘Toe, T. stuur je vrouw eens naar die van mij, die keek zoo zuur vanmiddag!’ En dan ging vrouw T. er ook werkelijk heen, en wist meestal den moed weer aan te wakkeren. Een prettige, flinke vrouw was dat! Toen de noodlottige beslissing gevallen was, toen zij weer met haar gezin een donkere, onzekere toekomst tegemoet ging - nu ja, toen heeft ze even geschreid, doch ik geloof dat het meer tranen van haat en van woede tegen de triomfeerende direktie waren; want flink droogde ze haar oogen weer, en gaf haar man een

kus, en zei: we zullen er ons wel doorslaan,'

'Een vrouw is niets' beweerde Multatuli reeds in z'n Minnebrieven.

Later in de week kwamen er meerdere vrouwen op onze avondvergaderingen, schoorvoetend eerst, de volgende maal alsof 't zoo hoorde, en we voelden dat we sterker stonden nu we de vrouwen mét ons hadden.

Het Einde.

Goede Vrijdag. De eerste zonnige dag in die lange week van grauwe regendagen. Een 'heilige dag'; de fabrieken stonden stil. Het staking-komitee had een vergadering voor de fabrieksarbeiders uitgeschreven. Tegen tien uur stroomde onze herberg stampvol, en opgewekt begon ik mijn speech.

Wel was dien morgen een gerucht tot mij overgewaaid.... het fladderende lint van een telegram-strook,.... ge - nu ja laat ik het maar bekennen, *à la guerre comme à la guerre! - gestolen* van een telegraafbureau; doch ik had aan dat nachtelijke kletspraatje in Morseschrift, van ambtenaren-onderling, niet de minste waarde gehecht.

Een kwartier misschien had ik gesproken, toen onze voorzitter door den menschenklomp naar voren kwam dringen, en mij wenkte mee naar buiten te gaan. Buiten stond een heer, die zich voorstelde als.... (een naam die, hoewel niet van een militant socialist, toch ieder wantrouwen uitsloot), die mij kwam berichten dat het komitee van Verweer, onder den indruk van de naderende afkondiging der wetten en de slechte berichten die van allerwege inkwamen, besloten had de staking op te heffen.

- Overwonnen dus!

Ik kòn het haast niet gelooven, en toch: er moest onverwijld overlegd worden en gehandeld; ik ging weer naar binnen, zette zoo kort mogelijk nog even de beteekenis der beweging uiteen, en wilde het noodlottig nieuws mededeelen.... Ik kòn niet, snikkend viel ik op een stoel neer.

De boodschapper van het komitée nam mijn taak over.

Spaar mij het relaas van wat we nog deden, en zeiden, nà dat onheilsbericht. De lui hielden zich flink, geen woord van verwijt hoorde ik, geen woord van mismoedigheid.

's Middags ging ik heen, per spoor. Maar reeds aan het volgend station stapte ik uit, en ging per fiets verder. Ik kàn niet rijden op *die* lijn, met 'n onderkruiper als machinist, 'n onderkruiper als stoker, 'n onderkruiper als conducteur....

Leger, politie, en onderkruipers hebben het vaderland gered.†)

De aandeelhouders van S.S. en H.S.M. slapen weer gerust, de direkties triomfeeren, en zetten groote roode stempels op de getuigschriften die ze teruggeven aan de ontslagenen, opdat ieder patroon bij wien ze aankloppen om werk dadelijk zal kunnen zien dat hij met een 'staker' te doen heeft - en naar rato zal kunnen handelen.*)

Het Handelsblad zamelt een judaspenning in voor de 'plichtsgetrouwen', die hun vaandel verrieden en hun kameraden in den rug vielen. De politie krijgt fooien; de

†) Noot red: Agitator: dat is een malle *phrase*! Niets anders.

*) 'Als je gestolen hadt, zou ik zien wat ik voor je doen kon,' zei dezer dagen een werkgever tot een exstaker, 'nu wil ik dat niet!' (Noot van Agitator.)

miliciens worden aan werk geholpen; onbekwame ‘Orde-bonders’ maken promotie, nu de beste krachten er uit zijn.

De slachtoffers lijden honger....

De bourgeoisie heeft geen medelijden met hen, de koningin liet een mooie gelegenheid ongebruikt om een goede daad te doen....

We leven onder een Christelijke regeering.

Het adres van het Comitée van Steun is: A.W. AMMERLAAN, Rozengracht 164, Amsterdam.

Varia.

Socialisme.

(Voor GERRIE.)

‘Gerrie’ heeft het gewaagd de m.i. zeer juiste opmerking te maken in een particulieren brief aan mij, dat zij wel medelijden heeft met de *slachtoffers* der staking, maar niets voelt voor de *leiders* die, zooals meneer van Kol en meneer Troelstra, een aangenaam leventje leiden....

Deze opmerking nam ik over met algeheele instemming (zie Lelie van 10 Juni). En daarvoor worden, èn Gerrie èn ik, getuchtigd in een socialistisch orgaan, (ik gelóóf: de Controleur.) Wat mij in die ‘tuchtiging’ amuseerde, als een treffend bewijs der ‘onpartijdigheid’ van de socialistische woordvoerders, was de vermakelijke uitval tegen Gerrie: ‘Natuurlijk komt het er niets op aan wat die

zekere Gerrie denkt of vindt.' (zóó ongeveer luidden de woorden; de courant is niet meer in mijn bezit.)

- Welnu, ik dacht dat de heeren socialisten, die verklaren zoo vreeselijk veel te voelen voor 'het volk', minstens evenveel waarde zouden hechten aan de opinie eener 'zekere Gerrie', als aan de meening van ieder ander!

Waarschijnlijk zoude de socialistische schrijver in de Controleur inderdaad ook *wel* waarde gehecht hebben aan de meening eener 'zekere' Gerrie,.... als de 'zekere Gerrie' 't ééns ware geweest met hèm en met zijn Troelstra en van Kol! *Dan* ware zij natuurlijk geweest: 'een "stem uit velen," "eene der verdrukten",' etc. etc!

Maar nu zij een groot blijk geeft van gezond-verstand door zich niet te laten voor den gek houden door *meneer*-socialisten, die leven *van* het volk dat ze heeten te 'dienen', nu 'komt het er absoluut niet op aan: wat een "zekere" Gerrie zegt.'

De 'zekere Gerrie' is in *elk* geval evengoed háár opinie waard als de *anonyme* aanvaller op haar in de Controleur, van wien ik toevallig van terzijde hoorde dat hij 'een zeker', gehéél-onbekend schoolmeestertje moet zijn.

Maar, de beduidenheid of onbeduidenheid van Gerrie doet er niets toe overigens.

't Teekenende in het geval is alléén de 'onpartijdigheid' van de socialisten, die zooveel heeten te voelen voor 'iedereen' 'zonder aanziens des persoons'; maar die, zoodra iemand 't waagt met hen in meening te verschillen, klaar zijn met smalend spreken over de opinie van een 'zekere' Gerrie 'die er niets op aankomt!' -

In zulke schijnbare kleinigheden ligt een gróóte waarschuwing verborgen; een waarschuwing, dat de toekomst-heilstaat van zoogenaamde gelijkheid en broederschap een utopie is, en *niets anders*. 't Zal altijd 't zelfde blijven: elkaar verdrukken, minachten. Laten de van Kols en de Troelstra's en de 'zekere' schoolmeestertjes uit de Controleur maar eerst op hun beurt eens bovenaan zitten aan 't laadje, dan zullen we zien hoeveel van de vette brokken er overblijven voor 'het volk', dat nu zoo dwaas is hen aan dat laadje te helpen in het zweet huns eigen aanschijns en ten koste van hun dagelijksch brood. (zie o.a. de stakingsgeschiedenis.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

W.S. I. Ja, ik schreef vóór eenigen tijd over het boek van de Meester: 'Van Allerlei Menschen.' Ik deed dat in het Soerabajasch Handelsblad, verleden jaar, en wel in beslistafkeurenden zin.

II. Ja, in mijn bundel 'Over Boeken en Schrijvers' stak ik duchtig den draak met de aanbidding van meneer de Meester voor Lodewijk van Deyssel, die hem, de Meester, op een Zondagavond genadiglijk 'zelf naar het station bracht' in 'een hem, van Deyssel, te nauw geworden wit badpakje;' (blz. 95 en 96: Over Boeken en Schrijvers). (bij van Kampen, Amsterdam).

III. Ja. Ook mij werd door ‘men’ medegedeeld dat deze zelfde meneer de Meester de Boeken-Recensent is der Nieuwe Rotterdammer-Courant.

IV. Uw vraag over den recensent van Nouhuys is niet geschikt tot beantwoording in deze correspondentie. Misschien elders.

H.P. van D. Ik stel er prijs op U terstond in te lichten op Uw vraag: ‘Waarom ik propaganda-artikelen opneem vóór het Socialisme.’[1] - Ik verwijs U overigens, in ditzelfde nommer, naar mijn Varia. Gij zult daaruit zien hoe *ik* denk over den Socialistischen heilstaat. Ook heb ik nog steeds liggen een stuk van Agitator, dat ik spoedig hoop te plaatsen, *met* een antwoord van mijzelve, en waarvoor ik dan uw aandacht vraag als het zal verschijnen; omdat gij daarin lezen zult *dat* en *waarom* ik niet meedoe aan de richting van Agitator en de zijnen: het geploeter in ‘socialisme.’ -

Hiermede is dus reeds Uw slotzin beantwoord: ‘Ik *kan* niet me indenken dat *U* het met dien meneer[2] eens zijt’....

.... Waarom er dan zulke artikelen als de zijne in de Lelie ‘insluipen’? - Mijn waarde heer, noch zijne artikelen, noch andere, die dikwijls weer menschen van *andere* richtingen ergeren, zijn ooit in de Lelie ‘*ingeslopen.*’ *Ik* neem ze op, frank en vrij, omdat ik wil redigeeren een onafhankelijk, vrijmoedig, eerlijk orgaan, waarin plaats zij voor èlke meening. - Ik plaats zoowel deze artikelen die *U* ergeren, als ik zeg over andere dingen *mijne* meening die anderen misschien ergeren moge. Zoo heb ik wraakgeschreeuw gelezen van abonnés voor wie het hoofdartikel van Wolfgang van der Mey over de staking een gruwel was. En vele dames-abonnées raakten indertijd aan 't woeden omdat professor Treub in de Lelie schreef van hun reformtoilet: ‘Groote goden wat een hobbezak!’ - En vele dominees en protestanten nemen 't mij kwalijk als ik eerlijk erken het goede, het zelfverloochenende in de R.K. leer. En antisemieten kunnen 't niet velen wanneer ik hun den vinger op de wonde plek leg, en hen openlijk durf antwoorden: ‘Je bent enkel en alleen kleinzielig-jaloersch van de Israëlieten, omdat ze heel dikwijls méér verstand, meer gaven, meer huiselijke deugden, meer matigheidszin, en meer geld bezitten dan wij Christenen. En zoo zou ik kunnen voortgaan U op te noemen àl de veelzijdige onderwerpen die, eerlijkheidshalve, in dit Blad éérlijk zijn aangeroerd *zonder aanzien des persoons.* - Zoo ook ging het mij met die door U gewraakte socialisme-artikelen. Ik vind het heel goed en heel nuttig en heel interessant, dat de lezers der Hollandsche Lelie, die voor een heel groot deel behooren tot de zoogenaamde ‘bourgeois’, óók eens van een *andere* zijde lezen de stakings-tooneelen en hoe er geleden is en gestreden, dan alleen van die der groote bladen, waarvan de verslaggevers dikwijls zijn van 't genre in de ‘Nieuwe Courant.’ De groote Bladen der bourgeois zijn, - dáárin heeft Agitator gelijk - niet onpartijdig; want ze hebben allemaal hun ‘richtingen’ naar de oogen te zien. - Een

1) Noot redactrice. Bedoeld worden de artikelen van Agitator.
2) Noot redactrice. (Agitator.)

staaltje dat teekent wil ik U daarvan vertellen. - Ik heb onlangs een boek gelezen, met verbazing *en* om de groote literaire waarde *en* om den pakkenden inhoud als moderne-vrouwroman: 'Langs verschillende wegen', door Enka: uitgever Callenbach te Nijkerk. Mijn verbazing dat dit zéér talentvolle en zéér boeiende boek bijna nergens uitvoerig werd gerecenseerd en gewaardeerd in onze groote bladen, was zóó sterk dat ik de moeite nam den uitgever naar de reden ervan te vragen. - Hij schreef mij toen o.a. den naam van een onzer toongevende Bladen, (ik mag wel zeggen 'het' toongevendste misschien,) om mij mee te deelen dat de redactie (liberaal) weigerde het boek te bespreken, omdat het van een *christelijke* richting is.

Ziet gij, zoolang er zulke in-gemeene praktijken worden beoefend, (en dit gebeurt dagelijks,) kan het heusch geen kwaad dat een man als Agitator, (aan wiens eerlijke bedoelingen ik geen oogenblik twijfel,) de gelegenheid worde gegeven zijn ervaringen mee te deelen voor *andere* ooren dan die zijner eigen partij. - Dat *ik* 't met dat al geenszins met hem ééns ben, kan ik U echter verzekeren. Ik hoop dat, ter gelegener tijd, in ditzelfde Blad nader uiteen te zetten, naar aanleiding van zijn stuk. -

Uw opmerking aangaande het Ingez: stuk over Mr. Troelstra en zijn reis naar den Harz, is volkomen wáár. Ik had er iets dergelijks als noot willen bijvoegen; maar ik vond de zaak te onbeduidend. Intusschen neem ik thans *Uw* woorden over, omdat zij mij uit het hart zijn geschreven:

'*Zoo ook indertijd over Troelstra's reis naar Duitschland. De dame*, *die het voor haar partijgenoot opnam*, *moge dan op de motieven van Mr. T's reis een ander licht geworpen hebben - de zaak*, *door U terecht aangetoond*, - *veranderde er niets aan*, *want Uwe vraag had dan veranderd kunnen worden in deze:*

Welnu, *ging dan de Heer T. niet voor gezondheid of genoegen naar den Harz*, *mij goed - maar ik vraag U dan: Wâárhéén in het Buitenland brengen de misleide spoor-arbeiders hunne kinderen ter kostschool?*' - -

'*Oók die fanatieke Nijhuis-artikelen met de versjes tot slot:* ""*Niet met de waap'nen der barbaren*, *nòch kruit of degen strijden wij.*"

Ik zou vragen: Ei zoo, *en waarom werd de Heer v.d. Goes veroordeeld?*

Waarom wil hij de "*wapens hier*" *hebben; en waarom raadt hij den soldaten te schieten in de goede richting?*'....

- - Uw eigen verstandige brief trouwens pleit zelf vóór mijn doel van onpartijdigheid. Want gijzelf schrijft dat gij geen 'richting' hebt, en: 'dat gij overtuigd zijt dat de woorden van Agitator: "brave kerels" etc., niet in staat zullen zijn de slachtoffers een twééde maal te misleiden.' Welnu, dan kan 't immers ook geen kwaad dat hij aldus schrijft; integendeel, het is juist goed dat de *misleiding* aldus, dóór zijn eigen geschrijf, in het licht worde gesteld! *Dat* is m.i. de ware 'vóórlichting van het publiek.'

Uw 'respect' voor de ferme wijze, waarop die Christen-Minister de stakingsmoeilijkheden behandelde, kan ik allerminst deelen. - Ik vind een man die zóó zijn verleden verloochent, die 't eene oogenblik de 'mannen met twee namen' dien spotnaam geeft om daardoor de 'kleyne luyden' in den zak te kruipen, en 't andere oogenblik - als hij eenmaal op 't ministerieele kussen zit - diezelfde 'mannen met twee namen' in teedere vriendschap gebruikt om op hun schouders gedragen te worden tot de, voor een voormaligen burgerjongen, duizelingwekkende hoogte van een interview met gekroonde hoofden, die hem wel genadig een maal eten willen vóórzetten, ziet gij, *ik* vind dien meneer nu niet bepaald iemand om zoo'n groot

respect voor te hebben. - - - *Ik* heb alleen respect voor **beginseltrouw**, (of *ik* 't met dat beginsel ééns ben of niet).

- - Dat het een onredelijke uitval is van Agitator, den Bladen hun 'betaald-worden' te verwijten, ben ik met U eens. Mij trof indertijd bijzonder in het Boek van Anna Kaulbach 'Tragedie', (een soort tendenz-roman vóór het socialisme), dat zij den held, (een arbeider op een sigarenfabriek), laat 'opleiden' voor rekening van zijn rijkere, a.s. vrouw tot '*bezoldigd* propagandist' vóór het socialisme. Juist, dáár hebt gij het! - De 'meneer-socialisten' laten zichzelf ervoor 'betalen' dat zij het volk opruien. En, daar in de werkelijkheid niet ieder arbeider op een sigarenfabriek een rijk meisje zal vinden, dat hem op die prettige wijze à la 'Tragedie' aan een meneer-positie helpt, zal het opruien van 't volk m.i. alléén dienen tot schade en ellende der groote *meerderheid* van 't volk-zelf: waarvan de minderheid uit hen profiteert door op hun schouders naar boven te klimmen en zich dóór hen 'meneer' en kamerlid te laten maken.

Ik ben blij dat gij 'een man zijt die de Holl: Lelie gaarne leest.' Hoe méér mannen hoe beter. Dat geeft wrijving van gedachten en onderlinge opvoeding en steun!

- **P.K. te A.** - Ja; zendt s.v.p. ook de volgende artikelen geregeld. -

Regina. Den bewusten brief zal ik U terugzenden. - Ik geloof dat de schrijfster te véél vergeet, dat een Blad dat zeer vele abonnés heeft moet zorgen voor verscheidenheid. De eene leest graag een novelle, de andere een hoofdartikel, de derde polemiek. Haar eigen bemerking echter aan mijn adres, (over dat stukje voor mevr: Bouberg-Wilson) getuigt alweer: 'Dat ze niet leest wat er staat.' Want ik eisch volstrekt *niet* dat 'God aan mij moet verantwoorden wat hij doet.' Maar ik vind *wèl*, dat God niet kwalijk nemen kan, wanneer ik, onder *die* raadselachtige omstandigheden overal om mij heen, ervan afzie Hem een 'liefdevollen' 'Vader' te noemen. Neen, *ik* verlang geen verantwoording van God over zijn doen. Maar God kan, - wáár Hij *zóó* doet, - evenmin *liefde* mijnerzijds verlangen. En ik geloof ook niet dat er een God *is*, die zoo iets onlogisch verlangt. De dogma's maken zoo'n God, timmeren hem in elkaar. - Maar ik lees nergens, ook niet in den Bijbel, dat hij zóó *is*. -

- - Regina, Regina, wat een booze uitval tegen die bewuste vrouw! Als gij haar zóó vindt, zal ik niet eens beproeven U tot andere gedachten te brengen. Ik geloof uit eigen ervaren, dat dergelijke besliste tegenzingevoelens toch niet zijn weg te nemen. Over 't al of niet sympathieke van iemands uiterlijk valt óók al niet te redetwisten. Bij U zal Uw afkeer van haar optreden en doen wel geïnfluenceerd hebben op Uw ongunstigen indruk van 't gelaat. - In elk geval is zij iemand die antipathieën *en* sympathieën beide opwekken kan; en dat is al een bewijs van een uitgesproken persoonlijkheid te zijn.

Ja '*décadence*' is inderdaad overal. Dat ben ik met U eens.

En gaat gij nu volgen den raad Uwer correspondente, en ons in de Lelie iets van Uzelf geven? - Ik houd mij aanbevolen. - Dank hartelijk voor Uw vriendelijke brieven![*)]

Cor. Uw stukje is aangenomen. - Dank voor Uw prettig, vriendelijk schrijven. Maar denk s.v.p. nog eens aan *duidelijke* letters. Gij schrijft zoo héél fijn en loopend. -

*) Ik ontving Uw tweeden bricf in dank. Zag dat de 'zij' een 'hij' is. Ik zend U den brief terug (zie boven).

Colijn. - - Ik ben maar bang dat mijn lang stilzwijgen U nog versterkt zal hebben in Uw geheel-onjuiste vooronderstelling, dat ik een ‘ongunstigen’ indruk van U heb gekregen. En dat heb ik toch heelemaal niet! Ik vind het heel natuurlijk dat gij een dergelijke correspondentie niet gelezen wenscht door Uw huisgenooten. Alles wat gij mij vertelt van Uw eigen leven en moeiten, wekt in mij een diep meegevoel! En ik zal U vertellen wáárom. Gij zijt namelijk waarlijk niet de eerste of eenige, die mij aldus bekent het thuis niet te kunnen vinden om de een of andere reden. - En als ik zùlke brieven lees, dikwijls van vrouwen reeds ouder dan ik 't zelve nu ben, vrouwen, (‘meisjes’ noemt ‘men’ ze dan nog steeds,) die altijd nog maar ‘thuis’ voortleven moeten, afhankelijk van den wil van papa en mama (*hoe* goed die 't ook met hen meenen mogen,).... zie dan voel ik dat mijn eigen breed, vrij bestaan, al is het soms ook heel moeilijk geweest, zoo heel gemakkelijk is thans, neven dat van al deze aan handen en voeten

gebondenen, van wie men zeggen kan: ‘Ze leven niet. Ze vegeteeren....!’

Maar **ik** geloof niet in het geneesmiddel dat de moderne vrouw vóórschrijft: ‘Zoek een betrekking, loop er uit, breek harten die U thuis graag willen behouden, stoot Uw naasten het brood uit den mond door mede te dingen naar een of andere betrekking die gijzelve finantieel niet zoo noodig hebt als zij, geloof in een talent of een roeping die gij niet hebt...’ In al dezen onzin van den tegenwoordigen tijd gelóóf *ik* niet. En *ik* kan U dus niet raden: ‘Doe zus of zoo.’ M.i. zijn er helaas heel veel moeilijkheden in het vrouwenlot waarvoor geen oplossing *is*. *Mijn* leven *werd* wat het *is*, *ondanks*, *buiten*, ik kan bijna zeggen, *tegen* mijn wil. - En daaruit heb ik voor mijzelve de conclusie getrokken, dat *uit* het leed, *uit* datgene wat ons soms bitter zwaar valt, nog soms heel veel goeds kan voortkomen; zoodat wij ten slotte zeggen: Hoe is het mogelijk dat mijn lijdensweg tot zulk een heerlijke oplossing leiden mocht! Maar, m.i., gaat het alleen dàn zoo, wanneer wij de dingen des levens zich vanzelf laten ontwikkelen, wanneer wij afwachten, en niet willen *dwingen* door liefdeloos egoïsme. - Zeg toch niet: ‘Er is niets waarvoor ik leef.’ Zie, ik kèn persoonlijk sommige alleenstaande vrouwen als gij die dat óók beweren. Maar, geloof mij: Dat is, in al de gevallen die ik *ken*, hun eigen schuld. Als ons hart zóó koud is, dat we *niets* vinden kunnen om lief te hebben, dan is het ook heusch maar goed dat niemand ons ‘noodig’ heeft, *want dan zijn wij ook heusch niet geschikl tot liefde geven.* - Ik heb altijd zoovéél dat ik liefheb. Onder de menschen, onder de dieren, onder de planten! Ik kom altijd tijd te kort in het verzinnen van 't een of ander, wat ik voor hen kan of wil of moet doen. Maar weet gij wat **mij** heel dikwijls, juist door zulke quasi naar liefde-zoekende vrouwen wordt gezegd: ‘Hoe kan je dáár nu lust in vinden’; of: ‘Hoe hèb je 't er voor over zóóveel moeite te doen.’ Enz., enz.! Zie, die zóó weinig denken aan, en overhebben voor anderen, hoe kunnen die verwachten dat anderen aan hen liefde geven en voor hen iets doen? - Ik spreek opzettelijk van de *kleine* dingen, omdat tot de grootere liefdebewijzen meer zelfopoffering noodig is, dan velen onzer bezitten. Maar, zoo gij **die** grootere liefde werkelijk in U mocht voelen, dan is er zeer zeker méér dan genoeg voor U te vinden om liefde aan te geven: verwaarloosde kinderen, vacantie-kolonies, ziekenverpleging, enz., enz.!

Maar gij kunt niet van huis; schrijft gij! Goed, begin dan met de *kleine* dingen die gij *in* huis kunt doen, armenbezoek, lesgeven aan een of ander verwaarloosd kind; bovenal liefde betoonen jegens Uw huisgenooten! Zoo bereidt gij U voor tot een gróóter arbeidsveld dat U misschien nog later wacht.

Ik ‘preek’, nietwaar? En in gedachten zegt gij misschien: ‘Die freule Lohman heeft makkelijk praten!’ - Lieve Colijn, daarin is iets wáárs; dat zei ik U reeds in den beginne van mijn correspondentie. *Ik* heb 't *thans* in al die dingen van zulk vrouwenlot als 't Uwe heel makkelijk. Maar ik voel juist dáárom te meer ervoor mee, omdat *ik* geen oplossing kan zien in de moderne-vrouw-richting, die m.i. leidt tot bittere désillusieën, tot man-nadoen, tot dor egoïsme. -

Neen; ik geloof niet dat één zoon of dochter die een *goede* moeder bezat later van haar zal zeggen: Ze was ‘bekrompen,’ alleen omdat haar ontwikkeling wat minder ruim was dan de hedendaagsche. - Geloof mij ‘bekrompenheid’ heeft niets te maken met ‘ontwikkeling.’ Och, er zijn zoovele ‘ontwikkelde’ vrouwen juist tegenwoordig zoo droevig ‘bekrompen’...., van louter ‘ontwikkeling’!! Lees eens hoe Heine dacht over zijn moeder; lees *wie* Goethe's moeder was!! En zoo zou ik U zoovele voorbeelden kunnen noemen, van vrouwen, die, juist door hun huiselijke, vrouwlijke

eigenschappen, zich de innigste vereering afdwongen hunner toch zéér ontwikkelde zonen of mannen.

Ja, die eigenaardige opvatting die zeker soort Christenen heeft over 't Israëlitische volk, ken ik volkomen. Het geeft je van hen zoo'n gevoel alsof ze denken: 'Heer ik dank U dat ik niet ben gelijk deze' als je dergelijke farizeeën b.v. spreken hoort van 'die slechte Joden die onzen Heiland kruisigden' (net alsof zijzelf zulke brave-Hendriken zouden zijn geweest!....)

Maria D. - Ik begin met het slot van Uw brief. Tegen het college-loopen van meisjes heb ik namelijk, an und für sich, niets, als U dat kan geruststellen. Maar zulke dingen laten zich niet als afzonderlijke feiten bespreken. *Uit* het college-loopen *volgt* heel veel, waartegen ik *wel* heb; b.v. van huis-zijn als men thuis nóódig is, zich onvrouwlijke manieren en dito-praat aanwennen, zich slordig kleeden, veel te veel geloof hebben in 't bitter-béétje dat men léért, (want och, *alle* 'weten' is nog maar zoo heel weinig), enz., enz. Als gij college-loopt omdat gij uit maatschappelijken nood een betrekking moet zoeken, dàn geef ik U gróót gelijk. Maar, als gij 't doet 'omdat gij met zoovelen zusters zijt en U dus thuis verveelt,' och dan vind ik 't net even nuttig of onnuttig, als wanneer gij gaat flaneeren langs de winkels, of taartjes gaat eten! Alleen zijn de schaduwzijden in 't laatste geval weer anders, dan in 't éérste. Maar schaduwzijden heeft èlke uitspanning. En ik stel een college-loopende nietsdoenster zedelijk *niets* hooger, dan een wereldsch flirt-meisje!

Gij zegt dat gij tot de categorie behoort der meisjes die niet *behoeven* te werken voor hun brood; maar dat gij het *toch* wilt doen, omdat Uw ouders dat goedkeuren, en gij geen 'beuzelachtig' bestaan wilt leiden. Zie eens, lieve Maria, nu kom ik van 't algemeene, wat ik hierboven U schreef, tot Uzelf, in Uw bijzonder geval. - Als gij met de volle instemming Uwer ouders, uit bepaalde begeerte, en, omdat gij geen ander, 'beuzelachtig' bestaan wilt leiden, dezen weg van college-loopen en een betrekking kiezen inslaat, welnu dan spreekt het vanzelf dat *ik*, die U niet ken, mij daarmee niet zal bemoeien. Voor *Uw* geluk is die weg dan waarschijnlijk de beste. Maar dring niet op aan *anderen*, dat *Uw* bijzonder geval 'de' weg is voor iedereen. Want 'de' weg, die de natuur met het gewone vrouwmenschje vóór heeft, is m.i.: *van haar te maken een vrouw voor den man*, *en moeder van kinderen* (en daartoe is collegeloopen een heel ongeschikte opleiding; en de kookschool of huishoudschool een veel betere!)

Gij zegt dat **ik** *'t huiselijk geluk zoo hoog stel*, *en zoo'n banaal huwelijk dus niet zou willen. En daarin hebt gij gelijk. Maar*, omdat *ik* nu zoo ben als *ik* ben, volgt daaruit geenszins dat alle vrouwen zooveel *echte* huwelijksliefde nóódig achten voor hun huwelijksgeluk als ik. *De meerderheid hunner is als Durchschnitts-getrouwde-vrouw gelukkiger*, *tevredener*, *en minder zenuwziek*, *dan de Durchschnitts-ongetrouwde vrouw. En met den Durchschnitt moeten wij rekening houden*, *niet met mij*, *of met een ander die uitzondering is.* Wanneer 't nu dus voor den Durchschnitt gelukkiger is te trouwen, dan vind ik de tegenwoordige richting, die het aankomende jonge meisje letterlijk **wijs***maakt* dat ze als ongetrouwde man-vrouw 't gelukkigst zou zijn, die haar africht op een 'betrekking,' (als ze 't niet nóódig heeft), en daardoor de gelegenheid ontneemt om bekwaam te worden in huiselijke deugden, een *on*ding voor haarzelve èn voor de maatschappij; - *een richting die zich* wreekt *in zenuwziekte*, *verbittering*, *dèsillusie*, *overspanning tegen haar dertigste jaar en daarboven!* -

Uw vergelijking met de zonen des huizes gaat niet op. Juist omdat de man 't geld *verdient* in 't huishouden, dat de vrouw *verzorgt*, juist dáárom is er niets onbillijks in dat óók een rijk jongmensch léért voor een of ander vak. Een rijk jongmensch, die niets uitvoert, is een gruwel. Kom maar eens kijken naar 't Haagsche high-life! - Maar, wanneer een meisje niet *behoeft* te werken om den broode, dan vind ik 't al heel *on*nuttig dat zij anderen, die 't *wel* moeten, berooft van hun inkomen, door goedkoopere lessen te geven dan deze 't kunnen doen, of door mede te solliciteeren naar karig-bezoldigde betrekkingen, etc., etc.

Ik heb U mijn meening ronduit gezegd. - Ik herhaal, ik ken *U* niet; gij zijt misschien inderdaad een der uitzonderingen. Daarom spreek ik niet van *U* persoonlijk, maar in 't algemeen.

Dan: K. te W. - Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk schrijven, en deel U mede dat de uitgever inderdaad mijn portret wenscht te geven aan de Lelie-abonnés; zoodat daarmede aan Uw verlangen wordt voldaan, (nog in dezen Jaargang).

Cum Deo. 't Spijt mij erg dat ik Uw bezoek, of liever gezegd het plan daartoe, misliep. - Uit het feit dat mijn artikel over Chr:-Sport en Kwakzalverij door zoo veel *andere* Bladen is overgenomen, hebt gij wel kunnen zien dat de zucht om bij 'waarzegsters' te gaan inderdaad niet alléén in Parijs voorkomt.

Ik hoor graag eens bij gelegenheid van U, wat gij vindt van: 'Het heilige Weten.' Uw opinies zijn zoo zelfstandig. Daarvan houd ik. - Neen, ik vind 't heelemaal niet 'klein' in Uw geval, dat gij onder pseudoniem schrijft. In uw geval deed ik het zeker. Ik vind het alleen maar 'klein' onder pseudoniem anderen aan te vallen, of zoogenaamd 'moedige' dingen te zeggen; waarin, onder pseudoniem, volstrekt niets 'moedigs' is, maar juist lafheid. Lieve mevrouw, wat is *dat* een ware opmerking van U: '*Ach wat zou ik graag een* "*madeliefje*" *zijn. Dan had men niet altijd hinder ervan onbegrepen heen te gaan terwijl anderen ons voor zoo hoog en zelfvoldaan aanzien*, *en wij inwendig juist gevoeliger zijn dan de anderen.*' Neen, ik vind het niet 'aanmatigend' dat U 't gevoel hebt van mij te begrijpen. Dat gevoel heb *ik* van U ook, uit Uw brieven. Van daar dat ik b.v. dit bovenstaande zinnetje van U overnam. 'Lieve' menschen, (wat gij 'een madeliefje' noemt), hebben 't zoo heel gemakkelijk. Ze *lijken* 'lief', uit een gebrek aan diep gevoel; waardoor ze nooit in hartstochtelijke verontwaardiging *kunnen* geraken. De meeste 'lieve' menschen echter zijn op den keper beschouwd veel gróóter egoisten, dan menig oogenschijnlijk driftig of bij-de-hand mensch.

Gij maakt mij nieuwsgierig, door te zeggen dat gij 'zooveel hebt te schrijven'.... op een carte de correspondance. - Ja 'Zwaardlelie' was zoo'n kwaad idee niet. Maar *ik* vind den héélen naam léélijk! Wel neen, van kwalijknemen over die onschuldige opmerking ('feuilletonlectuur') is geen questie. - Behalve van U, ontvang ik van nog meer R.K. 't bericht dat, volgens hen, een zoo jong kindje *steeds* naar den hemel gaat. Nu, *ik* ben grootgebracht bij een andere leer; en ik herinner mij nog steeds een zekeren winter toen een familielid bij mijn broer en mij de ouderzorg waarnam, terwijl mijn ouders in het buitenland vertoefden. Dat was een vreeselijke winter; want, hoewel zij 't goed meende, maakte zij mij voortdurend bang voor mijzelve door haar hel- en hemelverhalen!! - Ik kon maar niet goed genoeg-wezen naar mijn eigen kinder-fantasie. (Kinderen beoordeelen zich zelf zoo rechtvaardig). 'En dus zou ik zeker naar de hel gaan als ik ineens stierf....' Zóó martelen zulke domme volwassenen soms uit 'goedheid' kinderhersenen....

Aman. - - 'Waarom **gij** zoolang moest wachten?' Ja, eigenlijk ligt daarin een compliment voor U. Ik dacht: 'Aman ken ik nu al als een verstandige, beredeneerde vrouw, die wèl weet dat ik een massa te doen heb, en heel veel brieven moet beantwoorden, etc. etc.! Aman zal dus wel geduld hebben....!' Eigenlijk vermoedde ik óók niet dat Aman zoo'n 'dorst' had naar 'lafenis' van *mijn* hand; omdat ze mijn drankjes eens een paar keeren heel bitter vond, en mij, toen verontwaardigd háár receptjes wou opdringen....

En daar komt nu gisteravond Uw zoo aardige brief, waaruit ik weer zag, wat ik van 't begin af gevoeld en U al meer geschreven heb: Wij zijn *verwante* zielen; en

dáárdoor komt het misschien juist dat wij nu en dan 't zoo met elkaar te kwaad kregen. Uw eigen uitlegging in dat opzicht kan ik heelenal návoelen. Mij gaat het zelf ook zoo. Als ik van iemand véél houd, kan *ik* ook geen vlekje op hem of haar zien, zonder er intens onder te lijden. Maar, voor de betrokken persoon is zoo'n liefde toch eigenlijk te vééleischend! Hij of zij kan toch immers niet *volmaakt* zijn. En bovendien: *wij* ook kunnen ons vergissen, en aanzien voor een *vlekje* wat eigenlijk nog geen vlekje *is*, als we maar *alles* ervan afwisten!

Nu lees ik Uw éérsten brief weer eens over, en ontmoet daarin Uw verhaal van dien dominee, die U al 'verweten' heeft, dat gij 'op mij gelijkt' - Gij ziet dus wel dat ik mij daarin niet vergiste. Het spijt mij wel voor Uw vriend, den bewusten dominee, dat gij U schuldig hebt gemaakt aan een zòo misdadig iets van 'van mij te houden,' en ik kan mij voorstellen dat hij, van zijn standpunt, zijn explicatie: 'gij gelijkt op haar,' een krasse bestraffing vond! - Wat zal ik er aan doen? - Als ik onder 's mans gehoor kom, leer ik mij misschien 'beteren,' en word nog: wie weet hoè 'lief.' -

Maar nu, zonder gekheid: Ik ben heusch bang dat gij door dat lange wachten méér hebt tegemoet gezien, dan ik van plan ben U te geven. Ik had U in hoofdzaak alleen te *danken* voor Uw brief van 24 April, omdat die mij zooveel *genoegen* deed na al het vroegere. En dan heb ik Uw opmerking daarin te beantwoorden, als zou het onbillijk zijn het den Christenen kwalijk te nemen, wanneer hun handelingen niet altijd christelijk zijn 'omdat ik niet weet hoeveel strijd er aan vooraf gaat inwendig.' - Gij schrijft dit, naar aanleiding mijner woorden: 'Ik wil mij niet naar Christus noemen als ik niet handel naar zijn voorschriften.' - Maar die zin van mij hebt gij *verkeerd begrepen.* - De struikelingen en zonden van christenen-, ieder-voor-zich, hebben zij-zelf-alleen te verantwoorden. Ik bemoei mij niet met *personen*, maar met de christenmaatschappij, de christen-wereld, *als gehéél genomen.* En dan zie ik rondom mij dat de *zoogenaamd*-christelijke staat, en de *zoogenaamd*-christelijke wereld-orde niets meer geméén heeft met de leer van den Christus, naar wien 'het' Christendom zich *durft* noemen. Daarom vind ik het leugen en huichelarij te spreken van een 'christelijke regeering,' en van een 'christen-maatschappij.' De personen-zelf laat ik buiten beoordeeling. Een iegelijk zij in zijn eigen geweten verantwoord. Maar *ik* voor mij vind het onzinnig mij-zelve een 'Christen' te noemen, wanneer de basis van *mijn* geheele leven niet is die van het leven van Christus-zelf (volgens den Bijbel.)

Neen: zelfmoord is inderdaad m.i. niet altijd: '*laf.*' - M.i. is dat weer een dier talrijke leugentjes, die de menschen hebben uitgevonden om zichzelf wat wijs te maken! Als ik b.v. een ongeneeslijke, voor anderen afzichtelijke kwaal heb, die mij doemt vreemde, b.v. gehuurde verpleging, tot last te wezen, dan **durf** ik mij misschien niet eigenhandig verlossen van al die ellende. Maar, inplaats van dat ronduit te bekennen, klinkt het immers véél prachtiger, als ik dan uitschreeuw dat juist mijn zelfmoord in zoo'n geval 'laf' zou zijn, en ik dus blijf leven, *niet* uit angst voor den dood, maar uit 'heldenmoed'! - Of wel, als ik schande heb gebracht over mijn gezin, zoodat ik eigenlijk 't beste deed hen van mijn tegenwoordigheid te verlossen door den dood, dan klinkt het veel waardiger te verzekeren, dat zelfmoord 'laf' is, en mijn vrouw en kinderen te laten zwoegen om mij er nog bij te onderhouden, inplaats van éérlijk te verklaren: Ik **durf** niet de hand aan mijzelve slaan - - Voor geloovige menschen wordt de zaak *anders.* Wie eenmaal vast gelóólt dat God ons hier op aarde een bepáálden levensduur aanwijst, die mag natuurlijk niet eigenhandig dien levensduur verkorten. - Wat mij betreft, ik acht zelfmoord geoorloofd; maar alleen dan wanneer wij er onzen naasten géén verdriet meer door doen. Zoolang er nog menschen zijn die mij zóó liefhebben, dat ik door een vrijwilligen dood hen diep

grief, en hun leven verwoest, zoolang mag ik, onder geen omstandigheden, mijn eigen wil boven hun geluk stellen. Maar ik acht het de *hóógste* onderlinge liefde wanneer die menschen, terwille van mij, hun verlangen om mij van den dood terug te houden zouden kunnen ter zij zetten; m.a.w. wanneer de zelfmoord geschieden kan met onderling goedvinden, (b.v. in geval eener pijnlijke of afschuwelijke, ongeneeslijke ziekte). Juist dáárom frappeerde ook mij, evenals U, de mooie opvatting van Klein-Broertje van Gustaaf af Geyerstam; waarin de moeder, na den dood van haar kind, vrijuit bespreekt met haar man: de zelfmoordgedachte; en hij haar, ondanks, neen juist dóór zijn groote liefde tot haar, vrij laat om heen te gaan. -

Dat een *vroegere* generatie door 'plichtbesef' werd

weerhouden zich van kant te maken, geloof ik zéér zeker. Maar plichtbesef berust dikwijls op onjuiste opvattingen. En dat het b.v. van ‘plichtbesef’ getuigt, als men o.a. geheel alleen is overgebleven, en met een jammerlijke kwaal voortsukkelt, in een ziekeninrichting of ziekenhuis, tot last, dikwijls tot onkosten van anderen, dat wil er bij mij niet in! Wel begrijp ik de opvatting van Uw vriend, den Pastoor, van *zijn* R.K. standpunt.

- - Nu zie ik vóór mij Uw tweeden brief. En ik voel mij dankbaar, en een béétje beschaamd! Dankbaar om wat gij schrijft; en wat ik zoo weinig, juist van *U*, had gedacht of kunnen vermoeden ten mijnen opzichte; en een beetje beschaamd omdat ik bang ben dat ik zóóveel vriendelijke woorden niet geheel verdien. - Ik geloof niet dat ik op den inhoud van dien Uw laatsten brief, laatste bladzijde, veel zal ingaan. Hij is daarvoor te teer en te intiem. Door *die* bladzijde voelde ik 't méést dat wij verwant zijn; want *Uw* gevoel voor die U lief zijn en 't mijne stemmen gehéél overeen. Wilt gij mij eens schrijven of er inderdaad iets in mijn antwoord geweest is, dat Uw ziel aanraakte zooals gij 't hebt gehoopt? - -

De bewuste zending wil ik heel graag voor de Lelie gebruiken. -

T. te Amsterdam. - Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik geloof eigenlijk dat gij en ik elkaar misverstonden, en wij 't niet oneens zijn in den grond; want gij redeneert over den slechten rechtstoestand der vrouw in een ongelukkig huwelijk. En dáárin geef ik U in hoofdzaak gelijk. Uw stelling is: ‘Kunnen die voorvechtsters der vrouwenbeweging niet, als gevolg harer teleurstelling in het huwelijk, zich in de vrouwenbeweging geworpen hebben?’ - O, ja zeker! Maar dáárin zit 'm juist het gevváár. Want, omdat er hier en daar een vrouw, met of zonder eigen schuld, ongelukkig-getrouwd is, mag zij daarom nog niet gaan zeggen: ‘Het’ huwelijk is een désillusieerende zaak, die men aan ‘het’ jonge meisje moet ontraden. *Voor de meesten is het huwelijk beter voorbehoedmiddel tegen zenuwziekte en désillusie dan het moderne-vrouw-spelen!* En daarenboven voldoet zij gewoonlijk in 't éérste geval daarmee aan haar natuurbestemming van voortbrengen; terwijl het láátste tegennàtuurlijk blijft. (Ik bedoel; het steriel-zijn.)

Met U geloof ik, dat er voor de gehuwde vrouw aan de wetten veel ontbreekt; of 't veranderen der wet echter doenlijk is, betwijfelen er méér dan ik. Wetten blijven, zooals alles, onder alle omstandigheden onvolmaakte dingen. - Op één ding moet ik tegenover U nog eens opnieuw den nadruk leggen: Ik maak een beslist verschil tusschen de feministe die, door den nooddwang van zelf-onderhoud, werkt voor haar dagelijksch brood, en de feministe-leegloopster, kunstdoenster, of quasi-geleerde-vrouw, voor wie óók haar feminisme maar spielerei, modezucht is, en niets anders. De éérste *moet* min of meer feministe worden, door de omstandigheden ertoe gedwongen; de tweede behoeft het niet te wezen, en doet er aan méde, alleen ‘omdat ze wat te doen wil hebben.’ -

Nellie H. - ‘Ik ben zoo benieuwd te hooren wat U van “Geloof” zegt.’ - Dezen zin copieer ik letterlijk uit Uw brief, omdat ik heelemaal niet kan nagaan welk: ‘Geloof’ gij bedoelt. Een boek, een opstel, een stuk? Ik weet niet waarop Uw vraag slaat, en houd mij voor toelichting aanbevolen. - Ik geloof niet dat mej: N. zich ‘socialiste’ noemt. In elk geval kan ik mij best begrijpen dat men van iemands persoon zóóveel houdt, dat men hem of haar een ‘richting’ kwijtscheldt, die men in àndere personen

een ‘gruwel’ vindt. Dat is een algemeen-menschelijk iets. - Mijn portret komt te zijner tijd in de Lelie. Uw denkbeelden over ‘vrije-liefde’ deel ik; maar óók Uw andere opmerking beäam ik, dat een vrij-huwelijk onbestaanbaar is in ònze maatschappij. - De meerderheid van 't menschdom heeft m.i. den wettelijken band nóódig, en zou anders vervallen tot grove onzedelijkheid. De oppervlakkige tendenzvoorstelling in Zola's Travail is onzinnig van onwaarheid! Ja, wat gij wel eens hebt hooren zeggen: dat een huwelijk de veiligheids-voorwaarde is om niet na een tijdje in den steek te worden gelaten door den man, is een fraaie theorie die *ik* ook menigmaal hoorde verkondigen! Maar gij kunt er gerust zeker van zijn, dat heel veel vrouwen en heel veel mannen, beide, over liefde en huwelijk heel weinig ‘hoog’ denken. De ‘hoogdenkende’ menschen zijn uitzonderingen, juist óók op dat speciale punt. En liefde, verliefdheid, zinnelijkheid, en begeerte zijn zoovele woorden die, op bedroevende wijze, worden verward en vermengd tot één onsmakelijk geknoei. - Gij ziet dat gij niet eens heel lang hebt behoeven te wachten op antwoord. -

Mevr: J.v.M. geb. G. te V. - Dank zeer voor Uw vriendelijk schrijven. Veel genoegen in Parijs! En beterschap met Uw gezondheid! - Lieve mevrouw, de drukproeven gaan door de hand van den corrector. Als gij zelf ze wilt nazien, schrijft 't mij dan maar; dan zend ik ze *U* voortaan. - Dank voor al Uw lieve woorden. Dus, tot in September!

Vraag: Aan **Barthold** en aan **N.N. te G.** Zijn Uw brieven voor mij persoonlijk bestemd, of voor de rubriek: Ingezonden stukken? Ik vind Uw toelichtingen over machineschrift, (naar aanleiding van Cath: Eck's Hoofdartikel,) van algemeen belang; en ik stel U voor ze te mogen afdrukken voorzoover ze zich daartoe leenen. Ik wacht daarop Uw nader bericht. Uw brieven beantwoord ik voor het overige later *in* de correspondentie. - -

Joop. Hartelijk dank voor de phot: - Volgende Lelie verdere beantwoording van Uw brieven. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overgebleven correspondentie.

Eius. - Barthold. - Moedertje. - Mevr: E.W. te B. op B. - J.B.N. te S. - Bets C. te H. - Joop. - G.W.E. te Z. - Abonnée. - Hettie. - Henri v. W. - Annie W. te H. - N.N. te G. - Gerrie. - Bonaventura. - H.H. te S. - Climatis - Huisvrouw. - Frada. - Greta. - Iris. - Erika. - Mevr: L^{d}. te A. - Jeanne B.W. - Willy. - Joke. - Ingeborg. - Jan. - N°. 114. - Armida. - K.S. te R. - C.C. - Jomana. - Anna te Hilversum. - Mevr: C.T. geb. G. te B. - Nannie van Wehl. - Clara te Frankfurt. - J.L. te A., en de nagekomene die niet afzonderlijk worden vermeld.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen.

Den inzender van het bijzonder-aardige versje (postmerk Haarlem) verzoek ik *mij* zijn naam te willen noemen. Ik zou het versje gaarne afdrukken, maar, uit principe, moet *ik* den naam weten. Ik dank hem in elk geval zeer.

C.C. Uw stukjes komen denkelijk in het a.s. nommer.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Kan iemand mij ook helpen aan N°. 3, 4, 7 en 16 Holl. Lelie, 16de Jaargang.
Adres: Uitgever van dit blad.

Ingekomen antwoorden.

Antwoord Vragenbus. (vorig nommer omtrent een geschikt pension in Parijs.)
Ik nam de vrijheid de briefkaart der dame aan mij mede af te drukken, veronderstellend dat zij, indien de vraagster dit zou wenschen, zeker haar naam wel aan deze zal willen opgeven ter nadere correspondentie.
Der schrijfster, ook *mijn* vriendelijken dank voor haar briefkaart en genomen moeite.

ARNHEM, 24 Juli.

Lieve freule. Ik zend u per zelfde post adreskaarten van een zeer geschikt pension te Parijs, waarover ik gaarne nadere inlichtingen wil geven. Het is echter niet uitsluitend voor dames, - ik trof er tenminste dezen winter o.a. twee Grieksche dokters, die aan een der ziekenhuizen een cursus volgden. (Dit ter voorkoming van vergissingen, waarvoor de persoon, die het adres gaf gewoonlijk aansprakelijk wordt gesteld). Een ander, zeer gerecommandeerd pension moet zijn Mm. Felicie 2 Rue Montesquieu à 7 frs.; ik ken dat evenwel niet bij ondervinding, maar het heeft voor een kort verblijf wel de ligging voor.

Mocht een 'hij of een zij' door een der beide adressen geholpen kunnen worden, dan zal mij dat zeer verheugen.

Met vriendelijke groeten
(volgt adres)

Maison de Famille, Fondêe en 1885 par Mme Gardès, institutrice diplomée: Paris 92, Rue de la Pompe, 92 - (près le bois de Boulogne). Chambres confortables - 1er étage, Salle de Bains. Leçons de Français comprises dans la Pension. Recommandée spécialement aux Jeunes Ètrangers. Prix modérés. Téléphone 686-37. Saint-Aubin. 88. r. de la Pompe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

'**Hartelijk dank,** aan Mevr. v. WILLIS en Freule CALCOEN, ('s-Gravenhage) voor de gezonden boeken.'

(197)
'CLIMATIS.'

t.o. 81

5 Augustus 1903.
17de Jaargang.
No. 6.

TOP NAEFF

Bericht over de Handelwijze van de zich noemende Marie Marx-Koning. (Mevrouw Marie Metz).

In het belang van Mevrouw Marie Metz, zich als letterkundige noemend naar den naam van den van haar gescheiden echtgenoot: Marx (Marx; geb. Koning), in het *welbegrepen belang dezer dame zelve*, had ik gaarne in het openbaar verzwegen de reden, wáárom de Redactie der Holl: Lelie alle relatie met haar **moest** afbreken. - -

Ik liet haar daarom, (daar ik-zelve particulier reeds niets meer met haar wilde te maken hebben), door mijn particuliere secretaresse aanschrijven, dat haar brief,

waarin zij tracht *de eerlijkheid en onafhankelijkheid der Redactie van de Holl: Lelie in haar persoonlijk voordeel aan te wenden*, bewaard is bij de Red:-stukken.

Die waarschuwing hielp niet. Mevr: Metz, zich noemend Marx-Koning, heeft goedgevonden zelve het stilzwijgen te verbreken door couranten-geschrijf.*)

Daarom deel ik thans openlijk mede, dat ik van mevrouw Metz (zich noemend Marx-Koning) dezer dagen een zeer opgewonden brief ontving, waarin zij mij in zeer hartstochtelijke termen dringend verzocht haar **'overgevoeligheid'** te sparen†) op het chapiter van: van-den-man-wegloopen, de kinderen in den steek laten, enz., enz. De brief bevatte overigens één lange zelfverdediging van haar eigen handelwijze op zulke punten (waarmede ik mij niet in- laat, daar ik noch mevr: Metz, noch haar éérsten, noch haar tweeden echtgenoot, noch haar particuliere omstandigheden ken).

- En het particuliere leven dezer dame, die ik alleen als *schrijfster* bewonder, mij ook niet aangaat of interesseert.

Verder werd mij in dien brief verzocht een vriendin van mevr: Metz 'vaste medewerking' aan de Holl: Lelie te verzekeren 'omdat zij anders finantieel te gronde zou gaan.'

Deze brief, eindigend 'Uw toegenegen Marie,' werd door mij zeer vriendelijk, maar beslist-*weigerend* beantwoord, met de mededeeling dat - *'mijn kracht ligt in mijn eerlijkheid en onafhankelijkheid*;' - *dat ik daarom*, *ook voor de particuliere 'overgevoeligheid' der van haar eersten man gescheiden-echtgenoote Metz*, *zich naar dien man toch noemende Marx-Koning geen uitzondering kan maken waar het geldt mijn meening te zeggen*, - *dat die meening haar*, *als zij onschuldig is*, *niet kan hinderen*, - eindelijk dat ik op haar liefdes-beschouwingen niet wenschte in te gaan, daar mij uit vroegere particuliere corr: met haar reeds gebleken was, hoe zij en ik als **vrouw** zeer verschillende opvattingen hebben, van liefde, gevoel, huwelijk, enz.

Op het tweede punt antwoordde ik haar, - dat ik de bedoelde dame geen 'vaste medewerking' kon beloven óm mevr: Metz, zich noemend Marx-Koning, pleizier te doen, aangezien ik alleen werk mag accepteeren dat **goed** is; en niet uit zoogenaamd 'medelijden' met iemands finantieelen nood.

Dit quasi-medelijden, ten pleziere van mevrouw Metz, zich noemend Marx-Koning, zou namelijk een bedrog worden tegenover den uitgever der Holl: Lelie, die, als honorarium-betaler, dan eigenlijk het medelijden **betaalt** waarvan mevr: Metz, zich noemend Marx-Koning, goedkoop mooi-weer speelt tegenover haar vriendin. -

... Omgaand volgde op dit mijn epistel een tweede opgewonden schrijven van mevrouw Metz, zich noemend Marx-Koning, waarin o.a. de volgende zin mij onmiddellijk deed besluiten alle particuliere correspondentie af te breken:

'*Mijn werk wordt gelijk-op gehonoreerd met die* "*baarmoederlektuur-maaksters*"...'

Ik vond dezen zin over haar werk, in verband met den verderen inhoud van dien brief over haar persoon als vrouw, van zoo weinig fijngevoeligen aard, dat ik haar maar liefst ziels- of zenuw-ziek geloofde, *en niet meer antwoordde.*

Daarop, weer den volgenden dag, ontving ik nog een derde schrijven, waarin ik plotseling werd overstelpt met booze uitvallen.

Ik beantwoordde ook dien brief *niet*, maar liet mevr:

*) (Zie ingez: stukje van haar in het Vaderland van Donderdagmiddag j.l.)

†) Naar aanleiding van ontvangen 'Argussen.'

Metz, zich noemend Marx-Koning, meedeelen, door mijn particuliere secretaresse, dat haar eerste schrijven (waarover ik hierboven uitvoeriger sprak) natuurlijk is bewáárd bij de Redactie-stukken; als **bewijs** harer handelwijze.

Het spijt mij, in 't belang der gescheiden vrouw Marx-Koning, thans mevrouw Metz, dat zij, inplaats van op mijn waarschuwing door mijn part: Secr: acht te slaan, den volgenden dag onmiddellijk door het schrijven van courantenberichten mij *genoodzaakt* heeft het stilzwijgen over haar doen te verbreken, *dat ik gaarne zou hebben bewaard terwille van haarzelve.*

Waar zij echter de Holl: Lelie zou schaden, indien ik *thans* zweeg op haar onjuiste voorstelling, moet ik als redactrice van dat Blad de geheele zaak blootleggen in 't belang van uitgever en abonnés.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Top Naeff door Frans Netscher.

De verschijning van Mej. Top Naeff in onze letterkunde heeft wel iets van een toeval, van een *blij* toeval gehad.

We weten wel niet of 't precies zoo gegaan is, maar 't zou toch zoo kúnnen hebben plaats gehad, de mogelijkheid is er, en 't heeft er ook zoo den uiterlijken schijn van - haar apparitie in onze literatuur kan zich aldus hebben toegedragen:

Mej. Naeff was van school af en 't heele leven stond wijd voor haar open.

En in die beschikking over veel vrijen tijd wilde zij iets doen. Maar wat?

Toen besloot ze eens te probeeren, om hetgeen zij in de jaren die nog heel kort achter haar lagen, om hetgeen zij in haar schooljaren gezien, beleefd en meegemaakt had, op het papier te brengen.

Nu is het een regel met zeer weinig uitzonderingen, dat de meeste jonge dames, die gaan beproeven om ‘ook eens iets te schrijven’ beginnen met novelletjes van de gedrochtelijkste onnatuur: - meestal liefdesgeschiedenisjes, die al of niet gelukkig afloopen, of huwelijken, waarin de menschen al of niet bij elkander passen. En al die menschen praten dan mal, handelen mal, komen in de meest onmogelijke levensomstandigheden en knopen met hun praten en handelen de flauwste levensdramaatjes in elkaar. En wat die novelletjes en schetsen, of hoe die dinsigheidjes verder mogen heeten, bovendien nog karakteriseert, is dat de jonge dames die ze geschreven hebben, descripties van toestanden en analyses van gevoelens geven, welke hen uit eigen ervaring of meeleving totaal onbekend zijn. Dit niet ervarene, dit niet-gewetene, dit niet-meegeleefde is juist datgene wat de jeugdige, vrouwelijke scribenten het meest onweerstaanbaar aantrekt, en is oorzaak der hypothetische levensmisvormingen, die zij als levensrealiteit in hun geschrijf aan den man trachten te brengen. Deze jonge schrijfdames reiken gemeenlijk boven hun macht.

Maar bij Mej. Top Naeff heeft juist iets ànders plaats gehad.

Wat oudere meisjes van haar leeftijd en van haar maatschappelijken stand niet meer aantrok, heeft haar daarentegen tot schrijven bewogen.

Een zich bij haast alle jonge dames van hare omstandigheden voordoend verschijnsel is, dat zij na het verlaten van school of kostschool, liefst zoo weinig mogelijk meer van die jaren wenschen te hooren. Ze zijn dan geen ‘schoolmeisjes’ meer, maar ‘jonge dames,’ en aan hun nieuwe levenspositie voelen ze zich verplicht, om zich aan ‘hoogere’ gevoelens te wijden en haar ‘kinderachtigheden’ die nu voortaan in het verleden liggen, zoo spoedig mogelijk te vergeten.

Mej. Top Naeff daarentegen heeft datgene uit haar leven, waarover oudere jongedames de spons halen, weder opgewekt tot een herlevend bestaan door middel van de kunst.

En haar poging, om dat leven der meisjes van de hoogste klassen der scholen en van de nieuwelingen op de buitenlandsche kostscholen - van de meisjes van 16 en 17 jaar, van de ‘bakvischjes’ - in litterairen vorm weer te geven, is volkomen geslaagd.

Haar eerste boek al - haar ‘*Schoolidillen*’ - sloeg onmiddellijk in.

Het pakte; spoedig was het uitverkocht; een tweede editie ging ter perse; ook deze vond weldra haar weg tot het publiek; en, o wonder voor een pas beginnend auteur, 't werd zelfs noodig voor een derden druk te zorgen.

Nu heeft men in de kringen van eenige kritici het sukces van dit ‘meisjesboek’ willen verklaren uit de ‘pedagogische’ waarde van zijn inhoud: - omdat het door de analyse, welke het van de karakters van verschillende schoolmeisjes gegeven heeft, het licht heeft doen vallen op het verkeerde van een opvoedingssysteem van klassikaal onderwijs, hetwelk alle leerlingen volgens eenzelfde methode te behandelen wenscht en dus geen rekening kan houden met de verschillende

individualiteit, en leiden *moet* tot onbillijke behandeling van karakters en tot misvorming van individualiteiten.

Déze verdienste van het boek zou ons echter geen aanleiding kunnen geven er hier over te spreken; de beoordeeling zou dan eerder in een tijdschrift voor pedagogie thuis behooren. Maar bovendien gelooven we, dat Mej. Naeff bij het schrijven van haar 'Schoolydillen' evenmin aan een leerstellig doel gedacht heeft als een poes aan Staatspensioneering. Ze kán het niet anders geschreven hebben dan omdat het onderwerp bloot en alleen als zóódanig haar aantrok, omdat zij het lief had en er juist dóór die liefde iets in wist te leggen, waaraan het een bizondere bekoring ontleende.

Want evenmin kan het sukces van dit boek verklaard worden uit zijn verdiensten als werk van 'woordkunst', want die zou men er vergeefs in zoeken. Het is geschreven in een Hollandsch, dat door iedereen bereikt kan worden: het is de taal der zuivere grammaire, gebruikt door iemand, die hare regels en voorschriften goed kent, en ook niet gezocht heeft naar nieuwe zinswendingen, eigen woordsmedingen of bizondere konstrukties, om de zeer voor de hand liggende reden, dat zij die niet noodig had en het met het algemeen en dagelijksch taalgebruik zeer goed af kon.

Hoe eenvoudiger die taal was, hoe beter ze aan haar doel beantwoordde. En dat doel was eenvoud. Vandaar dat ze niets aan de taal, gelijk die algemeen gebruikt wordt, behoefde te veranderen en slechts uit den grammatikalen voorraad van woorden, zinnen en konstrukties had te grijpen, om te vinden wat ze noodig had.

Hiermee komen we ook ineens aan de kern van den opgang, dien haar boek maakte.

Zou men dien willen analyseeren in zijn samenstellende deelen - want ook *dit* sukces is niet veroorzaakt door één enkele eigenschap maar moet dat met anderen deelen - dan zou men de *eenvoud*, de *zuiverheid van sentiment* en het *realisme in personen en situaties* als zoodanig moeten aanduiden.

Dit boek, dat niet alleen in de lezende kringen der zoogenaamde 'bakvischjes', maar ook onder oudere lieden van beiderlei kunne een buitengewonen opgang heeft gemaakt, heeft de onwaarheid bewezen van de stelling, dat tegenwoordig alleen nog een litterair sukces mogelijk zou zijn, indien de auteur den verwenden, gepeperden, hyperesthetischen smaak van het publiek weet te bevredigen door middel van het nog 'nicht sohn Dagewesene'.

Mej. Top Naeff heeft doen zien, dat de 'Eenvoud' 'an und für sich' met even groote kracht de bewondering der massa in beweging kan brengen als het gemartyriseerde verbeeldingsvermogen van den hyper-fantast.

Maar die eenvoud moet dan ook heel rein zijn; hij moet dan uit het wezen van den auteur opwellen, gelijk het water van een boschbeek uit den grond opborrelt, helder tot op den bodem. Eenvoud, *niets* dan eenvoud, zoo uit de schrijfster - dàt is de bekoring geweest, die van haar eerste boek is uitgestraald.

Daarbij kwam echter de tweede eigenschap, welke de eerste in haar werking ondersteunde, nl. de zuiverheid van het sentiment.

Het onderwerp dat zij behandelde, zoowel in haar '*Schoolidyllen*,' als in haar tweede boek, de '*Tweelingen*,' waarin het leven der jonge meisjes op school, hun onderlingen omgang, hun verliefdheidjes en verdrietelijkheden behandeld en beschreven worden, leent er zich gemakkelijk toe, om in sentimentaliteit te vervallen; één tikje te veel gevoel, een éven aandikken van een sentiment, en zulk werk slaat over tot overgevoeligheid met haar nasleep van huilerige uitingen. Voor een schrijfster - en vooral voor eene pas beginnende - is 't dan ook een heelen durf een dergelijk

onderwerp bij den kop te nemen. Aan den eenen kant dreigt de kinderachtigheid van een jongemeisjes-verhaaltje, waarin een dergelijk boek ook zeer licht vervallen kan, en aan den anderen kant strekt de sentimentaliteit haar armen uit, om de schrijfster op te vangen. En op dit smalle pad, dat tusschen deze twee gevaren doorloopt, moet de schrijfster overeind worden gehouden door de zuiverheid van haar sentiment.

En dàt is Mej. Top Naeff uitmuntend gelukt. Ze is in haar twee boeken over het schoolen meisjesleven prachtig in équilibre gebleven.

Om goed te kunnen beoordeelen hoe zij daarin geslaagd is, moet men eens letten op haar Jet in de '*Schoolidyllen*' en op haar Non uit de '*Tweelingen*'. Dit zijn meisjes van hetzelfde karakter - haar lievelingstype blijkbaar. Het zijn meisjes, die op school niet tot de vlugste leerlingen behooren; in de klasse zitten ze gewoonlijk achteraan; ze hebben een wilde, lastige, opbruisende natuur; bij tijden driftig en brutaal. Maar het fond

van hun karakter is een groote zin voor rechtvaardigheid, voor eerlijkheid en oprechtheid. Hun wildheid en opbruisendheid is dan ook schuld, dat beiden de school moeten verlaten. En tóch zijn ze gezien en bemind bij haar medescholieren en vriendinnen, ja, zelfs dragen de onderwijzeressen, welken zij 't zoo lastig maken, haar toch eigenlijk geen kwaad hart toe.

Ze zijn dus eenigermate de ‘heldinnen’ uit de boeken. En tóch, niettegenstaande er gevaar was deze figuren te veel aan te dikken en in overdrijving te vervallen, is 't haar gelukt zich daarvan te onthouden en den vasten grond der werkelijkheid onder de voeten te houden. En dit bewijst, dat zij haar sentiment heeft weten zuiver te bewaren.

Maar er is nog méér.

Het toeval (of de opzet?) wil, dat 't deze twee sympathieke meisjes erg tegenloopt in het leven. De wilde, ondeugende, maar eerlijke en oprechte Jet zal eindelijk een levensdroom in vervulling zien komen: haar aanleg voor muziek is ontdekt en erkend; zij gaat naar de muziekschool en zal tot zangeres opgeleid worden. Tegelijkertijd echter zal haar eenige broer, Huug, de zeeofficier - want zij is van haar jeugd af wees en door een ongevoeligen oom en tante grootgebracht - van een driejarige reis terugkeeren. Ze is dan ook dolblij. Er zijn reeds allerlei plannen gemaakt: Huug zal haar meenemen op een reisje naar Engeland.... Maar deze heerlijke droom zal voor haar niet verwezenlijkt worden: ze is niet sterk van gestel, een weinig teringachtig, vat kou en de gevolgen blijven niet uit. Een longaandoening brengt haar op het ziekbed en ze sterft, kort nadat zij haar eerste muzikaal sukcesje behaald heeft en nadat Huug is teruggekomen.

Maar ook Non loopt het evenmin in het leven mee. Zij is eveneens een wees, die echter door een lieven grootvader en een nare tante wordt opgevoed. En juist als alles goed gaat en ze in Brussel op kostschool is, van waaruit zij met de vakantie bij een vriendin in het buitenland zal gaan logeeren, sterft grootvader plotseling en krijgt haar leven een heel andere wending: ze moet van kostschool terugkomen; van het buitenlandsche reisje komt natuurlijk niets meer; en om financieele redenen komt er aan haar jongedames-leventje een einde, en moet ze in een positie bij een oude dame gaan als juffrouw van gezelschap.

Welk een gereede aanleiding had Mej. Top Naeff niet kunnen vinden, om het medegevoel voor haar heldinnen op te wekken door op het klavier der sentimentaliteit te tokkelen. Maar nu is het aardig te zien, hoe zij door doodeenvoudig en doodzuiver het sentiment der situaties te geven, zonder eenige opgeschroefdheid en zonder eenig huilerig effektbejag, aan deze twee boeken een gevoelig slot heeft geschonken, dat wérkelijk aangrijpt. Het sterfbed van Jet in de ‘Schoolidyllen’ behoort o.i. zeker tot de knapste stukjes sentiment, die in den laatsten tijd door onze jongere auteurs aan onze literatuur geschonken zijn. Het is een aandoenlijkheid van een edel en zuiver gehalte.

En we herhalen 't, dat die zuiverheid van sentiment, welke zich bij deze schrijfster omzet in aandoenlijkheid over jonge menschenleed, de er bovenop liggende attraktie is van Top Naeff's kunst: een bekoring, die oud en jong tot haar werk brengt.

Maar we komen nu vanzelf tot de derde samenstellende oorzaak van haar sukces. En deze is een natuurlijk uitvloeisel van de tweede. Want om zuiver van sentiment te wezen, moet men in de allereerste plaats wáár zijn. Zuiverheid kan niet voortkomen uit een bron, die verontreinigd is door de bijmengselen der leugenfantasie. En Mej.

Naeff is dan ook een realiste, doordat de personen en de situaties in haar boeken ontleend zijn aan de werkelijkheid van het 'heuschige' leven. Haar jongens en meisjes zijn geen fantasie-kinderen, die in allerlei fantasie-situaties geplaatst worden, om ze gefantaseerde toestanden en gevoelens te doen doormaken. Ze zijn met handen-vol zoo uit het waarachtige leven opgeschept en overeind gezet in haar boeken, waarin zij door haar scheppings- en uitbeeldingsvermogen aan het bewegen en handelen zijn gegaan, de boeken vullend met hun lach en hun grootklein verdriet. En juist doordat ze zoo vlak tegen ons aan staan en we het realisme, zélfs in hun boekenleven, voelen, kunnen we ons zoo gemakkelijk met hun, en met de kunst, die de schrijfster van en uit ze gemaakt heeft, vereenzelvigen, voelen we die zoo dichtbij en nemen we ze in haar volle bekoring in ons op.

Maar toen deze twee boeken uit waren, deed zich een nieuwe vraag voor.

'Wat nu?' zoo wilde men weten.

In haar *'Schoolidyllen'* en haar *'Twee-*

lingen' had zij personen en toestanden beschreven, die binnen haar eigen waarnemingskring hadden gelegen, wier leven zij mogelijk zelf ook had meegeleefd en waarvan zij het realisme onwillekeurig, voortlevende, in zich had opgenomen. Het Leven had haar zélf de onderwerpen voor haar boeken aan de hand gedaan.

Maar indien deze bron van eigen levenservaringen nu eens uitgeput en opgedroogd raakte - wat dan verder?

Zou Mej. Top Naeff dán nog over genoeg scheppingsvermogen en levenservaring beschikken, om ook uit het *andere* Leven - we bedoelen het grootere, ruimere leven, dat buiten de muren van alle meisjesscholen ligt - ook de stof voor nieuwe boeken te putten?

't Gebeurt toch zoo dikwijls, dat wanneer een jonge dame eenmaal aan 't schrijven gaat van een bepaald genre boeken en er eenig materieel of ijdelheidssukces mee behaald heeft, zij dit genre dan verder blijft kajoleeren en exploiteeren, en zelfs de kliekjes van haar geestelijk en artistiek leven nog in schetsjes en novelletjes aan den man zoekt te brengen.

En zou nu deze schrijfster ook voor goed, wat men noemt, een auteur voor jonge meisjes blijven, of zou zij ook hooger-óp kunnen komen en tot een andere klasse van kunst akces kunnen krijgen?

Haar derde boek zou daar een antwoord op geven.

Dat boek was *'In Mineur'*.

Het was een verzameling van een achttal schetsjes van verschillenden aard.

Zeker, dit boek bevat ook nog eenige remeniscensies aan haar twee eerste groote boeken. Het bracht een paar schetsjes, waarvan de stof ontleend was aan het schoolleven van meisjes en wat daarmee annex is.

Voor de beantwoording van bovenstaande vraag kunnen we die dus buiten beschouwing laten.

Maar naast dezen, bracht de bundel een drietal schetsen van geheel anderen aard.

We hebben hier voornamelijk 'Een Wanklank,' 'Voor één avond' en 'Boven' op het oog.

Dat waren schetsen niet uit een bepaalden kleinen levenskring, maar die gegrepen waren uít het groote volle menschenleven.

Het eerste behandelt een *geval:* iemand, die gelukkig getrouwd is geweest, weduwnaar wordt, op goeden voet blijft met de ouders van zijn gewezen vrouw, en dan later, wanneer hij zich opnieuw verlooft, dit meisje aan zijn vroegere schoonouders gaat presenteeren. Anders niet. En het geheele geval is genomen om de gevoelens te ontleden der verschillende personen, die in deze levensverwikkeling betrokken zijn: ouders van de eerste vrouw, de man die hertrouwt, de aanstaande tweede vrouw, en hoe deze beide laatsten zich tegenover die ouders gevoelen.

Het tweede is een stukje geschiedenis van een meisje van goeden huize, dat 'aan het tooneel is gegaan,' daar mislukt, slechts kleine rolletjes krijgt en wanneer ze dan op een partijtje bij een vroegere vriendin een jongmensch ontmoet, die wat notitie van haar neemt, zich de illusie maakt dat deze 't in ernst met haar meent, totdat ze twee dagen later een briefje van hem krijgt, waaruit blijkt, dat 't hem er slechts om te doen is een avondje met haar uit te gaan. Ook alweer anders niet. En ook is dit stukje geschiedenis alleen gegeven, om de gevoelens te ontleden, die dit meisje een paar dagen beheerschen.

En het derde is het geval van een oude, gebrekkige dame, die lam is en dus niet meer uit haar stoel kan, en met haar ongehuwde dochter samenwoont. Plotseling krijgt de dochter, als zij op de bovenverdieping is, een toeval, moet daar blijven en sterft, zonder dat de moeder, die toch in hetzelfde huis is, haar nog eenmaal zien kan of aan haar sterfbed kan komen. Alweer niets anders. Maar het is gegeven, om de gevoelens dier oude moeder in deze wanhopige momenten te analyseeren.

Uit het meisjes-schoolleven getreden, staat Mej. Top Naeff met dit werk eensklaps 'en pleine vie.' En het is geen deskriptief werk dat ze levert, maar zuivere psychologische analyse. Hiermee moest ze dus nu bewijzen, dat ze de realiteit van het groote leven kende en over de noodige talenten beschikte, om ook op dit gebied zich een plaats als artieste te veroveren.

En dat bewijs héét ze geleverd.

Niet alleen, dat haar schetsen in waarheid realistische kunst zijn, ontleend aan situaties uit de realiteit van het werkelijke leven, zoodat zij daarmee heeft laten zien, dat ze evenveel oog heeft voor het zuivere realisme in de ruimere maatschappelijke omgeving, als zij dat had voor het beperkte milieu van het schoolwereldje, maar ze hebben óók laten zien, dat zij tevens die gaven en kapaciteiten bezat, welke haar in staat stelden dit Realisme tot Kunst om te werken. En het effekt der huivering-wekkende sensatie uit de schets

'Boven,' wanneer de lamme moeder uit haar stoel opstaan *wil,* om bij haar stervende dochter boven te komen en eindelijk machteloos op de tafel blijft liggen, met het geluid van stommelende menschen boven haar hoofd, bezit een kracht en een dramatische suggestie, die aan een der knapste brokstukken uit Zola's 'Thérèse Raquin' doen denken. Dit is werk van een heel bizondere kwaliteit, en waarin we, wat men met een gemeenplaats wel eens noemt, een 'belofte voor de toekomst' meenen te zien.

Wat we bovendien, óók in dezen bundel, een bekoring en een verdienste vinden, is, dat evenals haar eerste werk, deze schetsen zich kenmerken door *zuiverheid van sentiment.* Nergens heeft zij het gevoel er bovenop of tegenaan gelegd; zij détoneeren niet door noten van valsche sentimentaliteit; het gevoel, de émotie, die zij opwekken, komen geheel uit de waarheid der sentimenten voort, uit de natuurlijkheid der situaties, uit de reinheid van het eigen medegevoel der schrijfster zelf, en ook uit de knapheid der psychologische analyse der verschillende gemoedslevens en hun moeilijkheden, waarmee Mej. Naeff zóó diep in hun leed, verlangen en teleurstelling doordringt, dat we wel meevoelen moeten.

Het is eerlijk werk, gaaf werk.

En bóven dit alles uit staat de *eenvoud* van de schrijfster, die, ja hoe zullen we 't zeggen, met een soort van wit waas, een rein bruidswaas het leven van al haar personen omgeeft, een leven van verdriet en tegenspoed, want zij ziet het bestaan over 't algemeen een beetje van den treurigen kant.

Maar bij deze waardeering van Mej. Top Naeff's talent en artistiek vermogen, moet er ons toch één opmerking uit de pen.

En dat is de volgende:

Hierboven wezen we er reeds op, dat haar taal als woordkunst in haar eerste werken geen bizondere waarde bezat. Haar boeken waren in de taal der zuivere grammaire geschreven, in een Hollandsch dat door iedereen bereikt kan worden. Het kenmerk er van was eveneens de eenvoud. En eenvoudig te blijven, is een verdienste - maar ook een noodzákelijke verdienste - in een artieste, die waarschijnlijk niet hoofdzakelijk voor woordkunstenares in de wieg is gelegd.

En nu betreuren we het, dat Mej. Naeff in haar '*In Mineur*' getracht heeft van die, aan haar talent voorloopig nog voorgeschreven eenvoud, af te wijken en een poging heeft gewaagd om haar zinsbouw 'mooi' en 'modern' te maken.*)

Deze pogingen détoneeren in haar werk, waarvan de groote bekoorlijkheid juist ligt in de eenvoud, de zuiverheid en het realisme.

En wanneer zij haar verdere werk zóó, in *die* eigenschappen houdt, dan is dat reeds meer dan voldoende om haar een toekomst te verzekeren.

Laat ze dáár tevreden mee wezen.

*) Het middel, dat ze daartoe gebruikt, is naïef-onhandig. Ze schijnt nl. te meenen, dat indien zij de rededeelen van een zin omzet, deze dan tevens een meer 'artistieke' waarde verkrijgt. En zoo schrijft ze o.m.: 'Zij vertelt van een straatjongen *die wascht* haar wangen met sneeuw'; of 'Wat is 't hier warm,' vindt Maria, *terwijl ze schikt* de bloemen in een vaas'; of 'Hij zou mooi kwaad zijn, *indien zij verloor* haar verdiensten aan de academie', enz.
Nu we hier toch in een détail zijn afgedaald, willen we tevens opmerken, dat Mej. Naeff door slordigheid of onnadenkendheid ook wel eens heel leelijke of valsche beelden gebruikt. Zoo schrijft ze o.a.: 'een stralenkrans van *tranen gesmeed*'; en 'de lichte lach van een kinder*stem tooverde zon en lentegeur*'; en 'die *oogen* waren de *klip*, waartegen elke achtelooze poging ter verontschuldiging *tot een wrak zou slaan*'; enz.

En dat kàn ze.

Santpoort, 9 Juni 1903.

Van het leger in vredestijd.
door F. Maerlant.

XII. Waarom Van den Heuvel niet meeging.

Alles rustte na afloop der manoeuvre. Op den witten zandweg stonden de geweren aan rotten, met bruinharige ransels daarachter in 't gelid geschaard op den grond. Zilverig bestoven doken de jassen der rustende manschappen op tusschen het hooge gras van den slootkant.

Een oud landhuis school weg onder eiken, wier geuren ver heendreven over de wegen; maar verder, een zicht wijd, niets dan akkers, blond van tarwe, groen van boonen en erwten. Lage boomgroepen bezoomden de vlakten, blauwgrijs tegen den lichten hemel, die schitterde van het goud der middagzon.

Met hun vijven zaten ze in een halven kring aan den slootkant, hun boterhammen etend. Langs het smalle pad van het tarweveld kwam een soldaat aan, die een menigte veldflesschen droeg, hijgend onder den last. Hij had ze pas aan den waterput achter het landhuis gevuld. Tromp wenkte hem: ‘Heb je voor mij ook een slok?’

‘Ja sergeant.’

En Tromp dronk uit het blik, dat aan den ingang vuil bruin zag.

‘Bah,’ zei hij toen de kerel weg was, ‘'t smaakt naar geweervet; die veldflesschen stinken als de pest.’

Zwijgend kauwden ze verder. Het leek een troep metselaars, die hier op het werk ontbeten. Bij groote teugen slobberden zij slappe koffie, 's morgens uit het kwartier meegenomen en zuinig voor de rust bewaard. Zij smaakte duf-vet en toch bewaarde men ze als een schat, waarvan anderen, die minder zuinig waren, bedelend een overschotje vroegen.

Van den Heuvel zat op den linkervleugel, wat apart, luisterend naar de opmerkingen die de anderen soms wisselden. Het ergerde hem, dat er zoo'n armoede aan geest in hun gesprek was, en toch bruiste daarin een vreugde om het leven, die hem ontbrak. Daarover peinsde hij.

‘A propos,’ begon Tromp, toen zijn boterhammen op waren, ‘we zijn gisteren zoo uit mekaar geraakt; hoe hebben jullie 't van nacht gehad? Goede kwartieren?’

Jansen, de cursiaan, lachte. ‘Prachtig, prachtig. Stel je voor, Tromp, we waren met zijn drieën in één kwartier: Chevalier, Van den Heuvel en ik. Nou, Chevalier en ik er gister op uit. 't Was groote fuif in 't café op de markt. Wij hadden Strous van 2. IV[1)] opgescharreld; die zou chansonnetten voordragen en Flip Van Deurne, de schele korporaal, accompagneerde. 's Middags stonden de burgers al op vier gelederen voor de deur, waarop we hadden aangekondigd - met krijt wel te verstaan -: Hedenavond grand spectacle concert door de Nijmeegsche specialiteiten.’

‘Verduiveld! En daar heb je me niets van laten weten? Dat is gemeen.’

‘Wij wisten immers niet waar jij zat? Maar keet dat 't daar geweest is, onbetaalbaar. Verbeeld je, Flip had een nieuw lied vervaardigd op dien paardenmarsch van Donderdag, toen er zooveel bij den weg lagen; verduiveld leuk. 't Was een ballade op de melodie van een treurmarsch. We zongen allemaal 't refrein mee:

> Maar onze ziekenkar blijft altijd ledig;
> Die gaat maar voor de staatsie mee.

Dat ging drie-, viermaal en toen donderend applaus, dat begrijp je. Maar midden in het tumult kwam de kolonel binnen, die natuurlijk dat manoeuvre-lied ook wilde hooren; hij verwachtte bepaald heel wat.’ Jansen's bol gezicht glom van een blijdschap waarvoor hij geen woorden had. Hij sloeg de handen om zijn rechterknie en schaterde. ‘En Flip zingt brutaalweg het heele lied met refrein. De kolonel bewogen af, zonder een bedankje aan den komiek.’

Tromp zette zijn képi af en zijn kaal hoofd glansde in den zonneschijn, schuddend bij zijn ratelende lachjes. ‘God-bewaar-me; die is eenig, eenig.’

‘Maar hoor verder. Dit heer was weer zoo stemmig, niet uit te gaan.’ Jansen boog zich voorover met een smalende hoofdbeweging naar Van den Heuvel. ‘Hij houdt van geen dronkemansscènes, durft hij zeggen. Maar wat bleek, toen wij 's avonds thuiskwamen? Dat er een allemachtig aardig dochtertje was, een heerlijk kind, waarvan wij niets vermoedden. Daarom was sinjeur thuis gebleven.’

Van den Heuvel kreeg een kleur en richtte zich driftig op. ‘Dat lieg je. Toen je uitging wist ik netzoomin dat er een meisje was als jullie.’

‘Nou, nou,’ kalmeerde Tromp, ‘'t Is immers maar een plagerij? Maar zeg eens, wat ben jij voor een heremiet? Wat bliksem, je hoeft je nou niet zoo te verslingeren

1) Tweede compagnie van het vierde bataljon.

als Vos doet, maar daarom kun je bij manoeuvres toch wel wat lol maken. Je moet toch weten dat je militair bent en bovendien jong. Ik zeg, wie nooit in een roes heeft verkeerd, die kent het geluk niet.'

'Bravo Tromp!' viel majoor Bark in. 'Champagne, die je bloed doet bruisen en je de alledaagsche wereld in een tooverachtig licht vertoont, die maakt je jong!' Hij vestigde zijn groote, schitterende oogen op Van den Heuvel, die bloosde. 'Kerel, jij sluit je op als een monnik. Waarachtig, je meisje heeft je niet van ontrouw te beschuldigen. Kijk jij nou ooit een vrouw aan?'

Van den Heuvel werd ernstig. 'Ik heb geen meisje, majoor. Maar ik houd niet van de amusementen, die u verheerlijkt.'

Bark lachte luid, terwijl om de lippen der anderen een glimlach speelde. 'Geen meisje? Maak dat de ganzen wijs. Overigens, dat je haar trouw blijft is mooi, maar daarom hoef je je alle genot toch niet te ontzeggen. En wat steekt er in, dat jij een meisje hebt? Dat is toch heel natuurlijk.'

'Maar waarachtig majoor, ik heb geen meisje, nergens.'

Majoor Bark trok komisch zijn schouders

op, terwijl de drie collega's gichelden. ‘Hij is er nog verlegen mee,’ oogden ze elkaar toe. Toen begonnen ze over iets anders.

Van den Heuvel wierp zich achterover in het gras, zijn képi over de oogen schuivend, de moede beenen uitgestrekt. Hij overzag dien dag: een beeld van groene heuvels, met kerktorens en huizengroepjes in de dalen, kleurig in het sappige land. Dat waren wondere verschieten van ruischende tarwemeren en donkere denneneilanden met soms een stuk bruingele heide. Wegen slingerden zich omhoog tegen groene hellingen en beken daalden speelsch over keitjes naar omlaag, waar het lachende dal hen wrachtte. Van al dit schoons had zijn ziel gedroomd, weken te voren, en nu het gekomen was, moest hij het voorbijtrekken, bepakt als een lastdier, hijgend, kreupel soms. Zijne voeten brandden in de schoenen, zijn schouders schaafden; het ademhalen viel moeilijk onder dien last. Was dit dan al wat van de gedroomde schoonheid bleef?

Het zonlicht drong rozig door zijn halfgeloken oogleden. Tusschen de wimpers zag hij ver tegen de gouden lucht het kantwerk van de torenspitsen der stad, na al deze dagen profeten der eindelijke rust. Maar als de rust kwam, was ook de schoonheid buiten zijn bereik. Dan was 't weer de groote stad met grauwe steenmassa's, hard, ongevoelig, dor; en als de huizen waren de menschen.

Natuurlijk, de anderen zouden genieten. Waarom deed hij ook niet mee? Een gek was hij. Ze geloofden dat hij een meisje had; en hij had nog nooit bemind. Hij kon toch niet eeuwig in zijn kwartier alleen blijven of eenzaam ronddolen met beenen, die hem nasleepten als een last. De anderen zochten gezelligheid in kroeg, danszaal of erger en genoten ten minste; hij had niets, niets.

Hij peinsde, zich voelend omgeven door een lichtkring van warme najaarszon, die droomen deed, droomen en sluimeren.

Een zachte tik op den schouder wekte hem. Hij schoof zijn képi op en zag Chevalier, die zich naast hem zette, zacht sprekend.

‘Zeg, is dat waar? Heb je geen meisje? Of wou je 't voor *ons* niet weten?’ En dan, begrijpend dat hij onbescheiden was: ‘Je neemt me toch niet kwralijk? 't Blijft onder ons, hoor; maar ik wou je een raad geven als vriend.’

‘Neen, waarachtig niet; ik ben nog heelemaal vrij.’

Chevalier boog zich tot hem over, want hij zag dat Jansen naar hen keek. ‘Als je dan toch niemand er mee kwetst, ga dan wat meer met de anderen uit. Je merkt wel, ze zijn al gepikeerd, dat je je zoo terugtrekt; als je dat blijft doen heb je op den duur een ellendig leven, want dan pesten ze je op alle denkbare manieren. En je hoeft immers niet verder te gaan dan je zelf wilt? 't Is maar een raad.’

Van den Heuvel dacht na en begreep; juist, zoo zou het gaan. Hij voelde dankbaarheid voor Chevalier, die ongevraagd hem dien wenk gaf en niet met de anderen mee schimpte. Begreep die hem?

‘Goed,’ zei hij toen, ‘van avond ga ik eens mee; ik zie in, dat je gelijk hebt. En per slot van rekening heb ik anders ook geen zier aan mijn manoeuvres; een beetje gezelligheid mag ik wel.’

Toen Chevalier weg was, mijmerde hij verder. Ja, dit was toch het best. Hij wilde dat andere leven ook leeren kennen; een vreemde schuchterheid had hem tot nu toe weerhouden. Men behoefde toch geen schoft te worden zooals Vos. En ook, zijn positie bracht zekere plichten van collegialiteit mee, die dit geboden. Van avond zou hij gaan.

Tusschen dichte drommen van toeschouwers trokken de troepen de stad binnen achter de schetterende muziek.

Waarachtig, hij kwam in een kwartier alleen. ‘Enfin,’ zei Jansen, toen zij stilstonden voor het kleine huisje in de winkelstraat, ‘dan kom ik tegen acht uur wel langs. Ga je dan mee?’

En Van den Heuvel lachte, nu éens met het denkbeeld, dat hij aan hun vermaken zou deelnemen: ‘Zonder mankeeren. Tot ziens dan.’

Het statig getik der Friesche hangklok wekte een stemming van rust, waardig en degelijk als zij zelf. Zij was oud; in den schoonmaaktijd doorgoot de oude juffrouw zelf haar met kokend water; nog nooit had de horlogemaker ze met een vinger aangeraakt. Door de kleine ruiten scheen de avondzon rood op den breeden schoorsteen met kostbare pullen. Poes lag oogknippend voor de kachel, die blonk als gepolijst. Helder geel omlijstten de vloermatten het verschoten tapijt.

In deze omgeving leefden dus de twee oudjes. Gevaert, zijn nieuwe gastheer, zat in den leunstoel voor het raam en beschouwde de schetskaart van het manoeuvreterrein in de krant. Zijn bril speelde sullebaantje langs den vleezigen neus, die rood opdook uit de witte omgeving van snor en hoofdhaar. Intusschen zweefde het oude vrouwtje bedrijvig door de kamer, bezig het avondeten te bereiden.

Van den Heuvel was zwijgend in een hoekje gekropen en streelde de kat, onderwijl met de oogen de vrouw volgend. Wat een zachtheid lag er over dat oude gelaat, wat stillen ernst in die oogen. Het was hem of de zalige kalmte van deze twee ook in zijn ziel zou neerdalen, of zijn hart zich moest openen om ze te ontvangen.

Gevaert had zijn bril afgezet. ‘Wel, wel, dat was gisteren een marschje voor jullie.’

‘We zijn jong,’ lachte Van den Heuvel.

Gevaert schudde het hoofd, ‘'t Is veel te veel op één dag.’ Hij legde de krant voor zijn vrouw neer en trachtte haar den marsch van de troepen aan te wijzen. Samen bogen zij zich over het blad, verdiept in studie, en vergaten den gast die glimlachte.

Hun jongste zoon was ook voor een maand onder de wapenen, hadden zij hem verteld; hij diende bij een ander regiment. Of Van den Heuvel hem niet kende? had zij gevraagd.

Maar haar man, onderwijzend met de autoriteit van een onkundige, bestrafte haar: ‘Och, dat kan immers niet, de sergeant is van een ander regiment.’

‘Misschien hebben ze mekaar ontmoet zonder het te weten?’ had zij geopperd. En ze had doorgedacht, hardop: ‘'t Is toch een hard leven, hè?’ Haar oogen rustten met moederlijk gevoel op den jongen sergeant; daar zat anders haar zoon. ‘En als je nu maar goede menschen treft bij de inkwartiering.’

‘O, de menschen zijn best voor ons; je zoon zal geen gebrek lijden,’ stelde Van den Heuvel gerust. En hij zag, hoe dat enkele woord haar oud gezicht deed glanzen van een blijdschap zonder zelfzucht en haar oog hem beschouwde met een teederheid alsof hij haar zoon was.

Hij had haar gevraagd, meteen de boterhammen in te pakken die hij 's morgens moest meenemen op marsch; men mompelde van alarm in 't holst van den nacht, dan zou er geen tijd zijn, ze gereed te maken. Maar hij schrok, toen hem de stapel getoond werd. ‘Zou 't zóo goed zijn, sergeant?’

Zij stotterde, verlegen bij dat vreemde woord.

‘Zeg maar Van den Heuvel, juffrouw. Maar neen, neen, dat is heusch te veel; 't is wel voor twee dagen genoeg en dan zoo rijkelijk met vleesch belegd.’

De trek van teleurstelling op haar gelaat gaf hem een spijtgevoel; zij had zich uitgesloofd. ‘Toe,’ drong zij aan, ‘jong volk lust dat wel; laat ik het er maar bij doen. Ik denk maar dat het voor onzen Wim is. Als andere menschen het hem nu ook maar zoo geven.’

En zij stopte een geweldig pak in den broodzak en Van den Heuvel, loom in zijn stoel liggend, meende nog meer verrassingen daarin te zien verdwijnen.

Onder het eten kwam er levendigheid in de oudjes. Zij wilden alles van het soldatenleven weten. Hoe het eten was en of het logeeren in een tent de gezondheid niet schaadde. ‘Zijn de officieren nogal goed voor hun minderen?’ vroeg de juffrouw. ‘Wim is zoo driftig, weet je. Ik ben altijd bang, dat hij eens te veel zou zeggen.’

En Van den Heuvel stelde gerust, soms met kleine leugens, maar hij vulde deze bezorgdheid niet vergrooten. Na het eten wezen ze hem samen zijn slaapkamertje. Naijverig als kinderen, hadden zij eerst een kleinen twist gehad over de vraag, wie

zijn gids zou wezen, maar hij had dien opgelost, door te verzoeken samen mede te gaan. Het was een eenvoudig zolderkamertje met een raam op het Oosten.

'Zie je, Wim woont hier anders,' zei de juffrouw, terwijl zij rondzag met een blik van piëteit voor den afwezige. Dan richtte zij haar oogen op Van den Heuvel, die den moed niet had tot een glimlach en een groote weekheid in zich voelde opkomen. 'Och, je moet het een moeder maar vergeven; maar ik denk zoo graag, dat u nu onze jongen bent en dat ik alles net zoo doe, als we 't anders voor Wim zouden doen.'

Hij bleef er nog een tijd brieven schrijven en mijmeren. De schemering gleed binnen door het raam; blauwgrijs werd de lucht, waaraan eenzaam de sterren ontloken. Ver reutelde het drukke leven der stad.

Hij sloeg het raam verder open en zag naar beneden in de winkelstraat, die wemelde van uniformen. De patrouille kuierde met stroeven blik op en neer: soms vermaande

de commandant dronken manschappen met een vloek tot doorloopen. Officieren in groot tenue draafden naar het gala-bal, dat hun in de sociëteit werd aangeboden. Ha, ginder kwam Jansen al aan met majoor Bark; hun hooge kleur was duidelijk genoeg; ze waren nu al niet meer in orde. Wat zou dit geven?

Bark gesticuleerde druk. Hij had al kennissen onder de burgers. Twee geblaseerde, kortharige lichtmissen met knotsen en oogglazen volgden hem; dat werd weer een avond van zwijnderij.

En nu naar boven! Was de stad met één slag verzonken? Niets dan een ver gegons, dat opgolfde bij vlagen, en regelmatig de stem van Gevaert, die zijn vrouw voorlas. Daar straalden de sterren, nu niet meer eenzaam als straks. Glimlachten zij om dat genot van den mensch, om die blijdschap over het leven van een oogenblik, waarop hij zijn denken saamtrekt? Voor eeuwen hadden zij hier neergezien met dienzelfden glimlach om het vuil geploeter der menschen; zij, zalig in hun kuische rust. Zagen zij niet alles, ook deze moederliefde, die hem schonk wat haar kind moest ontberen? Ook zijn moeder thuis, die over hem dacht met gedachten van liefde en vertrouwen? Zijn hart sprong in hem op, verlangend naar die sterren, die rondwentelden boven hem in een sfeer van volkomen reinheid. Kon ook dit korte leven niet rein zijn? Was dit vluchtig genot van een avond waard, dat men daarvoor het leven bezoedelde?

En hij droomde, starend naar de sterrelucht.

'Van den Heuvel, daar zijn twee onderofficieren, die vragen of je meegaat.'

Hij snelde naar beneden. 'Neen, 't spijt me dat ik mijn woord breek, maar ik vind het toch beter thuis te blijven.'

De majoor vloekte beestachtig. 'God zal je.... Maar jij hebt ze achter je mouw, smeerlap,' knarstandde hij in dronkenmanswoede. 'Is er hier soms ook weer een fijn bekje, dat je betoovert?'

'Er is hier een oude vrouw, majoor,' zei Van den Heuvel en hij draaide Bark den rug toe. Jansen keek hem smalend na en troonde den majoor verder.

Toen keerde hij terug naar de achterkamer, waar de lamp warm lichtte. Gevaert had zijn bijbel opengeslagen, en las zijn vrouw voor met trillende stem. De sergeant bleef staan en luisterde:

'Want al wat in de wereld is: de begeerlijkheid des vleesches en de begeerlijkheid der oogen en de grootschheid des levens is niet uit den Vader, maar is uit de wereld. En de wereld gaat voorbij met hare begeerlijkheid, maar die den wil van God doet, blijft tot in eeuwigheid.'

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Met groote belangstelling en ingenomenheid nam ik eenigen tijd geleden in de H.L kennis van een schrijven der geachte Redactrice betreffende de quaestie 'Onze dienstboden.' Zooals daarin terecht wordt gezegd hangt die oplossing der steeds meer ingewikkelde vraag: hoe verbetering te brengen in den tegenwoordig vaak onhoudbaren toestand, voor een groot deel af van de houding der Dames zelf, tegenover hare gedienstigen; en ik stem ten volle in met het gevoelen der geachte schrijfster, wanneer zij beweert dat, waar de zaken over 't algemeen zoo slecht gaan,

voor 't meerendeel de schuld moet worden gezocht bij de eersten. Ook hier zooals in alles zal wel gelden: de stroom gaat niet van beneden naar boven, maar wel degelijk omgekeerd.

Willen we dus ook hierin voorwaarts en opwaarts, dan komt het er maar op aan, dat de huisvrouwen zich aangorden om te geven een goed voorbeeld aan hare onderhoorigen.

Wanneer zij dit ernstig willen en ten uitvoer brengen, zullen ongetwijfeld de heilzame gevolgen niet uitblijven, en zij zelve in de eerste plaats er de heerlijkste vruchten van plukken.

Waar dit nu voor *alles* geldt, wenschte ik gaarne even de aandacht te vestigen op een schijnbaar onderdeel van ons leven en streven, mede in betrekking tot onze dienstboden.

Ik zeg een schijnbaar onderdeel; doch 't wil mij voorkomen dat wat ik op 't oog heb eerder als een hoofdzaak mag worden beschouwd.

Ik denk aan ‘de weelde’.

Als men, zooals ondergeteekende, ruim veertig jaren heeft huisgehouden, was er gelegenheid te over om te zien en op te merken wat de tijden vermochten op allerlei gebied, ook op dat waarover wij het thans heben; en dan is 't mijn bescheiden maar vaste meening, dat de in alles meer en meer opgevoerde luxe oneindig veel kwaad heeft gesticht en nog steeds voort gaat dit te doen.

Vergelijken we, om te beginnen, de dienstmeisjes van heden even met die van vóór dertig, veertig jaar, dan springt het groote verschil van voorheen en thans aanstonds zeer scherp in 't oog. Waar is de eenvoud, zoowel in dracht als gewoonten, van toen gebleven? Zijn 't geen Dames thans, nauw in manieren zoowel als kleêren van hare meesteressen te onderscheiden? Wat wonder dat een hoog loon moet worden bedongen? Wie als Dame wil gekleed gaan, wie 'r handjes wil steken in glacé en bont, zich telkens wenscht aan te schaffen 't nieuwste snufje van hoed en mantel, wie zich gaat tooien met voile en strik, en een parasol een even onmisbaar ding noemt

als een regenscherm, wel, zoo eene moet kunnen beschikken over geld, over veel geld zelfs.

Nog eens, geen wonder dat veel wordt bedongen, en de mooie som van honderd gulden, - nu geen uitzondering maar een schier algemeen vaststaand loon voor elke dienstmeid (nochtans bijkans 't dubbele van de vroegere loonen) - gansch niet voldoende is om de vele noodige(?) uitgaven te dekken. Helaas dan ook, kijk niet naar 't ondergoedje; in negen van de tien gevallen zal 't wel zijn ‘een vlag op 'n modderschuit’!

Moet uit dezen lust tot opschik, uit dit gebrek aan degelijkheid en eenvoud, niet noodwendig nog allerlei ander kwaad voortvloeien? Zal een opgekleed nest niet allengs allen lust tot werken vergaan? Is 't wonder dat, waar de ijdelheid meer en meer de overhand bij haar neemt, deze langzamerhand elke gedachte aan plicht verbant?

Maar, slaan we nu ook eens het oog op onszelven. O, we mogen 't dunkt mij wel schaamtevol *neer*slaan, want, ach, ook nu rijst aanstonds de vraag: waar zijn de eenvoud en de degelijkheid van voor dezen?

Och, och, zie nu die opgesmukte en volgepropte huizen en kamers eens aan! Wat al nuttelooze lapjes en gordijntjes, wat al doellooze prullen en stofnesten! Wat al werk, wat al onderhoud, hoeveel reden tot, ja 't hooge woord moet er maar uit, tot onreinheid en slordigheid. Zouden we door dit alles af te schaffen of althans wat in te toomen, onzen dienstmeisjes 't leven niet veel verlichten, ons zelven de taak van toezien en nagaan niet oneindig vergemakkelijken?

En wat een opschik ook in kleeding? Zie eens, daar gaan onze meiskes naar school, roze en blauwe lintjes in 't haar, om 't middeltje ceintuur en sjerp, de armpjes omhangen met braceletten; zou men niet wanen dat de nufjes voor een danspartij waren getooid?

En nu de Dames zelf. O, ik weet 't wel; andere tijden, andere zeden; maar toch.... nietwaar, we zouden in alles een goed voorbeeld geven?

Och, of we konden terugkeeren tot den eenvoud van vroeger in handel en wandel, in al ons doen en laten. Hoe veel rustiger zou ons leven er door worden, wat al uurtjes zouden we winnen en, we weten 't immers wel ‘Tijd is geld’? Bovenal, de tevredenheid zou er niet minder om worden,.... en 't geluk?

O, hangt 't geluk voor ons allen niet bijna uitsluitend af, hiervan, dat we tevredenheid en vrede weten te vinden met onze omgeving, met onze omstandigheden, met ons lot, met ons zelven?

TEKA.

Noot red:
Daar de geachte inzendster mijn artikelen over de Dienstbodenquestie aanhaalt, zij het mij vergund, ook in verband met achterstaande corresp: aan Protest, een paar woorden in het midden te brengen. Want, uit bedoelde artikelen, zoowel als uit de achterstaande correspondentie, blijkt afdoende dat *ik* volstrekt niet van het onwijzige systeem ben dat zekere dienstbodenvereenigingen van ultra-vooruitstrevenden aard beoogen. - Ik noem dit systeem ‘onwijzig’ omdat menschen die zóó denken in 't geheel geen dienstboden moesten houden; maar 't geheele beginsel van ‘meid’ op-zich-zelf moesten veroordeelen. Wie echter eenmaal een meid (pardon:

'dienstmeisje') huurt, die kan onmogelijk dergelijke halfslachtige, onnoozele theorieën in haar huishouden toepassen.
Maar dit neemt niet weg, dat Teka m.i. te ver gaat in de andere richting. Ik vind dat een dienstbode evenveel recht heeft zich *in haar vrijen tijd* te kleeden zooals zij verkiest, als een dame. - Dat zij daarbij soms een dwazen opschik verkiest boven degelijkheid, ligt zeer zeker aan den tijdgeest; maar óók aan het voorbeeld dat men haar geeft. B. v., wanneer onze Marie er precies zoo over denkt als ikzelve, en geen namaak in zilver of goud wil dragen, dan geef ik haar gelijk; en vind ik dit een bewijs harer degelijkheid. Liever géén broche dan een nagemaakt-gouden- of nagemaakt-zilveren sieraad, is *mijn* leuze. En ik ben blij dat Marie er ook zoo over denkt. Als ik haar iets wil geven van opschik, zal ik nooit imitatie-zilver of imitatie-goud kiezen, zoo min als ik dat voor mijzelve wil dragen. Daarentegen ken ik vele dames, heel wat rijker dan ik, die zich een imitatie-gouden-armband, imitatie-horloge-halsketting, imitatie-juweelen broche aanschaffen; en daarmee behagelijk pronken in 't bewustzijn: 'men' houdt het voor echt. - Dit vind ik ondegelijk *en* voor een dame *en* voor een meid, of 'dienstmeisje.' *Alles wat sieraad is* kan m.i. alleen dan mooi zijn, als het *echt* is. En dit prent ik ook een 'dienstmeisje' in. -
Dat de meiden-zelf dik wijls zoo weinig goeden-smaak hebben van niet in te zien hoe een hagel witte Engelsche, of anders-goed-gemaakte witte muts hen *flatteert*, is in hun eigen belang jammer. Ik ken echter uitzonderingen die het *wel* zelf weten, en dus uit eigen begeerte 'het juk der dienstbaarheid', (zoo noemde 't een werkman eens ten mijnent tegen onze Marie; die hem wijselijk uitlachte), aantrekken. Men behoeft maar te zien op verpleegsters, om te weten hoe een muts *flatteert;* want 9 van 10 vrije-verpleegsters zien er met hun mutsjes knap uit, en worden in hun damescostuum weer gewoon leelijk!
Uit *dat* oogpunt dus, in hun eigen belang, vind ik een voorgeschreven 'dracht,' een bepaald costuum, voor een meid zeer aan te bevelen. Slordige haren, vuile kleeren, al dat ondegelijke dat voortkomt uit de betrekkelijke armoede der meeste dienstbaren, wordt vermeden door een eenvoudig, netzittend meiden-costuum, *en komt daarom henzelf ten goede.*
Misschien is het niet ondienstig hier overigens niet *mijne* redeneering ten beste te geven; maar die eener 'dienstbare' zelve, namelijk onzer eigen Marie. - Zij draagt altijd mutsen, en, als zij geen zwaar huiswerk behoeft te doen, zet zij een Engelsche muts op, en draagt een zwartwollen japon met wit geborduurd schort, in plaats van een katoenenwerkjapon. In deze 'teekenen van het juk der dienstbaarheid,' (om steeds met den Haagschen werkman in questie te spreken), gaat zij, in tegenstelling van bijna alle stadsmeiden harer buurt en van haar kennis, onbekommerd om hun op- of aanmerkingen, op elk uur van den dag de stad in om boodschappen te doen. 'Want - zegt zij - 'Zoo zie ik er uit als een netgekleede, degelijke, eerste-rang-meid; maar met een goedkoopen hoed op, en een oud-modischen mantel, en garen handschoenen, en een slecht-zittenden rok, lijk ik toch nooit meer dan een halve-dame. *En daarop wensch ik niet te lijken.* Dat vind ik **leelijk.**'
Het ware te wenschen dat de opgetakelde dienstmeisjes die ik hier dikwijls zie **dat** méér begrepen, dat ze toch nooit in de fijne puntjes op een echte

dame kunnen lijken, (handschoenen, schoenen, parapluie, enz. enz.), zoodat ze zich-zelf *leelijk* maken, door hun aanschaffen van goedkoope, voddige dingen 'voor daags'; omdat ze zich schamen voor het toch zoo flatteerende meiden-costuum. - -

Mag ikzelve nog aan mevrouw Teka vragen, of zij den degelijken ouderwetschen tijd echter niet te *veel* ophemelt, waar zij dien steeds vóórstelt als zoo 'eenvoudig' wat 'weelde' betreft. Naar wat ik van overlevering weet uit mijn familie, en ook nog wel bij ouderen van dagen zie om mij heen, werd er in de dagen van voorheen veel meer geld besteed aan dure zijden japonnen, aan echte kanten, aan kostbare meubelen, aan een solide maar zeer veel fortuin-eischende levenswijze, dan tegenwoordig. 'Rijke' menschen van heden besteden m.i. veel minder aan wezenlijke weelde-uitgaven, dan 'rijke' menschen eener

vroegere generatie. Maar de hedendaagsche doen *meer* dan ze kunnen om te *schijnen* wat ze niet zijn in menig geval. En dat deden de vroegere niet.

Eindelijk. Is het zoo heel erg, als men kinderen heeft, hun een rose of blauw lint door 't haar te vlechten? Moet men dan per se leelijk *maken* wat mooi kan zijn; door te kiezen een bruin of zwart strikje, in plaats van een aardig kleurtje?
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Zeer geachte heer Henze.

In antwoord op uw vraag in 't nummer van 22 Juli der H.L., verwijs ik u naar 't vorig h.a. van mijn hand ‘Gezag en Vrijheid.’
JEANNETTE NIJHUIS.

III. St. Petersburg 18/VII '03. Zerkownaja Ulitza 23.

Aan de Redactie d. ‘Holl. Lelie’ 's Hage.

't Hoofdartikel in N° 3 der H.L. geteekend ‘Cath. W. Eck’ heeft me in die mate geïnteresseerd, dat ik niet kan nalaten mijne meening daaromtrent te kennen te geven, en wel omdat ik den daarin aangegeven raad als een slechten beschouw.

Schrijfmachine-schrijven is eene zoo opwindende, zenuwachtige bezigheid, dat ik ze allen dames ten zeerste moet afraden. Deze meening heb ik niet alleen; maar 't zelfde zullen alle diegenen betuigen, die nader met lieden in aanraking zijn gekomen, die een dergelijken werkkring hebben.

'k Heb natuurlijk de flinke werksters op 't oog, degenen die ook de inzendster bedoelde. De stumpers, die natuurlijk niet in hun vak opgaan, komen er niet aan toe zich door hun werk op te winden.

De meeste machine-schrijfsters zijn zeer zenuwachtig, en lijden zeer onder sterke hoofdpijnen.

'k Heb het zelf een tijdlang gedaan, en bemerkt, dat gedurende den tijd dat ik schreef mijn geest zeer helder was, maar dan aan groote verslapping leed.

Overigens kan ik U dit zoo te zeggen uit eigene ervaring nog nader meêdeelen, daar mijne vrouw gedurende 5 jaren in Duitschland (als Duitsche) eene dergelijke betrekking bekleed heeft, en voortdurend aan de door mij bovenstaand aangehaalde verschijnselen leed. Zoodra ze met dezen arbeid opgehouden heeft, is ze weer de rustige vrouw met gezond gestel geworden, dat ze als jong meisje ook bezat.

Overigens heb ik nog een bezwaar tegen voornoemd stuk: de verdiensten zijn bepaald te hoog aangegeven. Wanneer ik dagelijks 't Handelsblad lees, en daarin de advertenties nakijk met aanvragen, zoo sta ik meestal verbaasd over 't geen in Holland verlangd wordt voor 400-500 Gld.

Correspondentie: Fransch, Duitsch, Engelsch; Stenographie, Type-writen! Geen kleinigheid!

In Duitschland, waar de salarissen toch over 't geheel aanmerkelijk hooger zijn dan in Holland, zijn er witte raven, die door Stenographie en machine-schrijven het tot een salaris van 200 tot 250 mk. pr. maand brengen. 't Laatste komt dan met 1800 Gld. overeen, doch dient daarbij in 't oog gehouden te worden, dat er dan meest in twee of drie talen gewerkt wordt. -

Ik beschouw machine-schrijven als 't beste middel om een zenuwgestel totaal te gronde te richten.*)

Hoogachtend
REMINGTON.

Een Aanslag.

'**E**erstdaags landt te Calais een gevangene uit Lambessa om Uwe Majesteit te vermoorden. Hij heet Kelch en is door Mazzini ontslagen.'

Deze mededeeling ontving Napoleon III in het voorjaar van het jaar 1856 van den Franschen gezant uit Londen.

Er waren reeds verscheidene aanslagen op den keizer gepleegd, voornamelijk door Italianen, maar Napoleon wist, dat er meer Italianen waren, die hem beschermden dan die hem naar het leven stonden.

De president van de Parijsche politie was de beroemde Pietri, en de chef, een Italiaan, Psalestrini genaamd.

Een der voornaamste personen, wien inzonderheid de bescherming van Napoleon opgedragen werd, was de Corsicaan Griselli, wien het inderdaad verscheidene malen gelukt was het leven van den souverein te redden. Later echter ondervond Griselli den ondank der grooten; na den aanslag van Orsini, werd Pietri ontslagen en tegelijkertijd moest Griselli Napoleons dienst verlaten.

Tijdens zijn verblijf aan het hof als persoonlijke beschermer van den vorst, heeft hij gedenkschriften achtergelaten, waaraan het volgende wordt ontleend.

Nadat Napoleon het bericht uit Londen ontvangen had, liet hij Pietri bij zich komen en deelde dezen de tijding mede.

'Moet ik Griselli met het geval in kennis stellen?' vroeg Pietri.

'Dat zal het beste zijn,' antwoordde Napoleon. 'Hij is moedig, vastberaden en verstandig.'

Een uur later vertrok Griselli per extratrein van Parijs naar Calais. Voorzien van een volmacht der Parijsche politie, stelde hij

*) Noot red:
Hierover ontving de red. nog twee Ingez. stukken. Alle noemen de verdiensten te mooi voorgesteld. Komen in 't volgend nommer.

zich in verbinding met die van Calais en met haar hulp kon hij vaststellen, dat onder de passagiers, die den volgenden dag met de gewone Engelsche pakketboot van Dover naar Calais kwamen, zich de gezochte persoon bevond.

Kelch, een Elzasser van geboorte, reisde den volgenden dag met zijn bondgenoot naar Parijs. Griselli volgde hem als zijn schaduw en bereikte met hem een klein hotel, waar in den kelder een restauratie was en dat in dat gedeelte der stad stond, dat Menilmontant heet. Hier vestigde zich van dien dag af Griselli verkleed als arbeider en het viel den geroutineerden detective niet zwaar te weten te komen, onder welken naam Kelch daar vertoefde.

De bondgenoot van Kelch was gehuisvest bij bloedverwanten, aan het andere einde der stad en er ontstond een voortdurende geheimzinnige briefwisseling tusschen de beide samenzweerders.

Zooals men weet, bestond onder de regeering van Napoleon het zoogenaamde zwarte cabinet, dat alle brieven van verdachte personen onderschepte.

Dit geheime lichaam werd onverwijld het adres van Kelch medegedeeld en na 24 uur las Napoleon de correspondentie, die Kelch met zijn medesamenzweerders te Londen voerde.

Zoowel de brieven aan hem geadresseerd, als degenen, die hij verzond, werden geopend, zonder dat hij het minste vermoeden had, dat zijn daden nagegaan werden.

Kelch had een geheel nieuw plan; hij wilde n.l. Napoleon toevallig tegenkomen en hem dan van het leven berooven. Om tot dit doel te geraken, kon men hem dagelijks te paard in de Champs-Elysées vinden. Hij was een forsch gebouwd persoon, reusachtig sterk en met een innemend uiterlijk.

Napoleon, die een hartstochtelijk en onverschrokken ruiter was, reed ook elken dag uit, meestal door de Champs-Elysées naar het Bois de Boulogne, waar hij uren lang in de schaduwrijke lanen kon vertoeven. Hij werd steeds begeleid door eenige jockeys, een stalmeester, verscheidene officieren en eenige leden van de geheime politie, die zich in een onberispelijk cavalerie-uniform onder zijn gevolg bevonden.

Uit de brieven, die Kelch naar Londen zond, wist men nauwkeurig wat hij van plan was; daarom werd een aantal detectiven onder leiding van Griselli beschikbaar gesteld, om hem bij zijn ritten voortdurend in het oog te houden.

Het was den samenzweerder namelijk niet alleen om het leven van den keizer te doen, maar hij moest ook maatregelen nemen, om zichzelf na de volvoering der daad in veiligheid te brengen.

Men had Kelch op grond zijner correspondentie wel gevangen kunnen nemen maar dit was het doel der politie niet. De rechtbank zou den samenzweerder dan wegens plan tot moord eenige jaren gevangenisstraf gegeven hebben en daarna zou het gevaarlijke individu weder op vrije voeten gesteld worden. Men begrijpt, dat het denkbeeld, geen oogenblik van zijn leven zeker te zijn, Napoleon in een overspannen toestand bracht en al was hij zeker, dat de politie steeds op haar post was, toch had hij geen rust.

De eerste poging tot inhechtenisneming was zeer komisch. Er werd in alle stilte een hertenjacht op touw gezet, waaraan ongeveer 500 heeren van het hof zouden deelnemen. Pietri en Griselli hadden voor 50 bereden politieagenten gezorgd, insgelijks in jachtcostuum, die den keizer in het oog moesten houden. Bij zoo'n hertenjacht kende Napoleon geen hinderpalen en daarom was aan een deel der detectiven, ex-cavaleristen, opgedragen, hem steeds terzijde te blijven, al zou het

ook hun leven kosten, want als de vorst zich in een afgelegen gedeelte van het groote woud begaf, zou hij licht door moordenaars overvallen kunnen worden. Griselli zelf sloeg nauwlettend de deelnemers gade, want alleen degenen, die voorzien waren van een kaart en die hij persoonlijk kende, mochten aan de jacht deelnemen. Toen het sein van vertrek gegeven werd, meldde Griselli den keizer, dat Kelch en zijn aanhangers niet aanwezig waren. De samenzweerders hadden geen flauw vermoeden van de hertenjacht, daar er in de dagbladen vooraf niets van bericht was.

Toen de fanfares weerklonken en de opperjachtmeester het sein gaf de honden los te laten, stormde Napoleon met de beste ruiters vooruit, het spoor van het hert te gemoet. Waarschijnlijk deed het den vorst, die steeds door vijanden omringd was, goed, nu eens buiten gevaar te zijn, want hij gaf zich geheel over aan de genoegens van de jacht.

Griselli, die steeds een wakend oog in het zeil hield, ontdekte plotseling een wildvreemd, net gekleed ruiter, die dicht achter den keizer reed. Hij moest uit een of

anderen zijweg gekomen zijn, want hij behoorde niet tot de genoodigde gasten. De vreemdeling, die een voortreffelijk paard bereed, gedroeg zich als een stoutmoedig en kranig ruiter en had blijkbaar plan in de onmiddellijke nabijheid van den keizer te komen, want elke minuut werd de afstand tusschen hem en den niets kwaads vermoedenden Napoleon geringer.

Griselli zag dat het oogenblik van handelen daar was en gaf den detectiven, die in zijn nabijheid waren een wenk om hun den vreemden ruiter te wijzen. Op een tweede teeken reden twee der geheime agenten dusdanig tegen den vreemdeling aan, dat hij vallen moest en plotseling lagen drie menschen en drie paarden door elkander op den grond, een ongeval, waaraan de andere jachtdeelnemers zich niet stoorden, want bij zulke hertenjachten was een gevaarlijke val van ros en ruiter niets zeldzaams.

Toen de vreemdeling opstond, pakte een stevige hand hem bij de keel en riep men hem toe: 'Verwenschte sluipmoordenaar! gij komt er niet levend af!'

Het gelukte den overvallene zich los te maken, waarop hij luidkeels om hulp begon te roepen.

Pietri, die dit tooneeltje gadegeslagen had, kwam naderbij en sprak woedend: 'Wie zijt gij ellendeling, en wat zijt gij van plan?'

'Ik ben prins Menschikoff. Eerst sinds gisteren vertoef ik te Parijs, bij den Russischen gezant. Deze bezorgde mij een uitnoodiging voor de jacht en wilde mij bij het rendezvous aan Z.M. voorstellen. Onbekend echter met den weg, kwam ik te laat en kon mij eerst later bij het gezelschap aansluiten.'

De politiedienaren zagen elkaar verbluft aan.

Toen bij het dejeuner den keizer prins Menschikoff voorgesteld werd en deze hoorde, dat men hem voor een keizermoordenaar gehouden had, werd er om het geval hartelijk gelachen.

Griselli en zijn helpers kregen echter een bijzondere belooning voor hun oplettendheid, al was zij dezen keer ook misplaatst.

Den volgenden dag kon de chef van het zwarte cabinet Napoleon melden, dat Kelch aan Mazzini in Londen een brief had gezonden, waarin hij dezen meedeelde, dat Napoleon binnen drie dagen een lijk zou zijn. Nu vernam men ook, wat de tweede samenzweerder, die met Kelch naar Parijs was gekomen, in het schild voerde. Hij had n.l. op zich genomen Kelch bij zijn vlucht behulpzaam te zijn door onmiddellijk na de daad de aandacht van hem af te leiden en zoodoende de vlucht van den moordenaar mogelijk te maken.

Den volgenden dag gebeurde er een van die zeldzame tooneeltjes, zooals zeker zelden in het leven van een anderen vorst afgespeeld werden.

Napoleon, begeleid door twee adjudanten, reed door de Rue Rivoli, naar de Champs-Elysées. Tegelijkertijd, vertelt Griselli, bereed Kelch op de Place de la Concorde lustig zijn ros en ik bemerkte, dat hij tusschen zijn groene jas iets verborgen hield. Nauwelijks zag hij den keizer of hij rende in razenden galop op hem toe. Napoleon, die dit bemerkte, draafde de Rue de l'Etoile in. Juist had ik nog tijd de jockeys toe te roepen, dat zij dicht achter Z.M. moesten blijven en niemand tusschen zich in laten. Zoo galoppeerde het geheele gezelschap eenigen tijd vlak aaneengesloten door. In het Bois de Boulogne begon de wilde jacht eerst recht, zonder acht te slaan op bloembedden, beekjes en hekken. De wandelaars schudden verwonderd het hoofd en mompelden: 'Het lijkt wel of de keizer dol geworden is!' Niemand vermoedde echter, dat de arme man in doodsangst voortrende om zijn leven te redden.

In de Avenue de l'Opéra bleef het paard van Kelch op eens pal staan en was ondanks alle moeite van zijn berijder niet van zijn plaats te krijgen. De aanblik van dat halsstarrige ros wekte bij mij een dolle gedachte op: ik gaf mijn paard de sporen en rende in galop den keizer voorbij, terwijl ik triomfeerend riep:

'Lang leve de Keizer. De moordenaar is overwonnen!'

Napoleon wendde zich om en zag inderdaad, dat Kelch aan het einde der Allee gebleven was.

In de Tuilerien gekomen, liet de vorst mij verzoeken hem in het paleis te volgen. Ik vond Z.M. uitgeput in zijn studeerkamer, waar hij mij 500 frcs overhandigde met de woorden: 'Rust nu maar eens uit, ge zult uw krachten nog noodig hebben.'

Denzelfden avond had er een conferentie plaats, waarbij besloten werd Kelch en zijn aanhangers onschadelijk te maken, een scène als van dien ochtend mocht zich niet herhalen; de keizer mocht niet weer aan een dergelijk gevaar blootgesteld worden.

Er werd besloten, dat de gevangenneming den volgenden avond om 6 uur zou plaats hebben, want men wist, dat Kelch en zijn medeplichtige, een Italiaan, Morelli genaamd, zich in de restauratie Desmaret bevonden, waar zij hun maaltijd plachten te gebruiken.

Griselli en zijn helpers waren insgelijks sedert eenige dagen bij Desmaret. Hij had steeds in de kamer gezeten naast degene, waarin Kelch zich bevond.

's Morgens en 's middags had hij en Morelli te paard den keizer weder opgewacht, maar dien dag reed Napoleon expres niet uit.

Precies om 6 uur begaf Griselli met twee detectiven zich naar Desmaret en bestelde een diner voor zes personen. Toen ging hij weer weg en keerde eerst tegen 8 uur terug, terwijl hij de detectiven meebracht, die hij als zijn vrienden voorstelde, waarbij hij vertelde, dat de andere heeren later zouden komen. Voor de drie aanwezende moest de maaltijd vast opgediend worden.

De detectiven waren met revolvers en dolken gewapend en het leek wel of zij plan hadden Kelch en zijn aanhangers neer te schieten, want wat zouden drie personen tegen dien ijzersterken man uitrichten? Immers bij een vorige gevangenneming waren twaalf mannen nauwelijks toereikend om hem vast te houden.

Tegen 8 uur verscheen Morelli, maar Kelch bleef weg. Griselli werd reeds bang, dat hij gewaarschuwd was en niet zou komen. Doch eenige oogenblikken later trad hij binnen en moest door de kamer, waar Griselli zat. Op hetzelfde oogenblik sprong een der detectiven op Morelli toe en trachtte dezen op den grond te werpen, terwijl Griselli en de andere detective Kelch aanvielen. De reus echter schudde beide mannen van zich af, liep naar de kamer er naast om Morelli te bevrijden, wierp in het voorbijgaan de twee detectiven op den grond en sprong toen uit het venster in den tuin.

Griselli, die natuurlijk zijn revolver klaar had, volgde hem. De tuin was omgeven door een hoogen muur met een ijzeren deur. Hierop stortte Kelch zich en als deze niet zoo sterk was geweest, zou hij zeker ontkomen zijn.

In het volgende oogenblik was Griselli vlak bij hem, toen draaide Kelch zich om en greep ook zijn revolver. Voor hij echter tijd had aan te leggen, vuurde Griselli en zijn tegenpartij, wiens hersenen doorschoten waren, viel dood ter aarde.

In dien tusschentijd was Morelli ook uit het venster gesprongen en wilde zijn bondgenoot te hulp komen, maar voor hij aan zijn ingeving kon voldoen, vuurde Griselli ook op hem en verbrijzelde hem den rechter schouder.

Tegen 11 uur 's avonds bevonden zich de doode en de zwaargewonde op het politiebureau. Morelli werd naar de gevangenis gebracht, waar hij na korten tijd stierf.

Den volgenden dag werd Griselli bij Napoleon ontboden, die hem 10000 frcs. schonk; Pietri gaf hem behalve het geld, dat hij reeds gekregen had voor zijn oplettendheid nog 1500 frcs. en de keizerin verklaarde, dat zij de opvoeding van zijn dochter zou bekostigen.

Eenige jaren later had de aanslag van den bekenden Orsini plaats, waarvan honderden menschen het slachtoffer werden, terwijl de keizer zelf ongedeerd bleef.

Na dit complot, dat noch door Pietri noch door Griselli ontdekt was, werden beiden ontslagen.

Vertaling door SNOWA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

A.G. - Ja zeker. Ik ben het met U eens, dat er op het door U bedoelde punt ‘een groote begripsverwarring’ heerscht, en ik ben dus bereid aan Uw verzoek te voldoen van *mijn* meening nader uiteen te zetten.

Gij schrijft: ‘*Vindt U ook niet dat een gescheidenvrouw*, *in 't algemeen een vrouw op wie*, *zooals men 't noemt* “*wat te zeggen viel of valt*” *in haar eigen particulier leven*, *eene die zooals men 't noemt*, *aanstoot heeft gegeven aan de zedelijkheidsbegrippen welke heerschende zijn*, *dat zoo iemand zichzelve eigenlijk belachelijk maakt als zij gaat optreden als woordvoerster over ruimere*, *breedere*, *liefde- en huwelijksbegrippen*? *Vindt U ook niet dat de vrouw die zich aan een zoogenaamden* “*misstap*” *schuldig maakte*, *daardoor het recht verliest anderen te willen vóórpreeken hoe 't zijn moet op zedelijkheidsgebied; omdat haar preeken gelijkt - onder de omstandigheden in haar bijzonder geval - op zelfverdediging*, *en behoefte zichzelve schoon te wasschen van een smet?*’

Ik erken volmondig, dat *ik* deze opmerking van U telkens maak voor mijzelve, wanneer ik lees hoe sommige vrouwen, nadat zijzelve van man en kinderen wegliepen, of zich bij een reeds-getrouwden-man voegden in vrije liefde, *na die daad* van zuiver egoïsme brutaalweg aan 't moraliseeren slaan tegenover het groote publiek.

Dat zij zoo handelen als zij verkiezen te doen, hebben zijzelve te verantwoorden. Maar ik stem U toe dat die handelwijze aan hen het recht ontzegt zich, in 't openbaar optredend, te kanten tegen een ‘fatsoen’ waartegen zijzelve nu eenmaal zondigden, en dat *zij* dus bestrijden uit een zeer *onzuiver* beginsel, namelijk een van eigenbelang.

Ja, ik voel dit volkomen zooals gij het voelt. Juist daardoor kon en kan *ik* zoo onafhankelijk schrijven en getuigen, als ik doe en deed tegen schijn-fatsoen en schijn-

moraal, omdat *ik* persoonlijk sterk sta in het fiere bewustzijn, dat nòch maatschappij, nòch zedelijkheid mijzelve daarbij kunnen betichten van een onzuiver of schuldig particulier-leven, omdat *ik* frank en vrij mijn hoofd kan oprichten ook onder de felste tegenstanders mijner beginsels, en hen kan antwoorden: Ik denk en getuig zooals ik doe niet omdat *ik* er belang bij heb als persoon, maar uit zuiver beginsel alleen.*)

Maar een vrouw die door haar persoonlijk gedrag een vijgeblaadje noodig heeft om dat gedrag te verontschuldigen tegenover de wereld, *die* vrouw heeft geen recht van dat vijgeblaadje te willen maken een wapen, om de wereld, die haar gedrag veroordeelt, te bestrijden. Als b.v. een moeder wegloopt van haar man, en haar kind bij *hem* laat, dan is het hare zaak in hoeverre dat te vereenigen is met echte moederliefde of moraliteit, vooral als ze dan nog andere liefdes-avonturen najaagt ook. Maar wanneer zulk een vrouw bovendien wil optreden als rechter over de moraliteit en de moederliefde van andere vrouwen die niet zoo handelen, dan krijgt *hare* boetpredikatie heel veel van een belachelijke en brutale poging tot zelfverdediging uit schuldgevoel. Hetzelfde geldt van het in vrijeliefde-leven met een getrouwd-man. Wie 't zelve *niet* doet, kan in het openbaar de stelling verdedigen dat zoo iets, onder bijzondere omstandigheden, volstrekt niet per se onzedelijk behoeft te zijn. Maar wie zichzelve dat vrijeliefde-leven vergunt in de praktijk, die snoert zich daardoor den mond in het publiek; omdat *haar* spreken dan niet meer is een onpartijdig beweren, maar een verdedigen en goedpraten van eigen handelingen. Daarom herhaal ik wat ik reeds meer gezegd heb: wanneer men de voorvechtsters der emancipatie-beweging gadeslaat, zal men bijna zonder uitzondering in hen ontdekken: ongelukkig-gehuwde, of van een man-gescheiden-vrouwen, moeders die hun kinderen verlieten om met een anderen man te leven, enz. enz. *Deze* vrouwen zijn het die dan uit een soort machtelooze woede zich kanten *tegen* de fatsoenswetten, waartegen ze eerst zelve zondigden, zondigden, of uit lust, of uit gebrek aan plichtsbesef. - Ze zijn misschien te beklagen, misschien te verontschuldigen; maar in geen geval zijn ze te vertrouwen als vóórlichtsters of voorvechtsters op een zedelijkheidsterrein, waarop ze gebleken zijn zoo weinig vast te kunnen staan waar het hunzelve geldt. Ik hoop hiermede aan Uw verzoek te hebben voldaan. Met U geloof ik dat deze categorie van vrouwen zelve niet weet hoe dwaas het klinkt, als *zij* ‘zedelijkheid’ willen prediken aan anderen, of schrijven durven over ‘moederliefde’, waar ze hun eigen kinderen verlieten...

Joop. Mijn oog valt op Uw zinnetje: ‘Eigenlijk moest men eerst wat meer met den auteur bekend zijn voor men een boek van hem (haar) beoordeelt.’ In verband met mijn bovenstaande correspondentie aan A.G. zal het U niet verwonderen indien ik die woorden overneem. Inderdaad zou 't geen kwaad kunnen indien het particulier leven van sommige vrouwen en mannen, die willen meespreken over ‘reinheid’, eens nauwkeuriger bekend ware aan het groote-publiek.

Zoo, heb ik ‘een journalist op de teenen getrapt’, die daarover schreeuwt in de Telegraaf!? Neen, dat jammergeschreeuw van dien meneer is me ontgaan. Ik trap er zoovelen op de teenen onder heeren en dames van dat soort, dat ik wel wat doof ben geworden voor hun gehuil! Want ze schreeuwen zóó dikwijls dat ik er aan gewend raak, en niet meer oplet wie hunner op 't moment bezig is.

*) En ik durf zeggen dat ik, juist dáárom ook, in mijn eigen kring, die zoo lijnrecht anders denkt, geëerbiedigd word omdat die kring kent mijn *persoonlijk* leven.

Dank voor Uw photographieën die mij een aardig denkbeeld geven van Uw woonplaats. Ook voor Uw beschrijving van Uw leven. Wat hebt gij jong reeds *veel* ondervonden! En ik geloof te kunnen zeggen: Wat heeft het U *rijp* gemaakt! Gij zijt een iemand geworden, en, sterk in Uw geloof, zult gij zeker gelukkig zijn en worden, en het anderen kunnen maken.

- Ik hoop in Uw geest te handelen door in de correspondentie op te nemen Uw 'sprookje', dat gij mij toezondt naar aanleiding van mijn: 'Waarom' (voor mevrouw Bouberg-Wilson.)

'*Een man droomde, dat hij door een engel gewekt werd, welke hem beval vlug op te staan en mee te gaan. De man deed zulks en zij kwamen in een ver land. Op een avond vroegen zij nachtverblijf bij een heel rijk man, dat hun verstrekt werd. Zij kregen goed te eten en flinke slaapplaatsen. 's Morgens gingen zij verder, maar wat doet de engel? Hij stal bij zijn weldoener een prachtigen gouden beker. De man keek zijn geleider vreemd aan, maar zweeg. 's Avonds kwamen zij bij een ander met hetzelfde verzoek, maar deze weigerde. En wat doet nu de Engel? Hij gooit den gestolen beker door het venster van dengene die hem gastvrijheid weigerde. Voort ging het toen totdat zij bij een boerenwoning kwamen. De boer nam hen liefdevol op, en 's morgens, wederom voor te vertrekken, stak de engel de schuur in brand. Zij vervolgden hun weg en kwamen bij een kleine hut. De bewoners hen ziende, en denkende dat de zwervers wellicht nog armer zijn dan zijzelf, vragen hen of ze mee willen eten. In plaats van deze braven te danken, nam de engel bij het vertrek het eenige kind dezer arme lieden met zich, en verdronk het in een nabijzijnden sloot. Nu kon de man het niet meer uithouden, en vol verontwaardiging vroeg hij den engel verantwoording zijner slechte daden. De engel lachte en sprak: De beker welken ik stal was vergiftigd, en zou den goeden man gedood hebben zoodra hij er uit dronk. Degene aan wien ik hem gaf is nu reeds gestorven, want hij was zoo gelukkig met dat geschenk, dat hij er direct gebruik van maakte. Onder de schuur welke ik in brand stak, ligt een groote schat gouds verborgen zoodat hun dit in volle welvaart plaatst. En nu dit kind! Ja, sprak de engel, dit lieve kind, de oogappel der ouders, zou opgegroeid, verwend, vertroeteld zijn geworden, om later op het schavot te sterven. De ouders zouden er zóóveel verdriet van beleven, dat zij voor hun tijd ten grave zouden dalen, en gewenscht zouden hebben liever nooit een kind gehad te hebben; terwijl het nu een engel in den hemel is, en voor de ouders een richtsnoer om steeds braaf en deugdzaam te zijn om het later terug te zien. - Zie, geachte Freule, zou dit ook niet het geval kunnen zijn met het door U beschreven kind? God alleen weet, wat den ouders, wat dit kind bespaard blijft. Wat is het leven? Een stap naar 't graf, nietwaar? Wat moet een ieder niet dagelijks lijden, maar dan:*

Sursum corda!, 't hart omhoog!'

Maar, lieve Joop, hoe goed ook Uw bedoeling zij, ik kan 't niet met U eens zijn dat deze vergelijking opgaat. Ik vind zulk een voorstelling van 'God' heel aardsch. Intusschen wil ik er niets kwaads van zeggen omdat gij er troost bij vindt, en omdat het anderen misschien ook zoo gaat. Heel mooi en troostvol vind ik wat gij schrijft over de R.K. leer bij het sterfbed. Ik geloof dat vele menschen dit soort geloof zoo ten onrechte veroordeelen als een 'sterfbed-bekeering'. Daarom wil ik Uw explicatie hier overnemen.

'*Wij Roomschen gelooven van niemand dat hij of zij verloren is; in eene korte laatste minuut kan den grootsten zondaar vergeven worden. Een oogenblik van berouw om God, niet uit vrees voor de hel, maar uit liefde tot God, vergeeft alles, terwijl met de HH. Sacramenten de liefde tot den hemel, of liever verlangen naar*

den hemel, *of vrees voor de hel*, *voldoende is als eene bovennatuurlijke beweegreden. Aldus wordt ons geleerd*, *en ik ben gelukkig in die leer.*'

Hoe juistgevoeld lijkt mij Uw omgang met Uw broertjes en zusjes, in dat wat gij mij beschrijft: dat gij hun kinderverdriet navoelt door de herinnering aan uw eigen onbegrepen tranen soms. - Wat mijn verhouding tot U betreft, ik ben recht blij dat gij 't gevoel hebt dat ik U begrijp; en ik vind het steeds heerlijk als ik iets voor U en anderen kan zijn.

Ja, discussieeren leidt inderdaad dikwijls tot 'geharrewar', vooral als men elkaar weinig kent. Ik háát mondelinge discussies om die reden; de meeste menschen luisteren

niet, maar draven door op hun eigen idee, en overschreeuwen de tegenpartij, of vallen haar in de rede. Of ook, ze springen op de wonderlijkste manier van den hak op den tak. Maar de meest-gewone manier die ik ken, is het bekende: 't Is *toch* zoo. Of: Ik weet zeker dat het zoo *is*. - In zoo'n geval blijft er niets anders over, dan of te kibbelen, of, om den vredeswille, te zwijgen en den ander als overwinnaar uit het strijdperk te laten treden. Wat *ik*, wat mij betreft, steeds doe in zoo'n geval. - Wat de correspondentie in de Holl: Lelie betreft, ben ik dus recht blij dat die U veel vergoedt; en gij kunt inderdaad Uw opinie steeds frank en vrij aan mij meedeelen.

N.N. te G. Eindelijk krijgt gij dan toch het verlangde antwoord. - Het slot van Ursule Hagen vond ik, met U, veel te ideaal-mooi voorgesteld. En ik geloof met U dat meisjes die een betrekking moeten zoeken wijs zullen doen, wanneer ze zich daarbij alle ‘jonker-illusiën’ uit het hoofd zetten; (voor hen die het boek niet kennen voeg ik hier ter opheldering bij, dat de heldin van Ursule Hagen, een, naar ik meen, Isr: juffrouw van gezelschap, ten slotte huwt met een jonkheer, zoon der dame bij wie ze in betrekking is).

Zooals gij zult hebben opgemerkt, heb ik aan Uw verzoek betreffende die questie voldaan. Gij hebt toen het adres gevraagd der andere dame; maar haar nooit geschreven? Zij vroeg mij daarnaar reeds een paar maal in haar brieven. Waarom niet? - Ik *blijf* Uw portret heel goed vinden van uitvoering. Want die japon-questie vind ik niet hinderlijk.

Ik hoop dat ik verlof krijg Uw mededeeling over machineschrift af te drukken, want zij is in flagranten strijd met die van een anderen inzender, zooals gij ziet in dit nommer.†)

Kitty bij Breda. Uw opstel mag reeds nu mededingen.

Protest. Gij vraagt mij naar aanleiding van het artikel van mevr: Wijnaendts-Francken-Dyserinck (zie Holl. Lelie no. I van 1 Juli II:), hoe *ik* denk over ‘het systeem’ van deze dame. Lieve mevrouw, daar gij blijkens Uw brief mijn hoofdartikelen zoo gaarne leest, zal het U niet ontgaan zijn dat ik indertijd drie artikelen wijdde aan de Dienstbodenquestie, waarin gij gelezen zult hebben welk standpunt *ik* persoonlijk zoo ongeveer inneem. Wat het ‘systeem’ betreft van mevr: W.F.D. in ‘Kousenbreien’, ziet gij *ik* keur elk ‘systeem’ in dergelijke questies zeer af. - ‘Eines schickt sich nicht für allen.’ Misschien kunnen er dienstboden zijn, zóó merkwaardig, dat ze met de dames des huizes over alle boeken een grondig gesprek weten te voeren; maar zonder twijfel zijn zulke ‘dienstmeisjes’ hooge uitzonderingen. En, als geheel genomen, geloof *ik* niet dat de dienstboden, die haar huiswerk met zorg en ijver verrichten, heel veel tijd kunnen overhouden tot ‘ontwikkeling door boeken’.

Ik sprak eens een dame (die zelve niets uitvoert en dus 's avonds frisch en helder van hoofd kan zijn), welke dame zich woedend maakte tegen mij over de dienstboden die zij 's avonds om 8 uur geliefde te vergasten (in Toynbee) op aardrijkskundige voordrachten over Indië, welke ondankbaren daarbij in slaap vielen. - De bewuste dame zei mij dat het zeer ongepast in de dienstmeisjes was, hare moeite voor hen zóó weinig te waardeeren. Ik kon dit niet navoelen; want ik stel mij voor dat ik-zelve

†) Ik ontving intusschen Uw laatsten brief. Dank voor uw verlof.

als dienstmeid, na een dag hardwerken of koken, óók in slaap zou vallen op Toynbee, onder het genot(?) van aardrijkskundige voordrachten van in Indië-kennis-liefhebberende dames. - De dienstboden die gij gehad hebt ‘dwepend met Multatuli’, en het huiswerk beneden zich vindend, zijn wel een aardigteekenend staaltje van dergelijke ‘opvoedings’-methoden; dat geef ik volgaarne toe. Ik ook geloof dat de meeste dienstboden vrijwat gelukkiger zullen zijn door niet zulke lectuur te lezen, dan door een kennismaking met boeken waarvan ze den inhoud maar *half* kunnen begrijpen, omdat ze geen tijd hebben tot alles-tegelijk-doen. Het is echter geen wonder dat dames die zelf van alles tegelijk op de hoogte meenen te kunnen zijn, (b.v. huishouden-doen, een betrekking beoefenen, medische wetenschap, kinderopvoeding, kunst, en nog een dozijn ‘kleinigheden’ meer), het is geen wonder dat zulke ‘veelzijdige’ dames ook ‘veelzijdige’ dienstboden verlangen; die en-passant huiswerk verrichten, eten koken, met Multatuli dwepen, Couperus critiseeren, (zoo heb *ik* er ontmoet in een pension), enz., enz.

Ik herhaal, lieve mevrouw, *ik* houd er geen ‘systeem’ op na. Zooals wij met onze Marie omgaan, is 't vermoedelijk niet mogelijk in elk huishouden, en onder alle omstandigheden te verkeeren met de dienstboden. 't Hangt m.i. af van de personen en hun individueele karakters in de eerste plaats; in de tweede van hun bijzondere omstandigheden in 't leven en in de maatschappij.

- In elk geval waar gij mijn *persoonlijke* meening vraagt, kan ik U verzekeren dat *ik* 't in onze Marie een groot bewijs vind van natuurlijk gezond verstand en goeden smaak, wanneer zij graag ‘een mooi, boeiend boek’ leest tot haar uitspanning, en mij uit mijn boekenkast *zulke* boeken ter leen vraagt, en *niet* om Multatuli, Maeterlinck, of Vondel verzoekt.

Ik wil bekennen dat ik 't een verontrustend verschijnsel zou vinden, als onze Marie ‘dwepen ging met Multatuli.’ - En ik zou den dokter dan zeker eens laten komen om over haar geestvermogens met hem te raadplegen! Met Multatuli dwepende dienstmeisjes lijken *mij* de rechte recruten voor een a.s. bevolking van zenuwinrichtingen. Ze kunnen dáár dan met hun talrijke zenuwzieke meesteressen van gedachten wisselen over ‘ontwikkeling.’†)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Gerrie. Ik zal U de adressen opgeven in het a.s. nommer. Als gij mij dat zenden wilt waarover gij spreekt, zou het van mij indiscreet zijn ook nog te ‘kiezen’. Uw vriendelijkheid erin waardeer ik toch het allermeest.

Vragenbus
Helpt elkander

†) Ik verwijs over deze questie naar het Ingez. stuk met noot van mij.

Ingekomen vragen.

Een dame zoekt bij haar dochter een jonge française, als gouvernante; in staat te onderwijzen eerste beginselen fransche literatuur, algemeene geschiedenis, en vrouwelijke handwerken. - Tot aanbeveling strekt kennis van Duitsch en Engelsch. Diploma wordt *niet* verlangd.

Salaris *f* 150 per jaar. Vacantie overeenkomstig de gewone school-vacanties.

Franco brieven adres Redactie Holl: Lelie, Zeestraat 46 Den Haag.

Berichten.

I.

In het a.s. nommer worden de bekroningen vermeld der vorige wedstrijden.

Nieuwe Opgaven.

Voor Augustus, September en October:

Hoe kan een financieel-onafhankelijk meisje zich het best wezenlijk-nuttig maken?

Welke zijn de specifiek-vrouwlijke, welke de specifiekmanlijke eigenschappen, ten goede zoowel als ten kwade, waardoor de eene sekse zich in hoofdzaak van de andere onderscheidt?

'**Herfstbladeren**.' (Dit *moet* een novelle blijven; mag geen beschouwing worden.)

Inzendingen voor de drie onderwerpen tot aan Oct: I.

II.

De overgebleven corresp: wordt wegens plaatsgebrek deze week niet vermeld.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III. Bericht van het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

NATIONAAL BUREAU VAN VROUWENARBEID.
Jacob van der Doesstraat 68, 's-Gravenhage.

Rubriek A.C. N°. 7086

31 Juli 1903.
Vriendelijk verzoek aan de Redactie onderstaand bericht wél in haar blad te willen opnemen:

Het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid deelt mede, dat het Bureau gesloten zal zijn van **3-30 Augustus**, zoodat gedurende Augustus geen nieuwe aanvragen kunnen worden aangenomen nôch oude worden afgehandeld. -

Sluiting red: ged:

12 Augustus 1903.
17de Jaargang.
No. 7.

Hoofdartikel
Brief.

Aan mevrouw....

Mevrouw, gij *móógt* niet.... terwille van de kinderen die gij zegt 'lief te hebben,' *moogt* gij niet handelen zooals gij op het punt staat te doen....

Gij hebt den man, die U die kinderen gaf, niet meer lief, - zegt gij. Gij hebt U vergist toen gij den stap deedt, die over Uw leven beschikte....

Want het uur is gekomen waarop gij dien ander hebt ontmoet, dien gij thans al Uw liefde schenkt, om wiens wil gij dorst naar 'vrijheid,' om gelukkig te màken hem, en gelukkig te worden dóór hem....

.... Lieve mevrouw, ik weet niet hoe ik zou handelen in Uw geval.... *als ik geen kinderen had.* -

Ik heb, als jong-meisje, nooit den moed gehad lichtvaardig 'te huwen'; juist *omdat* ik dan vréésde voor die mogelijkheid in mijn huwelijksleven, waarvoor *gij* thans staat. -

Maar, *dit weet ik zeker,* als ik *kinderen* had, zou ik, in Uw geval, zeker niet scheiden van den vader van die kinderen; want ik zou mij bewust zijn mijn *gróóte* verantwoording jegens die onschuldige levens, die *ik* in het aanzijn had geroepen; levens die *toch* reeds te beklagen zijn, omdat ze voortkomen uit zoo droevig een dwaling, en jegens wien daarom de ouders dubbel zwaar een schuld hebben te vereffenen....

Want, mevrouw, gij laadt schuld op U, zware schuld, als gij ook maar één van Uw kinderen wegneemt van een vader, van wien gijzelve mij schrijft: dat hij 'een goede en liefdevolle vader' is voor hen.

En gij laadt schuld op U, zware schuld, als gij die kinderen, wier aardige, schuldelooze spelletjes onder elkaar gij mij zoo dikwijls hebt beschreven, wier onderlinge broeren zusterteederheid Uzelf zoo weldadig aandoet, als gij hen in hun jonge jeugd voor altijd van elkaar vervreemdt, omdat, zooals gij mij meedeelde, de een bij den vader, de ander bij de moeder blijft, na Uw scheiding.

Maar, wat het ergst is, mevrouw, gij laadt schuld op U, zware schuld, omdat gij Uw geluk en dat van dien nieuwen man die in Uw leven gekomen is, koopen wilt ten koste van Uw plichtbesef *als moeder; dat U boven alles moet gaan....*

Zie mevrouw, ik beklàág U. - Gij weet uit mijn geschriften dat ik liefde en passie be-

grijpen kan, en návoelen.... Ik veroordeel U niet; ik bekláág U.... Maar, waar gij bij mij komt om raad, om steun, als eene die zoekt in *mij* een hulp, een troost, daar roep ik U toe, vóór het te laat is: *Ik* ben ervan overtuigd dat juist een waarlijk-hoogstaande vrouw overwinnen zal zichzelve, en haar eigen-liefde-leven zal kunnen *beheerschen*, waar het geldt goed te maken aan haar kinderen, waar het geldt haar kinderen eenmaal vrij in de oogen te kunnen zien....

En, mevrouw, dat zult gij *niet* kunnen, gij zult Uw oogen moeten neerslaan voor die kinderen, die door Uw wil ter wereld kwamen, als gij hen opoffert thans aan Uw plicht jegens hun vader, aan uw plicht jegens hen....

- Er *zal* een tijd komen, waarin Uw liefde tot dien man, die thans Uw leven vervult, voorbijgaat, waarin Uw passie zwijgt.... En ik vraag U, hoe zult gij dan in de oogen zien van die onschuldige, door *Uw* onbedachtzaamheid tot leven veroordeelde kinderen, die dragen den naam van den door U verlaten echtgenoot; van die onschuldige kinderen, wier jeugd gij hebt verwoest, wier kinderleven door Uw egoïsme is overschaduwd....

En, omgekeerd, valt het U niet in, als een troostende gedachte, als *de* gedachte die U kracht kan geven tot volhouden en overwinnen, dat er een tijd *zal* komen, waarin Uw zonen en dochteren U zullen danken, omdat gij hen hebt bereid een lieflijk thuis, een zonnige jeugd, een veilige toevlucht voor de stormen van 't leven; omdat gij hen zijt voorgegaan in stille plichtsbetrachting jegens den man die immer toch, - volgens Uw eigen getuigenis, - voor hen is ‘een goede, liefdevolle vader,’ den man, aan wien zij, door Uw *beider* wil, hun leven hebben te wijten -!

Gelooft gij niet met mij, lieve mevrouw, dat het hoogste vrouwengeluk is: gelukkig te maken de levens die wijzelf het aanzijn schonken?

Zie, dáárom spreek ik nog niet eenmaal van zoo iets als *plichtbesef*, als verantwoording óók jegens Uw man, wiens schuld het in elk geval niet is, dat *gij* een ondoordacht huwelijk met hem hebt gesloten.

Ik sprak daarom opzettelijk tot hiertoe slechts van *Uw geluk*; dat gij m.i. *niet* vinden zult door het verzaken van Uw heiligen moederplicht....

Gij bedriegt U grootelijks, lieve mevrouw, waar gij mij schrijft: ‘Ik wil desnoods *al* mijn kinderen aan mijn man afstaan, “om maar zelve vrij te zijn.”’ - Gij bedriegt U grootelijks, wanneer gij meent dat een geluk tot zùlk een prijs gekocht ècht-éérlijk-mooivrouwengeluk zou kùnnen worden. -

Of, als dat wáár is, als gij werkelijk *alle* verantwoording aldus van U zoudt kunnen en willen schuiven, alléén om te zoeken een egoist zingenot-geluk met een nieuwen man, dan...., vergeef mij mevrouw, - dan zijt gij géén hoogstaande, liefhebbende vrouw, maar slechts een zinnelijk-begeerige deerne...

En al Uw verzekeringen, dat *gij Uw kinderen ‘lief hebt’, waren dàn.... leugen en schijn....*

Maar toch, ik wil niet eindigen zonder óók ‘het plichtbesef’ te hebben aangeroerd.

Want, valt het U dan geen oogenblik in, mevrouw, dat de man dien gij huwdet méér is dan alléén de vader Uwer kinderen; dat hij óók is de man die voor *U* heeft gezorgd, voor *Uw* huishouden arbeidde, offers bracht voor *Uw* gemeenschappelijk samenleven, *offers*, van allerlei aard....?

Valt het U dan geen oogenblik in, dat gij hem genomen hebt tot Uw echtgenoot *uit vrije keuze;* en dat er daarom óók schuld kan en zal geweest zijn bij U, toen gij

den stap deedt: schuld van allerlei aard,... omdat gij het aardig vondt tegenover Uw kennissen, zoo jong reeds 'getrouwd' te wezen,... omdat gij een mooie, onafhankelijke positie van getrouwde-vrouw aangenamer vondt dan voor Uzelve te moeten werken,... omdat gij misschien een weinig zinnelijkverliefd waart, (wat zoo iets heel anders is dan liefde),... omdat gij wel graag een kindje wildet hebben..., omdat gij, in één woord, wel de *goede* zijden van een huwelijk hebt overwogen, maar niet de *schaduw*kanten. -

En nu, omdat U een nieuw 'geluk' roept, wilt gij den man, die geen schuld heeft aan dit Uw onbedachtzaam-doen, toen gij hem hebt gehuwd, verlaten uit puur egoïsme...

Valt het U dan geen oogenblik in, dat wij allen de verantwoording moeten dragen onzer eigen daden; dat het slecht is die te schuiven op de schouders van een ander, en te zeggen: 'Ik was zoo jong', of: 'Ik wist niet wat ik deed'..., en daarmede een ander geluk te verwoesten, uit begeerte zelf 'vrij' te worden?...

- - Zie, mevrouw, ik ontzeg U, - zelfs indien alles wat gij schrijft wáár is - het recht den man te verlaten die aan U geen schuld heeft, die het niet helpen kan dat gij U lichtzinnig hebt verbonden, dat gij jarenlang hebt genoten van zijn zorgen, zijn geld, zijn

positie, zijn verliefdheid op U, (waaraan gij dan toch de kinderen dankt, waarop gij volgens Uw eigen getuigenis, zoo ziels-trotsch zijt); ik ontzeg U het recht dat gij hèm-alléén het slachtoffer maakt van een dwaling, die gij *zelve* hebt begaan, toen gij hem hebt gehuwd...

Geloof mij, mevrouw, wij moeten *allen* dragen de verantwoordelijkheid onzer eigen handelingen. Wat weet gij, de te-jong-gehuwde, hoevele ongehuwde vrouwen, thans op uw tegenwoordigen leeftijd, het zich niet beklagen, dat zij eens, toen zij jonger waren, te hooge liefde-eischen stelden aan het gehuwdzijn, en zichzelf daardoor ontzegden dat mooiste, zuiverste vrouwgeluk: een kind.... -

Die eenzame vrouwen bezitten wat *gij* thans veroveren wilt: onafhankelijkheid, vrijheid....

Maar ze bezitten *niet* de kinderen,.... die gij zegt zoo innig lieftehebben; al dankt gij ze dan ook aan een vader, dien gij thans niet meer liefhebt...

Ook *die* vrouwen dragen de verantwoording hunner *eigen* daden. En, zeg mij, zoudt gij ze niet vies, hun verleden-onwaardig, láágstaand, vinden, als ze zich thans ineens weggooiden in 't eerste 't beste banale huwelijk, om maar 'n man en 'n kind te hebben?

Welnu, doe gij dan niet het omgekeerde, vertrap niet, *nadat gij genoten hebt huwelijksgeluk en moedervreugde*, Uw heiligste plichten omdat gij achterna ook nog behoefte krijgt aan ‘vrijheid en onafhankelijkheid’; omdat gij, nu de *genots*beker ledig werd, terugschrikt voor den bitteren nasmaak. - -

Geloof mij, lieve mevrouw, voor *elke* vrouw die liefde diep voelt, heeft het leven een bitteren nasmaak, zoowel voor de gehuwde als voor de ongehuwde.

Maar wie werkelijk hóógstaat, drinkt *zelve* den beker *ledig;* het bittere ná het zoete.

Het zijn de *laagstaande* vrouwen, die het bittere laten uitdrinken door hun slachtoffers, en, ten koste van hen, zoeken naar nieuw zingenot; genot dat ze lichtzinnig laten betalen door achtergebleven man en kinderen. - - -

Mevrouw, toon het, vóór het te laat is, ik vraag het U ter wille van de kinderen die ge zegt ‘lief te hebben’, *toon* dat ge *hoogstaat*....

Uwe
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bladen uit een Dagboek.
Een droom.

Weet gij wat ik droomde? Ik droomde, dat ik aan den schoot mijner moeder zat, mijn hoofd tegen haar leunende en zachtkens vertelde al wat ik zoo voelde en dacht en dat ik toch niet hardop kon zeggen. O, moeder, kunt gij mij ook zeggen wat liefde is? Ik gevoel mij zoo wonderlijk dikwijls, dan is het mij alsof een wezen, dat ik niet ken, noch ooit gezien heb, mij ziet en mij lief heeft. Dikwijls, dan wordt dat gevoel bij mij zoo sterk en gevoel ik mij zoo wonderlijk, bedwelmd als 't ware door een zoeten drank, en is het als wilde mijn onsterfelijke ziel onstuimig uit dit lichaam naar haar, mijn Godin! En moeder, toch weet ik niet, wie zij is, waar zij is, of zij gelijk ik, een mensch hier op aarde is, of dat zij aan de overzijde wacht op mij. En o, als

ik aan haar denk, want ik weet, dat gevoel ik, dat zij mijn aanverwante ziel is, dan gevoel ik, dat zij een engel voor mij is, die mij opheft, die zachtkens mij naar omhoog trekt en hooge, eerlijke en reine gedachten in mijn ziel opwekt. En, o, moeder, dan gevoel ik wat liefde is. En de gedachte, dat ik word bemind, dat ik bemin, wie dat weet ik niet, o, ze maakt mij zoo rijk, zoo groot en sterk. En, moederlief, toch ook dikwijls als ik anderen zie, die elkaar gevonden hebben, o, dan komt er zoo'n nameloos verlangen in mij op, haar te ontmoeten, want, o, ik verlang zoo te lieven. Maar toch, het is mij als ware ik anders dan zoovelen, ik voel mij dikwijls zoo los van deze wereld en zou als ik haar vond op deze aarde, haar zoo gaarne leiden naar een vaste bestemming, naar de overzijde van dit leven. Samen heen te vliegen van deze aarde, uit deze maatschappij, o, hoe gaarne zoude ik dat doen. Want, o, moeder, gij ziet mij aan met die oogen, die slechts denken aan anderen, ik weet wel wat gij zeggen wilt, niet denken aan ons zelven! En ja, dan zie ik die armen, op wier gezicht zoo'n zorgelijke trek is, oogen, die flauw zien door den honger en de ellende, en dan zie ik de rijken warm gewikkeld in het bont, gemakkelijk zittend in hun sierlijke rijtuigen; en nog zooveel zie ik, en o, dan komen vragen, wilde vragen in mij op, waarom; of ik zie in het circus die mooie, fiere paarden gedresseerd worden door menschen, die veel lager staan, want welk

een geest, welk een zielenadel ligt niet in de oogen van zoo menig dier! Moeder, het gelijken wel menschenoogen, en o, een angst bekruipt mij, als het eens menschen waren, die in de dieren huisden, die in de planten leefden, want toch hetzelfde raadselachtige leven in den mensch, is ook in het dier, in de plant. En o, als ik aan dat alles denk, dat het zoo eeuwen geleden gegaan is en nog gaat, o, dan voel ik mij zoo moe van dit leven en ik zou willen rustig mij laten glijden in die blauwe zacht golvende tropenzee. Doch, ja, dat zou zelfmoord zijn, nietwaar moeder en al eens beproefde ik die daad, doch ze gelukte niet en van dien tijd af weet ik, dat God er tòch is, dat er wezens om ons zijn, die ons helpen en waarschuwen, dat wij nog niet zoo verlaten zijn op deze aarde, die zoo in alles een oefenschool gelijkt; want wellicht is de leer waar, dat wij hier niet voor het eerst leven, doch dat vele levens van ons hier en op andere werelden voorafgingen. Het pijnigt mijn hersenen, want dat alles kan ik toch niet begrijpen, op dat alles krijg ik toch geen antwoord. En, o moeder, als ik er aan denk, dat er een tijd zal komen, waarop gij opgeroepen wordt, zoodat ik alleen zal staan, o, dan dreigt mijn kracht te breken.

En ondanks al die vragen, toch dat gevoel, toch dat drinken uit dien beker vol zoeten, heerlijk geurenden drank. En ik zou wel verlangen, dat ik dat gevoel niet kende, maar toch gevoel ik, dat door dat liefdesmachten ik hooger, reiner word. En moeder, nog meer wil ik U zeggen, weet gij wat mij zoo beangstigt? Dat er eens een tijd zal komen, dat ik die liefde niet meer voel, niet begrijp en mij laat trekken naar omlaag door een, die niet boven mij staat en dan een huwelijk sluit alleen geldig op deze aarde, doch dat bij het sluiten voor God reeds ontbonden is. En ook, wat mij beangstigt, het leven te geven aan nieuwe schepselen, die later mij wellicht vragen, waarom ben ik geboren, waarom hebt gij mij in het leven geroepen? O, moeder, te veel, te veel die vragen voor mijn ziel, ik ben zoo moe, zoo moe en al sterker wordt dat verlangen naar die eene, al sterker de begeerte, samen heen te vliegen met krachtige wiekslagen naar omhoog, omhoog, ver achter ons latende die aarde, die wereld van naamloos wee en ellende.....

Ik ontwaakte.....

Lijden moet een mensch.
Slechts moet hij dat lijden begrijpen,
Opdat zijn ziel gevormd worde;
Want mensch-worden moet toch het levensdoel zijn.

Goed en vriendelijk zijn moet iedereen,
Want een hard woord, al is het vaak niet zoo kwaad gemeend, doet zeer.
Kracht en flinkheid moet van elkeen uitgaan,
Opdat allen door elkaar krachtig zijn.

Geloof in de Almacht komt elkeen ten goede;
Want door het geloof in een hooger zieleleven
Wint de mensch in grootheid voor zijn ziel,
En eindigt, met een Engel Gods te zijn.

Menschen, veel menschen te kennen, wat baat het? Wellicht geven ze ons eenige afleiding, doch wanneer wij leeren kennen hun eigenaardigheden, hun gebreken, en bovenal hun oordeel verschillend aan het onze over zaken die ons zeer aan het harte gaan, welnu, laten wij het maar eerlijk bekennen, dan.... zien wij die menschen niet gaarne! En.... is het niet zoo met iedereen? Niet alleen met kennissen en vrienden is

dit het geval, doch dikwijls met onze familieleden aan wie wij toch onmiddellijk verbonden zijn door een band, waardoor onze sympathie voor hen, al is het ook onbewust, grooter is dan voor vreemden. En waarom is dit toch zoo? Is het niet bedroevend, wanneer wij menschen leeren kennen, vooruit te weten: na eenigen tijd wellicht zullen wij elkaar plotseling in de oogen zien en gevoelen, dat er een antipathie tusschen ons is? Het is een raadselachtig iets, doch er is slechts één middel om het tegen te gaan, door die zelfde menschen niet van zich te verwijderen, door dat gevoel te onderdrukken en in hen op te gaan merken het mooie in hun ziel, om dat teere plantje niet te beschadigen, doch het aan te kweeken en dan, ja, dan zal het ons gemakkelijker vallen op onze hoede te zijn en onze kleinzielige en egoïstische gedachten, waardoor de antipathie zoo dikwijls helaas wordt opgewekt, te onderdrukken.

Hoe geheel anders is het met hen die over de ernstige zaken, en wel in de eerste plaats ons geloof, denken gelijk wij. Wij gevoelen het dat een onzichtbare band hen aan ons bindt. Hoe oneindig veel gelukkiger zoude het toch zijn op deze wereld, wanneer er niet zooveel verdeeldheid, wanneer er niet

zooveel verschil van opvatting over die teere quaesties bestond, en in het algemeen wanneer men meer trachtte te begrijpen de groote verantwoordelijkheid van ons leven! Warmte zou van de menschen uitgaan en liefde en vrede zou alom wonen. Daarom trachten goed en vriendelijk te zijn, inzonderheid tegen hen, met wie wij dagelijks omgaan, het goede in hen opmerkende, zacht zijn in ons oordeel, - - dat zij ons streven in dit leven, dat, om waarlijk goed te leven, zoo innig moeilijk is.

Rustig stond de maan aan den avondhemel en aan het eenzame strand liep zij te droomen. Te droomen van geluk, van liefde. Te droomen over godsdienst: wat waar, wat onwaar was. Te droomen of Jezus werkelijk de afgezant van den Ongeziene, den Onbekende was. Te droomen welke richting de juiste was, de Spiritualistische, de Spiritistische, de Theosophische e.a.. En zij dacht, al die leeren zijn gemaakt door menschen, samengesteld uit gegevens, gezegd ontvangen te zijn door tusschenkomst van geesten van afgestorvenen; een echt menschelijke leer dus! Waarheid, eenige soort van waarheid zullen die leeren wel hebben, doch juist datgene, naar wat de mensch verlangt, vindt hij niet, en is en blijft het verborgen; en wellicht ook zal het licht, dat uitgaat uit die leeren over het duistere na den dood en voor dit leven, een dwaallicht zijn!

En een schok voer door haar heen, als zij dacht aan de Christelijke openbaring, de leer gepredikt door Een, die boven allen stond; en zij dacht: is het niet verstandiger iets voor onvoorwaardelijk aan te nemen, wat gezegd, wat gegeven is uit de ziel van Een, wien niemand ooit overtroffen heeft.

Zij dacht aan verschillende tegenstrijdige voorstellingen van Hem, in de gelijkenis van den herder en de schapen - en de gelijkenis van de dwaze en wijze maagden en nog meer.

Zij dacht aan de woorden van Hem, die zeide: ‘En al wat gij zult begeeren in 't gebed, geloovende, zult gij ontvangen.’

Zacht herhaalde zij de woorden en zeide bij zichzelf: Het staat er en tòch is het niet waar!

En een vrees kwam in haar hart; er scheurde iets in haar!

Doch plotseling was het, alsof een stem haar toefluisterde ‘Voedt het oud vertrouwen weer,’ en stil fluisterde de zee die woorden haar ook in 't oor, en een licht ging in haar omhoog, een jubelkreet steeg op uit haar borst, en een onstuimig verlangen welde in haar op naar die Grootheid, die Godheid!

De woorden ‘En al wat gij zult begeeren in 't gebed, geloovende, zult gij ontvangen,’ ja, het stond er, en.... het was waar! Want ze begreep nu, dat die woorden geen betrekking kònden hebben op het stoffelijke, dat vergaat, want hoe klein zou dat zijn, doch dat het alleen en alleen betrof het geestelijke, het hoogere leven; en zij voelde, dat wat zij daarvan vroeg, het verhoord zou worden, en dat er een grootheid in die woorden lag, alleen kunnende gesproken zijn door Hem. En dankbaar stemde het haar, toen zij dacht aan de woorden ‘Vader, Uw wil geschiede en niet de mijne.’

Grootheid, alleen grootheid lag er in de Christelijke Openbaring!

En zij dacht: ook in het Oude Testament wordt overal gesproken van Een die komen zal. Hij heeft het gezegd, dat Hij de Godsgezant was, en dat is waar omdat hij het getoond heeft! Was Hij het niet geweest, welnu, zijn leven zou tegen Hem getuigen, doch tot het einde en met het einde heeft Hij getoond de Hoogste, de

Heerlijkste te zijn, die op aarde was gekomen om de menschen weer tot den Ongeziene te brengen, om als 't ware een brug voor hen te zijn.

En zij dacht: waarom dan die droefheid in den hof van Gethsémané,.... en het was als een openbaring, die zij hoorde, niet, zooals gepredikt werd in een kerk, dat het een bewijs was van zijn echt menschelijke natuur die bang was voor den dood, maar, omdat op dat oogenblik heel de vloek, heel de ellende en jammer der menschheid rustte op zijn schouders, die Hij in zijn groote, goddelijke liefde torste.

En daarom, zoo zong het in haar ziel, daarom geloof ik aan Christus, doch niet aan de talrijke dogma's!

En zij dacht aan de raadselen van dit leven, die niet op te lossen zijn en waarnaar men toch verlangt ze tot helderheid te brengen, doch zij wist: dat éene, wat Hij gezegd had, was waar, dat die in Hem geloofde, die dus ook streefde Hem waarlijk te volgen, een wereld van liefde en vrede zou worden ontsloten hier en na den dood.

En zij zeide: Dat zij mijn geloof!...

Zachtkens ruischten de golven en zongen haar melodieuzen zang en de maan wierp haar zilverachtig schijnsel ver over de zee....

En zij dacht aan liefde, wat liefde toch wel was, en voelde dat het een verlangen was naar iets hoogs, iets heiligs; en nu begreep zij, voelde zij angstig, dat dit nooit geheel te krijgen is op deze aarde, want volmaakt geluk is niet hier, omdat er een scheiding in 't gezicht is, en waar liefde is op deze aarde, daar is scheiding, daar is smart! Hoe grooter de liefde, hoe grooter de scheiding, hoe grooter de smart!....

Vrij zijn, los zijn van het lichaam, dat de onsterfelijke ziel heen moge vliegen met de aanverwante naar het Licht, naar den Ongeziene...., en...., dat wist zij, was alleen mogelijk na den dood!...

Geloof en berusting!....

J.J. BREEDVELD.

‘Schemering.’
door (Alfhild Agrell.)
(Uit het Zweedsch; vertaling door Norssken.*)

Minuut na minuut verliep.... nòg zat ze daar onbeweeglijk aan 't venster.

Daarbuiten een dichte kille motregen, droefgeestig zich parend aan 't eentonig, zacht fluitend geluid van den herfstwind, door 't ontbladerd geboomte van den tuin zich een weg banend; de straat één glimmend vuile streep; het hek om de school, een vaag, spookachtig uitgetand kantwerk gelijkend; nergens een spoor van eenig menschelijk wezen; slechts een armzalige hond, zijn dorst lesschend aan de overstroomende goot.

Daarbinnen een warm, smaakvol, rijk gemeubileerd vertrek.

Maar zij, die daar zit, heeft geen oog voor zijn lokkende weelde!....

Van den haard glijdt een breede, roode weerschijn tot aan de nog jeugdige, voorovergebogen gestalte, weerkaatst zich in de plooien van haar blauw zijden sleep, kruipt op langs de welgevormde neêrhangende armen, toeft een oogenblik bij het kanten kraagje om haar hals en doet het rijke aschblonde haar schitteren als in goudglans - maar nog àltijd zit ze onbeweeglijk!....

Plotseling springt ze op....

‘Neen.... ze kàn niet tot klaarheid komen....! Is er dan nièmand, die haar kan zeggen, waar haar plicht ophoudt en haar rechten beginnen?

‘Rechten....? Héeft zij dan rechten?

‘Ja.... en duizendmaal.... ja!’....

Ze drukt de handen tegen 't voorhoofd en loopt met haastige schreden het vertrek op en neer. - Achter haar ruischt en ritselt haar blauw zijden sleep als met wilden golfslag.

‘Klaarheid....!’ O, wat zou ze niet willen geven, om tot klaarheid te komen!

‘Had ze recht, haar geluk te koopen ten koste van dat van een ander; gewetensrust te erlangen, door die van een ander te vernietigen?’ -

*) Bericht der red:
Met het oog op de groote en gerechtvaardigde belangstelling in Noorsche, Zweedsche en Deensche literatuur, zullen er voortaan geregeld vertalingen (uit het oorspronkelijk) in ons Blad worden opgenomen van moderne Zweedsche, Noorsche en Deensche auteurs. - ‘Norssken’ zeide ons tot dat doel haar geregelde medewerking toe.

Rillend wikkelt ze zich in een zachte shawl en schelt om meer brandstof. - Ze was zóó koud.... zóó verschrikkelijk koud....! Met een zenuwachtig gebaar schuift ze een laag stoeltje zoo dicht mogelijk bij het vuur, en zijgt neder, zwaar, als gebukt onder een onnatuurlijken last. -

Die vlammen dáár.... zijn ze niet een beeld van haar eigen leven?.... Nuttig in hun gebonden zijn, verderfelijk in hun vrijheid?....

'Nuttig!.... was zij tot iets nut....?

Waartoe dit leven vol onnatuur en gemaaktheid; te liegen, voortdurend te liègen, zooal niet in woorden, dan toch in daden; te glimlachen, te schertsen met een hart, vaneengereten door angst en wanhoop....! - Is dàt nuttig....? Neen.... laag, gemeen, verachtelijk is het!'

Zij springt op en opnieuw vernam men het oproerig ritselen van haar zijden sleep. - In gedachte doorleeft ze nogmaals den korten, zaligen tijd harer verloving. -

Hoe innig had ze hem bemind, hoe had ze opgezien naar hem, den man van ervaring, die haar, de achttienjarige, zich tot echtgenoote had uitverkoren. -

Maar daarna.... Misschien lag de schuld aan haar....? Haar man was immers rechtschapen, braaf en goed; ja goed.... daarvan had ze bewijzen. -

Het lag toch niet aan hèm, dat zij aan zooveel behoefte had en hij haar zoo weinig vermocht te geven?....

Voor hem was het huwelijk slechts een van 's levens bekoorlijkheden; voor háar was het.... het leven zèlf!...!....

In den kring van vrienden en kennissen

hoog gewaardeerd, als man van de wereld overal welkom, was het toch niet te verwonderen, dat hij zijn oude gewoonte getrouw bleef, en 's avonds bijna geregeld buitenshuis doorbracht?

'Zijn vrouw.... nu ja, zij was zijn vrouw; maar als gezelschap was zij alleen hem niet genoeg!'

Na den geheelen dag in zijn veel inspanning vorderende akten verdiept te zijn geweest, had hij behoefte aan den prikkel van een levendig dispuut, of de zenuwspannende afleiding van de speeltafel.

Ze leerde al spoedig dit begrijpen; maar... haar leven werd er niet lichter door....!

O, die ontzettende eenzaamheid....!

En dan het gevoel, dat hij haar kòn alleen laten, telkens alleen laten.... het verpletterde haar....!

Zij trachtte zich in zijn gedachtengang te verplaatsen.

In 't geheim las ze zijn wetboeken door, en begon met hem over zijn processen te spreken. In het begin amuseerde dit hem, zoo ongeveer als hij zich geamuseerd zou hebben over de pogingen van een kind, om een ingewikkeld vraagstuk op te lossen, maar daarna verzocht hij haar op een wat beschermenden toon, haar hoofdje niet te vermoeien met wat ze nu eenmaal niet begreep.

'Begreep....!' Begreep *hij* dan....! Maar neen, ze wilde rechtvaardig zijn!

Hij was te veel in zich zelf gekeerd, was àl te zeer gewoon, zijn eigen gedachten en die van anderen te verbergen, om behoefte te gevoelen tot een zich uiten zooals een man tegenover zijn vrouw, en zij.... ze was te bescheiden en ook te fièr, hem te vragen om 't geen haar niet vrijwillig aangeboden werd! - O, hoe leed zij dien tijd. - Geheel haar leven was één ingehouden snik....!

Hoe innig had ze hem bemind, zóó innig, dat ze alles over 't hoofd zou hebben gezien, en zich tevreden zou hebben gesteld met slechts te zijn 'zijn lieve kind,' zooals hij gewoon was haar te noemen; indien hij haar slechts de teederheid had geschonken, waaraan een kind behoefte heeft!

Maar het lag nu eenmaal niet in zijn natuur te spreken over zijn gevoelens, evenmin als om haar te liefkoozen.

Nooit een hartelijke omarming; tenzij hij haar een gunst had te vragen.

Van het oogenblik af dat zij dit begreep, wekte zijn liefkoozing haar walging!

Maar ze klemde zich vast aan haar liefde. Die mócht haar niet verlaten....!

Zij streed tegen die vrienden, die hem van haar wegtrokken, zonder te beseffen, welk onrecht zij haar aandeden.

Hóe ze schreide.... hem smeekte! Hij luisterde geduldig als naar een vermoeiend cliënt, verzekerend, 'dat alles weer terecht zou komen, als eerst hunne karakters maar wat tot elkaar gekomen zouden zijn - de eerste tijd was altijd 't moeielijkst.' -

'Tot elkander komen!'

Haar oogen schoten vuur en ze staakte haar gang zóó plotseling, dat de golven van haar zijden sleep als tot ijs schenen te verstijven.

Wanneer ooit had hij zich in iets naar haar gevoegd?

O, ja, dikwijls in kleinigheden - bijna altijd, wanneer het niet streed met zijn eigen gewoonten.

O, dat alleen zijn.... die schrikwekkende, kille eenzaamheid! Die had haar leeren denken; maar hoe droevig en bitter, waren haar gedachten....!

Hoe wèl herinnerde zij zich de laatste maal, dat zij een beroep op hem gedaan had als echtgenoot.

Verscheidene dagen aaneen was hij afwezig geweest, vroegtijdig naar zijn bureau en 's middags elders te dineeren genoodigd.

Hij zond haar bonbons en délicatessen tot troost - en kwam eerst t'huis tegen den morgen, niet dronken, dat gebeurde hem nooit; maar vroolijk - vróolijk - terwijl *zij*....!

Daarna beloofde hij uitdrukkelijk, dien avond t'huis te zullen blijven; een vriend ontlokte hem een belofte in tegenovergestelden zin - en hij ging - ging, om niet zijn aan een vriend gegeven woord te breken!

'Het speet hem, dat hij 't vergeten had; altijd moesten er ook scènes zijn, wanneer hij eens zou uitgaan!'

Nog éénmaal onderdrukte zij haar trots; ze vroeg, schreide, smeekte, zooals ze te voren nog nooit had gedaan - ze gevoelde, dat hij ditmaal niet van haar mocht heengaan - maar hij ging....!

'Hij kon ter wille van haar geen woordbreker worden!'

Toen de deur achter hem dichtviel, slaakte ze een doordringenden kreet, als getroffen, door een doodelijken slag....!

Neen.... *zij* niet, maar haar lièfde, die was dood....!

'Hu.... wat was het koud; zoo ijselijk koud!'

Van dat oogenblik af aan werd het rustig in huis.

Haar man hàd overwonnen.

Zijn voorspelling was bewaarheid: ‘het eerste jaar is het ergste.’

Glimlachend stemde zij toe; dit was haar eerste leugen, sedert dien tijd door duizend andere gevolgd!

Toen kwam er een tijd - de ergste - dat zij haar thuis en hem hàatte....!

Zij ook wilde uitgaan; ze wilde ook genieten van het leven - ze wilde niet ongelukkig worden!

Hartstochtelijk wierp ze zich te midden der verstrooiingen, die een jonge, schoone vrouw ten dienste staan. - En haar man?

Hij zag het aan, en.... liet haar begaan.

Eens vroeg ze hem: ‘of hij niet wel eens jaloersch was?’

‘Mijn lieve kind,’ gaf hij ten antwoord, ‘er zijn menschen, zoo dóór-en-dóór eerlijk, dat ze tot geen slechte daad in staat zouden zijn, zelfs al wilden ze het; gij behoort tot dezulken.’

‘Slecht! - was dan die daad, die zij overdacht, slecht.... dat het haar zoo moeilijk scheen te vallen, die te begaan?’

‘Neen, een eerlijke, rechtvaardige daad zou het zijn; een goède daad.... zoo 't goed is, wáár te zijn....!’

‘Wáár zijn.... waarachtig wáár....!’

Zij drukte de hand op 't hart en haar oogen straalden - ‘was dàt niet het hoogste? - hoe kòn ze eigenlijk weifelen! -

Wáár te zijn....!’

‘Maar toch....! O, dat pijnigende knagende, verschrikkelijke, “maar tòch!” -

Met haastigen tred liep ze naar het venster en drukte haar gloeiend gelaat tegen de ruiten.

De duisternis daarbuiten deed haar goed - die gaf haar rust. - Neen ze moest het nog eens alles overdenken. -

Haar man had haar noodig. Zij was niets voor hem en toch alles. -

Ze begreep hem nu zoo goed; nu, dat zoowel de liefde als de haat verdwenen waren! -

Ze begreep wèlk een bewijs van toegenegenheid het geweest was van zulk een man, zijn lot aan een vrouw te binden; zij begreep, dat hij haar al de teederheid gaf, waartoe hij in staat was - en zij wist, hoè trotsch, hoe uiterst fijngevoelig hij was, waar het zijn aanzien gold! -

En daarbij was hij braaf, rechtschapen, goed - ja goèd - voor anderen. -

Had zij dan recht, een schaduw te werpen over zijn geheele leven, slechts daarom, dat hij haar ongelukkig had gemaakt? - Slechts dáarom....! O, God.... o, God....! - Was er dan niemand, niemand, die haar klaarheid kon geven?’

En zoo begon opnieuw die strijd, die vreeselijke, hartverscheurende strijd, die reeds maanden had geduurd, zonder dat hij, de scherpzinnige jurist, dien had bespeurd. Hij was tevreden; waarom zou zijn vrouw het dan ook niet zijn? -

Hij nam haar lauwe vriendschap voor liefde, even blind, als hij haar liefde voor romantische overspanning had gehouden. Zij was de zijne.... en dit was hem genoeg.

En voor zúlk een man zou zij zich opofferen....? Zijn geluk zou zij voeden met haar hartebloed.... zijn egoïsme met haar menschenwaarde....! Nooit.... neen, dát nooit....!

Zij keerde zich om, en een uitdrukking van vastberadenheid spreidde zich over de jeugdige trekken.

- ‘Maar tóch....!’ - Neen, ze wil niet hooren! Ze wil zich vrij maken van de ellendige keten, die haar kluistert. ‘En toch....!’ Niets verachtelijker, dan toe te hooren aan een man, voor wien ze slechts vriendschap, lauwe kalme vriendschap gevoelt!

- En tóch....!

Die in haar slechts de vrouw.... niet den mensch zag! -

- Maar tóch....! -

Neen, ze wilde niet verder hooren! Vandaag reeds zal ze zich vrijmaken!

Het avondtoilet, aangetrokken ter eere van zijn vrienden, moest uit - zij was immers rijk - haar geld kon hij behouden.

‘Maar tóch....!’ ze hield de handen voor de ooren; ‘en tóch....! en tóch....! maar tóch....!’ Moede liet zij de handen langs zich heen glijden.... ze móest hooren....!

Zij had de gelofte afgelegd, hem ter zijde te staan, tot de dood hen scheidde - hij geloofde in haar - hij had haar lief op zijn wijze; hij was gelukkig - hij was nuttig.

Had ze dan 't recht, zijn geheele bestaan te vernietigen - hem misschien - - -?

Bijna angstig keek ze rond. - Het scheen haar toe, of zij den klank van glazen hoorde, kaarten zag blinken. - Wat vroeger hem ontspanning was, was behoefte geworden. - Of ook zag ze een man, bitter, schuw, een menschenhater - en dat zou háar werk

zijn! - Kon ze haar geluk tot zulk een prijs koopen?

Neen.... dat gevoelde ze. - Dan beter zelf te lijden!

- En tòch....! - Het hoofd zonk op de borst en de trekken om den mond trilden zenuwachtig als in hevige marteling....!

Te moeten afstand doen van 's levens rijkste vreugde.... de liefde! de aanleg tot een zich rijker ontplooien van dat heerlijk, innerlijk leven waarvan ze zich bewust gevoelde, te moeten verstikken....! te moeten liegen, huichelen, tot dit haar tweede natuur was geworden en haar eigene individualiteit zich had opgelost in die haars mans!

Een leven te leven dat veeleer stèrven moest heeten....!

Kon dàt haar plicht zijn?

Zij vouwde de handen zóó krampachtig samen, als wilde ze zich zelve vasthouden.

Was dàt haar plicht?.... Neen.

Zij gevoelde het vast en zeker!

Niet haar plicht.... maar haar recht. - Barmhartigheid beoefenen is toch het recht van elk mensch.

Barm-har-tig-heid beoefenen....!

Nog eenige wankele schreden - nog éénmaal 't geritsel als van korte, rukkende golven - en daarna werd het stil....

De duisternis in de kamer was nu bijna volkomen. - Maar van de straatlantaarn viel een matte lichtstraal door het venster en bescheen een doodsbleeke, sidderende vrouwegestalte, die zich neergeworpen had op den grond en als een, die op 't punt staat te verdrinken, een laatsten, wanhopigen strijd strijdend....!

Een uur later straalde de geheele woning in schitterend licht. Advocaat K. gaf een diner aan eenige vrienden en kennissen.

Een weinig bleeker dan gewoonlijk, maar betooverend schoon in haar blauw zijden kleedje, nam zijn jonge vrouw, aan 't boveneinde der tafel gezeten, de honneurs waar. Aan het tegenovergestelde einde zat de gastheer in volle waardigheid. Hij converseerde druk en zijn heldere, ietwat doceerende stem klonk vaak boven de andere uit.

De stemming was levendig, opgewekt, aangenaam. Het eten goed en de wijnen uitstekend.

‘Ja mevrouw, geloof nu wat ik u zeg,’ vervolgde de tafelbuur, een hooggeplaatst ambtenaar, ter rechterzijde der gastvrouw gezeten, ‘ik verzeker u, hij zal het zeer ver brengen. Hij is een eminent verstand.’

‘Ja, als er niets onvoorziens gebeurt natuurlijk,’ voegde hij er met de gewone voorzichtigheid van den man der wet aan toe.

De jonge vrouw vestigde den blik op haar man.

Hoe wèl kende zij elken trek op dat krachtige gelaat!

Dat breede, achteruitwijkende voorhoofd met het gekrulde haar, dien onregelmatigen neus, die grijze, scherpe oogen, en dan dien mond met den genotlievenden, eenigszins slappen trek.... waarvan ze eerst te laat de beteekenis leerde kennen. ‘Als er niets onvoorziens gebeurt, ja.’

Op 't zelfde oogenblik ontmoette zijn blik den hare.

‘Santé, vrouwtje!’ en hij heft zijn glas op; bij zich zelven de opmerking makend, dat ze geen blauw meer moet dragen, dat maakt haar te bleek.

Ze toeft een oogenblik. De hand, die het glas champagne aanraakte, beefde en de lippen trilden....

Maar 't volgende oogenblik neigt ze langzaam 't hoofd en.... drinkt.

‘Koeroe.’

Hetgeen ik nu ga vertellen, is werkelijk gebeurd, hoewel het reeds lange jaren geleden is, en ik toenmaals een kind zijnde, er niet alles van begreep, is dit me steeds bijgebleven, en ouder wordende, werd dit mij ook duidelijker.

In dien tijd was mijn vader postcommandant van het fort Palimanang, twee uren rijdens van de stad Cheribon, gelegen in de residentie Cheribon.

Het was een mooi en flink fort; de wallen, van aarde, met stekelplanten afgezet, werden omgeven, door een breede, diepe gracht.

In het fort bevonden zich de officierswoningen, fraai en ruim gebouwde huizen, waarvan de eene voor den commandant en de andere voor den vestingdokter bestemd waren; verder het hospitaal, de kazernes, kruit- en wapenmagazijnen en de bureaux.

Buiten het fort lag een prachtig park met allerlei zitjes, en lanen met hoog geboomte. Ook stonden hier nog, zeer prozaïsch, vergeleken bij het park, de soldatenkeuken en daarbij de vrouwenloods.

Deze loods was voor de soldatenvrouwen gebouwd, en hier brachten zij dan ook bijna den ganschen dag, behalve op etenstijden en 's nachts, door, daar zij zonder het aan-

wezig zijn hunner mannen, het fort niet mochten betreden.

Het was mij verboden, dit vrouwenverblijf binnen te gaan, daar mijne ouders vreesden dat ik de eene of andere uitdrukking zou opvangen, die niet voor mijne ooren bestemd was. Toch, zooals 't wel meer gaat, bleef ik uit nieuwsgierigheid, wel eens naar dat drukke volkje staan kijken!

Op zekeren morgen er voorbijgaande, hoorde ik mij zachtjes bij den naam (Nonnie) roepen; ik bleef staan, en omziende zag ik eene tengere bleeke javaansche, met een zacht en beschaafd voorkomen naar mij toekomen. Ze hurkte, naar hun adat (gewoonte) voor me neer, vatte me bij de hand, en vroeg me, of mijne moeder ook eenig naaiof borduurwerk voor haar had, daar ze op deze wijze haren kost verdiende. Ik beloofde haar dit te zullen vragen en bracht er den volgenden morgen op onze gewone ochtendwandeling mijne moeder heen, die haar dan ook werk verschafte.

Daar het mij toegestaan werd, bracht ik voortaan dikwijls eenige uren bij haar door, en zaten we onder een reusachtigen waringin, die zich achter de loods bevond. Ze kon zoo prachtig handwerken en borduren, dat ik er steeds met aandacht naar keek.

Op zekeren keer vroeg ik haar, waarom ze op etenstijden nooit de andere vrouwen, naar het fort vergezelde? Ze keek treurig op; met tranen in hare oogen antwoordde ze: ‘Hoe kan dat Non, als ik mijn man niet bij mij heb!’ Mijn verbaasd gezicht ziende, vertelde ze mij, dat haar echtgenoot sedert eenige maanden mee was op expeditie. Hij had haar beloofd voor haar de toestemming hem te mogen volgen te zullen vragen, en nu was 't reeds eenige maanden geleden en nog had ze niets van hem vernomen.

Ze keek zoo verdrietig, dat ik haar troostte. ‘Kom Koeroe, het zal wel in orde komen hoor, trek het je nu maar niet zoo aan, hij zal geen tijd gehad hebben om te schrijven. Maar waarom zijt ge dan niet naar je familie gegaan?’

Ze barstte in snikken uit, en was niet tot bedaren te brengen. Arme Koeroe, ik had zonder 't te vermoeden een teere snaar bij haar aangeroerd. Tusschen hare tranen door, vertelde ze me hare geschiedenis! Ze was de dochter van een javaanschen adellijke, en daar ze tegen den wil van haren vader met iemand, ver beneden haar stand trouwde, door de familie verstooten.

De dochters van den javaanschen adel worden zeer afgezonderd grootgebracht, zoodat ze nimmer eene keuze beneden haren stand kunnen doen. Doch het toeval wilde het anders. Op zekeren dag terwijl Koeroe zich met hare zusters in de rivier baadde, waagde zij zich in hare dartelheid te ver, en werd door den stroom medegesleurd. De meisjes konden haar niet helpen en riepen luid om hulp.

Een heel eind verder stond een jong hoornblazer zich in de edele blaaskunst te oefenen. Het jonge meisje voorbij ziende drijven, sprong hij in 't water en redde met levensgevaar de jonge drenkelinge. Zoo was hunne eerste kennismaking. Na dien tijd zagen ze elkaar nu en dan, en kregen elkaar lief. Maar toen onze hoornblazer bij haren vader om hare hand vroeg, kreeg hij, wat te voorzien was, een weigerend antwoord. Hoe Koeroe ook smeekte en bad, haar vader bleef onverbiddelijk, ja ging zelfs zoover, haar op te sluiten. Op zekeren dag evenwel was Koeroe spoorloos verdwenen. In 't geheim verliet ze de ouderlijke woning en trouwde met den man, dien zij liefhad. Na verloop van eenige dagen, zonden zij hunnen vader een brief, eene bede om vergiffenis inhoudende, doch ontvingen daarop taal noch teeken. Een kennis die haar later ontmoette, vertelde haar, dat Koeroe door hare familie als dood werd beschouwd en haar naam er nooit meer genoemd mocht worden.

‘O Nonnie,’ zeide ze me, ‘ik voel me nu zoo eenzaam en verlaten, en hij, de eenigste dien ik nog op de wereld bezit, laat taal nog teeken van zich hooren! Ik voel me soms zoo ziek en vermoeid!’

Ik had innig medelijden met haar, zij behoorde ook al tot die teerbesnaarde naturen, die niet veel leed kunnen verdragen. Dikwijls bracht ik het een en ander voor haar mede, hetzij vruchten, of versterkende middelen, en wanneer ik zoo bij haar zat, en ze me voorvallen uit hare jeugd, en van haren man vertelde, kon ik uren naar hare lieve zachte stem luisteren. Arme Koeroe, ze was steeds zoo zacht en goed voor me. Telkens was 't ‘Non, ik heb nog geen brief,’ en ze werd met den dag bleeker en magerder. Wat of ik al deed, en of ze al versterkende middelen gebruikte, niets gaf, voor Koeroes ziekte was geen kruid gewassen, en wat haar beter zou gemaakt hebben, en waarop ze al hare hoop gevestigd had, bleef steeds uit. Haar verdriet werd veel erger, daar ze

bevreesd was, dat haar man haar vergeten had!

Zoo gingen er eenige maanden voorbij en nog geen tijding. Koeroe was een schim van wat ze geweest was, en wat wel het akeligste was, ze sprak steeds van haren dood. Arme lieve Koeroe, alles had ze om hem verlaten, haar thuis, alles wat haar lief en dierbaar was en had zich laten verstooten, verstooten, terwille van hem, dien ze lief had!

Men zal misschien niet kunnen begrijpen, dat het hart eener javaansche vrouw zulk eene diepe en ware liefde kan bevatten; hetgeen haar geheel ondermijnde, was heimwee! Heimwee naar hen, die hare jeugd bewaakten en heimwee naar hem, om wien ze dat alles verliet.

Als ze die buien van droefheid had, en over haren dood tegen me sprak, werd ik verdrietig; dan had men moeten zien, op welk eene lieve manier ze me troostte, en zich zelve beschuldigde, dat ze hare kleine Nonnie bang maakte. Ach, zoo menigeen zegt: het is maar een javaan, of eene javaansche, alsof dat ook geen menschen zijn.

Wanneer ik in latere jaren op de javaansche vrouwen hoorde afgeven, trok ik vaak hun partij; dan was 't, of ik nog eens dat zachte bruine gelaat voor me zag.

Arme Koeroe, haar einde was spoediger daar, dan iemand wel had verwacht. Op een avond, toen ik weer bij haar was, nam ze me in hare armen, en vroeg, of ze me een zoen mocht geven. Ze gaf me zooveel lieve naampjes, en was zoo buitengewoon lief en zacht voor me, dat het me vreemd te moede werd. Daarop zond ze me naar huis, zeggende, dat het reeds zoo donker werd, en ze bang was, dat de avondlucht me kwaad zou doen.

‘Dag Non, dag kleine Nonnie, kleine Nonnie moet Koeroe nooit vergeten ja?’ zeide ze nog voor 't laatst.

Den volgenden morgen, met mijne moeder het fort verlatende, zagen we bij de vrouwenloods een oploop van menschen; we gingen er dadelijk heen, daar er natuurlijk iets aan de hand moest zijn.

Dat treurige schouwspel, dat ik daar zag, was verschrikkelijk! Daar lag Koeroe koud en bleek, hare kleeren en mond met bloed bevlekt, eene bloedspuwing was de oorzaak van haren dood geweest.

Nog nooit had ik een lijk gezien, en ik was als verstijfd!

Alle vrouwen waren bedroefd, want Koeroe was zeer bemind. Men hield van de zachte stille vrouw, die voor iedereen wat over had.

Mijne moeder wiesch haar gelaat met eau-de-Cologne, en ik herinnerde mij, dat ze daar zoo van hield. Ze gaf verder den vrouwen hare bevelen, zocht hare doodskleeren uit, en verliet met mij de loods. Toen gingen we bloemen voor de doode plukken en mijn moedertje troostte me, zooals eene lieve moeder dit zoo goed kan doen.

Des middags werd Koeroe begraven, de baar was een en al bloem, wij hadden onze gave er ook bij gedaan.

Arme lieve Koeroe, al zijt ge ook maar eene javaansche, zooals er zoo velen zeggen, steeds zal er in mijn hart eene herinnering blijven, aan u, die nergens troost vindende, uw leed bij een jong kinderhart uitstortte, en dat, hoewel 'k u toen niet zoo geheel begreep, toch met u mee voelde!

Eenige dagen na haren dood, kwam de lang verwachte brief, die, wanneer ze nog leefde, haar zoo gelukkig zou hebben gemaakt, daar ze de toestemming tot den overtocht, en het noodige geld er voor bevatte.

Nog eens, arme lieve Koeroe, veel leed was u met uw zacht gevoelig hart beschoren, maar ge zijt nu daar, waar men geen leed en verdriet kent, veel gelukkiger, dan hier beneden, waar er zoo velen zijn, die leed en kommer in zich omdragen!

CLIMATIS.

Boeken en Tijdschriften.

Van Allerlei en Nog Wat, heb ik op dit gebied aan te kondigen.

Allereerst zijn er een paar afleveringen te vermelden van '**l' Art**', (Revue Mensuelle Illustrée,); namelijk die van April, Mei, en Juni. In de Mei-aflevering: een mooie ets van Normandië; een interessant artikel over Marie Antoinette Thérèse, vrouw van Ferdinand VII, koning van Spanje, (naar onuitgegeven correspondentie); een extra premie: **Au Désert**. In de Mei-aflevering, o.a., een afbeelding van een buste van den president der fransche republiek, die ik voornamelijk vermeld, omdat alles wat op dien man betrekking heeft voor 't oogenblik actueel is. Maar het beste en mooiste van deze aflevering: de bijzonder fijn-uitgevoerde ets: 'Tour du prieuré construite en 1140 et Fontaine de Verbois érigée en 1712.' Ten slotte: in de Juni-aflevering een ets: 'Le Port de

Boulogne sur mer'; een interessant artikel over Béranger, iets over Rodin, etc. - Dat ik het artikel over Béranger interessant noem, is óók om de erbijgaande gravures, o.a. van den zoogenaamden: Burgerkoning: Louis Philippe, van Lafitte, e.a.

- - Er valt in 'l' Art' zoovéél, en op allerlei gebied, te lezen en te zien, dat ik hen die een abonnement op dat fransche maandschrift willen nemen, (60 francs, dus ongeveer *f* 30, voor 't buitenland), gerust kan aanbevelen zich deze luxe-uitgave te gunnen. Alleen de etsen en premies vergoeden overigens reeds de voor zulk een tijdschrift geringe onkosten. Bij het Juni-nommer is een premie: 'Leçon de musique', van bijzonder fijne kleuren. Tot mijn spijt kan ik er geen bijzonderheden van meedeelen, omdat ik haar reeds niet meer in mijn bezit heb. Dergelijke wezenlijk-mooie dingen vinden gereed genoeg een bewonderaar of bewonderaarster, aan wien ik gráág iets afsta. En zoo is het mij dan óók met 'Leçon de musique' gegaan. -

Van de 'echte groote-menschen', waarvoor 'l' Art' dient, spring ik nu ineens over op een tijdschrift voor jonge-menschjes, genaamd '**Jeugd**' (uitgevers: erven Tijl te Zwolle, redactrice mej. Pijnappel); welk veertiendaagsch tijdschrift ik met zóóveel genoegen ontvang, dat ik het zeer zeker alle mama's durf aanraden. Want de toon der redactrice houdt zich geheel vrij van overdreven ziekelijkheid, is gezond, frisch, opgewekt; en, - wat tegenover kinderen niet gemakkelijk moet zijn, dunkt mij, - ze weet zoo juist den toon te *vatten*, niet te wijzig, en beschermend, en toch niet *te* kinderachtig.

Bovendien geeft het Blad een voor jongens en meisjes prettig extra-iets, in voorbeelden voor houtsnijden, enz. Dan is eraan verbonden een correspondentie der kinderen onder elkaar, en een soort ruilhandeltje van hen onder elkaar. In één woord, bij al het wanhopig-saaie en, om te lachen, (en om te huilen tevens,) onkinderlijke van onzen tijd, een wezenlijk *jong*, den naam 'Jeugd' eeraandoend tijdschrift!

Van den uitgever Joh: Stemler, Amsterdam, ontving ik een aantal zeer fijn-uitgevoerde prent-briefkaarten van Hilversum. Voor liefhebbers hiervan wel áán te bevelen.

Reformkleeding.... und kein Ende! (Reformkleeding; Voordracht, gehouden door P.H. Eijkman, Arts, Geneesheer-directeur van de Physiatrische Inrichting te Scheveningen), (uitgave F. Van Rossen Amsterdam).) De lezers van de Hollandsche Lelie hebben indertijd reeds in dit Blad kunnen lezen, dat dr. Eykman vóór reformkleeding is, (zie zijn Hoofdart: vorige jaargang, tegen het beroemde artikel van Professor Treub). Misschien weten *niet* alle lezers van de Holl. Lelie, of van dr. Eykman's brochure, dat hij een arts is in één speciaal-richting, namelijk van 'natuurgewijze'; waarmede, - méén ik althans, - reformkleeding hand aan hand pleegt te gaan.

Hoe dit zij, ik bepaal mij liefst tot de enkele vermelding van het boekje. Uit medisch oogpunt is het niet aan mij, een leek, een oordeel uit te spreken. Uit schoonheids-oogpunt denk ik als professor Treub: 'Groote goden wat een hobbezak', (een enkele slanke uitzondering niet te na gesproken). - En ik geloof dat het meerendeel van 't publiek er óók zoo over denkt, want het frappeert mij sterk dat men hier in Den Haag veel *minder* reformkleeding ziet dan verleden jaar; in plaats van méér; óók, dat de draagsters van reformtoiletten hoe langer hoe *minder* voorkomen onder de gegoede, maar juist meer en meer onder de armelijke klassen, (waarvan het zeer begrijpelijk is dat *zij* meer acht slaan op gemak, dan op fraaiheid van kleeding).

- Dat er in het buitenland niet gedaan wordt aan reformkleeding, vertelde ik mijn lezeressen onlangs in mijn brief uit Parijs. - Met uitzondering van de Duitsche dames, wier wansmakigheid op het punt toilet spreekwoordelijk is de heele wereld door, geloof ik niet dat er in 't buitenland vele vrouwen gevonden zullen worden, die zóó tobben over hun eigen corset en dat van hun geslachtsgenooten, als de dappere bent die indertijd tegen professor Treub te velde trok, en zich, in 't belang der 'goede-zaak', voor 't heele land *uitkleedde*, gelijk professor Treub het in zijn repliek zoo aardig en ad-rem opmerkte. -

Een Gezonde Spijsvertering (Hygiënische vlugschriften, vrij gevolgd naar het Duitsch door dr. H. Pinkhof. Uitgave F. Van Rossen, Amsterdam.) - Ik heb in een vroeger Lelie-nommer, naar aanleiding van een ander nommer dezer zelfde uitgave, reeds mijn meening gezegd over 't m.i. geringe nut van populair-medische geschriftjes van dezen aard. - Het grootste nut dat zij m.i. kunnen hebben, is 'nuttige bezigheid' te verschaffen aan menschen die graag liefhebberen in 't een of ander. Voor zulke menschen is het in elk geval wenschelijker en veiliger, dat zij liefhebberen aan de hand van een echten dokter, dan aan die van kwakzalvers. -

Dat woord kwakzalvers is een gelijdelijke overgang tot het bespreken van het tijdschrift: **'De gezondheid in Huis'**, (Natuurkundige Raadgever, uitgave van W. Hilarius, Almeloo). - Mij komt het voor dat zulke 'Natuurgeneeskundige raadgevers' behooren tot het gebied: kwakzalverij. - Wie zulke tijdschriften leest, ergert zich aan 't oppervlakkig gebeuzel erin; en niet minder aan 't onverantwoordelijk-gevaarlijk omspringen met geslachts-bijzonderheden, waarover onomwonden

en vrij-plat gesproken wordt, op een voor 't groote publiek geheel-ongeschikte wijze. Want, blijkens den titel, is de bedoeling van dit tijdschrift te zijn: een ‘raadgever’ voor ‘'t gezin’. En, als het dus omzwerft in huiskamers of keuken, wordt het gelezen door kinderen en dienstboden..., voor wie het in geen enkel opzicht ‘nuttig’, alleen gevváárlijk is! Daarom, zelfs van menschen die vóór natuurgeneeskunde zijn, kan ik mij niet begrijpen dat zij zùlke populaire tijdschriften zouden verkiezen, boven de vóórlichting van een bekwamen arts-natuurgeneeskundige. -

Onze bloemen in den Tuin (afgebeeld en beschreven door F.J. Van Uildriks en dr. Vitus Bruinsma). Uitgave van P. Noordhof, Groningen.

- Dit boek, keurig uitgevoerd, met talrijke, mooie afbeeldingen, is er een voor bloemen-liefhebbers; een genot om zich mee bezig te houden! Zelf heb ik geen tuin; op een bovenwoning leer je eerst recht waardeeren 't bezit van bloemen; maar ik heb 't genot gekend van een grooten-tuin-bezitten! Ik weet, van toen ik als klein-meisje aan vaders hand meetrippelde, welk een vreugde het is zelf je bloemen te verzorgen, ze gade te slaan, hun ontluiken te bespieden. Op mijn vaders werkbureau waren zulke boeken als 't bovengenoemde een welkome afwisseling; een bron van studie en genot, waarin hij zich graag ten behoeve van zijn tuin verdiepte. En mij gaat het, zelfs zonder tuin, steeds evenzoo! -

Batavus! Waar zijn uwe Galjoenen? (Een vlootbeschouwing, door J.J.F. Pennink, ingenieur). (Amsterdam, van Mantgem en De Does.) - Dit onderwerp is minder geschikt voor een Blad als de Holl. Lelie. Ik bepaal mij daarom tot de enkele vermelding der uitgave. -

Eerste jaarverslag van de 's-Gravenhaagsche **‘Vakschool voor meisjes.’** - Ik verwijs voor bijzonderheden hieromtrent naar de advertentie van het Bestuur, voorkomend in de Holl. Lelie; en verder naar een sympathiek Ingez. stukje van mej. Ledeboer, in een der voorgaande nommers; betreffende het door haar op de Vakschool geleerde kant-werken. Plaatsgebrek belet mij hier uitvoeriger over deze school te schrijven. Eventueel wil ik met genoegen adressen opgeven van Bestuursleden. -

‘Moet de werkman Malthusiaan worden?’ Voordracht, gehouden op de Algemeene Vergadering der Vereeniging ter bestrijding van het Nieuw-Malthusianisme, door dr. H. Pinkhof, Voorzitter van het Hoofdbestuur (uitgever F. Van Rossen, Amsterdam). - Uit den aard der zaak is een dergelijke voordracht partijdig. Dat hangt er maar van-af, of men vóórof tegenstander is van de te behandelen quaestie. Ik kan natuurlijk niets zeggen over den inhoud; want het onderwerp ligt buiten mijn gebied. -

‘Nieuwe uitstapjes in het rijk der natuur,’ Leerboek voor de volksschool, door professor D. Huizinga. Uitgave van P. Noordhof, Groningen. Dit boekje spreekt door zijn titel voldoende voor zich zelf.

‘Kent gij ons land,’ Leerboek voor de volksschool door J.D. Bakker en F. Deelstra, Hoofden eener school. Uitgave van P. Noordhof, Groningen. Ook dit boekje behoeft geen bijzondere aanbeveling of bespreking.

Een gezond zenuwstelsel, door dr. H. Pinkhof (uitgave van F. Van Rossen Amsterdam). Ik verwijs naar 't geen ik hierboven schreef over het boekje van denzelfden auteur: ‘Een gezonde spijsvertering.’

‘De natuur in!’ red. P. Teunissen, uitgever C.A.J. Van Dishoeck, te Amsterdam en Bussum). Voor hen die belangstellen in natuurkunde: een vak-tijdschrift.

‘Vlaanderen’ (uitgave van C.A.J. Van Dishoeck, te Amsterdam en Bussum). Dit tijdschrift, met zulke uitstekende medewerkers als Steyn Streuvels, Herman Teerlinck, en andere auteurs van den eersten rang, besprak ik reeds vroeger meer uitvoerig. Ik beveel het aan alle liefhebbers van wezenlijk-mooie dingen ernstig aan.

‘Waarom zijn wij ziek’, door T. Luitjes, uitgave van C.J.W. Grentzebach te Bussum. - Dit is weer een van die leuter-boekjes van een leek, over 't nut van met open venster-slapen, over onverstandige levenswijze, etc., zooals er tegenwoordig dagelijks uitkomen; en waarvan ik niet begrijp dat ze nog uitgevers en koopers vinden! Zúlk simpelig-zeuren over je gezondheid maakt *mij* ziek!! -

Dan ligt er nog op mijn bureau een heelmooi-uitziende uitgave, in afleveringen, van een nieuwe **‘Kunstgeschiedenis’** door Etha Fles, (uitgave van H. Honig, Utrecht). Over den inhoud nu reeds oordeelen, vind ik wat voorbarig, laat ik ook liever over aan méérbevoegden. 't Uiterlijk echter, de mooie druk, doen prettig aan, en geven je lust in te teekenen; te meer omdat de naam der auteur: Etha Fles, reeds een betéékenis heeft, en dus in èlk geval aan 't werk zijn waarde verzekert.

‘Cosmos’ Revue illustrée, mensuelle, polyglotte, 6de jaargang, uitgave van C.A.J. Van Dishoeck, Amsterdam en Bussum). - Cosmos is de oorzaak geweest van mijn *éénige* persoonlijke ontmoeting met mevrouw Metz, zich noemend Marx - Koning, (ze was toen, meen ik, nog niet wettelijk-gescheiden.) Ik ontving namelijk op een zekeren dag van die toen nog geheel onbekende dame een briefje, waarin zij mij om een onderhoud verzocht. Ik stond haar dit toe, en vernam toen van

haar dat zij redactrice was van een Blaadje: Cosmos, en daarvoor ook mijn medewerking vroeg. Ik beloofde haar zoo mogelijk te helpen, en stond haar af een herdruk van mijn artikel over Augusta de Witt, (eerst verschenen in het Soer: Handelsblad). Natuurlijk ontving ik een present-ex: van dat nommer met mijn bijdrage; en zoo herinner ik mij dat Cosmos er toen héél klein en nietig uitzag, terwijl het thans, onder een geheel nieuwe redactie, een groot, flink formaat bezit, en er méér uitziet of 't wil en kan méédoen. - Daar ik mevrouw Metz, zich noemend Marx-Koning, later nooit weer heb ontmoet, of heb gesproken, weet ik niet precies hoè en wànneer zij van Cosmos is afgeraakt. Ook niet, of 't onder haar leiding anders, beter, of minder was, dan nu. Het geeft thans bijdragen in verschillende talen, gravures, enz. - Redactie: Dr. F. Leviticus, A. Bourquin, C. Grondhoud.

Last not least: **'De Menschenliefde in de Werken van Zola'**, uitgegeven ten voordeele van een Monument voor Zola, door J. de Meester (uitgave van W.L. Brusse, Rotterdam.) - Ik zeg 'Last not least', omdat J. de Meester een *gróót* man is, een zéér groot man!!! Hij is namelijk zóó groot dat 'de Meester', of te wel Lodewijk van Deyssel, in hoogst eigen persoon hem wel naar 't station wil brengen, als hij, J. de Meester, bij dien grooten van Deyssel mag komen eten!! Dat genade-feit heeft J. de Meesterzelf voor de vergetelheid bewáárd. Hijzelf heeft het geboekt voor het nageslacht, dat Lodewijk van Deyssel (Alberdingk Thym) 'de groote goedheid' had, van hem, J. de Meester, op een Zondag-zomeravond, zelf naar 't station te brengen. En nog wel in een hem te nauw-geworden wit badpakje! Ik herhaal, men moet zelf wèl een groot-man zijn, om zoo'n 'groote goedheid' van 'in een te nauwgeworden wit-bad-pakje' naar het station te worden gebracht, te verdienen! Dus..., laat ons den grooten J. de Meester eeren, gelijk hij wáárd is! - Wat zijn lezingtje betreft over 'De Menschenliefde in Zola', wel, hij gaf 't dingetje uit om geld bijeen te brengen voor een monument. Dus... voor een goed doel! Daar past dan geen 'critiek'. Intusschen wil ik zeggen dat ik mijnerzijds niets voel voor een monument voor Zola; omdat ik zulke bijeengebedelde, en met teweinig-geld leelijk-uitvallende monumenten meestal meer een bespotting vind voor den betreffende, dan een eer! - 't Beste monument, dat Zola zichzelf stichtte, zit 'm in zijn werk, in 'les Rougon-Macquart'; en in zijn mooi-partij-trekken voor Dreyfus! -

Ik geloof dan ook niet, dat Zola *zelfs* den grooten J. de Meester noodig heeft tot de onsterfelijkheid; en ik geef dat heer in overweging liever 't bijeengebrachte geld te sparen voor een monument ter eere van den 'aanbiddelijken' Lodewijk van Deyssel, in zijn 'hem te nauw-geworden-wit-bad-pakje!'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Naar aanleiding der uitvoerige boekbeschouwing moest ik de correspondentie afkorten; ik heb daarom alléén het zakelijke behandeld. Het hoofd-artikel valt trouwens deze keer mede onder de rubriek: Correspondentie.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Jannie. U bepaald *beloven* dat ik U afzonderlijk kan ontvangen, durf ik niet; omdat ik 't zoo heel volhandig heb. Schrijf mij s.v.p. precies wanneer gij in S. zijt, dan zal ik zien wat ik doen kan. - 't Schetsje staat al gezet, komt dus spoedig. - Aan die dame vroeg ik om opheldering. - Ja, de Rijn viel *mij* ook tegen, toen ik de éérste maal die reis deed. Maar ik had toen al zoovéél gezien, en daardoor mijn verwachtingen misschien te hoog gespannen. - Bij latere Rijn-reizen genoot ik veel méér, dan dien eersten keer. Misschien ook waart gij niet rechtopgewekt-gestemd! Van de stemming hangt zoovéél af. - Lieve Jannie, als gij 'verlegen' zijt, raad ik U aan *niet* te komen! Dan zult gij-zelve er spijt van hebben, denk ik. Maar gij moet het zelve weten. Wees nu maar flink, en geloof mij dat gij een klein beetje moet leeren 'strijden' met het leven. -

Regina. Wat gij mij over die bewuste vrouw schrijft, treft wèl toevallig samen met mijn eigen ondervinding over haar; niet-waar? Ik kan dus niet anders dan U nu volkomen gelijk geven. - Ik heb haar slechts ééns van mijn leven gesproken. - Dank voor Uw brief en vriendelijke woorden. Den mij gezonden brief hebt gij zeker terug-ontvangen?

Henri v. W. - Ja, dat Ingez: stuk vond ik mindergeschikt tot plaatsing, in Uw *eigen* belang. Het was héél flink en hartelijk van U, zoo onbewimpeld mijn partij te nemen; maar ik meende dat het Uzelf in ongelegenheid zou kunnen brengen, en liet het daarom maar rusten. Zooals gij ziet is de zaak trouwens toch afgeloopen zooals zij moest, volgens 't inzicht van elk verstandig mensch, met een niet-ontvankelijk-verklaring van den eisch! - Ik wil Uw brief uit Engeland gáárne plaatsen. Den nieuwen uit Frankrijk ontvang ik óók gaarne. Uw bezoek zal mij welkom zijn.

Epano. De beide stukjes nam ik aan. Den brief beantwoord ik volledig later.

Iris. - Uw vraag zal ik doen opnemen. Het versje is niet voldoende van vorm.

Onbekende. Uw vertaling is *zeer geschikt.* Gaarne ontvang ik van U bericht, of zij direct uit het Italiaansch is, en wáár en wànneer gij het stukje hebt gelezen? -

Greta. - Ja, Uw vertaling is in goede orde ontvangen. Voortaan moet gij er s.v.p. bijschrijven, wáár en wànneer gij het oorspronkelijke hebt gelezen? - Gij hebt in de geheele afspraak *alleen met mij, niet* met den uitgever, te maken. Ik ben de eenig-verantwoordelijke persoon, en ik regel op mijn beurt de honorarium-questie met hem. Als *ik* U dus het honorarium heb opgegeven, dient *gij* een-

voudig aan hèm Uw drie-maandelijksche rekening in. De laatste week van Aug: is heel goed voor een nieuwe toezending. - Uw brief beantwoord ik nog.

C.C. Ik zal een paar van Uw stukjes bijeenvoegen tot één geheel. Maar ik kan U géén *spoedige* plaatsing beloven.

Anna te Hilversum. Uw stukje is aangenomen. Den begeleidenden brief beantwoordde ik reeds in een vorig nommer.*)

Willy II. - Ik vond het eerste ged: van Uw schetsje heel goed; maar de toepassing verraadt veel te veel den ongeoefenden stijl, en de nog ongeoefende hand. - De gedachte erin is juist, en de wijze van bewerking had zeer goed kùnnen zijn. Ik vind het volstrekt niet ontmoedigend voor U dat ik *dit* weiger. Zendt nog maar eens iets nieuws. Of wilt gij dit omwerken?

Chrisje. Mijn briefkaart zult gij nu wel in orde ontvangen hebben? Voor alle zekerheid meld ik U nog eens op déze wijze, dat Uw bijdrage in orde aankwam, en door mij in dank is geaccepteerd. Ik zal haar *spoedig* zien te plaatsen. -

K.S. te R. - Ingevolge Uw wensch verscheurde ik Uw bijdragen, want ik vind de onderwerpen minder geschikt voor de Holl. Lelie.

Mevr. de Wed. C.L.T. geb. G. te B. Uw bijdrage wil ik zeer gaarne plaatsen. - In dank ontving ik ter lezing Uw stukjes, die gij geplaatst hebt in de Zondagsbladen van het Nieuws. Vooral het éérste stukje vond ik bijzonder goed. Zoo levendig van teekening, en zoo'n eenvoudig, tòch gevoelig onderwerp! - Vermoedelijk had ik het bekroond als gij 't had ingezonden; want het beviel mij *bijzonder*-goed. Dit is mijn eerlijke, oprechte meening over Uw werk: Ik geloof niet dat er een groot ‘talent’ in U sluimert, maar ik geloof wèl, dat gij een bescheiden gave bezit in het maken van gevoelige, eenvoudige, lief-gedachte, en vlot-geschreven stukjes en schetsjes. - Dank voor Uw vriendelijk schrijven.

Jomana. Deze bijdrage van U heb ik weder met genoegen aangenomen. Ik vind de uitvoering, zoowel als de gedachte ervan, beter dan de vorige. - Ja, ik geloof óók wel dat er veel onrecht gebeurt, en dat men bij een armen man éérder zegt: Hij is dronken, dan bij een rijk mensch die op straat ineenzijgt. Maar ik heb toch oók wel eens op straat gezien, dat óók arme menschen liefdevollen bijstand ontvingen van welgestelde voorbijgangers. -

Of Multatuli ‘een groot Heine-vereerder’ was? - Ik weet het niet. - Misschien is er onder de abonnés de een of ander, die U op die vraag kan inlichten? - Wie weet of de met Multatuli-dwepende dienstboden van ‘Protest’ (uit 't vorig nómmer) er niet van op de hoogte zijn! ‘Protest’ schreef mij, dat zij die Multatuli-vereersters, als minder geschikt voor hun meiden-werk, heeft moeten wegzenden. Maar misschien kan zij 't adres der bewuste dames ons nog verschaffen.

In ernst, ik hoop dat hij of zij die 't wéét, zoo goed zal zijn U te willen beantwoorden. -

*) Zie nagekomen corr:

C.B. - Ik beantwoord U niet particulier, daar mij dit, bij mijn overstelpend-drukke correspondentie, niet mogelijk is. Over den door U genoemden schrijver kan ik nog niet voldoende oordeelen, na lezing van de twee kleine, door U gezonden schetsen. Daar die mij echter wel aantrekken, maak ik gaarne gebruik van Uw aanbod, mij den bundel te leenen. - Ik behoud mij dan een méér beslist oordeel voor! 't Mij toegezondene plaats ik in elk geval in de Lelie. - Daarvoor ontvangt gij honorarium. Mag ik bij gelegenheid eens van U vernemen, wat de beteekenis is van Uw brief-zinnetje: 'Wat is: "Gevaarlijke lectuur" toch goed!' Ik begrijp het absoluut niet, in verband met den verderen inhoud van Uw brief. Mijn dank voor een en ander.

A.F. Ik vind U bijzonder eerlijk en oprecht, dat gij mij die vragen gesteld hebt. Gij hadt het zoo gemakkelijk achter mijn rug om kunnen doen. Ziehier mijn antwoord: I. Gij kunt gerust Uw werk, afgekeurd door den eenen criticus of de eene redactie, aanbieden aan een ander. - Er zijn wel menschen die jarenlang met hun manuscripten rondzwerven op die manier. Maar, ook onder de betere auteurs zijn er heel velen die moeite hebben met de plaatsing van hun werk; en zich van de ééne redactie tot de andere wenden! Er is in èlk geval niets beleedigends in voor dengene die Uw werk weigert, dat gij 't nog eens beproeft bij een ander. - Wat Uw bijdrage betreft voor de Avondpost, die *ik* reeds had geweigerd, wèl, zóó kleinzielig ben ik toch niet van U dat kwalijk te nemen! Integendeel, ik ben héél blij voor U, en ik hoop van ganscher harte dat gij nog dikwijls zult slagen bij den één, als de ander U misschien reeds afwees. Uw 'vage hoop' dat 'freule Lohman 't maar niet zou zien', is vervuld; want ik lees de Avondpost niet, en hèb 't dus niet gezien. Maar ik herhaal, ik *verheug* mij van harte erover, en ik raad U dus gerust te blijven probeeren bij anderen, als gij nòg iets hebt liggen. - II. De drie schetsjes nam ik aan; vooral 'Jongensliefde' vind ik goed.... maar.... ik kan U absoluut *niets* beloven omtrent *spoedige* plaatsing. Dit is onmogelijk. Daarom stel ik U voor dat ik de schetsjes behoud, totdat gij ze terugvráágt. Dat laatste neem ik U onder géén omstandigheden ook maar in 't minst kwalijk. - III. In hoeverre gij zóóveel finantieel succes zult hebben als gij ervan hoopt, weet ik niet te zeggen. Het honorarium dat de Holl. Lelie uitbetaalt is véél, aan eerstbeginnenden! - Gij zult m.i. héél wat moeten geplaatst krijgen om Uw doel te bereiken. - -

Ja, *mijn* vacantie is nu al uit, nu de Uwe pas begint! Maar harde-werkers als gij hebben 't óók nóódig; en ik hoop dus dat gij recht veel genieten zult. - Nogmaals, 't doet mij véél plezier dat gij zoo eerlijk hebt gehandeld. Wees er tot Uw geruststelling van doordrongen, dat ik, wel verre van de minste kleinzieligheid in 't geval, geheel en al *Uw* belang op 't oog heb, en dus niets liever wil dan Uw werk gepláátst te zien; 't zij hier, 't zij elders. -

Thelma. - Ja, er is nòg een 'Cor'. - Dat stukje van U komt te zijner tijd. Uw nieuw adres zal ik bewaren. Maar er was géén 'verwarring.' Gij moet Uw beurt afwachten. -

Cor. Ik wil graag alles doen wat in redelijkheid te doen is voor de abonnés; en daarom zal ik aan Uw verzoek voldoen, ofschoon Uw ander stukje al gezet is. Dank voor Uw vriendelijk schrijven. -

Gerrie. - Ziehier eenige namen van 1ste rang gróóte firma's in den Haag; Michels: Wilhelminagalerij. Compagnie Lyonnaise, Kneuterdijk. Schade en Oldekott, hoek

Veene-straat en Spui-straat (magazijn-Keizershof). Bahlmann, Hoogstr: Iserief, Veenestr: - Van geen dezer magazijnen weet ik echter met zekerheid, of zij genegen zullen zijn op zulk een voorstel in te gaan. Is het de bedoeling Uwer zuster zich direct met hen in verbinding te stellen? Ik wil haar met genoegen van dienst zijn. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overgebleven correspondentie.

Epano. - Gé. - J.B.N. te S. - Muttophius. - C.C. - Climatis - Clara te Frankfurt. - Bets C. te H. - G.W.E. te Z. - Hettie. - Abonnée. - A.W. te H. - Bonaventura. - H.H. te S. - Erika. - Huisvrouw. - Greta. - Eius. - Mevr: L^{d}. te A. - Jeanne B.W. - Jan. - N°. 114. - Armida. - Willy I. - Joke. - Ingeborg. - Mevr: E.W. te B. op B. - Moedertje. - Barthold. - Jan van de Schelde. - J.L. te A. - Old Bachelor. - Maria D. - J.R. - Chrisje. - Iris. - Mevr: de B.P. - N.H. te A. - Hero, en de nagekomene die niet afzonderlijk worden vermeld.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Een jonge dame uit den beschaafden stand zoekt een betrekking voor huishoudelijke bezigheden, of gezelschap. Zij is in 't bezit van acte nuttige en fraaie handwerken. Franco brieven Zeestraat 46 Den Haag. Redactie.
(motto: betrekking).

Wordt gezocht in Den Haag een vaste huisnaaister (costuum- en linnen-naaien) voor een klein gezin. Hoofdzaak: voldoende bekwaamheid en fatsoenlijkheid. Kan elke veertien-dagen op vasten dag rekenen. - Naar verkiezing van 9 - 5 of van 9 - 8.
Franco brieven: Zeestraat 46 Den Haag. Redactie.
(motto naaister).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Regina. Uw tweeden brief ontving ik toen de corr: aan U reeds was afgedrukt. Ik dank U heel hartelijk, en beantwoord hem nog afzonderlijk in een nieuwe corr. Er is echter geen sprake van, dat gij mij óók maar eenigszins zoudt hebben verdriet gedaan door mij dat ter lezing toe te zenden. Ik begrijp héél goed Uw vriendelijke bedoeling ermee.

Jannie. De corr: aan U was reeds afgedrukt, toen ik Uw tweeden brief ontving. Gedeeltelijk is dus de inhoud van de corr: overbodig geworden.

H.v.W. Juist was de corr: aan U ter perse, toen ik Uw brief ontving. Gij vindt dien dus bijna geheel beantwoord in dit nommer. Het door U bedoelde staat, meen ik, in Miserere, maar ik zal het voor U opzoeken, en het U opgeven.

Bulo. Ik ontving heden Uw ingez: stukjes; maar ik wil die om het *hatelijke* erin liever niet plaatsen. Ik ben het, wat no. I betreft, in de zaak geheel met U eens, dat dergelijke betrekkingen te laag gehonoreerd worden. Maar maak er dan een méér algemeene beschouwing van, en niet iets zoo persoonlijks.
Ook no. II komt mij, in dézen vorm, meer voor een hatelijkheid te zijn, dan een gestelde vraag.

Een dankbare Lelie-abonnée. - Ik ben heel gevoelig aan het onthouden van den datum, en waardeer het ontvangen geschenk ten zéérste.

Edzarda. - Uw tweeden brief ontving ik, toen de zaak zich reeds had opgehelderd; zoodat ik U daarover juist had willen schrijven in de volgende corr: Ik had namelijk noch Uw stukje, noch de andere, die in mijn afwezigheid kwamen, reeds gelezen, en kende dientengevolge nog niet den titel van Uw bijdrage. Nu zag ik dezer dagen die manuscripten eens door, en begreep toen dat er met U een misverstand heeft plaats gehad. Uw 'teleurstelling' is dus nog voorbarig. Dank voor den brief, dien ik in zijn geheel in de volgende corr: beantwoord.

J.B. Aan uw verzoek wil ik met alle mogelijke genoegen voldoen; in dit of het daaraanvolgende nummer. Er is niets geen bezwaar tegen dat uw naam daarbij wordt verzwegen in het blad.

Eseriës. - Het is heel eerlijk dat gij mij nog waarschuwt bijtijds. 't Spijt mij bijzonder om U, daar gij de bekroonde wàart. Ik had dit juist denzelfden dag beslist, toen uw brief kwam. Van nu af kunt gij weer meedingen; omdat de nieuwe jaargang is begonnen.

Bij mij is bezorgd door de post een nummer der Holl. Lelie (No. 4, van 22 Juli,) bevattend het Hoofdartikel over Jongelui leven, van mijn hand; welk nummer géén adres heeft. Er staat alleen met potlood op: 'Weekbl. Holl. Lelie'. De afzendster (of afzender) heeft vermoedelijk het adres vergeten, en de post bezorgde het dus bij de red. terug. Hij of zij, die het afzond, weet dus hiermee, dat het Blad *niet* zijn rechte bestemming bereikte.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht Wedstrijden.

'De Moderne Vrouw'. 1ste Bekroonde; **Eseriës**. - (Ik heb intusschen van deze dame bericht ontvangen, dat zij reeds in dezen zelfden jaargang is bekroond voor een ander onderwerp. Zij mag dus niet mededingen voor den prijs.)

2de Bekroonde: **Anna te Hilversum**. (Ook deze dame is eerder bekroond in dezen zelfden jaargang. Bovendien is zij met haar tooneelstukje gegaan buiten de vóórgeschreven lengte. Ook zij mag dus niet mededingen voor den prijs.)

Onder deze omstandigheden zijn IJ. Z. en Nannie van Wehl de beide eerst-in-aanmerking-komenden, en kunnen zij zich dus aan den uitgever opgeven voor de prijzen, en hem tevens melden of zij hun namen wenschen te zien vermeld in het Blad. Van een eigenlijk 'bekronen' van hun werk is niet zoozeer sprake; omdat het daarvoor nog niet goed-genoeg is.

Ik zou graag van de beide werkelijk-bekroonden: Eseriës en Anna te Hilversum willen vernemen, of zij hun portret willen inzenden om het in het Blad te reproduceeren. Ik meldde reeds in den vorigen jaargang, dat het in mijn bedoeling ligt de portretten van de bekroonden, als zij dit goedvinden, te geven bij de vermelding van eigen naam; (als zij 't pseudoniem echter willen bewaren vervalt natuurlijk de aanleiding tot het inzenden van een portret.)

Een Zomer-vacantie. - Voor dit onderwerp kwamen bijzonder veel inzendingen. - De 1ste Bekr: is: **Kitty bij Breda**, en dat wel om een zéér bijzondere reden. - *Al* de mededingenden hebben het gehad over Zomer-vacanties van zichzelven, of van huns

gelijken. Alleen Kitty bij Breda koos tot onderwerp: de *mislukte* Zomervacantie eener arme schoonmaakster, voor haar zieke kindje; omdat zij op het laatste oogenblik een werkhuis verliest eener rijke, voor haar plezier op reis gaande mevrouw!

Onhandig soms van bewerking, en door 't schrijven op twéé kanten van haar velletjes mede de beginster verradend, toont het schetsje van Kitty bij Breda zooveel *echt*-gevoel, en zooveel blik op het leven, dat ik háár werk hooger stel dan dat van een der anderen die voor dit onderwerp inzonden.

(Voor prijs, en opgave van haar naam, moet zij zich melden bij den uitgever van dit Blad).

2de Bekr. - Ellen en Alida staan, wat novelle-vorm betreft, zoowat op gelijke hoogte. - Frada, J.B.N. te S. en Dosia maakten er min of meer reisbeschrijvingen van. Bij *loting* tusschen dit vijftal viel de bekroning op Frada. De anderen kwamen niet voor bekroningen in aanmerking; ofschoon er veel inzendingen waren. - (Voor prijs, en naamvermelding zich opgeven aan den uitgever).

Gaarne vernam ik ook van deze twee bekroonden, Kitty bij Breda en Frada, hun wensch betreffende de publiceering hunner portretten. (zie boven).

Voor de nieuwe onderwerpen zie men 't vorige nummer, No. 6 (van 5 Aug.).

De portretten waarvan hierboven sprake is, worden natuurlijk niet op losse platen uitgevoerd, maar verkleind *in* het Blad-zelf gereproduceerd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De Ingez: stukken over machine-schrift blijven liggen wegens plaatsgebrek.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

19 Augustus 1903.
17de Jaargang.
No. 8.

Hoofdartikel
Opvoeding.

(Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de 'opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. GERHARD.)

II.

De voorstellingen komen uit de buitenwereld tot ons door onze zinnen, d.i. door de werking onzer zintuigen.

Omtrent deze werking leert de physiologie het volgende. Alles komt tot ons door de zenuwen. Deze zijn verdeeld in twee groepen: 1o gevoelszenuwen, die de indrukken van buiten opvangen en overbrengen naar het centraal bewustzijn (de hersenen), en 2o bewegingszenuwen, die het centraal bewustzijn in contact stellen met de spieren. Verder onderscheidt men zenuwstammen, -draden, -vezels en -toppen. Door de zenuwtoppen, die overal aan de oppervlakte van ons lichaam aanwezig zijn, worden de indrukken van buiten opgevangen en door de zenuwvezels en -draden naar de hersenen overgebracht.

Bij het *zien* gebeurt dit. Men neemt aan, dat het heelal gevuld is met een uiterst fijne, onwaarneembare stof, door de wetenschap ether genaamd. Deze ether is voortdurend in trilling. De trillingen verspreiden zich zeer wel door het heelal en bereiken dus ook den mensch. Onze zenuwen hebben echter niet alle dezelfde gevoeligheid. Alleen die aan den achterkant van den oogbol zijn voor ethertrillingen gevoelig. Door deze oogzenuwen wordt de indruk der trillingen overgebracht naar een bepaald deel van de hersenen en daardoor het bewustzijn omschreven. Dàn zien we. Zien begint dus op het moment, dat het bewustzijn zich bewust wordt voor wat er plaats vindt.

De ether trilt niet altijd even snel. Als de trilling snel is, gevoelt het bewustzijn iets anders als wanneer zij minder snel is. Dit verschil van snelheid van trilling noemen we *kleur.* Kleur is alzoo de omschrijving, die het bewustzijn geeft van de trillingen, die het ondervindt.

Het *hooren* dienen we ons aldus voor te stellen. Wij worden omringd door lucht. Door plaatselijke ineendrukking van luchtmoleculen komt de lucht in trilling. De achter het trommelvlies van het oor liggende oorzenuw ondervindt die trilling en brengt

haar over naar het centraal bewustzijn, dat dan omschrijft wat er gebeurt. Dit is geluid. Door verschil in snelheid van trilling ontstaat het verschil in toonaard.

Op dezelfde wijze ontstaat de *smaak* door de aanraking van opgeloste stoffen met de zenuwen in tong en gehemelte; de *reuk* door de aanraking van gassen met de zenuwen in den neus; en *gevoel* door de aanraking van de buitenwereld met de zenuwen in de vingertoppen in het bijzonder en die van de geheele huid in het algemeen.

De onmiddellijke oorzaak van het opwekken der zenuwen noemen we den *prikkel.*

Als bij denzelfden prikkel de zintuigen precies dezelfde zijn, is bij verschillende personen de indruk ook dezelfde. Maar uit het feit, dat de sterkte der zintuigen bij de menschen zeer verschillend is, volgt, dat bij gelijkheid van prikkel de indruk niet altijd dezelfde is. Dit te bedenken, kan ons dikwijls bewaren voor een verkeerde beoordeeling onzer medemenschen. Er zijn geen twee menschen, die precies denzelfden indruk van de buitenwereld ontvangen.

Door het op ons in laten werken van den prikkel ontstaat *waarneming,* terwijl de onmiddellijke reactie der waarneming is de *gewaarwording.*

De gewaarwordingen verdeelen we in twee hoofdgroepen. Onder de eerste groep rangschikken we de gewaarwordingen, die tengevolge van een rechtstreeksche aanraking met de buitenwereld, door onze zinnen tot ons komen. Dit zijn de zingewaarwordingen. Tot de tweede groep behooren de gewaarwordingen, die ons doen gevoelen, dat we moe, opgewekt, lui, slaperig enz. zijn, i.é.w. dat we bestaan, dat we leven. Dit zijn de levensgewaarwordingen.

Tot deze laatste behooren de *spiergewaarwordingen,* die we van meer nabij moeten beschouwen.

De bekwaamheden, die we bezitten, zijn ons niet aangeboren. We hebben ze, soms onbewust, verworven.

De meest simpele beweging, die we maken, is een werking van gevoelszenuwen, centraal bewustzijn, bewegingszenuwen en spieren. Door de gevoelszenuwen ontvangt het bewustzijn een indruk, dat op zijn beurt door middel van de bewegingszenuwen een bepaalde spier tot beweging aanzet. Nu kan het gebeuren, dat het bewustzijn zich vergist en een verkeerde bewegingszenuw in werking stelt, zoodat niet de bedoelde spier, maar een geheel andere in beweging komt. Door oefening wordt ook hier de kunst verkregen. Voor deze oefening is noodig, dat men zich de vorige spierbeweging kan herinneren, zoodat men een vergelijking kan maken met vorige en eindelijk de juiste, de beste kan leeren kennen.

Deze spiergewaarwordingen spelen een groote rol.

Nemen we als voorbeeld het *spreken.* Een klein kind kan niet spreken. Het moet het leeren. Maar hoe? Meestal wordt gezegd: door het hooren spreken. Dat is niet geheel juist. Zeker, ook door het hooren spreken, maar vooral door het *zien* spreken.

Een goed onderwijzer zorgt dan ook, dat bij spreekoefeningen het kind hem aanziet. Het kind moet bij den onderwijzer de bewegingen van mond, kaken enz. zien. De kleine zal die bewegingen willen nadoen. Maar zijn bewustzijn weet nog niet, welke spieren het ter verkrijging van dienzelfden klank tot beweging moet aanzetten. Het vergist zich eenige malen. Dit wordt het kind gewaar, doordat de oorzenuw de trilling van de lucht, d.i. het geluid, naar het bewustzijn overbrengt. Eindelijk wordt de bepaalde klank gehoord. Het kind, beter gezegd het bewustzijn, herinnert zich de

spierbeweging, die ter verkrijging van dien klank is verricht en is weldra in staat de vereischte spierbeweging te maken, zoo dikwijls het wil.

Zoo gaat het ook bij het leeren *loopen.* Eerst valt het kind; nogeens en nogeens. Een enkele keer blijft het een oogenblik staan. En dank zij de herinnering van de spierbewegingen, die tot een goed resultaat hebben geleid, kan het kind ten slotte die spierbeweging maken, waardoor het loopen mogelijk wordt.

In 't algemeen kunnen we zeggen, dat alle spierbewegingen, die wij willekeurig kunnen maken, geleerd zijn door de herinnering van spiergewaarwordingen.

Voor de opvoeding vloeit uit bovenstaande al dadelijk deze waarschuwing voort: wil bij het leeren, het onderrichten van iets vooral u hoeden voor overhaasting. Het kind moet ontvangen klare, scherpe, enkelvoudige gewaarwordingen. Een oefening kan haast niet te langzaam gaan.

P.K.

(Wordt vervolgd).

Noot red: Ofschoon ik het lang niet in alles ééns ben met het hieronder volgend artikel, wil ik het om niet partijdig te wezen gaarne een plaats inruimen. - Vóórlichting moet niet éénzijdig wezen.

Over de geestelijke Ontwikkeling der Vrouw.

Waar 'De Hollandsche Lelie' zich in den laatsten tijd meer en meer gaat toeleggen op de ontwikkeling van de vrouw op elk gebied, dient zij ook kennis te nemen van de werken, die in de buitenlandsche literatuur aan deze ontwikkeling zoo krachtig medewerken. Ik acht het daarom niet ondienstig van een dergelijk werk, dat zeer onlangs van de hand van Giacomo Novicow in Italië en Frankrijk het licht zag, een kort overzicht te geven.*)

Ik ontleen daartoe het volgende aan 'La nuova Parola', een nieuw Italiaansch tijdschrift, gewijd aan den Vooruitgang en aan de nieuwe Idealen van de Kunst, de Wetenschap en het Leven, welk tijdschrift in een zijner jongste afleveringen aan het voornaamste hoofdstuk uit het werk van Novicow de eereplaats inruimt.

In 'La Redenzione della Donna' strijdt Novicow, vooral bekend door zijne 'Missione dell'Italia', op meesterlijke wijze voor de rechten en de vrijmaking der vrouw en voor hare algeheele gelijkstelling met den man, speciaal op maatschappelijk en intellectueel gebied. Is dit laatste in de 20e eeuw geen overbodig werk, zou men bijna vragen! Waar echter die rechten, vooral in Zuidelijke landen onderdrukt en zelfs ontkend worden; waar vele betrekkingen, voor welker vervulling de vrouw als aangewezen schijnt, voor haar door den wil van het sterkere geslacht onherroepelijk gesloten blijven; waar hoogescholen en zelfs instellingen van Middelbaar onderwijs voor de leergierige jonge vrouw verboden terreinen zijn, daar kan het nut van een dergelijk werk niet worden ontkend.

Novicow vangt aan met een kort geschiedkundig overzicht te geven van de positie der vrouw in den loop der geschiedenis, om daarna uitvoering te bespreken hare rechten en verplichtingen, zoowel maatschappelijke als zedelijke. Het belangrijkste gedeelte van zijn werk is wel het hoofdstuk, dat handelt over de ontwikkeling van de vrouw in verband met de belangen van het mannelijk geslacht, van het vaderland en van de beschaving, welk hoofdstuk in 'La nuova Parola' is opgenomen.

Ter verdediging van zijn betoog, dat ontwikkeling der vrouw een eerste factor is voor het geluk van de individuen nauw verband houdt met den rechtstoestand, die in de Maatschappij heerscht, m.a.w. dat het geluk der menschheid niet volkomen kan wezen in eene samenleving, waarin aan een groot deel der menschen gelijke rechten worden onthouden. Deze stelling tracht Novicow èn phisiologisch èn door voorbeelden te bewijzen. Dan stelt hij ons levendig voor oogen, welk eenen grooten invloed op wederzijdsche ontwikkeling, op zachtere zeden en hoogere waardeering van de zijde der mannen, een vrijere omgang tusschen ontwikkelde jonge mannnen

*) 'La redenzione della donna' door Giacomo Novicow Milaan, Fratelli Treves. - Parijs, D' Alcan.

en vrouwen zou kunnen hebben. En in welk eene mate zou zulk een omgang het leven van den jongen man veraangenamen: ‘La pratica dell' Amore’, waaronder Novicow verstaat het winnen der liefde van de vrouw zonder bijkomende dwingende omstandigheden - thans voor het vrouwelijke geslacht zooveel mogelijk beperkt, moet in het belang van beide kunnen veel vrijer worden gelaten, met dien verstande echter, dat de platonische beperkingen niet worden overschreden. Het recht der vrouw om zelfstandig over haar eigen persoon te beschikken, moet de basis worden van de maatschappelijke orde; eerst dan kunnen gelukkiger toestanden ontstaan. En deze basis kan niet worden bereikt, dan door de ontwikkeling der vrouw op een hooger peil te brengen, dan zij thans staat.

De schrijver tracht hiermede dus aan te toonen, dat voor het gezonde geluk der mannen eene grootere zelfstandigheid en meerdere ontwikkeling der vrouw een eerste vereischte is, en dat het sterkere geslacht in zijn eigen belang tot het verkrijgen dier meerdere zelfstandigheid dient mede te werken.

Van het nu volgend geestdriftig betoog voor de *geestelijke ontwikkeling* der vrouw, zal het voor Nederlandsche lezers wel niet noodig zijn, een overzicht te geven. Het getal dergenen in Nederland, die met de Zuidelijke conservatieven redeneeren, dat het niet noodig is het jonge meisje goed te onder-

wijzen, daar ze toch later eene geheel ondergeschikte rol in het familieleven speelt, en slechts volgzaam de wenschen van haren heer en gemaal heeft na te komen, is dunkt mij zóó beperkt, dat een aanval op hunne zwakke stelling wel overbodig mag heeten.

Van meer belang is het, Novicow te volgen in zijne welsprekende verdediging van zijne grondstelling, dat ook het Vaderland de verheffing en de gelijkwaardighied van de vrouw eischt. (Om het woord 'emancipatie' dat tot verkeerde gevolgtrekkingen zoude kunnen leiden, niet te gebruiken.) Zoowel geschied als opvoedkundige bewijsgronden komen hierbij te pas. Hij wijst er op, dat geen der landen, waarin de vrouw als onlijkwaardig, zelfs als slavin wordt beschouwd (b.v. Turkije, Indië, China, landen die toch in vruchtbaarheid en gezond klimaat voor andere niet onderdoen) hunnen bloei of zelfs hunne zelfstandigheid vermochten te bewaren, en hij schrijft dit toe aan het ontbreken van een rechtsgevoel bij deze volkeren. 'De rijkdom van een volk is recht evenredig met de mate van rechtvaardigheid, die op zijn gebied heerscht', hetgeen, denkende aan de voor recht in de plaats tredende anarchie en dwingelandij, wel als een axioma kan worden beschouwd. En hoe kan een rechtvaardigheidsgevoel zich bij een volk ontwikkelen, indien de knapen, op de jaren desonderscheids gekomen, hun eigen moeder in eene verhouding zien, die geheel in strijd is met elk rechtvaardigheidsbegrip? Wanneer zij hunne moeders zien teruggebracht tot den dienststaat bijna, onderworpen aan alle luimen en de tyrannie van hunne vaders; vernederd en zonder eenige waardigheid, door leugen en bedrog nog eene geringe positie trachtende op te houden? In het werkelijke leven getreden beschouwt zulk een geslacht de brute kracht als het grondbeginsel der samenleving. En deze grondslag is uitteraard verderfelijk voor den voortdurenden bloei van eenen staat. Volgens logischen gedachtengang dus eischt het vaderland de vrije ontwikkeling der vrouwen, de toekomstige moeders van zijne staatsburgers.

Doch Novicow gaat nog verder, en tracht, doorredeneerende op de verkregen stellingen, te bewijzen dat in de *politiek* aan de Vrouw eene groote en goede rol is weggelegd. Na, mede door aanhaling van voorbeelden, te hebben gewezen op den verzachtenden invloed op heftige discussiën, op ruwheden bij verkiezingen en grofheden bij woordenstrijden, een invloed die zich overal openbaart, dáár waar de vrouwen aan het politieke leven deelnemen (hetgeen b.v. in den Amerikaanschen staat Colorado is bewezen), komt Novicow weder met zijn hoofd-argument aandragen, n.l. de invloed der vrouw, als moeder, op de opvoeding. Daar dit onderwerp thans voor Nederland wel van belang mag heeten, waar toch een voorstel tot het verleenen van het kiesrecht aan vrouwen aanhangig is gemaakt, verdienen de argumenten van een beslist voorstander wel overweging, en laat ik derhalve even het woord aan den welbespraakten schrijver.

'Voor den bloei van een volk is noodig, dat al de burgers steeds duidelijk voor den geest hebben een overzicht van hetgeen het vaderland voor zijne verdere ontwikkeling noodig heeft, dat zij kortom een goed afgerond "sociaal ideaal" hebben, en niet gedachteloos met den eersten den besten volksmenner in koor medeschreeuwen. Maar als vrouwen geheel buiten de politiek worden gehouden, kunnen zij zich bezwaarlijk zulk een nationaal ideaal vormen. Aan hare zonen kunnen zij geene

idealen medegeven, en deze beginnen hun politiek leven met eene onverschillige matheid, een totaal ontbreken van eenig ideaal, van elk mooi streven; hetgeen misschien nog erger te noemen is dan elke andere volkskwaal. 't Zijn de moeders, die de kiemen in het hart en den geest van hunne kinderen leggen. Indien deze kiemen ongezond zijn, kan geen krachtig, moreel, en gezond leven zich ontwikkelen. Dan wordt de samenleving eene opeenhooping van menschen zonder rechtsgevoel, en zonder trouw, eene maatschappij, die de kiemen van haren toekomstigen ondergang reeds in zich draagt.'

En daarom, laat de vrouw deelnemen aan het openbaar leven, hetgeen slechts kan strekken tot bevordering van de beginselen van sociale rechtvaardigheid en van den economischen bloei.

Het zoude mij te ver voeren, den schrijver thans te volgen in zijne ontzenuwing van de bezwaren, tegen vrouwenkiesrecht opgeworpen, bezwaren, die op den keper beschouwd, volstrekt niet onoverkomelijk zijn. Het is belangwekkender te vernemen, wat

de samensteller aan het einde van zijn betoog zegt ten bewijze, dat ook de *beschaving* eischt de zelfstandigheid en de geestelijke ontwikkeling van de vrouw.

Ontwikkeling (cultura), is synoniem met beschaving, en hoe de beschaving te bevorderen, indien de grootste helft der menschen niet in die ontwikkeling mag deelen? - Hij wijst er hier op, hoe de liefde tot de vrouw, de mannen veelal veredelt. Hoe de vrouw steeds het hoofdonderwerp is geweest van alle poëzie, muziek, en vaak ook literatuur. Hoe de Vrouw dichters inspireerde tot de meest aangrijpende strofen, componisten begeesterde tot de schoonste motieven, beeldhouwers tot hunne heerlijkste kunstgewrochten en hunne meest harmonische lijnen opwekte, in de hoogste kunstuitingen der groote schilders belichaamd werd en den schrijvers hunne welsprekendste bladzijden ingaf. Neem de liefde, de vrouw weg, en al die heerlijke kunstproducten verliezen hun glans en geest en de beschaving treedt als het ware een stap terug. - Is het nog noodig, meerdere der talrijke bewijsgronden van den grooten en goeden invloed van de Vrouw op de beschaving te moeten aanvoeren?

En Novicow sluit hiermede zijn belangwekkend hoofdstuk, waarvan het bovenstaande slechts een kort overzicht was, af, na nogmaals te hebben gereleveerd hoe noodzakelijk de verheffing en ontwikkeling der vrouw voor het mannelijk geslacht, het Vaderland, en de Beschaving is. ‘En daarom moeten wij mannen,’ zegt hij ten slotte, ‘aan die vrijmaking der vrouw onze beste krachten wijden, mede onder de impulsie van het egoïsme, daar, zoo gezegd, deze ontwikkeling in ons eigen belang is.’

Genua, Maart 1903.

VOX ITALICA.

Uit het leven van Jozef.
door David Moolenaar.

I. ‘Kinderspul.’

Lief, klein kereltje, zie ik je weer voor me? Jou tengere lijfje in het kleine jongenspakje, dat leuke tricot-broekje, dat spande om je dunne nog zoo onbeholpen beentjes, waar je 't soms onder een schaterlach uit kon rekken als elastiek.... Ja, dan lachte je, dan schaterde je heel hoog uit met een kraaiend geluidje, dat de groote menschen, als ze 't hoorden, wel mee lachen moesten; en als je moeke of je tweede-moeke Katrien er bij was, namen ze je soms op met éen enkelen armzwaai van verliefdigheid op jou lievigheid, op jou aardig bekje, dat van al die aardigheid, al dat lieve nog geen benul had, - en wat je juist zoo lief maakte, mijn klein kereltje, zoo echt kinderlijk-zoetjes-onbenulligjes-lief....

Katrien, ja die ken je nog wel! O, nu zie ik je al weer groot, nu moet ik zeker eerst even ophelderen, ook al weet je dadelijk wie ik bedoel! Niet waar, dat hoort er zoo bij: zoo'n ‘halve man al’ hoeft niet te doen alsof hij alles nog dadelijk weet uit zijn prille jeugd! En dan een dienstmeid! Katrien, ja, je hield altijd veel van 'r, toen je nog zoo'n kleuter was. Maar je weet nu zooveel meer. Je begrijpt nu zoo goed, hoe het kwam, dat ze zoo gek op je was. Moeke heeft je dat later wel verteld. Katrien had zelf een kind, net zoo'n ventje als jij, maar dat was geen echt kind van 'r, al was

't dan ook van háar lijf, van háar eerste, echte, groote liefde, en dat had ze moeten uitbesteden, voor de wereld, zie je, voor de schande! Ja, dat weet je nu alles wel, je begrijpt nu ook, waarom ze zoo veel, zoo dolveel van jou hield, waarom ze je soms in eens zoo wild kuste en je lieve naampjes gaf, waarom ze je graag naar bed bracht en bij je bleef zitten, om je met een versje in slaap te zingen.... O, daar vin-je iets moois in, iets heel menschkundigs; moederliefde, die niet sluimeren kan, ook niet voor een kind van schande! En je hebt ook medelijden met die slachtoffers van maatschappelijke wanverhoudingen, die 't zoo ontzettend veel moeilijker hebben dan de groote lui en je kunt met sociaalachtig geredeneer dat alles verklaren zelfs, ja, in theorie zelfs al verbeteren....

Maar mijn lief klein kereltje, jij bent dood.... Waar ben je nu? Moet ik je terugvinden in dien grooten aankomenden man met zijn stevige zelfbewuste wijsheid (zijn openhartigheid ook ja, maar openhartigheid die weet wat openhartigheid is); in dat groote lichaam, onder die goedgesnitte jas, die boord, die das, die dop, in dat rijp wordende verstand, die aangroeiende ondervinding met de jaren? O, mijn lief klein kereltje, moet ik je dáar nu in vinden?

Ja, er zal nog wel iets van je overgebleven zijn, een enkel trekje, een altijd weer boven

komend gevoel misschien, maar ik vind je niet terug, zooals ik je gekend heb; in een tricotbroekje, een lichtblauw blousje over een witblauw gestreept chemisetje, met koperen knoopjes opzij vastgemaakt in knoopsgaatjes, die wel 's uitscheurden en dan loslieten; met op je blonde krulletjes een rood mutsje met een witwollen bolletje er bovenop en door een elastiekje om de oortjes vastgemaakt!

Mijn lief, klein kereltje, ik zie je weer voor me, - maar je bent al lang, lang dood. En nu wil ik stillekes met je dwepen, ik wil je dicht bij me, heel diep in me houden en je koesteren met veel gedachtetjes; met mooie woordjes en zinnetjes, die je zelf gezegd hebt heel kinderlijk-groot, zal ik over je praten en van je vertellen, dat de menschen toch zullen weten, wat je eigenlijk bent geweest.... en ja, wat ze zelf zijn geweest. Want nee, meer dan een ander ventje van jou jaren was je niet; je was misschien anders, maar zij waren ook anders dan jij en iets heel, heel liefs hadt je toch allemaal gemeen. En dat lieve heb ik in jou gekend; van jou weet ik wat je voelde, dacht en deed in je kleine leventje; van jou weet ik, hoe je de dingen aankeek met je oprechte oogjes, dwaas, wonderdwaas, onmogelijk voor je om vol te houden, maar toch zoo mooi, wondermooi als groote menschen 't nog wel eens doen, een enkele keer, als ze zich waar-dichterlijk openbaren.... En omdat ik 't nu van jòu zoo goed weet, zal ik 't ook van jòu vertellen....

Dat zal dan een aandenken wezen, het zal dan zijn, alsof je nog eventjes weer opleeft, nog eens even om een hoekje komt kijken met een prettig-schalksch lachje, dat zoo maar plotseling, in een ommezientje in tranen verandert, die ook al weer even gauw wegschuilen in een lachje, dat dan nog comischer lijkt.

Hij heette Jozef en ging op een ‘nette’ bewaarschool. Uit de andere kinderen was hij dadelijk te herkennen, want hij was heel tenger en opvallend blond. Op straat bleven de menschen wel eens even staan, als ze hem hardop hoorden oreeren met Katrien, als hij zijn handjes dan uitsloeg, om haar duidelijk te maken wat hij meende, of zich aan haar rokken vastklemde, om niet eerder los te laten, voor hij antwoord had gekregen op zijn allerdwaaste vragen. Dan deed Katrien vaak of ze niets hoorde en probeerde door te loopen, of zei: ‘Kijk, Jozef, die schoorsteen rookt!.... Ja, en zie 's, die man kan zijn kar haast niet verder krijgen!.... Jozef, waarom ben je aldoor zoo stil?’ terwijl hij tot wanhopens toe haar hand schudde en riep: ‘Katrien, Katrien, 'k vraag je wat! Zeg, ik vraag je wat! O zeg, maar Katrientje, ik vraàg je immers wat! Wat ben je flauw; ik zal alles toch wel tegen moeke vertellen!’ Dan boog ze ten slotte plotseling met een boeboeboe! naar hem over en nam hem op haar arm. Zoo gingen ze dan verder en Katrien antwoordde op alles en vertelde dingen, die Jozef nooit gehoord had. Tot hij er genoeg van kreeg en haar in den neus kneep of aan het haar trok, en met zijn beentjes begon te spartelen omdat hij weer loopen wou.

Een andere keer, als ze zoo samengingen, wat de meeste dagen vier maal gebeurde, twee keer naar school brengen en twee keer halen, ontmoette Katrien wel eens een vriendin. Dan werd even halt gemaakt en Jozef was in eens stil, luisterde met vreemd aanstaren naar het grootemenschen gesprek, waar zooveel onbegrijpelijke dingen in voorkwamen, dat hij er zelf het praten door vergat. Bij 't heengaan moest hij dan een handje geven, kreeg soms ook een kus, maar toen hij Katrien eens verteld had, dat hij alleen kusjes van moeke en haar prettig vond, zorgde ze meestal dat hij er vrij van bleef.

Naar school gaan vond Jozef prettig, want er waren zoo vreeslijk veel kinderen, dat je ze niet eens allemaal kende, en ‘moeilijk werk’ doen, zooals hij dat wel eens van zijn broer Frits had gehoord, hoefde je er gelukkig niet. De juffrouwen hielden veel van hem en hij zelf hield van de eene juf erg veel en voelde zich tegenover de ander een beetje beklemd. Dat vond hij heel natuurlijk, want de eene juf was toch ook veel aardiger dan de andere.

Op een morgen in October zou er iets bijzonders gebeuren in de klas waar Jozef zat. De juffrouw had er zich voor een paar dagen al wat over uitgelaten en eindelijk, gister, tegen vier uur, vóor de kinderen werden gehaald, hadden ze 't groote nieuws in zijn geheel gehoord: er komt een nieuw meisje bij jullie. De hoofdjuf had er nog bij gezegd, dat ze wel raar zouden opkijken, want 't was al een heel groot meisje, ze was al acht jaar en ze kwam uit een heel ver land, uit Indië. Dat was zóo ver hier vandaan, dat je heel ver over de zee heen moest om er te komen; over die zee had dat meisje wel vier weken met haar pa en moe gereisd.

Ze zou dus wel veel kunnen vertellen, nietwaar, want ze had natuurlijk verschrikkelijk veel gezien; maar omdat ze nu alleen andere dingen had geleerd, moest ze eerst een poosje naar de bewaarschool, dan ging ze 't volgende jaar dadelijk in een hoogere klas van de groote school. De kinderen moesten maar heel lief tegen haar zijn, dan zou ze op de plaats wel veel vertellen van wat ze zooal gezien had; natuurlijk!

't Was nu al dadelijk om negen uur een geroezemoes van stemmetjes geworden, veel erger dan anders: ieder had thuis wat over Indië gehoord. Het zou wel een pikzwart meisje zijn op bloote, pikzwarte voeten, dachten de meesten; ook zwart in 't gezicht en zwarte handen, want in dat land woonden de negers. Een heel klein meisje meende, dat ze alleen een hemdje aan zou hebben, want thuis had ze 'n boek en daar stond 'n negermeisje in en dat had ook niks aan als één wit hemdje; maar enkelen wisten heel zeker, dat ze bruin zou zijn, want in Indiê leefden Indianen en die waren bruin met zwart haar en zwarte oogen.

De juffrouw had veel moeite om de rust er in te krijgen en moest telkens herhalen, dat ze heusch wel zou komen als ze kwam en dat 't nog wel een uur kon duren.

Toen was het matjes-vlechten begonnen.

Jozef zat in 't midden van de klas, aan den muurkant; aan den anderen muur zagen drie groote vensters en een glazen deur op de speelplaats uit. De zon scheen naar binnen en vlekte hier en daar gouden op de gele banken, speelde met de beweeglijke kinderkopjes een lichtblij goêmorgenspelletje. Dat maakte het hier binnen open en gezellig. De kinderen nu druk in de weer met de rijkgekleurde matjes; de juffrouw er tusschen door, helpend een handje hier, soms tegelijk met verbaasde ópkijkjes de woeligste kleuters zoet houdend, daar een vertrouwlijk praatje makend onder kleine wangkneepjes, of belangstellend informeerend naar intieme thuisgebeurtenisjes; en daar over heen en tusschen door een enkele zonnestraal, als een achteloos, gulbewezen weldaadje van den milden overvloed buiten, - weg was nu al het duffe, preutsche, kleingeestige van bijelkaargehokte, speelnatuurbedwongen kindertjes.

Wat is het toch prettig vanmorgen, dacht Jozef en lei zijn wangetje even plat op de koûe bank. Gelukkig dat ik al zooveel draden vooruit ben van de vorige keer nog, nu hoef ik niet veel te doen en juf vin 't goed, en straks komt het zwarte meisje, dat is ook al zoo prettig!

De deur naar de kleedkamer ging open. De hoofdjuffrouw kwam binnen, ze hield 'n meisje aan de hand, groot voor haar acht jaren en slank. Lange blonde krullen vielen langs haar schouders en op haar rug, ze keek wat vreemd en schuw naar binnen, uit groote blauwe oogen.

Hier is 't nieuwelingetje, kinders.... Stil was 't in de klas, doodstil; de kinderen moesten even bekomen van de verwondering dat ze niet zwart was. Maar Jozef scheen aan nog wat anders te denken: hij stond uit de bank op, z'n beide handjes waren tot vuistjes geknepen en hij staarde met wijd- open oogen en mond naar het nieuwe meisje. Hij had haar immers eerder gezien, veel eerder; vroeger al 's, maar waarzoo? Ja, waarzoo! Vreemd, maar hij had dit meisje eerder gezien! Of had i van haar gedroomd? Hij dacht z'n leventje terug, en kon zich niet herinneren. Toen kneep i z'n oogjes dicht.

Ze heeft lang blond haar, heel, heel blond en haar oogen zijn donkerblauw en om de polsjes draagt ze zilveren armbandjes!

Het meisje riep wat, met een hoog, vrijpostig stemmetje.

‘Ik heet Ida, maar ze noemen me Ideke, hoor! En ik wil niet naast 'n jonge zitten!’

Toen begonnen alle kinderen luid te lachen, dat de heele klas er van vervuld werd, sommigen staken de tong uit en sloegen driftig met de handjes in de lucht.

De juffrouw had nu 't volgende uur moeite met de les; de kinderen bleven woelig.

‘Haar oogen zijn blauw en ze heeft blond haar en dat haar is zoo lang en ze is ook zoo'n groot meisje al, al 'n dame haast’....

Jozef stond in een hoekje van de speelplaats, met zijn hoofdje achterover tegen den muur en de handjes in de zakken van z'n overjas. Het was wel wat koud om stil te te staan, maar hij liet de anderen liever stilletjes spelen. Juf maakte toch alleen de torens, van zand scheppen, of met de kruiwagens loopen, en van ‘roovertje’ werd je zoo moe en tikje, wat had je nou an zoo'n tik.... ‘Nee zeker niet, had i gezegd, vraag me nou maar niet weer, ik wíl niet mee vanmorgen.’ Een beetje nijdig zelfs was i geweest, de dreumes. Waarom? Ja, waarom! Omdat i niet mee wou! Nou ja, maar nijdig! Lieve troost, pa was ook wel 's nijdig; en dan zei moeke: ‘lieve troost, pa weet zelf niet, waarom pa nijdig is!’ Dat had i dus

zeker van pa, net als z'n spitse kinnetje, zooals moeke ook vaak gezegd had. Ja zeker hij dacht ook aan 't nieuwe meisje; daarom was 't ook eindlijk, en de jongens hadden net gedaan of ze 't begrepen en toen was i 'n beetje nijdig geworden.

'Mijn hoofd ligt achterover, tegen de muur.... net als soms in m'n ledikantje.... als je hier nou 's 'n heele nacht blijven moest.... zóo slapen, allemaal op 'n rijtje.... 't meisje ook, hier naast mij.... maar wat denk ik nou gek, dat zou niets gezellig wezen toch.... nu is de lucht zoo scherp in je oogen, dat zou 's avonds beter zijn.... zie, die boom heeft nog twee blaadjes maar.... ze zijn heelemaal inmekaar, ze gaan zoo'n beetje in de wind heen en weer; als 't hard waaien gaat, vallen ze, maar dat vin 'k nou niet zoo erg, want ze zijn toch al dood.... maar die boom blijft dan heel alleen, dan heeft i niks meer aan z'n takken.... Katrien zegt dat boomen 't niet voelen en bloemen ook niet.... maar menschen.... natuurlijk die wel.... als moeke 's dood moest.... nee, als 'k kiezen moest: moeke of 't meisje.... nou dan zei 'k toch: 't meisje.... Haar oogen zijn blauw en ze heeft lang blond haar.... zou ze heelemaal niet buiten komen? Misschien al te groot, om te spelen!.... Maar Frits speelt ook nog en dâ 's al zoo'n groote broer van mij, die gaat al op de groote school.... Ze heeft lang blond haar, van die krullen ja, veel langer als ik.... Gaat daar de glazen deur open? Juf komt er uit, en.... ja, daar is ze, daar is ze hoor....

Hij liep een eindje vooruit, leunde tegen een boom en kneep in z'n zakken de handjes tot vuisten.

(*Wordt vervolgd*).

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Lieve beste freule Lohman.

Daar ik herhaaldelijk zag hoe u steeds bereid was eene vraag in de Holl. Lelie te plaatsen, waarvan het antwoord niet alleen de vraagster, maar even goed de belangstelling van andere lezeressen en lezers inboezemde, zou ik u willen vragen of u mij een zeer groot genoegen wilde doen, door het onderstaande niet alleen te plaatsen, maar persoonlijk ook uwe meening er over uit te spreken. Tegelijkertijd hoop ik, dat vooral eenige *lezers* zich de moeite willen getroosten om het antwoord in 'de Lelie' hierop te geven.

Kan leeftijdsverschil een noodzakelijk beletsel zijn voor een huwelijk, als groote waarachtige liefde bestaat?

Natuurlijk meen ik met leeftijdsverschil de jaren, die de vrouw *ouder* is dan de man!

In de hoop, dat hierop meer dan een antwoord van mannelijke zijde zal volgen, blijf ik met vriendelijke groeten en veel liefs

Uwe U vereerende

J.B.

Noot red:
Lieve J.B. - Inderdaad wil ik gaarne aan Uw verzoek voldoen. Ziehier dus *mijn* meening. - Vóór alles komt het er op aan Uw uitgangspunt vast te houden van: *Een groote en waarachtige liefde.* M.i. kan die namelijk *niet* bestaan wanneer een verouderende vrouwen moeder, - b.v. de exkroonprinses van Saksen, - wegloopt met een veel jongeren man. In zoo'n geval is er m.i. geen sprake van *liefde*, maar alléen van zinnelijke begeerte; (die zich op die wijze, bij een ouderwordende vrouw, dan uit in het *verliefd-worden* op een knappen, jongen man.) - Er moet dus bij de beantwoording van Uw vraag streng gelet worden op Uw uitgangspunt namelijk dat er bestaat: Een groote, waarachtige liefde. - En nu neem ik aan, hoewel *ik*, *persoonlijk*, mij dat niet heel goed kan indenken als geluk, dat een vrouw een - b.v. tienjaar-jongeren-man -, onder normale omstandigheden huwt 'in groote en waarachtige liefde.' Ik voor mij zou dan toch steeds ernstig vreezen in de toekomst voor een einde van désillusie. Want, waar de vrouw nu eenmaal sneller veroudert dan de man, bestaat er gróóte kans dat zij een verwelkte oude matrone zal zijn, wanneer hij nog jong en vol levensbehoeften is. Wat dan? Is het dan niet vooruit te zien, dat hij zich neven haar ongelukkig, belachelijk, voelt? En zal zijzelve, juist als zij hem waarachtig liefheeft, óók niet met hem lijden, om dat onvermijdelijk-belachelijke van zijn toestand? -
Het geval van George Eliot is overigens daar, om te bewijzen dat een veel oudere vrouw wel gelukkig kan zijn met een véél jongeren man. - Echter, - was die man óók zelf gelukkig? - Wie zal ons dit zeggen? -
Ten slotte lijkt het mij moeilijk hierover iets anders te zeggen, dan een *persoonlijke* meening. De karakters en de toestanden verschillen; zoodat véél afhangt van elk bijzonder geval op-zich-zelf genomen. -
Ik hoop zeer dat ook anderen zullen voldoen aan het verzoek van J.B.

II.

AMSTERDAM, 7 Augustus 1903.

De Hoog WelGeb. Vrouwe Jonkvr. Anna de Savornin Lohman 46 Zeestraat 's Hage.

Hoog WelGeb. Vrouwe!

Mijn vacantie buiten in een familiepension doorbrengende, kreeg ik, zelf geen abonnée zijnde, van een der dames de Hollandsche Lelie ter lezing en vond in die van 15 Juli een stukje over stenografie en machineschrijven van Mej. Eck.

Daar ik zelf bijna 7 jaar op kantoor werkzaam ben als typiste, mijne akten stenografie heb en ook in de commissie tot het afnemen van examen stenografie, systeem 'Pitman' zit, kan ik wel eenigszins over de toestanden oordeelen.

Volgens mijn bescheiden opinie heeft Mej. Eck het 'vak voor Dames' een beetje te rooskleurig voorgesteld. Daar ik altijd in Amsterdam werkzaam geweest ben, kan ik natuurlijk alleen over die stad oordeelen, niet over Den Haag of Rotterdam.

Bij ons op kantoor wordt ook les gegeven in machineschrijven en daardoor heb ik nogal veel

dameskennissen, die op kantoor werkzaam zijn, maar ik weet daaronder niemand die *f* 1800. - verdient, ook geen *f* 1000. -; en *f* 800. - is een heele uitzondering.

Het ligt werkelijk niet aan de capaciteiten, want een kennisje van mij is al 4 jaar op kantoor, typt heel vlug, stenografeert in de talen en studeert nu voor haar akte Engelsch en heeft het nog niet verder kunnen brengen dan *f* 600. - hoewel zij erg haar best doet een betere positie te krijgen, daar zij geheel voor zichzelf wil zorgen en dat met *f* 600. - niet kan doen. Aan energie ontbreekt het haar niet.

Een ander kennisje van mij, die ook stenografie, typewriten en hare talen kent, moet tot 's avonds half 11 op het kantoor zitten en verdient de enorme som van *f* 25. - in de maand.

Wat ik van de verschillende dames hoor, wisselt het salaris van *f* 200. - tot *f* 600. - en wordt *f* 600. - al ‘erg mooi’ gevonden.

Voorts laat Mej. Eck het voorkomen of stenografie en machineschrijven al voldoende is, maar ik weet hier maar weinig kantoren, waar volstaan wordt met Hollandsch, stenografie en schrijfmachine, ook is het salaris dan klein.

Mej. Eck heeft vergeten te zeggen, dat talen wel een hoofdvereischte is bij stenografie en machineschrijven.

De meeste dames toch komen voor de correspondentie en daarbij behoort natuurlijk kennis der moderne talen.

Daar ik voor mij vind, dat Mej. Eck het te mooi heeft voorgesteld, zou U mij zeer verplichten, indien U een uittrekseltje van mijn schrijven in de Hollandsche Lelie zoudt willen plaatsen.

U bij voorbaat dankende voor de te nemen moeite, teeken ik
Hoogachtend
Uwe Dw. Dienaresse

R. LOTMAN,
Amsterdam, Lauriergracht 102.

Noot red:
Het komt mij onpartijdiger voor dit schrijven *onveranderd*, in zijn *geheel*, te plaatsen. Ik wijs er op hoe hier weer wordt bewezen de *theorie* en de *praktijk* van Hilda van Suylenburg. - In theorie is alles zoo gemakkelijk. Maar in de praktijk...
Der inzendster mijn dank.

III.

AMSTERDAM, 16 Juli 1903.

Jonkvrouwe ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

's-Gravenhage.

Geachte Freule,

Uw vriendelijk antwoord op mijn schrijven van de vorige maal heeft mij den moed gegeven U eens meer mijn opinie omtrent het een en ander kenbaar te maken.

Het stukje van Mej. Cath. v. Eck geeft mij aanleiding dit schrijven tot U te richten. U verlangt daaronder eenige inlichtingen omtrent machineschrijven, mijne dagelijksche bezigheid, en neem ik de vrijheid U hierop ook iets te antwoorden.

Ik hoop dat U noch Mej. E. het mij kwalijk zullen nemen, dat ik mij aanbied U ook het een en ander te vertellen, doch zooals het in de meeste gevallen is, stel ik mij het ook hier voor, nam. hoe meer menschen, hoe meer zinnen, en ik heb misschien weer een geheel ander idée dan Mej. E.

In de allereerste plaats wil ik even mijn instemming betuigen met hetgeen Mej. E. zegt omtrent de weinige wilskracht en het gebrek aan volhardingsvermogen bij de meeste jonge meisjes.

Stenografie is op zich zelf volstrekt niet zoo'n bijzonder aangename studie, veeleer inspannend met vele regelen, die den grondslag vormen voor de praktijk. Halverwege blijven dus velen steken, en verbeelden zich nu door de praktijk wel verder te komen, doch helaas de ondervinding leert haar anders.

Erger nog is het gesteld met het machineschrijven.

Dikwijls gebeurt het mij, dat meisjes, die nu haren tijd met prullige bezigheden, dikwijls met wandelen doorbrengen, mij verbaasd gadeslaan, wanneer ik met 't kalmste gezicht en zonder eenige zenuwaandoening de mij gedicteerde brieven zit te typen.

Deze jonge meisjes verbeelden zich dat een dergelijk werk haar ‘Suf of zenuwachtig of beverig’ zou maken; zij meenen het maar vast, want de moeite om het te probeeren nemen zij zich niet.

Alleen de vlugge beweging van anderen, die dit door oefening alleen verkregen hebben, is reeds voldoende om angst voor haar gestel in het leven te roepen. Voor alle winkels kijken en mooie stoffen uitzoeken voor talrijke japonnetjes maakt haar echter in het geheel niet zenuwachtig.

Een dame beweerde laatst dat machine-schrijven haar 13 jarige dochtertje totaal ten gronde zou richten, doch deze moeder aarzelde er geen oogenblik aan dat meisje naaister te laten worden, hetgeen toch minstens evenveel zoo niet nog veel meer van oogen en handen vergt.

Maar nu spoedig Uw vragen beantwoord. U vraagt o.a. of het typewriten vlugger gaat dan het gewone schrift; nu ik kan U zulks met zekerheid verklaren, en het heeft daarbij vóór, dat het duidelijk *blijft*, hetgeen met gewoon schrift maar al te dikwijls niet het geval is, en zelfs al sluipen er door het al te vlugge schrijven wel eens verkeerde letters in, nooit wordt het vlekkerig, of juister uitgedrukt: slordig.

Zeker ben ik het volkomen met U eens dat doorhalingen, veranderingen, en verkeerde letters de brieven dikwijls een minder prettig voorkomen geven, doch ik geef U de verzekering dat dit niet behoeft, en de brieven er slechts zoo uitzien bij menschen die te vlug schrijven en hunne krachten te boven gaan, of bij weinig praktische menschen.

Want zooals ik op het oogenblik mijn brief tik, gebeurt het mij wel eens even dat ik een verkeerde letter tik, doch een stukje gummi (uitsluitend voor machine-schrift) helpt mij zoo goed deze fouten herstellen, dat U er weinig van bemerken zult, en slechts hier en daar een blauw vlekje zult vinden

De manier waarop men begint te leeren is hier alles. Vele jonge lui beginnen met zich zelf zoo vlug en.... zoo slordig mogelijk te leeren, door b.v. met de twee voorste vingers de verschillende letters aan te slaan, en U kunt zich niet voorstellen, hoe een dergelijke manier van leeren de vaardigheid voor later benadeelt.

Veel beter is het om langzaam te leeren schrijven met 8 vingers, want de duimen worden niet gebruikt. In het begin is deze studie bepaald moeilijk te noemen, en menigeen lachte mij uit, toen ik beweerde dat het aanleeren van typewriten mij niets meeviel, maar nu dat ik gemakkelijk met alle vingers de diverse letters kan aanslaan, heb ik een flinke vaardigheid er in gekregen.

En nu Uw vraag, of de machine niet geschikt is om te stellen, doch uitsluitend voor mechanisch werk.

Nu Freule, ik kan U verzekeren dat het schrijven van een brief mij op de machine dikwijls gemakkelijker afgaat dan met de pen.

En ik voor mij verklaar het aldus. Het schrijven op zich zelf wordt zoo gewoon, dat men er niet meer bij behoeft te denken, en dit brengt met zich mede, dat de gedachten zich veel beter kunnen bepalen bij hetgeen men schrijft terwijl men bij gewoon schrijven moet letten op de lijnen, waarop men schrijven moet, en op het vasthouden van het papier.

Het telkens insteken van de pen, en het opletten of deze niet te vol is, leiden dikwijls de gedachten af; het omtrekken van den regelverzetter is zoo eenvoudig, dat het werktuiglijk gedaan wordt.

Ik voor mij prefereer het altijd mijn brieven met de machine te schrijven, doch aan vrienden doe ik het nimmer, omdat ik iets kouds vind in al die blauwe ronde lettertjes, die zoo heelemaal je emotie onder het schrijven niet weergeven.

Het is werkelijk jammer dat zoo weinig meisjes zich met deze werkzaamheden vertrouwd maken, want er is bepaald gebrek aan flinke werkkrachten.

Het grootste bezwaar van de meeste meisjes, de zenuwachtigheid, die er door ontstaan *moet*, heb ik nog niet ondervonden, en is volgens mij wel eenigszins onjuist. Evengoed kan ik beweren, dat ik b.v. zenuwachtig zou worden van het vragen: Wat belieft U dame, of Waarmede kan ik U dienen?

Hetgeen echter wel eenigen twijfel bij mij teweeg brengt, zijn de salarissen, die volgens Mej. E. aan dames uitbetaald worden. Het is heel erg jammer, dat de heeren patroons steeds denken aan meisjes een goedkoopere werkkracht te kunnen hebben, die daardoor den heeren veel concurrentie aandoen, en het peil van den werkkring voor de heeren zooveel lager doen staan. Het ware te wenschen, dat alle Heeren patroons loonen betaalden zooals Mej. E. ze opnoemt! dan moet er heusch nog heel wat bijkomen.

Ik herhaal nog eens de woorden uit het begin van mijn schrijven, en hoop van harte dat U het niet brutaal vindt dat ik dezen brief tot U gericht heb.

Na beleefde groeten teeken ik

Hoogachtend,

R. v. STRAATEN.

IV.

STRIJEN, 25 Maart 1903.

Nog eens de Sociale questie.

In de Holl. Lelie van dezen datum maakt de geachte heer Lijcklama à Nijeholt mij de opmerking, ‘dat ik er allerminst in geslaagd ben den lezers en lezeressen duidelijk te maken waarop mijne meening berust, dat orthodoxe Christenen, consequent blijvende, voorstanders en bevorderaars moeten zijn van de opheffing van het privaat bezit.’ Ik meen niet zelf den term orthodox te hebben gebruikt, dus daarvoor behoef ik mij niet te verantwoorden. Orthodox in den ouden zin is alles beamen wat de Kerk leert. In dien zin ben ik niet orthodox. Laatst las ik nog van een Katholiek Weensch professor, in de geologie die erg klaagde over de autocratie van de theologen-scholen, hoewel de man zeer geloovig was als zoodanig.

Ik geloof in de autoriteit van de H.S., den Bijbel, hoewel ik persoonlijk geloof hooger stel.

En nu geschiedt er niets bijgeval, dus ook het Socialisme met zijn groote denkkracht is niet buiten de Voorzienigheid om ontstaan. Het Socialisme vertegenwoordigt eene idée, n.l. van de gelijkheid in wezen van alle menschen. M.i. is zulks niet in strijd met het Christendom. Natuurlijk zijn niet alle menschen gelijk in ontwikkeling. Maar alle menschen bezitten toch den aanleg om te leven, zich te ontwikkelen, en nu was mijne bedoeling aan te toonen, dat de verwezenlijking van het Socialisme het ontwikkelen van aller talenten beter mogelijk maakt dan onze op privaat bezit gebaseerde maatschappij. Ik vind voor mijn gevoelen ook kracht in Handelingen der Apostelen hoofdst. 4. Al wil men nu in onzen tijd bij de bestaande fracties iets dergelijks niet kerkelijk verwezenlijken, de idee van gemeenschap is in de Hand. toch duidelijk genoemd. Er staat: ‘En niemand noemde hetgeen hij had 't zijne.’ Ik meen, dat deze idée van gemeenschap eenigszins wordt weergegeven door het streven van Frederik Van Eeden c.s. Doch laten we nu den mensch even van de stoffelijke zijde beschouwen. Dan leert de ervaring eene geheel gelijke samenstelling. De grondstof van den mensch is dezelfde, de bouw eveneens. Nu wordt ons vaak toegevoegd: ja, maar de karakters zijn verschillend. Dit is waar. Evenwel, wat bedoelt men met karakter? De naam is Grieksch en beteekent indruk, vorm, type, letter enz. Met karakter verbindt men direkt de gedachte aan persoonlijkheid. Wanneer iemand in het leven dus zoo naar buiten komt, dat men vorm ziet in zijn optreden, dan spreekt men van karakter. Nu voeg ik er direkt bij, dat in de kern van zijn wezen ieder mensch karakter heeft, n.l. een vorm, de vorm van ‘mensch zijn.’ Dien vindt men in ieder terug, *meer* of *min* afgeweken van den oorspronkelijken vorm, d.i. het beeld en de gelijkenis Gods. Aangezien de mensch gevallen is, was geen herstel mogelijk dan door het aannemen van eenen nieuwen vorm, een nieuw karakter. Dit is m.i. door J. Christus. Door Zijn geest worden we verder volmaakt. Ik meen het recht te hebben op Zijn voorbeeld te wijzen. En dan wijst dit allerminst op eene

verdediging van privaat bezit. Ik noem enkele teksten: ‘Geef uw goederen den arme, neem uw kruis op en volg mij.’ Dit nu is wel speciaal gezegd tot den rijken jongeling, die erg aan zijn bezittingen was gehecht, maar toch wordt overal aangedrongen op afstand doen ten behoeve van zijnen naaste. ‘Wie niet verlaat (achterstelt) alles wat hij heeft, kan mijn discipel niet zijn.’ Jezus was het Leven, dus de stof is slechts bijzaak, een der vormen waaronder het leven zich beweegt. Waarom zouden we, als dat beter blijkt, de dijken niet doorsteken om allen te doen deelen in den frisschen stroom des levens, hier van het maatschappelijk leven. In het Evangelie komt herhaaldelijk het beeld voor van den goeden Herder en zijn schapen. Heeft ook dit niets te beteekenen ten opzichte van de Sociale questie? Men zal mij toevoegen: ‘De Christelijke godsdienst is immers op dien van Israël met zijn wetgeving der 10 geboden gebaseerd?’

Dit is een feit. Maar dacht iemand, dat in een Socialistischen staat geen wet noodig is? Ook daar zullen we onzen naaste moeten liefhebben als onszelve. Daar zal ook de wet van *orde* heerschen. Ja 't is waar, bij den toekomstigen nieuwen toestand zullen vele persoonlijke neigingen moeten vervallen. We zullen er ons steeds meer aan moeten gewennen, dat we niet op aarde zijn enkel voor ons pleizier, doch voor een hoog doel, dat ons nu nog niet duidelijk voor den geest staat. Paulus zegt: ‘We zien nu door een spiegel in eene duistere rede, maar dan zullen wij zien van aangezicht tot aangezicht enz.’

Laten we eens even bedenken, dat zoo de de menschen goed handelen, ze allen zich bewegen en arbeiden overeenkomstig regelmatige natuurwetten, ordeningen, die in den loop der sterren eenigszins haar beeld terugvinden. Deze waarheid leert ook iedere godsdienst, zoowel het Buddhisme als het Christendom en andere. Kant sprak zelfs van de wetten van het denken. Dit alles hangt samen met het wondervolle der beweging. Gelijk nu een atoom zich op dezelfde wijze zal bewegen als een ander atoom, zoo ook moet de mensch samenstemmen met de bewegingsharmonie, die wij maatschappelijke orde plegen te noemen. Wel is waar gelijk de eene ster in glans krachtiger schittert dan de andere, evenzoo schittert de rede en het vernuft van den eenen mensch meer dan van den ander. Doch m.i. is dit slechts betrekkelijk. Wanneer we den wil doen van de idee van het Socialisme, brengen we de maatschappelijke levensbeweging slechts onder het gezag van de Rede.

Nu ziet men hier doorblinken den strijd tusschen Kerk en Staat, die in de Middeleeuwen zich afspeelde. De bekwaamste geloovigen stelden in hun concilies of vergaderingen de leerstellingen voor de kerk vast, gelijk in de Staatscolleges door de bekwaamsten het maatschappelijk leven werd bedild. Bij Grieken en vooral bij Romeinen was de godsdienst zeer nauw met den Staat verbonden. Dit is natuurlijk zeer logisch in zooverre alles met elkaar samenhangt en men moeilijk eene splitsing in zijn bewustzijn zoomin als in zijn godsdienstig en maatschappelijk leven maken kan. Daarom was Rome's zucht naar wereldlijke macht te verklaren en tevens te rechtvaardigen. Het is hun niet gelukt, omdat ze er wellicht een verkeerd gebruik van maakten door het Koninkrijk Gods, dat niet is van deze wereld, *te* zeer op den achtergrond te stellen. De kerk ging in scheuring over en hierdoor verloor zij haar kracht. Op dien uiterlijken vorm van kerk komt het daarom minder aan. De Christelijke Godsdienst doordringt als het zuurdeeg de maatschappij. En dan meen ik nogmaals van Christelijk standpunt altijd, het recht te hebben op deze vestiging

te wijzen, door Jezus Christus en Zijne Apostelen, die privaat bezit als zoodanig nergens hebben verdedigd, doch steeds en overal hebben aangedrongen op de meest consequent doorgevoerde naastenliefde, die zich moet uiten door afstand te doen van het particuliere ter wille van allen, waartoe we immers zelf blijven behooren. Men beweert vaak, dat privaatbezit de activiteit prikkelt. Dit geef ik gewonnen. Doch ten koste waarvan gaat dit vaak? En verder is een gebleken feit, dat privaat bezit oorzaak is van allerlei misdaad, al werp ik hierbij niet de schuld geheel op de omstandigheden. Door het aankweeken van vaderlandsliefde in te sterken zin zal de mogelijkheid van oorlog worden vergroot. Men schatte dit argument niet gering. Men zal verder zeggen: 'Privaat bezit doet beter zorgen voor de bezitting.' Dit kan ook bij socialisme, bij gemeenschap goed gaan. De individuën moeten dan overtuigd worden van het nuttige en doelmatige der bezittingen ten voordeele van den vooruitgang van het geheel. - Evenmin als één persoon afzonderlijk in een bootje gemakkelijk kan oversteken b.v. naar Amerika, maar juist door de coöperatie van het vervoer, van het verkeerswezen dit zeer vergemakkelijkt is, evenmin kan ieder individu afzonderlijk zoo goed den strijd des levens doormaken als in vereeniging en met samenwerking in gemeenschap van allen. Men zal mij toevoegen: 'Ook in de bestaande maatschappij gaat het reeds zoo toe.' Dit is waar tot op dat struikelblok persoonlijk bezit, waaraan we blijven hangen. Het zijn dammen, die den levensstroom der massa tegenhouden. De tijden veranderen, de bakens moeten worden verzet. En wanneer de opheffing van persoonlijken eigendom zal gebleken zijn ééne der oorzaken te zijn, die oorlog en doodslag in stand houden, dan zullen wij terwille van het ideëele het materieele moeten achterstellen, dat is mijn opinie in dezen. Wanneer ook in het vervolg zal blijken, dat handhaving van het gezag der Overheid slechts is te verwezenlijken ten koste van doodslag op groote schaal, *dan* keur ik ter wille van het ideëele eene dergelijke handhaving af, verwijzende tevens naar de woorden van Jezus: 'De oversten der volken voeren heerschappij over hen, laat het onder ulieden niet zoo zijn, de meeste uwer zij aller dienaar.' De praktische lessen uit het Evangelie mogen in onzen tijd wel getoetst worden aan de bestaande begrippen betreffende Maatschappij en Staat.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Causerie uit Den Haag.

Andere tijden brengen andere zeden en.... andere woorden; soms ook krijgen in den loop der tijden de woorden een andere beteekenis. Zoo o.a. 't woord p l u k s e l ; vroeger maakte dat een indruk van zachtheid, van heelen der door oorlog of ziekte geslagen wonden; men zag daarbij in verbeelding vrouwen bezig aan het uitrafelen van zorgvuldig bewaard oud-linnen, om met het resultaat dier bezigheid de in den krijg gewonde helden te verblijden.

Die tijden zijn veranderd; de vrouwen en meisjes, die zich met dit liefdewerk onledig hielden (onder een gezellig praatje over alles en.... allen) besteden nu haar tijd - voor zoover de lijdende menschheid daarmee gebaat is - aan het bijwonen van cursussen in verbandleer, ziektegeschiedenis en dergelijke geleerdheid, die naar het volgens mijn opvatting juiste oordeel van vele medici uitloopt op een tamelijk onnutte, *halve* geleerdheid.

In elk geval, sedert de antiseptische verbandmiddelen is het aloude, wondenheelend pluksel een onding geworden; en sinds dien hooren wij in dat woord iets nijdigs, iets pijnlijk vinnigs; een afleiding óok van 't werkwoord plukken, maar.... in den lijdenden vorm, en ‘geplukt worden’ is ver van aangenaam voor den persoon of de zaak die (grammaire-stijl) ‘de handeling ondergaat,’ voor menschen, noch voor gevogelte.

En toch moet de mensch zich lijdelijk aan die operatie onderwerpen, wanneer hij voelt zich die door eigen schuld op den hals gehaald te hebben. En zoo kon de arme IJ[*)] niets inbrengen tegen het Spectator-p l u k s e l : Pinksteren het ‘opstandingsfeest’ te noemen! En dat door iemand die al de boeken van Oud en Nieuw - de groote en kleine profeten incluis - nog netjes, op een rijtje kan opzeggen. Geen onkunde dus, geen twintigste-eeuwsche bijbel-o n vastheid, maar eenvoudig een *slip of the pen*, even gevaarlijk als een *slip of the tongue.* Welk van deze beide veelvuldig voorkomende *slips* zou meer blijvend kwaad stichten? Een moeielijke quaestie, en in dezen zomertijd is 't niet geraden zich anders dan in het noodigste geval met lastige problemen op te houden.

Wij hebben nu volop genoeg aan de oplossing van het vraagstuk hoe onze bezigheden te vereenigen met de aan onze buitensteedsche familie verschuldigde gastvrijheid. Elke Haagsche familie heeft nu een voortdurend wisselende serie logés, en in Den Haag logeerenden willen, als 't kan tenminste tweemaal daags naar Scheveningen gaan.

Ongelukkig is er altijd iets waarvoor wij met onze gasten badplaats-waarts moeten: nú eens voor 'n interessant Kurhaus-symphonie-concert; dan weer voor 'n vuurwerk: enkele draaiende zonnen, ettelijke zwermpotten en véle vuurpijlen; een anderen keer voor een volle pier-verlichting, die soms nog een extra aantrekkingskracht krijgt door het op- betergezegd àftreden van een professor in de duikkunst. Zonder toga of barret, alleen in zeer collant tricot, springt deze prof van een vervaarlijke hoogte in zee, aan handen en voeten gebonden en ten slotte ‘in vlammen:’ een hem omgeslagen zak wordt bij den sprong in brand gestoken; een levendige voorstelling dus van iemand, die zich uit een brandend huis redt.

*) Nood red.
Ik heb deze lange beschouwing niet willen bekorten, uit achting voor de medewerkster die zich verschuilt achter IJ. Zij houde mij echter ten goede dat ik 't Spectator-pluksel in dit geval te veel eer aangedaan vind, door er zóóveel notitie van te nemen!

Geoefende zwem-amateurs beweren dat dit van zulk een hoogte springen heusch zoo erg niet is, *als men maar weet hoè!* Ja, *there's the rub,* daar zit 't 'm; Columbus met zijn ei wist ook wel hoè hij Amerika moest ontdekken; maar toch had hij er zijn handen vol aan, en kwam slecht van de reis, even goed als wij den duiker gewond uit zee zagen komen.

In heel mijn aardsch bestaan zag ik nog nooit in het dikwijls angstig volle Scheveningen zulk een menschenmassa bijeen als verleden Zondag avond. Een Hagenaar *qui se respecte* gaàt 's Zondagsavonds niet uit; maar er was een goede reden voor deze uitzondering: 't gold keizer Nikephoros II en zijn gevolg; een optocht, heusch (naar mijn meening bij uitzondering) het kijken waard.

We zijn tamelijk wel blasé van hertogen en ridders in fluweelen pakken, harnassen en Spaansche manteltjes; maar deze Byzantijnsche verkleedpartij was iets geheel nieuws: elk kostuum opvallend mooi van lijn en van kleur, bijzonder savant (het modewoord in kunstbeoordeelingen) van teekening, en daarbij - naar wij ‘van bevoegde zijde’ hoorden - heel e c h t uit een archaeologisch oogpunt.

Het jaar 800 is ver af; daarom had zelfs iemand die behoorlijk zijn ‘Algemeene Geschiedenis’ doorloopen heeft, meer dan voor andere maskerades noodig zijn geheugen omtrent feiten en personen op te frisschen. De couranten hebben ons daarin trouw geholpen, ze spraken over den w e l b e k e n d e n Phocos, Polyeuctes en dergelijke grootheden met een zekerheid, die in elk beschaafd mensch een volkomen bekendheid met de *faits et gestes* dezer heeren veronderstelde, en die ons in bewondering deed staan voor zooveel journalistieke geleerdheid.... Conversations-lexicons zijn werkelijk uiterst nuttige zaken!

Nog juist vóór de drukste periode van den Haagschen zomer maakten wij even een uitstapje, niet naar buiten, maar naar een stad waar 's zomers alles uitloopt: naar Amsterdam, eenig en alleen voor het bijwonen van één dier beroemde opvoeringen, waarvoor een mensch die zoo achterlijk is van geen lid der Wagner-vereeniging te zijn, voor geld noch voor de liefst mogelijke woorden wordt toegelaten.

't Was een uitstekende opvoering van de *Meistersinger*; vooral als geheel genomen was deze reproductie eenig mooi: het orkest - dat van Mengelberg, nog buitengewoon versterkt - bewonderenswaardig, de koren beschaafd en mooi van klank, de mise en scène keurig, fraai van kleur, vol leven en beweging.

Spotvogels met Wagner's muziek (het aantal degenen die dit d u r v e n zijn, neemt dagelijks af) parodieeren dit muziekdrama als de *Neuriezangers van Meerenberg;* de met Wagner dwependen zeggen, dat men dit werk eigenlijk minstens ééns per jaar moest hooren om er alle schoonheden van te beseffen.

Elk jaar! een soort van bedevaart dus, als naar Mekka, naar Lourdes, naar Rome! Gelukkig is Amsterdam voor ons makkelijk te bereiken.

Men zegt dat Viotta's Wagner-opvoeringen zeer goed de vergelijking met de Bayreuther *Fest-Spiele* kunnen doorstaan. Een groot voorrecht voor wie vooreerst nog niet naar Bayreuth denkt te gaan.... om goede redenen. Aangezien het bepaald *ton* is om voor Wagner te *schwärmen* (met Viotta's verplaatsing naar Den Haag is die mode van de hoofdstad naar de hofstad overgewaaid) kan men dan toch over de Wagner-opvoeringen meepraten. Desnoods sluit men zijn huis, gaat in den zomer van de model-Wagner-opvoeringen bij zijn niet-Haagsche familie logeeren, en redeneert 's winters op diners over *Rheintöchter*, *Parcival* of *Isolde*, zoo goed als de beste Bayreuther habitué. Want men dient toch minstens ééns een bedevaart te hebben ondernomen naar die plaats, vanwaar zelfs de minst muzikale personen, niettegenstaande zij er geheel onvoorbereid heengingen, terugkomen als vurige Wagnerianen: ‘heerlijk! goddelijk! neen maar, die Wagner! éénig is hij! En zooveel bekenden men daar ziet! en zoo heerlijk die lange pauzes, overdag, in een mooie natuur; en een uitstekend restaurant!.... dat frischt op na zulk ingespannen luisteren....’

En ik, helaas behoorend tot de paria's, die nog niet ter Bayreuther tempel ingingen, luister kalm naar die opgewonden uitroepen, en denk het mijne van die ‘heerlijk lange pauzes,’ zoo ontbeerlijk bij dat ‘ingespannen luisteren.’ Gedachten zijn tolvrij, en gelukkig niet zichtbaar; dus, men kan véél denken en toch uiterst beleefd blijven.

IJ.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Ingeborg. - Al in den vorigen jaargang schreef ik U met een paar woorden, hoevéél genoegen Uw láátste brief mij deed, (van Juni 11:). - Gijzelve hebt mij indertijd gevraagd Uw vorigen, (van Febr: 11:) maar niet in détails te beantwoorden; (wat ik, tusschen haakjes, eenigszins onbillijk vond, omdat gij er mij de gelegenheid door *benaamt* Uw bezwaren te wéérleggen). Vandaar dat ik U steeds liet overblijven onder de correspondentie; eigenlijk in 't gevoel dat ikzelve niet te best wist, wàt ik, onder die omstandigheden, moest aanvangen met Uw langen, 'einhaltsschweren'*) brief. - Totdat Uw vriendelijk schrijven van Juni mij bewees, dat gij wel degelijk op een antwoord prijs-stelt; hetgeen ik U dan nu ook geef; - vooreerst alleen op dien laatsten brief. - Ja zeker, *ik* ook geloof dat ik 't veel méér met U ééns ben, dan *gij* vroeger inzaagt. Voor flinke, moedig voor 't leven-stáánde jonge-vrouwen voel ik stellig veel méér mee, dan voor 't verachtelijke schijn-soort, zooals er hier in Den Haag b.v. heel wat rondloopen, die teren op vaders en moeders beurs, in de hoop gauw, gauw een man op te doen, en, lukt dat niet in tijds, zich later door familie laten onderhouden, (dikwijls blootstaande aan de jammerlijkste vernederingen); omdat ze zich schamen in een ondergeschikte betrekking te gaan. De eeuwigdurende 'logées' b.v., die niet willen heeten genade-brood-etende lastposten, (wat ze intusschen *zijn* voor de families die hun herbergen), de in lagerwal-geraakte dames van goeden huize, die zoogenaamd 'voor hun plezier' een pension beginnen: 'Ziet U, niet om 't geld, *alleen* maar, 'om wat te doen te hebben,' al dit soort aan valsche schaamte lijdende vrouwen kan niet beter doen, dan een voorbeeld te nemen aan die meisjes, die, als gij, weten: Ik ben nu eenmaal finantieel aangewezen op mijzelve; en die dus daarom trachten zoo zelfstandig mogelijk dóór de wereld te komen, met behulp van de in hun macht-stáánde middelen. Toen ik zoo oud was als gij, zou ik precies zoo hebben willen handelen als gij. Maar ik mocht toen niet van mijn ouders. Nù ben ik heel wat ouder dan gij, en heb heel wat ondervinding opgedaan; en ik geloof, op grond van die ondervinding, dat gij de zaak met te véél illusies beziet, dat gij te weinig nog afweet van de rauwe werkelijkheid, en dat gij dientengevolge veel te veel verwacht van de toekomst-vrouw, en veel te weinig waardeert die van het verleden. *Omdat* dit echter een natuurlijk gevolg is van ons leeftijd-verschil, twijfel ik er niet aan dat gij meer en meer, van jaar tot jaar, zult begrijpen

*) Beteekent ongeveer: gewichtig.

hoe ernstig ik 't werkelijk meen, en dat gij mijn bedoelingen in den begin veel te eenzijdig hebt opgevat.

Gij moet ook niet vergeten dat ik mij, schrijvende voor het publiek, kort moet samenvatten. Als ik dus b.v. spreek van 'de moderne-vrouw', dan kan ik niet altijd in bijzonderheden treden over de goede-*uitzonderingen*, die er natuurlijk wel zijn; enz., enz.

Nu wil ik een stukje uit Uw brief letterlijk overnemen; omdat ik het openlijk wensch te beantwoorden, mede ten behoeve van andere lezeressen:

'*En ik vind het heerlijk dat U zich zoo heelemaal géeft in 't blad. Vrouwen durven zich zoo weinig te uiten heelemaal vol en wáar; ze blijven zoo graag hangen in 't banale gedachtenkringetje van* "*de*" *vrouw; het doet zoo weldadig aan als daar op eens een individu met een temperament voor ons staat*, *die zich uitspreekt en geen conventioneel masker draagt. U kunt zoo heerlijk haten*, *dat treft me telkens weer*, *en daar voel ik zoo voor.* "*Haat is liefde*," *er volgt dus uit dat U ook intens lief hebt.*'

Het doet mij namelijk zoo heel veel plezier, dat gij dit zoo juist in mij navoelt, dat ik mij *eerlijk* wil geven aan U allen; zoodat mijn bedoelen daarin dus ook blijkbaar niet vruchteloos is. Want, m.i., kan men alleen dan in wáárheid iets worden voor velen, wanneer men zichzelf durft geven, met zijn kwaad en zijn goed beide, als een *héél* mensch; en niet doet als een comediant op de planken, die maar aldoor denkt: Ik speel in het openbaar het rolletje van opvoedende redactrice, in mijn qualiteit van 'Hoofd van een Vrouwenblad.' - Zulk comediant-achtig-gedoe van al die schrijfsters in damesblaadjes, zichzelf steeds volmaaktvoorstellend, preekend als dominees in rokken, met geen greintje erin van hun *eigen* gemoeds- en ziels-leven, (*Hebben* die wezens wel een gemoed en een ziel?), zie dat heeft mij al zóóveel jaren gewalgd, als ik 't woord: 'Vrouwenblad' maar hóórde. En, om die reden voornamelijk, had ik ook lust en moed tot de -, gegeven mijn naam en levensopvatting -, zeer zeker netelige taak van redactrice te worden van: De Holl: Lelie. - Ik kan en wil alléén eerlijk-mijzelve-zijn, en niet een comediante; ik wil niet, qua-redactrice, preeken en liefjesdoen, en mij aanstellen als engel zonder feilen, zooals mijn collega-schrijfsters op dit gebied dat vermogen, met kleurlooze, taaie, saaie, maar onvoorwaardelijk-*brave* artikeltjes, die niemand aanstoot *kunnen* geven, omdat de inhoud ervan onvoorwaardelijk 'goed en waar en schoon' (*en* onbeduidend) is.

Wie zelve *in* 't leven staat, midden in den storm en den nood ervan, of ook wie voelt dat zij ondergaat misschien in den stroom der zieldoodende alledaagschheid van een eenzaam bestaan, al deze en dergelijke vrouwen, (en zoo zijn er velen in den lande), hebben behoefte aan iets anders dan de lorrepraat van dergelijke, onpersoonlijk-blijvende artikeltjes, die je even goed kunt laten optingelen uit een machine, zooals je een draaiorgeldeun bestelt, als het lezen in een Vrouwenblad, geschreven door juffr:, of mevr: X of Z.... - En het is omdat ik met al *die* vrouwen zoo innig meevoel, het is omdat ikzelve heb geleden en gestreden en geweend en geworsteld, dat ik behoefte heb mijzelve te *geven* héélemaal, zooals ik ben, met mijn ondervinding, mijn tekortkomingen, mijn mee-begrijpen en meevoelen, mijn liefde en mijn haat; géén preekende, aanstellerige schijn-engel, maar een *vrouw* - niets anders. - -

Ja ik kan inderdaad 'haten'.... Ik weet wel dat het ook alweer uiterst 'lievig' zou staan, wanneer ik U antwoordde: O foei neen, Ingeborg, 'mijn wezen is liefde' (hetgeen mij b.v. onlangs een moeder durfde berichten, die ondertusschen haar eigen

kind had in den steek gelaten, bij een slechten vader, omdat ze met een anderen man wegliep). Maar ik antwoord U integendeel: gij hebt gelijk. Ik kan haten, en, juist dáárom, *lief hebben* ook.

Maar om nu eens even bij den haat te blijven. Ik háát al die gevoellooze, koude, hartelooze wezentjes, die, met een mooie japon, zedig-lokkend, over hun bekoorlijkheden getrokken, rondwandelen als 'lieve' toonbeelden van vrouwen-deugd en vrouwen-beminnelijkheid; die voor 't grootste deel de jammerlijkste egoisten zijn, zonder een greintje warmteer-zuiver-voelen, voor wàt ook, in zich; maar die nóóit iets zeggen dat 'onlief' klinkt, en nooit een heftige meening uitspreken in gezelschap; in één woord die een rolletje van 'zoo-lief-zijn' spelen, van af hun wieg. - En ik háát ook de moderne man-wijven, die trappen, met breede klotsvoeten, op al je intiemste vrouwgevoeletjes, en ze uit je rukken, om je te verzekeren dat dat-allemaal maar ziekelijkheid is en overspanning, en dat je je kind moet brengen in een wetenschappelijke inrichting voor zuigelingen, (zie broch: dr: Aletta Jocobs), en dat je vooral je man 't plezier niet moet gunnen je voor hem te 'vernederen', (alsof dat niet voor iemand die intens liefheeft haar gróótste vrouwgeluk is, zichzelve zoo héél klein te **maken** voor den ander)...!

Maar daartusschen-in ligt die andere categorie van vrouwen, die leeft en lijdt en worstelt en lief heeft, vrouwen van vroeger, van heden, van de toekomst; vrouwen zooals er altijd zijn zullen, zoolang het derde-geslachts-product nog niet heeft gezegevierd in het aankweeken van een nieuw geslacht van op haarzelve-gelijkende ondingen. - - In *die* vrouwen gelóóf ik; met hen voel ik mee; tot hen reken ik mijzelve; reken ik *U* ook, lieve Ingeborg...

- - - - - Gij hebt mij een weinig verkeerd begrepen, door te meenen dat ik den dood van dat kindje (Zie: 'Waarom' voor mevr: Bouberg-Wilson) *opzichzelf* zoo treurig zou vinden. Integendeel; met U vind ik in het doodgaan van een kind, opzichzelf-beschouwd, meer een geluk dan een droefheid. Zoo'n kindje weet nog niets van de désillusie; van de smart. In een geval als het onderhavige, waarin het alléén de zonzijde kende van een blijde jeugd, is het misschien voor 't kindje-zelf inderdaad 't beste, dat het is gestorven éér het kennis *moest* maken met de droevige levenservaringen, die aan geen volwassene bespaard blijven. - Maar mijn opstand-gevoel gold niet het sterven op-zich-zelf; maar het *afnemen*, juist van *dit* **eenige** kind, aan zùlke, voor dat kind gehéél-en-al levende, er-in-opgaande ouders, (die nù nog geen ànderen troost weten in hun leven van harde werkers, dan, aan 't eind van de week, zich te verheugen op den Zondag, waarop ze wandelen gaan naar 't kerkhof waar hun dochtertje ligt).

Ziet gij, ik vraag mij af: Waarom heeft God dan niet liever 't kind weggenomen van zoo'n rijke, kunstdoenerige, uitgaande, in allerlei nuttigheid of pretjes haar heil-zoekende, uithuizige mama, die bij haar eigen kinderen een kinderjuffrouw houdt terwijl zijzelve misschien ergens 'optreedt', om over 'zuigelingen-voeding' te spreken. Zoo'n mensch zou haar kind niet missen, van wege 'haar opgaan in 't algemeen belang', (*en* in haar zelve!) *Deze* moeder echter leefde alleen voor haar kind! En zulke raadsels stemmen mij droevig. Niet het doodgaan opzichzelf.

Dank voor Uw vriendelijke slotwoorden. Uw eersten brief liet ik opzettelijk geheel en al onbeantwoord, na dezen tweeden van U. Ik dacht daarmee in Uw geest te handelen. Over de stukjes ontvangt gij nog bericht.

Bonaventura. - - Ik wist volstrekt niet dat die soort Lelies, die gij mij gegeven hebt, den naam droeg van 'Blushing Bride.' Ze waren voor mij geheel onbekend; maar ik

vond ze *bijzonder*-mooi! En daarenboven hadden ze de heerlijke eigenschap van zich heel lang goed te houden. - Lieve mevrouw, ik verwijs U naar 't slot van mijn corr: aan Ingeborg. Als ik in opstand raak tegen Gods-doen, is dat **niet** omdat ik 't onrechtvaardig vind, dat ik-zelve weleens oogenschijnlijk hard door Hem ben behandeld. Ik herinner mij nog heel goed, dat ik, als een heel klein meisje, op vaders-knie gezeten, van hem te hooren kreeg hoe men knikkers rondmaakt, door ze in een ijzeren trommel zóólang te schudden totdat de hoeken afslijten. - - Of dat nu zoo *is*, weet ik niet. Maar de toepassing van mijn vaders verhaal is mij altijd bijgebleven: dat het leven ook zoo met ons menschen doet, dat het ons dooréénschudt totdat we gevormd zijn, zooals dat voor ons nóódig is, al komen we daarbij nu en dan wel eens hardhandig ergens tegen aan. - - Indien ik-zelve óók wel eens zoo'n hardhandige operatie moest dóórmaken, *ik* heb toch, met dat al, ook zoo heel veel reden tot dank. Maar 't is wat ik zie om me héén, 't Mysterie in alles om me héén, waardoor ik niet berustend kan '*gelooven*' in een

liefdevolle leiding met ons allen... Toch, ik herhaal wat ik wel eens meer heb gezegd: Ik noem mij zelve niet 'ongeloovig,' want ik ben *dat* beslist-*niet.* Ik weet zelve niet hoever mijn geloof of ongeloof gaat... En juist dáárom geloof ik, dat de R.K. Kerk, die haar leden bijéénhoudt, en behoedt voor afdrijving op den stroom van het twijfelen, een veel grooter zegen is voor de méérderheid van 't menschdom, dan het protestantisme, dat, op den gevaarlijken weg der 'vrijheid,' zeer zeker een groot deel van de menschen doet struikelen, zoo leelijk, dat ze allen moed tot weer-opstaan verliezen, en maar liever op den weg blijven zitten-afwachten, troosteloos, totdat de Dood hen mééneemt, en daardoor tegen hun zin **dwingt** tot verdergaan op den onderzoekingstocht.... Ik waardeer het zéér dat gij zoo vriendelijk over mij denkt. En dat te méér waar gij blijkbaar zoo véél hebt om lief te hebben in Uw gezin. Maar, wat *dat* betreft, geloof ik, aan den anderen kant; Zij die véél liefde geven, hebben in hun hart altijd ruimte voor méér. En zij die niet weten wat het is iets of iemand héél lief te hebben, verbeelden zich steeds dat ze zoekende zijn naar 'de' vriendschap of 'de' liefde-band, die hun eenzaamheid ontbreekt; en begrijpen niet dat die eenzaamheid vóórtkomt uit hun eigen dorheid van gemoed.

Lieve mevrouw, ik schrikte *bijna* toen ik las van 't plan van Uw jongste dochter. *Bijna*; want aan den anderen kant, bewonder ik die roeping zóó, en houd ik 't voor zóó mooi een levenskeuze, dat ik haar besluit natuurlijk nietweinig bewonder! Maar voor U, en ook om haar groote jeugd, lijkt het mij zoo beslissend een keuze, dat ik mij ernstig verdiepte in 't geen *en* U *en* zij-zelve voelen zullen in deze dagen...

Neen, Uw brieven zijn mij volstrekt niet te lang; maar juist héél welkom!

Chrisje. Één stukje nam ik aan; het tweede voorwaardelijk; het derde vind ik te tendenz-achtig. Een onderwerp als de staking te behandelen in een novelle, heeft altijd tégen, dat de auteur zijn of haar 'richting' al gauw verraadt. En bij U is dat in *te* sterke mate het geval. Ik heb tegen Uw *richting* géén bezwaar; maar wel tegen den novelle-vorm dien gij ervoor hebt gekozen.

J.L. te A. - Ik heb dat Engelsche boek gelezen; reeds vóór een paar jaar. Daarom houd ik 't voor zeer waarschijnlijk, dat het intusschen reeds lang *is* vertaald ten onzent. In èlk geval lijkt mij een vertaling minder geschikt voor de Lelie; want ten eerste zou het te lang zijn voor ons Blad, ten tweede zijn de toestanden dikwijls typisch-Engelsch, zoodat het aardige er vrijwel afgaat voor hen die Engeland en 't Engelsche leven niet uit eigen ondervinding kennen. - Gij zult trouwens met dat andere werk, waarover gij mij in Uw vorigen brief hebt geschreven, heel wat te doen hebben, denk ik. Vriendelijke groeten. -

Muttophius. Het aangeboden versje vind ik tot mijn spijt minder-geschikt; ligt ter Uwer beschikking.

'Een lezer.' Anonyme brieven, hoe goed ook van bedoeling, leg ik terzij.

H.H. te S. Het spijt mij zoo, dat ik Uw brief zoo lang onbeantwoord liet! Als een stil verwijt kijkt Uw handschrift mij aan. Het indertijd door U ingezonden wedstrijd-opstel behield ik voor gewone bijdrage. Maar Uw voornemen van opnieuw

mee te dingen voor een ander, door *mij* opgegeven onderwerp, hebt gij tot heden niet uitgevoerd. Waarom niet?

Uw vriendelijke woorden omtrent mijn werk in de Holl: Lelie, ten opzichte van de vrouw, doen mij natuurlijk dubbel genoegen, omdat het voor een ongetrouwde vrouw véél waarde heeft het getuigenis van getrouwde mannen en getrouwde-vrouwen als bevestiging in dezen te vernemen. -

Ja, van 'Principieën-reiterei', (hoe zoudt *gij* dat nu vertalen, *ik* weet er geen holl: woord voor; en het is *Uw* vak; schrijf mij dat eens), heb ik inderdaad een ingewortelden afkeer. - Ik geloof wel dat gij en ik, hoewel wij elkaar niet kennen, samen in veel dingen 't zelfde denken; dat leid ik eigenlijk nog meer af uit het hetgeen ik òver U, dan dóór Uzelf, hoorde. - De woorden van Octave Feuillet, die gij zoo vriendelijk waart af te schrijven, zijn inderdaad volkomen van toepassing. Nogmaals vriendelijk dank. En ik reken er op, dat gij aan de nu opgegeven onderwerpen opnieuw medewerkt. Gij moogt, nu de nieuwe jaargang is begonnen, weer mededingen. -

Frada. - Ik heb nog altijd Uw brief over die werkstaking. En ik zag daaruit, - dit is het wat ik U te zeggen had, - met zoovéél genoegen Uw goeden-wil van zelf-mee te gaan in het opzoeken van armen en ongelukkigen. Alleen door *zelf* tot hen te gaan, kunnen wij m.i. tenminste *iets* goeds aan hen uitrichten. Maar men moet daartoe den tijd hebben, en de gelegenheid en de gezondheid om er 't leven min of meer aan te wijden. - De daarbij door U opgedane ondervindingen, van 'haat der buren onderling' en 'jaloezie op elkaar' zijn m.i. geen uitvloeisels van de staking, maar van *alle* armoede. Juist dáárom kan ik 't geleuter nooit verdragen van artikeltjes als 'Geldzorgen' van mej: Meyboom uit 'Lente'; die je willen wijsmaken dat geldzorgen 'zoo erg niet zijn'; omdat er niets is, waardoor de mensch gemakkelijker *zinkt* dan juist dóór geldzorgen. Al zijn leelijke, slechte, in den voorspoed *verborgen* eigenschappen ontwikkelen zich, *buiten zijn eigen schuld*, door den harden, tot egoisme dwingenden strijd om het bestaan, door het zich-*moeten*-vernederen voor rijkeren, die een baantje hebben 'te vergeven', etc., etc.; te veel om op te noemen, maar, bij éénig nadenken, voor ieder die er zich rekenschap van geeft zoo héél begrijpelijk! Op dit onderwerp kom ik nog wel eens terug. Maar ik ben in elk geval blij dat gij zoo *voèlt* voor de armen; en daarom hoop ik nog weer eens van U over hen te hooren.

Tot mijn spijt vind ik het versje nog heel onvolkomen van vorm en rijm. Als gij mij de anderen ter inzage wilt zenden, zal ik die gaarne lezen.

G. de K. te A. Wilt gij de bewuste vraag niet op eenigszins *andere* wijze opnieuw inzenden? Dan neem ik haar met genoegen op.

Mevrouw E.W. te B. op B. - Lieve mevrouw, ik zal U maar spoedig antwoorden; omdat U op zulk een verren afstand van ons zijt. - Dat U nu niet langer twijfelt aan 't genoegen dat mij *Uw* brief doet, zoo goed als die van elken anderen correspondent, verheugt mij zoo werkelijk. En ik ben nu dadelijk heelemaal op de hoogte van U en Uw gezin, door Uw prettigen, gezelligen, vriendelijken brief; waardoor ik U als 't ware levend *zag* zitten, in Uw achter-galerij, met Uw dochters die door U worden voorgelezen. - 'Een blauwen Maandag,' zooals men 't noemt, ben ikzelve ook eens in 't Indische binnenland geweest, voor gezondheid; zoodat ik mij een heel klein beetje kan voorstellen het eenzame en afgelegene van zoo'n leven. - Maar toch! O mevrouw, kent U *iets* stemmenders en aangrijpenders dan een mooien tropen-avond;

met dien heerlijk-helderen sterrenhemel! En als het rondom je zóó doodstil is dat je 't hóórt; zóó stil als 't alleen *kan* zijn in de tropen....! O die avonden, ik zal ze, noch in Oost-noch in West-Indië óóit vergeten. Ze beklemden me, ze schroefden mij de keel toe, van een wonderen, geheimzinnigen angst, en toch blijdschap.... En, als dan 't maanlicht schitterwit over de uitgestrektheid ligt, dun is het, of de sneeuw en de winter van het oude verre vaderland bedriegehjk-duidelijk tot je gekomen zijn: een fantastisch-blank sneeuw-landschap... dat er tranen van heimwee in je oogen springen....

Maar ik háát van Indië de reuzenspinnen, en de kwakende, groote kikvorschen, en de griezelige kleine kruipkikkertjes, en al dat afschuwlijke goedje in één woord, dat in de tropen zóó gedijt en krioelt en leeft en tiert, als nergens anders! Ik háát ze zoo, dat ik er nooit aan heb kunnen wennen, geen uur van den dag; ik leefde in één griezel-angst.... Er zijn zelfs nu nog, na zooveel jaren, oogenblikken, waarin een wilde blijdschap over mij komt, omdat ik niet meer behoef rond te kijken met angst-oogen: Wáár zou nu weer een spin zitten, of: Is er ook een reuzenkikker op de waranda, of misschien wel zelfs een kakkerlak in mijn kleeren....

- - - Toch ben ik, nu ik weer veilig en wel hier zit, recht blij dat ik in Oost- en West-Indië gewéést ben; want niemand, die er niet zelve geweest is, kan zich, geloof ik, een juiste voorstelling maken van de tropen. En dan is Oost- en West-Indië nog weer zoo héél verschillend! Misschien nog méér van elkaar verschillend dan Europa en Oost-Indië het zijn. - Ik stel mij voor, lieve mevrouw, dat vooral Uw dochters innig zullen genieten van het leven in Europa, als U in ons midden terugkomt a.s. jaar. Maar ik denk óók dat gij allen, als het eerste genot van 't nieuwe eraf is, nog wel eens een beetje heimwee zult voelen naar 't kalm-gezellige-rustige intérieur van Uw Indisch leven, dat U mij zoo aantrekkelijk beschrijft. Want, dat er in Indië méér echt, intiem, huiselijk samenleven is, dan bij ons, dat de familiebanden er veel sterker hechten dan ten onzent, lijkt mij buiten questie. Het lieflijke en vreedzame van Indisch familie-leven, schijnt mij een vóórrecht toe voor Indische kinderen, waaraan zij, als ze reeds zoó jong naar Holland moeten voor hun opvoeding, zeker in 't begin dikwijls met gróót verlangen zullen terugdenken. Nu, ik hoop dat U recht veel genieten zult van dien verloftijd, die nu al zoo nadert. Maar misschien hoor ik nog wel eens weer van U? Nogmaals véél dank. En weest U ervan overtuigd dat Uw brief mij heel veel genoegen deed.

J.R. - Neen; ik vergeet mijn correspondenten niet zoo gemakkelijk als gij denkt. Ik weet heel goed dat gij de auteur zijt van ‘Licske,’ dat nog bij de oude copie was; dat gij mij na een tijdje hebt geschreven over de naar Uw zin niet al te spoedige plaatsing daarvan; dat ik U daarop particulier antwoordde; en dat gij mij, niet heel lang geleden, gevraagd hebt of ik de Wedstrijd-onderwerpen niet wat langer vooruit zou willen opgeven; omdat dit vroeger óók zoo de gewoonte was. Ik beantwoordde Uw verzoek per briefkaart. En, als ik mij niet vergis, is dat onze gehééle correspondentie geweest. Maar, zooals gij ziet, ik onthoud die evengoed als langere brieven; want dat behóórt m.i. tot het nauwgezet waarnemen van mijn werk. - Uw thans aangeboden bijdrage beviel mij heel goed, en plaats ik dus gaarne. Uw brief nog eens doorziend, bemerk ik dat muziek Uw vak-studie is. Dit verklaart dan nog beter hoe gij kwaamt op de idee van Uw schetsje. Alleen den titel zou ik wel graag willen veranderen. Die *zegt* niet den eigenlijken inhoud van 't geschrevene. Denk er nog maar eens over....

Jazeker, ik heb van die Voorschoter ‘grootheid’ meer dan genoeg gehoord. En ik ben blij dat er zoovéél verstandige menschen bleken te zijn, die zich verheugden over mijn artikel betreffende dit onderwerp. - Veel dank voor Uw vriendelijke woorden. -

L.F. te S. Ik vermoed dat gij geen abonnée (of abonné?) zijt. Zekerheidshalve meld ik U in elk geval, dat Uw Ingez: stuk niet kan worden geplaatst.

J.K. te Groningen. Ook uit Uw brief maak ik op dat gij geen abonné zijt. Mocht dit wèl 't geval wezen, meldt het mij dan s.v.p., dan zal ik U met genoegen in deze corr:-rubriek beantwoorden. Alléén abonnées of abonnés kunnen op deze bevoorrechting aanspraak maken. - Voor niet-abonnés doe ik 't slechts bij uitzondering.

N.N. te G. Bij nader inzien laat ik Uw Ingez: stuk weg; daar het andere nog al lang is, en gij in hoofdzaak met de daarin uitgesproken meening overeenstemt. - Nogmaals dank voor Uw toestemming.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overgebleven correspondentie.

Edzarda. - Regina. - Iris. - Maria D. - Hero. - Old Bachelor. - Jan van de Schelde. - Eius. - Moedertje. - J.B.N. te S. - Mevr: L^{d}. te A. - Armida. - Willy I. - Joke. - N°. 114. - Jeanne B.W. - Huisvrouw. - Erika. - Greta. - Climatis. - A.W. te H. - Abonnée. - Hettie. - Bets C. te H. - Clara te Frankfurt. - Jan. - C.C. - Aman. - Gé. - Epano. - G.W.E. te Z. - Drietal, en de nagekomene die niet afzonderlijk worden vermeld.

Nagekomen Correspondentie.

Ik heb ontvangen, door bemiddeling van een Haagschen bloemist, een bouquet mooie rozen uit Amsterdam, zonder kaartje. Terwijl ik de geefster of den gever zeer hartelijk dank, hoóp ik dat zij of hij mij haar of zijn naam zal willen doen weten. In afwachting daarvan voorloopig mijn vriendelijken dank aan de(n) onbekende, die mij zoo aannaam verraste. -

L.B. te E. bij Z. - De bloemen die gij mij zondt zijn prachtig overgekomen; zeker omdat ze uit uw eigen tuin zijn. Uit uw brief, den volgenden dag, zag ik dat mijn gissing, dat ze van u kwamen, juist was. Heel veel dank. Ik durf niet meer zeggen: ik *zal* gauw schrijven. Ik wil probeeren het nu liever gauw te *doen.*

Anna te Hilversum. - De chrysanthen staan vóór me in een prachtige kleurenvermenging. Ze komen zoo bijzonder goed bij elkaar, die twéé nuances. Intusschen ben ik er verlegen onder, dat gij zóó vriendelijk geweest zijt voor die kleine moeite. - Heel veel dank.

N.N. - Omdat ik u persoonlijk ken, wil ik voor u een uitzondering maken en u beantwoorden. Maar overigens laat ik deze zaak nu verder rusten. - Mijn correspondentie aan Margot (zie no. I van den nieuwen jaargang van 1 Juli l.l.) alsmede mijn meermalen in de Lelie uitgesproken meening over het m.i. allesbehalve vrouwlijke doen der ex-kroonprinses van Saksen... ziedaar de eenige verwijten die **mij** in den bewusten brief gemaakt werden. Overigens beklaagde zij zich erover voortdurend anonyme brieven, beleedigingen, argussen, enz. enz. te ontvangen, van ‘men.’ Wat daarin stond, en wat het haar schelen kon, weet *ik* natuurlijk niet. Wel weet ik, - wat ik ook naar aanleiding daarvan aan haarzelve schreef - (zie mijn ‘bericht’ er over): Als men onschuldig is, behoeft men zich, noch de éérlijke meening van een ander, noch anonyme beleedigingen, ook maar in 't minst ‘aan te trekken’. *Door dit* **wel** *te doen bewijst men* **SCHULD**. - Schrijf mij hierover niet verder, want ik vind de zaak te onbeduidend.

Dr. van S. - Ik mag u zeker voorloopig wel verwijzen naar 't bovenstaande. Als ik kan, schrijf ik nog deze week particulier.

J.B.N. te S. - Ik zal uw thans ontvangen stuk over ziels-ziekten spoedig zien te plaatsen. Dat over prostitutie vind ik minder geschikt. Al die half-medische beschouwingen over die geslachts-functiën behooren m.i. niet thuis in een Blad, dat door iedereen gelezen wordt. Geloof mij, daarmee doet gij geen goed, maar kwaad. De reinen hebben zulke beschouwingen niet noodig op *die* wijze; alleen de onreinen grijpen er gretig naar,... om nog onreiner te worden. - Ik zal U spoedig in de corr: beantwoorden. -

Berichten.

I.

De uitgever C.A.J. Van Dishoeck te Bussum (niet te Amsterdam) vraagt mij te willen toelichten, dat zijn uitgave 'Cosmos' (zie vorig nommer) *altijd* bestaan heeft, (het Blad is nu in den 6den Jaargang) in *dezelfde* grootte en op dezelfde wijze als nu, en dat het gedeelte onder redactie van mevr: METZ, zich noemend MARX-KONING, waarvan ik de vorige week melding maakte, geweest is een 'letterkundig *Bijblad*' van Cosmos, dat na een jaar is gestaakt.

II.

Van de eerste bekroonde Eferies (wedstrijd: de moderne-Vrouw) ontving ik bericht dat zij haar portret niet wenscht te doen opnemen. Haar naam is Mej: CHR: FRIS te Delft.

Van de tweede bekroonde: STELLA MARE (onderpseud: Anna te Hilversum) heb ik de toezegging ontvangen dat haar portret in de Lelie mag worden ópgenomen.

Van de bekroonde Frada (wedstrijd Zomervacantie) ontving ik eveneens de toezegging dat haar portret mag worden opgenomen in de Lelie. - Haar naam is mej. A. Mulder te Amsterdam.

Van Kitty bij Breda, Y.Z. en Nannie van Wehl ontving ik nog géén bericht. *Na veertien dagen is het te laat om zich alsnog te melden*, *wat het publiceeren van het portret betreft.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: red:

26 Augustus 1903.
17de Jaargang.
No. 9.

Hoofdartikel
Wie zal het der Natuur verwijten dat ze misgetast heeft?

Hoe weinig menschen zijn er nog, zelfs heden ten dagen, die weten en beseffen dat de Natuur altijd, en in elk opzicht onze leermeesteres moet zijn. Besefte men het, men zou zich in vele opzichten niet zoo ver van de natuur verwijderen en op vele punten dingen doen of laten die lijnrecht *tegen* de natuur zijn.

'Tegen-natuurlijk' zijn wij menschen in zeer vele opzichten, en zeer zeker zijn de vrouwen evenzeer schuld daaraan als de mannen, ieder op verschillend gebied. Steeds sleepen die tegen-natuurlijke eigenschappen rampen met zich mee; onmogelijk kan een tegen-natuurlijke eigenschap voordeelig voor natuur of menschen-maatschappij zijn; de kwade gevolgen komen altijd, onafwendbaar als ze zijn door hun belemmerenden invloed op de zeer gecompliceerde machine, die wij met één woord, 'kosmos' kunnen noemen. Voor leeken op natuurwetenschappelijk terrein zijn de nadeelen van 't tegen-natuurlijke niet altijd even duidelijk zichtbaar; sommige zijn voor hun onvindbaar, en in dat geval is het de plicht van de natuurphilosophen het publiek te waarschuwen; vele, ja zeer vele zijn echter voor iedereen duidelijk zichtbaar, en dan.... schande over hen die zich houden als of ze niet door hen gezien werden. Toch zijn er een menigte, een kolossale menigte menschen die deze schande met een onbeschaamd gezicht op zich nemen, en, hoe verschrikkelijk het ook is om te zeggen, er een eer in stellen om de dragers van die schande genoemd te kunnen worden.

Hoe komt dat?

Ten eerste, omdat het grootste gedeelte van de menschen door allerlei kleinzieligen partij- en godsdienst-strijd zich totaal blind maken voor de natuurwaarheden; ze denken nog altijd wijzer te moeten en kunnen zijn dan hun moeder en leermeesteres de natuur; ze willen bestuurders van de natuur-machine zijn maar doen in werkelijkheid niets anders dan de machine stuk maken, hetgeen dagelijks deraillementen van de hevigste soort veroorzaakt. De bestuurders van morgen denken weer wijzer te kunnen zijn dan die

van heden; ze sturen daarom de laatsten weg, gaan met den noodigen ophef en pedanterie aan 't werk.... doch het deraillement overtreft nog al de vorige. Tot hun hersens die bot en dof zijn geworden kunnen niet, door al hun geharrewar om de heerschappij (net als of zij die ooit krijgen konden zoolang zij tegen-natuurlijke leerstellingen verkondigen en vereeren) doordringen de voor frissche hersens en onbenevelde oogen zoo duidelijk waarneembare vingerwijzigingen dier natuur; zij kunnen en willen niet begrijpen dat die natuurmachine zelf zich kan redden, dat het een inrichting is die stof bevat die het arbeidsvermogen in zich zelf en door zich zelf heeft (het protoplasma of 'de levende' stof) en dat de menschen geen bestuurders behoeven te zijn niet alleen, maar ook nooit kunnen zijn omdat ze er slechts kleine radertjes van zijn, die *mede* hebben te werken maar niet *tegen.* Den rol, die er voor hen te vervullen is, kunnen ze alleen leeren kennen door de bestudeering der natuur zelf; dan kunnen ze pas een werkelijk inzicht verkrijgen in hun eigen leven en werken. Ze kunnen na grondige natuurstudie d.w. dus zeggen na *werkelijke levens*studie pas gaan inzien waarom en waarin en waardoor zij hooger staan dan de hoogstontwikkelde overige dieren, maar tevens begrijpen zij dan hoe afhankelijk zij van de geheele machine zijn. Wat is dus natuurlijker of van-zelf-sprekender dan dat ieder mensch, voordat hij zich een oordeel of stem aanmatigde in de menschenmaatschappij (O! zoo'n kleine onderafdeeling van de geheele levende maatschappij!) eerst een begrip poogde te krijgen van het geheel, van de inrichting der geheele natuur, zonder phantasieën of luchtkasteelen, die hem toch nooit iets verder kunnen brengen, *vóórdat* hij eerst werkelijkheid heeft geleerd.

Loopt hij anders niet *altijd* gevaar, de grootste absurditeiten te verkondigen, en doet hij anders niet meestal dingen, die geheel op verkeerde basis berusten. Omdat hij zich te hoog ontwikkeld voelt om te loopen aan het lijntje van sleur en gewoonte, wil hij zelf onderzoeken en zelf nadenken hoe hij te leven heeft, leven *moet* om goed te leven; dat is begrijpelijk en zeer schoon; maar begrip van zoo iets kan hij alleen krijgen door studie van de levende natuur. En zelfs is de tegenwoordige levende natuur nog niet toereikend om volmaakte kennis over het leven te verspreiden. Bij lange na niet! De aarde waarop hij loopt verbergt zulke groote schatten; schatten die spreken voor ieder die zoekt en kijkt.

Het feit bestaat, dat de natuurmachine zóó groot is, zóó gecompliceerd, dat al eeuwen, de menschen, behept met het allerscherpste en allergrootste verstand, hun heele leven aan die studie hebben gewijd, en dat wel met zeer schoone resultaten, zoodat, hoe immens die machine ook is van omvang en constructie, men heden ten dage reeds een zeer schoon overzicht over haar kan verkrijgen. Deze studie heeft voor den bestudeerder nog zeer vele voordeelen, groote zegeningen, n.l. dat zij ontzettend veredelend, verheffend en beschavend (ontwikkelend natuurlijk, want wat wij menschen 'ontwikkeling' noemen is juist het weten en begrijpen van 'het leven' in den allerruimsten zin genomen) werkt, zelfs reeds bij dilettantisme, en dat zelfs reeds bij eerste beginners.

Wat onbegrijpelijk, ja, wat bespottelijk soms zijn voor hare beoefenaars, vele opgeblazen woordvoerders over 'het leven', over 'menschen als de hoogststaande levende wezens op aarde' die zelf nog zelfs niet eens weten de beteekenis, de natuurlijke beteekenis van deze woorden. Vraag hun, wat is 'leven', waarom noemt men sommige stoffen 'levende stoffen,' hoe uit zich dat leven, en waardoor uit het zich; hebt ge een begrip van het 'hooger' en 'lager' staan van een levend wezen, kent

ge de opklimming, de oorzaken van de opklimming, de gevolgen er van; weet ge hoe onze hersenen, waarover ge het altijd zoo druk hebt, en waarover gij U altijd zoo warm maakt en die ge altijd als getuigen bijbrengt bij Uwe twisten, weet ge, hoe die hersenen er uit zien, *hoe* ze ontstaan, *waaruit* ze ontstaan, waaruit ze *be*staan; weet ge dit alles?

Neen, heelemaal niet zullen al die redenaars, moeten antwoorden.

Hoe durft ge dan Uw leven te vullen met redeneeringen over dingen waarvan ge *zelf* zegt niets te weten? Daar staan die redenaars met den mond vol tanden!

Zeg hun: 'er gaat nooit een rede voorbij of ge hebt het druk over 't hart.'*) Weet ge de werking, de samenstelling, het doel er van; weet ge waardoor het verschilt van dat van die levende wezens die het dichtst nabijkomen aan U zelf; hebt ge een overzicht van het ontstaan van het hart niet alleen

*) Ik meen natuurlijk *niet:* het gemoedsleven maar het werkelijke hart.

van klein kind tot volwassen mensch, maar van laagst- tot hoogst-ontwikkeld dier. Dan kunt ge pas een oordeel hebben; nu heeft Uw rede niet de minste waarde; ze is zelfs bespottelijk.

Zeg hun: ‘ge treedt altijd zoo vijandig op tegen andere levende wezens, planten zoowel als dieren; ge moogt U wel met planten en dieren voeden; dit ‘moet’ ge zelfs doen, maar dat kunt ge doen door bepaalde soorten die daarvoor het geschiktste zijn zelf aan te kweeken met dat doel, om ze als voedsel te bezigen, maar dan kunt ge daarom de natuur zelf (Uw aankweeken gaat buiten de natuur om; verstoort niet het natuurlijke evenwicht) ook geheel met rust laten; toch vermoordt gij zooveel mogelijk van die levende wezens; soms zelfs uit louter plezier, uit louter levensvreugde. Weet ge het nut van elk levend wezen in de natuur, weet ge welke bepaalde rol ieder verschillende soort (dier en plant) heeft te vervullen, ten voordeele van de natuurmachine?

Weet ge waarom, en, *dat* elk dier, elke plant onmisbaar is voor die machine? (zoodra hij gemist kan worden verdwijnt hij vanzelf door den strijd om 't bestaan) Neen? en ge treedt toch op alsof ge volgens een bepaald systeem (al is 't dan een foutief systeem) te werk gingt. Uw systeem is dus een negatief; een systeem, ontstaan door het ontbreken van een werkelijk systeem, dat ge nooit kunt bezitten zonder het zelf op te bouwen uit levenskennis: *dat is* natuurkennis; ge praat altijd met een trotsch minachtend gezicht van het redelooze dier, ofschoon die dieren waarvan ge spreekt vaak een zeer hoog ontwikkeld verstand hebben, en denkt daar niet bij dat ge van de hoogere dieren *dan* het eenige redelooze zijt.

Wanneer ge op het toppunt van zelfverheerlijking zijt gekomen, dan hebt ge het over moraal, zedelijkheid, onzedelijkheid. Weet ge eigenlijk wel wat die woorden beteekenen?

Ik geloof het niet, want ge noemt zoovele dingen ‘zedelijk’ die in werkelijkheid onzedelijk in de hoogste mate zijn. Alles wat tegennatuurlijk is, is onzedelijk en sleept daarom noodlottige gevolgen met zich mee. U kent de natuur niet, U kent en begrijpt geen enkel levend wezen, U kent de langzame, natuurlijke moraals-evolutie niet, U begrijpt niet dat, wat wij menschen, moraal noemen of *moesten* noemen, is: de natuurlijke levenseigenschappen, opgemerkt, en toen opgeteekend door den een of ander; de eigenschappen van levende wezens dus, die altijd in harmonie moeten blijven zoodra die wezens in vereenigingen, in maatschappijen, of zelfs als gezinnen gaan leven. De eigenschappen dier levende wezens, die nadeelig zijn *in een of ander opzicht* voor de vereeniging, zijn onzedelijk; degene die nuttig of onschadelijk zijn in alle opzichten, en voor ieder lid van de vereeniging, zijn zedelijke. Wanneer ge al de maatschappijen, kolonies en gezinnen eerst van de laagste, dan van hoogere en ten slotte van de hoogste dieren niet hebt nagegaan kunt ge onmogelijk oordeelen over het goede of het slechte van een of ander eigenschap (goed of slecht ten opzichte van het communisme.)

Geen enkel dier wordt ongestraft gelaten wanneer het, deel uitmakend van een gezin of van een kolonie, of van een maatschappij, een eigenschap vertoont, die nadeelig is voor de samenleving, evenals elke cel van Uw lichaam, (de levende wezentjes waaruit Uw lichaam, evenals elk dierlijk of plantaardig lichaam is opgebouwd) geen eigenschappen mag gaan vertoonen die nadeelig zijn voor andere cellen, want zoodra dat gebeurt, ontstaat er een toestand die wij ‘ziekte’ noemen, waarop de dood volgt of volgen kan. Zoo'n eigenschap is dus om zoo te zeggen

onzedelijk ten opzichte van den cellenstaat die Uw lichaam is; evenzoo is de eigenschap van elk dier dat met andere wezens leeft in staten, kolonies of gezinnen, zedelijk of onzedelijk naarmate ze nuttig (of onschadelijk) of nadeelig is. Naarmate de dieren die deze kolonies of staten vormen, gecompliceerder zijn en hooger staan in de rij der levende wezens, is de maatstaf van zedelijkheid gecompliceerder en hooger; bij den mensch bereikt dit dus zijn toppunt, of juister gezegd (want dat is helaas thans niet waar) *moest* dat zijn toppunt bereiken, maar om dat toppunt te kunnen bereiken moeten wij 'natuurlijk' leven, d.w.z. onze maatschappelijke instellingen moeten op dezelfde natuurwetten gebaseerd zijn (zooals ze ook oorspronkelijk waren, maar ze zijn door onze eigenwijsheid veranderd) als bij de dierenmaatschappijen gezien en bestudeerd kunnen worden. Wanneer we dus, om duidelijker te maken *wat* ik eigenlijk bedoel, de natuurwetten, alle, steeds in acht nemen, die bij de dierenmaatschappijen in acht genomen worden, maar deze op ons *menschelijk* niveau brengen dàn alleen zullen wij een geordende en

gezonde maatschappij kunnen verkrijgen. Toonen niet zeer vele lichaamsziekten in onze samenleving aan dat er gezondigd wordt tegen de natuurwetten, want bij de overigens net eender gebouwde, doch gezonder levende dieren komen die ziekten niet voor. Nu weet ik evengoed als ieder ander, dat onze maatschappij niet terstond kan veranderen in een modelmaatschappij, en eenmaal nu op een verkeerden weg misschien door hare gecompliceerdheid nooit geheel weer op den rechten weg is te brengen, maar de slechte gevolgen zullen steeds erger worden wanneer men voort gaat onnatuurlijkheid op onnatuurlijkheid te stapelen, zij zal steeds beter worden, wanneer men zooveel als dit in de bestaande omstandigheden kan, de natuur als leidsvrouw kiest.

De natuur zelf, zuiver, *geheel zuiver* gehouden van menschelijke dweperij, van godsdienst- of partijstrijd, kan nooit anders dan heilzaam werken. Wanneer men de natuur ernstig bestudeert, ziet men pas het bekrompene en eenzijdig-makende van al dat geharrewar van menschenmeeninkjes. De goede, eeuwenoude en in hare wetten altijd gelijkblijvende natuur verandert er toch niet door; door phantasieën en gedweep zal niemand verder komen; wèl door bestudeering van wat werkelijk is; wanneer een idealist een staat wil vormen met als basis een ideale eigenschap, die indruischt tegen de natuurwetten, dan zal die poging altijd ijdel blijken omdat de natuur er anders tegenin werkt; de natuur is de meerdere, wij zijn er slechts een klein deeltje van en daarom moeten wij alles, wat wij willen, dat stand zal houden, en voordeelig zal werken baseeren op natuurinstellingen.

Wij hebben daarvoor *alles* van de natuur te leeren, kunnen in niets zonder haar. Wanneer ge een slank en hoog gevaarte wilt bouwen en ge wilt dat dit gevaarte het hoofd zal kunnen bieden aan storm en onweer, bestudeer dan eerst een plantenstengel, pluis hem microscopisch uit, zie en onderzoek de rangschikking, vorm en bouw der kleinste deelen, vraag U af waarom het zus en niet zoo is, en ge zult ten slotte weten hoe ge uw gebouw moet in elkaar zetten, en welke natuurwetten ge in acht te nemen hebt. Alles wat ge overeenkomstig de natuurlijke instellingen doet, is voordeelig al het andere nadeelig voor U. Daarom is ook de architektuur gebaseerd op de microscopische planten-structuur.

Hoe vaak heeft de godsdienst tegennatuurlijke dingen bevolen en vereerd; ze zijn niet te noemen, omdat ze te veel in aantal zijn, doch denk eens aan kindermoorden in de oudheid b.v. aan geloofsvervolgingen in alle tijden, aan tallooze moorden nog heden ten dage, b.v., in China onder den dekmantel van godsdienstbevordering (dat noemen zulke menschen: zedelijkheidsbevordering!!) Menschen die goed en gelukkig leven volgens *hun eigen* (dus de eenige opvattingen, die in aanmerking kunnen en mogen komen) opvattingen, wordt met kracht een andere godsdienst *opgedrongen* uit eigenbaat, winstbejag etc. Kortom in de geheele geschiedenis der menschheid is de godsdienst een der grootste, of liever *de* grootste oorzaak van misdaden, van onzedelijkheid, van onwaarheid, omdat zij zoo dikwijls tegen-natuurlijke dingen predikt. De *goede* dingen die zij predikt, zijn eenvoudig de, voor elke maatschappij van levende wezens nuttige, dus goede eigenschappen, die helaas door de dieren nog altijd beter nagekomen worden dan door de menschen. Alleen onze huisdieren, gedegenereerd als ze zijn door den invloed van den mensch, vertoonen de gebreken van hun leidslieden dikwijls, en zijn meestal geen schaduw meer van die krachtige gezonde dieren waarvan zij afstammen. Wij menschen kunnen nog heel wat

zachtmoedigheid, opoffering, dienstvaardigheid, trouwe liefde etc. etc. van de dieren leeren.

Hoe komt het nu dat men voor al deze waarheden zoo blind is? Omdat men zoo vreeselijk bang is voor waarheden, helaas; waarheid is de schrik van 't menschdom; en dit geldt in 't algemeen nog veel meer de vrouwen dan de mannen. Zoo vaak heet in onze maatschappij: onwaar = zedelijk; waar = onzedelijk. Men is ontzaglijk bang voor waarheid; let maar eens op.

Men poogt het leven zoo onwaar mogelijk te doen zijn; onze meisjes worden, zoodra ze op den leeftijd van 10, 12 jaren gekomen zijn, op alle manieren opgepropt met *on*waarheden; de onwaarste, noemt men de hoogststaande, de zedelijkste, zoodat het meisje ten slotte reeds beeft bij de veronderstelling dat ze op den een of anderen keer eens iets *waars* zal hooren of zien; ze moet zoo gekunsteld mogelijk, dus zoo onwaar mogelijk zijn, in plaats van de voor ieder levend wezen geldende waarheden op haar in te laten werken, van zelf, en uit zich zelf.

Men denke zich nog vele andere maat-

schappelijke instellingen, die eveneens de onwaarheid op alle punten willen, en men begrijpt hoe het komt dat onze vrouwen soms caricaturen worden van de hoogstaande menschenvrouw zooals zij door de natuur bedoeld is, hoe men er zelfs toe komt, het natuurlijke en *daarom* schoone, menschelijke lichaam op eigenmachtige en afschuwelijke manier te misvormen op de ondenkbaarste manieren, en dit voor te stellen als het toppunt van beschaafdheid en zedelijkheid.

Men heeft van jongs af aan niet geleerd het natuurlijke en ware, mooi te vinden en daarom vindt men later de waarheid leelijk, soms gedrochtelijk. Men heeft het doelmatige, nuttige en daarom schoone en goede nooit gezocht in de waarheden en daarom ook nooit gevonden.

Men vindt het ook geheel natuurlijk en waar dat men een dronken man ‘dierlijk’ noemt, ofschoon een dier zich nooit op eenige manier schuldig maakt aan gewoonten, die nadeelig voor zijn organisatie zijn, iets echt leelijks, *on*natuurlijks noemt men ‘dierlijk’ omdat men uit onbekendheid en bekrompenheid, uit: onwaarheid, voor de dierenstudie de oogen sluit, en dus niet weet dat datgene wat men zoo onjuist ‘dierlijk’ noemt, juist *alleen-menschelijk* is.

Men wil zich de waarheid niet bekennen dat de mensch zelf tot de dieren behoort omdat men uit instinct eenigszins bang is te ontdekken de w**a**arheid (de nachtmerrie van het menschdom) d.w.z. hier dat de mensch in zóóvele opzichten beneden het dier staat. Men frommelt liever alles onwaar weg, stilletjes, geniepig en maakt daardoor de maatschappij hoe langer hoe leelijker, onnatuurlijker, slechter, ondierlijker.

Het is hoogst zedelijk om hoeden, mantels etc. geheel te overdekken met vogel- en zoogdierlijken; de vrouw die als 't haar eens te pas komt zoo gaarne coquetteert met fijngevoeligheid, aesthetischen aanleg, en wat niet al meer, laat doordoor brutaal weg zien dat ook dat bij haar onwaar is; er kunnen zooveel vereenigingen tot bestrijding van vogelmoord, gevormd worden als men wil, zooveel lezingen gehouden worden als 't maar mogelijk is, zoolang er nog zulke zedelijke vrouwen zijn, die deze dingen vragen en dragen, zoolang zal een van deze hoofdoorzaken van natuuruitroeiing blijven bestaan; de natuur (dieren zoowel als planten zullen er door achteruit gaan) wordt hoe langer hoe onnatuurlijker, dus ook slechter voor ons om te leven en daardoor worden de menschenmaatschappijen weer in slechter condities gebracht, dus worden ze onzedelijker, en ten slotte komt het weer op de vrouwen terecht, die dan zich zelf niet de schuld geven, maar.... den mannen.

Maar de mannen vragen zich af: hoe kan maatschappelijk geluk geboren worden wanneer de eene helft van 't menschdom zoo onnatuurlijk mogelijk, d.w.z. zoo onwaar mogelijk opgevoed wordt. Men zet het meisje zeker zooveel mogelijk buiten het werkelijke leven (*niet* als studieleven bedoeld, maar als algemeen menschenleven) om ze later eens bij uitstek geschikt te maken voor het huisgezin, het groote leven in 't klein, waar geen enkele onwaarheid mag en kan geduld worden.

Op elke actie volgt reactie: wanneer die kind-meisjes dan eens vrij worden bij geval op een leeftijd dat ze reeds lang vrouw-meisjes moesten zijn, dan maken ze zichzelf nòg onnatuurlijker omdat ze hun roeping niet meer kunnen voelen, opgepropt als ze zijn met onwaarheid, en dan maken ze manmeisjes van zich zelf, of soms nog erger....

P.J. BOLLEMAN VAN DER VEEN.

Leeraar Dier- Plant- Delfstof- en Aardkunde aan Gymn. en H.B.S.

Bloemen-ontwaken.

Als stil en droomrig maangeglans
De aard' in zilver spint,
Dan rijzen elfen óp - ten dans,
Elk uit een bloemen-kind.

En 't slanke lijf, doorzichtig-blank,
Terwijl z' haar sierkleed weeft,
Neigt zich der bloeme, vluchtig-rank
Totdat zij henen zweeft

Naar 't koele meer in 't dichte bosch,
Waar 't droomrig-stil en rein,
En luchtig rusten zij op 't mos
Tot allen samen zijn.

Nú worden handen saamgevlijd
In wilden ronde-dans,
Tot vroolijk d' eerste nederglijdt,
Om 't blonde hoofd een krans

Van iris-bloemen - groot en geel,
En blaadren glanzend-groen,
Gewiegd alleen, op forschen steel,
Een blanke waterbloem.

En zoo duikt heel de elfen-stoet
In 't zilver-vloeiend bad,
Een rhythmus klotst nu fijn en zacht
Van 't opgepareld nat.

En als het maanlicht sluimren gaat,
En mat nog d' aard verlicht,
Dan zingen zij den dageraad
Een wonder-zacht gedicht.

Maar, als het eerste blosje gloort
Van 't roos-rood morgen-kind,
Dan is de blijde vreugd verstoord
En vluchten zij gezwind....

Met luchten tred en hoog gelach
Ruischt nu de rei uitéén,
En vóórdat nog ontwaakt de dag,
Zweeft elk ter bloeme heen,

En mét dien kus - ontwaakt de knop
Ontplooit haar blaadjes zacht,
En achter 't flonkrend dauw-gedrop,
Rust nu de elf tot nacht...

Aug. 1903.
ANNIE NAUTA.

Pastor Verriest.

In een afgelegen dorpje van Vlaanderen - Ingoyghem; wie hoorde 't ooit noemen benoorden de Schelde? - woont een eenvoudig pastor, ‘maar een boerenpastor’ zegt hij zelf, met deemoedig-schalkschen oogslag en heimelijken trots. Want hij is een weinig grootsch; niet op eigen gaven van geest - en hij heeft ze, rijkelijk - of van gemoed, - ook die heeft hij overborrelend rijkelijk, krachtig, pittig, frisch als een bergbron -; maar alleen op het feit, dat hij leerling is van Guido Gezelle. Als ge hem zoudt vragen: ‘weet ge dan niet dat uw eigen proza muziek is?’ hij zou zacht-peinzend over u heenzien en knikken ‘Muziek, ja - Gezelle deed ze in onze ooren stroomen tot heel ons wezen er van doortinteld was,’ en zoudt ge zeggen ‘uw taal is als een juweelensnoer, welks schittering ieder verblijdt,’ dan zou hij verheugd antwoorden ‘Ja nietwaar? zoo is die lieve, zoete, Vlaamsche tale en *hoe* schoon ze is leerde ons Gezelle.’ Nooit wordt hij het moede, van den meester te spreken en hij kwàm van hem spreken dezen winter voor ons Noord-Nederlanders; van heel den stoeren Gezelle-stam: van vader Romein Gezelle, den tuinier, die zijn tuinmanswijsheid samenvatte in het ‘laat de boomen spreken’ d.i. acht op hun aard, - van Guido's moeder, de mystiek-vrome Catholieke, die hij ons deed *zien*, knielend met haar zoontje in een hoek der Brugsche kerk, - van zijn broeder Romein, een krachtigen geest, die, van beroep tuinier als zijn vader, zonder onderricht een Zeuskop wist te boetseeren, die professoren in de

PASTOR VERRIEST.

beeldende kunsten verstomd deed staan over zijn karakteristiek-ruwe schoonheid; die later zeldzaam fraaie vuurwerken uitdacht en vervaardigde, tot hij ‘verdonderd door zijn eigen vuurwerk,’ mismaakt, maar tevreden de ramp overleefde: ‘hij kon immers nog *zien*,’ - van de zachtzinnige zuster, nu de weduwe Lateur, Stijn Streuvels' moeder. En dan als oppersten bloei van dien kerngezonden boom: Guido, den meester. Herhalen alwat hij van hen zeide, zóó als

hij het zeide, 't is niet mogelijk. Aanhalen eigenlijk ook niet. Maar dit kan ik zeggen: dat dagen, weken, maanden zelfs nadat hij hier was, geen van wie met mij deze lezing bijwoonden den naam ‘Gezelle’ of ‘Verriest’ kon uitspreken dan met verzachte stem en verteederden blik. En ook, dat we elkaar niet konden ontmoeten, of we spraken die namen uit, zóó.

Op nòg een ding is Verriest grootsch: op zijn titel ‘mijnheer de pastor,’ op zijn herdersambt.

Of de voorwerpen van zijn zorg onstuimige warmhartige seminarie-jongens zijn of door ellende half-verstomp te dorpelingen, hem zijn ze even lief, misschien de laatsten nog het meest. En zooals de scheper de schapen en lammeren die voor ons slechts ‘een kudde’ zijn, onderscheidenlijk kent bij naam en uiterlijk, zoo kent hij zijn ‘troepje schooljongens’ en zijn ‘handvol boerenvolk’ elk afzonderlijk van gezicht en aanleg. Let maar op hoe hij in zijn ‘Twintig Vlaamsche koppen’ zijn seminaristen laat aantreden, een voor een, en ze aanziet: met meewarigteederen blik dezen, den kinderlijken Weustenraad, met hoopvolle vreugde genen, Albrecht Rodenbach, den forschen jongen ram, wiens horens braken vóór den tijd; licht-bezorgd, maar innig liefdevol dien derden, Vyncke, ‘de ratte,’ die alles kon en alles durfde, - maar allen, allen met kennenden blik en ‘genegen monkel.’ ‘Oncritisch’ hoorde ik een letterkundige dit boek noemen, misprijzend. En ik dacht hoe Verriest zelf ‘almonkelen’ dit oordeel zou aanhooren. Hij met zijn diep, fijn waardeeringsvermogen voor elke kleinste schakeering van rhythme en klank, is wel de eerste om te beseffen, wat onmetelijke afstand de kleinsten zijner jongskens scheidt van den meester, maar zeker is hij ook de laatste om, altijd slechts hunkerend naar der nachtegaal schuifelen alléén, ongevoelig te blijven voor de eigenaardige bekoring van het zacht-tevreden gesjilp der musch, toch ook schoon in zijn eigen bescheiden soort. Daarbij: ‘Twintig Vlaamsche Koppen’ is geen boek van critiek, het is een boek van liefde. Evenals dat andere, kleiner maar nog inniger ‘De regenboog.’ Simpele luitjes maar, de parochianen van Ingoyghem daarin beschreven; - de door verwaarloozing half verdierlijkte kinderen, de jonge teringlijderes, de ‘doolaerd’ die heel de straat in zich heeft opgezogen en nu in geen thuis meer zou kunnen wennen; - maar wondermooi belicht door de liefde van hun pastor.

Liefde, een groote, wijde, diepe liefde is wel de àllersprekendste trek in pastor Verriest's zeer sprekende persoonlijkheid; liefde voor al wat groeit en bloeit, in zijn bemind West-Vlaanderen vooral, liefde voor wie hij leidde als professor te Rousselaere vroeger, als boerenpastor nu, maar bovenal dankbare liefde voor Gezelle, den trouwen herder, die op zijn beurt den jongen Hugo geleid heeft afwisselend door grazige weiden en langs zeer stille wateren, ja die ook in het dal der schaduwen des doods diens hand niet losliet, maar een zijner schoonste zangen zong na 't begraven van een van zijn makkers.

Met Gezelle begonnen, met Gezelle geëindigd, ‘'t is goed zus’ zou Verriest zelf zeggen. Want niet om zichzelf wil de bescheidene geëerd zijn. Slechts leerling voelt hij zich; als Elisa, op wien Elia's profetenkleed en geest was neergedaald. Maar den ouden, die Elia hadden liefgehad, moet het goed zijn geweest in Elisa's nabijheid en de jongeren, die Elisa aanhingen en vereerden, zullen hun God hebben gedankt voor het zenden van *beide* profeten.

LUTGERTJE MIEDEMA.

Uit het leven van Jozef.
door David Moolenaar.

II. ‘Kinderspul.’

Wat leuk, een blauwe mantel.... 't haar hangt 'r overheen, en ze praat al met de meisjes van de voorste bank.... wat is ze toch mooi; zou je daar nou ook mee kunnen trouwen? met zoo'n mooi meisje?.... waarom trouwen 'r toch eindelijk alleen groote menschen, waarom nooit zulke mooie jonge met losse haren?.... ik zal 't Katrien vragen en anders moeke.... Koo en Japie?.... Kijk, die moeten weg.... Ze wil anders zeker niet meespelen.... Zal ik’.... Jozef loopt weer een eindje de plaats op, bij een anderen boom blijft-i weer staan mijmeren.

Ze houdt niet van jonges.... ‘Niet naast'n jonge zitten!’ heeft ze gezegd.... tikje spelen ze; jakkes, alweer tikje.... zij is ook uit..... als ze nu's hier kwam.... ik wil vragen, of ik ze kussen mag.... maar ze kent me nog niet eens.... nee, kussen,

dat zal niet kunnen.... die poort kan ginds wel inmekaar zakken.... als juf 'r nou 's bovenop viel.... ik heel klein worden en met dat nieuwe meisje door dat poortje kruipen.... M'n handen zijn koud; vanmiddag, als moeke dan maar weer bij de kachel zit.... ik kruip dan weer bovenop haar schoot en dan.... waar is nu 't blauwe meisje?.... o, daar!.... wat loopt ze hard!.... ik zal moeke vragen, of dát wel kan: ik met dat meisje trouwen.... Wat is ze wild, ze duwt die jonge weg.... dâ 's flauw!.... zou ze dat mij ook doen?.... als 't 's gebeuren zal, wil ik haar lief aankijken.... Haar oogen lijken wel kleine stukjes van de lucht hierboven de plaats.... zoo blauw!.... En dat haar is lang en blond, heel, heel blond.....'

Katrien, nog even wachten, hè? Ze zal wel komen! Met de eene hand hield-i zich vast aan 't hek voor de school, de andere omklemde stevig den dikken werkmeidsduim van Katrien. 't Was twaalf uur, op het voorplein was het vol kinderen en dienstmeisjes, die stonden te praten of jasjes dicht knoopen en mutsjes goed zetten.

Ze zou wel komen, Katrien mòest 'r zien, Jozef had 'r 'n kleur van, en eindelijk:

'Katrien, dàt, dàt.... o, je mag niks tegen 'r zeggen hoor! Ja dàt is ze, met die blauwe mantel en al dat lange haar!'

Katrien keek, lachte toen, bukte zich en wilde 'm kussen. Maar hij liep gauw 'n eindje weg, plaatste de handjes rechtovereind in z'n jaszakken en bleef permantig staan tot Ideke 'm vlak voorbij geloopen was.

Den volgenden morgen speelde Jozef weer niet mee. Hij was maar dadelijk bij 'n hoop zand gaan staan, waar juf met enkele kinderen bezig was tunnels te maken. Ze zouden dan niet meer vragen, waarom-i stond te droomen en niet meer meespeelde. Hij kon dan weer lekker een beetje denken, aan het meisje en zoo opzij haar met z'n oogen volgen en.... misschien kwam ze wel 's even heel dicht bij 'm dan.... ja, als-i maar durfde....

Ze hield niet van jongens. O, de heele klas wist 't nu zeker; Jozefs kornuitjes vonden dàt 'nou net zoo'n flauw meisje,' hadden ze tegen elkaar gezegd, en ze was zoo wild, ze had een van vier jaar klets! ondersteboven geloopen en gelukkig had z'm weer opgeholpen, want nee hoor, de jongens waren net zoo woedend geweest en ze hadden 'r gerust beet durven pakken, al was ze ook nòg zoo veel grooter, en Piet had ze dat ook willen lappen, maar die was zóo voor d'r gaan staan, met z'n armen vooruitgestoken en had gezegd: pas op, of ik schop je! Toen was ze toch wel zóo gauw weer terug gegaan!

Ze moesten 'r 's aankomen, zei Jozef hardop in zichzelf en knikte schuin met z'n hoofd. Ze moesten 'r 's aankomen! En toen, alsof 'm dat erg mooi dapper in de ooren klonk zei i 't nog 's 'n paar keer en knikte telkens met z'n hoofd. Ze moesten 'r 's aankomen! Ze moesten 'r 's aankomen! Ik vloog ze zóo an, zóo zóo! Verdomme! zou pa zeggen en dat zou ik ook zeggen. Verdomme, verdomme!'

'Wat nou Jozef?'

'Niks juf!'

Hij lachte 'n beetje verlegen en liep naar 'n hoek van de plaats.

Net zoo'n flauw meisje! Nee hoor, Jozef had 't moeke en Katrien heel anders verteld en moeke had gezegd: Wel, wel, Jozef krijgt 'n klein, klein vrijstertje, nou, nou...! En ze had gelachen en 'm gekust.

'Ze heeft zulk lang blond haar, en haar oogen zijn als kleine stukjes lucht....'

‘Zie ze nu hollen! Ja, ze is wel wild; ze kon wel met Frits spelen, zóo wild is ze!’

Hij was al weer naar 'n anderen hoek van de plaats geloopen; dat zand begon toch zóo te vervelen en lieten ze maar zeggen, dat i altijd in 'n hoekje stond; hij kon wel pijn in de buik hebben of kiespijn?

‘Nu is ze dichtbij; wat loopt ze, ze zal nooit gepakt worden.... dat kleine meisje is anders ook vlug.... Om die boom heen toe maar, ze draait en ze draait, ik ga 'r zelf van draaien.... één, twee.... nee hoor oeoe!... daar komt ze.,.. hier recht op af.... ik blijf stil staan..,. nu nog weer om die boom heen.... ik blijf staan 't kan me niks schelen toch....-’

Jozef! Jozef! Kijk 's gauw!

Hij draaide zich om, om te zien, wie 'm riep.

De handjes in de zakjes, op z'n hoofdje dat leuke roode mutsje, een lief dromerig kereltje....

Toen kreeg i 'n stoot in z'n rug, viel voorover en 't blonde meisje over 'm heen, languit.

‘Hebje je zeer gedaan, zeg? Nou, ik kon 't niet helpen, hoor! Wat kijk je me an Jij hebt 'n bleek gezicht, en wat 'n mooie krulletjes.... en je bent 'n jonge!.... Zeg,

jij kijkt me an!!.... Ziezoo, je jas is schoon, nou die muts,.... 't is maar wit zand!'

Ze stond 'm af te kloppen, als 'n klein moedertje. En hij liet maar stil geworden, nog verbluft van dien val.... en nu zoo opeens het meisje heel dicht bij 'm, aan z'n lijf, en dan zoo lief....

De andere meisjes hadden even stilgestaan, een paar jongens waren hard komen aanloopen, om te kijken of 't erg was. De grooten en juf hadden er niets van gezien, 't was ook in 'n hoekje gebeurd. 'Gelukkig!' dacht Jozef, 'ze hebben 'r niks mee noodig!'

Ze stonden nu alleen; toen ze hem 't mutsje opzette, kon ze boven op z'n hoofd zien, zoo veel was ze grooter.

'Hoor 's Ideke,' en hij nam zoo maar de mouw van haar mantel beet, 'ik hou zooveel van jou, ik vin jou 'n vreeselijk mooi meisje!'

'Gekke jonge! Zit je niet bij ons in de klas?'

'Ja,' zei Jozef, blij dat ze 't nu al wist pas de tweede morgen. 'Heb je me nooit gezien?'

'Gezien, o jawel, maar 'k heb 'r nooit bij gedacht!' zei ze openhartig, 'hoe heet jij dan eindlijk?'

'Jozef.'

'Josjef?'

'Nee, Jozzzef!'

'Wat is dat toch voor naam, Jozzzef! 'n rare naam!'

'Dat is 'n naam van de Bijbel!'

'Van de Bijbel? Verbeeldje,' zei ze 'n beetje verachtelijk.

''k Vin Josjef toch wel mooi anders!' liet ze 'r tot zijn geruststelling op volgen.

'Ideke, je moet niet weer mee tikje spelen; ik wou zoo graag dat je met mij alleen speelde zeg!

Waarom hou je niet van jongens, heb je gezegd?

Hou je dan ook niet van mij....?'

In eens begon ze te lachen, luidkeels, en in 'n aanloopje duwde ze 'm heelemaal tegen den muur, dat i 't er benauwd van kreeg.

'Toe zeg, je drukt me zóóoo, je doet me zeer! Ideke, niet zoo stijf! Je drukt me, ei.. i.!'

Ze had 'm om z'n hoofdje gepakt en toen twee kusjes op z'n bleeke wangetjes gegeven.

'Jij bent wel 'n lieve jonge! Maar je moet niet zoo gauw roepen, want ik deê je heelemaal geen pijn!' Jozef gaf haar 'n handje en, als twee groote menschen, liepen ze op en neer.... Ze hadden elkaar gevonden en verstaan, zonder dat ze 't zelf wisten zonder te weten ook, wat vinden en verstaan is....

En toch hadden ze elkaar gevonden....

Twee kinderen....

'Ideke, ik moet je nou wat vragen.' Jozef liet haar handje los en keek heel ernstig. ''t Is van de groote menschen, die vragen dat heel vaak aan mekaar.'

'Zeg maar wat 't is; als je niet durft, gerust zal ik heelemaal niet boos zijn!' zei Ideke bemoedigend, want Jozef zette nog maar aldoor 'n ernstig gezicht en tuurde naar den grond.

'Ik durf haast niet!'

‘Toe maar gerust zeg!’

‘Nee ik zal 't wel teekenen in 't zand, dan moet jij raden, want ik ben bang dat je me uitlacht, als ik 't zoo maar zeg!’

Hij nam nu 'n griffeltje uit z'n zak, hurkte neer en begon aandachtig te teekenen. Ideke stond er bij, nieuwsgierig, de handen in de zij geplaatst.

‘Ik begrijp 't nog niet, Jozef!’

't Is ook nog niet klaar!’

Het duurde 'n heele tijd, toen stond i op.

Z'n handen stak i in den zak en keek vragend naar 't meisje.

‘Dâ 's 'n vrouwtje,’ zei ze plotseling, ‘maar dàt.... dàt.... o!.... nee.... zeg Jozef, wat is dat?’

‘'n mannetje!’ zei die maar gauw, want het duurde 'm veel te lang. ‘Begrijp je 't niet, zeg? Nou, die zijn getrouwd, en ik bedoel 'r mee.... of jij met mij wil trouwen!’

Toen draaide i zich even om, want i was bang haar te zien lachen. Maar ze keek plotseling heel ernstig en trok bedenkelijk aan de onderlip.

‘Met jou?.... Ik ga trouwen met tante Marie!’

‘Maar dat kan toch niet, twee vrouwen...,’ meende Jozef treurig.

‘O Jozef, maar ik zal tante vragen, of 'k met jou mag....’

‘Ja, zei Jozef,’ ‘pa en moeke zullen 't wel goed vinden.’

Toen gaven ze elkaar 'n handje en wandelden op en neer.

Den volgenden morgen mochten ze naast elkaar zitten. Ideke had het juf gevraagd. En juf vondt dat best, zei ze, en ze keek ook heelemaal niet vreemd op, want ze had alles wel gezien en de andere kinderen vonden 't ook heel natuurlijk. Dat hadden

de meisjes gistermorgen wel gedacht, toen ze ze zagen loopen; verbeel je, hand in hand, wanneer gebeurde dat nou, als je niet van mekaar hield!

En de jongens: ‘nou wordt die Jozef heelemaal nog 'n meisje, as i ook geen roovertje meer speelt en aldoor met die Ideke loopt, bah, ik zou je liever!’

Maar Jozef gaf er niets om, hij was den heelen dag opgewonden en Katrien deed bijna niets dan lachen en moeke zei, dat ze 't wel gedacht had: ‘Jozef krijgt 'n klein vrijstertje, nou, nou....!’

Als juf vertelde, zaten ze heel dicht bij elkaar en gaven elkaar onder de bank stilletjes 'n handje. En als het tijd om te spelen werd, gingen ze met 'n heel prettig gevoel naar buiten. Dan, in 'n hoekje van de plaats, waar de kinderen niet speelden, of achter het kookshok, waar het donker was, mocht Jozef haar vrij kussen, en zij kuste hem terug, en ze deden dat allebei heel vaak, op de wang en op 't voorhoofd.

Dit was voor Jozef 'n blijde roes; die duurde enkele dagen, toen niet langer.

‘O, haar oogen zijn donkerblauw, als twee stukjes lucht, en ze heeft lang blond haar, heel, heel blond....’

Op 'n morgen in November kwam Ideke niet op school, Jozef begreep er niets van, hij had 'r nooit aan gedacht, dat zooiets zou kunnen gebeuren.

‘Ideke is ziek,’ vertelde juf....

‘O, is ze ziek! Nou als ze dan maar gauw weer komt,’ dacht Jozef.

Maar veel dagen gingen voorbij en Ideke liet op zich wachten. De kleine jongen zat alleen in de bank; als de les nog niet was begonnen, dacht-i: ze kan nog komen, en elke keer als de deur van de kleedkamer open ging, keek-i op, maar 't was nooit Iedeke. Thuis was-i stiller; moeke bemoeide zich nu meer met 'm, zoodat 't op 't laatst beter werd en ze dachten, dat 't meisje vergeten was. Maar in z'n kleine hoofdje dacht-i bijna voortdurend aan haar. Als 'r verteld werd, liet-i soms z'n handje bij zich neerglijden.... ‘Als ze daar nu zat,’ dacht-i dan, ‘zou ze 't beet nemen als vroeger en er even in knijpen,’ en-i kneep z'n oogjes dicht, om er even goed aan te denken.

Of Ideke nog niet weer kwam? O nee, dat kon nog wel weken duren, misschien nog wel net zoo veel weken als 't nu al duurde, want ze was heel ziek, vertelde juf op 'n morgen en ze streek Jozef door z'n krullen. En misschien kwam ze wel nooit weer omdat ze naar 'n hoogere school zou gaan, want ze was al zoo oud! Jammer voor 'm ja, 't was wel 'n aardig speelmakkertje! En ziek? Ja ze was ook erg ziek, vreeselijk erg....

Haar oogen zijn als stukjes lucht.... zoo blauw.!.... en dat haar was zoo lang en zoo blond....!

De torenklok had drie uur geslagen.

De juffrouw keek even op 'r horloge en zette 't bij.

‘We zullen de lampen maar opsteken, kindertjes! Wel, wel en dat nog maar begin December, hei je ooit, zoo'n duisternis al en zoo'n sneeuw!’

De kinderen zaten te teekenen uit het hoofd; de meesten keken nu naar juf, die de gordijnen liet zakken en toen de lampen een voor een liet oploffen. Toen werd 't weer stil, juf ging voor de klas zitten lezen, alleen 't gekras van de griffels werd gehoord en hier en daar 'n beetje geroezemoes, altijd in dezelfde hoekjes.

Jozef teekende 'n schip met 'n mannetje er op en 'n vrouwtje, en toen water daar om heen, allemaal water; kris-kris, kris-kris, de griffel kreeg 'r 'n punt van.... Hij zelf

op 't water, met Ideke, 't stormde verschriklijk.... de zee was 't.... nou, zie 's, wat 'n water, och, och, wat 'n water.... kris-kris ging de griffel.... de golven klotsen, het schip slaat haast om.... help, help!... kom maar Ideke, kom maar, hou mij maar vast.... o wee, help, help!.... wat zal 'r gebeuren!.... Hij kan 't niet meer teekenen, zoools-i denkt.... hij slaat in 't wilde met de griffel over de lei, zoo vreeslijk is 't zóó vreeselijk.... Een, twee, het schip slaat om! Dat kan ik niet teekenen.... Een, twee, het schip slaat om.... De golven klotsen.... het schip zink t.... gauw met de griffel 'r over, kris-kris, kris-kris, weg is 't....

Ideke en ik in 't water.... de golven gaan hooger en hooger.... ik pak haar goed beet, zóo.... kom maar Ideke, naar de wal lieve Ideke, naar de wal.... zwemmen, zwemmen.... een, twee, een, een, twee.... Ideke in m'n armen....

'Jozef, Jozef! Jozef dan toch! Hoor je niet? De meid is 'r om je!.... Wat sloeg je toch op die lei om, en wat 'n klein, nee maar...

Luister dan toch ook als juf roept....'

(Slot volgt).

Schets.

Een jong vogeltje, wreed opgesloten in een kooitje.

O! vrij de vleugeltjes uit te kunnen slaan.... te vliegen hoog, héél hoog naar de gouden, hem lokkende zonne!

Tot bij toeval eens het deurtje openging.... Ha! eindelijk vrij!

Heerlijk.... nu naar boven, hoog.... steeds hooger....

Maar de vleugeltjes zijn nog zoo zwak, het kan zijn doel niet bereiken.... valt....

De nog zoo teere vleugeltjes geknakt, blijft het als versuft liggen.....

Daar nadert een knaapje.... vindt het arme vogeltje, neemt het op.... strijkt zacht de verwarde veertjes glad.... zet het weer voorzichtig in het kooitje, sluit het deurtje zorgvuldig.....

Een jong meisje, wreed gevangen gehouden in een koude, liefdelooze omgeving.

O! vrij te zijn.... de knellende banden te verbreken.... het licht.... het vroolijke, woelige stadsleven trekt haar aan....

Totdat ook zij het veilige kooitje ontsnapt. Maar.... de vleugeltjes zijn nog zoo zwak.... ze valt.....

De teere vleugeltjes geknakt, blijft ze liggen.....

Nu geen vriendelijk knaapje, niemand die zachtkens de verwarde veertjes glad strijkt.... niemand die haar weer veilig in het kooitje zet....

Het deurtje is en blijft voor háár gesloten.

September 1900.

RO.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Dienstbodenvereenigingen.

Geachte Redactrice.

‘'t Blijkt afdoende dat *ik* volstrekt niet ben van 't onwijzige systeem dat zekere dienstbodenvereenigingen van ultra-vooruitstrevenden aard beoogen,’ aldus schrijft u in 't nummer van 5 Aug. j.l. p. 91 kolom 1, dat ik toevallig eerst heden onder oogen krijg. Sta mij toe billijkheidshalve tegen die kwalificatie van ‘onwijzig’ op te komen; ik acht dit in 't belang van de bedoelde vereeniging (er is er slechts één: de Alg. Ned. Dienstbodenbond onder de zinspreuk ‘Allen voor Elkander’ met afd. in A'dam, Den Haag, Arnhem enz.) en tot recht verstand der zaak bij uwe lezers en lezeressen wel noodig.

Welke eischen stelt de bond? Deze:

Dag- en Nachtdienstboden.

1. De betaling van het loon geschiedt maandelijks.
2. De opzegging der betrekking geschiedt van weerskanten minstens zes weken van te voren.

3. De dienstbode heeft 2 vrije avonden in de week, bovendien een Zondagmorgen vrij en den daaropvolgenden Zondagmiddag.
4. Zij heeft recht op goede en voldoende voeding, goede ligging (slaapplaats voor zich alleen) en een humane behandeling.
5. Zij heeft recht op eene jaarlijksche vacantie van minstens 10 dagen.
6. Het zij haar gegund in haar vrijen tijd bezoek te ontvangen.
7. Zij is vrij in het al of niet dragen van een muts.
8. Afschaffing van getuigen.

Dagdienstboden.

1. De betaling van het loon geschiedt wekelijks.
2. Zij wordt niet weggezonden vóór het eten.
3. Haar werktijd begint niet vroeger en eindigt niet later dan half acht (met de noodige rusttijden tot eten).
4. Zij heeft den eenen Zondag 's morgens en den anderen Zondag 's middags vrij.
5. Zij heeft recht op goede en voldoende voeding en eene humane behandeling.

Van alle dienstboden mag geëischt worden bekwaamheid in de werkzaamheden, waarvoor zij zich verhuren, stipte eerlijkheid en nauwgezette plichtsbetrachting.

Van weerszijden worde gestreefd naar een goede en vriendschappelijke verhouding.

Is dat alles nu zoo erg overdreven, zoo onwijzig?

Vindt u waarlijk dat ‘menschen die zoo denken’, [d.i. zij die met die eischen meegaan], in 't geheel geen dienstboden moesten houden’? Ik zou eerder zeggen dat menschen die niet zoo denken geen dienstboden moesten houden, omdat ze een bekwame, eerlijke dienstbode niet waard zijn. Iets anders is of voor een democratisch-gezind mensch niet vaak 't houden van dienstboden iets pijnlijks heeft. En dan erken ik persoonlijk volmondig dat ik dikwijls wanneer ik van 'n prettig fietstochtje thuiskomend m'n meisjes druk aan 't werk vind, wanneer ik jonger dan zij maar toch ‘meesteres’ omdat een dom toeval mij in een meer bevoorrechte klasse deed geboren worden, door m'n huis marcheer, een heel onaangename gewaarwording krijg. Voorloopig echter zie ik nog geen heil in de eenige oplossing die er voor zoo'n toestand zou zijn: me inspinnen in een Blaricumsche Kolonie of zoo iets. En ik laat alles daarom zooals 't is en doe m'n best door ‘'n humane behandeling’, zooals dat nu eenmaal heet, haar zoo min mogelijk de ondergeschikte positie te laten voelen.

En bij dat alles vind ik mezelf heelemaal niet onwijzig!! -

Wat nu dat ‘juk der dienstbaarheid’ betreft d.i. de muts, ik geloof dat èn de werkman èn u het ware motief voor den mutsenafschuw over 't hoofd zagen. Het is dit: een aardig aangekleed met 'n fladderende muts prijkend dienstmeisje kan haast niet met rust over straat, langs in aanbouw-zijnde-huizen e.d. loopen. Dat ze bovendien van ‘heeren’ evenveel last hebben als van arbeiders spreekt vanzelf. Zij, en ook uw werkman nu zien daarin allereerst 'n minachting voor hun klasse. Ik zelf meen dat hier weer - zooals ik meen dat dikwijls gebeurt - *klasse* verward wordt met *sekse.* Want hoewel ik zelf nooit in een meiden-costuum over straat liep, wat ik zoo af en toe te hooren kreeg in de laatste vijftien jaar, zal voor de onhebbelijkheden waaraan dienstmeisjes blootstaan wel niet veel onder doen. Zeker is dat wanneer 'n dienstmeisje zich goed ‘**leelijk**’ maakt ze allicht kans heeft iets minder te lijden van de liefelijkheden van 't andere geslacht. En wanneer 't haar daar nu om te doen is, en dat principe zit werkelijk voor, dan kan ik niet anders dan 't motief waardeeren.

Mag ik, nu de kwestie toch ter sprake is gebracht, u vriendelijk verzoeken met kleine letter nog 't volgende over te nemen, waarvan ik enkele in mijn oogen nuttige middelen cursiveerde? De bond wil 't lot van de dienstboden verbeteren en tracht dit te bereiken:

door het houden van huishoudelijke vergaderingen, waar de belangen van ons vak tot in alle bijzonderheden kunnen worden besproken, waar wij o.a. in voortdurend overleg met elkander, kunnen regelen en bespreken onze verhouding tegenover de personen, bij wie wij in betrekking zijn;

door het houden van vergaderingen, waarop door ontwikkelde mannen en vrouwen het woord wordt gevoerd over onderwerpen, *waarin mag verwacht worden*, *dat door dienstboden belang wordt gesteld*;

door, getrouw aan de zinspreuk van onzen bond, in alle voorkomende gevallen elkander met woord en daad te steunen en voor elkanders belangen en rechten op te komen;

door te trachten het plichtsbesef der leden te verhoogen, in de eerste plaats in haar eigen belang, maar ook omdat nauwgezette plichtbetrachting, toewijding aan onze taak, aanspraak geeft op een goede behandeling van de zijde van onze werkgevers, - maar ook omdat wij meer recht van spreken hebben, wanneer wij den arbeid, dien zij het recht hebben van ons te vorderen, naar ons beste weten en ons beste vermogen verrichten;

door jeugdige dienstboden uit den vreemde te behoeden voor de vele gevaren, verbonden aan hun verblijf in een groote stad, *haar vriendschappelijk te gemoet te komen, en haar zooveel mogelijk vergoeding te schenken voor het gemis van familie en vrienden.*

Onze bond heeft geenerlei godsdienstige richting. Hij wil alleen een vakbond zijn. Elke dienstbode van elk geloof is dus in onzen bond op haar plaats; van elkeen wordt de godsdienstige overtuiging geëerbiedigd.

Onze bond bevordert zooveel mogelijk de zoo noodige vakopleiding.

Onze afdeeling is in het bezit van een bibliotheek, waaruit de leden boeken ter lezing kunnen bekomen tegen betaling van 1 cent per week.

Onze afdeeling heeft een weerstandskas om, voor zoover hare middelen reiken, de leden onder alle omstandigheden zooveel mogelijk te steunen,

Aan onze afdeeling is een bemiddelingsbureau verbonnen, tot hetwelk elke werkgeefster, die een dienstbode, en elke dienstbode, die een betrekking zoekt, zich wenden kan; aan de leden der afdeeling worden geen kosten in rekening gebracht.

Het lidmaatschap van onze afdeeling bedraagt 5 cents per week, elke week of om de drie maanden vooruit te betalen. Zij die om geldige redenen niet in staat zijn hare contributie te betalen, kunnen daarvan geheel of ten deele worden vrijgesteld; een en ander ter beoordeeling van het bestuur der afdeeling.

De leden van onze afdeeling ontvangen gratis het bondsorgaan: *Ons Streven*, ons vakblad, dat elke maand verschijnt. Voor het bezorgen van het blad wordt 1 cent in de maand betaald.

Zij, die tot onze afdeeling wenschen toe te treden, wenden zich mondeling of schriftelijk, met duidelijke opgaven van naam en adres, tot een der ondergeteekenden, die gaarne bereid zijn alle gewenschte inlichtingen te verstrekken.

Aan de nieuwe leden wordt onmiddellijk na hare toetreding toegezonden het laatst verschenen nummer van *Ons Streven*, waar steeds worden opgegeven de datums van de te houden vergaderingen.

Des zomers worden bij goed weêr elken Zondagmiddag om half drie van uit ons Bureau wandelingen ondernomen. Verder worden het geheele jaar iederen Zondagavond om 8 uur eveneens in ons Bureau gezellige bijeenkomsten gehouden.

U hartelijk dankende voor de afgestane plaatsruimte, met vriendelijken groet

Uw dw.

WELMOET WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.

17 Aug. 1903.

P.S. Den lezeressen die zich naar aanleiding van 't opstel van Vox Italica (zie vorig nommer) mochten interesseeren voor 't boek van Novicow, kan ik mededeelen dat 't ook in 't fransch bij Alcan verscheen, onder den titel ‘l'Affranchissement de la femme,’ en dat A.G. een overzicht erover gaf in Belang en Recht van 15 Juni j.l.

W.F.

Lieve Mevrouw.

Weet U waarom ik *blijf* bij mijn woord ‘*onwijzig*’, ten opzichte uwer vereeniging?

Omdat al Uw theorieën zeer fraai zijn op papier; maar in de praktijk jammerlijk falen, want ze zijn in een huisgezin *onuitvoerbaar.*

In een huisgezin, - en daartoe reken ik, en rekent gij ook nietwaar, - de dienstboden evenzeer als de andere *leden* ervan, in een *huisgezin* kan m.i. alleen door onderlinge *liefde* Uw doel van goede behandeling bereikt worden.

Ziet U eens, lieve mevrouw, ik moet hier wel van mijn eigen persoon spreken; want anders zou mijn betoog geen waarde hebben. Welnu, ik heb onze Marie, die ik kennen leerde door mijn huisgenoote, bij wie zij reeds jaren diende vóór zij en ik gingen samenwonen: *Ik heb onze Marie lief.* En ik ben ervan overtuigd dat dit bij haar wederkeerig zoo is.

- En ik zou onmogelijk kunnen werken onder één dak met dienstboden, of met wie ook, zonder dat ik hen liefheb. Met gerustheid durf ik dat openlijk van mijzelve verklaren, omdat het zoo is; en ieder die mij persoonlijk kent wéét dat het zoo is.

M.i. zou het vrij wat beter zijn, indien al de dienstbodenvereeniging-houdende dames en dienstmeisjes beproefden dezen onderlingen *liefde*band te versterken; inplaats van met reglementen te willen dwingen, wat alleen te verkrijgen is door wederzijdsche *genegenheid.*

B. v.: Het 's avonds ná half-acht niet meer ‘werken.’ - Wel, onze Marie brengt 's avonds na *half-twaalf* dikwijlsgenoeg de drukpr: der Lelie, per expresse, naar de post (Hoofdkantoor); omdat ik om de een of andere reden wat laat klaar ben ermee. En, als ik een boodschap heb na acht uur, gaat ze met het grootst mogelijke genoegen die doen voor mij. En menigmaal heb ik haar op een warmen zomer*avond* strijkend gevonden, aan een blouse of japon, die ze wist dat ik graag kláár had gehad. Enz. enz.

Dat doet ze uit *liefde* tot ons. *Niet* per reglement. Maar omgekeerd doen wij ook heel veel uit *liefde* tot Marie. Zij is onze huisgenoote; en wij deelen *met* haar alle verdriet dat zij heeft, en doen ons best haar leven zoo gezellig mogelijk te maken. Ik zal er maar niet over in bijzonderheden treden hoe, want dat komt mij een beetje pedant voor. Maar de feiten spreken hier voor zichzelve; want liefde komt niet van één kant. En Marie's verwachtingen van een ‘freule’ waren zoo weinig vleiend voor dit soort wezens, dat ik bij mijn eerste kennismaking met haar een bepaalde stugheid had te overwinnen, die later bleek 't gevolg te zijn geweest van mijn ‘freuleschap’. Zij en ik lachen er nu dikwijls genoeg om, dat ‘zoo'n freule’ haar bij nader inzien nogal meeviel.

En wanneer Marie bij ons wegging of trouwde, dan zou ik niet anders willen en kunnen dan een nieuwe dienstbode met dezelfde toeschietelijkheid, hartelijkheid en liefde behandelen. Want ik houd het voor *onmogelijk* een goed huisgezin te vormen met de dienstboden, indien alles berust alleen op reglementen, inplaats van op *liefde.*

U behoeft mij dan ook niet te antwoorden: ‘Ja maar U hebt een klein huishouden. Dat is een uitzondering.’ Over het zéér groote dienstpersoneel mijner ouders wist mijne moeder te heerschen juist door *liefde.* Zij werd uitstekend ‘bediend’ door hare dienstboden; *omdat ze zooveel van haar hielden.* - Ik heb in drie vroegere artikelen over de dienstbodenquestie dat alles verteld, en verwijs daarheen dus kortheidshalve. - Ik durf zeggen, het is omdat ik *en* door mijn moeder *en* door mijn vader steeds ben opgevoed in een geest van **liefde** jegens de dienstboden, dat ik, laterzelve-volwassen, niet anders kan dan *in* de dienstboden *liefhebben* huisgenooten.

Ja, ik herhaal daarom nog-eens: Uw reglement noem ik ‘*onwijzig.*’ Want het stuit op practische onuitvoerbaarheid in al de zoo verschillende huisgezinnen. B. v., waar kleine kinderen zijn en weinig fortuin, moet daar de meid-alléén 's avonds ná half acht weigeren het kind, of de kinderen, te helpen, of het kleinkindergoed uit te wasschen, enz., enz.; te véél bezwaren om op te noemen?

Marie, mijne huisgenoote en ik, lachen hartelijk om een ‘reglement’ ten opzichte onzer verhouding onderling. Wij hebben Marie lief. En ik durf zeggen; Zij heeft *ons* lief. En mij lijkt dit een beter soort van plichtsbetrachting, dan het stichten van Dienstboden-vereenigingen met ‘reglementen’. Want, als alle huisvrouwen trachtten *de liefde* ernstig te betrachten jegens hun personeel, dan zou zeker dat personeel-zelve

méér respect voor hen krijgen, dan wanneer de uithuizige dames mooie woorden op papier zetten in ‘reglementen.’

Het is echter te voorzien, dat wij dan minder ‘presidentes’, secretaressen, besturen, vergaderingen, in één woord minder **dames**-*uithuizigheid* zouden hebben.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Noot.

En, om nu niet alleen van ons-zelven te spreken, veroorloof ik mij nog hierbij te voegen, dat ik o.a. van zeer nabij een dienstbode ken, wier liefde en toewijding grenzenloos is voor haar dames; terwijl deze omgekeerd voor haar al die moederlijke zorg en genegenheid aan den dag leggen, die zij verdient. - Toen b.v. deze dienstbode onlangs met onze Marie een dagje naar Amsterdam ging, stond een der meesteressen om half zeven op, om haar, vóór ze vertrok, met een kop thee en een paar eieren te verrassen. Maar, omgekeerd, valt het der dienstbode ook niet in ‘per reglement’ na half acht uur het werken te weigeren. - Integendeel, toen mijn huisgenoote onlangs ongesteld was, zoodat onze Marie het dientengevolge dubbel volhandig had, kwam deze boven-aangehaalde dienstbode, uit vrije-**liefde**-behoefte, 's avonds-laat ons helpen met borden-wasschen, enz. enz. - Ik zou U méér voorbeelden, (**die** beteekenen in mijn oog zooveel méér dan algemeene *theorieën*), kunnen aanhalen van mij van nabij bekende dienstboden, die tien, twaalf jaar in drukke eenvoudige diensten zijn, die voor de bij hun families inwonende kamerhuursters met de grootste liefde zorgen, terwijl zij daarbij als meid-alleen het soms nog heel druk hebben met het 's avonds-laat de ‘winkel-doen’, enz. enz. - Die dienstboden glimlachen om zulke dienstboden-vereenigingen met reglementen. En hunne meesteressen doen dat ook. Die echter wèl aan zulke ‘reglementen’ doen, - en zoo ken ik er óók - dat zijn huishoudens, waar men, òf voortdurend van meiden *wisselt*, omdat meesteresse en dienstbode op hun *rechten* staan en die niet met elkaars *belangen* zijn te rijmen, of, in het beste geval, onverschillig, liefdeloos, egoïst ieder zijn eigen weg gaat, mevrouw schimpend op ‘de veeleischendheid der tegenwoordige booien’; en de dienstmeisjes voortdurend op hun teenen getrapt, omdat ze zich beleedigd, tekort-gedaan, vernederd, achten; hetgeen zij met hun ‘reglement’ in de hand kunnen ‘bewijzen’. Van *liefde*-band is daar geen sprake. Alleen van *recht.*

A. DE S.L.

II.

Hooggeachte Redactrice.

Naar aanleiding van de vraag gedaan door ‘J.B.’ in de Lelie dd. 19 dezer, veroorloof ik mij als mijn meening te uiten, dat ik geloof, dat leeftijdsverschil tusschen een man en een vrouw géén noodzakelijk beletsel is voor een huwelijk, als groote waarachtige liefde bestaat. Want waar echte, waarachtige liefde is, daar is m.i. de zinnelijke liefde een bijzaak, en zal deze te minder zijn waar de liefde echt en hoog is. Want m.i. wanneer men zich indenkt in 't geluk een vrouw te mogen liefhebben en haar te verzorgen en te vertroetelen, dan denkt men niet aan de zinnelijke liefde, en voelt men, dat deze laatste iets minder hoogs, iets tijdelijks is, dat spoedig voorbijgaat

evenals de schoonheid. Want m.i. is 't dwaas, alleen te letten op uiterlijk schoon, en te vergeten, dat de èchte schoonheid van een vrouw, ook al is zij veel ouder dan de man, bestaat uit de innige aanhankelijkheid, uit het licht van geluk, dat uit de oogen straalt, en waardoor elke vrouw, ook al is zij niet bedeeld met lichaamsschoonheid, schoon is in de oogen van hem, die haar lief heeft. Bovendien ik geloof, dat 't waar is, dat: ‘de opgeruimdheid van den man, is het behoud der schoonheid van de vrouw!’
-

Ik zou juist verlangen een vrouw, die ouder was dan ik, bij wie ik hulp en troost zou kunnen zoeken, doch die, door haar hoogheid van karakter, evenwel te hoog zou staan om, wat nogal in den aard der vrouw ligt, de baas over mij te spelen! Ik geloof, dat 't mij weinig zou kunnen schelen, hoe oud mijn vrouw was, al was zij b.v. geen tien, doch ja, twintig jaar ouder dan ik, als wij

elkaar maar echt lief hadden. Want ik geloof, al was een vrouw gebrekkig, doch was zij toch in alles een echte lady, dan toch zou ik haar willen hebben, want m.i. wat is de schoonheid en wat zijn de jaren in dit korte leven? Als spiritualist beschouw ik dit leven slechts als iets tijdelijks, en zou 't juist als een voorrecht achten, dat ik bemind werd door een oudere en hoogerstaande vrouw, al was zij dan ook toevallig minder schoon. - De gedachte bovendien, dat een man, al is hij op 't oogenblik flink en gezond, gebrekkig en oud voor zijn tijd kan worden, en in welk geval, de èchte vrouw hem juist nog meer zal liefhebben*), gebiedt m.i. het leeftijdsverschil en de schoonheid als een zeer kleine bijzaak te beschouwen! -

Het is m.i. een voorrecht te leven met een wezen, dat hooger staat dan wij zelf, en tot wie wij met eerbied en liefde kunnen opzien, en in wier omgang, juist door de betrekking van ‘man en vrouw’, een innige vertrouwelijkheid bestaat. -

En als zoodanig zou ik, als man, 't wèl aandurven met een oudere vrouw te trouwen!

Hoogachtend
Uw dienstw.
J.J. BREEDVELD.
A'dam, 19 Augustus 1903.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Heeft een van de Haagsche lezeressen lust, met mij samen te studeeren voor akte Fransch L.O.?

Brieven franco, motto ‘studie’ aan Jonkvr. A. de Savornin Lohman, Zeestraat 46 Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Abonnée. - Ja, inderdaad had ik, naar Uw bijdrage te oordeelen, U voor véél jonger gehouden dan gij blijkt te zijn. Maar, waar gij schrijft ‘op het punt volstrekt geen ondervinding te hebben’, komt het toch eigenlijk op 't zelfde néér, vindt gij niet?

*) Noot red:
Ja, ja, dat zal de ècht-liefhebbende vrouw doen! -

Want men behoeft niet altijd jong te zijn in jaren. Men kan het óók zijn in *ondervinding*; al is men reeds niet heel jong meer van leeftijd. Sommige menschen blijven zelfs altijd héél jong in levenservaringen; oude-meisjes b.v., die steeds thuis bleven bij hun ouders, en geen zorgen of levens-moeilijkheden dóórmaakten. Met U is dat nu wel niet het geval, maar op *dit* speciale punt geloof ik zéér zeker, dat gij toch *anders* zoudt hebben geschreven, als gij 't gevoel uit eigen gewaarworden hadt gekend. Nu is alles bij U 'grauwe theorie' gebleven. - En in de praktijk verbleekt die dikwijls zoo gehéél voor de werkelijkheid, juist in dit opzicht. - Uw uitdrukking '*'t pleit niet voor mij dat ik zoo'n onervaren indruk maakte*' is onjuist. 't Pleit niets *tegen* U dat gij dit gevoel *niet* kent, en 't zou ook niets *voor* U pleiten als gij het wèl kendet. Het heeft eigenlijk niets dáármee te maken, vindt gij wel? - Ook heb ik zóó weinig een 'overdreven indruk' van Uw stukje gekregen, dat ik, 't juist integendeel veel te koud-beredeneerd vond in het éérste gedeelte; en juist daaruit voelde dat gij dien toestand niet wist te begrijpen. - Vriendelijke groeten.

Primula, Haarlem. Ontvang mijn vriendelijke wenschen op den 22sten Aug. Die datum is wel reeds voorbij als gij dezen ontvangt, maar gij ziet, ik onthield hem goed, en bewaarde Uw brief expresselijk tot déze week. - Ja, dat het U een groote voldoening zal zijn zóó spoedig al te kunnen lesgeven in dat vak, kan ik mij best voorstellen; en, naar wat gij ervan schrijft, schijnt het een prettige soort studie voor U te zijn. - Uw bezwaar, dat gij van een leeraar les ontvangt over die dingen in 't menschelijk lichaam, die een gymnastiek-onderwijzeres dient te weten, kan ik van Uw standpunt als jong-meisje heel goed navoelen. Maar gij hebt gelijk dat gij die zaak zoo *verstandig* beschouwt. Inderdaad, als Uw leeraar, gelijk gij schrijft, een gentleman is, en als gij en Uw medeleerlingen begrijpt dat er in de natuurlijke dingen *niets* onkiesch is, wanneer wij menschen 't niet **zelf** onkiesch **maken**, dan behoeft er ook geen onkieschheid in te zijn, dat gij van hem les ontvangt in iets, wat gij voor Uw vak *moet* weten. Nieuwsgierigheid naar, en onreine bemoeizucht met geslachtsbijzonderheden, door weetgrage oude- en jongemeisjes... **dat** is onkiesch. Maar, als gij gymnastiek-onderwijzeres zult worden, en daarom examen moet afleggen, dan is het *niet* onkiesch, dat gij leert wat gij nóódig hebt te weten. En hoe *eenvoudiger* gij dat beschouwt, hoe reiner gij m.i. zijt. - Ik heb iets dergelijks, herinner ik mij, bepraat in een corr: aan T. te Amsterdam (de eerste corr: aan haar). - In welk nommer van de Lelie dat was, weet ik nu niet meer; maar zoek het maar eens op. Zij ook is een vak-mensch. En zij had mij geschreven over haar vak, in verband met de questie, of elke vrouw maar altijd alles moet weten en lezen, of niet. - Mijn antwoord aan haar, geldt mede voor U.

Neen, *Uw* handschrift heb ik niet dadelijk herkend. Maar ik denk dat ik 't nu voortaan wel onthouden zal. Het is nog al opvallend-groot, en duidelijk. - Ik stel mij U voor: jong, vroolijk, en gezond. Natuurlijk kan ik raden dat gij nog niet heel oud *kunt* zijn, vanwege dat examen. Ziedaar Uw vragen beantwoord. -

Ik maak U mijn excuses dat ik Uw pseud: verkeerdelijk heb opgegeven. *Nu* koos ik het rechte, nietwaar? - Vriendelijke groeten. - Schrijf maar gerust zooveel als gij lust hebt.

Climatis. - Ziehier dan nu de rest van het antwoord, dat ik U nog schuldig ben. - Om te beginnen druk ik af Uw verstandige mededeeling over geldzorgen:

'*Wij hebben wat hartelijk gelachen*, *over Uwe uitlatingen over Mejuffrouw Meybooms* "*geldzorgen*". *Ik heb ze nog niet gekend*, *doch wanneer dat eens ooit*

gebeurde, ging ik liever in betrekking, en stak flink mijn handen uit de mouw, als op een achterbuurtje te zitten, met een bord waterachtige karnemelksoep voor me; sommige menschen hebben een eigenaardig idee over armoede en geldzorgen, en, hoewel ze 't goed meenen, zou ik voor mij niet gaarne hun raad daaromtrent willen volgen.'

Ik ben dat volkomen met U eens. Toen ik op reis was dezen zomer, voerde de trein mij op een avond dóór de sombere 'fatsoenlijke' achterbuurten van een der groote steden van 't buitenland. - Ik zag daar soms net-verstelde, half-vuil-geworden 'witte neteldoeksche gordijntjes' voor enkele ramen, en een of andere schamel-uitziende, fatsoenlijke vrouw er-achter. En in de woningen er-omheen zag ik tegelijk de afzichtelijkste ellende en armoede. - In gedachten stelde ik mij mej: Meijboom vóór, tusschen dit alles. En ik had er mijn reisje voor gegeven, als het noodlot haar gedwongen had maar één 24 uur daar te **moeten** leven. Dan zou zij wel anders spreken.

O, 't is zoo gemakkelijk, van uit je deftige Haagsche woning, aan *anderen* raad te geven hoè ze moeten doen in Geldzorgen, en te beweren hoe *makkelijk* het voor *hen* is zich die niet aan te trekken. Maar, ik herhaal, ik wou dat ik juffr: Meijboom vier en twintig uur zag opgesloten in zoo'n 'fatsoenlijke' werkelijkheidsbuurt! - Of er dan óók zoo'n stichtelijk-opgewekt artikeltje over 't 'gemakkelijke' daarvan uit haar pen zou vloeien!? - Vooral als ze zich een héélen dag gevoed had met niets dan water-soep, en geroken had de vieze luchten om haar heen!!

Gij vraagt mij naar dat stukje!? Ja, daarin is véél, heel veel van mijzelve! - Maar, lieve Climatis, gij zijt jonger

dan ik; en gij hebt, gelukkig, een heel veilige bescherming in Uw ouders; zoolang gij die hebt staat gij nog geheel anders tegenover het leven, dan zij die er zich alleen doorheen moeten worstelen. En ik geloof zeker dat Uw gelukkige jeugd, en Uw zorgzame opvoeding, en de liefde die U blijkbaar bindt aan Uw ouders, U altijd zullen helpen in Uw later leven, om heel veel moeilijks gemakkelijker te dragen, dan anders het geval zou zijn. - Misschien begrijpt gij nù nog niet heelemaal wat ik daarmee bedoel, maar, hoe ouder gij wordt, hoe meer gij mij gelijk zult geven, wanneer ik beweer dat het een niet genoeg te waardeeren voorrecht is een zonnige jeugd en een liefdevolle opvoeding te hebben gehad! - Daar Uw zieke zoo goed als hersteld was, heb ik de boeken niet verzonden, en die andere dame ook niet geschreven erover. Maar, mocht zij ze toch nog noodig hebben, dan zijn ze tot Uw dienst. - Neen ik vind Koeroe niet 'overgevoelig,' want ik geloof zeer zeker dat Javaansche vrouwen evenveel, misschien méér gevoel hebben dan Europeesche. Hoe dichter vrouwen bij de natuur staan, hoe gevoeliger zij dikwijls zijn. Denk maar eens aan het bij Javaanschevrouwen veel méér ontwikkelde moeder-instinct. - Een Javaansche moeder heeft oneindig veel méér voor haar kind over, dan een Haagsche nuf. -

Met groot leedwezen las ik dat Uw moeder ongesteld is, en ik begrijp best dat het voor U een héële taak zal zijn haar te vervangen. Maar mij dunkt, zooals zij erover spreekt, zoo *is* het ook. Men kan niet verwachten dat *gij* dadelijk alles precies zoo doet en weet, als de ervaren huisvrouw zelve 't kan. Zoo gemakkelijk *is* het niet om een *goede* huisvrouw te wezen. 't Komt echter maar aan in de eerste plaats op een goeden wil; en daar die er is bij U, zult gij zeker hoe langer hoe meer reden tot tevredenheid geven. 't Moet U aan den anderen kant een héérlijke satisfactie zijn, dat **gij** nu zooveel zijn kunt voor die moeder, die altijd zoo veel is voor U. Nu behoeft *gij* zeker allerminst naar een 'taak' te zoeken. Hartelijk beterschap gewenscht met Uw lieve zieke, en wil HEd, schoon onbekend, van mij groeten. -

C.C. - Dank voor 't mij toegezonden ex: van 'Zieleleven,' waaruit ik weer voor de zooveelste maal zag hoe onbetrouwbaar zelfs de onschuldigste recensies zijn. Het door mij gelezen stukje over 'Zieleleven', bedoelde stellig niets 'hatelijks'; en toch gaf het een gehéél-verkeerden indruk van deze, gelijk ik nu zie, héél goede uitgave.

- Hoe **is** het mogelijk, dat er iemand bestaat die De Génestet niet kent!! En gij wilt hem uit de 'leesbibliotheek' halen! Voor *f* 1.00 kunt gij een 'goedkoope-uitgave' krijgen van zijn gedichten. Ga er maar gauw een koopen! Die 'leeke-dichtjes,' en zoovéle, vele *andere* óók, zullen *U* zeker bevallen; daarvan ben ik *overtuigd.* - Ik dacht dat *iedereen* kende 'Peinzensmoede', en de door mij aangehaalde regels daaruit, die gij zoo mooi vindt:

> '*Ja toch ik meene*,
> *Dat ik Uw hand*
> *Wel speurde in 't Leven*, -
> *Uw Vaderhand.*'

Bij gelegenheid zal ik U nog wel eens andere gedichten van hem aanhalen, die ik alle bijzonder mooi vind. Schrijf mij eens of gij hem gekocht hebt? - Dat ik dikwijls in mijn schrijven 'hard en koel' schijn, daaraan kan ik *niets* doen; want met enkel 'lievig' te schrijven komt men niet waar men wezen wil tegenover het publiek. Als ik de waarheid moet zeggen, kan ik onmogelijk altijd lievig-doen; want dan ben ik

*on*eerlijk en *on*waar. - Ziet gij, ik beschouw dat zoo: Iedereen die mij persoonlijk kent weet wel, dat ik noch 'hard', noch 'koel', noch 'trotsch', noch 'vinnig', noch 'scherp' ben; maar integendeel vriendelijk en toeschietelijk, en met heel veel naastenliefde en hartelijkheid in me! - En dat vind ik toch beter dat ik aldus persoonlijk mééval, dan wanneer ik - (en zoo zijn er héél wat schrijvende vrouwen) - o zoo poesjeslief schreef, en o zoo poesjeszacht heen-aaide over alle ongerechtigheden, en o zoo poesjes-zacht knoeide tegen de belangen in van den uitgever, en o zoo poesjes zacht-valsch was, - alles alleen-maar om een reputatie *in 't publiek* te verwerven van zoo'n 'lieve' vrouw; terwijl die me van *nabij* kenden ondertusschen wisten, dat ik **niet** lief was, maar met iedereen overhoop lag, en geen meiden kon houden, en m'n familie verliet, enz., enz.! -

Gij vergist U, geloof ik, indien gij meent dat een hoogstaande vrouw niet gelukkig kan zijn met een 'gewonen man'. Indien gij daaronder verstaat een 'gewoon', in den zin van *banaal* karakter, dan geef ik U gelijk. Maar m.i. zoekt een hoogstaande vrouw die liefheeft, in haar man niet zoozeer de capaciteiten die haar *eerzucht* bevredigen, als wel die welke *haar innerlijken trots* op hem voldoen. B. v. - om een vak te nemen dat ik zeer hoog stel -: Een dokter kan zulk een mooie, nobele opvatting hebben van zijn beroep, en zulk een zegen zijn voor anderen, dat zijn vrouw **inwendig** zeer trotsch op hem is. En toch kan hij naar het uitwendig leven een weinig-bekend, 'gewoon' man zijn, omdat hij b.v. de schitterende gaven miste, die nóódig zijn tot het 'carrière maken.' Omgekeerd kan hij een groote beroemdheid zijn, en toch het hart eener hóógstaande echtgenoote koel laten, omdat **zij** kent de innerlijke koudheid van zijn gemoed ten opzichte zijner patiënten. Maar *wel* heeft een hoogstaande vrouw *dat* nóódig, - *die innerlijke meerderheid van ziel* - in den man wien zij haar leven wijdt. Als zij hem niet **innerlijk** kan begroeten als haar méérdere, dan zal zij - juist als zij zelve een hoogstaande, sterke natuur is - bedrogen uitkomen en zich rampzalig gaan voelen. - Wat Uzelf als man betreft, ik raad U; Kijk maar **goed** uit, en laat U toch niet verleiden door 'verstand' en 'gaven'. - Een vrouw die *U* eerlijk liefheeft, zal U gelukkiger maken, dan eene die gij *nu* misschien bewondert om haar 'talenten', maar van wie gij *in* het huwelijk heel wat anders zult eischen; namelijk dat zij een goede echtgenoote en moeder, en zorgvuldige huisvrouw voor U zij. En hoevele 'talentvolle' vrouwen zijn dat!?

Gij moogt mij *alles* schrijven *wat* gij denkt. Dit waardeer ik juist. En ook kunt gij U onderteekenen zooals gij wilt. Ik ben volstrekt geen stijf vormen-mensch.

Daar gij Uw honorarium-opgave particulier ontvangt, krijgt gij dan meteen mijn handschrift weer eens te zien. Want, daar gij zooveel prijs stelt op een particulier antwoord, zal ik-zelve trachten U te schrijven, in plaats van het U te laten melden door mijn secretaresse.

Iris. - Dat stukje nam ik aan. - 't Geen gij mij schrijft, van die dame die ongeloovig werd toen het groote leed haar-zelve trof, vind ik begrijpelijk; want er zijn vele menschen die ondervinden dat hun geloof hen in den steek laat, als ze *persoonlijk* beproefd worden. De uitdrukking echter die zij daarbij gebruikte: 'God *strafte* mij *te* zwaar', doet mij zoo echt-calvinistisch aan. Niet àlle geloovigen zien in Gods beproevingen een persoonlijke **straf** voor hun zonden. Ik voor mij heb **dat** altijd een bijzonder troostelooze opvatting gevonden over God. Eerst ons *met* zonde in de wereld laten komen; en dan weer ons 'straffen', door bijzonder soort van leed, vóór onze 'zonden'! - Tenzij men zichzelve persoonlijk bewust is iets bijzonder slechts gedaan te hebben, en dit in verband brengt met een gelijktijdigkomende beproeving!

Zoo iets komt vóór! - Om op Uw vraag terug te komen: ‘Vindt U dat van die dame nu *echt* geloof?’ - Neen, zeker niet. Er *is wel* echt geloof, dat, óók in beproevingen, in de gróótste zelfs, stand-houdt. - Daarvan zijn voorbeelden te over, èn onder protestanten èn onder katholieken![*)]

U.V.W. - Ik gebruik het pseudoniem van uw laatsten briefkaart. - Die handelt over zaken, (de bewuste photographie); en ik kan U meedeelen dat de heer Veen-zelf dat in orde zal brengen. - Bovendien echter heb ik nog te beantwoorden het vriendelijk schrijven over wijlen uw vader; dat ik zeer waardeerde, omdat ik hem, zooals ik reeds aan U schreef, veel gelukkige les-uren dank uit mijn kinderjaren. - Het moet voor U een troostende gedachte zijn, dat hij, door zoovelen gewaardeerd en liefgehad, is heengegaan nadat Uw moeder en gij hem zoolang hebt mogen behouden. En ik wensch U innig toe dat zij, Uw

*) Dank voor Uw postwissel. Het is voldoende.

moeder, nog heel lang bij U zal blijven; want alléén-op-de-wereld-staan lijkt mij héél zwaar. En, als ik U goed begrijp, hebt gij geen broers of zusters thuis. - Mocht gij lust hebben U eens wéér vertrouwelijk te uiten, dan zult gij zeker steeds in mij een hartelijk-belangstellende in uw lot vinden. Weest daarvan eerlijk-overtuigd.

Backfischje. - Het is onmogelijk van mijn regel af te wijken. Vooral, nu met den zomer iedereen hier in Den Haag komt logeeren, gaat er geen dag voorbij waarop ik niet zulke verzoeken krijg als het uwe. En een *weinig* tijd **moet** ik toch overhouden voor mijzelve en voor mijn eigen kennissen, niet-waar?

Dat de meeste menschen 'zoo schreeuwen over 't een of ander, dat het moet tegenvallen,' vind ik weer zoo recht een van die opmerkingen van U, die *mij* uit het hart zijn geschreven. Ik verbaas mij b.v. altijd opnieuw over het vermogen 'zich aan te stellen', zooals ik dat noem, van de menschen, (vrouwen in 't bijzonder) in dergelijke gevallen. B.v.: zij leven 't hééle jaar door, voor mijn oogen, op de méést-wereldsche uitgaan-manier, jagen alle Kurhausen andere luidruchtige pretjes af, en durven je toch met hemelende oogen verzekeren: 'O ik houd zóó van de zee; ik ga altijd ver-weg van de menschen zitten, zoo héélemaal-ergens-alleen!' - -

Moet je dan antwoorden: 'Lieve A. of B. Dat lieg je'.... in goed-hollandsch?

Dat kan je niet; welstaanshalve.

Je zwijgt dus..., en doet of je 't gelooft.

Of, ze brengen hun leven dóór met afternoon-teas, mooie toiletten, diners, enz., enz.; en je hoort hen toch, brutaalweg, met smachtend oogvertrekken betuigen: 'O ja, ik houd zóó van de natuur! Zoo heelemaal buiten; ja, dáár houd ik zóó van!' - - -

- Want, al deze en dergelijke aanstellerijen staan immers zoo 'lief' in gezelschap! 't Stáát zoo goed, van de zee te houden, en met 'buiten' te dwepen.... Of je er iets van *méént*, komt er minder op aan.

Toen ik pas in Den Haag kwam wonen, was ik een echt ingénue (naïef) meisje, dat van Haagsche fratsen niet 't minste begrip had. Ik herinner mij toen nog zoo goed, mijn eerste uit-eten-gaan bij een Haagsch kennisje: - 'Houdt je van kinderen...', vroeg ze. - Ik zei dat ik 't niet goed wist. - 'Houdt je van vogels?' - 'Jawel', zei ik. - 'En van bloemen'. - 'O ja, dáárvan hield ik dolveel.' - Toen ging de jonge-dame wijsneuzig rechtop zitten, en onderrichtte mij: '*Nu*, *maar het hóórt zoo*, *dat een jong-meisje véél houdt van deze drie dingen: Kinderen*, *vogels*, *en bloemen.*' - Misschien zou ik de schoone les dezer 'welopgevoede' jonge wereldlinge lang vergeten hebben, indien mijn vader, die bij het gesprek tegenwoordig was, mij niet later ernstig had gewáárschuwd tegen het aanleeren en overnemen van zulke lievige onoprechtheden. - Sinds ben ik in de gelegenheid geweest op te merken, dat, speciaal het lievigjonge-meisjes-gedoe: 'Ik houd zóó van kinderen', een epidemisch-voorkomende aanstellerige onoprechtheid is. En, als ik een jong-meisje tegenkom dat den moed heeft te zeggen: 'Ik heb geen verstand van kinderen,' of zoo iets, waardeer ik het dan ook altijd als een bijzonder blijk van onafhankelijkheid.

Gij kunt mij dat bewuste stuk gerust ter lezing zenden. Als ik iemand helpen kan, doe ik 't immers zoo graag. De wijze van werken is bij èlk auteur héél verschillend. Er zijn er die alles telkens omwerken, (ook onder de heel-goede); en er zijn er, (ook weer onder de heel-goede), die dit *niet* doen, maar vlug uitwerken hun gedachten. Dat hangt van ieder persoonlijk af. Naar 't geen ik ervan begrijp uit Uw brief, lijkt mij Uw slot gezocht; en, als ik U was, liet ik mij *niet* leiden door de vraag wat 'men'

mooi zal vinden, maar alléén door die wat gij zelve 't mooist vindt. De questie van Uw onderteekening kan ik moeilijk voor U uit maken; want, mij dunkt, dat kunt gij alleen-zelve beslissen. Alleen vind ik 't inderdaad ‘flauw’ om het niet te durven doen, ‘uit vrees’ voor een ‘standje’ in 't Handelsblad, of de een of andere courant. - D. w.z., ik vind het, opzichzelf beschouwd, niet vreemd dat gij bang zijt voor zoo'n terechtwijzing in het publiek; *maar dan moet gij heelemaal niet schrijven.* Dat vind ik logisch. Als gij 't echter éenmaal *wilt*, wapen U dan bijtijds tegen ‘flauwe’ bangheid voor de praatjes van meneer Zus, of Mevrouw Zoo, of de critiek van letterkundige X, en de kunstbeschouwingen van artist Z. Al die menschen zijn het onderling óók oneens wat ‘Kunst’ is en wat niet, schelden elkaar uit, zitten elkaar in het haar, zijn soms ook jaloersch van elkaar*), hebben hun ‘richtingen,’ hun partijen, hun organen, bovenal hun particuliere relaties en belangen, die ze naar de oogen zien. - - En daar tusschenin komt gij met Uw werk. En als dat **goed** is en gelezen wordt, dan houdt het zich stáánde, al jammeren en handenwringen, en klagen, en brullen, en sputteren, ook alle Van Nouhuysen en Heyermansen en Netschers en Kloosen en de Meesters, en hoe ze allemaal verder heeten mogen....! - Integendeel, hoe *harder* ze sputteren en te keer gaan, hoe *beter* bewijs dat is, dat er iets *is* in Uw werk, iets van *beteekenis*.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mej. H.T. te Scheveningen. - Door bijzondere omstandigheden kan Uw Ingez: stuk eerst de volgende week geplaatst worden. Gij kunt er dan *stellig* op rekenen.

L'Innominatie. Dank voor de briefkaart. - Dan komt het nu in het a.s. nommer.

W.H. geb. B. te Blaricum. - Ik zou U in *elk* geval geantwoord hebben, maar nu gij blijkt abonnée te zijn, deel ik U voorloopig op deze wijze mede dat gij Uw manuscript gerust kunt toezenden. In de *volgende* corresp: meer.

Berichten.

I.

De eerste bekroonde (wedstrijd Zomervacantie), KITTY bij Breda, bewaart haar pseudoniem, en koos als prijs: Spemann's Goldenes Buch der Weltliteratur. (gebonden).

IJ. Z. (wedstrijd Moderne-Vrouw) bewaart het pseudoniem, en koos als prijs: Corelli: ‘The Sorrows of Satan.’

NANNIE VAN WEHL (wedstrijd: Moderne-Vrouw) bewaart het pseudoniem, en koos als prijs: Couperus: Psyché (gebonden.)

II.

FRADA, bij loting 2de bekroonde in den wedstrijd Zomervacantie, bleek, naar ik van den uitgever vernam, reeds vroeger in dezen zelfden jaargang een prijs te hebben

*) Omdat ze zelf als *auteurs* fiasco maakten.

gekregen voor een vorige bekroning. Ik heb daarom tusschen de andere in aanmerking-komenden opnieuw geloot, en de gelukkige is thans: *Dosia te M. Deze wordt dus verzocht zich ten spoedigste te melden*, *voor prijs en eventueele naam-opgave*

III.

Door een vergissing van den zetter is de auteur van: Uit het leven van Jozef, in het vorig nommer genoemd: DAVID MOOLEVAARD. Dit moet zijn: *Moolenaar.*

IV.

De portretten der bekroonden: STELLA MARE en FRADA komen in een der eerstvolgende nommers.

V.

De onderwerpen voor de nieuwe wedstrijden zijn opgegeven in het nommer van 5 Aug: - De inzendingen kunnen echter niet slechts tot **1 Oct**: maar tot en met **31 Oct**: plaatsvinden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: red:

SUZE LA CHAPELLE-ROOBOL

2 September 1903.
17de Jaargang.
No. 10.

Hoofdartikel
Mevrouw Suze La Chapelle-Roobol door Mr. M.G.L. van Loghem.

Van Rossini wordt beweerd, dat hij, gevraagd hoe men een opera-ouverture schreef, zou gezegd hebben: 'Er zijn veel manieren; ééne is, iemand op te sluiten met eenige vellen muziekpapier en hem niet uit de kamer te laten vóór de ouverture klaar is; zoo maakte ik de ouverture *la Gazza ladra*' -... of *Barbiere di Siviglia* of een andere.

De lezer zal bedenken, dat behalve het muziekpapier en de opsluiting, er ook iemand noodig was, die eene ouverture componeeren kon.

Eenigszins op de wijze van Rossini is Mevrouw La Chapelle-Roobol begonnen novellen te schrijven. Na een kort huwelijksleven als zeer jonge weduwe achtergebleven, besloot zij voor zich en haar kind eene positie te veroveren, zich met pen en papier aan de schrijftafel te zetten, en romancière te worden. De lezer zal ook in dit geval bedenken, dat er behalve pen en papier en den onartistieken wensch, geld te verdienen, ook iemand noodig was,... die de stof in zich had om romancière te worden.

De eerste proeven waren uiterst bescheiden. Toch werd al spoedig een schetsje *Schaduwbeelden* door bemiddeling van den heer Justus Van Maurik in een dagblad opgenomen, en het zien van haar eerste werk in druk gaf aan de jonge schrijfster den moed, verder te gaan. Van het schetsje, in een één-dags-publicatie verschenen, was geen notitie genomen; al spoedig verscheen een bundel, *Drie novellen*, die een weinig de aandacht trok. Eene beoordeeling, door Justus Van Maurik in het dagblad *De Amsterdammer* geplaatst, was niet zoo uitsluitend een vriendelijkheid, als men, nu hij toch mevr. La Chapelle in de letterkunde introduceerde, had kunnen verwachten. Hij oordeelde: 'Over het geheel geven deze novellen den indruk, als te zijn geschreven door iemand die menschenkennis en opmerkingsgave bezit, en talent genoeg heeft om de vruchten van opmerken en nadenken in gemakkelijken aangenamen vorm weer te geven. De stijl is vloeiend en niet zonder distinctie; er ligt een waas van beschaving over, dat aange-

naam aandoet en verkwikt.' En, karakteristiek voor den beoordeelaar: 'Humor ligt er in de drie verhalen niet; ze zijn eerder melancholisch dan humoristisch te noemen, en toch is de stof van al die novellen bij uitnemendheid geschikt om humoristisch bewerkt te worden.' 'Wat we nog in Mevr. La Chapelle - Roobol's werk missen, is plastische voorstelling. Zij verhaalt nog te veel.'

Een Haagsch beoordeelaar achtte het drietal, *Twee poppen*, *Een vrouwenhater*, *Oom Jozef*, vooral om den vloeienden, duidelijken stijl verdienstelijk; een ander voorspelde reeds uit *Schaduwbeelden* dat zij 'de vaderlandsche letterkunde tot eer' zou worden, en prees haar juiste waarneming, gevoel en stijl. Minder gunstig was 'Kommerijn' in het destijds nogal ruw optredende *Weekblad De Amsterdammer*; hij vond in *Twee poppen* een 'merkwaardige verzameling van onwaarschijnlijke figuren en zeldzame omstandigheden'; maar heeft meer waardeering voor de beide andere verhalen en erkent dat ze met zorg gestyleerd zijn.

In *De Portefeuille* werden ze 'bevallig en lief' genoemd, 'voortgevloeid uit een gevoelig en edel vrouwenhart'; in *De Gids* wordt opgemerkt dat de onderwerpen al heel wat keeren behandeld zijn, maar dat de schrijfster 'niet preekt, niet declameert, geen frasen maakt.'

Voor eene eerste proeve kon Mevr. La Chapelle over de pers al zeer tevreden zijn. Nu haar debut niet onverdeeld geprezen was, ontkwam zij ook aan het lot van hen wier eerste werk overdreven bijval heeft gevonden, aan wie dan door publiek en pers niet vergeven wordt dat een tweede proeve niet weer een verrassing is, en die eenigen tijd noodig hebben om dan op hun gemiddelde plaats ingedeeld en geapprecieerd te worden.

Het volgend werk was *Een luchtkasteel*, weer eene novelle, met een eenigszins zonderling gegeven, de niet goed verklaarde sympathie - ofschoon zij niet zelden voorkomt, - van een degelijken ouderen vriend voor een onbeduidenden en een onwaardigen jongeren, eene sympathie die te moeielijker in haar ontgoocheling berusten kan omdat zij onbaatzuchtig is. Dit is eigenlijk een onderwerp voor een zeer ervaren en zeer veelzijdig psycholoog; een onderwerp waarbij met rijkdom van documenten, - erfelijkheid, vóórgeschiedenis, neigingen, milieu, physiek, herinneringen, - de ziel van den ouderen vriend diende gereconstrueerd te zijn; zoo niet dan is het enkel een los daarneergezette zonderlingheid, of een geval waarin, zooals in *Het portret van Dorian Grey,* de pathologische anthropologie een woordje heeft mee te spreken. Hoe het zij, voor de jonge romancière was het te zwaar; bijna algemeen was de indruk een van vreemd blijven tegenover de door haar geschetste figuren. Maar weer werd het vloeiende van haar stijl geprezen, en ook reeds aangeduid, wat later haar groote verdienste zou worden, de strakheid en soberheid, waarmee zij naar het eenmaal voorgenomen einde van haar verhaal heenwerkt, zonder rechts of links twijfelingen omtrent haar bedoeling toe te laten.

Met den roman *Nora* kan men zeggen dat Mevr. La Chapelle het eerst haar werkelijk talent heeft doen blijken. Heine's zeggen: 'Eene leeuwin begint niet met hazen voort te brengen, om eerst daarna jonge leeuwen te werpen' is op de literatuur niet van toepassing. Vele auteurs beginnen met haasjes; het eerste jonge leeuwtje van mevr. La Chapelle heette 'Nora.'

Eigenlijk had het ‘Adèle’ moeten heeten, want Adèle is de hoofdpersoon van het boek. In *De Amsterdammer* van 1887 komt een goed overzicht van den roman voor van ‘V.H.’; wij ontleenen er aan:

‘De schrijfster van het boek heeft een goeden kijk op de menschen. Zij toont althans te weten, hoe 't in een gezin van eerzame burgers hier te lande toegaat, hoe men daar denkt en voelt. 't Is een genot, door haar geïntroduceerd te worden bij de familie Rietveld. Als ze ons mijnheer Kees, den heer des huizes, zijn prompte vrouw Santje, oom Bertus en tante Net heeft voorgesteld, dan is het alsof we bij oude kennissen zijn aangeland. 't Zijn bovenste lui, een beetje stijf, op sommige punten wat bekrompen, maar eerlijk als goud, braaf en goed.

Ook neef Frans Van Straten, de lieveling der familie, wien het Rietvelder bloed door de aderen vloeit, behoeft maar bij oom Kees binnen te komen en twee woorden te spreken, om niemand onzer vreemd te zijn. Zelfs zijn jonge vrouw Adèle, die hij voor 't eerst aan de ooms laat kijken, doorzien wij tamelijk wel, voordat de koffie gedronken is, en de geraspte broodjes met ossetong verorberd zijn. Ze is te lang te Brussel geweest, om niet te zien, wat er aan de manieren der stijve Hollandsche burgers hapert; en zedelijk

te onbeduidend, om oogen te hebben voor hun groote dengden. Bovendien heeft ze haar man niet uit liefde getrouwd. Als ze niet voorzichtig is, - en dat is ze niet, - zal ze met haar mooie gezicht en haar ijdel hart gauw de prooi zijn van haar mans compagnon, den heer Rechters, met wien Frans in Den Haag effecten verhandelt.'

Nora, de 19-jarige dochter van oom Kees en tante Santje, heeft 'nauwelijks Adèle gezien of ze is épris van de nieuwe nicht. Volkomen in orde! Zoo'n burgermeisje bewondert een elegante dame.

Maar de elegante dame blijkt weldra op moreel gebied zoo weinig fijn te zijn, dat een gewoon burgermeisje niet veel anders kan, dan den neus voor haar optrekken. Ze is nog niet geheel hersteld van haar eerste bevalling. De kraamvisites zijn nog niet afgeloopen. (Dames kunnen deze dingen zoo naïef vertellen). Mijnheer de echtgenoot logeert nog steeds op 't kleine logeerkamertje. Toch coquetteert ze reeds met den compagnon, die de jonge kraamvrouw met hartstochtelijke blikken aanziet en vurig zijne lippen op haar mond drukt.

Maar Nora, die in Den Haag komt logeeren en van deze schandelijke verhouding spoedig volkomen op de hoogte is? Zij ziet Adèle den compagnon omhelzen en den goeden Frans op de huichelachtigste manier bedriegen. (pag. 154) Toch helpt ze de schrandere tante Net misleiden, en verdedigt zoowel Adèle als den minnaar. Ze is doof voor de gezonde oud-Hollandsche moraal van tante (pag. 192), en in staat de innigste hartelijkheid der nobele oude vrijster te aanvaarden, (pag. 205) zonder te wankelen in de keus tusschen deze en de nietswaardige Adèle. Met de grootste devotie luistert zij naar de onzinnige redeneering van den compagnon over zoo iets als vrije liefde en geeft zich zóó volkomen over aan dezen ploert, van wien zij alles weet, dat zij hem eindelijk "het groote offer brengt dat zoo zelden als een offer beschouwd en aangenomen wordt" pag. 307.'

De beoordeelaar in *De Amsterdammer* vindt deze Nora, 'min of meer raadselachtig', 'geen knip voor den neus waard', 'geen belangstelling wekkend.' Ons dunkt zij juist het tegendeel. Volkomen gemotiveerd en zeer veel voorkomend is het type van het jonge meisje, in eenvoud, strengheid en saaiheid opgevoed, maar vol gevaarlijke fantasie, warm van hart, warm van bloed, een aangewezen prooi, door haar deugden en gebreken, voor den eersten den besten die er misbruik van maken wil. De figuren die Nora omgeven, de lichtzinnige Adèle, de flinke tante Net, oom Kees en tante Santje, zelfs Frans in zijn moeielijke positie en de niet heel sympathieke verleider, zijn alle scherp en duidelijk geteekend, soms met een weinig humor, meestal met tragische meedoogenlooze juistheid; er is geen reden om aan te nemen, dat Nora niet ook, zooals zij geteekend is door de schrijfster bedoeld werd. Den tijd in aanmerking genomen, - 1887 - kwamen er gewaagde tooneelen in het werk voor; onze eigen recensie in *Nederland* begon: 'Mevrouw La Chapelle durft veel,' misschien zou het boek ons nu, met bevalling, verleiding en al, redelijk gegazeerd lijken. De *Tijdspiegel* dacht er toen over als wij; na veel lof zegt de recensent: 'En toch kunnen wij "Nora" geen goed boek noemen. Het stuit ons tegen de borst, een door niets gemotiveerd tafereel van overspel en verleiding te lezen.' *De Portefeuille* daarentegen prijst de kieschheid der bewerking; het *Vaderland* vereenigt beide meeningen en zegt: 'Er komen in "Nora" gewaagde toestanden voor, maar deze zijn met kieschheid behandeld.'

In elk geval was Nora een groote stap vooruit. Veel meer onverdeelden lof verwierf de volgende roman 'Een gelukskind.' In *Nederland* schreef M.S. (zelve eene schrijfster

van groot talent, romantischer en kleuriger dan dat van Mevr. La Chapelle) met zusterlijke waardeering over het boek: ‘'t Doet goed, na zoovele boeken vol zwakke pogingen om iets dragelijks voort te brengen, zoovele andere bedekt met schitterend vernis slechts dienende om innerlijke holheid te verbergen, eens een boek te lezen, dat getuigt van een gezond realisme, van een ernstige studie van karakters, geschreven in een goeden, verstaanbaren stijl, zonder hinderlijke uitweidingen en gezochte zinswendingen. Een eenvoudig, degelijk werk is “Een gelukskind” zeker.’ De pers was ditmaal bijna geheel eenstemmig. De recensent in het *Nieuws van den Dag* sprak van een ‘roman die in het hart pakt’; de *Tijdspiegel* van ‘een zekere rustigheid, die een der waarmerken is van de goede letterkundige kunst’; *De Gids*, ofschoon verlangend naar meer ‘litteraire ontleding van belangrijke menschenexemplaren’ erkende dat op de ‘fabel’ niets was aan te merken en dat de geschiedenis goed en geregeld was verteld.

Toch was Mevrouw La Chapelle nog niet tot haar hoofdwerken, *De familie de Regt* en *Schuld*, gekomen. Op *Een gelukskind* volgden een aantal novellen, *Moeder en zoon, Misdeeld*, *Een boete*, *Emma*, *Een overwinning,* welke hier en daar in tijdschriften verschenen, later tot een bundel vereenigd werden. De schrijfster liet zich overhalen, een paar er van als 'lezing' voor te dragen; de verslagen omtrent die lezingen doen ons vermoeden, dat de rechtstreeksche hulde, haar daarbij hetzij dan door bestuursleden, verslaggevers of personen uit het publiek gebracht, haar minder welkom was dan de sober letterkundige waardeering die haar boeken beoogden. Althans zij hield daarmee al heel spoedig op en wilde er later blijkbaar niet meer aan toegeven. In het jaar van den novellenbundel verscheen een roman *IJdelheid*, waarin zich het sobere, strenge van haar talent meer accentueerde. Ons scheen hij buitengewoon wreed, al te wreed; een mannelijk lezer kan niet nalaten wat medelijden te hebben met een vrouwtje dat hem in den beginne als zoo bekoorlijk, gracieus, lieftallig geschilderd is; hij vergeeft haar ter wille van die verbeeldings-uiterlijkheden allicht een goede portie van die ijdelheid, die de schrijfster zoo meedoogenloos aan haar bezoekt. Curieus is het, in andere recensies juist dienzelfden, toch eigenlijk persoonlijken indruk weer te vinden, in onze bespreking in *Nederland* vervat. Wij schreven: 'Het boek is met zooveel objectieve nauwgezetheid geschreven, dat het er bijna minder aantrekkelijk door wordt. Men volgt het ijdele jonge vrouwtje eerst met de belangstelling die een jonge mooie heldin, ondanks alle gebreken, opwekt, langzamerhand wordt die beminnelijke zwakheid een ondeugd; eindelijk laat de romancière (met zelfverloochenende wreedheid voor haar eigen schepping) de verouderde heldin in belachelijkheid en verlatenheid ondergaan.' Tezelfdertijd schreef Wolfgang in *De Spectator*: 'De auteur is wel wat streng, schier wreed, voor deze Nederlandsche Frou-frou'; *Het Vaderland* heeft: 'Het slot van den roman is goed, ja zelfs treffend; het wekt medelijden op voor de moeder, die ons als vrouw zoo menigmaal ergerde'; *De Indische Mercuur* gaat verder en zegt: 'Met zooveel talent toont de schrijfster ons al de geheime roerselen van het ijdele hartje, dat wij toch aanhoudend medelijden en sympathie gevoelen voor het arme vrouwtje.'

Dit is zeker een groote triumf, een heldin vol zonde, vol egoïsme, ijdelheid en wuftheid, zoo sympathiek te maken, dat de lezers haar te wreed gestraft vinden.

Na nog eenige novellen, *De schoonmama*, *Huisvrienden*, *Tweemaal getrouwd,* eerst in tijdschriften verschenen en daarna in een bundel uitgegeven, vervolgens een dergelijk stel, *Hesjes Engagement* en *Strijd*, waarbij sich later nog een bundel *Van verwant leed (Een zomeravontuur, Schuldbesef, Een uit velen)* aansloot, komt weer een roman, *Egoïsme.*

Egoïsme leek ons destijds een nog dieper en soberder studie dan *IJdelheid;* later bij herlezing waren wij minder met het boek ingenomen. De gebreken, toen reeds opgemerkt, troffen ons sterker. Wij hadden geschreven: 'We hebben bedenking tegen het begin en het slot. Wanneer Eduard een zoo goed beredeneerd en wereldwijs egoïst is, als hij het heele boek door blijkt, had hij terstond moeten inzien, dat een vrouw, hoe dankbaar, zachtzinnig en onderworpen ook, die hij niet in gezelschap kan brengen, hem zijn heele leven door een hindernis moet zijn. Dat weet een Haagsche jongen van zeventien jaar, wanneer hij, zooals Eduard, niet verliefd is. En wat het slot betreft, op Eduards bekeering hebben wij niet de minste fiducie. Zoodra Lize weer met hem in Den Haag is, zal het hem onaangenaam stemmen, dat ze geen Fransch kent en

zich niet weet te kleeden, en alles begint weer van voren af aan, op de amourette na, die toch ook het ergste niet was.'

In het *Nieuws van den Dag* gelooft J. van den Oude, de zeer scherpzinnige en toch zeer waardeerende criticus, ook niet aan die bekeering, (nadat Eduard te Parijs over een chinaasappelschil uitgegleden, van de trap getuimeld en door zijn vrouw opgepast is). 'Een ziekbed, een verpleging, eene verzoening - Lize's zelfverloochening en Eduards berouw - en van des lezers kant een ongeloovig wanbehagen. Want door het toedoen van een appelsienschilletje op eene trap kunnen twee volslagen heterogene naturen en beschavingen evenmin ooit innig vereenigd worden, als water en olie door het breken van het glas waarin men ze samengoot.' Dr. Ch.M. Van Deventer in het *Weekblad De Amsterdammer* denkt er anders over: 'Laat ons hopen, dat het Eduard gelukken zal, zijn vrouw te ontwikkelen en er een in gezelschap toonbare dame van te maken.' Deze hoop schijnt ons zeer ongemotiveerd;

wij kunnen zelfs niet aannemen dat de schrijfster zelve het gehoopt heeft; zij moet gezwicht zijn voor den wensch, vroeger wel door uitgevers aan auteurs kenbaar gemaakt, - 'de geschiedenis goed te laten afloopen,' een wensch waar tegenwoordige uitgevers en auteurs hoe langer hoe minder aan hechten.

Wij naderen nu Mevrouw La Chapelle's hoofdwerken, *De Familie de Regt*, *Schuld* en *Voor 't oog van de wereld;* de beide laatste trouwens minder belangrijk in ons oog dan het eerstgenoemde.

De Familie de Regt is een zeer krachtig boek, ofschoon een aantal van de tooneelen die de schrijfster naar onze meening nog uit haar gegevens had kunnen doen voortvloeien, ongeschreven gebleven zijn. Daarentegen wordt door de droeve heldin de kelk der bitterheid zoo tot op den bodem geledigd, dat men bijna, als in *IJdelheid*, weer van 'te wreed' zou durven spreken. Maar hier beantwoordt de uiterste vernedering aan een bijna buitennatuurlijke behoefte aan zelfopoffering; er is dus te veel aan beide kanten. Lena, de arme onderwijzeres, offert alles, haar geheele geluk tot in de bescheidenste nuances, en voor zoover zij weet ook dat van den man die haar liefheeft, op aan een overdreven plichtbesef, de toewijding aan het gezin van haar broer Frans, die, dronkaard, valsche speler en dief, door zelfmoord een eind aan zijn leven heeft gemaakt. Het kind van Frans steelt als kind al, drinkt ook, eindigt zijn bestaan als koloniaal; geen van al de droevige weerzinwekkende onbehagelijkheden van het onderwerp is door de schrijfster vermeden; met merkwaardige kracht heeft zij den ellendigen humor van sommige tooneelen weten op te graven uit milieux die zij toch alleen uit de derde en vierde hand heeft kunnen naspeuren. Wanneer de arme Lena alles geofferd heeft, geld, jeugd, liefde, kracht, gezondheid, geloof aan zich zelve, teekent de schrijfster dit droevigste aller tooneelen, versmading door den man die haar eenmaal heeft liefgehad. Er is bijna geen samenstel van intiemer, verpletterender vernederingen te bedenken voor de gevoelige vrouw, van gelijke bewegingen als wij, dan de laatste tooneelen uit *De Familie de Regt.* In zijn regelrecht aansturen op die tooneelen, met opneming van al wat noodzakelijk was daartusschen, in het aandurven van allerlei banale, ellendige figuren, toestanden waar noch aandoening, noch humor, noch schrik van te 'halen' was, in zijn in 't oog houden van de uiterste consequenties, schijnt deze roman karakteristiek voor het talent van Mevrouw La Chapelle. Wij beschouwen hem als haar voornaamste werk.

Schuld, eerst in *Nederland* verschenen, typeert een niet ongewoon geval, de liefde van een hartstochtelijke huisvriendin voor den man van hare gastvrouw; *Voor 't oog van wereld* geeft het verhaal van een modernen Tartuffe-dominee, verleider van boerenmeisjes en courtiseerder van jonge dames, *Bartje* geeft de geschiedenis van een Haagsche dienstbode die min of meer door noodlottige toevalligheden een aantal misères heeft; zij schijnen ons alle van minder beduiden dan *De Familie de Regt* en de novelle *Hesjes engagement.* In *Schuld* toch zijn de personen op zich zelf niet zeer beduidend en wordt, tegen de gewoonte van de schrijfster, de belangstelling op een zijspoor geleid, het verblijf op het dorp, dat niet zijn vollen eisch krijgt; in *Voor 't oog van de wereld* is de vrouw van den gluiperig-wellustigen dominee zoo ongeloofelijk saai, dat in den man die met haar huizen moet, zich wel alle ondeugden moeten ontwikkelen; in *Bartje* is de banale realiteit ons zoo banaal en reëel geteekend, - misschien als een modern streven van Mevrouw La Chapelle haar tot eer aan te rekenen, - dat de belangstelling er onder lijdt. Bartje, de brave dienstbode, heeft een

flinke ongecompliceerde ziel, rechtschapen, eenvoudig, in zekeren zin heldhaftig, en het is jammer dat ze met al die goede eigenschappen nog ten slotte tot een ‘slecht leven’ komen moet; maar iederen dag worden stoepen gedweild door brave meisjes met ongecompliceerde zielen; de eenen trouwren met een stukadoor, die zich in de Meimaand bedrinkt en haar slaat, de anderen hebben weer andere narigheden; de eenen brengen haar vrije Zondagen door in een omgeving van zeurig leuteren, de anderen van vroom geteem, weer anderen van razen, tieren en narrig veteren; is er reden om daar bijzondere belangstelling voor te hebben? Op ons heeft het verhaal dien indruk niet gemaakt.

Bij deze opeenvolging hebben wij slechts terloops melding gemaakt van een bundeltje, dat ons toeschijnt de quintessens van Mevr. La Chapelle's talent te geven, in eene volmaaktheid zooals geen harer grootere romans bereikt heeft. Het is het bundeltje novellen, dat *Hesjes Engagement* en *Strijd* bevat. *Strijd*

is tapageuser; men kan er partij in kiezen, er op doorredeneeren; *Hesjes Engagement* is een roerend klein drama, dagelijks mogelijk, bijna miniem in zijn eenvoud, maar ook bijna een meesterstukje. In *Strijd* krijgt een jong meisje, hartstochtelijk en talentvol, les in de geschiedenis van een droefgeestigen docent, droefgeestig omdat zijn jonge vrouw ongeneeslijk krankzinnig is. Men ziet er geen gevaar in, totdat het meisje radeloos verliefd is op den interessanten man en deze op haar. Nu komt de strijd; bij het meisje zou de wil het winnen, bij den man winnen het zelfverloochening en plichtbesef, en zóó sterk is zijn vermogen op het meisje, dat zij besluit hem te gehoorzamen en heen te gaan. *Hesjes engagement* is soberder en dieper. Hesje heeft een ziekelijken baatzuchtigen vader, die er niet aan denkt dat het leven van zijn kinderen begint, terwijl het zijne afloopt. Hij kan er niet toe besluiten Hesje de toestemming tot trouwen te geven; het engagement duurt eeuwig; met jaloersch egoïsme houdt hij opzettelijk het meisje op zijn ziekenkamer terwijl de aanstaande beneden wacht. Geen wonder is het wanneer de jonge man, alleen gelaten met de vroolijke jongere zuster, die veel minder toewijding en dus veel minder waarde voor den zieken vader bezit, langzaam zijn hart van de oudere zuster voelt vervreemden, en op de eerste aanduiding in plaats van een verloofde een ‘broeder’ wordt. Dit geval is zoo voor de hand liggend, dat hier Mevrouw La Chapelle's talent om het niet banaal, maar zeer belangwekkend te maken, de grootste bewondering verdient, en toch spruit de degelijkheid der afwerking hier weder voort uit eene eigenschap die wij in haar andere verhalen maar half een verdienste vinden, de soberheid. ‘Hester’ kan gerust geplaatst worden naast heldinnen van veel meer kleur, veel meer energie, veel meer tranen en hartstocht.

Mevrouw La Chapelle - Roobol heeft nog lang niet den leeftijd bereikt waarop vele andere auteurs eerst aan hun beste werken begonnen; zij heeft in het vinden van dankbare onderwerpen een kracht van psychologisch denken ontwikkeld, die vele auteurs van grooten naam haar zullen benijden; zij werkt met volharding en methode; wie zal zeggen wat de Nederlandsche literatuur nog van haar te wachten heeft?

Tooneelstukje.
Blijspel in één Bedrijf (voor 2 personen) door Stella Mare.

Personen: eene dame en een heer.

BERTHA FREDERIKS, oud 20 jaar.
Dr. JOHAN HETTINGA, oud 30 jaar.

Het stuk speelt in een dorp bij Amsterdam.
Het tooneel stelt voor een groote, ruime tuinkamer, waarvan de half-geopende glazen deuren toegang tot den tuin geven, terwijl een deur in de kamer op den gang uitkomt.
De kamer is meer gezellig dan rijk gemeubeld, ouderwetsche stoelen met zwart fluweel overtrokken, ingelijste staal-gravures aan den muur, een piano, frissche planten en alle vazen met bloemen gevuld.
Als het scherm opgaat, staat Bertha te strijken, terwijl zij een liedje neuriet.

BERTHA

(met voldoening naar het gordijn kijkend, waarmeê zij bezig is).

Gelukkig! dat is nu het laatste van de vier! Wat zal tante verrast zijn als zij vanmiddag thuis komt.

(Zij strijkt weer een poosje door).

Wat zal die arme tante het vandaag warm hebben in Amsterdam! Is me dat dan ook weer om boodschappen te doen! - en dan nog wel in dat drukke, stoffige Amsterdam!

(Er wordt gebeld) (door de tuinkamerdeuren roepend)

Jans, er wordt gebeld!

(dan, half in zich zelf)

Wie kan dat nu zijn?

Er wordt geklopt, en tegelijkertijd wordt de deur geopend door Dr. Hettinga.

Dr. HETTINGA

(verbaasd kijkend).

Dag juffrouw Bertha

(haar de hand reikend)

. Wat zie ik, u zoo druk aan den arbeid? en dan nog wel aan het gordijnen strijken als ik mij niet vergis!

BERTHA

(blij).

Zoo dokter is u daar? - dat treft u niet best, tante is vandaag naar Amsterdam.

(Na een poosje).

Wat kijkt u mij verwonderd aan. Vindt u dat nu heusch zoo iets bijzonders, dat u mij bij een huiselijke bezigheid aantreft?

Dr. HETTINGA.

Maar natuurlijk, natuurlijk, m'n waarde juffrouw. 't Zou haast niet te gelooven zijn als ik 't van anderen hoorde.

Latijn en Grieksch inpompen, - college loopen, - wiskunstige problemen oplossen, - verbanden aanleggen, - stenographie en boekhouden bestudeeren, - boeken lezen over anatomie, astronomie, socialisme, philosophie, - à la bonne heure, dát laat ik me welgevallen, maar een meisje van haren tijd, een moderne vrouw dus, - en gordijnen strijken, neen, lieve juffrouw Bertha, dat zijn

me twee zulke tegenstrijdige combinaties, dat ik er met mijn verstand niet bij kan.

BERTHA.
Maar dokter hoe kan u zoo praten? Thuis help ik mama ook zoo dikwijls met strijken, koken, naaien en schoonmaken. U begrijpt, een groot gezin....

Dr. HETTINGA.
Wat zegt u daar, *koken* ook al

(met een gebaar van afschuw)

, en *strijken*, en *naaien*, en zelfs *schoonmaken!* Ach, ach, en dát in den tegenwoordigen tijd!

BERTHA

(lachend).

Zeker dokter, en ik schaam mij er niet voor!

Dr. HETTINGA.
En uwe vriendinnen dan? Ofschoon, als u zoo afwijkt in uwe opvatting met het ideaal der moderne vrouw, dan zult u er ook niet vele hebben.

BERTHA

(vroolijk).

Juist dokter, dat raadt u precies.

(Iets vertrouwelijker)

Weet u - we hadden altijd een heel leuk clubje, met z'n vieren. Samen hebben we de lagere school doorloopen, altijd in dezelfde klas gezeten, en tegelijkertijd - alle vier - eindexamen H.B.S. gedaan.

In de groote vacantie, na ons eindexamen, waar we alle vier gelukkig doorkwamen, begon de intimiteit al eenigszins te verminderen.

Jo Buysman vertelde ons, dat zij voor dokter in de medicijnen ging studeeren. 't Was haar grootste ideaal als weldoenster der menschheid zich later aller harten te veroveren, en zij sprak vol geestdrift over hare roeping, die zoo schoon was, de eenige ware, omdat het haar vergund zou zijn tot heil der menschheid te leven.

Toen ik er haar op wees, dat die studie zeer kostbaar is, en zeker een groot offer van hare niet zeer vermogende ouders zou eischen, antwoordde ze trotsch, dat de ouders zich tegenwoordig voor hunne kinderen moeten opofferen.

Dr. HETTINGA.
Juist, volkomen juist!

BERTHA

(kalm vervolgend).

Ik was het heelemaal niet met haar eens, daardoor ontstond langzamerhand eene verkoeling tusschen ons.

Dr. HETTINGA.
En uwe andere vriendinnen?

BERTHA.
Die - - Och, neen maar dokter, wat kan u dat nu eigenlijk schelen? Welk belang kan u in de roeping, in de levensopvatting van mijne vriendinnen stellen?

Dr. HETTINGA.
O, héél veel! Door die van uwe vriendinnen te vernemen, en uw eigen oordeel er over te hooren, leer ik de uwe beter kennen.... en die, juffrouw Bertha, interesseert mij bijzonder veel.

BERTHA.
Spot u nu dokter?

Dr. HETTINGA.
Neen, ik spreek in ernst, vertel u mij nu maar hoe het met uwe andere vriendinnen afliep.

BERTHA.
Nu dan. Mien Velting, een verbazend leuk, grappig meisje, verloor plotseling hare groote vroolijkheid, 't zonnige, guitige uit hare altijd lachende oogen verdween op eens. Ze had last van ‘Weltschmerz’ - Verbeeld-je die dolle, uitgelaten Mien, én Weltschmerz.

Dr. HETTINGA.
Maar juffrouw Bertha, dat is immers *héél* natuurlijk in den tegenwoordigen tijd. Welke moderne vrouw lijdt daar niet onder?

BERTHA.
Juist, dat zei Mien ook - met een lang gezicht, en smachtende oogen natuurlijk.

Ze ging ‘reform’ dragen - en vroeger was ze dol op mooie toiletjes, 'n ijdeltuit van belang, met 'n middeltje

(zij wijst den omtrek met hare vingers)

zoo.

Ze liet zich verbazend hangen, gaf niets meer om haar uiterlijk, sprak alleen over den vloek van het bestaan, over het leed op aarde, over den drankduivel, die gezondheid verwoestte, of over de gemeenschap des arbeiders en de evenredige verdeeling van opbrengst, of over pauperisme enz.

Enfin, ze werd op eens socialiste, geheelonthoudster, sprak op clubs, liep dag in dag uit alle vergaderingen na, waar over ‘socialisme’ of geheel-onthouding gesproken werd. Nu, en dat zijn er in Amsterdam heel wat.

Thuis was zij nooit.

Dr. HETTINGA.

Maar dat behoefde zij immers niet. Mijn hemel, je kunt toch niet verlangen, dat een meisje van den tegenwoordigen tijd hare ouders vóór de gemeenschap laat gaan. Dat zou immers al te dwaas zijn.

BERTHA

(met een klein ironisch kuchje).

Zoo, vindt u?

Dr. HETTINGA.

Zeer zeker vind ik dat. En hoe liep het met No. 3 af? Ik word hoe langer hoe nieuwsgieriger. De moderne vrouw staat nu eenmaal heel hoog bij mij aangeschreven, ik *dweep* bepaald met haar. Waar vindt men ooit zóóveel kracht, zóóveel geest, zóóveel doorzettings-gave en....

BERTHA.

U vergeet '*hart.*'

Dr. HETTINGA.

Wat is in den tegenwoordigen tijd het *hart* nog waard? - U is wel ouderwetsch, juffrouw Bertha.

BERTHA.

Op dat punt zeker, dokter. Bij mij staat het hart hooger dan het hoofd, al zit het lager.

Dr. HETTINGA.

Als ik het met u eens was, zou ik in de handen klappen en ‘bravo’ roepen, maar nu zeg ik alleen maar, dat u van de laatste van het vriendinnental nog moet vertellen, en dat u niet met uw tijd blijkt mede te gaan.

BERTHA.

O, dat was Trees de Wit. Zij *voelde*, dat zij voor anderen moest leven, en dus werd zij verpleegster. Misschien had zij gelijk, maar ik vond, dat zij thuis behoorde te blijven, want hare eeuwig-sukkelende en ziekelijke moeder hunkerde naar den dag dat zij van school zou komen en haar behulpzaam zou zijn in het huishouden voeren. Daarbij heeft zij nog twee kleine zusjes, die later, zonder meer toezicht, geheel verwaarloozen. Ze was thuis zoo hoog noodig, ziet u, dokter. Ik zei het haar oprecht, maar zij lachte mij uit, beweerde, dat zij hoogere aspiraties had dan zich thuis af te sloven, en ze vond me verbazend dom en onlogisch.

Dr. HETTINGA.

Ik had nooit kunnen denken dat u er zoo'n ouderwetsche opvatting op nahield.

BERTHA,

(gelaten).

Neen dat vinden de vriendinnen ook. Ze begrepen niet dat ik mij gelukkig bleef voelen in onze huiselijke omgeving, dat ik altijd lust had om met de tweelingen te stoeien, en dat het mij niet begon te vervelen met papa elken middag na kantoortijd een uurtje te wandelen en mama in de huishouding te helpen, enfin dat ik 'n dood gewoon menschenkind was, dat genoot van zijne jeugd.

't Ergste vonden zij mijne opgeruimdheid en mijn totaal afwezig-zijn van ‘Weltschmerz’ en mannenhaat, en ook, dat ik zelfs geen lid was van het een of andere Zedelijkheidscomité.

Dr. HETTINGA.

Wat zegt u daar. Zelfs geen mannenhaatster is u, juffrouw Bertha?

BERTHA.

Neen, dokter 't spijt mij, dat ik u in alle opzichten zoo tegenval, maar ik vind de mannen niets slecht.

't Is net als bij de vrouwen, je hebt er goede en kwade onder.

Dr. HETTINGA.

Dus u zoudt van een man kunnen houden?

BERTHA.

Zeker dokter, en heel veel ook! Maar, waarom vraagt u mij dat zoo?

Dr. HETTINGA.

Och.... zóó maar.

BERTHA.

Ziezoo dokter, het laatste gordijn is klaar, wil u mij een oogenblikje verontschuldigen, dan zal ik de ijzers en de strijkplank even wegbrengen, en 't hier wat gezellig maken.

Dr. HETTINGA.

Och toe, juffrouw Bertha, laat u dat toch.... blijft u liever hier. Ik wou u nog eens wat vragen in betrekking tot uwe eigenaardige levensopvatting.

U zei zoo even, dat u wel in staat was veel van een man te houden.

BERTHA.

Ja zeker dokter.

Dr. HETTINGA.

Kan u zich dan voorstellen dat u zooveel van iemand houdt, dat u met hem zoudt willen trouwen, toe bedenk u eens goed.

BERTHA

(verlegen).

O, ja.

Dr. HETTINGA.

En hoe stelt u zich het leven van eene getrouwde vrouw voor?

BERTHA.

Och dokter, wat kan *u* toch schelen, hoe *ik* daarover denk. 't Is alles zoo ouderwetsch. Ik heb u nu toch eenmaal gezegd, dat ik *geen* moderne vrouw ben - en de moderne vrouw is immers *uw* ideaal?

Dr. HETTINGA

(kucht even).

BERTHA.

Nu dan, dokter ik zou binnenshuis het geluk zoeken, den man dien ik lief had zou ik mij met ziel en lichaam wijden. Hem zou ik zijn huis tot een geluksoord maken. In zijn lief en leed zou ik trouw deelen en - voor mijne kinderen hoop ik eene liefdevolle moeder te worden. ‘Moeder’ mag geen ijdelijke klank zijn, 't mag geen coquetteeren zijn met een mooi woord om heel vele slechte handelingen goed te maken. Moeder moet synoniem zijn met liefde en opoffering.

(In vuur).

Ja dokter, lacht u maar, lacht u mij maar uit. U houdt meer van de moderne vrouw, die buitenshuis leeft, hare kinderen aan vreemden overlaat, geleerd doet, lid van duizenden vereenigingen is, in 't openbaar optreedt - en haar man het leven tot een hel maakt.

Néén zóó ben ik niet, zóó zal ik nooit worden!

Dr. HETTINGA.

Goddank Bertha.

Bertha.
Wat zegt u daar dokter?

Dr. Hettinga.
Goddank Bertha, néén zóó zal jij nooit worden.

Bertha.
Maar dokter wat beteekent dat?

Dr. Hettinga.
Wat dat beteekent?

(dichter bij Bertha komend en hare hand grijpend).

Heb-je me dan niet begrepen, heb-je niet gemerkt hoe ik alles in ironie zei?
Dacht-je nu heusch, dat ik waarheid sprak, dat *ik* dweepte met de moderne vrouw?

Ken-je me dan nog zóó weinig? Zie eens Bertha, we hebben elkander in die drie weken, dat je hier logeert, zoo dikwijls ontmoet, we hebben zóóveel met elkander besproken, we hebben zooveel van onze intiemste gedachten voor elkander blootgelegd, dat je mij nu wel door en door moest kennen.

BERTHA

(zacht).

Maar waarom vroeg u mij alles van mijne vriendinnen?

Dr. HETTINGA.

Om jou oordeel te hooren, om jou geestdrift te zien, om te luisteren naar je verontwaardiging, en te bewonderen je eerlijkheid, want - je wist, je dacht ten minste, dat hetgeen jij zeide, geheel in strijd was met mijne denkwijze, en toch was je flink genoeg om je door mij niet te laten bepraten.

BERTHA.

Neen, *zelfs* door u niet.

Dr. HETTINGA

(gelukkig).

Bertha, wat zeg je dat op een eigenaardigen toon!

BERTHA.

Och.

Dr. HETTINGA.

Bertha je hebt gezegd, dat je veel, *heel* veel van een man zou kunnen houden. Toe geef u mij nog één antwoord, 't laatste op al mijne vragen: Van *welken* man zou je veel kunnen houden?'

Bertha, zeg 't mij, met dezelfde openhartigheid, waarmeê je vanmiddag al mijne vragen heb beantwoord. Ik smeek je er om.

BERTHA,

(na een kleine aarzeling, dan zacht en innig.)

Van hem, die mij liefheeft.

Dr. HETTINGA,

(op Bertha toesnellend en haar inníg aan zich drukkend).

Bertha, is 't waar, van *mij* houdt je dus, van *mij?*

BERTHA,

(hem gelukkig-lachend en teeder aanziende).

Dat heb ik niet gezegd. Ik heb alleen geantwoord, dat ik van hem zou kunnen houden, die het meest van mij hield.

Dr. HETTINGA,

(jubelend).

Dat ben ik, m'n liefste, dat ben ik! O, Bertha wat zullen wij gelukkig worden.

(Zij omhelzen elkander).

(Na een poosje)....

BERTHA.

Maar vertel me nu eerst eens Jo, waarom of je eigenlijk hier bent gekomen.

Dr. HETTINGA

(plagend).

Wel om eens je oordeel over de moderne vrouw te hooren verkondigen!
Neen kindlief ik zal nu heusch even ernstig zijn. Ik wou je tante vragen of ze mij iets wilde afstaan voor een arme oude vrouw.

(Dan weer Bertha omhelzend).

En nu kan ik meteen vragen of zij mij iets wil afstaan voor een jongen rijken gelukkigen dokter, want, kindlief, 't is nu voortaan uit met het logeeren bij tante.
Als je nu weer hier komt, ben jij *mijn* vrouwtje!

BERTHA.

Ik zal morgen naar huis gaan. Ja, en alles vertellen, en dan liefste,

(plagend)

zal ik Trees, Mien en Jo nog eens opzoeken. Voor ons trouwen kan ik nog heel wat van haar leeren, en je dweept toch immers zoo met de moderne vrouw!

Dr. HETTINGA.

Jij ondeugd!

(Het scherm valt.)

Dordrecht, 29 Mei 1903.

Uit het leven van Jozef.
door David Moolenaar.

(Slot). 'Kinderspul.'

De kinderen lachen. Jozef, aan de hand van juf, gaat naar de kleedkamer.

Katrien is 'r, zeker, Katrien! Ze zou den jongeheer even bij dat meisje uit Indië aan huis brengen.

Dat kind, die Ideke, deed niks as roepen: Josjef, Josjef! en nou was 'r 'n boodschap van de mevrouw gekomen, of Jozef dadelijk komen wou, want 't kon elk oogenblik maar zoo afloopen en de moeder van 't meisje werd zoo naar van 't roepen....

Buiten viel de witte sneeuw. De straten lagen blank van versch gevallen witte dons. Het schoolhek rees 'r zwart uit op, wit op z'n krullen en z'n punten, de lantaarnpaal droeg 'n wit kapje; overal lag de witte sneeuw. Door 'n klein, klein kiertje werd Katrien d'r hals zichtbaar.

'Hei je geen paraplu, Katrien?' Ze stak 'm juist op.

'Ziezoo, laat nou maar sneeuwen, Jozef wij durven wel!'

Haar rokken moest ze laten slepen: op den eenen arm droeg ze hem, in de anderen hand hield de ze paraplu.

Toen ze 'n eindje de straat in waren, had Jozef z'n gedachten weer bij elkaar. Hij had alles wel verstaan wat Katrien met juf had gesproken, nu eerst kon-i 'r aan denken: 't was alles zoo raar geweest en zoo in eens, die teekening op de lei.... nee maar, dat krassen!.... hij had ook aan niks anders gedacht, de kinderen zouden wel gedacht hebben! En juf had geroepen, was eerst in de kleedkamer geweest en-i had er nìks van gehoord, heelemaal niks niemendal....

't Ging ook zoo mooi met dat schip! Hè, Ideke? Nu? Ja, dat is ook zoo.... O, moeke, moeke naar Ideke!

'Zeg Katrien, ga ik nu heusch? Zal ik nu dàdelijk zoo meteèn, hier, na dèze wandeling Ideke zien?'

'Ja schatje, ben je niet blij? Ze is heel ziek en vraagt àl naar jou. "Zelfs as ze slaapt" liet haar moeke zeggen.'

'Is die dan bij ons geweest?'

''n Boodschap lieveling!'

'O, 'n boodschap.... 't Is vandaag de witte, witte wèreld! Ideke, Ideke, Ideke, Ideke!'

Katrien bleef staan, de paraplu lichtte ze wat op, toen keek ze in z'n gezichtje en lachte even.

'Ga je nu zingen, pop? Zeg, ga je zingen? Maar wat hei je 'n kleur, zeg, Jozef!'

'Verder Katrien, toe verder, naar Ideke nou!'

Ze wilde de paraplu laten zakken, maar nog net even.... floeps! 'n sneeuwbal tegen d'r haar.

Oeoe!.... De paraplu gauw weer boven 't hoofd, en toen in 'n sukkeldrafje verder. Jozef lachte, schaterde; z'n hoofdje liet-i heen en weer bengelen bij de loopschokjes.

'Je bent wit in je haar, Katrien! Blond haar hei je, net as Ideke.... nee, nièt as Ideke!'

Ze liep nu weer langzaam; hij trok stukjes sneeuw uit 'r kapsel. Toen begon-i te treuzelen, hafluid:

'Je hebt geen blond haar, en je hebt geen blauwe luchtoogen, en je bent ook niks niet mooi en geen blauw manteltje hei je, ook niet nee, en geeneens draag je 't haar los en je hebt 'n dikke, dikke neus.... en toch hou ik heel, heel verschrikklijk veel van je, Katrientje. En van haar hou ik ook heel, heel vreeslijk veel, en zij is zoo prachtig en jij niks prachtig;.... Ideke, Ideke, lieve Ideke....'

'O ondeugd,' zei Katrien, 'en je houdt toch van Katrien?'

'Ja, maar heel anders van jou als van haar, en toch haast.... wel net.... haàst wel net van jou als van Ideke!'

Toen gaf ze 'm 'n zoen, dat 't klapte, en beiden waren ze 'n een heelen tijd stil.

Voor 'n groot huis hielden ze eindlijk halt. 't Was aan 'n stille gracht met boomen; in 'n lantaarn, dicht bij de deur, stond de vlam te huiveren in den wind en Jozef zag 'r de sneeuw in razende vaart langs stuiven.

'Hier, Katrien, hier? Wat 'n groot huis? Je gaat mee toch? Katrien?'

'Zeker lieveling.... deze stoep maar op.... en dan naar je meisje!' Ze ging naar boven.

'Naar je meisje!' herhaalde Jozef als 'n echo. Hij was heelemaal wakker met z'n gedachten nu, en keek naar elke beweging van haar hand. De bel lummelde, 'n paar tingeltjes maar, met tusschenpoosjes.

Langzaam, deftig ging de zware deur open.

'Hier is de jongeheer!' zei Katrien.

'Kom,' zei de meid, 'dâ 's 'n geluk bij 'n ongeluk. Nu zal 't zieltje tenminste rust krijgen!'

Jozef was 'n beetje bang en hield zich stijf tegen Katrien aan. Als ze nu toch maar niet gegaan waren!

Zou nou de school al uit zijn? Ideke, hier in dit huis zoo ziek, dat hij komen moest, bij haar, ze had 't zelf gevraagd, heerlijk!

Achter door de gang kwam 'n pleegzuster aan, onhoorbaar over den dubbelen looper. De deur was al achter hen dicht.

‘Katrien, zal je niet weggaan?’

‘Nee kind, ik blijf hier. Zoo, je mutsje maar af! Je gaat nu je kleine meisje dag zeggen, hoor!’

De pleegzuster nam Jozef over.

‘Zoo, zoo, dag kerel! Ben jij nou Josjefie? En kom jij Ideke nog 'r 's zien, hè, venteke?’

Jozef voelde zich gemakkelijk. ‘Ja,’ zei-i.

‘We gaan saâm naar boven, hoor,’ vervolgde de zuster; ‘kijk deze trap op, wat 'n hoogte, nou?’

Een, twee... o wat 'n trap, hé?... Een, twee, een, twee... Of de juffrouw ook klimmen kan? Nou?...

‘Een, twee... het schip slaat om,’ treuzelde Jozef zachtjes in zichzelf.

‘Josjef, Josjef!’

‘Ideke!’

Hij zat in haar ledikantje, dicht bij het kussen, waar heur hoofdje in weggezonken lag, bleekjes en mager, de lange krullen los om de slapen en langs 't witte ponnetje. Ze hadden elkaar 'n handje gegeven en praatten fluisterend hun kinderlijke woordjes...

Langs 't bed stonden de omstanders, zwijgend, 'n vader, 'n moeder, 'n dokter, 'n zuster en 'n tante; stil, doodstil.

‘Josjef,’ zei 't meisje in eens, terwijl ze 'm dicht naar zich toe trok, ‘tante vindt 't goed, ik heb 't gevraagd!’

‘Wat, wat Ideke? Dat jij weer komt?’

‘Nee Josjef, van 't trouwen, je weet wel!’

‘O ja, van 't trouwen.’

‘Josjef, kus mij nou... van de plaats achter 't kookshok... juf zag 't nooit... kus mij nou, Josjef!’

Hij kuste haar.

Toen vielen heur oogen dicht. Hij boog bij 'r oor.

'Ideke, vanmiddag teekende ik 'n zee... Kun je 't wel verstaan?... en 'n schip met ons 'r op... toen kwam de storm... 't schip viel toen om... Zeg, Ideke... slaap je al?... Ideke, hoor nog even.'

De dokter kwam aan 't bedje en bleef 'n poosje staan.

'Ze slaapt, kereltje, kijk ze slaapt. We willen 'r niet wakker maken, hé! Kom Jozef, ze slaapt, zie, ze heeft de oogjes dichtgedaan, ze was zoo moe! Nu gaan we stilletjes weg he! O, als ze nou weer 's pijn kreeg?'

Hij trok het jongetje zacht omhoog en gaf het aan de zuster.

Ideke bleef maar stil liggen, ze kon niet meer hooren en ze kon niet meer zien, ze was al gestorven....

Haar oogen waren als stukjes lucht.... heel blauw!.... en ze had lang blond haar, heel, heel blond....'

Groningen, 1902.

Over Reform-kleeding.

I.

Dit artikel werd mij geheel-toevallig deze week ter lezing toegezonden door eene zeer feministische Lelie-abonnée, (die ik hierbij hartelijk dankzeg). Het is een uitnemende illustratie **bij** het Ingez: stuk van mej: Tolsma, waaruit deze kan zien dat ik niet de *éénige* ben die, op grond der feiten om mij heen, de reformkleeding veroordeeld, en ter dood-gebracht noem. - En ik ben het geheel ééns met de schrijfster uit de Berliner Ill: Zeitung: *Die* de Reformkleeding vermoord hebben, dat zijn de draagsterservan-zelve. Zij leveren, gelijk men uit de afbeeldingen der Berl: Ill: Zeitung zien kan, het beste caricatuur hunner eigen beweging.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het fiasco eener mode door tartelette cabri.

> *Om de personen*, *die verraderlijk op de straat genomen zijn niet te doen herkennen*, *zijn de gezichten onkenbaar gemaakt.* (*B. Ill: Zeit:*)

Op gevaar af den toorn van eenige dozijnen medezusteren, die bij het reformkleed zweren, op mij te laden, heb ik het neergeschreven: 'het fiasco eener mode.' Het reformkleed

Reformkleeding op de straat.

is dood. Zijn vrienden en ‘uitvindsters’ hebben het zelve doodgemaakt. Wel is waar

Reform-Gezelschapskleed.

ziet men nog veel dames in reformkleeding in de Berlijnsche straten. Maar ik houd vol, dat juist deze modellen aantoonen, hoe totaal het reformkleed fout

Reformkleeding op de straat.

is, en hoe slecht deze mode is uitgevoerd.

Een poosje geleden toonde mij een Amerikaansch globetrotter de opnamen, die hij in Berlijn gemaakt had. Zulke afbeeldingen houd ik altijd voor leerrijk, want men kan daaruit zien, hoe de vreemdeling vele onzer instellingen opmerkt, en hoe hij daarover oordeelt; een oordeel dat natuurlijk niet altijd waar behoeft te zijn, maar ons toch leert nadenken.

De Amerikaan had op de straten van Berlijn dames in reformkleeding gephotografeerd. Nu knipte hij met den vinger op de blaadjes: '*Reform dress*' en lachte hartelijk:

Reformkleeding in de straten van Berlijn.

'*Oh, how funny!*' Ik schaamde mij, want ook ik draag ze: haha! En nu wil ik eenige andere tegenstanders der reformkleeding aan 't woord laten komen, hun inzichten stemmen volkomen overeen met de mijne, en passen precies bij de afbeeldingen der reformkleeding, die de ondeugende Amerikaan genomen heeft en bewijzen klaar en duidelijk: het reformkleed, in den vorm zooals wij het heden ten dage op de straat zien, heeft fiasco gemaakt.

De verdienste, den eersten stoot gegeven te hebben aan een smaakvolle verandering in het damestoilet, eigent Henri Van der Velde, de baanbreker op het gebied van de moderne 'toegepaste

Reformkleeding op de straat.

kunst' zich geheel toe. Van der Velde verklaart dat de kunstenaars in deze zaak ook hebben mee te spreken, en dat de vrouwen reeds veel te lang overgeleverd zijn aan den willekeur der leveranciers. Van der Velde zegt verder: de kern van onze beweging is: kleederen te verschaffen met diepe, zachte en beweeglijke plooien. waar licht en schaduw den gerechten strijd des levens, dat aan de stof behoort, uitvechten.

Wat tegen dit beweren van Van der Velde in te brengen is, heeft een tegenstandster van de reform-mode in de tegenwoordige modellen, de schrijfster Louise Schulze - Brück in het volgende antwoord uitgedrukt:

'Moge dat vóór alles voor mijnheer Van der Velde de kern der beweging zijn, - een beweging naar zulke principes is voor ons vrouwen onvruchtbaar. Wij kunnen ze niet tot de onze maken, omdat wij ze totaal niet begrijpen. En als mijnheer Van der Velde zegt, dat de door hem getoonde toiletten andere eigenschappen bezitten dan

'schoonheid, ele-

gance,' dan moet hij niet vergeten dat de vrouw schoonheid en elegance verlangt, en dat eerst de vrouw nog geboren moet worden die zich

Reformkleeding in de straten van Berlijn.

vergenoegt met 'diepe, zachte en beweeglijke plooien.' - Frau Schulze - Brück toont Van der Velde aan, dat zijn kleeding niets

Reformkleeding in de straten van Berlijn.

nieuws vertoont, behalve het jakjemotief, en dat de snit niet anders is dan de Fransche en Engelsche Teagowns.[1)]

'Een hervorming der vrouwenkleeding, - meent de genoemde, helderziende tegenstandsterder reformkleeding, - 'door kunstenaars in 't leven geroepen kan niet van een man uitgaan! Zelfs al was deze man de grootste kunstenaar! Nu behoeft men mij niet voor te houden, dat de grootste kleermakers toch ook mannen zijn. Dat is

1) Noot van freule Lohman:
Dat heb *ik* allang gezegd.

heel wat anders! Die maken de mode niet, die voeren slechts onze bevelen uit. Misschien dat een vereeniging van artistiek aangelegde vrouwen, met bijstand van kunstenaars en met hulp van de allerbeste kleermakers-krachten

Reformkleeding in de straten van Berlijn.

- die voor de meest nauwkeurige uitvoering der ideeën hebben te zorgen - misschien dat deze een artistieke verandering der vrouwenkleeding in 't leven kunnen roepen. Misschien! Maar dan nog is het succes niet te verzekeren!

Want, om de vrouwenkleeding artistiek daar te stellen, moet de hervorming niet bij de japon begonnen, maar bij - de vrouw![1] De vrouw

Reformkleeding in de straten van Berlijn.

1) Noot van freule Lohman:
Juist. - Juist.

moet onafhankelijk worden van de heerschende mode, moet artistiek leeren zien, moet

kunnen beoordeelen wat voor haar eigen figuur past.'

Minder zeker van zijn zaak als Van der Velde, treedt een ander kunstenaar, die zich met de hervorming der moderne vrouwenkleeding bezighoudt: Alfred Mohrbutter, op. Mohrbutter smaalt op vrouwenmode, omdat zij een tiran, en, zoowel talentloos, als zonder een enkele scheppende gedachte is. Hij houdt vol dat de kunstenaars de tegenwoordige vrouwenmode niet om het corset bestrijden, maar om het stijllooze.

Niettegenstaande dezen bitteren uitval tegen de bestaande richting in de mode, ziet Alfred Mohrbutter in de moderne reformkleeding volstrekt niet het ideaal, alleen maar een voorbereiding van toekomstige idealen.

Maar de heer Mohrbutter vergist zich, wanneer hij vertelt dat men zich in Frankrijk reeds buitengewoon voor de reform-mode moet interesseeren, omdat Marcel Prevost een artikel tegen het corset geschreven heeft. Neen, in Parijs, het elegante, smaakvolle Parijs denkt men in 't geheel niet aan de reformkleeding, dat heeft onlangs Herr von Wagner, chef van de bekende confectie-firma Drecoll in Weenen en Parijs, in een onderhoud verklaard.[1)]

Herr von Wagner, zekerlijk een autoriteit van den eersten rang, is een onverbeterlijke tegenstander van de reformkleeding; zijne argumenten verraden dadelijk de grootste kennis van zaken, en zijn overtuigend. 'Ik houd,' zegt Herr von Wagner, 'de geheele beweging voor een stroovuurtje, dat in zes maanden uitgebrand is. Naar mijn meening is het bepaald onmogelijk, dat de reformkleeding doordringt; om de eenvoudige reden, dat ze niemand staat. Zij bederft een mooie figuur; en, hoe een minder-mooi figuur erin uitziet, daarover zullen wij liever in 't geheel maar niet praten. Bij stoffen als liberty of crêpe de Chine loopt die mode zeer licht gevaar van indécent te worden. Maar bij een dichtere stof wordt de japon ontwijfelbaar als een zak, die zwaar en stijf naar beneden valt.[2)]

Het zich handhaven van de tegenwoordige mode schijnt mij onwankelbaar toe. Kleine veranderingen, o ja! De laatste 'groote' verandering was twee jaar geleden, toen de nauwe mouwen in de plaats van de wijde kwamen, en de kleermakers den klokrok aangaven.

De hoofdzaak in het toilet blijft echter 't zelfde. En die hoofdzaak heet kort en goed: de taille. Het corset maakt ook volstrekt geen aanstalten om uit het toilet van de vrouw te verdwijnen. Integendeel. Sedert de tentoonstelling zijn er 250 nieuwe corsetmagazijnen in Parijs bijgekomen, en allen gaat het uitstekend. Overigens kan men de geheele corsetvraag, want hierop valt de reformvraag altijd aan, het best met een mopje afmaken. Caran d'Ache heeft een geheele serie teekeningen gemaakt, waarin hij den strijd tegen het corset laat zien: De corsetvijand is trots op zijn overwinning. Hij heeft de heele wereld al bekeerd: schilders, kleermakers, photographen, echtgenooten, huisvrienden. Maar eene kleinigheid ontbreekt aan zijn volledige overwinning - de toestemming der vrouwen.

Zoo gaat het ook met de reformkleeding. Tegen de gronden die de tegenstanders der reformmode in 't midden brengen, weet men niets in te brengen. Het reformkleed, zooals het op 't oogenblik is, is leelijk; en daar men ook zijn waarde voor de gezondheid niet met zekerheid bewijzen kan, zal het, voor 't minst van de straat,

1) Noot van freule Lohman:
Ik verwijs naar mijn 'brief uit Parijs' van 8 Juli ll. Ik heb daarin *precies hetzelfde* opgemerkt.
2) Noot van freule Lohman:
Hiermee ben ik alles woord voor woord ééns.

verdwijnen.[1] Zoo dwaas is niemand van zich in 't algemeen tegen een hervorming in de vrouwenkleeding te verzetten.[2] Maar de hervorming moet toch een verbetering zijn, en dat het tegenwoordig reformkleed dat niet is, hoop ik door deze woorden en beelden bewezen te hebben.

Overgenomen uit de Berliner Illustrirte Zeitung.

(*Vertaald door* 'NIET REFORM'.)

II.

Dezelfde feministische dame, die mij de vorige week verraste met de toezending van het artikel uit de 'Berliner Ill: Zeitung' hierboven afgedrukt, zond mij dezer dagen, in aansluiting daarmee, een causerie van mevr. De Jong van Beek en Donk (de auteur van Hilda Van Suylenburg) over Reformkleeding. Ik ontleen aan die causerie, die ik uit plaatsgebrek niet geheel en al kan overnemen,

1) Noot van freule Lohman:
Juist. Juist.
2) Noot van freule Lohman:
Neen. Natuurlijk is niemand dáártegen.

letterlijk het volgende. Mej. Tolsma kan ook hieruit nogmaals zien, dat mijn oordeel geheél overeenstemt met dat van andere, onpartijdige, vóór 'verbetering van vrouwenkleeding'-ijverende dames; namelijk dat de tegenwoordige Hollandsche reformkleeding *uit den booze is van wansmaak.*

Uit de causerie van mevr: De J.v.B. en D.

Een interview in Trouville, over Reform-kleeding.

'Daar is ze,' zeide men mij, 'de mooiste vrouw uit Amerika, een der toonaangeefsters van de Amerikaansche kolonie te Parijs, miss Hawthorn, de fanatieke apostel der reformbeweging voor vrouwenkleeding.

Ik ga naar haar toe, ze ontmoet mij met vriendelijk verwelkomen en zegt levendig:

'U zijt Hollandsche? en u interesseert u voor mijn stokpaardjes! Ik heb juist in Holland gereisd, een heerlijk mooi land. Maar de meeste vrouwen die zich daar met de reform-beweging bezighouden, schijnen wel in dienst te staan van den ouden rooden heer met de bokspooten?'

'.....?'

'Men zegt immers dat de hel geplaveid is met goede bedoelingen? De meeste 'reformdames' bij u zien er uit als gepatenteerde wegwerksters van het duistere rijk. Uitstekende bedoelingen, maar.... och arme, och arme.

'Heel dikwijls worden nieuwe waarheden of hervormingen ten doop gehouden door ongratielijke wezens, dat schijnt een wet te zijn. Wij hebben haar dus zonder morren te aanvaarden. Maar jammer komt het mij toch voor, dat de Hollandsche strijdsters voor betere kleeding niet zoeken naar een betere en meer oorspronkelijke toepassing harer ideeën.

'Wij willen ons losmaken van de sleur der Fransche of Engelsche modetyrannie, hoort men hen zeggen. Maar nu werpen zij zich onmiddellijk in een andere sleur, in die van het kleed in Empire-stijl. *Reformkleed* wil in Holland zeggen: *uniformkleed*[1)], twee woorden die men zou kunnen denken dat zich in principe moesten uitsluiten. Wanneer men in de verte een vrouw ziet naderen met oogenschijnlijk veel te lange beenen en te kort bovenlijf, kan men zeker zijn dat het een 'reform-dame' is[1)]. Op den rug geen mooie lijn meer, neerdalend van den schouder tot den zoom van het kleed; een 'reformdame' wil een dwarsstreep hebben onder het schouderblad, hetzij door een aangebracht garneersel, hetzij door een te korten bolero. De dwarsstreep *moet* er zijn, de slank-dalende lijn moet gebroken worden, dat is eenmaal het voorschrift der reform-uniform[2)].

1) Noot van freule Lohman:
Juist. Juist!
1) Noot van freule Lohman:
Precies wat *ik* dagelijks constateer.
2) Noot van freule Lohman:
Zie hier eindelijk schriftelijk geformuleerd, wat *ik* dagelijks aanvoer tegen die afschuwlijke rug-lijn; en waarop nog niemand mij een antwoord wist te geven. - Wáárom dan toch die uniform-rug? Het is om bij te huilen van leelijkheid.

Het is niet dat ik iets heb tegen het Empirekleed zelf. Dit kan sierlijk zijn; en, goed gemaakt, kan het een bekoorlijke afwisseling vormen. Maar het is potsierlijk dit als type eener redelijke en goede kleeding te zien verheffen. Kunnen dan de verbeelding en de vindingrijkheid uwer Hollandsche reformisten niet de grens van het eerste keizerrijk overschrijden?

III.

15 Augustus 1903.
SCHEVENINGEN, Kanaalweg 90.

Geachte Freule!

Mag ik zoo vrij zijn naar aanleiding van Uw schrijven over Reformkleeding in No. 7 der 'Holl. Lelie', een paar opmerkingen te maken?

Eerstens hen ik 't niet met U eens, dat er in Den Haag minder reformtoiletten worden gedragen dan 't vorige jaar. Met opzet, omdat er in ons gezin 4 reformkleedingdraagsters zijn, letten wij bij eene wandeling naar of door Den Haag daarop, en 't is ons juist dezen zomer opgevallen, dat 't aantal opmerkelijk veel grooter was dan verleden jaar, toen we in een afstand als van Scheveningen naar Den Haag gemiddeld 10 reformdraagsters ontmoetten, tegen dezen zomer gemiddeld 20; evenzoo merkten wij hetzelfde op, als we een middagje of morgen aan 't strand vertoefden.

Of Uwe bewering juist is, dat de ref. kl. thans méér door de vrouwen uit den minderen stand wordt gedragen, kan ik niet beoordeelen, daar uiteraard deze kleeding eenvoudiger is dan andere toiletten, en men daardoor misschien niet zóó precies de grens kan trekken tusschen hooger en lager stand.

Mijns inziens schaadt dat eenvoudige echter niet, zoolang men met smaak zijne kleeding kiest en draagt; daar een leelijke zoogen. ‘hobbezak’ toch niet veel smakeloozer kan zijn, dan een naar de uiterste, en dikwijls ook wanstaltige, modevoorschriften gefabriceerd *niet*-reformtoiletje.

Er is ook hier een gouden middenweg, en 't blijft daarbij trouwens een kwestie van smaak nietwaar? Volgens U zou 't zeer begrijpelijk zijn, dat de vrouwen en meisjes uit den minderen stand meer acht zouden slaan op gemak, dan wel op fraaie kleeding; en *die* uitdrukking was 't eigenlijk, die me naar de pen deed grijpen. U meent dan toch óók dat 't dragen der ref. kl. een gemak is, en *dat* ben ik geheel met U eens.*) 't Is een gemak; en in dit opzicht is gemak: genot, een genot dat ons meer bevrediging schenkt dan complimentjes over een ‘lief toiletje’ of ‘beeldig nieuwmodisch costuumpje.’ Men voelt zich vrij van knellende banden, en, behoudens uitzonderingen natuurlijk, geloof ik dat de meeste dames zich er wel bij zouden gevoelen als ze probeerden reformkleeding te dragen.

Uit medisch oogpunt kan ik natuurlijk niet over 't vóór of tégen oordeelen; de ervaring leerde mijn huisgenooten en mij echter, dat 't voor ons min of meer een straf zou zijn, tot 't corset terug te keeren.

Uit een schoonheidsoogpunt kan ik niet anders zeggen, dan dat ik tot nu toe aan de *niet*reformkleeding de voorkeur geef; doch met een weinig tact en goeden smaak is m.i. een reformkleed ook wel zóó elegant te maken, dat er niet overal een koor opgaat van: ‘Groote goden, wat een hobbezak.’

Wij allen waren vóór- noch tegenstandsters der reformkleeding; de ondervinding heeft ons tot vóórstandsters gemaakt.

Twee onzer zijn vrijwillig reformdraagsters, twee op advies van den arts, en 't resultaat is niet uitgebleven; vandaar dat ik van U beleefd een plaatsje vraag in de Holl. Lelie, waarin ons het vóór en tegen over ‘Reformkleeding und kein Ende’ steeds zeer interesseerde.

*) Noot red:
- Ik geloof dat U mij hier niet geheél hebt begrepen.
- Wanneer men niet veel prijs stelt op een elegante, goedzittende kleeding, *dan* is het natúúrlijk ‘gemakkelijker’ een wijde, lompe japon te dragen zonder corset, dan eene met nauwsluitende taille. - Maar, wanneer men reformtoiletten wil dragen die als een worst om de taille sluiten, d.w.z. de zóógenaamd ‘élégante,’ met ‘de mode’-meedoende reform-japonnen, dan houd ik **zelfs** het ‘gemak’ geheél uitgesloten. Want, dergelijke *aangesloten* japonnen, zonder corset, verliezen héél-gauw hun coupe, en worden leelijk, en slordig in de naden, (zie het hoofd-artikel in ons Blad van dr: Stratz op *dit* punt; naar aanleiding van dat van prof: Treub). Een dame, die prijs-stelt op elegantie, zal dus met haar mode-reform-toilet nog véél omzichtiger en stijver moeten zijn in haar bewegingen, dan eene die corset draagt. *En dit ziet men ook rondom zich.* M.i. zijn alléén die reform-japonnen (elegante), werkelijk ‘gemakkelijk’, die wijd en in losse plooien hangen, en dus alléén geschikt zijn voor intérieur; (tea-gown, peignoir, hoe men 't noemen wil). Déze soort japonnen draag ik-zelve, voor mijn ‘gemak,’ in huis, zéér gaarne; en zij laten zich *in hun* bijzonder *soort* heel elegant maken. -
Wanneer ik echter beweer, dat de fatsoenlijke-armoedeklasse voor haar ‘gemak’ grijpt naar reformkleeding, dan bedoel ik daarmee, dat déze soort vrouwen, uit den aard der zaak, zich niet bekommeren om leelijk-uitgezakte ruggen, (om van de afschuwlijke plooien over den buik, (bij nauwsluitende reform-japonnen), niet eens te spreken!) enz., enz.; welke gevolgen van 't niet-corset-dragen bij de stráát-reform-toiletten voortdurend in het oog-vallend hinderen, en het figuur ontsieren. -
A. DE S.L.
P.S. Ik verwijs naar de in dit nommer opgenomen artikelen over Reformkleeding.

Met de meeste Hoogachting
UEd. Dw. Dn^{sse}

Mej: H. TOLSMA.

Correspondentie-bericht.

De correspondentie aan **Regina, Hero, Voto, Mien, Ellen, Roberta, C.B., Edzarda** en **J.K. te Groningen**, was reeds afgedrukt in proef. - Maar ik moest haar laten vervallen, door de uitgebreidheid der andere stukken (Reformkleeding), die zich niet leenden tot afkorting. Van daar deze week géén correspondentie.

Spoed-Correspondentie.

Ik ontving van **Regina**, nadat de correspondentie aan haar was afgedrukt, nog een brief met portretten, waarvoor **voorloopig** reeds nu heel veel dank. Volgende week meer.

Antwoorden voor J.B.

I. Antwoord van een dooden ouden-vrijer voor mej: **I.B.** - 'Dit stukje, dat ik heel gaarne wil plaatsen, is mij anonym toegezonden. Wanneer de naam van de (n) inzender niet bekend is aan de redactie wordt geen enkel stuk, van welke strekking ook, opgenomen. Ik verzoek de (n) inzender dus zijn naam alsnog te willen meedeelen.

II. **P.V.G.R.** - Uw ingez: stuk over ditzelfde onderwerp kwam te laat voor dit nommer. Ik zal het in het e.k. zéér gaarne plaatsen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

9 September 1903.
17de Jaargang.
No. 11.

Hoofdartikel
Mijn Dagboek. (Onuitgegeven Fragmenten) door Graaf Leo Tolstoï.

De positivisten, de vrijzinnigen, de revolutionnairen, en alle zoo-genoemde niet-christelijke sekten gelooven in dezelfde waarheid van Christus, waarin wij ook gelooven, al is het niet aan de gansche waarheid, en onder een anderen naam. Daarom moeten we hen niet bestrijden, niet met hen redetwisten, doch vriendschappelijke gevoelens voor hen koesteren.

* * *

De huidige regeeringsinstellingen zijn overblijfsels van vroeger: toen - noodzakelijk: thans - nutteloos. Ze zijn als geiten, die langs muren en palen klimmen. Wat vroeger nuttig voor ze was (in wilden staat) is thans nutteloos.

* * *

Ik heb aan Stephan een verklaring gegeven, betreffend de fabriek. Het grove katoen is zoo goedkoop, omdat het aantal menschen niet wordt meegerekend, die hun gezondheid met dit werk vernietigen, waardoor ze een vroegtijdigen dood sterven. Als men bij post-stations het verlies der paarden niet meetelde, dan zou de tocht heel goedkoop zijn; en als de waarde der menschen geschat werd, evenals die der paarden, dan zou de prijs van elken meter katoen verbazend stijgen. Er wordt vijftien uur per dag gewerkt, en men staakt den arbeid met een woesten, waanzinnigen blik in de oogen; zoo gaat het dag aan dag.

* * *

Drie duizend vrouwen, die 's morgens te vier uur opstaan, verlaten het werk om acht uur 's avonds; ze geven zich aan losbandigheid over, verkorten haar eigen leven, een rampzalig geslacht brengen ze voort, haar ellende sleepen ze mee naar de fabriek, ter wille van de goedkoopte van het grove katoen, dat voor niemand noodzakelijk is, en opdat N.N. zooveel geld zal ontvangen, dat hij niet weet wat er mee te beginnen. De regeeringsinstellingen worden herzien en verbeterd. Waarom? Opdat dit menschen-verlies ongestoord en onbelemmerd voort zal kunnen gaan. Het is verbijsterend.

* * *

De zeven punten van de akte van beschuldiging tegen het gouvernement zijn:

1º. De Kerk: bedrog, bijgeloof, uitgaven.

2º. Het Leger: verdorvenheid, oproer, uitgaven.

3º. Het Strafstelsel: ontaarding, wreedheid, besmetting.

4º. Het Groote Grondbezit: hongersnood, haat, armoede, steden.

5º. De Fabriek: doodslag, moord.

6º. Het Alcoholisme.

7º. De Prostitutie.

Welk een vreeselijke marteling: te weten dat ik lijd, en dat mijn leven gesloopt wordt niet door de neerstorting van een berg, niet door baccillen, maar door menschen; door broeders die me moesten liefhebben, doch die me integendeel haten, daar ze me doen lijden. B. v. toen men de Decembristen naar de galg heeft gevoerd, en de rampzalige gevangenen te Kara enz.

Het is vreeselijk!

* * *

Een der grootste ongehoorzaamheden tegenover Christus is de kerkdienst, het gemeenschappelijk gebed, den naam van vader die aan priesters gegeven wordt, terwijl ín het Evangelie gezegd wordt:

En wanneer gij bidt, zoo zult gij niet zijn gelijk de geveinsden: want die plegen gaarne, in de Synagogen en op de hoeken der straten staande, te bidden, opdat zij van de menschen mogen gezien worden; voorwaar ik zeg u, dat zij hun loon weg hebben.

Maar gij, wanneer gij bidt, ga in uwe binnenkamer, en uwe deur gesloten hebbende bidt uwen Vader, die in het verborgene is: en uw Vader, die in het verborgene ziet, zal het u in het openbaar vergelden.

En als gij bidt, zoo gebruik geen ijdel verhaal van woorden, gelijk de heidenen: want zij meenen, dat zij door hunne veelheid van woorden zullen verhoord worden.

Word dan hun niet gelijk: want uw Vader weet, wat gij noodig hebt, eer gij Hem bidt.

(Mattheus 6 Vers 5, 6, 7, 8.)

Doch gij zult niet Rabbi genoemd worden: want één is uw meester! namelijk Christus; en gij zijt allen broeders.

Mattheus 23 vers 8.

* * *

De anarchisten hebben volkomen gelijk, wanneer ze de bestaande orde ontkennen, en beweren dat met de tegenwoordige rechten niets erger kan zijn dan machtsgeweld. Ze vergissen zich alleen, als ze zeggen dat de anarchie door een omwenteling kan tot stand gebracht, dat de anarchie kan *ingesteld* worden.

De anarchíe zal worden ingesteld, maar alleen doordat het getal steeds zal vermeerderen van de menschen die geen steun bij het regeeringsgezag zullen zoeken en van de menschen, die zich hoe langer hoe meer zullen schamen om hun toevlucht tot die macht te nemen.

* * *

Toen hij heel klein was, sliep hij spelend in, en vroeg hij aan de kindermeid om voort te gaan met spelen, als hij zou zijn ingeslapen. Zoo verzoeken de orthodoxen den priesters om voor hen te bidden als zij slapen.

* * *

De goede leerstellingen die zich in de Kerk bevinden, komen voort van de goede mannen, ware Christenen naar den geest, die beland zijn in het netwerk der slechte leerstellingen; zij zijn het die, zonder het netwerk te verscheuren, hier zooveel goeds in brengen als slechts mogelijk is.

* * *

Door de censuur is onze gansche letterkunde waardeloos. Het eenige noodzakelijke, het eenige dat de letterkundige werkzaamheid rechtvaardigt, is uit de literatuur verwijderd.

Het is als werd een schrijnwerker verlof gegeven om te schaven, mits hij geen krullen maakte. De schrijvers meenen ten onrechte, dat ze de censuur der regeering kunnen ontduiken. Die kan niet ontdoken worden, evenmin als men iemand ongemerkt een verband kan omdoen. Zoodra hij dit zou gewaar worden, zou hij het verband afrukken.

* * *

Het gansche leven is onredelijk. Het is onredelijk dat de mensch een nutteloozen blinden darm bezit, en dat het paard sporen draagt van een vijfden teen. Al die overblijfsels van levende wezens waar wij van afstammen zijn slecht, doch vooral de strijd om het bestaan; dit is een nuttelooze verspilling van werkkracht.

De onredelijkheid van het leven ziet de mensch niet slechts in door zijn verstand, doch hij gevoelt die met zijn hart als tegenstrijdig met de liefde; hij gevoelt die door zijn gansche wezen.

Het is zeer belangrijk om hierbij op te merken dat de onredelijkheid van de natuur door het verstand wordt erkend, en die van het menschelijk leven door het hart (de liefde) en het verstand.

Uittreksel uit een brief aan M.X....

(Maart 1903).

.... Reeds sinds meer dan twintig jaar ben ik me bewust geworden van mijn verhouding tot God, en weet ik welke eischen daaruit voortvloeien; sedert leef ik voort met dat bewustzijn; hoe ouder ik word, des te hechter wordt mijn geloof; en terwijl ik den naderenden dood elken dag verwacht, voel ik me volkomen rustig: de dood is me even lief als het leven.

Mijn geloof stemt niet met het uwe overeen, doch ik zeg niet, en raad u niet aan het uwe te verzaken en het mijne aan te nemen; ik weet dat dit even onmogelijk voor u is, als om uw organische natuur te veranderen, en smaak te krijgen in hetgeen waarvan ge walgt, en omgekeerd. Daarom raad ik u dit niet aan; ik wek u zelfs op om uw geloof te behouden, het zelfs te versterken, indien dit mogelijk is.

De mensch kan slechts gelooven aan datgeen, waartoe zijn gansche ziel hem leidt.

Ieder beschouwt de wereld en zijn oorsprong door het kleine venster dat zich vanzelf heeft geopend, of dat hij willekeurig heeft gekozen. Het kan ook gebeuren dat de mensch die verward ziet, en wiens venster niet helder is, uit zichzelf, door zijn eigen wil, het venster van een ander nadert. Maar om iemand die tevreden is met hetgeen hij ziet, aan een ander venster te roepen, dat is minstens genomen onredelijk. Wij zien allen denzelfden God. Wij leven allen door Zijn wil, en al beschouwen we Hem op verschillende wijzen, toch kunnen we volgens Zijn wet leven, door elkander lief te hebben, ondanks ons verschil in verhouding tot Hem...

* * *

Bij publieke vermakelijkheden worden masten opgericht, waarin menschen klimmen om prijzen te veroveren. Een dergelijke wijze van vermaak - een man te lokken met een horloge (waarvoor hij zijn leven waagt), of een zakwedloop - een schouwspel dat onzen lachlust opwekt - kan slechts bestaan met een verdeeling van menschen in heeren en slaven. Al de vormen van het leven zijn zooals ze zijn, door het bestaan van zulk een verdeeling: acrobaten, kellners, fabrikanten en fabrieken, dit alles heeft zich slechts kunnnen vormen met een verdeeling in meesters en slaven.

En toch willen we het broederlijke leven met het behoud van deze slaafsche vormen.

* * *

De mensch heet een beleediging te hebben ondergaan als hij geslagen is, of beschuldigd werd van diefstal, twist, van het niet betalen van een speelschuld, enz. Maar als hij een doodvonnis heeft onderteekend; als hij deelgenomen heeft aan de voltrekking van de doodstraf; als hij brieven heeft gelezen, die anderen toebehoorden; als hij gevangen heeft genomen? Hoeveel erger is dit.

* * *

In hun strijd tegen bedrog en bijgeloof worden de menschen soms getroost door de gedachte, dat zooveel bijgeloof door hen werd vernietigd. Hierin hebben ze ongelijk. Men kan zich slechts voldaan gevoelen, indien alles vernietigd werd, dat tegen het verstand strijdt. Het bijgeloof is als een kanker. Als de operatie wordt gedaan, moet alles weggenomen. Indien ook maar het geringste blijft bestaan, dan verschijnt de ziekte in nog heviger mate.

* * *

Als men slaat op een zeer hard houtblok, dan ketst de eerste slag terug, als sloeg men op staal; men denkt dat dit werk nooit kan verricht worden, dat het nutteloos is te slaan. Helaas, als men aan deze vrees toegeeft! Men moet opnieuw slaan, en weldra zal een doffe slag weerklinken. Dit is het teeken, dat het hout geschokt werd. Nog enkele slagen en het is gespleten.

De wereld bevindt zich in dezelfde verhouding tegenover de Christelijke waarheid. Ik herinner me den tijd, toen de slagen vielen en ik meende geen hoop te kunnen koesteren.

Evenzoo gaat het met de menschen. Als de mensch zijn gansche leven aan een werk geeft, dan zal dit tot stand komen, welk het ook is; hoeveel te meer dan het werk van God.

* * *

Men zegt dat één zwaluw geen lente brengt; maar omdat één zwaluw geen lente aanbrengt, moet de zwaluw die de lente in zich voelt dan niet vliegen; moet die wachten? Maar dan zou elke knop en elk grasje moeten wachten, en er zou geen lente meer zijn.

* * *

Een reeks gedachten is tot me gekomen over de verblinding der menschen, die tegen de anarchisten te velde trekken, door die anarchisten uit te roeien, en niet door hervormingen op sociaal gebied; het sociaal

gebied, waarop de anarchisten strijden door het afschuw-wekkende in het licht stellen.

* * *

Door een reusachtige kracht van denken en spreken verbreidt zich de redelijkheid tusschen de menschen; ze wordt door hen aangenomen onder de meest verschillende vormen en met de vreemdste middelen; ze boeit de menschen, den een door mode of ijdelheid, den ander onder de vlag van vrijheid, wetenschap, wijsbegeerte, godsdienst: ze wordt één met hen. De menschen gelooven dat allen broeders zijn, dat men zijn broeders niet mag onderdrukken, dat men den vooruitgang, het onderwijs moet voortstuwen, dat het bijgeloof moet bestreden worden.

Zoo wordt de publieke meening, maar eensklaps... Het schrikbewind van de Fransche Omwenteling, de 1ste Maart, de moord van Carnot - en het gansche werk was te vergeefsch; evenals het water dat druppel voor druppel door dijken werd tegengehouden, en zich eensklaps noodeloos verspreidt over velden en weiden.

Hoe is het mogelijk dat de anarchisten niet het nuttelooze van het geweld inzien? Hoe gaarne zou ik ze hiervan willen overtuigen!

Ze doen een goed werk als ze hun beschouwingen uiteen zetten over het nuttelooze en over het nadeel van het machtsgeweld der regeering; doch als ze deze gedachten verspreiden, dan moet slechts één denkbeeld vervangen: het geweld, den moord - door de niet-deelname aan geweld en moord.

* * *

Ik heb een Italiaansch boek ontvangen, handelend over het Christelijk onderwijs op de school.

Het is waar dat het godsdienst-onderwijs een uitoefenen van geweld is. Het is de verleiding der kinderen waarvan Christus sprak. Welk recht hebben we te onderwijzen, wat door een reusachtige meerderheid wordt betwist: de Drieëenheid, de wonderen van Buddha, van Mahomet, van Christus? De zedeleer is het eenige wat we kunnen en moeten onderwijzen.

* * *

M... heeft een juiste opmerking gemaakt.

We spraken over den indruk, dien boeken maken op het boerenvolk. ‘Het is zoo moeilijk hun te behagen, omdat *hun leven zoo ernstig* is.’

Inderdaad een belangrijk woord. Moge het meerendeel der menschen dit begrijpen!

* * *

Ik aanschouwde een heerlijken zonsondergang. Tusschen de opeengestapelde wolken verscheen hier en daar een lichtplek, en daar - als een vurige, onregelmatige bol, de zon; alles boven het woud: ik voelde me gelukkig, en dacht: Neen, deze wereld is geen zinsbedrog, ze is niet enkel een oord waar geleden moet, als overgang naar een betere, onsterfelijke wereld. Deze wereld is eeuwig; ze is mooi en heerlijk, en niet

alleen kunnen we, maar we moeten die nog mooier, nog heerlijker maken voor hen die met ons leven, en voor al diegenen die hier na ons zullen leven.

* * *

Er bestaan twee middelen om de uitwendige wereld te kennen. Het eene, het grofste en het gewoonste, wordt verkregen door de vijf zintuigen. Gebruikten we slechts dit middel, dan zouden we de wereld niet kennen, zooals we die kennen. Het zou een chaos wezen, die ons verschillende gewaarwordingen zou verschaffen. Het andere middel bestaat in het kennen van zijn eigen leven door zelfzuchtige liefde; in het kennen van het leven van andere wezens, omdat men die wezens lief heeft, zoodat men zich in gedachte kan verplaatsen in een ander mensch, in een dier, in een plant, zelfs in een steen. Door dit middel leert men het innerlijke kennen. Men ziet de wereld, zooals wij die kennen.

Dit middel wordt een dichterlijke gave genoemd; het is de liefde, de weder-aanknooping van de verbintenis tusschen de wezens; een verbintenis, die verbroken scheen. Men werpt zichzelf af, men dringt een ander binnen. Overal kunnen we binnen dringen, één worden met God, met alles.

* * *

Elk voorschrift van een praktische zedeleer sluit de mogelijkheid van een tegenstrijdigheid in zich met dit voorschrift, door de daden die hieruit voortvloeien.

Vasten - dus niet-eten, en niet in staat zijn om menschen te dienen! Geen dieren dooden - dus veroorloven dat zij ons verslinden? Geen wijn drinken - dus niet aan het avondmaal deelnemen, zich niet met wijn genezen? Het kwaad niet met geweld

bestrijden; dus wat? Dus toestaan dat een mensch mij doodt, of anderen?

Het zoeken naar die tegenstrijdigheden toont alleen dat de mensch die zich hiermede bezig houdt, het zedelijke volk niet wil dienen.

Het is steeds de oude waarheid: omdat een mensch behoefte gevoelt aan wijn - moet daarom het alcoholisme niet bestreden? Door een denkbeeldige machts-uitoefening: dooden - onthoofden - gevangen nemen.

* * *

De dood van een kind uit een algemeen gezichtspunt beschouwd: de natuur tracht betere schepsels te schenken, en neemt ze terug, als ze ziet dat de wereld nog niet in staat is die te ontvangen. Doch men moet beproeven, wil men voortschrijden; het is als de zwaluwen die te vroeg komen en van koude sterven - en toch moeten ze komen. Deze beschouwing is gewoonlijk valsch. De verstandige beschouwing is dat een kind dat sterft meer Gods wil heeft volbracht - de stichting van een Gods rijk door de vermeerdering van liefde - dan zij die een halve eeuw en langer hebben geleefd.

* * *

Heb lief dengeen die u kwaad heeft gedaan, en dengeen dien ge hebt berispt, dien ge niet hebt lief gehad, en ge zult zijn ziel aanschouwen; dan zult ge zoo helder als door rein en zuiver water de diepte zien van zijn liefde, en ge zult hem geen vergiffenis behoeven te schenken. Gij alleen zult vergeving behoeven, omdat ge God niet hebt lief gehad in dien mensch, omdat ge hem uw liefde hadt ontroofd, omdat ge niet had gezien.

6 Mei 1903.[1)]

'De afschuwelijke misdaad in Kiesjneff begaan, heeft me ontzettend getroffen; mijn gedachten hierover heb ik neergelegd in een brief, dien ik aan een mij bekenden Israëliet schreef; die luidt aldus:

'Een dezer dagen hebben we een gezamenlijken brief uit Moskou geschreven naar den burgemeester van Kiesjneff, waarin we onze gevoelens uiteen hebben gezet.

Gaarne voldoe ik aan uw verzoek om bij te dragen aan uw verzameling van geschriften; ik zal trachten iets te schrijven, dat met den geest van het werk overeenkomt.

Helaas dat hetgeen ik zeggen en verkondigen wil: dat n.l. de schuldige - niet slechts van de gruwelen van Kiesjneff, maar van al die onrechtvaardigheden die begaan worden tegenover een zeker klein gedeelte der Russische bevolking - dat de schuldige het gouvernement is; helaas dat kan ik niet zeggen in een boek, dat in Rusland het licht ziet.'

LEO TOLSTOÏ.

1) Deze nog onuitgegeven brief werd geschreven als antwoord op een uitnoodiging om deel te nemen aan een verzameling geschriften, waarvan de opbrengst ten voordeele der slachtoffers zal worden aangewend. De gezamenlijke brief, waarvan sprake is, werd reeds in het buitenland bekend gemaakt.

Naar aanleiding van de gebeurtenissen te Kiesjneff, ontving L. Tolstoï het volgende telegram van de *North American Newspaper*: 'Draagt Rusland schuld bij de gruwelen van Kiesjneff? Antwoord van dertig woorden betaald.'

Leo Tolstoï antwoordde: 'Het gouvernement draagt de schuld: 1°. Door den Joden algemeene rechten te ontzeggen, als vormden ze een afzonderlijke kaste; en 2°. door het Russische volk te versterken in de afgoderij, in plaats van het Christendom.'

La Revue (*Ancienne* '*Revue des Revues*') *van Mei en Juni jl.*

ANNIE DE GRAAFF.

[Portretten]

Stella Mare (Mej: E. ZADOKS te Dordrecht)
2de bekroonde (buiten mededinging) Wedstrijd voor: De Moderne Vrouw.

ADA G. MULDER,
2de bekroonde Wedstrijd: Zomervacantie.

Nagedachtenis.

Er zijn onder mijn Lelie-Correspondenten zeer velen die mij lief geworden zijn; door 't een of ander in hun denken of hun doen, dat spreekt van ziel tot ziel....

Zij, die het onderstaande schreef, was een derzulken. Ik had haar lief vooral om hetgeen, niet zijzelve, maar haar man mij geschreven had, over hun huwelijks-geluk, over háár aandeel daarin.

Uit zijn brief wist ik dat ze voor hem was: een ‘hulpe tegenover hem,’ een g o e d e vrouw....

Nu is zij plotseling, heel jong nog, weggenomen van dien man, - van haar kleine kindje.... weggenomen van die twee, die haar zoo nóódig hadden, èn van haar eigen geluk.

- Ik heb haar stukje, - dat ze mij dit voorjaar toezond met een begeleid-brief vol levens-illusiën en levensplannen - met weemoed te voorschijn gehaald, en haar man verlof verzocht het alsnog te mogen afdrukken.... eene vriendelijke herinnering aan eene, die onder mijn correspondenten zoo onverwacht een plaats ledig laat.... een plaats die ik haar zoo graag nog lang had zien innemen....

A. de S.L.

Het Kruisbeeld.

De familie Runsing was streng katholiek. Moeder Runsing ging elken morgen vóór het ontbijt in haar morgenjapon met een langen regenmantel om naarden vroegdienst en vader Runsing, wiens arme verlamde beenen deze vervulling zijner godsdienstplichten niet meer veroorloofden, kreeg dikwijls bezoek van mijnheer den Pastoor.

Want de familie Runsing stond bij hem, den heer pastoor, in blakende gunst, ook reeds door het feit, dat vier mooie dochters achtereenvolgens de wereld verlaten en den sluier aangenomen hadden.

Nu was er nog één - een kleine bleeke meid was nog bij moeder thuis, ondanks haar drie en twintig jaren; en deze bleek anders te zijn uitgevallen, want, in weerwil van herhaald aandringen, zoowel van den kant van den pastoor als van dien harer zusters en ouders, bleef Annette weigeren.

Annette was een kleine, schuwe vogel, die ieder hoekje van 't ouderlijk huis liefhad, die hield van bloemen, van vogels, van den ouden blinden kater, die niets meer deed dan in de keuken op de vuurplaat liggen snorren, en van Juno, den zwartbonten hond, wiens ooren in z'n jeugd waren afgesneden, omdat ze ongelijk waren: het eene zwart, 't ander wit. Annette tingelde graag op de stramme piano, al moest ze soms heele maten uit een liedje overslaan, omdat verscheidene tonen stuk waren, en ze maakte graag saliemelk voor dien armen papa, als hij verkouden en knorrig was; ze boende en waschte en veegde en streek; ze stopte kousen en mangelde tafellakens, zij dekte de tafels voor moeders commensaals en sjouwde de geheele stad door om tabak en sigaren voor de heeren te halen, waaraan moeder dan haar procenten verdiende.

En dat alles had de kleine, teere Annette liever dan het leven harer zusters.

Ze ging trouw naar de kerk en trouw ter biecht en als de vesper luidde, gleed de versleten rozenkrans door hare roode werkhandjes en dan bad ze innig en vroom. Want ze was er van verzekerd, dat haar zusters allen in den hemel zouden komen en eenmaal als mooie witte engelen om Gods gouden troon zouden staan en óók vreesde zij wel eens, dat *zij* daar nooit zou komen, en bij de gedachte aan al de verschrikkingen, die haar in de zwarte hel zouden tegengrijnzen, beefde haar heele lichaam van angst. - Maar - de stad en de breede trottoirs vol mooie dames en 's avonds het electrisch licht en 's middags het bataljon soldaten, dat voorbijtrok, en Sientje de werkvrouw, die altijd zoo met haar klompen op de trap kloste, en die zoo vreeselijk lachen kon, en de oude achterkamer met het vitragegordijn, dat moeder al

honderdmaal had gestopt, en Zizi, de kanarie, die uit de kooi kwam vliegen en regelrecht op papa's neus ging zitten, en de oude tortelduif, die in de gang hing en altijd riep, als Annette de trap opkwam, en Nanno, de kleine, dikke jongen van de juffrouw beneden, die 's avonds op het plaatsje stond en riep: ‘tante, doe de deur eve ope, dan komt Nan bove,’ - al deze genoegens joegen den angst voor de toekomst op de vlucht en Annette leefde opgeruimd voort.

O, die hooge muren en die zware deuren van het klooster, waarin haar zusters waren gegaan...

Annette deed dagen lang boete, en lag geheele nachten op hare knieën, als ze zulke gedachten had, maar toch - ze kwam telkens terug, de gedachte, dat het kloosterleven voor haar nog erger zou zijn dan de dood. En dan was er nog iets - o, o! iets heel heimelijks, dat steeds met geweld werd teruggedrongen als het opkwam, doch het kwam telkens weer op...

Als een Doornroosje verwachtte dit kleine wezen, rein als een lelie en zacht en teer als een roos, nog eens den prins, die komen zou om haar tot zijn koningin te verheffen, en haar zijn innige liefde te schenken.

Die arme, kleine Annette!

En hij kwam, de prins? God ja, hij kwam! Maar - met dezen kon Annette niet meegaan. Het kon niet, het was onmogelijk.

Op een stormachtigen Decemberavond, vlak voor Kerstmis, was er gebeld en Annette had boven aan de trap de deur opengetrokken. Beneden in het portaal stond een blonde reus, die de sneeuw van zijn kleeren schudde en z'n voeten op de mat afstampte.

‘Of de juffrouw thuis was en of hier nog een kamer open was; hij meende het vanmiddag op een bordje te hebben gelezen, maar toen had hij geen tijd gehad.’

Juffrouw Runsing had intusschen de deur der achterkamer geopend, want de metalen stem daar beneden luidde als een klok door het heele huis.

‘Of meneer maar boven wilde komen?’

Meneer kwam boven. Hij droeg een grooten flambard en was erg bemodderd en bespat, maar toen juffrouw Runsing het gas in de gang opdraaide en het volle licht op zijn nu ontbloot hoofd viel, ontdekte Annette bij hem zulke mooie blonde krullen en z'n heldere bruine oogen zagen zoo zacht op haar neer, dat ze dacht: ‘wat een knappe man!’ Die kleine Annette! Ze waren toen naar binnen gegaan en hadden over de huur en over de kamer en over een sleutel enz. enz. gesproken. Maar toen alles bijna klaar was, had de vreemdeling een Moeder Gods-beeldje zien staan en gevraagd of ze katholiek waren. - Hij niet, maar als *zij* daarin geen bezwaar zagen, *hij* ook niet.

Dus niet katholiek! En eventjes laaide de teleurstelling in Annette op...

De vreemdeling gaf z'n kaartje en zei, dat hij met twee dagen komen zou, en met twee dagen kwam hij.

Hij was leeraar aan een der burgerscholen in de stad, en moeder had zoo terloops al gehoord, dat hij een socialist was, want hij schreef roode artikelen in de krant en hield redevoeringen voor arbeidersmenschen. O, o en zoo'n gevaarlijk mensch zou zij onder haar dak hebben, en dat met zoo'n stumperd van een man! Maar het geld, het goeie geld - en de kamer stond al zoo lang leeg en Annette moest zoo broodnoodig een nieuwen mantel hebben en nieuwe schoenen! Ze sloeg telkens een kruis, als ze

hem voorbijging, want - een socialist in háár huis! - de goede juffrouw Runsing droomde van niets anders dan oproer, moord en brand.

De gevreesde man bleek echter een heel vreedzaam mensch te zijn. Hij kwam nooit over zijn tijd thuis, zat heele avonden verdiept in bergen van kranten en tijdschriften, en als juffrouw Runsing de thee voor hem binnenbracht, zagen zijn bruine oogen haar van over de krant zoo vriendelijk en goedmoedig aan, dat zij al spoedig vertrouwen in hem begon te stellen. Annette hield ze echter zorgvuldig van hem verwijderd. Als hij 's middags de trap op kwam, zag hij haar even in de oude diepe keuken als een kleine, zwarte schim voor het aanrecht staan, en ook een paar malen was ze hem voorbijgegaan op de smalle trap, heel dicht langs elkaar heen; hij vriendlijk en ernstig, zij hoog blozende.

Op zekeren morgen klaagde juffrouw Runsing over moeheid in de beenen en hoofdpijn; het slaperige, duizelige gevoel wilde den geheelen dag niet wijken en 's middags tegen etenstijd lag ze met een hevige koorts in bed. Sientje werd in allerijl gehaald en toen de blonde leeraar thuis kwam, lag er een donkere gedaante voor de kachel, en bij z'n binnentreden dook daaruit Annette's

kopje op, rood als een pioen van het blazen in de kachel, die niet wou trekken.

'Asschepoester!' zei hij vroolijk. Zij stond snel op en vertelde hem op haar eigenaardige schuwe wijze, dat moeder ziek was, en dat *zij* hem nu zou bedienen.

Toen ze weg was, dacht hij even na. Hij vond, dat ze wondermooie grijze oogen had met lange zijden wimpers en een allerliefst, zacht vrouwengezicht, dat onder het gladgestreken haar nog bleeker leek. Bij zijn binnenkomen, toen ze daar zoo lag, had hij haar mager nekje gezien met een groote holte tusschen de spieren, en in eens welde in zijn hart een machtig medelijden op met dit kleine, teere wezen, dat den geheelen dag in haar moeders keuken stond en niets zag dan de vier berookte muren van het binnenplaatsje.

Toen ze een poosje later met haar grove, gebarsten handen de soep op zijn tafel zette, vroeg hij haar, hoe oud ze eigenlijk was? 'Drie en twintig, mijnheer.' Hij zette groote oogen op.

'Wel, wel,' zei hij, 'en ik dacht zoo: een bakvischje van achttien. Maar u moet eens buiten in den regen gaan staan om nog wat te groeien,' - en hij lachte zoo innig vriendelijk, dat ze zich niet in 't minst beleedigd gevoelde. En, terwijl ze even draalde, wachtte ze, of hij meer zou zeggen.

'Ik ben al zes en dertig,' zei hij, om zijn vraag van straks goed te maken. 'Wat een oude kerel al, he?' Hij zag de kleine zwarte schim droevig na, als ze bijna geruischloos de deur uitgleed.

Juffrouw Runsing werd ernstig ziek; het was wel niet levensgevaarlijk, maar 't zou toch van langen duur zijn, zei de huisdokter.

Daar in den hoek van de oude donkere kamer lag ze op haar ledikant, terwijl haar man in zijn rolstoel voor 't venster zat. Annette had nu de zorg voor het geheele huishouden op haar kleine zwakke schouders. 's Morgens voor dag en dauw strompelde ze in haar blauw katoenen morgenjapon de trap af en ging in de keuken om de schoenen voor de 'heeren' te poetsen. Later zette ze thee en begon voor het ontbijt der commensaals te zorgen. Als dit alles in orde was, moest ze vader uit bed helpen en kleeden, en 't was haar een pak van het hart, als de oude brommer goed en wel in z'n stoel voor het raam zat. Dan liep ze verder den geheelen dag op een drafje door 't huis. Als ze boven was, luidde de groentenboer beneden, en dan moest ze weer twee lange trappen afklauteren; was ze in de keuken bezig gehakt te rollen, dan bonsde vader zoolang met de vuist tegen den muur, dat ze wel weer moest gaan zien, wat daar aan de hand was. En - dan heette het: 'of ze ook eens weer naar moeder wou kijken; zij solde maar wat door 't huis heen, en naar haar zieke ouders zag ze niet om.'

Zoo ging het den geheelen dag door: loopen, draven, sloven; nu hier geroepen, dan daar gebeld, van boven naar onder en van onder naar boven. Arme, arme Annette!

De eenige lichtpunten in deze periode waren de vriendlijke bruine oogen van den socialist. Hij kwam vaak in de achterkamer vragen naar de beide patiënten en dan kwamen er uit zijn groote zakken altijd allerlei heerlijke zaken: versnaperingen, versterkende middelen, vruchten, eau de cologne.... De oude vrouw begon in hem een huisvriend te zien en klaagde hem op haar temenden zieken-toon al haar nooden, en ook de oude brombeer voor het raam ontdooide langzamerhand; ook bij hem was de argwaan van vroeger geweken.

Elken avond kwam hij nu in 't schemeruur en liet zich dan door Annette een kopje thee aanreiken, terwijl hij voor het bed der zieke vrouw zat. Hij vertelde hun dan van

zijn leerlingen en van de school en de collega's, van zijn beide zusters, die gehuwd waren en van z'n vader, dien hij nooit gekend had, en van zijn moeder, die verleden jaar gestorven was. Hij informeerde naar Annette's vogeltje, naar haar klimopplant, naar het boek dat hij haar ter lezing had gegeven; hij vroeg naar honderd dingen, die hen konden interesseeren. Maar steeds vermeed hij zorgvuldig hun geloof of zijn eigen ideeën aan te roeren. Als ze dan zoo rustig en vredig bij elkaar zaten, dan waren ze geen politieke uitersten; ze dachten niet aan geloofkwesties en zoogenaamde principes, - ze waren eenvoudig menschen, die elkaar in dat kwartiertje het leven een weinig veraangenaamden.

Eens gebeurde het, dat Nan boven was; de kleine jongen zat op Annette's schoot en peuterde met een potloodje in de figuren van het doorschijnende theelichtje, dat z'n bolle wangen en roode lippen eventjes bescheen.

'Dag oom!' zei Nan, - 'maar nu moet u weer verder gaan tante, toe!' Hij zette zich als een ruiter te paard op haar knieën

en keek haar met zijn groote oogen verlangend aan.

‘Ja toe, dat was nog eens aardig, zeg?’ zei de groote oom en ging ook zitten luisteren.

Annette vertelde van asschepoes; de vertelling was bijna uit. ‘En toen kwam de prins bij de beide zusters.’ - ‘Ja, ja!’ riep Nan, ‘en toen zij-di: dames, steek je voet 's uit, nietwaar tante!’

‘Neen,’ zei Annette, ‘eerst zei hij: goeden dag, dames! en de dames zeiden: goeden dag meneer de prins.’ -

‘En toen toch, wat ik zei?’ riep Nan. Hij had nu zijn beide handen op haar schouders gelegd; zijn wangen gloeiden en hij was vol vuur. Toen het uit was, gaf hij haar met zijn zachte kinderlipjes een kus vlak op haar mond en dan liet hij zich op den vloer glijden. - Het werd den grooten oom warm om het hart.

Toen hij weer op z'n kamer was, ging hij voor de schrijftafel zitten, doch het werk wou niet vlotten. Hij steunde zijn hoofd met beide handen en zag peinzend voor zich uit. Hij zag maar aldoor een bleek meisjesgezicht met grijze oogen en lange wimpers, en ook zag hij dien kinderkus.... ‘Mijn God,’ zei hij, - ‘ik ben op die kleine heks verliefd! Op haar verliefd, op die kleine meid met haar nonnengezicht, *ík*, die nooit aan verliefdheid heb gedacht! Ik oude dwaas van bijna veertig! Ben ik dan gek?’ En hij begon als een razende heen en weer te loopen.

Hij was over zichzelf verbaasd. Zijn geheele leven was een opeenstapeling van groote en kleine plichten geweest; hij had zichzelf steeds aan zijn familie en aan de menschheid gegeven; zijn inkomsten, zijn letterkundige producten, zijn geheele persoonlijkheid, alles had hij aan anderen geofferd, maar aan zichzelf had hij nooit gedacht. Reeds vele vrouwen waren op zijn weg getreden: mooie, rijke, ontwikkelde vrouwen, en velen hadden begeerige oogen op den knappen man geslagen, maar zijn hart had geen enkelen keer ook maar een ziertje harder geklopt.

Het was hem eenvoudig nooit in den zin gekomen, dat hij een man was, en dat hij een vrouw gelukkig kon maken. En nu was ze gekomen, de zoete, de zachte, innige liefde, ze bruiste door zijn hart, en hij schreide van smart en verlangen.

Nog steeds liep hij de kamer op en neer, en de tranen vielen als heldere dauwdruppels in zijn baard. Bij de deur op de vloermat zag hij een klein zwart voorwerp liggen. Hij raapte het op. Het was een strikje van Annette's pantoffel, een klein, vaal, uitgerafeld strikje, dat ze zeker vanmiddag had verloren.

‘Van mijn kleine Asschepoester,’ zei hij innig en drukte het aan zijn lippen.

De huishouding ging haar gewonen gang. Annette sloofde en zwoegde maar door en werd een tintje bleeker dan gewoonlijk. Ze had breede kringen onder de oogen en zag er vaak uit, of ze geschreid had.

Als moeder haar vraagde, of ze zich niet wel gevoelde, lachte zij er wat om. Want Annette kon toch niet aan moeder zeggen, dat het niet alleen de zware huishouding was die haar drukte, maar geheel iets anders! Want o, dan was haar moedertje gestorven van angst en verdriet. Arme Annette! Wat werd daar in haar hartje een wanhopige strijd gestreden.

Want in haar ziel spraken twee zoo verschillende stemmen. De eene zei: ‘Ik heb lief,’ - en de andere: ‘Het mag niet, het is zonde!’ Gebeden, tranen, boetedoening en smeeking, het hielp alles niets; Annette kon die beide stemmen niet smoren. Zij werkte als een ezel om haar gedachten op de vlucht te jagen, maar ach, ze gingen

niet. En dan 's middags die welsprekende oogen, die haar aanzagen en altijd maar weer schenen te zeggen: ‘ik heb je lief!’

O, dat arme hart, het deed haar zoo zeer, het dreigde van smart te bersten. En dat ze dit alles zou moeten biechten, en dat de pastoor dan zou komen om met vader en moeder te spreken en dat hij dan zou moeten gaan, hij - haar lieveling!

‘Ja, lieveling!’ zei Annette, haar angst voor de zonde een oogenblik vergetend, ‘o, wat houd ik van je met je bruine oogen en je blonden baard. En dat het niet mag, dat het nooit mag.... Want ik heb kranten gezien op je schrijftafel, waarin kwaad wordt gezegd van de kerk, en die lees je, - misschien schrijf je er wel in.... En o, als ik met je meeging, was ik voor eeuwig verdoemd en moeder zou sterven en de vloek van mijn vader en mijn zusters kwam over mijn hoofd.... Toen laatst de paters hier waren, hebben ze nog gewaarschuwd voor de zonde. “Wat u hindert, ruk het uit en werp het van u; want het is beter, dat één lid van uw lichaam verga, dan dat gij zelve in het heische vuur zult geworpen

worden.” Ja, zóó zeiden zij. Maar kan ik dan mijn hart uitrukken!’ - - -

En in razende smart bad zij: ‘Almachtige God, verlos mij van die zondige liefde. Goede Herder, leid mij arm, verdoold schaap weer in het rechte spoor. Red mijne ziel!’

Doch de liefde bleef, zij ging niet, zelfs geen oogenblik. Annette werd schuwer en schuwer, en zei bijna geen woord meer tot den leeraar, als ze 't eten binnenbracht. Gewoonlijk stond het al op tafel als hij thuis kwam en haalde ze het later gejaagd af.

Eens terwijl ze op haar gewone, schuwe manier bezig was, het tafelgoed in de witte teenen mand te pakken, ging hij plotseling opstaan en trad op haar toe.

Het witte gloeilicht bescheen haar marmerbleek gelaat, dat als versteende van schrik.

‘Zet die mand eens neer,’ vroeg hij, toen ze wilde heengaan.

‘Zet die mand neer,’ herhaalde hij dringend.

Zij deed het. Toen nam hij haar beide handen in de zijne en zag haar innig aan.

‘Wat scheelt er aan tegenwoordig?’

‘Niets,’ - ze zag maar aldoor naar 't tafellaken. Inwendig bad ze als een wanhopige. Hij zeide:

‘Ja, wel iets. Maar wat dan toch?’

Ze begon te schreien.

De pendule op den schoorsteen tikte, het gloeilicht snorde, en zij schreide, schreide. Het maakte hem half gek van medelijden en liefde.

‘Heb je er dan verdriet van, Annette, dat ik zoo veel van je houdt? O jij arme kleine meid, jij arme tobster, jij lieveling’....

Eensklaps kreeg Annette hare bezinning en daarmee haar wil terug. Ze maakte haar handen los en nam de mand op. Dan zag ze hem aan. Haar grijze oogen stonden nog vol tranen.

‘Het spijt mij om u, dat u dit gezegd hebt, want nu zult u moeten gaan - als u niet wilt dat ik sterven zal. Ik kan niet meer en bezwijken wil ik niet.’

Hij was naar zijn stoel bij de schrijftafel teruggekeerd en zag, hoe ze, al huilende, met razende haast het overgebleven goed in de mand zette. De borden klikklakte ze op elkaar en de sauskom schoof ze er rammelende tusschen. In haar doodsangst praatte ze maar al door.

‘U had me dit nooit moeten zeggen, want u weet wel, dat het nooit mag, want ik ben immers Roomsch.’

‘Nu, en wat zou dat?’

‘En *u* gelooft niet eens aan God.’

‘Wie vertelt je zooiets?’ - en met twee passen was hij weer bij haar.

‘Dat dacht ik, omdat u een socialist is.’

‘Arm kind,’ zei hij, ‘hoe kon ik je van liefde spreken, terwijl ik eerst den argwaan, die anderen in je hart gezaaid hebben, er had moeten uitwieden.

‘Als ik je nu zeg, dat ik *wel* aan God geloof, en dat het mijn heilige overtuiging is, dat mijn werken en streven als socialist geheel overeenkomstig Zijn wil is, - zou je me dan willen gelooven.... Nu, Annette?’

‘Ja,’ zei ze zacht; dan ging ze heen.

Den volgenden avond ontmoette hij haar op de trap. Ze zou een boodschap gaan doen en hij ging zonder veel complimenten met haar terug. Hij wilde eens met haar praten.

'Annette,' zei hij, toen ze op straat waren, 'ik heb je gister gezegd, dat ik je lief heb, en.... je begreep toen toch wel, wat ik daarmee bedoelde?' Zij staarde voor zich uit, als hoorde zij het niet....

'Daar bedoelde ik mee, dat ik je zoo graag mijn klein vrouwtje zou mogen noemen,.... of.... of je met mij zoudt willen trouwen?'

Zij huiverde, of ze de koorts had.

'Kind,' hervatte hij, 'je zeide toen, dat het onmogelijk was, omdat jij Roomsch bent en ik niet, en omdat ik bovendien een socialist ben, maar ik wou je eens uitleggen, dat ik niet zoo'n gevaarlijk man ben als je meent.'

Ze stapten al naast elkaar voort onder de hooge beukeboomen der stille straat, waarin de hoog bungelende electrische bollen schitterende stralenbundels wierpen, waar het dichte loof die niet onderschepte.

'Annette,' ging hij voort, 'ken je de geschiedenis van Jezus? Weet je dan ook, dat Hij de partij der armen en verdrukten koos? Weet je, dat hij zei: "Eer gaat een kemel door het oog van een naald, dan een rijke in het koninkrijk der hemelen?" En dat hij ook zei: "Vergadert u geen schatten op aarde, waar de mot en de roest ze verteren, maar vergadert u schatten in den Hemel?" - En nu zijn er sommige menschen, Annette, die zich zóóveel schatten - ik bedoel aardsche schatten verzamelden, dat *zij* bijna alles hebben, en vele anderen niets.

Wij hebben gelukkig nog een bed om op te slapen, maar zelfs dat hebben velen niet eens, en die moeten daarom onder bruggen of

andere beschutte plekjes een onderkomen zoeken.

Wat dacht je Annette, als Jezus eens op aarde kwam, zou hij dan ook thans niet evenals voor 2000 jaren de partij dier armzalige wezens kiezen? En als ik nu, met nog zooveel anderen, tegen de deuren dergenen klop, die schatten bezitten, alleen, om onze misdeelde broeders en zusters te helpen, zou ik dan een zondig werk doen? Ik geloof in God, en in Jezus, en al wat ik doe, doe ik in Zijn naam.'

'O, ik wil het zoo graag gelooven, maar - moeder zou er van sterven!'

Ze waren nu bij een koomenijswinkel gekomen. Annette stapte naar binnen. Hij wachtte op het trottoir en zag den kruidenier boter van een plank nemen en in een stuk papier pakken; hij zag hoe Annette's trillende vingers geld uit het beursje namen en op de toonbank legden; hij zag de eigenaardige onzekere beweging waarmee ze het pakje aannam en onwillekeurig stapte hij op de stoep.

Annette keerde zich naar de deur en wilde heengaan.... één stap.... met een smak viel ze voorover op den witten tegelvloer. Haar krachten hadden haar begeven, ze was bezwijmd.

Toen ze een half uur later uit een vigelante de trap van 't bovenhuis werd opgedragen, was ze nóg steeds bewusteloos.

Den volgenden morgen werd er zacht aan de deur van den socialist geklopt. Hij deed open; een liefdezuster stond voor hem en keek hem van onder haar hoofddoek en zwarte kap zacht en ernstig aan. 'Of mijnheer zoo goed wilde zijn, een andere kamer te zoeken; zij had den anderen heeren hetzelfde gezegd.' Hij waagde te vragen, of hij de familie goedendag mocht zeggen? Ze schudde bedenkelijk met het hoofd: 'liever niet; 't beste was, zoo stilletjes mogelijk vertrekken.'

De herfst was voorbij; ook de winter had uitgewoed; het was lente, en Annette lag nog te bed. Achtereenvolgens hadden verschillende zusters het zieke gezin verpleegd, en er was tegen Mei een klein huisje met een tuintje buiten de stad voor hen gehuurd. Voor hun onderhoud zou gezorgd worden. 'Genade-brood, bitter brood!' zei moeder halfschreiende. Doch Annette - zij zou er niet lang van eten, dacht ze. Ze voelde wel, dat ze zwakker en zwakker werd, dat ze een veer gelijk was.

Ze lag maar aldoor stil in haar ledikant in het zijkamertje en tuurde door het venster naar haar kleine stukje lucht, dat vandaag voor 't eerst helder-blauw was. De zon scheen, het was Zondagmorgen, en het luiden der klokken drong tot haar kamertje door. Op de tafel voor haar bed stond een groote ruiker witte hyacinten, ze geurden, geurden. Gistermorgen had Nan ze gebracht, zorgvuldig in een krant gespeld, die nog op tafel naast de bloemen lag. Uit verveling keek Annette er eens in. En - daar zag ze plotseling *zijn* naam, den naam van haar lieveling. Want haar lieveling was hij nog. Den geheelen winter had ze aan hem gedacht, en ze had maar één wensch meer: hem nog éénmaal te zien, voor... ja, voor ze ging sterven.

Maar hoe? - Ze peinsde en peinsde en zag geen uitweg.

En nu - daar was plotseling een uitweg gekomen: hij zou spreken op dezen Zondagmorgen in het groote volksgebouw, dat geen tien minuten van haar huis verwijderd was. Wat ze nu doen zou? - De verpleegster was naar de kerk en moeder sliep. Annette stond op, stilletjes. De klokken luidden nog steeds... Ze gleed als een schim door het zijkamertje, zocht haar laarsjes, en veegde met een zakdoek de schimmel er af. Daarna trok zij ze aan, en reeg ze vast, telkens even rustend. Nu

kamde ze heur haar en lei het in een vlecht, terwijl ze droevig tegen haar eigen spiegelbeeld glimlachte. Ze zocht haar kleeren bijeen en trok ze aan; nu nog de matelot en een voile; eindelijk den wintermantel aan - en nu was ze gereed. Doch ze beefde over al haar leden en moest zich, toen ze het huis uitsloop, telkens aan de trapleuning vasthouden, zoo duizelig was ze.

Toen ze op straat kwam, en de voorjaarslucht haar overstroomde, dreigde ze te bezwijmen. Maar - ze *wou* niet, ze spande al haar krachten in.

Aan de boomen zwollen de teergroene knoppen; fijne witte wolkjes dreven langs het helderblauwe van den hemel; de kinderen in hun rein zondagskleed zongen en tierelierden: het was lentevreugde, lenteweelde overal.

'Waarom toch niet?' peinsde Annette in zich zelf, 'waarom mag ik hem niet liefhebben? Zou 't werkelijk zondig zijn?' - 'Lieve Heer,' bad ze. 'o, vergeef mij dan,

wat ik thans doe, en wees ook op dezen weg mijn goede Herder; laat ook dáár Uw mild gelaat mij hoop en troost schenken. Ja, als ik straks, te midden van dat ruwe en ongeloovige volk, ook Uw beeld mag aanschouwen, dan weet ik, dat ik niet van Uwen weg ben afgedwaald, dán weet ik, dat Gij in deze liefde niets zondigs vindt.'

Ze stapte de breede portiek van het gebouw binnen. Op de trap werd ze tegen den muur aangedrongen door een hoopje forsche, naar tabak, olie en steenkolen riekende mannen, doch ze hield zich stevig vast, tot een ruwe sigarenmaker haar zonder complimenten stevig in den arm nam en kalm tusschen de menschen door naar boven heesch. Daar stond ze dan bij de deur der zaal. Een man vroeg een dubbeltje entrée van haar, maar - ze had geen dubbeltje! De man zag haar medelijdend aan, keek even om zich heen en duwde haar naar binnen. Annette zocht een plaatsje achter een dikke pilaar. Mannen, mannen en nog eens mannen met verweerde gezichten en knokige werkhanden, pratende, rookende, ruw-lachende mannen vormden bijna uitsluitend het auditorium. Niet ver van haar af zaten echter aan een tafeltje nog eenige arbeidersvrouwen en meisjes met kleurige voorjaarshoeden op. Annette's blik dwaalde zoekende door de groote zaal, langs die bonte menschenmassa, doch - zij vond niet datgene, wat ze zoo angstig zocht. Rook en walm en bonte reclameplaten - maar tevergeefs zocht ze het beeld van den Heiland.

'Lieve Heer!' jammerde het in haar ziel, 'ik zie u niet - ach, hebt Ge mij dan toch verlaten!'

Toen kwam de man dien ze liefhad. Hij stond kalm als altijd op het podium en richtte zijn heldere bruine oogen op zijn publiek. 't Werd plotseling stil in de zaal: hoeden gingen af, pijpen en sigaren werden weggeborgen.

En dan begon hij. Maar hij hitste hen niet op - hij kalmeerde hen. Hij sprak met zijn metalen stem, en allen hingen ze aan zijn lippen.

'Vereenigt u en weest eensgezind onder elkander' - dat was zijn thema.

En hij vertelde van al die kleingeestigheden, die de vijanden van het volk als twistappels tusschen hen wierpen om hen te verdeelen en zoo hunne reuzenkracht te versnipperen. 'Broeders,' zei hij, 'weest toch eendrachtig; immers dáarin ligt uw macht, uw macht, waaraan geen andere machten op aarde gelijk zijn. Maar houdt u dan ook verre van allerlei beuzelarij in politieke of kerkelijke zaken. Wat kan het u helpen, of de hooggeleerden theologische disputen houden over deze of geene bijbeluitlegging; - wat wil het zeggen voor uw strijd om het bestaan, dat gij tot deze en uw broeder tot gene sekte behoort? Het geloof mag u niet scheiden. Eén gemeenschappelijk belang brengt u samen. Houdt dit ééne slechts in 't oog en wacht u voor voor vooroordeelen tegen personen - immers uw macht zal zich niet tegen personen keeren, maar tegen een stelsel; wacht u voor kleinzielig gekibbel over stand, principes, reglementen, statuten, rangen, standen, geloof, en zooveel andere zaken, die met uw *economischen* strijd in geenerlei verband staan; zet dat alles op zij; schaart u schouder aan schouder, en uw macht zal onbegrensd zijn. Maar bovenal: weest kalm, alleen dán zal uwe macht heilzaam kunnen werken. Gelooft toch niet, dat ge in onbesuisden hartstochtelijken ijver de maatschappij plotseling zoudt kunnen omkeeren. Geleidelijk is de toestand zoo geworden, als wij hem nu kennen - geleidelijk moeten wij hem ook weer trachten te veranderen....'

De woorden vloeiden van zijn lippen en drongen Annette diep in 't hart. Ze vergat geheel de omgeving, waarin ze zich bevond; als betooverd door zijn heerlijke wegsleepende stem zat ze daar - bleek als een lijk. En ze bleef, en wachtte....

Ze wachtte, of het beeld des Heeren niet haast verschijnen zou. Want wat hij daar zeide, was immers zoo waar, zoo innig waar, - waarom kwam Jezus niet, waarom gaf Hij dan geen enkel teeken, waardoor de rust in haar ziel zou wederkeeren! Het teeken, dat zij hem mocht liefhebben?

'Lieve Heer, ik zie U niet - - waarom zie ik U niet?' vroeg angstig haar hart.

Onbestemd dwaalden haar blikken dóor de groote zaal, naar de hooge, breede ramen, en dan naar den blauwen hemel daarboven en naar de hooge huizen aan den overkant der straat. Op een klein dakvenster dat van binnen vol bloemen stond, straalde en tintelde het zonlicht. Annette zag er naar. Op eens werden de beide helften van het raam door een vlugge hand naar buiten opengeslagen. Het tulen gordijn woei terzijde....

Annette's hart stond bijna stil. Maar dan

begon het weer te kloppen, wild, of het bersten zou. Want dáár, tusschen hyacinten en andere lieve boden van het ontwakende nieuwe leven zag ze het beeld van den gekruisigden Christus! Het kruisbeeld! De zonnestralen kusten het gelaat van den Apostel der Liefde, en in haar wonderlijke stemming zag Annette dat de droeve oogen haar met een zachten glimlach aankeken.

'Dank, dank, lieve Heer!' stamelde zij, 'het mag, ik weet het nu. Gij vondt het goed en de menschen - zij weten, zij begrijpen het niet.'

En nu - vastbesloten wachtte Annette tot hij gedaan zou hebben.

De vergadering was afgeloopen. Enkele talmers draalden nog voor de zaal. 'Hij' stond nog op het podium met het bestuur te praten. Plotseling brak bij het gesprek af, nam haastig afscheid en schreed met nog grooter haast naar 't einde der zaal. Daar stond zijn kleine Asschepoester, zijn Annette met oogen vol tranen voor hem. Hij zag, hoe zij wankelde, en greep haar juist bijtijds nog en droeg haar bijna naar beneden in den tuin. Het was een klein binnenplaatsje, omringd door hooge pakhuizen. In den hoek onder een sering stond een lage bank. Hier zette hij haar naast zich en lei haar hoofd tegen zijn borst.

'Kind, hoe kom je hier toch?' vroeg hij zacht. - Zij vertelde hem met kleine tusschenpoozen de heele geschiedenis.

'Ik had je zoo lief!' zei ze, 'en ik wilde je nog zoo graag éénmaal zien. Daarom ging ik hierheen en ik bad tot Jezus, om een teeken dat het mocht. En o, Hij heeft mij verhoord, want Hij gaf mij het teeken.'

En ze vertelde van het raam en het crucifix en weende luide. Haar geheele lichaam, vol smart en ellende, schudde en schokte er van. Hij schreide mede. O, wat hadden ze elkaar lief, deze beide menschenkinderen. Hij had zijn arm om haar heen geslagen en zacht kuste hij de bloedlooze lippen. Met zijn zakdoek veegde hij haar tranen weg en dan zei hij ernstig:

'En nu allereerst naar huis, hoor!' Hij legde haar arm in den zijne en ging met haar door een donkere poort, die op een stil achterstraatje uitkwam. Spoedig waren ze aan Annette's huis. Hij belde aan. De zuster deed met een bleek, ontsteld gelaat open. Hij nam Annette op zijn sterke armen en droeg den lieven last naar boven, terwijl zij haar wit gelaat aan zijn borst legde en hem de armen om den hals sloeg.

De zuster ging eerbiedig ter zijde en zei dan zacht: 'Hier maar heen; de ouders weten er goddank nog niets van.' Hij droeg haar in het zijkamertje en wilde haar op haar bed leggen. 'Neen, neen,' stamelde ze, en hield hem krampachtig vast. Hij ging met haar zitten. Haar gezicht was vaal; haar armen vielen slap naar beneden; de oogen waren wijd geopend. Ze draaide het hoofd halverwege om en zag naar de zuster.

'Zuster,' lispelde ze, zacht glimlachend, 'jullie hebt je allen vergist, het mócht van Jezus.'

En haar hoofd weer tegen hem aanvlijend, ontvlood een zachte zucht haar lippen - - en ze stierf met een hemelschen glimlach op 't gelaat.

G. BRINKMAN - HEIDSTRA.

Ingezonden stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Dienstbodenvereenigingen.

Geachte Redactrice,

Vergun me nog een kort woord om 'n enkel misverstand te trachten uit den weg te ruimen:

Van ‘mijne’ vereeniging is geen sprake, ik heb met den bond **niets** uit te staan, behalve in zooverre toevallig de 2e secr. van de afd. Den Haag bij mij binnenmeisje is, en ik me daardoor er iets meer voor interesseer dan anders misschien 't geval zou zijn. Uw nachtmerrie ‘**dames**uithuizigheid’ behoeft u in deze kwestie waarlijk niet te plagen, geen enkele dame bemoeit er zich mee, de meisjes brengen - nadat ze door de tentoonst. van vrouwenarbeid geleerd hadden wat organisatie was - alles onderling en zonder hulp tot stand, ook 't bemiddelingsbureau. Alleen was Cornélie Huygens tot haar dood eerepresidente, zij had den bond bij 't oprichten met raad en daad bijgestaan, rekent echter geloof ik noch als lid der S.D.A.P. noch door haar persoonlijkheid tot wat gewoonlijk minachtend onder ‘dames’ verstaan wordt.

Het na-half-acht-spook ken *ik* niet, en in 't reglement geldt deze bepaling ook slechts de dagdienstboden. Vergeet u niet dat deze, gewoonlijk jonge schepsels, ‘daghitten’ wanneer ze thuiskomen in 't vaak arme gezin daar nog heel wat te helpen vinden, en dat mòèt gedaan - als 't goed is omdat ze moeder die 't toch al zoo druk heeft uit *liefde* nog wat willen helpen - onverschillig of ze om acht of pas om 10 uur thuis komen. Ik acht 't daarom een groot geluk dat voor haar (van inwonende dienstboden *is geen sprake*) aan dat tijdige uur de hand wordt gehouden.

Zeker freule, ik ben 't geheel eens met uwe zienswijze over den liefdeband, maar u zult me toch ook wel toegeven dat de verbintenis van geen van beide zijden *ooit begint met uit liefde gesloten te worden?* In een andere verbintenis

waar dat motief wèl voorzit, althans heet voor te zitten, heeft de wetgever niet verzuimd ondanks al die liefde den - m.i. hoogst immoreelen en voor man èn vrouw demoraliseerenden - *eenzijdigen eisch van gehoorzaamheid* te stellen, zonder angst daarmee de liefde afbreuk te doen. Waar hij in een heel wat minder précaire[1)] verbintenis *den wederzijdschen eisch van rechtvaardigheid* zou stellen, zou hij m.i. een goed werk verrichten.[2)] En daarmee hoeft de toewijding niet verloren te gaan.

Het is onredelijk te beweren dat de huishoudens waar men zóó denkt behooren tot de steeds-van-meisjes-wisselende of de liefdeloos-onverschillige, en hoe meer dienstboden als de door u genoemden lid worden van den bond - nièt om haarzelf want voor haar zijn geen reglementen noodig maar voor heel veel andere wèl, omdat er zoo heel veel nare huisvrouwen zijn[3)] - hoe meer zal ook aan de liefdebeginselen in 't werken van zoo'n vereeniging plaats worden ingeruimd. Ik geloof niet dat *glimlachen* hier de ware weg is maar wel, juist uit 't begrip van naasten*liefde* - liefde voor die vele met minder toeschietelijke en hartelijke meesteressen gezegende kameraden - *het toetreden als lid.*

En hiermee acht ik mijnerzijds de gedachtenwisseling gesloten, de lezers moeten nu zelf hunne meening maar vormen. Ik dank u nogmaals zeer dat u aan deze zaak plaatsruimte heeft willen inruimen en teeken met vriendelijken groet

Uw Dw.

WELMOET WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

1) Minder précair omdat ze - wanneer de belangen te tegenstrijdig blijken of een incompatibilité d'humeur of groeiend verschil van inzicht gaat ontstaan - zonder pijn of moeite binnen zes weken te verbreken is.
2) De wettelijke regeling verdedigde ik nader in 't Sociaal Weekblad van 11 Juli j.l.
3) Een zielkundige verklaring hiervan trachtte ik te geven in genoemd no. van 't S.W.
   Noot red:
   Lieve Mevrouw. Ik geloof dat u en ik persoonlijk 't zelfde bedoelen: namelijk een goede, liefdevolle verstandhouding te bevorderen met onze dienstboden. U ziet daartoe in zoo'n vereeniging méér nut, dan ik 't doe. Maar dat komt er m.i. minder op aan. Voor mij is de hoofdzaak in dezen, dat ik in elk geval in *uzelve* een médestandster begroet, wat betreft het omgaan met onze dienstboden als *huisgenooten.* - Verschillende wegen leiden soms tot éénzelfde doel.
   Ik constateer met genoegen, hoe dit reeds de twééde maal is, dat u en ik, (zulke tegenstandsters op het punt feminisme!) door een gedachtenwisseling in dit Bald elkaar nader kwamen, en beter begrepen dan vroeger.
   Uw. Dw.
   A. DE S.L.
   P.S.
   - Over deze questie ontving ik van andere hand nog een Ingez: stuk, dat ik gaarne zal plaatsen met een paar bemerkingen; zooals de inzendster mij vraagt dat te willen doen.
   A. DE S.L.

Regina. 't Geen gij mij in Uw laatsten brief schreeft, over dat bewuste onderwerp, frappeerde mij bijzonder; omdat de door mij zoo hóóggestelde Gustaaf af Geyerstam, in zijn buitengewoon-fijngevoelig en supérieur-denkend: 'Vrouwenmacht' geheel **dezelfde** meening is toegedaan als gij:

Gij schrijft:

'*En eigenlijk gaat 't nu dan ook niet meer op bij mij, dat een artist of een genie, die slecht is, ook mooi en goed werk kan leveren. Neen; ik proef, ik zie, ik voel te positief, direct het echte, het ware, het nobele; en ik geloof dat b.v. een genie, als Bach was, nooit slecht zou hebben kunnen leven. Wagner wél, maar dat voelt en proeft men dan ook óveral, door alles heen! - En zóó gaat 't in alle kunst.*' -

En Gustaaf af Geyerstam zegt, bij monde van Hugo Brenner, in 'Vrouwenmacht':

'*Ik wil hiermede zeggen dat elke kunstenaar het als zijn eersten en grootsten plicht moest beschouwen, een mensch te zijn in den werkelijken zin van het woord. Hij die dat niet doet, speelt met de menschheid, en dat is een doodzonde. - Gaat heel ons streven niet uit van het denkbeeld, het kunstwerk zoover mogelijk van den mensch-zelf te scheiden, inplaats dat we alles doen, om ze nader tot elkaar te brengen? Zeggen we zelfs nie af en toe: "Ik beoordeel het werk naar dat het is; de man zelf gaat me niet aan." Dat klinkt mij als een beleediging.... Mij is het alsof ik in het werk, altijd den maker-zelf voel. Is dan de indruk dien ik van hem krijg niet-gunstig of slecht, dan kan zelfs een meesterstuk mij met minachting vervullen.....*[1] *Ik ben niet-tevreden met het genieten van het kunstwerk-alleen. Mijn eischen stel ik veel hooger. Ik wil óók kunnen genieten van de volmaaktheid van den man, die het werk heeft voortgebracht....*'

Gij ziet lieve mevrouw, dat gij en Gustaaf af Geyerstam 't volmaakt ééns zijn.... en *ik* ben het met U beiden óók ééns, (getuige de bovenstaande door mij in 'Vrouwenmacht' indertijd met instemming aangestreepte woorden). - Uw voorbeeld van Wagner vind ik zeer juist gekozen. Ik wil volkomen-eerlijk zijn, en bekennen dat Wagners muziek voor mij, (die niet-muzikaal ben aangelegd), een bijzonder-mee-sleepende bekoring bezit, méér dan éénig-andere muziek. Maar ik heb tegelijkertijd stéeds het duidelijk besef, dat die bekoring niet is van een *hoogere* soort, maar van een lagere, bedwelmende orde.... géén bekoring die vergeestelijkt, maar eene die het geweten begoochelt en doet insluimeren. -

En in het onderhavige geval geloof ik óók wel, dat *ik* mij heb vergist, en dat U gelijk hebt gehad. - Toen ik het werk liefhad, kende ik echter de omstandigheden der persoon en het particuliere leven *niet.* En toen ik er later wel van wist, was dat voor mij een reden te meer, er ernstig naar te trachten in het openbaar onpartijdig in mijn beoordeeling van **het werk te blijven.** - Dat was mijn plicht uit critiek-oogpunt, nietwaar?

Ter voorkoming van alle misverstand, wil ik hierop echter nogmaals den nadruk leggen: dat ik eerst nadat zijzelve '*omdat mijn correspondentie haar zoo aantrok in*

1) Noot.
Precies zóó ben *ik* dezen winter gaan voelen ten opzichte der boeken van mevrouw Metz - Marx - Koning. Dat zij een gróót talent als schrijfster bezit, stond, en stáát, voor mij vast. Maar toen ik haar "Van 't Viooltje dat weten wilde" en haar "Nacht-Silene" *liefhad*, wist ik *niets* af, noch van haar verleden, noch van haar heden. Van het oogenblik af, waarop ik, dezen winter, wist wie de *vrouw* was in haar particulier leven en denken, had *ik haar werk niet meer lief.* Ik beoordeelde het *even* eerlijk en onpartijdig in 't publiek. Maar mijn huisgenoote zou U kunnen vertellen, (omdat ik uit den aard der zaak dikwijls met háár over zulke dingen spreek), hoezéér mijn eigen persoonlijk *gevoel* voor die boeken reeds lang gedood was dezen winter, toen ik ontdekte wie de *vrouw* was die zich *achter* de *schrijfster* verborg.

de Lelie' *mij hare medewerking had* aangeboden (*wat ik toen met blijdschap aannam*), *van lieverlede heb gèzien, dat zij, als vrouw, in haar denken en handelen, in haar verleden en particulier leven, geheel anders was en is, dan ik had kunnen vermoeden.* -

Ziet U eens, lieve mevrouw, juist op dit speciale, door U zéér-juist beschouwde punt, maak ik *zulke* merkwaardige ervaringen, dat mijn tegenzin tegen het onoprechte van 'de vrouw' juist dáárin voor een groot deel *wórtelt.* - O de

lieve, snoezige stukjes in damestijdschriften, van vrouwen en moeders, over hun huwelijk en hun kinderen,.... terwijl ze in het dagelijksch leven hun man ongelukkig maken, hun kinderen verwaarloozen! - O het geschrijf over reinheid en zedelijkheid en kuischheid, van de vrouwen die, in hun particuliere leven, van den eenen gescheiden-echtgenoot onmiddellijk 'troost' zoeken bij den anderen; die, al jammerend in het publiek over den 'bruut-man,' en de door haar ondergane mishandelingen in het huwelijk, zich háásten zoo gauw de wet het maar toelaat zich aan een twééden 'bruut' te verbinden. O het gedoe over kinder-opvoeding en moeder-instinct, van de moeders die ondertusschen haar eigen kinderen achterlaten bij den zoogenaamd-'ontaarden' vader, om, egoist, nieuw geluk te zoeken met een anderen echtgenoot, en schandelijk te verlaten aldus haar eigen, door haar-zelve-gewekt vleesch en bloed....

Zie, dat dit alles *gebeurt*, dat is de zaak dezer vrouwen *zelve.* Maar, dat **zij** het zijn die, - in onwaarheid en leugen en schijn-deugd rondgaand, - willen verkondigen 'reinheid,' 'moederliefde', 'vrouwendeugd' door mooi-geschrijf in 't publiek, dat is, ik ben het met U eens, *te* erg. En, waar gij een eind-verder in Uw brief mijn particuliere leven aanhaalt, daar dank ik U van harte, en antwoord U: Ja, inderdaad, wanneer ik mij bewust was *onoprecht* te doen, en mij *slecht* te gedragen, en in één woord te *leven* lijnrecht *in* tegen mijn woorden, dan zou ik mij schamen één letter nog op het papier te zetten.

Hero. Het overige van Uw brief beantwoord ik later. - Gaarne zou ik intusschen reeds nu van U vernemen, of ik U op de bewuste vraag, '*waarop gij mijn antwoord wacht*' kan antwoorden onder Uw eigen naam; want ik zie geen kans dat zóó te doen, dat die verborgen blijft, waar het dit bepaalde onderwerp geldt. - Ik verneem dan meteen gaarne eens van U waar gij nu zijt; want gij schrijft wel van 'een nieuwen werkkring', maar niet wáárin die bestaat, en wáárheen gij zijt vertrokken.

Voto. Uw zinnetje dat ik, naar gij hebt opgemerkt, 'niet alleen niet zoo scherp en hatelijk ben als de couranten mij wel willen voorstellen; maar in tegendeel een groote welwillendheid, en soms zelfs goedigheid ten opzichte der abonnés aan den dag leg', deed mij véél genoegen, omdat ik inderdaad héél véél liefde heb voor 't Blad en voor de abonnés, en niets zoo prettig vind dan wanneer ik iemand kan helpen, of van dienst zijn. Zoo ook in Uw geval. - Het zal U zeker veel genoegen doen, dat ik het met den door U aangehaalden leeraar *geheel eens* ben. - Ik vind zeer zeker dat er aanleg schuilt in den stijl èn in de gedachten. Vooral stijl en vorm vind ik bepaald veel **beter**, dan gewoonlijk bij zulke kleine stukjes 't geval is. Het ééne wil ik dan ook zeer gaarne plaatsen. Het andere lijkt mij, wat het gekozen onderwerp betreft, nog niet rijp genoeg van gedachte. Men voelt daarin dat de auteur nog niet geheel omvat het onderwerp dat ze wil behandelen, zoodat ze daardoor in haar gedachtengang onnatuurlijk wordt. - Ik zal U dat schetsje terugzenden, en dan gelijktijdig het honorarium meedeelen.

W.H. geb. B. te Blaricum. Tot toelichting van mijn schrijven in de vorige corr:, kan ik U nog meedeelen, dat ik elk redelijk verzoek, óók van een niet-abonné der Lelie, - wanneer dat verzoek niets met de Lelie te maken heeft zooals in Uw geval, - steeds te zijner tijd bereidwillig particulier beantwoord. Alleen moeten *zulke* vragers, gelijk vanzelf spreekt, dikwijls heel lang wachten, omdat mijn Lelie-correspondentie *en*

mijn particuliere zaken- of genoegen-correspondentie dan vóórgaat. Wie dus abonné is, en heel goed *kan* beantwoord worden per Lelie-corr:, al geldt het dan ook een particuliere zaak, die doet zeker het verstandigst zich als abonné op te geven, dan komt het antwoord het *gauwst.* Het is dus heel-gelukkig, dat gij op den inval zijt gekomen mij alsnog te melden dat gij abonnée zijt. In hoeverre ik een afdoend oordeel zal durven uitspreken over het toegezondene, weet ik niet. Want een vertáálde-roman is minder mijn gebied. - Intusschen wil ik 't met genoegen voor U lezen.[1)]

Ellen. Gij ontvangt Uw opstel bijgaand terug. Graag verneem ik van U wèlk pseud: gij voornemens zijt thans te kiezen? Gij geeft wel den wensch te kennen een ander ps: te nemen, maar voegt er géén nieuwen naam bij. Ik gebruik deze maal dus nog Uw éérste ps: - Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik heb dan al *over* U gehoord, van die bewuste dame, die, zooals *gij* mij thans schrijft, Uw vriendin blijkt te zijn. Dus ben ik nu prettig van U beiden op de hoogte.[2)]

Roberta. Gij kunt er volkomen-zeker van zijn, dat Uw pseud: aan niemand-ter-wereld, - ook dus niet aan Uw familieleden, die óók abonné zijn, - bekend *kàn* worden tenzij gij-zelve het hun vertelt. - Als gij met mij correspondeeren wilt, vind ik dat heel prettig. Hoe méér correspondenten, hoe liever ik het heb. Dat is een prettige onderlinge band tusschen redactrice en lezers. - En gij kunt er zeker van zijn, dat ik zoo iets méén als ik het zeg. Doe het dus gerust, als het U aantrekt. Het stukje zal ik zoo gauw mogelijk lezen, en U mijn beslissing onder Uw pseudoniem meedeelen. Het is nog niet door een ander gekozen. Gij kunt het dus behouden.

C.B. - Dank voor de toezending van het boek. Heel gaarne zal ik nog eenige schetsjes eruit plaatsen, en het U dus daartoe spoedig terugzenden. - Uw opheldering over het zinnetje in Uw brief verbaasde mij zéér. Ik had het net andersom gelezen.... als een kleine hatelijkheid aan mijn adres. Juist dáárom schreef ik U, dat ik het niet *begreep*, in verband met Uw brief. Dat is dan nù nog al natuurlijk, als gij 't net andersom mééndet. - Moet het boek naar 't *zelfde* adres terug? Of naar Den Haag?

Edzarda. - Ik heb het stukje gelezen. En ik *begrijp* heel goed Uw bedoelen erin. Maar het is een tendenz-stukje, géén novelle. Men kan evengoed zulk een schetsje maken, waarin de held of heldin juist heel geloovig **blijft**, ondanks àlle ongeluk. - Zoo iets laat zich in een verdicht verhaaltje op beide manieren uitwerken. - En alleen wanneer de heel-bijzondere vorm den inhoud vergoedt, zou ik zoo iets geschikt vinden tot plaatsing. Nu zou het alleen maar aanstoot geven aan vele oprecht-geloovige menschen. - Laat U dit nu niet ontmoedigen. - Want er is niet de minste reden toe. Schrijf nog maar gerust eens iets anders. - Ik zal U dit terugzenden. - Het boek wil ik graag lezen. Ik hoorde er dikwijls van. Als gij het mij leenen wilt, zal ik het dus graag van U ontvangen. Dat men Top Naeff voor een pseudoniem houdt, kan ik wèl begrijpen; niet dat iemand ter wereld de auteur van ‘School-idyllen’ aanziet voor een *man.* Want m.i. kan alleen eene die zelve backfischje en schoolmeisje geweest is, zoo uitstekend schilderen de goede en kwade gevoelens beide van aankomende vrouwen, hun doen tegen schooljuffrouwen en tegen elkaar, hun kibbelen en coquetteeren, hun ontwakende liefde en verliefdheden, enz., enz.

1) Dit was afgedrukt toen ik Uw roman ontving. Ik zal om het opgegeven pseud: voortaan denken. Nu was dit reeds afgedrukt. - Schrijf mij alvast of gij reeds een uitgever hebt, en of gij U het *vertaalrecht* hebt vóórbehouden, zoodat een ander U niet kan vóór zijn.
2) Was afgedrukt toen ik Uw stukje ontving. Maar wat is de bedoeling ervan?

Uw éérsten brief heb ik reeds gedeeltelijk vroeger beantwoord. - Ik ben blij dat gij de Lelie zoo graag leest, en hoop dat dit steeds 't geval zal blijven. Kan ik U van dienst zijn met het een of ander, steeds gaarne.

J.K. te Groningen. ‘Man en Vrouw zijn één,’ schrijft gij. - Maar geëngageerde-menschen zijn nog lang geen ‘man en vrouw’; en bijgevolg ook nog niet ‘één.’ - Intusschen, zóó nauw neem ik 't niet. Als de dame in questie abonnée is, zal ik U, terwille van haar, met genoegen in de Corr: beantwoorden, zoo spoedig gij aan de beurt zijt. - Ik beantwoord U dan onder dezelfde voorletters: J.K. te Groningen. -

Calluna. - Uw brief deed mij zoo heel veel genoegen. Na Uw eerste vriendelijk antwoord op mijn toenmalige weigering, hoorde ik nooit meer iets van U. Dan is het een dubbel-aangename verrassing ineens te ontdekken, dat mijn werk en mijn pogen toch meer gewaardeerd werd, dan ik dacht. *Denk toch nooit - ik druk dit cursief opdat ook anderen het lezen zullen -: 'freule Lohman heeft het zoo druk, dat al die brieven haar vervelen of te veel van haar vergen*' (zie Uw ingez: stukje *over geldzorgen.*) - *Want ik kan niet genoeg herhalen dat gij U daarin vergist. Alle correspondentie is mij zeer lief; opdat de abonnés met wie ik in zoo nauwe betrekking sta mij steeds nader komen; en ik hen. Ik geef mij daarom aan U allen zoo gehéél als ik het doe. En ik beschouw het als mijn grootsle voldoening, wanneer ik, op welke wijze dan ook, maar iets zijn kan voor den een of ander.* Ook al ben ik 't in beginsel met de of den correspondent geheel oneens, zooals wel eens gebeurt, dan kan het toch niet anders dan voor ons beiden het wenschelijkst zijn, dat wij elkaars standpunt begrijpen leeren, en leeren waardeeren misschien, juist door onderlinge gedachten wisseling. *Maar hoe dat zij, in geen* geval is er bij mij óóit sprake van 'te veel moeite,' of 'te veel te doen hebben.' - Zoolang ik de Lelie redigeer, zal ik steeds niet anders kunnen, dan in al de abonnés het hartelijkst belangstellen; juist omdat dit Blad mij persoonlijk veel nauwer met hen verbindt, dan 't geval zou zijn als ik een gewoon weekblad redigeerde....

Zooeven sprak ik van Uw 'Ingez: stukje' over Geldzorgen. Want ik begrijp niet geheel of *dit* Uw bedoelen ermee is, dan wel een particulier schrijven aan mij. Intusschen vráág ik U vriendelijk: *Mag* ik het opnemen als Ingez: stukje? Desnoods kan ik U drukproef zenden, zoodat gijzelve datgene kunt wijzigen wat U misschien niet wenschelijk voorkomt, om Uw ps: niet te verraden. Tenzij gij het met Uw naam wilt *teekenen*, wat *ik* natuurlijk nog liever heb? -

Het is zoo goed, dat dergelijke op ondervinding gebaseerde getuigenissen, als het Uwe, publiek worden als een ernstige waarschuwing tegen dat onwaar-lievig-gedoe van poëtische schrijverijen over ernstige, wreede levenswerkelijkheden, die zich in de realiteit niet zoo gemakkelijk laten wegjagen als 'spoken'.... Ook in Uw brief aan mij staat in dat opzicht zeer veel, dat ik wel graag zou willen afdrukken; b.v. Uw zoo wáre woorden dat 'leed niet altijd krachtig maakt en opvoedt, dat men ook te jong en te zwak kan zijn ervoor!.... en wee dan de gevolgen.' - Zoo *is* het! Leed is een vreeselijk zwaard, en als het ons wondt terwijl wij nog heel jong zijn en nog niet genoeg-voorbereid, dan kan het ons *voor altijd* verminken. - De menschen die zoo liefjes-gemakkelijk over die dingen redeneeren, weten niet wat het *is* kennis te hebben gemaakt met de diepste diepten van bittere levens-ervaringen....

....Graag hoor ik dus van U, hoe ik handelen mag met Geldzorgen. Het gedichtje vind ik naar den inhoud mij woord voor woord uit het hart geschreven. Ik plaats het graag, maar zou alleen den titel willen veranderen; die is, dunkt mij, te lang. B. v. alleen: 'Aan....'

En nu nooit weer denken voortaan: 'Ik val freule Lohman lastig', want gij vergist U dan steeds.

Madeliefje. - Neen; om een goedbedoelden brief 'lach' ik nooit. Maar als gij Uw naam niet noemt, kan ik U niet beantwoorden. Correspondeeren met aan mijzelve van naam onbekende menschen kan ik niet, zooals gij toch zelve wel zult inzien. - Als gij Uw naam noemt wil ik U graag beantwoorden.

Werkelijkheid. Heb ik U erg teleurgesteld? Gij zoudt er niets aan gehad hebben. - Zendt nu Uw werk deze maal aan *die* redactie, die U erom vroeg; en verander niet ineens van plannen. Dat lijkt mij zoo besluiteloos en doelloos. Als men U vráágt om een bijdrage, is het toch ook waarschijnlijker dat men die dan ook zal accepteeren, dan niet. - Over de questie of gij 't wagen zult bij die andere redacties, laat ik mij liever niet uit. Daardoor neem *ik* een soort verantwoordelijkheid op mij tegenover U. En dat wil ik niet.

Dat gij Uw eigen-werk ‘zoo mooi’ vindt, begrijp ik heelemaal niet. Ik vind dat eigen-werk nooit voldoet, omdat je steeds voelt hoe véél er nog aan ontbreekt, en hoe veel meer je inwendig 't mooie bedoelt, dan je 't zeggen kunt....

Waarom denkt gij toch steeds dat gij mij ‘tegenvalt’ door de onschuldigste dingen. Zóó gauw valt iemand mij niet tegen. - Wat gij mij vertelt van Uw verschil van meening, met den auteur aan wien gij Uw motto ontleent, kan ik van *Uw* standpunt nàvoelen. Ik ook zou de karakters niet willen wijzigen om hem genoegen te doen terwille van zijn geloofsbeginsel. Maar, mij op zijn standpunt plaatsend, vind ik dat gij het motto niet tegen zijn wil moogt behouden. Gij moet het m.i. bepaald laten vervallen, als hij dat zoo wenscht. - Ja, dat stukje van David Moolenaar *is* gevoelig; dat vind ik óók. - Schrijf mij eens, of mijn afschrijven U heel erg teleurstelde! Dat zou mij zoo spijten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

De bij loting-bekroonde (opstel **Zomervacantie**) ‘Dosia’ is mej: DORA SMIT SIBINGA te Middelburg, die koos als prijs: Marie Marx-Koning; Gabriëlle I.

II.

Daar er op dit punt voortdurend misverstand schijnt te heerschen, maak ik er nogmaals met nadruk op attent, dat ik alleen diegenen (onbekenden) ontvang, die zich eerst vóóraf schriftelijk aanmelden. Dit geldt óók voor den 2^{den} van iedere maand. -

Er gaat geen dag voorbij waarop er hier niet de een of ander aanschelt, die mij ‘eens even komt spreken’. Het is mij onmogelijk aan dit verlangen te voldoen waar het mij persoonlijk-onbekende menschen geldt. Wie mij wil spreken, moet dan maar even met een paar woorden schrijven wáárover; en tevens zijn of haar naam en adres opgeven, want voor mij geheel-onbekende menschen ben ik nooit thuis, al ware het alleen reeds uit tijdgebrek.

Nagekomen Correspondentie.

Mej. B.M.I.M. te 's H. Het is geenzins mijn bedoeling die persoon ‘belachelijk’ te maken, wèl met nadruk te wijzen op het hoogst-oppervlakkige en daardoor hóógst-gevaarlijke van haar artikeltje. Waar het een zóó ernstige en alles behéérschende levensquestie geldt, kan men dit niet *te* dikwijls doen. En bovendien

heeft elke brief evenveel recht op beantwoording. Dat er over dit ééne zelfde punt dus zoovéél geschreven wordt, bewijst dit alléén te méér, dat iedereen diep doordrongen is van den ernst en de beteekenis dezer door de bewuste dame zoo oppervlakkig behandelde levensquestie.

Indien er hier sprake is geweest van 'belachelijkheid' voor haar, dan komt dat, tot *mijn* leedwezen, alléén door de schuld der dame-zelve; die zichzelve belachelijk maákte, door haar dwaas, oppervlakkig geschrijf over iets waarvan ze, in den aanhef van haar betoog, zegt er-*zelve* niets van te weten. - Ik herhaal u nogmaals, *ik* denk er niet aan haar persoon 'belachelijk' te maken. Daarvoor vind ik het onderwerp, dat *zij* belachelijk-dwaas behandelde, véél te droevig-ernstig.

L.B. te E. dank ik hartelijk voor de mooie bloemen.

L.H. te 's H. Eveneens véél dank voor de rozen.

Aman. - Terwijl ik met de drukproeven bezig ben, krijg ik Uw prachtige bloemen. Ik lag heden ongesteld te bed, zoodat zij op een héérlijk oogenblik kwamen. Daardoor had ik U in géén geval heden kunnen ontvangen. Hartelijk dank.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

16 September 1903.
17de Jaargang.
No. 12.

Hoofdartikel

Onderstaand artikel van MARCELLUS EMANTS neem ik in zijn geheel over; omdat ik het er zoo zéér mede ééns ben. - In hoe wijder kring het gelezen wordt, hoe beter!

Daar de heer EMANTS de vereenvoudigde spelling gebruikt, is die natuurlijk in zijn artikel, óók op déze plaats, behòuden-gebleven.

A. DF S.L.

(*Overgenomen uit* '*Het Vaderland*'.)
Een Society for Psychical research in Nederland door Marcellus Emants.

In de loop van een lang uitgesponnen polemiek schreef de hoofdredakteur van een groot Haags blad eens:

'Men gevoelt zich soms geneigd de pen er bij neer te leggen en zich te troosten met de troosteloze gedachte, dat polemiek één aanhoudend misverstand is.'

Die redakteur heeft de pen er nog niet bij neergelegd. Hij schijnt dus ten slotte de polemiek niet te houden voor één aanhoudend misverstand; maar dat de meeste polemieken bemoeilikt en verduisterd worden door tal van misverstanden... wie zal 't loochenen? En deze misverstanden zouden niet eens zo heel veel last veroorzaken, al ze maar in het leven werden geroepen en gehouden door bewuste en onbewuste kwade trouw.

Onbewuste kwade trouw... misschien komen menigeen die woorden door hun innerlike tegenspraak onverenigbaar voor en lijkt de ganse uitdrukking dus onzinnig. Toch bestaat er wel degelik onbewuste kwade trouw.

Zeg eens aan X: ik heb een appelboom in mijn tuin, maar door een eigenaardige bemesting van mijn grond gepaard aan een biezondere behandeling van die boom, is 't mij gelukt er in plaats van appelen een gans nieuwe vrucht aan te laten groeien. Iedereen kan bij mij de boom en de vruchten komen zien. Mijn buurman echter, *die weigert te komen kijken,* beweert op grond van mijn verzekering, dat ik een ezel en een leugenaar ben. Wat zeg jij nu wel van die buurman.

Tien tegen één, dat X antwoorden zal: die buurman oordeelt zonder kennis van zaken en is dus zelf dom of hij is... te kwader trouw.

Zeg ook eens aan Z: ik heb een hond gekocht van A en die hond kent een alleraardigst kunststukje, dat hij dus hoogstwaar-

schijnlik van A geleerd heeft, daar hij vóór mij geen andere meester dan A heeft gehad en ik zelf aan honden geen kunstjes leer. Nu beweert B, dat ik lieg en knoei, want, zegt hij, ik heb je altijd gezegd: *A is idioot en dus* kan jou hond van A geen kunstjes hebben geleerd. Wat vin je nu wel van die B?

Tien tegen één, dat Z antwoorden zal: B schijnt te menen, dat hij alwetend is, wat niet voor zijn verstand getuigt of wel hij is... te kwader trouw.

En ga nu vervolgens eens na hoe dikwels X zelf zaken beoordeelt, waar van hij geen kennis heeft en hoe vaak Z zelf beweert, dat iets onmogelik is, alleen omdat het strijdt tegen zijn mening aangaande mogelikheden en onmogelikheden.

In zulke gevallen zijn X en Z onbewust te kwader trouw.

Een gesprek over het spiritisme begint doorgaans met de vraag: geloof je er aan; soms ook met de vraag: hecht je er aan.

Onder spiritisme verstaat men dan stilzwijgend de leer, dat de mens of iets van de mens na zijn dood voortbestaat en zelfs in staat is zich dan aan levende mensen kenbaar te maken.

Nu is 't duidelijk, dat als de mens na zijn dood werkelik voortbestaat, het er niets toe doet, of meneer P of juffrouw Q of mevrouw R dit al dan niet gelooft en nog veel minder of genoemde personen er al dan niet aan hechten. Verstandig denkend en sprekend zouden die mensen dus niet moeten vragen: geloof je er aan of hecht je er aan; maar acht je de zaak al dan niet bewezen, al dan niet waarschijnlik.

Die vragen verneemt men echter zo goed als nooit.

Er wordt geloofd en aangenomen, en er wordt niet-geloofd en verworpen. Er wordt geloofd door mensen, die wèl over het spiritisme hebben gelezen, die proefondervindelik wèl aan het spiritisme hebben gedaan; maar er wordt ook geloofd door mensen, die *niet* over het spiritisme hebben gelezen en proef-ondervindelik *niet* aan het spiritisme hebben gedaan. Eveneens wordt er niet-geloofd door mensen, die niets hebben gelezen, niets hebben gezien en wordt er ook niet-geloofd door mensen, die wèl hebben gelezen, wèl hebben gezien.

Dat nu mensen, die niets over een zaak hebben gelezen en niets er van hebben gezien, ja, die zelfs verklaren er niets over te *willen* lezen, er niets van te *willen* zien... dat zulke mensen zeggen: ik heb in deze noch een geloof, noch een ongeloof; ik weet er eenvoudig niets van, ik wil er ook niets van weten... we kunnen hun van die houding onmogelik een grief maken, al zouden we misschien wensen, dat zij belangstelling toonden en zich een oordeel trachtten te vormen.

Dat mensen, die er wèl over hebben gelezen, er wèl verschijnselen van hebben gezien, het onderling niet eens zijn en, over een verklarende hypothese in twee of meer kampen verdeeld, elkander heftig met feiten, industie's en deductie's bestrijden... we kunnen 't slechts natuurlik en begrijpelik vinden, daar één zelfde argument voor twee mensen niet dezelfde kracht, één zelfde feit voor twee mensen niet dezelfde betekenis bezit en zelfs het meest objektief redenerende verstand niet ontkomt aan de invloed van neigingen, die 't onmerkbaar wringen in de een of andere richting. Noch in het geloven of niet geloven, er van weten of niet weten alleen schuilt de onbewuste kwade trouw.

Maar wat te zeggen van mensen, die zich op eens volkomen overtuigd verklaren en nu alle bezwaren tegen de aangenomen leer òf kortweg, zonder enig onderzoek waardeloos noemen, òf zó ver op zij schuiven, dat ze veinzen kunnen ze in 't geheel niet te zien?

En wat ook te zeggen van mensen, die verklaren: ik weet er niets van, ik *wil* er ook niets van weten, want... alles *moet* bedrog zijn, omdat het anders in botsing zou komen met een overtuiging, die nu eenmaal bij mij vaststaat?

Dachten zulke mensen logies en onbevooroordeeld door, ze zouden ongetwijfeld hun kwade trouw in deze moeten inzien; maar, verblind door hun nieuwe of door hun oude overtuiging, zijn ze tijdelik tot geen logies, onbevooroordeeld doordenken in staat en moet ten hunnen opzichte dus ongetwijfeld van onbewuste kwade trouw worden gesproken.

Een Fransman heeft eens gezegd: l'homme ne veut pas être étonné. Dit geldt zekerlik voor hen, die bekrompen genoeg zijn te verklaren: ik heb nu eenmaal een overtuiging en ik noem alles wat die overtuiging aan het wankelen zou kunnen brengen, bij voorbaat en zonder enig onderzoek... onwaarheid, bedrog. Van hen evenwel, die aanstonds bereid zijn een nieuwe leer te omhelzen, alleen, omdat deze nieuw is en tot zekere hoogte met hun neigingen harmonieert, is het om-

gekeerde waar: zij willen juist wèl verwonderd zijn.

Hoe is 't echter mogelik, dat zo weinig mensen bij machte zijn zich op het standpunt te plaatsen, van waar ze moeten inzien, dat elke menselike levensbeschouwing (en elke andere overtuiging) op zwakke gronden berust en dat het zaak is alle feiten, die deze levensbeschouwing dreigen omver te werpen en elke nieuwe leer, die zich uit de nieuwe feiten schijnt te ontwikkelen, ernstig en onbevooroordeeld te onderzoeken?

Het ‘e pur si muove’ is mooi voor zover het steunt op geduldige waarneming, logiese beredenering en op een daarop-rustende overtuiging. Het ‘e pur si muove’ wordt domme koppigheid, zoodra het zich alleen beroepen kan op blinde ontkenning of blinde aanvaarding van 't geen men niet onderzocht, slecht waargenomen en in 't geheel niet overdacht heeft.

't Is waar, dat deze opvatting weer meer waarde aan de menselike rede toekent dan tegenwoordig te doen gebruikelik is; maar zij, die beweerd hebben, dat de rede toch altijd begint met iets te... geloven, verzuimden er bij op te merken, dat alle geloof altijd aangenomen of verworpen wordt door de... rede.

Wat het spiritisme aangaat ware 't zeer te wensen, dat zowel de gelovigen als de ongelovigen eens konden en wilden inzien hoeveel kwaad zij aan hun eigen zaken doen door een nauwkeurige kennisneming en een wetenschappelik onderzoek voor overbodig te verklaren, hetzij omdat men deze feiten voor verklaard, hetzij omdat men ze voor bedrog verkiest uit te maken.

Niets kan bedrog beter in de hand werken, dan het uitblijven van een onderzoek door onbevooroordeelde en bevoegde denkers; niets kan aan een gegeven verklaring beter twijfel wekken dan het blinde geloof, dat eenvoudig op zij schuift wat tot krities denken aansporen moet.

De kwade trouw is evenwel aan beide zijden nog zó verbazend groot, dat men bij het waarnemen er van zich maar al te vaak gedrongen voelt het woordje ‘onbewust’ er niet aan toe te voegen.[1)]

1) Dat nieuwsbladen belachelike praatjes tegen en onzinnige verhalen aangaande het spiritisme gretig plaatsen, terwijl zij bezadigde tegenspraken weigeren, is een verschijnsel dat men vaak genoeg kan waarnemen. In ‘Het toekomstig leven’ van 15 Augustus 1903 gaf ik van een en ander een staaltje door de ‘Frankfurter Zeitung’ geleverd. Dit blad beweerde voor mijn tegenspraak ‘Raummangel’ te hebben. Jammerliker uitvlucht is bezwaarlik te verzinnen voor een krant, die kans heeft nog wel een halve of hele eeuw dageliks te zullen uitkomen. Daartegenover lette men op het streven van spiritisten om elk gekraak in hout voor de aankondiging van een geest te laten doorgaan, elke regel automaties schrift voor de merkwaardige mededeling van een overledene te verklaren, om alle voorzeggingen, die niet uitkomen, te verdonkeremanen, alle ongestaafde verhaaltjes als vaststaande feiten voor te stellen en de zonderlingste fantasieën aangaande een toekomstig leven met een zekerheid op te dissen, alsof we elke dag ontwijfelbaar echte dokumenten uit het hiernamaals ontvingen.

   Een uitingswijze van de kwade trouw, die eveneens de neiging doet opkomen het woordje ‘onbewust’ maar weg te laten, bestaat hierin, dat iemand aan de voorstanders van een leer eerst iets dwaas toedicht, dit dwaze vervolgens bestrijdt en dan het doet voorkomen of hij de leer zelf bestreden en neergeveld heeft.
   Zo dicht men aan de voorstanders der vereenvoudigde schrijfwijze het streven toe om te schrijven gelijk de heffe des volks spreekt en of deze voorstanders nu al aantonen, dat wij de schrijftaal juist meer in overeenstemming willen brengen met de spreektaal der beschaafden... op hun goed ingelichte aanvallers heeft dit in 't geheel geen vat meer. *Men* beweert, dat de vereenvoudigers dit of dat willen en dus is 't ook waar, al beweren die vereenvoudigers zelf het tegendeel.

Het valt niet te ontkennen, dat de leer van een voortbestaan na de dood en van een ingrijpen door geesten in het aardse leven tal van vragen doet oprijzen, die de aanhangers der geestenhypothese voorloopig slechts beantwoorden kunnen met vage frases of volkomen ongestaafde beweringen. Maar het valt evenmin te loochenen, dat de tegenstanders der geestenleer òf hun toevlucht dienen te nemen tot een buitensporig vergroten van de macht en de kracht toegekend aan het subconsciente en de telepathie om zelfs dan nog niet in staat te blijken alle spiritistiese verschijnselen te verklaren, òf terugtrekken moeten binnen hun vesting van bekrompenheid en gewilde blindheid, waarin ze beweren: wat achter de muren ligt wil ik niet erkennen, en verklaar ik dus eenvoudig voor bedrog en inbeelding.

Talloze malen is 't uitgemaakt, dat het bekende medium Home nooit van bedrog overtuigd is kunnen worden; toch houden de anti-spiritisten vol, dat Home een bedrieger was en dat zijn bedrog bewezen werd.

Talloze malen heeft professor Crookes, die de geest van Katie King fotografeerde, de bewering tegengesproken, dat hij zijn uitgesproken overtuiging aangaande de werkelikheid der spiritistiese verschijnselen zou hebben herroepen; toch kan men van anti-spiritistiese zijde telkens en telkens weer vernemen, dat professor William Crookes indertijd beet werd genomen en tans dit zelf heeft ingezien en erkend.

Evenals men aan de ene zijde de geestenleer niet aanneemt, omdat men moet, maar omdat men wil, zo verwerpt men die leer van de andere kant, ook omdat men wil en niet omdat men moet.

Hoe weinigen zijn in staat zich tegenover een nieuwe leer te stellen als een gevoelig wit blad papier, waarop de feiten zich zelf moeten afbeelden, wier onderlinge vergelijking, aandachtige beschouwing en overdenking allengs en nagenoeg ook van zelf de juiste verklaring zal doen vinden.

Ernesto Bozzano geeft in zijn uitstekend werk Ipotesi spiritica e teoriche scientifiche een voorbeeld van onbewuste kwade trouw, dat te merkwaardig is om 't hier niet even te vermelden. In een zitting met Eusapia Paladino als medium in Februarie 1902 gehouden was een geleerde tegenwoordig, die er geen oogenblik aan twijfelde, dat al wat hij ging zien of horen bedrog en niets dan bedrog zou wezen. Toen zich nu merkwaardige verschijnselen voordeden, vroeg men aan die geleerde wat hij daar nu wel van zei.

'Wel' was het antwoord 'als de heren weten willen wat ik denk, dan moet ik zeggen, dat het mij voor het ogenblik niet gelukt is te raden welke middelen het medium aanwendt om dit alles te weeg te brengen.'

Bewijst dit antwoord reeds welk een noodlottige uitwerking vooringenomenheid op het logies denken kan hebben, Eusapia's daarop volgende opmerking toont ten duidelijkste aan, dat zulk een vooringenomenheid niet alleen het denken van de geleerde verduisterde, maar bovendien het onderzoek ten zeerste schaadde. Want ten prooi aan de hevigste opwinding verklaarde zij:

'Als u altijd aan bedrog denkt en niets anders ontdekken wil dan bedrog, dan zal u nog eindigen met mij tegen mijn wil te dwingen tot zulk een bedrog en vervolgens zal u me dan beschuldigen bedrogen te hebben.'

Had de geleerde meneer ook maar één ogenblik onbevooroordeeld de mogelikheid aangenomen, dat spiritistiese verschijnselen kunnen ontstaan door een suggestie (van levenden en misschien ook van doden) op het medium uitgeoefend, dan had hij van te voren kunnen bedenken, dat het hier als overal zijn plicht was ter wille van een grondig onderzoek geen verklaring gereed te hebben eer hij nog iets had gezien of gehoord.

Op te komen tegen al de dwaze praatjes ('t is goddeloos, 't is gevaarlik, je wordt er krankzinnig van enz.;) waarmede sommige mensen - die noch geloven, noch ontkennen - uit domme vrees of dito gemakzucht eenvoudig van alle onderzoek willen afhouden, zou in 't algemeen nutteloze woordverspilling zijn. Voor hen echter, die echter vragen: wat heeft dat spiritisme nu voor nut, zij hier nog even opgemerkt, dat zonder de prikkel van het spiritisme de studie van het subconsciente in de mens waarschijnlijk nooit tot de uiterst belangrijke uitkomsten geleid zou hebben, die deze studie nu reeds voor de psychologie heeft gehad. Welk nut een ontdekking of waarneming hebben kan, is geen mens in staat van te voren te beoordelen. Wie weet wat de telepathie nog oplevert, die zich al aardig op de voorgrond begint te dringen.

Gelukkig zijn er in andere landen denkers te vinden geweest, die zich heenzettende over de schijnbaar verstandige belachelikmaking door hen, die niet weten, omdat zij niet weten *willen*, en zich eveneens heenzettende over de hun-eigen-zaak-bespottelik-makende overdrijving door de gelovigen, die niet twijfelen, ook omdat zij niet twijfelen *willen*, het zoogenaamd occulte tot een onderwerp van ernstig onderzoek hebben gemaakt.

Wie begeert te vernemen hoe wetenschappelik-denkende, logies-redenerende mensen een dergelik onderzoek beginnen en volbrengen, leze de Proceedings der Society for psychical research.

Blijkt daar uit, dat de geleerde leden van dit genootschap het onderling al eens zijn, zodat wij hun uitkomsten maar hebben over te nemen?

Volstrekt niet!

Als professor J.H. Hyslop na zijn onderzoekingen met mrs. Piper tot de slotsom komt, dat alleen de geestenleer als hypothese hem lijkt te beantwoorden aan de dubbele eis van alle verschijnselen te kunnen verklaren en voldoende gesteund te worden door bewijzende feiten dan staan daar tegenover Frank Podmore en Hereward Carrington, die, hulde brengend aan genoemde onderzoekingen, toch tot andere uitkomsten menen te moeten komen.

Doch nu vergelijke men eens hetgeen door deze wetenschappelik-denkende, logies en met-kennis-van-zaken-redenerende mannen vóor en tegen de zaak in het midden is gebracht met de bevooroordeelde beuzelpraat dageliks door gelovigen zowel als ongelovigen uit het publiek over het spiritisme ten beste gegeven. Gemakkelik zal men dan de dwaasheid leren

inzien van het nog-maar-altijd-door-blindelings-toeschrijven van alle spiritistiese verschijnselen aan bedrog en de grote waarschijnlikheid leren beseffen van de geestenleer zelfs in de ogen van hen, die deze leer nog steeds menen te moeten bestrijden.

En waar nu Hereward Carrington, die geesten-hypothese bekampend, zegt: ongetwijfeld dekt deze leer al de feiten en is ze een hypothese, die we misschien genoodzaakt zullen worden aan te nemen, waar Frank Podmore moet toegeven, dat telepathie (de toevlucht van alle wetenschappelike bestrijders van de geesten-hypothese) het voortleven na den dood wel niet bewijst maar toch zeer krachtig suggereert, daar wordt het, dunkt mij, tijd, dat wij in Nederland eindelik ook eens een vereniging van onbevooroordeelde mannen krijgen om al wat occult lijkt te onderzoeken en de uitkomsten van hun onderzoek bekend te maken.

Daardoor zal wel geen einde gemaakt worden aan de domme - zij 't onbewuste - kwade trouw, waarmede dit onderwerp heden ten dage in ons land (en ook elders) nog door de meeste mensen wordt bejegend; maar er zal ten minste een tegenwicht worden gevormd en de ernstig belangstellenden zullen te weten komen, waar zij deugdelik materiaal kunnen vinden om hun overtuiging op te bouwen.

Dr. F. van Eeden zou de man kunnen zijn om zulk een vereniging op te richten, maar zou hij willen?[2)]

Inleiding.

De feministe, die mij de ‘Illustrirte Berliner Zeitung’ en het artikel van Mevr: Goekoop, thans Mevr: de Jong van Beek en Donk, onlangs toezond, (welke artikelen ik liet opnemen in de Holl: Lelie van 2 Sept. jl:), verzoekt mij, omdat zijzelve overtuigd reformdraagster is, de aandacht evenzeer te willen vestigen op onderstaand artikel van Marcel Prévost uit de Figaro, (die ik eveneens door hare vriendelijke bemiddeling ontvang).

- Het spreekt van-zelf dat ik onpartijdigheidshalve volkomen-bereidwillig aan haar verzoek voldoe. - Ik kan echter niet nalaten erop te wijzen, hoe brutaal-belachelijk ik 't vind, dat een man: genre-Marcel-Prévost, zich geroepen voelt fatsoenlijke vrouwen te komen vertellen hoe zij handelen moeten. Na hetgeen wij verleden jaar van dézen meneer te weten zijn gekomen, verwondert het mij *niet* dat hij zóó uitstekend op de hoogte is van vrouwen-rokken en vrouwen-ondergoed, als blijkt uit zijn artikel; *wel* echter dat *hij* daarover nog durft meespreken in het publiek. -

Droeg de ex-maìtresse, die een revolver-schot op hem loste om zich op hem te wreken misschien reform-toilet, dat hij van de details daarvan zóó goed op de hoogte is?

- - Wat *mij* betreft, ik erken volmondig dat hij in hoofdzaak gelijk heeft, waar hij schrijft in zijn artikel hieronder volgend: ‘De vrouw kleedt zich òm den man.’ Maar

2) Noot der redactrice.
Zou de heer Emants *zelf* niet ‘de’ man zijn, méér nog dan dr: F. van Eeden? Naar *mijn* bescheiden meening, zou Marcellus Emants zeker hier ‘de rechte man op de rechte plaats’ zijn. In elk geval hoop ik ten zéérste, dat de voorgestelde vereeniging tot stand komt. Ik ben geen ‘vereenigings’-mensch; maar van déze vereeniging zou ik zéér zeker lid worden; omdat ik het nut ervan inzie. -

niet, (ik spreek van mij zelve,) om den man, genre-Marcel Prévost; die de ééne vrouw ongelukkig maakt en de andere bedriegt...

En om die reden zijn de mooie praatjes van *dit* soort man voor *mij* van nul en geener waarde....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Een Hervorming (uit de 'Figaro') door Marcel Prévost.

Weinig zaken veranderen zoo dikwijls als de mode in de vrouwenkleeding, en toch gewent ons oog zich, wonderlijk genoeg, in zeer korten tijd aan elke nieuwe schepping op dit gebied. Men kan zich nu nauwelijks voorstellen dat de crinoline jaren geleden een onmisbaar deel van het toilet uitmaakte, of dat - we behoeven niet eens zoover terug te gaan; - voor twintig jaar de belachelijke uitvinding der 'tournures' door alle vrouwen, die op élégance aanspraak maakten, goed werd ontvangen. Voor bijna alle onderdeelen van de vrouwenkleeding geldt: zij zijn vluchtig van aard, maar terwijl ze aan de orde zijn zou men meenen dat hun bestemming was om eeuwig te duren. Er is iets belachelijks, iets onmogelijks, in de mode van gisteren en in die van morgen; er is een soort van noodzaak in de mode van vandaag.

Met moet deze beide omstandigheden goed in 't oog houden wanneer men de veranderingen wil gaan voorspellen, die de toekomst aan het vrouwentoilet zal voorschrijven. Houdt u verzekerd van tegenspraak, ja van spot, indien ge slechts durft veronderstellen dat het een of ander onderdeel van de hedendaagsche kleeding wel eens kon afgeschaft, of geheel gewijzigd zou kunnen worden. Een mij bevriend schrijver ondervond dit nog kort geleden. In een boek dat het vorige jaar verschenen is, heeft hij een hoofdstuk aan zijn bescheiden voorspellingen gewijd. Aan 't slot opperde hij het denkbeeld, van een kleeding die makkelijker, losser, eenvoudiger en meer uniform zou zijn.... Ik behoef u niet te vertellen hoeveel brieven hij ontving om hem onder 't oog te brengen, dat hij er niets van begreep, dat hij onzin praatte!....

Geen twaalf maanden zijn er sinds dien dag

verstreken, en men beweert nu al, dat de hervorming in de vrouwenkleeding weldra in alle noordelijke landen tot stand zal komen. Gij glimlacht ongeloovig bij het denkbeeld dat Hollandsche modes te Parijs zouden ingevoerd worden? Pas op! Een onlangs pas verschenen artikel van Mme. Broutelles, iemand die zeer bevoegd is een ernstig woordje over vrouwelijken opschik mee te spreken, ligt voor mij; men behoeft voortaan noch den Haag, noch Dresden meer na te volgen; men kondigt ons aan, en verklaart ons: een reformkostuum: nationaal; een echt Fransch, een verfraaid reformkostuum dat in Parijs gedragen wordt. Ontwerpen, patronen, verklaringen, niets ontbreekt eraan.... De sobere kleeding der toekomst vindt men er, vlak naast de bekoorlijke, moderne toiletten van M^{des} Lender, Adiny, enz., en roept ons de tegenstelling voor den geest, die de golvende lange rok, de zwarte broek, en de eenvoudige hoed van Franklin maakten, met de in goud, fluweel en kanten uitgedoste heeren aan het hof van Lodewijk XVI.

't Is mijn plan niet hier in bijzonderheden het zoogenaamde reformkostuum te beschrijven. Daarvoor verwijs ik den lezer naar de speciale modetijdschriften. Wat voor de geschiedenis der zeden van belang is, bestaat in het naspeuren van de redenen dezer proefneming, en in het overwegen van haar kans van slagen.

De eerste aanleiding moet zeker wel gezocht worden in de groote zorg die de doktoren gedurende de laatste jaren aan de gezondheid der vrouw besteed hebben.

'Onze corsetten' zegt Mme de Broutelles, volgens de hervormsters, 'drukken de maag, de lever, het hart en de longen samen; onze rokken vegen het stof en de microben van de straat op. Het corset belemmert ons in onze bewegingen. Een vrouw die een corset draagt ondervindt een vaag gevoel van onbehaaglijkheid, dat haar werk afbreuk doet. In een nauwsluitend corset kan men zijn armen niet flink opheffen. Genoodzaakt om haar rok in de stoffige of modderige straten op te houden, voelt een vrouw zich verlegen wanneer ze ook maar een klein pakje te dragen heeft; zoodra ze een korten tijd geloopen heeft, is ze vermoeid.[1)] Ook brengt - altijd volgens dezelfde schrijfster - 'de ingewikkelde samenstelling van onze kleeren mee, dat ons toilet te veel tijd in beslag neemt.'

Ziedaar wat de belanghebbenden beweren. Men ziet, dat het meest uitgekreten deel van het hedendaagsche kostuum het corset is; dit vormt er dan ook als 't ware het geraamte, het grond-idee, van Hollandsch-Duitsche en Fransche reformisten zijn 't er allen over eens, dat het corset knelt. Zelfs al mocht een algeheele verandering in de vrouwenkleeding nog op zich laten wachten, het corset, tenminste in zijn tegenwoordigen vorm, leidt een zeer onzeker bestaan.

Het moet handelbaarder, leniger gemaakt worden, zich tevreden stellen met de rol van een eenvoudig keurslijfje, of, zooals het modeblad, waarin ik er een afbeelding van zie, het noemt: een bustehouder. Het lijfje zal dan, door de schouders gedragen, nooit de taille drukken. Het eerste artikel van de grondwet der hervormsters is: het vrijmaken van de vrouwelijke taille.

Om het knellen van banden om het middel te voorkomen, draagt de belijdster der nieuwe leer een combination, waardoor het geringe gewicht van deze onderkleeding

1) Noot red:
En dr: prof: Treub?
En dr: Stratz?
Die en zoovele anderen denken *anders*.

op de schouders rust. Over de combination komt dan het keurslijfje, of de bustehouder. Daarna staan der pas-bekeerde twee wegen open. Ze kan de rokbroek of de rok, die verder haar geheele onderkleeding voltooit, onmiddelijk aan het lijfje vastknoopen, (een methode die de schaduwzijde heeft dat ze de taille verkort, zooals bij de japonnen in Empire-stijl, of, ze kan, evenals haar mededingers van het sterkere geslacht, een paar bretels onder haar lijfje verbergen, die zoowel onderrok als japonrok dragen. In beide gevallen wordt het middel door geen banden gekneld; alle kleeren steunen op de schouders, en laten de bewegingen van romp en armen volkomen vrij.

Alles bij elkaar genomen, geeft het eerste systeem (het Hollandsch-Duitsche) den indruk van een morgen- of huisjapon: het tweede van een eenigszins los ‘costume-tailleur’.

't Meerdere gemak dat beide systeemen zonder onderscheid opleveren, duldt zelfs geen tegenspraak. 't Al of niet sierlijke der nieuwe kleeding zal het groote verschilpunt zijn, waarover men kan redetwisten.

Wij willen ons niet om den tuin laten leiden, maar aan de draagsters van het corset rechtstreeks vragen: ‘Voor wie maakt ge

toilet?' Antwoorden ze, het voor zichzelf te doen, of voor andere vrouwen, wees dan verzekerd dat ze niet eerlijk zijn, of zichzelf slecht kennen. Een bewijs hiervoor is, dat de vrouw onder omstandigheden of in een omgeving geplaatst, waarin ze er zich werkelijk niet meer om bekreunt, in den goeden zin de opmerkzaamheid van den man tot zich te trekken, onmiddelijk den lust verliest werk van haar uiterlijk te maken.

Behalve de bedenkingen die het reformkostuum uit een schoonheidsoogpunt doet oprijzen, dringt zich dus de groote vrees op den voorgrond: 'Als wij ons zoo gaan kleeden, zullen we dadelijk in 't oog van onze verloofden en van onze echtgenooten achterstaan bij hen, die zich aan den ouden stijl houden.'

Welnu, die vrees schijnt mij, oprecht gesproken, ongegrond. De mannen geven, hetzij ze hun oordeel uitspreken of niet, meestal de voorkeur aan eenvoudige japonnen; juist de modellen 'tailleur' of 'princesse' zijn naar hun zin. Nooit is hen de smaak voor drukke, ingewikkelde toiletten aangeboren, ze leeren die op den langen duur mooi vinden, door de voortdurende tentoonstelling van vrouwelijke luxe in de groote steden. Voor velen hunner is zulk een ontwikkeling op 't gebied der weelde en overdaad, slechts een ontwikkeling van hun ijdelheid tevens.

Niet één van de tien mannen die het toilet van een vrouw aandachtig bekijkt, en er een duidelijke herinnering van meeneemt. Neemt er slechts de proef van, dames! Vraagt eens aan een uwer goede bekenden, of hij u de japon wil beschrijven die gij bij de vorige ontmoeting aanhadt.... Daarentegen zullen onze ongeoefende en onoplettende oogen de sterkste indrukken bewaren van een japon van een goed model, in de een of andere effen kleur: het silhouette van een reizigster op de treeplank van een spoorwegcoupé, of op het dek van een boot; of de losse bevalligheid van het vrouwelijke lichaam, zooals wij die in den eenvoudigen tooi van een morgentoilet, soms bij een onverwacht ochtendbezoek, opmerken.[1)]

Om deze reden geloof ik, dat de jonge hervormsters niets van hun mededingsters te vreezen zullen hebben, onder de voorwaarde wel te verstaan, dat ze niet alle behaagzucht op zij zetten. Denk U het reformtoilet niet uitsluitend gedragen door de geheel van uiterlijkschoon misdeelden. Ik voor mij wacht mij het te beoordeelen, en vooral het te veroordeelen, zoolang ik het nog niet door onze Koninginnen der mode met hun berekenende bevalligheid heb zien aannemen. Dan zal het reformkostuum zeker niet minder kosten dan een ander toilet, maar het zal het groote voordeel opleveren van goedkoop te kunnen worden nagemaakt, zonder zich aan de belachelijke fout, van valsche kant, valsch bont, in 't kort aan al die bedroevende en dikwijls treurige nabootsing schuldig te maken, waartoe de bekrompen weelde haar toevlucht neemt.[1)]

Een der groote *zedelijke* voordeelen van de eenvormigheid der mannenkleeding bestaat daarin, dat een pak van vijfentwintig gulden geen dwaas figuur maakt naast een pak dat tienmaal zooveel heeft gekost. Het pak van vijfentwintig gulden denkt in alle oprechtheid: 'Ik ben volkomen de gelijke van mijn broeder....[2)]

1) Noot red: Ja, dáár zal Marcel Prévost van weten mee te spreken!! - men moet maar brutaal zijn!!
1) Noot Red: Die inderdaad belachelijke fout zag ik op alle reformtoiletten nog evenveel gemaakt tot hiertoe, als op de niet-reform-toiletten.
2) Noot red: Wat een onwaarheid! 't Verschil tusschen een pak van f 25 en een van een éérsten-kleermaker, is op elken man best zichtbaar. Dat weet meneer Marcel Prévost óók wel.

Hoeveel wonden zullen het arme vrouwenhart bespaard worden, vanaf het oogenblik waarop geen enkele vrouw meer achtervolgd zal worden door de kwelling van onbereikbare toiletten....

(‘Figaro’) *Vertaling van* G.E.

Voor mijn Vrienden.

Zoo, ouwe Weemoed, ben je daar weêr?
doe m' een pleizier en ruk op,
zeur en plaag niet telken keer,
ga weg.... of ik geef je een schop.

Hou je mond met je suffe zaniklied,
ga weg met je bleeke gezicht,
je hoorde zeker mijn lachen niet
om al dat weemoed gedicht?

Ik heb pleizier.... ja ik.... ik làch;
wat stoorde je weer mijn pret....
zoo kwam je steeds, wanneer je zag
waar niemand, niemand op let.

Ik lachte juist de wereld uit,
die dwaas dolle poppenkast....
zeg, Weemoed, nou heb ik 't verbruid,
omdat.... ga wèg.... ik wil geen gast.

Och wàt.... ik ken je niet.... ga heen
en kom niet meer weerom....
wat zeg je, zot.... ben ik alléén
jouw werk.... jouw eigendom?

Heb jij van mij een dichter gemaakt?
het is om te gieren.... zèg,
nou hoor, maar ik heb 't huilen gestaakt,
nu wil 'k eens lachen.... ga wèg....

Jou mooie dichter.... lacht zich slap
om de menschen, die braafjes zijn....
om de vrienden, zoo liefjes en zoo knap
zoo trouw.... o God, die pijn....

Zeg, Weemoed, hoorde je daar dien slag?
je dichters hart viel kapot....
o neem me niet kwalijk, dat ik lach,
o God.... o God.... o God!

Ik lach.... wat zeg je?.... dat ik huil?
zijn mijn wangen van tranen nat?
och kijk toch beter, ouwe uil,
ik ben je onzin zat!

Heb jij nooit gehoord van een die lacht
een tranenstroom als regenvloed....?
o Weemoed.... ik had nóóit gedacht....
hè hè.... dat lachen doet goed!

Toe, ga nu heen.... wat zie je bleek!
zeg Weemoed, wat scheelt er aan?
wat klinkt je stem zoo innig.... week
wat wilde je zingen gaan?

Wat klinkt je harpe zoet deez keer,
wat ben je mooi deez stond,
je oogen zijn sprookjes van weleer,
een vroom gebed is je mond!

Wat prachtig is je sneeuwen kleed,
zóó mooi als nú was je nooit,
wie wond om je lokken die krans van leed
wie heeft je zoo opgetooid?

Je stem is een koozende liefde-zang
en je oogen zijn zoo vroom,
o Weemoed, wat wreed is des levens gang,
o Weemoed, nú weent mijn droom.

Wat roerend mooi is je klagend lied,
o, speel het mij immer voort,
speel mij mijn ouden zang van verdriet,
nooit heb ik iets mooiers gehoord.

Ja weemoed, ja, ik ben jouw kind,

jij baarde als dichter mij....
jij bent het, die om mijn ziele windt
een rank van melody....

Ga wèg.... ga weg toch, sluwe slang,
die steeds in mijn harte sluipt....
houd op.... houd op met je lokkend gezang,
dat òm mijn ziele kruipt,

En mijn genot te smoren tracht
en àl mijn lachen verstikt,
in ééne lange weemoedklacht
die mijn ziele heeft uitgesnikt,

Bij het smeeken van je harpelied,
vol teedere tooverij....
o Weemoed.... o mijn diep verdriet
ga héén.... heb medelij!

Zie zoo, nou heb je weer je wensch:
je hebt me weer meegesleept,
nu ben ik weer een weenend mensch,
door weemoed opgezweept.

O in mijn hart die knaging-smart
bereikte zijn hóógste top,
o wees nu stil, mijn dwingend hart....
toe, weemoed.... ruk dan òp....

En volg mijn vrienden ten voorbeeld na,
die gingen allen zoo gauw,
bij 't zien van mijn smart.... kom ga nu, gá....
och weemoed wat ben jij trouw,

Jij reikt me je hand in uren van leed,
jij steunt mijn droevige hoofd,
jij wischt mijn tranen af met je kleed,
o jij hebt in mij gelóófd....

JEANNE BOUBERG WILSON.
9 Oct. 1902.

Angst-gevoel.

Zoo veilig was de bloem gegroeid, diep in de donkere aarde. En nu ging haar bloesem doorbreken, zoodat de zon en de wind en de regen en alle elementen haar zouden zien. En even rilde de bloem, voelend iets van angstwee.

Zóó voelde zij hare liefde. 't Was zoo veilig geweest, alleen met hem. Nu zouden alle menschen haar zien en wilde hij haar voorstellen aan zijn familie. Hij deed een lange reis met haar, om haar daar te brengen. En terwijl ze voortstoomden, voelde zij niet

de heerlijkheid van de schoonheid-dragende landschappen, die zich in allerlei variaties ontrolden voor hun oog, een natuurpracht, waarvan ze anders altijd genoot. Zij zag zijne hoog-gespannen verwachtingen, angstigend uit de bezorgdheid van zijn blik en dit maakte haar bevreesd.

Ja, hij wilde dat zij allen zonder onderscheid haar zouden vinden: een knap meisje, een beschaafd, meisje een wel-bespraakt, verstandig en lief meisje, en bovenal den indruk makend van te zijn: een geschikte vrouw voor hem. Dien indruk *moest* ze maken, en hij spande zijn uiterste best in om dien te verkrijgen zoo hoog en zoo mooi mogelijk. Angstig tuurde hij naar heur haar, of 't wel juist zóó zat, dat 't haar bekoorlijkheid 't meest verhoogde en vroeg, of haar lippen niet wat bleek zagen, of zij niet wat vermoeid was, haar radend *dit* niet te zeggen, *dat* wel. Ze schudde half-verdrietig van neen, als voelde ze iets veranderd. Voor 't eerst betrof zijn bezorgdheid niet haar, maar den te maken indruk. 't Was haar, alsof hij haar voor 't eerst mooier, beter, begaafder wenschte, niet meer, zooals voorheen, volkomen tevreden met haar, nu hij haar moest toonen aan zijn familie.

Toen zij met hem bij haar familie was gekomen, was ze alleen bevreesd geweest, dat degenen, die zij liefhad, geen prettigen indruk zouden maken op *hem*, zonder aan de mogelijkheid te denken, dat er een hem zou kunnen vinden, niet lief, niet mooi, niet verstandig.

En nu deed haar dit vreemd aan, alsof zij toch meer van hem dan hij van haar hield. En waar zij snel voortstoomden en zij angstig den afstand van het vreemde haarwachtende verminderen voelde, ondervroeg ze hem: Houd je wel heel veel van me, schat? Ben ik je wel goed genoeg? Beken eens eerlijk, had je me niet liever wat mooier, wat fijner, wat verstandiger, wat begaafder? Kom ik wel genoeg het ideaal nabij, dat jij je gesteld hebt van je liefste, van je vrouw? -

En waar hij haar antwoordde met allerlei bevestigende variaties van: - O zeker, schat! en die bevestigingen met kussen bezegelde, daar bleef zij een niet-gerustgesteld gevoel behouden, alsof hij niet volkomen tevreden met haar was. Ze wist, dat ze onoverwinbaar stijf was bij eerste kennismakingen en dit weten beangstigde haar, waar volgden de laatste stations.

Toen, als in een droom, vele vreemde oogen op haar gevestigd, aan het station, in het onbekende huis. Blikken van welkom-zijn en woorden van liefde en gastvrijheid, omdat zij kwam als van hem en om hem, den geliefden zoon des huizes, om hem te zien in eigen omgeving.

Zij dacht eraan, wat hij had gezegd, hoe zij hartelijk moest beantwoorden die verwelkoming met kussen en beloften van liefde en trouw.

Maar zij kon niet spreken, nu nog niet.

Toen legde meelijdend de ziel in haar blik de groote, alles-omvattende, tot-offer-bereide liefde voor hem, een liefde zich uitspreidende over allen, die hem zoo lang vóór haar hadden gegeven liefde en zorg.

O ze vond het heerlijk hem, haar lieven schat, te zien in eigen omgeving, glansden haar oogen.

Tegemoet komend aanhoorden zij haar woordelooze taal, haar aannemend als een lieve en trouwe dochter.

Het angstgevoel verdween.

Zich ingewijd voelend, drukte zij zijn hand, wat hem *alles* zeggen moest.

JOHANNA STEKETEE.

Ede (Gld.) 6 Nov. 1902.

Van de duindistel en het helm. (Sprookje). Door Ela.

Frisch streek de zeewind over het hooge duin, en deed het zand opstuiven en neervallen, telkens en telkens weer. - Zacht-golvend bewoog zich het helm, zich vooroverbuigend met coquette, gracieuse beweginkjes. Maar onwrikbaar, stijf-rechtop, met puntige, blauw-groene bladeren, stond de duindistel, stil in zich zelve gekeerd. Hij hoorde het spottend gelach van het helm, dat hem zoo onuitstaanbaar vond, omdat hij stond stijf en rechtop, en niet bewoog, als de wind met hem speelde.

Hij wist, dat hij niet hoorde bij de buigzame, lachende helmplantjes, die hem vonden scherp, kortaf, onvriendelijk!

'Hij is net zoo puntig, leelijk en scherp van binnen als van buiten,' zeiden ze, en ze bogen zich achterover, om hun afschuw te toonen.

Arme duindistel! En toch had hij wel degelijk een mooie, diepe plantenziel, maar hij begreep de helmplantjes niet en hij voelde zich droef en ongelukkig. Hij had het helm niet lief, want het maakte zijn leven ver-

bitterd en eenzaam! Hij had slechts lief de zee, de mooie, blauw-groene zee, en het hooge, blonde duin.... Hij had lief de vriendelijke lichtkoningin, die hem haar stralen bracht, die hem koesterde en verzorgde, al was hij ook een arme, leelijke duindistel, zooals het helm zeide. - En hij had lief de stil-witte maan, die op hem neerzag des nachts, met haar zacht-moederlijken glimlach, die zijn grijs-blauwe bloem en zijn puntige bladeren verlichtte met haar mooi, wit licht - die hem toefluisterde, dat hij niet leelijk was, maar mooi, en niet alleen van buiten, maar vooral ook zijn ziel, zijn ernstig-reine plantenziel....

En dan, terwijl de zee ruischte met eeuwigdurenden golfslag, terwijl de nachtwind streek over het duin en het helm golvend bewoog, dan voelde hij zich gelukkig, dan betreurde hij het niet, een stijve, puntige duindistel te zijn, dan benijdde hij de helmplantjes niet, die slechts leefden om te lachen en te buigen, die niets wisten van de ernstige oogenblikken van een mooie, reine plantenziel....

Dan was hij gelukkig, omdat hij begreep....

En dankbaar zocht zijn bloem, zochten zijn bladeren het licht, het licht, dat hem begreep en liefhad, dat hem deed voelen, wat mooi was en goed....

En verbitterd was hij dan niet meer....

Stil was 't op het duin. Geen menschelijke stem, geen voetstap deed zich hooren.

En de duindistel ving òp den laatsten zonnestraal, want de zon ging rusten. Toen stond hij stil op de oude plek, denkend, droomend....

En zijn ziel verlangde naar een andere plant, een bloem, een mensch, die voelde als hij, die dezelfde ernstige oogenblikken doormaakte, die niet was als het helm, dat slechts lachte en boog.

En in de eenzame stilte hief hij òp zijn ziel naar den hemel en vroeg, smeekte....

Toen drong eensklaps vroolijk gelach tot hem door en hij hief zich nog meer rechtop om te luisteren. - En hij zag twee menschen het duin opklimmen....

Tegen den frisschen zeewind in, klommen ze naar boven, lachend, hijgend, buiten-adem! En toen ze vlak bij hem stonden, kon de distel zien, dat het een man en een jong meisje waren. Ze stonden stil, boven op het duin, en lachten niet meer.... En plotseling ging een trilling door zijn stijven stengel, die nooit bewoog, een trilling van ongekend verlangen....

Hij verlangde te kennen de ziel van die twee menschen, hij wilde weten, of ze ook wisten van oogenblikken van diepen ernst, van heerlijk-begrijpen....

Maar mogelijk ook waren ze als het helm, kenden ze niet die oogenblikken, konden ze niet meevoelen, met den armen, leelijken duindistel, die zich zoo vreemd en eenzaam voelde soms, tusschen die planten, die hem niet begrepen. - En bevend van verwachting en verlangen stond hij daar, heffend òp zijn grijs-blauwe bloem naar de twee jonge menschen....

En hij hoorde het spottend gelach van het helm, dat golfde en bewoog.

‘Kijk hij eens, hij wordt heusch vroolijk op z'n ouden dag. Zie hem eens bewegen! Dat hebben die twee daar uitgewerkt - hij wil mooi schijnen, maar dat lukt hem niet. Hij is te leelijk en te puntig! Ze kijken toch niet naar hem! Ze hebben veel te veel pret samen, ze zijn vroolijk, net als wij en niet stil en stijf-rechtop, als hij, de arme stumper!’

En ze lachten, spottend, lang....

Maar de distel stoorde zich ditmaal niet aan hun spot. Stil-onbeweeglijk, volgde hij iedere beweging van de twee jonge menschen naast hem, die het duin afdaalden.

Een gevoel van bittere teleurstelling kwam over hem.... Gingen ze heen, om nooit terug te komnn? Moesten ze vreemd en onbekend voor hem blijven?

En iets als een zucht steeg op uit z'n sombere, blauw-groene blaren....

Maar 't zelfde oogenblik juichte 't in hem!

Ze bleven staan op het strand, stil-geboeid door 't heerlijk schouwspel vóór hen.

En de distel luisterde en zag....

Rood-gewolkt met schitterend-bleek-witte randen welfde zich de lucht boven 't blauw-groene water, boven de wit-schuimende golven, die rolden zonder ophouden....

En aan den horizon lichtte een breede streep licht, die het water kleurde, zacht-rood, en zich uitstrekte verder en verder, totdat hij het strand had bereikt....

En onmetelijk groot en schoon lag het wijde water, en stil, doodstil zweeg de gansche natuur. Alleen de wind streek over het zand en de duinen en de zee ruischte....

Stil stonden de jonge man en het meisje, zwijgend....

Toen, plotseling, zagen ze elkander op hetzelfde oogenblik aan, en zijn stem, die even trilde van een ongekende emotie, zei zacht, geheel harmonieerend met de stilte om hen heen:

‘Mooi, nietwaar? Heerlijk mooi!’

En beiden zwegen, maar in hun oogen lichtte een blik van stil-begrijpen....

Lang stonden ze daar, in zich opnemend die heerlijke natuur, die zee, waar ze beiden zooveel voor gevoelden.... Toen keerde hij zich om en zei zacht: ‘Het spijt mij, maar we moeten gaan’....

En samen klommen ze het duin weer op,

nu ernstiger, dan ze gekomen waren, nog onder den indruk van het mooie, dat ze hadden genoten.

En de duindistel zag ze voorbijgaan, al verder en verder, hij hoorde hun stemmen wegsterven, maar het was, als hoorde hij heel dichtbij nog eens die woorden: ‘Mooi, nietwaar? Heerlijk mooi!’.... En hij zag weer dien blik van stil-begrijpen, van samen voelen en denken....

En hij trilde, trilde van een groot, diep geluk, dat hij tevoren nog nooit had gekend....

En het helm lachte.

‘Onuitstaanbare menschen,’ klonk het vol minachting, ‘ze zijn al net als de distel, zoo zwijgend en stil! Dan zijn wij toch anders en beter!’ En de helmplantjes bogen zich achterover, en speelden met den wind, in zachte golving, zelfbewust, niets voelend en begrijpend van reiner emoties, van hoogerdenken....

Dien nacht zag de maan weer op hem neer met haar zacht-moederlijken glimlach, verlichtend zijn grijs-blauwe bloem en puntige blaren, met haar mooi, wit licht....

En terwijl ze op hem neerzag, fluisterde ze hem toe: ‘Zie je nu wel, dat je ziel mooi was en rein? Nu heb je gevoeld, hoe er nog anderen zijn, die hetzelfde denken en begrijpen als jij! Je ziel verlangde naar iemand, die 't zelfde dacht, hetzelfde droomde en in zich opnam, en je wensch is vervuld! Geloof nu ook niet meer, dat je leelijk bent en koud, want je hebt een mooie, diepe, reine plantenziel....’

En de distel luisterde....

Helder, bezaaid met sterren, welfde zich de lucht boven 't blauw-groene water, boven de wit-schuimende golven, die rolden zonder ophouden....

En in het water lichtte een breede streep maanlicht, die zich uitstrekte verder en verder, totdat zij het strand had bereikt....

En onmetelijk groot en schoon lag het wijde water, en stil, doodstil zweeg de gansche natuur. Alleen de wind streek over het zand en de duinen en de zee ruischte....

En in zich voelde de duindistel het ware, reine geluk....

Ter bespreking toegezonden.
Uit de Poppenkraam onzer Romantiek door Jan van den Oude.

(Leiden, S.C. VAN DOESBURGH.)

Ook naar aanleiding van dezen nieuwen bundel herhaal ik gaarne nog eens, óók in de Lelie, wat ik reeds schreef in ‘Over boeken en schrijvers’ (uitgave van Kampen & Zn. Amst.), naar aanleiding van dezen criticus.

‘Tegenover het draaien en knoeien van den zoogenaamden baanbreker van Deijssel (en van velen met hem), doet het weldadig aan, dat hij (van den Oude) zichzelf trouw blijft, en niet, om méér lezers te krijgen, nieuwerwetsche zinswendingen gebruikt en nieuwe woorden fabriceert, waartegen hij in zijn overzichten strijd voert. Ik zeg dit te onpartijdiger en eerlijker, omdat hij, in die overzichten, zich óók dikwijls fel en onrechtvaardig tegen mij gekeerd heeft, zoowel wat den niet-naar-zijn-zin zijnden inhoud, als de “germanismen” van mijn stijl betreft. Niemand zal me dus verdenken van het met zijn “kunst-opvatting” ééns te zijn. Integendeel van mijn standpunt vind ik die opvatting verouderd, en onjuist, en komen me de overzichten van letterkundigen

aard, die hij aan 't Nieuws levert, alles behalve goedgezien voor, en steeds doortrokken van een gemoedelijken preekgeest. Maar, bij alle verschil van meening, kan ik het toch op prijs stellen, wanneer ik zie dat hij (van den Oude) standvastig blijft waar zóóvelen, juist van die ouderen, “meedoen” willen. Terwijl deze al het mogelijke doen om, zonder zichzelf àl te veel bloot te geven, de jongere generatie, die hen over het hoofd groeit, het naar den zin te maken en bij haar in een goed blaadje te komen, heeft hij (van den Oude) den moed op zijne wijze die jongeren te geeselen, hun aanstellerij te veroordeelen, in één woord trouw te blijven aan zijn eigen overtuiging, eigen smaak, eigen zienswijze over literaire kunst... Overloopers hebben we in de laatste jaren meer dan genoeg gekregen. Overloopers van de oude richting naar de nieuwe, die zoowat meeschreeuwen, van lieverlede bijdraaien, opeten wat ze een paar jaar geleden zeiden. Van den Oude althans, vergeet zijn eigen waardigheid niet op zulk een wijze. Hij zegt in zijn letterkundige overzichten*) altijd weer opnieuw, hoe hij in die nieuwere schrijfwijzen 't mooie niet zien kan.... Men heeft ten minste het verkwikkende gevoel dat hij wáár is in zijn beschouwingen, dat hij niet maar zoowat heenschrijft, om bij 't publiek in de gunst te komen; maar geeft zijn eigen wél-gemeende, jaren-lang-gevestigde overtuiging....

....De opvatting van hem (van den Oude) eenmaal zijnde wat die is, blijkens zijn literaire overzichten, acht ik het hoog in hem, dat hij den moed behoudt, te midden eener zich veranderende letterkundige wereld,

*) De bovenvermelde bundel is een nieuwe verzameling van “overzichten”. -

voor zijn eenmaal gevestigde overtuiging pal te blijven staan, in plaats van, zooals de meesten zijner tijdgenooten, noodgedrongen van zienswijze te gaan veranderen....'
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Antwoord van een dooden oude-vrijer aan Mejuffrouw J.B.[1)]

De liefde is het leven, dat zich wedervindt.

De geslachtsliefde is het onzichtbare middelpunt van alle doen en drijven en de tegen zijn zin steeds terugkomende mijmering des kuischen.

De liefde eischt niet alleen wederliefde, doch het bezit, d.i. fysisch genot. Wat twee wezens zoo tot elkaar trekt is de in de gansche soort zich openbarende *wil om te leven.*

De aangroeiende toegenegenheid van twee minnenden is eigenlijk reeds de levenswel van het nieuwe enkelwezen. - Ja reeds in het ontmoeten hunner verliefde blikken ontbrandt zijn nieuw leven; zij smachten naar een werkelijke vereeniging en samensmelting tot een enkel wezen in welken de eigenschappen van beide vereenigd voortleven. De schoonheidszin leidt de geslachtsdrift. Het behagen in het andere geslacht is slechts vermomd instinkt d.w.z. zin der soort, welke haren typus zoekt te handhaven. De hierbij ons leidende momenten zijn: 1° de leeftijd - jeugd zonder schoonheid heeft altijd nog bekoring - schoonheid zonder jeugd geene, 2° de gezondheid, 3° gestalte, enz. De liefde des mans daalt merkbaar van het oogenblik dat hij bevrediging verkregen heeft. Amor heeft vleugels en boog. Eerst het hart gewond, dan na de onttoovering weggefladderd. De geslachtsliefde gaat wel eens met zielensympathie gepaard, maar deze komt meestal voor den dag als de geslachtsliefde door voldoening is uitgebluscht.

De man is langer man, dan de vrouw vrouw.
SCHOPENHAUER.
P.S. Es greift an 's Herz uns mit Gewalt,
Wenn's heiszt: zu spät! Wenn's heiszt: zu alt!

II.

Hooggeachte Redactrice!

Naar aanleiding van de vraag van J.B. in uw blad van 19 dezer, waarvan de inzendster den wensch uitspreekt, dat eenige *lezers* hun opinie mededeelen, wil ik met genoegen zeggen, hoe ik er over denk.

In tegenstelling met den heer Breedveld (zie zijn ingezonden stuk in de Lelie van 26 Aug.) meen ik, dat groot verschil in leeftijd tusschen man en vrouw bepaald niet goed is, niet alleen indien de vrouw, doch ook als de man de oudste is. In beide gevallen, geloof ik bepaald dat désillusie het eind zal zijn, in beide gevallen geloof ik, dat voor liefde werd aangezien wat slechts warme vriendschap was.

1) Noot red:
(Zie nommer van 19 Aug:)

En vriendschap toch, hoe innig ook, is iets anders dan liefde, dan liefde tusschen man en vrouw. Aan vriendschap immers ontbreekt de zinnelijke factor, die in de liefde het lichaam bevredigt. Men onderschat vaak dien zinnelijken factor, doch men cijfere dien niet weg, want men zal bedrogen uitkomen.

Ik geloof bepaald dat een veel oudere vrouw of veel oudere man niet zal kunnen voldoen aan de zinnelijke behoeften van een zooveel jongere man of vrouw en dat daarom het huwelijksgeluk vroeg of laat zal verdwijnen. Want *lichaam en ziel* vragen bevrediging.

Ongelukkig de gehuwden, die alleen het lichaam kunnen bevredigen; wier zielen, in plaats van in heerlijke harmonie te leven, in eenzaamheid ronddolen, ongelukkig, zeer zeker. Doch beklaag ook hen, die zich voor 't leven aan elkaar verbonden en slechts ziele-verwantschap meebrachten ten huwelijk, die elkaar niet kunnen geven wat des lichaams is. En dit laatste nu meen ik, zal maar al te vaak het geval zijn bij een huwelijk tusschen menschen die veel in leeftijd verschillen. De meeste kans op 'n harmonisch geheel van lichamelijke en geestelijke liefde hebben naar mijne meening man en vrouw van ongeveer gelijken leeftijd.

Nog een gevaar bij zulk een ongelijk huwelijk is m.i. hierin gelegen dat bij den oudere in leeftijd de zinnelijke begeerte grooter zal zijn dan wel gewenscht is. Ik vind het onnatuurlijk als bijv. 'n veel oudere man 'n jong meisje huwt; als het verschil erg groot is, wordt het zelfs stuitend.

En nu de sexueele bezwaren daargelaten, zal niet de jongere te veel opzien tegen den oudere en zal niet deze den jongere beschouwen als onmondig, als nog een kind? En behooren niet man en vrouw als trouwe makkers het leven door te gaan, *elkaar* tot steun, *elkaar* tot leering en veredeling, om *elkaar* te brengen tot het goede, tot het waarachtig mensch-zijn?

En hoe zal dat kunnen waar de een zooveel ouder is? Mij dunkt dat dan de oudere wel zijn invloed zal uitoefenen op den jongere, doch omgekeerd hij-(zij-) zelf alleen zal staan en elders steun en leering zal moeten zoeken.

Wat den heer Breedveld nog aangaat: over den smaak valt niet te twisten, doch ik geloof niet dat vele mannen met hem een oudere en hooger staande vrouw tot levensgezellin zullen begeeren. Liefde tot zulk 'n vrouw, zou geloof 'k, veel overeenkomst hebben met de liefde van in kind tot z'n moeder. Ik geloof eerder dat, in 't algemeen, een man in de vrouw waardeert en adoreert de liefde-gevende, die hem het leven blij en zonnig maakt, maar in haar niet zoekt eene intellectueele of moreele meerderheid, om hem tot gids te dienen op den weg des levens.

Hiermede hopende aan den wensch van J.B. te hebben voldaan, blijf ik, geachte Redactrice, gaarne

hoogachtend
Uw dienstw.
P.V.G.R.
H. 29 Aug. '03

III.

4 Sept. 1903.
Geachte Redactie.

Wegens ziekte slechts een kort woord aan den Heer Naaktgeboren. De Heer N. redeneert bezijden mijn vraag. Hij zegt dat Jezus aanmaande geld en goed aan de armen te geven, wat een heel andere quaestie is, en dat hij de opheffing van den privaten eigendom niet aanviel, wat nogal natuurlijk lijkt aangezien niemand toen, geloof ik, over iets dergelijks, op groote schaal, dacht. - De Heer N. zegt verder dat: als de mogelijkheid tot opheffing bestaat, deze zeker goed en noodzakelijk zal zijn. Maar slechts een klein getal menschen staat haar voor en van deze zijn lang niet allen overtuigd en geen enkele kan mogelijkheid of nuttigheid bewijzen. Voor iets dergelijks twijfelachtigs fel te strijden, noem ik onverantwoordelijk, men zij overigens zoo democratisch als men wil. 't Kan best zijn dat na 10 of 100000 jaar de toestanden in den geest van den Heer N. zullen zijn gewijzigd; maar dan zullen de aarde en het menschdom ook wel geheel veranderd zijn en er zullen dingen zijn gebeurd en uitgevonden, waarvan wij nu zelfs geen vermoeden *kunnen* hebben. - Geforceerde invoering der opheffing zou, dunkt mij, de wereld allerzonderlingst in 't honderd doen loopen! - Overigens is de Sociale Quaestie van alle kanten in dikke boeken behandeld en zou 't wat belachelijk zijn als *wij* dat in een paar regelen gingen doen. - Ik verzoek den geachten Heer N. dringend hierop niet te repliceeren; ik kan niet meer antwoorden.

Met hoogachting
Uw. dw.
B.J. LYCKLAMA à NIJEHOLT.

Varia.

Ik vind deze week in ‘het Vaderland’ het volgend bericht.

- ‘*Op den Ouden Scheveningschen Weg kwam een onbeholpen wielrijder met een volle vaart tegen een heer aan, die viel, zijn kleederen erg havende, en ook zijn hand verwondde. Gelukkig grepen een paar voorbijgangers hem onmiddellijk, anders was hij ook nog onder een rijtuig gekomen. De wielrijder klom weer op zijn fiets, en reed dadelijk daarop weer een dame omver.*

Een politieagent, wien men verzocht proces-verbaal op te maken, zeide dat dit niet noodig was, hij kende den man op de fiets wel. Doch toen men later naar het politiebureau ging, bleek dit niet het geval te zijn. Toen was echter de woeste fietser niet meer te vinden.’

Naar aanleiding van deze mededeeling veroorloof ik mij, - met al de nederigheid, die past aan eene niet-ééns-Edelachtbaren-mogende-méékiezen, echter wèl de door hen ingestelde belastingen moetende méé-offeren vrouw - het volgende voorstel te brengen onder de aandacht van het zoo vaderlijk en rechtvaardig Edelachtbaar bestuur onzer stad 's Gravenhage:

Zou het geen aanbeveling verdienen, wanneer de dappere politie-agenten van 's-Gravenhage voortaan wat minder keken *naar den grond*, of zij ook hier of daar

een weerloos straathondje kunnen opsporen, dat, *buiten eigen-schuld*, ongemuilkorfd rondloopt, en daarvoor moet sterven na wreede martel-opsluiting; en wat méér *rondom* zich, naar voor hun genoegen fietsende groote-oomes, die, *door eigen schuld*, hun medemenschen verminken en ongelukkig maken, maar daarvoor, niet-alleen niet worden gedood, doch ook zelfs geen enkele straf, hoe gering ook, ontvangen...

Of is de dapperheid der Haagsche politie alléén groot, waar het weerlooze hondjes geldt?...

En kijken zij opzettelijk liever een anderen kant uit, als een groote oome fietst zonder het te kunnen; en dáárdoor zijn medemenschen verminkt...?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het onderstaande versje werd mij particulier toegezonden, door een letterkundigen lezer, dien ik verlof verzocht het te mogen afdrukken omdat ik 't heel aardig vind. Overigens deel ik zijn bezwaren lang niet op alle punten. Dus beloof ik maar *gedeeltelijk* beterschap.
A. DE S.L.

Vriendelijk verzoek aan de Redactrice van de Lelie.

Gij wilt wat goed en waar en recht is,
En haat wat vuil en valsch en slecht is -
Bravo! Ik zie met welgevallen
Als Simson U de honderdtallen
Verslaan van 't Philistijnsch gebroed -
Ga voort! Het doet me in 't harte goed.
Maar denk, strijdhafte! een enk'le maal
Ook aan de rechten van de taal.
*Be*merking schrijft ge, op Duitschen trant,
*Op*merking zegt men in ons land.
Ook *gaat* ge telkens *op* iets *in*,
Met niets vijandigs in den zin.
Wil voortaan liever daar*in treden*,
Gelijk men schreef en sprak tot heden.
En 't eeuwigdurend *op* iets *wijzen*
Doet in mijn binnenste mij ijzen.
Daar zijn - toe, knoop dit in uw oor! -
Wel twintig synoniemen voor.
En dan - maar neen, ik vit niet meer:
Dit zij genoeg voor de' eersten keer.
Wilt ge *op* uzelf bij 't schrijven letten,
Gij maakt *van* zelf de kortste metten
Met wat uw kloeken stijl moog' smetten!
L'INNOMINATO.

P.S. Eén ding nog - dat onzinnig '*s-Hage* is mij een wekelijksche plage!

Een onrecht.

Nog een haakje hier, een trensje daar, klaar is het!

'Keurig gemaakt, Martha, je hebt er eer van.'

'Blij dat het naar uw zin is, freule, het staat u goed.'

'Ja, en er is heusch een cachet aan. Niemand zou denken dat het in huis gemaakt is. Je wordt nog een eerste coupeuse bij....'

'O, daar moet men heel wat meer voor kennen als voor een eenvoudig reispakje. Ik ben heel tevreden met mijn vaste zes dagen bij nette families.'

'Ik zou je ook niet graag missen, blijf maar kalm mijn huisnaaistertje, nu hier en een volgend jaar in mijn eigen gezinnetje als ik getrouwd ben.'

Martha lacht flauwtjes en ruimt intusschen haar speldenkussentje en andere benoodigdheden bij elkaar.

'Hoe lang blijft u uit, freule?'

'Zes weken is het plan, maar als papa het schikken kan dan nog iets langer.'

'Hebt u nog aan juffrouw Everdingen gevraagd of ze mij ook in dien tijd zou kunnen gebruiken?'

'Neen, dat vergat ik, maar ze gaat naar Tyrol, en bij freule Van Maarle wordt het huis morgen gesloten, dus ze zouden je toch niet noodig hebben. Kijk eens Martha, beleedig ik je niet met dezen hoed? ik heb hem eenige keeren gedragen doch hij staat me niet.'

De vriendelijke oogen van Martha zien dankbaar de geefster aan. Ze past het aardige hoofddeksel, strijkt daarna het daggeld langzaam op en wenscht de freule veel pleizier op reis.

'Dank je wel,' antwoordt freule v. Z. 'dus in September meld je je wel weer aan; gezondheid!'

Martha slaakt een zucht toen de voordeur achter haar wordt gesloten.

Met kleine variaties verneemt ze in die week tot vijfmaal toe hetzelfde. Het is immers vacantietijd! Heerlijke ontspanningsweken staan voor de deur. Niet allen gaan naar Tyrol, niet allen zelfs gaan de grenzen over, doch in de residentie zoo goed als elders vindt men de maanden Juli en Augustus zelden zonder reisplannen.

Het bleeke naaistertje, dat zeer zeker ook wel eens ontspanning noodig heeft, keert naar huis, waar moeder en twee broertjes samen zijn.

Van de zes gulden die ze 's weeks verdient, staat ze aan de weduwe vier af; de twee overblijvende voorzien in haar eigen verdere behoeften, de kost heeft ze immers altoos vrij.

'M'n laatste geld dat ik u in vijf of zes weken geven kan, moeder, wat is het leven toch wreed.'

'God, kind, het is vreeselijk, hoe moet ik rond komen? Heb je niet eens met de dames gesproken zooals ik je raadde?'

'Zeker, moeder, maar bedelen doe ik niet. Mevrouw v. Z. antwoordde wat ik al lang wist, dat geen van haar kennissen die op reis gaat ooit een huisnaaister dagen betaalt zonder dat ze werkt. De schoonmaakster wordt ook haar loon niet geschonken; die stumperds, krijgen kostgeld.... ze zijn er beter aan toe dan wij... ik moest me maar als dienstmeisje verhuren moeder.'

‘Och kind, denk er niet aan. Je mag geen trappen loopen heeft de dokter gezegd, daar ben je te armbloedig voor, die zachte rose wangen vindt ie veel te fijn en dan - je bent toch opgeleid voor naaister, daar staan je handen naar.’

Martha beziet onwillekeurig de smalle, blanke, goedverzorgde handen. Ja - ‘ze staan er nu eenmaal naar’, zwaar of grof werken kan ze niet.

Ook haar vacantie is ingetreden; de heerlijke vrije tijd wordt besteed om te verstellen voor moeder, de pakjes van de jongens wat op te knappen, kousen te stoppen enz. Met liefde doet ze dat, maar de verdiensten, die zijn er niet. Op een loon van *f* 6, *f* 5 te worden bekort zou een ramp zijn die naar verhouding een gezin kan doen te gronde gaan.

Martha schikt zich in het onvermijdelijke evenals haar moeder. Ze voelt aan haar gestel hoe ze de goede maaltijden mist, maar klaagt niet. Buitenlucht versterkt, die heeft ze voor niets, daarvoor staan de oogen dankbaar open.

Elken morgen zocht ze een plaatsje in het mooie Haagsche bosch; andere wandelingen zijn te ver van haar woning; de zee te bereiken zou haar te veel vermoeien; van tramgeld is natuurlijk geen kwestie.

Op een morgen onderneemt ze de wandeling na het gebruik van een slap kopje thee en schraal gesmeerd sneetje brood. Niemand zou armoede aan haar bekennen; ze is knap en netjes gekleed, het hoedje van de freule flatteert; het siert een hoofdje veel mooier dan dat van zijn eerste bewoonster. Het lange slanke meisje met schitterende oogen zit te lezen op een bank. Lastig dat ze zoo menigmaal aanstoot lijdt, zonder ooit aanleiding daartoe te geven. Gisteren moest ze opstaan om wat tegen haar gezegd werd, enkele dagen te voren overkwam haar hetzelfde. Onverwachts hoort ze een stem achter haar zeggen: ‘Hoe heb ik het nou, zit daar m'n zusje? Is dat niet Nelly's hoed?’

Martha kleurt; ze ziet er op dat oogenblik beelderig mooi uit. Iets schuws, iets verlegens verhoogt haar schoon, als ze opziet naar den knappen jongen man, de broer van freule v. Z.

Ongedwongen neemt hij plaats naast haar en begint een vriendelijk gesprek. Reeds meermalen had hij de huisnaaister zijner moeder bewonderd als hij een glimp van haar te zien kreeg. Eens was zij des avonds opgewacht, hij had gevraagd haar te mogen thuisbrengen, maar Martha had beslist geweigerd.

Hij wist niet dat zij zóó mooi was!

Martha kan geen aanmerking maken op wat hij doet of zegt. Beleefd vraagt ze ‘of er goede berichten zijn van de freule?’

Hij belooft den volgenden morgen de Ansichtskaarten mede te brengen die hij uit Zwitserland ontving, ze moet zorgen op hetzelfde uur op dezelfde plaats te zijn.

Den dag daaraan wordt de belangstelling in Martha grooter; ze moet naar de duinen, ze moet versterkt, de broer zal wel zorg dragen voor het naaistertje van zijn zuster -!

Het oude spelletje dat een aanvang nam werd afgespeeld. De verleiding bleek te groot; wie die de omstandigheden kent zou een eerste steen op haar durven werpen?

In de lente van het volgende jaar presideert mevrouw de Baronesse v. Z. de jaarvergadering van een der gestichten hier te lande voor gevallen meisjes en vrouwen. De damesbestuurderessen, vooral de oude juffrouw v. K. met haar onsympathieke harde stem en terugstootend uiterlijk, vinden het onbegrijpelijk dat de zedeloosheid zooveel offers maakt.

‘Men kan op niemand meer aan,’ zegt mevrouw v. Z. en doet het verhaal van haar huisnaaister, van Martha die naar ze vernam ‘totaal verloren is.’

Ik dacht aan een eens gelezen woord: ‘Gevallen vrouwen te helpen is goed; te zorgen dat ze geen val doen is beter.’

Geldgebrek kan een oorzaak worden van slechtheid; daarvoor moet ieder in eigen omgeving in de allereerste plaats waken.

Het is bovendien een schreeuwend onrecht om de vrouw die op vaste dagen in de week, het geheele jaar lang, moet gereed staan om diensten te bewijzen aan uw gezin, het loon te onthouden in de weken die voor genoegen in den vreemde zijn afgezonderd.

Die stelregel geldt zoowel de werkster die uit schoonmaken gaat, de strijkster die de linnenmeiden komt helpen, als de Martha's hier boven bedoeld. Laten de huismoeders doordrongen worden van die zedelijke verplichting.

B.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Jacques? - Den vriendelijken correspondent uit Baarn, die mij deze week een Ansichts-kaart zond, deel ik mede, dat het mij onmogelijk was zijn juisten familienaam te ontcijferen. Ik heb eruit gemaakt dien van B. Maar daar deze anders altijd zoo duidelijk schrijft, ben ik niet geheel zeker van mijn zaak. In ieder geval mijn vriendelijken dank voor de attentie.[1)]

Jan. Uw lange brief van 27 Mei eindigt: ‘*Zeer aangenaam zal het mij zijn*, *indien U mij bij gelegenheid eens wilt meedeelen*, *of U onder eerzucht iets anders verstaat dan ik.* - Nu echter het oogenblik dáár is om aan Uw verzoek te voldoen, rijst bij mij de vraag, of het daartoe niet wenschelijker is, *Uw* brief *met* zijn door U aangehaalde ‘voorbeelden van eerzucht’ hier af te drukken, gehéél of gedeeltelijk. Ik vrees, dat gijzelf Uw toenmaligen brief U nù niet meer precies herinnert. En bovendien is het door U aangeroerde onderwerp er een van algeméén belang, dat zeker àndere lezers óók interesseert; zoodat mijn antwoord aan *U* voor *hen* begrijpelijker wordt, als ik

1) Uit nagekomen brief meen ik nu wel zeker van de zaak te zijn.

den inhoud van *Uw* schrijven kan aanhalen. Wilt gij mij s.v.p. even met een paar woorden melden, òf en in hoèverre gij dit veroorlooft? Natuurlijk behoeft Uw naam in *dit* geval volstrekt niet genoemd te worden, en behoud ik Uw ps: Jan.

Clara te Frankfurt. - Graag verneem ik eens van U, hoe het is afgeloopen met dat particuliere voorstel, dat U door mijn bemiddeling is gedaan? - Hebt gij 't aangenomen? En is het plan reeds uitgevoerd? -

Ja. Toen ik-zelve in Duitschland was, heb *ik* ook dikwijls opgemerkt, hoe weinig Duitsche vrouwen, (ik houd zeer véél van hen), dikwijls durven meepraten over allerlei algemééne onderwerpen. Voor een deel is dat echter m.i. misschien minder 'gebrek aan ontwikkeling', dan wel gebrek aan 'durf.' De zeden zijn er, ten minste in kleinere plaatsen, nog zoo ànders dan bij ons. - Ik herinner mij nog altijd, hoe *mijn* 'durf' eens een Duitsche moeder in verrukking gebracht heeft! - Ik was de jongste, bovendien de éénige ongetrouwde, van ons gezelschap; dat bestond uit twee Duitsche families en mijn persoon. - De beide heeren geraakten al opgewondener en 'vaderlandslievender' over hun 'Krieg' van '70. Ze zwetsten op de bekende wijze over 'Kaiser', 'Vaterland', enz. enz. En de beide vrouwen zaten met stilzwijgende verbazing toe te luisteren, hoe *ik* 'ein junges-mädchen' nog wel! 't wagen durfde met hun echtgenooten mee te spreken, en heel andere meeningen te verkondigen dan zij, door mij allesbehalve eerbiedig uit te laten over de zoogenaamde 'vaderlandsliefde' van dit soort, die, als men 't ontleedt, neerkomt op kleinzieligen en volkomen-ongemotiveerden hoogmoed! - Waarom hoogmoed? Op het feit, dat men, toevallig, in dit land geboren werd en niet in dat; op de toevalligheid dat in 70 de Duitschers overwinnaars bleven, (terwijl immers onder Lodewijk den veertienden de franschen den duitschers op den kop gaven.) Enz. enz! - Enfin. Bij wijze van slot-effect greep een der 'biedere' duitschers zijn zesjarig zoontje van den grond, zette 't kind op zijn knie, en verkondigde ons: - '*En als er wéér oorlog uitbreekt*, *en ik moest hem*, *mijn eenigen jongen*, *missen daardoor*, *ik zou trotsch op hem zijn dat hij voor 't vaderland was gesneuveld! - Ja dat* **zou** *ik. Met blijdschap zou ik hem offeren....!*'

De moeder zei nog steeds niets.

Maar mij ratelden de verontwaardigde woorden van mijn lippen. - '*En als* **ik** *Uw vrouw was*, *dan zou ik U haten als U dat méént*' - riep ik. - '*Liever dan mijn kind te offeren voor* '*het vaderland*', *zou ik er mee wegvluchten*, *waarheen ook*, *- om het maar te redden. O jullie afschuwlijke*, *huichelachtige* '*Sieges-denkmäler!*' *Daarmee moeten al die beroofde vrouwen en beroofde moeders zich maar troosten*, *dat je overal* '*Sieges-denkmäler*' *opricht*, *en er de namen ingrift van hun mannen en zonen*, *en die* '*helden*' *noemt...! Denk je dat zoo'n léég* **woord** *een troost is*, *voor een vrouw of een moeder*, *die haar geluk heeft moeten afstaan*, *haar eigen*, *persoonlijk geluk, aan jullie domme* '*Vaderlandsliefde*' *!...*

Daar, tot mijn eigen grenzenlooze verbazing, werd mijn redevloed ineens gestoord, door de mama van den zesjarigen aanstaanden 'held', (die, onbewust van zijns vaders wreedaardige toekomstplannen, rustig op diens knie zat)... Zij stond ineens op, stak mij over de tafel heen haar beide handen toe, en zei, met een groote warmte en aandoening in haar stem, en onder 't bijval-knikken der àndere moeder:

'*Fräulein von Lohman*, *dat was mooi gezegd! Ik dank U*,*... in naam van alle duitsche vrouwen!*'

Haar man echter was verstomd, inééns uit zijn enthousiasme naar den grond geslagen, niet door *mijn* woorden, maar door de onverwachte openbaring die ze hem gaven, van het gevoels-leven zijner vrouw; een gevoels-leven waarvan hij niets

vermoedde omdat ze niet durfde spreken, totdat ze, stoutmoedig geworden door mijn voorbeeld, zich inééns uitte, eerlijk, onbewimpeld, afwijkend van al *zijn* 'principes'....

Deze herinnering uit mijn eigen verleden heeft mij vèr-gevoerd van Uw vraag in Uw brief: '*Mag ik zoo tusschenbeide*, *als ik behoefte gevoel mij hartgrondig te uiten*, *eens bij U aankloppen*, *wanneer er door 't lezen van de Holl: Lelie zooveel in mij omgaat?*' - Natuurlijk 'moogt' gij dat niet alleen. Gij doet er mij zelfs een bepaald genoegen mee. Het is zoo prettig te zien, *dat* er veel in U omgaat door de lectuur der Lelie. Al is het niet alles instemming, dat komt er niets op aan. Ik kan

niet genoeg herhalen: Een blad met welks inhoud àlle lezers àltijd ‘instemmen’, kàn niet anders dan zóó onbeduidend zijn, dat het onmogelijk is er iets tegen in te brengen, omdat het in zoo'n geval alléén waarheden-als-koeien zou kunnen behelzen. - Dus, zoo dikwijls gij lust hebt, schrijf mij dan ronduit over alles. - Ik-zelve ben ook lange jaren in den vreemde geweest, en kan mij dus Uw gevoelens uit eigen ervaring indenken. Zeker, men kan gelukkig en tevreden zijn, en waardeeren zelfs het véle aangename dat het buitenland vóór heeft op ons klein, bekrompen vaderland; en toch blijft men, met dat al, zich stéédsen een beetje balling voelen, weggerukt uit alle jeugd-herinneringen van oude-bekenden; een vreemde onder vreemden, die, hoe lief en hartelijk ze ook zijn voor je, toch niets afweten van je thuis, je familie, je omstandigheden daarginds, enz., enz. Het is zóó héél iets anders hen te vertellen en te omschrijven allerlei van a-z, dan je hier te bewegen onder menschen die je niets van die kleinigheden *behoeft* te vertellen, omdat ze, vanzelf reeds, zulke onbeduidendheden weten; daar ze mèt je opgroeiden en je eigen levenswijze hebben, en tot je eigen volk en kennissenkring behooren. -

Ik kan niet nalaten Uw beschouwing over te nemen over die geschiedenis met luitenant Boertje. Het doet mij voor hem zooveel genoegen, dat *gij* althans een der weinige dames zijt, die hem *begrepen*, en niets *anders* lazen in zijn artikel, dan wat hij oorspronkelijk bedoelde:

‘*Zoo vond ik dat Lt: Boertje in No.* 44 *zoo éénig zijn weg weer vindt; 't is me alsof de mooie streng wol*, *dien hij ons ter opwinding heeft voorgehouden*, *verward geraakt was; ieder trekt en plukt*, *en meent 't rechte eind te hebben*, *maar 't wordt één geharrewar. Daar neemt Lt: Boertje de begindraad weer ter hand en zegt: mijne bedoeling is niet geweest om een twistgeschrijf uit te lokken*, *over 't al dan niet geoorloofde van oorlogen*, *over de zegeningen van een eeuwigen vrede enz. - Ik heb de zaak in den kring der lezeressen van het blad willen inleiden. - Gelijk heeft hij!*’

't Zakelijke deel van Uw brief beantwoordde ik reeds vroeger. Uw stukje komt spoedig. Ik zal het met het nieuwe ps: teekenen. Ik gaf U reeds op, dat het hon: 't zelfde is als de vorige maal. - Wat het bewijs-nommer betreft, dat gij de vorige maal niet hebt ontvangen, gij moet U in zoo'n geval direct wenden tot den uitgever. De bewijs-nommers worden niet meer, zooals onder de vorige redactrice, door mij verzonden; maar door hem.

H.H. te S. Uw brief beantwoord ik later. Uw hoofdartikel heb ik in dank aangenomen. Ik plaats het gaarne.

J.B.N. te S. Gij schrijft over ‘een reisje maken’ als U dat bewuste plan gelukt. - Ik ben benieuwd te hooren, of dit inderdaad gelukt *is*; en zal dus afwachten wat ik daarover van U verneem. Wat Uw schrijven over ‘zelfmoord’ betreft, daarover schreef mij een der correspondenten iets, dat ik zal overnemen ten nutte van anderen, te zijner tijd, omdat zij-óók dáárin groot gelijk heeft. - Gij zult het zeker met haar ééns zijn.[1)]

Mevr: de Wed. Z. de V. geb. B. - Ik zal U van déze Lelie een ex: toezenden, omdat ik geen tijd heb tot particuliere corr: - Van niet-abonnés kan ik op dit oogenblik géén vertalingen plaatsen, tenzij 't iets héél-bijzonder-goeds is. *Als* gij U abonneert, en

1) Intusschen Uw brief ontvangen. Die deed mij om allerlei redenen, *bijzonder* véél genoegen.

vertalen wilt voor de Lelie, dan moet gij korte, pás-uitgekomen stukjes kiezen, liefst uit héél weinig-gelezen tijdschriften. - Gij moet ook zekerheid kunnen geven, dat er in àndere tijdschriften nog géén vertalingen zijn opgenomen van 't zelfde stuk dat gij vertaalt. En dat kunt gij alléén dáárdoor, dat gij *onmiddelijk* iets vertaalt dat zooeven uitkwam, (dus b.v. nóóit uit *oude* boeken, of uit *lang-verschenen* nommers van buitenl: tijdschriften.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Als het hoofd-artikel van *mijn* hand is, bekort ik steeds de corr: van datzelfde nommer; dat hoofdartikel: 'Waarheid' vervalt echter heden uit plaatsgebrek, door het opnemen van het artikel Marcellus Emants en komt nu in 't volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Jacob van der Doesstraat 38, 's-Gravenhage-Rubriek 25, N°. 7082.
4 September 1903, 's-Gravenhage.

(Vriendelijk verzoek aan de Redactie, onderstaand bericht wel in zijn geheel te willen opnemen.)

Het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid deelt mede, dat het vierde inlichting **formulier**, omtrent **'beroep- en beroepsopleiding'** gereed is, en wel thans in de volgorde der aanvragen over '**Kook- en Huishoudkunde**,' bevattende de opleidingsgelegenheden in ons land, met aanduiding van eischen, aard der opleiding, leergeld, leermiddelen, vooruitzichten, bezoldigingen, organisatiën enz., dit beroep betreffende; gelijk indertijd op de formulieren voor Tuinbouw, Massage en Heilgymnastiek en het Apothekersberoep vermeld.

De groote omvang en de voortdurende wijziging waaraan deze formulieren, uit den aard der zaak, onderhevig zijn, maakt opnieuw drukken onmogelijk, zoodat tegen het gewone tarief van 30 cts, + de portkosten gedurende 1 à 2 weken het formulier **in bruikleen** aan ouders, voogden enz. wordt afgestaan. -

Nagekomen Correspondentie.

Een rectificatie voor Lector (Avondpost). - Naar aanleiding Uwer beschouwing in de Avondpost (mij toegezonden door Uw redactie), releveer ik even, dat gij vermoedelijk *de onderteekening* over het hoofd zaagt van het door U *m.i. zeer terecht* als opgeschroefd en belachelijk-veroordeeld stuk over de auteur Marx - Koning (in het Lelie-nommer van 1 Juli bij haar portret). - Die onderteekening is *J. Nijhuis*, een persoonlijke vriendin van de door haar zóó opgehemelde auteur. *En ik heb er dus even weinig mee te maken*, *of ben voor den inhoud ervan even weinig aansprakelijk, als voor den inhoud der andere bijschriften bij portretten.* - Het door U gewraakte

artikel over Metz - Marx - Koning, heb ik zelve eerst gelezen, *nadat* het was afgedrukt in de Lelie; gedurende mijn vacantie in Parijs. *En mijn verbazing dat mevrouw Metz - Marx - Koning het aangenaam kon vinden*, *zulke stukken door haar vriendin te laten schrijven*, *was zeker een der vele redenen te méér*, *waarin zij mij persoonlijk tegenviel; want ik wist dat zij-zelve het stuk vooraf gelezen en goedgekeurd had.* - Ik herinner mij nog nauwkeurig, hoe mijn reisgenoote, toen wij de bewuste Lelie van 1 Juli te samen in Parijs lazen, zich tegen mij *verontwaardigde* over het feit, dat een zóó ijdel en opgeschroefd artikel was goedgekeurd door mevrouw Metz - Marx - Koning; en hoe ik haar antwoordde dat *ik* 't even mal vond als zij, van de beide dames Metz - Marx - Koning en Nijhuis, maar het niet mijne zaak was maar alleen die van mevr: Metz - Marx - Koning zelve, omdat zij het artikel had bepraat met J. Nijhuis, en zelve de drukproeven onder de oogen had gehad.

Wat de overige bijschriften bij portretten betreft, het spreekt van zelf dat die alléén den auteurs aangaan die hun portretten willen afstaan, en hen die de bijschriften ervoor maken; maar **nooit mij**. -

Drietal dank ik ten zeerste voor de prachtige bezending bloemen, die een groote verrassing waren. Schrijf particulier.

Kobus. Uw brief zooeven ontvangen. *Veel* dank. Schrijf particulier.

A. DE S.L. Sluiting red: ged:

23 September 1903.
17de Jaargang.
No. 13.

Bericht. Over Handschrift-beoordeeling.

Het is mij gelukt een medewerker aan de Lelie te verbinden, die bereid is handschriften te beoordeelen, onder de navolgende voorwaarden:

I. De inzending van een eigen-gedacht, en eigenhandig-geschreven briefje van minstens 10 regels.

II. Opgave van de sexe waartoe de inzender behoort.

III. Opgave van den leeftijd; alleen in zóóverre, of die boven of onder 50 jaar is.

IV. Inzending van een bedrag aan postzegels van 50 ct.

Zij die hun handschrift ter beoordeeling inzenden behoeven hun naam *niet* te noemen, óók niet aan mij; omdat dit natuurlijk bij ongunstige beoordeelingen minder aangenaam zou kunnen wezen. - Deze brieven kunnen dus geheel ongeteekend zijn. Zij moeten echter, behalve de 50 ct. honorarium, óók nog bevatten één extra postzegel van 5 ct., voor doorzending aan den betreffenden medewerker.

De beoordeeling geschiedt *met* afdruk van het handschrift *in* de Lelie; tenzij de inzender verzoekt dit weg te laten. *In dit geval wordt steeds aan zijn verzoek voldaan.*

De inzenders moeten hun brieven aan *mij* adresseeren; omdat de medewerker die zich hiermede belast, zijn naam niet algemeen-bekend wil doen zijn. -

A. DE S.L.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Waarheid en Begripsverwarring.

(Zie afl: 1 Juli).

II.

Voor ik op dit punt van waarheidsliefde nader inga, moet ik er nadrukkelijk op wijzen in dit artikel, hoeveel begripsverwarring er heerscht in 't dagelijksch leven in 't gebruik van het woord: Waarheid.

Immers, véél menschen die er zich op te goede doen, dat zij altijd zoo ‘waar’ zijn, en zoo graag ‘de waarheid’ zeggen, brengen in werkelijkheid niets anders tot stand, dan een zich toeleggen op het ongevraagd-uitspreken van allerlei grofheden en

onhebbelijkheden; die ze evengoed hadden kunnen verzwijgen, ja, hadden *moeten* verzwijgen. - -

Een paar voorbeelden van 't geen ik hiermede bedoel.

Het eene voorbeeld is er een in den leelijksten zin. -

Ik denk namelijk aan een bekende van mij uit vroegere jaren, die, in den langen tijd waarin ik haar gadegeslagen heb, van

lieverlede de schrik is geworden van haar naaste omgeving; door haar pijndoende, wreede ‘waarheden’, waarmede ze geen nut deed, maar alleen die omgeving liet boeten voor háár slecht humeur.

Zoo herinner ik mij, dat wij b.v. op zekeren dag te samen bij een jong-vrouwtje waren, wier kind dauwwurm had, en er dus allesbehalve smakelijk uitzag. - 't Was de éérst-geborene, en de mama verwachtte van ons, nog te méér dáárom, een vriendelijk woord. - Inplaats daarvan echter, wendde de ‘waarheidlievende’ onwillig haar hoofd om, en zei: ‘Ah bah wat vies!’ En, in een daaruit later voortgevloeid gesprek tusschen ons beiden, lichtte ze tegen mij haar onhebbelijk gedrag toe, door te beweren, dat zij de moeder niet wilde ‘vleien’. - 't Kind *was* immers ‘vies’.

Ze moest immers ‘waar’ zijn. - -

M.i. is er hier een zeer duidelijk-zichtbare en duidelijk-voelbare midden-weg, tusschen zulk noodeloos-kwetsen van moedergevoel, of een flauw-onwaar-complimentjes-bij-elkaar-stapelen. - Voor iemand die fijn-gevoelt, zijn er in zoo'n geval honderd gezegden te vinden, die niets met vleierij gemeen hebben, en toch vriendelijk en innemend klinken, en geen pijn doen....

De bovengenoemde ‘waarheidlievende’ echter, - en dáárom noem ik haar een voorbeeld van mijn bedoelen, in den léélijksten zin, - *wil* niet anders dan ‘wáár’ zijn op de bovenbeschreven *onaardige* en *pijndoende* wijze. - De aangename dingen die ze haar bekenden zou kúnnen zeggen, en die óók evengoed wáár zijn, verzwijgt ze stelselmatig, maar de onaangename worden hun meedoogenloos meegedeeld.

- B.v., een zoogenaamd ‘wereldsch’ jongmeisje komt haar in opgewonden vroolijkheid vertellen, keurig-gekleed, dat ze naar 't een of ander pretje gaat. - ‘En hoe vindt je mijn toilet’, klinkt daarbij haar vraag. Waarop onverbiddelijk het onvriendelijk wederantwoord van de ‘waarheidlievende’ luidt: ‘'t Stáát *jou* niets. O, 't is héél modieus; maar jij kunt *dat, die* kleur, bepaald *niet* dragen.’ - Enz. enz.

Déze soort van ‘waarheidsliefde’ nu, is m.i. niets anders dan *nijd*, op de vroolijke stemming, op het geluk van anderen. - Wanneer men deze zelfde ‘waarheidlievende’, wier moeder en naaste omgeving ten slotte bang voor haar zijn geworden, om haar ‘waarheidsliefde’, maar de helft der ‘waarheden’ zou zeggen over háár-zelve, háár toilet, háár uiterlijk enz. enz., die zij aan haar familie dagelijks opdischt, zij zou zóó woedend en beleedigd zijn daarover, dat iedereen, juist om dié reden, het wel laten zal haar met gelijke munt van ‘waarheidsliefde’ te betalen. -

En toch verbeeldt zij zich, misschien wel te goeder trouw, dat haar ingeboren-ontevreden inborst, die haar van jongsaf hatelijk en onvriendelijk gestemd maakte jegens haar omgeving, wezenlijk iets te maken heeft met mooie, zuivere waarheidsliefde.

‘Ik kan niet onwaar zijn,’ zegt ze; en geeft daarmee teugelloos toe aan elke onprettige, lustelooze stemming. De bezoekers in haar moeders salon, die toevallig niet de eer hebben in háár smaak te vallen, draait ze eenvoudig den rug toe: ‘Ze wil immers niet huichelen.’ - Als iemand haar opzoekt, terwijl zij zich op dat oogenblik ziek of lusteloos voelt, zal zij dien bezoeker ontvangen met een druilerig en pruilerig gelaat. - ‘Waartoe zal ze zich een beleefdheidsmasker opleggen?’ - ‘Ze is immers zoo “wáár” van natuur...’

Ik zou aldus kunnen voortgaan met het aanhalen van staaltjes van dergelijke ‘waarheidsliefde.’ Maar ik zal het hierbij laten; om alleen erop te wijzen, hoe de geheele fout in háár geval dáárin schuilt, dat men *wáárheid* verward heeft met *jaloezie;*

en haar, toen ze nog een kind was en aanving haar onhebbelijkheden in dit opzicht bot te vieren, bij alles verontschuldig de met dat: ‘Ze méént het zóó niet als het klinkt! Ze is zoo ‘oprecht.’ - Elke jaloezie-bui waaraan zij toegaf, elke onredelijkheid die opkwam in haar hoofd van ontevreden en bits kind, werd vergoelijkt door een te zwakke moeder met het te-kwader ure te-pas-gebrachte woord van ‘waarheidsliefde.’

De zucht iedereen te grieven van wien zij jaloersch is om de een of andere oogenblikkelijke reden, het volslagen gebrek aan wilskracht om een eigen, onprettige gemoedstemming te verbergen terwille harer omgeving, deze twee zeer leelijke karakter-fouten heeft een te zwakke, een te toegeeflijke opvoeding, in dit daardoor ten slotte tot een product van onhebbelijkheid opgegroeid meisje, trachten te omsluieren, door er een doekje overheen te spreiden, dat ‘waarheidsliefde’ heet. -

Beklagenswaardige begripsverwarring..., *waarvan zij echter bijlange na niet het éénige voorbeeld is, juist in dit speciale opzicht....* - En daarneven stel ik mijn twééde exempel, dat er een is in den *besten* zin.

Ook haar kende ik persoonlijk; en had haar héél lief. Bij háár geen questie van je *willen* pijndoen, of *willen* grieven, of van zichzelve-toegeven in lustelooze stemmingen. Integendeel, ik ken weinig menschen, die zóóveel voor een ander overhebben, zoo altijd klaar staan met een opgewekt gezicht tot elken dienst; en die alles wat er te doen valt voor een ander met zóóveel vuur en toewijding verrichten...

Toch kon dit meisje, dat bepaald bang was zich op te dringen door onbescheidenheden, mij dikwijls verbazen, en ook wel eens ergeren, door haar onophoudelijk en bij elke nietigheid onbescheiden 'de waarheid zeggen'...

Een kennisje van haar zou b.v. een japon dragen, die niet bepaald nieuw meer was; maar waaraan veel zorg was besteed om haar weer nieuw te doen *schijnen*... Nauwlijks had mijn bovenbedoeld vriendinnetje haar in het schijnbaar-mooie kleedingstuk gezien, of ze schreeuwde, ten aanhoore van iedereen, in gedachtenlooze vroolijkheid: 'Hé wat heb jij je typisch-mooigemaakt! - Laat mij eens gauw kijken, wat er voor bijzonders aan je japon is!' - En natuurlijk kon het dan niet uitblijven, bij 't nauwkeurig wenden en draaien der japon, of de ongelukkige 'mooi-gemaakte' verried aldus het 'veranderde' van haar in-den-grond lang niet werkelijk-nieuw toilet, en werd zich met ergernis en schaamte daardoor van een zekere belachelijkheid bewust; zoodat zij voor goed een hekel kreeg aan het ongelukstoilet, dat ze toch *moest* 'afdragen.' -

Terwijl zij vóór dien tijd de gelukkige illusie bezat, dat niemand 't 'veranderde' van de oud-modische japon *kon* hebben opgemerkt. - - -

Mijn vriendinnetje placht op dezelfde bovenbeschreven wijze alle nietige 'waarheden', die ze méénde te moeten constateeren in zichzelve, onmiddelijk en ongevraagd ten beste te geven aan de betrokkenen;... zooals ik reeds zei, tot *mijn* stille verbazing en ergernis. Want ik kende haar als soms heel fijngevoelig, en kon mij daarom die tegenstrijdigheid niet goed in haar karakter verklaren. -

Totdat ik op een dag ontdekte, dat zij óók, in het opzicht 'waarheidsliefde', leed aan gróóte begripsverwarring... -

Want, gelijk-van-zelf-spreekt, werd er voor mij geen uitzondering gemaakt in het bovenbeschreven systeem: van-alles-maar-zeggen wat-haar inviel. Ik geloof niet dat er in dien tijd, iets aan mijzelve, of in mijn kamer, is geweest waarover zij mij niet onmiddelijk, zoodra ze 't zag, meegedeeld heeft, dat ze 't 'zoo mooi' of 'zoo leelijk' vond... enz. enz.

En zoo is 't eindelijk gebeurd, dat ik een cadeau droeg van iemand die mij héél lief was; en in wier tegenwoordigheid, (ze wist natuurlijk niet dat ik het bewuste voorwerp gekregen had, en nog véél minder van *wie*), zij mij volgens gewoonte dadelijk meedeelde: 'Hé wat vind ik dat nu een bespottelijk-léélijk ding; waarom dráág je dat!'...

Hetgeen de geefster de tranen in de oogen, en een hoogen kleur op de wangen bracht.

...Toen vroeg ik haar, naar aanleiding hiervan, onder vier oogen, wat dit weinig-aardig doen toch eigenlijk beduidde...

En, met groote onbevangen verbazing gaf zij mij ten antwoord:

'En ik dacht nog al, dat *jij* 't in mij zoudt toejuichen, dat ik altijd zoo graag de wáárheid zeg...'

...Ik begreep toen, dat mijn vriendinnetje een groot, en toch zoo voor de hand liggend verschil nooit had ingezien: namelijk dat het ongeroepen en onnoodig elke

meening uitspreken, *niets* te maken heeft met het *moeten-zeggen van de waarheid*, als die van ons geëischt wordt!... Ze had er nooit bij stilgestaan, dat het voortdurend en *ongevraagd* kenbaar maken harer persoonlijke meening, over 't mooi en leelijk van andere menschen en van hun bezittingen, niets te maken heeft met het eerlijk *beantwoorden* hunner vraag: Hoe vindt je dit of dat? - Dóórdravend op het idee dat ze niet 'onoprecht' wou wezen, had ze zichzelve van lieverlede ingebeeld, dat het *noodzakelijk* was hare persoonlijke meening steeds *dadelijk uit te spreken* over wèlke geringe kleinigheid dan ook.

En zoo was, bij dit van nature volstrekt niet onhebbelijke meisje, *onbescheidenheid* getreden in de plaats van *waarheidsliefde.* -

Begripsverwarring alweer....

Vóór ik 't er nu voor dézen keer bij láát, wil ik, in verband met het vóórgaande, er nog op wijzen, hoe ik, zelfs bij het *beantwoorden* der vraag: 'Hoe vindt je dit of dat,' lang niet altijd *onvoorwaardelijk* toejuich het wáárheid-spreken. -

Of men in zoo'n geval een 'leugentje om bestwil' zal zeggen, hangt m.i. af van de omstandigheden in elk bijzonder geval. Er kunnen er zeer zeker enkele gevallen zijn, waarin het niet alleen beter is, maar zelfs tot plicht wordt, te 'jokken'...

Om met de ‘kleinigheden’ te beginnen. Ik voor mij zie er b.v. geen nut in, wanneer iemand die aan mijn oordeel bijzonder veel waarde hecht, en b.v. een nieuwe japon of nieuwen hoed kocht, mij *daarna* vraagt: ‘Vindt je 't mooi’, haar, pijndoend, te antwoorden ‘Neen, leelijk.’ - Vóór zij den inkoop doet, zal ik haar ten beste en *eerlijk* raden. Is die inkoop echter buiten mijn voorkennis al geschied, dan vind ik 't hard en wreed om haar vreugde te bederven door een afkeurend oordeel, dat haar dan van *mij* teleurstelt. -

Voor deze en dergelijke ‘kleinigheden’ laten zich natuurlijk geen vaste regels maken. Hier moet ons fijn-gevoel ons leiden. M.i. komt in al die gevallen alles neer op de vraag: Wat *nut* doe ik erdoor als ik de waarheid zeg, en, hoeveel *verdriet* vóórkom ik door een soort noodleugentje... En, als dan het ‘nut’ van 't waarheid-spreken niet in 't oog vallend gróót schijnt, dan geloof ik voor mij, dat het beter is om in dit reeds zoo aan vreugden-arme leven, de *kleine, onschuldige* vreugden van een ander niet noodeloos te vergallen, door altijd maar ‘de waarheid’ te spreken...

En in de gróóte dingen kunnen er óók gevallen voorkomen, waarin het ‘liegen om bestwil’ m.i. plicht is.

- Ik heb o.a. een arme vrouw gekend, die van mij weten wou, wat *ik* dacht van haar ouwelijk, ziekelijk, teringachtig, maar door háár aangebeden jongetje:

‘Vond ik 't geen mooi, flink, prachtig-gezond kind?’

Ik had niet den moed te antwoorden, dat ‘de prachtige gezondheid’ blijkbaar alleen opgeblazen dikte was. Het arme mensch had immers geen geld om het ventje ander voedsel en een andere levenswijze te verschaffen, dan het ongezond bestaan dat zijn deel was... En ik sprak dus *opzettelijk* tegen haar ‘onwaarheid’, toen ik 't ventje bewonderde.

En moet een dokter niet heel dikwijls ‘liegen om bestwil’, tegen de omgeving van den zieke, of tegen den patiënt zelf?...

En moeten we niet soms, juist in gróóte levensquesties, onze heiligste gevoelens geweld-aandoen, en ‘liegen om bestwil’, omdat anderen niet noodeloos behoeven te lijden dóór ons en om ons; omdat het gróótste liefdebewijs dat wij hen geven kunnen is, te verbergen *onze* smart en *ons* leed, door tegen hen te ‘liegen om bestwil’, door dagelijks onwaar-zijn tegen hen, in allerlei opzichten...?

Maar *zulk* onwaar zijn is soms zoo heel moeilijk, eischt zóóveel zelfverloochening van ons...

En daartegenover staat, dat het meedoogenloos-wáár zijn soms zoo héél gemakkelijk ontaardt in grove zelfzucht en gemakzucht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Zooals bij de vermelding der bekroningen reeds is medegedeeld, werd dit opstel bekroond *niel* omdat het 't meest van allen *uitmuntte*, maar omdat dit opstel het *éénige* was waarin gedacht werd, niet aan *eigen* zomervacanties en *eigen* liefde en leed, maar aan dat der armen en misdeelden. Om die reden trof mij dit opstel; en vond ik het de vermelding wáárd bóven de anderen.

A. DE S.L.

Bekroond opstel.
Een Zomervacantie.

Ze hadden er alle drie al zoo lang naar verlangd, naar die zomervacantie. Moeder Bos voor haar jongste kindje, een meisje van acht jaar dat erg zwak was en buitenlucht noodig had, Anna de oudste omdat moeder er zooveel goeds van voorspelde en omdat Dokter zei dat zusje er zoo van zou opknappen, en zusje zelf, omdat ze hunkerde naar de boomen, de bloemen en vooral naar de kalme rust die ze op school en thuis niet vond, al was ze thuis meestal alleen, want moeder was werkster en Anna ging al uit naaien.

Ze maakten een plannetje om zusje naar een vacantiekolonie of naar buitenmenschen te zenden, 't zou juist gaan als ze beiden maar hard door bleven werken. - - - -

Weer was vrouw Bos eens gaan schoonmaken bij mevrouw Langen, waar ze vier maal in de week kwam en waar Anna ook naaide, toen mevrouw haar 's avonds bij 't afbetalen even mededeelde dat ze in zes weken niet behoefde te komen, want dat de familie op reis ging, er bij voegende dat Anna nu ook eens vacantie kon krijgen. Vrouw Bos had bedremmeld niets meer gezegd dan 'tgewone: ‘Da's goed mevrouw.’ En mevrouw merkte later tegen haar echtgenoot op: ‘Wat zijn die booien toch ondankbaar, nu geef ik ze een poos vacantie en ze bedanken niet eens, wenschen geen goede reis en doen net of 't zoo hoort.’ - - - -

Vrouw Bos loopt naar huis, hun plan nu onmogelijk en droevig en bang voor haar kindje, bedenkend waar ze nog wat zou kunnen verdienen, maar de schoonmaaktijd is voorbij en ieder gaat uit de stad. Thuis vertelt ze 't de ‘kinders’ die er bedrukt en verslagen naar luisteren, totdat Anna voor-

stelt dat moeder dan met zusje elken dag naar buiten zal rijden en 's avonds terugkomen, maar de tram is te duur en 't loopen zoo ver en vermoeiend; ze moeten maar tot den volgenden zomer wachten.

Zusje zit nu elken dag heel stil voor 't huisje in 't zonnetje maar dát is geen buiten, ze ziet er geen bloemen en boomen en de lucht is benauwd en berookt en de voorbijhotsende karren vermoeien 't zwakke hoofdje. De kost is ook schraler dan anders en nu verlangen ze stil zelfs naar 't eind der vacantie als de menschen weer terugkeeren en zusje weer genoeg versterkends te eten kan krijgen.

Na zes weken komt mevrouw Langen terug, gezond en prettig, opgefrischt door de zeelucht. Vrouw Bos komt weer werken, maar niet meer met lust en met ijver, want nu is 't nog maar voor hun tweetjes.... Ze moet beginnen met een dag vrijaf te vragen. ‘Waarom? je hebt pas vacantie gehad.’ ‘Och mevrouw, m'n dochtertje wordt begraven.’

Zoo was 't eind van hun zomervacantie waar ze met hun drieën al zoo lang naar verlangden.

KITTY.

Moederziel alleen. Naar het Zweedsch van Sophie Elkan.

Hij was een hoogbejaard man. Hij was bij de honderd jaar en in het jaar 1870 Stockholm's oudste inwoner. In zijn jeugd was hij groot en knap geweest, op zijn hoogen leeftijd gaf hij een indruk van iets oneindig fijns, broos en aandoenlijks. Het weinige haar onder zijn fluweelen kalotje was lang en krijtwit. Zijn oogen waren helderblauw en zacht en schenen niet te zien. Zijn handen waren, als alle handen van hoog bejaarde menschen, ijskoud en voelden krachteloos aan. Hij sprak bijna fluisterend, zonder een enkelen verstaanbaren klank...

Hij was door liefhebbende zonen omringd en had een trouwe gedienstige, wier eenige plicht het was hem nooit voor een oogenblik alleen te laten. Maar toch klaagde de oude man steeds, dat hij zoo ‘moederziel alleen’ was. Was zijn trouwe huisvrouw Rebecca niet dood en was ook zij niet dood, zijn dochter, de jonge Esther? Zijn vrouw was al meer dan dertig jaar geleden gestorven, en zijn dochter was al een vrouw van middelbaren leeftijd geweest toen zij haar moeder gevolgd was, maar voor den 98-jarige was Esther nog steeds zijn jeugdige dochter en de groote verliezen schenen hem zoo kortelings overvallen, dat hij er altijd over klagen moest, dat hij zoo ‘moederziel alleen’ was achtergebleven. ‘Hij die geen vrouw en geen dochter in huis heeft, die is ‘moederziel alleen,’ placht hij met zijn droge, bevende stem te zeggen. Maar toen kwam er een dochter, zoo al niet in huis, dan toch in de familie, toen de jongste zoon trouwde.

De schoondochter was heel jong, nauwelijks negentien jaar en zij had nog nooit iets zóó ouds, zóó fijns, zóó teers en zóó aandoenlijks gezien als de oude schoonvader, die, op den arm van haar man leunend, haar te gemoet kwam toen zij hem voor de eerste maal bezocht.

Hij zag haar niet en hij had op zijn tocht van de slaapkamer reeds vergeten, waarom hij naar de voorkamer moest en wie hem daar voorgesteld zou worden. En niet voordat

hij in den diepen stoel zat, met allerlei kussens in zijn rug, een voetenbankje onder zijn voeten en een deken over zijn knieën, nam de zoon zijn hand en legde die in die van zijn vrouw. Onwillekeurig rilde zij, zij had nog nooit zulk een koude hand gevoeld, een koude, die op geen andere koude geleek en die, meende zij, zich aan haar eigen hand en daarna aan haar arm meedeelde en die eindelijk haar geheele, jonge bloed scheen te verstijven. En die ijskoude hand, die in de hare lag, was ook wit als was en dun en heelemaal niet zooals andere levende handen.

Maar haar oogen ontmoetten die van haar man en zij boog en kuste de hand van den ouden vader.

De grijsaard voelde de warme lippen op het ijskoude en hij keerde zijn hoofd om en zeide tegen den zoon:

'Wie is het, die je bij je hebt, mijn zoon Elias?'

'Dat is mijn vrouw Dorothea, die kennis met U komt maken vader.'

'Wat zeg je, ben je getrouwd Elias? Daar heb ik niets van gehoord.'

Hij had het iederen dag vele malen gehoord, maanden lang, sedert het begin der verloving, maar hij leefde moederziel alleen in vervlogen dagen en het tegenwoordige drong niet tot hem door.

'Wenscht U uw schoondochter geen welkom in uw huis?' vroeg de zoon.

De bevende hand tastte naar het jonge vrouwenhoofd en bleef er op rusten, terwijl hij plechtig zeide:

'Gezegend zij uw intrede in dit huis. Moogt gij worden zooals Sarah, Rebecca, en Lea en Israëls vrome vrouwen.'

Een oogenblik heerschte er diepe stilte in de zwijgende kamer.

De ijskoude, bevende hand lag nog zegenend op het hoofd van zijn schoondochter, toen hij met een stem, die even klankeloos klonk, maar toch een schijn van belangstelling had, vervolgde:

'Wie was het die ge zeidet bij u te hebben, mijn zoon Elias? Er is hier nog iemand.'

'Dat is mijn geliefde vrouw, die ik meebreng, vader.'

'Neen, wat zegt ge!'

Het oude aangezicht helderde op en de sombere, blauwe oogen probeerden te zien.

'Dat is werkelijk een groot nieuws! Is mijn zoon Elias getrouwd? En met wien zijt ge getrouwd, mijn zoon? Ik weet er niets van. Niemand vertelt mij ooit iets, sedert mijn vrouw Rebecca en Esther mijn jonge dochter, gestorven zijn. Sinds dien tijd ben ik moederziel alleen en weet van niets.'

Minstens voor de vijftigste maal verhaalde de zoon: 'Ik ben met een dochter van Herman Herz, uw ouden vriend getrouwd.'

'Kom, wat ge zegt. Dat heb ik nooit gehoord. Leeft mijn vriend Herz nog? En is dat lieve meisje hier zijn dochter? Kan Herman Herz reeds een huwbare dochter hebben? Hij is nog een zeer jong man.'

De nieuwe schoondochter glimlachte.

'Papa is nu niet zoo bijzonder jong, schoonvader. In Januari wordt hij zeventig jaar.'

'Wat je zegt. Zeventig jaar. Nu, dat is toch geen hooge ouderdom. Hij was een kind, toen ik een jonge man was. Waarom komt mijn vriend Herman Herz mij nooit bezoeken? Hij zou zoo welkom zijn, ik zit altijd moederziel alleen en heb niemand om mee te praten.'

'Herman Herz woont niet in Stockholm maar in Göteborg, daarom kan hij niet zoo dikwijls komen als hij wel zou willen,' zeide de zoon.

'Woont hij in Göteborg? Maar het lieve meisje is toch wel een Stockholmsche?'

'Neen, ik ben van Göteborg.'

'Van Göteborg. Zoo ver hier vandaan. Het is een heel eind van Stockholm naar Göteborg, vijf heele dagen met een wagentje. Ik ben eens in Göteborg geweest. Woonde het lieve meisje in de fijne straat van Göteborg?'

'Wat was de fijne straat toen U in Göteborg was?' vroeg de schoondochter lachend.

'Sille gasan, natuurlijk. Daar was het paleis van de Halls. Nu het lieve meisje uit Göteborg is, zal het lieve meisje John Hall ook wel kennen. Zijn vader was een heel onverstandig man en beeldde zijn zoon in, dat hij nooit arm kon worden en toch stierf hij hier in Stockholm in de grootste ellende in een bakkersoven op een van de voorsteden.

'Ik heb wel over John Hall hooren spreken, maar ik kende hem niet. Ik was toen nog niet geboren.'

'Nog niet? Is het dan zoo lang geleden? Ja, ja, ik ben een oud man. Ik was er bij en stond toe te kijken toen Malin Rudensköld onthoofd werd en dat is nog lang daarna! Hoor eens lief meisje, kom wat dichterbij, dan zal ik het je in je oor fluisteren.' De oude man zag er erg geheimzinnig uit en scheen een beetje gegeneerd door het

geheim dat hij vertellen zou. ‘Hoor, lief kind, de hertog was geen goede man en er werden allerlei geschiedenissen met vrouwen van hem verteld en hij had juffrouw Rudensköld met liefdesaanvragen vervolgd toen zij hofdame bij zijn zuster Sofia Albertina was. Maar zie je, lief kind, juffrouw Malin hield van Armfelt en zeide ronduit neen tegen den genadigen heer en om zich te wreken liet de hertog juffrouw Malin onthoofden op de Groote Markt. En hij was gemeen genoeg om haar eigen broer de troepen te laten aanvoeren. Want haar broer was officier, begrijp je, lief kind. Maar toen het eskadron haar voor het schavot voerde, strekte zij haar beide armen uit en viel op den grond in onmacht. Toen zij bijkwam, liet de hertog haar in het spinhuis zetten bij de gemeenste vrouwen. Dat was heel slecht van den hertog. Armfelt was nu eenmaal een mooie man en juffrouw Malin hield van hem. Daarom liet de hertog den naam van Armfelt aan de paal spijkeren. Daar stond het: “Gustaf Mauritz, verrader van het vaderland.” In den tijd van den koning zaliger was Gustaf Mauritz Armfelt een groote gunsteling. Zij was zoo'n mooie vrouw, die Malin Rudensköld, lief kind. Gij herinnert u juffrouw Rudensköld wel, nietwaar Elias? Alle Stockholmsche jongens liepen het rijtuig na om haar te zien, toen zij in haar besten tijd uit rijden ging. Zij was de mooiste dame uit Stockholm. Ge herinnert u toch wel juffrouw Rudensköld, die daarna onthoofd werd, Elias?’

‘Neen papa, met den besten wil van de wereld zou ik er mij niet op kunnen beroemen dat ik Magdalena Rudensköld gezien heb, maar ik heb wel eens over haar hooren spreken.’

‘Wie heeft je over haar gesproken? En als ik nu aan haar hofrijtuig denk, dan denk ik meteen aan het rijtuig van de Fersens. Heb ik je wel eens over Fersen's moord verteld Elias? Toen was ik er ook bij op straat. Maar dat was meer in de stad tusschen de bruggen. Het volk geloofde dat Fersen den kroonprins vermoord had. Hij en zijn gasten. En toen zij met het lijk van Carl August aankwamen, kwam er een oploop, dat verzeker ik je. Je zoudt het rijtuig van de Fersens eens hebben moeten zien. Zoo'n rijtuig had niemand van de koninklijke familie. Zij sleepten graaf Axel het rijtuig uit, het volk, begrijp je. En vervolgden hem en wierpen hem met steenen en scheurden zijn kleeren in stukken en verdeelden de lappen. Ik kreeg ook een stuk, maar wat zou ik er mee doen? En een groote, zwarte duivel van een vent ging op Fersen's borst zitten, zoodat het kraakte. Ik was zoo bang dat ik mij op een zolder van een huis verstopte. En het volk raasde en tierde den heelen nacht, maar ik waagde mij er niet meer bij, hoewel niemand mij kwaad wilde, en ik ook geen kwaad gedaan had. Ik was er alleen maar bij, omdat iedereen er bij was.

En ik was er ook bij toen de koning afgezet werd. Zie je, de koning was niet heel verstandig en bracht ons steeds meer in het verderf. Als de lijfwacht hem niet een kogel door het hart gejaagd had en den degen aan zijn vuist ontwrongen had, wat zou er dan van ons geworden zijn? Ja, vroeger gebeurde er heel wat in de wereld. Nu gebeurt er niets meer en zit ik altijd moederziel alleen. Toen leefden mijn Rebecca en mijn jonge dochter Esther nog.’

‘Maar nu hebt u een andere dochter gekregen, vader, herinnert u zich wel?’

‘Een dochter, neen wat zeg je! Waar is zij? En wie zou dat wel zijn?’

De vragen werden in dezelfde orde gedaan en beantwoord als te voren. Maar toen werd de oude vader moe en hij werd naar zijn kamer gebracht om te rusten en hij sluimerde in, werd weer wakker en sluimerde weer in en werd weer wakker. En het slapen en het ontwaken waren als het slapen en het ontwaken van een klein kind. De andere zonen waren ook sinds lang reeds thuis gekomen en onderhielden zich zoo liefderijk mogelijk met den ouden vader als hij wakker was en zwegen stil toen hij insliep.

En toen de jonggehuwden zeiden dat zij heen zouden gaan, zeide de oude man heel droevig:

‘Ga je nu al weg? Kun je tenminste nog niet een paar minuten blijven opdat ik niet zoo moederziel alleen ben?’

En de jonge vrouw antwoordde dadelijk: ‘Elias heeft geen tijd, maar ik kan nog een oogenblikje bij schoonvader blijven.’

Maar dat wilde de oude man niet toestaan.

‘Neen,’ zeide hij angstig, ‘het lieve meisje moet vooral met haar man meegaan. Het lieve kind mag niet alleen door Stockholm's straten loopen, dat doen geen nette meisjes. Dat weet het lieve kind toch wel. Zij moet met haar man meegaan. Wie was haar man ook weer? O ja, mijn zoon Elias. Kom, dat was een nieuwtje. Niemand heeft mij verteld dat mijn zoon Elias getrouwd is. Ik weet nooit wat er gebeurt. Maar er gebeurt tegenwoordig ook niets meer.’

Toen de jonge vrouw op straat was, zeide zij tegen haar man: ‘Hij is allerliefst. En dat ik juist hooren moest hoe hij van vroeger vertelde en over juffrouw Rudensköld en den moord van Fersen, dat was een geluk hoor!’

Haar man knipte met zijn oogen, maar zeide heel ernstig: ‘Ja, dat was een groot geluk. Er is niemand, die zoo'n geluk heeft als mijn kleine Thea. Om papa te hooren vertellen over Juffrouw Rudensköld en Fersen, dat is werkelijk een bijzonder geluk!’

Toen zij den volgenden keer haar schoonvader bezocht, kwam zij alleen en laat op den achtermiddag.

Ditmaal ging zij dadelijk in de slaapkamer naar hem toe.

De oude man zat op de sofa met alle kussens achter zich, en naast de sofa zat de huishoudster met haar borduurwerk en sprak met hem en was met hem in de weer, maar zoodra de jonge vrouw binnen kwam, liet zij dadelijk haar plaats aan deze over en ging heen. De schoondochter boog zich om de wasgele handen te kussen, die samengevouwen op de roode deken lagen.

‘Wie kust er mijn hand, juffrouw Anderson?’ vroeg de oude man.

‘Ik ben het, Dorothea. De vrouw van Elias, vader.’

‘Welke Elias? Mijn zoon Elias? Wat zeg je, is die getrouwd? Daar heb ik niets van gehoord. Niemand vertelt mij ooit iets, sinds

mijn trouwe Rebecca en mijn jonge dochter Esther gestorven zijn en ik zoo moederziel alleen ben achtergebleven.'

En niettegenstaande zij wel wist, dat hij nooit een oogenblik alleen gelaten werd, kreeg zij tranen in de oogen toen de bevende stem van den ouden man het droevige 'moederziel alleen' uitsprak.

Het was alsof zij een kind hoorde zeggen: 'Ik ben bang,' en het haar niet mogelijk was om naar het kind toe te gaan en het te troosten. Want het verleden, dat de werkelijke wereld was waarin de oude man leefde, kon niemand binnentreden, dat was geheel gevuld met zijn geliefde dooden en met de herinneringen uit zijn jeugd en zijn ondervindingen van vroeger. Het tegenwoordige onderscheidde hij nauwelijks met zijn gebroken oogen, hij zag het slechts als haastig voorbijglijdende schaduwbeelden, die onmogelijk vast te houden zijn en die hem niet konden helpen of troosten. De schoondochter voelde dat zij voor hem zulk een schaduw was, toen zij met zijn ijskoude hand in de hare zat.

Hij deed haar precies dezelfde vragen en vertelde haar precies hetzelfde als de vorige maal van het begin tot het einde.

Nu waren de oude geschiedenissen reeds oud voor de jonge vrouw en zij dacht er lang zooveel niet aan als wel aan den bijna honderdjarige zelf. Zij beproefde zich voor te stellen hoe hij er werkelijk bij was, bij al wat hij vertelde, hoe hij staarde naar het mooie paleis van de familie Hall en hoe hij Magdalena Rudenskölds rijtuig achterna was geloopen.

Het was avond geworden en er was geen licht en hoe donkerder het in de kamer werd, des te merkwaardiger vond zij het met de ijskoude hand van den ouden man in de hare te zitten en de gebroken stem de oude geschiedenissen te hooren vertellen.

In den versten hoek van de kamer stond een klok uit Gustaaf's tijd in een hooge witgeverfde kast, die zeer hard tikte. Het luide, scherpe, langzame getik van de klok hield maat met het langzaam, laag spreken.

De oude man had een manier van vertellen die de vrouw van Elias geheel terugvoerde naar den tijd waartoe hij en de oude klok behoorden. Dit kwam door de sierlijke, ouderwetsche taal, en wendingen die hij gebruikte en doordat hij zoo geheel in de vervlogen tijden leefde en slechts zijn broze lichaam tot de werkelijkheid hoorde.

Eindelijk maakte zij haar hand uit de zijne los en belde om de huishoudster.

Toen zeide hij, zooals zij verwacht had, dat hij zeggen zou:

'Blijf nog wat, ik ben zoo moederziel alleen.'

'Ik moet nu gaan,' antwoordde zij, 'het is al laat op den avond.'

'Wie is er hier in de kamer, juffrouw Anderson?' vroeg hij, terwijl zij nog sprak.

'Dat is de jonge Mevrouw,' antwoordde de huishoudster vriendelijk.

'Welke jonge Mevrouw, juffrouw Anderson?'

'De vrouw van Mijnheer Elias.'

'De vrouw van mijn zoon Elias? Is mijn zoon Elias getrouwd? Dat is een pleizierig nieuws. Is mijn zoon Elias hier ook? Niet, zoo. Ja, dan moet het lieve kind wachten tot haar man haar komt halen. Het past niet voor een fatsoenlijk meisje om alleen door Stockholms straten te loopen.'

'Het is nu nog niet donker op straat, vader.'

'Jawel, na zonsondergang is het heel donker op straat. De lampen branden slecht en niets beter dan de gewone kaarsen. Luister eens juffrouw Anderson, zeg tegen de

meid dat zij haar hoofddoek omslaat en de jonge vrouw met de lantaren naar huis brengt.'

'Ik woon hier vlak bij en ben heusch niet bang vader en het is werkelijk heel licht op straat.'

En de stem van den ouden man klonk bepaald opgewonden toen hij herhaalde:

'Het lieve kind moet bang zijn en mag nooit alleen door Stockholms straten loopen tenzij er een meid of een jongen met een lantaarn meegaat. Wij hebben nu geen jongen meer in huis, maar wees zoo vriendelijk de meid te waarschuwen Juffrouw Anderson. Zij behoeft alleen maar een doekje over het hoofd te slaan. En overtuig u dat er een kaars in de lantaarn is. Wat zou mijn zoon Elias wel zeggen, als wij zijn vrouw alleen naar huis lieten gaan en zonder bijgelicht te worden nu het duister is? Er zijn niet alleen leelijke menschen, die het lieve meisje zouden kunnen doen schrikken, maar sommige straten zijn slecht geplaveid en er liggen groote gaten en kuilen waarover zij gemakkelijk in het duister zou kunnen struikelen. Als het niet noodig is, moet men zich aan dergelijke wederwaardigheden niet blootstellen, lief kind. Wacht nu tot het meisje komt.'

Hij stelde het op zulk een allerbekoorlijkste manier voor, dat het ongemak en wederwaardigheden ten gevolge zou hebben als zij alleen, zonder de meid en de lantaarn even de markt overstak, dat zij niet na kon laten neer te buigen en den ouden man op het voorhoofd te kussen, onder den rand van zijn kalotje.

Toen haar man bij haar thuiskomst vroeg of zij dien avond evenveel geluk gehad had als de laatste maal en welke geschiedenissen zij gehoord had, en zij antwoordde: 'Het verhaal van Magdalena Rudensköld en van Fersen's moord,' zeide hij: 'Wel dat is merkwaardig, Dorothea lief.'

'Ja niet waar? En niemand maakte mij aan het schrikken, hoewel ik alleen, zonder de meid en zonder de groote lantaarn naar huis ging. Toen vader het voorstelde had ik precies een gevoel alsof ik Malin Rudensköld was, zij werd ook zeker door een lakei met een lantaarn op een hoogen stok, naar huis gebracht als de mooie Armfelt haar niet haalde. Ach neen, dat is waar zij reed in een hofrijtuig in de nauwe straten waar gaten en kuilen zijn en waar de lampen flikkerden. Vaders oude Stockholm is even bekoorlijk als hij zelf. Vertelt hij nooit andere verhalen dan die ik gehoord heb?'

'Vroeger wel, maar de laatste jaren zijn het altijd deze. John Hall kwam minder op de proppen, maar dit is ter jouwer eere en sinds wij Göteborg in de familie gekregen hebben.'

'Ik moet eens zien of ik hem ook geen andere geschiedenissen kan laten vertellen,' zeide zij nadenkend.

'Dat geloof ik niet. En ik zou bijna bang worden als het andere werden. Oude menschen hebben hun gewoonten en hun gedachtengang en ik geloof niet dat het goed voor hen is, als daar verandering in komt. Maar daar is geen gevaar voor. Je kunt het probeeren. Anderen hebben 't geprobeerd maar te vergeefs, maar jij hebt zoo'n geluk Thealief, dat het jou misschien wel lukt.

'Neen, Elias ik zal het niet probeeren. Hij mag gerust honderdmaal dezelfde verhalen doen en mij honderdmaal weer 't zelfde vragen en zeggen en klagen dat hij zoo moederziel alleen is. Dat is precies als de oude klok in zijn kamer, die zegt ook maar tik, tak, tik, tak. Ik luisterde er van avond naar en bedacht hoe ik schrikken zou als die plotseling eens anders begon te loopen en ik was maar bang dat het op zou houden en het oude uurwerk stil zou blijven staan.'

'Je bent erg lief, jij kleine Thea, met je oude klok.'

Den heelen winter ging de schoondochter bijna iederen dag naar den ouden man en hoorde altijd dezelfde verhalen en antwoordde altijd op dezelfde vragen. Er kwam geen verandering in den ouden man, hij kon niet fijner en brozer worden dan hij was en men kon bijna niet begrijpen dat lichaam en ziel nog bij elkaar bleven. Het kwam zeker doordat hij als de teerste plant verzorgd werd, die niet het minste windje of tochtje verdragen kon. In de kamer waar hij zat brandde voortdurend een vuur, want hij werd steeds kouder en de smalle, wasbleeke handen werden steeds ijziger en ijziger. Nu was de winter doorstaan en was het voorjaar. Het was een voorjaarsdag met klare, reine lucht en bleeke zon, die de kamer verlichtte en vroolijk maakte, maar geen warmte uitstraalde. Een groot vuur brandde in de kachel, waar de stoel van den ouden man bij stond. De deuren van de kachel stonden open en het gelaat van den grijsaard was naar het vuur gericht en de bevende handen strekten zich uit om warmte op te vangen. Zij, die niet beter wisten, konden gelooven, dat de oude man zag hoe de vlam uit de berkenblokken opflikkerde en dat hij het hout hoorde knetteren. Maar dit was niet zoo, hij voelde slechts de uitstroomende warmte en deze warmte verleende

een trek van vredevol welbehagen over het gerimpelde aangezicht met de groote menigte fijne rimpeltjes om den ingevallen mond en de blauwe oogen. Een bleeke zonnestraal viel lichtend op het dunne, witte haar, dat in den nek onder het kalotje te voorschijn kwam.

De vrouw van Elias had reeds geruimen tijd bij den ouden man gezeten, voordat hij het gemerkt had of tegen haar gesproken had. Zij zweeg, zij wilde hem niet storen, want af en toe was het onmogelijk te zien of hij sliep of wakker was. Volkomen onbeweeglijk zat hij met het gelaat naar het vuur gekeerd. Toen zeide hij plotseling met zijn teederste stem:

'Rebecca, geef mij je hand.'

Zachtjes liet de jonge vrouw haar hand in de zijne glijden. Zij was verbaasd, dat hij haar Rebecca noemde. Het was nooit gebeurd dat hij haar met den naam van zijn vrouw of dochter toesprak.

Toen vervolgde hij met dezelfde liefdevolle stem en met haar hand in de zijne:

‘Zie je, Rebeccalief, ik zit hier over iets te peinzen dat mijn vader zaliger als kinderen voor ons vertelde. Het is een geschiedenis uit de Talmud of Midrasch, ik weet niet goed welke. Weet gij niet, Rebeccalief, welke geschiedenis ik bedoel?’

Zij antwoordde aarzelend:

‘Kan het de geschiedenis van John Hall zijn?’

Zij wist wel dat dit geen geschiedenis uit de Talmud of de Midrasch was, maar dit placht altijd de eerste geschiedenis te zijn, die hij vertelde, als zij bij hem was.

Hij antwoordde niet en toen zij zag hoe hij zich inspande om het zich te herinneren en hoe hij er van verbleekte en beefde, werd zij bang en vervolgde:

‘Dan is het zeker over Juffrouw Rudensköld vader.’

De uitdrukking op zijn gelaat bleef even ingespannen en zij begreep, dat zij niet goed geraden had.

‘Misschien over Fersen's moord of Gustaaf Adolf's afzetting?’

Hij hoorde haar niet, hoewel zij even luid sprak als anders.

‘Rebecca, Rebecca, denk toch ook eens na. Ge weet zeker welke geschiedenis ik bedoel. Het was over Aäron en over Mozes.’

Hij streek verscheidene malen met de hand over het voorhoofd.

Elias' vrouw werd angstig. Zij had hem nooit zoo gezien, en zij dacht aan hetgeen haar man gezegd had, dat het gevaarlijk voor oude menschen was om aan iets nieuws te beginnen te denken. Zij wilde om de huishoudster bellen en de zwagers laten halen.

Maar de grijsaard hield haar tegen.

‘Neen, Rebecca, nu mag je niet meer van mij weggaan. Ik ben zoo moederziel alleen, als je weg bent.’ Hij streelde liefkoozend haar hand. Hij was weer kalm en toen zij weer ging zitten zeide hij: ‘Nu weet ik, welke geschiedenis ik meen, die mijn vader voor ons placht te vertellen over Aäron en Mozes. Nu moet je eens luisteren, Rebeccalief.’

Zij was nog zulk een kind, dat zij blij was hem een ander verhaal te hooren doen. De oude man bleef met ongekende teederheid haar handen streelen.

‘Het is de geschiedenis van Aäron en Mozes' dood, die mijn vader zaliger voor ons placht te vertellen. Toen ik klein was, werd ik bang als hij dat verhaal begon, ik hield meer van de andere, maar nu, sinds ik ouder geworden ben, begrijp ik, dat die heel mooi is en ik heb die altijd voor jou willen vertellen Rebecca, maar het is er nooit van gekomen. Laat mij als 't u belieft mijn lippen wat nat maken met citroenwater.’

Terwijl hij er uit dronk, hield de schoondochter het glas vast. De oude man liet geen oogenblik haar hand los. Hij was bang dat zijn Rebecca hem ontgaan zou, als hij haar niet stevig vast hield.

Nu begon hij te vertellen. In het begin wat aarzelend, alsof hij de woorden, voor het ongewone verhaal, zoeken moest. Maar al naarmate hij de woorden vond, waarin zijn vader zaliger het verhaal placht te doen, werd hij zekerder.

‘Zie je, Rebeccalief, toen God Mozes verkondigde dat Aäron sterven moest, vóór zij het beloofde land bereikt hadden, werd Mozes zeer bedroefd en toen God Mozes beval Aäron aan te kondigen dat zijn laatste stonde naderde, kon Mozes van verdriet en droefheid den geheelen nacht niet slapen. Zoodra de dag den volgenden morgen aanbrak, ging Mozes naar Aäron. Aäron was zeer verbaasd den geliefden broeder zoo vroegtijdig bij zich te zien en vroeg hem om de reden daarvan.

‘Ik heb vannacht geen oog geloken,’ antwoordde Mozes, ‘want ik dacht aan een paar punten in de heilige wet, die mij zeer moeilijk uit te leggen schenen, en nu ben ik zoo vroeg gekomen om die met u te bespreken.’

Zij begonnen de heilige wet van het eerste woord af te lezen en toen zij aan een nieuw punt kwamen, riepen zij beiden tegelijkertijd uit: ‘Dit is heerlijk, dit is schoon, dit is recht!’ Toen kwamen zij aan de geschiedenis van Adam's zonde, toen hield Mozes een oogenblik met lezen op en zeide:

‘O Adam, gij hebt den dood in de wereld gebracht!’

En Aäron antwoordde: ‘Waarom treurt gij daarom broeder? Voert ons de dood niet terug naar het geluk van Eden?’

‘Het is toch ongelooflijk droevig,’ barstte Mozes uit: ‘Ik heb de heerscharen des hemels gezien en gij hebt u aan den dood onderworpen en toch moeten wij beiden sterven. Hoevele jaren denkt gij, dat ons nog beschoren zijn om te leven?’

‘Misschien twintig,’ antwoordde Aäron.

‘O! nog minder,’ riep Mozes uit.

‘Vijftien misschien?’

‘O! veel, veel minder.’

De stem van den ouden man scheen geheel weg te sterven. De schoondochter boog zich

over de ijskoude handen, die steeds zachtjes de hare streelden, en kuste ze. De oude man vervolgde: ‘Toen Aäron wederom dit antwoord hoorde, kreeg zijn ziel een pijnlijk voorgevoel en werd hij angstig en verward. Maar zijn broeder Mozes zeide liefderijk tot hem:

‘O, mijn dierbare, zou het niet schoon voor u zijn, indien men van u zeide, wat men van Abraham zeide ‘in vrede ging hij tot zijn broederen?’

Maar in zijne verwarring verstond Aäron die woorden niet en Mozes ging door:

‘Als God u aankondigde, dat gij sterven moest voordat gij honderd jaar geworden zijt, wat zoudt gij dan zeggen?’

‘Ik zou zeggen, dat God rechtvaardig is en voor mijn bestwil zorgt,’ antwoordde Aäron.

‘Rebeccalief, als mijn vader zoover met zijn verhaal gekomen was, placht ik altijd over mijn heele lichaam te beven, omdat ik dacht als God eens tot mij zeide: “Heden zult gij sterven”, hoe bang ik dan worden zou! Toen ik een klein kind was en voor het eerst die geschiedenis hoorde, was ik zeer bang voor den dood, Rebeccalief.’

Hij liet zijn dunne hand weer over de hare gaan. ‘Wat er nu komt maakte mij nooit bang, dat is alleen maar mooi!

‘En Mozes en Aäron en Aäron's zoon Eleazar stegen samen den berg op. Toen zij den top bereikt hadden, zagen zij, dat op een wonderlijke wijze een grot zich voor hun oogen opende. Zij traden de grot binnen en vonden er een door de engelen gereedgemaakt doodsbed. Aäron strekte zich op het bed uit en maakte zich gereed om te sterven.

En Mozes riep vol verdriet en smart uit:

‘Wee mij, wij waren getweeën om mijn zuster te begraven! In uw laatste stonde sta ik u bij! Wie zal mij in mijn laatste stonde bijstaan?’

En een stem klonk uit de hoogte:

‘God zal met u zijn!’

De oude man zweeg.

De vrouw van Elias keek hem in 't aangezicht. Dat verwisselde nooit veel van uitdrukking en hij zag er uit als gewoonlijk wanneer hij zijn oude verhalen deed. Maar de vrouw van Elias was diep geroerd. Zij vond, dat deze geschiedenis, beter dan eenig andere voor hem paste en zij hoopte dat hij in 't vervolg niets dan legendes uit de Talmud, die hij in zijn jeugd gehoord had, voor haar vertellen zou.

En dadelijk er op ging hij door:

‘Toen mijn vader ons van Aäron's dood vertelde, placht hij ons ook van Mozes' dood te vertellen. Ik geloof niet, dat er in dat verhaal iets was, dat mij bang maakte of u bang zal maken, Rebeccalief, luister slechts.’

En begeleid door het harde tik tak, tik tak, van de oude klok, begon de broze stem opnieuw:

‘Ziet ge, Rebecca, Mozes was bezig met de laatste woorden der heilige wet op te teekenen en zou juist Gods naam opschrijven, die niemand het waagt om uit te spreken, toen het juist het voor zijn dood bestemde oogenblik was.

En de Heer riep den engel Gabriël tot zich en zeide: ‘Ga heen en leid de ziel van Mozes ten hemel!’

En de engel antwoordde verbaasd: ‘Heer, Heer, hoe zou ik het wagen een mensch te dooden wiens gelijke op aarde niet getroffen wordt?’

En de Heer riep den engel Michaël tot zich en zeide: ‘Ga heen en leid de ziel van Mozes ten hemel!’

Maar de verschrikte engel antwoordde: ‘Heere, Heere, ik was zijn leeraar en hij was mijn leerling. Het is niet in mijn vermogen om hem te zien sterven.’

En de Heer riep den vernietigings-engel Samuel tot zich en zeide: ‘Ga heen en leid de ziel van Mozes ten hemel!’

En het gelaat van den doodsengel straalde van bloeddorstige vreugde. Hij omgordde zijn glinsterende wapenrusting en viel op den man Gods aan. Hij treft hem met Gods onuitsprekelijken naam in de pen en toen beeft de doodsengel. Toen hij Mozes aanziet, bemerkt hij dat stralen van het goddelijke licht zijn aangezicht doen glinsteren. De doodsengel wendt zijn blikken af en denkt: ‘Dit is een engel en geen andere engel zal hem dood en kunnen.’

‘Wat wilt ge, wat zoekt ge?’ riep Mozes den engel toe.

‘Ik ben gezonden om U den dood te geven,’ antwoordde de engel bevend. ‘Alle sterfelijken zijn mijn macht onderworpen.’

‘Niet ik,’ zeide Mozes met vertrouwen. ‘Reeds in den moederschoot uitverkoren om het heilige wonder te verkonden en de wet en de waarheid op aarde te verbreiden, zal ik U nooit mijn ziel toevertrouwen.’

En onverrichter zake vloog de engel naar den hemel terug.

Maar toen klonk er een plechtige en geheimzinnige stem uit de hoogte:

‘Mozes, Mozes, het uur is geslagen, gij moet sterven.’

Eenzelfde schaduw als toen hij vertelde dat God Aäron verkondigde dat zijn laatste uur daar was, toog over het gelaat van den ouden man en toen begreep Elias vrouw dat ook de plechtige, geheimzinnige stem die Mozes zijn dood aankondigde, ook het kleine kind verschrikt had. Doch de grijsaard zeide er niets van en vervolgde:

‘O, Heere, Heere,’ riep Mozes weenend uit. ‘Gij hebt mij in de hemelsche ruimten laten dwalen en uw wijdingskus op mijn voor-

hoofd gedrukt, o, vertrouw mijn ziel niet aan den doodsengel!'

En de stem antwoordde: 'Zwijg stil! Ik zelf zal u den dood geven en voor uw begrafenis zorgen!'

En Mozes maakte zich gereed om te sterven, rein als een engel.

Toen daalde de Heer uit den hoogsten hemel neer, omgeven door de drie engelen Michaël, Gabriël en Sagsagel. De engel Michaël opende het graf. Gabriël bracht een wit linnen laken aan het hoofdeneinde en Sagsagel bracht een laken voor de voeten. En de engel Michaël stond onbeweeglijk aan Mozes' eene zijde en de engel Gabriël stond onbeweeglijk aan Mozes' andere zijde. En de Heer zeide tot Mozes:

'Sluit uw oogleden.' En Mozes sloot ze. 'Druk uw hand op uw hart.' En Mozes deed het. 'Strek uw voeten uit.' En Mozes strekte zijn voeten uit.

'Heilige ziel, mijn dochter,' zeide de Heer. 'Sedert honderd en twintig jaar bezielt gij dit smettelooze stoffelijk omhulsel. Maar nu is het uur daar, verlaat het en vlieg ten hemel!'

Maar de ziel antwoordde droevig: 'Dit reine en onbevlekte lichaam heb ik innig lief gehad, ik heb geen moed het over te laten.'

'Geef u over, mijn dochter. Ik zal u in mijn hoogsten hemel opnemen in de nabijheid van mijn onsterfelijken troon onder serafijnen en cherubijnen.'

Maar de ziel aarzelde.

Toen drukte de Heer een kus op Mozes' voorhoofd en met dien kus vloog de ziel ten hemel.

Een wolkenmassa bedekte den hemel waaruit deze woorden klonken:

'Wie blijft er nu op aarde achter om de zonde en het bijgeloof te bestrijden?'

En een stem antwoordde: 'Een profeet als deze zal nooit weer opstaan.'

En de aarde weende: 'Ik heb den van Godbezielden man verloren.'

En Israël weende: 'Wij hebben onzen herder verloren.'

En de engelen zongen in koor:

'De rechtvaardige is in aantocht. Hij komt in vrede tot God om in Zijn omarming opgenomen te worden.'

De laatste woorden werden nauw hoorbaar fluisterend uitgesproken en het oude, moede hoofd zonk op de kussens. Hij tastte naar de hand van zijn schoondochter en behield die, toen zij hem die gaf.

'Ga niet heen van mij Rebecca,' fluisterde hij. 'Blijf bij mij, mijn trouwe echtgenoote. Ik ben niet gaarne zoo moederziel alleen.'

Er was iets in dat een ander verhaal vertellen en dat haar voor zijn overleden echtgenoote houden, dat de schoondochter langer bij hem blijven deed dan gewoonlijk. Hij dommelde in met haar hand in de zijne.

Vroegtijdig den volgenden morgen kwam er een boodschap van de zonen bij wie de oude man woonde, dat Elias en zijn vrouw komen moesten. De oude man sliep steeds door en zij konden hem niet langer dan voor een oogenblikje wakker krijgen.

Den geheelen dag bleven zij bij hem zitten.

Hij had geen woord meer gesproken sinds hij den vorigen avond over Aäron en Mozes, dood verteld had.

Zij zaten bij hem. Toen hij ophield met ademen geleek hij in zijn bed, niet een doode, maar een kalm slapende. Zij zaten bij hem, zooals zij gewoon waren bij hem te zitten als hij insliep. Zij kusten de handen, die gevouwen op het dek lagen.

De handen waren dood niet kouder dan zij levend geweest waren.

Het was zeer zwijgend in de kamer, alleen de oude klok tikte luid als gewoonlijk.

Neen dubbel luid, omdat alles nu zoo zwijgend was.

Met smeekende blikken zag Elias' vrouw hem aan. Hij begreep haar blik en ging van het bed naar den hoek, waar de witte klok stond. Hij opende het ronde glas en zette de wijzers achteruit op de minuut dat de oude man gestorven was en liet den slinger stilstaan.

Nu was het volkomen stil in de kamer.

D. LOGEMAN - VAN DER WILLIGEN.*)

Uit den ouden tijd. XXV.
Hoe de Gravinnen van Holland in Den Haag leefden.

Vragender wijs heb ik den titel van dit opstel gesteld, want zeer weinig is van de *faits et gestes* der Gravinnen van Holland, voor zoover zij in Den Haag resideerden, tot ons gekomen, en waar we wel alleen de werkelijkheid willen doen spreken, en alle legende verre van ons afhouden, kunnen we daardoor slechts in enkele trekken dat leven afspiegelen, en dan nog maar uit een kort tijdperk.

Hertog Albrecht is tweemaal gehuwd geweest. Eerst met Margaretha van Briga, later met Margaretha van Kleef. Tusschen die beide huwelijken in had de Graaf nog wel eene amourette met Aleid van Poelgeest,

*) Noot red: -
Mevrouw Logeman - van der Willigen is o.a. de vertaalster van ‘Inga Heine’, en van ‘Het Verloren Tooverland’, van de Deensche auteur: Blicher Clausen. Wij zijn haar dus het genot van veel moois verschuldigd.
A. DE S.L.

maar alleen als ‘Hofjonfer’ van Hertog Albrechts eerste Gemalin hebben we thans ons met haar bezig te houden.

Meer dan eenmaal toch wordt in de Grafelijkheids-rekeningen melding gemaakt van den Hofstoet, en daaronder namen de ‘joncfrouwen’ eene breede plaats in.

Zelfs is met eenige zekerheid te zeggen, waar dezen in het Grafelijk slot, aan het Binnenhof, gehuisvest waren, al moesten zij nog al eens van vertrekken veranderen, want in 1439/40 (onder Philips van Bourgondië) wordt gesproken van ‘die coken, dienende in die zael aldaer, datter joncfrouwen camer plach te wesen’, en van ‘der joncfrouwen camer, daer nu die bottelrye off gemaect is.’

Dat de diensten dezer dames nog al op prijs werden gesteld, en zelfs toen de Graaf-Hertog voor de eerste maal, sedert 1386, weduwnaar was, nog aan het Hof verkeerden, bewijst de rekening van 1394.

Daarin toch worden posten gevonden betreffende het droog laten loopen van den Hofvijver ‘om der diamant wille, die een mijnre liever vrouwen joncfrouwen onversiens in den viver ghegoten hadde.’

Dit was misschien een galanterie van den Graaf-weduwnaar ten opzichte van een zijner bekoorlijke ‘Hofjonfers,’ zooals hij er zoovele bewezen heeft aan Aleid van Poelgeest, die dientengevolge, en ook om politieke overwegingen, een paar jaar te voren was vermoord.

Nu wij den Hofvijver hebben genoemd, omstreeks 1363 gegraven, mag ook wel medegedeeld worden, dat dit breede watervlak niet alleen aan den Graaf maar ook aan de Gravin tot ontspanningsplaats strekte, ten eerste door de visch, welke er in leefde, en waarnaar zij vischten, en ten tweede door er op te spelevaren, waartoe zelfs Margaretha van Briga, eerste Gemalin van Hertog Albrecht, in 1381 een vaartuig aankocht: ‘bi beveelnessen van minre vrouwen betaelt Pieter Wouterssoen van een scute, daer mijn heer en mijn vrouw (steeds spreekt de rentmeester) in den viver mede te varen plach.’

Ook een ander soort sport werd door de Gravin beoefend. Immers kort na het huwelijk van Hertog Albrecht met Margaretha van Kleef had men voor de Gravin ergens een ‘rollebaan’ gemaakt, zooals de rekening van 1396/97 uitwijst.

Aan het Grafelijk Hof werd ook het dansen niet versmaad. Zoo vindt men in de rekening van 1390/91, - Hertog Albrecht verkeerde toen in zijn weduwnaarstaat, - ‘van den zande in die zael te dragen, daer men op danste.’ Gecireerde vloeren kende men toen nog niet. Voor 't gemakkelijk schuiven werd zand op de roode en blauwe baksteenen gestrooid.

Margaretha van Kleef muntte uit in godsvrucht en liefdadigheid. Zij ging daarin zoo ver, dat zij zelfs de uitdeelingen aan de armen, ter nagedachtenis van de eerste vrouw van Albrecht, terstond na haar huwelijk voortzette, of beter gezegd op nieuw begon, want onder Aleid's invloed dacht de Hertog aan niets dan aan zijne ongeoorloofde liefde. Wat meer zegt, Margaretha van Kleef stichtte het Jacobijnen of Predikheeren Klooster, waarvan de Kloosterkerk nog een overblijfsel is. De rekening van 1403/4 noemt het dan ook ‘haer cloester.’ In 1408 schonk zij het een kruis, en na haar dood werd haar jaargetijde daar gecelebreerd.

Overigens had de gravin ook eene bijzondere voorliefde voor de Parochiekerk, wat thans de Groote kerk is.

In de jaren 1395/96, 1397/98 en 1398/99 vinden we posten, welke dat bewijzen. O.a. deze: ‘als mijn vrouwe offerde in de kerke in de Hage, daer sy den middag was

ghegangen, hair gegeven[1)] 1 gulden; minre vrouwen gesent, die op tie tyt, (Sinte Martyn), bedevaert ginc in de kercken in de Hage, om Gode te gheven, aen sulveren gelde III *s* - IV *d* (3 stuivers, 4 deniers = penningen)', en verder 'offergelde voor mijnheer ende mir vrouwe als sy in d'kercke om hur oflaet ginge, VI gulden.'

In deze kerk werd ook in 1372 eene dochter van den Hertog gedoopt, gewonnen bij zijn eerste gemalin Margaretha van Bigra. Ten kerke gedragen 'ter kersteninghe,' werd het kind door de vrouwen van Gelder en van de Lek 'geheven,' terwijl de Abt van Egmond den doop bediende. Trompetters van Dordrecht, pijpers van 's-Gravenzande, Rotterdam en Leiden, te voet, en uit Gelderland te paard, van den Hertog van Brabant, van den Heer van Putten, en van den Graaf zelven, vedelaars van den Heer van Brederode, en uit Dordrecht, sprekers, spelers en andere personen, waren in den optocht, en edelknapen hielden de flambouwen.

Toch had men de kapel ten Hove of de Hofkapel, waar meerendeels de officieele familie-plechtigheden plaats hadden, ja zelfs had de Graaf en de Gravin daarin ieder een eigen kapelletje.

De Gravin had haar kamer bij de *oude* zaal van het Grafelijk slot: 'den ganc tusschen mijne vrouwe camer en der ouder zale' (1359/60), maar in 1378 had zij een kamer bij de kapel: 'die dore, die men ghaet ut mijnre vrouwen camer in die capelle.' Deze kamer was met groen laken behangen, terwijl een groen laken ter grootte van acht el voor den schoorsteen hing. (1385/86).

1) Blijkbaar droeg de Grafelijke familie geen geld bij zich. De rentmeester gaf haar uit de kas, wat noodig was.

In de Hofkapel werden de huwelijken gesloten, en de uitvaarten gevierd. We zullen daarover niet te veel uitwijden, maar toch enkele bijzonderheden mededeelen omtrent de begrafenis van Albrechts eerste Gemalin, en zijn huwelijk met de tweede.

Margreet van Briga stierf Maandagavond na St. Mattheus, en werd 26 Februari 1386 bijgezet. Bij die gelegenheid werd geld uitgedeeld aan de kanunniken, priesters, klerken en nonnen, alsmede in het 'barghof'[1] aan de armen. Hare beeltenis werd in den Briel vervaardigd: 'Ghesent joncvr. Andelen, daer si een beelde mede soude doen maken in de Briel voir mijn vrouwen gheliken, als haer mijn vrouwe bevolen hadde.'

Eene tombe versierde later haar graf. Deze was gelijk aan die van de Keizerin te Valenciennes. Zij werd onder toezicht van den beeldhouwer Jan de Beyer vervaardigd door Brusselsche kunstenaars. In 1439 was hare beeltenis die de tombe dekte 'van den stove (het stof) zeer vergaen', want Dirk Jansz., 'schildere', had in dat jaar het beeld, 'dat in den Capellen legt binnen den hove op mijnre genadig vrouwe graff,' vernist en verlucht.

Het huwelijk van Hertog Albrecht met Margaretha van Kleef had onder geen gelukkige omstandigheden plaats.

Omstreeks St. Gregorius ging de rentmeester naar Kleef, en omtrent Gheertendag, met den Heer van Zevenbergen, en Pouwels van Haestrecht naar Heusden, 'daer dit hylic ghededinct wort tusschen minen lieven heer ende mijnre lieve vrouwen.'

Nogmaals werd hij, na zijn tehuiskomst, met eenige anderen naar Kleef gezonden 'om enen brief te halen van de gueding, die de Grave van Cleve mijnrer liever vrouwen van Hollant gheven zoude.'

De bruiloft zou plaats hebben te Heusden op Dinsdag na Laetare[2] 1394, doch Albrecht kon er niet heen gaan, zoodat hij de gasten deed afzeggen, en door zijn rentmeester 'der vrouwe van Cleve bidden, dat si mijnre liev' vrouwe van Hollant in de Haghe brenghen woude, wanttet hem niet ghescien en mochte te Heusden te comen.'

De vrouwe van Kleef voldeed aan dit verzoek, doch haar weg was niet met rozen geplaveid. Immers 'op die tijt, doe mijn lieve vrouwe van Hollant eerst in den Haghe quam ende mijn heer van Hollant haer teghens (tegemoet) riden zoude,' moest vooraf de Rijswijksche weg in orde gebracht worden; hij werd geëffend 'mitten missen, die ut mijns heeren stal daarop ghevoert wort.'

Het huwelijk werd in de Hofkapel voltrokken, en aan 'den paep en den coster' werden drie nieuwe guldens per hoofd uitbetaald.

Voornamelijk mogen we niet vergeten te vermelden, dat de milddadigheid van de Gravin (1398) aanstekelijk werkte op de groote dames in den Haag. 'Als men mijner liever vrouwe sijnre moeder jarichtijt dede, gegeven somige goede wive in de Hage, die zij voirt de arme dele soude, daer 't best besteet waer, over mijnre vrouwe ziele, die God genadich zij.'

Nog eenmaal willen we Margaretha van Kleef noemen, namelijk om hare, tot heden onopgehelderde, belangstelling aan te toonen in de kleeding van hare mannelijke hofhouding. We vinden toch in de rekening van 1394/95 'den

1) Een groote schuur tot opslag van koren, haver, hooi, enz., gelegen, zoowat ter plaatse van den apotheker Snabilie, zuidzijde van het Buitenhof.
2) De 4e Zondag in de vasten naar de aanvangswoorden der latijnsche mis: *laetare, Jerusalem*, verheug u Jeruzalem. Ook Rozenzondag geheeten.

bordurwercker betaelt bij mir vrouwe bevelen van VII caproenen te besticken, daer op stont *sal ic niet drinken*, die mijn vrouwe horen stalmeesters en de paedse gaf,' en later 'by mir vrouwe bevele Albrecht, den bordurwercker betaelt van XVII besticte caproene, die mijn vrouwe dede maken, daer op stont: clinghet niet, so en geldet niet; is 't niet gec so en doghet niet.'

Men zou zoo zeggen de levenslust zat er bij de pasgehuwde gravin vrij wel in, want vermoedelijk hebben we hier te doen met een soort gezelschappen onder hare hovelingen, waarbij de zotskap zich ook niet weinig deed gelden.

Er is ook wel eens beweerd, dat Margaretha van Kleef deze kaproenen te dragen gaf als een soort straf, maar daartoe achten we de Gravin te ernstig en te verstandig. Veel meer wijzen zij heen naar de rederijkersgezelschappen, of dergelijke gilden en broederschappen, welke in den Grafelijken tijd welig bloeiden.

Des te meer nemen we deze oplossing aan, waar we weten, dat in 1454 dergelijke gezelschappen met één pennestreek vernietigd werden, voor zooverre zij niet 'van oudts geordineert' waren.

Rederijkers hebben we gezegd, maar dat is misschien niet het juiste woord, want het waren meer hun voorloopers, de sprekers en gezellen van den spele.

Dezen ook amuseerden de Grafelijke echtelingen, en gaven voedsel aan hun geest.

Zoo vinden we vermeld den bekenden Willem van Hillegersberg (1404); Bertelmees van Watersloot, met den zanger Hein van Cales (1413); Pieter Mariensoen (1415); en zelfs eenmaal eene dichteres, de jonkvrouwe Alide van Houchusen, (1394), aan wie de Graaf, - we willen hopen in alle eer en deugd, - een dozijn zilveren schalen schonk.

En hiermede moeten we eindigen, want het onderwerp is thans vrij wel uitgeput. Zooals we in den aanvang hebben gezegd konden we slechts weinig geven, omdat er uit het Grafelijke leven zoo weinig bekend is geworden. Genoeg echter om te constateeren, dat zij ook waren menschen van gelijke beweging als wij.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

D.M.H. te A. - Gij geeft geen ps: aan. - Ik zend Uw bijdrage terug, méér om den inhoud dan om den stijl en vorm. Den inhoud vind ik te onduidelijk-romantisch. Iets anders wil ik gáárne eens ter inzage ontvangen. - Het gedichtje bevat m.i. hier en daar enkele minder-goede regels, die het ongeschikt doen zijn om het op te nemen. Als gehéél vind ik 't goed; en, ook naar den inhoud, mooi-gevoeld; maar om die onvolkomenheden in den vorm plaats ik het toch liever niet. -

Hero. De versjes plaats ik allen gáárne. Twee ervan zijn mij zóó uit het hart geschreven, dat het mij bijna was alsof gij mij hadt *be*schreven. Bij de opname ervan zal ik U schrijven welke twee ik bedoel. - Van dat andere versje, dat gij mij nù schrijft wèl te mogen plaatsen, hebt gijzelve mij vóór eenige weken verzocht, het juist niet op te nemen. Herinnert gij U dat niet meer? - Ik zal ermee handelen zooals *gij* wilt. - Gij hebt mij verkeerd begrepen, wat die bewuste vraag betreft. Bedenk U maar eens goed. Ik bedoel heel wat ànders. Dien brief zal ik U wel terugzenden. Hoe aardig voor U van die opvoering. Neen, gij hebt mij nooit een tekstboekje gezonden. Ik wil er gaarne een ontvangen. - Hoewel ik U niet ken, geloof ik dat ik een juiste voorstelling van U heb, als ik mij U denk: levendig, vol plannen, niet oppervlakkig, maar óók niet aanstellerig-ernstig; in één woord iemand daar wat *in*zit. De schaduwzijde daarvan is, dat gij, naar mijn meening, wel eens wat heel veel plannen tegelijk hebt, en daardoor 't een vergeet of verwaarloost voor 't ander. - Hartelijke groeten, schoon nog onbekend.

- **Voto**. - Ik heb aan Uw dochter een briefkaart geschreven, in antwoord op haar schrijven. Die is, na omzwerving, teruggezonden met ‘Onbekend’ (door de post in de stad uwer inwoning). - Noch gij, noch zij, hebben een *nauwkeurig* adres opgegeven in Uw brieven. Van daar dus denkelijk die terugzending. Wees zoo goed dit alsnog te doen, dan zal ik U beiden de briefkaart opzenden. Ik neem *Uw* pseud:, omdat Uw dochter mij geen ps: opgaf, alleen haar eigen naam.

M. van de Zee. Daar gij zoo gaarne *spoedig* antwoord wenscht, heb ik aan Uw verzoek voldaan. Het stukje kan geplaatst worden. De versjes vind ik te onbeduidend. - Zijt gij abonnée? Gij geeft dit niet op in Uw brief. - Uw ps: vind ik volstrekt niet ‘gek.’ Integendeel, er zijn er wel ‘gekker’ dan het Uwe.

Gé. - Ja. Zij die zich in den loop van het jaar, (althans in 't begin van den jaargang), abonneeren, krijgen de reeds verschenen nommers óók nog toegezonden. Want, daar men den héélen jaargang moet betalen, is dit niet meer dan billijk.*) Zooals gij ziet uit ditzelfde nommer, heb ik niet alleen trachten nà te sporen *of* er zoo iemand bestaat, maar zelfs zijn medewerking reeds verbonden aan dit Blad. Tegen toezending van het verlangde bedrag, kunt gij dus aan Uw wensch voldaan zien. -

Willy I. - Graag hoor ik eens van U, of gij prettig reisgezelschap hebt gehad, of Uw gezondheid nu weer in orde is, en hoe het *thans* met U gaat? - Ja, inderdaad, ik *had* gedacht, dat gij gauwer zoudt hebben geantwoord, en het speet mij zéér dat zoo'n vervelende reden als ziekte U heeft weerhouden tot eerder schrijven. -

- In die bewuste questie hebt gij m.i. maar steeds niet begrepen, *wat* mijn naam ermee te maken had; *niet* een geboorte-vóórrecht, maar eenvoudig een feit, waardoor *ik* oordeelen en weten kan *wat* er in die kringen omgaat, terwijl een die er niet toe behóórt, dat *niet kan weten.* Als b.v. een dokter aan een schoenmaker schrijft: 'Praat niet mee over geneeskunde, want daarvan heb je geen verstand,' dan is dat daarom nog geen 'hoogmoed' op *zijn* kunde; evenmin als wanneer de schoenmaker den dokter zou verzoeken liever te zwijgen over de bijzonderheden van het schoenenmaken. In *beide* gevallen heeft ieder gelijk van *zijn* standpunt. En zoo-alléén heb ik het bedoeld, wat mij betreft. Het nog-duidelijker-maken, dan ik 't reeds getracht heb te doen, kan ik niet. Dus, ik zwijg er nu maar over. - Zeker, schrijf maar gerust zoo uitvoerig als gij lust hebt. -

Erika. Ik ontvang zoo juist Uw brief, en zal dien later beantwoorden. Dit dient alleen maar om U te zeggen, dat ik Uw drie punten aan het slot nauwkeurig zal in het oog houden, bij de beantwoording; en dat ik op het punt: Breedveld (ingez: stukje aan J.B.) gaarne uitvoerig zal ingaan, omdat ik zoo bijzonder veel waarheid vind in Uw woorden, (niet *alles* echter), en omdat ik 't goed acht, dat déze opinie eener vrouw bekend wordt aan hem. Want, dat gij een *vrouw* zijt mag hij toch wel bemerken uit dit weinige? Voor het overige zal ik, in het antwoord aan U, Uw geheim goed bewaren. -

W.Z. - Dat ik een 'freule' ben, schijnt op sommige menschen de uitwerking te hebben van een rooden lap op een stier. - Zij worden beroerte-achtig van woede, dat ik dat toevallige praedikaat nu eenmaal draag; en het schijnt hen een bijzondere opluchting te geven zich daarover razend te maken, in brieven die op mij geen àndere uitwerking hebben, dan mij kostelijk te amuseeren....

Hoè ikzelve denk op dit punt, heb ik reeds ééns uitvoerig toegelicht in dit Blad: ('De waarde van een naam') vorige jaargang. En als gij U met die zienswijze niet vereenigen kunt, dan zult gij toch erin moeten berusten, dat ik mij, ook ondanks Uw bliksemflitsen, precies zoo **blijf** noemen als ik 't verkies, en nu eenmaal heet, namelijk: **Jonkvrouwe** Anna de Savornin Lohman. - 'Te lang' vindt gij. - O ik kan hem tegen U, mijn waarde vriend, nog véél 'langer' maken; want ik heb **drie** voornamen. - En, ofschoon ik het misschien zeer moet betreuren, na lezing van *Uw* toornenden brief, dat ik niet liever ter wereld ben gekomen als Pietje Pot, of Jantje Pan, dat neemt niet weg, dat ik nu eenmaal 'bekrompen-genoeg ben' van mij te **blijven** noemen met mijn 'aristocratisch-orthodoxen familie-naam!'

Hoe *durf* ik he? - Ja, dat begrijp ik-zelve niet, na zóó'n brief als de Uwe.... Ik moet wel verstokt 'bekrompen-aristocratisch' zijn! - Uw dw:

Jonkvrouwe CATHARINA ANNA MARIA DE SAVORNIN LOHMAN.

(In uw socialistischen toekomst-staat zal ik mij noemen:

*) Voor *nàuwkeurige* inlichtingen van dien aard, wende men zich steeds tot den uitgever.

PIETJE POT!)

Berichten.

I.

HENDRIK en vele andere abonnés deel ik mede, *dat alle abonnés gelijkelijk recht hebben mede te dingen in de wedstrijden.* (mannen en vrouwen).

De éénige *uitdrukkelijke* voorwaarde is: dat men *persoonlijk* abonné zij.

Zij, die in denzelfden jaargang reeds ééns bekroond werden, kunnen in datzelfde jaar niet ten tweeden male een prijs ontvangen. Dan vervalt de prijs aan de, (of den), daaropvolgende bekroonde.

De prijs bestaat uit een boekwerk, tot den prijs van *f* 4. -, *onverschillig wèlk*, dat men *naar eigen keuze* aan den uitgever heeft op te geven. -

In elken wedstrijd worden twéé opstellen bekroond; waarvan de inzenders prijzen ontvangen van geheel *gelijke geldswaarde.*

II.

Men zal hebben opgemerkt, dat de ‘overgebleven correspondentie’ niet meer door mij wordt vermeld. De reden daarvan is tweeledig. Ten eerste achten zij die, bij *toeval*, bovenaan staan in de vermelding, zich stéédsgerechtigd daaruit de conclusie te trekken, dat zij in de volgende week *moeten* beantwoord worden; niettegenstaande ik reeds meermalen uitvoerig uitlegde, hoe hierop nooit vóóruit valt te rekenen, tengevolge van redactie-aangelegenheden van allerlei aard; waardoor het dikwijls noodzakelijk wordt een ander te laten vóórgaan. Ten tweede zijn er hier en daar bescheiden menschen, die, ‘omdat er al zoovéél zijn die op antwoord wachten’, met hùn brieven of vragen niet durven voor den dag komen, uit vrees het mij ‘te lastig’ te zullen maken. - Met het oog op beide categorieën van correspondenten, zal ik 't voortaan niet meer openbaar maken, wèlke en hoevéél correspondentie nog is overgebleven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mevr: H. Oewel geb. Leliman; en mej: Tolsma te Scheveningen. - Uw stukken zijn beide te laat voor dit nommer. Dat van éérstgenoemde dame zou wèl intijds gewéést zijn; maar het afdrukken der photo's vereischt een paar extra-dagen. - De beide ingez: stukken komen nu in 't volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht (Ingezonden). Internationale Tentoonstelling van Vrouwen-Modes te Ostende.

Eene Internationale Tentoonstelling van Vrouwen-Modes zal gedurende het zomerseizoen van 1904 te Ostende gehouden worden.

Deze Tentoonstelling staat onder de Hooge Bescherming van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Clementine van België, en onder die van het stedelijk bestuur van Ostende.

Zij zal gehouden worden in de ruime en prachtvolle zalen van het Kursaal.

Hare merkwaardigste afdeelingen zullen zijn; die voor kleederen, voor hoeden en coiffures, voor bijhoorigheden van de toiletkamer, voor reukwerk, voor kantwerken, voor juweelen en aanverwante nijverheden, voor vrouwenliteratuur en boekhandel, voor vrouwenarbeid en kunstgewrochten.

De tentoonstellers voor de afdeeling VII (vrouwenliteratuur en boekhandel), voor de afdeeling VIII (vrouwenarbeid) en voor de afdeeling IX (kunstgewrochten) zullen geen plaatsgeld betalen.

Die tentoonstelling, welke de laatste nieuwigheden op gebied van Vrouwenmodes zal bevatten, zal ongetwijfeld van het grootste belang zijn voor de duizenden vreemdelingen die, ieder jaar, de Koningin der badsteden bezoeken.

Zij zal ook van aard zijn, om voldoening te geven aan de algemeene betrachtingen der elegante wereld vereenigd in die heerlijke badplaats, wier aantrekkelijke pracht ieder jaar meer en meer uitblinkt.

Het algemeen secretariaat der Tentoonstelling is gevestigd Zuidlaan, 7, te Ostende.

Berichten.

II.

Ik vermeld gaarne, dat de firma J. Veen en Co: (hofleveranciers) te Sneek, het 75-jarig-Jubilé harer firma heeft gevierd (Veen's cacao); en ter gelegenheid daarvan een ‘feestgave’ liet maken, met schetsen en lichtdruk-reproducties. Uit dit boekje blijkt, dat verscheidene meer of minder bekende menschen en weekbladen ‘Veen's cacao’ uit ondervinding aanbevelen. Ik zou mijnerzijds zeggen: het feit dat de firma al 75 jaar bestáát is een *bewijs*, dat die aanbevelingen niet zonder grond zijn. -

III.

Ook wijs ik nog op een mij toegezonden brochure van J.J. Hofman: Apotheker te 's Gravenhage: Fabriek van pharmaceutische en chemische praeparaten, welke brochure handelt over bij hem verkrijgbare bronwaterzouten, (Apollinaris, Asmannshauser, Wildungen, Apenta, enz. enz.). Deze kunstmatig-bereide Bronwater-zouten dienen ter vervanging der kostbare, natuurlijke minerale wateren. Ik meen niet beter te kunnen doen, dan over te nemen een paar beoordeelingen van medische zijde, welke, dunkt mij, waarborg geven dat wij hier met iets goeds te doen hebben.

Beoordeelingen. I.

Als voordeelen worden genoemd:

1°. 1000 en meer procent besparing;

2°. de zekerheid dat zij niet aan bederf onderhevig zijn;

3°. geschiktheid voor verzending en bewaring, waardoor zij ook door geneesheer en apotheker ten platte lande kunnen in voorraad gehouden worden.

Wij vermeenen dat deze pogingen van den Heer HOFMAN wel waardeering verdienen en daar - naar wij vermeenen - de mineraalwaterzouten tot dusver alleen uit den vreemde werden betrokken, gelooven wij dat de werkzaamheden van een landgenoot op dit gebied wel mogen worden aangemoedigd.

(*Geneeskundige Courant* 31 *Dec.* 1893).

II.

Wij vinden dit een zeer goed denkbeeld en wenschen den Heer HOFMAN veel succes toe.

Het is nog de vraag of de patiënt, die te huis mineraalwater moet gebruiken, niet beter doet, en in elk geval meer in zijn voordeel handelt, om eenvoudig het kunstmatige zout te koopen. De geschiedenis van het sal carolinum factitum in ons land heeft, door het algemeen in gebruik komen, bewezen dat de patiënten met hetzelfde succes het zooveel goedkooper door den apotheker bereide Carlsbaderzout gebruiken. Waarom zou ditzelfde ook niet gelden voor alle andere minerale wateren.

(*Pharm. Weekblad* 9 *Dec.* 1893).

IV.

Ik ontving eenige prentbriefkaarten van de Victoria-Bron, met een reproductie van de bekende reclameplaat '*Rebecca aan de bron*'. De uitvoering van de firma Lankhout in den Haag valt te roemen. Vermoedelijk zal deze nieuwe reclame van de Victoria-Bron den verkoop van het algemeen-bekend Victoriawater opnieuw bevorderen.

V.

De correspondentie is bekort tengevolge van het Hoofdartikel; dat óók van mijn hand is.

A. DE S.L.

Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Jacob van der Doesstraat 68, 's-Gravenhage-Rubriek A.C. N°. 7220.

's-Gravenhage, 15 September 1903.

(Vriendelijk verzoek aan de Redactie onderstaand bericht wel in haar blad te willen opnemen.)

Het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid deelt mede, dat het de uitgave der goedkoope werkjes, uitgaande van het Bureau, tot zijn leedwezen niet kan voortzetten, door de omvangrijke administratie daaraan verbonden, die te veel tijd van het Bureau in beslag nam. Besloten is daarom die uitgaven te doen overgaan van af 1 September 1903 op de firma W. Versluys te Amsterdam, zoodat No. 3 der uitgaven: 'Tien jaren arbeidswetgeving' eerstdaags aldaar zal verschijnen. -

Sluiting red: ged:

Vragenbus

Helpt elkander

Kan één der abonneé's hier te Amsterdam me een adres opgeven van iemand, die tegen billijken prijs uitsluitend les geeft in anatomie en het schilderen naar het levend model? Bij voorbaat mijn hartelijke dank.

Nora F.

Gaarne zou ik hier een Spiritistische Seance bijwonen. Kan mij een vriendelijke abonnée daaraan helpen en hoe ik er in moet komen?

Cella.

30 September 1903.
17de Jaargang.
No. 14.

Hoofdartikel
'Reformkleeding... und kein Ende.' (Een Hoofd-artikel, samengesteld uit Twee stukken over Reform-kleeding en Een antwoord daarop van de Redactrice.)

Geachte Dames.

Ik geef het mijnerzijds op - - als U dat genoegen kan doen. In het heetst van den strijd dien prof. Treub verleden jaar deed ontbranden over uw reform-toilet en het al of niet gracielijke daarvan, maakte een ander geestig man de opmerking: '*Zeg tegen een vrouw alles; zeg haar dat ze valsch is, en slecht en dom en onontwikkeld; zeg haar desnoods dat ze geen eergevoel heeft en steelt en bedriegt; - - - maar waag het niet haar te zeggen dat ze zich slecht kleedt; want dan zijn alle duivels los, dat vergeeft ze U nooit*'

En wáár zijn die woorden! Dat ondervind *ik* nu ook. Want zie, mijn recensenten-plicht brengt mee dat ik een eenvoudig boekje *aankondig*, over Reformkleeding van dr. Eykman. En ik zeg erbij, in alle nederigheid: over het medisch gedeelte matig ik mij geen oordeel aan; maar, wat het schoonheidsgedeelte betreft, ben *ik* persoonlijk 't eens met prof. Treub: 'Groote goden wat een hobbezak!'

Is dat nu zóó erg? Lieve beste dames, als gij gelijk hebt, volgens al de portretten en photo's die gij mij verzocht in de Lelie af te drukken om het wel-gracielijke uwer reformdracht te staven, *als* gij gelijk hebt daarin volgens *uw* beweren, wat volgt daar dan logisch alléén uit: Dat *ik* geen smaak heb, dat *ik* niet weet te zien het bekoorlijke in een vetten spekrug zonder corset, of in een vooruitspringende, sterk-ontwikkelde buste, die haast ineengroeit met de even vooruitspringende buik, omdat het corset dat de buste ophoudt ten eenenmale ontbreekt! -

En zie lieve dames, als ik nu zoo'n van smaak misdeeld schepsel ben, vergeef het me dan, en weest er van overtuigd dat *ik* niet zoo doordrongen ben van het volmaakt-schoone en volmaakt-praktische en volmaakt-gracielijke *mijner* kleeding, als gij dat zijt van de uwe. Ach bijlange-niet! In alle nederigheid wil ik 't u bekennen: Zoo ik veel fortuin had, en dus geld-genoeg om aan mijn persoonlijken smaak of wansmaak bot te vieren, dan zou ik een volmaakte naaister nemen in mijn eigen huis, en die liet ik dan japonnen naaien naar mijn persoonlijken smaak, voor mijn persoonlijk figuur, (zonder mij ook maar *iets* te storen aan de mode), alleen van die stoffen die ik mooi en praktisch vind; - maar die gewoonlijk héél duur zijn.

En ik ben zoo ingebeeld van te denken, dat ik dan *heel* goed gekleed zou *kunnen* gaan, naar *mijn* gezicht en figuur en wezen.

Maar, onder mijn omstandigheden, moet ik mij vergenoegen met de gewone mode-magazijnen en naaisters, die ten slotte toch volgen *willen* hun ideeën van ‘mode’ en van: dit kan niet en dat kan niet; ik moet stoffen koopen binnen 't bereik van mijn beurs, en mij daarbij laten leiden door bijredenen van: dit wordt niet gauw vuil, dat is ‘practisch’ in huis, dat slijt niet spoedig, enz. enz.; altemaal dingen, die influenceeren op de gracielijkheid van een toilet. En ziedaar, waarom *ik* mij niet uitgeef voor een toonbeeld van het-alleen-te-weten. Ik heb alleen maar

gezegd, en dat zeg ik nog: dat ik een gewone kleeding met-corset, mooier en eleganter vind dan een reform-toilet. - Ik herhaal, als ik daarin zóó zwaar misdeed, (haast even-zwaar als professor Treub-zelf!), vergeef het mij dan. - Gij ziet, ik gun U van ganscher harte 'het laatste woord'. Ik druk al Uw photo's en plaatjes en Ingez: stukken bereidwillig af. - - En daarmede hoop ik mijn zondige stoutmoedigheid, van aan Uw reformkleeding geraakt te hebben met oneerbiedige vingeren, voldoende te hebben geboet. - -

A. DE S.L.

I.

Geachte Freule,

Mag ik U om ruimte verzoeken voor eenige opmerkingen over de quaestie reformkleeding, nu die in Uw blad een tweede phase is ingetreden.

Want duidelijk zijn de twee perioden te scheiden, waarin de reformkleeding werd besproken in de *Hollandsche Lelie.*

De eerste gaf ons vroolijk gekibbel.

Het was de tijd, dat Professor H. Treub, speciaal hoòg-staand als journalist, ons op medische geestigheden tracteerde, die werden tegengesproken met verontwaardiging en zaakkennis door andere doktoren, en als precieuse reclame-artikelen toegejuicht door 'n corsetten-fabrikant. Daartusschen veel geschrijf voor en tegen, dikwijls gewild of ongewild geestig.

Het geheel een schitterend bewijs, hoezeer de *Hollandsche Lelie* van een meer dan tam bakvisschen-blaadje in bekwame handen was geworden tot een up-to-date tijdschrift, dat in staat bleek de gemoederen van heel Neerland wekenlang in beweging te houden.[1)]

De 'Treubnummers' uitverkocht; tijd van abonnement en re-abonnement (zooals o.a. bij mij het geval was.)

In deze eerste periode echter was 't een allergenoegelijkste strijd, die vermaak en satisfactie verschafte aan beide zijden.

Volgde een periode van rust, d.w.z. van reform-rust, daar U, geachte Redactrice, uitmuntend de kunst verstaat de schrijvens-schuchtere Hollandsche vrouw in heilige verontwaardiging de pen te doen grijpen.

Ofschoon niet een van hen, geef ik U gaarne de eer, bij mij ook zoodanig te zijn geslaagd, dat ik de rol van zich in 't gehaai-van-anderen-verkneukelende-toeschouwster opgeef, en ook mijn 'finger in the pie' ga steken.

Mijns inziens is er een te sterke redactioneele anti-reform-stroom, om de tweede phase rechtvaardig te doen zijn.

Terwille der onpartijdigheid, die U, geachte Freule, reeds zoo dikwijls in Uw redigeeren hebt getoond, vraag ik U in deze tweede periode de gastvrijheid der Lelie,

1) Noot red:
Met groote waardeering van de vriendelijke bedoeling der schrijfster, wijs ik er intusschen op, dat de eer van dit alles aan prof: Treub alléén toekomt. -

om eenige der door de verschillende schrijfsters,*) vertaalsters, redactie en geïnterviewden beweerde dingen te weerleggen.

Men beschouwe de reform-kleeding, zooals ze nu is, toch niet als iets dat reeds in een stadium van volmaaktheid is gekomen. Dat kan zelfs de meest veeleischende mensch in drie, vier jaren niet verlangen!

Sinds enkele jaren toch bestaat die beweging ten onzent: aanvankelijk slechts geïntroduceerd door hen die uit lichamelijke of intellectueele coquetterie wilden opvallen.

Tegen wil en dank traden echter spoedig ook anderen toe, daar veel doctoren de corsetlooze kleeding voorschreven aan hunne vrouwelijke patienten. Degenen van hen die weinig om kleeren gaven brachten er het hunne toe bij de reformkleeding van een aesthetisch standpunt in discrediet te brengen: uitgaande van het leeken-principp dat 'iedereen wel zoo'n wijde jurk kan maken,' werd het vervaardigen van reform in

Huisjapon.

zoo'n geval veelal een onkundige, smaaklooze naaister opgedragen. (Ze zijn in Holland niet moeilijk te vinden!) Met de resultaten zullen de anti-hervormsters zich straks amuseeren.

Voor wie wèl ijdel was op z'n uiterlijk was zoo'n doktersadvies lang niet vroolijk.

Van hen echter verwacht ik heil.

Er moet gezocht, gedacht, gepeinsd, overwogen worden; gesnuffeld in oude modeplaten; in musea bedachtzaam rondgekeken; er moet veel gepast en geplooid aan eigen lichaam.

We moeten trachten ons zelf en onze modiste

*) Zie Holl. Lelie van 2 Sept. l.l.

op te voeden tot het dragen, samenstellen en vervaardigen van een corsetlooze, maar gracelijke kleederdracht. We zijn pas zoo zeer kort daarmee bezig; men vindt ons streven o zoo mooi! maar laat geen gelegenheid voorbijgaan de onrijpe producten eener zeer jonge beweging te ridiculiseeren.

Dit is dan slechts gerechtvaardigd, indien men vrede heeft met onze moderne corsetkleeding.

Gaarne geef ik toe dat het leelijke in de corsetkleeding geen excuus is voor de reformkleeding, maar... sinds eeuwen draagt men de op het corset gebaseerde kleeding, terwijl de nieuwe, de *reform*-kleederdracht zich zelf nog moet vinden, daar de klassieke gewaden, hoe

Visite toilet.

schoon ook, zich niet meer verstaan met onze hedendaagsche eischen.

Dat nog veel, dat nog het meeste wat op reformgebied gepresteerd wordt, leelijk is, men moet waarlijk 'n reformmaniae zijn om 't niet in te zien.

De negen afschrikwekkende plaatjes zullen dan ook wel succes hebben!

Tusschen twee haakjes zij hier opgemerkt dat leelijke plaatjes van corsetjaponnen ook overal waar vrouwen zijn, in een minimum van tijd kunnen worden gemaakt.

Maar - daarmee kwamen wij weinig verder. Liever zend ik U drie plaatjes van reformjaponnen, die al zijn ze ook niet volmaakt, toch niet zijn om velen te ‘doen huilen van leelijkheid.’

Veroorloof mij hier een persoonlijke opmerking. Mijne reformjaponnen hebben mijn smaak zoo opgevoed, dat ik iets onnatuurlijks en daardoor onartistieks ben gaan vinden in de geronde taillelijn, met 't komisch gevolg dat mijn eigen photo's van vroeger me min of meer onfatsoenlijk toeschijnen.

Dit is het omgekeerde van wat Herr v. Wagner beweert, dat reform bij libertij silk of crêpe de chine licht indecent wordt. Indien de dessous goed zijn, de dunne stof niet te wijd of te nauw gemaakt is, dan is 't indecent werken van zoo'n slap-plooiend kleed uitgesloten, behalve op een door de corsetlijn gehypnotiseerde decadent.

Overigens lijkt mij een confectie-man geen onbevooroordeeld getuige in deze.

Wie spreekt van het *fiasco eener mode* zooals Tartelette Cabri schrijft over iets waarvan zij de strekking niet begrijpt; voor mode-dames is reform niets, ook niet voor demi-mondaines. Daar mogen er onder hen zijn, die als oogenblikkelijke gril eens een reformkleed trokken òver hun corset: de reformbeweging staat boven de *mode.*

Niet vijandig ertegen zooals wel eens beweerd wordt, want door onze kleedij, voorloopig althans, eenigszins aan de heerschende mode aan te passen, loopen wij minder kans opvallend - en daardoor in 't oog van velen afschrikwekkend te zijn. Madame Tartelette zij echter om haar zoet klinkenden naam haar domheden vergeven.

Verder: ‘daar men de waarde van het reformkleed voor de gezondheid niet met zekerheid bewijzen kan, zal het, voor 't minst van de straat verdwijnen.’ - De gezondheid met zekerheid bewijzen is een groot woord. Wat vóór het gezonde der reformkleeding pleit, is juist dat de meeste practici onder de doctoren, zij die niet in damesbladen er over schrijven of in salons er zich warm voor maken, *tegen* het corset zijn. Practisch pleit er voor de ondervinding der meesten onzer, die de weldadige werking van het corset-uitlaten ondervonden.

Eigenaardig volgt daarop de door U toegejuichte zin: ‘Zoo dwaas is niemand zich tegen een hervorming in de vrouwenkleeding te verzetten’. Ik antwoord daarop, humpf! Dat zou je zoo oppervlakkig niet zeggen, bij 't doorlezen van de laatste *Lelies!*

De anti-reform dames willen dat wij hen hokus pokus karbonade! de ideaal-kleeding voorzetten.

Alsof niet iedereen dan toch gillen zou van leelijk etc, eenvoudig omdat 't ongewoon is.

Dit zien wij bij 't invoeren van iedere nieuwe mode.

.... ander citaat: ‘De tegenwoordige Hollandsche reform-kleeding is *uit den booze van wansmaak.*’ Überhaupt is er weinig smaak in de kleeding der Hollandsche vrouw. (Geef mij toe, corsetdragende dames, dat ik mij beleefd uitdruk!) Daar reform-kleedij veel persoonlijke smaak eischt, valt 't daar duidelijker in het oog.

Maar dit doet aan de schoonheid der corsetlooze kleeding geen afbreuk.

.,.. ‘Reformkleed is uniformkleed.’ Heel aardig

gevonden. Japonnen over een corset gedragen lijken ook nog al eens op elkaar, nietwaar?

.... Deze fijne tirade: ‘Op den rug geen mooie lijn meer, neerdalend van den schouder tot den zoom van het kleed; een ‘reformdame’ wil een dwarsstreep hebben onder het schouderblad, hetzij door een aangebracht garneersel, hetzij door een te korte bolero. De dwarsstreep *moet* er zijn, de slank dalende lijn moet gebroken worden, dat is eenmaal het voorschrift der reform-uniform!

Tot antwoord: Waar is de mooie lijn, neerdalend van den schouder tot den zoom van het kleed bij corsetjaponnen? Is zij dáár alomtegenwoordig, of gaat de lijn soms in de taille met

Costume trotteur (‘trottoir zeggen de Engelsche modereporters.)’

een kneep naar binnen, daaronder met een bult weer naar buiten, voor een marmeren Venus om te huilen van leelijkheid, zoo ze slechts kon. Een corsetdame *wil* een dwarsstreep hebben over haar lendenen, hetzij door een ceintuur, nauw-getrokken om de ‘taille’ waar het lichaam aan alle kanten uitspringt, hetzij door een daar eindigende bolero. De dwarsstreep *moet* er zijn, de zacht-welvende lijn moet in bochten gewrongen worden, dat is eenmaal het voorschrift der corset-uniform.

Dit als proeve voor Miss Hawthorn hoe gemakkelijk schelden is en afbreken.

In iedere kleeding zijn immers mooie en leelijke lijnen. Omdat de reform-kleeding nog jong is en de Hollandsche vrouwen en bloc geen smaak hebben is 't gemakkelijk voor vreemdelingen er op af te geven, en dankbaar voor 't schellinkje.

Wat nu de dwarslijn, 't zij dan hoog of laag betreft: *geheel zonder* is zeker de ideaal-toestand, en de robe princesse, met of zonder corset, is mooi, omdat 't één geheel is. Uit een praktisch oogpunt alléén wordt de japon in twee deelen verdeeld.

Of het ceintuur in dat geval onder de borst wordt gedragen, als bij de klassieken, of op de plaats waarin later eeuwen 'n taille werd gemaakt, is slechts een quaestie van smaak en gewoonte, en als zoodanig niet per se mooi of leelijk te noemen. -

Wat de maatschappelijke stand der reformdraagsters betreft: uit een propaganda-oogpunt, dan liefst bij hoog en laag, met alle tusschen-sporten!

Het is van een sociaal standpunt een gelukkig verschijnsel, dat hard-werkende vrouwen op den weg der reform een gemakkelijk werkkleed hebben gevonden.

Toch is vooruitgang der reformkleeding in hoofdzaak te verwachten van haar, die tijd, geld en smaak, veel smaak en overleg aan hunne kleeren kunnen geven.

Ik ben het geheel met U eens dat het jammer is dat de worstjaponnen als eenig elegant worden beschouwd; het is een fout van de te weinige techniek en de te overdadige garneering der richting. De vroege, wier soms wel elegante modellen veelal niet passen aan het krachtige en breede Hollandsche figuur.

Verliest zulk een japon spoedig haar coupe, of worden de naden slordig dan is ze eenvoudig slecht gemaakt. Dit geldt voor reform en niet-reform.

Ik heb eindelijk ‘Mein Ende’ gevonden. Ik ben er van overtuigd niemand bekeerd te hebben, maar ik hoop hartelijk eenigszins geslaagd te zijn dáárin, om ook *niet*-reform-dames overtuigd te hebben, dat alle begin moeielijk is, dat een hard oordeel in dit geval is een voorbarig oordeel, dat men zich en mèt en zònder corset goed kan kleeden. Eindelijk vraag ik een weinig sympathie voor hen die zoeken naar het schoone gepaard aan het gemakkelijke in de kleeding. -

Veroorloof mij ten slotte, geachte Freule, al zijn wij 't over de hervorming in de kleeding ook lang niet eens - behalve op 't punt teagowns - U mijn hulde te brengen over de hervorming van de Lelie.

Hoogachtend
Uw. dw.
H. OEWEL.
Wapenvelde (Geld.) 14/9 '03.
LELIMAN.

II.

Aan mijne geachte mede-abonnées.

Er zijn er onder U wellicht die, 't zij om deze, 't zij om gene reden er aan dachten of nog denken, tot het dragen der Ref. Kl. over te gaan doch zich er vooralsnog niet aan durfden te wagen.

Waarom niet?; de beschrijvingen en beelden in de Holl. Lelie, het blad dat zich bij uitnemendheid leent tot beschouwingen over een belangrijke kwestie, als m.i. de vrouwenkleeding mag worden genoemd, hebben U ontmoedigd en in de aflevering No. 10 vooral, vindt Ge aanleiding om uit te roepen: ‘moet ik er dan zóó gaan uitzien?!’

Gij, die tot nu toe niet in de gelegenheid waart reformtoiletten te zien dragen, doordat Ge op kleinere plaatsen woont, waar 't een waagstuk is, iets vreemds of nieuws te dragen, moet U wel laten afschrikken door de beelden ons in bedoeld No. der Lelie aangetoond. Zóó zijn de ref. toiletten in Berlijn, doch laat ik er dadelijk bijvoegen, dat *de wansmakigheid* op 't punt van toilet bij de Duitsche dames, spreekwoordelijk is. 't Zijn Freule Lohman hare woorden in No. 7 der Lelie.

Nu zijn er ook hier, leelijke, zeer leelijke reformjaponnen, doch ik geloof zeker, dat een ‘kiekjesnemer’ ons op iets beters zou hebben vergast, wanneer hij zijne opnamen had gedaan in de straten van den Haag.

Laat U dus niet geheel ontmoedigen, want immers, wat in den aanvang nog niet aan de laagst gestelde eischen voldoet, kan op den duur toch ook een zekere volkomenheid bereiken.

Dezer dagen las ik nog: ‘zooals altijd, wanneer een nieuw denkbeeld zich een weg moet banen, is de strijd begonnen door enkelen, dat zijn de menschen, over welke de massa de schouders ophaalt en zich vroolijk maakt’ en verder: ‘alle groote veranderingen zijn voorafgegaan door tallooze sporadische en naar 't oordeel der toeschouwers machtelooze pogingen. Maar terwijl de individueele poging verdwijnt, wellicht in spotternij ondergaat, versnelt de algemeene beweging en verzamelt kracht, wij weten niet op welke wijze.’

Die de ref. kl. hebben vermoord, dat zijn de draagsters zelve, wordt er beweerd en ik geef volkomen toe, dat 't ideale nog in lange na niet is bereikt, doch laat dan de bovenaangehaalde bewering een vingerwijzing zijn voor hen, die zelf hunne ref. toiletten maken, of wel min of meer afhankelijk zijn van den goeden smaak en kunstvaardige hand hunner naaisters. Iedere dame stelt toch, dunkt mij, hoe eenvoudig ze zich ook mag kleeden, zekere eischen aan haar toilet, en wat er thans nog belachelijks aan hare kleeding is, zal ze trachten te verbeteren of weg te nemen. De elegantie daarin zal ze niet willen opofferen, zelfs al zou ze zich daardoor eene onverstoorde gezondheid kunnen verzekeren: daarvoor is ze toch altijd ‘vrouw’.

Aanhalingen zooals deze: ‘dat de tegenwoordige Holl. Ref. Kl. uit den booze is van wansmaak,’ zijn juist niet zoo héél vleiend, doch laten we die langs ons afglijden en meteen ons Ref. Kl. trachten te hervormen in die mate, dat ze niemand meer een steen des aanstoots zij! 't Is niet gezegd dat 't ideale in dezen bereikt zal worden, doch er naar streven kunnen wij toch.

In de Lelie werd gezegd o.a. dat het Ref. Kl. een dwarse streep over den rug *moet* hebben, dat is echter in 't geheel niet noodig, doch een gewoonte om een blouse af

te sluiten, gelijk men dat meestal met een ceintuur ook doet. Ook is 't géén noodzaak, dat een jakje of blouse heel kort moet zijn, men kan dat zelfs tot de taille maken zoodat de mooie lijn van den rug tot den zoom niet onderbroken wordt. Van de leelijke dwarse plooien, die de ref. rok bij het loopen zou te zien geven, is zeker alleen maar sprake bij corpulente dames; voor bedoelde dames is de ref. kl. dan ook niet aan te bevelen, althans, geen onzer heeft daarvan ook slechts den minsten hinder, evenmin als van 't leelijk scheef trekken of uitzakken der naden. Dat is de fout van *slechtgenaaide* kleeding, reform of niet reform.

In meer bizonderheden zal ik niet treden, daar dit epistel reeds lang genoeg is geworden.

Met den heer Alfred Nohrbutter wiens uitspraak in No. 10 der Holl. Lelie luidt: ‘dat hij in moderne ref. kl. volstrekt niet het ideaal, alleen maar een voorbereiding van toekomstige idealen ziet,’ willen ook wij, reformdraagsters dat zien, in de hoop dat 't ideaal eenmaal moge worden bereikt.

Scheveningen, Sept. 1903.
H. TOLSMA.

Juffrouw Pompadour
Voor Hetta.
door
Franziska Mann. Vrij naar het Duitsch.

Als een schaduw gleed zij over de trappen. Meestal in eens door naar boven, tot de bovenste verdieping. Maar somtijds verdween zij ook in den kelder.

Ze was maar een ‘oude juffrouw.’

In haar optreden lag iets of zij zich steeds excuseerde. - Of dacht zij misschien dat zij zich te verontschuldigen had, over den zachten glans die uit haar grijze oogen straalde?

Wat had zoo'n armoedig, half uitgedroogd figuurtje ook nog te stralen?!

De ondeugende schooljongens schenen dat ook te vinden. Waar zij maar konden, speelden zij haar een poets. ‘Juffrouw Pompadour!’ riepen zij haar na.

Zij droeg namelijk steeds een onmogelijk-groote, oudmodische, met groote glazen kralen versierde ‘pompadour’ aan den arm.

Zij stamde nog uit den tijd der stoffen schoenen. Haar lievelingskleur moet lila geweest zijn. Omdat zij zich volstrekt niet over mode bekommerde, en hare ‘beste spullen’ zich onverslijtbaar bewezen, zoo was zij ook werkelijk wat erg ‘buiten haar tijd.’

In al die jaren had zij het nog niet zoo ver kunnen brengen, dat zij voor eenig geldverlies bang behoefde te zijn. - Een alleenstaand meisje, niet bepaald met aardsche goederen bedeeld, maar naar het uitwendige vast in den levenszadel zittende, zal zich al gelukkig achten wanneer het haar gelukt is, zich ergens in de wijde wereld een plaatsje veroverd te hebben. Meestal moet zij zich door het leven heenworstelen.

Ottilie Schneider had haar eigen bestaan. Maar het leven was zoo verschrikkelijk vervelend. Zou zij het alleen om stof af te nemen moeten doorloopen?

Met betrekkingen had zij tegenspoed. Voor den een had zij te weinig voorkomen, - voor den ander was zij te oudmodisch. - Òf wel, dat voortdurende zitten kon zij niet verdragen. Het lukte er in één woord nooit mee. En ten slotte was zij in den aanvang der veertig gekomen, zonder bloedverwanten, zonder geregelde bezigheden, zonder eenig doel.

Zij had ook nooit eenige illusies betreffende haar onontbeerlijkheid. Niemand wachtte op haar komst. Niemand had haar noodig.

- - Toen erbarmde het noodlot zich over haar.

Zij kon zich later niet goed meer herinneren, hoe zij 't eerst op die gedachte gekomen was, die haar zooveel van een zonnetje gebracht had.

De eerste arme zieke die zij voorlas, was een verlamde arbeidersvrouw. Geen lid kon deze verroeren. Die zieke bleef een vaste klant.

In den veel bespotten ‘pompadour’ droeg Ottilie Schneider met zich de mooiste verhalen; en daarom liet zij de ondeugende jongens kalm schelden, omdat zij wist dat op veel plaatsen met groot verlangen naar den inhoud van de zwart-lila tasch werd uitgezien. -

Er waren zoo vele, vele zieken, die niet veel liefde ondervinden konden. Vrouwen, die dan dubbel verdienen moeten, kunnen den verongelukten kostwinner niet urenlang bezighouden; - mannen moeten hun vrouwen in den steek laten, om naar 't werk te kunnen gaan; - broodverdienende moeders kunnen hun afgetobde lievelingen geen verstrooiing geven. - En de arme, verlatene, zieke oude-juffrouwen, daarnaar kraait geen haan!

Die allen las zij een uurtje voor. Tot 's avonds was zij thans onderweg. Men recommandeerde haar. Eenige doktoren hadden haar adres opgeschreven. - -

Met hoeveel vreugde kwam zij!

Nu stootte niemand zich aan haar uiterlijk. - Niemand was zij te oudmodisch. Voor niemand ‘deed zij zich niet goed genoeg voor.’ De wereld had zich geheel omgekeerd. Men wachtte haar met ongeduld; haar, de overtollige Ottilie. -

Wel wist zij dat de genezenen haar dikwijls al gauw vergaten; maar wat deed dat ertoe? De zieken verlangden toch erg naar haar. Wie uur op uur, moederziel-alleen, gehoest had of gezucht of gesteund, lei bij 't binnenkomen van de oude-juffrouw dit zijn dagwerk neer.

Och het was zoo anders, als, na een korte begroeting, de halfluide stem van ‘juff: Pompadour’ naast de zieke zich liet hooren. -

Ottilie koos uit, liefdevol, voor iedereen. Dikwijls las zij dezelfde geschiedenis voor, meermalen op denzelfden voormiddag. Meestal echter kreeg ieder zijn afzonderlijk deel. De werkman, die al maandenlang de deur niet uitkwam, wilde nieuwtjes uit de couranten verteld hebben. De borstlijder luisterde aandachtig naar eenige episoden uit Jörn Uhl; de wilde jongen hoorde 't liefst Robinson; en het bleeke, kleine Roosje hield zich in 't gezelschap van de sprookjes van Andersen muisstil. -

‘Maar een oude-juffrouw!’

En toch met ongeduld, met verlangen verwacht! Ottilie Schneider schudde ongeloovig 't hoofd. Meer had zij in haar schoonste jeugd niet van 't leven verwacht. De lila linten van haar hoed fladderden als overwinningsvanen om haar heen. Haastig doet zij in de vroegte haar huiselijke bezigheden, ontbijt in korten tijd, en gaat dan aan haar dagwerk. Weinigen loopen zoo vlug als zij; want zij weet hoe de minuten daar aan 't ziekbed omvliegen; en hoe gauw dat vergeten wordt door hen die buiten den maalstroom van 't leven staan. - -

De totaal verlatenen bevoorrecht zij 't meest. Het lachje dat op deze vervallen gezichten komt, zoodra zij binnentreedt, laat van lieverlede elke herinnering aan al haar eigen vroegere teleurstellingen verdwijnen.

En de bedroefde blik, die haar volgt wanneer zij zich tot vertrek gereed maakt, verzoent Ottilie Schneider geheel met haar sober bestaan.

Zij merkt in 't geheel niet, dat zij ouder wordt, dat de trappen na verloop van de eerste tien jaren niet meer zoo gemakkelijk te beklimmen zijn. -

Hoe donker het ook zijn moge in de kamer

die zij binnentreedt, met haar, die toch al lang vol rimpels is, dringt altijd iets als licht door de kiertjes. -

Haar dichters voldoen altijd het meest aan den eisch. De teerste stukken zocht zij uit, altijd iets innigs; iets wat onbewust verzoent met 't lot. Dikwijls is het als 't ware een nieuw stukje leven, voor hen die zoo bitter eentoonig hun dagen doorbrengen. -

Ottilie ontdekte al gauw, hoe overigens zeer eenvoudige naturen in zulke tijden van beproeving dingen voelden, die zij anders nooit begrepen; zieken toch zijn in hun gevoel altijd een beetje korter bij den hemel, dan flink-gezonden.

Overal hoorde zij over slechte tijden klagen. Alleen-zij kende er gene. Zij had haar rijk bestaan in elk jaargetijde. En met goed gevolg.

Mocht zij ook geen rooden cent ooit verdiend hebben met dat leeswerk, zij werd toch rijker door haar werk. Zij verbeeldde zich niet onontbeerlijk te zijn; en nooit vergat zij, hoe spoedig de gezondheid open plaatsen maakte; maar elk schijntje van vreugde dat zij wekte, straalde diep terug in haar eens zoo verarmd oude-jongejuffrouwenhart. In haar ouderdom werd zij bijna mooi.

Met haar gansche ziel hing zij echter ook aan de dichters en schrijvers, die haar hielpen om den lijders den last te verlichten. Zij hield zoowel van vroolijke als van ernstige dichters, van diep-denkende als van zorgelooze schrijvers. Allen was zij dankbaar. Zoo kwam het, dat zij, die in haar jeugd niemand gevonden had om lief te hebben, in den ouderdom haar hart niet genoeg kon wegschenken.

Zij had een bijzonder fijn gevoel voor echte dichtkunst. Met banale praatjes begreep zij haar zieken kwaad te doen; zieken moest juist het beste gegeven worden, opdat het kon nawerken. Als zij las, was zij volstrekt geen redenaar; maar de arme zieken luisterden met een aandacht of het orgeltonen uit de kerk waren. Er ging van deze zachte stem iets uit, dat de smart deed insluimeren. Zij verdoofde altijd een beetje de harde werkelijkheid; zij bracht voor enkele minuten althans het lijden ietwat ten onder.

Eén kon zij niet ten onder brengen: de dood. - Die haalde haar-zelve, op een morgen heel onverwachts; juist op 't oogenblik dat zij, met de allermooiste verhalen bij zich, zich tot haar morgenwerk gereed maakte.

In de laatste jaren was zij wel aldoor kleiner gewerden - haar pompadour, die reeds lang het versiersel van glazen kralen verloren had, leed ook aan ouderdomszwakte - en haar eens sterke longen hadden op de trappen dikwijls lastige oogenblikken gehad bij 't naar boven klimmen - maar verder was de ouderdom bijna onmerkbaar met haar meegegaan. Een beetje zwakker, een beetje krommer, dat was uitwendig alles geweest.

Ottilie Schneider liet wat men noemt ‘kind noch kraai’ achter. En toch, hoe vol verlangen is er toen op haar gewacht, toen zij wegbleef. Eerst hebben zij geluisterd, dan voortdurend op de klok gekeken, toen - als 't verder en verder maar aldoor stil bleef - toen hebben zij gezucht, - en eindelijk - hebben zij hun totale verlatenheid gevoeld, hun vreeselijke naakte ellende. -

Zoo vlogen naar de eenzame oude-jongejuffrouw, die in haar kamertje dood op den grond lag, smachten, zuchten, verlangens; en vlochten haar een kroon om de weinige grijze haren. -

Even stevig als bij haar leven, hing de ‘pompadour’ nog in den dood aan haar arm. In den wind, die door 't open venster woei, fladderden vroolijk de lila banden van den hoed, en dansten over de stille, lachende trekken van ‘de juffrouw met de

pompadour.’ Uit alle boeken en tijdschriften echter, die het kamertje vulden, scheen als 't ware een dankgezang op te stijgen van ‘haar’ dichters. Als een vreugdezang klonk het door de gansche ruimte.

In geen enkele courant is haar dood vermeld geworden.

Zoo is zij uit het leven gegaan; niet luide beklaagd en in 't openbaar geprezen, - maar stil beweend door velen.

Toen men haar naar beneden droeg, verklaarde een ‘betere’ bewoonster van 't huis, van de voorname-eerste verdieping, aan de bezoekers die zij juist bij zich had: ‘Och, *maar* een oude-vrijster.’ -

Vertaald door MARIA.

Bekroond opstel.
De moderne vrouw.
door Eferiës.

Stampvol was de zaal.

Toch kwamen nog steeds meer bezoekers. Mannen en jongens, zoo van hun werk, de handen zwart, het gelaat groezelig, sommigen met een

tabakspruim achter de kiezen, anderen met een kort pijpje in den mond, hangend tusschen de zwarte tanden. Maar ook enkele vrouwen zochten nog een plaatsje tusschen de opeengepakte menigte; een paar dienstmeisjes voor het eerst ‘zoo'n vergâring’ bijwonende, bleven, de hoofden dicht bij elkaar, fluisterend, gichelend staan; werden rooder en lachten harder, toen een werkman, grappig, haar een plaatsje op zijn knie aanbood.

In de zaal hing een zwoele menschenlucht, vermengd met walm van slechte tabak. Het was een warme dag in September geweest; nu, met den avond, werd het buiten heerlijk frisch, doch binnen....!

Daar klonk de hamer van den president; nog wat geschuifel, wat gemompel, toen werd het stil.

De voorzitter opende de vergadering, drukte de mannelijke leden op het hart het rooken te laten en gaf daarna het woord aan mevrouw Heuveling-Van Doorne, die als spreekster zou optreden en tot onderwerp had gekozen:

‘Wat ontbreekt U?’

Aller oogen richtten zich op de dame, die nu het podium betrad. Velen kenden haar reeds, anderen nog niet.

‘Te deksel!’ zei er een, ‘dat 's nog een knap wijf!’ gewoon als hij was, dat de ‘vrouwelijke leiders’ meest magere, hoekige figuren bezaten.

Mevrouw Heuveling-Van Doorne was noch mager, noch hoekig; zij zag er zeer welgedaan uit en haar gelaat had nog een frissche tint. Zij wist wat noodig was voor onderhoud van het lichaam en wat men moest doen om zijn gezondheid te behartigen; daarom zag men haar elken dag naar de badinrichting stappen, nadat zij eerst een flinken tocht per fiets of een ferme wandeling had gemaakt. Het was waar, het leiden of het bijwonen van vergaderingen duurde wel eens langer en het werd wel eens later dan strikt genomen goed was, maar mevrouw Heuveling-Van Doorne zorgde er steeds voor, dat zij voldoende rust genoot en dat zij nooit minder dan acht uur slaap had, al moest de ‘nachtrust’ soms ‘morgenrust’ worden.

‘Wat ontbreekt u?’

Met een glasheldere stem, klinkend tot in de verste hoeken der zaal, wist zij het der vergadering klaar en duidelijk uiteen te zetten, hoeveel de leden, n.l. werklieden, dienstmeisjes enz. nog te kort kwamen. Hun woning, hun kleeding, hun voedsel, alles kreeg een beurt en met schrille kleuren teekende zij de nooden en ellenden van heel het arbeidersvolk.

De Heer Heuveling is minder bekend dan zijn vrouw; hij treedt niet op in het openbare leven, en zou daarvoor misschien de noodige vrijmoedigheid missen, maar ook gevoelt hij daartoe geen lust en bovendien - heeft hij geen tijd er voor.

Zijn inkomen als leeraar in de wiskunde aan een H.B.S. is op verre na niet voldoende voor het kostbaar ingerichte huishouden; daarom zoekt hij er met het geven van privaatlessen nog zooveel mogelijk bij te verdienen.

Thans bevindt hij zich alleen in zijn studeerkamer; om negen uur is zijn laatste leerling vertrokken; maar zijn werk is nog niet af; op de schrijftafel ligt een stapel cahiers, die hij nog moet corrigeeren. Hij neemt het bovenste schrift er af en begint na te zien, maar iets onbeschrijfelijk looms en mats voelt hij over zich komen en hij moet het potlood weer neerleggen. Hij strijkt zich met de hand door het aan de slapen reeds grijzende haar, staat dan op en loopt eenige oogenblikken de kamer op en neer.

Moe, doodmoe is hij; zijn dag is ook lang geweest; reeds voor hij naar school ging had hij twee uur lesgegeven. Even denkt hij er over naar de huiskamer te gaan om zich te vertreden, maar dan herinnert hij zich, dat hij het vertrek ledig zal vinden, de kinderen slapen en - zijn vrouw moest ‘spreken’.

Een bittere glimlach plooit zijn mond. O, God! hoe geheel anders had hij zich eenmaal zijn huwelijk gedacht.

Hij gaat weer zitten en vervolgt zijn werk, maar een diepe plooi tusschen zijn wenkbrauwen wil niet verdwijnen.

In de naastgelegen kamer klinkt kindergeschrei, eerst zacht, dan harder, al harder.

Heuveling werpt nogmaals het potlood neer en opent de deur.

‘Wat is er Man?’ klinkt vriendelijk zijn stem.

‘'k Heb weer zoo'n pijn in mijn hoofd, zoo'n erge pijn!’ klaagt een blond krullekopje, met tranen op zijn door koorts verhitte wangetjes, en het schreien begint opnieuw.

Heuveling ziet de kamer rond. De lamp is laag gedraaid; op de tafel ligt een boek en een haakwerk, doch ‘juf’ zelf zit waarschijnlijk bij Mina in de keuken. Zal hij haar roepen? ‘Och! zij hebben geen hart!’

mompelt hij en weer denkt hij met bitterheid aan zijn echtgenoote, die o, zooveel gevoelt voor ‘de arme arbeiders’ doch haar eigen ziek ventje aan onachtzame vreemden overlaat.

‘Je bent pa's zoete kind, hoor! Schrei maar niet meer; pa zal zijn hand op je hoofdje leggen, dan zal de pijn wel weer bedaren!’

En hij blijft bij het bedje zitten, tot eindelijk het snikken geheel ophoudt en de moede oogjes weer toevallen; dan eerst gaat hij naar zijn studeerkamer terug.

Het is al half twaalf, wanneer hij klaar is met zijn werk en vermoeid van den langen dag, begeeft hij zich dan dadelijk ter ruste.

Een goed uur later ontwaakt hij weer, doordat zijn vrouw is thuisgekomen en nog wat scharrelt in de slaapkamer. Bemerkende dat haar man wakker is, kan ze niet laten triomfantelijk te zeggen:

‘Een enorm succes gehad! De zaal daverde van de toejuichingen en bij het debat heb ik ze allen verslagen!’

Heuveling antwoordt niet, doch sluit weer de oogen.

Arme, verdwaasde vrouw! Gij hebt de ‘proletariers’ verteld, wat hun ontbreekt, maar gij weet niet welke groote gave gij zelve mist; ge weet niet wat ‘de moderne vrouw’ ontbreekt.

O, de vrouwen, die haar kostbaren tijd gebruiken om te fietsen, uit te gaan, clubs te leiden, vergaderingen te houden en zich zoo gaarne wijden aan het ‘heil’ der menschheid, zij verzaken haar eerste, haar hoogste plichten.

‘De moderne vrouw’ verstaat de kunst niet in haar huis geluk te kweeken; zij verwaarloost haar man, haar kinderen; zij zoekt alleen zich zelve, want haar ontbreekt een schat, die ook het nederigste huisje tot een heerlijk oord kan maken, zij mist - liefde.

Mia.

Zij was dominee's eenigst kind, zijn lieveling, zijn alles! - Na den dood zijner vrouw, die de ziel van het kleine, gezellige huishouden geweest was, had de diepbedroefde man zich met al het gevoel, dat hem nog overgebleven was, aan zijne kleine Mia gehecht. Toen was zij een kind van vijftien jaren, maar met al de energie, die in haar was, had zij zich over haar eerste groote leed heen trachten te zetten om haren armen vader een weinig op te beuren. En het was haar gelukt; als hij het kleine, bedrijvige huismoedertje bezig zag, hare zorgen voor hem, hare lieve troostwoordjes, dan speelde zoo nu en dan een flauw straaltje zonneschijn over zijn bleek gelaat.

En 's avonds als zij met hun beidjes in de nu zoo ongezellige huiskamer zaten, Mia met haar schoolwerk, vader met zijn lange pijp, dikwijls somber en in gedachten voor zich uitstarend, dan was het een aardig schouwspel te zien, hoe het dappere ding geheel de plaats harer moeder trachtte in te nemen, hem zijn kopje thee zelfs inschonk.

(Dina, de oude meid, bromde wel eens, dat zij dat wel kon!) en tegen bedtijd heel gewichtig den grooten bijbel van zijne plaats nam en met een ernstig gezichtje een hoofdstuk voorlas, terwijl Dina het avondmaal klaar zette. -

Zoo leefden vader en dochtertje al een paar jaren en Mia was een aardig, knap jongmeisje van achttien jaar geworden, toen er iets gebeurde, dat die kalme vredige rust kwam verstoren. -

's Zomers was het altijd erg gezellig en druk in 't kleine dorp: ieder had of kreeg logé's en daar de dorpsfamilies onderling in goede verstandhouding leefden, werd er in zoo'n tijd altijd heel veel op touw gezet en uitgevoerd. Ook dit jaar beloofde erg gezellig te zullen worden. De doktersfamilie had den zoon den student en zijnen vriend over; op het ‘groote huis’, waar de rijke grondbezittersfamilie woonde, de glorie van het dorp, was een heel troepje jongelui, neven en nichtjes, voor de zomermaanden ingekwartierd. Het groote huis was het punt van samenkomst voor de gezelligheid: daar kon men roeien, tennissen, pik-niccen naar hartelust in het groote bosch, enfin, daar was het altaar waar aan de vreugd geofferd werd.

De feestelijkheden begonnen met een rijtoer en daarna lunch op het ‘groote huis’; alle jongelui uit het dorp behoorden tot de genoodigden, waaronder ook Mia. Na al deze sombere, droeve jaren kon de vader zijn kind dit genoegen niet ontzeggen. Wat had ze zich verheugd op dezen dag. Lize, haar boezemvriendin, het dochtertje van den hoofdonderwijzer, was ook van de partij en gezamenlijk zouden ze hun entreé op het ‘groote huis’ maken. -

Ze zagen er lief uit, de twee vriendinnetjes, toen ze daar gearmd de groote laan ingingen

die naar het ‘groote huis’ leidde. Mia de meest aantrekkelijke van de twee, met het lieve fijnbesneden gezichtje, de groote donkerblauwe oogen met de peinzende eenigszins droevige uitdrukking, die er in lag. Maar ze konden ook lachen, die oogen, vooral wanneer het was over een of ander gek gezegde van Lies, geheel het tegenovergestelde van Mia: wat de eene aan fijns en elegants had, miste de andere volkomen. Lies was eene gezonde, flinke dorpsdeerne met frissche roode wangen en oogen, die tintelden van levenslust. -

Toen ze aan het ‘groote huis’ kwamen werden zij verwelkomd door eene schare jongelui; het gezelschap was nu voltallig en het rijtuig kwam reeds aanrollen. Het was een jolig troepje, dat er in plaats nam, aangevoerd door een jovialen gastheer en gastvrouw. Mia kende de meesten wel, al waren sommigen van de jongelui haar ontgroeid. Daar hadt je b.v. Karel van den burgemeester die met haar op school was geweest, nu een dandy met kunstig gefriseerden knevel en geaffecteerde manieren. Mia kon hem niet uitstaan, maar het noodlot wilde, dat zij in het rijtuig naast hem geplaatst was en zijne vervelende praatjes dus wel moest aanhooren, van ‘freule dit’ of ‘freule dat’ waarbij hij zijnen knevel welgevallig liefkoosde. Zij vond hem bepaald vervelend: dat die Lies het nu juist zoo treffen moest bij het gezellige troepje achterin; zij en dokter's Freddy, de student, hadden het hoogste woord en troefden elkander om beurten af. En Mia keek bij een uitbundig gelach van Lies eens achterom ten teeken dat zij geheel meeleefde met het troepje achterin, maar inplaats van in de lachende oogen van hare vriendin te blikken, ving zij zulk eenen bewonderenden blik uit een paar donkere oogen op, dat zij geheel verschrikt en hevig blozend voor zich keek en uit ergernis daarover ineens druk tegen den vervelenden Karel begon te praten. -

Men naderde de plaats der bestemming, eene uitspanning met een uitgestrekt bosch erbij en hier verdeelden de jongelui zich in groepjes, eenigen zetten zich neder in de koele schaduw, anderen trokken verder het bosch in, om mogelijke braamstruiken en nog schaduwrijker plekjes te ontdekken. Onder deze laatsten bevonden zich ook Mia, Lies, Freddy en zijn vriend met de donkere oogen, die Mia zoo verschrikt hadden. Deze laatste, Paul Meddon, ‘de hartenbreker’ zooals hij onder zijne studiegenoten genoemd werd, had al dadelijk het schoone bloempje uit de pastorie ontdekt. Hij vond het dorpje saai, de menschen bekrompen en beklaagde al bij zichzelven dien dommen zet van hem om bij Freddy in dat kleine nest te komen logeeren; maar dit meisje kwam nu juist van pas, om hem gedurende de vacantie te amuseeren. -

En bij het bramen zoeken wist hij Mia met hem te doen achterblijven, om eenige bijzonder mooie die zoo gevaarlijk hingen, voor haar te bemachtigen en met den loozen vleitoon, die hem zoo eigen was, pakte hij het argelooze hartje in. En verder den geheelen dag bleef hij haren getrouwen ridder en 's avonds in haar bedje droomde het onschuldige Gretchen van haren Faust. -

Zoo gingen de heerlijke dagen der vacantie als in een droom voor Mia voorbij en droevig dacht zij aan 't komende afscheid en aan den stillen saaien tijd, die dan aan zou breken, dagen, die vroeger voor haar vol geluk en kalme tevredenheid waren. En het afscheid kwam en Mia weende bittere tranen: hij beloofde echter terug te zullen komen als zijn examen achter den rug was. Ook Lies was treurig; Freddy van den dokter nam grooter plaats in haar hartje in, dan zij 't zich wilde bekennen. -

En saai en stil werd 't nu in 't dorpje. Maar Mia en Lies hoopten op betere tijden in 't verschiet. -

En dominee vond, dat zijne lieveling stiller was, bleeker dan vroeger en maakte zich bezorgd. Hare moeder was immers aan die nare kwaal gestorven, waarom zou.... Maar dat wilde hij niet denken, dat zou te verschrikkelijk zijn! -

In het komende voorjaar werden er vele examens gedaan in de academiestad. Mia en Lies volgden alles in de courant met groote nauwkeurigheid. Freddy van den dokter deed het ‘cum laude’ maar Mia werd iedere keer weer teleurgesteld, de naam, dien zij zoo graag zou zien, bleef uit. -

En de volgende zomer kwam en daarmede de langverwachte gasten. Maar Freddy's vriend was er niet bij, ‘die had het te druk met andere dingen’ en Freddy lachte veelbeteekenend tegen Lies: midden op het tennisveld stonden zij, een dol uitgelaten troepje, ze merkten niet, dat er eene was onder hen, die verbleekte bij die voor de meesten onbeduidende woorden, maar die voor die ééne slechts al te welsprekend waren! - Mia begreep, begreep dat de schoone droom uitgedroomd was en de werkelijkheid

haar met kouden greep wakker schudde. Ze was vergeten! - bleek en droef als een gewond vogeltje zocht zij eene toevlucht in de armen haars vaders. Daar aan zijn breede borst, terwijl hij liefdevol de verwarde haren uit het betraande gezichtje streek, vond zij kracht en steun om haar groote verdriet uit te spreken. - En hij troostte haar met liefdevolle woorden, evenals Mia het hem vroeger gedaan had.

Hij begreep wel, dat hare smart op 't oogenblik heel groot was, maar hij zag verder, begreep 'dat de tijd die alle wonden heelt, ook deze wel heelen zou en dat zijne lieveling met haar dapper trotsch hartje dit verdriet wel te boven zou komen - en met haar hoofdje tegen zijnen schouder geleund bad hij Hem om steun en hulp voor zijne lieveling.

JARU.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

'S-GRAVENHAGE, 5 September 1903.

Hoog Welgeboren Vrouwe!

Gaarne gebruik makend van de mij welwillend verleende toestemming om nog een artikel voor de Hollandsche Lelie te zenden, zal ik maar beginnen met het begin en allereerst het schrijven onderteekend 'Remington' beantwoorden.

'Remington' dan, noemt het Machineschrijven eene opwindende zenuwachtige bezigheid, vooral omdat zijne Echtgenoote gedurende de vijfjaren dat zij het deed aan hoofdpijn leed, die later, toen ze niet meer met de machine schreef, overging.

Wel, dat kan zeer goed gebeuren; zeker heeft de Echtgenoote van 'Remington' er niet tegen gekund en moest ze misschien den geheelen dag uitsluitend met de machine schrijven. Ik heb op het oog de betrekking van Stenografe-Machineschrijfster, welke geenszins vereischt, dat men den geheelen dag aan de Schrijfmachine zit of den geheelen dag stenografeert; op verreweg het meerendeel der kantoren is variatie in het werk, en wisselt het een dus het ander af; ik spreek niet alleen uit eigen ondervinding, maar ook uit die van een groot aantal jonge dames, die op deze wijze werkzaam zijn en nooit heb ik gehoord dat iemands zenuwgestel door dit vak te gronde werd gericht.

Dat er in de couranten veel verlangd wordt voor *f* 400. - en *f* 500. - ben ik met U eens; een tweede vraag is, of de chefs die zulke hooge eischen stellen, de personen ook vonden die zij zochten.

Door mijne betrekking aan het Centraal-Bureau voor Stenographie, waar ik reeds een tiental jaren werkzaam ben, en waar handelslieden dikwijls komen vragen, of men hun geen geschikte personen aan de hand kan doen, weet ik precies, hoe veel moeite die soms hebben iemand te vinden. En van de salarissen waarvan U spreekt heb ik geen ondervinding, al weet ik maar al te goed, dat men soms heel veel kennis en bekwaamheid eischt voor heel weinig geld. Dit is echter niet alleen op het door mij besproken, maar op elk ander gebied het geval.

Mijne ervaring heeft mij geleerd, dat Stenographie en Machineschrijven in verhouding tot andere vakken goed betaald wordt, dat men er spoediger mede in eene betrekking slaagt, en dat het voor velen eene uitkomst is, omdat de kosten van aanleeren gering zijn. Dáárom, dat ik de lezeressen van 'De Hollandsche Lelie' den raad gaf er zich op toe te leggen, wetende, dat niemand spijt zal hebben van de kosten aan de studie besteed.

Aan Mejuffrouw Lotman moet ik in de eerste plaats zeggen, dat al is men zeven jaar op een kantoor, en al zit men in eene examen-commissie voor Stenographie, dit nog niet altijd een bewijs is, dat men op de hoogte is van de bestaande toestanden op dit gebied. Te rooskleurig heb ik de zaak geenszins voorgesteld, ik heb aan het einde van mijn stuk alleen gezegd, *dat ik voorbeelden zou kunnen noemen van dames, die reeds na één jaar f 400. - f 800. - en f 1000. verdienden en dat mij zelfs eene jonge dame van nabij bekend was, die met Stenographie en Machineschrijven f 1800. - verdiende.* (Men vrage aan het Centraal-Bureau voor Stenographie, Da Costastraat 71-73, den Haag, 'De Gevleugelde Pen' van 8 November en 20 Dec. 1902, prijs *f* 0,05 per stuk). Ik weet in mijne onmiddelijke omgeving alléén een tiental jonge dames, die *f* 600. - tot *f* 1200. - verdienen, en ook ken ik dames die reeds in een nog korter tijdsverloop dan een jaar *f* 400 - verdienden als aanvangssalaris. Noemt Mejuffrouw Lotman dat niet mooi, in aanmerking genomen den korten studietijd en de weinige kosten en kan ze mij misschien een ander vak noemen, dat men èn zoo vlug èn zoo goedkoop leert? (De resultaten waarvan ik spreek zijn die, verkregen met de Stenographie methode 'Stolze-Wéry' en met Wéry's Tienvingersysteem Blindschrijven.)

Dat men het ongelukkig kan treffen in de wereld, niettegenstaande men de vereischte bekwaamheden heeft, ik zal de laatste zijn om dat tegen te spreken en er zijn altijd uitzonderingen, hoewel het niet uitgesloten is, dat die kennis van U, die nu *f* 600 - verdient, mettertijd eene betere betrekking zal krijgen als ze daarvoor steeds moeite blijft doen. Van een geval als dat van uwe andere vriendin, die *f* 25. - per maand verdient en tot des avonds half elf op kantoor zit, heb ik gedurende de twaalf jaren dat ik mij aan de Stenographie wijd, nog nooit gehoord. Mij dunkt, als ik in de plaats dier jonge dame was, ik zou eene andere betrekking zoeken al was het dan ook niet op hetzelfde gebied, want iets beters dan zóó iets vindt men allicht.

Als men echter met Stenographie en Machineschrijven na verloop van een jaar *f* 600 - *f* 500 of ook maar *f* 400. - verdient, nadat men dikwijls op allerlei manieren tevergeefs getracht heeft eene betrekking te krijgen, of jaren lang

met eene acte van onderwijzeres in den zak heeft geloopen zonder eene plaats te kunnen vinden, dan noem ik dat heel mooi en velen met mij.

Dat ik verzuimd heb te zeggen, dat men dikwijls (niet altijd) vertrouwd moet zijn met de moderne talen, daar in heeft U gelijk; daar evenwel om zoo te zeggen ieder mensch die eenige aanspraak wil maken op beschaving en ontwikkeling talen kent, is dit iets wat als van zelf spreekt, misschien dat ik er daarom niet aan dacht, er bij te schrijven dat het aanbeveling verdient, zoo men op de hoogte is van de moderne talen. Ik beloof Mejuffrouw Lotman echter, dat ik bij eene volgende gelegenheid daaraan denken zal.

Op de honorarium-kwestie na is de Heer van Straaten het vrij wel met mij eens, en daar ik deze hierboven heb besproken, behoef ik daarop niet nader terug te komen.

Aan U, Hoog Welgeboren Vrouwe, mijn beleefden dank betuigend voor de bereidwillige opname dezer regelen verblijf ik

Hoogachtend
Uw dienstw.
CATHARINA W. ECK.
1e Schuytstraat 28, Den Haag.

II. Pensioenfonds.

In een ingezonden stukje - Pensioenfonds - l.l. week in Haarlem's dagblad opgenomen, las ik, dat het vroegere personeel der H. IJ. S. Mij. in ‘dwaling’ verkeerde door te meenen, dat het ook nu nog, na ontslag tengevolge der werkstaking, recht heeft op, of deel kan nemen in het pensioenfonds der H. IJ. S. Mij. Zeer teleurstellend is het voor dat personeel dus, alles te verbeuren (al heeft het dit ook aan zichzelf te wijten, door vrijwillig zijn werkkring te verlaten.) Hieruit is echter de conclusie te trekken, dat het niet ongewenscht, en in vele gevallen billijk zou zijn, om ieder individu, dat aanspraak kan maken op pensioen van gemeente- of particuliere zijde, jaarlijks een Pensioenbewijs van eenig bedrag in handen te geven. De bepaling zou gemaakt kunnen worden, dat aan niemand een pensioenbewijs wordt gegeven, dan nà één jaar plichtmatige dienstverrichting; deze bepaling zou medewerken om ieder zoo lang mogelijk achtereen aan een betrekking te binden, daar toch door elke verandering weder voor een jaar een pensioenbewijs zou worden gemist. Nog niet lang geleden, heb ik mijn idée over Pensioen uiteengezet in een ingezonden stuk, na een voordracht van den heer Perio over Staatspensionneering. Het genoemde geval van het vroegere personeel der H. IJ. S. Mij. kan misschien vele besturen of werkgevers er toe nopen in te zien, dat het verlies van alle rechten op pensioen - door welke oorzaak ook - verschillende treurige toestanden in de toekomst in het leven roept! Niet iedereen verlaat zijn patroon of patrones vóór den aanvang van het pensioen door onaangenaamheden. Het gebeurt ook vaak om lotsverbetering!

Neem aan dat iemand gedurende 10 jaren zijn plichten getrouw heeft nagekomen en zijn meester, patroon of gemeente goed gediend heeft. Nu wordt hem eene betrekking binnen- of buitenslands aangeboden, die een grooter salaris geeft, en zit hij om zoo te zeggen vast door het pensioen, dat aan zijn tegenwoordigen werkkring, na heel wat volbrachte dienstjaren, verbonden is! Voor hem blijft niets anders over

dan òf dat Pensioen òf den werkkring met hooger salaris prijs te geven. Zoo hem nu gedurende die 10 jaren, jaarl. een pensioenbewijs in handen was gegeven, dan zou zulks zijn eigendom blijven en zou hij door zijn 10-jarigen dienst, een deel van zijn pensioen verdiend hebben. Zijn hooger te verkrijgen salaris in den nieuwen werkkring, zal hem in staat stellen, de premie te betalen om zich een kapitaal te verzekeren betaalbaar na een zeker aantal jaren aan hem zelven of ingeval hij vóór dien tijd mocht overlijden, aan zijn gezin! Tevens zou ook de kans (kunnen) bestaan, dat zoo mijn idée meer ingang begint te vinden, de nieuwe patroon ook genegen is hem jaarlijks een pensioenbewijs toe te kennen. Het geldt hier echter niet alleen hem, maar ook háar, die een werkkring uitoefent; aan vele vrouwen in betrekking wordt een pensioen toegezegd na heel wat dienstjaren! Vele trouwen of veranderen van werkkring, en 't gevolg is dat geen pensioen (op deze wijze) haar deel zal zijn. Vele gevallen zijn er, ik vlei mij te mogen zeggen, dat ik getracht heb dit te helpen bevorderen, dat verpleegsters, gouvernanten, kinderjuffrouwen, dienstboden enz. jaarlijks een pensioenbewijs ontvangen. Indien nu b.v. door trouwen, het ontvangen van pensioenbewijzen ophoudt, dan kan als voorbeeld dienen, dat een dienstmeisje, dat gedurende 10 jaar in dienst was en van een of meer harer Mevrouwen een pensioenbewijs ontving van *f* 3 per jaar, om van haar 55ste jaar af, levenslang te ontvangen, nu toch, als is zij getrouwd, een pensioen van *f* 30 per jaar zou ontvangen, (van af dien tijd zou de storting voor ieder rentebewijs zijn *f* 10.) De vruchten van haar jeugdigen arbeid, hoe gering ook, kon zij dan plukken!

Beter dan te wachten tot de staat helpt, zal men moeten beamen, dat dit de weg is, om arbeidenden te leeren voor hun toekomstig pensioen te zorgen! Ook is het aanbevelenswaard, dat althans de arbeidende vrouw, in welke functie ook, overeenkomstig hetgeen zij jaarlijks aan premie missen kan, zich een pensioen verzekert en niet uit 't oog verliest, dat bij het aangaan van een huwelijk, de gelden niet verloren zijn, doch overeenkomstig wat men stortte, toch een pensioen wordt uitgekeerd ingaande op den leeftijd, dien men bij het aangaan der verzekering vaststelde! Gelukkig dat vereenigingen langzamerhand afzien van het stichten van een eigen pensioenfonds, en zoowel grootere als kleinere lichamen besluiten, om de leden, die daartoe geneigd zijn, bij een bestaande Maatschappij te verzekeren!

Pharmaceutisch hulppersoneel, verloskundige Bond, enz. enz. deden zulks bij de Nationale, die ik vertegenwoordig als Inspectrice, en uiten hunne tevredenheid dit besluit genomen te hebben. - Mogen velen dit voorbeeld volgen.

Hoogachtend,

Mary J. FLEISCHMANN,

Inspec. Nat. Levensverz. Bank, Haarlem.

Brieven uit Engeland.
Particuliere correspondentie.

DERBYSHIRE-ENGELAND,

DALE.

Dale=Abbey.

Klein dal in Derbyshire.... lief stil 'Dale' met je mosbegroeide rotswanden.... bosschen van wollig eikenloof.... met je ruïne.... die verhaalt van de oude abdij, met je sage.... overgebleven uit oude geschiedenis.

Ouden van dagen getuigen het.... de ruïne getuigt het.... de kille kluis in de rots getuigt het.

Hoe lang is het geleden.... jaren?

Neen, eeuwen zijn er over heengegaan.... lange lange eeuwen.... de geschiedenis vertelt met jaartallen van Cromwell.... de sage van den kluizenaar.... de ruïne van het klooster.

Vergeten geschiedenis wordt sage.... zooals kasteelen ruïnes....

Ik wandel rond tusschen de puinhoopen.... zit neêr onder het boograam, dat alleen nog opsteekt.... 't is huiverig hier, ofschoon de zon schijnt en het warm is - zomeravondwarmte.

Vaag en vèr.... maar uit phantasie, vormen aannemend, komt de sage tot mij.

Uit den mond van den ouden wachter.... die vertelt, zooals zijn grootvader vertelde, en naziet de rookwolkjes uit zijn pijp.... uit het fluisteren der oude steenen, waartegen ik mijn hoofd leun.... uit het ruischen der breede eiken, die barsten van ouderdom.

De oude man zwijgt, en het boograam fluistert verder.... Zie je niet mijne grootheid, hoe hoog ik ben en gebeeldhouwd.... ik was de grootste der ramen en in mijne nissen knielden vrome broeders voor beelden, die ik steunde.... door mijn grooten boog scheen de zon, die licht wierp op werken, geschreven nog met ganzepennen en walnoteninkt.... ik getuig van de grootheid.... de grootheid.... de dikke muren slechts van de kracht.... en grootheid is meer dan kracht,.... kracht vergaat.... grootheid blijft.

Is het sage.... is het werkelijkheid?

Vertelt de oude wachter nog....?

.... Er valt sneeuw.... grijze sneeuw in het schemerende daglicht.... de vetkaarsen worden gesnoten en opgestoken in de groote zaal van Dale-Abbey.

Eerst twee.... maar dan de heele kandelaar, want grijzer wordt de lucht en de sneeuwwolken dikker.

Het vuur trekt niet.... flikkert flauw en de monniken schuiven er dichter bij.

Ze hullen hunne pijen dichter om zich, 't is te koud om te schrijven.... de vingers zijn stijf, de veeren pennen liggen bij de perkamenten.... de inkt bevriest.

Buiten daalt de sneeuw.

Er is geklopt.... geklopt op de groote poort, en omdat het zoo stil is in de abdij, klinkt en dreunt het door de gewelven zoo dringend.

Geklopt op de Hoofdpoort, die bijna nooit opengaat.... nu Cromwell met zijne Rondkoppen Cavaliers jaagt....

De oude grijze abt gaat zelf opendoen en de broeders huiveren dichter om het vuur... prevelen gebeden.

Ze werpen sprokkelhout en blokken op den flauwen gloed, maar geen vlammen lekken op.... er is te veel sneeuw in den schoorsteen en geen wind.

Voetstappen in de gangen.... hoor!

Sporen die rinkelen aan zware laarzen... een degen die staag rammelt op het marmer.

Bleek prevelen de monniken, als de deur opengaat. De abt spreekt zacht:

'Een cavalier, die schuilplaats vraagt!'

En de monniken spreken: 'Hij is welkom!' als in koor. Een koningsgezinde is altijd welkom op Dale Abbey.

Dan treedt hij binnen, sneeuw hangt aan zijn mantel, in zijne haren, glijdt smeltend af op den eikenhouten vloer. Zijn gelaat is bleek en hongerig.... de oogen staan diep, al spreken ze dankbaar.

Hij is veilig nu, straks zal een monnikengewaad, een pij, hem onttrekken aan de wrekende hand van Cromwell.... hij zal hier vinden wapenbroeders.... die kwamen zooals hij hier kwam, maar hij zal niet spreken, ze niet herkennen.... één handdruk zal het alles zeggen....

Buiten daalt de sneeuw....

Snuit de kaarsen, broeders, waarom verduisteren ze zoo plotseling?.... Heel stil glijden er tranen om het arme vaderland....

't Is de vooravond van Pinksteren.

In de groote zaal prevelen monniken gebeden.... slijpen zwaarden.

Buiten jubelt de lente.... de zon begint reeds te dalen.

Waarom zijn ze niet in het veld om te zaaien en te wieden.... te ademen de zoele avondlucht?

Cromwell is gekomen!

In de cellen hebben de Cavaliers gebeefd.... toen afgeworpen de pij, de gevouwen handen tot vuisten gebald.

Het zwaard dat geroest zit in de scheede, is er uitgerukt en geslepen op den steen.

Het strijdros in de stallen is opgewreven.... den sterken kop gekust. Het hoort 't schallen der horens van Cromwell's mannen en trap-

pelt. De grendels zijn geschoven van de groote poort, de abt heeft zacht uitgesproken zijn zegen.

Nu staan ze klaar.... tien in tal, die dappere Cavaliers.... de rossen dansen, bijten het ijzer tusschen de tanden tot het schuim op de leidsels ligt.

Komt, mannen, de laatste strijd misschien, gooit open de poort.... rent.... rent.... op tegen de heuvels, waar de vijand ligt.... trapt neer wat weerstaat.... gij strijdt voor den Koning, het recht is aan U.... laat glijden den degen in de breede borsten!

Maar ten bloede rennen zich de rossen op de lansen.... de degens splijten op de harnassen en breken af.... de zwaarden slaan zich tot splinters op de stalen helmen....

Het bloed van Engeland's adel vloeit met dat van den poorter.

En als ze stervend neervallen, fluisteren ze 's konings naam.

In het klooster snikt de abt.

Zwaar gegrendeld worden weer de deuren... oude lansen van den zolder beneden gebracht en opgescherpt.... statiezwaarden van de muren gelicht.... want onverbiddelijk zullen straks de vlammen langs God's eigendom opkruipen, dat kunnen zij niet toestaan.

Maar Cromwell heeft geen tijd met monniken te vechten.... ze weigeren de abdij te verlaten.... welnu dan....

En voor de zon geheel ter kimme is, doet één dreunende slag den omtrek schudden... en.... gespleten, waggelende muren.... een ruïne wijzen de plaats, waar eens de Dale-Abbey zoo vredig tusschen de heuvelen lag...

De winter strooit zijn eerste vlokken uit.... een kille Noordenwind rukt driftig aan de dorre eikenbladen, die dwarrelend vallen en weghuppelen over den bemosten grond.... verstoppertje spelen achter de dikke stammen.

Zooals de mier in zijn hoop, de krekel in zijn nest, trekt de kluizenaar zich terug in de juist voltooide hut.

Gebouwd in den rotsmuur, heeft hij de steenen op elkander gestapeld, rotsblokkeu aangesleept.... met binten gesteund, met klei gevoegd. Van stroo en sprokkelhout heeft hij een vuur gemaakt, hij zit er dicht bij en trekt de gescheurde pij vaster om de leden.

Het eenige kruis dat ongeschonden bleef heeft hij genomen uit de ruïne.... en hier naar boven gebracht. Hij ziet er naar met liefkoozenden blik. Dat is ook het eenige wat hij nam.... onaangeroerd liet hij de doode steenen, de stille gebrokkelde muren.... een graf roert men niet aan!

Zijn blik gaat naar buiten in het dal.... daar beneden ligt alles, wat eens zijn leven was.... waar zijn ziel stierf.... Hier wacht hij nu op het sterven van het lichaam....

Waarom doodden ook de neervallende muren zijn arm lichaam niet.... waarom dwongen ze te leven, als ze de ziel doodden.... dat is de boete....

De pijnlijke handen gevouwen knielt hij neer voor het kruis aan den muur. Hij bidt.

Hij bidt dat zijn tijd niet lang meer moge zijn, omdat ze zoo lang geweest is, omdat zijne haren grijs zijn van leed en uitvallen.... omdat zijn baard groeit en grijst.... omdat hij zoo moede is.

De wil van den Heere geschiedde.

Dan graaft hij, het houweel houwt de steenen uit, zijn nagels wroeten in het zand, hij graaft weken.... maanden, want hij is oud en zwak, en is bang dat het niet klaar komen zal.... hij graaft een lang diep gat.... want *hier* wil hij begraven worden.

En als hij moede is, gaat hij zitten op den brekenden driepoot, leest gebeden of staart naar de ruïne. Hij staart naar de abdij tot zijn oogen blind.... hij denkt aan de abdij tot zijne hersenen verstompt zullen zijn.... zoo gaan de jaren heen. Het graf is klaar en dicht bij de open groeve schuift hij heen en ziet naar het boograam.

'Mooie lieve oude abdij met je hooge groote zaal, waar we perkamenten schreven.. en krulletters op Bijbels.'

De jaren kruipen heen.... hij voelt het bloed opdrogen in zijne aderen.... de haren van zijn baard afglijden langs zijn pij, over zijn gevouwen handen.

Hij voelt zijn baard dunnen en weet dat de tijd gaat.... dat het weldra *zijn* tijd zal zijn, hij strekt zich uit in het graf.

En als hij daar ligt,.... o kon hij zich nog éven oprichten, om nog *ééns* te zien de oude abdij met haar mooie dikke muren en stille cellen.... maar zijn kracht begeeft hem.

Roerloos staren de doffe oogen op het kruis.... tot ze breken.

Een oude boer komt voorbij, hij is medelijdend, en daarom gooit hij het gat dicht, stampt de aarde vast met dik bespijkerde schoenen....

Is het phantasie of werkelijkheid.... sage of geschiedenis....? De oude wachter weet het niet, en staart de wolkjes na, die opkringen uit zijn pijp.

HENRI VAN WERMESKERKEN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Eius. - '*Ik hoor U al zeggen*,' - schrijft gij: - '*Wordt liever keukenmeid dan broodschrijfster*'....

Neen, lieve Eius, dat zou ik *niet* zeggen; want *ik* vind het bekende damesgezegde: 'Dan word ik nog liever meid,' heel onwijzig-hoogmoedig-dom! - Het is niet zoo gemakkelijk om een goede meid, (en nog wel een goede *keuken*-meid!) te worden! Ook dáárvoor moet men het grondig geléérd hebben. En, zooals gij terecht schrijft, een 'dames'-gezondheid is óók reeds bovendien een afdoend bezwaar tot het meid-worden; d.w.z. tot flinken *handen*-arbeid verrichten. -

Ik heb eens een Hilda-van-Suylenburg-slachtoffer gekend, die, nadat ze op een teeken-academie eenige malen eervol was vermeld, nadat eenige artisten haar teekeningetjes in alle oprechtheid hadden geprezen, en nadat ze dientengevolge tot in de hóógste hemelen der toekomst-illusieën was opgezweefd, op zekeren dag werd neergesmakt in de laagste laagten der werkelijkheid, door de ontmoedigende ervaring dat een béétje werkelijk talent daarom nog lang niet voldoende is tot 'geld ermee te verdienen.' - De bedoelde dame had genoeg fortuin om het buiten 't geld verdienen te kunnen stellen; maar ze dacht dat haar 'talent' haar, en-passant, dadelijk den weg zou wijzen tot het leiden van een even aangenaam als goed-betaald 'werkzaam' leven. En ze was dientengevolge zeer verbaasd en teleurgesteld, toen de artisten die haar werk oprecht geprezen hadden, haar met dat al niet wilden gebruiken als betaalde hulp op hun ateliers, toen de eervolle vermeldingen der academie geen voldoende introductie bleken bij de uitgevers, wier boeken ze duur wou illustreeren, noch bij de winkels wien ze haar arbeid tegen hoogen prijs aanbood, noch bij de fabrieken waarvoor ze tegen ruim honorarium teekeningen wilde ontwerpen. Overal kreeg ze onverbiddelijk ten antwoord: We kunnen U niet gebruiken, omdat U geldelijk veel te hóóge eischen stelt. - -

- - En toen, te midden harer désillusie, dat *dit* het eind was van haar optimist Hilda van Suylenburg-isme, verzuchtte ze op zekeren dag tegen mij: Als het dan zóó moeielijk is op *die* wijze geld te verdienen, dan word ik nog véél liever *meid.* - Maar, na een oogenblik van stom-afwachten, wat ik op deze h.i. verschrikkelijke bedreiging wel zou antwoorden, liet zij, opnieuw ontnuchterd, volgen: - '*En zelfs dat kan ik nog niet eens.* Niemand zou *mij* als meid kunnen gebruiken!' -

Toen kon ik niet nalaten haar te antwoorden: 'Dat is het verstandigste woord wat ik je in maanden heb hooren zeggen! - Zie dat maar *goed* in, dat je net even weinig geschikt bent tot bekwame meid, als tot iets anders van beteekenis. Want meid-zijn heb je niet geléérd. - Als je werkelijk een *goede meid* kondet worden, dan was je nu tenminste tot *iets* nut!' - Maar, óók als meid, kan jij géén 'geld-verdienen,' want je hebt het niet geleerd. -'

- En dus zal ik ook *U* geenszins antwoorden, nog wel bij *Uw* gezondheid: 'Wordt liever keukenmeid, dan broodschrijfster.' - Een *goede* keukenmeid is een nuttige en onontbeerlijke persoon; en, vooral waar de hedendaagsche mevrouwen *niets* afweten van koken, en zich ertoe bepalen, in dit opzicht, 'Het kookboek: Manden' aan te schaffen zoodra ze geëngageerd zijn, daar acht ik voor mij een wezenlijk-bekwame en met kennis-van-zaken haar betrekking waarnemende keukenmeid, als *vrouw* vrij wat hooger, dan een over 'wetenschappelijke voeding'-schreeuwende, in 't publiek-kakelende, over zuigelingen-redevoerende, uithuizige, kunstdoenerige, hedendaagsche mevrouw! - -

- Evenmin echter als het vak van keukenmeid zoo *gemakkelijk* is, evenmin is dat het geval met het schrijven om 'wat te verdienen.' - Gij vindt dat ik U, betreffende dat bewuste stukje dat gij inzondt, een 'voorzichtig antwoord' gaf; omdat gij gaarne

van mij wilt weten, of gij ‘een beetje aanleg hebt.’ - Zie eens, op *dat* punt ben ik inderdaad ‘voorzichtig.’ Over aanleg beslissen, vind ik heel moeilijk, en kan ook leiden tot heel verkeerde uitkomsten. Ik zal U dat met een voorbeeld toelichten, betreffende een onzer bekendste romançières: Jeanne Reijnecke van Stuwe (mevr: Kloos.) M.i. heeft die dame, hoe en wat men ook over haar werk oordeele, (ik-zelve heb er elders uitvoerig over geschreven; in 't Soer: Handelsblad en in: ‘Over boeken en schrijvers’), m.i. heeft die dame een zéér groot *talent*; (afgescheiden van alle andere bezwaren, die ook *ik* heb tegen vorm en stijl en inhoud, spreek ik hier zuiver en alleen van *talent.*) Welnu, het eersteling-werk van Jeanne Reijnecke van Stuwe: ‘De Heer van de State’ is m.i. zoo volslagen talentloos, als er maar een boek te vinden is. 't Is ook eerst opgeduikeld uit de nacht-zwarte vergetelheid (waarin het terstond was verzonken,) nadat haar latere romans zulk een opgang maakten dat haar tegenwoordige uitgever, de heer L.J. Veen, het opnieuw aan 't licht bracht, (zooals het gaat met uitgevers-speculaties.) - Indien ik uit ‘De Heer van de State’ het talent van Jeanne Reijnecke van Stuwe had moeten voorspellen, ik zou gezegd hebben onvoorwaardelijk: Nihil: (*Niets.*) En toch, diezelfde ik erken 't volmondig van haar, uit haar *latere* werken: *Zij is een zéér beslist literair talent.* -

Omgekeerd zijn er een massa auteurs, die van 't begin af vertroost en met hoop gevleid worden, door verzekeringen van ‘Er zit veel in,’ ‘'t Getuigt van wezenlijken aanleg,’ enz. enz., maar die nóóit aan die aldus gewekte verwachtingen beantwoorden! Van daar dat ik voor mij ‘voorzichtig’ ben in het uitspreken van een oordeel, of, en in hoeverre, éérsteling-werk bepaald talentloos is, dan wel een belofte bevat voor de toekomst. - *Wel* echter waarschuw ik U in elk geval uit alle macht tegen de illusie, dat het *geldverdienen* zoo gemakkelijk gaat. Zelfs *met* talent, is dat niet gemakkelijk. Om geld te verdienen moet gij een *gewild* auteur zijn; want voor de uitgevers en de tijdschriften is Uw arbeid *koopwaar.* - Dat alles is zoo anders, dan gij en de meeste beginners U het vóórstelt. Met aanbevelingen over Uw ‘talent,’ en mooie recensies, komt gij niets verder wat het *geldverdienen* betreft. En als het U dus dáárom te doen is, dan zult gij, in Uw omstandigheden, m.i. verder komen met geregeld vertalen, dan met ‘broodschrijven’ van nu en dan een oorspronkelijk en slecht-betaald schetsje....

Daarentegen houd ik 't voor niet uitgesloten, dat gij, *als gij talent hebt*, over dat eene bepaalde onderwerp, waarvan gij zoo op de hoogte zijt, misschien *wel* iets bijzonders zoudt kunnen schrijven. (Ik hoop dat gij mij begrijpt). Het is één met U en met Uw leven; en in zóó'n geval wordt het misschien dáárdoor inderdaad iets buitengewoons! Dat moet gij probeeren! *Ik* kan het niet beslissen. - Ik geloof in zoo'n geval, als het *in* U is, dan *komt* het ook vanzelf *uit* U. Dan *schrijft* gij het tóch; met of zonder mijn raad. -

Nu over dat onderwerp: gescheiden-vrouwen, waarover ik indertijd aan Margot schreef. - Ik zal er maar niet uitvoerig op ingaan, omdat ik U reeds in een vroeger nommer, terloops, (met een ander samen), beantwoordde op dat punt. - Het spreekt van zelf, dat ik alléén die gevallen bedoel, waarin de vrouw *wel* weet wat ze doet; en waarin ze lichtzinnig en egoist haar *plicht* verzáákt, omdat ze haar *vrijheid* prettiger vindt. - En nu is het een feit, dat de hedendaagsche vrouwen in dit opzicht *hoe langer hoe meer* zondigen, en hoe langer hoe *plichtvergetener* worden. - Uitzonderings-gevallen echter blijven er altijd; en het spreekt van zelf dat ik-óók dáármede medelijden heb, wat de vrouw betreft. - Ook bestaat er m.i. een diepgaand verschil tusschen de vrouw die zich van haar man scheidt, omdat hij haar volgens haar-zeggen ongelukkig maakte...., en daarmee uit; en de andere die, *ná de scheiding*

van nommer één, al heel gauw *nommer twéé* neemt, (met wien ze in 9 van 10 gevallen het reeds ééns was vóór de scheiding van nommer een). Dergelijke gescheiden-vrouwen, (en zij zijn de meerderheid,) geven te denken, door hun *eigen* gedrag, in hoeverre *hun* verhalen over hun 'noodzaak van scheiden' te gelooven en te vertrouwen zijn....

Het dagboek van Marie Bashkirtseff vind ik een van de eigenaardigste documenten tot het begrijpen der vrouwenziel, die er bestaan.... Dat het U zoo trof, begrijp ik best. Ik-zelve schreef daarover elders uitvoerig.... ('Vrouwenliefde in de moderne literatuur,' van Kampen & Zn.).

Epano. - Daar gij-óók zoo graag 'eerlijk' mijn opinie wilt weten op het punt van Uw talent, verwijs ik U naar 't bovenstaande aan Eius. - U, op Uw leeftijd, zeggen: 'Gij hebt géén talent, schrijf niet,' - is een verantwoording,

die ik niet graag op mij zou nemen. Maar in zooverre ligt bij U de zaak anders dan bij Eius, dat gij reeds een beroep uitoefent, en dat *moet* doen, om Uw brood te verdienen. Daarom raad ik *U*, in elk geval, *beslist: Houdt dat beroep hóóg, en verwaarloos niet Uw goede kansen om vooruit te komen dáárin*, terwille van een *misschien* denkbeeldig talent! *Als* het talent er *is*, dan komt het wel tot zijn recht. Dat staat vast. - Aan Uw verlangen naar het portret van mij, wordt nu spoedig voldaan. - Neen, dat ben ik heelemaal niet met U eens, dat ‘mijn portret er 't eerst van allen in had moeten komen.’ - *Ik* vind eigenlijk dat mijn portret niet behoorde in een Blad onder mijn redactie; en ik heb 't dan ook alleen gedaan ten pleziere van den heer Veen, den uitgever; die het gaarne wenschte, en die m.i. recht had daarin zijn wenschen te doen gelden, omdat het *zijn* Blad is. Echter komt er, op *mijn* verzoek, om dezelfde bovengenoemde reden, géén bijschrift bij. Zooals gij dus ziet, *ligt het wegblijven ervan heelemaal niet dan den heer Veen*, maar alleen aan mijzelve. Dank voor al Uw vriendelijke woorden.

Edzarda. Eigenlijk had ik U particulier willen schrijven, om U te zeggen hoe innig ik met U te doen heb in Uw droefheid. Maar ik ben op dit oogenblik overstelpt met drukte en zorg, en zie daardoor geen kans tot extra-particuliere correspondentie. Daarom wil ik U voorloopig op deze wijze iets van mij laten hooren. Want gij hebt U stellig en zeker niet vergist, door te meenen dat ik voor Uw leed zou meevoelen. Dat doe ik van ganscher harte. Als het alleen ons eigen verdriet was, waarover wij droevig-bestemd moeten zijn, dan zou het egoist wezen *daarbij* altijd stil te staan. Maar al de raadselen en ellende om ons heen, doen, hoe ouder wij worden, hoe langer hoe méér de vraag rijzen: Is het geboren worden wel de moeite waard, als het leven voor verreweg de meesten onzer slechts leidt tot smart en verdriet? - Wat U betreft, heb ik zoo'n medelijden met U, omdat ik juist jonge menschen zoo graag een gelukkige jeugd zie doorbrengen. Een gelukkige jeugd te hebben gehad maakt zooveel in ons later leven lichter te dragen. - Misschien zult gij in Uw toekomst nog veel geluk vinden op de een of ander wijze, dat U vergoedt het leed dat nu al zoo ruimschoots Uw deel is geweest.

Schrijf mij eens wat gij nu doen gaat. Blijft gij in dezelfde omstandigheden? enz. enz. Ik wil dat graag van U vernemen. Gelóof mij, hoe meer ik-zelve weet uit eigen ervaren van verdriet, hoe meer ik oprecht meevoel voor dat van anderen. Het verdriet maakt het hart ruim; in het geluk is men misschien egoïst, en gaat meer op in eigen vreugde-alleen. Maar in droefheid voelt men mee voor anderen.

- - Gij vraagt het verschil tusschen een novelle en een tendenz-stukje. - Wel, een novelle is zonder bepaald *doel* van *leering* geschreven, terwijl een tendenz-stukje altijd de een of andere ‘leer’ bevat, de een of andere ‘strekking’ voorstaat. - Dank voor het toegezonden boek. Ik ben bezig het te lezen, en zal U gaarne later mijn oordeel meedeelen.

Mevr: J. van M. geb. G. te V. - Ik dank U hartelijk voor de toezending van het overdrukje. Mag ik er misschien iets uit overnemen in ons Blad? Lieve mevrouw, wat zijt U bevoorrecht geweest, dat U *dien* vader *zoolang* mocht behouden! -

Colijn. Ook U had ik zoo graag particulier geschreven. Want toen ik uit Uw briefje las, *wat* U- weerhield te schrijven, kreeg ik zoo'n zielsmeelijden met U. Het *is* verschrikkelijk hard. Ik kan geen banale troostgronden voor U opschrijven, want ik vind deze teleurstelling een ontzettende beproeving voor U, en mijn eenige hoop is maar, dat het misschien gauw mag overgaan. Schrijf mij dan nog eens? Ik voel zoo

innig voor U mee. Juist in een geval als het Uwe, kan ik mij zoo van ganscher harte indenken, hoe wanhopig ik-zelve er onder zijn zou. Ik zou zoo gráág wat voor U doen. Als gij iets weet, dan schrijf het mij gerust.

C.G. te D. Gij vraagt 'persoonlijk' antwoord. Maar ik beantwoord alleen maar particulier, als daartoe bepaalde redenen bestaan. Anders zou ik wel dagen noodig hebben van 48 uur. Heel gaarne wil ik Uw werk lezen als gij 't mij ter beoordeeling toezendt. Naar gelang van mijn indruk daarvan, kan ik U dan verder raden.

Mammie. Het wedstrijd-opstel ontving ik in goede orde. - Ingevolge Uw verzoek deel ik U mede, dat wedstrijd-opstellen *op aanvrage* worden teruggezonden, binnen tien dagen na het bekendmaken van den uitslag. Na dien termijn verliezen de inzenders hun aanspraak daarop, en vernietig ik de manuscripten. Gelieve bij Uw aanvrage het bedrag aan postzegels in te sluiten. -

Hetta. - Ik verwijs U ter beantwoording Uwer vraag in Uw vroegeren brief, naar het in dit nommer opgenomen stukje: 'Juffrouw Pompadour.' - Gij hebt mij gevraagd *een nuttige bezigheid buitenshuis, voor een finantieel-onafhankelijk meisje, dat hare ochtenduren gaarne gevuld zag*. De beantwoording Uwer vraag was niet gemakkelijk. Als het zoo gemakkelijk was 'nuttig' te zijn, dan zouden er niet zoovele zichzelve vervelende dametjes rondloopen, die 'een bezigheid zoeken.' - Echter, en daarop wil ik met nadruk wijzen, er is een groot verschil tusschen het zoeken 'nuttig te zijn' om er eer mee in te leggen voor de wereld, en zonder dat het zelfverloochening kost van eigen-ik; en het ware, wezenlijk-nuttig-zijn, waarbij men niet tracht *gezien* en opgemerkt te worden, en 'presidente' en 'secretaresse' te spelen, maar, met opoffering van eigen lust en tijd en geld en genoegen, zich wijdt aan arme kinderen, zieken, enz., enz. (b.v. de vacantie-koloniën, de vrijwillige wijkverpleging, enz., enz.). Naar 't geen gij mij hebt mëegedeeld van Uw protegeetje, leek mij *zulk* een werkkring, die *veel* van haar vrijen tijd vroeg, en onafhankelijkheid van omstandigheden eischt, echter min of meer voor haar uitgesloten; daarentegen zal zij, naar Uw beschrijving van haar leven, zeker heel goed den tijd en de gelegenheid kunnen vinden, om, op de wijze als juffr: Pompadour, een paar uren per dag zieken en blinden te gaan voorlezen. - Een sterke gezondheid is daarvoor niet noodig. En, daar zij finantieel onafhankelijk is, kan zij de noodige boeken zich aanschaffen, en bovendien nu en dan een versnapering of een noodzakelijk iets (als b.v. een rugkussen, enz. enz.) bij haar komst ten geschenke geven aan de een of andere hulpbehoevende. - Graag hoor ik eens van U, wat zij-zelve en gij van dit plan denken.

Nogmaals, ik stel op den voorgrond, dat er m.i. *werkelijk zelfverloochening* en *werkelijke naastenliefde* voor noodig is, *dit* plan uit te voeren. Maar wie zich wil 'nuttig-maken', niet in **schijn,** maar in **waarheid,** die *moet*, voor alles, zichzelf kunnen verloochenen, en naastenliefde bezitten. *Anders* is het heele 'zich-willen nuttig maken', niets dan een vorm van *aanstellerij*. Dat zult *gij* zeker met mij eens zijn, nietwaar?

Ik dank U meteen voor Uw vriendelijke woorden betreffende de Lelie, en hoop nog eens van U te vernemen, wat er geworden is van uw protegeetje?

J.J. en **H.B. te Nijmegen.** (Handschrift-beoordeeling). De *beoordeeling*-zelve wordt in *geen* geval particulier toegezonden, maar U meegedeeld *in* de Lelie. Alleen de afdruk van Uw *handschrift* wordt op verzoek weggelaten. Ook spreekt het van zelf, dat *twee* handschriften f 1.00 kosten per beoordeeling, en niet 50 ct. te samen. Ik zond dus Uw handschriften nog *niet door*, daar ik eerst van U bericht ontvangen

moet, of gij met het antwoord *in* de Lelie genoegen neemt, en eerst nog de ontbrekende 50 ct. verwacht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

3 Jaargangen der Hollandsche Lelie.

1898-1899 ingebonden.
1899-1900 ingebonden.
1901-1902 niet ingebonden

worden wegens plaatsgebrek aangeboden.

Den Haag, Cornelis Speelmanstraat 24.

JEANNE REYNEKE VAN STUWE

7 October 1903.
17de Jaargang.
No. 15.

Hoofdartikel
Jeanne Reyneke van Stuwe, door Frans Netscher.

Kunst te katalogiseeren - kunst, die juist haar waarde ontleent aan de volkomen vrijheid van het individu, van den artiest, in zijn staan buiten partijen en groepen - kunst te katalogiseeren, is een gevaarlijk werkje.

En tóch kan 't wel eens zijn nut hebben.

Neem het geval, dat men een karakteriseering van het werk eens kunstenaars moet leveren, die al vrij veel geschreven heeft; men moet die bijvoorbeeld mondeling geven aan iemand, die nooit iets van dien artiest gelezen heeft, en men heeft tijd noch lust den inhoud van al zijne boeken tot in bizonderheden, welke juist deze gewenschte karakteriseering leveren konden, over te vertellen.

Welnu, wat is gemakkelijker dan met enkele woorden de kategorie van werk aan te duiden, tot welke zijn kunst gerekend kan worden; men is er dan met een kleine omschrijving af, en de persoon, dien men wenschte in te lichten, kan zich dan voorloopig met zulk een ‘naastenbij’ tevreden stellen.

En stel nu eens - om dicht bij huis te blijven -, dat men iemand ontmoette, die nog nooit iets van Jeanne Reyneke van Stuwe gelezen had en die ingelicht wenschte te worden over den aard en het uiterlijk aspekt van haar kunst - welke katalogiseering zou men dan moeten geven, om de aanduiding zoo dicht mogelijk bij de waarheid te doen komen?

We gelooven, dat men dan 't beste zou doen door haar in te deelen bij de auteurs der *realistische liefderomans*.

En wel om twee redenen.

Liefderomans... In de eerste plaats dus romans van of over Liefde! Dit zou volkomen juist wezen. De motorische kracht, die in haar romans - want we willen hier haar kleinere novellen buiten bespreking laten -, we zeggen, de motorische kracht, die in haar

romans de personen in beweging brengt, is de menschelijke passie der Liefde.

Zie haar '*Hartstocht*', haar '*Tragische Levens*', haar '*Loop der Dingen*' en '*Het Kind*', en men zal er niet den godsdienst, den roem, den eerzucht, den strijd om het bestaan of een sleepend ziektegeval in behandeld vinden, als het motief dat den knoop der verwikkeling legt. Neen, alles draait in die boeken om de Liefde; de opzet gaat van die passie uit, de intrige wikkelt er zich langs omhoog, de oplossing wordt er door gemotiveerd en verklaard.

Jeanne Reyneke van Stuwe fantaseert haar romanmotieven om de Liefde heen.

Maar in de tweede plaats zijn het *realistische* liefderomans, omdat zij de Liefde er niet als een abstrakt motief in analyseert, maar ze er in behandelt als een tastbaar iets. Geen liefde als in de 'Paul et Virginie', als een bijna onreëel, etherisch, immaterieel gevoel van divinen oorsprong, welke de lichamelijke aanraking schier uitsluit en ondenkbaar maakt; geen liefde als in Ohnet's 'Maître des Forges', waar ze, eveneens bijna buiten de vleezelijke samenleving gesteld, tot motief moet dienen, om er allerlei abstrakte theorieën uit los te spinnen - zúlke soort liefdes komen in háár boeken niet voor. Neen, bij haar is de liefde een grijpbaar, reëel, materieel iets, gelijk ze bij negen-en-negentig percent der menschen geleefd en gekend wordt - de Liefde der dagelijksche realiteit. Zij teekent de passie van menschen van vleesch en bloed, zooals ze door de Natuur in den vorm van geslachtsdrang in de menschen is gelegd, de begeerte van het bezit der lichamen, de Lijfsliefde.

Maar - en dáárvoor en daardóór is zij artiest - van dit lijfsliefdemotief weet ze, omdat het door haar temperament en door haar talent op het papier geprojekteerd wordt, *kunst* te maken: - kunst van sentiment en kunst van woord.

Wat maakt ze er dan van als sentiment?

Hierbij moet, om elke vergissing dadelijk uit te sluiten, voorop worden gezet, dat zelfs waar de lijfsliefde in hare motieven domineert, deze niet besproken en beschreven wordt als de rauwe koppelingslust zooals zich die openbaart in paardenstoeterijen of hondenkennels, waar de beide geslachten worden bijeen gebracht juist met het uitsluitend doel der koppeling. Een oogenblik, een heel enkel oogenblik heeft er bij sommigen de vrees bestaan, dat haar talent haar dien kant zou optrekker. En dat was, toen haar eerste roman (haar 'Heer van de State' laten we hier eveneens buiten rekening) uitkwam.

Het is waar, dat Felix, de held van haar 'Hartstocht', slechts de passie der lijfsliefde kent, en dat het hoogere gevoel der Liefde, dat wel zijn wortels schiet in het verschil der geslachten, maar toch ook nog àndere uitingsvormen kent, hem vreemd scheen. En vele waren de stemmen, die na de verschijning van dit eerste boek vroegen, of deze schrijfster slechts dezen éénen uitingsvorm van de Liefde wilde teekenen, en of zij de anderen niet kende, want dan zou zij in haar kunst ondergaan. Oók is 't waar, dat in haar 'Tragische Levens' en in 'Het Kind' de lijfsliefde een groote rol speelt. Vincent en Carla, uit eerstgenoemden roman, zijn menschen, die elkander lichamelijk begeeren en 't niet bij praatjes laten: zij némen elkander. Max in 'Het Kind' is eveneens een mensch voor wien de Liefde geen spelerij met woordjes is, maar die de vrouw hoofdzakelijk begeert om haar lichaam.

Maar deze motieven in de romans zijn niet de hoofdzaak, in zooverre dat zij de kunstwaarde der boeken uit een oogpunt van sentiment niet bepalen.

Hiernaast staat iets ánders, iets hóógers, iets wat ze hun plaats in de kunst doet innemen. En dáárop komt het aan.

Dát is, dat die aanwezigheid der lijfsliefde in haar personen, haar aanleiding heeft gegeven tot romanmotieven van hevige en treurige tragiek.

Want hier gaat het toch om: hoe, onder welk aspekt ziet deze schrijfster het liefdesmotief? Geeft het haar aanleiding, om er romans van liefdes-avonturen van te maken, en te beschrijven hoe de geliefden, na veel moeilijkheden en avonturen doorgemaakt te hebben, elkander ten slotte tòch krijgen, en een gelukkig huwelijk de belooning is voor den trouw en de volharding der minnenden? Ziet zij het als een macht, die de menschen tot bizondere daden van moed, van zedelijke stoutmoedigheid aanspoort? Ziet zij het als een temmer, die de slechtheid in de menschen ten onder brengt, ze zacht en beter maakt, en ze omschept tot de steunpilaren der maatschappij? Of ziet zij het als een, door het opperwezen in ons gelegd gevoel, uit hetwelk de bron van het leven, de instandhouding van het ras, de kontinuïteit van het menschen-type voortspruit, en de menschen der beide

geslachten dus onweerstaanbaar tot elkander voert?

Er zijn auteurs in ons land, die de Liefde onder één of meer van deze aspekten beschouwd en in hun boeken beschreven en verheerlijkt hebben met hunne beste kunstgaven.

Maar tot dezulken behoort Jeanne Reyneke van Stuwe alweer niet.

Neen, zij ziet en vat de Liefde op als een der meest tragische elementen in het mensch-zijn. Voor haar is dat gevoel in de menschen geen moed-geven of geluk-brengen, maar integendeel de oorzaak van allerlei tegenspoed, verdriet, pijniging of ongeluk. In geen harer romans worden de personen gelukkig door de liefde, die tusschen hen bestaat. Neen, deze voert ze tot allerlei ellende en tegenspoed, ontgoocheling en berouw. Haar godin der Liefde is nimmer glimlachend, maar altijd schreiende en klagende. Opzettelijk of niet - dàt doet er minder toe -, maar als zij de Liefde in de boeken voorstelt, is deze steeds de oorzaak van de ellende, teleurstelling, en den ondergang der minnenden. En dat zoowel in als buiten het huwelijk. Hebben de minnenden elkander nog niet, dan brengt het liefdegevoel ze niet tot geluk, en in het huwelijk ook is het de zaaier van ontgoocheling en pijn.

Voor deze artieste is de Godin der Liefde geen macht, die vruchtbaar maakt, het leven helpt kontinueeren en levenslust wekt, maar een macht, die vernietigt, verteert, het leven afsnijdt en den levenslust dood. Haar Amor is in het zwart gekleed, heeft beulskleeren aan, en de adelaar van het Noodlot zweeft boven haar hoofd. Overal waar zij tusschen twee menschen treedt, sticht zij ongeluk. Zelfmoord komt in haar vervolg. Tragiek gaat van haar uit. Zij is de ontbindende en vernietigende macht op aarde.

Haar Liefdegodin is een ‘Amor destructiva’.

De romans, die zij tot nu toe geschreven heeft, bewijzen deze uitspraak.

Neem haar ‘Hartstocht’: Felix, haar hoofdpersoon, sterft aan liefdesuitputting.

Neem haar ‘Tragische Levens’: Vincent is door zijn liefde voor Carla diep ongelukkig; Carla's echtgenoot heeft evenmin een gelukkig huwelijk; en Carla zelf eindigt, door het ongeluk dat haar liefde voor Vincent haar gebracht heeft, met zelfmoord.

Neem haar ‘Het Kind’: Max brengt ongeluk door zijn liefde-opwekken en zijn hartstocht bij Dolphy, en als het huwelijk gesloten wordt, weet men dat ze een leven vol ellende en ontgoocheling tegemoet gaan.

En neem haar ‘De loop der Dingen’: Jan brengt door de liefde, welke hij bij Bet heeft opgewekt, geen geluk in haar leven, maar stoffelijk en geestelijk vernietigt hij haar rustig bestaan, totdat zij, arm en ten einde raad, zelfmoord pleegt.

Men ziet het dus: het Leven is voor deze schrijfster geen Paradijs van Eros maar een Inferno van Amor. De menschen weenen en knarsetanden en handenwringen er, en berooven er zich van het leven. En onvermurfbaar, koud en wreed, blijft de Liefdegodin dit, haar werk staan aankijken.

* * *

Oogenschijnlijk moet een dergelijke levensbeschouwing, vertolkt en doorgevoerd in vele boeken, haar voeren tot een kunst, die het publiek gewoon is eentonig en onsympathiek te noemen.

En tóch is ook dit weer niet het geval.

Haar toovertalent als kunstenares heeft haar daarvoor bewaard.

'Eentonig' zijn haar liefdeslijders- en lijderessen niet. Daarvoor zijn deze personen door haar te zeer verschillend van aanleg, karakter en levensomstandigheden geteekend. Dolphy, Carla, en Bets zijn geen levens-, maar wél ongelukszusters. Zij gelijken in hun uiterlijk levensaanzijn, in de wijze waarop het Noodlot ze ter aarde werpt, in hun bukken onder het beulszwaard der liefde, in geen enkel opzicht op elkaar. Ieder heeft haar *eigen* verdriet, haar *eigen* ongeluk, haar *eigen* levenstragedie, en gaat op andere wijze haar geluksondergang tegemoet.

'Eentonig' zijn de beschrijvingen dezer gewelddaden van 'Amor destructiva' dus niet.

En 'onsympathiek' evenmin.

Want haar slachtoffers op het oorlogsveld der Liefde zijn geen sulletjes en toetjes, die zich zoo maar gewonnen geven; ze zijn geen passieve lijdsters, die de oogen ten hemel slaan en de handen in den schoot leggen, om dan af te wachten wat het Noodloot over hen beschikken zal. Neen, zij vechten en worstelen naar de mate en de wijze van hun temperament en de omstandigheden, sommigen zelfs tot op het laatste oogenblik, in de hoop om nog te ontkomen aan het ongeluk, dat hen boven het hoofd hangt.

En juist dóór dien strijd, dóór dien kamp van dag-aan-dag, van jaar-aan-jaar, terwijl men tegelijkertijd al bemerkt, dat die tegen

stand toch niets geeft en dat zij ten onder *moeten* gaan, krijgen de liefdestragedies uit de boeken van Jeanne Reyneke van Stuwe een tragisch aspekt en een sympathieke aantrekkelijkheid. Want heeft men eenmaal de vrouwenfiguren in haar romans lief gekregen - en 't is vooral op dézen en minder op de mannen, dat zij de macht harer sympathie tracht te koncentreeren - dan volgt men met medegevoel den wanhopigen en tot ondergang voerenden strijd dezer ongelukkige slachtoffers van het liefdesnoodlot. Men heeft medelijden met Carla, met Dolphy en met Bets, en met een soort van benauwing slaat men de bladzijden om, die ons al dichter en dichter brengen naar het noodlottig uiteinde, dat als een fatum niet meer afwendbaar is: Carla en Bets naar den Dood, en Dolphy naar een huwelijk, dat niet anders kán worden dan een aaneenschakeling van groote en kleine ellenden.

We noemden hier den naam van Bets, en bij deze figuur uit het roman werk van Jeanne Reyneke van Stuwe willen we een enkel oogenblik langer stil staan, dan bij de overige noodlotzusters uit haar boeken. En we doen dat, omdat deze vrouwenfiguur niet alleen de mooiste is van de vrouwen, welke deze schrijfster ons in al haar boeken geteekend heeft, maar tevens, ja bóvenal een der mooisten uit de geheele moderne kunst van ons land. Naast de Tonia uit Emants' 'Inwijding' is Bets uit 'De Loop der Dingen' de prachtigst uitgebeelde vrouw, die in een Hollandschen roman is beschreven.

Ook hier weer geeft de schrijfster ons een vrouw, die ten onder gaat door haar liefde voor een man, maar de gevoelens die haar bezielen en doodknagen zijn niet verwant aan lijfslust of aan eigenbelang. Bij Bets komt het geslachtsleven niet op den voorgrond, maar wat haar voor Jan bezielt, is de liefde, die haar uiting vindt in onbaatzuchtigheid, opoffering, stille toewijding en ongeweten lijden. Zij heeft alles, werkelijk álles voor hem over: haar beetje welvaart, haar zielerust, haar vriendschap met anderen, haren goeden naam, hare spaarpenningen, kortom al datgene wat een eenvoudig, fatsoenlijk burgermeisje het Leven waard doen zijn te leven. Maar Jan bemerkt van al deze gevoelens niets; 't gaat alles langs hem heen; hij vindt 't bijna natuurlijk en vanzelf sprekend, dat Bets zóó voor hem is, en van het beantwoorden eener Liefde, waarvan hij het bestaan niet eens begrijpt, is dan ook geen sprake. Maar dit ontmoedigt Bets toch niet; integendeel gaat zij voort met haar opofferingen, haar stille waken over hem, om hem, terwijl hij zelf door drankgebruik achteruit gaat, te omringen met allerlei kleine diensten en 't hem nog zoo goed te geven als zij kan. En dan volgt voor haar den langzamen, maar gestadigen en zekeren ondergang: zij gaat haar werk als waschvrouw nonchaleeren, verliest klanten, gaat kleiner wonen, teert haar spaarduitjes in, verkoopt wat van haar meubeltjes, komt nóg lager, zuinigt alles voor zich uit, om Jan nog een douceurtje te kunnen toestoppen, verslonst in haar kleeren, wordt prikkelbaar, krijgt daardoor ruzie met kennissen en famille, die haar nu ook links laten liggen, zoodat zij vereenzaamt, verongelukt, totdat ze eindelijk, bijna zonder eten op een zolderkamertje verzeild, en bemerkend dat al haar lijden en opofferen voor niets is geweest en zij Jan toch nooit meer krijgen kan, de hand aan haar leven slaat.

En dit alles is zonder eenige overdrijving, zonder sentimentaliteit of romantiek, zoo heel gewoonweg, in teere en fijne analyse neergeschreven, en is opgegroeid tot een innige tragedie van stil en opofferend lijden. In vele opzichten - in naam, onderwerp, sentiment, ja, zelfs in talent - heeft deze vrouwenfiguur van Jeanne Reyneke van Stuwe veel overeenkomst met Balzac's 'Cousine Bette'. En had deze

schrijfster nooit iets anders dan dit boek geschreven, waarin het teere, reine liefdesdrama van Bets geanalyseerd is, dan zou zij zeer zeker al recht hebben op een blijvende plaats in onze letterkundige kunst van dit eeuwbegin.

* * *

Juist door het karakter van den inhoud harer romans, nml.: door de lange, aaneengeschakelde liefdesdrama's, geschiedenissen van psychische verwording, heeft haar talent gelegenheid gevonden zich van zijn knapsten kant te laten kijken en te doen kennen.

Want wanneer men meer dan één boek van deze schrijfster gelezen heeft, dan zal men met eenig onderscheidingsvermogen spoedig bemerken, dat zij niet wat men noemt op haar knapst is in de deskriptieve gedeelten van haar werk. Zeker, zij beproeft natuurlijk ook om het ‘verhaal’ te omkleeden met het noodige vul- en bijwerk: natuurbeschrijvingen, milieudeskripties, enz.; maar dit is nooit eersterangswerk; hierin is zij niet knap; we herinneren ons niet ooit in een der romans

van Jeanne Reyneke van Stuwe een natuur-aspekt of intérieur-teekening aangetroffen te hebben, die ons gefrappeerd heeft, of die ons als een ding van kunstmooi is bijgebleven. In dat soort werk staat zij op het niveau der alledaagsliteratuur, en daarmee zou zij ook stellig nooit naam hebben gemaakt.

Maar zie haar eens als ze zich aan de psychologische analyse zet, als ze aan het uiteenrafelen van het leven harer personen gaat. Dan stijgt ze onmiddellijk van het alledaagsche medio tot het heel bizonder knappe.

Geen schuilhoek in de ziel van haar personen blijft voor haar verborgen, en uit elk gaatje weet ze wat bizonders voor den dag te halen. Geen nuance, geen overgang in een geval of een aandoening, geen trilling, geen even beven, geen rimpeling blijft dan voor haar oogen verborgen. Met haar pen volgt ze het zich langzaam ontwikkelend proces, de pen gebruikend als een ontleedmes, er diep mee insnijdend in het zielslichaam der psychisch zieken. En ze koppelt oorzaak en gevolg in de handelingen dier ziels- en liefdezieken aaneen, en hun handelingen, hun opvattingen, hun gedragingen in bepaalde omstandigheden worden ons duidelijk en aanneembaar gemaakt, en men voelt, voorgelicht door haar talent, dat het psychisch proces, dat door haar opgezet en afgewikkeld wordt, op de door haar beschreven wijze afloopen en zich afwikkelen *moest.*

Als psychologiste, als zielsontleedster, als liefdeverstaanster neemt Jeanne Reyneke van Stuwe een heel aparte en eervolle plaats in de moderne realistische literatuur in. En aangezien, gelijk we reeds opmerkten, haar romans breed uitgesponnen psychische gevallen zijn, zoo heeft ze in de boeken gelegenheid juist die zijde van haar talent te déployeeren en te doen bewonderen.

In tegenstelling met het heftig gepassioneerde van den inhoud, het gegeven van haar romans, is haar taal, haar woordkunst veel minder erotisch. Haar woorden zijn niet rood en lillend, niet brieschend en gillend, niet vervoerend in zielszwijming of uitputtend in zingenot. Nieuwe woordkombinaties of zinswendingen treft men in haar werk niet aan en schijnt zij ook niet noodig te hebben. Zij gebruikt de taal als een materiaal, dat voldoende en gereed voor haar ligt, en waar ze maar uit te grijpen heeft om te vinden wat ze van noode heeft, zonder de behoefte te kennen zelf nog iets aan den bestaanden voorraad toe te voegen. Vandaar ook, dat haar woordkunst geen persoonlijk kachet draagt, wat echter meer dan vergoed wordt door het incisieve van haar psychologisch-analytische gave. Maar - en dit is wel eenigszins een bezwaar en gevaar - doordat zij niet altijd het éénig juiste, desnoods door haar bedachte en gemaakte woord gebruikt, en, wat met één woord te geven was, door meerdere moet trachten te vergoeden, loopt ze hier en daar wel eens gevaar te wijdloopig te worden.

Er wordt gezegd, dat men eenige duizenden rozebladen noodig heeft, om er één druppel rozenolie te kunnen uitpersen. Welnu, Jeanne Reyneke van Stuwe, moet trachten zich ook de kunst eigen te maken, om door samenpersing onzer taal er de essence van het woordmooi uit te voorschijn te roepen.

Aan Lida.

Nietwaar, het is eene zaligheid,
Wanneer ge eenmaal zeker zijt

Van iemands trouw en diepe liefde.
Dan wordt vergeten, wat ge leedt,
Vergeven, wie u onrecht deed,
Of die u eenmaal wellicht griefde.
't Is voortaan werken, zorgen, leven
Voor dien zijn liefde ù heeft gegeven,
Die werkt en zwoegt voor uw geluk
Tot hij zijn moeite ziet beloonen
En eindelijk hij met trots kan toonen:
‘Dàt heb 'k gewonnen, stuk voor stuk,
Voor u, mijn lief, mijn dierbaar wezen.’ -
En hij zal in uw oogen lezen,
Hoe innig dankbaar gij hem zijt
Voor zóóveel liefde, zóóveel trouwe,
En *gij* belooft u-zelf, o vrouwe,
Nòg meer mijn hart aan hem gewijd,
'k Zal van den avond tot den morgen
Met teed're liefde voor hem zorgen,
Zijn wenschen worden graag vervuld.
En - mocht na zulk een heilig trachten
Nòg geen geluk op aard' ons wachten,
Voorwaar, dan is 't niet onze schuld.
Maar dan is 't: ‘Helpt elkaar in 't lijden,
Blijft trouw en moedig samen strijden,
Verlicht elkaar de levensbaan.
Dan zult ge, ondanks storm en regen,
Toch nog, *elkander* tot een zegen,
Niet ongetroost door 't leven gaan.’ -

28 Augustus 1903.
ERICA VAN E.

Pension te Oosterbeek.

Pension Zuiderhoek-Ridderhof. - Oosterbeek.

OOSTERBEEK, 29 Sept:

Als mijn lezers dit onder de oogen krijgen, ben ik reeds weer terug in Den Haag; maar op dit oogenblik-zelf waarop ik dit schrijf, bevind ik mij in het boven-afgebeeld pension. En ik heb er bepaald behoefte aan te vertellen, hoe goed en aangenaam ik het hier heb. - Daarom verzocht ik mej: Zuiderhoek-Ridderhof verlof, een en ander daaromtrent te mogen meedeelen aan Lelie-abonné's en abonnées, die misschien het volgend jaar lust zullen gevoelen op dit mooie plekje hun zomervacantie door te brengen....

Laat ik maar beginnen met te bekennen, dat het mij een heel vriendelijk gezicht en heel veel vriendelijk vragen heeft gekost, vóórdat het pension Zuiderhoek-Ridderhof zijn gastvrije deuren voor mij wou openen. - Want, door het onverwacht-mooie najaarsweer daartoe aangelokt, besloot ik geheel onverwachts tot mijn uitstapje naar hier. En, hoewel ik door recommandatie wist, dat het pension Zuiderhoek-Ridderhof een goeden klank had in den lande, dacht ik toch dat het, zoo laat in den tijd, niet meer noodig zou zijn vooruit kamers te bestellen.

Maar dat was misgerekend!

's Avonds-laat in Arnhem aangekomen, waren wij, mijn huisgenoote en ik, den volgenden ochtend per rijtuig naar Oosterbeek gereden, en stonden met pak en zak hier voor de deur. - Maar jawel! '*Mijn* huis is nog heelemaal vol,' zei mejuffr. Zuiderhoek met gerechtvaardigden trots. 'Ik kan U niet herbergen; met den besten wil ter wereld niet.'

Daar stonden we; - en rondom ons keken ons van alle zijden wenkende bordjes aan: 'Kamers te huur.' 'Pension' enz. enz.

Maar *ik* had nu eenmaal mijn zinnen gezet op het heldere, frissche, vriendelijke voorkomen van mej: Zuiderhoek en van haar oudste dochter, die ons te zamen te woord stonden.

- - En ik zette het vriendelijkste gezicht dat ik weet te trekken: 'Of er dan geen schikking te vinden zou zijn, nu ik er eenmaal stond voor de deur....?'

Mijn huisgenoote echter bracht juffr: Zuiderhoek zóóver, dat zij ons een heel klein kamertje liet zien, waar wij, met wat goeden wil, desnoods een paar nachten konden slapen, totdat er een grootere kamer leegkwam....

En nu begint mijn dank. -

Want het was een heele drukte en geloop en gesleep, die wij daar opeens kwamen vergen van mej: Zuiderhoek: het in orde maken van dat kamertje, het zetten van een tweede ledekant, enz. enz.

En dan het eten! - Dat moest ons, daar iedere familie àpart eet, en er op ons kamertje geen ruimte was voor zelfs een klein tafeltje, heelemaal achter in den tuin gebracht worden, in een koepeltje, door de vriendelijke dochter des huizes zelve! - -

Nu, we hebben 't op ons klein-kamertje zoo goed gehad als we maar konden wenschen. En toen er een paar dagen later een familie vertrok, kregen wij een heerlijke, ruime slaapkamer, en een dito zitkamer (met waranda). -

Maar, wat ik 't meest van alles waardeer als ik uit ben, dat is zindelijkheid en helderheid.... en een prettig vriendelijk gezicht om me heen. - En in die beide opzichten heb ik 't hier zoo recht naar mijn genoegen! - Ik heb bepaald behoefte daarom het pension Zuiderhoek-Ridderhof van ganscherharte aan te bevelen, aan iedereen die eenvoudig, degelijk, en landelijk wil uit-wezen.

Omdat ik uit ondervinding weet, dat de eene mensch onder ‘eenvoudig’ heel iets anders verstaat dan de ander, voeg ik hier nog bij, dat de prijzen *in* het seizoen zijn *f* 2.50 per dag, en daarbuiten *f* 2.00. Het eten dat daarvoor gegeven wordt, is zoo rijkelijk en goed, dat zwakke menschen hier zeker zullen kunnen aansterken. Maar ik herhaal, ik voor mij leg, vóór alles, den nadruk op de prettige, vriendelijke behandeling die men

van de familie Zuiderhoek-Ridderhof ondervindt; en waardoor het verblijf ten hunnent mij zoo recht aangenaam is geworden. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Klein zijn.

Het stond op het gazon. Heel zorgvuldig was het er neergezet, toen het weer zomer werd, het bamboestruikje door den tuinbaas van het landgoed in een cirkeltje vrijgemaakt daartoe, opzettelijk. Het was klein en laag, al was het niet zoo heel jong.

Dichtbij een sparreboom was het geplaatst en een larix - ook nog jong, beiden - misschien nog minder jaren tellend dan het bamboestruikje, doch hoog er bovenuit staken hun spitsen en vrij wat meer ruimte besloegen zij. Kegelvormig, breed zonden zij hun takken uit naar alle zijden; de onderste zwaar, slepend, rustten op het gras. Nauw bewogen zich hun dicht met naalden bezette takken, al was er tamelijk veel wind.

Alleen het bamboeriet beefde en rilde. Geen oogenblik was het in rust. Zonder verpoozing werden de fijne sprieten her- en derwaarts geschud en deed de wind de smalvingerige harde bladeren ritselend schuren over en door elkander.

- 'Ik ben zoo moê!'

Rsh-sh-sh-sh - - - Rsh-sh-sh - - -

- 'O, die wind!'

Even boog de spar haar top een weinig voorover om te zien wat daar klaagde aan haar voet. - O, het bamboeriet! Wat ziet het er uit! Een verwarde hoop biezen gelijkt het, meer niet. Hoeveel zomers heeft het daar al niet gestaan en wat blijft het klein!

- 'Ze hadden je nog maar in de kas moeten laten. 't Is geen weer voor wat niet op vaste basis staat, zooals ik.' Even schudden zich haar onderste waaiertakken, alsof zij zich nog wijder te spreiden zochten.

De larix, mede zich beroemend op een breeden grondslag, al was die meer schijn dan werkelijkheid, bewoog meewarig het hoofd. 'Je bent zwak,' zei ze tot den lagen rietstruik. 'Eigenlijk veel te zwak om ooit buiten te staan. Arm, klein ding!'

- 'Klein, omdat ik niet tieren kan in dit koude, vochtige land. Hu! Ginds waar de zon haar warmte uitstraalt, groot en machtig, zoodat zij mijn bladeren glinsteren doet, alsof zich sprankelend daarin weerkaatste het licht des hemels, zoudt ge niet laag op mij neerzien, mij zoekend aan uw voet. Aan ranke stammen gelijk zijn daar onze stengels, vormend poorten hoog en sierlijk, wanneer wij ons tot elkander buigen. O, als wij staan aan den ingang van een woud, ontblooten menschen het hoofd, zooals zij doen, wanneer zij een tempel binnentreden, ook al is die niet van ongekorven hout. Er zijn er ook, die ons roemen alleen omdat wij nuttig zijn en hen dienen, dienen tot velerlei.

Rustbanken om hun vermoeide leden op uit te strekken maken zij van ons hout, buigzaam en lenig als riet.

Vloeren beleggen zij met een vlechtwerk, schoon en veerkrachtig, dat zij danken aan ons.'

Rsh-sh-sh-sh - - - 'O, die wind! Geen vlinder zet zich hier op mijn immer trillende, schuddende, rammelende bladtoppen. Zij zweven over mij heen, smadelijk mij niet achtend een steun voor hun tenger lichaam, wijl daarginds bontkleurige vogels zich wiegden gaarne op onze hooge spitsen. In den gloed der zon vonkten zij als smaragden

en topazen, hun lijfjes zich afteekenend tegen het blauw des hemels als bonte koralen geregen aan buigzame draden.'

Het bamboeriet, voorover gebogen, verzonken in heimwee, zweeg. Het scheen zelfs den hem zwiependen wind niet meer te voelen.

De spar en de larix, nuchter gebleven bij de beschrijving, die het kleine struikje van haar droomenland gegeven had - alles wat veraf en dus onbereikbaar is, vertoont zich immers in een gouden waas, redeneerden zij - vergeleken het stemmig donker hunner naalden bij het vaalgroen van den bamboestruik, dien zij nooit anders dan in dit doffe gewaad hadden gekend, en waren tevreden - precies als menschen zijn, wanneer bij een vergelijking de slotsom tot hun voordeel uitvalt.

Den dag, die volgde, scheen de zon. Wind was er niet meer, doch de bladeren van den bamboestruik hingen verward, velen er van waren gespleten.

- 'O, mijn gras-struikje! Mijn lief klein gras-struikje! Heeft die booze wind je zoo'n zéér gedaan!' Toen was een klein meisje bij het bamboeriet neergehurkt, had haar armpjes om de verhavende plant geslagen en haar zachte wang had zij gedrukt tegen de verkreukte bladertoppen.

Of het bamboeriet haar kende, het kleine meisje, dat elken zomer liedekens zingend zich bewoog om hem heen op het grasperk, dansend soms:

'Dank om het licht, dank om de lucht,
'Dank om het licht en de lucht en het leven!
'Dank om het hooren en het zien van het al,
'Dank om het licht, dank om de lucht,
'Dank om het licht, en de lucht en het leven!*)

Zeker had haar moeder haar dit geleerd, want wat toch wist dit wezentje - zelf licht en leven - van *niet* zien, *niet* hooren, *niet* voelen?

Soms ook lag zij in het gras, madeliefjes garend. Eén hand slechts zocht ze en gaf ze ter bewaring aan de andere hand, die - wijl de arm het blonde kopje tot kussen strekte - gebonden lag en ze nu alleen stil vasthield, totdat het kind, moede van het grijpen om zich heen, insliep op het mollige armpje. De bloempjes, dan ontglijdend aan het handje, langzaam, vormden ten laatste een donzig bergje van wit naast de warme wangen van het kind. In het rozig gazen jurkje geleek het dan een wolkje, dat door de zon gekust, blozend was weggevlucht naar de aarde om er uit te droomen haar liefde-leven.

'Lig je hier, Em! Wat verzin je!' Een groote jongen was over het grasperk komen aanstappen. Het bamboestruikje haatte dien knaap. Altijd had hij een rottinkje in de hand! Soms sloeg hij er mee tegen zijn gesteven wit broekje, als hij kracht wilde bijzetten, vermoedelijk, aan wat hij zeide. Ook nu deed hij dit en het klappend geluid had het kleine meisje doen ontwaken.

Verbaasd even keek zij rond. 'O, Han, het gras-struikje is heel en al stukgewaaid gisteren!'

- '*Gras-struikje* is een onmogelijk woord, Em! Hoe kan iets twee dingen te gelijk zijn? *Grassen* spruiten als halmen op uit den grond; een *struik* heeft een stam - van hout soms - en takken, die.... die....' verwarde hij zich in zijn schoolwijsheid.

- 'O, dat heeft mijn gras-struikje ook. Kijk maar! Heel van onder is alles hard als hout en bij elk lidje komt een takje - neen een blad is het met vijf, zeven, negen vingers wel! 't Is allebei dan, mijn grasstruikje!'

- ''t Is een enormiteit, zeg ik je, om van een *gras-struik* te praten.' En striemend kwam het rottinkje neer op het bamboeriet, waarvan de reeds gespleten bladeren nu flarden werden.

- 'O! O! Je bent geen enormiteit! Je bent mijn eigen lief gras-struikje. O! O!' Het kleine meisje was opgesprongen en knielend nu bij het bamboeriet, sloeg zij haar armpjes beschermend om de nog trillende stengels.

De zomer was voorbijgegaan. Tegelijk met veel andere planten was de bamboestruik teruggebracht naar de kas. Ze stonden er in lange rijen onder het glasdak. De meesten grooter dan zij en vreemden haar ook.

Hier was geen wind, die de bladeren wild dooreen joeg, maar het stond er in een droevig halfduister. Het zwart van den nacht werd er alleen vervangen door de schemering van den dag, want grijs was, wat de bamboe te zien kreeg, ook van de lucht daar buiten. In grauwe beweegloosheid weggedommeld, scheen het leven

*) Guido Gezelle.

geweken uit de planten hier, waar nu somberde traag, de lange winter. Het roze-wolkje kwam zich hier niet neerleggen. Niemand trad er ooit binnen dan alleen de tuinbaas, die het bamboeriet besproeide met water, dat te voren lauwwarm was gemaakt. O, daar ginds was het de zon, die de regendroppels verwarmde op gansch andere wijze! Als sparkelende vonkjes lagen zij dan een wijle parelend op den fijn-belijnden bladkant, totdat de zon ze weer tot zich trok en de glanzige pareltjes zich oplosten in den van warmte trillenden aether rondom. O, het smachtte naar die zon, de klein gebleven, zwakke, vaal-grijze bamboestruik!

Daar werd, juist toen de nachten het langst waren - wijl ook de dagen nauw meer op daglicht konden bogen - de kas onverwacht betreden door een geheel vreemden man. De tuinbaas liep achter hem en noemde den geheel vreemden man: ‘Dokter’. Gehoorzaam knikte hij met het hoofd, toestemmend, eerbiedig, waar de ander wees: ‘Die plant en die - en deze. Daarbij had de vinger van den vreemden heer op den kleinen bamboestruik geduid.

Er waren mannen gekomen en handen - aan zwaar werk gewoon - hadden de planten naar buiten gedragen; de koude winterlucht in, eerst toen waren ze geheschen een trap op. Voorzichtig liepen de mannen, twee en drie, torsend de groote potten en tobben,

geruischloos daarbij plaatsend hun voeten op de zachte loopers.

Neergezet waren ze, de planten in een kamer, waar in een kinderledikantje iets zeer wits en teers de handen naar ze uitstrekte, en de bamboe herkende het kleine meisje uit het grasperk - maar nu geen stralend zonnelachje meer - een bleeke schaduw slechts van iets, dat eens zeer lieflijk was geweest.

Het lage bamboestruikje werd het dichtst bij het ledikantje neergezet, dan, naar gelang harer grootte, de andere planten verderaf.

Het riet hoorde de hijgende ademhaling van het kind, opzittend nu in het bedje. Piepend drong het geluid zich door den kleinen strot, toen - de warme zweethandjes streelend zacht de spichtige bladeren: ‘Mijn gras-struikje!’

Om ‘den tuin’ had het geroepen, het kind, dat daar lag in groote benauwdheid worstelend om ‘lucht.’ Een worgende keelziekte was het, die het ronde gezichtje had doen wegsmelten tot een wit, zich wringend, spierbundeltje, waaruit angst-oogen, vragend, groote angst-oogen, smeekten om ‘leven.’

Toen had de Dokter gezegd: ‘We zullen den tuin hier brengen!’

De tuin was er nu, maar niet ‘de lucht en het leven,’ waarom de angst-oogen gesmeekt hadden. Toch, toen zij zag de planten en het bamboestruikje, dat haar het liefste was geweest en waarvoor zij haar lijfje tot een pantser gemaakt had, toen was er iets als een glimlach gekomen op het van pijn verwrongen gezichtje.

Het bamboestruikje had getrild van vreugde. Wat deerde hem nu het klein-zijn! Dankte het niet juist daaraan de plaats naast het bedje? Ware het grooter geweest, de bevende koortsvingers van het kind zouden zijn bladeren niet gestreeld hebben in stervende liefkoozing.

Voortaan was het 't klagende riet niet meer. Het had vreugde gegeven en leed verzacht en wien dat werd vergund op aarde, vindt die aarde schoon - hier, daar, ginds - overal.

CHARLOTTE.

‘Een Raadsel,’ (‘en gåta.’) van Alfhild Agrell.
Uit: ‘Hvad ingen ser.’ - (‘Wat niemand ziet.’)
Vertaald door: ‘Norrsken.’

De geheele stad was in opschudding! -

‘Waarom *hij* haar genomen had, nu, dàt was duidelijk genoeg!....’

‘Zoo in eens: een honderd duizend!..’

‘Zóó'n geluk had *hij* zich wel niet durven droomen - maar *zij*!.....’ Zij..... rijk, gevierd, zelfstandig; zij, die Parijs, Weenen en Rome gezien had; zij..... die al sedert haar zeventiende jaar op verscheidene bals de polonaise gedanst had met den burgemeester en bij groote diners naast den gastheer mocht zitten; zóó jong als ze nog was; en nu..... nu ze zóóveel ouder was, ja eigenlijk vrij oùd, nu ze werkelijk haar plichten wel diende in acht te nemen jegens de maatschappij die al gewoon was, haar persoon en haar vermogen als haar rechtmatig eigendom te beschouwen!.... zij trouwen met een eenvoudigen schoolmeester zonder eenig aanzien, minstens tien

jaar jonger dan zij, met dwaze ideeën en haar als Absalon! Iets meer onfatsoenlijks kon men zich moeielijk denken, als ten minste niet?.... Ja, daar zou men maar over zwijgen.... men kan niet *alles* zeggen!.... 'Van haar moeder nu wist men juist niets verkeerds te zeggen - ze was een vervelend mensch geweest, altijd er uitziende als verwachtte ze slaag; maar wat haar *grootmoeder* aangaat!....' Die was aan 't tooneel geweest, dat wist de heele wereld (iedereen?) en had daar een leventje geleid, zùlk een leven, als waar men zich in Gods naam voor wachten moest!.... *dit* ook was algemeen bekend! -

'Zooiets is overerfelijk, en, hoewel haar kleindochter niet ronduit haar voorbeeld durfde volgen, toch!.... Als men nu tenminste maar iets 'hm' bizonders vroeger van haar gezien had, maar dat was nooit voorgekomen!

En, wat wèrd ze nagegaan!.... Eerstens door haar moeder - daarna door twee tantes - om niet eens van haar vader te spreken, zelf haar afhalende van de kinderbals en altijd met haar wandelende, als ze tenminste niet in een dicht rijtuig uitreed. -

'Die goede man!.... als hij *dit* wist, zou hij zich in zijn graf omkeeren, zoo hij er al niet toe kwam "bij haar te spoken".... om

op die manier het sluimerend plichtgevoel zijner dochter te wekken!' -

'Dat was wèl noodig!'

'Als ze nu maar per se 'hm' trouwen wilde, waarom nam ze dan niet 'dièn.... of dièn?'....

'Maar nu inplaats het minste te nemen, wat ze krijgen kon! Ja, het wàs onfatsoenlijk - en nog meer onverklaarbaar!' Eindelijk was men zóóver gekomen, er iets geheimzinnigs achter te zoeken.

'Maar wàt?.... ja, dat was de vraag!

De ééne der tantes was gestorven; de andere was wat doof en eigenlijk kindsch. - Die wist nergens van.... och eigenlijk niets. - Er was niets beters op dan het maar eens aan te zien!'....

In de grootste spanning werd de bruiloft te gemoet gezien.

In alle stilte maakte ieder toebereidselen voor de groote gebeurtenis.

Geheimzinnige postpakketten werden uit Stockholm gezonden; zijden kleedjes vernieuwd en luchtige baltoiletten heimelijk binnenshuis genaaid. -

Bruidsmeisjes waren in gedachten reeds uitgekozen, het menu al opgemaakt, toen de stad opeens wakker schrikte met een gevoel van.... schandelijk bedrogen te zijn!....

De twee jonggehuwden hadden den vorigen dag, direct na de avondbeurt, zich in de kerk laten trouwen, met alleen de allernoodzakelijkste getuigen, en dan de bruid in wandelcostuum!....

'In wandelcostuum!'....

Dit viel als een donderslag! -

'Was het zóó met hen gesteld! -

Men durfde nauwelijks elkaar aanzien; geen van haar vroegere vriendinnen, die zich niet over haar schaamde! -

'Het was waarlijk beter geweest, dat ze dit niet zoo openlijk had laten uitkomen.... met andere woorden, dat ze dit nu maar niet zóó had laten zien! -

Nu kòn men toch niet meer veinzen, niets te zien, al zou men het willen - vooral, nu die japon niet eens een baljapon of avondtoilet voor een souper was geweest!' -

Dadelijk na de huwelijksinzegening ging het jonge paar op reis - 'het was maar goéd ook.... men moest eens een beetje uitblazen!'....

'Naar zijn ouderlijk huis,' werd er gezegd, maar dit werd niet waarschijnlijk gevonden.

'Zijn ouders waren immers arme boeren-menschen! - Neen, ze zullen zeker wel buitenslands gaan.' -

Met een ware razernij verdiepte men zich in kleinigheden. Men groef en zocht als echte gouddelvers, zonder het rechte te vinden. -

De ontslagen kamenier.... dié was de meest loonende mijn, en ze werd dan ook van top tot teen uitgehoord!....

Gelukkig vielen haar verhalen lang zoo 'hm' schandaleus niet uit, als men 'gevreesd' had. Den dag, na dien middag bij rector K. - waar de onderwijzer, de tegenwoordige echtgenoot, die zonderlinge redevoering hield, (ten gevolge waarvan hem een waarschuwing gewerd van de schoolcommissie) toen was *zij*, de kamenier, naar hem toegezonden met een briefje van haar 'juffrouw!' -

'(Stel je voor, te schrijven aan een wildvreemden man!)'....

‘Den volgenden dag bracht hij haar een bezoek - zóó maar gewoon gekleed.... in zijn daagsche plunje! - en werd in het salon ontvangen.’

‘(Verbeeld je, in het salon!....’)

‘Daarna was hij nog eens teruggekomen; niet zoo dikwijls, (“nu, meer dan genoeg,” vond men) en later ontmoetten ze elkander ergens buiten....’ (‘buiten?.... hoe poëtisch!....’)

‘*Zij*, van haar kant geloofde, dat de juffrouw het hoofd op hol was gemaakt!’ -

Een oordeel, dat ieder in de stad geneigd was te deelen. -

Eindelijk begon de grootste ergernis te verdwijnen en met haar de gekwetste eigenliefde. Nu werd er alleen nog maar een feestje verwacht bij hun thuiskomst. -

‘Och, men moest ook niet zóó dadelijk oordeelen; bovendien wist immers niemand het rechte van al dat gepraat!’

Opnieuw werden zijden japonnetjes in oogenschouw genomen; ook de baltoiletjes kregen een beurt.

Met argus-oogen bespiedde men de woning in de Storgata, of er zich geen levensteekenen openbaarden door 't openen van vensters etc.; ja, op sluwe wijze werd de behanger gepolst, ‘of hij nog een nieuwe bestelling gekregen had;’ eigenlijk was die vraag tamelijk onnoozel; ‘natuurlijk bestelden ze hun nieuwe meubelen uit Stockholm!’ Dat alles nieuw moest wezen, sprak vanzelf; ja, men was zelfs overeengekomen, ‘dat in het salon roode zijde den boventoon zou hebben.’

Maar.... op zekeren morgen ontwaakte

de stad met het akelige gevoel van.... heelemaal de plank mis te hebben geslagen!....

De twee jonggehuwden waren den vorigen avond teruggekeerd en hadden hun intrek genomen in het vorige oude huis van den onderwijzer - drie kleine kamers vlak bij de school.

'Wat beteekende dàt?'....

Zou hij niet dadelijk willen genieten van zijn zóó gemakkelijk verkregen vermogen? -

Zou hij zijn ontslag niet aanvragen - geen equipage houden of andere chic uithangen? -

Waarom ter wereld was hij dan met haar getrouwd, als het niet om het geld was?'....

Opnieuw zocht men uit te vorschen, - 'Had ze soms haar geld verloren? - Of.... elkaar bedrogen?' - 'Neen, ja; ja.... neen!' -

Het huis werd verkocht en de oude tante kreeg een lijfrente; 'en dan zelf in zoo'n oud nest te wonen!'....

Eindelijk werd het opgegeven; als een donderslag hoorde men:

'Niet eens een dienstbode genomen! *zij*, nooit gewoon, iets zelf te doen, zij, die nauwelijks zich alleen kon kleeden - zij moest als een slavin alle werk in huis doen! -

Toen.... liet men de zaak rusten.... tot later.

Een dichte grauwe nevel omhulde de stad. - Soms lichtte hij even op, zich opwentelend tegen de met bosschen begroeide bergen in zachte, speelsche golving; dan weer de gansche landstreek, omarmend als in een aanval van dartelen overmoed, om zich daarna weer in fantastische figuren langs den grond te slingeren; zóó dicht, alsof hij ook de natuur in zorgelooze vergetelheid wilde doen indommelen, om een oogenblik daarna haar weer in zijn taaie ketenen te boeien. -

Aan het venster van het kleine geelgeschilderd houten gebouwtje stond zij, die zóó lang de gedachten en nieuwsgierigheid der stadsbewoners had bezig gehouden. Ze was niet zoo heel jong meer maar haar gelaat behoorde tot die soort, die laat verouderen. Het ovaal van haar gezichtje was zacht, waarin een paar diepe, gevoelvolle oogen, gevoegd bij een statige houding. - De opgeslagen mouwen en het groote witte boezelaar gaven te kennen, hoé druk ze het wel had in haar huishouding. Toch bleef nu haar blik als geboeid aan het betooverend schoone landschap vóór haar.

In den tuin naast het schoolgebouw ritselden de roodgele bladeren van den ahorn en glinsterden als spelende vuurtongen; uit de schoorsteenen stegen blauwe rookwolkjes omhoog, zich nauw merkbaar oplossende in den doorzichtigen nevel; maar opeens..... dáár breekt plotseling een breede straal van goud-glanzend, heerlijk verwarmend zonnelicht door!..... juist als in haar eigen leven - vond ze. -

Het wonderbaarlijkste van alles evenwel was, de stemming.... die teedere, heilige wijding - die over alles scheen te rusten!....

Ze leunde nog verder uit het raam, ten einde den tuchtigen rondedans van den nevel te volgen, maar.... trok zich ineens met een lichte huivering terug. Dáár in de verte lag immers het groote, koude, steenen gebouw, haar vroeger tehuis! -

Daar had nooit een gewijde stemming haar doortrild!....

Het scheen haar nu een gevangenis toe, en toch sloot het geen gevangene in of vreeselijke herinneringen! Slechts één schaduw had haar altijd vervolgd; het denken aan het leven harer grootmoeder!....

Met die gedachte voor oogen was ze opgegroeid en.... die had haar hart doen ineenkrimpen!....

Met angstvallige nauwgezetheid had haar moeder haar geleerd correct te worden, opdat ze vergeten zou, het kleinkind van *die* grootmoeder te zijn! -

Vermoedende, wat men ook van hàar verwachtte en vreesde, overviel haar een brandend gevoel van schaamte en angst. -

Sedert dien tijd bewaakte ze angstvallig iedere beweging; wantrouwend haar gevoel verloor ze alle zelfvertrouwen bij iedere aandoening, elke gedachte. -

Zij vreesde, dat in alles dat 'zeker iets' gezocht zou worden.

En zoo.... werd ze correct; ja, zelfs zóó dat in haar ijver, zich te doen gelden, zij zich zelfs zonder liefde zou hebben verbonden, om zoodoende met eenige druppels bedorven, adellijk bloed die schandvlek uit te wisschen! -

Ze keek eens in haar eenvoudige kamer rond. -

Over alles hier lag weer die heerlijke, reine stemming!....

De eenvoudige, lichtgele meubelen, ze schenen een heelen voorraad zonneschijn uit te stralen; de koekkoek-klok in den hoek tikte zóó gelijkmatig en rustig, als zich bewust van haar macht, de gelukkige uren

te kunnen rekken; de eenvoudige looper in de gang scheen haar als door feeën-handen geweven, zóó schitterend en gelukaanbrengend zag die er uit! -

Misschien was het poëzie.... haar man beweerde immers, 'dat ze zóó onverbeterlijk romantisch was!' -

'O, hoè gelukkig was ze!'....

In hetzelfde oogenblik werd de deur geopend en haar man, omstreeks 28 jaar, vlug en lenig, met een paar bruine zachte oogen, sprekende trekken en dicht, weelderig krullend haar, kwam binnen. -

Juichend sloeg ze de armen om zijn hals. Hij nam haar in zijn armen, kuste haar oogen, mond, haar, maar.... toen de beurt kwam aan hals en armen, hield hij plotseling op en nam zijn gezicht een strakke uitdrukking aan. - Hij had een brandwondje ontdekt op haar rechter wijsvinger. Met haastig gebaar stak hij het gewonde handje in zijn krullebol, alsof die de meest heelende balsem zou bevatten, en keek haar toen aan weifelend.... bijna hulpeloos. -

'Ik kàn je niet helpen,' zei hij eindelijk - bijna droevig. -

'O, dàt kan "asseptin" wel!'

'Ja.... alle menschen moeten werken.'

'Wel, ben ik dan *geen* mensch?' -

'Ja.... Goddank wel!'....

'Maar, dan is het niet meer dan menschelijk, zich eens te branden!' - Ze lachte, trok haar mouwen naar beneden, en hield de handen op den rug. -

Opeens begon hij onrustig den grond op en neer te loopen. - En nu bleef hij vóór haar staan.

'Weet je, waarvoor ik bang ben?' -

'Waarvoor?'....

'Dat het je berouwen zal!'

Ze deed niet anders, dan haar hand vertrouwelijk in de zijne leggen.... dít was haar antwoord.

'Maar een levensvraag blijft dit altijd; voor mij *is* het een levensvraag, geen ander brood te willen eten dan zelf verdiend. -

'Ik kán niet eens anders geld gebruiken, dat ware diefstal!....

'Maar soms vraag ik me af, of ik het recht wel had, je hierheen te brengen.... je te berooven van....!'

Verder kon hij het niet brengen, hij wilde ook niet - want die bruine, trouwe, oogen tegenover hem zagen hem zóó zacht verwijtend aan, en nu, gevoelde hij, was alle twijfel een onnoodige wreedheid voor hen beiden! -

Even later hadden zij zich neergezet op de canapé.

Het gelukkigst uurtje van den dag, een gezellig praatje, was dáár. -

Maar, nu had ze er geen grooten lust ín. Ze zat maar stil en rustig, luisterend naar het krachtig slaan van zijn hart.

Het scheen haar, alsof iedere harteklop ook haar frisch, nieuw bloed in de aderen dreef. -

Toen dacht ze aan dien middag, dat ze hem voor de eerste maal zag, of liever *hoorde*, want toen mocht ze slechts toeluisteren.

Hoe gretig nam ze elk woord in zich op!...

Het kwam haar voor als hoorde zij een evangelie der bevrijding verkondigen. -

De knellende banden van convenance (étiquette), waarin ze zich naar lichaam en ziel voelde geklemd, hoè werden ze uiteengerukt!....

''s Menschen hoogste plicht is, *waar* te zijn tegenover zichzelf!

'Zelfopoffering moet ons *behoefte* zijn, geen *last*; anders is ze een.... *leugen*!'....

'Het leven wordt ons zóó moeilijk gemaakt door die ingebeelde plichten! -

'Ieder mensch is een afzonderlijke wereld, vol tegenstrijdige aandoeningen; zij kan slechts veroordeeld worden voor datgene, wat zijzelf misdaan heeft!....'

En zij... die haar leven, haar jeugd, had opgeofferd aan een doode!....

Den volgenden dag liet ze hem verzoeken, haar een bezoek te brengen, zooals ze om haar biechtvader zou gezonden hebben.

En daarna!....

Onwillekeurig neigde zij haar hoofd dieper aan zijn borst.

Nu *zijn* leven, zijn strijd, zijn ontberingen te mogen deelen.... dàt was een adel, die heiligde!

En steeds ging hij voort....

Als in een droom hoorde zij zijn eenigszins gedempte stem.

Ze was zóó innig gelukkig, zóó onuit sprekelijk gelukkig!....

'En dan zullen we ons onbekend houden, vind je niet?'

'Wat.... onbekend?' - 'O ja, nu begreep ze hem'....

'Denk eens, vrouwtje! - Twee ruime, luchtige zalen met gemakkelijke bedden voor die misdeelde ongelukkigen!

De ongeneeslijk zieken werden immers altijd tot nog toe uit de ziekenverpleging geweerd!'

Neen.... ze kòn zich bijna niet inhouden!....

Zullen we het heele kapitaal maar ineens geven? - Dat spreekt immers vanzelf, is 't niet?

Ik kàn niet rusten voor 't zoover is!

'Maar dan.... mijn lief, lief vrouwtje! zullen we ons gevoelen als eerlijke millionairs niet waar? - Zeg, is het niet zóó?'

'Millionairs; want we hebben immers *elkander*!....

'Als ik nu maar niet zóó oud was,' fluisterde een stem heel zacht en.... dralend; (nu was het er eindelijk uit!)

'Oud!....' Hij lachte, nam haar op en.... danste even vroolijk de kamer met haar rond.

'Zoo'n kleine meid!' - die nog niet eens het a.b.c. van het leven kent, laat staan, haar vingers te branden!.....

Maar daarna werd hij ernstig; er lag iets in haar blik waaruit hij zag, dat het haar ernst was.

'Geloof je nu werkelijk, lieve vrouw, dat ik je tot een achttienjarig meisje zou willen maken, al kòn ik dat?' vroeg hij trouwhartig. -

'Misschien *nog* niet!'....

Tegen wil en dank drukte ze op dat *nog*. -

'Nooit, vrouw! - Hij, die een achttienjarige trouwt, mag later kennis maken met een dertigjarige, die hij niet kende en voor wie hij dan soms blijkt niet te passen. -

Ik weèt nu, dat ge moedig, trouw en waar zijt. - Daarom heb ik je lief.... en daarom zal ik je tot aan 't eind van mijn leven *blijven* liefhebben!

Bij deze woorden kuste hij haar teeder, als gold het de bekrachtiging eener gelofte. -

'Gelooft ge, dat ik ooit zou kùnnen vergeten alles, wat ge terwille van mij hebt opgeofferd?....

'Opgeofferd?' -

'Was dàt een offer.... het hoogste te kiezen?'.... Zij vlijde haar hoofd aan zijn borst en sloeg de armen om zijn hals met een vast, innig gelooven, dat deze zaligheid hen zou *blijven* doortrillen heel het heerlijke leven door!....

'Maar.... waarom *die twee* toch met elkander getrouwd waren! neen.... dáár kon men in de stad nooit wijs uit worden!' -

Amsterdam, 25 Augustus 1903.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Over zenuw= en zielziekten.

In een feuilleton van de N.R.C. gaf Medicus Zondag 2 Aug. eene vluchtige, maar toch wel goede beschouwing over zenuwen. Hij besprak ook nog eene brochure waarin met veel aandrang den psychiaters is gevraagd toch in populaire voordrachten en geschriften hulp te verleenen aan duizenden, die onnoemelijk lijden. Medicus drong aan liefde en vertrouwen te beoefenen. En dan was de huisdokter de aangewezen

man om hulp te verleenen. Dit alles komt mij voor zeer behartigenswaard te zijn. Maar toch wil ik wijzen op een element, dat Medicus niet aangeeft. Genoemde ziekte is meestal zwakte, uitputting, 't zij naar lichaam of ziel. En nu zal in vele gevallen een huisdokter, die met alle familieaangelegenheden op de hoogte is en tevens een goed mensch zal zijn, wel doeltreffende middelen ter genezing kunnen aangeven. Maar toch er is meer noodig om eene uitgeputte en moe-gemartelde ziel te troosten en te ondersteunen. Liefde en vertrouwen zijn heel goed. 't Is echter slechts de vraag van welk gehalte die liefde en dat vertrouwen zijn. Bedoelt men er mede gewoon-menschelijke liefde, dan zal dit medicijn niet blijvend helpen. Niemand meene, dat ik dweep. De kreet der brochure is volgens Medicus er eene uit diepten van lijden en smart. Ook schrijver dezes heeft in de benauwde donkerheden van zielsziekte verkeerd. Daarom kan hij door ervaring spreken van dien nood. En nu meent hij, dat er een middel is, beter dan het aangegevene van Medicus, en dit middel is eenvoudig het geloof. Speciaal het geloof in Jezus Christus, die den dood en ook de smarten en kille donkerheden der ziel heeft overwonnen en in licht doen verkeeren. Want hoe gaat het met menschelijk vertrouwen en met menschelijke liefde? Och, die zijn eindig. Er zijn ervaringen onzer ziel, die andere menschen niet zullen begrijpen en dus niet met ons kunnen dragen. Daarom is het van zoo groote waarde in deze een geneesmiddel te kunnen bieden, dat heel vaak heilend werkte. De arts Keuchenius schreef eens: ‘Tot genezing van het lichaam zijn ons vele middelen geschonken, tot genezing van de ziel slechts één middel, en dat is het geloof in den Heere Jezus Christus.’ Een ander psychiater, prof. Eulenburg zegt: ‘Wij moeten het oog vestigen op het voelen en denken der menschen, op de geestelijke kracht, welke hun ten dienste staat, of behoort te staan bij de wijzigingen der verhoudingen, waaronder zij te leven hebben. In de verborgen diepten van ons intellectueele en gemoedsleven moeten de voornaamste bronnen te vinden zijn voor de moderne zenuwzwakte en levenssmart. Ons denken zelf en ons gemoedsleven zijn in de war geraakt in tegenovergestelden zin. Ons verstandsleven toch lijdt aan overmatige bedrijvigheid, aan hypertrophie, terwijl ons gemoedsleven armoediger en schraler is geworden; de maatschappelijke toestanden zijn voor het vormen en in stand houden van krachtige karakters ongunstig.’ En verder: ‘Men moet verbetering *willen*, en zal

er een krachtige wil werkzaam zijn, dan moeten wij gelooven en hopen.' Beide genoemde doctoren geven dus hetzelfde geneesmiddel aan 't Is dan ook zoo diep te betreuren, dat onze waanwijze tijd de religie versmaadt. Het is een gevolg van dat lamlendige scepticisme, dat zwakkere zielen uiteenrafelt en doodt. Waarom toch hebben zulke smart-leeraars als Schopenhauer en Von Hartmann zooveel invloed? Terwijl men toch algemeen nu wel inziet, dat de filosofie hoegenaamd geen enkele redelijke verklaring voor de verschijnselen bezorgde. Prof. du Bois Reymond gaf in 1880 te Berlijn in eene rede de volgende wereldraadsels: 1° *het wezen van stof en kracht*, 2° *de oorsprong van beweging*, 3° *het eerste ontstaan van het leven*, 4° *de naar doel strevende inrichting der natuur*, 5° *het ontstaan van de eenvoudige zintuigelijke waarneming*, 6° *het verstandelijk denken en de oorsprong der taal*, 7° *de wilsvrijheid.* Maar is dit nu direkt zoo heel erg als we het voorloopig nog niet weten?

De verklaringen, die de Bijbel geeft betreffende een en ander zijn zeer aanbevelenswaard. Ik wilde eenvoudig met betrekking tot het heerschend scepticisme maar zeggen, dat het geloof een kracht is, die genezend werkt. 't Is zelfs eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft, eerst den Jood en ook den Griek. Men zoeke daarom voor zielszieken het eenvoudig getuigen over het geloof. 't Behoeft niet altijd een preek te zijn. Het kan met een woord, met een daad, en gelijk Medicus terecht: zegt met liefde en vertrouwen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Varia.

(Voor Geneesheeren.)

Het onderstaande druk ik letterlijk over uit een zoo juist uitgekomen brochure, van prof: dr: Hector Treub.

Wat zou het een àndere wereld zijn tusschen doktoren en patiënten, wanneer de Weledel: Zeer gel: Heeren Medici het hieronder volgend gebed, van hun collega uit de 12de eeuw, tot het *hunne* maakten, en behartigden in hun dagelijksch leven.

Als men zoo iets leest, constateert men met weemoed, dat de heeren Medici wel misschien in geleerdheid en wetenschap zijn vooruitgegaan sinds de 12de eeuw, maar helaas *niet* in *zedelijke* waarde.

- - *De goede uitzonderingen niet te na gesproken.*

A. DE S.L.

Bladz: 52 uit: Medische fatsoensleer door Prof. Hector Treub.

(Holkema en Warendorf).

Veroorlooft mij alleen nog, dat ik u voorlees een passage uit het dagelijksch gebed van den geneesheer, zooals dat door Maimonides gegeven is. Dat gebed, van den joodschen geneesheer uit de 12de eeuw afkomstig, is ook nu nog, naar het mij voorkomt, de behartiging overwaardig. Het luidt aldus:

‘Laat de liefde voor de kunst en voor uw schepselen mij bezielen. Verhoed dat dorst naar geld, of jagen naar eer en aanzien zich in mijn werk mengen; want deze vijanden van waarheid en menschenmin kunnen mij gemakkelijk bedriegen, en mij mijne hooge bestemming, uw kinderen wel te doen, laten vergeten.

Sterk de kracht mijns harten, opdat het steeds bereid zij den arme en den rijke, den goede en den slechte, den vriend en den vijand, te dienen.

Laat mij in den lijdende steeds slechts den mensch zien; moge mijn geest aan het ziekbed steeds zichzelf meester blijven, en door geen vreemde gedachten verstrooid worden, opdat ik aan alles wat ervaring en onderzoek mij geleerd hebben steeds indachtig zij.

Verleen mijnen zieken vertrouwen in mij en mijne kunst, en volgzaamheid voor mijn voorschriften en raadgevingen.

Verban van hun ziekbed alle kwakzalvers, en het leger van raadgevingen, en bloedverwanten en eigenwijze verpleegsters; want het is hardvochtig volk, dat door zelfoverschatting de beste bedoelingen der kunst verijdelt, en uwe schepselen dikwijls ten grave voert.

Wanneer onwetenden mij veroordeelen en bespotten, laat dan de liefde voor de kunst als een pantser mijn geest onkwetsbaar maken, opdat hij, zonder op den naam, het aanzien, en den leeftijd mijner vijanden te letten, volharde bij het ware.

Verleen, o God, mij zachtheid en geduld tegenover beleedigende en eigenzinnige zieken; geef mij matigheid in alles, maar niet in het leeren; laat mij daarin onverzadigbaar zijn, en laat de gedachte ver van mij blijven, dat ik alles zou weten en kennen.

Geef mij kracht, tijd, lust en gelegenheid, om mijn kennis steeds meer uit te breiden; mijn geest kan vandaag gebreken in zijn weten erkennen en ontdekken, die hij gisteren niet vermoedde.

De kunst is groot, maar ook het verstand des menschen dringt steeds verder.’

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De ‘**groote**’ van Deyssel.
De kleine Johan de Meester.
en
De Nieuwe Rotterdammer-courant.

V. - Ik zal U een ware geschiedenis vertellen.... Daar woont in ons land de **groote, groote** van Deyssel; alias het mislukte zoontje van den achtenswaardigen professor Alberdingk Thijm.

En daar woont óók in ons land de kleine Johan de Meester; die het hebben moet om vooruit te komen in de wereld, van zijn nederig de voeten kussen der moderne ‘woordkunstenaars’. Die hij op zijn manier naknutselt.

En de kleine Johan de Meester mocht op zekeren Zondagmiddag (verbeeld je wat een eer!) op visite komen bij den grooten, grooten van Deyssel. Hij mocht er zelfs een maal eten halen óók, want... (de eer had zijn reden, zooals gij ziet), want de kleine Johan de Meester zou een artikeltje fabriceeren, om den grooten van Deyssel op te hemelen van wat ben je; voor het inmiddels al weer ter ziele gegane tijdschrift: Woord en Beeld...

't Was den grooten van Deyssel echter niet de moeite waard, zich voor het bezoek van den kleinen Johan de Meester in een ordentelijke jas en broek te steken. En daarom trok hij aan... ‘een hem te nauw geworden wit badpakje, waarin hij er Don Quichot-achtig-uitzag’. -

Ja, waarde V., lach niet; en denk niet dat ik wat verzin. Precies zóó staat het er, geboekt door Johan de Meester-zelf, in zijn bovengemeld artikel...

Want de kleine Johan de Meester was zoo verrukt, dat hij zijn kleine beenen had mogen steken onder één tafel met die van den ‘grooten’ van Deyssel, dat hij óók het ongemanierde badpakje slikte, als een bewijs te méér van de grootheid van den grooten man...

En hij ging naar huis, en schreef zijn artikel; en zette erin dat de groote van Deyssel ‘de groote goedheid heeft gehad’, in hoogstdeszelfs eigen persoon, hem, den kleinen Johan de Meester, naar het station te brengen...

En dat hij, de groote van Deyssel, daarbij droeg een ‘hem te nauw geworden wit badpakje,’ waarin hij er uitzag ‘om hem razend lief te hebben’...

- - - De verstandige menschen echter die dat in-den-zak-kruiperige artikel lazen, hadden natuurlijk een dolle pret om het loopje dat de ‘groote’ van Deyssel genomen had, ‘in zijn hem te nauw-geworden-wit badpakje,’ met den kleinen Johan de Meester, die daarvoor nog naïef-blij was dat hij, de kleine Johan de Meester, op een Zondagmiddag langs de straat had mogen loopen met een als een soort aap toegetakeld ‘groot-man’...

- - - En een hunner (de ondergeteekende) schreef een artikel in het Soerabayasch Handelsblad, en gaf dat artikel later afzonderlijk uit in ‘Over boeken en schrijvers’, dat dit voorjaar verscheen bij de firma Van Kampen; in welk artikel zij den draak stak *en* met de ‘grootheid’ des heeren van Deyssel, alias het mislukte zoontje van professor Alberdingk Thijm, *en* met de kleinheid des heeren Johan de Meester... *en* met het ‘te nauw geworden witte badpakje,’ waarin de ‘groote’ van Deyssel kleine in-den-zak-kruipers naar het station uitgeleide doet, op Zondag-avond, en erin uitziet ‘om hem razend lief te hebben’.....

Wat de Nieuwe Rotterdammer met deze van a - z. *ware* geschiedenis te maken heeft, vraagt gij thans misschien?

Mijn waarde V. De kleine Johan de Meester is boeken-recensent en tijdschriften-causeur van de Nieuwe Rotterdammer-courant. - -

Kunt gij het verband niet vinden nu, tusschen mijn bovenverhaalde geschiedenis en ‘het gesputter tegen mij en gekwijl op de Hollandsche Lelie’ in de Nieuwe Rotterdammer-courant?...

J.N. Uw brief ontving ik. Aan de wijziging in den titel van Uw stukje zal ik denken. Ik vind dezen titel veel beter, dan den eersten. Het gedichtje, dat gij met Uw brief toezondt, wil ik gaarne plaatsen.

IJ. Z. Inderdaad lag het geenszins in mijn bedoeling, U nogmaals te antwoorden op Uw brief; waarin gij mij om opheldering hebt gevraagd, betreffende dat bewuste stukje. En ik ben ook nu nog steeds niet van plan, over dat stukje in verdere détails te treden. Want, als gij een rake terechtwijzing nu eenmaal in 't geheel niet gevat hebt, (hetgeen er in dit geval ook niets op aankomt, daar zij immers niet aan *Uw* adres was), welnu, dan zie ik met den besten wil ter wereld géén kans, die kort- en bondige terechtwijzing nogeens voor U te gaan omschrijven en uitleggen in andere woorden. Zoo iets begrijpt men, of men begrijpt het niet. Met omschrijvingen en uitleggingen zou ik de zaak verergeren, (in Uw oogen,) niet verbeteren. Laat mij U alleen twee dingen zeggen. Ten eerste: Men kan 'burgerlijk' zijn in zijn denkwijze, doen, karakter, enz.; al is men een hooggeboren en hooggeplaatst persoon; en omgekeerd, men kan gedistingueerd en aristocratisch wezen naar de ziel, en toch behooren, wat 'stand' betreft, tot de laagste volksklasse. Ik ken aristocraten van zuiver-blauw-bloed, die ik in hun denkwijze kleinzielig-burgerlijk noem; en ik ken hier en daar menschen uit het volk, die, in den waren zin des woords, aristocratisch voelen. Ten tweede: Ik moet altijd lachen wanneer het gebruik van het woord 'burgerlijk', de menschen zoo driftig doet opvliegen; alsof men een brandende lucifer houdt bij hun haar...

Dat boos-worden en opvliegen, is *per-se* een bewijs van kwaad-geweten op het punt *burgerlijkheid.* -

En, als ik U nu een plezier kan doen met U nog een voorbeeld op ander gebied te geven, van hetgeen ik versta onder 'burgerlijk', dan wil ik U aanhalen de m.i. in-burgerlijke recensie van Van Nouhuys over Georgette Leblanc, in Monna Vanna van Maeterlinck.*) Ik heb dat stuk niet hier in den Haag zien spelen door haar; en ik stel mij dus geen partij, in welk opzicht ook. Maar toen ik den volgenden dag in Van-Nouhuys' recensie zijn deugdzame verontwaardiging las, over den rooden mantel die Georgette Leblanc had gedragen, met bloote schouders en losse haren, (geloof ik ten minste), toen moest ik hartelijk lachen over zoo'n typisch-burgerlijk-hollandsch tooneel-criticusje als van Nouhuys, die, in zijn burgermans-verbazing, maar niet heen kon komen over het in **zijn** oogen schrikkelijk-ongepaste van dien rooden mantel.

Had mevrouw Maeterlinck misschien een grijzen wollen doek moeten omslaan, en een eerzame nachtmuts moeten zetten op een gladgevlochten vlechtje; zooals ik verondersel dat de heer van Nouhuys 't nachtgewaad gezien heeft van zijn hoogst-eerzame familie en kennissen... -? - -

- - Neen, ik ben het heelemaal niet met U eens, dat J.B. ongelijk had, haar vraag over die huwelijksquestie in 't publiek te brengen. Dergelijke gedachtenwisselingen hebben voor heel veel abonnés en abonnées gróóte aantrekkelijkheid. Zooals gij gezien hebt, kwamen er ook meerdere antwoorden in voor J.B. En ik heb het altijd in het Parijsche vrouwenblad: de Fronde (ook al ter ziele!) een heel aardige rubriek gevonden, dat Zondags dergelijke vragen als die van J.B., over de meest uiteenloopende onderwerpen, uitvoerig beantwoord werden door talrijke lezers en lezeressen, dikwijls op zeer interessante wijze. - Daarom hoop ik voor mij dan ook,

*) Noot red: Van verleden winter.

dat het voorbeeld van J.B. meer en meer navolging moge vinden. - Zie s.v.p. de hierna volgende correspondentie.

Brabantia. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijke en waardeerende woorden omtrent de Holl: Lelie. Gij schrijft dat gij '*de wrijving van gedachten in velerlei richtingen telkens zeer interessant vindt, omdat gij daardoor dikwijls een heel anderen kijk krijgt op sommige zaken, die gij van te voren anders hebt beschouwd.*' - Dat dit uw ervaring is van de Holl: Lelie onder mijn redactie, verheugt mij bijzonder; omdat het immers juist mijn bedoelen is de menschen op te wekken tot nadenken, tot wrijving van gedachten, tot het krijgen van een anderen kijk op de dingen, dan die van den gewonen sleurgang en sleurmoraal.

En daarom wil ik mij dan ook recht gaarne maken tot den tolk van den wensch, dien gij uitspreekt in Uw brief; waar gij schrijft:

'*Toch werd ik onlangs teleurgesteld, toen er in de Lelie over de werkstaking is geschreven, en daar niemand op réageerde; uw blad sluit toch immers geenerlei richting uit, ik had dus gedacht in 't verband hiermede wat meer over 't socialisme te hooren. Het nummer waarin dat schrijven voorkomt, kan ik U niet opgeven daar dit niet meer in mijn bezit is. Ik ben niet in de gelegenheid eens met iemand flink hierover te spreken; wèl hoorde ik reeds eens wat door iemand van de soc. partij, maar, zooals het steeds gaat: hoort men iets van één kant, dan oordeelt men ook slechts daarnaar.*

Naar mijn meening is het streven van het socialisme wel goed, n.l. verbetering der maatschappelijke toestanden, zooals: verbetering van het leven van den arbeider, en trachten sommige wetten veranderd te krijgen, vooral met het oog op den rechtstoestand der vrouw.

Zeer gaarne zou ik nu in de Lelie het vóór en tegen eens besproken zien. Kan dit misschien zoo, dat U deze kwestie op een of andere manier ter sprake brengt, en er dan misschien ingezonden stukken volgen van verschillende lezers of lezeressen?'

Het komt mij voor, dat er zeker velen zullen zijn onder de abonnés, die gaarne zullen voldoen aan Uw verzoek, en hun meening vóór en tegen en over het socialisme zullen willen kenbaar maken. - Ingez: stukken hierover ben ik dan ook gaarne bereid op te nemen. - Ik heb onder mijn correspondentie (J.K. te G.) een brief ter beantwoording-wachtend, die mij-zelve gelegenheid zal geven op dit punt nader in te gaan. Ook ligt er nog een stuk van Agitator, dat ik zal plaatsen met een noot van mijzelve; waarin ik mijn eigen zienswijze betreffende socialisme nader uiteenzet.

Overigens is er in den vorigen jaargang, toen gij nog géén abonnée waart blijkens Uw brief, wel degelijk nu en dan geschreven vóór en tegen socialisme, o.a. op chr; gebied door den heer J.B. Naaktgeboren; welk artikel in zijn geheel is overgenomen door 'Het Vaderland.'

In het bijzonder maak ik een paar *manlijke* correspondenten, die mij vol ergernis plegen te schrijven *tegen* socialisme, en mij verwijten dat ik, onpartijdigheidshalve, socialistische stukken opneem in de Lelie, attent op deze gelegenheid hun antipathie *tegen* het socialisme uit te spreken, en *Brabantia* vóór te lichten waar zij vráágt om voorlichting. -

.... **te A.** - Uw beide 'scrupules' kan ik best begrijpen. Inderdaad, die droeve geschiedenis van het door kwakzalverij-vermoorde kindje, kan men niet anders dan diep-treurig vinden. En ik heb dan ook best begrepen, dat gij niet dááraan dacht, toen gij schreeft van 'pakkende' schetsjes. En dat gij met het gezegde: 'Nu zijn wij quitte' alleen scherts bedoeldet, vatte ik ook heel goed. Welzeker, lieve mevrouw, zóó gauw neem ik 't niet kwalijk, als men eens schertst in een brief.

Ik ben het in hoofdzaak geheel en al met U eens, dat het tegenwoordig een *mode* is alles te doen voor den arbeiders-stand; waardoor de kleine burgerij, de zoogenaamde fatsoenlijke-armoede, ten slotte vergeten wordt. - De arbeiders-stand heeft m.i. op dit oogenblik het minst te klagen. Voor hen wordt veel méér gedaan dan voor de andere klassen der maatschappij. - Ik heb onlangs nog een rijke meneer-bankier, die in zijn leege uren liefhebbert in Van-Eeden-achtige Walden-theorieën, hooren verkondigen, dat een fatsoenlijk, alleenstaand meisje 'heel makkelijk' haar eigen brood kan verdienen 'omdat zij (N.B.) 'zoo weinig noodig heeft.' - De man-zelf woont in een magnifique villa, ondanks zijn eenvoud-op-papier van Walden-gedoe. En dáár brengt hij zijn eigen kinderen en dochtertjes groot; in weelde. Ik gun die meisjes van harte hun geld. Maar ik zou 't wel aardig vinden als ze 't eens één jaar kwijt waren, en *moesten* door de wereld komen, alleen-staand, en toch als fatsoenlijke vrouwen. - Of hun vader dan óók nog beweren zou, dat het zoo 'makkelijk is,' 'omdat zoo'n meisje zoo weinig noodig heeft.' -

- - Daarentegen bestaan er voor de arbeiders tegenwoordig armen bussen, kostelooze zieken huizen, ongevallen wet, enz. enz. Ik weet werklui, die bij elken regenbui Zondags met een rijtuig uitgaan, en wier kinderen niet anders naar school

mogen, dan met mooie, witgeborduurde schorten; enz. enz. In geval echter van ziekte, profiteeren diezelfde werklui ineens van hun arbeider-zijn, door aanspraak te maken op de kostelooze-opname in gemeente-ziekenhuizen, enz. enz. - De andere klassen hebben dáárvoor te veel eergevoel.

Ik ben blij, dat de Lelie U ook wel eens amuseert, en 'doet lachen.' Ik heb een gruwelijken hekel aan Bladen zoowel als aan menschen, die altijd-door een deftig gezicht trekken.

Gij schrijft mij, dat gij mij iets zoudt willen toevertrouwen, als ik U maar vast beloof het aan niemand te zullen vertellen. Beste mevrouw, daarop kunt gij *vast en stellig* rekenen. Schrijf mij gerust; ik zal Uw geheim bewaren; U, als ik kan, helpen of raden; en Uw brief terstond na lezing verscheuren.

Schrijf dus maar spoedig, wat gij op het hart hebt.

Soeurette. - Een paar woorden maar, dezen keer. Ik heb geen plaats voor een lange correspondentie: maar ik weet dat het U zal teleurstellen niets te vinden. - Uw brief was zoo recht een opgewonden uiting; na een lang, ingespannen werken. En aan het eind voeldet gijzelve reeds de reactie opkomen. - Ja, ik-óók vond het Kruisbeeld lief-gevoeld. En het is opvallend, zoovéle abonnés als mij schreven in dien zin! Arme jonge-vrouw en moeder, die zoo ineens werd weggerukt! Ziet gij, zulke dingen, zulke *onrechtvaardigheden* zijn 't nu, die mij zoo bitter stemmen kunnen tegen het leven.

Het was heel attent van U, die postzegels te zenden. Mijn secretaresse beweerde, dat die brief zoovéél port noodig had. Als er twijfel is, plakt zij er altijd een extra op; anders moet de ontvanger strafport betalen, en dat is vervelend. Mijzelve gebeurt dat vrij dikwijls, met brieven die onnauwkeurig gefrankeerd zijn.

'Of ik wel wist, dat het stukje van U dat *ik* het mooist vind, eigenlijk Uw eigen leed bevat?'

Ja-zeker, dat hebt gij mij immers geschreven; en juist *daarom* is het zoo goed, zoo ècht, uitgevallen. Wat we schrijven met onze eigen bloedige tranen, is altijd ons beste werk.

Ik moet lachen om Uw laatsten noodkreet, dat ik nu ineens weer 'zoo naar' tegen U geweest ben. N.B. omdat ik U één kéér oversloeg in de corr.! - Soeurette, wanneer zult gij eindelijk eens verstandig worden, en mij gelóóven dat ik steeds dezelfde voor U ben en blijf; namelijk, een hulpvaardige, belangstellende, oudere-raadgeefster, die blij is als zij U kan helpen en het één of ander voor U kan doen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Ik ontvang van den heer VEEN, den uitgever der Holl: Lelie, bericht, dat mej: DORA SMIT SIBINGA, die, als bekroonde voor haar opstel **Zomervacantie** onlangs koos: Gabrielle I van Marie Marx - Koning, thans heelt verzocht op die keuze te mogen terugkomen en, daar hiertegen geen bezwaar bestond, alsnu koos: Cyrano de Bergerac van Rostand (gebonden).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. (Handschriftbeoordeeling).

Wegens den extra-tijd die vereischt wordt voor het afdrukken der handschriften, kunnen de beoordeelingen eerst in het volgend nommer worden publiek gemaakt (d.w.z. naar volgorde; niet alle inééns, want de deelname is zéér groot.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Theron. - Zendt mij toch Uw nieuw adres. Er is zooveel in Uw brief, waarop ik liever particulier wil antwoorden. Maar ik ken Uw adres niet. Hartelijk dank voor Uw vertrouwen. Hoe jammer dat ik Uw bezoek miste!

Climatis. - Zeer hartelijk dank voor de rozen.

Gerrie. - Eveneens hartelijk dank voor Uw allerliefste verrassing. - Ik zal U nog nader beantwoorden. - Het is recht vriendelijk van U mij dat te zenden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

14 October 1903.
17de Jaargang.
No. 16.

Hoofdartikel
Zola.... en de toekomst-vrouw!

Het is in de achter ons liggende September-dagen een jaar geleden geweest, dat Emile Zola op zoo ongelukkige wijze ineens is gestorven te midden van zijn werkzaam auteursleven. - -

'L'Action,' het socialistische orgaan waarmede wijlen het feministische-fransche Blad 'La Fronde' onlangs is samengesmolten, (omdat dit laatstgenoemde Blad zich niet meer finantieel kon staande houden,)*) vindt goed van deze gelegenheid gebruik te maken, om Zola geheel en al voor zich in te rekenen, hem te verheerlijken als 'een der onzen,' den lezers op te dringen dat hij een even onverzoenlijke vervolger zou zijn geweest van Priesters en Nonnen, als 'l' Action'-zelf het is, enz., enz. - - -

De dooden kunnen zich niet verdedigen!

Ik voor mij stel Zola te hoog, om te willen gelooven dat hij - welke ook zijn persoonlijke, politieke overtuigingen en anti-R.K. neigingen zijn geweest, - zich met dat al van éénen geest zou hebben willen noemen met het smerige scheldblad: 'L' Action,' dat dag aan dag anonyme, onbewezen beschuldigingen plaatst tegen de R.K. kerk, en tegen al wie maar eenigszins doorgaat voor 'clericaal;' en bovendien dat doet in de meest persoonlijk-beleedigende uitdrukkingen en onhebbelijkste straattaal; (zie o.a. onlangs den vuilen brief van den hoofdmedewerker Laurent Tailhade aan den admiraal Maréchal.)

Maar wat *mij* in deze Zola-vereering in 'l' Action' bijzonder tegen de borst stuit, dat is de rol daarbij gespeeld door de feministische voorvechtsters welke 'l' Action' steunen: de ex-redactrice van 'La Fronde:' Margueritte Durand, en de haren....

Want, van het oogenblik af waarop Margueritte Durand haar lezers den ondergang der 'Fronde' verkondde, (aan het eind van dezen jaargang in Aug. ll:) met de mededeeling dat zijzelve en haar staf zich voortaan aansloot bij 'l' Action,' omdat de richting van dat Blad de hunne volkomen weergeeft, van dat oogenblik af mag men dus voortaan Margueritte Durand, het hoofd der Parijsche feministische damesschare, medeverantwoordelijk maken voor hetgeen 'l' Action' schrijft en beweert....

*) Noot red: Ik kom op dit feit nader terug.

En, uit dat oogpunt beschouwd, is het gedoe van déze onvrouwelijke vrouwen over Zola-vereering uitermate hinderlijk en belachelijk. Want, niet aan *hen* behoort Zola, niet *hen* heeft hij geschilderd als zijn ideaal der toekomst-vrouw.... *In geenen deele!*

De toekomst-vrouw van Zola,.... is de echtgenoote en moeder, die liefheeft haar man en grootbrengt haar kinderen.... *anders niets.* (Fécondité).

De toekomstvrouw van Zola, is, waar haar het echtgenoote- en moeder-zijn ontzegd bleef, de liefhebbende, stil-den-beminden-man-haar-versmade-liefde-wijdende, in het verborgen voortlevende, van-het-lot-misdeelde.... *anders niets.* (Travail.)

Zij is noch 'kunstdoenerig', noch 'nuttig', noch 'redevoerend';.... zij is de *liefde*-vrouw, die genoeg heeft aan haar liefde.... *anders niets.*

Ik noem juist die twee laatste boeken: 'Fécondité' en 'Travail', omdat zij, meer dan Zola's vroegere romans, prediken toekomsttheorieën, verkonden toekomst-idealen. - Omdat degenen, die, zooals 'l'Action', zich meester maken van Zola als van een apostel der toekomst, zich dan steeds beroepen juist op den inhoud van 'Fécondité' en van 'Travail'....

Welnu. Noch in 'Travail', noch in 'Fécondité' wordt ons, één enkele maal ook maar, verheerlijkt de nieuwerwetsche moeder, of de moderne echtgenoote, die en-passant liefhebbert in schilderen of in concerten-geven, en doet in geschreeuw over wetenschappelijke zuigelingen-voeding,.... en wat dies meer zij. - De vrouw die liefheeft den man; de moeder die zelve voedt haar kinderen, en zich levenslang *wijdt* aan hen..., *zij* alléén is Zola's toekomst-ideaal!

- Neem 'Fécondité', het boek waarin Zola bij uitstek de hoofdrol heeft toebedeeld aan de toekomst-vrouw. Neem de heldin daaruit: Marianne; de echtgenoote die twaalf malen moeder wordt, en al die kinderen zelve voedt en zelve grootbrengt, zonder 'bonnes' en kindermeiden, zonder huishoudsters en gezelschaps-juffrouwen,.... en óók zonder vrouwenblaadjes met theoretische oudevrijsters-beschouwingen, over de voeding van 'het' kind, en den aanleg van 'het' kind, en de lectuur van 'het' kind...; en de tyrannie van 'den' man.... Marianne is *echtgenoote en moeder.... anders niets*, mijn waarde 'Fronde'-dames, die durft verheerlijken in den dooden Zola (die U niet kan tegenspreken) een van *Uw* medestanders voor *Uw* zaak....

Marianne schenkt, jaar op jaar, aan den man harer eerlijke liefde: zonen en dochteren; en ze heeft geen andere eerzucht, dan hem die te geven, zoo gezond, zoo mooi mogelijk, en ze groot te brengen, zoo goed mogelijk...

Aan schrijven in vrouwenblaadjes doet Marianne niet. Over de vrouwenquestie bazelen valt haar niet in. Naar schilderij-tentoonstellingen-draven, om haar leekenoordeel uit te spreken over 'de kunst', met oogvertrekken en o- en ach-geroep van 'Wat doet dat mooi', 'Wat zijn die lijnen zuiver,' enz., enz.... ze heeft haar tijd te lief voor zulk gebeuzel... Zich laten hooren op dilettanten-concerten, om er zich te bedwelmen aan den goedkoopen lof van daartoe beleefdheidshalve wel verplichtte familie en bekenden,... zij denkt er niet aan.

En, wat het 'nuttig'-wezen betreft, och *deze* echtgenoote en moeder heeft te véél gezondverstand, bovenal te véél èchte liefde tot man en kinderen, om niet te weten dat de *ware* nuttigheid thuishoort in den *eigen* kring, in het nakomen van de *huiselijke* plichten, in het verspreiden van gezelligheid en vreugde in *eigen* huis, voor *eigen* man en *eigen* gezin....

Marianne, de vruchtdragende en daarin-alléén haar eer-stellende ideaal toekomst-gade en moeder, uit Zola's 'Fécondité', zij is het tegenovergestelde van

Uw toekomst-ideaal mijn ‘Fronde’-dames, zij is noch de op haar ‘recht’ prat-doende, noch de over gelijkstelling-met-den-man-kavelende, die **gij** tracht te maken van de toekomst-vrouw, zij is, integendeel, de-in-den-man-opgaande, alleen-in-zijn-liefde-levende, zonder-hem-niets-zijnde, zichzelve-offerende echtgenoote en moeder,... die niets vraagt voor zich zelve, dan alleen te mogen zijn: het geluk van man en kinderen....

En neem ‘Travail’, waarin de toekomststad, de ‘Cité de justice et de paix’, geschilderd wordt met toekomst-menschen, toekomst-toestanden.

Wie zijn daarin de drie ideaal-toekomst-vrouwen?

- Welke drie heldinnen vertegenwoordigen in dit boek der toekomst Zola's ideaal bij uitnemendheid, van de verhouding tusschen man en vrouw?...

Het zijn: Josine, Soeurette, Suzanne.... Het zijn drie vrouwen, die alle drie hun gansche leven geven aan éénzelfden man: Luc Froment. De eene: Josine verkrijgt het

leeuwenaandeel in het vrouwengeluk; want zij wordt Luc's echtgenoote, de moeder van zijn kinderen. Maar de anderen: Soeurette en Suzanne, de ‘versmaden’...!? - Worden zij dan uit teleurstelling ‘nieuwe’ vrouwen? - Zoeken zij troost bij ‘de kunst?’ - Voelen ze opeens talenten in zich ontwaken, die nog sluimerden, maar wakker moesten worden door de ontgoochelìngen der liefde? - Geenszins mijn ‘Fronde’dames. Noch ‘de kunst’, noch 't vrouwengedoe van Uw emancipatie-woede, noch algemeen-stemrecht, noch het spelen van welk rolletje ook in het openbare leven, heeft voor Zola's toekomst-vrouwen iets aantrekkelijks! - *Zij blijven de liefde-vrouwen, die ze zijn*,.... **niets anders.** De eene: Soeurette, verbrengend haar leven in een onafgebroken wijding aan den broer wiens huishouden ze verzorgt, wiens krankheden ze bewaakt, wiens roem de hàre is, met wiens bestaan het hare samenvloeit in stille zelfopoffering. De andere: Suzanne, zich onderwerpend aan haar ‘slavin’-lot (zoudt gij o ‘Fronde’-dames het noemen) van gehuwd-zijn met een haar onwaardigen echtgenoot; niet van hem wegloopend daarom; niet hem aan de publieke schande prijsgevend, door zijn intieme ziekten rond te bazuinen, (gelijk zeker soort gescheiden-dames heden ten dage doen, uit zelfverdediging); maar moedig dragend de gevolgen van haar eens zelve begane fout, in vergevensgezindheid jegens haar man, in trachten hem nochtans te helpen en ten steun te wezen in het uur van tegenspoed....

En wat is alléén ‘de’ eenige troost, ‘het’ eenige geluk, dat deze twee van het-lot-misdeelden inwendig staande houdt in hun dagelijksche zelfopoffering? Het is noch ‘de’ kunst, noch presidente- en secretaresse-gespeel, noch emancipatie-drijverij, noch nuttigheids-gedoe, noch zelf-aanbidding van de miskende-onschuld-spelen,... het is niets, niets anders, mijn ‘Fronde’-dames, dan haar stille, versmade liefde tot Luc Froment, haar liefde, die zij bewaren in het heiligdom van haar hart, die zij daar koesteren, kweeken; die er groeit, van jaar tot jaar, een steeds sterker en schooner plant...

Totdat ze, aan den avond van haar leven gekomen, in het huis-zelf van Luc Froment, nevens zijn wettige vrouw Josine, het reine geluk mogen smaken van altijd te zijn om hem heen dien ze liefhebben, van hem te mogen ‘dienen’, te mogen bewonderen, met haar zorgen en liefde hem te mogen nabijwezen, altijd door!...

En, let nu wel! Noch Marianne uit ‘Fécondité’, noch Josine, Soeurette en Suzanne uit ‘Travail’, worden ook maar eenigszins geteekend als verstandelijk-inferieure wezens.

Integendeel, het ontbreekt hun noch aan intellect, noch aan talent, noch aan één dier gaven, welke volgens U, mijn ‘Fronde’-dames, per-se ‘ontwikkeld’ behooren te worden om het te brengen tot vrouwelijke genieën!!

- Geenszins zijn Marianne, Josine, Soeurette en Suzanne misdeeld van die innerlijke hoedanigheden, welke vormen ‘de superieure vrouw’. Maar..., juist *omdat* ze zoo wáárlijk-superieur zijn, zoo *wáárlijk*-groot-van ziel, daarom zijn ze géén man-wijven, géén derde-geslachts-producten, maar *liefde*-vrouwen, *niets anders!*

....Aldus zijn de toekomst-vrouwen bij uitnemendheid van den grooten Meester Zola; van wien gij, mijn ‘Fronde’-dames, U brutaal tracht meester te maken als van ‘een der Uwen’....

Noch de Marguerittes Durand, noch de Louise's Michel, noch de Séverine's, noch het ‘bijna een man van genie’ Clemence Royer,[*)] vinden we ook maar één enkele

*) Noot: red:

maal geschilderd in Zola's ‘Evangelies’: ‘Fécondité’ en ‘Travail’, als in zijn oog wenschelijke toekomst-vrouwen....

In zijn gezond-denkend brein van geestelijk- en lichamelijk-gezond-man, was géén plaats voor Uw ziekelijk-overspannen-oude-vrijsters idealen, o ‘Fronde’-dames, noch voor Uw zichzelf overschattende inbeelding, dat in elke vrouw een miskend genie schuilt, in elke echtgenoote en moeder ondergaat: een ‘slachtoffer te méér’ van den ‘bruut-man’...

Niemand beter, juister, volmaakter dan Zola heeft geschilderd het *ware* ideaal-vrouw-zijn, - een ideaal dat hemelsbreed afwijkt van dat der emancipatie-dames, - in deze bladzijde uit Fécondité: ‘Zij, in haar

Margueritte Durand is een ex-actrice, en de ex-redactrice van ‘De Fronde’. Ik kom op haar terug.

Louise Michel is een van de schreeuwerigste fransche vrouw-socialisten die er bestaan, en leidt sedert jaren socialistische bijeenkomsten, welke soms de grootste schandalen veroorzaken, etc.

Madame Séverine is een bekende fransche auteur-journaliste, en spreekster in 't publiek. Zij trad ook in Den Haag onlangs op; en redevoerde nog dezer dagen bij gelegenheid van een bedevaart naar Zola's villa te Médan.

Clemence Royer was een zeer geleerde vrouw, die verscheidene van geleerdheid-overstroomende boeken schreef, en tot loon daarvoor is verheerlijkt (ik méén door Renan) als ‘*presque un homme de genie*’. Zij stierf voor ongeveer anderhalf jaar.

adoratie van haar echtgenoot, had zich eenvoudig tot haar plicht gemaakt te zijn: de gezellin, de gade, en de moeder; de vrouw, lichamelijk geschikt tot kinderen-baren, zedelijk tot ze op te voeden, bovenal de goede raadgeefster, wier fijngevoelig oordeel de moeilijkheden wist op te lossen...'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres te Gent door Prof. Hector Treub.

> Hoe genoeglijk rolt het leven
> Des gerusten dokters heen

denkt men, met een variant op Poot, misschien, als men ziet dat ik al weer over een congres schrijf. Het zou den indruk kunnen maken alsof wij niets anders te doen hebben, en niets anders doen, dan congressen bezoeken. Op gevaar af van dien indruk te weeg te brengen en met de voorafgaande verzekering dat het een onjuiste indruk zou zijn, waag ik het er op, hier, naar aanleiding van het dezer dagen te Gent gehouden congres, iets over de Vlaamsche congressen te komen vertellen.

In het algemeen hebben zulke congressen een tweeledig doel. Ten eerste bedoelen zij gelegenheid te geven tot het meedeelen en doen bespreken van de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek der leden, en ten tweede, de beoefenaars van hetzelfde vak of van aanverwante vakken met elkaar in persoonlijke aanraking te brengen.

De Vlaamsche Natuur- en Geneeskundige congressen hebben echter nog een ander doel en daarom juist verdienen zij hier, in Nederland, bekend en gewaardeerd te worden. Die congressen willen ook getuigen. Getuigen, van wat? Hiervan, dat het mogelijk is in het Vlaamsch, d.w.z. in het Nederlandsch, wetenschappelijken arbeid te leveren en wetenschappelijke besprekingen te houden. Dat klinkt ons Hollanders, die weten (althans van hooren zeggen) wat Donders, Hubrecht, Stokvis, Hugo de Vries, Zeeman - om geen anderen te noemen - in het Hollandsch geleverd hebben, vreemd in de ooren. De Fransch-sprekende Belgen kennen natuurlijk de werken der genoemden ook wel, maar zij verschuilen zich achter het feit, dat een deel der Nederlandsche onderzoekingen in vreemde talen uitgegeven wordt en komen dan tot de averechtsche gevolgtrekking, dat 'dus' het Nederlandsch niet deugt als voertuig van wetenschappelijke gedachten. Ja, zij gaan zoo ver van te beweren, dat, alweer 'dus', zelfs wetenschappelijk onderwijs in het Nederlandsch niet mogelijk is en daarom, midden in een geheel Vlaamsche streek, de taal, de alleen toegelaten taal der universiteit Fransch moet blijven. Het kost moeite, en niet weinig ook, tegenover zulke enormiteiten ernstig te blijven. Wij hier in Nederland, en in de eerste plaats wij, die hier sinds jaar en dag in het Nederlandsch hooger onderwijs geven, kunnen dan ook gerust om deze beweringen en om hen, die er uiting aan geven, lachen. Maar de Vlamingen kunnen dat niet. Te wonen in een Vlaamsch land, Vlaamsch te hebben leeren spreken aan moeders schoot, Vlaamsch te spreken in eigen huis, Vlaamsch te denken en te werken, zich in hart en ziel Vlaming te voelen, en dan te hooren, dat die taal hoogstens goed is achter den ploeg, te zien, dat de landswet u verbiedt in uw eigen taal, óók eene officieele landstaal, onderwijs te geven, dat is meer dan genoeg om het bloed, als het tenminste geen karnemelk is, aan het koken te brengen. Of 's

mans bloed gekookt heeft, weet ik niet, maar wel weet ik, dat om de minachting van zijn taal te bestrijden, om de straks genoemde onjuiste beweringen te logenstraffen, prof. Mac Leod, de plantkundige der Gentsche hoogeschool, voor zeven jaar zijn taalverwanten opriep tot de vorming van een Vlaamsch natuur- en geneeskundig congres. Zonder eenige officieele medewerking, integendeel, zooveel mogelijk tegengewerkt door al wat maar in officieele kringen deftiger vindt heel leelijk Fransch te spreken dan behoorlijk Vlaamsch, wist Mac Leod zijn doel te bereiken.

Wanneer men den levendigen, bewegelijken man ziet, met zijn heldere oogen in het door een reeds ietwat grijzenden bruinen baard omlijst gezicht, waarboven een weelderige, altijd hot en haar door elkaar gewoelde krullebol, wanneer men zijn bezield en bezielend woord hoort, als hij spreekt over de idee, die aan de Vlaamsche congressen ten grondslag ligt, dan begrijpt men, dat hij de persoon is, die zoo iets heeft kunnen tot stand brengen. Want hij heeft het zoover gebracht dat jaarlijks het congres een grooter aantal leden telt, dat er telken jare op het congres veel en goed werk wordt geleverd en daarmee zij die beweren, dat het Vlaamsch niet deugt

voor wetenschappelijken arbeid, op afdoende wijze worden weersproken.

Wij hebben het hier in Nederland tegenwoordig druk over het behoud van onze taal. Als daarvan sprake is, denkt iedereen aan Zuid-Afrika en aan wat daar Hollandsch heet. Maar aan wat vlak bij ons gebeurt, daaraan denken wij niet veel. En toch daarginds, in Vlaanderen, daar valt een Nederlandsch te bewaren en te steunen, zoo zuiver, dat wij er jaloersch van mogen zijn.

Jaloersch ben ik dan ook inderdaad weer geworden van de moeite, zij het ook nu en dan overdreven moeite, die de Vlamingen zich geven hun taal zuiver te houden. Voor die jaloezie bestaat, helaas! gegronde reden. Terwijl daar ginds hemel en aarde bewogen wordt om in eigen, zuivere taal hooger onderwijs te mogen geven, laten hier Regeering en individuën Gods water over Gods akker loopen en bekommeren zich om de landstaal niets, - maar dan ook niemendal. Overdrijving, denkt men misschien. Volstrekt niet en ik zal het bewijzen.

Daar is maar één land ter wereld waar het toegestaan wordt dat een hoogleeraar zeven, acht, twintig jaar lang in een vreemde taal onderwijs geeft. Dat land is Nederland. Wanneer men een vreemdeling, onverschillig uit welk land, eens groote oogen wil laten opzetten, dan behoeft men hem dat feit maar te vertellen. Instinctmatig begint hij met te antwoorden: dat geloof ik niet, dat kàn niet. Wij weten maar al te goed, dat het wèl kan.

'Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt' is een psychologisch niet onjuist, maar toch leelijk, cynisch spreekwoord. Maar 'wiens brood men eet, wiens *taal* men spreekt' lijkt mij een voorschrift van de meest elementaire burgerlijke beleefdheid. Hen, die dat vergeten, mocht toch de gestelde overheid waarlijk wel, in het belang onzer taal, de krachtigste steun van ons volksbestaan, onder het oog brengen dat dit niet aangaat. In stede daarvan worden de delinquenten op allerlei wijze en in elk opzicht voorgetrokken boven de landskinderen.

Toe, Jan Salie, word eens wakker!

Dat ook de individuën niets geven om de zuiverheid der taal, bewijst het Bargoensch dat o.a. wij medici spreken en schrijven. Het is al geen mooie taal, tengevolge van de vele onvermijdelijke kunsttermen, maar als men dan de germanismen hoort, waaraan wij ons schuldig maken, dan rijzen de haren te berge.

Zoo hoorde ik dezer dagen zeggen: opgedreven, voor uitgezet, en zulke voorbeelden kunnen in massa gegeven worden. Laat ik er een paar ontleenen aan drukwerken van hoogleeraren van onvervalschten Nederlandschen bloede, dan zal men zien hoe erg het is. De een schrijft 'geronzeld' als hij gerimpeld bedoelt, de ander 'tabaksbuitelaardig' voor tabakszakvormig, een derde laat iemand het been breken door 'hevelwerking' en is in het heilige geloof dat dit hefboomwerking is, een vierde 'benadrukt' waarhij nadruk wil leggen, een vijfde.... maar waartoe nog meer van die geradbraakte taal mee te deelen?

'Gij zijt 'ne rare kerel' dat was het resultaat van de karakterstudie, die een Vlaamsche congressiste van mij gemaakt had, terwijl ik het voorrecht had, tusschen twee vergaderingen in, naast haar het tweede ontbijt te nuttigen. Ik geloof dat ik dit twijfelachtige compliment daaraan te danken had, dat ik haar - zonder veel grond, dat beken ik - van socialistische neigingen beschuldigd had. Misschien, maar ik hoop het niet, is men geneigd mij ook nu 'een raren kerel' te noemen, nu ik van het Vlaamsche congres afgedwaald ben naar de taal-lauwheid (om het beleefd uit te

drukken) van ons Nederlanders. Ik hoop het niet, want voor mij is het verband zeer duidelijk.

Wij allen struikelen dagelijks in velen, zoo luidt de tekst, als ik mij niet vergis. Dat ook mij meer germanismen, gallicismen en barbarismen ontsnappen dan mij lief zijn, weet ik maar al te goed. Maar ik kan toch gerust verklaren, dat ik moeite doe mijn taal zoo zuiver mogelijk te houden. Dit laatste nu kan van tal mijner vak- en ambtgenooten niet gezegd worden, en ik betreur dat in de hoogste mate. Wanneer zij eens een Vlaamsch natuur- en geneeskundig congres gingen bijwonen en zich lieten inlichten omtrent den taalstrijd, die daar ginds gestreden wordt, dan zouden zij misschien, meer dan tot nu toe, bedenken welke waarde een eigen taal en vooral een eigen zuivere taal heeft.

Evenwel, of zij dat doen of niet, of wij dus nog eenig voordeel hebben of niet van de Vlaamsche congressen, de mannen, die in Vlaanderen een zoo schoonen strijd voeren voor hun taal, die ook de onze is, die mannen verdienen dank en toejuiching van allen die ons Nederlandsch liefhebben.

Die dank en die toejuiching mijnerzijds mogen dan ook de laatste zijn dezer her-

inneringswoorden aan het zevende Vlaamsche natuur- en geneeskundig congres gewijd.

Amsterdam, 29 Sept. '03.

Een Sprookje.

In haar lang kleed van dunne, sneeuwwitte stof, wandelde de Reinheid, in dartelen overmoed, hier en daar eene bloem plukkende, door het stille woud. Hare volle, frissche altstem drong door de boomen heen, die met hunnen vollen bladertooi op het slanke wezentje neerzagen, zich verwonderd afvragende, waarom ze altijd zoo vroolijk kon zijn en zoo kon zingen. Want de wereld was toch zoo vol verdriet, men zag meer ellende dan vroolijkheid om zich heen, zoo redeneerden de alwijze boomen tegen elkaar en schudden bedenkelijk hunne hoofden over zooveel luchthartigheid.

Maar de Reinheid kende nog geen verdriet, zij wist niet, wat dat was, ze leefde zorgeloos van den eenen dag op den anderen, zonder ooit aan iets ernstigs te denken.

Zij dartelde met hare lange, blonde haren rond door het leven en vermeed zooveel mogelijk alles, wat op schaduw geleek. Nadat ze een mooien bouquet had vergaard, liet ze zich lang uit op het gras neervallen en staarde peinzend naar de blauwe lucht, waar hier en daar een enkel wit wolkje in dreef.

Zij dacht aan hare vroeg gestorven moeder, hoe die haar altijd had voorgehouden, goed en braaf te zijn en nooit vriendinnen te worden met de Zonde, die altijd graag het gezelschap van de Reinheid wil zoeken. ‘Als je maar altijd je witte kleed blijft dragen en er voor oppast, dat het niet scheurt of heelemaal afvalt,’ had hare moeder haar gezegd. En ze was tot nu toe braaf geweest, hare eenige vrienden waren de vogels en de bloemen, ze voelde zich gelukkig, ze wenschte niets meer.

Terwijl ze hare oogen sloot, voelde ze iets langs zich heengaan en opkijkend zag ze eene groote, forsche vrouw voor zich staan met lange, donkere haren, die hare eenigste bedekking waren. Hare donkere welsprekende oogen keken met lachenden spot op de Reinheid neer, die met verwondering en angst tegelijk, de indrukwekkende gestalte bleef aankijken. ‘Wie zijt gij, schoone vrouw?’ verbrak de Reinheid eindelijk de stilte. ‘Wie ik ben, dat is voorloopig nog een geheim,’ antwoordde de gestalte geheimzinnig, ‘maar mijn naam komt er niet op aan, ik wilde je alleen maar vragen of je niet iets meer van de wereld zoudt willen zien; wat heeft een jong meisje hier in dit groote, sombere bosch nu aan haar leven; de wereld is zoo mooi, ik kan je daar alles laten zien, wat je maar wilt en waar je niet het flauwste vermoeden van hebt, kom ga mee,’ en de zwarte oogen keken smeekend en doordringend naar het kleine wezentje, dat van het gras was opgestaan en met hare groote, onschuldige oogen angstig en hulpbehoevend de spreekster aanzag.

‘Ach, ik ben niets nieuwsgierig de wereld te zien, ik ben hier zoo gelukkig en moeder zei altijd: “ga nooit het bosch uit want dan zal het je slecht gaan,” ik ben zoo bang om onder de menschen te komen, ze zullen mij klein wezentje vertrappen, neen, laat ik maar liever hier blijven.’ ‘Kom, hoor, dat is gekheid, de menschen zijn juist heel aardig, je moet zien hoeveel ze van mij houden, ze geven mij mooie cadeaux en alles, wat ik hebben wil, kijk eens deze prachtige ringen en armbanden, je krijgt alles, wat je maar wilt,’ zei de gestalte vroolijk.

En ach, de Reinheid kon geen weerstand bieden aan hare smeekbeden, het was of er een magnetische invloed van haar uitging, of hare oogen haar dwongen om mee te gaan.

En schoorvoetend, nieuwsgierig en toch tegelijk angstig, ging de arme Reinheid mee, mee het bosch uit en de wijde wereld in.

Toen ze een poosje geloopen hadden, kwamen ze aan eene stad en de gestalte riep vroolijk uit: ‘Kijk hier zijn we nu in eene der grootste steden van ons land, kijk die prachtige winkels en die mooi aangekleede menschen.’ De Reinheid stond versteld, ze kon hare oogen niet gelooven, bestond dit alles wezenlijk, die mooie winkels en breede straten en dan al die menschen, die je maar brutaal aankeken, ze werd er bang van en drong zich sidderend tegen hare geleidster aan. Maar toch werd hare nieuwsgierigheid geprikkeld en wilde ze doorloopen en meer zien. ‘O, kijk eens, wat een prachtige ringen liggen daar,’ riep ze opgetogen uit, ‘kon ik er zoo een hebben, wat zou dat heerlijk zijn!’

‘Daar is gemakkelijk aan te komen,’ hernam de ander op spottenden toon, ‘ga maar mee,’ en terwijl ze een paar straten doorliepen, kwamen ze aan een breede laan, waar aan den eenen kant tal van café's en restaurants stonden, vol met

menschen, die met lachende gezichten en gemaakt druk pratende, daar den tijd zochten te dooden.

De gestalte ging vlug naar een tafeltje in den hoek, bezet door ongeveer vijf heeren en terwijl ze hen begroette, stelde ze de Reinheid aan ze voor.

'Zoo, lief kind, kom je ons eens amuseeren, dat is goed, je hebt eene aardige uitgekozen hoor,' richtte een der heeren zich tot de gestalte, 'wat een lief kopje.'

En daar zat nu de Reinheid, verlegen om zich heen kijkend, schuw voor al die mannenoogen, die haar brutaal aankeken. 'Zeg, jullie gaan natuurlijk mee soupeeren, jij toch ook? De juffrouw praat niet, heb je je tong verloren, hé schatje?' zei een der heeren, die naast haar zat, terwijl hij haar in de wang kneep.

Maar de Reinheid kon niets zeggen. O, was ze maar weer in haar vredig, lief bosch, was ze maar nooit meegegaan, ze voelde zich verlaten en zag angstig, smeekend naar de gestalte, die op den schoot van een der heeren zat en hare armen om zijn hals sloeg. En ineens met schrik en ontzetting bedacht de Reinheid zich, dat die vrouw misschien de Zonde was, die was ook naakt, had hare moeder gezegd en had lange zwarte haren.

O God, zou dat waar kunnen zijn, dan wilde ze nu gauw weg, dan was ze nog niet verloren, want geen scheurtje was er nog in haar kleed merkbaar. En snel opstaande, wilde ze weggaan. 'Ho, ho, waar gaat dat naar toe, gauw hier blijven, hoor,' en twee sterke armen omsloten hare slanke leest en lieten haar niet meer los.

'Maar ik moet weg, ik wil hier niet blijven, groote God,' een klein scheurtje was in haar kleed merkbaar, 'laat me toch gaan,' en smeekend keek ze de Zonde aan, die met schitterende oogen, vroolijk uitriep: 'Wel neen, we gaan nog niet weg, eerst soupeeren,' en zingend en juichend gingen ze naar eene kamer, waar de tafel al gedekt was. En de Reinheid moest mee, ze moest op den schoot van een der heeren zitten, die haar met liefkoozingen overlaadde en haar van alles beloofde. En angstig hield ze het kleine scheurtje van haar kleed vast, bang dat het verder zou gaan. Ze dronk een glaasje wijn, maar vond het zoo lekker, dat ze er nog een dronk en nog een en ze voelde zich weer vroolijk worden, ze dacht, dat ze weer in het bosch was bij hare moeder en zong en lachte met de vogels, ze voelde zich weer gelukkig en merkte niet, dat de scheur in haar kleed al grooter en grooter werd. Zij voelde zich als opgeheven naar den hemel en verbeeldde zich vleugels te hebben en wedstrijd te houden met de vogels wie het eerst in den hemel zou zijn.

Hare moeder stond beneden en riep haar terug te komen, maar ze kon niet, aldoor moest ze maar hooger, bijna was ze er, totdat op eens ze haar evenwicht verloor en met een smak op de aarde terecht kwam.

Toen ze hare oogen open deed, lag ze weer in het bosch, maar wat was er gebeurd, waar was haar kleed? O, God, ze was naakt. En opeens herinnerde ze zich, wat er gebeurd was, haar meegaan met de Zonde, hare nieuwsgierigheid om meer van de wereld te weten, en die haar haar kleed had doen verliezen.

'O, moeder, als u dat wist, wat er met uw kind is gebeurd, nu ben ik geen Reinheid meer,' en snikkend wierp ze zich op den grond en weende heete tranen, hare eerste tranen van waarachtig, diep verdriet. Toen stond ze met moeite op, hare veerkracht was gebroken, ze meed de vogels en de planten en dwaalde doelloos rond.

En de groote, alwijze boomen keken met deernis op haar neer. Ze lachte en zong nu niet, ze had nu toch ook 's levens verdriet leeren kennen.

En ineens begrepen ze het waarom ze zoo huilde, ze zagen, dat ze geen kleed meer droeg, dat de Reinheid gestorven was en nooit, nooit meer terug zou komen.

COR.

Een Kroonjaar.

Toen ze dien morgen haar oogen opende, was ze vijf en twintig jaar geworden.

Zooals ze daar lei in haar bed leek ze niet ouder dan achttien met haar smal gezichtje en het kort geknipte haar, maar wie haar òp zag kon wel zien aan haar door 't vele liggen uitgezakte lichaam, en den lijdenstrek om haar mond, dat ze geen kind meer was, doch een vrouw die veel geleden had.

Negen jaren was ze nu al ziek, een chronisch longlijden, dat haar niet in de eerste plaats physiek, maar vooral moreel, onnoemelijk veel had laten lijden.

Want ze was een bijzonder lévend meisje

geweest, bruisend van levenslust, vol onstuimig verlangen om te leven, een vol rijk leven, om goed te zijn, een zegen voor anderen, om te werken, schoonheid te scheppen in woord of in beeld, om het even als het maar schoonheid was, want het rijke leven was haar zoo vol schoonheid en in zich meende ze de macht te voelen, die vast te leggen en weer te geven, zoo, dat anderen mee konden genieten ter vermeerdering van hun geluk, ter verhooging van hun levenswijsheid.

Maar toen op een morgen, na even hoesten, de verraderlijke roode vlekken zich vertoonden, had ze inééns begrepen, dat het een dwaling was, dat háár taak niet zou wezen te scheppen, maar dat zij zou moeten lijden, lang en mateloos.

En diep had het haar jonge hart (ze was pas zestien!) neergebogen in droefheid, en in radelooze wanhoop had ze wel geroepen, ik wíl niet, ik zál niet, niet ik! maar gebroken was ze niet geweest.

In haar krachtig-jonge vroomheid had ze gedacht, dat dit óók goed zou zijn, en had zich voorgenomen, àls ze dan lijden moest en sterven, het ten minste te doen als een heldin, den menschen wou ze toonen, dat ook een jong kwijnend leven mooi kan zijn, héél mooi zelfs, en haar ziekbed en sterven zou hen leeren hoe het eigen leed te dragen en zij zouden doordat *zij* geleefd had, gelukkiger wezen, en hun gebogen hoofden leeren heffen naar de zon, als de bloemen dat doen ná den regen.

En zoo was zij bereid.

Vele weken en maanden duurde het, en vele ontzegbaar-lange uren van pijn en hevig lijden, en doorgewaakte nachten.

Die bij haar kwamen lachten gedwongen wanneer zij lachte; ze zag de angst hun uit de oogen kijken dat ze sterven zou, dat ze haar gingen verliezen, en dan glimlachte zij, want ze vond het goed, en de dood die aan haar voeteneind wachtte, was haar een vertrouwd vriend, die haar zou beschermen tegen veel vijandigs dat het leven heeft.

En al verder boog hij zich over haar heen en zij zag dat hij gereed was toe te grijpen, en ze was blij, want ze voelde zich zeer vermoeid. Haar familieleden kwamen steeds minder vaak bij haar, en ze wist dan dat ze beneden schreiden om haar aanstaand heengaan, en dan niet komen konden om hun rooie oogen.

En toen, nadat ze weken lang niet geslapen had om haar korte leven geheel uit te leven, niets verloren te laten gaan, had ze op een nacht een wonderlijk vizioen. Het Leven en de Dood twistten om haar, en wilden dat zij zou kiezen. ‘Zelf moet ge weten wat ge wilt,’ zei de Dood, ‘mij en rust, of Leven en lijden.’

‘Ik kies den Dood,’ zei ze; ‘maar’ - en toen dacht ze aan haar ouders, die al twee kinderen hadden zien sterven, en ze dacht dat ze oud waren en recht hadden het eerst te sterven, en dat het der jongeren plicht was de ouderen te overleven, en dat het egoïst was, te willen sterven, als anderen willen dat je leeft.

Toen werd ze zeer bedroefd want ze was zoo verschrikkelijk moe en verlangde zoo vurig naar rust, en ze weende lang, en kon niet kiezen.

En toen vond ze op het laatst toch den moed om den dood met zijn rust weg te zenden, en het leven omhelsde haar, mèt zijn lijden, en sedert was de laatste niet meer van haar geweken.

Ontzettend had ze geleden, vooràl moreel, door haar langzame vereenzaming van haar omgeving, die immers gezond was en *dus* haar vreemd; die geen troost voor haar wist dan haar lijden te negeeren, die zeiden: kom, het is zoo erg niet, als ze

smachtte naar echt mede-lijden, die wat angstig naar haar door de ziekte ingevreten gezichtje keken, en dan huichel-lachten: je ziet er goed uit.

Het maakte haar woedend en wanhopend, en zeer bitter en menschen-schuw.

En ontzettend leed ze in haar groote geestelijke eenzaamheid en trachtte zich te uiten in verzen, maar het ging niet, volslagen machteloos was ze en ze kon soms 's nachts knarsetanden van woede op zichzelf omdat ze zoo verkeerd gekozen had, het leven in plaats van den dood.

Het troostte haar niet, dat haar motief zoo goed en onzelfzuchtig was geweest, dat vond ze nu dom, want haar omgeving leefde ook zonder haar, zag ze nu wel, nu ze zoover hersteld was, dat ze uit kon gaan, en maar dag aan dag alleen door het huis en door het stadje dwaalde, eenzame wegen zoekend om kennissen te vermijden, die altijd zeiden: ‘wat zie jij er goed uit.’

Het griefde haar zoo diep, telkens als ze het weer hoorde, en thuisgekomen ging ze dan staan voor den spiegel en keek met tranen van meelij-met-zichzelf in haar oogen naar haar ingevallen wangen, haar wit-door-

schijnende ooren en de donkere kringen om haar groote smart-vraag-oogen.

En altijd wenschte ze maar dat ze een zieke wist juist als zij, dan wou ze er heen gaan, en den troost brengen dien men haar onthield; dan zou ze zeggen, ja, het is naar, het is verschrikkelijk als je jong bent en ziek, maar ik begrijp je en voel met je mee, en dan zou die andere niet zoo ongelukkig meer wezen.

En dan dacht ze, was ik maar een vader, een moeder, ik zou goed wezen voor mijn zieke kind, het zou gelukkig bij me zijn ondànks zijn ziekte, want ik zou het zoo begrijpen, en mij begrijpt niemand, en dan weende ze, omdat ze zich zoo eenzaam voelde, en nooit een eigen kind zou bezitten.

Want dàt had ze zich vast voorgenomen, wàt er ook met haar zelf nog mocht gebeuren, een kindje zou ze nooit krijgen.

Dat ongeboren kindje, dat nooit zou bestaan, had ze zóo lief, dat ze het wilde beschermen tegen alles wat haar had doen lijden, en het maakte haar zoo gelukkig te denken aan dat teere kindje van haar alleen, waar ze zóó goed voor was dat ze hem het geboren-worden wilde besparen, het moeten-leven, ziek waarschijnlijk als zij, zonder liefde -.

Maar ontwaakte ze dan weer uit haar gepeins tot de harde, de eenzame werkelijkheid, dan kon ze urenlang wanhopig weenen, omdat ze zoo alleen was, en nooit lief zou mogen hebben, òm dat kindje.

En ze verlangde zoo naar liefde; dag en nacht droomde ze van den sterke die nooit komen zou om haar, zoo zwak, te beschermen tegen der wereld ijzige liefdeloosheid. En ze vond het zoo wreed dat juist de zwakken alleen moeten blijven, de zwakken die juist een steun niet kunnen ontberen, en die dat moeten, omdàt ze zwak zijn.

Al dat treuren deed haar geen goed, haar jonge lichaam kwijnde, en verscheiden malen was ze den dood nabij, maar het trof haar niet.

Men sprak haar steeds van geduld hebben, het zou wel beter worden, als het zomer was in den winter, was het winter dan in den volgenden zomer, eindelijk als ze maar ouder was, eerst maar eens twintig, toen tegen de dertig.

Het was haar onverschillig.

Ze hechtte niet meer aan het leven, en, was ze erg ziek dan hoopte ze altijd te zullen sterven, maar ze geloofde het niet.

Ze meende dat de dood haar ontvlood omdat ze hem teruggewezen had, dien nacht toen hij haar zich aangeboden had, en dat dit lijden haar was opgelegd, als straf voor haar verkeerde keus.

Toen ontmoette ze hèm, niet den sterke uit haar droomen, maar den zieke, als zij van het leven vereenzaamde, en zij hadden mekaar zeer lief, en zij was goed voor hem en hij voor haar, en zij waren niet langer eenzaam.

Ze herleefde weer, zij, de lijdensmoede, in het licht van zijn liefde, en samen begonnen ze weer te hopen, op herstel, op meeleven het groote menschen-leven, op werken als anderen.

En zij raadpleegden den arts over hun plannen, en hij, hij zeide het wel niet, maar gaf hen te verstaan, dat ze daar maar niet aan moesten denken, dat ze nog jaren konden leven maar oud worden nimmer, dat ze wèl zouden doen, zich te gaan vestigen in een kolonie voor longlijders zooals er in het buitenland verscheiden zijn, waar men een wijkplaats bereidt aan hen die geknakt zijn voor het leven, die nooit meer in staat zullen zijn werkzame leden der maatschappij te worden.

De teleurstelling was wel groot eerst, maar ze waren samen, dat was de hoofdzaak.

Moedig deden ze in den geest afstand van alle wereldsch genot, en bereidden zich vóor daar hun leven te slijten, onbruikbaar voor de menschheid, maar nuttig voor elkaar.

Het kostte wel moeite eerst, het was zoo vreemd alles, zoo véél tegelijk om aan te wennen, maar het ging wel, ze hielpen elkaar.

En nu deed ze haar oogen open en lei te overdenken dat ze nu vijf en twintig was, en ze glimlachte gelukkig. Alle bitterheid was weg uit haar hart, en een groote rust was er in neergedaald.

Ze leed niet meer onder haar ziekte; ze was er mee verzoend omdat het haar maakte tot *zijn* gelijke, omdat het haar recht gaf op zijn liefde, die ze immers niet zou mogen aannemen, als een van hen beiden gezond was.

Het was zoo heerlijk, niet meer uit te zien naar herstel dat toch niet kwam, niet meer te verlangen naar werk, dat ze toch niet kon doen.

Haar werk was nu hèm gelukkig te maken, en dat wou ze, dat kon ze ook wel, dacht ze. -

Welgemoed begon ze aan den stapel brieven, die in haar wijkplaats haar had weten te

vinden om er berichten te brengen van verweg, van de gezonden, die haar zoo vreemd waren geworden en met wie ze voorgoed had afgerekend.

En ze las.

En al lezende, verdween de glimlach uit haar oogen, en de lijdenstrek om haar mond werd dieper en scherper.

Het waren brieven van familie-leden, die haar onderhielden, van wie ze afhankelijk was, en ze schreven haar:

'Wanneer denkt ge nu terug te komen en uw eigen brood te gaan verdienen; ge begrijpt toch wel dat ge dáár niet altijd blijven kunt, het wordt nu méér dan tijd dat ge gaat werken.'

Toen keek ze naar haar smalle, krach telooze handen, die nóóit in staat zouden zijn tot geregeld werk, en ze barstte in tranen uit.

Met één slag hadden die gezonde, wreede menschen al haar met moeite verworven vrede verjaagd uit haar hart, dat weer opnieuw een zee van bitterheid en wanhoop werd.

Men geloofde niet langer aan haar ziekte; men hield haar voor lui, háár wier grootste verdriet was geweest dat ze niet werken kon; men wilde dat ze terugkwam, zij, die nergens goed voor was, weg van hèm, voor wien alleen ze nuttig kon zijn, die alleen haar nuttig kon zijn.

Als lood voelde ze op zich drukken haar gedwongen afhankelijkheid, die ze nooit zou kunnen ontkomen, omdat ze altijd ziek zou blijven.

Een kroonjaar!

Haar lijden werd dien dag gekroond.

M.F.

Het slecht humeur.
(Ingewortelde of toevallige afkeer van elke vriendelijke, of zelfs beleefde handeling.)

Aldus is de definitie, die de Koninklijke Spaansche Academie in hare dictionnaire van dezen eigenaardigen gemoedstoestand, dien men 'slecht humeur' noemt, geeft. Het schijnt ons echter, met alle respect voor de achtenswaardige leden dezer Academie, dat 't nog juister door de eenvoudige woorden: kleine en ondoordachte uitingen van woede zou worden verklaard. Want de woede tegen zichzelf en tegen anderen, is tegelijkertijd oorzaak en gevolg van het slecht humeur; en als tijdelijke stoornis van den normalen gemoedstoestand, kan zij onwetend de oorzaak van groote ongelukken zijn. Wij laten hier een sprekend bewijs van volgen:

In de richting van Parijs bewoog zich op zekeren nacht een trein, meegesleept door dat monster van den stoom, dat de industrie in den vorm van een locomotief geschapen heeft. Bij het station R. gekomen, houdt de trein langzaam op, en hoort men het geroep van 'drie minuten oponthoud!' Eene der reizigsters vertoont zich aan het raampje van de coupé, en den stationschef ziende, beklaagt zij zich dat het licht is uitgegaan. De beambte, onverschillig, of met zijne gedachten op dit oogenblik elders, ziet haar aan, zonder te antwoorden; de dame wordt boos en overlaadt hem met harde woorden, zeggende dat hij dit verzuim moet ophelderen. De beambte, die

er knorrig en slecht gehumeurd uitziet, antwoordt kortaf dat hij geen lantaarnopsteker is. Hierop wordt de dame woedend, en, daar zij hare boosheid niet uiten kan, omdat de trein zich juist weer in beweging stelt, kropt zij die bij zich zelve op, niet met 't idee om ze met verstand en toegefelijkheid te onderdrukken, maar om de kleine verstoordheid in hevige gramschap, of wel in slecht humeur, te doen veranderen. Onder dezen indruk komt zij in Parijs aan. Ver van zich door de voorvallen van het einde der reis te laten afleiden, wordt zij door 't slecht humeur vervolgd, hetwelk haar noopt om het klachtenboek te vragen, waarin zij haar beklag over de grove onoplettendheid van den armen beambte uit R. schrijft. 't Was eene voorname dame en in Parijs zeer bekend, zoodat hare handteekening niet onopgemerkt kon blijven.

II.

De markiezin S. was zeer deugdzaam en bezat uitstekende eigenschappen, maar was onderhevig aan voorbijgaande stoornissen in haar karakter, wanneer een of ander voorval de kalmte van haren geest kwam verstoren. Voor 't overige was zij weldadig jegens de armen, die zij zelve placht te bezoeken en te ondersteunen. Drie maanden na hare terugkomst te Parijs van een uitstapje, ging de markiezin een arm gezin bezoeken, dat men haar om zijne ongelukkige omstandigheden had aanbevolen. En bij 't betreden

van de woning was de markiezin, die alleen door hare kamenier vergezeld werd, getroffen door het schouwspel dat zich aan haar oog vertoonde. 't Was een vertrekje, waarin zich alleen een stroozak en een koffer bevonden, en dat uit barmhartigheid aan het gezin van Gustaaf Alfert, zoo heette de ongelukkige, afgestaan was. Hier was het, dat hij, met zijne vrouw en een meisje van drie jaar, moest slapen; hier leefden zij in de grootste ellende; hier kwijnden langzamerhand alle drie weg, door gebrek aan goede lucht, voedsel, bedekking en gezondheid; hier had de dood hun een ander dochtertje van twaalf jaren ontstolen, een engeltje, dat, zooals de moeder snikkend zeide, ten minste het laatste sacrament met fatsoen had kunnen ontvangen, want 't arbeidersgezin, dat hun 't vertrekje afstond, had goedgevonden dat men 't stervende meisje in het aangrenzend kamertje bracht, opdat de heilige handeling daar kon plaats vinden. Dit alles vertelde de arme moeder met teederen en droevigen eenvoud.

De markiezin, diep bewogen door dit verhaal, ging op het koffertje zitten, de eenige zitplaats in deze soort van grafkelder van levende schepselen, en vroeg naar de redenen die dit gezin in 't ongeluk gestort hadden. ‘Ach Mevrouw,’ antwoordde Gustaaf, ‘'t ergst van alles is, dat ik zelf van dezen vreeselijken toestand oorzaak ben, doordat ik mij door humeurigheid liet meesleepen.’

‘Hoe is 't mogelijk? Leg mij dat eens uit.’

‘Ik was beambte aan de spoor; mijne verdiensten waren bescheiden, maar voldoende om in 't onderhoud van mijne vrouw en beide dochtertjes te kunnen voorzien, en wij leefden gelukkig met ons vieren. Op zekeren nacht werden mijne kinderen ziek; 't liet zich ernstig aanzien, want er deden zich verschijnselen voor van kwaadaardige koortsen, die de streek teisterden. Ik liet een dokter halen, doch intusschen viel 't mij in, dat ik op dat oogenblik nòch voor dokters, nòch voor geneesmiddelen 't noodige geld bezat. Dat alles hield mij in eene angstige spanning, toen bij de aankomst van den sneltrein, eene reizigster (God vergeve 't haar) mij van uit haar coupé bij zich riep en mij op harde wijze verweet, dat 't licht uitgegaan was. Men beweert dat ik haar op grove wijze antwoordde; 't is mogelijk, ik herinner 't mij niet, omdat ik alleen gedachten had voor mijne arme, zieke dochtertjes en mijne ledige beurs. Weinige dagen daarna trof mij een groot ongeluk: ik werd uit mijn ambt ontslagen, en ik wist dat dit te wijten was aan eene ernstige aanklacht dier dame.

Hierop verzamelde ik mijne eenvoudige bezittingen en vestigde mij met mijne vrouw en de twee herstellende meisjes, in deze groote stad. Ik wendde mij smeekend tot mijne chefs, maar zonder gevolg, ik zocht een anderen werkkring of handarbeid, en vond er geen; ik kwam zelfs tot aalmoezen vragen, en ontmoette slechts onverschilligheid; ik werd ziek, en mijne middelen waren uitgeput, ik verkocht of verpandde wat ik bezat. Men nam mij hier uit medelijden op; ik zag mijn arme, oudste dochtertje sterven, misschien wel van ellende, en nu, na zooveel lijden, voel ik bijna niet meer, en verlang ik naar den dood, als rustplaats na zooveel zwoegen.’

‘Waar en wanneer had dat geval aan de spoor plaats?’ vroeg de markiezin gejaagd.

‘Aan 't station R.,’ gaf de arme man ten antwoord, ‘ik was er chef, en 't gebeurde den 23^{en} October.’

Er volgde eene diepe stilte op deze woorden; Gustaaf was neerslachtig; zijne vrouw snikte; de markiezin was verschrikt. In 't verhaal van dien ongelukkige had zij hare

eigene geschiedenis herkend, en 't slachtoffer van hare slechte luim; maar wat voor een slachtoffer.... Haar hart kromp ineen bij 't aanschouwen van haar werk.

Zij peilde met één enkelen blik al die ellende, al die ongelukken, de verandering van 't gelukkige gezin van den stationschef te R. in de ongelukkigen, die zij nu voor zich zag, dat kind misschien van honger gestorven, die ouders, die niet anders deden dan weenen, en geen ander verlangen hadden dan te sterven, en die geen woord van wrok hadden voor haar, die de oorzaak van hunne ellende was....

De markiezin verborg haar van tranen overstroomd gelaat in de handen, als vreesde zij dat de ongelukkige haar herkennen en rekenschap van zijn ongeluk vragen zou; opwellingen van teederheid, verdriet, medelijden en barmhartigheid bestormden haar hart, dat in den grond goed was, en God zou zeker hare hardvochtigheid van toen wel vergeven terwille van haar oprecht berouw van nu. Gustaaf en zijne vrouw wisten niet wat zij van dit schreien en deze tranen moesten denken. Eindelijk gelukte 't de markiezin hare aandoening meester te worden, en zij zeide met bevende stem: ‘Gij hebt mij verteld dat uw tegenwoordig ongeluk te

wijten is aan een toegeven aan slecht humeur. Neen, waarde vriend, wees even rechtvaardig als gij goed zijt; voor uw slecht humeur was er, door den angstigen toestand, waarin gij op dat oogenblik verkeerdet, eene verontschuldiging. Voor wie er geene verontschuldiging is, is voor die dame, die kalm en zonder zorgen op reis was. Vergeeft gij beiden haar echter, en denkt dat zij niet wist wat zij deed. Wie weet, of zij niet reeds berouw heeft, en ik ben er zeker van, dat, wanneer zij dit tafereel aanschouwde, zij met bloedige tranen de ongebreideldheid van haar karakter zou betreuren. Ik wensch mij als hare vertegenwoordigster te beschouwen, en belast mij dus in haar naam, om de gevolgen van deze liefdeloosheid te herstellen.

III.

En werkelijk was de markiezin hare belofte getrouw, en kwam haar edelmoedig voorstel na. Zij werd de ijverige beschermster van dit gezin, dat zij naar een ander huis overbracht, van alles voorzag, en met de grootste liefde verzorgde; zij wist zelfs te bewerken dat Gustaaf weder in zijne oude betrekking als Stationschef te R. hersteld werd.

Toen zij het gezin daarheen gebracht had en hen in de oude woning, nu verbeterd en verfraaid door hare goede zorgen, achterliet, zeide zij bij 't heengaan: ‘Gustaaf, hebt gij van ganscher harte die humeurige reizigster vergiffenis geschonken?’ ‘O, Mevrouw,’ was 't antwoord, ‘ik heb meer dan dat gedaan, ik heb haar vergeten. Hoe zou ik mij eene slechte dame herinneren, wanneer ik in u zulk eene goede heb gevonden!’

Bewogen scheidde de markiezin van deze brave menschen, die door haar toedoen 't geluk terug hadden gevonden; elke maand op een vasten dag, ging zij hen bezoeken, zonder 't ooit te vergeten.

IV.

Hare intieme kennissen merkten de verandering op, die er in haar eertijds prikkelbaar karakter had plaats gevonden; nu was zij altijd welwillend en zacht gestemd. Eene vertrouwde vriendin waagde 't haar eens te vragen welke talisman haar hielp om hare vroegere aanvallen van slecht humeur te bedwingen. Tot eenig antwoord nam de markiezin een gouden ring van haar vinger, en liet dien aan hare vriendin zien. Binnenin stond 't volgende opschrift gegraveerd: ‘Station R. - 23 October. Gedenkwaardige herinnering.’

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

5 Oct. '03 DEN HAAG, Daendelstraat 8.

Evenals ieder jaar is het onze plicht om weder een waarschuwend woord te doen hooren tegen het dragen van vogels of vederen op hoeden. Wordt men dan nooit doordrongen van het gevoel, dat het eene immoreele mode is, om niet eens te spreken van het gevaar van algeheele uitroeiing der nuttige, fraaie, onschuldige schepselen.

Wij hebben hoeden gezien, waarvan de randen versierd waren door 10 of 12 kopjes van kleine vogeltjes, die bij hun leven een sieraad waren der schepping, maar nu met hun kralenoogjes een treurigen indruk maken. Het is walglijk, barbaarsch en zondig. Aan wien de schuld, dat eene dergelijke schande voor de beschaafde maatschappij nog blijft bestaan? Aan de koopsters! Aan de vrouwen, die met opgeheven hoofd, zonder schaamte dergelijke hoeden durven dragen; zoodra de verkoopers geen aftrek meer vinden voor dergelijke waar, slaan ze die ook niet meer in. De koopsters dus klagen wij aan! Handelen ze zoo uit onwetendheid of uit wreedheid? Wij hopen, dat onwetendheid hen doet zondigen, want die toch is gemakkelijk te verbeteren. Gratis kan ieder die wil onze brochures krijgen, benevens alle inlichtingen, die men maar verlangen kan. Is men eenmaal overtuigd van het groote nut der zaak, dan twijfelen wij niet, of de leden zullen ons toestroomen. Vijftig cent per jaar, en tien cent voor leden beneden de 16 jaar kan ieder wel betalen, en wij gebruiken dat geld weer om op ruime schaal propaganda te maken voor onze zaak.

Namens het Hoofdbestuur der Ned. Ver. t. besch. van vogels.
Jonkvrouwe S. v. CITTERS,
Secretaresse.

II.

Hoogwelgeboren Jonkvrouwe,

Naar aanleiding van de twee stukken over Reformkleeding en Uw antwoord daarop, kom ik U beleefd verzoeken ook nevensgaand stukje uit de meestgelezen Friesche bladen te willen overnemen, waaraan ik hier nog gáárne 't volgende zou toevoegen:

Een *goede borst*drager (niet tevens rokdrager) houdt de buste *beter* op dan een corset, n.l. een corset, dat door de massa maar zoo gekocht wordt, omdat men er niet aan denkt 't zich te laten aanmeten òf daartoe niet in de gelegenheid is. Men zal dan véél minder last hebben van

‘een sterk ontwikkelde buste, die haast ineengroeit met een even vooruitspringenden buik’ wat ook ik foei-leelijk vind, en bovendien zal men dan langzamerhand slanker om buik en heupen worden, maar iets dikker in de taille, wat reeds de aangename ervaring van velen is en o.i. 't figuur ten goede komt. Is *dit* al niet een bewijs, dat een corset de *natuurlijke* ontwikkeling van 't lichaam tegenhoudt, min of meer misvormt?

‘Over smaak valt niet te twisten,’ zegt men vaak. Nu, *ik* zie liever een ‘hobbezak’ (dikwijls een mislukt reform, van iemand die 't niet past 't ding maar weg te doen, òf 't nog verder te verknoeien, waarin 'k dus de goede bedoeling van de draagster apprecieer) dan een.... wespentaille.... Sedert '98 is ook mijn smaak in de kleeding gewijzigd. Een wespentaille vind ik *nu* in één woord.... **ijzig**.... Werkelijk om bij te huilen, dat men nòg zóó **idioot** kan zijn. Wil men beslist een corset dragen, welnu, laat men 't dan zóó doen, dat er nog een **menschen**taille in te zien is, wat U zeker wel met mij eens zult zijn, nietwaar?*)

Met hoogachting:
Uwe dienstwillige
Sneek 4/9 03.
W. PELSMA.

Reformkleeding.

M. de Red.!

Mag ik U beleefd verzoeken, aan 't onderstaande een plaatsje in Uw blad te geven?

Er wordt ook in Friesland al veel ‘reform’ gedragen maar menigeen maakt er een paskwil van wegens onbekendheid met de eischen enz., waarom ik niet nalaten kan, eens even hiertegen op te komen. M.i. *moet men geen reform dragen, als men 't niet uit beginsel doet,* als men niet voldoende met de idee op de hoogte is, als men niet weet, *wàt* en *hoe* een en ander moet gedragen worden, want niet op de boven- maar op de onderkleeding komt 't het meest aan. Is 't o.a. niet onzinnig een corset onder een reformjapon? Voor een massa vrouwen is een *goede borstdrager* een eerste vereischte, maar meestal wordt die tevens voor rokdrager gebruikt en bovendien zijn voor velen de schouders te smal, wat tengevolge heeft, dat dit kleedingstuk niet bevalt en zij daardoor tot 't corset terugkeeren. Onlangs zag ik ergens in een winkel een keurige reformjapon, die vrijwel in ieders smaak viel. Ik dacht er zelfs over een model er naar te nemen, maar toen 'k die in handen kreeg, o! vreeslijk! welk een zwaarte en welk een dikke, harde naad op de schouders! zoodat 'k dan ook zei: ‘nu, de draagster daarvan mag wel sterke longen en ongevoelige schouders hebben, anders krijgt ze spoedig genoeg van ‘reform’. Zoo brengen dus o.m. modezucht en onoordeelkundig-werken-in-dezen de zaak in miscrediet. Als men zoo goed met reform op de hoogte is, dat men zich er mede kan redden, zèlf een en ander kan maken, of laten maken, òf men zich bij 't koopen door een deskundige kan laten

*) Noot red:
Mijn lieve juffr: Pelsma, ik heb tot mijn spijt Uw bezoek gemist. Als U mij gezien hadt, dan zoudt U er zeker niet aan twijfelen, dat ik inderdaad een ‘*menschentaille*’ bezit. Hierin zijn wij het dus volmaakt ééns!

voorlichten, dan zal men ondervinden: niet alleen welk een gemak deze dracht geeft, en hoe aangenaam zij is, maar óók dat *de beurs er wèl bij vaart*, (geldzorgen) zoo niet direct dan toch op den duur, wat ik beter kan aantoonen, dan zeggen, n.l. in een kort bestek zeggen. Was te Leeuwarden of te Sneek nu maar een *voldoend* aantal leden van de Vereeniging voor verbetering van vrouwenkleeding (kortweg de 5 V's genoemd) in of bij de stad, dan zou er een Afdeeling of Onderafdeeling kunnen zijn, zooals reeds in de meeste groote en kleinere plaatsen van ons land. Dàn zou er zeer zeker niet zóó veel voor reform worden gemaakt en verkocht, *wat geen reform is* en juist dáardoor *gevaarlijk* wordt. Dan zouden o.a. doozen met modellen worden aangeschaft en in de eerste plaats de ronde kunnen doen bij naaisters en winkeliers, wie 't verder niet aan de noodige in- en toelichtingen zou ontbreken.

Ik hoop, dat dit schrijven velen moge bewegen lid te worden, mannen zoowel als vrouwen (mannen natuurlijk in 't belang hunner vrouwen, dochters en zusters.) De contributie bedraagt *f*2,50 per jaar, maar wie meer wil betalen? Dat meerdere is zeer zeker ook een aanwinst voor de zaak. Men ontvangt dan elke maand een blad, geheel hieraan gewijd met patronen enz. Wie nadere inlichtingen verlangt en modellen wil zien, vervoege zich den éérsten Woensdagavond van elke maand van 8,5 tot 9,5 in de bewaarschool a.d. Oude Koemarkt te Sneek. Of men wende zich direct tot de secretares van 't hoofdbestuur, Mejuffrouw Kersten te Haarlem, Dreef 20,

Een verblijdend teeken mag 't zeker heeten, dat er nu reeds meer dan 2000 leden zijn, waarvan in Friesland de meeste te Sneek!

Dat ook Leeuwarden, Frieslands hoofdstad, niet achterblijve!

Met vriendelijken dank, hoogachtend,

Sneek, 30/8 '03.

W. PELSMA.

Handschriftbeoordeeling.

I.

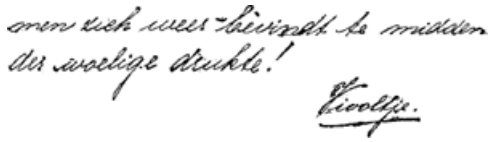

Algemeene indruk: flink, zacht karakter.

goed, zachtmoedig, vriendelijk, gevoelig.

schoonheidsgevoel en kunstzin.

eenig genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit.

logisch, practisch.
eerlijk.
zucht tot tegenspreken.
geschiktheid tot onderwijzen.
zinnelijke neiging (geringe mate).
terughoudend, ingetogen, zakelijk.
coquet.
spaarzaam.
wilskracht, energie.
ordelijk.
zelfbewust.
huiselijk.

II. Mistletoe c.

Algemeene indruk: oprecht, eenvoudig karakter.

dikwijls neerslachtig.
huiselijk.
logisch, practisch.
brutaal.
eenigzins geestig.
spaarzaam.
zindelijkheid in kleeding en netheid in manieren.
onduldbare geest tot tegenspraak.
terughoudend.
naïef.
slim.
coquet.
voorzichtig.
wilskracht, energie.
ordelijk.

III

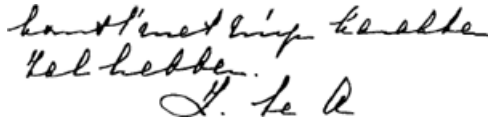

Algemeene indruk:
hartstochtelijk, gevoelvol karakter.

groote wilskracht, energie.
brutaal. (in vrij sterke mate).
onduldbare geest tot tegenspreken.

zinnelijke neiging (vrij sterk ontwikkeld).
kracht-trotseerende gezondheid.
roekeloos, despotisch.
genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. (vrij sterk ontwikkeld).
hoogdravend, ingebeeld.
getallenzin sterk-ontwikkeld.
melancholisch.
spaarzaam.
terughoudend.
niet geven om uiterlijkheden.
hoogmoedig, - trotsch.

IV.

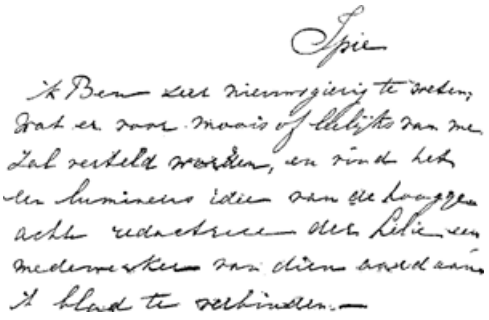

Algemeene indruk:
opgewekt, eigenzinnig karakter.

coquet.
ondernemend, logisch, practisch.
eerzuchtig.
vroolijk.
egoistisch.
huiselijk.
reinheid van zeden.
eigenzinnig, verwend.
onduldbare geest tot tegenspraak.
openhartig.
slim.
vastberaden, moedig.
brutaal. (in vrij sterke mate).
hoogmoedig.
spaarzaam.
met zichzelf ingenomen.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Vragenbus
Helpt elkander

Een gehuwde-dame met kinderen, in Den Haag wonend, die in financieele moeilijkheden verkeert, zou gaarne door eenigen betaalden arbeid hierin verbetering willen brengen. Zij bezit aktes voor Holl:, Fransch, en Engelsch. Copieer-werk, eenige uren per dag iemand voorlezen, of oude- of jonge-dames gezelschap-houden, tot alles is zij bereid.

Indien iemand iets voor de betreffende weet, of wel mij een raad kan aan de hand doen om haar te helpen, zal ik hem of haar zeer verplicht zijn.

Zouden b.v. H.H. winkeliers haar niet als depôt-houdster kunnen gebruiken?

Mij voor inlichtingen aanbevelend, en met dank in voorbaat:

Anna de Savornin Lohman red: Holl: Lelie.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Hemuja. Uw ‘vragen’ wil ik gaarne later beantwoorden als ik wat meer plaats heb. Maar een jonge-vrouw als gij, en eene die zoo sympathisch-gelukkig schrijft van haar jong-huwelijksgeluk, mag niet lang wachten op een hartelijken gelukwensch in haar pas-aangevangen huwelijksleven. - Daarom reeds nu dit *voorloopige* antwoord. De jonge dokters-verloofde schreef mij indertijd zoo fier-gelukkig over haar toekomst-plannen, en de blijde verwachtingen, die zich daaraan knoopten met en door den man van heur hart. En de jonge doktersvrouw schrijft nog gelukkiger, nog trotscher. Ze weet nu, dat haar verwachting werkelijkheid geworden is; ze heeft aangevangen het mooie, nieuwe, rijke leven, met en naast den man voor wien ze zijn wil: een ‘goede doktersvrouw.’ Ik wensch hem geluk voor wien zij dat zijn wil, en haarzelve dat ze daarin koos het goede deel, en dat haar blijde verwachtingen zich zoo heerlijk hebben vervuld... En wanneer gij werkelijk U dat betoont een ‘goede dokters-vrouw’, en Uw man een ‘goed dokter’ is, lieve Hemuja, dan wensch ik óók geluk de plaats waar gij beiden U hebt gevestigd. Want dan zult gij velen, velen daar tot zegen kunnen zijn; - naar het lichaam *en* naar de ziel.... Iets mooiers dan *zulk* samenwerken van man en vrouw, kan *ik* mij niet voorstellen op aarde....

Phie.... Ik wil niet ontkennen dat ik, ofschoon gij mij geheel onbekend zijt, een beetje partijdig vóór U ben gestemd; niet door Uw vriendelijk schrijven over mijn werk, maar wel door Uw mededeeling dat gij een nichtje zijt van iemand aan wien ik zóó véél dank. - Om die reden kunt gij er voortaan dus op rekenen, dat gij een streepje bij mij vóór hebt. Als ik U dan ook eens ergens mee van dienst zou kunnen zijn, vraag het dan gerust, dan zal ik 't graag voor U doen. Mijn vriendelijken dank voor Uw aardige woorden over de Lelie, en voor den verderen inhoud van Uw briefje.

Greta. - Gij schreeft mij lang geleden, in een nog steeds niet beantwoorden brief: dat ik naar Uw overtuiging ‘ernst en waarheid liefheb.’ -

En dan laat gij volgen:

‘*Wanneer die twee overheerschend zijn in ons leven, dan hebben we wèl veel strijd, maar ook dikwijls een gevoel van bevrediging en geluk en heerlijke voldoening, niet waar?*’ -

- Ik ben dat met U eens. Ik heb dikwijls ondervonden dat het ten slotte, hoeveel strijd het ook kosten moge, altijd beter is voor ons eigen inwendig geluk, wanneer wij waar kunnen zijn met ons-zelve en met hen die wij liefhebben. Maar toch zijn er gevallen waarin de strijd heel zwaar wordt, en ons kost het geluk.... Ik geloof eigenlijk niet, dat ik tegen iemand, dien ik volkomen vertrouw en hoogelijk waardeer, wat-mij-zelve betreft onwaar zou *kunnen* wezen. Ik moet mij in zoo'n geval laten kijken heelemaal zooals ik ben, tot in mijn diepste innerlijk.

In dienzelfden brief van U vraagt gij mij, een en ander omtrent de vorige red: der Holl: Lelie: mevrouw Van Wermeskerken - Junius. Ik-zelve heb deze begaafde auteur van 'Jong-Hollandsch-Binnenhuisje' slechts één enkele maal gesproken. Het bovengenoemde boek heb ik indertijd zeer bewonderd. Thans is haar oudste zoon, de heer Henri Van Wermeskerken, wiens portret en 'brieven' gij U uit de tegenwoordige Lelie zult herinneren, een onzer medewerkers gebleven; en ik heb reeds verteld hoe hij, bij de plotselinge ongesteldheid zijner moeder, de Lelie terstond overnam en dat nog een maand bléef doen op mijn verzoek; omdat ik bij het aanvaarden der redactie ongesteld was en eerst wat moest aansterken. - Ik vooronderstel dat hijzelf U wellicht gaarne zal willen inlichten op Uw vragen, beter dan ik het kan. Mocht gij zijn adres wenschen hiertoe, dan zal ik het U zenden.

Ja de sprookjes van Andersen stel ik-óók heel hoog. Wat een stroom van herinneringen komt over me heen, als ik denk aan het oude, dikke boek in mijn ouderlijk huis; waarin ik verslond die sprookjes, soms voor mijn jonge hersens maar half-bestemd-eigenlijk, mij zeggend toch zoovéél moois, zoovéél dat ik heb meegenomen in mijn ziel voor heel mijn later leven.

Wat zijn toch onze hedendaagsche wijzige, nuttige 'leerzame' verhalen onbeteekenend, vergeleken bij zulke werken! - Ik was recht blij uit Uw laatsten brief te zien, dat gij de Lelie graag leest, en er voor U-zelve wat in vindt nu en dan, dat U iets zegt. Dat dit zoo sterk het geval was met dat schetsje: Juffr: Pompadour (aan Hetta) kan ik mij zoo levendig voorstellen; want ik moet zeggen dat ik-zelve het bijzonder-fijn-gevoeld en wáár-opgevat vond. - Inderdaad, hoe anders zou het er uitzien met zoo menig oude-juffr: leven, indien zij in staat ware er wat meer liefde tot anderen in te leggen. Ik ken ongehuwde vrouwen van mijn eigen leeftijd, die den godsganschelijken dag een lang gezicht zetten over de desillusies van hun inderdaad eentonig-voortvliedend plantenleven. Maar ik denk bij zoo menigeen dezer dames: Hoe anders, en voor zich-zelve gelukkiger, zouden ze zijn als ze de kunst verstonden van iets lief te hebben.... al is het dan maar een dier of een plant; om van menschen niet te spreken. - Hoe dikwijls zie ik hier in mijn straat, op den hoofdweg naar Scheveningen, b.v. eigen-rijtuigen passeeren, waarin de een of andere oudere of jongere dame moederziel-alléén in eenzame grootheid troont. Valt het al deze vrouwen nooit in, hoeveel zwakke, zieke, slecht-ter-been-zijnde, veel-van-rijden houdende sekse-genooten er rondloopen, die ze, door hen nu en dan eens een paar uurtjes mee uitrijden te vragen, zoo recht veel genoegen konden doen!

Welk een klein offer voor zichzelf! En hoeveel vreugde zou het verspreiden, nu bij deze dan bij die!

Toch, hoevelen die eigen rijtuig houden, denken er aan op déze wijze anderen te laten meegenieten?

Hoe menig ontevreden, zich eenzaam, gedesillusionneerd-voelend meisje rijdt niet, dag in dag uit, met een gezicht als ware het een straf voor haar.... en denkt er niet aan hoeveel gelukkiger het haarzelve zou maken als ze een ander minder-bedeelde eens meenam!!

Er is zoovéél op dat gebied. ‘Stille-vreugden’ die wij allen kùnnen hebben als wij willen; en waarvan ik spoedig in een hoofdartikel iets meer hoop te vertellen.

Vergeef mij dat gij zóó lang op antwoord hebt moeten wachten.

Mevr; A.v.H.v.E. te A. - Ik weel niet of gij abonnée zijt van dit Blad, daar gij geen pseud: opgeeft. Echter wil ik U per corr: antwoorden, en U dit ex: toezenden. Dat Uw brief is ingegeven door de meest-vriendelijke en oprecht-vrouwelijke bedoelingen kan ik zeer goed uit elken regel ervan voelen. Gij behoeft dus geen oogenblik bang te zijn, dat ik U iets kwalijk neem of Uw schrijven opvat als bemoeizucht; of als ‘vrouwengedoe.’ - Wat nu echter Uw bezwaar betreft, moet ik U antwoorden lieve mevrouw, dat daaraan niets te doen is, wanneer een vrouw eenmaal optreedt in het openbare leven, naast den man, als journalist. - Er is een groot verschil tusschen de vrouw in het particuliere leven, en die welke in het openbaar optreedt. En, niemand meer dan ik, - ik verwijs U maar alleen naar ditzelfde hoofdartikel, - kan het toejuichen dat de vrouw in den huiselijken kring *blijft* en dan ook in

dien huiselijken kring diezelfde deugden hooghoudt en nastreeft, welke gij zoo hoogstelt. (En ik met U.) - Maar wanneer de vrouw eenmaal staat in het openbare leven, en een betrekking bekleedt die haar dwingt deel te nemen aan den strijd daarin, op allerlei gebied, geloof mij, lieve mevrouw, dan kan zij alleen haar taak vervullen wanneer ze zichzelve tot de tanden toe wapent (met *éérlijke* wapenen natuurlijk.) De vrouw die wordt beleedigd, uitgescholden, aangevallen in het openbaar, de vrouw die men in haar heiligste en teerste gevoelens verontreinigt en bevuilt, die moet bij zulk een bejegening: òf ondergaan, òf zichzelve weten te pantseren tot tegenweer.... En, ook al geldt het niet haarzelve, al geldt het de belangen, de meeningen welke zij verdedigt en wil bevorderen, ook dan kan zij dat alleen goed doen, en zichzelve blijven handhaven op de plaats waarop zij staat, wanneer zij de wilskracht en de energie bezit van haar vrouwlijkheid te kruisigen, en te vergeten dat ze een vrouw is met vrouwgevoel. -

Vraag haar niet hoe zijzelve dat vindt; vraag haar niet in hoeverre die taak overeenkomt met haar eigen opvatting van het vrouwleven. - Kiezen wij dan zelve onzen weg; of wordt die niet voor zoo menig onzer bepaald, tegen onzen wil? De vraag is slechts, wanneer wij eenmaal een weg te bewandelen hebben, dat zoo goed mogelijk te doen; het leven te overwinnen in plaats van zich te laten overwinnen.

En, geloof mij, het leven laat zich niet overwinnen door 'zachtheid'-alleen. Wie alleen-staat, midden in den openbaren levens-strijd, vrouw zoowel als man, die wordt overwonnen, tenzij hij of zij wéét zich te verdedigen....

Maar wees ervan overtuigd, dat ik Uw opvatting van 'het' vrouw-zijn en 'het' vrouwleven volkomen deel. Wees ervan overtuigd, - ik heb het trouwens gezegd in al mijn boeken en geschriften, - dat ik juist daarom haat de feministe, de moderne-vrouw, het derde-geslachts-product; omdat zij is de verpersoonlijking van hetgeen 'de' vrouw *niet* moet wezen, namelijk bij-de-hand, scherp, ophaar-recht-staand, in-eigen-ik-alleen-geloovend, vinnig, onafhankelijk; in één woord, omdat zij de in het openbaar optredende vrouw, die slechts blijven moet een *uitzondering* op den regel, wil verheffen tot 'het' type van de echte, de ware vrouw.

- En dat is een schande voor ons geslacht. Want de vrouw, die vrouw *kan* blijven, in de schaduw van het particuliere leven, die vrouw zij vóór alles zacht, liefhebbend, vergevensgezind, zelfverloochenend, zelfopofferend, niet haastig in het driftig weder-antwoorden, maar een voorbeeld van al die bij uitstek vrouwlijke deugden, die de echte vrouw maken tot een 'kroon haars heeren', of, zooals Beets het zoo mooi gezegd heeft van zijn eerste echtgenoote:

> In lief en leed zichzelf gelijk;
> Aanspraakloos, rein, zachtmoedig en geduldig.

...Ik kan niet zeggen, lieve mevrouw, dat Annie Besant voor mij een aantrekkelijk vrouw-type is. Háár theosofie maakt voor mijn gevoel te veel den indruk van een Noodhaven. Eerst van man no. I scheiden; dan met man no. II, een beslist atheïst, jarenlang samenleven totdat hij eindelijk dat leven moede is, en haar verlaat.... en dan ineens, van beslist-ongeloovige tot de theosofie overgaan, en daarbij zich op den ouden dag aanstellerig steeds in 'witte kleederen' hullen, en aldus op een andere wijze evenzeer een nieuw rolletje spelen in het openbaar, als ze het tot hiertoe gedaan had in haar publiek samenwerken en samenleven met den wijd en zijd bekenden ongeloovigen politicus,.... zie dat alles is mij te weinig-eenvoudig, te weinig natuurlijk,

om mij van die vrouw een grooten dunk te geven; om mij tegen haar te kunnen doen opzien. Ik wil ten slotte niets afdingen op haar *oprechtheid* van bekeering, want die beoordeelen kan ik natuurlijk niet. Maar ik voel in géén geval voor zùlk een vrouw iets van 'bewondering' of 'tegen-opzien.' De vrouwen waartegen *ik* opzie zijn van een héél ander type; het zijn de stil-dragende echtgenooten, de zwijgend-zich-offerende moeders; het zijn de heldinnen-verpleegsters uit tijden van epidemieën en algemeene rampen; het zijn bovenal de onbekenden voor de wereld, de stil- en verborgen daarheen-levenden, die men hier en daar ontmoet, die zelve nauwlijks weten hoe supérieur van èchten zielenadel ze zijn, in hun kalme dagelijksche plichtsbetrachting van liefhebbende vrouw, trouwe moeder, geduldige dochter, zelf-opofferende zuster, liefde-spreidende oude vrijster; vrouwen in één woord die U in stille vereering den wensch afdwingen: 'Ik wenschte als gij te zijn.' - -

Mocht gij inderdaad lust gevoelen, lieve mevrouw, mij nogeens te schrijven, wilt U mij dan eens vertellen of U - zooals ik uit Uw brief meen te begrijpen - mijn moeder hebt gekend? - Ik zal het zeer op prijs stellen 'meer van U te vernemen.' Want, zooals gij uit mijn antwoord hoop ik zult zien, het zal niet aan *mij* liggen wanneer Uw wensch 'vrienden te zijn' niet kan worden vervuld.

Psyché. Als die bewuste verzen óók onder pseud: moeten worden geplaatst, dan liever niet. Onder Uw eigen naam wèl. - Ik heb tot mijn groote spijt dat bewuste stukje als Ingez: beschouwd. En, toen het jaargetijde daarvoor te ver gevorderd was, het dáárna vernietigd. Al het andere ontvingt gij terug. Ik zal U, onder ps: Psyché, naar ik hoop reeds de volgende week, nog verder beantwoorden. - Wat het bewuste stukje betreft, doe ik U nog opmerken dat ik het wel *moest* aanzien voor 'Ingezonden', aangezien het onder geen *andere* rubriek viel, noch schets, noch novelle, noch artikel of beschouwing.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

21 October 1903.
17de Jaargang.
No. 17.

Hoofdartikel
Kracht.

Is het velen, die dezen zomer de Tentoonstelling van Nijverheid en Kunst te Groningen bezochten, gegaan als mij? Werden ook zij overweldigd door een soort van zenuwachtige vrees, toen zij het gebouw van verlichting en verwarming, met zijn dynamometers, motoren en electrische batterijen doorwandelden? Voelden ze, hoe nietig de menschelijke lichaamskracht is in vergelijking met dat ontzettend arbeidsvermogen, dat hier door één stel raderen, in dienst van de electriciteit, wordt voortgebracht en omgezet?

En toch, die stoomhamers met hun reuzenkracht, die walsen met haar bewonderenswaardige regelmatige beweging, die assen en raderen met hun duizelingwekkende rotatiesnelheid, ze zijn uitgevonden door datzelfde wezen, dat nu tegenover al die hulpmiddelen eener wijdvertakte industrie staat als het verpersoonlijkte vernuft tegenover de ideale kracht.

Kracht, in anderen zin, schuilt er in het hoofd van den denker, die deze mechanische kracht ontwikkelde. De combinaties van heffen en roteeren, van licht en warmte, van wrijving en electriciteit, werden in zijn brein zoovaak gewijzigd, tot ze het ontstaan gaven aan hydraulische persen, stoompompen enz., met een werkkracht, honderden malen sterker, dan die van den uitvinder zelf.

Kracht is het beginsel van allen arbeid, ook de zedelijke kracht: de vaderlandsliefde der Transvaalsche boeren, het onafhankelijkheidsgevoel, gepaard met de kracht, die het Geloof in Gods machtige bescherming hun schonk, maakte het mogelijk, den strijd tegen het roofgierige Albion zoolang vol te houden. 't Is de zelfbewuste kracht van eigen godsdienstige overtuiging, die een Paul Rabaut bewoog, onder de verstrooide kudde van de vervolgde Fransche Hugenooten nieuwe hoop op betere tijden te strooien, in weerwil van

den bloedprijs, dien Lodewijk XIV en de Fransche priesterschap op zijn hoofd hadden gezet.

't Is de innerlijke drang, het denkbeeld van broedergemeenschap, die jongelingen tot zendelingen onder de blinde heidenen maakt.

Zelfbewuste kracht, langs de banen van evolutie, onderzoek en wetenschap geleid, voeren tot meerder beschaving van het individu, tot meerder welvaart van de maatschappij, tot meerderen bloei ook van het land.

Wat een Leeghwater niet wist te volbrengen met windmolens in de zeventiende eeuw, gelukte den vernuftigen ingenieur, gewapend met de kennis van het stoomwezen, in de negentiende met stoomgemalen: de droogmaking van het Haarlemmermeer. Hoeveel huisgezinnen hebben sinds dien tijd op dezen polder hun brood kunnen verdienen!

Helaas! niet altijd leidt zelfbewuste kracht tot zulk een loffelijken uitslag.

Het genie van een Napoleon, die door zijn talent zichzelf wist op te werken van gemeen soldaat tot keizer, en een leger schiep, waarop hij door zijn bezielende taal kon rekenen in de bange uren van een veldslag, hij kluisterde vorstentronen als speelgoed aan zijn zegekar, om zijn eerzucht te bevredigen; hij dompelde, om zijn doel te bereiken, duizenden huisgezinnen in diepe ellende.

De Bond van Spoorwegpersoneel, sterk, naar het scheen, door de organisatie, overrompelde de Spoor- en Stoomvaartmaatschappijen met een algemeene werkstaking in Januari. Het was misbruik van macht tegenover het niet erkende gezag - en hoe men het keert of wendt, af te keuren blijft het.

Een herhaling van dit onverkwikkelijke tooneel, heeft bij de spoorbeambten minder aangename herinneringen achtergelaten. Het had weinig gescheeld, of de burgeroorlog was het gevolg geweest van de schoone leuze van solidariteit, waarmee de leiders van spoorwegbond en Sociaal-Democratische Arbeiderspartij hun leden in 't harnas jagen. Dan waren de woorden van Schiller, uit '*Das Lied von der Glocke*' van kracht geweest:

'Freiheit und Gleichheit hört man schallen,
'Der ruhige Bürger greift zur *Wehr;* (verdediging).
'Die Straszen füllen sich, die Hallen,
'Und *Würgerbanden* ziehn umher. (benden moordenaars).

'Nichts Heiliges ist mehr, es lösen,
'Sich aller Bande frommer Scheu,
'Der Gute räumt den Platz dem Bösen,
'Und alle *Laster* walten frei. (zonden).

'Gefährlich ist's den *Leu* zu wecken (leeuw)
'Verderblich ist des Tigers Zahn,
'Jedoch, der Schrecklichste der Schrecken,
'Das ist der Mensch in seinem Wahn.

En toch, hoe ver de kracht de perken kan te buiten gaan, er schuilt veel goeds in de organisatie.

Wat den *eenling* in zijn verzoekschrift dikwijls geweigerd wordt, staat men de *Vereeniging* toe.

Zonder coöperatie had men geen 'Eigen Hulp,' zonder Bond van Orde geen krachtige poging de werkeloosheid bij winterdag weg te nemen.

Een Provinciale Vereeniging van ‘'t Groene Kruis’ maakt kostelooze desinfectie in eigen ovens, het plaatsen van barakken gedurende een epidemie, verbodsbepalingen op het verontreinigen van openbare wateren mogelijk, wat zonder ‘Vereeniging’ niet of slechts gebrekkig tot stand kwam.

Ook de Vrouwenbeweging heeft hare goede zijden, waar zij b.v. de dienstboden, die een betrekking zoeken in een haar vreemde stad, door onderlinge correspondenties of informatiebureau's inlichtingen verschaft, en bewaart voor een onverstandige keuze. Wanneer zij echter meent, de kracht, die er in ‘Vereenigen’ steekt, te moeten gebruiken tot het oprichten van bewaarplaatsen voor zuigelingen, het zenden van petitionnementen aan deze of gene overheid, het tot stand brengen van liefdadigheidsbazaars (tot eigen uitspanning veelal), van toynbeeavonden, waar weinig of geen dienstboden verschijnen, - dan ontaardt zij in een Bond, met een slecht omlijnd programma.

De vereeniging gelijkt dan op een huis, dat aanvankelijk uit weinig goed gestoffeerde vertrekken bestond, maar dat langzamerhand zoodanig is verbouwd, dat men er nu een doolhof van kamertjes in vindt, waarin de directrice met haar ondergeschikten zelf den weg niet weet, nog minder een vreemdeling den weg kan wijzen.

Voor deze Vrije Vrouwen Vereeniging heb ik nog een ander beeld:

Oorspronkelijk had zij overeenkomst met een rivier, wier mond eenmaal de oevers eener zee kuste, waaraan zij haar helder water schonk, later nam ze een andere richting; de open zee kon zij niet meer bereiken, en thans eindigt zij traag en troebel haar loop in het dorre zand.

‘Vereenigt U!’ is in de laatste 30 jaren de leuze geworden, waaronder men strijdt voor gemeenschappelijke belangen: Bonden,

vakvereenigingen. Kiescolleges en kiesvereenigingen hebben begrepen, dat door samenwerking van velen uitvoerbaar wordt, wat voor enkelen onmogelijk blijkt.

Kort na de ontbinding van den Duitschenbond, bezorgde in 1870 - '71 de samensmelting van alle Duitsche Staten den Pruisischen Koning in den Fransch-Duitschen oorlog de overwinning - en de Keizerskroon.

Het Leger des Heils, aanvankelijk bespot en met schouderophalen begroet, wist door de voorbeeldige tucht die er in het leger heerschte, en den heilzamen invloed, dien de openbare oefeningen op de laag gezonken volksklasse had, achting te wekken, en belangstelling in te boezemen. Er ging kracht uit van het Leger, wier soldaten zich wijdden aan hunne taak, met het doel '*Zedelijke Verheffing*' voor oogen.

En waar op zoo velerlei gebied de bewijzen voor 't grijpen zijn, wat de goede leiding van een belangeloos werkenden wakkeren gids vermag, zou er van onze redactrice, met haar schare van medewerksters en helpers, ook niet veel goeds te verwachten zijn? Ook zij werkt - zij het voor een geheel andere categorie van menschen - tot steun en raad van degenen, die hulp en leering, bemoediging en rijpe levenservaring noodig hebben.

Het stijgend aantal abonné's legt getuigenis af van de belangstelling, waarin zich het blad meer en meer mag verheugen. En hoe hooger die belangstelling wast, hoe meer mannen en vrouwen hun beste krachten wijden aan den bloei van dit Blad, hoe vaster de kern zal zijn, die zich vormt uit de groep van getrouwde en ongetrouwde vrouwen, een groep, welke met waardeering van ieders gaven de roeping van de vrouw daar zoekt, waar de natuur het vrouwelijk individu een werkkring opent.

Er zal een gemeenschapszin geboren worden, door de behoefte aan voorlichting gewekt, door den vertrouwelijken omgang van de correspondenten met de redactrice versterkt.

In dezen frisschen stroom van humane raadgevingen, practische wenken, eerlijk uitgesproken meeningen, onderlinge waardeering van ieders overtuiging en beginselen, willen we ons gedurig baden, om nieuwe kracht te garen voor de levensreis, opdat wij, voorzien van het kompas der ervaríng, en de zeekaart, die den te volgen koers zoowel als de onzichtbare klippen aangeeft, ons durven wagen op de groote wereldzee, waar zoo menig schip vergaat in den maalstroom van dwalingen of tengevolge van verkeerd aangebrachte bakens en kustlichten.

H.H.

Als tot u kwam....

Als tot U kwam een kreet vol bangen nood,
Vol droefenis om 't machtig wereld-wee,
Of - als een, die U lief, ten strijde mee
Moest gaan - en vond den gruw'bren oorlogs-dood,

Dan wellen tranen óp - bij 't stil herdenken,
En - als ge een daad van hoogste Liefde weet
Van eenen mensch - verloochnend 't eigen leed,
Die eenzaam bidt, dat God hem kracht blijv' schenken,

Spreekt weer door tranen, 't reinste meegevoel,
Geweld uit 't heilig-heiligste van 't hart,
Want zie, zij komen uit één bron;... één gevoel

Is al 't grootsche - in leed - geluk en smart -
Een fijn verzonnen woord mag soms bedriegen,
Een traan, die opwelt, kán niet veinzen, liegen.

ANNIE NAUTA.

Van de Stilte.

Heeft nooit de stilte nog tot U gesproken,
Zooals de Lente-fee tot 't bloemen-kind?
Welks kleurloos kleed zich nog in knop bevindt,
Maar eens verrijst als schoone bloem, - ontloken

Tot geluk. - Klonk nooit haar stemme nog tot U
Als wiek-geruisch van reine blanke englen,
Gewiekt uit 't land van fantasie - die U
In d' eenzaamheid het peinzend hoofd omstrenglen

Met al wat wèl-luidt voor uw ziel? - Klonk niet
Oneindig-zacht, héél vèr een droom-zoet lied
Voor altijd U ontvloôn - - en tòch nabij?

Zóó sprak de wijde stilte vaak tot mij,
Welsprekender dan 't woord, - het fijn-bedachte -
Voor mijne ziel, die luistrend - weende of lachte.

ANNIE NAUTA.

‘Zusje.’ II.

Zij is een heel ander wezentje dan ‘Jochempie.’ Bedaard, stil, soms héél stil.

Denk je veel, kleine zus?

Als ik je zoo gadesla, je klein, véél te klein lichaampje bekijk, je ernstig blank gezichtje, met die groote weemoedige grijsbruine oogen, aandoenlijk teeder op mij gericht zie, alsof je al je levensgeluk van mij verwacht, als ik zie hoe angstig soms die smeekende oogen mij aanstaren, och zusje, mijn klein misdeeld kindje, dan zou ik je wel altijd aan mijn hart willen verbergen, om je te bewaren voor het leven, het koude, wreede leven, dat je soms nú al z'n geesel laat voelen. Maar zie je zus, in kleine lichamen wonen vaak héél groote zielen, en nu openbaar jij je al soms zoo heel groot in je aandoenlijke zelfopoffering.

Kindje, jij bent zeker bij me gekomen om me te leeren wat ‘geven’ is.

Is er iets, mijn hartje, dat jij niet met een blij gezichtje af kunt staan, is er iets, dat jij niet doen wilt voor ons allemaal, met je vriendelijke gezicht. Jij bent niet om trots op te zijn, voor moeders die met mooie kindertjes willen pralen, want al zouden we je mooi kleeden, je snoetje is niet mooi en je figuurtje nog minder, je vroeger zoo heerlijke gouden krullen zijn nu weg, onaanzienlijk zijn je haren, dun en dor! Wen er maar vroeg aan vrouwtje dat je niet mooi van buiten bent, maar, als ik je 's avonds in je witte ponnetje in je bedje leg, en je gaat dan bidden, bidden voor ons allemaal, niemand vergetend, och zusje dan ben je net een engeltje, je blank snoetje omhoog geheven, je lange zwart zijden wimpers scherp afstekend, je mooie mondje, ja zus, je mondje ìs mooi, heel vroom prevelend de bid-woordjes:

‘en pas van nacht op lieve Heer, dat moeder niet door de dieven wordt weggepakt.... enz.’

Och, kleine schat, je bent mijn mooiste, liefste kindje hoor, en van vader ook.... jij bent onze lieveling.... want al zeggen de menschen ook altijd als ze naar je mooie zusje en je schrandere broertje kijken, heel meewarig: ‘wat een onderscheid’; de menschen weten ook niet wat jou waarlijk onderscheidt van onze andere kinderen, jou, lief, zacht moedertje, dat altijd toegeeft, altijd alles afstaat.... alleen wel eens een dood-enkelen keer driftig wordt als ze je láng geplaagd hebben, en je voelt dat je zoo onmachtig staat tegenover die veel gróótere en veel sterkere, die misbruik maken, ja schat, dàt doen zoo velen, hun overmacht misbruiken.... tergen, en als dan het geplaagde wezen iets terug durft doen, dàn, o, dan wordt hem z'n smart zoo hevig aangerekend.... ja, kindje zóó is 't leven.... ach, kon moeder je behoeden voor dat leven!

‘Wel zus wat kijk je bedroefd, wat is er?’

We liepen op straat, ik had hen uit school gehaald. Jochem is als gewoonlijk vooruit gehold, en zus die langzamer loopt, dan een normaal tweejarig kind, vordert dikwijls te véél van zijn broederlijk geduld.

‘Nou zus, heb je wat...?’

Zus zegt eerst niets, maar dan, komt 't er eindelijk uit, gedempt snikkend:

‘Lientje zegt dat ik leelijk ben en dat ik een lummel ben... ben ik nou leelijk, moeder, en ik heb m'n jurk niet eens vuil gemaakt, kijk maar,’ en hardop snikkend knoopt zij haar manteltje los en laat mij haar jurkje zien.

‘Maar schat, is dat nou om te huilen, om zóó te huilen, jij bent moeders hartje hoor!’

‘Ben ik leelijk, moeder?’ klinkt het dringend, en twee groote, betraande smeekoogen zien vragend-angstig tot me op.

‘Als we thuis zijn zal moeder je iets vertellen, huil nu niet meer!’

‘Zal je dan zeggen of ik mooi ben?’

‘Ja, schat, dàn zal moeder 't zeggen!’

Haar ruim vijfjarig broertje, schijnt diep geschokt door Lientje's opinie.

Ach Lientje, waarom heb je mijn arm kindje verdriet gedaan?

We zijn thuis.

Ik neem zusje op schoot en vertel haar 't verhaaltje van Andersen, dat wondermooie, van diepe wijsheid getuigende sprookje: ‘'t Leelijke jonge eendje!’

Als 't uit is, vraagt zus:

‘Ben ik leelijk?’

Ik til haar voor den spiegel en vraag:

‘Hoe vindt je je zelf?’

‘Héél mooi!’ klinkt 't vol overtuiging en haar oogen glimlachen blij, ‘en hoe vin jij me,’ vraagt ze weer.

‘Een schat, een lieve, kleine zus!’

‘Ja maar, of je me mooi vindt, bedoel ik?’

‘Zus, luister eens naar moeder, je hartje is heel mooi en 't hindert niets of je gezichtje mooi of niet mooi is, hoor lieveling!’

‘Doe je morgen een blauw lintje in mijn haar?’

‘Waarom schat?’

‘Dan vindt Lientje me ook mooi!’

Och kindje, mijn klein vrouwtje, wil je nou zoo gráág mooi zijn bij Lientje?

Den volgenden dag stapt zusje trotsch haar klasje binnen.

‘Hoe vindt je me?’ vraagt ze fluisterend aan Lientje.

Lientje, de kleine vierjarige wreedaarde zegt, naar 't blauwe lint in zusje's rossig haar ziende (een ongewone versiering) ‘prachtig, zus!’

Alles aan zus straalt, ze vliegt Lientje om den hals en de dreumesen geven elkaar een teederen zoen.

‘Ze is vreeselijk graag mooi, hè?’ zegt de juffrouw tegen me.

‘Ja, ze is geloof ik ijdel!’

‘Dat zijn ze allemaal, de eene nog erger dan de andere, dat gaat wel over... zus is een engel, alle kinderen zijn even dol op haar, ze is de liefheid zèlf...’ zegt de juffrouw en haar oogen blijven vol teederheid op mijn kleintje rusten.

Ik ben haar innig dankbaar voor de liefde die zij mijn kind geeft en opgewekt ga ik naar huis, den heelen dag aan zus denkend.

's Middags als ze thuis is, zegt Jochempie geheel onverhoeds:

‘Ik vind zus óók leelijk, Corrie is veel mooier!’

‘He Jochempie,’ zeg ik verwijtend en ik kijk angstig naar zusje.

Even verschiet ze van tint, even kleurt een diep rood haar snoetje, even waast er iets voor de oogen, maar dan klinkt het dapper:

‘Als mijn hartje maar mooi is!’

‘Bravo zus!’ Ik druk haar aan mijn hart en Jochem zegt niets meer.

Zus loopt naar hem toe, en vraagt teeder:

‘Ben je boos, Jochempie?’

Maar Jochem bukt zich diep over haar heen en zegt fluisterend:

‘Ik vind je wèl mooi, hoor zus, ik zei 't maar voor de grap!’

Ze omhelzen elkaar en zus lacht me toe, met haar blijen, zachten lach die me soms vol weemoed doet zijn.

Och zusje.... klein meisje van vijf jaar, voor joù zullen de beproevingen wel niet lang meer uitblijven.... maar we zullen ze samen bestrijden, hè zus? Moeder zal véél met je spreken over Eén die niet naar buiten, maar alléén naar binnen ziet, en die Eene mijn hartje, zal wel tevreden over je zijn, als je blijft zooals je nù bent, nu je ons allen dagelijks leert wat ‘afstaan’ is.

Ik ben trotsch op je, hoor mijn móói kindje....

Maart 1903.

JEANNE BOUBERG WILSON.

Medelijden.*)

*) Noot red:

Een verhaaltje van de Fröbelschool.

Alle kindertjes hadden vacantie gekregen en kleine Annie ook. Allen brachten zij een lijst voor Paatje en Maatje mee; maar of die lijst van elk kindje mooi was? Dat geloof ik niet. Alleen weet ik, dat één kindje al heel vroolijk uit school naar huis huppelde; dat was kleine Annie, die haar Moedertje ging verrassen met een lijst vol mooie cijfertjes. En òf Moesje blij was: Annie kreeg op elke wang een hartelijken kus en in haar handje? Twee kwartjes! Dat was eene belooning, omdat zij zoo'n langen tijd zoo haar best had gedaan.

Annie kreeg eene kleur van blijdschap, want ja, nu kon zij dat groote Paaschei koopen, dat zij al dikwijls bekeken had met verlangende oogjes. Heerlijk! Heerlijk! -

'Moesje, mag ik nu maar dadelijk dat mooie ei bij Driessen gaan koopen?' - 'Dat mag je nu eens, hoor,' zei Moes met een vriendelijk lachend gezicht en weg was Annie!

Mijnheer in den winkel kende zij heel goed; hij was altijd zoo vriendelijk tegen haar. Moes kocht er ook altijd de chocolade, die Annie dronk en dan kreeg zij voor hare verzameling altijd een mooi plaatje toe. - Zoo gauw als hare kleine voetjes haar dragen konden, holde Annie naar den winkel en van verre keken hare oogjes al angstig, of dat mooie ei er nog wel lag, of het nog niet

Dit stukje is geplaatst, méér om de goede bedoeling van den inhoud, dan om de literaire beteekenis. Het is aangenomen ter plaatsing toen de Holl: Lelie nog was bestemd voor *jongere* lezers. En op de eens gedane beloften wordt in zoo'n geval niet teruggekomen.

verkocht was? Maar neen! Het lag er nog, hoor, en 50 ct. stond er bij geschreven.

Annie keek eerst nog eens rond, want zij stond niet alleen voor den winkel: naast haar stonden twee arme kindertjes met vuile gezichtjes en gescheurde kleertjes aan. Een van de twee, een meisje, dat het haar net zoo kort geknipt had, alsof zij een jongetje was, drukte haar vuile, zwarte neusje stijf tegen het glas, alsof zij dan beter zou kunnen zien en zeide hardop: ‘hé, hoe zou jij het vinden, als je zoo'n eitje had?’

‘Nou,’ zeide het jongetje, ‘wat heerlijk!’ -

‘Maar Moeder kan dat niet betalen, hé?’ vraagde hij heel verstandig, terwijl hij naar zijn zusje opkeek. (Zoo met een beetje treurige oogen, vond Annie.) ‘Neen,’ zeide weer het zusje, ‘maar als ik geld had, zou ik voor jou en voor mij een koopen.’

Dat vond Annie wel lief gezegd van dat meisje en opeens zeide een lief stemmetje binnenin haar: ‘Als jij nu eens die kindertjes blij maakte! Voor 50 ct. kan je 3 eitjes koopen ook; 3 kleine suikeren eitjes’; tenminste klein vond zij ze, als ze naar dat groote ei keek!

Toen begon een ander, minder lief stemmetje mee te spreken: ‘Ik zou het geld toch liever heelemaal alleen houden, want o, dat mooie ei; ik heb er al zoolang naar verlangd!’ - En het andere lieve stemmetje weer: ‘Och, maar het zijn zulke arme kindertjes; zij zullen niet zooveel speelgoed hebben en altijd goed te eten krijgen, zooals ik, en zij zullen zoo blij zijn.’ - En dát stemmetje wón het! - Wel wat verlegen, stoot Annie het jongetje zachtjes met haar elleboogje aan en ze vraagt: ‘Zeg, willen jelui ieder een eitje van mij hebben?’ De arme kindertjes zijn zóo verrast en weten niet wat te zeggen; zij zijn óók verlegen, dat dat rijke meisje zoo lief tegen hen is, maar Annie is den winkel al binnen gegaan en haastig vraagt zij Mijnheer ‘3 eitjes voor 50 ct.’

‘Zal ik er een papiertje om doen, jongejuffrouw?’ vraagt Mijnheer beleefd. ‘Dank U,’ dat hoefde niet en weg liep Annie weer!

De winkeldeur vergat zij dicht te doen; daarom wilde Mijnheer ze sluiten, en nu zag hij net, dat Annie de arme kindertjes elk een eitje gaf en toen naar huis ging.

‘Wel,’ zeide moeder, toen Annie de kamer binnenkwam, ‘laat mij nu dat mooie ei eens zien.’ Hoe verbaasd keek Moeder, toen zij het suikeren ei en niet dat mooie van chocolade zag.

Maar Annie vertelde Moesje dadelijk, wat er gebeurd was. Of Moeder boos was?

Neen, Moes was blij, dat zij zoo'n klein lief meisje had.

's Zondags daarop kwam er uit den winkel van Mijnheer Driessen een pakje ‘voor jongejuffrouw Annie.’

Hè, daar wist Moes heusch ook niets van! Gauw het pakje opengemaakt, en er kwam een doos uit; nu het deksel er af; daar lag een strookje papier: ‘Belooning voor een goedhartig kindje’ stond er op. En wat kwam er uit de doos? Een paaschei, zoo groot dat Annie het met beide handjes vast moest houden.

ROSALIE.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

SAMARANG, 27 Juli 1903.

Geachte Freule,[*)]

Nu dezen keer werd ik getroffen door Uw artikel ‘Waarom’ (19 Juni) als antwoord op een brief van Mevrouw Bouberg Wilson.

Wat U daar beschrijft heb ik ook ondervonden; ons eenig kindje werd ons verleden jaar ontrukt door de cholera. U, die zoo veel voelt voor anderen, zult begrijpen dat dit het grootste verdriet was dat mij treffen kon.

Over geloof had ik nooit veel gedacht; (ik denk zoo zijn de meeste menschen) er zijn op aarde zooveel kleinigheden en nietsjes die ons bezig houden en ons leven vullen, dat er werkelijk wel groote schokken moeten plaats hebben om aan iets z.g. abstracts te gaan denken.

Toen mijn kindje dood was, voelde ik dankbaarheid, omdat ik zag dat hij opgehouden had te lijden; maar daarna kwam de reactie en ik voelde heel erg zijn gemis. 't Was zoo plotseling geweest, den eenen avond was hij nog gezond en wel en speelde met me in de voorgalerij; 't was zoo'n flinke aardige kerel van 1½ jaar en zoo pinter, ieder hield hem voor 2 jaar; en den volgenden dag hadden we hem al in zijn kistje gelegd.

Nu heb ik altijd een neiging gehad om het bij verdriet en moeilijkheden te zoeken in het gebed, hoewel ik in dagen van voorspoed en als alles vanzelf ging niet aan God dacht.

Maar U begrijpt een verdriet zoo groot als dit had ik nooit gehad; 't is ook het ergste wat een moeder kan treffen.

Na den dood van 't kindje, wanneer ik me zoo alleen voelde en zoo ontzettend ongelukkig was, trachtte ik te bidden en soms wanneer ik innig bad, gaf het me kracht; ook las ik veel

*) Noot red:
Gaarne geef ik gevolg aan het verlof dezen brief te publiceeren; daar hij zeker voor vele lezers troost zal bevatten, of althans sympathie bij hen zal opwekken. Mijn hartelijken dank aan de vriendelijke schrijfster er van.

in den Bijbel, vooral de woorden van Jezus waar hij over kindertjes spreekt. Toen begon ik te denken, als zijn zieltje leeft, waar kan het dan zijn en ik ging zoeken en lezen en vond een oplossing in de Theosofie. Niet dat ik alles begrijp, maar hoe meer ik lees en denk hoe duidelijker beeld ik er van krijg. *Dit* is me duidelijk geworden, dat smart noodzakelijk is voor den groei en de ontwikkeling van onze ziel, ook voel ik dat smart mij dichter bij God brengt. Zijn we niet beter en gevoeliger tegenover anderen wanneer we zelf verdriet hebben of gehad hebben; en gelooft U niet met mij dat het doel van ons zijn is: de volmaking van onze ziel?

Heeft Jezus zelf ons niet gezegd: ‘Weest dan volmaakt, gelijk Uw Vader die in de Hemelen is, volmaakt is.’

Hij vond dit dus mogelijk en daardoor is mij ook de leer van Reïncarnatie duidelijk geworden; niemand toch kan in één aardleven volmaakt worden.

Er is zoo veel in de Theosofie dat mij troost, b.v. ook de leer van Karma. Waarom ik mijn lieveling moest verliezen weet ik nu nog niet, maar ik zal het zeker verdiend hebben; 't kan ook zijn dat zijn heengaan noodzakelijk werd gevonden, opdat ik tot een beter inzicht zou komen. Mijn kindje is nu 7 maanden dood en zooals U merkt kan ik U nu kalm over hem schrijven; 'k geloof dat ik dit te danken heb aan de boeken van Annie Besant.

Denk niet dat ik mijn lieveling vergeten heb; hoe vreemd het ook klinkt, 't is mij alsof ik *nu* meer van mijn kindje houd dan toen 't leefde en soms voel ik 't zoo duidelijk dat hij 't nu beter heeft dan op aarde.

Lieve Freule, ik heb U precies geschreven zooals ik voel; ik zeg U nogmaals dat ik niet alles begrijp, maar dat veel voor mij duidelijk is geworden en dat ik het met Mevr. B.W. eens ben, waar zij beweert dat lijden een groet van God is.

U kunt met mijn brief doen wat U goed dunkt; misschien helpt het lezen er van een andere moeder om over haar smart heen te komen; misschien helpt het dat moedertje waar U over schrijft in ‘Waarom’. Ik hoop dat ik eens iets van U hoor, ik zal trouw de correspondenties nakijken.

Met vriendelijke groeten
Uw Dw. en zeer toegenegen,
G. J - H.

II. Voor Brabantia.

Niet kunnende bogen op 'n eigen zienswijze over 't socialisme, om de eenvoudige reden dat ik van 't stelsel, - zelfs van een voornaam punt: de soc. dem. opvatting van den klassestrijd, niet behoorlijk op de hoogte ben, wilde ik een enkele opmerking toch niet onderdrukken. ‘Naar mijne meening is het *streven* van 't socialisme wel goed n.l. verbetering der maatschappelijke toestanden, zooals: verbetering van 't leven van den arbeider en trachten sommige wetten veranderd te krijgen, vooral*) met het oog op den rechtstoestand der vrouw’ schrijft B. Maar dit is werkelijk niet alleen 't streven van de sociaal-democraten, ook de Vrijzinnig-democraten schreven datzelfde in hun programma en 'n liberaal zal waarschijnlijk ook beweren dat hij voor zùlke verbeteringen warm(!?) is. Trouwens de Patrimonium-menschen willen

*) Dit “vooral” is in verband met de soc. dem. *onjuist.* **Vooral** heeft die partij op 't oog de arbeiders, pas in de tweede plaats de vrouwen. (Verg. hun voorstel tot grondwetsherziening.)

den toestand van de arbeiders ook verbeteren en die staan als anti-revolutionnairen vierkant tegenover 't socialisme. Zal trouwens dit Kabinet, wanneer straks art. 342 B.W. (verbod onderzoek vaderschap) wordt aangevuld en het in de Standaard aangekondigde voorstel tot verbod van openlijke huizen van ontucht en 't daarmee samenhangend sanitair toezicht tot wet wordt, niet tegen wil en dank verbetering hebben gebracht in den rechtstoestand der vrouw?

Als dit laatste Brabantia werkelijk ter harte gaat laat ze zich dan nòch van 't streven der socialisten nòch van eenige andere politieke partij al te groote illusies maken, - wat nog niet uitsluit dat ze zich als lid opgeve van de met haar inzichten 't meest overeenkomende kiesvereeniging of bond - want al vinden we in ons land een aantal mannen die 't werkelijk eerlijk meenen en wien dit ernstig ter harte gaat, ze zijn te gering in aantal en te zeer verdeeld over verschillende partijen, dan dat ze spoedig iets zouden bereiken.

Naar verbetering in 't leven van den arbeider streven ook de niet-politiek gekleurde vakvereenigingen, een monopolie van 't socialisme is dat niet. Allerminst echter ontken ik dat in die kringen het meeste warmte, enthousiasme en opofferingsgezindheid is, en daarmede misschien ook de meeste kracht: zoodat 't zeer wel mogelijk is dat alleen zij in staat zullen blijken hun **streven** - *dat ze met anderen gemeen hebben* - ook in **daden** om te zetten.

W.W.F. - D.

III. Het Socialisme.

In het No. van 7 October vraagt ‘Brabantia’ nadere voorlichting omtrent ‘socialisme’ en de redactie verklaarde zich in een onderschrift gaarne bereid, daarover ingezonden stukken op te nemen. Ik ben ‘Brabantia’ zeer dankbaar voor haar belangstelling en voor de voorloopig-gunstige meening omtrent een levensopvatting, die mij boven alles dierbaar is geworden en die ik wil dienen met al mijn bescheiden krachten en ook de redactrice ben ik erkentelijk voor haar bereidwilligheid. Ik zal dan ook trachten, ‘Brabantia’ zoo duidelijk mogelijk in te lichten en tevens zoo beknopt mogelijk, ten einde van de bereidwilligheid der redactie geen onbescheiden groot gebruik te maken, al vrees ik nu reeds dat mijn stuk niettemin toch wat lang zal worden.

‘Verbetering der maatschappelijke toestanden, zooals verbetering van het leven van den arbeider

en trachten sommige wetten veranderd te krijgen vooral met het oog op den rechtstoestand der vrouw,' aldus vat 'Brabantia' het streven van het socialisme op. Zij vergunne mij haar te zeggen dat die opvatting zeer onvolledig en zelfs ten deele onjuist is. Hoogstens kan dit een der middelen zijn, en lang niet het voornaamste middel, om het doel van het socialisme te bereiken. Vraag het aan welke partij gij wilt, zelfs aan de meest conservatieve of reactionnaire of zij de hierboven omschreven verbeteringen niet wenscht en nastreeft en de aanhangers dier partij zullen u van heeler harte met 'ja' antwoorden. Streefde het socialisme naar niets anders, het zou zeker niet zooveel verbitterde bestrijding en bestrijding van alle kanten vinden, maar... het zou ophouden socialisme te zijn.

Het woord 'socialisme' is wat vaag, anarchisten hebben er zich - hier te lande - van meester gemaakt en er 'vrijheidlievend' voor geplaatst en tevens wordt het 'socialisme' gediend door de voorstanders der parlementaire richting, die zich sociaal-democraten noemen, overtuigd als zij zijn dat zonder socialisme geen democratie, maar ook dat zonder democratie geen socialisme mogelijk is. Dit scheidt hen af, eenerzijds van de anarchisten (vrije-socialisten) anderzijds van de burgerlijke (vrijzinnig) democraten.

De anarchisten (vrije-socialisten) verwerpen de democratie. Deze toch bedoelt ook een vorm van gezag en zij beschouwen het gezag juist als de bron van alle maatschappelijke misstanden. Geen gezag dus, maar daar deze maatschappij zonder gezag niet kan bestaan, streven zij naar omverwerping der geheele maatschappij ten einde op haar puinhoopen een nieuwe te stichten, waarin geen gezag maar een volmaakt vrije samenleving zal bestaan. Het hier meest gangbare middel waarmee zij meenen dit doel te kunnen bereiken is de algemeene werkstaking, die volgens de meening van ons, sociaal-democraten, een utopie is en altijd blijven zal.

De burgerlijke (vrijzinnig) democraten willen de grondslagen van deze maatschappij onaangetast laten en haar zelfs steviger vestigen, door maatschappelijke hervormingen verkregen langs den weg der democratie, dat wil zeggen door aan het volk grooter invloed te geven op de regeering. Het privaat-bezit van de arbeidsmiddelen willen zij echter onaangetast laten en dit is het diepgaande verschil tusschen hen en de sociaal-democraten.

De sociaal-democratie begint met uit de geschiedenis aan te toonen hoe elke vorm van samenleving zich geleidelijk uit een vorigen vorm heeft ontwikkeld, hoe uit de antieke samenleving de feudale- en uit de feudale de (hedendaagsche) kapitalistische is voortgekomen. De antieke vorm van samenleving berustte op het stelsel der slavernij, de feudale op dat der lijfeigenschap, de kapitalistische op dat van den loonarbeid. Groote, schokkende gebeurtenissen, zooals de verbreiding van het Christendom, de Hervorming en de Groote Fransche Revolutie, hebben wel den overgang van den eenen vorm van samenleving in den anderen tot stand gebracht, maar hebben dit slechts kunnen doen, nadat de nieuwe vorm van samenleving in den ouden voldoende was opgegroeid, zoodat er alleen nog slechts zulk een gebeurtenis noodig was, om den nieuwen vorm tot volmaakte wording te brengen.

De sociaal-democraten zijn tot de overtuiging gekomen, dat de kapitalistische maatschappij niet is de eenig-goede en eenig-mogelijke vorm van samenleving, maar zooals deze maatschappij is opgegroeid uit de feudale, zoo voorzien zij dat een socialistische maatschappij uit de hedendaagsche zal opgroeien en om hen heen nemen zij de duidelijke kenteekenen van dien groei waar. Anderen daarop te wijzen

en den groei der nieuwe maatschappij uit deze te bevorderen is het doel en streven der sociaal-democratie.

Smalend wordt er wel eens gesproken van den ‘socialistische toekomst- of heilstaat’ en tegenstanders van het socialisme hebben ons dien heilstaat meermalen tot in de kleinste bijzonderheden beschreven om dan met het socialisme den draak te steken of er de onmogelijkheid van aan te toonen. Dit stelsel van bestrijding is even oneerlijk als onzinnig en deze ‘heil- of toekomststaat’ is dan ook alleen in het brein van anti-socialisten uitgebroed. Uit geen der geschriften van Marx, Engels, De Lasalle of welke andere grondleggers der sociaal-democratie ook kunnen zij een aanhaling doen, waaruit blijkt dat deze zich een voor-het-opzetten-pas-klaar-gemaakte ‘toekomst maatschappij’ gedacht hebben. Fourrier en Louis Blanc hebben wel eens een schets gegeven van de wijze waarop zij zich voorstelden, dat de toekomstige vorm van samenleving zich uit de hedendaagsche zou ontwikkelen, maar stellig niet met de bedoeling om aan hun volgelingen voor te schrijven ‘op deze wijze moet gij de toekomst-maatschappij opbouwen’, zooals een kind zijn kartonnen huisjes en houten boompjes uit een speelgoeddoos opzet.

Karl Marx, de stamvader der moderne sociaal-democratie speurde in zijn standaardwerk ‘Das Kapital’ het ontstaan van het kapitaal, de groote drijfkracht der tegenwoordige maatschappij na en wees de verdere maatschappelijke ontwikkeling aan, waaruit hij glashelder aantoonde dat die ontwikkeling zich voortbewoog in de richting eener socialistische maatschappij, dat wil zeggen eener samenleving, die berusten zou op het gemeenschappelijk bezit van grond en arbeidsmiddelen. Het privaat-bezit daarvan, dat de maatschappij verdeelt in twee klassen, de klasse der bezitters en die der proletariërs (niet bezitters) en dat de overtalrijke klasse van proletariërs volkomen economisch en politiek afhankelijk maakt van de klasse der bezitters, dat privaat-bezit wees Marx aan als de bron van alle maatschappelijke misstanden, van armoede en knechtschap onder de arbeiders, de ware voortbrengers der maatschappelijke welvaart.

Droeg Marx nu aan de proletariërs, aan de niet-bezitters, aan de arbeiders op, dat privaat-bezit op te heffen?

Geenszins, want hij was te zeer overtuigd dat zij, onderworpen, machteloos, geketend aan de zorg voor het dagelijksch brood als zij waren, daartoe niet in staat zouden zijn, maar dat is ook de roeping niet der arbeidersklasse. Het kapitalistische stelsel draagt in zichzelf de kiemen om van het bederf waardoor het ten val zal komen, het sloopt zichzelf doordat het in zijn

onafwendbare consequentie het bezit meer en meer samentrekt in de handen van een steeds kleiner wordend aantal bezitters en daardoor steeds grooter maakt de klasse der proletariërs. Nieuwe elementen komen zoodoende in de proletariërs-klasse, waardoor deze sterker wordt in aantal en ook aan intellect, aan moreel gehalte.

Het kapitalisme schaft zelf het privaat-bezit van grond en arbeidsmiddelen af, let maar op de steeds toenemende ontwikkeling van trusts, kartellen en syndicaten, op de stelselmatige verdringing van den middelstand, die hoofdzakelijk het werk is van het groot-kapitaal, op de uitbreiding van staats en gemeentelijke bedrijven, waardoor eveneens talrijke bezitters worden onteigend. De ontwikkeling van de groot-industrie heeft het klein-bedrijf en daarmee den middelstand ten doode opgeschreven, maar de tijd zal komen waarin de kleine klasse der bezitters - welke klasse steeds kleiner wordt terwijl haar bezit toeneemt - de productie niet langer zal kunnen beheerschen en deze dus in andere handen, in de handen van het proletariaat, van de arbeiders dus, zal overgaan.

De taak nu die de sociaal-democratie aan de arbeidersklasse oplegt is tweeledig: den ontwikkelingsgang der maatschappij in deze richting te bevorderen en zich voor te bereiden op de overneming der productie.

Dit is, in zeer korte en vluchtige trekken geschetst, het doel en streven der sociaal-democratie, den volgens mijn overtuiging eenig levensvat-baren vorm van socialisme.

Zij - de sociaal-democratie - tracht dit doel te bereiken door drieërlei middelen: de vakorganisatie, de politieke actie en de coöperatie. Aan geen dezer drie middelen geeft zij de voorkeur, zij wenscht ze alle drie zoo krachtig mogelijk toe te passen op het gebied waar elk middel uit den aard der zaak thuis behoort, al moet ik bekennen dat de sociaal-democratie het laatstgenoemde middel, de coöperatie, veel te lang verwaarloosd heeft en eerst in den laatsten tijd blijkt te beginnen met de groote kracht er van te beseffen. De sociaal-democratie hier te lande wel te verstaan, want in het naburig België is de coöperatie daarentegen een der krachtigste en meest gebruikte middelen der daar gevestigde sociaal-democratische partij.

De vakorganisatie.

De sociaal-democratie zegt tegen de arbeiders (telkens wanneer ik van ‘arbeiders’ enz. spreek bedoel ik daarmee zoowel mannen als vrouwen) organiseert u in vakvereenigingen, waartoe het niet noodig is dat gij sociaal-democraat zijt, dus dat gij de levensbeschouwing volgens Karl Marx als de uwe aanvaardt, maar alleen dat gij loonarbeider zijt en de noodzakelijkheid van het voeren van den klassenstrijd erkent. De vakorganisatie strijdt voor onmiddellijke verbetering der arbeiderstoestanden, hooger loon, korter arbeidsduur, minder afhankelijkheid, betere geestesontwinkeling en daarmee verheffing van den levensstandaard der arbeiders. Willen de arbeiders geschikt zijn voor de historische taak hunner klasse, het overnemen der productie, dan valt er aan hen zelf nog heel veel te verbeteren en die verbetering, de aankweeking van solidariteit en gemeenschapsgevoel, is het werk der vakorganisatie.

De politieke actie.

De sociaal-democratie tracht zooveel mogelijk mannnen uit en door de arbeidersklasse ver kozen te krijgen in de bestuurslichamen van staat en gemeente en dezen beoogen op dat terrein hetzelfde wat de vakarbeiders met hun organisatie beoogen, nl. verbetering te brengen in de arbeiderstoestanden en den levensstandaard

der arbeiders te verhoogen. Daarom bevorderden mijn partijgenooten in de Tweede Kamer krachtig de aanneming der Ongevallenwet, daarom hebben wij op ons politieke program staan Staatspensionneering, inwilliging van de eischen der vakvereenigingen en meer andere punten. Het laatstgenoemde punt vormt juist de aanknooping tusschen de vakorganisatie en de politieke actie.

Laten de vakvereenigingen haar direct-invoerbare eischen richten tot de wetgeving, zij zullen in het parlement in onze mannen de aangewezen verdedigers van die eischen vinden. Met ons werken in het parlement streven wij naar verschillende doeleinden: wij willen de arbeiders meer weerbaar maken in den maatschappelijken strijd, den klassenstrijd dien zij te voeren hebben, die hun meermalen door de werkgevers zelf - denk aan Van Heel, Spanjaard en zooveel anderen - opgedrongen wordt; wij willen den ontwikkelingsgang der maatschappij in socialistische richting bevorderen; wij willen door het voorschrijven van sociale maatregelen van het kapitaal zooveel mogelijk terugvorderen van hetgeen het als meerwaarde uit den arbeid gezogen heeft en dit ten bate der arbeiders.

Ten slotte het door ons veel te lang verwaarloosde middel, de coöperatie.

De economische en de politieke strijd der arbeiders-klasse vordert van de arbeiders veel meer financieele offers dan zij dragen kunnen, hun die te verschaffen is het doel der coöperatie en deze heeft daarnevens nog een ander doel: de arbeiders te vormen tot leiders van het bedrijf. Jaren en jaren lang heeft de kapitalistische klasse den arbeiders alle meezeggenschap in de leiding der bedrijven onthouden, vandaar dat de arbeiders-klasse geen gelegenheid heeft gehad, uit haar midden leiders van de bedrijven te vormen. Door haar zijn de arbeiders voorbeschikt om altijd door geleid te worden, bestuurd, zooals machines en werktuigen worden bestuurd. De coöperatie nu stelt de arbeiders voor het feit dat zij zelf de leiders van hun bedrijf moeten kiezen en dezen voortdurend controleeren en zoodoende leiden zij zichzelf door de coöperatie tot zelfstandige bedrijfsleiders op, die tevens aan het meezeggenschap der arbeiders in de bedrijfsleiding, waarop volgens onze overtuiging het toekomstige productiestelsel moet berusten, gewend worden. Door de achterlijkheid der arbeiders-coöperatie hier te lande is er in die richting nog niet veel tot stand gebracht kunnen worden, maar wanneer men de coöperatieve bedrijven in België ziet, te Brussel, Gent en ook in andere Belgische steden, waar arbeiders als leiders deze bedrijven tot een reusachtigen bloei hebben kunnen brengen, dan krijgt men eenig begrip van de groote waarde, die de coöperatie voor de

arbeidersklasse heeft, en de groote rol die zij te spelen zal hebben in de verwezenlijking van ons ideaal: de socialistische samenleving, berustende op den grondslag van gemeenschappelijke productie en rechtmatige verdeeling van het product naar de behoeften van elk individu en naar het aandeel dat elk individu in de productie heeft gehad.

Hiermede heb ik 'Brabantia' een - ik erken het gaarne - zeer vluchtige en onvolledige uiteenzetting van het 'socialisme' gegeven. Wanneer zij zich daarvan echter nu eenigszins een denkbeeld vormen kan en mijn artikel den lust in haar heeft opgewerkt om meer van de socialistische beginselen te weten, waartoe ik haar de lezing onzer partij-geschriften en der werken van onze voorgangers met warmte kan aanbevelen, dan acht ik het doel van mijn schrijven ruimschoots bereikt.

Een S.D.A.P'er.*)

Boeken. (Ter bespreking toegezonden).

MARIE CORELLI. Wereldlijke macht (vertaald door J.P. Wesselink - Van Rossum.)
(Uitgave van L.J. Veen Amsterdam).
MARIE CORELLI. De Koningskroon. (Vertaling van Holda.)
(Uitgave van L.J. Veen Amsterdam).
MARIE CORELLI. Haar leven en werken. Geschetst door Willem Sonius.
(Uitgave van L.J. Veen Amsterdam).

Ik kan den roman 'Wereldlijke Macht' niet-alleen niet mooi vinden, ik heb mij zelfs verbaasd over zóóveel oppervlakkigheid, onbeduidendheid en ouderwetsche draakachtigheid als in deze twee deelen bij elkaar is gestapeld! - Marie Corelli, getuige haar 'Romance of two worlds' kan zóó mooi schrijven!

Deze roman echter, ondanks alle hoogdravende aanbevelingen erover, behoort m.i. tot het allerslechtste en alleronbeteekenendste wat zij ooit produceerde.

Daarentegen vond ik in het door Holda vertaalde boekje: 'De Koningskroon' veel moois. Wie is eigenlijk *déze* Holda? Ik herinner mij dat mevrouw Clant van der Mijll mij, voor een paar jaar, als een zich woest-beleedigd-gevoelende, per Ingez: Stuk, in het Vaderland in de haren vloog, omdat ik háár pseudoniem 'Holda' niet zóó vermaard acht als zijzelve; en dientengevolge heb durven beweren, (en nòg beweer), hoe maar een minimum van Nederlanders *nu* nog weten zal, dat de Holda, uit grijze Spectator-tijden van een voorbijgegaan-geslacht, dezelfde is die nog steeds voortleeft in den Haag als Mevr. Clant van der Mijll... Deze woede tegen mij belette niet, dat ik, kort te voren of kort daarna, in een ander Ingez: stukje van haar, alweder in het Vaderland, de mededeeling tegenkwam hoe zijzelve zich beklaagde over verwarring met een andere, ook-schrijvende, of ook-vertalende 'Holda.' Haar vermaardheid schijnt dus, óók in haar eigen oogen, niet zóó groot te zijn, of zijzelve acht verwarring

*) Noot red:
Opdat Brabantia verschillende meeningen onder de oogen krijge, heb ik opzettelijk *dit* hoofdartikel: 'Kracht' geplaatst in hetzelfde nommer waarin dit Ingez: stuk, voor haar bestemd, wordt opgenomen. - Zooals de lezer zien zal, is H.H. géén voorstander van 'de Werkstaking.'

niet uitgesloten met andere, *nieuwere* ‘Holda's.’ Hoe dit zij, of wij hier te doen hebben met de vóórwereldlijke Spectator-Holda (mevr: Clant van der Mijll), dan wel met een nieuwere soort van het Holda-geslacht, doet er minder toe, daar zij in elk geval een ‘nuttig’ werk verrichtte, (om een geijkten term te gebruiken), door het vertalen van een boekje waarin heel veel wáárs en fijngevoeligs vóórkomt, in het bijzonder ook ten opzichte der ‘nieuwe-vrouw.’ - Dat Marie Corelli voor dit soort wezens niet veel voelt, bewijst ze in al haar boeken; en ze geeft hun in ‘De Geest in den Draagstoel’, (‘De Koningskroon’) zeer rake oorvijgen... Ik citeer b.v. ‘Wij bleven in ons lief eigen thuis, waar wij waren opgegroeid’ (‘Wij’ - beteekent hier de *vroegere* vrouw-generatie), ‘Tevreden met daar geluk aan te brengen door onze tegenwoordigheid, totdat onze voorbeschikte minnaars kwamen, en ons vonden en meenamen naar een ander thuis, waarvoor zij hadden gewerkt, en dat wij zoo prettig en gezellig trachtten te maken, als dat wat wij verlaten hadden. Ons thuis was altijd ons gelukkigste en liefste plekje. Maar de hedendaagsche meisjes houden niet meer van een eenvoudig, huiselijk leven. Wat weten zij van vruchtenmoes maken; de beste van 't heele land? Of van bessengelei of appelwijn? Wat weten zij van de voortreffelijkheid van lavendelbloemen tusschen het linnen? Wat geven zij om netheid, spaarzaamheid, of zindelijkheid? Zij verlangen altijd maar door naar wat anders, en naar nieuwe prikkels.’ (blz. 44 en 45). -

....‘In onzen ouden, vooruitgangsloozen tijd hadden wij zeker niet heel veel vrijheid. Men vond ons te kostbaar en had ons te lief, om ons toe te staan alleen rond te zwerven als nietswaardige landloopers, langs velden en wegen! Wij bleven heel veel thuis, en

wij waren daar trotsch op, en vonden het prettig. Wij deden ons best ons thuis mooi te maken. Wij waren dol op onze ouderwetsche tuinen.... Wij wandelden en reden paard, en vonden in die twee lichaamsbewegingen heel voldoende ontspanning zoowel als ontwikkeling voor ons lichaam; dat niet bestemd is om ook maar eenigszins te gelijken op dat van den man, en volstrekt niet geschikt is voor manlijke spieroefeningen! Wij hadden noch fietsen, noch automobilen, wij rookten niet, dronken niet, wedden niet en dobbelden niet; maar.... wij waren toonbeelden van vrouwelijkheid, goedheid, en reinheid voor de heele wereld, en.... men had ons lief!' (blz: 48 en 49).

Het doet goed, een der éérste schrijfsters van gansch de wereld zich aldus te hooren uiten over het verfoeilijk-dwaze der tegenwoordige man-na-aperij van het moderne meisje! - Juist *omdat* Marie Corelli een vrouw is die wat *beteekent, omdat* ze een uitgesproken *talent* is, dáárom oordeelt ze véél onpartijdiger en verstandiger, dan de groote meerderheid van beunhazen, van in eigen-genie-*geloovende*, maar het geenszins *bezittende* derdegeslachts-producten, die zich geroepen voelen met haar ongare, oppervlakkige wijsheid van in ziekelijke hersens uitgebroeide gelijkheidstheorieën, het aankomend vrouwgeslacht van de wijs te brengen, en terug te houden van haar *eigenlijke* bestemming: moeder- en echtgenoote-zijn!

.....Wie over Marie Corelli's streven en werken méér wil weten, die leze het boekje van Willem Sonius, dat begint met een voorwoord aan haar: zijn 'vriendin.' Uit die betiteling kan de lezer reeds vermoeden, dat de mededeelingen van Sonius allen het merk dragen van te zijn ingegeven door vriendschap, bewondering, sympathie. - Zijn boekje is eigenlijk één lofrede op Marie Corelli; waaruit de lezer tevens te weten komt, wie ze is, waar ze woont, enz., enz. Een paar plaatjes, o.a. 'Een kijkje in haar wintertuin,' maken het lezen boeiender.

Van troost in werken.

(Uitgave P. Kluitman te Alkmaar).

Van onze medewerkster Else van Brabant verscheen: 'Van troost in Werken' (uitgave van P. Kluitman te Alkmaar.) Ik vind het uit principe minder wenschelijk in uitvoerige besprekingen te treden over het werk van hen die tot de Lelie in zoo nauwe betrekking staan. Men vervalt dan zoo licht in partijdigheden. Genoeg zij het te zeggen, dat ik bij de overname der Lelie met genoegen begroette in Else van Brabant, (mej: Van Harlingen), een der vaste medewerksters van dat Blad, en dat ik dit nog steeds blijf doen in mevrouw De Moulin - Van Harlingen, (zooals de naam van 'Else van Brabant' thans luidt)....

Oudt-Hollandsche Menschen, door F.A. BUIS.

(Amsterdam, uitgave P.N. Van Kampen en Zn.)

Met bijzonder veel genoegen vermeld ik dit boek; omdat het ten eerste naar den inhoud zulk een uitzondering is op de gewone sleurromans, en ten tweede omdat het zoo boeiend, pittig, en prettig is geschreven. De titel 'Oudt Hollandsche Menschen' zegt reeds met wat soort lectuur wij te doen zullen hebben. En de eerste bladzijde voert ons de koopstad die *was* - helaas niet *is* - zoo uitstekend-mooi geteekend voor oogen, dat wij ons als in dien tijd terug-wanen. - Laten de 'woordkunstenaars', (ik noem hen clowns) eens een voorbeeld nemen aan den stijl en de schildering van deze eerste bladzijde uit 'Oudt Hollandsche menschen'. - Je leeft erin, je ziet het en.... je

kunt het den auteur heelemaal niet nádoen, hóe eenvoudig en natuurlijk het er ook staat; of misschien *juist* dáárom. - De manieren, de taal, heel het leven van de optredende personen, zijn levendig en echt van teekening. En daarbij zijn de twee verhalen uiterst boeiend van inhoud; zoodat zij ook dien lezer, die daarop in de eerste plaats gesteld is, zeer uitnemend zullen bevallen.... Het spijt mij bepaald, dat ik niet uitvoeriger kan zijn in mijn spreken over dit superieure stukje werk.... Laat ieder die een mooi St. Nicolaas-cadeau zoekt onder de nieuwe romans, zich afvragen of dit even kloeke als boeiende boek van Buis niet bijzonder geschikt zal zijn tot zulk een doel....

Wasdom, door Oolbekking.

(uitgave van Johan Pieterse te Rotterdam.)

In het begin heeft dit boek een paar goede bladzijden en goede ideeën; namelijk waar de kroeg wordt geschilderd waarin het meisje groot wordt, zonder zelfs *besef* van goed en kwaad. Dat is echt van-'t-leven-afgezien.... Maar daarna vervalt de auteur in ijlhoofdigheden van den zonderlingsten aard. Allerlei leerstellingen worden dooreengehaspeld. Er treedt een profeet op.... 't Realisme van de eerste bladzijden gaat over in een soort verheven ‘sprookje’,.... De auteur weet blijkbaar niet goed wat hij denkt en wil en is;

en weet nog veel minder *hoe* dat alles, wat in hem kookt en gist, onder woorden, beelden, vorm te brengen....

Jeruzalem I. II. III. door SELMA LAGERLÖF. vertaling van Margaretha Meijboom.

(Amsterdam, Becht.)

Over deze drie dikke deelen in bijzonderheden treden, zou mij in de Lelie te ver voeren. Een schrijfster als Selma Lagerlöf *heeft* haar naam gemaakt. Men *leest* haar in elk geval; of men 't eene boek mooier vindt dan 't andere of niet, zij *is* er. Ik voor mij heb haar Gösta Berling 't liefst van al haar boeken. Jeruzalem is mij te langdradig. Ook trekt het onderwerp mij minder aan. Maar dat doet er niet toe. Jeruzalem is een boek dat je eerbied afdwingt, een boek dat geschreven is door een *iemand.* En dat zegt genoeg. Voor hen die graag willen weten *waarover* Jeruzalem handelt, schrijf ik hier even af een beoordeeling uit 'Dagens Nyheter' (een Zweedsche courant): 'Men zegt dat de grondtrekken van dit verhaal uit het werkelijke leven genomen zijn, dat de schrijfster hen heeft bezocht die thuis zijn gebleven toen de geloovigen naar Jeruzalem reisden, en dat zij ook in Jeruzalem de kolonie van de daar wonende Dalecarliërs heeft bezocht....'

Het Zieltje door GERARD HISSINGH.

(Utrecht, H. Honig.)

Dit boek deed me nu en dan denken aan 'Het Jongetje'.

Klaag mij niet aan, o mij onbekende Gerard Hissingh, zooals collega Daisy Junius 't deed. Ten eerste stel ik voorop dat gij, ofschoon aan *mij* even onbekend als de beroemde Daisy Junius het mij was, toch met dat al een vermaardheid van den eersten rang kunt zijn, (evenals die dame óók zegt te wezen). Ten tweede, wil ik met mijn vergelijking met 'Het Jongetje' U niets onaardigs zeggen, integendeel! Zoo Uw Zieltje mij telkens deed denken aan Borel's Jongetje, het was in *Uw* voordeel, het was geenszins omdat ik in U een naäper voelde van Borel; maar juist omdat er over Uw Zieltje een rein bedoelen ligt, dat Borel's Jongetje totaal mist. In stijl en talent legt gij het mogelijk af tegen Borel, maar niet in fijn-echt-voelen! - Lang niet overal kan ik Uw Zieltje mooi vinden. Dat studenten-leven, die platte, burgerlijke jongelui, die ruwe taal, enz., enz., dat alles stuit mij, en hindert mij. Maar in de rol die het Zieltje van het meisje speelt in Uw boek, is iets heel teers en moois en waarachtigs.... Daarom is het alles saamgenomen geen gewoon prulboek, maar 't werk van een iemand die voelt, leeft, strijdt, en lijdt,... en daarbij geenszins ontbloot is van letterkundigen aanleg....

MAETERLINCK. De schat des Harten.
(Le trésor des Humbles).
Vertaling van Mevr: G.M. Van der Wissel - Herderschee.
(Uitgave Amsterdam, C.L.G. Veldt).
MAETERLINCK. Joyzelle.
(Amsterdam, C.L.G. Veldt).
MAETERLINCK. Aglavaine en Selysette.
(Rotterdam, Johan Pieterse).

Als men het voorrecht heeft Maeterlinck te kunnen lezen in het oorspronkelijk, kan men onmogelijk een vertaling van zijn werk waardeeren. Het doet te stijf, te onbeholpen aan. Al het mooie van zijn taal gaat verloren. Zoo althans voel *ik* het. Voor hen echter die 't fransch niet voldoende machtig zijn, is het een groot genot dat ze in de gelegenheid worden gesteld althans gedeeltelijk met het mooie van Maeterlinck's werk te kunnen kennis maken. ‘Le trésor des humbles’, maar vooral Aglavaine en Selysette zijn vol van zoo buitengewoon-mooie gezegden en gedachten; aaneengeschakeld met van die kleine véélzeggende volzinnen, die in je blijven nawerken voor altijd...

De Godin Botheid geïnterviewd.

(Uitgave J. Minkman, Arnhem).

Dit is een ‘Satyre door een Volgeling van Aristophanes, Horatius, Boileau, Dryden, Pope en Byron,’; - waarin soms niet onaardige en rake dingen staan over de moderne ‘critiek.’ Daar de schrijver echter niet den moed heeft zijn naam te noemen, is het op *die* wijze niet erg dapper anderen in den rug aan te vallen. *Zulk* ongenoemd critiek-uitoefenen, op de critiek van hen die in elk geval wel hun naam noemen, is m.i., - raak of niet, - minder waardig.

Brochures, en kleinere uitgaven van verschillenden aard.

ONZE LETTERKUNDIGEN.
Eerste Aflevering.
TOP NAEFF, door Frans Netscher.
(Uitgave van L.J. Veen, Amsterdam).
(*Met nieuwe portretten*).

De heer L.J. Veen vereenigt in deze mooie uitgave: de opstellen over onze Ned: letterkun-

digen, welke thans maandelijks worden opgenomen in de Holl: Lelie. De eerste aflevering bevat het opstel van Frans Netscher over Top Naeff, (van welke sympathieke auteur een nieuw werk op mijn schrijftafel ligt: 'Het Veulen.') - De portretten zijn zeer mooi-uitgevoerd, het papier is zwaar, de druk uitstekend. Het geheel vormt dunkt mij een mooi cadeau voor de velen die belangstellen in hedendaagsche literatuur. De prijs per 12 afleveringen is *f* 9. -. Voor hen echter die in de een of andere auteur speciaal belangstellen, maar de geheele uitgave niet wenschen, zijn afzonderlijke afleveringen te verkrijgen à *f* 1.00 per afl:.

Op de Hoogte, Maandschrift voor de Huiskamer, is een nieuw maandschrift (uitgever M.J. Portielje Amsterdam). Het heeft een bijzonder mooi omslag, en ziet er goed-verzorgd uit. Echter vind ik het zeer vreemd, dat de redactie haar naam zorgvuldig verbergt. Dit geeft geen heel grooten dunk van de medewerkers.

De heer L. Penning, schrijver van 'De Oorlog in Zuid-Afrika', geeft thans uit bij den uitgever D.A. Daamen te Rotterdam: **'Ons Oude Nederland,'** (de geschiedenis des Vaderlands, van de vroegste tijden tot op heden, aan het Ned: volk verhaald.) De uitgave zal geschieden in afleveringen. De mij toegezonden proef-aflevering bevat verscheiden afbeeldingen, o.a. van De Ruyter, Van Gent, enz. Het lezen van Historie wordt daardoor minder droog. Overigens moet ik zeggen, dat geschiedenis voor mijzelve veel meer aantrekkelijks heeft, dan de mooiste romans. En dan komt er nog bij, dat de herinnering aan hetgeen wij eens beteekend hebben in betere tijden dan de tegenwoordige, een kleine troost althans is te midden van de droeve onbeteekenendheid waarin ons tegenwoordig Nederland dreigt te gronde te gaan! - Vandaar dat ik een werk als dat van Penning met oprechte belangstelling aanbeveel.

De heer J.L. Wery zendt mij een **'Leerboek voor Machineschrijven,'** systeem Stolze-Wery. - Voor hen die de beide artikelen in dit Blad lazen, van mej: Cath: W. Eck (over machine-schrijven), voeg ik hier bij dat deze dame werkt op het bureau van den heer Wery, en zeer zeker bereid zal zijn alle eventueele inlichtingen te verschaffen. - Door bemiddeling van mej: Eck's zuster werd voor mij-zelve op uitstekende wijze per machineschrift een en ander gecopieerd. Ik meen dat dit geschiedde volgens bovengenoemd systeem.*)

- - '**Over alle Levende Schepselen,**' is een overdrukje uit 'Androcles'; waarop ik misschien nog weleens terug kom. -

Geslachtsziekten.... en hare voorkoming, door Dr. H. Pinkhof; en **'Gezonde Longen'** van denzelfden auteur, zijn weder een paar der 'hygiënische vlugschriften' (uitgave van F. Van Rossen Amsterdam), waarover reeds vroeger in dit Blad is gesproken, wat het vóór en het tegen ervan betreft. -

Van denzelfden uitgever ontvang ik een boekje van prof: Guye: **'De Adenoide bi Schoolkinderen'**,.... Dergelijke med: brochures zijn natuurlijk niet bestemd voor meer dan louter een aankondiging, in een Blad als het onze.

*) Noot red:
Ook is mij toegezonden over dit onderwerp: Leesboek in Stenografie van Riënts Balt, en 'The William, Typewriter' (reclame boekje.)

Hetzelfde geldt van **'Over het behandelen van Zieken op Zee'** door A.N.J. Hanedoes van Almkerk, arts, (uitgave van De Erven F. Bohn te Haarlem.)

'Over Opvoeding in het Huisgezin' is een indertijd gehouden lezing voor Arbeiderskringen, van J.H. Gunning (uitgave J.H. de Wit, Amsterdam) waarin ik zeer veel wáárs en verstandigs tegenkwam; speciaal over den invloed van ouders op kinderen, door vertrouwelijken omgang enz. Misschien kom ik hierop later terug.

Een mij toegezonden **'Gids voor Rotterdam'** (exploitatie van de Ned: Kiosken-maatschappij te Rotterdam) kondig ik hierbij aan, als hulp voor hen die deze stad willen gaan bezien.

De heer Sinderam zendt mij een **'Handleiding tot de beoefening van het grond- of Vlak-Snijwerk'** (uitgave van Sinderam & Co. te Amsterdam). Voor hen die aan deze liefhebberij doen, is zoo'n boekje een nuttige hulp; vooral voor beginners.

'Bevolkingsleer en Gezinsbeperking' door dr: J. Hooykaas, is een boekje waarvan de titel voldoende spreekt. (Uitgave van F. Van Rossen Amsterdam).

Onze Zintuigen door Dr. R. Bijlsma (uitgave F. Van Rossen Amsterdam) is mede een dier med: brochures, waarover ik als leek geen opinie kan hebben, en waarvan ik dus enkel de verschijning aankondig aan belangstellenden.

Over de Juli, Aug: en Sept: nommers van **L'Art** (revue mensuelle illustrée, onder red: van Paul Leroi), zou ik weer heel veel kunnen zeggen. In het Juli-nommer is het belangrijkste: het artikel over de eerste vrouw van Talma, met vele afbeeldingen. De ets is een 'Etude de Jeune femme nue.' Heel belangrijk is het Augustus-nommer, met vele afbeeldingen van schilderijen uit 'Le Salon' van 1903, met een artikel Salon de 1903 van den bekwamen directeur: Paul Leroi, en met een ets 'Vue de Caire', waaraan ik dadelijk een plaatsje heb ingeruimd in mijn kamer. Etsen hebben voor mij altijd een bijzondere bekoring; en deze herinnering aan het eigenaardige Cairo geeft zoo juist een kijkje van die geheel bijzondere stad. Als men in Cairo geweest is, vergeet men 't nooit weer. Of het dáárvan komt, dat ik deze ets van Mad: Gabrielle Jameson zoo bijzonder-mooi vind, weet ik niet. Maar in elk geval heb ik haar begroet als een zeer te waardeeren extra-gave van het ons op dat punt van extra's telkens verwennende tijdschrift 'l'Art.' - Plaatsgebrek dwingt mij uit het September-nommer alleen te vermelden een van de beide etsen: 'Mendiant Italien', van E. Van Muyden; en wel voornamelijk omdat ik de houding dezer figuur zoo in-natuurlijk vind, zoo precies-afgezien van het leven. Ik heb in Venetië, in een van die typische achtergangetjes, die leiden naar de groote hôtels welke aan de vóórzijde gelegen zijn aan het Canal-Grande, een type-bedelaar zien staan die had kunnen dienen tot model voor deze ets... er misschien wel voor gediend heeft....

Volledigheidshalve vermeld ik nog twee extra's van l'Art: 'Gravure sur Bois', en de 'Piazzo Campo di Fiore a Rome,' een magnifique, zeer-groote ets van Max Horte.

Twee geschikte St: Nicolaas-uitgaven zijn: **'Bloem en Blad'**, de bekende kalender die verschijnt bij den uitgever C.A.J. Van Dishoeck te Bussum, en: **'Verjaardag-kalender'** van G. Bredee te Amsterdam, met zeer fijne teekeningen, en als bijschrift korte versjes van moderne dichters....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia.

Een Gedicht van Koningin Helena van Italië.

Zooals de lezers weten, is de Koningin van Italië de gast van de fransche republiek in deze dagen. Menigeen, die haar misschien benijdt, zal met belangstelling lezen hoe deze vrouw inwendig denkt over het lot van gekroonde hoofden.

'Op de trappen van den majestueusen Koningstroon, die van goud en purper schittert, zit een vrouw door niemand gezien, een vrouw wier haren vergrijsd en gedund zijn, een vrouw wier oogen angstig voor zich uitstaren, wier lichaam vermagerd, wier boezem ingezonken is. Niemand ziet die vrouw, niemand dan de Koning alleen. Ze zit daar en blijft daar zitten, vol kommer. Op het hoofd des Konings schittert de gouden diadeem der kroon; het goud schittert en fonkelt, de diamanten schieten vuur, en ieder die zijn oogen naar den troon opheft, ziet slechts den glans van het goud, het gefonkel der steenen, de bekoring van de schitterende kroon. Maar niemand ziet de andere kroon, waaraan zoovelen gearbeid hebben: Niemand kan die kroon zien, bedekt door den gouden diadeem: de kroon die het voorhoofd des Konings omknelt

en het duizend wonden toebrengt. Niemand kan de kroon zien die door den gouden diadeem bedekt wordt; niemand ziet.... de doornenkroon.

(Uit het Fransch).
G.E.

Noot red:
Dit gedicht is overgebracht uit de Montenegrijnsche taal waarin de Koningin, een Montenegrijnsche prinses, het heeft geschreven. -

Handschriftbeoordeeling.

I.

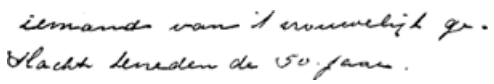

Algemeene indruk:
medelijdend, zelfbewust karakter.
zinnelijke neiging.
kracht-trotseerende gezondheid.
brutaal (in vrij sterke mate).
neiging tot buitensporigheden.
genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit.
romantisch.
getallenzin sterk-ontwikkeld.
melancholisch.
overspannen.
logisch, zelfbewust.
maakt weinig zorg van 't toilet.
geschiktheid tot onderwijzen.
onduldbare geest tot tegenspreken.

medelijdend.
gebrek aan goeden smaak.
geestig.
weinig ordelijk.

II.

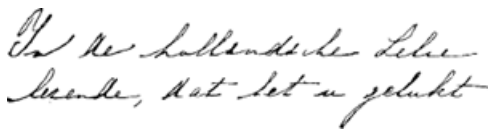

Algemeene indruk:
brutaal, doch hartelijk karakter.
terughoudend, ingetogen.
genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit.
logisch, practisch.
zinnelijke neiging.
vrijgevig, verkwistend.
voornaamheid in voorkomen en manieren.
brutaal (in sterke mate).
zelfbewust.
onduldbare geest tot tegenspraak.
veel eigenwaan.
slim.
vastberaden, moedig, hardnekkig.
medelijdend.

III Silentium.

Algemeene indruk:
zacht, welwillend karakter.
neerslachtig.
groote goedheid.
zacht, trouw.
zucht tot buitensporigheden.
genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit.
schoonheidsgevoel.
houdt zich veel bezig met theoretische beschouwingen.
geschiktheid tot onderwijzen.
zelfbewust.
normale ontwikkeling.
met zich zelf ingenomen (in vrij sterke mate).
naïef.
wilskracht.
veel levendigheid (in plannen maken).

IV.

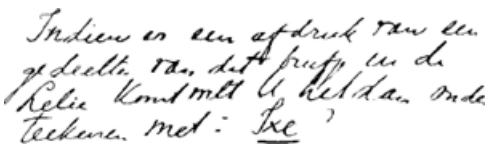

Algemeene indruk:

opgewekt, flink, doch eenigszins met zichzelf ingenomen karakter.
ondernemend, meer in theoretische beschouwingen.
eerzuchtig.
vroolijk.
wilskracht.
goedhartig.
spaarzaam.
zekere voornaamheid in voorkomen en manieren.
terughoudend.
met zich zelf ingenomen.
hoogmoedig.
vrijgevig.
brutaal.
zucht tot tegenspraak.

V. S.P.

Algemeene indruk:

gevoelig, idealistisch karakter.
geestelijke ontwikkeling.
wordt door inwendige onrust geplaagd.
goedhartig.
openhartig, naïef.
sterke werkzaamheid der hersenen.
idealistisch, rijke fantasie.
minachting voor de koude, naakte werkelijkheid.
geestig, spotziek, soms boosaardig.
strijden met verdriet.
weinig practisch.
eenigszins verlegen in gezelschap.
reinheid van zeden.
coquet.
vrijgevig.
met zich zelf ingenomen.
voorbarig.
energie; is in staat roekeloos op iets in te gaan.
hoogmoedig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Vragenbus
Helpt elkander

Eene Rotterd. abonnée zou gaarne kennis maken met eene jonge dame P.G., leeftijd ongeveer 25 jaar en lid der diergaarde, voor gezelligen omgang. Franco brieven te adresseeren aan de Redactrice, die ze dan aan mij opzendt.

Willy.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Sipora. Over de vier mij toegezonden stukjes luidt mijn oordeel: I. Te sentimenteel. II. Nog al héél sentimenteel. III. Wat heel eenvoudig van taal en stijl. IV. Wat heel-onwaarschijnlijk van inhoud. - Ik vind de gedachte, de idee, van al de vier stukjes heel wáár en gevoelig; maar m.i. is de uitvoering nog niet heel gelukkig, en verraadt nog te veel de beginnershand. - Mijn hartelijken dank voor Uw vriendelijke woorden over de correspondentie. Het doet mij altijd genoegen, juist ook bij getrouwde-vrouwen instemming te vinden of waardeering. Zeker, het 'diep-in-ons-zelve-kijken' hebben juist wij-vrouwen zoo heel noodig. En och lieve hemeltje hoe weinig vrouwen *doen* het! Ik sta er telkens van verbaasd, dat sommige hùismoeders de schoonste phrasen durven verkonden als je ze ontmoet, terwijl iedereen zien kan die haar leven gadeslaat, hoe geheel anders en uithuizig ze doen in de werkelijkheid. Waartoe dan toch die mooie phrases? - Kennen die dames zichzelve dan heelemaal niet? Kijken ze dan nooit ééns 'diep in zich'?...

Ik zal U de stukjes terugzenden. Misschien kunt U ze wat omwerken?

Anita. Uw vertaling heb ik met genoegen aangenomen. - Ik vind haar beter dan de onlangs geplaatste, die wel wat onbeduidend was van inhoud. Door een misverstand van den zetter, is bij de plaatsing daarvan weggevallen Uw pseudoniem van vertaalster.

Greta. - Deze zending vind ik bijzonder-mooi van inhoud. - Ja, ik zou héél graag iets opnemen van Gustaaf af Geyerstam. Misschien kan de uitgever, de heer Veen, U helpen aan nieuwe boeken uit de bedoelde talen.

Regina. - Ja, het gezondene zal ik gaarne opnemen. Uw brieven beantwoord ik in een volgende corr:.*)

Cor. I. Ik heb de beide sprookjes aangenomen. Nu zal ik spoedig eens een der vorige toegezonden stukjes plaatsen.

*) Was afgedrukt, toen ik Uw laatste schrijven ontving waarop ik U particulier antwoordde.

Hendrik. Ja, zend mij liever eerst een paar ‘kleinere gedichten’. - Het nu toegezondene gedicht is wel wat heel lang, maar ik zou het bovendien niet willen plaatsen, omdat er te veel instaat over God, dat aanstoot zou geven aan hen die het niet goedkeuren op die aardsche wijze te spreken over God, en Hem, zooals gij doet, in te voeren als persoon. - Ik vond heel mooie gedeelten in het gedicht, en gij moet volstrekt niet denken dat de toezending ervan ‘te veel gevergd’ was, omdat gij kort abonné zijt en ‘nog niets hebt geschreven’. - Zoolang ik redactrice blijf, ben ik 't ook met hart en ziel, voor oude *en* voor nieuwe abonné's. - ‘Pedant’ vind ik noch Uw gedicht, noch Uw verzoek. Integendeel. Pedante menschen (waaraan ik een ingekankerden hekel heb) doen en schrijven heel anders. - Op Uw wedstrijd-vraag antwoordde ik reeds in een vorig nommer.

Iris. Uw laatste zending heb ik met genoegen aangenomen. Ik zal nu spoedig eens iets van U plaatsen. - Den allerlaatsten regel laat ik weg; dat is mooier slot. Dat vindt gij zeker goed?

Mevr. C.S. geb. A. te A. - Uw ‘beschouwing’ zal ik opnemen als Ingez: stuk; en U dan een ex. toezenden.

Noot Red.:

Roberta. Nu dan. Ziedaar het zoo vurig-begeerde antwoord. En het zal U meevallen. Het luidt, dat ik Uw stukje met genoegen wil plaatsen. 't Is vlot en goed geschreven, en aardig-gedacht.

C.G. te D. - Van de drie verhalen vind ik één wat al te zoetelijk. Het eerste van 't andere cahier bevalt mij veel beter; maar het tweede uit datzelfde cahier is bepaald van vorm en inhoud *zeer goed.* Ik zal U 't ééne cahier dus terugzenden.

Snowa. Dat deed mij bepaald plezier, Uw handschrift te zien; dat ik dadelijk herkende op de enveloppe nog vóór ik zag dat gij achterop Uw naam had geschreven. Want ik had U opgegeven als vertaalster en als abonnée, na zoo'n lang stilzwijgen. Eerlijk-gezegd dacht ik dat gij 't vroeger-gebeurde tusschen ons zóó hoog had opgenomen! En ziedaar nu Uw bijdragen, als bewijs dat ik mij vergiste, althans in Uwe onwilligheid om voortaan mee te werken. Ik plaats beide gaarne. Wil in het vervolg opgeven *welken* jaargang; met vermelding van: 1902, 1903, enz. ‘24ste jaargang’ zegt mij niets.

v.d. Z. te R. Het cahier met gedachten zend ik U hierbij terug. Het is van inhoud te grievend, voor al wie gelooft in den Bijbel, en dientengevolge waarde hecht aan de uitspraken daarvan. Wij moeten elkaar niet noodeloos kwetsen, nietwaar?

Liesbeth. Uw nieuwe bijdrage zal ik plaatsen.

G.P. Jr. Den mij toegezonden brief zal ik gaarne opnemen. Vriendelijk dank. Wordt gehonoreerd.

Anna te Hilversum. Komt gaarne in het Oudejaars-avond-nommer. Vriendelijk dank voor Uw schrijven. Mag ik den slotregel weglaten? - ik gebruik het vroegere ps: zooals gij ziet, daar gij nog geen ander hebt gekozen.

W.R. te S. Ik wil Uw stukje wèl plaatsen als artikel, maar met Uw naam eronder. - Indien gij dit niet wilt, dan kan het als Ingez: worden opgenomen.

Voor de toezending der nommers zal ik zorgdragen. Doe mij s.v.p. nog weten, hoe gij 't wilt met de onderteekening?

Onbekende. Tot mijn groote spijt moet ik deze bijdrage weigeren. Ik vind haar *te* weinig actueel; te vaag en te onbeduidend.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Ik heb de corr: geheel *zakelijk* moeten bekorten, door de boekbespreking, die, met het oog op de vele nieuwe uitgaven tegen St: Nicolaas, groote plaatsruimte vordert. - Mag ik er nog eens aan herinneren, dat correspondenten mij zeer verplichten door *in* hun brieven te vermelden of zij abonné zijn, en door gemakshalve een pseud: ter beantwoording erbij te voegen. Vóórletters zijn zoo verwarrend.

II.

Handschrift-beoordeeling geschiedt *voortdurend*, tegen toezending van 50 ct. honorarium aan postzegels + een postzegel van 5 cent voor dóórzending aan den beoordeelaar. De brieven kunnen geheel en al ongeteekend zijn; zij moeten ongeveer 10 regels schrift bevatten, en moeten vermelden of de auteur is van het manlijk of van het vrouwelijk geslacht, en of hij of zij onder of boven de vijftig jaar is. - Het handschrift wordt gedeeltelijk afgedrukt bij de beoordeeling, tenzij de inzender uitdrukkelijk verzoekt het weg te laten.

Brieven voor deze rubriek toezenden aan mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

P.K. te A. Voor Uw honorarium moet gij U *rechtstreeks* wenden tot den uitgever.

L.B. te Z. - Zeer hartelijk dank voor de bloemen. Schrijf particulier. - Met de meeste achting: red: Holl: Lelie. Maandag-avond.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAM.

Sluiting red: ged:

28 October 1903.
17de Jaargang.
No. 18.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Professor Hector Treub en de Nederlandse taal.

In ‘de Hollandsche Lelie’ van 14 Oktober 1903 schreef Professor Hector Treub:

‘Wij hebben het hier in Nederland tegenwoordig druk over het behoud van onze taal. Als daarvan sprake is, denkt iedereen aan Zuid Afrika en aan wat daar Hollandsch heet. Maar aan wat vlak bij ons gebeurt, daaraan denken wij niet veel. En toch daar ginds in Vlaanderen, daar valt een Nederlandsch te bewaren en te steunen, zoo zuiver, dat wij er jaloersch van mogen zijn.’

Hoe zeer ik nu ook instem met de rest van Professors Treub's opstel, bij deze woorden kan ik me niet neerleggen. Het is, dunkt mij, beslist onjuist, dat wij Noord-Nederlanders niet veel denken aan hetgeen in Vlaanderen gebeurt. Vlaamse romans en gedichten worden meer in Noord- dan in Zuid-Nederland gelezen. Op de letterkundige kongressen, om de beurt in Noord- en Zuid-Nederland gehouden, voeren de Vlamingen waarlik niet het laagste woord. Voor menige Noord-Nederlander bestaat een gewichtig bezwaar tegen het aanvaarden van de Kollewijnse schrijfwijze in de omstandigheid, dat de Vlamingen er niet aan willen, en al berust deze mening op een overdreven-waarde-hechten aan het luidruchtig drijven van een enkele groep Vlamingen, het bewijs wordt er toch weer door geleverd, dat men zich zeker hier niet te weinig om de Zuid-Nederlandse broeders bekommert. Ten slotte kan ieder lid van het Algemeen Nederlands verbond weten, dat dit verbond er voortdurend naar streeft de banden tussen al de Nederlands-sprekenden (en waarlik niet het minst tussen Noord- en Zuid-Nederlanders) nauwer en nauwer toe te halen.*)

En wat nu aangaat de zuiverheid van het Nederlands in Vlaanderen, een zuiverheid, waarvan wij, volgens professor Treub, jaloers moeten zijn.... geloof ik, dat er op die zuiverheid heel wat af te dingen valt, al geef ik dadelik toe, dat de Vlamingen hetzelfde van ons en niet zonder reden beweren.

Bij het laatste onderwerp het eerst stil-

*) Van dit verbond moesten alle Nederlanders lid zijn, die voor het behoud van hun zelfstandigheid jaarliks een paar gulden over hebben.

staande vestig ik de aandacht op het boek van Cyriel Buysse ‘Daarna’. Over de kunstwaarde van deze roman hebben we hier niet te spreken; maar wie kan dit boek aandachtig lezen zonder getroffen te worden door de fouten tegen ons Nederlands taaleigen, waarvan dit verhaal wemelt? En nu bedoel ik nog niet eens, dat de schrijver ‘dan’ gebruikt, waar wij ‘toen’ schrijven of ‘wijl’ waar ‘terwijl’ moet staan; maar vooral, dat hij zo vaak eenvoudig vertaald Frans geeft, bijvoorbeeld waar hij zegt, dat iemand zich troost *van* iets. (se console de)

Haal ik hier de in-menig-opzicht-uitmuntende schrijver Buysse aan, dan doe ik dit zeker niet, omdat hij in het werken met de Nederlandse taal voor andere Zuid-Nederlandse kunstbroeders onder doet; maar wel, omdat hij in Noord-Nederland woont en ons dus de vraag op de lippen brengt: als Buysse, die verder dan zijn landgenoten van Frankrijk verwijderd leeft, zó danig onder de invloed is van de Franse taal, hoe moet het dan met de overige Vlamingen gesteld zijn, die min of meer midden in een Frans sprekende bevolking moeten werken?

Toch is het niet te loochenen, dat de Vlamingen wel eens zuiver Nederlands spreken, waar wij 't niet doen; maar over het geheel genomen komt het mij voor, dat wij elkander weinig te verwijten hebben. Het onderscheid bestaat alleen daarin, dat de door-ons-gebruikte Franse woorden toevallig andere zijn dan die der Vlamingen. Zegt de Noord-Nederlander ‘à faire nemen’, ‘accuratesse’, dan lacht de Zuid-Nederlander ons terecht uit, omdat die Frans-klinkende woorden niet eens Frans zijn; maar spreekt de Zuid-Nederlander van ‘drapeau’ en ‘cortège’, dan hebben wij het recht te glimlachen over mensen, die naar zuiver Nederlands streven en niet eens schijnen te weten, dat de Nederlandse taal de woorden vlag en stoet kent, die bij ons toch zeer gebruikelik zijn.

Heeft Professor Treub dan ongelijk in zijn bewering, dat wij onze taal ergerlik radbraken?

Helaas, neen! Wij doen 't dageliks in onze gesproken omgangstaal en wij doen 't al niet veel zeldzamer in onze geschreven kunsttaal. Dezelfde Nederlander, die bloost wanneer hij betrapt wordt op een fout in het Frans, Duits of Engels, schaamt zich in het minst niet te spreken van: ‘toe wouwe we nog 's na de weie gaan kijke; maar in 't bos ware zukke slikkerige paaie.’

Natuurlik wordt diezelfde Nederlander - die zich zelf slecht waarneemt - woedend als een schrijver hem aldus-sprekend in een roman of novelle laat optreden. Zo praat geen beschaafd mens, roept hij dan verbolgen uit; maar die verbolgenheid weerhoudt hem volstrekt niet een ogenblik later weer te zeggen: ‘laan we nou na de soos gaan as jullie ten minste niet al te moei benne.’

Deze onverschilligheid voor eigen taal is een noodzakelik gevolg van onze zeer misplaatste nederigheid, die op elk gebied ons het echt Nederlandse van geringe waarde doet vinden; maar onmiddellik wordt de zaak in de hand gewerkt door het malle streven van zo vele ouders om hun kinderen al vreemde talen in te laten pompen door goeverneurs, goevernantes of bonnes, eer die kinderen hun eigen taal goed kennen, waardoor het besef in hen gesmoord wordt, dat een mens alleen in zijn eigen taal zich volkomen en juist kan openbaren.

Wat de kunsttaal betreft is 't een merkwaardig verschijnsel, dat taal-verwaarlozing en taal-vertroeteling hier te lande hand aan hand gaan. We hebben maar een nieuwere roman-schrijver op te slaan om uitdrukkingen te vinden als: ‘ik durf *te* zeggen’ voor ‘ik durf zeggen’; ‘ik heb er niets *op* tegen’ voor ‘ik heb er niets tegen’; ‘laten gelegen

liggen' voor 'laten gelegen zijn' enz.; maar bij diezelfde schrijvers treffen we tegelijkertijd allerlei pogingen aan om door middel van woord-koppelingen, woord-schikkingen, ja, door middel van woordscheppingen op nieuwe wijze iets uit te drukken, of schakeringen weer te geven, waar men tot nog toe met een algemene aanduiding zich had vergenoegd.

En nu is 't wel jammer, dat deze woordkunst, waarin zooveel goeds te prijzen valt, die werkelik zo dikwels er in slaagt de lezer aandoeningen, sensatie's, stemmingen te doen meegevoelen, lichtwerkingen, kleuren, geluiden in zijn verbeelding te doen waarnemen, zo vaak vervalt in een afschuwelike verkrachting van de taal, in een onverstaanbaar hortend stamelen, ja, in een vervelend opgeven van taalraadseltjes, die de moeite van het zoeken naar een oplossing niet lonen.

Dat een schrijver er naar streven moet het meest juiste en kernachtigste woord te kiezen voor hetgeen hij wil uitdrukken, dat door de klank en het rythmus van opeenvolgende woorden bepaalde indrukken teweeggebracht of versterkt kunnen worden, wie

zal het ontkennen; maar dat het zoeken naar een nieuw adjektief *alleen*, omdat het oude al dikwels gebruikt is (zilveren maneschijn), dat het omzetten van een zin *alleen*, om eens anders voor den dag te komen ('hij heeft geslagen de jongen' voor 'hij heeft de jongen geslagen'), dat het scheppen van nieuwe woorden of het nieuw gebruiken van bekende woorden berustend op de aandoeningen *alleen* in de schrijver door deze klanken gewekt ('*sparkte* òp een krans donkere dennen'; 'het *gevloeide* rood der Alpenrozen', waar van vloeien geen sprake is), dat dit alles de kunst tot gekunsteldheid maakt, lijkt mij eveneens moeilik te betwisten.

Tegenover het hedendaagse streven om het meeste gewicht te leggen op de woordkunst en de taalmuziek, mocht wel eens een streven opkomen om wèl krachtige, zuivere, diepe indrukken door woorden te weeg te brengen; maar op zódanige wijze, dan men juist die woorden er door vergeet.

Gelijk een schilder van een mooi schilderstuk getuigt: het is uit de verf, zou het niet kwaad zijn aan een roman de eis te stellen: uit de woorden te zijn.

Een lezer moet een roman of novelle mee beleven; maar het mag hem niet hinderlik onder de neus worden geduwd op welke wijze de schrijver hem tot dit meeleven noodzaakt.

Dat ten slotte professor Treub te recht zich ergert over een regering als de onze, die voor de landstaal niets doet, zal zeker door niemand worden tegengesproken; maar wat heeft ooit een Nederlandse regering gedaan voor het behoud, de eer en het aanzien van het Nederlandse karakter, dat zich het best kan uiten in de Nederlandse kunst?

Wij toosten, dat een klein volk als het onze groot *moet* zijn in al datgene, waarin een klein volk groot *kan* wezen.

Ja, ja; wij toosten.

Maar wat wordt er gedaan... gedaan door landsregering en stadsbestuur, die ons voorgaan, leiden, steunen moesten?

Misschien wel iets; maar dan is 't voor de herinneringen en de overblijfselen van hetgeen wij wrochtten... enige eeuwen geleden.

Voor het tegenwoordige worden de schrijvers, die hier te lande aalmoezen verdienen, aangeslagen in de bedrijfsbelasting en van toneelvoorstellingen, waar andere volken subsidies aan *geven,* trachten wij ook nog iets te.... *halen.*

MARCELLUS EMANTS.

Prijsvraag.

Voor de beste vertaling van dit versje wordt *f* 10 uitgeloofd.
Inzendingen tot 31 Dec: aan de Red: Holl: Lelie.

Zeitgemäsze Umdichtung aus Schiller's Glocke.

Die Frau musz hinweg
Von Kochtopf und Nadelen,
Musz rauchen und radelen,
Musz fechten, studieren
Und politisieren.
Musz mitreden immer

Und zu Haus bleiben nimmer!
Doch innen waltet
Der züchtige Hausherr,
Der Vater der Kinder,
Und schaffet leise
Im häuslichen Kreise,
Und ehret die Mädchen
Und prügelt die Knaben;
Steht unterm Pantoffel
Und schält die Kartoffel
Mit stillem Behagen;
Und hat NICHTS zu sagen.

Over: Mejuffrouw Mr. Van Dorp.
(Een Woord van pas van Mr. Reitsma, advocaat-generaal bij het Haagsche Gerechtshof.)

Zooals de Lezers van de Holl. Lelie wellicht zullen weten, heeft een zekere juffer Van Dorp, die een paar (ach heusch niet zoo moeilijke) examens aflegde, en zich dientengevolge Mr. in de Rechten mag noemen, heel onze stad 's-Gravenhage in rep en roer gebracht; omdat de advocaat-generaal Mr. Reitsma, bij haar eerste optreden als advocaat, (in een haar toegewezen zaakje) niet die uitbundige vreugde en bewondering aan den dag legde, die er tegenwoordig bijbehoort als men op het punt feminisme ‘in de mode wil zijn’. - Een vreugde en bewondering die heusch zoo héél onnoozel is, want ieder verstandig mensch moest toch begrijpen, dat de waarde en de beteekenis der *echte* vrouw in iets geheel anders zit, dan in het afleggen van een paar examens in dit of dat; (waarvoor de meeste kinderen, jongens en meisjes allebei, met de noodige blokkerij, en met wat meer of wat minder taaie inspanning, gewoonlijk wel zijn af te richten ten slotte.) -

Menschen intusschen die *wel* graag in de mode zijn op het punt feminisme, vonden 't noodig den advocaat-generaal Reitsma openlijk aan te vallen over zijn, huns inziens, ongepaste

koelheid tegenover het naar hunne meening bewondering-afdwingend-doen van 'Mr.' Van Dorp....

Naar aanleiding van die aanvallen, (o.a. óók in het Weekblad van het Recht) schrijft Mr. Reitsma het volgende correcten juist-geziene antwoord, dat ik, met hulde aan zijn waardig optreden, hieronder afdruk.

'*In uw berichtje van no. 7960*[*)] *nopens het optreden van mr. C.E. Van Dorp wordt, naast uw blijkbare ingenomenheid met die gebeurtenis, tevens vrij duidelijk uw misnoegen te kennen gegeven over wat gij noemt:* "*de opvallende en niet bepaald bemoedigende wijze*", *waarop de advocaat-generaal die vrouw het welkom in de Rechtzaal toeriep.*

Met uw verlof: hoe moet ik die bemerking begrijpen?

Als reden daarvan wordt enkel door U aangevoerd (en dit is dan ook volkomen juist) dat de advocaat-generaal "*er aan twijfelde of in het algemeen de rechtspraak door vrouwelijke medewerking zou worden gebaat*", *terwijl gij daarop nog laat volgen:* "*dat die twijfel door hem (den advocaat-generaal) te weinig is gemotiveerd dan dat hij ook maar in het minst gegrond mag heeten*".

Maar geachte Redactie! Zijn we dan reeds zóover "*geavanceerd*", *dat we, waar het een zóo ingrijpend vraagstuk geldt als dit, zelfs niet meer mogen twijfelen?; en, als men zich dan toch nog eens verstout dit te doen, ook zonder motiveering, gelijk ik kortheidshalve deed, moet dan zoo'n twijfel alleen reeds hierom volstrekt ongegrond heeten?*

Inderdaad, het schijnt wel dat de gewone gezonde rede het hier weer eens tegen het gezag der phrase heeft moeten afleggen.

Gij hadt daarom, dunkt mij, beter gedaan u op dat berichtje, of liever op de inkleeding daarvan, nog eens wat nader te bedenken; - dit te eerder, nu gij (nota bene!) zelf daarin als uw gevoelen uitspreekt, dat de wenschelijkheid van vrouwelijken rechtsbijstand en rechtsbedeeling nog.... zal moeten blijken. Ook dit klopt, dunkt mij, allerminst met de terechtwijzing, die gij gemeend hebt u aan mijn adres te mogen veroorloven'....

Mijnerzijds teeken ik hierbij, ter voorkoming van alle misverstand, nog het volgende aan:

Indien Mej. Mr. Van Dorp,[†)], omdat zij haar brood *moet* verdienen de rechterlijke loopbaan koos, waar wij vrouwen heden ten dage wel genoodzaakt zijn financieel den strijd om het bestaan te aanvaarden in alle richtingen, dan beklaag ik in haar een slachttoffer *te meer* der ongelukkige hedendaagsche toestanden op het gebied der vrouwenquestie.

Maar dan veroordeel ik haar optreden geenszins. Dan moet zij handelen zooals dat het beste is, overeenkomstig haar bijzonderen aanleg.

Indien zij echter uit zucht om méé te doen, uit lust om te toonen dat ze ook wel Mr. in de rechten kan worden, zoo goed als een man, indien ze dus in één woord uit derde-geslachts-achtigheid dezen weg insloeg, en niet uit nooddwang, dan vind ik haar een bejammerenswaardig product van een dwazen en gedegenereerden tijdgeest, die niet begrijpt dat het oneindig *hooger staat en ook oneindig moeilijker is, een goede echtgenoote en goede moeder te zijn, of een zichzelve aan eenig liefdewerk-offerende oude-vrijster, dan een knap advocaat.* - -

*) Noot red: In het "Weekblad van het Recht".

†) Ik ken haar niet, noch persoonlijk, noch door on-dit's.

Al de dames-mallooten die gedraafd zijn naar de beëediging van mej: Mr Kok te Rotterdam, en van mej: Mr Van Dorp te 's-Gravenhage, schijnen niet te begrijpen hoe gek zijzelve zich daarmee aanstellen, hoe zij daarmede haar eigen verstandelijke minderheid *bewijzen*; *bewijzen* met dat onnoozele blij-doen, omdat een enkele hunner geworden is wat de grootste *botterik* van een man ook nog wel worden kan: M^{r} in de Rechten! - - Die mallooten onder mijn geslacht, schijnen niet te begrijpen, hoe oneindig veel méér het beteekent, te zijn: een geduldige ziekenverpleegster, een liefhebbende moeder, die haar zoon in de moeielijke jaren van het jongelui's-leven opvoedt, leidt, helpt, vormt tot een hoogstaand man, een liefhebbende vrouw, die mededraagt de zorgen, de moeilijkheden, den levensstrijd van haar echtgenoot, door haar liefde en toewijding hem weet te vergoeden in zijn thuis de teleurstellingen van zijn carrière, of wel hem helpt om daarin vooruit te komen, en zich een geëerde positie te verwerven,... hoeveel meer *dat* alles waard is, hoeveel hooger dat staat, dan M^{r} in de Rechten spelen. - - - *Zulk* een taak van ziekenverpleegster, moeder, echtgenoote, kan alleen de *vrouw* vervullen; hetzij de gehuwde, hetzij de ongehuwde, in *liefde* wint de *echte* vrouw het onvoorwaardelijk van den man. Zij beschikt, waar het geldt haar doel te bereiken in liefde-opzichten, over een geduld, een toewijding, een trouw, een tact, waarin elke man het tegen haar aflegt. (Hij zelf zal dit volmondig erkennen, zoo hij 't geluk heeft zulk een moeder, echtgenoote, vriendin, zuster, dochter, te bezitten). - Maar heusch, een ‘M^{r} in de Rechten’ worden, *dat* is niet zooveel bijzonders, noch in de vrouw, noch in den man...

En het is een grappig bewijs te meer der vrouwelijke inférieuriteit en kleinzielige ijdel-

heid, dat zijzelve in zoo iets heel-gewoons iets buitengewoons zoekt te verheerlijken, het feit vermeldt in alle vrouwenblaadjes, en schaarsgewijze heendraaft naar de beëediging, om zich te zonnen als poesjes in de eer (?) welke haar sekse te beurt valt.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'Reform-kleeding... und kein Ende.'

De onderstaande plaatjes neem ik op, omdat mevrouw Wijnaendts Francken - Dyserinck het mij zeer bepaald verzocht. Mijnerzijds echter verklaar ik uitdrukkelijk, dat ik ze zeer *onjuist* vind. Want in de werkelijkheid ziet men in Parijs, in Londen en in Weenen, en hier en daar ook in Den Haag, zeer vele toiletten die wel degelijk beantwoorden aan de ontwerpen ervoor.
- Daarenboven vind ik de *beide* teekeningen in dit geval *even* smakeloos; zoowel *het model* als de *uitvoering ervan.*
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Our Curious Artist wants to know why it is that, although the fashion plate looks like this -

*) Noot red:
Uit een zuiver rechtskundig-oogpunt houd ik de vrouw, om haar subjectiviteit, ongeschikt voor advocaat; en geloof ik dat wij van de heeren Rechters partijdigheid zullen hebben te wachten ten haren opzichte, naar gelang zij mooi of leelijk is, jong of oud, etc. etc.

The dress is seldom more like it than this.

Aan het verzoek der redactrice om toe te lichten wáárom ik haar verzocht bijgaande clichés uit 'n Engelsch blad over te drukken, voldoe ik gaarne.

W.W.F. - D.

Zelve sedert 7 jaar genietende van de reform-onderkleeding, ging ik verleden jaar slechts tot reformjaponnen over op verzoek van m'n naaister. 'k Vond een gewone op elkaar geknoopte blouse of taille en een rok, tot op dat oogenblik niets ongemakkelijk. 't Is waar, 't was niet zoo erg mooi, maar de toiletten die men op straat te zien kreeg waren bij lange na zoo elegant niet als de modeplaten voor*spiegelden* en ik deelde m'n lot dus met velen. Toen kwam m'n eerste reformjapon met 't resultaat dat iedereen me 't compliment te hooren gaf dat me 't liéfst was: ‘he, jij bent lang zoo dik niet meer als vroeger.’ Bovendien bleek me de verwijdering van den laatsten band (bovenstuk japonrok en ceintuur) om 't middel verrukkelijk comfortabel, terwijl ik nu door de zeer spaarzame reformplaatjes werd gedwongen zelf te gaan bedenken, waarbij veel duidelijker bleek hoe gek en zinneloos vele kantjes en oprijgsels en passementen worden aangebracht. Dat ik daarmee de reformkleeding heel lief kreeg, spreekt vanzelf en eveneens

dat uitingen van frl. Lohman dat dit of dat ‘om bij te huilen was’ me erg hinderden.*) *Niet* omdat ik 't er niet vaak mee eens was, o jawel, maar omdat speciaal reform werd aangewreven wat gerust mag slaan op de gemiddelde vrouwenkleeding in ons land. Zeker, ik heb afschuwelijke fladderende zakken op 't Kurhaus gezien, 'k heb zelf ook wel eens gezucht onder 'n mislukkertje. Maar in even sterke mate geldt dit van de gewone japon, en ik was erg in m'n schik die meening gedeeld te zien en zoo scherp en sarcastisch geïllustreerd in bovenstaand plaatje, afkomstig uit 'n land waar men aan geen reform denkt, en dus geheel zonder tendenz in die richting geteekend.

En nu durf ik beweren dat de ergste hobbezak minder 't aesthetisch gevoel kwetst dan een zóó uitziende modieuse juffer. Misschien ben ik bevooroordeeld, maar een poos geleden hebben nog een paar prachtig zittende kostbare lichte zijden valschkleurige japonnen, vol plakjes kant, nauwgetrokken over even vette als respectabele figuren, me zóó naar gemaakt, dat ik van superieur tooneelspel over dien dam heengezien niet kòn genieten. Waren de dames in 'n wijd witwollen kleed à la Annie Besant of 'n zwarte hobbezakjapon gehuld geweest, ze hadden er m.i. behoorlijk kunnen uitzien, nù was 't *widrig.* Al zulke verbeteringen stel ik me van 't reformbeginsel voor.

Freule Lohman moge beweren, dat 't voor mooie figuren een weelde is maar voor anderen onbruikbaar,†) ik kan 't niet met haar eens zijn: want de leelijke kan in de plooien van een reformjapon meer verbergen dan in een gewoon kostuum, daar zelfs 't mooiste corset op ouderen leeftijd de uitpuilende vetmassa's niet kan doen verdwijnen.

Ten slotte zou ik op 'n verschijnsel willen wijzen dat misschien alleen in m'n verbeelding bestaat, maar ik verbéél 't me dan toch héél vast. De meeste hoeden, de èrge modehoeden, de dernier cri staat er idioot bij. Sedert ik reform draag heb ik 20 maal meer moeite 'n passend hoofddeksel te vinden, de meeste stáán niet. Wijst dat niet er op dat 'n juist-aesthetisch principe aan 't reformkleed ten grondslag ligt? Zijn niet de meeste hoeden vooral op met-weinig-zorg-gekapte hoofden gezet òndingen? Men beware ze maar eens 'n jaar of wat!! En indien de reform bewerkte dat op den duur alleen de matelot en de picture-hat overleefden, zou daarmee niet èn aan onze beurzen èn aan 't aspect onzer straten een enormen, onschatbaren dienst zijn bewezen?

W. WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.

20 Oct. '03.

Eene gevangenneming in den Boerenkrijg.

*) Noot van freule Lohman.
Ik begrijp **niet**, lieve mevrouw, hoe het een verstandig mensch ooit ‘hinderen’ kan aanmerkingen te hooren, waarvan hij zichzelf de **on**gegrondheid ten volle bewust is. - Juist dat gij en alle reformkleedingdraagsters zoo uit Uw slof schiet bij elke op- of aanmerking over Uw gezegende ‘verbetering’, is m.i. het *beste* bewijs dat gij U *inwendig* Uw fiasco droevig-wel bewust zijt.

†) Noot red: - O, o, Mevrouw! *Dat* heb ik niet beweerd! Ik heb alleen gezegd dat een wezenlijk mooi figuur natuurlijk geen corset *noodig* heeft. - Maar hoevele *zulke* volmaakte figuren vindt gij in de werkelijkheid?

Het was doodstil in de kamer, alleen de gejaagde ademhaling van het zieke achtjarige meisje, dat onrustig in haar bed woelde in een hoek der kamer, was hoorbaar en een zacht kreunen komende uit de aangrenzende kamer, welker deur openstond.

Op een grooten stoel in die kamer lag eene forsche, doch knappe vrouw, met het onmiskenbaar type eener geboren Transvaalsche. De anders gezonde bruine wangen waren nu vaalbleek, onder de halfgesloten oogen groefden diepe blauwe kransen en hare treurige gedachten hielden zich bezig met het wicht, hetwelk zij vandaag of morgen ter wereld zou brengen.

O God, waarom moest het kind nu geboren worden, in zulk een tijd! Arm schaap, hoe lang zou het leven en misschien vonden zij tweeën, moeder en kind, naast elkander een plaats in een ruw, vluchtig gedolven graf, waarboven de wilde bloemen en planten gedrenkt zouden worden door het bloed van helden.

Wat moest er dan van de andere kinderen worden!

Ze huiverde en haar blik rustte op het bed waar haar oudste dochtertje het koortsig kopje telkens heen en weer gooide, dan zocht ze met haar blik de gestalte van haar man. Ze kromp ineen van smart.

Voor het venster stond hij, in angstig staren naar buiten, zijne anders fiere gestalte gekromd onder de slagen van het noodlot.

In de verte krioelden eene massa zwarte menschen dooreen, met woeste gebaren opheffend hunne armen.

Dát waren de kaffers, die uit naam der Engelschen den blanken man kwamen opeischen, hunnen meester, dien zij onmeedoogend voor mooie beloften en whisky hadden verraden.

Voorloopig had hij ze tevreden gesteld met het schenken van koebeesten en paarden, doch hun voorraad was uitgeput en één paard moesten zij behouden om hulp te halen, wanneer het groote oogenblik voor zijne vrouw zou zijn aangebroken.

Door het openen van eene deur keerde hij zich om en zag zijn broer en zijn vriend binnentreden, achteraan kwam diens vrouw.

‘Wel, hoe is 't met Johan?’ vroeg hij ongerust.

‘Nu, erg slecht, we mogen vannacht wel weer waken! De arme jongen is voortdurend met zijne gedachten in den oorlog en windt zich in zijn koortsachtigen toestand erg op over het lot van uwe vrouw en kinderen.’

‘God geef dat hij in 't leven mag blijven. Doch we moeten nu met elkander beraadslagen,’ vervolgde Walling somber. ‘Over een paar dagen zijn de laatste levensmiddelen verteerd.’

Wanhopig streek hij met de hand over zijn voorhoofd. Hij dacht aan den tijd van kalm geluk, toen hij commissaris was over de naturellen en Johan, een zoon van een oud vriend van hem, hem trouw hielp bij zijne drukke werkzaamheden. De vlijtige, trouwhartige jongen was hem even lief geworden als een eigen zoon. Ook zijne vrouw en vijf kinderen, waarvan zijn achtjarig dochtertje de oudste was, hielden veel van den flinken jongen man, die op vijftienjarigen leeftijd reeds zijn Vaderland had verlaten om bij hem in een vreemd land zich eene positie te verwerpen. Zelfs zijn eigen broer die bij hem was om toezicht te houden over de kaffers die op zijn privé land werkten, droeg hem eene warme toegenegenheid toe en gunde hem de hoofdplaats in zijn broers huis.

Ruim achttien maanden geleden was Johan vrijwillig op commando gegaan en zoo meemakend het voornaamste van den oorlog, vechtende met heldenmoed. O, hoe was de jonge man gezien bij de commando's en hoe gaarne was hij hem gevolgd om te strijden voor hunne vrijheid en goed recht, doch helaas, hij moest op zijn post blijven, zorgend zoo lang mogelijk voor landsbelangen. Doch nu een week of zes geleden had hij hem verzocht om thuis te komen om zijne vrouw en kinderen te helpen beschermen.... hij moest vluchten. Zijn gouvernementsgebouw hadden de Engelschen en de kaffers reeds in brand gestoken, zij woonden op het oogenblik op zijne eigen plaats bij Krugers post en het gerucht bereikte hem, dat zij hem gevangen wilden nemen.

Op een stillen, donkeren avond had hij al zijn baar geld, en dat was veel, want hij was rijk, in den grond begraven op een herkenbaar plekje voor hem, doch zoo dat geen slimme kaffer het zou kunnen vinden.

Evenwel zijn plan had hij niet ten uitvoer kunnen brengen. Nog geen twee dagen was Johan tehuis of eene hevige koorts kluisterde den door en door vermoeiden en uitgehongerden jonkman aan 't bed.

Mijnheer en mevrouw Heidenveld, hunne naaste en zeer bevriende buren, die ook van plan waren over Lorenzo Marques te vluchten, waren begaan met zijn lot en hielpen hem bij 't verplegen van de zieken, want zijn achtjarig dochtertje was ook ziek geworden, door de haar schraal toebedeelde portie eten, waaraan het teere gestelletje niet gewend was. Om beurten losten zij elkander af, mijnheer en mevrouw Heidenveld, zijn broer Sahe en hij, nacht en dag aan de twee ziekbedden.

Och God en nu naderde zoo onheilspellend de dag, waarop zijne vrouw ook trouwe zorgen zou behoeven.

'Zeg Willem, er zijn banja veel zwarte kerels, ons met onze zieken er door heen breken zal niet gaan wel?' werd hij door zijn broer uit zijne treurige overpeinzingen gewekt.

'Onmogelijk, Sahe,' antwoordde hij eenigszins ongeduldig, 'er zijn ook Engelschen bij. Het beste is maar....'

Knars, bom!

Een kogel deed de ruit aan stukken vliegen en drong in het beschot er over. De woorden bestierven hem op de lippen en allen keken elkander verschrikt aan.

'Het beste is maar,' vervolgde hij haastig, 'dat ik mij overgeef, op voorwaarde, dat zij mijne vrouw en kinderen en den zieke met rust zullen laten. En u, mijnheer en mevrouw Heidenveld, vlucht zoodra het mocht wezen dat ze de voorwaarden niet aanemen of zich er niet aan houden.

Met zieken en kinderen zullen ze misschien nog medelijden hebben....'

Hij kon bijna niet verder spreken, de smart snoerde hem de keel toe.

‘Pats, bom!’ Opnieuw drong een kogel naar binnen en een zwarte kerel te paard kwam in vliegenden galop het erf oprijden.

‘Mijn tijd is gekomen, wij kunnen ons toch niet langer verdedigen. Ik zal een uurtje vragen om afscheid te nemen.’

Met trots opgerichte gestalte ging de diep ongelukkige man naar den kaffer en verzocht hem, tegen zijne Engelsche supérieuren te zeggen, dat hij zich over zou geven, mits zijne vrouw en kinderen en den zieke geen leed zou geschieden en zij in vrijheid mochten blijven en of hem nog één uurtje zou toegestaan zijn, om afscheid te nemen. En de trouwelooze zwarte reed weg en keerde na een kwartier weer om te berichten dat zijn voorstel was aangenomen en dat over een uur krijgslieden zouden verschijnen om hem gevangen te nemen.

Doodstil, doch vastberaden vertelde hij het aan zijne vrouw en de aanwezigen in de kamer.

Een oogenblik kwam zijne vrouw in opstand doch hij bracht haar tot bedaren, zeggende dat het zoo het beste was voor haar, de kinderen en de anderen en ook voor den nog ongeborene. En met bloedend hart fluisterde zij:

‘Gods wil geschiede.’

Verder nam hij nog de noodige maatregelen voor het welzijn der achterblijvenden, tot het vreeselijk oogenblik van scheiden daar was. Het eerst wilde hij Johan vaarwel zeggen, zijnen trouwen vriend in lief en leed. Zachtjes ging hij naar de aangrenzende kamer. Op een bed lag een jonge man van omstreeks twintig jaar, forsch en zwaar ontwikkeld voor zijnen leeftijd. 't Was een mooi open jongensgezicht, mannelijk en trouwhartig. Zijne wangen vrees'lijk vermagerd en ingevallen, en zijne koortsig flikkerende blauwe oogen richtten zich vragend op den binnentredende. Hij had zich opgericht, leunend op zijn elleboog, en de half ontbloote borst hijgde.

‘Dag Johan, dag kerel, ik ga!’

‘Ja laat ons gaan, 't is tijd,’ antwoordde de zieke en zijne niet begrijpende iets anders ziende oogen begonnen wild te schitteren. ‘Ja, laat ons gaan, de vijand is daar, winnen of sterven voor onze dierbare vrijheid, en wij zullen winnen!’ hernam hij enthusiast. ‘Hak er op in, sla ze dood, schiet kapot die beulen, anders doen ze het ons.’

Hij eindigde met een rauwen kreet en viel in de kussens terug, doch plotseling richtte hij zich weer op. Al het wilde was uit zijn gezicht verdwenen. Hij vatte de hand die hem was toegestoken.

‘En nietwaar, het is toch zoo vreeselijk menschen dood te schieten die je persoonlijk niets hebben gedaan, menschen die in andere omstandigheden welhaast je vrienden zouden geweest zijn. O het is toch zoo verschrikkelijk kinderen hunne vaders te ontnemen, met één kogeltje benemend een menschenleven en daarmee eeuwige rouw en ellende brengend over een geheele familie. O het is zoo intreurig dat roode warme menschenbloed te doen vloeien bij stroomen. Maar nog vreeselijker,’ en hierbij verhief hij zijne stem, ‘en nog meer moed behoort er toe.... je over te geven.’

Bij deze woorden kromp de aanstaande gevangene ineen. De woorden van den zieke klonken als een profetie. Ja, zoo dadelijk zou hij het ondervinden hóe vreeslijk het was je over te geven! Een traan biggelde langs zijne gebruinde wang en viel op de hand van de zieke.

‘Dag Johan, dag.... God geef dat we elkaar weer gezond mogen ontmoeten,’ en met een laatsten smartelijken blik op het innemend gelaat van den zieke snelde hij de kamer uit, gevolgd door den wezenloos starenden blik van den lijdende.

Vandaar ging hij naar een volgend vertrek waar zijne vier kinderen, drie jongens en een meisje, bedrukt aan 't spelen waren.

‘Dag lievelingen, vader moet weg, vader gaat jelui verlaten. Altijd zoet zijn hoor en héél stil voor je moeder!’

Eén voor één omhelsde hij de kinderen, doch de kleinen klemden zich aan hem vast en volgden hem naar de kamer waar de anderen zenuwachtig zijne komst verbeidden.

Toen nam hij afscheid van mijnheer en mevrouw Heidenveld en zijn broer, dankte hun voor hun bijstand in de ure des gevaars en wenschte hun het beste en eene behouden aankomst in een gastvrij land. Alleen zijnen broeder smeekte hij voor de anderen te zorgen en nimmer ze te verlaten en toen.... toen was 't de beurt om afscheid te nemen van zijne vrouw, zijne trouwe gezellin, zijne allerliefste hier op aarde.... O God, o Groote God, nu afscheid van haar te moeten nemen, nu haar verlaten, in zulk een toestand, in zulk een tijd, in zulk een land, afscheid.... misschien een afscheid voor eeuwig. Nu, nu moest hij haar verlaten, nu zij het meest hèm noodig had, het meest

naar hèm verlangde. Doch het moet en bevend fluisterde zijne lippen: ‘Gods wil geschiede.’

Lang in eene vurige omhelzing hield hij haar in zijne armen gedrukt, tot een ruw kloppen op de deur en een driftig ‘Al read’ weerklonk. Een vreeselijke schrik maakte zich van allen meester. God in den hemel, het oogenblik is daar.

Eene angstige stilte waarin eene wereld van smart werd doorleefd, volgde op het rumoer en alleen het rinkelen van sabels en driftige uitroepen waren hoorbaar. Nog een kort en vurig gebed. Ten tweede male werd er driftig geklopt en een vloeken, ‘Goddam’....

Haastig maakte de ongelukkige man zich uit de omarming zijner vrouw los. ‘Vaarwel,’ riep hij en met een schok opende hij de deur. Direkt grepen eenige Tommy's hem en sloegen hem in de boeien. Op dat gezicht begon zijne anders zoo moedige vrouw zenuwachtig te gillen, doch onmeedoogend werd hij weggevoerd. Zijne hooge gestalte liep fier tusschen zijne geleiders en nog eenmaal keerde hij zich om.

‘Vader, vader,’ gilden de kinderen.

‘O Jezus, Willem, God mijn man,’ kermde zijne vrouw en zonk bewusteloos in de armen van haren schoonbroeder.

‘Vaarwel, God zegen jelui. Alles zal goed kom!’ trilde het zwaar als zijn laatste groet hun tegen en toen weg, mee met zijne beulen.

In naamlooze smart bleven de anderen achter. Er werd alle moeite aangewend om de arme mevrouw Walling bij te maken, die bewustelooze toestand was zoo gevaarlijk voor haar in hare positie. Eindelijk met de hulp van een hun trouw gebleven kafferpaar gelukte het.

Nog dienzelfden nacht werd de kleine geboren. Er was geen tijd geweest hulp te halen en mevrouw Heidenveld en de kaffervrouw hadden zich zoo goed mogelijk van de zware taak gekweten.

Een dag of tien verliepen in ongestoorde rust. Mevrouw Walling was reeds op, doch haar bleek gezicht teekende innige droefheid, om haar man, die niet eens zijn pasgeboren zoon had mogen aanschouwen. Waar zou hij nu zitten.... hoe zouden zij hem behandelen.... Niemand wist het.... God alleen ‘O Heer geef ons kracht.’ Zeker mocht ze den Heer om kracht bidden, want eene nieuwe beproeving stond hun te wachten. Hun kafferknecht was thuis gekomen met het bericht dat een troep Engelsche soldaten de richting insloegen van de hoeve.

‘Wat zouden ze willen.... Wat zouden ze komen doen,’ vroeg angstig mevrouw Walling haren broer. ‘Wij hebben ze niets te geven, er is hier geen buit voor hen.’

‘Geen buit,’ lachte broer Sahe ironisch. ‘Geen buit, eene bijna onbeschermde vrouw, kinderen en zieken zijn een ware buit voor zulke heldhaftige strijders.’

Doch eensklaps met opgetrokken wenkbrauwen zich wendend tot mijnheer en mevrouw Heidenveld: ‘Vlucht gij in Gods naam eer het te laat is. Neemt het paard, zijn rug kan u beiden wel een eind weegs dragen en zoek eene schuilplaats.’

‘En gij dan.... en mevrouw, Johan, de kinderen!’ aarzelde mijnheer Heidenveld.

‘O, bekommer u niet om ons. Verdedigen kunnen wij ons toch niet en waarom zoudt gij onze gevangenschap deelen, het zou ons toch niet baten, integendeel, het zou ons verdriet verzwaren, U om onzent wille ook van uwe vrijheid beroofd te zien.’

En toen plotseling in wilden toorn ontstekend:

‘Die verdraaide lammelingen, die landverraders, die woordbrekers....’

‘Stil, stil,’ kalmeerde mevrouw Walling. ‘Denk om de kinderen en gij, mevrouw en mijnheer Heidenveld, vlucht om Gods wil, vlucht eer ze hier zijn.’

Mijnheer en mevrouw Heidenveld erkenden het juiste hunner woorden. Noode scheidden de edele zielen van hunne diep ongelukkige vrienden. Achter gingen ze uit, voorzien van eenige levensmiddelen nam mevrouw voor en mijnheer achter op het paard plaats. Een laatst ‘God zegen jelui en geve een spoedige en gelukkige hereeniging!’

In galop draafden zij weg en spoedig waren ze uit het gezicht verdwenen. In angstige spanning verbeidden de achterblijvenden de dingen die komen zouden en na ruim twee uur verscheen een troepje Engelsche soldaten en een commandeerend officier. Met groot geraas en ruw geweld kwamen ze binnen. Angstig en wanhopend schreiend zochten de vier kinderen eene schuilplaats achter moeders rokken en de kleine nieuwe wereldburger op haren arm mengde zijn smartelijk, kinderlijk geschrei met dat der anderen. Met doodsbleek verwrongen gezicht en trillend op zijne voeten stond naast de ongelukkige vrouw haar trouwe broer. 't Was eene diep

beklagenswaardige groep, wel om het medelijden van zelfs het meest versteende hart op te wekken.

'Wat zoekt ge hier?' vroeg barsch Sahe in het Engelsch den officier.

'Wat ik hier zoek?' antwoordde deze op denzelfden toon. 'Jou, die vrouw, die kinderen en al wie zich hier nog meer bevinden en wat er voor beesten en etensvoorraad is.'

'Een kostbare buit, heer officier! Behalve wij zijn hier nog een doodziek meisje en een bijna stervende jongeling,' lachte Sahe sarcastisch, 'om trots op te zijn, nietwaar edele krijgsheld.'

'God sta ons bij, in deze ure,' bad de wanhopige vrouw. Zelfs een Engelsche officier werd door hare smart getroffen en veel minder ruw en eenigszins zichzelf trachtend te verschoonen zeide hij tot haar: 'Hoor eens mevrouw, ik ben Engelsch onderdaan en als zoodanig moet ik mijn plicht doen en deze wijst mij hier aan, u allen gevangen te nemen, doch weest overtuigd, wij zullen u zoo zacht mogelijk behandelen Gij zegt er zijn zieken, ook voor dezen zal gezorgd worden.'

En hij beval eenige soldaten al de bedden op de wagens te stapelen. De zieken werden voorzichtig op twee tamelijk opgemaakte bedden gelegd. Den officier, die toch een echt soldatenhart scheen te bezitten, sprongen de tranen in de oogen, toen hij dien kloeken jongen man hoorde ijlen in zijn koortsachtigen toestand, al maar van zijn strijden en worstelen vertellend, zoowel tegen den vijand als tegen honger en vermoeienis. De kinderen en de vrouw werden ook op den wagen gezet en Sahe moest geketend tusschen eenige soldaten er achteraan marcheeren.

Op het bidden van de arme moeder werd nog de melkkoe meegenomen. 'O God, ze had geen voedsel voor haar smartelijk geboren kind en dan moest het sterven.'

Nadat alles zoover gevorderd was, vlogen de soldaten naar binnen, zoekend naar iets voor hunne gading en toen zij niets vonden, staken zij onder spottend lachen en woest leedvermaak aan alle kanten de hoeve in brand.....

De stoet zette zich in beweging. En voor 't laatst, staarden droeve oogen in de vuurzee, hun lief huis brandend, waar ze eens zoo in-gelukkig waren geweest.

Mevrouw Walling en de zes kinderen werden naar een refugeekamp gezonden, waar eerst het achtjarig dochtertje stierf en later het jongste jongske, de pasgeborene.

Daar vernam ze dat haar broer Sahe naar de Bermuda-eilanden was gestuurd, waar haar man reeds was, en Johan, na eerst een paar maanden in het hospitaal te Pretoria te zijn verpleegd, waar hij eene goede behandeling ondervond, werd daarna naar het 'Umballakamp' te Bombay gezonden.

EPANO.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Geachte Redactrice,

Feitelijk is het te lang al geleden om er nog uitvoerig op terug te komen en toch - nu ik vandaag in de 'Lelie' nog eens iets over de kwestie las, lijkt het me niet kwaad

er nog iets over te zeggen. - Ik meen de kwestie: ‘Geldzorgen.’ En wel spéciaal wilde ik U schrijven over de wijze, waarop Mej. M. dit voorstelt.

Ik mag dit nl. gerust doen, omdat ik spreek uit *ondervinding*, niet zoozeer, wat de geld*zorgen* betreft (althans nu niet meer, als kind heb ik er alle ellende van ondervonden) maar de wijze van wonen, die Mej. M. iemand *aanraadt.*

Ik woon nl. in eene arbeidersbuurt, heb de kamer*) met witte muren, een boekenrek met boeken van Van Eeden, Hélène Swarth, Vosmaer, van uw hand enz. enz. aan den muur, dus - het gelijkt al heel aardig op de voorstelling van Mej. M.

Ik bewoonde deze kamer al een paar maanden, toen Mej. M. er over schreef en had toen grooten lust dadelijk er over te schrijven, maar ik ben geruimen tijd heel moe van hoofd geweest en mocht dus na gedanen arbeid, ook hersenarbeid, niets meer doen. Anders was er zeker toèn een brief aan U verzonden.

Ik heb deze woning niet gekozen uit geld*zorgen.* Hoewel ik geen geld heb en van een vast inkomen moet leven, is dit inkomen zoo, dat ik er, als ik geen kromme sprongen maak, van komen kan, dus het spook grijnst mij niet aan.

Maar nu wou ik toch zeggen, dat ik iemand Mej. M.'s proef zeker *niet* zou aanraden, als ik die persoon niet *kende*, wat karakter betreft. En *jongen* meisjes, die geen ondervinding hebben, die van het leven nog veel verwachten, zou ik het zeer zeker *niet* aanraden.

Want - is iemand fijngevoelig van aard *en jong*, dan stoot hij zich aan veel meer dingen dan wanneer men fijngevoelig is, maar ouder, althans, wanneer men heeft leeren *zien.* Dan ergert men zich niet meer zoo aan de dingen, maar neemt ze, zooals ze zijn.

Maar ik stel me zoo voor, dat een jong meisje zich in zoo'n omgeving heel ongelukkig zou gevoelen. De romantisch-aangelegden *vinden* het misschien eerst eene idylle, maar och, de poëzie

*) N.B. Toevallig is de kamer in mijne vacantie (Augustus) behangen.

gaat er heusch wel af en dan blijft de werkelijkheid zoo naakt als de 4 muren. Want Mej. M. spreekt wel van behangen, maar weet zij wel, dat dit op z'n *aller*goedkoopst met betengelen en al *f* 10 kost en meent zij, dat iemand die geld*zorgen* heeft die som besteden zal er voor? Neen, die kijkt kalmpjes of - met ergernis tegen de witte muren aan. En als de poëzie weg is, is de werkelijkheid hard te verteren. Dan zit men alleen te kijken en heeft heel groote kans ziek te worden én door de akeligheid van 't alleen zijn (want kennissen laten je bij dergelijke gelegenheden wel in den steek) én door 't onvoldoend voedsel, want werkelijk, leven op karnemelkspap houdt een mensch niet lang vol en vooral niet, wanneer het doorslikken daarvan moeite kost en dat zàl het in *die* omstandigheden doen.

Wat de jongeren, die behoefte hebben aan dieper-gaande gesprekken, lijden, is niet te beschrijven.

Zij gevoelen zich in hunne omgeving al geheel en al onbevredigd en verlangen dagelijks naar wat anders, ook al eene goede manier om levensmoe te worden.

En de minder begaafde, de niet fijngevoelige?

Zij sluit zich misschien bij den kring aan, dien zij gekozen heeft, maar het zal haar in de meeste gevallen zeer zeker niet bevallen.

En dàn heeft zij er allerlei lasten en onaangenaamheden van.

Ik voor mij vind die proefneming dus zeer gevaarlijk. Doet men zoo iets met z'n *beiden* en is men over tal van uiterlijkheden heengestapt, is men gezond en heeft men een' ruimen blik, ja dan was het nog te wagen.

Maar alleen? Zonder steun en vrienden? Heeft Mej. M. wel eens *doorleefd* de ellende van het zich alleen gevoelen, van het snakken naar iemand, die ons kwam troosten en opbeuren, maar die wegbleef, van het moeten worstelen tusschen *plicht* en verlangen, verlangen naar fijngevoelige harten en vreugde en vroolijkheid? Dan *moet* zij weten, dat velen, zeer velen, als zij *deze* soort van eenzaamheid kiezen, daartegen niet bestand zijn.

Ik heb zelf op allerlei gebied zeer veel ondervonden, veel geleden, veel innerlijken strijd *alleen* moeten doormaken. Het geeft ons den zegen van *mede* te gevoelen nu met anderen, die lijden, en die zegen is niet gering, maar - het ontrooft ons ook de echte blijheid van de jeugd, het onbezorgd genieten, want met al dien strijd komt zoo wanhopig veel ernst. Later, als men ouder wordt, als men gaat zien *over* de dingen, dàn wordt het anders, maar wat heeft de ziel niet moeten lijden en niet alleen de ziel, maar ook het lichaam, door slapelooze nachten, zenuwpijnen enz. Neen, en nogmaals neen, ik màg mij geen jong wezen denken met het hoofd in de kussens gedrukt 's nachts, snikkend om haar lot*) en ik vrees, dat werkelijk de meesten dit zouden doen. O, indien er een vriendenhart was, dat ons dagelijks den strijd mee hielp strijden, dan, ja, dan wordt veel anders, maar niet ieder is zoo gelukkig dat hart in zijne omgeving te hebben en dan ook, men moet elkander al zeer goed begrijpen, om in die omstandigheden werkelijk echten troost en opwekking te kunnen geven.

Ik houd van het volk, maar men moet gewend zijn aan zijne eigenaardigheden en leeren er mee om te gaan, want hunne wijze van levensopvatting is zoo heel verschillend. Kent men het volk niet en houdt men er niet van, dan - moet men zeer zeker uit de buurt blijven. En nu noem ik nog *innerlijke* dingen, maar al die uiterlijke dingen of liever, de ergernissen van buiten af. Daar zijn: allerlei geuren van vet en petroleum en meest 's avonds, als je in je kamer zit

*) Dat gebeurt toch helaas! al meer dan genoeg, zònder deze proefneming.

Daar zijn schreeuwende en vechtende kinderen, scheldende moeders en dito vaders, enz. enz.

Mej. M. zal zeggen: niet in eene *fatsoenlijke* arbeidersbuurt. Misschien niet, maar - in *zulk* eene buurt betaalt men voor de kamer met pension *f* 35 per maand (althans hier) en iemand, die geldzorgen heeft, zal dit niet kunnen missen.

Mijne kamer ligt betrekkelijk gunstig, niet in eene straat, buitenaf, met weinig andere huizen, zoodat ik bovengenoemde onaangenaamheden mis, maar aangezien Mej. M. in '*t algemeen* sprak en ìk me dus *ook* fabrieksbuurten denk in Leiden, Rotterdam, Amsterdam enz., meen ik te durven zeggen, dat de kamer in zulke buurten zeer zeker af te raden is.

Ik kan me voorstellen, dat Mej. M. op *haar* leeftijd, met *haar* blik op het leven zulk een proef zou durven doen, maar - het overgroote meerendeel kijkt *niet* door dien bril met rose glazen, maar heeft er een met zwarte op. - En zoolang men niet in de macht heeft, iemand dienzelfden blik te geven, zoolang lijkt het mij beter een anderen weg te zoeken.

Met vriendelijken groet,
1 Juli 1903.
ERICA VAN E.

II.

Reeds een paar maal vroegen eenige Holl. Lelielezeressen inlichtingen over 't spiritisme.

Dit op zichzelf is niets buitengewoons; in alle kringen toch hoort men spreken over dit onderwerp. Haast iedereen heeft gehoord, dat onder sommige omstandigheden meubels (bij voorkeur tafels) klopgeluiden doen hooren, zich van hun plaats bewegen enz.

De spiritisten schrijven dit toe aan geesten, die op deze manier in contact willen komen met ons, nog levende menschen.

Zij verwachten van deze openbaring veel heil!

De Theosofen ontkennen de klopgeluiden niet, maar waarschuwen er heftig voor, daar zij met veel omhaal van woorden trachten te bewijzen, dat er niets zóó demoraliseerend werkt, als acht geven op deze verschijnselen.

Onze H.H. der wetenschap lachen of ontkennen; die echter seances bijwoonden gaan aan 't verklaren!

‘Knappende spiertjes in de handgewrichten, geluid voortbrengende kuitspieren, onbewuste reflexbewegingen,’ enz.

De doktoren zeggen stoutweg dat het onderzoek (?) dezer abnormale dingen noodig zal maken, dat er wat nieuwe krankzinnigengestichten worden bijgebouwd.

Haast alle geloovige Christenen noemen het 'werken der duisternis'.

Zoo is dan, om nog eens te herhalen, het niet vreemd, dat ook lezers en lezeressen der Holl. Lelie, hoorden van het spiritisme; dat ze niet weten wat er van te denken, ligt voor de hand.

Ik greep hierboven maar wild weg, eenige voorbeelden van be- en veroordeeling, en noemde enkel maar de z.g. tuptotische verschijnselen.

Sinds lang bestudeer ik onbevooroordeeld het spiritisme. Ik heb mij verwonderd, geërgerd over de gevolgtrekkingen, die men maakte,

Ik constateerde *feiten*, bouwde geen hypothese.

Na tienjarig onderzoek heb ik geen geesten, wel menschen leeren kennen. Ik ben dan ook geen spiritist, spiritualist, occultist, geen magnetiseur, masseur of hypnotiseur; ik heb een hekel aan alle -isten en -euren.

Zooveel ik kan, help ik hen die deze verschijnselen willen onderzoeken; zooveel ik kan leid ik seances, occulte cirkels enz.; want werkelijk al deze dingen zijn waard onderzocht te worden.

Wanneer in Nederland de wetenschap *negeert*, is het aan den leek te onderzoeken, opdat misschien na langen, langen tijd, zij de vruchten plukt van onzen arbeid.

Danken wij niet heel veel uitvindingen aan de alchimisten, aan de zoekers naar den Steen der Wijzen. Zij vonden niet wat ze zochten. maar wel vele andere dingen.

Zoo zullen de onderzoekers van b.g. verschijnselen *niet* vinden het probleem van het *zijn*; ze zullen niet véél meer weten van een leven hiernamaals, maar ze zullen leeren kennen de menschelijke ziel of er minstens heel wat geheimen aan ontlokken. Zij zullen moeten toestemmen, dat niet alles materie is.

Mochten lezeressen of lezers met mij in contact willen treden, dan zal dit niemand aangenamer zijn dan mij.

Wanneer U mijn adres vraagt aan onze geachte redactrice, vlei ik mij, dat zij zich de moeite zal willen geven, U dit te verstrekken.*)

Den Haag 14-10-1903.

MUTTOPIUS†).

Mevrouw VAN MEURS, (Josephine Giese) een onzer gewaardeerde Lelie-medewerksters, zond mij het hieronder-overgenomen overdrukje uit 'De Grenzen van Twee Werelden.'

Ik verzocht en verkreeg haar toestemming, haar artikel te mogen overnemen in de Lelie; met het oog op hetgeen mevr: VAN MEURS - GIESE vertelt betreffende spiritualistische meedeelingen.

Dit onderwerp van spiritisme en spiritualisme verdient m.i. namelijk meer belangstelling dan het eeuwige gezeur over reformkleeding. -

A. DE S.L.

Aan de nagedachtenis van mijn vader.
Overgedrukt uit De Grenzen van twee Werelden.

*) Red: Holl. Lelie. Zeer gaarne. - Ik zelve interesseer mij zeer voor het spiritisme.

†) In verband hiermede verwijs ik naar het hierna volgend stukje van mevr. Van Meurs (Josephine Giese.)

Hij is heengegaan, de beste aller Vrienden, onze voortreffelijke Vader, in het 81ste jaar zijns levens.

'Een edel mensch, een groot kunstenaar, een der grootste leeraren'.... zoo schreef een zijner kunstbroeders aan het Haagsch conservatorium.

Op het kerkhof werd, volgens zijn verlangen. niet gesproken, doch dat deze woorden w a a r h e i d zijn, is de schoonste krans, dien men neer kan leggen op het graf van den Doode.

Wat wij, zijn kinderen, aan hem te danken hebben, dat zijn vruchten, waarvan wij den vollen rijkdom zullen genieten, zoolang wij trouw blijven aan het voorbeeld, dat hij ons heeft nagelaten. Zijn zorg, zijn opoffering en eindelooze toewijding, kunnen wij niet beter beloonen, dan door te worden, zooals hij zich zijn kinderen heeft voorgesteld.

Naar een hoog ideaal streefde hij zijn gansche leven. Met zijn voorbeeldeloozen ijver wilde hij bezielen allen, die op het gebied van de kunst met hem in aanraking kwamen. Over de geheele wereld zijn zijne leerlingen verspreid; dat getuigen de brieven, zelfs uit verre landen ontvangen; - doch wat zegt deze eer, bij de stille weldaden aan onverzorgden bewezen, waarvan de dankbare erkenning tot ons doordrong na zijn dood.

Gij, Man, van weinig woorden, maar van d a d e n , sta toe, dat hier, U wèlverdiende hulde wordt gebracht.

Gij, Dienaar van het Wezen, niet van schijn, de wereld loopt te ras voorbij, die zonder ophef zijn gegaan...

Groot hart, eenvoudige van ziel, vergun Uw kind die laatste immortellen neêr te leggen op Uw graf.....

Joseph Giese, zoon van den Hofraad Giese uit Coblenz en van Joséphine Martin, geboortig uit Nancy, voltooide te Berlijn zijn studiën bij Professor Ganz.

Nu bijna vijftig jaren geleden, behoorde hij onder de eerste solo-cellisten van zijn tijd. Met andere artisten, waaronder onze grootste dramatische zangeres, Mevrouw Offermans van Hove, gaf hij in ons land en in het buitenland concerten.

Een ongemak aan de vingertoppen, door te veel studie veroorzaakt, noodzaakte hem later, niet meer op te treden voor het publiek. Nog enkele malen, in gesloten gezelschappen, in vriendenkringen, deed hij zich hooren, en wijdde zich toen geheel aan de ontwikkeling zijner leerlingen.

Een der geniaalste was wel zijn eigen zoon, wien het echter, bij de vele uitnemende eigenschappen van hart en talent, ontbrak aan de energie en den ernst, die het groote karakter van zijn vader kenmerkten. Een der zwaarste slagen, die hem konden treffen, was het verlies van dien eenigen zoon op den leeftijd van 36 jaar.

Maar het is juist ook van dien gestorven zoon, dat wij schrijven wilden, van zijn wakend en beschermend optreden over de achtergeblevenen, en om den hoogen ernst dier mededeelingen, kozen wij geen muzikaal, maar een spiritualistisch blad, om deze woorden, gewijd aan de nagedachtenis van onzen vader, op te nemen.

Aan zijn v r i e n d e n , en aan zijn leerlingen, dragen wij deze bladzijden op, hopend en vertrouwend dat zij hierin aanleiding mochten

vinden, tot nadenken en onderzoek, voor zoover deze waarheden hen onbekend mochten zijn.

Lang vóórdat de slag ons trof, in het onverwachte sterven van den Man, die ieder nog zoo kloek en levensfrisch toescheen, kwamen daar tot ons geheimzinnige berichten van dien gestorven zoon, uitdrukkelijke waarschuwingen dat onze vader niet meer alleen over straat mocht gaan, want dat gevaar hem dreigde.

De enkele keeren, dat wij ons in contact stelden met de onzichtbare wereld, herhaalden zich tot angstig wordens toe, diezelfde woorden.

Velen, met ons, weten het, en kunnen het getuigen, dat hijzelf, eindelijk achtslaand op die waarschuwing, zijn ontslag heeft aangevraagd als leeraar van het Conservatorium en zoo behoed werd voor een hem werkelijk dreigend gevaar. Een andere voorspelling van dien overleden zoon, in vervulling getreden, geheel tegen ons eigen weten en denken in, had onzen vader, op het laatst van zijn leven overtuigd van het bestaan eener telegrafische en telefonische gemeenschap met een onzichtbare wereld.

Want dikwijls had hij zich gekant tegen dit 'ongelooflijk bovennatuurlijke', (voor ons, die gelooven, zoo natuurlijk!), hoewel ik de vaste overtuiging heb, dat zijn hart reeds lang tot die hooge waarheden neigde.

Wij geven het vaak een anderen naam - en ziet, - het is hetzelfde!

Zij, die verwant zijn met de kunst, zij, bij uitnemendheid: dichters, schrijvers, componisten, - in een woord, de artisten, geïnspireerden, of profeten! - weten, in het diepst van hun binnenste, van waar de heilige intuïtie nederdaalt, van waar het b e z i e l e n d e tot hen komt!

Wie doordrongen is van het groote mediumschap der kunst, i s reeds getreden aan den drempel van het heilige der heiligen, waartoe het genie alleen den toegang vindt.

Gij groote geesten, die hebt geleefd - - gij die nog het dichtste bij ons zijt en deze nieuwe eeuw blijft vullen - Wagner, Liszt! - en gij grootste aller lieder-dichters, Hugo Wolf! - gij, godbegenadigde bij uitnemendheid, verheven Bruckner, engelreine ziel, die uw grootste en laatste werk, nog onvoltooid, hebt opgedragen aan uw God, dien gij uw gansche leven hebt gediend!.,.

Welgelukzaligen! - zegt het, door den mond van dit zwakke werktuig, waaraan gij het licht gingt ontsteken, dat als een heilig vuur uw binnenste doorstraalde, zoodat de glans zich weldoend uitbreidt tot allen, die o n t v a n k e l i j k zijn!....

Want wij richten hier niet het woord tot hen, die de duisternis liever hebben dan het licht, door Wagner in zijn onsterfelijk Siegfried-drama geteekend, in de kleinzielige, maar grootlistige Mime:

Verfluchtes Licht!
Was flammt dort die Luft!

In Mime's eigen woorden ligt Mime's vonnis.

Mir genügt mein Witz!

Ach! die koude 'Urmutter-witz', dat hij zwijge en terugtrede! - en dat ieder wake voor zichzelf, opdat hij niet door het heilige vonnis getroffen worde! Want zoowaar Wotan tot Mime sprak:

'Mancher wähnte weise zu sein,

nur was i h m n o t h t h a t wusste er nicht...' zoowaar is het ook, dat de wereldwijzen en die den schijn dienen, zijn vervuld van een ijskoude zelfgenoegzaamheid, een afstootende e i g e n wijsheid en daardoor vreemd en ontoegankelijk blijven voor de hoogste éénige en eeuwige Waarheid, b l i n d v o o r h e t L i c h t, dat eens over ons allen stralen zal, waarin wij aller dingen wezen, zullen erkennen - en o o k o n s z e l f.

Door de waarschuwing en de voorspelling van den zoon werd de vader behoed voor het groote ongeluk, bewusteloos neer te vallen op straat, gelijk kort te voren een ouden vriend was overkomen, die, daar geen der omstanders hem kende, werd voortgesleept naar het politiebureau om daar tot herkenning der aanverwanten te worden neergelegd.

Goddank! dat daarvoor onze Vader werd behoed, en wij, achterblijvenden, bewaard voor de herinnering aan zulk een einde. -

Hoe anders was het nu! -

Omringd door zijn kinderen, in eigen woning, als een aartsvader, is hij gestorven, zacht en kalm en zonder lijden, steeds muziek hoorend en voor zichzelven zingend.

Des morgens, op het uur, dat hij anders naar zijn lessen zou zijn gegaan, overkwam onzen vader de ziekte waarvan hij niet meer op zou staan.

De dokter sprak van longverlamming, de 'broeder' die hem verpleegde van beroerte...; hoe het zij - het was het Einde - en wij, zijn kinderen, mochten aan een zoo zacht en zoo zalig sterfbed staan dat van nu aan, alle vreeze voor den dood ons werd ontnomen.

Ja, zoover reikte uw glans, hemelsch Licht! -

Zoo vèrdragend was het bericht, dat Gij, hemelsche Vader in Uw eindelooze genade, ons uit den hooge deedt geworden dat wij nu in ons mogen sluiten en bewaren zoo heilige herinnering, en door ons gansche leven van dit sterfbed zoo grooten troost en verlossing mededragen....

Want hier werd vervuld wat de Psalmist zingt in zijn danklied voor redding uit dreigend gevaar:

De Heer bewaart de Eenvoudigen....

en de woorden die daar volgen, mochten wij als waarheid ondervinden:

'Ik zal wandelen voor het aangezicht des Heeren in het land der Levenden!'...

Ja waarlijk: in het Land der Levenden!

Want onze tranen heeft hij gedroogd, de geliefde Doode, die, als bij zijn leven, nòg voor ons waakt en zorgt! De bitterheid der smart, het drukkend heimwee, werd weggenomen en verzacht door de heerlijke, en troostrijke berichten die hij uit het andere leven tot ons zendt....

Nu is het ons, als ware hij vooruitgereisd naar een wondere wereld, waar hij zijn geliefden heeft weergevonden; naar een land van eeuwigen zonneschijn, waar de bloemen bloeien en de boomen ruischen, waar hij heeft afgelegd het

moede lichaam en alle dingen die vergankelijk zijn, en verjongd en verheerlijkt wandelt aan de eeuwige wateren!

Een land, waar hij muziek hoort, zoo schoon als onze aardsche ooren niet kunnen vernemen, waar hij vooruitgaat, en ieder zich ontwikkelt naar de gaven hem geschonken - het land der belofte, het land der Toekomst, waarheen ook wij de schreden richten, in liefdevol aanschouwen voortgaand over deze wonderschoone aarde, waar het eeuwige Licht ons tegenlacht...

Voorburg, Juni 1903.

JOSEPHINE GIESE.

Handschriftbeoordeeling.

I.

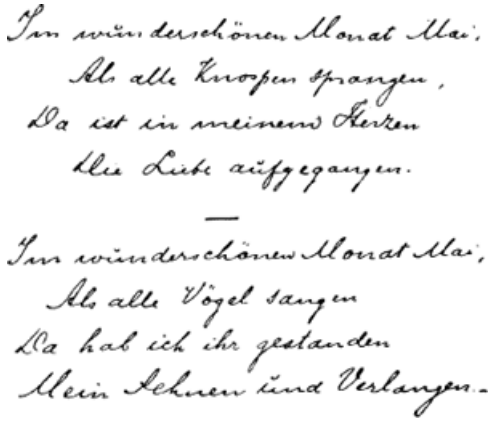
Im wunderschönen Monat Mai,
Als alle Knospen sprangen,
Da ist in meinem Herzen
Die Liebe aufgegangen.

—

Im wunderschönen Monat Mai,
Als alle Vögel sangen
Da hab ich ihr gestanden
Mein Sehnen und Verlangen.

Algemeene indruk:
fflink, doch erg met zichzelve ingenomen karakter.

kracht-trotseerende gezondheid. - neerslachtig. - wilskracht. - goedhartig. - coquet. - schoonheidsgevoel, kunstzin. - genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit. - eenvoudig (in manieren). - huiselijk. - niet practisch. - eenigszins verlegen in gezelschap. - reinheid van zeden. - spaarzaam. - geschiktheid tot onderwijzen. - terughoudend, gesloten. - vol eigenliefde. - vastberaden, moedig. - brutaal. - idealistisch. - heerschzuchtig. - trotsch.

II.

A.A.B.

Algemeene indruk: gevoelig, trouw karakter.

diep zieleleven. - groote werkzaamheid der hersenen. - plannen maken zonder ophouden. - niet practisch. - eenigszins verlegen in gezelschap. - wilskracht. - goedhartig. - medelijdend. - genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit, (in vrij sterke

mate.) - schoonheidsgevoel, kunstzin. - huiselijk. - spaarzaam. - zinnelijke neiging (vrij sterk ontwikkeld). - geschiktheid tot onderwijzen. - terughoudend, gesloten. - vrijgevig. - energisch. - trouw. - hoogmoedig, trotsch. - zelfbewust.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mariëtte. - Wat gij mij geschreven hebt over Uw gevoelens ten opzichte der vroegere Lelie en der tegenwoordige stel ik zeer op prijs, als een bewijs van Uw eerlijkheid en onafhankelijkheid. Dat gij de twee zijden, die gij meent in mij te hebben leeren kennen, niet kunt vereenigen, verwondert mij niets. Men kan schilderen een zielstoestand, een leven, zooals men het waarachtig in zich voelt; maar de ruwe werkelijkheid kan iemand *dwingen* een geheel *anderen* weg te gaan, dan den geschilderden. En wanneer zoo iemand dan is uitgerust met de capaciteiten tot het gaan van dien hem of haar nu eenmaal aangewezen levensweg, dan is het maar het best zich in dat lot zoo flink mogelijk te schikken. Begrijpt gij wat ik bedoel?

Gij vergist U echter geheel en al waar gij schrijft, dat het onmogelijk is ‘belang in U te stellen omdat ik U niet ken.’ - Als ik niet van ganscher harte en met mijn heele ziel meeleefde in, en meevoelde voor al degenen die mij vertrouwen, om raad vragen, of hun lief en leed vertellen, dan zou ik nooit in staat zijn deze redactie te voeren; beter nog gezegd, dan ware ik niet diegene die ik nu eenmaal *ben*, namelijk iemand die door eigen ondervinding en leed heel veel warm meegevoel bezit voor hare naasten, zoowel in geluk als in ongeluk. - Gij hebt gelijk dat men slechts heel weinig menschen dóór en dóór kent, en dat de verwachtingen die men van iemand koestert heel dikwijls niet worden vervuld. - Van zulk dóór en dóór elkaar leeren-kennen, kan inderdaad per brief geen sprake zijn. - Maar, eerlijk-gezegd, ik geloof niet dat gijzelve méént wat gij schrijft op dit punt. Want, als gij niet gelooft aan mijn belangstelling in U, waarom doet gij dan de moeite mij tien pagina's te schrijven, zoo gewoon, eenvoudig, natuurlijk mij alles-vertellend over Uw denken en voelen, zoowel ten opzichte der vorige red: als ten mijnen opzichte?

- Wat die trional-vergiftiging betreft, behoeft gij niet den minsten angst te hebben, als Uw arts de werking van het middel op Uzelve maar zorgvuldig controleert. De onvergefelijke fout van den mijnen is geweest, dat hij dit *niet* deed, dat hij, toen zich de ernstigste verschijnselen bij mij voordeden, voortging met mij iederen avond een nieuwe dosis trional toe te dienen, totdat Geheimrat dr: Burkart in Bonn mij, bijna-stervend, in zijn behandeling kreeg, en de oorzaak ontdekte.... Geneesmiddelen werken op elk mensch heel verschillend. De een wordt van morphine ellendig, de andere voelt er zich alleraangenaamst op; met chloraal, quinine, in één woord met bijna alle medicijnen doet zich het verschijnsel voor dat de een er heel goed tegen

kan en de ander niet. - Intusschen is trional-vergiftiging *meermalen* voorgekomen, en zou ik U dus raden voorzichtig te zijn. Met genoegen wil ik U het artikel zenden uit ‘de Berliner Klin: Wochenschrift’, waarin het geheele geval van mijn vergiftiging wetenschappelijk is medegedeeld en uitgelegd door dr: Vogel, den assistent van Geheimrat Burkart; en waarin verscheidene andere gevallen van trional-vergiftiging eveneens worden aangehaald en besproken. Gij kunt het dan aan Uw arts laten lezen....

Uw schets heb ik ontvangen en zal ik nog lezen. -

(Mede voor Bra bantia ter lezing aanbevolen.)

J.K. te G. - Om te beginnen stel ik voorop dat ik 't U niets kwalijk neem, wanneer gij, of wie ook, mij ronduit en ‘zonder vleierij’ schrijft wat gij op 't hart hebt. - En nu ter zake.... Indien *ik* spreek van *Meneer* Troelstra en *Meneer* Van Kol, bedoel ik daarmede geen bepaalde ‘hatelijkheid’; want aangezien *ik* geen socialist ben, vind *ik* 't plat om te spreken van ‘Van Kol’, ‘Troelstra’ (tout-court.) - Wat gij mij meedeelt over den persoon en het persoonlijk leven van den heer Troelstra (naar *Uw* opvatting) sluit m.i. bespreking daaromtrent in het openbaar

uit. Ik ken dien heer niet persoonlijk. Maar tegenover Uw verklaring zou ik U die van anderen kunnen aanvoeren, die hem óók, evenals gij, persoonlijk kennen, en die lijnrecht anders over hem oordeelen dan gij.... Dientengevolge zou een dergelijke persoonlijke beschouwing, over het leven en den persoon van Mr. Troelstra, heel veel gaan lijken op een beledigenden aanval op hem. En dat is geenszins mijn bedoelen. Ik ken hem niet. Ik oordeel alleen zijn *doen*; niet als persoon, maar als *leider* eener partij. Dat gij, die van hem houdt, hem verdedigt en eert in zijn particuliere leven, sluit vanzelf uit dat ik met U op dit gedeelte van Uw brief kan ingaan.

- Ik neem thans letterlijk over de hieronder volgende passage uit Uw brief:

'*Is U wel eens onder Troelsta's gehoor geweest; kan U twijfelen aan zijne woorden, uitgesproken met een gloed, eene oprechtheid, eene liefde voor de minder-bedeelden die, men kan het voelen, uit het hart, komen? Neen, hij misleidt het volk niet, hij wijst hun helder en klaar den weg naar de bevrijding, naar een menschwaardig bestaan.* "*Als ze zelf maar eens aan 't laatje zaten!*" *Ellendige woorden! Mej. de Sav. Lohman, U begrijpt toch zelf, dat zoo iets nooit het geval zou worden.*

Zou het door hen helderziend-gemaakt volk toelaten, dat zoo maar klakkeloos de despotieke macht van de eene hand in de andere overging? Zouden ze zelf niet inzien, wat dan hun lot zou zijn? Neen, als de ure daar is dat het volk zijn vrijheid wint, zullen deze mannen zeggen: "*Hier zijn we; we zijn leiders geweest, maar nu zijn we gelijk, laat nu het intellect en de beschaving verder gaan.*" *- Zoo stel ik me onze kopstukken voor.*'

Mijn waarde heer, deze passage getuigt van de grootst-mogelijke lichtgeloovigheid! Als ik zóó weinig levenservaring had van mij, alleen door de wegsleepende rede van iemand onder wiens gehoor ik ben, te laten bedwelmen om maar dadelijk in zijn goede trouw te gelooven, heusch dan zag het er treurig met mij uit, en dan was ik allang ondergegaan in het leven; - waarin men maar 't best doet niet al te vlug van goed-vertrouwen en goed-geloof te zijn. - En dat gij dááraan, aan lichtgeloovigheid, en aan... (houdt mij het harde woord ten goede) *onwetendheid*, sterk lijdt, dat bewijst de rest der door mij afgedrukte passage. Immers, gij schijnt van de lessen der fransche revolutie nooit vernomen te hebben! Lees die maar eens heel zorgvuldig, dan zult gij zien *hoe* eerlijk en rechtvaardig de leiders doen 'als ze maar eerst aan het laatje zitten', dan zult gij zien hoe verachtelijk en wreedaardig en ruw en onzedelijk datzelfde 'volk' is, dat gij zoo hoog stelt, dan zult gij zien hoe zij als losgelaten duivels alle vrijheid en recht verschoppen en verguizen - bovenal dan zult gij zien, hoe diezelfde gelijkheidsmannen snakken naar titels en waardigheden, kruipen voor een hoogergeplaatste, dan zult gij zien hoe menschkundig Napoleon I handelde, toen hij met titels en waardigheden en lintjes overstroomde dièzelfde 'burgers', die geen grooter genot kenden voortaan dan zichzelf te steken in hof-costuum, en de diepste buigingen te maken voor den Keizer die hun den voet op den dommen nek zette!

Heusch mijn waarde J.K., aan Uw enthousiasme voor het socialisme, aan Uw goede trouw, twijfel ik geen oogenblik; maar Uw geloof in de toekomst, zooals het daar staat in die passage uit Uw brief, getuigt van een zoo grenzenlooze naïeviteit dat daarmede niet eens te redeneeren valt. Alleen de ontgoocheling der ondervinding zal U genezen.

Ook over Van Kol wensch ik, om niet persoonlijk te worden, in geen details te treden. Alleen wijs ik U op een merkwaardig staaltje van 's mans optreden; 't geen

belooft voor zijn ‘gelijkheids’-opvatting in de toekomst. Ik heb namelijk gelezen in een W.I. courant, dat ‘de heer Van Kol zoo goed was geweest daar en daar audientie te verleenen.’ Deze uitdrukking ‘audientie verleenen’ wordt gewoonlijk gebezigd van gekroonde hoofden, ministers, enz. In verband vooral met de pedante wijze waarop de heer Van Kol optreedt als ‘de’ man, die 't alleen weet over Oost- en West-Indië (en daarbij heel slim op de loop is gedurende de werkstaking), vind ik dat ‘audientie-verleenen’ teekenend. - En dan Van der Goes! Heusch mijn waarde J.K., die Meneer heeft, in zijn pogen zichzelf er uit te draaien voor de rechtbank, (toen de werkstaking misliep, die hij had helpen aanhitsen), afdoend bewezen dat hij niet den eerlijken moed heeft zijner overtuiging. En van *zulke* menschen, van *welke* richting ook, verwacht ik niet veel. -

Gij vindt het ongepast van mij dat ik beweer ‘onderdrukking zal altijd blijven bestaan.’ ‘Want’ antwoordt gij: ‘Jeannette Nijhuis heeft toch zoo duidelijk uitgelegd, dat er alleen een “vrijwillig gezag” zal blijven bestaan,’ (etc.).... Houd het mij ten goede, dat ik van de afdoendheid dezer gedachtengang niet ben overtuigd. Het is mogelijk dat de ‘uitlegging’ van Jeannette Nijhuis voor *U* een Evangelie of profetie is; maar voor mij niet. Ik vond haar uitlegging en al haar denkbeelden op dat punt zelfs merkwaardig verward. En ik blijf dus, n'en déplaise Jeannette Nijhuis, gelooven dat er altijd onderdrukking zal blijven bestaan om de zeer eenvoudige reden dat de ééne mensch altijd zal blijven de zedelijk-meerdere van den ander. Er zullen altijd zijn ‘Uebermenschen’ en minderwaardigen. En de Uebermenschen, ofschoon de minsttalrijken, zullen de brute, domme meerderheid op den kop zitten, bij den neus leiden, en regeeren. -

Het is heel hard voor hen die behooren tot die meerderheid van stommerikken; en het is heel plezierig om een Uebermensch te zijn.... Maar er is zooveel hard in de wereld! Dat geef *ik* U volmondig toe. De vraag is maar, of wij menschen het veranderen kunnen of niet. En m.i. kunnen wij *dit* evenmin veranderen als vele andere lotsonrechtvaardigheden.

- - Ik kan mij best begrijpen, dat gij het voor Uzelf prettiger vindt een optimistische levensbeschouwing te hebben, dan te moeten deelen mijn pessimistische opvatting van het menschdom. Maar dat is geen questie van willen of niet-willen. Ik denk zooals *ik* denk, omdat het mijn overtuiging is, omdat ik Uw optimisme onnoozel en dom vind; en de vraag, of ik van mijn pessimisme voldoening heb of niet, heeft er dus niet mee te maken....

Ik *geloof* niet in Uw heil-toekomst.... Dus *moet* ik in mijn ongeloof vrede met mijzelf vinden.

Ten slotte doet gij mij drie vragen: Hoe mijn wereldbeschouwing is? Op welke manier ik verbeteren wil? Tot welke partij ik mij 't meest voel aangetrokken? Mijn waarde J.K., mijn wereldbeschouwing kan ik U niet in één kolommetje uiteenzetten. Uit mijn boeken en werk is die wel te vinden, zou ik denken. - Hoe ik verbeteren wil? Allereerst door eerlijk, oprecht, en waar te zijn, wat mijzelve betreft; en in de tweede plaats door alle menschen toe te roepen: Begin toch met het volbrengen van je plicht in je *eigen* naaste omgeving, in je *eigen* kring, en je *eigen* huis, en dat bovenal waar het *de vrouwen* geldt. Mij dunkt, dat schrijf ik dagelijks in de Lelie.... En tot welke partij ik mij 't meest voel aangetrokken? O tot geen enkele. *Ik vind ze allemaal even gemeen.*

V.V. Uw vertaling wil ik met genoegen aannemen. - Gij vraagt mij titels van ‘Mémoires.’ - Dat is niet zoo gemakkelijk als het schijnt. - Die Mémoires zijn dikwijls

uitgaven van vele boekdeelen bij elkaar. Men moet er dan, al lezende en zoekende, het interessantste weten uit te vinden; en men moet ook den moed hebben met heel veel onverhulde uitdrukkingen en feiten kennis te maken op soms niet zeer fijne wijze.... Ik ben het met U eens dat Mémoires een veel interessanter lectuur zijn dan romans, of officieele geschiedenis. Als ik soms weken-lang te bed heb gelegen, vond ik het altijd de beste afleiding om den tijd door te komen met alle mogelijke Mémoires van de Koninklijke Bibliotheek hier, en van de Academische Bibliotheek te Leiden....

Ziehier eenige titels van Mémoires die ik-zelve alle heb gelezen, en U dus uit ondervinding kan aanbevelen: De Mémoires (18 deelen) van den Duc de Luynes; die van dag tot dag boekhoudt van alle gebeurtenissen aan het Hof van Lodewijk XV. Vie privée de Louis XV. De boeken van de Goncourt over Mad: de Pompadour en over Marie Antoinette. De Mémoires van Mad: de Campan (over Marie Antoinette.) De Mémoires van de duchesse

d'Abrantès (uit den tijd van Napoleon I) (De hertogin d'Abrantès was de vrouw van den beroemden Junot, een van Napoleons beste generaals en een zijner jeugd-vrienden). De Mémoires van St. Simon zullen U wel van naam bekend zijn.... Als gij mij nauwkeuriger opgeeft welk soort van Mémoires gij eigenlijk bedoelt, en van welk tijdvak, dan wil ik U gaarne aan nog meer titels helpen. Want op dat punt ben ik nog al thuis....

Mies te G. - Het gedichtje zal ik *onvertaald* plaatsen, en een prijs uitschrijven voor de beste vertaling ervan. Misschien doet gijzelve mee? - Veel dank ervoor. Ja, zend nog maar eens een vertaling. - Ik kan Uw bezwaar, om op dat bewuste onderwerp nader in te gaan met die dame, wel návoelen. *Ik* geef U gelijk. En zou het zoo voelen als *gij* het doet.

Maria D. - Zeker hebt gij nog alle reden om van mij eenig antwoord te verwachten op Uw vriendelijk schrijven. - Ik vind het zoo aangenaam dat gij, bij alle meeningsverschil, niet dadelijk boos wordt over het geval, maar begrijpt *hoe* ik 't bedoel. - Wat gij schrijft over het nietswaardige en egoiste van zoovele moeders ben ik volkomen met U eens. Maar ten eerste heeft ‘de Natuur’ daaraan maar half schuld; maar wel Uw mooie vrouwenbeweging enz., enz. Een natuur-vrouw die moeder wordt *bazelt* minder over haar ‘verantwoording’ etc., maar heeft gewoonlijk vrij wat meer instinctliefde voor haar kind, dan de ontwikkelde moderne-producten, die Nellie Van Kol lezen en nadoen, en dientengevolge geen tijd hebben zelve naar haar kind om te kijken.... En ten tweede betwijfel ik of ‘de Natuur’ zooveel bijzonders bedoelt met het moederschap van de vrouw. De natuur wil voortplanting, dat ziet gij overal om U heen. En dat is alles. Ik vind dat de Natuur zooveel vreemds, onverantwoordelijks en wreeds doet, dat het niets te verwonderen is wanneer zij bij voorkeur egoiste, wufte, oppervlakkige wezentjes gebruikt tot het voortbrengen van een nieuw geslacht, en juist de betere elementen ongebruikt laat verdorren als oude-vrijsters. -

Over het liefde-huwelijk denken gij en ik blijkbaar geheel gelijk. Maar *ik* blijf er bij, dat de meeste vrouwen volstrekt geen behoefte hebben aan innige liefde, en *wat* blij zijn als ze maar een man hebben opgedaan. Dit soort Durchschnitts-vrouw is m.i. veel gelukkiger, normaler, gezonder, wanneer ze op die banale wijze huwt, dan wanneer ze een ontevreden, onnoozele, in ‘talent’-liefhebberende oude-juffer wordt. - De wijze waarop gij schrijft over het verstandige van afleiding-zoeken in werken, doet mij denken aan de uitwerking van morphine op een ziek lichaam. In beide gevallen *bedwelmt* de lijder zich tijdelijk. In 't Uwe geestelijk door ‘werk’, in 't mijne lichamelijk door morphine. Ik voor mij heb altijd gevonden dat ‘werk’ volstrekt geen vergetelheid of afleiding brengt, maar integendeel in dagen van verdriet de grootste marteling is die er bestaat. Nooit benijd ik leegloopende kennissen zóó vurig, dan wanneer ik werken moet terwijl ik verdriet heb; mijn ervaring verschilt dus van de Uwe.

- - Ik heb U al uitgelegd, dat ik een meisje dat uit aanstellerij de academie bezoekt een nietsdoenster vindt; omdat zij quasi werkt; uit tijdverdrijf (want dat *is* toch het zich ‘aanstellen’ in wat dan ook.) Die examens aan de Universiteit zijn wel te doen. Zoo moeilijk zijn die niet, als men een behoorlijk hoofd bezit. - Als ik 't heb over slordige kleeren en manlijk toilet, denk ik niet aan Fliegende Blätter-ervaringen,

maar aan persoonlijke ondervindingen uit de werkelijkheid. Hoe vindt gij-zelve het overigens, dat hier dezer dagen een grijsharige oude-vrijster, die wel nooit meer door een man zal worden aangekeken, optreedt op een vrouwenvergadering als 'Mevrouw' Zoo en zoo? Kan zoo'n dwaasheid niet terstond haar welverdiend plaatsje vinden in de door U gewraakte Fliegende Blätter? Heusch, die hebben 't zoo mis niet! - Gij hebt mij volstrekt niet 'lastig gevallen.' Integendeel.

Psyché. Ik ben U nog altijd dat antwoord 'à la Anna Lohman, d.w.z.: 'oprecht en eerlijk' schuldig, ten opzichte van Uw vraag: '*Vindt U niet dal we alleen iets goed doen als we 't met hart en ziel doen.*' - Die vraag van U ziet op Uw beschouwing: dat een getrouwde vrouw en moeder toch eigenlijk beter doet, als ze er lust toe gevoelt, haar 'talent' te ontwikkelen, in plaats van 'op te gaan in kousen stoppen' - -

Ziet u eens, lieve mevrouw, op uw bovenstaande, door mij cursief gedrukte vraag, antwoord ik volmondig: Ja. Maar - en hierin is mijn opinie lijnrecht met de Uwe in strijd: - *Ik* vind dat de vrouw die getrouwd is en moeder is van kleine kinderen *met hart en ziel moet liefhebben haar taak van huisvrouw en moeder.... en niet* haar 'talent'. Dan had ze maar niet moeten trouwen.

Er zijn ten allen tijde vrouwlijke *genieën* geweest, die opgaan in haar kunst. Als die bij ongeluk trouwen, zijn ze meestal een ongeluk voor zichzelve en voor hun gezin. Maar zulke uitzonderingen moet men in elk geval *beklagen.* Die hebben echter niets te maken met de gewone, een klein beetje 'talent'-hebbende vrouw. Als die trouwt, als die 't *genot* van 't huwelijk wil hebben, en ze deinst dan achterna terug voor haar plichten, en gaat kavelen over haar 'talent', dan is ze een onwaardig, onecht, bedriegelijk schepsel, dat haar man heeft *beetgehad* toen ze hem trouwde... Wie *liefheeft* den man dien ze trouwt, wie *liefheeft* haar kinderen, die gaat op met hart en ziel in hun heele levensbelangen, in de zorg om alles voor hen gezellig te maken, in de opvoeding van haar zonen en dochteren; maar die heeft geen steriel verlangen naar eigen-ik-bewierooking... Het is een flauwe aardigheid om het huishouden-doen samen te vatten in 'kousen-stoppen'. Als gij, als getrouwde-vrouw, en moeder van verscheiden kinderen, nog niet weet dat het huishouden-doen iets geheel anders en innigers is dan 'kousen-stoppen', dan beklaag ik in de eerste plaats Uw man en kinderen, en verder Uzelve. - Overigens, kousen-stoppen is zeer zeker 'nuttiger', dan blind gelooven in eigen 'talent'... Daar hebt U nu mijn zeer openhartig antwoord 'à la Anna Lohman.' Ik hoop niet dat U 't mij kwalijk neemt. Maar ik kan niet genoeg zeggen, hoe verfoeilijk ik de getrouwde-vrouw vind, die haar plichten verwaarloost, en, onder 't mom van verheven gevoelens, alleen voor zichzelve leeft. - De man die trouwt neemt immers evengoed groote verantwoording op zich. Hoe zoudt gij 't vinden als hij zijn zaken verwaarloosde, zijn inkomen niet behoorlijk verdiende? Welnu, de vrouw heeft in het huwelijksleven háár deel van verantwoording evenzeer. Op haar rust de verplichting om het huwelijksleven ordelijk, gezellig, zoo goedkoop-mogelijk, en zoo vroolijk-mogelijk in te richten. Op haar rust de verplichting van haar kinderen te verzorgen, op te voeden, groot te brengen, door zelve met hen te zijn zooveel doenlijk ongelukken en ziekten te voorkomen. Welke hedendaagsche vrouw vat het huwelijk echter anders op, dan als een egoist pretje voor haarzelve, en laat niet over haar zuigelingen aan de meid, en draaft niet naar alle gelegenheden waar ze zichzelve kan vermaken, ontwikkelen, of de aandacht trekken; zonder zich rekenschap te geven van de *plichten* die ze daarmee verzaakt?[*)]

*) Noot red: -

Nagekomen Correspondentie.

L.H. Hartelijk dank voor de mooie herfstbloemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Ik ontving intusschen Uw laatste briefje. Het verwondert mij zéér, dat gij niet begrijpt het verschil tusschen een pseudoniem en een eigen naam die reeds beteekenis heeft in de letterkundige wereld. Toen Marie Marx-Koning mij indertijd zelve-verzocht in de Lelie te mogen schrijven, stelde zij voor dit te doen onder pseudoniem, maar vroeg tegelijk een hoog honorarium. Ik schreef haar, dat zij het hooge honorarium krijgen kon, mits ze teekende met haar eigen naam. - Waarom? Omdat de hoofd-artikelen die zij geleverd heeft, indien zij onder pseudoniem had geschreven, geheel onopgemerkt waren voorbijgegaan, wegens hun onbeduidendheid. - Met *hare* onderteekening echter, hadden de artikelen waarde; alleen om haar naam. En, al zijt gij nu zeer zeker nog geenzins zoo bekend als deze auteur, in elk geval beteekent toch Uw naam *iets*; en Uw pseud: *niets*. - Dus wil ik de verzen alleen plaatsen met Uw eigen naam; en anders niet.

CORNELIE NOORDWAL

4 November 1903.
17de Jaargang.
No. 19.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Cornélie Noordwal.

Voor mij is Cornélie Noordwal bovenal, en in de éérste plaats, de gevoelige en helderblikkende vrouw, die vermocht te scheppen de figuur van ‘Iris’, (uit ‘Intra-Nos.’) - Ik zal straks zeggen wáárom ik juist déze Iris-schepping zoo bewonder. - Maar ik wil beginnen met af te leggen déze bovenstaande verklaring betreffende ‘Iris’ en ‘Intra-Nos’; omdat ik dáaraan eigenlijk dank mijn belangstelling in, - ik mag wel zeggen mijn eerbied vóór - het talent van mejuffrouw Noordwal.

Vóór ik ‘Intra-Nos’ had gelezen kende ik reeds haar naam, als die der schrijfster van ‘Ursule Hagen.’*) Ik heb dat boek indertijd gelezen; en ik kon mij héél goed begrijpen dat verscheidene mijner bekenden 't ‘een heel boeiend boek’ vonden. Want, mejuffrouw Noordwal schrijft pakkend, heeft een vluggen, lossen stijl, weet in haar verhaal gang te brengen, in één woord beschikt over die soort vaardigheid met de pen, waardoor b.v. ook mevrouw Thérèse Hoven steeds een zéér grooten lezerskring weet te veroveren en aangenaam bezig te houden.

Maar mij persoonlijk liet ‘Ursule Hagen’ heel koud. En ik geloof niet dat ik, om die reden, heel groote verwachtingen koesterde van ‘Intra-Nos’, toen het mij door een bewonderaarster ervan *dringend* ter lezing werd aanbevolen. Mejuffrouw Noordwal houde mij deze openhartige bekentenis ten goede. Ik schrijf die opzettelijk hier neer, omdat er uit blijkt hoe mijn sympathie voor haar werk mij, als het ware door de schrijfster-zelve is *afgedwongen* tegen wil en dank, ná kennismaking met haar ‘Intra-Nos.’

Want, terwijl ik niet méér verwachtte dan een alledaagsch romannetje, van dat bekende soort zooals er dagelijks uitkomen in den boekhandel, ontdekte ik, met klimmende verbazing en bewondering, in ‘Intra-Nos’ een zéér eigenaardig, scherp-uitgesproken talent, een gave van de dingen fijngevoelig, en tegelijk humoristisch te schilderen, die mij, telkens en telkens weer, aan Dickens herinnerde! -

*) Want met dit boek begint haar eigenlijk optreden als auteur voor volwassenen. Zij schreef bovendien verscheidene aardige meisjes-boeken: ‘Géraldine,’ ‘Kleine Trees,’ ‘Freule Edith,’ ‘O die lastige Juf.’

En dat deze overeenkomst met het werk van den, door ons tegenwoordig geslacht veel te weinig gelezen, Engelschman niet geheel en al zonder aanleiding was, bleek mij uit een correspondentie die ik later voerde met mejuffrouw Noordwal. Want zij sprak daarin uit een zóó vurige en oprechte bewondering voor den auteur van 'David Copperfield', van de 'Pickwick-papers' enz. enz., dat het wel niet anders kan, of de lezing van zijn zóó innig door haar gewaardeerde boeken moet met vrucht hebben ingewerkt op haar eigen letterkundige scheppingen. - Een sterk voorbeeld hiervan is m.i. de teekening der dienstbode 'Antje', de 'meid-alleen' van het gezin Wybrandts; welk gezin het middelpunt is van den roman 'Intra Nos.' - Antje herinnert voortdurend aan de onsterfelijke 'Peggotty' van 'David Copperfield.' Evenals deze, is Antje een ruwe diamant, met allerlei eigenaardigheden, maar met een hart van goud voor haar jonge meesteressen, de meisjes Wybrandts. - Men versta mij wèl, van Dickens willen-nádoen, van pogen om iets te scheppen in zijn genre, is geen sprake bij Cornélie Noordwal. Haar uitgesproken oorspronkelijkheid is overal voelbaar en tastbaar. Maar zij heeft van nature iets geméén met Dickens. Zij ziet als hij 't eigenaardige, 't komieke van den mensch. En -, als hij, - kan zij niet goed laten al haar personen met zulke in-het-oog-vallende bijzonderheden op te tuigen, en min of meer te stempelen daardoor; maar tegelijkertijd is zij, - óók als hij, - innig-gevoelig, ziet héén dóór de oppervlakte der dingen tot op den diepen en ernstigen grond, en verbergt, achter haar vroolijken en gullen lach, een ingehouden smartkreet om al het droevige en onbegrepene in 't leven; - in 't vrouwenleven in de eerste plaats...

Want, -, en dit brengt mij tot 'Iris' -, hoe levendig, los, en ongedwongen het troepje van 'de Wybrandtsen' zich ook beweegt in 'Intra Nos', hoezeer u ook van elke bladzijde tegenwaait een frissche, gezonde, opgewekte geest, toch is het gehéél van den roman geenszins de goed-afloopende geschiedenis van die paar jolige jonge-menschen;... neen het is de innerlijke lijdens-worsteling van een onbeantwoorde liefde, de onafgebroken marteling eener vrouwenziel, die *alles* krijgen kan behalve het voor háár 'éene noodige', in den persoon van Richard Wybrandts;... en die deze marteling draagt zooals een vrouw veroordeeld is in zoo'n geval haar onbeantwoord-gebleven gevoel te dragen: lachend, uitgaand, pretmakend, veelbenijd door minder-gefortuneerde en minder-met-uiterlijk-schoon bedeelde vriendinnen,... inwendig al maar door lijdend, lijdend....

Ik weet niet of het de bedoeling der auteur is geweest, van deze 'Iris' zulk een hoofdpersoon te maken als ik in haar heb gevoeld, van de éérste bladzijden af. Voor mij echter staat 'Iris' zóó scherp-uitgebeeld in mijn herinnering, weeft zij zich zóózeer samen met de beteekenis, de diepere beteekenis van 'Intra-Nos', dat ik over dit boek niet anders wil schrijven dan in verband met 'Iris'. Want, o zeker, er is, behalve de lijdensworsteling van haar, nog héél veel méér in 'Intra-Nos' waardoor het zich kenmerkt als een boek van talent, als het werk van een *iemand.* Daar is o.a. de geheele schepping van het gezin der 'Wybrandtsen', een Indische familie zoo juist-geteekend, zoo afwijkend van het gewone, afgezaagde genre! Daar is de katten-minnende moeder van 'Olivier', en hare evenzeer katten-minnende dochter; in welke twee typen de schrijfster een uitstekend en amusant beeld heeft gegeven van de overdreven liefde tot onze huisdieren, waaraan wij-vrouwen ons zoo graag te buiten gaan. Daar is het met supérieur talent geteekend 'avondje' bij de 'Wybrandtsen', waar 'Iris', met haar chic toilet en haar in een andere meer-gedistingueerde coterie thuishoorende persoonlijkheid, invalt als eene verschijning uit een andere wereld; tot onbeschrijflijke

ergernis, verlegenheid, en vinnigheid van het aanwezige vrouwelijke gezelschap!... - In één woord, als ik al de verschillende redenen moest opsommen, wáárom ik in 'Intra-Nos' begroet het werk van een zéér bepaald en zeer eigenaardig talent, ik zou plaats te kort komen voor hetgeen ik nog zeggen wil over 'Iris' - Want *zij* is het die dit boek zoo tragisch maakt, zoo aandoenlijk wáár! - En het komt mij voor, dat mejuffrouw Noordwal bijna-alléén staat in het teekenen van zulk een liefde...

De meeste hedendaagsche vrouwen stellen er een eer in (en men behoeft het portret van Cornélie Noordwal maar aan te zien, om te weten dat *zij* nog géénszins tot de verleden generatie behoort,) om in hare romans onafhankelijke, min of meer op de liefdenéérziende, zichzelve over die 'zwakheid'-schamende vrouwen te teekenen. - Zoo er toch soms hier en daar in zoo'n verhaal wèl eene onbeantwoord-gebleven liefde in het spel is, dan laat de vrouw-auteur zich meestal ver-

leiden, éénerzijds van haar heldin te maken een uiterlijk-misdeelde maar met een innerlijk-volmaakte ziel; anderzijds van den held een braven Hendrik, een supérieur artist, in één woord een of ander héél-hoog-staand man, die aldus door zijn buitengewone hoedanigheden motiveert de gróóte liefde en bewondering, welke de misdeelde maar brave heldin hem inwendig toedraagt....

Aan Mejuffrouw Noordwal echter komt de groote verdienste toe, dat zij in 'Iris' een volkomen gewoon-jong-meisje heeft geteekend, met deugden en gebreken, dat hartstochtelijk véél houdt van een héél-gewonen jongen-man, óók met deugden en gebreken,.... dat zichzelve is bewust daardoor eigenlijk haar heele leven te verknoeien, terwille van een die 't misschien heelemaal niet verdient, of wáárd is dat ze hem zóó hoog stelt, en van wien ze weet dat ze in elk geval hem toch niet krijgen zal tot man, omdat hij haar gevoel niet beantwoordt;.... en dat diens ondanks niet anders *kan*, dan **houden** van dien man, - haar noodlot, - **houden** van hem met haar heele ziel, dag en nacht aan hem denkende, niet in staat zich los te rukken van een toekomst-ideaal, waarvan ze zich nochtans volkomen bewust is, dat-ze 't nóóit deelachtig zal worden....

- Dit gegeven nu wijkt zóó af van het gewone genre in dit opzicht, en Cornélie Noordwal heeft het uitgebeeld met zóó kloeke, vaste hand, en tegelijk met een zóó fijn en vrouwlijk návoelen, dat ik haar met ademlooze spanning heb gevolgd in haar boek, haar tweeledig bewonderend; aan den eenen kant zuiver literair, omdat zij in haar schepping volkomen beantwoordt aan de eischen der kunst, aan den anderen als vrouw, omdat zij zoo zuiver begrijpt en meevoelt ons vrouw-lijden van vrouw-zijn, heel de geheime smart der vrouwenziel....

'Iris' is een zéér-mooi meisje, éénige dochter van haar-verwennende, rijke ouders. Zij gaat veel uit; zij heeft een beetje talent van schilderen om zich mee bezig te houden; zij is, in één woord, een jong-meisje dat geen enkele reden heeft om zich niet-gelukkig te gevoelen....

Indien niet.... Richard Wybrandts ware!

Richard Wybrandts is de oudste van het gezin der 'Wybrandtsen', het vroeg-wijze hoofd der familie, na den dood zijner ouders aangewezen tot den natuurlijken beschermer van eenige jongere zusters en van een jongeren broer! - Indischman, van moederszijde eenigszins kleurling, vereenigt hij in zijn uiterlijk en innerlijk het Europeesche èn het Oostersche element. Hij ziet er knap uit, donker, gebruind; hij spreekt een beetje Indisch; hij heeft heel veel vooroordeelen, en heel veel deugden; hij kan soms heel driftig worden, en heel pedant zijn; en hij offert zich heel edelmoedig op aan het stoffelijk welzijn zijner familie. Dáárom is hij, inplaats van te kunnen studeeren, gewillig in een wijn-zaak gegaan toen de zaken van zijn vader misliepen; dáárom weigert hij hardnekkig dat de zusjes hun eigen brood buitenshuis zullen gaan verdienen. 'Hij zal wel voor hen zorgen,' verklaart hij. En hij doet dat óók inderdaad, heel trouw, heel toewijdend;.... en tamelijk despotisch... Daarin, in zijn familie, gaat hij op.... -

En 'Iris,' die, in haar eigen coterietje, 't hof wordt gemaakt door allerlei jongelui van aanzien en fortuin, 'Iris,' die een huzarenluitenant, of een a.s. rechter, of misschien zelfs wel een soort-diplomaatje van het een of andere gezantschap zou kunnen krijgen, dank zij háár uiterlijk en fortuin en relaties, 'Iris' heeft, tot haar eigen ongeluk, haar gansche hart gezet op dien eenvoudigen, stroeven, heelemaal niet aan háár denkenden, heel-alledaagschen jongen man; en ze is het zich wanhopig-wel bewust dat er niets bepaalds gróóts in hem is, waardoor die aanbiddende liefde gemotiveerd wordt; ze

geeft er zich-zelve heel goed rekenschap van, dat ze misschien wel den een of ander kan krijgen, die háár veel meer zou waardeeren, en veel meer haar liefde verdiende dientengevolge, dan deze koele Richard Wybrandts.... Maar.... er is niets aan te doen. Ze *houdt* van hem....

.... Dat *houden* van een vrouw van een man, dat mooie, sterke, innige, onwankelbare, trouwe *houden* van hem, onverschillig of ze wat terug-ontvangt of nièt, dat is zoo prachtig gepersonifieerd in ‘Iris,’ heel het boek ‘Intra-Nos’ dóór, in tal van supérieure bladzijden.... Ik noem b.v. dat zoo-even reeds terloops vermelde avondje bij de ‘Wybrandtsen’. O haar geluk dat ze nu een héélen avond met ‘hem’ zal samenzijn; haar zenuwachtig daarnaar verlangen en toch er tegen-opzien; haar zich kleeden in de japon die haar 't beste staat, die eigenlijk véél te mooi is voor zulk een eenvoudig avondje, maar zij ‘staat’ haar, en daarom trekt ze haar toch aan, ondanks het tegenstribbelen der niets-vermoedende mama, want ‘hij’ zal haar dan immers zoo zien op haar mooist! Dan de

teleurstelling! 'Hij,' weer kouder, afgetrokkener, dan ooit! Even toch iets als een vertrouwelijker gesprek tusschen hen, haar vervullend met blijde, hartstochtelijke geluksverwachtingen; die, in het rijtuig straks alleen, alweer wegdeinen.... Al die emoties zijn weergegeven met een meesterlijk ontledingsvermogen, en daarbij *zonder iets van dien vermoeienden, langdradigen, beschrijvenden toon, waaraan zoovele der hedendaagsche auteurs zich te buiten gaan, waar het een bladzijden-lange analyse van den een of anderen zielstoestand geldt!* - Integendeel, bij Cornélie Noordwal is dit alles afgewisseld met dien humor, die levendigheid van schildering, die mij het recht geeft haar werk te vergelijken met dat van Dickens, speciaal met zijn 'David Copperfield'....

En dit 'avondje' is maar één uit vele voorbeelden. Telkens en telkens weer voelt en ziet 'Iris', hoe de man, voor wien *zij* haar leven zou willen offeren, zijnerzijds niets om háár geeft, nóóit aan háár denkt.... En toch *kan* zij niet anders dan hem liefhebben. Juist dat niet-anders-*kunnen* is zoo subliem-wáár geteekend! - Heel-mooi is b.v. haar-zich-inwendig-voorstellen hoe hij er uit zou zien: leelijk, mismaakt, verminkt, ziekelijk! - 'Zou ze dan *toch* van hem houden kunnen?' En ze wéét het antwoord dadelijk voor zich-zelve: 'Ja, ja, *óok dan, altijd*!' - En dan haar angstgevoel als zij verweg is, op reis, in Nice, oogenschijnlijk zichzelve vermakend, terwijl zij weet ondertusschen, door de Wybrandts-meisjes, dat 'hij' ziek is, pijn lijdt.... Haar brieven, haar zenden van versnaperingen, quasi voor de meisjes, haar martelende, verterende angst, en haar opjuichende blijdschap als ze hem hersteld weet en weer gelukkig en vroolijk, al die èchtvrouwlijke toewijding waarvoor ze niets, niets van hem terugontvangt, - in de teekening van dat alles bewijst Cornélie Noordwal zich *en* kunstenaresse *en* vrouw...

Maar het hoogtepunt bereikt zij in dat supérieur-gevoeld tooneel tusschen Richard Wybrandts en 'Iris', op zijn kantoor in de wijnzaak, als zij, 'Iris', hem komt vragen of haar ouders een der meisjes 'Wybrandts' mogen meenemen voor hun rekening op reis naar Zwitserland. Ze weet reeds dat hij zijn toestemming daartoe heeft geweigerd, omdat hij niet wil dat zijn eenvoudig-groot-gebracht, niet-rijk zusje door die gefortuneerde, wereldsche menschen in geheel andere omstandigheden geraakt dan waarin ze nu eenmaal moet leven. Het denkbeeld, van op die wijze finantieel iets aan te nemen van anderen, hindert hem bovendien in zijn hoogmoed. En, hoewel het hard is voor zijn zuster, en een groote teleurstelling voor 'Iris', hij heeft beslist geweigerd zijn, als hoofd van 't gezin, noodzakelijke toestemming te geven. 'Iris' wéét dus heel goed dat ze een reeds verloren zaak komt bepleiten. Maar... maar... Dáárom is het haar ook eigenlijk niet te doen! Het is haar in den grond van haar hart alleen te doen, om dat bezoek te kunnen brengen bij 'hem', bij Richard, alléén op zijn kantoor, héélemaal-alléén-bij-hem in een vertrouwlijk, ongestoord samenzijn!... Ze heeft alles met vrouwlijke liefdeberekening zoo mooi bedacht! Er is immers 'niets' in dat ze hem bezoekt op een voor iedereen toegankelijk kantoor; bezoekt om hem wat te vragen dat, als hij 't toch nog goed vindt, ten slotte als een groote verrassing aan de zuster zal worden meegedeeld. Het 'kan' erdoor om de wereld waarin 'Iris' thuishoort; het kan erdoor, in alle opzichten. En ze gaat, vervuld van blije, onbestemde verwachtingen; blij omdat ze gaat náár hem...

En het is zoo vreeselijk-droevig in zijn grooten eenvoud van schildering, die schok dien ze ontvangt als hij, na een eenigszins vriendschappelijk gesprek, haar ten slotte

koel de hand reikt met een onverschillig: ‘Zie ik U nog vóór U weggaat juffrouw - e... och, daar kan ik weer niet op Uw naam komen...’

Want immers, gróóter bewijs dat zij *nooit, nooit* in zijn gedachten is als *persoon*, dat hij niet eenmaal helder wéét wie ze eigenlijk *is*, dat zij nimmer anders, duidelijker in zijn voorstellingsvermogen optreedt, dan als ‘een vriendin zijner zusters’, droeviger bewijs van zijn totale onverschilligheid voor haar, kon hij haar moeilijk geven!... Weg al haar even-opgebloeide illusies! Weg al haar kort geluk, omdat hij daar-even een béétje beleefd was, een béétje vriendelijk....! Ze neemt afscheid, lachend, vroolijk, correct!.... En ze gaat naar huis, naar den ‘jour’ harer moeder; en speelt er haar rolletje van vroolijk-zijn, van gefêteerd uitgaan-meisje.... En *in* haar schreit het ondertusschen aldoor van een wilde, zich-zelve erom bespottende, ongeneeslijke smart....!

.... Ik vind het een beetje jammer dat juffrouw Noordwal het slot van haar roman zoo sentimenteel maakte, door dat sterven van ‘Iris’, waarbij Richard ineens zooveel ‘berouw’ toont. De heele Richard, in zijn

koele, stugge gewoonheid, is zóó magnifique-wáár van teekening, dat dit sentimenteele berouw, aan het sterfbed van 'Iris', m.i. niet past bij zijn vroeger karakter. Tot 'berouw' was immers geen reden. Dat 'Iris' van hem hield kon *hij* niet helpen! *Hij* had haar nóóit reden gegeven om ook maar iets van hem te hopen. Waarom dus 'berouw?' - Een heel weeke natuur zou dit misschien *toch* hebben kunnen voelen; maar Richard Wybrandts is, het heele boek dóór, allesbehalve week, en integendeel manlijk-egoist en dikwijls wreed en koel. - Het aan-detering-sterven van de mooie, véélgevierde 'Iris' was m.i. reeds een voldoend-aandoenlijk slot geweest, zonder die onnoodige toevoeging van den berouw hebbenden Richard....

Overigens, ik herhaal, er is in dit boek, óók in de teekening der neven-personen, in hun karakter-ontwikkeling en hun verhouding tot elkaar, zulk een juisten blik op de werkelijkheid, de auteur schrijft zoo vlug en gemakkelijk, en toch met een zoo geoefenden stijl, dat ik niet anders kan dan gróóten eerbied voelen voor het oorspronkelijk talent waarvan 'Intra-Nos' op èlke bladzijde getuigt.

.... Ik kom thans tot het laatste werk van den auteur; dat, meen ik, dezen zomer is uitgekomen: 'De Winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or. (Chapeaux pour Dames et Enfants.)' - Gelijk de titel reeds aankondigt, speelt dit verhaal in een hoedenwinkel; de heldin ervan is een winkel-juffrouw, en de omgeving waarmede wij kennismaken is die van modistes, patroon, enz., enz. -

Laat mij al dadelijk zeggen, dat ook dit boek mij bracht tot een vergelijking met een ander buitenlandsch auteur. Zoo 'Intra-Nos', met zijn mengeling van humor en gevoel, mij herinnerde aan Dickens, bij 'De Winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or' moest ik telkens denken aan 'Au bonheur des dames' van Zola. Het komt mij voor dat ik niet te véél zeg, wanneer ik beweer dat Juffrouw Noordwal haar onderwerp met een zorg en een zaakkennis heeft uitgewerkt, waarin zij geenszins onderdoet voor den grooten Franschman. - Evenals hij, is zij dóór en dóór op de hoogte van haar onderwerp, beheerscht zij het volkomen; evenals hij, doet zij U medeleven met de menschen waarmede zij U in aanraking brengt, leert U kennen hun omstandigheden, maakt U vertrouwd met die U vroeger gehéél-onbekende omgeving! - Wat haar humor betreft, die laat haar óók in dit boek geenszins in den steek; want zij schildert op allergeestigste wijze de deftige klanten der zaak en de handige maniertjes waarmede de verkoopsters aan dezen de onmogelijkste hoeden weten aan te smeren! Ik moet bekennen dat ik-zelve nooit in een winkel kom, en aanhoor de quasi-belangstelling waarmede de winkeljuffrouwen raden, aanprijzen, verzekeren dat dit of dat U 'zoo goed-staat,' en 'zoo past bij uw haar' of 'bij uw figuur' of 'bij uw gelaat', en dat het door U gekozene ook juist datgene is 'wat in de mode zal zijn', etc. etc., of de gedachte komt in mij op: 'Wat zullen diezelfde juffrouwen straks een schik hebben, achter den rug om van ons koopsters! Wat zullen ze ons uitlachen, onze lichamelijke gebreken bespotten, zich verheugen als ze ons 't een of ander hebben "aangesmeerd"!'

Arme meisjes, die óók jong, en héél dikwijls mooi zijn, véél mooier dan de rijke klanten die gij bedient, ik heb veel te veel medelijden met uw jeugd, die zich den ganschen dag verkwijnt achter een toonbank, ik vind uw spotternijen en uw Schadenfreude veel te natuurlijk en te verklaarbaar, om mij ook maar één oogenblik het hoofd daarover te breken, dat gij ook mij straks tot uw slachtoffer zult kiezen....!

En ik zie, uit juffrouw Noordwal's boek, dat mijn onderstelling niet mis is geweest, en dat het inderdaad juist zoo toegaat, wanneer de winkeljuffrouwen onder elkaar

zijn, als ikzelve mij dat ook steeds heb voorgesteld. - Voor heel die amusante, boeiend-geschreven teekening hiervan, ben ik haar zéér dankbaar. Ook daarvoor dat zij een onderwerp koos, zoo afwijkend van het gewone, afgezaagde genre van dames-romans, en ons binnenleidt in een geheel nieuwe wereld, waar wij allerlei lief en leed meebeleven, dat voortkomt uit de eigenaardige toestanden vàn die wereld-zelve van patroon en werksters....

Toch heeft, bij alle letterkundige verdienste die ook deze weldoorwrochte roman in hooge mate bezit, het láátste werk van juffrouw Noordwal mij niet geheel en al zulk een hoogen dunk gegeven van haar vrouw-voelen, als ‘Intra-Nos’ dat mij gaf....

Ik zal zeggen waarom.....

De heldin van ‘De Winkel-juffrouw uit l'Oiseau d'Or’ heet Nora Dutoit. - En dit, - men zou zoo zeggen nog al alledaagsche feit, - is de oorzaak van al het levensleed van juffrouw Nora, (winkeljuffrouw uit ‘l'Oiseau d'Or’....) Want, let nu wel, de

vader van Nora, was *apotheker;* 'apotheker Dutoit!'.... En de voornaamheid van dat apothekers-dochter-zijn zit der jonge dame zóó hoog, dat het haar belet ooit één gelukkig oogenblik te hebben als winkeljuffrouw! De 'voornaamheid' der Dutoits brengt haar zelfs tot een m.i. zeer *on*-voornaam-doen jegens de brave tante en nicht, die haar opvoeddén, het genade-brood gaven, lieten leeren, voor *hun* geld, voor het geminachte hoedenvak. Want zij ontziet zich niet haar eigen 'voornaamheid' te luchten door deze twee vrouwen onophoudelijk te bespotten, om hun gebrek aan kennis, hun eenvoudige taal, hun kleinburgerlijk-leven; in één woord om allerlei *uiterlijke* nietigheden die met *echte* voornaamheid, die der ziel, niets te maken hebben.

Mejuffrouw Noordwal houde 't mij ten goede, indien ik dit geval zeer onjuist gevoeld vind. Immers, hare Nora wordt ons voorgesteld door de auteur als een werkelijk-fijngevoelige, diep te beklagen natuur, een meisje te beschaafd voor hare positie van winkeljuffrouw, daaronder lijdend dientengevolge, en er zich niet thuisvoelend.

Dat echter zou alles goed-en-wel zijn, wanneer deze zelfde Nora zich niet, op de bovenbeschreven wijze, zoo héél *on*beschaafd en *on*fijngevoelig gedroeg!

Om te beginnen, kan *ik* voor mij het heusch niet zoo'n vreeselijke vernedering vinden, dat een apothekers-dochter winkeljuffrouw wordt. Want m.i. is elke betrekking waarin men eerlijk zijn brood verdient evenveel waard! Een doodarme apothekers-dochter, die zichzelve opwerkt tot een eerste-kracht in een hoedenwinkel, doet m.i. vrij dwaas haar gehééle leven te verkwijnen en te vertreuren, omdat zij 'toch een apothekers-dochter is geweest van huis uit'. In het bijzonder geval echter van Nora is dit zich te goede doen op het 'apothekers-dochterschap' dubbel dwaas; want ten eerste is hare mama toch maar een nederige verversdochter, (volgens de Dutoits een groote mésalliance voor den apotheker, waarom zij nimmermeer met hem hebben willen omgaan), en ten tweede heeft de 'voornaamheid' van den papa hem niet belet zijn kinderen zóó arm achter te laten, dat zij, uit medelijden, in huis moeten worden genomen door de geminachte relaties van den ververs-kant: nicht Jantien en tante Riek, twee eerzame dames-kleermaaksters. - Op *dit* soort van zeer twijfelachtige 'voornaamheid' zóó opgeblazen-trotsch-zijn, dat men zich vóórtdurend te voornaam voelt voor de andere verkoopsters, dat is toch waarlijk het tegendeel van sympathiek; het is eenvoudig belachelijk. - En, in verband dáármede, wordt de vinnige, onhebbelijke toon waarop Nora haar weldoensters vóórtdurend afsnauwt, hen bespot, en in tegenwoordigheid van derden hen vernedert, dubbel stuitend en hinderlijk in haar. Ware Nora niet in het boek voorgesteld als een edel-denkend, een werkelijkbeschááfd, inwendig-voornaam meisje, ik zou deze opmerking natuurlijk geenszins maken. Nu echter moet zij mij van het hart, omdat ik het in dit overigens van fijne trekjes wemelende boek zoo héél jammer vind, dat de verhouding van de sympathiek-*bedoelde* Nora tot de eenvoudige dames-kleermaaksters zoo heel *on*juist is gevoeld. De schrijfster vermeit er zich in haar Nora te gebruiken, om de beide vrouwen, nicht Jantien en tante Riek, belachelijk te maken. Zij doet dat op een dikwijls zeer geestige wijze. De tafelgesprekken, de toiletten der beide oudjes, hun enthusiasme over een onmogelijk feuilleton in een courant, hun radbraken van de hollandsche taal,.... 't is alles héél grappig, het leest zich héél prettig! Maar het is, als men een beetje dieper dóórdenkt, met dat al een zéér leelijke karaktertrek in de door Cornélie Noordwal zoo móói-*bedoelde* Nora, dat deze, - inplaats van hun innig dankbaar te zijn, - hare weldoensters-tantes bespot, veracht, en hen daardoor

daadwerkelijk-ongelukkig maakt. Wie staat in den grond hóóger: de ‘voorname’ papa Dutoit die Nora in de wereld zette, maar haar niets naliet om haar ‘voornaam’ te onderhouden, of de niet-voorname nicht en tante die haar, ondanks de ondervonden minachting der Dutoits, bereid willig tot zich namen, opvoedden, van hun zuur-verdiende geld groot-brachten zoo degelijk en zoo goed mogelijk, en geen offer schuwden om haar gelukkig te maken, voor zoover hunne bescheiden middelen en hun bekrompen inzichten reikten!? - Kunnen *zij* het helpen, dat zijzelve nooit leerden op een deftige jonge-dames-school, zooals zij 't Nora lieten doen, voor *hun* rekening? Kunnen *zij* het helpen, dat ze niet mooi en niet elegant zijn, zooals Nora 't werd, door het toeval der natuur? Kunnen *zij* het helpen, indien ze kleinburgerlijk-tevreden leven, in plaats van, zooals Nora, aspiraties te voelen naar boven-hun-bereik-zijnde ‘voornaamheid’...?

- Ik heb hierbij zoo uitvoerig stilgestaan, omdat in dit gegeven m.i. schuilt de verkeerde grondslag, waarop de geheele roman is ge-

bouwd. De auteur wil onze sympathie wekken voor de persoon van Nora; die niet thuishoort in een alledaagsche omgeving als van 'l'Oiseau d'Or'. Zij wil ons doen meevoelen voor de wederwaardigheden van dit mooie, ontwikkelde meisje, te midden van een leven zoo vol verleidingen en moeilijkheden als dat eener modiste. Maar dat gelukt haar maar half; omdat het uitgangspunt zoo verkeerd is! Nora's onbevredigdheid en misnoegdheid komen voort uit een dwaselijke inbeelding op de gewaande 'voornaamheid' der Dutoits. Dáárdoor schaamt zij zich, reeds als kind, om 'met een hoedendoos te loopen'. Dáárdoor legt zij, reeds als kind, zich erop toe haar weldoensters te zien, *niet* in *dat* licht van *weldoensters*, maar als voorwerpen geschikt om geestig te bespotten. En, volwassen-geworden, gaat zij steeds voort op dien weg, van zichzelve inbeelden dat zij beklag verdient om haar apothekers-dochter-zijn; gaat steeds voort néér te zien op de uitwendige belachelijkheden van tante en nicht, in plaats van op te zien naar hun innerlijke mooiheid van ziel, die ze haar *bewezen* door haar tot zich te nemen, haar groot te brengen, en op hunne wijze met hart en ziel lief te hebben -.

In één woord, Nora Dutoit is niet ongelukkig dóór de omstandigheden die de schrijfster schildert, maar wél door haar eigen dommen hoogmoed. En vandáár dat de lezer, inplaats van 't door Cornélie Noordwal verlangde medelijden met haar 'winkeljuffrouw' te gaan voelen, aan deze 't veeleer gunt dat zij, door een eigen onprettig leven, gestraft wordt vóór het heel onprettige leven, dat zijzelve, met haar ondankbaarheid, aan hare tante en nicht bezorgt die werkelijk wat beters aan haar verdiend hadden.

En nu heb ik mijn grief, -, een grief, niet uit literair oogpunt maar uit een questie van gevoel, - gezegd tegen dit boek; en ik wil niet eindigen zonder nog een paar voorbeelden aan te halen van het vele zéér mooie erin. - Daar is o.a. de teekening van het teringachtige verkoopstertje. Dina Brand, het oudste-meisje van een groot-gezin van fatsoenlijke armoede, dat helpen moet den kost te verdienen, helpen **moet**, totdat ze erbij neervalt, in den letterlijken zin! - In dat hopeloos-berustende van Dina Brand, die eigenlijk maar één gedachte heeft, namelijk dat ze ten minste *rusten* zal als ze dood is straks, *rusten* zal eindelijk, ìs zoo iets héél-droevigs-van-'t-leven-afgezien! Dina Brand, die, met de tering op het gelaat, opgewekt-kijkend mooie hoeden moet opzetten aan prettig-winkelende dames, die melk en eieren moest gebruiken voor haar zwak lichaam, maar inplaats daarvan gansch haar weinige weekloon thuisbrengt om de hongerige monden te helpen vullen van het groote huishouden harer ouders, Dina Brand is een stukje droeve wereld-ellende, een der velen zooals er dagelijks om ons heen te gronde gaan, zonder dat wij, die toch soms met hen in aanraking komen, ook maar vermoeden hoe ongelukkig ze zijn. - En ook het type der wufte, 's avonds met heeren-uitgaande, in den grond toch volstrekt niet slechte winkeljuffrouw, is zeer natuur-getrouw afgebeeld in 'Jo'; die geëngageerd is met een zekeren Frits, ergens verweg, maar die ondertusschen de verzoeking niet kan weerstaan van zich-zelve te amuseeren met andere jongelui, omdat ze 'toch *wat* van haar jeugd en haar leven wil genieten'.... Dan ook kan ik niet anders dan eerbied voelen voor de gave van opmerking, die Cornélie Noordwal bezit waar zij typen schildert als de bovenvermelde nicht Jantien en tante Riek. Zij beeldt hen uit, in kleeding, taal, gedachtengang, optreden, zóó natuurlijk en ècht, dat men ze in levenden lijve vóór zich ziet. - En hierin schuilt dan ook m.i. het zeer uitgesproken talent van Cornélie Noordwal, in dat zoo scherp-afzien

van de werkelijkheid, haar in zich opnemen met allerlei kleine en groote details, en haar uitbeelden in een zóó levendigen, vluggen, en rijken stijl, dat zij bijna, (zooals hier en daar in 'Intra-Nos',) gevaar loopt *te* overstelpend van woordenvloed te worden....

Juffrouw Noordwal, ik verwijs alweder naar haar portret, is nog jong! En zij heeft dus vermoedelijk nog lang niet haar laatste woord gesproken op letterkundig gebied. Ik geloof niet te veel te vooronderstellen, wanneer ik van meening ben dat zij onder de schrijvende dames een eigenaardige, een aparte plaats zal innemen. Zij schrijft romans; geen korte, vluchtig-neergeworpen verhalen, maar degelijke, wèldoordachte, wèldoorwrochte, van studie en inspanning getuigende, lijvige romans! Ursule Hagen was in dit opzicht veel minder goedgelukt dan 'Intra-Nos,' en 'De Winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or.' Dit laatste boek is zelfs, uit roman-oogpunt beschouwd, nog wel zoo goed in elkaar gezet, en getuigt misschien van nog meer zorgvuldige bewerking en studie dan 'Intra-Nos!' En dan heeft haar arbeid nog een

ànder kenmerkend cachet: de door haar gekozen onderwerpen verschillen namelijk zéér van die welke gewoonlijk door auteurs, dames-auteurs vooral, gekozen worden. 'Intra-Nos' noemde ze op het titelblad 'Een familie-roman.' Maar het is er een die, in zijn breeden opzet, en in de levensgeschiedenissen der optredende personen, grootelijks verschilt van de gewone soort lectuur in dit opzicht. 'De Winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or' heeft als toevoeging meegekregen: 'Een stuk Levensgeschiedenis.' En, óók alweer, déze levensgeschiedenis en het wereldje waarin juffrouw Noordwal ons binnenleidt, is zoo heel iets anders dan het afgezaagde gebied der hedendaagsche 'levensgeschiedenissen,' van jongelui uit 'Kamertjeszonde' en 'Levenslol,' of van 'verongelijkte' gescheiden-vrouwen, en 'niet-begrepen' moderne-juffers uit vrouwen-romans....

Juffrouw Noordwal is een *iemand;* dat voelt men in al haar werken; een *iemand,* die beschikt over rijke gaven, en die tot hiertoe getoond heeft dat ze daarvan een zeer sympathiek gebruik weet te maken....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Van een Poëetje op een soireetje.
Voor Hans Matthes.

Ik ben maar een arrem poëetje,
dat huilt een boel en lacht een beetje,
het éénige, menschen, dat ik ken,
is krabbelen met een ouwe pen!

Niet eens kan ik springen op de maat,
die Etiquette's stokje slaat,
'k heb geen begrip van fijn fatsoen,
'k vind, dat de menschen zoo grappig doen!

En als ik dan om ze lachen wil gaan,
dan rolt er in eens op mijn wangen een traan,
dan zien de menschen meewarig mij aan
en denken: 'kijk daar eens een stakkertje staan!'

En als ze nou wisten hoe kassian
ik vind zoo'n vrouwtje en zoo'n man,
die houen zoo liefjes hun modepraatje!
o menschjes, je bent een reclameplaatje

Van alles wat nette maniertjes heet;
o oolijke guitjes, wat neem je ze beet;
wat heb je het fijntjes achter je mouwtje
keurig meneertje en popjes-mevrouwtje!

Je blijft onder alles comme-il-faut,
je bent toch meneer en mevrouw! o zoo!
mevrouw bloost onder haar poudre-de-riz
en lispelt teeder 'mon ami!'

Ze dènkt: 'wat wordt ie suf en kaal,

wat is zijn uiterlijk banaal!’
En hij denkt: ‘o, dat oud skelet,
wat doet ze nog verdraaid coquet.’

Hij drukt zijn glas in 't linker oog
en heft zijn maneschijn omhoog,
en roept, zoo dat het ieder hoort:
‘nooit heeft een vrouw me zóó bekoord!’

Zij steekt hem 't ringen-handje toe....
dan spelen ze van kiekeboe,
en denken giegelend van pret:
‘wat nemen wij die uilen net!’

Dan gaan ze zingen een ballade,
de man speelt en luid galmt zijn gade,
de menschen.... o de menschen gapen,
poëetje denkt: ‘heere wat een apen!’

De menschen kijken poëetje an
en vragen hem: ‘wat zeg je 'r van?’
ze knikken met hun leege koppen,
en wijzen op hun harte-doppen!

Ze vragen: ‘Poëetje, wat huil je zoo?
word dan ook eind'lijk comme-il-faut,
dan huil je, poëetje, nimmer wéér,
dan heb je geen hart en geen tranen meer!’

Toen nam poëetje zijn ouwe gitaar
en zong: ‘o menschen, wat word ik raar,
wat houden jelui toch veel van elkaar,
wat is zoo'n poëetje toch half gaar,

Die zit te grienen, omdat zijn hart,
zijn malle poëetjes-hart, van smart,
bij jullie komiekige poppenkast,
breekt in zijn boddie van weemoeds-last.

Omdat ik van jullie geen ziertje begrijp,
o menschen, ben ik voor het gekkenhuis rijp;
kon ik toch als jullie verstandigjes zijn!
o mooie mannetjes maneschijn,

O vrome vrouwtjes rozengeur,
wat is zoo'n poëet een ouwe zeur,
die heeft met jullie medelij....!’
fideldidy.... fideldidy....!

O gitaartje ik sla je nog stuk,
jij bent mijn gróótste ongeluk,
jij snikt als een èchte menschenziel,
ik wou dat je in honderd gruizelen viel.

O slimme, slimme, slimme poëet,
wat neem jij die holle doppen nu beet,
de vrouwen, kijk eens, ze weenen zoo waar,
zij weenen om joú... en jij weent om haar.

De mannetjes denken aan ouwe tij,
dat ze waren zoo mal, poëetje, als jij,
dat ze zoenden een frissche roze-wang;
die tijd is voorbij.... zoo lang.... zoo lang!

Poëetje, je roert ze met je lied;
nou hebben die doppen menschen-verdriet!
och poëetje, hou op, heb medelij,
hoor hoe ze huilen: '.... voorbij... voorbij,

Ons hart is leeg en grijs is ons hoofd!'
poëetje je hebt ze een lachje beloofd,
en je gaf ze een traan, een heuschen traan;
poëetje.... poëetje.... wat heb je gedaan?

Kijk, nou komen ze op je toe,
nou spelen ze niet meer kiekeboe,
ze drogen werk'lijke tranen af....
poëetje.... poëetje.... nú ben je laf,

omdat je voor ze vluchten gaat
en hun zoo droevig achter laat,
ze dwingen hun maskers niet meer tot lach,
nú wou ik, poëetje, dat je ze zag.

Daar zit een poëet in den maneschijn
en tokkelt een liedje, fideldidijn,
wat ben ik blij, o blij, o blij:
poëetje wat was jij een knappertje, jij!

Eventjes zijn ze menschen geweest,
menschen met ziel, met hart en geest,
ze hebben geweend een menschen-traan,
dat heeft een onnoozel poëetje gedaan.

Nu ben ik toch een rijk poëetje
fideldidy.... fideldidy,
nu lach ik veel, en huil een beetje
fideldidy.... fideldidy....
o menschen, een wonderbaar iets ik ken
fideldidy.... fideldidy....
'k maak dooien levend met een pen,
fideldidy.... fideldidy.

JEANNE BOUBERG WILSON.

Het Houtvuur.

Bij een kromming van den grooten weg, bij den hoogen paal die aanwijst, dat de weg op zij afslaat, brandde een vuur in de duisternis. Ik reed in een tarantas-troike;[*)] ik luisterde naar de schel klinkende bellen en ademde de frissche lucht in van dien nacht in de steppe.

Het vuur brandde helder; hoe meer ik naderbij kwam, des te duidelijker zag ik de vlammen zich afscheiden tegen den donkeren achtergrond. Weldra zag ik ook den paal verlicht, en de zwarte menschelijke gedaanten die op den grond gezeten waren. Deze deden denken aan samenzweerders die den nacht in een somber onderaardsch gewelf doorbrachten; het was of de flikkerende vlammentongen tegen de zwarte muren lekten.

Toen het schijnsel op de troike viel, keerden de menschen, die hij het vuur zaten, zich naar ons toe. Aandachtig keken ze ons aan, met rood beschenen gelaat. De hond die tot nu onzichtbaar in het donker had gelegen, kwam plotseling te voorschijn en begon te blaffen. Een der menschen stond op van den grond, zonder den blik van ons af te wenden. In de kleine, door het vuur verlichte ruimte, scheen zijn gestalte reusachtig.

'Gierla!' schreeuwde hij op doffen, heeschen toon tegen den hond.

Waarom dat vuur me had aangetrokken? Er was iets moois en vreemds in die vlammen te midden der duisternis, en de menschen die daar in de steppe bij den weg overnachtten, herinnerden me mijn geboortegrond. Bij het lange reizen over eindelooze wegen, als ge niets ziet dan den sterrenhemel en de schemerachtige, weg-vagende vlakten, dan maakt zulk een droef en hopeloos gevoel van eenzaamheid zich van ons meester, dat elk verwijderd lichtje ons aantrekt.

Daar ik dien menschen niets te zeggen had toen de paarden stil stonden, groette ik en vroeg om lucifers:

'Goeden avond! Kan ik ook hier rooken?'

De hond ging voort met blaffen, de man die in afwachtende houding voor me stond, een krachtige, breed-geschouderde grijsaard met een muts van schapenbont en gehuld in een pels, luisterde niet naar mijn woorden; driftig stampte hij met den voet op den grond.

*) Russische reiswagen.

‘Ach, stil,’ schreeuwde hij tegen den hond, en zonder zijn minachtenden blik van mij af te wenden, sprak hij met luide stem in Zigeuners-dialect:

‘Goeden avond, heer! Wat heeft uwe genade noodig?’

Zijn neus was fijn, eigenaardig besneden; de baard raakte bijna tot aan de oogen. En in die groote, donkere oogen, in die zwarte, borstelige haren, dik te voorschijn komend van onder de pet, en in dien ruigen, krullenden baard - in alles herkende ik den bewoner der steppe, wiens geweten 's avonds niet gerust is.

‘Ik zou graag rooken,’ herhaalde ik op geveinsd-luchtigen toon. ‘Geef me lucifers, als ge wilt.’

‘Hebben Zigeuners lucifers?’ vroeg de grijsaard glimlachend; op dit oogenblik keerde hij zich naar twee kameraden die bij het vuur zaten en de paarden en de tarantas aandachtig beschouwden. ‘Mogelijk kunt gij aan het vuur aansteken, heer?’

‘Vergun me....’ sprak ik, een cigaret te voorschijn halend.

De grijsaard deed een stap achterwaarts, bukte en lei een gloeiende kool vuur op de palm van zijn linkerhand. Ik haastte me de cigaret aan te steken; snel wierp ik een blik in het kleine kamp. Een van de mannen was een rosharige, in lompen gehulde moejik, blijkbaar een arme havelooze zwerver; de ander een jonge Zigeuner, een van die typen die zoo dikwijls op jaarmarkten gezien worden. Hij zat met trotsch achterovergeworpen hoofd en met zijn armen de omhooggetrokken knieën van de magere beenen omvattend, keek hij me van ter zijde aan. Het donker gebronsde gelaat was fijn besneden als van een Oostersche Prinses - zijn bouw was lang en slank als van een Bedouien. Een vreemde tegenstelling vormden de grijsachtige oogen, die een verwonderden blik hadden. Hij was sierlijk gekleed: fijne laarzen, een nieuwe pet, een vest als in de stad gedragen wordt, een lila zijden hemd; een lange, zilveren ketting hing aan zijn hals.

‘Genoeg, heer?’ vroeg de grijsaard, de kool weer op het vuur werpend.

‘Ja,’ mompelde ik werktuiglijk, en nog eenmaal keek ik naar het vuur, dat me met zijn hel geschitter verblindde.

Doch tegen de duisternis staken de grijze planken van de groote tent af; ik zag de boomen der wagens - de samovaar, de pannen en het bed, waarop een zware Zigeunerin lag, in lompen gehuld, een half naakt kind aan de borst voedend. Naast haar stond een vijftienjarig meisje; oplettend keek ze me aan met haar droefgeestige vraag-oogen van buitengewone schoonheid.

Plotseling was zij in het duister verschenen, doch één enkel oogenblik was voldoende geweest; terstond had ik dien zwaren, donkeren haardos gezien, die hartstochtelijke teerheid in den blik, dat voorhoofd en het Egyptisch, zuiver ovaal gelaat; met één enkelen oogopslag had ik de fraaie vormen van het mooie lichaam aanschouwd onder het dunne, lila kleed, dat haar te kort was geworden.

Er trilde iets in mijn hart, doch op al die gezichten lag zulk een vragende uitdrukking; in de oogen van al die in lompen gehulde zwervers lag zulk een vermetelheid, dat een verward gevoel zich van me meester maakte, en ik den koetsier aan de mouw trok.

‘Wil ik den heer vergezellen?’ vroeg de grijsaard op levendigen toon.

‘Neen, dank,’ haastte ik me te antwoorden; nog eenmaal wierp ik een verlangenden blik naar het vuur, toen ik in de tarantas achterover leunde.

‘Vooruit!’ sprak ik beslist.

De paarden zetten zich in beweging; samen klonken de hoeven, de bellen en het klagend geluid van den hond die ons achterna blafte. Nauwelijks had ik tijd om met het hoofd te groeten naar het kamp....

De warmte en de reuk van het brandende vuur waren verdwenen; in mijn gelaat sneed de scherpe nachtwind, opnieuw vluchtten de donkere velden voor mij uit. De zwarte bogen der rotsen stieten tegen den hemel, langs de sterren strijkend. Doch ik zag slechts die schoone maagdelijke beeltenis, die plotseling voor mij was opgedoemd.

Nog duidelijker dan bij het vuur zag ik nu die zwarte haren, die teer hartstochtelijke oogen, en den ouden, zilveren ketting aan den hals....

En in de geuren van het bedauwde gras, in de alleen rinkelende bellen, in de sterren en in den hemel, in alles trilde een nieuw gevoel - een week, vreemd, droef gevoel....

Het scheen me toe dat ik in mijn verblinding iets dat nabij was onherroepelijk van mij had weggeworpen, en me door het noodlot had laten wegvoeren, al verder en verder....

Schets uit het Russisch van IVAN BOENIEN
Vertaald door ANNIE DE GRAAFF.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. (Naar aanleiding van het hoofdartikel der Red: Zola en de toekomst-vrouw.)

Zola. Hij heeft jaren lang, met Daudet, geschimpt en gespot en gescholden op de ‘Académie française’. Daudet nu is consequent gebleven, en heeft nooit de geringste moeite gedaan om ‘de groene palmen’ machtig te worden. Maar Zola (teekenend voor zijn ijdeltuitigheid) vond op zekeren dag het lidmaatschap dier doorluchtige corporatie tòch wel begeerenswaard, en dacht dat 't hem tòch wel kleeden zou. En hij candideerde! De Académiciens vonden hem echter (35 tegen 5 geloof ik) niet den man om in hun midden op te nemen; (of ze daar nu gelijk in hadden is een andere questie; mijns inziens heeft Zola méér talent dan de deftige 40 samen!), en een ander werd gekozen.

Nu zou je denken, dat hij 't daarbij liet, dat hij, òf dier lui artistieke kortzichtigheid, (daar ze een talent als hij was niet kozen), voldoende aan de kaak gesteld achtte, òf wel dat hij na dit échec 't maar 't verstandigst gevonden had van zich modestelijk te retireeren. Maar mis. Jarenlang heeft hij zich candidaat gesteld nog; en wel de gepalmden heel deemoedig naloopend en vleiend en zoete broodjes bakkend en zoetdoend, (en de *in-fatsoenlijke* zedige Rêve schrijvend, dat wou zeggen: ‘Toe neem me nu maar, je ziet ik kan en zal heusch een fatsoenlijk man worden! Ik ben immers al doende!’) En zich telkens en telkens weer karakterloos, zoetelijk, latend afschepen, en accepteerend stilzwijgend allerlei brusquerieën en beleedigingen!

Hij was in die jaren gewoonweg de risée van ieder verstandig man! En nú.... een martelaar van de waarheid!... God beter 't!!

Wat mij altijd sceptisch heeft doen staan tegenover die Dreifusz-historie is, dat de zoogenaamde voorvechters van de waarheid allemaal zulke rare lui zijn, ten minste het grootste gedeelte! Zola de pornograaf, duitendief, en ijdeltuit! En Clémenceau, Yves Guyot, Henri Manet en Reinach, allen zeer gecompromitteerde Panama-snoepers.

Toch geloof ik wèl, dat indien Dreifusz schuldig is, ook zijn veroordeelaars geen haar beter zijn dan hij. Lood om oud ijzer is 't, dat is zeker.

Typisch is 't dat de roomschen nu van het heele geval weer de schuld krijgen. En sedert tientallen van jaren is geen enkele minister of hooggeplaatst ambtenaar in Frankrijk katholiek geweest. Allen waren het maçons (een maçon katholiek noemen is even dwaas als Luther of Calvijn roomsch te noemen), die niets gedaan hebben dan voortdurend uitzonderingswetten tegen de roomschen te maken en ze te vervolgen.

Zoo ook in Italië. Desolater boel, grooter ellende dan daar is niet denkbaar!

Maar aan wie de schuld? De geloovige katholieken erkenden Victor Emanuel's roofregeering niet, gehoorzaamden slechts onder protest, en namen deel aan geen enkele burgerschapsrechtelijke handeling, als verkiezingen en dergelijke dingen, en bekleedden ook geen enkel ambt.

Maar te gronde is 't land gegaan door de speculatiën en uitzuigerijen en diefstallen (algemeen erkende, ook door de Italiaansche regeering-zelf nu) van den vroegeren premier Crispi, den grootmeester van alle vereenigde loges in alle landen, dus het

hoofd der vrijmetselarij, dus de geïncarneerde tegenstander, hater, en vervolger van àl wat roomsch is! En toch - hebben de Roomschen 't gedaan!

Ja *naam*-roomschen, afvalligen.... Dit neemt niet weg dat er onder de roomschen geen slechte menschen zouden zijn! Ik zal de laatste zijn om zulks te beweren. Maar dit beweer ik *wèl*, dat een katholiek, die *stipt leeft volgens de geboden en voorschriften zijner kerk* (maar dat doen ze zoo weinig, ze blijven allen toch zwakke en faalbare menschen) *nooit* slecht kan zijn of een leelijke daad doen kàn.

REGINA.

Noot-Redactrice.

Ik maak er de geachte inzendster op attent, dat ik Zola geheel alleen heb beschouwd in het bewuste artikel, wat betreft zijn groote en juiste kennis van het vrouwenhart, en zijn verstandigen blik op de plaats die de vrouw behoort in te nemen in de Maatschappij, ook in de toekomstige ideale ‘cité de justice et de paix.’ - - Wat spéciaal zijn laffe pogen betreft om zich à tout prix een plaatsje onder de ‘onsterfelijken’ te veroveren, *ik*-ook heb dat altijd ontzettend klein gevonden in den zoogenaamd ‘grooten’ man. - Wie onzer echter is ‘groot’ ten slotte! En speciaal in de artisten-wereld heerscht een jammerlijke kleinzieligheid. Dezelfde menschen die o zoo aangrijpend schrijven, o zoo verhevene denkbeelden uitspreken in hun werken, blijken maar al te dikwijls in hun karakter en persoonlijk leven héél laag te staan, en kenmerken zich dan o zoo vaak door lachwekkende ijdelheid en praalzucht.

II. Vrouwen=‘gedoe.’

In 't hoofdartikel ‘Kracht’ door H.H. in de Lelie van 21 October wordt in 'n drietal alinea's de vrouwenbeweging onderhanden genomen en afgemaakt op zeer apodictischen toon. Helaas zullen weer vele outsiders daar waarheid in zien en dat moet m.i. èn in 't belang van de beweging èn in 't belang dier outsiders zelf voorkomen worden.

‘Zie je wel, die feministen vechten altijd; laat ze toch liever met haar man gaan wandelen of 'n mooi boek lezen, dat is beter.’

O denkt ge soms lezer(es) die in u zelf zoo spreekt, dat ik 't voor m'n pleizier doe? om weer ‘schrijfstertje-te-spelen’ of omdat ik met m'n leegen tijd geen raad weet? Begrijpt ge niet dat ik 't liefst zulke domheden met een ‘bah!’ in 'n hoek gooide? Het feministisch geschetter verveelt u? Maar mij verveelt 't bestrijden van anti-feministische oppervlakkigheden*) al véél langer. Helaas voor ons beiden is de tijd nog niet daar dat ik 't opgeven kan: want de onbekendheid van honderdtallen met

*) Ik spreek hier niet van ernstige, degelijke betoogen als b.v. 't boek van jhr. mr. Rochussen of zoo iets.

wat de vooruitstrevende vrouwen willen en bereikten is eenvoudig onbegrijpelijk groot.

En nu in 's hemelsnaam maar weer ter zake:

Wil de anonieme schrijver me even vertellen waar en wanneer de vrouwenbeweging zich aan liefdadigheidsbazaars schuldig maakte?

Kan de schrijver z'n ontaardingsaanklacht betreffende het zenden van petitionnementen op goede gronden staven? Of zou hij misschien in staat zijn te erkennen dat, om maar iets te noemen, de Ver. ter behartiging van de belangen der Vrouw in Rotterdam een goed werk deed toen ze door haar gepetitionneer de kostelooze zwemen badinrichting ook voor vrouwen en meisjes open deed stellen? toen de Ver. ter verbetering van den maatschappelijken en rechtstoestand der vrouw in Amsterdam, met prof. Molengraaff aan 't hoofd 't bekende adres betreffende Art. 342 B.W. aan de Koningin - Regentes zond, in 't jaar '90, waarover het antirev. kamerlid Van Bijlandt - die zeker niet van feministische neigingen verdacht zal worden - het noodig vond uitvoerig en ernstig in de Tweede kamer te spreken?

Welke is de Bond ‘met haar slecht omlijnd programma?’ Is het dè Vrije Vrouwen Vereeniging? De schrijver bewijze het. Of meent men zich te dekken met 't ‘deze’ geplaatst voor V.V.V.? Er is er anders maar één![§)] Waarom een Bond te *fantaseeren* en dan met 'n onjuiste beeldspraak even af te maken?

Op 's schrijvers opmerking over toynbeeavonden ‘waar weinig of geen dienstboden verschijnen’ - zijn inzicht in 't toynbeewerk houdt werkelijk gelijken tred, met z'n kennis[**)] van de Vrouwenbeweging! - zal ik niet ingaan.

Wat tenslotte de bewaarplaatsen van zuigelingen betreft, niemand heeft recht zich daar zoo schamper over uit te laten. Helaas weet ik niet meer waar ik 't enthusiaste stukje las van 'n bezoeker der Groninger crêche, de eenige die voor zoover ik weet door een vrouwenvereeniging n l. den ‘Vrouwenbond’ (te Groningen) is opgericht. Wel weet ik dat 't voor tal van kleintjes een weldaad is voor 10 cts. daags goede voeding en gezonde ligging te krijgen, dat 't voor menig arme moeder zegenrijk genoemd mag worden wanneer ze hygiënisch toebereide fleschjes voor den nacht mee naar huis mag nemen, wanneer ze zelf niet in staat is haar kindje te voeden. Van zoo'n crêche *moet* 'n opvoedende ‘kracht’ uitgaan, en vele moeders nemen 'n lesje in zindelijkheid mee naar huis dat ze ook daar zullen toepassen als straks de babies aan de crêche ontgroeid zijn.[††)] En nu moge men er over praten of zulk zorgdragen door derden niet ‘'t verantwoordelijkheidsgevoel der moeder’ doodt, wie de toestanden in de arme gezinnen kent kan over 'n dergelijk ‘lapmiddel’ slechts met warmte spreken. Gelukkig dan ook dat de Mij. tot Nut van 't Alg. en een medicus dr. Kremer de uit den Vrouwenbond ontstane ‘Ver. tot oprichten van kinderbewaarplaatsen’ financieel en daadwerkelijk bijstaan, en zich door het - volgens H.H. zeker èrg slecht omlijnd program van dien Bond, want aan petitionneeren en Toynbee doen ze daar meen ik ook al en zelfs in vereeniging met Thugatêr en de Ver. tot Verb. v/d. M. en

§) te A'dam.

**) Trouwens 's heeren H.H.'s historische kennis is ook al omgekeerd evenredig aan de beslistheid waarmee die wordt neergepend: Napoleon wàs nooit gemeen soldaat maar kwam (na 't bezoeken van de krijgsscholen te Brienne en te Parijs) met den luitenantsrang in 't leger. Ik erken onmiddellijk dat ik zelf vergeten was wààr N. de krijgsschool bezocht maar 't feit zelf stond me tenminste nog bij, trouwens 'n kind uit 'n aanzienlijke familie als de Bonapartes wordt uit den aard der zaak al geen gemeen soldaat.

††) De leeftijd is van 6 à 8 maanden tot 3 jaar.

R. toestand der Vrouw aan 'n eigen orgaan n.l. Belang en Recht! - niet hebben laten afschrikken.

Om bij 't door H.H. gebruikte beeld te blijven, heusch de directrices en ondergeschikten (presidente en bestuursleden?) weten nog best weg in haar huizen. Laat echter niet een vreemdeling aan andere vreemdelingen gaan verkondigen hoe'n doolhof 't daarbinnen is, want 't eenige wat de ongeroepen gids bereikt is z'n eigen onkunde tentoonstellen en de onderwezenen van den wal in de sloot helpen. Op zoo'n gedrag past dan werkelijk het door freule Lohman bedachte woord: Vrouwen (mannen?) ‘gedoe’.

22, X, '03. W. WIJNAENDTS - FRANCKEN - DYSERINCK.

III.

VALKENBERG (L), 18 October 1903.

Geachte Freule Lohman.

Uw stukje in de Holl. Lelie, betreffende het pension in Oosterbeek wekte de gedachte in mij op, U eens te vragen, op welke wijze in Nederland meer bekendheid kan worden gegeven aan de ‘homes pour institutrices’ etc., die in de verschillende groote steden, buiten- en binnenlandsch zijn.

Vóór drie weken, na een druk seizoen achter den rug te hebben, voelde ik mij zoo moe, dat mijne eenige gedachte was: er eens opuit. Waarheen? Familie en kennissen, o heden en dan van alles moeten vertellen en al pratende lief en leed weder doorleven, dat was inspanning, geen ontspanning; ik dacht daar verder niet over. Daar lag in mijn schrijftafeltje een adres: Home Momm. Avenue Momm. Forest près de Bruxelles en mijn plan was gemaakt. Ik kende Brussel niet, een weekje daar zou mij goed doen. In Home Momm ben ik voor 1 franc 75 onder dak geweest niet alleen, maar heb er mij van het eerste tot het laatste moment thuis gevoeld. Een lieve kamer, eene vriendelijke, in het groen uitziende suite, zindelijkheid, hartelijkheid, goede voeding, enfin, wat men, zelfs met minder bescheiden wenschen dan de mijne, eischen kan, en dat alles voor 1 fr. 75. Ik dacht terug aan den tijd, toen ik voor Fransch studeerde en in de vacantie thuis zat te blokken op regels, die er prachtig ingingen; maar niet verhinderden, dat ik als imbecile voor mijn leeraar zat, omdat ik geen gewoonte had ‘Fransch te spreken’ en te veel gevoel van eigenwaarde, om een flater te begaan. Hadden wij toen geweten, dat zoo'n

home bestond, wat was dat eene tegemoetkoming geweest. En zooals ik toen, zijn er nu honderden; meisjes, die geen geld hebben voor pensions van *f* 2 en *f* 2.50, doch allicht genoeg om 85 cents per dag te kunnen uitgeven. Wat zouden zij hare vacantie prettig, gezond en nuttig daar kunnen zijn. Iederen morgen toch wordt door de dame, die als directrice daar is, een uur Fransche conversatieles gegeven, kosteloos; terwijl 1 uur privaatles slechts 1 fr. kost. Dan is men er gedwongen talen te spreken; men staat voor het moeten en krijgt de gewoonte. En ook, hoe kalmeerend voor al te energieke jonge meisjes daar kennis te maken met jonge vrouwen, die niet werken om den tijd klein te krijgen, of omdat het zoo interessant is, doch die alleen op de wereld staan, vaak alleen in een vreemd land en moeten, of zij sterk zijn, of zwak. 't Is als in een boek en toch weer veel triester dan in een boek. 't Stemt zoo ernstig en wekt zoo op tot dankbaarheid voor al het goede dat men heeft.

Eenmaal werd ik voorgesteld aan Fr. Momm, de stichtster van het home; ik moest haar dankzeggen voor al het goede, dat ik in haar vriendelijk 'Tehuis' genoten had. Zij knikte vriendelijk en zeide mij, dat het haar liefste wensch was, dat ieder zich daar thuis en gelukkig zou gevoelen. Ook jonge en oude dames, niet-onderwijzeressen worden toegelaten, doch tegen eene kleine prijsverhooging.

Alleen mijn hartelijke wensch anderen, die tobben, als ik heb gedaan, een handje te helpen, deed mij dezen brief schrijven.

Hoogachtend

*Uw dw. dien*s.

G.W. v. WITZENBURG.*)

Handschriftbeoordeeling.

I.

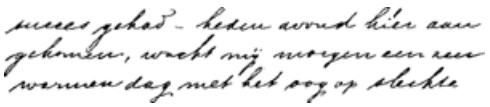

Algemeene indruk:

goedhartig, eenigszins ijdel karakter.

diplomatisch. - wilskracht. - goedhartig, zacht. - schoonheidsgevoel, kunstzin. - genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit. - ondernemend. - logisch, practisch. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren, (ijdel.) - geschiktheid tot onderwijzen. - zinnelijke neiging. - weinig zin voor orde. - verspilzucht. - zucht tot tegenspraak. - vrijgevig. - openhartig. - idealistisch. - geestig. - humoristisch. - zelfbewust.

II.

*) Noot Red:
Ik vroeg en verkreeg het verlof der geachte inzendster, haar aan mij-persoonlijk geschreven brief te mogen opnemen in de Lelie; omdat haar mededeeling, dunkt mij, voor velen recht welkom nieuws zal zijn. Mijn zeer hartelijken dank aan haar voor haar bereidwilligheid en genomen moeite.

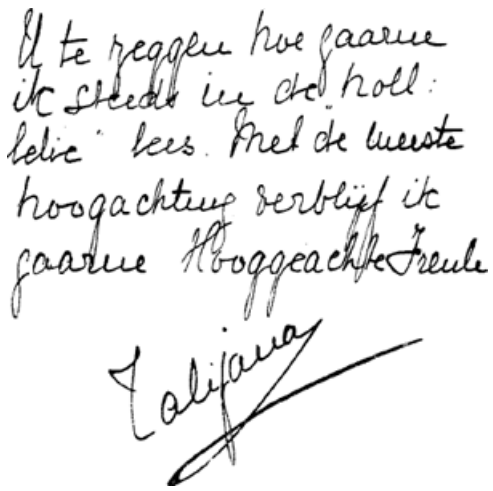

Algemeene indruk:

trotsch, onbuigzaam, hartstochtelijk karakter.

groote wilskracht. - hooge ontwikkeling. - zinnelijke neiging, (in sterke mate). - diep zieleleven. - diplomatisch. - groote goedheid, medelijdend. - kracht-trotseerende gezondheid. - roekeloos, despotisch, geweldig. - brutaal, hardnekkig, strijdlustig. - idealistisch, rijke fantasie, minachting voor de koude, naakte werkelijkheid. - aanleg tot grootheidswaanzin. - stout, ondernemend, dapper, vastberaden. - getallenzin sterk-ontwikkeld. - melancholisch. - coquet (in sterke mate). - vrijgevig. - voornaamheid in voorkomen en manieren (in groote mate.) - geschiktheid tot onderwijzen. - goede smaak, schoonheidsgevoel, kunstzin. - genotzucht, en vreugde bij stoffelijk bezit. - groote werkzaamheid des geestes. - zucht tot gezellig onderhoud. - terughoudend, gesloten. - oprecht. - trouw. - trotsch (in sterke mate.)

III.

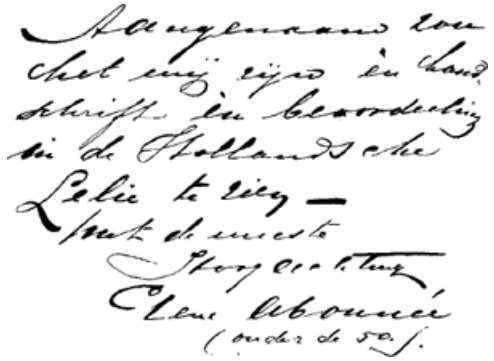

Algemeene indruk:

ingebeeld, brutaal karakter.

verstandelijke ontwikkeling. - ondernemend. - eerzuchtig. - vroolijk. - wilskracht. - goedhartig. - zinnelijke neiging (in vrij sterke mate). - roekeloos, brutaal. - zucht tot buitensporigheden. - idealistisch. - hoogdravend, ingebeeld, trotsch. - logisch, practisch. - met zich zelf ingenomen. (in zeer sterke mate). - spaarzaam. - geschiktheid tot onderwijzen. - openhartig, oprecht. - on-

duldbare geest tot tegenspraak. - heerschzuchtig. - spreekt gaarne op eenigzins pralenden toon over gewichtige zaken. - egoistisch. - voorbarig. - vastberaden, moedig.

IV. J.E.K. te Sch.

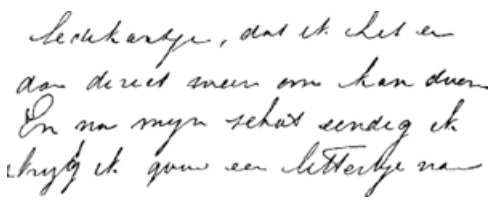

Algemeene indruk:

eenvoudig, baas-spelerig karakter.

diplomatisch. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - niet practisch. - dikwijls achteloos in denken en handelen. - weinig zorg voor 't toilet. - slordig. - geneigd tot onvoorzichtig, onoverlegd handelen. - onduldbare geest tot tegenspreken. - kattig. - coquet. - wantrouwend. - heerschzuchtig (de baasspelen.) - meer levendigheid dan wilskracht. - koopzuchtig. - geestig, gevat. - humoristisch. - medelijdend.

V.

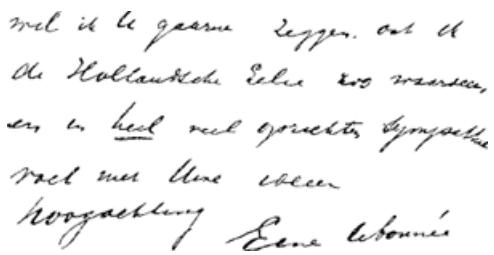

Algemeene indruk:

oprecht, doelbewust karakter.

geringe hevigheid in 't zieleleven en der hartstochten. - ondernemend. - eerzuchtig. - opgeruimd. - oprecht. - wilskracht. - geschiktheid tot onderwijzen. - goedhartig, welwillend. - schoonheidsgevoel, kunstzin. - huiselijk. - eenigszins romantisch. - logisch, practisch. - reinheid van zeden. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - idealistisch. - ontwikkeling en geestkracht. - vrijgevig. - sterk zelfbewustzijn. - gesloten, terughoudend. - wantrouwend. - hardnekkig, strijdlustig. - met zichzelf ingenomen (in vrij sterke mate.) - slim - vastberaden, moedig. - trouw. - trotsch, hoogmoedig. - wetenschappelijke vorming. - liefde voor geld.

VI. N°. 75.

Algemeene indruk: goedhartig, trouw karakter.

ondernemend. - eerzuchtig. - vroolijk, opgeruimd. - wilskracht. - groote goedheid. - zachtmoedig. - diep zieleleven. - neiging voor buitensporigheden. - genotzucht, vreugde bij stoffelijk bezit. - ondernemend. - trouw, eerlijk. - huiselijk. - niet practisch. - eenigszins verlegen in gezelschap. - reinheid van zeden. - sterk zelfbewustzijn. - vrijgevig. - geschikheid tot onderwijzen. - terughoudend, ingetogen, voorzichtig. - normale ontwikkeling. - zucht naar opschik. - hoogmoedig.

VII. Zonder pseudoniem.

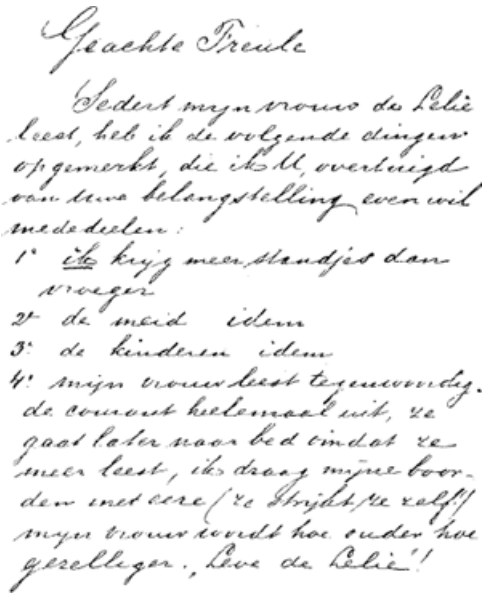
Geachte Vriende

Sedert myn vrouw de Lelie leest, heb ik de volgende dingen opgemerkt, die ik U, overtuigd van Uwe belangstelling even wil mededeelen:

1° ik krijg meer standjes dan vroeger

2° de meid idem

3° de kinderen idem

4° mijn vrouw leest tegenwoordig de courant helemaal uit, ze gaat later naar bed omdat ze meer leest, ik draag mijne boorden met ere (ze strijkt ze zelf) myn vrouw vondt hoe ouder hoe gezelliger. Leve de Lelie"!

Algemeene indruk: rustig, goedhartig karakter.

zielevrede. - humoristisch. - groote goedheid, zachtheid. - kracht trotseerende gezondheid. - schoonheidsgevoel. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - logisch, practisch. - diplomatisch. - geschiktheid tot onderwijzen. - spaarzaam. - neiging tot tegenspraak. - met zich zelf ingenomen (in meer dan geringe mate.) - openhartig. - vrijgevig. - zelfbewust. - energisch. - hoogmoedig.

VIII. J.J.

Algemeene indruk:

hoogmoedig, zelfbewust karakter.

vroolijk, levendig. - goedhartig. - onduldbare geest tot tegenspraak. - geneigd tot onvoorzichtig handelen, gemis aan overleg. - hardnekkig, strijdlustig. - gesloten van karakter. - egoïstisch. - vol eigenliefde. - coquet. - spaarzaam. - heerschzuchtig (in niet geringe mate.) - zelfbewust, vol wilskracht. - zucht naar opschik. - weinig goeden smaak. - eenzijdig, erg geneigd tot kibbelen. - hoogmoedig (in niet geringe mate.) - trotsch (in niet geringe mate.) - slim. - zinnelijke neiging. - genotzucht bij stoffelijk bezit.

IX. N.N.

Algemeene indruk:

zacht, eenvoudig, erg gevoelig karakter.

oprecht. - eenvoudig. - zacht, gevoelig. - medelijdend. - spaarzaam. - plannen maken zonder ophouden. - spoedig met alles ingenomen. - genotzucht bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - neiging tot 't romantische. - strijd met leed (door overgevoeligheid.) - verlegen in gezelschap. - reinheid van zeden. - geschiktheid tot onderwijzen. - eigenzinnig; een weinig verwend. - humor. - gevatheid.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Uitslag Wedstrijden.

I. '*Welke zijn de specifiek-vrouwelijke, welke de specifiek-manlijke eigenschappen, ten goede zoowel als ten kwade, waardoor de eene sekse zich in hoofdzaak van de andere onderscheidt?*'

De ingekomen antwoorden voldeden mij geen van allen, omdat de inzenders zich niet bij *de zaak* hebben gehouden, maar zijn vervallen in algemeenheden en vage beschouwingen. Een hunner b.v. heeft het meer over 'Oom Frans' van Bosboom-Toussaint, dan over het onderwerp zelf; en de overigen zijn evenzeer *bezijden* het onderwerp gegaan. Die het meest nabij de bedoeling kwamen zijn: *Henka* (1ste bekroonde), en *Frisia* (2de bekroonde). Wanneer de plaatsruimte het toelaat, zal ik hunne beschouwingen, *althans gedeeltelijk*, opnemen.

II. Het bovenstaande: dat de inzenders geheel bezijden het onderwerp zijn gegaan, geldt in nog veel sterker mate voor *deze* vraag: '*Hoe kan een financieel-onafhankelijk meisje zich het best wezenlijk-nuttig maken?*' Er kwamen verscheidene antwoorden in, maar al de inzenders bepalen zich tot een vaag aanbevelen van lief- en zacht- en geduldig-zijn in den huiselijken kring, etc. Dit nu is geenszins de bedoeling van mijn vraag, die veel *dieper* gaat. Het is een niet te loochenen feit, dat een financieel-onafhankelijk meisje behoefte heeft *zichzelve bezig te houden*, wanneer zij niet verplicht is tot huiselijke bezigheden, of een andere wèl-omschreven taak heeft te vervullen. Het gaat niet aan zulk een meisje af te schepen met de verzekering: dat zij lief, zacht en geduldig moet zijn. Dat is een negatieve beantwoording. De meeste inzenders hebben van het algemeene gegeven een persoonlijk geval gemaakt, en een of ander jong-meisje ten voorbeeld gesteld in een bepaald huishouden. Dat óók is geenzins een antwoord op mijn *algemeene* vraag. - Ik heb de beste antwoorden bekroond, maar ik neem ze niet op in dit Blad omdat zij mij geenzins voldoen, zoodat ik voornemens ben het onderwerp nogmaals voor den nieuwen wedstrijd op te geven. 1ste Bekroonde: *Homo Sum.* 2de Bekroonde: *Frisia.* - Daar deze reeds *is* bekroond in den éérsten wedstrijd, kan zij geen twee prijzen tegelijk kiezen, zoodat in hare plaats voor den prijs zich mag melden: de ná haar in aanmerking gekomene voor bekroning, namelijk *Veritas S.*

III '*Herfstbladeren*' (novelle). - 1ste Bekroonde *Ela*, (om haar zeer mooien stijl). 2de Bekroonde *B.* (zonder pseudoniem ingezonden;), (omdat zij blijkbaar iets zelf-beleefds en zelf-gevoelds vertelt; iets heeft te zeggen in één woord.) Eervol vermeld I. *Y.Z.* (Om het zeer gevoelige van haar onderwerp. Ik zou haar zeker hebben bekroond, als haar stijl niet zoo dor ware geweest.) En II. *Rella.* - (Deze zou in aanmerking zijn gekomen voor bekroning als zij meer *bij* het onderwerp ware gebleven). Dit geldt trouwens evenzeer van de overige niet-bekroonde opstellen. Al de inzenders hebben een of ander novelletje ingezonden, dat met 'Herfstbladeren' niet heel veel te maken heeft.

Deze bekroonden: *Henca, Frisia, Homo-Sum, Veritas S., Ela* en *B*, moeten zich aan den uitgever opgeven voor de keuze van een prijs, en mij meedeelen of zij hunne namen al of niet wenschen vermeld te zien in de Lelie, en dat *met* of *zonder* hun portret.

II.

Nieuwe onderwerpen: *November:* **'De Geschiedenis eener Vrouw'.** (Novelle, geheel vrije behandeling.)

December: '**Het Einde**'. (Novelle, geheel vrije behandeling.)

Januari: '**Hoe kan een financieel onafhankelijk meisje zich het best wezenlijk-nuttig maken?**' - Dit is dus een herhaling van den vorigen wedstrijd. Ik wijs er nu *uitdrukkelijk* op, dat mijn bedoeling is: een of anderen ernstigen weg aan te toonen, waardoor een financieel-onafhankelijk meisje zichzelve nuttig kan maken, zonder een betrekking te kiezen waardoor zij minder-met-fortuin-bedeelden in hun strijd om het bestaan bemoeilijkt. - Daarentegen *vergemakkelijkt* haar financieele-onafhankelijkheid haar het zich-nuttig-maken in zeer veel opzichten. Hierop heeft geen enkele inzender tot hiertoe den nadruk gelegd. - Ik hoop dat ouders, ernstig-nadenkende moeders en mannen zich hiermede eens willen bezighouden. Een financieel-onafhankelijk meisje uit de werkelijkheid schreef mij, naar aanleiding hiervan zoo sympathiek, dat zij behóórt tot de zoekenden naar *echte* nuttigheid, waarvoor geen oplossing is te vinden tot hiertoe: de jongste thuis, een mama die zelve haar huishouden bezorgt, geen enkele op haar rustende *plicht*...?

Hoe moet zóó iemand (en zoo zijn er velen) zich wezenlijk-nuttig maken?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Wegens de uitgebreidheid van het artikel over mejuffrouw Noordwal deze week geen correspondentie.

Rectificatie.

Penserosa geeft mij door haar vriendelijken brief geegenheid tot de volgende rectificatie. Zij beklaagt zich namelijk, - en terecht, - dat ik aan het slot van mijn correspondentie aan Psyché (vorige week) al te algemeen schreef 'Welke hedendaagsche vrouw echter vat het huwelijk anders op, dan als een egoïst pretje voor haarzelve'... etc.... Mij, - wat den inhoud der correspondentie aan Psyché betreft, - overigens geheel gelijkgevende, meent Penserosa, - zelve gehuwd en moeder, - dat het niet billijk van mij is *alle* 'hedendaagsche vrouwen' op de bovenbedoelde wijze te veroordeelen. Daaraan heeft zij volkomen gelijk! Ik-zelve zag ook in, toen ik de correspondentie herlas dat 'hedendaagsche vrouw' een onjuiste uitdrukking is in het zinverband. Ik had moeten schrijven: hedendaagsche 'moderne-vrouw,' 'hedendaagsche vrouw, (genre derde-geslachts product),' of iets dergelijks. Daardoor had ik duidelijker gemaakt mijn bedoelen. Want het spreekt vanzelve dat ik, ook uit eigen ervaren, hedendaagsche vrouwen en moeders ken op wie mijn correspondentie aan Psyché geenzins toepasselijk is, en die mij alle mogelijke sympathie en respect inboezemen door hun huiselijkheid, moederzorg, en stille plichtsbetrachting benevens hun zin voor gezelligheid en vroolijkheid in den eigen kring, in het gezelschap-thuis van man en kinderen.

Aan Penserosa hierbij mijn hartelijken dank voor haar brief. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat mijn correspondentie niet soms aanleiding kan geven tot dergelijke misverstanden. Zij is gericht tot elke correspondent(e) afzonderlijk, en ziet dus op zijn (haar) bepaald geval, bepaalde omstandigheden, bepaald karakter. Bovendien, hoezeer ik mij erop toeleg zoo nauwkeurig mogelijk te beantwoorden, uit den aard der zaak moet ik mij soms bekorten, en ook daardoor is het licht mogelijk dat mijn woorden te goeder trouw anders *gelezen* worden door sommigen, dan ze zijn *bedoeld.* Te meer waardeer ik het wanneer men mij, op zoo vriendelijke wijze als Penserosa deed, in staat stelt mijn meening nader toe te lichten, door mij daarnaar nogmaals te vragen. Zoo kan het niet anders, of wij leeren elkaar over en weer steeds meer begrijpen en waardeeren.

Spoed-Correspondentie.

Lily V. - Gaarne wil ik U antwoorden en raden, als gij Uw *naam* mij noemt. Op anonyme brieven-kan ik geen acht-slaan; van wèlken aard ook!

E.C. te A. Inzendster van ‘De Vioolspeler.’ Meld mij s.v.p. of gij abonnée zijt van dit Blad?

Davo. Zooals gij ziet, behoort gij inderdaad nog niet tot de bekroonden in den Wedstrijd. Ik vond echter heel veel goeds in Uw opstel; het had niet heel veel te maken met ‘Herfstbladeren,’ en het was nog wel wat héél dun van inhoud. Maar de stijl beviel mij zeer goed. - Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie, en Uw goed vertrouwen in mijn bereidwilligheid. Inderdaad geloof ik niet dat gij U dáárin vergist. Ik hoop U dat te *blijven* toonen.

Aman. Uw Ingez: stukje kan ik niet plaatsen. Het behoort thuis in een ‘Witz-Blatt’ van moderne vrouwen (Bestaat er echter zoo'n blad;? De ‘moderne vrouw’ is *te* droog om geestig te kunnen wezen), maar het heeft niets van een *ernstige*, *zakelijke* bestrijding of bespreking. Het spijt mij voor U, doch ik denk er niet aan het te plaatsen. Uw vriendelijke brieven beantwoord ik spoedig.

Mevr: van M. geb. G. te V. Spoedig meer. Nu alleen maar een paar woorden, om U heel hartelijk te danken voor Uw lieven brief, en U te zeggen dat ik Uw stukje over dat nieuwe boek (over spiritisme) héél gauw zal plaatsen. Veel groeten en veel dank.

Bonaventura, dank ik zoo heel hartelijk voor die mooie bloemen. Het speet mij zoo, dat het zoo trof. Ik was er dan ook dubbel dankbaar voor, dat gij het niet kwalijk hebt genomen. Het kan mijzelve zoo spijten dat ik in dit opzicht zoo dikwijls *moet* teleurstellen. - Zij staan nog zoo frisch, en ruiken zoo heerlijk!

A.v.B. - Ik zou U particulier hebben geantwoord, als ik inderdaad Uw stuk had geweigerd, - om U daardoor ‘de spottende blikken Uwer vrienden en vriendinnen te besparen.’ Maar daar ik Uw stukje gaarne *aanneem* (behoudens een paar *woorden*, die ik zal wijzigen), behoeft gij thans in het geheel geen bezwaren te gevoelen over mijn antwoord *in* de correspondentie. Gebrek aan tijd *dwingt* mij daartoe. - Overigens, als gij een pseud: kiest, hoe kunnen dan Uw vrienden en vriendinnen ooit raden wie gij zijt... tenzij gijzelve U *verraadt* aan hen? - Uw stukje vind ik heusch heel goed-gevoeld, en niet kwaaduitgevoerd. - Heel veel dank voor al Uw vriendelijke woorden en goede gedachten over mij en de Lelie...

Nagekomen Correspondentie.

L.H. Alweder recht veel dank voor Uw verrassing. Het is zoo vriendelijk van U.

Dorrit. Zooeven uw brief ontvangen. Ik zal mijn best doen U ter wille te zijn.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

11 November 1903.
17de Jaargang.
No. 20.

Hoofdartikel
Opvoeding.

(Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de ‘opleidingsinrichting voor socialen arbeid’ te Amsterdam, door den Heer A.H. GERHARD.)

III.

In de opvoedkunde noemen we *voorstelling*, dàtgene wat van de gewaarwording blijft, als de prikkel ophoudt.

We zien bijv. een of ander voorwerp. We keeren ons om, de prikkel houdt op en we zien het niet meer. Echter, we weten nog wel, hoe het voorwerp er uitzag. We zouden het zelfs met meerdere of mindere nauwkeurigheid kunnen teekenen. Welnu, datgene wat in ons van de gewaarwording blijft, is de voorstelling.

Zoo is het ook bij het hooren van een toon. De luchttrilling houdt op en mèt haar de gewaarwording. De voorstelling echter blijft. We kunnen den gehoorden toon uit andere aanwijzen, ja, bij eenige geoefendheid haar aan een instrument ontlokken.

Er zijn voorstellingen, waarvan het moeilijk is te zeggen, hoe we er aan komen, bijv. van grootte, rust, beweging, gebeuren, tijd.

De gewaarwording van grootte ontvangen we door spiergewaarwording. Bij het opnemen van de grootte maken de spieren van het oog, soms ook van den nek, eenige beweging. En naarmate die beweging sterker of zwakker is, naar die mate is onze voorstelling van de uitgestrektheid grooter of kleiner.

Rust en beweging. Als wij voor ons hebben een voorwerp in rust, behoeven we geen enkele spierbeweging te maken om de gewaarwording te behouden. Hebben we echter te doen met een voorwerp dat in beweging is, dan moeten we wèl spierbeweging maken om de gewaarwording te behouden. In het eerste geval krijgen we een voorstelling van rust in het tweede van beweging. Ook hier dus speelt de spiergewaarwording een groote rol.

Gebeuren. Bij het zien van een gloeiende punt, die snel wordt voortbewogen, zien we geen punt, maar gloeiende lijnen, gebogen of recht, naarmate de richting van bewegen is. Dit verschijnsel wordt veroorzaakt, doordat door de snelle beweging, bij het ontstaan van elke nieuwe gewaarwording, van een reeks vorige nog een *zeer* heldere voorstelling is achtergebleven. Zoo gaat het met alles, wat we voor ons oog zien gebeuren.

Elke gewaarwording valt samen met de voorstelling van *tal* van vorige. Op die wijze krijgt men den indruk dat er iets voorvalt.

De werking van den bioscoop berust op hetzelfde verschijnsel. Elke plaat is een door de fotografie in beeld gebrachte gewaarwording. Door nu de platen, die, evenals onze gewaarwordingen, slechts een klein, klein weinigje van elkaar verschillen, in dezelfde volgorde en met dezelfde snelheid op het doek te werpen, als waarin ze door het fotografietoestel zijn opgenomen, krijgt men een beeld van wat er gebeurt.

Tijd. Zooals we reeds opmerkten, ontstaan bij het zien gebeuren van iets telkens nieuwe gewaarwordingen, die achtereenvolgens overgaan in voorstellingen, welke op haar beurt in sterkte en helderheid verzwakken en eindelijk verdwijnen. Als we ons nu bewust zijn, dat we die gewaarwordingen in zeker aantal en in zekere helderheid hebben gehad en dat ze daarna meer en meer verzwakt en eindelijk verdwenen zijn, hebben we een voorstelling van tijd. We krijgen ten minste het besef, dat met dat komen en gaan van gewaarwordingen en voorstellingen eenige tijd is verloopen.

Voor de *juiste bepaling* van tijd moeten we ons bedienen van uiterlijke hulpmiddelen, zooals de polsslag, de slingerbeweging enz.

Het ondervinden van aangename en onaangename indrukken noemen we *gevoel.* Het kan zijn een gevolg van onmiddellijke gewaarwordingen en van ons denken. In het eerste geval spreken we van *zinlijk* gevoel (niet te verwarren met zinnelijk gevoel: streeling onzer lagere neigingen). We zien, hooren, ruiken, enz. iets en dat doet ons aangenaam of onaangenaam aan. Welnu, het gevoel, dat zien, hooren, ruiken enz. bij ons opwekt, is het zinlijk gevoel.

We noemen elk aangenaam gevoel lustgevoel en elk onaangenaam gevoel leedgevoel.

Ons doen en laten wordt voor een zeer groot deel door lust- en leedgevoel beheerscht. Het is in verreweg de meeste gevallen een poging het leedgevoel te doen wijken of verre te houden en het lustgevoel te doen blijven of komen. Zelfs dáár, waar we 't niet vermoeden. Daar is bijv. een zuigeling. Het kind schreeuwt. Er wordt al gauw gezegd: het wil drinken. Dat is niet geheel juist. Het kind weet niets van drinken of melk. Het wil alleen het leedgevoel door de behoefte aan voedsel opgewekt, doen verdwijnen, anders niets. En het grijpt naar de borst of flesch, en wel doordat het zich herinnert, dat telkens na het zuigen het leedgevoel van den honger heeft plaats gemaakt voor het lustgevoel der verzadiging.

Met het oog op de opvoeding is van het lustgevoel nog dit te zeggen.

Bij langdurige of groote inspanning van onze organen openbaart zich altijd een onaangenaam gevoel. Wij zien dit bijv. des avonds bij kinderen. Ze zijn loom, hangerig, slaperig. Ze zijn niet meer in staat iets te doen of te leeren. Zij denken, zien, hooren haast niet meer.

Ditzelfde merken we op, als we lang hebben vertoefd in een benauwde, onzuivere atmosfeer, zoodat het bloed zich niet voldoende heeft kunnen zuiveren en het organisch leven niet is, wat het moet zijn. We gevoelen ons gedrukt, zijn lusteloos, missen de noodige belangstelling voor hetgeen buiten ons omgaat enz. Doch, komen we daarna in frissche, zuivere lucht, dan keert de vroegere opgewektheid terug en zijn we weer vatbaar voor indrukken van buiten.

De staat van lustgevoel kan ook afhangen van meer voorafgaande omstandigheden. Als een kind onvatbaar is voor indrukken, kan dit komen van den slechten toestand van zijn organisch bestaan, hetgeen bijv. het gevolg is van onvoldoende voeding, kleeding, i.é.u. van onvoldoende fyzieke verzorging. Het is daarom een verblijdend verschijnsel, dat de medische wetenschap meer en meer het nauw verband aantoont tusschen der menschen fysiek en psychisch bestaan. Hoe gunstiger de toestand van het eerste, hoe beter de werking van het laatste.

Bij algemeen lustgevoel werkt alles beter. We zien meer, we hooren scherper, we begrijpen vlugger.

Van groot gewicht is het, bij de opvoeding hierop te letten. Men zorge, dat de fysieke verzorging van het kind goed is, de huiskamer en het schoollokaal zonnig en licht, de omgeving vriendelijk. Dan brengt men het in de beste conditie tot geestelijke ontwikkeling.

P.K.

Van Moederleed. Eene Schets.

Zij was alleen. Met doffen wanhoopsblik en verwrongen gelaatstrekken staarde zij naar de gesloten kamerdeur en luisterde ademloos naar de snelle, driftige voetstappen in den langen gang, die iedere seconde verderaf klonken en eindelijk stil hielden bij de voordeur.

Zou hij nog terugkeeren?....

Daar viel met een harden, zwaren slag de deur toe.

In de kamer dreunde de grond en op de étagère in den hoek bogen de kleine beweegbare chineesche poppetjes van schrik de grappige hoofdjes naar elkaar toe.

Hij was weg, haar jongen, haar afgod, haar alles. Hij was heengegaan, boos, zonder nog eens maar naar haar om te zien, met een hard woord tegen haar, zijne moeder, die niets meer op aarde had, dan hem alleen, en over haar kwam een gevoel van een oneindig leed, eene aan wanhoop grenzende smart.

Zij wierp zich op de sofa, het moede hoofd verbergend diep in de kussens en overdenkend, steeds, altijd hetzelfde, dat hij niet meer was haar jongen, dat hij eene andere liever had dan haar en dat hij haar nu harde woorden had gezegd en was weggegaan, omdat zij niet blijde te gemoet was gekomen zijne uitverkorene en niet de armen had uitgebreid om in liefde te ontvangen de bruid van haren zoon.

Had zij dat dan gekund?

Jaloersch had hij haar genoemd en egoïstisch.

Was zij dat? zij, die alles had opgeofferd voor haren jongen, haar eenig overgebleven kind; zij die alles had gedaan om een gelukkig mensch van hem te maken?

Toen hij een kind was, legde zij dikwijls de hand op de scherpe hoeken der tafel, opdat haar lieveling niet pijn zou doen zijn donkerlokkig hoofdje en toen hij opgroeide, had ze wel overal de handen willen uitbreiden, opdat zijn voet zich aan geenen steen zou stooten.

Hij had haar even lief gehad, als zij hem en - droomde zij - hij zou haar alles blijven, haar geheele leven lang. Hij zou niemand stellen boven zijn moedertje, evenals zij niemand lief had boven hem en toen....

Juichend, jubelend en toch met zijn hoofd in haren schoot, alsof hij niet tot haar opheffen durfde zijnen zaligen blik, had hij haar bekend zijne liefde voor eene andere en het was haar eensklaps of ze neerplofte in een diepen, zwarten afgrond, waarin geen lichtstraaltje kon doordringen. Ze zag geene enkele ster flikkeren in den duisteren nacht van hare wanhoop, en toen hij ophief het hoofd en om een gelukwensch, eene zegenbede van zijn moedertje smeekte, keek zij hem strak aan en bracht niets uit dan: ‘verlang dat niet, ik kan niet.’

Was zij jaloersch, egoïstisch?

Zij kon nu kalmer denken, dan zooeven, toen hij haar gebracht had zijne verloofde.

Ze ziet haar nog voor zich, een aardig jong meisje met een hoofdje vol gouden lokken en heldere, van geluk schitterende oogen, dat haar zoo lief verlegen met een bekoorlijk blosje op de wangen vraagde: ‘Mevrouw, heb mij een weinigje lief; ik heb geen moeder meer.’

En ze was koud gebleven; koud en onbeweeglijk, met strakke trekken had ze geluk gewenscht. Geen vriendelijk woord had ze toegevoegd het arme, moederlooze meisje, maar ijzig kil trachten aan te knoopen een heel gewoon gesprek. Het ging niet.

O, ze haatte haar; dat blonde kind, dat haar had ontstolen de liefde van haren jongen en het kostte haar onbeschrijfelijk veel rustig zitten te blijven, terwijl het binnen in haar kookte en bruiste.

Ze waren spoedig vertrokken, maar hij was teruggekomen en had haar gezegd, die harde bittere woorden.

Jaloersch, egoïstisch zij, die zou afleggen haar leven voor hem, maar.... eischte zij dit ook niet van haar kind? Was het niet egoïstisch, dat, waar zij niet op aarde wenschte dan hem alleen, zij ook van hem verlangde slechts liefde te koesteren, voor zijne moeder, van hem, die pas aan het begin stond van het volle, rijke leven en jeugdigen levensmoed en frissche krachten bezat, om zelf, zonder haar, te strijden en te overwinnen?

Plotseling vielen haar de schellen van de oogen. Ja, wel was ze, wat hij haar had genoemd. Egoïstisch was geweest hare liefde. Voor haar moest hij leven, niemand beminnen boven haar en straks toen hij liefkoozend zijnen arm legde om de slanke leest van zijne verloofde, toen, ze voelde het nu ook, was zij jaloersch geweest. Mocht hij wel een ander liefkoozen, dan haar? Ze had altijd neen gezegd, maar thans bekende ze het zich zelve: hij had gelijk; zij was jaloersch. Wat was ze koud, hard-

vochtig koud geweest tegen dat zachte blonde kind, dat haar zoo ootmoedig om liefde vroeg.

Zij wist het nu; het moest anders worden. Een zware strijd wachtte haar. Ze moest leeren zien, haren afgod aan de zijde eener andere, ze moest leeren verdragen, dat die andere hem dierbaarder was, dan zijne moeder en misschien behield ze hem dan ook, maar dan ook alleen, een weinigje voor zich; ze wilde trachten eene moeder, eene lieve moeder te worden, voor de gade van haren zoon. Ze mocht niet meer egoïstisch zijn - neen, strijden wilde ze, om hare liefde te maken tot die reine, veredelende liefde, die niet zichzelf zoekt, maar die gelooft, hoopt en verdraagt alle dingen en - bleek, met tranen in de oogen, maar moedig, krachtig en vol vertrouwen richtte zij zich op.

M.C. BUIJS - VAN HOEVE.

Vlissingen, November 1901.

‘Aan het einde’.
(Naar het Zweedsch.)

De jonge landheer ging sterven.

Daar binnen in de ziekenkamer lag over de massieve, ouderwetsche meubelen een zware, drukkende lucht.

Dicht toegeschoven waren de gordijnen, waarvan aan den éénen kant door de ziekenzuster in de haast een klein reetje was opengelaten. En door dat reetje blonk een smalle streep water van 't door de zon beschenen meer, gelegen aan den voet van 't huis.

En den héélen langen dag, terwijl hij wachtte op den dominee, om wien hij had gezonden, lag Christian Svan aldoor maar te staren op die smalle streep.

Hij *wist* het.... hij zou sterven!.... Geen redding was meer mogelijk - Sterven.... na een ziekte van slechts enkele dagen.!...

Sterven.... ten gevolge van een ellendige verkoudheid, die hij uit onachtzaamheid had opgedaan! Jong en krachtig.... met heel het heerlijke, vreugdestralende leven, waarvan hij *nu* niets meer genieten zou, vóór zich!

Nooit had hij het einde zich zóó gedacht!... Eigenlijk.... hàd hij er tot nog toe in 't geheel niet aan gedacht....

‘Te laat!’ had de dokter in alle kalmte gezegd, toen de zieke eindelijk, op aandringen van zijn huishoudster, zich had laten bewegen, zijn hulp in te roepen.

‘U had me vroeger moeten laten halen, mijnheer Svan. - Nu is het te laat -. Hier kan niets meer aan gedaan worden.’

De dokter had juist zijn studiën geëindigd. - Dit was het eerste ernstige geval in zijn praktijk. En hij had dan ook den toestand van den zieke nauwkeurig en met groote belangstelling onderzocht.

Maar Christian Svan, die nog nooit in zijn leven ernstig ziek was geweest, hechtte geen waarde noch aan de uitspraak van den dokter noch aan zijn medicijnen.

Met een eenigszins ironisch lachje van meerderheid had hij in het onderzoek toegestemd.

En met ongeduldig, afkeurend gebaar had hij gezegd:

‘Dwaasheid!’

Daarna een schouderophalen van den dokter.... ‘Zooals u verkiest. U behoeft mij volstrekt niet te gelooven! - Tòch is het waar. Er is hier geen redding.’

‘Dat wil dus zeggen, dat u volhoudt, dat ik sterven moet?.... *Sterven* - nu - over een paar dagen - aan deze ziekte?....’

‘Ja - zoo is het.’

En Christian Svan was in schaterlachen uitgebarsten.

Hij.... sterven - zóó maar opeens.... hij, zoo'n kerngezonde jonge man!

Hij, die nooit in zijn leven ziek was geweest - sterven! Aan zoo'n simpele kouvatting, die hij zoo gemakkelijk had kunnen voorkomen!

‘Neen, dokter, dat is een leelijke grap! - Maar *mij* kan u niet beetnemen!’

Hierop had de dokter gezwegen. Stijf en rechtop stond hij aan het bed.

Toen - opeens - hield Svan op met lachen. - Hij werd opeens heel ernstig.

‘Is het zéker? - Uw volle ernst? Is er géén redding?....’

‘Geen - maar, als mijn woord u niet voldoende is, dan kan u professor S..... uit de hoofdstad ontbieden. Tegen zijn autoriteit zal u wel niets hebben in te brengen.’

‘Kan *hij* me dan helpen?’

‘Hier is geen redding mogelijk.’

‘Waar zou het dan toe dienen, zijn hulp in te roepen!.... Één dokter is meer dan genoeg. Bovendien is het misschien zoo erg niet met me, als u denkt; - een dokter kan zich ook wel eens vergissen - of.... hoe dunkt u? Laten we morgen afwachten, tegen dien tijd zal het er wel beter met me uitzien.’

Hij rekte zich uit.

‘Ik gevoel me nog zóó krachtig,.... dóód!.... Bah, wàt een groote woorden - dokter - onzin!’

De dokter was schouderophalend heengegaan.

Bij zijn binnenkomen den volgenden morgen vond hij den zieke veel erger. - De koorts was hooger en 's nachts had hij aanhoudend liggen ijlen....

‘Dokter, ik moet u excuus vragen, u had tòch gelijk. Het is gedaan met me!’....

‘Heeft u ergens pijn?’

‘Pijn? - Dat kan ik niet zeggen. - Neen, dàt is het niet, maar ik gevoèl zoo, dat het gedaan is met me. - Heelemaal gedaan. - Begrijpt u, dokter? Geheel gedaan. - Is het niet zóó?’....

Een lichte verwondering teekende zich op het gelaat van den geneesheer.

Hij vatte niet precies, wat de zieke eigenlijk bedoelde.

‘Ja,’ antwoordde hij evenwel.

Het was maar best, hem gelijk te geven. - Hij mocht door tegenspraak licht geprikkeld worden; de koorts kon daardoor stijgen, en het einde verhaast worden.

‘Zoo. - Nu, het is goed, dat u het met me eens is. - Natuurlijk volgt na dit alles niets?.... Ik weet dat natuurlijk reeds lang maar toch geeft het me rust te hooren, dat u het met me eens is.’

‘U is een ontwikkeld man, dokter. Dus u is er zeker van.... dat nu alles uit is - geheel en al uit.... met dit leven?’

Nu verstond de dokter hem.

En met volle zekerheid werd zijn ‘ja’ door hem uitgesproken.

Want hij bezat een verlichte wereldbeschouwing, vrij van alle valsch geloof en bijgeloof. - Als hoog ontwikkeld man der wetenschap had hij reeds sinds lang dat alles overboord gegooid. - Hij zette zich aan het einde van het bed neer.

En er was iets in den blik van Christian Svan, dat hem bijna drong verder te spreken en hij begon:

‘Niets is eeuwig, behalve de stof. - Deze eeuwige kringloop van de stof, dat voortdurend worden en vergaan, dàt juist is de oplossing van het wereldraadsel....’

In het vuur van zijn rede naderde hij den zieke meer en meer....

‘Ja, ook *hij* geloofde aan een opstanding na den dood.

Niet, zooals het Christendom die verkondigde - dàt was een ongerijmdheid! - een dwaas iets! Neen, in anderen vorm zou hij opstaan ten zegen van velen. In de groote massa zou hij worden opgelost, omgewerkt worden tot iets nieuws in de groote huishouding der natuur, waarin niets ging verloren.’ -

Lang had hij gesproken en het werd warm en benauwd in de ziekenkamer.

Hij zweeg en veegde zich het zweet van het voorhoofd.

Een oogenblik later vroeg hij op anderen toon ‘of de zieke nog iets verlangde?’

‘Neen - eigenlijk niets - maar als dokter hem nog één dienst zou willen doen?’....

‘Ja, dat wilde hij met alle genoegen.’

‘Dan zou ik graag nog eens met den dominee willen spreken,’ vroeg Christian Svan.

De geneesheer zette groote oogen op: ‘Dominee! - Dus een geestelijke?’....

Maar nu begon Christian te lachen.

‘Ja, men kon toch zien, dat dokter hier de streek nog niet kende, en nog maar eerst voor een paar weken hier in het dorp was aangeland. Dominee Vinström is niet als andere geestelijken, geen kleinzielig, het licht schuwend dweper! Hij heeft véél gelezen en nagedacht. - Ik denk, dat hij de oude wijsgeeren beter kent dan den bijbel. Een helderdenkend man - zooals gij - dokter! Hij gelooft net zoo min als u aan al dien hokes-pokes. Heel veel, van wat ge zooeven zeidet, herinnert me aan dominee Vinström's opvatting. Maar - ziet ge - er is toch veel, dat.... ja, waarvan u me geen verklaring kan geven. Maar hij zal dat doen - dat is zijn vak. Als ik alleen dàt maar wist, dan zou alles in orde wezen! Ja, dàt is het juist’ - hij keerde zich op de andere zijde - ‘och, zou u zoo goed willen zijn, en hem verzoeken, hierheen te komen?’

Op den terugweg liep de dokter aan bij dominee, om het verzoek van Christian Svan over te brengen.

Groote ontroering teekende het gelaat van den geestelijke.

Wel had hij vernomen, dat Christian Svan ziek was, maar niet kunnen denken, dat het er zóó ernstig mee stond!

‘Kon er geen beterschap intreden?’

‘Neen, in 't geheel niet’....

‘Ik zal naar hem toegaan; het was zoo'n ontwikkelde jonge man! - Helder van hoofd en 'n warm hart!.... Wat een genot, met

hem te spreken' - en hierbij veegde dominee een traan weg.

'Maar.... dan moet u zich toch haasten,' voegde de dokter er aan toe.... Het zal gauw met hem gedaan zijn'....

'Nog vandaag laat ik mij er heen brengen.'

En den geheelen langen dag wachtte Christian Svan op den dominee.

Hij *kon* immers niet sterven, vóórdat hij wist!

Eindelijk, des namiddags, kwam de predikant. Een gevoel van beklemdheid overviel dezen bij het binnengaan van het ziekenvertrek. - Hetzelfde gevoel, dat hij soms had - 's nachts - bij het plotseling wakker worden na een angstigen droom - wanneer alles rondom hem stil en donker was....

Een paar maal hijgde hij naar adem. - Het leek hem, of hij niet genoeg lucht kon krijgen....

'Zeker wat te hard gereden, en dan zoo direct na 't eten zóó'n langen weg in stof en hitte!'

Met hoeveel vreugde werd hij door den zieke ontvangen!

'Hij had zóó naar hem verlangd; nù zou alles goed worden.'

Dominee Vinström zette zich vertrouwelijk naast het bed neêr.

Op dezelfde plaats waar de dokter gezeten had. - Met moeite haalde hij adem....

Ongeveer een week te voren hadden ze elkaâr het laatst ontmoet.

Het was op een gezellig whistavondje bij baron M.....

Zij waren samen naar huis gegaan. Dominee, wat opgewonden, had in welsprekende woorden betoogd, 'dat de Christelijke godsdienst goed was voor het volk en voor de vrouwen. Een wat meer ontwikkeld mensch had meer noodig dan dit categorisch geloof.... geloòf.... Werp het verstand overboord....'

En toen had hij zijn eigen wereldbeschouwing uitgelegd - opgebouwd op zuiver verstandelijken grondslag. Hij toonde aan de metaphysische grondbeginselen in het heelal; hij bewees zonneklaar, dat het zóó was.... en niet anders kòn zijn. - Het was immers een volstrekte onmogelijkheid, dat een denkend mensch aan al die sagen kon gelooven, zooals b.v. die van de Christelijke leer der opstanding enz.....

En Christian Svan kwam daarop terug.

'Maar nu moet u mij dit nog éénmaal alles herhalen, dominee. Het is zoo rustgevend. - Niet dat ik nu juist zoo erg onrustig ben, maar - het kan geen kwaad, om zéker te weten, wat me wacht! - Daar zit 'm juist de knoop! Als ik het maar zeker wist, héél zeker....

Uw argumenten waren toen zoo helder, zóó overtuigend.... maar ik herinner me nu niet alles meer zoo duidelijk....

Wil u het nog niet éénmaal voor mij herhalen?'

Maar de geestelijke zweeg.

Zoo héél goed wist hij, wàt de zieke noodig had, maar hoè te beginnen; hij spande zich te vergeefs in, het rechte woord kwam niet.

Hij zat daar en zocht en trachtte zijn gedachten te verzamelen, maar het ging slecht.... hij gevoelde zich vandaag zoo loom! Zeker door de warmte en dan.... zóó kort na 't eten. - Altijd gewoon aan een middagdutje.

Hij gevoelde zich merkwaardig gedrukt en zwaar.

Zelfs de stilte en de schemering, de geheele atmosfeer, die in de ziekenkamer hing... alles verwarde hem!.... En toen hij zijn blik door de kamer liet gaan, viel die

op de smalle, glanzende lichtstreep, die langs de gordijnen neergleed.... Dat verwarde zijn gedachten nòg meer.... Hij zweeg... Christian Svan lag en.... wachtte nog steeds, zijn blik op zijn vriend gericht.

Maar nu overviel hem weer die pijnigende onrust!....

'Waarom spréékt ge niet?

Zelf kan ik geen uitweg vinden.... mijn gedachten zijn zoo weinig helder, zoo vaag...

Zeg me toch, wàt ge gelooft; het is zoo overtuigend, u te hooren spreken!.... En u moet het toch weten.... dat, wat ik *niet* weet, maar dat ik moèt weten, moet *weten.*'

Opeens richtte hij zich in bed op. - Hij greep dominee Vinström bij den arm. Bijna schudde hij dien, terwijl hij klappertandde van spanning.

'Ik *moet* het weten!... U moet het me zeggen, dat is uw *plicht*! - O zèg me.... wat komt later! - Of neen.... er komt toch niets nà dit leven - heelemaal niets - Is het niet zóó?

Maar spreek dan toch, dominee, zèg ten minste iets - ièts!....

Alles wil ik gelooven, wat u zegt. - -

Als ik het maar zéker wist.... héél vast en zeker. - - Ik *moet* 't weten. - - Maar.... waarom spréékt ge dan niet?' - -

In wanhoop stiet hij die woorden uit.

Maar de geestelijke zweeg....

Uitgeput viel de zieke in de kussens terug met stokkenden adem, hijgend naar lucht.

De oogen, wijdgeopend, hingen aan de lippen van den geestelijke.

Niet meer in staat was hij, een enkel geluid voort te brengen.

De geestelijke gevoelde, dat hij *moest* spreken tot elken prijs.

Hoè hij begon, deed er niet toe.

En toen begon hij:....

'Hij beschouwde het menschelijk verstand als te zijn: een deel, één vonk van de eeuwige Wijsheid, de Ziel van het heelal, om na den dood weer met de levensbron vereenigd te worden.'

Maar zijn stem klonk niet als anders. - Onzeker en weifelend kwamen de woorden er uit. - Zelf gevoelde hij, dat zijn bewijsaanvoeringen wankelend waren.... zonder hoogere bezieling.

En de oogen van den zieke werden àl grooter....

Een soort vertwijfeling greep dominee Vinström aan.

Hij woù zich opdringen de bezieling, waarin het hem anders zoo licht viel te geraken en die hem thans geheel in den steek liet. - Hij richtte zich op.... verhief zijn stem.... begon druk gesticuleerend te spreken.

En zijn beweringen werden àl stouter, zijn gedachtensprongen hoe langer hoe meer fantastisch!....

Van den eenen wijsgeer ging hij over op den anderen, wierp allerlei stellingen op, legde ze uit - maar vond nergens, wat hij zocht!....

Dátgene, wat hem zou kunnen losmaken van dat drukkende, pijnlijke gevoel.... dat hem zóó neertrok, en hem de ademhaling in de keel deed stokken!

Eindelijk zweeg hij.... uitgeput - Doodstil lag de zieke - hij gaf geen antwoord.

Maar woorden werden hier ook niet afgewacht; een plotselinge haast was over dominee Vinström gekomen; en met een enkel vluchtig woord nam hij afscheid. Nog even een warmen handdruk aan den zieke en.... toen ging hij heen. - Een heerlijk gevoel van verruiming kwam over hem, toen hij de deur achter zich gesloten had!

Hij vlood heen!

Later op den avond, toen de dokter kwam, vond hij Christian Svan gestorven.

Vertaald door NORRSKEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

HAARLEM 3 September 1903.

Mejonkvrouwe A. de SAVORNIN LOHMAN. Zeestraat 46 Den Haag.

Mejonkvrouwe!

Hoe verraste en verheugde mij een opmerking van U, die ik vond in een der laatste nummers van de Holl. Lelie! Ik bedoel n.l. de manier waarop U sprak over reglementen voor dienstboden. Zeker; hoe veel hooger staat het huisgezin waar *liefde*

huisvrouw en ondergeschikten te-zamenhoudt, dan dat waar reglementen en wetten moeten heerschen!

Geen wetten voor dienstboden - maar ook geen wetten voor winkelbedienden - geen wetten voor den werkman - geen wetten voor ondergeschikten, waar dan ook!

Want is het niet veel mooier, wanneer *liefde* patroon en werklieden bindt?

Geen wetten meer, ook voor de samenleving, voor de maatschappij!

Want slechts door liefde en uit liefde kan onze maatschappij bestaan!

Maar helaas, hoe verre zijn wij nog van dit ideaal verwijderd!

Eens zal liefde heerschen, maar hoe lang zullen wij nog moeten werken, moeten strijden, voor wij dit droombeeld verwezenlijkt zien!

Maar, - en nu komt het punt waarin ik met U van meening verschil, - ik noem wetten niet onwijzig, ook niet het dienstbodenreglement.

U veroordeelt wetten - ik veroordeel ze ook, maar mijn heilige overtuiging is, dat wetten nu nog *noodig* zijn om de maatschappij te vormen.

Hoe weinig patroons worden door Liefde aan hunne werklieden gebonden! Hoe weinig huishoudens, waar waarachtige Liefde de huisgenooten te-zamenhoudt!

En zoolang geloof ik, dat wetten noodig zijn.

Wetten voor de arbeiders, die hen beschermen tegen te langen arbeidsduur, wetten ook voor de dienstboden, die haar heur vrijen tijd verzekeren, en waarop zij zich kunnen beroepen, wanneer de omstandigheden haar hiertoe dwingen.

Zeer aangenaam zal het mij zijn Uwe zienswijze omtrent dit punt nog eens van U te vernemen in de Holl. Lelie.

In afwachting hiervan verblijve met de
meeste Hoogachting
Uw. dw.
M.C. v. DOORN.

Antwoord red:
Geachte mevrouw. - Zeker, in beginsel hebt U gelijk. Maar ik houd het voor onmogelijk dat een gróót en zóó onvolmaakt geheel als de maatschappij geregeerd wordt alleen door ‘liefde’. Wetten zijn daarvoor nóódig. (Ofschoon wij er véél te véél hebben - en krijgen.) Hoe kleiner echter de gemeenschap, - zooals dus waar het huisgezinnen geldt, - hoe gemakkelijker het wordt ‘te heerschen in liefde’; zonder ‘wetten’. - Overigens heb ik er niets tegen, ja houd ik het zelfs voor *noodzakelijk*, dat elke meesteresse vóór ze haar dienstboden huurt nauwkeurig regelt met hen, zoowel de plichten die zij als meesteresse eischt, als de gunsten die zij toestaat. - In een geordend,

niet-moderne-vrouw-huishouden gáát het ook zoo toe! En, bij het steeds toenemend gebrek aan *goede* meiden, zal ieder mij moeten toegeven dat deze laatsten, als de vóórgestelde regeling hun niet bevalt, veilig een anderen dienst kunnen gaan zoeken zonder vreeze dat zij er geen zullen vinden. - In den tegenwoordigen toestand der maatschappij behoeven *goede* dienstboden niet te klagen over 'werkgebrek'. - Wanneer echter de wetten uitgaan, niet van meesteresse en dienstboden onderling in èlk particulier geval, maar van een 'vereeniging'', waarvan het bestuur gemeenlijk bestaat uit uithuizige, en-pension-levende, zelf-met-hun dienstpersoneel kibbelende, zich-vervelende dames (want het *betere* soort-dames heeft geen lust aan zulke 'vereenigingen', uit den aard der zaak), dan noem ik *dit* soort 'wetten' '*onwijzig*' En de dienstbode die zich aan mij zou willen verhuren met zoo'n 'wetten'-document in de hand, zou ik antwoorden: 'Meisje, berg dat "onwijzige" papier maar in je zak! We zullen het wel samen vinden zonder de inmenging van je "vereeniging". - En als je dat niet wilt, ga dan maar liever dadelijk heen. Want dan hooren wij beiden niet bij elkaar!'
A. DE S.L.

Ter bespreking toegezonden.

Gekhuizen door H. Brinkman.
(Uitgave van C.L.G. Veldt te Amsterdam).
Leberecht Hühnchen, door H. Seidel.
Vertaling van Mevr. H.
(Uitgave van Alexander J. Meijer, Den Haag).
Twee 'humoristische' boeken.

Er wordt dikwijls geklaagd over 't gebrek aan vroolijke en opwekkende lectuur; en de naargeestige, met dood, zelfmoord, en levensmoeheid-eindigende boeken zijn inderdaad zoo overtalrijk, dat ik 't mij heel goed begrijpen kan wanneer een uitgever zich succes belooft van een geestig, nu eens voor de lachers en de grappenmakers geschreven boek! - Maar... de hoofdzaak is wel dat zoo'n boek dan ook *werkelijk* geestig en grappig zij; en geeft wat het belooft. - Ik voor mij ben overtuigd dat *zulk* een boek te schrijven, behoort tot de allergrootste moeilijkheden van schrijven, die er bestaat. - Treurigheid, ellende, levensmoeheid, zien we overal om ons heen, en de meesten onzer krijgen er ook persoonlijk een behoorlijk deel van mee, zoodat het hun niet aan ondervinding ontbreekt wanneer ze op *dat* gebied iets willen vertellen. - Ik schrijf het dan ook toe aan de overwegendheid van leed en droefenis op aarde, dat de literatuur eveneens zoo overwegend droevig en wanhopig is. - Bovendien ook, smart en tranen en eenzaamheid zoeken veeleer een verlichting in een zich uiten in een gedicht of boek, dan geluk en blijdschap. De laatsten zijn zelfgenoegzaam, egoïst, sluiten zich op in den eigen, engen kring. De eersten hebben een drang en drift hun overkroptheid lucht te geven, vertroosten zich als 't ware dóór een zich onder woorden brengen. En zóó komt het hoogstwaarschijnlijk, dat er honderdmaal meer middelmatigheden bestaan op 't gebied van sombere, dan op dat van vroolijke lectuur. - Want, humoristisch-aangelegde menschen, in staat 't leven te bezien van een

humoristischen kant, loopen er toch al niet zoo heel velen rond; en die weinigen zijn dan nog lang niet allemaal begaafd met het talent hun gedachten op papier te brengen zóó, dat het iets werkelijk aardigs wordt. - Een droevig, aandoenlijk tooneeltje dat ge ergens beleefd hebt te verwerken tot een roerend verhaaltje, nu dat gáát nog wel, vooral wij-dames munten daarin uit; maar als ge een grappig, opgewekt novelletje wilt samenflansen van 't een of ander werkelijk-gebeurd-iets dat op 't oogenblik-zelf aller lachlust opwekte, wat lijkt het dan ineens in zwarte, deftige, bedaarde letters mal en flauw en kinderachtig! - Ook heeft de gewone lezer veel gauwer genoeg van een maar steeds op 'geestigheid' aanspraak-makend boek, dan van een dat een geschiedenis bevat in ernstigen of zwaarmoedigen toon. - Zoo gaat het mij-persoonlijk onder anderen met de Pickwickpapers, dat, ondanks zijn groote beroemdheid, mij veel minder lief is dan de andere werken van Dickens; omdat ik bij de Pickwickpapers voortdurend 't gevoel heb, dat de auteur mij *wil* laten lachen; en dat geeft mij zóó'n gevoel van onwil, dat ik, ofschoon met de beste gevoelens bezield, op het laatst niet meer lachen *kan.* - Kortere dingen, ik herinner onder anderen aan de 'Happy-thoughts,' in 't Hollandsch vertaald als 'Gelukkige-Invallen' (vertaling uit Punch) slagen gewoonlijk véél beter. Bij 't liedje van 't Biggetje uit de Gelukkige-Invallen heb ik tranen gelachen, en toch las ik het toen voor de twééde maal, omdat ik reeds vroeger het oorspronkelijke had gelezen.

Om terug te komen op de boven aangekondigde uitgave van den heer Veldt. Ik weet niet of de heer H. Brinkman een nieuw-opgegaan licht is. Zoo niet, dan hoop ik dat hij deze regelen niet onder de oogen krijgt, want dan zal hij mij 't kwalijk nemen dat ik nog nooit van hem gehoord heb! - Zulks toch is helaas het geval. Voor *mij* is hij in elk geval gehéél nieuw; en uit zijn boek heb ik den indruk gekregen dat hij ook inderdaad *is:* een nieuweling! - De heer Brinkman *wil* geestig zijn. De titel wil 't al uitdrukken: *Gekhuizen!* En de titels van de hoofdstukken *willen* 't óók uitdrukken. En, dat

is mijn grootste bezwáár tegen de ‘geestigheid’ ervan, 't hééle boek dóór *wil* de auteur geestig zijn. Dat is ‘des Guten zuviel.’ - Er is in 't idee van den eenzamen man, die in Gekhuizen woont in een soort schuwe menschen-en-wereldverachting, na zijn ongelukkige liefde voor een gestorven meisje, wel iets gevoeligs en teers; en soms, een enkele maal, geeft de auteur ook wel een gevoelige bladzijde. Maar 't geheel heeft hij niet aangekund. Hij is flauw, zelfs soms heel plat geworden, uit zucht om al maar door ‘geestig’ te zijn. - (Zie b.v. liefde en pruimen hoofdstuk XV blz. 181). -

Maar met dat al is zijn boek toch vrij wat leesbaarder, dan de vertaling van Leberecht Hühnchen. Ik spreek opzettelijk van de **vertaling**, omdat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat het in 't Duitsch-zelf een veel beteren en minder flauwen indruk maakt, dan zooals *wij* het hier in 't hollandsch onder de oogen krijgen. 't Zijn Duitsche toestanden, Duitsche menschen, Duitsche eigenaardigheden waarmee wij te doen hebben; en misschien geeft het oorspronkelijke boek het grappige ervan beter weer, dan de vertaling van mevrouw H. - Hoe dat zij, zooals Leberecht Hühnchen dáár voor mij ligt in 't hollandsch, vind ik ‘*flauw*’ nog een veel te zacht woord ervoor. - Het is gewauwel; met den besten wil ter wereld kan men zelfs geen glimlach te voorschijn brengen bij deze verzameling van onmogelijke leuterpraat. - Leg daar eens neven: de familie Buchholz van Stinde. Dat zijn typen! Vooral mevrouw Buchholz is kostelijk, met haar echt-menschelijke eigenschappen ten goede en ten kwade. Haar uithuwelijking van haar twee dochters, de moederlijke listen die ze gebruikt om den jongen dokter in te palmen, haar ‘Kaffeeklatsch’ en haar goedhartigheid, haar kibbelpartijen met haar ‘vriendinnen’, en haar trouwe huisvrouwen-zorg voor man en kinderen, alles in haar is levend en wáár; met een humor van karakterteekening die je geest verfrischt en opwekt, die je amuseert; maar die toch geenszins belet dat het boek vele innig-gevoelige bladzijden telt, en je daardoor tot den einde toe boeit.*)

Waarheid door Johanna Steketee.

(uitgave van A.W. Bruna en Zn. Utrecht).

Johanna Steketee is geen onbekende voor de lezers der Hollandsche Lelie, daar ik nu en dan wel eens een bijdrage van haar opneem. Zij houde mij ten goede, dat ik haar geenszins berekend acht voor het schrijven van een boek met een zoo veelbelovenden titel als ‘Waarheid’. - Er is hier en daar wel iets mooi-gevoelds in, maar haar personen redeneeren zóó dwaas-conventioneel, ze doen zoo onmogelijk en onecht, en haar bedoeling van een levensleer preeken-willen, (en wat een onmogelijke levensleer bovendien!), is zoo hinderlijk overal merkbaar, dat ik niet anders kan dan haar roman in hooge mate vervelend en tegelijk hoogdravend vinden. - Van haar blijkbaar zeer verheven begínselen wil ik natuurlijk niets dan goeds zeggen. Alleen vrees ik dat die beginselen botsen zullen met alle werkelijkheid; waarin wij nu eenmaal leven *moeten* - óók Johanna Steketee; tenzij zij zichzelve van kant maakt....

*) Noot.
Wil men nog een ander goed-geslaagd voorbeeld, dan verwijs ik naar het onlangs-uitgekomen ‘Zomers-buiten,’ uit het Deensch van Herman Bang. Ook daarin is humor; de schildering van het pension-leven is kostelijk van èchte vroolijkheid, en getuigt van een scherpen blik op de grappige voorvallen van het dagelijksch leven.

Heilige Banden door Dr. A.A. Fókker.

(uitgave van C.A.J. Van Dishoeck, Bussum.)

Toen ik dit boek begon te lezen, vond ik hier en daar veel moois in den stijl. Maar al dadelijk hinderde mij die echt-verzonnen, ondenkbare geschiedenis van het ineens de brieven van zijn vrouw gaan doorsnuffelen, door den immers volstrekt niets vermoedenden echtgenoot. Zelfs al vermoedde hij wel iets, dan nog ware dit gesnuffel in haar schrijftafel een, in een gentleman, onvergefelijke onhebbelijkheid! Maar, gegeven zijn volkomen goed-geloof in haar, is de daad onverklaarbaar, is zij 'bedacht' door den auteur, om zijn verhaal op gang te brengen. Intusschen is dat nog maar een kleinigheid bij de vreeselijkheden en onwaarschijnlijkheden die van lieverlede elkaar volgen: brand, moord, ontrouw, echtbreuk, krankzinnigheid, gevangenis-straf. Door al die ijselijkheden saam te flansen tot één draak, heeft Dr. A.A. Fókker zijn werk bedorven; 't geen jammer van hem is, omdat de stijl den indruk maakt dat hij heel goed *kan* schrijven, en toestanden schilderen. - Bepaald goed-gelukt vind ik den zielstoestand van den niet-krankzinnigen professor, die, volgens de mannen der wetenschap, nu eenmaal niet anders mág zijn dan wél-krankzinnig, tengevolge waarvan deze elk zijner rechtmatige pogingen tot verzet -,

typisch-'wetenschappelijk', - uitleggen *willen* als een bewijs te méér zijner 'gekheid'; - totdat het hun dan ook zoowat gelukt is hem daarmee ten slotte inderdaad gek te *maken* van radeloosheid. - De oude huisdokter vooral treedt heel typisch op in dit verband.

Frans Burgstein door Compassione (G.F. Haspels, 2de druk)

(Uitgave van Jac. C. Van der Stal Utrecht).

Bah! Wat valt Haspels leelijk tegen met den herdruk van zijn vrij-onbeduidend jeugd-zondetje, onder pseudoniem Compassione uitgegeven, en herdrukt ná tien jaar, nu hij de gewaardeerde auteur is geworden van: 'Vreugden van Holland' en 'Zee en Heide' (beide uitgaven van Van Kampen, Amsterdam).

- O niet, **omdat** Frans Burgstein een onbeduidend jeugd-zondetje is, spreek ik van 'tegenvallen'. 't Is heel begrijpelijk dat iemand een onbeduidend eerstelingetje maakt als jong-mensch, en zich toch later ontpopt als zeer begaafd auteur. En ook niet spreek ik van 'tegenvallen', **omdat** Haspels de uitgeversverzoeking van 'herdruk' geen weerstand bood in eigen wèlbegrepen belang van auteurs-roem! Dat de ijdelheid, of misschien ook het financieel voordeel, hem deed besluiten 'Frans Burgstein,' dat onder den naam Compassione vergeten was geworden, een tweede maal de wereld in te zenden thans beschermd door de met eere bekende vlag: G.F. Haspels.... och dat vind ik erg-menschelijk-vergefelijk!

Neen, als ik spreek van 'tegenvallen', is het om die vóórrede, die den herdruk van het boekje moet inleiden en goedpraten; - op quasi-gééstige wijze! Die leuterpraat had hij, in zijn eigen belang, liever moeten weglaten; om, inplaats daarvan, met de ruiterlijke verklaring voor den dag te komen: Ik, G.F. Haspels, auteur van 'Vreugden van Holland' en van 'Zee en Heide,' zie er als zoodanig voordeel in voor mijn ijdelheid en mijn zak, om nog eens opnieuw met mijn jeugd-zondetje van Compassione te paradeeren! - - -*)

Wat zijn boekje-zelf betreft, het bevat de banale geschiedenis van een jongmensch die verschillende 'gelooven' aanhangt, modern, orthodox, heilsleger, enz.; en die eindigt met in een vrij vaag-omschreven, zelf-opgetrokken gebouwtje van leerstellingen en ideeën 'vrede voor zich-zelf te vinden!' - Een boek, zooals er velen zijn, heel goed, heel nuttig, heel braaf...., dat *niets* bij U nalaat! -

Herwonnen-Geluk door Willem Janszen.

(Uitgave van A.W. Bruna en Zn. Utrecht).

Dit boekje ziet er mij uiterlijk en innerlijk zoo recht naar uit als te zijn van een nieuweling. Bescheiden kleed, bescheiden dikte (eerstelingen zijn overigens soms heel *on*bescheiden in dat opzicht), bescheiden intriguetje. -

Maar, door al die bescheidenheid, is het er niet minder op geworden! De auteur heeft niet meer *gewild* dan hij *kon geven.* Hij heeft geschilderd het dorpsleven van een paar jongelui, die onder elkaar liefhebben, en lijden, en ten slotte gelukkig worden. - En, over het geheel genomen, heeft hij dat gegeven niet kwaad uitgewerkt. Sommige tooneeltjes, sommige toestanden, geven den indruk van ècht-beleefd te zijn. Er is iets in het boekje dat wel belóóft....

*) Noot
Dat ik-zelve hem als auteur bijzonder hoogstel, in 'Vreugden van Holland' en in 'Zee en Heide' heb ik meermalen gezegd, in dit Blad, en elders. -

Boefje, door M.J. Brusse

(Uitgave van W.L. Brusse, Rotterdam).

Deze geschiedenis van een arm ventje is vrij-omgewerkt uit de Nieuwe Rotterdammer, en zal dus reeds aan velen bekend zijn. De heer Brusse heeft een bijzonder terrein waarop hij zich beweegt; hij is de bekende auteur van: 'Van Af- tot Aanmonsteren.' Men moet zich voor zulke toestanden kunnen interesseeren; anders voelt men niet voor een boek als 'Boefje.' Ik voor mij doe dit wèl. En ik heb het dan ook met véél waardeering voor den auteur gelezen, en beveel het aan ter lezing, aan al degenen die nog instaat zijn over wat anders na te denken dan over het eigen-lieve-ik, en wat dáármee in direct verband staat.

Dora Grantham.

Vrouw en Artiste door Max O' Rell.

(uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn).

Als romannetje is dit werk van O' Rell wel aardig te lezen; 'n typisch Engelsch verhaaltje met een rosekleurig slot. Maar, vergeleken bij 'Hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw' van denzelfden schrijver, valt de inhoud bepaald af, als zijnde al te oppervlakkig. - Is het wellicht een tot een *vroegere* periode behoorende roman? Ik herinner mij ten minste dat ik het, dunkt mij al *lang* geleden, ergens in 't Engelsch-zelf las. Ik meen in een of ander tijdschrift.

Levenslust door Fókko Bos.

(Utrecht A.W. Bruna en Zn.).

't Eerste verhaal *pakt.* De schildering van dien ouden man bij de koude kachel is móói! Evenzeer de thuiskomst der kleindochter, en haar inwendig hunkeren naar geld en opschik. - Je ziet het vóór je! Van Pokko Bos heb ik trouwens méér boeken gelezen, die wel pakten! Een Held (het tweede verhaal uit 'Levenslust'), is te gezocht van inhoud, te weinig-natuurlijk. - Maar wèl vlot geschreven.

Judit, vertaald uit het Noorsch.

(uitgave van C.A.J. Van Dishoeck te Bussum.)

Bij den overstelpenden toevloed van *mooie* Noorsche lectuur, wordt men kieskeurig wat het minder-mooie betreft. Waar men van een Hollandsch auteur 't al vrij-wél zou vinden, legt men zijn Noorschen collega een hóógeren maatstaf aan; omdat men hem vergelijkt met zijn landgenooten, die zulke héél-bijzondere boeken weten te schrijven. (Ik denk aan Lagerlöf, aan af-Geyerstam, aan Lundegard; en zoovele anderen.)

- - Zoo er in Judit, op-zich-zelf-beschouwd, heel veel goeds is, als gehéél-genomen kan men het toch niet rekenen tot het beste wat tot ons komt uit het Noorden. De figuur van Johannes is niet sympathiek; Judit is al te volmaakt; het slot is *te* 'bevredigend.' Mooi is de liefdesgeschiedenis van Judit, haar hopen en wachten, en bedrogen-uitkomen! Die bladzijden zijn de méést-èchte uit het boek.

Drie Verhalen door Marcus.

(Haarlem Erven F. Bohn).

Jammer, jammer, dat deze auteur een schuilnaam koos! Want nu wordt zijn boek niet gelezen; althans niet genoeg! 'Namen doen er niet toe,' wordt zoo graag gezegd, 'waarde ligt slechts in den zin.' - Maar dat belet niet dat heel dikwijls boeken hun opgang danken aan de bekendheid van een naam, niet aan den inhoud. - Wanneer begon de gróóte opgang van 'Kamertjes-zonde?' Toen het publiek wist dat de auteur was: de inmiddels beroemd-geworden Heijermans. En wáárom ziet de uitgever Van der Stal voordeel in een herdruk van Compassione's vergeten jeugd-werk? Omdat Compassione thans blijkt te zijn: de inmiddels beroemd-geworden Haspels! Etc. etc. - Enfin, Marcus wil zich verschuilen. Het zij zoo. - Ik bewonder in zijn drie verhalen een buitengewoon-goeden, oorspronkelijken stijl, en, in het eerste, een gróóte gave van karakterontleding waar het geldt de folteringen die de zenuwzieke vrouw haar man aandoet. De teekening van dit serpent is voortreffelijk. - Zij is van het leven afgezien. Den ondergang van haar slachtoffer, den dokter, voelt men mee in zijn soberen eenvoud van schildering.

De koopman van Venetië.

(SHAKESPEARE).

Vertaling van Dr. Edward B. Koster.

(Uitgever Johan Pieterse Rotterdam.)

Van de vertaling zal ik niets zeggen. De naam van den vertolker waarborgt dat die goed zal zijn[*)]. Des te geruster durf ik hen, die den moed of de kennis missen om Shakespeare in het oorspronkelijke te lezen, de kennismaking aanbevelen met den

*) Hoe conscientieus hij-zelf zijn taak opvat, bewijst de door hem gekozen Duitsche aanhaling op het titelblad.

hollandschen ‘Koopman van Venetië.’ Macbeth, Henry VIII, Julius Caesar behooren tot *mijn* meest-geliefkoosde drama's uit Shakespeare's werken. Maar de Koopman van Venetie is zeker niet minder-bekend, en, juist thans, nu het ten onzent nog al eens opgevoerd wordt, zal het voor velen dubbel aangenaam zijn het stuk in de eigen moedertaal te kunnen lezen. - Natuurlijk, van Shakespeare geldt hetzelfde wat ik zei in een vorig nommer van Maeterlinck: wie hem begrijpen en genieten kan in het oorspronkelijke, die zal natuurlijk al de finessen van taal en woordspelingen veel beter nog kunnen waardeeren, dan wie zich maar behelpen moet met een vertolking, hoe goed ook. Maar er zijn zoovelen die tegen de inspanning van Shakespeare te bestudeeren opzien, en hem dan gemakshalve maar niet lezen. Voor dezulken, en voor hen die 't Engelsch werkelijk niet genoeg machtig zijn, is de uitgave van De Koopman van Venetie een practische oplossing. Keurig-uitgevoerd wat de uitgave betreft, is het ook een aanbevelenswaardig St. Nicolaascadeau.

Van het land van de Rijzende Zon, door Jonkvrouw A. Von Schmidt auf Altenstadt. ('s Gravenhage W.P. Van Stockum).

Heel mooi uitgegeven en met illustraties versierd, eigent dit boek van freule Von Schmidt auf Altenstadt zich eveneens zeer voor St. Nicolaascadeau. Althans voor hen die houden van reisbeschrijvingen, want het handelt over hare reis naar en in Japan.

Alleen zij die dit land kennen, zullen kunnen beoordeelen in hoeverre hare mededeelingen juist en goed-van-de-werkelijkheid afgezien zijn! In elk geval echter leest het zich vlug en vlot,... en de illustraties maken de lectuur aangenaam.

Kleine boekjes en uitgaven.

Van 's Levens doel, door J.J. Hoogewerff. (Leiden J.H. Adriani).

De heer Hoogewerff is een dier velen, die ‘'s Levens doel’ meent te kunnen verklaren in een kort wijsgeerig betoogje. Nu, hij is dan een heel eind verder dan ik! Want voor mij is ‘'s Levens doel’ nog heel dikwijls raadselachtig. Ik kan ook niet zeggen dat de vage beschouwingen van den heer Hoogewerff mij heel veel wijzer gemaakt hebben! - Gemeenplaatsen als: ‘Verstand en Geloof zijn twee verschillende dingen,’ of, ‘Het wezen der Liefde is niet tastbaar-stoffelijk’, behoef ik heusch niet gewichtig-vermeld te vinden in een boekje van ‘'s Levens doel’ van 94 bladzijden. - Ik noem dergelijke diepzinnigheid kortheidshalve geleuter. -

Kwaad staat er echter niet in. Niemand zal er iets verkeerds uit leeren. Dat is al veel!

Een huwelijk uit berekening, door Guy Chantepleure; - **Vooroordeel**, door Thérèse Hoven, zijn twee tooneelstukjes voor Dames (2de Serie No. 4), uitgegeven bij Blom en Olivierse Culemborg.

Voor het oog der Wereld, door J. Eysten **Bij de Waarzegster**, door A. Van den Berg; **De roeping der Vrouw**, door Nelly Hoekstra Kapteyn, behoort tot dezelfde serie van Tooneelstukjes voor Dames 2de Serie (No. 6), uitgave van Blom en Olivierse Culemborg.

10 cts. Kinderboekjes, uitgave van R. Van de Velde te Leeuwarden, zijn o.a. **De wonderlijke Avonturen** van Duimelot; Het Leelijke Jonge Eendje; De Wondervolle Avonturen van Don Quichot! (elk deeltje, - er zijn er nog meer, - bevat 64 blz.; èlke bladzijde is geïllustreerd.)

Zou dit niet iets zijn om zich aan te schaffen voor uitdeelingen aan arme kinderen? Die zijn dikwijls zoo dol op plaatjes en prentenboekjes! - Rijke kinderen krijgen nu in deze dagen zooveel! Laat ons ook eens aan de *arme* kinderen denken; en hen niet alleen met ‘nuttige,’ maar ook eens met *aardige* cadeautjes verrassen...!

Aan de Hygiënische Vlugschriften die dr: H. Pinkhof vertaalt uit de ‘Deutsche Praxis’, komt maar geen einde! Nu ligt er weer vóór me ‘Gezonde Oogen’ (F. Van Rossen Amsterdam.) Als wij niet allemaal zóó gezond worden dat we geen dokters meer van noode hebben, dan ligt het zeker niet aan den vertalings-ijver van dr: H. Pinkhof!....

De Ceremonie-meester in de Balzaal, door J.H. Polak en Maurits J. Polak, (uitgave van P. Kluitman Alkmaar).

Over dit aan de edele danskunst-gewijde boekje, durf ik met mijn leekenverstand geen oordeel vellen. De heeren Polak zullen wel goede raadslieden zijn; daaraan twijfel ik niet, als ik op het titelblad lees *wie* zij zijn: Onderwijzer b/h. Kon. Inst. v/d. Marine te Willemsoord (Eere-medaille Oranje Nassau) - Afgevaardigde v/d. ‘Société

Internationale des Professeurs de Danse et Maintien' (J.H. Polak); en Gediplomeerd Dansonderwijzer en Correspondent v/d. 'Société Internationale' (Maurits J. Polak).

In Abraham's Schoot. Koalitie-Gedichten uit het Politieke Kanaän, door L.M. Hermans, (Amsterdam D. Buys).

Oók een meneer die 'geestig' wil zijn! En dat nog wel op rijm! - Ik denk aan den onsterfelijken Piet Paaltjes, een van de weinige Hollanders die wezenlijk *áárdig* kon dichten,.... en ik kom tot het besluit dat Hermans nog lang geen Piet Paaltjes is..., bij lange ná niet!

Hij heeft trouwens een heel ápart genre; hij is geestig in de politiek. Het boekje bestaat namelijk uit spotdichten op Kamerleden, Ministers enz. Maar ze zijn, bijna zonder uitzondering, totaal ontbloot van geest. - Onpartijdigheidshalve zal ik het versje overnemen dat zich richt tegen mijn bekenden oom: Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, lid van de 2de Kamer. De lezer kan daaruit het soort beoordeelen; *op zijn allerbest. De* meesten zijn minder, èn in toon èn in uitvoering:

> 'Hij is een tweede Rutgers van Doornenburg
> Maar van christelijk merk,
> Hij is alleen revolutionnair tegenover deuren van een synodale kerk;
> Overigens is hij van af zijn krullebol tot aan zijn teenen aristokraat,
> En wij weten dat hij als eerlijke vijand tegenover de arbeidersbeweging staat.' -

- In dat als '*eerlijke*' vijand ligt een groot compliment opgesloten voor mijn oom.

En een dat hij m.i. alleszins verdient. Eerlijk-zijn is een buitengewone deugd, bovenal in een partijleider! -

Wat de teekening *bij* dat versje betreft, den teekenaar zij opgemerkt, dat het figuur dat hij ervan maakte méér lijkt op Chamberlain, dan op Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman.

Maandschriften.

L'Art; revue Mensuelle illustrée (direction Paul Leroi en Théophile Chauvel). Rue de la Victoire 41 Paris. October-nommer.

Dit nommer bevat weer een extra-iets: Le Contrat de Mariage', ets van Charles Giroux naar een schilderij van Antoine Watteau, uit het museum del Prado te Madrid. - Het portret van den 'Comte d' Evreux', in hetzelfde nommer doet bijzonder sympathiek aan. - Inhoud: L' Exposition des Primitifs flamands à Bruges par Jean Guiffrey, Courrier de l'Art. Notre bibliothèque: Lucien Perey par Adolphe Piat. La Saison de l'Hotel Drouot par Alfred Raymond. Le Contrat de Mariage. Dessins de David d'Angers sur les Tragiques grecs par Henry Join. Notre Bibliothèque: Alfredo Melani par Adolphe Piat. Un poète Canadien par F. Lhomme. Sophie Gay et Grimod de la Reyniere par A. Molinier. L' Exposition de Dinant par Max Prinet. Courrier de l' Art. Academiciens d'autrefois: Le prince Napoleon Bonaparte par F. Lhomme. Les Achats et les Commandes de l' Etat de 1871-1902 par A. Hustin. - Deze artikelen zijn versierd met 14 'Gravures dans le texte'.

Bovendien zijn er nog 10 gravures 'Horstexte.'

- Abusievelijk vermeldde ik onlangs dat de prijs van dit maandschrift is: 60 francs. Hij bedraagt slechts 50 francs. - Ik neem, ter toelichting van de bedoeling en beteekenis van l'Art, nog het volgende over:

Les vrais amateurs apprécient entre toutes, depuis de longues années, la revue mensuelle *l'Art*, qui se publie à Paris avec un luxe sans égal, et une extrême modicité de prix étant donnés les illustrations, les eaux-fortes, les lithographies, les bois, les planches en couleurs et les superbes primes que ce recueil privilégié prodigue à ses abonnés. Dirigé par M. Paul Leroi entouré de collaborateurs d'élite, *l'Art* initie aux chefs-d'oeuvre du passé, ne néglige aucun maître moderne, soutient résolument tout débutant qui se distingue par de sérieuses promesses, reproduit maintes oeuvres des Salons et des Expositions annuels, et abonde en articles artistiques, archéologiques et littéraires signés des noms les plus compétents. C'est une véritable Encyclopédie des Beaux-Arts, mettant en lumière tout ce que le génie et le talent ont produit et produisent de délicat, de vraiment attractif, et d'une éternelle beauté.

L'Art a pour directeurs artistiques le plus éminent de tous les aquafortistes, un maître sans rival, M. Théophile Chauvel, officier de la Légion d'Honneur, Président d'Honneur de la Société des Aquafortistes Français, qui a pris pour lieutenant un autre graveur, Président de cette même Société, M. Augustin Mongin, chevalier de la Légion d'Honneur, artiste de très grand talent et du caractère le plus élevé, de même que son chef de file du reste. Guidée de la sorte, l'illustration de *l'Art* ne pouvait être que ce qu'elle est: absolument hors de pair. Jamais on n'y rencontre ces horribles reproductions bavocheuses qui subsistent encore ailleurs.

Onze letterkundigen. Tweede aflevering.
Marie Marx - Koning door Jeannette Nijhuis.

(uitgave van L.J. Veen, Amsterdam.)

- Dit is de tweede aflevering van de uitgave der Lelie-artikelen over onze letterkundigen, die de heer Veen vereenigt onder den naam 'Onze Letterkundigen'. Ik kondigde haar uitvoeriger aan in de Lelie van 21 Oct. Wat dit nommer betreft, volsta ik met te zeggen, dat de *artiste* Marx-Koning natuurlijk in mijn oogen een groote *artiste* blijft, hoezeer de *vrouw* in haar mij-persoonlijk onsympathiek geworden is, speciaal door haar spelletje spelen ondanks haar tweede huwelijk - met den naam van den eersten, van haar gescheiden man.... Het opgehemel harer persoon door Jeannette Nijhuis, heeft echter al heel weinig te maken met haar artiste-zijn. - Het artikel van mejuffrouw Nijhuis, - Lector in de Avondpost heeft het terecht gezegd, -, is bespottelijk, èn voor haarzelve, èn voor Marie Marx - Koning. Dat echter moeten de twee dames zelve verantwoorden. Ik heb er niets tegen mijn éérlijke, dikwijls vroeger-uitgesproken meening te handhaven: dat mevrouw Metz, gescheidene Marx, geboren Koning, een zeer rijkbegaafde artiste is, bovenal m.i. wat haar sprookjes betreft.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

I. ‘M.J.B.’

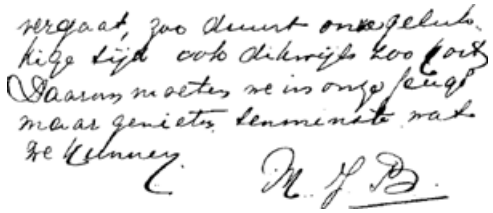

Een ondernemend, eerzuchtig, en vroolijk hart heeft deze. Aan haar wilskracht paart zij een sterke mate van brutaliteit. Haar zucht naar stoffelijk bezit ontaardt maar al te vaak in egoïsme, wat gepaard gaat met een tamelijke mate van zelfingenomenhèid. Haar stout, moedig karakter verzet zich tegen het angstvallig wikken en wegen. ‘Vroolijk en flink vooruit’ is haar leus, zoodat een romantisch avontuur haar niet zal afschrikken. Op practisch denken moet zij zich wat toeleggen. Haar niet-geven om uiterlijkheden doet haar weinig zorgdragen voor haar toilet, zoodat dit, naast haar groote brutaliteit, hardnekkigheid en zelfingenomenheid een reden kan zijn, dat zij weinig succes in de liefde zal hebben. - Haar goedhartigheid en medelijden maken haar geschikt tot onderwijzen, en tot steunen van anderen. Haar groote lust tot heerschen en haar weinig zin voor orde, maken haar nu niet direct tot een ideale huisvrouw. Een zinnelijke neiging bezit ze. Openhartig en eerlijk, doch helaas wat al te strijdlustig en brutaal, gaat zij vroolijk, doch ook gevoelloos door het leven. -

II. ‘Arta.’

‘Arta’ heeft een oprecht, doelbewust karakter, aan haar wilskracht paart zij een zekere mate van diplomatie, waardoor zij maar al te veel haar zin krijgt en haar egoïsme sterk ontwikkelt. Schoonheidsgevoel en kunstzin, goede smaak en een zucht tot orde doen haar het woonvertrek eenvoudig en gezellig inrichten. Practisch en logisch is ze. Heel zuinig evenwel niet. Het strijdlustige wekt bij haar een neiging naar het wonderbaarlijke op. Haar onduldbare geest tot tegenspraak, haar brutaliteit, doen haar veel van het zachte en lieve in haar karakter verliezen. - Zij is met recht een die plannen maakt zonder ophouden. Door een zekere mate van heerschzucht en trots heeft zij in haar manieren en optreden een zekere voornaamheid. Voorzichtig, ja zelfs wantrouwend kan zij zijn. Moedig en flink is zij eveneens. Ondanks het brutale in haar karakter heeft zij iets liefs, wat anderen voor haar inneemt.

III.

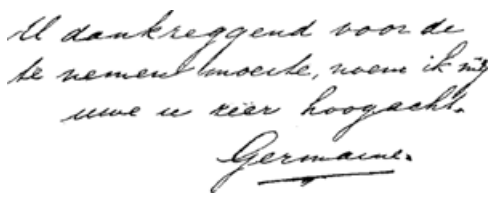

‘Germaine’ is er een met een flinke ontwikkeling, een diep rustig zieleleven. Rustig en zelfbewust gaat zij haar weg, haar eigen wil doende. Diplomatisch is ze, zoodat haar mogelijke echtgenoot gevaar loopt haar wil steeds koning te zien kraaien. Aanleg voor onderwijzen heeft ze. Bij het nemen van besluiten is ze hoogst voorzichtig en wantrouwend. Indien ze eenmaal zich iets voorgenomen heeft zet ze haar wil met hardnekkigheid door. Goede smaak, kunstgevoel en eenvoud en algeheele degelijkheid maken haar tot een goede huisvrouw. Zachtheid en medelijden, trouw en moed dragen het noodige bij om haar karakter tot een goed geheel te vormen. Terughoudend en ingetogen, humoristisch en gevat is zij eveneens. De lust tot tegenspreken ontbreekt haar niet, eveneens eenige zucht naar stoffelijk bezit -

IV. ‘Mien.’

‘Mien’ is oprecht, vroolijk, ondernemend en eerzuchtig. Geschiktheid tot onderwijzen bezit ze. Goedhartig en zachtmoedig, idealistisch en gevoelvol is ze zeker. Schoonheidsgevoel en kunstzin, genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit is mede aanwezig in haar karakter. Door haar goeden smaak, haar zekere voornaamheid in voorkomen en manieren weet zij 't woonvertrek gezellig in te richten. Haar spaarzaamheid en haar wilskracht zouden haar, als zij wat meer practisch en logisch was, tot een goede huisvrouw maken. Een zinnelijke neiging is aanwezig. Zij heeft de gewoonte om op eenigzins gewichtigen toon over verschillende quaesties te spreken, ook al weet ze er niet veel van. - Naast een normale gezindheid en ontwikkeling bezit zij een terughoudendheid en voorzichtigheid in het nemen van groote besluiten. Vrijgevigheid, moed en trouw behooren eveneens tot haar deugden. -

V. ‘Alfons.’

‘Alfons’ is een lieve verschijning. Jammer dat ze dikwijls wat brutaal en wat egoïstisch is. Dikwijls is ze treurig en moedeloos. Bij het nemen van besluiten is zij dralend en voorzichtig; overlegt lang, doch brengt de zaak, eenmaal begonnen, ook ten einde. Openhartigheid, gevoeligheid en vriendelijkheid sieren haar als echte vrouw. Geschiktheid tot onderwijzen bezit ze. Sterke werkzaamheid der hersenen, neiging voor idealen sluiten bij haar alle zucht naar stoffelijk bezit buiten. Schoonheidsgevoel en kunstzin, eenvoud en zelfbewustheid doen haar haar omgeving gezellig en huiselijk inrichten. In gezelschap gevoelt zij zich dikwijls niet op haar gemak. Zij bezit over 't algemeen meer levendigheid dan wilskracht Door haar goeden smaak en lieftalligheid heeft zij een zeker charme. Trouw, reinheid van zeden zijn mede in haar karakter aanwezig. Eerlijk en naïef komt zij voor haar meening uit, ofschoon zij daarbij weleens wat kattig kan zijn. -

VI.

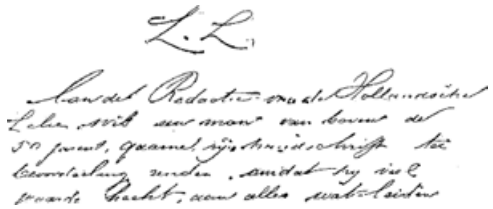

Deze persoon van 't mannelijk geslacht boven de vijftig jaar, is nog steeds opgewekt en vroolijk, en maakt nog steeds plannen zonder ophouden. Geestelijke ontwikkeling, een sterke werkzaamheid der hersenen, en neiging voor

idealen sluiten bij hem alle zucht naar stoffelijk bezit buiten. Goedhartigheid en medelijdendheid doen hem dikwijls-buitensporig zijn. Geschiktheid tot onderwijzen, zachtmoedigheidsgevoel en kunstzin sieren hem eveneens. Veel wilskracht bezit hij niet, meer levendigheid. De zachtheid en het vreedzame in zijn karakter geven hem zin voor huiselijkheid. Logisch en practisch is hij niet. Reinheid van zeden, uiterlijke en innerlijke degelijkheid geven hem een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. Zucht tot tegenspraak ontbreekt bij hem zeker niet. IJdel is hij helaas een weinig. Voorzichtig en soms ook wantrouwend, en omslachtig kan hij wezen. Hoopvol met een werkzamen geest gaat hij door het leven. -

VII.

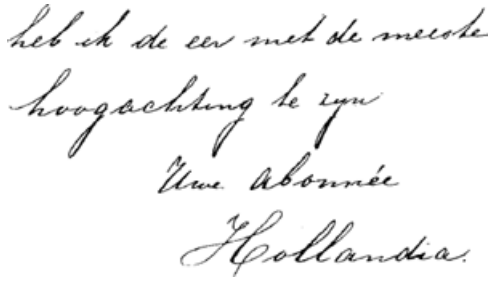

‘Hollandia’ bezit een goede ontwikkeling. Is gevoelig, en heeft dikwijls te kampen met treurigheid en neerslachtigheid. Ook zij zet haar wil door, en heeft een onduldbaren geest tot tegenspreken, en voelt zich verontwaardigd als zij haar zin niet krijgt. Eenigszins trotsch en verwend. Evenwel is zij steeds bereid anderen te helpen, ofschoon het dikwijls op een weinig practische en logische manier gebeurt. Zinnelijke neiging bezit ze. Geslotenheid en terughoudendheid is mede in haar karakter aanwezig. Goede smaak, kunstgevoel, spaarzaamheid en zelfbewustheid sieren haar. Zucht naar 't romantische en naar 't idealistische ontbreekt bij haar niet. Als eenigszins verwend en coquet, zal zij zich tegen elken dwang verzetten. -
HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Armida. - Daar gij al eens boos op mij zijt geweest, vrees ik dat mijn lang stilzwijgen U misschien opnieuw verdrietig tegen mij heeft gestemd. Dat zou mij erg spijten, want ik waardeer Uw prettigen, open brief, die vóór me ligt, ten zeerste. - ‘Behoefte iets te schrijven’ voelen, geloof ik, de meeste tegenwoordige jonge-meisjes. Ik schrijf

dat daaraan toe, dat wij, de hedendaagsche generatie, zoo gewoon zijn geraakt in ons zelf te pluizen, ons zelf te ontleden, te bekijken. En zoo is dan de verzoeking om al die gedachten en gewaarwordingen onder woorden te brengen, in een Dagboek of Novelle, voor de hand liggend. - Ik kan mij best begrijpen dat gij 't ‘vreeselijk vindt’ Uw werk naar den uitgever te zenden ter beoordeeling; dien tegenzin van U kan ik mij veel beter begrijpen, dan de taaie volharding waarmede de meeste menschen van den eenen uitgever naar den anderen wandelen, overal hun werk terug-ontvangend, met dikwijls alles behalve vleiende opmerkingen. - Mij lijkt dat een alleronaangenaamst iets. Ofschoon ik gaarne toegeef, dat heel-vele talentvolle auteurs door dien zuren appel moeten heenbijten, om hun soms werkelijk zeer-goeden arbeid eindelijk gedrukt te zien... Niet iedereen vindt dadelijk ‘the right man on the right place. (De rechte man op de rechte plaats). - Dat Uw angst in dit opzicht voortkomt uit “bescheidenheid”’, geloof ik niet. Ik geloof veeleer uit een soort trots. Maar ik voor mij vind dit een zeer geoorloofde soort van trots.

- - Weet gij wat mij zoo trof als wáárheid in Uw brief: Uw opmerking dat gij mij ‘benijdt’ om het vele dat ik heb doorgemaakt. ‘Omdat een emotieloos leven U zoo banaal en onbeteekenend voorkomt.’ - Gij slaat daar m.i. den spijker op den kop. - Het is de emotieloosheid der meeste vrouwenlevens (van ongehuwde juffers), die hen drijft zich op het feminisme te werpen om een rolletje te spelen, en zoo verlost te worden van hun verveling. En ik voor mij erken volmondig, dat daarin inderdaad een reden is om meelijden met al deze misdeelden te hebben... Inderdaad, 't is better to have loved and lost, than never to have loved at all (Het is beter te hebben liefgehad en te hebben verloren, dan mimmer te hebben liefgehad). Deze woorden van Tennyson zijn wáár in den ruimsten zin. En al zoudt gij vermoedelijk mij niet ‘benijden’ om menig heel bitter leed dat ik heb doorgemaakt, en om menige vroege ontgoocheling die mij voor altijd geleerd heeft hoe weinig de menschen in den grond waard zijn, ik begrijp toch heel goed wat gij meent. Ik kan U navoelen als ik thans zie op sommige mijner tijdgenooten, die nimmer hebben geleefd, die geen emoties van groote smart of werkelijken levensernst hebben doorgemaakt, en met wien ik, alles saamgenomen, geenszins zou willen ruilen.

- - - Ik heb erg moeten lachen om den indruk dien gij van mijn portret (welk weet ik niet) hebt gekregen. Die indruk lijkt mij heel onjuist De karaktertrek dien gij mij in zoo sterke mate toekent, bezit ik zoo heelemaal niet.... En dan Uw antipathie tegen dien bewusten auteur in de Lelie! Gij hebt die antipathie met een andere dame, die zelve erin schrijft, gemeen! - - Ik zie aan 't slot van Uw brief, dat gij nieuwsgierig zijt of ik door Uw brief een antipathie tegen U kreeg? - Naar ik hoop zult gij mij gelooven, indien ik U verzeker dat het tegendeel het geval is; *vooral omdat ik U zoo eerlijk voor Uzelve* vind, en omdat die boven-besproken opmerking, dat gij mij ‘benijdt’ om de emoties die ik heb doorgemaakt, getuigt van zelfkennis. - Als gij mij nog eens weer schrijft, zult gij mij stellig genoegen doen. -

M. van de Zee. - Ik begrijp best dat de inhoud dier versjes voor Uzelve niet onbeduidend is, omdat gij dien inhoud hebt *beleefd.* Mijn bedoeling was slechts dat de vorm, de inkleeding, nog te veel de beginnershand verraadt. En datzelfde geldt óók voor het thans toegezonden gedichtje. Maar gij zijt nog jong genoeg om U in dat opzicht te verbeteren. En, als de drang naar scheppen zoo sterk in U is als gij schrijft in U brief, dan zult gij misschien nog inderdaad iets van wáárde tot stand brengen. - Neen, inderdaad, het is niet noodig dat gij en ik altijd alles eens moeten zijn. - Ik zou denken, bij zulk een leeftijd-verschil, kan dat niet eenmaal. - Ik kan mij

altijd veel beter voorstellen dat ouderen dan ik 't met mij eens zijn, dan omgekeerd. - Als gij mij opnieuw schrijven wilt, zal 't mij recht aangenaam zijn meer van U te hooren. - Ik ben blij dat de Lelie in Uw smaak valt. - Als het eenigszins mogelijk is, zal ik trachten Uw stukje niet al te lang te laten liggen. -

L.W.v.R. - Lieve mevrouw, U hebt mij zoo vriendelijk geschreven over de Lelie en over mijn werk, dat ik U met een paar woorden hartelijk wil danken. Want het doet mij natuurlijk recht veel genoegen, als mijn lezeressen en lezers sympathie voor het Blad gaan voelen. Dat maakt het werk zooveel lichter en aangenamer. - Ik durf Uw brief niet in bijzonderheden beantwoorden, omdat ik afleid uit Uw zinsnede: 'Ik neem geen deel aan de correspondentie', dat U dit misschien niet aangenaam zou zijn. - Daarom alleen: nogmaals veel dank. - - Het bewuste handschrift is dóórgezonden! -

Kitty bij Breda. Zooals gij gezien zult hebben, waart gij voorbarig in Uw meening dat de bekroonde wedstrijd-

opstellen niet meer worden afgedrukt. - Ik heb ook déze maal daarvoor een plaats ingeruimd. - Neen, de uitgever schenkt de prijzen, zoodat de dank hèm toekomt. *Ik* bekroon alleen de opstellen.... Het doet mij zoo'n genoegen dat het onderwerp; Hoe kan een finantieel-onafhankelijk meisje zich nuttig maken, U zoo aantrok. Want het is inderdaad, zooals gijzelve schrijft, een zeer actueel onderwerp voor hen die in zulk een geval verkeeren. -

- - Of *ik* mijn meening wil schrijven als de uitslag openbaar wordt gemaakt? Ik zal er eens over denken. Alles wat gij-zelve schrijft op dat punt is héél waar. Al die bezwaren bestàan. - Als de moeder-in-staat-is zelve haar huishouden na te gaan, en als er geen andere plichten zijn van buitengewonen aard, dan *is* het inderdaad niet wel doenlijk zich anders bezig te houden dan door verstrooiing zoeken. En ik kan mij volkomen begrijpen dat het U eveneens tegenstaat 'altijd te lezen' als 'altijd te tennissen, te schilderen, of te musiceeren'. - - Dank voor Uw vriendelijken brief. Ik ben benieuwd te zien hoe gijzelve in Uw opstel de moeilijkheid hebt opgelost....

H.B. - Wat ik 'onnatuurlijk' vind in Uw zeer goedgeschreven stukje? - Gij behandelt daarin een onderwerp dat boven Uw bevatting gaat; en daardoor vervalt gij in een stijven, onwerkelijken toon. - Door Uw leeftijd, en daardoor Uw gebrek aan ondervinding, kunt gij van *zulke* toestanden nog niet voldoende op de hoogte zijn. - Als gij de recensie van Frans Netscher over Top Naeff hebt gelezen (in de Lelie van Aug:), dan zult ge gezien hebben hoe hij schrijft dat Top Naeff, in plaats van zooals andere jonge-meisjes te willen schrijven over boven haar sfeer reikende onderwerpen, verstandig terugkeerde tot het achter haar liggende Schoolleven; en juist daarin iets meesterlijks schiep, omdat zij het onderwerp zoo volkomen beheerschte. - Deze opmerking van Frans Netscher trof mij om de juistheid ervan, en ik beveel haar U ter overdenking aan, *juist omdat ik bepaald geloof dat gij aanleg hebt.* - Het stukje gaat hierbij terug.... Het andere plaats ik, met Uw naam. Gij krijgt een àpart present-ex:, dat gij aan Uw vader kunt doorzenden.

Mevr: B.B. te K. - Gij hebt mij zoovéél genoegen gedaan met Uw brief, omdat ik in zoo vreeselijk lang niets van U heb gehoord. - En ik voel zooveel sympathie voor U uit Uw brieven, dat het mij speet indien de corr: ware afgebroken. Particulier schrijf ik U weleens over de zaak waarnaar gij mij vraagt; en meteen over dat andere door U in Uw brief behandelde onderwerp. Want ook daarover schrijf ik liever niet in deze rubriek, omdat het zoo intiem mijn eigen werk geldt.... Intusschen veel dank. -

Nagekomen Correspondentie.

Mevrouw van H. - Dat 'Hoe Klein-Knoelie onder de menschen kwam' in uw smaak viel, en gij het met veel genoegen hebt voorgelezen aan uw 'dieren-lievende dochtertjes', doet mij natuurlijk veel plezier. - Ik heb er dan ook niets tegen uw 'nieuwsgierigheid' te bevredigen, wat uw vraag betreft, of het een 'echt hondje' geldt.

Ja inderdaad, lieve mevrouw, 'Klein-Knoelie' is niemand anders dan mijn eigen hondje Frits, (aan de Lelie-lezers wèl-bekend) Van lieverlede kreeg hij dien bijnaam; en, omdat hij zoo'n bijzonder aanhankelijk en teer hondje is, neemt hij in ons huisgezin

een heel gróóte plaats in. ‘Moosje’ was ons hartstochtelijk bemind foxje, die héél jong stierf. Na zijn dood duurde het heel lang vóór wij besloten in Frits een opvolgertje te nemen. - Frits echter bekoorde ons zoodra wij hem zagen buitengemeen, door zijn hulpeloosheid en aanvalligheid. Hij was toen nog geen zes weken oud, en, van wege zijn gróóte teerheid, had de koopman hem geen ooren en staart durven knippen, ofschoon ‘het zoo hoorde’. - Ook de détails van zijn ‘stamboom’ enz. zijn ‘echt’. - Met de Anna en Marie op het titel-blad bedoel ik mijn twee huisgenooten, voor wie het hele boekje bestemd is bij wijze van een huiselijk aardigheidje. - *Want het maakt heelemaal geen pretensie, van welken aard ook van willen meedoen op het gebied* ‘*kinderlectuur.*’

Frisa. - Heel veel dank voor uw brief. - Maar gij schrijift **niet** ‘onduidelijk’. Alleen **namen** schrijft gij zéér eigenaardig. Overigens vind ik het handschrift zéér leesbaar en móói. En *ik* zal bovendien de laatste zijn om het kwalijk te nemen, dat iemand niet duidelijk schrijft, want dat doe ik-zelve immers óók! - Intusschen waardeer ik zeer uw vriendelijk, schoon onnoodig excuus, - Ja, *die* wedstrijd moet op dichtmaat. - Uw brief beantwoord ik verder misschien nog wel even bij de beantwoording uwer inzending van copie. - Ik ontving nog géén bericht van het door U gekozen boek. - Gij moogt ook twee of méér kiezen, tot denzelfden prijs te zamen.

Homo-Sum. - Uw vriendelijken brief beantwoord ik uitvoerig later. Gij hebt uw naam wel vermeld, en uw keuze van boek opgegeven. Maar niet of gij uw portret zenden zult, of niet? - Doe dat nog s.v.p.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Een Ingez: stuk over ‘Voor en tegen het Socialisme’, zal zoo spoedig mogelijk worden geplaatst.

II.

Den heer S.K. deel ik mede dat zijn stuk komt in het a.s. nummer.

III.

De bekroonde Henca, Mej. Tichelman te Zetten, koos als prijs: E.B. Browning: Aurora Leigh. - Haar portret zal worden opgenomen.

Verbetering.

In mijn artikel over CORNÉLIE NOORDWAL, in het vorig nummer, noemde ik abusievelijk ‘freule Edith’ een ‘meisjes-boek.’ De auteur meent dat deze benaming minder juist is, en vraagt mij hierop de aandacht te vestigen ter voorkoming van teleurstelling.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

18 November 1903.
17de Jaargang.
No. 21.

Aan de inteekenaren.

Bij dit nummer wordt als premie gratis verzonden het werkje:
Het Jaar 1904.
Amsterdam, 17 Nov. 1903.
L.J. VEEN.

Correspondentie aan al de Lezers en Lezeressen der Lelie.

Met den besten wil ter wereld is het mij onmogelijk, alle verzoeken die tot mij komen om 'een kwartiertje *mondeling* onderhoud', of een 'particulier antwoord' (zonder *noodzaak* daartoe) in te willigen...

Ik doe bijna geen brief open, of de schrijver of schrijfster drukt zijn of haar instemming uit, dat ikzelve zooveel schrijf in de Lelie, en zooveel doe voor het Blad, en zoo met hart en ziel de correspondentie beantwoord, enz. enz.

Goed, maar ik kan niet *alles* doen. Ik kan onmogelijk al de vele brieven beantwoorden, en aan al de wenschen te gemoet komen naar hoofdartikelen van mijn hand, enz., enz.; - en tegelijk óók nog den heelen dag nu deze dan gene te woord staan...

Dat is onmogelijk.

Al die correspondenten vergeten, dat zij met hun gesprekken, bezwaren, of verzoeken, niet de éénigen zijn. Dat 'het kwartiertje' van den een wordt gevolgd door een kwartiertje van nommer twee; terwijl ik bovendien te veel deel in hun aller lief en leed, om dan maar dadelijk de pen weer te kunnen opnemen en te kunnen vóórtgaan met mijn eigen werk! Ik ben er dan *uit*, uit mijn werk!

Ik zie dan weer voor de zooveelste maal al de ellende en zorg en nood en armoede die er is in deze wereld... en het gelaat van hem of haar die zooeven heenging, en die ik niet heb kunnen helpen in negen van tien gevallen, dringt zich tusschen mij en mijn werk;...; waarvan het gevolg is dat dit liggen blijft, onder zulke omstandigheden.

Ik wou zoo heel graag dat mijn correspondenten dat toch eens inzagen, hoe moeilijk het voor mij is aan hun verlangen te voldoen, en hoe *hard ik-zelve het vind als ik telkens moet weigeren....*

En toch *moet* ik het doen; want ik-óok kan den dag niet langer maken dan hij is, en, bij mijn bovendien zeer zwakke gezondheid, is het mij dubbel-onmogelijk nog méér van mijzelve te vergen dan ik doe. Door mijn krachten op die wijze te *versnipperen*, zou ik schriftelijk minder kunnen wezen voor de Lelie dan ik nu ben; ik zou mijn correspondenties minder-goed en belangstellend kunnen afdoen; - en

m.i. weegt het nut van al die 'kwartiertjes' *mondeling* onderhoud daartegen geenszins op.;.

Nog eens, als de vragers zichzelf eens verplaatsten in hetgeen zij verlangen, dan geloof ik dat zij wel zouden inzien, hoe ondoenlijk het is op hun wenschen in te gaan. Maar òòk: *hoe hard het voor mij is te weigeren*, *wanneer die brieven beginnen, zooals zij gemeenlijk doen:* '*U zijt zoo bereidwilltg;*' - '*U hebt zooveel belangstelling in de abonnés*'. - '*U voelt mee voor een ander*', - *etc. etc. - Juist omdat dit alles zoo is*, voel ikzelve dat mijn krachten te kort schieten, wanneer ik, behalve het vele schriftelijke werk der correspondentie en der Lelie, óók nog voortdurend mondeling moet bezigzijn. - *Ik zou mijzetve daarmee zoo lichamelijk-moe maken dat ik eenvoudig niets meer zijn zou voor U allen, noch schriftelijk, noch mondeling.* -

En het is juist om dat te voorkomen, dat ik U vriendelijk vraag niet steeds op mijn *gevoel* te werken met die verzoeken, die ik zoo graag wil inwilligen, maar niet kan voldoen, *en* uit tijdgebrek *en* uit gebrek aan gezondheid...

Ik heb al eens meer in de Lelie gezegd, dat ik een hekel heb aan het Vrouwengedoe van zichzelve tot alles tegelijk in staat wanen.... Ik ken vele dames, die *en* onmogelijke vrouwenblaadjes redigeeren welke niemand leest, *en* bestuurslid zijn van ontelbare vereenigingen tot nut en

verbetering van alle mogelijke dingen ter wereld, *en* optreden in het publiek om eenige diepgaande questies in *één* schetterenden speech afdoend en ‘grondig’ te behandelen, *en* soms óók nog, en-passant, moeder en echtgenoote zijn... ik-zelve echter behoor *niet* tot deze veelzijdigen...*) Ik sta ook in *dit* opzicht verre achter bij ‘de moderne-vrouw...!’ Maar ik ben, door de Lelie, blijkens Uw getuigenis dat ik met zooveel waardeering ontvang, *iets* voor velen uwer.... *Ik wil dat zoo graag blijven en steeds meer worden...*

En ik kan met den besten wil ter wereld niet nog méér doen dan *wat* ik doe, *zoo goed mogelijk doe....* Daarom wou ik zoo heel graag, dat juist zij die zelve schrijven mij te waardeeren en mij noodig te hebben, mij niet dan zonder bepaalde *noodzaak* verzochten om mondeling onderhoud, of particulier antwoord.... Zij maken het mij daardoor zooveel moeilijker mijn overig Leliewerk goed te blijven doen.... *Het weigeren valt mij veel harder dan zij vermoeden kunnen*; *juist door hun een beroep-doen op mijn ‘bereidwilligheid’. Want heusch daaraan ontbreekt het mij géénszins.* -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel

Dit hoofdartikel, zooals de lezers zullen zien eigenlijk voor den *zomer* bestemd, bleef wegens plaatsgebrek liggen. De inhoud is echter evenzeer toepasselijk op de wintermodes, en wat daarmee in verband staat; zoodat ik het thans plaats met het oog op de winter-dwaasheden in de kleuren van sommige dames-toiletten.

A. DE S.L.

Over Kleuren.

Vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Met half gesloten oogen zit ik in de Scheveningsche stoomtram soezende; na een dag van natuurgenieten zie ik nog voor mij de teere groenschakeeringen van jong bosch, het zontintelen van de Meizee en 'k ben dankbaar, heel dankbaar gestemd voor veel moois. Door 't stilstaan der tram kom 'k tot bezinning, open de oogen en zie voor mij - eene abominatie van kleuren:

een beige rok, waarboven een grijze mantel (wie heeft geen grijze mantel dit jaar?) 't bekende grijze manteltje met blauwen kraag, een lief manteltje, grijs met harmonisch blauw. Daarboven een paarse hoed - o, die paarse hoed met het blauw van den mantel! Nu ja, er bestaat een blauwig lila, 't welk de laatste jaren veel gecombineerd wordt met licht hemelsblauw; sommigen vinden die kleuren mooi bij elkander passen, ik

*) En *wensch* er ook niet toe te behooren.

niet, maar het kan er mee door. Doch paars, nijdig papierenviolenpaars, met licht staalblauw, kan het leelijker? En dan die beige rok onder den grijzen mantel, waarlijk een bijzonder ontwikkelden kunstzin behoeft men niet om te zien het leelijke, smakelooze van beige met grijs. En toch, hoevelen dragen niet doodkalm een grijzen mantel van dit jaar op den beige rok van verleden jaar. 'Och wat komt het er op aan,' zooals laatst iemand mij antwoordde toen ik eene opmerking maakte over de magenta das op een steenrood gestreepte blouse. 'Wat komt het er op aan' - maar het komt er wèl op aan. Niet iedere vrouw is het gegeven mooi te zijn, doch wèl is het bijna ieder gegeven elegant en harmonisch te zijn. En dit kunnen we hoofdzakelijk bereiken door ons toilet, door een harmonisch samenvoegen van kleuren en lijnen. 'A thing of beauty is a joy for ever.'

O, Scheveningsche tramjuffrouw, wat was je leelijk! En als je eens in plaats van dien heel duren modistenhoed een grijzen of zwarten rok en een eenvoudigen witten of zwarten stroohoed gekocht had, die zeker bij je geel teint en fletse oogen veel beter gestaan zou hebben dan die paarse bloemendos, heusch dan zou je er nog niet zoo kwaad hebben uitgezien. Maar nu - en als ik er nog aan denk krijg ik eene koude huivering, zooals wanneer men met den nagel langs een witgekalkten muur krast.

En nu ik er toch over begonnen ben, zou ik een praatje willen houden over kleuren; wat pretentieus misschien, als men weet, dat ik noch kunstcritica, noch artiste van beroep ben.

De zomer en de daarmee jaarlijks terugkeerende zorg voor ons zomertoilet staat weer voor ons; het is nu eenmaal een treurig feit, dat we ons onder alle omstandigheden des levens kleeden moeten, of we vroolijk of treurig zijn, bij zonneschijn of regen, kleeden moeten we ons. Doch ééne troost ligt hierin: door den vorm van den hoed, de snit van onze kleeding kunnen we het minder mooie, dat ons gegeven is, zoo min mogelijk in het oog doen vallen, het mooie releveeren; evenzoo kan de keuze van kleuren ons teint, haar, oogen, enz. op zijn voordeeligst doen uitkomen. En waarom zouden we niet 'the most of ourselves' maken?

Ikzelve, die helaas begiftigd ben met eene gelaatskleur, die blond noch donker genoemd kan worden en een haardos, die zweeft tusschen donker aschblond en licht-bruin, heb door ondervinding geleerd, dat roze, lila en lichtgeel voor mij verboden kleuren zijn.

Niettegenstaande ik dol ben op roze, heb ik steeds vermeden die kleur te dragen, sinds ik eens mijn hoofd grauwerwtachtig zag boven een roze japon. O, die roze japon!

Ik was toen nog jong en onbezonnen en droeg haar tot den laatsten draad af, omdat het moest, doch haatte haar hartgrondig.

Roze is de kleur, die de mooie gelaatskleur, hetzij donker of blond, zal releveeren, die het fletse vel nog fletser, in vele gevallen geel zal doen schijnen. Een flets bleek teint is waarlijk geene exceptie in ons land, en aan hen, die er mee begiftigd zijn, wil ik zeggen: draag bij voorkeur hemelsblauw en zeegroen, beide kleuren die de huid roze doen schijnen. Ook crèmewit en oranje kunnen met succes gedragen worden; vermijd evenwel roze, geel en lila en in het algemeen teere kleuren als beige en lichtgrijs. Beige en lichtgrijs, beiden kleuren, die veel gedragen worden en slechts gedragen moesten worden door brunettes of mooie blondines. Eene frissche brunette kan bijna alle kleuren dragen; hemelsblauw evenwel, zal haar in de meeste gevallen grof en oud doen schijnen en moet dus vermeden worden, terwijl de blondine juist deze kleur bij voorkeur zal moeten dragen.

Aan het meisje met het heel mooie, doch zeldzame roomkleurige, kleurlooze teint, zou ik raden bij voorkeur crèmewit of dofzwart te dragen. Glanzend zwart wederom is de kleur voor de fletse teints, ook donkerrood en marineblauw.

Roze is de kleur voor de mooie teints, heb ik gezegd - hiermede bedoel ik evenwel niet, dat het rossige of roode meisje, dat gewoonlijk met eene mooie gelaatskleur gezegend is, deze kleur dragen moet. Laat zij met het rossige of kastanjebruine haar vermijden: roze, rood, rozenrood, magenta enz. (licht zalmkleur kan nog) en zich bij voorkeur houden aan blauw en groen in de verschillende schakeeringen.

Laat ons vooral vermijden datgene, wat de aandacht vestigt op onze onvolmaaktheden.

Zoo zag ik één dezer dagen op een tennesmatch een jongmensch met zeer rood haar een oranje das dragen, hetgeen natuurlijk aan iemand de boosaardige opmerking ontlokte: ‘hij heeft zeker een das van zijn haar laten maken.’

Mooie blauwe oogen zullen door eene japon in dezelfde tint meer tot hun recht komen; laat eene oude dame met mooi grijs haar eene grijze japon dragen.

Nu nog een enkel woord over kleurcombinaties: laat ons vermijden grijs met beige, paars met blauw, met roze, turkooisblauw en oud blauw, magenta met rood enz. enz. -

Mooie combinaties zijn: hemelsblauw met roze, met lichtgeel, geel met lila, met magentarood en, als ge durft: oranje en hemelsblauw.

Laat ons zorgen in onze kleeding een harmonisch geheel te vormen, laat ons geen slaven zijn van de mode, doch slechts voor mooi houden, wat mooi *is*; in één woord: laat ons trachten ‘a thing of beauty’ te zijn.

JOKE.

> Noot der Red.
> De witte hoeden die tegenwoordig in de mode zijn, en door jan-en-alleman, in afschuwelijk-grove namaak van bont of pluche, op het hoofd gezet worden, kleuren al héél weinig bij sneeuw en vuil, noch bij de bestanddeelen der goedkoope toiletten van vele draagsters...
> Zulke modehoeden zijn bedacht door luxe-vrouwen, die in hun eigen rijtuig uitgaan, en 's winters vertoeven aan de Riviera of in Italië, en die bij *elken* hoed een erbij passend toilet bezitten, en erbij passend echt-bont dragen, enz, enz.

> Maar de gewone vrouw, met twee, hoogstens drie winterhoeden, met één ‘best pak’ en ‘één daagsch’ dito, maakt zichzelve zoo léélijk en belachelijk als zij toegrijpt naar elke luxe-mode, zonder te kijken naar haar eigen gezicht, overig toilet, en verplichte omgeving en bezigheden.
> Ik woon in een drukke straat, ende monsters van leelijke witte hoeden en van ‘uniformjassen’, (ook een nieuwe mode dezen winter), die ik dagelijks zie op niet ervoor geschikte vrouwen zijn werkelijk even belachelijk als interessant; omdat zij, wat dit laatste betreft, een welsprekend bewijs leveren hoe weinig *echte* ‘kunstzin’ de hedendaagsche vrouw (reform- en niet-reformdraagsters) bezit. Die er juist zoo hard over schreeuwt!

Aan Marçellus Emants.

> Voor het tegenwoordige worden de schrijvers, die hier te lande aalmoezen verdienen, aangeslagen in de bedrijfsbelasting....

M. EMANTS: *De Holl: Lelie* No. 18, 28 Oct. 1903.

Emants!

Toen, onder het tweede ministerie Thorbecke, een aantal burgemeesters tot de Landsregeering zich wendden en er eenigen op audiëntie gingen bij den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, ten einde lotsverbetering door verhooging van jaarwedden te verlangen, gaf de Minister hun ten antwoord: ‘Zoolang mijn departement voor eene burgemeestersplaats van *f* 600 nog 30 aanvragen ontvangt, acht ik mijne tusschenkomst om verhooging van wedde, ongeraden.’

Sinds zijn 40 jaar verloopen, hebben de meeste burgerlijke gemeenten de jaarwedden van hunne hoofden verdubbeld en zijn de dingers naar open plaatsen drie- zoo niet viervoud toegenomen.

Iets dergelijks meen ik op te merken in de zaak van pers-schrijvers en pers-schrijfsters in Nederland.

Verviervoud hebben zich de penvoerders; de schrijfloonen zijn gestegen, schoon de Ministers van het Uitgevers-Departement zich terecht achter het argument van Thorbecke hadden kunnen verschuilen en bij het zwellend aanbod van handschriften den prijs doen slinken.

Toch is, ook volgens U, die prijs niet geevenredigd aan het werk en moet zelfs, in de beste gevallen, voor letterkundigen arbeid, de arbeider een loon aanvaarden, dat gelijkstaat met het aannemen van een aalmoes.

Zulk een meening wordt mét U door honderden pers-schrijvers in ons vaderland gedeeld, en het schijnt juist daarom niet onjuist den toestand van het pers-schrijversleven als min of meer troebel aan te duiden. De vraag is - hoe hem te zuiveren? Hoe kan, m.a.w. de nieuwere boekenmarkt in zoodanigen staat worden gebracht, dat de aalmoezen der schrijvers in behoorlijk loon worden omgezet, de financieele verdiensten der uitgevers niet aangetast worden, doch in evenredigheid gebracht met de intellectueele verdiensten der schrijvers.

Gij, Emants, hebt door uwe zinspeling op het aalmoezen-stelsel bij mij een denkbeeld doen rijpen, dat ik met alle bescheidenheid, in breeden omtrek, hier wil openbaren.

De pers-schrijvers in het tegenwoordig Nederland, behooren, voorzoover zij niet tot ‘de gestelde machten’ gerekend kunnen worden, tot de karig met geld bedeelden. Men overdrijft niet, naar ge weet, als men op 80% het intellectueel pers-proletariaat stelt. Wie aan dag- of weekbladen van eersten of tweeden rang - soms van zesden letterkundigen rang - zijn verbonden, mogen uit die betrekking, door het groot aantal winstgevende advertentiën al een behoorlijk loon puren, de dichtbezette gelederen der anderen - dichtbezet, ofschoon vèr van nauw aanéengesloten - blijven ter beschikking van een of ander uitgever, die het manuscript, als handelsartikel, zoo karig mogelijk koopt, ten einde het zoo mild mogelijk te verkoopen. Gelukt hem die opératie, dan is het aandeel van den co-operator, in vergelijking van het zijne, een aalmoes.

De invoering van het trust-stelsel, onder een reeks van productieve en in zwang zijnde schrijvers, zou op dat stuk van zaken wonderen kunnen verrichten. Gedurende één lustrum worde door geen enkel auteur een handschrift te koop aangeboden en de pers-markt ondergaat een algeheele zuivering. Een onthoudingsepidemie zou de zwakken - uitgevers en schrijvers - doen vallen op het veld van eer en een kern van sterkeren bleef over. Maar deze utopie vindt alleen hare verwerkelijking in de idee en is daarom zoo schoon. Toch ligt een bijna gelijksoortig zuiveringsmiddel voor de hand, dat in de practijk, tot het gewenschte gevolg zou leiden, en dat, op den weg der Nederlandsche regeering, te eeniger tijd door haar moet worden gebezigd. Ik zal mij veroorloven het hier aan te duiden in dezen enkelen volzin: de Nederlandsche regeering sluite zich aan bij de Berner Conventie.

En een tweede, nog bescheidener meening, heeft Uw *Lelie-artikel* mij ingegeven die ik aldus uitspreek: de Nederlandsche Journalisten-kring wijzige zijne statuten zoodanig, dat ieder pers-schrijver tot zijn midden kunne toetreden.

Het stoffelijk gevolg van de toetreding tot de Berner-Conventie zal zijn: een belangrijke, jarenlang gewenschte inkrimping van vertaalde werken op onze boekenmarkt; het zedelijk: de verdwijning van stroopers op het internationale geestesjachtveld.

Het gevolg van de uitbreiding van den - dan te betitelen - *Pers-schrijverskring* zal zijn de geboorte van een invloedrijk lichaam, dat uit kracht van zijn bestaan, alle zaken tusschen schrijver en uitgever zal regelen en een toekomstige samenwerking tusschen schrijver en uitgever zal voorbereiden.

Het gezamenlijk eind-gevolg zal wezen dat wederom veel zwaks en oneêls van de intellectueele boekenmarkt verdwijnt uit de kringen van werknemers en werkgevers.

Een beschermings-stelsel, dus? Ja, geheel overeenkomstig den geest die onze wetgeving van het laatste decennium stempelt. Al wat de wetgevende macht onder den algemeenen naam van sociale wetten in het leven riep zijn, geloof ik, niet anders dan beschermingsvoorschriften ten bate van den werknemer, op te volgen door den werkgever.

Maar staat dan de loonschrijver - want van broodschrijver durf ik niet spreken, omdat ik anders een m.i. geheel verkeerde opvatting aan dien naam verbonden, zou kunnen bestendigen - onbeschermd tegenover zijne werkgevers? Speelt hij de rol van het weerloos maar zeer vruchtbaar schaap tegenover den manuscripten verslindenden wolf? Verre van dien: ik ben diep overtuigd - en Gij waarschijnlijk ook! -

dat behoudens enkele min gunstige ervaringen, in onze jonkheid van uitgevers gezamenlijk opgedaan, de Bond van Nederlandsche Uitgevers binnen zijn gebied personen telt, die haast evenveel recht op edelmoedigheid hebben als de ontslapen Krusemans, Thieme's, Funke's, Nijhoff's en Mullers en allen, zonder onderscheid, - hetzij de Bond hen omsluit hetzij hunne belangen buiten dien cirkel liggen - het intellectueel eigendom hun toevertrouwd zoo goed mogelijk verzorgen, verspreiden en betalen. Ware dit niet zoo, stonden er verrassingen van bedenkelijken aard te gebeuren, ik zou mij wel wachten de eer van de Nederlandsche Letteren te betrekken in een onderzoek, dat niet anders dan tot hare schande kon uitloopen. Ik spreek van onderzoek. Wij zijn in een tijd van enquête en van commissies, die daarmeê belast worden, en bovendien spreek ik van onderzoek, omdat ik een enquête op het oog heb, en wel eene, door de Nederlandsche regeering in te stellen, naar de betrekkingen van uitgever en persschrijver. Wie het beroep van periodiekblad-schrijver of boekmaker erkent en van zijn bedrijf belasting heft, kan zich, op den duur, niet onttrekken aan een grondig onderzoek naar de arbeids-voorwaarden, waaronder de eene partij werkt voor de ander. Bij deze enquête zal ongetwijfeld de waarheid der spreuk ‘Loon naar Werken’ opnieuw in vervulling gaan. Naast financieel afhankelijke zij deze commissie saamgesteld uit financieel onafhankelijke pers-schrijvers en eene afzonderlijke commissie onderzoeke het menschwaardig bestaan der schrijfsters.

Waarover het onderzoek zou loopen?

Over het door U genoemd aalmoezen-stelsel.

Het rapport der enquête-commissie zal U een démenti kunnen geven. Een Edelmoedige gezindheid jegens Uwe ongefortuneerde collega's heeft U, misschien, den boog te strak doen spannen. Tot verhooging der ‘toekomstwaarden’ van het intellectueele eigendom zal het, in elk geval, kunnen bijdragen. Ik ben U dus dankbaar voor het aanroeren dezer zaak.

Allerzielendag, 1903.

F. SMIT KLEINE.

Portret van Mej: TICHELMAN te Zetten (ps: Henca.)
1ste Bekroonde in den Wedstrijd: Welke zijn de kenmerkende eigenschappen van den man en de vrouw.

Mijn Dagboek.
(Onuitgegeven Fragmenten) door graaf Leo Tolstoï.
(Vervolg).

Ge zegt dat de uitdrukking en de opvatting van ‘de volmaking van zichzelf’ u mishaagt, evenals het woord ‘volmaking’, dat ge te vaag en te ruim van begrip vindt. Dit begrijp ik. Dezelfde gedachte had ook ik; er is een verband tusschen dit en de vraag over de vormen van het leven. (De gelijkenis van den dienstknecht, die niet gewoekerd had met zijn talenten.)

Het ware leven is den mensch gegeven op twee voorwaarden: ten eerste: dat hij zijn naaste goed doe (het goede bestaat in het vermeerderen van liefde onder de menschen - een hongerende voeden - een zieke bezoeken): ten tweede dat hij de kracht der liefde die hem geschonken is, vermeerdert.

Deze voorwaarden zijn noodzakelijk voor elkaar. De goede daden die de liefde tusschen de menschen vergrooten, zijn alleen goed, als ik bij het verrichten gevoel dat de liefde in mij grooter wordt, als ik ze met warm medegevoel ten uitvoer breng.

Doch slechts als ik goede daden verricht en liefde bij anderen opwek, dan eerst wordt mijn liefde grooter in mij (dan ben ik op weg

ter volmaking.) Zoodat, wanneer ik goede daden verricht en onverschillig blijf, of ik meen dat de liefde in mijn hart grooter wordt, zonder dat ik in anderen liefde opwek (somtijds lokt dit zelfs het kwade uit), dan is het niet *dat.*

Ik weet zeker - en allen weten het - dat het alleen *dat* is, als ik krachtiger heb lief gekregen, en als de menschen liefhebbender worden. Dit is o.a. het bewijs dat de liefde een volkomen en geheele substantie is - geven wij die bloot, zoo doen anderen dit eveneens en omgekeerd - God is dezelfde bij ons allen.

* * *

Overeind staan op een zuil,*) zich in de eenzaamheid terugtrekken of in gemeenschap leven, dit alles kan slechts een voorloopige toestand zijn, noodzakelijk voor de menschen; maar als blijvende levensvorm is het een tastbare dwaling, een wanbegrip.

Onmogelijk is het om een rein, zuiver leven te leiden op een zuil, of in gemeenschap met enkelen, omdat de mensch verstoken is van de helft van het leven - de omgang met de wereld - zonder die heeft zijn leven geen zin. Om altijd zoo te leven, moet men zichzelf bedriegen; inderdaad is het duidelijk dat, evenzoo als het ondoenlijk is om in een stroom troebel water door een scheikundige bewerking de zuivere druppels af te scheiden, evenzoo is het ondoenlijk om alleen te leven als heilige, of met enkele anderen, te midden van een gansche wereld, voortgedreven door winstbejag: men moet den grond, de koe, huren of koopen: men moet zich met de onchristelijke buitenwereld in verbinding stellen. Men kan zich hiervan niet bevrijden; dit moet ook niet, men kan zich alleen onthouden te doen wat niet gedaan mag worden.

Elke arbeid van een leerling van Christus bestaat hierin, dat hij de meest christelijke gemeenschap met deze wereld zoekt vast te stellen.

* * *

Veronderstel eens dat alle menschen, die dezelfde opvatting als gij hebben over de ware leer, dat die zich vereenigden en zich samen op een eiland gingen vestigen: zou dit het leven zijn? En veronderstel eens dat de gansche wereld, dat alle menschen *volens nolens* denzelfden weg bewandelden als wij? Maar als de menschen die onze opvattingen deelen, die onze begrippen koesteren, zich over de wereld verspreiden, dan is het een genot ze te ontmoeten, te weten wie ze zijn, en hun arbeid te leeren kennen. Is het niet beter aldus? En zoo is het.

* * *

De menschen die geen nieuw volmaakter leven begonnen zijn, zijn altijd in de weer met toebereidselen van het leven, maar het leven zelf bestaat niet voor hen. Ze houden zich onledig met eten, slapen, studie, rust, met de voortplanting van het geslacht, met de opvoeding. Één enkel ding ontbreekt hun: het leven - de ontwikkeling van het leven.

* * *

Ja, onze arbeid is de arbeid van een kindermeid: doen groeien wat ons is toevertrouwd - ons leven.

Laat niemand herhalen het bekende, algemeene gezegde, dat het egoist is om zijn eigen leven te ontwikkelen.

Zijn eigen leven ontwikkelen, dat is God dienen.

* * *

*) Toespeling op Simeon Stylite.

Evenals al het doellooze, onbekende lijden ons onverklaarbaar schijnt, alleen zin hebbend buiten de levenstoestanden die we zien, evenzoo is het goede zonder doel volgens onze begrippen onnuttig: dit is een bewijs dat ons leven niet bij zichtbare toestanden ophoudt. Hierin ligt, volgens mij, de verklaring van dit hartstochtelijk, onverwinnelijk egoisme, waaruit ons leven bestaat. Ik kan slechts mijzelf lief hebben, om niet door die liefde te lijden, moet ik in mijn hart vinden dat wat mijn liefde waard is - God. Mogelijk werd daarom gezegd: Heb *uw* God lief met geheel uw hart en geheel uw verstand.

Men zal zeggen dat dit egoist is, en dat de mensch utilitaris moet zijn. Beide beweringen zijn waar; de eene is een bewijs voor de andere. De mensch zal slechts zin vinden in de ontwikkeling van zijn leven. Buiten zichzelf, zal hij alleen vinden wat Gods rijk op de aarde vestigt. Het een is in harmonie met het ander, en naar evenredigheid van hun kracht is het den mensch gegeven om òf het een, òf het ander als gids te nemen: beide voeren naar hetzelfde doel.

* * *

Hij die het leven niet beschouwt als de ontwikkeling van zichzelf, wordt geleid door hetgeen de menschen naar het goede voert. Of men een zwart beeld op witten achtergrond, of een wit beeld op zwarten achtergrond teekent, de omtrekken zijn dezelfde.

(Slot volgt).

De éérste Klant.

Tien en twaalf jaar waren ze oud, en ze hadden verdriet, Henk, de oudste, 't meest.

Al was hij zesmaal ouder geweest dan had zijn verdriet niet grooter,

niet smartelijker kunnen zijn dan 't nu was. Verbeeld je dan toch ook, Mama, hun eigen lieve zachte moeder, die ging een winkel houden! *Een winkel!!* Ma noemde 't wel anders, mooier, ‘agentuur’ zei Ma, maar 't wàs toch net eender!

En Ma was toch een dame!

Van alles gingen ze nu verkoopen: thee, koekjes, gember, koffie, o, ze wisten niet wat al meer! Alles wel erg fijn, zei Ma, maar 't wàs dan toch een *winkel*, 't wàs dan toch *verkoopen*, dat waschte al 't water van de zee niet af, en de menschen zeien dan zeker ook ‘*juffrouw.*’

Wat ze dien ochtend kwaad geweest waren toen Ma 't hun vertelde! net of 't een pretje was, zoo deê Ma!

Henk, de oudste, had *gehuild* van drift, en hij had gezegd: ‘u weet niet wat u ons aandoet!’ Toen was Ma heel, héél verdrietig geweest, en toen had Henk spijt gehad en wéér gehuild, en toen huilde Ma óók....!

O, 't was ellendig geweest! Henk had er nu hoofdpijn van, en wat 'n erge ook!

Pim, zijn jonger broertje klaagde mee, maar hij vònd 't niet zoo erg, ja, hij vond 't zelfs wel leuk! Nou konne ze zeker zooveel koekjes krijgen als ze maar wouen en in die theebussen zaten altijd zooveel leuke plaatjes! En als ze dan thuis waren Woensdag- en Zaterdagmiddag, dan mochten ze mee helpen theeschenken als er dames waren, lollig, hè?

Buitelend en springend liep hij dan vóór, dan achter zijn broer, mee naar school. Met gebogen hoofd schreed de oudste voort, dacht er over of de jongens 't al zouden weten, 't had in de krant gestaan, zei Ma! wat zouen ze zeggen!

‘Hei, Rahders, kè-je niet goeiemorrege zeggen!’ klonk 'n heldere frissche jongensstem.

Henk keek op.

‘Morgen,’ zei hij somber, en de lange jongen, zijn beste vriend, keek hem bezorgd aan. Wat Rahders nou mankeerde?

En terwijl Pim naar de speelplaats liep - ze waren vlak bij school - vroeg Douwe Haaksma:

‘Zeg, wat heb jij? laatste duit versnoept?’

Henk antwoordde iets ruws - dat was zoo mode op school - en vroeg:

‘Zou jij gillen van de pret, als je Mama een winkel ging houden?’

‘Nee, en ook niet grienen. - Gaat jou Ma 'n winkel houden?’

‘Ja wat zeg je daar nu wel van? 't heet veel beelderiger, “agentuur” zelfs, maar in die agentuur kè-je van alles krijgen! Leuk?’

Douwe keek 'm aandachtig aan.

‘De oude vrouw zal 't niet doen als 't niet mòt!’ antwoordde hij langzaam.

‘Weet ik of 't moet!’

Daar kwam Bert Mack aan. - 'n Valsch gezicht dat die had! Z'n oogen, z'n lach, alles was valsch aan 'm. Hij was veertien jaar en zat al voor 't tweede jaar in dezelfde klas.

‘Dag Henkie,’ zei hij beschermend. ‘Morgenmiddag kom 'k 'n kopje thee bij Moe drinken, hoor!’ Hij lachte luid en vele, vele jongens gniffelden mee.

‘Hou je sm...l’ beet Douwe hem toe, en trok Henk mee.

‘D'r komen bij Mevrouw Rahders alleen *fatsoenlijke* lui!’

‘As ze komme!’ smaalde Bert valsch.

Bloed - bloedrood zag Henk, maar hij hield zich bedaard.

‘Ze hebbe gelijk, ze hebbe gelijk,’ drong hij zichzelf op, ‘we zijn nou maar burgerkinderen uit 'n winkel!’

In de klasse, voor de les begon, waren een paar jongens flauw genoeg, het vuurtje nogeens aan te stoken. Ze meenden 't maar als 'n plagerijtje, maar ruw waren ze.

‘Als je me vást an me somme helpt, Rahders, dan zal ik aan Mama zeggen, dat ze d'r koekjes altijd in jullie winkel koopt!’ plaagde Emile Van Genderen.

‘En mij an me algebra!’ riep Frans Mouret de Clercq.

‘En mij an....’

‘En jou vast aan 'n opd...l op je valsche snuit!’ riep Henk eensklaps verwoed uit, en sloeg met de volle vuist zoo krachtig in 't bleeke gezicht van Bert Mac Lynn dat 't bloed uit zijn neus sprong.

In minder dan geen tijd had Henk de ‘opd...l’ terug en lagen de jongens op den grond.

‘Rahders en Mac Lynn, òpstaan. Allebei voor twee dagen naar huis!’

't Was de Directeur die juist langs de openstaande deur kwam, en 't tooneeltje zag. Verlegen sloop de jonge onderwijzer naderbij. 't Gebeurde zoo dikwijls, die vechtpartijtjes, als je dáárvoor ieder oogenblik tusschenbeie moest komen....!

Henk was opgestaan. Hij snikte, snikte van woede.

Die lammelingen! die treiters! en de Direc-

teur ook al! Wacht maar, om twaalf uur zou-die die Mac Lynn met z'n gele uitgedroogde snoet opwachten....

Gelukkig bleek de Directeur rechtvaardiger dan Henk dacht.

'Wasch je gezicht, Mac Lynn,' zei hij streng, 'en jij, Rahders, vertel me eens waarom je als vagebonden op den grond lag te rollen!'

Maar 'Rahders' kon niet spreken, Rahders kon alleen maar woest snikken.

Toen vertelde Douwe Haaksma de geheele toedracht en het deftige ernstige gezicht van den dikken Directeur stond nog deftiger, nog ernstiger! 't Beviel hem dan ook niets, op zijn school gingen grootendeels niet dan wàt deftige jongeheertjes, jongeheertjes met dubbele namen, met livreiknechten, jongeheertjes die 'n eigen hit hadden....

Er was natuurlijk ook wel 'gewoon soort' bij, maar waar hadt je geen kaf onder 't koren! 't Was net op 't randje af geweest of hij had tegen de weduwe, Mevrouw Rahders, gezegd dat er tot zijn spijt geen plaats meer was, maar 't hoogst beschaafde, en vooral 't innig lieve en zachte van Mevrouw Rahders' geheele persoonlijkheid had gemaakt dat hij de beide jongens met genoegen in zijn particuliere inrichting wilde opnemen! Maar nu ze 'n winkel ging houden....!

'Drink eens wat, Rahders,' zei hij koudwelwillend, 'en kom na twaalf even bij me. Mac Lynn, naar je plaats! - Mijnheer Bergsma, U wilt wel zorgdragen dat de orde niet weer verstoord wordt!'

Het flikkerde even achter het deftige gouden brilletje en de zeer jeugdige onderwijzer buigde beleefd.

Mevrouw Rahders zat met beide zoontjes aan de koffie. Henk had juist alle grieven op school ondervonden opgesomd en zijn moeder had hem zwijgend aangehoord.

'Hooren we eigenlijk nog wel op die school, Ma!' vroeg Henk bitter.

'Verbeel je, waarom niet!' riep Pim verbaasd uit. Maar Henk sprak uit, wat zijn moeder dacht. Ook zij voelde zich innig gegriefd. Het was misschien heel onverstandig, heel onbekookt van haar geweest, dat ze bij het aannemen der agentuur niet had overwogen of de chique directeur van de school van haar jongens 't goed zou vinden, maar 't geval lag er nu toe, en dus....

Veel nam de afternoon-tea niet op. Wel kwamen er enkele bestellingen, meest van kennissen en een enkelen vriend uit den goeden tijd toen haar man nog leefde en zij andere inkomsten hadden dan die van een agentuurtje van thee en koffie, maar de echte gezellige aanloop van wandelende en bezoek afleggende dames 's middags, om een kopje 'tea' te drinken bleef uit. Ze hadden de circulaire wel ontvangen, gelezen zelfs, maar eenmaal terzijde gelegd, werd er niet meer aan gedacht. 't Was dan ook wel zoo gezellig om bij Monchen, Sprecher, of Bakker in te loopen (wie ging nu op *Duinoord* teaen?) en daar kon je ten minste pasteitjes krijgen, en zag je nog iemand....

Zoo zorgde Mevrouw Rahders dag aan dag voor theewater, maar toen er niemand kwam zei ze tegen Mina - 't was ook zoo hard om 't te bekennen - dat 't den menschen zeker te ver uit de buurt was, en dat ze maar geen theewater meer moest klaarhouden.

Maar op een zonnigen lentedag, stapten twee dametjes van de Suezkade. De eene was 'n pas getrouwd vrouwtje, vol idealen om in haar huwelijk veel goed te doen.

Met moeite had ze een vriendin meegetroond - heelemaal naar Duinoord! - om thee te gaan drinken bij Mevrouw Rahders. Ze had 't haar al een paar maal gevraagd - maar dán was 't slecht weer, dán had ze alleen jours in de buurt achter den Dierentuin gehad - in de Jan v. Nassaustraat, Odijck, enz. enfin, zooals dat dan gaat.... maar eens was ze toch besloten. De voordeur ging met een kruk open en ze gingen binnen.

In den winkel gekomen, of liever in de voorkamer die een beetje was ingericht op het ontvangen van koopend publiek, vonden ze er niemand. Ze giegelden een beetje, namen den boel eens op, maar nergens een spoor van thee! Eindelijk kwam er een kortgeknipt jongenshoofd om den hoek kijken. 't Was Henk, die in 't tuintje met zijn duiven bezig was geweest. In één seconde flitste 't door zijn hoofd: ‘ze komme theedrinken en Ma is niet thuis!’

De eerste smart over ‘den winkel’ was geleden, maar vergeten niet. Toch voelde hij iets van spijt dat nu juist Ma niet thuis was en aarzelend kwam hij binnen.

‘Zoo ventje,’ zei het vrouwtje, ‘ik beb gehoord dat we hier 's middags een kopje thee kunnen drinken, en zoo. Dat kan zeker wel?’

‘Ja Mevrouw,’ begon Henk, ‘maar Ma

is niet thuis.' De twee vriendinnen keken elkaar eens aan - het jonge meisje draaide zich om en giegelde in stilte, maar de getrouwde voelde haar positie en wilde die ophouden. Ze kreeg al spijt dat ze 't begonnen was.

'Nu,' zei ze vriendelijk, 'we zullen dan maar eens terugkomen als je Ma thuis is, hoor vent!'

Maar dat was Henks trots te na! De éérste klant....

'O Mevrouw, dat 's niets,' zei hij ijverig, 'de thee is in een paar minuten klaar! Wilt u niet even in het salon gaan? Toe? dan zorg ik voor alles!'

Hij vroeg 't zoo aardig en schikte zoo uitlokkend de stoelen om een tafeltje dat de bezoeksters er schik in kregen. Ze gingen zitten en Henk holde naar de keuken.

'Mina, Mina-a! gauw!' maar Mina was boven.

O, gelukkig, wat in-gelukkig, d'r was warm water! Daar zag hij Pim in den tuin en gebood hem dadelijk te komen. Maar Pim bedankte en Henk kon er nu geen tijd vanaf nemen, om hem 't een en ander aan 't verstand te brengen. Hij bracht het theewater binnen, en zette thee. Dat had hij Ma zoo dikwijls zien doen, maar ach, hij nam te weinig thee en schonk de trekpot ineens heelemaal vol.

Lachend zagen de dames toe hoe hij handig het blaadje neerzette, de oudste schonk.... gootwater was 't, smaak nog geur er aan!

Maar 't geval was te grappig, om er boos om te worden, en ze dronken de kopjes leeg en stonden op.

'Hoeveel is 't, kleine baas?'

Dat wist Henk niet. Onschuldig vroeg hij:

'Ja, hoeveel denkt U?'

Lachend gaf zij vijftig cent en Henk zei handig:

'Nog iets van Uw dienst, Mevrouw?'

'Ja, ik wil nog wel wat cakes van je hebben,' en Henk nam op goed geluk de eerste de beste trommel waar hij 't best bij kon.

Twee ons moest er wezen. Hulpeloos zocht hij in zijn brein hoeveel dat ook weer was. Daar zag hij Pim, die op de trap naar binnen gluurde.

'Kom's gauw hier!' fluisterde Henk heesch-gehaast, maar andermaal schudde Pim plagerig van neen, en Henk siste kwaad: ''k zal je wel krijgen, hoor!'

Hij nam 'n gewichtje en las: 'hektogram.'

'Hektogram, Mevrouw is dat niet een ons?' Het ging alles zoo naïef, zoo kinderlijk, en de bezoeksters voelden toch wel iets van het aandoenlijke in dat jongetje, dat de zaak van zijn moeder in haar afwezigheid zoo goed mogelijk wilde waarnemen.

'n Hektogram - hekto, was dat niet honderd gram, en honderd gram dat was 'n ons, dat wist ze nog van de kookschool, en zoo kwamen ze er.

Eerst woog Henk één hektogram af, en schudde het koperen schaaltje leeg op een papier, toen woog hij het tweede ons af. De toonbank lag te vol, zóó kon hij niet inpakken. Henk nam een kloek besluit, 'n stevig bruin papier spreide hij uit op den grond, en zoo pakte hij daarin twee hektogram operawafels.

Weer wist hij niet wat 't kostte, maar het jonge vrouwtje gaf hem zestig cent, 'dat zou wel goed zijn,' meende ze.

Toen bestelde ze van thee en koffie twee kilo, en Henk noteerde 't keurig op een stuk papier, dat hij gelukkig in de lade vond, met het adres van zijn vriendelijke bezoekster.

Beiden schudden hem hartelijk de hand. Overgelukkig liet Henk zijn eerste klant uit!

Pim heeft ‘gekregen’, en vol trots en glorie vertelde Henk alles van zijn afternoon-tea aan zijn moeder, die hem prees maar 's avonds bij de bestelling toch schreef dat ze geen geld kon aannemen voor de zonderlinge theepartij.

Op de eerste klant kwamen er meer, maar druk liep 't nooit, en na de groote vacantie gingen Henk en Pim naar een openbare school!

TITIA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

‘O, mocht ik moeder zijn!’ door Ruth Bré

Een klein, dun boekje met opschrift: ‘O! mocht ik moeder zijn!’ en daarbij een omslagje van papier waarop gedrukt staat:

Voor de vrouw is veroverd: het recht op arbeid, het recht op brood, geef haar thans ook het recht te mogen liefhebben.

Een dun nietig boekje, daarbij de titel wat banaal, maar de inhoud van dit boekje zoo diep ernstig, zoo waarachtig gevoeld en zoo waar, dat ik

niet nalaten kan het aan allen aan te bevelen.

Het behandelt een vraagstuk, dat zoo diep ingrijpt in de maatschappij, het behandelt leemten, die aangevuld moeten worden, daar zij anders een algeheele degeneratie van het menschelijk geslacht zullen teweegbrengen.

Ruth Bré, wie is het, is het een pseudoniem? Zeker heeft zij die leemten zelf ondervonden en heeft zich gedwongen gevoeld dat te uiten tegenover de menschheid, om te zien wat met vereende krachten tot stand kan gebracht worden.

Daar zij echter uit haar eigen standpunt alles behandelt en niet de geheele maatschappij heeft voor oogen gehad, is het, naar mijne bescheiden meening, wat eenzijdig geschreven; niettemin verdient dit werkje aanbeveling.

'Waarom,' zegt ze, 'moet toch een vrouw met minachting aangezien worden, een vrouw, die moeder is geworden zonder wettelijk voor den ambtenaar getrouwd te zijn geweest?

Is die vrouw daarom minder? Moet iets, dat als het mooiste, het hoogste wordt beschouwd, direct minder, veracht worden, omdat die moeder niet aan het stadhuis is getrouwd?

Ik begin met hier op den voorgrond te doen treden twee menschen van hooge ontwikkeling, die uit den aard der zaak beschaafd zijn.

Die twee, ze storen zich niet aan wetten, aan het kleinzielig gedoe der menschheid, rondom hen, maar ze vinden het geluk in en door elkaar.

Uit den band hunner liefde wordt geboren het volgende geslacht; moet dit nu vervloekt worden, omdat zijn ouders zich niet aan de wet stoorden?

Gun de vrouw het recht om lief te hebben, staat er. Waarom toch moet de vrouw steeds afwachten, wat er met haar gebeuren zal, waarom kan zij niet met den een af anderen man, van wien zij waarachtig veel houdt, samen leven, zooals menig man voor zijn huwelijk? Wáárom moet de vrouw haar leven lang kuisch blijven en wordt dat niet eens van den man verlangd, vóórdat hij zijne vrouw in de armen sluit? Met alles wat de vrouw aangaat, wordt geen rekening gehouden; hoe menige vrouw gaat haar ondergang te gemoet, of lijdt aan allerlei kwalen, zooals Ruth Bré terecht aanmerkt, alleen omdat zij gedoemd is, haar leven lang alleen voort te leven.

'Had ik nog maar een kind,' roept ze dan uit, 'een kind, waarvoor ik kan zorgen, dat ik vertroetelen kan en dat mij aan hem kan doen herinneren;' maar o hemel, dat mag heelemaal niet. Een kind, gesteld, dat er zoo iets gebeurde, een kind, de geheele familie zou in opstand komen, neen maar, zoo iets schandaligs, neen, dat zou verschrikkelijk zijn! - Is dat werkelijk mooie, grootsche, nu op eens schandalig geworden?

Och, indien men aan het menschdom maar aan het verstand kon brengen, wat werkelijk mooi en wat leelijk is.

Zoo ook met echtscheidingen.

Heeft een vrouw een slechten man, dan kan zij niet van hem af, als hij niet wil; de wet is in dat opzicht zoo moeilijk, alleen als de man overspel pleegt en dat wordt bewezen, (wat natuurlijk niet dikwijls gebeurt, als de man slim is) dan heeft de vrouw 't recht om zich van hem te laten scheiden. Liever een immoreel leven van onverschilligheid en brutaliteit, dan de wet een weinig gewijzigd ten opzichte van de vrouw.

Zal de vrouw dan nooit eens recht van spreken hebben? Wél zijn we op dat punt een weinig vooruit gegaan, maar het gaat zoo verschrikkelijk langzaam.

Er *moet* een andere toestand geboren worden. De maatschappij moet veranderd worden, het woord '*fatsoen*' moet niet in zoo'n bekrompen zin genomen worden; als iets werkelijk mooi en schoon is, is het vanzelf fatsoenlijk. Weet men dan wel, wat *niet fatsoenlijk* is?

Welnu, als een man zoo geleefd heeft, dat hij zich als het ware bezoedeld heeft aan vele *slechte* vrouwen (daar bedoel ik niet mee publieke vrouwen, want daaronder zijn er wel, waar menige om zoo te zeggen, fatsoenlijke vrouw, een voorbeeld aan kan nemen) en dat hij dan, als hij daarvan genoeg heeft, een jong lief meisje tot vrouw neemt, die daarvan niets weet, vol hoop de toekomst ingaat en daarna tot het besef komt, dat het fatsoenlijke huwelijk, waar iedereen haar mee geluk wenschte, toch eigenlijk niet zoo héél fatsoenlijk was.

Maar ook op dát punt zijn we vooruit gegaan; menig jongmensch is van opinie, dat hij kuisch moet blijven evenals de vrouw, totdat hij zijn bruid aan het hart kan drukken. Het is bekend, dat het niet gaat met iedereen, men moet het temperament van den persoon in aanmerking nemen, goed, maar wáárom wordt dan ook nooit rekening gehouden met het temperament van de vrouw, of houdt ze soms geen temperament er op na?

Met vereende krachten hoopt Ruth Bré den idealen toestand, zooals zij zich dien denkt, in het leven te kunnen roepen; er zouden niet zooveel ziekten zijn, de geest tevredener, meer levenslust, in 't kort het sociale vraagstuk zou opgelost worden, een klein gedeelte n.l. Het geslacht daaruit voortgesproten zou veel gezon der zijn, dan tot nog toe het geval was, hun geest helderder en wie weet, met welke talenten ze toegerust zouden zijn[*)].

LOTOS.

Varia.

Mij werd een circulaire toegezonden over:

'Het Eerste Internationaal Congres voor Schoolhygiëne te Neurenberg 4-9 April 1904.'

Deze circulaire is onderteekend door 'Het Nederlandsch Comité ter voorbereiding van het Eerste Internationaal Congres voor Schoolhygiëne te Neurenberg: Professor Dr. C. Winkler, Voorzitter, Dr. J.H. Gunning Wz.

*) Noot red:
Hierover werd mij nog een tweede Ingez: stuk aangeboden, dat spoedig zal worden geplaatst.

Vice-Voorzitter, J.T.T.C. Van Dam van Isselt, Voorzitter van den Centralen Gezondheids-Raad, Professor Dr. C. Eijkman, G. Polvliet, Secretaris - Penningmeester. - Het comité drukt in de circulaire den wensch uit, dat ‘de aandacht op de zaak wordt gevestigd en een woord tot opwekking daaraan toegevoegd worde....’ Gaarne wil ik mijnerzijds aan dien wensch gehoorgeven; want het komt mij voor dat de bovengenoemde namen der onderteekenaars een afdoenden waarborg geven voor den ernst en de kennis, waarmede zij de zaak in questie zullen behandelen.... Als menschen, die er verstand van hebben en kunnen hebben, zich met iets van belang willen bemoeien, heeft men ten minste kans dat er iets goeds uit voortkomt. - Dat is heel wat anders dan wanneer kinderlooze oude-juffers, of mama's die beter deden naar hun eigen kinderen thuis om te kijken, zich in 't publiek ‘wijden’-gaan met groot druktevertoon aan ‘Het Kind’.... De namen van Professor Winkler en van Dr. Gunning (om alleen bij de eerste onderteekenaars te blijven) geven zekerheid dat zij weten wat zij willen, en dat het hun te doen is niet om bezigheid-zoeken, maar om de goede zaak....

In een volgend nommer hoop ik iets uit de circulaire-zelve aan te halen omtrent het doel van het congres. - Er ligt van allerlei op mijn schrijftafel over *Het Kind* dat daartoe van-zelf gelegenheid zal geven. - Plaatsgebrek dwingt mij het voor heden te laten bij deze korte opwekking.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Een herinnering aan Heinrich Heine.

Het stond daar zoo rustig, het deftige heerenhuis in de N. straat n°. 4 met de vier vensters in het front en de breede, eikenhout geschilderde dubbele deur.

Een scherp contrast met deze kalme omgeving, vormde de zichtbaar opgewonden stemming van het jonge meisje, dat tegen den deurpost geleund stond.

Mathilde, zoo zullen we haar noemen, had op school den eersten prijs behaald voor Fransch, en was nu tot belooning in Parijs, om er de tentoonstelling te bezoeken, die met oogverblindende pracht was geopend.

Het meisje, ternauwernood de kinderschoenen ontwassen, had zich Frankrijks hoofdstad als een aardsch paradijs voorgesteld. Hoe verlangde zij er naar de merkwaardigheden van deze stad te bezoeken.

Maar aan dat alles dacht ze op dit oogenblik niet; er zweefde haar slechts één doel voor oogen, hetwelk haar geheele denken in beslag nam, n.l. Heinrich Heine spreken.

Ze had reeds langer dan een week in de wereldstad vertoefd, toen het haar eindelijk gelukt was uit te vinden, waar hij woonde. Daar haar ouders van dit dwaze plan niets wilden hooren, informeerde zij zelf dapper naar den weg. Ze had de Place de la Concorde bereikt en de Madeleine stond voor haar. Onderweg kocht ze wat bloemen en weldra lag het tentoonstellingsterrein achter haar. De buurt werd hier deftiger, maar tevens stiller. Vlug stapte ze verder en bereikte eindelijk haar doel. Zij trok de stoute schoenen aan, *klom de stoep op en belde.*

Het was maar goed dat het eenige oogenblikken duurde, voor ze open werd gedaan, zoodat ze tijd had om tot kalmte te komen. Ze werd opengedaan door een bejaarde dame die een zwart wollen japon droeg en een wit mutsje. Vriendelijk verzocht zij

Mathilde binnen te komen en na gevraagd te hebben waarmee zij haar van dienst kon zijn, leidde ze haar naar een ruim vertrek, waar een groot mahoniehouten buffet stond, versierd met beschilderde glazen en bekers. Openslaande deuren gaven toegang tot den tuin, waar een andere dame zat te naaien. Om haar verlegenheid te verbergen, begon Mathilde een gesprek met deze.

'Ruiken deze bloemen niet te sterk voor een zieke? Ik zal ze maar niet geven.'

'Wel ja,' antwoordde de française levendig, 'dat zou ik wèl doen.'

Op hetzelfde oogenblik keerde de dame terug, met het verzoek haar te volgen. Zij traden in een hoog, ruim vertrek, waar de herfstzon haar stralen vriendelijk naar binnen wierp. Een japansch kamerschut scheidde het in tweeën en toen haar geleidster, de echtgenoote van den dichter, het jonge meisje verzocht naderbij te komen, sprak een welluidende stem ongeduldig:

'Baissez les stores, vous-me déchirerez les yeux!'

Mevrouw Heine gaf onmiddellijk gevolg aan dit verzoek, waarop zij de bezoekster met haar echtgenoot alleen liet.

Mathilde was op dat oogenblik diep teleurgesteld; het was dan toch waar, wat men

haar verteld had, dat de dichter alleen nog Fransch sprak.

Zij hakkelde eenige Fransche zinnetjes, hoe vloeiend ze anders de taal ook sprak. Ongeduldig viel hij haar in de rede:

'U bent een Duitsche, spreek dus maar Duitsch.'

Zij herademde, toen zij haar geliefde moedertaal hoorde en vertelde, dat groote vereering haar tot hem dreef. Hij strekte de hand naar haar uit, waarin zij haar bloemen legde.

'Vergeef me,' sprak hij vriendelijk, 'zoo ik u daareven heb doen schrikken, ik heb vandaag een slechten dag en kan niet veel met u praten; maar ik zou het prettig vinden als u eens gauw terug kwam.' Zij beloofde dit en verwijderde zich zacht.

De eene dag vóór, de andere ná verliep, en nog steeds had ze geen gelegenheid gehad, haar belofte te volbrengen en haar geliefden dichter te bezoeken. Met angst en beven zag zij het tijdstip van vertrek naderen, totdat zij op zekeren dag weder voor de eikenhout geverfde deur stond. Na eenige oogenblikken was ze in het vertrek van den lijder en verzocht hij haar dichterbij te komen. Zij zette zich naast de legerstede.

'Kent u mijn familie in Hamburg soms?' vroeg hij. Zij moest ontkennend antwoorden.

'Van den zomer echter heb ik op een badplaats aan de Oostzee vriendinnen van u ontmoet. Een hunner vertelde me, dat u haar eens van school hadt gehaald en hoe jaloersch haar kennisjes waren geweest, toen zij hoorden, dat ze door Heinrich Heine thuis was gebracht.'

'Ja, dat herinner ik mij nog wel; zij moet een mooi meisje geworden zijn die dochter van.... En hoe is het tegenwoordig in Hamburg? welke letterkundigen van naam wonen er?' Mathilde wist niemand te noemen dan Robert Heller, den feuilletonschrijver van de 'Hamburger Nachrichten.'

'Dien ken ik niet,' antwoordde hij nadenkend.

'Vindt u het ook niet een groote onrechtvaardigheid, mijnheer, om de vrouw als dichteres en letterkundige bij den man achter te zetten?'

'Zeker, zeker,' antwoordde hij levendig, 'ik vind, dat de vrouw daarin zeer onrechtvaardig behandeld wordt. Daar hebt ge b.v. Fanny Lewald, zij is een schrijfster van naam.'

'Ik schrijf ook zoo gaarne, maar alleen in het geheim, want bij ons thuis vindt men dat niet vrouwelijk; en toch trekt het mij onweerstaanbaar aan.'

'Hoe oud bent u?'

'Zestien jaar. Dat klinkt heel jong, maar ik voel me veel ouder. Ik heb een drang in me om iets groots tot stand te brengen, maar ik ben nog niet met me zelf eens wàt en daardoor gevoel ik me soms rampzalig.'

'Ik begrijp u volkomen. Op uw leeftijd was ik net zoo, ik voelde me de ongelukkigste mensch op de wereld.'

Getroffen zag ze hem in het edele gelaat; ze voelde zich begrepen. Ze zwegen beiden, ieder was verdiept in zijn eigen gedachten.

'Ja,' hernam het jonge meisje, na eenige oogenblikken, 'ik zàl iets groots tot stand brengen. Het tooneel trek mij onweerstaanbaar aan; vanaf het tooneel wil ik de menschen beter maken. Welk een ruim arbeidsveld ligt voor den tooneelspeler open!'

'En vindt uw familie dat goed?'

'O neen, in het geheel niet.'

‘Daar hebben zij groot gelijk in. Ik geloof, dat, wil men zich met de toestanden aan het tooneel vertrouwd maken, men er bij opgegroeid moet zijn.’

‘En u zoudt er niets tegen hebben, als ik mij aan de muziek ging wijden? Mijn leermeester zegt, dat ik veel talent heb en hij wil maar steeds een beroemde pianiste van mij maken.’

‘Ja, dat is iets anders. Mocht u dus soms naar Parijs komen om hier uw studie te voltooien, dan zal ik steeds bereid zijn om u met raad en daad bij te staan.’

Hoe gelukkig maakten Mathilde deze woorden. Hij, de dichter van wien men haar verteld had, dat hij een man vol bittere ironie was met een hart van steen, sprak zoo vriendelijk tot haar, het onbeduidende meisje.

't Was of hij zich verwonderde over zijn eigen vriendelijkheid, want plotseling zeide hij: ‘En als men u nu vertelde, dat Heine een brombeer is?’

‘Dat moet niemand wagen. O, waarom moet juist u ook zoo lijden? U, die zooveel moois zou kunnen schrijven. Bestaan er dan geen middelen om u beter te maken? Had het maar een onbeduidend mensch getroffen; het zou beter zijn, dat de heele wereld ziek was, of was ik het maar.’

Hij glimlachte en drukte haar de hand. ‘Kind, zeg dat niet.’ En hij vervolgde: ‘Als u langer in Parijs bleeft zou ik u vragen

eens terug te komen. Kijk mij nu eens even aan, dat ik mij uw gelaat goed in het geheugen prent.'

Hoe gelukkig was Mathilde door deze woorden. Gaarne had zij hem bedankt, maar ze zweeg.

'Kom aan den anderen kant, daar valt het licht beter.' Zachtjes liep ze naar de andere zijde van de legerstede; hij hief met de hand het rechter ooglid omhoog en toen zagen ze elkaar eenige oogenblikken aan. Zonder iets te zeggen, keerde ze naar haar plaats terug, zij was zoo onder den indruk, dat de woorden in haar keel stokten. Hij reikte haar de hand, die ze hartstochtelijk aan de lippen drukte.

'Geef mij een kus op mijn voorhoofd,' verzocht hij, waarop zij zich over hem heen boog en aan zijn verzoek voldeed. Daarop verwijderde ze zich snel; doch bij de deur gekomen, keerde zij nog eens terug en vroeg:

'Geeft u mij, als herinnering aan deze oogenblikken, eenige regels van uw hand.'

'Ik zal ze u zenden; op mijn schrijftafel dáar voor het venster ligt potlood en papier, zet daar even uw adres op.'

Eenige oogenblikken later stond Mathilde weder voor de eikenhout geschilderde deur. Honderd gedachten bestormden haar en zij had een gevoel of ze zooeven uit het paradijs op aarde was teruggekeerd. Zij moest zich geweld aandoen om die plek te verlaten, en nadat ze nog een laatsten warmen blik op de deur geworpen had, die zoo iets kostbaars verborg, daalde ze werktuiglijk de trappen af.

Mathilde keerde naar Hamburg terug.

Onder de souvenirs, die ze voor vrienden en kennissen had meegebracht, bevond zich ook een schoone Christuskop van elpenbeen in een zwarte omlijsting. Deze was bestemd voor haar biechtvader. Zij vertelde hem van haar reis en haar bezoek bij Heinrich Heine.

'Ik kan me zoo goed begrijpen wat ge voor den dichter van de "Harzreise" gevoelt. Ik zelf vereer hem ook.' Toen hij haar vroeg wat hij gezegd had en hoe hij er uit zag, antwoordde ze peinzend:

'Wat hij gezegd heeft, ben ik vergeten,' ieder woord door hem gesproken, was haar heilig en kon ze niet aan een derde vertellen. 'Hoe hij er uit ziet? Als de Messias!' riep ze vol vuur.

De waardige godsdienaar (de onvergetelijke pastoor dr. Gotthard Ritter, wiens beeltenis levensgroot in de St. Petrus Kerk te Hamburg hangt) zag haar verrast aan en terwijl hij Rietz' schoone teekening van Heine met de neergeslagen oogleden uit zijn portefeuille nam en bekeek, sprak hij langzaam: 'Ja, waarlijk, daaraan doet hij denken.'

Opeens klonk haar weer die welluidende stem in de ooren, terwijl zij de woorden las, welke de dichter eenige jaren te voren er onder geschreven had:

> Jahre kommen und vergehen
> In dem Webstuhl läuft geschäftig
> Schnurrend hin und her die Spule
> Was er webt das weiss kein Weber.

Eenige maanden later op een donkeren Februarimorgen, las zij het bericht van zijn overlijden. Zij behield zijn aandenken als iets heiligs.

En wonderlijke wending van het noodlot! zij, de enthusiaste Duitsche, die jaren later naar Amerika ging, hielp daar voor den grooten dichter een standbeeld oprichten, hetgeen Duitschland geweigerd had.

SNOWA.

Handschriftbeoordeeling.

I.

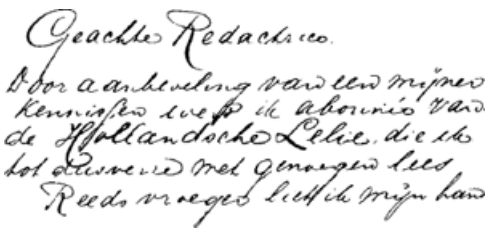

'Joop' bezit een oprecht, doelbewust karakter. Opgeruimdheid en tevredenheid kenmerken haar. Geschiktheid tot onderwijzen bezit ze. Eenvoudig, huiselijk, zachtmoedig en medelijdend maken haar tot een echte huisvrouw. Zeer practisch in haar denken is zij evenwel niet. Haar handelingen zijn meestal 't gevolg van theoretische beschouwingen. Haar spaarzaamheid zullen haar 't stoffelijk bezit, waarvoor zij niet onverschillig is, doen behouden. Door haar goeden smaak, en schoonheidsgevoel zal zij haar omgeving gezellig inrichten. Gesloten van karakter en voorzichtig in 't nemen van besluiten is ze. Heel practisch is ze niet en voelt zich dikwijls niet op haar gemak in gezelschap. Zelfbewust gaat zij, met een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren, en met de noodige wilskracht rustig en kalm haar weg. -

II.

'H.' heeft een vroolijk, opgeruimd en eerzuchtig karakter. Genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit en geschiktheid tot onderwijzen heeft ze. Haar vrijgevigheid en haar dikwijls onpractisch handelen spelen haar parten. Heeft ze een onduldbaren geest tot tegenspraak, en is ze weleens heerschzuchtig, daarentegen is zij huiselijk, eenvoudig, trouw, zacht en medelijdend. Zij is dikwijls bedeesd in gezelschap. Meer levendigheid dan wilskracht heeft ze. Over 't algemeen schijnt zij behoefte te hebben te steunen op

een ander. Door haar geslotenheid van karakter zal zij haar leed, door haar gevoeligheid, stil in zichzelf omdragen. -

III.

Stephanosis is een vrouw met hooge ontwikkeling en een diep zieleleven. Oprecht en openhartig, doch dikwijls melancholisch, gaat zij vol zelfbewustheid door het leven. Wilskracht, daadkracht, gepaard met hardnekkigheid en moed zullen haar het hoofd niet spoedig doen buigen. Geschiktheid tot onderwijzen heeft ze. Eenigszins egoïstisch, is ze. Schoonheidsgevoel en kunstzin gaan gepaard met een idealistischen zin, en rijke phantasie. De getallenzin is sterk ontwikkeld. Voorzichtigheid in 't nemen van besluiten kenmerkt haar. Door haar melancholie gevoelt zij zich dikwijls niet op haar gemak in gezelschap. Reinheid van zeden, uiterlijke en innerlijke degelijkheid, voornaamheid in voorkomen en manieren, doen haar in haar optreden een lady zijn. Ordelijk is ze, doch helaas is zij zeer met haar zelve ingenomen. Spaarzaam en geestig is zij. Trouw en aanhankelijk zal zij zich met liefde aan een wijden. -

IV.

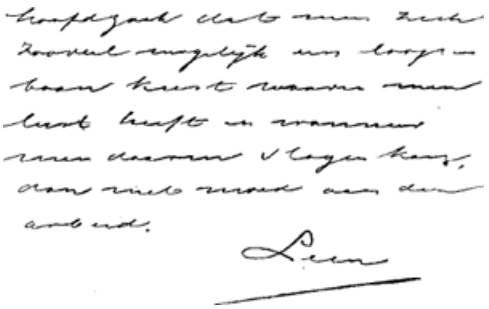

‘Leen’ bezit een rustig zieleleven. Ondanks dat hij weleens tegenspreekt, is hij gaarne, ter wille van den vrede, bereid tot toegeven. Door zijn zenuwachtigheid zal hij steeds spoedig handelen. Heeft meer levendigheid dan wilskracht, en is zeer vrijgevig. Dikwijls is hij scherp en streng, en egoïsme is bij hem niet vreemd. Lichamelijke zindelijkheid, reinheid van zeden, kenmerken hem. Eenigszins met zich zelf ingenomen is hij. Door de sterke werkzaamheid zijner hersenen, een gevolg van zijn drukken werkkring, is deze man ontzettend gejaagd en levendig. Talmen is bij hem onbekend, snel handelen en veel werken zijn de hoofdfactoren in zijn leven. -

V.

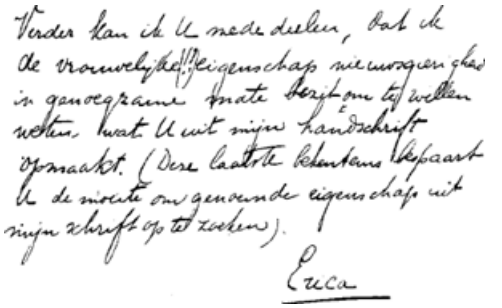
Verder kan ik U mede deelen, dat de de vrouwelijke eigenschap nieuwsgierigheid in genoegzame mate bezit om te willen weten, wat U uit mijn handschrift opmaakt. (Deze laatste bekentenis bespaart U de moeite om genoemde eigenschap uit mijn schrift op te zoeken).

Erica

‘Erica’ bezit een diep zieleleven. Zij heeft een oprecht doch gesloten karakter. Zij is diplomatisch en zal zoodoende steeds probeeren haar zin te krijgen. Geschiktheid tot onderwijzen heeft ze, en ook een zekere mate van humor. Vriendelijk en medelijdend, spaarzaam, huiselijk is zij; evenwel heel ordelijk is zij niet. Behalve onpractisch, doordat zij te veel theoretische beschouwingen maakt, en dikwijls verlegen in gezelschap, is zij nogal tamelijk coquet. Voor stoffelijk bezit is zij niet onverschillig. Neven nieuwsgierigheid, wat zij zelve eerlijk bekent, bezit zij een sterke neiging naar 't romantische en wonderbaarlijke. Evenwel haar wilskracht, haar zelfbewustheid, haar vastberadenheid en haar trots zullen haar behoeden voor overijlde besluiten. Zij lijkt een vrouw, die zelf haar weg gezocht en ook gevonden heeft. -

VI.

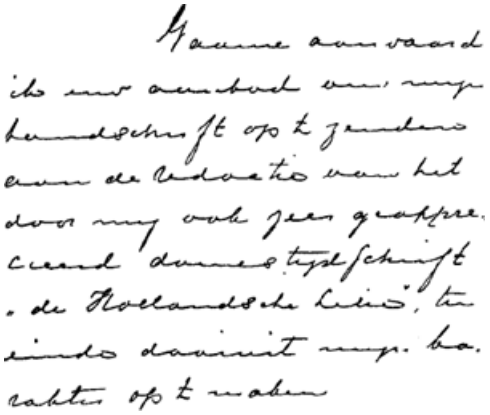
Gaarne aanvaard ik uw aanbod om mijn handschrift op te zenden aan de redactie van het door mij ook geen gesproken zwaard dames tijdschrift „de Hollandsche Lelie", ten einde daarmit mijn karakter op te maken

Deze mannelijke persoon is dikwijls neerslachtig en melancholisch en heeft over 't algemeen een koele en nuchtere natuur. Wilskracht en daadkracht doen hem zijn eensgenomen besluit hardnekkig doorzetten en uitvoeren. Genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit heeft hij zeer zeker. Geschiktheid tot onderwijzen, goedheid en medelijden, huiselijkheid, ordelijkheid en spaarzaamheid sieren hem. Daarentegen is hij heerschzuchtig, trotsch en met zichzelf ingenomen. Voorzichtig in 't nemen van besluiten, dikwijls achterdochtig en wantrouwend is hij. Zinnelijke neiging bezit hij. De getallenzin is sterk bij hem ontwikkeld. Zelfbewust, met een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren, en een streven naar het goede, gaat deze door het leven. -

VII.

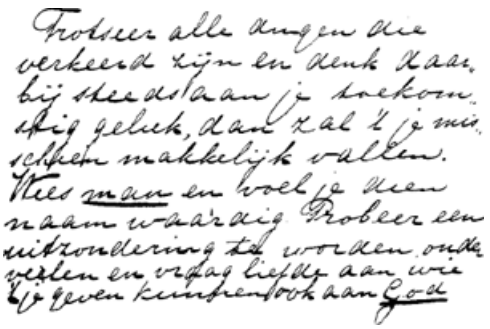
Trotseer alle dingen die
verkeerd zijn en denk daar
bij steeds aan je toekom-
stig geluk, dan zal 't je mis-
schien makkelijk vallen.
Wees man en word je deen
naam waardig. Probeer een
uitzondering te worden onder
zeelen en vraag liefde aan wie
U geven kunt en boek aan God

Deze vrouw heeft een hooge ontwikkeling. Bezit een díep zieleleven, en heeft een sterke zinnelijke neiging. Geschiktheid tot onderwijzen bezit ze. Zij heeft een kracht trotseerende gezondheid, is dikwijls vroolijk en eerzuchtig. Een onverzettelijke wilskracht, roekeloosheid, despotisme zullen haar niet spoedig het hoofd doen buigen. Genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit, heeft ze. Ondernemend, stoutmoedig en idealistisch is ze, zoodat zij minachting heeft voor de koude naakte werkelijkheid. De getallenzin is sterk bij haar ontwikkeld. Bij tijden lijdt zij aan melan-

cholie. Is dikwijls niet op haar gemak in gezelschap. Groote goedheid en medevoelen voor het leed van anderen sieren haar. Daarentegen is zij wel wat erg met haar zelf ingenomen. Krachtig en zelfbewust, niet vreezende voor tegenspoeden, wacht zij, hoewel niet altijd even practisch in haar handelen, de toekomst af. -

VIII.

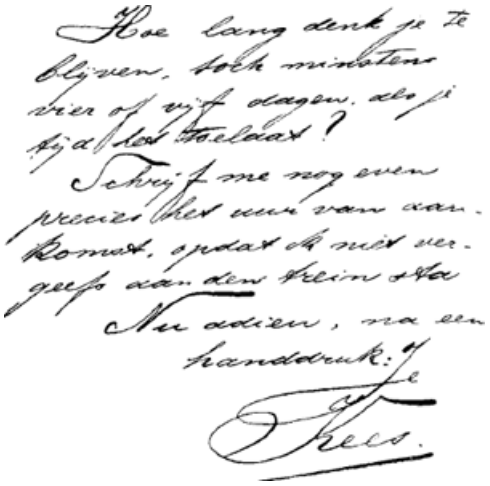

‘Kees’ heeft een oprecht, gesloten, karakter. Geringe hevigheid van het zieleleven en van hartstochten kenmerken hem. Groote goedheid, zachtmoedigheid en hulpvaardigheid sieren hem. Heerschzuchtig is hij, en bezit tevens een sterke neiging voor buitensporigheden. Trouw, zelfbewust, eerlijk, en huiselijk is hij. Voorzichtigheid in 't nemen van besluiten kenmerkt hem. Met een normale ontwikkeling gaat deze zelfbewust, ofschoon een weinig ijdel, rustig zijn weg. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Vragenbus
Helpt elkander

Kan iemand een zéér ijverig, oppassend man van middelbaren leeftijd aan een betrekking te Amsterdam helpen? Hij was van beroep kleermakersbediende en verstaat zijn vak zeer goed. Geheel buiten zijn schuld verkeert hij in behoeftige omstandigheden. Gaarne zou hij b.v. een betrekking als concierge, depôthouder, huisbewaarder of kantoorlooper bekleeden (als zoodanig is hij reeds tijdelijk werkzaam geweest), of bij een kleermakersfirma als bediende worden geplaatst. Hij

is gehuwd, en heeft voor één kind te zorgen. 't Is een eerlijk, braaf man, waard om geholpen te worden. Inlichtingen te verkrijgen bij Mej. van Goor, Van Eeghenstr. 82, Amsterdam.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Cum Deo.... Ik vond het erg prettig weer van U te hooren. - Neen *ik* vind 'Het Heilige Weten' niet het mooiste van 'De kleine Zielen'.... Met U ben ik 't eens dat Mathilde heel goed is geteekend. Maar Addie vind ik een onmogelijk type; hij is minstens even zenuwziek als heel de familie die hij 'behandelt.' - En vindt U *dat* een 'behandeling'; qua *dokter?* - Ik heb er uitvoerig over geschreven in 't Soer: Handelsblad. Als U dat interesseert, wil ik U het nommer met alle genoegen eens zenden.

Lieve mevrouw, wáár en wanneer heb *ik* gezegd dat U niet houdt van De Génestet? - Ik kan mij dat niet herinneren. In elk geval ben ik héél blij dat U al die verzen van hem citeert, als bewijs dat U wel van hem houdt; want onze smaken komen daarin volkomen overeen. De Génestet is mij zoo dóór en dóór sympatiek, zoo gewoon, zoo menschelijk. En hoe gevoelig zijn zijn leekedichtjes! - Ik ben zoo steil-orthodox opgevoed. Ofschoon ik De Génestet wel mocht lezen, was hij toch 'een moderne dominee' werd mij geleerd. En hoe goed herinner ik mij nog, dat ik dikwijls, met zijn verzen vóór me, alleen op mijn kamertje heb gezeten, mijmerend over vage twijfelingen die in me opwelden, levensvragen die op mijn jonge ziel aanstormden, met heel in een hoekje van mijn hart de overtuiging: '*Die* man zou mij hebben begrepen. Als *die* dominee nog leefde, zou ik *hem* alles durven vertellen, wat ik denk, en wat er in me in opstand is.'[1)]

'**D.**' vraagt mij, of ik eens wat wil schrijven over 'de wreedheid in de Schepping'. Want dan zal hij er graag iets tegen-in leggen. Nu, ik wil met genoegen eens voldoen aan dat verzoek. Ik ben op dit oogenblik vol van bitterheid over de wreedheid in de schepping, door enorm veel treurigs dat ik juist in de laatste weken heb gezien; sterfgevallen zoo droevig dat de vraag 'Waarom juist dezen, die zoo noode gemist konden worden,' mij niet van de lippen wil. En daarnevens ziet gij voortleven tot in lengte van dagen: de egoisten, de onbeminden, de ongelukkigen, de armen, de misdeelden. - En wreedheid in de schepping is *overal* mijn waarde D. Vindt gij 't dan niet wreed, dat het eene schepsel mooi en bekoorlijk, en daardoor voor iedereen aantrekkelijk, wordt geboren, terwijl het andere een zoo terugstuitend uiterlijk krijgt, dat iedereen zich met afschuw ervan afwendt? - Neem b.v. eens de slang, of de spin, of al die griezelige tropische insecten, kakkerlak, duizendpoot, etc. Is het niet wreed, dat de natuur die schepsels zóó geschapen heeft, dat ze in ons een rilling van afschuw wekken, en wij ze ontwijken en dooden, terwijl wij andere met uiterlijk-schoon-bedeelde wezens, als vlinders, vogeltjes, eekhoorntjes, beschermen

1) Ik ontving intusschen Uw laatsten brief. Dien vond ik *zeer geschikt* voor den bedoelden weestrijd: dus houd ik hem daarvoor Veel dank.

en verzorgen! - En in éénzelfde diersoort heerscht, reeds weer diezelfde jammerlijke onrechtvaardigheid.... Waarom b.v. loopt de ééne hond verarmd en verwaarloosd langs de straat? En wordt de andere vertroeteld, met lekkere beetjes gevoerd, verwarmd in wol en dekens? Waarom? Omdat de een geen kooper vond dien hij kon bekoren, terwijl de ander, bij zijn geboorte bedeeld met een snoezig kopje, een paar mooie, trouwe oogen, een aardig kleurtje, wordt aangeschaft voor veel geld, door rijke menschen, als luxe-goedje dat ze waardeeren en met zorg onderhouden! - O de wreedheid in de schepping! *Ik* zie ze overal. Ik vind de schepping één groot Raadsel. Ik zeg het De Génestet van ganscher harte na:

> 'Natuur gij predikt
> *Geen* liefderijk God'....

Huisvrouw.... Van U, lieve mevrouw, heb ik heel wat te beantwoorden. Eerst uw brief uit Driebergen. - Laat het U niet verbazen, mevrouw, dat ik die kostelijke zinsneden van U overneem.... Want U schrijft mij zoo uit de ziel. En van *U*, een lange-jaren-gelukkig-gehuwde-vrouw, heeft zoo'n getuigenis te meer waarde.

'*Bij ons*[*)] *ken ik zoovele vrouwen, die huis en kinderen maar altijd overlaten aan 't toeval* (*de dienstboden*) *om zich in al die questies te verdiepen. Dan is er nog eene andere mode tegenwoordig n.l. zenuw-patient zijn. Ik ken er die mij een gruwel zijn! Zoo iemand ligt den geheelen dag op de canapé met allerlei overspannen boeken. Speelt niet anders dan Wagner-muziek, en wil niet anders naar de comedie*

*) Noot red: En ik in Den Haag.

dan voor Ibsen of Maeterlink! Gevolg: erge hoofdpijnen, zich den schijn geven van moe-gedacht en gepeinsd; de man kan geestelijk niet meer voldóen! Zóo'n vrouw, die te lui is om haar huishouden te doen, en die het kind nooit aan- of uitkleedt, (*dat heerlijke intieme bezigheidje*), *maar op de canapé gaat liggen, en er niet aan denkt wat zij haar man verschuldigd is, terwijl zoovele waarachtig-voelende vrouwen dat geluk ontzegd is, ik vind het schandelijk. Meestal beklaag ik het meest* "*den man*". *Wij vrouwen kunnen een man zoo slecht maken. Als de man naar huis komt van zijn arbeid en zijn denken, is het thuis zijne uitspanning. Maar zij willen niet meer op de kleinigheidjes letten. Een man ziet zijne vrouw graag netjes en het huishouden op orde; maar dat is tegenwoordig te min voor de dames.*' -

Juist, juist, lieve mevrouw, zoo *is* het precies!!

- - Uw heele brief, met alles wat U schrijft over dat onwijze vrouwengedoe, dat allerlei 'sociale nooden' wil uitroeien, maar niet omkijkt naar den 'nood' van 't eigen verwaarloosde gezin, heel Uw brief verdiende zóó in de Lelie te worden afgedrukt. - - Ik zou U wat graag als vaste medewerkster benoemen. - Ik kan het niet velen dat getrouwde-vrouwen, moeders, zoo doen! Voor oude-juffrouwen, eenzamen, zich-vervelende ongehuwden is zoo oneindig-veel excuus! Door hun onbevredigd zich-voelen kwam de vrouwenquestie met al haar dwaas vrouwengedoe in de wereld. En daarmee kan men oprecht medelijden hebben. Maar dat al die gehuwde vrouwen, die moeders van kleine kinderen, zich werpen, uit zucht om mee te doen en van zich te laten spreken, op het openbare leven, verwaarloozend hun man, kinderen, dienstboden, plichten... bovenal haar eigen huwelijksgeluk, zie dat stemt je tegen *zulke* echtgenooten en moeders eenvoudig alleen met een gevoel van minachting voor hen.... Ik ken hier mama's met verscheidene kleine kinderen, die zich niet schamen naar hun 'societeit', 'de Club', te sjouwen, om er te redekavelen over de 'kunst'..(en over hun lieve naasten natuurlijk!); terwijl ondertusschen het natuurlijk-onophoudelijk-wisselend dienstpersoneel maar omzien moet naar de kleintjes thuis! En als je dan zulke schepsels ontmoet, spreken ze zóó dichterlijk over 'het geluk van moeder zijn' en over hun 'verantwoordelijkheidsbesef', dat een dominee 't hun niet zou verbeteren... Zulke schepsels verdienen m.i. dat haar alle ongelukken ter wereld overkomen....

U vraagt mij in denzelfden brief nog 'Wie "Vrouwke" is'? Die dame werkt mede aan het blaadje 'Lente', waarin mej: Meijboom indertijd zoo dapper rondsloeg, met een oppervlakkig artikeltje, naar het 'spook' (volgens mej: Meijboom altijd) genoemd 'Geldzorgen'! Ook al weer zulk *echt* 'vrouwengedoe', om een van de ernstigste levensquesties die er bestaan te willen wegredeneeren met een zoetelijk 'witte-gordijntjes' en 'karnemelksche pap'-artikeltje, aanvangend met de naïeve meedeeling: Van 't geen *waarover* ik ga schrijven heb ikzelve geen verstand. (Zwijg er dan liever over mej. Meijboom!) - 'Vrouwke' is, geloof ik, het pseud. voor: Sara de Beer. En meer weet ik er ook niet van. Het artikel van haar in de Groene, dat mij naar Uw beschrijving nog al komiek lijkt, ontging mij. En nu Uw tweeden brief. Die begint ook al weer met heel veel dat mij in U een echte geestverwante doet begroeten, maar dat zich minder leent tot openbare corr. - Ik bedoel Uw meening over die bewuste bijdragen. - Natuurlijk wil ik niet alleen opnemen wat van *mijn* richting is, anders zou ik eenzijdig worden. En dat wil ik niet. - Ik wil juist dat de lezeressen alle richtingen toetsen zullen aan eigen oordeel - en dan, hoop ik, zullen kiezen '*het*

beste deel', namelijk dat van de *echte* vrouw... - Maar *ik* voor mij ben het eens met U in al die dingen.

- Ten opzichte echter van die corr: met Regina, àpropos van Wagner, hebt U, geloof ik, Regina en mij verkeerd begrepen. Want zeker mag een kunstenaar vele gebreken hebben, zoo goed als een ander. Maar m.i. komt het er op aan *wat* voor gebreken het zijn. Er zijn gebreken die je, in verband met hun werk, bepaald terugstuitend aandoen. Meer dan *dat*, bedoelen Regina en ik óók niet. - Met veel belangstelling lees ik thans de correspondentie die U mij geleend hebt van Liszt en Wagner. - Zelve maak *ik* geen pretensie van te willen beoordeelen, of zij, die zijn muziek 'slecht' noemen, daarin recht hebben. Maar ik wil U toch vertellen, dat ik hetzelfde heb hooren beweren door een zeer muzikale en alles behalve eenzijdige dame, die mij, toen ik-zelve erg verrukt sprak over Wagner, opmerkzaam maakte op de zinnelijkheid die uitgaat van zijn muziek. Regina stelt, evenals U, Parsifal heel hoog. -

Ik dank U wel voor Uw prettige brieven; juist Uw *openhartigen* toon vind ik verrukkelijk. U kunt zoo heerlijk uitvallen, als U in verontwaardiging raakt; net als ik 't ook voel. - Ja mijn gezondheid kon heel wat beter zijn, vooral tegenwoordig. -

Mien. Ik geloof dat ge gerust kunt vragen aan de bewuste courant, om Uw vertaling als feuilleton te plaatsen. Het zal Uw reputatie als vertaalster veeleer goed-doen dan kwaad. *Als* men Uw werk aanneemt, zal men U daar ook wel behoorlijk honorarium geven, denk ik. - Ik vermoed dat ervoor een vast tarief zal bestaan. - Zooals ik U echter reeds schreef, behoort het vertalen in 't geheel niet thuis in *mijn* werk, en ben ik daarvan dus niet nauwkeurig op de hoogte. Uw vraag b.v., of *ik* een geschikt werk voor U weet te vertalen, ligt niet op *mijn* weg ter beantwoording. Gij moet U wenden tot de uitgevers. *Die* weten of zoo'n boek niet reeds *is* vertaald door den een of ander. Zij behouden zich onder elkaar het vertaalrecht voor. Als *ik* U een boek aanraadde, zoudt gij alle kans loopen vergeefs werk te doen, omdat een ander U reeds vóór kan zijn geweest. Hebt gij U al gewend tot de 'Hollandiadrukkerij' te Baarn?[1)]

Berichten.

I.

De bekroonde Homo-Sum koos als prijs: Sheldon: In his Steps. (Wenscht onbekend te blijven.)

De bekroonde Veritas S. (Mevrouw GORTER VEEN te Sneek) koos als prijs: Hélène Swarth: Poëzie.

II.

De Handschriftbeoordeelaar zendt mij het volgende bericht:

1) Ik ontving intusschen Uw brief en bijdrage. De laatste moet ik nog lezen. - Ik geloof dat gij Uw vertaling gerust terstond kunt opzenden aan een uitgever, mits **met** postzegels voor **terugzending**. De uitgever Diehl te Utrecht geeft ook dikwijls vertalingen uit. - Ja-zeker, ik wil U graag genoeg blijven helpen. Als ik 't maar *kan*

In de handschriftbeoordeeling No. 1 ‘M.J.B.’, in 't laatste No., is in den laatsten regel een fout geslopen, hoogstwaarschijnlijk van den zetter, nl.: ‘doch ook *gevoelloos* door het leven’; moet zijn ‘doch ook *gevoelvol* door het leven’.

III.

Ik maak er den inzenders van handschriften op attent, dat hun bijgevoegde verzoeken om ‘spoedige plaatsing’ (nu om deze, dan om gene reden) niet kunnen worden ingewilligd. Bij de plaatsing heeft iedereen precies dezelfde rechten; en, waar er zooveel belangstelling is op dit speciale gebied, kan ik met den besten wil ter wereld geen uitzonderingen maken van ‘spoed’ voor dezen of genen.

IV.

Ik ontving van een paar handschrift-inzenders alléén het handschrift *zonder* ingesloten postzegels. Deze handschriften worden *terstond vernietigd.* - De inzenders worden uitgenoodigd nieuwe handschriften *en* postzegels in te zenden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

25 November 1903.
17de Jaargang.
No. 22.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Oranje Nassau's Oord.

Veel gehoord en gelezen had ik van een Davos, laatste verblijf van hen, die wisten heen te gaan, waar woestheid was en luchtheid en vergetelheid te vinden; waar jonge menschen leefden in één roes, één warreling van schijngenot hun laatste dagen, waar ze dansten hun laatste uren, in warmte en licht, totdat de nacht, de akelig stil-kille, hen de doodsrust gaf....*)

En ik zag, als een ijzigen droom bij maanlicht doodenwagens rijden, somber zwart, even knarsend de omwoelde wielen over frischwitte sneeuw.

Ik zag moede oogen, waaruit 't vuur gedoofd was, in bleeke gezichten, onbeweeglijk in vroom gepeins of volkomen onverschillig wachten.

Ik zag.... lijden, onbeschrijfelijk lijden.... overal....

Zou Oranje Nassau's zóó'n lijdensoord zijn?...

Vriendelijk oord van rust. Hoe kon ik mij zóó vergissen?.... Vredig oord, waar alles liefelijk is en welluidt, waar natuur spreidde kwistig gaven van weelde en schoonheid, waar de borst breeder zich uitzet en de neusvleugels zich sperren om gretig in te drinken.... louter gezondheid.

Geen lijden hier, geen bleeke moedeloosheid. Levenslust schittert uit aller oogen, glanst van de blozende gezichten. Hier geen moedeloosheid, geen laisser-aller, 't is de vurige levenslust, de innige drang naar leven en werken, die ze wilskracht geeft om te *leeren* genezen en onderdrukken 't beginsel van wat ze langzaam zou kunnen doen kwijnen.

Als ik dan wandel door de majestueuze lanen, door vroolijk kreupelhout of eentonige, droomerig-mooie dennenbosschen, indrinkend met gretige teugen de heerlijk-zuivere lucht, als ik zie, hoe binnen weinige dagen in doffe oogen de glans weerkeert, hoe een gezonde tint komt op bleeke wangen, hoe vroolijkheid en energie komen in plaats van lijdend en ziek zich voelen, dan zou ik wenschen rijker en machtiger te zijn.

*) Noot red:
Ik-zelve was op een door-reis eenige dagen in Davos; en moet der auteur doen opmerken hoe zij deze plaats m.i. heel onbillijk en eenzijdig beoordeelt. -

Rijker zou ik willen zijn om middelen te geven aan hen, die uit geldgebrek kwijnen in ziekenhuizen, waar goed voedsel ze een paar maanden op de been brengt, om weer in te storten, bij gebrek aan versche lucht en rust, twee factoren, die leiden tot herstel.

Macht zou ik willen hebben voor een roepstem, doordringend tot allen, die, uit vooroordeel tegen inrichtingen, gebrek lijden in hun misschien rijk gestoffeerde huizen, gebrek aan versche lucht, en dus aan 't zwakste van hun lichaam het noodigste onthouden, die verwend worden, uit liefde door hun huisgenooten, zich al zieker voelen en steeds ongeschikter worden voor de maatschappij, waarin ze toch hopen ééns gezond weder te keeren.

Want dit is juist ook een voordeel van een Sanatorium als O.N. O, dat de patiënten er leeren voor de gezondheid van zichzelf en hun omgeving te waken, *in de Maatschappij*.

Zóó zien we patiënten komen, ziekelijk en onbeholpen, gevolgen van 't vertroetelen en verwennen thuis. Angstig zien ze rond naar de open ramen in de ruime corridors, in zalen en kamers. Treurig alleen en slecht verpleegd voelen ze zich, wanneer ze geleerd wordt, zich zelf te helpen, zelf alles te ruimen, wat gevaarlijk kan zijn voor andere gezonde menschen. En na twee dagen voelen ze zich weer burger in de maatschappij, voelen ze zich sterk in 't besef, geen verpleging meer noodig te hebben en bewonderen 't mooie van een inrichting, waar zooveel patiënten bijeen zijn en niet één gevaar loopt anderen te besmetten, wanneer hij maar trouw de voorschriften opvolgt. Zoo, zegt Dr. Donath, directeur van O.N.O., in een brochure voor de patiënten, kan een dame, die een badplaats bezoekt in veel grooter gevaar verkeeren dan een dienstmeisje, dat jaren in een Sanatorium dient.

Akelig ongezellig vonden ze de, ofschoon keurig nette maar onbekleede vloeren, de stoelen smaakvol van vorm maar hard en ze dachten met weemoed aan hun gezellige woonkamer of hun weelderige salons, overvloeiend in weelde en gezellige kleurenmengeling van Smyrna, peluche en trijp, van kleedjes en ornamentjes, stofnesten, die, hoe zindelijk ook de huisvrouw is, de frissche lucht bezwangeren met duizenden stofdeeltjes, waarvan de longen allereerst lijden.

Maar als ze de voordeelen hadden leeren kennen van een volkomen hygiënisch ingericht huis, dan verwenschten ze al dat moois, dat hun lijden vermeerderde.

Bij ondervinding ken ik het lijden van longpatiënten thuis, ondanks de liefderijkste verpleging, waar frissche lucht wordt afgesloten uit vrees voor kou, waar weelde stof verspreidt, waar overdreven zorg verweekelijkt en ongeschikt voor de samenleving maakt; en ik heb leeren kennen het gevaar voor de omgeving van patiënten, die niet hebben geleerd met gevaarlijke, besmettelijke stoffen (als sputa) voorzichtig om te gaan.

Daarom zou ik allen longlijders willen toeroepen: ‘Komt naar O.N.O. en leert leven, leert waken voor de gezondheid van u zelf en uw omgeving!’

Ziedaar de algemeene indrukken, die men krijgt van een Sanatorium als O.N.O.

Voor belangstellenden laat ik nu hier volgen den leefregel en enkele bijzonderheden van de inrichting voor zoover een leek het practische en mooie er van in kan zien.

Midden onder sober-mooie dennenbosschen, rossig gloeiende heiden, 't echt Geldersch hoog en laag met rijkdom van boomgroepen, staat eenvoudig-stijf het oorspronkelijk ‘Oranje Nassau's Oord,’ deftig grijs en vierkant zomerverblijf van de koninklijke familie, vroeger jaren.

De ruime vertrekken met hooge wijde ramen zijn herschapen in patiëntenkamers, uiterst practisch en hygiënisch ingericht. (z.g. 1e kl.).

De meubels zijn zeer net en goed van vorm, doch zóó dat ze allen nat kunnen worden afgenomen. Geen stoffen gordijnen, geen laagstaande kasten, geen enkele gelegenheid voor stofophooping. En iederen morgen spoelen emmers water den bezeilden grond.

De vestibule, met uitnoodigende rustbanken, vertoont alleen aan weelde een groote palmplant.

De grond, die ook weer nat wordt behandeld, is van hout-cement, met ronde hoeken (stofvrij).

De wanden zijn natuurlijk geschilderd, evenzoo in eet- en conversatiezaal. Het eentonige wordt echter gebroken door smaakvol schilderwerk.

Dit alles geeft een beeld van het overige, nieuwe gedeelte, dat er aan is gebouwd in een halven cirkel en erg vroolijk doet tegen het groen met zijn golvende glimmend-roode daken en witte veranda's.

Die veranda's of lighallen, aan voor- en achterkant, waaronder midden in den tuin een draaibare, zijn wel het voornaamste van de geheele mooie inrichting van een sanatorium.

Het grootste gedeelte van den dag brengen de patiënten daarop door, zooals blijkt uit de dagverdeeling.

Winter en zomer worden den patiënten 7 uur 's morgens rug en borst gewasschen met koud water (voor eerstbeginnenden met spiritus). Zij staan een half uur later pas op, om 8 uur aan het ontbijt te zijn in de gezellige eetzaal, waar de lange witte tafels met bloemen aan een restaurant doen denken met vroolijke, pratende en lachende gasten.

Half negen luidt de bel voor 't liggen. De patiënten liggen dan tot half 11 op de ligstoelen op de veranda's of buiten in het mooie park of bosch, praten, lezen en lachen verder als gewone menschen.

In dien tijd doet de directeur Dr. Donath, met de directrice, mej. Piebersen en de tweede geneesheer Dr. Huinink met een van de zusters de rondte en ziet de lijstjes na van de temperatuur, die 6 maal per dag door den patiënt zelf wordt opgenomen op de ongunstigste tijden (na tafel of na wandelen) onder de tong.

Een wandeluur volgt van half 11 tot half 12 en daarna 3 kwartier liggen. Half 1 begint de koffietafel. Veelzijdig en goed voedsel is een groote factor voor de genezing en zoowel voor de koffietafel als voor 't diner wordt daar rekening mede gehouden.

Van half 2 tot 3 is de z.g. absolute rusttijd. Den tijd dat de patiënten dan op de hallen of buiten liggen mag er in 't geheel geen leven rondom zijn, zelfs praten is voor de patiënten verboden.

Het overige gedeelte van den dag bestaat uit wandelen, rusten, dineeren, rusten tot half 8.

Een gezellige theetafel wacht dan in de conversatiezaal of buiten. Na de ‘dagtaak’ is de patiënt nu vrij tot bedtijd (half 10).

Dit nu zijn werkelijk niet de ongezelligste uren van den dag. Er wordt gewandeld, gespeeld, gemusiceerd, voorgelezen of voorgedragen.

Zoo gaan dagen aan dagen en weken aan weken voorbij en de eentonige regelmaat, de vredige natuur doen langzamerhand over den patiënt komen een gevoel van rust, dat volgens de doctoren zeer gunstig moet werken op de genezing.

Tot afleiding in deze sleur worden tochtjes ondernomen en pic-nic's, alleen om met frisschen moed en frissche gedachten zich weer te kunnen geven in den rustig glijdenden stroom van het kuren.

Eigenaardig is het om te zien hoe nieuw aangekomenen zich altijd 't minst ziek voelen en onrustig woelen op hun ligstoelen en dadelijk reeds spreken van weggaan. Maar na eenige dagen van rust gevoelen ze zich zeer behaaglijk en onderwerpen zich zeer gewillig, steeds sterker zich voelend worden in rustige opgewektheid.

Meestal duurt zoo'n kuur minstens 3 maanden. Vele wachten echter langer eer ze ‘eervol ontslag’ krijgen.

Volgens Dr. Donath is de winterkuur beter dan de zomerkuur. In de regeling brengt het weer of de koude in 't geheel geen verandering teweeg. Bij vorst, sneeuw en mist liggen de patiënten in hun plaids gewikkeld dezelfde uren buiten en in de zalen of kamers wordt niet één raam meer gesloten.

''s Winters komen de patiënten flink ingepakt in een dicht rijtuig en vertrekken onder een sneeuwbui in open rijtuig,' zegt Dr. Donath. Deze hardingskuur moet dus wel een waarborg zijn tegen vatbaarheid voor koude!

Nu zou ik dit artikeltje eindigen zonder over een van de voornaamste voordeelen van een Sanatorium te spreken n.l. het goedverzorgen van de sputa.

Ieder patiënt draagt in den zak een nette flacon*) waarin hij zijn sputum opvangt. Hij leert die, zonder gevaar voor de omgeving te reinigen.

Het onderzoek van het sputum heeft op geregelde tijden plaats door den tweeden geneesheer.

Iedere week komt verder de patiënt bij de doctoren om gewogen te worden en voor de regeling van zijn wandeluren en om de drie weken om in de prachtig daarvoor ingerichte spreekkamer met uitnemende accustiek onderzocht te worden.

Wel jammer is het, dat O.N.O. niet geheel beantwoordt aan het doel n.l. de bedoeling van H.M. Koningin Emma, dat het zou zijn voor minvermogenden.

Veel is er ook gesproken over de verdeeling in 2 klassen.

Uit een practisch oogpunt beschouwd is het echter niet mogelijk menschen van zeer

*) Dr. Dettweilers flacon.

verschillenden rang en stand in zoo'n nauwe samenleving te brengen.

En zooals mijnheer De Ranitz terecht in de Rott. Courant opmerkte, komt, wat de 1e klasse patiënten aan kamerhuur meer betalen ten goede aan de inrichting, die zóó in staat wordt gesteld éénmaal min vermogenden op te nemen, hetgeen nu slechts een enkelen keer kan gebeuren met behulp van het Emmafonds of van particulieren.

Voor veel bevoorrechten, die voelen voor het groote nut van O.N.O. is een gift in het Emmafonds een groote weldaad aan minvermogende zieken.

Nu ik aan het eind ben gekomen voel ik, dat ik nog lang niet genoeg gezegd heb van alles, wat hier bewondering wekt.

Mogen dezen regelen een aansporing zijn voor hen die genezing zoeken. Dat ze niet te lang wachten. Tuberculose is de meest geneselijke ziekte....*) mits men zich bijtijds onder geneeskundige behandeling stelt.

Laat toch het inrichting-leven u niet afschrikken.

Weet, O.N.O. is geen lijdensoord, het is een vriendelijk herstellingsoord, waar trouwe zorg u omringt en natuur wonderen doet.

CHRISTIANA A. OUDSHOORN.

1903.

Over 'Het Kind'.
(Naar aanleiding van boeken, brochures, etc.)

De afgezaagde phrase 'wij leven in de Eeuw van Het Kind' zal ik maar niet overnemen van de vele blaadjes en bladen, die daarmee inleiden hun beschouwingen over hetgeen er al zoo uitkomt van, over, en ten behoeve van: Het Kind.

Maar zeker is het dat Het Kind overal reeds vroeg een groote plaats inneemt tegenwoordig, ook op het gebied van brochures, congressen, studieboeken, enz., enz.....

Als het toekomst-mensch niet geheel en al volmaakt wordt, lichamelijk en geestelijk, voorwaar dan zal dat niet te wijten zijn aan gebrek aan lectuur in onze dagen, hoe hem op te voeden, gezond te maken, te onderrichten, bezig te houden, kunstzin te leeren, enz., enz.

Misschien zal hij veeleer onvolmaakt worden juist door den overvloed van lectuur over hem; die dikwijls geraakt in er niet voor geschikte handen, of ook wel geschreven wordt dóór onbevoegde auteurs....

Dat *G.A. Ootmar, arts*, die een lijvig boek schreef getiteld: 'De Wereld van Het Kind' (A. Vernout Haarlem, uitgever) onbevoegd zou zijn te oordeelen over zijn onderwerp, zal ik natuurlijk geenszins beweren. Blijkens zijn opdracht aan zijn vrouw, 'der kinderen liefdevolle moeder', is hij niet alleen de arts die als vakman over het kind oordeelt, maar ook de vader die als mensch, uit eigen aanschouwen en belangstellen, zich verdiepen kan en wil in het onderwerp....

Maar met dat al vind ik zijn dik boek aan den eenen kant zoo heel geleerd en grondig, van meet-af-beginnend; en aan den anderen weer zoo kortaf, zoo oppervlakkig, zoo van den hak op den tak-springend. Ik zou denken, een vakman

*) De Tuberculose als volksziekte en hoe ze kan worden bestreden. Dr. Knopf, New York, vertaald door Dr. Donath.

heeft er niet-genoeg aan, omdat hij dit alles ook weet, en een leek zou het eensdeels eenvoudiger en korter wenschen, en anderdeels duidelijker, en over sommige onderwerpen uitgebreider... Ook vind ik den schoolmeester-achtigen stijl: 'Vat gij mij', - 'Begrijpt gij mij', - 'Is het u duidelijk' - zoo weinig prettig om te lezen...

Maar mijn hoofdbezwaar tegen zulke populair-medische boeken blijft steeds, dat zij komen in verkeerde handen... Ofschoon er in dit boek niets staat van de onnoodige bijzonderheden op geslachtsgebied, die de boeken van Anna Fischer Dückelmann, Alice Stockham en sommige andere vrouwen tot zoo begeerlijke lectuur maken voor overspannen oude-juffers...

De Verzorging van den Zuigeling (uitgegeven in opdracht der Nederlandsche Vereeniging voor Paediatrie door Dr: J. de Bruin, arts te Amsterdam, G. Scheltema, arts te Groningen, Dr. C.C. Van der Heide, arts te Arnhem. Uitgever A.E. Van der Heide, Haarlem.) - - Ook deze brochure is, blijkens de namen der auteurs, geschreven door 'bevoegde' hand. - Voor moeders zal vermoedelijk zulk een handleiding van heel veel dienst *kunnen* zijn. Ik zeg *kunnen* zijn, omdat de hedendaagsche moeder zich gewoonlijk met alles en nog wat bezighoudt, *behalve* met de verzorging van haar eigen zuigeling. Die wordt overgelaten aan bonnes, pleegzusters, kinderjuffrouwen, ongehuwde zusters, of barmhartige grootmama's; omdat de hedendaagsche moeder teveel 'nuttigheid' heeft te verrichten van anderen aard! -

Enfin, als die pleegzusters, bonnes, etc., die zich met de 'verwaarloosde' zuigelingen belasten moeten, uit de brochure dan maar nut trekken, dan mist zij in elk geval haar doel niet...

Maar, niet alleen met boek en brochure, ook met een 'Tijdschrift voor Kinderverzorging' willen de artsen van den tegenwoordigen tijd de moeders en waarnemende moeders voorlichten. Bij denzelfden uitgever van voornoemde brochure verschijnt een 'Tijdschrift voor Kinderverzorging' onder red: van Dr: Cornelia De Lange, kinderarts te Amsterdam en Dr: C.C. Van der Heide, kinderarts te Arnhem. De prijs is franco per post *f* 4.75; de uitgave halfmaandelijks. - In het mij toegezonden proefnommer vond ik het artikel over Moeder en Kind, van Dr: Van der Heide, het belangrijkste. - Het handelt o.a. over den plicht der moeder zelve haar kind te voeden. '*En zij die het te geven heeft, zij onthoude het haar kind nooit; zij verzake nooit haar plicht*' (pag. 4). - Dit geeft mij den lust in herinnering te brengen die magnifieke bladzijde uit Zola's Fécondité, waar hij Marianne schildert met haar kind aan de borst, en de ouderen spelend om haar heen; terwijl zij haar man gezelschap houdt bij zijn werk. Zola teekent daar zoo uitnemend de hooge, edele roeping der vrouw die aldus een *eere* stelt in het voeden van haar kind, in het geven van haarzelve daarin... Ik weet wel dat het velen moeders ontzegd is zelve hun kinderen te voeden, of zij 't wenschen of niet. Maar ik weet ook dat velen hunner niets liever willen, dan hun kinderen *gemakshalve* met de flesch of op andere kunstmatige wijze grootbrengen.... En al deze vrouwen, die hun mooie figuur, of hun genotzucht of gemak, stellen boven hun plicht, en tevens boven hun *wáár geluk*, van zelve hun kinderen de moedermelk te geven, al deze vrouwen verdienen het niet dat zij moeder werden, en moesten zich hun dor egoïsme schamen. -

- - Nu kom ik tot de Congressen ten behoeve van kinderen. Daar zijn er twee aangekondigd in de voor mij liggende circulaires; beide voor April 1904. Het eene te 's-Gravenhage voor Kinderbescherming. Het andere te Neurenberg voor Schoolhygiëne (zie vorige Lelie).

- Ik weet niet welke April-dagen bestemd zijn voor het congres tot Kinderbescherming te 's-Gravenhage. Indien die echter samenvallen met de voor het congres te Neurenberg bestemde datums 4-9 April, dan raad ik onvoorwaardelijk aan zich, indien men slechts één der beide congressen kan of wil bijwonen, liever te houden aan dat te Neurenberg, omdat het, wat Nederland betreft, geleid wordt door mannen als professor Winkler, Dr. J.H. Gunning, Prof. Dr. Eijkman, enz....

Want ik geloof geenszins dat de namen der onderteekenaarsters van het Congres voor Kinderbescherming een even voldoenden waarborg geven *en* voor hun grondigheid *en* voor hun onpartijdigheid *en* voor hun kennis van het onderwerp waarmee zij zich gaan bezighouden. M.i. is het onmogelijk dat dames die zich zoo voortdurend met alles tegelijk bemoeien, iets van belang tot stand zullen brengen. - Juffr. Marie Jungius, een der onderteekenaarsters, is altijddoor boekjes-uitgevende voor haar Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid, (waarvan zij de schel aftrekt, opdat niemand haar bij die bezigheid zal storen.) Gevolg hiervan is dat van al de vele Haagsche vrouwen en meisjes en dames, die mij telkens om 'arbeid' komen vragen, nog niemand die ik dan verwees naar het Bureau voor Vrouwenarbeid, Den Haag, Jacob Van der Doesstr. 68, **ooit daarvan heeft gehoord, ook maar bij name.** - Is dit niet teekenend voor de werkzaamheden van het Bureau in **practischen** zin? -

Verder vind ik onder-aan de circulaire de namen: Mevrouw A.E. Van Dorp-Verdam presidente, Dr: Aletta H. Jacobs (Deze dame schreef ergens, dat zij het zoo kwaad niet vindt als moeders hun eigen kinderen naar Model-zuigeling-inrichtingen brengen, **niet** uit armoede, maar gemakshalve!!); haar richting is overigens bekend genoeg. H. Copzeelt. D.C. Molyn-de Groot. Jonkvrouw C. van Hogendorp.

- - - - In de vorige Lelie beloofde ik een en ander te zullen vertellen over het Internationaal Congres voor Schoolhygiëne te Neurenberg, te houden in April 1904 (van 4-9 April). - Ik wees er reeds toen op, dat de namen der onderteekenaren een waarborg zijn voor hun ernst van bedoelen, en van hun kennis van zaken. Het zijn de namen van door geheel het land bekende mannen: prof: Winkler, dr: Gunning, Van Dam van Isselt, prof: Eijkman; (Secretaris-Penningmeester is G. Polvliet). - Ziehier nu eenige letterlijk-overgenomen mededeelingen betreffende hetgeen dit Congres te Neurenberg ten doel heeft.

Overwegende dat de methodisch-hygiënische opvoeding der kinderen reeds moet aanvangen in de prille jeugd, dat in het bijzonder op de scholen overmatige geestesinspanning en uitputting moeten worden voorkomen door veel zorg voor de lichamelijke ontwikkeling, dat volks-ontwikkeling, gezondheid en kracht op den duur niet mogelijk zijn zonder een rationeele, moreele en physieke ontwikkeling der schooljeugd, overtuigd ten slotte, dat door toewijding en samenwerking van alle beschaafde natiën die taak aanzienlijk wordt verlicht, en de uitvoering daarvan bevorderd, hebben de hieronder genoemde autoriteiten besloten tot internationale congressen voor schoolhygiëne.

De congressen zullen om de drie jaar gehouden worden, en het eerste zal bijeenkomen in Duitschland te Neurenberg.

Ieder die belangstelt in het bevorderen der schoolhygiëne kan deelnemen aan het congres.

Hiervoor moet men aan het Plaatselijk comité de navolgende inlichtingen zenden: naam en voornamen, woonplaats en betrekking, en een bijdrage storten van *f* 12. -, waarna men een kaart ontvangt die recht geeft alle bijeenkomsten bij te wonen, te stemmen, te debatteeren, en deel te nemen aan excursies; tevens worden het orgaan en de verslagen van het congres toegezonden.

Lezingen voor de afdeelingszittingen worden aan de organisatie-comité's der verschillende landen gezonden, terwijl die voor de algemeene zittingen worden geregeld door 't organisatie-comité van het land en de plaats waar 't congres samenkomt. De manuscripten van redevoeringen en mededeelingen moeten vooraf worden ingezonden; zij kunnen gesteld zijn in alle talen, waarbij een korten inhoud in 't Fransch, Duitsch of Engelsch.

Op de laatste algemeene zitting wordt de stad bepaald waar 't volgende congres zal gehouden worden.

Na het sluiten van het congres zullen de loopende zaken in handen worden gesteld van 't comité van organisatie voor het volgende.

De internationale congressen voor schoolhygiëne splitsen zich in de sectiën:

1°. Hygiëne van schoolgebouwen en meubelen;
2°. Hygiëne op kostscholen;
3°. Methoden van hygiënisch onderzoek;
4°. Hygiëne bij onderricht;
5°. Hygiënisch onderricht voor onderwijzer en leerlingen;
6°. Lichamelijke opvoeding der leerlingen;
7°. Gezondheidsdienst, schoolziekten, en geneeskundige dienst op de school;
8°. Scholen voor achterlijke kinderen; parallel- en herhalingsklassen, onderwijscursussen voor doofstommen, blinden, dooven, stotteraars en gebrekkigen;
9°. Hygiëne der leerlingen buiten de schooluren, vacantiekolonies, organisatie van cursussen in kinderhygiëne voor de ouders;
10°. Hygiëne der onderwijzers. -

En nu is nog ten slotte de fantasie aan de beurt over: Het Kind, door Karin Michaëlis (vertaald uit het Deensch, door M. Stok, uitgegeven in den Boekhandel voorheen gebr: Belinfante te 's-Gravenhage).... Al lezende vroeg ik mij telkens af: Vind ik dit boek nu eigenlijk wèl-mooi, of niet mooi. Soms deed het mij zoo fijngevoelig aan, en soms stuitte mij de toon van Andrea (Het kind, in questie) min of meer terug, en gaf mij een onnatuurlijken indruk. Maar, aan het eind gekomen, wist ik zeker dat ik Het Kind heel mooi vind, heel aandoenlijk-echt, en diep-treurig-wáár. - Want het lijden van dat arme meisje in en door haar ouders, dat lijden tot in haar laatste levens-uur door hùn schuld, is subliem geteekend. Het dagboek dat de moeder vindt na den dood van Het Kind, geeft een aangrijpenden indruk van een kinderziel, van een kinderleven, van kinder-voelen en denken en gadeslaan en begrijpen en combineeren; in één woord van al dat teere en ontwakende en heilige in jonge levens, waarvan de ouders niet weten, niet vermoeden, waarin zij niet kunnen doordringen, met den besten wil ter wereld niet; omdat Het Kind zich instinctmatig zelve verhult voor de ouderen; bij alle liefde en vertrouwen toch begrijpt dat er een leeftijdverschil, een klove is, waardoor het in sommige dingen onbegrepen blijven **moet**, onbegrepen juist door die vader en moeder die het toch zoo liefheeft en vereert. -

O de tragedie van kinderlevens! - Niet iedereen heeft zulk een tragische geschiedenis als Andrea, niet iedereen heeft ouders die aldus van elkaar vervreemd leven! Maar toch geloof ik dat de meesten onzer veel meer kinderleed en intieme zielepijn hebben geleden, dan ooit vermoed werd door de volwassenen om ons heen! - Kinderleed doet zoo héél

zeer; het pakt je zoo aan; het doet je zoo intens-wanhopig zijn. - Een kind beredeneert, vergelijkt, verontschuldigt nog niet.... Een kind lijdt zoo nameloos onder een onrechtvaardigheid, een liefdeloosheid....

Ik geloof, wie de gave bezitten zou om uit te beelden het allersmartelijkste van dat eerste wereld-leeren-kennen na het kind zijn, hij zou hebben te vertellen van vele, vele donkere smart-dagen in het schijnbaar zonnige kinderleven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bijdrage tot de Hedendaagsche Vrouwen-congressen. **Parteimütter.**
Rosa: Also unser neues Parteîprogram: R e l i g i o n : Privatsache. Alkohol: Privatsache...
Clara: Und die L i e b e ?
Rosa: Ach, Unsinn, Liebe! Giebt's ja gar nicht!

De Moderne Vrouw.

Voor Aman.

Mijn lieve Aman, Uw brief is zoo ‘inhalts-schwer’, dat ik mij afvraag, terwijl ik mij neerzet tot de beantwoording ervan, *hoe* ik U bevredigen moet in mijn repliek zonder gevaar te loopen U opnieuw pijn te veroorzaken, te ergeren, of te doen in verontwaardiging geraken....

Want dat is, juist bij U, bijna niet te vermijden, waar ik voel en lees in Uw brief

dat ik U pijn veroorzaak *omdat ik de waarheid zeg;* en, omdat gij U dat zelve zoo welbewust zijt dat ik *de waarheid* zeg, wilt gij haar liever niet hooren, en wordt er boos om als gij haar leest, telkens opnieuw. - Maar tegelijkertijd zijt gij veel te eerlijk, hebt gij te veel **behoefte** aan waarheid, om U te kunnen en willen afwenden van mij. - Gij zoekt mijn gezelschap door mij trouw te lezen: gij voelt telkens en telkens weer dat ik, om hetgeen gij mij vroeger met dezelfde woorden hebt geschreven nog eens te herhalen; 'Het beste in U wakker schud.' - Maar tegelijkertijd kunt gij 't niet velen, dat ik U daarbij soms pijn *moet* doen, *moet* kwetsen in uw moderne-vrouw-achtigheid, (waarvan gij-zelve U wel bewust zijt dat zij U niet voldoet.) - Dan vliegt gij op..., en maakt U boos....

En dat spijt mij zoo voor *U.* - Maar *ik* mag nochtans geen haarbreed afwijken van mijn plicht, die ik in dezen zoo duidelijk en klaar vóór mij zie. Die plicht is: Waar het lot mij, als vrouw, geroepen heeft op te treden in het publiek, andere vrouwen **eerlijk** en zonder **zelfverblinding** te waarschuwen, te helpen, te raden.

Zonder zelfverblinding! - Want, waar gij schrijft: '*Ja freule, dat wascht U het water van de zee niet af*; *niet door uw geboortedatum alleen, maar door Uw optreden, door Uw persoonlijkheid, door heel Uw wezen, behoort U tot ons moderne jonge Hollandsche vrouwen*,' wel daar hebt gij volkomen gelijk, mijn lieve Aman in dit uw beweren. Maar geenszins **volgt** daaruit, dat ik, omdat het lot mij riep tot de voor vrouwen-niet-aan te bevelen loopbaan van publiek-persoon, van journaliste, uit zelfverblinding en kleinzielige ijdelheid dat lot wil aanprijzen aan andere vrouwen, als het beste en begeerlijkste vrouwendeel.

- - *Dat is juist de zoo verachtelijke fout van de moderne-vrouw: de ongehuwd-ontevredene, en de gehuwd-gedesillusioneerde, dat zij, in plaats van zichzelve te erkennen als de uitzondering, met geweld van optreden en, tegen beter weten in, tracht te ontkennen dat haar positie abnormaal is, tracht naar beneden te halen het gewone, natuurlijke, alledaagsche, maar tot tevredenheid en geluk-leidende vrouw-, echtgenoote-, en moederbestaan; waartoe de natuur het vrouwlijke wezen zoo-blijkbaar heeft bestemd...*

Wie **dat** doet, wie, **omdat** zij-zelve, *om wat voor reden dan ook, vrijwillige of onvrijwillige*, tot de uitzonderingen behoort, aldus, uit zelfverblinding, zelfbewierooking, of jaloezie, andere vrouwen tracht te leiden in een dwaalspoor, tracht haar wijs te maken dat de uitzonderingen eigenlijk de ware vrouwen zijn, *die begaat m.i. een groote zonde aan haar eigen geslacht.*

En het is omdat ik die zonde **niet** wil begaan, dat ik schrijf over de derdegeslachts-producten zooals ik het doe... En als gij mij nu toeroept: Gij zijt toch óók een moderne vrouw dóór Uw schrijven en optreden, dan hebt gij gelijk dáárin. Maar, juist **omdat ik dit moet zijn gedwongen door het lot**, juist daarom waarschuw ìk te eerlijker die anderen die het **niet** *behoeven* te zijn, die het worden willen uit ijdelheid en zelfvergoding en egoisme....

En dáárin dus sta ik *niet* op één lijn met U: 'moderne, jonge, Hollandsche vrouwen!' Daarin wijk ik hemelsbreed af van U allen, dat ik de waarheid erken en begrijp.... terwijl gij en de Uwen die niet *wilt* zien, niet *wilt* begrijpen... uit dommen hoogmoed....

Want, geloof mij, dit soort hoogmoed van de moderne-vrouw, die meent dat haar onafhankelijk-optreden, haar beetje talent of verstand, haar moed van alleen-reizen, of van vaardigheid in schieten en schermen en zwemmen, en wat dies meer zij, dat

al deze ‘vruchten van het feminisme’ haar sieren en tot eere strekken, dit soort hoogmoed is zoo dom, zoo dom!....

Het is zoo ontzettend dom niet in te zien, dat de waarde, de kracht, de macht, de adel, de hooge beteekenis der echte vrouw ligt in een geheel andere richting, dan in die der moderne-zich-zelve-bewierookende, kunstdoenerige, werkdoenerige man-naäapster....

Maar gij beklaagt U, dat mijn schrijven smartelijk zal aandoen diegenen, die zouden *willen* huwen, en niet in de gelegenheid zijn ertoe, diegenen die in stilte zichzelve bewustzijn te haken naar het echtgenoote- en moederschap; maar die ervan verstoken blijven, omdat lichaamsgebreken, of wat dan ook, hun dat geluk van kind-af ontzeiden....

Mijn lieve Aman, gelooft gij niet dat *elke* ernstige waarheid, waar die in 't openbaar wordt uitgesproken, een keerzijde heeft van sommige menschen misschien *moeten* pijndoen? - Welnu, natuurlijk geef ik U toe dat er vrouwen zullen zijn, die het smartelijk aandoet wanneer zij het zoo onomwonden zien uitgesproken, dat het lot hun datgene ontzei, wat het hoogste en beste en geluk-

kigste vrouwenlot is, onze eigenlijke natuurbestemming: moeder-zijn. Maar is dat nu een reden om die duizenden, die op een dwaalspoor gebracht worden door de *verkeerde voorlichting* van al de hedendaagsche vrouwenblaadjes, met hun bijdragen van derde-geslachtsproducten, van gescheiden-vrouwen, van ontaarde moeders die durven aanraden de kinderen naar een 'model-zuigelingen-inrichting' te brengen, (zie broch: dr: Aletta Jacobs), is dat nu een reden om al die duizenden, *die heel goed hun natuurbestemming kunnen bereiken*, te laten *zonder* waarschuwing, en zichzelve te scharen onder zoo **verkeerd** een vaan van feminisme, in plaats van uit alle macht een protest te laten hooren, een ernstig, krachtig-uitgesproken protest *ten behoeve van de velen die nog te helpen zijn!*

Gij zijt van mijn eigen leeftijd, geloof ik; welnu dan zult gij weten, evenals ik, hoe vele, vele meisjes en vrouwen gedachtenloos méégaan met een dwazen tijdgeest, *niet* uit overtuiging, maar omdat zij zich **laten** leiden, **laten** wijsmaken: dat het onbeduidend en ouderwetsch zou zijn niet mee te doen met de feministen, en in plaats daarvan zichzelve d.w.z. *vrouw*, te blijven. - Begrijpt gij niet dat deze *velen* het zijn, die slechts een steun, een hulp, een waarschuwing noodig hebben, om te blijven op den *rechten* weg!

En de Hollandsche Lelie, zooals zij thans is, de zeldzaam-uitgebreide correspondentie die ik in één jaar tijds mocht ontvangen, zij is wel het beste **bewijs**, dat mijn woorden niet ijdel voorbijgaan aan de vrouw, dat zij inderdaad behoefte gevoelt aan een andere, een waardiger gemeenschap en voorlichting, dan die welke bestaat in het elkaar ophitsen tot den man willen-nadoen, en het eigen geslacht verheerlijken ten koste van het andere; in plaats van te begrijpen dat *beide bij elkaar behooren en elkaar noodig hebben, maar bestemd zijn tot het spelen van een geheel* **verschillende** *rol.*

En wat nu de ongelukkigen en misdeelden betreft, die zich, hetzij van kind-af, hetzij nadat hun jeugd verstreek in vergeefs wachten, voor-altijd verstoken weten van liefde en moedergeluk, ik ben het, wat *mijn* ondervinding betreft, niet met U eens dat die vrouwen zich ongelukkiger voelen gaan door het voor zichzelve eerlijk erkennen der waarheid: dat zij *misdeelden* van het leven zijn. Integendeel, ik ken *en* persoonlijk *en* uit mijn correspondentie verscheidene vrouwen die, juist *omdat* zij hierin wáár-zijn met zichzelve, veel tevredener en kalmer aanzien het geluk en het moeder-zijn der tot hun bestemming gekomenen, dan zij die, qua moderne-vrouw-woordvoerdsters, afgeven op 'het huwelijk' op 'den man' op 'de banden van het huishouden' enz., enz.; - terwijl zijzelf, bij al hun vrijheid, rusteloos-ontevreden hun weg gaan, en het blijkbaar inwendig nergens kunnen vinden. - Als ik gadesla de moderne-vrouwen, die meenen aan eigen-ik-bewierooking genoeg te hebben, dan zie ik, behoudens heel enkele uitzonderingen, overal vrouwen die *gederailleerd* zijn, hetzij als ongehuwde, hetzij als gehuwde, vrouwen die in hun eigen-persoonlijk leven geen vrede kunnen vinden, noch met hun familie, noch met hun dienstboden, noch met zichzelven, en die daardoor onophoudelijk zwerven en trekken en zich overal op den voorgrond dringen. En als ik omgekeerd zie op die anderen die erkennen dat het hoogste geluk hun ontzegd bleef, en dat wat zij doen of volbrengen slechts *surrogaat* is voor werkelijk vrouw-*geluk*, dan heb ik bij de laatste categorie - dat kan ik U volkomen-oprecht verzekeren - steeds veel meer echte vrede, kalme berusting, heldere levensblijheid gevonden dan ooit bij de eerste....

En dit is ook zeer begrijpelijk.

- - Want dorre zelfvergoding en eigen-ik-aanbidding kan nimmer leiden tot duurzame tevredenheid, moet eindigen in desillusie, kleingeestigheid, onderlinge jaloezie, enz. enz.

- Zelfkennis echter en tevreden zich-schikken in het onvermijdelijke, brengt er de vrouw vanzelve toe *die voorrechten, genoegens, of levensomstandigheden, die wel haar deel zijn, zooveel mogelijk te waardeeren, te gebruiken, en te benuttigen....*

Over het verdere van Uw brief moet ik uit plaatsgebrek kort zijn. - Gij hebt, in Uw ergernis over mijn instemming met het gezonde oordeel van Marie Corelli, (zie de Lelie van 21 Oct.) vergeten, dat zij een *Engelsche* schrijfster is, die, wat de door U gewraakte bijzonderheden betreft, redeneert over het *Engelsche* high-life, en het in die *uiterlijkheden* van het onze zeer-verschillende leven der Engelsche groote-dames. Als ik haar toejuich, doe ik dat natuurlijk waar het betrekking heeft op het *algemeene* vrouwengedoe van onzen tijd, in alle landen.

Neen, indien ik haar gelijk geef dat de

vroegere vrouw-generatie beter werd grootgebracht dan de hedendaagsche, dan is dat geen ‘verwijt aan onze eigen ouders’. - Ten eerste zijn de ouders niet altijd verantwoordelijk voor hetgeen er uit hun kinderen groeit. Hoe menig hedendaagsche man of vrouw is geheel iets anders geworden, dan waartoe zijn of haar opvoeding hem zorgvuldig had vóórbestemd! Dat ligt aan allerlei neven-omstandigheden. Maar bovendien heeft m.i. geen enkel kind ooit recht zijn ouders iets ‘te verwijten’ in zijn opvoeding, wanneer dat *te goeder trouw en met de beste bedoelingen is geschied.* Indien ik weet dat mijn ouders met *liefde en toewijding* getracht hebben naar het beste voor mij, dan heb ik, al viel hun opvoeding ook nog zoo verkeerd voor mij uit, nimmer eenig recht hun die feiten ‘te verwijten’. - Want het komt alleen aan op hun *bedoelen*, op hun innerlijke *toewijding en liefde.* Als zij zich vergisten, of dom waren, of kortzichtig, of bekrompen, dat alles is geen reden hun dat ‘te verwijten,’ wanneer ik slechts weet dat zij te goeder trouw en in mijn bestwil meenden te handelen....

En ik geloof dat wij-thans-volwassen kinderen van meerendeels reeds-gestorven ouders *minder* reden hebben, in dien bovenbedoelden zin, onze ouders iets ‘te verwijten’, dan later het geval zal zijn, wanneer de generatie die thans kind is, aan hare moeder vragen zal: ‘*Wáár waart gij* toen ik Uw hulp noodig had, Uw moederliefde, Uw leiding, Uw verpleging, Uw zorg, Uw wakende nabijheid?...’

En het antwoord zal moeten luiden van zoo menige hedendaagsche mama:

Ik zat in mijn sociëteit: ‘De Club’, en redekavelde over ‘De kunst’....

Ik presideerde een congres over kinderopvoeding....

Ik fietste, ‘want ik wou probeeren of ik dat nog wel kon, na mijn bevalling!’....

Ik speechte in een vrouwenvergadering over ‘Het Recht der Vrouw’...

Ik dichtte een ‘Ode aan mijn kunst’...

Ik zat te schilderen in mijn atelier...

Ik schreef een artikel over 't Nut van reformkleeding voor a.s. moeders....

In één woord, ik bemoeide mij *zooveel* met alles en iedereen, en met mijzelve in de eerste plaats, dat ik geen tijd over had voor mijn man en gezin, *geen tijd om zelve bij mijn kinderen te zijn....*

Zie, lieve Aman, zoudt gij-zelve U niet schamen als gij *zulk* een moeder hadt gehad!?

En toch, ik overdrijf niet als ik U zeg: Zoo *is*, althans in de groote steden, de hedendaagsche moderne-vrouw-moeder, de vrouw aan wie is toevertrouwd de heiligste taak welke bestaat: die van op te voeden het door U-zelf zoo hooggeschatte toekomst-mensch: Het Kind!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Broertje en Zusje.

Er was eens een klein ventje met een aardig rond gezichtje, waarin twee groote, blauwe oogen. 't Was zoo'n mooi ventje, weet je en je zoudt zoo'n lust krijgen hem te pakken en te zoenen zijn dikke, ronde wangetjes. Als hij lachte, kwamen daarin twee kuiltjes en dan schudde zijn mollig lijfje en de blonde krulletjes op zijn hoofd. Dat was Broertje!

Er was ook een klein meisje, heel leelijk met mager lichaampje, maar waarin zat een lief, goed hartje.

Dat was Zusje!

Broertje en Zusje woonden samen in een hutje met een oude baker en dat hutje stond midden in een groot bosch.

Broertje en Zusje speelden altijd buiten met de bloemen en de kleine kiezelsteentjes.

Ze hadden ook samen een groot prentenboek, waarin was een heel mooie plaat, veel mooier dan de andere. En op die plaat stond een mooie Engel met groote, witte vleugels, die opvloog naar den hemel. Dat was Zusjes lievelingsplaat, waar ze heel lang naar kon zitten kijken.

De oude baker hield meer van Broertje, omdat hij mooi was en zoo lief kon doen met zijn blauwe oogen. Zusje was zoo leelijk en kon zoo vreemde vragen doen, veel te wijs voor een kind van haar leeftijd.

En baker moest toch altijd wat antwoorden, al waren 't maar leugentjes. Waar zou anders de eerbied blijven!

‘Baker, hoe komt 't toch dat ik zoo leelijk ben,’ had Zusje eens heel bedroefd gevraagd.

Zoo'n kind toch! Hoe kwam ze nu aan die vraag.

Baker had lang nagedacht.

‘Dat komt, omdat Zusje uit een paardebloem geboren is en Broertje uit een waterlelie.’

Zusje was toen goed voor de paardebloemen gaan zorgen en bracht ze water in den drogen tijd. Ze zouden dat mis-

schien prettig vinden. Zusje zou 't ook prettig vinden als er iemand van haar hield, al was 't maar een leelijke paardebloem.

Als Broertje en Zusje samen voor 't hutje zaten met 't groote prentenboek voor zich en er kwamen dan menschen, dan haalden ze allen Broertje aan; zeiden dat hij zoo'n mooi ventje was en zulke lieve oogen had. Naar Zusje keek niemand om.

'Baker, zou Zusje nu nooit mooi kunnen worden?'

'Neen, nooit.'

'Ook niet, als Zusje probeerde heel lief te zijn en het grootste deel van haar boterham aan de vogeltjes gaf?'

'Ook dan niet; maar Zusje is een stout kind om zulke domme vragen te doen.'

Zusje had moeite om niet in tranen uít te barsten; toch maar niet doen; Baker zou anders zoo boos zijn.

Bedroefd liep ze naar buiten en zag Broertje, die kapellen naliep, met zijn blonde krulletjes fladderend in den wind.

'Broertje!'

'Wat is er Zusje?' Hij stond knorrig stil en keek met spijt de mooie kapellen na.

Zij sloeg de armen om zijn hals en terwijl ze hem innig zoende op zijn blozende wangetjes, smeekte haar droevig stemmetje:

'Broertje, houdt je een heel klein beetje van Zusje?'

Maar Broertje rukte zich wild los, ging weer kapellen naloopen en riep haar toe:

'Broertje houdt niet van Zusje, omdat Zusje leelijk is.'

Zusje huilde bittere tranen en liep in 't bosch naar den kleinen vijver, waar dreven de waterlelies, waaruit Broertje geboren was.

Languit ging ze liggen in het zachte mos en keek naar de witte bloemen.

Ze durfde aan hen niets vragen, omdat ze mooi waren als Broertje en daarom ook wel niet van haar zouden houden. In het water zwommen duizenden vischjes, die nu en dan met hun koppen boven kwamen.

Zusje verdeelde haar boterham in kleine kruimels en wierp die alle in het water en toen de vischjes ze gretig opgegeten hadden, smeekte ze weer met haar droef stemmetje:

'Vischjes, zouden jullie een klein beetje van zusje kunnen houden, als zusje jullie altijd haar boterham geeft?'

Maar de vischjes doken onder water en riepen: 'We willen wel de boterham, maar van je houden kunnen we niet, omdat je zoo leelijk bent.'

En ook het water rimpelde zijn breed voorhoofd en fluisterde:

'Neen, van je houden kunnen we niet, omdat je zoo leelijk bent, maar als je een middel gaat vinden om mooi te worden, dan zal ik je wel helpen.'

'Bestaat er dan een middel?' vroeg Zusje verlangend.

'Ik geloof 't wel,' antwoordde 't water, 'maar *ik* weet dat middel niet.'

Zusje dacht lang na.

Baker had toch gezegd, dat er geen middel was en dan zou 't wel waar zijn. Ze zou er ook maar niet naar zoeken, liever probeeren iemand te vinden, die een klein beetje van haar zou willen gaan houden.

Ze liep naar huis.

Broertje zat voor de kleine hut met zijn knietjes hoog opgetrokken, waarop lag het prentenboek.

Zusje ging naast hem zitten.

‘Zullen we nog eens naar den witten Engel kijken, Broertje?’

Hij schudde ontevreden met zijn hoofdje, wilde liever kijken naar de andere platen, waarop bloemen en kinderen.

Zusje zei niets meer, wachtte tot hij moe werd en naar binnen ging.

Toen liep ze het bosch in naar den vijver, dragend het groote prentenboek.

't Was donker onder de boomen en Zusje was er blij om, omdat ze haar leelijkheid nu niet zoo goed konden zien. Voor den vijver ging ze weer languit liggen op het zachte mos, steunend het hoofd op beide ellebogen.

Zoo bleef ze maar liggen kijken naar den witten Engel, die net lag in het maanlicht en nog witter scheen.

‘Waar kom je toch vandaan, witte Engel?’

En zie, de Engel kreeg stem als van lieflijke muziek en riep:

‘Uit den hemel!’

‘Wonen daar nog meer Engelen?’

‘Ja en we wonen allemaal bij onzen lieven Heer.’

‘Is dat jullie papa?’

‘Nog meer dan dat. Hij is zoo goed en mooi, dat alles op aarde er leelijk bij lijkt.’

‘Ook Broertje?’ vroeg Zusje verwonderd.

‘Ook Broertje,’ zei kalm de Engel, ‘en Broertje vooral, omdat zijn zieltje is niet smetteloos wit.’

‘Zoo, dat wist ik nog niet. Maar als Hij dan zoo erg goed is, zou Hij dan ook niet van Zusje een beetje willen houden?’

‘Hij houdt al heel veel van Zusje!’

Zusje werd rood van blijdschap.

‘Zusje is toch leelijk!’

‘Maar zusje heeft een witte ziel, die heel mooi is.’

‘Wat is dat voor een ding, een ziel?’

‘Een Engel.’

‘Een Engel! en ik zie nooit een Engel bij me.’

‘Die gaat ook pas naar den Hemel als Zusje dood is.’

‘En wordt Zusje dan ook een kindje van dien goeden papa, die daar boven woont?’

‘Dat *is* Zusje al.’

Toen zweeg de Engel.

Zusje knielde en bad met haar lief stemmetje in den stillen nacht:

‘Goede papa, neem Zusje alsjeblieft bij je; want een kind hoort toch eigenlijk bij zijn papa, niet waar? Zusje zal heel lief voor je zijn, als jij maar een klein beetje van zusje wil houden. Amen.’

Ze voelde zich nu zoo gelukkig als nooit te voren.

‘Zusje kan ook mooi worden als ze dood is,’ zei ze tot het water, ‘en je hebt beloofd me te helpen. Kun je dat?’ ‘Ja,’ zei het water, ‘je moet in me loopen en ik zal gaan over je hoofd en dekken je graf.’

En Zusje stond op en liep met een glimlach om de lippen in het water en riep:

‘Zusje komt, papa!’

Het water rimpelde boven haar hoofd in wijde kringen en toen in den stillen nacht ging òp een witte nevel, die werd tot Engel, die met breede slagen van zijn vleugels naar den hemel vloog.

‘Is Zusje nu dood?’ vroeg Broertje verbaasd. ‘Waar is ze dan naar toe gegaan?’

‘Naar den hemel,’ antwoordde Baker.

‘Komt Zusje niet meer terug?’

‘Neen.’

Broertje begon te huilen, omdat hij zonder het te weten toch wel van Zusje hield.

‘Waar is de hemel?’ vroeg hij snikkend. Baker wees naar boven en vertelde dat Zusje nu een mooie, witte Engel was.

‘Net zoo, als in het prentenboek?’

‘Net zoo,’ zei Baker.

En Broertje keek voortaan altijd lang naar de plaat, waarop stond de Engel. ‘Is Zusje nu nog mooier dan Broertje?’

Baker knikte.

‘Alles in den hemel is mooier dan op de aarde.’

Broertje was nu heel alleen.

Dikwijls zat hij voor de kleine hut met opgetrokken knietjes te kijken naar den witten Engel in het prentenboek.

‘Dag zusje!’ zei hij dan en knikte met zijn hoofdje, zoodat schudden de blonde krulletjes.

Eens kwamen er weer menschen en gingen om Broertje staan.

‘Waar is Zusje?’

Broertje stond op en keek hen aan, plechtig met zijn ernstige, blauwe oogen. De menschen knielden en zagen eerbiedig naar hem op.

‘Zusje woont in den hemel,’ zei droef zijn kinderstem. ‘Zusje is nu mooier dan Broertje!’

Toen hief hij hoog het prentenboek en met zijn klein vingertje liefkoozend wijzend naar den witten Engel, zei hij plechtigzacht:

‘*Dat* is Zusje!’

HETTY BOREL.

Laat in den nacht.

Of het een droom was, of het nachtelijk uur van het geheimzinnige leven, dat kan ik niet zeggen. Het scheen me dat de droeve herfstmaan reeds lang, heel lang de aarde verlichtte, dat de aarde als in een diepe stilte lag ververstorven, dat ze uitrustte van de leugens en ijdelheden van den dag. Het scheen dat alles, zelfs in het kleinste, nederigste hoekje van Parijs, was ingeslapen sinds heel lang...

Lang had ook ik geslapen; eindelijk week de droom van mij als een bezorgd en rustig dokter, die tot het eind zijn plicht vervult en den zieke eerst dan verlaat als hij uit volle borst ademt en als hij, de oogen openend, schuchter en vol vreugde glimlacht bij den terugkeer van het leven. Maar als de droom zijn werk heeft volbracht, als ik ontwakend de oogen open, dan zie ik om me de heilige, zachte heerschappij van den nacht, met die diepe stilte - met al wat ik me uit mijn kindsheid herinner.

Onhoorbaar schreed ik over het tapijt in de kamer van de vijfde verdieping, en naderde een der vensters. Ik zag in het vertrek rond, groot, vol luchtige schemering, en om de maan te zien door de bovenste ruit van het raam, moest ik me buigen over de vensterbank heen.

Toen overgoot de maan me met haar schijnsel, en lang keek ik naar haar op.

Daarna keerde ik me weder naar de duisternis. En toen ik zag en luisterde, voelde ik opnieuw die doodsche stilte van het late, nachtelijk uur, en voelde ik al, wat overdag beleefd was, zoo ver en vreemd van mij!

Het maanlicht, dringend door de wit kanten gordijnen, temperde de schemering in het diepe vertrek. Van hier was de maan onzichtbaar. Maar de vensters waren alle vier helder verlicht, evenals al wat daarnaast lag. Zacht overgoot het schijnsel de stoelen en fauteuils; door de ramen drong het als vier bleek-blauwe, blank-zilveren bogen; de vensterlijst van elk scheen een zwart kruis.

En op den leunstoel bij het hoekraam was zij gezeten die ik lief had, - geheel in het wit en gelijkend op een kind of engel, bleek en schoon in haar diep gepeins, bedroefd over hetgeen we doorleefd hadden en dat ons tegenover elkaar deed staan als booze, hardvochtige vijanden.

Waaraan dacht ze? En waarom zou ze dezen nacht niet slapen?

Vermijdend haar aan te zien, ging ik bij het raam naast haar zitten.... Ja, het is laat, de muur van de vijfde verdieping der tegenovergelegen huizen is donker, geen enkel verlicht venster. Alles is duister, als blinde oogen. Ik zie naar beneden - de nauwe, diepe straat is ook donker en leeg.

Zoo is de gansche stad. Slechts de witschijnende maan, licht naar rechts hellend, blijft onbeweeglijk staan te midden der vluchtende wolken; alleen waakt ze over de stad. Sinds hoe lang heb ik haar niet gezien! Nu werpt ze haar schijnsel recht op mij, helder - droef; een weinig is ze reeds aan het afnemen. Als rook drijven de wolken voor haar heen. Om de maan zijn ze licht, dan verduisteren ze meer en meer tot ze achter de scherpe daken doordringen als een sombere, zware groep....

Sinds hoe lang heb ik geen nacht met maanlicht gezien! denk ik weder, droevig gestemd, en mijn gedachten keeren terug naar die verre, bijna vergeten herfstnachten van mijn kindsheid; doch het verleden was zonder smart, omringd door de kale, rotsige steppen van Midden-Rusland.

Daar zag ik de maan het eerst door een klein venster onder het ouderlijk dak, daar leerde ik dat bleek en vriendelijk schijnsel voor het eerst liefhebben.

Onbewust verliet mijn geest Parijs; gansch Rusland stond me plotseling voor oogen; van uit de hoogte keek ik neer op het reusachtig rijk beneden. Daar lag de wijde, goudschitterende Baltische zee. Daar de sombere pijnboomstreken, al dichter en dichter wordend, dan naar het oosten in de schemering wegvagend, en ginds - enkele bosschen; moerassen; jonge, lage boomen; naar het zuiden beginnen de eindelooze velden en vlakten.

Over honderden wersten strekken de ijzeren spoorstaven zich tusschen de wouden uit, dof schitterend in de maan. Onverschillige veelkleurige lichten flikkeren langs den weg, en het eene na het andere voert me naar mijn geboortegrond. En daar voor mij uit, liggen de eenzame, heuvelachtige velden, en daartusschen het oude, grijze huis, oud en vreedzaam in het maanlicht....

Is dat dezelfde maan waarnaar ik als kind uit mijn kamer keek, die mij als jongeling zag, en die met mij treurt over mijn verloren jeugd? Is zij het, die me op dezen nacht tot rust brengt, die doet herleven wat dood scheen in mijn bedroefd hart.

Peinzend loop ik heen en weer, terwijl de nacht op geruischlooze vleugels voortschrijdt...

‘Waarom slaap je niet?’ hoor ik schuchter naast me zeggen.

Dat zij zich het eerst tot mij richt na een lang, hardnekkig stilzwijgen, geeft me een smartelijk gevoel. Ontroering doet me trillen doch mezelf beheerschend, antwoord ik zacht:

'Ik weet het niet.... En jij?'

Weder een lange stilte. De maan daalt reeds naar de daken; nu ziet ze in ons vertrek. Het is of geen enkele ziel in die reusachtige stad leeft; dit gevoel doet me goed; het is me goed om met haar alleen te zijn.

'Inna,' zeg ik, haar naderend, 'vergeef me.'

Ze antwoordt niet en bedekt haar oogen met de handen.

'Inna....' herhaal ik aarzelend en trek haar handen weg.

Ze antwoordt weder niet en buigt het hoofd. Doch ik zie dat tranen haar zacht over de wangen rollen, en de wenkbrauwen zijn omhooggeslagen, trillend als bij een kind. Dit ziende val ik op mijn knieën bij haar neer, krachtig omhels ik haar, terwijl ik het gelaat omhoog hef en haar handen met kussen bedek, vloeien ons beider tranen.

Verward tracht ze mijn hoofd op te lichten.

'Maar heb jij dan schuld? Ben ik niet alleen schuldig?' vraagt ze verwonderd.

Door haar tranen heen speelt een toch bittere glimlach om haar lippen.

Ze wil de schuld uitsluitend op zichzelf gooien, ze tracht mij te rechtvaardigen, doch ik zeg haar dat we beiden schuldig zijn, dat we beiden gezondigd hebben tegen die blijmoedigheid waarvoor we op aarde moeten leven.

En beiden hebben we elkaar weer lief, zooals alleen kunnen liefhebben zij die te zamen streden, die samen verdwaalden, doch die elkaar opnieuw ontmoetten in die zeldzame oogenblikken van waarheid. En slechts de bleeke, droeve maan zag ons geluk en sprak ons van den Eeuwigen Nacht, waarin mogelijk de zonden vergeven zullen worden, - van schuldigen en onschuldigen.....

Vertaald uit het Russisch van IVAN BOENIEN *door* ANNIE DE GRAAFF.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Mevrouw Wijnaendts Francken-Dyserinck!

'Bah!' zei ik op mijn beurt, toen ik Uwen aanval, in no. 19 van de 'H.L.' onder 't opschrift 'Vrouwengedoe'*) gelezen had: 'Dat is nu juist de toon van die voortvarende moderne vrouwen, die gereed staan, het harnas aan te trekken en het zwaard te gorden, als het heilige huisje "Vrouwenbelang en Vrouwenrecht" bedreigd wordt.'

'Bewijs dit! Bewijs dat!' roept de gebelgde kampioen voor de 'Vrouwenvereeniging' en den 'Vrouwenbond' uit, en schamper sluit zij haar tirade met dit leuke zinnetje: 'Wat het eenige is, wat de ongeroepen gids bereikt, is, zijn eigen onkunde tentoonstellen en de onderwezenen van den wal in de sloot helpen.'

Mevrouw, waaruit maakt U op, dat ik U en Uwe geestverwanten onderwijzen wil en van plan ben den weg aan te geven? De vruchten van dat onderwijs zouden treurig zijn. De dames - uit louter strijdlust feminist - laten zich niet *overtuigen*, om het zachtste woord te gebruiken. Zij zijn op de hoogte van alles, wat zij voor de conversatie van haar club, haar theevisites of coterieavondjes moeten weten - en dat is - in hare oogen - voor een vrouw het toppunt van beschaving. Halsstarrig volgen *zij* haar eigen weg. De Vrouwen*zaak*, niet het allereerst *de* Vrouwen*taak*, hebben zij lief, houden aanteekening van alle besluiten, die Zustervereenigingen, als 'Rotterdam' en 'Groningen' namen, om, bij gemis aan eigen resultaten, den tegenstander het zwijgen op te kunnen leggen met wat door die Zustervereenigingen is tot stand gebracht. Een poover verweer, zich te willen dekken met een geleende wapenrusting!

Bewijst U eens, mevrouw, wat de goede werken zijn van de *Vrije Vrouwenvereeniging*. Misschien is een warm pleidooi in staat, mij een hoog denkbeeld te geven van de kracht, die er in dit lichaam schuilt. Maar komt U, wat ik U vragen mag, met wat meer zaaks voor den dag, dan het succes waarop, naar uwe meening, de Vrouwenbond te Rotterdam trotsch mag zijn: de openstelling voor vrouwen en meisjes van de kostelooze badinrichting. Iemand die zoo weinig aan politiek doet, wil graag wat licht, om den weg te vinden door de vraagstukken die door de Vrije Vrouwenvereeniging aan de orde worden gesteld: Sinds zij de woorden, waarmee Mejuffr. Drucker voor eenige jaren hare lezing inleidde: '*Ik, Mej. Drucker, ben van top tot teen socialiste*,' tot de hare maakte, ben ik het spoor geheel bijster.

*) Noot red:
Ingezonden door mevr: H.F.D., naar aanleiding van Het Hoofdartikel: Kracht, door H.H.

Of ik dan thans lijnrecht tegenover de Vrouwenbeweging sta? Zoo'n antifeminist als U in mij meent te zien, ben ik niet. Was ik dat, een boek als 'het *ontwaken der vrouw, of de rol der vrouw in de evolutie der menschheid*' (vertaald door Martina G. Kramers) zou mij geen belang inboezemen. Allereerst begroette ik dan met veel sympathie de woorden van de vertaalster, die ik hier laat volgen.

'Het huwelijk zal er bij winnen in de toekomst, als de vrouw wordt verheven op het ideaal, dat van de oudste tijden af rein en onschendbaar in het hart der menschheid bewaard gebleven is. Want in de trapsgewijze ontwikkeling van het maatschappelijk leven zal stellig eenmaal zonder eenige heftige omwenteling de gelijkstelling der seksen komen, schoon het *geen gelijkhèid van dezelfde gaven* zal zijn, maar een *gelijkwaardigheid van verschillende krachten*, vereenigd ter bereiking van een gemeenschappelijk ideaal. Dan zal een edeler streven den grond tot het huwelijk leggen want het doel, dat den menschen voor oogen staat, is hoog: n.l. de volmaking van het Heelal, en van het menschdom in het bijzonder. Man en vrouw zullen in een ideaal-huwelijk samenwerken als elkanders aanvulling. Elk van hen zal het beste, dat in den ander is, te voorschijn roepen, en elk zal edelmoedig de supérioriteit van den ander erkennen, *doch in verschillende kwaliteiten en in onderscheiden roeping*. De eene sekse zal de eigenaardige gaven en bekwaamheden van het andere geslacht op prijs stellen en ten nutte maken; zoodat zij in waarheid wederzijds afhankelijk van elkaar zullen zijn, in alle verhoudingen van huiselijk, maatschappelijk en politiek leven.'

Tot zoover de schrijfster.

Iedere poging, die leiden kan tot bereiking van dat ideaal, tot verbetering van het maatschappelijk welzijn, tot verhooging van het zedelijk peil, hetzij die poging uitgaat van vrouw of man, van een vereeniging of het individu, van feminist of antifeminist, zij moet worden toegejuicht.

Zoekt u nuttig te maken, waar ge een roeping kunt vervullen, buiten den werkkring van de getrouwde vrouw: het huisgezin en zijn omgeving.

Roept met behulp van de Vrije Vrouwen Vereeniging kinderbewaarplaatsen in 't leven (zooals afdeelingen van 't Nut van 't Algemeen die oprichten), niet ten behoeve van zuigelingen en ouderen van *gegoeden*, waarvan de huisvrouwen graag gaan vergaderen, tennissen, of avond-

voorstellingen bezoeken, maar bewaarplaatsen voor de kleinen der mingegoeden, onder de schooljaren, opdat ouders, die dagelijks van huis zijn, ze hier aan de hoede van geschikte personen kunnen toevertrouwen. Of er vele ouders zijn, die zich 't liefst van den moederplicht, de *voeding* en *opvoeding* hunner kinderen, ontslaan, door ze bij anderen uit te besteden en door vreemdelingen te laten bezorgen?

Op gevaar af, van te worden beschouwd als iemand, die aan alles en nog wat doet, zal ik een paar cijfers noemen: In 1895-96 voedden te Berlijn slechts 17,5% van de moeders, die *een huis met zes kamers bewoonden*, haar kinderen zelf, tegen 58,4% van de moeders, die een woning hielden met één kamer. Van de eerstgenoemde 17,5% nam bovendien ⅓ gedeelte een min.

Die kinderbewaarplaatsen nu, mevrouw, die het moderne opvoedingssysteem er op uitgevonden heeft, om van lasten, die het jonge kind zijn verplegers oplegt, te worden verlost, betreur ik ten zeerste: Een moeder met een hart voor haar kind, is geen moeite, geen opoffering te groot, als zijn gezondheid er door gebaat, zijn toekomst er door verbeterd wordt.

Toynbeeavonden roept de Vrouwenbond of de Vereeniging voor V.V. in het leven. Ze willen de dienstboden ontwikkelen en beschaven, toenadering brengen tusschen de hoogere en lagere klasse, haar binnenshuis een prettig uurtje bezorgen. Ik vraag u: zijn daar afzonderlijke lokalen voor noodig? Behandelt Uwe dienstboden als Uw huisgenooten, verschaft ze in Uw eigen woning een gelegenheid tot bezigheid en ontspanning, en onderhoudt een gezelligen omgang met Uw personeel. Zijn de resultaten van Uw toynbeeavonden zoo aanmoedigend? Spreekt het meerendeel der dienstboden met meer waardeering van haar Mevrouw of Juffrouw dan vroeger?

U zult zeker zulk 'mannengedoe' vervelend vinden; maar ook mannen mogen hun oordeel weleens uitspreken over de uitvindingen der moderne vrouw, die meer voor haar eigen lieve rust of uitspanning, dan ten bate van 't algemeen dienen, en die bij hare geboorte reeds het uiterlijk van een teringlijdster hebben.

De vrouwenbeweging was een vijftien jaren geleden op een beter spoor dan thans. De Vereeniging ijverend voor gelijkstelling van beide seksen (in anderen zin dan de schrijfster van het 'ontwaken der Vrouw' dat wil,) strijdend voor verbetering in den rechtstoestand der vrouw, (die, ik geef het toe, verbetering behoeft,) raakt in den maalstroom van dwalingen en in het net harer nuttigheidsideeën verward. De vrouw van het ideale huwelijk, zij heeft zeker - in de naaste toekomst - geen plaats in de Vrouwenvereeniging, of den Vrouwenbond. Maar, zoo ze zich al met de bescheiden rol van huisvrouw, moeder en echtgenoote tevreden moet stellen, heil den familiekring, heil dat kroost, dat door die vrouw geleid en verzorgd wordt.

H.H.

Verdraagzaamheid en Theosophie.

Het nommer van 'Theosophia' van 7 Nov: 1903, vangt aan met een hoofdartikel, waarin 'Verdraagzaamheid' niet alleen ten sterkste wordt aanbevolen, maar waarin zelfs letterlijk staat: Pag. I: '*Verdraagzaam te zijn jegens de meening van anderen is de eenige voorwaarde van toelating tot het lidmaatschap van de Theosophische Vereeniging die wij hebben moeten onderteekenen.*' (Het hoofdartikel is onderteekend: Redaktie.)

In *hetzelfde* nommer pag: 442 komt voor, onder het opschrift: ‘Een Onzer Beoordeelaren’ een zeer *on*verdraagzaam stukje, naar aanleiding eener zeer vreedzame correspondentie in de Holl: Lelie van mijn hand, van 14 Oct: jl:, welke correspondentie geldt *niet* de theosofie, maar *alleen* het voor *mijn* persoonlijken smaak meer of minder sympathieke der persoon: Annie Besant.

Niettegenstaande ik *in* diezelfde correspondentie bovendien uitdrukkelijk erop wijs, dat ik de *oprechtheid* der bekeering van Annie Besant niet kan of wil beoordeelen, maar alleen wat mij persoonlijk betreft, niet in staat ben de ‘bewondering’ mijner correspondente voor haar als *vrouw* te deelen, word ik in het ‘verdraagzaamheid’- aanprijzende Blad: Theosophia vinnig beschuldigd: dat ik ‘mijn toevlucht neem tot lasterlijke verdachtmaking’. Inplaats van met feiten te bewijzen waarin die ‘laster’ dan eigenlijk bestaat, zegt de ‘verdraagzame’ theosoof: ‘*Wij achten het verre beneden ons op een dergelijk iets in te gaan.*’ - En het *eenige* wat hij, in de páár regels waaruit zijn kwaadaardig uitvalletje tegen mij bestaat, kan aanvoeren om mij te overtuigen van ‘laster’ is.... een Autobiography van Annie Besant. -

Naar mijn meening, en ik denk die van elk verstandig, onbevooroordeeld mensch, niet bepaald een heel onpartijdige bron om het rechte over haar te weten te komen....

Echter kan ik den ‘verdraagzamen’ theosoof de éérlijke verzekering geven, dat hij zich geheel en al vergist in zijn vooronderstelling, alsof ik, òf Annie Besant, òf de theosofie wil ‘belasteren’.... *Ik denk er niet aan!* Ik vind het integendeel heel gelukkig, wanneer ik verneem dat de een of ander vrede heeft gevonden bij die zeer móóie levensbeschouwing. - En ik zal *ook* heel blijde zijn als ik op *afdoende gronden* overtuigd word, dat alles

wat ik **wéét en gelezen heb van** en **over** Annie Besant op onwaarheid berust....

Maar ik zou willen vragen aan den 'verdraagzamen' theosoof, of hijzelf niet grootelijks zondigt tegen het, volgens de redaktie van zijn Blad, *éérste* gebod van zijn Vereeniging, wanneer hij iemand, die hij in 't geheel niet kent, en die hem niets misdeed, zóó kwaadaardig uitscheldt, en zonder eenigen grond van de leelijkste beweegredenen beschuldigt die er zijn.... Gesteld, ik had 'gelasterd,' ware het dan niet 'verdraagzamer' mij vriendelijk terecht te wijzen op een *zakelijke* manier, in plaats van mij mee te deelen '*dat het verre beneden de theosofie is op mijn* "*laster*" *in te gaan*'.... Is dat nu 'verdraagzaam'... **in de praktijk?**

Het is juist *omdat* de theosofie, evenals alle andere van menschen-gemáákte godsdiensten, aldus niet in *praktijk blijkt te brengen* het móóie wat zij leeraart, dat zij mij-ersoonlijk geen bewijs geeft van *waarheid....* Want **ik** twijfel geen oogenblik aan de goede trouw van den mij geheel onbekenden theosoof, die **mij** maar dadelijk, mir nichts dir nichts, van 'laster' beschuldigt. - Ik geloof dat hij zich, evenals alle 'geloovigen,' laat leiden door *dweepzucht*, die hem tegen een andersdenkende heel onbillijk maakt. En het is *omdat ik* niet dadelijk twijfel aan **zijn** goede trouw, dat ik hem thans beleefd vraag het hoofdartikel in zijn eigen Blad Theosofia over 'Verdraagzaamheid' nog eens over te lezen, en dan mijn éérlijke verzekering te willen *gelóóven,* dat ik noch van Annie Besant, noch van de Theosofie iets kwaads of leelijks wensch te zeggen, allerminst een van beiden wil 'belasteren' of 'oordeelen.' (Zoodat ook reeds de *titel* van zijn stukje onjuist-gekozen is.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

I.

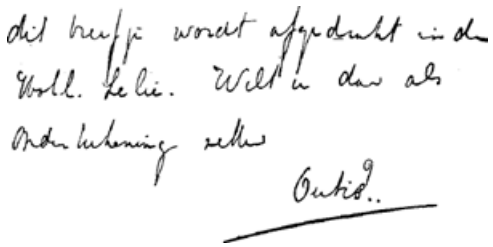

'Outis' is diplomatisch en tot toegeven geneigd, en is over 't algemeen erg zenuwachtig. Egoïstisch en coquet is ze. Voor stoffelijk bezit is ze niet onverschillig. Dikwijls kan ze scherp en hard zijn. Zin voor huiselijkheid bezit ze, zoodat haar omgeving steeds gezellig en smaakvol is. Aan een romantischen zin paart ze een zeer groote mate van zelfbewustheid. Heel practisch is ze niet, haar handelingen zijn meestal de gevolgen van theoretische beschouwingen. Zinnelijke neiging is aanwezig. Zuinig, eenvoudig en levendig, lijkt zij een vrouw die weet wat ze wil. Haar denkvermogen is over 't algemeen weinig werkzaam. -

II.

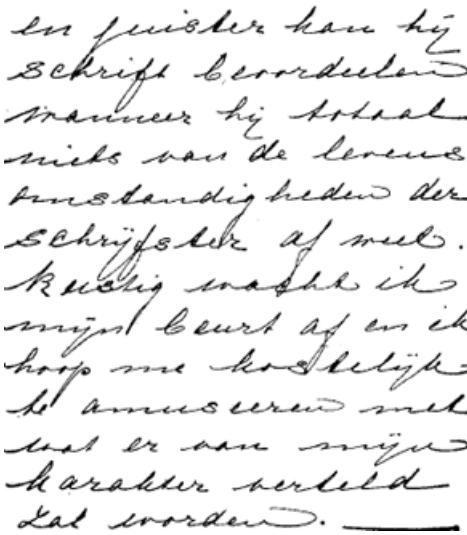

Deze vrouw is zeer nieuwsgierig. Zij bezit een oprecht, doelbewust karakter. Het is een vrouw met een diep zieleleven. Is opgeruimd en tevreden. Wanneer zij zich iets in 't hoofd heeft gehaald, rust zij niet, voordat zij 't ten uitvoer gebracht heeft. Zij is altijd gaarne bereid anderen te helpen. Helaas bezit ze een grooten lust tot tegenspreken, wat in de meeste gevallen eindigt, dat zij haar zin krijgt, zoodat ze een groote mate van zelfingenomenheid bezit. Goeden smaak bezit ze. Spaarzaam, doch helaas niet erg practisch is ze, zoodat 't sparen in de meeste gevallen niet veel geeft. - Zij bezit een stout en ondernemend karakter. Geschiktheid tot onderwijzen heeft ze. Het is een vrouw met een idealistischen zin, die lacht om de koude werkelijkheid. Gesloten van karakter, gaat zij vol levendigheid en tevredenheid door 't leven.

III.

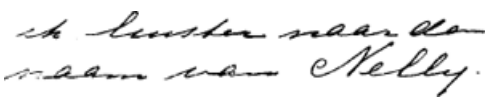

'Nelly' heeft een diep zieleleven. Zij heeft een oprecht, doch zeer gesloten karakter. Is tevreden en gevoelt zich rustig. Niet zeer practisch is ze. Geschiktheid tot onderwijzen heeft ze. Het tegenspreken is haar niet vreemd, hoewel zij een bijzonder goed en medelijdend hart bezit. Verkwistend is ze niet, hoewel ze toch graag veel koopt. Door haar goed hart en haar moed zal zij zich gaarne in gevaar begeven voor anderen. Voor haar meening komt zij vrijmoedig en eerlijk op, ofschoon ze weleens wat al te voorbarig is. - Door haar eenvoud en haar goedheid zal zij velen voor zich innemen. -

IV.

'K.O.' bezit een vroolijk, opgeruimd, eerzuchtig, doch gesloten karakter. Geschiktheid tot onderwijzen bezit ze. Eenvoudig en huiselijk, spaarzaam en ordelijk, is zij een beslist goede huisvrouw, die door haar smaak en kunstzin haar huis gezellig weet in te richten. Haar onduldbare geest tot tegenspraak, waardoor het lieve in haar karakter vermindert, doet haar, vooral door volhardendheid in de meeste gevallen, helaas haar zin krijgen. Het gevolg daarvan is, dat ze wel wat veel met haar zelf ingenomen is. - Evenwel, als zij een ander kan helpen doet ze het, en weel door een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren velen voor zich in te nemen. Zeer practisch is ze niet. Wel een beetje trotsch en verwend lijkt ze.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Bonaventura. Lieve Mevrouw. Ik heb U alleen maar hartelijk te danken voor Uw vriendelijken brief, en ook voor Uw oprecht-gevoelde woorden. - Indien ik niet nalaten kan het onderstaande zinnetje van U letterlijk over te nemen, dan is dat in verband met het artikel in dit nommer over 'Verdraagzaamheid en theosofie.' - Ik hoop dat het onderstaande zinnetje van U den theosoof in questie ten voorbeeld moge zijn van hetgeen ware verdraagzaamheid beoefent. - Want gij-óók kent mij even weinig als hij, namelijk alléén door mijn werk en door mijn correspondentie, dus niet persoonlijk. Gij ook hebt, evenals hij, een beslist *geloof*, dat U dikwijls in botsing doet komen met mijn doen of handelen; toch zijt gij onbevooroordeeld genoeg van te kunnen schrijven:

'En al strookte er ook iets niet met mijn idee in uw doen, ik zou toch uw vlag salueeren, *wetende dat te in reine bedoelingen getoond wordt.'* - - - -

Voor die woorden dank ik U hartelijk, lieve mevrouw. - En ik durf gerust zeggen, dat U zich niet vergist, indien U niet twijfelt aan mijn eerlijkheid en reinheid van bedoelen....

Ik kan te goedertrouw dwalen, ik kan verkeerd-begrepenworden, ik kan mij te goedertrouw vergissen, - dat alles sluit ik-zelve geenszins uit.... Maar mijn *bedoelingen* zijn inderdaad zoo éérlijk en zuiver mogelijk.... Nogmaals veel dank; ook voor Uw belangstelling in mijn gezondheid.

Lily V. - Zeker, ik stel inderdaad oprecht belang in alle lezers, en ik wil ook U van ganscher harte gráág raden. Maar het is een groote verantwoording die gij daar ineens

op mij legt, door van mij te verlangen dat ik U in een zoo *ernstige* levensquestie als deze, zonder U te kennen, mijn oordeel zeg....

M.i. - maar het is maar een meening die ik uitspreek, -, komt alles er op aan of gij vlug en gemakkelijk werkt, en aanleg hebt voor studie, en tegen hard werken kunt wat uw gezondheid aangaat. Zoo ja, dan geloof ik dat er meer vooruitzicht is in die duurdere studie, meer kans voor U om later een goedbetaalde betrekking te krijgen, dan wanneer gij den eersten weg inslaat.... Want ik geloof niet dat daarin gróóte vooruitzichten zijn.... Schrijf mij nog eens wat uitvoeriger over Uw leeftijd, Uw aanleg, gezondheid, latere plannen, enz., enz. Ik kan misschien dan aan anderen, die hiervan verstand hebben, mannen of vrouwen van het vak, voor U om raad vragen zonder Uw naam te noemen.

J.L. te A. Voor hoofdartikel vind ik Uw aangeboden artikel minder-geschikt. Ik zal het echter wel opnemen, als bijdrage in een andere rubriek.

Mariette. - Gij zult wel verwonderd, misschien ook wel boos zijn, omdat *ik* Uw bijdrage weiger om den *inhoud* Gij hadt vermoedelijk gedacht, dat ik 't ermee ééns zou zijn. Gedeeltelijk nu *is* dat ook zoo. Ik zal U echter mijn bezwaar nader toelichten. Uw jonge man en jonge vrouw leven in een vrije-liefde-verbond zonder eenige aanleiding, reden, of noodzaak; althans gij geeft die niet op in Uw novelle. Welnu, *dan* keur ik 't zeer zeker af, om op die geheel onnoodige wijze aanstoot en ergernis te geven aan anderen, een aanstoot die gijzelve zeer juist hebt geteekend in Uw schets. - Als gij beter *motiveert* in Uw verhaal, wáárom, kan ik het misschien toch nog plaatsen. Maar zooals het daar nu vóór mij ligt, vind ik het een bepaald onzuiver-gevoeld geval, van iets dat gij mooi en verheven wilt doen schijnen, maar dat het, onder *die* omstandigheden, geenszins is. - Ik hoop dat gij mij begrijpt. - Wat de drukproeven betreft, als gij dat gaarne wenscht, kunt gij ze eigenhandig nazien. Anders doet de corrector het. *Ik doe het niet*; de drukproeven van de medewerkers worden *niet* door mij gecorrigeerd.[1)]

Elsa. - Naar Uw vorige brieven te oordeelen, had ik eigenlijk wel verwacht dat gij zoudt ‘bruisen’. En dientengevolge verwonderde mij eerlijk-gezegd Uw lang stilzwijgen veel minder, dan thans Uw vriendelijke, hartelijke brief! - Gij schrijft aan het slot: ‘*Indien U niet boos zijt over mijn rond-uit zeggen wat ik meen*, *schrijft U mij dan s.v.p. eens wat U van mijn beschouwingen denkt.*’ - Maar, lieve Elsa, van ‘boosheid’ kan toch geen sprake zijn als iemand mij zoo zachtzinnig en oprecht hare eerlijke meening meedeelt. Ik waardeer Uw brief *heusch.* En ik geloof, wat uw beschouwingen betreft, dat die voor het grootste deel een gevolg zijn van Uw jeugd, en Uw weinige levens-ervaring. Ik wil daarmede geenszins beweren dat *elke* vrouw op later leeftijd en na veel ondervinding tot andere gedachten komt, dan die ideale levensbeschouwing welke gij thans aanhangt. Ik wil U alleen maar verklaren dat *gij*, onder Uw omstandigheden en op Uw jaren, niet nagaan of návoelen kunt mijn bijzonder leven en bijzonderen ontwikkelingsgang. Overigens schrijft gij zelve, dat het bewuste antwoord van mij aan die dame U alles zooveel duidelijker heeft gemaakt en zooveel beter mij deed begrijpen. - Spoedig zult gij nog een *ander* antwoord aan iemand lezen, dat U misschien een nieuwe bijdrage zal leveren tot dat mij beter begrijpen. Ik zal Uw aandacht er wel op vestigen als het zoover is. -

1) Ik ontving intusschen Uw laatste kaart. Toen was dit alles reeds afgedrukt.

- Uw brief nog eens overlezend, treft mij opnieuw hoe idealistisch-aangelegd gij schijnt te zijn. - Het leven zal U vrees ik ontgoochelen. Als gij b.v. denkt, dat de 'laagste mensch in bedwang wordt gehouden door edele waardigheid', dan vergist gij U m.i. zéér. - Gelooft gij dat laagstaande menschen zoo iets als 'edele waardigheid' *begrijpen*? Dat is immers juist het ongeluk dezer wereld, dat de edele menschen absoluut *niet* begrepen, niet gewaardeerd worden! - Dat leert U toch de geschiedenis in allerlei opzichten. En gij ziet het dagelijks om U heen.

Traktiek. - Ik weet niet, of ik het ps: juist spel? Indien niet, dan houd ik mij voor opheldering aanbevolen. Mijn briefkaart kruiste Uw laatsten brief. - Veel dank daarvoor. - Ik ben recht blij dat de Lelie U aanvankelijk zoo goed bevalt, en hoop hartelijk dat gij er steeds meer in moogt vinden, dat U aantrekt. Ja inderdaad, stel ik van ganscher harte belang in al mijn correspondenten. Wij zijn allen zulke zoekende, zwakke, steunbehoevende menschen. Ik ben zoo blij als ik voor den een of ander iets zijn kan. - Dat gij mij een en ander van Uzelve wilt vertellen, zal mij dus ook recht aangenaam zijn. Ja, ik geloof ook wel dat verwante naturen elkaar instinctmatig gaan begrijpen. - Uw boek zal ik zeker met dubbele belangstelling lezen. -

Ja-zeker, zoo iets als dat bewuste reisverhaal dat gij mij toezegt, wil ik heel graag plaatsen. Want zoo iets is, door het zelfbeleefde ervan, interessant om te lezen. Zend het dus gerust. Vriendelijke groeten, en dank voor Uw brieven![2)]

2) Ik ontving, *na* afdruk hiervan, Uw *laatsten* brief *en* het boek.

Spoed Correspondentie.

Dorrit. Tot mijn groote spijt kan ik U deze week nog niet op alles antwoorden. - Maar *geregelde* medewerking zal, vrees ik, niet gaan door den overvloed van copij. De volgende week geef ik Uw brieven hun beurt. - Wil aan Uw zuster zeggen dat ik er *alles* van begrijp, en het heelemaal niets-onaardig tegenover U vind, dat zij om *die* begrijpelijke reden haar inzending voor U verzweeg. - Vindt U zelve ook niet, nat *daarin* niets onaardigs is tegenover U, waar het die reden geldt? Ook haar beantwoord ik spoedig.

Betsy.... Ik kan U niet zeggen hoe verrast en dankbaar ik ben door Uw lieve attentie ten behoeve van mijn gezondheid. Ik kende het niet. En ik vind het heerlijk in 't gebruik. - Toen het pak kwam, begreep ik er *niets* van. In plaats van Uw toelichting te lezen, stond ik als een echte vrouw het geval te betasten en te bekijken, en giste ernaar wat het wel wezen zou! - En eerst toen ik geheelovertuigd was dat ik het niet *kon* raden, ging ik Uw vriendelijken brief lezen. Wilt U gelooven dat ik eerst dacht: Het zijn reform-kleeding-modellen!! - Ik vermoedde, dat de een of andere bewonderaarster daarvan mij iets ter kennismaking zond. Maar ik was er, toen ik Uw brief gelezen had, mijlen-ver vandaan! Hoe vriendelijk van U om het eigenhandig voor mij in orde te maken. Dat iemand op zoo'n wijze *denkt* aan een ander, waardeer ik altijd zoo innig. -

Docia. - Is Uw *brief* bestemd voor den wedstrijd? - Ik begrijp dat niet geheel. - Met den inhoud ben ik 't zéér eens. - Indien hij voor de correspondentie is bestemd, zal ik hem gaarne later meer uitvoerig beantwoorden. Gij vraagt mij: hoe die brief mij bevallen is? Wel, héél goed; ik waardeer hem zeer.

Mevr. L.H. te 's H. Ja ‘plagen’ moogt U gerust. Dat vind ik heel aardig. - Veel dank voor Uw briefje. - K.K. *is* lichtbruin!

Mammie. ‘De grootste fout’ in Uw wedstrijd-opstel, wilt gij gaarne weten. - Ik schreef erbij in mijn kantteekening voor mij-zelve bestemd: *Inhoud* goed; *dor van stijl*. - *Dat* is Uw grootste fout; gij hebt Uw stijl niet in Uw macht. Gij schrijft houterig, opstel-achtig, eerstbeginnend, - Uw bijdrage moet ik nog lezen. - Steeds tot Uw dienst.

J.P. te B. Handschriften ter beoordeeling moeten worden ingezonden aan de redactrice, met een bedrag van 50 ct. aan postzegels, en 5 ct. voor de doorzending aan den Beoordeelaar. Zij mogen ongeteekend zijn.

L.B. te Z. - Zooeven ontving ik met grooten dank Uw bloemen.

Berichten.

I.

De bekroonde B. (Mevrouw INGENHOUSZ-MAZZOLI te Baarn) koos als prijs: Cornélie Noordwal: De winkeljuffrouw uit ‘L'Oiseau d'Or.’

De bekroonde Veritas S. (Mevrouw GORTER - VEEN te Sneek) koos nog: Selma Lagerlof: Ingrid.

De bekroonde Ela (wenscht onbekend te blijven) koos als prijs: Het verloren Tooverland door Blicher Clausen.

De bekroonde Frisa: (mej: CHRISTINE FRIS te Delft) koos als prijs: Justus Van Maurik; 'Met z'n achten.'

II.

Mij worden soms dingen toegezonden waarvan mij de bedoeling niet duidelijk is. Zoo ontving ik thans een uittreksel uit een Engelsch blad (afgezonden uit Sidney); en een met blauw-potlood aangestreept stuk in L'Encyclopaedie Européene, (uit Breda?) Welke bedoelingen hebben de afzenders?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN

2 December 1903.
17de Jaargang.
No. 23.

Berichten.

I.

Dit nommer verschijnt door de **welwillendheid** van den uitgever den heer Veen in **dubbele grootte,** met het oog op de Operette van Annie Nauta, en het goede-doel dat zij daarmede hoopt te bereiken. (zie blz: 363).

Mej. Annie Nauta is de schrijfster der Operette Rozeknopje, welke zal worden opgevoerd te Leeuwarden. Het comité dat zich hiermede belast bestaat uit de dames:

Mevrouw Baronesse Van HARINXMA Thoe
SLOOTEN - van Beijma.
Hoog WelGeb. Vrouwe, Mevrouw ROËLL - de Vos van Steenwijk.
Mevrouw Baronesse Van WELDEREN RENGERS - Looxma.
Jonkvrouwe Q.J. Van EIJSINGA.
Mevrouw RUDELSHEIM - Kolthoff.
Mejuffrouw ANNIE NAUTA.
De Heer L.J. HUBER.
De Heer J. v.d. WERFF Jz.
De Heer P.A. BRUINSMA.

II.

Zooals de lezers weten, plegen de portretten van auteurs, welke sinds den nieuwen Jaargang elke maand geregeld in de Lelie worden opgenomen, vergezeld te gaan van bijschriften over hen, van de hand van andere letterkundigen.

Ik heb gemeend aan het verlangen van den uitgever, dat ook mijn portret zou worden opgenomen, te moeten gevolg geven, waar dit verlangen strookte met den wensch die zoovelen mijner correspondenten mij hunnerzijds te kennen gaven.

Daarentegen vind ik het beslist-onkiesch, in een Blad dat onder mijn eigen-redactie staat een bijschrift over mij-zelve te doen plaatsen, van welke hand ook, dat onder deze omstandigheden, in dit bijzonder geval, uit den aard der zaak, min of meer een loftuiting zou worden op mijn werk of persoon. - Om die reden ontbreekt, op mijn beslist verlangen, het gebruikelijke bijschrift.

Bij het portret van de volgende maand zal natuurlijk weer een bijschrift gegeven worden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Stille Vreugden.

'**T** Leven van heel velen onder ons (vrouwen vooral), is soms zoo arm aan innerlijke vreugde!

En in heel veel opzichten bestaat daartoe reden. Er is een breede categorie van vrouwen, die 't uiterlijk heel prettig hebben, die geen materieele zorgen kennen, die beschikken over een groote mate indivi-

dueele vrijheid; en wier leven met dat al te weinig *inhoud* heeft, te weinig-gevuld is met iets èchts om vóór te leven, dan dat men 't haar kwalijk kan nemen wanneer zij zich heimelijk onbevredigd en ongelukkig voelen....

Om niet eens te spreken van de droeve waarheid, dat bij zeer velen der hierbovengenoemden al die uiterlijke levens-voorrechten worden te niet gedaan en vergiftigd, door een of ander geheim leed dat hen drukt, een teleurgestelde hoop, een niet verwezenlijkte jeugd-illusie, een dier vele vormen in één woord van bedrogen-vrouwenliefde, zooals er dagelijks voorkomen, zonder dat iemand der omgeving het vermoedt; omdat het slachtoffer angstvallig haar smart voor alle onbescheiden blikken verbergt....

Daar blijven dan alleen over voor dezulken: de ‘Stille Vreugden’. -

En 't wil mij voorkomen dat zoovelen onzer zoo weinig begrip hebben van de heerlijke beteekenis dier twee woorden ‘Stille vreugden’... Ze zouden hun thans zoo vreugden-arme levens zooveel rijker kunnen maken, als ze wisten wat ik bedoel met *Stille vreugden*, bedoel uit *eigen ervaren.*

Want, dat wat ik nu vertellen ga, dat zijn de stille vreugden die mij-zelve dikwijls geholpen hebben; juist in de donkere, droeve dagen van mijn leven geholpen hebben, om vroolijk, opgeruimd, goedsmoeds te blijven in den dagelijkschen omgang...

Daar zijn er onder de Stille Vreugden sommige zoo heilig-intiem, dat het moeilijk gaat er veel over te spreken. Zooals b.v. je mooie gedachten aan hen die goed voor je geweest zijn, aan wien je iets hebt te *danken.* Mij dunkt, ieder van ons moet toch wel iemand gekend hebben of kennen in haar of zijn leven, aan wien hij of zij dankbaar is, om iets werkelijk-de-moeite-waard. - En *dankbaarheid* is een van de heerlijkste, prettigste gevoelens die ik ken. Zoo in sommige heilige uren stil te zijn met jezelve alleen, en dan je geest te laten heenzweven op de herinnering aan al die oogenblikken, al die uren, waarin hij of zij goed voor je was of is, je iets gaf van zijn of haar eigen-ik, gaf door voorbeeld, door offer, door verpleging, door meerderheid van ziel, kortom, gaf op welke wijze dan ook,... dat reken ik in de eerste plaats tot *mijn* ‘stille vreugden’...

Maar..., en dat is het waarover ik eigenlijk meer uitvoerig schrijven wil, - er is nog een andere, meer *daadwerkelijke* soort van ‘stille vreugden’... En die bestaat niet in het hierboven beschreven zelve-*ontvangen*, hoe heerlijk dat ook is, maar in het geven aan anderen *met* vreugde, namelijk zóó, dat het *schenken* voor ons zelve een aangename bezigheid, een eigen genot wordt....

Zoo weinig menschen verstaan het geheim van *zichzelf* gelukkig te maken dóór 't geven...

Bij de meesten is het een dor ‘moeten’, niets anders.

‘O ja, die of die is geëngageerd! Ik moet haar wat bloemen sturen.’

En, met een verveeld gezicht, gauw naar den een of anderen bloemist om iets te bestellen. 't Komt er niet op aan *wat* het is, of *hoe* 't er uit ziet. Als 't maar *zooveel* mogelijk ‘toont’, voor zoo *weínig* mogelijk geld.

En hetzelfde, in nog sterkere mate, doet zich voor indien het verjaardagen- en St. Nicolaas-cadeaux betreft; die men tegenwoordig maar, gemakshalve, afdoet met een ‘wenschlijstje.’ - De een of ander uit de familie verzoekt er den betrokkene om. Deze schrijft alles op wat hij verlangt, of noodig heeft. En 't papier gaat (als een liefdadigheidslijst denk *ik* altijd) rond bij iedereen die wat ‘moet’ geven. - Op die manier kan de aldus tot het ‘moeten’-geven-verplichte gauw en goed klaar komen,

zonder zelf eenige moeite te doen, en zonder dat hij daarenboven de kans loopt iets dat ongewenscht was te hebben gekocht....

Zoo practisch mogelijk! - Maar,... wáár blijft het **genot** van 't geven?

Heeft zulk koud doen niet meer van een akelig, laag-bij-den-grond-hebberig-zijn van den kant van den ontvanger, en van een even akelig en even laag-bij-den-grond onverschillig en lui met-de-minste-moeite gediend zijn bij den gever? -

En nu spreek ik nog niet eens van het geven aan arme menschen, van het liefdadigheids-gedoe. -

Dat ook dááraan poëzie kan verbonden zijn, dat men, óók als men een oude japon weggeeft, of een maal-eten uitdeelt, dat doen kan op een wijze die voor den gever-zelf geen last is, maar een genot...., zie *dat* begrijpen geloof ik maar héél-weinig menschen.

Dat *ik* 't begrijp, - goddank, want o ik zou mijn leven zooveel armer vinden zonder die ‘stille vreugden’, - dat dank ik in de éérste plaats aan mijn *moeder*.

Zij, wier gezondheid haar veroordeelde tot een bijna gestaag thuiszitten, verstond in

zeldzame mate 't geheim *dóór het geven aan anderen* zichzelve een *genot* te verschaffen.

Daar was geen arme aan haar deur, die zij begiftigde, of zij vond er voor zichzelve een *genot* in, haar gift zoo smakelijk en aantrekkelijk mogelijk te maken. En waar ik haar daarbij, uit den aard der zaak, dikwijls moest helpen, of haar orders had uit te voeren, leerde ik daardoor van jongsaf kennen de eigenaardige bekoring, welke er in ligt te *denken* aan een ander, en een gift zóó te maken dat die ander er zóó véél mogelijk *genot* van heeft.

Zoo herinner ik mij een oude Italiaansche vrouw, - ze had tenminste een Italiaanschen naam, - die, na vroeger in betere omstandigheden te hebben verkeerd, thans tot volslagen armoede gedoemd, haar laatste levensdagen eenzaam verbracht in onze toenmalige woonplaats, en leefde van 't geen mijn moeder en nog andere medelijdende inwoners haar schonken. - Wel, ik geloof dat weinig rijke menschen zooveel zorg besteden aan de geschenken die ze elkáár geven, als mijn moeder wijdde aan den St. Nicolaas-avond van haar oude beschermelinge. - Daar ontbrak in de mand die haar werd toegezonden noch het zakje lekkere koffie dat keurig was toegestrikt, noch de klontjes waarvan de oude vrouw zoo bijzonder veel hield, noch de fijne-wittesuiker die speciaal dienen moest bij het pond geurige thee dat óók niet werd vergeten. En dan moesten er natuurlijk allerhande koekjes wezen, en St. Nicolaas-goed, en een stukje zoetemelksche-kaas, en een pond boter! En hoe handig verstopte mijn moeder, onder al dat lekkers, het méér solide geschenk dat die kleinere gaven vergezelde! -

't Was immers ‘St. Nicolaas.’ - Dezelfde *poëzie*, die 't huiselijk feest voor òns kinderen bezat, moest, naar mijn moeders oordeel, (óók thans-nog naar 't mijne), niet ontbreken bij de arme-eenzame, alleen omdat ze toevallig arm was. Integendeel, *te méér* poezie nog had *zij* noodig, *omdat* ze arm was en alleen!...

.... En hoe ging er zoo'n dag van dat alles-inpakken, gereed-maken, uitdenken wat er nog ontbrak of vergeten kon zijn, een ‘stille vreugde’ uit van heel mijn moeders wezen!

Hoe kon ze zichzelve en hare slechte gezondheid het meest en het best vergeten, door haar geheel-opgaan in 't *genot* van 't geven....

Bij háár geen ‘wenschlijstjes’ - Zij *onthield*, uit *liefde* tot hem of haar, elken wensch, die bij toeval ontviel aan den betrokkene. Zij speurde ná in haar gedachten: ‘Waarmede doe ik hem of haar 't *meeste genoegen*?’ - En zoo, in die voldoening van te hebben vervuld een reeds misschien maanden-geleden uitgesproken wensch, van te hebben *geraden* een behoefte of begeerte, die de ander uit bescheidenheid niet uitsprak, zóó werd het geven voor haarzelve niet tot een lastig, jaarlijks-weerkeerend *offeren*-moeten, maar tot een *genot voor haar-zelve.*

En toen ik, wat-mij-betreft, veel later, heel donkere en droevige jaren beleefde, en 't dikwijls heel nacht-zwart was in mijn jonge ziel, toen vond ook-ik, dank zij dat vroege voorbeeld mijner moeder, steeds een blijdschap in 't *geven,* die mij verzelde wáár ik ging, als een ‘stille vreugde’, waardoor ik heel-dikwijls in staat was mij-zelve en mijn leed volkomen te vergeten. - -

Zoo levendig herinner ik mij uit dien tijd een bloemen-vrouwtje in Berlijn, dat mijn vader had uitverkoren tot *zijn* bijzondere sympathie...., omdat ze zóó droevig-oud

en zóó droevig-leelijk was, dat maar héél weinig menschen *háár* aankeken en van *háár* bloemen kochten.

Ze had haar standplaats in de Friedrichstrasse, dichtbij Unter den Linden, en, zoo dikwijls mijn vader en ik in die buurt kwamen, vond hij er een ‘stille vreugde’ in haar op te zoeken, en een halve of heele Mark in de hand te stoppen. Haar aandoenlijkverbaasde blik, die stom vroeg: ‘Waaraan heb *ik* zoo'n ruime gift te danken, *ik,* die noch jong ben noch mooi! En dan nog wel van een *man*,’ - die blik, dat was een ‘stille vreugde’, die mijn vader voor zoo'n heelen dag met zich medenam op *zijn* pad! - En eens is 't gebeurd, dat hij en ik een mooie, maar dure opera zouden gaan hooren... Maar onderweg, - we gingen van uit het restaurant waar we gemiddagmaald hadden naar huis, en zouden metéén onze plaatsen nemen, - daar stond ineens het bloemenvrouwtje, aan de overzijde der straat, bescheiden-wachtend wie van háár koopen wou, zooals altijd niet-durvend haar bloemen-opdringen, arm, sjofel, in den guren wind kouder en zieliger dan ooit....

Ze zag *ons* niet.... Maar mijn vader keek *mij* aan:

- ‘Wat dunkt je, als wij eens *niet* naar de opera gingen, maar liever al het geld daarvoor aan háár gaven....?’

Zie, ik was dien dag ellendig-gestemd. - En ik ben overtuigd dat ik mijn leed méégenomen, en *in* mij gehoord had, óók in de prachtigste opera, luider-opklinkend inwendig, dan dat zelfs de mooiste muziek het had kunnen overstemmen....

Maar, om de ‘stille vreugde,’ die er lag in die spontane gevoelsuiting van aldus *geven*, om 't héérlijke gevoel van ziel-verwantschap dat er toen in mij kwam met mijn vaders ziel, en om den verwarden dank die 't vrouwtje, verbaasder dan ooit, stamelde, om al die redenen heb ik mij dien dag in onze stille pension-kamer, 's avonds-thuis, heel gelukkig en blij-gevoeld, *ondanks alle leed*...

Het was een ‘stille vreugde’ tusschen mijn vader en mij; terwijl wij naar huis wandelden, en dien avond stil samen bleven, ieder met een boek; een ‘stille vreugde’ van *genot* dat **wijzelf** gesmaakt hadden...

En ik herhaal: Hoe weinig, weinig menschen weten af van zulke ‘stille vreugde’ van *geven*! Hoevelen ken ik er onder mijn rijke kennissen, die elk cadeau dat ze niet ‘behoeven’ te geven ‘te veel moeite’ is.

‘Doe jij nog aan St.-Nicolaas? Och neen, ik geef maar *geld.’* - Hoe dikwijls hoort men die nuchtere bemerking niet rondom zich! - Geld op verjaardagen, geld op St.-Nicolaas, geld voor een huwelijksgift... 't Is zoo gemakkelijk en zoo practisch.... En degeen, die er zich aldus afmaakt, meent zichzelf het leven daarmee te veraangenamen! Och arme; hij wéét niet hoeveel hij *mist*...

Ik heb een dame gekend, die, toen ze voor 't eerst in Parijs was geweest, met een goedgevulde beurs in haar zak, bij haar thuiskomst méér dan van iets anders vol was van één onderwerp: ‘Zij had zichzelve in al die mooie winkels zóó “beheerscht” in 't koopen, dat ze voor *niemand* iets had meegebracht.’ - Noch broers en zusters, noch neefjes en nichtjes, noch vriendinnen of dienstboden, of wie ook, had ze herdacht bij den aanblik van al die duizenderlei kleinigheden, die lokken tot koopen in een gróóte stad... Dit dorre egoisme was N.B. haar *trots!*.... ‘Zoo lastig, dat iets meenemen van de reis! Och 't *behoeft* immers niet.’

Neen het ‘*behoeft*’ niet; maar het is een ‘stille vreugde’ die gij Uzelve ontzegt....

Als *ik* op reis ben, reken ik het tot de bepaalde reis*genietingen*, dat je, als vanzelf, niet nalaten *kunt* van allerlei mee te brengen voor dezen of genen. - Hoe *verzin* je 't toch allemaal?, is mij weleens gezegd door den een of ander. - En dan glimlach ik inwendig. Want, ik *‘verzin’* het niet. *Het komt vanzelf* tot mij. Als ik sta voor die rijk-voorziene winkels met hun mooie etalages, dan is het alsof de beelden van allen die mij lief zijn vanzelf om mij heen komen, en ik steeds nieuwe voorwerpen ontdek die ze zouden kunnen gebruiken, of waarnaar ze weleens hebben gewenscht... En zelfs zoo ik geen enkel ding zie dat voor hen geschikt is, dan nog *moet* ik *iets* althans meebrengen, wat dan ook, als een teeken dat ik hen niet vergat, dat ik aan hen dacht, dat ik behoefte had hen op de een of andere wijze mijn liefde te tóónen...

En, neven die beelden van hen die ik liefheb, reien zich vele anderen, van hen die ik óók wel graag iets meebreng om allerlei andere redenen, deze omdat zijzelve nooit kan reizen, gene omdat zij 't zoo prettig vindt iets te krijgen, een derde weer omdat een kiesch cadeautje bijna een weldaad is in háár bekrompen omstandigheden....

Zoo kom ik steeds te kort, *niet* in keuze *voor wie*, en *wat* ik alles zal meebrengen, maar te kort in plaats in mijn koffer, en in geld in mijn beurs... Maar zelfs *dat,* het eerste althans, is een ‘stille vreugde’. - Want 't is ons dan weleens gebeurd, dat we onderweg onze door de inkoopen veel te klein geworden valiezen moesten dichtsjorren met touwen, of verplicht waren er 't een of ander goedkoop handtaschje bij aan te

schaffen, om den aangroeienden cadeaux-voorraad te bergen! - Hoeveel ‘stille vreugden’ hebben wij niet steeds gehad van *zulk* ‘lastigpakken’, van *zulke* ‘tegenvallers’ in plaatsruimte!...

‘Stille vreugden!’ - O ze behoeven niet te ontbreken, in geen enkel leven, noch van armen, noch van rijken onder ons.

Wie weet te *ontvangen* met een hart vol dankbaarheid, te ontvangen, niet alleen in stoffelijken maar ook in *geestelijken* zin, wie weet te *geven* met een hart vol liefde, geloof mij, die kan ‘stille vreugden’ vinden óók in zijn of haar eenzaam, ziekelijk, misdeeld, eentonig bestaan.... Het is het troostelooze egoisme, het dorre egoisme van meenengenoeg te hebben aan eigen-ik-alleen, waardoor zoovelen onzer, juist onder de hedendaagsche vrouwen en meisjes, zichzelve oneindig ongelukkiger *maken* dan noodig is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Belofte.

Mijn lot, zult ge mij overwinnen,
Of zal ik u overwinnen, vreemd lot?
Droevig beangst zie ik een vogel, die springt in zijn kooi, heen en weer.
Tegen de tralies springt hij, en wet zijn snavel, vergeefs.
Zie nu, mijn lot, zooals die vogel in kooi was mijn ziel.
Nu wil ze vliegen, vrij naar gelukkigen hemel.
Zeg me, is 't waar, dat nu mijn kooi wordt geopend?
Ik wacht en ik luister.... ik hoor de belofte van ver.

Doel.

En onbewust ben 'k aangekomen,
Waar ruste is.
En onbewust gleed ik in droomen,
Waar vrede is.

Aan zachte hand ben 'k meegenomen
Naar 't nieuwe land.
Met teedre stem ben 'k meegevleid
Naar heilig strand.

Morgenweg.

Ik ga voor 't laatst den morgenweg
Van lange jaren.
Mijn droomen ruischen om mij heen
Uit dorre blaren.

Mijn droomen zijn als wiss'lend blad
In stof verstoven.
- 'k Zie nu een heden van geluk
In wáárheids oogen.

Toch zal ik nooit den ouden weg
En 't leed vergeten....
En ook de vreugde niet om één
Die 't àl mag weten.

ELSE VAN BRABANT.

L.S.

De hierbijgaande tekst voor eene operette is gemaakt, speciaal ten behoeve van de Verdrukten en Verdrevenen in Rusland, waarvoor eenigen tijd geleden een oproep in onze Nederlandsche couranten is gedaan. - Nu hoop ik eene componiste of een componist te vinden, die voor dat doel voelt, en er muziek bij wil maken; om het

daarna in handen te stellen van het Comité hier te lande - en het te laten opvoeren ten voordeele van die verdrukte en verdreven Israëlieten.

Freule ANNA DE SAVORNIN LOHMAN heeft mij toegestaan haar naam te gebruiken ter aanbeveling van den tekst; waarvoor ik haar gaarne mijne erkentelijkheid betuig. -

ANNIE NAUTA.

Operette.

Aan E.P.

1e Bedrijf.

Het tooneel stelt voor, een landelijk hoekje in eene Duitsche stad (of liever dorp). In 't midden een groote pomp met een bak er om heen, of een put, waaruit men water met emmers kan halen. - Rechts van den put gaat een stoepje omhoog, waarachter de kerk ligt. Links van den put een groote houten bank, waar men op kan zitten. - En verder alles zoo gezellig en mooi mogelijk. -

***E**erst uitgaan van de kerk van eenige personen, totdat de laatsten, twee vrouwen, zachtjes loopen en in 't midden blijven staan, want vrouw Bettinger, eene echte, ondeugende oude heks, die altijd praatjes en laster uitstrooit, houdt eene andere vrouw bij den arm - kijkt behoedzaam eerst rond of er ook soms menschen zijn, maar niemand bemerkende zegt ze:*

'Wel vrouw Anna - heb je 't gehoord?'

'Wát gehoord!?'....

'Dat Paul van vrouw Trebner zoo héél vaak met Mascha gaat! - Gisteravond nog, in den maneschijn heb ik ze bespied.'

'Och kom

(schudt bedenkelijk met 't hoofd)

.... nee maar, dat moet zijn moeder weten.... nou, nou, nou.... kan me die jongen, de pronk van het dorp, aan geen ander meisje het hof maken? Die kleine jodin, wat moet ie er mee?....'t Is een schande....'

Vrouw Bettinger heeft haar doel bereikt.

Nog eens heel vriendschappelijk geeft ze vrouw Anna een duw en zegt:

'Zijn moeder zàl het weten, dàt beloof ik je.'

Dan gaan ze elk een kant uit en komt er een dorpsmeisje in Elzasser dracht met een emmertje op, en zoo een stuk of 20 (of

minder) ze gaan de emmertjes vol putten en zingen in koor:

Vroolijk, jong en lustig,
Zijn wij nimmer rustig,
Als de emmers wachten
Met de klok van achten.

Komt nu meisjes, allen
Laat uw liedje schallen,
Zon schijnt licht en blijde
Op de groene weide.

Laat het water loopen,
En de emmers doopen,
En nu vroolijk dansen,
Een - twee - drie... hoera...

De dans kan mooi en uitgebreid zijn, in allerhande figuren, met dansmuziek.

Als het dansen geëindigd is, komt Mascha, een allerliefst, sympathiek jodinnetje, met haar emmertje en wordt uitgelachen, bespot en enkele der brutaalsten bijten haar toe:

'Zoo dochter Abrahams, Isaäc en Jacob, kom je óók water halen?' - Groot geschater. Arme Mascha ziet verlegen vóór zich, richt dan haar oogen op die uitgelaten meisjes-gestalten en vraagt:

'Meisjes, waarom zijt ge zoo haatdragend en laf, om mij altijd met het geloof te vervolgen? - Kan *ik* het helpen, dat mijne ouders Joden waren, en dat gij omdat gij Christenen U noemt, U meerder waant dan mij?' -

Opeens klept de kerkklok en spoeden de meisjes zich in de kerk; de emmertjes blijven staan.

Dan klinkt er een mooi R.C. lied, b.v. Ave Maria, of Stille nacht, enz.... en hiernaar zit Mascha droomerig-droef te luisteren.

Als alles stil is, breekt Mascha uit in hartstochtelijk, oostersch temperament en zingt vol vuur:

Zou 't waar zijn dan, mijn Heer en God,
Dat zij, de Christnen, beter zijn
Dan wij, die dragen 't harde lot
Vol smaad - vol hoon?

Van mijn geloof, van 't oude volk,
Waarom dan Vader, hoort ge niet
Mijn vuur'ge beê, die 'k tot u zend?...
Waarom is 't leven slechts verdriet...
Waarom - o Heer?

O Leer hun, dat Gij woont in állen,
In elk die braaf wil zijn en goed...
Verbiedt hun dan het vuisten ballen
Tot mij, de wees....

Gij hoort dien reinen, mooien zang,
O hoor óók mij - ik roep u aan,
Ik sta alleen - ik ben zoo bang -

Genade Heer - voor mij. -

Dan treedt een oud vrouwtje op, en Mascha, ziende, dat zij moeite heeft met haar emmertje, komt haar vriendelijk te gemoet en helpt haar te gaan zitten op de bank, terwijl ze zingt en put:

Arm vrouwtje, ach, ge schijnt vermoeid
Geen wonder ook, z' is niet geschoeid
Ga zitten hier - ik ben alléén,
Dan loop ik vlug ter bronne heen.

Hoe komt ge arme, hierheen zoo vroeg,
De klok daarjuist half negen sloeg...
En komt ge vèr? - of van nabij...
'k Kom daadlijk weer... toe zeg het mij.

Ze komt terug met 't emmertje en zet zich naast 't oudje neer.

‘Ziezoo moedertje - nu wil ik rustig luisteren.’ -

En 't moedertje spreekt:

‘Ik kom van vèr, lief kind - 'k ben arm en oud, mijn hutje staat nu leeg, want ik moet wat verdienen. Ik ben nu op weg naar de kermissen, om de kaart te leggen aan jonge menschen. - Zij willen immers gaarne de toekomst weten?’

(Zij tikt Mascha op de wang).

Mascha. ‘Och moedertje - neem dit zilverstukje van mij, - méér heb ik niet - maar ik geef het graag.’

De oude vrouw wil 't niet hebben, neemt echter Mascha's hand - beziet die aandachtig van binnen en zegt:

‘Ik lees daarin: ‘Goudhartje.’

Met vriendelijken groet gaat Mascha heen en dan komt de kerk uit. Groote vreugde en gelach der meisjes als ze de oude opmerken, en weer de brutale zegt:

‘Goeienmorgen oude toover-kol - wat komt ge doen?’

't Oudje: ‘U de kaart leggen?’

En dan allemaal levendig: ‘hè ja, hè ja, toe.’

1e Jaloersch en boos van hart.

2e wordt dadelijk driftig en is hebzuchtig.

3e meent dat ze mooier is dan een meisje met zwart haar uit het dorp.

4e gaat niet trouwen met wien ze meent....

5e wuft en lichtzinnig.

6e valsche schaamte.

Vol boosheid keeren de meisjes zich af.

Het vrouwtje roept hen na:

‘Gij kwaamt allen uit de kerk, gij vrome hartjes!’

Dan komt Mascha terug en nieuwsgierig gaat de schare meisjes mee weerom.

Ze schreeuwen woedend:

‘Haar óok de kaart leggen, oude heks.’

En de oude neemt Mascha's hand, en roept: ‘Goudhartje.’

Smalend en luide lachend gaan de meisjes nu weg. Dan déclameert de oude, tot het publiek, méér dan tot Mascha:

Aan het Joodsche Volk.

Verdreven uit een weeldrig - zonnig land,
Naar 't koele, regen-kille Wester-strand,
Daar leven zij als vreemden, niet als Volk
Dat recht en liefde eischen mag - als 't volk
Van Christnen...

Christnen - onverdraagzaam - vol van ruwen spot
Met 't Joodsche Volk, en 't droeve harde lot
Dat rust als vloek op elk Semieten-kind.

De Christnen - o - een spot om zóó te heeten
Naar 't Christus-mensch, dat wij vol liefde weten.
- - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - -
Zie Christen op den zoon van 't Oude Volk,
De man van smarte, - wás Hij niet de tolk
Van hèn, en blijft Hij 't niet, in naamloos lijden?

Waarom aanbidt ge Hem, en smaadt Hem niet,
Want Jezus *was hun zoon* - Hij *was* Semiet,
En leefde streng naar de Mozaïsche wet,
Hij hield haar hoog en heilig, - onbesmet
Als ware, vrome Jood. -

Maar wat Hem maakt als heel der Wereld-zoon
Is algeheel gemis van spot en hoon,
Van wraak en hebzucht - eerzucht - nijd en haat,
Als Hij in sobren eenvoud voor ons staat
In 't stralend licht van Liefde - Liefde alléén
Voor Jood en Christen-kind - voor iederéén.

't Is, als we Hem bij Lijden stil zien staan
Met troost en hulp - als zacht Hij zegt: wat gij
Mijn' Broeder doet, dat hebt ge *mij* gedaan.’

Mascha hoort vol blijde verwondering en verrukking toe en zingt dan:

Maar Moedertje - ge doet me beven,
Hoe schetst ge goed mijn droeve leven,
Heb dank! gij hebt gevoeld mijn lot,
Zoo is verhoord mijn beê door God.
Heb dank! heb dank! gij goede oude,
O, dát ze toch gelooven wouden
Dat ik geloof in God, als zij...
Dat ik gevoel heb zacht en teer
Voor ál wat leeft - - ik min de bloemen,

Vogels 't meest - ze hebben geen verweer -
Ik mag ze lotgenooten noemen.

't Vrouwtje neemt Mascha bij de hand en zegt:

‘Lieve kind, blijf zoo rein en deugdzaam, blijf goudhartje’.... Dan vertrekt ze en Mascha gaat op de bank zitten.

Paul komt op en als hij Mascha ziet zitten vraagt hij:

‘Wel Mascha, waar denkt ge aan? - aan mij?’

Mascha, half vroolijk, half droef:

‘Neen Paul, een vrouwtje heeft mij in de hand gezien en noemde mij toen goudhartje.’

‘Welnu, is dat niet zoo, lieve Mascha? Wie van al de meisjes uit het dorp is zoo braaf, zoo lief en eenvoudig?’

‘Och Paul, waarom zeg je zulke dingen; ik kan toch nooit met je trouwen.... ik - het arme jodinnetje - en jij de eerste van 't dorp onder de jonge mannen, Paul Trebner....’

‘Luister Mascha - luister goed - ook ik zal de toekomst spellen aan Mascha, die ik liefheb.’

Zingt:

O, eenmaal zal ik het bewijs u geven,
Voor heel der wereld booze oog,
Dat ik mijn schat gevonden heb voor 't leven,
En dat mijn moeder zich bedroog,

Toen zij mij zeide: Paul, mijn beste kind
't Wordt tijd, dat gij een meisje kiest,...
Wanneer ge bij de meisjes keuze vindt
In 't dorp... dát had ik 't liefst...

De blonde Greeth - zij heeft veel geld en goed,
Marietje is óok lief en zacht,
En wie voor geen van allen onderdoet
Dat is Susèl, van buurvrouw Quat.

Neen Mascha - gij zijt mijn geliefde,
Van nu af aan tot in den dood,
Wij trouwen saâm, wie het ook spijt' of griefde
Met Mascha werk ik blij voor 't brood. -

Mascha zingt:

*) Spreek hem niet uit... nóg niet - dien duren eed,
Beslissend over mijn geluk - of lijden -
En - zijt ge dan een gouden droombeeld slechts,
Nóg is 't mij moog'lijk, uwe liefd' te mijden.
O, wacht u! om in wilden overmoed
Met uwen eed een vluchtig spel te drijven,
Vraag eerst uw hart - of heilig is, zijn gloed
En of 't voor mij ook eeuwig zoo zal blijven...

Want - zegt het u - niet voor de eeuwigheid
Is deze liefde in mijn ziel ontgloord...
Dan neem - o neem - zoolang het is nog tijd,
Uw eed terug - ik heb hem niet gehoord.

*) Deze twee coupletten uit 't Duitsch overgenomen.

Nog kan ik zonder al te groote smart
Wat ik gewenscht - doch nooit gehoopt - vergeten.
Maar ál te bitter waar 't - moest ik uw hart
Verliezen - nadat ik 't had bezeten.

Dan geven ze elkaar de hand, en komt vrouw Bettinger op ééns door een zij-gang.

Met boos opzet natuurlijk, maar ze mompelt:
‘O ik wist niet, dat jij hier was Paul Palriche en Mascha.’ -
Mascha en Paul gaan heen, vrouw Bettinger staart ze na....

Scherm valt - 1e *bedrijf uit.*

2e Bedrijf.

Weer herhaling van de meisjes bij den put. Temidden van, of als de dans gedaan is, komt vrouw Bettinger aan; de handen in de zij; dán met de ééne hand de schare tot zich roepende, begint ze:

‘Meisjes, raadt eens, wat ik gezien heb?’
Om strijd: ‘Toe vrouw Bettinger, zeg 't gauw....’
‘Nu, luistert dan.... Ik heb gister gezien en gehoord dat Paul aan Mascha eene liefdesbekentenis deed.’ -
‘Och kom, dat verzin je maar.’
‘Paul zou Mascha ernstig méénen - verbeeld je....’
‘Nu meisjes - ik zeg de zuivere waarheid hoor! - En wat vrouw Bettinger ziet of hoort! - ik ben geen blinde en geen doove....’
Brutale: ‘Nou - daar zullen we eens een grapje mee hebben. Dát zullen we hem betaald zetten, als hij ons geheel voorbij ziet....’
Koor: ‘Ja - daar kan hij op aan.’ -
Opeens verschijnt het oude heksje en vliegt de schare uitéén....
Deze heft dreigend haar stok omhoog en zegt:
‘Ha - zoo gaan ze voor een oud vrouwtje op de vlucht, omdat ze weer kwaad spraken en leelijk deden en dus mijn waarzeggen kostelijk uitkwam.’
Dan verdwijnt ook het heksje en komt Mascha op. Een vogeltje (van was) is op de pomp gezet en tot dit diertje zingt Mascha:

‘Ach kleine vogel, vlied nu niet,
Ik wil u streelen, anders niet...
U streelen, langs den slanken kop,
Ach, zet van angst geen veertjes op!

Blijf zitten, stille... ik stoor u niet;
Wanneer mijn bijzijn u verdriet,
Ik wil van verre blijven staan
En uwe schoonheid gadeslaan...

Uw blanke veertjes, smetloos-rein,
En pluimige donsjes, rozig, fijn,
'k Wil luisteren, naar het zoet gekweel,
Dat komt geörgeld uit uw keel.

Ik heb u lief, teer vogelijn,
Hoe zou ik nu tot smart u zijn?
Ach, kleine vogel, vlied niet heen,

Ik heb u lief... en 'k ben alléén...

Het heksje, dat heeft staan luisteren, komt naast Mascha zitten, neemt hare hand en vraagt:

"Mascha, houdt ge ook van een jonkman in het dorp?"

"Ja, goede oude moeder, helaas!" -

"Helaas?! - heeft hij ú dan niet lief?!"

"O zeker, hij bemint mij oprecht... maar... ik kàn zijn vrouw niet worden - ik màg zijn vrouw niet worden - ik ben dood-arm (snikkend) mijn vader en moeder zijn dood, en omdat ze Joden waren veracht men mij overal..."

"Is 't waar?, o die deugnieten... maar wacht lieve kind, wie weet hoe het rad van vrouw Fortuna nog eens gunstig voor u draaien gaat..."

Mascha schudt het hoofd droevig, staat op en zingt:

Dag moedertje - ik moet nu voort,
Ik heb de klok van twee gehoord,
Mijn arbeid wacht - - - vaarwel.'

Dan komt Paul's moeder op.

't Heksje vraagt haar:

'Vrouw Trebner, die kleine Mascha, is dat een braaf, en een deugdzaam meisje?'

Vrouw Trebner: 'O ja, dat is ze zeker - maar ze is zoo arm als Job en daarbij, 't is geene Christin...'

'Is Mascha vlijtig en ijverig van aard?'

'Zeker is ze dat - maar wat wilt ge met haar?! Neem haar gerust hier vandaan, ge zoudt mij daar een grooten dienst mee doen, want ik vrees maar al te zeer, dat mijn Paul onder haar invloed zal komen.'

'Welnu vrouw Trebner, dan krijgt je zoon een grooten schat in Mascha. En dat ze van joodsche familie is - ja, dat kan ik wel denken, dat dat eenigszins een bezwaar *lijkt*, maar och, wat is *het Geloof* alleen; niet *wat* we zijn is het hoogste, maar *hoe* we zijn, dat overwint alleen.'

'Ik dank je, oudje, voor je kostelijke verdediging ten opzichte van Mascha, maar *ik* denk er anders over, en *ik* zal er een stokje voor steken. Ik wacht mijn zoon hier juist.... o daar komt hij.'

Paul zingt:

'Moederlief, gij woudt mij spreken?
Zeg mij maar waarover 't is,...

(Vraag-plagend)

'Raad ik goed... in vele weken
Was ik u tot ergernis...'

Moeder:

'Juist Paul, ge zegt het *goed.* Ge hebt

mij zéér geërgerd, door dat arme meisje, die Mascha zoo na te loopen. Iedereen in het dorp praat er over, en dat kind zelf zal waarlijk, ijdel als ze is, denken, dat ge haar tot vrouw verkiest...'

Paul zingt:

Moeder, ja Gij raadt het goed,
Mascha kies ik tot mijn vrouw,
En ik vraag haar nu met spoed,
Vóór zij valt in tijgerklauw

Van die lieve, brave menschen,
Die zoo *willen* je geluk,
En zoo vurig, vurig wenschen
Dat je voelt des levens druk.

'k Weet, zij hebben kwaad gefluisterd
Van dat reine, zachte kind,
Zeg niet néén - ik heb geluisterd
Mascha heb ik *steeds* bemind.

'k Hoorde, gaande langs de bron.
Hoe vrouw Bettinger Mascha smaalde,
'k Hoorde, véél, - dat zij verzou
En met valschen lach verhaalde.

Dat onmensch heeft gesproken
Van Mascha en van mij...
Haar praatlust wordt gewroken,
'k *Wil* Mascha - 'k zeg 't U vrij!! -'

'Ach Paul - zoo zult ge dus de bewerker van uw eigen ongeluk zijn? - En wij zullen dan gescheiden leven, òf uw moeder - òf Mascha - ge kunt kiezen.'

'Lieve moeder, waarom zijt ge zoo verblind, dat ge niets ziet van de lieftalligheid, de deugd, de zachtheid, de vlijt van Mascha?'

'Ge hebt gehoord, wat ik zeide?'

(Moeder àf.)

Paul in gedachten op de bank een oogenblik, dáan komt het heksje binnen en zegt tot Paul:

'Houdt goeden moed, mijn zoon. - Uw liefde is groot en heilig voor God. Hij zal u zegenen. Gij en Mascha zult samen gelukkig worden. - Wij zien elkaar weer.'

(Heksje àf.)

Paul alléén, verwonderd, zingt:

Hé, vreemd is dat, die oude vrouw
Zag 'k eens in mijnen droom
Met haar zag 'k toen een fee in 't blauw
Een fee - teer-fijn en schoon...

Dan komen de meisjes en nu oók de jongemannen op en één doet het woord en vraagt:

‘Paul, ik kom, en vraag uit naam van allen uit het dorp, of gij Zondag de Meiekoning wezen wilt.’

't Brutaalste meisje zegt:

‘Ge moogt zèlf de koningin kiezen.’

Paul: ‘Wèl, wèl, wat je zegt *(ondeugend.)* Mag ik bijgeval dus ook joù kiezen?’

Brutale: ‘Ja zeker Paul.’

Paul: ‘Nu, hoor, ik beloof je dáár nog eens over te slapen.’

De inviteerster: ‘Néemt ge 't aan, Paul?’

Paul zingt blij en overmoedig:

‘Ja, ja, 't is goed, 'k neem het aan,
Ik geef daarop mijn woord,
En 'k kies mijn koningin alléén -
En nu vaarwel! - gaat heen.’

De schare gaat heen. Enkelen brommen ‘phu! wat een verbeelding - wat verbeeldt hij zich,’ enz. -

Mascha komt op.

Paul zingt:

Mascha liefste luister goed,
'k Heb nieuws voor jou en mij,
Zondag kleedt je je heel goed.
Dan is 't de eerste Mei.

Dan zal ik ze allen zeggen
Kijk hier... mijn koningin,
'k Zal dan uw rechter vatten,
Is 't Mascha naar den zin?

‘Lieve Paul - is 't waar? - o, ik dank je.’ -

Tezamen:

Voor altijd saam, door 't ruwe leven,
Voor altijd saam, bij laf verraad,
Voor altijd saam, moog' God ons geven.
Dat 't hart tezamen ‘Liefde’ slaat. -

Nog even komt het heksje op en geeft Mascha een gouden kruis en zegt:

‘Vergeet dit vooral niet om te doen Mascha, a.s. Zondag.’

Gordijn zakt.

3e Bedrijf.

Een feestzaal, mooi met vlaggen, met bloemen versierd. Meisjes en jongemannen loopen rond en zingen:

't Is feest vandaag... hoera -
't Is Mei, 't is Mei... hoera -
De koningin gekozen wordt
Voor éénen dag, hoera!
De vreugd' op aard duurt kort
Hoera - hoera - hoera...

Dan gaan ze walsen, 2 aan 2, terwijl de muziek (of piano) een wals speelt.

Daarna het koor:

Wie zal Koninginne wezen,
Wie zal Koninginne zijn,
Een meisje lief en fijn
Zij moet reeds hier nu zijn,
O, wisten wij wie 't was....
Hoera - hoera - hoera -

Dan gaan ze de Kreuz-Polka dansen, onderwijl de muziek de Kreuz-Polka speelt.
Koor:

Vrouw Trebner's jongen kiest haar uit,
En is vandaag zijn bruid -
Een bruidje van één dag,
O, als ik kiezen mag,
De Schoonste, die ik zag....
Hoera - Hoera - hoera. -

Dan weer de een of andere dans.
Plotseling komt vrouw Bettinger op - en haastig loopen ze naar haar toe.
'Meisjes en jongemannen - straks zult ge wat zien! Paul Trebner! - ha - ha - wie denkt ge wel, dat hij zal kiezen tot Meie-Koningin?'
Een stem: 'ja vrouw Bettinger, dát weten we nog niet, maar we weten 't gauw genoeg.' -
Vrouw Bettinger: 'Zal *ik* ze jullie noemen?'
Stemmen: 'Zeg op, ja!'
Vrouw Bettinger: 'Mascha'...
Koor vol vuur:

'Neen vrouwtje, neen - Ge hebt dit mis gezien,
De koningin is één van onze jongeliên,
Ge zult het zien, geloof ons toch,
Neen vrouwtje uw woorden zijn bedrog.'

Vrouw Bettinger, boos:
'Nu goed - gelooft mij maar niet. Ge zult het met eigen oogen zien!'
Paul komt op, en met eene sarcastische stem tegen vrouw Bettinger:
'Welk eene verrassing op dezen feestdag u hier te zien. - Gasten van dit feest, sta mij toe, dat ik U voorstel: vrouw Bettinger, mijne groote vriendin, de klappei van het dorp.' - -
Een dof gelach....
Vrouw Bettinger verdwijnt gauw.
Dan groet Paul den kring rond, allen buigen voor hem en zingen hem toe:

'Goeden avond, waarde Koning,
Welkom! in deez' Meie-woning,
Waar wij dansen, zingen, zwieren,
Tot de ochtendklok van vieren.

Paul buigt en zingt:

Dank, dank! Gij goede luiden,

Hier ben ik, blij van zin,
Laat nù het klokje luiden
'k Wijd plechtig 't Mei-feest in.

Dat op deez' blijden dag
Luid schalle ons vroolijk lied,
Der meisjes gouden lach....
Ver zij nu elk verdriet.

Dan klinken de klokjes, terwijl het koor om hem heen danst en tusschen 't klokkengeklink zingen ze:

Koor:

Gegroet, gij waarde Koning,
Gegroet in deze woning,
Waar wij dansen, zingen, zwieren,
Tot de ochtendklok van vieren.

Ze gaan zitten twee aan twee, een troon staat gereed, Paul moet nu kiezen - hij wenkt Mascha, die mooi gekleed, achteràf staat. Hij haalt haar vol eerbied in en stelt haar voor, zeggende:

'Ziet hier de keuze van Paul Trebner...
De bruid van den Meie-dag,
De bruid voor het Leven.

Ze zingen allen boos:

Neen, neen, dit is te ver gegaan,
Verbeeld je, Mascha - 't armste kind
Verkiest hij uit - en laat ons staan?
Meisjes - jongens - 't dient gewroken
Dat gaat zoo maar - een - twee - drie?
Komt wij gaan... ons woord verbroken.

Plotseling, terwijl ze willen gaan, komt het heksje binnen en vraagt, wie een gouden kruis met 3 groene steenen heeft. De meisjes betasten hare kruizen, maar ze hebben 't niet. Mascha alleen heeft het en zegt bescheiden maar luid:

'Ik heb zoo'n kruis.'

Luid gelach. 'Ha, ha, ook dat nog. -'

Maar heel ernstig zegt het heksje:

'Gebenedijd, gij kleine Mascha!'

De meisjes en jongemannen loopen allen weg. Paul komt evenwel naar Mascha toe, neemt hare hand en zegt:

'Ziezoo lieve Mascha, nù weten ze, wie Paul Trebner lief heeft.'

Opeens wordt hij door 3 der sterkste jongemannen beet gepakt en verdwijnt dus ook.

Mascha staat nu alleen, akelig, droef alleen, en ontroerd. - Dit laatste, het wegsleuren

van Paul, maakt haar zóó beangst - zij zingt heel droef:

De twijfel loert valsch om mij heen,
Mijn hoop snikt óp - in zacht geween,
De twijfel, in het satans rood
Lacht hel, en kust mijn hope dood.

Voorbij! voorbij! - nú is 't voorbij....
Nu bloeit geen roze meer voor mij....
'k Ben maar een mensch - ik ben geen God,
Wáár is mijn kracht?.... o bittre spot.

Op eigen krachten te vertrouwen,
Kàn ik mijn hoofd dan opwaarts houën?
Wat geeft mij Paul's geredeneer....
Mijn twijfel slaat dat alles neer.
Wat geeft mij trouw in eigen daad
Bij menschen' vreemd en droef verraad.

O Bronnen, waar ik lesscching vroeg
Voor 't leed, dat ik zoo lang verdroeg,
Geen vroom geloof, geen wijsheid geven
Aan 't twijfel-mooi, het blijde leven.

Opgewekter en vol fiere zelfbewustheid:

Eén zeker, onontneembaar goed,
Dat zich uit eigen krachten voedt
Blijft mij getrouw - als veil'ge kust
't Is reine, innerlijke rust....
Gezeteld in de menschenziel
Die niet uit waarheids sferen viel....

Heel zacht en ongemerkt is eene beeldige fee achter Mascha komen staan - - en dan zegt ze héél zacht en lief:

‘Kindlief, zóó mag ik 't hooren! Kom.... weg die zorgen. Ge zijt nog zóó jong.... en ge zijt zóó braaf.... en zoudt ge nu al twijfelen aan het leven?.... Mascha?’

Mascha vol vreugde:

‘O goede fee, zeg gij mij dan, of ik, de arme verstootelinge door al die lieden hier, dan zooveel slechter ben dan zij, die mij beschimpen, beleedigen en of ook ik niet God zie en wil zien en kàn zien zooals zij, die Christenen zich noemen.’

Zingt:

Zooals de kluiz'naar 't oog ten hemel wendt
In vroom extaaz' - en ziet een blanke schaar
Met englenstem verkondigend elkaar
De liefde Gods... zoo peins ik óok... enzend

De vrage-oogen droef omhoog.... ik ken
De majesteit van 't gouden zonnelicht.
Van zilvren maan, het vredig-koel gezicht
En 't sterren-meer, dat reine lichtjes zendt
In donk'ren nacht... van hemel-vrede tolk.

Zooals de kluiz'naar ziet de Liefde Gods,
Zoo peins ik over God - een God vol spots
Voor mij, een kind van Israëls fiere volk
Geknecht door smaad - vervolgd, belacht
Van hen, die trotsch getuigen, Jezus kwam.

Fee:

'O Mascha, zwijg! - want uw gebeden, uw vertrouwen op God - ge zult straks hooren en zien!'

Het heksje komt binnen met alle jongemannen en meisjes - zij scharen zich om de fee, die vertelt:

'Jongemannen en meisjes, luistert allen aandachtig....

Er was eens een groot, mooi lustslot, waarin een man en eene vrouw hoogst gelukkig met hun eenig dochtertje woonden. - Door de boosheid van vele vijanden dier beide ouders, werd op een nacht het slot in brand gestoken - de man en de vrouw kwamen helaas in de vlammen om, maar o wonder! - de wieg, waarin het kleine meisje sluimerde, was onaangetast gebleven door het vuur en stond ongeschonden nog daar, met het meisje er in. - Toevallig leidde mijn weg langs de wieg, ik zag het aanvallige kind en besloot voor haar leven en geluk te waken. Natuurlijk kon ik haar niet meenemen, in het feeënrijk kunnen geen gewone menschen wonen, maar oppassen kon ik wèl op haar en haar hartje braaf en deugdzaam maken. - En wat ik nog vergat te vertellen, in de schatkamer van het slot lag het goud opgestapeld, edelgesteenten en juweelen - dit alles heb ik óók bewaakt voor begeerige menschenhanden, om het eenmaal te geven aan het meisje, als zij een jongeling zou hebben gevonden, die haar liefhad om haarzelfswil - en niets als liefde vroeg en die zelf ook niets had aan te bieden, dan zijn liefde en zijn ambacht, dat hij goed had geleerd.

Dat meisje nu, is hier onder ulieden aanwezig, en - als herkenningsteeken heeft ze een groot gouden kruis, met drie groene steenen bezet.... wie heeft het?'

Mascha, die met open ooren heeft zitten luisteren, betast vol blijdschap het kruis....

Dan gaat ze naar de fee toe, die haar kust en zegt:

'Nu lief pleegkind, is uw gebed niet verhoord geworden?'

Mascha knikkend, zacht: 'o ja.'

De fee vraagt verder:

'En wie is de jongeling, die Mascha oprecht bemint?' Paul en Mascha gaan naar elkaar toe en omhelzen elkaar.

De fee zegent hen en zegt dan tot de anderen:

'Ik weet, dat gij-allen Mascha heel veel leed hebt aangedaan. Ik weet, dat gij Paul

niet gundet aan de schijnbaar arme, joodsche wees.... maar Mascha's ziel is groot en goed - zij vergeeft U alles. - Viert nu opgewekt het feest van Paul en Mascha's verloving en gedenkt in uwe verdere levensdagen de spreuk:

'Eén is uw God, en gij allen zijt broeders.'

De fee gaat heen; er wordt iets rondgediend en dan dansen ze allen met elkaar. Midden onder den dans, zakt het gordijn.

Einde.

ANNIE NAUTA.

Leeuwarden, Oct. 1903.

Iets over Constantinopel en de huilende Derwisjen. door J. Möller von Voss.

Verleden jaar, toen ik op 'n zondagmiddag, in een hotel te Constantinopel, de eetzaal verliet, om mij naar mijn kamer te begeven, werd ik, met een hoofschen groet staande gehouden door Anton Constantinidès, mijn dragoman.

Ofschoon in de maand September, was het snikheet. Mijn gedachten, loom van de warmte, concentreerden zich op twee vragen slechts, de eene: hoe dien dag dóór te komen, de andere, van ondergeschikter belang: waarom men eten moest bij zulk 'n ondraaglijke hitte. De leestafel in het hotel bood weinig lectuur; aan schrijven of werken viel niet te denken; en, daar ik alleen was, wilde ik liever niet de straat opgaan. Alsof Constantinidès geraden had, dat ik zocht naar afleiding, vroeg hij beleefd mijn toestemming, om iets bijzonders-en-griezeligs mij te laten zien. Voorzichtig, kwam ik met de wedervraag: of dat schouwspel toonbaar zijn zou aan een dame; doch hierin stelde hij mij gerust, door de hand, met oostersche gratie, te brengen ter plaatse van zijn hart.

Hij was een Cretenzer, donker, levendig van gelaat, trouw, eerlijk van karakter. In het bewijzen van kleine oplettendheden sloofde hij zich uit. Schoon slechts enkele jaren ouder dan ik-zelf, was zijn bejegening bijkans moederlijk zorgzaam. Dit dankte ik aan het feit, eene Hollandsche te zijn. Een Nederlandsche consul toch had, lang geleden, een zijner bloedverwanten uit de ketenen der slavernij verlost! Met de herinnering aan dien, voor mij onbekenden, weldoener, vertelde mijn dragoman mij veel meer dan anderen reizigers van wat hij in 't leven al ervaren had. Hij wees mij ook ettelijke dingen, welke, doorgaans, vreemdelingen, zonder hooge betaling, niet te zien krijgen.

Ik luisterde wel gaarne naar zijn verhalen omtrent de geheimenissen der paleizen en harems, zelfs van die des Sultans, en, daar hij met zijn huisgezin woonde bij eene in dienst oud geworden verpleegster uit het vrouwen-verblijf van den Padisja, kon ik de mededeelingen voor waarheid aannemen. Mij op straat te wagen, alleen, ontried hij ernstig; want het zou gebeuren kunnen, dat ik even plotseling verdween als de twee Engelsche dames, die, zonder twijfel, te Constantinopel gezien, er dus

tegenwoordig geweest waren, doch wier paspoorten bij het hoofd der politie nog altijd niet zijn opgeeischt. Constantinidès sprak over deze en andere mysteriën in fluistertoon, en hij wisselde van taal zoo vaak als hem dit, met het oog op de voorbijgangers, veilig scheen. Vroeg ik soms ongeloovig, of alles wat hij vertelde, werkelijk waar was, dan luidde het antwoord: ‘Parrrolll d'onneur’. Dus mocht ik niet langer twijfelen.

In dien September-middag dan, ging ik met mijn geleide op weg. Zoele lucht stroomde ons te gemoet. Wanneer er musschen geweest waren, had ik ze wis gapende gezien: doch er liepen niets dan honden: vóor, achter, naast ons, op en langs de trottoirs, overal schraallijvige, schurftige honden, die hun met kale plekken en bloederige wonden bedekte huid schuurden tegen de puntige steenen van het plaveisel, of op den rug zich wentelden in de zandkuilen tusschen de keien. Hier snuffelden er eenige onder het vóor de huizen weggeworpen afval, met grommen en grauwen elkaar betwistend een naaktgekloven been; ginds lagen er, plat op den buik, te hijgen naar wat koelte en vocht. Niet één van deze paria's stoorde zich aan de naderende voetstappen; onnoodig ook, de wandelaars weken behoedzaam uit. Mij werd gezegd, dat eens, toen men, voor een zonderling Amerikaan, die de stad aan den Gouden Hoorn van zwervende honden zuiveren wilde, door ze alle op te koopen, er tot een millioen geteld had, en zijn bod, van één dollar per stuk, met verontwaardiging was afgewezen; niet, omdat - zooals ik menigmaal heb gehoord - de Turk den hond voor heilig houdt, - wat slecht zou rijmen met den scheldnaam ‘Christenhond’, maar wijl hij dit dier niet missen kan, derhalve duldt. Geen

milde hand zal ooit een hond te eten of te drinken geven. Niemand bekommert zich om hem, zelfs niet wanneer hij stervende vóor de huisdeur ligt. De Turk beschouwt hem als een noodzakelijk kwaad. Hij weet, dat Constantinopel, met zijn vunzig riekende straten en smerige, nauwe gangen, nog meer dan thans zou geteisterd worden door epidemieën van allerlei aard, indien de gulzige honden er niet waren, om den afval te verslinden, die zoo maar vóor de woningen op straat geworpen wordt. Gemakzuchtig, lui als de Turk is, komt het in zijn hoofd niet op, het vuil ergens anders te vergaren dan op straat. Verdween nu het hongerig hondenvolkje, er zouden ziekten, als typhus, pest, zich sneller nog verspreiden, door de van smetstof wemelende atmosfeer. Eigenaardig ook, dat de paria's onderling schijnbaar coterieën vormen. Een feit althans is, dat zij slechts vrede houden met hun soort uit dezelfde stadswijk. Bijvoorbeeld, de in Pera zwervende honden, die het bestaan, tot de haven af te dalen, worden door hun natuurgenooten dáar niet alleen met 'n woedend geblaf ontvangen, maar dikwijls laten zij er het leven. In Galatta en andere wijken gebeurt dit eveneens. Altijd zijn er waaghalzen, die om een lekker hapje de voorzichtigheid uit het oog verliezen: zoodat, wie erniet aan gewend is, bijna elken nacht uit den slaap wordt opgeschrikt door een oorverdoovend gehuil en klaaglijk gejank. Ter afwisseling klinkt menigmaal het brandalarm. Immers zelden gaat een nacht voorbij, zonder dat het vernielend vuur ergens voedsel heeft gevonden. Wonderlijk inderdaad, zoo gauw als dit verzadigd schijnt, soms maar tot één woonsteê zich beperkt. Want, gelet op de berusting van den moslem in het noodlot, - met blusschen maakt hij dus geen haast, - gezien de saampakking der heel van hout gebouwde hulzen, en in aanmerking genomen het slecht georganiseerde brandweercorps, zou men allicht veronderstellen, dat, waar éens de vlam uitslaat, een ontzaglijke verwoesting volgen moet.

Anton Constantinidès geleidde mij bedachtzaam langs de in het felle zonlicht rooste rende honden heen. Traag liepen wij door de hobbelige straten voort, waar een geros en gerij het verkeer der voetgangers nogal belemmerde. Huurkoetsiers, tuk op een vrachtje, prezen ons om strijd hun voertuigen aan. Echter deed mijn dragoman of hij hierop geen acht sloeg. Trotsch als een Spaansche Grande, wierp hij nu en dan hun een woordje toe: maar met zijn bod waren zij niet tevreden. Eindelijk, in een nauwe straat, verder op, vonden we een rijtuig, waarvan de bestuurder voor een redelijk tarief ons brengen wilde naar het klooster van de Derwisjen. Mijn gids nam plaats bij den koetsier op den bok, en ik kon uitrusten in een gemakkelijke victoria. Tot eer van de Turksche voorlieden zij gezegd, dat ik, die, op mijn veelvuldige reizen, even goed dieren als menschen mijn aandacht heb geschonken, nergens beter verzorgde paarden zag. Denke de lezer hierom niet, dat de Stamboelsche paarden, gelijk hun meesters, een vadzig leven leiden; integendeel, zwaar werk verrichten zij, met hun last te sjorren over een bestrating, die, al ergerlijk slordig aangelegd, nooit, of wel nòg slordiger, reparatie ondergaat. De houten bruggen, over den Bosporus geslagen, hebben - zegt men - iederen nacht herstelling noodig, ten minste, al wie er wandelt, rijdt, moet daarvoor betalen; doch, aangezien in de bruggevloeren ettelijke vakken open liggen, schijnt mij die gestadig keerende nachtarbeid denkbeeldig toe. Hotsend, botsend kwamen wij ons doelpunt nader: ten leste een schok, doordat het span paarden met losse teugels, in vliegende vaart een helling was afgerend, plotseling stilstond, niet - zooals ik dacht - voor een klooster maar bij den ingang van een donkere straat, bevolkt met armoedig gekleede menschen, van wie er velen mij, als uit de lucht gevallen, aangaapten. Nadat Constantinidès den

koetsier betaald had, klommen wij een in zonlicht blakenden, slecht onderhouden weg op, daalden dan weer eenige schreden, en het klooster was bereikt. Uiterlijk onderscheidde het zich niet van de naastbij staande huizen: dezelfde grauwe tint, gelijke houten traliën voor de vensters. Op het kloppen aan een kleine deur vertoonde zich een forsch gebouwde Derwisj, in een lang wit kleed, en een witte turban op 't hoofd. De dragoman vroeg hem om de godsdienstoefening te mogen bijwonen, wat vriendelijk werd toegestaan, met een diepen salaam voor mij. Goedig verzocht hij ons, even te willen wachten, geleidde ons naar den kloostertuin, en bood mij een stoel. Het was er mooi, rustig, vreedzaam. Vóór ons de donkerblauwe spiegel van den Bosporus, waarover talrijke zeilschepen als vogels met witte wieken scheerden; iets verder de

Principo-eilanden in profiel, en, onder aan onze voeten, de stad, Stamboel, met blanke of gouden minarets en koepels, scherp tegen den helder blauwen hemel.

In den tuin zag ik om mij heen, dicht bij elkander, kleine grafheuvels van wit zand, met bloemperken en groentenbedden er tusschen; ook een put, waaruit de Derwisjen het geheiligd water diepten. De heuvels waren, vernam ik graven van kinderen uit de harems der kloosterlingen; want, ofschoon men het onder deze vromen niet zou verwachten, toch hebben zij een harem, ieder. Buiten mij bevonden zich, op deze plek, nog slechts twee vreemdelingen, Russen, die, evenals ik, den 'huilenden' monniken een bezoek wenschten te brengen, en verwonderd schenen, er mij, eene dame te ontmoeten, voor wie het bij wonen der aangrijpende 'vertooning' als een wel zeldzaam avontuur beschouwd werd.

Vóór een der hoog ingezette vensters van het klooster zat, in bevallig losse kleeding, eene jonge vrouw, wier mooi gezichtje uitkwam, tegen den donkeren achtergrond, als een camee. In den tuin bewoog een slanke man zich langzaam tusschen de kleine grafheuvels. Hij boog zich over de bloemen en het groen, bond verdorde sprietjes saâm, hechtte teere stengels aan staakjes, en begoot een en ander toen met het water uit den put. Deze man - zooals ik hoorde: de jongere broeder van den chef - droeg, in tegenstelling met de andere Derwisjen, een fez, witte onderkleeren, en daarover een lichtgrijze kaftan. Zijn gelaat had een droefgeestig peinzende uitdrukking, en zijn bruinzwarte oogen dwaalden, als zochten ze het ware levensgeluk. Ik had een voorgevoel, dat hij degeen zou zijn, die mij ging openbaren wat godsdienstig fanatisme is.

Het sloeg half acht, of wel, naar onze tijdrekening, half drie. Een sein werd er gegeven, en een Derwisj verzocht ons, hem te volgen. Uit den tuin kwamen we in een portaal, waar vele monniken, die, met de anderen in dit klooster, tot de sekte behooren, welke Rouffaï, drie eeuwen vóor Christus, heeft gesticht, op den grond gehurkt, sigaretten rookten en koffie dronken. Sommigen prevelden hun gebeden, maar hieven het hoofd op, om, in't voorbijgaan, ons te groeten. Voor een open venster stond onze geleider stil, en beduidde hij den dragoman, dat we er binnen moesten klimmen. Wijl ik mij voorgenomen had, over niets mij te verbazen, klauterde ik, welgemoed, Constantinidès achterna, en kwam terecht in een langwerpig vierkant zaaltje met lage zoldering.

De Russen plaatsten zich op een soort bordes, maar ik verkoos beneden te blijven, om beter te kunnen zien, en minder last te hebben van de hitte.

Achter een houten balustrade, die voor de handelende personen een wel wat enge ruimte afperkte, stonden ruwe banken. Dáar ging ik zitten, en keek, nog eer de plechtigheid begon, goed uit. Recht tegenover mij, door een open deur, waarvoor een zijden gordijn halfweggeschoven, zag ik, in een klein vertrek, vier doodkisten, bedekt met bont gekleurde doeken, en er vlak bij, eenige karaffen, gevuld met water, zeker uit den gewijden put. Boven den ingang hing een groen geverfd houten schild, waarop, in goudschrift, de bekende woorden: 'Allah is God, en Mohammed is zijn profeet.' Het schild werd zwak verlicht door een peervormig, witglazen lampje, bevestigd aan de zoldering met een koord, zóodat het op een groote spin geleek, die zich had laten vallen langs haar draad.

De smalle wand der zaal was een beschot van rechthoekig op elkaar gelegde latten. Glurende er door heen, kon ik iets van vrouwengestalten onderscheiden, en ook kinderen, die nu en dan, onder het gespeel, hun stemmen lieten hooren. Om uit de

zaal dezen harem te bereiken, moest men door een donker gangetje, verscholen achter eene gesloten wollige gordijn, waarlangs ik, almeê gedurende de, godsdienstoefening, telkens kinderen en mannen zag gaan en komen.

In de voor de Derwisjen omheinde ruimte was de vloer bedekt met schapevachten, die, scheen het mij toe, reeds ettelijke malen dienst gedaan hadden, en dan ook een onaangenamen geur verspreidden

Van de Derwisjen vertoonde zich het eerst de jonge chef, die, met de armen over de borst gekruist, zijn plaats innam voor het altaar, een nis in den muur, versierd met emblemen, bonte doeken en lampen. Hij droeg een geelachtig-wit zijden kleed, waarover een tabberd van grijze stof, op het hoofd een licht gekleurde, ietwat helmvormige muts. Zijn gelaat straalde zachtmoedigheid en dweepzucht af: leed over 's menschdoms wee had er scherpe lijnen in gegroefd. De man geleek op Christus, zooals de oude kunstenaars dien hebben uitgebeeld.

Allengs vulden Derwisjen in schilderachtige

kleeding de ruimte. Hen volgden bedelaars en zieken, die buiten de omheining nederhurkten in gebed. Nadat de heiligen, geknield, met het voorhoofd den grond hadden aangeraakt, gingen zij op de nu in den vorm van een hoefijzer gelegde schapevachten zitten, de beenen tegen het lijf gekruist.

De plechtigheid begon met het zacht uitstooten van eenige onwelluidende klanken, waarvan ik niets verstond dan 'Allah! Allah!' Het was of een gonzende bijenzwerm op mij af kwam. Doch weldra wonnen de stemmen aan kracht. De chef verliet zijn plaats voor het altaar en begaf zich, na een diep ter aarde neigen, in het midden van de mannengroep, tusschen twee grijsaards, beiden kloeke gestalten met edele gelaatslijnen, lange baarden, golvend over het frisch roode opperkleed, en wit lokkig haar, dat tot de schouders reikte.

Twintig stemmen herhaalden het door den chef luid aangeheven gebed, maar zonder zweem van melodie. Het was een maathoudend roepen, gillen, om de aandacht van Allah tot hen te trekken.

Onderwijl hadden kinderen, uit het gangetje te voorschijn komend, met lekkernijen en vruchten in de handen, te eenen male den indruk, dien het vreemdsoortig zingen gaf, verstoord, en het hielp weinig of Constantinidès hen tot kalmte maande.

Een van de Derwisjen nam uit het troepje een mooien, blonden knaap, zijn kind waarschijnlijk, en plaatste hem aan des grijsaards voeten op een vacht. De oude liet het ventje de teere vingers vouwen of de armpjes kruisen over de borst, en het hoofd den grond aanraken. Hij beval het vriendelijk te zingen, en volgde met de oogen nauwlettend de hoekige beweginkjes, terwijl zijn stemmetje als een zacht klokgeklingel door de zaal klonk.

Al benauwder werd de atmosfeer, en duizelig maakte mij het inademen der onreine lucht. Weder zoemde het in mijn ooren, - en toch, dat bidden was slechts vóorspel.

'Het wordt erger,' troostte mij de dragoman.

Twee slanke, jonge Derwisjen naderden het altaar, bogen, en wierpen sjerpen over hun schouders; anderen hurkten neder bij de doodkisten, legden er nog meer doeken op, en keerden dan naar hunne plaatsen terug. Daarna trokken zij hun bovenkleederen uit, de meesten ook hun schoeisel en kousen. 'Courage,' riep Constantinidès mij toe - en '*het*' begon.

Tegen het getimmerte vóór den harem gingen allen staan, in één dichte rij. Lange, witte gedaanten tegen een roze gekleurden achtergrond. Hun gelaatstrekken drukken nu niet meer zachtmoedigheid en droefheid uit, maar hartstocht, vurigen hartstocht, een zielsbegeeren naar iets, heel in de verte, dat alleen *zij* zien.

Schetterend klinkt nu het gezang. De Derwisjen buigen zich voorover, de armen gekruist, zwaaien het bovenlijf van links naar rechts, van rechts naar links, en dansen gelijktijdig, op het eene, op het andere been, al met een zijwaarts rukken van het hoofd.

Het davert in de zaal van hun gehuil, dat zonderling te meer mij aangrijpt, wijl het elke jammer-toonreeks overtreft en toch niets op zelfs de schrilste smartekreten van mensch of dier gelijkt.

Met het dansen en lijfverwringen gaan de mannen in sneller tempo voort. De halsaderen zijn gezwollen, van hun gezichten gutst het zweet. Een der oudsten geeft nauwlettend acht op de grillig zwenkende gestalten; aan zijn gestrekten arm vindt, wie te vroeg het evenwicht verliest, een steun. Zijn blikken hangen aan éene gedaante in het bijzonder; want het is welhaast de tijd, dat de jonge broeder van den chef, door

geestvervoering het bewustzijn kwijt, moet vallen. - En hij valt, het hoofd voorover; ligt neder, met schuim om den mond, de oogen gebroken, het lijf in stuipen schokkend. Behoedzaam wentelt de oude priester hem op de rechter zijde, strijkt hem over het hart, tilt hem dan omhoog, en plaatst hem tegen den rose geruiten wand. Als een vreemdsoortig, bovennatuurlijk wezen staat hij nu daar, het lichaam sidderend en op zijn gelaat het parelend zweet. Wat voelt hij? In welke geheime macht gevangen is zijn geest?

Hadd' ik het niet zelf gezien, vergeefs zou ik getracht hebben, mij voor te stellen een mensch, dien godsdienstig fanatisme drijft tot zoo een hooge mate en zonderlingen stijl van zinnenverrukking, een extase, die niets menschelijks heeft.

Al bijkans twee uren heb ik op de bank gezeten; de vertooning boeit mij: wel gevoel ik lust te vragen, om met het brullen. draaien, rukken vóor mij op te houden, maar heengaan kan ik niet. De beide andere vreemdelingen zijn reeds vertrokken; ik heb besloten te blijven tot het einde, in weerwil van den ondraaglijken stank en de hitte.

De jonge man, die, als wezenloos, tegen

het beschot geplakt en voortdurend in het oog gehouden is, herkrijgt langzamerhand het bewustzijn. Eerst zag ik hem snikken, als een kind, dat diep bedroefd is om zijn gebroken speelgoed; doch nu komt in het slappe lichaam veerkracht; en plotseling, of de schok eener electrische ontlading door zijn leden voer, zet hij zich schrap, en begint opnieuw te dansen, nog woester, nog verdwaasder. En, in duizelingwekkende snelheid, zwaaien de Derwisjen meê gillend, snikkend, huilend, rochelend in het rond. Afgrijselijk tooneel! Ik kan geen enkel gelaat meer onderscheiden, zie slechts warrelende rose, roode vlakken tusschen het wit der gewaden. Boven alle klaag-geluiden giert een gil. Andermaal zijgt de jongste van den troep ineen, en, nadat hij een wijle roerloos heeft gelegen, strijkt weer de grijsaard hem over de slapen en het hart, en zet hij het afgematte lichaam wéer overeind tegen den houten wand...

Is dit Allah dienen? Wij, die ons een beeld scheppen van een goedertieren, alzorgend, liefderijk God, kunnen wij begrijpen, dat er in Europa, waar de beschaving, naar het heet, is doorgedrongen overal, waar het christendom zijn leer verbreid heeft overal, nog menschen zijn, die, niet levende afgezonderd op een ongenaakbaar eiland, maar te midden van het verkeer eener groote stad, in zulk een menschonwaardige penitentie zoeken de gelukzaligheid?

Ik kan mij voorstellen een boetvaardige, die zich opsluit binnen de muren van een klooster en door pijniging des vleesches doodt de zonde, welke in hem is.

Maar deze dweepzieke moslemin, deze huilende Derwisjen, op wier zelfkwellingen vreemdelingen worden vergast als op een kijkspel?...

Uit mijn overdenking ben ik opgeschrikt door een smak. Getuimeld is er een, en, nu schielijker, volgen meer. Zij worden op dezelfde wijze als de jongeling bestreken en recht gezet. Tegen het latwerk staat hij nog, schokkend, zweetend, zwijmeldronken; een pijnlijke uitdrukking ligt op zijn gelaat, maar ik twijfel of hij wel pijn voelt, of er contact is tusschen de zenuwen en de hersenen. Hij ziet noch hoort iets van den razenden rondedans, van het brullen en snikken, dat in een rochelen overgaat.

Eindelijk geeft de chef met de hand een teeken; hij overziet de rij slachtoffers. Allah is tevreden!

En de kinderen komen, raken met het eene voetje het andere aan, buigen diep en vragen om de zegening, die de chef over hen uitspreekt. Daarna kussen zij de palm zijner hand en verdwijnen, om plaats te maken voor de waggelende Derwisjen, die zijn zegen eveneens ontvangen. Maar als de grijsaard zich voor hem nederbuigt, en de hand wil kussen, maakt hij een liefkoozende, afwerende beweging.

Hooggeplaatsten raken met hunne lippen het bovenvlak der hand aan, in tegenstelling van de anderen. Bij de zieken en gebrekkigen strijkt de chef over het aangetaste of verminkte lichaamsdeel en prevelt hij een gebed.

Zijn jonge broeder komt nu tot hem, langzaam, als zwevende. Nog schokt het lichaam, en hijgend haalt hij adem; zijn kleed is vochtig. De oogen staren in extaze, en om de lippen kleeft dik, wit schuim. Toch is zijn verschijning indrukwekkend mooi, een beeld gelijk, dat men, eens gezien, niet kan vergeten.

En de oudere broeder spreekt over hem den zegen uit, met teederheid, terwijl iets, dat zweemt naar medelijden over zijn gelaat speelt.

Alle Derwisjen verzamelen zich en gaan gestrekt liggen op den grond; met zachten tred loopt de chef dan over hen, gebeden prevelend. Het schijnt, dat de mannen gevoelloos zijn, en vast gelooven, dat de booze geest, die hen tergt, nu uitgedreven wordt.

Constantinidès heeft intusschen mij gewaarschuwd, dat de ‘vertooning’ ten einde is. Ik sta op, als in een droom en gevoel mij stram, als in boeien geslagen. Een zware atmosfeer draagt mij voort; mijn hoofd dreunt en in de ooren suist het. Geheel werktuiglijk klim ik door het open venster. In het portaal spelen eenige Turksche soldaten met kleine kinderen. Buiten gekomen, zie ik eene menigte armen en ouden een dronk ontvangen uit den heiligen put.

De zon brandt niet zoo fel meer als eenige uren geleden; nochtans ben ik tot stikkens toe benauwd. In mijn verbeelding dans ik, hinkende van den eenen voet op den anderen, en werp ik het hoofd met forsche rukken van links naar rechts. Voort loop ik, het gebrul en gehuil nog in de ooren, de razende Derwisjen vóór mijn oogen. En als ik die even sluit, zie ik een lange, slanke gedaante, die beeft en schokt, den mond met wit donzen schuim bedekt, - een gillend en snikkend... dansend lijk!

Inleiding.

Ik verzocht onze medewerkster dit stukje te willen vertalen voor de Lelie, omdat het mij, bij de lezing in het Duitsch, bijzonder heeft getroffen.

Het riep de herinnering in mij wakker aan een eigen ‘groote zonde’, die ikzelve eens beging....

Het was een oude vrouw; - zij vond mijn bezoeken, ik was toen een jong dingetje, dat door de positie van mijn ouders een zeker aanzien genoot, - om die reden bijzonder prettig en interessant.... Maar *ik* had mijn jong hoofd vol van andere dingen....

En ik zei tot mijzelve: ‘Als *dat* nu maar eerst eens gebeurt wat *ik* wensch, *dan* zal ik dáárna nog wel eens naar die oude-dame toegaan. Nu staat mijn hoofd er niets naar!....’ - M. a.w.: Ik deed héél-egoist, zooals jonge menschen soms doen kunnen....

En de oude-vrouw stierf.... vóór ‘het’ gebeurd was;... vóór ik dientengevolge haar levensavond had vervroolijkt door nog eens een bezoekje....

Men vergéét zulke zonden weer van lieverlede....

Maar het is goed wakker-geschud te worden van tijd tot tijd! - *Mij* schudde het onderstaande stukje wakker, riep mij ineens weer levendig voor oogen: *Mijn* ‘grootezonde’....

En daarom vroeg ik aan ‘Maria’ het te willen vertalen voor de Lelie, en daarom leg ik hier mijn eigen biecht af, in verband dáármede;.... opdat anderen, die dit zullen lezen, *beter* zullen handelen, *minder* egoist....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Mijn groote zonde.
Vrij uit het Deensch door Karin Michaelis. Vertaald door Maria.

Nu is zij dood. Ik zag het toevallig in een courant, schaamde mij erg en las de courant uit, zonder melding te maken van 't geen ik gezien had.

Dat moest nu maar gauw vergeten worden en bij al 't andere gevoegd, waarover men in den grooten levensstroom maar heenglijdt.

Maar neen, het drong steeds met kracht naar voren, liet zich niet uit mijn gedachten verbannen en joeg al 't andere op de vlucht.

Het werd 't middelpunt van mijn droom en, het vervulde mij den ganschen dag met de grootste wroeging.

't Liefst zou ik er niemand iets van vertellen, en wanneer ik het dus toch doe, is het, omdat ik hoop mij daarmee het gewicht der bittere herinnering iets te verlichten.

Een armoedig klein kamertje, zoo volgepropt met oude meubelen, mooie bloempotjes en gehaakte kleedjes, dat de atmosfeer muf en bijna bedorven is daarvan.

Om de tafel zitten vier oude zusters. Hun kleeren zijn tot in 't oneindige gelapt, hun gezichten door ontbering en arbeid gehard.

De nog oudere moeder met gebogen rug, vingers stijf van de jicht, met een driekantig gevouwen wollen doek om, zit er achter naast de canapé en dekt den hond met haar schort toe.

De hond op de canapé is zoo groot als een buldog, al oud, goed gevoed en blind. De haren die hij verliest hangen in elke spinrag tusschen de bloemen en in de kleeren der vrouwen.

Ik ben gast, eenige gast, kerstmis-gast, eeregast. Vijf paar stralende oogen volgen mijn lachen en genieten van mijn jonge opgewekte stemming. Vijf paar handen wedijveren zich om mijn stoel gemakkelijk te maken en boeken en platen aan te sleepen om mij te laten zien.

Af en toe sluipt een der zusters in de kamer er naast en door de kier voel ik de op appellucht gelijkende zuur-zoete slaapkamerlucht naar mij toekomen.

Als ik bereken dat ook de keuken een stuk daarvan inneemt, dan blijft er voor slaapvertrek maar goed de helft van dat kleine kamertje over.

- - - Vijf menschen in die ruimte, van den eenen nacht op den anderen, al meer dan dertig jaren!

Maar zij zijn daar heel opgewekt onder. Bij den bouw, waarbij hun vader indertijd mee geholpen had, was de bepaling gemaakt dat zij vrijwonen hadden zoolang hun moeder leefde. Niet langer, geen dag. Zij leek wel een klokhen, die haar kiekens niet kan verlaten, ze liever onder haar vleugels voelt stikken.

Van hun bestaan weet ik, dat: iederen morgen drie der zusters van 't uiteinde van Närrebro den langen weg door de gansche stad maakten, om op openbare bureaux voor een bespottelijk klein salaris den ganschen dag te werken.

De vierde naait thuis met de machine voor een winkel in witte goederen; zij is de oudste, en is al over de vijftig.

Emmy, de jongste, het kind, het nestkuikentje, het kleintje is met een kantoorbediende verloofd geweest.

Drie jaar lang was hij elken avond gekomen, had in den besten stoel van 't kamertje gezeten, de courant gelezen, die zij om hem genomen hadden, zijn sigaren gerookt en van hun tafel gegeten.

Eens op een avond bleef hij weg en sedert is hij niet meer teruggekomen.

Tien jaren zijn daarover voorbijgegaan, maar nog hooren moeder en dochters elken

avond op, als zij iemand aan de huisdeur hooren.

Nog droomen zij zich hem terug.

Maar toen zijn vrouw stierf, zonden de vijf vrouwen een krans van laurierbladen met veel rozen.

Zijn zonde was niet zoo groot als de mijne.

Zij vertelden mij van den tijd dat mijn vader jong was en 's avonds met hun danste.

'Neef Jörgen was zoo flink gebouwd,' zeide de eene. 'En zoo opgewekt en vroolijk,' zei de ander. 'En wat kon hij mooi vertellen, en dansen,' vielen de anderen in.

En elk aardig gezegde van hem herinneren zij zich.

Op de piano - het is een oer-oude met een kniepedaal, daarom had niemand ze van hun willen koopen - ligt een pak muziek; die is net zoo geel geworden als de toetsen.

Maar op de muziek staat de naaimachine. Fanny en Lina hebben in hun tijd muziekles gehad van vijf gulden de les, maar nu zijn hun vingers te stijf en te ruw om te spelen.

Jarenlang - sedert het verbroken engagement - is zij onaangeroerd gebleven.

De vijf vertellen mij van vroeger dagen toen zij allen op Tivoli geabonneerd waren en een rijtuig namen om naar 't bosch te gaan.

Tegenwoordig wandelen zij elken Zondag op 't kerkhof en gaan tweemaal op een zomer naar Tivoli naar een symphonieconcert.

Ik beweeg de toetsen en gebruik het knerpende pedaal. Aandachtig, met tranen in de oogen hooren zij 't oude geluid weer, de sentimenteele melodieën, en hun gedachten vliegen naar oude tijden terug....

Dit jaar behoefden zij niet naar Tivoli te gaan, dit was nog veel, veel mooier, zeiden zij.

Zij binden mij een doek voor de oogen, die ik een kwartiertje er voor houd. Ik hoor een geschuif van meubelen, ruik dennenlucht, maar laat niets merken.

Dan wordt mij de doek afgenomen.

Het is al veertien dagen na Kerstmis. Al dien tijd hebben zij den kerstboom opgezet, in zijn volle pracht, en om mij niet aangeroerd.

Zij weten, het is de eerste kerstmis, dat ik ver van mijn familie ben....

Maar zij weten niet, dat ik al die avonden wegbleef, omdat ik me in vroolijk gezelschap amuseerde, en dit als een vervelende plicht voortdurend uitstelde.

Iederen avond hebben zij den kerstboom van beneden gehaald, hebben nog meer nuisterijen uitgeknipt en opgeplakt en iederen morgen hebben zij hem weer weggebracht.

Met halfverdorde naalden, schitterend van dunne, veelkleurige lichtjes staat hij daar en brandt mij in de ziel.

De anderen wachten met bescheiden vreugde op den afloop der verrassing.

Uit den oven nemen zij een flesch lauwe wijn, en er wordt gedronken op *mijn* gezondheid, op mijn geluk.

Voor mijn geluk leggen zij patience, welke gelukkig allen goed uitkomen.

Zulke avonden bracht ik bij de oude menschen door, die mij er dankbaar voor waren, dat ik hun als familie erkende, en dat ik de betaalde ongezelligheid van de kostschool tegen hun vriendelijke armoede ruilde.

Er kwamen tijden, waarin ik stil werd.

Met spanning volgde ik de patience - allen, die zij legden kwamen uit, ja, ik merkte eens hoe voorzichtig en kalm zij valsch legden om mij niet te bedroeven; eene patience echter, die van mijn leven, scheen niet uit te willen komen.

O! hoe zij meevoelden, hoe zij mij zochten te troosten en mij moed trachtten te geven!

Toen was het, dat zij mij uitnoodigden een poosje mee naar buiten te gaan; maar Fanny's gouden armband met haar er in heb ik sedert dien tijd niet meer aan haar arm gezien, en als ik er soms over sprak, kreeg zij een kleur en gaf een andere wending aan 't gesprek.

Maar de patience kwam uit. Het geluk stroomde op mij toe en nam mij mee.

In mijn overgroot geluk vergat ik de vijf oude menschen voor wie ik jeugd, zomer, feestdag en vreugde beteekende. Ik was de ‘gebeurtenis’ geweest. - - -

Nu is de moeder dood, en de vier zusters zullen hun ‘thuis’ verlaten moeten.

Ik weet het, zij hebben duizend groeten van haar voor mij.

Ik weet het, zij hebben tijdens haar ziekte en in de jaren daarvan voorafgegaan, bij elk geluid aan de huisdeur geluisterd, en hebben verwacht, dat ik komen zou en hun in mijn geluk zou laten deelen.

Maar ik ben weggebleven.

Dat is mijn groote zonde.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Antwoord van D.

Hooggeachte Redactrice,

Ja, ik vroeg U te schrijven over de wreedheid in de Schepping. M.i. bestaat er geen wreedheid op deze aarde, als gevolg der Schepping. Het moet slechts schijnbaar wreedheid zijn. Wij, die zoo weinig weten van ons zelven, wie wij zijn, wat onze ziel en wat haar vermogens zijn, hebben niet 't recht een eindoordeel te vellen over een werk, dat grootsch, najestueus en zwijgend voor ons ligt, en waarvan de maker zich als hoogste kunstenaar, bescheiden verborgen houdt. Laten wij 't een raadsel noemen, het leven, het heelal, met zijn grootheid en pracht, maar ook met al zijn ellende, jammer en geween. Laten wij 't noemen één groote tragedie, het wondere leven, dat voor velen een lijdensweg is van de wieg tot het graf, soms zonder één enkelen lichtstraal, zonder één heerlijken, liefelijken toon; voor anderen een weg, waarop meermalen een licht valt, dat doorbreekt door 't sombere wolkenfloers; en voor enkelen een pad, dat, tenminste voor den voorbijganger, als met rozen bestrooid is.

Waarom, ja waarom! Raadselachtig, dat is 't woord! Want door 't woord wreed te gebruiken, breken wij in ons verlangen naar recht, naar waarheid, naar verbetering van toestanden der minbedeelden, iets teers, iets heiligs. En 't teere, 't heilige in ons, is het verlangen naar een vriendelijke macht, naar God.... Wij hooren toch soms wel liefelijke tonen, die zacht ons bemoedigen, en vermanen stille te zijn....

Want 't verlangen naar recht, naar waarheid, 't verlangen om met één slag een einde te maken aan al de ellende en 't wee op de aarde, is een onbewust erkennen van Hem.

Waar wij hunkeren naar liefde, voelen wij, al is er geen bewijs, dat er toch een wezen is van liefde en goedheid, en dat, ondanks het schijnbaar wreede, ondanks al 't onrecht, de Liefde er toch is.

Waar wij in alles nog zoo onwetend zijn, grenst 't toch wel aan hoogmoedswaanzin om met één zin te zeggen: ‘de Schepping predikt geen liefderijk God.’

Waar wij iets niet begrijpen en waar veel ons raadselachtig toeschijnt in een werk, welks kleinste radertje wij niet in staat zijn te maken, daar past het ons niet een oordeel uit te spreken. Wij zijn dan, naast de zieken, lijdende aan hoogmoedswaanzin, te vergelijken met het kieken, dat wijzer wil zijn dan de hen.

Hoe kan een leger zegevieren, waarvan de manschappen ontevreden zijn en den aanvoerder verdenken van willekeur en wreedheid jegens zijn soldaten?

Welnu, wij, die verlangen naar recht, naar waarheid, ook wij vormen een leger, dat met wapperende banier voorwaarts schrijdt en dat aangevoerd wordt door Een, die onzichtbaar is, door.... God....

Dat de trompet dan klinke met helle, heerlijke tonen, en dat het leger, ook al wordt het gevoerd langs donkere paden, tòch trouw blijve aan zijn aanvoerder en het oordeel opschorte! Want door het beoordeelen van de daden van den aanvoerder verliest een leger steeds in kracht.

Waar het onverstandig oordeelen, ontstaan door het groote verlangen naar eerlijkheid en recht, afbreuk moet doen niet alleen aan ons zelven, doch ook aan anderen, daar zal het berusten, het gelooven in Hem, die ons aanvoert en ons toewenkt, kracht zijn niet alleen voor onszelven, doch ook voor anderen, die wellicht zwakker dan wij, door het ongeloof van ons in den aanvoerder, weifelen, het geweer wegwerpen en deserteeren.

Wat er gebeurt op den weg, die afgelegd wordt, geen onnadenkend oordeel, wat schaden kan aan de goede zaak, doch ‘met te meer energie en te meer hoop voorwaarts,’ dàt zij de leus van het leger, dat met gesloten gelederen vooruit trekt en dat aangevoerd wordt door Een, die hoewel onzichtbaar, tòch het leger bezielt, tòch het leger liefheeft....

J.J. BREEDVELD.

A'dam, 19 November 1903.

II. Voor BRABANTIA.
Voor en tegen het Socialisme.
De rechtsoorsprong van het bezit

(CHARLES HALL, THOMPSON E.A.)

In den beginne - O Brabantia - behoorde de grond aan niemand en aan iedereen en allen waren landbouwers en er was vreugde op den aardbodem, omdat een ieder de volle vrucht van zijn arbeid kon genieten.

Toen gebeurde het dat er durvende lieden kwamen, die zich niet meer op den landbouw toelegden, maar op den strijd en in een zeer gemakkelijken oorlog jen grond namen en de bewoners dwongen om voor hen te arbeiden.

Het juk der overheerschers was zacht, omdat ieder arbeider zijn brood had en het te veel geproduceerde waardeloos was. Maar toen de nijverheid ontstond en zich meer en meer verfijnde, kreeg het te veel voortgebrachte waarde en werd den arbeider slechts zooveel van zijn product gelaten, dat hij in staat was verder te arbeiden. Het overige, het grootste deel, diende om den overwinnaars het leven aangenaam en weelderig te maken.

De handel werkte hiertoe mede, door de eerste levensnoodzakelijkheden in ruil te geven aan het buitenland voor rariteiten en kostbaarheden, waaronder twee moeilijk te verkrijgen metalen, goud en zilver, wier schoonheid en zinnelijke bekoorlijkheid de hebzucht van allen zoo opwekte, dat er alles voor kon verkregen worden en die daardoor het ruilmiddel bij uitnemendheid werden, n.l. geld.

En zoo is het geschied, dat het den arbeider ontstolene in geld kon worden omgezet, dat daardoor de beteekenis kreeg van opgespaarden arbeid der armen.

Toen stond er een man op onder de arbeiders, genaamd John Francis Bray, die aldus sprak: ‘Wij zijn een talrijk volk en wij missen de kracht! Wij hebben een uitstekenden grond en wij ontberen voedsel! Wij zijn vlijtig, arbeidzaam en wij leven in armoede! Wij hebben machines, om ons te helpen en wij zijn de slachtoffers dier werktuigen! En wanneer deze dingen geschieden, ziet dan op, heft uw hoofd omhoog, want uwe verlossing is nabij. Gij zijt zwak, omdat gij niet vereenigd zijt. Gij zijt arm omdat gij uw geheimen vijand niet kent n.l. de instelling van het eigendom dat gegrondvest werd op roof en geweld onder de leuze “Macht is Recht.” Welnu dan, gaat henen en sticht eene nieuwe maatschappij op het begrip der rechtsgelijkheid, dat in het groote boek der natuur aldus is omschreven: Alle menschen zijn gelijk met betrekking tot hun bestaan, hun creatie en behoud. Allen hebben recht op geluk en genietingen. Allen moeten arbeiden met de banden of het hoofd (invalieden, grijsaards en kinderen uitgezonderd) omdat niemand kan leven zonder voldoende hoeveelheid voedsel, kleeding en behuizing, welke zonder arbeid niet kunnen worden voortgebracht. Wie verbruikt zonder voort te brengen is een dief. Aan ieder moet een menschwaardig bestaan worden verzekerd. De grond, machines, geld, kortom alle kapitaal en de producten er van moeten toebehooren niet aan enkelen, doch aan de gemeenschap. Niemand zal verstoken blijven van rechten, die anderen bezitten, opdat de grootst mogelijke hoeveelheid geluk aan het grootste getal menschen komt en de kans om te slagen in het leven voor allen gelijk is.’

En die hem gehoord hadden waren met blijdschap vervuld en verkondigden zijn evangelie der verlossing over de gansche aarde.

En als hij gestorven was plaatsten zij op zijn graf een steen met het opschrift ‘Here lies one, whose name was writ in water.’

De dwaalleer. (HUXLEY, SPENCER, SCHOPENHAUER, VAN HOUTEN e.a.)

Het socialisme berust op de dwaling, dat de waarde van een product afhangt van de hoeveelheid arbeid, die er aan besteed is. Hieruit wordt de conclusie getrokken: dat de kapitalist eene groote waarde bezit, zonder er aan gearbeid te hebben. Hoe komt dit? Dat kan niet anders wezen dan dat de kapitalist den arbeider de waarde, die hem toekwam, ontstolen heeft.

De waarde echter hangt af van Vraag en Aanbod.

Bij vermeerdering van aanbod daalt de prijs - dit geldt voor alles, wat verhandeld wordt - Hoe meer graan er wordt voortgebracht, hoe minder ruilwaarde het heeft; hoe meer werklieden hunne diensten aanbieden, des te minder ruilwaarde hebben die diensten. De meester bepaalt dan ook niet alleen het dagloon, ook de arbeider. Heeft hij vijf arbeiders noodig en er bieden zich maar twee aan, zoo kunnen zij meer bedingen, dan als het geval omgekeerd is; dan zal de werkgever het voordeel hebben. De werkman kan evenwel niet wachten, een week zonder werk, is een week armoede, maar hij is ook niet gedwongen tot teruggave van het loon, als de werkgever schade lijdt of failliet gaat.

De verkoopprijs verminderd met het loon is niet de winst van den werkgever - de grondstof, huur der gebouwen, kosten der machines, belasting, verzekeringen, moeten ook nog afgetrokken worden - en dan is hij nog onderhevig aan concurrentie en wat er dan nog overblijft is het loon voor zijn arbeid, al geschiedt deze niet met zijne handen maar met zijn hoofd.

Het beroep op de natuur gaat ook niet op - De natuur is geen school waarin de mensch deugdzaamheid kan leeren, maar het hoofdkwartier van de vijanden onzer zedelijke natuur.

Als wij de natuur onderzoeken, kunnen wij in haar niet meer de weldadige moeder zien, die ons toelacht, want daar heerscht juist het geweld, het recht van den sterke. De natuur is een arena, waar dag aan dag de gladiatoren optreden. De schepselen treden tamelijk goed geoefend tegen elkaar in het strijdperk en de sterkste, de vlugste en slimste behoudt het leven, om den volgenden dag den strijd opnieuw tegen andere mededingers te aanvaarden. De toeschouwer behoeft zijn duimen niet naar den grond te keeren, want in dien strijd is genade onbekend. Min of meer langdurig lijden, is het deel van den overwinnaar zoowel als van zijn slachtoffer.

In de menschenmaatschappij was het eertijds niet veel beter. De oudste stammen dreven geen ruilhandel, maar roofden elkaars bezittingen. In oude tijden was lichamelijke zwakheid het grootste ongeluk; slavernij der zwakken was het gevolg van den oorlog en als de zwakste werd de vrouw het meest onderdrukt. Is het te verwonderen, dat zij de voorkeur gaf aan den man, die het best voor haar vechten kon, maar daardoor heeft zij mede schuld aan de macht, die ruwe kracht over het menschdom heeft verkregen. Thans heeft spierkracht zonder verstand veel minder invloed dan verstand zonder spierkracht.

De natuurlijke ongelijkheid moet leiden tot sociale ongelijkheid. Wanneer men alleen op het fysieke lette, dan konden alle menschen broeders zijn, maar uit een psychisch oogpunt, dat toch het voornaamste is, zijn er zulke oneindig groote verschillen, dat de poging om voor allen eenzelfde basis te vinden, hopeloos is. Want die door de natuur zelve geschapen kloven, kunnen wij niet dempen, alleen de natuurlijke langzame ontwikkeling kan den weg tot toenadering bereiden. (HUXLEY.)

Het socialisme is een vorm van idealisme, daarom zou men wenschen, in den strijd er tegen verslagen te worden. Maar het geldt hier geen academisch betoog maar een aantasten der werkelijkheid. De thans bestaande realiteit is de vrucht van een worsteling van eeuwen en met zulk een inspanning en ten koste van zoo ongeloofelijke offers verkregen, dat het roekeloos zou zijn, die prijs te geven, *zonder de zekerheid*, dat er iets beters voor in de plaats kwam. En nu beweert Van Eeden wel de socialistische kolonie van Robert Owen is mislukt, maar ook met de stoommachine zijn vroeger proeven genomen en toch is zij er gekomen. Maar waarom zijn de pogingen van Owen en Louis Blanc niet geslaagd? Omdat zij den mensch beschouwden als een ideaal wezen, dat steeds op dezelfde wijze zal handelen; men nam aan, dat alle menschen zijn, zooals ze moeten zijn, inplaats van zooals ze werkelijk zijn. Het socialisme zou slagen, als er eerst eene revolutie uitbrak in de menschelijke hersenen, zoodat alle menschen volmaakt waren, in liefde en verstand. Het is een geneesmiddel, dat alleen goed zou werken bij een gezonde en daar is het niet noodig. Heden ten dage worden de handelingen van de groote meerderheid der menschen alleen bepaald door zelfzucht, heerschzucht en gemakzucht, terwijl het onmogelijk te noemen is, dat binnen korten tijd de aard der menschen zoodanig veranderen zou als voor een geheel broederlijke socialistische gemeenschap een vereischte zou zijn.

De socialistische idealen zouden alleen, indien zij mogelijk waren, kunnen bereikt worden ten koste der persoonlijke vrijheid. Vliegen en Loopuit spreken het onbewimpeld uit ‘Wij willen overal dwang - wij zijn tegen de vrijheid van het kapitaal, tegen de vrijheid van arbeid, tegen de vrijheid van bedrijf, tegen de vrijheid van contract - wij willen overal dwang.’ Dit vooruitzicht is niet erg aanlokkelijk. Troelstra noemt dit dan ook ‘spelen met vuur’ en zegt neen ‘wij willen juist de vrijheid en schromen niet de economisch sterken te dwingen om haar aan de economisch zwakken te verschaffen.’ Nu is het een minderheid die de massa zoogenaamd onderdrukt, wat zal er gebeuren als de massa de minderheid terroriseert? Bovendien zou er een nieuwe aristocratie van machthebbers ontstaan, waarnaar ieder moest luisteren, zoodat de klove van machthebbers en de groote menigte nog grooter zou worden.

Ook zou de achteruitgang van het menschenras zeker zijn, daar de besten hunne kinderen geen huns inziens geschikte opvoeding konden geven, maar de algemeene van Jan en alleman. Er zou een kolossaal mechanisme van administratie noodig zijn, met een centraal gezag aan de spits. Zoo'n bestuur moest wel uit engelen zijn samengesteld, zou het zich geen voordeelen en macht boven anderen verschaffen, daar het over alles zou beschikken.

Wat egoisme betreft loopen de menschen hoog of laag geplaatst weinig uiteen. Men zegt dat zal niet voorkomen, zij kunnen afgezet worden door het referendum van het volk. Jawel - men kan toch niet iederen dag over alles en een ieder stemmen. Ook leert de ervaring dat een intellectueel superieure minderheid de groote massa met haar verdeeldheid en gemis van overeenstemmende wenschen en belangen weet

te leiden en te beheerschen. Deze aristocratie zou vrij wat machtiger zijn dan de macht van het hedendaagsche kapitalisme. De tegenwoordige socialisten, die binnen korten tijd met wat volksbesluiten en administratieve gocheltoeren eene ideale gemeenschap in het leven willen roepen, zijn gelijk aan de oude alchimisten, die uit onedele metalen, edele trachten te maken.

Het militante socialisme heeft groote diensten bewezen aan de samenleving door de oogen der staatslieden te vestigen op een zoo enorm vraagstuk als de verzachting der maatschappelijke ellende. Doch de sociale kwestie is bijna niet op te lossen. Het is duidelijk, dat naarmate het ons door de voordeeligste en zorgvuldigste benutting van alle natuurkrachten en het uitbuiten van allen bebouwbaren grond, zou gelukken de ellende der onderste volksklassen te verminderen, het aantal dezer, uitermate treffend dusgenaamde proletariërs (van proies = kroost, in 't oude Rome burgers, die den staat niet met geld maar enkel door hunne kinderen van dienst konden zijn) zou vermeerderen en daardoor de ellende steeds opnieuw zou uitbreken. Want de geslachtsdrift werkt steeds den honger in de hand en deze, zoodra hij bevredigd is, de geslachtsdrift. Dit is de *ijzeren cirkelgang van honger en liefde.* De geslachtsdrift is te vergelijken bij een teeldollen Minotaurus, die voortdurend met zulke felle woede tegen de ijzeren deur der belemmering staat te dringen, dat de honger haar slechts met de uiterste inspanning kan gesloten houden, terwijl aan den anderen kant de industrieele wetenschappen er onophoudelijk naar streven, door de vorderingen van landbouw, industrie en landeconomie, de voeding en dekkingsmiddelen overvloediger en daardoor goedkooper te maken. Maar zoodra wordt nu niet de genoemde ijzeren deur ook slechts op de kier geopend of de onbetoomde Minotaurus der geslachtsliefde perst en dringt met donderend geweld, alle bedenkingen van ethischen aard vertrappend of met zich medesleurend naar buiten, ten einde den wil om te leven de gelegenheid te geven zich opnieuw duizendvoudig te objectiveeren. Door ziekelijke filanthropie, die steeds de op de loer liggende geslachtsdrift het pad effent, kweekt men reinkulturen van de sociale ontbindings-mikrobe.

Er is voor ons allen geen plaats aan den maaltijd des levens. (MALTHUS)

Moet dan de staat de geboorten regelen en de paren aanwijzen, die samen zullen leven? (PLATO)

Dan zou het nationale werk- en tuchthuis

compleet zijn, al geschiedt deze aanwijzing ook op de basis van het staatsbelang.

De malaise van onze dagen is voornamelijk te danken aan overbevolking. Welnu, daar zijn middelen voor. 't Bezwaar is dat de Venus Urania door de Venus Vulgivaga zou verdrongen worden, doch dit bezwaar is slechts schijnbaar, groote voordeelen zou het algemeen te beurt vallen. Door overbevolking zijn de loonen laag, het aanbod overtreft verre de vraag, door evenredige bevolking zou deze het kapitaal de wet kunnen voorschrijven (aanbod en vraag gelijk of vraag overtreft aanbod.) Door kleinere gezinnen zou het getal huwelijken grooter worden, de oude vrijsters zouden verdwijnen, terwijl er geen ouders gevonden worden, die onder een te groote kindermassa zouden gebukt gaan. De Venus Urania zou in eer worden hersteld. Nu moeten de jeugdige kinderen hunne ouders bijstaan, opdat zij het te lage loon aanvullen; hierdoor wordt het kind physiek en intellectueel achteruitgezet. Te vroege huwelijken hebben plaats met het oog meer kostwinners te krijgen - gevolg: armoede en geen werk. Wee de personen, die een stationair inkomen hebben; zij zijn getrouwd en hebben vele kinderen. De vrouw des huizes kunnen niet alle middelen worden verschaft, die zij als moeder noodig heeft (zwakke kinderen) de meisjes zonder geld worden òf oude vrijsters òf moeten een dienstbare betrekking zoeken vaak ver beneden hun stand (ontevredenheid) of vervallen tot ontucht. De zoons strijden met een menigte anderen naar de geringste betrekkingen om dezelfde ellende te ondergaan als hunne ouders; om dit te vermijden trouwen zij een meisje met geld (ongelukkig huwelijk). De kinderen wenschen den dood hunner ouders om in het bezit van kapitaal te komen; de demoralisatie is algemeen.

De socialist in den waren zin van het woord is hij, die de schaduwzijden der moderne maatschappelijke ontwikkeling in het licht stelt en ijverig naar middelen tot genezing zoekt.

De socialisten zijn even als wij gelukzoekers, namelijk in den goeden zin van het woord,

Maar wat beschouwt de groote menigte thans als geluk?

Nooit is de dans om het gouden kalf met vertrapping van alle menschelijke en goddelijke rechten, zoo uitgelaten geweest als thans. Men heeft geld noodig, veel geld om het geluk te kunnen koopen. Want bij geluk denken de kinderen onzer eeuw, gelijk Maeterlinck in zijn Temple enseveli opmerkt, vooral aan schoone samengestrengelde lichamen, heerlijke gerechten, schuimende wijnen, kostbare kleeren. Doch geld, eer en genot maken de menschen niet gelukkig.

Rijker is de godsdienstige arme dan de rijke beginsellooze, gelukker de teringlijder Spinoza dan de overal zegevierende wereldkampioen. Het geluk gaat niet van buiten naar binnen, maar van binnen naar buiten.

Ontkend kan het evenwel niet worden dat er voor de zedelijke verheffing van het volk een basis moet zijn van stoffelijke welvaart, maar daarvoor behoeft de hoofdfactor van den menschelijken vooruitgang, de springveer van het initiatief niet verlamd te worden.

V.A.K.

Uit den ouden tijd. XXVI.

Iets over de Engelsche vrouw in de 16e eeuw, en nog wat.

In het laatst der 16e eeuw voelden de Vereenigde Nederlanden zich zeer aangetrekken tot Engeland, en boden het zelfs het opperbestuur aan.

Eerst werd een poging daartoe gedaan in 1576. Reeds toen dacht men er aan zich los te maken van het gezag van Koning Filips II, als Graaf van Holland, en zich vrij te maken van het Spaansche juk.

Tien jaar later, na den dood van Prins Willem I, werd Koningin Elisabeth op nieuw aangezocht om de Souvereiniteit te aanvaarden, maar ook nu weigerde zij, maar zond, ook uit eigenbelang handelende, hulptroepen aan wier hoofd de Graaf van Leicester stond.

De betrekking daardoor met Engeland ontstaan heeft er misschien toe geleid om de belangstelling in Engeland en het Engelsche volk te wekken, en het kwam misschien daardoor dat de kroniekschrijver Van Meteren aan zijn 'Nederlandsche Historie' eenige bladzijden betreffende dat land en volk toevoegde.

Hoewel hij allerlei onderwerpen aanroert meenden we slechts kennis te moeten nemen van wat hij zegt over de vrouw, de taal en de geaardheid van den Engelschman.

De tegenwoordige voorvechtsters van manrechten voor de vrouwen hadden in den overgangstijd der 16e in de 17e eeuw in Engeland een groot arbeidsveld gevonden, want 'de vrouwen, - zoo schrijft onze berichtgever, - waren toen ter tijd geheel onder de macht van de mannen, behalven van lijf ende leven.'

De vrouwen verliezen zelfs, na hun huwelijk, 'haren toename van Vader ende geslachte,' en nemen dien van haar man aan, 'ten ware ghelijk een Hartoginne, Gravinne ofte Baronesse, trouwende een van slechteren state, behout haren eersten heerlichsten name, het welcke der vrouwen eergiericheydt eer toegelaten wordt ende ghedult, dan ghepresen.'

Hoewel de vrouw in Engeland overigens geheel onder den man staat, zoo worden zij daar 'soo nauwe ofte strack niet gehouden, als sy in Spaengien ofte elders doen, noch oock niet opghesloten, maar sy hebben het vrije bewint van den huyse ofte huyshou-

dinge, nae de maniere ende gebruyc vande Nederlanders ende andere haer ghebueren.'

In margine wordt op dezelfde bladzijde in 't bijzonder vermeld de conclusie waartoe de schrijver komt, namelijk deze, dat Engeland het Paradijs der gehuwde vrouwen is. Om die bewering te staven deelt hij het volgende mede: 'Sy coopen op de Marckt wat sy liefst eten; sy syn fraey int habijt, haer ghemack wel nemende, gemeynlyck haer huyswerck ende de sorghe haer dienstmaechden opleggende; sy sitten verciert voor haer Deuren om de voorbijgaenders te besien, ofte van die besien te worden; ende in alle Bancquethen ende Maeltijden hebben sy de meeste eere, aent hooch eynde sittende, en worden eerst ghedient, ende sy dienen dan de mannen aent neder eynde van de tafel. Voorts den leghen tyt besteden sy in wandelen te gaen oft rijden, met caerten oft anders te spelen, haer vrienden te besoecken, ende met haer Ghevaders (die sy *Gosseps* noemen) ende gebueren te converseren ende vrolijck te zijn inde kinderbaringen, doopingen, kerckganghen, ende begravenisse, ende dat met wille-weten oft oochluycken van de Mannen, om dat de manieren soo zijn, hoe wel de Mannen veel haer wel aenprijsen den arbeyt, sorchvuldicheyt ende neersticheyt vande Duytsche ofte Nederlandsche vrouwen die daer alle manlycke diensten binnen den huyse, ende in alle winckelen doen, daer men in Enghelandt manlijck volck toe ghebruyckt, maar ghemeynlijc blijven ende behouden de vrouwen doorgaens gheerne in Enghelandt haer gewoonten: waer door men Engelant noemt het Paradijs van de gehoude (gehuwde) vrouwen.'

De ongehuwde meisjes echter 'worden daer veel harder en strengher ghehouden dan sy in Nederlandt doen.'

Verder wordt eene 'descriptie' van vrouw en man gegeven, welke vrij wel het type teruggeeft.

'Het vrouwen volck isser schoon, wit, ende verciert ende manierlyck, dat daer meer dan elders blijckt ende ghesien wordt, om dat sy geheel bloot ende vry achter straten gaen, sonder eenich decksel van huycke, cagsruyn, sluyer ofte derghelijcke; eenlijck alleen de gemeyne gehoude (gehuwde) vrouwen gaen met eenen hoet soo wel op strate als in huys; de ongehoude sonder hoet hoewel de Edelvrouwen onlancx geleert hebben het aensichte te decken met syde masques ofte momaensichten ende plumagien; dan sy veranderen seer lichtelijcken ende dat jaerlycx tot verwonderen van vele.' Van de Engelschen in het algemeen wordt gezegd:

'De Enghelschen zijn een cloeck, fraey ende welghemaect volck, maer (als alle eylanders) van natueren weeck ofte teer, generalijck wit, als 't noortlyck volc, meest de vrouwen, die haer witheyt des aensichts met hoeyen ende sluyers van der sonnencracht, ende haer handen met hantschoenen wel weten te bewaren, selve de Boerinnen aldaer, so wel als in Nederlant ende Duytslant de Hoffsche (hoofsche) ende Statelijcke jonckvrouwen doen.

Het is een volck stoutmoedigh, heftich, ijverich ende wreet inde Oorloge, vyerich int aengrijpen, de doodt luttel ontsiende, dan niet wraeckgierigh ooc ongestadich, vermetende, glorieus, lichtveerdich ende bedrieghelijck, seer wantrouwich, ende principalijck over den vreemden, die sy verachten. Sy zijn vol Hoffsche ende gheveynsde manieren ende woorden, twelck sy voor manierlijckheydt, civiliteyt ende wijsheyt houden; zyn welsprekende, ende seer gastvrij; voeden haer ende eten veel ende wel, seer veel vleesch; ende so de Duytschen haer int drincken vergrijpen, so doen sy int veel eten, daer des Lants vruchtbaerheyt genoech den middel toe geeft, al ist dat generalijck alle vruchten sulcken vasticheydt ende cracht, door gebreck van

heete sonne niet en hebben, als in Vranckryc ofte Nederlant. Selve als de Herbaristen zegghen is 't gras soo crachtich niet waardoor het vleesch losser ende volder is, ende niet vast hoewel sy grooten overvloet hebben, maar het is smakelyck ghenoech.

'Het volck isser soo laborieus ende neerstich niet als de Nederlanders ofte Fransoysen, meest een ledich leven leydende gelijck de Spaengiaerden. De swaerste, laborieuste ende corestichste hantwercken worden meest bij vreemde gedaen, gelijc bij de ledige Spaengiaerden. Sy voeden veel schapen, die fijne wolle draghen, daar sy dese twee hondert jaren fine lakenen van hebben leeren maken; sy houden veel leedige dienstknechten, voeden doch veel wilde Beesten tot haren wellust, veel liever dan sy lant bouwen. Sy besitten een groot eylandt gelegen in een visrycke zee, hebbende de beste Havenen van Christenrijck; sy zijn doch schysryc, nochtans visschen sy selve niet soo vele als sy van noode hebben, maer moeten noch

van haer gebueren coopen. Dan alleenlyc Haerink (haring), daer van sy in corte jaren hebben haer gewent te vangen, tusschen de 10 ende 14 hondert lasten, die sy meest al drooghen, waer van sy jaerlyck nae Holland ende elders, mogen vijf ofte ses hondert lasten versenden.

De Enghelschen cleeden haer cierlyck licht ende costelyck ghenoech maer sy zijn daer in seer onghestadich, onghedurich ende nieuwsgierich, alle jare veranderende van fassoene, soo wel Mans als vrouwen. Als sy buyten haer woonplaetse gaen ryden ofte reysen, soo doen sy haer beste cleederen aen contrarie andere natien. Haer (Hun) cleederen zijn gemeynlyck licht van coleure ende stoffe maer overmits soo sy licht veranderen, soo en hebben sy gheen menichte ofte veelheyt van cleederen als men ghemeynlijck in Nederlant doet, noch oock soo veel huysraets niet, ende onnootelijcke huyscieragien.

De Enghelsche sprake is gebroken Duyts, vervreemt ende vermenght met Fransche ende Brittoensche termen ende woorden, ende pronuntiatien van de welcke sy oock vercregen hebben een lichter prononciatie, niet uytter herten als de Duytschen sprekende, maer alleenlyck mette tonge prattelende. Daer haer beduydelijcke woorden *ontbreken*, ghebruycken sy veel Latijnsche termen seer ghemeyn, alsoo sy oock onoerdelyck somtijts de hooghe ende nederduytsche doen; in Cornwallia, Enghelants uyterste palen westwaerte, ende in Wallia spreken sy de oude Brittoensche sprake, die sy in haer sprake (noch hedensdaechs) *Cymroeg* noemen, dat men uytleyt Cijmsprake oft Cijmrijcksprake, ende d'Engelsche noemen die Welsche opt Duytsch.'

Thans schetst de schrijver de verhouding van man en vrouw in Engeland zooals hij die in zijn tijd heeft opgemerkt!

Zoodra de vrouw getrouwd is, wordt haar man 'heer ende meester van alle haer roerlijcke goederen, als gelt, ringen, juweelen, silverwerck, ende cataylen, ende soo ze yet winnen, veroveren oft vercrygen, geduerende ofte staende het houwelyck, is al voor den man, 't welc haerlieden onachtsaem maeckt yet te veroveren, om dat sy daer van niet en vermach wech te geven, vercoope, vervreemden ofte bij testamente te besetten, ghelijck sy ooc niet van andere fijne goederen vermach, also, dat een weduwe kinderen hebbende bij haren eersten man, den tweeden trouwende, ende in dat houwelyc stervende sullen de kinderen vant eerste houwelyck van haer moeder niet erven, want also gheseyt is, zijnt al des mans eyghen goederen, waer door het gheschiet, dat de rijcke weduwe ende rijcke dochters zeer begeert zijn ende oock oorsake is dat de vaders de dochters gheen groot houwelycx goet en gheven. Daerenboven so is daer een oudt gebruyck ofte voordeel voor den man, dat soo een man by sijn wijf behout, ofte ten houwelijcke vercrycht eenighe erfgronden, ende by haer een sone ofte dochter ghewint, ende dat kint ghebooren zijnde ghehoort is te krijten, soo sal dien man al ist dat 't kint sterft ende ook de moeder, die erfgronden besitten ende ghenieten, duerende syn leven, 't welck sy de Enghelsche cortesie, dat is, beleeftheyt noemen, maer vermachse niet uyt hem selven te vercoopen ofte vervreemden.'

Na het overlijden van den man heeft de vrouw alleen recht op het derde deel van al de erfgronden, 'te weten de vruchten, bladinghe ofte renten' haar leven gedurende. Overigens ontvangt zij alleen wat haar bij testament vermaakt is, ''t welc de mans nochtans veel ende liberalijck ghenoech doen, nadat de vrouwen haer liefgetoe geweest zijn, die sy ooc wel maken executeurs bij testamente met een meerder deel

van zijne goederen haer mede latende de administratie over der kinderen portie of aendeel.'

Omtrent het huwelijk wordt dit gezegd:

'De houwelycken werden gerekent wettelijc ende volcomen, die getrout worden voor den Priester ende getuigen in de kercke, alwaer de bruyt den bruydegom *gelevert*[1] wordt van den vader ofte naestemaechschap, ende daer tegen legt den Bruydegom na het out ghebruyc op des Priesters toec gout ende silver, als of hij daer mede de Bruyt *cochte*[2]. Dese forme van trouwen houden sy so strack, dat, indien een man trout een weduwe met kinde zynde van haren voorigen man, sulcx datment niet gemerckt en hadde, dat men int Fransoys segt *privement enceinte,* so sal dat kint ghebooren zijnde, uit teghenwoordich staende houwelijck, erfgenaem wesen van den tegenwoordighen man.'

En hiermede hebben we een aardig kijkje in maatschappelijke toestanden in het vroegere Engeland gegeven. Negatief hebben we er met een wat uit geleerd over Nederland en en andere Europeesche Staten.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Den Haag.

Gemeente-archivaris.

1) en
2) Wij cursîveeren.

Handschriftbeoordeeling.

I.

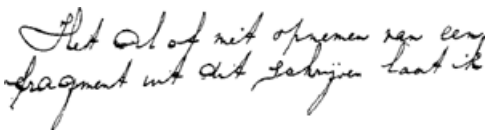

D.D. van Y.' bezit een zeer zinnelijke neiging. Heeft meer levendigheid dan wilskracht, en bezit een normale ontwikkeling. Hij is eenigszins diplomatisch. Pedant is hij vrij erg. Dikwijls is hij scherp en onaangenaam, hoewel hij toch van nature een goed en medelijdend hart heeft. Verkwistend is hij niet, doch wel lichtzinnig en grillig, en geeft zich over aan uitspattingen. Hieraan is nauw verbonden zijn zucht naar 't romantische. Practisch is hij niet. Hij is zeer op zijn uiterlijk gesteld, en zal zich derhalve veel spiegelen. Geschiktheid tot onderwijzen bezit hij. Hij heeft de gewoonte om dikwijls op eenigszins pralenden toon over gewichtige onderwerpen te spreken, waar hij in de meeste gevallen niet veel van afweet. - IJdel en omslachtig is hij. Voorzichtig en dikwijls zeer wantrouwend. Slim bij sluw-af is hij. Over 't algemeen geen zeer betrouwbare natuur.

II.

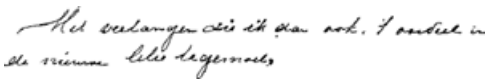

'Joh' gevoelt zich dikwijls treurig en moedeloos, en heeft veel last van melancholie. Hij is over 't algemeen erg zenuwachtig, en heeft meer levendigheid dan wilskracht. Door zijn medelijdend hart zal hij dikwijls onpractisch en onzuinig zijn. Hij is iemand, die veel hersenarbeid verricht. Hij is idealistisch, en heeft schoonheidsgevoel en kunstzin. Hij kan dikwijls zeer omslachtig zijn. IJdel is hij helaas. Zeer voorzichtig is hij in 't nemen van besluiten. Een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren heeft hij. Hij moest meer zin voor orde hebben. Hij bezit een onduldbaren geest tot tegenspraak. Eenvoudig, vol zelfbewustheid, doch zeer voorzichtig, gaat deze door 't leven.

III.

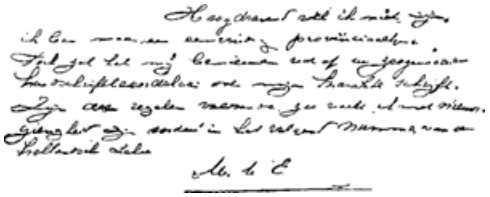

'M. te E.' is over 't algemeen eer treurig en neerslachtig dan vroolijk. Hij is nogal erg burgerlijk, en tracht met een gemaakte deftigheid te imponeeren, wat hem in den regel slecht afgaat. Zin voor buitensporigheden en tot het romantische bezit hij.

Voorzichtig, wantrouwend is hij, zoodat hij zelf zéér slecht te vertrouwen is. Verschillende teekens in zijn schrift duiden hem aan als sluw en valsch. In gezelschap gevoelt hij zich niet op zijn gemak. Hoogdravend en omslachtig is hij. Over 't algemeen maakt zijn schrift een beslist ongunstigen indruk. De mogelijkheid bestaat, dat hij zeer weinig schrijft, zoodat de ongunstige kenteekens meer uit onbedrevenheid in 't schrijven hun oorzaak vinden.

IV.

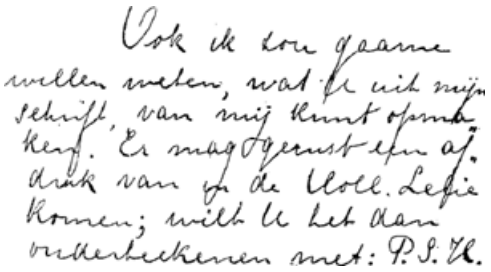

‘P.S.H.’ heeft een gesloten, oprecht karakter. Over 't algemeen is zij eer treurig en neerslachtig, dan opgeruimd. Zij heeft een zenuwachtig gestel en bezit meer levendigheid dan wilskracht. Geschiktheid tot onderwijzen heeft ze. Zij spreekt gaarne tegen, en is dikwijls daardoor nogal kattig. Toch heeft zij een goed en medelijdend en dikwijls overgevoelig hart. Zij is zeer practisch, en weet door haar volhardendheid bijna altijd haar zin te krijgen. Zinnelijke neiging is aanwezig. De getallenzin is sterk bij haar ontwikkeld. Zij lijdt veel aan melancholie. Heel zuinig is zij niet. Zij heeft een idealistischen zin. Zij bezit energie en is trouw, en zal zich gaarne wijden aan één. Eenigszins trotsch en zeer voorzichtig is ze. Of ze wel heel ordelijk is, wordt betwijfeld. -

V.

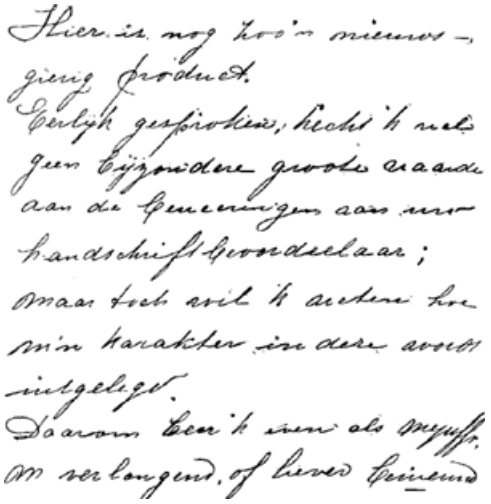

‘Nelly’ heeft een lief, naïef karakter. Is echter zeer nieuwsgierig, en heeft een onduldbaren geest tot tegenspreken. Zij schijnt verwend, en is gewend altijd haar zin te krijgen. Gesloten en ingetogen van karakter is ze, huiselijkheid, goeden smaak en kunstzin en een zekere voornaamheid in voorkomen en manieren, maken haar tot

een goede huisvrouw. Evenwel moest zij niet hoogmoedig zijn. Practisch is ze niet. Zij bezit meer levendigheid dan wilskracht. Is nogal erg met haar zelf ingenomen, en pruilt wanneer 't niet gaat zooals zij 't wil. Zij heeft steeds plannen in haar hoofd, evenwel worden er maar zeer weinige uitgevoerd. Egoïstisch is zij nogal. Voor harde woorden is zij erg gevoelig. Zij heeft iets liefs in haar karakter, dat steun zoekt bij een sterkere. -

VI.

'CACTUS'

Algemeene indruk:

eenvoudig, gevoelig, toewijdend karakter.

opgeruimd. - diplomatisch. - goedhartig, gevoelig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - eenvoudig, - romantisch. - geschiktheid tot onderwijzen. - niet geven om uiterlijkheden. - spaarzaam. - zucht tot tegenspraak. - kattig. - trouw. - gesloten, eerlijk. - idealistisch. - vasthoudend. - koopziek. - zenuwachtig. - niet zeer ordelijk. - nieuwsgierig.

VII.

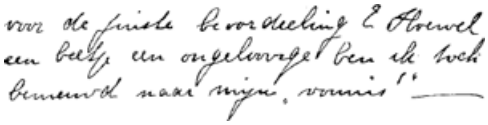

Algemeene indruk: ijdel, doch eerlijk karakter.

opgeruimd, hoewel soms zeer melancholiek. - steeds plannen maken, echter zonder ze uit te voeren. - egoïstisch. - lichtzinnig. - slordig - kattig. - hoogmoedig, trotsch. - getallenzin sterk ontwikkeld. - onpractisch, onlogisch. - coquet (in zeer sterke mate.) - zelfbewust. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - zinnelijke neiging. - meer levendigheid dan wilskracht. - zin voor geld. - terughoudend. - openhartig, eerlijk. - voorbarig. - idealistisch. - geestig. - koopziek. - eenzijdig. - zucht tot vitten.

VIII.

Algemeene indruk: zelfbewust, lief, doch dikwijls al te geestig karakter.

ondernemend. - eerzuchtig. - vroolijk, hoopvol. - goedhartig, medelijdend, lief. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - reinheid van zeden. - vrijgevig - uiterlijke en innerlijke degelijkheid. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - zelfbewust. - meer levendigheid dan wilskracht. - coquet. - onduldbare geest tot tegenspraak. - gesloten, terughoudend, ingetogen. - trouw. - trotsch. - geestig, dikwijls scherp.

IX.

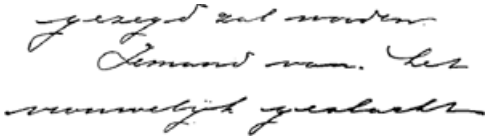

‘NINE.’

Algemeene indruk: eenvoudig, lief karakter.

geringe hevigheid van het zieleleven en der hartstochten. - zenuwachtig. - geschiktheid tot onderwijzen. - geestig, dikwijls scherp. - medelijdend. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - romantisch. - vrijgevig. - logisch, practisch. - reinheid van zeden. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - idealistisch. - zelfbewust. - meer levendigheid dan wilskracht. - gewone ontwikkeling. - spreekt dikwijls op eenigszins pralenden toon over gewichtige zaken, ook al weet ze er niet veel van. - Openhartig, eerlijk. - trouw. - Door 't aangewend-gewichtig-doen gaat veel van 't oorspronkelijk-lieve in het karakter te loor.

X.

‘WILHELMINA.’

Algemeene indruk:

openhartig, doelbewust, gevoelig karakter.

geestelijke ontwikkeling. - diep zieleleven. - plannen maken zonder volhouden - wilskracht. - groote goedheid, zachtmoedigheid. - schoonheidsgevoel en kunstzin. genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - ondernemend, dapper. - getallenzin sterk ontwikkeld. - melancholisch. - niet logisch, niet practisch. - dikwijls schuchter in gezelschap. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - idealistisch. - spaarzaam. - ordelijk. - goede smaak. - zucht tot tegenspraak. - trotsch. - openhartig. - coquet. - vastberaden. - volhardend.

XI.

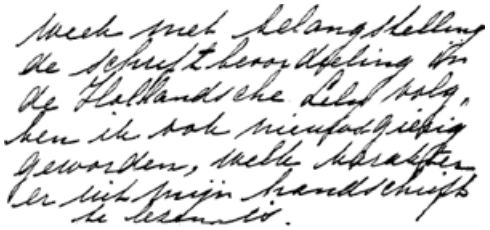

‘A.’

Algemeene indruk: flink, doelbewust, doch brutaal, eigenzinnig karakter.

hooge ontwikkeling. - diep zieleleven. - ondernemend, dapper, eerzuchtig. - opgeruimd. - wilskracht, daadkracht. - groote goedheid. - eenigszins roekeloos, despotisch. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - niet practisch, niet logisch. - zinnelijke neiging. - spaarzaam. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - zelfbewust. - onduldbare geest tot tegenspraak. - spreekt dikwijls op gewichtigen toon over verschillende onderwerpen. - gesloten, terughoudend. - vastberaden. - brutaal en strijdlustig. - idealistisch (in vrij sterke mate). - groote eígendunk.

XII.

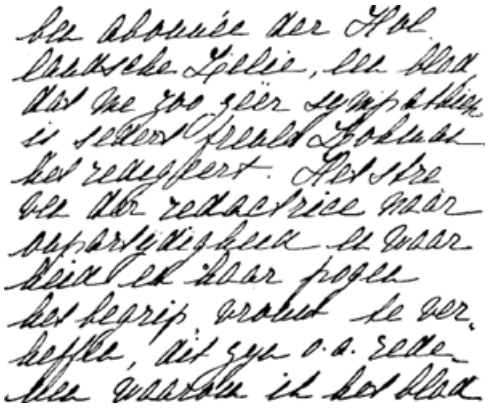

Algemeene indruk:

trotsch, onbuigzaam, hartstochtelijk karakter.

groote eigendunk. - hooge ontwikkeling. - diep zieleleven. - groote wilskracht. - zinnelijke neiging (in sterke mate.) - tevreden, rustig (gemoedstoestand). - groote goedheid, medelijdend. - kracht-trotseerende gezondheid.

- roekeloos, despotisch, geweldig, gruwzaam (in sterke mate). - brutaal, hardnekkig, strijdlustig. - aanleg tot grootheidswaanzin. - stout, ondernemend, dapper, vastberaden. - onpractisch, onlogisch. - voornaamheid in manieren (in groote mate). - geschiktheid tot onderwijzen, - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit, (in groote mate). - groote werkzaamheid des geestes. - terughoudend, gesloten, voorzichtig, wantrouwend, oprecht, trouw. - trotsch (in sterke mate).

(onder verwijzing naar beoordeeling van schrift van
'Talijana' in Holl. Lelie dd. 4 Nov. '03. n°. 19.)

XIII.

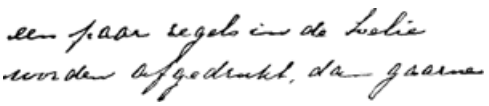

'G.G.'

Algemeene indruk: trouw, gevoelig, doch eenigszins trotsch karakter.

diep zieleleven. - wilskracht. - groote goedheid. - gevoelig. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - coquet. - ordelijk. - niet practisch, niet logisch. - geschiktheid tot onderwijzen. - spaarzaam. - gesloten, terughoudend. - zelfbewust. - onduldbare geest tot tegenspraak, zucht tot vitten. - sterke werkzaamheid der hersenen. - trotsch. - trouw. - idealistisch. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren.

XIV.

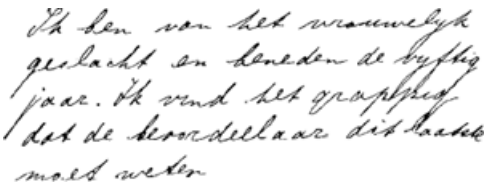

'T. te Z.'

Algemeene indruk: eenvoudig, gevoelig, kattig karakter. geringe hevigheid in 't zieleven onder hartstochten. - zenuwachtig. - egoïstisch. - kattig. - onduldbare geest tot tegenspraak. - gevoelig. - meer levendigheid dan wilskracht. - romantisch. - niet practisch, niet logisch, dikwijls schuchter in gezelschap. - spaarzaam. - slordig, geestig. - eenvoudig. - nieuwsgierig. - humoristisch. - gesloten, terughoudend.

XV

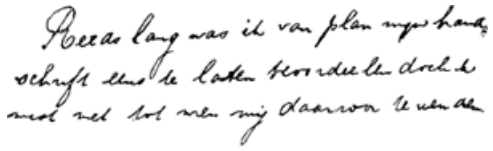

'LAURA.'

Algemeene indruk:

eenvoudig, gevoelig, toewijdend karakter.

diplomatisch. - opgeruimd. - zacht, goedhartig, gevoelig. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit (in vrij sterke mate). - schoonheidsgevoel en kunstzin. - eenvoudig. - huiselijk. - romantisch. - onpractisch, onlogisch. - geschiktheid tot onderwijzen. - niet geven om uiterlijkheden - spaarzaam. - zucht tot tegenspraak, kattig. - trouw. - gesloten, eerlijk. - vasthoudend. - idealistisch. - koopziek. - niet zeer ordelijk. - nieuwsgierig. - zenuwachtig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Ter bespreking toegezonden.

I.

Orpheus in de Dessa, door Augusta de Wit.

(Uitgave van P.N. Van Kampen en Zn. Amsterdam.).

De Godin die wacht, door Augusta de Wit.

(Uitgave van P.N. Van Kampen en Zn. Amsterdam.).

Er wordt zoo dikwijls, en terecht, geklaagd dat er tegenwoordig zoo zelden een boek uitkomt dat *en* kunst is *en* gelezen kan worden door 'iedereen'. - Daarom vestig ik, juist in déze dagen vóór St. Nicolaas, de aandacht op het juweeltje van Augusta de Wit, dat reeds vroeger in de Gids verscheen, en thans afzonderlijk wordt uitgegeven. - Dat Aug. de Wit een vrouw is van gróóte gaven, dat zij beschikt over een zeldzaam-mooien stijl, ik geloof niet dat iemand dit zal durven ontkennen. Orpheus in de Dessa is m.i. wel het allermooiste wat zij ooit schreef, het innigst-gevoelde uit al haar werk. En daarenboven bezit dit stukje literatuur de heden ten dage zeldzame eigenschap, dat het niemand 'aanstoot' zal geven, dat iedereen, en van welke richting hij ook zij, het kan lezen en genieten als een kunstuiting, zonder iets erin dat iemands zedelijk-heidsopvattingen, en wat dies meer zij, kan storen...

Orpheus in de Dessa is iets zóó buitengewoon-moois, dat De Godin die wacht er neven afvalt. De Godin die wacht, is een knap-geschreven roman, met veel zaakkennis over Indië, met heel-mooie natuurbeschrijvingen, en, voor 't overige, met dat koele, dorre in den toon en den inhoud, waardoor Augusta de Wit zich meer verstands- dan gevoelsmensch bewijst. Maar Orpheus in de Dessa pakt je zoo heelemaal; juist-óók uit gevoelsoogpunt. Je bent er der schrijfster zoo dankbaar voor, dat zij zóó-iets teer-moois kon scheppen.

God en Goden van Couperus.

(Uitgave van L.J. Veen te Amsterdam).

Als ik van Couperus zoo'n boek onder de oogen krijg als God en Goden, dan heb ik voor mij het gevoel, dat hij een loopje neemt met zijn publiek. Hij kan zóó mooi schrijven, hij beheerscht zijn stof, zijn taal, zijn onderwerp zóó volkomen.... dat hij stellig heel goed weet voor zich-zelf, op wat een phrasenmakerij en aanstellerij en oppervlakkigheid heel zijn zoogenaamde diepzinnigheid in God en Goden eigenlijk neerkomt, in den grond.

Ik bewonder Couperus veel te éérlijk, ik ben veel te oprecht overtuigd van zijn wezenlijke wáárde, om deze mijne meening niet, juist dáárom, openlijk te durven uitspreken. Als hij 't niet heel anders *kon*, en niet zelf *wist* dat hij 't anders kon, dan zou ik het minder noodig vinden dit te zeggen, dan nu ik voor mij-zelve de stille overtuiging heb, dat hij, juist krachtens zijn hem-zelf zoo heel-goedbewust talent, nu en dan plezier heeft zijn publiek voor den mal te houden, door het in extase te brengen over zijn quasi-'geleerdheid' en bombast; die het 'omdat Couperus 't schrijft' per se gelóóft te **moeten** bewonderen....

Een paar aardige kinderboeken, die ik vermeld met het oog op het a.s. St. Nicolaas-feest, zijn: '**Van een Jongetje dat met zichzelf ging wandelen en andere verhaaltjes**' door Mevr: E. de R.K. (Masereeuw en Bouten te Rotterdam), en **Nieuwe Vriendjes** door S. Maathuis-Ilcken (de Kluwer te Deventer). Dit laatste boek, met vele aardige versjes, bevat bovendien heel-goed-gelukte plaatjes van de hand van: J.B. Bokhorst.

Thomas Truck. Roman door Felix Hollaender.
(Uitgave van Em. Querido te Amsterdam).

Met Jörn Uhl, van Gustaaf Frenssen, heeft dit Duitsche boek twee dingen gemeen; ten eerste heeft het, evenals Jörn Uhl, grooten opgang gemaakt bij zijn verschijning; ten tweede is het even lijvig en even langdradiggeschreven, als pastor Frensen's veelgeprezen roman.

Wat den inhoud betreft, zou ik het willen noemen: een boek van 'moderne menschen.' - De hoofdpersonen kenmerken zich namelijk in hooge mate door dat weifelachtige, dat niet-weten-wat-zij-willen, dat zich-zelfongelukkig-*maken* door-te-veel-denken, dat zoo eigen is aan onzen hedendaagschen tijd. Daardoor komt de tegenstelling tusschen vader en zoon zóó sterk uit, dat men bij al het onsympathieke in de figuur van den ouden dokter, toch bijkans méér voelen gaat voor diens persoon, dan voor dien van den niets-tot-stand-brengenden, alleen-maar-mooie-*ideeën*-hebbenden zoon!

Ik dacht, al lezend, bij-mij-zelve: In elk geval *doet* de vader toch *iets*. Al is hij dan ook maar een doodgewone, allesbehalve hóógdenkende dokter, in *die* qualiteit van geneesheer brengt hij toch althans *iets* tot stand; terwijl daarentegen de zoon: Thomas Truck niets *is* en niets *wordt,* dan iemand met heel-goede *bedoelingen,* maar van wien noch kracht noch steun uitgaat.... En de vrienden onder wien Thomas Truck zich beweegt zijn van hetzelfde soort. 't Is heel aardig om een denkbeeld te krijgen van zulke hedendaagsche toestanden: die schildering van de Berlijnsche schilders, dichters, denkers, enz., die den vriendenkring vormen van Thomas Truck.... maar heel-veelbelovend voor een toekomst, waarin *zulke* menschen een eerste plaats gaan innemen, is het niet!

Ik heb vermoedelijk nog te weinig nieuwerwetsigheid in mij, om het te kunnen begrijpen of navoelen dat Thomas Truck zijn eigen moeder bij den vóórnaam noemt, kortweg 'Tamara' (*dat* is namelijk haar zeer eigenaardige doopnaam). - Dergelijke soort van 'vertrouwlijkheid', of hoe men 't noemen wil, vind ik de verkeerde wereld, stuit mij tegen de borst, als strijdig met een natuurlijke en gezonde verhouding tusschen moeder en kind....

Intusschen is het boek, op de tegenwoordig bij uitgevers in zwang-komende wijze, versierd met vele uittreksels uit de beoordeelingen der Duitsche pers. Daarin wordt er allerlei moois en goeds van gezegd.

Swawa's Terugkeer.

(Uitgave van J. Reddingius Hilversum).

- Met zeer mooie plaatjes versierd, eigent zich dit eenigszins Maeterlinck-achtige soort Sprookje evenzeer in het bijzonder voor cadeau (aan dames-vooral). De idee ervan, de terugkeer van Swawa tot hen die haar nóódig hebben, de idee van de liefde die zichzelve geeft en wijdt, en die hóóger staat dan het-zich-egoist-terugtrekken in eenzame zelfvolmaking, die idee is mooi, en zuivergevoeld; en soms-, niet-altijd-, gelukkig-onderwoorden gebracht: - 'Ik koos die eenzaamheid, om menschen-lijden te ontgaan; en daarin school zelfzuchtigheid, want U liet ik daarbij alleen, alvorens gij mij missen kondt. Doch, vrienden, weest verzekerd dat ik de les, die Hoogere Wijsheid mij door Hrodmund's kwijnen heeft geleerd, in diepen deemoed heb begrepen, en mij voortaan zal wijden niet aan eigen heil dat hooger leven voor zich-alleen bereikt, maar met U werken zal in zusterlijke liefde, opdat tezaam wij eenmaal opgaan tot het Goddelijke Weten.' (blz. 75).

....Op de laatste bladzijde van het bijzon-

der-mooi uitgegeven werkje staat te lezen wie de schrijfster is:

‘Geschreven door Amy Grothe - Twiss.

Voor de eerste maal opgevoerd op den Zwaluwenberg te Hilversum op Zondag 19 Juli 1903.’

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Leerredenen voor het Menschelijk leven door een Spiritualist. (uitgegeven bij J Lokker te Voorburg.)

Al dadelijk treft ons bij het lezen dezer redenen de kalme, eenvoudige, reine toon, die het geheele geschrift bezielt. Het is de geschiedenis van een mensch wien alles ontnomen werd, en die door het geloof aan de onsterfelijkheid en door de berichten van gene zijde, niet alleen voor wanhoop behoed, maar getroost, gelouterd en inng verblijd werd.

Drie, bijna hartstochtelijk geliefde kinderen, zag de schrijver dezer Redenen heengaan en niets wetende van God of godsdienst, riep de verlaten ziel als in het duister om hulp, om uitredding uit zoo vreeslijk lijden, uit zoo volslagen zwarten nacht.

Hij wist wel niet of iemand hem hoorde, maar de drang naar redding was te groot, gelijk van een drenkeling die zich voelt zinken en het uitschreeuwt om hulp.

Er zijn er zoovelen die ons hooren, zoovelen in het onzichtbaar rijk om ons henen, die de liefdevolle handen naar ons uitstrekken om te helpen. Maar er moet behoefte zijn, deze handen te grijpen, vast te houden en aan ons hart te drukken.

Er staat geschreven dat God Zijn engelen zal uitzenden, dat Hij een leger van dienende geesten om zich heeft.

Brengen dezen onze klachten over? Wij weten het niet; wij weten alleen dat wij gehoord worden.

En deze roepende ziel werd niet alleen gehoord, maar ontving antwoord, direct, vertroostend en treffend antwoord, een antwoord, dat zoo grooten omkeer in zijn leven bracht, dat hij van nu aan een ander mensch werd.

Men leze in zijn geschrift, hoe de groote Geest te werk ging, deze ziel tot zich te trekken, te leiden en te troosten. Het zoo geschuwde of miskende spiritualisme was de weg, noodig voor dezen mensch om tot geloof, en tot geluk te komen. Want hij zou zijn lot met geen koning willen ruilen.

Hij leerde nu inzien dat zijn vorig leven, dat hij goed genoeg gewaand had, niets meer was, in het licht beschouwd, dat hem nu bestraalde. Hij zag duidelijk in, dat liefde en geloof alleen, den mensch gelukkig maken, dat liefde is: de zedelijke gezondheid der ziel, dat haat is: een vergif, dat ziel en lichaam beiden schaadt. Vroeger had hij zijn vrienden liefgehad, maar zijn vijanden gehaat. Nu echter, verkreeg hij door herhaald gebed, het vermogen zijn vijanden niet alleen te vergeven, maar lief te hebben en voor hen te bidden. Dit is de hoogste trap waartoe de menschelijke ziel in dit leven op zedelijk gebied kan komen. Veel, ja alles over te hebben voor die wij liefhebben is zoo natuurlijk, maar er behoort een hoogere ingeving toe om lief te hebben, die ons miskennen, tegenstaan, en het kwade over ons brengen. De natuurlijke mensch verzet zich hiertegen, ja het wilde bloed bruist bij de gedachte alleen, reeds in hem op. En toch is de schrijver zijner ervaringen er toe gekomen niet alleen, maar

heeft hij mogen bevinden hoe groot geluk dit hém, en anderen bracht. Door het liefdevol gebed werden, die hem tegenstonden, als het ware omvangen door een weldoend fluïde, zoodat ook hun haat, voortkomend uit miskenning zich omzette in bedaarder beschouwen, in terugkeer tot een zuiver menschelijke verhouding. Het kwade was *gebroken.*

Alle vijandschap is toch eigenlijk misverstand, is onwetendheid. Alles begrijpen is immers alles vergeven, alles weten is zacht oordeelen over 's menschen daden.

Wij behoefden maar te vragen om wijsheid, en om liefde, en de geheele aarde zou als door een tooverslag veranderen.

'De mensch weet niet,' zegt de schrijver, 'hoe voorzichtig hij met zijn gedachten zijn moet, en dat komt, omdat hij slechts gelooft wat hij met zijn aardsch oog aanschouwen kan, en niet beseft dat daarbuiten zóóveel is, voor hem van het hoogst en eeuwig belang.

Het geestesoog ziet de gedachten als levende dingen, die degenen tot wie zij gericht zijn, door haar venijnig, of zegenend, liefdevol karakter wonden of heilzaam aandoen. De mensch heeft geen besef van de uitgestrektheid en de diepte van het ongeluk, dat hem, na aflegging van het aardsch lichaam, wacht, door zich geen ernstige rekenschap te geven, niet alleen van zijn daden en woorden, maar ook van zijn gedachten, die als levende beschuldigers van zijn tekortkomingen voortwoekeren en hem tot haren dood treffen.'

Niets van al hetgeen waartoe hij gekomen is, rekent de schrijver zichzelven toe, tot zelfs niet het geschrift, waarvan hij de vaste overtuiging heeft dat het hem werd ingegeven. Alles dankt hij aan God, die zijn gebed verhoorde, hem voor het verlorene, duizendvoudig terugschonk, hem nu door het leven doet gaan als eene ziel die alles gevonden heeft, en reeds den voorsmaak mag genieten van hemelsche zaligheid die zijn beproevingen op aarde voor hem bewerkt hebben.

JOS. GIESE.

In den strijd.

> **Aan**....
> Man sollte niemals seine
> besten Kleider anziehen wenn
> man für Freiheit und Wahrheit kämpft.
> DR. STOCKMANN.
> (IBSEN: Ein Folksfeind)

- Kent gij Ibsen's 'Folksfeind', waaruit ik 't bovenstaande citeerde? - -

Toevallig nam ik het boekje dezer dagen uit mijn boekenkast, om 't iemand te leenen. -

En, zelve daarbij nog eens doorbladerend dit juweeltje van menschenkennis, viel mijn oog op menig aanteekening die ik erin gemaakt heb, nu al eenige jaren geleden, toen ik het drama voor de éérste maal las. -

Ook bij de hierboven-aangehaalde woorden stond een dikke blauwe streep....

Toch was ik, toen ik dien streep maakte, nog geen Lelie-redactrice....

Maar, nu Uw hartelijke, vriendelijke brief vóór mij ligt ter beantwoording, en, gelijktijdig, een toeval mij dien reeds-langgeleden door mij aangestreepten uitval van dr. Stockmann uit 'der Folksfeind' weer onder de oogen brengt, nu kan ik geen beter motto kiezen, om U, mijn vriend, te verklaren *en* mijn redactrice- *en* mijn vrouwgevoel, *zoo tegenover gesteld aan elkaar.*

'Mijn beste kleederen'....

Zie eens, wanneer ik als *vrouw* mijn 'beste kleederen' wilde aantrekken: zachtheid, liefde, vergevensgezindheid, toegevendheid, goedheid, wanneer ik, omkleed met **dat** teere, doorzichtige gewaad, wilde 'kampen voor vrijheid en waarheid' als Lelie-redactrice, zeg zelf, gij die de wereld zoo goed kent mijn waarde vriend, zou ik dan niet lang-reeds zijn ondergegaan in zóó ongelijk een strijd! - Zeg zelf, gij die kent de modder en het vuil waarmee de wereld werpt hem of haar, die durft kampen voor 'vrijheid en waarheid,' gij die kent de leugen en het onrecht en de gemeenheid waaruit 'de maatschappij' zichzelve zulk een hecht pantser heeft gesmeed, zeg zelf, gelooft gij dat een *vrouw,* die kampen moet voor 'vrijheid en waarheid', dien strijd strijden kan, met haar 'beste kleederen aan'; haar *vrouw*-kleederen, van liefde, zachtmoedigheid, geduld, lankmoedigheid, vergevensgezindheid....?

De *redactrice,* die kampt voor 'vrijheid en waarheid' kan, **terwijl** zij **dat** doet, géén *vrouw* zijn 'met haar beste kleederen aan'. - Om den strijd uit te houden, **moet** zij zich verschansen achter een pantser van *ijzerharde ongevoeligheid*, waarop afstuit al het vuil waarmee ze haar werpen, waar niet doorheen kan dringen de hand die haar tracht te kwetsen in haar heiligste, teerste vrouwgevoelens! Alleen zóó kan ze kampen **met** en **tegen** den man, op wiens gebied ze is getreden....

Voor *U*, mijn vriend, voor *al degenen*, die particulier met mij te doen hebben, voor mijn kleinen vriendenkring, ben ik *niet* de *redactrice,* ben ik de **vrouw**, 'met haar beste kleederen aan.' Hoe méér liefde, hoe méér vergevens gezindheid, hoe méér zachtheid, hoe méér goedheid, hoe méér geduld,.... hoe schóóner en liefelijker dat echte-vrouw gewaad is, dat ben ik met U eens, gij weet het! - - Maar zulk een gewaad is *geen* strijdgewaad, passend voor den strijd om 'vrijheid en waarheid.'

Want, gegeven zooals onze altijd onvolmaakte, ruwe wereld, en onze dikwijls oneerlijke journalistiek, en onze dikwijls zeer ongemanierde en lompe en domme menschheid nu eenmaal is, komt men er in een strijd voor 'vrijheid en waarheid' helaas nimmer af zonder ruw te worden geworpen met vuil en steenen, evenals het dr. Stockmann verging. - En, nog tienduizendmaal erger dan hij, als men *vrouw* is.

- Het werk dat ik, als Redactrice, te volbrengen heb, dat door de omstandigheden geworden is, *mijn* werk in dit leven, het láát zich *niet* volbrengen in mijn 'beste kleederen'. Ik heb ervoor noodig: een *werkkleed* - Zelfs de *man* die zulk een werk volbrengen wil: 'Een strijd voor vrijheid en waarheid', ziet zijn 'beste kleederen' - evenals het dr. Stockmann ging, - maar al te spoedig gescheurd en bevuild, door het gepeupel en janhagel dat zijn edelste bedoelingen miskent en tracht die te verijdelen.

Hoeveel te méér is dat niet het geval met de vrouw, wier 'beste vrouwgewaad' zooveel teerder, fijner, dunner, sneller te bevlekken is, dan de kleederen van den man

het zijn; en die men dáárom, - juist *omdat* ze *vrouw* is, - zoo gráág ruw aan pakt, en zoo graag bevuilt in haar ‘beste kleederen,’ wanneer ze die niet angstvallig verhult, en zichzelve tegen zulke aanraking beveiligt in een werk-mors-jurk. -

Of ik die mors-jurk nu *gráág* draag, of ik niet die vrouwen benijd wien het leven vergunt *altijd* haar ‘beste kleederen’ te dragen: van liefde, zachtheid, geduld, vergevensgezindheid, goedheid, lankmoedigheid... vraag het mij niet, mijn vriend, wrant dat is een zaak die alléén mijzelve aangaat. - Ik ben geworden die ik ben in 't leven... Hoe en wáárom ik zoo werd, doet er niet toe. Het leven leidt ons waar het ons hebben wil. Wij méénen zelf te kiezen den weg. Maar het leven kiest voor ons.... En we bemerken dat eerst als het *is* geschied....

En zoo sta ik dan nu *in* den strijd. Maar die strijd zij er steeds een voor ‘vrijheid en waarheid;’ en daarom is het een strijd waarin

ik, om die reden, mijn ‘beste kleederen’ thuis laat....

Die ‘beste kleederen’ echter, ik *vereer* ze als het hóógste vrouwengoed, als het schóónste sier-gewaad, dat de *vrouw kan dragen.* De vrouw die zich hult in die ‘beste kleederen’: van liefde, zachtmoedigheid, geduld, vergevensgezindheid, zachtheid, die vrouw is niet geschikt tot den kamp met de ruwe wereld daarbuiten, den kamp waarin onze ‘beste kleederen’ meedoogenloos gescheurd en bevuild worden. Wèl haar zoo de omstandigheden haar vergunnen altijd in den stillen vrede van een eng thuis rond te gaan in haar ‘beste kleederen’, een lieflijke, troostrijke èchte-vrouw-verschijning, voor al wie 't voorrecht heeft met haar in aanraking te komen! - En dwaas de derde-geslachtsvrouw, die zichzelve gelukkig acht dóór het afwerpen **vrijwillig** van haar ‘beste kleederen’, om aan te trekken **vrijwillig**, uit strijdlust en bemoeizucht: de morsjurk van den strijd in het openbare leven. -

Wat *mij* betreft, mijn vriend, voor *mij* is mijn werk-mors-jurk slechts een **noodzakelijk kwaad** als Redactrice.

Mijn ‘beste kleederen’ echter, ziedaar mijn hóógste trots als *vrouw. Ik draag ze, voor U, en voor die mij lief zijn, zoo gaarne, o zoo gaarne.* - - - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Jaru. - Ik heb U reeds beantwoord per briefkaart. Ja, dat was recht jammer dat gij ons niet getroffen hebt bij Uw bezoek. En hoe vervelend, dat gijzelve zoo weinigwel zijt geweest gedurende Uw logeeren hier. Nu, als gij terugkomt, probeer 't dan nog eens. - Dank voor Uw groeten aan mijn huisgenoote en aan Marie.... Ik zie dus met genoegen dat bewuste stukje te gemoet. -

Voor J.B.N. te S. plaats ik het volgende, dat mij is toegezonden over zelfmoord. Mijn correspondente verzocht mij dringend zelfs haar pseud, niet te vermelden. Zij meent echter ‘*dat hare woorden den een of ander tot nadenken kunnen brengen.*’ - Daar J.B.N. te S. mij in dergelijken geest schreef, vestig ik zijn bijzonderen aandacht op het onderstaande uit den bewusten brief mijner correspondente.

‘*Zelfmoord: Dit is voor mij zulk een verschrikkelijk onderwerp, dat ik 't maar liever stilzwijgend voorbij zou gaan, maar dit meen ik er toch van te moeten zeggen; laat toch niemand de hand aan zich zelf slaan, die ouders, kinders, of broers en zusters heeft; liefhebbende had ik er bij moeten voegen, ja, al bezit men ook maar één liefhebbend wezen. Ik voor mij geloof, dat 't een daad van krankzinnigheid, althans krankheid der ziel is. Als men wist, hoe wreed, hoe monsterachtig wreed, zulk een daad voor liefhebbende nabebestaanden is, dàn zou mén het* **beslist niet** *doen.*[1)]

1) Intuschen ontving ik Uw laatsten brief, dien ik *spoedig* beantwoord.

Pim. Ik dank U nog recht hartelijk voor Uw zeer vriendelijke briefkaart. Ik vond dat Ingez. stukje niets 'onvriendelijk'. Als alle menschen zóó weinig onvriendelijk tegen mij waren als gij, dan had ik een best leventje. Bij U voel ik zoo echt dat het meeningsverschil om de *zaak* gaat, en niet uit kleinzieligheid. Als ik U dus van dienst kan zijn, dan steeds gaarne....[2)]

A.W. te S. (Geeft geen ps:). Als ik *zulke* op mijn gevoel-werkende brieven krijg, wordt mij het weigeren altijd dubbel-zwaar! Als ik nu maar vermoed had, dat gij *zoo* verlangdet naar een antwoord in de correspondentie, dan zou ik U misschien wel eerder aan de beurt hebben laten komen. Maar Uw eerste brief gaf mij niet dien indruk van zoo'n verlangen naar antwoord, als nu blijkt uit Uw tweeden. Gelukkig behoef ik U in zooverre niets te weigeren, dat ik Uw versje wel kan aannemen. Uw wensch, U-zelve 'gedrukt' te zien kan dus vervuld worden. Maar wat den 'spoed' betreft, verbind ik mij tot niets. Ik heb zooveel copij van allerlei aard, dat ik U daaromtrent geen beloften kan geven. 't Valt misschien wel mee.

Wat Uw vraag in Uw eersten brief betreft, bedoel ik eenvoudig dat het indertijd door U ingezonden schetsje mank gaat aan een *goed* slot. Het eigenaardige onderwerp: 'De ontslagen gevangene' doet denken dat gij, zooals gij zijn vertrek uit de gevangenis zeer goed beschrijft, voornemens zijt iets over of van hem te vertellen, hetzij naar zijn uiterlijk leven, hetzij betreffende zijn zielsgewaarwordingen. - Maar inplaats daarvan vervalt gij in een soort leeg gepraat over hem dal geen inhoud heeft....; daardoor eindigt Uw schetsje als een nachtkaars, om een bekende uitdrukking te gebruiken...

Wat het tweede punt betreft, menschen die gewóón zijn voor den druk te werken *weten* dat ze maar één kant van hun papier moeten beschrijven. Dus verriedt gij U-zelve als beginner.

- Ja natuurlijk: 'Wie aan den weg timmert heeft veel bekijk.' Als het U dus zoo vréése lijk toelijkt, dat 'men' mij 'prijst, aanhangt, bestrijdt, bekletst,' bedenk dan bijtijds, dat gijzelve U daaraan blootstelt wanneer Uw vurige wensch Uzelve 'gedrukt' te zien in vervulling geraakt. - Juist bij de eerste schreden is men gewoonlijk 't overgevoeligst. Van lieverlede raakt men eraan gewend. - Toch echter, waar gijzelve schrijft: '*Wat is 'n mensch, die in 't openbaar optreedt, 't zij door spreken, schrijven, in godsdienst, literatuur, staatkunde, enz., enz., toch ontzettend onvrij, wat worden ze toch dikwijls op de vingers getikt en gekeken of liever begluurd! Gelukkig degeen die er tegen kan, alhoewel mij dal een algeheele onmogelijkheid toeschijnt*,' waar gijzelve dit zóó voelt, daar moogt gij U wel intijds rekenschap ervan geven, of de weg dien gij wilt inslaan U wel bevallen zal ten slotte?

Nu hoop ik maar dat gij bevredigd zijt met dit eindelijk antwoord; al heeft het dan ook wat heel lang geduurd!

'**Zus van Evergreen**.' - Sommige menschen leert men kennen uit een kleinigheid. - Ik krijg van U zoo'n prettigen indruk van eerlijkheid, door U begeleid-briefje aan mij bij dat handschrift dat gij toezendt; en van eenvoud door den heelen toon ervan. - Neen hoor! 'Boos' zou ik toch niet zijn geworden, al had ik Uw verzoek ook moeten weigeren! En van 'U brutaal-vinden' is evenmin sprake! - Maar gelukkig was Uw vermoeden héél juist, en heb ík geen 't minste bezwaar tegen de doorzending van Uw handschrift aan den Beoordeelaar! - -

2) Ik ontving intusschen Uw *laatsten* brief met *veel* dank; wordt nog beantwoord.

Penserosa. Veel dank voor Uw vriendelijk laatsteschrijven. Ja natuurlijk doet het mij veel genoegen als gij mij nog eens weer wilt schrijven, en iets vertellen wilt van U-zelve. Zulk vertrouwen waardeer ik. - Och neen, zooveel ‘moed’ om mijn eerlijke overtuiging uit te spreken heb ik niet eens noodig. Want, als ik 't eerlijk zoo voel

en meen, kan het mij niet schelen dat 'men' mij opzettelijk belastert of bevuilt. Weet U wat mij dikwijls *wel* verdriet doet, als ik *te goeder trouw* wordt verkeerdbegrepen. - Dat óók gebeurt weleens, en dan doet het mij soms werkelijk heel veel pijn. Wanneer iemand, die het goed en oprecht met mij meent, een zin of een uiting van mij geheel averechts opvat, of een of ander woord aan een geheel ander motief toeschrijft dan aan het ware, dan spijt mij dat altijd heel wezenlijk. - En daarom ben ik dan ook zoo blij dat gij mij terstond geschreven hebt, toen gij die correspondentie van mij aan Psyché, wat dien eenen zin betreft, anders had opgevat dan ik hem bedoelde.[1)]

Den Heer en Mevr: M. (van B.) dank ik ten zeerste voor de mij toegezonden bewijzen van sympathie!

Terry. - Uw opstel behoort thuis in de wedstrijdenrubriek.

Noldette te T. - Ik wil U heel gaarne dit nommer toezenden ter beantwoording van Uw zoo vriendelijk schrijven. Het boek, dat gij mij ter lezing aanbiedt, is mij bekend, en bevat inderdaad véél moois. Maar ik geloof dat gij U vergist in de beoordeeling van mijn gemoedsstemming. Die is een geheel andere dan gij, blijkens Uw brief, veronderstelt. - Het spreekt vanzelf dat ik U dit niet in déze rubriek, en in zóó beperkte ruimte, kan duidelijk maken. Maar gij zult mij wel willen gelóóven, als ik U verzeker dat ik mij zeer-gelukkig gevoel; althans voor zoover dat *mogelijk* is, wanneer men geen vast gelóóf bezit in een leven hiernamaals. - Het vergankelijke van het aardsche bestaan, en het verschrikkelijke van dood, ziekte, scheiding, sluit m.i. dúúrzaam-geluk uit, voor hen die nadenken. - Men moet tevreden-zijn met het heden, en zich niet verdiepen in de toekomst; dat is ten slotte het éénig-mogelijke 'gelukkige' leven. En wie dit niet kan, zal nooit gehéélgelukkig kunnen zijn, tenzij een vast geloof in een wederzien aan de overzijde hem de zekerheid geeft, dat er tenslotte na den dood toch een *blijvende* gelukstoestand mogelijk is. - Overigens leg ik er den nadruk op, dat ik-persoonlijk mij geenszins reken tot de *on*geloovigen. Ik geloof niet, maar ik ontken óók niet; ik wacht... èn hóóp...

Mijn vriendelijken dank voor Uw belangstellend schrijven, en voor Uw aanbod mij het boek te leenen; dat ik zeer waardeer.

Dorrit. - Ik heb reeds met een enkel woord uitgelegd aan U, dat ik Uw zuster in die bewuste questie volstrekt geen ongelijk kan geven. Want haar bedoeling was geenszins U verdriet aan te doen door achterhoudendheid, maar alleen te vermijden dat gij *uit* het verhaal zoudt herkennen de personen die erin spelen. Althans in dien geest heeft zij er mij over geschreven. Zij vindt het zelve blijkbaar zóó naar dat gij 't haar kwalijk hadt genomen, dat gij het zeker reeds lang hebt vergeven? - Ik geloof met u, dat zij wèl aanleg heeft. Haar stijl is los en levendig.

Ja, aan medewerking ontbreekt het der Lelie niet. Ik ben blij dat gij mijn werk eraan op prijs stelt. Wat het pseudoniem betreft, in Uw geval heb ik er geen bezwaar tegen dat gij het gebruikt. Zooals ik reeds meermalen heb uitgelegd, heeft de naam van een bekend auteur méér beteekenis dan een pseudoniem waarachter hij zich verbergt; (tenzij het algemeen bekend is dat zich die bekende auteur schuilhoudt

1) Ik ontving nu nog Uw derden brief en hoop dien eveneens te beantwoorden. Vriendelijk dank.

achter dat bepaalde pseudoniem). Maar het is iets anders wanneer de medewerkers noch geen bekendheid bezitten op letterkundig gebied. In dat geval verlang ik alleen-dàn den eigen-naam-noemen, wanneer het aangeboden artikel een aanval op iemand, een beschuldiging, of iets van persoonlijken aard inhoudt. Geheel *zakelijke* bijdragen, zooals novellen, kunt gij dus gerust onder pseudoniem inzenden. - Maar *vaste* medewerking kan ik U vooreerst niet beloven, gelijk ik U reeds schreef. - De kinderboekjes die gij hebt geschreven, wil ik heel graag eens lezen. Dan krijg ik tevens een vollediger idee van Uw soort van werk.

- - De bijdragen voor de nieuwe wedstrijden moeten worden ingezonden vóór 1 Febr. e.k. - De lengte moet ongeveer 4 à 5 kolommen Holl. Lelie hóógstens zijn. Maar als er méér zijn, en het werk overigens goed is, zou dat toch volstrekt geen bezwaar worden wat de bekroning betreft. In die dingen moet de inzender zooveel mogelijk vrij blijven. 'Lientje' ontvang ik dus van U? - Welneen, waarom zou ik U 'gek' of 'ingebeeld' vinden? - Ik vind Uw brieven héél eenvoudig en natuurlijk. Mijn vriendelijken dank ervoor, en steeds gáárne tot Uw dienst.

Ellen. Ik hoop U de volgende week uitvoerig te beantwoorden. Voorloopig mijn dank voor Uw brieven. Ja, de eerste brief veraste mij zéér, omdat ik inderdaad dacht dat gij leeds lang naar Indië waart vertrokken. En het niets aardig van U vond, dat gij niet meer geschreven hadt vóór Uw afreis. Dus heb ik U verkeerd beschuldigd! - Nu wacht ik op de 'aankondiging'; daaruit zal ik dan meteen vernemen hoe 'hij' heet, want dat hebt gij mij nog nooit verteld.

Mej. K.v.d.V. te Rotterdam. U schrijft: 'Ik ben maar een gewone burgervrouw.' Weest u innig ervan overtuigd, dat het mij juist zoo veel-genoegen doet, wanneer *iedereen* hare of zijne meening aan mij schrijft. Waarom zoudt u niet evenveel of méér gezonde denkbeelden kunnen hebben, dan een 'dame' of U volgens onze maatschappij-inrichting 'burgervrouw' heet, of wat anders! - Wat Uw bezwaar betreft, zooals U zelve reeds opmerkt in Uw brief, is de rubriek Ingezonden stukken *buiten verantwoordelijkheid der redactie.* Als daarin dus stukken voorkomen waarmede ik-zelve het volstrekt niet ééns ben, dan behoef ik dat er niet meer bij te voegen, omdat die geheele rubriek dient tot een volkomen-vrije en eerlijke gedachten wisseling van de lezers onder elkaar. - Het spijt mij dat het bewuste stukje Uw afkeuring heeft gewekt; ik geloof echter dat een zoo-bekend boekje in elk geval wél een bespreking verdiende. En de dame, die het door U afgekeurde artikel schreef, is, evengoed als U-zelve, een gehuwde-vrouw. - Als U weder eenig bezwaar hebben mocht, schrijf het mij dan gerust.

Elsa. Lees s.v.p.: In den strijd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

9 December 1903.
17de Jaargang.
No. 24.

Met vriendelijk verzoek aan mejonkvrouw Lohman, dit te plaatsen in de Hollandsche Lelie.

Brood en recht voor arme naaisters.

Gisteravond *Eerste Blad B.* der Nieuwe Rotterdamsche Courant lezend, (*Donderdag 19 November 1903*) werd mijn oog getroffen door het volgende, dat duizenden met mij hebben gelezen, en ieder de tranen in de oogen móét hebben gebracht. Het moest met gloeiende reuzenletters aan den hemel geschreven staan, als een staaltje van het tergend onrecht, dat steeds bedreven wordt aan den evenmensch, inzonderheid aan *de Vrouw*:

Maandag stond te Londen voor den City-magistraat een weduwe van vijf en veertig jaar terecht wegens diefstal. Zij naaide voor een kleerenmagazijn, en van die zaak had zij zeven jongensvesten en drie heerenvesten in den lommerd gebracht. Zij bekende schuld. Maar zij leed honger, zeide zij. Het waren dan ook loonen, die zij kreeg! Vijftien cents voor het naaien van een jas. En dan nog had ze een meisje te betalen, die haar hielp persen. Zoo was ze tot diefstal gekomen. Overigens waren de getuigen zeer gunstig voor haar. En de goede rechter liet haar vrij uitgaan.

Goddank, dat de goede rechter het geweten der menschheid niet nog meer bezwaarde door haar een half jaar cel of zoo te geven. Ik druk in gedachten den rechter de hand, maar het had mij nog meer pleizier gedaan te lezen: *En toen ging de vrouw van den goeden rechter heen naar de arme weduwe met vijftig pond, en voorzag haar van het noodige; eten, drinken en kleeren en meubels.* En toen klaagde de goede rechter zijn nood aan de regeering over zoo iets menschonteerends als het uitbetalen van een dergelijk loon aan een werkend mensch, en toen huppelden alle *rijke* Engelsche dames naar de fabrikanten en werkgevers om te overleggen of geen verandering kon worden gebracht in zulke afschuwelijke toestanden, die doen denken aan dat geniale vers van Thomas Hood: *het lied van het hemd.*

With fingers weary and worn,
With eyelids heavy and red,
A woman sat in unwomanly rags,
Plying her needle and thread -
Stitch - stitch - stitch!
In poverty, hunger and dirt,
And still with a voice of dolorous pitch
She sang the ‘Song of the Shirt!’
.....

Oh! men with sisters dear!
Oh! men with mothers and wives!
It is not linen you 're wearing out,
But human creatures' lives!
Stitch - stitch - stitch,
In poverty, hunger and dirt,
Sewing at once with a double thread
A shroud as well as a shirt.

Dit zijn maar enkele smartelijk uitgekreten regels uit dezen onsterfelijken zang vol mededoogen voor de armen dezer aarde; de armen en verdrukten.

In het Kerstnummer van Punch 1844 verscheen hij, en wij lezen in Hood's levensbeschrijving dat dit vers meer heeft gedaan voor de naaisters in nood, dan wat ook tot op het toenmalig tijdperk te haren behoeve beproefd werd. Met *voldoening* kunnen we dan nu weer schrijven *1844* in plaats van *1903*, want we zijn er waarlijk in barbaarschheid en onmenschelijkheid *niet* op vooruitgegaan. Dat zoo iets nu nog mag zijn! In de 20ste eeuw! De negentiende was de eeuw van het *licht!?*, moet nu de twintigste de eeuw der duisternis blijken?

In Holland doen we al even lief als in Engeland. Herhaaldelijk wordt er dan ook over geklaagd. Onlangs was mijne huisnaaster, een betrouwbaar meisje, in een soort van confectie-zaak te Delft, waar men haar een plaats als chef over het atelier-personeel aanbood, en zij hoorde met eigen ooren dat aan een naaisters voor het naaien van *zes* damespantalons uitbebetaald werd *75*, zegge *vijf en zeventig centen.* Een machtelooze woede deed haar beven, en drong haar eindelijk de vraag naar de lippen: ‘Is dàt waar... kàn 't zijn *zes* pantalons, 75 cts?’ En onverschillig koel antwoordde men haar: ‘Wel ja, waarom niet... *75* cents, 't is *genoeg.’*

Zie, het is toch *al* te erg. ‘*Te veel*’ ontbrak nog.

Adres op adres moest naar regeering, naar de Koningin, naar al wat bij machte is te helpen, om hier menschen te redden uit kommer en gebrek.

Als nu alle zenuwzieke jonge dames met muizenissen in hun hoofdjes, hun denkbeeldige kwalen eens vergaten, en *werkelijke* tranen stortten over de nooden harer zusteren, en dan verkwikt en verfrischt zeiden: wij willen *onszelf vergeten*, en iets doen voor anderen, wij willen zorgen gaan dat onze seksegenooten *niet* behandeld worden *onder* het huisdier, den hond, het paard, de kat, die dikwijls over-teeder verzorgd worden - ja, dan zouden eenige doktoren, die de raadselen der zielsziekten trachten op te lossen, misschien minder rijk worden, maar de jongedamesschare frisscher, gezonder, krachtiger en beter en levenslustiger. Altijd wordt er gekakeld, gezeurd, gezanikt, geteemd over de rechten der vrouw, maar wat helpt dat praten, zoo lang er niets *gedaan* wordt? Mettertijd zullen de vrouwen met de mannen in de Tweede kamer werkzaam zijn tot ons heil. Ik geloof 't graag, en ik dank alvast vriendelijk voor de goede zorgen die ons alsdan zullen beweldadigen - maar als er nu maar alvast iets tot stand kwam. Met al die bonden waaraan arme menschen nog een deel van het karig loon moeten afstaan, komen zij m.i. toch niet vooruit. De knevelarijen gaan hun gang.

De fabrieken leveren te goedkoope en te onsolide waar. Waarom de verkoopprijzen niet hooger gehouden en de werksters ruim en menschwaardig betaald? Waarom is het ‘*alle waar naar zijn geld*’ *uit* de mode?

Waarom moet die tot lage prijzen te verkrijgen ‘staatsie’ met geweld de ondergang worden van arme tobsters *vooral?* Waarom heerscht er zulk een groote ondegelijkheid van begrijpen? Waarom maken de fabrikanten met hun goedkoope en aanlokkende lor-producten, dat de dienstmeisjes niet meer denken aan hun *werk,* maar alleen om naar den schijn te wezen *een dame,* (alsof het dame-zijn zit in het aantrekken van eenige kleedingstukken) terwijl zij met ordentelijke loonen steeds blijven zoo arm als Job, hun plichten vernalatigen, en maar steeds voor hun oogen hebben dansen: *de goedkoope mantels, hoeden, bloemen, veeren enz. waaraan zij al hun salaris besteden, en er toe bijdragen dat een aantal arme vrouwen heen worden gedragen naar een ontijdig graf.* En wij *dames* ook, wij hebben schuld. *Diep, diep schuldig zijn wij.* Wij moesten informeeren bij onze leveranciers welke fabrieken hun leveren de kleedingstukken, voor zoover die komen uit *ons eigen land*, en wij moesten niet *willen* koopen *goed gedrenkt in het zweet, het bloed en de tranen onzer ongelukkige sekse-genooten.* Het zou den dienstmeisjes niet schaden duurdere dingen te koopen die langer duren, en ons zeker niet. Ik ben geen socialiste, ik hoor niet tot ééne partij, tot géén kerkelijke en géén politieke, *ik ben niets van de dierenbescherming.* Maar zoodra er nu eens een vereeniging tot bescherming van *menschen* wordt opgericht, *tot bescherming van*

arme naaisters vooral, wil ik lid worden. Ik herhaal het dat ik geen respect voel voor de bonden, die den bondgenooten het geld uit den zak kloppen. Betaalden de *leiders* dien bondsteun *onder elkaar*, en toonden zij daardoor werkelijk iets te *doen*, à la bonne heure, ik zou hun het aantal glazen suikerwater dat zij nu noodig hebben om hun dorstige vergadering-leidende keelen te koelen, cadeau maken - maar nu ik niets hoor dan zeer welsprekende aandrangen tot verzet, die ten slotte de arme zielen nog armer maken dàn zij zijn.... mijn overige gevoelens druk ik in stippeltjes uit. Verder alle eerbied voor het pogen: Heerlijk, die vacantie-kolonies voor arme kinders, heerlijk dat plan van Trein 28 en hoe hij verder heet, maar de moeders.... hebben *zij* geen behoefte aan licht, lucht, een beetje afleiding? En dat nog daargelaten - als zij zelf sterk waren en niet afgebeuld door hun geringe loonen, als ongetrouwde werksters reeds ontvangen, zouden zij dan voortbrengen die ziekelijke, akelig-ongezonde schare kinderen die naar een gezondheids-oord moeten? **Neen**, zij zouden voedsel en ordentelijke ligging hebben gehad, arme zielen, en het leven hebben geschonken aan gezond en stoer kroost. *O, een oord der ruste voor arme naaisters!* Niemand behoeft werkelijk dienstmeisjes, die eten, drinken, loon en verval en een bed hebben, te beklagen. Beklaagt liever de arme naaisters!! Laat niemand 'het lied van het hemd' toch vergeten: Deze vrouwen naaien met de hemden voor anderen 't eigen *doodskleed!!!*

It is not linen you're wearing out,
But human creatures' lives!
.....
Sewing at once with a double thread
A shroud as well as a shirt.

CORNÉLIE NOORDWAL.
Den Haag, Nov. 19, 1903.

P.S. Niemand behoeft dit artikel te lezen om het littéraire ervan. Het is maar een kreet van treurnis!

Sprookje.

In een groot, groot bosch dwaalden veel manschen rond, veel menschen met verschillende gezichten, verschillende stemmen.... veel menschen met verschillende gedachten....

En de kleine, blauwe klokjes, die bescheiden tusschen 't mos groeiden, luisterden naar de verhalen van de boomen, die ze zoo groot, zoo wijs vonden, dat ze er niet eens naar op durfden zien....

'Stil, stil toch,' zei een klein blauw klokje, tegen een groote bij, die gonsde om haar heen, 'stil toch, ik kan niet verstaan wat de boomen vertellen,' en de bij, die wel eens heele groote menschen op de vlucht had gejaagd, deed heel goedig wat het klokje zei, omdat het zoo'n klein nietig ding was.... en zweefde verder en verder....

En het klokje luisterde met de anderen, naar wat de boomen vertelden.

'Hoor je wel?' fluisterde nog gauw een grashalmpje, ''t is weer over die twee,' maar toen zweeg het angstig, want het blauwe klokje, dat de bij zoo nietig vond, was

heel deftig in de oogen van het grashalmpje, en het klokje zei zoo boos: ‘Stil toch’.... en ze luisterden naar de vertellende stem van den boom....

‘'t Is al lang geleden,’ zei een denneboom met treurige stem, ‘och 't is al zoo lang geleden, ik weet niet waarom het is, maar ik weet zeker dat ze er alletwee bedroefd over zijn, let maar eens op, hoe bleek hij is.’

‘Ja,’ zei een slanke wilg, ‘hij ziet heel bleek en weet je wat ik opgemerkt heb?’

‘Nee,’ fluisterden drie dennen tegelijk en de blauwe klokjes aan den voet van den boom, wilden hun altijd nederig gebogen kopjes wel opheffen, om toch maar goed te hooren, wat de wilg gezien had, en een groote paddestoel keek spottend glimlachend naar het nieuwsgierige klokje.... toen zei de wilg: ‘Hij kijkt altijd naar boven, naar de lucht.’

‘Dat is de hemel, waar hij naar kijkt,’ onderrichtte een oude den, die erg veel wist maar meestal zweeg, tot groote ergernis van de andere boomen, ‘dat is de hemel,’ herhaalde nu de den, met ongewone spraakzaamheid.

‘O, zoo,’ zei de wilg en zweeg, dat klonk heel wijs, maar de kleine klokjes, aan den voet van den boom, dachten er over na, waarom de oude den gezegd had, dat het de hemel was, terwijl de wilg zei, dat het daarboven de lucht heette; was de hemel dan iets anders dan de lucht?

‘Weet jij, waarom hemel anders is dan lucht?’ fluisterde het tegen een hoogen, slanken grashalm; de grashalm zette een wijs gezicht... ‘Welnu, 't is precies hetzelfde, maar ze hebben er twee namen voor, omdat het zoo groot is, zie je.’

‘O,’ fluisterde eerbiedig het klokje, die dat heel rechtvaardig vond, ‘o, is het daarom.’

‘Waar hebben jullie het over?’ vroeg een klein, wit bloempje heel laag op den grond.

‘Wel, weet je dat niet,’ zei het blauwe klokje verachtelijk, ‘over dat groote, dat twee namen heeft, en vraag nu niet meer, want ik heb geen tijd voor je....’

‘Iets groots, wat twee namen heeft,’ fluisterde het bloempje voor zich heen, ‘wat kan dat zijn.... begrijp jij het?’ vroeg het aan een mier, die voorbij kwam, maar de mier had haast en ging verder en 't bloempje keek treurig en peinsde.... peinsde....

‘Ja, vroeger zag je ze altijd samen,’ zei de den ineens weer: ‘'t was zoo'n aardig gezicht, hij zoo'n oude man met dien langen, witten baard, en zij naast hem, zoo jong en klein, maar nu is ze ook al groot.... och, 't is toch wel jammer dat ze nu niet meer samen zijn.’

‘Och,’ zei een oude, gekromde wilg, die al erg veel beleefd had, ‘daar moet je maar niet over denken, dat gaat altijd zoo.’

‘Maar is hij dan boos op haar?’ vroeg een jonge den.

‘Boos, nee, dat geloof ik niet, maar bedroefd,’ antwoordde de slanke wilg, ‘heb je niet gezien hoe treurig zijn oogen waren, toen hij hier laatst langs kwam, en naar den hemel keek,’ en ineens zei de zware stem van den anders altijd zwijgenden geleerden: ‘je jokt, toen hij hier de laatste maal langs kwam, keek hij naar de lucht, want hij zei, dat er wel regen zou komen.’

‘O, zoo,’ zei weer de wilg, en het kleine blauwe klokje keek verwijtend naar den langen grashalm, die verlegen een anderen kant uitzag.

Toen fluisterde ineens de wilg:

‘Daar komt ze...., kijk, kijk, daar is ze.’ Alles zweeg, allen keken naar iets wits dat aankwam schemeren tusschen de verre boomen en toen ineens stotterde de den, zoo gauw wilde hij het zeggen:

‘Kijk, kijk, van den anderen kant komt hij.... kijk, hij ziet weer naar boven.... en ze wachtten in gespannen verwachting op wat nu gebeuren zou.

En de oude man, die altijd naar boven keek, en het meisje in 't wit, naderden elkaar, en de paddestoel vergat in angstige spanning te spotlachen over het blauwe klokje dat trilde van verlangen....

.... En daar, waar de wilgen en de dennen bij elkander stonden, ontmoetten ze elkaar.

‘Dag, vader,’ zei het meisje zacht, en lei even haar hoofd tegen zijn schouder, maar de oude man weerde haar af en vroeg: ‘Hoe heet het?’

‘Liefde,’ zei het meisje zacht.

‘Niet waar,’ en zijn stem klonk hard, ‘het heet God; en waar is het?’

‘Overal,’ zei het meisje weer zacht.

‘Niet waar, 't is daar.... 't is daar!’ en hij hief z'n zilver gelokt hoofd op, en wees omhoog....

‘Hij wijst naar de lucht....’ zei de wilg ademloos, en keek angstig naar den geleerden den, en de den zei weer: ‘Je jokt, nu kijkt hij naar boven, omdat hij den hemel zoekt.’

‘Vader,’ klonk toen de zachte stem van het meisje, ‘vader, het is niet daar, het is niet zoo ver, 't is hier, 't is in de boomen en de bloemen, 't is in de kinderen uit het dorp, 't is in het zingen van de vogels.... 't is in de tranen van een zondaar.... vader, och, geloof mij toch.... geloof mij toch....’

‘Wie heeft het je gezegd?’ vroeg de zware, oude stem.

‘Ik weet het niet.... niemand....’

‘Zie je wel, zie je wel, mij heeft wel iemand het gezegd, mij hebben de vrome, wijze mannen het geleerd, de mannen, die hielpen de kerken opbouwen, beneden in het dorp.... mij hebben ze bidden geleerd, mij gezegd, hoe ik spreken moest tot God daar boven.... mij hebben ze geleerd, dat ik alles om mij weg moest doen, en alleen maar denken, denken.... en altijd bidden.... bidden tot Hem die daar troont in de Hemelen.’

‘Zijn er dan twee?’ vroeg haastig het blauwe klokje, maar het kreeg geen antwoord, want allen keken ze naar den ouden man, die daar stond in zijn grof, wollen kleed, met ver er over golvend zijn lange, zilverwitte baard, keken ze naar de oogen, die den hemel zochten... naar de oude, bevende hand, die plechtig omhoog wees.

‘Vader,’ zei het meisje, toen weer zacht, ‘het is zoo koud in uw kerk, en 't is hier zoo zonnig en licht;’ toen nam de oude man met plechtig gebaar haar hand en zei:

‘Niet waar 't warm is en licht, zult ge het vinden, mijn dochter, in de eenzaamheid, in de stille, donkere kerk, daar moet ge denken.... en bidden, altijd bidden tot Hem, die daar boven is....’ toen lei weer het meisje haar hoofd tegen zijn schouder en zweeg....

En ademloos wachtten de boomen....

‘Ze zijn weer samen, ze zijn weer samen,’ juichte een klein klokje, maar toen zweeg het verschrikt, voor de stem van den ouden man, die zei: ‘zie mij aan, mijn dochter.’

Het meisje hief haar hoofd op - en zag hem aan.

‘Zult ge komen in de kerk, de stille, donkere kerk en bidden?’

‘Nee,’ zei het meisje zacht, ‘ik kan niet, vader,’ en er was 'n droeve smeeking in haar oogen....

‘Wat wilt ge dan doen?’

En het meisje hief haar hoofd op en zei: ‘Ik wil liefhebben, vader, alles wat er om mij is, de menschen, de kinderen uit het dorp, de boomen, de bloemen en vogels en de zon, alles.... alles vader, wil ik lief hebben.’

‘Nee,’ zei de oude, met doffe stem, ‘het is niet dat’.... en weer was het stil - doodstil.... toen kwamen van den kant, waar 't dorp lag, zware, loodzware klokkentonen... de oude man hoorde ze.... knielde, vouwde de handen en blikte op naar boven.... en toen het klokkenspel zweeg, rees hij langzaam op.... wendde zich nog eenmaal naar het meisje en vroeg: ‘Hoe heet het?’ en het meisje strekte haar armen naar hem uit en zei op zachten, droeven toon: ‘Het heet Liefde vader’.... toen wendde de oude man zich af... en ging....

En op de plek, waar, onder 't klokkenspel de oude man had geknield, en opgekeken had naar boven - daar knielde nu het meisje, boog het hoofd - en weende....

‘Wie heeft gelijk?’ fluisterde de slanke wilg.

‘Zij,’ antwoordde dadelijk een jonge den, ‘want zij heeft gezegd dat ze de boomen liefhad.’

‘Niet waar, niet waar,’ fluisterde een blauw klokje, ‘hij heeft gelijk, want hij heeft dat groote lief - dat groote dat twee namen heeft....’

‘Hou je stil,’ zei haar buurman, een fijne slanke grashalm, die altijd haar vriendje was geweest, ‘hou je stil, ik zeg je, zij heeft gelijk.’

‘Dat is niet waar,’ schreeuwde bijna het altijd zachtaardige klokje, ‘als je dàt zegt, dan weet jij niet, dat het daar boven twee namen heeft.... als je dat vindt, dan ben je een dom uilskuiken....’

De grashalm richtte zich wat hooger op... keek op het klokje neer.... wendde zich toen af, en begon een gesprek, met een groote bromvlieg, die zich kalm neerzette en luisterde....

En het klokje en de grashalm zijn nooit meer goeie-vrienden geweest....

‘Nu zijn ze weer alleen,’ zei klagend de den.

‘Och, 't is toch wel treurig dat ze nu niet meer samen zijn, vroeger waren ze altijd bij elkander.’

‘Och,’ zei toen weer de oude gekromde wilg, die al erg veel beleefd had, ‘daar moet je maar niet over denken, dat gaat altijd zoo.’

En voor die geleerde stem zwegen ze allen, zweeg de slanke wilg, zwegen de kleine blauwe klokjes.... zweeg zelfs de paddestoel, die juist lachte over de fierheid van den fijnen grashalm, die verachtelijke blikken naar het kleine klokje wierp.... het arme blauwe bloempje, dat droevig peinsde over het groote, dat zoo ver weg was - het groote dat twee namen had....

En op de plek, waar onder 't klokkenspel de oude man had geknield en opgekeken had naar boven, daar knielde nog altijd het meisje en weende.... weende....

SARA BOUTERSE.

Leiden, 28 Aug. 1903.

De Handschoenen.
Uit het Spaansch van Miguel Ramos Carrión vertaald door Anita.

Inan en Pedro, zoons van een eenvoudig fabrikant, wijdden zich van jongsaf aan 't zelfde beroep als hun vader, maar met een geheel verschillenden uitslag, want, terwijl Inan alles meeliep, bracht Pedro niets tot stand. Hij gaf er 't noodlot de schuld van, benijdde zijn broer, en weet alleen aan diens gelukkig gesternte dat al zijne zaken goed uitkwamen. Inan kreeg eindelijk medelijden met den voortdurenden tegenspoed van Pedro, en op zekeren dag zei hij: ‘Ik denk er over eene verre reis te gaan maken voor zaken, waarvan ik niets als goeds voorzie. En daar ik geen egoist ben, en je alles goeds toewensch, wil ik jou er deelgenoot van maken.’ ‘Hartelijk dank, ja, dat is mijn wensch: naast jou werken en in je geluk deelen.’ ‘Dat in geen geval. Onze karakters zijn te verschillend: ik ben altijd vroolijk en tevreden, en jij treurig en boos; ik zegen mijn lot en jij vervloekt 't. Wij zouden meer kibbelen en onze zaken zouden te niet gaan. Laat

ons wel 't werk gelijk op touw zetten, maar elk voor zich zelf; op die manier kun je je nooit beklagen wanneer 't ongeluk wil dat je minder verdient dan ik.' 'Ik vind 't goed; laten we doen zooals jij wilt. En leg mij nu eens uit wat 't eigenlijk is.'

'Luister dan; je weet dat de handschoenenfabriek van Dedil & Co. opgeheven wordt?' 'Ja, dat weet ik.' 'Zij hebben vele en goede artikelen, en verkoopen die tot een zeer lagen prijs; nu heb ik besloten die te koopen. Zij vragen er zóó weinig voor, dat, al is de reis, die wij moeten maken om ze te verkoopen, ook nog zoo kostbaar, ik toch schitterende verwachtingen van de zaak heb.' 'Alles zal gebeuren zooals jij 't wilt: ik zal je in alles volgen.' 'Daar ben ik blij om, want op die manier kun je niet anders dan winnen.'

II.

Eenige dagen later namen de beide broers afscheid van elkaar en vertrokken elk in eene andere richting, na afgesproken te hebben, dat zij op een bepaalden datum thuis zouden wezen om elkaar 't resultaat van hunne handelsonderneming mee te deelen. De twee plaatsen, die zij er voor uitgekozen hadden, boden dezelfde voordeelen aan, en in beide waren er juist groote feesten, een geschikt tijdstip dus om met den verkoop van handschoenen te beginnen.

Glimlachend en hoopvol omarmde Inan zijn broer. Deze, treurig en somber als altijd, sloot hem even hartelijk in zijne armen. 'Wij zullen een boel geld verdienen, wees maar niet ongerust.' 'God geve het!' Hierop scheidden zij. Inan keek naar de heldere, blauwe lucht, die eene goede reis voorspelde; alleen één klein, donker wolkje was zichtbaar aan den horizon. En dat was juist 't eenige punt waar Pedro de oogen op gericht hield.

Hoewel zijne onrust den heelen overtocht duurde, kwam Pedro toch zonder ongevallen aan en vond de stad in volle feestvreugde. Er waren ontzettend veel menschen op de been, en er heerschte groote levendigheid, zoodat alles er toe scheen mee te werken om de verkoopers goede zaken te laten doen. Pedro kreeg wat meer moed bij 't zien der algemeene vreugde; nadat hij met blijdschap gezien had dat er geen enkele handschoenenwinkel was, huurde hij een huis en begon de groote kisten waarin zijne koopwaar geborgen was, uit te pakken. Toen hij de eerste kist geopend had, bleef hij als versteend staan. 't Waren allen handschoenen voor de linkerhand! Hij had nog hoop dat de rechterhandschoenen uit de andere kisten te voorschijn zouden komen, maar toen hij ze in koortsachtige haast geopend had, zag hij dat zijn ongeluk maar al te waar was. Door eene moeilijk te verklaren vergissing waren de rechterhandschoenen in de kisten van Inan, en de linker in die van Pedro terechtgekomen. 'Ach!' riep hij in wanhoop uit, ''t is mijne schuld; ik ben verantwoordelijk voor 't ongeluk van mijn armen broer, 't Feit alleen, dat *ik* met hem samen zaken zou doen, is voldoende om hem in mijn ongeluk te laten deelen. Nu zal hij wel overtuigd zijn van mijn ongeluk, en toegeven dat ik niet zonder reden klaag. Maar toch ben ik altijd nog ongelukkiger dan hij: want de linkerhandschoenen zijn 't zinnebeeld van den tegenspoed!' Hij werd ziek van verdriet, en in zijne koortsvisioenen zag hij niets als wuivende handschoenen, die hem om de ooren sloegen. Toen hij weer beter was, ondernam hij, hoewel nog zwak, de terugreis; arm

en wanhopig keerde hij naar zijn land terug, waar hij niet anders dacht dan zijn broer Inan in denzelfden toestand te zullen vinden.

V.

De lezer kan zich dus de verbazing van Pedro voorstellen, toen hij thuiskomende, Inan met uitgebreide armen en glimlachend op zich zag toetreden. ‘Welkom thuis! ik begon al bang te worden toen 't zoo lang duurde eer je terugkwam, dat er een ongeluk gebeurd was.’

‘Ach, Inan, dat had niet veel gescheeld! maar hoe is 't met jou?’ ‘Met mij? best, ik ben meer dan tevreden.’ ‘Hoe is 't mogelijk! niettegenstaande 't ongeluk?’ ‘Welk ongeluk!’ ‘Wel dat met de handschoenen!’ ‘O ja die vergissing? maar dat was toch geen ongeluk.’ ‘Wat?!’ ‘Voor mij tenminste niet.’ ‘Ik begrijp er niets meer van! heb je ze dan verkocht?’ ‘Ja, allemaal, en jij?’ ‘Ik - geen een. Ik heb ze meegebracht, om ze bij die van jou te voegen en ze dan te kunnen verkoopen.’ ‘Maar dat kan niet, want ik ben de mijne allemaal kwijt.’ ‘Dat is 't toppunt van geluk! kan je nu nog loochenen dat je een echt Zondagskind bent? In 't land waar jij was, waren de menschen dus éénhandig?!’

‘Domoor! ik laat mij niet neerdrukken door een tegenvaller, maar tracht er partij van te trekken.’ ‘Leg me dan eens uit wat je gedaan hebt.’

VI.

‘Toen ik op mijne plaats van bestemming gekomen was, en met den verkoop wilde beginnen, zag ik de onverwachte vergissing en was versteend van schrik!’ ‘Net als ik!’ ‘Ik had veel geld uitgegeven om mijne zaak te beginnen.’ ‘Net als ik!’ ‘Wat nu te doen? hoe moest ik mij hieruit redden? in 't eerst zag ik geen uitweg.’ ‘Net als ik.’ ‘Maar ik begreep dat ik daarmee niet verder zou komen; ik ging dus naar bed en sliep.’ ‘Ik ging ook naar bed, maar deed geen oog dicht.’ ‘Den volgenden morgen werd ik met een grootsch denkbeeld wakker: de slaap had mij, als altijd goeden raad gegeven. Dien eigen middag waren overal in de stad groote aanplakbiljetten te zien, waarop stond: ‘Handschoenenfabrikant uit Parijs, Haute Nouveauté! Laatste mode. Handschoenen alleen voor de rechterhand!’

‘En toen?’ ‘De menschen stroomden van alle kanten toe; iedereen wilde met de Parijsche mode meedoen, en na een paar dagen had ik geen enkelen handschoen meer. Voor elken aparten handschoen kreeg ik nog meer dan anders voor een paar!’ Pedro zweeg. Inan dacht dat zijn broer in stilte zijne handelskennis bewonderde, maar eensklaps zei Pedro: ‘'t is duidelijk, je bent een echte geluksvogel!’

Evenals alle menschen, die niet in staat zijn iets oorspronkelijks uit te vinden, weet Pedro aan 't toeval wat de vrucht van talent was.

De Doodendans.*)
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

I. De Paus.

De Dood heeft een slecht geheugen.

Iederen dag vruchtboomen schudden, zoodat de rotte vruchten naar beneden vallen, daarmee zou men zijn taak het best kunnen vergelijken. En de Dood laat de vruchten liggen, waar ze neervielen. De levenden moeten zelf hun dooden maar kennen. De Dood kent ze niet.

De monotonie verzwakt het geheugen.

Voor het grootste deel der dooden opent de aarde zich als een vuilnisplaats, die alles opneemt. De Dood onderzoekt geen hart en nieren. Hij ontleedt niet, hij oordeelt niet. Hij beziet slechts hen, die sterven moeten. Daarna mogen doktoren en lijkschouwers de oorzaak van den dood ontdekken, de verborgen plek, langzamerhand door verzwakking tot een verrotte plek geworden, die op een zekeren dag het Leven doet stilstaan.

*) De Doodendans bestaat uit; De Paus, De Keizer, De Ridder, De Boer; welke hoofdstukken achtereenvolgens zullen verschijnen.

De Dood behoeft niet persoonlijk aan al de duizenden, die uur op uur sterven, den genadeslag toe te dienen. Op een avond komt hij in een groote stad, klautert er den kerktoren op en legt er zich ter ruste boven aan de spits bij haan of kruis, of wel vlijt zich dwars neer voor de deur van de Raadkamer. De nacht voert zijn adem over de heele stad en iedere ademtocht dringt door muren en gesloten poorten en veroorzaakt pijn in alle geheime wonden en alle 'doodsoorzaken' komen voor den dag en doen lijden. En als den volgenden morgen de Dood de muren van de stad bestijgt en hij met een blik van zijn oogen de stad in zich opneemt, wordt deze blik opgevangen door al degenen, die sterven moeten, als hij wederkeert.

Maar dikwijls grijpen de menschen zelf in wat de eigenlijke taak is van den Dood. Dan schudt de Dood zijn eeuwen-oude hersenpan en ziet passief toe. Hij legert zich op de hoogten vanwaar de veldheeren het terrein voor den veldslag overzien. Hij heeft de zeis van zich afgelegd en de menschen nemen die en maaien er mee. De Dood begrijpt dat niet. 's Avonds ligt het veld met versche lijken bezaaid, die van buitenaf den doodsteek kregen en niet door een inwendig bederf. Gedurende den wapenstilstand herneemt de Dood zijn zeis en gaat verder. Om de reden van den slag, om recht of onrecht, vraagt hij niet. Den levenden laat hij over om hun dooden te tellen.

Maar de menschen geven hem de schuld van alles. Zij houden den Dood voor een woesten, uitgelaten danser, die een vreeselijke cancan aanvoert. Op hun afbeeldingen ziet men den Dood in de wonderlijkste gedaanten. Als een clown slaat hij de trommel voor een jonggetrouwd paar, dat op weg is naar het huwelijksbed als gold het de eeuwige vreugde. Steeds leidt hij de blinden weer bij het hoofd naar de steile omhelzing van

het graf. Hij raast met duizend gescherpte zeisen die al vuur-vonkend rondzwaaien, hij plaveit den levensweg met hersenpannen, die hij onder woeste, dwaze sprongen met een jonge maagd neervelt. Hij trekt bevende grijsaards de tanden uit den mond en laat zijn cataract voortbrengenden adem over het oog van de zieken gaan. Als rijksappel geeft hij zijn eigen kalen schedel den Keizer in de hand en hij verstikt het kind, terwijl het uit het moederlijf ter wereld zal komen.

De Dood heeft deze afbeeldingen zelf gezien. Hij schudde hopeloos het hoofd, als iemand die geschapen is om niet begrepen te worden. De kerkkilte kroop in zijn knokkels en hij brak op en begaf zich Zuidwaarts.

De Zuidenwind waaide zijn open neusholten binnen en voerde een geur van kersenbloesem met zich mee - of waren het de oranjeappelen van het Zuiden? Een zóó groot levensverachter is de Dood nog niet of een weinig voorjaarslucht kan zijn verdroogde zinnen nog streelen. Hij bleef den Zuidenwind te gemoet rijden, terwijl de stank der vergankelijkheid in zijn hoefsporen achter bleef.

En de Dood, die maar een slecht geheugen heeft en het verschil tusschen kerken en Goden die er gehuldigd worden, niet juist weet, nam zich voor den Paus eens te bezoeken. Hij had een vage herinnering van een schild met een paar gekruiste sleutels dat van den éénen paus op den anderen overging. En hij glimlachte bij de gedachte aan deze sleutels en de macht, die zij hadden, om los te maken en te binden.

II.

Op hetzelfde oogenblik, dat de Dood den Paus gedacht, kwam er een vreeselijk denkbeeld in het hoofd van Zijn Heiligheid op.

Hij had zich in zijn schatkamer opgesloten. Als een gekromde boog kwam zijn mond uit den langen witten baard te voorschijn. Toen viel er iets kletterend tusschen de munten neer. Zijn Heiligheid had een onaangenaam voorgevoel, dat het de diamant uit zijn heerlijken vingerring moest wezen, een diamant die 12000 scudi waard was en die hij van Zijn Hoogst Christelijke Majesteit, den Koning van Frankrijk, ten geschenke gekregen had. Zonder naar zijn vinger te zien, begon hij koortsachtig de geldkist om te keeren om den steen te vinden. In plaats van den diamant vond hij een bedorven tand. De steen zat nog waar hij hoorde, maar de tand was uit zijn mond gevallen en toen hij zijn kaak bevoelde, raakte er nog één los. Plotseling kreeg Zijn Heiligheid het ijzende gevoel, dat de vinger des Doods zijn mond had aangeraakt. Tot nu toe had hij zich slechts de Dood voor anderen gedacht.

Zijn Heiligheid spoelde langen tijd zijn mond, alsof hij gelijk daarmee de gedachte aan den Dood kon uitspuwen. Maar wat hielp het of hij daar al achter gegrendelde deuren liep, door een wacht van de Garde en Romeinsche ridders en Kardinalen van de geheele wereld bewaakt, in de meest ingesloten vesting van de machtige katholieke kerk - de Dood zat toch in zijn lichaam en rukte hem de tanden uit den mond.

Zijn Heiligheid beproefde zijn levensvreugde terug te krijgen door al zijn kunstschatten ten toon te spreiden: juweelwerken, bijouterieën en heerlijke schotels, met goud beslagen misboeken, medailles en munten met zijn eigen beeltenis. Edelsteenen fonkelend als oogen, die zich, verfrischt door den slaap, juist openen. Maar Zijn Heiligheid zag slechts zijn eigen bleek, verouderd beeld onder de glinsterende oppervlakte.

Hij trachtte ze te herkrijgen in de schoone marmerwerken van het Belvedère. Doch hij zag slechts Laokoön's door den dood vertrokken aangezicht. En in de Sixtijnsche Kapel was het alsof de geheele ruimte gevuld was met de schimmen van hen, die op den dag der verdoemenis door de hand van den wereldrechter naar beneden geslingerd werden. Gepijnigd door zijn doodsangst zonk hij eindelijk neer in den ouden bisschopsstoel van den heiligen Petrus. Hier moest hij toch veilig zijn. Dien zou de Dood niet aanraken. In anderhalve eeuw was er geen paus in dezen stoel gestorven. Hier viel Zijn Heiligheid in slaap. En hier werd hij den volgenden morgen gevonden. Ziek en zwak werd hij naar bed gebracht. Maar van duizenden altaren stegen smeekbeden op voor den heiligen vader - er werden missen gelezen en klokken geluid - bisschoppen en kardinalen baden in het openbaar voor zijn genezing en hoopten inwendig op zijn dood.

En door al deze gebeden werd het leven van Zijn Heiligheid nog eenigen tijd gered. Want de Dood, die een slecht geheugen heeft, dacht op het oogenblik niet meer aan hem.

III

Gedurende het groote feest, toen de volksmenigte jubelde naar aanleiding van den grooten audiëntie-dag van den Paus en hij

in processie uitgedragen zou worden en zijn zegen over het geheele Christendom zou uitspreken, reed de Dood voor het eerst weer Rome's straten binnen.

Doch nu reed hij zwijgend tusschen de menigte - onzichtbaar als een lijklucht, die het volk als onder een vreeselijke verstikking naar adem snakken deed.

Alle ruïnen van de reuzenstad kregen nieuwe inwendige scheuren, schimmel en verrotting namen toe en de wind voerde een nieuwe laag van verweerd stof over de marmeren meesterwerken.

De Dood reed naar het Vatikaan, steeg bij de bronzen poort van de Koningstrap af, ging binnen waar een zieke Zwitsersche garde op wacht lag, deed zijn uniform aan en loste den deurwachter af, die, voor de eigen deur waarachter de dienaar van den dienaar Gods een dutje deed voor den vermoeienden tocht, de wacht hield.

In zijn binnenkamer zat de allerheiligste vader in zijn diepen leuningstoel.

Daar zat hij mager en afgeleefd. Het stijve, goudgefranjede pallium mocht niet knoeien. Dat lag voor hem op de tafel, gereed om over zijn schouders geworpen te worden. En de tiare met de drie kroonringen straalde om het hardst met den slanken gouden kruisstaf. Hij behoefde slechts de hand uit te strekken om ze beide te grijpen en gereed te zijn.

Een eerbiedige stemming heerschte in de groote zaal, waar de weinige meubelen en de kleine, rondgerugde gestalte van den Paus de leegte slechts beter schenen te doen uitkomen. Bundels zonnestralen schoten uit de hooge vensters en wierpen van den grond een warmen weerschijn op naar de gebogen fresco's van de zoldering, waar gouden aureolen en galden stippen in het lofwerk als gouden manen en gulden spijkers mat opgloeiden. Zóó stil was het, dat slechts het zonnelicht geluid veroorzaakte en als het ware met knetterende kleine sprongetjes voortbewoog, dat de paneelen deed kraken en de parketvloer in haar voegen deed zuchten. De stadhouder Gods sliep. De lange, bleeke neus, de door den baard halfverscholen, licht-gebogen mond, de zee van rimpels op de huid, de dikke, hier en daar geheel witte wenkbrauwen - alles verslapte onder den verzwakkenden adem van den slaap.

Maar het was of te midden van de heete, benauwde lucht, plotseling een onbarmhartige tocht, zich naaldfijn door het sleutelgat boorde en den ouden vader vlak op de halswervels blies. Hij rilde, knipte met de oogen en keek om zich heen: Niets dan Gods dierbare zon en de heerlijke vrede der stilte.

Maar langzamerhand gleed de koude de deur door en begonnen de zonnestralen weg te blijven en zwakker te worden, als was de hemel door groote, witte, dreigende wolken bedekt. Eén voor één gleden de stralen weg en de fresco's werden weer donkere, glanslooze schaduwen. Als er planten in het vertrek geweest waren, zouden zij tot den wortel toe doodgevroren zijn. De ruiten vertoonden ijsbloemen en de lucht zoog de warmte uit het oude, trage bloed van den paus. En de onzichtbare koude-aanbrenger, kwam al nader en nader en haalde de matte levenswarmte van den grijsaard naar zich toe, en toen Zijn Heiligheid eindelijk hijgend, rillend van koude de oogen opsloeg, zat de Dood op een stoel vlak voor hem.

En de Dood zwaaide in zijn knokkelige hand een rammelenden bos met sleutels, van de meest verschillende soort, die men ooit aan een sleutelring gezien heeft.

De doodsangst begon op het gelaat en in den blik van Zijn Heiligheid zichtbaar te worden. Zijn oogen staarden, zoodat het beeld van den Dood zich op het netvlies inbrandde. De ivoorwitte, dunne vingers tastten naar de holle sleutels op de tafel. ‘Lucht! - Lucht!’ steunde hij. Zijn zwakke stem ging te niet door het geluid der

bazuinen, die juist in vreugde fanfaren daarbuiten begonnen te schallen. De stoet kwam om Gods Stadhouder in processie naar buiten te dragen. Zijn Heiligheid vertrok zijn mond en beproefde op te staan, maar zonk krachteloos op zijn zetel terug.

'Blijf zitten! blijf zitten!' zeide de Dood.

'Nu zal ik je je hoed en staf geven.' Maar de staf viel uit de trillende handen en de tiare gleed van het bevende hoofd. De sleutels alleen hield hij krampachtig vast.

'Je bent niets meer waard,' zeide de Dood.

Zijn Heiligheid stond met de stijfheid van een lijk uit zijn stoel op, zijn oogen puilden uit zijn hoofd en hij wilde voortstrompelen, zich naar de deur haasten en die openen.

Maar de Dood was hem voor; het slot sprong open, en de Zwitsers kwamen voor met den apostolischen stoel en terwijl de Dood dien besteeg, zonk Zijn Heiligheid dood ter aarde. Maar in het pauselijk gewaad werd de Dood door de straten gedragen en door

het geheele volk toegejuicht. Slechts een enkele fluisterde hoe afschuwelijk doodsbleek Zijn Heiligheid er dien dag uitzag, slechts de meest nabij zijnden roken de lijklucht en zagen de wilde rhythmen waarop hij zich onder de tiare, hoog boven de menschenhoofden, bewoog. Toen stroomde de schare in zulk een menigte toe om zijn voet te kussen, dat de muil doorsleet en de naakte knokkelvoet te voorschijn kwam.

En toen stond de Dood op, rammelde met zijn sleutels, hief den gouden staf in de hoogte en sprak *zijn* zegen uit over de onmetelijke menschen-zee!

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Het dagblad: 'Het Nieuws van den Dag' gaf onlangs over een vraag aan zijne lezers, eenige replieken. De aandacht van vele dames zal die vraag niet zijn ontgaan. Zij luidde:

'Nu menig(e) burgervrouw zich Mevrouw laat noemen, zou ik gaarne vernemen of alle gehuwde vrouwen tot het voeren van dien naam gerechtigd zijn.'

Mag ik daarover mijne gedachten mededeelen aan de

Gewaardeerde Lezeressen!

'Mevrouw of Mejuffrouw, wat zijt gij?' ben ik zoo vrij u te vragen.

Luidt uw antwoord: 'Ik ben gehuwd, dus noemt men mij natuurlijk: Mevrouw - dan moet ik U zeggen dat wij nog niet zoover zijn; - 'natuurlijk' is nog niet op zijn plaats, al is volgens een antwoord in Het Nieuws, het in 'de Spectatorale vertoogen van Van Effen' te vinden, dat éénmaal alle gehuwde vrouwen dien titel krijgen.

Gebeurt dat werkelijk, dan toch blijft er onderscheid tusschen dien titel te voeren en dien als eerenaam te handhaven, dat stel ik mij ten minste zoo voor.

Is Mevrouw afkomstig van *Mijn* vrouw, een waardeerende voorstelling door een echtgenoot, aan wie haar nog niet kenden? het Fransche 'Madame' doet er aan denken.

Er zijn Mevrouwen die haar titel eer aandoen, ook andere die het aanzien der Dame dragen, nog andere die plat en onhebbelijk zijn.

Het verschil kenmerkt zich dadelijk en duidelijk zelfs voor een niet al te scherpziend oog. Dit reeds onderscheidt haar, - waarom dan niet voor alle gehuwden dien naam?

In één der antwoorden in Het Nieuws, voerde men aan, dat men ook de Koningin aanspreekt als 'Mevrouw'; dit moge in toespraken gebruikelijk zijn, ook in briefstijl... was het dan een uitzondering dat, dezen zomer bij het instappen in het rijtuig, ik de H.M. vergezellende dame hoorde vragen: 'Votre Majesté veut mettre son manteau?' Wie zou aan H.M. een schrijven adresseeren: Aan Mevrouw de Koningin? Immers niemand.

Zou het der Mevrouwen goed zijn de laatste letter (w) van haren titel te doen vervallen, voor minder waardigen dan zij? Zoo doet men in Frankrijk, in België voegt men somtijds *ke* aan den naam toe; mij dunkt noch Mevrou noch Mevrouwke vindt hier plaats. Onze titulatuur in schrift is omslachtig, zoo voor Heeren als Dames, en

menigeen ergert zich als men hem of haar niet geeft wat hen toekomt, daarom geeft men hen liever meer dan dat.

Wat verhaspelen velen de Heerentitels!

Hoe wordt menige ‘Mevrouw’ ‘Hoog Welgeboren Vrouwe’ betiteld! Een spotvogel zeide bij zulk een geval eens: ‘als haar moeders slaapkamer op een derde verdieping lag, en zij recht van lijf en leden was ter aarde gekomen, was die titel haar rechtmatig eigendom.’

Vereenvoudiging komt mij, even als in het leven, wenschelijk voor, verduidelijking zou er door gebaat zijn.

Schreef men aan iederen man: den Heer, de bijvoeging van ambt, betrekking, ambacht gaf aan, in welken kring hij zich beweegt. Voor alle Magistraats-personen behoude men de wijdsche titulatuur, ook in spraak.

Aan de eegaas der Heeren zou men kunnen schrijven:

‘Mevrouw de Gravin....’

‘Mevrouw de Echtgenoote van den Heer Professor - Mr. - Dr. - Arts - Notaris’ enz. enz. schrijven als men in Duitschland doet, komt mij niet geschikt voor, nu wij Mevrouw Dr. en Mevrouw Mr. in ons land zien optreden.

Blijft nog: ‘Mevrouw de echtgenoote van den Heer... schilder - timmerman enz. enz.

Of dreigt dan het gevaar dat de moderne vrouw zich daaraan ergert?

Nu de ongehuwden!

‘Juffrouw’ laat zich uwe dienstbode noemen gelijk zij tot uw kruideniersbediende ‘mijnheer’ zegt. (Dit hoorde ik vooral te 's-Gravenhage.)

Staat met haar gelijk de juffrouw die uwe kinderen verzorgt, ze fröbelen, ja soms lezen en schrijven leert? immers neen, Mevrouw.

Spreken wij haar dan aan als ‘*Me*juffrouw’. Bij deze beiden geldt ook wat voor het verschil der ‘Mevrouwen’ een aanwijzing is.

Geve men den Adelstand, den titel die naar rang en recht hem toekomt, dan behoudt men daarin dien ook van ‘Mejonkvrouw’.

Alle anderen zijn dan ‘Mejuffrouw’ of ‘Juffrouw’, tenzij men ter nadere onderscheiding ‘Mejongvrouw’ gebruike.

Voor vele jaren was het de litterator W.J. Hofdijk, die dezen naam gebruikte, ook voor mij, in mijn meisjes-tijd. Had hij gevonden het juiste woord? Van hem kwamen er meerdere, niet alle even lieflijk of kort en bondig: getuige zijn aanhef van een toespraak aan Mevrouw Kleine geb. Gartman:

‘O! Vertooneelspeelijkte vrouw!’ Moesten niet velen tot vlug ontleden van dit woord zich zetten, onder den dichterlijken stroom die aan zijne lippen ontvloeide? Nu, in den tijd door hem voorspeld, dat bij al wie eenigszins litterair ont-

wikkeld is, zinbouw, woordwording en woordweging, wijziging ondergaan - na wat men aan nieuw taalgebruik heeft leeren bewonderen of versmaden, zou men al lichtelijk tot vlug begrip daarvan zijn gekomen: van dat samengesteld woord is toch de zin zoo goed te vatten.

Welnu, ongehuwde Dames! staat de titel 'Mejongvrouw' u aan? waarom dien dan niet ingevoerd bij uwe Correspondentie? allicht vindt deze benaming dan ingang bij Neêrland's dochteren.

U beleefdelijk dankend voor uwe aandacht, den wensch uitend, dat wij elkander in dit weekblad nog wel eens zullen ontmoeten, teeken ik mij

MOESJE.

Noot der red:
M.i. moest de Fransche gewoonte, van elke gehuwde vrouw, onverschillig tot welke maatschappelijke klasse zij behoort: Madame (Mevrouw) te noemen, ten onzent veel meer ingang vinden dan tot hiertoe nog het geval is. De grens die veel 'dames' geheel willekeurig trekken in het 'juffrouw' of 'mevrouw'-zeggen tegen een *gehuwde* vrouw komt mij altijd stuitend voor. En speciaal hindert het mij wanneer ongehuwde 'dames' hun 'voornaamheid' luchten, zooals dat in steden nog dikwijls geschiedt, door in winkels hooghartig 'juffrouw' te zeggen tegen veeloudere gehuwde vrouwen, deftige matrones soms, door wie zij worden bediend. - Wat mij betreft, ik zeg principieel het liefst tegen *elke* gehuwde vrouw: *mevrouw.* - Omgekeerd echter vind ik de idee *allerbelachelijkst* dat ongehuwde vrouwen tegenwoordig; - naar het oordeel van sommige 'vooruit-strevenden' onder hen, - behooren te heeten: Mevrouw, zoo goed als de gehuwde *Want grooter bewijs dat deze arme schepsels zich wanhopig* **schamen** (!!!) geen man te hebben opgedaan, kunnen zij, dunkt mij, van zichzelven moeilijk geven dan door zulk kinderachtig pogen dóór te gaan voor wat zij niet zijn door het zichzelve opsieren met den gestolen Mevrouw-titel. - Onlangs trad hier ter stede op in een openbare vergadering, waarvoor mij een kaart werd toegezonden, zulk een would-be-'mevrouw', die in de werkelijkheid echter is een eerzame oude maagd. Zoo iemand maakt den indruk; met haar kaarten waarop zij zich 'Mevrouw' betitelt, dat zij zich haar ongehuwden staat wanhopig-**schaamt**, en liever dan die 'schande' te bekennen pronkt met geleende veeren van 'mevrouw'-schap. -
't Is zoo in-grappig dat het juist dit soort 'vrije-vrouwen' en man-vijandinnen is, die op zoo onnoozele manier soms verraadt wáár de schoen bij haar wringt.
A. DE S.L.

II.

Het navolgende adres werd door de Ver. v. Vrouwenarbeid 30 Nov. ll. verzonden aan de Tweede Kamer der Staten Generaal: Met leedwezen gezien hebbende dat in het Wetsontwerp tot herziening van de drankwet van 28 Juni 1881 de vrouwen

uilgesloten worden van de Commissies van ingezetenen (bedoeld in art. 150), die mede belast zullen zijn met het toezicht op de naleving der wet Wij meenen dat met die uitsluiting aan de belangen der vrouwen en die der maatschappij te kort gedaan wordt en tevens het doel der Commissies geschaad. Onder alcoholmisbruik toch lijdt meest nog, meer dan de drinker zelf, zijn gezin - zijn vrouw en kinderen. En het is niet alleen de economische ellende, waaronder zulk een gezin gebukt gaat, dat het tot een last voor de gemeenschap maakt. Ook de zedelijke verwildering der kinderen door erfelijken aanleg voorbereid en door voorbeeld versterkt, maakt zulk een gezin tot een bepaald gevaar, tot een middelpunt van waar uit het kwaad zich langs vele wegen uitbreidt en weer nieuwe gezinnen verwoest. Waar dus alle vrouwen zich in hare gezinnen, in hare kinderen bedreigd zien, is het voor haar van 't hoogste belang, dat de maatregelen genomen om dit misbruik te keeren en de wijze, waarop toezicht wordt uitgeoefend, zoo doelmatig mogelijk zijn. Zij hebben er recht op daarin een stem te hebben en het is haar plicht daarom te vragen in het belang harer kinderen, van het toekomstig geslacht.

Maar bovendien zullen de Commissies zich door de uitsluiting der vrouwen van een groote hulp beroofd zien en wordt ook daarmee het belang van het algemeen geschaad. Blijkbaar toch is de bedoeling van den wetgever met de instelling dezer Commissies en hun wijze van werken, bepaald in art. 150 alinea 2, iets anders dan bloot politie-toezicht, dat immers reeds door de overheid wordt uitgeoefend. Een wet, als deze, zal zij iets uitwerken, moet door het volk begrepen worden, in zijn bewustzijn opgenomen. Het geheele volk moet inzien door welk onmetelijk gevaar het bedreigd wordt door het toenemend alcohol-misbruik en hoe ieder geroepen is naar zijn beste krachten mee te werken aan handhaving der maatregelen, genomen om het te beteugelen.

Deze taak van populariseering der wet is het o.i., waartoe de Commissies geroepen zijn. Hoe kunnen zij daarbij de hulp der vrouwen ontberen?

Overal waar het het belang geldt van het gezin is zij, die het middelpunt daarvan uitmaakt, toch wel het meest bevoegd tot raadgeven, overal waar het geldt den invloed der vrouwen, die in dezen van zoo groot gewicht is, ten goede te leiden, is zij toch zeker daartoe aangewezen.

Dat alles is in dubbele kracht van toepassing op dat gedeelte van het wetsontwerp, dat zooveel mogelijk wil beperken den kanker der onzedelijkheid, die helaas met alcoholmisbruik ten nauwste verbonden is. Heeft de moeder daarbij evenzeer als de vader het recht en den plicht te waken over haar zonen, ook in ander opzicht is medewerking van vrouwen in de Commissies rechtvaardig en practisch.

Voor de vele vrouwen, gebezigd voor den verkoop van sterken drank, van wier afhankelijkheid van haar middel van bestaan dikwijls het grootste misbruik gemaakt wordt, zou het gemakkelijker zijn zich met haar klachten te wenden tot een vrouw dan tot mannen. Bij de arbeidsinspectie is door Uwe Vergadering door de aanstelling van adjunct-inspectrices hetzelfde beginsel reeds gehuldigd en het nut daarvan is ook gebleken.

Om al deze redenen wenden wij ons tot Uwe Vergadering met het dringend verzoek het woord ‘mannelijke’ uit art. 150 te doen vervallen niet alleen, maar er integendeel de bepaling in op te nemen, dat in de bedo lde Commissies één of meer vrouwen moeten zitting nemen.

Het Bestuur der Nat. Ver. v. Vrouwenarbeid.
's-Gravenhage, 31 November 1903.

Varia.

Een Herinneringskalender. I.

Op de volgende wijze kan men een aardigen kalender maken, bijzonder geschikt voor een zieke of afwezige vriendin:

Neem twaalf enveloppes - de grootste, twee en twintig bij dertig centimeter, de volgende bijv. twintig bij acht en twintig, en zoo voort, iedere volgende enveloppe iets kleiner dan de vorige; de laatste ongeveer zeven bij twaalf.

Buiten op den grootsten omslag schrijft ge:

‘Een herinneringskalender voor -

Met hartelijke Nieuwjaarswenschen van -’

Het volgend couvert wordt versierd met den kalender voor Januari, een toepasselijk motto en een landschapje of bloemtakje, in overeenstemming met het jaargetijde. Bovenop de volgende enveloppe komt dan de Februari-kalender, met een aanhaling en een teekeningetje; en zoo handelt ge vervolgens met al de andere omslagen; tot ge den kleinste voor November houdt. Voor December knipt ge een kaartje dat juist in het laatste couvert past, en waarop ge een Kerstgroet en een takje hulst kunt aanbrengen. Schuif dan het Decemberkaartje in de November-enveloppe, met een klein gepast cadeautje. Plak het couvert dicht, en schrijf op den overslag: ‘Niet voor één December openen.’ Doe dan het verzegeld Novembercouvert in dat met den Octoberkalender en daarbij ook een kleine verrassing. Schrijf hier weer op: ‘Niet openen voor één November.’ Zoo gaat ge voort, tot ge de enveloppe voor Januari gestoken hebt in die met het opschrift: Herinneringskalender. De cadeautjes moeten natuurlijk allemaal klein en plat zijn.

Men kan ook alleen voor de versiering der omslagen zorgen, en twaalf vrienden of familieleden, van de persoon voor wie de kalender bestemd is, om kleine geschenken verzoeken.

Vertaald door G.E.

II. Neue Makrobiotik.

Pflege Dein Haar mit ‘Javol’,
Brauch' für die Zähne ‘Odol’,
Für Deine Niere ‘Salol’
Und Du bist munter und wohl!

Für Deine Nahrung ‘Toril’,
Für Schnupfen ein Gramm ‘Salicyl’
Und zum Getränk ‘Pomeril’,
Nur nicht von allem zu viel!

Bei Kopfschmerz hilft ‘Migränin’,
Für Gicht hol' Dir ‘Urecedin’,
Für das Rheuma stets ‘Aspirin’,
Dann wirst in Gesundheit Du blühn.

Ist das Herz schwach, dann schnell ‘Digital’

Zum Schlafen ist gut ‘Sulfonal’,
Die Lunge kriegt ‘Kreosotal’
Und Du bist geheilt auf ein Mal.

Nicht will ich weiter noch gehn
Mit den vielen Mitteln auf ‘en’
Und den herrlichen Sachen auf ‘on’
Du hast genug schon, mein Sohn.

Brauch' all' dieses pünktlich und treu,
Wie theuer da manches auch sei;
Denn Du sparst Dir ein gross' Kapital
Mit ‘ol’, ‘il’, ‘in’ und mit ‘al’.

Begehrst Du noch mehr Medizin,
So kauf' Dir ein Fläschchen Strychnin
Und trink' es auf einen Zug' -
Dann hast Du wahrscheinlich genug!

(Overgenomen uit een Duitsch ‘Witz-Blatt.’

Handschriftbeoordeeling.

I.

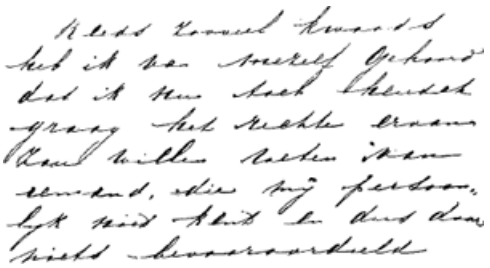

‘NITA.’

Algemeene indruk:

zelfbewust, flink, doch al te geestig, scherp, karakter. rustig, kalm zieleleven. - egoïstisch. - scherp, streng, brutaal. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - logisch, practisch. - vrijgevig (in geld uitgeven) - uiterlijke en innerlijke degelijkheid. - zeer gesteld op vormen etc. - geschikt tot onderwijzen (is waarschijnlijk onderwijzeres). - idealistisch - hoogmoedig. - zelfbewust. - wilskracht. - onduldbare geest tot tegenspraak, strijdlustig. - humoristisch. - slim, geestig. - normale ontwikkeling. - terughoudend, ingetogen.

II.

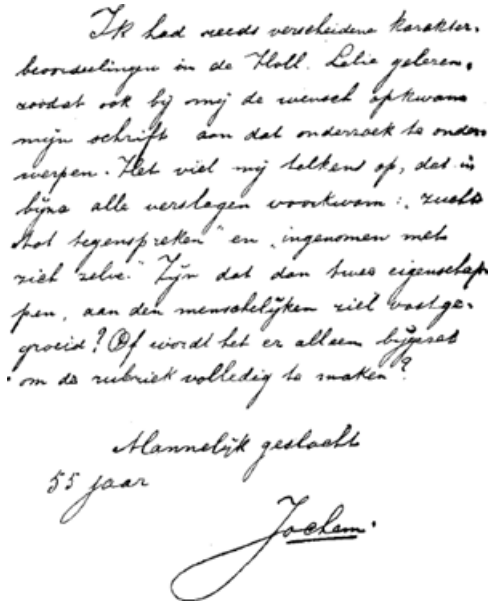

‘JOCHEM.’

Algemeene indruk: gevoelig, volhardend karakter.

zin tot opmerkingen maken. - rustig, kalm zieleleven. - goedhartig, medelijdend. - gevoelig. - innemend. - eenvoudig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - logisch, practisch. - spaarzaam. - geschikt tot onderwijzen. - idealistisch. - zucht tot tegenspraak. - voorzichtig, wantrouwend. - gesloten. - volhardend. - met zichzelf ingenomen. - nieuwsgierig.

III.

‘O.O.’

Algemeene indruk:

idealistisch, doch wat al te vitterig karakter.

vroolijk, opgeruimd. - ondernemend. - zenuwachtig. - egoïstisch. - spaarzaam. - scherp. - eenzijdig. - vitterig. - hoogmoedig. - trotsch. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - zucht tot gezellig onderhoud. - getallenzin sterk ontwikkeld. - niet logisch, niet practisch. - reinheid van zeden. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - onduldbare geest tot tegenspraak. - zin voor geld. - coquet. - gesloten, terughoudend. - meer levendigheid dan wilskracht.

IV.

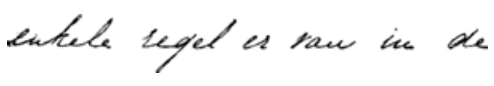

‘IRIS.’

Algemeene indruk: gevoelig, aanhankelijk karakter. geestelijke ontwikkeling. - rustig, kalm zieleleven. - oprecht. - goedhartig, zachtmoedig. - gevoelig - coquet. - verwend. - trotsch. - idealistisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - onpractisch, onlogisch. - geschikt tot onderwijzen. - verlegen in gezelschap. - reinheid van zeden. - koopziek. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - terughoudend, gesloten, ingetogen.

V.

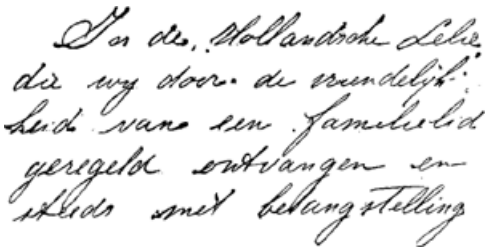

'FANTASIA.'

Algemeene in druk:

gevoelig, geestelk-ontwikkeld karakter.

geestelijke ontwikkeling. - gevoelig, medelijdend, goedhartig (in sterke mate). - rustig, kalm zieleleven. - sterke werkzaamheid der hersenen. - Idealistisch. - lichtzinnig. - niet practisch, niet logisch. - omslachtig. - geschikt tot onderwijzen. - onduldbare geest tot tegenspraak. - heerschzuchtig. - koopziek. - slordig. - ijdel. - geestig, humoristisch.

VI.

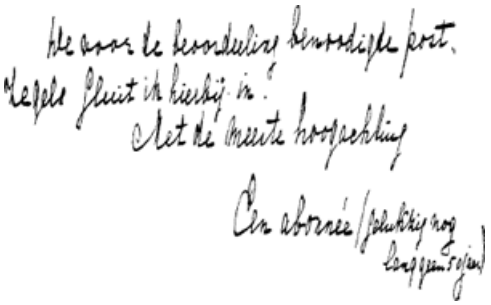

Algemeene indruk: gevoelig, coquet karakter.

zinnelijk (vrij sterk). - diplomatisch. - wilskracht, daadkracht. - met zich zelf ingenomen (in sterke mate). - trotsch, zelfvertrouwend. - bitter. - melancholisch. - despotisch, logisch, practisch. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - geschikt tot onderwijzen. - gevoelig. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - zeer gesteld op uiterlijke vormen. - spaarzaam. - materialistisch. - gesloten, terughoudend.

VII.

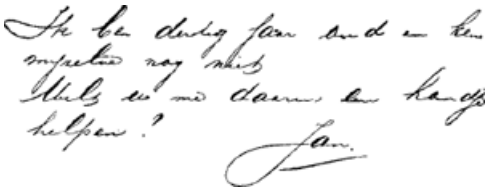

'JAN.'

Algemeene indruk:

gevoelig, doch zeer met zichzelf ingenomen karakter. treurig, neerslachtig, moedeloos. - wilskracht. - groote goedheid, zachtmoedigheid. - geestelijke ontwikkeling. - sterke werkzaamheid der hersenen. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - idealistisch. - huiselijk. - niet practisch, niet logisch. - reinheid van zeden. - spaarzaam. - zelfbewust, trotsch, hoogmoedig. - egoïstisch. - met zichzelf ingenomen (in vrij sterke mate). - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - zucht tot tegenspraak. - vrijgevig.

VIII.

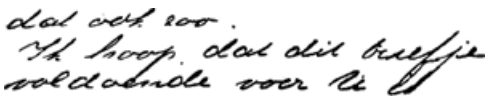

Algemeene indruk:

gevoelig, goedhartig, zelfbewust karakter.

nieuwsgierig. - naïef. - diep zieleleven. - vroolijk, opgewekt. - goedhartig, medelijdend. - gevoelig. - wilskracht. - zucht tot tegenspraak. - trotsch. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - spaarzaam. - ondernemend, dapper. - niet logisch, niet practisch. - voorbarig. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschikt tot onderwijzen. - idealistisch. - vergeetachtig. - gesloten, terughoudend, ingetogen.

IX

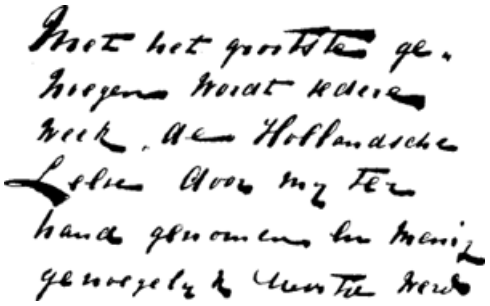

Algemeene indruk:

goedhartig, doch zeer heerschzuchtig en ingebeeld karakter

goedhartig. - diep zieleleven. - melancholisch. - groote wilskracht. - egoïstisch. - roekeloos, despotisch, geweldig, brutaal, strijdlustig (in zeer sterke mate). - heerschzuchtig (in de hoogste mate). - met zichzelf ingenomen (idem). - zinnelijk (idem). - lichtzinnig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit (in sterke mate). - moedig, volhardend, hardnekkig. - ondernemend. - romantisch. - niet practisch, niet logisch. - dikwijls verlegen in gezelschap. - geschikt tot onderwijzen. - zeer gesteld op uiterlijkheden. - zeer voorzichtig, zeer wantrouwend. - gesloten. - slim, listig. - vrijgevig. - koopziek. - vergeetachtig. - materialistisch. - zucht naar opschik.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Over Eerzucht.

'**Jan**' zond mij indertijd den volgenden brief, om te betuigen dat eerzucht een kwaad is. Ik ben dat niet met hem eens. Hij geeft aan het woord een geheel verkeerde beteekenis. Daarom druk ik zijn brief in zijn geheel af, (met zijn toestemming).

'*Thans wil ik de belofte, in mijn vorig antwoord op Uw brief aan Jan gedaan, vervullen, en U schrijven, waarom ik eerzucht een groot kwaad noem. Ik zal trachten die stelling door voorbeelden te bewijzen, maar moet u vooraf opmerken, dat eerzucht nauw verwant is met den wensch om geld of macht te bezitten, omdat in onze maatschappij de rijken en machtigen het meest vereerd worden. Ook moet ik u zeggen, dat men naar mijn oordeel niets absoluut kwaad of goed mag noemen, en dat het afhangt van den trap van zedelijke volmaking, dien men bereikt heeft, of de eene of andere neiging goed of kwaad is. Zoo zijn eer- geld- en heerschzucht voor velen de eenige drang om te werken, en voor de zoodanigen noem ik die eigenschappen goed en nuttig, ook al kunnen zij in andere opzichten kwaad doen; maar iemand, die inderdaad volhardend wil streven naar zelfvolmaking moet eerst de luiheid, en daarna bovengenoemde hartstochten overwinnen. Mannen, zooals Jezus, Buddha, Spinoza, Tolstoi; vrouwen, zooals de meeste Katholieke liefdezusters, waren en zijn niet eerzuchtig.*

1*e Voorbeeld. Johannes Abrahams, student te W. wordt verliefd op de dochter zijner hospita, de aardige en goedhartige mej. Emma Zalm. Zij, sluiten een huwelijk, niet voor de wet, maar alleen voor God, want Abrahams weet wel, dat na zoo'n huwelijk de vader niet verplicht is voor vrouw en kinderen te zorgen.*

Weldra moet de geliefde vrouw moeder worden. Abrahams en Emma zoeken midoelen om het kind reeds voor de geboorte te vermoorden, maar deze zijn in dit geval onvoldoende. Zij ondermijnen wel de gezondheid der jeugdige vrouw, maar de vrucht blijft in leven. Emma smeekt haren man om het huwelijk te wettigen, want zij weet, dat de banden, gelegd door een priester of een burgemeester, moeielijker verbroken kunnen worden dan de door God gemaakte. Maar Abrahams is een goed Christen. Hij weet, dat Jezus gezegd heeft: "Laat de kinderkens tot mij komen" en dat hij zich dus dat kind niet behoeft aan te trekken. Bovendien is zijn vader een hooggeplaatst ambtenaar, die zich onteerd zoude achten, wanneer zijn zoon een huwelijk sloot beneden zijn stand, en hijzelf is ook bestemd om later eene eervolle betrekking te bekleeden, maar dan kan hij een arm meisje uit het volk toch niet aan zijne vrienden en kennissen voorstellen als zijne vrouw.

Uit eerzucht verstoot hij de vrouw, die hij heeft liefgehad, en die hij misschien nog bemint, en deze wordt moeder: maar eerzucht maakt, dat zij de verachting der wereld niet wil verdragen, en een einde maakt aan haar leven en dat van haar kind.[*)]

2*e Voorbeeld. Arends, lid van de rechtbank te IJ. krijgt op de societeit twist met Berends, kapt. der Infanterie, die zoo hoog loopt, dat de een den ander een klap in het gezicht geeft. Beide heeren zijn gehuwd en hebben kinderen. Beiden zijn zij ook lid van de Christelijke kerk, en weten dus dat duelleeren misdadig is. Maar zij zijn te lafhartig om de publieke opinie te trotseeren Eerzucht maakt een duel noodzakelijk. Arends wordt doodgeschoten, en Berends krijgt een wond aan den arm, waardoor dit lid minder bruikbaar wordt. Eenige maanden later wordt hij, wegens rheumatiek, ontstaan in en door den dienst, afgekeurd. Mevrouw Arends vervalt tot armoede; en*

*) Noot red:
Ik noem dit geen eerzucht, maar valsche schaamte.

de gepensioneerde kapitein Berends heeft het financieel veel minder goed dan vroeger, en verwijt zich bovendien aanhoudend den moord, dien hij uit eerzucht begaan heeft.†)

3*e Voorbeeld. Karel XI, honing van Vastland, leeft zeer weelderig, en is daardoor niet in staat zijne inkomsten hoog genoeg op te voeren, om aan zijn zucht tot praal en pracht te voldoen. Hetzelfde is het geval met zijne ministers en eenige andere rijksgrooten. Op zekeren dag vernemen zij, dat in het naburige Vrijland rijke goudmijnen ontdekt zijn. Men begrijpt, dat de persoonlijke inkomsten van den vorst en van zijne dienaren zullen vermeerderen, wanneer het hen gelukt dat land te veroveren en dit schijnt niet moeielijk, want Vrijland is veel kleiner en minder machtig dan Vastland. Door*

†) Noot red:
Ook dit noem *ik* geenszins een geval van "eerzucht" maar een van verkeerd begrip van "eer"....

zoo'n verovering vermeerderen zij bovendien eigen eer en aanzien, en in hunne oogen is niets edeler, dan geëerd te worden door de menschen. Eene reden om den oorlog te verklaren is spoedig gevonden. Vrijland wordt veroverd, maar ten koste van stroomen bloeds en veel meer geld, dan de goudmijnen ooit kunnen opbrengen. Maar dit geld wordt grootendeels betaald door de armere bewoners van Vastland, terwijl de aanzienlijken de financieele voordeelen van de goudmijnen ontvangen. Maar dit meerdere geld hebben zij alleen noodig tot bevrediging hunner eerzucht, terwijl de eerbiedwaardigheid van den koning gestegen is, omdat hij een naburig rijk gestolen, ik wil zeggen, geannexeerd heeft.§)

4*e Voorbeeld. Davids is predikant. Hij weet, dat Jezus van zijne volgelingen geëischt heeft, dat zij nederig zouden zijn en in armoede zouden leven. Maar hij kan mooi preeken, en is geacht in zijne gemeente. Hij gevoelt echter dat die vereering zoude ophouden, wanneer hij het voorbeeld van den held, dien hij zijn Zaligmaker noemt, ging navolgen. Liever vleit hij iederen Zondag de rijken en aanzienlijken, en troost hij de armen door hen belooningen te beloven, die zij in een volgend leven zullen ontvangen. Maar hij toont dat hijzelf daaraan niet gelooft, want hij verkiest aardsche eer boven Hemelsche gelukzaligheid.***)

5*e Voorbeeld. Karel Evers was burgemeester, en voor zijn genoegen tevens heereboer. Hij woonde samen met zijne zuster, en had evenals deze een vermogen van ongeveer honderdduizend gulden. Op zekeren dag zeide hij tegen mij: "Het grootste ongeluk, dat iemand kan treffen is, dat hij zich moet bekrimpen." - Ook dit is een bewijs van eerzucht; want vrees zich te moeten verminderen is niets anders dan vrees, dat men door zijne medebvrgers minder geacht zal worden dan vroeger. - Eenige jaren later kreeg ik uit het dorp zijner inwoning een brief, waarin mij o.a. werd geschreven: 'Truitje, de zuster van onzen vorigen burgemeester Evers, is dezer dagen overleden. Haar broeder Karel is wanhopend, want hij heeft nu aan zijn broer Frits ruim f* 50.000 *moeten uitkeeren, en meent dat hij arm is. Kleeren, die reeds jaren geleden waren afgedankt, worden nu weder uit de kast gehaald, zoodat hij er uitziet als een schooier. "Vroeger" zoo zegt hij, "boerde ik voor mijn genoegen, nu moet ik het doen voor mijn brood." - Daarbij gunt hij zich nauwelijks het noodige voedsel! Arme man! hij bezit niet meer dan anderhalve ton.*

Dit historische feit toont aan hoe eerzucht kan leiden tot gierigheid.††)

6*e Voorbeeld. Een geneesheer begint zijne praktijk met het doel om ten zegen te zijn voor velen. Al spoedig bemerkt hij echter, dat acute, met koorts gepaard gaande ziekten evengoed genezen, wanneer hij geen medicijnen toedient, als wanneer hij de medicijnen voorschrijft, die hij aan de Hoogeschool als heilzaam heeft leeren kennen; en dat slepende ziekten niet genezen, wat men er ook aan doet.* (*Ik zeg niet, dat dit altijd het geval zal zijn, en wil als homoeopaath over de tegenwoordige geneesheeren geen oordeel vellen, maar nog niet zoo heel lang geleden waren er velen die er zoo over dachten, en, als bewijs dat men ze ook nu nog vindt, behoef ik u slechts te wijzen*

§) Noot red:
Dit geval noem *ik* er een van hebzucht en roemzucht, niet van eerzucht....

**) Noot red:
Dit gelijkt iets meer op "eerzucht" dan de andere voorbeelden. *Ik* vind het echter toch nog een onjuist gekozen voorbeeld.

††) Noot red:
Neen, dit heeft weer *niets* te maken met eerzucht. Het is valsche schaamte en blufferigheid

op Dr. Luchtmans (*zie Holl. Lelie van* 20 *Mei*), *die in de zoogenaamde natuurgeneeswijze of hydrotherapie eene voldoening zoekt welke de officieele wetenschap hem niet heeft kunnen geven*). *Sterft een der patienten van zoo'n geneesheer, dan vraagt hij zich af "Kan het ook wezen, dat ik de ziekte door mijne geneesmiddelen erger heb doen worden?" En meermalen betreurt hij het, dat de geneeskunde eene even onzekere wetenschap is als de Godgeleerdheid. Gaarne zoude hij eene andere betrekking willen hebben, maar hij heeft niets anders geleerd en eerzucht belet hem om daglooner te worden. Voor zooverre ik weet maakt de geschiedenis slechts melding van één enkelen geneesheer, die liever armoede wilde lijden, dan de geneeskunde uitoefenen op eene wijze, waarin hij geen vertrouwen stelde; en dit was Hahnemann, de stichter der homoeopathie; maar dat er rélen zijn geweest, die dit vertrouwen evenmin bezaten, maar uit eerzucht toch voortgingen met praktiseeren, is een feit. Eerzucht maakte die mannen tot huichelaars, die zichzelven met drogredenen bedrogen.*[§§)]

7e Voorbeeld. - Christen was op school gewoonlijk no. 1 *van zijne klasse, en liet zich daarop niet weinig voorstaan. Overigens was hij een beste, goedhartige jongen. Ouder geworden ging hij naar Breda, en werd officier. Zijne chefs prezen hem om zijne kundigheden en zijn goed gedrag. Maar hijzelf was niet tevreden. Hij had een afkeer van zijn werkkring omdat hij alle oorlogen verfoeide, en dit denkbeeld vervulde hem weldra zoo geheel en al, dat hij al zijne schoone vooruitzichten weggooide, zijn ontslag nam, al zijne bezittingen aan de armen gaf, en heilsoldaat werd. - Hier hebben wij een voorbeeld van iemand, die op kinderlijken leeftijd eerzuchtig was; en dit was goed en nuttig, want daardoor studeerde hij ijverig. Maar ouder geworden beklom hij een hoogere sport op de ladder, die voert tot zelfvolmaking, en dit bracht hem er toe zijne eerzucht geheel te overwinnen. Door nederigheid en hulpvaardigheid was hij toen in staat velen te redden uit den poel des verderfs, waarin zij zichzelven gestort hadden. Zoo iemand vereer ik, maar ik heb nog te veel eerzucht om hem na te volgen en kan het ook om andere redenen niet doen.*[***)]

Ziehier zeven voor het meerendeel verdichte verhalen, die als bewijs moeten dienen voor mijne stelling, dat eerzucht een groot kwaad is. Bij eenig nadenken zal het u niet moeielijk vallen vele andere soortgelijke voorbeelden te vinden. Denk b.v. maar eens aan de zelfmoordenaars, die lafhartig den strijd van dit leven ontvluchten, omdat er iets gebeurd is, waardoor zij zijn gedaald in de achting hunner tijdgenooten.[†††)] *Denk aan een Reinier Claassen of een Van Speijk, die stervende vele menschen om het leven brachten, ten einde roem en eer te oogsten; en zeg dan nog, als u het kunt, dal eerzucht geen kwaad is.*

In vroegere eeuwen toen de overwinnaars gewoon waren de overwonnenen tot slaven of lijfeigenen te maken, zoude echter eene eerzucht, zooals die van Van Speijk, geheel op haar plaats geweest zijn; en dat men die daad ook nu nog goed noemt, moet m.i. daaraan worden toegeschreven, dat de zedelijke vooruitgang nog niet

§§) Noot red:
Tot op zekere hoogte geheel onjuist. Want niet "eerzucht" belet den geneesheer daglooner te worden, maar onmacht en onkunde. Met den besten wil ter wereld zal geen enkel dokter ineens geschikt zijn tot "boeren" of tot dagloonerswerk, om daarmee in zijn *onderhoud* te voorzien.

***) Noot red:
Ja; dat vind *ik*-óók heel mooi.

†††) Noot red:
Maar heel veel menschen gaan m.i. over tot zelfmoord, om héél andere redenen. Wat die "helden" als Van Speijk betreft, ik geloof dat bij hen plichtsbesef méér de drijfveer is geweest, dan "eerzucht".

voldoende is geweest, om te maken, dat dergelijke daden algemeen afkeurenswaardig worden gevonden.[§§§)]' -

Tot zoover Jan's brief.

M.i. is eerzucht de zeer geoorloofde, aan elk mensch ingeschapen prikkel om zijn werk zoo *goed mogelijk* te doen; zoodat hij of zij er den *welverdienden* lof mede inoogst van zijn medemenschen. Natuurlijk kan deze neiging leiden tot allerlei verkeerds. Maar dat kan 't geval zijn met *elke* deugd. Indien echter eerzucht blijft binnen hare

§§§) Noot red:
Ja natuurlijk ben ik dat weer geheel met U ééns.

normale perken, dan is zij m.i. een deugd. Een goed dokter zal de geoorloofde eerzucht hebben, een goed arts te heeten bij de menschen die hij naar zijn beste weten behandelt. Een goede verpleegster zal de geoorloofde eerzucht hebben, in haar zieken-inrichting den naam te bezitten van de onmisbaarste en beste der zusters. Enz., enz. - Ik kan niet alleen niet inzien, dat normale eerzucht een kwaad zou zijn, maar ik beweer zelfs omgekeerd, dat iemand algeheel *zonder* eerzucht een onverschillig en daardoor minderwaardig individu zal wezen.

Climatis. - Ja, ik was deze maal incognito in O. Het was zoo'n korte tijd. En wij wilden graag zooveel-doenlijk profiteeren van 't mooie weer. Maar ik kom denkelijk a.s. jaar terug. En dan wil ik graag kennis maken. Wat is het een lief-gelegen dorp! - Wij waren recht-ingenomen met ons uitstapje.... Wij reden ook nog voorbij Uw villa.... Uw prachtige rozen vervroolijkten zoo gezellig onze kamer... Het stukje ontving ik in goede orde...*)

Mathilde. - Zeker. Uw vroeger schrijven herinner ik mij nog best. En ook, dat ik U aanraadde die boeken niet te lezen. Nu, ik ben maar blij dat zij dan geen andere uitwerking op U hadden dan wat gij mij daarover schrijft. Met heel veel belangstelling las ik Uw langen vertrouwlijken brief. Zeker is het benijdbaar, en gelukkig ook, wanneer men ondanks alles het geloof behoudt. Zendt mij gerust dat werk ter inzage. Ik zal het gaarne lezen en, zoo 't goed is, plaatsen.**)

Nannie van Wehl. Ik ben U nog altijd mijn dank schuldig voor Uw vriendelijk briefje van dezen zomer. Ja, Uw keuze van prijs vond ik een recht-begrijpelijke. Een mooi boek om te *bezitten.* Ofschoon ik-voor-mij 'Noodlot' het liefst heb van hem. -†)

Lotos. - Gij moest als ps: nemen: Mevr: 'Heetgebakerd.' - Nauwlijks zijt gij abonnée geworden, of gij overlaadt mij met brieven: Wanneer komt mijn handschrift erin? Wanneer komt mijn stuk, etc., etc.? - Ik kan toch niet alle menschen tegelijk helpen! - - Maar ik neem 't U niets kwalijk; want het bewijst in elk geval dat gij geen sufkous zijt. - Boekbeoordeelingen wil ik wel aannemen, als gij iets zendt dat de moeite waard is het te plaatsen. De gewone boekbeoordeeling geschiedt door de redactie. - Nichts für Ungut wat mijn plagerijtje over Mevr: 'Heetgebakerd' betreft.††)

*) Noot voor Climatis. Uw bijdrage heb ik gelezen *nadat* de correspondentie was afgedrukt aan U. Ik heb haar aangenomen. Uw laatsten, ook *na afdruk* der corr: gekomen brief, beantwoord ik later nog.

**) Noot voor Mathilde. Ik heb, *na afdruk* van het bovenstaande, Uw bijdragen ontvangen en gelezen; maar ik kan ze tot mijn spijt niet plaatsen. De eene, over die bewuste brochure van der M., wil ik niet opnemen omdat de behandeling van dat onderwerp reeds vroeger aanleiding werd tot *misverstand.* - Één der ingezonden schetsjes heeft al te weinig *inhoud.* De twee andere zou ik misschien *kunnen* plaatsen. Maar bij de groote hoeveelheid copie die wacht, wil ik liever weigeren. Er ligt zooveel dat behoort vóór te gaan van rechts- en billijkheids-wege. Het spijt mij *zeer* voor U.

†) Noot voor Nannie van Wehl. Dit korte woord was reeds afgedrukt, toen Uw alleraardigste, lange brief kwam. Dien beantwoord ik nog. Jammer dat ik *dien brief* niet kan afdrukken.

††) Noot voor Lotos. Vertalingen, mits geheel nieuw, en nog nergens anders geplaatst, neem ik zeer zeker op. Een bijdrage die als artikel geplaatst wordt, niet als Ingez: stuk, wordt steeds gehonoreerd. - Ik ontving *nadat* dit was afgedrukt Uw laatsten brief. Gaarne beantwoord ik

A.C. - In Uw laatsten brief geeft gij *dit* pseudoniem op; in Uw vorígen was een ander aangegeven; ik heb *dat* dus de vorige maal gebruikt. - Wat gij mij schrijft over dat plan van Uw aanstaanden man, om op die wijze met U samen te werken, lijkt mij inderdaad heerlijk voor U. Zeker zult gij niet prettiger *kunnen* werken dan op zoo'n wijze! - Ja, mevr: v. W. is nog in leven. Ik vind haar Jong-Hollandsch Binnenhuisje héél-mooi. - Dat gij zoo opziet tegen die scheiding van allen die U lief zijn, kan ik mij best begrijpen. Gij zoudt ongevoelig zijn als het anders was. - Als gij in Indië zijt zullen die 'spinnen', waarvoor ik U zoo'n vrees heb aangejaagd in de correspondentie, U wel meevallen. Want zij komen niet zooveel voor in Oost-Indië als in West-Indië! - Ik geloof dat al dat ongedierte over 't algemeen 't méést tiert in de binnenlanden, en niet in de groote-steden. In Batavia-zelf heb ik, hoewel een hôtel minder goed-gebouwd is dan een mooi-huis, toch maar heel weinig ongedierte gezien in mijn kamer! - Ook gelool ik zeer-zeker dat sommige menschen 'wennen' aan deze Indische gedierten. Ik-zelve behóór niet tot die gelukkigen. - 't Stukje, waarover gij schrijft, zal ik plaatsen vóór gij vertrekt. Maar dat andere heb ik U teruggezonden, als ik mij niet vergis. *Met* die bewuste briefkaart van mevr: van W. Of bedoelt gij nog iets anders?

- En nu neem ik, wat Uw tegenwoordige woonplaats betreft, afscheid van U. Uw volgende brief zal mij zeker heel veel nieuws vertellen van Indië, en van Uw eerste indrukken. Wie weet, of gij niet iets heel-aardigs kunt maken voor de Lelie: Eerste impressies van een Europeesch vrouwtje bij haar aankomst in Indië, over de huishouding, de bedienden, de kleeding, de levenswijze, enz. enz.? - Denk daar maar eens over, en begin alvast een Dagboek op reis; dat zal U de ongezelligheid van den overtochtalléén verkorten. Een lange zeereis is óók een heel-nieuwe ondervinding, voor iemand die dat nog nooit meemaakte. Gij schrijft zoo enthousiast over Uw bezoek op Scheveningen en de Pier; maar gij zult eens zien hoe héél iets anders het is midden-op-zee te zijn, dan aan het strand met menschen om U heen, en huizen achter U. - Ik ken niets dat je méér aangrijpt dan midden-op-zee zijn, vooral 's avonds....

Maar *wat* gij mij ook schrijven zult over Indië of Uw reis, voor en boven alles hoop ik, dat gij schrijven zult over Uw *geluk.* Veel geluk, echt huwelijksgeluk, wordt U van ganscher harte toegewenscht door mij. Wees dáárvan overtuigd. En geloof mij dat ik, als gij mij daarvan schrijven wilt, altijd recht blijde zal zijn te hooren van een *gelukkige* jonge-vrouw!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht: Handschrift-beoordeeling.

Erica, en anderen, deel ik mede dat verzoeken aan mij, om dit of dat 'na te zìen' wat handschrift-beoordeeling-inzendingen betreft, *niet* kunnen worden ingewilligd; door de zeer *talrijke* inzendingen. Ik leg die allen bij elkaar terstond na ontvangst, en zend telkens ongeveer zooveel handschriften dóór aan den Beoordeelaar, als noodig is voor de e.v. Lelie. - In de overblijvende, zeer gróóte hoeveelheid kan ik met den besten wil der wereld niet telkens, nu dit dan dat, 'nazien'. -

dien; en ook op Uw vraag, omtrent *mijn* opinie over Uw stukje, zal ik dan ingaan. Veel dank voor Uw schrijven

Bericht. Verbeteringen.

In de vorige Lelie staat de naam der schrijfster van ‘Iets over Constantinopel en de huilende Derwisen’ verkeerd opgegeven. Die naam luidt: J. von Moller - de Vos.

In de vorige Lelie werd vermeld dat de operette Rozeknopje, van Annie Nauta, te Leeuwarden zal worden opgevoerd; waarvoor zich aldaar een Comité van Dames heeft georganiseerd. Ter verduidelijking deel ik nog mede, dat de opbrengst van de uitvoering is bestemd voor een *liefdadig doel.* (Blinden en Armen)

Nagekomen Correspondentie.

G. van Witzenburg, inzendster van een stukje over een, ‘Home’ te Bruxelles, (Brussel), verzoek ik mij haar *volledig* adres te willen opgeven, ten behoeve eener abonnée die gaarne met haar wil correspondeeren hierover.

Mevr: V.T. te D. Door een misverstand miste ik Uw bezoek. Ik verwachtte nog bericht van Uw komst.

Jenny. Voor beantwoording in *dit* nommer kwam Uw brief te laat. Gij vergist U *gehéél.*

- - Onbekende gevers van bloemen op 5 Dec:, bedank ik vóórloopig hartelijk op déze wijze; daar ik nog niet weet van wien ik die ontving.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

16 December 1903.
17de Jaargang.
No. 25.

Publiek engagement.

Wanneer ik in verband met bovengenoemd onderwerp eenige regelen wil schrijven, dan kan het niet anders of ik moet mij bepalen tot eene bepaalde klasse onzer samenleving, waarin nog steeds eene gewoonte gevolgd wordt, welke naar mijn inzicht, geen recht van bestaan meer heeft. En juist daarom wenschte ik in dit blad uwe aandacht te vragen, omdat het in het bijzonder die personen bereikt, welke ik op het oog heb.

Onder die personen wil ik rangschikken de jonge mannen die het genot hadden van huis uit te kunnen studeeren, de meisjes, die hetzij thuis, hetzij elders, na volbrachten schooltijd, zijn opgevoed en dan een huwelijk sluiten. Onder hen is dat, n.l. het sluiten van een huwelijk, vaak zoo moeilijk, omdat men daar met zoovele omstandigheden heeft rekening te houden.

Gelukkig in deze tijden de jongelieden, die op de openbare lagere school en de daaraan aansluitende middelbare en Hooge scholen hun onderwijs ontvangen, want zij worden bewaard voor eenzijdigheid; ze leeren reeds vroeg zich eene opinie vormen, ze voelen zich meer zelfstandig dan al die anderen die op bijzondere scholen leerden zich te onderwerpen aan partijleiders of geestelijke waardigheidsbekleeders. Meer speciaal die vrij opgevoeden heb ik hier op het oog, want juist door die wijze van opvoeding wordt het voor hen lastig een gelukkig huwelijk te sluiten, indien zij n.l. blijven vasthouden aan die verouderde begrippen van engagementstijd en huwelijk. Ik wil nu niet zeggen dat een huwelijk een verouderd begrip is, want hoe mooi ik het idee van vrije liefde ook vind, uit een maatschappelijk oogpunt vind ik een wettig huwelijk noodzakelijk. Maar niet te ontkennen is het, dat een wettig huwelijk in deze dagen gansch iets anders is dan vroeger. Om in den tegenwoordigen tijd een wettig huwelijk aan te gaan, in deze dagen van vrij denken en van vooruitgang op sociaal gebied zijn levensweg te doen samengaan met dien van een ander en daarbij een recht gelukkig huwelijk te willen sluiten, brengt zeer zeker heel wat meer moeilijkheid mee dan in vroeger dagen. Het jonge meisje van deze dagen is niet meer gelijk aan dat van vroeger. Ook zij heeft zich in verschil-

lende zaken eene eigen opinie gevormd, ook zij staat op vrijzinnig gebied eene bepaalde richting voor en juist daarom is het zoo wenschelijk reeds vroeg te leeren dat zoo iets bestaanbaar is, ook in het wettig huwelijk. Daarop is van grooten invloed de verhouding van verloofden tegenover elkander.

Mogen wij in deze dagen nog wel spreken van een publieken engagementstijd? Is het zelfs goed daaraan vast te houden? Wat verstond men vroeger onder een engagementstijd en wat is het nu geworden?

De vormen brachten het vroeger mede, dat wilde een jongmensch een intiemen omgang hebben met een meisje, dat dan wederzijdsche ouders toestemming gaven tot die kennismaking en daardoor ontstond een engagementstijd. Voor de wereld wilde dat zeggen: de ouders hebben het goed gevonden dat de jongelui met elkaar in aanraking komen om zoodoende elkaar te leeren kennen. Leidde die kennismaking tot een goed resultaat, dan volgde het huwelijk te zijner tijd. Men heeft daar dus met een publiek engagement van vroeger te maken.

Wat is echter nu een publiek engagement geworden?

Een publiek engagement krijgt men nu, nadat de jongelieden elkaar reeds lang kennen, en hiermede geeft men tegenwoordig te kennen dat men geneigd is, indien de omstandigheden dat meebrengen, een huwelijk aan te gaan. Door dat publiek engagement gaat men nu tegenover de buitenwereld eene verbintenis aan en vaak zien we het, dat terwille van die buitenwereld, die verbintenis wordt gehouden.

Daarin schuilt dus een groot gevaar!

Een publiek engagement brengt in den tegenwoordigen tijd zijne verplichtingen mede, verplichtingen welke geld kosten en daarom oorzaak zijn dat een engagement eerst ‘publiek’ kan worden nadat het jonge mensch in staat is die financieele verplichtingen na te komen.

Voelt U nu reeds niet het verkeerde van een publiek engagement?

Wat ontstaat daardoor, of liever gezegd, wat is daardoor ontstaan?

In den tegenwoordigen tijd moet een jongmensch vele jaren van ingespannen studie achter den rug hebben, eer hij in staat is iets te verdienen, d.w.z. eer hij in staat is te voldoen aan de verplichtingen welke een publiek engagement hem oplegt. Dat was vroeger anders, vroeger verdiende een jongmensch gauwer iets dan tegenwoordig, dus was eerder in staat aan die verplichtingen te gemoet te komen, zoodat men in vergelijk met deze dagen een groot verschil krijgt. Nu is het wel opmerkelijk, en daarmede dient men rekening te houden, dat de neigingen der jongelieden van vroeger of van dezen tijd, dezelfde zijn gebleven, wat aangaat wederzijdsche aantrekkelijkheid (behoudens uitzonderingen) en juist daardoor wordt een ongezonde toestand in het leven geroepen. Waar nu de vrijzinnigen steeds met hun tijd mee willen gaan, is het opmerkelijk dat zij op dit punt geheel de oude sleur blijven volgen. Want hoe is nu de toestand in de verhouding van verloofden tegenover ‘het publiek.’

De jongelieden leeren elkaar kennen, waar doet niets ter zake, indien de kennismaking niet heeft plaats gehad in het huis van één van beiden, dan zorgen zij er wel voor, en laat dat gerust aan hen over, dat ze bij elkaar aan huis komen; eerst zelden, later meer en op den duur zeer vaak. Zonder dat er nu ronduit over gesproken wordt, weet een ieder waarom het verschijnen plaats heeft en allengs wordt de verhouding der verliefden in huis vrijer zonder dat er evenwel van een publiek engagement gesproken wordt Waarom? Omdat het jongmensch niet kan voldoen aan de eischen die het ‘publiek’ vordert. Na een tijd zoo ‘gescharreld’ te hebben,

afhankelijk van den aard van werkkring of richting, welke het jonge mensch zich heeft gekozen, leidt dit naderhand tot een ‘publiek engagement’.

En juist nu treden zeer sterk te voorschijn die doellooze formaliteiten, welke ter gelegenheid daarvan plaats grijpen.

Nu stuurt men aan familieleden en kennissen eene kennisgeving in den vorm van kaartjes etc. met het gevolg dat een ieder dat kaartje terzijde legt met de woorden: ‘oud nieuws’ en dergelijken. Het ‘publiek’ voor wie men zoo zorgvuldig trachtte te verbergen die verhouding, blijft ook nu er buiten, evenwel is men nu van meening dat de jongelieden van dat tijdstip af zich vrij met elkaar d.w.z. gearmd, mogen vertoonen.

Voelt men nu niet dat hier iets overbodig geworden is, dat onze tegenwoordige maatschappij zoo is veranderd, dat eene groote groep van jongelieden daardoor in eene scheeve positie zijn gekomen en het niet zijzelf zijn die dien toestand in het leven

hebben geroepen, doch niets anders dan tijdsomstandigheden?

Is het daarom niet veel beter dat wij, vrijzinnigen, ook op dit gebied voorgaan en breken met die oude gewoonte van 'publiek engagement' t.w. wat men daar tot nu toe onder verstond? De meesten onzer zijn overtuigd dat het goed is elkaar reeds vroeg te leeren kennen, niet alleen omdat we jong zijnde nog eene zekere richting kunnen geven aan onze opvattingen en gewoonten, maar ook, omdat zoovele jongelieden daardoor afgehouden kunnen worden van een verderfelijk leven; zoovele meisjes niet zullen worden modevlindertjes of huispoppen. Laat het daarom voortaan daarheen geleid worden dat wederzijdsche ouders toestemming geven tot die kennismaking; hetzij onder den enkelvoudigen naam van engagement, maar laat dan ook het publiek er buiten, derhalve een 'publiek engagement' vervallen. Wellicht zal dan de bemoeizucht van velen bedaren en de menschen leeren dat dit iets is, waar zij buiten behooren te blijven. Door zoo te handelen kan de verhouding van verloofden van den beginne af dan ook tegenover het publiek zijn eene natuurlijke, gezonde verhouding. Door zoo te handelen zal menig ouder zijn kind daarmede een genoegen doen en ben ik er van overtuigd dat beiden daarvan de vruchten zullen plukken. Het kind zal tegenover zijn ouders in staat zijn waar te blijven, de ouders zullen daardoor niet meer tegenover 'het publiek' in eene scheeve positie geraken.

Wanneer men zoo handelde, zou men meer waarborgen krijgen voor gelukkige huwelijken, wanneer in den engagementstijd werd gekweekt eerbied voor elkanders individualiteit, dan zou men gaan inzien dat ook in het huwelijk de man zoowel als de vrouw, haar eigen opinie vermag te bezitten en die ook kan laten gelden, zonder dat daardoor het huwelijksgeluk maar eenigszins zou benadeeld worden. Begint daarom bij het begin, leert in eigen kring uwe kinderen zien dat het daartoe komen kan, maar slaat dan ook den aangegeven weg in. Breekt met oude gewoonten, welke U in den weg staan tot het bereiken van dat doel, tracht wat nu nog weinigen bezitten, te geven aan velen.

Schiedam.

M. RUTGERS.

Dit schetsje sluit zich zóó mooi aan bij het vorig hoofdartikel, van CORNELIE NOORDWAL, dat ik het in dit daaraan volgende nommer een plaatsje verleen. - Het werd mij aangeboden in Augustus, dus lang vóórdat mej: NOORDWAL háár artikel inzond.

REDACTRICE.

De Naaister.

Met haastige kleine stapjes, de rokken hoog opgehouden, liep juffrouw Leentje langs den weg.

Het had den ganschen nacht geregend, de wegen waren slikkerig en de straten glibberig nat.

Er hing een flauwe nevel, en de weinige voorbijgangers liepen met gebogen hoofd, om zooveel mogelijk den regen te vermijden, die in hun gezicht sloeg.

Op de kerkklok tegenover het Malieveld was het kwart voor achten.

Ze mocht zich wel haasten! Om acht uur moest ze op de Koningskade zijn. 't Was me een hondenweer.

Wat voor menschen 't zijn zouden? Van der Does, 'n goeie naam, wel geen adel maar toch heel deftig. De briefkaart zei ook niet veel. Zeker door kennissen gerecommandeerd. Koningskade 24. 'N goed adres. Daar had ze er niet veel. Affijn, besloot ze, hùn geld, zoo goed als 't andere, 't dee er ten slotte weinig toe of ze 't uit de groote of uit de kleine huizen kreeg. Van 't naaien moest ze 't hebben.

Ze belde aan. Na eenigen tijd werd er opengedaan door wat juffrouw Leentje noemde: een slons van een meid.

De meid hield de deur op 'n kiertje open. Ze wist blijkbaar niet wat juffrouw Leentje kwam doen.

‘Ik ben de naaister,’ zei juffrouw Leentje.

‘Ach so, wollen Sie bitte herein kommen,’ zei 't slonsje en hield de deur gastvrij open.

‘Da's gezellig,’ dacht juffrouw Leentje, ‘zoo'n Duitsche mof, geen eens een aanspraakje dus ook vandaag!’

Ze volgde het dienstmeisje naar een klein kamertje.

‘Ich werde die gnädige Frau rufen,’ en weg was 't slonsje.

Juffrouw Leentje keek rond. Er was één stoel, in 't midden stond een klein tafeltje met een naaimachine er op. Het kamertje was bijzonder somber en zag op de straat uit. Er was een gewone planken vloer, geen kleed, en de planken zagen er uit als hadden ze in geen week een veegje gehad.

Juffrouw Leentje deed haar mantel uit en

zette haar hoed af. Oef, wat voelde zij zich onbehaaglijk. In de gang hoorde zij een klok acht uur slaan. Ze zette de naaimachine op den grond en schoof het tafeltje voor het raam.

De deur werd geopend en Mevrouw Van der Does kwam binnen.

'Goeden morgen, juffrouw,' zei ze vriendelijk. 'Ik ben blij, dat U hebt kunnen komen. Ik was al bang, dat U mijn briefkaart te laat zou ontvangen, en U verhinderd zou zijn. O, Pauline had U wel kunnen helpen....' dit laatste sloeg op het tafeltje dat juffrouw Leentje verzet had.

'Ja, U schreef me, dat ik maar geen antwoord moest sturen....'

'Zeker, zeker, U moet weten, ik wilde met mijne dochters over een maand op reis gaan en er is nog zoo veel te doen. Als U nu 't eerst aan dit manteltje wilde beginnen.'

Mevrouw legde uit, de naaister luisterde toe. 'Dus U weet het goed, juffrouw, vooral *flinke wijde* mouwen van onderen, er is zij genoeg,' en mevrouw ging het kamertje uit.

Juffrouw Leentje wreef hare handen. 't Was lente, maar alles behalve warm en hare vingers waren verkleumd.

Ze zette de naaimachine op 't tafeltje en schoof 't kanten gordijntje voor het raam weg. Toen haalde ze haar naaigerij uit haar taschje en begon met ijver.

Ze had al een half uur zitten tornen en dacht bij zich zelve dat 't heele manteltje zooveel werk niet waard was. De voering was totaal versleten, de blauwe kleur onder de armen geheel weg en op sommige plaatsen zelfs was de stof door.

Het weer was niet beter geworden, de regen kletterde gestadig tegen het raam, en de wind loeide om het huis.

'Hè God, wat is het toch lam weer,' zei juffrouw Leentje hardop, ''n Mensch zou er rheumatiek van krijgen.'

Ze knipte een wijden pof van blauwe zij, maar moest eerst de naaimachine op den grond zetten, anders was er geen plaats op het tafeltje om op te knippen.

Ze hadden haar óók wel eene grootere tafel mogen geven. Zulke rijke menschen, je zou toch zeggen! En die vuile vloer!

Ze dacht met zekeren weemoed aan haar kamertje thuis; aan het wijde uitzicht over de weilanden bijna tot Voorburg toe.

't Was wel ongeriefelijk zoo ver van haar meeste naaihuizen, vond ze. Maar toch zou ze haar gezellig bovenhuisje op 't eind van de Eerste van den Boschstraat niet willen missen. Ze hadden daar ten minste licht en lucht, en zulke naargeestige sombere kamertjes als dit hadden ze er niet!

't Werd negen uur. Juffrouw Leentje begon behoefte aan iets warms te krijgen. Zouden ze hier niet aan thee doen?

Me dunkt als je voor dag en voor dauw al op pad bent geweest, had je wel recht op 'n warm kopje!

Ze zou nog eens een uitzondering maken! 't Vroege opstaan kon haar niets schelen, dat was ze trouwens gewend, maar een mensch heeft behoefte aan iets warms in den vroegen morgen, na zoo'n lange wandeling in den regen!

Ze piekte ijverig door. Eén mouw was al af. Ja, ze wist 't wel, de menschen hadden haar graag, ze hield van doornaaien, ze kòn niet zoo leuteren over een stuk werk. Ze had dan ook naaihuizen genoeg. Maar ze zou toch niemand aanraden naaister te worden. Ze verdiende nu *f* 1.25 per dag. 'n Hongerloon noemde ze 't.

En van je twaalfde jaar moet je al 't vak beginnen te leeren en krijg je in 't begin niets dan grauwen en snauwen op den naaiwinkel.

De menschen vroegen haar wel eens, waarom ze niet op zich zelf ging naaien. Maar ze zou je lekker danken. Altijd dat gezeur met je naaimeisjes en 't gejacht van de dames!

Nu deed ze wat ze kon en zag ze nog eens wat, kwam ze dan thuis, dan had ze ten minste nog eens iets aan haar avonden.

En ze had wel goeie naaihuizen ook! Op den Wassenaarschen weg, dáár was 't liefst. Daar naaiden de dames *zelf* mee, en mocht ze van half een tot kwart over eenen wandelen. En je werd er niet afgejakkerd en om half elf kreeg je er ten minste behoorlijk je kopje koffie, zooals bij moe thuis en als bij zooveel andere menschen. 't Kamertje dat ze dáár had was vroolijk en licht, ook voor aan de straat en 't zag uit op 't weiland en er stond ten minste een petroleumkacheltje dat ze aan kon steken, wanneer ze 't koud had.

Wat was 't hier naar! Die menschen deden óók niet veel, om het kamertje vroolijker te maken. ‘Nee,’ dacht ze bitter, ‘natuurlijk, voor de naaister komt het er niet op aan!’

Vriendelijk was Mevrouw wel, maar goeie gunst, wat zag 't mensch er uit. Ze had 'n blouse vol vlekken aan en gescheurd dat-ie

was! Ze had 't wel gezien, al had ze een omslagdoek om!

Zóó kende ze er wel méér. Op straat hingen ze de chic uit, niets dan zij en kant, en in huis liepen ze met gescheurd goed.

Na eenen kwam Pauline binnen met haar brood en een kannetje koffie.

Juffrouw Leentje at met smaak, ze had van kwart over zeven af niets meer gehad en de warme koffie deed haar bepaald goed.

Om half twee kwamen de dames bij de juffrouw zitten. Vriendelijke meisjes, alle twee en handig waren ze ook. Ze vroegen de naaister om raad en naaiden hard mee.

De mantel was ondertusschen afgekomen, zeer naar den zin van juffrouw Caroline, die zich 'freule' noemen liet. Ze waren niet van adel, dat wist juffrouw Leentje secuur. Die Haagsche bluf, nou, haar een zorg, Freule als ze 't verlangden, het bleef háár gelijk.

Ze hoorde de freules praten over de dansclub die gisteren voor 't laatst bijeen gekomen was.

Over de japon van die, over het kapsel van die vriendin, over het dolgezellige souper en de grappen bij den cotillon.

Ach, hoe juffrouw Leentje óók eens snakte naar een pretje. Voor háár was 't maar steeds naaien, naaien en Zondags als 'n extraatje eens 'n wandeling door het bosch. Wel ja, 't was heerlijk wonen, einde Eerste van den Boschstraat, maar ze moest moe ook behoorlijk d'r centen thuis brengen, anders kwam de ziel er zelve niet!

Van tijd tot tijd spraken ze vriendelijk een woordje tot juffrouw Leentje.

Hoe vond de juffrouw deze kant? Het was echte oude, die mama vroeger op een hofbal in Duitschland had gedragen. Had de juffrouw 't erg druk? Zij, de freules, zouden zoo erg graag haar nog een paar maal bij zich hebben vóór hun vertrek naar Italië.

En de freules merkten op, dat de naaister voortdurend bleef naaien onder hun gepraat, en vonden haar zeer beschaafd en netjes in het spreken.

Om drie uur moest freule Ada passen, en toen gingen zij zich kleeden; er kwam 'theevisite.'

De juffrouw wilde zeker wel haar best doen de blouse zoo ver af te krijgen, dat zij haar zelf konden afwerken.

Toen was juffrouw Leentje weer alleen.

Ach, ze wist 't wel, 't was altijd zoo geweest dat de een zooveel had, de ander zooveel minder. Zij zelve had het vrij wat beter dan hare vriendin, die geen ouders meer had en met moeite rondscharrelde met haar geld om zich te kleeden en de huur van haar kamertje te betalen. En zij was zeker niet te beklagen zoolang ze moe nog had en d'r 'thuis,' dat ze voor geen geld wilde missen.

Ze moest even naar de keuken om een strijkijzer. Pauline was aan het koken. Juffrouw Leentje moest maar even wachten, 't ijzer zou zóó wel goed zijn. Waarom mevrouw eene Duitsche meid had genomen? Zij had meer op met de Hollandsche, die zagen er vrij wat knapper uit dan die slons.

Er was ook nog een knechtje, dat het zilver stond te poetsen. Die moest zeker de 'visite' opendoen! Jawel, de slons voor 't werk, 't knechie voor de chic!

Er werd gebeld. Jan trok gauw zijn jasje aan en ging opendoen.

'Helpt hij je veel?' vroeg juffrouw Leentje.

'Er? ach nein, nein,' zei Pauline. 'Er kommt erst um zwei Uhr!'

‘Spreek je geen Hollandsch?’ vroeg juffrouw Leentje. 't Slonsje beviel haar wel, het was zoo vriendelijk.

‘Verstahen, goet, spreken nicht,’ zei Pauline en lachte.

‘Nu zal het ijzer wel goed zijn,’ en knikkende ging juffrouw Leentje de keuken uit.

‘O ja, Pauline, breng je me meteen een kommetje water?’ vroeg ze nog om het hoekje.

‘So gleich,’ antwoordde Pauline en kwam haar achterop met het gevraagde.

Toen aan het strijken en daarna maar weer druk aan het naaien. Ze schoot al mooi op. 't Was nu bij vijven. Ze begon trek te krijgen. Nu begon moe thuis op te doen. In de week aten ze om half zes voor Lize, die op school overbleef en dus geen warm eten zou krijgen anders. Goeie moe, die moest toch ook druk werken en vader die lam was en met alles, letterlijk met alles moest geholpen worden. D'r jongste zuster Lize werkte hard voor d'r eind-examen hulponderwijzeres. Ach, dan had *zij* 't nog zoo kwaad niet, ze had ten minste een rustig leven en ruim d'r brood. Ze had ook meer extraatjes dan Lize, die werkte zich ziek, met het examen in het verschiet.

Pauline was de lamp op komen steken en had Juffrouw Leentje de tafel helpen verzetten, vlak onder het licht, anders kon ze niets zien.

‘Wanneer gaan we eten?’ vroeg Juffrouw Leentje.

‘Oh, noch in lange nicht, sechs Uhr, acht Uhr, wenn ich fertig bin.’

‘'t Is plezierig, om acht uur ga ik weg, vóór dien tijd hoop ik nog wat te krijgen...’

Juffrouw Leentje was uit haar humeur. Met al hun vriendelijkheid en beleefdheid lieten ze je toch maar den heelen dag zitten!

Nijdig plooide ze de kant om het boordje. Je komt hier 's morgens vroeg, expres om ze te helpen en dan krijg je niks tot één uur. Je leeft niet om te eten, maar zóó had ze 't thuis toch óók niet.

Ze had 't niets begrepen op die deftige lui, die veel mooie woorden gebruiken en verder niet naar je omzien. Ze was benieuwd wat het ‘diner’ geven zou! Nu goed, ze kreeg een kwartje meer dan gewoonlijk, omdat ze een uur vroeger kwam, maar 't was er dan ook naar! Zóó had ze 't nog nergens gehad. Je mocht je rokken wel hoog optillen voor de smeerlapperij op den grond.

De kamers waar de visite in werd ontvangen zouden er wel beter uitzien.

't Werd zeven uur, half acht.

Schande was het, schande. Wat 'n huishouden! Halfacht! Acht uur moest ze weg.

Daar kwam Pauline. Ze zei een heeleboel, de helft verstond juffrouw Leentje er niet van. Ze maakte er uit op dat er menschen ten eten waren. Mevrouw at nogal laat, zij, Pauline was héél alleen, vóór haar vertrek naar Italië nam mevrouw geen tweede meid, de andere meid was twee weken geleden vertrokken.... Hier was 't geld van de juffrouw.

Het kon Juffrouw Leentje ook niets meer schelen. Met één blik overzag ze 't maal, op een wit bord gekwakt.

Er waren een stuk of wat aardappelen een soort rapen en 't karkas van 't een of ander gevogelte.

't Geheel zag er onsmakelijk uit. Er was een ijzeren vork en een mes zonder punt. Ook was er nog een glas bier.

Pauline ging heen.

't Was juffrouw Leentje niet mogelijk er een brok van te eten. De tranen sprongen in hare oogen. Ze was boos, héél boos.

Wat 'n menschen! Nooit kwam ze er weer, ze had naaihuizen genoeg.

Dat liep in gescheurde kleeren door 't huis, hield 'n knecht in livrei, had een slons van 'n meid voor een huis van 'k weet niet hoeveel kamers, dat laat zich freule noemen en behandelt de menschen die bij je komen naaien zóó.

Juffrouw Leentje zette haar hoed op, trok haar mantel aan, deed de *f* 1.50 in haar beurs en ging heen.

En de regen plaste neer.

Augustus 1903.

ROBERTA.

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

II. De Keizer.

Rillend kwam de morgen ter wereld. Hij had zich uit kille dampsluiers weten los te wringen. Loom-langzaam, als het zacht-zijpelend bloed van een nageboorte, vloeiden de zonnestralen, die den dichten nevel niet konden doordringen.

Het keizerlijk leger werd gewekt door hanengekraai, dat dadelijk door trompetsignalen verstikt werd. Commando's weerklonken van alle kanten. Het voetvolk verscheen, als een hoop reuzen-stekelvarkens, die hun pennen opzetten, op de vlakte. Bataillons met lansen gewapend vertoonden zich in het dal van den vloed. De artillerie daalde als met lange voelhorens de hoogten van de kreupelbosschen af en opende haar oogen. De monden der dunne slangenkanonnen en van de plompe vuurbrakers werden met kogels gestopt. De ruiterij vormde daverend en rinkelend haar stalen ketens tusschen de verschansingen en de vaandels van het voetvolk.

De keizer stond reeds paraat in zijn glinsterend harnas, dat met goud omzoomd was. Het gulden vlies kletterde tegen het borstpantser. Eén van de dienstdoende officieren legde de sjerp over zijn schouder. En de helmendragers stonden op een rij met een groote verscheidenheid van helmen, waarvan de vizieren wonderlijke drakenmuilen of wijd-gapende hamervischbekken geleken. Een ijskoude glimlach plooide zijn bleek, versteend aangezicht. Hij schudde het hoofd, schoof de helmen op zij en koos een open, kogelvormige stormpet met rooden vederbos. Die gleed over zijn kortgeknipt, grijs haar en vormde een slagschaduw over zijn starende, water-blauwe oogen.

Met moeite bewoog hij zijn rheumatische beenen in de zacht lederen laarzen, trad zijn tent uit en liet zich te paard helpen. Een blik naar de slaglinie, het oorverdoovend ge-

schetter der trompetfanfares, het dof paukengeschal, het lawaai van de vele, verschillende wapenen en de scherpe morgenlucht, verjoegen de drukkende stijfheid van zijn lichaam en hij richtte zich in den zadel op. De oogen zagen verder dan gewoonlijk. Het bloed begon sneller te vloeien en kleurde den beenigen neus met een koud-kil rood. De elastische ruggen-kracht van den Andalusischen hengst gaf het ruggemerg van den ruiter nieuw leven. Terwijl het oog van duizenden om hem heen zich naar hem toewendde, richtte hij zich op, omvatte met vaste hand de speer en reed voorwaarts als ‘de door Gods ware kerk uitverkoren strijder.’

Op dit oogenblik voelde hij zich als op een tournooi voor het aangezicht der Heilige Drie-Eenheid zelf. Gods heilige bloedkleur droeg hij in zijn sjerp en in zijn helm-vederbos. De Heer zelf had hem als voorvechter uitverkoren. De genade van den Heiligen Geest was over hem. Toen hij uit den half-groenen boschrand te voorschijn reed, danste de hengst in langgestrekten, sierlijken draf onder hem. Hij dacht er niet aan of iemand achter hem aankwam. Hij voelde slechts, dat hij man tegen man ten strijde reed tegen den vuigen vijand der kerk, tegen de ketterij.

Toen hij de slaglinie naderde en hij de in het vijandelijk kamp opgestelde vaandels duidelijk kon onderscheiden, hoorde hij, als een zware stemmengolf, een gezang naar den grijzen hemel opstijgen. Als een muur verhief het zich. Het waren zijn eigen troepen niet, die zongen. Uit de vijandelijke legers barstte het kettergezang: ‘Een vaste burcht is onze God’ los.

Woede brandde in de roodgekleurde oogen des keizers. Hij hief zijn hand op. En op dezen wenk spuwden de kanonnen hun loodgift naar den valschen ‘burcht’ van deze ketters.

II.

Den geheelen dag woedde de slag.

Als hagelsteenen vlogen kanonskogels en werpspiesen tusschen de vijandelijke linies heen en weer. De strijdende bataillons naderden elkaar en neerzinkende pieken boorden zich in elkaars zijden. Alle kruisgeweren en lansen, zeisen en vlegels, speren en stangen lagen over de aarde neergeveld en gaven den indruk van een reuzen-knibbelspel, dat met een eindeloos gewir-war door elkaar en uit elkaar gehaald was. De ééne man zocht den anderen, het ééne ijzer het ander, en elk ijzer zocht vleesch. Het eenig leidende principe in dezen maalstroom van wapens, van gevloek en gebrul, van trompetgeschal en paukengebulder, waren de twee slagcommando's, die elkaar voortdurend kruisten. Alsof de twee verschillende commando-woorden zelf aan het strijden waren, alsof twee verschillende bevelen elkaar den hals wilden omdraaien. De ‘Heilige Kerk Gods’ en ‘Gods Ware Woord’ rolden als twee duivelsche slagbroeders rond, die elkaar bij het haar hadden vastgegrepen en heesch beiden riepen om den schedel die er onder zat. De keizerlijke soldaten waren niet te onderscheiden van de kettersche, zonder dat zij elkaar de oorlogskreten in het aangezicht spuwden. ‘De Heilige Kerk Gods’ wilde ‘Het Ware Woord Gods’ verslinden. Niemand was zich het verschil bewust in den vreeselijken chaos. Als de strijd plotseling opgehouden zou zijn en God zelf zich geopenbaard zou hebben en gevraagd had waarom die strijd tusschen ‘Kerk’ en ‘Woord’, zouden alle dienaren het antwoord schuldig gebleven zijn. Maar rood stond tegenover blauw. En de soldaten

vochten alsof ze er voor betaald waren. En betaald waren zij, of hadden hun soldij te goed.

In het geheele keizerlijke leger was er slechts één groote geloofsijveraar, één die in het bloedig strijdgevecht de ware oorzaak niet uit het oog verloor. De Keizer had niet zijn lans geheven tegen wereldsche vijanden, maar tegen het rijk Gods. Hij was de 'meerdere' en de gewapende hand van de heilige Roomsche Kerk. Zijn haat tegen de ketters, was als een vlammenzwaard gestaald in het vuur van den Godloochenaar, dat hij dien dag te Worms in het oog van dien oproerigen monnik had zien glinsteren, toen hij evenveel duivels te voorschijn riep als er dakpannen op de huizen waren. De Keizer had gemeend, dat de Antichrist zelf het gebroedsel wezen zou uit de kettersche verrotte eieren. Sinds dat oogenblik had hij zich beschouwd als de uitverkoren voorstrijder van de bedreigde Kerk. Tegen Turken en Barbaren, tegen het adderengebroed der ketters, dat overal uit de meest verborgen hoeken van het rijk opschoot, had hij zijn wapenen gevoerd - wel dikwijls met wisselend geluk, want de duivel en de Antrichrist zijn sterk. En de Antichrist beweert met een schijnheilig gezicht slechts 'Gods ware woord' te verkondigen.

Een menschenleven lang, had de Keizer zijn lichaamskracht versleten, zijn levensvreugde en zijn gezondheid opgeofferd, aan den zwaren strijd van Gods Heilige Kerk. Dezen dag scheen hij eindelijk de overwinning nabij te zijn. De Ketters weken. Zij drongen terug naar de bedding van den vloed, zij vluchtten naar de glibberige helling, die het terrein van hun ongeloof was. Met vliegende vaandels en wilde juichkreten, vervolgden hen de keizerlijke troepen. De Keizer zelf werd meegetrokken. Plotseling zag hij zich als omgeven door een vooruitstortenden ruiterketting, die, zooals hij met gemengde vreugde opmerkte, de Saksische standaardteekenen droeg. Overmoed brandde nog in de zielen dezer overloopers, die deden alsof zij vergeten waren, dat slechts voor weinige maanden zij te velde gerukt waren, zij aan zij, met de geloofsgenooten, die zij nu vervolgden.

De hertog zelf vloog hem kletterend voorbij op een grooten schimmel, wiens lange staart als een parelkleurige, zijden sleep onder het groene, overdwars-uitgespannen dekkleed te voorschijn kwam. De keizer voelde een steek in zijn hart.

Was de overwinning dan slechts dezen bondgenooten verschuldigd, die heden te velde trokken tegen hen met wie zij gisteren nog mee geloofden? Zou de verraderlijke hertog den zegepalm uit de hand van Gods getrouwen strijder rukken? Waren het slechts belofteschenders die overwinnen konden?...

... ‘Er is een weg die iemand recht schijnt, maar het laatste van dien zijn wegen des doods.’... Wacht u, kleine hertog! De weg die Judas de rechte scheen, werd ook hem slechts de weg des doods.

De keizer gaf zijn paard de sporen en reed in de lijn der Saksische ruiters. De vijand was oogenschijnlijk op de vlucht. Maar evenals een vervolgde wolf zich plotseling naar zijn vervolgers om kan wenden en zijn lijkblauwe tanden laat zien, zoo ook verscheen plotseling op 's keizers weg een reusachtig groot ruiter, die front maakte en met zijn paard op hem afsteigerde.

De keizer richtte zijn spies naar den nek van zijn tegenstander en gaf zijn paard de sporen, zoo dat de punten van alle radertjes tegen den buik van het dier met geweld zich aandrongen. Maar terwijl zijn spies juist den doodsteek toe zou dienen, hief de tegenstander plotseling een klein, donkerblauw schild op en de spits van het wapen brak af op het teeken, dat een doodshoofd was waar tusschen de tanden een worm uitkroop - dat zag hij duidelijk. Hoewel de stoot niet hard was, voelde de keizer dien toch als een branden in al zijn ledematen, alsof de punten van zijn elleboogen tintelden en de tandwortels hem in de kaken pijn veroorzaakten. De spits viel van de spies als een gemaaide aar. Op hetzelfde oogenblik boog de tegenstander zich naar voren en hieuw met een wonderlijke, korte, kromme kling, de roode punt van de oogklep van het paard des keizers. Het paard had onder den houw zijn voorbeenen in de zachte aarde geboord en hield hijgend zijn kop naar beneden, terwijl het schuim met groote golven uit zijn bek vloeide.

En terwijl de ruiter zijn paard weer omwendde om te vluchten, schoof één oogenblik het vizier een weinig op en meende de keizer een doodshoofd met holle kaken uit de zwarte, diepte van den helm te zien opduiken. Ook toen de ruiter verdween scheen het hem alsof een vederbos in plaats van de hand van een skelet zich triomfeerend aan den top van den helm verhief.

De keizer zette hem niet na. Want de ruiter was reeds uit het gezicht. Niemand van zijn gevolg had een ruiter met een doodenmasker gezien. En een ieder wien de keizer er naar vroeg, hield het voor een afschuwelijke grap van den kant der vervloekte

ketters. Maar hoewel de keizer het bijzondere schildsmerk van een of ander muntstuk meende te herkennen, kon hij toch niet aan een grap gelooven. Hij reed het slagveld af met een wonderlijk-brandende pijn in al zijn leden, in gedachten verzonken en verstrooid, terwijl hij mechanisch de bijbelwoorden herhaalde, die even te voren in zijn hersens waren opgekomen:

'Er is een weg, die iemand recht schijnt, maar het laatste van dien zijn wegen des doods.'

III.

Tegen den avond steeg de keizer van zijn paard en zette zich op het gras om uit een bron zijn dorst te lesschen.

De zon was aan het ondergaan en overdekte den geheelen horizon met vuurrooddampende brandstralen alsof de dorpen in de verte in vlam stonden.

Het avondrood bezegelde de nederlaag der ketters. De oogen des keizers zagen, oversluierd en met bloed doorloopen, naar de onzichtbare grenzen van zijn rijk, waar de

zon nooit onderging, maar slechts van de eene provincie naar de andere trok - ditmaal om de overwinning der keizerlijke wapens te melden voor de Eenige, Ware-Geloovende, Heilige Kerk.

Hij had zijn zachtgevoerde stalen handschoenen van zijn gespierde, door de jicht geknokkelde handen afgedaan en hield verstrooid een gouden beker onder den dunnen straal der bron. Het water liep er in en vloeide weldra ijskoud over zijn vingers, die den beker vasthielden. Hij ledigde den beker in één teug - het water smaakte hem als parelende rijnwijn. Eerst toen ontdekte hij zijn schenker, die bij de bron lag uitgestrekt met een vaatje wijn in de armen.

De Keizer glimlachte: 'Verandert ge water in wijn, waarde Mathijs, zooals geschiedde bij de bruiloft te Kana?'

'Neen Majesteit, word niet boos op een ootmoedigen dienaar die de redding der menschheid niet zoekt in het voedsel. Maar na een bloedbad als heden kan 't niet anders of moeten alle bronnen vloeien van bloed of wijn. Gij hebt de aarde met bloed gedrenkt, nu drenkt de aarde u met wijn, Keizerlijke Majesteit.'

De Keizer glimlachte. Hij voelde zich blijkbaar gesterkt en ging door zijn beker uit de edele bron te vullen. Weldra verzamelde een menigte Oversten en Officieren uit het leger des Keizers zich om hen.

De bron bleef vloeien met wijn en zegenkreten weerklonken.

(*Wordt vervolgd*).

Mijn Dagboek. (Onuitgegeven Fragmenten) door graaf Leo Tolstoï.

(Vervolg en slot van N°. 21.)

Ge schrijft dat door mijn raad te volgen en door de volmaking van uzelf te betrachten, ge gevoeld hebt gevaar te loopen om als een egoist te leven, onnuttig bijgevolg, en dat ge dit gevaar vermeden hebt door op te houden met u te bekommeren over uw zedelijke volmaking, door niet meer van uw geweten de verklaring der waarheid te verlangen, door uw leven niet meer door uw geweten te laten leiden, maar door u bezig te houden met de volmaking, het onderricht en de verbetering van anderen.

Ik geloof dat een denkbeeldig gevaar u vrees aanjoeg, en dat door uw geweten te ontleden en uw leven hiermede in overeenstemming te brengen, ge geenszins kans loopt om uw dagen in luiheid te slijten, nutteloos voor anderen.

Integendeel ben ik van meening dat er geen mogelijkheid bestaat om anderen te verbeteren en voor te lichten, zonder dat men zelf, zooveel als slechts mogelijk is, verbeterd en verlicht is; doch evenzoo, als men niet afzonderlijk verlicht en beter kan worden, doch elken keer dat we verlicht worden door te arbeiden aan de verbetering van ons zelf, zoo is het onvermijdelijk dat we anderen verlichten en verbeteren: dit is het eenige, afdoend middel om anderen van dienst te zijn. Het is als het vuur dat niet uitsluitend het voorwerp dat aanwakkert, kan verlichten en verhitten - doch het omringende onvermijdelijk moet verlichten en verhitten, doch alleen als het zelf brandt.

* * *

Gij schrijft: ‘Zou mijn naaste er zich beter bij bevinden als ik beter werd?’ Dit is, als zei een aardwerker: ‘Als ik mijn spade slijp, zou mijn werk dan vorderen?’ Het werk vordert slechts als de spade scherp is. Doch deze vergelijking is niet geheel juist.

Ik zei reeds dat men alleen anderen kan verlichten en verbeteren door zichzelf te verlichten en te verbeteren.

* * *

Ik zeg niet dat het slecht is wat ge bij den militairen dienst doet, als ge soldaten lezen en schrijven leert. Ontegenzeglijk is dit beter dan om ze leugens en wreedheden te leeren of hoe ze elkaar moeten slaan, doch wat slecht is, dat is dat ge blijft dienen, al kent ge de slechtheid en de leugens van den militairen dienst met zijn bedrog, zijn eed en zijn discipline.

Het feit dat ge dient is nog niet zoo erg als de beweringen die ge aanvoert om te bewijzen dat ge goed doet met te blijven dienen.

Ik begrijp dat uw ouders, uw verleden, uw zwakheid de redenen zijn dat ge de kracht mist om te doen wat u noodzakelijk dunkt: den militairen dienst verlaten. Onze zwakheid is de oorzaak dat wij ons allen van dit ideaal verwijderen, van de waarheid die

we kennen, doch het is van belang om die waarheid niet te verdraaien, om te weten dat we zijn afgedwaald, dat we een zondaar, een boosdoener zijn, om zonder ophouden naar die waarheid te streven, steeds gereed haar stem te vernemen, ten welken tijde ook, zoodra de hinderpalen zijn uit den weg geruimd.

* * *

De mensch schrijdt voort, leeft en dient anderen slechts, als hij weet dat hij zich van de waarheid heeft verwijderd, en als hij zichzelf slecht vindt. Doch als hij zijn zonde tracht te rechtvaardigen, als hij tevreden met zichzelf is, dan is hij dood. Dus tevreden met zichzelf zijn, terwijl men in den militairen dienst blijft, die, zooals men weet slechts moord en marteling ten doel heeft, en als macht de slaafsche onderwerping voor elkeen die een hoogeren rang bekleedt, die, - morgen zelfs - me bevelen kan om onschuldige menschen te dooden; als men weet dat de militaire dienst niet slechts luiheid in de hand werkt, doch de beste krachten van het volk sloopt, dat bedrogen wordt en ontaardt; als men dit alles weet, dan kan men niet tevreden met zichzelf zijn.

La Revue (Ancienne 'Revue des Revues' van Mei en Juni jl.)
Vertaling door ANNIE DE GRAAFF.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

O mocht ik moeder zijn.

Zou het geen illusie zijn, een Staat te verwachten, zooals Ruth Bré dien beschrijft in haar boekje 'O, mocht ik moeder zijn!'

Welk een onafzienbare ommekeer moet er dan komen, en hoe spoedig, wanneer we alles nagaan, stuiten we reeds.

Laten we ons eens voorstellen, dat de vrouw werkelijk het recht veroverd heeft, voor zich zelf het brood te verdienen; niet, zooals het nu nog is, dat ze altijd minder blijft verdienen dan de man, (terwijl ze hetzelfde werk doet), en altijd aan zekere voorwaarden verbonden is, neen, we rekenen nu, dat ze geheel en al gelijk staat met den man in den strijd om 't bestaan, en dat ook haar huwelijk geen reden zal zijn, haar te ontheffen van het recht, te voorzien in haar onderhoud.

We zien bijv. een mannelijk en een vrouwelijk ambtenaar, beiden één wensch kennende: nl. zich voor 't leven samen te verbinden.

De man alleen echter verdient niet genoeg, om twee menschen te kunnen onderhouden, en ziet daartoe voorloopig ook geen kans, maar gelukkig, de vrouw kan in haar eigen onderhoud blijven voorzien, en schijnbaar belet niets hun dus, te trouwen. Na verloop van tijd echter moet er verandering komen, een derde persoontje komt aan den eenen kant hun geluk, aan den anderen kant hun zorg verhoogen. De eerste weken gaat alles goed, de vrouw is nog thuis en de pleegzuster blijft in dergelijke omstandigheden misschien langer dan gewoonlijk, haar plicht vervullen, maar eindelijk is de tijd van rust voorbij; de vrouw gaat weer naar kantoor, de zuster weg, en, de huishoudster zal dus op het tooneel verschijnen, om haar taak te

aanvaarden. En welk een grootsche taak neemt zij op zich, één, wie weet meer kinderen te vormen tot menschen, zooals de vader en de moeder zich dat in hunne droomen hebben voorgesteld; tot menschen, waarop ouders trotsch kunnen zijn, zoowel op Maatschappelijk als op Geestelijk gebied.

Wat hangt er veel af van den invloed, dien zoo'n huishoudster op 't karakter van 't kind uitoefent; wat neemt zij eene groote verantwoording op zich, want, al zegt men nu, dat de Moederliefde 's avonds het kind veel zal vergoeden van wat het overdag mist, dan is en blijft het de vraag, of de Moeder dan altijd lust genoeg zal hebben om geheel op te gaan, in hetgeen een kind verlangt; zal ze niet te moe zijn, niet te veel zorg, of andere dingen aan 't hoofd hebben, want wanneer de vrouw dezelfde rechten heeft als de man, zal zij ook dezelfde plichten hebben, en dus dikwijls ook 's avonds moeten werken Ook dán zullen dus de plichten van de Moeder neerkomen op de Juffrouw.

Wanneer een huishouden zich uitbreidt, neemt men een meid, maar hoe zal dat gaan, wanneer de financiën niet toelaten dat de vrouw haar plichten als Moeder waarneemt; zal dan alles neerkomen op de Juffrouw?

Wordt van haar dan niet de klacht verwacht, dat zij, op wier schouders zoo'n verheven, en tevens zoo'n vermoeiende taak rust, zoo slecht gesalarieerd wordt? Is zoo'n vrouw eigenlijk niet onbetaalbaar, heeft zij niet gewichtiger taak dan de vrouwelijke ambtenaar, heeft zij niet veel meer verantwoording op zich genomen, en.... verdient zij niet veel minder? Dit moet natuurlijk, anders zou de vrouw zelf thuisblijven.

Een andere vraag blijft er nog.

Zal de Juffrouw geschikt zijn voor de kinderen, die aan haar zorg worden toevertrouwd? Hoeveel kinderkarakters zijn er niet die alleen door de moeder begrepen worden, die zich alleen onder *haar* leiding goed kunnen ontwikkelen.

Kunnen vreemden altijd begrijpen, wat er in een kinderziel omgaat terwijl de Moeder dit, als bij intuïtie, *voelt.*

Dan nog iets: de Juffrouw zal misschien ook trouwen, en wat dan? 't Is mogelijk dat zij de plichten als huishoudster bij de familie zal blijven vervullen, omdat ook zij voorloopig nog voor zich zelf moet blijven zorgen, maar evengoed kan 't anders zijn, en dan moet er een nieuwe Juffrouw komen; de kinderen dus onder anderen invloed, en misschien juist op een leeftijd, dat die verandering slecht op hunne vorming kan werken. Of, gesteld dat geen huwelijk verandering noodig maakt, zal dan ten

slotte het ‘Oudejongejuffrouwschap’ zich niet sterk doen gelden. Een onderwijzeres zal meer dan een andere vrouw het verlangen naar eigen kinderen voelen; hoe sterk zal dat verlangen zich dan niet voordoen bij haar, aan wie *heel* de opvoeding en leiding van kinderen is toevertrouwd. Zouden de kinderen dan niet lijden onder haar treurigheid daardoor? Of, wanneer zij zelf Moeder is, zal er dan geen verschil in liefde merkbaar zijn, voor haar eigen, en de vreemde kinderen, zoodat de verhouding ontstaat van een stiefmoeder tot de aangetrouwde kinderen en haar eigen, nog versterkt door 't verschil, dat zelfs de vader geen band vormt? Kinderen zijn zoo fijngevoelig, en zullen op die manier dus niet juist zij, die toch weer eene nieuwe menschheid moeten vormen, in vele gevallen de dupen worden van den toestand?

Nog andere gronden zijn er, om in dien Staat een ‘Utopie’ te zien. Bijv. waar de schrijfster schetst, hoe de vrouw, die zich in een oogenblik van reine liefde geheel overgeeft en Moeder wordt, zich gelukkig voelt in het bezit van haar kind, ook al is de vader niets meer voor haar, en al trouwt hij later met een ander. Worden dan de menschen plotseling ook anders, en bestaat er dan geen afgunst, geen jaloezie meer? Zou de vrouw, die voor haar kind werkt, misschien zwoegt, dan niet onaangenaam getroffen worden, wanneer zij later de wettige of erkende vrouw en kinderen ontmoet, die misschien in weelde kunnen leven, omdat de Maatschappelijke toestand van den man, die toch ook de vader van *haar* kind is, verbeterd is? Zou er dan geen gevoel van afgunst bij haar opkomen, en zou ze zich dan niet ongelukkig daardoor gaan voelen? Nog een toestand, die zal kunnen voorkomen, en die mij, als jong meisje misschien, volgens de étiquette heel niet past, om aan te voeren, maar dien ik toch niet onbesproken wil laten.

Een jong meisje zal zich willen overgeven uit reine liefde, maar nooit, wanneer zij weet, dat bij den man slechts hartstocht in 't spel is. Zou een man nu niet dikwijls een meisje overhalen, zich aan hem te geven, onder den schijn van liefde?

Nu komen dergelijke gevallen nog beperkt voor, omdat een meisje weet, hoe zwaar voor haar de gevolgen van haar ‘misstap’ zijn. Velen zijn ook nog doordrongen van het, ‘wanbegrip’, dat het werkelijk een ‘schande’ is, en worden daardoor teruggehouden. Maar, wanneer er geen angst voor ‘verstooten en geminacht worden’ meer bestaat, hoevele slachtoffers van den hartstocht zullen er dan niet vallen.

Eere aan de schrijfster, die zoo idealistisch kan denken, bij wie zelfs geen gedachte aan laagheid opkomt, maar.... wordt 't niet dag aan dag bewezen, dat de menschen slecht zijn, en, als 't ware, door dwangwetten in toom gehouden moeten worden?

Schande voor de menschheid, maar, helaas, zoo waar.

ANNIE.

Uit Amerika.

CLEVELAND, September 1903.

Particuliere correspondentie aan de Holl: Lelie.

Sinds eenigen tijd in een der grootste en mooiste steden van Amerika wonende, wil ik trachten het een en ander over dit interessante land en volk mede te deelen, vermoedende, dat eenig Amerikaansch optimisme en idealisme uwen lezers en lezeressen welkom zal zijn.

Ik wil dan beginnen met te zeggen, dat de lucht zóó heerlijk en opwekkend is, dat de menschen daardoor echte behoefte gevoelen tot werken, ieder op eigen wijze. Daarom zou het voor zoovele Hollanders uitstekend zijn hier een tijd te zijn; niet alleen om eens iets heel anders in alle opzichten te zien en te ondervinden, maar ook om waar te nemen, wat werken is en hoeveel men vermag in een opwekkende lucht.

De Amerikanen over het algemeen leven luchtiger, het is of zij 'zorgen voor den dag van morgen' niet kennen, evenmin of zij sparen voor den ouderdom of voor hunne kinderen; zij schijnen te leven bij den dag, steeds hoop hebbende vooruit te komen, en daardoor een gezegend optimisme koesterend in het dagelijksch leven, waarop dat slovend domme werken van de oude wereld maar weinig gelijkt. Bevalt hun eene betrekking niet, dan veranderen zij, snel handelend zonder overwegen; dit gaat hier veel gemakkelijker dan in Holland. In Amerika kan men altijd, en op zooveel verschillende manieren geld verdienen als men wil, terwijl dit in Holland helaas volstrekt niet het geval is. Zij zijn niet, wat wij onder 'zuinig' verstaan. Hollandsche huismoeders zouden hun hoofd schudden over de manier, waarop de dames hier huishouden. Als ik aan Holland denk, zie ik een frisch, schoon land in mijne gedachten, omdat hier alles zoo vuil is. Dit is gedeeltelijk de schuld van de fabrieken, maar ook voor een groot gedeelte die der vrouwen. Ze kennen in het geheel niet de idee van netheid welke alles onderhoudt en stofvrij maakt. Ik weet, dat dit in Holland veel overdreven wordt en het zou goed zijn, als in die peuterige netheid verandering kwam; wanneer Hollandsche huismoeders niet zoo vreeselijk in kleinigheden opgingen en zich daardoor zorgen op den hals haalden, waardoor zij grootere levenszorgen dikwijls

over het hoofd zien, maar toch strijdt mijn Hollandsch netheidsgevoel er tegen, dat hoogstens twee keer per jaar het houtwerk van de kamers gedaan wordt, de dames ééns in de week vegen, de ramen een heelen zomer niet gereinigd worden etc. Een werkster die wij hadden zei: 'you are too particular you will change, when you are a few years here.' Nu, het kan zijn, maar ik hoop toch steeds mijn Hollandsche netheid hoog te houden. Het is verdrietig, dat er zoo weinig goede hulp voor de huishouding hier is; de Amerikaansche meisjes schijnen nu eenmaal niet aangelegd te zijn voor huishoudster; zij die hun brood moeten verdienen zijn allen werkzaam in fabrieken, winkels enz., daarom nemen de dames die het betalen kunnen veel Europeesche hulp; zoo heeft een mijner kennissen een Zweedsch en een Finsch meisje in huis. Wat zal dat een Babylonische spraakverwarring geven! Aan het verstellen van kleederen besteden ze niet veel tijd; dames dragen erg dun goed, dat ze weggooien, als het kapot is. Als ze eene Hollandsche dame zagen, die bezig was een stukje in het een of ander kleedingstuk te zetten, zouden ze er zeker verwezen naar kijken en niet begrijpen, waarvoor dàt dient. De onderkleeren voor dames zijn over het algemeen goedkoop, maar men doet er niet zoolang mee als in Holland, bovenkleeren daarentegen zijn zeer duur. Amerikaansche dames moeten wel een kapitaal besteden aan hunne kleeren, als men ziet, welke keurige, smaakvolle, dure japonnen ze altijd dragen. Zomers hebben ze heel dunne doorschijnende, liefst witte japonnen aan, bijna voor Hollandsche oogen baljapons; maar ik moet er bijvoegen, dat ze deze veel zelf maken en daardoor veel geld besparen. Amerikaansche dames en heeren zien er altijd uit om door een ringetje te halen; dat is iets, waarover ik mij dikwijls verwonderd heb, wanneer men weet, hoe weinig hulp de meesten hebben en hoe vuil de huizen, straten etc. zijn door den rook en zwevende stof. Het wasschen en strijken van het goed is dan ook *het* punt van de huishouding. Ik moet zeggen, ze hebben er wel succes mee!

Aan het koken wordt veel minder zorg besteed, eene Amerikaansche dame, die ik gekend heb, vertelde mij, dat zij ééns in de week het een en ander kookte en dat zij en hare kinderen verder maar aten, wat er nog over was, of wat ze in de winkels halen kon. De Amerikanen eten minder dan de Hollanders; in hoever het goed is, weet ik niet; zeker is het, dat men heel veel slecht uitziende vrouwen en kinderen ziet; doch waar is het ook, dat de Hollanders heel dikwijls meer eten dan zij noodig hebben. Ons lange tafelen of ons gezellig theeuurtje kennen ze niet; alles wordt in den kortst mogelijken tijd gebruikt en van naplakken is geen sprake. De gezelligheid is dan ook iets, wat de Hollanders hier erg missen. Toch zullen de Amerikanen zelden iets gebruiken buiten de vier muren van hunne binnenkamer, ik heb mij zoo dikwijls verwonderd, als ik ergens op visite was, dat mij niets gepresenteerd werd, hoogsten een glas ijswater en wat Candy! De Candy wordt op elk uur van den dag en op elke plaats verorberd, het is ontzettend zóóveel suikergoed en bonbons van allerlei soort hier gegeten wordt.

Men kent hier geen café's met in den zomer stoeltjes en tafeltjes buiten; men moet echter niet denken, dat er daarom minder sterke drank gebruikt wordt; integendeel, maar dan staande aan de toonbank van een salon, dat is een soort herberg.

De huizen maken over het algemeen een aardig effect, omdat elk op zichzelf staat, omgeven door een yard, dit is een stuk grond, meestal met weinig bloemen, maar veel gras. Het gras wordt bijzonder goed onderhouden; de Amerikaan stelt er een eer in het gras prachtig te hebben, zonder een enkel onkruidplantje. Eens of twee

keer per week wordt het dan ook gemaaid en het onkruid er uit gehaald. Een yard is niet omgeven door een hek, zooals bij ons, waar vrees voor dieven en inbrekers heerscht, maar men kan integendeel van de eene yard naar de andere loopen en men kan er ook van den straatweg opkomen. Toch zal men nooit baldadigheid zien, ik zou zeggen, juist omdat er vrije toegang is en ook vooral, omdat er weinig sprake van jaloezie kan zijn, daar elke werkman een huisje apart heeft, soms heel klein, maar toch altijd met een stuk grond er bij.

Een belangrijk deel van het huis is de porch, dat is een overdekte stoep waardoor er een soort veranda gevormd wordt. Het is eene plaats, waar de Amerikanen veel huizen; des zomers in den middag zitten de dames er met hunne boeken en handwerken en 's avonds, wanneer het werk van de heeren afgeloopen is, zit er de heele familie

hetgeen bepaald een allergezelligst gezicht is. Zoo'n porch leidt tot keuvelen en heeft iets geheimzinnigs, doordat het er betrekkelijk donker is; een groot bezwaar er van is echter, dat het licht van de kamers wordt benomen.

Deze zijn over het algemeen niet zoo groot als in Holland: maar men heeft alleen de hoognoodige meubelen. De rockerchairs (schommelstoelen) zijn onmisbaar, men ziet ze overal en bij iedereen en zelfs kinderen hebben dikwijls kleine schommelstoeltjes. Lang niet iedereen woont echter in heele huizen, men heeft ook veel gebouwen, waarvan de verdiepingen (flats) verhuurd worden. Zoo'n gebouw heeft meestal vier, vijf of zes verdiepingen, er is meestal een lift aanwezig, welke noodzakelijk is daar de huizen zooveel hooger zijn dan bij ons: een verdieping is dikwijls weder verdeeld in front (vóór) en back (achter) flats, waarvan de laatsten natuurlijk iets goedkooper in huurprijs zijn.

Het wonen in Amerika is overigens erg duur. Voor een eenvoudig flat, bestaande uit huiskamer, eetkamer, keuken, twee slaapkamers en een badkamer betaalt men omstreeks 25 dollars per maand, dat is in Hollandsch geld *f* 750 per jaar. Daar echter hier alles veel duurder is en ook de loonen hooger zijn, kan men door een herleiding in Hollandsch geld geen goed denkbeeld krijgen van zulke prijzen. Dit verschil buiten rekening latende, zou men kunnen zeggen, dat alles hier anderhalf maal zoo duur is als in Holland. Onder de huur van bovongenoemd flat is gerekend 's winters verwarming en het heele jaar door warm water.

Deze twee laatste dingen zijn bijzonder geriefelijk. De verwarming mag vooral niet vergeten worden als in de huur begrepen te zijn, daar de kolen hier enorm duur zijn. Voor menschen, die eenvoudig leven moeten, en het liever zonder hulp doen, is het bewonen van een flat zeker zeer aan te raden: alleen heeft men dan geen yard, hetgeen zomers een groot gemis is.

Nu ik toch bezig ben met de huizen wil ik ook niet de zoogenaamde ‘skyscrapers’ vergeten. Dit zijn gebouwen, bestaande uit twaalf, vijftien, soms twintig verdiepingen; wanneer men voor het eerst zulke gebouwen ziet, (ik herinner mij, dat ik ze het eerst zag toen ik van Hoboken naar New-York met de boot ging) maken ze een grootschen indruk en onwillekeurig denkt men: wat moet daarin omgaan!

Eenigen tijd geleden zag ik zoo'n gebouw van binnen; een breede ingang leidt naar een hall, geheel van marmer met randen van met de hand ingelegde steentjes, hetgeen een mooi effect maakt. Ik stapte in een lift en had tegen den elavatorboy (liftjongen) niets anders te zeggen dan 7.21, hetgeen beteekent: zevende verdieping, nummer een en twintig. Op de 7e verdieping uitgestapt zijnde, kwam ik in een breede gang, waarop alle kantoren uitkomen. Elke verdieping van dat gebouw heeft dertig kantoren en daar er dertien verdiepingen zijn, zijn er dus drie honderd negentig kantoren! Het gebouw bestaat geheel uit ijzer met een laag beton, ook is alles brandvrij gemaakt. Ieder kantoor heeft onder den houten vloer een ijzeren vloer, zoodat, wanneer er brand mocht komen, deze zich altijd beperkt tot één kantoor. Daarenboven is er in elke gang een brandspuit aangebracht, die men zelf hanteeren kan, door hem van den standaard te nemen en de kraan open te zetten. Eigenaardig is, dat de bovenste verdieping het duurst is, omdat men er het meeste licht heeft.

De winkels zijn ontzettend diep en breed; onze grootste Hollandsche winkels beginnen een beetje op de kleinste hier te gelijken. De bediening is vlug, maar men wordt meer aan zichzelf overgelaten, de verkoopers prijzen hun waar niet zoo aan; men is daardoor vrijer in zijne handelingen en men ziet er niet tegen op uit den winkel

te gaan, wanneer men niet vindt wat men zocht. De eetwaren, zooals vleesch, groenten, eieren, kaas, boter enz. worden keurig ingepakt; men kan zien, dat de dames alles zelf koopen. Het vleesch is niet zoo goed als in Holland, uitgezonderd het varkensvleesch, hetgeen hier beter is, daar de varkens beter gevoed worden. Chicago is het centrum van de varkensteelt. De groenten zijn schaarsch en duur; men eet hier erg veel corn, een goedkoope en voedzame groente, die in Holland niet bestaat, terwijl onze snijboonen en peulen hier onbekend zijn. Vruchten zijn hier heerlijk en niet duur; vooral in Californië worden prachtige vruchten geteeld.

Men kan merken, dat de Amerikanen veel van bloemen houden en ook over 't algemeen veel aan plantkunde doen. Zondags om vier of vijf uur, kan men de trams vol menschen zien, die een dag buiten hebben doorgebracht en dan naar huis gaan met groote bouquetten veldbloemen, die hier

schijnbaar meer op prijs gesteld worden dan in Holland, waar ik dikwijls den neus heb zien ophalen voor een bouquet dotterbloem, hondsdraf enz.

In Amerika wordt ontzettend veel gebruik gemaakt van de trams, ten eerste, omdat de afstanden zoo groot zijn en ten tweede omdat de trams zoo prachtig ingericht zijn, Natuurlijk hebben zij electrische leiding, 's zomers altijd open met aan weerskanten gordijnen, die men op en neer kan doen, al naar dat men dat verkiest. Een Clevelandsche tram heeft dertien banken, ieder voor vijf personen, er zouden dus minstens 65 personen vervoerd kunnen worden, men kan echter altijd met een tram meegaan, wanneer men althans staan wil. Een rit kost vijf Amerikaansche centen en men kan alleen bij de zijstraten op laten houden. Amerikaansche straten zijn rechten breed; opgelijke afstanden heeft men zijwegen, de huizen tusschen twee zijstraten noemt men ‘blocks’.

Daar de straten zoo breed zijn, kan men altijd twee paar rails hebben en heeft men dus geen wissels noodig. 's Morgens vroeg om half zeven zijn de trams al propvol, daar de fabrieken om half zeven, zeven uur of half acht beginnen, 's avonds wordt niet gewerkt, de winkels sluiten om half zes. Daar men zoo vroeg opstaat, gaat men uit behoefte ook vroeger naar bed, hetgeen heel gezond is, en waaraan wij Hollanders weleens meer mochten denken.

Hoewel Amerika, Holland in veel dingen ver vooruit is, blijf ik toch altijd met eene lieve herinnering aan ons vaderland denken en in het diepst van mijn hart staat te lezen, dat ik Holland liefheb. Zou het nu niet kunnen zijn dat Holland van het vrije, breede, gezonde Amerika wat overnam? Hoe meer ik van Holland houd, hoe meer ik dat wensch.

S.P.

Handschriftbeoordeeling.

I.

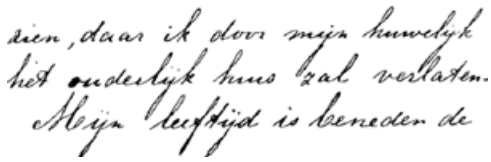

‘J.V.’

Algemeene indruk:

medelijdend, gevoelig, doch dikwijls kattig karakter. verstandelijke ontwikkeling. - geestelijke ontwikkeling. - diep, rustig, tevreden zieleleven. - goedhartig, medelijdend, gevoelig. - zucht tot tegenspraak. - kattig. - zuinig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - romantisch. - niet practisch, niet logisch. - geschiktheid tot onderwijzen. - terughoudend, ingetogen. - vastberaden. - vasthoudend. - trotsch. - trouw. - idealistisch.

II.

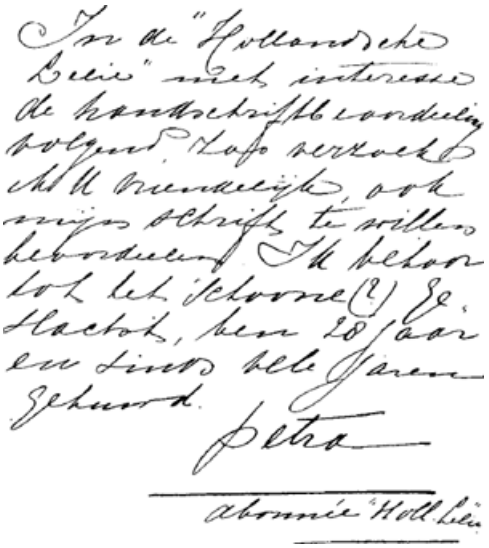

‘PETRA.’

Algemeene indruk: **egoïstisch, vol van eigenliefde, doch zelfbewust karakter**.

ondernemend, dapper. - eerzuchtig. - vroolijk, hoopvol. - wilskracht (vrij sterk). - egoïstisch (in vrij sterke mate). - spaarzaam. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - idealistisch. - aanleg voor grootheidswaanzin. - niet practisch, voorbarig. - slordig. - zucht tot tegenspraak. - ijdel (in vrij sterke mate). - hardnekkig, strijdlustig. - openhartig. - vastberaden. - heerschzuchtig. - onverdraagzaam. zucht naar opschik. - ingebeeld, hoogmoedig, zelfbewust.

III.

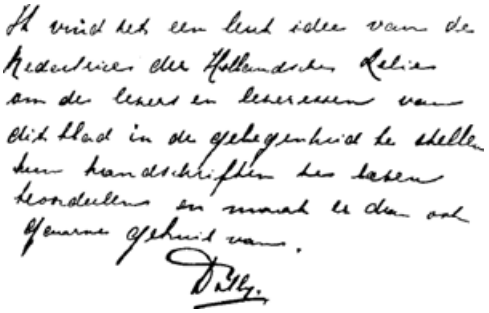

‘DOLLY.’

Algemeene indruk:

overgevoelig, zinnelijk, doch zelfbewust karakter.

treurig, neerslachtig, moedeloos. - scherp, bitter. - egoïstisch. - zinnelijke neiging (in vrij sterke mate). - gevoelig, dikwijls overgevoelig. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - romantisch. - onpractisch, onlogisch. - slordig - gesloten, terughoudend. -

wantrouwend. - onduldbare geest tot tegenspraak. - voorbarig. - slim, listig. - vastberaden, moedig. - zuinig, materialistisch. - zelfbewust. - trotsch.

IV.

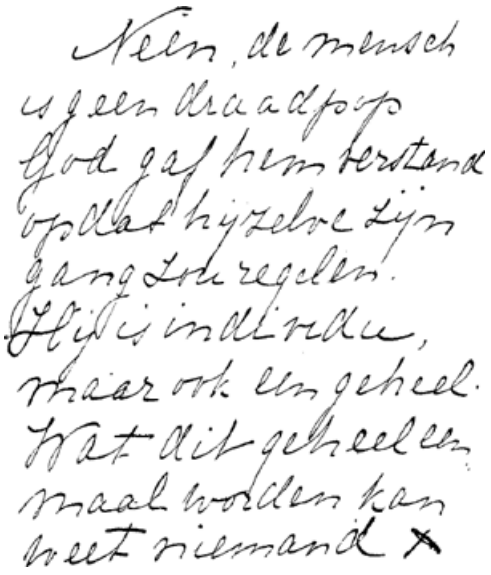

‘JONGE VROUW.’

Algemeene indruk:
hartstochtelijk, gevoelig, flink karakter.

hooge ontwikkeling. - diep zieleleven. - opgeruimd, vroolijk. - eerzuchtig, ondernemend. - wilskracht (in groote mate). - groote goedheid, gevoeligheid. - roekeloos, heerschzuchtig, despotisch, geweldig, brutaal, strijdlustig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - idealistisch, minachting voor de koude werkelijkheid. - vastberaden, moedig, hardnekkig. - aanleg tot grootheidswaanzin. - trotsch. - niet practisch, niet logisch, voorbarig. - getallenzin sterk ontwikkeld. - melancholisch (bij tusschenpoozen). - weleens verlegen in gezelschap. - spaarzaam. - geschikt tot onderwijzen. - gesloten, terughoudend.*)

V.

*) Noot red:
De handschrift-beoordeelaar wenschte dit ingezonden briefje liefst in zijn geheel afgedrukt. Het was niet doenlijk aan dat verlangen gevolg te geven door de **lengte** van het briefje; dat aan alle **4** zijdjes was beschreven.

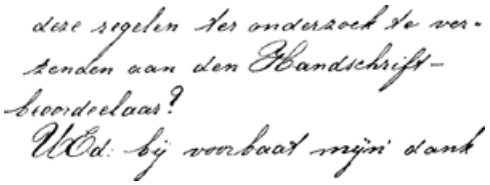

Algemeene indruk:

eenvoudig, gevoelig, medelijdend karakter.

diep, rustig, tevreden zieleleven. - goedhartig, medelijdend. - gevoelig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - niet practisch, niet logisch. - verlegen in gezelschap. - eenvoudig. - kattig. - geschiktheid tot onderwijzen. - spaarzaam. - normale ontwikkeling. - gesloten, terughoudend. - slim. - idealistisch. - meer levendigheid dan wilskracht. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geestig. - vasthoudend.

VI.

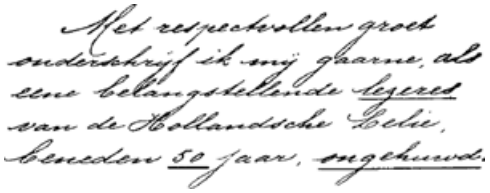

Algemeene indruk:

goedhartig, medelijdend, eenvoudig karakter.

rustig, kalm zieleleven. - groote goedheid, vrijgevig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - niet logisch, niet practisch. - spaarzaam. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen (zal wel onderwijzeres zijn). - normale ontwikkeling. - onduldbare geest tot tegenspraak. - voorzichtig, wantrouwend. - gesloten, terughoudend. - meer levendigheid dan wilskracht. - trouw. - idealistisch. - eenvoudig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd*).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mevr: C.G. te Z. - Ik heb intusschen Uw wedstrijdbijdrage al ontvangen. De bedoeling is zeer zeker: *de dochter, niet* de dienstboden. - Wat schrijft U aardig over de hedendaagsche vrouwen en hun gezeur over alles en nog wat; en over Uw eigen ongeduld bij sommig ‘gezeur.’ - Ja, lieve mevrouw, *ik* geef U gelijk; *ik* voel méér voor Uw tijd dan voor den mijnen!

B. te Amsterdam (gaf geen ps. op.) - Gij hebt die zinsnede in den bewusten brief geheel-verkeerd begrepen. Want als ik schrijf: *Voor elke vrouw, die liefde diep voelt, heeft het leven een bitteren nasmaak, zoowel voor de gehuwde als voor de ongehuwde*', dan bedoel ik daarmede liefde in alle vormen, niet alleen de liefde tot den man. En nu staat het bij mij vast, dat liefde lijden meebrengt, en dikwijls, ach zoo dikwijls, voor wie diep voelt teleurstelling, ontgoocheling... 'een bitteren nasmaak'. - Gij echter zijt in de eerste plaats nog jong blijkens Uw brief, en in de tweede plaats zijt gij een *man.* Nu heb *ik* geschreven over het *vrouw*-gevoel in dezen. En ik ben het heelemaal niet met U eens waar gij schrijft: '*Een reine, fijnvoelende man mag ik zeker gelijk stellen met een goede vrouw.*' - Neen, *gelijk-stellen* moogt gij mijns inziens nooit man en vrouw. Want zij *verschillen,* juist in gevoels-questies. Ik voor mij geloof niet dat een man op dezelfde wijze voelt als een vrouw, (natuurlijk spreek ik van even-hóógstaande naturen). - En daarom geloof ik óók niet dat gij, vooral op Uw leeftijd, heelemaal kunt navoelen wat *ik* bedoel. - Maar ik herhaal, gij hebt mij bepaald verkeerd begrepen. Ik dacht in 't geheel niet aan die ééne soort liefde-alleen, waarover *gij* schrijft. En wèl ben ik het dus heelemaal met U eens, dat een ongehuwde vrouw zeer zeker 'gelukkig' en 'bevredigd' kan leven.

'*Zouden ze in werkelijkheid, niet bestaan, die huwelijken gesloten uit ware genegenheid des harten?*' - Gij vraagt dat, alsof ge dus denkt dal ik dit ontken. - Maar *natuurlijk* bestaan er zulke huwelijken. - Daaraan twijfel ik even weinig als gij zelf. - Wat gij mij schrijft van het

getuigenis dier 76-jarige oude-dame, geloof ik gaarne. Ik-ook ken gelukkig zulke menschen. Maar ik ben zeker dat ook die dame wel een ‘bitteren nasmaak’ van 't leven gehad heeft, in den bovenbedoelden zin. Dat is toch geen reden om niet terug te kunnen zien op ‘het leven’, als geheel genomen, als een gelukkige herinnering. Vindt gij zelf ook niet?

Gij ziet nu wel dat het zinnetje mij niet ‘bij ongeluk’ uit de pen is gevloeid. - Maar *Uw opvatting* ervan is foutief. Heel veel dank *en* voor Uw vriendelijken, waardeerenden brief *en* voor Uw openhartige vraag. Neen gij hebt mij daardoor volstrekt niet lastig gevallen. Ik vind het heel prettig als ik een misverstand kan wegnemen. -

J. K te G. - Met den besten wil ter wereld, kan ik Uw stuk niet plaatsen. Ik zou er, wat den gematigden toon betreft, *niets* geen bezwaar tegen hebben. Maar ik kan voor U - die ten-overvloede niet eens zelf-abonné zijt - niet afwijken van mijn vasten regel om geen Ingez: stukken te plaatsen als repliek op mijn correspondentie aan de(n) inzenders van particuliere brieven. - Voor de overige lezers zouden zulke Ingez: stukken namelijk geheel *onbegrijplijk* worden. Stel U zelf maar eens voor waar het heen moest, als elke correspondent nog eens weer per Ingez: stuk ging antwoorden op mijn correspondentie, die al een antwoord was op zijn (haar) particulieren brief. De correspondentie is voor gedachtenwisseling tusschen de abonné's en mij. - Gij hebt mij geschreven: ik heb U geantwoord. Nu gaat het niet aan, dat *gij* nu weer per Ingez; stuk *mij* beantwoordt. De Lelie zou dan wel elken dag mogen verschijnen, om al die antwoorden *op* mijn antwoorden op te nemen. En bovendien, de overige lezers, die Uw eersten brief immers óók niet lazen, zouden er niets van begrijpen.

Gij zult mij misschien antwoorden: Dan begrijpen zij de corr: óók niet. Maar dat behoeft ook niet. De correspondentie is voor elkeen die(n) ik beantwoord, *afzonderlijk.* Als de overige lezers haar ook lezen willen, staat hun dat geheel vrij. Maar niemand kan of mag aanspraak maken, op het volledig-begrijpen-kunnen van de niet voor hem (haar) *persoonlijk*-bestemde correspondentie. Met Ingez: stukken is dat natuurlijk iets anders. Die kunnen alleen geplaatst worden, als zij den lezers-in-'t-algemeen interesseeren. - Het spijt mij werkelijk om den inhoud van Uw brief, dien ik, hoe verschillend wij ook denken, eerlijk waardeer. -

H. te IJ. (geeft geen pseudonien op). - Ten eerste behoeft gij volstrekt geen verontschuldigingen te maken over vorm en toon van Uw brief. - Hij was uitstekend gesteld, en gij schrijft een benijdbaar-flinke, duidelijke hand. In tegenstelling van menigeen (die minder bescheiden schrijft, dan gij het deedt), maakt gij volstrekt geen spelof taalfouten. Dus gij ziet, mijn ‘toegevendheid’ behoeft gij niet in te roepen. - Voor Uw schrijven-zelf dank ik U recht hartelijk. Neen, natuurlijk verwacht ik geenszins dat iedereen alles met mij eens is. Iemand als gij, een man, en in zoo andere omstandigheden verkeerend als ik, *moet* allicht een anderen kijk hebben op sommige dingen, dan een vrouw in mijn levenskring.... Dat gij mij waardeert, dat de Lelie U zooveel belang inboezemt, en dat gij niet twijfelt aan mijn eerlijke bedoelingen.... ziedaar meer dan genoeg reden voor mij om tevreden te zijn. - Maar wat nu de questie betreft waarover gij schrijft, het is niet wel-doenlijk voor mij daarop nogeens terug te komen. Misschien is zij U reeds van-zelf duidelijker geworden uit de volgende nommers. Indien niet, dan wil ik trachten den tijd te vinden U particulier te

antwoorden. Schrijf mij dus nog even daarover. - Altijd als gij lust hebt ‘meer te praten’, zal ik Uw brieven in dank en met belangstelling lezen, en beantwoorden. Wees daarvan verzekerd. Uw bewuste verzen ontving ik met veel dank. -

Sonia. Ja déze bijdrage wil ik met genoegen plaatsen. - Ik vond uw stijl losser in 't vorige stukje; maar toch wil ik dit schetsje aannemen. - Het door U bedoelde Blad lees ik. Maar over dien kindermoord herinner ik mij geen artikel met Uw pseudoniem. -

Christine. - Tot mijn groote spijt kan ik de novelle niet aannemen. Uw slot is zoo conventioneel-zoetelijk. Al bij het begin begrijpt ieder lezer waar het héén moet. Ook al door den veelzeggenden titel. En dit gebrek aan inhoud wordt niet genoeg vergoed door karakterteekening, stijl, natuurschildering, in één woord door 't een of ander waardoor een gróótere novelle als de Uwe aanspraak kan maken op plaatsing. - Gij moet bedenken dat wedstrijdopstellen iets heel anders zijn dan novellen. - Intusschen sluit deze weigering geenszins uit, dat ik niet een ander schetsje of een nieuwe bijdrage wellicht zal aannemen. Het behoeft U, bij het succes dat gij reeds gehad hebt, niet voorgoed af te schrikken.

Ik ontving met een zekere verbazing.... en daardoor dubbel-groote voldoening, uw laatsten uitvoerigen brief waarin gij schrijft dat gij steeds naar huis verlangt om Donderdags de Lelie te vinden, die gij zoo gaarne leest! - Want ik had dit getuigenis nooit van *U* verwacht! Gij hebt mij altijd zoo kort, zakelijk, geantwoord zonder één woord meer dan het strikt-noódige, dat ik mij overtuigd hield van Uw stilzwijgende antipathie tegen mij.... Het deed mij dus veel genoegen en verraste mij niet weinig, dat gij ineens zoo uit den hoek kwaamt. - Ik hoop van harte dat gij zult *blijven* verlangen naar de Donderdagen, ‘om de Lelies!’.... Nogmaals vriendelijk dank voor de genomen moeite van dien laatsten brief....

Lygia. - Uw opstel ontvingt gij zeker reeds terug? - Ik dank U zeer voor Uw vriendelijken brief, en toelichting omtrent den inhoud. Natuurlijk, als zooiets zelf-beleefd is, krijgt men er een anderen indruk van, dan wanneer 't maar verzonnen werd. Echter kan één particulier geval niet dienen als algemeen-antwoord, op een vraag als die van den wedstrijd. *Daarom* keurde ik Uw opstel dan ook in hoofdzaak af. Want ik was het met Uw opvatting en voorstelling van de zaak zeer ééns, en ik vermoedde ook reeds half en half dat gij werkelijkheid hadt beschreven. - Gij moet niet denken dat het altijd aan de meerdere of mindere waarde van *Uw* werk-zelf ligt, als het al of niet voor bekroning in aanmerking komt. - Want het hangt ook af, voor een groot deel, van de waarde der *overige* inzendingen, die elken keer verschillen. De eene keer dingt déze mee, de ander die; dat hangt zoo af van het onderwerp. Dank voor Uw mededeeling dat gij de Lelie zoo graag leest; natuurlijk verneem ik zooiets graag. -

Johan. Soms vind ik *zeer zeker* aanleg in Uw werk. - Ik geloof dat het moeilijk is nu reeds te beoordeelen in hoeverre gij later zult slagen. Maar in Uw omstandigheden zou ik stellig vóórtgaan met schrijven, want gij hebt er tijd en gelegenheid voor; gij verwaarloost geen plichten die op U rusten, en ik vind het zeer natuurlijk, dat gij het waardeert nu en dan iets te verdienen ermee... Ik ben zoo blij dat ik U met die vroegere

geschiedenis kon uithelpen, door dat misverstand weg te nemen. Steeds ben ik tot Uw dienst, als ik U ergens mee helpen kan.... Vriendelijke groeten....*)

Bericht Handschrift-beoordeeling.

De handschrift-beoordeeling geschiedt tegen toezending van 50 ct. aan postzegels voor den Beoordeelaar, en 5 ct. voor de opzending, door mij, aan hem. De inzendingen mogen geheel-ongeteekend zijn. Zij moeten aan *mij* geschieden. De Handschrift-beoordeelaar wenscht minstens 10 regels eigenhandig-gesteld schrift, en vermelding van het geslacht waartoe de schrijver behoort, en of hij of zij beneden of boven vijftig jaar is.

Bericht-Wedstrijden.

De inzendingen betreffende de vertaling van SCHILLER's versje (zie Lelie van 28 Oct.) kunnen geschieden tot 31 December.

De inzendingen voor de gewone wedstrijden (zie Lelie van 4 Nov:) kunnen geschieden tot 1 Febr: 1904.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

*) Noot voor Johan.
Intusschen ontving ik Uw laatsten brief, dien ik nog zal beantwoorden.

23 December 1903.
17de Jaargang.
No. 26.

Een noodkreet! Met verzoek dit artikel vooral niet over te slaan.

Lieve Lezeressen en Lezers dit artikel is een *noodkreet,* - een noodkreet om *hulp.* -

Er zijn tegenwoordig oogenblikken waarin ik, ná 't doorzien van mijn post, met de handen in den schoot stilzit, en mij afvraag: Wat moet *ik* beginnen?! Van *mij* verwachten zoovelen hulp of raad; en *ik* weet die niet te geven in *dat* bepaalde opzicht.

Want het geldt de questie van *werk,* van *arbeid,* voor de onbemiddelde, *beschaafdevrouw,* gehuwd en ongehuwd.

Men *overstroomt* mij met brieven, over, ten behoeve van, en dóór dames die in geldnood verkeeren, die, hetzij als weduwe, hetzij omdat ze onverzorgd achterbleven, hetzij door andere omstandigheden buiten eigen schuld, *moeten zoeken naar een middel van bestaan*, en *dat niet kunnen vinden.*

Dan schrijft men *mij*: 'Weet *U* niets? Ik ben tot *alles* bereid' - enz. enz. -

En ik weet niets.

Ben ik dan niet juist degene, die bij de verschijning van Hilda van Suylenburg gewaarschuwd heb uit al mijn macht: Mevrouw Goekoop stelt deze dingen véél te rooskleurig voor; het is niet zoo gemakkelijk om geld te verdienen, het is héél, héél moeilijk, want de markt is reeds overvoerd, en wordt het -, juist door het zich op betaalden-arbeid-toeleggen van het bemiddelde-meisje, - hoe langer, hoe meer. Het bemiddelde meisje stoot met haar zoogenaamd 'nuttige-bezigheid-zoeken,' haar onbemiddelde zuster het brood uit den mond! Daarop komt heel die zoogenaamde 'nuttigheid' neer! - Ben ik niet juist degene die gezegd heb, en steeds opnieuw zeg, dat de vrouw, óók de bekwame, voor een of ander vak opgeleide vrouw, in 9 van 10 gevallen niet slagen zal in het vinden van een betrekking, die in haar levensonderhoud (en soms dat van haar kinderen erbij) kan voorzien!...?

En toch komt men tot *mij,* en vraagt *mij* 'hulp en raad!'

Zie, dan word ik weleens bitter, *niet* tegen deze arme, diep-beklagenswaardige zusters, die ik graag genoeg *wil* helpen,

maar wel tegen de moderne-vrouwen en derdegeslachtsproducten, die steeds schreeuwen dat ‘werk’ en ‘arbeid’ zoo ‘goed’ en ‘nuttig’ en ‘zegenrijk’ is, *maar die niet weten te verschaffen dezen ‘zegen’ aan hen, die erom bidden* en *smeeken* geholpen te worden!

Waartoe dient dan ‘Het Nationaal-Bureau van Vrouwen-arbeid’ nog méér, dan tot het schrijven van onnutte boekjes, verslagen, en statistieken? - Mij dunkt, de naam duidt toch aan, dat men zich daar interesseert voor ‘vrouwen-arbeid’. Maar vooral, de directrice-zelve behóórt toch tot hen, die de vrouw *gedreven* hebben in de richting van ‘werk’ en ‘nuttigheid’ en ‘arbeid’. - Ik vraag háár, waar moeten dan nu héén al die ongelukkigen, die géén brood hebben, en géén geld; *wien het niet ontbreekt aan den wil tot werken, maar aan de gelegenheid ertoe?*

Nog onlangs schreef mij een dezer vrouwen dat zij aan *al* de notarissen in de stad harer inwoning, (een zéér groote stad,) om schrijfwerk heeft verzocht. - En daar was onder die allen slechts één die haar ten minste ook maar antwoordde; (afwijzend natuurlijk!)

De overigen deden zelfs zóóveel niet! -

Een ander liet 1000 circulaires drukken om haar zoo even in Parijs-zelf geleerd vak aan te bevelen. *Ze ontving slechts één enkel antwoord....*

Een derde, voor wie ik moeite deed schrijfwerk te vinden, kreeg inderdaad eenige copie van een mijner persoonlijke bekenden; méér, geloof ik, om *mij* plezier te doen, dan uit ander beginsel. - Maar heusch, 't *was* voor *mij* geen plezier, zulk *hongerloon* te moeten aanbieden. - Ik-zelve deed er nog wat bij ten slotte, niet uit goedheid, maar uit puur schaamtegevoel tegenover het slachtoffer aan wie ik zóó weinig niet durfde geven! 't Werk werd mij gebracht met de noodige commando's van ‘Spoed,’ ‘Netjes-schrijven,’ ‘Duidelijke-letter’, enz., enz.! Ik geloof dat onze Marie een paar pantoffels heeft versleten aan het deur-open-doen voor al die gewichtige ‘spoed’-boodschappen. Maar toen het op *betalen* aankwam, (vanwege den ‘spoed’ was dat niet vóóruit afgesproken), lieve-hemel, 't was immers ‘*lief dadigheid,*’ dus, sjacheren, en loven en bieden geen gebrek!....

Men heeft zulk een arm slachtoffer immers in de macht. Noodgedrongen doet ze het nog wat goedkooper dan een winkel, of klerk, of bureau....

En gij behoeft mij niet te zeggen dat het *anders* en *beter* zou zijn, als men maar actes en vak-opleiding bezit. Ik zou U onder mijn hulp-zoekenden om *werk*, vele dames kunnen noemen, die actes bezitten voor onderwijzeres, voor talen, voor teekenen, enz., enz., en die géén goed-betaalden arbeid, van *welken aard ook, kunnen* vinden.

- - - Het maakt mij *wanhopig* - en daarom noem ik dit artikel een *noodkreet,* - als *ik,* - die dit alles van den begin-af voorzien en voorspeld heb *dank zij de moderne vrouw en haar nonsens-praat in Hilda van Suylenberg*, - als *ik* zùlke brieven krijg! Dan wordt er daarin gezegd: ‘Ziet U, freule Lohman; *U* hebt zoo'n medelijden met anderen; *U* stelt zooveel belang in een ander; *U* voelt voor hen mee,... en nu zult *U* dus wel raad weten en willen helpen!’

O ja, *willen* helpen, graag genoeg; maar *raad weten...., ik weet er geen!* Ga naar juffr: Meyboom met Uw geldzorgen, en laat *zij* U *vóórdoen in de praktijk*, in plaats van in een ‘Lente-artikeltje’, laat *zij* U *vóórdoen in de praktijk:* haar wittegordijntjes-systeem en karnemelksche papdieet, en, blouse- en rok-toilet genaaid uit een present-gekregen flanellen lap. - Maar *zij* zit in de Deli-str: (wat heusch géén

arbeidersbuurt is maar een straat voor heeren en dames),.... en zij doet het? U *niet* voor in de praktijk, maar spelt U liefst gemakshalve, in leuterpraat wat op de mouw, 'dat geldgebrek zoo erg niet is'....

....Het is *wel erg, het is schreeuwenderg om geldzorgen te hebben....*

Ik heb het diepste medelijden met de 'dame,' met de zoogenaamd 'beschaafde-vrouw,' die een stand moet ophouden, die moet leven als een dame, en zich moet kleeden als een dame, die niet wonen kan in een dronkenmans-slop of een gemeene-vrouwen-buurt....; en die géén geld heeft om zich het noodzakelijke te verschaffen. Maar ik weet geen raad....

Ik heb altijd gezegd en geschreven dat *ik* geen raad weet.... O de ellenlange lijst van vrouwen, gehuwde en ongehuwde, die mij schrijven: 'Kan ik niet wat verdienen met *vertalen!'* - En hun lijdens-geschiedenis,.... van de uitgevers die hun werk weigeren, hun manuscripten terugzenden, *omdat ze steeds hebben 'overvloed van vertaalwerk'....*

Wie wil mij helpen, zoo goed mogelijk *daadwerkelijk* helpen, om al diegenen die zoeken naar een middel van bestaan den weg te wijzen!? - Ieder die dit leest, en

die hóórt of wéét van een betrekking of van werk, zal ik dankbaar zijn als zij die, door mij, wil vermelden in de Lelie, (percorr:) - Misschien kan ik op *die* wijze een soort 'Lelie-werkverschaffingbureau,' van vraag en aanbod, (*alles natuurlijk kosteloos, geheél door mijn vrijwillige bemiddeling*) tot stand brengen. - *Moeite er voor zal mij niets te veel zijn.* - Aan den goeden *wil* tot helpen ontbreekt het mij niet. Maar ik staar in een poel van jammerlijke maatschappelijke vrouwenellende, waarin *ik* geen uitkomst zie, omdat *ik* niet behoor, en nimmer behoord heb, tot degenen, die gelooven in de mogelijkheid van eigen-brood-verdienen voor de vrouw-in-'t algemeen beschouwd.

De vrouw is een *slachtoffer,* van zóóveel, dat zij, ook in *dit* opzicht, het onderspit delft en te gronde gaat! - *Ik heb dat altijd gezegd.* Maar toch komt men tot *mij* en vraagt mij om 'hulp, om raad.' - 'Omdat men niet twijfelt aan mijn goede hart en bereidwilligheid.'

- Nu dááraan ontbreek het mij inderdaad *geenszins.* - *Ik vind dat het practischer is het bestaan van geldzorgen te erkennen, inplaats van die te ontkennen,* en omdat men *zelf* gevrijwaard is voor 'geldzorgen,' die gemakshalve voor *anderen* een 'spook der verbeelding' te noemen, zooals mej. Meyboom 'nuttig' doet - -.

- - - Wat *de moderne-vrouwen gezáái d* hebben en nog zaaien, dat kunnen *wij,* die géén schuld hebben, *thans maaien! Zij* zijn het die rijke en bemiddelde meisjes *drijven* en *aanwakkeren,* om andere *on*bemiddelde vrouwen het brood uit den mond te stelen, door de concurrentie die zij, de rijken, den onbemiddelden aandoen op *elk* gebied, als pleegzusters, vertaalsters, onderwijzeressen, enz., enz.... - Maar het zou onbillijk zijn indien *deze arme, onbemiddelde slachtoffers* dáárom door *ons* aan hun lot werden overgelaten. *Zij* kunnen het niet helpen dat de 'nuttige' dames hun ongelukkig maken! *Zij moeten geholpen worden.* Ieder die dus weet van een betrekking, of van werk, wordt daarom dringend uitgenoodigd mij te helpen! *Hoe* dit soort 'werkverschaffing' te *regelen,* weet ik-zelve nog niet, zoodat ik tevens óók dankbaar zal zijn voor gezonde ideeën daaromtrent, of voor daadwerkelijke hulp, b.v. door het vormen van een comité tot dit doel, dat maandelijks *in* de Lelie verslag geeft. -

In één woord, ik eindig zooals ik begon, dit is een *noodkreet* om hulp, ten behoeve van al degenen, die mij schrijven om 'hulp en raad', teneinde werk te vinden,.... uit *geldnood.* -

Wie helpt mij! Ik zal dankbaar zijn aan ieder die hiervoor iets medevoelt, en mij de behulpzame hand wil bieden!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Jezus.
door Jeanne Bouberg Wilson.

Zijn oogen zijn vlammen
van diep blauw licht,
Zijn mond is de poort van een tempel,
reinheid laait van zijn aangezicht.

Zijn lokken zijn een aureool
omstralend zijn heilig hoofd,
Zijn blik is een lach van Jehova

die onneembaar geluk belooft.

Hij is schoon, als de droom van Engel
Hij is rein, als de lach van een kind,
Hij is wijs als illuzie van wijsheid
die de peinzende wijsgeer niet vindt.

Hij spreekt taal, als de taal van een dichter
gekust door den kus Poëzie,
Zijn stem is vibratie van speeltuig
der heiligste harmonie.

Zijn bespiegeling over de dingen
is bespiegeling van een God,
Zijn ziel is verlicht door weten,
zijn leven is Liefde-gebod.

Zijn hart is de heilige Voorhof
van gewijde cathedraal,
Zijn bestaan is het offerande
op altaar van Liefde-ideaal.

Zijn leven is het bloeien,
van vreemde heerlijke bloem,
géén kent den grooten Planter,
maar Hij is des Planters roem!

Zijn leven is het zingen
van heerlijken vrede-toon,
Géén kent den grooten Zanger
maar Hij is des Zangers kroon!

Zijn leven is het betoogen
van Wijsheids Majesteit,
Géén kent den grooten Wijsgeer
die Hèm tot Tolk heeft gewijd.

Zijn leven is het spreien
van de zaligste zegening,
Zijn denken, zijn spreken, zijn daden
zijn uiting van God-heiliging.

Meester.... Godmensch.... Vrede-koning
Brenger van het hóógste Licht,
Liefde-Planter... Zegen-Bode
Gloria, Uw aangezicht

Heeft in mijne ziel geblonken
als ik in gepeins verzonken,
schiep mij 't Ideaal van God!

Hóóg, hoogheilig wijsheidswezen
nóóit kunt gij genoeg geprezen
'Liefde' luidt Uw àlgebod.

Bij Uw schoon gelaatverschijnen
voelt mijn dichter-ziel, zich reine
bloem ter Uwer eer geplant.

Laat mijn zang extaze zingen
om de heerlijk groote dingen,
om de werken van Uw hand.

O, Meester, ik kus den zoom
van Uw wit gewaad,
als ik in mijn vroomsten droom
aanschouw Uw verheerlijkt gelaat.

O, Meester, dan ziet gij mij aan
met een blik dien ik méérder zag,
dàn glijdt door Uw heilige oog,
Uw bekende mysterie-lach.

O, Meester, dan heft gij de hand,
met een gebaar dat ik kèn,
O, Meester, dan droom ik van tijd
dat ook ik Uw discipel ben!

Uit Noorwegen.

Wij hadden hem zien komen. Stil en bleek met glanzend zwart haar, licht-blauwe, stralende, groote oogen en helder witte tanden. Een klein snorretje om de lippen, verder geen baard. Zijn zwarte haren krulden. Hij haalde er zijn vingers door, toen hij de deur van de groote eetzaal van het Sanatorium binnenkwam. Hij overzag de tafel even, bemerkte dat er geen leege plaats en schoon servet was en men blijkbaar dus niet op hem rekende. Toen ging hij weer heen. Recht en stil met opgeheven hoofd, zooals hij gekomen was. Dien avond zagen wij hem niet meer. Zóó zag ik hem voor het eerst in het begin van October. Geheel anders het laatst op Kerstdag zelf.

Het toeval wilde, dat hij mijn buurman aan tafel werd. Als alle Noren moest hij eerst het terrein verkennen, vóór hij geneigd werd tot een praatje. Ik kon niet laten hem af en toe eens van terzijde aan te zien, hij was zoo stil en toch voèlde ik dat er iemand naast mij zat. Het was koud en leeg zoolang hij er niet was. Kwam hij, ook al zeide hij niets, dan voelde ik zijn nabijheid als iets warms, iets veiligs en aangenaams. Keek ik hem aan, dan wendde hij altijd dadelijk zijn hoofd om, want dan had hij mij juist óók aangekeken. Hij was mij voorgesteld als Mijnheer B. vroeger predikant. Hij had zijn geloof verloren en kon zijn ambt niet meer waarnemen. Dit alles had hem zóó aangepakt, dat hij overspannen en daarna ziek werd. Zenuwziek. Zijn lichaam was gezond en ook zijn zenuwgestel veel beter sedert een kuur in Zweden. Nu kwam hij in het Sanatorium bij Christiania een nakuur doen. Dit alles wist ik van de buitenwereld. Den derden dag dat hij mijn buurman was, ontmoetten onze nieuwsgierige oogen elkaar en was de kennis gemaakt door een hartelijke lachbui van mijn kant ‘dat we elkaar snapten.’ Van dat oogenblik af waren de etensuren de aangenaamste van den dag. Hij bleek niet stil te zijn, wenschte alleen zich op een afstand te houden van het groote Sanatorium-publiek. Wij hadden het erg druk, vergaten bijna te eten en het werd zoo lanzamerhand een gewoonte dat er op Frau Professor en Herr B. gewacht moest worden. Dan slikten we met groote haast ons eten naar binnen en proefden nauwelijks wat het was en durfden elkaar de eerste minuten er na niet aanzien. Onder het dessert zetten we ons gesprek weer voort en als dan iedereen opstond, namen we ook met een buiging afscheid en bemoeiden ons in de salon niet verder met elkaar. Daar werd na 't eten de koffie gebruikt en zonderde ik mij met een paar jonge meisjes en een paar jongelui in het hoekje bij den haard af, dat we de ‘Heerligheds Kro’ gedoopt hadden. En daar hoorde Mijnheer B. niet bij. Wel is waar was hij ongetrouwd en niet meer dan 34 jaar, maar zoo kinderachtig flauw als

we ons daar amuseerden, had hij toch niet kunnen zijn. Gelukkig!

Hij beterde veel. Deed wat hij doen moest. Lag ingepakt op de veranda in de open winterlucht. Wandelde 's morgens vroeg zijn voorgeschreven tijd, een eind het bosch in en het ‘Witte Huis’ om terug. In het ‘Witte Huis,’ een annex van het groote Sanatorium, de vroegere woning van den dichter Wergeland, hadden wij onze kamers. En als ik zijn regelmatige, vaste schreden op de hard bevroren sneeuw onder mijn venster hoorde 's morgens vroeg - was het voor mij tijd om op te staan.

Af en toe schreef hij een indruk, een schets. Leende mij die. Wij spraken er over en kibbelden over een uiting, een zin of woord. Maar ernstig werken was hem verboden. Hoe haatte hij zijn leegloopen. Hoe verwenschte hij zijn moede hersens. Wat spraken zijn geschreven indrukken van droeve teleurstelling, dikwijls zelfs van een wanhopen aan een toekomstige beterschap.

Wat moest ik hem dikwijls opbeuren en troosten. Hoe blij was hij met het minste wat men voor hem deed.

Tegen half December ging hij weer achteruit.

Dag aan dag achteruit.

Met moeite sleepte hij zijn lichaam voort.

Zijn beenen weigerden bijna geheel hun dienst.

Aan tafel werden we beiden al stiller en stiller.

De tijd van mijn vertrek begon te naderen en wij zagen beiden tegen het afscheid op. Iederen dag telde hij een dag af: ‘Nu nog 14 dagen.’ ‘Nu nog 13.’ En dan keek hij mij met droeve, moede oogen aan, waaruit zoo duidelijk een ‘zullen we elkaar ooit weerzien?’ sprak.

Weldra zou de avond vóór Kerstmis daar zijn. De avond met zijn eigenaardige plechtigheid, waar allen reeds lang te voren zoo reikhalzend naar uitzagen. Wij hadden moeten beloven dien avond in het Sanatorium door te brengen en alle invitaties bij vrienden af te slaan. Dagen lang voor Kerstmis was men in de keuken reeds met het bakken der Kersttaarten en koekjes begonnen. De kamermeid hield er mij trouw van op de hoogte en bracht mij zelfs af en toe een paar mislukte gebakjes, die toch heerlijk smaakten. En zij lachte om die ‘vreemde’ dame, die niet wist wat Kerstavond was en het geheim van al de koekjes, van den Kerstboom en de geschenken niet kende! De meiden hadden in de keuken allen witte doeken om hun hoofd gebonden om te voorkomen, dat het meel hun haren wit maakte en de dikke huishoudster wiegde op haar heupen steeds naar de provisiekamer heen en weer, terwijl de directrice van het Sanatorium steeds met pakken beladen van het station kwam en de verdere gasten wonderlijk onzichtbaar bleven. Velen reisden weg om Kerstmis te vieren bij vrienden of familie.

Eindelijk was Kerstavond daar. 's Middags aan tafel had mijn vriend gezegd: ‘Als ik maar wel genoeg ben heden avond om een woordje te spreken. Ik wou 't graag - als een herinnering aan vroeger!’ Het zou de eerste Kerstavond zijn, dat hij niet als predikant in het gestoelte trad.

Wij kleedden ons netjes aan en hadden onze geschenken reeds te voren afgegeven. Die moesten met adressen er op onder aan den boom liggen.

Een bel luidde: het sein om naar beneden te gaan.

Daar stond de Kerstboom midden in de groote salon. Schitterend van licht en zilverdraad. De gasten schaarden zich aan één kant, het dienstpersoneel aan den anderen. De dame des huizes deelde liederenboeken uit en een der gasten zette zich

aan de piano, toen zongen wij allen in koor eenige schoone, plechtige kerstliederen. Toen de laatste tonen wegstierven, hief mijn vriend, die naast mij op een stoel had moeten blijven zitten gedurende het zingen, zich op en begon in eenvoudige woorden een roerende toespraak. Ik voelde het trillen van zijn arm, die rusten bleef op den stoel naast mij. Met moeite weerhielden velen hun tranen.

O, die weeke, stille stem, zal ik die ooit vergeten? Daarna werd weer een Kerstlied gezongen en gaven allen elkaar de hand om al zingend den boom rond te trekken. Toen wenschte men elkaar 'En gliedelig Jul' (plezierige Kerstmis) en werd het Kerstgebak rondgediend en de thee geschonken. Toen vormde men weer een kring en danste men den Kerstboom rond. Ook 'lille Gut' de baby van den beeldhouwer, moest op den arm van zijn blonde kindermeid meedoen en de kleine Deen Paul Lanzig, sprong ook met zijn korte beentjes, dat het een lust was. Nu had hij zijn 'Pa'! Hij was er lang geweest alleen met zijn moeder, maar 'Pa' zou met Kerstmis komen en toen ik dien morgen kwam ontbijten vloog Paul mij te gemoet: 'Nu is Pa er' en trok mij

mee en gooide vóór ik wist wat hij wou, de deur van de slaapkamer open en zei 'Daar staat mijn Pa' en Pa, die met de nachtboot uit Kopenhagen was gekomen, stond daar in zijn overhemd zijn handen te wasschen en keerde zich om. Toen hij zijn kleine jongen met de vreemde dame zag, begreep hij echter dadelijk wat er gaande was en kwam zonder complimenten naar mij toe. Zóó zijn de lui uit het Noorden, zoo heerlijk gewoon, vriendelijk en toch zóó fijn beschaafd. -

Daarop volgde de uitdeeling van de Kerstgeschenken en daarna een heerlijk souper.

Dit besloot den avond vóór Kerstmis. De volgende dagen zou het weer feest zijn, zouden er spelletjes gedaan worden en waren er gasten geïnviteerd. Maar op Kerstdag zelf moest ik vertrekken om de boot in Christiansand, die mij naar Antwerpen voeren zou, niet te missen.

Tot mijn eigen groot verdriet en teleurstelling van vele vrienden, kon ik dus geen verdere feesten meemaken, geen verdere boomen bewonderen.

En in den trein, die mij 's nachts wegvoerde van Christiania, had ik allerlei vizioenen van met sneeuw bedekte dennen en van wit-glinsterende kerstboomen.

Nu ook nadert weer de Kerstdrukte in het Noorden. Nu reeds beginnen de winkels weer hun schoonste pracht ten toon te stellen, wordt er gewedijverd om alles zoo aanlokkelijk mogelijk te maken.

Maar mijn zieke vriend is zieker dan ooit te voren.... deze Kerstavond zal hij zeker niet spreken kunnen. Hij die sprak verleden jaar van hoop en herleving!

O, de ironie van het noodlot....

Mevr. D. LOGEMAN - VAN DER WILLIGEN.
Gent, Oct. 1903.

Vrede op aarde.
Zweedsche schets van Selma Laqerlöf.
Vertaald door mevr. L.

Het was de avond voor Kerstmis in het oude huis van rijke boeren; de lucht was grauw en zwaar, zooals vóór een sterken sneeuwval; uit het noorden blies een felle rukwind. De middag liep ten einde; de menschen haastten zich om met hun werk klaar te komen en in het badhuisje een bad te kunnen gaan nemen. Er werd daar reeds zóó hard gestookt dat de vlam uit den schoorsteen sloeg en een regen van vonken en roetvlokken, door den wind voortgejaagd, op de met sneeuw bedekte daken der bijgebouwen neerviel.

Bij het zien van de vlam, die zich boven den schoorsteen verhief en als een vuurzuil over den hof lichtte, kreeg iedereen het gevoel, dat het Kerstmis werd: de meid, die de gang schrobde, begon te zingen niettegenstaande het water in den emmer naast haar tot ijs stolde; de knechten, die in de schuur bezig waren het hout te hakken, kloofden twee bossen tegelijk en zwaaiden hunne bijlen zóó lustig alsof het werk een spelletje was....

Uit de provisiekamer kwam eene oude vrouw; - op hare armen droeg zij een grooten stapel broodjes, van die ronde, dik met suiker bestrooide broodjes, met bier beslagen, zooals ze met Kerstmis worden gegeten. Langzaam ging zij de plaats over, naar het roodgeschilderde woonhuis en trad behoedzaam de groote zaal binnen, waar zij haar

last op de bank plaatste, die rond het geheele vertrek loopt. Daarna spreidde zij een laken over de tafel uit en legde voor ieders plaats een stapeltje van het baksel.

Zij was bijzonder leelijk, die oude vrouw: zij had rossig haar, dikke neerhangende oogleden en een zonderlingen trek om mond en kin alsof de spieren van haren hals te kort waren. Maar op dit oogenblik overtoog Kerstmis haar gelaat met zulk een glans van vrede en vreugde, dat men de leelijkheid niet meer zag...

Toch was er ééne in het huis, die niet tevreden was: het jonge meisje, dat bezig was de roeden van berkentakjes te binden, die naar oud Zweedsch boerengebruik in het bad moesten dienst doen. Door het lange, lage venster met de kleine ruitjes viel de roode gloed van het badhuisje naar binnen en speelde op den vloer van het ruime vertrek, de kleine twijgjes verguldend; - maar het jonge meisje werd steeds treuriger, naarmate het vuur hooger opvlamde. Zij wist, dat de roeden uit elkaar zouden vallen zoodra men ze aanraakte en dat zij daarover uitgelachen en bespot zoude worden op zijn minst zóó lang totdat een nieuw Kerstvuur in den schoorsteen opvlamde. Zij zat bij den haard met een heelen hoop fijne takjes voor zich op den vloer, maar zij had geen stevig bindtouw om ze bij elkaar te houden.

Terwijl zij daar zoo verslagen zat te kijken, trad hij voor wien zij het meest beducht was de zaal binnen: Ingmar Ingmarson, de

baas zelf. Hij was zeker naar het badhuisje geweest om te zien of het vuur goed brandde en nu kwam hij naar het roedenbinden kijken.

Hij was oud, Ingmar Ingmarson, en hij hield van alles wat oud was. Juist omdat men de oude gewoonte van in het huisje te baden en zich met berkentakken te laten slaan begon af te schaffen, hechtte hij er zeer veel gewicht aan, dat die in zijn huis bleef behouden, en wilde hij, dat die op de goede, oude manier plaats vond.

Ingmar Ingmarson droeg een oude schapenvacht, een korte leeren broek en grove, hooge laarzen. Hij was vuil en had zich sedert lang niet geschoren; - ondanks zijne zware, lompe bewegingen kwam hij zóó behoedzaam en zacht binnen, dat men hem voor een bedelaar zou hebben kunnen houden. Hij was bijna even leelijk als zijne vrouw en had dezelfde trekken. - Zij waren dan ook bloedverwanten, en de jonge bindster bij het vuur gevoelde zoolang haar heugde een heilig ontzag voor iedereen, die door de natuur met datzelfde uiterlijk was begiftigd.

Dat was al veel wanneer men behoorde tot het oude geslacht Ingmar, dat altijd het aanzienlijkste uit die streek was geweest, maar niemand zou het wagen zich op één lijn te stellen met Ingmar Ingmarson, den rijksten, verstandigsten, invloedrijksten boer der parochie....

Hij ging vóór het jonge meisje staan, bukte zich om een der roeden op te nemen en draaide die snel eenige malen in de rondte. Onmiddellijk lieten de kleine rijsjes los - één kwam er op de Kersttafel, - een ander in de bedstede terecht.

'Loop heen, kind!' zeide de oude man lachende, 'denk je soms, dat er bij de Ingmars zulke roeden gebruikt worden bij het baden? - Of ben je bang voor je huid?'

Toen de baas de zaak zoo goedig opnam vatte het meisje moed en antwoordde zij, dat ze de roeden wel steviger zou maken, als men haar maar beter bindtouw gaf.

'Dus dat moet ik je dan bezorgen?' vroeg Ingmar, want hij was werkelijk in eene Kerststemming.

Hij ging de kamer uit, stapte over de boenende meid en haar emmer heen, en bleef op den drempel der voordeur staan om te zien of er ook iemand was, dien hij bindtwijg uit het berkenbosch kon laten halen.

De knechts waren nog steeds aan het Kersthouthakken, - zijn zoon kwam uit de deel met stroo om den vloer te bedekken, - de beide schoonzoons brachten de wagens en karren in de schuur, opdat de plaats er feestelijk zoude uitzien.... niemand had tijd om zich met de zaak te bemoeien.

Toen besloot de oude man om eenvoudig zelf te gaan. Hij stak dwars de plaats over, als had hij het voornemen om zich naar den koestal te begeven, en daarbij keek hij naar alle kanten rond om zich te overtuigen, dat niemand op hem lette; - vervolgens sloop hij achter den muur van de schaapskooi om, waar een voetpad was, dat naar den boschkant liep. Hij vond niet noodig, om aan iemand te zeggen waar hij heen ging, want zijn zoon of zijn schoonzoons zouden wel eens in hun hoofd kunnen krijgen om hem in huis te houden - en oude lieden volgen liever hunne eigen grillen!

Langs het voetpad, dat door de akkers en een klein dennenboschje voerde, bereikte hij het berkenbosch; daar veranderde hij van richting en baande hij zich een weg door de sneeuw om een plek te vinden waar éénjarige uitloopers stonden.

Na er den geheelen dag op losgeblazen te hebben, was de wind er eindelijk in geslaagd de sneeuw uit de wolken te schudden en weldra was het woud in een dikken mantel van witte vlokken gehuld.

Ingmar Ingmarson had zich juist gebukt om een twijg af te snijden, toen een met sneeuw beladen rukwind zich op hem wierp. Op het oogenblik, dat hij zich weder oprichtte, kreeg hij een wolk van vlokken met zulk een kracht in het gelaat, dat het gezicht hem werd benomen, en zoo hevig was de wind, dat hij niet kon blijven staan en eenige malen als een tol in het rond draaide.

Het kwam zeker, doordat Ingmar oud was: in zijn jonge jaren zou een sneeuwstorm hem niet het hoofd hebben doen verliezen. Maar nu warrelde alles om hem heen, alsof hij zich midden in een polka bevond; en toen hij wéér huiswaarts wilde gaan, sloeg hij eene geheel verkeerde richting in. In plaats van den weg naar den akker te volgen, liep hij hoe langer hoe dieper het groote dennenbosch in, dat zich achter het berkenbosch uitstrekte.

Het duurde niet lang of de duisternis was ingevallen en tusschen de jonge boomen aan den zoom van het bosch vlaagde loeiend de wervelwind om hem heen. De oude man zag wel, dat hij tusschen de dennen liep, maar hij gaf zich geen rekenschap van zijne

vergissing want er stonden immers ook dennen aan den anderen kant van het bosch. Eindelijk was hij zoo ver gegaan, dat alles rustig en stil om hem heen werd; hier, waar de boomen hooger waren en dikkere stammen hadden, zou men niet gezegd hebben, dat de storm raasde en tierde. Toen begreep Ingmar ook, dat hij den verkeerden weg had genomen en wilde hij terugkeeren. Zijn hoofd duizelde en hij maakte zich driftig bij de gedachte, dat hij zich zoo had kunnen vergissen, - te midden van dat eindelooze woud, ontbrak hem de noodige helderheid van geest om kalm te overleggen.

Hij zocht eerst aan den eenen, toen aan den anderen kant, en ten laatste besloot hij zijne eigen voetstappen te volgen; maar het was volkomen donker geworden, zoodat hij die niet meer kon onderscheiden. Hoe hij ook in alle richtingen beproefde uit het bosch te komen, - toch zag hij wel, dat hij zich meer en meer van den zoom verwijderde. Het leek wel, dat de Booze er zich mede bemoeide, om hem zoo den geheelen avond te laten rondloopen, waardoor hij te laat voor het bad kwam. Hij draaide zijn muts eens om en bond zijn kouseband vaster, maar dat verschafte hem geen licht. Het was nu stikdonker en Ingmar begon te begrijpen, dat hij genoodzaakt zou zijn den geheelen nacht in het bosch door te brengen. Hij leunde tegen een dennestam en bleef zoo een oogenblik staan om zijne gedachten eenigszins te verzamelen. Het bosch was hem toch niet vreemd, - hij had er zooveel in rondgezworven, dat iedere boom wel een goede bekende van hem moest zijn; - als kleine jongen had hij er de schapen al gehoed en vogelstrikken gespannen; - later had hij geholpen boomen te hakken, hij zag ze nog op den grond liggen, - en sedert waren er nieuwe opgegroeid.... Eindelijk meende hij de plek waar hij stond te herkennen, en hij meende nu, dat hij, door die richting in te slaan, behouden thuis zou aanlanden. Maar steeds dwaalde hij verder in de diepte van het bosch af.

Eens verbeeldde hij zich vasten, effen grond onder zijne voeten te voelen en dacht hij nu den weg te hebben gevonden; hij beproefde dien te volgen, want een weg moet toch ergens heen voeren, maar deze liep op een open vlakte uit en daar had de wervelwind vrij spel zoodat de sneeuw hoog lag opgehoopt en er van een pad niets meer te zien was.

Nu verloor de oude man den moed en voelde hij zich, arm en verlaten, veroordeeld om in deze troostelooze eenzaamheid om te komen. Hij begon zeer moe te worden en moest herhaaldelijk op een steen gaan zitten om uit te rusten. Maar zoodra hij zat maakte eene onoverwinnelijke behoefte om te slapen, zich van hem meester, en hij wist, dat hij van koude zou omkomen wanneer hij aan die neiging toegaf; - dan spande hij zich weer tot loopen in, - dat was het eenige wat hem kon redden. Maar toen hij zoo weder eenige stappen gedaan had kon hij den aandrang om te gaan zitten niet weerstaan. Een soort van vreugde vervulde hem bij de gedachte, dat er bij zijn dood een lange lofrede op hem zou worden gelezen. Hij herinnerde zich al het moois, dat de predikant over zijn vader had gezegd en stellig zou men van hem niet minder zeggen. De dominee zou van hem spreken als van den eigenaar der oudste hofstede uit de buurt, en hij zou natuurlijk ook gewagen van de eer om van zulk een aanzienlijk ras af te stammen. Verder zou hij van zijne verantwoordelijkheid spreken - zeker, zijne positie bracht allerlei verantwoordelijkheid mede; dat had hij altijd geweten! Men moest tot het uiterste volharden wanneer men een Ingmarson was....

Maar plotseling kreeg hij een schok, toen hij bedacht, dat er niets vereerends voor hem in was om, van koude omgekomen, in een groot bosch te worden gevonden....

En toch deed het hem zoo onbeschrijfelijk weldadig aan om daar stil te zitten, dat de gedachte aan den dood hem volstrekt niet beangstigde. Maar hij wilde niet, dat er over hem zou kunnen gebabbeld worden en dus stond hij weder op om zijn tocht te hervatten.

Hij was daar zoo lang blijven zitten, dat groote sneeuwmassa's van zijn pels afvielen zoodra hij in beweging kwam.

....Na eenige oogenblikken zette hij zich weer neer en begon hij zich opnieuw in mijmeringen te verdiepen....

De gedachte aan den dood verkreeg hoe langer hoe meer bekoorlijkheid. Hij stelde zich zijne begrafenis voor, en al het eerbetoon dat men aan zijn stoffelijk overschot zou bewijzen.... Hij zag de groote tafel in de eetzaal van de bovenverdieping aangericht voor de gasten; de predikant met zijne echtgenoote op de eereplaatsen; de rechter met de witte bef op zijn smalle borst; de vrouw

van den majoor, voornaam doende in haar breed uitstaande zwart zijden japon, een dikke gouden ketting eenige malen om den hals geslingerd....

Hij zag het geheele vertrek met wit bekleed, - witte lakens voor de vensters, witte doeken over de meubels; - en de weg bezaaid met dennenaalden van het voorhuis tot aan de kerk.

....Al sinds twee weken had men eetwaren in overvloed toebereid en het huis van onder tot boven schoongemaakt, - twintig vrachten hout waren in die veertien dagen opgebrand. De kist met het lijk stond in een achterkamer; - in de vertrekken waar voor het eerst gestookt werd bespeurde men rooklucht. Onder plechtig gezang werd de kist dichtgeschroefd, op den deksel waren zilveren platen.

Op de voorplaats wemelde het van genoodigden, - het geheele dorp was in beweging om alles klaar te maken wat de gasten volgens oud gebruik mede naar huis moesten nemen. De hooge hoeden waren geborsteld; al de brandewijn, die in den nazomer was gedistilleerd, moest gedurende het begrafenismaal worden opgebruikt.... Op alle wegen was het zwart van de menschen als op een kermisdag....

Wederom voer nu de oude man met een schok overeind: hij had de menschen terwijl zij aan tafel zaten over zich hooren praten:

'Maar hoe is hij nu op die wijze aan zijn eind kunnen komen? Wat had hij nu zoo laat daar in het Groote Woud te maken?'

De kapitein meende, dat het zeker was gekomen van al het Kerstbier of van den brandewijn....

Dat bracht hem geheel tot bezinning. De Ingmars waren matige lieden, - men moest niet van hem kunnen zeggen, dat hij in zijne laatste oogenblikken beneveld was geweest. Daarom zette hij den tocht weder voort, maar zijne moeheid was zoo groot, dat hij zich bijna niet meer kon staande houden. Hij bemerkte wel, dat hij op het hoogste punt van het bosch was gekomen, want de grond was hobbelig en overal lagen groote rotsblokken verspreid, die beneden niet werden aangetroffen; zijn voet raakte beklemd tusschen twee steenen en het duurde geruimen tijd, eer hij dien weder had losgewrongen. Toen begon hij overluid te jammeren: het was met hem gedaan....

Opeens struikelde hij over een grooten hoop takken; - zijn val werd gebroken door de sneeuw, zoodat hij zich niet bezeerde, maar hij had geen kracht meer om op te staan. Het eenige wat hij op deze wereld nog begeerde was: slapen. Hij lichtte de takken een weinig op en liet er zich onder glijden - als ware het een deken geweest. Op hetzelfde oogenblik voelde hij dat er al iets lag - iets warms en weeks.

'Dat moet een beer zijn, die daar ligt te slapen,' dacht hij. Hij zag hoe het beest zich bewoog en om zich heen snoof, - maar het bleef volkomen rustig. Wat kon het hem eigenlijk schelen of de beer hem doodde? - hij had immers ook de kracht niet meer om één pas tot ontvluchten te doen!....

Maar de beer wilde hem, die in dien stormnacht een schuilplaats onder zijn dak zocht, geen kwaad. Hij schoof enkel een weinig ter zijde, als om plaats te maken voor zijn gast, daarna sliep hij weder in en hoorde men niets meer dan het geluid van zijne regelmatige ademhaling.

Gedurende al dien tijd had Kerstmis niet veel vreugde in de oude hofstede gebracht: den geheelen avond had men gezocht naar Ingmar Ingmarson: eerst in het huis, van den kelder tot den zolder, daarna in de bijgebouwen. Toen was men naar de buren gegaan om te vragen of iemand hem ook had gezien.

En toen men hem niet vond, waren de zoons en schoonzoons het veld ingegaan. De fakkels die bestemd waren geweest om hen, die naar de vroegpreek gingen, bij te lichten, werden ontstoken en ondanks den woedenden sneeuwstorm bediende men er zich van om akkers en wegen te doorkruisen. Maar de wind had ieder spoor van voetstappen weggevaagd, en in zijn gehuil ging het geluid der stemmen verloren, wanneer de mannen beproefden te roepen... Het was lang na middernacht en zij zochten nog steeds; - ten laatste begrepen zij maar al te goed dat zij den dag moesten afwachten, wilden zij den zoo plotseling verdwenen ouden man terugvinden.

Bij de eerste flauwe morgenschemering was iedereen in de woning van Ingmar reeds op en maakten de mannen zich gereed om naar het bosch te vertrekken. Maar vóórdat zij zich op weg begaven, liet de oude boerin hen in het gemeenschappelijk woonvertrek roepen. Zij noodigde hen uit om op de lange banken plaats te nemen; zelve zette zij zich aan de kersttafel met

den bijbel voor zich en begon hardop te te lezen. Toen zij met haar eenvoudig verstand zocht wat in eene omstandigheid als deze wel het meest toepasselijk mocht zijn, had zij de geschiedenis gevonden van den man, die van Jerusalem naar Jericho gaande in handen van roovers was gevallen....

Langzaam, op zangerigen toon las zij, wat verhaald werd van den ongelukkige wien de barmhartige Samaritaan was ter hulpe gekomen. - Haar zoons en schoonzoons, hare dochters en schoondochters leken op haar en op elkander; allen waren zij groot en plomp, allen hadden zij leelijke, ouwelijke gezichten, want zij behoorden allen tot den ouden stam der Ingmarsons. Zij hadden rossig haar, zomersproeten, lichtblauwe oogen met witte oogharen; - onderling vertoonden zij wel eenig onderscheid, maar bij geen van hen ontbrak de strenge trek om den mond, het slaperige uiterlijk en den zwaren gang, alsof iedere beweging moeite kostte. Toch zag men duidelijk aan hun geheele wijze van doen, dat zij tot de voornaamste families uit de buurt behoorden en dat zelve zeer goed voelden.

Zoolang de voorlezing duurde, slaakten al de zoons en dochters Ingmarson diepe zuchten. Zij vroegen zich af, of niet de een of andere barmhartige Samaritaan hun vader zoude gevonden en zich over hem ontfermd hebben; - want voor al de anderen was het of zij een deel hunner ziel verloren hadden, wanneer één der familieleden een ongeluk trof.

De oude vrouw, die steeds had doorgelezen, was gekomen aan de vraag: Wie dunkt u van deze drie de naaste geweest te zijn desgenen, die onder de moordenaars gevallen was?

Maar voor dat het antwoord werd uitgesproken, ging de deur open en trad de oude Ingmar het vertrek binnen.

'Moeder, daar is vader!' zeide een der dochters. Het lezen werd gestaakt, zoodat men nooit te weten kwam dat de naaste van den ongelukkige degene was die barmhartigheid jegens hem had uitgeoefend....

Wat later op den dag, zat de moeder wéér op dezelfde plaats en las zij ook weder in den bijbel.

Zij was alleen, want de vrouwen waren naar de kerk en de mannen op de berenjacht in het Groote Woud. Zoodra Ingmar Ingmarson had gegeten en gedronken, was hij van zijne zoons vergezeld ter jacht getogen; *want het is de plicht van* iederen man *om een beer te dooden, waar en wanneer hij* dien tegenkomt; hij mag hem niet sparen, want vroeg of laat krijgt het beest smaak in vleesch en dan ontziet het menschen noch dieren.

Maar na het vertrek der mannen, had de oude vrouw, door een grooten angst overvallen, den bijbel ter hand genomen. Zij begon den tekst van den dag te lezen, maar zij kwam niet verder dan deze woorden: Vrede op aarde en onder de menschen een welbehagen....

Lang zat zij met hare glanslooze oogen op die woorden te staren, terwijl zij van tijd tot tijd een diepen zucht slaakte; zij las niet verder, maar herhaalde telkens op langzamen, slependen toon: Vrede op aarde en onder de menschen een welbehagen....

Op het oogenblik, dat zij die woorden nog eens begon te zeggen trad de oudste zoon het vertrek binnen:

'Moeder,' zeide hij zeer zacht.

Zij hoorde het en vroeg zonder de oogen op te slaan:

‘Ben je niet met de anderen naar het bosch gegaan?’

‘Jawel,’ antwoordde hij nog zachter, ‘ik ben er geweest.’

‘Kom eens dichter bij de tafel, dat ik je zien kan,’ zeide zij. Hij kwam dichterbij; maar toen zij een blik op hem had geslagen, zag zij dat hij sidderde. Hij moest op den rand der tafel steunen om zich staande te houden.

‘Hebben jullie den beer gedood?’ vroeg zij.

Hij kon niet antwoorden en schudde enkel met het hoofd. De moeder stond op en deed, wat zij niet meer gedaan had sedert haar zoon een man was geworden. Zij ging naar hem toe, legde met eene lief koozende beweging hare hand op zijn arm, gaf hem een vriendelijk tikje op de wang en trok hem op de bank. Toen ging zij naast hem zitten met zijne hand in de hare.

‘Vertel nu wat er gebeurd is mijn jongen...’

Bij diezelfde liefkoozingen, die hem in zijne kinderjaren hadden getroost als hij verdriet had en steun behoefde, werd de jonge man aangedaan en begon hij te weenen.

‘Ik begrijp, dat er iets met vader moet zijn,’ zeide de oude vrouw.

‘Ja, maar het is erger dan alles wat u kunt denken!’ snikte de zoon.

‘Is dat waar?’

Hij snikte steeds heviger en kon zich niet

beheerschen. - Eindelijk hief hij zijne grove hand op en wees met den vinger op wat zij juist gelezen had: Vrede op aarde....

'Heeft het betrekking op die woorden?' vroeg de moeder.

'Ja.'

'Heeft het betrekking op den Kerstvrede?'

'Ja.'

'Wilden jullie van morgen een slechte daad begaan?'

'Ja.'

'En heeft God ons gestraft?'

'God heeft ons gestraft.'

Toen vernam zij eindelijk wat er gebeurd was. Zij hadden den weg teruggevonden tot aan het hol van den beer en waren daar zoo dicht bij gekomen, dat zij den hoop takken konden zien; dáár hadden zij halt gehouden om hunne geweren te laden. Maar vóórdat zij hiermede gereed waren, was de beer uit zijn leger op hen af gekomen; - zonder naar rechts of naar links te zien, was hij regelrecht op den ouden Ingmar toegeloopen en had hem met zijn poot een slag op het hoofd gegeven, die hem als door den bliksem getroffen had doen ineen zinken.... Maar geen der anderen was door den beer aangevallen geworden: het beest baande zich een weg midden tusschen hen door en verdween in het bosch....

In den laten namiddag begaven de vrouw en de zoon van Ingmar Ingmarson zich naar de pastorie om bij den predikant mededeeling van het overlijden te doen. De zoon voerde het woord, en de moeder luisterde met een gelaat zoo onbewogen als van een steenen beeld.

De predikant zat in zijn leuningstoel voor de schrijftafel; hij had zijne registers genomen en het overlijden geboekt - alles met een zekere langzaamheid in zijne bewegingen; hij wilde tijd hebben om te overdenken, wat hij tot zijne bezoekers zoude zeggen, - want dit was een bijzonder geval.

De zoon vertelde geheel naar waarheid hoe alles zich had toegedragen, maar de dominee wilde weten wat zij er zelve van dachten, - het waren zulke zonderlinge menschen, daar ginds in de woning der Ingmarsons....

Toen de inschrijving gedaan was, zeide de zoon:

'Wij wilden dominee ook nog vragen om geen lofrede op vader te houden.'

De predikant schoof zijn bril op het voorhoofd en keek de oude vrouw doordringend aan. Zij stond daar nog immer even onbewogen, - frommelde enkel een weinig aan den zakdoek, dien zij in de handen hield.

'Wij wilden hem op een weekdag begraven,' ging de zoon voort.

'Goed, goed....' zeide de predikant. Hij begreep er letterlijk niets van! - De oude Ingmar Ingmarson, die aan den schoot der aarde zou worden toevertrouwd zonder dat iemand het wist! - Zonder dat de parochianen zich aan de kerk zouden verdringen om de luisterrijke begrafenis bij te wonen!

'Er zal geen begrafenismaal te zijner eere worden gehouden; wij hebben het bij de buren laten weten opdat zij geen provisie behoeven klaar te maken.'

'Goed, goed,....' herhaalde de predikant. Hij kon niets anders vinden om te zeggen. Hij wist hoeveel het zulken menschen moest kosten om van een begrafenismaal af te zien. Hij had te dikwijls gezien hoe weduwen en weezen waren getroost geworden, door den rijkdom van dat maal....

‘Er gaat geen stoet achter het lijk, enkel mijn broeders en ik....’

De predikant zag de weduwe aan als om hare meening te vragen. Was zij het werkelijk met haren zoon eens? Hij vroeg zich af, of deze wel volgens de wenschen zijner moeder sprak? Zij stond daar en liet zich alles ontnemen wat voor háár kostbaarder dan zilver of goud moest zijn....

‘De klokken moeten niet luiden en wij laten geen zilveren plaat op de kist maken. Moeder en ik willen dat zoo, maar wij spreken er met u over, dominee, om te weten of u vindt, dat wij verkeerd handelen tegenover vader?’

Nu sprak de vrouw ook:

‘Ja, zoo is het, wij willen graag weten of dominee vindt, dat het verkeerd is tegenover vader?’

De predikant bleef zwijgen en toen ver volgde de vrouw op levendigen toon:

‘Kijk eens, dominee, als mijn man de wetten van den koning af van den gouverneur had overtreden, of zelfs wanneer ik hem van de galg had moeten afhalen, dan zou hij nog eene eervolle begrafenis hebben gehad zooals zijn vader vóór hem ook heeft gehad, - want de Ingmarsons vreezen niemand en behoeven voor niemand onder te doen, maar op Kerstmis heeft God Vrede tusschen menschen en dieren gewild. Dat arme dier heeft aan Gods gebod gehoor-

zaamd en *wij*, menschen, hebben het overtreden, en daarvoor zijn wij gekastijd geworden.

Het voegt ons dus niet om praal en pronk ten toon te spreiden.'

'Wat ge doet is goed en ge moet daarin uw eigen wil volgen,' zeide hij. En misschien meer voor zich zelven voegde hij er bij:

'De Ingmarsons zijn menschen die het hart op de rechte plaats hebben.'

Bij deze woorden richtte de vrouw zich een weinig op. De predikant zag haar een oogenblik aan, - 't was, als ware zij het symbool van haar geheelen stam geweest; - en toen begreep hij, wat eeuwen en eeuwen lang aan die plompe, zwijgende menschen had mogelijk gemaakt om de eersten der geheele parochie te zijn.

'Het is de plicht der Ingmarsons om een goed voorbeeld te geven,' zeide zij. 'Het past ons te toonen, dat wij nederig zijn voor God.' -

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Betalende Leerling-Verpleegsters.

Het is in confesso dat er bij de opleiding onzer verpleegsters nog vele zaken niet in den haak zijn.

In de eerste plaats is meestal de arbeidsdag te lang. De directie zou daarin gaarne verandering brengen - maar ze kan geen voldoend getal verpleegsters aanstellen omdat de noodige middelen ontbreken; immers ieder verpleegster verhoogt het budget met kosten van salaris, voeding enz. en de begrooting mag niet worden overschreden.

Een groote schaduwzijde daarvan is weer, dat vele ontwikkelde, maatschappelijk hooger geplaatste jonge dames zich niet willen geven aan de ziekenverpleging, daar ze geen lust gevoelen dien driejarigen vuurdoop - noodig voor het examen - te ondergaan.

Het geneesmiddel is reeds herhaaldelijk genoemd - men stelle geene leerlingen meer aan op salaris, maar vrage daarentegen vergoeding voor de opleiding, kost, inwoning enz.

Het ziekenhuis te Middelburg wenscht thans een proef te nemen met dit stelsel en een beperkt aantal betalende leerling-verpleegsters aan te stellen.

Natuurlijk volgt hieruit dat de directie nog meer dan anders verplicht is, aan de opleiding de noodige zorg te besteden. Voor het onderwijs bezit ons gasthuis uitmuntende hulpmiddelen, voor een deel nog afkomstig van de vroegere klinische school.

Voor belangstellenden wordt hierbij gevoegd het:

'*Reglement voor betalende leerling-verpleegsters in* 't *Gasthuis te Middelburg.*'

I. De leerlingen worden verdeeld naar mate zij opleiding voor het examen wenschen of wel tijdelijk op eene der afdeelingen werkzaam willen zijn.

II. De tegemoetkoming bedraagt 30 gulden per maand. Hiervoor heeft men het genot van onderwijs, kost en inwoning, met vrije kamer. Onder kost wordt verstaan de gewone voeding met inbegrip van één ei en één liter melk per dag. De bewassching van de lijfdracht wordt afzonderlijk in rekening gebracht. Leerlingen die zich terugtrekken na zich verbonden te hebben, zijn gehouden het leergeld van één maand te vergoeden.

III. Zij die niet-tijdelijk werkzaam zijn, zijn verplicht het costuum voorgeschreven voor het gesticht te dragen.

IV. De zaal-dienst duurt *acht* uur per dag. De verdere uren moeten besteed worden in overleg met de directrice.

V. De leerlingen zijn verplicht zich overigens te onderwerpen aan de gewone huisorde voor de leerling-verpleegsters vastgesteld.

De directie:
Dr. R. BIJLSMA.
Zuster M.G. GREEVE.

II. Rotterdam, 10 December 1903.

Geachte Redactrice,

In de Holl. Lelie van 9 December trof mij het Hoofdartikel van Mej. Noordwal. Zij schrijft daarin over toestanden, die reeds verscheidene jaren door ernstige vrouwen in Nederland worden overdacht, ja, door velen met alle beschikbare krachten worden bestreden. Wie herinnert zich niet de ‘gruwelkamer’ van de Nat. Tentoonstelling van Vrouwenarbeid te 's-Gravenhage? Hoe veler oogen zijn er toen opengegaan en hoe velen hebben zich angstig en met allen ernst afgevraagd, hoe er een einde te maken zou zijn aan die barbaarsche uitbuiterijen!

En nu is het waarlijk een verblijdend verschijnsel, dat tegenwoordig geen beschaafde vrouw in Nederland meer medeplichtige *behoeft* te zijn aan dat kwaad, als zij zich op de hoogte stelt van de bestaande inrichtingen, die - op coöperatieven grondslag gevestigd - behoorlijk loon naar degelijk werken en voor de werksters zelfs aandeel in de winst geven. Ik noem slechts ‘De Wekker’ in Den Haag en ‘De Voorpost’ te Amsterdam, die mij bekend zijn, maar zeker zijn er nog wel meer.

Ongelukkig is het, dat de werksters zelf over het algemeen het belang van zich te organiseeren tegen den grooten vijand zoo weinig inzien. Hoewel ik zelf geen naaister ben, lees ik al eenige jaren uit belangstelling het orgaan van de Naaisters en kleermakers (ik zend u hierbij het laatst uitgekomen No.). Het is bedroevend daarin telkens te zien, hoe de naaisters nog altijd niet genoeg zich verzetten tegen de schandelijke lage loonen, waarvoor de patroons ze laten werken, noch tegen den vernederenden dwang die op haar wordt uitgeoefend, noch tegen het óver den tijd arbeiden zonder veel verhoo-

ging van loon in drukke tijden van haar gevergd. Het krantje is weinig opwekkend om te lezen, maar dàt het bestaat en dat het wakkere bestuur steeds op de bres blijft en de toestanden blootlegt, dikwijls groote firma's openlijk aanvalt, zoodat het publiek evenals de werksters ingelicht worden, acht ik van groot belang. Mag ik het daarom ook eens onder uwe aandacht brengen? Misschien vindt u of Mej. Noordwal er aanleiding in om eens met de secretaresse van de Naaistersvereeniging in Den Haag te gaan spreken, hoe er 't best propaganda is te maken voor de goede zaak.

Ik ben het met Mej. Noordwal eens, er *moet* iets, er moet *veel* gedaan worden, die toestanden *mogen* zoo niet blijven.

Vraagt u mij nu, of ik het wenschelijk zou vinden alweer een nieuwen bond op te richten? Neen, eigenlijk niet. -

Maar ik zou willen, dat alle welgezinde vrouwen van Nederland zich in den geest vereenigden, om het kwaad ieder naar haar vermogen tegen te gaan en onmogelijk te maken.

De firma's, waar uitbuitingen plaats hebben, moesten zooveel mogelijk geboycott worden in de eerste plaats.

En dan zou het hoogst nuttig zijn als iedere dame eens eenigen tijd al wat er in het huishouden voorkomt van naaien voor haarzelf, de kinderen en 't huishouden, benevens het verstelgoed, het stop- en maaswerk òf zelf deed òf onder naar oogen liet doen. Zij zou dan zien, hoeveel kunde er noodig is en hoeveel handigheid en accuratesse om een smaakvol dameskostuum op maat, kinderkleeren en ondergoed te naaien, en hoeveel tijd daarin gaat. Dan zou zij eerst goed begrijpen, dat naaisters recht hebben op goede betaling; en hoe de confectie in ieder opzicht te versmaden is, omdat zij demoraliseerend is voor de werksters, de patroons en iedereen, die er zich door kleedt.

Lijnrecht daartegenover staat het ernstige, waardige streven van de beweging voor Reformkleeding. Begonnen en steeds verder gebracht door dezelfde vrouwen, die zich op velerlei gebied van vrouwenarbeid zoo nuttig maken in ons land (n'en déplaise Mad. de Vroye, die van de heele, mooie zaak m.i. meer een modetje wil maken) verdient haar streven ieders achting en eerbied; al was het alleen, omdat zij eenvoud, degelijkheid en gezondheid in haar wapen voert. Er gaat een opvoedende kracht van uit, doordat zij, goed opgevat, individueel is en zich aan 't gezond verstand houdt, in plaats van zich door de mode allerlei dwaasheden, die de vrouw mismaken, en valschen chic te laten voorschrijven.

Gebrek aan ernst en degelijkheid, dat kenmerk van onzen tijd, is ook hier weer hetgeen het meest bestreden moet worden.

De naaisters moeten zich haar toestand beter bewust worden en zich beter gaan organiseeren, ze moeten meer gevoel van eigenwaarde krijgen, zich niet voor gering loon laten uitbuiten en dan ook degelijker werk leveren; het publiek moet meer in de toestanden doordringen, wakkerder zijn, zich beter rekenschap geven van wat het als kleeding aantrekt, en van wat wel de reden mag zijn, dat men in dien of dien winkel alles zóó goedkoop krijgen kan dat ‘je Diet weet, hoe de menschen 't er voor doen’.

Rest dan nog onze dienstboden en de burgervrouwen, die in de week zich aftobben, maar 's zondags zoo dolgraag net gekleed gaan ‘als dames’.

Maar - als nu degelijkheid, eenvoud en gezond verstand eens het motto voor de kleeding van de dames worden?

Ik geloof waarlijk, dat de hoogstgeplaatsten, zij, op wie het meeste licht valt in onze maatschappij, de toestanden bijna geheel in hare hand hebben.

A. SIBMACHER ZIJNEN - DE KANTER.

III. Brood en recht voor arme naaisters.

Zeer geachte mejuffrouw NOORDWAL,

Met dankbaarheid en instemming las ik zooeven uwe woorden in de Lelie van 9 dezer. Ik maak er evenwel uit op dat u niet weet van 't bestaan van den naaistersbond (sedert eenigen tijd ‘naaisters- en kleermakersbond’) te Amsterdam, met afd. in verschillende plaatsen. Lid er van worden kunt u niet omdat 't een vakorganisatie is, maar wel hem steunen door 'n abonnement op ‘de naaisters- en kleermakersbode’ en 'n bijdrage in 't fonds waaruit *arme naaisters zomers naar een oord der ruste* worden gezonden, of wel - als u buiten woont - ge kunt u opgeven om een der leden in haar vacantie zelf wat licht, lucht en afleiding te geven.

U behoeft niet benauwd te zijn dat u daarmee vergaderende - arme - zielen - het-geld-uit-den-zakkloppende -heeren-of-dames bevoordeelt. Leiders van den bond zijn vakgenooten, die niet alleen welsprekend op verzet hebben aangedrongen, maar die reeds veel verbeterd hebben, geholpen door de adjunct-inspectrices van den arbeid. Van 't begin af heb ik de pogingen der naaisters om verbetering te krijgen in haar loonen, overwerk tegen te gaan, de toestanden in de ateliers hygiënischer te doen maken, met belangstelling gevolgd, en heb niet meer gekocht bij de firma's die zij in hun bondsorgaan aanklaagden, want wie beter dan de naaisters zelve kunnen daar over oordeelen? Ik wou dat uw protest - juist omdat 't niet van 'n ‘iste’ komt - er toe bijdroeg de Lelielezeressen in dezen te doen medewerken. Wie er precies van op de hoogte wil komen wende zich tot mevrouw Roosje Stel - Vos te Westeremden of wel tot Marie Mater Rozengr. 56 A'dam of juffrouw v. Rooy P. Krugerl. 20 Alhier.

Freule Lohman zal wel zoo vriendelijk zijn de nummers van de naaistersbode die ik nog kon opdiepen, aan u door te zenden.

Met de meeste hoogachting

Uw dw.

W. WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.

15 Dec. '03.

IV.

Geachte Redactie.

Namens het Bestuur van het Kinderziekenhuis te Dordrecht kom ik tot U met het vriendelijk verzoek of U zoo welwillend zoudt willen zijn onderstaand stuk in Uw blad te doen opnemen, hetzij onder Uw plaatselijk nieuws of als ingezonden stuk.

Het Bestuur van het Kinderziekenhuis te Dordrecht vestigt de aandacht van de lezers van dit blad op eene Poppententoonstelling, die zij voornemens is te houden in de maand Maart 1904, ten voordeele van hare inrichting. Door vele toezeggingen daartoe in staat gesteld, belooft die tentoonstelling zeer interessant te worden. Ook lezers van dit blad zijn wellicht in het bezit van poppen of speelgoed, die ter opluistering in de tentoonstelling kunnen opgenomen worden. Gaarne houdt het Bestuur zich aanbevolen voor de toezegging daarvan vóór 15 Febr. Op verzoek wordt een circulaire toegezonden door de secretaresse Mevrouw A.C. Volker-Volker, Wolwevershaven 57, die steeds bereid is de noodige inlichtingen te verstrekken.

Moge deze roepstem velen opwekken door hunne inzending mede te werken tot het succes van de tentoonstelling.

V.

STRIJEN, Nov. 1903.

Geachte Redactrice.

Ik verzoek u vriendelijk een plaatsje voor een weinig kritiek over het nieuwe boek van Couperus: God en Goden. -

't Is mij een raadsel hoe het groote publiek dergelijke werken als iets heel moois kan beschouwen. Er komen zooveel oppervlakkige phrase's in voor, dat men onwillekeurig walgt van al dien humbug. Kort samengevat wordt schrijvers meening aan het slot vertolkt in deze woorden: ‘Ik alleen ben eeuwig. Licht.... Het lot is een wiel in mijn glans: gewiekt wentelt het voort als een vlammende sfeer op de golven van mijn glorie....’

Jongen, jongen dat is toch iets. Wat een taal, wat een onzin.

Vooral, ‘'t lot, een wiel in mijn glans’ is telkens terugkeerend in het boek.

Er komen wel pakkende gedeelten voor.

De strijd tusschen Helios en Lucifer is niet onverdienstelijk geteekend.

Ook de schildering van de Zonen der Zon mag worden genoemd als een bewijs van de weelderige fantasie des auteurs.

Maar als men u vraagt: wat is nu de waarde van den inhoud? och dan begrijpt men eerst hoe luchtigjes dit werk in elkaar zit. En dan ook rijst òp eene edele verontwaardiging over het ridicuul maken van Jehova, in het eerste gedeelte, getiteld: Jahve.

Couperus beschouwt alles, wat hij aan den Bijbel ontleend heeft, als sprookje, zoodat de heiligschennis vermetel is geworden door de wijze waarop hij fantaseerde.

Dus volgens Couperus is alleen reëel het Licht. Hij zelf is dan evenals alle menschen slechts een voorbijgaande verschijningsvorm van dit licht.

't Lijkt op die manier alles eenvoudig. Net als iemand, die 's nacht omhoog ziet en zegt: er is niets dan de maan, die ik boven me zie. Verder zie ik nog wel een en ander, maar bestaan, wezen, heeft dit niet. De gedachte is dus ook niets? Ik geloof niet, dat Couperus met dit boek zijn naam eer aandoet. Het is een bijeengegaard fantasietje, dat is opgetrokken op herinneringen aan slecht bezonken lectuur.

Hoogachtend

Uw dw.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Handschriftbeoordeeling.

I

Alkmaar 26 October 1903

Geachte Mijnheer.

Verleden week had ik al mijn hand. schrift in millen zenden doch ben er niet toe gekomen. Nu heden weer de H. L. lekenen vond ik er weer hand. schrift beoordeelingen in zoo aanstonds papier, pen en inkt gehaald en dan hoop de tien regels bij elkaar te krijgen, om het dan spoedig aan het adres van Jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman te zenden. Ge kunt gerust er enige regels van plaatsen ter om. derscheiding. Jop

Eene abonnée op den jongelingen leeftijd van 21 jaar

'JOP.'

Algemeene indruk: geestig, gevoelig karakter.

geestelijke ontwikkeling. - diep zieleleven. - ondernemend. - eerzuchtig. - vroolijk, hoopvol. - diplomatisch. - zenuwachtig. - scherp, kattig. - gevoelig, overgevoelig. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - slim. - huiselijk. - romantisch. - geestig, spotziek, soms boosaardig. - heeft met leed te kampen, of zal dit spoedig krijgen. - niet logisch, niet practisch. - verlegen in gezelschap. - reinheid van zeden. - spaarzaam. - coquet. - uiterlijke en innerlijke degelijkheid. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - goedhartig, medelijdend. - meer levendigheid dan wilskracht. - onduldbare geest tot tegenspraak. - voorzichtig, wantrouwend. - trotsch, zelfvertrouwend. - vasthoudend.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.
(*Wordt vervolgd*).

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Kan iemand mij ook adressen opgeven van eenvoudige pensions te Florence?
Chr. Brants, Leiden - Vreeswijk.

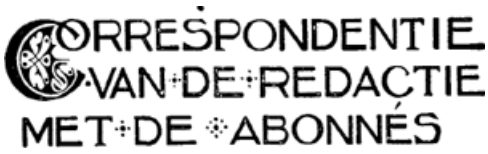

Correspondentie van de redactie met de abonnés

No. 13. Daar gij mij verzocht hebt U te beantwoorden als ‘getal,’ zal ik maar kiezen voor U: No. 13, in verband met Uw ongeluks-dag ten mijnent. Het spijt mij zoo dat alles toen zoo noodlottig samentrof. De vorige maal heb ik U bedankt voor Uw cadeau onder een *ander* pseud: omdat gij in een van Uw brieven verzocht hebt U zóó te noemen, bij dien naam. Ik hoop dus dat gij, zoowel *die* correspondentie als thans deze, zult begrijpen als te zijn bestemd voor U. Dat gij door dat mislukt bezoek niet in de gelegenheid waart mij te spreken, betreur ik dubbel nu mij blijkt uit Uw brief daarover, Jat gij 't zoo moeilijk vindt over die zaak te schrijven. Zoudt gij niet kunnen besluiten dat toch maar te doen? Ik zal alles zooveel beter begrijpen, dan wanneer gij zoo in halve woorden spreekt. - Denk er maar eens over na, of het U niet juist veel lichter zal vallen alles kalm op papier te vertellen, dan mondeling? Natuurlijk begrijp ik best dat gij op *dat* oogenblik, onder *die* omstandigheden, bijzonder veel behoefte hadt aan een onderhoud met mij. En het spijt mij buitengewoon dat alles toen zoo samentrof, en gij mij niet te zien hebt kunnen krijgen. - In Uw woonplaats zal ik wel niet komen, denk ik; mocht dat ooit gebeuren dan zal ik Uw vriendelijke uitnoodiging stellig graag in gedachten houden. Wat de eerste questie betreft waarover gij mij vroeger geschreven hebt, geloof ik voor mij, dat in dit bijzonder geval het kind *moet* worden gewezen op het onwaarheid-spreken, waaraan hij zich schuldig maakt. Want hetgeen gij mij daarvan meegedeeld hebt, is een onwaarheid-spreken in zijn *eigen* belang, om iets op andere wijze vóór te stellen dan het gebeurd is; wat *hem*-zelf betreft. - En zulk een neiging lijkt mij in een klein-kind *gevaarlijk.* De grens is niet gemakkelijk te trekken tusschen onwaarheid-spreken en fantazeeren, waar het kinderen geldt. Maar zoodra zij over zichzelf dingen vertellen die niet overeenkomstig de waarheid zijn, lijkt mij het gevaar voor de hand liggend, dat zij zullen vervallen tot ‘jokken’ van lieverlede. Het vertellen van ‘sprookjes’ aan hen, het opwekken hunner fantazie, is m.i. niet alleen geoorloofd maar zelfs wenschelijk. Kinderen wien

op heel jeugdigen leeftijd reeds van *alles* het waarom en dáárom wordt uitgelegd (wat boven hun bevatting *moet* gaan in vele opzichten), worden niet alleen onverdraaglijk pedant, maar ook op later leeftijd dom en dor en droog. En zij missen al de heerlijke poezie van het kinderleven, waaraan *terug te denken* later zoo'n weldaad is, als wij staan in de ruwe levenswerkelijkheid, ver van ons ouderlijk thuis. - Hoe goed herinner ik-zelve mij nog de geheimzinnige aantrekkingskracht van 'sprookjes' op mijzelve. De boomen, de bloemen, de wolken, alles om mij heen scheen mij toe tot mij te spreken, mij iets te zeggen. - En mijn vader heeft nimmer gepoogd de poëzie van zulke 'onwaarheid' voor mij weg te nemen, door mij 'te verklaren' waarom dit niet kon en dat niet. Hij had er integendeel plezier in mij 'voor den gek te houden', toen ik nog een kleine-meid was. Ik herinner mij nog zoo goed, hoe hij mij eens, toen de rozen begonnen te bloeien, een rijksdaalder (toen in mijn oogen een onmetelijken rijkdom) beloofde, als ik hem een blauwe roos kon vinden! En hoe vlug trippelden mijn kindervoetjes elken ochtend naar den tuin, om te kijken of er dan niet een dier knoppen overnacht opengegaan was tot hemelsblauw! - In dienzelfden tijd was het waarschijnlijk dat hij mij wijsmaakte, hoe de koekoek, die bij 't slaan der uren steeds uit onzen klok sprong 'een echte, heusche vogel' was.... Zie, deze en zoovele andere onschuldige 'onwaarheden', die mijn vader mij schertsend wijsmaakte, behooren tot mijn gelukkigste jeugd-herinneringen. Ik hoor nog den goedhartigen spot mijner oudere broers, ik zîe mijn moeder's goedigen, ontwijkenden, glimlach als ik van háár 'de' waarheid wou weten, de *heusche* waarheid, in ontwakenden twijfel. Bovenal echter herinner ik mij al de liefde, de teederheid, de zonnigheid van mijn verhouding tot mijn vader, in die kleine plagerijen van hem waarom hij mij te liever was, als ik ontdekte dat ik was 'beetgenomen'. - Neen, door *zulk* onwaar-doen van ouderen wordt een kind niet dom, of zelf-onwaar! Als het erop aankwam, eischte mijn vader de meest-besliste waarheidsliefde. Ook daarvan zal ik U een voorbeeld vertellen, omdat het mij altijd is bijgebleven, van wege het *verschrikkelijke* dat ik er in vond tot zóó iets te worden veroordeeld! - Ik was namelijk, dat durf ik gerust van mijzelve getuigen, een bij uitstek waarheid-lievend kind, dat nooit jokte, en als zoodanig ook volkomen werd vertrouwd. Maar 't gebeurde eens op school, dat wij allen onder elkaar hadden geknoeid bij het corrigeeren van elkaars opstellen. 't Was een algemeene afspraak, en de juffrouw, die 't vermoedelijk doorzag, ondervroeg ons een voor een *persoonlijk*: 'Ben je eerlijk geweest bij het nazien?' Toen de beurt aan mij kwam, wou ik geen uitzondering maken op de anderen, en zei; 'Ja juffrouw.' -

Maar het liet mij geen rust tegenover mijn vader, met wien ik van de school naar huis ging gewoonlijk. Ik *kon* tegenover hem geen geheimen hebben, en ik verbeeldde mij dat het drukkend schuldgevoel van te hebben 'gejokt' wel verdwijnen zou als *hij* 't maar wist. - Maar o wee, toen ik mijn bekentenis had uitgesproken, zei mijn vader: 'Je *moet* naar de juffrouw toegaan, en haar onder vier oogen vertellen dat je *hebt* gejokt van ochtend. Als je 't haar eerlijk opbiecht, zal zij stellig tegenover de andere meisjes zwijgen, zoodat je *niet* bang behoeft te zijn voor "klikster" te worden uitgemaakt. Zij zal wel lnzien hoe en wáárom je hebt gejokt, alléén omdat het een klasse-afspraak was. *Maar dat neemt niet weg, dat je je schuld alleen voor je zelve kunt goedmaken, door die te bekennen, niet aan mij, maar aan de juffrouw tegen wie je jokte.* -' En daarbij bleef het; mijn vader **dwong** mij niet, want hij begreep vermoedelijk dat hij daardoor niets zou hebben uitgewerkt. Hij zweeg verder.... en wachtte af. En ik *kon* de gedachte niet verdragen dat hij, dien ik zóó liefhad, mij er op aanzag te hebben 'gelogen'! Dat bléef hij doen - dat wist ik nu - zóólang ik zweeg

tegen de juffrouw! - Twee uren zijn lang, als een kind verdriet heeft! Ik heb nu nog, na zooveel jaren, niet vergeten den strijd met mij zelf van die twee uren thuis, tusschen 12 en 2. Om half 2 stapte ik de deur uit. Ik wist dat mijn besluit genomen was. Ik schelde aan, vroeg de juffrouw te spreken, stootte mijn biecht eruit. - Zij was zoo verstandig-aardig als mijn vader 't had voorspeld. Zij prees mij dat ik gekomen was, en beloofde volkomen-stilzwijgen tegen de overigen.... 't Leek alles, toen het zóóver **was**, zoo gemakkelijk, zoo héérlijk-opgelost! - Maar wat ik vóór dien tijd heb dóórgemaakt aan schaamte, zelfverwijt, en vrees voor zelfvernedering tegenover de juffrouw, gij ziet lieve-mevrouw, ik heb het mijn levenlang niet vergeten!

En ik dank er mijn vader nu nòg voor, dat hij mij toen zoo streng behandelde!

Om op Uw kind terug te komen. O zeker, ik geloof dat Uw vader groot gelijk heeft, wanneer hij hem wat ‘fantazie’ gunt in zijn jonge leventje. - Ik heb een jongetje gekend dat op zijn vijfde jaar zoo waanwijs-pedant was, als zelfs in een oude-man hinderlijk zou zijn! 't Was niet de schuld van het op-zich-zelf aanvallige ventje, maar van zijn dwaze ouders! - Op St: Nicolaas-avond legde hij uit met akelige wijsheid: ‘O ik weet precies *wie* St: Nicolaas is, ziet U. Hij was een bisschop in Spanje’.... etc., etc. Een onderwijzer zou 't hem niet verbeterd hebben! Een andere keer onderwees hij mij in kennis van ziekte-verschijnselen. ‘Ik mag niet gaan spelen bij

Henri, want hij is verkouden, en dat is besmettelijk. - Weet U wel wat besmettelijk is?' - liet hij pedant volgen.

'Neen,' zei ik, al-begrijpend dat ik eenig kosteloos-onderricht zou krijgen van dezen vijf-jarigen oude-man. - 'Besmettelijk is,' doceerde hij, 'wanneer er kleine microben (!) uit de keel of den adem van den een, overgaan op den ander. Dan wordt je daardoor ziek!'

En toen ik hem vroeg, of hij werkelijk wist wat men onder 'microbe' verstaat, expliceerde hij, met zichtbaren triomf, dat een microbe een 'klein diertje' is, 'een héél klein diertje' - etc. etc.

Ook wist datzelfde kind uit te leggen hoe de wereld draait, door vóór je te gaan staan, en op zichzelf aan te wijzen 'de noord- en zuid-pool', enz, enz. - Wilde men een grapje, hoe onschuldig ook, met hem maken, dan werd men door de ouders gewaarschuwd, dat hij *altijd en van alles* de nuchtere waarheid moest weten, of die boven zijn bevatting ging of niet! Ditzelfde kind *was*, bij al zijn aanvalligheid, van *nature* onwaar. Hij kneep een hond of kat onder tafel, en zei dan, tot zijn excuus, als het arme dier schreeuwde of beet: 'Ik wou hem aaien en liefkoozen!' - De ouders echter waren zóó overtuigd van de voortreffelijkheid van hun waarheids-systeem, dat zij nooit wilden of konden gelooven dat hun kind, n'en déplaise hun systeem, een bepaalde voorliefde toonde tot jokken en zichzelf-verdedigen-door onwaarheden-verzinnen.

Daarom geloof ik dat het zoo héél moeilijk is, in zoo'n geval *algemeene* regels of systemen te prediken! Vóór alles moet elke vader en moeder zijn of haar *eigen* kind nauwkeurig gadeslaan, rekening houden met mogelijk *overgeërfde* gebreken (wat natuurlijk dikwijls 't geval is), zich onophoudelijk afvragen: Welke beweegreden heeft het kind tot zijn oogenschijnlijke-onwaarheid, een onschuldige of een van zelfverdediging? - Lieve mevrouw, ontneem Uw kind niet die heerlijke vreugde der eerste kinderjaren: poëzie en fantazie, maar let wel op dat gij hem die dingen niet laat verwarren met jokken uit eigenbelang of praalzucht, (waartoe zoo menig kind óók dikwijls neiging toont.)

Ik herhaal, ook hier, zoo als altijd waar het kinderopvoeding geldt, kan men nooit genoeg erop wijzen (wat juist heden ten dage uit het oog verloren wordt), dat elk individu *verschillend* is van aanleg, temperament, gaven, enz., en daarom nóódig heeft de leiding, de hulp, de zorg van de *eigen* ouders, en *eigen* omgeving, die het kennen en liefhebben; en *niet* de algemeene, in boekjes en brochures vóórgeschreven regels, methoden, en wat dies meer zij, welke worden uitgevonden ten gerieve en gemak van uithuizige, haar plicht-verzakende, ijdele, pretmakende, kunstdoenerige, 'nuttige', maar haar-eigen gezin-verwaarloozende moeders van den tegenwoordigen tijd....

Bella. Ja zeker, Uw opstel kwam nog intijds. Van kwalijknemen nemen geen sprake. Zóó dwaas ben ik niet. Al zoudt gij het ook den allerlaatsten dag inzenden. - Heel graag wil ik den mij toegezegden 'uitvoerigen' brief ontvangen. Ik zie nooit op tegen 'de vermeerdering van correspondentie.' Integendeel, die stel ik op prijs. - Uw pseud: vind ik heelemaal niet 'vreemd.' Isabelle is in mijn familie een veelvuldig voorkomende naam. Dus klinkt Bella mij heel bekend in de ooren.

Erica. - Ik ben zoo blij dat mijn vorig antwoord U goed deed. - Door hetgeen gij mij van Uzelve verteld hebt, voel ik een bijzondere belangstelling in U, en een warm meegevoel. - Wat gij schrijft van het meer intieme van een kleine plaats is wèl waar. Dat vriendelijke groeten door de bevolking, trof mij onlangs in Oosterbeek weer opnieuw. - Men kon niemand tegenkomen zonder vriendelijk gegroet te worden. Daarin is iets recht gezelligs en prettigs. En wat het alles van elkaar afweten betreft, och dat is in een stad als Den Haag niets beter. De menschen weten hier even goed alles van elkaar af. Al gaan ze ook persoonlijk heelemaal niet met elkaar om. -

Wat Uw tweeden brief betreft, ben ik wel wat gebonden in het beantwoorden daarvan, tengevolge van de verschillende dingen die ik 'niet mag verraden.' - Het 'Waarom?', waarover gij-óók schrijft, is mij tegenwoordig door verschillende omstandigheden dikwijls op de lippen. Een antwoord is er toch niet op, althans hier-op aarde. Ik-althans vind het in de theosophie evenmin als elders. Ook de theosophie is ten slotte maar een onbewezen-stellingen-leer. Ik denk altijd aan het ware woord van De Génestet: 'Helaas de arme mensch; hij heeft een weinig troost zoo noodig in dit leven'.... En daardoor komt hij er toe, als het eene geloof hem begeeft, zich een ander terecht te timmeren. - Ja, over de dienstbodenquestie denken gelukkig heel veel menschen zooals ik. En, zooals gij terecht schrijft, die 't niet doen, die dekken zichzelve met de verontschuldiging, dat *zij* 't altijd 'zoo slecht treffen.' -

- Gij schrijft 'dat het wel lijkt alsof een ongetrouwdevrouw een apart wezen is.' - Nu, dat *is* zij ook min of meer. Zij heeft nu eenmaal niet den normalen staat bereikt; en ze kan, als ze verstandig is, dientengevolge nooit aan zichzelve ontkennen, dat ze een achteraf plaats inneemt in de maatschappij; omdat ze niet vervult de natuurbestemming, omdat ze geen volgroeide *vrouw* is.

Ik wil Uw beschouwing over het stukje van den heer Breedveld overnemen, opdat hijzelf het onder de oogen krijge.

'*Hoe vindt U dat slot, waarin hij beweert, wel een gebrekkige vrouw te kunnen beminnen, als ze geestelijk maar zoo hoo hoog stond als hij zijn vrouw zou wenschen*; *of liever, dat hij er als tegen een hooger wezen moest opzien.*?†)

Dat klinkt heel mooi, en 't pleit voor den man dat hij dat als zijn overtuiging durft verkondigen. Dat schoonheid niets is, vergeleken bij innerlijke deugden, geef ik toe; *maar ik vind een groot verschil tusschen leelijk, of bepaald mismaakt. Laten we dat aannemen dat hij op zoo'n meisje verliefd zou kunnen worden; - maar hij zou haar willen trouwen ook.*

Zou zijn bedoeling zijn op lateren leeftijd?

Volgens mijn idée, heeft men alleen in dat geval het recht om aan zoo iets te denken.

Maar op jeugdigen leeftijd een dergelijk huwelijk sluiten, en als man en vrouw te leven: *wie zou de gevolgen voor zijne verantwoording durven nemen*?

Alleen te denken aan de mogelijkheid dat er een kind (*het hoogste geluk van ieder huwelijk*) *zou kunnen geboren worden met het gebrek van de moeder, moest, dunkt mij, voldoende zijn daar vanaf te zien. In mijn oogen is dat zulk eene verschrikkelijke gedachte....*'

- - Eerlijk-gezegd geloof *ik*, dat de heer Breedveld in datstukje méér gezegd heeft, dan hij zelf méént; d.w.z., dan hij als man zal *uitvoeren*.... Ik zou althans geen enkele gebrekkige vrouw aanraden de proef te wagen; want, zooals gij terecht zegt, tusschen gebrekkig en leelijk is een gróót verschil... Ik geloof niet dat een kind per-se 't gebrek der moeder zal erven. Maar ik geloof wel, dat de moeder-zelve ongelukkig zou

†) Noot red:
Zie Ingez: stukje van J.J. Breedveld ln een der vorige Lelies.

worden; omdat mannenliefde niet zoo zelfopofferend is, van op den duur in zoo iets te berusten. 't Omgekeerde: dat een vrouw een gebrekkigen man liefheeft, is m.i. *wel* mogelijk. De heer Breedveld, dien ik alleen per corr: ken, houde mij mijn eerlijken twijfel ten goede. Ik geloof dat hij 't bitter berouwen zou, zoowel als hij een ‘gebrekkige vrouw’ huwde, als eene die ‘twintig jaar ouder’ ware dan hij.... Een vrouw *moet* niet tot haar man staan in de verhouding van een ‘moeder’; zooals de heer Breedveld zich dat denkt.... Het zou hem zelf gaan hinderen later.... Een oudere man kan wel iets vaderlijks hebben voor zijn jongere vrouw.... Maar 't omgekeerde is tegennatuurlijk. -

- Ik zie in Uw eersten brief dat gij zoo graag wilt weten ‘of ik niet-sterk ben.’ - Neen; dat ben ik inderdaad niet. -*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

*) Uw *laatsten* brief kon ik nog niet beantwoorden, omdat deze. correspondentie aan U reeds was afgedrukt, toen ik hem ontving Veel dank. Hij krijgt nog een beurt.

30 December 1903.
17de Jaargang.
No. 27.

Behoedt uw hart.

Het hart is het middelpunt van den bloedsomloop en wordt daarom terecht als een der voornaamste organen van het menschelijk lichaam beschouwd. Heeft niet stilstand van het hart onvermijdelijk den dood tengevolge? Maar niet slechts in eigenlijken, ook in overdrachtelijken zin noemen wij het hart het centrum van het geestelijk en zedelijk leven. Duidelijk blijkt dit uit tal van woorden en zegswijzen. Wie kent niet de uitdrukking: 't Hart geeft aan het werk zijn waarde? Wie heeft nimmer de apostolische opwekking vernomen: Al wat gij doet, doet dat van harte? Zoo is het hart de vuurhaard genoemd, waaruit de ware levensvlam haar voedsel erlangt. Zoo is ons gezegd dat de groote gedachten, die honderdduizenden hebben opgebeurd en getroost, beschaamd en in de ziel gegrepen, voortkomen uit het hart. Wij zoeken bij voorkeur de vriendschap van den man van wien het hart op de rechte plaats zit, want op zoo iemand valt te bouwen in alle omstandigheden des levens, niet enkel in blijde, maar ook in droeve dagen. Wij gevoelen ons levendig aangetrokken tot reine zielen, edele karakters, harten van goud. Eveneens gaat onze sympathie uit tot een hartelijk mensch, die gaarne meewerkt aan het waarachtig geluk van zijnen naaste, die u een dienst bewijst zonder een wederdienst te verlangen of er heimelijk op te hopen. Zijn linkerhand weet niet wat zijn rechter doet. Zijn hart spreekt uit den warmen druk van de hand en straalt uit het tintelend oog, uit al zijne woorden en daden. Nauw aan hem verwant is de goedhartige, die alles voor een ander over heeft, wiens grootste blijdschap hierin bestaat: allerlei stoffelijke en zedelijke nooden te lenigen. Met welgevallen staart voorts het oog op den goedhartige, die nimmer kwaad met kwaad vergeldt, maar in navolging van zijnen edelen

meester vergiffenis schenkt aan die hem smaden en hoonen.

Doch er zijn helaas! ook menschen van wie wij ons afwenden met een gevoel van onverholen weerzin, omdat er geen hart klopt in hun binnenste of het moet een hart zijn, dat van zijn oorspronkelijken adel ten eenenmale is vervreemd. Ik denk aan den hartelooze, die hard als steen en koud als ijs, elk gevoel van deernis en menschelijkheid heeft uitgeschud. Of aan den laaghartige, die de grootste gruwelen in koelen bloede bedrijft, voor het ontzettendste niet terugdeinzend. Blijkt niet uit al deze verschillende woorden en uitdrukkingen, dat het hart het uitgangspunt is van al ons doen en laten? Wat gaat er niet in één dag, in één uur, soms in enkele oogenblikken om in de harten der menschenkinderen! Wat al aandoeningen en gewaarwordingen kunnen ze bestormen! Angst en twijfel, vrees en bekommering, maar Gode zij dank! ook hoop en vertrouwen wisselen daar elkander af in oneindige verscheidenheid. Nu doet het hart een juichkreet hooren - gij waant u schier verplaatst in den hoogsten hemel. Dan krimpt het ineen van smart - gij beschouwt u als den ongelukkigste der stervelingen. In het hart is plaats voor de diepste smart en de hoogste blijdschap tevens. Uit het diepst van dit heiligdom rijzen op de edelste aandriften, die, in daden omgezet, tot een zegen zijn voor de maatschappelijke samenleving, maar ook de laagste begeerten, die, als zij niet bijtijds onderdrukt worden, alom verderf en jammer zullen zaaien. Hoe hoog kan het hart zich verheffen! Is de mensch niet somwijlen een engel gelijk? Hoe diep kan het hart zinken! Zeggen wij niet wel eens: de duivel heeft zich van hem meester gemaakt? Waarlijk, de bewering is niet te stout: 'Wonderbaar ding op deze aarde vol wonderen, het hart van een mensch!'*)

Nu zegt de spreukendichter: Behoed uw hart boven al dat te bewaren is. Waarom het hart te behoeden, waarom het te behoeden bovenal? Het antwoord ligt voor de hand. Omdat het hart de bron is, waaruit opwelt al wat de mensch denkt en spreekt en doet. En als de bron verontreinigd of vergiftigd is, zal dan het water, dat zij oplevert, niet hoogst gevaarlijk zijn? Behoed uw hart boven al dat te bewaren is, want daaruit zijn de uitgangen des levens. Ja, de uitgangen des levens. De begeerte, die onwillekeurig in het hart oprijst, is terecht de moeder der daad genoemd. Zoo kan eene onreine begeerte de rampzaligste gevolgen hebben. Zoo is een edele opwelling het begin van een goede daad. Een rein hart is ontegenzeglijk de grootste schat. Wat beteekenen de grootste uiterlijke voorrechten, als het met ons innerlijk leven kwalijk gesteld is? In bijbeltaal: Wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld gewint, en lijdt schade aan zijne ziel?

Waarvóór moeten wij ons hart behoeden? In zekeren zin kan men zeggen: Dit hangt van ieders karakter en persoonlijkheid af. Nog niet verouderd is het woord des dichters:

> Elk hart heeft zijn zwakke zijde
> Daar valt de zielevijand aan.

Een ieder leere daarom zijne of hare boezemzonde kennen en geve daarop inzonderheid acht, want als eene zonde ons hart overmeestert, verstikt zij eindelijk ook het goede. Een sprekend voorbeeld hiervan hebben wij in den dronkaard, die tengevolge van eene voortdurende bedwelming niet alleen zijn lichaam verwoest en

*) H. de Lang. Bewaard en Vergaard. bl. 129.

zijn denkvermogen verstompt, maar op den duur, het kan niet uitblijven, ook zijn wil verlamt, en zijn hart onvatbaar maakt voor edele opwellingen.

Vraagt gij ten slotte: Hoe moet ik mijn hart behoeden? dan luidt mijn antwoord: Door zooveel mogelijk winst te doen met al wat uw zedelijk-godsdienstig leven versterken, louteren en verheffen kan.

Ik heb allereerst het oog op 't kerkgaan, waarop velen in onze dagen niet kunnen nalaten te smalen. Zeer ten onrechte. Als gij naar het bedehuis opgaat in de rechte stemming, d.w.z. met een heilbegeerig gemoed, met het innig verlangen om te worden gesticht, opgebouwd in geloof, hoop en liefde, zoo zult gij meermalen een woord hooren, dat u kracht geeft tegenover de bedrieglijke lokstem der verzoeking, de laffe vleitaal der verleiding, kracht om de gevoelige plekken van uw hart te wapenen tegen allerlei min of meer gevaarlijke invloeden.

Wilt gij uw hart behoeden, geef dan almede nauwlettend acht op Uwen omgang.

Zijn invloed kunt gij niet licht te hoog aanslaan. Hoe groot hij wel is, bewijzen uitdrukkingen als: Kwade samensprekingen verderven goede zeden. Zeg mij met wien gij omgaat en ik zal u zeggen wie gij zijt. Wie een man wil worden, die ga om met een man,

en zoo meer. Ja, de mensch, die zoo gaarne van anderen overneemt, wordt wel is waar niet geheel, maar toch tot op zekere hoogte gevormd door de ongeving, waarin hij zich dagelijks beweegt. Tracht u dus het vertrouwen waardig te maken van mannen en vrouwen van ernst en karakter. Verheffend en bezielend is de invloed derzulken.

Wilt gij uw hart behoeden, zoek dan bovenal den omgang met uzelf. 't Is diep treurig, dat zoovelen, wier algemeene ontwikkeling overigens weinig te wenschen overlaat, nochtans volslagen vreemdelingen zijn in eigen binnenste. De deur, die aan het heiligdom des harten toegang verleent, houden zij met de uiterste behoedzaamheid gesloten. Niet alleen gunnen zij anderen geen enkelen blik in het heilige der heiligen, maar ook zij zelven wagen het niet den drempel te overschrijden. Wel hem dan die gedurig en vooral in de beslissende oogenblikken van het leven ernstig inkeert tot zichzelven, vrijmoedig afstekend naar de diepte. Als de mensch in de diepte staart, aanschouwt hij God met het oog zijns geestes.

O, het zijn zulke ware woorden:

> 'Zoek God niet boven zon en maan en morgensterre,
> Noch vraag uw priester uit! De Vader is niet verre:
> Keer, mensch! keer tot uzelven in;
> Want in u is zijn beeld!'†)

En wie in den innerlijken tempel Gods aanraking heeft gevoeld, die is kloek en sterk, welke zedelijke gevaren hem ook bedreigen mogen. Nog altijd mag het woord van Vondel gehoord worden:

> 'Geen zonde komt er ooit zoo hard gedrongen aan,
> Is God uw toeverlaat, haar prikkel zal vergaan.'

Wie met diepen eerbied en kinderlijk vertrouwen zich buigt voor den God in zijn binnenste, wordt door den Allerhoogste aangegord met reuzenkracht. Hij biedt niet alleen moedig het hoofd aan de hevige stormen van den onspoed, maar blijft ook staande, als de luidklinkende stem van den hartstocht zich hooren laat; hij is niet slechts sterk tegenover drukkend leed en grievende smart, maar weet ook zijn hart rein te bewaren te midden van een wereld van zonde en ongerechtigheid.

> Er is een heiligdom van 't hart
> Ontziet het, stervelingen!
> Daar woont geweten en gevoel,
> Bewustheid van een hooger doel
> En drang naar beter dingen.§)

Den Hoorn.

J.J. HEEP, *Predikant.*

Nieuwjaarsrijmpje.

Met wenschen zijn wij, o, zoo gul!
Het steekt er niet op ééne!

†) Abr. des Amorie van der Hoeven Jr. Geloof des Harten.

§) Godsdienstige Liederen, uitgeg. door en voor rekening van den Nederl. Protestantenbond, n° 80.

En mooi zijn ze ook:... maar steeds geluk
En leed en rampen geene!

't Is alles goed gemeend, gewis!
Maar, och, mijn lieve menschen:
Elkaar wat meer het goede *doen*,
Wat minder 't goede *wenschen*!

P.K.

1904 1 Januari.

Als een grijsaard strijdensmoede
Stromplend naar het wachtend graf
Legde stram en stijf van leden
't Oude jaar het leven af.

Lach en tranen, vreugd en droefheid
Bracht het ieder als zijn deel
't Jaar vol wisseling schonk zijn gaven
Goede weinig, kwade veel.

Heerschzucht, gouddorst, oorlogsrampen
Branden, moorden, fel verwoed
In het dier de mensch herschapen
Laag in dollen overmoed.

Hartstocht, doodend in de zielen
Al wat edel is en goed,
't Vrijheidslied fier aangeheven
Dra gesmoord in heldenbloed.

Christendom, beschaving, klanken
D' oosterling ten bitt'ren spot
Vrome woorden, vuige daden
Hol gescherm met 't Woord van God

Beelden in een bonte warr'ling
Trekken onzen geest voorbij
Al het leed, dat werd geleden
Door de groote volkenrij.

Als een ster aan donk'ren hemel
Borend door het duister heen,
Straalt de liefde, troostend, heelend,
Droogt den traan van 't droef geween.

't Schoon geloof aan zielenadel,
Diep geschokt dit jaar, herleeft,
Waar de liefde vol erbarmen
Zich aan 't lijdend menschdom geeft.

't Oude jaar in 't niet verzonken
Wij betreuren 't heengaan niet,
Was het velen ook ten zegen
't Bracht meer jammer en verdriet

Tusschen 't heden en de toekomst
Hangt de sluier, die ons lot
Wijselijk nog houdt verborgen
Slechts bekend aan U, o, God

Kracht naar kruis zij ons gegeven,
Veerkracht stale ons gemoed
In den grooten strijd des levens
Bij het stijgen van den vloed.

En wanneer de zon des voorspoeds
Onzen levensweg beschijnt
Steunen wij den armen broeder
Die in zorg en kommer kwijnt.

En voor allen die ons dierbaar
Die ons lief zijn, rijst de beê:
Voer, o, Heer hun levensbootje,
Zachtkens naar een veil'ge ree.

BIDJAKSANA.

Over de Hollandsche Lelie aan het Eind van 1903 door Anna de Savornin Lohman.

Het gebeurt mij weleens, dat deze of gene correspondent de toezending van zijn of haar brief doet vergezeld gaan met een excuus: ‘U zult het wel vreeselijk druk hebben. Vindt U dus mijn brief niet te lang’? - Enz., enz.

Daarom heb ik er behoefte aan, ziende op den gróóten stapel brieven die vóór me ligt ter beantwoording, de verzekering te herhalen die ik al méér gaf: Hoe *meer* brieven, hoe *liever* ik 't heb. Als ik zulk een taak van correspondentie op mij neem, kan niets mij aangenamer zijn, dan te ondervinden dat die wordt gewaardeerd door velen, dat velen lust of behoefte gevoelen met mij van gedachten te wisselen, of mij hun vertrouwen te schenken in vreugde en smart. Natuurlijk is het logisch gevolg hiervan, dat ik het heel druk krijg, dat ik den stapel, hoevéél brieven ik ook beantwoord, toch nímmer zie verkleinen, omdat iedere post hem weer nieuwen toevoer brengt! Maar ik herhaal, zoolang ik redactrice blijf, zoolang zal ik nóóit klagen over of opzien tegen de moeite en de drukte van mijn werk. *Want dit is mijn grootste voldoening er van.* Ik had niet kunnen hopen of denken dat ik, in zóó korten tijd reeds, het vertrouwen en de instemming van zóóvelen onder mijn lezeressen en lezers zou mogen winnen! Maar, waar dit inderdaad het geval *is*, daar behoeven zij hunnerzijds nimmer te vreezen dat het mij te veel is, of te moeilijk wordt! - En telkens, als er weer een nieuwe correspondent haar of zijn brief begint of besluit met de verontschuldiging: ‘U zult wel schrikken van dezen U nog onbekenden naam, en lenken: Al wéér een,’ - dan wou ik dat zij of hij die dit schrijft *mijn* gezicht kon zien, als bewijs van haar of zijn dwaling in dezen. Want integendeel, elke nieuwe correspondent is mij steeds welkom met zijn of haar bezwaren, opmerkingen, vragen. Ik heb immers mijn gansche persoon aan 't Blad gegeven, en wanneer die persoon

op die wijze voor velen iets zijn kan, dan is mij dat héél lief, en schrik ik in 't minst niet terug voor de moeite die er uit voorvloeit. -

Maar, en om dat eens heel duidelijk uit te leggen, schrijf ik voornamelijk deze regelen, *plaatsgebrek* dwingt mij heel dikwijls de beantwoording van 't een of ander *langer* uit te stellen, dan de(n) briefschrijver of vrager aangenaam is. Daar is niet alleen de correspondentie-zelve, daar zijn ook nog de Ingez: stukken, waarover, 't zij de auteurs-zelf, 't zij de lezers er van, mij schrijven: 'Ik wou *Uw* opinie er graag over weten'; en wat de hoofdartikelen van mijn hand betreft, de lezers zullen wel hebben opgemerkt dat die, door den aard der behandelde onderwerpen, heel wat langer zijn dan de twee kolommen druks die een hoofdartikel in de vroegere Lelie dikwijls nog ter nauwernood besloeg. Ook deze hoofdartikelen, van *mijn* hand, worden door de meeste correspondenten zéér gewenscht! - Daarom vestig ik er de aandacht op dat het, onder die omstandigheden, *enkel* en *alleen door plaatsgebrek*, onmogelijk is elke week de correspondentie nog meer uit te breiden! - Toen ik de redactie overnam, verleden jaar, besloeg de Holl: Lelie 24 kol: (redactie-gedeelte). Al heel spoedig wist ik den uitgever over te halen van die 24 kolommen 32 kolommen (redactie-gedeelte) te maken; hetgeen ik hem verzocht alléén met het oog op de uitgebreide correspondentie, en de Ingez: stukken-toename. Ofschoon dit dus voor mijzelve een groote vermeerdering van werk beteekent, en voor den uitgever veel-meer onkosten, (elke week 4 pagina's méér drukloon en 4 pagina's méér papier), zijn hij en ik 't geheel eens dat de belangstelling waarin de Lelie zich tegenwoordig mag verheugen, hem die onkosten, mij dat werk, ruimschoots wáárd is! Om dezelfde reden was de uitgever later zoo vriendelijk, op mijn aandringen, ook nog de gróóte-letter van de Ingez: stukken-rubriek

in een kleinere te veranderen; omdat daardoor nog heel wat plaatsruimte werd gewonnen! (Ook dit lijkt misschien héél eenvoudig aan oningewijden; maar het *beteekent* voor den uitgever heel veel méér kosten aan *drukloon.*)

Hieruit zien mijn lezers, dat ik niet-alleen niet opzie tegen de vele moeite en het vele werk; maar integendeel vrijwillig getracht heb mijzelve elke week nog méér werk en nog meer moeite te geven, om aan het van alle zijden tot mij komende verlangen naar gedachtenwisseling met mij te gemoet te komen, en de correspondentie elke week zoo veel mogelijk af te kunnen doen. - Maar het spreekt vanzelf -, de lezers, die dikwijls zelf-medewerkers zijn, zouden dat ook niet anders *willen*, - dat iedereen en elk zijn beurt van spreken krijgt, in een zóó veelgelezen Blad als de Lelie thans is. Dat gij allen haar thans zoo gráág leest, en zoo interessant vindt, komt juist door de gróóte wrijving van gedachten, en de véle bijdragen van alle zijden en richtingen! - Daarom *moet* voor dit alles óók plaatsruimte, veel plaatsruimte zelfs, beschikbaar blijven; en kan *ik* niet al te véél kolommen, alléén-voor-mij-zelve, in beslag nemen elke week. Het is heusch een heel lastige taak om al die *andere* bijdragen en stukken, soms van heelactueelen aard, niet àl te lang op plaatsing te laten wachten. De handschrift-beoordeelaar, voor wien ik *elken dag* ongeveer een tiental inzendingen ontvang, vraagt thans ook zijn vaste plaats, die de lezers, *blijkens deze groote belanstelling er in*, niet zouden willen missen! - En zoo komt het dat, *met den besten wil ter wereld,* ik toch niet anders *kan,* dan deze en gene lang, heel lang soms, laten wachten op een antwoord. Soms is de correspondentie aan hem of haar al *wekenlang afgedrukt*, en laat ik haar eenvoudig *liggen* op de drukkerij, *uit plaatsgebrek*[*)]. 't Zelfde geldt van hoofdartikelen, en antwoorden op Ingez. stukken. - Er is méér dan een onderwerp waarover ik iets te zeggen heb, maar uit *plaatsgebrek* nog steeds zwijg; en meer dan één Ingez. stuk wacht nog steeds op de gevraagde opinie mijnerzijds, uit *plaatsgebrek.*

Daarom kunnen *al* mijn correspondenten, of zij die dit worden willen, er *zeker* van zijn dat hun brieven, hun vertrouwen, hun voeling met mij, mij steeds welkom is, en dat velen hunner mij reeds vertrouwden zijn geworden daardoor, met wien ik eerlijke zielsverwantschap voel. En ook kunnen zij er *zeker* van zijn, dat ik nimmer te lang naar hun zin zwijg, omdat hun brieven mij 'niet interes seerden,' of omdat ik hun 'vergat', - maar louter en alleen uit *plaats*gebrek.

Misschien sturen we het nog wel zóóver, dat de Lelie tweemaal in de week verschijnt! Hoe enorm-groot de vermeerdering van werk dáárdoor ook voor *mij* zoude worden, de lezers zouden wel ondervinden dat *ik* niet dáárvoor terugdeins, maar mij aan hun zal blijven geven van ganscher harte. - Want ik kom er rond en eerlijk voor uit, dat ik een gróóte en héérlijke voldoening vind in dit mijn Lelie-werk! Ik heb altijd wel geweten, dat 'de' vrouw niet is het caricatuur dat de moderne man-vrouw, en de wufte, wereldsche, Haagsche kunstdoenster-moeder van haar maakt, tot schande van 't geslacht waartoe zijzelve behooren! - Ik heb altijd wel geweten dat er overal, de heele wereld door, en óók in ons Holland, huisvrouwen en moeders zijn, gehuwde en ongehuwde vrouwen, en jonge-meisjes óók, die hun *eigen* geslacht te hóóg stellen om zich te vermeien in het man-nadoen; die te waarachtig-veel houden van man en kinderen, om te loopen naar hun 'societeit', en gedurende dien tijd een pleegzuster bij hun babies te zetten, en 's avonds te redekavelen op 'vergaderingen,' of te hemeloogen op een Pulchribeschouwing; inplaats van thuis te blijven en te *zorgen*

*) Zie het 'Bericht' hierover in dit nommer.

voor den echtgenoot, na zijn drukken dag, en te *deelen* in *zijn* moeiten, en vreugden, en leven! - Ik heb dat alles altijd wel geweten, en in *die* zekerheid heb ik durven aanvaarden de Lelie-redactie, heb ik geleid de Lelie in déze richting, eene van eerlijk, onbewimpeld, zonder-aanzien des persoons, durven zeggen mijn diepgevoelde, onwankelbare overtuiging, dat het hoogste en zaligste vrouwenlot, de hoogste, edelste vrouw-roeping, *niet* is het dor-zelfvergoden van de moderne-derde-geslachtsproducten, maar het liefhebben van *anderen,* in zelfverloochening, geduld, zachtheid, toewijding, zelfopoffering, *in de allereerste plaats, waar het geldt, man en kinderen.* En met blijdschap, met zéér groote blijdschap, zie ik dat dit mijn geloof in 'de' vrouw niet is beschaamd geworden, dat mij van alle kanten, van alle oorden uit Nederland en uit Indië, brieven toevloeien die getuigen dat ik word begrepen in dit opzicht, en dat men mijn pogen om de vrouw een anderen, beteren toekomst- weg te wijzen dan die van 't dorre feminisme, waardeert en steunt....

Hoe zou ik dan niet dankbaar zijn, van ganscher harte dankbaar, voor zulk een succes op *de goede zaak:* de nederlaag van die *onwaardige* vrouwen, die ons geslacht willen ontnemen de hoogste kroon, de hoogste eer, de hóógste waardigheid, die, waardoor het zich onderscheidt van het andere geslacht: ons **vrouw**-wezen! - Hoe méér brieven hoe liever! Want zij vormen den band die mij met U allen samenhoudt! - De meeste vrouwen en meisjes hebben nóódig een steuntje, een leiding, een vóórbeeld, een durfal, die den moed bezit tot het *uitspreken* dier innerlijke overtuiging, die zij inwendig koesteren in het diepst van hun hart, maar niet *durven* bekennen, uit vrees van uitgelachenworden, en schimptaal van: 'Ze wil graag trouwen,' van beschuldigingen van ziekelijkheid, enz. enz.! - Laat de Lelie zulk een steuntje, leiding, voorbeeld, durfal, voor U zijn! - Hoe talrijk zijn de confidenties die mij geworden, van allerlei correspondenten: 'Ziet U, freule Lohman, U *zegt* wat *ik* denk; maar ik zou 't nooit *durven* zeggen.' Of: 'Freule Lohman, ik denk *net* als U over trouwen en liefde, maar ik zou het nóóit zoo *durven* vertellen!' Enz. enz.! - Lieve lezeressen *dat* behoeft ook niet! Vertrouw het *mij* maar toe, en *breng in uw eigen dagelijksch leven in praktijk* Uw *vrouw*-gevoelens! - Ik, bij monde onzer Lelie, zal dan wel zijn Uw spreekbuis in 't *openbaar,* de durfal die *Uw goede zaak verdedigt*, en *hooghoudt*, en *bepleit Uw heiligste rechten van vrouw;* onbekommerd om het vuil waarmede ik gegooid word van: Ze wil graag trouwen, en nog veel leelijker insinuaties! Juist omdat de taak die ik hierin op mij neem er eene is die zóóveel verkeerd begrijpen, te kwader-en-te goeder trouw-beide, meebrengt, omdat het is een taak die aanleiding geeft tot zóóveel op mij smalen, over mij praten, mijn heiligste bedoelen miskennen en in den laagsten zin uitleggen, juist dáárom is het er eene die ik wel héél lief moet hebben, wel héél hoog moet stellen, om haar te durven *blijven* vervullen, onbekommerd om dat alles! - Welnu, dat doe ik! Ik heb mijn taak van schrijvende, en in het publiek optredende vrouw juist dáárin lief, dat zij mij, dóór de Hollandsche Lelie, de gelegenheid geeft *andere* vrouwen den weg te wijzen harer echte roeping, harer ware bestemming, van huiselijkheid, liefde, moederzorg! 't Zou immers voor mijzelve zooveel gemakkelijker zijn geweest, indien ik mij van den begin-af had aangesloten bij de bent der moderne man-wijven, die met hun feministische Blaadjes trachten te kweeken een caricatuur van de vrouw, zooals zij behóórt te zijn. Ik heb dat *niet* gewild; omdat ik zie dat die vrouwen een zonde, *een groote zonde*, begaan aan hun eigen geslacht! - Omdat zijzelve ongelukkig-gehuwd waren (met of zonder eigen-schuld doet er niet toe), omdat zijzelve een of andere déceptie doormaakten op het gebied van liefde, of wel omdat zijzelve *nimmer* de zaligheid van liefde kennen leerden, om zulke *persoonlijke* redenen, die hun gevallen tot uitzonderingsgevallen maken, willen zij, in dor-eigen-ik-aanbidden, 'de' vrouw, 'het jonge-meisje' dwingen afstand te doen van liefdegeluk, haar wijsmaken dat kunst, werk, nuttigheid, onafhankelijkheid, hóóger zou staan, dan de toewijdende, zichzelve-gevende vrouw- en moederliefde! Hetzelfde geldt ook van die andere categorie van vrouwen, die een manlijkgoed-gezond-verstand, bijzondere intellectueele gaven, een àparten aanleg, een uitgesproken talent bezitten, en die, omdat *zij* daardoor *uitzonderings-vrouwen* zijn, 'de' vrouw,-in-'t-algemeen-genomen, drijven willen in *hun* eenzame richting van door-de-natuur tot uitzonderings-vrouwen vóórbestemde wezens!

Mijn leven van schrijvende vrouw is óók een uitzonderingsleven! - *Ik* heb dat leven niet gekozen; het is zoo geworden, ondanks mijn wil. Maar te eerlijker zal ik daarom getuigen en waarschuwen: Ik-óók ben een uitzondering. Zie niet op de

uitzonderingsvrouw, zie op ‘de’ vrouw-in-'t-algemeen! 't Zit 'm niet in boeken-schrijven, in schilderen, in dichten, in vergaderen, in speechen, in ‘bonden’, in één woord in al die zelfzuchtige, groote-markt-geschreeuw-dingen, waarin zeker soort hedendaagsche vrouwen zoekt *zichzelve*-alleen, onder 't schoonschijnend mom der ‘nuttigheid’ en der ‘kunst.’ 't Zit 'm, wat de èchte, de ware vrouw-roeping betreft, in dien stillen, zelfverloochenenden, *verborgen* invloed van het huiselijk leven, die alléénde vrouw bezit!...

Vraag het den mannen die *goede* moeders hebben gehad, vraag het den echtgenooten die in hun vrouw bezitten een *levensgezellin,* niet alleen eene voor de wereld of voor hun lichaam, maar eene in *alle* opzichten van leed en smart en zorg en deelneming en belangstelling, vraag het *hun,* of er iets hoogers en schooners en moeilijkers en nuttigers *denkbaar* is, dan zulk *stil-verborgen* vrouwleven!

En, waar ik nu 't verwijt reeds hoor, dat

mij in sommige brieven weleens gemaakt wordt: ‘Ja maar freule Lohman, niet iedereen trouwt, en wat moeten de ongetrouwden dan?’ daar wil ik hier nog bijvoegen: Wanneer ik spreek van ‘de’ roeping der vrouw, dan spreek ik in 't *algemeen*, en niet van degenen die, om wat voor reden dan ook, haar roeping *misten...* De roeping der vrouw nu is te zijn: echtgenoote en moeder! - En wanneer wij die roeping niet vervullen, om wat voor reden dan ook, dan hebben we *het doel gemist* waarvoor de natuur ons bestemde, en dan moeten we, ieder naar eigen omstandigheden, karakter, en levensloop, van ons leven maken wat er van te maken valt. Maar nóóit mogen we loochenen, omdat onszelf dat geluk *niet* te beurt viel, de onomstootelijke, alle eeuwen-dóór bevestigde wáárheid, dat de liefde tot den man en het daaruit voortvloeiend moederschap datgene is, waartoe de natuur ‘de’ vrouw geschapen heeft...

Dat ik-zelve echter, wat die ongetrouwden betreft, steeds van ganscher harte deel in hun zorgen en leed en moeite en nooden, dat ik steeds bereid ben tot helpen, steunen, raden, dat toon ik hun wáár ik kan. Dat weten zij, dank zij de Lelie, uit ondervinding. - - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Oudejaarsavond
Een Schets van Stella Mare.

Voor Eddie V.

Anna zat aan hare schrijftafel, 't hoofd leunend in de palm van hare hand, de vingers speelden werktuiglijk met het kroezig voorhaar, dat uit de hoog-opgekapte kuif was los gesprongen.

Breede, roode, Grieksch-gerande gordijnen hadden afgesloten het leven achter de vensterramen, die keken op eene lange, eentoniguitziende straat met aan beide zijden eene lange rij kazerne-achtig-gebouwde huizen, juist gelijk aan dat, waar zij op kamers woonde.

Soms drong van buiten door, tot boven, waar zij zat, het krakend gerol van wielen op den hard-bevroren grond, of het geluid van stemmen, die even schel-opklonken naar omhoog, maar toch niet duidelijk genoeg waren om de juiste woorden te onderscheiden.

Dan volgde weer een poosje volkomen stilte, die later op den avond herhaaldelijk verbroken werd, door galmend plat gezang van jongens en meiden, die in lange rijen, gearmd, en met rood-verhitte gezichten, hossend de straat door kwamen.

Ze rilde er van, - dat dierlijke lang uitgehaalde gegalm scheurde haar telkens weer voor een oogenblik uit hare mooie overpeinzingen los, en ze zag die meiden met hare breed-lachende gezichten, met open mond, en ordinair uiterlijk voor zich, en zij verafschuwde die vrouwen die zich niet in toom wisten te houden, en den jongens zoo ongegeneerd toonden, wat er in haar omging en wat zij van hen verlangden.

Soms ook hoorde ze lachen, onderdrukt gegil, en schelle kreten, en kijkend dan door de gordijnen naar buiten, zag zij gestoei en gezoen, met voor den schijn, wat van-zich-weg duwen van de meid, die, nu zij zich door de stilte van de weinig begane straat beschermd voelden, het eigenlijk zoo erg niet vond, dat haar ‘beminde’ haar

eens zoende en pakte. Anna, dit ziende, beet zich dan op de lippen en balde de vuisten samen, en.... ze benijdde die meiden, waarvan zij zoo'n afkeer had.

Zij waren samen - *zij* verlangden niets anders op de wereld, dan dat wat zij nu hadden, pret, ongebonden pret, die bestond in uitgelaten lachen, luidruchtig zingen, zoete likeur in cafés drinken, wild gestoei met de jongens, en zóenen, zóenen vooral!

Waren zij niet duizendmalen gelukkiger dan zij, die op eenen avond als deze - op Oudejaarsavond zoo eenzaam op hare kamer in een pensionshuis zat?

O, maar ze behóefde immers niet alleen te zijn. Zij had beneden kunnen gaan bij ‘mevrouw’, die haar uitgenoodigd had dien avond in den huiselijken kring te komen doorbrengen.

Heel vriendelijk had Anna bedankt voor die gunst, - want mevrouw had duidelijk laten voelen, dat het voor háár, een vreemde, een heel-groote onderscheiding was als zij het intieme van dien avond door hare tegenwoordigheid mocht komen storen. Anna had gezegd, dat zij noodzakelijk eenige brieven moest schrijven, en liever dien avond alleen bleef.

Mevrouw had iets gemompeld van ‘erg spijten, en brieven schrijven, wat natuurlijk voorging,’ maar Anna was er van overtuigd, dat mevrouw die weigering hoogst aangenaam vond, en zij zelf was veel liever met hare gedachten alleen, dan zoo'n avond ‘huiselijk’ mee te vieren.

Dat ‘huiselijke’ bestond in de tegenwoordigheid van mevrouws kinderen, - Willemien, -

die vrije verpleegster was, en Arnold, een kantoorklerk, en verder natuurlijk, onder het genot van de traditioneele slempmelk en oliebollen, het ophalen van allerlei gebeurtenissen van dit jaar, totdat met klokslag ‘twaalf’ alsof 't zoo móest, de waterlanders te voorschijn kwamen en onder den indruk van de twaalf doffe, nagalmende slagen, met zoenen en tranen, en eene van zenuwachtigheid bevende stem elkaar een ‘gezegend’ Nieuwjaar werd toegewenscht.

Neen dát was niets voor Anna.

Dan maar liever alleen blijven en houden of het een avond was als alle avonden en na brieven geschreven te hebben maar bijtijds naar bed te gaan.

Zoo had zij het zich voorgenomen! -

Maar - 't was vreemd, hoe zij er zich ook tegen verzette, telkens voelde zij weer dat 't *niet* een avond was als al zijne voorgangers, en dat ieder nu bij hen was, die hij liefhad, en dat zij verleden jaar...

O, God, dat denken toch. Ze wilde immers vergeten, 't *moest* toch, zij mocht niet meer in 't verleden leven maar sterk zijn en aan de toekomst denken.

Maar wat kon die haar nog geven?

Niets immers.

Ze zuchtte, en doopte de pen in den inktkoker, om den brief waaraan zij begonnen was af te schrijven.

Het vlotte niet.

Het ontstoken gas-gloeilicht wierp een helder groenachtig schijnsel over de voorwerpen in de kamer, en belichtte de portretten, de ingelijste etsen aan den muur en de mooie jonge-meisjes-snuisterijen, die overal vol smaak waren geplaatst.

Op hare schrijftafel stonden tusschen een paar sierlijke met bloemen gevulde vaasjes een paar portretten.

Heel de kamer was als het ware doortrokken van de fijne subtiele geuren, die de bloemen verspreidden.

Rechts in den hoek stond op een luchtig met zijde gedrapeerden sjahl, een groote ets op een schildersezel: ‘L'aube van Chaplin,’ - blanke, mollige engeltjes op wolken tronende, die slaperig wegtrekken het nevelgordijn waarmee de sluimerende aarde omhuld is, om de morgenfakkel te ontsteken die den dageraad doet ongloren.

Zij had de kamer zoo gezellig en smaakvol mogelijk ingericht en over heel het vertrek lag een waas van artisticiteit, die als 't ware één was met de bewoonster.

In den haard knapperde het houtvuur, en kleine spitse vuurtongetjes likten aan het vierkante houtblok, dat midden in den rossig-geel gevlamden vuurgloed lag.

Soms buitelden de roode vlammtjes als uitgelaten kinderen over het houtblok heen, als wilden zij het met gezamenlijke kracht omverwerpen, maar daarvoor had Anna nu geen oog.

Nog steeds was de brief waaraan zij was begonnen niet klaar, maar toch sloot zij de schrijftafel, en borg papier en inkt op. Néén, wat zij zich ook had willen inpraten, 't hielp niet, 't was nu eenmaal geen avond als gewoonlijk, ze kón zich er niet langer tegen verzetten, om aan de behoefte toe te geven terug te zien, en van het begin af aan dit jaar nog eens te doorleven.

Haar denken was vér, vér weg.

Als het haardvuur iets harder kraakte of knetterde, keek Anna even op, met iets van vage bevreemding in haren blik, als kon zij niet begrijpen wat haar wel durfde

storen in haar intiem weg-zijn van het leven van nu. Zij dacht aan het geluk en een blij lachje gleed over haar anders zoo ernstig gelaat.

O, ze had het *gezien*, het Geluk!

Eens straalde het haar tegen uit een diepdonker oogenpaar.

Elke blik was liefde, warme innige liefde, en Liefde is Geluk, het hoogste, heerlijkste, heiligste Geluk.

En *gehoord* had zij het ook - het Geluk.

Het jubelde uit den klank van zijn stem.

Als zoete, bedwelmende lente-zangen zoo teeder, zóó warm was haar liefste's stem, *één* blijden juichtoon gelijk.

En als zij in zijne oogen staarde, dan voelde zij een streeling van liefde, en als zijn hand de hare drukte, dan doorstroomde haar warm geluk.

En ook dóórleefd had zij het Geluk, het heerlijkste, hoogste Geluk.

In Liefste's armen was 't, als zijne kussen haar deden bedwelmen van heerlijk, zachtgloeiend verlangen, als zijne woorden van liefde haar sombere droevige smarte-dagen deden vergeten - als zijne donkere oogen haar vol eindelooze liefde aanstaarden, en haar ziel steeds hooger en hooger was gestegen tot het toppunt van geluks-extaze, en als in haar hart slechts klonk een hemelsche zang van liefde en geluk.

O, dat goddelijke geluk, om Liefde zóó doorleefd te hebben!

En dan te weten, dat het verdwenen is voorgoed, het Geluk, na het ééns gezien, gevoeld, gehoord en doorleefd te hebben.

't Was een korte geschiedenis die van haar liefde, - die van haar geluk!

Als zij had moeten vertellen wanneer zij zich voor 't eerst bewust was, van hem te houden, zou zij niet geweten hebben wat hierop te zeggen, want 't was haar of ze hem had lief gekregen van hunne eerste ontmoeting af, en of ze van dien dag altijd door van hem had gehouden, ook al meende zij, dat hij, in weerwil van zijne vriendelijkheid, reeds van den eersten dag af haar haatte, en in haar slechts de ‘indringster’ zag.

Maar dat deed hij toen ook - ten minste, hij had 't zich voorgenomen.

Toen zijn moeder hem geheel onverwacht schreef, dat zij Anna bij zich in huis had genomen, was hij eerst woedend opgestoven en had haar toen in weinig vriendelijke bewoordingen aan het verstand gebracht, dat zij er geen tehuis voor dakloozen op na hielden en dat 't heel onkiesch van Anna zelf was het aanbod aan te nemen door zijne moeder in eene opwelling van overdreven medelijden gedaan. Als hare stiefmoeder hertrouwde en naar Indië was gegaan, dan had zij Anna maar mee moeten nemen.

Omdat zijne moeder toevallig de zuster van Anna's vader was geweest, sprak 't toch niet vanzelf, dat zij Anna in huis moest nemen.

‘Medelijden,’ vond Leo, ‘was best, - maar, - je moest er zelf niet bij tekort komen, en - kwam ze er niet bij tekort door Anna bij zich in te laten wonen, zij zou van de kleine vergoeding, die zij er voor kreeg zeker niets overhouden.’

Waarom ging Anna dan niet bij die oude mevrouw Lensing in, dat was toch familie van hare moeder, en 't goede mensch was schatrijk, en deed er tenminste niemand mee te kort.

Bij zoo'n rijke oude jongejuffrouw had ze een leven als God in Frankrijk, en nu vergalde zij door hare tegenwoordigheid al zijne vacanties, die nu niet langer de lichtpunten in zijnen dorren studietijd zouden zijn. Of zijne moeder hem al terug schreef, dat Anna haar eveneens een dienst bewees door bij hen haren intrek te nemen, omdat zij zich toch maar altijd, zoolang Leo op den Hoofdcursus was, zoo alleen voelde en door Anna zoo veel gezelligheid had, en dat zij opgeruimd en vriendelijk en zoo fijngevoelig en kiesch was, 't hielp niet, Leo bleef er bij; een derde in huis, al was 't ook een nichtje, nam het intieme van 't samenzijn weg.

Toen Leo met een paar dagen verlof thuis kwam, had hij zich voorgenomen al zijne krachten in te spannen om het Anna zoo onaangenaam mogelijk te maken, en haar die paar dagen te vergallen, om haar vooral te doen voelen, dat hij niets met haar inhuis-wonen was ingenomen.

Hij kende haar ternauwernood, en herinnerde zich maar heel flauw haar als kind bij het hertrouwen van zijnen oom, Anna's vader gezien te hebben, en 't eenige wat hij van haar had onthouden was, dat zij toen hare ouders bijzonder aardig had toegezongen, en dat zij groote blauwe oogen had met een vreemde, vragende uitdrukking er in.

Ze zou nu wel een heele dame zijn, met de noodige pretentie er bij, omdat zij ‘schilderes’ was.

't Zou wat zijn! Als je tegenwoordig een paar rijmwoorden aan elkaar kunt lijmen, noem je je dichteres, en als je wat linnendoek met kleuren kan bekladden, dan dacht je dat je al heel wat was, en je voelde je godbegenadigde kunstenares.

Hij was er wel nieuwsgierig naar, hoe hij dat werk van zijne nicht zou vinden. 't Zou wel niets bijzonders zijn, allicht dat hij het zelf tienmaal beter deed.

In ieder geval zou hij 't haar dan ‘lekker’ zeggen, dan was 't voorgoed uit met haar verbeelding ook!

O, hij had het zich alles zoo goed voorgenomen, maar later stond hij er over verbaasd hoe hij, die anders zoo trouw bij zijn eenmaal genomen besluit bleef, nu zoo geheel in strijd met zijn voornemen had gehandeld, ja, dat hij Anna zelfs trouw biechtte, hoe groot zijn antipathie tegen haar was, voor hij haar kende, en hoe hij gehoopt had haar door zijne onvriendelijkheid en stuurschheid te doen voelen, dat zij te veel in het huis van zijne moeder was.

Anna had toen lachend gevraagd, wat hem dan zoo op eens na die twee dagen van hun samenzijn had doen veranderen, want zijne houding tegenover haar, was dadelijk in strijd met zijn voornemen geweest.

Waar waren de onvriendelijke woorden gebleven? Zij had niets van zijne boosheid gemerkt en geen oogenblik had hij haar laten voelen dat zij hem te veel was! Toen zag hij haar ernstig aan en met een door ontroering doffe stem antwoordde hij zacht en

veel ernstiger dan zij op hare plagende en luchtig geuite vraag wel verwachtte:

'Toen je mij zoo vriendelijk-onbevangen de hand tot welkom toestak, toen ik opving een warmen blik uit je heerlijke-mooie zachtblauwe oogen, toen ik zag hoe bezorgd en hartelijk je met mijn moeder omging, en hoe jij door je verschijning en je zachte vriendelijkheid iets anders, iets ongekends en heel moois in huis had gebracht, toen al dadelijk raakte ik onder de bekoring van je persoonlijkheid Anna!

Wie zou daar ook tegen bestand kunnen blijven? Al mijne gevoelens van antipathie en vooringenomenheid verdwenen als met een tooverslag bij onze kennismaking.

Wie mij dus zoo gauw deed veranderen? Dat was jij Anna, jij lief trouw pleegdochtertje van mijne goede moeder. En zoo van harte ik eens gewenscht heb - toen ik je niet kende natuurlijk, - dat je zoo gauw mogelijk je intrek elders zoudt nemen, zoo innig wil ik je smeeken om nooit ons huis te verlaten en je beloven dat ik oprecht mijn best zal doen het in gedachten gedane onrecht weer goed te maken.'

Toen stak hij haar de hand toe. Anna drukte die en een oogenblik staarden zij elkander aan. Verlegen, met een blos op het gezicht verliet Anna haastig de kamer, en liep gejaagd de zoldertrap op, naar haar atelier.

Nog brandde en trilde zijn warme handdruk in hare vingers door.

Haar gezicht gloeide, en ze sloot de oogen om te denken, maar vóór zich zag ze altijd door maar die diep donkere oogen, dat flinke trouwhartige gelaat, en dien zachten als om vergeving-vragenden blik toen hij haar bekende hoe leelijke plannen hij in 't schild gevoerd had.

Toen greep ze haar schetsboek, en gloeiend van opwinding teekende ze, teekende ze al maar door. Ze wischte, en teekende, en teekende en wischte totdat zij vermoeid het boek liet vallen, en even achteroverleunde in haren stoel om uit te rusten.

Vreemd was het haar te moede, ze wist niet of zij lachen of schreien moest.

Slechts één ding wist zij, dat er iets nieuws, iets heel ongewoons in haar leven was gekomen; of het haar geluk of verdriet, lachen of tranen zou brengen?

Dien avond voor zij slapen ging, haalde zij onder haar hoofdkussen haar schetsboek te voorschijn, en bij het rossig-schemerende nachtlichtje keek zij lang en innig naar het geteekende portret van een jongen man. Toen drukte ze er een vurigen kus op en, verlegen, als werd zij bespied, borg zij haastig, met kloppend hart het schetsboek in haar kast.

Op dat eene portret, in stilte geteekend, volgden er nog tal van andere herinneringen aan gelukkige oogenblikken; geteekend in eenzaamheid, beheerscht slechts door die overweldigende behoefte om hem vast te houden in haren geest en op papier zooals zij hem lachende, of soms ook ernstig-sprekend, of blij-schertsend voor zich had gezien met dien lach in de oogen of dat denkende op zijn gelaat, of dien ondeugenden trek om zijnen mond.

Heerlijke uren waren het ook als hij soms eens voor haar poseerde.

Zij spraken dan over kunst, en in beider oogen straalde dan enthusiastisch vuur, want hij was kunstenaar in zijn hart, en vol bezieling vertelde hij haar welk een genot hem eene mooie schilderij gaf of hoe groot de weelde was die hem doorstroomde bij het hooren van den doffen zang eener viool.

Zoo volgde de eene vacantie de andere op, en Leo werd officier.

Niet ver geplaatst van de woonplaats zijner moeder, onuitsprekelijk aangetrokken door Anna's tegenwoordigheid in huis, werd geen gelegenheid overgeslagen om eens naar *moeder* te komen kijken. Nog was de bekentenis harer liefde niet over Anna's

lippen gekomen, maar welsprekender dan duizenden woorden, gaven hare warme blikken Leo hare liefde te verstaan.

't Was Oudejaarsavond geweest - de gelukkigste oudejaarsavond, dien Anna zich ooit herinnerde. O, die heerlijke avond, genietend van haar samenzijn met hen, die haar het liefst op de wereld waren, Leo - en zijne moeder - in de toekomst ook hare moeder.

Want zij had het gevoeld, op dien avond vooral, dat heel haar leven niets zou zijn zonder hem die haar zoo onuitsprekelijk dierbaar was, en zij wist, dat op dezen avond beider wensch was een innige bede voor elkanders geluk en geen geluk denkbaar was, wat zij gescheiden van elkander ieder afzonderlijk zouden dragen.

Leo's moeder had het haar gezegd op gemaakt-vriendelijken deelnemenden toon.

't Was haar niet gemakkelijk gevallen, dat moest Anna vooral niet denken.

Zij hield immers veel te veel van haar zacht en zorgzaam pleegdochtertje, niet waar, daarvan was Anna toch overtuigd. Maar, Anna moest toch verstandig zijn, en inzien, dat zoo'n verhouding toch immers tot niets kan leiden.

Het was natuurlijk uit louter genegenheid, dat zij zoo vertrouwelijk met Anna sprak. Al veel eerder had zij het moeten doen, dat gaf zij toe, maar zij wilde eerst zekerheid. Nu Leo haar zijne liefde voor Anna had bekend, mocht zij niet langer aarzelen. Anna moest toch vooral goed begrijpen hoeveel pijn het haar deed, om zóó te spreken, maar het *moest.* Toen had zij haar gezegd, dat Anna maar zoo gauw mogelijk van woonplaats moest veranderen.

Leo was overgeplaatst en zou nu bij zijne moeder in komen wonen, en Anna zou wel na eenig nadenken begrijpen, dat zij dan niet in huis kon blijven.

Trouwens, zij kon er zich niet indenken, dat Anna dom genoeg was geweest om te gelooven, dat zij en Leo ooit samen zouden trouwen.

Was het niet dwaas van Anna geweest, om zich zoo aan een jongmensch te gaan hechten en elkander lief te krijgen, als men vooruit weet, dat er van een huwelijk nooit sprake kan zijn, want nietwaar, Anna was toch niet van gisteren, zij wist toch best, dat een officier *zonder* geld, altijd moet trouwen met een meisje *met* geld.

Dat was nu eenmaal zoo.

Zij waren beiden arm èn Anna èn Leo, - dus, ze hadden beiden verstandig moeten zijn, - Anna vooral. Jongens denken nooit zoo diep over de gevolgen na, maar Anna had veel verdriet en ongenoegen kunnen vermijden.

Met samengeperste lippen, trillend van inspanning om zich tot het laatste oogenblik te beheerschen, had Anna geluisterd naar hetgeen Leo's moeder haar zoo geheel onvoorbereid met schijnbare goedhartigheid had gezegd.

Dat zij er toch nooit aan gedacht had in den roes van haar jong geluk, dat eene liefde als deze, die, omdat zij beiden onvermogend waren, nooit in haar hart had mogen treden.

Maar de liefde was er immers vóór zij het wist. Hoe had zij er tegen kunnen strijden en zij waren immers beiden een korten tijd naamloos gelukkig geweest. De herinnering aan dat geluk zou haar kracht geven om verder te leven. Doodsbleek, maar met vaste stem deelde zij Leo's moeder mede, dat zij Leo's geluk niet in den weg wilde staan en dat zij niet het recht had hem te verhinderen een rijk meisje te huwen.

Vóór Leo's overplaatsing zou zij wel een onderkomen gevonden hebben.

Zonder een enkele uiterlijke gemoedsaandoening had zij, schijnbaar kalm en zakelijk Leo's moeder geantwoord.

Toen deze met een triomfantelijk lachje en een goedig hoofdknikje Anna's atelier verlaten had, kon Anna zich niet langer goedhouden, en kreunend zonk zij neer.

Bij juffrouw Lensing, eene oude achternicht, die in een klein dorpje in Brabant woonde, had Anna haar intrek genomen, waar zij als vergoeding voor kost en inwoning, zich geheel als eene gezelschaps-juffrouw aan de ziekelijke, prikkelbare dame moest wijden.

Anna's leven werd nu een leven van opoffering en van getrouwe plichtsbetrachting, en hare nicht, die nooit tevreden of voldaan was over Anna's toewijding, liet haar dag in dag uit voelen, dat Anna haar niet uit liefde gezelschap hield, maar bij haar slechts een toevlucht had gezocht.

Zoo groot was het leed over de scheiding van Leo, dat alle hatelijke bejegingen, al de beleedigende woorden, die zij dagelijks te hooren kreeg, niet tot haar doordrongen.

Te diep was Anna's gemoed geschokt door alles wat zij den laatsten tijd had gedragen om vatbaar te zijn voor alle kleine hatelijkheden en speldeprikken waarmeê hare nicht haar het leven verbitterde. Nog altijd geloofde zij heilig, dat Leo's liefde groot genoeg was om een leven van liefde met haar te verkiezen boven een leven van weelde met iemand die hij niet liefhad, en zij wachtte in stilte op den dag, dat hij haar zou komen halen.

Een wit bedrukt kartonnen kaartje, waarop zijn naam gedrukt stond met dien.... van eene andere, drie maanden na haar vertrek gezonden, doodde met één slag hare illusies.

Het vlammenvuur in den haard begon te dooven.

Aan de kamerdeur werd geklopt.

Met plompe bewegingen en veel drukte kwam Willemien binnen, behoedzaam voorzich-uitdragend een verlakt presenteerblad waarop naast een schoteltje met drie olie-

bollen een kannetje stond met slempmelk gevuld.

Vreemd - als uit een droom ontwaakt keek Anna op, alleen maar zachtjes een paar woorden van dank prevelend, toen Willemien haar met veel omhaal vertelde dat moe het zoo naar vond dat de juffrouw zoo alleen zat en dat het zoo jammer was, dat de juffrouw zooveel te schrijven had, en dat moe nu maar wat lekkers naar boven stuurde, omdat de juffrouw anders heelemaal niet eens zou merken dat het vandaag Oudejaarsavond was, en toen weer naar beneden ging, denkend bij zich zelf, dat juffrouw Anna wel een praatje met haar had mogen houden en zeker wel wat vriendelijker had kunnen bedanken.

Dat was dus Anna's Oudejaar - slempmelk en oliebollen.

Ze lachte zenuwachtig, en schonk zich haastig een kopje van de warme melk in.

Verleden jaar waren het warme, van liefde-stralende blikken - en zalig-bedwelmende toekomstdroomen, - nu eenzaamheid, - oliebollen en slempmelk.

't Was om het uit te gillen van het lachen, zoo prozaïsch als dat alles was. Maar inplaats daarvan ontsnapte een kort, dof snikje Anna's borst.

Zij keek op de klok.

Elf uur al - een uur nog dan was dat jaar met al zijn ellende voorbij - het leed om Leo's ontrouw, de folteringen bij nicht, gedragen tot voor twee maanden, toen nicht stierf.

Wat zou het leven voor haar worden?

Een aaneenschakeling van lijdensdagen, een leven in herinnering, een tobben over haar eenzaam leven, oud en op zijn voor haren tijd?

En dat alles om natreuren over dien eene, die geld boven liefde koos?

Zou die eene zegevieren, haar toekomst, haar kunst, haar geestkracht vernietigen zooals hij eens haar hart had gebroken?

Neen, duizendmaal neen.

Triomfeeren zou *zij*, niet hij!

Zij had immers hare kunst, - zij had immers nà nichts dood geld, veel geld. Beroemd moest zij worden, voor hare kunst wilde zij leven, en met haar geld leed verzachten, vreugde brengen in sombere levens. O, zij wist het vooruit, zij zou niet altijd even sterk zijn. Roem is niet het hóógste, kunst is niet alles, want Liefde, Liefde alleen, staat hoog, heel hoog daarboven.

Er zouden wel tijden van moedeloosheid komen, er zouden haar door kleine nietigheden, heerlijke zonnige geluksdagen te binnen gebracht worden, maar sterk zou zij zijn, strijden om te overwinnen.

En dan wat een zegen, dat zij door hare kunst niemand iets van haar ziele-leven behoefde te geven.

Ware zij schrijfster-dichteres, zij had moeten uiten eigen leed in de personen die zij beschreef.

Ware zij zangeres, dan had zij gezongen liederen vol weemoed, liederen van verloren liefde-geluk.

Goddank, dat was haar bespaard gebleven. Niemand zou in hare landschappen zien, dat haar hart vaak bloedde, dat de wanhoop haar soms nabij was geweest.

Met fieren tred ging zij naar hare schrijftafel, en schoof de breede middelste lade open.

Tastend met de handen, trok zij er een in vloeipapier gewikkeld pakje uit.

Zij opende het, het was het schetsboekje, dat slechts *zijne* portretten bevatte.

Droomerig doorbladerde zij het, en groote tranen rolden op de teekeningen, waarvan elk eene herinnering was. Als een verkwikkende regen viel de eene traan na den andere.

Alle verbittering was uit haar gemoed geweken.

Zoo bleef zij eenige oogenblikken zacht doorschreien, en greep toen met een flinke beweging van willen, het boekje, en wierp het in het smeulende haardvuur.

Met doffe, zware, na-galmende klanken sidderden de twaalf slagen in den besterden winternacht.

Beneden speelde zich het oude tooneel af van zoenen, huilen, aandoening en stamelend gezegend Nieuwjaar wenschen. Boven in haar bed lag Anna met wijd-open oogen starend voor zich uit. Het jaar was vergaan, maar zij klaagde niet na.

Een helder licht straalde uit hare oogen en deze avond had haar tot inkeer gebracht, want zij had zich boven haar leed geplaatst, en dit nieuwe jaar zou haar een nieuw leven brengen.

Juni 1903.

Een oudejaarsavond in het tuchthuis te...
Naar het Duitsch, door Mevrouw De Graaff - van Cappelle

De lezer behoeft geen angst of afschuw te hebben voor den gang waartoe ik hem heden uitnoodig. Wat in het huis waarin hij wordt geleid afschrikwekkend is, blijft volkomen onbekend aan den oningewijden bezoeker, die menigmaal uit den grond van zijn hart, na een vluchtige kennismaking uitroept: 'Werkelijk de menschen die hier zijn hebben het in de meeste opzichten oneindig beter dan menige brave eerlijke man in de wereld. Hoevelen gaan niet gebukt onder de zorgen voor hun gezin, hoewel ze van den ochtend tot den avond arbeiden en hun plicht doen?'

Zeker, zoo is het; de tafel is voor al de inwoners der groote gevangenis, ik mag niet zeggen gedekt - doch voorzien. Driemaal daags, precies op tijd, wordt hun voedsel verstrekt; hun krib is rein en goed, een legerstede menigmaal beter dan in hun vroegere woning. Geen werkelooze wordt onder de achthonderd bewoners gevonden, die arbeiden wil kan dat.

Voor dagelijksch verblijf in de frissche lucht, voor goede boeken, voor hulp in ziekte, voor onderwijs ook, is door den staat gezorgd.

'Eigenlijk ontbreekt hun niets, absoluut niets dan... nu ja, als hoogstens de vrijheid,' die opmerking werd mij kort geleden gedaan door een die de gevangenis bezocht, een hooggeplaatst ambtenaar; en de man had gelijk.

'Hoogstens de vrijheid!' Vrijheid, die is voor den mensch die haar geniet een zoo volkomen natuurlijke zaak, dat men zelden er over nadenkt waarin ze eigenlijk bestaat. Wie dat doen komen menigmaal tot het besluit dat vrijheid eigenlijk een begrip is dat slechts in de verbeelding leeft. De inwoners van het tuchthuis die ook nadachten en veel tijd daarvoor hadden, hebben intusschen een andere opvatting. Het begrip van vrijheid kunnen ze volkomen ontleden; wel schat de een haar hooger dan de ander, een gevolg van karakter en opvatting, van opvoeding en levens-ondervinding, doch allen weten dat vrijheid geen afgetrokken begrip is, en allen in het sombere gebouw zuchten onder het drukkende gemis er van. Allen, hetzij ze de vrijheid wenschen voor het volgen van schandelijke lusten, of wel in lui- en ledigheid hun heil zoeken, hetzij ze zich vrijheid wenschen voor hun arbeid om te kunnen verdienen voor vrouw en kind, dan wel om zich in kroegen dronken te drinken, allen smachten naar haar, zien reikhalzend naar hun vrijheid uit. Allen, hetzij ze recidivisten zijn, of wel voor de eerste maal werden opgenomen achter de grauwe muren, hetzij ze voor twintig jaren, of maar voor één jaar of korter daar hun intrek namen, allen smachten naar het tijdstip dat de ijzeren deuren voor hen zullen worden ontsloten, het oogenblik waarop het begrip van vrijheid voor hen weer werkelijkheid wordt.

Al het denken en lijden van den gevangene richt zich tot dat moment, met een energie en heimwee die almeer bepaald wordt door ieders karakter en inzicht. De een zal gebracht worden tot wezenlijke zelfverloochening, de ander tot huichelarij, de derde tot vreeselijke daden van vertwijfeling.

Ik wil van avond den lezer meenemen naar een lief klein kerkje. Men zal niet kunnen gelooven hoeveel waarde die afgeschoten tot bedehuis ingerichte ruimte voor den gevangene heeft, hoeveel invloed ze op de meesten uitoefent.

Mij is een gevangene bekend die volstrekt niet godsdienstig was. Bijkans een jaar lang had hij preventief gezeten, om de drie weken had hij een godsdienstoefening aangehoord, met sommigen die in hetzelfde geval waren, in de vunzige werkplaats. Na zijn veroordeeling en overbrenging naar het tuchthuis, was het hem een genot voor het eerst het bedehuis te betreden. De vriendelijke plek, wit geschilderd met het groote altaar in Barokstijl, de hooge predikstoel links, het orgel tegenover het altaar, waarlijk alles maakt een verheven indruk op hem die gewoon is geraakt aan de kale muren van de werkplaats of de sombere eenzame cel. Op de verhardste harten maakt het kerkgebouw nog veel indruk.

Hoe sterk ook het gevoel in de droeve gevangenisomgeving is afgestompt, hier komt het boven.

Hier is hij vrij, althans het uur of anderhalf uur, dat de godsdienstoefening duurt. Al is het geen lichamelijke vrijheid, de geest is vrij om zich te verdiepen in wat gesproken wordt, om na te denken over het lied dat gezongen werd, of wel over de woorden die als het ware door den voorganger hem uit het hart zijn gegrepen. Hij hoorde zeggen laatst:

'Al wat ik heden tot u spreek kunt ge beantwoorden met geloof of wel met spot. De geest van God, de eeuwige reine, die u hier omgeeft, kunt ge in u opnemen; ge kunt uw hart voor hem openen om los te worden van den kwaden geest die u hierheen bracht. Daartoe zijt ge *vrij*; ge kunt dat, maar moet dat *willen.*'

Tegelijker tijd komen allerlei herinneringen boven door de omgeving opgeroepen. Hij is weer in een kerk; wanneer was hij daar

het laatst? Was het niet toen zijn jongste kind gedoopt werd? - den volgenden dag was hij zoo hevig dronken, dat hij zijn vriend doodde door een messteek.... of wel was het, zoo zegt hij tegen zich zelf, toen ge uw vrouw voor het altaar bracht, die ge trouw beloofdet, maar die thans door ùw zonde alleen het brood moet verdienen voor ùw kinderen? Of wel, was het toen ge werd aangenomen, toen de oude leeraar u een spreuk mee gaf op den levensweg.... hoe was die ook weer?.... 'De Heer kent de zijnen, Hij keert zich af van de ongerechtigen'.... juist, zoo was het. En toen ge tehuis kwaamt na uwe bevestiging, wie omhelsde u toen? Was het niet uwe moeder? Leeft die nog? Ge weet het niet, In hoe langen tijd hebt ge niet aan haar gedacht? Moest het zoover komen, moest ge deze muren eerst worden binnengebracht alvorens ge u harer weer herinnert? Gij laat het hoofd zinken, de keel wordt u benauwd, de oogen worden beneveld. O, om alles ter wereld nu geen tranen! niet laten bemerken aan anderen, aan den opzichter ginds, zijn doodvijand, die hem altoos zoo minachtend behandelt en zulke gemeene praatjes houdt als hij denkt dat niemand hem hoort -. Neen, niets laten bemerken.

Hij richt het hoofd weer omhoog en staart voor zich.

Laten we het kerkje eens rondkijken, denkt hij. Rechts van den middengang, dicht op-een gepakt, zeven op een bank, zitten de opzichters. De celbewoners zijn afgezonderd, meest jonge mannen. Op het koor enkele gevangenen. Het altaar rust op zware zuilen, het Christusbeeld hangt aan weerszijden, het schemert buiten reeds; bij het licht van vier kaarsen is het moeilijk te zien dat Jezus daar wordt voorgesteld gestorven voor zondaren, ook voor hem. Met gouden letters staat boven het altaar geschreven:

'Komt allen tot Mij die vermoeid en beladen zijt en ik zal u ruste geven.'

Wie kan zoo spreken? Deed een mensch dat in de tegenwoordige, gejaagde, zenuwachtige wereld daarbuiten, of wel tegen de gevangenen die daar zaten, men zou slechts grootheidswaanzin bij hem zoeken. Wie kan zoo spreken? Heden als voor eeuwen?

God, God, een spottende trek om den mond, een licht schouderophalen verraadt wat omgaat in het hart van den gevangene die zijn gedachte aldus den vrijen loop laat. Hij ziet verder, daar treft hem in een van de bogen van het gebouwtje de bekende tekst: 'Eere zij God in de hoogste hemelen, Vrede op aarde, in den mensch een welbehagen!' - nu worden de schouders nog hooger en veel minachtender opgetrokken; de bleeke mond getuigt van hoonenden spot. Ja wel! Vrede op aarde - in het tuchthuis! in den mensch een welbehagen! in de gevangenis! in de cel!

Daar rammelen sleutels, daar wordt een deur geopend; ernstig met afgemeten tred loopt de leeraar de middengang door en beklimt den kansel. Daar ruischt het orgel door het kleine gebouw.

Hoe oneindig veel hangt hier af van den man die voorganger is, onder wiens leiding gearbeid wordt aan de ziel van deze menschen.

Sylvesteravond! Het is nog nauwelijks avond; het is pas vier uur; de dienst moet afgeloopen zijn en alle gevangenen en opzichters moeten weer op hun plaats terug zijn, alvorens de avondsoep te 5¾ uur wordt rondgedeeld. Het avondlicht, dat door de verweerde vensters valt, strijdt nog even met het kunstlicht binnen. Hel stralen de honderd kaarsen aan de kerstboomen, die aan weerszijden van het altaar staan, met schitterende versiersels behangen. Die kaarsen brandden een week geleden onder

de godsdienstoefening, die op den kerstavond even als heden op oude jaar, de ongelukkigen vereenigde tot weemoedige feestviering.

Het orgel is niet groot, de tonen zwak doch voldoende voor deze ruimte. Na een kort voorspel wordt het aangrijpende oudejaarsavondlied ingezet, door de vorstin Reusz vervaardigd:

> ‘Das Jahr geht still zu Ende,
> So sei auch still, mein Herz!’

Luid zingen de meeste gevangenen, ook de meest verharden en ongeloovigen, uit volle borst mede. Het gezang houdt op, daar verheft de leeraar zich van zijn zitplaats. Wat moet hij zeggen?

O het moet ontzettend zwaar vallen het woord te voeren voor hen die daar vereenigd zijn. Maar de man die daar staat, hij kan de liefde en genade die hij zelf ondervond in zijn leven ook anderen verkondigen en dat doet hij ook, hij *kan* niet anders. Dat voelen allen die hem hooren. De verstomptsten, de verhardsten, de verbitterdsten, ze voelen dat hier de mond niet slechts spreekt, maar dat een hart naar hen uitgaat, dat de man daar op den kansel de drager is van een hoogere liefde, die van den Eeuwige over wien hij nooit moede wordt te spreken; van wien hij steeds den gevangenen predikt, dat Jezus in de wereld kwam om te zoeken en zalig te maken wat verloren is. ‘Ook u wenscht Hij terug te zien komen,’ zoo spreekt de leeraar, ‘ook u, die telkens weder in dit huis wordt geplaatst, ook u met handen waar bloed aan kleeft, gij ook zwakken van lichaam die jarenlang reeds krank zijt en voelt dat ge geen volgend jaar op den oudejaarsavond hier zult tegenwoordig zijn.’

Hoe zijn woorden en uitleg worden opgenomen? Zeer verschillend. Niet allen lezen den leeraar de woorden van de lippen zooals het jonge mensch ginds of die oude man daar. Maar heden op oudejaarsavond zijn de Godloochenaars toch oplettender dan anders. De haat tegen de maatschappij en haar raderwerk wordt eenigermate verzacht.

O, vele woorden gaan verloren voor velen, in dat kerkgebouw gesproken of aangehoord, doch lang niet bij allen is de indruk onmerkbaar; de prediking zal vrucht dragen.

Met een kort nagebed wordt de dienst besloten. De zegen wordt afgesmeekt, het orgel speelt en stiller nog dan ze kwamen gaat ieder naar zijn toegewezen verblijfplaats.

De nacht is ingegaan, het nieuwe jaar wordt ingeluid. Onrustig woelen velen op de kribbe. Het nieuwe jaar zal de deur van het gebouw voor sommigen ontsluiten, met nieuwen moed zullen ze het leven ingaan, maar wat wacht hen als de deur achter hen toevalt? Als na de geboete daad de gevangene terugkeert onder zijn broeders, hoe velen gelijken dan niet den broeder in de geschiedenis van den 'Verloren Zoon'. Als de straf is geboet vangt voor menig gevangene de straf eerst recht aan.

Zulke oudejaarsavondoverdenkingen in het sombere gebouw houdt de besten der bewoners uit den slaap; zij die nooit meer hier willen binnentreden. O mochten er toch velen zich gedrongen gevoelen de ontslagen broeders voort te helpen in de maatschappij, niet slechts door een enkele gave in geld, doch door inspanning om hem werk te verschaffen, door opname onder de werklieden onder wie ze thuis behooren. Dan zal en kan de ijzeren deur gesloten blijven voor hen die zoo dikwijls willen en niet kunnen terugkeeren op den goeden weg.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Iets over logica en fiasco.

Geachte Redactrice.

Met groote instemming las ik dat U de dames die naar de eerste pleitrede van Mr. Van Dorp draafden, eens flink à faire nam. 'k Had n.l. al 'n paar maal te vergeefs beproefd aan kennissen (geen feministen) duidelijk te maken waarom ik niet gaan zou, waarom ik 't eenvoudig de volmaakt logische consequentie van m'n feministische overtuiging vond dat ik wegbleef: omdat 't natuurlijk en gelukkig maar ook heel gewoon was dat er nu vrouwelijke advocaten en rechters zouden komen. 'k Slaagde er niet in en nu laat ik Uw desbetreffende alinea maar lezen, overtuigd dat de termen waarin U ons gemeenschappelijk inzicht*) in dezen vervatte, haar sluimerenden logischen zin wel wakker zullen maken. Alleen hoop ik dat U geen afdrukje aan Mr. Reitsma stuurde, daar mevrouw zich ook onder 't publiek bevond.

Maar nu moet me nog een vraag van 't hart. Niet over den inhoud van 't stukje, want als ik wou gaan vechten tegen al de vreeselijkheden van Uw hand die me in

*) Dat u noch ik onder de door u gekozen qualificatie ook de familieleden en vriendinnen rangschikken, die uit zuivere belangstelling in de *persoon* der pleitster gingen, spreekt dunkt me vanzelf.

artikelen, correspondenties en noten in al de Lelies knipoogjes geven, zou ik er een eigen weekblad op na moeten gaan houden! Maar dàt U 't stukje schreef, ziet U. Kijk, U beweert van mij, dat 't uit den slof schieten over reformkleeding 't bewijs is van 't inwendig bewustzijn van de fiasco er van. Is dan Uw steeds-uit-den-slof-geschiet tegen de moderne vrouw, en Uwe ditmaal uit-den-slof-schieterij tegen Mr. Van Dorp een bewijs dat U U inwendig bewust zijt van 't fiasco der 'echte vrouw?'

Ik geloof dat noch van mijzelf in zake reformkleeding, noch van U in zake de echte vrouw, omdat we beiden in onze overtuiging wel eerlijk zullen zijn en niet anders schrijven dan we inwendig denken. Maar als U de praemisse van mij stelt, maak ik de logische gevolgtrekking van u!

En nu zal ik u ten slotte nog iets over de Wagner-uitvoering in Amsterdam 'verzeuren': voor 't eerst viel een aardig aantal reformtoiletten op, zelfs in fauteuils de balcon en stalles, van welke een gedecolleteerd toilet van zwarte kant met als eenige versiering een smalle parelsnoer door uitstekende coupe en smaakvollen eenvoud opviel. Dat helaas 'n paar onvermijdelijke hobbezakken niet ontbraken is 'n feit.... dat me nog niet ontmoedigde.

Met vriendelijken groet,
Uwe
W. WIJNAENDTS FRANCKEN - DYSERINCK.
6 Nov. '03.
Antwoord redactrice.

Lieve Mevrouw. - 't Verband Uwer bewijsvoering ontgaat mij. - U en eenige andere dames gelieven japonnen aan te trekken, die ik en velen met mij ongemeen-leelijk vinden†). - Over deze mijne opinie schiet U uit Uw slof bij elke gelegenheid, te pas en te onpas, (zie b.v. Uw Ingez. stukje, hierboven; handelend over de zaak mej. Mr. Van Dorp, welke zaak *niets* met reformkleeding te maken heeft, 't geen echter niet belet dat Uw stukje alweer met 'Reformkleeding und kein Ende' eindigt.) M.i. bewijst U daarmede, dóór dat uit Uw slof schieten, hoezeer 't U en Uw vriendinnen van de reformkleeding inwendig ergert, dat Uw kleedij fiasco heeft gemaakt in binnen- en buitenland. - Nu kan ik echter met den besten wil ter wereld niet goed het verband vinden tusschen dit feit van

†) Terwijl dit reeds is afgedrukt, ontvang ik van onbekende hand een 'Nieuwe-Courant' van 24 Dec: j.l., met een causerie uit Smyrna, die mijn meening *bevestigt!*

Uw uit de slof schieten, omdat ik en anderen Uw kleedij niet mooi vinden, en *mijn* uit de slof schieten tegen de moderne-vrouw. - *Ik* heb niet uitgevonden het artikel: *wàre degelijke vrouw*, (zooals gij en Uw clubje *wèl* uitvondt Uw hobbezak-gewaad.) Zelfs *indien* U dus gelijk hadt, dat dit artikel van ware degelijke vrouw inderdaad evenzeer fiasco maakt als Uw reform-toilet, dan is in elk geval *mijn* uit de slof schieten daarover onpartijdig en belangeloos, en heeft niets te maken met de *persoonlijke*, *kleinzielige* zuurheid, waarmede de woordvoersters der reformkleeding te keer gaan tegen elkeen die haar hobbezak-ponnetje niet-mooi wil vinden, en door een weigering om aan het zich-zelve aldus leelijk-maken mee te doen, haar alleen laten staan met haar mislukte-reform-uitvinding!

Maar wat die door U neergeschreven stelling-*zelve* betreft, lieve mevrouw, daarover kan ik kort zijn, omdat ik U op de ongegrondheid daarvan kan wijzen met *feiten.* Het anti-moderne-vrouwen-Blad, de Holl. Lelie, heeft in het ééne jaar tijds, waarin het onder de redactie staat der anti-moderne-vrouw Anna de Savornin Lohman, een zoo grooten bloei bereikt, en zoo groot een lezers-kring verkregen, als waarop geen enkel feministisch orgaan hier te lande zich in de verste verte kan beroemen! En de groote uitgebreidheid der anti-moderne-vrouw-correspondentie met gehuwde en ongehuwde lezeressen, en de adhaesie die bijna zonder uitzondering door al deze oudere zoowel als jongere vrouwen aan mijn richting geschonken wordt, zij is wel het schitterendste bewijs, dat het feminisme, het derde-geslachtsgedoe, maar een voorbijgaand tijd-uitwasje is, dat den eigen dood spoedig zal sterven uit gebrek aan levenskracht, evenals b.v.... de retormkleeding!

En hoewel *ik* nu heusch vind, dat U zich zelve uitreikt een brevet van ‘Rechthaberei’ (zoo'n echt-vrouwelijke eigenschap, neemt U me niet kwalijk), door alweder te beginnen in bovenstaand stukje over Reformkleeding, ik ben genoodzaakt, ten einde niet onbeleefd te schijnen, U óók even te antwoorden op dat vrijwel afgehandelde punt.

Laat het dan alleen zijn om U mee te deelen, met hoeveel belangstellende deelneming ik dezer dagen in de courant las, dat een zekere mevrouw Cohen en mejuffr. Meijboom, op een ‘propaganda-vergadering’ voor reformkleeding, die verloren zaak er trachten in te pauken met behulp van... muziek. De combinatie is zoo komiek, dat zij herinnert aan een kermisvertooning: Als jullie maar komt kijken en luisteren, dan krijg je nog een mopje op den koop toe! - Ik moet zeggen, deze arme dames bezitten een edele volharding in het ‘propaganda-maken’ voor hun gracielijke hobbezakken, waarmede men inderdaad medelijden moet voelen! En ik ben dan ook, ondanks mijn anti-reformkleeding-neiging, niet zóó van menschelijk gevoel ontbloot, of ik kan U en deze propaganda-dames van ganscher harte het beste, het allerbeste, toewenschen, in het komende jaar in zake Uwer kleeding, die U zóóveel hoofdbreken, inspanning van ‘propaganda’, toornflitsen tegen professor Treub, ingezonden stukken, brochures en boekjes kost, en die, ondanks dit alles, nog ten overvloede moet worden aangeprezen en aanlokkelijk gemaakt met kermisgedoe van.... gratis-muziek-op-den-koop-toe.

En nu, willen wij tweeën, met het einde van 1903, niet meteen eindigen dezen vruchteloozen hobbezak-strijd?

Van *mijn* kant verzeker ik U dat ik, in vredelievende Oudejaars-avond-stemming, U van ganscher harte ‘heil en zegen’ wensch op 't welslagen Uwer toekomstige toiletten genre Reform, in het volgend jaar en in nog vele daarna!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. Als U een uitgever vindt, die lust heeft U een anti-Lelie-Blad toe te vertrouwen, dan reken ik op een even gastvrij plaatsje in *Uw* feministisch orgaan, als ik *U* verleen in de Holl. Lelie. - En ik ben benieuwd hoevéél succes U hebben zult op Uw aanstaand 'eigen Weekblad.'

Bericht naar aanleiding van het vorige Hoofdartikel: Een Noodkreet, door Anna de Savornin Lohman; in het vorige nommer der Holl: Lelie.

Tot mijn blijdschap werd mijn Noodkreet door velen gelezen en overdacht. Ik ontving naar aanleiding daarvan verschillende brieven en voorstellen, waarover ik spoedig verslag hoop te doen. In het bijzonder vermeld ik een uitvoerig artikel over dit onderwerp, dat de bekende medewerker van het Vaderland, de heer L.C. Van Vleuten, den Haag, mij toezond (te laat voor dit nommer) en dat ik in het e.k. nommer hoop op te nemen. Ik betuig hem hierbij reeds nu mijn dank, al zijn hij en ik 't niet geheeléén s in sommige opzichten. -

Bericht naar aanleiding van Correspondentie, en Handschrift-beoordeeling.

Op de drukkerij zijn reeds afgedrukt 9 kol: correspondentie en 8½ kolom: handschrift-beoordeeling, benevens een stuk voor W. (Vrouwengedoe), (van mijn hand) en een stuk voor Lotos: (naar aanleiding van 'O mocht ik moeder zijn,') (mede van mijn hand). Dit alles is door plaatsgebrek niet opgenomen in dit nommer. Ik deel het daarom den betrokkenen mede dat zij *zoo spoedig mogelijk* hun antwoorden, - die reeds *afgedrukt* zijn - kunnen te gemoet zien. De reeds afgedrukte correspondentie van 9 kol: is voor Connie, Théron, Borea, 'Zus', H.H., Veritas te Amsterdam, Herfst. W. (behóórt bij het stuk-apart Vrouwengedoe (voor W.), Laura, Lotos (behoort bij het stuk naar aanleiding van O mocht ik moeder zijn (voor Lotos)), Koosje, Divad, Mien, en F. - - -

Nagekomen Correspondentie.

Alexandra G. zond mij een handschrift in, *en* een brief over een onderwerp, waarover zij 'mijne meening zoo heel gaarne eens zou vernemen'. - Ik deel haar mede dat ik aan dit verzoek met alle genoegen wil voldoen, indien zij haar naam mij meedeelt; omdat anonyme brieven, aan mij persoonlijk, niet door mij kunnen worden beantwoord. Op dien regel maak ik nimmer uitzondering.

Cor. - In het e.k. nommer hoop ik een artikel voor U af te drukken, dat de president onzer Weezen-vereeniging mij welwillend afstond, in antwoord op Uw vragen omtrent de Weezen. - Door de uitgebreidheid kan ik het deze week niet opnemen. -
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

t.o. 454

ANNA VAN GOGH - KAULBACH

6 Januari 1904.
17de Jaargang.
No. 28.

Anna Van Gogh-Kaulbach, door Frans Netscher.

Anna Van Gogh-Kaulbach is geen schrijfster die vreugde schenkt door het Schoone Woord.

Maar ze heeft iets te zeggen, dat h.i. de menschen beter en gelukkiger zal kunnen maken. En om dat te doen, heeft ze haar toevlucht niet genomen tot de brochure of het propagandistisch geschrift; ook is ze het niet gaan verkondigen als spreeksters op volksvergaderingen; maar ze heeft den vorm van den roman gekozen, om haar denkbeelden onder de menschen te brengen.

En waarom?

Wel, we meenen om de doodeenvoudige reden, dat ze meende op die manier een publiek te kunnen bereiken, dat anders mogelijk niet van haar denkbeelden kennis zou krijgen.

Want brochure en propagandistisch geschrift moet men den menschen haast in de handen duwen, of zij komen vanzelf op de tafels van hen, die tóch reeds voor die ideeën gewonnen zijn. Met hun hulp is het beoogde doel dus moeilijk te benaderen, of men 'prêche des convertis'.

Langs dezen weg kunnen daarom alleen zij gaan, die geen haast hebben, of die een blind vertrouwen koesteren in de eenmaal zekere overwinning hunner denkbeelden.

Bovendien, niet ieder heeft het talent voor het geserreerd-betoogende eener brochure, en beschikt ook niet over de redenaarsgaven om met sukces in volksvergaderingen op te treden.

Het boek, de roman, heeft daarentegen vrij entree in alle huizen. Daar waar de propagandistische brochure geweerd zou worden, weet de roman altijd nog binnen te dringen; de portefeuille van het leesgezelschap weet hem binnen te smokkelen. En zelfs zij, die hun neus ophalen voor een

volksvergadering en deze dan ook nooit bezoeken, vermeien zich wel eens in het lezen van een roman, die hen toevallig in handen komt.

Zoo zal hij of zij, die zijnen of haren medemenschen wat nieuws te zeggen heeft eerder in alle kringen der maatschappij toegang vinden, wanneer de roman de drager en overbrenger dier denkbeelden is, dan wanneer men zich geheel heeft toe te vertrouwen aan strijdschrift of publieke vergadering.

Gewettigd is daarom ook de vraag of Multatuli zulk een reusachtige propaganda voor zijn beschouwingen over de slechte behandeling van den Javaan gemaakt zou hebben, indien hij een brochure over dit onderwerp geschreven had, in plaats van in den 'Max Havelaar' zijn toevlucht te nemen tot den zoogenaamden romanvorm. Zou Tolstoï zijn ideeën over het huwelijk en het kinderen verwekken over zulk een ruim veld hebben kunnen verspreiden, indien hij ze in een strijdschriftje had uiteengezet, in stede van er zijn 'Kruetzer-Sonate' van te maken? En ten slotte, om nu eens wat dichter bij huis en bij dezen tijd te blijven, zou mevrouw Goekoop zulk een groot en aandachtig gehoor gevonden hebben voor de verkondiging harer denkbeelden over de roeping en de positie der moderne vrouw in de hedendaagsche maatschappij, indien zij, in plaats van in 'Hilda van Suylenburg' den romanvorm te kiezen, hare beschouwingen in een vlugschrift had samengevat?

Deze vragen stellen, is immers ze tevens in ontkennenden zin beantwoorden.

De groote menigte - en deze willen de verkondigers en de propagandisten der nieuwere denkbeelden in de eerste plaats bereiken - slikt de nieuwere ideeën liever en gemakkelijker, wanneer ze haar worden ingegeven in de lekker smakende pil van een roman, met een zoogenaamde intrige, en met wat verwikkelingen en avonturen, wat fiktieve personen tot welke men zich nader voelt staan dan tot den auteur zelf, dan wanneer die ideeën naakt en koud, bitter en wrang, zoo maar ter oppeuzeling in een brochure op tafel worden gezet, alleen opgediend met het sausje van wat adstrukties en pleidooien.

Heeft Anna Van Gogh-Kaulbach dat ook begrepen?

Het heeft er allen schijn van.

Zij had, tegelijk met vele anderen die in deze tijden denken zooals zij, iets aan de menschen te zeggen, opdat ze er eens over zouden nadenken. En zij schreef dat neer in een paar romans en in eenige novellen.

Het lijkt dus wel, zeggen we, alsof ze *opzettelijk* den litterairen vorm voor dit doel gekozen heeft.

Want dit is zéker - haar werk verraadt het -, ze is niet gaan schrijven uit onweerstaanbaren aandrang om iets van *kunstmooi* te scheppen door middel van het Woord. Ze is geen aanbidster van de taal, geen zwijmeldronkene van het woord, geen priesteres van de taalmuziek; ze is er heelemaal de schrijfster niet naar, om nachten lang onrustig in haar bed te liggen woelen bij het zoeken naar een mooi beeld, of naar een ander woord omdat hetgeen ze gebruikt heeft haar niet kan bevredigen, of naar een andere klankkombinatie die zuiverder de émotie in een stemming zal weergeven dan die welke door haar reeds gebruikt is. In zulke détails en verfijningen van het artiesten-métier dringt zij niet door; dat meent ze niet behoeven te doen. Want de taal is voor haar een *wapen,* een *werktuig;* geen harp in de hand van een artieste van het woord.

En dit mag men niet vergeten bij de beschouwing en beoordeeling van haar werk.

Evenals de landbouwer er zich niet om bekommert hoe de steel van zijn schop er uitziet, en er geen versieringen of kleuren op verlangt, omdat hij ze uitsluitend als utiliteitsvoorwerp gebruikt en alleen maar vraagt of hij er gemakkelijk mee spitten kan, zoo bekommert Anna Van Gogh-Kaulbach er zich ook niet bizonder om, hoe haar taal er uitziet en verlangt zij er geen kleuren of versieringen aan, omdat zij ze slechts gebruikt als werktuig, ook als utiliteitsvoorwerp, als middel om er haar denkbeelden mee te propageeren.

Want Anna Van Gogh-Kaulbach is socialiste.

Dit 'zijn' domineert in haar boeken.

En vanzelf dringt zich hier dus de vraag naar voren, of we nu dan ook met 'socialistische kunst' te doen hebben.

Het woord 'socialistische kunst' - of liever deze kunstomschrijving - is in den laatsten tijd meermalen gebruikt. Maar wat ze zou wezen in haar specifiek karakter, is nog niemand gelukt duidelijk te omschrijven, zelfs geen socialist.

En we kunnen ons dan ook niet voorstellen wát ze zou moeten wezen. Om een voorbeeld te nemen, zullen de socialistische schrijvers en schrijfsters zich van dezelfde letterteekens

als de niet-socialistische dito's moeten bedienen; een socialistische a- of o- of e-klank bestaat er niet; van een socialistische zinswending kan natuurlijk geen sprake wezen.

En hieruit blijkt, dat socialist en niet-socialist zich van precies hetzelfde materiaal te bedienen hebben. Hun respektievelijke waarde als artiest zal afhangen van het artistieke gehalte van hun werk, dat met dezelfde hulpmiddelen gemaakt moet worden. En wanneer een zin bij een niet-socialistisch schrijver stroef of leelijk van klank of slecht van expressie is, dan zal hij dat blijven óók wanneer hij door een socialistisch auteur gebruikt is.

De eenige maatstaf, die men beiden bij de beoordeeling van hun werk kan aanleggen, is die van het absolute kunstbegrip.

Waar beiden dus gelijk staan tegenover de middelen en het materiaal van de kunst, is er slechts één mogelijkheid, dat men van een intrensiek verschil tusschen socialistische en niet-socialistische kunst zou kunnen spreken.

En dat is ten opzichte van de te behandelen stof.

Wat men ook moge zeggen, hoe men 't ook moge willen ontkennen, een onloochenbaar feit is het, dat onbewust en onwillekeurig in het werk van den realistischen kunstenaar - we laten den schepper der pure fantasiekunst, die niet met de werkelijkheid der dagelijksche dingen in aanraking komt, buiten spel - zijn eigen kijk op de dingen, zijn eigen levens- en wereldbeschouwing dikwijls tot uiting komt.

En bij den socialist, wiens levens- en wereldbeschouwing alle daden en handelingen beheerscht, geldt dat in nóg sterkere mate dan bij een niet-socialist.

Vandaar ook, dat men aan de *wijze van behandeling der stof*, en daaraan ook alléén - en niet aan het woord, den zin, den klank en het stijlbeweeg - den socialist in den auteur van den niet-socialist zou kunnen herkennen.

En vandaar tevens, dat men, op grond van ditzelfde criterium, in Anna Van Gogh-Kaulbach de socialiste uit haar werk zal kunnen proeven.

Hiermee zijn we nu ook op het einde gekomen van hetgeen we wilden zeggen over wat zij door middel van haar romans en novellen beoogde tot het geluk der menschen bij te dragen.

Dat was haar socialistische levens- en wereldbeschouwing.

Haar kunst heeft zij nu gebruikt, om deze te propageeren en een introduktie te bezorgen in kringen, waarin die op een andere wijze en in een anderen vorm mogelijk geen toegang zou hebben.

Ook Henriette Roland-Holst getuigt in haar kunst van haar socialisme, maar meer in 't bizonder ten opzichte van *zich zelf*, en zij bezingt de vreugde en het geluk, die 't haar zélf, in haar eigen leven geschonken heeft.

Maar Mevrouw Van Gogh-Kaulbach laat in háár werk zich zelve en het geluk, hetwelk het socialisme haar geschonken heeft, geheel buiten spel. Maar wèl heeft zij 't over ánderen, en hoe ánderen er geluk en levensvreugde door deelachtig kunnen worden.

Neem maar eens haar eerste boek van belang, haar '*Levensdoel*'. En wat vindt men daar dan in? Ida, de hoofdpersoon, lijdt een leven zooals de meeste jongemeisjes lijden, niet slechter maar ook niet beter; ze laat zich leven en akcepteert de konventie van den dagelijks gebeurenden gang der dingen, zooals in de huidige maatschappij men zich de sleur laat aanleunen als hetgeen eigenlijk zoo behoort. Maar toch vindt zij er geen geluk, geen bevrediging bij; zij voelt, een groot doel in haar leven te

missen, een doel dat de loopende orde der dingen haar niet schijnt te kunnen schenken. Totdat ze in kennis komt met Rudolf.

Rudolf is socialist. Rudolf opent haar oogen voor het doel en het streven der sociaal-demokraten, en door hém krijgt ze een anderen kijk op de maatschappij.

Nu voelt en begrijpt ze wat haar ontbroken heeft, om werkelijk gelukkig te kunnen wezen. En door Rudolf, door hetgeen hij in zijn liefde haar geopenbaard heeft, niet alleen tegenover haar eigen hart, maar ook tegenover de maatschappij, heeft haar leven een *doel* gekregen. ‘'t Zou oneindig beter zijn dan dat van duizend anderen - zoo schrijft ze op het einde van haar boek -, die hun gansche leven blijven zoeken en vragen en klein-genieten en klein-treurig-zijn, zonder de teekenen des tijds te begrijpen.’

Ida had die ‘teekenen des tijds’ wèl begrepen, en vandaar dat deze roman: ‘Levens-*doel*’ heet.

Mevrouw Van Gogh-Kaulbach heeft dus in dit boek een indirekte propaganda gemaakt voor het levensgeluk, dat uit de sociaal-demokratische levensbeschouwing kan voortvloeien.

Maar in *dit* boek niet alléén. Ook in haar volgende, in '*Tragedie*'.

In dezen roman wordt ook een man geteekend, die 'de teekenen des tijds' begrepen heeft. Het is de predikant Frans. Maar hij meent, dat het verkeerde in de maatschappelijke inrichting nog wel terecht gebracht kan worden door de prediking der naastenliefde uit het Evangelie en van hetgeen de Heilige Schrift verder over het onderling verkeer der menschen leert. De geest van het Evangelie moet z.i. in de maatschappij zegevieren, om het verloren geluk terug te brengen.

Maar hij komt bedrogen uit; telkens en telkens komt hij tot de désillusioneerende ontdekking, dat hoe schoon de voorschriften uit den Bijbel ook wezen mogen, ze geen toepassing meer kunnen vinden in de huidige maatschappij, die de genezing van haar kwaal bij een ander medikament zoeken moet. En dat geneesmiddel is h.i. natuurlijk het socialisme.

Het boek eindigt dan ook, dat de predikant op zijn ouden dag, wanneer hij thuis is bij zijn getrouwde dochter, die evenals haar man socialiste is, en gezien heeft, hoe zijn genezingspogingen met den geest van het Evangelie schipbreuk hebben geleden, zich de bekentenis laat ontvallen: 'Ik moet erkennen, dat ik mijn leven lang gestreden heb voor een waan'. En als zijn dochter dan zegt: 'Maar nu voortaan gaat u met ons meewerken; wat heerlijk,' dan antwoordt hij: 'Ja, voor den tijd, die me nog overschiet.'

Den volgenden morgen wordt hij door zijn kinderen dood in bed gevonden.

Dit is het tragische uiteinde van een man, die goed wilde en zijn heele leven lang gestreefd heeft dat goede ook in toepassing te brengen ter bevordering en verhooging van het geluk zijner medemenschen, maar daarin faalt omdat hij het verkeerde middel tracht aan te wenden. Dit is dan ook de reden dat de schrijfster haar boek '*Tragedie*' heeft genoemd.

En in zooverre heeft ook deze roman een propagandistische tendenz, dat Anna Van Gogh-Kaulbach ons in haar boek laat zien, hoe de pogingen van den predikant om door middel der voorschriften van het Evangelie aan misstanden een einde te brengen, mislukken, zoodat hij zelf uitroept: 'Ik moest eerst weten, dat ik 't goede niet had, omdat ik geen resultaten zag!', terwijl zijn schoonzoon bij wien hij inwoont, met zijn socialisme wel 'resultaten ziet'.

Maar ook haar derde boek, '*Mammom*', legt getuigenis af van de socialistische levensen maatschappelijke beschouwing van deze schrijfster. Want gelijk de titel al half vermoeden doet, wordt er de slechtheid in behandeld, die de macht van den Mammom stichten kan en hoe er in ons maatschappelijk samenstel, in onze samenleving, juist door de macht van dien geldafgod, dingen worden gedaan, welke het geluk van anderen in de waagschaal stellen of vernietigen.

Dit alles had Anna Van Gogh-Kaulbach te vertellen, en om dàt te verkondigen, daar waar deze zaken van dien kant niet zoo beschouwd en beoordeeld worden, heeft ze de novelle en den roman gebruikt. En de drang, om daar in het openbaar getuigenis van af te leggen, heeft haar tot schrijfster gemaakt.

Anna Van Gogh-Kaulbach is dus een malkontente. Ze is niet tevreden met de hedendaagsche maatschappelijke en ekonomische inrichting; ze is ook kritisch aangelegd, en spaart van uit haar sociaal-demokratisch standpunt haar oordeel niet aan hetgeen zij verkeerd vindt.

Maar het mooie en aantrekkelijke in den geest van haar werk is nu, dat zij - niettegenstaande de ontgoochelingen, die haar het Leven zelf ook geschonken moge hebben - niet bitter, niet sarkastisch tegenover het heden is geworden.

In dit opzicht steekt haar werk af bij dat van Henriette Roland-Holst, die, o.a. in haar brochure over de Pers, het hoog-stemmige, eenigszins faussetachtige in haar geluid heeft van de driftige neofiet; men mist in haar werk dat mooi-bezonkene, dat rustigzekere, dat égaal-hooge en dat sereinsublieme, hetwelk men vindt in boeken van menschen, die lang geworsteld en gezocht hebben, maar nu ook op een hóógte gekomen zijn, van waaruit ze met onverstoorbare kalmte wachten kunnen op de verwezenlijking van hun mooi ideaal; zij doet nog te veel mee, óók in haar werk van kunst, aan kleine passie.

Maar bij Anna Van Gogh-Kaulbach zal men dat tevergeefs zoeken.

Henriette Roland-Holst is de artieste en de socialiste van het heftige, driftige, opbruisende temperament: - een geboren kampvechtster.

Anna Van Gogh-Kaulbach is de artieste en de socialiste van het passieve, verdraagzame,

émotioneele temperament: - een geboren priesteres.

En vandaar ook, dat haar woord en kunst iets zacht vrouwelijks hebben, wat men bij Henriette Roland-Holst vergeefs zal zoeken. Ziet laatstgenoemde het leven in ons huidig maatschappelijk samenstel als een kampplaats, eerstgenoemde ziet er meer een tooneel der tragiek in.

Dit zal dan ook wel de reden wezen, dat op eenvoudige en gevoelige menschen het werk van Anna Van Gogh-Kaulbach veel meer indruk maakt dan dat van Henriette Roland-Holst. Terwijl *zij* aantrekt en tot luisteren dwingt, stoot haar kunstzuster af en brengt deze een verkilling. Zooals Anna Van Gogh-Kaulbach het socialisme opvat en in haar kunst verwerkt, treft ze de besten van gevoel onder het publiek en vindt ze een bodem, waarop ze zaaien kan; en zooals Henriette Roland-Holst doet, gelijkt ze een zaaister, die zelf het zaad weer onder den eigen voet vertrapt. Wel staat de laatste als woordkunstenares veel hooger dan de eerste, maar als gevoelsmenschen staan zij tot elkaar in omgekeerde verhouding.

Maar wat de schrijfster van '*Levensdoel*' en '*Tragedie*' nù nog ontbreekt, kan in volgende werken door naarstigheid van veel zoeken en veel 'werken op de taal' misschien nog wel ingehaald worden.

Santpoort, 12 Juli '03.

Inleiding.

Naar aanleiding van het geestig hoofdartikel, dat in de Holl: Lelie verscheen, van de hand van dr. De Bruine Ploos van Amstel, waarin deze Medicus wees op de onzinnigheden van *leeken*boekjes als die van Marie Jungius en 'Felix', over het *wetenschappelijk* vraagstuk der Vivisectie, ontstond in ons Blad een gedachtenwisseling vóór en tegen Vivisectie, door doctoren en leeken!

Een arts, die deze gedachten wisseling met belangstelling volgde, was dientengevolge zoo vriendelijk mij ter lezing aan te bieden: het met zijn toestemming overgenomen, hieronder volgend *wetenschappelijk* betoog, van een der eerste *mannen der wetenschap.*

Ik vestig op die wetenschappelijke beschouwing de aandacht onpartijdigheidshalve, en ter voorlichting van verstandige menschen. Want het spreekt vanzelf, dat over zulk een *ernstig medisch* vraagstuk, noch Marie Jungius, noch 'Felix', noch ik, noch welke *leek* ook een opinie kunnen hebben, wat het wetenschappelijk nut of niet-nut ervan betreft.

Om *die* reden, om het dom-oppervlakkige van leekengedoe, die quasi-wetenschappelijk willen meepraten over zulk een diepgaande questie, door in schreeuwend-onnoozele boekjes rondom zich te gooien met opgevangen phrasen en afgeluisterde medische termen, dus uit een wat de *zaak*-als-zoodanig-betreft-geheel onpartijdig motief, verheug ik mij van ganscher harte dat het getuigenis van een zoo veelbeteekenend medicus als professor von Eiselsberg hier een plaats vindt. Dergelijke artikelen toch, als het hieronder volgende, komen uit den aard der zaak niet onder de oogen van het groote publiek; want zij worden alleen gedrukt in vak-tijdschriften.

Daarom betuig ik hier nogmaals mijn hartelijken dank aan den arts, aan wiens welwillendheid en belangstelling ik de toezending dank van professor von Eiselsberg's interessant artikel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Iets over Vivisectie door Prof. von Eiselsberg.

(Overgenomen uit een artikel over de schildklieren in de 'Verhandlungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Aerzte').

Ik kan niet nalaten hier even stil te staan bij de hoogst nuttige en volkomen zedelijk-gerechtvaardigde proefnemingen op levende dieren, daar de bestrijders der vivisectie in den loop der jaren telkens weer hun stem verheffen om zoowel het recht als het nut er van in twijfel te trekken. De natuurvorscher en arts die in zijn zoeken naar waarheid een dier als proefobject neemt, bestempelen ze met den naam 'wreed'; 'de wet moest het verbieden!'

Dat de mensch over het leven der hem toebehoorende dieren vrij beschikken kan, wordt, voor zoover ik weet, door niemand betwist. Hij voedt zich voor een deel op kosten der dieren. Ook ontziet hij zich geen oogenblik om daar waar 't hem voordeelig toeschijnt, beesten te kwellen en pijn te doen. De millioenen en millioenen dieren die zonder kunstmatige verdooving gecastreerd, de ganzen en Angora konijntjes die levend geplukt, de eenden, ganzen en hoenders die op barbaarsche wijze gemest worden, geven hiervan de bewijzen. Zoo ook voor de loutere bevrediging van een liefhebberij of een sport: het wild dat op de jacht aangeschoten eindelijk sterft, nadat het dagen, soms weken, een ellendig leven voortgesleept heeft; het paard dat bij den afstandsrit den eersten prijs behaalt en dan uitgeput in elkaar zakt; de visch die urenlang aan het aas spartelt; het roofdier dat dagenlang in de val pijn lijdt; de zangvogel dien men de oogen uitsteekt om hem schooner te doen zingen; zij allen zijn voorbeelden van de wreedheden welke de mensch den dieren aandoet; noodelooze wreedheden die dikwijls en zeer terecht verontwaardiging wekken, maar nooit zulk een felle, ja 'k zou haast zeggen zulk een fanatieke bestrijding en veroordeeling wakker roepen als de zoogenaamde gruwelen der vivisectie. Nog kort geleden

kwam ik met een hartstochtelijk jager over dit onderwerp in gesprek. Hij haalde mij met verontwaardiging staaltjes aan van de dierenmartelingen waarover hij in een vlugschrift tegen de vivisectie gelezen had. ‘Zoo'n dier levend te ontleden!’ riep hij uit, terwijl hij op zijn geliefden jachthond wees, ‘wat een ongehoord schandaal!’ Daarna vertelde hij mij echter, bijna in één adem, hoeveel slaag zijn hond gekregen had, voor hij goed volgde; dat het wild dikwijls opzettelijk aangeschoten werd, alleen om den hond gelegenheid te geven zich in 't speuren te oefenen en hoe het hem eindelijk na groote inspanning gelukt was zulk een uitstekend afgerichten jachthond van het dier te maken.

Toen ik den sportliefhebber onder 't oog bracht, dat zijn arme hond en het opzettelijk aangeschoten wild voor die prachtige dressuur dan toch ook de wreedste kwellingen hadden moeten uitstaan, scheen hij daarvoor volstrekt geen gevoel te hebben; ‘dat behoorde nu eenmaal tot de jacht.’

Terwijl het den eenen mensch, alleen om aan zijn sportlust toe te geven, veroorloofd wordt dieren te kwellen, zou dit den arts en den natuurvorscher verboden zijn, waar bij hem zooveel schoonere beweegredenen op den voorgrond staan! De Noordpoolreiziger die op zijn stoute onderneming een troep honden meeneemt, weet vooraf dat de beesten een zekeren ondergang te gemoet gaan. Zoolang ze het vol kunnen houden worden ze gebruikt, daarna verstrekken ze elkaar tot voedsel, tot eindelijk de laatst overgeblevene ook gedood wordt, omdat voor hem geen voedsel meer aanwezig is. Voor zoover ik weet, maakt niemand hiervan den onderzoeker een verwijt en volkomen terecht. - Zou het opofferen van dieren dan in zulke gevallen verboden moeten worden, waar het er om te doen is den zieken mensch te helpen? De moderne physiologie is op de grondvesten der vivisectie verrezen; de kolossale vorderingen der tegenwoordige geneeskunde zijn er in hoofdzaak op gebaseerd. Wie zou den grooten geleerden: Pasteur, Koch, Behring en Roux (om slechts enkelen te noemen) niet eeuwig dankbaar wezen, dat zij door hun proefnemingen niet alleen den aard van vele besmettelijke ziekten vastgesteld, maar ook, zooals dit bijv. bij diphtheritis en doodskramp het geval is, ons een middel aan de hand gedaan hebben, om de ziekte met goed gevolg te bestrijden. Hoeveel kinderen danken niet hun leven aan het diphtheritisserum; hoeveel zorg en leed is daardoor den ouders niet bespaard! En dit serum is slechts gewonnen na duizenden en duizenden proefnemingen op dieren die kunstmatig ziek gemaakt moesten worden en dikwijls na veel lijden jammerlijk omkwamen.

Vóór Billroth zijn eerste maagresectie tegen kanker bij den mensch toepaste, had hij de mogelijkheid en de techniek dezer operatie bij dozijnen honden bestudeerd. 't Zelfde deed hij voor hij er toe overging bij een patiënt het strottenhoofd uit te snijden. Menig chirurg heeft, eer hij het waagde bij den levenden mensch een darm dicht te naaien, zijn leergeld bij de dieren betaald.

‘Nu ja, wanneer het tot iets goeds leidt,’ hoor ik de tegenstanders der vivisectie zeggen, ‘dan kan ik me bij zulke proefnemingen neerleggen; maar dat zooveel dieren alleen terwille van wetenschappelijke problemen gekweld worden, vind ik schandelijk.’

Korten tijd geleden heeft de groote Mommsen den eisch gesteld dat het wetenschappelijk onderzoek aan geen voorwaarden mocht gebonden zijn. De zuiver wetenschappelijke proefnemingen op levende dieren moeten zich altijd vrij van alle voorwaarden houden, omdat ze zich slechts ten doel stellen de waarheid uit te

vorschen, na te gaan welke resultaten men in een gegeven geval krijgt. Onzeker, zonder de geringste kans op eenig practisch nut, waren de pogingen van Schiff, toen hij in 't jaar 1859 zijn studiën over de verwijdering der schildklier opvatte en later de schildklieren trachtte te verplanten*). In 't jaar 1878 gelastte de regeering van Florence (Schiff's toenmalige woonplaats) den hoogstverdienstelijken onderzoeker zijn vivisectische proeven te staken. Het stadsbestuur bleek zwak genoeg om het oor te leenen aan 't geschreeuw van eenige vijanden der vivisectie. Schiff verliet Italië om als Professor te Genève verder te werken. Gelukkig beleefde hij nog de voldoening, dat zijn pogingen belangrijk bijdroegen tot opheldering over de vraag der schildklierenfunctie en daarmee tot heil der zieke menschheid.

Buitendien kunnen de meeste proefnemingen op levende dieren tegenwoordig in narcotischen toestand uitgevoerd worden; geen dokter of natuuronderzoeker zal het dier aan nuttelooze pijnen blootstellen. Ook

*) In 1884 kwam hij tot de merkwaardige ontdekking, dat men een dier voor de nadeelige gevolgen van de geheele verwijdering der schildklier kan behoeden, wanneer men die klier in de buikholte overbrengt.

ik kan, zoomin als eenig beschaafd mensch, mijn afschuw onderdrukken van een koetsier die zijn paard mishandelt; van moedwillige bengels die jonge katten martelen of een kapel de vleugels uittrekken; van een boer die uit ergernis over een schadelijken mol, het dier niet zoo gauw mogelijk vernietigt, maar het langzaam doodkwelt; voor een kikkervanger die den eetbaren kikker eenvoudig de achterpooten uitsnijdt en den verminkten romp in 't moeras terugwerpt, waar het ongelukkige dier nog dagenlang zoo voortleeft. Dàt zijn ongetwijfeld wreedheden die niet genoeg verboden kunnen worden. De Vereenigingen voor Dierenbescherming hebben hier een zegenrijk arbeidsveld; mochten de vijanden der vivisectie hun krachten ook daaraan besteden! Zoolang duizenden menschen tengevolge van armoede een leven leiden véél minder dan dat van menig huisdier; zoolang ook bij ons in Europa genoeg blanke slaven leven, vindt de echte humaniteit andere en hoogere plichten dan het aankweeken van een ziekelijk medelijden met het dier. Wij doktoren en natuuronderzoekers zullen ons door de bestrijders der vivisectie niet van ons streven af laten brengen, om door proefnemingen op het levende dier de wetenschap te bevorderen en daardoor den lijdenden mensch te helpen.

Wenscht elke vrouw moeder te zijn? door Anna de Savornin Lohman.

Voor Lotos.

(Schrijfster van het Ingez: stuk: O mocht ik Moederzijn, in de Holl: Lelie van 18 Nov: j.l.*)

Lieve Mevrouw, gij, een gehuwde-vrouw, zelve moeder van kinderen, verlangt van mij, - eene die het moedergeluk niet kent, - te weten hoe *ik* denk over Uw Ingez: stukje; (dat aanleiding was tot een brief eener andere, als gij gehuwde-vrouw, om haar afkeuring uit te spreken aan mij over Uw artikeltje).

- Nu begin ik met op den voorgrond te stellen, dat *mijn* antwoord in dezen, dat ik bereid ben U zonder eenige preutschheid te geven, niet anders zijn kan dan een geheel persoonlijk-voelen van mij-zelve. Hierover theorieën-in-het-algemeen uitspreken, lijkt mij voor een vrouw, die zelve geen moeder is, nog ondoenlijker, dan voor eene die het genot van een eigen-kind-te-hebben-onder-'t-hart-gedragen wéét, uit eigen ondervinding. - Ik spreek U dus *mijn* meening in dezen uit, *mijn* gevoel. - En dan wil ik U vertellen, dat ik persoonlijk mij niet kan voorstellen dat men verlangt naar een kind, tenzij dat is het geschenk van den man dien men zoo liefheeft, dat men van hem-alleen dat hoogstegeschenk wenscht. - Ik voel dat zóó sterk, dat ik zelfs geloof, hoe ik 't kind, dat ik had van den man dien ik niet liefhad, zou *haten*; omdat ik *in* dat kind altijd *hem* zou zien. - Om die reden heb ik mij een vrouw, die in haar wanhoop of woede haar kind terstond na de geboorte vermoordde, altijd beter kunnen voorstellen dan eene die, terwijl zij van den man *niet* meer hield, en zich zijn-haar-verlaten *niet* aantrok, toch zou blijven houden van het kind uit zulk een verhouding geboren. (Ik voeg hierbij dat ik hiervan echter ook geen enkel voorbeeld in de werkelijkheid ken. In romans wordt dat altijd zoo voorgesteld, alsof een verlaten

*) Naar aanleiding van het boekje van Ruth Bré: 'O mocht ik moeder zijn!'

of bedrogen-vrouw, die met het kind achterblijft, hartstochtelijk-véél houdt van dat kind, maar in de werkelijkheid ken *ik* zulke moeders niet.) Ook voeg ik, wat het dooden van het kind betreft, hier nog bij, dat ik dit *alleen* kan navoelen waar het geschiedt zuiver en alleen uit afkeer van den vader, en **niet** om eenige bijreden van financieelen aard, of om 'schande', enz. Ook weet ik zeker dat *ik-zelve* nooit, ook niet uit afkeer van den vader, mijn kind zou *kunnen* dooden; omdat ik-zelve nooit in staat zou zijn tot *de daad.* Ik bedoel alleen maar dat ik haar *begrijpen* kan, als uiterst gevolg van het weerzin-gevoel, dat het naar mijn inzien opwekken moet: een kind te hebben van een man dien men *niet* liefheeft....

Hieruit zult U reeds zien hoe ik de theorie: dat het een vrouw méér om 't kind te doen zou zijn dan om den man, omdat bij haar 't moederinstinct zoo sterk ontwikkeld zou zijn, *voor mijn persoon* heelemaal niet deel. - Integendeel, ik voel in het kind alleen *het geschenk* van den *geliefden* man. Ik geloof dat het *als zoodanig* het hoogste, heiligste, schoonste en zaligste is, wat er voor een vrouw denkbaar kan zijn. Maar alleen als *zoodanig.* Als geschenk van den *geliefden* man. En op alle andere wijzen, zou *ik* voor mij geen kind willen.

Om die reden kan ik mij de taak der stiefmoeder ideaal-mooi-denken, wanneer zij den man dien zij huwt werkelijk zoo liefheeft,

dat zij in de kinderen van het eerste huwelijk vóór alles ziet: *zijn* kinderen. Wanneer men een man zóó liefheeft, dat men hem alles geeft, 't heele-eigen-ik naar ziel en lichaam, (en zoo-alleen-voel *ik* liefde), dan volgt daaruit dat men alles wat dien man dierbaar is om *zijnentwille* liefheeft, en er goed en liefderijk en zorgvuldig voor is, om *zijnentwille.* In de allereerste plaats geldt dit dus van zijn kinderen. Hoe liever hij zijn eerste vrouw had, hoe dierbaarder hem die kinderen zijn zullen. Wanneer dus de tweede-vrouw hem oprecht liefheeft, dan kan zij die liefde nooit grooter, teederder, volmaakter bewijzen, dan in haar onverdroten toewijding en liefde aan *zijn* kinderen. Zoo iets als jaloezie op de doode voorgangster wordt daardoor uitgesloten. Dat men op een levende mededingster jaloersch is, spreekt bij ware liefde vanzelf; maar als men de plaats inneemt eener doode, dan is het onmogelijk haar kinderen slecht te behandelen of minder te tellen dan de eigene, uit jaloezie op de gestorvene. Wie dat doet bewijst daarmede m.i. onwederlegbaar-zeker, dat zij haar man, den vader van die kinderen, *niet* liefheeft op de rechte, de edelste, de onbaatzuchtigste wijze.

Nu wil ik U eerlijk bekennen dat *moeders* (ik spreek liever niet van de ongehuwde vrouwen, want die zijn op dit punt stelselmatig onwaar, en meenen dat het 'lief' staat om te doen alsof ze graag een kindje willen hebben, en dat ze daarmede hun trouwlustigheid met een lief dekmanteltje overspreiden), dat *moeders* mij dikwijls als dit onderwerp tusschen ons ter sprake kwam gezegd hebben: 'O als je maar eerst een kindje hadt, dan zou je wel zien dat de moeder altijd haar kind liefheeft; onverschillig wat de vader voor haar is, haar eigen-kindje heeft ze toch lief!'

Dat wordt dan gezegd met een hemelschen oogopslag van quasi moeder-verrukken.... en het spreekt vanzelf dat *ik* niet anders kan, dan *hierop* zwijgen, omdat ik inderdaad het gevoel niet ken uit *ondervinding*, van een eigen-kindje hebben; en dus ook niet kan beoordeelen de kracht van het *moeder*-gevoel. Maar.... het is een feit dat juist *die* moeders, die mij deze moeder-instinct-theorie het aandoenlijkst ophemelen, voor hun **eigen kinderen** de *slechtste*, *onverschilligste*, meest wereldsche, meest onsympathieke moeders zijn; en dus als zoodanig logenstraffen hun eigen beweren. Die door mij bedoelde moeders amuseeren zich-zelve buitenshuis, zoodra hun bevalling voorbij is, en zetten ondertusschen bij hun heel-kleine kinderen juffrouwen en verpleegsters. Die moeders bezoeken 'Onze Club' (de Haagsche dames-sociëteit), en laten hun kinderen bij de meiden, en gaan op reis terwijl die kinderen nog heel klein, en zelfs ziek zijn. - En ze hebben, óók in ernstige ziektedagen van hun kleintjes, steeds tijd en lust tot uitgaan, visites, tentoonstelling-afgedraaf, enz., enz. - In één woord die moeders, die *mij* willen wijsmaken dat het moeder-instinct bij hen boven *alles* zou gaan, die juist bewijzen dat ze zoo dóór en door **weinig** moeder-instinct bezitten, dat ik *hun woorden* moeilijk kan gelooven als afdoend bewijs, dat ik mij vergissen zou in mijn *gevoel.*

Omgekeerd echter ken ik, evenzeer als ik de bovenbeschreven moeders *ken* uit aanschouwen, óók uit eigen aanschouwen ongehuwde vrouwen, in wien, zonder dat zijzelf er veel over redeneeren, misschien dus haarzelve onbewust, het zuivere moeder-instinct zóó sterk spreekt, dat het voor mij vast staat hoe zij *elk* kind, en dus zeker ook haar eigen, in *ieder* geval, en onafhankelijk van haar gevoel tot den vader ervan, hartstochtelijk zouden lief hebben en teeder verzorgen. - Onder deze vrouwen zijn er sommige, van wie ik geloof, dat zij, om die reden, veel-meer volmaakte moeder dan volmaakte-echtgenoote zouden zijn. - 't Moeder-instinct zou bij hen, geloof ik,

verdringen het plichtsgevoel tot den man. Zij zouden *hem* verwaarloozen, terwille van hun heerlijk bezit: hun kind. - Voor *deze* vrouwen zou misschien een andere toestand, eene waarin het ongehuwde moederschap geen absolute 'schande' meer is, van harte te wenschen zijn.

En ik geloof ook wel dat U gelijk hebt, wanneer U meent, dat er meer gezondheid en minder ziekten zouden zijn in de vrouwenwereld, indien men in dit opzicht aan vele vrouwen minder dwang van 'fatsoen' oplegde. Medici weten dit heel goed, maar spreken erover in halve woorden; omdat zij niet **durven** oprecht zijn tegen de betrokkenen. - *Maar ook geloof ik beslist*, *dat zinnelijkheid en wat op dit gebied hiermede verwant is*, *behoort tot de eigenschappen van den man*, *meer dan tot die van de vrouw.* En daarom gaat het m.i. niet aan te zeggen: *Laat een vrouw op dit gebied evenveel vrijheid*, *als een man.* Want een normale vrouw heeft niet die zinnelijke behoeften, dat geloof ik zeer bepaald, die een man heeft. - Een normaal jongmeisje ondervindt niet dien strijd op dat

gebied, die een jongen doormaakt. Een jongen *verlieft* b.v. op het eerste het beste dienstmeisje zijner ouders, kijkt alléén naar de *lichamelijke* bekoorlijkheden van de vrouwen die met hem in aanraking komen, onverschillig of zij tot zijn levenskring en beschaving behooren. Een meisje echter, dat op haar vaders loopjongen of huisknecht verlieft, is m.i. abnormaal! Zulke gevallen komen vóór, van beschaafde vrouwen en meisjes die op een 'mooien' man, (knecht, werkman, of zoo iets,) verliefden alléén om zijn *uiterlijke* aantrekkelijkheden. Maar zij zijn gelukkig *uitzonderingen!* - -

En op dien grond acht ik Uw theorie van: Wat men een man desnoods vergeven kan, moet men een meisje dan ook niet kwalijknemen, een *beleedigen* van ons geslacht, een onwaardige, ons-geslacht *verlagende* theorie.

Juist in dit speciale opzicht staan wijvrouwen hooger dan de mannen, is ons gevoel reiner en mooier. Door zoo te redeneeren als U doet, wilt gij ons hierin met hen *gelijk stellen.* En ik herhaal, in onze liefde - als die *echt* is - staan wij zedelijk hóóger dan de man!

Alles saamgenomen houd ik het ervoor, dat het moederinstinct volstrekt niet zóó algemeen-ontwikkeld is, als de vrouw, uit mooidoenerigheid, dat wil doen vóórkomen! Zie maar eens bij de dieren! - Het wijfje heeft gedurende de eerste dagen wel eenige zorg voor haar jongen. Maar dan vergeet het die volkomen, kijkt er niet meer naar om. Zoo ook geloof ik, dat het bij de mééste *vrouwen* gaat; bij wie haar liefde en huwelijk in den grond genomen niets hóóger staat, dan de geslachtsomgang der dieren. Het kind - het gevolg van haar huwelijk - *is er.* Zij heeft er *misschien* naar verlangd, misschien ook tegen de komst ervan opgezien. Maar in elk geval, nu 't nieuwtje en 't interessante van 't moederzijn eraf is, na de eerste weken, nu ontwaakt haar hééle egoisme van vrouw! Ze gaat zich weer tooien, loopt haar eigen genoegens na, leeft haar eigen leven! Het kind is voor haar niet *hoofd*zaak, maar bijzaak! - Het 'staat' echter niet zoo iets eerlijk te zeggen. Het 'staat', vooral in onze dagen, om per-se een 'goede moeder' te willen heeten, méér nog dan een goede-echtgenoote! - En zoo is het, juist bij *dit slechte* soort moeders, mode geworden zich te goede te doen op het moeder-instinct.

Gerard van Eeckeren heeft een heel mooie studie gegeven, van een vrouw uit het volk, een echte *natuur*-vrouw, bij wie de liefde tot den man verdringt haar moeder-instinct, zóódanig, dat zij om zijnentwille doodt dat kind, dat hem van haar vervreemdt. M.i. is de echte natuurliefde van de natuurvrouw, die den man hooger stelt dan zelfs het kind, hier ruw, maar *volkomen-juist*, weergegeven. Niet de man om het kind. Maar het kind *als geschenk* van *dien* man, dien men zóó liefheeft, dat men van *hem-alléén,* als hoogste liefdewijding, dat kind wil ontvangen. Zoo beschouw *ik* het voor mij persoonlijk. In het kind van dien man, dien ik niet liefhad, zou ik al zijn gebreken, al wat mij in hem terugstootte, meenen te herkennen. En daarom zou mij het bezit van zulk een kind geen genot, maar een kwelling zijn. Omgekeerd echter zou ik het kind van *mijn liefde vereeren*, als het hoogste en mooiste geschenk daarvan. Al wat op den vader leek zou ik erin aankweeken, uiterlijk en innerlijk; en, *om* die gelijkenis met hem zou ik het liefhebben als mijn zaligste goed, dat ik nimmer dan in den hoogsten nood van dwang-omstandigheden zou toevertrouwen aan vréémde handen, van verpleegsters en kinder-juffrouwen! Wat echter de gebreken betreft, die ik natuurlijk ook soms in mijn kind zou moeten herkennen als erfenis van den vader, ik zou die, juist omdat het de gebreken waren van den geliefden man, met te meer

geduld, te méér toegevendheid, te méer liefde, trachten te leiden en te verbeteren. Het slechte en leelijke dat mijn kind van mijzelve zou erven, zou mij veel ongeduldiger maken, dan die verkeerde hoedanigheden, die het van den door mij geliefden man had meegekregen...

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

II. De Keizer.

(Vervolg van N°. 25.)

Eenige groote honden baanden zich een weg door de staande menigte en vlogen kwispelstaartend en gillend naar den Keizer toe. Achter hen reed een ruiter die lachlust en vermaak verwekte. Op den rug van een grooten, sterken bulldog troonde de met goud opgesmukte Keizerlijke dwerg, de korte, misvormde beenen kromden zich onder den

buik van den hond. De lange, stijve mantel, het wambuis, ja zelfs de spitse baret was met gestreept, breed gouden band bezet en een kolossaal rapier sleepte hem in het gras na. Hij hield zich alleen met de kromme beenen aan den hond vast en zwaaide beide armen in de lucht. In de linker hand hield hij een veelkleurigen veeren ruiker, terwijl de rechterhand met een scheerschaar in de lucht knipte.

Zijn klein, knoestig bulldoggen facie glinsterde, terwijl hij met een fluitende, hooge, stem zong:

> Rij, rij, mijn vurig ros
> vertrap de bloemen op uw weg
> pluk ze van de blanke helmen
> onzer vijanden, die schelmen.
>
> Stooten, hard als planken
> doen bloemen ontspruiten op 't veld
> al rottend mensch'lijke hersens schenken
> ons de eerste vruchten van hun denken.

De dwerg sprong van zijn hond en reikte den Keizer knielend zijn veeren ruiker.

'Allermachtigste Opperheer! een kleine, uitgelezen ruiker van den akker, dien gij zooeven bemest hebt! Zulke schoone bloemen groeien slechts op het slagveld. Hartescheuren en hartekleuren van schoone, witte vrouwenborsten! Prosit!'

De Keizer was verbleekt en keek naar de bezweete, roodgevlekte tronie van den dwerg met een zoo stekenden blik, dat de dwerg zich tusschen de vele honden weghaastte. De Keizer zag eenige oogenblikken naar den grooten bouquet afgeknipte helmveeren. Gekrulde en gebogen veeren waren het in alle kleuren, sommige als stijve, gekrulde hyacinten, andere licht-luchtige aigrettes. Middenin prijkte een groote, hoogroode pluim van dezelfde kleur als zijn eigen sjerp. Eén oogenblik meende hij de pluim te herkennen, die den zekeren gehaasten ruiter van den kop van zijn eigen paard gehouwen had en tegelijkertijd meende hij onder de gekrulde vederen den ontvleesden vinger van een knokkelhand te zien uitsteken. En hij werd een afgrijselijke lijklucht gewaar, zoodat de Keizer vol afschuw den ruiker van zich afschoof.

Niet dat hij eenigszins terugdeinsde voor het met lijken bezaaide slagveld. Het was hem integendeel, een weldadig gezicht, dat hem toonde, hoe het vuur des Geloofs onder Ketters met zwaard en vlam had rondgewoed. De hydra van het ongeloof, stak in de meest verborgen, lichtschuwe hoeken zijn giftigen kop op. Hij moest voortdurend gereed staan, om het ondier neer te vellen en dood te branden. Het bloed, dat dezen avond dampend vanuit deze velden ten hemel steeg, zou als een rookoffer naar den troon van den Oppermachtige stijgen en getuigen dat Gods Alleen Zaligmakende Kerk een strijder had, even groot als de Heilige George of als de aartsengel Michaël zelf.

Maar diep inwendig knaagde hem nog de ontmoeting met dien geheimzinnigen ruiter. Bij het Heilige Bloed Gods - als het de Dood zelf geweest was, zou de Keizer niet teruggedeinsd zijn, om zelfs hem aan te vallen, als hij streed in dienst van den Antichrist. Wat hem hinderde, was alleen de onzekerheid, de twijfel; of hij goed gezien had, of hij zijn lans geveld had, tegen iets werkelijks of tegen een schaduwbeeld, ontstaan uit zijn eigen verschrikte fantasie, een waarschuwing - een wenk des hemels 'Er is een weg, die recht schijnt maar het laatste van dien zijn wegen des doods.'

Zwijgend en ontstemd stond de Keizer op, toen het reeds halfduister was. Niemand waagde het hem toe te spreken. Iedereen kon het ziekelijk peinzen op zijn scherp aangezicht lezen. Het scheen met ijs overdekt.

Plotseling voelde de Keizer den vreeselijken honger zijner ingewanden. Den geheelen dag had hij geen voedsel gezien en met moeite begaf hij zich te voet naar de legerplaats, vanwaar hij reeds de lucht van aan het spit gebraden runderen meende gewaar te worden.

Onderweg beval hij alle dorpen in den omtrek in brand te steken, zoodat de bevolking niet zou weten, waar zij hunne goddelooze hoofden neer zouden leggen. Uit de verte weerklonk zacht het 'Te Deum Laudamus' der kerkklokken.

Voor hij de keizerlijke tent binnentrad, kwam de dwerg aan met een halfgeplunderd lijk, dat hij bij de beenen sleepte, door de groote, snuivende honden gevolgd. Beschaamd over zijn fiasco van te voren, knielde hij voor den Keizer neer en bracht piepend, de nederige smeekbede uit, of het Zijn Majesteit behagen zou, een blik te werpen op zijn gevallen vijand, op den ridder met het doodenmasker.

De keizer boog over het lijk neer. De dwerg sloeg het vizier op en in de schemering zag hij iets dat op een ontvleesd doodshoofd geleek met zwarte oog- en neus-

holten. En zich dieper neerbuigend liet hij zijn hand er over heen waren. Toen wenkte hij den dwerg en hield zijn kleinen, stompen neus met kracht tusschen zijn vingers vast, terwijl hij met stamelende, zwak sidderende stem uitbracht: ‘Haal nooit meer zulke kunsten uit. Ditmaal neem ik *jou* bij den neus, klein ongedierte; een volgend maal is het Zijne Majesteit, de zwarte Dood, omdat je zoo brutaal geweest bent hem te dwarsboomen.’

Toen de keizer hem eindelijk los liet, zag de neus van den dwerg bont en blauw.

Buiten de tent van den keizer, wachtte de hertog van Saksen, die eerst nu zijn vervolgers had kunnen ontsnappen. Zegevierend kwam hij den keizer te gemoet met open armen en wenschte den keizer met een kus geluk. De keizer nam dien koel in ontvangst, en dacht, terwijl hij den heeten, rimpeligen mond van den hertog op zijn eigen koude lippen voelde, aan het gebeurde in den hof van Ghetsemane en diep inwendig zeide zijn hart: ‘Judas, verraadt gij mij door een kus?’

Door een kus had de hertog zijn geloofsgenooten verraden en hen in handen des keizers geleverd.

En jaren later herinnerde de keizer zich dien kus, toen de hertog hem zelf verried en als een dief in den nacht naar hem toesloop. Ziek naar lichaam en ziel moest hij zich den burcht uit laten hijschen en de breede muren over laten tillen en rillend van kou zich in een draagstoel tusschen donkere, verlaten bergen verstoppen.

IV,

Jaren verliepen.

Gods strijder is moe geworden. Zijn hoop op de wereld is verdwenen. Zijn hart is een ingeschrompelde bloembol gelijk, waaruit nooit meer een plant zal kunnen opschieten. Teleurstellingen hebben het verdroogd. Verachting voor de menschheid heeft zijn levensmoed met voeten getreden, zoodat het gras nooit meer kan opwassen. Alles in deze wereld is bedrieglijk en vergankelijk.

Hij heeft Fortuna's rad zoo dikwijls beproefd tot hij er van afgesprongen is. Hij speelt niet langer mee in het groote werelddobbelspel, want hij heeft gezien dat de steenen valsch zijn. Op niets valt er te rekenen, alles valt in elkaar. De menschen gebruiken hun oogen slechts om te liegen, hunne tongen slechts om te vergiftigen. Zij die hun rijk en alles op aarde ontloopen willen en een glans van de hemelsche zaligheid willen zien, moeten naar het klooster gaan, dat is de toegangspoort tot de eeuwige woningen.

De Keizer heeft dus zijn gebroken zwaard op het altaar des Heeren neergelegd. De Keizerskroon heeft hij van zijn verweerd hoofd afgenomen en knielend naar den troon der Drie Heiligheid gedragen. Het purper is van zijn verslapte leden afgegleden. Onder de grove kleedij der monnikken verbergt hij zijn wonden en hij laat den rozenkrans door zijn van jicht geknokkelde vingers glijden, die het al te zware zwaard moesten laten glippen.

Van uit de hoogte van het kloosterterras laat hij zijn blikken gaan over het verstijfde land, dat golvend voor hem ligt, zooals de Heer het op den dag der Schepping beval. Als een glazen stolp verheft de hemel zich boven zijn cel, waarin slechts het geluid der gebedenklokken opstijgt. In de verte weerklinkt het lawaai van begeeren en macht hebben, van de lasten en het ongeloof der wereldzee. Niet veel meer dan een zachte

deining bereikt daarvan den drempel van het klooster. Niets dan berichten van zijn naaste bloedverwanten, in wier onbeproefde handen de verantwoording voor het wereldbestaan gelegd is.

Een eigenaardige, zoete wellust doorstraalt den Keizerlijken monnik als hij zich uur op uur voor de eenige Overmacht verootmoedigt, waarvoor hij zich nu, evenals vroeger toen hij de machtigste hier op aarde was, buigen moet. Voor de eerste maal in zijn leven ziet hij zich dienaar, moet hij zijn knie buigen, zijn hoofd in het stof drukken, van zonsopgang tot zonsondergang om genade smeeken, tot zelfs in de stille, in den nacht aan gebed gewijde uren. Wat een diep gevoel van geluk doortintelt hem door den ootmoed waarmee hij bij den dageraad zijn zwak, bevend lichaam van zijn legerstede opheft en door kille, kale gangen rillend van koude zich naar de kerk begeeft om op de klamme steenen neer te knielen en zich vol aandacht te buigen voor den Eenen, voor den enkelen, die het verdient. En het is hem iederen dag een nieuwe vreugde zichzelf geweld aan te doen om de strenge voorschriften voor de groote plichten tegenover Gods wet, te kunnen volbrengen, met meer ijver dan ooit een mensch zijn plicht volbracht tegenover hem, toen hij nog de Oppermachtige van het aardsche rijk was. Met wellust vast hij en geeft zichzelf kastijdingen met een

geestdrift, die door niets op aarde geëvenaard kan worden.

Hij houdt zich onledig met de wetten na te gaan in een wereld waar regel en wet veel meer gevolgd worden dan in de maatschappij der menschen, waar alles bedrog en onzekerheid is. Als hij in den kloostertuin arbeidt, volgt hij den groei der planten en bevordert die door besproeiing en bemesting en door het uitroeien van al wat die benadeelen kan - duizenden wormen en bladluizen doodt hij door een druk van zijn vinger. Met open oogen ziet hij de wonderlijke inwerking der zon. Als hij in de gewelfde gang op en neer loopt, hoort hij wonderlijk luchtgegons tegen de steenen om hem heen. Hij maakt plannen met een ingenieur en weldra richt hij den loop van het water zoo, dat het in schoone bogen hier en daar plotseling tevoorschijn spuit, van droppels vonkelende altaars en tempelkoepels gelijk.

Maar meest van al houdt hij van zijn werkplaats waar allerlei raderen en veeren de wonderlijkste instrumenten en machines aan het draaien brengen. Planeten draaien rond op vaste, gebogen koperdraden. De zon glijdt over den dierenriem. De maan wast en neemt af, van de aarde afgezien. Bijzondere uurwerken, wonderlijke dieren, muziekinstrumenten, van alles heeft hij daar.

Zooals hij hier zijn instrumenten, zoo heeft God zijn lichaam in zijn macht.

Hij wacht slechts op het laatste wachtwoord. Alles wat hem ten gronde voeren kan, heeft hij afgelegd. Zonder purpur en kroon, slechts in een lijklaken gehuld wil hij den troon van den Almachtige naderen.

Slechts dit versleten, door de jicht geknobbelde bolster heeft hij om zich in de stilte te slapen te leggen, totdat de hemelkogel barst en de klokken des oordeels luiden.

V.

Hoe zullen de klokken op den dag des oordeels werken? Zullen de planeten worden als klepels die tegen de hemelsklokken aanslaan? En zal de aarde zelf haar dooden uitwerpen als het graan dat uit klinkende koornschoppen vliegt?

De kloostermuren trillen alsof er in iedere cel een koperen tong geluid werd. Uit den klokkentoren stroomen geluidgolven, die zoo sterk tegen ruiten en holle ruimten aanslaan, alsof het reuzenvuisten waren die beukten. Het heilige sacrament rinkelt in het kastje. Het lood van alle ruiten zingt. Het glas dreunt. En de diepe lijkkelder onder den grond schijnt te weergalmen. De marmeren platen voor de grafkelders in de muren doen ook allerlei geluiden in verschillende toonhoogten weerklinken. En de lucht zingt tusschen de orgelpijpen en fluit in de verschillende kerkhoeken.

Toch is het niet de Dag des Oordeels. De dooden schuiven geen deksels en planken ter zijde. Het klokgelui doet slechts het stof uit de holle borstkassen neervallen en de tanden in de ontvleesde monden rammelen.

En terwijl de zon haar brandend oog over het stille land verheft en als het ware het zachte olijvenloof in een wit licht over de hoogte branden doet, wordt de Keizerlijke monnik naar zijn graf gebracht.

De boeren laten de oogstzeis zinken en het ploegpaard rust een oogenblik uit om zich straks voort te spoeden, aangezet door het klokgelui, dat weldra dubbel-sterk

weerklinken zal. Zóó wordt er slechts geluid als er een Keizer sterft. Even spoedig als de zon haast het klokgelui zich al zijn landen rond.

In het klooster wordt het bekrachtigd. De Keizerlijke monnik is dood. Dezen morgen wordt hij begraven. Al de kaarsen, die de voorraadkamer bezit, worden aangestoken. Alle vloeren zijn met palmen bestrooid, die door elkaar liggen alsof het de resten waren van een strijd tusschen pauwen en andere vogels, en het dunne plantenbloed vloeit onder de voetstappen van den langzamen stoet, die de insignes van den afgestorvene naar de kerk draagt. Op zwarte kussens worden zijn zwaard en schepter gedragen en de Rijksappel, die beslagen toch schittert als een brekend oog, en de Keizerskroon, gepunt als een zaag en daarachter alle andere kronen van koning tot markgraaf en banieren, wapens en ordeteekenen, te zamen van een gewicht zwaar genoeg om den sterksten man ter aarde te werpen. Het gouden vlies ligt op het kussen in elkaar gewrongen als een inééngekrompen adder. Daarop de testamenten van den afgestorvene in zwaar verzegelde rollen, zijn rijke gaven aan het klooster, waaronder de in robijnen gevatte gouden beker, waarin zijn hart met dat van zijn gemalin vereenigd worden zal.

Het is alsof stuk voor stuk de geheele keizerspracht voorgedragen wordt en op het hoogaltaar neergelegd, als gaven van een nietig vasal aan een almachtigen leenheer.

Het allerlaatst komt de kist zelf. Een lange,

smalle kist met een zwart kleed zonder versiering bedekt, slechts met een doodshoofd met rooden vederbos en aan het hoofdeneind een zwart kruis met het opschrift: *Miles ecclesiae militantis* - de ridder van de strijdende kerk.

De kist wordt het koor opgedragen, maar wordt niet op een katafalk met gulden baldakijn gezet. Die wordt halverwegen in een holte onder het hoogaltaar geschoven, zoo, dat slechts het hoofdeneind vóór het altaar ligt en de priester, ieder maal dat hij zijn hand naar de heilige vaten uitstrekt, op het hoofd en op de borst van den dooden keizer treden moet.

Als de kist op haar plaats gezet wordt, knielen allen. De palmen knetteren, terwijl zij op het graf neervallen en orgels en bazuinen vervullen de ruimte met een gedreun als Cherubijnenstemmen op den Dag des Oordeels.

En den heelen dag worden er missen gelezen en redevoeringen gehouden en gebeden gepreveld voor den vromen keizermonnik, die in leven de schrik was van Turken en ketters en in den dood slechts een trede zijn zal voor hen, die Gods heilig vleesch en bloed begeeren.

Stijf, als in hout uitgesneden, knielen de monniken over zijn graf. Monnikskappen staan op en verdwijnen. Andere komen in hun plaats.

Den geheelen dag strijden de kaarslichten tegen het sterke najaarslicht. Ten laatste behalen zij de overwinning en omspinnen als het ware de kist met een kring flikkerende vlammen, die de vaten en kandelabers van het altaar doen glinsteren, terwijl de duisternis zich in trillende schaduwen achter de groote zuilen verschuilt.

Eén monnik blijft langer dan de anderen voor de kist liggen. De kap hangt diep over zijn aangezicht, dat niet zichtbaar wordt, zelfs niet als zijn blik over het schilderij van den Dag des Oordeels waart, waarop de keizer geknield ligt in zijn lijkkleed gehuld en de Heilige Drie-Eenheid om genade smeekt.

Vandaar laat hij zijn blik zinken naar het doodshoofd op het deksel der kist.

Het is volbracht, fluistert zijn ziel.

Zijn oogen doorboren starend het zwarte kleed van de kist. Alles is beproefd, alles is teruggegeven, alles opgegeven, alles voorbij. Nu is er slechts het uur des oordeels dat wacht, zooals het daarboven op het schilderij is weergegeven. En de lange, magere monnik werpt zich voorover op zijn aangezicht, zoodat zijn voorhoofd de kist beroert, en hij snikt, door een gevoel van diepe, ellendige leegte aangegrepen.

In zijn hart is het leeg evenals in de kist.

De doode is er immers niet in.

Hij ligt hier voor zijn eigen graf.

Hij heeft zijn eigen lijkdienst gezien.

Hij bidt zelf voor zijn eigen wegsluimerende ziel.

Toen waart hem verstijvend de doodsangst door de leden.

Hij is een onmacht nabij en moet zich klappertandend van koorts naar zijn cel laten brengen, naar zijn bed, waar de Dood hem wacht.

De Dood, waarmee hij den draak heeft willen steken, maar die een schuldeischer is, die het laatst aanklopt.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

AMSTERDAM.

Hooggeachte Redactrice.

Naar aanleiding van Uw correspondentie in de Holl. Lelie, dd. 23 dezer met Mejuffrouw Erica waarin U verwijst naar mijn eertijds ingezonden stukje in de Lelie dd. 26 Augustus j l. No. 9, veroorlove U mij, dat ik mijn idee een weinig beter preciseer dan ik 't deed in dat stukje.

Waar ik schreef, dat ik juist een oudere vrouw zou verlangen bij wie ik hulp en troost zou kunnen zoeken, denk ik er niet aan mij eventueel door die vrouw de wetten te laten voorschrijven. Ik geef bij nalezing van mijn stukje volgaarne toe, dat ik mij tamelijk onduidelijk uitgedrukt heb, doch gaarne verklaar ik, dat 't mijn bedoeling was te kennen te geven, dat een man, die evenals een vrouw zijn oogenblikken van moedeloosheid, en behoefte aan steun, heeft, éerder zijn hart zal uitstorten voor een vrouw, die ouder is dan hij, dan voor een, die veel jonger is, en in de meeste gevallen minder van de wereld weet dan hij. De mogelijkheid, dat de man 't ook in dit laatste geval kan doen, ontken ik niet, en ik geef direct toe, dat hier geen algemeene regel te trekken is en ieder geval wel op zich zelf zal staan. Het steun zoeken van den man in zijn oogenblikken van verdriet bij zijn vrouw, die hij in die oogenblikken als zijn meerdere erkent, sluit m.i. volstrekt niet in, dat de man de ondergeschikte is van die vrouw. Ik voor mij zou mijn vrouw kunnen slaan en schoppen, indien ze probeerde de baas over mij te spelen.

Hoogachtend,
J.J. BREEDVELD.

Handschriftbeoordeeling.

I.

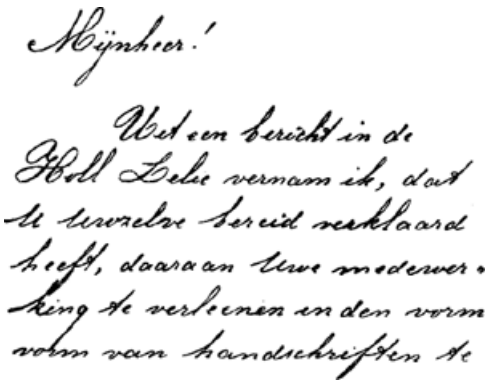

Algemeene indruk:
eenvoudig, **gevoelig**, **medelijdend karakter**.
diep, rustig, tevreden zieleleven. - goedhartig, medelijdend. - gevoelig. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - niet practisch, niet logisch. - verlegen in gezelschap. - eenvoudig. - kattig. - geschiktheid tot onderwijzen. - spaarzaam. - normale ontwikkeling. - gesloten, terughoudend. - slim. - idealistisch - meer levendigheid dan wilskracht. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geestig. - vasthoudend.

II

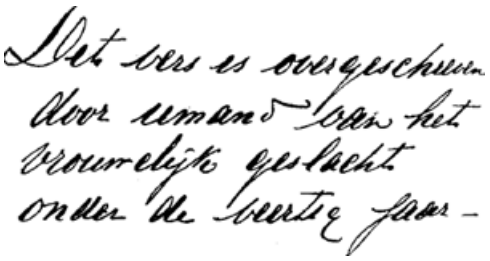

Algemeene indruk: **gevoelig**, **hartstochtelijk karakter**. diep zieleleven. - ondernemend, eerzuchtig, vroolijk, hoopvol. - wilskracht, daadkracht. - groote goedheid. - zinnelijk (vrij sterk). - gevoelig. - roekeloos, despotisch, geweldig, brutaal. - lichtzinnig. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit (in sterke mate). - dapper, vastberaden. - aanleg voor grootheidswaanzin. - idealistisch. - getallenzin sterk ontwikkeld. - sterke werkzaamheid der hersenen. - niet practisch, niet logisch. - weleens verlegen in gezelschap. - zucht naar opschik, ingebeeld. - spaarzaam. - geschiktheid tot onderwijzen. - zelfbewust. - onduldbare geest tot tegenspraak. - ijdel (vrij sterk). - omslachtig. - voorzichtig, terughoudend. - heerschzuchtig, hoogmoedig, trotsch.

III.

‘MIRA.’

Algemeene indruk: oprecht, **gevoelig karakter**.

diep zieleleven. - oprecht. - vroolijk, opgeruimd. - groote goedheid, gevoelig. - scherp, kattig. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - huiselijk. - logisch, practisch. - reinheid van zeden. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - goede smaak en schoonheidsgevoel. - niet spaarzaam. - zelfbewust. - trotsch, zelfvertrouwend. - onduldbare geest tot tegenspraak. - gesloten, terughoudend. - meer levendigheid dan wilskracht. - coquet.

IV.

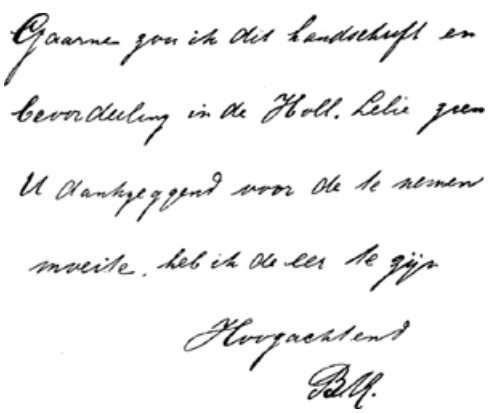

‘B.R.’

Algemeene indruk:

eenvoudig, **gevoelig**, **innemend karakter**.

diplomatisch. - zenuwachtig. - gevoelig, vriendelijk, innemend. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - huiselijk. - niet practisch, niet logisch. - verlegen in gezelschap. - voorbarig. - terughoudend gesloten. - weinig wilskracht, zeer meegaand. - zekere voornaamheid in voorkomen en manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - zelfbewust. - onduldbare geest tot tegenspraak. - weinig spaarzaam. - naïef.

V.

‘EDELWEISZ.’

Algemeene indruk: **gevoelvol**, **artistiek karakter**.

gevoelvol. - oprecht. - vroolijk, opgeruimd. - wilskracht. - eerzuchtig. - egoïstisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - artistiek. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - getallenzin sterk ontwikkeld. - lijdt aan melancholie. - niet practisch, niet logisch. - is wel eens verlegen in gezelschap. - geestig. - hulpvaardig. - vrijgevig. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - netheid en zindelijkheid in kleeding. - coquet. - trotsch, zelfbewust. - idealistisch. - gesloten. - terughoudend. - spaarzaam. - ordelijk. - huiselijk.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Laura[*]. Daar gij geen ps: opgeeft in Uw brief, neem ik dat waarmede gij Uw stukje onderteekend hebt. - Indien gij Uw naam er voluit onder wilt plaatsen, inplaats van het pseudoniem Laura, dan kan Uw zienswijze en aanbeveling onpartijdigheidshalve even goed worden opgenomen, als die van elk ander inzender, die misschien weer lijnrecht andersom denkt over dit onderwerp of een ander. *Maar onder pseudoniem weiger ik dit stukje te beslister*, omdat het een aanbeveling is van een geneeswijze, waarmede lang niet iedereen is ingenomen, en waartegen ik geloof dat zeer vele hoogstaande artsen *ernstig bezwaar* hebben. De Lelie is een zoo door en door onafhankelijk orgaan, en ik eerbiedig daarin zoo beslist vrijheid van gedachtenwisseling, dat ik er niets tegen heb ook Uw gedachten op dit punt onder de oogen der andere lezers

*) Noot voor Laura.
Uw briefkaart ontving ik intusschen. Gij vindt hier Uw antwoord.

te brengen, onverschillig hoe ik-zelve in dezen denk. Maar bij *zulk* soort van gedachtenwisseling is m.i. naam-noemen plicht.

- Ik heb zulk een hartgrondigen afkeer van het verdachtmaken van zaken, richtingen, of personen *onder-pseudoniem*, dus terwijl degeen die dit doet veilig-verscholen in een hoekje onzichtbaar zit. Nu weet ik wel dat gij niets verdacht maakt, doch slechts iets met vuur *aanprijst.* Doch daaruit volgt in dit geval - gij hebt dit vermoedelijk niet bedacht - een aanklacht tegen en geringschatting van de andere geneeswijzen, en van de zeer vele doktoren die het *niet* eens zijn met het door U geroemde boek. -

Lotos.[**)] - Gedeeltelijk beantwoordde ik U in het in dit nommer opgenomen stukje. - Ik dank U hartelijk voor 't geen U me geschreven hebt over U-zelve en over dat boek van mij. - Door dien brief van U leek het mij ineens alsof ik U heel goed kende. - De wedstrijden die 1 Febr: sluiten zijn de gewone maandelijksche wedstrijden. Evenals de vroegere red: 't gewoon was, geef ook ik de onderwerpen op voor drie maanden tegelijk. De lezers kunnen dan kiezen welk onderwerp hun 't best bevalt om hun krachten aan te beproeven. Alleen abonnés mogen meedingen. Maar *ieder* die abonné is heeft het recht dit te doen. Bij bekroning (twee opstellen worden iedere maand bekroond) ontvangt zij of hij een door haar of hem zelf te kiezen boek (keuze gehéél-vrij) tot den prijs van *f* 4. -. De bekroning geschiedt door mij. Het boekgeschenk is van den uitgever, aan wien de bekroonde zich dus heeft op te geven voor den prijs. - Het geparodieerde gedeelte van Schiller's Lied von der Glocke, dat ik als prijsvraag uitschreef, werd mij toegezonden, en liet ik voor de aardigheid als *buitengewone*-wedstrijd opnemen. - De inzendingen zijn zeer vele. Ik heb Uw vertaling ervan nog niet gelezen, en kan dus niet zeggen hoe ik die vind. -

Divad. Toen ik Uw stukje gedrukt zag, viel 't mij nog bijzonder mee! Ik dacht toen bij mijzelve: Wat een lief-gevoeld schetsje is het toch, heel iets anders dan je gewóónlijk onder de oogen krijgt. En 't deed mij veel genoegen, dat deze *mijn* meening bevestigd werd door het schrijven van verscheidene lezeressen, die allen hun sympathie betuigden met Uw gevoelig werk. Ik-voor-mij geloof zeker, dat daarin talent schuilt. In hoeverre ik mij daarin vergis moet de tijd leeren. Maar toevallig ontmoette ik dezer dagen Uw naam, onder de bijdragen opgenomen in ‘Nederland.’ Dus heeft ook Mr. Van Loghem Uw werk aangenomen; en dit bevestigt voor mij mijn eigen goed idee van U. - Ik geloof dat die ontevredenheid met eigen-werk, die gij beschrijft, altijd blijft bestaan juist *als* men talent heeft. Talentlooze menschen beelden zich veel meer in op hun beetje aanleg, of wat daarop gelijkt, dan zij die, juist dóór hun eigen gaven, te beter zien kunnen wat er blijft ontbreken aan hun werk. Ook behoudt men m.i. altijd dat gevoel dat gij beschrijft: van hetgeen men voelt en ziet niet zóó te hebben weergegeven, als men 't gezien heeft inwendig. Het beeld, de gedachten, de vorm, leeft in je ziel. En de uitvoering - wat anderen er ook van zeggen mogen - beantwoordt nooit *heelemaal* aan je inwendige conceptie!

- Ja - ik *heb* een ‘heiligen afkeer’ van Van Deyssel. - Uit *angst* van door hem te worden uitgescholden, hemelen diezelfde ‘letterkundigen’ hem op, en kruipen hem in den zak, die in 't begin van zijn optreden hem niet eens de eer waard keurden eener

**) Noot voor Lotos.
Uw laatsten brief en goede wenschen in véél dank ontvangen. Ik beantwoord dien brief nog.

bespreking van zijn vuile, vervelende, door niemand gelezen romans. En de lafhartige wijze waarop hij den tweeden druk van zoo'n vuilen roman heeft omgewerkt, tot een ‘fatsoenlijke’ nieuwe uitgave, om te believen daarmee zijn nieuwe vrienden van zijn tegenwoordige periode, is zulk een doorslaand bewijs van zijn *onwaarheid* en *onechtheid* in zake ‘kunst,’ dat ieder onpartijdig mensch wel niet anders kan dan de welverdiende tuchtigingen toejuichen, die hem daarvoor van *onafhankelijke* zijde, onder anderen meen ik in den Spectator, zijn ten deel gevallen! Overigens verwijs ik u hieromtrent naar mijn laatsten bundel: Van boeken en Schrijvers (blz: 89. Lodewijk Van Deyssel) (en blz: 99 L. Van Deyssel: Een Liefde 2de druk, en C. Van Nievelt: Sancta Musica). Gij zult daar zien dat ik even onpartijdig in staat ben, den **mij** steeds in het Nieuws van den Dag veroordeelenden Van Nievelt (Jan van den Oude) te waardeeren in zijn eerlijkheid van opinie, als ik den onafhankelijken moed bezit de *on*eerlijke draaierijen met zijn ‘kunst’ van het Alberdingk-Thijmtje te geeselen. - - Wat Uw vraag over De Meester betreft, (wel neen, gij moogt gerust ‘vragen,’ daarvoor *is* de corr: toch), ik heb over dien meneer al vóór eenige jaren het artikeltje geschreven in 't Soer: Handelsblad, dat thans is *herdrukt* in den bundel Over boeken en Schrijvers; en dat hij blijkbaar maar niet kan verduwen, zoodat het in zijn Nieuwe Rotterdammer steeds weer bij hem boven komt, en hem zure (natuurlijk-ongeteekende) uitvalletjes tegen mij ontlokt. - Ook heb ik vóór verleden jaar 's mans ‘Van Allerlei Menschen’ in het Soerabajasch Handelsblad uitgekleed, van wege de jammerlijke burgermansachtigheid zijner Parijsche herinneringen. - Te pas en te onpas kregen we in dien uit zéér ongelijksoortige verhalen en schetsen bestaanden bundel te hooren, dat Johan de Meester heusch ook wel eens in Parijs is geweest, en heusch een mondje vol fransch kent, en dat dus moet luchten in ingelaschte zinnetjes van in dialect sprekende fransche boeren en buitenlui. Totdat 's man's kennis weer te kort schiet, en hij ineens weer overgaat in een Hollandsch dialect! - Het eerste schetsje van dien bundel: Het avontuur van David Zangvogel, is goed geschreven, ofschoon akelig-onbeduidend van inhoud. De Meester kan trouwens even goed of even slecht schrijven als de meeste hedendaagsche letterkundigen. (Ik voor mij beschouw de werken van Couperus, Marcellus Emants, De sprookjes van Marx - Koning, en De kleine Johannes van Van Eeden, als zoowat de eenige hedendaagsche *kunstwerken* van *blijvende* waarde. (wat *ons* land betreft).*)

- - Ik zou die versjes van Uw broer (op muziek-gezet) wel graag ter inzage wenschen. - De vraag die gij daaromtrent doet, kan ik niet ineens beantwoorden. Ik zou zoo iets moeten regelen met den uitgever, vanwege allerlei redactie-aangelegenheden. In principe echter ben ik er vóór.

F. Gij behoeft het niet ‘naar te vinden dat ik U heelemaal vergeten heb.’ Want *daarvan is geen sprake.* Alle brieven mijner correspondentie leg ik bij elkaar, en zie ze elke week na, *welke* ter beantwoording in de e.k. Lelie *het eerst* in aanmerking moeten komen. In Uw bijzonder geval heeft Uw werk bovendien mijn aandacht getrokken, zooals ik U reeds schreef, zoodat ik zeer zeker *U* niet zou hebben vergeten. Alléén *plaatsgebrek* (lees het artikel hierover in het vorige nommer) belette mij U eerder te antwoorden. - Neen, het afgekeurde stuk is niet ‘in mijn prullemand terechtgekomen.’ Maar het ligt ter Uwer beschikking. Ja zeker; ik plaats de twee anderen. Maar *wanneer* kan ik U niet vooruit beloven. - Dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid. Die behoeft niet te ‘herstellen.’ Zij gaat haar gewone sleurgangetje. -

*) Misschien geldt dit óók van Aug. de Wit's Orpheus in de Dessa.

Voor Cor; naar aanleiding uwer vraag omtrent de Vereeniging tot opvoeding van Weezen en Verwaarloosde kinderen in het Huisgezin.*)

'Het komt maar zelden voor dat een jongen wordt opgevorderd, omdat hij aan het verdienen is. In den regel is dat dan ook niet veel, omdat wij er meer op staan dat de jongen *leert* dan wel *verdient*, en het meerdere na aftrek van de noodzakelijke uitgaven van eten enz. niet zoo belangrijk is, om zich daarmede een grooten, onwilligen jongen op den hals te halen; want een jongen van 16,

*) Het volgende is mij afgestaan door den president onzer Weezenvereeniging, uit een door hem te houden Rede over dit Onderwerp.

17 jaren, die aan orde gewend is, keert zeer ongaarne terug in de omgeving, waaraan hij is ontrukt.

Maar het geeft ons herhaaldelijk veel zorg *de meisjes* van dien leeftijd te onttrekken aan de klauwen van ouders, die gewetenloos genoeg zijn, om al geldt het hun eigen kind dit aan prostitutie over te geven.

Daartegen strijdt, worstelt elke vereeniging, die zich met de opvoeding van kinderen belast, en een ieder ziet dan ook vol verlangen uit naar de invoering der kinderwetten, die aan zulk soort ouders de rechten op hun kinderen ontneemt.

Ik zeide daarover in een vergadering het navolgende:

Die wetten werden reeds den 7 Februari 1900 door H.M. de Koningin geteekend en daarmede bekrachtigd. Zij verschenen in het Staatsblad, maar met het noodlottig slot-arlikel: "Deze wet treedt in werking op een nader door ons te bepalen datum." En die datum is op heden 29 Mei 1903 (17 Dec. 1903) nog niet bepaald; en wanneer zal hij worden bepaald?

"Er wordt hard gewerkt aan de maatregelen, die voor die uitvoering noodig zijn" zeide de Heer Ruys hier ter plaatse in het vorig jaar, maar de uitvoering laat nog steeds op zich wachten. En wij en zooveel anderen kampen intusschen met verdrietelijkheden zonder einde, en staan machteloos tegenover ouders die hun kinderen, die onder vriendelijke leiding en in een gezond oord zich krachtig hebben ontwikkeld, terug vorderen, ten einde hen te gebruiken als bron van inkomsten op de meest schandelijke wijze.

Een staaltje daarvan ten bewijze.

Voor eenige jaren werden twee kinderen, meisjes van 7 en 12 jaren, in Den Haag op een kouden winteravond gevonden verkleumd, half-bevroren in de sneeuw. Op het tableau aan den 5^{den} Maart 1902 op de weldadigheidssoirée voorgesteld - het was ontworpen door den Heer Carl Sierig - werd dit jammer-tooneel in beeld weergegeven.

Onze vereeniging zorgde voor die stumpers. Ge herkent ze niet meer in die twee krachtige, jonge meisjes van thans.

Het oudste, nu 17 jaar, is geheel volwassen gezond en frisch.

In het vorig jaar eischten de ouders dat kind terug, en het heeft aan de Haagsche afdeeling heel wat moeite gekost en het kost haar nog veel moeite, die kinderen aan de klauwen dier ouders te onthouden. Wat zou er van dat meisje worden, waar de moeder zelf een zedeloos leven lijdt? Weken lang hebben wij die ouders bijdragen in geld moeten doen toekomen, hen en hun beide andere kinderen weken lang geherbergd in een logement, alleen om hen te paaien de kinderen toch maar aan ons te laten, steeds hopende, dat de kinderwetten in werking zouden treden.

"Ik zou," zeide een Commissaris van politie in Den Haag, "hoe zeer het mij ook tegen de horst zou stuiten, de ouders moeten steunen in hun eisch, daartoe gedwongen door de wet." - Zijn dat geen onhoudbare toestanden?

Niet alleen, dat wij de kinderen *opvoeden*, wij moeten de ouders er nog bij *voeden*, en dat terwille der kinderen, die ongetwijfeld verloren gaan, indien zij terugkeeren in dien poel van ellende en verderf.

Er zijn in den laatsten tijd stemmen opgegaan, die ons werk afkeuren, die daaraan als uit den booze hun steun ontzeggen ja die meenen ons te moeten bestrijden. Wij ondervonden dat, en menig onzer, wanneer hij aanklopt om eene bijdrage, vindt een

doof oor en een gesloten beurs. Dit is niet omdat het medegevoel is verstompt; het tegendeel is waar.

Maar er zeide eens iemand:

Welzeker, ga maar voort op dien weg: eerst *kindervoeding*, toen *kinderkleeding*, nu nog de geheele opvoeding erbij van kinderen wier ouders zich onttrekken aan den eersten en schoonsten plicht, zelf voor de kinderen te zorgen die hun het leven danken. Ga maar voort op dien weg, en ge zult zien dat de onbekookte huwelijken meer en meer toenemen. Als we nog wat verder zijn, dan wordt de leus - hier sprak de man gelukkig Fransch - *à nous les délices de la procréation, à vous les soins de l'éducation.*

Ik sprak op die vergadering verder over de verbittering, die tengevolge der Aprilbeweging was ontstaan en ging toen voort:

Maar daarnaar vraagt het *halfverweesde*, het *verwaarloosde*, het verlaten kind niet. Het heeft al die ellende mede doorleefd; maar zijn toestand was vóór, tijdens en na dien tijd volkomen dezelfde. Ellende en gebrek wás en is zijn deel. Oordeel, veroordeel desnoods de ouders, maar stel het arme kind niet verantwoordelijk voor iets, waaraan het ten eenenmale onschuldig is. Het kind vraagt nu, zoowel als toen, om *brood*, om *verzorging*, om een sprank van *liefde*, om *hulp* in zijn troosteloos bestaan. Het heeft niet gevraagd om het leven, maar nu het leeft, vraagt het, neen smeekt het U, zijn bestaan ten minste eenigszins menschwaardig te maken. Wanneer men het aan zich zelf overlaat, is eigenlijk een vroege dood het beste; dan neemt daarmede alle lijden voor goed een einde, anders wachten gevangenis en prostitutie begeerig hun offers. En daarvoor werd het toch niet geboren.

Neen (wat er ook gebeurd moge zijn) aan welke tekortkoming en plichtverzaking hun ouders zich ook schuldig mogen maken, die arme schepseltjes hebben daarom hun recht op uw medelijden niet verbeurd.

In naam van Hem die eenmaal sprak: “Laat de kinderen tot mij komen en verhindert ze niet, want hunner is het Koninkrijk der hemelen,” keert U niet van hen af.

Moge dan ook ieder die mij hoort, en zij die mijn woord zullen lezen, een snaar voelen trillen in hun hart, en medelijden, diep medelijden gevoelen met het arme *half verweesde, verwaarloosde* of *verlaten kind*, waarvoor geen weeshuis zich opent, dat geen wet beschermt; gedachtig aan het woord van Victor Hugo “*Pour les pauvres*” dat ik U weergeef in Ten Kate's meesterlijke vertaling:

> O geeft! Wie weet hoe ras de scheidingsure nadert;
> Die weldoet heeft omhoog een blijvend goed vergaderd;
> Gezegend bij wiens graf een dankbre schare schreit!
> O geef! Opdat in 't uur, als gij met al uw zonden
> Voor Hem verschijnen moet, één arme wordt gevonden,
> Die biddend om uw vrijspraak smeekt.’ - -

* * *

- Tot zoover onze president. In mijn qualiteit van mede-bestuurslid wek ik U, en allen die dit woord lezen, hartelijk op tot *steun* onzer vereeniging. Wie een verwaarloosd *kind* helpt op den rechten weg, geeft aan de maatschappij een nuttig lid inplaats van een toekomstigen misdadiger. Het woord van Laccasagne is maar al te waar; ‘*Les sociétés ont les criminels qu'elles méritent.*’

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Aan allen, die mij op 1 Januari 1904 vriendelijke bewijzen van belangstelling en sympathie gaven, voorloopig op deze wijze mijn hartelijken dank.

II.

Het artikel van den heer L.C. VAN VLEUTEN over Een Noodkreet, dat ik aankondigde voor *dit* nommer, verschijnt in het e.k. door plaatsgebrek. Ik hoop dan tevens verslag te doen van de overige brieven daaromtrent.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

13 Januari 1904.
17de Jaargang.
No. 29.

Moederweelde*)
door Hermine Diemer - v. Hillern.

> Nur die da säugt, nur die da liebt,
> Das Kind, dem sie die Nahrung gibt,
> Nur eine Mutter weisz allein,
> Was lieben heiszt und glücklich sein.
> CHAMISSO (*Frauen Lieb' und Leben*).

Hij huilt - neen, hij brult - een langgerekt, steeds luider wordend E - ah, - E - ah, - E - ah klinkt me in de ooren. Nu schijnt 't geschrei weer een weinig zachter te worden, een paar onverstaanbare klanken wisselen het af, maar daarna begint hij met hernieuwden moed weer zijn: E - ah - E - ah -.

Waar die kleine longen de kracht en den adem toch vandaan halen? Het hoofdje wordt er donkerrood van - de tranen biggelen hem over de wangen - zoo nu en dan snakt hij naar adem en moet even ophouden, maar het geschrei blijft aanhouden.

Ik neem hem op - dadelijk houdt hij op met huilen, - diep haalt hij adem, en terwijl het kleine borstje nog hijgt, zegt hij iets tegen me in een taal die niemand kent, maar die ik toch volkomen versta. Hij kan alles uitdrukken - hij kan alles wat hij wil zeggen - alleen niet in woorden en toch weet ik wel wat hij nu tegen me zegt: ‘Stout moedertje, weet je dan niet dat 't mijn tijd is en laat je me nu zoolang liggen met een leeg maagje en den gezondsten honger van de wereld - als jij den tijd niet beter in het hoofd hebt - ik heb hem in mijn maag en houd me daar graag aan.’

Een blik op de pendule zegt me dat hij gelijk heeft - 't is al een kwartier over zijn tijd en mijn zoon is een punctueel heertje. Ik kus de kleine traantjes weg, die nog, als dauwdrupjes op een bloem, op zijn wangen liggen en dan zoeken we samen een rustig plaatsje uit.

Een groote, gemakkelijke fauteuil in een hoek der kinderkamer neemt ons op.

Hoe zijn kleine handjes bewegen van ongeduld, hoe zijn mondje zich opent en sluit, - hij weet wat hem wacht.

Een oogenblik kijkt hij me onderzoekend aan, - of ik de rechte wel ben - zijne donkere oogen hangen vragend aan de mijne; - dan gaat 't kleine mondje een paar maal

*) Naar aanleiding van Dr. Georg Hirth's brochure ‘De onvervangbaarheid der moedermelk bij zuigelingen.’

zoekend heen en weer, een ruk en ik voel een hevige pijn die me zegt, dat hij gevonden heeft wat hij zocht.

Om ons is het rustig en stil - geen mensch in de nabijheid; van buiten komen vage geluiden van het groote leven - door het venster schijnt vroolijk en helder het middagzonnetje en vult de eenvoudige kinderkamer met haar gouden schijn - ik ben alleen - geheel alleen met het kleine hulpelooze wezentje: met mijn kind. Hoe stil, hoe vredig wordt het in me!

Hij drinkt met rustige, groote slokken en laat bij iederen slok een zacht, slikkend geluid hooren. - Zijne koele handjes legt hij vast op de warme moederborst en een behaaglijk gevoel doorstroomt zijn klein lichaampje. Een onbeschrijfelijk geluksgevoel bevangt me - wat een oneindige goedheid des hemels - wat een ongekende rijkdom waar ik mee gezegend ben - een wezen alles te kunnen geven wat het noodig heeft: Leven, warmte, voedsel!

Ben ik en mijn nietige persoonlijkheid een stip in de groote wereldzee, ben ik haar Mikrokosmus?

Het kind ziet me, terwijl het drinkt, met zijn heldere oogjes aan - onze blikken ontmoeten elkaar - ik ben overtuigd dat het kind een kleine wijsgeer is die alles weet, alles verstaat, maar het niet zegt - alleen zijn oogjes spreken. De ziel ligt klaar afgerond met al hare eigenschappen in het omhulsel, gelijk de vlinder in de pop; hoe spoedig ontpopt ze zich, slaat de tezamengevouwen vleugeltjes uit en de mensch in al zijn jeugdige schoonheid staat voor ons. Klein wezentje aan mijn borst, je bent een sluimerende wereld voor mij en ik ben weer jouw wereld. Ik ben de zon die je warmte geeft, ik ben de levensbron die je drenkt, de plicht van het scheppende wezen jegens het geschapene vervul ik, door je te geven wat voor je bestaan noodig is. En hoewel ik in het oneindige niets ben als een stofkorreltje, dat zich verliest in de eeuwigheid, in de natuur sta ik geboekt als een gewichtige factor tot de instandhouding van het geslacht.

In de ethische wereld toch, werkt de getrouwe moederlijke plichtsvervulling aan de wordende menschheid, als een der zedelijkste krachten van het menschelijk organisme.

Het kind slaapt - al zuigende en mij aankijkende zijn zijne oogjes toegevallen. De zoo hoorbare slikgeluiden worden zachter - hij slaapt en zuigt rustig, onbewust verder.

Hoe heerlijk ligt hij daar - zacht en warm in moeders schoot. Zijne wangen zijn rond en meteen gezond rood gekleurd - de handjes zijn zoo klein en zijdezacht. De huid is niet glad maar donzig als van een rijpe perzik. Een verkwikkende warmte gaat er van het slapende schepseltje uit. - Ik kan me niet moe zien aan dit kleine stukje mensch. Hoe zijne ledemaatjes zich gerond hebben in dat korte tijdje dat hij op de wereld is - hoe hij gezondheid, leven ademend voor me ligt - hoe vertrouwelijk hij zich tegen mij aanvlijt, tegen zijne moeder die hem met liefde verzorgt en voedt.

En een oneindig medelijden vervult me: Klein kindje, zooals jij, liggen millioenen en millioenen bloesems, afgevallen van den boom des levens, neergeworpen op den grooten weg om in stof en slijk vertreden te worden - zooals jij, zoeken duizenden en duizenden kleine, dorstige lipjes de warme moederborst, die hun ontzegd is - zooals jij, strekken zich ontelbare kleine armpjes uit naar den arm der voedster, die hen weggeworpen heeft, hulpeloos ergens in een hoek, waar ze naar moederliefde smachten.

Ik druk mijn kind vaster tegen me aan - ik kan ze niet redden die arme, ongelukkige schepseltjes, want ik kan de schuld van hen die ze het aanzijn gaven niet delgen, maar jou kan ik liefhebben, mijn kind, en in mijn innige liefde tot jou mengt zich de liefde voor al die arme in den knop reeds verwelkte bloempjes. Jij bent niet alleen mijn kind, jij bent voor mij de vertegenwoordiger van het geboren wordende menschengeslacht en terwijl ik jou aan mijn borst voedt en al mijn liefde voor jou, zoo veel ik het maar kan, door daden toon, beschouw ik mijzelf als de vertegenwoordigster der barmhartige liefde voor die arme, verlaten schepseltjes. En ik bid tot God: 'Ter wille der liefde die ik mijn kind toedraag, zend uw troostengel tot die kleine misdeelden, opdat ook zij een moederborst en een moederhart vinden - laat de onzichtbare kracht van mijn eigen liefde, als zedelijk voorbeeld in de wereld treden en andere moeders tot getrouwe plichtsvervulling opwekken.'

En terwijl ik dit bid, word ik met heilige geestdrift bezield. Alles wat me drukte wordt als in een lichtglans van me weggenomen.

Het is de zaligheid van haar die geluk kan geven, die mijn wezen doorstroomt, mijn geheele ziel is nu slechts liefde - liefde voor het kleine sluimerende wezentje. En

het vervult mij met wonderlijke macht. Het gevoel van liefde, dat mijn wezen doorstroomt, zet zich om in warmte en beweegt de atomen en moleculen der zacht vloeiende levensbron en het kind neemt ze onbewust op. Hij weet niet wat 't is dat zijne spieren staalt, dat zijn jong leven met welbehagen vervult - ik echter weet het.

'Liebe bildete Dich, werde Dir Liebe zu Theil,' zegt Goethe in zijn romeinsche epigrammen. Jij mijn kind zuigt ze met het voedsel aan de moederborst in, tegelijk met de onbewust komende gedachten der moeder. Je drinkt bloed van mijn bloed en geest van mijn geest, je drinkt het hartebloed der opofferende moederzorg - de drijfveer van alles wat goed en edel is. - Liefde die voortspruit uit de eeuwige levensbron.

Men zegt wel: Moeder-zijn is iets dierlijks, - ik zeg: het is iets goddelijks. - -

Het kind heeft genoeg - werktuiglijk beweegt het kleine mondje nog als een zoete herinnering aan het genotene. Een druppel melk hangt nog aan zijn mondje, zijn wangen zijn gekleurd van innig welbehagen.

Zacht leg ik hem terug in zijn bedje, het is me zoo stil en heilig te moede, als was ik in de kerk geweest en 't was ook een godsdienstoefening dit half uurtje, dat ik tot mijzelve inkeerde met mijn kind aan de borst.

O, wees gezegend, liefdeoffer, waar en zoo menigmaal gij op deze aarde gebracht wordt en gezegend zij iedere moeder, die als priesteres dit offer brengt.

Uit het Duitsch vertaald door CONNIE.

Antwoord op 'Een Noodkreet.'

Geachte Redactrice.

Zoo juist ontvang ik het N° 26 van de Hollandsche Lelie, en werd ik zóó getroffen door de lezing van uw hoofdartikel: 'Een Noodkreet,' dat ik daarop dadelijk wil antwoorden, om de daardoor wellicht veroorzaakte moedelooze, zoo al niet wanhopige stemming bij vele uwer lezeressen, zoo mogelijk weg te nemen, althans te verminderen.

Laat ik evenwel beginnen met te verklaren, dat ik in de hoogste mate waardeer uw edel streven om fatsoenlijke, maar onbemiddelde vrouwen en meisjes te helpen aan een eerlijk bestaan; om de ongehuwden te vrijwaren voor het door U, in vele uwer werken, zoo ten rechte als diep beklagenswaardig en vernederend, zoo al niet verachtelijk jagen om maar te huwen; d.i. om maar 'geborgen' te zijn, om daartoe als verzorger een man te bemachtigen, kan het zijn met, en anders maar zonder liefde!

Ten volle deel ik uwe, reeds meermalen geuite meening, dat eene vrouw, die alleen trouwt uit berekening, om financieel 'geborgen' te zijn is: une femme 'vendue,' die volstrekt geen recht heeft om laag neer te zien op hare zusteren die zich uit liefde of hartstocht overgaven aan den man harer keuze, zonder eenige berekening hoegenaamd en zonder, heel voorzichtig, zich vóóraf wel deugdelijk te hebben vergewist, of die man wel heeft 'een goed beklanten winkel,' zoo als dat pientere dienstmeisje uit Multatuli's 'Japanse gesprekken'.

Ik ben het voorts geheel met U eens, dat het diep bedroevend is, dat meer en meer, ook bij de gefortuneerde jonge meisjes, vooral wanneer zij langzamerhand den leeftijd

naderen, waarin zij gaan vreezen, trots alle moeite en inspanning, tòch geen man meer te zullen bemachtigen, een geest openbaart van wrevel, van onvoldaanheid, van verbittering tegen het noodlot en als gevolg daarvan een ziekelijk streven om zich ‘nuttig’ te willen maken, om toch iets te worden, iets te beduiden in de maatschappij; alhoewel zij in den familiekring, in haar naaste omgeving, dikwerf zeer nuttig, soms zelfs onontbeerlijk kunnen zijn; aldus verre zoekende hetgeen zeer nabij is.

Geheel deel ik uwe zienswijze, dat die nuttigheids-theorie der gefortuneerde jonge dames eigenlijk neerkomt op het overvoeren van de markt, op het: ‘het brood uit den mond stooten van hare onbemiddelde zusteren’.

En ook stem ik U toe, dat het werk van ci-devant Mevrouw Goekoop, hare Hilda Van Suylenburg - waarvan de hoofdpersonen: Hilda zelve en Dr. Corona al eene heel treurige figuur maken - veel kwaad heeft gesticht onder de jonge dames; zoo ook de leuterpraat van Mejuffr. Meyboom dat ‘geld gebrek nog zoo erg niet is’.

‘Geldgebrek’ is wel degelijk erg, zeg ik U volmondig na; geldgebrek is schreeuwend erg, vooral voor de onbemiddelde meisjes die deugdzaam willen blijven, en zich niet uit berekening, als een handelsartikel willen verkoopen, of door ouders of bloedverwanten laten verkwanselen.

Maar.... wat ik in geenen deele met U

eens ben is uwe, m.i. *te* sombere, *te* pessimistische beschouwing ter zake; uwe waarlijk wanhopige, en tot wanhoop stemmende meening, alsof het lot van ieder onbemiddeld ongehuwd meisje *per se* beklagenswaardig en ongelukkig moet zijn.

Ik ontken zeer stellig de juistheid van uwe - nu gecursiveerde - stelling, dat 'de vrouw, ook de bekwaamste, voor een of ander vak opgeleide vrouw, in 9 van 10 gevallen *niet* slagen zal, in het vinden van een betrekking, die in haar levensonderhoud (en soms dat van hare kinderen er bij) kan voorzien,' en het zoude mij niet moeilijk vallen, door het noemen van namen, te bewijzen dat althans deze uwe meening overdreven ongunstig, dus: onjuist is.

Ik deel volstrekt niet uwe meening, dat de vrouw is: een slachtoffer van zóóveel, dat zij, ook ten deze, het onderspit delft en ten gronde gaat.

Dat nu is eene, gelukkig niet gemotiveerde nood- ja zelfs een wanhoopskreet, en dáártegen wil ik trachten te reageeren.

Ik deel niet uwe sombere meening, dat ook goed geschoolde, intellectueel goed ontwikkelde meisjes, zelfs zij die aktes bezitten voor onderwijs, voor talen, voor teekenen, enz. geen goed betaalden arbeid zouden kunnen vinden, arbeid van welken aard ook.

Neen, zóó diep-treurig, zóó in-ongelukkig is het Goddank! nog *niet* gesteld, en ik roep bij dezen toe: Ende desespereert niet! vooral aan de zóódanige onbemiddelde jonge dames, die deugdelijke studiën hebben gemaakt, die energie en wilskracht bezitten, en zich niet door moeielijkheden laten afschrikken, maar, met het devies: 'Where there is a will there is a way', moedig den strijd om het bestaan durven aanvaarden.

Ja, die 'struggle for life,' *is* voor onbemiddelden, voor niet geprotegeerden soms zwaar, soms zelfs zeer zwaar: maar dit geldt zoowel voor de vrouwen als voor de mannen.

Of ziet men niet, bij elke, soms zeer karig gesalarieerde, soms zelfs zeer nederige vaceerende betrekking, vele z.g. heeren solliciteeren, dikwerf zelfs voormalige Hoofden subalterne Officieren, Meesters in de Rechten enz. enz.

Ziet men niet in onze naaste ongeving, om niet te spreken van het buitenland, velen die een Mr. of Dr. voor hun naam schrijven werkzaam in zeer nederige, soms zeer karig gehonoreerde betrekkingen bij handels-, landbouw- of industrieele inrichtingen, bij ministeriën of op kantoren, in betrekkingen, in 't geheel niet overeenstemmende met hunne wèlgeslaagde academische studiën?

Voorzeker, niet alleen voor den man, maar ook voor de vrouw, voor het meisje is de strijd om het bestaan soms hard, maar daarom nog niet hopeloos, evenmin als voor den man.

Het verouderde, dwaze idée, dat de vrouw wegens te geringe hersenvolume, *per se* ongeschikt zoude wezen voor ernstige, gezette studie is, - behalve door anatomische onderzoekingen, - in de laatste jaren prachtig en afdoende gelogenstraft, door het, soms zelfs met glans - promoveeren van dames als Mr. of Dr. in de Rechten, in de Medicijnen, ja zelfs in Wis- en Natuurkunde en Wijsbegeerte; en nog onlangs heeft immers hier in Den Haag, eene jonge dame, Mejuffr. Van Dorp, met succes gedebuteerd als advocaat!

Tal van dames en jonge dames zijn beroemde actrices en cantatrices.

En om nu niet zoo hoog te vliegen en meer in gewone kringen te blijven, zijn niet tal van dames en jonge meisjes met eere werkzaam bij onderwijs, post- en

telegraafdienst, telefonie, pharmacie, op kantoren als correspondente, boekhoudster, typiste enz.?

Natuurlijk moet men, om al die betrekkingen naar behooren te vervullen en een eenigszins behoorlijk salaris te genieten, vooraf goede studiën hebben gemaakt.

Het is natuurlijk niet voldoende, om maar een beetje fransch, duitsch of engelsch te kennen, om succes, en goed betaald succes te hebben met.... vertaalwerk; op welk gebied de markt bepaald overvoerd is, en het is heel natuurlijk, maar nog in geenen deele om in 't algemeen wanhopig te worden, dat pogingen der dames in *die* richting, veelal uitloopen op bittere teleurstellingen.

En voor de onbemiddelde meisjes die geen deugdelijke studiën kunnen maken, blijft toch nog de ressource in het modevak of als juffrouw van gezelschap, enz. enz.

Dit nu zijn wel geen zeer desirabele betrekkingen, maar, ook de mannen komen niet vooruit als zij niets geleerd hebben. -

Het is waar, dat de vrouwen in vele opzichten nog niet hebben uitgeblonken; maar dit is, m.i. hoofdzakelijk te wijten aan de omstandigheid, dat men eerst in de laatste jaren zich óók heeft bekommerd om de intellectueele ontwikkeling der jonge meisjes, die vroeger in hoofdzaak werden afgericht op la chasse au mari.

Terwijl voorheen de, met vele kinderen gezegende? ouders zich alleen met zorg afvroegen: wat moeten onze jongens, en nooit wat moeten onze meisjes worden? ziet men thans vele jonge dames en meisjes met succes de collegiën aan Hooge Scholen, en de cursussen aan H.B.S. en Gymnasia volgen.

Wel zijn mij nog geen vrouwelijke Edison's bekend, maar toch is, juist dezer dagen een prijs van fr. 60.000 toegekend aan Mevrouw Corie, tot voortzetting van hare onderzoekingen met het *Radium*.

Wel ken ik nog geen vrouwelijke Beethoven, maar toch bewijzen Catharina Van Rennes, Cornélie Van Oosterzee, Hendrika Van Tusschenbroek,[1)] e.a. dat ook vrouwen met vrucht kunnen werkzaam zijn als componiste, zelfs als orchest-directrice; terwijl, b.v. in Oostenrijk, tal van oudere en jongere dames met succes meer of min beduidende orchesten dirigeeren.

Wel ken ik nog geen vrouwelijke Rembrandt of Rubbens, maar wel hebben Rosa Bonheur, Thérèse Schwartz, Mevrouw Ronner e.a. reeds afdoende bewezen, dat de vrouw ook eene uitstekende schilderes kan zijn.[2)]

En ten slotte ken ik wel nog geen Nederlandsche vrouwen die zich op letterkundig gebied eene wereld- of ook maar eene Europeesche vermaardheid hebben weten te verwerven, maar, zijt gij zelve, geachte Redactrice, niet het beste bewijs, dat ook de vrouw op letterkundig gebied kan uitblinken, en eene uitstekende redactrice van een letterkundig, en paedadogisch weekblad kan zijn?

In trouwe, de toekomst is voor de ongehuwde - ook voor de onbemiddelde Nederlandsche vrouwen en meisjes - nog niet zoo wanhopig, dat zij zich allen zouden moeten voorbereiden om als slachtoffers ten gronde te gaan.

En, om nu over te gaan van het gebied der theorie op dat van de praktijk, voor de vrouwen en meisjes die Nederland niet willen of kunnen verlaten, zoude ik den raad willen geven, om nu eens af te zien van vertaalwerk, en veelal inférieure litterarische producten, om zich nu eens niet meer uitsluitend te bekwamen voor het onderwijs, als stenografiste of typiste, maar zich ook eens te gaan bekwamen als *Photografiste.*

De beoefening der photografie, waarbij behalve natuurlijk de noodige technische ervaring en kennis, het ook vooral aankomt op kunstzin, smaak, netheid en accuratesse, dunkt mij juist iets voor dames geschikt.

Vroeger, toen men nog uitsluitend werkte met natte (collodion) platen, en veelal zelve de collodion, ontwikkeler, versterker enz. moest bereiden, was kennis der chemie - althans der z.g. photografische chemie onmisbaar, en, o wee! de manupulatiën met de positieve en negatieve zilverbaden, veroorzaakten niet alleen zwarte vingertoppen, maar ook, niet wel te verwijderen leelijk zwarte nitras-argenti vlakken in de kleeding.

Maar, sedert de invoering der droge platen, geheel toebereide chemische preparaten, en geheel verzilverd papier voor de positieven, zijn al die bezwaren geheel opgeheven; terwijl de dames door het bezigen bij het ontwikkelen enz. der clichés van caoutchouc vingertoppen zelfs de minste smet op hare blanke handen kunnen voorkomen.

Daarbij: de studie der photografie is noch kostbaar noch langdurig, de inrichting van een atelier niet noodzakelijk kostbaar; bij het geven van raad omtrent toilet,

1) Noot red:
Maar deze dames hebben een *aangeboren* talent. Dat is iets anders.
2) Noot red:
Ik spreek van hen die *geen* bijzondere ‘gaven’ bezitten.

coiffure, poses enz. van dames, zouden m.i. *dames*-photografisten juist de aangewezen personen zijn; in één woord: ik acht de beoefening der photografie, ook als middel van bestaan, uitnemend geschikt voor dames, en het heeft mij altijd bevreemd, dat die tak van nijverheid tot dusverre nog haast uitsluitend wordt beoefend door mannen. Er zijn blijkens het adresboek 1903-1904 hier in Den Haag, niet minder dan 40 Photographen (zegge Photografisten, men spreekt toch immers ook van Heeren Telegrafisten, niet van id. Telegraphen?) en geen enkele Photografiste; ofschoon, naar ik vernam, er toch ééne enkele dame beroeps-Photografiste is.

Zoude dit nu alvast niet iets nuttigs wezen voor onze dames, die betaalden arbeid zoeken?

En dan, aan de dames die niet aan Nederland gebonden zijn, vooral aan haar, die akten bezitten voor onderwijs, talen en teekenen, diploma's voor zang en piano enz. geef ik den welgemeenden raad, ga uw geluk beproeven in Ned. O. Indië.

In dat schoone land waar ik in 't geheel dertig jaar heb doorgebracht, heeft eene onderwijzeres eene - vooral voor hare collega's in Nederland - zeer benijdenswaardige positie,

zoowel financieel als maatschappelijk; ik heb hierop reeds met nadruk gewezen in mijne brochure: 'De Waarheid omtrent het leven in Nederlandsch Indië. Protest tegen het boek van B. Veth.'

En, ook voor goede chanteuses en pianistes is in Indië nog roem en geldelijk succes te behalen.

De jongste Indische dagbladen verkondigden o.a. eenparig ten deze den lof van twee Hollandsche jonge dames, waaronder Mejuffrouw Kroesen, onze stadgenoote.

Toen ik voor weinige jaren nog te Batavia-Weltevreden woonde, was daar eene dame, Mejuffrouw W., die, naar men mij verzekerde, per maand ruim *f* 500 met het geven van pianolessen verdiende.

Het gewone honorarium in Indië is *f* 30 - per maand voor twee lesuren per week; de buitengewoon uitmuntende pianistes worden evenwel beduidend hooger gehonoreerd, en zoo was er in mijn tijd eene dame, die voor een les van twee uur *f* 12.50 berekende. - Waarlijk nog zoo kwaad niet!

En hiermede besluit ik dit slotwoord, en, hopende daardoor eenigszins te hebben gereageerd tegen uw Nood-Wanhoops-Kreet, verblijf ik gaarne,

Geachte redactrice,

Hoogachtend,

Uw dw. dr.

L.C. VAN VLEUTEN.

Den Haag 25 Dec. 1903.

Antwoorden op 'Een Noodkreet.'

Naar aanleiding van 'een Noodkreet' (zie Hoofdartikel Holl: Lelie van 23 Dec. l.l., door Anna de Savornin Loman), ontving ik, behalve het bovenstaande artikel van den heer Van Vleuten, verscheidene voorstellen, en ook een paar aanvragen.

Wat dit laatste betreft, maak ik er de inzendsters op attent, dat het mijn bedoeling *niet* is *particulier* als bemiddelaarster op te treden, tusschen werkgevers en werkzoekenden. Immers, door dit te doen zou ik, zoowel tegenover de werkgevers als tegenover de werkzoekenden, een groote verantwoording op *mij* nemen. Ik zou dan aan den éénen kant diegenen, die ik voor de aangeboden betrekking aanbeval, genoeg moeten kennen, om voor hare bekwaamheden en karakter in te durven staan; anderdeels zou ik haar, die ik aanraadde de aangeboden betrekking te aanvaarden, moeten kunnen waarborgen dat zij, om 't kort uit te drukken, 'niet wordt beetgenomen,' wat de haar voorgespiegelde positie betreft. - *Het spreekt vanzelf* dat van zulk een verantwoording geen sprake kan zijn, waar aan den eenen kant iedereen zich bij mij aanmeldt om 'werk,' (dames die ik absoluut *niet* ken), en anderzijds betrekkingen worden aangeboden, *eveneens* door menschen die ik in 't geheel *niet* ken. - *Onder die omstandigheden kan ik voor 't oogenblik niets anders doen, dan de Lelie als middel gebruiken, om deze aanbiedingen van werk over te brengen. Reflecteerenden kunnen dan aan mij schrijven, met postzegel voor doorzending; en ik zal hun brief doorzenden, of hun, desverlangd, het adres van de aangeboden betrekking opgeven.*

I.

Eene huismoeder uit Rotterdam schrijft mij van de volgende, door haar aangeboden betrekking:

‘*Zooeven neem ik kennis van Uw hoofdartikel in No. 26 van de ‘Lelie’: ‘Een Noodkreet*’. *Ik heb n.l. tegen Febr. e.k. een beschaafd meisje noodig, die genegen en bekwaam is, met behulp van mijne dienstbode, die reeds vijf jaar bij mij woont, de huishouding te besturen.*

Mijne huishouding is hoogst eenvoudig ingericht. Ik moet derhalve iemand hebben, die er niet tegen opziet zelf flink de handen uit de mouw te steken, *zooals ik dat vroeger zelf heb gedaan; maar waarvoor ik na de geboorte van mijn jongste kind, nu 5 jaar*, *niet sterk genoeg meer ben; kortom iemand die de meid niet beschouwt*, *als degene die alles moet verrichten, maar als haar getrouwe hulp in alle voorkomende huiselijke bezigheden.*

Brieven, met postzegel voor doorzending, aan mijn adres.

II.

Een andere dame, die zelve haar brood verdient met een druk pension voor meisjes, die een school bezoeken, schrijft mij, dat zij een juffrouw zoekt om haar daarbij behulpzaam te zijn:

‘*De werkzaamheden der juffrouw zijn: bedden opmaken*, *de dienstbode helpen aan de waschtafels*, *en stofvegen*, *mij behulpzaam zijn aan de droge wasch* (*daaronder is begrepen 10 à 12 boezelaartjes per week strijken*), *verder behulpzaam zijn met ontbijt en koffietafel klaarmaken en opruimen*, *en hetgeen verder in een burgerhuisgezin gedaan moet worden*, *daaronder is ook naaiwerk begrepen.*

Daar ik geen dochters thuís heb, zou ik gaarne een beschaafde, *opgeruimde juffrouw willen hebben, waar ik ook mede praten en wandelen kan. De leeftijd moet wezen*, *niet jonger dan 30 jaar, want*, *bij afwezigheid van mij*, *moet de juffrouw toezicht op de meisjes houden. Aan deze betrekking is verbonden een vacantie van ongeveer negen weken per jaar*, *verdeeld in drie tijdvakken. Het salaris is f 110. - per jaar.*

Brieven, met postzegel voor doorzending, aan mijn adres.

III.

De Inspecteur van een Levensverzekering-Maatschappij alhier, vestigt mijn aandacht op de gelegenheid, die zich voor *beschaafde* dames aanbiedt, hun eigen brood te verdienen, door agente te worden van zulk een Maatschappij. - *Ik ben gaarne bereid het adres van den Heer Inspecteur aan dames, die met hem in aanraking willen komen, op te geven; opdat zijzelf, bij hem persoonlijk, de noodige inlichtingen kunnen gaan inwinnen.*

Ik teeken hierbij aan:

In de Holl. Lelie verscheen onlangs het portret van mejuffrouw Mary Fleischmann te Haarlem, Inspectrice eener zeer groote, lange jaren bestaande Levensverzekering-maatschappij. Deze dame, die mij persoonlijk bekend is, en voor wier flinke wijze van zichzelve door de wereld te slaan, en daardoor een zoo goede positie te veroveren, ik gróóte achting voel, is wel een bewijs hoe er in deze richting voor welbespraakte en beschaafde dames een levensweg is te vinden. - Ik ken ook een agente, bij dezelfde maatschappij, die het vak op meer dan middelbaren leeftijd moest kiezen, en toch, na eenige jaren, een zelfstandig bestaan daarin veroverde. Echter wijs ik er nadrukkelijk op, dat m.i. lang niet iedereen tot dit soort werk is geschikt.

IV.

Een koopman biedt aan dames, op volgens hem zéér gunstige voorwaarden, gelegenheid tot den *alleen-verkoop* van Schrijfmachine, Rekenmachine, Vulpenhouder en perpetual-potlood. *Het adres van dezen heer wil ik gaarne aan reflecteerenden mededeelen.* Ik kan echter niet optreden, als overbrengster van zijn voorwaarden en voorstellen, omdat ik hem in 't geheel niet ken, en dus in dezen *geen de minste verantwoording* op mij wil nemen. Dames die zich met zoo iets als *zaken* inlaten, moeten *zelf* uit hun oogen zien. Het is een zeer ongelukkige hebbelijkheid van de mééste dames, dat zij, zonder zakenkennis of nadenken, contracten sluiten, handteekeningen zetten, en andere domheden van dien aard doen; en, als zij dan later het slachtoffer-zijn hunner eigen goedgeloovigheid, zichzelve verwonderen dat zij er zóó 'inliepen'. - *Een allereerste vereischte om in de wereld te slagen, is een gepaste mate van voorzichtigheid, desnoods wantrouwen*, *waar het zaken-doen geldt.* Want, waar men te doen heeft met een werkelijk-solide, werkelijk-éérlijke tegenpartij, zal deze zelf de éérste zijn, om de noodzakelijkheid van zulk een voorzichtige houding

te *erkennen* en te *waardeeren.* Als men elkaar dan van lieverlede *kent*, komt vanzelf de aangename verstandhouding, van goed vertrouwen, en weten-wat-men-aan-elkaar-heeft. Ik dank het aan den omgang met juristen, waaronder ik groot werd, dat ik het gevaar van handteekeningen zetten, verbintenissen sluiten, contracten teekenen, en wat dies meer zij, beter ken, dan de meeste dames. En ik heb er mij dikwijls over verbaasd en geërgerd, hoe dom de meeste vrouwen zijn, waar het geldt dingen te teekenen die ze maar half lezen, of niet-gehéél begrijpen, of in het ondoordacht afgaan op *mondelinge* beloften, *mondelinge* afspraakjes, enz., enz.!... Er zijn ook heel veel dames die zich, uit *domme* goedkoopte, in zoo'n geval gaan bedièn̈en van *twijfelachtigen* rechtskundigen bijstand, en niet begrijpen, dat de meneer die het een of twee gulden goedkooper doet dan het gewone tarief van een eerlijk advocaat, gewoonlijk behoort tot *dat* soort menschen, dat leeft van het oplichten van anderen, door hen processen aan te praten, waarvan het leeuwenaandeel in *betalen* dan ten slotte glijdt in den zak-zelf van den oogenschijnlijk zoo-goedkoopen rechtskundigen raadsman. - Staaltjes hiervan ken ik zóó vele, dat ik vrouwen niet genoeg kan wáárschuwen, zich in dit opzicht van eerlijken, algemeen-erkend *eerlijken*, rechtskundigen bijstand te voorzien, in questies van contracten, enz., enz.! - Al is zoo iets dan in het begin **duur**, het is beter dan ten slotte te worden *beet*genomen door een slimmert. Want *dan*, - als het te laat is, - kan ook de knapste advocaat Uw domheid niet meer ongedaan maken, en wordt gij uw eigen slachtoffer!

V.

Ik druk nu nog eenige méér algemeene

wenken af, die mij werden aangeboden door verschillende lezers of lezeressen van ‘Een Noodkreet’.

Een abonnée schrijft:

‘*Ik meen toch werkelijk, dat verschillende dames, die ernstig streven naar een fatsoenlijken werkkring, dien kunnen vinden, als zij zich eenige moeite willen getroosten.*

Aan de zaak, waar ik zelf werkzaam ben, is eene copieerinrichting verbonden, en zie ik wat daar omgaat, niettegenstaande de enorme concurrentie op dit gebied. Dagelijks worden ter overschrijving aangeboden brieven; van sommige moet één copie, van andere moeten meerdere copiën door middel van carbonpapier, van nog andere honderd of meerdere copíeën door middel van de cyclostyle geleverd worden. Behalve brieven zijn het vooral circulaires, waaraan de oplaag te klein is om ze bij den drukker te geven, bestekken, statuten, waarop de Koninklijke goedkeuring wordt gevraagd, verschillende soort gerechtelijke stukken, acten, huurcontracten enz. enz. waarvan copieën gevraagd worden. Naar mijne ondervinding behoeft men níet overdruk werk te hebben, om er een paar gulden daags mede te verdienen. Is de zaak goed aan den gang, dan kan men het meer machinale werk aan eene mindere hulp overlaten, en daardoor tijd vinden om zelve het werk te verrichten, waartoe meerdere ontwikkeling noodig is.

Werkelijk, de behandeling van de schrijfmachine is niet moeielijk, en bij het vele slordige werk door sommige inrichtingen geleverd, is het niet zoo lastig, indien men er voor zorgt, dat het afgeleverde steeds netjes is, als men maar eens een begin heeft gehad, verdere clientèle te krijgen.

In de groote steden als Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, zal dit door de concurrentie allicht het bezwaarlijkste zijn, maar wij krijgen hier bijv. werk uit Arnhem, Haarlem, Delft enz., plaatsen van genoeg belang om, bij eenige bekendheid, dat het werk ook ter plaatse kan geschieden, het vermoeden te wettigen, dat daar voldoende werk te vinden is.

Voor dames die enkele goede connecties hebben, is het m. i, met veel kans op succes, wel te beproeven. Allicht vinden ze iemand die haar steunt bij het aanschaffen van schrijfmachine en cyclostyle, en de leverancier is ook wel genegen ze op afbetaling te leveren, of in huur; en circulaires te verschaffen om de zaak bekend te maken.

Ik wil zelf eventueel gaarne inlichtingen verschaffen, maar, zooals reeds boven gezegd, is een ernstig willen noodig, en moet de opvoeding goed zijn geweest, voorkomende vreemde woorden moet men kunnen ontcijferen (als ze onduidelijk geschreven zijn) en zoo mogelijk copie in Fransch, Engelsch en Duitsch kunnen overschrijven.

Aangezien hiermede natuurlijk niet alle om geschikt werk vragende dames geholpen kunnen worden, stel ik mij eventueel beschikbaar voor het schrijven van brieven, en het doen vervaardigen van circulaires, die in een niet te groot getal (bijv. een paar honderd stuks) noodig mochten zijn, indien een comité, als door U bedoeld, mocht worden opgericht.[*)]

Het adres van deze dame is bij mij te verkrijgen.

*) Noot red:
Zie artikel: Een Noodkreet.

VI.

Eene beschaafde dame, die *f* 360 verdient, en deze betrekking opgeeft, is bereid daarover te correspondeeren, en inlichtingen te geven. Haar adres is bij mij verkrijgbaar.

VII.

Een abonnée schrijft:

Hooggeachte Freule.

‘*Zoo juist Uw hoofdartikel in de Holl. Lelie 23 Dec. gelezen hebbend, schiet 't mij te binnen dat ik, vanmiddag naar.... fietsend, daar in den nieuwen winkel van.... een sergeant-fourier achter de toonbank zag schrijven. Men was blijkbaar de balans aan 't opmaken; hij noteerde wat men hem opgaf. Onwillekeurig dacht ik hoe weinig zoo iemand in een damesmodewinkel thuisbehoort, en hoe menig meisje of vrouw er naar zou snakken zijne plaats te kunnen innemen.*

Zou 't kunnen gebeuren, dat ik, door U dit mede te deelen, iemand indirect aan eene betrekking als boekhoudster help?

Deze abonnée noodig ik uit, te gaan zien in den *uitsluitend* voor dames-bestemde coöperatieven winkel ‘De Wekker,’ alhier, welke in de Holl: Lelie onlangs door een paar dames is aanbevolen, als zulk een *mooie inrichting tegen hongerloonen.* In de Wekker, opgericht door de geldzorgen-als- ‘spoken’-beschouwende ‘nuttige’ juffrouw Meijboom, staat, onder al de bedienende dames,.... een **man**-boekhouder! - Deze, bij uitstek voor beschaafde dames geschikte betrekking, heeft men gegeven

aan een.... *man.* Zóó doen deze 'nuttige' dames achter de schermen*).

Ik ben noch 'nuttig' noch mannenhatend; maar ik vind dat een zaak in *dames*-goederen, reformkleeding, enz., dus uitsluitend voor dames, en waar dames bedienen, een zaak is voor een *vrouwelijke* boekhoudster, en niet eene voor een jongen man. Ik verwijs hierover naar mijn artikel in de Holl: Lelie van 22 April 1903. En ik voeg hierbij, dat ik den bewusten boekhouder *niet* ken, en dus *niets* tegen *hem* heb, maar de zaak alleen als **zaak** meedeel, onpartijdigheidshalve; niet om den boekhouder-in-questie tegen te werken, maar om er op te wijzen *hoezeer* deze 'nuttige' dames, die zoo mooi schreeuwen over 'de vrouw', en zich zoo 'lief' op den voorgrond stellen, als voelend voor 'de vrouw', achter de schermen meehelpen *om de vrouw te verdringen uit die bij uitstek voor-vrouwen-geschikte zaken*, *waarin juist de vrouw thuishoort*, *en niet de man.*

VIII.

Een andere abonnée schrijft:

'*Gisteren hoorde ik van iemand*, *dat een zéér geschikte betrekking voor dames is: correspondente van een courant. Toen kwam dit idée bij me op: U zegt in het artikel*, *dat er onder de werkzoekende dames onderwijzeressen waren met aktes voor talen. Nu staan in het Nieuws van den Dag' telkens zulke aardige 'praatjes, onder den titel "Brieven uit Parijs."* *Als die dames nu goed op de hoogte zijn van die talen*, *en een prettigen verhaaltrant hebben*, *zouden ze dan niet op dezelfde wijze geregeld een* "*causerie*" *over Holland*, *Den Haag*, *aan Buitenlandsche bladen kunnen opzenden? Zoo'n Hollandsche correspondente wordt goed betaald*, *heb ik gehoord. De Belgische couranten b.v. nemen bijzonder graag zulke artikeltjes op; de Belgen zijn tuk op nieuws uit Holland*, *vooral als er zoo nu en dan iets verteld wordt over* "*la petite reine*". *Een Belg kan niet met een Hollander spreken*, *zonder belangstellend te vragen:* "*Et la petite reine? Comment va-t-elle? Et son mari?*" *etc. Ik kan U tot mijn spijt niet veel Buitenlandsche bladen noemen*, *maar door een vraag daarover in de Lelie zouden misschien wel inlichtingen te bekomen zijn.....*

Een weduwe zonder middelen zou kostkinderen, *Indische kinderen, in huis kunnen nemen. Ja*, *ik weet wel*, *dat dit al door héél veel menschen gedaan wordt, maar er worden verbázend veel kinderen naar Holland gestuurd voor hunne opvoeding! En als die dames een advertentie laten zetten in het Bataviasch Nieuwsblad*, *een druk gelezen blaadje (vooral te Batavia) zal 't haar allicht lukken een paar kinderen te krijgen. Dit wordt goed-betaald.*'

Ik teeken hierbij aan, dat men, om *goede-causerieën* voor een Blad te kunnen leveren, bepaald een gave daartoe moet bezitten. Kennis van talen enz. is niet-voldoende. Men moet een bepaalden *aanleg* tot dit vak hebben. En zelfs dan nog geloof ik niet, dat het zoo gemakkelijk gaat zoo'n correspondentie aan een Buitenlandsch Blad te krijgen.

*) Want de Wekker is geen gewone 'winkel'; maar een 'nuttige,' door mejuffrouw Meijboom en andere 'nuttigheden' in 't leven geroepen 'nuttige' zaak, om *de vrouw* te helpen. (hongerloonen).

IX.

Naar aanleiding van mijn idee een comité in het leven te roepen, stelt S.M. zich daarvoor beschikbaar in de stad harer inwoning, en schrijft daaromtrent:

'*Als in elke stad een of meer van de Lelie-abonnées u eens hielpen? Als u deze werkverschaffing eens als volgt indeelt:*

In iedere stad één of meer meisjes of vrouwen, *die nauwkeurig opletten wanneer in hunne courant hulp gevraagd wordt*, *of als er een betrekking open en te vergeven is*, *als stenographiste, apothekeres enz.*

U voorziet ieder meisje in hare stad van eene opgave van beroepen, die u kan laten vervullen als 'vertaalster, *typewriter, huishoudster enz. enz.'*[*)] *Zoodra wij een aanvraag in onze courant lezen, schrijven wij op de advertentie*, *dat wij iemand weten*, *en schrijven u dan wat gevraagd wordt, waarop de bewuste persoon zich verder in verbinding zet met steller der advertentie....*

Hiermede heb ik mijn verslag beëindigd. Ik dank allen hartelijk die mij schreven hieromtrent, en verheug mij zeer over de groote belangstelling die ik van beide geslachten heb ondervonden. Mocht het helpen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht naar aanleiding van het bovenstaande.

Van zeer gewaardeerde zijde, - omdat de schrijver iemand is wiens inzichten op 't gebied van de Vrouwenquestie ik veelal deel, en in elk geval hoogst belangrijk acht, - ontving ik, toen dit alles reeds was afgedrukt, nog een brief over deze questie. Ik hoop dien in het volgend nommer mee te deelen, en te behandelen

*) Noot red.
Door middel der Lelie.

Verwoest leven.

Frederik Boissevain, medisch student in zijn 7e studiejaar, onder zijn intimi kortheidshalve Fred genoemd, verveelde zich, zooals hij 't doorgaans noemde, ‘een aap’. Hij lag languit in een luien stoel met bruin wasdoek bekleed; zijn geborduurde pantoffels, cadeautje van zijn zuster Dorothé, steunend op een laag Kerbschnitt bankje vóór hem. Het boek, een werk van Van Deyssel, waarin hij had zitten lezen, zonder de ware animo, was op het zware Brusselsche tapijt gevallen, met eenige bladzijden dubbel geslagen, maar Fred deed niet de minste moeite 't op te rapen en 't weer goed te leggen. Een lichte kriebeling kwam op in zijn neus; hij nam de cigarette, die bengelde tusschen zijn fijne, smalle lippen, uit den mond, niesde en geeuwde ongegeneerd met zeer hoorbaar geluid. ‘Jandorie, wat is 't hier lollig,’ zei hij binnensmonds zijn chique kamer rondkijkend, waarin zware schemer nu neerviel, ondanks 't nog vroege uur. En toen naar buiten, waar het kunstlicht reeds brandde en waar het volle woelige leven zich bewoog in de straten. Maar ook dat gezicht deed zijn lusteloosheid en verveling niet op de vlucht gaan. Hij nam zijn horloge uit zijn vestzak... ‘Over zeven al - en nog geen thee?... waar blijft die ploertin nou toch weer!’ bromde hij.

't Spreekwoord zegt... ‘als men over den duivel spreekt ziet men zijn staart,’ en als wilde zijn hospita dit gezegde in toepassing brengen, klopte zij juist aan zijn kamerdeur. ‘Ja,’ zei Fred met weinig stemverheffing.

‘Gut Menheer, zit u nog te schemeren,’ zei verbaasd de goedige huisjuffrouw, ‘wil ik de lamp maar 'reis opsteken?’

‘Neen, dank je juffrouw, laat maar zitten, als ik m'n thee op heb, ga ik er toch van door, - niet voor goed hoor... nee wees maar niet bang, ik ben een brave jongen... dat weet u wel.’

De juffrouw lachte met korte buikschokjes ‘o Hede... nee menheer - dacht u dat ik zoo iets van u denken zou, dan most ik u nou bijna geen twee jaar voor commensaal hebbe.’ Haar Amsterdamsch patois was in heftige tegenspraak met de gebrocheerd zijïge japon die nauw spande over het corpulent-korte lichaam.

‘Ja, waar de tijd toch blijft hé, al twee jaar, je zou toch zeggen!’ zei Fred met moedwil in haar spreektrant overslaand - dat deed hij dikwijls om zich te amuseeren.

‘Nou dat zeg u wel Menheer, dat zei ik onderlaatst nog tegen m'n mans zuster, ik zei...’

Een vlug trippelende voetstap op de trap en een geaffecteerd meisjesstemmetje aan de deur: ‘Moe, d'r is cliëntèle,’ deed haar de rest van haar ongetwijfeld belangrijke mededeeling inslikken en haastig naar beneden strompelen. Fred lachte fijntjes, trekkend aan zijn blonden knevel. ‘Die bourgeoismenschen toch, als ze niet kwebbelen, leven ze niet - net draaiorgels...’

Hij stond op, schonk zich een kop thee in, raapte eindelijk 't boek op, viel toen weer lui in zijn stoel, voeten op het bankje. Hij stak een nieuwe cigarette op; - onder een kop thee had hij van rooken altijd den meesten smaak, 't was gek maar dat had hij altijd gehad, van toen hij nog thuis was af -. ‘Thuis!’....

Wat een tijd was dat geleden, zeven jaar! Hij bedacht met een pijnlijk gevoel van schaamte, dat hij 't in al dien tijd nog niet verder had gebracht dan cand.-arts.... Dit gevoel had hij trouwens altijd als hij alleen was - niet onder de lui, dan tapte hij er

moppen over - zei dat hij 't veel te lollig vond, student zijn en om den ouwe hoefde hij het niet te laten, die had toch schijven genoeg.

Och, en zijn vrinden waren ook meest oudgedienden, soort zoekt soort en dit was natuurlijk koren op hun molens..... Ja al zeven jaar, wat 'n boel was daarin gebeurd - jongen jongen! Als hij zijn leven eens naging, wat had hij dan toch eigenlijk den kostbaren tijd slecht besteed, weinig studie - veel kroegloopen, fuiven en nachtbraken met de lui. 't Was toch ook eigenlijk jammer dat je je zóó liet meeslepen door je gemakzucht en je materieele begeerten.... er had iets mooiers, iets beters uit hem kunnen worden als hij gewild had, dat voelde hij zelf met een tikje berouw - maar kom.... 'Es hat nicht sollen sein' zei hij halfluid met een ironischen glimlach. Doch er waren nu geen amici die om zijn los daarheen geworpen, luchtige woorden lachten en schertsten, hij was nu alleen.... alleen met zijn geweten, dat hem verwijten deed....

Ja 't was toch ook eigenlijk verduiveld misselijk van hem, dat hij zijn tijd en zijn geld zoo had verlummeld en verbrast en nog niet verder was dan armzalig candidaatje

terwijl de meesten van zijn 1e jaarclubgenooten reeds klaar waren en veelal getrouwd....

Getrouwd! Wanneer zou hij daar eens over kunnen denken? Eerst klaar zijn natuurlijk en dan een meisje vinden - waar je van houen kon.

O hij had meisjes genoeg aardig gevonden - aan lieve vrouwtjes was er geen gebrek. Zijn gedachten stonden ineens stil. Ja die eene daar had hij waaràchtig van gehouen, hartstochtelijk veel zelfs, maar hij had haar toch niet kunnen trouwen ten eerste omdat zij van heel burgerlijke afkomst en hij uit een oudpatricisch geslacht was gesproten en ten tweede omdat zijn gemakzucht en egoisme hem ingefluisterd hadden, dat hij dan in strijd zou komen, in flagranten strijd, met zijn familie en dat hij dan misschien heel kort gehouden zou wordenen hard zou moeten blokken om er te komen in plaats van le grand seigneur spelen. Hij poogde even van dezen gedachtengang af te komen; de herinnering aan die liefde met Jeanne Rijke was hem boven alles onaangenaam, ja, tot een stille wroeging. Maar 't lukte niet, nu hij er even aan gedacht had, zag hij het slanke jonge meisje met haar mooi ovaal gezichtje weer zoo duidelijk voor zich, dat hij, voelend er niet aan te kunnen ontsnappen, zich berustend overgaf aan het Verleden.

Ja 't was beroerd van hem geweest, eigenlijk in-gemeen, want hij had haar toch beloofd te trouwen en hij had 't toch niet gedaan, zelfs toen zij een kleintje verwachtte.... Hij had haar gepaaid met beloften toen zij hem snikkende, in doodelijke wanhoop alles vertelde. Hij had toen werkelijk een poos 't plan gehad zijn ouders te zeggen hoe de vork in den steel zat - want hij hield toch ook zóó allemachtig véél van haar - maar de zelfzucht dreef ten slotte na eenige verstandelijke overlegging, alle goede voornemens op de vlucht.

Toch was 't hem niet mogelijk dien tijd in dezelfde stad te blijven en aldoor smeekender en banger haar groote oogen te zien worden.... daarom besloot hij, onder voorwendsel zich niet goed te voelen, zijn vader voor te stellen een reis te maken.

Hij zag er toen inderdaad slecht uit, waarschijnlijk ook wel uit medelijden voor Jeanne, en zoo gingen vader en zoon dus voor eenige maanden naar Algiers.

Toen hij terug kwam in Amsterdam nam hij andere kamers en na dien tijd was zij voor goed uit zijn leven verdwenen. Doch niet de herinnering.... dié bleef - en al dacht hij er soms in dagen en weken niet aan, dan ineens dook zij weer voor hem op als een spookverschijning. Dan voelde hij 't als iets wat hem zou vervolgen het gansche leven door.... als een knaging aan zijn ziel.

Want een ziel en een hart had hij toch nog wel, al waren ze door jaren van immoreel leven tot fijn voelen niet meer instaat.

Hij richtte zich op uit zijn luie houding, wierp zijn halve cigarette, die was uitgegaan, achteloos in de vensterbank en beide ellebogen steunend op zijn knieën, leunde hij zijn gezicht in zijn handpalmen. Hij had 't land over deze geschiedenis, hij wou dat hij het nooit begonnen was, dat was 't beste geweest. Dat arme kind.... God 't was toch miserabel gemeen van hem geweest. Hij hoorde niet 't gestommel op de trap, eerst toen een luid joviale stem verwonderd zei ‘Potdorie, waar zit je kerel, 't is stikdonker,’ keek hij op. ‘Bonsoir amice,’ zei hij nog wat suf van 't denken, ‘ik heb zitten schemeren hé?’ ‘Schemeren? 't is hier zoo donker als de nacht, wat voer je uit in deze heische duisternis - pikeren over oude zonden?’

‘Ik ben een beetje ingedommeld geloof ik,’ zei Fred, ‘'t was hier ineens ook zoo allemachtig taai.... maar zeg, ga zitten en neem wat thee, d'r is nog genoeg.’ ‘Nee merci, ik heb al op. A propos hoe zijn je plannen van avond - ga je soms mee naar Carré, ze hebben een heel nieuw program.’

‘Ja, mij goed, of naar la Dame aux Camélias, dat moet nogal aardig zijn.’

‘Nee wat daar aardig aan is begrijp ik niet, je hoort niks anders als neussnuiten en gelamenteer; 't is gruwelijk sentimenteel, enfin je kent de intrigue natuurlijk. Neen hoor, Carré, dat 's betere koek; maar gooi nou dondersgauw een ander jasje aan, want ik moet nog even op 't Rokin zijn bij m'n boekhandelaar.’

Een oogenblik later waren ze buiten en al gauw in de drukke, altijd roezige Leidschestraat met haar schitterend verlichte winkels.

Fred was wat stil, eigenlijk buitengewoon zwijgend voor zijn doen, maar Carl Böhm had hem een aardig avontuur en meer zulke zaken te vertellen en merkte 't niet op. Zoo kwamen ze in de Kalverstraat, waar het perpetuüm mobile van menschen tot ver in

den nacht voortduurt. Hier hadden zij moeite naast elkaar te blijven, telkens moesten zij wijken, zoodat een geregeld gesprek onmogelijk werd. Toen viel 't Carl op dat Fred weinig of niets zei... 'Wat ben je stil, te hard geblokt?' Hij lachte er bij en keek een knap meisje dat hem passeerde daarbij brutaal aan...

'Ja dat is wel verontrustend, dat werken van mij,' zei Fred eveneens lachend, 'maar ik voel me vandaag beroerd - landerig - ik weet zelf niet...'

'O, anders niet? dan zal ik je straks wel opkikkeren, man, een lekkere pousse, een aardig chanteusetje en na afloop in 't Americain of... iets anders - naar verkiezen - en je bent weer lekker als kip.'

Fred lachte, waarbij zijn witte tanden even glinsterenden, maar zijn lach was eenigszins gewild, de beroerde stemming zou niet wijken van avond, dat voelde hij nu al wel.

Toch met een poging zich wat op te monsteren maakte hij een oogenblik daarna een grap over twee breed gehoede, opzichtig gekleede dames, sterk geparfumeerd.... die voor hen uitgingen, links en rechts glurend naar iets van haar gading. Ze waren noch jong, noch aantrekkelijk en de twee jongelui vermaakten zich met een poosje schuin achter haar te loopen en te zien hoe ze moeite deden attentie te trekken.

Bij den Dam sloegen ze rechtsom naar 't stille Rokin. 'Ga jij maar even vooruit, ik moet nog wat sigaren koopen, dan wacht ik je hier wel, we pakken straks toch een tram.'

'Mij best,' en Carl stapte vooruit, Fred alleen latend. Deze liep langzaam op, stapte een sigarenwinkel binnen, kocht er een paar fijne havanna's en kuierde toen even verder. Voor een bloemenwinkel bleef hij in gedachten stilstaan, kijkend naar de wondermooie orchideeën en rozen, zonder ze naar waarde te genieten. Een sterke geur van parfum, een hand die zacht zijn arm aanraakte en een lispelende vrouwenstem, deden hem plotseling omzien.... Hij huiverde, en voelde alle bloed uit zijn gezicht wegvloeien toen hij staarde in twee donker omrande schitterende oogen, die zich nu opensperden in een plotselinge herkenning. Een donkere gloed steeg naar haar bleeke smalle wangen, en met een blik waarin doodelijke schaamte en wanhoop lagen uitgedrukt, keerde zij zich pijlsnel om en snelde weg.... weg tusschen de foule op den Dam, niets nalatend dan een walm van bedwelmende geuren.

'Jeanne,' zei hij halfluid, in vreeselijke ontroering en met een gevoel alsof hij duizelig werd, haar naoogend tot ze om den hoek verdween.... 'Mijn God!' Toen, in een opwelling van groot berouw, vloog hij haar na, maar op den Dam was 't zoo vol dat hij haar niet terugvinden kon, hij liep, zonder verder aan Carl te denken, daarop de Kalverstraat in, zocht en zocht.... maar vergeefs.... Voor den winkel van Perry meende hij haar, onder hevige hartklopping, te zien staan met een heer.... maar 't was eene andere vrouw.... In de Leidschestraat, waar hij angstig spiedend voortliep met den hoed diep in zijn oogen, zag hij haar ook niet.... Een benauwend gevoel van gewetenspijn en angst werkten bijna verlammend op zijn denkvermogen, hij wist niet wat verder te doen en geheel afgescheiden van zijn wil, brachten zijn voeten hem naar huis.... naar zijn kamer.... Daar zakte hij ineen in zijn stoel met de handen voor 't gezicht.... lang zat hij zoo, totdat hij uitbarstte in een vlaag van hartstochtelijk berouw:

'O mijn God.... dat is mijn werk, mijn werk; ellendeling die ik ben.... ik heb dat goedvertrouwende kind gemaakt tot een paria, uitvaagsel van de maatschappij.... o.... ellendeling.... die.... ik.... ben.' Hij sloeg zich met de vuist tegen het voorhoofd, de

woorden een voor een uitstootend. Weer kalmer geworden, opende hij zijn bureau. In een plotselinge ingeving, stak hij het licht op en haalde uit een klein laatje een portret. Dat was Jeanne, dat was de vrouw van straks vóór ruim 2½ jaar,.... jong, mooi en rein, met oogen die straalden van levenslust en geluk. Hij keek er naar met brandende oogen, en toen aan den achterkant, waar zij met haar kriebelig hanepootje had geschreven ‘tot troost in eenzame uren.’

Hoe anders was dat geworden, niet tot troost.... maar tot wroeging. En onder het staren op dat jonge zachte meisjesgezichtje, ontwaakte 't allerbeste wat leefde in zijn ziel en beloofde hij zich zelf niet te zullen rusten, alvorens hij haar zou hebben teruggevonden en zijn zonde aan haar zou hebben hersteld, in zoover dit nog kon.

Zoo ging hij slapen....

Maar het lot besliste 't helaas anders.... hij zocht dagen en weken, eerst met heftigen, koortsachtigen drang - daarna meer uit plichtsbesef en om zijn belofte gestand

te blijven.... totdat eindelijk de moed hem ontzonk....

Toen begon hij hard te werken, pogend te vergeten.... en slaagde na korten tijd....

Maar de wroeging, de verterende wroeging van een menschenziel verdoemd te weten in den diepsten poel der ellende door zijn schuld.... bleef.... en verliet hem nimmer....

Juni '03.

ANNIE.

Van verdriet.

Het was gebeurd, toen ze nog in kinderlijke onschuld leefde, in de jaren van ontluiken en grootworden. Een lichte vangst was ze geweest, o, zoo licht, niets, niets wetend nog van ‘eeuwige daden’, niet vermoedend de vreeselijke wraak der dingen, die gevolgen schept, zóo weemoedig dat ze een levenszon vermogen te verduisteren,

Ze had lief, ze geloofde in hem, en ze liet hem begaan, toen hij haar meetroonde.....

Maar de tijd ging voort; de weken werden maanden, en vervuld werd de belofte, die ditmaal niets dan tranen beloofde - en ze werd moeder.

Dat was het onbegrijpelijkste voor 't jonge bedrogene moedertje, dat hij, die haar had meegetroond, nu verloochende zijn liefde. En in die donkere dagen van bittere oudrentranen was het haar als een donderslag, toen zij zijn onverschilligheid leerde kennen.

Hoe kon *hij* vergeten zijn, wat voor *háar* geest stond als een daad, rotsvast?

Vergeten? maar hij was toch niet dronken geweest - neen, vergeten was hij 't niet, en als ze doodstil neerlag door groote zwakte vermoeid, werd het allengs in haar wakker, ging ze begrijpen en verstaan.

En de schande opende haar verschiet.... en de schaamte vulde haar jonge ziel en het volle gewicht van de daad van twee menschen voelde ze neervallen op de zwakste schouders....

En als het jongetje dronk, en de fijne lippen zich stevig sloten om haar borst, de handjes dichtgeknepen tot kleine vuistjes, de oogjes toe uit zuiver welbehagen, dan gebeurde het wel, dat ze 't aftrok met geweld van haar volle borst, dat ze het niet meer wilde geven van haar hartebloed, omdat het gestolen had met zijn verschijnen haar levensgeluk. Maar als dan het kindje huilde, kreet met schelle geluidjes, vroeg om meer, dan gaf ze het, en onderdrukte het gevoel, dat haar bestormde.

Na d' eerste maanden van klagelijk stil verdriet werd allengs dat gebeurde doodgezwegen.

Ingeschreven was het kind met den naam zijner moeder, en zonder woorden, waren ze overeengekomen dat zij hem zou bestaan als d' oudste zuster.

Het heden alléen heeft recht van bestaan voor jonge menschen, die de dagen nog tellen, en voor wie maanden nog eeuwigheden zijn. Zóo ook voor haar.

Zij herleefde, in het heden, dacht niet aan later. Het kindje groeide, en werd haar tot groote vreugd. Een vervulling in haar leven, en een bron van genieten.

Was het niet zalig je te voelen juist als een echte moeder, al noemde ook geen kindermondje je met dien naam?

En ach, 't bloed kruipt, waar 't niet gaan kan - het jongetje koos *haar* tot zijn vertrouwde, was het liefst met ‘Zus’. ‘Klein moedertje’ had hij haar eens genoemd, toen ze speelden, en ze bewaarde den klank dier woorden dagen lang.

Maar het heden wijkt, en de toekomst wenkt, wat zij ook brengen moge, zon of tranen.

De jongen moest naar school, en toen kwam groote vrees over haar, dat hij zou gaan hooren eerst als onbegrepen klanken, later als wreede waarheid wat zijn jong bestaan zou verdonkeren.

‘Als ik weg ga, uit zijn nabijheid,’ zoo werd het steeds duidelijker in haar geest, ‘zal de wereld misschien sparen, vergeten en zwijgen.’

Zij onderdrukte eerst die gedachte, door zich voor te houden, dat hij het toch *eens* zou hooren, maar ze liet haar niet meer los: ‘*dan* zal hij allicht sterker zijn om leed te dragen.’

En moeder moest het toestemmen. ‘O, kind, de wereld is zoo wreed.’

En den laatsten avond vóor zij van hem henenging, knielde ze neer, en voor het eerst na haar moederworden, bad ze. De woorden hokten haar in de keel, en ze fluisterde opdat toch niemand, dan Hij haar zou hooren:

‘O, God, spaar nog zijn jeugd.’

In een vreemd land, als dienstmeisje, wie

vindt er niet een kussen, om 's nachts het moegehuilde hoofd op neer te leggen!
Ze was eerlijk en trouw en werd vertrouwd.

Zonnedagen waren er in haar stil leven, als daar uit moeders brief rolde een halfafgescheurd velletje met haar naam er op, groote onregelmatige letters, of een gedroogd meizoentje, platgedrukt eenvoudig tusschen een propje watten.
En toen hij schrijven kon - wat vertelde hij wijs, als een echt buitenkind over de boerderij, over de koeien die kalfden, en de kippen die broedden!
En eens, wat stond het daar deftig: ‘je moet mij een koffer sturen, klein moedertje, dan kom ik je opzoeken met Pinksteren....’
Maar hij was als andere kinderen: hij vergat het verleden, het beeld van klein moedertje verbleekte allengs uit zijn geest.
Uit moeders brief rolden geen bloempjes meer....

Dat werd haar een leegte, zoo groot, dat ze bijna besloot met vacantie naar Holland te gaan.
‘Maar dan was mijn weggaan van hem, immers zonder vrucht,’ sprak ze bitter.
Zij voelde dit met groote preciesheid, en bleef.
‘Vergeten moet de wereld - en zwijgen,’ en ze kocht dat zwijgen met haar levensvreugde.
En een flinke werkman die hoog stond aangeschreven, begeerde haar tot vrouw. Hij zag in haar meer dan in eenig meisje, dat hij kende. Ze voelde, dat hij meer nog dan liefde, dat hij een zekeren eerbied voor haar koesterde.
Ze streed haar strijd alleen.
Ze wilde hem niet zeggen welke vlek op haar leven lag, ze wilde hem niet zeggen, wat hen scheidde - ze wilde zijn respect niet verliezen.
Dat hij haar des te liever in zijn armen zou hebben genomen, overgelukkig een vader te mogen zijn voor háar kind, dankbaar dat haar weg van boete en verdriet nu kon einden - dat wist zij niet.
Ze dacht alleen maar aan haar schande - die ze verborgen wilde houden.

Ja, wel vreeselijk was de wraak der dingen!
Gesloten was haar paradijs, en verdreven voelde ze zich van huis. Weggerukt van haar moederplichten, en haar kind verloochenend om zijns zelfs wil.
Mevrouw H. BAART DE LA FAILLE.
Londen.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

LEIDEN, 7 Jan. 1904.
Geachte Redactrice!

Wilt u het onderstaande plaatsen naar aanleiding van het door u opgenomen stuk van prof. Von Eiselsberg. ‘Iets over Vivisectie.’ (H. Lelie van 6 Jan. '04)?

Over het nut van Vivisectie voor de medische wetenschap zal ik 't niet hebben.[1)] Evengoed als 't Neo-Malthusianisme ‘nuttig’ is ter beperking van het kindertal, kan Vivisectie ‘nuttig’ zijn tot uitbreiding van physiologische kennis. Beperking van het eerste en uitbreiding van de laatste zijn wellicht goed, maar 't is de vraag of men ze mag bereiken ten koste van iets hoogs en edels dat er in ons is.

Prof. Von Eiselsberg noemt de proefnemingen op levende dieren ‘volkomen zedelijk gerechtvaardigd’ en zegt ‘dat de menschen over het leven der hem toebehoorende (!!) dieren vrij beschikken kan, wordt voor zoover ik weet door niemand betwist.’

Hij praat dus niet over een ‘wetenschappelijk nut’ maar over een zedelijk beginsel. Over dat nut kan ik niet oordeelen, maar zelfs al was het tot bereiking van wetenschappelijke kennis nog zoo ‘nuttig’, dan zou ik vivisectie nog onzedelijk en dus ‘onnuttig’ noemen.

Ik vind het laf en klein van ons groote, verstandige menschen, van ons, die ons heeren der Schepping gelieven te noemen, om ons lichamelijk lijden en dood te willen verzachten ten koste van lijden en dood van lagere dieren, waarvoor wij medegevoel hebben. Ja, omdat wij sterker zijn, kunnen wij vrij over hen beschikken en wij edele, hoogstaande menschenkinderen doen er dan ook mee wat we willen. We komen allemaal aan met: ‘God heeft ons boven de dieren gesteld,’ de geloovigen omdat de Bijbel het zegt en de ‘wetenschappelijken’ omdat ze het zelf zeggen. En wij bewijzen dat ‘boven’ de dieren staan door ze te gebruiken alsof wij zelf niets meer dan sterkere dieren waren. Ook dieren hebben medegevoel en zullen een ander dier niet met opzet pijnigen, evenmin als wij (!).

Als wij dus een dier bij een Vivisectieproef narcotìseerden, zou dat niet meer dan een staaltje van dierlijk meegevoel zijn. We hoeven daar dus niet zoo erg over te roepen.

Maar 't is zelfs niet waar dat dit in 't algemeen gebeurt.[*)] Het is ontzettend moeilijk een dier volkomen te narcotiseeren zonder dat het sterft, en daarom gebruikt men vaak curare, dat

1) Noot red:
Maar **dit** *is juist de questie.* Mej: Jungius en ‘Felix’ hebben in het door dr: De Bruïne Ploos van Amstel geestig te kaak gestelde boekje zich op *medisch* terrein leuterpraat veroorlooid.

*) Ik heb tenminste de honden hooren janken.

het dier volkomen bewegingloos, maar in 't geheel niet gevoelloos maakt. En 't is ook natuurlijk dat de vivisector zich niet daarop toelegt. Als hij werkelijk liefde voelde voor het levende wezen dat hij gebruikt, dan zou hij de proef niet verrichten, dan zou hij een ander mensch zijn. Dan zou hij het leven niet alléén van een physiologisch standpunt beschouwen en nooit zeggen met Claude Bernard:

'Een physioloog is geen gewoon mensch. Hij is een geleerde, een man die overheerscht wordt door een wetenschappelijk denkbeeld. Hij hoort de smartkreten van het dier niet. Hij is blind voor het bloed dat gestort wordt. Hij ziet niets buiten zijn idee en de organismen die hem de geheimen verhullen, die hij besloten is te ontdekken.' (Cl. Bernard. Introduction à l'étude. p. 180).

En nu wou ik dat u even *waar* waart als anders. Gaat u er nu niet om heen redeneeren.[1] 't Is niet de vraag of wij de dieren gebruiken onder een hondekar, om ons op te sieren, om ons van lijden te verlossen of om 'wat meer' te weten. 't Is de vraag of het *goed* is. 't Is niet de vraag of het *doel* ook misschien goed is. maar of de weg goed is. Het doel heiligt den weg niet, want wij kunnen onderweg iets heiligs verliezen.

Het spijt mij dat ook u de menschen verdeelt in 'wetenschappelijken' en 'leeken' naar gelang ze al of niet voorzien zijn van examen-papiertjes.[2] De suggestie dier papiertjes is groot. Ik geloof dat er veel ongeëxamineerde leeken zijn, die knapper zijn dan geëxamineerde leeken (want leeken zijn we ten slotte toch allemaal.)

Met vriendelijke groeten en dank voor de plaatsruimte:

P.P. LEENDERTZ, *med. stud.*

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

1) Noot red:
Ik ben hierin volkomen *waar.* Ik vind Vivisectie *verschrikkelijk.* Toch zou ik mijn eigen, aangebeden Fritsje offeren, om het leven te redden van dien ik lief had. Let nu wel, dat ik niet beweer hoe ik hierdoor *goed* of *zedelijk* zou handelen. Ik zeg alleen: ik zou het doen. *Maar niet voor mij zelf.*

2) Noot red:
Hiertegen protesteer ik uit alle macht; want dit is een phrase. - Ten slotte **moet** er een maatstaf zijn. En wanneer een medicus, als professor von Eiselsberg, als Rosenstein, als Iterson, als Virchow (ik grijp maar een páár namen) zijn *gansche* leven wijdt aan één wetenschap, dan stel ik diens oordeel zeker **hooger** dan het leekengedoe van een in 10 dingen tegelijk *liefhebberende* oude-juffrouw als Marie Jungius, die Kinderbonden organiseert, Vrouwen-arbeid-bureaux (zonder schel) vóórstaat, redevoert over 'Ons onbegrensd meegevoel,' boekjes en brochures schrijft, vegetarische restaurants opent, en Joost mag weten wat nog méér doet... en dan, en passant, óók nog even een afdoend oordeel velt over een questie van wetenschappelijken aard als Vivisectie, waarover mannen van naam en kennis hun gansche leven bezig zijn. - Geloof mij geachte a.s. dokter, door deze verachting voor 'examen-opleiding' werkt gij het kwaad der beunhazerij, dat juist in Uw vak hand over hand toeneemt, krachtig in de hand. - Ik herhaal, een maatstaf *moet* er zijn. En al houd ik volstrekt niet elken dokter die 'gestudeerd' heeft voor een kundig geneesheer, daaruit volgt toch geenszins, dat ik 't afschaffen van examens wenschelijk zou vinden. Dan zou b.v. juffrouw Jungius dat vak van dokter ook nog en-passant erbij kunnen uitoefenen, en Joost mag weten hoeveel slachtoffers daardoor maken. *Nu* belet de wet haar ten minste ook dáárin nog te liefhebberen, bij al haar overig gedoe.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Connie. Ik kan er niet genoeg den nadruk op leggen, dat ik elke redelijke vraag steeds gaarne beantwoord. Dat mij dit véél tijd kost, komt er niet op aan. Als ik tegen de *moeite* opzie die het redactriceschap meebrengt, dan moet ik 't niet op mij nemen. En neem ik die taak wel op me, dan is het ook mijn eerste plicht tegenover U en allen, U steeds *zoovéél en zoo bereidwillig mogelijk van dienst te zijn. Ik* stel er mijn eer in, dat gij allen, zoolang ik redactrice ben, dit van mij ondervinden zult. - Gij zult dus reeds begrepen hebben, dat Uw 'de stoute schoenen aantrekken' U *niets* kwalijk wordt genomen. - 't Eene stukje dat gij vertaald hebt was reeds sinds eenige weken gezet ter drukkerij, en komt, gelijk gij ziet, thans aan de beurt, als hoofdartikel. 't Andere-ook zal te zijnertijd zijn plaatsje krijgen, maar ik weet nog niet wanneer. Gij moet bedenken dat de plaatsing der bijdragen ook dikwijls afhangt van de lengte der andere stukken in hetzelfde nommer, van de lengte der correspondentie daarin, enz. enz. - Met het oog op Uw vriendelijk schrijven over mijn 'zwakke gezondheid' deel ik U nog mede, dat deze U nimmer behoeft 'te weerhouden mij te schrijven', omdat, wat mijn werk en het beantwoorden en lezen van brieven betreft, die zwakke gezondheid niets geen bezwaar is.

Théron. Hartelijk dank voor de Parijsche briefkaarten - Ik heb een groote vóórliefde voor Parijs. Ik schrijf U nog.

H.H. - Ik dank U zéér voor Uw brief. Wetend dat gij 't zoo druk hebt, stel ik dien zeer op prijs. *Zeer zeker zou ik*, *U raden niet te onderteekenen*, want in Uw omstandigheden en positie geloof ik dat gij niet voorzichtig genoeg kunt zijn. - En er is immers geen reden tot onderteekening. Die verlang ik alleen-maar, waar het aanvallen geldt op personen, of beschuldigingen van personen, enz. - Nu gij mij hebt toegelicht waarom gij dat bewuste stukje hebt geschreven, vereenig ik mij van ganscher harte met den inhoud. Mijn eerbiedige hulde aan Uw vrouw, die *zulk* een invloed op Uw leven uitoefent. Grooter voldoening bestaat er m.i. niet voor ons vrouwen, dan wanneer wij man en kinderen ten zegen kunnen zijn! Hoe dor en belachelijk-klein lijkt het armzalig, egoist succesje van een roman, van een schilderij, van een concert, neven dat echte, ware, maar voor de wereld-onbekende *geluk* van die vrouw, die, als de Uwe, is voor haar man een hulp, een raadgeefster, en een verzorgster; een levens*gezellin* in één woord. 't Zijn *zulke* vrouwen, *zulke* moeders, die, zelf op den achtergrond blijvend, in hun gezin **daardoor** het meeste en het beste werk verrichten voor de maatschappij; want dóór hen worden gevormd de goede en deugdzame *mannen*, die in die maatschappij een openbare rol moeten spelen. -

Veritas te Amsterdam. - Twee gedichtjes nam ik aan, twee liggen ter Uwer beschikking; zooals gij uit mijn keuze zult zien, geloof ik dat gij méér talent hebt voor zulke korte puntdichtjes, dan voor het ernstige-beschouwende genre.

Herfst. - Uw bijdrage wil ik gaarne plaatsen. Ik weet echter niet in hoeverre de omwerking van het begin *wenschelijk* is. - Als gij mij een omwerking wilt toezenden, zal ik beter kunnen beoordeelen in hoeverre die een verbetering is. - 't Geheel beviel mij zeer goed. 't Versje is mij te veel een echt 'gelegenheids'-gedichtje, en plaats ik dus maar niet.

- Ik ben blij dat mijn meening, en vooral 't eerlijkzeggen daarvan, in Uw smaak valt. Dat het leven, als gehéél genomen, heel veel goeds heeft, weet ik-zelve uit dankbare ondervinding. Maar ik vind dat eigen geluk ons niet, egoist, mag blind maken voor 't werkelijk droevig lot van zoo heel velen, misdeelden uiterlijk en innerlijk,

die het toch, alles welbeschouwd, zelf niet helpen kunnen wanneer 't lot hen zoo stiefmoederlijk bedeelde. Ik vind het zoo liefdeloos-koud dezulken te antwoorden: ‘Ja, zie je, *ik* heb 't nog al goed in mijn leven dus.... is 't zoo kwaad niet op aarde, *omdat* het voor mij persoonlijk zoo kwaad niet is.’ - Zóó domkoppig-egoist redeneeren heel veel wereldsche pretmaker-menschen, die nooit een oogenblik nadenken over de ellende, de zorgen, de armoede van anderen, maar, als ze zelf maar even pijn in hun kleine pink krijgen, of wanneer er iets breekt uit hun mooie porcelein-kast, zich aanstellen zoo verongelijkt-ongelukkig, alsof zij diep te beklagen waren daarom.... Dit weligtierend soort van ‘optimisme’ (waar het *anderen* geldt en niet ons zelf) kan ik niet goed velen. -

De door U aangehaalde regels uit De Genestet zijn mij, even als bijna zonder uitzondering *alles* wat die man heeft geschreven, zeer lief. Ik ken ze sinds lang van buiten (wat trouwens óók 't geval is met de meeste zijner verzen, die mij, door 't vele lezen en herlezen ervan, van zelf in 't geheugen zijn gaan vastzitten!).

Nagekomen Correspondentie.

Epano en Norrsken. - Ik heb aan u beiden, in antwoord op uw vragen, een briefkaart verzonden. Maar beide brief kaarten kwamen terug wegens onvolledig adres. Wees dus zoo goed mij uw adres *nauwkeurig* op te geven.

Naar aanleiding van mijn stukje over ‘O mocht ik moeder zijn’ van Lotos (in de vorige Lelie), ontving ik van een dame, die ik zéér hoogacht om hetgeen ik *over* haar vernam, een schrijven van adhaesie dat ik hier gedeeltelijk afdruk. Het is zoo wáár, alles wat deze *moeder* schrijft; en het is zoo goed dat zulke getuigenissen *waarschuwend* komen onder de oogen van jongere vrouwen en meisjes.

‘*En daarom, kan ik er ook mijn gedachten bijzonder op vestigen, en ben het volkomen met U eens, waar U zegt, geheele liefde voor den man. Zij, die getrouwd zijn, om getrouwd te zijn, om geborgen te zijn, dezulken zijn het, die geen achting voor den man hebben, en geen liefde, noch voor man of kinderen, in het minst kunnen gevoelen. Ze geven om niets. Ze zijn egoïst, en daarom gaan ze uit, om zich te verzetten, om dien band niet te voelen. Daarom hebben ze 't zoo druk met alle bijzaken, waar ze niets mede te maken hebben. Hun plicht, dien verzaken ze in alles. En de meeste van die vrouwen, daar zijn de moeders schuld van; die hebben in dienzelfden geest geleefd, ze hebben hun kinderen niet geleerd achting voor den man en vader te koesteren. Zij gaan uit, laten de meiden thuis baasspelen, en loopen met hun dochters elken middag te koop. Het is bepaald treurig, zooals die toestand tegenwoordig is, verderfelijk voor de toekomst; tegen dat de jonge dames gaan trouwen, gaan ze een half jaar naar de kookschool. Of men dan een degelijken pot, zooals 't hoort, kan koken? Dan nemen ze een keukenmeid, en zij gaan uit, en maken, vóór dat ze uitgaan, een of ander toespijs klaar. Gaat de meid weg, dan nemen ze, om niet te koken, (voor 't gemak heet 't dan), eten van den kok. Maar 't is, omdat ze er geen raad mee weten om 't smakelijk klaar te maken.*

Als de moeders al hetgeen wat de kinderen hebben moeten leeren weten, dan is 't hun plicht, om ze dan te bekwamen in de huishouding, dat ze niet afhankelijk van meid, of kok, of naaister zijn. Trouwt zoo iemand, die van alles kan, grof en fijn werk,

die zal den man gelukkig maken, *of hij veel of weinig verdient. Hij werkt en zij werkt*, *en bezorgt hun huishouden*, *met hart en ziel*; *en ze leven gelukkig*'....

- Het slot van deze beschouwing is zoo *treffend waar. De tegenwoordige jonge meisjes trouwen zonder iets af te weten van de plichten die zij op zich nemen.* Zij doen aan schilderen, aan letterkunde, aan socialen arbeid, aan allerlei nuttigheid en liefdadigheid; *maar van de plichten van een huishouden weten zij niets af.* Zij meenen in hun onnoozele domheid, dat zoo iets als huishouden-doen te min is voor hun beschaving en ontwikkeling. (En geven daarmee het allerbeste bewijs hunner minderwaardige hersenen!) - Ik heb een mijner kennissen, die een rijken man trouwde, hooren zeggen: 'Waartoe zou *ik* koken leeren. Ik kan mij immers een goede keukenmeid aanschaffen tegen hóóg loon!' Dat het voor een vrouw, die haar man lief heeft, een genot is zelve voor hem te zorgen, door b.v. als hij ziek is, ziekenkostjes voor hem klaar te maken (waarvoor *zorg* en *toewijding* noodig is, die een betaalde keukenmeid niet altijd heeft) dat viel deze aanstaande echtgenoote even weinig in, als zij begreep, dat ook de bekwaamste keukenmeid noodig heeft het *toezicht* en de *leiding* harer mevrouw, en deze *uitlacht* en *beetneemt*, wanneer zij de onkunde harer meesteres bemerkt.

Nog erger is, wat ik een moeder van kleine kinderen hoorde zeggen: 'Och kinderen-zorgen vallen zóó mee! Toen ik er eén had, dacht ik dat het drukte gaf; maar nu er verscheidene zijn weet ik me wel te redden.' - Want, waarin bestaat dat 'zich weten te redden'? In haar *rijk-zijn?* Met haar véle geld huurt deze 'moeder' verpleegsters als haar kinderen ziek zijn, zet er, nacht en dag, kindermeiden bij, en vervangt de ééne bonne die wegloopt dóór de andere. Wil ze op reis, dan huurt ze hulp van denzelfden aard. Zijn haar kinderen maar even in staat tot loopen, dan zendt ze hen naar Fröbelscholen! Enz. enz. In één woord, 't gaat haar precies als de dame van de goede keukenmeid! Met haar *geld* schuift ze van zich af de *plichten* voor haar gezin; en lééft voor zichzelve!

Maar waar blijft de *liefde* tot man en kinderen? Zoo iemand loopt den ganschen dag haar eigen genoegens na, en houdt een man en kinderen voor *haar plezier.* Maar van **liefde**, die in **zelfopoffering** en **toewijding aan man en kinderen** een **genot** vindt, begrijpt zij niets.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

In de volgende corr. hoop ik af te drukken, 't geen mij een jonge man schreef dien ik door de lezing van mijn Lelie-hoofdartikelen, zooals hij het noemt, 'bekeerde'. - Ik vestig daarop de aandacht, omdat het mij zoo verheugt wanneer jonge mannen, door dergelijke getuigenissen, meehelpen om het kwaad tegen te gaan van onzen tegenwoordigen tijd. Om dezelfde reden plaats ik in dat volgende nommer met bijzonder veel genoegen het mij aangeboden artikel van een anderen jongen man, die mij schrijft:

'*Door dezen neem ik de vrijheid U ter plaatsing enkele pag. aan te bieden*, *voor de Hollandsche Lelie. Ik hoop dat U er in zal willen vinden een streven*, *tegen een kwaad dat onze hedendaagsche jeugd vroeg oud*, *vroeg rijp*, *vroeg rot maakt. Een*

kwaad dat onze jongelingen tot misselijke producten maakt van een overprikkeld zinnen-organisme, en onze jonge meisjes tot perverse nullen.

Geestesarmoede heerscht alom, gemoed en ziel zijn verdwenen; slechts bontgekleurde modepoppen dansen op de maat van hun eigen ijdelheid, op de tonen van de loftrompet, die hunne ouders over hen steken. Deze schepseltjes noemen zich de hedendaagsche haute-volée, en zullen eenmaal geroepen zijn, hunne minderbedeelde broederen te steunen in den strijd om het bestaan, en hun ten voorbeeld te strekken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

Wegens plaatsgebrek achterwege gebleven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN

Sluiting red: ged:

20 Januari 1904.
17de Jaargang.
No. 30.

Over Vivisectie door Dr. C.J. Wijnaendts Francken.

Geachte Redactrice!

Vergun mij enkele opmerkingen naar aanleiding van het artikel van den heer Leendertz over de vivisectie. Ofschoon het mijn gewoonte niet is ingezonden stukken te bestrijden, wil ik toch in dit geval van die onthouding afwijken, niet alleen omdat m.i. de in genoemd artikel aangevoerde argumenten niets bewijzen, maar ook omdat de gebreken van den hier gevolgden betoogtrant ook elders meermalen worden aangetroffen, waar men zich in zijn bewijsvoering te veel door het gevoel laat meesleepen.

De argumentatie komt in hoofdzaak neer op de beide volgende beweringen: 1o. De vivisectie is onzedelijk, *dus* onnuttig. 2o. Het doel is wel goed, maar het heiligt niet de *middelen.*

Wat nu het eerste punt aangaat, zoo is het welbekend dat dikwijls de maatstaf der zedelijkheid wordt gezocht in hare meerdere of mindere *nuttigheid:* vooral de Engelsche ethiek levert daarvan menigvuldige bewijzen. Maar nimmer heb ik gehoord, dat omgekeerd het *nut* van iets werd afgeleid uit zijn mate van *zedelijkheid:* dit is een geheel nieuw gezichtspunt. En nog afgescheiden daarvan, de schrijver blijft in gebreke ons mee te deelen, wat voor hem dan wel het *criterium* is, naar hetwelk hij zoo beslist weet te zeggen of iets al dan niet zedelijk is.

Wat het tweede punt aangaat, wij hebben hier te doen met den zeer gebruikelijken en goedkoopen afkeer van de leer, dat het doel de middelen heiligt, welke leer met des te minder sympathie wordt ontvangen, omdat zij gewoonlijk aan de Jezuïeten wordt toegeschreven. De vrees evenwel voor dat beginsel is sterk overdreven; en er bestaat geen gegronde reden zijn toepassing *per se* verwerpelijk en verderfelijk te achten. Meer recht van bestaan heeft de bewering: wie het *doel* wil, moet ook de *middelen* willen; en in de praktijk wordt dan ook herhaaldelijk zonder eenige gewetenswroeging die stelregel in toepassing gebracht. Het geheele strafrecht berust op dat beginsel, evenals alle zooge-

naamd *noodzakelijk kwaad.* De straf, die een kind wordt opgelegd, d.i. het leed dat het wordt aangedaan, en de pijn, die een chirurg zijn patiënt aandoet, zijn niet anders dan onlustberokkeningen, die haar rechtvaardiging vinden in het goede doel, dat er aan ten grondslag ligt.

Natuurlijk evenwel billijkt een op zichzelf prijzenswaardig doel niet *alle* middelen, die tot zijn bereiking kunnen worden aangewend. Wil een *op zichzelf* niet begeerenswaardig middel gerechtvaardigd zijn, dan moet het m.i. voldoen aan twee voorwaarden: 1°. Het moet *noodzakelijk* en *onvermijdelijk* zijn, d.i. niet te vervangen door op zichzelf *betere* middelen, die *evengoed* tot het gewenschte doel voeren. 2°. Het doel, dat wordt nagestreefd, moet van *meer* waarde zijn dan de opoffering, die het middel vereischt.

Aan beide voorwaarden nu wordt m.i. voldaan, ingeval de vivisectie wordt toegepast, niet eenvoudig ter bevrediging van de nieuwsgierigheid van ongeroepenen, maar door ernstige en nauwgezette geleerden ter wille van de wetenschap en daarmede van de vermindering van het lijden der menschheid. Dat nu en dan van die vivisectie *misbruik* wordt gemaakt, zal ik allerminst ontkennen; maar dit betreurenswaardig feit doet niets af aan het *goed recht* harer toepassing in andere gevallen.

Dat alsdan die methode van onderzoek gewoonlijk onmogelijk door eene andere te vervangen is, zal wel niet betwijfeld worden. En of de ermede bereikte of te bereiken resultaten *opwegen* tegen de bezwaren, die aan het middel verbonden zijn, is een kwestie van *waardeering*, die uit den aard der zaak een *subjectief* karakter draagt. De objectieve vaststelling van den *omvang* dier resultaten evenwel, kan natuurlijk alleen door *deskundigen* geschieden.

Niemand kan meer van dieren houden dan schrijver dezes: wie mij kennen, kunnen dat getuigen. Volkomen ben ik het eens met het Boeddhisme en met Schopenhauer, dat 's menschen medelijden zich niet moet bepalen tot zijn eigen geslacht, maar zich evengoed moet uitstrekken over de dierenwereld. Maar dit neemt niet weg, dat wij daarom niet moeten vervallen in een *ziekelijk-overdreven* dierenliefde, waarbij wij ons laten meesleep en door ons gevoel en blind worden voor redelijke bewijsvoering.

Bij de a.s. Koninginne-feesten.

‘Droevig Kinderleven in Rotterdam.’

Mij werd dezer dagen ter bespreking toegezonden een boekje: *Droevig Kinderleven in Rotterdam* (door Christiaan van Abkoude) uitgever D. Brouwer in Rotterdam. De inhoud bevat een onderzoek naar den: ‘*Toestand van behoeftige Schoolkinderen.*’ Een paar amateuropnamen verduidelijken den beschreven toestand. De schrijver verhaalt van straten, gezinnen, scholen, die hij met name noemt. Er is hier dus geen sprake van algemeenheden, maar van feiten. Ik druk er een paar (uit *velen*) af:

‘*Op onze onderzoekingstocht brachten we een bezoek in de Lange Lijnstraat.*

't Is een lange steeg van eenvormige woningen; 'n benauwde lucht van rottend fruit en straatvuil hangt zwaar in het straatje; hier en daar wolkt een weeë vischstank uit een donker voorhuis; 't is een buurt van losse werklieden, die gehuwd of ongehuwd

leven in de krothuizen. Bij pand no. 5 bleven we even kijken, en zagen een donkere trap, een half vergaan portaal, overdekt met vuil.

Wij aarzelden de trap op te stijgen, maar we hoorden kinder-stemmen boven, en daardoor aangemoedigd, beklommen we de uitgesleten treden, stonden toen op een portaal van hoogstens 50 centimeter en voelden links naar de knop eener deur. Bij het binnentreden werd onzen blik al dadelijk getroffen door een tafereel van wreede armoe.

Een oud moedertje, 70 jaren, zat met een kind van één jaar op haren schoot in een halfdonker woonhok, verblijfplaats van sluimerend stumpertjes-leven.

"*Zoo, moedertje, nog meer kindertjes hier?*"

"*Ja meneeren, nog één. Zes jaar mot-ie worden.*"

"*Moedertje ging vertellen van de kindertjes, dat ze zoo héél erg altijd moesten scharrelen om 'n stukkie brood; moedertje woonde met haar dochter samen - man is dood - en de dochter verdiende vroeger 'n weekgeld van 3 Gulden...*

We verwonen 90 cents... dus u begrijpt meneeren... voor de kinderen schiet 'r weinig over en voor ons meest niks. Laatst heeft me dochter 3 weken zonder verdienste gezeten, en als toen de buren ons niet wat gegeven hadden, waren we zeker van honger gestorven!"

"*Gaat de kleine jongen al school?*"

"*Nee meneeren. Maar-ie mot toch wel gauw.*"

"*Kosteloos?*" *'t Woord ontviel ons, 't klonk wreed in 't armoe-hok.*

"*Natuurlek meneeren, wij kenne 't niet betale.*" *En zich toen tot een van ons wendende: ben jij 'n meester?' 'Ja, hoe dat zoo?' was 'de wedervraag. En toen kwam 't verhaal van 't jongentje dat naar school moest. Hoe ze an kleertjes voor 'm moesten komen? O, daar zorgt God voor, zeide ze, en ze vertrouwde 't vast.*

Onder 't krottenpand was 'n slachterij; de bloedlucht steeg door 't pand naar boven, bedierf nog het kleine restant je frissche lucht, dat in 't krot overbleef.

En daar groeien de kindertjes op, in 'n ongezonde verpeste atmosfeer, in een leven, zoo dicht bij en toch ook weer zoo ver van de maatschappij.

En toen we bij ons heengaan 't oudje vroegen, hoe ze 't hier in zoo'n krot kon uithouden, zei ze: 'Wij vertrouwen op God, meneer.'

'n Echt vergeten vuilnishoekje, 'n steegje waar afval van dagen en weken ligt te rotten, vonden we in de Raamstraat 48, de zoogenaamde Bloemengang.

Hoe een Gemeenteraad aan zulk een smerig slop zoo'n poëtischen naam kan geven, is ons een raadsel. We liepen 't vunzig gangetje door, passeerden eenige woonhokken, waar vrouwen, nieuwsgierig glurend onder 't gore gordijntje, met groote oogen keken naar 't ongewoon bezoek. Bij een halfduistere opgang hielden we stil, keken zoekend in de gapende holte van het trapgat. doen gingen wij naar boven, waar een schamele vrouw met een vragend gezicht de deur opende. We traden in een woonhol, dat natuurlijk weer in een halfduister gehuld was, achter in 't vertrek was totaal geen licht! En dan - zeker een tractatie van den huisheer! - 'n steenen vloer!

Op die steenen vloer moeten 'n nachts *6 kinderen* slapen!

Vader is al drie jaar werkeloos!!

En hier, in dit vunzig krot, zonder licht, *in dit hok met z'n steenen vloer zijn reeds vier kinderen gestorven!*

Zie, toen ik dat boekje neerlei dacht ik aan *Een Vergeten Hoofdstuk*, uitgekomen in de dagen van het *Officieele Gedenkboek bij de Troonsbestijging der Koningin.* - In dat *Vergeten Hoofdstuk* toonde de schrijver aan, met namen en feiten, dat alles lang niet zoo mooi is ten onzent, als officieele geschiedschrijvers 't wel willen voorstellen; dat er armoede heerscht, en gebrek, en ellende, in menige klasse der Maatschappij en in menig gezin!

Juist nu wordt er wéér feest gevierd, ter eere thans van de andere Koningin, van Koningin Emma. - En Freuletjes, die anders preutsch doen van den aanblik van 'zoo'n schepsel' als een demi-mondaine, en die zichzelve in 't gewone leven te heilig achten, dan dat zelfs haar japon beroeren zou, die van 'zoo'n schepsel,' 'op wie iets te zeggen valt,' - vinden zich thans, 'voor 't goede doel', verplicht in 't publiek op te treden als danseuses en actrices, en wat dies meer zij!

Mijnent wege!

Maar och, laten ze dan óók eens denken aan de *armen verwaarloosde kinderen*, die óók leven onder de Regeering van onze Koninginnen, en die noch feestvreugde, noch jeugd kennen; voor wien elke dag 't zelfde is: een van verkommeren in armoede, stank, vuil, en ellende!

Ik weet wel, Dames en Heeren van de 'Aristocratie', Baronnen met roode jachtrokjes opgesierd, en gravinnetjes, die met de punt van Uw lippen Engelsch en

Fransch koeterwaaltst, en, niet te vergeten, gij, pseudo-freuletjes, en pseudo-aristocraten, die de onuitsprekelijke eer geniet, van te worden *geduld* in den high-life-kring, van te mogen *méédoen,* om Uw geld, of positie, of invloed, met de *èchten*, ik weet wel, gij Steunpilaren der Maatschappij, van naam, geld, 'relatie', dat gij in deze Koninginne-dagen bereidwillig springt, danst, acteert, musiceert, in één woord edelmoedig Uzelf, voor *f* 10 per plaats, belachelijk maakt,... omdat het 'chic' is zich te offeren aan dat goede doel: *Oranje-Nassau-oord!*

- Want, wat is deftiger en méér chic, dan te springen, en te dansen, en te gillen (o, pardon, te 'zingen'!), ter eere van een 'stichting' die staat onder de speciale bescherming der Koninginnen!!

Maar toe, laat Uw goede hart óók eens meespreken voor een *ander* goed doel! Geef óók eens beweging aan Uw adelijke beenen en handen en longen, terwille van de *arme verwaarloosde Kinderen;* die, helaas, behooren tot: *Het Vergeten Hoofdstuk der Maatschappij*.

Zij-óók zijn *onderdanen*, van die door U zoo hooggeëerde Koninginnen van Nederland!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Een brief van 'Dolf', ingezonden door Jhr. A. Rappard aan de Redactrice, (met een slot van hemzelf.) (Met een Inleiding der Redactrice.)

Inleiding.

De schrijver van onderstaand, voor alle ziekelijke en perverse jongelui van den tegenwoordigen tijd, voor alle moderne, uithuizige vaders en moeders van ons hedendaagsch op-de-straat-leven, bestemde artikel, verzocht mij aan zijn stuk mijnerzijds een woord toe te voegen. -

Allereerst zij dit een woord om hem te danken voor zijn ruiterlijke, met zijn naam-onderteekende woorden; die van een man bij velen veel meer ingang zullen vinden, dan van ons-vrouwen! - Ik ben zoo heel-blij wanneer mannen inzien, dat het noodig is krachtig protest aan te teekenen tegen een toestand van ziekelijkheid en overspanning, die hand over hand toeneemt, en waaraan de vrouw zóóveel schuld heeft. -

Is het niet wáár, wat in het hieronder volgende artikel geschreven staat, *en* van de bespottelijkheid van den omgang van onrijpe kinderen, die zichzelf houden voor grootemenschen, *en* van de perversheid van *zoogenaamd* naïeve, zoogenaamd 'nette' meisjes, *en* van de *groote*, *de zeer* groote schuld der hedendaagsche ouders in dat opzicht?

Wat in het slotwoord gezegd wordt tot U hedendaagsche vaders en hedendaagsche moeders, het is een verwijt dat *waarheid* bevat. Gij kent Uw kinderen niet,.... omdat gij er geen tijd voor hebt. Gij meneer hebt Uw leven buitenshuis, op kantoor, in de sociëteit; Uw zucht naar rijkdom, Uw eerzucht in de politiek, Uw carrière, houdt U zoo zeer bezig, dat gij U den tijd niet gunt Uw kinderen te leeren kennen. En gij mevrouw....! Gij zijt nu immers een zelfstandige persoonlijkheid, een *ikheid* geworden, om met Ibsen te spreken. - Gij hebt wel een man getrouwd en daardoor ook een paar kinderen gekregen. Maar dat is maar *bijzaak!* Gij zijt en blijft toch een *ikheid*, die bovenal Uzelf moet blijven 'ontwikkelen,' en Uw jonge-meìsjes talentjes en genoegens moet blijven naloopen, en 'recht' hebt op Uw *eigen* leven! En dan, 'de Maatschappij' heeft ook 'recht' op U, nietwaar? Dat klinkt zoo verheven! En wat gij kunt afsparen aan pretjes en visitetjes en 'Onze Club' en Tea's en 'Cursussen' hierin en daarin, enz., enz., dat offert gij aan 'de Maatschappij' in den vorm van 'nuttige' vergaderingen, van liefdadigheids-feesten, en liefdadigheidsbazaar's! Enz., enz.!

En Uw kinderen?

O, ik weet wel! Uw kindermeid is zóó allerliefst en zóó betrouwbaar!.... En Uw jongere zuster vindt het immers zóó'n genot op hen te passen. En Uw schoonmoeder is bepaald blij als *zij* bij hen mag wezen! - En professor zus en zoo heeft gezegd, dat de Fröbelschool bepaald heel-goed voor hen is, beter dan thuis-blijven!

- En als zij ziek zijn, dan hebt gij heusch een zóó aardige verpleegster om hen te verzorgen, eene die immers veel meer verstand heeft daarvan dan gij! -

O ja ik weet wel, gij kunt het aldus op duizend manieren voor *de wereld* goed praten, dat gij Uw kinderen alleenlaat en verwaarloost om Uw eigen genot buitenshuis te zoeken. Maar het *is* voor *Uzelf* niet goed te praten, wat gij doet. Want gij leert Uw

kinderen *niet* kennen. Gij zijt niet de *ware* moeder, die hun vertrouwen wint, die hun karakters leert *begrijpen*, hun fouten bestudeert, hun gedachtengang raadt, door de intimiteit van dagelijksch samenleven. Dat alles moet komen van den begin af, *juist* in de eerste levensjaren reeds. Juist *dan* vormt zich de hechtste band tusschen ouders en kinderen. Later, als de school en de vrienden en vriendinnetjes er tusschen *moeten* komen, is de scheiding al *begonnen*, en zet zich dan van dag tot dag méér voort. En dan - zooals de schrijver van het onderstaande artikel zoo terecht zegt - dan zoeken Uw kinderen, die *U* altijd vreemd bleven, troost, raad, inlichting, bij andere jonge menschen, even onervaren en even dom-wijs als zij zelf. En dan ontstaat die ziekelijke onnoozelheid van de hedendaagsche jongelui, die op hun achttiende jaar reeds alles meenen te weten, over alles een oordeel hebben, van alles geblaseerd zijn, en niets meer *kunnen*, dan met de handen in den schoot zitten, en zichzelf, hun eigen-lieve-ik, beurtelings bejammeren en bewonderen.

En de schuld, de hoofdschuld, ligt bij *de vrouw.* Zij heeft den *plicht*, méér dan de man, haar kinderen te leeren kennen. De weg van den man voert hem in het openbare leven, dwingt hem daardoor zijn kinderen slechts weinig te zien. De vrouw echter die moeder is, behoort haar leven te *wijden* aan de opvoeding, aan de verzorging, aan het leeren-kennen, aan het *leiden*, van haar zonen en dochteren....

En in plaats daarvan? - Hoevele hedendaagsche vrouwen drijven niet, *door hare uithuizigheid*, man en zoon naar de sociëteit, of elders? - Hoevele mannen zouden niet graag-genoeg 's avonds gezellig-thuis zitten, *als hun vrouwen dat ook maar verkozen te doen.* Maar, wanneer mevrouw altijd uit is, kan men dan van meneer verwachten, dat *hij* op de kinderkamer gaat zitten, in gezelschap van de kindermeid?....

Nogmaals, ik dank Jhr: Rappard, dat hij mij zijn artikel aanbood. - Ik geloof dat het goed is, wanneer de vrouw op die wijze eens onder de oogen krijgt wat *mannen* denken....

En, in verband met ditzelfde artikel, druk ik, met toestemming van den schrijver, een gedeelte van een brief af, dien ik dezer dagen ontving van een anderen man, en die mij zooveel plezier doet; omdat ik, blijkens zijn getuigenis, erin geslaagd ben hem af te houden van den weg, dien 'Dolf', uit het onderstaande artikel, bewandelt; een weg waartoe de lezing van Levenslot en van Van Deyssel voert, en die eindigt in verliederlijking en ontaarding....

Geachte Freule,

'*Eenigen tijd geleden*, *toen ik met een mijner vrienden kwestie had over oude en nieuwe literatuur*, *voegde hij me bij z'n vertrek de woorden toe:* "*Jij moest* "*Jonge Roeping*" *van Anna de Savornin Lohman - excusez s.v.p. - eens lezen*, *dat zou je wel 'n beetje bekoelen in je dolle geschrijf.*

Een poosje daarna kreeg ik het boek in handen, en was al spoedig verdiept in het artikel "*Jongelui-leven.*" *Onder het lezen kreeg ik het gevoel*, *alsof de schrijfster mij eens geducht bij de ooren nam*, *en mij een paar ferme klappen toediende.*

Hoe dat zoo?

Omdat ook ik helaas behoorde tot dat soort van jongelui, *die een realisme vereeren*, *dat géén realisme is. Ik verlies niet heel gauw mijn overtuiging*, *freule*, *maar ik moet U eerlijk bekennen*, *dat het lezen van Jonge Roeping mij bekeerd heeft van een macht dwaalbegrippen.*

begonnen langzamerhand van mij den "*cynischen jongeling*" *te maken. Boeken als Levenslot*, *Kamertjeszonde*, *diverse werken genre Heijermans en van Deyssel*, *deden die gevoelens in mij groeien en bloeien.*

Ik las die werken met een idee van "*zie-je-nu-wel-dat-ik-het-wêl-weet?*"

Doch dat is nu voorbij.

Daarom kan ik niet nalaten, *U mijn oprechten dank te brengen voor de rake wijze*, *waarop U mij*, *hoewel onbewust*, *tot rede hebt gebracht.*

Zonder het lezen van genoemden bundel, *en later van* "*Over Boeken en Schrijvers*", *had ik wellicht den dwaalweg blijven bewandelen.*'

Brief van Dolf.

Leiden, Januari 1904.

Zeer geachte Mejonkvrouw!

'Een bescheiden plaatsje zij mij in "de Hollandsche Lelie" vergund. Uw tijdschrift is een "dames tijdschrift". Dit zal dan ook

wel de reden zijn, dat ik het niet lees, want ik ben geen dame, ik ben een jonge man, en nog wel een moderne jonge man, ik ben een decadent.

Weet U wat een decadent is? - Natuurlijk wel, maar een korte definitie daarvan heeft u nog nooit gehoord. De kortste definitie van een decadent is namelijk deze: een decadent is uw onderdanige dienaar Adolf van Oudega.

In de eerste plaats dus, en voor het laatst, ik ben een decadent, vervolgens modern - dan komt er een heelen tijd niets -, en dan: jonge man, of beter, jongeling van achttien jaar.

's Morgens - welk rechtgeaard mensch begint zijn dag met den morgen! - Om twaalf uur beginnen wij te leven (wij, pluralis majestatis, zijn: student, weet U, hier te Leiden, voorloopig: "rechten") dat wil zeggen wij kleeden ons voor den lunch. Den lunch gebruiken wij meestal in stilte, en dan gaan wij naar college tot twee uur of half drie, al naar het uitkomt, doch daarna gaan wij tennissen.

Weet u wat tennissen is, zeer geachte Mejonkvrouw? Twee of vier spelers plaatsen zich aan weerszijden van een net.

Wij zijn allen gewapend met teêrbesnaarde instrumentjes, waarmee wij balletjes over dat net kaatsen naar onzen partner. Deze echter kaatst zoo'n balletje terug, maar wij kaatsen het weer naar onzen partner; deze echter kaatst zoo'n balletje terug, maar wij kaatsen het weer naar onzen partner; deze echter kaatst zoo'n balletje terug, maar wij.... of het zoo *ad infinitum* gaat? Neen, want eenmaal, vroeg of laat, valt het balletje in het net.... en dan.... wel dan niets.

Hiermede brengen wij de zomermiddagen en avonden door; dit is onze bezigheid op zomermorgens en zomerochtenden. Wij doen dan aan sport. Welk nut heeft dit? "Het geeft ons," heeft een autoriteit opgemerkt, "tegenwoordigheid van geest". Goddank (of beter "Gelukkig", want wij doen niet aan God, en behoeven hem dus ook niet te danken), men heeft ons spel aangepast aan het nut, of beter de nuttigheid aan ons spel: wij gymnastiseeren nu in tegen woordigheid van geest, tot alle geest verdreven zal zijn.

Als de bal dikwijls genoeg in het net gevallen is, na escapades in naburige slooten, dan mogen wij rusten. Ook dit rusten is allerinteressantst. Dan ontmoetten wij: onze meisjes.

Wij hebben ieder ons meisje, ons eigen meisje. Daarvoor leven wij, dat is ons ideaal, en het is zoo gelukkig, dat wij elkaar tegenwoordig zoo vroeg leeren kennen, want, het is waar, wij zijn betrekkelijk nog jong, maar wij zijn toch ook heel anders, dan onze ouders, toen zij jong waren; wij zijn veel vrijer, en hebben veel meer menschenkennis.

Nu kunnen wij dadelijk beoordeelen of wij elkander trouw zullen blijven. Hoe heerlijk zal het zijn, als wij eenmaal echt geëngageerd zullen zijn - "Waar ga je heen Dolf?" - "Naar mijn meisje," zeg ik dan, "Leuk hé?" - Hoe leuk om dan gearmd te loopen, en receptie te houden, en later samen alleen op reis - nou zeg met Jeanne, dat zou je ook wel eens willen hé?....' 'Wacht even zeer geachte Mejonkvrouw, want ik kan mijn hoofd niet bij elkaar houden - Baby schreeuwt zoo verschrikkelijk. Wat is er toch viezers dan zoo'n vormeloos klein gedrocht, dat altijd nat is en afgeeft? Boeh, boeh,....

.... Zie zoo, juf schijnt het gat gestopt te hebben, ten minste ik hoor niets meer, (allergekst; om ze stil te krijgen moet je ze heen en weer schudden!).... Waar waren we ook weer? Oh ja, ik zou U mijn meisje beschrijven. Lang heb ik dat al willen

doen, maar.... het is zoo'n toer om te beginnen; - natuurlijk zuiver embarras de richesse. Wacht even, hè de gedachten vliegen altijd weg op het oogenblik, dat je in moet doopen, om ze op te schrijven. Ik zou veel beter schrijven als ik een vulpenhouder had, of een schrijfmachine; he ja een schrijfmachine dat zou wel leuk zijn.

Ik ben achttien, en zij is zeventien. Wij kennen elkaar al van onze jeugd af; dat wil zeggen: ik was dertien en zij was twaalf, toen wij in Scheveningen, in het Kurhaus, aan elkaar werden voorgesteld door Frans de Bruine.

Die was toen haar....; zij liepen altijd samen. Maar je kunt op dien leeftijd nog niet weten wat je wilt; welke jonge man zou zóó jong reeds zijn hart willen kennen? - Ik was terstond smoorlijk op haar, en, zonder pedant te zijn: zij was gecharmeerd van mij. Zij leunde vertrouwelijk op mijn arm, en ik voelde.... ik dacht.... ik sprak: - “Vindt U het hier niet zeer warm juffrouw?” - “Ja meneer” zeide zij blozend. - “Het is hier heel aardig, vindt U niet juffrouw?” - “Ja meneer” zeide zij en

bloosde - “Dans ik niet onhandig juffrouw?” - “Neen meneer” zeide zij en bloosde “Maar u neemt zulke groote passen.” - Ik had alzoo overwonnen, wij begrepen elkaar.

Eenigen tijd zagen Wij elkaar niet. Ik had toen den baard in den keel. Zij zag er toen ter tijd ook niet voordeelig uit, want zij had heur haar in een vlecht, en zat telkens vol puistjes in haar gezicht. Nou, het een met het ander flatteerde haar niet.

Toch werd mijn aandacht weer op haar gevestigd, door eenige woorden die ik af luisterde van mijn broer Piet met zijn Clubgenoot Kees. Kees noemde haar een aardig langstaartje, dat wel goed zou worden. Piet echter zei, dat er niks aan was, dat ze veel te mager was, en altijd een bezemsteel zou blijven. Kees verdedigde haar toen zeer warm, zóó, dat Piet hem een microeroticus noemde....

Oh hoe zij er eigenlijk uitziet? - Nu, nadat we een tijd van elkaar af waren gegaan, liepen wij ieder met anderen, zij met Frits van Doorn, en ik met Tine, later met Frieda, en toen met Truus; maar zij zag wel, dat het dépit was, want toen ik Truus liet schieten, kwam zij dadelijk weer uit den hoek, en liet Frits loopen. Frits loopt nu met Truus.

Ja, Jeanne is een heerlijk meisje. Zij is nu een echte jonge dame geworden, en pas van de kostschool terug.

Ik zal nooit den morgen vergeten, dat ik haar weerzag; zij zag er uit als een verschbedauwd-ontloken-knopje.

Wat vooral zoo mooi aan haar is, dat zijn haar oogen. Zoo heerlijk naïef kan zij kijken; en, als ik een pikanterietje zeg, dan doet ze of ze niets begrijpt. Dan hangt ze naar mij over, in haar vouwstoeltje. (Wij zitten op de tennisbaan altijd op vouwstoeltjes). Dan zegt ze met een radiant gezichtje: “Hoe bedoel je,” of: “Wat bedoel je daarmee?” - Maar het zenuwachtig trippelen van haar kleine voetjes verraadt, dat ze drommels goed weet wat ik bedoel, en naar den bekenden weg vraagt. Bijvoorbeeld: als ik er eens op zinspeel, dat wij gisterenavond fuifhadden, en in den stoomdraaimolen geweest zijn, dan zegt Frits, die met Truus tegenover ons zit, tegen Jeanne (ze zijn volstrekt niet boos op elkaar want ze begrepen wel dat ze niet bij elkaar pasten) “je hadt Dolf daar eens bezig moeten zien, of misschien is het beter dat je hem niet gezien hebt”. - Nou dat is natuurlijk tegenover haar, die dat dadelijk begrijpt, een gewaagde mop. Ze zegt dan ook, zoogenaamd naïef “Waarom is het beter dat ik je niet zag” - en meteen kijkt ze mij aan, met een paar oogen, nou hoor, als ik ze niet door en door kende, dan zou ik zeggen, ze is toch eigenlijk net als die van den stoomdraaimolen, waar Frits zoo stom over begon; en toch - je kunt toch dadelijk vatten dat het een “net”, specifiek “net” meisje is. Een oogenblik in haar gezelschap loutert je weer, en doet je die scharrelpartijtjes geheel vergeten. Trouwens als zij wist dat ik scharrelde, en later zal ik het haar natuurlijk vertellen, dan wed ik dat ze er niets in zou vinden; maar onze oude lui, over en weer, ziet u, die zijn niet zoo op de hoogte van den tijd. Ach, het zijn beste goeie menschen, maar een beetje bekrompen.

Het is bespottelijk, zooals die oude lui tegenwoordig naar je mee hengelen; wel leuk, maar, als je geen plan hebt, drommels gevaarlijk, want ze zijn glad hoor! Als ik trouwens geen ernstig plan had haar te vragen, dan zou ik ook....

Wat een gek idee, haar eenmaal te moeten vragen, en haar iets te vertellen wat ze allang weet. En toch mag ze het niet laten merken.

Laatst reden wij samen schaatsen, en toen stoof er langs den weg een automobiel. - Hè Dolf,’ zei ze, ‘Zoo'n autocar moeten wij toch later ook koopen.’ - ‘Wat bedoel je met later,’ zeide ik quasi ingénu - En toen ‘kreeg ze een geweldigen kleur, die

haar, tusschen twee haakjes, allemachtig goed stond. Korten tijd later trok ze haar handschoenen uit, en ik ook; en toen hield ik haar blanke fijne handjes in de mijne; dat was zoo innig, innig, innig.... Ik dwaal te veel van mijn onderwerp af. Ik heb het U wel gezegd, het is embarras de richesse. Dus revenons à nos moutons, of, zooals Piet zegt: revenons à nous, moutons. Zij heeft prachtig blond haar, met een eigenaardigen glans naar het rossige toe, maar niet rood hoor. Zij heeft, zooals ik reeds zeide, heerlijke, verrukkelijke oogen, en verder een fijn wipneusje, een welgevormd klein mondje, met schitterende keurige tandjes; wat wel vreemd is, daar ze verschrikkelijk snoept....'

Slot van Jhr. Rappard.

U zult het mij, zeer geachte redactrice, niet kwalijk nemen, dat ik Dolfje stoor in zijn poëtische overpeinzingen. Ik vrees namelijk dat hij niet verder zal komen. Im-

mers gij hebt het kunnen zien, hoe hij, in zijn binnenste rond zoekende, niets vond dan steeds zichzelf en weer zichzelf. Inderdaad, groot zal zijn ontgoocheling zijn, wanneer hij gewaar zal worden hoe gering zijn eigen personaliteit is, en van hoe weinig gewicht. God geve dat hij tot die ontdekking *kome*, en niet er toe *gebracht* worde door de wereld; want de in slapheid en zwakheid gekweekte, doch niet *opgevoede* jongeling zal den schok van de *werkelijkheid*, indien zij koud over hem zal komen, niet kunnen weerstaan.

Welke rampen zullen hem nog te wachten staan, wanneer inderdaad de onverstandige ouders hem koppelen aan die perverse en verwende nul, die hij thans meent te aanbidden, en die van zichzelf werkelijk meent, dat ook zij hem *liefheeft.*(!)

De stumpers kunnen het trouwens ook niet helpen. *Zij* hebben geen schuld. Neen *gij*, voddige ouders, die eerst te lamlendig geweest zijt U kinderen te leeren kennen, en ze nu tegen elkaar plakt en commandeert: Speelt comedie, en doe gelukkig!

Meneer, wanneer gij van Uw kantoor en Uw sociëteit komt, en Uw krant eindelijk eens uit hebt, bemoei U eens met Uw zoon. Hij is Uw kind. Hij kent U niet. Gij zijt voor hem zijn brandkast, waarvan hij af en toe geld trekt. Gij bewaart de huisorde, en, voor zooverre gij zien kunt, slaat gij hem gade op zijn levenswegje. Doch gij bezit zijn vertrouwen niet. Hoe kan het ook anders? Zou hij U ooit vertellen dat hij bemint, op zijn manier? Wel neen, want ge zoudt hem eerst uitlachen, en vervolgens beleedigen, door zijn aangelegenheden en-bagatelle te behandelen, en hij zou U daarom haten. Nu vertelt hij alles aan zijn vriend, en die is even dom als hij. Wie geeft U het recht meneer, kinderen te houden? Hoe vermeet gij U, Uzelf vader te noemen?

En gij mevrouw? Neen, Uw dochter heeft niet den minsten aanleg voor muziek. Zij heeft er zelfs geen flauwe notie van. Zij kan niet spelen, zij voelt niet; neen, zij heeft geen lieve stem, en zingt niet beeldig; en haar schilderstukken zijn niet snoezig. Zij begrijpt niets van Bach, Beethoven, Grieg, Rembrandt, Couperus, of wien ook; al praat zij U na, en vindt zij hunne scheppingen, ‘doddig’, ‘aardig’, ‘knus’, of ‘charmant’. Waarom moet zij deze mannen door die nonsenspraat beleedigen? Maar waarom *moet* zij aanleg hebben? Waarom moeten die microscopische talentjes ‘ontwikkeld’ worden?

Wanneer gij eens terugkomt uit de ‘Meeting van de Vereeniging ter Ondersteuning van de verwaarloosde kinderen der Hottentotten,’[1)] bedenk dan welke Hottentot gij zelf zijt. Zou het de moeite niet loonen eens te onderzoeken, wat voor kinderen gij eigenlijk hebt? Moeten Uw kinderen U altijd, als gij thuis zijt, met hoofdpijn vinden, of pruilende om een nieuwe japon, of in het vuur van die ‘Kaffeeschlacht,’ (hier ‘tea’ genaamd), en steeds bemerken dat zij *de trop* zijn? Wel heeft Nietzsche gelijk als hij U beschrijft: Der Mann liebt die Gefahr und das Spiel, das Weib ist ein gefährliches Spielzeug, deshalb liebt er das Weib. Of wel: der Mann ist für den Krieg, und das Weib zur Erhohlung des Kriegers. - Dáárvoor zijt gij - en alleen dáárvoor toont gij aanleg. *Nimmer zult gij ‘moeder’ worden, al kreegt ge een dozijn.... kinderen.* (Gelukkig dat daar ten minste tegenwoordig óók al wat op gevonden is.)

U, zeer geachte redactrice, dank ik voor de verleende plaatsruimte; mede dank ik U namens Dolfje, die sedert eenigen tijd aan literatuur doet. Hij schrijft een grooten roman, ten minste daar zal hij aan beginnen. Hij heeft ook Couperus gelezen, en

1) Noot der redactrice:
Of van al Uw ‘societeits’ bezoeken en tentoonstellingen, en bazaars. -

levert aan ‘Minerva’ een critiek over Van Deyssel's laatste werk; ook van U heeft hij een en ander gelezen, en zegt dat U zoo aardig schrijft, ‘werkelijk zeer aardig.’

Inmiddels verblijve hoogachtend:

Uw dienstwillige Dienaar

JHR: A. RAPPARD.

Bericht.

In verband met dit stukje, en met den door mij in de Inleiding afgedrukten brief, vestig ik de aandacht op het Hoofdartikel van de e.k. Lelie (van Wolfgang van der Meij) getiteld: *De Waanzin in het proletariaatsgevoel.*

Naar aanleiding van ‘Een Noodkreet’ door Anna de Savornin Lohman.

Naar aanleiding van ‘Een Noodkreet’ werd mij den onderstaanden, reeds in de vorige Lelie aangekondigden, brief toegezonden van zeer gewaardeerde zijde.

Geachte Freule!

‘*Oorspronkelijk van plan een kort woord voor uw blad in te zenden, naar aanleiding van uw ‘Noodkreet’, moet ik daar door volhandigheid met andere stof van afzien. Ik had er op willen wijzen, dat m.i. voor ongehuwde vrouwen nog wel werk te vinden is, mits zij alle fatsoens-*

appreciatie laten varen, en niet alleen streven naar wat in haar oog, of liever naar haar meening, in 't oog der wereld met haar stand en opvoeding overeenkomt. M. a.w. wanneer zij niet alleen zoeken naar geestelijke werkzaamheid, waarvoor zij dikwijls allerminst geschikt zijn,[*)] *maar zich bereid toonen de handen uit de mouw te steken, niet alleen in figuurlijken, maar ook in werkelijken zin. Hoevele moeders b.v. met drukke huishoudens en veel kinderen, zouden zich gaarne, zoo noodig tegen vergoeding, een gedeelte van haar last van de schouders genomen willen zien. Maar natuurlijk, wil men in die richting werkzaam zijn, dan moet men alle zelf den baas-spelen, en eigen-willetje-volgen laten varen. De opvoeding nu der jonge dames is zeker allerminst daarnaar ingericht; maar veeleer er op berekend, alsof zij allen gerechtigd zijn op een lui en onbezorgd leventje later. Hoevelen ten slotte bezoeken b.v. huishoud- en kookschool? Is het aantal niet uiterst luttel? Hoevelen kunnen goed dienstboden-werk verrichten, naaien, wasschen enz.; en juist aan dit soort werk, dat noodzakelijk moet verricht worden, is het meest behoefte. Hoevelen zijn in staat later ondergeschikten te beheeren, wien zij het werk zelf uit de hand zouden kunnen nemen, iets wat toch altijd beweerd wordt, dat ook bij mannen-werk (kantoorchefs, fabrieksbazen enz.) zoo hoogst wenschelijk is? Is het streven er niet veeleer naar de huishouding zoo gering mogelijk te maken, tot een minimum te beperken; en is niet ledigheid des duivels oorkussen? In plaats van allerlei nuttige vrouwelijke dingen, leeren de meisjes allerlei onnutte dingen, die haar waanwijs maken, en den neus doen optrekken voor vruchtbaren arbeid, terwijl zij haar vrijen tijd besteden aan zoogenaamde self-culture, handwerkjes enz.*

M.i. hebben wij hier te doen met een belangrijk sociaal euvel, waarop wel de aandacht mag gevestigd worden.

De geachte schrijver zegt hier precies datgene, wat *ik* steeds beweer; namelijk dat de hedendaagsche vrouw veel te veel minacht de huiselijke bezigheden, den handenarbeid, en een domme bewondering heeft voor zoogenaamde ‘geestes-ontwikkeling,’ en zoogenaamde ‘talenten’; welke in 99 van 100 gevallen neerkomen op de grootst-mogelijke middelmatigheid! - Ik geloof met den geachten schrijver, dat de kookschool en de huishoudschool veel nuttiger opleidingsscholen zijn voor het meerendeel der vrouwen, dan de Academie, de teeken-academie, de muziekschool, enz. enz! Maar ik vind het jammer, dat de directrices van deze kook- en huishoudscholen de fout begaan, *veel* te *veel* theorie te eischen van hare leerlingen; zoodat ik verscheidene meisjes weet, die het eind-examen niet konden afleggen, omdat zij zich, vóór 't zoover was, *overwerkt* hadden. Het is onmogelijk voor de meesten, tegelijk allerlei handen-arbeid, als koken, schuren, schrobben, enz. te verrichten, en óók nog van allerlei hoofdwerk er bij te bestudeeren! 't Laatste schijnt mij, met het oog op het *doel* van de meeste leerlingen, overbodig! - Dat heel veel meisjes beter deden huishoudster in een druk gezin te worden, dan zichzelve toe te leggen op geestesarbeid, geloof ik met den geachten schrijver. Maar de loonen van ‘juffrouwen’ zijn véél te laag. Omgekeerd echter zijn de meeste ‘juffrouwen’ zoo onbruikbaar, en kennen zoo weinig, dat men het den mevrouwen niet kwalijk kan nemen, wanneer zij aan een goede en bekwame meid met genoegen meer loon

*) Noot red:
Juist dat geloof *ik* ook. Maar men *zweept* de vrouw vóórt in die richting van ‘geestes-ontwikkeling.’

toekennen, dan aan een ‘juffrouw,’ wier ‘juffrouwachtigheid’ zich uit in zich voor alles te veel ‘dame’ voelen en niets *grondig* kennen.

De Legende van den Burchgrave van Coucy.

Tafreel uit het II[de] Bedrijf van **De Lelievaan,** lyrisch drama in vier bedrijven. Tijd het jaar 1376.

Personen:

ISABELLA, princes van Engeland, dame de Coucy Burchtvrouw 31 jaar.
MARIA DE COUCY 16 jaar.
BÉATE DE LIGNAC 20 jaar.
EEN MENESTREEL 18 jaar.

Plaats:

De Burchtzaal van het slot Coucy. Om den troon der Burchtvrouw zijn de hofjoffers op vouwstoeltjes gezeten. Links Maria naast hare moeder. Achter haar edelknapen en pages, van welke er één, na een wenk der burchtvrouw, naar den met tapijten behangen middenboog treedt en toegang verleent aan den Menestreel. Deze knielt voor den troon, en plaatst zich op grooten afstand daarvan, buiten de rij der edellieden.

1ste PAGE

(bij den troonstoel).

Wat zult gij aan de Koninklijke Burchtvrouw, onze Meesteres, doen hooren, Zegger?

ZEGGER.

Al wat het Uwer mogende Meestresse, de Koninklijke Burchtvrouw, zal behagen te vernemen.

ISABELLA

(tot Page).

Vraag wat hij kent?

1ste PAGE.
Wat zegt ge, Zegger?

ZEGGER.
Ik zeg, mijn noble knaap, uit den roman *Dè Roos*, fragmenten, streelend voor het oor van edelvrouw en ridderknaap, smeltend om t' aanhooren door staatsie-joffer en vazal. Ik zeg het minnerijm van den eerwaarden Jean Froissart en jonstige vertelsels van Jonkvrouw Marie uit Frankrijk, in Eng'land wèlbekend; ik zeg épisoden uit den *Zwanenridder*, uit *Lancelot* en *Percival*, van *Tristan en Isolde* en van *Carolus Magnus* en den grooten *Roelant.*

***Isabella*.**
Al wèl! de Zegger spreke van *Chaucer,* een vertelling.

ZEGGER.
Vergeef mij, Koninklijke vrouw, het Engelsch zeg ik niet, wel zeg ik van den Florentijn Boccacio.

ISABELLA.
Welke vertelsels?

ZEGGER.
Die van de beide Provençaalsche ridders.

MARIA

(tot hare moeder).

En zou hij ook de sproocke kennen van dit kasteel, van burchgraaf Renaud?

ISABELLA.
Waarschijnlijk kent hij die.

(Zij wenkt hem tot antwoord.)

ZEGGER.
Die ken ik, Koninklijke Gastvrouw. Ze kwam ook uit Provence. Een oude minstreel deelde mij haar mée....

ISABELLA.
Al wel! Al wel! Maria en mijn goede joffers, kiest, de Zegger gaf ruim keus. Wat wilt ge hooren?

(De joffers overleggen onder elkander.)

1ste JONKVROUW.
Al wat het U behaagt te hooren, Edelvrouw.

ISABELLA.

Neen, kiest zelven! Wilt ge hooren van Marie de France, of de legende van Coucy? Maar liever was het mij dat gij aanhoordet de mirakelen onzer H. Maagd, of fragmenten uit de levens onzer Heiligen uw aandacht schonkt.

MARIA.

Hoogedele moeder, sta mij toe, te zeggen, dat zij die menigwerf reeds op de kloosterbank vernamen. Niet waar, vriendinnen, ge hoort liever van tornooiof ander wapenspel, van bever- of van valkenjacht, van ridderhoofschheid en van ridder-avonturen? Mirakelen en heiligenlevens zijn u té wèlbekend.

1ste JONKVROUW

(naïef).

We hooren gaarne iets wereldsch joffer Marie, zoo uw hoogeedle moeder het vergunt.

ISABELLA.

En jij, Marie?

MARIA.

Zooals het U behagen wil, hoogeedle moeder, een mirakel van de H. Maagd of de legende van Burchgraaf de Coucy. Kent gij die, joffers?

1ste JONKVROUW

(na korte poos).

Met oirlof kennen wij die niet.

ISABELLA

(tot den page).

Welnu, gelast dan, knaap, dat ons de Zegger de sproocke hooren doe van Borchgraaf de Coucy.

1ste PAGE.

Mijne Koninklijke Meesteres gelast U thans te zeggen, de sproocke van Borchgrave de Coucy.

ZEGGER.

En zoo gehoorzaam ik, in de onderdanigheid, den schaamlen Zegger voegend door de eeuwen heen, aan alle Koningen en Pausen, Hertogen, Graven, Heeren en alle verdre Hoogheid op deze aarde en zoo gehoorzaam ik dan aan de Koninklijke Borchvrouw en vang mijn sproocke aan van Sire de Coucy en de Vrouwe van Famweel.

Eene rampspoedige gebeurtenis ga ik U vertellen, die uwe tranen wel waard is.

Ten tijde dat Sire Raoul de Coucy over de Picardische landschappen heerschte als Heer en hij Renaud, zijn aan verwant tot slotvoogd van dit kasteel had gesteld, leefde daar in Vermandois de Borchvrouwe van Famweel. Renaud, een dapper ridder, had de wapenen aangegord voor zijn Koning en sloeg de harpe voor de bekoorlijkheden van de Vrouwe van Famweel. En toen nu de Koningen van Frankrijk en Engeland naar den lande van Overzee togen ter bevrijding van Onzes lieven Heeren H. Graf,

maakte ook slotvoogd Renaud zich op, ter heirvaart, dewijl wapenrust hem verdroot en zijn leven versomberde. Toen nu de Vrouwre van Famweel kondschap had verkregen, dat haar Ridder-Menestreel ter heirvaart trok, in het land der Heidenen, ter bevrijding van het H. Sepulcher, greep zij haar weefspoel en weefde een fraaie vlos-zijden koorde en doorvlocht die met tressen van haar korenblond hoofdhair. De Ridder nu, om wond daarmeê zijn helmkrans en deed de lange wimpelkoorden met paarlknoppen, rugwaarts van zijn stalen rusting afzwieren.

Béate.

Welk een hovesch ridder!

Zegger.

En het geschiedde, dat bij een beleg, dat de Kerstenen bestonden tegen de Saracenen van Overzee, de Borchgrave door een boogpijl werd getroffen, waardoor hij stierf. En dewijl hij bij zijn sterven verlangde naar zijne Dame, riep hij tot zich, zijnen lijfknaap en zegde tot hem: ‘Edle Knape, ik bidde U, wanneer ik gestorven zal zijn, dat gij mijn hart neemt en het brengt in Frankrijk aan de Vrouwe van Famweel en het wikkelt in deze linten.

Maria.

Eilacy, welk een treurnis!

Zegger.

En daarop reikte hij zijn lijfknaap de wimpelkoorden, die zijne Dame had doorweven met hare tressen en reikte hem een schrijn met vele cieradiën die de Dame hem geschonken had.

En toen nu de Ridder had afgeleefd, deed de lijfknaap naar hem geboden was, en nam het schrijn en opende het lichaam en nam het hart en plaatste het in het schrijn met de wimpelkoorden en met menigerlei spange en diamant, die de Dame hem had geschonken en sloot daarbij een jammerlijken brief, dien de Slotvoogd had geschreven voor zijn afleven en met zijn signatuur had voorzien.

Toen nu de Schildknaap in Frankrijk was weêrgekeerd, kwam hij in het graafschap Vermandois, nabij het landschap Coucy en sloop naar de wallen van den burcht der Vrouwe van Famweel, waar hij haar echtgenoot, den Sire van Famweel, vond, die vaardig was om hem te dooden.

(Teekenen van schrik; gebaren van verbazing).

Genade smeekte de Schildknaap en daarop de Ridder: ‘Je zult sterven of mij zeggen waar de Borchgraaf verwijlt?’

De Schildknaap nu antwoordde dat zijn Meester dood was en dewijl de Sire hem geen geloof schonk, toonde hij den Ridder het zilveren schrijn als een teeken der waarheid.

(Teekenen van ontsteltenis).

Toen nam de Sire van Famweel het schrijn en gaf den Jonker last tot vertrekken. En daarop begaf de Sire van Famweel zich naar zijn keukenmeester en ordonneerde hem het hart derwijs te bereiden

(teekenen van ontzetting),

en te dosschen dat het eetbaar zou zijn.

(Gemurmel).

De keukenmeester deed gelijk hem geordonneerd was en bereidde een tweeden vleeschschotel gelijk aan den eersten. En de Dame werd aan den maaltijd van den eersten vleeschschotel bediend,

(Beweging en kreten van schrik).

en de Heer at van het andere vleesch dat het eerste geleek, en zoo geschiedde het dat de Vrouwe van Famweel het hart at van den Borchgrave van Coucy.

(Langdurig gemurmel).

Nademaal de Dame gegeten had, vraagde haar de Ridder:

Dame hebst du soete vleeschspijze gegeten?

Ende zij antwoordde: - Certeyn, heer gemaal, heb ik soete vleeschspijze gegeten.

Ende hij wederom: Daartoe heb ik ze laten bereiden van vleesch dat du in soete minne hebst gehad.

Béate.

O, welk een wreedaard!

Maria.

Welk een euvelmoed!

Zegger.

Ende de dame die niet kon gissen wat dat bediedde, zweeg daarop stille. En toen begost de Heer: - 'Weet di wel wat du gegeten hebst?'

Ende zij antwoordde: 'Hoe zou ic Heer?'

En daarop zegde hij tot haar: 'Welaan, zoo weet dan, dat du gegeten hebst het hart van den Slotvoogd van Coucy.

(Langdurig gemompel).

Toen nu de Dame dit vernomen had, kwamen hare gedachten in heugnis van het conterfeitsel hares vriends, edoch nóg konde zij deze dingen niet gelooven, alvorens de Heer van Famweel haar had voorgehouden het schrijn en den brief. En toen zij met hare oogen zag de voorwerpen, die besloten waren in het schrijn, kwam zij in herkenning daarvan en begon daarop den jammerbrief te lezen.

(Lichte snikken).

En toen zij de signatuur zag en het stamwapen van haren ridder, begon haar aangezicht zich te herscheppen en kwam over hare wangen karmozijn en daarop begon zij te zinken in gepeizen.

Maria.

Arme dame!

Béate.

Heilige Maria!

Zegger.

Ende toen zij die gepeizen verliet, sprak zij aldus tot haren Heer-gemaal zeggende: 'Wel eest waar hebbe ic dit vleesch in soete minne gehouden edoch nu geloove ic, certeyn dat hij dood is, de hovesche ridder der gansche Kerstenheid. Ghi hebt mij echter doen eten zijn hart en dat isser het laatste vleesch dat ik immer zal eten en nimmermeer zal ik zulk nobel en soet vleesch eten. En het isser van billijke zede dat ik zulk soet vleesch in eenzaamheid late en het door geen ander doe verzellen en daarom zweere ik, op mijn heilig geloof, nimmermeer nà dit vleesch eenigerlei vleesch te zullen eten.

Béate

Kloeke Dame!

Maria.

Edelvrouw!

ZEGGER.

Daarna rees de Dame van den disch en begaf zich naar hare burchtvertrekken en bedreef daar grootelijks rouwe en smerte en hoe menigvuldiger hare treurnis was, hoe lutteler zij er van gewaagde en in dit klaaglijk rouw- en smertbedrijf over den

dood van haren vriend, leefde zij hare dagen af en stierf.

(Een lange verzuchting wordt door den hofstoet geslaakt. Eenige weenen.)

ZEGGER.

Ende alzoo werden besloten de minnarijen van den Borchgrave de Coucy, en de dame van Famweel.

Vergeef, hoogedel gezelschap, de fouten van den Zegger.

Kleine Pauze.

ISABELLA

(tot page).

Vraag, page, aan den Zegger, wat hij als loon begeert, munt of kleedij.

PAGE

(fluistert tot den Zegger, en voert hem, op een wenk van de Burchvrouw, weg).

MARIA.

Hij had gelijk: een rampzalige gebeurtenis en onze tranen wel waard.

BÉATE.

En welk een treurig einde van de Dame van Famweel.

ISABELLA.

Loon naar werken.

BÉATE.

Och, zeg dat niet, meestresse, indien de Ridder zijne hoveschheid vergat, dan was dat niet de zonde van de Dame.

MARIA.

Bij mijn H. Patronesse! De ‘Dame’ verdiende niet haar lot. De Sire was een baarlijk monster. Wat dunkt U, vriendinnen?

1ste JOFFER.

Wij denken zooals 't U behaagt te denken, edle Jonkvrouw.

MARIA.

Maar ik wil, dat gij anders denkt en mij dat andre meldt, niet waar Béate?

BÉATE

(fluisterend).

Dát zál, van uwe zijde, wél bij *willen* blijven, Maria, daar de joffers wenschen U minlijk te behagen.

MARIA

(tot de joffers).

Maar hebt *gij* staatsiedames, dan geen oordeel over de vertelling?

1ste JOFFER.
De joffers oordeelen daarover, zooals het U behaagt te doen, edle jonkvrouw.

MARIA.
Ja, maar, *dàt* juist wil ik niet, Hélène, ze moeten zeggen wat ze denken.

ISABELLA

(kil).

Maria, hovelingen zijn als gedweeë kinderen, zij *denken* niet. Sinds Alfred en het Heptarchaat en sinds Carolus Magnus en zijn Paladijnen was dat eenerlei en 't zal tot aan 't vergaan der wereld blijven.

MARIA.
Maar moeder dan zijn hovelingen...

ISABELLA.
Sierplanten die men gaarne ziet en ook wel dulden moet, zoolang ze slechts geen woekerplanten worden,

(fluisterend)

zeg hun het oordeel dat ze moeten uiten, vóór, let op! ze spreken het U na.

MARIA.
De Zegger sprak en zegde schoon en helder zijne sproocke, vindt ge dat ook?

JOFFERS

(in koor).

O, ja, o, zeker!

MARIA.
En verder vind ik dat de vertelling ijzen deed en toch ook weer bekoorde, vindt gij dat ook?

JOFFERS

(in koor).

O, ja, o, zeker!

MARIA.
Dan acht ik verder de' Sire een monster. Vindt gij dat ook?

JOFFERS.

O, ja, o, zeker!

MARIA.

En eindlijk vind ik, dat de ganzenhoeder van den burcht met zijn twee drijvers wel in den stoet kon zijn, vindt gij dat ook?

ENKLE JOFFERS.

O ja!

(zich herstellend).

O neen, o neen!

ANDERE JOFFERS

(geven door teekenen van ontsteltenis te kennen dat zij nu de schalkheid hebben begrepen).

ISABELLA.

Nu lieve Joffers, gij kunt gaan!

(glimlachend Maria naar zich toetrekkend).

Mijn dierbaar kind, die menigmaal mijn somberheid verdrijft door uwen schalken zin.

MARIA.

Wat zijn de Hoven toch vervelend lieve moeder, door de ganzen?! Het klooster is een heerlijkheid er bij. Vervelend zijn de Hoven, wat zeg jij, Béate?

BÉATE.

Ze zijn vervelend door de ganzen, waar die niet zijn, daar schittren zij door schranderheid en kunst en stralen door vernuft en schalkernij. Daar is de Vorst, de voorste en zijn trawanten blijven pairs.

MARIA.

Durf jij een oordeel uiten?

BÉATE.

Sinds ik in dienst ben bij mevrouw, uw moeder, wèl.

F. SMIT KLEINE.

Een veroordeelde.

Frankrijk is het land waar processen worden gevoerd die de halve wereld beroeren. Het is nu juist vijftig jaar geleden dat een vrouw stierf die dertig jaar gevangenisstraf onderging, hoewel ze door evenveel duizenden onschuldig werd geoordeeld, als er duizenden waren die aan haar schuld geloofden.

Marie Lafarge, geboren Cappelle, bracht de hartstochten in beweging meer dan een Dreyfus zelfs vermocht. (Mevrouw Humbert niet mede gerekend.)

Toevallig kocht ik eenigen tijd geleden op een boekenstalletje te Parijs een klein, weinig bekend werkje van Alexander Dumas père. Onder meer interessante stukjes was er één dat tot opschrift droeg:

‘Gevangenis-uren (een vergeten boek.)’

Alvorens de gebeurtenissen te verhalen door Dumas meegedeeld, een kort overzicht

over de persoon der beklaagde, zooals die in de Encyclopedies wordt vermeld.

Marie Cappelle was van zeer aanzienlijke familie en werd geboren te Villers-Helan in 1816. Ze huwde in 1839, dus 23 jaar oud, met een industrieel Lafarge, dien ze weinig kende en die haar misleidde ten opzichte van zijn fortuin. Voorgevende dat hij een kasteel bezat te Glandier, bracht hij haar naar een oude bouwvallige woning waar ze zich diep ongelukkig voelde, en een schoonmoeder bij haar moest laten inwonen die de jonge vrouw haatte en haar het leven verbitterde. In Juli was ze gehuwd, toen in November de heer Lafarge naar Parijs moest voor zaken. Na eenigen tijd daar te hebben vertoefd ontving hij een brief van zijn moeder, waarin werd meegedeeld dat hem een trommel met gebak wachtte, door zijn vrouw bereid. Het beloofde verscheen en Lafarge at er van. Een ongesteldheid volgde, pijnen verergerden met den dag en hij vertrok naar huis om verpleegd te worden door zijn vrouw, die dat deed, tot hij tien dagen later kwam te sterven, 14 Januari 1840.

Langzamerhand rezen vermoedens dat de man vergiftigd zijn zou en kantte de publieke opinie zich tegen de weduwe. Ze werd gevangen genomen, aangezien ze rattenkruit had gekocht en het gebruik daarvan niet duidelijk kon verklaren. Op 2 September van hetzelfde jaar verscheen ze voor de rechtbank te Corrèze, waar ze volhield, zoo als van den aanvang af, dat ze onschuldig was.

Weken lang was het proces Lafarge het onderwerp van discussie in het binnen- en buitenland. De advocaat der beschuldigde was de beroemde Mr. Paillet, bijgestaan door twee jonge rechtsgeleerden Bac en Lechaud. Het onderzoek in de ingewanden leidde dat geen resultaat. Tot driemaal toe getuigden scheikundigen dat geen rattenkruit gevonden was bij den overledene. Toch moest en zou ze schuldig zijn. Dr. Orfile, chef van de medische faculteit te Parijs, werd ontboden, die ontdekte eindelijk arsenicum. De advocaten waren radeloos en schreven aan den beroemden scheikundige Raspail om over te komen. Het was reeds te laat. Mevrouw Lafarge werd dadelijk na de verklaring van dokter Orfile veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf.

Raspail protesteerde tegen dokter Orfile en verklaarde dat hij zich sterk maakte overal arsenicum in te vinden, tot zelfs in den leunstoel van den president.

De veroordeelde ondervond de treffendste blijken van sympathie en deelneming, haar geworden uit alle oorden der wereld, maar ging de gevangenis binnen te Montpellier

Gevangenis-uren.

Dumas schrijft: ‘Een boek komt mij in handen dat oude herinneringen opwekt en waard is door velen te worden gelezen. Zij die het schreef onder droeve omstandigheden binnen de muren van een gevangenis, is reeds lang overleden. De ziel die kreet tot God is de aarde nog jong zijnde ontvlucht.

Was Marie Cappelle schuldig of niet? Dat is een zaak tusschen de rechters en God. Zij loochende haar schuld, de wet haar ontkenning. Ik heb haar gekend als kind, als reine jonge maagd en mijn *hart* zou als de veroordeeling aan mij ware opgedragen, zeer zeker ‘neen’ hebben gezegd, zoo goed als de arme gevangene zelve. Ik kende haar grootvader, mijn voogd; door familiebanden bezocht ik dikwijls haar moeder en zuster.

Toen de jury het ‘schuldig’ uitsprak had ik te veel eerbied voor de wet om te twijfelen en tòch - wat mij zelf aangaat geloofde ik niet dat ze een misdadige was. Tijdens haar proces deed ik eens al wat in mijn macht was om haar te redden, na haar veroordeeling trachtte ik, zonder dat ze het wist, gratie voor haar te bekomen.

In 1848 was het mij bijkans gelukt die te verkrijgen van koning Louis Philippe, die haar zéér na was in bloedverwantschap. Ik had de belofte gekregen van den minister van justitie, dat ze uit de gevangenis te Montpellier naar een ziekenhuis kon worden gebracht, en van daar de vrijheid zou bekomen; de uitvoering bleef achterwege. Wat zou het arme vogeltje de vleugels hebben uitgeslagen en een loflied hebben gezongen ter eere van haar verlosser!

En nu, waarom verdubbelde ik mijn pogingen juist in 1847 en 1848 om de gevangene ter hulpe te zijn? Ik zal het u zeggen.

In December 1846 reisde ik in Afrika met mijn zoon, August Maquet, Louis Boulanger, Desbaralles en Giraud. Op een avond waren we genoodzaakt te overnachten in het kamp van Smendou. Muren doch geen woningen waren daar te vinden. In het nabijzijnde bosch stond slechts een houten loods die den wijdschen naam van *herberg* droeg en een klein steenen gebouwtje, bewoond door den

betaalmeester van het regiment en het garnizoen van het kamp.

Het is ongeloofelijk zoo koud als het in Afrika zijn kan; we zagen geen zon, het had geregend en zelfs geijzeld, zoodat we doornat en verkleumd waren. We verdrongen ons in de herberg met ons zessen om de kachel en bestelden avondeten. Het woei door de reten van het houten gebouw, zoodat de lichten soms uitgingen, kaarsen natuurlijk, die walmden en dropen. We zouden daar op stoelen, of op den tochtigen grond den nacht doorbrengen, toen een soldaat binnenkwam en na gefluisterd te hebben met den waard, vroeg of ik niet 'Alexander Dumas' heette? Op mijn bevestigend antwoord bood hij mij, uit naam van den betaalmeester, logies aan in diens woning.

Daar komende vernam ik dat de gastheer reeds sliep en order had gegeven mij mijn vertrek aan te wijzen. Ik stond onverwachts in een aristocratische omgeving en vroeg mezelf af of ik wel in het kamp van Smendou was? Onder meer stond een daguerréotypie op den schoorsteen, van een jonge vrouw, geleund tegen de tralies. Ik herkende Marie Lafarge....

Te vijf uur werd ik gewekt en moest weer mede op reis, zonder zelfs den naam te hebben vernomen van den man die mij gastvrijheid had verleend. Kennelijk werd die voor mij geheim gehouden. Onderweg vroeg ik aan een conducteur van de diligence die ons een eind ver bracht: wie toch mijn gastheer was geweest, en vernam toen den naam 'Collard'.

Was de betaalmeester van het regiment dan mijn oude vriend Maurice, dien ik na vijf en twintig jaar zoo gaarne eens had ontmoet? Waarschijnlijk schaamde hij zich voor het leed dat over zijn familie was gekomen. Ik schreef hem een brief om dank te zeggen voor zijn vriendelijkheid en vulde dien aan met de woorden: 'Nooit *wil* ik gelooven aan de schuld van haar wier portret in uwe kamer staat.' Drie maanden na mijn thuiskomst ontving ik een dik couvert met het stempel 'Montpellier'. Het was een schrijven van Marie Cappelle, de veroordeelde mevrouw Lafarge. De brief luidde:

'Mijnheer.

Door mijnen neef Eugène, niet naar u meende door mijn oom Maurice, vernam ik dat ge uwe sympathie voor mij hebt uitgesproken. Toch is die sympathie niet volkomen, want uw twijfel is niet buitengesloten. U zegt niet aan mijn schuld te *willen* gelooven. O, Dumas, gij die me als kind hebt gekend, die met me bloemen zocht en met me speeldet, gij kent me en zegt te *willen* gelooven aan mijn onschuld. O, mijn vriend, ge kondt mijn redder zijn zoo ge dat wenschtet. Gij, wiens stem geheel Europa in beweging brengt, uw machtige pen kan voor me doen wat Voltaire deed voor Calas. Ik bezweer u, bij de nagedachtenis mijner ouders, ik smeek het het u als in gebed door de tralies mijner gevangenis: *geloof* in mijn onschuld! Waarom heeft Collard u niet daarvan verzekerd en zijn gunstig oordeel over mij uitgesproken? *Hij* weet dat ik onschuldig ben. O Dumas, als ge mijn tranen zaagt, mijn snikken hoordet, en mijn handen voeldet branden van wanhoop en koorts, dan zoudt ge, even als er zoovelen zijn, uitroepen: "Marie Cappelle is onschuldig!"

Herinner u mij als kind, denk aan mij als reine maagd; de gevangene is even onschuldig als die beiden. Nu verdient ze medelijden als een martelares.

Herinnert ge u nog dat ik met u dineerde bij tante Garat een paar maanden voor dat rampzalige huwelijk? Wat was ik toen nog gelukkig!

Luister nog naar iets dat ik u wil zeggen. Wat mij wanhopig maakt en me zal doen sterven in mijn cel, of wel zal doen verhuizen naar een waanzinnigengesticht, is de

twijfel aan mij zelve; dat is beurtelings het vertrouwen op mijn kracht en het mistrouwen op de middelen om die op te wekken. “Werk, arbeid” heeft men mij gezegd. Best, maar is het openbare leven niet noodig voor de spranken van den geest, zoo goed als de zon voor den oogst? Soms gevoel ik mij zwak, aarzelend, wankelend en wensch niets anders dan het hoekje bij het vuur; dan droom ik schoone droomen en koester die in de eenzaamheid; dan weer klopt mijn hoofd van koorts en spreken mijne gedachten of zingen met luide stem; ik smeek of klaag en mijn oogen lezen in mijn eigen ziel. Ik begrijp mij zelve ter nauwernood; en dan weer geraak ik in opwinding en vat alles: de natuur, den mensch en de godheid. Als ik lees, komen soms gansche zinnen mij onbegrijpelijk voor en zoek ik achter de denkbeelden van den schrijver veel meer dan hij er zelf mee bedoeld heeft. Ik herinner me soms gebeurtenissen die ik nimmer beleefd heb, maar die misschien

voor of na mijn bestaan zullen hebben plaats gehad of nog moeten komen.

Neem ik een handwerk op, dan beeft de naald zoodat ik die moet neerleggen.

Wie ben ik, Dumas; ik, de zwakke, ben ik het vriendinnetje dat ge dikwijls bewonderdet om haar moed? Twijfel aan zich zelf is de ergste die bestaat. Wat ik doe wil ik uitnemend verrichten; ik haat middelmatigheid. Als ik schrijf bevalt geen enkele regel mij. De kunstenaar moet streng zijn op eigen werk. Mijn gedachten nemen soms een hooge vlucht, soms leef ik geheel in het verleden. Enkele losse fragmenten van vorige dagen gaan mede. En nu nogmaals, Dumas, heb medelijden en doe wat ge kunt voor uwe

MARIE CAPPELLE, weduwe LAFARGE.'

(Slot volgt.)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Vivisectie.

De medische student, die in het laatste nummer van dit blad over vivisectie schrijft, schijnt van het vak zijner keuze nog niet veel te weten, en van de roeping der geneeskunde een vreemde opvatting te hebben.

Als een geneeskundige, door zijn onvermoeid streven, er in slaagt een middel te vinden om de gezondheid weer te geven aan, ja het leven te redden, van tallooze ongelukkigen (al zijn het dan maar *menschen*), die vóór zijn tusschenkomst reddeloos verloren waren, is dat dan *'goed'*, is dat *'hoog'*, is dat *'edel'*?.

Dát deed Prof. *von Eiselsberg* (die uit bescheidenheid zijn eigen naam verzwijgt), toen hij eenige katten opofferde voor zijn belangrijke proefnemingen op het gebied van darmoperaties.

Volgens onzen student was dat ongeoorloofd, was dat niet goed, maar 'laf' en 'klein', bereikte Prof. von Eiselsberg zijn doel 'ten koste van iets hoogs en edels', dat er in hem was.

Zie, tot zulke absurditeiten leidt de 'Gefühlsduselei', waaraan zich ook vele vegetariërs zoo gaarne overgeven.

Ik kan onzen medicus in den dop geen beteren raad geven dan, zoodra hij daartoe in de gelegenheid is, van Prof. *von Eiselsberg* persoonlijk te gaan leeren: wat *ware humaniteit* is. Hij zal daarvan in zijn praktijk meer nut hebben, dan van zijn antivivisectorische dweperij.

DR. J. DE GROOT.

Den Haag, 15 Januari 1904.

II. Amsterdam 8 Januari 1904.

Geachte heer Breedveld.

Pas korten tijd abonnée zijnde, was het mij niet mogelijk, mij te mengen in de woordenwisseling, betreffende 'leeftijdsverschil' in een huwelijk in uw schrijven bedoeld. Ik ben daarachter gekomen, doordat ik in een der laatste Lelies in de correspondentie een gesprek volgde, of liever, onder de oogen kreeg, tusschen onze geachte redactrice en 'Erica' en ben toen de vorige nummers gaan nakijken, zoodat ik nu volkomen op de hoogte van de zaak ben.

In U heb ik het zeer gewaardeerd, dat u het hoogstaan van eene vrouw boven alles stelt; dat u lééftijdsverschil (nl. dat *zij* zooveel ouder is) over het hoofd ziet, als zij slechts 'hoog' staat, Gebrekkig (bedoelt u daar soms mismaakt, gebocheld b.v. mee?) zou ik echter heel naar vinden, want mochten soms later de kinderen de kwaal hunner moeder erven, dan zou mij dat voor hen treurig stemmen.

Wat schoonheid aangaat, die vergaat toch, terwijl adel van ziel altijd blijft en iemand gelukkig maakt, doch eene 'hoog' staande vrouw *moet* naar mijne bescheidene meening ook zeker een 'hoog' staanden man huwen, want anders worden beiden zeker dood ongelukkig, dóórdat ze elkaar gewoon niet begrijpen.

Over 'de baas spelen', daarover behoeft niet geredeneerd te worden, want een werkelijk 'hoog' staande vrouw, speelt niet de baas over den man en indien zij beiden 'hoog' staan, o! wat moet dat een idealistisch huwelijk zijn, zooals er misschien weinige zullen gesloten zijn. Men zou haast tot de conclusie komen om te zeggen: 'es wär zu schön gewesen, es hat nicht sollen sein.'

Het huwelijk is werkelijk eene loterij; men kan het goed treffen, maar ook heel slecht (helaas! wien dit overkomt, het leed is dan niet te overzien!) en meestal moet men *leeren* elkander te begrijpen, veel geven en nemen en veel water in den wijn doen, totdat men op een punt komt, dat men elkaar gevonden heeft. U zegt, U kunt beter hulp en troost zoeken bij eene oudere vrouw, die wat meer van de wereld af weet, dan een jonge, maar die vrouw van u in spe dan, die door u bedoelde oudere vrouw, kan ook wel eens behoefte hebben om haar hart uit te storten, dat kan zij dan toch ook wel bij U doen? Want, Mr. Breedveld, ik weet het niet, doch ik geloof, dat in de wereld een vrouw meer behoefte heeft haar hart uit te storten dan een man; dàt geloof ik zeker.

Eén ding nu ten slotte, is mij verbazend in u tegengevallen. U zegt, een vrouw, die de baas over u wil spelen, die zoudt u kunnen *schoppen* en *slaan;* maar Mr. Breedveld, een man, die 'hoog' staat (en zooals ik uit uwe stukjes opmaak, reken ik u daaronder), die *slaat* niet en die *schopt* niet een vrouw, *al doet zij ik weet niet wat,* daar moet hij te *hoog* voor staan.

Hoogachtend
C. SCHLIMMER,
ARNTZENIUS.

Handschriftbeoordeeling.

I.

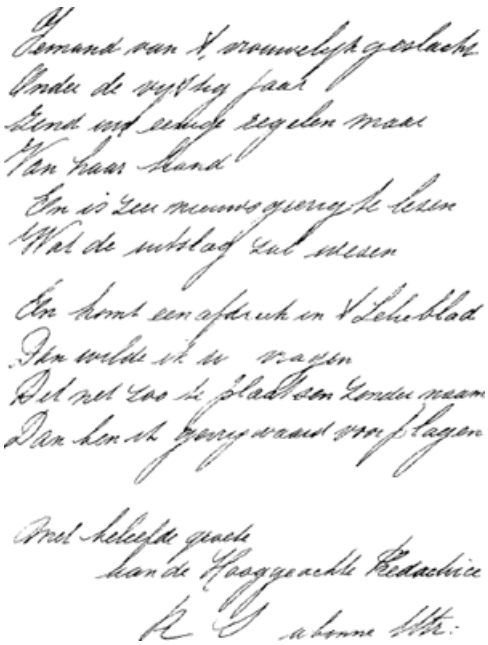

'R.S.'

Algemeene indruk: zinnelijk, dweepziek karakter.

geestelijke ontwikkeling. - diep zieleleven. - gevoelvol, idealistisch, dweepziek. - zinnelijk (in vrij sterke mate). - diplomatisch. - egoïstisch. - kattig. - zucht tot tegenspraak. - slordig, vergeetachtig. - meer levendigheid dan wilskracht. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - niet logisch, niet practisch. - spaarzaam. - eenvoudig. - gesloten, terughoudend.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Théron. Ik heb op dit oogenblik geen tijd particulier te schrijven. En toch heb ik, na de ontvangst van Uw 'Brief' en van Uw begeleidend particulier schrijven, zoo'n groote behoefte U iets van mij te laten hooren. - Ik begrijp dat zoo goed, wat gij mij geschreven hebt, van Uw strijd, Uw gevoel, Uw zieleleven. En ik wil U daarom iets vragen. Koop het boek van Daudet: Sapho. En lees het, en herlees het, en doe er Uw voordeel mee. Weet gij wat op het titelblad staat: *Pour mes fils, quand ils auront vingt ans*. Zie eens, *ik* ben maar een vrouw, een 'oude-vrijster'; en gij zijt een jonge

man, midden in de verleiding van de verleidelijkste aller steden. En daarom wil ik U niet met *mijn* beschouwingen en vermaningen aan boord komen. Ik wil U verwijzen naar het van levenswaarheid op-elke-bladzijde-getuigende boek van een *man*, van een *Parijzenaar;* van een die zijn eigen weg heeft moeten vinden in de 'Ville lumière', en die geworden is een beroemd en een geacht mensch; en die zijn levenservaring, en zijn kennis van de levensverleiding, voor zijn zonen heeft neergeschreven, niet in een vervelend, oude-wijvig tractaatje, maar in een boeienden, van geest en leven tintelenden roman. Maar met dat al toch een roman, waarmee gij en alle jonge mannen Uw voordeel kunt doen. Sapho is geen heilige, en zij is ook geen verdorvene. Sapho is een *vrouw....* met haar goed en haar kwaad beide. En dat *zij* zóó werd en niet anders.... dat kon zij misschien even weinig helpen, als wij 'eerbare' vrouwen onze fatsoenlijkheid kunnen helpen. Het is alles dikwijls een questie van omstandigheden en van opvoeding en gelegenheid. - En daarom heb *ik* zulk een innig medelijden met de Sapho's. Want, hoe en wat ze ook zijn mogen, er schuilt dikwijls in hen veel meer *echt*-vrouw-zijn, dan in de eerbare, koud-deugdzame fatsoenlijke dames. Lees maar eens in de 'faits-divers' van de Parijsche Bladen, hoe menigeen dezer vrouwen de onbaatzuchtigste offers brengt aan den man dien zij eerlijk lief heeft te midden van haar verdorven leven. En in elk geval *dat* zij geworden zijn die ze werden, dat kunnen niet *zij* helpen. Dat is de schuld van het leven, en van U, mannen. - Maar wat voor *kwaad* gijzelf daarmede U aandoet, welke gevolgen dat alles voor Uzelf medebrengt, daarvoor waarschuwt U Daudet's Sapho! - Opzettelijk verwijs ik U naar dien *roman;* omdat hier geen sprake is van een zedepreek, maar omdat U hier eenvoudig wordt aanschouwlijk gemaakt een stukje echt-Parijsch jongeluisleven, waarmede gij Uw voordeel zult doen; zooals Daudet, die geen zedepreker maar een heel-gewoon 'wereldsch' man was, en een die het leven, het Parijsche leven, *kende*, het bedoeld heeft toen hij voorin schreef: *Pour mes fils quand ils auront vingt ans.* - Van al het andere in uw brief zal ik U particulier schrijven zoodra ik tijd heb -

Tragtiek. Ik kreeg gisteren Uw 'verzoek.' Zoodra mogelijk zal ik het lezen en erover schrijven. Maar ik heb ontzettend véél te lezen, in dezen tijd van het jaar, waarin zóóveel uitkomt. - Het mij onlangs toegezonden versje vind ik niet geschikt tot plaatsing.

Correspondentie voor Mej: Cornelie Noordwal...

Naar aanleiding van Uw onlangs in de Holl: Lelie geplaatst hoofd-artikel: Brood en Recht voor arme naaisters, ontving ik een brochure (reeds voor een paar jaar uitgekomen,) van de hand van den heer Jos: Jacobson te Rotterdam: 'Een Ernstig Woord tot zijne Landgenooten.' Deze heer schrijft o.a. blz: 42: '*Wat zitten hier* (*Nederland*) *niet een groot aantal naaisters hare oogen te bederven aan meer of minder fijnen arbeid, voor loon dat haar wel in staat stelt om het leren te rekken, doch niet om voor den ouden dag wat te kunnen overleggen.*'

- - Dat is wel wáár! En ik geloof dat het in andere landen niet veel beter is. Ik herinner mij hoe ik, tijdens een verblijf in Berlijn, door een familielid werd uitgenoodigd een paar Tyroler-meisjes te gaan opzoeken, die door zijn bemiddeling in Amsterdam gered waren uit de klauwen van een 'blanke-slavinnen-handelaar' en daarna in Berlijn terecht gekomen waren. - De beide mooie jonge meisjes waren in huis in 't Oosten van Berlijn bij een arme weduwe, en verdienden hun brood met het maken van dassen voor een heeren winkel, **24** per dag, tegen een onmogelijk laag

loon, zonder naaimachine, (die bezaten ze natuurlijk niet); dus alles uit de hand. - Reeds na enkele dagen was de oudste zuster ‘verhuisd.’ Met veel moeite haalden mijn vader en ik de andere over, ons haar nieuw adres op te geven. - Toen wij daar kwamen, zei de vrouw die ons opendeed, dat haar commensaal ‘ziek’ was. Ik kreeg nochtans gedaan, dat ik haar mocht zien terwijl mijn vader bij de kamerverhuurster wachtte. Ik was toen zelve nog maar een jong-onervaren-ding; maar nóóit zal ik vergeten het grenzenlooze medelijden, dat mij dáár aangreep, bij de zichtbare **schaamte** van dat arme, mooie meisje, dat zich *verkocht* had, eenvoudig uit *geld-nood!* De quasi-luxe van dat opgedirkte kamertje, 't goedkoope móói van haar zwierig nachttoilet, (ze lag op bed te luieren met een kop chocolade bij zich), en de oprechte *schaamte* waarmede zij mij smeekte maar heen te gaan, mij als het ware in het gezicht wierp, dat ze immers niet anders *gekund* had dan zich-verkoopen, omdat ze jong was en mooi en geen moed had en geen lust langer te slaven voor een páár pfenningen, uren achtereen.... het was zoo **vreeselijk**, omdat ik zoo

zag dat er **niets** aan te doen was! Een paar dagen later verdween óók de andere zuster.

Het schijnt mij altijd toe, dat dit van alle maatschappelijke ellenden een der ergste is. En toch zie ik niet hoe het kwaad *kan* worden uitgeroeid.

Wenscht gij de brochure ter lezing, dan zal ik haar U doorzenden?

Bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen.*)

S.M. Dat Duitsche stukje vind ik inderdaad héél-waar. Juist-zóó *zijn* de meeste vrouwen, waar het *offers* geldt in 't huwelijk. Ik zal het spoedig plaatsen. Hartelijk dank voor het begeleidbriefje.

L.H. (pas-abonnée). Uw 'sprookje' is heel goed van bedoeling. Maar het *is* nog lang geen sprookje, en om die reden nog niet geschikt voor plaatsing. - Stijl en inkleeding beloven wel iets, maar het slot is *niets.* Bestudeer maar eens de sprookjes van Marie Marx - Koning, dan zult gij wel begrijpen dat een sprookje met een 'strekking' (zooals het Uwe is bedoeld) iets geheel anders en moeilijkers is.

Epano. Uw bijdrage nam ik aan, wordt geplaatst als hoofd-artikel. - Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijk briefje.

Anita. Uw vertaling heb ik aangenomen. Wil mijnheer Uw vader *zeer* danken voor de toezending van brief en boek.

Roberta. - Uw stukje wil ik wel plaatsen, maar het valt eigenlijk onder geen bepáálde rubriek, en zou zich 't meest leenen voor 'Ingezonden.' Het is te veel 'schets' voor een hoofdartikel, en weer te weinig schets om onder de novellistische lectuur te worden gerangschikt. Vindt gij dus de Ingez: rubriek goed, meldt het mij dan even? De *gevoelens* ervan begrijp ik volkomen, en vind ik niet onaardig uiteengezet! - Ja, *ik* ben zoowat familie van die mevrouw die gij hebt ontmoet. Maar *niet* van mijn vaders zijde. De andere de Savornin Lohman's zijn dus géén familie van haar. De relatie zit 'm in de van de A. de K.'s.

Nannie van Wehl. - Uw Kerstfeest-stukje was te véél een *persoonlijke* herinnering om het te plaatsen. Ik begrijp, dat zoo iets voor hem of haar die het dóórleefde waarde heeft; maar voor den lezer ervan zegt het te weinig! -

Anna. Wat ik hierboven aan Roberta schrijf betreffende háár stukje geldt precies zóó voor U. 't Is geen schets en óók geen artikel. Het beslist-godsdienstige slot (waartegen ik *niets* geen bezwaar heb overigens) ontneemt er nog méér 't idee aan van novelle, en geeft het nog meer beslist een karakter van tendenz. - Meld mij s.v.p. dus, of ik 't in de Ingez: rubriek zal plaatsen. Heel veel dank voor Uw vriendelijk briefje. Ik ben altijd blij, wanneer man en vrouw *beiden* met genoegen de Lelie lezen. Van 'lastigvallen' in mijn schrijven, is nooit sprake bij mij! Ik waardeerde het zeer

*) Voor zoover deze bijdragen vergezeld gingen van brieven van particulieren aard, worden die brieven afzonderlijk in de correspondentie-rubriek beantwoord.

te hooren wáárom gij abonnée werd. Juist datzelfde artikel is namelijk ook al weer hier en daar zoo heel verkeerd begrepen.

Lotos. De twee bijdragen zijn nog niet geschikt tot plaatsing. - Het sprookje is te weinig-beduidend van inhoud. En de andere bijdrage bevat een beel-gevoelig idee, maar die niet voldoende is *verwerkt* tot schets! 't Is te veel een dorre beschrijving. Hartelijk dank voor Uw laatsten brief.

Titia. Uw bijdrage heb ik aangenomen.

Climatis. Uw bijdrage wil ik liever niet plaatsen, omdat de inhoud zoo heel-afgezaagd is. Vindt gij zelve niet, dat dit soort van 'grootheid van ziel' heel dikwijls is beschreven?

Blanche. - Uw beide 'sprookjes' zijn zoo goed-geschreven, dat ik ze wel zou *willen* plaatsen. Maar toch voldoen ze mij niet, omdat er geen slot aan is. Dat eene heeft een héél banaal eind; van dien koning, die uit plichtsgevoel trouwde. En het slot van het andere stukje *is* eigenlijk geen slot. - Juist *omdat* Uw werk bepaald aanleg verraadt, moet gij er U op toeleggen dat de *inhoud* ervan óók iets beteekent, iets wáárd is. - Ik zal U de stukjes terugzenden. De stijl is zéér goed.

A.C. - Uw laatste bijdrage vind ik niet heel-goed uitgevallen. Het stukje heeft *te* weinig van een schets; en de stijl is zoo droog!

Denise B. De beide door U ingezonden fransche vertalingen vind ik wat kinderachtig, ze kunnen dus niet worden geplaatst.

Armida. Uw schets nam ik aan. Ofschoon ik niet geloof dat gij den door U beschreven toestand genoeg doorvoeld hebt. Er zit m.i. veel te weinig hartstocht in, voor 't geval dat gij beschrijft. En zou één man zóó iets op *die* wijze aan een vrouw vragen willen?

Divad. Door de lengte zou ik Uw stukje in geen geval met Kerstmis hebben kunnen plaatsen. - Ik wil het heel gaarne alsnog, en zoo spoedig-doenlijk, een beurt geven. Maar, waarom schrijft gij in Uw begeleid-brief dat gij *mijn* instemming ermee verwacht? Ziet dit op den inhoud? Of op vorm en stijl? -

H.v.W. - Ik heb die beide bijdragen, door bemiddeling van den heer van L., ontvangen. Maar ik zou U niet raden die nu nog te plaatsen. Gij hebt reeds zooveel beter werk geleverd. De inhoud zegt zoo weinig, en dat wordt niet voldoende door den stijl goed gemaakt.

Mammie te K. - Uw ingezonden bijdragen zijn van *inhoud* te weinig beduidend; de stijl is niet kwaad.

Clara te Frankfort. Ik vind deze bijdrage van U wat onbeduidend. Gij kunt het zooveel beter. 't Onderwerp deed mij denken aan dat mooie boek van Clara Viebig; 'Het dagelijksch brood.' (Den duitschen titel ben ik vergeten.)

A.G.V. Uw bijdrage is aan twee kanten beschreven denk er aan dat dit voor den druk niet gebruikelijk is. De inhoud is te onbeduidend voor plaatsing; de stijl is niet kwaad.

Nagekomen Correspondentie.

Joh. H. den H. Bekroonde Opstellen *blijven* het eigendom der redactie, omdat deze ten allen tijde het recht tot plaatsing *behoudt.* Ik kan uw wensch dus niet inwilligen.

Anna te Hilversum. Voorloopig op deze wijze mijn zeer hartelijken dank. Particulier schrijven aan U volgt nog. Het was een zeer groote verrassing, waarmede gij mij veel genoegen deed. Vooral dat gij den datum onthieldt, vond ik zoo aardig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De beide betrekkingen, aangeboden door tusschenkomst van de vorige Lelie, zijn reeds vervuld. Ik verzoek dus geen brieven meer te zenden naar aanleiding daarvan. (Zie I en II in 'Antwoorden op een noodkreet.')

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

27 Januari 1904.
17de Jaargang.
No. 31.

De waanzin in het proletariaatsgevoel.

J. STEYNEN. Proletariërs. Amst. D. BUYS. DZ. - Jeugd door ANNA VAN GOGH - KAULBACH.

Zijn geestelijk evenwicht bewaren, vroolijk en opgewekt blijven, is een gewenschte zaak, al behoort het min of meer tot het gebied der 'Kunst.' De tijden zijn er wel naar, om wat nog in evenwicht is, 'tegen den grond te werpen,' ook zonder de persoonlijke bemoeiïng van den Duitschen rijkskanselier, die tegen den grond gaat werpen, wat de Evolutie aan de hand van den Monarch hinderend in den weg treedt. Daar zijn er, die zonder stoot van buiten al omvallen. 'Laat ons kalm zijn,' riep Van Kol in de Kamer bij de beraadslaging der 'dwangwetten.' Laat ons nuchter zijn, roep ik u toe, tegenover al het 'menschenwee' van den dag.

De voorbeelden zijn reeds vele, dat geestelijk flink aangelegde mannen en vrouwen ziek werden door al wat ze hoorden en lazen over het lijdend proletariaat. En vele van die kloeke menschen hebben een goede carrière prijs gegeven, eigen kring en eigen gezin verwaarloosd, om voor armen te werken of onder de armen te leven. Velen ook, met aanleg om krachtige menschen te zijn, geslingerd door verschillende 'systemen,' door de 'zonen der Zon' uitgedacht ter hervorming der Maatschappij, werden zwakke lingen (Lees: 'Thomas Truck' door *Felix Hollaender*) en rammelden alles door elkaar: waarheid, geloof, theosophie, boeddhisme, gemeenschappelijk grondbezit, leger des heils, erfrecht, bruin brood en socialisme. Ook in ons land verschijnen van die boekjes (Lees: 'Waarheid' door *Johanna Steketee*, en het gevaar is groot, dat al die lectuur de 'kinderen van het licht' met blindheid zal slaan voor 's levens practijk.

Door physieke verslapping is ons lichaam erg gevoelig voor pijn, en bij de minste

operatie komt aether of cocaïne te pas. Die bestendige narcose, meenen enkelen, zal het menschdom verleeren om pijn uit te staan, en tot verzwakking leiden van volgende geslachten. De physiek sterke voelt geen pijn, als bij gelijke aandoening de physiek zwakke de buurt bij elkaar gilt.

Nu, zoo gaat het ook bij te groote gevoeligheid der ziel tegenover het lompenproletariaat. Het zijn de boeken, die u meesleepen en verweekelijken. En dan lijdt uw *gevoelig* hart meer dan het geval zou zijn bij normaal gevoel. De een steekt den ander aan en met vuisten wordt getrommeld op de Maatschappij.

Zij, de Maatschappij (die als een goedige reuzin de slagen en stompen nauw voelt) is de groote zondares, die zuigt maar uit, en de edelgeaarden, deels zelven arm, kunnen de leege hulzen weer vullen, ja 'kunnen wel aan den gang blijven' met geven, kleeden en voeden.

Ach, buiten twijfel, is de ontwaking van het gemeenschapsgevoel grootsch, en de ongerechtigheden der Maatschappij zijn vele. Maar vrienden, die overdrijving! Die valsche voorstelling in de boeken! Dat uitvaren tegen de Maatschappij, en niet tegen het proletariaat zelve!

Een koel waterstraaltje, gericht op de tot kookhitte gebrachte ziel, moet gij mij vergeven. Ik wil u niet afhouden van uwe altruïstische gevoelens; van uw edel besluit om voor de armen te leven; niet miskennen de wetenschap, die gij door eigen studie en ervaring van de ellende hebt verworven, neen, maar ik zou u willen opwekken om te worden geestelijk-sterken, meer critisch optredend bij het vonnissen der Maatschappij en ijverend voor een meer practische propaganda ten opzichte van uw geliefd proletariaat.

Slaan wij voor dit doel het boek, hierboven genoemd, op.

De auteur is gevoelsmensch, en dit gevoel leidt in zijn verhalen tot mooie trekken in de proletariërs en tot overdrijving (om niet te zeggen: nonsens) van de schuld der Maatschappij. In weerwil van hare ongerechtigheden mag-je de Maatschappij niet voor elken hongerlijder of zwakkeling verantwoordelijk stellen. Het genie van het auteurschap zal in de eerste plaats niet zijn het vermogen om figuren te omtrekken en spontane indrukken te verklanken, maar de heldere blik, de macht van het verstand om door te dringen tot het wezen der dingen, en zoo waarlijk den tijdgenoot te onderrichten en hem tot een zegen te zijn.

Acht ik in het eerste verhaal de echtelijke verhouding tusschen Siem, den pakhuisknecht, en zijn vrouw Riek, moeder van acht kinderen, voor den proletenstand wat idealistisch gekleurd, ik twijfel niet, of de auteur, die zoo goede kwaliteiten heeft, zal menig lezer, ook uit beschaafde kringen, bekoren door het mooie gevoel, dat hij in de verhouding van die twee heeft gebracht.

Brengt nu de schrijver deze zoo sympathieke figuren tegenover de Maatschappij, dan vervalt hij in sociaal Donquixotisme. Door ook hier weer de Maatschappij aansprakelijk te stellen voor bloedarmoede, houdt Steynen op zelfstandig te oordeelen. Riek is, als alle proletariërsvrouwen, door de vele kraambedden versleten. (90). Het loon van den man, waar nog van afgaat voor 'n klare, is ontoereikend voor versterkende middelen - biefstuk en eieren. En nu dondert de auteur er op los. Het is een 'vuile sluipmoord', en de dader (de Maatschappij) kan je niet grijpen. Dat is 'de Moloch die vrouw en kinderen opslikt' (De waarheid is, dat de Moloch ze volstrekt niet noodig heeft, en liever had, dat ze wegbleven.) En dan gaat de schrijver overdreven voort: '... het nooit zat gevreten monster... gegroeid van het zweet en het

bloed van de arbeiders, vetgemest, tot barstens gezwollen door afpersing en loonslavernij.' (52).

Met uw verlof! De auteur erkent zelf, dat Siem een vrij goed weekloon heeft - ik meen *f* 10. Welk denkbeeld heeft de schrijver van een Maatschappij, waarin *eencellige* wezens als pakhuisknechten met niet meer talenten dan noodig zijn voor het inpakken van glaswerk en het opladen van kratten, voldoende gehonoreerd worden om zich een patriarchalen familiezegen te veroorloven? Wat deed de man acht kinderen voort te brengen! Mag deze stand zich niet beheerschen als andere standen doen? Sedert jaren woon ik op het platte land. De vroege en onberaden huwelijken nemen met elk jaar toe. Zes gulden *vast* in de week, en de jongen, al zuipt ie, gaat door voor een goede 'partij'. Dat trouwt maar, gewoonlijk met reeds een kleinen proleet 'overgewonnen'.

Voor die huwelijken ware wel te pleiten, werd de Maatschappij er door hernieuwd, en het verweekt geslacht der middenstanden

vervangen door het krachtige kroost der paupers. Maar het is juist andersom. Het solide en ideale element trouwt niet, het aardappelen- en jeneverkroost teelt snel. Vóór het trouwen zijn de meiden, als het geen slonsen zijn, in den regel reeds zóó bloedarmoedig, dat de 'Moloch' een vies gezicht trekt en zich van 'vetmesten' in de toekomst weinig voorstelt.

De jeugd, voor zoover ze ontvankelijk is, wordt in de boeken bedreigd door drie dingen: het nieuwe woord (de kunst); het nieuwe ideaal (het socialisme) en het nieuwe verkeer (de vrije liefde).

In een mooi stuk werk 'Jeugd' stelt *Anna Van Gogh - Kaulbach* tegenover twee burgerfamilies (een dokters- en officiersgezin) een jongen, die aangestoken door de 'nieuwe kunst', zijn medische studiën er aan geeft om 'schrijver' te worden. De doktersvrouw, met wier dochter hij verloofd is, scheldt hem, en niet geheel onjuist, een 'lammeling' en de vader van het geniale jonge mensch heeft lust hem 'een pak op zijn broek te geven.' De auteur wil uitbeelden, hoe *nieuw* talent ook hier weer door *oud* vooroordeel wordt onderdrukt. Met dat al is het nogal helder, dat de wensch om te trouwen op het 'nieuwe woord,' al zijn ook de groote leiders gehuwd, een wachten is *ad infinitum.* Het meisje ziet haar jeugd verbloeien, en natuurlijk krijgt nu de geldmaatschappij op haar kop, die zulke geniale jongens verhindert uit te zingen en te trouwen. Het gevaar schuilt weer minder in de 'nieuwe kunst' zelve dan in de overdrijving, en het zou voor onze 'jeugd' gewenscht zijn, als ze niet geheel het oude woord van hun ouders negeerde. Want door de 'nieuwe kunst' is de geniale jongen al spoedig 'socialist.' Hij ziet het lijden der paupers, maar het lijden en de armoede van zijn eigen standgenooten, voor wier ellende de Redactrice van dit blad een 'noodkreet' aanhief, ziet hij niet en deert hem niet - een maniak als vele van die proleten-vrienden. Gij hebt u met de werklieden niet te bemoeien, zij willen zichzelven vrij maken. Maakt gij liever uw onmiddellijke omgeving gelukkig, uwe ouders, uwe verloofde. De socialist Guust schept enkel ellende in eigen kring, want als een noodwendig gevolg, eerst van het nieuwe woord, toen van het socialisme, is het voorstel aan zijn verloofde, om samen te gaan leven, doch zij wil niet, nog te veel gehecht aan stands-vooroordeel en ook niet 'ontwikkeld' genoeg om in de geheele sociale leer op te gaan.

Hij, ongelukkig, zij, de ouders, en dat quasi ten gevolge van een Maatschappij, aan sleur en geld verknocht, maar inderdaad te wijten aan het critiekloos dwepen met een paar 'woordhervormers,' die zelven op niet al te vaste beenen staan.

Niet te veroordeelen is de zelfstandige handeling van twee hoogstaande menschen, als zij, door wreede toestanden of idiote wetten in hun doen belemmerd, van 's levens boom de rijpe vrucht plukken. Doch uit zoo'n geval een geldende leer af te leiden voor de geniale jeugd van heden, zou toch verkeerd zijn, en moge het tot een verheuging zijn, dat vooralsnog het ouderlijk huis het ontvankelijke meisje tot bescherming strekt voor de liefhebbers van deze 'visie.'

Lees in het boek van Steijnen ''n Gemeene jongen.' Ook dat verhaal heeft goede kwaliteiten, maar kenmerkt zich door hetzelfde onverstand als bij de 'Proletariërs'. De schrijver schijnt in deze studie te willen afrekenen met de banale fatsoensbegrippen en benepen ideeën der bourgeois. Een kantoorklerk is verloofd met een meisje uit den gegoeden burgerkring, maar de groote man komt er nooit in huis - de menschen denken hem te bekrompen. Eindelijk heeft hij Suus zoo ver gekregen, dat ze de zijne

zal worden. ‘Suus en hij waren zoo dol met elkaar, dat het klinkklaar idioot zou wezen, als ze niet samen deden wàt ze graag wilden....’ Suus moest nu alles vergeten, haar ‘stand, 'r dagelijksche gewoonten van kindje van gegoede menschen, haar vriendinnetjes met d'r lamlendige fatsoenlijkheid....’ - ‘O, wat had het gekost, Suus op te heffen uit die omgeving van verrot fatsoenlijke bourgeois....’ (117).

Het verheugt ons alweer, dat de schrijver, door al het sociaal geleuter om zijn verstand gebracht, in die mate artiest is, dat Suus in het rendez-vous-huis haar vrouwelijk instinct laat werken. Maar de bedoeling van het verhaal wordt er niet duidelijker door, tenzij de strekking is, dat kantoorheeren gedreven worden naar het bordeel, zoolang de bourgeoisdochters nog te bekrompen zijn, om hun opgeklaarde begrippen te deelen.

Gij moet - zei v. Eeden met recht - de Maatschappij niet altijd critiseeren, maar zelf iets doen.

Stel u voor, dat onze cavalerie op een morgen in patrouilles uitzwermt en het land verlost van alle inbrekers, landloopers, schooiers en dronkaards uit de Peripatetische school, die alleen ten getale van meer dan duizend de provincie Utrecht terroriseeren. Ze kunnen overgebracht worden naar de oostkust van Sumatra, heerlijk en gezond klimaat - en behoeven daar voor hun onderhoud niet meer dan 4 uren daags te werken.

Stel u voor, dat geen proleten meer trouwen mogen, tenzij ze zich voor vast werk verbinden in de kolonie Suriname. Daar, zegt Flanor in den Spectator van 7 November, 'wacht de grond slechts de spade der beschaving', of - voegt hij er bij - 'moet alles gevonden worden uit de zakken van nijveren.'

Velen van die 'nijveren' en goedhartigen zijn door het sociaal gekerm van onze auteurs reeds zóó van streek gebracht, dat ze gewetenswroeging krijgen, als zij 'n enkel couponnetje knippen, of zelven ten laatste wat welvaart en geluk bemachtigen.

O, geliefden, een goed hart te hebben, is een zegen. Doch uw hart zij ook gezond, en verwerpe het leed, waarmee het niets te maken heeft. Een stem moge klinken tegen de overdrijving in maatschappelijke misstanden, welke velen ziek maakt en anderen hun beetje levensvreugd ontneemt.

WOLFGANG VAN DER MEIJ.

Een veroordeelde. *(Slot).*

Dat was ongeveer de inhoud van haar brief. Nu volgen enkele fragmenten van haar hand. Haar werk '*Heures de prison*' kwam in 1858 uit na haar overlijden. Dat is een boek waar elke regel van lezenswaardig is. Ook onderstaande ontboezemingen zijn daarin opgenomen:

Villers-Helan.

'Trouwe wachter van mijn kindsheid, goede engel geroepen om mij 's avonds te beschermen in den slaap, nogmaals roep ik u op. Ga in gedachte het oord met mij langs waar ik een kind was....

Hervind de rozen door mijn moeder geliefd, den boom geplant op den dag mijner geboorte. Heeft de tijd niet geschaad aan de nederige kerk waar ik bad voor het altaar?....

Goede Engel! onder de linden vindt ge het graf waar mijn lieve dooden rusten. Armen bezoeken het en mijn gedachten vluchten daarheen....

In rouw en in smart verging zelfs de hoop om die plek nog eens te betreden....

Goede engel, zaai bloemzaad op de graven, neem den wind als bode en laat de bloemen geuren hen ter eere.....

Droefheid.

'Heer zie mijn gebroken hart. De tranen in mijn jonge leven geschreid, zijn ontelbaar.

Is de morgen droef, de avond brengt geen verlichting. Mijn wieg stond tusschen bloemen, ik werd vurig bemind. Als reine maagd werd mij eerbied betoond. Mijn vaders daad deed voor het eerst mijn lach verdwijnen.

Die mij lief waren zijn overleden, of wat oneindig erger is, hebben me met verachting den rug toegekeerd. Ze weten niet hoe ze dwalen. Als ik tot hen riep uit den afgrond waarin ik gestort ben, noemden ze mij 'de vervloekte' en toch, o mijn God, Gij weet dat ik het kleed der onschuld niet heb afgelegd voor het purper waar zonde aan kleeft.

O Heer, mijn vrienden beleedigen mij en achten mijn tranen valsch. Zal het recht dan nooit zegevieren? O mijn God oordeel gij alleen de verdrukten!....

Middernacht 15 Juli 1847.

De nachtegaal zingt een liefdelied, de hoop wordt geboren.

Door de wolken baant een zilveren maan zich haar weg en beschijnt zachte weiden.

De echo beantwoordt den zucht die geslaakt wordt met een droef geluid. Ik houd van den avond, ik min den nacht, de duisternis neemt mijn tranen op en brengt die mijn dooden; de droom ontvoert me aan het leed van den dag.

Februari 1848.

De Angelus zingt, de klok luidt ter eere van God.

Wat wordt de aarde mij vreemd, ik sterf haar af. Ik kom er toe mijn vervolgers te vergeven, zij wisten niet dat ik onschuldig was.

Ik wil niet haten, want de haat sluit de

liefde uit en de liefde is God. *Die* sterkt den martelaar. Het leven is kort, de eeuwigheid lang. Ik voel, als ik des avond het hoofd druk tegen de ijzeren tralies van mijn kerker, dat de sterren mij wenken, dat God de onschuldige zal recht doen, dat de waarheid geopenbaard zal worden.

Dood.

Voor mij zijt ge geen verschrikking; voor martelaren en onschuldig veroordeelden zijt ge een verlosser. Ik smacht naar uw bezoek, o Dood! Veel schreef ik ter neer, mijn innigste gedachten vertrouwde ik het papier toe en wie zou kunnen meenen die dat leest, dat de hand die dit schreef den gifdrank bereidde aan een man, met een glimlach om den mond, met den kus nog op de lippen van hem die verraden werd.

O God neem mij, de onschuldige, tot U!...

Nu vraag ik aan ieder die dit leest of niet op elken regel de groote zedelijke waarheid zich doet gevoelen dat gelijkheid van wet, en eenheid van straf voor den misdadiger, niet bestaat. Wat moet die fijne, teere ziel geleden hebben in de cel.

Chloroform die lichaamslijden wegneemt is een heerlijke uitvinding; kan iets dergelijks worden toegepast voor het zieleleed der gevangenen!

Toen mevrouw Lafarge in het tuchthuis te Montpellier werd gebracht, weigerde ze de kleeren van het gesticht te dragen en verklaarde liever tot haar dood in bed te liggen, dan zich te kleeden in de uniform der schuldigen.

Ze schreef dienaangaande in een brief aan haar oom Collard:

'Mijn rustig geweten wil niet kloppen onder het kleed der schande. Nooit! En voegt u me toe, dat vernedering martelaars en heiligen maakt, dan zeg ik, waarde oom, dat ik die in helden bewonder, in Christus vereer, maar zelve op geen standpunt sta me nog meer geweld aan te doen....

Ik zal den baaien rok aantrekken op den dag dat die niet het kenmerk van schuld maar van onschuld is geworden!

De marteling van steeds te bed te zijn bij dag en slechts des nachts te kunnen loopen in het enge vertrek, maakte haar ziek; in 1843 dreigde ze te sterven doch herstelde.

Hoeveel moeite sommigen zich in die dagen gaven voor haar invrijheidstelling, het hielp evenmin als mijn pogingen in '48. Wel werd haar een betere cel toegestaan, die ze beschrijft in de 'Heures de prison.' Mijn hart vloeit over van medelijden als ik denk aan haar die zulke dichterlijke bladzijden schiep en zooveel rein menschelijk gevoel verwekte, als zij deed in bovengenoemd boek en in de mémoires die na haar dood werden uitgegeven.

In de eerste maanden van 1853 trad een algemeene verzwakking in. Vier professoren verklaarden dat de vrijheid alleen genezing kon aanbrengen.

Dat rapport had eerst geen invloed. Een nieuw verzoek, nog dringender gesteld, trof eindelijk doel en in September werd de ongelukkige het ziekenhuis te Remy binnen gedragen. Haar nicht Marie Collard hield haar daar voortdurend gezelschap. Intusschen nam de uittering steeds toe en stierf ze op 7 Nov. 1853.

Na haar dood publiceerde mej. Collard een stuk waarin ze nogmaals in herinnering bracht hoe zij, en velen met haar, Marie Cappelle een onschuldig veroordeelde meenden. Haar vader, de waardige Maurice, voegt daaraan toe: 'Wil men weten of ik heilig in haar onschuld geloofde dan is mijn antwoord: Ze was gevangen, maar bleef de vriendin mijner dochter. Ware ze vrij geweest zoo zou ik mijn zoon hebben aangespoord haar te huwen.'

Mevr: B. DE GRAAFF - VAN CAPPELLE.

Erratum.

In het vorige nommer staat op pag: 479 abusievelijk **dertig** jaar. Dit moet zijn **dertien**.

Martelaren van het Gezelschapsleven.
Uit het Zweedsch, door Norrsken.

Ieder weet, dat een martelaar is hij, die voor zijn geloof het leven offert.

De godsdienst heeft zijn martelaren gehad, evenzoo de vaderlandsliefde, ook wetenschap en kunst.

Het is vreeselijk, maar het gaf het aanzijn aan nieuwe en groote ideeën, daaruit voortspruitende als bloemen uit een graf.

De geschiedenis heeft de namen van vele martelaren bewaard; ze getooid met de schitterende kroon der onsterfelijkheid - en daarin ligt iets schoons.

Maar.... wàt zal men zeggen van de martelaren van het gezelschapsleven!

Zij ook sterven een langzamen dood voor hun aanbidding van het afgodsbeeld: ‘comme il faut;’ zij, die hun geheele leven lang zich tot plicht stellen, het vat der Danaïden te vullen om aan het einde van het leven gewaar te worden, dat het minder dan onnut geweest is; dat, zoo men zich hunner nog zal herinneren, het in geen geval zal zijn met bewondering en gemis.

‘'s Menschen ondankbaarheid’ is spreekwoordelijk geworden.

Hoe dikwijls hoort men als bewijs daarvan aanvoeren, wanneer het gesprek loopt over een volkomen geruïneerd persoon, een beschouwing als deze: ‘ja, daar gaat hij nu, en geen van hen, die eens van zijn welvoorziene tafel en fijne wijnen hebben genoten, wil hem nù kennen - zoo is de wereld!’

Neen, waarlijk, ik gevoel lust, het voor ‘de wereld’ op te nemen, en er den draak mee te steken.

Is er dan wèrkelijk reden tot dankbaarheid, voor die groote diners en soupers, die de gastheer en gastvrouw zich als gedwongen gevoelen te geven? Of iemand wordt uitgenoodigd, omdat hij het kan terugdoen, alzoo: betaald - gequiteerd; òf om zijn vermogen de gasten te amuseeren, en dan.... heeft hij zijn kost eerlijk verdiend; dan weer valt iemand die onderscheiding te beurt wegens zijn rang, geboorte, naam of bekendheid, als gewild artiest, ten einde glans te geven aan de zaak; ook in dit geval is niet hij degeen, die zich als schuldenaar behoeft te gevoelen; of ook nog wordt hij uitgenoodigd, omdat hij niet voorbijgegaan kan worden, en in dat geval heeft hij zeker allerminst reden, zich dankbaar te gevoelen!

De fout der gasten (die der ‘ondankbare wereld’), ligt minder hierin, dat zij een geruïneerde familie schuwen, dan wel daarin, dat zij in hun goede dagen er heen gingen tegen hun zin en beter-weten in, want.... hoevelen zijn er, die *werkelijk* eenig genot smaken in 't deelnemen aan die groote partijen en het is natuurlijk alleen daarop, dat we het oog hebben!

Overigens houdt de gastheer maar zelden rekening met den wensch zijner gasten bij 't samenstellen van zijn lijst van invitaties. Ze klinken zoo héél vriendelijk die woorden: ‘Mijnheer en mevrouw X. verzoeken mijnheer en mevrouw Z., hun de eer aan te doen, morgen op de thee te komen.’

Maar.... men moet dit niet zoo letterlijk opvatten, en.... wee dien armen mijnheer en mevrouw Z. indien ze oprecht genoeg waren te antwoorden: ‘Neen, we willen dit liever niet!’

Ze zouden door het geheel A.B.C. worden uitgekreten!...

Als ware Hottentotten zouden ze worden beschouwd!....

Een leugentje daarentegen is geheel ‘comme il faut!’

Zich ongesteld houden, ergens anders gevraagd zijn, logés verwachten of iets dergelijks.... maar *nooit* ronduit de waarheid zeggen!....

Dat zou onheusch zijn, gebrek aan savoir vivre toonen: twee zonden.... in 't gezelschapsleven erger dan onrechtschapenheid en oneerlijkheid!

En toch: is het niet een gewoon verschijnsel, dat zij, die de partij geven, te voren zich niet ontzien te zeggen: ‘ja dièn en dièn *moeten* we hebben; het is onverdraaglijk, het is duur, het is verschrikkelijk, maar we kùnnen er niet van tusschen.’

En zij, wien de uitnoodiging geldt, weten nauwelijks de deur achter den overbrenger der invitatie dicht gedaan, of ze roepen uit: ‘Och hemel! moeten we nu alweer daarheen! Waarom laten ze ons niet met rust!’

De plechtige dag is aangebroken....

Vriendelijke begroetingen naar alle kanten; er wordt geglimlacht, gegeten, gedronken, gepraat, nu en dan een weinig gegeeuwd, verborgen achter den zakdoek,.... en eerst, als de gasten zijn heengegaan, ontstaat er plotseling volkomen harmonie tusschen gasten en gastheer, want aan beide zijden hoort men den welgemeenden uitroep:

'Goddank, dàt is weer voorbij!'....

Toch is het onbetwistbaar, dat het de gastheer en gastvrouw zijn en niet de gasten, die daaraan schuld hebben.

De verleider is altijd schuldiger dan hij, die verleid wordt.

Laat ons even een gesprek afluisteren tusschen b.v. het echtpaar Petterson, vóórdat ze hun groot wintersouper geven, en dan eens nagaan, hoe dit afloopt.

Mevrouw Petterson was (tusschen twee haakjes gezegd) als meisje verstandig en eenvoudig, maar van het oogenblik af, dat ze huwde met een ambtenaar van rang, is de 'comme il faut geest' in haar gevaren en beheerscht haar met ijzeren dwang!

Indien ze nù niet eenmaal 's winters haar groote souper gaf, zou ze de oogen niet durven opslaan op straat; uit vrees, iemand harer wèl-soupers gevende kennissen te ontmoeten.

'Neen.... *dat* mag niet!'

Dus op zekeren morgen zien we mevrouw Petterson, tegenover haar wederhelft, druk bezig met potlood en papier in de hand, haar man voorrekenen, dat de kosten van het bewuste, onvermijdelijke souper niet hooger zullen loopen dan ongeveer 350 kronen; de bediening meegerekend.

'Verschrikkelijk!' roept mijnheer Petterson uit; 'kan dan niets weggelaten worden - b.v. de champagne?'

'Schrap dan ook maar dadelijk de namen van den kamerheer en den president, voor wie de partij toch eigenlijk wordt aangelegd. *Ik* bedank er voor, gastvrouw voor hen te spelen, als we geen champagne hebben!'

'IJs en bisschop tusschen de dansen in,' leest mijnheer Petterson verder.... 'het is....!'

'Het is 'comme il faut, anders niet. - Men kan toch de jonge dames niet bij de kraan van de waterleiding brengen, om zich wat te verfrisschen!

En dan, vadertje.... moet je je er op voorbereiden, een kleine toespraak te houden.... maar een paar woorden....'

'Een toast!.... ben je heelemaal gek!.... wil je, dat ik zal toasten - voor wien en waarover? - Och, je bent niet wijs!'

'Maar, mannetje, het is zoo de gewoonte, om den eersten keer, dat men eenige meer voorname gasten bij zich aan huis ontvangt. eenige woorden te uiten over.... 'het geluk en de eer van' - - -

'Nooit! - Ik wou, dat ze allemaal naar de maan liepen!'....

'Ja, natuurlijk; maar.... dat doet er niet toe. - Als je alles zei, wat je dacht, dan zou de conversatie gauw uit wezen.'

'Wàs ze dat maar!'....

'Maar, mijn beste man, dan had je nooit kans, hooger op te komen, en daar moeten we toch ons best voor doen. - Je weet even goed als ik, dat men *moet* meedoen, om vooruit te komen. - *Mij* kan het niet schelen; ik heb het in ieder geval goed en wel, maar voor jou en de kinderen - och, graag had ik ééns in de week die drukte er voor over, want *drukte* geeft het!'....

Nu wordt mijnheer Petterson toch aangedaan door de belangeloosheid van zijn vrouw; geeft met een zucht zijn toestemming; ook wat het houden van een toespraak betreft en zoo zijn dan de vredesvoorwaarden gelukkig geteekend.

De plechtige ure nadert!....

Mevrouw Petterson met hoogroode kleur door al het geharrewar met werkster, loopjongen, naaister en andere ondergeschikten, legt de laatste hand aan haar toilet!

Ze wringt zich in allerlei bochten, om te zien of haar sleep mooi valt; 'gelukkig, die is geheel comme il faut;' minstens drie van die arme, kleine stumperts, die nooit iets heels aan hun lijf hebben, zou ze er in kunnen wikkelen.

Dan doet ze een paar wilde sprongen, om te voelen, of haar valsche coiffure haar niet in den steek laat, in geval ze nog eens deel mocht nemen aan een walsje; ze

bevochtigt haar kanten zakdoek met ‘mille fleurs’, en gaat naar binnen om de gasten te ontvangen.

Reeds wordt het geschuifel der eerstkomenden vernomen in de vestibule, waar een bediende prijkt in frak en ietwat geelwitte das.

De deuren worden wijdgeopend.

Het zijn de meer eenvoudige gasten, die het eerst komen.

Daarna de meer voorname en eindelijk.... de voornaamste!....

's Gastheers rokspanden wijzen voortdurend in horizontale richting; mevrouw neigt aanhoudend vertikaal.

Als vanzelf nemen de aanzienlijksten de eerste plaats in, hun waardigheid getrouw.

Er heerscht een plechtige toon, niet ongelijk aan dien op een begrafenis.

In de zijkamer zien we alleen de vrouw van den kamerheer en die van den president in luid discours met de gastvrouw; de andere dames fluisteren of zwijgen....

In groepjes staan de heeren in het salon en spreken druk over politiek, de handen onder de rokspanden in voortdurende beweging. Onderwijl doet het theeblad de ronde en stoot beurtelings de gasten nu in den rug en dan in de zijde.

Mevrouw, de echtgenoote van den kamerheer, vraagt wel excuus, ‘ze durft niet meer dan een paar druppeltjes thee drinken’ en nu stort ze wat thee over in een leeg kopje, eet ook maar één stukske theebanket en laat het andere liggen.

Overigens zijn beiden, zij en de presidents-

vrouw bijzonder ‘comme il faut,’ wat haar niet verhindert, door hun toon van spreken aan de gastvrouw te doen gevoelen, ‘welk een eer zij haar aandoen door hun tegenwoordigheid.’

Die goede mevrouw Petterson!.... ze gevoelt zich lang niet op haar gemak, maar ze vindt iets verheffends in de gedachte, in het vervolg te kunnen spreken van: onzen omgang met de vrouw van den kamerheer en met die van den president.’

Maar in haar ijver, zich voorkomend te toonen tegenover deze beide dames, veronachtzaamt ze haar oude vrienden, wier gevoel van eigenwaarde begint te ontwaken.

Langzamerhand begeven zij zich naar het salon, waar ze voor elkander hun ergernis uiten en de ongelukkige gastvrouw belasteren.

De speeltafels worden in orde gemaakt.

‘Pas - klaver - basta - vijf schoppen!’ - - klinkt het ons weldra uit die belangwekkende afdeeling te gemoet.

Dan muziek voor een wals....

Hoe glinsteren de oogen der jonge meisjes! - Als die maar mogen dansen, dan hebben ze altijd plezier.

Ook mevrouw Petterson had grooten lust, zelve een dansje mee te maken, maar.... de presidentsvrouw speelt niet kaart en moet nu gezelschap worden gehouden.

Met ware lijdzaamheid zit nu de gastvrouw naast haar en laat haar keurig album zien.

Eindelijk.... na vier uur, eeuwenlange uren, wordt het souper aangediend.

Hevige onrust overvalt mijnheer Petterson; *zijn* oogenblik is gekomen!....

Te vergeefs de aanmoedigende blikken van zijn vrouw; zijn onrust stijgt, maar.... hij kàn het niet ontvluchten!....

De champagne bruist - hij neemt zijn glas op:

‘Dames en heeren!’....

‘Het is van avond de eerste maal, dat mijn geëerde woning de geringe eer.... hm.... heeft, van binnen haar muren te mogen ontvangen zulke hooggeëerde gasten als’ (een diepe buiging voor kamerheer en president, gevolgd door het noemen van naam en titels), ‘zou ik, de overige gasten mogen verzoeken, mij met zich te vereenigen.... zich met mij.... hm.... in een heildronk aan de waardige superieuren, die.... die.... ik hier voor mij zie, en wenschen.... wènschen!’....

Maar nu kàn mijnheer Petterson het niet verder brengen! En de president, gebruik makende van de ongewoon lange pauze, houdt zich alsof de toespraak geëindigd is; met een paar welgekozen woorden dankt hij voor hen beiden, gastheer en gastvrouw - en nu maakt men aanstalten tot heengaan. Een allerliefst lachje, misschien ietwat uit de hoogte en dan een ‘dank u voor den aangenamen avond.’

De andere gasten glimlachen en danken eveneens.

Maar, op straat gekomen geeft ieder op zijn beurt lucht aan zijn stemming in een welgemeend, meer of minder hoorbaar: ‘Goddank!’ en elkaar, al naar men elkander kende, verzekerend, ‘zich maar zelden zóó te hebben verveeld!’....

De presidentsvrouw zegt geeuwende tot haar vriendin:

‘Mevrouw Petterson is een goed vrouwtje, maar in geen geval een gastvrouw ‘comme il faut!....’

En nu rijden onze arme gasten midden in den nacht huiswaarts; verhit en doodmoe, om den volgenden of den daarop volgenden avond weer de slachtoffers te worden

van dat geestelooze gezelschapsleven, dat zijn aanbidders naar lichaam en ziel uitput, om hen ten laatste als onnut omhulsel af te stooten en weg te werpen, op den grooten levensweg, zooals een slang zijn huid afstoot.

‘En daarvoor moet men nog dánkbaar wezen!’

En hoe is het nu met het echtpaar Petterson gesteld?

Onze waarde gastheer is recht boos!

Nu breekt de woordenvloed, die straks terruggehouden werd, eerst recht los en wel over zijn vrouw, die hem tot dien toast had overgehaald.

‘Van avond heb ik er bij gestaan als een onnoozele hals,’ stuift hij op, ‘en.... dat is joù schuld!’

‘Wel neen, mannetje, je hebt volstrekt niet slechter gedaan dan duizend anderen; het ging vrij goed.’

‘Ja, voor den drommel; ik kwam niet eens aan 't eind, maar dit zeg ik je, dat....’

‘Kom, nou wij een dansje!’ lacht de keukenmeid; ‘ze mopperen daarbinnen!.... juist hoorde ik 't, toen ik door de slaapkamer ging.... gaùw, hun gezondheid drinken met lekkere champagne!’

‘Hier, Jönsson, houd je glas ereis bij; je krijgt 't niet alle dagen, hoor!’

‘Hier hé-je een lekker stukkie kalkoen

en dan nog iets lekkers van de taart, neem 't maar mee en die flesch wijn, om alles er lekker mee door te spoelen!.... In den slachttijd kijk je niet op een worstje!'

Tot de werkster: 'Wat zeg je, mensch, hé je geen kaars, as je 't huis komt? - Hoe kan dan je man je lieve facie zien?.... Hier bennen twee waskaarsen - slijt ze in gezondheid!....

En nou allemaal op jelui gezondheid, - Hè, die wijn is lekker. - Als je den heelen dag sjouwt, dan mòt je er wat voor hebben.'

'Mooi zoo!.... daar is mevrouw, gaùw, de mand onder de tafel, Jönsson; je krijgt 'm, as je weggaat.'

Na het souper heeft mevrouw Petterson nog veel meer geharrewar dan er voor.

Haar man is slecht gehumeurd; de dienstboden hebben zich onbeschaamd tegoed gedaan; het meubelovertrek is vol punchvlekken; maar - in ieder geval heeft *zij* een groot souper gegeven; nu mag ze met haar elegant toilet ook in andere voorname salons prijken, al verveelde ze zich ook nòg zoo; maar ze *wil* niet in 't verborgen zitten als een kerkuil; van háar zal men niet kunnen zeggen, 'dat ze niet in staat is, mee te doen; integendeel, men zal zeggen: 'dat haar partijen geheel en al "comme il faut" zijn, zoo goed als die van anderen' - en bij die gedachte lacht mevrouw Petterson in haar vuistje, en verdraagt geduldig alle verdrietelijkheden.

En wij?.... we zijn zoo vrij, éven te glimlachen en te betwijfelen, of die gasten van mevrouw Petterson haar wel dank verschuldigd zijn!....

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Aan den heer H.H.

In antwoord op uw ingezonden stuk in de Lelie van 25 Nov. meen ik 't volgende nog te mogen opmerken; ik doe dit terwille van het meerendeel der Lelielezers die wel geen belang in 't feminisme zullen stellen, zoo kort mogelijk.

U raakte niet aan "'t heilige huisje Vrouwenbelang en Vrouwenrecht,' u bekladde enkele vereenigingen en dat nog wel zeer in den vage. Zeker niet om mij 'en (mijne) geestverwanten (te) onderwijzen'! *dat schreef ik ook heelemaal niet*, maar wel om vreemdelingen, outsiders der vrouwenbeweging op de hoogte (?) te brengen. Hoe u nu eigenlijk beweren kunt dat ik me met 'een geleende wapenrusting' dekte, is me niet recht helder. Ik ben noch representeer een vereeniging en van 'gemis van eigen resultaten' kan dus zeker moeilijk sprake zijn?

Ik vind 't heel merk- en lofwaardig dat u '*die* kinderbewaarplaatsen' betreurt, en ik wil u graag helpen treuren daarover, maar wat ter wereld heeft dat met de Groninger crêche te maken, die ik aanhaalde en die voor kinderen van arbeidsters in 't leven werd geroepen?

Ja, ziet u, als 't resultaat van de Toynbeeavonden moet zijn 'meer waardeering van Mevrouw of Juffrouw dan vroeger' dan ik geef u toe is 't niet 'aanmoedigend' te noemen. Ik geloof echter niet dat dit ooit 't doel geweest is dat Arnold Toynbee voor

oogen heeft gestaan en dat gelooft u zelf evenmin, daar ben ik zeker van. Zeker ‘een gezelligen omgang met 't personeel’ onderhouden, ik ben er zeer voor; toch geloof ik dat, behalve dit - en zeker allermeest in die talrijke diensten waar de dames niet naar de meiden omkijken behalve dan om bevelen te geven of kritiek uit te oefenen - een gezellig avondje met meisjes van eigen leeftijd en met precies dezelfde belangen er wel bij mag.

Dat de vereeniging voor de verbetering van den rechtstoestand der vrouw in een maalstroom van dwalingen raakt is zeker heel naar. Me dunkt als u de hoogleeraren Mrs. Molengraaf en Simons; Mr. Fokker en Mr. van Overvoorde*) daar eens opmerkzaam op zou willen maken, allicht erkenden ze dat de tijd gekomen was u of een uwer geestverwanten als geestelijk adviseur der vereeniging te benoemen?

Vindt u dat iemand 't helpen kan als zij ‘bij hare geboorte reeds 't uiterlijk van een teringlijdster’ heeft? Noemt u dat soms 'n argument? Ik noem 't een laffe insinuatie tegen bepaalde personen en in uw betoog geheel niet ter zake dienende. Onder saluut aan uwe aardige woordspeling zou ik willen vragen: begrijpt u nu werkelijk niet dat de vrouwen*zaak* oplegt een omvangrijke vrouwen*taak* even zwaar en moeilijk en heel vaak gecompliceerder dan die van de vrouwen van 'n vorig geslacht? begrijpt u niet dat verscheidene onzer die er dan zoo slecht uitzien dat danken aan haar onvermoeid hard werken? dat 't waarlijk niet 't gevolg is van ‘eigen lieve rust of uitspanning’? er is zoo ontzettend veel te doen en we komen steeds aan alle kanten krachten te kort en waarlijk we zouden niets liever wenschen dan, om in uw beeldspraak te blijven, voor goed het harnas en 't zwaard weg te bergen, en slechts 't ploegijzer te hanteeren.

En nu de V.V.V., de bond met haar slecht omlijnd program, zooals u dat in uw artikel Kracht noemde. Ieder onbevooroordeeld lezer zal erkennen dat 't nog al duidelijk omlijnd is wanneer de medewerking van alle vrouwen gevraagd wordt ter verkrijging van:

*) Deze heeren vormen met jonkvr. J. de Bosch Kemper, mevr. Scholten-Commelin, mevr. Schuurbecque Boeye en mr. Elisabeth C. Van Dorp 't bestuur dier Vereeniging.

a. Openstelling van alle vakken van onderwijs, zonder onderscheid, voor de vrouw;

b. Het recht om onder dezelfde voorwaarden en bij dezelfde bekwaamheid als de man Staats-en Gemeenteambten en betrekkingen te kunnen bekleeden;

c. Het recht bij het bezit van den doctoralen rang, een leerstoel te kunnen bezetten;

d. Het recht als rechtsgeleerden, om, door het verleenen van rechtskundigen bijstand, bij de rechtbank te kunnen optreden.

e. Het recht van voogdijschap, onder dezelfde voorwaarden bij de wet ook den man voorgeschreven;

f. Het onderzoek naar het vaderschap;

g. In gehuwden staat, hetzelfde recht op het beheer en de uitgaven van het gemeenschappelijk vermogen als de man, enz.

Hiermede kon ik volstaan. Maar ongelukkig bracht gij of omdat ge u zwak voeldet, of onbewust - en dat is eigenlijk nog erger - de discussie op iets anders. U zult me ten goede moeten houden dat ik die strijdwijze alleronmogelijkst noem. De lezer oordeele:

1. de heer H.H. beweert iets. 2. wetende dat hij zich vergist verzoek ik hem z'n bewering te staven daar de eer van 'n vereeniging is aangerand[1)] 3. de heer H.H. antwoordt dat ik.... iets geheel anders moet bewijzen!!

Tot de goede werken van den V.V.V. reken ik dat ze direkt de Ver. v. Vrouwenkiesrecht en den Naaistersbond[2)] 't aanzijn schonk en indirekt de Tentoonst. van Vrouwenarbeid; haar Toynbeewerk tot '93 toen dit op oneindig betere schaal door ‘Ons Huis’ werd opgenomen, haar voortdurend op de bres zijn in zake onderwijs, waaraan o.m. te danken is dat dit jaar in A'dam een proef is genomen met meisjes toe te laten ook op de H.B.S. met driejarigen kursus. Maar bovenal - en ik begrijp heel goed dat u schamper zal glimlachen - het ‘ce qu'on ne voit pas.’ Ik kan niet bewijzen dat en in hoeverre de talrijke adressen, de deelname aan congressen, de propaganda door de V.V.V. ertoe heeft medegewerkt dat de positie van de vrouw èn in maatschappelijken èn in rechtskundigen zin min of meer is verbeterd. Invloed is nu eenmaal geen rekensommetje, geachte heer H.H.

‘Vijftien jaar geleden was de vrouwenbeweging op beter spoor dan thans.’ Best mogelijk. Maar toen bestond er nog geen enkele vereeniging[3)] en waren 't alleen eenige weinige individuen die invloed oefenden. M.i. nu is in onzen tijd meer heil te verwachten van 't werken van een groep menschen, dan van den buiten elk verband staanden enkeling. Dit is een kwestie van persoonlijk inzicht, en 't kan zijn dat ik me hierin vergis. -

Ten slotte verlangt u omtrent de ver. te R'dam ‘wat meer zaaks’ dan die zwemmerij. Welnu ik laat dat gaarne hieronder volgen, maar neem daarmede mijnerzijds dan ook afscheid van u. Uit 't bovenstaande zal u gebleken zijn dat u er m.i. nog al eens naast slaat,[1)] iets anders leest in mijn geschrijf dan ik meende te beweren, en zulke

1) Deze term is zeer gezwollen, maar ik weet zoo gauw geen andere.
2) Zie ing. stukken aan Cornélie Noordwal van mevr. Sibmacher Zijnen en mijzelve, in de Lelie van 23 Dec. j.l.
3) De oudste der vrouwen ereenigingen bestaat 14 jaar.
1) Het door u als bewijs van uw niet-anti-feminisme aangehaald boek van Frances Swiney is vrij algemeen als 'n innig mal geschrift afgemaakt, zoo in de N. Arnhemsche en Middelburgsche courant, door Frits Lapidoth in Elsevier; in de vrouwenbladen; in den Spectator door mijzelve en ik meen ook door de redactrice van de Holl. Lelie.

gedachtenwisselingen worden als 't wat lang duurt voor lezers en penners even vervelend.

‘Niet veel zaaks’ vindt u dat openstellen der bad- en zweminrichting ook voor vrouwen en meisjes. Dat is 't 'm juist geachte heer H.H. Zoo dacht vroeger de R'damsche gemeenteraad er ook over en daarom juist is 't dan zoo goed als er zoo'n malle lastige vrouwenver. bestaat die de heeren eens op zoo iets opmerkzaam maakt en zegt: ziet het groote vraagstuk der volksgezondheid is uit zulke kleine onderdeelen opgebouwd. De honderden arbeidsters die er onmiddellijk gebruik van gingen maken zullen 't wèl veel zaaks noemen, en zie nu is zelfs ten slotte een geheel nieuwe en afzonderlijke inrichting voor de vrouwen tot stand gekomen van gemeentewege, en maakten dezen zomer niet minder dan 142 personen daags er gebruik van. 't Snapvermogen van den R'damschen gemeenteraad is gebleken gelukkig grooter te zijn dan 't uwe.

‘Niet veel zaaks’ zal u en velen die een betrekkelijk makkelijk leventje leiden 't allicht vinden dat de vereeniging bewerkte dat de kiosken in R'dam van 2-4 gesloten zijn en de meisjes haar leden dan eens flink kunnen uitrekken, thuis eten en door een flinke wandeling de mogelijke slechte gevolgen van 't steeds-zittend-leven kunnen voorkomen. Zouden *zij* ook zoo oordeelen: niet veel zaaks?

‘Niet veel zaaks’ de tallooze brochures door de ver. uitgegeven (een er van beleefde van louter niet-veel-zaaks-heid 'n zevenden druk) en de propaganda in velerlei richting, waaraan 't zeker ook voor 'n deel te danken is dat *eindelijk* 't sanitair toezicht van politiewege in R'dam is afgeschaft en poliklinieken opgericht. ‘Niet veel zaaks’ dat na 't adres van de vereeniging ook de Volkslezingen van 't Nut voor de vrouwen toegankelijk werden gesteld, waarvan een druk gebruik gemaakt wordt.

‘Niet veel zaaks’ de buurtvereeniging en 't Nat. Comité in zake bescherming van vrouwenarbeid door 't initiatief der R'damsche ver. tot stand gekomen.

‘Niet veel zaaks’ dat er door bemiddeling der vereeniging eens in 't publiek besproken werden onderwerpen als ‘National Councils’[2] door Miss Wilson, ‘Mutualité Maternelle’[3] door Mevr. Bosman - Frank, ‘de Vrouw en de Studie’ door de hoogleeraren Treub en Winkler, ‘Wenschelijk Huwelijksverbod’ door Dr. Wijnaendts Francken, ‘de ziekten der maatschappij in verband met Lombroso's Leer der Misdadigers’ door Mr. Stein-

2) Later ook in ons land tot stand gekomen, als ‘Nationale Vrouwenraad.’
3) Later ook in ons land tot stand gekomen, als ‘Onderlinge Vrouwenbescherming,’ de vereeniging die, met het door den minister van justitie toegezegde wetsontwerp over verplichte alimentatie en educatie van buitenechtelijke kinderen, straks de kroon op haar werk zal krijgen.

metz, kwesties waarover andere vereenigingen eenvoudig geen openbare vergaderingen willen beleggen.

Leest u liever de jaarverslagen eens door en vooral onthoude men dit ééne: dat waar de bemoeiingen van zulke ver. vruchteloos schijnen, waar men geen zichtbare resultaten kan aanwijzen, toch een gunstigen invloed geoefend is, omdat reeds het vestigen der attentie op verkeerdheden een stap is in de goede richting. Naast 't ‘ce qu'on voit’ geldt juist hier zoo sterk 't ‘ce qu'on ne voit pas’. *Zulke vereenigingen zijn helaas nog zoo hard noodig om vrouwen die 't goed hebben*, *die geen belemmeringen op haar levensweg ontmoeten, te doordringen van den zedelijken plicht dat ze moeten medewerken aan 't opruimen van belemmeringen die andere minder bevoordeelde vrouwen in den strijd om brood of geluk nu eens door vooroordeel, dan weer door conventie of wet in den weg staan.*

W. Wf. - D.

II. Strijen, 9 Jan. 1904.

Geachte Redactrice.

Met groote belangstelling las ik het in uw Blad opgenomen stuk van prof. von Eiselsberg. Als een der leeken, die indertijd over vivisectie in afkeurenden zin schreven, mag ik zeker nog wel iets zeggen.

De zinsnede van genoemden prof. ‘dat ook de geneeskundigen en natuurvorschers er op uit zijn het dier zoo min mogelijk pijn aan te doen’, moet reeds hoogelijk worden gewaardeerd.

Na al wat ik tot nog toe er over las, meen ik, dat het moeilijk blijft, geheel tegen vivisectie te zijn. De resultaten zijn te groot voor den lijdenden mensch dan dat dit hulpmiddel tot leniging zijner kwalen mag werden geweigerd. Alleen houd ik vol, zooals reeds vroeger door mij is beweerd, dat de wetenschap dit terrein der vivisectie als *nood*middel blijve beschouwen en liever haar krachten wijde langs anderen weg.

Prof. Bakhuis Roozeboom uit Amsterdam liet in zijne onlangs gehouden rede over de Chemie uitkomen, dat er voor hem slechts 2 problemen bestonden: 1° de aard van de stoffen en 2° de onderlinge werking dier stoffen Op dit gebied is dit te begrijpen. En nu waag ik, hoezeer ook leek zijnde, eene onderstelling.... Wanneer een lichaamsorgaan ziek is, zal de evenredige verhouding tusschen de bestanddeelen van bloed en andere stoffen min of meer zijn gebroken. En hierom lijkt mij zeer logisch de methode om langs meewerkenden weg, door homoeopathie, de ziekteverschijnselen te doen *uit*werken, beter dan die geheel den kop in te willen drukken. Evenals in de natuur bij zoelen dampkring de elementen slechts gezuiverd worden door finale uitwerking

Er zijn vaste bewegingswetten voor de circulatie van ons bloed enz.

Overigens stel ik het werk der medici zeer op prijs, hoewel het mij toeschijnt, dat in de meeste gevallen de natuur zelve (afgezien nog van mogelijke andere factoren) genezing teweegbrengt.

Wat heeft b.v. bij kouvatten plaats? Door tocht wordt het warme bloed te hevig aangedaan en komt op die wijze in eene te heftige strooming, waarvan gevolg is:

ontsteking, omdat de fijnere bloedvaatjes die heftig stuwende kracht niet kunnen verduren. Als nu de dokter een zweetdrankje geeft, komt er een uitweg voor de sterke strooming van de vloeistoffen van 't bloed. De patiënt transpireert en krijgt verlichting. -

Misschien heeft men tot nog toe bij de geneeskunde te weinig gelet op het groote gewicht van de harmonische beweging.

Ook Bölsche, de bekende Duitsche natuurvorscher, schrijft in een zijner laatste werken over die harmonische bewegingen, die zich overal om en in ons voordoen. Hoewel ik geenszins op alles amen zeg, wat genoemde geleerde fantaseert, lijkt mij deze zijne theorie betreffende de bewegingen, die zich naargelang van de evolutie wijzigen, een bijzonder gegeven.

Ook wanneer wij menschen denken, heeft er eene beweging plaats in onze hersenen. Dit zal niemand ontkennen. Maar juist het harmonische van die beweging vormt de logische gedachte. Hieruit is ook te verklaren de invloed, door prof. Bernheim van Nancy (den bekenden hypnotiseur) toegeschreven aan de *gedachte* op den toestand van het lichaam. Iemand b.v. kan zich zoo sterk verbeelden pijn te gevoelen, dat hij het werkelijk voelt. Volgens Bernheim berust de geheele verklaring der suggestie op een door de hersenen aanvaard denkbeeld.

't Is wel gebeurd, dat men een onontwikkeld oud-vrouwtje in een ziekenhuis telkens met den thermometer de temperatuur opnam. Het goede mensch zeide: ‘dat heeft me nu toch geholpen, ik voel het, u moet het nog meer doen dokter.’ Zij verkeerde n.l. in de meening, dat de thermometer als geneesmiddel dienst deed. 't Verhaal wil wel de geheele genezing van dit eenvoudige vrouwtje toeschrijven aan 't vertrouwen door haar in den thermometer gesteld.

Hoe dit geval ook te verklaren zij, zeker is, dat bij alle ziekte eene verbreking te constateeren zal zijn van de in gezonden staat regelmatige levensfuncties. Ook is verder feit: de invloed, die er uitgaat van eene gedachte op de lichaamsfuncties. - Mijne bedoeling is ten slotte: de vivisectie is als *nood*hulp geoorloofd, doch tevens een bewijs van het onvermogen der wetenschap om langs chemischen weg de werking der stoffen, die het menschelijk organisme vormen, voldoende te verklaren.

Het geheel geen bezwaar hebben tegen vivisectie is overigens zeer goed te rijmen met de Darwinische opvatting der natuur. Het dier, dat op die wijze vormt een organisme van lager orde, mag dan natuurlijk worden opgeofferd ten dienste van het hoogere organisme: mensch.

Trouwens wie aan eene schepping vasthoudt, is eveneens, ja nog veel meer overtuigd van de meerdere hoogheid van den mensch boven het dier. Voor dezen laatste is de mensch zelfs heel verschillend in *wezen.*

Maar daarom zal hij ook met te grooter omzichtigheid er voor waken het wondervolle or-

ganisme ook van het dier op verkeerde wijze te schenden.

Er komen, volgens berichten daaromtrent uitgelekt, misbruiken voor bij vivisectie.

Wanneer nu de bestrijders der vivisectie deze misbruiken slechts hebben helpen verminderen, zoodat zij alleen karig en bij hoogstnoodige gevallen wordt toegepast, dan hebben die bestrijders reeds veel bereikt.

Maar nog grooter zou de victorie van de wetenschap zijn, wanneer zij dergelijke pijnlijke en verminkende proeven niet meer noodig had, wijl haar andere middelen aan de hand waren gedaan om het menschelijk organisme te beheerschen.

De wetenschap werd vaak koninklijk genoemd. Zij drage dien naam met eere door te toonen geen kleine middelen noodig te hebben om haar hooge doeleinden te bereiken.

Hoogachtend
Uw dw. dr.
J.B. NAAKTGEBOREN.

III.

Hooggeachte Redactrice,

Naar aanleiding van het ingezonden stukje van Mevrouw S. Schlimmer geb. Arntzenius voorkomende in de Holl. Lelie d.d. 20 Januari j l. waarin de geachte schrijfster haar gevoelen uit over mijn stukje in de Lelie d.d. 6 Januari j.l. en in het bijzonder over den laatsten zin: ‘Ik voor mij, zou enz.’ welken zin ik zelf als een holle phrase beschouw, veroorlove U mij, dat ik zeg, dat het idee, als dat een waarlijk liefhebbende vrouw niet er aan denken zal de baas te willen spelen over den man, m.i. eenigszins sterk tot het idealisme overhelt, en alzoo in de practijk van het dagelijksch leven m.i. gevaar loopt eenigszins mank te gaan. Man en vrouw, twee persoonlijkheden, ieder met goede en kwade eigenschappen, leiden in *betrekkelijken* zin hun eigen zieleleven, want m.i. staat ieder mensch en elk wezen op deze wereld alléén, want in de ure des doods moet ieder mensch en elk wezen den laatsten strijd strijden alléén, alléén....

Waar twee persoonlijkheden bestaan, die ieder een eigen wil hebben, daar kan het niet anders of die twee machten, al heet het dan ook, dat man en vrouw één zijn, moeten eens met elkaar in botsing komen op het oogenblik, dat ieder van hen zijn of haar wil geëerbiedigd wil zien. Ik vrees, dat op zoo'n oogenblik wanneer de man toegeeft uit zachtheid en uit liefde, hij voorgoed afstand gedaan heeft van zijn macht en de vrouw den schepter zwaait voor immer! Een botsing zal hoogstwaarschijnlijk plaats hebben, wanneer man en vrouw ieder een krachtigen wil hebben en gewend zijn zelfstandig te leven en op te treden. Ik geloof, dat iedere vrouw, die gewend is zelfstandig te leven, moeilijk vrijwillig het hoofd zal buigen voor den man en ik geloof, dat op dat oogenblik al haar zucht tot vrijheid, tot zelfstandigheid geprikkeld zal worden en zij zich met alle kracht zal verzetten tegen een macht, op dàt oogenblik een vréémde macht, die over haar heerschen wil, en van háár eischt, dat zij het trotsche hoofd zal buigen, zijn wil eerbiedige en hém als den hoogsten rechter in huis zal erkennen!

Men zegt wel, dat de vrouw wanneer zij gevoelt, dat zij den man liefheeft, in die dagen haar strijd strijdt of zij haar eigen wil en onafhankelijkheid ten offer kan brengen aan haar liefde, doch.... in het dagelijksch leven met al zijn beslommeringen, met al de wisselende gemoedsstemmingen van man en vrouw, is het vaak zoo geheel anders!....

Wij hebben slechts om ons heen te zien!....

En daarom is het goed en noodig, dat de man bij den eersten kamp, die onvermijdelijk is, als overwinnaar uit den strijd te voorschijn trede!

Of het bij den eersten kamp zal blijven, zal m.i. wel van beiden afhangen en wel in de eerste plaats van den man, dat hij, *zonder iets van zijn rechten af te staan,* haar, die hij tot zijn levensgezellin koos, eerbiedige, want in de oogenblikken van verdriet zoeken beiden bij elkaar troost en hulp, gelijk twee vogeltjes, die bij het naderen van den storm angstig de kopjes tegen elkaar aandrukken om samen den storm door te maken. En in die oogenblikken is er van heerschzucht geen sprake, noch bij den man, noch bij de vrouw, doch zijn het slechts twee zwakke menschen, die elkaar liefhebben en eikaars steun en hulp zoeken en ondanks het verdriet door hun liefde tonen hooren, wellicht boven uit een onbekend rijk, waar allen dikwijls, schoon onbewust, vol heimwee naar verlangen, gelijk koningskinderen in ballingschap vol heimwee in den vreemde uitzien naar hun vaderlijk slot....

A'dam. 20 Januari 1904.

J.J. BREEDVELD.

Ik sluit hiermede de discussie over dit onderwerp.

REDACTRICE.

Ter bespreking toegezonden.

‘**De Hygiënische Vlugschriften**’ uit ‘de Deutsche Praxis’ (vrij gevolgd door Dr: H. Pinkhof, uitgever F. Van Rossen Amsterdam) zijn nu aangeland bij ‘**Gezonde Nieren**.’ -

Ik geloof dat de questie van ‘gezonde nieren’ er eene is, waarover ook de geleerdste hedendaagsche medici nog steeds struikelen in menig geval; zoodat de helft van de menschheid lijdt en sterft tengevolge van nier-ongesteldheden! - Maar dat is nu voorbij! Voor 20 ct. kunt gij nu voortaan weten hoe Uw nieren gezond te houden. Gij hebt geen dokter (zelfs geen kwakzalver!) meer noodig! - Dank zij ‘de Deutsche Praxis’, en dien weldoener der menschheid dr: H. Pinkhof, die den inhoud daarvan voor ons vertaalt, zal weldra elke ziekte, een ‘overwonnen standpunt’ genoemd worden!

Wat beleven wij toch een schoonen en degelijken tijd! Vroeger kostte een consult met een knappen, zijn-best-doenden professor een aardig sommetje. Thans kennen we geen ‘leeken’ noch medici meer; we weten 't nu

allemaal-zelf-wel. En voor 20 ct. kunnen we ook nog consult houden, met een heuschen dokter, over ‘Gezonde Nieren’ - ‘Gezonde oogen’ - ‘Geslachts-ziekten’ - ‘Hartziekten’ - ‘Spijsverteringsziekten’; enz. enz. - Allemaal voor 20 ct.!! -

- Hoe is 't mogelijk dat er, ondanks al dezen vooruitgang (?), hoe langer hoe *minder gezonde* menschen rondloopen, en hoe langer hoe *meer* doktoren, kwakzalvers, zieken-inrichtingen, krankzinnigengestichten, klinieken en rusthuizen voor zenuwlijders opschieten als paddestoelen!!

Tandheelkunde als wetenschap en Handwerk door R. Anema (Tandmeester, Dr. of Dental Surgery) (Leiden S.C. Van Doesburgh.) - Deze beschouwing is alleen belangrijk voor hen die Tand-arts zijn, of willen worden, en komt mij dus minder geschikt voor tot uitvoerige bespreking.

Op de Hoogte. Maandschrift voor de Huiskamer. Dit nieuwe Maandschrift is reeds met een enkel woord vermeld in de vorige boekbesprekingen. - Thans voeg ik er nog bij, dat de redactie bestaat uit: Mej: H. Verschuur Hoofd-Red: Js: Querido, J. Stamperius, W.J. Corver, Mej: O.A. Corver, ‘Tante Lize.’ - Zeurderij vind ik het, dat ook dit tijdschrift er een rubriek op nahoudt, waarin de reeds verschenen Maandschriften, met hun meer of minder belangrijke bijdragen, worden besproken en vermeld. - Er wordt te veel geschreven en te veel gelezen en te snel geleefd, dan dat de lezer van de gewone Maandschriften en consorten, nog eens weer lust zou gevoelen, zich te verdiepen in hetgeen gestaan heeft in allerlei lang-verschenen en weer-verdwenen tijdschriften, vermeld in zulke rubrieken bovendien op onsamenhangende en onbegrijpelijke wijze. - Dat is goed voor één bepaald tijdschrift, dat daarvan *werk* maakt zooals de Holl: Revue, maar nu iedereen dit naäapt wordt het onnoozel; en slecht-gedáán ook nog.

Ons oude Nederland door L. Penning (uitgever D.A. Daamen Rotterdam) is eveneens reeds vroeger in dit blad aangekondigd. - Thans zendt de uitgever Premiebanden rond voor dit werk, dat ik in de vorige bespreking aanbeval; zoodat plaatsgebrek mij dwingt er voorloopig niet meer van te zeggen. Zoo mogelijk zullen we in de Holl: Lelie een fragment uit deze geschiedenis van ons land overnemen. -

- **Onze Letterkundigen** (uitgave L.J. Veen, Amsterdam). 3de afl: en 4de afl: Suze La Chapelle - Roobol door Mr. M.G.L. Van Loghem; en Jeanne Reyneke van Stuwe door Frans Netscher. - De lezers van de Holl: Lelie hebben deze artikelen in de Holl: Lelie kunnen lezen, zoodat afzonderlijke bespreking overbodig is.

Lohengrin (door J.K. Rensburg. Uitgave van Johan Pieterse Rotterdam). In een fijn bandje, met blauwe lintjes toegebonden, ziet dit boekje er uit als een onschuldig dames-boudoir-cadeautje. De inhoud echter is een geleerde verhandeling, in nieuw-hollandsch, getiteld: *Inleiding tot den Lohengrin-cyclus met Fragmenten uit een nieuwe socialistise Evoluutsi-Teori.* - En daaraan is toegevoegd, in versmaat, de geschiedenis van Lohengrin: ‘Lohengrin: Een Cyclus van den Graal.’

In verband met het nieuw-hollandsch van dit boekje van Rensburg, moet mij de opmerking van het hart, dat de *Opstellen Over Spelling en Verbuiging door Dr: R.A. Kollewijn* (2de druk, Becht Amsterdam) mij niet kunnen verzoenen met zoo'n vermoeiend-onleesbaar taaltje. Dadelijk geef ik toe, dat er in de beschouwingen van Dr: Kollewijn heel veel waarheid schuilt. O ja, onze spelling *is* onpractisch, onze schrijftaal *is* lastig. Maar wij *hebben* die taal nu eenmaal, en 't lijkt mij heusch niet de moeite waard, den menschen te vervelen en te vermoeien met een ‘nieuwe

spelling', die in het aanleeren en het begrijpen ervan nog veel lastiger is m.i., dan 't gebruik van het oude, ons allen-bekende schrijftaaltje. Wie intusschen in deze questie belangstelt, die doet goed den zakelijken betoogtrant van Dr: Kollewijn's Opstellen te lezen, tot goed verstand van de zaak.

'De anti-fooien-Bond' in Nederland (door Mars. 's-Gravenhage F.C. Doornenhagen). Mars heeft over de questie van 't gedwongen fooien-geven o.a. een hoofdartikel geschreven voor de Holl: Lelie. Een inleiding daarbij van mijn hand ging aan dat artikeltje vooraf. - Nu heeft Mars alles wat er over dat onderwerp is geschreven, ook deze inleiding van mijn hand, vereenigd tot een boekje onder den bovenaangegeven titel. Belangstellenden kunnen daarin lezen, hoe het met dezen strijd, tegen 't *gedwongen*-fooien-geven, ongeveer staat.

L'Art. Revue Mensuelle, Illustrée. Direction Paul Leroi en Theoph: Chauvel. - November- en December-afleveringen. - In de November-aflevering bevalt mij van de beide etsen: Jeune femme en 'eau-forte-originale' de laatste het beste. Twee dames zitten bij een tafel te studeeren, met hoed en mantel neer-

gevallen, als in een bibliotheek of leesmuseum. Er is iets modern-realistisch in de gezichten, de houding, 't toilet; iets dat het tooneeltje doet leven! - Verder in deze aflevering een interessant artikeltje (met afbeeldingen) over Rosa Bonheur. De Deeember-aflevering geeft weer een premie: Etalon-percheron. (Evert van Muyden.) - Deze aflevering bevat tevens het slot der interessante studie van de Nolhac, over '*Mad: de Pompadour et les Arts.*' - De naam van den auteur waarborgt de belangrijkheid van zijn meedeelingen. En voor hen, die madame de Pompadour alleen kennen als de lichtzinnige kwade-engel van Lodewijk XV, de handlangster van 't Parc aux Cerfs, is 't wel de moeite waard te vernemen, hoezeer deze wufte vrouw zich vermocht te interesseeren voor kunst en al wat daarmede in verband staat.

Een Alkmaarsche burgemeesters-Dochter door M.W. Maclaine Pont (twee deelen; Utrecht H. Honig.) - De naam dezer schrijfster van historische romans is voldoende bekend, om vooraf te weten welk soort boeken zij schrijft. 't Zijn degelijke, ietwat-ouderwetsch-gehouden, voor-iedereen-geschikte verhalen met een historisch tintje, en boeiend en prettig-geschreven. Zoovéél goeds kan men niet van alle hedendaagsche boeken getuigen!

Schetsen van Samuel Falkland (Herm: Heyermans) zevende bundel. (Amsterdam H.J.W. Becht.) Deze schetsen en het soort 'kunst' van Heyermans zijn algemeen-bekend, zoodat ik er niet veel van behoef te zeggen. Ik houd niet van dit soort 'kunst'; ik geloof ook niet dat het een *blijvend-soort* is van *echte* kunst. Ik vind Heyermans plat, grof, goor. Hij ziet de dingen scherp, en hij omlijnt ze scherp, in rake beschrijvingen! Maar hij ziet alleen het smerige, het vuile, het weerzinwekkende. Hij heeft er plezier in vuil te zijn, en dat 'kunst' te noemen. - En zijn stijl vind ik zeer-beslist leelijk, houterig, en vervelend! - M.i. beteekent Heyermans als *artist*, als artist van naam, die zal blijven voortleven in zijn werk, alleen als tooneel-schrijver! Of men zijn tooneelstukken mooi vindt of niet-mooi, dáárin is *wel* kunst; kunst van een ander en beter maaksel dan die uit 'Kamertjeszonde' etc.!

Een **kalender** van den heer Becht (uitgever Amsterdam) bevat op sommige blaadjes 'bons' voor de boeken van *Buysse* en eenige anderen. De kalender ziet er goed uit; en de inhoud is ook aan te bevelen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

I.

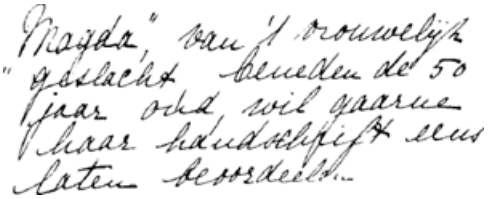

'MAGDA.'

Algemeene indruk:

hartstochtelijk, brutaal, zelfbewust karakter.

zeer nieuwsgierig. - diep zieleleven. - idealistisch. - gevoelvol. - diplomatisch. - wilskracht. - egoïstisch. - zinnelijk (in vrij sterke mate). - hardnekkig, onverzettelijk. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - moedig. - ondernemend. - logisch, practisch. - getallenzin sterk ontwikkeld. - lijdt aan melancholie. - spaarzaam. - gesloten, terughoudend. - brutaal (in de hoogste mate). - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - met zichzelf ingenomen (in vrij sterke mate). - slim. - zakelijk, ordelijk. - trotsch, zelfvertrouwend.

II.

'HARPA.'

Algemeene indruk: eerlijk, flink karakter.

oprecht. - rustig, kalm. - wilskracht. - gevoelvol, idealistisch. - streng, dikwijls hard. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - logisch, praktisch. - romantisch. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - geschiktheid tot onderwijzen. - hardnekkig. - zelfbewust. - geestig, soms boosaardig. - gesloten, terughoudend. - coquet. - hoogmoedig. - huiselijk. - heerschzuchtig. - zucht tot tegenspraak.

III.

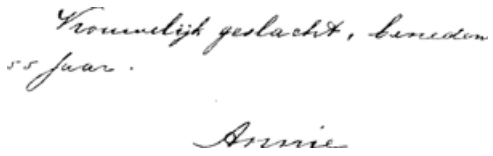

'ANNIE.'

Algemeene indruk:
eenvoudig, teergevoelig, doch soms wat kattig karakter.
gevoelig, idealistisch. - medelijdend. - goedhartig. - onduldbare geest tot tegenspraak. - kattig. - rustig, tevreden (gemoedstemming). - zenuwachtig. - trouw - geestig. - eenvoudig, lief, innemend. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - meer levendigheid dan wilskracht. - spaarzaam. - huiselijk. - geschikt tot onderwijzen. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - reinheid van zeden. - ordelijk. - logisch, practisch. - verstandelijke ontwikkeling.

IV.

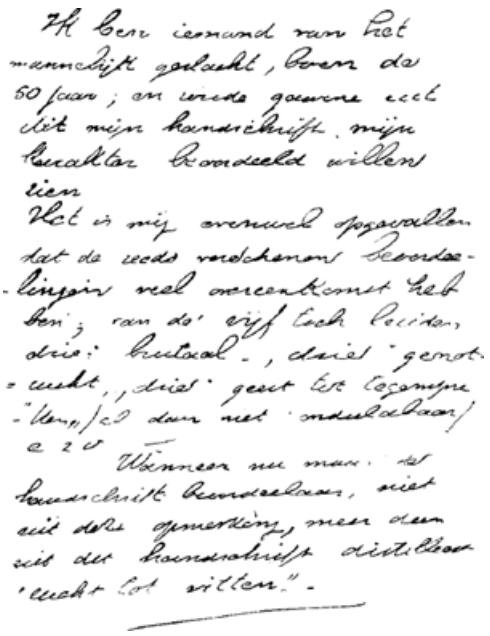

Algemeene indruk:

levendig, opgewekt, zinnelijk karakter.

vroolijk, opgeruimd, levendig. - eerzuchtig. - lijdt evenwel aan melancholie. - goedhartig, medelijdend. - geschikt tot onderwijzen. - ijdel. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - spaarzaam. - ordelijk. - niet practisch, niet logisch, onberaden. - achteloos in denken en handelen. - draagt weinig zorg voor zijn toilet. - idealistisch. - zinnelijk (in vrij sterke mate). - omslachtig. openhartig, eerlijk. - vrijgevig.

V.

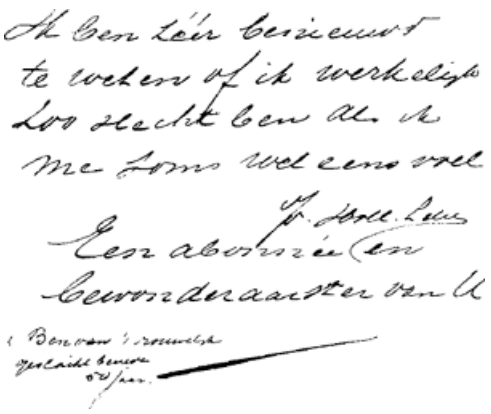

Algemeene indruk: flink, goedhartig, eerlijk karakter. oprecht, eerlijk, trouw. - flink, moedig. - sterke wilskracht. - niet logisch, niet practisch, onberaden. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - verstandelijke ontwikkeling. - spaarzaam. - ordelijk. - gevoelvol, medelijdend, goedhartig. - melancholisch. - trotsch, zelfbewust. - coquet. - geschikt tot onderwijzen. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - zekere

voornaamheid in voorkomen en in manieren. - oprecht, dikwijls op gewichtigen toon sprekend over verschillende onderwerpen.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Trio. Ik heb reeds meermalen in de Lelie meegedeeld, dat ik de handschriften dóórzend; en verdere vragen en toelichtingen en informaties daaromtrent onverbiddelijk terzijde leg. Ik heb daartoe geen tijd. Wanneer de inzenders niet aan de vereischten voldoen, en hun dat achterna in 't zin komt, is het toch wel wat veel gevergd, dat ik hun anonyme brieven zou nazoeken om de gevraagde aanvullingen of veranderingen aan te brengen. En 't zelfde geldt voor de mogelijkheid van ‘op de-post-wegraken’. Bij mijzelve raakt niets weg. Máár 't kan natuurlijk zijn, dat een brief niet bezorgd is aan mijn adres. Ik heb echter geen tijd en ook geen lust, in een 100-tal anonyme brieven te zitten zoeken, of er ook eene onder is, die zich ‘Nieuwsgierige’ of ‘Niet-Nieuwsgierige’, of hoe dan ook, heeft onderteekend. - Ik deel daarom nog eens, en nu voor 't laatst, mede aan U en aan *alle* handschriftinzenders, dat zij *mij* niet naderhand behoeven te schrijven over hun inzending; want ik antwoord er toch niet op.

Anja. Het door U vertaalde stukje heb ik in 't oorspronkelijke gelezen; want ik ben op dat tijdschrift geabonneerd. Ik wil het wel plaatsen. Maar ik verzoek U, voortaan bij voorkeur een ander tijdschrift te kiezen; omdat ik dit dikwijls uitleen aan iemand, die ook, juist-dáaruit, vertaalt voor de Lelie.

Daboda. - Ja, dat versje plaats ik. - Het is wel niet volkomen van vorm, maar de gedachte erin is écht en zelf-beleefd. - Voor Uw lief briefje dank ik U hartelijk. - Gij wilt zoo heel graag weten, wat ik denk over dat boek van Borel? - Ik denk dat het een zéér gevaarlijk en sensueel boek is. En, om U nu eens te verwijzen naar een ander oordeel dan 't mijne, beroep ik mij in dezen op 't geen de bekende criticus Van Nouhuys, m.i. zeer juist, geschreven heeft over sommige Boeken van Borel en het sensueele erin, (in den Spectator voor een paar jaar; als gij hem schrijft, zal hijzelf U de nommers wel kunnen opgeven). Wat Van Nouhuys daar schrijft, beaam ik ten volle. - Het zinnelijk-gedoe van Het Jongetje Paul met het Meisje, het uittrekken van haar kousen, het gejubel over haar beentjes, haar borst, boezem, hals, etc., etc., is m.i. weerzin wekkend ‘onrein.’ - Uit dezen Paul, die zoo graag in de serre van den Dierentuin kruipt met het meisje-alléen, en wiens conversatie met haar steeds bestaat in een bevoelen en betasten van haar *lichaam*, uit dit ziekelijk product groeit m.i. logisch den lateren held van ‘Levenshonger’. *Deze* opmerking van mij is niet oorspronkelijk. In ‘de Ware Jacob’ kwam ik haar tegen, naar aanleiding van de verschijning van Borel's ‘Levenshonger’. Paul uit het Jongetje spreekt: ‘Al was ik

toen veel jonger, ik leed aan “Levenshonger”.’ - Met die rake opmerking van ‘De Ware Jacob’ vereenig ik mij. En ik geloof, dat dergelijke boeken een veel grooter gevaar zijn voor jongemenschen, dan zoogenaamd slechte lectuur, van wie iedereen weet wat hij eraan heeft, of dan eerlijk en onverbloemd realisme, zooals dat van Zola. *Op den mooien stijl en den poëtischen vorm van Het Jongetje ding ik niets af.* Ik protesteer alleen tegen den *leelijken*-onecht-gevoelden *inhoud.* M.i. zijn *en* de quasi-onschuldige Paul *en* het quasi-onschuldige Meisje, dat haar kousen uittrekt, en rendez-vous geeft, enz., enz., een paar *perverse*, volstrekt-*niet*-reine kinderen!

Aman. Als gij dat artikel omwerkt tot een Ingez. stuk, dat géen repliek is, dan wil ik 't gaarne aannemen. Ik vergat nog steeds U dat te melden.

Kootje. -! - 't Spijt mij heel erg, dat ik Uw vriendelijken, sympathieken brief uit plaatsgebrek niet eerder *kon* beantwoorden. - Al de vertrouwelijke dingen, die gij mij schrijft over Uzelve en Uw jeugd, geven mij het afdoend bewijs, dat gij de kunst Uzelve ‘na te pluizen’ en ‘te ontleden’ veel beter machtig zijt, dan gij zelve weet. Die ‘beschouwende

angst' (een zeer goedgekozen uitdrukking) bij dat thuiskomen, begreep ik zoo volkomen, kon ik zoo návoelen! - Maar Uw bewering, dat een kind later niet in staat zou zijn zijn moeder *te haten*, al ware die ook nog zoo slecht, die lijkt mij onwaar, en een gevaarlijke theorie-óók; waardoor menig moeder nog veel slechter worden zal, dan zij reeds is. *Ik voor mij geloof zeer zeker, dat een slechte moeder* (d.w.z. eene die met bewustheid, dus te kwader trouw, haar kind ongelukkig maakt of slecht opvoedt), *wel degelijk over zich brengt*: *den haat van het door haar ter wereldgebrachte kind.* - B. v., ik ken een moeder, die haar kleine kinderen overlaat aan meiden en vreemden, *niet* omdat haar *plichten* haar elders roepen, of uit een zwakke gezondheid, maar uit genotzucht, van haar pretjes-naloopen, haar eigen-egoïst-leventje leven. Ze wil *wèl* 't genoegen van 't moederschap, een visitetje maken met haar kinderen, ze vertoonen als ze zelve ontvangt, etc., etc., maar de aanhoudende zorg voor hen, het altijd-bij-hen-zijn, in één woord de *verantwoording* van het moeder-zijn, laadt ze op de schouders harer dienstboden etc.! - Stel U nu voor, dat een der kinderen, in zulk een *aanhoudende* afwezigheid der moeder, van de trappen valt, door de onattentie der kindermeid, of een ander ongeluk krijgt, waardoor het levenslang verminkt en ongelukkig wordt. - Gelooft gij niet dat het arme schepseltje dan - volwassen-geworden - een verbittering, een haat, zal voeden tegen de moeder, die de middelijke *oorzaak* was van zijn ongeluk *door haar egoïsme*? -

Natuurlijk, het spreekt vanzelve, dat geen enkele moeder *altijd* en onafgebroken bij haar kinderen zal of *kan* zijn, en, daar een ongeluk op een klein plaatsje zit, is dus, ook bij den besten wil ter wereld en de zorgvuldigste der moeders, de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het kind in haar toevallige afwezigheid een ernstig ongeluk krijgt. Maar daarom komt alles aan, wat de *gedachten* van het kind hierover betreft, op *de inwendige beweegredenen der moeder.* Een kind (van hoeveel kinderlijke opmerkingsgave getuigt niet b.v. Uw eigen brief) merkt zoo héél scherp op. En, later volwassen, weet het dus zeer goed zich te herinneren en na te gaan, in *hoeverre* de moeder, uit *bewust-egoisme*, dan wel uit kortzichtigheid, bekrompenheid, in één woord *te goeder-trouw*, zich aan haar gezin bezondigde. Waar het kind *te goeder-trouw* slachtoffer werd, daar *moet* het m.i. later de moeder of de ouders *vergeven.* Maar, als *egoisme en liefdeloosheid* der moeder de oorzaak zijn van het later-ongeluk van haar kind, dan vind ik-voor-mij het voor de hand liggend, dat het die vrouw *haat*, die het voor haar egoist plezier in het leven riep, en toen, inplaats van het te verzorgen en voor het latere leven zoo goed mogelijk op te voeden, het ongelukkig maakte uit egoisme en genotzucht. - De moeder, méér nog dan de vader, heeft de verantwoording voor het kind. En daarom vind ik dat zulk een haat, veel meer nog de moeder dan den vader zal treffen. -

Een goede-moeder te zijn is het hoogste, maar zonder-twijfel-óók het meest-zelfopoffering-eischende leven, dat er bestaat voor een vrouw. En zij die *weten* dat hun moeders *opzettelijk* die taak verwaarloosden en van zich gooiden, zij hebben m.i. *het recht* hun moeders te haten. -

Wegens de lengte van den brief van 'Kootje', vervolg van de correspondentie aan haar in een volgend nommer.

Nagekomen Correspondentie.

B.v.B. te A. Uit uw schrijven viel niet op te maken, dat gij abonnée zijt. Maar zelfs al zijt gij dit, dan hebt gij nog niet de minste reden om U zoo beleedigd te gevoelen, dat ik U niet eerder antwoordde. Dat ik geen tijd en geen plaats heb om iedereen tegelijk te antwoorden, legde ik, dunkt mij, al dikwijls genoeg uit. In elk geval wil ik uw spanning, die zeker de oorzaak is van uw vreemde opgewondenheid, niet langer laten voortduren en deel U dus mede, dat ik uw stukje tot mijn spijt niet 'Druckreif' vind. Als gij 'zooveel in U voelt,' probeer het dan nog eens, en tracht vooral eenvoudig en minder gezwollen van stijl te zijn.

Incognito. - Ja, uw brief ontving ik; maar hij sluit, om de U bekende reden, antwoord uit.

Joh: H. to 's H. Als gij de wedstrijd-beoordeeling nog eens naleest, zult gij zien, dat gij tot de bekroonden zijt gerekend. Want gij wordt, *om die reden*, uitgenoodigd uw naam op te geven aan den uitgever, voor eventueele vermelding. En er staat ook bovendien nog, dat *vier* opstellen in aanmerking kwamen, en twee (waaronder gij) om bepaalde redenen buiten mededinging bleven. Vermoedelijk hebt gij het anders begrepen; maar het stáát er zeer duidelijk. Want anders zoudt gij immers geen *recht* hebben gehad op de openbaarmaking van uw naam

W. 't Komt zoo spoedig 't maar eenigszins mogelijk is!

Erica van S. - Alleen geschikt tot plaatsing, als gij uw naam noemt. Dien gij aanvalt noemt *zijn* naam. Dan is het onridderlijk den uwen te verzwijgen!

L.N. Dank voor het gezonden boekje, en voor de mooie bloemen. Zij kwamen prachtig over.

Ergert U het: '*zich in bochten wringen van De Wekker-nuttigheids-dames*'? - Mij niet! Mij amuseert het altijd kostelijk, wanneer ik de vrije-vrouw-kippetjes aan 't kakelen breng, omdat er iemand, (in mijn persoon,) is opgestaan die haar flink *de waarheid* durft zeggen! En die waarheid is in dit geval, zooals gij zeer terecht schrijft: '*dat het plicht ware geweest in een zaak van vrouwen-goederen als De Wekker, waar vrouwen verkoepen en koopen, den post van boekhouder te geven aan een vrouw, en niet aan een jongen-man.*'

Natuurlijk! Dat ware *plicht* geweest; al ware het alleen reeds om 't goede voorbeeld tegenover de andere mode-winkels, en linnen- en garen-en band-zaken; waarde man zich zoo ten onrechte empareert van die voor de vrouw bij uitstek geschikte betrekkingen: van *vrouwengoe leren verkoopen aan vrouwen!* Dat het bestuur van De Wekker 't volste *recht* heeft, één man, of meer, in dienst te nemen spreekt zóó vanzelf, dat niemand dat *recht* bestrijdt! Maar de questie loopt niet over **recht**, maar over **plicht**. (De vrije-vrouwen weten echter altijd méér-af van hun *rechten* dan van hun *plichten*!!)

Het was de *plicht* geweest der nuttige juffrouw Meyboom, presidente en oprichtster van de Wekker, hier een goed voorbeeld te geven, en de vrouw (voor wie zij zich zoo heet te interesseeren), te helpen *boven* den man. Juist in dat bijzondere geval, *omdat* het hier een zaak geldt voor vrouwen, (in vrouwengoederen,) als De Wekker, *en* omdat de moeilijkheid een werkkring te vinden, voor de beschaafde vrouw zoo groot is.

Ja, gij hebt volkomen gelijk in uw opvatting, dat ik ter voorkoming van alle misverstand, *in* mijn artikel van 22 April 1903, waarin ik, onder Varia, wees op het onbillijke van den man-boekhouder in een zaak als De Wekker, nog ten overvloede *herhaald* heb mijn gunstig oordeel over de *oprichting* van die zaak (De Wekker); welk gunstig oordeel voorkomt in het nommer van 13 Aug: 1902.

- Juist omdat gij mijn 'eerlijke onpartijdigheid in deze zaak zoo juist vat, begrijp ik niet hoe 't U kon "*verwonderen,*" dat ik, in het laatste Lelie-nommer van 20 dezer' onder de corr: aan L.H. (pas-abonnée) schreef in *gunstigen zin over de Sprookjes van iemand, die zoo onsympathiek zich gedroeg als Mevrouw Marx-Koning deed.*

- Gelukkig sta ik hoog genoeg om mijn oordeel over het *werk* van Marx-Koning, als artiste, af te kunnen scheiden van mijn oordeel over haar handelingen als *vrouw* en als *persoon.*

Haar sprookjes zijn m.i. èchte kunst, en ik zal dat even éérlijk blijven zeggen ná haar handelwijze, als vóór dien tijd. Ook in dit opzicht ben ik 'eerlijk en onpartijdig.'

- Over de derde quastie waarover gij schrijft, die van 'de andere zijde der naaisters en hongerloonen-quastie,' ontving ik nog een brief in denzelfden geest. Een en ander verwerk ik eerstdaags tot een hoofdartikel. Ik beantwoord U daarom niet in *déze* rubriek.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

INA BOUDIER - BAKKER

3 Februari 1904.
17de Jaargang.
No. 32.

Ina Boudier - Bakker.
door J.H. Rössing.

Ina Boudier - Bakker opent de nieuwe eeuw.

In 1900 verschijnen achtereenvolgens in verschillende tijdschriften zes studies van haar, studies naar het leven, studies naar de natuur: *Najaar; Avond; Ouderdom,; Zondag; Rimpels* en *Dirk;* - het eerste: *Najaar*, in de Mei-aflevering van *Nederland.* - *Avond* draagt den schuilnaam **Aleide Fredericks**. Het is eene novelle, bekroond door *Elzevier's Maandschrift*, opgenomen in: *Van eigen Bodem.*

Staag gaat zij voort. In 1901 nemen tijdschriften van haar op: *Leven; Zorgen; Oud;* - in 1902: *Meisje;* - in 1903: *Liefde;* en *Speeluur;* in 1904: *Kinderen.*

In 1902 ziet van haar het licht een boekwerk: *Machten.* In hetzelfde jaar wordt er op het Amsterdamsch tooneel een tooneelstuk van haar vertoond, haar eerste: *Verleden.* In 1903 verschijnt haar tweede boek: *Het beloofde land.*

Geeft deze literaire arbeid van iets meer dan drie jaar, Mevr. Ina Boudier - Bakker aanspraak op den deftigen titel: **Onze Letterkundigen**, met allergewichtigsten nadruk op O n z e ?

De jeugdige schrijfster zal er zelf fijntjes om lachen; zij, die een najaarsstemming over zich voelt komen bij alle gewichtig-doen.

Maar de wereld - de uitgever voor het beeld der wereld nemende - wil nu eenmaal koning of koningin zien, op het balcon. Het volk schreeuwt om brood of vorsten, het goedige volk in romans en drama's!

Het tooneel heeft den naam der schrijfster, als met een tooverslag, door het geheele land doen klinken, en met eere bekend gemaakt.

Het tooneel is het snelvliegende gerucht; het verleent in één dag aan schrijvers of schrijfsters naam en vermaardheid. Meerderen dan zij mogen jaar aan jaar, ernstig werkend, de edelste kunst scheppen, zij loopen kans onbekend of eerst na vele jaren bekend en gewaardeerd te worden.

Maar het tooneel!.... Het tooneel moet het uittrompetten!... Snel in het oordeel, snel in het lauweren, snel in het verguizen!

Het wezen van het tooneel maakt bang.

Slechts voor het gouden kalf knielt het; slechts de rijzende zon aanbidt het.

De wereld, die vorsten of vorstinnen wil zien, om te proclameeren tot **Onze** *Letterkundigen* heeft echter met het uitroepen van Mevrouw Ina Boudier - Bakker schijn van gezond verstand en zuiver oordeel gegeven.

Mevrouw Ina Boudier - Bakker staat met haar drama, met haar novellen en met haar romans in het leven, in de waarheid van het leven, en... er boven. Zij hoort en ziet scherp; zij neemt waar wat anderen verborgen blijft.

Aan Björnson werd eens gevraagd hoe hij het aanlegde om te dichten en te schrijven. 'Wel!' zeide hij 'dat is heel eenvoudig, ik schrijf op, wat anderen verborgen blijft.'

Zoo ook doet Ina Boudier-Bakker.

Haar oor hoort stem; haar gevoel neemt stemming waar; haar geestesoog ziet de machten, die den mensch drijven.

Wat zij ziet en waarneemt maakt wèl onmiddellijk indruk op haar. Lang duurt het echter eer die indruk bij haar verwerkt is. Tot het opschrijven van den gewonen of buitengewonen levensgang wordt zij eerst dan gedreven als de verborgen macht van dien levensgang, de stemming er haar toe drijft. Slechts neer te schrijven, wat voor oogen is, zonder meer, acht zij te klein een arbeid. De stemming, de machten, het bovenzinnelijke, de geheimenis van het zijn-en-wezen moeten er om heen waren.

Als de geluiden... stemmen worden, opent zich haar hart.

Zij zegt Hamlet na: 'Er is tusschen hemel en aarde meer dan schoolsche wijsheid droomt.'

Stage en snelle gevoelsontwikkeling heeft haar in het laatste werk: *Het beloofde land*, vóor ieder verschijnsel, vóor iedere kentering in gemoed of levensgang de stemmen van het geheimzinnige en verborgene doen hooren, de stemming doen gevoelen, het onzienlijke doen vermoeden.

Haar eerstbekende schets: *Avond* bekoort om de stemming: haar eerste drama deed meer dan gewoon luisteren, om de stemming; haar eerste groot werk: *Machten*, trok aan, om de openbaring van het onzienlijke warend om of verscholen in het zichtbare, om de stemming en het doen gevoelen der *Machten*, die den mensch drijven. Haar tweede en vooralsnog laatste werk: *Het beloofde land*, vereenigt alle hare kwaliteiten.

Het leven en de levensgang worden in *Het beloofde land* bepaald door een onzienlijk leven, door de geesten in de lucht, door de natuur en hare elementen, door Machten.

Niet zonder beteekenis is het, dat Ina Boudier - Bakker haar eerste groote werk genoemd heeft *Machten.* In de schilderij: *De Fabriek*, ligt hare literaire geloofsbelijdenis; het geeft Ina Boudier - Bakker, de schrijfster, geheel zooals zij is, in haar kracht.

Niet zonder invloed blijft bij haar de Scandinavische afkomst. In *Het beloofde land* bevestigt deze zich geheel.

Het kon een boek zijn, geschreven door een Noor, een Zweed of Deen. Hadde de uitgever op den titel vermeld: *vertaald uit het Noorsch*, - men zou hem op zijn woord geloofd hebben. De aanvang doet beslist denken aan Björnson's: *De vlaggen waaien over zee en land*; het vervolg, het natuurleven aan Björnson's *Zonneheuvel*, de stemming en de machten aan den *Helziener* van Jonas Lie. Zelfs den ouden Vikingeraard ontwaart men er in.

Het kalme, sterk en stoere in de taal, het onopgesmukte in het geheel zijn even zoovele kenmerken der Scandinavische schrijfkunst.

Ook het begrip: *liefde*, bij Ina Boudier - Bakker, doet door den eisch *offervaardig* aan groote Scandinavische auteurs denken, bij wie *liefde* zonder *offervaardigheid* een ijdele klank is.

Stemming, Machten, het Onzienlijke en Bovenzinlijke laat Ina Boudier - Bakker niet op zich zelf staan. Zij laat ze waarnemen in het drijven der werkelijke wereld.

Haar eerste werk, haar eerste Schets: *Avond*, is reeds stemmingskunst. Deze herlezende schijnt het, alsof zij doorvoeld heeft wat onlangs zoo duidelijk door Willem Kloos in 'De Nieuwe Gids' over 'stemming' gezegd en door voorbeeld toegelicht is.

'*Stemming*' is niets als een Hollandsch woord voor de, zooals men 't noemen kan, diep-in breede, alles omvattende en vervullende sensatie, die men van de dingen buiten-ons, of van die in-ons krijgt; en al wie kunst probeert te maken, zonder dit bestanddeel, zal geenszins kunst te voorschijn zien komen, maar suf-saai en hard-droog pen-en-inktwerk slechts.

Bij voorbeeld: 'Men staat voor een veruit-liggend weidelandschap, met vele nuanceeringen vaalgroen zich strekkend tot den horizon, met de linten der slooten er tusschen

door glimmend of donkrend overal. Slechts één enkel koebeest ligt aan een zijkant, en heft van tijd tot tijd zwaarmoedig-langzaam zijn vaagzienden kop naar de egaal-grijze lucht. En een nauwbespeurde weemoed komt in ons opkruipen van doodstille verlatenheid, van eindeloos Niet.'

Ina Boudier - Bakker nu heeft in de schets *Avond* (1890) een gelijksoortig, schier eenzelfde stemmingsbeeld gegeven.

Zij schetst een paar jonggetrouwden, bij wie op een Zondag familie komt, er den geheelen dag in beslag neemt, en rommelig, maakt. Eindelijk keert de rust. De familie en de kinderen zijn weg. De moeder heeft de kinderen naar bed gebracht. Ook in huis wordt alles stil.

'Hij ligt op de veranda in den rieten stoel, laag uitgevouwen met halfdichte oogen turend naar zijn lichtend puntje sigaar. Heel, heel rustig en stil alles, de zoele avondlucht nog zwaar hangend over het land, het was eigenlijk in de veranda nog warm. Aan de overzij van den weg, stond in de wei een paard, de droomerige kop, loom hangend over een hekje, met doezelig starende oogen, verder op, de koeien, ook heel stil en donker. - Ver uit het dorp soms een doffe mengeling van geluiden; de fluit van het treintje heel ijl en dun in de stille lucht. Een enkelen keer een meikever met drukke, plotselinge fladderbewegingen heen en weer, bijna tegen hem opsoemend, dan wreg in eens.

Wat een rust!

Hij genoot er soezerig van straks nog die drukte, hè, wat een roezemoes en dat altijd Zondags!

Dat heb je er van, als je buiten bent 's zomers, altijd wil je familie Zondagjes overkomen, liefst onverwacht.

Alles weer stil nu; een groote glazenmaker bonst telkens tegen de glazen der veranda, soe-oèm, soe-oèm. Zou Jo nog altijd boven zijn?....

Schel valt een lichtbundel langs hem over de veranda.

Jo heeft binnen licht opgestoken; ze komt in de deur staan: 'wat ziet ze er toch nog jong uit!'

Hij keert zijn hoofd geheel om, ten einde haar geheel met zijn blik te kunnen omvatten.

'Het is daar lekker, hè?' zegt ze met een zuchtje.

'Waar ben je al dien tijd geweest?'

'Boven, ik moest nog wat opruimen.'

Ze is naast hem gaan zitten, op haar eigen rieten stoeltje, moe tegen hem aanleunend.

'Waren de kinderen lastig?' zacht met zijn vinger langs haar wang heen en weer strijkend.

'Och, Toosje droomde naar. Ze werd met een schrik wakker. De kinderen zijn ook zoo druk, zoo'n heelen dag!'

Hij zwijgt een poos, dan plotseling met uitbrekende ergernis:

'Eigenlijk lam, dat je je Zondag nooit vrij hebt!'

'De eenige dag, dat je hier bent.'

Jo's stem trilt een beetje. Al die vermoeienis maakt haar prikkelbaar om dingen, waar ze anders niet over zou denken. - Hij trekt haar naar zich toe.

'Maar kindje, wat is 't nou!'

‘Niets, ach niets.’ Ze leunt nu heelemaal met haar hoofd op zijn schouder, zich eventjes overgevend aan haar grooten lust, een beetje te huilen, zich heel veilig voelend zóo....

Binnen vliegen nu met dof gegons een paar uiltjes om de lamp, soms stootend tegen de rose kap,.... de glazenmaker heeft zich opgevouwen, in een hoekje.....

Ze zitten heel stil nu.....

Stemming is het ook, stemming is het vooral, dat het tooneelstuk *Verleden* tot iets zeer bizonders maakt.

Ina Boudier - Bakker, met haar Scandinavisch-Friesche afkomst - want ook van Friezen, van ouden stam en vermaard van naam, rekent zij haar afkomst - heeft het familieleven scherp gezien en zonder vermooiing, dat in woorden verteld, de toestanden plastisch voorgesteld, maar.... om de beelden, in de kamers is atmosfeer; de zielverwantschap tusschen de leden van een gezin doet ze gevoelen, de een heeft voorgevoel van vreugde en verdriet van een ander; het verdriet en de vreugde van den een zijn aller verdriet en vreugde.

Toen er verdriet in de woning kwam, gevoelde menigeen, die de waardige vertooning door leden der Nederlandsche Tooneelvereeniging bijwoonde, het verdriet mede: het verdriet hing in de kamer.

Het fijn gevoel, de goede opmerkingsgave van Ina Boudier - Bakker heeft het laatste bedrijf eene buitengewoon ware stemming gegeven.

Verleden, werd ook dank zij de vertooning, voor het talent van Ina Boudier - Bakker eene gebeurtenis.

Zij had het geschreven nog voor haar huwelijk, nog vóor *Machten.*

In *Machten* schuilen in de verschillende stukken de gaven en het bizondere van Ina Bakker verspreid. In *Het beloofde land* zijn al die gaven vereenigd.

Machten beheerschen lot en leven van al hare créaturen.

Ina Bakker laat, bij haar hechten aan onzichtbare machten, bij voorkeur aan hen, welke scheiden zullen van het aardsche leven, die machten geopenbaard worden.

De oude Margriet Falck in *Machten* is zulk eene.

'In den stillen avond van haar leven, spraken tot haar de diepe, donkere bosschen, wuivend in hun eeuwige deining tegen den verren horizont.

Op koele ernstige sterrenavonden, na lange warme dagen, wanneer zij zat roerloos, schijnbaar suffend, luisterde haar ziel naar het zachtklagend suizen der pijnen; die spraken tot haar van veel, dat was *ongezien, ongevoeld* door de haastige danklevende jonge menschenkinderen; *machten onbegrepen, die richten een menschenleven.*

Haar hoofd was zoo vreemd, als zij slaapwakend rustte; het lag zwaar, als onder een vreemden dwang van buitenaf, luisterende, moètende luisteren, altijd, al wilde ze niet; altijd moest ze luisteren naar die stemmen, geluiden van héél ver, die haar geboeid hielden in een vreemde vaagheid van gedachte, omnevelend al het andere.

Soms trachtte zij zich er uit los te wikkelen, deed zij een poging, om zich te bepalen bij het heden, dat zij toch leefde nog; maar het was sterker dan haar wil; het omvatte haar, en droeg haar weg, in dien zachten, donzigen dwang, die haar zonder weerstand zich liet meevoeren.

En langzaam, langzaam kwam zij het te boven, wankelde zij met een groote inspanning haar gedachten los uit den nevel, *wist* zij het weer.

En helderder nu, één voor één, kwam het in haar, wazig eerst, scherper omlijnd dan, feit voor feit.

Zij zat overeind; het was niet meer het doode, het zwijgend wegsterven. In haar was ontwaakt, hevig, ononderdrukbaar het besef, het plotseling weten.

Zij kon niet meer zich zelf zien groot, krachtig, omdat zij met haar onvermoeibaar streven had opgebouwd dit werk; dat was weg. Zij zag alsof zij er buiten stond, objectief: een leven gelijk aan een leven; zich zelf niet méer dan een van die, welke in machinaal voortwerken hadden gegeven hun heele bestaan van mensch.

En in haar rees een angst, een onzegbare angst om wat gebeuren ging: angst om de haren, *om haar zoons, die niet zagen wat zij zag.*

In haar was niet het besef, dat zij was als van den Dood.

In haar was helder en alleen het begrip van Leven, van levenseischen en levenswetten, het vaste weten wat ze ging doen.

Want sterker dan weer en wind, sterker dan verlangen naar roem, sterker dan bitterheid van ervaren leed - is het verlangen dat stom spreekt uit oude oogen, die zwijgend staren den ganschen nacht, en zich niet sluiten kunnen.

Het tweede en laatst verschenen werk van Ina Boudier - Bakker: *Het beloofde land* blijft getrouw aan haar eerste.

Weer drijven onbekende machten mensch en handeling.

Aan de machten voegen zich het geheimzinnige en het bovennatuurlijke.

Wind en weer spreken.

Wat is 't, dat aansuist over de heide, dat zingt en klaagt in de toppen der pijnen, - dat zwelt, - en zinkt - en zich verheft - en dat eindigt nooit....?

Het is de wind.

Dat komt van verre - en zingt van zoo nabij - dat is in de dagen en in de nachten?

- Niets dan de wind....

Over de landen, over de bergen en zeeën vloog de wind.

En van de landen, de zeeën zijn klanken gestegen - duizenden.

Het lied van den vogel, die in de luchten stijgt - en jubelt om het zonnelicht, dat wijd uitstraalt over de wereld.

Het eerste stamelen van een kinderstem - een kinderlach - woorden van liefde, blijde woorden van alles hopende, alles verwachtende zaligheid.

Het zachte zingen der moeder aan de wieg van haar kind - slaapliedje zingend in trotsche blijdschap - slaapliedje zingend in smarten en angst.

Het liedje, waarmee de kleinste vogel zijn wijfje lokt - zingend van wonder, onbekend geluk - dat komt, dat komt - in den zachten stillen zomeravond.

Klanken, woorden van menschen verlangen, onbevredigd.
Klachten en tranen.
De smartkreet van het moederschepsel, dat zich haar jongen ziet ontroofd.
De triomfkreet van den sterke....
Honderden smarten van het kwetsbare menschenhart.
Van rusteloos trachten - en wanhopig mislukken.
Gebeden van berusting - bukken onder 't Lot.
De machtelooze klank van een stervende - mensch of dier op de groote aarde.

En de wind nam het alles in zich op, en sloeg het voort als één groote stem - het Eeuwig leed van de duizenden klanken - door de Oneindigheid der Tijden.

(Slot volgt).

Verzen
door David Moolenaar.

Voor moeder. I.

Ach moeder, de oude innigheid van 't kind
op 't stoofje aan uw voet, 't hoofdje in uw schoot,
als 't, de oogjes droomerig omhoog, heel groot
en wijs zijn duizend dwaze vraagjes zint.

Zie, 't slaat de handjes uit, aan moeders kin; 't
klein ventje knijpt en moeder houdt zich dood.
Dan 't angstig-dringend vraaggezichtje en o, 't
geschater dan, als 't d' ouden lach weer vindt!...

Tranen in mannenooge' en zacht getril
in mannenstem en weemoed in zijn ziel
om 't hooploos hunk'ren naar wat hooploos viel....

Hem bleef geen onschuld dan het eenig stil
geloof in de onschuld, die hij 't kind benijdt.
Ach moeder, moeder, de oude innigheid....

II.

Soms maakt een vrouwelach dit leven rijk.
't Is of weleens twee lieve oogen raân,
een enk'le maal bij 't gaan door drukke wijk,
zijn droefenis; - zij zien hem even aan....

en zijn voorbij. Maar in zijn hart, gelijk
na zware bui soms zonneschijn breekt baan
door somb're wolke' en sticht een kleurenrijk
hellichte schittering in traan bij traan, -

zóó heerlijk ook dat lieve zonnelicht
dier oogen speelde, en van dat droef gezicht
verdween opeens al zwarte somberheid.

Dat 's dan een teed're troost; hij denkt: nooit lijdt
een man zóó veel, of zie, toch altijd leeft
nog wel een vrouw die hem weer blijdschap geeft.

Groningen, '03.

Tusschen Leven en Dood....
door S. Elias.

Dagen, weken lang was 't zóó geweest; - lange, sombere weken van veel koorts en pijn; - maar eindelijk toch had Leven gezegevierd....

En nu, voor 't eerst, zat ze in haar makkelijken stoel voor 't raam, en liet zich, met groot welbehagen, koesteren door de blijdartele stralen van 't eerste, vriendelijke Februarizonnetje, die, al stoeiend, door 't breede raam naar binnen glijden, lange, lichte plekken tooveren over de tafel vol bloemen en portretten....

Als verblind van al 't licht sluit ze de, nog moeë oogen en zucht - een langen, diepen zucht van genot, - van louter blijzijn over haar weer-beter-worden, sterker en gezonder misschien dan ze ooit is geweest....

En de bleeke lippen trillen verraderlijk bij die illusie, zóó mooi en zonnig, dat ze aan de waarheid er van nog altijd twijfelen moet....

Zou voor haar, die heel haar jonge leven had gekluisterd gevoeld aan een droef, lichamelijk lijden, nog gezond, nieuw leven zijn weggelegd?....

Ze kòn 't maar niet gelooven toen de professor 't haar zei.... en toch had ze gevoeld, dat 't juist dàt was, wat haar zoo kordaat, zoo resoluut tot eene zoo ernstige operatie had doen besluiten....

Die hoop en die hoop alléén had haar kracht en moed geschonken in de moeilijke, sombere dagen, waarop ze stil in zich omdroeg dat droeve geheim: - en toen ze 't

eindelijk kalm en beslist verteld had, was groote, weldadige rust over haar gekomen, had 't haar goed gedaan te weten, dat ze 't nu niet alléén meer droeg....

Want 't had veel strijd, veel moeite gekost, dat in je omdragen van iets, dat toch geen oogenblik je uit de gedachten is: - alleen het bewustzijn, er haar arme ouders zoo lang mogelijk door te sparen, had haar doen volharden... leeren berusten in 't onvermijdelijke.... en hare gedecideerde, flinke houding had, als vanzelf, zich meegedeeld aan de ouders; hen kalmer gestemd ook, na den eersten, overweldigenden schrik....

En toen ze haar koffer pakte - eene wondere pakkerij van veel nachtponnen - had ze zich zelve verbaasd, over hare kalmte, een gevoel, als had ze bergen kunnen verzetten....

Toen begreep ze nog niet, dat die bovenmenschelijke geestkracht haar zich krampachtig vast deed klampen aan een stroohalm....

Want een stroohalm wàs 't, dat wist ze wel.... dat had ze gevoeld, uit des professors woorden.... en toch, in haar innigst zieleleven, bléef ze hopen, ondanks zich zelve, zonder er zich van bewust te zijn bijna....

Want vaak ook had ze gedacht, aan een sterven.... zeker meenen te weten zelfs, dat ze er mee héén zou gaan.... en ze had er zich kalm, berustend bij gevoeld, zonder het droeve verzet, den harden strijd van hen, die moeten scheiden van al wat lokt en lacht.... die gekend hebben het mooie leven van jong-zijn en genieten....

Voor háár immers was het Leven niet anders geweest dan smart en lijden.... physiek en óók moreel.... arm, zwak, misdeeld menschenkind....

De dag, vóór ze ging, had ze een velletje postpapier genomen.... daarop geschreven, met vaste, ronde letters, eene bestemming voor al haar lievelingsdingen;.... maar toen dat klaar was en ze op een nieuw vel een laatsten, heel innigen brief aan hare moeder was begonnen; - een brief, waarin ze éénmaal nog al hare liefde, al hare innige genegenheid had willen uitspreken.... toen rolden, langzaam, groote, heete tranen over haar bleeke wangen, kleine, ronde, bobbelende plekjes vormend op 't papier....

Maar uiterlijk kalm, onbewogen was ze weer toen ze, den laatsten morgen, al de kamers van 't ouderlijk huis nog eens doorliep, altijd weer met dat zekere weten in zich, dat ze dat alles niet meer terug zou zien - nooit meer....

Alléén was ze de donkere, onbekende toekomst te gemoet gegaan;.... alléén had ze haar vreeselijken strijd gestreden, toen in toomeloozen hartstocht, in den trein 't lang verkropte leed zich baan brak....

En toen ze bedaard was, had groot, machtig zwak-voelen haar bevangen;.... een niet opgewassen-zijn tegen haar droeve lot van jong-sterven zonder jeugd genoten te hebben..... toen, in die intens-zwakke, sombere momenten besefte ze, hoe een enkele blik uit moeders oogen, een enkele handdruk van haar vader haar gesteund en geholpen zou hebben....

Maar helaas, hunne troostrijke liefde was verre.... en nooit zou ze die meer voelen....

Maar 't was haar eigen willen geweest, alléén te gaan....

Die uren, die als golden voor lange jaren van lijden, zou zij ze ooit vergeten kunnen....

Toen de aankomst in de roezige, rommelige drukte eener groote handelsstad.... eenzaam, door de schemer-wordende straten zocht ze haren weg naar 't groote Ziekenhuis....

Later dacht ze aan een rijtuig, maar er geen vindende, liep ze werktuiglijk door met knikkende knieën en bonzend hoofd....

Alle veerkracht, alle zelfbeheersching had haar begeven;.... eerst toen ze in de helder verlichte wachtkamer door de vriendelijke Directrice werd welkom geheeten met iets prettigs en kalmeerends in haren toon, kwam weldadige warmte in haar binnenste gestroomd, deed haar zich zelve terug vinden met de haar eigene energie en werkkracht....

Maar toen ze de voor haar bestemde kamer betrad, huiverde ze toch vol angst-voelen voor wat ze zou moeten lijden, tusschen die vier muren.... en de Directrice, heel bezorgd, vroeg of ze 't koud had, liet een kop warme bouillon brengen, die ze, met kleine, langzame teugjes, opdronk; - er de weldadige warmte, als ontdooiend van voelend, in haar lichaam....

'En nu naar bed,' was 't bevel, en Clary liet zich helpen, met de lijdelijkheid van een moe-geschreid kind.... toen keek ze naar 't heldere, witte bed.... en rilde weer.... klappertandde....

''k Geloof dat u 't koud hebt gehad op reis,' veronderstelde de zuster goedig, maar Clary schudde van neen, met iets vaags,

als had ze de vraag nauwelijks gehoord.... en slikte moedig hare tranen op....

Veel, héél véél lag tusschen toen en nu: - de groote operatie, die dagen, weken lang haar jonge, broze leven in de waagschaal had gelegd.... de lange, bange strijd tusschen de machten van Leven en Dood....

Nu ze terugdacht aan dien vreeselijken morgen, een paar dagen nà hare komst, kwam het haar ongelooflijk vóór, dat ze zich toen zoo kalm, zoo berustend had gevoeld, met de groote lijdelijkheid van één, die zich schikt in 't onvermijdelijke.

Stil-gelaten lag ze, met groote moeë oogen de kamer rond te staren,.... volgde buiten het wild op en neer dwarrelen van donzigwitte sneeuwvlokken totdat 't begon te schemeren voor haar oogen... toen ook kwamen de zusters, om haar te brengen naar de operatiezaal....

En plots, in een laatste vlaag, overweldigde haar eene eindelooze vrees, een terugdeinzen voor wat komen ging.... en in dat moment voelde ze, sterker dan ooit, hoe ze gehecht was aan 't leven; met al de vurige kracht der jeugd: - hoe ze beter worden wou.... en leven....

Maar voor 't oppervlakkig-ziend oog verloor ze geen oogwenk hare uiterlijke kalmte; - ook toen men haar de schel-verlichte, naar carbol riekende operatiekamer binnenreed niet, waar ze de doktoren zag in lange witte jassen,.... alles wachtend op háár....

Toen viel haar oog op de tafel vol instrumenten - op de witte bank daarnaast.... en inwendig rilde zij.... voelde 't hart kloppen tot hoog in de keel....

Daarna legden ze haar neer.... en gedwee liet ze zich be-doen;.... en telde.... telde net zoolang tot ze iets voelde in haar ooren als het ruischen der zee; zich aanzwellend zóó sterk en machtig, dat ze haar eigen doffe stem er niet meer bovenuit hooren kon.... toen wist ze niets meer....

Héél vaag, als iets in verren droom, wist ze nog van 't eerste bijkomen; - hoe ze den professor gebogen staan zag over haar bed, zonder iets te kunnen zeggen, van wat heur witte lippen trachtten te prevelen - en toen waren haar de oogen weer dichtgevallen, en na een poos opnieuw wakker wordende, met iets doezeligs nog, iets droomerigs, dat haar alles maar ten halve deed begrijpen, zag ze zitten aan haar bed hare moeder met stil-blijen trek op 't witte bezorgde gezicht...

En langzaam, als een gordijn, dat wordt opgehaald en omhoog geheven, zóó trok òp van haar denken een nevel.... een waas.... heel zacht, onmerkbaar haast.... en eindelijk fluisterde 't van haar lippen:

‘Is vader er ook?’

Moeder knikte en slikte tranen op; en haar vader vol teederheid, boog zijn forsche mannengestalte over haar heen.

‘Mijn kind - m'n kleintje,’ zijn stem klonk heesch.... hokte toen geheel....

.... De groote sterke man schreide, snikte.... als een kind....

En Clary deed langzaam de oogen weer dicht, met een groot welbehaaglijk gevoel, wetend, dat 't voorbij was - 't vreeselijke....

Maar gewonnen was 't nog niet - lang niet, want de eindeloos donkere, sombere dagen van koorts en pijn die toen volgden, waren grooter, pijnigender marteling nog dan die ééne moeilijke dag, dien ze allen zoo moedig hadden doorworsteld....

Maar nu was 't, als begaf hen alle moed en zelfbeheersching; nu ze ondanks dat, tòch hun dierbaar pand zich betwist zagen door den Dood.... en langzaam, tergend kropen die dagen om,.... bange aaneenschakeling van hopen en vreezen....

En, als ze 't hem vroegen, schudde de professor onzeker 't hoofd; zag hij hen lang, veelzeggend aan met zijne somber-staande oogen....: onvermoeid kwam hij kijken, telkens, telkens wéér, en toch ieder keer ook voelend, hoe hier zijne kunde niets meer vermocht....

Koortsgloeiend lagen Clary's witte handjes boven op 't beddelaken.... stil lag ze voor zich heen te kreunen, als in intense pijn, met gesloten oogen en een trekje van zwakte en véél lijden om het bleeke mondje....: bewusteloos werd ze niet; - in haar beste oogenblikken, dacht ze zelfs aan haar bange vóórvoelen van tòch-heen te zullen gaan; hoe 't nu toch nog uitkwam.... maar ze berustte er in.... geheel....

.... Beter te sterven, dan het droeve, ziekelijke bestaan van voorhéén....

Maar toen, eindelijk, was een dag gekomen waarop zij zich beter, levenslustiger voelde, dan in langen tijd; - waarop de professor met uitgestoken hand haar ouders ontving en sprak van hoop.... van beterschap....

O, die dag zoo zonnig en blij, zoo echt mooi en gelukkig als er geen vrees zijn zou voor haar leven.... de vader snikte, in onbedaarlijk-lange halen, en moeder schreide en lachte tegelijk....

En Clary lag als een prinsesje en voelde blijde illusies warrelen door haar zwakke hoofdje, dat daar toch eigenlijk nog veel te moe van werd.... toen....

Maar *nu* niet meer: - nu liet ze ze vrij spel, de mooie illusies.... geluksdroomen, die haar hoofdje vol blijde hoop en verwachting beschouwde; - nu droomde ze lange, zonnige gedachten van gezond en nuttig-leven van zich geven aan anderen, minder bevoorrechten dan zij.... nu speelden door haar brein de héél mooie idealen van een die nog jong is en onbedorven....

God, hoe mooi, hoe heerlijk toch te leven, te genieten al het mooie, het zonnige der wereld....

En, in innigen dank boog ze ootmoedig 't hoofdje, de magere vingers vouwden zich vaster inéén; en zij, die het bidden lang, heel lang vergeten was, prevelde zachtkens:

'Geef me kracht, o God, om mijn leven mooi en gezegend te maken....'

En later, pas véél later, toen ze had leeren weten, dat veel van de, toen gedroomde illusies, illusies *blijven* zouden, - toen dacht ze met weemoed aan die stille uren terug, als aan de gelukkigste, de hoopvolste van heel haar leven....

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

III. De Koning.

Hij was koning over stad en land.

Maar buiten de stad was hij niet op zijn gemak. Buiten te zijn stond gelijk met op het slagveld te wezen. Hij reed slechts in volle wapenrusting de stadspoorten uit, met de witte kies van de moeder Gods op de borst, een reliquie die eeuwen geleden één van zijn voorvaderen behouden uit het heilige land teruggebracht had, terwijl zijn strijdgenooten gevallen waren door pest of door de handen der vijanden.

Want als een open wildernis strekte het land zich om de stad uit, met bedrieglijke bochten in de wegen, moerassen waarin de paarden bleven vastzitten, en bosschen, die dreigende, sombere, groene groeven geleken. De burchten zelf lagen geheel op den achtergrond.

Iedere vazal waarop hij rekenen kon, dacht er over hem afvallig te worden. Niemand in wapenrusting, dien hij buiten zijn eigen muren ontmoette, ontblootte het hoofd voor hem als den meerdere. Zij wisselden slechts gepantserde handdrukken en een blik door het ijzeren vizier.

Daarom als het leger hem riep of het bestuur, toog hij slechts uit stevig in het zadel gezeten en met een flinke wacht om zich heen.

Daarom waagde hij zich slechts onder zijn vazallen als een leeuwentemmer onder zijn leeuwen - geen oogenblik verliest hij één van hen uit het gezicht.

Doch als hij naar zijn eigen stadsgrenzen terugkeerde en reeds van verre de zware, dik gebouwde torens op zag duiken als geweldige steenen wachten over een vreedzamen haard - dan kalmeerde zijn hart en glimlachten de oogen weer onder de rustige, gezonkene wenkbrauwen, als hij op verren afstand over torens en daken de feestelijke lucht waarnam uit tuin en keuken.

De signalen werden van den eenen toren naar den anderen beantwoord. Zij omringden de stad als een klank van koper. Achter de muren werd men de dames gewaar; zij geleken blozende tulpen op kalen steengrond. De banieren wapperden hoog in de lucht. En de mannen die op den uitkijk stonden kletterden met hun hellebaarden en schilden.

Over de dubbele gracht kromden de ophaalbruggen zich als gehoorzame ruggen. De slot-commandant haalde aan de laatste poort zijn grooten, rinkelenden sleutelbos voor den dag. En naast hem stond zijn koningin, die den gouden beker hoog in de zon ophief.

Maar terwijl de koning den welkomstbeker aan den mond zette en dien tot den bodem ledigde, hief hij de oogen hoog naar boven over de uitbouwsels der poort naar de oude Keizerlinde ver achter den boog van den laatsten toren achter den muur. En zijn blik lichtte als een bliksemstraal toen hij een purperen sluier hoog uit den top zag waaien, alsof de wind dien er heen gevoerd had en hij in de takken der linde was blijven hangen. Binnen zijn muren, herademde de keizer en knipte de gespen van zijn harnas los.

Op de naakte rotsen stond het noordelijkst en het hoogst van al, de koninklijke burcht, als een helm boven ijzeren schouders met oogen in den nek, oogen aan alle kanten, in den vorm van kleine, hoekige insnijdingen die een hagel van kogels uit konden spuwen zonder zelf door het minste regentje bespat

te worden. Aan den uitersten kant van muur en rots verhief zich een ijzeren galg als een bedreiging van het recht van den sterkste en der rechtvaardigheid voor het geheele land. Als de knokkels der veroordeelden van hier naar beneden stortten, waren de onzalige overblijfselen tegelijkertijd den burcht en de stad uit.

De koning had zijn stad met haar burgers zeer lief. Hij bewoog zich onder hen, als een van hun gelijken; bezocht hun tuinen, die als een bloemenkrans zich dicht tegen den muur aandrongen en bezag van de wallen der stad hun korenvelden, die als breede, gele gordels er zich omheen uitstrekten. Aan den Zuidkant waren al de oude huizen met wijn begroeid en de zware druiventrossen geleken volle, gulden ornamenten hoog boven aan de uiterste spits van gevels en muren. In de oude, groote hoeven rook het naar mest en melk als iederen avond de koeien van de groote weiden daarbuiten de poorten werden ingedreven.

Als de zon over de stad onderging, glinsterden de honderden torens, spitsen en windwijzers. De bloemen van de kruizen der kerktorens werden duidelijk zichtbaar en schenen werkelijk levende, gele bloemkelken. Alle klokken lieten in koor hun veelvuldige, diepe, weeke zilvertonen hooren. De fonteinen sprongen op alle markten. Het vee dronk. De kinderen trachtten de dunne stralen in hun handen te vangen. Aan de randen van de bron zaten mannen met de gespierde, behaarde armen gekruist en maakten gekheid met de luid sprekende vrouwen. En de koning bewoog zich onder dit alles als iemand die het al kent en die een door allen geliefde gast is.

Hij kneep de moeders in de van melk gezwollen borsten, terwijl hij het kind op den eenen arm tilde en de kleine vingertjes een oogenblik de moederborst loslieten en met zijn dikken, bruinen baard speelden.

En door menig gaatje stak hij het hoofd om de lucht van versch gebakken brood, gebraden vleesch of warm bier op te snuiven en tegelijkertijd de drukke huismoeder eens toe te knikken. Hij kuste de roode wangen der jonge meisjes tot ze er nog rooder van werden, trok de jongens aan hun ooren om dadelijk er op den meester eens flink aan te spreken als hij niet naar zijn zin gewerkt had. Waar hij liep of ging overal had hij met arbeiders te doen, hetzij hun raad te geven, hetzij hen te berispen.

Het was of hij op die manier de geheele stad goedennacht zeide voordat hij den zigzagweg besteeg, die naar zijn slot voerde, dat zich dreigend tegen den onrustigen, roodbevlekten avondhemel verhief met opstaande kammen en gebalde torenvuisten. Maar naar de stad toe waren alle deuren en ramen vriendschappelijk geopend en niet voordat de koning binnen was werden bouten en grendels voorgeschoven.

Dan ging de koning naar zijn schrijfkamer, waar een schrijver half slaperig het vorstelijk signet in de was drukte, nadat de koning zijn hoogen, stijven naam op het perkament gezet had. Daarna begaf de vorst zich naar het hoogste balkon van het slot om te staren naar de ingedommelde stad, waar geen licht brandde en geen woord, dan in den slaap, gesproken werd. De schrijver, die tevens dienst deed als lakei, droeg de fakkel door de lange gangen en schopte onderwijl de ingeslapen pages wakker. Ze ontdeden den koning van buis en broek, besproeiden zijn hals en borst met rozenwater en hielden diep buigend de deur naar het slaapvertrek voor hem open.

(*Wordt vervolgd*).

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

De Heer Jhr: RAPPARD zendt mij onderstaande brieven ter opname. Ik doe dit gaarne. Uit plaatsgebrek zwijg ik-zelve op de bezwaren van den heer JONGKEES. Zie mijn noot.
REDACTRICE.

Leiden, Januari 1904. Hoog Welgeb. Heer Jhr. A. Rappard. ***te Leiden, Rapenburg 45.***

Amice!

Naar aanleiding van uw stukje in de Hollandsche Lelie van 20 Januari j.l., de volgende critiek.

Uitteraard vervalt deze in twee deelen: een beschouwing over den ‘brief van Dolf’ en een bespreking van uw eigen critiek over de ideeën van dit jong-studentje, zooals die vervat is in het:

‘Slot van Jhr. Rappard.’

Wat het eerste betreft, mijn compliment over den natuurlijken toon, die vooral in de laatste twee kolommen van den brief heerscht: dat enthusiasme van den jongeling voor het meisje zijner keuze is heel leuk weergegeven. 't Begin is minder: een jong juristje, zal over 't tennissen nooit zoo naïef bazelen, bovendien zijt *gij* daar eigenlijk zelf aan het woord: met uw minachting voor dit spel. En over God zult gij een jong student nooit zoo hooren spreken; hij is al veel te levenswijs om zich zoo belachelijk te maken. Eerder zal hij bijvoorbeeld met hoog wijs gezicht verklaren: ‘'t is maar heel goed, dat zoo'n begrip bestaat, voor het volk zie-je, dat heeft niet anders.’

Maar over dat meisje, wat verder volgt, is heel aardig opgemerkt. En om nu maar dadelijk op het tweede, meer belangrijke punt te komen, wil ik beginnen te vragen: Is daar nu eigenlijk geen alleraardigste jongen geteekend, met zijn naïeve jongens-pedanterie, zijn gestreelde-jongensijdelheid (waar zijn meisje Frits voor hem laat loopen) zelfs zijn cynisme (in de opmerking over 'Baby') die - te zamen met zijn verliefdheid - een echt jongenstemperament uitmaken?

- Dat die jongen een beetje blagueert, de ouwelui bekrompen vindt, zijn meisje vergeet als andere meisjesoogen lonken: wel ik zou haast zeggen, daarvoor is hij jong: zoo is elk gezond-normaal jongmensch, bij wien het bruisend bloed de Christelijke moraal wat in de verdrukking brengt....

- En daar komt gij, ijzegrimmige ondermeester, bedienaar des Woords met bef en toog, hem Hel en Verdoemenis prediken. Dat die jongen van zichzelf vervuld is, wel hemeltje-lief waar moet hij dàn vol van wezen: nogmaals, Christelijke deugden *zijn* niet vereenigbaar met jeugdige kracht: lees daar Nietzsche maar eens op na, maar lees dan met meer zorg, dat ge niet weer zoo zonderling citeert.

Wat er voorts voor zwaks en decadents in den jongen man zit, is mij een raadsel. *Ik* vind *fut* in dat ventje met zijn: 'als ik trouwens geen ernstig plan had haar te vragen'... Wat verstaat gij dan toch onder opvoeden, mijn waarde: moet soms, om genoemde 'slapheid en zwakheid' te vermijden, die model jongen van u een Spartaan worden? Of een ernstig proponent, vol van menschenliefde en onbaatzuchtigheid, wars van alles wat naar egoisme zweemt? Maar hoe waagt *gij* het dan met zoo'n instemming Nietzsche aan te halen; den profeet der zelfzucht, Christenhater in merg en been, waarom moet gij 'dezen man beleedigen, met die nonsenspraat', gij die Couperus beleedigd acht als jonge meisjes met hem dwepen en hem lieve naampjes geven? Neen, mijn waarde, *ik* ben zoo bang niet voor de toekomst van dien 'stumper' dien gij zooveel 'rampen' voorspelt, als hij werkelijk met dat meisje zou trouwen, dat door u zoowel als door freule Lohman *natuurlijk*, voor pervers, nullig en *zoogenaamd* naïef wordt uitgemaakt. Wat er voor reden bestaat de tegenwoordige jonge meisjes zoo door te halen?

Eerst gij, amice, met welk recht? Omdat ze zoogenaamd naïef naar den bekenden weg vraagt: 'Waarom beter dat ik je niet zag?' Omdat haar oogen toen een ietwat zinnelijk neiginkje verrieden? Omdat haar voetjes zenuwachtig trippelden? Omdat ze, kortom, net was als al dat hartstochtelijke goedje van dien leeftijd? Moet ze daarom per se een lichtzinnige vrouw worden, bestemd haar man ongelukkig te maken? Schaam u, mijn waarde, is dát taal voor een vier en twintig-jarige, een leeftijd waarop elk mooi lief meisje ons heilig moet zijn? Nijdassen'ge verloochenaar des vleesches, moest gij zoo Gods schoonste Schepping bespuwen, of om in den trant van Van Deyssel's eersten bundel te spreken: 'Seg, fent, hei je wel succes bij de meisjes?' - Bah, wat een jaloersch oude-vrijsters-oordeel! -

Maar om wat meer algemeen te blijven: Ik wilde freule Lohman eerbiedig in overweging geven, niet dermate te overdrijven. Met instemming, las ik haar boek over 'Vrouwenliefde in de Literatuur,' waarin onder anderen aan de kaak werd gesteld, het streven van vele feministen, den man steeds als bête-noire, de vrouw als de verdrukte onschuld, voor te stellen. Maar om nu, uit weêromstuit alle schuld op de *vrouw* te werpen: Hemel freule, zoo streeft U uw doel voorbij; ik als Leidsch student, zie elk jaar de college-banken door meer jonge vrouwen bezet, dat is toch geen bewijs van toenemende ondegelijkheid.

Evenwel, zegt U: al die geestesarbied maakt haar ongeschikt voor huwelijk en moederschap. Eerstens wil ik dan wijzen op het percentage vrouwen, dat blijft 'zitten' *en toch ook aan den kost moet komen!* en Tweedens de bij degelijke studie opgedane levensernst kan mijns inziens haar mogelijk aanstaand huismoederschap slechts ten goede komen.

Dat zij die bij de studie opgedane 'Ikheid' niet terstond laat varen, in haar eerste huwelijksjaren enkele feministische opvattingen en gewoonten getrouw blijft, kan men haar niet kwalijk nemen

En dan toch, lang duurt zulks gewoonlijk niet. Uit mijn naaste omgeving ken ik eenige jonge vrouwen, die allen als onderwijzeres, respectievelijk: hoofd der school een zeer goed bestaan hadden (*f* 1000 tot *f* 1800 's jaars) ja, ter bereiking van dit bestaan zich het halen van tal van akten hadden getroost en die allen, (ik kan ze U noemen met naam en toenaam) dit bestaan zonder bedenken opofferden om den man hunner keuze in het huwelijk te volgen.

En deze vrouwen werden geheel 'huisvrouw' en vertoonden geen spoor van het door U genoemde feministische euvel.

Dat nu jonge dingen, vervuld van zich-zelf 'natuurlijk' - zie boven - niet in de eerste plaats verlangen naar de keukenbeslommeringen en huismoederszorgen, maar liever eerst wat gaan knabbelen aan de mooie kantjes van het leven, een beetje veel met muziek dwepen, en met schilderkunst, en met literatuur, hun diverse talentjes ontwikkelen om hun leventjes wat op te sieren, net als ze hun boudoirtje vol mooie prulletjes hangen; dat ze liever in gracieuse toiletjes met een racket in de hand op het tennisveld staan te flirten, dan met een keukenschort voor, met een potlepel gewapend, voor een fornuis de geheimen der kookkunst doorgronden: ik vraag zijn ze daarvoor modern?

Ik heb een somber vermoeden dat de *geest* op dien leeftijd wel *altijd* zoo geweest zal zijn, al waren de *uitingen* misschien verschillend.

Werkelijk freule, ik vond overdrijving in Uw boek en dat speet mij, omdat ik vreesde dat het daardoor van zijn kracht zou verliezen. Want ik voelde de oprechtheid van Uw toornen tegen wuftheid en dommen eigenwaan, tegen schijnheiligheid en geestelijken hoogmoed. Wel is waar had U dikwijls 'Haagsche' toestanden op het oog; misschien zijn de Haagsche meisjes erger op dit punt, maar de Hollandsche Lelie is toch geen *'Haagsch'* tijdschrift; nietwaar, en ook dáár treft mij Uw onwelwillende beoordeeling der vrouwelijke Spes patriae.

Maar waar bij freule Lohman de besliste eerlijkheid van de overtuiging aangenaam aandoet, niet aldus bij U, mijn vriend; moet ik dat holle geschetter der twee laatste kolommen nu heusch ernstig opvatten?

Moet ik nog wijzen op de tegenspraak in den vader, die eerst zijn kind helpt koppelen aan het meisje, en één alinea verder, hem zal uitlachen als de jongen zijn verliefdheid opbiecht? Dat de kinderen op zekeren leeftijd van hun ouders vervreemden, is een altijd wederkeerend verschijnsel, dat hoogstens in enkele Conservatief-Aristokratische-Geslachten minder duidelijk optreedt, in welk geval een botsing van de ideeën des Conservatieven zoons, met die der intusschen geëvolutionneerde buitenwereld, niet te ontgaan is, van welke botsing een zekere kregelheid bij den persoon in kwestie het noodwendig gevolg zal zijn, zich uitende in snorkende boutades als de hier besprokene. Moet ik nu heusch nog gaan aantoonen, dat de aanhalingen van Nietzsche geheel buiten het kader der redeneering vallen, en enkel welstaanshalve zijn ingevoegd? Zij, die Nietzsche werkelijk *lezen*, zullen het mij toegeven, en zij die dit niet doen, kunnen het toch niet beóórdeelen.

Daarom ten slotte nog deze raad:

Blijf niet Conservatief coute-que-coute, op steeds grooter gevaar zelf den ‘schok der koude werkelijkheid,’ niet te kunnen weerstaan. Zoek meer omgang met de meisjes, zie in een aardige tennisclub te komen, beóórdeel geen zaken of personen die ge niet kent: want heusch, de meisjes *kent* ge niet, al weet ge hun uiterlijke maniertjes en zegginkjes heel aardig weer te geven.

Inmiddels verblijf ik met de meest vriendschappelijke gevoelens:

t.à.v.

W.J.A. JONGKEES.

Leiden, Januari 1904. WelEd. Geboren heer den heer W.J.A. Jongkees.

phil. Cand.

Leiden, Jan van Goyenkade.

Waarde Jongkees.

Gaarne wil ik, Uw brief aan mij, met mijn antwoord, dat hieronder volgt, aan Jonkvrouwe de Savornin Lohman zenden. Het zou mij verheugen als zij beide epistels in de Hollandsche lelie wilde publiceeren: het is een nieuwe gelegenheid om een voorname kwestie, een vrouwenkwestie bij uitnemendheid, onder de aandacht van het lezend publiek te brengen.

Met het oog op mogelijke publiciteit zal ik Uw brief niet als brief aanvallen, en daardoor persoonlijk worden, neen, ik zal hem als leiddraad gebruiken om op het onderwerp van mijn stukje van 20 Januari in de H.L. een vervolg te leveren. Het is een aambeeld waar niet genoeg op gehamerd kan worden: het betreft immers, de opvoeding van onze toekomstige opvoeders en opvoedsters!

Het doet mij genoegen, dat gij Dolfje een echt jongenstemperamentje toeschrijft. Gij erkent dat hij, en met hem, (volgens u) iedere normaaljongen, vòl zit met ijdelheid, cynisme en verliefdheid. Zijn Christelijke moraal wordt echter verdrukt, door zijn opbruisend jeugdsbloed. Gij vergeeft hem, dat hij zijn ouders bekrompen noemt,

omdat zij misschien zullen afkeuren, dat hij het aardig vindt dat andere meisjesoogen naar hem lonken, dan die van haar waarop hij.... 'verliefd'.... is.

Gelooft gij inderdaad, dat er hier sprake van verliefdheid zal zijn? Gelooft gij inderdaad, dat deze jonge man een onbevlekte reine beeltenis, van haar die hij bemint, in zijn binnenste kan omdragen, zoolang zijn ijdelheid zich nog, door de, hem voor-den-gekhoudende demi-mondaines, laat streelen? - 'Wel neen,' zult gij zeggen, 'maar die jongen *is* ook niet verliefd op dat kind, het is de echte reine kalverliefde.'

Maar Jongkees, kunt ge dan *niets* voelen, voor mijn verwijt aan de ouders, die uit pure gemakzucht deze beide kinderen aaneenplakken en koppelen? Ziet ge dan niet, en dàt was mijn hoofdmotief tot het schrijven van mijn stukje, dat de moderne kinderen, *modern* zijn omdat ze *verwaarloosd* worden? Hoe weinige ouders beseffen de verantwoordelijkheid van het hebben van kinderen!....

Reeds in hunne prille jeugd worden de kinderen verwaarloosd. Mevrouw zal iederen middag met haar mooien hond (het is echt ras, en daarom vereischt hij zoo'n zorg) gaan wandelen, of wel ze maakt fietstochtjes met vriendinnen. En de enkele keer dat zij, door ziekte van den hond, of door een mankement aan de fiets, met haar kind zal wandelen.... och het onderscheid zit voor beiden dan slechts in het gemis aan halsband en ketting. Veel gezelliger praat en wandelt de kleine met haar kindermeid, en met haar is zij (of hij) dan ook alleen *vertrouwelijk.* Op dezen leeftijd, den tijd dat het kind nog onder toezicht staat van de kinderjuffrouw, weet het opzijn best, dat het een vader heeft. Ja toch, zoolang het niet naar school gaat, merkt het 't onderscheid op tusschen den vader, die altoos raast, tiert, of knort tegen hem, en dan het weer eens overdreven liefkoost, en.... alweer de kindermeid.

Moeder heeft geen tijd zich met het kind bezig te houden, vader behandelt het als een jong huisdier dat getemd moet worden. Ziet gij niet, ouders, dat gij meer gedaan hebt, dan gij kunt verantwoorden? Gij hebt een jong leven verwekt, het is Uw plicht dat jonge leven te leiden. En gij, vader, wanneer uw kind, ondanks al uw strenge tucht, in huis, ondanks al uw standjes en vermaningen, bedreigingen en straffen, zich ontwikkelt in een nietswaardigen geniepigen leeglooper en later den verkeerden weg opgaat, moogt gij, kunt gij dan volstaan met: 'Ik heb gedaan wat ik kon, ik trek mijn handen van hem af?' - Neen gij hebt niet gedaan wat gij kondt, gij hebt hem, zooals ik reeds eer opmerkte, 'gadegeslagen op zijn levenswegje, voor zooverre gij dat zien kondt', doch gij hebt geen moeite gedaan, hem op dat levenspad te naderen, neen gij zijt hem verre gebleven.

Nogmaals, het kan niet genoeg gezegd worden: *leert uwe kinderen kennen.* - Gij, Jongkees, merkt op dat de vader inconsequent is door

eerst het kind te helpen koppelen aan een ander kind, en gelijktijdig hem uitlacht om zijn verliefdheid. - Juist, gij hebt gelijk, de vader *is* ook inconsequent. Meneer Van Oudega glimlacht, tusschen twee advertenties, die hij leest, door wanneer Mevrouw Van Oudega hem vertelt dat Dolf toch zoo dol is op Jeanne Van Doorn en dat die zoo'n goede partij voor hem zal zijn....

Hij *neemt niet* de moeite op te hooren, van deze mededeeling, hij *onderzoekt* den stand van zaken niet, hij, de aangewezen man om eens met zijn zoon te *spreken*, om zijn zoon te '*leeren kennen*' in zijn gevoelens omtrent het meisje dat deze voorgeeft lief te hebben; hij, de aangewezen man om die gevoelens aan zijn levenservaring te *toetsen*, hij heeft geen tijd voor dergelijke beuzelingen, hij moet zijn voordracht nog in orde maken over 'kinderarbeid in verband met de volkshygiëne,' doch wil eerst nog even zijn courantje uitlezen, want, ziet ge, hij is punctueel in alles, en zal alles wat er *om hem heen* gebeurt met critisch oog bespieden.

En noemt gij dat dan niet evengoed koppelen van hèm als van zijn vrouw? Oppervlakkige bemoeizuchtige vrouwen zullen zich meest met datgene inlaten wat het minst voor ingrijpen geschikt is. Het is zeer natuurlijk niet waar, dat de jongen zijn ouders 'bekrompen' noemt? Hij leert ze immers niet anders dan als bekrompen wezens kennen. En waarom zijn ze bekrompen? Omdat ze allen dieperen levensernst missen. Hunne levensopvatting, levenservaring en levenswijsheid, baseert zich op wat gemakkelijk is, wat goed staat en wat geld opbrengt

En hoe zij hunne kinderen moeten opvoeden?

Of het Spartanen moeten worden? Wel wis en zeker. Of ze in ernstige levensopvatting, vol van menschenliefde, en onbaatzuchtigheid, wars van alles wat naar egoisme zweemt, moeten opgebracht worden? - Natuurlijk, hoe heb ik het met u, zijn de tijden reeds zoo gedemoraliseerd, dat gij op deugden straffeloos smalen moogt? Wie zijt gij, dat gij, of liever, wat zijt gij, dat gij dezen jongen man 'fut' toekent, juist omdat hij slechts van zichzelf vervuld den 'moed' zal missen ooit niet-egoist te zijn?

Zijt *gij* niet bang (trouwens evenmin als de ouders) voor de toekomst van dit koud en kil aaneengesmede paar? - Moeten zij na een korten tijd van verblinding, in den echt vereenigd, de kermispop 'dansende op de voeten van de ijdelheid' eerst leeren zien in haar ware gedaante: dat zoogenaamde ideaal dat zij, 'stumpers,' voor Liefde hielden? Of zijn hunne idealen reeds dermate tot een minimum gebracht, dat zij in hunne harten nog plaats genoeg bezitten om daar een talrijke schare minderwaardige dweperijen naast te bergen? Vreest gij niet dat hun microscopische liefdesideaaltje in de menigte verloren gaan zal? - En nu het meisje.

Gij erkent, dat zij een hartstochtelijk schepseltje is. Is het dan niet onverantwoordelijk haar zonder steun te laten in haar moeilijkste levensjaren? Is het dan niet schandelijk van de ouders en hier speciaal de moeder, haar op dezen leeftijd reeds, onvergezeld op de mannenjacht uit te zenden? Armzalige schapenmarkt, omlijst door een getralied kooiwerk; waarom niet ieder schaap omhangen met een bordje hoeveel het mee krijgt, misschien kwamen dàn toch wel eenige ouders kijken, om voor hun zoon een schaapje of voor hun dochter een jongen ram (zonder horens) te 'koopen'. Is het geen schande, dat Gods schoonste schepping door verfoeilijk menschenwerk opgesmukt, als pop in de uitstalkast moet worden gehangen, om zoo spoedig mogelijk van alle kinderlijkheid te worden beroofd? - Zeg vriend, kent gij nog: 'kinderen van zestien tot zeventien jaar?'

Na uw climax in de verheerlijking van het ‘moderne’ meisje, stort gij u op het anti-feminisme. Gij zult *mij* toegeven dat dit er vrij wel met de haren bijgesleept is. En dat hetgeen gij zegt kant nog wal raakt dat.... zult gij Jonkvrouwe de Savornin Lohman zelf, naar ik hoop wel toegeven. Ik vertrouw dat ze U, met Uw dolzinnige uiting over den levensernst opgedaan ‘in laboratorium of collegezaal’ wel eens even de les zal lezen. ‘Doch, gelukkig,’ zegt gij zelve, ‘zoodra zij eenigen tijd getrouwd zijn, hebben zij al hare feministische kunsten wel afgeleerd.’ - Ik vraag u, ‘waarom moesten zij dan die kunsten eerst aanleeren?’ Krijgen de vrouwen plotseling meer en meer aanleg voor studie dat hun aantal zoo toeneemt? - Bedroevend verschijnsel, met bedroevende gevolgen èn voor de vrouw èn voor den wetenschappelijken vooruitgang.

Nietwaar, enkele jonge meisjes zijn schooljuffrouw geworden, en gij kunt ze met naam en toenaam noemen. Daarin ligt opgesloten dat haar aantal, in vergelijking met het legio dames, dat hier te Leiden ‘studeert’ nu juist niet zoo zeer groot is. En zijt gij nu wel zoo zeker dat deze jonge meisjes zich in Latijn en Grieksch hebben bekwaamd en allen den doctorstitel voeren, het symbool van succesvolle studie? - Of zouden deze meisjes, misschien voor *onderwijzeres* gestudeerd hebben? - en meent gij dat gelijk te kunnen stellen met het waanwijze studeeren van de moderne, geëmancipeerde vrouw?

De moderne vrouw is een consequente coquette, mijn vriend. Eerst in haar engagementstijd coquetteert zij met andere vrijers, in haar huwelijk met andere mannen, blijft zij ‘zitten’ welnu.... dan coquetteert zij met wetenschap of maatschappij en wordt advocaat, dokter of doet ‘maatschappelijk werk’ d.w.z. zij speelt de baas over een reeks huisgezinnen.

Natuurlijk, niet waar, het jonge meisje mag alleen maar zich daarin bekwamen wat zij pleizierig vindt? Niet waar, zij moet alleen datgene doen, waar zij met ‘hart en ziel’ bij kan zijn? En hoe weinigen dezer kinderen *ontdekken* dat zij hart of ziel bezitten? Is dat nu gezonde praat, dat de meisjes de huishouding niet moeten leeren, omdat het niet zoo aangenaam is als tennissen en ‘net-echt’ doen? - Wanneer zij reeds in haar jeugd het leven uitsluitend van den mooien kant leeren kennen, begrijpt gij dan niet, dat slechts geblaseerdheid daaruit volgt? - Het leven is kort amice, maar lang genoeg als het *geleden* moet worden....

Tot mijn leedwezen bemerk ik, dat het zaak wordt, wil onze correspondentie geschikt zijn voor een Lelienummer, te eindigen. Nog even wil ik ‘mijn concert besluiten met de ouverture’ d.i. wil ik het begin van uw brief ter hand

nemen, en dat wel daarom eerst nu, omdat dit begin geschikt te gelijk met het slot kan worden beantwoord. Het bevat namelijk een reeks verwijten.

Ik laat, volgens U, het jong-studentje bazelen over tennissen. Hebt gij nooit een jongen van achttien of negentien jaar extatisch hooren vertellen? Welnu een resumé van zijn spreekwijze heb ik in de beschrijving van het tennissen willen weergeven. Ik minacht dit spel volstrekt niet. Even onzinnig als het zou zijn een spel te achten, even dwaas zou het zijn een spel te minachten. Doch een spel moet een spel blijven, en een spel gecombineerd met nutteloos opwekken van sluimerende hartstochten in embrionale groote-menschen-gemoederen, is geen spel meer. Het is een noodeloos bederven van onbedorven zieltjes. Het geestdoodende in het tennisspel wordt ongehinderd ondervonden, doch evenzeer blijven de kinderen, (want het zijn toch heusch nog kinderen), onbewaakt in het houden van hun wederzijdsche onrijpe nonsensgesprekken. Nog eens: de ouders nemen hier een veel te groote verantwoordelijkheid op zich, en het groote ongeluk is, dat niet die verantwoordelijkheid met overtuiging, doch onbewust wordt gedragen en niet gevoeld. De kinderen worden verwaarloosd, en zij die het meest 'modern' zijn opgevoed en geacheveerd, zijn het meest verwaarloosd van allen.

Wezentjes als Dolf, verliezen allen lust om ernstig het leven te gaan indenken, vandaar zijn spottende opmerking: 'Wij doen niet aan God, dus behoeven hem ook niet te danken' (Man, het was zijn *laatste* geestigheid, en die miskendet ge). Doch niet alleen Dolfje miskendet ge, ook mij tracht ge door bedekte toespelingen op mijn conservatief adeldom te bespotten. Aan mij is dergelijken spot ten eenenmale verloren, ik ben en blijf trotsch op mijn adeldom; vreemd nietwaar?

Kunt ge geen statire meer onderscheiden, vriendje, dat ge niet wilt zien dat Nietzsche hier door mij juist aangehaald moest worden, vóór iemand anders, om de grootst mogelijke bitterheid te uiten? Ik had gehoopt dat mijn slot-phrase dit zou hebben aangetoond. Voor uw raad dank ik U, die is tenminste goed gemeend.

Vale.

A. RAPPARD.*)

Een onwaarheid van Ida Heijermans.

Ida Heijermans neemt in haar Blaadje een Ingez: stukje op (door haarzelve willekeurig verkort), van den Boekhouder van de Wekker; en teekent daarbij zelve aan deze *onware* beschuldiging: 'Ik neem dit Ingez: stukje op, omdat een zoo nuttige instelling als De Wekker telkens in de Holl: Lelie wordt aangevallen zonder dat verdediging in dat Blad wordt toegestaan.'

Deze woorden van Ida Heijermans zijn één doorloopende onwaarheid.

Nooit heeft de Holl: Lelie '*de nuttige inrichting de Wekker aangevallen*'. Integendeel, in de Holl: Lelie van Aug: 13, 1902 schreef ik een warme aanbeveling van 'de nuttige inrichting de Wekker'. En in het artikel Varia van April 22, 1903, waarin ik, *niet* de *inrichting*-de Wekker, maar *alleen* de onbillijkheid van een *man-boekhouder* veroordeelde, herhaalde ik nadrukkelijk, onder verwijzing naar het

*) Noot red:
Ik ben het geheel eens met de weerlegging van Jhr: Rappard.

artikel van Aug: 1902: '*Van al het gunstige dat ik daarin gezegd heb over de Wekker neem ik niets terug.*'

Ook na dien tijd is nooit iets ten nadeele van '*de nuttige inrichting de Wekker*' *geschreven in de Holl: Lelie, noch door mij noch door iemand anders.*

Integendeel is in een Ingez: stuk, voorkomend in de Holl: Lelie van 23 Dec: 1903 o.a., '*de nuttige inrichting de Wekker*' met **nadruk aanbevolen** door de schrijfster van dat stuk, die zich teekent: A. Sibmacher Zijnende Kanter.

Dit wat het eerste gedeelte van de onwaarheid betreft.

Nu het tweede gedeelte.

Ida Heijermans spreekt die beschuldiging uit **zonder een onderzoek bij mij zelve**, *in hoeverre ik bereid ben, of was, stukken op te nemen vóór of tegen de Wekker.* **Zij** heeft zich daarnaar niet bij mij geïnformeerd, maar schrijft *deze insinuatie* klakkeloos neer, zonder er iets van af te weten.

De Holl. Lelie is volkomen bereid in de rubriek Ingez: stukken artikelen op te nemen voor of tegen de Wekker van abonnés en nietabonnés, mits onderteekend.

Er is mij echter nooit eenig artikel betreffende de Wekker aangeboden (behalve het hierboven-genoemde geplaatste stuk van mevrouw A. Sibmacher Zijnen - de Kanter ten gunste van de Wekker), dan alleen in April 1903 twee Ingez: stukken: van den boekhouder van de Wekker, en van eene der dames-verkoopsters uit de Wekker, beide behelzend een zeer lang relaas over de *verdedigbaarheid* van de benoeming van een boekhouder. - Wat het eerste stuk betreft, ik vind dat de boekhouder van de Wekker niet de man is om in dezen zijn *eigen zaak* te bepleiten. Het spreekt vanzelf, dat hij blij is met zijn benoeming, en die voortreffelijk vindt! Om *die* reden, en òm de zéér groote

lengte van zijn stuk, weigerde ik de opname en gaf ten overvloede uit beleefdheid particulier van de reden kennis aan de presidente der Wekker*). Om dezelfde reden: van te groote lengte, had ik óók bezwaar tegen de opname van het andere Ingez: stuk, dat van de dame-verkoopster uit de Wekker. Zij trad in zeer breedvoerige beschouwingen over het, juist in die dagen, in alle couranten en vrouwenbladen uitvoerig besproken 'Jaarverslag van de Wekker'. En omdat haar stuk dientengevolge voor de mééste lezers reeds bekende zaken ontwikkelde, die hun niet interesseerden, zond ik haar stuk terug uit *plaatsgebrek*, en liet haar een en ander beleefdheidshalve *(daar zij mij zeer sympathiek is*, *en ik met alle dames-verkoopsters uit de Wekker steeds op aangenamen voet verkeer), mondeling* uitleggen, door mijn secretaresse. Zij begreep die verklaring ook volkomen; *en bleef ook na dien tijd op denzelfden voet met mij*. Ook is de Wekker *steeds voortgegaan* met geregeld te adverteeren in de Hollandsche Lelie.

- Ik herhaal dus ten overvloede nog eens: *1e. In de Holl. Lelie is nooit iets geschreven ten nadeele van 'de nuttige inrichting De Wekker.' Wel is die nuttige inrichting driemalen* **aanbevolen** *in de Holl. Lelie.* Tweemalen door mijzelve, 13 Aug. 1902 en 22 April 1903. En de derde maal door mevr. A. Sibmacher Zijnen - de Kanter. 23 Dec: 1903.

2e. *De Holl. Lelie is volkomen bereid Ingez. stukken van abonné's en niet-abonné's vóór of tegen de Wekker onpartijdig plaatsing te verleenen.*

3e. *De door mij hierboven geciteerde beschuldiging van Ida Heijermans is dus van a-z onwaar.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. - Principieel ga ik nooit in op het gedoe van Ida Heijermans, in haar vrijevrouwen-blaadje, tegen de Holl. Lelie en tegen mij. De motieven, die haar daarbij leiden, zijn in haar eigen geschrijf al te duidelijk, dan dat *ik* mij de moeite zou geven er notitie van te nemen. Haar gedoe is die eer niet waard! Het spreekt voldoende voor zichzelf!

- Maar ik moet hier een uitzondering maken, omdat het hier geldt de Wekker, en omdat ik niet wil *in het belang dier zaak*, dat een verkeerde en onware voorstelling blijft bestaan.

Ik keur ten hoogste af de benoeming van een man-boekhouder in de Wekker. Maar ik vind de *Wekker-zelf een zeer nuttige inrichting, en wensch haar als zoodanig allen mogelijken bloei toe.*

Handschriftbeoordeeling.

I.

*) Ik méén zelfs, dat ik, in dat briefje, er bijvoegde: dat ik een artikel *namens het bestuur* gaarne zou plaatsen, of zoo iets; maar ik herinner mij dat niet met voldoende zekerheid. Het was slechts een kort beleefdheidsbriefje dat alleen de bedoeling had aan mej: Meyboom te doen begrijpen, *waarom* ik den boekhouder in dezen niet de man vindt zijn *eigen benoeming* toe te juichen.

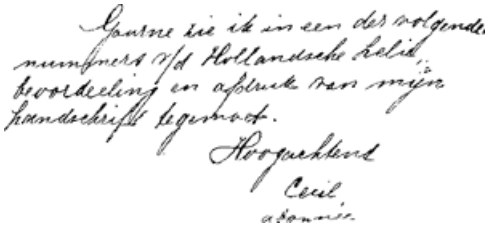

‘CECIL.’

Algemeene indruk: trouw, gevoelvol karakter.

maakt steeds plannen zonder ophouden, brengt evenwel niet veel tot stand. - ontwerpzin. - zucht naar geld. - geestig, humoristisch. - idealistisch. - vergeetachtig. - spaarzaam. - zeer goede smaak. - is zeer gesteld op vormen, goed toilet etc. - openhartig. - gevoelvol. - medelijdend. - zachtmoedig, trouw. - geschikt tot onderwijzen. - melancholisch. - getallenzin sterk ontwikkeld. - coquet. - normale ontwikkeling. - huiselijk. - verwend.

II.

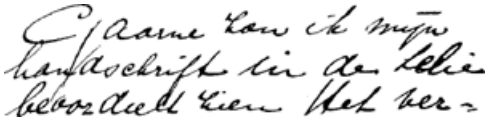

‘BRABANTIA.’

Algemeene indruk: despotisch, hartstochtelijk karakter.

diep zieleleven. - zinnelijk, hartstochtelijk. - opgeruimd. - ondernemend, moedig, flink, brutaal-vastberaden. - eerzuchtig. - lijdt aan melancholie. - terughoudend, gesloten, wantrouwend. - niet practisch, niet logisch. - zelfbewust. - trotsch, heeft eenige aanleg tot grootheidswaanzin. - sterke wilskracht. - moeilijk te buigen. - materialistisch. - spaarzaam. - geschikt tot onderwijzen. - roekeloos, is in staat zonder nadenken op iets in te gaan. - getallenzin sterk ontwikkeld. - despotisch. - heersehzuchtig. - wreed. - ontziet geen middelen, deinst nergens voor terug om haar wil te volvoeren; met andere woorden kan met genoegen iemand een duw geven, die zich vermeet, of genoegen er in heeft haar te willen beheerschen. - ontwerpzin. - zin voor geld. - goede smaak.

III.

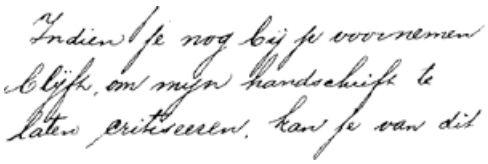

'FRED.'

Algemeene indruk:
vriendelijk, wat dandy-achtig karakter.

oprecht, doelbewust. - regelmatig, ordelijk. - volhardend. - kalm, rustig. - normale ontwikkeling. - omslachtig. - niet practisch, niet logisch. - zeer op 't uiterlijk, op vormen gesteld. - meer levendigheid dan wilskracht. - vriendelijk, welwillend, goedhartig, zachtmoedig. - geschikt tot onderwijzen. - spaarzaam. - met zichzelf ingenomen. - zeer levendig. - gesloten, terughoudend. - eigenwijs. - goede smaak.

IV.

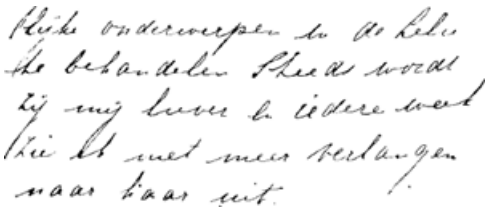

'WEETGRAAG.'

Algemeene indruk:
innemend, **doch eenigszins heerschzuchtig karakter**.

idealistisch. - heerschzuchtig. - opgeruimd. - maakt veel plannen, en brengt ze na lang wikken ook ten uitvoer. - gevoel voor het schoone. - ordelijk. - huiselijk. - lief, gevoelvol. - aanleg tot dweepen. - naïf. - geestelijke ontwikkeling. - gedistingueerd. - trotsch. - terughoudend, gesloten. - reinheid van zeden. - geestig, humoristisch. - zelfbewust. - spaarzaam.

V.

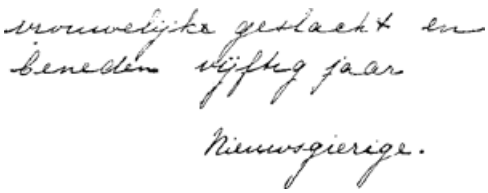

‘NIEUWSGIERIGE.’
Algemeene indruk: **coquet**, **eerlijk karakter**.

coquet (in vrij sterke mate). - hardnekkig. - treedt gaarne bevelend op. - onlogisch, onpraktisch, goede smaak. - spreekt dikwijls op gewichtige toon over onderwerpen waar ze wellicht niet veel van weet. - trouw, eerlijk. - trotsch. - egoïstisch. - normale ontwikkeling. - rustige, kalme, tevreden gemoedsstemming. - lijdt aan melancholie. - getallenzin sterk ontwikkeld. - dikwijls verlegen in gezelschap. - maakt een aangenamen indruk. - gesloten, terughoudend.
HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.
(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Is één van de abonnées genegen te Scheveningen een clubje van den ‘Kinderbond’ op zich te nemen? Het werk bestaat daaruit, des Zaterdagsmiddags van 2-4 ure ongeveer 15 arme kinderen van 10-12 jaren aangenaam en nuttig bezig te houden, met voorlezen, vertellen enz., natuurlijk geheel belangeloos.
M.E.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Vervolg en slot van corr: aan Kootje.
Uw beschouwing over die twee boeken van Couperus en van Van Eeden gaat mank. Het is eene, van een die er buiten staat, en die dientengevolge zich een heel-verkeerde voorstelling maakt *èn* van 't roman-schrijven *èn* van de gevoelens en bedoelingen en niet-bedoelingen der auteurs. - Wat Van Eeden gedacht en gewild heeft, dat kunt gij *uit zijn boek-alleen* even weinig weten of afleiden, als gij beoordeelen kunt uit-het-boek-alleen van Couperus, *in hoeverre* hij daarin van zichzelf iets gaf, en *wat* dat was! -
Daarom doen dergelijke beschouwingen als de Uwe - en die hoort en leest men zoo dikwijls - mij onwillekeurig glimlachen om het ongerijmde ervan. - Misschien zult gij beter die questie begrijpen, indien ik U herhaal hetgeen de hoogstaande, ook ten onzent zoo-veel gelezen auteur Gustaaf af Geyerstam hierover zoo wáár zegt in zijn ‘Vrouwenmacht.’ - Ik druk die bladzijde van hem ten Uwen gerieve af: -

‘Zoodanig zeide ik tot mijzelf is de kunstenaar. De menschen lezen zijn werken en verwonderen er zich misschien over, dat hij zichzelf zoo geheel en al zonder terughouding geeft. Ze kunnen immers niet weten, dat hij deze uiterste oprechtheid, die hem op de ziel brandt tot ze een vorm aanneemt, zóó lang in zich heeft omgedragen dat, als hij er eindelijk uiting aan geeft, *dat is als een opstand der natuur*, *die met of tegen zijn wil geschiedt*, *en die door niets kan worden weerhouden.* En bij de alledaagsche menschen sluiten zich de “makers” van boeken aan, die niets hebben doorleefd of gevoeld. Zij geven de gedachten der banale menschen weer; zij die geen behoefte hebben gehad tot openhartig-zijn, *omdat zij zich bewust zijn van hun leegheid*, houden zich groot tegenover de machtige hartstochten, en nemen de brutaliteit der alledaagschheid als bondgenoot. Als zij zich zeker voelen van de sympathie, die banaliteit verwekt, roepen zij over den zwijgende die eens openhartig is geweest, en zeggen: Hoe kan men zijn eigen leven weggeven?’ (Vrouwenmacht blz: 252).

Ik heb dit boek ‘Vrouwenmacht,’ en deze bladzijde eruit aangehaald in den bundel: ‘Over boeken en schrijvers’ van mijn hand, en ik schreef, wat het hierboven geciteerde betreft, in mijn boek: ‘Als ooit iemand *mij* uit de ziel geschreven heeft, dan is 't de auteur van deze bladzijden.’ - Wel graag zou ik, 't geen ik verder volgen laat in dien bundel, hier afdrukken, omdat het een uitlegging is van mijn eigen standpunt in dezen. Maar plaatsgebrek dwingt mij het erbij te laten, en U alleen te *verwijzen* naar mijn eigen opinie hierover blz: 180 van den bovenvermelden bundel. -

't Geen gij mij schrijft van Uw schoolkinderen is precies dezelfde ervaring, die ik-ook zoo dikwijls hoorde van mijn huisgenoote. Zij is namelijk óók onderwijzeres geweest, en zij spreekt altijd met de grootste liefde juist van de arme, de havelooze kinderen, waaraan zij op een harer scholen lesgaf. Ik kan mij ook best begrijpen, dat die, uit den aard der zaak, dankbaarder, aanhankelijker, en gevoeliger voor een vriendelijke behandeling zijn zullen, dan de meer verwende rijkelui-kindertjes. - Maar 't vuil en de onzindelijkheid, lijkt mij-persoonlijk wel een beetje

een bezwaar van dat soort kinderen. De verhalen die ik daaromtrent wel eens hoorde, geven mij de overtuiging, dat er een groote mate van echte liefde tot kinderen noodig is, om over al die onsmakelijkheid heen te komen. En natuurlijk *moet* dat toch, want de arme stumpers kunnen het niet helpen, dat zij uit zoo'n omgeving komen, en verdienen 't dus wèl, dat men zijn weerzin niet laat merken. -

Ja-zeker, niemand meer dan ik kan U gelijk geven, dat *waarachtige* beschaving heel zelden vóórkomt. - Gij zegt dat ik, freule Lohman-zijnde, misschien mij niet kan voorstellen zulk een behandeling als gij hebt ondergaan in het door U mij beschreven geval. - Maar daarin vergist gij U, want ik heb in mijn leven met zóó verschillende menschen en zóó verschillende levenskringen omgegaan, dikwijls geruimen tijd achtereen, dat ik daardoor méér begrip heb van dergelijke dingen, dan misschien met andere 'freules' 't geval is. (En *daarin*, dat die andere freules inderdaad *niet*, of heel weinig, uit hun eigen levenskringetje komen, *daarin*, dat moet gij niet vergeten, is hun excuus, wanneer zij soms, inderdaad te goedertrouw, dwaas-hoogmoedig en ingebeeld-op-hun-stand zijn. Er is geen beter leerschool, dan 't leven en 't leed. En de broeikas-atmosfeer van verfijnde weelde en coterie-geest, de enge horizont van thuis-leven en thuis-blijven (of door een 'ebenbürtig' huwelijk precies in hetzelfde kringetje blijven voortbestaan), die broeikas-atmosfeer verontschuldigt heel veel onbekendheid met de moeiten, nooden en lasten van andere klassen der maatschappij; tengevolge waarvan de hoogmoed, hardheid, en inbeelding soms bij velen dezer menschen veel meer een gevolg is van hun omstandigheden, dan een werkelijke uiting hunner ziel. -

Als zij *leeren nadenken*, of door harde ondervinding *daartoe gedwongen worden*, toonen zij zich soms van een veel beteren kant.

Ik moet mij wegens plaatsgebrek bekorten; maar ik wil toch niet eindigen zonder op Uw woorden van lof, over de directrice van het Diaconessenhuis-alhier: freule Elout van Soeterwoude, openlijk te antwoorden dat *zij Uw lof en Uw dank m.i. ten volle verdient*, *en dat elke ongehuwde vrouw aan zulk een in waarheid nuttig leven een voorbeeld kan nemen*! Freule Elout heeft de hoogste en mooiste vrouwentaak gekozen, die er voor een ongehuwde vrouw overblijft. Men moet echter, om die taak *goed* te vervullen, een *roeping* in zich voelen. En wie die *roeping* niet in zich voelt, die doet beter géén diacones of verpleegster te worden, uit *bijredenen* van welken aard ook. Mijn bedoeling is dus hiermede geenszins, te beweren dat ieder onzer diacones of pleegzuster moet wezen! Ik wil alleen maar zeggen, dat ik voor die vrouwen, die zulk een nobele taak *goed* vervullen, de grootste achting en de grootste bewondering voel, onverschillig of zij Protestantsch of Roomsch, of wat-ook van hun geloof, zijn. - En, in 't bijzondere geval van freule Elout, heeft deze haar leven van rijke, onafhankelijke, tot de eerste kringen-behoorende jonge-vrouw, zóó volkomen-belangeloos dienstbaar gemaakt aan zieken en ongelukkigen, dat ik 't een plicht vind haar alle hulde en lof toe te brengen, die zij verdient. Ik doe dat niet, omdat zij freule Elout is, 'die ik ken.' Ik ken haar maar heel oppervlakkig; en ik ben vast overtuigd dat mijn levensrichting haar heel veel ergernis geeft, zoodat ik dit volstrekt niet schrijf om eenige *persoonlijke* reden van 'stand', 'naam', enz., enz. - Maar, waar zóóvele vrouwen, gehuwde en ongehuwde, in onze dagen niet meer schijnen te weten wat vrouwenplicht en vrouwenroeping is, waar zij bewonderen de leelijke *uitwassen* van ons geslacht, en vreugdegeschreeuw aanheffen als er weer een nieuw vrouwelijk *monster* voor den dag komt (een vrouw die zeekapitein is,

eene die zich op boksen toelegt, enz., enz.), daar is het *heusch een eerlijke en onpartijdige plicht*, om niet te zwijgen in de Holl; Lelie over die vrouwen, die goddank er óók nog zijn, en altijd *zullen* blijven, die vrouwen die haar geslacht tot eere strekken, die datgene doen wat nooit een man vermag te doen, *met* en *neven* hem strijden tegen het kwaad en de ellende der maatschappij, niet trachtend *hem* op zij te dringen, maar innemend de méér-bescheiden, maar *hier*, in dit geval, in den-grond-toch de *belangrijkste* plaats....

En tot *die* vrouwen, die aldus ons geslacht gróót maken en echt verheffen, reken ik zeer-zeker freule Elout, de directrice van het Haagsche diaconnessenhuis, van wie gij, eene harer oud-patiënten, mij schrijft:

'Ik ben er 7 maanden als patiënt geweest, maar ik vond 't zoo'n in-goede, lieve, en vrome vrouw, zoo iemand, die haar godsdienst in praktijk brengt, dat ik voor haar grooten eerbied voel. En ik vind 't heerlijk, dat ze nog altijd zoo hartelijk voor mij is. 't Doet goed, werkelijk hoogstaande menschen in 't leven te ontmoeten. 't Geeft je een aansporing, om even goed te worden als zij zijn.'

W.... Ik heb U in het voor U bestemde stukje zóóveel geschreven, dat ik uit plaatsgebrek over de rest van Uw brief maar heel kort kan zijn. - Dat die brief mij plezier deed, zult gij wel begrijpen uit mijn stukje voor U. Ik voel wel dat gij en ik verwante naturen zijn. Ik vind dat Uw zuster *gelijk* heeft, dat gij Uw kennissen niet moet verwaarloozen. Gij zoudt, door dat te doen 'het kind met het badwater weggooien' - zooals de Duitschers zeggen. Immers, behalve 'de nare vrouwen' zijn er óók vele goede. Ik heb dat in mijn eigen leven ruimschoots ondervonden. - Dat gij van de ooievaars-questie dezelfde ondervinding opdeedt als ik, doet mij genoegen. Het aantal getuigenissen dat in dit opzicht mij is toegezonden door Lelie-Lezeressen, is wél een schitterend bewijs tegen het tegenwoordig 'vrouwengedoe' (meestal komend van ongehuwde vrouwen), alsof elk meisje per-se onrein en gemeen opgroeit, wanneer zij niet is grootgebracht bij het alleen-zaligmakend systeem Nellie van K... (waarvan ik weet dat sommige ouders integendeel allesbehalve-gezonde vruchten plukten). Op Uw vraag wat *ik* Uw nichtje zou geantwoord hebben, moet ik U het antwoord schuldig blijven, *omdat ik het kind niet ken.* Want m.i. hangt in zulk een geval alles af van de ontwikkeling, het karakter, en de omstandigheden van *elk* kind *afzonderlijk.* Door hier schriftelijk raad te geven wat *ik* zou antwoorden in zoo'n geval, zou ik mij schuldig maken aan Nellie van K.-gedoe; die een systeem maakt ten bate van jan en alleman, van hetgeen zij noodig acht (en misschien inderdaad noodig is) voor haár eigen twee 'proefkinderen'. ('t woord is van deze moeder-zelve, niet van mij.)

Ik vind Uw brief noch 'familiaar', noch 'vervelend', noch 'te lang', maar integendeel amusant, warmvoelend, en origineel. - Ja, ik geloof dat Uw stijl goed en levendig is. - *Wat* wilt gij 'zoo graag' over mijzelve weten? Als ik U *kan* antwoorden, zal ik Uw wensch gaarne vervullen. Gij vraagt echter alleen, of ik 't niet 'heel-druk' heb. Welnu druk heb ik 't inderdaad.*)

Nagekomen Correspondentie.

*) Uw tweede briefje ontving ik. Een Ingez: stukje wordt *niet* gehonoreerd. Een bijdrage wel. Voor het nieuwe pseud: zal ik zorgen.
'Vrouwengedoe' - (voor W.) komt zoo spoedig mogelijk.

Luctor. Als gij bij Uw eigen boekhandelaar geabonneerd zijt namens Uw clubje, moet gij die overschrijving van naam met *hem* bespreken. - Indien gij geabonneerd zijt bij den uitgever-zelf, schrijf dan hem, den heer Veen, erover. Hij zal U alle inlichtingen geven. Ik weet er niets van, want de abonnementen gaan door hem, maar ik geloof wel dat alle reeds-verschenen nommers U worden bijgegeven, als gij U nog abonneert - Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik beantwoord het later.

Aman. Zóó is het stuk veel te lang. Als ik erin mag schrappen wat ik noodig oordeel, zal ik 't plaatsen.

E. Over deze questie wil ik geen ongeteekende stukken opnemen. Uw bescheidenheid begrijp ik. Maar een ongeteekend stuk heeft m.i. geen zin over deze zaak. Mag ik dus naam en positie eronder zetten, dan gaarne. Meld dit s.v.p.

Daboda. *Den Haag* is voldoende.

Mien. De volgende week is Uw beurt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

10 Februari 1904.
17de Jaargang.
No. 33.

Ina Boudier - Bakker.
door J.H. Rössing.
(Vervolg en slot van No. 32).

Langzaam gaat de wind in storm over.

Hoort! hoe het ruischt en zingt in de hooge pijnen - zoo zacht, nauw hoorbaar.

Maar altijd door.

Liedeke van rust, van zachten weemoed - van teeder geluk.

Maar dan - kan het aanzwellen, plotseling.

Het is een kreet van kracht, een hartstochtelijke stem van strijd en smart.

Hoort!

't Is de storm! die uitbarst, en te pletter slaat, wat hem in den weg is; die de sidderende pijnen rukt uit hun eeuwenouden bodem, en neersmakt als riet.

Daartusschen klachten van eindeloos leed, die aangillen over de vlakte met geween en gejammer.

Hoort!

In den zwaren nacht dondert hij voort, en zweept de hooge wolkgevaarten, en slaat neer op het oude bosch, dat de grijze eiken beven in hunne wortels....

Eindelijk - in den morgen trekt hij terug; langzaam, met korte bulderende vlagen nog, woedt hij uit - en legt zich weer.... Alleen in het bosch ruischt en suizelt het nog ongedurig - en de pijnen schudden trillend hun fiere kruinen, alsof een ruwe hand hen te forsch beroert.

Wat is het, dat klaagt en zingt in de hooge luchten?

Dat is in de dagen en in de nachten? -

Dat zelfs niet rust in den stilsten nacht...?

't Is de wind.'

De wind en alle de elementen, *de onbegrepen machten*, het onzienlijke leven, het leven-om-ons richten het menschenleven.

Den haastigen druk-levenden menschenkinderen blijven het onzienlijke, het geheimzinnige, machten,... onbegrepen.

Die machten drijven hen, maar zij weten het niet.

De arbeid voert strijd tegen de machten,

de wetenschap dwingt haar de geheimen af, het leven in de steden begrijpt ze niet.

De steden onttrekken zich aan de machten, bevroeden hen niet in het rusteloos jagen.

Anders is het, waar altijd de koude nevels hangen, en den grootsten tijd van het jaar de groene landen droomen in sluiers van mist; de mist, die tegen den zonsondergang langzaam stijgt uit de rivier, en het land verdrinkt in één witte wolk, waaruit eenzame huisjes en molens als eilanden zich verheffen....

Daar zijn de najaarsdagen, als de lichte nevel niet wordt verjaagd, en de witte stille dag geruischloos voortsluipt. Er is daar niets van het jubelend schoone van zonnige verten en lachenden hemel, het is daar, zelfs al schijnt de zon, de nevels toch niet geheel optrekken en zacht en koud de zonneschittering verhullen; alles in dien witten, wazigen vrede, die houdt als in een droom verzonken de rivier en de landen.

In dat land zijn de menschen apart, verschillend van het luidruchtige, vroolijke volk uit de veilige, lichte steden; dat 's morgens geregeld trekt naar de fabrieken, waar onder verdoovend geraas de honderden hamers vallen en de groote blijde vuren hoog opvlammen - waar zij 's avonds naar huis keeren en rustig slapen den nacht in hunne kleine woningen. Het volk - ander keer: gesloten, moeilijk te naderen in zijne eigenaardige begrippen, lijdzaam dwarsliggend aan wat over hen komt.

Het is hun leven op de rivier als plotseling de mist verraderlijk zich verdicht, en zij rondzwerven, in hunne booten, overgegeven aan het noodlot, onzeker, onkundig van elk nabij gevaar, - *dat zij hebben gekregen, de geslachten door*, *de bijgeloovige, lijdzame vrees voor machten, die ongezien waarden om hen in den eeuwigen nevel.*

Zoo zijn zij, gesloten, niet te genaken voor een vreemdeling in hun duister bijgeloof, hun vast hechten aan de oude sagen, met al de kinderlijke, half-wilde natuur; de onbewuste luistering hunner zielen naar al dat geheimzinnige, dat zij aanhangen en vreezen te gelijk.

Spreekt Ina Boudier - Bakker - in *Het allerhoogste* - hier niet als helzieneres onder de oude Vikingers!

In *Het beloofde land* komt teekening van werkelijkheid en karakter, schijnbaar, op den tweeden grond. Aan ieder hoofdstuk gaat eene ouverture vooraf. Die ouverture, in innigen samenhang met wat voorafgaat en volgt, is het voornaamste - zij wordt wat voor een schilderij de lucht, de atmosfeer, de stemming w i l zijn. Het reëele wordt er door bepaald, gelijk een schilderij door de lucht. Het tijdelijke wordt er zwak bij het tijdelooze; het zichtbare, het waarneembare.. middel tot het doel: het onzichtbare, het geheimzinnige. Het is als de schilder Gerard Bilders in een zijner *Brieven* opmerkt. ‘Het is mijn doel niet eene koe te schilderen om de koe, noch een boom om den boom; het is om door het geheel een indruk teweeg te brengen, dien de natuur somtijds maakt, een grootschen, schoonen indruk, ook door de eenvoudigste middelen. En zie, dat is mij nog nooit gelukt. Men heeft altijd gezegd: een aardig koetje, een lief schaapje, maar dit gaat mij volstrekt niet aan, dat is geen kunst.’

Ina Boudier - Bakker is naar den geest, ook verwant aan Herman Stehr, den schrijver van: *Das letzte kind.* Op 's menschen weg van het aardsche leven naar het doel: het worden tot ziel-alleen, wordt hij geholpen en geleid door bovenaardsche gidsen, afgezanten van den hoogsten wil. En de vraag of hij het bereikt, is de levensvraag voor al het geschapene, dat immers alleen daarom geschapen werd.

Wie de wereld zóó ziet, ziet haar vol wonderen, krachten en machten, levende zelfs in datgene, wat dor lijkt en doodt.

Op de aarde - zooals Stehr die zich voorstelt - heeft alles een persoonlijk en onvergankelijk leven. De aarde zelve is een zenuwachtig lichaam, dat, haar verbergend, eene sterfelijke ziel omsluit. De wind is een sterk, snel wezen, dat speelt met de groote dennen van het bergbosch; hun den nevel aandoende en weer uittrekkende als een kind, dat haar poppen kleeren aan-en uittrekt; 's nachts slaapt hij in de kronen die slapen; en als het geboomte in plotselingen schrik om het leed uwer ziel, die geen vrede kan vinden en overluid jammert, opschokt uit zijn rust en hem laat vallen, dan 'rekt hij zich half-slapend nog uit, en kruipt weer in zijn luchtig nest, met veel omslag en grommend, zooals een slaapdronken mensch pleegt te doen.' Zelfs het maaksel der menschenhand krijgt leven; de schoorsteenen van een fabriecksstad zijn voor Stehr winterlijk-bladerlooze boomen; de electrische machines stooten een steunend geblaat

uit, en de stoom is een groot beest, dat opspringend, hol en schor blaft. Het is het denkbeeld, - tot de uiterste consequenties volgehouden - dat er geen stof is zonder kracht, of, om het met zijne woorden te zeggen, geen lichaam zonder ziel.

Daarentegen zijn er voor Stehr ook geen zielen zonder lichaam, geen krachten zonder zinnelijk-waarneembaren vorm.

Ditzelfde nu - wat H.Y., over Stehr, in cene bespreking van *Das letzte Kind* in de N.R. Crt van Januari 1904 zegt - kan men voor een groot deel op het werk van Ina Boudier - Bakker toepassen; het slaat geheel op: *De fabriek*, op: *Het beloofde land*, enz. - tot in bijzonderheden zelfs.

Ina Boudier - Bakker heeft met Stehr ook dit gemeen, dat zij het waarneembare teekent en teekenen kan, volkomen zooals het is waar te nemen, reëel zonder toevoeging of vermooiing, metaal-zuiver.

In *Speeluur* teekent zij het tusschenkwartiertje op school, fotografisch juist: het uit de school-stormen der kinderen, het spelen van allen, het afzonderen van enkelen, de twee schooljuffrouwen, het weer-in-school-gaan, maar zóo dat men een blik heeft geslagen in de zieltjes der kinderen, het loome van den warmen dag heeft gevoeld, de verdordheid der eene juffrouw en het heimelijk verlangen der andere heeft begrepen, - zonder iets gewilds, opzettelijks of verklarends.

Over het algemeen teekent Ina Boudier - Bakker, als zij het reëele wil, hare personen, met vaste hand, in scherpen omtrek. Vele als de oude Margriet Falck in *De fabriek*, de kluizenaar op de heide in *Het beloofde land*, blijven in den geest.

Kinderen, nog meer kinderharten - er werd reeds op gewezen - zijn voor Ina Boudier - Bakker een open boek. Zij leest in hun zieltjes, zij proeft hun verdriet en vreugde. *Jetje* in **Machten** strekke tot bewijs. Het is een eenvoudig verhaaltje van een meisje, dat geen schoolgeld had meegebracht, omdat haar vader het, voor het oogenblik, niet had. Wat er nu in het kinderzieltje wordt geleden, de angst en het verdriet, teekent de schrijfster in het met andere meisjes naar school gaan, in het komen-enzijn op school, in het oogenblik als de onderwijzeres het geld komt ophalen en Jetje zegt, dat zij het vergeten heeft, en de school-madame haar afbijt en naar huis stuurt om het te halen.

De schrijfster weet, zonder eenige opzettelijkheid, den lezers het verdriet van het meisje te doen gevoelen, zij legt voor hen het teere zieltje bloot.

Toen Ina Boudier - Bakker *Verleden* schreef, was zij nog ongetrouwd en onderwijzeres. Zij vond groot behagen in het samenzijn en samenleven met kinderen, hen naar individueelen aanleg te ontwikkelen. Zij zou de school niet zoo spoedig hebben verlaten, als zij niet gemeend had, dat hare roeping buiten de school was. Toch deed het afscheid haar leed, want kinderen en kinderleven trokken en trekken haar aan. Het waren op school de gelukkigste uurtjes als zij de kleintjes sprookjes vertelde.

Zij zelf hield en houdt veel van sprookjes; als jong meisje dweepte zij met de sprookjes van Andersen, zij, die het onzienlijke, de verborgen machten overal en ten allen tijde gevoelde.

In al wat Ina Boudier - Bakker geschreven heeft, bepalen de bodem, waarop de mensch, - en de natuur, waarin hij leeft, zijn doen en willen. De heide en de dennenbosschen, het groote in de natuur spelen in haar verhalen, nevens de andere eigenschappen, een voorname rol.

De mensch behoort tot de aarde, met en uit die aarde laat zij hem ontwikkelen. Het individueele, niet het wettelijke en gereglementeerde, leidt tot iets. Het opgedwongene verlamt.

Machten en *Het beloofde land* leeren dit.

De mensch groeit uit de natuur en samen met zijn werk; het werk wordt een deel van hem, krijgt zijne liefde. Wordt die liefde verstoord, dan wordt het evenwicht verbroken. Het grijpt zijn mensch-zijn aan. Zoodra in *De fabriek* de zoons de arbeiders als doode elementen gaan beschouwen, en willen behandelen als hun loonslaven, dreigt verstoring.

Hun oude moeder Margriet Falk, de ziel van het werk, begrijpt het. Haar oude oogen zien scherp. Het onrecht wordt haar geopenbaard. Zij geeft den arbeider weder wat des arbeiders is.

In *Het beloofde land* worden bij enkelen de verborgen machten miskend, en eigen idealen aan anderen opgedrongen. Dit leidt op verkeerden weg.

Het beloofde land is *Het Geluk.* 'Werken' en onbesmet-blijven van de wereld, door offervaardigheid, door herziening van zich-

zelven, wordt het geluk, het beloofde land, bereikt. Werken is een groote drijfkracht tot dit doel.

Werken maakt zalig. Vele andere verhalen verkondigen dit ook. Werken verdrijft booze instincten. Laboremus!

'Alles of niets.' Deze eisch van Henrik Ibsen stelt Ina Boudier - Bakker aan hare personen, in arbeid en liefde. Zonder offervaardigheid wordt in liefde en arbeid weinig bereikt.

Deze kenmerken zijn ook de kenmerken der groote Noorsche schrijvers. Ina Boudier - Bakker's Scandinavische afkomst schijnt haar de geestverwantschap te schenken. Want wat zij van hen gelezen heeft, is weinig. De Noorsche werken, in den aan vang genoemd, kent zij niet. Zonder Ibsen's *Spoken* gelezen te hebben, heeft zij in *Een moeder* een gelijk geval behandeld, een moeder den moed en de wilskracht gegeven tot het besluit om liever zelf den dood van haar zoon te bevorderen dan hem tot een ondragelijk lijden te doemen.

Het onzienlijke en het bovennatuurlijke kent zij als de Noren een groote macht toe.

De liefde bij de menschen, door haar gecreëerd is groot en innig. De offervaardige liefde overwint bij haar alles. De liefde bij de vrouw gaat die bij den man te boven. Zij onderschrijft het zeggen van H.J. Schimmel:

> Waar de man van vreeze trilde
> Streed en overwon de vrouw.

Sober en krachtig, koel en kalm is haar taal, is haar stijl, vrij van iedere opgesmuktheid. Vaak bereikt zij kracht door ongewone plaatsing van het substantief in den accusativus. Soms doet het kwaad aan den zinbouw.

Het slot van een verhaal treft bijwijlen als breede orgelklank. Sterke, staag-aan-groeiende stijging drijft naar het einde. Het slot van *Het beloofde land* klinkt grootsch uit.

Het grootst is Ina Boudier - Bakker in het doen gevoelen van het onzienlijke en de verborgen machten.

Dan bekoort zij door poëzie-in-proza, door voornaamheid van toon en taal.

Eene verklaring van Ina Boudier - Bakker's scheppingen is beoogd, kritiek ter zijde latende.

Aan den opgang van haar loopbaan als schrijfster heeft men haar werk reeds willen classificeeren - het onaardigste wat er is, - haar gerekend te behooren tot **Onze** letterkundigen. De verwachtingen tot die gemeenschap heeft Ina Boudier - Bakker zekerlijk opgewekt, de bevestiging er van blijft over aan den tijd en de ontwikkeling van haar talent.

Aan Frans Netscher Redacteur van de Holl: Revue door Anna de Savornin Lohman.

Hooggeachte Heer,

In de laatste aflevering (No. I.) van Uw veelgelezen maandschrift de Holl: Revue 9de jaarg:, doet U mij de eer aan eener bespreking, als 'karakter-schets'.

Na uiteengezet te hebben daarin, dat *ik-zelf* geweigerd heb over mijn particulier verleden, en wat daarmede verband houdt, in bijzonderheden te treden, gaat U voort met deze (door mij gecursiveerde) woorden: '*Daar nu een karakter voor een zeer groot deel slechts te verklaren is uit de jeugd-omstandigheden welke aan de oorspronkelijke heréditaire eigenschappen van een persoon een bepaalde richting gegeven hebben.... zoo kunnen we er niet buiten hier omzichtig en met bescheidenheid het een en ander uit de jeugd van Anna Lohman aan te voeren*'... (blz: 22 kol: II.)

- En, op deze stelling bouwend, geeft U, *die noch mij, noch mijn particuliere verleden kent,* dan een verklaring van mijn karakter uit mijn 'jeugd-omstandigheden'....

Maar,... (en hierin schuilt m.i. *het groote gevaar* van 'karakter-schetsen', hoe goedbedoeld-ook,) U toont zóó weinig op de hoogte te zijn van mijn 'jeugd-omstandigheden,' in den *oppervlakkigsten* zin-zelfs, dat U schrijft blz: 25 kol: II.: '*Broers en zusters had ze niet.*' (En aan *dat* feit *vastknoopt*, op verschillende plaatsen in Uw artikel over mij, een *verklaring* van mijn karakter, en *voorstelling* van 't geen mijn jeugd zal geweest zijn, - volgens U!)

- Wanneer ik U nu mededeel, dat ik niet minder dan *vier* broeders heb gehad, en dat de dood van één hunner, en het van kind-af samen-opgroeien met een der anderen, *een zéér sterken invloed gehad heeft op gansch mijn jeugd,* dan zult Uzelf de éérste zijn om te moeten erkennen, dat U niets afweet van mijn 'jeugd-omstandigheden'. (Die U nochtans bespréékt, blijkens het bovenstaande citaat, speciaal wat het 'geen-broers-en-zusters-hebben' betreft, als *grondslag* van Uw 'karakter-schets'.)

- Ik ben het volkomen met U ééns, dat men iemands karakter alleen kan verklaren uit zijn opvoeding, jeugd, omstandigheden, afkomst, enz.

Maar, juist dáárom, moet men dan ook zorgen zéér goed op de hoogte te zijn van al deze bijzonderheden, *vóór men ze bespreekt in het openbaar.*

En *U*, die *mij-zelf niet kent*, zijt, zelfs van de algeméén-bekende *uiterlijke* omstandigheden, zóó onnauwkeurig op de hoogte, dat U van mij, de vijfde en jongste uit een gezin van vier jongens en één meisje, stoutweg verklaart, hoe ik nooit 'broers of zusters had'; *en aan die verklaring vastknoopt een beschouwing over mijn 'jeugd-omstandigheden' van kind-alleen!!!*

Ik schreef U, toen U *mij* vroeg om inlichtingen over mijn verleden, dat ik *weigerde* daarop in te gaan.

U heeft thans in Uw karakterschets van mij uiteengezet, wáárom het volgens U noodig en geoorloofd is over iemands particulier verleden en jeugd te spreken in verband met zijn optreden in het publiek, *ook zonder zijn toestemming en inlichtingen.*

Dit staat U natuurlijk vrij. *En ik heb U slechts te danken voor de inderdaad* '*zéér omzichtige en bescheiden wijze*', waarop U, die mij niet kent, zich verdiept hebt in mijn particulier verleden, ten behoeve der Lezers van de Holl: Revue.

Maar, tot welke *oppervlakkige* en *onbetrouwbare* gevolgtrekkingen zulke 'karakterschetsen' *moeten* leiden, blijkt, dunkt mij, afdoende uit het feit, dat Uw *gegevens*, gelijk ik U aantoonde, geheel *onjuist* zijn.

U redeneert, *(met een zeer vriendelijke bedoeling; ik heb U slechts te danken voor geheel den toon en de wijze van schrijven in Uw artikel*): 'Anna Lohman heeft nooit broers en zusters gehad. Dus is haar jeugd *dientengevolge* vermoedelijk zus en zoo geweest'....

Maar deze redeneering *vervalt* van het oogenblik af waarop ik U mededeel, dat Anna Lohman gehad heeft *vier* broers!! (waarvan twee nog in leven zijn, en zeker met gerechte belangstelling zullen vernemen uit Uw beschouwing, dat U hen meer dan *doodverklaart*, want wilt beletten te zijn **geboren**, omdat dit zoo 't best past in Uw vooropgezette meening van mijn 'jeugd-omstandigheden'.)

Ook zelfs buiten-*mij*-om hadt U héél-gemakkelijk kunnen weten, dat ik broers heb, en dat juist *dit* feit sterk heeft geïnfluenceerd in en op mijn jeugd. - Ik-zelve heb het in de Holl: Lelie op honderd-verschillende manieren verteld. En bovendien had elk Assenaar U kunnen zeggen, hoe de onverwachte dood van een mijner broertjes, (die op mijn eigen kindergemoed een onuitwischbaren indruk achterliet), *het geheele leven van mijn ouders heeft gewijzigd, en daardoor ook geheel mijn jeugd een bijzondere richting gaf.* - En wat dien anderen broer betreft, van wien ik zoo even sprak, heel Assen heeft ons beiden dag aan dag naar school zien draven, hij naar 't gymnasium, ik naar mijn meisjes-school. Heel Assen weet hoe wij-beiden samen opgroeiden, samen werden opgevoed! Geen scheiding van verren afstand, (terwijl ik zwierf in Oost en West,) geen verschil van levensrichting of denken, heeft ooit onze *innige* broeder- en zuster-verhouding doen verminderen. Nu nog is die broeder mijn teerste, liefste band met een gestorven, zeer lieflijk verleden.

En gij, mijnheer Netscher, die Uw oordeel en Uw beschouwing over dat 'verleden' uitspreekt, in verband met mijn 'jeugd-omstandigheden', gij weet niet eens dat een broer, die daarmede van uur tot uur is saamgeweven, heeft bestaan en nog bestaat....

Integendeel, gij grondt Uw uitlegging van mijn karakter op mijn ‘jeugd-omstandigheden’ ‘zonder broers en zusters.’!!!

.... Ik stel er prijs op U hier openlijk mede te deelen, dat *deze* onjuistheid over mijn ‘jeugd-omstandigheden’ en particuliere leven lang niet de eenige is, wat Uw artikel over mij betreft. Zooals ik echter reeds de eer had U schriftelijk mede te deelen, toen U mij inlichtingen vroeg van dien aard: Alles uit dien tijd, en wat particuliere dingen aangaat, is mij te heilig en te intiem, om het te laten ontvezelen door het publiek.

Wilt U er toch over schrijven, *ik kan het U niet beletten. Maar ik verklaar alleen openlijk en met allen nadruk*, *dat Uw bijzonderheden daaromtrent*, *gelijk uit het bovenstaande blijkt, onjuist zijn, en Uw conclusiën dientengevolge evenzeer.*

Met vriendelijken dank voor Uw welwillend en waardeerend artikel, met de meeste achting:

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Den Haag, 5 Febr: 1904.

Uren van wanhoop.

‘'t Was uit, voorgoed uit,’ dreunend bonsden die woorden in haar hoofd.... droef verlichtte de kaars haar wit gezicht.... haar groote, wildstarende oogen.... die hol blikten voor zich heen.... al maar strak-wijd - met een wereld van wilde smart - diep er in....

.... ‘'t Was uit, voorgoed, voor altijd uit.... vóór haar lag de brief, waarin 't stond - het wreede, het bloedig wreede, dat langzaam.... sluipend.... al nader en nader was gekomen.... tot het eindelijk, reuzengroot.... verschenen was.... de werkelijkheid.... o, God.... de wreede werkelijkheid.... en snikkende weer.... sloeg ze de handen, wringend in elkaar.... kreunend.

‘'t Kan niet.... 't kan niet’ ....Ze greep, den brief, waarin 't stond, de aller-, allerlaatste brief, dien ze van hem gekregen had.... na deze, nooit..., nooit weer één.... want 't was voorgoed uit, hun verloving van drie lange jaren verbroken.... God, verbroken.... en 't voorhoofd in diepe rimpels trekkend duwde ze de vuisten tegen de slapen, als om haar gedachten bijéén te houden.... ze kon 't niet begrijpen, ze wou 't niet gelooven.... en toch.... had ze 't aan voelen komen.... vaag, vaag.... sluipend.... maar, o God, het naderen,... het naderen zóó gauw al.... en levendig wreed, voelde ze weer, door al die jaren heen haar angst.... den vagen angst voor iets, wat ze nooit in woorden had gebracht.... nu wist ze, wat 't was geweest.... een vage, vóórgevoelende angst van weer verliezen het geluk.... en nu was 't gekomen.... het was gekomen, de werkelijkheid.... het verliezen van haar levensgeluk....

.... Hoog flikkerde de kaars op.... versuffend kwam een vreemde soezerigheid in haar hoofd.... jagende, warrelende gedachten aan vroeger.... en, met haar roode, dof-gehuilde oogen zat ze in de kaars te staren.... doelloos, niets ziende,... voelde ze de wanhoop in haar wegtrekken.... ver, ver, het weten van 't heden.... in haar dof, bonzend hoofd, rezen de herinneringen op aan beelden uit haar vroeger leven....

.... Vijf jaar nu geleden, was ze onderwijzeres geworden.... pijnlijk glimlachend vertrokken zich haar doodsstrakke lippen.... ze hoorde weer de gelukwenschen.... het zenuwachtig snikken van moeder.... haar eigen, jolige, achttienjarige blijdschap.... haar opbruisende levensvreugd, die hoog, jubelend was opgestegen.... toen, druk, haar solliciteeren.... kleine teleurstellingen.... en eindelijk, haar benoeming in een heel klein plaatsje.... haar weggaan uit huis.... haar trots van geld te gaan verdienen.... en.... in stille, stille schemeruren.... haar droomen.... haar zonnige geluksdroomen.... en levendig kwam haar voor den geest.... haar afschuw, als ze gedacht had, aan de mogelijkheid van heel haar leven onderwijzeres te moeten blijven.... ze had 't niet *kunnen* gelooven.... 't had haar iets onmogelijks geleken.... altijd, je heele leven voor de klas,... moeder sterven.... alleen overblijven.... oud worden tusschen de kinderen.... die kleinen zien opgroeien tot menschen.... en zelf alleen er tusschen staan.... alleen.... niet levend het volle menschenleven.... en, als ze daaraan gedacht had, waren, wild soms, de golven van haar angst over haar heen geslagen....

.... Toen was het gekomen, het groote, door alle eeuwen heen, het *grootste* menschengeluk.... de liefde.... in haar kloppend hoofd vervaagden meer en meer de gedachten aan het heden.... glanzend als ééns, rees weer het zonnige geluksbeeld voor haar op.... als een droom, een nooit-gekende droom van zaligheid was dat komen van liefde geweest.... als één zonnevlakte lag de toekomst vóór haar.... het leven met hem....

.... En toch, waren er langzaam schaduwen opgekomen.... onmerkbaar eerst.... o, de donkere schaduwen.... die nu de nacht.... de eeuwige duisternis voor haar waren geworden.... het waren de schaduwen geweest van het voorgevoelen van naderend leed.... telkens en telkens weer had ze zijn brieven vergeleken met de eersten.... zijn houding, zijn woorden met het begin van hun liefde.... en met bangen angst, en tegelijk boos op zich zelf zijn,... had ze gevoeld, telkens weer.... dat 't anders was dan vroeger.... o, dat was het aansluipen geweest.... het naderen.... het omzichtig dichtbijkomen.... het langzame voorbereiden.... en toch, toen het eindelijk tot haar gekomen was in wreede, pure waarheid, leek het haar onmogelijk, niet-denkbaar toe....

'Vergeef me, maar ik voel, dat mijn liefde niet groot genoeg is, 't doet me pijn het je te zeggen, maar beter nu, dan te laat.'

Die woorden, o God, die scherp-schrijnende, woorden zoo vol zachtheid, de heele brief.... vol medelijden.... in onmenschelijke wreed-

heid kwamen ze tot haar.... ritselend viel uit haar stijve vingers het papier.... ze keek er naar, met haar oogen vol van wreede smart....

'Voorbij.... voorbij...' kermde ze.... reuzengroot verrees weer het heden, het gebeurde voor haar.... en in opgierende wanhoop sloeg ze weer tegen den grond... drukte, wild schreiend, haar voorhoofd in 't ruwe vloerkleed.... ze hoorde haar eigen, wanhopend gekerm, dat huiverde in de doodsche stilte.... en temidden van haar wanhoop kwam het denken aan de huisgenooten die het hooren zouden.... ze kroop half overeind.... drukte, als gek van verdriet, den zakdoek stijf tegen den mond, sloeg zich, in woeste, niet te bedwingen wanhoop, met de vuisten tegen het voorhoofd.... en al maar tusschen haar snikken.... kermde ze:

'Voorbij.... voorbij....'

In 't donker, op 't portaaltje, kwamen, stommelend voetstappen nader.... klopte iemand aan de deur, vroeg of ze niet beneden kwam.... ze vloog overeind, draaide ineens de deur in 't slot.

'Nee, nee, ik heb hoofdpijn.... ik heb niets noodig,' ze hoorde iets mompelen van: ':t Beste dan met u'.... weer langzame voetstappen, die de trap afgingen.... toen weer stilte.... ze bleef met moe gesloten oogen, staan leunen tegen de deur....

Vreemd, kwam er toen een verstijvende kalmte over haar.... ze ging naar 't raam en trok hoog de gordijnen op.... donker, vol rust, strekte zich de weg, daarachter de vlakke, donkere vaart uit.... weemoedig scheen 't licht van de lantaarn in 't rimpelende water.... een groot, oneindig gevoel van rust begon over haar te komen.... als een plechtige belofte strekte zich het donkere water uit.... haar roodbehuilde oogen staarden er met groot, groot verlangen naar.... liet haar hoofd zinken tegen 't koude glas... o, wat er ook geleden werd.... de dood was er altijd, als een zachte wachter, die haar op wou nemen.... voor altijd haar wanhoop zou doen verstommen.... en ze dacht er aan, hoe 't zijn zou, als ze daar, heel alleen, in den donderen nacht, voor 't breede, onbewogen watervlak zou staan.... ze zag zich zelf, langzaam neerknielen aan den oever... en verlangend de armen uitstrekken.... dan eindelijk, het langzame wegglijden.... het neerzinken in 't donkere water, dat zich, kringend weer over haar zou sluiten.... het eindelijk, eindelijk komen van absolute rust.... van het eeuwig vergeten....

'Ja, ja,' snikte het op uit haar borst, 'rust.'

Ze bleef voor zich uitstaren, in den donkeren vredigen avond.... zag - daar, het tragische, dat voor haar een heerlijke belofte was.... maar, toen ineens.... veranderde het tooverbeeld.... langs de vaart zag ze een andere, gebogen vrouw loopen.... een lief, dierbaar gezicht, in moeilijken levensstrijd, diep-gerimpeld, vol van vertwijfelende droefheid.... hoorde ze een schorre stem.... snikkend roepen.... 'Liesje...' en levendig, bang duidelijk, zag ze zwarte gestalten, die zich bewogen langs de vaart.... het ophalen van iets donkers uit het water.... zag ze, de mannen, het neerleggen, voorzichtig op den weeken grond.... en het bleeke maanlicht scheen op een jong, stijf lichaam, waar druipende, doorweekte kleeren omheenplakten.... op een blauw, dood gezicht.... waar de strakke lippen, krampachtig opgetrokken om de tanden lagen.... op ingezonken oogen.... heel diep, diep weg in blauwachtige groeven.... op lange natte haren.... die glimmend zwart, om 't doode gezicht kleefden.... op krampachtig verwrongen handen, als verstijfd in bange worsteling.... en over dat jonge doode lichaam.... waarvan het blauw-witte hoofd stil lag òp te staren, wierp zich in vertwijfelende stomme wanhoop, een oude, grijze vrouw....

.... In bang duidelijke, ontzettende realiteit rees daar het tragische visioen op.... en, nu voelde ze wel diep het tragische er van.... en tegelijk kwam, verdonkerend over haar ziel, het weten, het voelen wegzinken van de hoop op eeuwige rust.... het rees, hoog voor haar op: het weten van haar plicht.... haar *moeten* leven, om moeder,... en ze voelde verlammend, het wanhopige,... het grauwe, grijze leven, dat ze door *moest*.... ze voelde zich ontzinken, het recht, haar droef bestaan te eindigen, omdat het niet van haar alleen was.... omdat een ander er oude, groote rechten op had.

.... Ze voelde zóó groot, zoo reuzenhoog haar liefde, die nooit weer sterven zou.... haar eenzame toekomst.... ze voelde zich zwak staan, voor haar zware taak, voelde de geestkracht, de liefde voor haar werk zoo heel, heel zwak en machteloos tegenover het donkere leed, dat gekomen was.... en in wanhoop zag ze het droeve *moeten* blijven in een werkkring, waarvoor haar de geestkracht en liefde was ontzonken.... zag ze het onverantwoordelijke er van in....

En bij het venster, zonk ze machteloos inéén, slap het hoofd voorover gevallen.... als neergezonken onder de zwaarte van het wreede, droeve leven, dat tot *blijven*, tot opzien in een grauwe, grijze toekomst haar gedoemd had....

.... Flikkerend, met een laatst hoog-opvlammen, verstierf het licht van de kaars.... donker heerschte de nacht....

Leiden.

SARA BOUTERSE.

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

III. De Koning.

(Vervolg en slot van N°. 32.)

De koning lag op zijn leger. De nacht scheen donkerblauw door het met klimopbladen omlijste venster. In de diepste duisternis klonk aan zijn zijde een zware ademhaling, het eenige geluid dat in de nachtelijke stilte gehoord werd. Hij behoefde slechts de hand uit te strekken om de warme, gladde hand van zijn echtgenoote aan te raken.

Het geluk, dat het meest nabij is, wordt dikwijls versmaad. Toen dc koning half overeind rees en zijn eigen hart hoorde kloppen, was het niet van liefde voor zijn eigen, nabijzijnd kleinood waar hij zijn koninklijke recht op had. Hij luisterde naar iets als ver verwijderde nachtegalentrillers, hij staarde in den donkerblauwen nacht door het venster, terwijl een ster, die af en toe achter het heen en weer waaiend loof te voorschijn kwam, als een wenkend oog zijn eigen oog wakker hield.

Door de gesloten ruiten drong een lindelucht, een geur van de keizer-linde ginds aan den Zuidkant, die 's nachts zóó sterk werd, dat zij den burcht er als 't ware mee overstroomde.

En de koning weifelde, tot zijn hart zóó sterk hamerde, dat hij op moest staan. En zoodra hij op den grond stond was het alsof de linde-geur tot iets levends werd, dat al zijn zinnen in oproer bracht. Toen kleedde hij zich aan en begaf zich naar een klein paneeldeurtje, na zich eerst overtuigd te bebben dat de koningin diep ademde. Twee vliegen vlogen in het donker op, en hij trok de deur open.

Zoodra de deur gesloten was, hield de diepe ademhaling op.

Met schitterende oogen hief een hoofd zich van het kussen op.

Doch de koning ging naar den stadsmuur. Breed was die, verscheidene wagens konden er in rijen op rond rijden. Zeker en flink ging hij door en liet zich niet storen door de wacht, die hem aanriep. Nog voor dat hij het wachtwoord gegeven had herkende de wacht zijn roodfluweelen mantel en alle sloten werden voor hem geopend.

Hij ging naar het Zuiden op de lucht af van de keizer-linde. Die groeide op den muur zelf en achter het dichte loofduister glinsterde een zwak lichtje. Een hond sprong hem te gemoet met onderdrukte, blijde vreugde en likte zijn handen.

Plotseling vlamde het licht hel op. En in één oogwenk zag hij hoe de gele rozen zich om het venster slingerden. Toen ging hij binnen naar de fee van den linde-geur, van het nachtegalengetril en van het vonken der sterren die hem geen nachtrust lieten aan de zijde der koningin.

De koning was bij zijn geliefde.

II.

Al de koninklijke onderdanen kenden deze minnares, die aan den Zuidkant woonde, verscholen tusschen linden en muren, door rozen overdekt. Zij keurden zijn keus niet af, maar begrepen die niet, want de koningin werd voor de schoonste vrouw uit het land gehouden. Zij was blond en zoet als honig, trotsch, als het luipaard in haar wapenschild, en wijzer dan de Raad van het rijk. De geliefde was klein en zwak en nauwelijks te onderscheiden tusschen de onaanzienlijke lindebloesems waarin zij woonde. Niemand kende haar verdiensten. Juist daarom had de koning haar lief.

Naar haar verlangde hij iederen nacht. Van de echtelijke sponde naast de koningin op te staan en zich naar haar te spoeden stond gelijk met een heeten Malvezij wijn van zich af te schuiven om het koele water uit een frissche bron te gaan genieten. Dat lokte hem aan, omdat het verder weg was, omdat het des te luider ritselde, hoe verder het weg was, het water uit de kleine, door den nacht verscholen, onbekende bron, die uit de aarde opspuit en weer verdwijnt zonder dat iemand haar loop volgen kon.

- Op een zekeren nacht keerde de koning over den muur terug. De hemelkoepel trilde

van het eerste licht, dat uit het Oosten in groen-gulden strepen opkwam om dan langzaam in een zacht roze over te gaan. Als onbeweeglijke staal-grijze spiegels, die niets hebben te weerkaatsen, lagen de grachten om de muren heen. Zwaluwen wipten van de muren naar de stille, golvenlooze zee der korenvelden. Toen hij door de laatste poort het slotplein wilde binnentreden, gleed een gedaante vóór hem binnen, terwijl de poortwachter de zware vleugels opende. 'Blijf staan,' riep de koning.

En de gedaante bleef staan. Het was de schrijver, die verschrikt en bleek zijn door nachtwaken vermoeid aangezicht voor de dreigende blikken van den koning verborg.

'Wat doet ge hier, Perfen?'

'Niets, Majesteit.'

'Stond je niet op den uitkijk?'

'Als het zoo was, dan was het naar den wind en naar de sterren, Majesteit.'

'Of de nachtzon hierboven!' En de koning hief zijn oogen op naar het hoogste balkon, waar twee boogvensters in de koud-blauwe morgenschemering, als een paar stille, gele vlammen schenen op te lichten. 'Wat alle duivels brandt daar?'

De schrijver volgde haastig de richting van zijn blik en barstte uit in een heeschen schrijnenden angstkreet, die te sterk was om alleen verwondering uit te drukken.

De koning sloeg hem op den mond: 'Wie heeft je als wachter uitgezet, Perfentje?' Als een klauw hield zijn hand de keel van den schrijver vast. 'Je hals gaat er af, als je nu niet die trap dáár opvliegt en iemand verhinderd je levend te passeeren!'

De koning duwde hem naar de hoofdtrap en liep zelf het kleine, nauwe geheime trapje op. De treden kraakten onder zijn moeilijk, zwaar loopen en er volgde een echo alsof vele voeten over krakende treden traden.

Als de oogen van een speurhond liet hij zijn blikken door alle hoeken van de kamer gaan. De vele kandelaberkaarsen gingen door den tocht van de open paneeldeur heen en weer, de pitten rookten en de vlammen schenen naar alle kanten heen te waaien, terwijl de schaduwen over den grond gleden en door de zwarte deuropening als opgeslikt werden. Bij den hoofdingang - hij had hem niet hooren roepen - stond de schrijver als een bleeke, hijgende schaduw en draaide mechanisch het hoofd van den eenen kant naar den anderen als een stom, herhaald antwoord:

Niemand - niemand. -

Niemand!

Behalve de koningin op haar leger. Zij zat aangekleed op het bed, haar witte sleep lag op den grond. Het hoofd verborg zij achter het groen zijden bedgordijn. Het kleed van het bed was purper met lichte rozen bezaaid. Aan het voeteneind stond de gouden beker naast een neergeworpen luit in een citroengeel gestreepte ebbenhouten kast.

Met een blaker in de hand boog de koning over haar heen. Zij hield de beide handen om haar hals geslagen, terwijl haar naakte ellebogen door de lange, neerhangende, wijde mouwen, zichtbaar waren. Dik en zwaar viel het losse haar over haar golvende borst. Doch de oogen waren gesloten en hij kon niet zien of zij sliep of waakte.

Alsof hij nauwkeurig iedere plooi van haar gladde aangezichtshuid in oogenschouw nemen wilde, liet hij het licht heel dicht er over heen glijden, zoodat het haar bijna zengde. De wangen bloosden, maar de oogleden lagen als roode, met zijde gefranjede, levende zegels over het geheim der ziel.

Toen hij den mond opende en zijn heeten roofdieradem over haar gezicht liet gaan, alsof hij dat in zich op wilde nemen en gelijk daarmee de zekerheid, gingen de oogleden plotseling open en het was of hij zijn eigen wantrouwen in de oogen staarde

- oogen duister als de nacht met den giftigen glans van belladonna - hij had nooit geweten, dat haar oogen zoo zwart waren.

'Innocentia!' fluisterde hij met op elkaar geperste tanden.

'Innocentia, was je alleen?'

'Was je alleen Innocentia? Versta je me - a l l e e n ?'

'Alleen!' klonk het als een ingehouden zucht. Zij richtte zich op als ontwaakte zij eerst nu. Haar armen vielen neer. Het haar streek zij van haar slapen.

'Alleen - ja, ge zegt het wel. Alleen - ja, *gij* hebt mij alleen gelaten. Niemand is zoo alleen als iemand die rust op een koningsleger, zonder dat de koning er is. Gedurende vele, vele nachten altijd in het donker, altijd alleen. Nooit het Leven naast mij, altijd tast ik in de leege lucht. Gij zijt lang weggebleven, Heer. Zonder licht, spel en wijn zou ik troosteloos zijn geweest. Waarom naamt gij mij niet mee, inplaats van mij alleen te laten en mij door het duister te laten verschrikken?'

Met de armen in haar schoot knielde de

koning voor haar neer. Met groote, heete oogen keek hij haar aan.

'Innocentia, je weet, waar ik was?'

'Ja, ik weet het. Ik weet waar de rozen groeien, die gij het liefst ziet Zie ik draag de rozen van mijn Heer - die zijn van zijn liefsten tuin. Ge kunt u voorstellen, dat ge er nòg zijt. Drink! Ik wil met u klinken, klinken op uw tuin!'

Zij nam den beker en dronk, terwijl haar zwarte oogen in de zijne rustten. Toen boog zij langzaam naar hem toe.

Als in een roes greep hij den beker, terwijl hij stamelde:

'Innocentia, Innocentia je, je hebt - mij lief.'

'Neen wacht!' haar oogen lieten de zijne niet los. 'Ik zal uw wijn kruiden met rozen. Ja, ik heb je liever dan het geluk van mijn nacht. Zie ik kruid je wijn met het gif van mijn eigen geluk. Deze rozen hebben voor mij een lijklucht. Maar voor u zijn ze zachter dan mijn eigen borst. Zie, hoe ze in den gouden wijn rondzwemmen - als lippen, die ge meer liefhebt dan de mijne. Drink!'

De wijn in den beker was weggescholen onder de rozen, die zij uit haar haren nam en er in wierp. Hij onderscheidde niet wat zij zeide, zag de lichte rozen niet. Hij ademde slechts de lucht in van haar dik, zwaar haar en zag slechts haar oogen, terwijl zijn lippen den beker naderden.

'Neen wacht!' glimlachend trok zij zijn hand naar zich toe.

'Wacht u, Heer Koning! Drinkt u alles zoo maar, wat ik voor u kredens?'

'Ja, al was het de Dood zelf!'

'Drink dan!'

Maar toen zijn mond den wijn zou aanraken, die onder de rozen verscholen was, stond zij op en schoof zijn hoofd op zij.

'Neen, Perfen, schrijver kom hier. Gij staat daar en sterft van dorst en kunt nauwelijks spreken. Drink, voordat uw tong loskomt.'

Zij ging naar den bleeken schrijver, die wonderlijk-waarschuwende teekens tegen haar maakte met zijn oogen en dicht op elkaar geperste lippen. Maar zonder een woord dronk hij van den beker, dien de koningin hem aan de lippen bracht.

Een oogenblik daarna zonk hij zonder een enkel geluid ter aarde, blauw in het aangezicht, met rollende oogen hijgend naar lucht. Met zijn nek op den grond kromde hij den rug van pijn.

De koningin hield een paar seconden haar voet op zijn hart, zooals men dien op een geslachten haan houdt, opdat die niet zal opspringen.

Toen wendde zij zich glimlachend tot den koning, wierp den beker over den grond zoodat de vergiftigde rozen over den stroom van wijn vloeiden en zeide:

'Ziet ge Heer, dat ik u liefheb? De Dood was voor u bestemd, maar ik wendde dien af.'

En de koning stond bleek en bijna even trillend als de doode op den grond een oogenblik te voren, aan haar zijde.

III.

In zijn slaap voelde de koning, dat zijn rug op iets hards rustte dat pijn deed. Zonder volkomen ontwaakt te zijn voelde hij onder zich en vond een ring, die van zijn vinger moest zijn afgegleden. Hij stak dien aan zijn pink en sliep door.

Toen hij zijn handen waschte, viel zijn blik op den ring. Op een cornalijnen plaatje was een Medusahoofd gegraveerd.

Hij herinnerde zich toen, dat hij jaren geleden dien ring gegeven had aan den slotcommandant, die schertsend gezegd had, dat zijn vingers eigenlijk te mager waren voor een koningsring. De koning liet den ring, waar hij was. Hij liet ook den slotcommandant zijn gang gaan. De koningin liet hij aan zijn zijde liggen. Maar het lijk van den schrijver liet hij ophangen aan de ijzeren galg als een misdadiger, dien hij in het vertrek der koningin gevonden had.

Met den ring hield hij het lot van den slotcommandant aan zijn pink. En iederen morgen en iederen avond werd hij aan zijn wraak herinnerd. En zijn koningin had hij lief met een nooit vermoede heftigheid, vermengd met bewondering. Tegenover de kracht van handelen, die zij aan den dag gelegd had, moest iedere eisch naar verantwoording zwijgen. En zijn jaloezie verdween door het bewustzijn dat haar ontrouw persoonlijke verdediging geweest was, die hij zichzelf te wijten had. Die had hem geleerd te waardeeren het kleinood dat hij tot nu toe onverschillig had laten liggen. Nu dronk hij zich dronken aan haar liefde als aan den heetsten wijn en de door den nacht verborgen bron mocht vredig vloeien daar ginds onder de schaduw van de oude keizer-linde.

En de slotcommandant liep stoutmoedig rond, rustig omdat de schrijver aan de galg

bengelde. Zijn gekrulde haar stond als stijve manen om zijn hoofd en om zijn breeden nek. De kleine, bruine oogen lachten boven de blauw-zwarte, gladde wangen. De Koning genoot in het stil bewustzijn van zijn macht om zich te wreken. Als de commandant aan zijn tafel at, toonde hij hem groote beminnelijkheid en drukte zijn hand, met het Medusahoofd naar onderen gewend. Het was alsof hij zijn wraak op interest zette.

Innocentia verliet hij niet meer. Zij sliep, verzadigd van geluk in zijn armen. Nooit zou zij meer haar handen uitstrekken en de plaats aan haar zijde ledig vinden.

Slechts één nacht maakte de koning zich uit haar omhelzing los, kuste haar glimlachend en zeide dat zware hoofdpijn hem naar buiten joeg. ‘Ben je bang, Innocentia?’ fluisterde hij, ‘ben je bang dat ik den ouden, dichtgegroeiden weg zal opgaan?’ Met een welsprekend en kus sloot zij zijn mond.

De koning liep langs den stadsmuur en zag naar de hel schitterende herfst-sterrenbeelden. De nachtwind koelde zijn kloppende slapen. De wacht riep hem aan en toen hij volgens zijn gewoonte niet antwoordde, hield hij hem aan en hield de lantaarn vóór zijn aangezicht. ‘Dwaas!’ zeide de koning, zonder zich te bekommeren om de verwarring waarmee de wachter hem nazag.

Kort daarop zag hij een gedaante voor zich, die een spookgestalte van hemzelf geleek. Die ging voor hem den muur op in denzelfden roodfluweelen mantel en dezelfde zwarte baret op het hoofd.

De koning volgde die gedaante op den voet en zag haar achter de keizer-linde verdwijnen, waar de kleine door den nacht verborgen bron onder de aarde haar loop vervolgt. Hij zag hoe het gele licht de gestalte naar zich toeriep, zag die verdwijnen, terwijl de wind de rozentakken om de deur heen en weer deed gaan. Doch de linde-geur heerschte er niet langer en de koning liet de bron rustig voortvloeien.

Toen hij terugkeerde, zeide hij slechts tot den wacht, dat de man in donkerrood-fluweel, die in den loop van den nacht huiswaarts keeren zou, zonder uitstel dadelijk in den ijzeren ring gezet moest worden.

Den volgenden morgen zag hij hem daar.

Slap hingen de gekrulde haren van de blauw zwarte, ingezonken wangen. Maar de kleine, bruine oogen zagen den koning vrijmoedig aan, terwijl hij zeide:

‘Het is niet strafbaar een minnares te nemen, die Uwe Majesteit zelf verlaten heeft.’

‘Neen, vriend,’ antwoordde de koning en hief zijn pink voor zijn aangezicht op, ‘maar wel om mij mijn ring in mijn eigen bed terug te geven.’

En het Medusahoofd werd omgedraaid.

Een paar dagen later hing de commandant naast den schrijver, veroordeeld voor schennis van het koninklijk huwelijksbed.

Allerlei geruchten gingen er in stad en burcht.

Een avond stond de koning zelf aan het groote raam der ridderzaal en zag drie à vier fosforlichtjes als lichtwormen om het hoofd van den gehangen commandant kronkelen. De koningin had roode oogen en smeeekte om genade voor het lijk van den veroordeelde, vroeg hem het toch af te nemen.

Ja, beloofde de koning.

Den volgenden dag werd het afgenomen. Er was bevel gegeven het op den brandstapel te verbranden. Dit hadden de smeekbeden en de roode oogen van de koningin gedaan.

's Avonds stond de koning op het galgenterras. De beul hield hem een pul voor. De koning stak zijn handen in de halfwarme asch en strooide die met wellust in het rond.

De wind huilde om de ijzeren galg. En terwijl die de asch verspreidde, kwamen er windvlagen van alle kanten des hemels en joegen ze overal rond. En terwijl de koning de laatste handvol uitstrooide, kwam het hem plotseling voor alsof de opgestoven asch een gedaante aannam, die met den houw van een zeis zijn voorhoofd merkte....

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Aan JHR. A. RAPPARD.

Naar aanleiding van Uw schrijven in de 'Lelie' van 20 Januari zou ik nog wel even een en ander willen zeggen.

Ik haal aan uit uwen brief: 'De *stumpers* kunnen het trouwens ook niet helpen. *Zij* hebben geen schuld. Neen gij, voddige ouders, die eerst te lamlendig zijt geweest uwe kinderen te leeren kennen en ze nu tegen elkaar plakt en commandeert: Speelt comedie en doet gelukkig.'

En dan wilde ik u allereerst vragen: Vindt u werkelijk de hedendaagsche jonge mannen en meisjes *stumpers*? En vindt u, dat *zij* werkelijk heelemaal zonder schuld zijn, wanneer zij een huwelijk sluiten dat later allerongelukkigst wordt?

Ik dacht anders, dat, door te lezen het vele goede dat tegenwoordig geschreven wordt over het huwelijk, over kinderen, over de meest verschillende toestanden enz. in de maatschappij, een jonge man of een jong meisje niet zoo onwetend en stumperachtig meer behoeft te zijn en wel degelijk anders kan wezen, als zij maar *willen*, als zij *zichzelf* maar aangrijpen, als zij hunne oogen maar ferm losdoen en rondkijken.

En nu ben ik mèt U eens, dat de *opvoeding* er schuld aan is, dat zij dit juist niet doen, maar - er komt een tijd in ons leven, dat wij onszelf *moeten* helpen, dat wij, als wij geene opvoeding (in den ernstigen zin van het woord) gehad hebben, tot onszelf *moeten* zeggen: 'Ik heb veel gemist, veel had anders moeten wezen, maar van nu af: niet meer geklaagd en verwijten gedaan, maar *zelf* begonnen.'

Zeker, er zijn tal van jonge menschen, die geheel anders zouden zijn, indien zij een thuis hadden gehad in hunne jeugd, waar liefde was, hartelijkheid en gezelligheid, waar ernstige onderwerpen werden besproken, waar te rechter tijd gewezen was geworden op honderden dingen, die ons leven ellendig kunnen maken. En de schuld van vele ouders *is* groot, maar - ook *zij* hebben van *hunne* ouders weer niets degelijkers meegekregen en zijn voortgegaan op hetzelfde pad, waarop zij gevoerd geworden zijn. In den tegenwoordigen tijd wordt de mensch goddank! wakker geschud, aan alle kanten, maar vroeger? Ik ben zelf volstrekt nog niet zoo oud, maar dit b.v. wil ik u wel zeggen, dat, om eens iets te noemen, het *ronduit* zeggen van zijne opinie in verschillende bladen, zooals in de 'Lelie' o.a., toch nog niet zoo lange jaren bestaat. En door dat onbewimpeld zeggen van onze gedachten, dat onze ouders (tenminste de moeders) gemist hebben, is al veel veranderd, want - het brengt den mensch op de hoogte met allerlei toestanden, het geeft een kijkje in anderer harten, het geeft moed en steun. Wij behoeven dus volstrekt geen stumpers te wezen en ons aan elkaar te laten plakken, als willooze poppen en - zou dat ook wel zóó gemakkelijk gaan tegenwoordig, als U schrijft?

Als de jonge menschen zich dan zóó gemakkelijk aan elkaar laten plakken, dan is dit een bewijs mijns inziens, dat zij *zelf* hoegenaamd geen begrip hebben van de *groote* verantwoordelijkheid, die zij op zich nemen, als zij een huwelijk sluiten.

U zult mij misschien te gemoet voeren: 'maar als die ouders den kinderen nergens ooit op gewezen hebben?' dan antwoord ik U: De schuld der ouders *is* groot, want *zij* kunnen weten, wat het huwelijk meebrengt, maar alweer - de jonge menschen zelf kunnen ook *weten*, als zij maar *willen.*

Hoeveel wordt er tegenwoordig b.v. niet geschreven over 'het kind.' Hoeveel ernstige boeken en stukken zijn al niet de wereld ingegaan ter waarschwuwing, dat het maar niet zoo gemakkelijk is, kinderen op te voeden en dat er heel, heel wat geëischt wordt om kinderen te geven, wat hun toekomt. En toch, wat ziet men nog alle dagen bij *jonge* vrouwtjes, die dat alles lezen? Dat zij hunnen kinderen allesbehalve geven, wat zij noodig hebben, dat zij niet de minste moeite doen die teere karaktertjes te leiden, dat zij voortgaan in de dagelijksche sleur zonder zichzelf aan te gorden en te zeggen: '*Ik* heb niets van *mijne* moeder en vader geleerd, maar dat zullen *mijne* kinderen nóoit kunnen zeggen. Dat zàl anders worden?'

En hoe gaat het met *die* kinderen? Wel, die worden weer evenzoo (met uitzonderingsgevallen natuurlijk) als de ouders.

En - dan vind ik voor de *tegenwoordige* jonge vaders en moeders de schuld veel en veel grooter dan voor het oudere geslacht.

Als iemand zich maar wakker schudt tegenwoordig, dan behoeft hij niet meer onwetend en stumperachtig rond te loopen. Er is aan alle kanten gelegenheid te over om wijs te worden.

Het *is* eene heel droeve ervaring, wanneer men zoo heel gaarne *in* den huiselijken kring liefde en hartelijkheid en raad en hulp zou vinden en men gevoelt niets dan dorheid en leegte. En er gaan verscheidene jaren voorbij, voordat de strijd gestreden is met ons zelf en wij kunnen zeggen: 'Geene minachting meer, geene harde woorden, maar zooveel mogelijk vergeven en - met opgewekten zin *zelf* verder en aangekweekt *in* ons zelf ernst en waarheid en ons voorbereid voor de heilige taak als *mensch*: helpen en steunen, waar wij kunnen. Maar wij *moeten onszelf* en *elkander* opheffen.

De jonge man van den tegenwoordigen tijd, die later *zelf* huisvader zijn zal, bereide zich evengoed als het jonge meisje, daarop voor. Hij leze, evengoed als het jonge meisje *degelijke* lectuur, *vooral* over kinderen en kinderopvoeding.

Hij trachte, evenals het jonge meisje, wàar hij kinderen ontmoet, alvast die jonge zieltjes te begrijpen, opdat hij later niet honderden malen verkeerd tast, maar vooral, opdat hij diep gevoele de zeer groote verantwoordelijkheid, die op zijne schouders komt, wanneer hij eenmaal vader wordt. Dat het jonge meisje nòg beter voorbereid moet zijn, behoeft geen betoog. En om haar taak goed te begrijpen, zou ik haar wel willen aanraden: Ga eens voor een tijdlang in huishoudingen waar kinderen zijn. Sla hen gade, *zie* eens, *hoe* moeilijk het is, kinderen te begrijpen, dan - zult ge zeker later u maar niet willoos aan den een of anderen man laten plakken, maar gaan gevoelen, hoe er noodig is voor een huwelijk, *veel liefde*, veel geven en nemen, veel opoffering; dat het huwelijk geen tuin is, waarin men vroolijk rondhuppelt om wat bloemen te plukken, maar een stukje grond, dat èn den man èn der vrouw gegeven wordt om te zaaien, liefderijk te verzorgen, met ernst op te kweeken, wat daar groeien en bloeien zal. Mij dunkt, indien èn de jonge man èn het jonge meisje van den tegenwoordigen tijd zich werkelijk *zelf ernstig* voorbereiden voor de toekomst, die hen eenmaal wachten kan, dan zal het aantal ongelukkige huwelijken zeer zeker minder worden, het aantal gelukkige kinderen, die door hunne opvoeding degelijke menschen worden, zeer zeker vermeerderen.

Met vriendelijken groet

A. BELLO.

II.

Geachte Radactrice.

Mag ik met een enkel woord Uwe aandacht vestigen op het bericht uit Locomotief en Java-Bode, omtrent het plan om aan dames-klerken bij post en telegraafdienst het vooruitzicht te openen tot opklimming tot 3^{en} Commies; - mij dunkt dat ook dit eene aanwijzing is voor jonge vrouwen, om het oog op te houden, bij het zoeken naar eene broodwinning.

Gaarne zou ik ook jonge dames er op willen wijzen, hoe groote behoefte er langzamerhand komt aan goede zorgende huishoudsters. Zoo vaak reeds heb ik bemerkt, dat jonge meisjes daarvan een afkeer hebben: wat zal er van het huiselijk leven worden zoo zij eens tot een huwelijk geraken?

Dat vele huisvrouwen uithuizig zijn, heeft ook aan hare dochters een verkeerde richting bezorgd; moeders behooren hare dochters te onderrichten in al wat noodig is te kennen, om de huishouding te besturen en daarin mede te werken, zelfs al hebben de meisjes neiging of aanleg tot studie, want aan allen gelukt het niet altijd zich de gewenschte plaats te veroveren, en dan zijn zij te oud om er zich in te schikken nog dergelijke beuzelarijen aan te leeren. Gegriefd heeft het mij steeds dat onze jonge dames op kook- en huishoudscholen ter leering moeten gaan, van wat de moeder ze als vanzelf had kunnen leeren, van der jeugd af. Ik vermoed dat de beide dames die in Uw blad van 13 Januari dameshulp vragen, even als ik, zullen ondervinden hoe moeilijk het is iemand te vinden die *gaarne* de handen uit de mouwen steekt. Dat ging in vroeger jaren beter, toen leerden onze moeders den meisjes, reeds als kind iets te verrichten; het begon met kopjes wasschen, en wij waren er wat grootsch op als wij moeder mochten helpen; later bedden afhalen vóór 't ontbijt, ze weer opmaken vóór wij ter schole gingen, - zoo ging het voort tot we na de schooljaren, bij de verdere studie, ook die der huis-besturing kregen; wij oefenden ons in koken, strijken, naaien, kamerwerk, de wasch werd in huis gerekt, gemangeld, gevouwen en geperst, en toch bleef er tijd voor muziek en lezen: zondag en woensdag waren onze vaste vrije dagen en menig avond-uitgang werd ons toegestaan.

In een huishouden waar orde en regel heerschen kan dit alles geschieden. Mogen vele moeders er zich op toeleggen haar dochters in de huishoudkunst te oefenen, zij zullen, zonder eenige kosten, de meisjes tot degelijke huishoudsters vormen, die, zoo noodig, dan ook wel een plaats zullen vinden, want waarlijk, er komt hoe langer hoe meer gebrek aan zorgzame huisvrouwen.

Met plaatsing zult U zeer verplichten:

Uwe dw.
M. VAN DEN BOSCH - BURLAGE.
Apeldoorn, 20 Jan. 1904.

Varia.

In de Holl: Lelie van 30 Dec: jl: vestigde ik de aandacht op een correspondentie in De Nieuwe Courant, (mij toegezonden door onbekende hand), waarin de meening van niet-Hollanders over ‘Reformkleeding en nog wat,’ werd meegedeeld op voor ons allesbehalve vleiende wijze. - Voor hen die de ‘Reformkleeding und kein Ende’-questie interesseert, druk ik de bedoelde correspondentie gedeeltelijk af. Tot *troost* van reform-dragende dames tevens. Want zij kunnen erin lezen, dat men ons in 't buitenland, allen te zaam, mannen èn vrouwen, reform- èn niet-reformdraagsters, één pot-nat van ‘hobbezak-achtigheid’ vindt....

En wie in 't buitenland veel gereisd heeft, en bekend is met andere zeden en gewoonten dan de onze, kan niet ontkennen dat er waarheid schuilt in de onderstaande bemerkingen

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit een Causerie uit Smyrna.
(*Overgenomen uit de Nieuwe Courant*).

‘Vindt u niet’, vroeg zij, ‘dat de Hollandsche vrouwen over 't algemeen slecht gekleed gaan? Soms, wanneer ik in Amsterdam, Den Haag, of Rotterdam ben, geneer ik mij op straat voor mijn vriendinnen; ik zou me in geen ander land haast met ze durven vertoonen. Zij zien er uit als kinderjuffrouwen, zelfs zij die van zeer-goede en welgestelde familie zijn. Een “matelootje” op het hoofd, een mantel, meestal zonder fatsoen, schoenen zoo plomp als zolderschuiten. En dan die leelijke reformjaponnen.’ -

‘Dat is hygiënisch’.

‘Dat is mogelijk, hoewel ik niet zie waar het hygiënische van slechtgemaakte kleeren kan schuilen; maar wàt is 't hygiënische van een japon, die zit als een zak; van een hoed zonder bloempje of kleurtje; van laarzen die te groot zijn? En wanneer 't nog maar goedkoop was, maar die slechtgemaakte kleeren kosten even duur als kleeren die goed-gemaakt zijn; wijl, dat geef ik toe, de kwaliteit van de stof gewoonlijk heel goed is. Zooveel te langer duurt dan ook zoo'n monster van een japon. En dan die ernst van Hollandsche vrouwen! Zij zijn bijna monumentaal: Wanneer ik met ze in gezelschap ben, durf ik haast nooit kleine, alledaagsche onderwerpen van gesprek aanroeren: de kinder-

kamer, de keuken, de meiden. Lieve hemel, wat een ernst!'

'De mannen zijn niet beter gekleed,' merkte de ander op.

'Niet beter gekleed? De "heeren" in de Hollandsche groote steden zien er, jong of oud, uit als dorpsnotabelen: plompe schoenen, ook zij! De Hollanders hebben een voorkeur voor plompe schoenen; wat niet verhindert, dat ze evenveel aan likdoorns lijden als anderen.'

'Misschien meer nog,' merkte de dokter op.

'Jassen zonder model, liefst een jacquetje, dat bij andere volken slechts door werklieden op hun Zondagsch wordt gedragen. Staande boordjes van voor dertig jaar; zwarte dasjes zoo klein en zoo stijf mogelijk; broeken zonder snit. Wat heb jelui in Holland voor kleermakers?'

Handschriftbeoordeeling.

I.

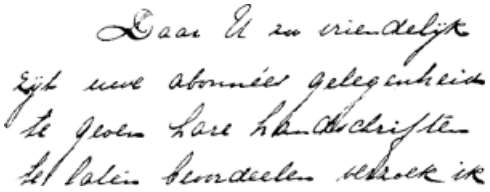

'FRIDA.'

Algemeene indruk; **coquet, verwend karakter.**

coquet (in vrij sterke mate). - verwend, eigenzinnig. - trotsch. - heerschzuchtig. - bemoeit zich met alles, en wil altijd dat zij gelijk krijgt. - beveelt gaarne. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - niet zuinig. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - onverzettelijk. - gesloten, terughoudend. - rustig, kalme gemoedsstemming. - huiselijk. - romantisch. - zeer met zichzelf ingenomen. - niet practisch, niet logisch, onberaden. - materialistisch. - heeft een charme, waardoor zij zeer innemend en lief kan zijn.

II.

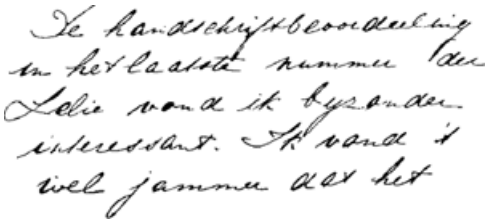

Algemeene indruk:

vitterig, **heerschzuchtig**, **medelijdend karakter**.

rustige, kalme gemoedsstemming. - medelijdend. - kattig. - scherp. streng, dikwijls vitten. - spaarzaam. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - hardnekkig. - trotsch. - ordelijk. - weinig goede smaak. - maakt weinig zorg van 't toilet enz. - niet logisch, niet practisch. - gesloten, terughoudend. - zinnelijk. - heerschzuchtig.

III.

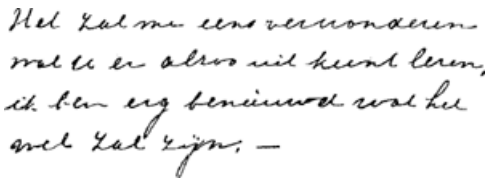

Algemeene indruk: meegaand, **zwak karakter.**

onpractisch, onlogisch. - slordig. - vergeetachtig. - niet zuinig. - kattig. - openhartig. - goedhartig. - voorbarig. - zenuwachtig, gejaagd. - geestig, humoristisch. - lijdt aan melancholie. - zeer meegaand. - zin voor geld. - weinig goede smaak. - dikwijls verlegen in gezelschap.

IV.

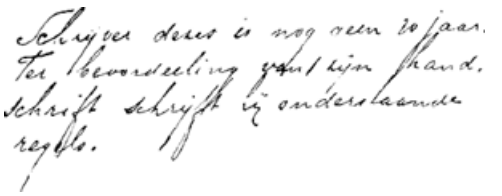

Algemeene indruk:

innemend, **levendig**, **vroolijk karakter**.

geestelijk ontwikkeld. - kalme, rustige gemoedsstemming. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - onlogisch, onpractisch. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - zinnelijk. - zelfbewust. - trotsch. - maakt veel zorg van 't toilet. erg op vormen gesteld enz. - meer levendigheid dan wilskracht. - huiselijk. - treedt gaarne bevelend op. - eigenzinnig. - idealistisch. - romantisch, - innemend.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Antwoord Vragenbus van de vorige week.

De redactrice ontving onderstaand schrijven en verzoekt de vraagster *zelve* te antwoorden:

SCHEVENINGEN, 5.2.04.

Geachte Jonkvrouw A. de S.L.

‘*In de lelie van* 3 *Febr. j.l. las ik, of een van de abonnées ook genegen is des Zaterdagsmiddags van* 2-4 *ongeveer* 15 *arme kinderen van* 10-12 *jaar bezig te houden.*

Gaarne zou ik van U weten, waar men met die kinderen moet blijven. Is er soms een schoollokaal of iets dergelijks voor gedisponeerd?

Of werd er bedoeld de kinderen bij zich aan huis te nemen!

Hopende U me inlichtingen zoudt willen zenden.’

Mej. Post.

's-Gravenhage Parkweg 4 *bij de Scheveningsche boschjes.*

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Borea. - Hartelijk dank voor Uw lieven, vertrouwlijken brief, die mij zooveel genoegen deed; omdat ik altijd zoo blij ben wanneer ik zie dat ik iets voor anderen zijn kan, door de Lelie. Ja vertel mij gerust altijd alles. Ik

geloof dat ik, juist *zulke* stemmingen en gevoelens, zoo heel goed kan navoelen en begrijpen, omdat ik-ook mij in die dingen zoo door en door vrouw voel. - Op Uw vraag, die te intiem is om haar hier te herhalen, antwoord ik U: Ja. - Gij beklaagt U, dat schoonheid niet voldoende is, om de liefde te winnen van een man. Neen, in één of ander bijzonder geval zeer zeker niet altijd. Men kan voor zoo iets geen algemeene regels stellen natuurlijk. Maar, in het algemeen-genomen, acht ik schoonheid in een vrouw een gróót voorrecht voor haarzelve. En tevens een groot gevaar voor den man, omdat menig mooi, maar ongevoelig, egoist meisje, door haar uiterlijke aantrekkelijkheid, voor altijd een man tot een ongelukkig huwelijk veroordeelt, dien zij inpalmde en verliefd op haar deed worden alleen door haar *lichamelijke* bekoorlijkheid. Wie rondom zich ziet, kan dit feit zoo telkens en telkens weer opmerken, dat het mij bijkans overbodig toeschijnt daarover nog in bijzonderheden te treden. - Ik herhaal nog eens, ik spreek in 't algemeen, en niet over bijzondere gevallen. Er zijn voorbeelden te over, vooral tegenwoordig, waarin een man een of ander mooi maar onbemiddeld meisje, dat hem eerlijk liefheeft, laat zitten voor eene die rijk maar leelijk is, of waarin redenen van stand, van relatie, van aanzienlijke connecties, van gezondheid ook, bij den man den doorslag geven tot zijn huwelijk, méér dan het lichaamsschoon, van zijn a s. vrouw. Maar, in 't algemeen genomen, geloof ik dat *liefde* heel veel verward wordt met *verliefdheid*; en dat deze laatste toestand, uit den aard der zaak, 't eerst en 't gemakkelijkst ontwaakt bij den man, ten opzichte der *uiterlijk*-bekoorlijke vrouw, zonder dat hij achtslaat op haar *innerlijke* goede of slechte hoedanigheden. Lievergezegd, hij ziet die zielshoedanigheden aan door den rooskleurigen bril zijner *verliefdheid.* En als die roes voorbij is, of wel als het mooie meisje zich in't huwelijksléven verwaarloost tot een slordige, in vuile ochtend-japonnen rondslenterende, alleen voor *anderen* zich nog op-haar-voordeeligst-voordoende vrouw, dan eerst begint hij te begrijpen, dat er voor een gelukkig huwelijk nog iets meer noodig is, dan alleen een knap gezichtje en een gevuld figuurtje.... Niet kwaad is dit trouwens vrijafgezaagde onderwerp behandeld in den verleden jaar verschenen eersteling-roman van Fenna de Meijier: Schijn[*)], die aldus eindigt: ‘Dien nacht, uit den slaap-gehouden door duizenden gedachten, kwam deze telkens terug: Hoe wreed het is, dat jonge oogen de schoonheid van de ziel voorbijzien voor die van 't lichaam.’ (‘Hij’ is de held van 't verhaal, die om schoonheid trouwt; en te laat zijn vergissing inziet).

Wat Uw vraag betreft, aangaande de mogelijkheid dat een meisje voor doctor in de rechten, of in de medicijnen of zoo iets gaat studeeren uit *bepaald-bijzonderen aanleg* tot dat vak, natuurlijk geef ik zulk een mogelijkheid volkomen toe. Maar dan is zoo'n meisje, door de grilligheid der natuur, een beklagenswaardig derde-geslachts-product, noch man noch vrouw. Men moet dan medelijden hebben met haar; en het noodlot, dat zulke geestelijke afwijkingen schept, (evenals er lichamelijke afwijkingen zijn, b.v. bochels, dwergen, enz.), voor die wreedheid verantwoordelijk stellen. Maar men moet *niet* - zooals de moderne man-wijven doen - zeggen van zoo'n door de natuur geestelijk-misvormd wezentje: Kijk, daar heb je nu de *ware*, de *ideaal*-toekomst-vrouw. Wie zóó iets zegt, doet even belachelijk als wie een manke dwergin aanwijst, of een mismaakte twee-honderd-pond-wegende hobbezak, als idealen van lichamelijk vrouwenschoon! - Het praatje, dat vrouwen uit edele ‘zelfopoffering’ gaan studeeren in 't een of ander vak, om dan later

*) Amsterdam: Van Kampen.

'kosteloos' anderen te helpen, ken ik als *práátje* zeer goed. Maar in de praktijk laten de mij-bekende vrouwen, die dokter, advocaat, onderwijzeres enz., zijn, zich even goed betalen voor hunne diensten als de mannen-collega's. En ik weet ook niet, of ik het geven van kosteloos-advies of kosteloos-onderricht zooveel nuttiger zou vinden. Want, door dat te doen, stoot men het brood uit den mond aan hen, die met hun vak *moeten verdienen om hun levensonderhoud.* De lieve vrouwelijke advocaten, doktoren, en onderwijzeressen (die ik echter alleen in *theorie* ken), welke hun licht *kosteloos* laten schijnen over de menschenwereld, doen met zoo'n quasi-nuttigheid ten slotte een wreede en onhoudbare concurrentie aan, aan al de tallooze vrouwen en meisjes - en mannen óók - die *moeten* werken om te voorzien in hun levensonderhoud, en dikwijls in dat van anderenook-nog.

Neen, Uw brief was noch 'brutaal' noch te lang. Schrijf mij zoo dikwijls gij wilt; ik ben blij als ik U daardoor gelegenheid geef Uw hart uit te storten. - Uw vers is niet geschikt tot plaatsing, om den onvolkomen vorm.*)

'**Zus**'. Ik dacht juist dezer dagen aan U, en vroeg mij af of ik nóóit meer iets van U zou hooren, toen juist Uw brief kwam. - 't Spijt mij natuurlijk zeer dat Uw tijd gebonden is door zulke treurige familie-omstandigheden. Maar wie zijn *nàáste* plicht thuis vervult, doet m.i. 'nuttiger' werk, dan wie er, zooals heden ten dage mode is, met groot drukte-vertoon uitloopt om 'pleegzuster' te worden, terwijl dan de achtergelaten familie maar zichzelf moet verplegen, en verzorgen! - - Zooals gij ziet, heb ik Uw naam van thuis als pseudoniem voor U gekozen. Ik heb namelijk Uw vroeger pseudoniem niet meer, omdat ik de brieven, die al zóó lang-geleden zijn beantwoord, vernietig. - Wie dóórloopend correspondeert behoudt zijn of haar vast pseudoniem. Wie maar nu en dan een enkelen keer schrijft, moet telkens zijn pseudoniem opgeven, of een nieuw kiezen. - Ten slotte nog mijn antwoord op Uw vaders vooronderstelling, dat ik dat bewuste nichtje van U zou kennen. Neen, háár ken ik niet, maar haar jongste zuster, die nu ook reeds is getrouwd, heb ik als jong-meisje wel dikwijls ontmoet. En ik wil U vertellen, dat ik haar een van die zeldzaam-wordende, echt-natuurlijke, lieve, zachte, gedistingueerde, en zich elegant-bewegende jonge-meisjes vond, van wie men begrijpt dat een man haar lief krijgt, en dat zij een man en kinderen zullen gelukkig-maken. - Er ging m.i. een groot charme van haar uit, iets rustigs-huiselijks, dat je deedt denken aan een vriendelijke huiskamer, waarin zij zich zou bewegen als een gezellig-zorgende, zachte en bevallige huisvrouw....

- **Mien**. Uw lijdensgeschiedenis met Uw vertaalwerk verwondert mij niet, omdat ik weet en zie, van al degenen die zich ook hierin om raad en hulp tot mij wenden, dat het onder-dak-brengen eener vertaling niet gemakkelijk gaat. - Maar wat mij *wel* verwondert, is de behandeling die gij hebt ondervonden van een Meneer, die 't heele land door bekend is om de prachtige, menschlievende denkbeelden die hij in woord en schrift verkondigt. Zoo iemand moest zich schamen zóó te schrijven als hij doet, om dan zijn eigen stichtelijke praatjes van naastenplicht en naastenliefde zóó te logenstraffen in de praktijk. Maar *dit* soort 'lieve' menschen zijn je de ware om een ander *onder vîer oogen* vóórt te helpen. Als de wereld het hoort en ziet mooie praatjes houden; maar onder vier oogen heeft men voor zijn naasten en diens nooden en bezwaren niet alleen 'geen tijd', maar men gooit hen zelfs gemakshalve op ruwe manier ten deure uit! En zet zich vervolgens voor zijn schrijftafel om een braaf en stichtelijk preekje te flansen! - Intusschen vrees ik wel, dat Uw roman allang elders

*) Intusschen ontving ik uw tweeden brief en stuk.

is vertaald. - Het beste is dunkt mij, dat gij aan den uitgever van het oorspronkelijke schrijft, en hem daaromtrent inlichtingen vraagt. Zoo 't *niet* is vertaald, dan zal hij *U* waarschijnlijk het vertaalrecht verkoopen. En anders wéét hij vermoedelijk wel, dat het reeds *is* vertaald in 't hollandsch. - In Uw geval zou ik dit *vóór alles* informeeren.

Uw stukje heb ik met belangstelling gelezen. M.i. ontbreekt het U niet aan zekere vaardigheid van levendige voorstelling. (De beschrijving van de personen in de tram, enz). Maar als gehéél is het stukje geen verháál. De tram, en al de verdere ontmoetingen Uwer dame, hebben *niets* te maken met het doel van haar bezoek. En dientengevolge hadt gij dat bezoek, in 4 inplaats van in 24 blz:, moeten vertellen. Zooals het stukje dáár ligt, is het een onsamenhangend iets, niet geschikt tot plaatsing. Maar ik herhaal, stijl en voorstelling zijn niet kwaad. - Alle abonné's mogen meedoen aan de wedstrijden, gij dus

ook. Tot I Febr: hadt gij den tijd om het in te zenden. - Ja zeker, ik óók geloof dat oudere menschen van den vroegeren tijd heel-dikwijls méér-ècht-voelden, dan de tegenwoordige generatie. Het marktgeschreeuw, nuttigheidsgedoe, en gekakel over dit en dat, was in vroegere dagen minder in de mode dan thans, maar daarentegen was er veel meer huiselijkheid, gezelligheid, en poëzie in den dagelijkschen omgang en óók in het *geven* aan anderen, en aan armen. Ik ben blij dat gij het dus zoo ééns waart met 'Stille Vreugden.' -

Vertaalwerk wordt mij door heel velen gevraagd! Maar, bij het groote aantal vertalingen dat mij wordt aangeboden voor de Lelie, komt het uit plaatsgebrek maar heel zelden voor, dat ik-zelve iets *uitzoek* ter vertaling. - Ik kan mij heel goed begrijpen, dat het U een soort 'voldoening' zou geven zelve iets te verdienen. Ik heb weleens in de Lelie verteld, dat ik in Schotland een jaar lang aan een school lesgaf in het Fransch en Duitsch. Toen ik, na 't eerste kwartaal, mijn honorarium daarvoor ontving, voelde ik mij heel fier en gelukkig, in het bewustzijn iets te *kunnen; tol iets in staat te zijn!*

Mevr; **van E. te D.** - Gij zult, hoop ik, wel begrijpen dat gij bedoeld zijt? Neen, de Holl: Lelie wil zeker de laatste zijn, die aanspraak zou maken op vóórgaan boven Uw 'roze joggie'! Dat strijdt te zeer met al de principes van de redactrice! - Als Uw 'roze joggie' U den tijd laat nu en dan eens te luisteren wanneer zijn vader U 't een of ander voorleest uit de Holl: Lelie, dan ben ik meer dan tevreden, en verheug mij hartelijk dat zijn vader daartoe den lust heeft. Ja, zeker, met Uw vooronderstelling dat '*freule Lohman er bepaald plezier in zou hebben U te zien zitten naaien met de wieg naast U en Uw man U voorlezend*,' toont gij mij goed te hebben beoordeeld. In zoo'n soort geluk heb ik inderdaad plezier om 't mede aan te zien. Moeders die buitenshuis speechen over 'maatschappelijke nooden', en hun eigen kleine kinderen in nood achterlaten, aan de onbetrouwbaarheid overgeleverd van dienstboden en gehuurde hulp, kan ik zoo weinig uitstaan, dat ik 't hun bijna *gun*, als zij door ziekte of ongeluk gestraft worden voor hun weerzinwekkend egoïsme.

Mevr: **van H.** - Ik zal U deze Lelie doorzenden, niet wetend of U abonnée zijt. Hartelijk dank voor Uw vriendelijk schrijven. Uw daarin geuite vooronderstelling, dat ik onze vroegere correspondentie 'vergeten' zou zijn, is echter onjuist. Zoowel Uw eerste schrijven, dat vriendelijke woorden over mijn boeken bevatte, als de latere zakencorrespondentie herinner ik mij volkomen. En 't laatste wat ik van U vernam was, tot mijn groot leedwezen, Uw ongesteldheid. - Naar ik hoop is die nu geweken? Ik ben recht blij dat mijn denkbeelden Uw sympathie hebben. Wanneer men veel ondervonden heeft, kan men, geloof ik, altijd elkaar zooveel beter návoelen. Vriendelijke groeten.

Bonaventura. Gij hebt mij indertijd gevraagd, U even in de correspondentie te antwoorden, of de particuliere toezending van dat portret iets te maken hadt misschien met Uw bekroond-zijn? Neen; daarmee hadt het niets te maken, 't Was een persoonlijke vriendelijkheid voor U, tengevolge onzer correspondentie. Ik ben blij dat het zoo aardig trof; en dat gij er de dupe van waart in 't begin. -*)

*) Ik ontving zoo juist Uw vriendelijk briefje. Dank voor al Uw vriendelijke woorden. Vertaal dat stukje maar voor de Lelie. Ik ken het, en zal het plaatsen.

Nagekomen Correspondentie.

Beatrix. - ‘Waarom de Holl: Lelie gezwegen heeft bij de viering van den 80sten verjaardag van onzen grooten schilder Israels?’

Mijn lieve Beatrix. Ik stel Israëls als schilder zóó hoog, (ik heb zijn schilderijen zóó lief, is een betere uitdrukking, want ik vermeet mij niet zijn kunst te beoordeelen), dat ik geen lust gevoel mee te doen aan het gemeenplaatsen-uitgalmen en elkaar napraten, waarmede de pers bij zulke gelegenheden ‘groote mannen’, (de na-maak en de echten) gelijkelijk viert! - *Mij* doet het een inwendige pijn, wanneer ik iets héél liefheb, - een schilderij, een boek, een mensch, - te zien dat Jan en alleman er over wil meepraten met ‘kennis van zaken,’ een goedgunstig prijsje uitdeelt, een welwillend ‘oordeel’ velt. Mij is datgene wat ik liefheb te heilig, om al die onheilige aanrakingen van buitenstaanden niet van ganscher harte te verafschuwen.

Zoo iets voelde ik in deze dagen bij de lezing van al het gebazel, geflikflooi, geleuter, en ‘kunstgedoe’, waarmede couranten, blaadjes, tijdschriften, kunstkenners(?), enz., enz., zich geroepen achten Israëls te eeren, door te leuteren over zijn boven *hun* lof verheven werk!

- Er waren er zelfs, die hem, Israels, bijna *onteerd* schijnen te achten, omdat onze hoogadellijke burgemeester verre bleef van de officieele feestviering; - en die nog maar steeds voortjammeren en voortzeuren over zoo'n ongepaste behandeling Israels aangedaan. -

Zie, als die menschen zóó weinig werkelijk *besef* hebben van 't geen Israels en zijn scheppingen wáárd zijn, dat ze niet inzien hoe hier de eer geweest zou zijn aan den kant van den Burgemeester meer dan aan dien van Israels, waarom zwijgen ze dan niet? Israels en zijn schilderijen behouden hun zelfde waarde *met en zonder* officieelen burgemeesters-handdruk!

Als die menschen iets ook maar *voelen* voor de schilderijen, voor 't *genie* van Israels, begrijpen ze dan niet, dat zelfs een hoogadellijke Haagsche burgemeester daarbij gerust gemist kan worden. -

- Ziet gij, lieve Beatrix, zoo denk *ik* erover. Ik heb Israels in zijn schilderijen lief. Ik kan het gemeenplaatsengezeur daarover niet uitstaan. En ik ben wee van 't geen ik heb moeten slikken in deze dagen op dat punt. Het genie en de scheppingen van Israels worden voor mijn gevoel door 't slijk gesleurd, inplaats van geëerd, wanneer Jan-en-alleman meent er over te moeten meekavelen, en meent dat het hem kan deren in zijn roem, wanneer een ‘groote hans’ meer of minder (om te spreken met Nicolaas Beets in zijn Camera Obscura) hem al of niet de hand drukt!

‘**Een Israëliet met gelapte schoenen**’. - Ik hoop dat gij, zoodra gij dit onder de oogen krijgt, mij Uw volledig adres wilt zenden. Dan zal ik U het artikel doen toekomen uit de Holl: Lelie, waarin gij zult zien ‘hoe ik over Uw volk denk’. Ik zag dat artikel van mij (‘Israëlieten en Christenen’) overgenomen in een Israëlitisch orgaan met een zeer waardeerend bijschrift omdat ik Uw volk zoo hoog stel; en zelden heb ik iets voor mijzelve waardeerends gelezen, dat mij-zelve zoo buitengewoon veel genoegen deed, als *dat* bijschrift. *Heel veel dank* voor al Uw vriendelijke woorden over mijn boeken.

Aman. Ik zal U over dat Ingez: stuk nog particulier schrijven. Juist, zóóals gij schrijft over de boekhouderszaak in ‘de Wekker’, zoó ook voel *ik* het. En daarom neem ik Uw woorden letterlijk over:

‘*Wat de boekhouderszaak betreft*, *allemaal goed en wel*, *ze zullen formeel wel in hun recht zijn zoo*, *maar in de plaats der bestuurders zou ik me moreel zeer sterk verplicht voelen daar een vrouw te plaatsen als er een geschikte beschikbaar was*.’

In mijn artikel: Varia van April 22, 1903, waarin ik de benoeming afkeurde, heb ik uitdrukkelijk erop gewezen dat dit laatste natuurlijk vóoropgesteld dient te worden. Maar tot hiertoe heeft niemand mij, noch in 't openbaar noch zijdelings, gezegd dat men een *man* had benoemd uit *gebrek* aan vrouwelijke hulp.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

17 Februari 1904.
17de Jaargang.
No. 34.

Bericht.

De beroemde en beminde dichteres-Koningin: Carmen-Sylva heeft onlangs haar zestigsten verjaardag gevierd. Naar aanleiding daarvan geef ik het hierondervolgende hoofdartikel van haar hand; waarin zoo heel veel mooie en ècht-vrouwlijke denkbeelden voorkomen. - Een beschrijving van haar eigen hand, van de wijze waarop zij haar zestigsten verjaardag vierde, en een portret van haar, zijn mede opgenomen in dit nommer.

Redactrice.

De roeping der vrouw.
door Koningin Elisabeth van Rumenië (Carmen Sylva.)

Waarom, o God, hebt Gij uwe menschen zoo dwaas geschapen of zoo dwaas laten worden?

Dat blijft een der vele raadselen voor onze veel vragende hersenen. Thans, na de vervolgingsoorlogen, na inquisitie en geeseling, nu komen de automobielen, die sneller moeten rijden dan de spoortreinen, en wanneer de gansche aarde niets zal zijn dan een renbaan, zullen de vliegmachines komen, om wanneer men lang genoeg om de aarde gevlogen heeft, geen rust te hebben voor men aan Mars en Venus een bezoek heeft gebracht.

En dat alles moeten wij, arme vrouwen, ook maar mede door maken! Ik geloof, dat ik de arme verbrande heksen nog veel belangrijker vind, dan de vrouwelijke chauffeurs.

De heksen zochten ten minste iets uit te vorschen en de groote geheimen der natuur te ontraadselen, terwijl men nu slechts rusteloos op den grooten mierenhoop, dien wij aarde noemen, op en neer rent en slechts éen doel najaagt: om nog vlugger voorwaarts te komen. Wat is dat toch voor een merkwaardige rusteloosheid, die iedereen, ook de vrouwen, als het ware aangrijpt?

Wij waren toch eertijds zoo tevreden met ons handwerk en onze stille gedachten. Wij gingen door de bosschen en zongen en gevoelden ons zoo vrij als de vogels en hadden geen fiets en geen automobiel. Maar toch kan ik u verzekeren, dat wij zoo vergenoegd waren en minstens zoo hartelijk gelachen hebben als gij; wij waren even vlug en konden ook in de boomen klauteren en kersen eten.

Ik wil wel graag bekennen, dat ik U, jongeren, dikwijls met afgunst nastaar, wanneer gij op uw wiel daarheen vliegt en dat, wanneer mijne gezondheid het mij vroeger had veroorloofd, ik ook het wielrijden wel

zou hebben geleerd en er van zou hebben genoten. Maar niet dàt en anders niets, dat is het wat ik bedoel.

Er blijft maar al te weinig tijd over voor andere mooie dingen, voor handwerken, boeken, teekenen, voor schilderen en muziek. Want de handen, die altoos de fiets besturen en lawntennis spelen, worden stijf en onbuigzaam, zooals vroeger de mannenhand, die het zwaard voerde, daardoor tot schrijven onbekwaam was, zoodat men schrijvers noodig had, omdat men uit hoofde van hooge geboorte, de kunst van schrijven niet meester was.

Door het beoefenen van sport, wordt de hand tot het maken van fraaie handwerken ongeschikt. Ik heb veel en graag met de volant gespeeld, maar moest spoedig ondervinden, dat de hand dan niet meer rustig genoeg was tot het schilderen van miniaturen, En wat is het raketspel een licht en sierlijk spel in vergelijking met tennis! Ik houd het meest van die spelen, waarvan men iets overhoudt, bijvoorbeeld schrijfspelen, die men bewaren kan en herlezen na lange jaren, om zich er dan nog over te kunnen verblijden, dat men zoo geestig en 'ad rem' geweest is.

De vrouwen meenden, dat zij zich te veel opofferden en te veel thuis bleven, terwijl de mannen het volle leven konden ingaan en daarbuiten hunne krachten konden oefenen, en nu begeeren zij dat ook voor zich. Maar daarbij gaat zoo verbazend veel tijd verloren. Niet alsof men ook niet graag fraaie dingen maakte, want tot mijne vreugde zie ik, dat ook anderen beginnen bloemen te stileeren en kerkboeken te schrijven en te teekenen. Voor ongeveer 30 jaren heb ik dat bedacht en begonnen. Talloos vele bloemen heb ik gestileerd en eindeloos vele boeken in fractuur (bepaalde Duitsche drukletter) geschreven en met randteekeningen versierd. Ik was toen geheel zonder onderricht, zonder raad, maar de groote natuur was mijne leermeesteres. Bij het wielrijden zou ik zeker niet zoovele schoone ornamenten hebben gezien uit mos en klaproos, linde- en plataan-bloesem, uit alpenroos, vergeetmijniet, duizendschoon en pirola, uit goudlak en aardbezie, als ik nu bij het wandelen zag. Daar was geen blad of bloempje zoo klein en bescheiden, dat mij niet sierlijke ornamenten ingaf en nu liggen de banden in menigte bijeen, op perkament en ivoor, honderden en honderden bladzijden.

Had ik steeds gefietst en tennis gespeeld, dan zou er nu niet zooveel arbeid bijeen zijn en de oogen zouden spoediger moe worden, omdat zij ongeoefend waren. Geoefende oogen blijven langer goed, dan eene goed geschoolde stem.

Ik kan nog met mijne zestig jaren het fijnste handwerk maken, alsof ik slechts twintig jaar oud was, zelfs beter, want toen was er een tijd, dat de oogen door het vele schreien verzwakt waren en geen fijn handwerk meer konden zien.

Nu worden zij dagelijks sterker en zien zoo goed van dichtbij, als slechts bijziende oogen dat kunnen.

Ja, ja, de eeuwige groote vraag 'Vrouwenroeping', dat blijft nog altijd een moeilijk punt.

Mij werd eens door eene ongehuwde dame gevraagd, waarom in de kerk toch altijd voor weduwen en weezen gebeden werd, maar niet voor de ongehuwde vrouwen! Ik had grooten lust haar te antwoorden: 'omdat van alle vrouwen, de ongehuwden het ontegenzeggelijk het best hebben.'

Hare gezondheid is niet aan dezelfde gevaren blootgesteld, hare zorgen zijn veel geringer, want slechts de moeder kent de zorgen in hun vollen om vang. Zij zijn zelfstandiger, zij hebben geen beminnelijken tiran, die haar het leven dikwijls zoo

moeilijk maakt, door zijne liefde, zijne jaloezie, of wel zijne liefdeloosheid en veeleischendheid.

Wanneer men het in de wereld wat gemakkelijk wil hebben, moet men stellig niet trouwen. Want zelfs, wanneer eene ongehuwde vrouw zich nog zooveel opoffert en wanneer zij nog zooveel zorg voor anderen heeft, zij is en blijft toch eene vrije vrouw, zij kan doen en laten, wat zij wil; zij kan haar brood zoeken te verdienen op de wijze, die haar het best dunkt en van werkkring veranderen, wanneer zij wil, zonder dat meerdere aan hare zorg toevertrouwde wezens honger lijden.

De maagdelijkheid is een kracht, en gelukkig degenen die haar weten te gebruiken tot welzijn der menschheid. In alle tijden hebben de menschen eene vereering gehad voor den maagdelijken staat en vonden daarin het ideaal der hoogste reinheid.

In Rumenië worden de oude vrouwen, wier eigenlijk vrouwleven afgedaan achter hen licht, voor reiner aangezien, zoodat ook slechts aan hen is toegestaan het gewijde brood te bakken, dat voor kerkelijke doel-

einden wordt gebruikt. Ook mogen zij, evengoed als de mannen, het allerheiligste betreden, wat aan eene vrouw tusschen de tien en zestig jaren niet geoorloofd is.

Toch heeft men mij toegelaten, toen ik het evangelieboek, waaraan ik zes jaren had gearbeid, op het altaar mocht nederleggen. Dat was een eer, die buiten mij geene vrouw ten deel viel.

'God heeft haar vergeven!' zeggen de Rumenen van de matrone.

Onze eigenlijke werkelijke roeping blijft ontegenzeggelijk het moederschap en wij hebben slechts dan onze aardsche taak volbracht, wanneer wij die roeping op de eene of andere wijze vervulden, daar het ons niet allen gegeven kan zijn, eigene kinderen te bezitten.

Mij, de kinderlooze, de van haar kind beroofde, schijnt natuurlijk niets heerlijker dan eene groote kinderschare. Ik vind vijftien kinderen nauwelijks genoeg, twaalf bijna te weinig. Van mijn achtste jaar af aan, had ik voor mij zelve twaalf kinderen gewenscht en als ik had kunnen denken, dat ik geene kinderen om mij heen zoude hebben, zou ik zeker niet gehuwd zijn.

Dadelijk na het eerste, wachtte ik reeds met ongeduld op het tweede en ik heb nu dertig jaar gewacht.

Mij voldoet al het schilderen en schrijven niet, want liever had ik twaalf kinderen. Daarnaar heeft de goede God echter niet gevraagd, toen Hij mij mijn eenig kind ontnam. Ik moest voor alle kinderen eene moeder zijn, daarom moest ik kinderloos blijven.

Maar zwaar, heel zwaar is mij dat gevallen. Het heeft mij bijna het leven gekost. Doch nu wordt het dagelijks lichter, wanneer ik er aan denk, dat elke dag mij nader brengt aan het einddoel.

Dat vreeselijke ronddolen op aarde, komt mij steeds voor, alsof men den weg wilde zoeken, die van haar vandaan leidt. Die weg is echter zoo geheel zeker; met wat geduld kunnen wij hem niet missen en om dien weg aan te toonen lijkt mij onze heiligste roeping.

Het leven draaglijk te maken en de vrees voor den dood weg te nemen, is dat geene heerlijke taak?

Evenals de rattenvanger van Hameln zoo moeten wij onzen kleinen den levensweg voorspelen en vriendelijk maken. Als men zich steeds moeite geeft, dan vindt ieder onzer het tooverlied, dat de kleinen aantrekt en boeit en den weg voor hen lieflijk maakt.

Zekerlijk, wanneer wij naar de pessimisten luisteren, dan zou het beter zijn, dat er heelemaal geene kinderen meer waren en moesten wij slechts door die eene gedachte bezield zijn: niet te huwen en daardoor aan het menschelijk geslacht zoo spoedig mogelijk een einde te maken.

Maar wij zijn toch zeker niet op aarde geplaatst om over ons zelven te oordeelen en over het nut van ons bestaan. Wij moesten echter de aarde zeer veel aangenamer maken, dan wij het doen. De socialisten willen een soort gemeenschap van goederen invoeren. Misschien hebben zij gelijk. In elk geval willen zij het eenvoudiger beginnen dan de pessimisten, die het geheele menschelijk geslacht willen uitroeien.

Een gedeelte van mijn leven bracht ik door te midden van eene Hernhutter gemeente, welker medeleden het ideaal van een gemeenschappelijk bezit in praktijk brengen en ik zag hen altijd tevreden en gelukkig. Maar ik meen te moeten betwijfelen of wij eigenlijk op aarde zijn om gelukkig te wezen. Dikwijls komt het mij voor alsof

dit niet het geval is. Ieder toch moet vroeger of later met smart en lijden kennis maken, en wij zien een mensch niet voor vol aan, die het lijdensuur niet heeft doorstaan en er beter uit te voorschijn is getreden.

* * *

Vrouwenhanden denkt men zich graag zacht en ik moet zeggen: wanneer de jonge meisjes met gitaar of mandoline zich begeleiden, mooie volksliederen eenvoudig en ongekunsteld zingen, dan bereiden zij mij veel aangenamer oogenblikken, dan wanneer zij mij zoo vlug op het wiel voorbijsnellen, dat ik noch haar vriendelijk gezicht, noch hare lieve, heldere stemmen, noch hare handen op het instrument bewonderen kan.

Misschien is er een weinig afgunst bij, omdat ik ook graag op het gevleugelde rad zou zitten en door de wereld vliegen, die mij zoo menigmaal met hare volle zwaarte op de schouders drukt, maar toch meen ik, dat wij er voor elkander zijn, dat elk oogenblik genoegen, dat men anderen verschaft, een hemel op aarde bereidt en elk oogenblik van egoisme, dat men zich veroorlooft, een stuk hemel minder beteekent.

Gewoonlijk vindt de man zijne vrouw gaarne thuis, de kinderen willen elk oogen-

blik graag tot hunne moeder kunnen gaan. De onderhoorigen verlangen de nabijheid der meesteres, anders gaat het niet zoo geheel als zij het wenscht en de bedienden zijn haar niet zoo genegen, wanneer zij niet ziet, hoe goed zij haar helpen en haar genoegen doen; zij willen graag nu en dan een aanmoedigend woord hooren.

Maar ik ben nog geheel en al de ouderwetsche idée toegedaan van de Duitsche huisvrouw.

Het werken en zorgen, de kalmte der echtgenoote, de zachtheid der moeder, de flinkheid in het bestuur van haar huis, de reinheid overal, waar het oog der meesteres rust, de geurende bloemen, de tuin met zijne vruchten en dan vele en goede boeken, opdat men zijne kinderen kan vertellen en de vrije uren voor hen tot nuttige en aangename oogenblikken kan maken. - Dat schijnt mij alles zoo heerlijk, dat fiets noch automobiel daarbij te vergelijken zijn.

Ik weet het wel, dat ik vreeselijk ouderwetsch ben, maar dat is het recht der zilveren haren. Ieder is het kind van zijn tijd, dat schijnt nu eenmaal zoo te wezen, evenals de groote pofmouwen, die ieder moest hebben en de militaire kragen, die allen bekoorlijken halsjes lijnen gaven, die nooit meer verdwenen. Ja, men deed er zelfs baleinen in, opdat de kraag toch tot aan de ooren zou reiken. Moest men daarmede zingen, dan stikte men bijna en kreeg een rood hoofd en veel te dikke wangen, maar al wat men daartegen zeggen mocht, niets hielp.

En waar blijft de lieve huismuziek, wanneer de moeder 's avonds aan de piano zit en met de kinderen twee-, drie- of vierstemmig zingt? Of wanneer elk kind een ander instrument bespeelt, zoodat het in den vollen zin des woords kamermuziek wordt? Is dat niet heerlijk? Niet heerlijker dan alle automobielen ter wereld?

Zulke avonden heb ik bijgewoond in een familiekring, waar ieder muziek maakte en werkelijk goede muziek. De een zong mooi, de ander speelde goed piano, een derde viool, een vierde alt en allen zongen, zoodat men in waarheid een geheel concert had, 's avonds bij het stille lamplicht. De toehoorenden genoten en waren er trotsch op, dat het hun eigen vrouw en kinderen waren die zulk een concert voor de ouders en hunne gasten en tot hun eigen genoegen tot stand konden brengen.

Er behoort echter reeds veel kennis van muziek toe, wanneer eene moeder met hare kinderen vierstemmige liederen zuiver kan instudeeren.

Met ware verrukking denk ik aan die avonden terug.

Wanneer men echter den ganschen dag in de wereld heeft rondgevlogen, dan heeft men 's avonds in 't geheel geen lust meer om zich nog veel moeite te geven en de kinderen vervelen zich, omdat zij gevoelen, dat zij niet de hoofdpersonen zijn, waartoe zij toch het recht hebben. Immers aan hen behoort de toekomst en het is onze plicht hen verder te brengen, dan wij hebben kunnen komen.

Ben ik vervelend? Ik ben eene oude vrouw, die goed praten heeft en naar wie men niet luistert, omdat men jong is en meent veel wijzer te zijn dan de oude vrouw, die vergeten heeft, hoe het was, toen zij zelve jong was.

Maar neen, dat vergeet men nooit! Want de jeugd blijft in het hart bewaard als een kostbare schat, zoo goed als de dankbaarheid jegens hen, die haar gelukkig hebben gemaakt met opoffering hunner persoonlijkheid en eigen genoegens.

Ik ben ook des avonds door het bosch gegaan met het haar vol glimvormen, de mooiste diadeem, dien ik ooit gedragen heb, en heb gezongen naar hartelust, want het bosch is immers een concertzaal, zooals er geen tweede te vinden is. Ik heb groote voettochten gemaakt, want er was nog geen fiets en toch heb ik mij op mijne voeten

even licht en vrij gevoeld als gij op uw wiel. Wanneer wij zingend door het bosch gingen, onuitputtelijk in liederen, dan was het ons alsof wij vleugels hadden aan de voeten, aan de schouders, in het hart en op de lippen.

Dan slotenn wij innige en groote vriendschap, die op gemeenschappelijke idealen berustte, niet op wederzijdsche wereldverachting, pessimisme en realisme en hoe al die nieuwerwetsche kwalen nog meer heeten. Wij geloofden aan het goede, aan het schoone, aan hooge roeping en aan de vervulling van al onze idealen.

* * *

Toch ben ik geene vijandin van het wiel en niet tegen tennis, maar alles met mate; niet alleen dat eene en anders niets.

Niet alleen werken voor het dagelijksch

brood en geene avondmuziek; niet alleen geld verdienen en geen vriendelijke voorkomendheid. Ik ben er zeer voor, den arbeidsdag te verkorten, omdat de arbeid dikwijls zeer eentonig en geestdoodend is en des te vermoeiender, naarmate het werk altijd hetzelfde is en geene verandering toelaat. Zij, die voor den langen arbeidsdag zijn, hebben nog geene twaalf uren aan de schrijfmachine of naaimachine doorgebracht. Zij weten volstrekt niet, wat de rug, de nieren, de beenen, de gedachten daarbij lijden! Want eigenlijk is het dwangarbeid,

Ik kan ook twaalf en dertien uren met het versieren mijner kerkboeken bezig zijn, maar wanneer ik genoeg heb gewerkt, schilder ik eens een paar maanden niet en doe iets anders, wat mij beter bevalt. Wanneer ik echter het gansche jaar door altijd twaalf uren achtereen hetzelfde moet doen, dat niet eens bewonderd wordt, omdat zelfs niemand bespeurt, hoe groot de moeite is, dan is het geheel iets anders! Dan hunkeren lichaam en geest naar rust.

Heeft men angst voor de vrije uren? Welnu dan vulle men die met goede spelen, voorlezen of muziek en dan ondervindt men, hoeveel beter het werken weder gaat.

Natuurlijk is ‘niets doen’ zeer gevaarlijk voor den mensch, maar niet-arbeiden beteekent volstrekt niet: niets doen.

Men kan voor zich zelve allerlei doen; kan naar de kinderen zien, die men dikwijls nauwelijks te zien krijgt, kan zijn tuin verzorgen of misschien de kunst beoefenen.

Wij leven zoo haastig in onzen tijd, dat voor bespiegeling zelfs geen oogenblik overblijft.

* * *

Ik ben daarom niet tegen de fiets, omdat iedereen zich met behulp daarvan spoedig kan verplaatsen; dikwijls daardoor zijne verdiensten vermeerderen en daarbij in frissche lucht de longen kan uitzetten.

Ik wilde wel, dat allen hetzelfde konden genieten; dezelfde mooie muziek, dezelfde schoone natuur, dezelfde liederen, onverschillig wat voor werk men doet.

Bij het rusten en bij de genoegens moest men zich vereenigen en te zamen genieten. Dat zou de ware band zijn tusschen alle menschen.

Maar de musici willen graag geld verdienen en verhoogen de prijzen hunner concerten, zoodat zij, die slechts over geringe middelen te beschikken hebben, er niet kunnen komen. De zangers weten, dat zij vroeger onbekwaam zijn tot de uitoefening van hun beroep, dan de fabrieksarbeiders; want de stem wordt eerder oud dan de handen, en dan hebben zij geene verdienste meer.

Denkt men zich in ieders plaats dan wordt het leven nog veel ingewikkelder en moeilijker, dan het reeds is. Want geheel rechtvaardig kan niemand zijn en niemand kan de wereld anders maken, dan zij is. De enorme verscheidenheid van aanleg blijft bestaan. Er zijn adelaars en schildpadden en die kunnen elkander niet begrijpen, niet van één denkwijze zijn en ook geen genoegen vinden in dezelfde dingen. De waterlelie en het edelweis zouden elkander ook niet begrijpen, wanneer zij ooit in de gelegenheid waren elkander te ontmoeten, anders dan op een smakeloos versierden disch, waar men alles bijeenbrengt, wat niet bij elkaâr past.

De roeping der vrouw! Wie zal dit thema ooit uitputten?

Wij kunnen niet arbeiden als de mannen, dat is eene lichamelijke onmogelijkheid en toch moeten wij brood verdienen en leven en zelfstandig leven en dikwijls het huisgezin onderhouden, wanneer er geen man is of erger dan dat. De armbezoekers kunnen er van mede praten, dat het dikwijls daar het treurigste is, waar de man niet deugen wil. Dat is maar al te zeer bekend aan allen, die plichtmatig en geregeld armen bezoeken en zieken verzorgen.

Armen en zieken verzorgen en vertroosten, ziedaar een stuk vrouwenroeping, dat niet zoo heel aangenaam is, maar o, zoo hoog noodig! Het zou ook onze heeren der schepping niet schaden, wanneer zij daaraan een meer levendig aandeel namen. Op hun fiets konden zij naar de armen gaan, dan gaat het vlugger en zij konden dikwijls spoedig veel hulp aanbrengen.

Helpen en altijd weer helpen, dat schijnt mij toe de heiligste roeping voor alle menschen te zijn, zoowel voor den man als voor de vrouw!

(*Vertaald door* LOUISE.)

Mijn zestigste verjaardag.
Naar Carmen Sylva.
Vertaald door Snowa.

Deze begon 's nachts reeds.

Ik was namelijk naar een voorstelling van King Lear geweest, en zooals bij alle drama's van Shakespeare, is het laatste gedeelte het mooist.

Daar hier in Bukarest de voorstelling om 9 uur begint, was deze pas om 1 uur geeindigd. Doodmoe van den overweldigenden indruk kwam ik thuis, zonder er een oogenblik aan te denken, dat mijn verjaardag reeds begonnen was.

Toen ik de deur van mijn werkkamer wilde openen, hoorde ik mijn speeldoos spelen. Bij mijn binnenkomst was de kamer schitterend verlicht, bloemengeur stroomde mij tegen en tusschen bloemen troonden mijn poesjes, getooid met roode halsbandjes, en met feestelijke gezichtjes net alsof ze het gewicht van het oogenblik beseften.

Op de tafel lagen alle geschenken, die uit mijn vaderland gekomen waren. Mijn oogen schoten vol tranen bij de gedachte, dat mijn moeder mij nimmer meer iets zou zenden.

Zij stuurde mij altijd een kalender met een of andere levensspreuk er in.

Men had den kalender ook nu niet vergeten, maar moeders spreuk ontbrak.

Verder lagen er verscheidene handwerken en o.a. ook geborduurde pantoffeltjes van de kinderen van het Ottohuis, een inrichting

voor weezen en doofstommen, die mijn moeder gesticht had ter herinnering aan mijn overleden broeder.

Ik ging van de eene aardige verrassing naar de andere, zonder de bewerkster van dit alles te zien, totdat eensklaps mijn kleine Zwitsersche van onder de tafel te voorschijn kroop, waaronder zij reeds anderhalf uur gezeten had om toch het oogenblik van mijn thuiskomst niet te verzuimen, waarop zij de speeldoos moest laten afloopen. Zij had wel gedacht, dat ik zou vergeten, dat mijn geboortedag reeds was aangebroken.

Ik wilde nu nog wat opblijven, want als ik laat thuis kom, slaap ik in mijn werkkamer op den divan, om den koning in zijn eersten slaap niet te storen, en het was dus hetzelfde wanneer ik ging slapen.

We speelden met de poesjes, en wonden de speeldoos telkens opnieuw op, om in dezelfde vroolijke stemming te blijven.

Toen ik mij eindelijk ter ruste begaf, duurde het nog geruimen tijd voor ik den slaap kon vatten, zoo opgetogen was ik over die aardige verrassing.

Anders vond ik de cadeaux uit mijn vaderland pas als ik opstond om vier of vijf uur, maar nu reeds om 1 uur. Nu, het was ook de zestigste verjaardag, dat moest iets bijzonders zijn.

Toen ik den koning 's morgens ging wekken, bedankte ik hem dadelijk voor het prachtige verjaarsgeschenk, dat eenige dagen van te voren gekomen was: n.l. een Bechstein vleugel.

Deze was ingewijd door Emil Sauer en klonk hemelsch.

Doordat ik mijn bloemen nog eens moest bewonderen, de speeldoos opwinden en met mijn poesjes spelen, die zulke vergenoegde gezichtjes zetten, kwam ik natuurlijk te laat aan het ontbijt.

Daar stond weer een geschenk op me te wachten: een schilderij van Graaf Courten, dat de koning in München voor me gekocht had. Toen hij het mij gaf zeide hij:

'Hier geef ik je je droom!' Het heet 'Im Ahnensaal' en stelt voor: op den voorgrond een helder verlichte meisjesgestalte in bal-toilet, die in gepeins verzonken staat. In het schemerdonker van de galerij achter haar, ziet men een ridder, die haar met ernstige, liefdevolle blikken aanziet. Het is een hoogst poëtisch beeld.

Nu echter zal ik mijn droom vertellen.

Op den 8^{en} October van het jaar 1869 droomde ik, dat ons oude slot in Neuwied aan den Rijn in brand stond. Ik liep heen en weer in de groote wapenzaal en was radeloos omdat die nu vernield zou worden.

Eensklaps kwam een ridder met een langen, donkeren baard in een zilveren harnas, en op een zwart paard gezeten, de trap oprijden. Hij hield midden in de zaal stil en terwijl hij naar mij toekwam, reikte hij mij de hand!

Ik werd erg geplaagd met mijn droom, want ik had altijd gezegd, dat ik niet wilde trouwen, en 'vuur' beteekent 'bruiloft.'

Acht dagen later, op den 15^{en} October, was ik verloofd!

En telkens weer als ik later in Sigmaringen kwam, zag ik in mijn verbeelding mijn ridder in de wapenzaal staan.

Ik vond het een aardige attentie van den koning om mij op deze wijze aan dien wonderlijken droom te herinneren.

Intusschen stroomde het bloemen en uit alle hoeken werden vazen, kuipen en schotels te voorschijn gehaald, om ze zoo lang mogelijk frisch te houden. Mijn muziekzaal zag er uit zooals men dat in sprookjes leest.

Vroeger kon men in Bukarest niet anders krijgen, dan een armzalig ruikertje, terwijl men zich nu daarentegen in Nizza waande.

De heerlijke takkenvlier, meiklokjes en anjelieren verspreidden er hun geuren.

Er kwamen bergen telegrammen, zoodat ik ze niet alle kon openen. Van de brieven en gedichten kan ik nog niets vertellen, want er liggen zulke stapels op mij te wachten, dat ik verscheidene dagen noodig zal hebben om ze te lezen.

Op mijn verjaardag bereid ik altijd een feestje aan de kinderen en kleinkinderen van de bedienden; dit was dezen keer echter reeds eenige dagen eerder geweest, daar ik hun den beroemden elfjarigen violist en componist Florizel de Reuter wilde laten hooren. Deze knaap heeft ons allen in verrukking gebracht en aan hem dank ik het, dat ik een onvergetelijke kerstmis vierde.

Ik versierde nl. een boompje voor hem, want ik had gehoord, dat hij zoo bedroefd was geweest, omdat hij geen kerstmis zou vieren.

Verrukt wierp de kleine zich in mijn armen en omhelsde mij en o, wat was daardoor mijn moeite dubbel beloond. Daarop zette hij zich aan het orgel en fantaiseerde.

De morgen was echter nog niet voorbij.

Daarop kwam de minister en de heer Sturdza, welke laatste een wonderschoone

rede tot mij hield, die mij des te meer roerde, daar ik hem reeds vijftig jaar ken.

Als meisje van 8 of 10 jaar vertoefde ik in Bonn, waar Sturdza student was en veel bij mijn ouders aan huis kwam, die belang stelden in den jongen Rumeen met zijn gloeiende vaderlandsliefde.

Verder wenschte mij het geheele huis geluk, allen gaven mij weer prachtige bloemen en tegen het tweede ontbijt kwamen de prins en ons achterneefje Carol.

De koning zeide, dat Carol mijn gezondheid eens moest drinken. Hij kreeg een kleur, werd heel verlegen en fluisterde:

'Op uw gezondheid!' waarop hij des te krachtiger klonk.

's Namiddags van 5-7½ had ik vergadering van een der vele vereenigingen om de armen te bedeelen. Deze vergadering was des te prettiger, daar er veel goeds te berichten was en de belangen der armen nog beter behartigd zouden worden.

Alle dames bewonderden mijn bloemen en konden zien hoe zorgvuldig ik ze verzorgde om ze zoo lang mogelijk frisch te houden.

Dit was een waardig slot voor den heerlijken dag. In tegenoverstelling van andere verjaardagen, dat het geheele huis aan mijn disch vergaderd was, aten de koning en ik dien middag alleen; ik had reeds zooveel van mijn krachten gevergd, dat ik naar rust verlangde.

In plaats echter van mij dadelijk na het eten ter ruste te begeven, hetgeen veel verstandiger zou geweest zijn, liet ik in mijn kamer opnieuw het electrische licht ontsteken en riep er alle bedienden bijeen.

Onder hen zijn ook kinderen van het Ottohuis en die moesten mijn bloemenschat en mijn pantoffeltjes bewonderen.

Toen allen vertrokken waren, opende ik nog verscheidene brieven en telegrammen, totdat ik niet meer op kon blijven en eindelijk mijn legerstede moest opzoeken.

Dit was nu mijn zestigste verjaardag geweest, waarop ik mij reeds sinds 40 jaar had verheugd.

Ik had echter nooit gedacht, dat deze mij zoo onvergetelijk gemaakt zou worden. Ik dacht toen alleen aan de stille berusting van den ouderdom, niet aan de groote liefde van een geheel leven, aan den rijken oogst na veel zaaien, ploegen en planten.

Dat men staat aan een pas gedolven graf is niet treurig; daaraan was ik gewend van mijn vroegste herinnering af aan. Mijn jeugd was geweest een voortdurend afscheid nemen van degenen, die mij het liefst waren, van vele jonge lieve gezichten, zoodat ik ten slotte meer vrienden onder dan boven de graszoden had.

Waarom zou dat later anders geworden zijn?

Maar in mijn hart stond gegrift het wonderschoone gezegde van Schefer:

'Wie niet meeleeft met degenen die hij liefheeft, onverschillig of ze ver af of dood zijn, heeft ze in werkelijkheid niet lief gehad.'

Dan zou het leven dor en leeg zijn, het leven, dat zoo rijk kan zijn door zoo menig vriendelijk woord, zoo menigen veelzeggenden blik.

Ik voel me niet ongelukkig, nu die lieve stemmen mij niet meer in de ooren klinken en die dierbare armen mij niet meer omvatten, maar ik dank God dagelijks, dat ik ze voor eeuwig bezit, ten minste voor wat wij onder eeuwig verstaan. Zij blijven bij ons, zoolang ons geheugen ze vasthoudt. Het leven is veel schooner dan men het zich in zijn jeugd voorstelt en bevat veel moeilijks, dat men naderhand als men het doorstaan heeft tot een zegen rekent.

Ik begrijp nooit, hoe men van het verleden kan spreken.

Alles is tegenwoordig, alles is op dit oogenblik, alles is dichtbij.

Vijftig jaar is niets als men er aan terugdenkt; men blijft dezelfde, want men verliest zijn gebreken nooit; zij komen ieder oogenblik weer te voorschijn en moeten steeds bestreden worden, maar men probeert ze voor zijn omgeving draaglijk te maken. Nu moet men niet vergeten, dat de meeste gebreken de overdrijving van een of andere eigenschap zijn en als men de menschen niet kan nemen zooals ze zijn, heeft men ze niet werkelijk lief.

Ik wilde, dat ik aan al degenen, die mij zulke lieve brieven en telegrammen gestuurd hebben, tot dank den bloemengeur kon zenden, die mijn kamer en mijn hart op het oogenblik vervult.

Als groote golven van liefdevolle woorden zijn ze uit de geheele wereld naar mij toe gekomen. Ze hebben mijn woning verlicht en verwarmd en deze laat dat licht weer voor anderen schijnen.

Dank, duizendmaal dank, aan u allen, die mijn 60en verjaardag tot een onvergetelijken dag gemaakt hebben.

De goede God heeft mij een rijke fantaisie

geschonken, maar die wordt toch nog verre overtroffen door de werkelijkheid.

Sinds mijn jeugd heb ik mij op dezen dag verheugd en ik zal de herinnering er van bewaren tot mijn dood toe.

Wereldmacht.
door Jeanne C. van Leyden.

'n Droomloos zachte slaap gleed mij van de oogen.
Reeds klaarde hel 't eerste uchtendlicht
der frissche, jonge lentemorgen,
juublend in blond en blauwend zonnelicht.

De laatste nevels vluchten zilvrend henen,
de gouden spranken schittren overal
en wekken kleur en geur àl om mij henen;
blij klinkt der vooglen zorgloos vreugdgeschal.

Wel vederlicht voel ik mij opgeheven
een stofatoom, kleurschitterend in de zon,
wegdrijvend in dien blauwen gloed van ether,
den weg niet kennend, waar ik dien begon.

Vèr om mij wijken horizonnen
en wijken bij mijn nadering immer weer.
Kon arendsvlucht mij sneller voort doen ijlen,
de grenslijn van 't heelal, bereikte ik nimmer méér.

Hoe voel ik nu mijn Liefde eindloos machtig,
die schooner nog, het scheppingsmooi verklaart;
en in één enkle, innige omarming
heur *wereld*, van geluk bewaart.

Een dubbel combatje.
(Uit een vertelling voor groote en kleine menschen.)

- Waar zit je over te soezen, Waldi? Wat is dát?... als ik me niet vergis, staan je oogen vol water.... Old boy, what is the matter? zooals de Franschman zegt.

Met schuchtere verbazing antwoordt Waldi:

- Hé? is dát fransch? dat had ik voor engelsch gehouden...

- Ja, *jij!* zegt Mieke waanwijzer dan ooit, haar fijn neusje héél even rimpelend. Wat weet *jij* van talen?

- Niets, zei Waldi, die zich nooit schaamde zijn onwetendheid eerlijk te belijden. Dat er nú toch wel eenige twijfel in zijn breintje was achtergebleven, verzweeg hij.

De besliste, aanmatigende toon waarop Mieke ongerijmdheden kon volhouden, overblufte hem. Het gezond verstand vermag niets tegen waan-wijsheid.

Mieke schoof naderbij en vroeg minzaam:

- Kereltje, wat scheelt er aan?

- Er zijn zulke goeie, zulke *in*-goeie menschen, Mieke...

- Zit-je om die goedheid te grienen! klonk het uit Mieke's rappen mond.

- Geen flauwe aardigheden, hoor!

Een kort, waarschuwend gebrom.

- Maak je niet nijdig vriend. Laat ons kalm redeneeren. De menschen zijn zóó goed, dat jij er tranen om vergiet... Neem me niet kwalijk, kameraad, ik snap 't verband niet, tusschen die goedheid en jouw oogenwater.

- Mevrouw's oogen stonden ook onder water; het is een zeer aandoenlijk geval. Van morgen aan 't ontbijt...

Mieke strijkt haar roode tong langs haar blanke snorren, en fluistert Waldi in 't oor:

- Toen jullie ontbeten, zat ik de kuikens van buurman Van Dijk achterna...

Waldi huivert.

- Dát staat je gemeen...

- En jouw in-goeie menschen dan?

- Menschen?...

- Ja, die brave, lieve, in-goeie! menschen...

- Die zitten geen kuikens achterna.

- Véél erger! tienmaal, honderdmaal erger! Die schieten patrijzen, fazanten, konijnen, hazen en reeën dood... Ze dresseeren van die goedaardige mormels genaamd jachthonden...

Waldi trekt zijn bovenlip op en laat zijn helder-witte tanden zien.

Mieke is niet bang.

- Jouw natuurgenooten worden afgericht om doodgeschoten beesten te komen aandragen.

Schamper redekavelt hij verder.

- Die lobbesen moeten héél zacht en voorzichtig aanpakken. Geen vlerkje mag geknauwd worden... met ‘zachten mond’ moeten zij ‘werken’ en den buit neerleggen aan de voeten van den moordenaar...

- Mieke je bent gek! aan de voeten van den moordenaar... van den jager...

- Is een jager geen moordenaar?... snippen, lijsters, vinken... welk vogeltje is veilig? Die heeren houden er óók een moord-pak op na, zoo'n ding noemen ze jacht-costuum. Die *in*-goeie menschen zijn toch zoo blij, als ze veel gemoord hebben!... en dan zitten ze thuis te smullen en te snoeven.

- Wat is snoeven? Mieke.

- Jongens zeggen ‘ophakken’ of ‘opsnijen’ weet-je wat dát is?

Waldi's ernstig snoetje komt niet uit-de-plooi. Een zacht, bevestigend knikje met den kop, zóó zacht dat zijn fluweel-ooren niet bengelen, maar sluik neerhangen. Die Mieke! met haar wijze verhalen! Foei! als die begint, mijmert Waldi, is 't of er een Noorderbries in je nek blaast. Waldi houdt niet van kou.

- Die jachtverhalen zijn onuitstaanbaar. Liegen dat die jagers doen! néén maar!... En als ze te veel vermoord hebben, veel te veel om zelf op-te-peuzelen, dan worden de vriendjes bedacht. Die krijgen dan ook hun portie. De vrouwen van de moordenaars lezen lieve, vleierige briefjes voor, van vriendinnen die hartelijk bedanken voor de allerliefste attentie, haar zoo'n puiken, malschen hei haas, zulke délicieuse patrijzen, zoo'n pracht-exemplaar van een fazant, of een rist lijsters te hebben gezonden...

Waldi zit met gebogen kop.

- Eten de menschen ook lijsters?

- Nou en óf...

- Ik heb het nooit gezien...

- *Jij* niet, onnoozele hals! wat heb *jij* eigenlijk gezien? wat weet *jij* van de wereld? jij bent hier in huis geboren, en de familie Terhagen, och! die zijn dood-goeie menschen. Die beschermen de dieren, die zouden geen vlieg kwaad doen...

Mieke's snorren trillen.

Waldi volgt Mieke's sluip-blik.

- Kijk jij dan ook niet zoo kwaadaardig naar die bromvlieg...

- Zanik niet! ik ben geen mensch.

Met één zet springt Mieke op haar prooi; haar rechter klauw drukkend op den gevangen brommer, haar snoetje strijkend langs haar uitgespreide nagels. Even gegluurd! wip! het pootje opgetrokken, opgesperd haar gulzig muiltje, krak! krak! de bromvlieg is in Mieke's maag geborgen.

- Goed vóórgaan, doet goed volgen - zeggen de menschen...

- Schaam je, Mieke! wat leer jij van dat goede voorbeeld?...

- Met je wélnemen, baasje! ik ben een roofdier...

- Je bent een huisdier...

- Pardon! mijn familie, mijn adellijke voorouders en verwanten, zijn roofdieren. Als *ik* een vlieg, een vogel, een muis of een malsch kuiken oppeuzel, is dat heel natuurlijk...

- Natuurlijk?! ik vind het laag, ik vind 't gemeen van je...

- Een toontje lager! denk om je in-goeie menschen, die lijsters en vinken opeten...

- Ik heb er nooit van gehoord... Ik geloof dat jij ‘ophakt’...

- Dat doen alleen menschen...

- Lijsters... vinken... 't is vreeselijk herhaalt Waldi. Ik kan 't niet gelooven.

- Ik wéét 't, hervat Mieke met klem. Ik heb zooveel gezien en gehoord in mijn vroeger zwerf-leven...

- Arme Mieke! vertel me dat toch eens.

- Nú niet, klonk het bits.

- Waarom niet?

- Mijn kop staat er nu niet naar. Jij maakt me nijdig als je me niet gelooft...

- Ik geloof je haast altijd... ik vind het akelig iets leelijks van de menschen te hooren, want ik houd innig veel van ze...

- Dat pleit voor je goeie hart...

Meende Mieke, wat ze zei? Je wist soms niet wat je aan haar hadt. Spotten was haar lust en haar leven.

Waldi kon niet veinzen. Op zijn braaf, eerlijk hondensnoetje stond te lezen wat er in hem omging.

- Ik meen het, hervatte Mieke; *jij* bent ook in-goed, een echte lobbes; het staat je wat lief, dat je zoo goed voor de menschen bent. Je bent trouw, gehoorzaam, onderworpen, willoos, bangerig, niet wrokkerig; je kruipt als je ransel krijgt, je likt de handen die je slaan... je bent, wat de menschen noemen ‘een karakterloos boefje’.

Dát ging te ver! wéér dat harteloos spotten, wéér die sarcastische wijze, Waldi op zijn nummer te zetten, stekelige waarheden en scherpe leugens dooréén te haspelen...

Hij! Waldi Waaksch! bangerig! karakterloos!...

Een dof, lang aangehouden grommen, toen een schel, nijdig blaffen, hijgend van drift, heel even op den loer liggen, plots met boos opgetrokken bovenlip en strijdlustig flikkerende tanden Mieke te lijf...

Fortissimo janken, blaffen, bijten, blazen, krabben; loslaten, opnieuw aanvallen; Mieke met hoogen rug, korten, dikken staart, uitstootend dreigende sis-geluiden, venijnig zich werend, met kwaadaardig-ontbloote scherpe nagels; beider vacht steil overeind. Waldi zenuwachtig keffend, woedend er op losbijtend, soms in blinde razernij driftig in de lucht happend, dan weer zijn tanden borend in Mieke's dikke pels. Vlokken bont dwarrelen over den grond; overal waar Waldi gaat drupt bloed; hij is deerlijk gewond aan zijn zachte, lange ooren. Hond en kat weten nooit van uitscheiden...

Gestommel en rumoer aan de huisdeur; gerucht van stemmen; boven-alles-uit een schelle kijfstem van een vrouw; een zware, vloekende mannestem; onverschillige brutale jongensstemmen.

Een haastige ruk aan de schel.

Een ‘Heere! bewaar-me!’ van Aal, die verschrikt uit de keuken schiet.

De deur gaat open.

Op de stoep staan twee vrouwen uit het volk; een man in blauw boezeroen, Gustaaf, een 12jarigen jongen, in den kraag vasthoudend. Een der vrouwen duwt een verschrikt, haveloos jongetje naar binnen.

- Laat me los! laat me los! schreeuwt Guus. Ik zeg je, laat me los! hij rukt, wringt, schopt, spartelt, alles te vergeefs.

- Kijk 's! kijk 's! gilt de vrouw met het gehavende kind aan de hand, kijk 's! da benne nou jongeheeren! die onze schapies het goed van d'r lijf rukken!... kijk 's! zijn mouw d'r uit! kijk 's! de rug aan flarden! en dat nog wel van zijn Zondagsche buisie! maar, we laten het er niet bij! Meid, ga jij 's aan je volk zeggen, dat ze as de weerlicht vóórkomen, ze zellen met d'r eigen oogen zien, wat d'r blaag gedaan heit...

- Zoo'n gemeene rakkert! vult de buurvrouw ijverig aan, die voor de gezelligheid is meegeloopen. Zij mag wel zoo'n opstootje en als het er op aankomt ‘den rijkdom’ de waarheid te zeggen, beschikt zij over een scheepslading liefelijkheden...

- Zoo'n lief, zacht schaapie, die Gerrit, van buurvrouw. Liever schaapie loopt 'r in de heele weereld niet, wat *ik* je zeg...

- Een lief schaap! snauwt Guus, hij is een gluipert, een lammeling, een gemeene proleet...

Mevrouw Terhagen kwam de trap af, liep vlug de gang door en stond tegenover het aanvallig tableau-vivant, dat in de vestibule was opgesteld.

Zonder toelichting begreep zij wat er gaande was.

- Foei! Guus! schaam je! ben-je weer aan 't vechten geweest... zal je die ruwheid nooit afleeren?

Vriendelijk zich wendend tot den man, die zijn arrestant eindelijk losliet.

- U is zeker de vader van dit jongetje?

De man tikte even met zijn wijsvinger tegen zijn pet, en schudde bevestigend het hoofd. Zijn lippen hield hij nijdig saamgeperst.

- En is u zijn moeder?

- Ja, mevrouw.

- En wie is u? vroeg mevrouw Terhagen, aan de buurvrouw, die wel van een opstootje hield.

- Ik ben zoo veel as de buurvrouw van vrouw en baas Nelissen.

- Zóó! is u de buurvrouw? En wat verlangt u?

- Ik? gut mensch! heelemaal niks, hoor! maak je maar niet benauwd, madam! ik kom niet bedelen! Neen maar! die is goed! ik heb nog nooit m'n hand opgehouden. Wat verbeeldt zoo'n mensch d'r eigen wel? je zou zeggen, omdat ze in een mooi huis woont, meent zoo'n wijf direk as dat wij fesoenlijke werrekmenschen komme bedelen! Nee! die is fijn! 'k wou je maar 's zegge, als dat 't een schandaal is, dat...

Mevrouw Terhagen deed de huisdeur open. Kalm en vastberaden klonk haar stem.

- Mag ik u verzoeken, heen-te-gaan. Zonder een enkel woord er aan toe te voegen, bleef mevrouw Terhagen de redenrijke buurvrouw rustig in de oogen zien.

Dat veelzeggend zwijgen, die onafgewende rustige blik brachten haar meer van de wijs, dan een stortvloed van woorden had kunnen doen. De ernstige oogen, onverschrokken op de vrouw gevestigd, misten hun uitwerking niet.

Schouderschokkend, met smakkende neusen mondgeluiden, ging zij in zichzelf pruttelend de deur uit, die onmiddellijk achter haar werd gesloten.

- Guus, ga naar boven en haal je nieuwe donkere sportblouse.

Guus stormde de trap op.

In een wip terug.

Vuurrood zijn gezicht. Zijn oogen jubelden van pret; in zijn uitgestrekte rechterhand zwaaide hij de blouse heen-en-weer.

Mevrouw Terhagen nam het kleedingstuk aan; zij zag wat bleek, haar oogen stonden ernstig.

- Vrouw Nelissen, onze jongens zijn bijna even groot, ze zijn zeker van denzelfden leeftijd...

- Mijn joggie is twaalf jaar, n'waar Gerrit?

Gerrit zei boe noch ba...

- Mijn jongen is ook twaalf jaar; trek Gerrit deze blouse maar dadelijk aan, want, die is voor hem.

- Gunst! Mevrouw, zoo'n mooi jongeheeren-buisie...

- Allemaal niks, viel baas Nelissen in. Jongeheeren-blous of niet; *wát* is stand? Kinderen zijn kinderen, allemaal gelijk...

Vrouw Nelissen pakte de blouse met bevende handen aan. Heel voorzichtig liet zij ze over Gerrit's hoofd glijden.

Het gehavende buis was niet meer te zien.

Gerrit stond roerloos als een paal. Hij gaf geen kik. Het eenige geluid dat hij voortbracht, was het ophalen van zijn vochtigen neus.

Vrouw Nelissen draait haar zoontje in de rondte.

Gunstig nog toe, Mevrouw, kijk 's 't is of het voor hem gemaakt is.

Guus, met beide handen in zijn broekzakken, staat rustig toe te kijken.

- Jongens, geeft elkaar nu een hand, zei Mevrouw Terhagen.

Onmiddellijk stak Guus zijn hand toe.

- Toe dan! allo! geef den jongeheer een hand, maande Gerrit's vergevensgezinde moeder.

Het jongetje verroerde niet.

- Wil je geen goeie vrinden worden met mijn zoontje, vroeg Mevrouw Terhagen héél vriendelijk.

Gerrit keek strak voor zich en haalde zijn neus nog eens op.

- Kom Gerrit! nou mot 't uit zijn! Allo! geef een hand, zei baas Nelissen gebiedend.

Gerrit stak Guus een klamme hand toe; een slappe hand, kenmerkend de weerloosheid van het arme ventje.

- Zoo is 't goed, zei Mevrouw Terhagen, het schuwe kind toeknikkend. Snel had zij in haar beurs getast.

- Hier Gerrit, doe dit in je spaarpot.

Mevrouw gaf hem een gulden.

- Zullen jullie niet meer vechten?

Gerrit schudde van neen.

Guus met een jolige tinteling in zijn bruine oogen, riep:

- Ajakkes, nee! met hém vecht ik niet meer, moeder. Er waren van middag een massa combatjes op straat. Ik kreeg toevallig Gerrit te pakken; maar daar is niks aan, 't is eigenlijk flauw, er is geen kunst aan, hem op zijn gezicht te slaan...

- Dát hebben we gemerkt! Zoek jij nu maar eens een sterker jongen uit, om mee te bakkeleien, dan kan die jou het goed van je lijf scheuren, zei Mevrouw op bestraffenden toon. Geef me je hand er op, dat je nooit meer met Gerrit Nelissen zult vechten.

Guus legde zijn stevige, harde jongenshand, in de zachte hand van zijn moeder.

- Met Gerrit zal ik niet meer vechten, dat beloof ik u, op mijn eerewoord-van eer!

- Goed, mijn jongren.

Het gezin Nelissen nam afscheid. Baas Nelissen tikte niet meer tegen zijn hoofddeksel. Beleefd nam hij zijn pet af en vermaande zijn zoontje hetzelfde te doen. Het was baas Nelissen wat vreemd te moede. Op de eerste-de-beste vergadering met zijn socialistische vrinden, zou hij toch eens een woordje in 't midden brengen. Als er onder den ‘rijkdom’ meer menschen waren zoo als deze dame, dan zou er misschien minder verbittering zijn in de harten der armen.

Neen! Zoo'n mensch bracht het kwaad niet in de wereld, dát stond bij hem vast... en die jongen, dat zoontje van haar, nou ja! hij had Gerrit leelijk toegetakeld, maar 't was tóch een aardige snuiter...

* * *

Nacht. De nacht volgend op den veelbewogen vecht-dag.

Combatjes waren geleverd in-huis en daarbuiten.

Bij de familie Terhagen is alles in rust; behalve in de keuken, in Waldi's en Mieke's nachtkwartier.

- Doen je ooren nog pijn, Waldi?

- Een beetje.

- Je hebt mij leelijk in mijn staart gebeten, ik voel het nog...

- Och kom! jullie katten kunt wel tegen een stootje...

- Zeker! we zijn taai en komen altoos op onze pooten terecht, dat vertellen die wijze menschen van ons.

- Is dat ook al niet waar?

- Gedeeltelijk. Wij verschuilen ons met onze pijnen, en keeren eerst in de bewoonde wereld terug, als 't ergste geleden is. In den regel worden wij dan met ongepaste aardigheden en schimpscheuten ontvangen. Die kortzichtige menschen hebben altijd den mond vol over onze taaiheid...

- Mieke!

- Wat is 't?

- Hou-jij eigenlijk wel van de menschen, vraagt Waldi, bijna fluisterend.

- Heel veel! heel veel! klinkt het vastberaden en overtuigend; misschien meer dan...

- Dan? roept Waldi kort-aangebonden.

- Wind je niet op! meer dan men denkt, meer dan de menschen zélf denken. Wij houden van de menschen; als zij minzaam met ons omgaan, zijn wij ook aanhalig en dan hechten wij ons aan hen. Dat wij katten ons alleen aan de *huizen* onzer meesters zouden hechten, is weer een van die dwaze fabeltjes,

die de menschen elkaar als papegaaien napraten.

- Meen je 't Mieke?

- Ik spreek in vollen ernst; ik zweer het je, bij mijn koninklijke verwanten.

- Je bent schrikkelijk met je zelf en je voorname familie ingenomen...

- Kameraad, mijn zelf-ingenomenheid is kinderspel vergeleken bij de zelfverheerlijking van het bescheidenst menschenkind. Dat neemt niet weg, dat de menschen tóch goed, in-goed zijn... Aai! Aai!...

- Wat heb je?

- Als ik me even verroer, voel ik mijn staart en dan denk ik aan die groote goedheid der menschen. Die was van morgen aanleiding dat wij elkaar als een paar straatjongens te lijf gingen.

Waldi, vreezend dat het gesprek een onverkwikkelijke wending zal nemen, draait eenige malen in zijn mandje rond, geeuwt, ploft neer en zegt:

- Nacht, Mieke, ik heb slaap.

- Toe! vertel me nog eerst dat staaltje van menschelijke goedheid dat van morgen het water uit je oogen pompte...

Waldi zit op-eens kaarsrecht.

- Luister. Mevrouw las van morgen een advertentie voor uit de courant. Ik weet het niet meer letterlijk, maar ze luidde ongeveer zoo:

‘Vermist een dashond, niet jong meer, aan één oog blind, groot, leelijk en mager. Den terugbrenger, of iemand die inlichtingen kan geven aangaande den halfblinden zwerver, wacht een goede belooning.’

Mieke is aangedaan. Heel zachtjes heft zij een spinneliedje aan, en stapt voorzichtig in Waldi's mand.

- Dat is goed, dat is mooi, dat is edel. Een belooning voor een leelijken hond, dus een dier, waarmee ze niet kunnen pronken, een dier, waarvan ze houden, alleen ter wille van het dier, getuigt van de goedheid van hun hart. Een fijn trekje, kameraad. Over 't algemeen zijn de menschen goed... Zal ik je ooren likken?...

- Dank je, Mieke! Fietje heeft ze heel voorzichtig met een sponsje gewasschen. Ze doen me geen pijn meer; een beetje gloeierig, anders niet.

Waldi was bang voor Mieke's tongetje. Scherp en stekelig waren haar woorden en likjes. - Nu dan, goeden nacht, Waldi, slaap lekker.

Onhoorbaar stapt Mieke in haar eigen mandje.

Waldi peinst in slaap-dommel nog even over Mieke's tong.

Die hoorntjes? wat zouden dat toch zijn?! Een gevolg van haar prikkende, stekende gezegden? Menschen die altijd babbelen heeten langtongen; zij die leelijke dingen van elkaar verzinnen of kwaadwillig verbreiden zijn dat geen lastertongen?...

Mieke's hoorn-tongetje had stellig ook een liepe beteekenis...

Waldi's overpeinzingen verwazen in dreunend gesnork...

Mieke werd er wakker van, en prevelt: ‘Die kleine plebejer droomt zeker van in-goeie menschen die lijsters en vinken opeten...

Een spot-lachje golft langs haar sierlijke snorren.

PARVUS.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Leiden, 11 Februari 1904.

Geachte Redactie!

Een kort schrijven in antwoord op het ingezonden stuk aan mijn adres in de 'Hollandsche Lelie' van 10-2-04, zij mij vergund U ter plaatsing toe te zenden; bij voorbaat dank voor de opname. Geachte inzender vraagt mij: 'Vindt U werkelijk de hedendaagsche jonge mannen en meisjes 'stumpers'... en een eind verder betoogt hij dat ik daarin eigenlijk wel degelijk gelijk heb; immers hij geeft toe: Als de jonge menschen zich dan zóó gemakkelijk aan elkaar laten plakken, dan is dit z.i. mede een bewijs, dat zij zelf hoegenaamd geen begrip hebben van de groote verantwoordelijkheid, die zij op zich nemen, als zij een huwelijk sluiten? - en ik vraag op mijn beurt: wanneer die jonge menschen geen besef van verantwoordelijkheid hebben, zijn het dan geen stumpers? - Aan wie ligt de schuld? Inzender zegt: 'deels aan de ouders, deels aan de jongelui zelf, want zij kunnen "weten" als zij "willen"'. Maar hoe willen kinderen weten, als zij niets *geleerd* hebben! - De geachte inzender spreekt er van dat zij zichzelf moeten wakker schudden; doch is deze raad niet voor hen van dezelfde waarde als voor menschen, die aan het euvel lijden zich te verslapen?

Ik stem volmondig toe, er ontbreekt bij de meeste jonge menschen de noodige levensernst. Niet dat het mijn wensch zou zijn, dat alle jonge lieden zich gingen verdiepen in sombere bespiegelingen en met neergebogen hoofden, beladen met zelfmoordplannen in afgemeten passen hun met doornen omhaagden levensweg in droef gepeins aflegden, verre van dien, doch hetgeen ik zou willen noemen: de 'pseudo-ernst' van het leven ontbreekt hun geheel. Zij stellen geen belang in zaken die, hoewel ze den ouderen van geen beteekenis voorkomen, voor hen beduidenis kunnen hebben of erlangen. In het kort: zij zijn

veel te cynisch aangelegd, een gevolg van het nooit in-hen-bestreden egoisme. De moderne jonge lieden zijn door en door egoist, niet van aanleg, althans niet sterker dan andere menschen, doch zoo geworden, doordat ze door de ouders aan hun lot overgelaten werden. Daarom rust m.i. de schuld voor het meerendeel bij de ouders. Gaarne maak ik van deze gelegenheid gebruik, om eenige vriendelijke lezers en lezeressen van de Lelie, die mij een vraag hieromtrent stelden, te beantwoorden. Men vroeg mij: 'Zoudt gij dan willen dat de ouders hunne kinderen geen oogenblik alleen lieten en ze nooit uit het oog verloren?' - Ik antwoord daarop: - Zeer zeker zou ik dat willen, doch het moet geschieden, zonder dat de kinderen het zelf bemerken. Daarvoor is het volstrekt niet noodig, dat de kinderen steeds op tennisbanen of andere gelegenheden, waar zij tusschen twee haakjes op de tegenwoordige wijze, dikwijls op de meest onverantwoordelijke manier aan hun lot worden overgelaten, vergezeld zijn van hunne ouders. Dit zou natuurlijk de meest onpraktische wijze van handelen zijn, en de kinderen er toe brengen, om òf geniepig, òf onhandige stoethaspels te worden. Neen de ouders moeten zorgen dat de kinderen in hen hunne beste raadslieden weten, dat de kinderen en vooral zeer-jonge in hunne ouders 'vertrouwen' stellen. Om dat gedaan te krijgen is gemakkelijker gezegd dan verkregen, doch: waarom zou het ook zoo gemakkelijk zijn om (om met Multatuli te spreken) 'kinderen te houden?' - En omdat dat zoo moeilijk *is*, zijn er zoo zeer weinigen die er ook werkelijk toe *in staat* zijn, vandaar dat zoo bedroevend weinig ouders weten, wanneer hunne kinderen genoegzaam uitgerust zijn om 'gewekt' te worden en zij het wekken overlaten aan 'de werkelijkheid', die dat meestal te laat doet. Nog eens: Wanneer de ouders het niet weten, mogen wij den kinderen dan verwijten dat zij het zelve evenmin weten? - Ik geloof niet dat het gebrek aan goeden wil bij velen hunner is, doch uitsluitend, gemis aan ondervinding. Ik ben het met de redactrice volkomen eens, wanneer zij in hare correspondentie van hetzelfde Lelienummer als het stuk aan mijn adres, zegt:.... '*Ja zeker, ook ik geloof dat oudere menschen van den vroegeren tijd heel-dikwijls meer-echt-voelden*, *dan de tegenwoordige generatie. Het marktgeschreeuw, nuttigheidsgedoe en gekakel over dit en dat, was in vroegere dagen minder in de mode dan thans*, *maar daarentegen was er veel meer huiselijkheid, gezelligheid en poëzie in den dagelijkschen omgang en ook het geven aan anderen*'... Er was meer huiselijkheid en er werd beter... opgevoed. Dat de huiselijkheid niet 'plotseling' is verminderd, noch het begrip 'modern' zoo maar op-eens synoniem geworden is met 'mode', geef ik gaarne toe. Dat zal dan ook wel de reden zijn, waarom de hedendaagsche ouders van 'moderne' kinderen zulke vodden blijken (in hunne kinderen). Doch is het dan niet hoog tijd, dat er eindelijk eens stemmen opgaan voor dit soort verwaarloosde individuen? - Natuurlijk de dief op heeterdaad betrapt wordt gestraft, doch de tijd is voorbij, dat de diefstal hem uitsluitend 'verweten' wordt. Om 'medelijden' met den ongelukkigen verwaarloosde wordt niet meer vergeefs geroepen; waarom dan ook geen medelijden met de moderne jeugd, die opgevoed wordt tot misdaad tegenover het toekomstig geslacht! - Met het slot van het stuk van den schrijver ben ik het volmaakt eens, want hij wil: 'dat de kinderen zich zelf ontwikkelen zullen, om... hunne kinderen degelijk te leeren opvoeden. Onwillekeurig vraag ik dan echter: 'Waarom dan *de tegenwoordige* kinderen niet evengoed degelijk opgevoed,' en ten slotte: Wat moet er dus 'verbeterd' worden? - De opvoeding die de hedendaagsche ouders hunnen kinderen geven. Zij moeten tot het inzicht gebracht worden dat zij de kinderen door de zoogenaamde 'vrije'

opvoeding *niet* opvoeden. God geve dat zij dan tot het besef worden gebracht dat zij voor de ‘werkelijk-vrije opvoeding’ te weinig menschen-kennis hebben, en speciaal hunne eigene kinderen veel te weinig begrijpen.

U, zeer geachte redactrice, dank ik voor de opname en ik hoop dat de heer Bello in zal zien, dat hij en ik het eigenlijk volkomen eens zijn.

Inmiddels hoogachtend,

JHR. A. RAPPARD.

II. *Hooggeachte Freule!*

Mag ik eens een beroep doen op Uwe bekende welwillendheid? Ik behoor tot diegenen van het mannelijk geslacht die gaarne eens in Uw blad neuzen en nu valt het mij op, hoe 'n angstwekkende hoeveelheid *stippels* tegenwoordig gezaaid worden over de kolommen van Uw lijforgaan.

Alles wijst er op, dat er een soort *stippel-epidemie* is uitgebroken, vooral onder de *dames*-medewerksters.

Zou de ‘stippelmanier’ in de schilderkunst aanleiding hebben gegeven tot deze stippelmanie bij de hedendaagsche schrijvende dames?

En gaan straks de beeldhouwers hunne gewrochten ook met ettelijke wratten of mouches versieren?

Ik wil U wel ronduit bekennen dat het mooie er van mij ontgaat, en aangezien ik gaarne met mijn tijd meega, zou ik weleens van U, als deskundige, willen weten welk gezicht men moet zetten tegenover zoo'n gestippelde bijdrage.

Ik vermoed een diep treurig gelaat.

Want bij Fritz Reuter b.v. ziet men slechts weinige stippen, Dickens is ook niet zwaar gespikkeld, v Maurik, Thackeray, Werumeus Buning en meer van die vroolijke snaken, bezondigen zich er ook niet erg aan, maar onze tijdschrift-novelletjes en weekblad-schetsjes zien er dan soms al barbaarsch uit, en ik meen er achter te zijn gekomen dat, hoe droeviger de situatie wordt, hoe vaker de zetter een greep in de stippen moet doen.

En dan moet er wel veel narigheid in de wereld zijn tegenwoordig, afgaand op wat onze hedendaagsche schrijfsters ons zoo al voor zetten. En wat moeten ze zelve wel gebukt gaan onder de ellende die ze beschrijven, want nietwaar - al die stippen drukken, dunkt me, nog maar zwakjes uit welk leed hare, veelal maagdelijke boezems prangt*) .....

*) Zetter, hier s.v.p. *acht* stippen.

Wolff en Deken hadden daar zoo 't schijnt minder last van - och maar die waren wellicht ook oppervlakkiger aangelegd nietwaar?

Niet zoo fijn besnaard dunkt me!

Toch vermoed ik wel dat er veel moois is in die gespikkelde bijdragen, maar men moet zich, denk ik, eerst over dien vermoeienden aanblik heenzetten en dan de parels onder de stippen wegkrabben.

Ik heb er nog nooit den moed toe gehad en las tot heden alleen de stippen, doch hoop nu dat U mij eens een ‘sleutel’ aan de hand zult willen doen om met vrucht het gespikkeld geheimschrift van sommige Uwer medewerksters te kunnen lezen, om dan ook mee te mogen smullen aan deze nieuwste gerechten.

Misschien zijn er wel meer lezers die wat voorlichting behoeven.

Zoo staat b.v. in Uw laatste Lelie-nummer (dat van 10 Februari) een schets ‘*Uren van Wanhoop*’ van Sara Bouterse en van dezelfde schrijfster komt in het pas-verschenen Februari-nummer van ‘Elsevier’ eene novelle voor van Liefde die te laat kwam. (De liefde n.l.!).

Beide zwaar gespikkeld.

Maar de eene bijdrage zwaarder dan de ander.

Uw Lelie wint het en kan op ± 800 (*zegge acht honderd*) stippen wijzen.

‘Liefde die te laat kwam’, en dat 's anders ook geen vroolijke kost, telt er - nu, misschien een paar honderd minder.

Maar daar zijn dan trouwens eenige stippel-*regels* bij, die ook nog al meedoen het geheel er treurig uit te doen zien. (Tellen zulke regels ook mee in 't honorarium?)

Bestaat er ook een handleiding of maatstaf bij het aanwenden van stippen?

‘Voorbij.... voorbij....’ kermde ze.... klinkt Sara's stem in de Lelie - let wel! telkens 4 stippen.

‘En dan later... grauw en grijs verrees het leven voor hem...’ geeft Elsevier te genieten en wel met zuchten van **3** stippen...

Elsevier is over 't geheel zuiniger lijkt me toe en vindt 3 stippen telkens mooi genoeg.

Elsevier? of de zetter? of de schrijfster?

Soms, als er erg gekermd wordt of het leven nog grauwer wordt dan grauw, staan er wel eens *zes*.

Maar dan spant het ook heusch!.....

Als de schrijfster het beheer heeft over de stippenkast, lijkt me dat een heele administratie toe in dit grauwe leven.

Enfin dat is mijn zaak niet en wellicht nemen onze jonge schrijfsters met wellust ook deze taak nog op haar zwakke schouders, gebukt als ze reeds gaan onder zoo overstelpend veel wereldwee.

Misschien vindt een uwer medewerksters, als u zelve daarvoor den tijd niet kunt vinden, wel de moeite mij in te wijden in de stippelmystiek onzer dagen.

Zou het te veel gevergd zijn?

Afwachtend en hoogachtend

Uw Dw.

Assen, 11 Febr. 1904.

L. HANSMA.

Antwoord van de redactrice.

Geachte Heer. Voor zoover Uw stippeltjesaanval zich richt tegen mej: Bouterse en hare bijdrage in de laatste Lelie, moet ik U ter opheldering het volgende mededeelen. - Toen ik die bijdrage van mej: Bouterse aannam, maakte ik haar er op attent, dat al die stippeltjes haar werk zeer ontsierden, en bood haar aan ze weg te laten en het stukje te wijzigen. Mej: Bouterse nam mijn aanbod zeer dankbaar aan, en waardéérde mijn aanmerking. De schuld ligt dus in zooverre bij mij, dat ik haar bijdrage nochtans *onveranderd* plaatste. Ik deed dat, omdat ik, alles welbeschouwd, geen kans zag zóó te *veranderen*, dat het weglaten hier een *verbetering* werd. Ik vond het dus beter, dit stukje te laten zooals het nu eenmaal was. Maar, zooals U ziet, ben ik 't met U ééns, en had ik dezelfde opmerking van U reeds particulier gemaakt aan mej: Bouterse. - Dat er in *andere* bijdragen in de Lelie zooveel ‘stippeltjes’ voorkomen, is mij *nimmer* opgevallen! Ik erken echter, dat ik ze niet heb *geteld*, (zooals U het doet.)

Uw bewondering voor de ‘Olle Camillen’ van Frits Reuter en voor Dickens en Thackeray, deel ik ten volle. - Tolstoi noemt Dickens ‘de grootste romanschrijver’; maar hij leest niet onze ‘jongeren’, anders zou hij die nog grooter vinden! - Wolff en Deken heb ik steeds een paar in-vervelende vrouwtjes gevonden! 't Overige van Uw brief geldt mej: Bouterse persoonlijk.

Handschriftbeoordeeling.

I.

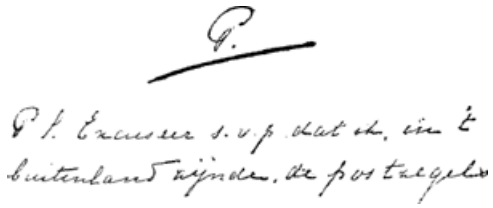

‘P.’

Algemeene indruk: **coquet, een weinig wreed karakter**. eigenzinnig (in vrij sterke mate). - trotsch. - zelfbewust. - wilskracht. - scherp, bits. - zuinig. - niet practisch, niet logisch. - coquet (in vrij sterke mate). - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - egoistisch. - onverzettelijk. - een weinig wreed. - huiselijk. - schoonheidsgevoel en kunstzin.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Home Momm, Avenue Momm, Forest prés de Bruxelles.

Bovenstaand adres werd eenige maanden geleden met warmte aanbevolen, als zijnde hoogst billijk voor onderwijzeressen.

Zou er onder de Lelielezeressen ook iemand zijn, die mij eenige inlichtingen geven kan betreffende dit pension? Het is ter wille van een onderwijzeres die er zoo graag een paar weken naar toe zou gaan voor haar Fransch examen. Met eenige inlichtingen zou men mij zeer verplichten. Bij voorbaat mijn dank.

Mej. *A. Bleeker*, 28 Nassauplein 's-Gravenhage.

Is er onder de lezeressen van dit blad ook iemand, die genegen is, na onderlinge kennismaking tusschen 14 en 26 Maart, 10 dagen voor eigen rekening met mij naar Parijs te gaan?

Marie Rijnbende, Groesbeeksche weg 19, Nijmegen.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Moeke. Uw brief deed mij zooveel genoegen, dat ik hem onmiddellijk wil beantwoorden. Ik behoef U niet te zeggen, dat ik het een groote voldoening vind, wanneer een getrouwde vrouw en moeder mij schrijft, dat ik, door mijn denkbeelden in de Lelie, op haar en haar gezin ‘een goeden invloed uitoefen’. Dergelijke getuigenissen zijn de allerbeste aanmoediging op mijn werk, want zij geven mij de heerlijke zekerheid, dat het zeggen van de waarheid, onbevreesd, en ongeacht verdachtmaking, en zonder aanzien des persoons, goede vruchten afwerpt, en andere menschen - die een steuntje dat tot hiertoe ontbrak in de vrouwenwereld noodig hebben, - daardoor helpt om den rechten weg te vinden en te houden. - Voor ik op Uw vraag antwoord, mag ik U nog wel eens hartelijk danken voor het vertrouwen dat U mij schenkt in Uw brief. U vertelt dat alles zoo eenvoudig en gewoon, dat ik wel geloof U geheel en al te kunnen návoelen, te méér omdat Uw wijze van moedergeluk en moederplicht te beschouwen zoo geheel en al overeenkomt met *mijn* opvatting. Juist zooals U 't beschrijft, dat het U een *genot* is alles voor het kind te doen, het den geheelen dag bezig te houden, van 't school te halen, enz. enz., zóó ook stel ik 't mij voor, dat *ik* voelen zou ten opzichte van mijn kind.

Ik hoorde nog onlangs een mijner kennissen zeggen, dat zij de kindermeid liever met haar kleintjes uitzendt, omdat ze anders ‘zoo den heelen dag ze om zich heen heeft!’ Dergelijke gevoelens bewijzen dunkt mij, dat zulke wezens niet verdienen ‘kinderen te houden’.

En wat nu uw vraag betreft, ik geloof lieve mevrouw, dat ik in zoo'n geval als het door U beschrevene, zeer zeker aan den zeer redelijken wensch van mijn man zou toegeven. Een man heeft toch ook recht op gezelligheid en op eenige afleiding, vooral wanneer zijn werkkring zóó druk is. En wanneer hij dan iets zóó billijks verlangt, als nu en dan een huiselijk feestje, dan geloof ik dat hij in zijn recht is, en dat U hem *en* van Uzelf *en* van Uw kind zou *vervreemden*, als alles, tot zelfs een zóó billijke wensch, werd geofferd aan het kind. Bovendien, U zijt immers in huis, U weet dus wat er gebeurt met het kind, U kunt telkens naar haar gaan kijken! En het kind zelve vindt het een genot, dat zij in dien tijd een speelkameraadje heeft!

Maar, zelfs al gebeurde nu het *ergste*, en al kreeg het kind een ongeluk in dien tijd, of werd ziek, of zoo iets, *dan* nog geloof ik niet, dat U eenig zelfverwijt zoudt behoeven te gevoelen, van gebrek aan plichtsbetrachting. *Omdat U die dineetjes geeft terwille van het genoegen van uw man;* omdat U dus hebt moeten kiezen

tusschen twee **plichten**, die U beide even na aan het hart lagen. Dat is heel wat anders, dan wanneer een moeder voor haar *eigen genot*, uit kunstdoenerij, roemzucht, om haantje de voorste te spelen, in één woord uit een *egoiste* reden haar kinderen overlaat aan gehuurde hulp! - Dan **verzaakt** zij haar plicht uit zelfzucht.

Ik geloof daarom, lieve mevrouw, dat U zich onnoodige gewetenswroeging maakt. U hebt zooveel treurigs gehad, en hebt nu zooveel geluk in het bezit van het kind! U zegt zelf dat uw man onder uw teleurstelling heeft méde geleden door uw verdriet, dus mij dunkt, hij verdient nu tenvolle dat U, zonder onnóodige angsten, *geniet* van het heden, en hem in zijn wenschen tegemoet komt.

Wilt U mij nog eens antwoorden hierop, dan zult U mij heel veel genoegen doen; daar ik uw brief *bijzonder* waardeerde.

Hendrik. Uw verzen ontving ik in goede orde. Plaatsgebrek dwong mij tot heden Uw brief nog onbeantwoord te laten. Hij is lang, en einhalts-schwer. Daarom wil ik hem niet met een kort woord beantwoorden. Ik zal trachten U de volgende week tevreden te stellen. Nu alleen, ingevolge Uw verzoek, 'een enkel regeltje' om uw laatsten brief te beantwoorden. 't Geen gij mij schrijft omtrent mijn gevoel in zake de vivisectie, naar aanleiding van mijn noot onder aan het Ingez: stuk van den medischen student Leendertz, vind ik zoo mooi nagevoeld, dat ik Uw uiteenzetting van *mijn* standpunt letterlijk overneem, met *veel dank* voor Uw juiste opvatting:

'*Over één opmerking van U wil ik U toch nog even iets zeggen. Namelijk - dat ik mij kan voorstellen dat U uw aangebeden Fritsje zoudt offeren voor iemand dien U liefhadt. Het mooie hiervan is, dat U uw liefde zoudt ten offer brengen.*

Maar zoo zoudt U ook uzelf wel willen ten offer brengen, voor wien U liefhadt. U staat niet op het standpunt van den "wetenschappelijken" vivisector. En eigenlijk hebt U zelf ook gezegd daarop niet te staan. Ik geloof zelfs, dat U zult toegeven dat Uw ten offer brengen van Fritsje alleen daarom echt mooi zou zijn, omdat Uw liefde (voor Uw medemensch) zoo "onverstandig" is. Want U zegt, voor U zelf geen vivisectie te willen. (En de vivisectoren wijzen ook alléén maar op het "tot heil vun den naaste"). Dus U geeft iets aan een ander, wat U zelf verschrikkelijk vindt, U geeft iets, wat U zelf niet zoudt willen ontvangen. Moet dan die mensch, dien U liefhebt, ten slotte niet óok die gave "vreeselijk" vinden.

Neen, dat zal hij niet. Om U!, Omdat hij weet dat U er Uw liefde voor geofferd hebt. Uwe liefde, die zoo "onverstandig" was, maar zoo echt.'

Ook het verdere gedeelte van Uw brief zou ik gaarne afdrukken, betreffende uw instemming met Jhr: van Rappard's brief. Maar ik wil U verzoeken die instemming liever als Ingezonden stuk, met Uw naam, aan mij te zenden. Ik vraag U dit, omdat de eerlijk-uitgesproken opinie van een jongen man behoorende tot dezelfde kringen als die van den heer Jongkees, m.i. zoo heel veel goed doet; veel meer dan wanneer *ik* Uw woorden ongeteekend opneem.

Uw verzen nam ik gedeeltelijk aan. De volgende week uitvoeriger hierover.

Nagekomen Correspondentie.

L.H. te A. Met den 'groet uit mijn geboorteplaats' deedt U mij *bijzonder veel genoegen.* Ik kende deze soort van 'ansichtskarten' niet en vind het een mooie uitvoering. Wat heb ik daar op al die plekjes menig voetstap staan.

Hartelijk dank.

Zend s.v.p. de Brieven. Ik kan ze plaatsen. Ik heb mij juist *verwonderd*, dat gij ze nimmer hebt gezonden, en had de hoop opgegeven ooit meer iets van U te hooren.

Jaru: Zendt *al* de handschriften. Volgende week antwoord aan U.

Berichten.

I. Bericht-Wedstrijden.

Voor de drie volgende maanden zijn de wedstrijd-opgaven:
I. **Verhuizen**. (Novelle).
II. **Welk beroep trekt U het meest aan, en wáárom**.
III. **Zonnige uren**. (Novelle.)
Inzendingen tot en met 30 April e.k.
De uitslag van de andere wedstrijden wordt in het volgend nommer bekend gemaakt.
REDACTRICE.

II.

Wegens plaatsruimte moest 'Vrouwengedoe' (voor W.) blijven liggen, en de corr: beknopt worden.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

24 Februari 1904.
17de Jaargang.
No. 35.

‘Men’.

Hoe doodonschuldig staat daar dat woordje van drie letters. Niemand zou zeggen, dat het een rol in de wereld speelt en nog wel een van groote beteekenis. Toch is het zoo, en af en toe merken we maar al te goed, wat macht dat onbeduidend kleine woord heeft; want zonder dat we het willen, laten we ons in vele dingen regeeren door dat *men*.

We zijn b.v. van eenvoudige afkomst, omdat we een goed hoofd hebben, zullen we studeeren, en voor de studie naar de stad. We merken al heel gauw, dat de menschen, waarmee we in aanraking komen, een andere manier van spreken hebben en anders optreden dan wij. Zooveel mogelijk trachten we ons daar in te leven, en doen (wat zeker 't verstandigst is), alle moeite aan hen gelijk te worden.

We krijgen kennissen, zijn zoo gelukkig, om bij beschaafde families aan huis te worden ontvangen, en na eenigen tijd hebben we ons geheel en al gemodelleerd, en gelijken heel weinig meer op den stijven dorpeling van voor een half jaar.

Niet alleen in ontwikkeling, maar ook in beschaving komen we zoodoende een trap hooger te staan dan onze ouders, broers, zusters en dorpsgenooten.

't Zou wel een blijk zijn van een laf, zwak karakter, als we nu met minachting op onze vroegere omgeving neerzagen, ja er ons bijna voor schaamden. En toch - hoe vaak zien we 't gebeuren. Wat kan daarvan de oorzaak zijn? Enkel en alleen: dat nare ‘*men*’.

Zoo zijn er, die, als ze met kennissen wandelen en toevallig in de verte iemand uit haar dorp zien aankomen, een zijstraatje inslaan; want wat zou *men* zeggen, als zoo'n man of vrouw eens op haar afkwam en een praatje begon?

Iemand krijgt familie over uit de geboorteplaats. Zij is blij, Moeder en Zus na lange scheiding eens terug te zien. Maar als de logés in een jurk of mantel verschijnen, die eenige modes ten achteren is, maakt de nuffige stedelinge allerlei uitvluchten, als Moeder of zus het plan opwerpen, de stad eens te gaan zien. De gedachte alleen, dat *men* zou zien, dat Moeder niet naar de laatste snuf gekleed

is en Vader er als een echte burgertype uitziet, bezorgt haar kippenvel.

Men bemoeit zich nog met veel meer dingen.

Daar hebt ge een, die zich heeft voorgenomen, iets te doen, dat afwijkt van de gewone sleur. Zij wil zich eens begeven buiten het eentonig ronddraaiend kringetje van de huishouding, bestaande in kousenstoppen, potkoken, kamers stoffen, groenten inmaken, en wat er meer bij komt kijken. Zij vertelt het aan een goede kennis. 't Lijkt haar wel amusant, maar toch laat deze haar waarschuwend: 'Hebt je wel bedacht, wat *men* er van zal zeggen?' hooren.

Van de tien, met hetzelfde voornemen, zullen er wel acht zijn, die enkel om het oordeel van *men* te ontloopen, haar plan laten varen. Onze heldin evenwel gaat haar gang! En - lieve hemel! Een roofdier gelijk, dat op de loer ligt om aan te vallen wat onder zijn bereik komt, springt *men* uit zijn hinderlaag te voorschijn en werpt zich op het weerlooze slachtoffer.

Hoe gauw moet zij hooren, dat zij excentriek is, onvrouwelijk, ontevreden met haar lot, ja, bijna gaat *men* zoover, haar rijp te verklaren voor een zenuwlijdersgesticht, enkel en alleen, omdat zij niet evenzoo doet als overgrootmoeder of grootmoeder gedaan heeft. *Men* gaat naar oorzaken voor zulke 'verlichte denkbeelden en in 't oog loopende handelwijzen' zoeken - en 't slot van de zaak is, dat *men* dingen van haar vertelt die veel op lasterpraatjes gelijken.

Vooral in 't laatste: *lasteren* en *kwaadspreken* is *men* een baas.

't Blijkt op zekeren dag, dat er nieuwtjes de ronde doen van iemand, dien we als vriend en mensch hoogachten. Met verontwaardiging weerspreken we deze geruchten, omdat we overtuigd zijn, dat het gelogen is. We doen meer. We trachten te weten te komen wie de verspreider is. Maar jawel, al onze moeiten zijn vergeefsch; telkens en telkens stuiten we op het vage, tergende: '*Men zegt het*!' Wie *men* is en waar *men* verblijf houdt, komen we hoe we ook vorschen, niet te weten. Zoo loopt dan de betrokken persoon met een smet op zijn naam rond, en wie weet, hoe hij er onder lijdt. Die hem kennen en verstandig genoeg zijn om hem te beoordeelen, zeggen: 'Kom trek het je maar niet aan. We weten immers maar al te goed, dat het niet waar is.' Maar dan de minder ontwikkelden, of die hem slechts kennen van hooren zeggen? Misschien trekken ze om zich er buiten te houden, de schouders op. Maar als de geruchten - steeds uitgebreider - en steeds leelijker blijven rondwandelen, beweren ze al gauw: 'We kunnen het haast niet gelooven. Maar hoe komt zoo'n praatje op de been, als er niets van aan is; recht zuiver kan de zaak niet zijn.'

Er blijft op onzen vriend een verdenking rusten, die misschien eerst na jaren wordt weggenomen.

Ziedaar het werk van dat nietig woordje, dat monster met zijn lange armen, die het naar alle kanten uitsteekt, en dat niet weer loslaat, wat het eenmaal gegrepen heeft.

Ziedaar de rol van het geheimzinnig wezen dat niet openlijk zijne beschuldigingen durft uit te spreken, maar in 't duister met alle middelen, die hem ten dienste staan, dengene zoekt te treffen, waarop zijn tong het gemunt heeft.

Gelukkig hij, die zich van zijn onschuld bewust is en zich boven de lasterpraatjes weet te verheffen. Gelukkig degene, die de aanvallen van het arglistige *men*, weet te pareeren op den rechten tijd, of die genoeg gevoel van eigen Waarde bezit, dat het hem geheel koud laat, wat *men* zegt of doet.

Bericht.

Zooals de lezers weten, heeft onze Koningin-Moeder dezer dagen in Engeland het huwelijk bijgewoond van haar nichtje Alice van Albany, eenige dochter harer zuster, de hertogin-weduwe van Albany. - Naar aanleiding daarvan is in dit huwelijk ten onzent veel belang gesteld, en geef ik daarom eenige niet algemeen bekende portretten en een beschrijving van de trouwplechtigheid.

(*uit the Queen.*)

Redactrice.

Bij de portretten van het huwelijk van prinses Alice van Albany.

Een echt feestelijke stemming heerschte Woensdag te Windsor, bij het huwelijk van H.K.H. prinses Alice van Albany, eenige dochter van wijlen den hertog van Albany, met Z.D.H. prins Alexander van Teck, van het 7^{e} Huzaren, jongsten zoon van wijlen prinses Mary Adelaïde en den hertog van Teck. Er was bijzonder veel sympathie voor deze verbintenis: niet alleen zou het 't eerste koninklijk huwelijk worden onder den tegenwoordigen vorst, maar ook waren

bruid en bruidegom beiden in Engeland geboren en opgevoed.

Prinses Alice is geboren te Windsor; algemeen is zij bemind in geheel den omtrek van Claremont, waar men haar kent als zeer

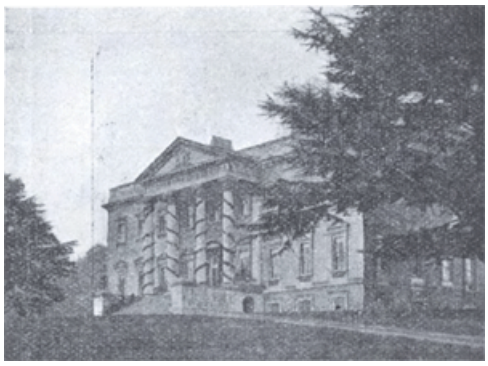

Claremont.

ijverig deelnemend aan werken van liefdadigheid. Bijna twee en twintig jaar geleden werden haar ouders in den echt verbonden in dezelfde kapel van St. George, waar verleden Woensdag haar huwelijk gesloten werd; tien maanden later had de geboorte van prinses Alice plaats.

Prins Alexander, de derde zoon van den hertog van Teck, werd geboren in het Kensingtonpaleis, den 14^{den} April 1874; hij is dus

Hertog van Albany, hertogin van Albany en de prinses Alice.

negen jaar ouder dan zijn bruid. Van jongsaf aan heeft reeds een zekere band bestaan tusschen het jonge paar, doordat de hertogin van Teck peet was van wijlen den hertog van Albany, en altijd veel belang is blijven stellen in haar *godson.*

Claremont, door koningin Victoria aan de hertogin van Albany ten geschenke gegeven, heeft een geschiedenis: het werd langen tijd bewoond door lord Clive; prinses Charlotte en prins Leopold (naar wien de hertog van Albany vernoemd is) brachten daar hun kort, gelukkig huwelijksleven door; in haar jeugd hield koningin Victoria er dikwijls verblijf; het gezin van den verbannen koning Louis Philippe vond daar een tehuis.

De jonge bruid is zeer in gunst bij koning Edward, en Z.M. gaf in eigen persoon zijne bevelen voor de inrichting der St. George's kapel. Het huwelijk zou in alle stilte voltrokken worden, zoodat alleen de bloedverwanten, enkele goede vrienden met

verscheidene leden van het Corps diplomatique en hooggeplaatste personen uitgenoodigd waren; voor dezen en de leden der koninklijke

Hertogin van Teck (gestorven), met den bruidegom van thans.

familie was plaats genoeg in de kapel, die niet, als bij vorige gelegenheden, behoefde uitgebouwd te worden.

De koningin van Wurtemberg en koningin Emma der Nederlanden (de zuster der hertogin van Albany) kwamen vóór het huwelijk te Claremont aan, en logeerden bij de hertogin van Albany en prinses Alice tot maandag, toen het geheele gezelschap naar Windsor vertrok als gasten van H.H.M.M. Als bloedverwanten van de bruid kwamen uit Duitschland nog over prins en prinses van Wied, prins en prinses van Waldeck en Pyrmont, met prinses Helena van Waldeck-Pyrmont en prinses Alexandra van Schaumburg-Lippe. De koning van

Wurtemberg was door ziekte verhinderd de plechtigheid bij te wonen.

De ontvangst dezer koninklijke gasten te Windsor was een echt koninklijke. Zij kwamen, begeleid door de verschillende hofdignitarissen, en werden aan het feestelijk

Prinses Alice van Albany.

versierd station ontvangen door prins Karel van Denemarken.

De eerewacht werd gevormd door het Eerste Coldstream Guards en het Eerste Life Guards, waarover de koning en de hertog van Connaught inspectie hielden, terwijl de Vriendschaps-Bond-marsch gespeeld werd.

De koningin van Wurtemberg (in lila, met sabelbont afgezet fluweel) en de koninginweduwe der Nederlanden werden bij hun komst met de hertogin van Albany en haar dochter door koning en koningin recht hartelijk welkom geheeten.

Windsor had zich ter ontvangst der bruiloftsgasten in bijna-galatoilet gestoken. De koning en koningin reden in een met vier schimmels bespannen open rijtuig uit het kasteel Windsor om hen te ontvangen. De prins en prinses van Wales, de hertog van Connaught, prinses Victoria en prinses

Karel van Denemarken, de bruigom en zijn broeder en prins Cristiaan behoorden tot het aanzienlijk gezelschap dat hen bij aankomst opwachtte. De koningin zag er bekoorlijk uit in haar geliefkoosde kleur: licht heliotrope; zij begroette haar gasten innemend-vriendelijk.

Prins van Teck.

Natuur boven alles, in elken stand, hoog of laag: de ontmoeting tusschen bruid en bruidegom had iets schuchter verlegens.

Een schitterende stoet van met vier paarden bespannen open rijtuigen trok door de straten van Windsor. De burgemeester en alle overheidspersonen waren in officieel kostuum op het perron, en werden aan de beide koninginnen voorgesteld. De koning was in veldmaarschalks uniform; allen zagen er vroolijk en opgewekt uit, zooals dat past bij een huwelijk zuiver uit genegenheid. Koning en koningin omhelsden beiden de bruid recht hartelijk; zij was gekleed in een mooi toilet van lichtgrijs bont met een witte toque. De prinses van Wales leidde haar naar het rijtuig, waarin ook de prins van Wales en haar bruidegom plaats namen.

Prinses Alice is een bekoorlijk persoontje; het mooie gezichtje heeft een verstandige

uitdrukking. Zij was onafscheidelijk van haar moeder in het kalme, eenvoudige leven, dat zij leidden te Esher, waar men haar beiden dagelijks zonder eenig geleide kon

Prinses Mary van Teck.

Prinses Mary van Wales.

zien wandelen. In den geheelen omtrek zijn zij bemind, door hoog en laag; de hertogin wordt algemeen geprezen om haar lief karakter, haar vriendelijke voorkomendheid en haar huiselijken zin.

Prinses van Waldeck Pyrmont.

Het huwelijk van deze twintigjarige heeft de volle symphathie van den koning; dat was duidelijk te zien aan zijn vriendelijke begroeting bij de ontvangst en aan zijn zorgend teedere houding gedurende de plechtigheid. Met haar innemende manieren en haar vroolijke luchthartigheid is prinses Alice een bijzonder geliefd lid geworden van de koninklijke familie. Zij heeft veel talent en is een goede écuyère en een groot liefhebster van de jacht.

De bruidegom is geen soldaat-in-naam, want hij heeft in buitenlandsche oorlogen al goede diensten bewezen. In Windsor is hij zeer gezien, want hij kreeg zijn opvoeding te Eton. Hij is lang, stevig gebouwd, een flinke figuur; zijn knap gezicht doet denken aan zijn zoo populairen vader, en heeft tegelijk de joviale uitdrukking van zijn moeder, de algemeen beminde prinses Mary; van haar kant stamt hij af van George II. Hij is acht jaar ouder dan zijn vader was bij zijn huwelijk.

Prinses Margaret van Connaught.

Prinses Patricia van Connaught.

De bruid zag er bekoorlijk uit in een kleed van een bijzonder zachte en rijke soort van ivoorkleurig satijn. De van voren openvallende rok liet een onderkleed zien, in de dwarste gegarneerd met slingers chenille franje en borduursel, die zich op de corsage herhaalden als een gedrapeerde fichu, waarboven een plooisel van met diamantstof bestrooide tule. De tot aan den elleboog reikende mouwen waren van deze tule met chiffon; het ceintuur was van zilverbrocaat. De rok met langen sleep had rondom een fijn borduursel in chenille van Empireslingers van rozen, met hier en daar strikken van met diamantpoeder bestrooid fluweel lint; de onderkant was afgezet met chiffon doffen en plooisels. H.K.H. droeg een chatelaine van bruidsbloemen, die van de taille op den zoom van het kleed viel, takken van dezelfde bloemen waren op de corsage gehecht en in het kapsel gevlochten.

Als sieraad droeg zij een prachtige tiara van tarwearen en een rivière van diamanten,

beide geschenken van prins Alexander, aan wiens moeder zij behoord hebben; de bruidssluier van Horiton kant met motieven van roos, klaverblad en distel, was dezelfde dien prinses Mary van Teck, de moeder van den bruidegom, bij haar huwelijk droeg; ook

Het Bruidstoilet.

zijne zuster, de prinses van Wales en zijn schoonzuster, de hertogin van Teck, hebben op haar trouwdag dien sluier gedragen.

Onmiddellijk op de bruid volgden hare drie jongste bruidsmeisjes: prinses Mary van Wales, prinses Mary van Teck, nichtjes van den bruigom, en prinses Helena van Waldeck Pyrmont, nichtje van de bruid, en verder waren nog bruidsmeisjes: prinses Margaret en Patricia van Connaught, nichten van prinses Alice.

De jongste vorstelijke bruidsmeisjes zagen er allerliefst uit in korte japonnen van licht blauw crêpe de Chine, met entredeux en strooken van kant; de corsages hadden kanten berthes en dofmouwen. Zij droegen breede lichtblauwe ceintuurs met lange einden en kransen vergeet-mij-niet en wit heikruid. De toiletten der twee oudere prinsessen hadden een *empiècement* van Alençon kant op de laag uitgesneden corsage; van de halsuitsnijding viel een in spitse punten gemaakte berthe van met sequins geborduurde kant, die bijna tot aan de taille reikte; ceintuur van zilveren banden. De japon bestond uit drie crêpe de Chine rokken, elk van voren met een scherpe punt; boven den breeden zoom van elk dezer rokken was een met sequins geborduurd kanten entredeux.

De elleboogsmouwen bestonden uit een wijden dof van crêpe de Chine met lange kanten plissés.

De optocht der bruid maakte een bekoorlijken indruk zooals hij langzaam zich voortbewoog naar het altaar, waar prins Alexander zijn bruid stond te wachten, lang en slank in zijn goudgegalonneerde attila. De drie allerliefste kleine bruidsmeisjes droegen den sleep van de bruid. Het huwelijk werd ingezegend door den aartsbisschop van Canterbury in zijn officieel gewaad en met het lint van den kouseband. De prinses gaf hare antwoorden met een stem, die duidelijk door de geheele kerk weerklonk; prins Alexander antwoordde op mannenmanier, nagenoeg onhoorbaar. De koning zelf gaf de bruid weg. Vóór de inzegening hield de aartsbisschop een korte toespraak tot het jonggetrouwd paar.

Aan het luncheon in Windsorkasteel stelde de koning een dronk in op hun gezondheid. Later, op den namiddag, vertrok het gelukkig paar naar Brochet Hall, waar zij de wittebroodsweken zullen doorbrengen.

Vivisectie en Chemie.

Hoewel ik U, zeer geachte redactrice, noode een plaatsje durf vragen om over de, in de Holl. Lelie reeds zooveel besproken vivisectie, zelfs nog maar een woord te reppen, trek ik de stoute schoenen aan. En wel, omdat in uw blad herhaaldelijk, onweersproken, het scheikundig onderzoek werd genoemd, als *het* middel, dat alle vivisectie zou overbodig maken.

Zij, die (zooals de theoloog Naaktgeboren in de Lelie van 27 Jan.) de chemie aanwijzen, als de wetenschap, die ver genoeg gevorderd, de vivisectie zal doen verdwijnen, bewijzen zelfs niet de eerste beginselen der natuurwetenschappen machtig te zijn. Zij zouden met evenveel recht kunnen verwachten, dat schouwburgbranden tot het verleden zullen behooren, zoodra de letterkunde een vergevorderd stadium zal hebben bereikt.

Een enkel voorbeeld, om aan te toonen, dat de scheikundige analyse en het onderzoek door middel van vivisectie slechts voor zeer verschillende doeleinden kunnen worden gebezigd. Zij kunnen toch elkaar wel aanvullen, doch nooit vervangen.

Vooreerst dan een voorbeeld, waarbij chemisch onderzoek resultaten kan opleveren: De medici achten de nauwkeurige kennis van de chemische samenstelling van het maagsap van groot belang voor een goed inzicht in het spijsverteringsproces.

Wanneer de heer N. dit verneemt, zal hij ongetwijfeld blijde uitroepen:

'Eene chemische analyse! Ziet u nu wel.'

Maar voor een scheikundig onderzoek is noodig, mijnheer Naaktgeboren, dat men over eene voldoende hoeveelheid der te onderzoeken stof beschikt.

Om *maagsap* te onderzoeken heeft men *maagsap* noodig. Hoe komt U aan maagsap? De medici verschaffen het zich, door honden, tijdens het leven, wanneer rijkelijk maagsap wordt afgescheiden, te opereeren. Gij zult het U voorzeker langs chemischen weg wenschen te verschaffen. Gij raadt dan zeker aan:

'Maak zelf in uw laboratorium de *onbekende* stof en onderzoek dat maaksel!'

Dat zou zijn, alsof gij tot uwe keukenmeid zeidet: 'van middag at ik een smakelijken pudding. Het recept er van heb ik niet. Ik weet hoegenaamd niet wat er in moet en jij ook niet. Maak jij dien pudding nu toch maar, dan kan je als ze klaar is wel vinden wat er in zit!'

Bij genoemde maagsapanalyse is chemisch onderzoek eerst mogelijk, nadat vivisectie is voorafgegaan.

Dikwijls is echter langs chemischen weg *niets* te bereiken. Bijvoorbeeld:

Het is alweer van belang voor een goed inzicht in het spijsverteringsproces, dat men weet welke invloeden de afscheiding van maagsap door het maagvlies bevorderen, welke daarentegen belemmerend op die afscheiding werken. Men wenscht dus, na te gaan, de werking van een bepaald orgaan tijdens het leven. Hoe zal men toch langs chemischen weg zoo'n probleem kunnen oplossen?

De chemische samenstelling van het hout van een draaibrug verklaart niet het draaien van die brug. Wie wil weten, *hoe* de brug *draait,* moet kijken, wanneer ze gedraaid wordt.

Wie de werking van een levend orgaan wenscht te doorgronden, zal moeten onderzoeken, terwijl dat orgaan werkt en zich dus moeten wenden tot levende organismen.

Ware het mogelijk de vivisectie door iets beters te vervangen, dan zouden daartoe eerder deskundigen, dan onkundigen den weg wijzen.

E. VAN LIER, *med. stud.*

Aan den Rijn, ergens buiten, een processie op Sacramentsdag.

De hemel is blauw en de zon zoo mooi en de lucht zoo stil. En de klokken luiden en de straten zijn vol van zachtwuivende vlaggen en sierlijk-zich-kruisende groene guirlanden en vóór, huis aan huis, de ernstig-donkere dennen of feestblij-blinkende peppels; en in alle ramen de versierde heiligenbeeldjes, tronend in simpele bloemen en rustig pinkende lichtjes.

En dan....

Het stille schrijden der biddende rijen met brandende kaarsen en kleurige vanen; en de witte bruidjes strooiend het bonte knipsel: en de knapen in roode gewaden...., En in albe en stool de priesters, luid-zeggende de ritus-gebeden of zingend de breede gezangen.

En dan....

Omstuwd door het wierookend viertal, onder den goudenen hemel, de grijze oude

pastoor, dragend in eerbieds-extase de allerheiligste hostie, en zeegnend de knielende schare.

REGINA.

Het Klaverblad van Vijf.
Uit het Fransch naar René Bazin.

‘**O**, een klaverblad van vier is heel gewoon, en ik voeg er zelfs nog bij, mijnheer, dat het niet veel te beteekenen heeft, als men er zoo eentje vindt. Uw landgenooten die een beetje bijgeloovig worden, zooals wij zijn, beschouwen zoo'n blaadje ten onrechte als geluk-aanbrengend. Een klaverblad van vier heeft nog nooit iemand geluk aangebracht. U kunt een Italiaansche op dit punt gelooven.’

‘En het klaverblad van vijf, contessina?’

‘O! dat...!’

Ze begon te lachen, haar reinen lach, waarvan de grootste aantrekkingskracht bestond uit de beeldschoone lippen, die zich openden, de welluidende stem, den glans van haar gelaatskleur en het contrast der trekken van dit gelaat, dat geheel anders werd door vreugde en door de uitdrukking der oogen, die vochtig werden, als wilden ze schreien en die een zwaarmoedige, afgetrokken en trotsche ziel verrieden.

‘Degeen, die het klaverblad van vijf vindt, kan zeggen, dat hij gelukkig is. Het eerste het beste geluk, dat hij zoekt, zal hij verkrijgen. Hoort u, wat ik zeg? Maar men vindt het plantje heel zelden; men vindt het slechts in twee of drie kleine hoekjes van de wereld: Op den Monte-Gargano in Italië, in een vallei in Tyrol en aan den zoom van een bosch, niet ver hier vandaan.’

‘En dat heet?’

‘Voor zoover ik weet, heeft hetgeen naam, maar de berg heet de Montagne de Colère. Als ik er toe mocht besluiten, dien berg te bestijgen, zal ik U waarschuwen, dan kunt U me helpen zoeken. Maar zeg er vooral niets van aan Giuseppe Butti. Dien haat ik!’

De vriend, die me dit gedeelte van een gesprek overbracht, dat in een salon van een hotel in Chambéry was gevoerd, voegde er nog bij: Je zoudt je geen schittender en verleidelijker schepseltje kunnen voorstellen, dan dit jonge meisje. Ze was lang en slank, en er waarschijnlijk sinds haar kindsheid aan gewend, de blikken der voorbijgangers te veroveren, want als men zich omkeerde, teneinde haar na te kijken, scheen het haar te hinderen noch te vleien. Ze was 25 jaar. Haar zuster, een beetje jonger en kleiner, even mooi, maar wier schoonheid minder schitterend was, scheen een volgeling van de oudste te zijn. Ze viel niet meer in 't oog dan de schaduw van een mooi voorwerp. Deze twee jonge meisjes gingen elk jaar met hun moeder naar Savoie. Ze spraken bewonderenswaardig Fransch. Ze hielden van de bergen van Aix en van Chambéry met die liefde vermengd met een gevoel van spijt, van geheime woede tegen de geschiedenis en van achterdochtigen trots, dien ze van hun militair Piëmonteesch ras hadden geërfd, dat, aan veel Savooische families verwant, van de oude provincie en de oude bloedverwantschap door een grens gescheiden was.

In deze Septembermaand waren ze als gewoonlijk, naar Annecy gegaan, daarna naar Aix en eindelijk naar Chambéry. Ze waren heel weinig in het hotel en ik merkte, hoe zorgvuldig Contessina Laura het vermeed, zich door één van haar landgenooten

te laten aanspreken of groeten, iemand van goede florentijnsche familie, graaf Giuseppe Butti, een man van minstens 40 jaar, een beetje doof, ziekelijk, en die te duidelijk liet blijken, hoezeer hij onder de minachting van het jonge meisje leed. Het verbitterde hem soms, en zijn verdriet uitte zich dan door een gebaar van zijn hand, die hij, als ware ze gewond, introk, of wel die hij uitstrekte, alle vingers recht en stijf als een geweerrot, alsof uit elk van die vingers een straal moest schieten, om de vijandin te wonden. Zijn handen getuigden van zijne persoonlijkheid: ze waren geleerd, buigzaam en zeker gevaarlijk voor degene, die hun taal verstond, want hoe trotsch, hoe wereldsch en hoezeer meester van zichzelf Contessina Laura ook mocht zijn, toch was ze bang, die handen te zien, evenals ze vreesde de oogen van graaf Giuseppe Butti te ontmoeten. Men vertelde van hem, dat hij tot over de ooren verliefd was op het jonge meisje, en nadat ze hem bedankt had, wreekte hij zich op onbeschaamde wijze, door haar met zijn vereering en onnoodige verwijten te achtervolgen.

'Hij doet haar heel veel kwaad,' zei haar moeder eens op een morgen tegen me, terwijl ze me in een hoek van den salon trok, 'en ik ben bang voor hetgeen er gebeuren zal. Ze is mooi, mijnheer, en ze bedankt iedereen, die haar vraagt, niet alleen de rijke maar

ook de jongste en vurigste aanbidders; zulke partijen vindt men niet meer, wanneer men oud wordt. En ze wòrdt oud. Ze is, niettegenstaande haar schijnbare onverschilligheid, zeer licht vatbaar voor allerlei indrukken. Ze gelooft, dat ze onder den slechten invloed van dien man staat; ze is er van overtuigd, dat een vreeselijk lot haar en den man har er keuze zou treffen, wanneer ze trouwde, voor ze dien kring van betoovering heeft verbroken. Wij zijn min of meer bijgeloovig. Lach niet om hetgeen ik u zeggen zal.... Ze zoekt het klaverblad van vijf, als een talisman van de allerhoogste macht. Als ze dat vindt, is ze gered. Ik ken haar; dan zal ze die vrees niet meer hebben, die haar nu plaagt en geheel beheerscht. Werkelijk, mijnheer, ik denk soms dat ze maar aan die obsessie, aan de geheimzinnige macht van dien man, wiens naam nooit tusschen ons wordt uitgesproken, moest toegeven, en al haat ze hem, met hem moest trouwen en zoo haar eigen ongeluk en het onze als een noodlot aannemen. Overmorgen gaan wij dien berg beklimmen. Weet U nog hoe hij heet?'

'Colère.'

'Ja, ga met ons mee, en och! mochten we toch die zeldzame plant vinden, die we te vergeefs, op alle hellingen en op alle rotsen van den Gargano hebben gezocht!'

Op den bepaalden dag gingen we per spoor van Chambéry naar Culoz. Contessina Laura was even mooi als altijd en vroolijker dan gewoonlijk. Aan het station te Aix, vol reizigers, touristen en twijfelachtige tolken, stak ze haar hoofd uit het raampje van den coupé en vermaakte zich, door mij de klederdrachten van mannen en vrouwen te beschrijven. Haar lach, dien ik niet zien kon, vestigde een oogenblik de aandacht van de voorbijgangers op haar en verhelderde haar gelaat met een korte vreugde, zooals even te voren, die groene ontoegankelijke valleien hadden gedaan die, even tusschen twee tunnels in, te voorschijn tredend, voor altijd onbekend bleven.

'Als de menschen je zien,' zei haar zuster, 'zal de coupé dadelijk vol zijn.'

Maar zonder iets te antwoorden, trok Laura zich plotseling terug. Ze zag erg bleek.

'Kijk daar!' zei ze, 'daar is hij weer! Ik verzeker U, dat hij het is!'

Ik boog me uit het raampje. Ik zag niets van de vlugge gebogen silhouette en van de vale snor die ik zocht.

'Neen, u heeft zich vergist. Binnen een half uur zijn we alleen op den weg, die naar het heilige bosch leidt.'

Ze geloofde me en werd weer vroolijker. En toen we in Culoz uitstapten, was er ook werkelijk niemand, die gelijk met ons den weg naar de Montagne de Colère insloeg.

Ons rijtuig reed heel snel. Rechts lagen de dorpjes aan den voet van den berg en links, in de vlakte, deden de maaiers met hun zeisen, hun gezang en hun wagentjes de broedende kwartels opschrikken, die wegvlogen en langs het rijpe gras heenstreken. Ten twee uur 's middags waren we midden op den berg, in dat gedeelte, van het bosch, dat men nog niet met den naam van woud bestempelt, bestaande uit allerlei boomen en struiken en kreupelhout, dat gedeeltelijk was gekapt. Maar alleenstaande of groepjes-vormende dennen staken reeds hoog boven hazelaars en magere eiken uit. Ik liep vooruit met contessina Laura, haar zuster en haar moeder liepen eenige passen achter ons. De weg was niet meer gebaand. We volgden soms paadjes die door de houthakkers waren gemaakt en dan weer het uitgedroogde bed van één van die stroompjes, die slechts een korten tijd van leven hebben.

We klommen langzaam en hoe hooger we kwamen des te meer merk te ik, dat hetzelfde denkbeeld de drie vrouwen vervulde en verontrustte. Laura was de eenige

die deze steeds grooter wordende onrust bekende. De anderen bukten zich onder het loopen, bogen een tak op zij, tuurden een oogenblik in het mos, waar nog ontelbare alpenbloemen bloeiden en stonden weer op, terwijl ze trachtten te glimlachen.

Ze hadden nog niets gevonden. Ik dacht aan de waarschijnlijke mislukking van dezen tocht, aan de bijgeloovigheid van die drie hartstochtelijke zielen en aan de geheime en ernstige wonde, die toch door een klein groen blaadje genezen kon worden.

'We zullen het pas op de grens van de voorjaarssneeuw en in de streek van de dennen vinden,' zei Laura. 'Het plantje is zóo teer, dat de minste windvlaag het knakt en zóo bang van de zon, dat één straaltje het doodt. Laten we nog wat hooger gaan.'

We kwamen weldra in een oud dennenbosch; de vergulde stammen stonden op een rij onder het donkere gewelf. Het licht kwam van op zij, streek langs de berghellingen en wierp in deze kathedraal verdwijnende lichtsterren. We hadden ons verdeeld, onder

voorwendsel van onze kans, iets te vinden, te vermeerderen, maar in werkelijkheid, omdat de teleurstelling ons allen zeer deed. De klaverblaadjes waren zeldzaam, er was er geen enkel met vijf blaadjes, zelfs niet met vier. Maar er waren wonderen van schoonheid in dit bosch.

'Kom eens kijken,' zei ik tegen Laura. Ze kwam. Vóor ons, op de helling, had de reusachtige wortel van een den zich in twee gedraaide zuilen gesplitst, die als 't ware een boog vormden, en onder den grond door liepen. De boom was reeds sinds lang geveld, want regen en wind waren tot 't merg van 't hout doorgedrongen. Dit machtige bouwwerk was samengesteld uit doode, ontbonden vezels, half tot stof reeds vergaan, die slechts nog door eenige hardere vezels en stukjes schors in verband werden gehouden. Maar op dit vervallen stuk boom leefde nog een geheele wereld van nederige gewassen: korstmos en andere soorten mos, zoethoutkleurige paddestoelen, die in hoekjes van het hout waren gekropen; enkele waren muisgrijs, wit van boven, die zich op lange stelen naar het licht toekeerden, gele lelies, van onderen reeds uitgebloeid, wilde geraniums aan den ingang van de grot en op het gladde eind van den den, op de plaats, waar de bijl langs was gegaan, waren allerlei granen en zaden ontkiemd, die de wind had verspreid: groepjes paddestoelen, heidebloemen, aardbeien, frambozenstruiken, grasplanten en varens in alle kleuren en allerlei stijlen.

'Is dit niet heerlijk?' vroeg ik haar.

Maar ze uitte een kreet, stortte zich op de reusachtige bloemenmand, die het bosch in haar oogen was, strekte een hand uit en toonde me tusschen twee vingers een heel klein steeltje met vijf ronde platte blaadjes.

'Daar is het! Ik heb het gevonden! Mama!'

Ik telde nog eens, want ik was bang, dat ik me vergist had. Maar het was werkelijk een klaverblad van vijf, de talisman, die de betoovering van de mannen zou verbreken.

Ik woonde nu een scène bij, waarin eerst werd geweend, maar daarna uitte de blijdschap van de drie vrouwen zich.

De terugkeer was vol droomen, die we allen voor het beminde schepseltje maakten.

Op het oogenblik dat we de plek verlieten waar Laura haar schat had gevonden, meende ik de schaduw van een man in het hooge geboomte boven ons te zien, maar hij had zich òf dadelijk verscholen òf verwijderd, en ik sprak met mijn drie tochtgenooten niet eens over dat kleine voorval.

'Waar ik vooral zoo blij om òen,' zei het jonge meisje, terwijl we daalden. 'is, dat alle omstandigheden hebben meegewerkt, om te maken, dat de goede invloed van 't plantje volkomen en onoverwinnelijk zal zijn: ik heb het klaverblad van vijf ontdekt, ik heb het geplukt, en niemand is er zeker vóór ons, in dezen afgelegen hoek van het bosch met "het kwade oog," dat gelukkig maar een zeldzaamheid is, voorbijgegaan.'

Ze deed het klaverblaadje in een glazen medaillon, dat aan een gouden ketting aan haar hals hing. En al den tijd, dat we terugkeerden, dacht ik: 'Ze is nu genezen.'

Ik zie in mijn herinnering weer de eetzaal van het hotel, waar we 's avonds later dan de overige gasten, terugkwamen. Contessina Laura zat bijna recht tegenover graaf Butti. Voor het eerst trachtte ze niet zijn blik te ontwijken, maar scheen dien zelfs te trotseeren. Ik zie nog het onbeschaamde uiterlijk van den Italiaan met zijn vale snor en starende oogen. Ik zie weer, dat hij zijn lippen opent en zegt: 'Contessina Laura, ik was er bij, toen u dien geluk-aanbrenger hebt geplukt!'....

Ik zie de geheele zaal opstaan, en het jonge meisje, dat bewusteloos naar haar kamer wordt gebracht.

AAFKE DE KEMPENAER. *Den Haag.*

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Iets over den stippelaanval.

't Was met een heftigen schrik, dat ik van avond voor den eersten keer critiek las over m'n schetsje; mijn voornaam, daar zoo aardig familiaar in genoemd trok m'n aandacht, ik las - en (ik kan 't bijna niet laten weer stippeltjes te zetten) in bangen angst keek ik naar de onderteekening - goddank, voor zoover me bekend is, geen naam, die ons beginners, bij 't zien alléen al een grauwe doodskleur naar de wangen jaagt. In zoover dus gerustgesteld, begon ik te lezen en ik kwam weer heelemaal op adem toen ik begreep dat het hoofdzakelijk de stippeltjes waren, die de critiek te torsen hadden; enfin, verdeeld over ongeveer 1400, zal ieder stipje apart 't nog wel dragen kunnen, want nu ik begrijp dat stippeltjes zóó belangrijk zijn voor 't lezend publiek, dat zelfs iemand z'n kostbaren tijd er voor geeft om ze te gaan tellen, ga ik werkelijk die stippeltjes als heel aparte, gewichtige dingen beschouwen, die je wel degelijk met égards te behandelen heb.

Misschien dat ik mijnheer Hansma een groot

plezier kan doen, door hem voortaan (als tenminste de redacties niet afgeschrikt zijn) eerst de copie te sturen, zoodat ik hem door 't natellen van de stippeltjes wat tijdverdrijf bezorg, want verveling lijkt me iets ontzaglijks grauw - in dat geval, heel graag. Misschien zou hij dan, al tellende, een goeie raad voor me kunnen bedenken in een moeilijk geval als dit: ‘Wat ik bijvoorbeeld zoek in den door hem aangehaalden zin: En dan later... grauw en grijs verrees het leven voor hem’ had moeten zetten in plaats van de bewuste stippeltjes.. Misschien zal mijnheer Hansma antwoorden, dat ik het héélemaal niet had moeten zeggen, maar daarin en in 't al of niet grauwe van m'n levensbeschouwing zal ik toch dunkt me nog wel vrij zijn.

Verder biedt ik mijnheer Hansma m'n excuses aan voor de ergernissen, die zoowel stippeltjes als levensbeschouwing (vrij bekrompen lijkt me dat anders iemands levensbeschouwing te beoordeelen naar een paar doorgeneusde schetsjes) hem schijnen te veroorzaken, maar tegen dat bedroevende, weegt ruimschoots het verblijdende feit op, dat mijnheer Hansma plotseling als criticus is opgestaan; al doende leert men, in 't vervolg zal mijnheer Hansma zich misschien wel aan iets moeilijkers wagen, dan het critiseeren en tellen van stippeltjes en doorneuzen van tijdschriften.

Maar plechtig beloof ik in 't vervolg minder stippeltjes te gebruiken, want ik weet nù, dat er menschen zijn die werk beoordeelen naar de stippeltjes en 't mocht soms zijn, dat de redacties, opgeschrikt door de waarschuwende stem van Mijnheer Hansma, in 't vervolg een diep ernstig, barsch, ja misschien wel grauw gezicht zetten tegen een bespikkelde bijdrage, en alles, zonder lezen, weigerden, wat maar neiging tot stippeltjes vertoonde; en dat zou jammer zijn omdat dan de wereld zich niet verblijden kon in 't heuglijk feit, dat nòg, goddank, de jongere literatuur niet ontaarden en heelemaal vergrauwen zal, zoolang een criticus als mijnheer Hansma er een wakend oog over houdt.

Wat die handleiding betreft, nee, ik geloof niet dat die bestaat en ik kan U verzekeren, Mijnheer Hansma, dat dat droevige gemis, met ponden op mijn teere schouders drukt, zóó vreeselijk vind ik het zelfs, dat ik wel graag een enkel uit spikkels bestaande bijdrage wou leveren, om U een flauw idee te geven, hoe ontzettend grauw het leven me is zonder die handleiding, want te oordeelen naar de acht stippen die ‘prangt’ versieren, zou ik met het oog op misschien verdere bespikkelde bijdragen van U voor de rubriek ‘Ingezonden stukken’ 't meer dan wenschelijk vinden dat zoo'n maatstaf bestond, want ik heb een somber, een bijna zwart-grijs vermoeden, dat ik achter ‘prangt’ maar 4 stippen had gezet.... Zoo zou het dus moeilijk zijn het stippenvraagstuk op te lossen.

En nu wou ik nog graag een beroep doen op uw menschlievendheid, ten bate van misschien nog volgende slachtoffers van uw' critischen geest, ik wou er U als criticus, even op wijzen dat het veel gemakkelijker is, een tijdschrift ‘doorneuzend’ uit een schets een zin te nemen en die belachelijk trachten te maken voor misschien ook ‘neuzend’ publiek, dan om zelf iets te geven, wat vatbaar is voor *druk*, zonder dat het als ‘Ingezonden stuk’ een plaatsje krijgt.

Mocht het misschien zijn, dat het een gebrek in mijn literaire ontwikkeling is, dat ik Mijnheer Hansma als vreemdeling beschouw, dan zou ik zeer dankbaar zijn voor eenige aanwijzing omtrent kennismaking met ‘volkomen stippellooze novellen’.

Om nog even terug te komen op de door U aangehaalde zinnen, ik zou U in gemoede aanraden, voortaan te wachten tot iemand U den gevraagden sleutel geeft,

voor U ‘levensbeschouwingen’ gaat critiseeren, die voor U dan toch nog achter slot moeten zijn.

Met dank aan freule Lohman, voor de plaatsruimte,
hoogachtend
SARA BOUTERSE.
Leiden, 19 Februari 1904.

P.S. Even wil ik hier nog zeggen voor lezers en lezeressen, die zich misschien over m'n stippels geërgerd hebben, dat ik hun dan in die ergernis volkomen gelijk geef, ik schrok zelf van m'n laatste al te rijk-bezaaide bijdrage, en ik erken dat het nonchalante neerzetten van stippen, veelal strepen, ontegenzeggelijk een gebrek kan worden; dat ik Mijnheer Hansma niet eenvoudig-weg bedankte voor z'n aanmerking, komt hieruit voort, dat z'n ingezonden stuk meer had van een persoonlijken aanval, dan het opmerkzaam maken op bestaande fouten.

Noot red:
lk meen mej: Bouterse de verzekering te kunnen geven, dat ik, blijkens het bijgaande particuliere briefje aan mij van den heer Hansma, geen oogenblik twijfel aan zijn *onpartijdig* bedoelen een aanval in *'t algemeen* te richten tegen het ‘stippelen’; in verband met den *wanhopigen* inhoud van dergelijke, dikwijls door zéér jonge menschen geschreven, stippeltjes-lectuur. Van een persoonlijke hatelijkheid aan het adres van mej: Bouterse was geen sprake. Anders zou ik het stuk niet hebben opgenomen. Haar antwoord verleende ik met het grootste genoegen een plaats. Maar daarmede beëindigen wij nu *dit* debat. - Voor hen die er zich voor interesseeren, wil ik gaarne reeds nu bekend maken, dat mejuffrouw Cornelie Noordwal, (iemand die, blijkens haar eigen werk, recht heeft van méépraten,) mij een hoofdartikel toezond over hetzelfde onderwerp, dat ik zoo spoedig mogelijk zal plaatsen.

Uitslag Wedstrijden.

Buitengewone wedstrijd.

(De beste vertaling van de parodie van het gedeelte uit SCHILLER's Lied von der Glocke, opgenomen in de Holl: Lelie van 28 October 1903).

Deze wedstrijd heeft een buitengewoon succes gehad. Mannen en vrouwen uit het geheele land hadden blijkbaar veel pleizier in de welverdiende bespotting van het moderne manwijf, derdegeslachtsproduct. lk ontving dientengevolge 83 inzendingen, waaronder verscheidene zeer aardige, maar veel te *vrij-vertaalde* versjes. - 56 dezer inzendingen heb ik terstond buiten mededinging moeten stellen, omdat de vertaling veel te slordig, te onhollandsch, of te weinig-vloeiend was. 18 inzendingen vielen evenzeer

buiten recht van bekroning, omdat zij al te veel afweken van het oorspronkelijke, en dus niet genoeg voldeden aan den gestelden eisch van *vertaling.* Onder deze 18 inzendingen zijn echter verscheidene *zeer aardige* versjes, welke ik te zijner tijd opneem, tegen honorarium, als gewone bijdragen.

De namen of pseudoniemen van deze inzendingen zijn: '*Geen moderne Vrouw.' Virginie. C.J.L. - B.* - Motto: *Z en Y zijn bij ons nog niet te vinden*, *Toch bleven wij (m'n vrouw en ik) nog altijd goede vrinden.* - Motto: *Und sehe ich jetzt mein Esel an, So denke ich an mein Christian. - Anna Bles. Mary. Annie Nauta. P.A. Tutein Nolthenius geb: van Haeften. A.B. - Strijdlustig. - Abonnée van de Lelie. Elizabeth C. Zeinstra. Hazekool. Erica van E. Mevrouw A. Beekhuis - Kranenburg* (zeer goed; wordt in *elk* geval geplaatst). *Mars* (zeer goed; wordt in *elk* geval geplaatst, bij wijze van vrije-vrouwen-volkslied, te zingen door de 'presidente' als zij vrije-vrouwen-vergaderingen 'presideert'); *en een zeer aardig lang vers*, *zonder naam of pseudoniem*, van iemand die blijkbaar geïnspireerd is geweest door een gedeelte van Schaepman's Aya-Sofia (een *goede* smaak). Ik dacht tenminste dadelijk aan een zeer mooi gedeelte uit dat werk; wijze, maat, woorden, alles herinnerde mij er aan. Ook dit vers wordt in *elk* geval geplaatst. Van de overige vijftien, hierboven vermeld, behoud ik mij de vrijheid voor, ze al of niet te plaatsen naar plaatsruimte.

Voor *bekroning* kwamen dus 9 inzendingen in aanmerking, namelijk:

A. Schulte Bunert - Avis, *te Elten bij Emmerich. P. Bel te Amsterdam. Mariza. Betsy Zaaijer. Simplicitas. Mejuffr: E. Gerdes, Den Haag. - J. Wolthen Jr. Anna van Gilse*, en *Homo Sum.*

- Het kwam mij voor, dat J. Wolthen en Anna van Gilse beiden *gelijkelijk* verdienden bekroond te worden. Daarom liet ik het *lot* tusschen hen beiden beslissen. De gelukkige winner is **J. Wolthen.**

Anna van Gilse mag nu een boekwerk in den prijs van *f* 2.50 uitkiezen, en hare keuze den uitgever, den heer Veen, mededeelen.

Homo Sum zou ik eigenlijk het liefst hebben bekroond, omdat hare (zijnen) vertaling *aardiger* is dan die van de twee bovengenoemden. Zij is echter méér afgeweken van het oorspronkelijke gegeven. Billijkheidshalve liet ik dus de twee méér-letterlijke vertalingen vóórgaan. - Zij (hij) ook mag zich echter vervoegen voor een boekwerk, in den prijs van *f*2.50, bij den uitgever, den heer Veen.

Dat deze wedstrijd zooveel belangstelling en deelneming uitlokte, is wel een bewijs hoe het geheele land den draak steekt met de moderne man-wijven *en* met de pantoffelhelden die zich door hunne moderne vrouwen en moderne dochters op den kop laten zitten!

Wegens de talrijkheid der inzendingen worden zij *niet* teruggezonden, maar vernietigd.

Gewone wedstrijden.

I. **Hoe kan een financieel-onafhankelijk meisje zich wezenlijk nuttig maken**? (voor de tweede maal uitgeschreven.)

Ik ontving thans veel degelijker opstellen dan de vorige maal. Dat van *Henca* week te veel af van het gegeven, en verdiepte zich in algemeene beschouwingen. *Zuster Line* idealiseerde te veel, en hield te weinig rekening met de werkelijkheid. *Luctor*

begint zeer goed, en ad-rem, maar eindigt op een m.i geheel verkeerde manier. *Borea* verdrinkt hare hier en daar zeer juiste denkbeelden in een zee van woorden, en begint met vijf of zes inleidende pagina's, die niets met het onderwerp te maken hebben. *Max* wil dat de financieel-onafhankelijke meisjes zich bovenal ten behoeve van blinden zullen nuttig maken, door het Braille-schrift aan te leeren ten behoeve van blinden-lectuur. De idee vind ik zeer mooi, maar daar mij werd meegedeeld dat men tegenwoordig het blindenschrift *machinaal* doet, *vervalt* deze soort nuttigheid. *Pauwtje de Pauw* schreef mij een particulieren brief, waarin heel veel mooie denkbeelden voorkomen, maar die zich als geheel niet eigenen tot *bekroning*, (misschien neem ik er in de Lelie iets van over). Een niet-abonnée, maar lezeres, die dus vanzelve buiten mededinging blijft, schreef mij insgelijks hare denkbeelden, die ik zeer toejuich. (vooral omdat zij, zoowel als Pauwtje de Pauw, werkelijkheids-voorbeelden zijn, meisjes die zelve behooren tot de financieel-onafhankelijken, welke zich op niet-moderne-vrouw-wijze nuttig maken.) Twee getrouwde dames, mevrouw *Van Os* te Amsterdam, en *Cum Deo*, geven eveneens hun denkbeelden per brief aan. Ik zou Cum Deo wel hebben willen bekronen, indien zij niet te *eenzijdig* alléén over het zich aan **kinderen** nuttigmaken had gesproken. Want zij vergeet m.i.. dat niet elk meisje genoeg tact heeft en lust gevoelt, zich met de kinderen van een *ander* voortdurend bezig te houden. Mij dunkt daartoe behoort *zeer groote liefde tot kinderen.* En er is een heele categorie, die dat mist. Mevrouw V.D. schreef mij een beschouwing, waarvan ik het slot bijzonder mooi vind; het begin schijnt mij minder toepasselijk. Zij spreekt daar méér van een meisje *bezighouden*, dan van zich *nuttig*maken. Ook uit haar beschouwing hoop ik iets over te nemen als de plaatsruimte het toelaat. **Trude** en **Janna** hebben m.i. het meest voldaan aan de gestelde eischen, en zijn dus naar volgorde *bekroond.* Deze twee opstellen bevatten in hoofdzaak den raad zich in 't *kleine* nuttig te maken, zieken, armen en bedroefden op te zoeken, zoo weinig mogelijk aan zichzelf te denken, en zooveel mogelijk aan anderen, en voortdurend op te letten wáár een liefderijk woord of een vriendelijke daad op zijn plaats zou zijn, nu bij dezen, dan bij genen, nu in *eigen* vrienden- of familiekring, dan bij armen of ongelukkigen. Zoo mogelijk worden deze opstellen geheel of gedeeltelijk overgenomen.

Men heeft mij, van verschillende zijden, gevraagd *mijn* opinie te zeggen over deze moeilijke questie. Ik begin met te verklaren dat ik *nooit* heb behoeven te *zoeken* naar plichten *buitenshuis,* zoodat ik misschien niet geheel en al kan návoe-

len het zich 'over' weten. Maar na lezing van de verschillende beschouwingen hierover, geloof ik voor mij dat het leven van 'Juffrouw Pompadour' (zie het vertaalde stukje van dien titel in de Holl: Lelie van 30 September), zonder twijfel het allermeest beantwoordt aan de gestelde vraag: Hoe kan een financieel-onafhankelijk meisje zich het best-nuttig maken. - Ik kan al degenen die het om *wezenlijke* nuttigheid (*zonder zelfverheffing of egoisme*) te doen is, en die geen bepaalde 'roeping' voor wijk- of pleegzuster in zich voelen, met nadruk aanraden, de geschiedenis van juffrouw Pompadour nog eens te herlezen. Het is de geschiedenis van een oogenschijnlijk *klein* leven, maar *groot* in naastenliefde en toewijding aan anderen.

II. **Het Einde**. (novelle.) Mijn compliment aan *Marguérite.* Zij is de éénige, die van het sombere woord *Einde* een *vroolijk* schetsje maakte. De andere inzenders hebben zich allen vermeid in de akeligste soorten van '*Einde*'. *Rosette Koetser* wint het dáárin van allen, in haar schildering van een meneer, wiens 'einde' wordt in een zenuwinrichting. (zéér zeitgemäss.) Van de overigen kwamen in aanmerking *Mammie* (te weinig inhoud). *H.H.* (te romantisch). *Climatis* (te weinig inhoud). *Enz.* heeft in haar beide opstellen een zeer onjuiste voorstelling van 'de waarheid-zeggende' medici. Zij stelt zich dat heel ideaal voor.

Bekroond is I. **Jo.** (een gevoelig, goed-geschreven schetsje) en II. **Rosette Koetser**; omdat haar droevig onderwerp *goed*, en niet langdradig is behandeld; langdradigheid is een fout van heel veel opstellen.

III. **De geschiedenis eener Vrouw.** - Dit onderwerp is door de inzenders vluchtig en onvolkomen opgevat. Er had veel méér van gemaakt kunnen worden. *Lotos* b.v. beschrijft niet de 'geschiedenis eener vrouw', maar die van een jongmeisje, bijna nog een kind, dat doodgaat vóór ze leefde. Bekroond zijn: I.**H.H.** en II. **Nor.**

In hoeverre al deze bekroonde opstellen geheel of gedeeltelijk worden geplaatst in de Holl: Lelie (zooals onder de vorige redactie gewoonte was) hangt af van de plaatsruimte. De zéér *weinige* lezeressen, die zich in brieven aan mij beklaagden over het niet-openbaar-maken van bekroonde opstellen, verzoek ik te bedenken, dat de *tegenwoordige* Holl: Lelie een geheel *ander* blad is dan de vroegere, een Blad dat overstroomd wordt met bijdragen, artikelen, ingezonden stukken, enz.; een Blad dat een *zeer uitgebreiden* lezerskring heeft, en waarvan de enorme 'correspondentie' naar den zin der lezers steeds nog te *weinig* plaats beslaat. Daardoor moeten de bekroonde opstellen, die dikwijls slechts voor een héél klein deel der lezers (de mededingendenzelf) belang hebben, noodgedrongen soms achterwege blijven. Zoo mogelijk plaats ik het belangrijkste er van. -

Voor de gekozen boekwerken en opgave van naam, en of men zijn portret al of niet wenscht opgenomen te zien, zich zoo spoedig mogelijk melden bij den uitgever, den heer Veen.

De nieuwe wedstrijden zijn opgegeven in het nommer van 17 Febr: j.l. - Inzending tot en met 30 April e.k.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hieronder volgen de drie bovengenoemde bekroonde vertalingen.

I.

De huisvrouw moet weg

van 't naaien en koken,
moet fietsrijden, rooken;
moet vechten, studeeren
en politiseeren;
moet altijd maar praten,
en 'thuis dan verlaten!
Doch binnenshuis heerscht
de man ingetogen,
de vader der kind'ren,
doet stil als'n muisje
al 't werk in zijn huisje;
en eert zijne meisjes,
maar ranselt de jongens;
duldt vrouwtjeliefs grillen,
gaat aardappelschillen,
zoet, zonder weerleggen;
en heeft *niets* te zeggen.

J. WOLTHEN Jr.

II.

De vrouw moet er uit!
Niet meer naaien en koken,
Moet fietsen en rooken,
Moet vechten, studeeren,
En politiseeren!
Moet altijd meepraten,
Het huis steeds verlaten!
Daarbinnen houdt huis
De deeglijke huisheer,
De vader der kindren,
Zachtkens zorgend in huislijken kring;
Hij prijst de meisjes,
Bestraft de knapen;
Doet altijd gedwee, wat vrouw-lief mocht vragen;
Met stil welbehagen.
Moet aardappelschillen
En - heeft *niets* te willen!

ANNA VAN GILSE.

III.

Het vrouwtje bedankt
Om te naaien, te kooken;
Met fietsen en rooken,
Studeeren en jagen
'Benut' zij haar dagen.
Critiseeren en schett'ren,
O! in àlles is ze thuis.
Maar tèhuis is ze niet.
Want Mijnheer (keukenpiet.)
Moet het huishouden doen,
Kookt de pot, braad het hoen,
Helpt den slager en bakker,
Die goedige stakker!
Zijne dochters ontziet hij.
Maar de jongens verbiedt hij.

't Pantoffeltje vreest hij,
Geen krantje zelfs leest hij.
Kan de schoone wasch netjes aan stapeltjes leggen,
Doet kamers - stopt kousen, en... heeft nièts te zeggen! -

HOMO SUM.
(naam onbekend.)

Handschriftbeoordeeling.

I.

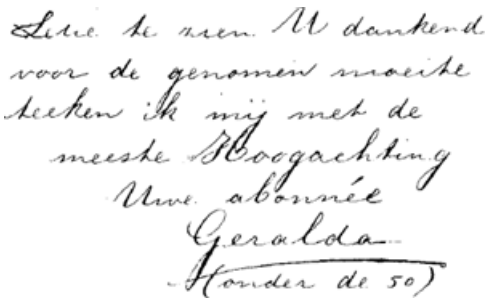

'GERALDA.'

Algemeene indruk: flink zelfbewust karakter. spaarzaam. - eenvoudig. - rustig, tevreden gemoedsstemming. - goedhartig. - practisch, logisch. - zelfbewust. - flinke verstandelijke ontwikkeling. - zenuwachtig. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - flink, moedig. - met zich door de omstandigheden heen te slaan. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - gesloten, terughoudend. - getallenzin sterk ontwikkeld. - lijdt dikwijls aan melancholie. - idealistisch.

II.

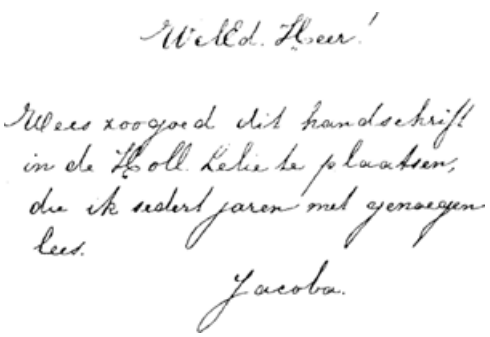

'JACOBA.'

Algemeene indruk: **gevoelig, eenvoudig karakter.** romantisch. - kattig. - tevreden, kalme gemoedsstemming. - niet zuinig. - practisch, logisch. - een weinig eenzelvig. - gevoelig, medelijdend. - geschikt tot onderwijzen. - eenvoudig. - huiselijk. - meer levendigheid dan wilskracht. - voorzichtig. - oprecht, eerlijk. - openhartig. - zenuwachtig. - ordelijk.

III.

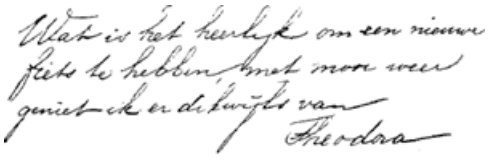

'THEODORA.'

Algemeene indruk: zelfbewust, vrijgevig karakter. coquet (in vrij sterke mate). - vrijgevig. - geestig, humoristisch. - goedhartig, medelijdend. - vergeetachtig. - spaarzaam. - oerlijk. - normale ontwikkeling. - levendig. - zelfbewust. - tevreden, kalme gemoedsstemming. - gesloten, terughoudend. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - geschikt tot onderwijzen. - zucht tot gezellig onderhoud. - practisch, logisch, - zinnelijk.

IV.

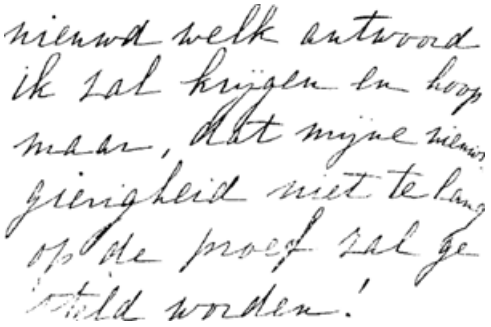

‘MIES.’

Algemeene indruk: bevelend, trotsch karakter. treurig, neerslachtig, moedeloos. - zéér sterke wilskracht. - scherp, hard, streng, bitter. - weinig buigzaam, vastberaden. - treedt gaarne bevelend op. - geestelijke ontwikkeling (geloof). - idealistisch. - reinheid van zeden. - goede smaak. - is in alles een lady. - ondernemend, moedig. - practisch, logisch. - getallenzin sterk ontwikkeld. - driftig, hardnekkig. - is in staat tot onoverlegd handelen. - weinig spaarzaam. - gesloten, terughoudend. - trotsch, zelfbewust.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Hendrik. - Ik zou U, als ik U tegenover mij had, in weinig woorden overtuigen, dat gij en ik het in den grond ééns zijn; omdat gij mij eenigszins verkeerd hebt begrepen. Maar schriftelijk is het heel lastig op Uw bedenkingen in te gaan, want het meeste wat gij schrijft is van zoo intiemen aard, dat ik U in het publiek niet kan antwoorden. Op de vraag die gij mij deedt b.v., is het niet wel-mogelijk uitvoerig in te gaan in deze publieke correspondentie. ‘Onbescheiden’ vind ik haar geenszins. Mijn antwoord is ‘Ja’. Ik had daartoe ruimschoots de gelegenheid, door mijn leven, mijn omstandigheden, *vooral* door de uitwerking van sommige mijner boeken. - En daardoor vervalt het grootste deel van Uw veronderstelling. - Gij als man beziet de

zaak van Uw zijde. En er is in *Uw* beschouwing óók waarheid. Maar geloof *mij* nu eens, als ik U zeg, dat de tegenwoordige vrouw en het tegenwoordige meisje heel goed weet *wat* ze doet, in den door U bedoelden zin, als ze trouwt. Ze is tegenwoordig allerminst het onwetende, onschuldige, tot droevige onthullingen vóórbeschikte wezentje, dat gij romantisch in haar ziet. De 'reinheids' lectuur, het Nelly-van-Kol-gedoe, het geschrijf in het openbaar over alle mogelijke dingen, hebben haar zoo vroeg wijsgemaakt, dat zij méér lijkt op het *perverse*, quasi-onschuldige tennis-meisje (door Uw stadgenoot Jhr. Rappard onlangs zoo uitnemend in de Holl. Lelie geschilderd in zijn brief van Dolfje,), dan op het onnoozele gansje dat *gij* van haar maakt. En omgekeerd weet ik positief van meer dan een geval, waarin niet de vrouw het slachtoffer werd van zulk een dwang als gij in Uw brief schildert, maar waarin zij

op de meest willekeurige wijze den man maakte tot slachtoffer van haar weigering. - En m.i. mag het eene evenmin als het andere. Ik herhaal, het is moeilijk uitvoerig in te gaan op de details van Uw brief. Maar gij vergist U geheel, waar gij meent dat ik 'den man' an und für sich 'hoogstel' en de vrouw verlaag. Het tegendeel is het geval. De man heeft heel veel leelijke eigenschappen die wij vrouwen missen. Maar dat heeft met de questie niets te maken. Man en vrouw vullen elkander aan. Het eene geslacht heeft het andere noodig. De vrouw is een noodzakelijk kwaad voor den man, en omgekeerd. - En als nu een meisje trouwt, dan is zij verachtelijk, wanneer zij *wel* de genietingen, de voordeelen, de voorrechten, de financieele zorgeloosheid van haar huwelijk wil accepteeren, maar zichzelve stelselmatig onttrekt aan de plichten die zij daarvoor op zich heeft genomen, van huisvrouw en moeder en echtgenoote. En ook is *die* ongehuwde vrouw verachtelijk, die, omdat zijzelve niet trouwde (uit vrijwillige redenen, of uit teleurgestelde liefde, of omdat niemand haar hebben wou, dat doet er niet toe,) haar eigen uitzonderingspositie wil dekken, door te beweren, dat 'het' huwelijk een slavernij is, dat 'de man' een bruut is, en al dergelijken onzin meer. 'De man' en 'de vrouw' hebben ieder hun groote gebreken en hun groote deugden. Ze behooren bij elkaar. Ze vullen elkaar aan. Dat is natuurwet. - En gij vergist U geheel, als gij denkt, dat ik 'de man' als man hooger stel dan 'de vrouw'. Uit den aard der zaak zal ik méér en uitvoeriger stilstaan bij de fouten en gebreken, die ik om me heen zie, van velen, en op allerlei manieren, in mijn *eigen* geslacht, dan bij die welke speciaal eigen zijn aan de mannenwereld, zooals b.v. dronkenschap en onzedelijkheid. Ik ben nog niet zoover als juffr. Jungius, die schrijft in een aanbeveling van *hetzelfde* 'reinheids'-boekje (waarvan Dr. J.H. Gunning Jr. zegt: geef het **geen** ongehuwde in handen): 'De jonge meisjes kunnen niet volledig genoeg op de hoogte worden gebracht van geheel het sexueele leven met al zijn uitingen en gevaren.'

- Juffrouw Jungius zal, blijkens deze hare eigen leer, dus zelve 'op de hoogte zijn van *alle uitingen* van het geslachtsleven', en zich met *die* kennis dan ook misschien heel goed eigenen tot een apostel onder de mannen. Ik voor mij gevoel mij minder geroepen om mij met hun speciale gebreken, die buiten mijn gebied liggen, te bemoeien, maar daaruit volgt geenszins dat ik het *bestaan* dier gebreken niet erken, en betreur. -

Uw vertaald vers nam ik aan. De andere vind ik tot plaatsing nog niet geheel geschikt. - Dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie. -

A.F. te H. - Hoe zou ik nu een brief als den Uwen met mogelijkheid 'pedant' kunnen vinden? 't Spijt mij, dat ik hem door plaatsgebrek niet eerder kon beantwoorden, om U hartelijk te danken voor Uw vriendelijke, waardeerende woorden. Natuurlijk is het altijd prettig wanneer ik door zulke brieven gesteund word in mijn werk, en in den moed om de waarheid te *blijven* zeggen. Weest daarom overtuigd, dat gij mij met Uw schrijven heel veel genoegen deedt.

J.W.F.L. geb. G. Ik dank U vriendelijk voor het mij toegezonden Duitsche versje, dat ik inderdaad misschien wel kan gebruiken.

A.V.D. - Ja; zooals gij de Lelie beschouwt, juist zóó wensch ik dat zij zij, en steeds meer worden zal: '*Een orgaan voor oud en jong*, *voor arm en rijk*, *voor alle*

Hollandsche vrouwen van welke richting ook.' - Ik dank U recht hartelijk voor Uw vriendelijke woorden, en verheug mij dat gij zooveel in het Blad vindt.

C.E. te Z. Ook U dank ik recht hartelijk voor Uw vriendelijk schrijven over de Lelie. Maar uw vraag over dat boek brengt mij eenigszins in moeilijkheid. Want gij wilt zoo graag weten mijn opinie, en tegelijkertijd schrijft gij dat het (inderdaad zeer-oppervlakkige oordeel, dat ben ik met U eens), van die vriendin van U, U terwille van Uw liefde voor het boek in zoo'n verontwaardiging deed geraken. Ik-zelve vind ook altijd dat het je pijn doet, wanneer iemand iets, dat je zelf heel lief is, critisch ontleedt, en om die reden huiver ik nu wel een beetje voor het zeggen van *mijn* opinie over *Het Verloren Tooverland van E. Blicher Clausen.* Zij is dezelfde auteur die schreef *Inga Heine*; waarover ik mij in de Holl: Lelie zoo héél-warm uitliet. Misschien komt het nu wel omdat ik Inga Heine zoo héél hoog stel, dat Het Verloren Tooverland mij een beetje tegenviel, en zooveel gewoner, en minder-sympathiek wil voorkomen. - Ten eerste vind ik de intrigue, 't onverwachte sterven van dien Oom Frans op zoo theatrale wijze wel een beetje hinderlijk-merkwaardig! Maar vooral trof mij 't *on*zuivere gevoel ervan. Want het wordt zóó voorgesteld alsof de heldin geen schuld had, omdat zij niet lichamelijk leefde met Oom Frans. Zij werpt haar ontrouwen echtgenoot *zijn* schuld voor de voeten in die dagen, en treedt in 't geheele boek op als een door haar man slecht-behandelde vrouw. Maar is dit nu niet onzuiver-gevoeld? Was zij niet in *geestelijken* zin zoo volkomen de vrouw van Oom Frans, dat haar kind uiterlijk meer op hem geleek dan op den wettigen vader? Leefde zij niet geestelijk geheel en al samen met Oom Frans; besprak zij niet met hem alles, bracht de maanden voor haar bevalling buiten door, om *zijn* gezelschap te genieten? Had zij dus wel zoo heel veel recht haar man *zijn* ontrouw te verwijten toen zij in de stad terugkwam? Had *zij* geestelijk, in gedachten, niet even goed ontrouw gepleegd? Denk daarover eens na. Ik geloof dat het zoo jammer is, wanneer de menschen, door oppervlakkig lezen en gebrek-aan-nadenken, zoo in de war raken over 't geen *werkelijk* goed en *werkelijk* kwaad is. - Hoogstwaarschijnlijk neem ik over in de Holl: Lelie, wat ik schreef over Het Verloren Tooverland in 't Soer: Handelsblad, omdat mij méér geschreven is over dit boek. - Er is ook heel veel moois en fijngevoelds in, maar ik herhaal, ik vind dat E. Blicher Clausen in Inga Heine veel hooger staat en een veel dieper blik geeft in echte vrouwenliefde, en in den daardoor ontstaanden ziels-strijd!

Bericht.

Mede *afgedrukt* is de correspondentie aan: **Regina, J.B.N te S., Y.Z., Eerzucht**, **Elza van Wouden** (deze komt zoo mogelijk in het volgende nommer), **Ko en Contra, Telma, Anna, Madzy, Louise te R., Edzaida, D.U. te L., Tippie** en (**voor W.**) Vrouwengedoe. Eveneens ontving ik van den handschrift-beoordeelaar reeds verscheidene handschrift-beoordeelingen terug. Een en ander kan wegens plaatsgebrek niet alles in ééns geplaatst worden.

Nagekomen Correspondentie.

Henny. Zoo mogelijk reeds de volgende week.

IJ.Z. Uw tegenwoordig adres heb ik niet. Ik vestig dus op *deze* wijze op deze advertentie Uw aandacht.

NIEUWSBLAD VOOR DEN BOEKHANDEL.

Vrouwelijk personeel.

Bij een uitgever te Amsterdam bestaat gelegenheid tot plaatsing van een **VROUWELIJKE BEDIENDE.** *Vereischte zijn: een goed handschrift; bekwaamheid in administratie en grondige kennis van de Nederlandsche taal.* **De open plaats kan bezet worden**, tegen *behóorlijk salaris. Aanbiedingen schriftelijk*, *met opgave van godsdienstige gezindheid*, *tegenwoordigen werkkring enz.*, *onder het Nr. dezer Advertentie aan het Bureau van dit Blad.*

(643)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

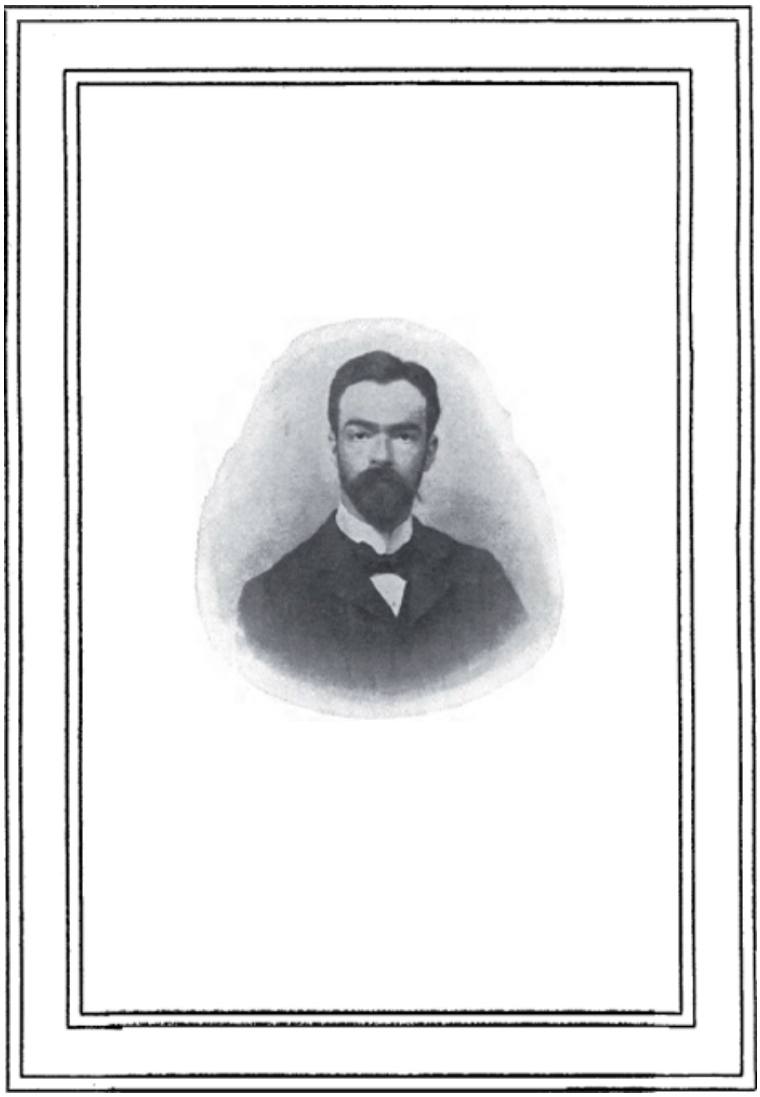

FRANS COENEN JR.

2 Maart 1904.
17de Jaargang.
No. 36.

Bericht van den uitgever.

De reeks portretten met bijschriften over ‘Onze Letterkundigen’, die elke maand sedert 1 Juli j.l. worden opgenomen, zijn van het begin af geweest **buiten verantwoordelijkheid van de redactie**, en worden alleen behandeld door den uitgever, die eventueele aanbiedingen van nieuwe artikelen over letterkundigen aan zijn adres verwacht. Ik deel dit mede op verzoek der redactrice.

L.J. VEEN.

Frans Coenen Jr. door L. van Deyssel.
Zondagsrust.

Een criticus is een bij uitstek gevoelig toestel, reageerend op wat hem wordt aangedaan.

De lectuur van Coenen heeft altijd een heel bizondere, bepaalde werking. Een zeker auteur geeft den indruk dat er een groote, bewegende, en in al haar bewegingen gratievolle, vrouw, in de kamer is gekomen; een ander doet het lezers-hoofd meer onmiddellijk om zoo te zeggen fyziek aan en brengt daarin een soort wielende helle koortsachtigheid; een derde verschaft u een schakeering van.... ‘zaligheid’, genotrijk en broos, waarin het heerlijk te liggen is, maar die gij toch te onderscheiden weet van uw realistisch-werkelijk aanschouwde omgeving; maar bij Coenen ging het mij nu weêr zóo:

Ik las de honderd vijf-en-vijftig bladzijden van zijn *Zondagsrust* op een Dinsdag.

Na een uurtje stond ik op en keek eens door het venster naar mijn over-buurman's tuin: ‘hee’, dacht ik, ‘daar staat een man te werken op Zondag, waar zoû daar zoo'n haast bij zijn?’

Eenigen tijd later rustte ik weêr eens van mijn lectuur en sprak met een jeugdig

huisgenoot, die binnen was gekomen, en zei: ‘hee, ben je dan van-daag, op Zondag, naar schóól geweest?!’ -

Ziet, waarde lezers, ik zeg, dat dit een *machtig kunstenaarschap* bij Frans Coenen Jr. bewijst.

Het is onjuist te meenen, dat de vraag of er al of niet ‘ziel’ in een werk is, beantwoord zoû worden door den aard der voorstellingen in dat werk.

Niet alleen zal een geschrift, waarin dikwijls het woord ‘ziel’ gebruikt wordt, wel eens geen sikkepitje ziel bevatten; maar ook een geschrift, waarin niet over ziel en zieligheden gekletst wordt maar waarin de voorstellingen vol engelen of andere etherische of onschuldige wezens zijn, zal dikwijls minder ziel inhouden dan zekere beschrijving van een zuurkraampje.

Men moet zeer voorzichtig zijn met het gebruik der woorden realisme, naturalisme, idealisme.

Men kan niet zeggen dat kunstenaars, die ‘de werkelijkheid afbeelden’, de minder-soortige functie verrichten van te reageeren op indrukken van buiten, van het milieu, en anders niet, terwijl bij psychische kunstenaars daarentegen de indrukken vóor de reproductie gelouterd worden in hunne vooraf hun bewust geworden ziele-sfeer. Men kan dit niet zeggen, daar de eenvoudigste werkelijkheids-afbeelding bepaald psychische kunst kan zijn.

Er ís kunst die alleen uit een oppervlakkige reactie op oppervlakkige in drukken bestaat, maar de bizonderheid van als zeer groot bekende en toch naar de aangenomen terminologie realistisch te noemen kunstwerken uit vroeger tijd, wordt juist veroorzaakt door de zielediepte, waarin de indrukken verzonken zijn geweest voor zij in de kunst werden wedergegeven.

In *Zondagsrust* verhaalt Frans Coenen hoe een werkmans- of kleine-beambte-gezin (de man en vader is ‘aan’ een ‘wasscherij’) in een nieuwe-buurt van een groote stad zijn Zondag doorleeft. Het verhaal geeft den indruk, dat zoo een leven dengene, die het opmerkt, niet bepaald heerlijk en prachtig moet voorkomen, maar dat zoo een leven, integendeel, een allerellendigste boel is.

Nu vertoont zich in den lezer niet het gevoelen, dat deze schrijver een nare nurksche man is, die slechts van zure, weeë en akelige dingen gewaagt; maar wel de opvatting, dat hier een menschenziel in wanhoop haar klacht uit over het leven.

Het is de mate van intensiteit van geest-aanwezigheid in een kunstwerk, die ons in den auteur een oppervlakkigen naargeestigen levens-boudeerder of een in diep leed verzonken menschenziel doet ontwaren.

Zondagsrust is een kunstwerk omdat het niet een naargeestig verhaal aangaande een vervelend en leelijk stukje werkelijkheid is, maar omdat het de weeklacht is van een bizonder fijn en door starre wanhoop bevangen menschengemoed.

Ik had onlangs gelegenheid op te merken, dat mystisch of spiritueel impressionisme door dezen zijn aard zelven niet iets voortreffelijkers is dan sensueel impressionisme, want dat het slechts aankomt op den voortreflijkheidsgraad in de gegeven soort bereikt.

Evenzoo kan men zeggen, dat wel eens een voor zeker indeelings-doel als ‘naturalistisch’ te rubriceeren kunstwerk, in zijn aard meer mystiek bevat dan een

ander zich als mystisch voordoend geschrift, dat wat zijn ware wezen, wat de er toe vereischte geestes-werking, aangaat, beneden het ordinairste naturalisme blijft.

Datgene wat het mystische in *Zondagsrust* uitmaakt, is hetzelfde, waardoor het in wezen meer dan een oppervlakkige ‘werkelijkheids-afbeelding’ is. Het komt hierop aan: dat alles, wat de auteur mededeelt even vreeselijk en ellendig is, maar dat er tevens iets in is, dat het ons als volstrek wáár doet opmerken. Wij worden getroffen door het vreeselijke en ellendige in wat de auteur ons voorstelt en, precies ter zelfder tijd, hiér door, dat er niet de minste overdrijving en alleen de meest puntige juistheid en een volstrekte soberheid in zijn voorstellingen is -, die daarbij in 't geheel niet in zich zelf vreeselijke en ellendige maar slechts in zich zelf gewone, onbeduidende dingen tot inhoud hebben.

Uit déze gewaarwording der aanwezigheid in de kunstdeelen van gecombineerde ellende en wáárheid, - uit de soortelijke innigheid en nauwkeurigheid waarmeê de ellende ons hier als ‘waar’ treft, blijkt, dat wij hier niet met het luchten van een oppervlakkig naargeestig humeur, maar met een menschengeest te doen hebben, voor wien vreeselijkheid en ellende de waarheid van het Leven zijn.

Vreeselijkheid en ellende zijn voor dezen menschengeest de waarheid van het Leven, omdat deze een menschengeest is verkeerend in nood en pijn, en die natuurlijkerwijze en redelijker-wijze het Leven niet anders begrijpen kàn dan naar hetgeen zijn eigen aard hem als waarheid bewust doet worden.

Daarom stellen wij er belang in, daarom ontmoeten wij dezen met oplettenden eerbied. Dit is een diepe en lijdende natuur. De grootste dichters hebben vreeselijkheid en ellende, hebben helle-lijden in hun werken, lyrisch of dramatisch, gegeven.

Leeft de gelukkige, hij, die het Leven als een blijheid ziet en wedergeeft, hooger of beter dan de on-gelukkige? Zeker niet iedere. Een diepe ongelukkige leeft een grooter leven dan een zich nauwelijks boven het neutrale verheffende gelukkige.

Voor een kunstenaar als Coenen zoû niets gemakkelijker zijn dan een blijmoedig novelletje of schetsje te schrijven, maar het is er hem niet om te doen: iets te maken of te schrijven. Daarvoor is de kunst hem te ernstig. Het is hem méénens. Voor hem is de kunst de wedergeving van wat een mensch door zonder eenig vóór-oordeel uit te kijken in het Leven en door diep in zich zelf te her-denken, als de waarheid omtrent dat Leven heeft gevonden. Hier was hij, de alleenige mensch. Dáár was het Leven. Hij heeft zijn oogen en zijn ooren geopend en het Leven gezien en gehoord. ‘Open uw oogen, en zie, daar is het Leven’ is hem als 't ware gezegd; en hij antwoordt: ‘ik heb dit oprecht en ter goeder trouw gedaan, - en - ziedaar wat ik heb gezien.’

Zooals ik zoo even van uit een andere overweging betreffende het onderwerp reeds aangaf, is het opmerkelijke van Coenen's kunst dat hij een matig verhaal van de aller-gewoonste dagelijksche dingen geeft, - een burger-huisgezin van drie leden, nagegaan van zijn opstaan, des Zondagsochtends, af, den heelen dag door, tot aan het weêr-slapen-gaan toe, - een regendag, waarop er volstrekt niets bizonders gebeurt of is, - en dat de lezer toch den indruk krijgt, níet dat hij bij iets erg saais en vervelends, maar dat hij bij iets ontzettends, iets helsch, is tegenwoordig geweest.

Zoo als gezegd, gebeurt er geen ongeluk, is niemand in de novelle verdrietig of wanhopig, - de menschen vervelen zich alleen wat, tobben wat, maken eventjes ruzie en zijn soms wat knorrig, en volvoeren overigens de gewone praatjes en bewegingen van zoo'n binnenhuisleventje.

En toch is het ontzettend, is het helsch. Het burgerhuisgezin heeft een commensaal, die de mooiste kamer bewoont. Op zeker tijdstip haalt deze zijn schoenen binnen, schuyert zich af en zal uitgaan, onderwijl een onverschillig praatje makende met zijn hospes, den burger-huisvader. Anders niets. En hiervan gevoelt de lezer, dat hij bij iets star hopeloos en peilloos ellendigs is tegenwoordig geweest.

De oorzaak hiervan is, dat nooit of nimmer de voorstellingen naar hun objectieve soortelijkheid of de inhouds-gegevens als zoodanig, een sterk werkend bestanddeel in kunst zijn.

Dit is niet een feiten-verslag, dit zijn geen bijdragen voor een gemeenteraads-enquête of materialen voor een volkenkundig werk. Dit is kunst. Dit is een compositie. Dit is het resultaat van een intellectueel bedrijf, dat be-doelde een kunst-werk, een gedicht, te weeg te brengen. Daarom komen de voorstellingen, wat aangaat de soortelijke beteekenis, die zij voor een dictionnaire, of voor een wetenschappelijk handboek betreffende de menschelijke samenleving zouden hebben, er niet op aan.

Een runder-lijk door Rembrandt is iets hemelsch, iets engelachtigs, en een engel door... is een vod, een onoogelijkheid.

Voor den kunstenaar zijn de voorstellingen *niets* dan figuren, die de gesteldheid en de bewegingen van zijn door het Leven aangedanen geest helpen verduidelijken.

Met zijn *Zondagsrust* bedoelt Coenen te zeggen: mijn ziel is als een ellendige nieuwebuurtsche woning op een regen-Zondag.

Het is het besef van wat de ziel zoû kùnnen zijn, dat dit iets ontzèttends maakt.

Wijl hij hier niet een lyrisch, maar een verhalend kunstenaar was, zegt hij dit op déze wijze. Feitelijk echter zijn in een bepaalde beteekenis, en zonder dat dit feit den auteur zelf bekend behoeft te zijn, de voorstellingen in zulk een verhaal niets dan vergelijkingen van ziels-toestanden, waarbij de gegeven kunst-soort het overbodig maakt de vergelijking als zoodanig uitdrukkelijk te doen blijken of hetgene te noemen, dat hiermeê wordt vergeleken.

Het is déze eigenschap, van aldus vergelijking te zijn, die het karakter van ontzet

tendheid in het op zich zelf alleen saaie verklaart. Het is déze eigenschap, die het compositie-bedrijf heeft doordrongen en die dié woordschikking veroorzaakt, welke in den lezer de gewaarwording van ontzètting overbrengt.

Indien de schrijver tot titel boven zijn werk in plaats van *Zondagsrust* het woord *Helle-stad* had geplaatst, en men begon dán te lezen, dan zoû men zich over dien titel niet verwonderen. Inderdaad doet hij ons in een stad met een ijzing-wekkend voorkomen verkeeren met doodsche en monsterlijke wezens, en om de maat vol te maken, zien wij ter zelfder tijd dat dit een stad juist gelijk aan die onzer inwoning is en de wezens onze gewone medemenschen zijn.

Hoe naderen wij toch een nauwkeurig inzicht omtrent het goede gebruik der termen realisme en niet-realisme? Het is bizonder veel gemakkelijker die woorden met een vooraf vast-staanden zekerheids-schijn losweg en gezachvol te bezigen, dan er de juiste omschrijving en gebruiksaanwijzing van te verschaffen.

Het is duidelijk, dat de plastiek van Coenen in dit *Zondagsrust* neigt naar vormen, in welke men niet meer een stad, naar haar gewoon werkelijk voorkomen, zou herkennen. En tevens, dat die plastiek haar kracht juist ontleent aan de werkelijkheid, die wij er in zien. Het is wijl het sentiment, dat deze ‘werkelijkheid’ tot haar verbeelding maakt, zich tevens aan ‘de werkelijkheid’ zoo vast verknocht houdt, dat deze plastiek zoo eigenaardig en sterk is.

‘Een laat-Octobermorgen lichtte bleek over de nieuwe stad. De strekking der huizenblokken, de rechte, diepe straatgeulen werden al duidelijker in den barren opstand hunner hardbruine muren, in hun ver-heenlijnende, uitgestorven verlatenheid. Het was een Zondag en alles bleef stil lang over het gewone uur, dat de ambachtslieden met bleeke slaapgezichten haastig naar hun werk gaan. Alleen de melkwagens rammelden in de verte in 't kil vochtgrijze, naderden, tot hun gebolder een oogenblik aan den ingang eener straat, als voor een tunnelholte, rammelde, dan afzakte om een hoek, en allengs verging.’

‘Toen kwamen ook de kleine zwarte gedaanten, die doofden de eindelooze rijen ros gloeiende lichten, van de een naar de ander gaande in gestadige stap, een lange stok over de schouder. En achter hen lieten zij de nuchtere grijsheid van de morgen, huizen en straten vaal en armelijk onder de dichtdekkende gure wolkenlucht.’

Nu is de vraag: doet het er wat toe, dat wij in deze ijzing-wekkende voorstelling een ‘werkelijke’ stad herkennen, en wat zoû het verschil zijn, zoo de kunstenaar zijn hopeloosheids-sentiment in de voorstelling van een fantasie-stad, met vreemd gevormde woningen, met als traditioneele duivels er uitziende bevolking, enz., had gegeven? En het antwoord luidt dat dit, in aanmerking genomen de beschouwingskring binnen welken wij ons thans bewegen, er niets toe doet.

Had de schrijver zijn hopeloosheids-sentiment afgebeeld in een wereld van duivels, draken, met heete tangen gemartelde menschen, in vunzige holen stuip-trekkend, en zoo voort, en met de zelfde innigheid, die zijn tegenwoordig werk heeft, dat is: zóo, dat wij op de zelfde doordringende wijze daardoor met zóo diepe ziele-waarheid in aanraking kwamen, - dan zoû zijn werk even goed zijn als het nu voor ons liggende.

Had hij daarentegen zijn hopeloosheidssentiment afgebeeld in een dusdanige fantazie-wereld zóo dat wij wel een oppervlakkig genoegen aan de

vormen-verscheidenheid van het verzonnene beleefden, maar wij daarentegen weinig of niets bespeurden van dat innige, dat diep lijdend menschelijke, dat ons in *Zondagsrust* treft, - dan ware zulk werk veel minder waard dan *Zondagsrust.*

Neen, wat de kunstwaarde aangaat, is de bizonderheid dat een arbeid ons al of niet aan de 'werkelijkheid' herinnert, zonder beteekenis.

Het vermogen van te verzinnen is op zich zelf niet een beter vermogen dan dat van zich te herinneren.

En 'werkelijkheid' bestaat, zooals wij weten, in zekeren zin, in kunst niet, aangezien iets juist in zoo verre kunst is als het van de werkelijkheid, zoo als die in een catalogus zoû voorkomen, verschilt.

Terecht kan men, in deze beteekenis der uitdrukking, beweren, dat wat Coenen geeft de werkelijkheid niet is. Want het is niet de stad en het is niet het leven, zooals wij, gewone alle-daagsche, prettige menschen, die kennen, - maar het zijn de machtige en

sombere tafereelen, waarin een diepgevoelige, lijdende menschen-ziel de aandoeningen verbeeldt, die het leven in haar heeft gegrift.

Indien Coenen vormen voor zijn voorstelling had verzonnen, waarin wij niet onze gewone werkelijkheid herkenden, - zoû men toch ook niet waar zijn met de opmerking, dat dan het sentiment meer op de plastiek zelf van invloed ware geweest dan thans het geval is, nu de vormen met de werkelijkheid overeenkomen en het sentiment meer als een mist of waas daar over heen ligt; want het sentiment heeft ook hier wel deugdelijk de vormen zelf te weeg gebracht. Hiér tot in de kleinste deeltjes vlak naast elkaâr, dáar in breedere deelen gescheiden, bestaat de volzin uit een afwisseling van de objectief werkelijke en de subjectief karakteriseerende woorden of uitdrukkingen, wier werking de werking van volzinnen, volzinvakken, alineaas en bladzijden, bepaalt, en wier vereenigde werking aldus de te weeg gebrachte kunst zelve constitueert.

Het sentiment dus heeft de vormen, waaruit deze kunst bestaat, te weeg gebracht, omdat de vormen bestáan in de verééniging van het objectief werkelijke en het subjectief karakterizeerende.

‘Een laat-Octobermorgen lichtte bleek over de nieuwe stad. De strekking der huizenblokken, de rechte, diepe straatgeulen werden al duidelijker in den barren opstand hunner hardbruine muren in hun ver-heenlijnende, uitgestorven verlatenheid.’

De plastiek bestáát hier in de vereeniging van ‘laat-Octobermorgen’ (objectief) en ‘lichtte bleek’ (subjectief), uit ‘straat-’ (objectief) en ‘-geulen’ (subjectief), uit ‘bruine muren’ (objectief) en ‘barren opstand’ en ‘hard-’ (subjectief).

De woorden ‘laat-Octobermorgen’, ‘straat’ en ‘bruine muren’ veroorzaken wel voorstellingen in het denken, maar zijn niet ‘plastiek’, niet kunst-plastiek, zij worden eerst Kunstplastiek door hun vereeniging met de subjectieve toevoegselen. En deze subjectieve toevoegselen worden veroorzaakt door het sentiment. Het sentiment is dus ook hier rechtstreeks van invloed op de plastiek.

Het is echter niet alleen uit de toevoeging der zoo even als subjectief aangeduide woorden aan de objectieve, binnen een bepaalde plaatsruimte, op de bladzijde, dat de aanwezigheid van sentiment is op te maken en het is niet alleen die toevoeging zonder meer, die ‘kunst’ heeft veroorzaakt.

Het zoû zeer goed denkbaar zijn, dat de woorden ‘laat-Octobermorgen’ en ‘lichtte bleek’, ‘straat-’ en ‘-geulen’ enz., niet ver van elkaâr verwijderd, en op elkaâr betrekking hebbende, werden aangetroffen, en dat toch de text, waarin die voorkwamen, niet door sentiment was tot stand gebracht en niet kunst had gevormd.

Het is alleen omdat deze vereeniging van het subjectieve en objectieve heeft plaats gehad in verband met de overige elementen der volzin-samenstelling en in verband met de volgorde der volzinnen onderling, dat sentiment gewerkt blijkt te hebben en kunst is ontstaan.

Het prachtige geheim van deze kunst, verborgen in haar adem zelve, verborgen in dat sentiment, waaruit zij is voortgekomen en dat als een mist om haar heen is, is dat haar star vasthouden aan de ‘waarheid’, aan dat wat zij werkelijk ziet, in

verbinding staat met het duistere maar toch aanwezige vermoeden in den kunstenaarsgeest ook *op deze wijze* het gelukkige in plaats van het ongelukkige te kunnen zien.

Zij zal haar ontmoeting met engelen mededeelen, in plaats van hare ontmoeting met weeë monsters, dat menschen waren, maar alleen dán wanneer zij met even open en even klare oogen de engelen in haar kamers heeft gezien.

In deze kunst is een aanbidding van de waarheid, die haar verheft boven alle andere kunst, waarin het los-fantastische of wezenloos verzonnene het voornaamste bestanddeel van schijnbaar fraaie en kleurige tafereelen is. Er is geen zekerder middel om in de mate, waarin men dat werkelijk kán worden, visionnair te zijn, dan een hard-nekkig vast-houden aan de meest simpele en zekere waarheid.

Het werk *Zondagsrust* van Coenen is een uitmuntende compositie en is misschien, alles in aanmerking genomen, en als afgeronde arbeid, het beste, wat deze voortreflijke artiest heeft gegeven.

Er is niets te lang en niets te kort in en geen enkele herhaling. Het geeft precies den geheelen dag beginnend met het bleeke

ochtendlichten en eindigend weêr met den hollen zwarten nacht.

De werken van een tijdperk, die zullen leven blijven in de gedachten der kenners en minnaars van Nederlandsche Literatuur, zijn werken als *Zondagsrust*, die bestaan uit een innige en eigene gewaarwording van het Leven, een volstrekt-nauwkeurige naaktjuiste waarneming, en een in 't groote geheel zoowel als in de kleine onderdeelen zuiver grenzen en overgangen bepalend compositievermogen.

Na **Zondagsrust** heeft Frans Coenen Jr. twee andere boeken uitgegeven: **In Duisternis** en **Vluchtige Verschijningen**.

In Duisternis is één groot werk, een gelijksoortig werk als *Zondagsrust,* en dat daarvan een waardige tweelingbroeder genoemd kan worden. Terwijl *Zondagsrust* het leven van een burger-gezin beschrijft, buiten den auteur, objectief dus, geeft *In Duisternis* meer het denken en doen weder van één figuur, met welke de auteur zich vereenzelvigd heeft, meer subjectief dus. Dit verschil is echter oppervlakkig en, waar er sprake is van het dieper wezen dezer kunstwerken, zelfs geheel schijnbaar, daar in het eene werk, *In Duisternis,* de eigen gewaarwordingen van den kunstenaar even zeer objectief moeten gezien zijn om ze zóó te kunnen wedergeven, als in het andere werk, *Zondagsrust,* de werkelijkheid buiten den kunstenaar geheel subjectief gemaakt wordt door zijn kijk er op.

In Duisternis doet het verhaal van één dag levens van een jongen-man, die naar eer betrekking solliciteert, en de honderd-tachtig bladzijden geven in een reeks van tafereelen - stadsgezichten, bovenhuis-, winkel- en kantoor-intérieurs, omlijstend het leven en denken van den fijngevoelenden jongen-man - zóó veel lijden weêr als ware het dat van een geheel, lang-durig, leven. De jonge-man ziet alles, hoort alles, bemerkt álles wat hem omgeeft, en alles, de geheele werkelijkheid in elk harer duizenden kleine onderdeelen, doet zijne fijne, en voor een ander leven bestemde, ziel, smartelijk aan. Denkt men aan de smarten-veelheid, die één uur voor deze teêr-gevoelige mensch-natuur inhoudt, dan begint men te beseffen wat een uitdrukking als ‘de hel’ kan beteekenen: een tot in het eindelooze zich vermenigvuldigende veelheid van pijnlijke aandoeningen, ontstaand uit de vereeniging van een helderzienden geest met een door de grove aanrakingen der omgeving lijdende ziel.

Een talent betoont Coenen zich ook in de verzameling, getiteld **Vluchtige Verschijningen**. Ik zoû voor deze luchtiger korte schetsen, in zoo veel verscheidenheid van toon gesteld, geen der twee genoemde lang aangehoudene ernstige kunstwerken willen ruilen, maar zij zijn een welkome toegift, een zaaltje met aquarellen en teekeningen na de groote donkerkleurige schilderijen.

Wintermorgen, Aan Zee, Op straat en nog een enkele andere behooren bij de grootere kunstwerken *Zondagsrust* en *In Duisternis.*

In andere, *Van een klein leven, Een visite,* vooral in *Een vergissing*, vertoont zich een bij dezen auteur nog niet ontmoet element: het comieke; maar de mooiste der ‘Vluchtige Verschijningen’ worden in de tweede afdeeling van den bundel gevonden. Daar zijn van die kleine dingen, van enkele bladzijden omvang maar, die uitnemende trekjes aanbieden: een in Coenen's werk elders niet aangetroffen manier van zien, in *Boschleven* b.v.,.... een zeer fijn bewegen in *Wandeling.*

Het verschil tusschen de manier van zien van het inwendige van het boerderijtje in *Boschleven* èn die van een nieuwe-buurtskamer in *Zondagsrust* bevestigt mijn

opvatting omtrent het subjectieve element in deze kunst. Het eene is zoowel ‘stemming’ als het andere.

Vrije-Vrouwenlied.
(Vertaling parodie op Schiller's das Lied von der Glocke.)
PRIJSVRAAG. *Eervol vermeld.*

Gedicht op de vrouw.
(Naar den geest des tijds).

Weg met de pannen,
De kommen en kannen,
De naald en het garen;
We laten ze varen,
We drinken en rooken,
Verachten het koken;
We vechten, studeeren
en politiseeren,
Houden hevige speechen,
of racen op fietsen.
Die lastige kind'ren
Doen niets dan ons hind'ren.
De meisjes, die kunnen
We 't leven nog gunnen.
Maar waartoe de knapen
Door God zijn geschapen,

Dat is ons een raadsel, dat snappen we niet.
Want de man is een stoffel,
Die vreest de pantoffel;
Een nul in 't kwadraat,
En hoogstens in staat
Om zijn tijd te verspillen
Met aardappels schillen.
Neen, de vrouw moet regeeren, in d'echtelijken bond
En de man moet haar eeren, - en houden zijn mond.

Baarn, December 1903.

'MARS'

HOMO SUM verzoekt mij mede te deelen, dat in haar bekroond versje (*vorige* Lelie) uitviel, door de schuld van den zetter, deze regel: *Politiek, kunst en letteren* (welke moet volgen op den zesden regel van boven af.)

RED:

Oxford en de studeerende Vrouw.
door Mevr. W. Wijnaendts Francken-Dyserinck.

Wanneer ik tot nu toe den naam Oxford hoorde, waren de gedachten die ik daaraan verbond ongeveer: vrouwen mogen er niet studeeren en Kuenen hield er Hibbert-lectures; daaromheen voerden een aantal M's, D's, L's, B's en A's een verwarrenden rondedans uit en punctum. Heel primitief, dat geef ik toe, en toch meen ik geen onrecht te begaan met de veronderstelling dat er nog wel enkele lezeressen van dit blad zijn, wier kennis niet verder reikt en die wel eenige belangstelling hebben in Engeland's bekende Universiteitsstad.

Men stelle zich voor twee zeer drukke straten, rechthoekig op elkaar staande. Oostelijk van de eene - die de stad in bijna gelijke helften verdeelt - liggen alle 'colleges.'*) Het westelijk gedeelte en de buitenste rayon maken den indruk van een mooi dorp, een aaneenschakeling van vroolijke 'cottages' met welverzorgde tuinen aan den voorkant.

Het type van een 'college' is een groot vierkant, in grijzen steen opgetrokken. Het zeer ruime binnenplein wordt ingenomen door een magnifiek onderhouden grasvlakte, een enkele maal door een dwarspad of bloemperken onderbroken. Een der vier omringende gebouwen is de 'chapel', de drie andere zijden - met een enkele uitzondering twee verdiepingen hoog - zijn de gebouwen met studentenkamers, eet- en collegezalen e.d. Bijna overal ranken welige klimop en andere slingerplanten omhoog en tal van vensters zijn versierd met bakken vol bloeiende geranium, margrieten en kers. De indruk van al dat groen en die bloemenpracht tegen de eeuwenoude, soms met beeldhouwwerk verfraaide, maar altijd verweerde, afbladderende muren is even eigenaardig als teekenachtig en heerlijk mooi van kleur. De ingangen tot het plein zijn zonder uitzondering lage poorten, waardoor de aanblik

*) Universiteitsvereenigingsgebouw. Er zijn er 21 in Oxford en één 'hall', die kleiner zijn dan 'colleges' en armer.

van 't geheel niet wordt verstoord. Sommige ‘colleges’ bezitten bovendien nog smaakvolle tuinen met fraai, zwaar geboomte.

De colleges hebben een eigen beheer en zijn onafhankelijk van elkaar. Wanneer men nu bedenkt dat de heusche student een paar kamers bewoont in 't college waarbij hij zich heeft doen inlijven, terwijl gemeenschappelijk wordt gemiddagmaald - aan tafels die in de lengte zijn opgesteld, terwijl aan 't boveneind op 'n soort estrade de leeraars dineeren - en dat (zooals ‘Baedeker’ als 'n soort aanbeveling uitroept) ‘zooveel middeleeuwsche instellingen hier onveranderd bewaard zijn’, dan wordt de verontwaardiging dat vrouwen geen student kunnen zijn in Oxford aanzienlijk minder. Studeeren kunnen ze er tegenwoordig wèl, zelfs examens doen, maar geen titels halen. Dit is ook zeer begrijpelijk en logisch; want niet in 't verzamelen van kennis, waarmee men hoogstens in 'n drawing-room, maar wèl in 't hebben van een graad waarmee men in de maatschappij den man konkurrentie zou kunnen aandoen, zit 'm 't onvrouwelijke.

In 1865 werd de eerste poging om 'n cursus voor vrouwen in te richten, gedaan door een miss Smith, weldra door eenige professoren terzijde gestaan, waaronder de filosoof Sidgwick, wiens medewerking des te eerder te verklaren is, waar hij als voorvechter van 't intuïtionisme, zeker de laatste zou geweest mogen zijn om te beweren dat althans zijn vak voor vrouwen taboo was.

In '73 kwam er eenige verandering in de wijze van werken tot stand, onder patronage van een vrouwencomité, waarvan de echtgenoote van Max Müller penningmeesteres en Mrs Humphrey Ward secretaresse was.

In '78 werd de nu nog bestaande ‘Association for the Education of Women in Oxford’ opgericht. Onder de eersten die voor die vereeniging ‘lectures’ gaven was Arnold Toynbee. Pas in '79 werd de eerste lecture in een der colleges voor de vrouwelijke studeerenden opengesteld. Van jaar tot jaar kwamen er enkele bij en op 't oogenblik zijn bijna alle toegankelijk, evenals de laboratoria, met dien verstande dat elke leeraar het persoonlijk goedkeurt. Alleen Maudlin-College gaf een algemeene permissie.

Eerst in '93 echter werd de vereeniging officieel door de universiteit erkend en in 't zelfde jaar kreeg ze de beschikking over enkele vertrekken in Clarendon Building - 'n soort universiteitsadministratiegebouw - waar de secretaresse dagelijks van 11 - 1 te spreken is.

Om nu eenigszins duidelijk te maken wat de vrouw in Oxford leert, dien ik een schets van wat van de studenten geëischt wordt te geven.

Wie geen voorafgaand examen gedaan heeft wordt verondersteld binnen 't jaar na z'n intrede in een der colleges z'n ‘responsions’ te passeeren, waarvoor latijn en grieksch en wat elementaire mathesis de vereischten zijn. Daarop volgt dan een eerste examen waarbij hetzelfde iets meer uitgebreid gevraagd wordt en.... het nieuwe testament in 't grieksch. Een allermerkwaardigst verschijnsel inderdaad, en een bewijs te meer met welk een vasthoudendheid de jongelui in Engeland met een kerkelijke saus worden overgoten. Elken ochtend, om 8 uur is er dienst in de bij ieder college hoorende kerk, waarbij de namen geteekend worden op een lijst die tevens als een soort algemeene presentielijst dienst doet. Altijd maakt zoo'n dienst in ‘the church of England,’ in enkele der chapels 's middags om 5 uur nog eens herhaald - terwijl 't diner wordt geopend met 'n gebed, dat veiligheidshalve op den lessenaar van den voorganger is *afgedrukt!* - op den gewonen protestant[*)] een zeer roomschen indruk, zij 't dan ook al minus beelden en wierook; de werking is beslist sensueel en daarmee captiveerend. -

Het tweede examen staat een keuze toe uit verscheidene vakken, waarvan een drietal wordt uitgekozen, steeds echter één moderne of oude taal verplichtend is. Dit wordt na drie jaar afgelegd en de titel B.A. (bachelor of arts[**)] verleend; het heeft het meest overeenkomst met ons candidaats. Wie nu maar trouw z'n ‘fees’ betaalt wordt als 't ware slapende na drie jaar M.A. (master of arts.) Welk een schoon droombeeld! Zoo nietsdoende een hoogere graad van knapheid bereiken; je reinste paradijstoestand voor vele bemooste Häupter op 't continent! Trouwens er is meer! Niet alleen voor juristen, maar voor iederen student is een repetitor mos. ‘Coaching’ zooals 't heet hoort bij 't Oxfordsche opvoedingssysteem en is ook voor de vrouwen ingevoerd. De aanteekeningen gedurende de lectures gemaakt worden den ‘tutor’ voorgelegd, die de literatuur-aanwijzingen doet en eenigen tijd later de naar aanleiding daarvan gemaakte essays met de leerlingen doorneemt en critiseert. In tegenstelling met dit repetitorsysteem wordt het professoraal onderwijs minder op prijs gesteld dan in andere landen 't geval is.

In een opzicht is de student er evenwel minder (?) goed aan toe: hij moet n.l. 's nachts om 12 uur binnen zijn. Al om 9 uur gaan de poorten dicht en mag niemand er meer uit; wel in, maar aanteekening wordt gehouden van de laatkomenden. Een van de lichtste straffen die den student kunnen worden opgelegd is het zoogenaamde

*) Misschien moest ik zeggen: *op mij*, maar ik weet dat ik in dezen lang niet alleen sta.

**) Zij die in de rechten enz. studeeren worden bachelor of law, of medecine, of music.

‘gating,’ 't verbod het gebouw gedurende een aantal dagen überhaupt te verlaten. In ‘Divinity School’ zag ik 'n klein gerechtshof waar lichtere vergrijpen, die niet onmiddellijk onder bereik van de justitie vallen, worden behandeld. Trouwens het toezicht op de studeerende jongelingsschap, ook op hen die niet tot de colleges behooren, de z.g. home-students, is veel strenger dan we ons kunnen voorstellen. De huizen waar ze hun kamers hebben staan onder toezicht van een inspecteur, die niet alleen op de ‘respectability’ van de verhuurders, maar ook - wat zeker van groot belang en niet genoeg toe te juichen is - op den toestand van 't huis uit sanitair oogpunt heeft te letten. Dit past weer geheel in 't cader van de Engelsche maatschappij, die in dit opzicht zeker alle landen, ook ons wegens z'n zindelijkheid zoo ten onrechte beroemd landje, verre achter zich laat.

Het mag niet ontkend worden dat dit geheele systeem, dat natuurlijk zoo goed als eenig ander z'n in 't oog springende schaduwzijden heeft, er toe bij moet dragen om het

gentlemanlike dat deze natie zoo bij uitstek kenmerkt, in de jongelui te behouden en te versterken. Het verloopen type dat men soms onder de Duitsche corpsstudenten ziet is daar bijna ondenkbaar en 't aristocraatje dat gevangenisstraf had ondergaan tengevolge van z'n misselijke ruwheid zou dáár nooit als collegelid gehandhaafd worden, maar onmiddellijk overal uitgebannen.

(*Wordt vervolgd*).

Wilhelm II en de Handschriftbeoordeeling. (Een oordeel van den Heer Varinard. Naar het Fransch door Aafke de Kempenaer.) Une lettre autographe de S.M. Guillaume II

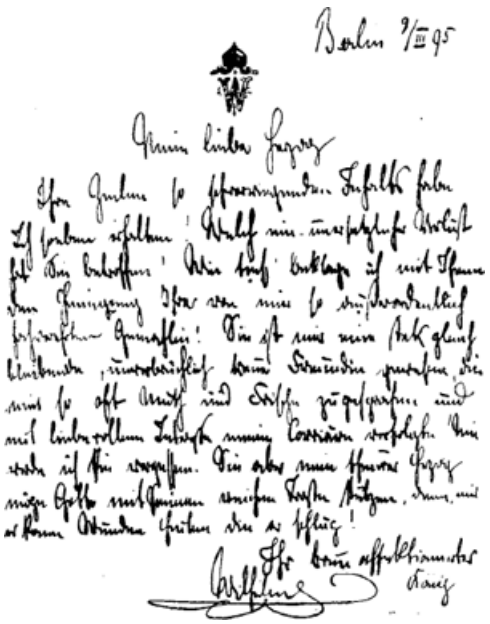

FAC-SIMILE, AUX DIMENSIONS EXACTES, D'UNE LETTRE ÉCRITE LE 9 MARS 1895, AU DUC DE X...., PAR GUILLAUME II (Document qui a servi à la consultation graphologique de M. Varinard, expert en écritures.)

Er gaat geen maand, men zou bijna kunnen zeggen, geen week voorbij zonder dat er steeds geheel onverwachts, een nieuwe openbaring van de veelvoudige persoonlijkheid van Wilhelm II plaats heeft. We hadden Wilhem II als schilder, beeldhouwer, componist, litterator, geschiedschrijver, dichter, wijsgeer en nog wel in twintig andere hoedanigheden; we hadden er zooveel, dat we niet dachten nog andere beschikbaar te vinden. Maar we hadden buiten den waard gerekend. Zijne Majesteit de keizer van Duitschland doet zich ook kennen als wapenkundige. Hij stelt eene Duitsche orde in - er waren er tot nu toe slechts Pruisische - en hij teekent er zelf het insigne van. Wat zouden wel, in de oogen van handschriftbeoordeelaars, de kenschetsende eigenschappen van zoo'n alles-omvattenden persoon zijn? Dat wilden we weten, te meer, daar de handschriftbeoordeeling tegenwoordig in de mode is. Dank zij de tusschenkomst van een onzer vrienden, is het ons gelukt de photographie van een langen brief, eigenhandig door Wilhelm II geschreven, machtig te worden. In het bezit van zoo'n kostbaar document zijnde, konden wij niet beter

doen, dan het aan de beoordeeling van den Heer Varinard te onderwerpen, den bekenden deskundige en overtuigden apostel der handschriftbeoordeeling.

De Heer Varinard is zoo vriendelijk geweest, zich geheel tot onze beschikking te stellen.

Voordat we hem over het onderwerp spraken, dat ons belang inboezemde, vroegen we hem eenige bijzonderheden over de handschriftbeoordeeling, die ‘kunde’, die nog zoo nieuw en reeds zoo verspreid is. De Heer Varinard antwoordde, even glimlachend.

‘Wetenschap! want ze heeft haar regels en wetten en evenals elke andere wetenschap kan ze met min of meer kunst beoefend worden. Maar men moet de z.g. handschriftbeoordeelaars, die natuurlijk niet ontwikkeld zijn, ook niet vertrouwen.

Men moet niet alleen in het schrift den vorm van een letter of een streep zien, maar een algemeene opmerking over het geheel maken, en daartoe moet men de wetten van 't schrift kennen en eene groote hoeveelheid zielkunde bezitten, anders is men niet tot iets ernstigs in staat.

Maar aan den anderen kant moet men aan de handschriftbeoordeeling niet meer vragen, dan ze geven kan, ze geeft niet voor, in staat te zijn, een feitelijke vraag op te lossen; tot haar gebied behoort het navorschen van aanleg en van de drijfveer, die aan het karakter hun bestaan te danken hebben. Ze komt zoodoende tot een wonderbaarlijke juistheid, die soms pijnlijk kan zijn voor den beoordeelaar, die zich zelf vergeet.’

En de Heer Farinard vertelde ons de volgende kleine anecdotes.

‘Eens op een avond ging ik bij een van mijn vrienden dineeren. De tafel was reeds gedekt, toen plotseling de heer des huizes

een brief uit zijn zakportefeuille haalde, dien hij mij overreikte.

'Kijk eens, mijn waarde, zoudt ge me het karakter van den schrijver van dezen brief kunnen uitleggen?' vroeg hij mij.

'Zeer gaarne,' was mijn antwoord.

Na den brief eenige seconden bestudeerd te hebben, roemde ik de scherpzinnigheid, de bekwaamheden en het verstand van den schrijver. Alles ging prachtig en iedereen betuigde zijn instemming totdat, plotseling, de keerzijde van de medaille zich vertoonde. Ik voegde er aan toe: 'Hij is slim, geslepen, valsch en onoprecht; ik zou hem voorwaar mijn beurs niet toevertrouwen!'

Het was de compagnon der firma.

De zomer ging voorbij. Vier maanden na dien avond zag ik mijn vriend weer, geheel wanhopig. Zijn compagnon had hem van alles beroofd en tot den bedelstaf gebracht! Maar laten we nu tot den keizerlijken brief terugkeeren.

'Het komt er weinig op aan,' begon de Heer Varinard, 'in welk land een stuk geschreven is. Ik bestudeer slechts de beweging der pen. Met den stijl van den brief houd ik me niet op. Ik herken onmiddellijk de handteekening van Wilhelm II, omdat ik haar nogal dikwijls gezien heb. Maar wat de openbaring der handschriftbeoordeeling betreft, zal ik U, opdat ge niet meent, dat onlangs-voorgevallen gebeurtenissen invloed op mijn meening hebben uitgeoefend, een handschriftbeoordeeling meedeelen, die meer dan een jaar geleden door een van mijn leerlingen is gemaakt en die op merkwaardige wijze behandeld is. Men zal er misschien nog aanleiding tot nadenken in vinden.

Ziehier:

'De keizer van Duitschland heeft de fouten van Bismarck, maar mist diens kracht. Hij is een bijzonder vreemd wezen, afwisselend geheimzinnig en fatalist; geheimzinnig in zijn trots en zijn kansen, fatalist in zijn verdrietelijkheden en vernederingen.

Hij heeft niet de jongelingschap gekend, die heerlijke inleiding, die naar het leven voert en zoo gaarne zielverheffend en menschlievend is; zijn karakter heeft de eigenzinnigheid behouden van de kindsheid, die slechts liefheeft en gelooft, wat ze zelf wil.

Wilhelm II heeft meer gebaren- dan gedachte-ingevingen.

Hij is niet oprecht, hij is een gedegenereerde, die door zijn opvoeding is geworden iemand, die in den zedelijken zin des woords, zijn evenwicht niet weet te bewaren. Alles, wat in hem trilt en leeft, gehoorzaamt aan wellustig afwisselende gevoelens van liefde en haat, van beminnelijkheid en trouwelooshеid (waardoor buigzame en weinig verheven zielen gevormd worden.)

De geheimzinnigheid, waarin hij zich verliest inplaats van er zich uit op te heffen, inspireert zijn ziel, die wel eenigszins verheven is, en heeft vooraf reeds over hem beschikt, om hem in staat te stellen, op een muzikaal heiligen toon tot zijn volk te spreken.

Deze man is verbazend hebzuchtig en als hij niet den wensch bezat, alle gunstige Europeesche gebeurtenissen en zelfs die van de geheele wereld voor zich opeen te hoopen, zouden zijn begeerige en zinlijke neigingen een vurig, genotzuchtig mensch en een onverzadigbaren speler van hem gemaakt hebben.

En uit deze hebzucht put de keizer zijn geheele kracht, want zijn ziel bezit niet de macht die, naar men zou meenen, zich bescheiden achter zijn hemelsche redevoeringen schuil houdt; zijn ziel is zeer, zeer zwak.

Wanneer geestdrift of koppigheid over een eigenmachtig denkbeeld de duidelijkheid van zijn gedachte verduistert en hem er toe brengt een vergissing of een onvoorzichtigheid te begaan, dan werpt hij in 't eerste oogenblik woedend de verantwoordelijkheid op anderen en raast en tiert en brult tot hij, zoo te zeggen, schuimbekt van drift.

Zijn geest is buitengewoon beweeglijk.

Tot nu toe heeft zijn omgeving de stormen laten voorbijtrekken en op het gunstige oogenblik van haar invloed gebruik gemaakt, zonder dat de meester er iets anders in zag dan eerbiedige onderwerping. Evenals alle zwakke menschen vreest hij zijn mededingers en is meer geneigd, de menschen te onderdrukken, dan hen te gebruiken en op te heffen.

De keizer, die van alle werkelijke intuïtie ontbloot is, schijnt meer denkbeelden te willen uitwerken, dan hij eigenlijk in zich heeft.

Zijn doordringend, gedecideerd en practisch verstand handelt na een oogenblikkelijke ingeving en weet zoodoende van een omstandigheid gebruik te maken: hij munt daar zelfs in uit.

Hij is meer vatbaar voor artistieke indrukken dan werkelijk kunstenaar en bezit zelf

geen enkele geniale gedachte; hij is gesuggereerd in de volste beteekenis van het woord. Hij voelt indrukken, maar geen kunstenaarsgedachten. Men moet zijn werken beschouwen als de voortbrengselen van een verwaande verbeelding.

Al naar de omstandigheden vergeet Wilhelm II soms, dat hij een lichaam heeft, evenals hij zich soms niet schijnt te herinneren, dat hij een ziel bezit. In deze tweezijdigheid vindt hij een groote bewondering voor zijn geestelijke kracht en duizend verontschuldigingen voor zijn menschelijke zwakheden. Zijn protestante geest is in verval en gelijkt een hersenschim; die geest is niet godsdienstig: de keizer heeft meer vertrouwen in zich zelf, den heiligen afstammeling der Hohenzollern, dan in God zijn Heer.

Den dag, dat hij meent, op het punt te staan, lichamelijk of geestelijk ten onder te gaan, zal hij zijn loopbaan treurig, misschien zelfs ellendig eindigen, in de volle bitterheid der wanhoop.'

Bovendien is de Heer Varinard zoo vriendelijk geweest, ons een uitlegging van zijn gevolgtrekkingen te geven. Die zijn zeer interessant. Men oordeele zelf.

'In deze geheele bladzijde ziet men nergens dunne ophalen, die van godsdienstzin getuigen, maar integendeel wel dikke punten en gekrulde letters, die het kenmerk zijn van een vastbesloten geest, die laag bij den grond staat.

Hoogmoed spreekt duidelijk uit de hoofdletters, die veel grooter beginnen zooals b.v. in de handteekening.

Van de korte, opeengedrongen eindletters van den inhalige, merkt men de donkere, scherpgeteekende krullen op, met hoeken, die ons stoffelijke neigingen aantoonen, waarbij zich nog voegt een koppige wil, die beter kan weerstreven dan zelf ontwerpen, en welks resultaat naar het spel leidt.

De lange stokken en oogen der letters, die inbeelding aan trots paren, geven een karakter weer, dat niet gedoogt, dat men redetwist, dat woedend is, wanneer het ontmaskerd wordt en dat zich zonder eenige gematigdheid op anderen wreekt.

Wispelturigheid spreekt uit de ongelijke grootte der letters, die onregelmatig langs den regel loopen en langs een tamelijk rechte lijn onder den regel blijven.

Meer aan elkander verbonden dan afzonderlijk geschreven letters zijn een teeken van gevolgtrekkingen, die op intuïtie de overhand hebben. Maar wispelturigheid en beweeglijkheid verzwakken hier aanmerkelijk de logica, en laten slechts een schijn van nieuwe persoonlijke gedachten achter, die een gevolg van intuïtie schijnen, hoewel ze in werkelijkheid uit een gril voorkomen.

Het artistieke gevoel wordt ons aangetoond door het gemis van opengelaten plekken, bovenaan en links, door de afwezigheid van een werkelijk sierlijken vorm niettegenstaande artistieke pogingen en ook door afwezigheid van krullen, behalve in de naamkrul, die veel meer onnatuurlijk en gekunsteld dan harmonisch en koninklijk is.'

Men zou nog lang over deze uitleggingen kunnen spreken. In elk geval toonen ze ons in een ander licht den Souverein, die er een zeker behagen in schept, de geheele wereld over zijn doen en laten te doen spreken. Veel menschen beschouwen hem, door zijn keizerlijke eigenschappen, als een raadselachtig wezen, dat grootsche visioenen en verheven gedachten moet hebben. Als men in de wetenschap der handschriftbeoordeeling vertrouwen stelt,, ziet men er uit, wat men er van denken moet en dan ziet men ook de breede kloof, die keizer en mensch scheidt.

Wat den heer Varinard betreft, hij hield ons nog wat langer bij zich en somde ons met een aandoenlijke overtuiging een massa voorbeelden op van de vorderingen, die de handschriftbeoordeeling gemaakt heeft en de resultaten, die zij heeft verkregen. Daarna, terwijl hij zenuwachtig zijn studeerkamer op en neer liep, vertelde hij ons van de diensten, die zij bewees, zoowel in handelsbetrekkingen als in diplomatieke zaken, daar ze ontegenzeglijk een overwicht geeft aan degenen, die van haar gebruik maken. Is er niet een oud spreekwoord, dat zegt: 'Un homme averti en vaut deux?'

Als curiositeit geven we hier de vertaling weer van den brief, eigenhandig door keizer Wilhelm geschreven aan een Fransch edelman, die ons verzocht heeft zijn naam te verzwijgen:

'*Waarde Hertog.*

Ik ontving Uw brief met zijn verpletterenden inhoud. Welk een treurig verlies heeft U getroffen! Ik betreur met U den dood Uwer moeder, die ik zoo hoogachtte. Zij is voor mij een vriendin geweest, die mij dikwijls vreugde verschafte en moed insprak

en die mij met een aandoenlijke oplettendheid op mijn loopbaan volgde.

Wat U betreft, waarde Hertog, moge God U zijn troost zenden, want Hij kan de wonden, die Hij geslagen heeft, genezen, enz.'

WILHELM.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Davos.[§)]

> Veel gehoord en gelezen had ik van een Davos, laatste verblijf van hen, die wisten heen te gaan, waar woestheid was en luchtheid en vergetelheid te vinden; waar jonge menschen leefden in een roes, een warreling van schijngenot hun laatste dagen, waar ze dansten hun laatste uren, in warmte en licht, totdat de nacht, de akelige stil-kille, hen de doodsrust gaf....[*)]

O Davos! hoezeer wijkt ge in werkelijkheid af van het beeld, dat mejuffrouw Oudshoorn, en met haar waarschijnlijk vele anderen, zich van u vormde uit hetgeen zij gehoord en gelezen had. Ja een plaats van lijden, van groote smart zijt ge. En toch, ik heb u lief gekregen gij dorp-stedeke in dien uithoek van Zwitserland; hoe vredig ligt ge daar tusschen uwe hemelhooge Alpen, die als 't ware van beide zijden willen naderen, u dooddrukkende en uw nietig bestaan van deze planeet trachtende weg te vagen.

Hoe haastig stroomt het Landwasser, dat kleine smalle beekje, gevoed door talrijke wild bruisende, over watervallen huppelende stroompjes, door het enge dal, alsof het zich haasten wilde uit dat lijdensoord weg te komen. Of als in den winter de watervallen bevroren zijn en als ijsaltaren schitteren en flonkeren in het zonlicht en het dus geen levenskracht genoeg ontvangt om zoo snel weg te dartelen, hoe hult het zich dan in een wit sneeuwkleed, bedekt met milliarden juweelen, waar het zachtkens onder door glijdt en weer ziet het niet de smarten, het lijden en de ellende, die in zijne schoone, onbeschrijfelijk schoone omgeving gedragen worden.

Met duizenden[†)] komen de arme pelgrims jaarlijks, uit alle streken der aarde, naar dit oord, met de hoop, kan het nog zijn, genezing te vinden of anders de sluipende, langzaam voortterende ziekte in haren snellen voortgang te stuiten, tot staan te brengen en alzoo hun kwijnend bestaan nog geruimen tijd te verlengen.

Die ziekte, die gij, mejuffrouw Oudshoorn, de meest geneeslijke noemt, die ik echter zou willen betitelen, als in den aanvang, met stalen wilskracht, onuitputtelijk geduld en groote opoffering, vooral van tijd, nog te overmeesteren.

En, o wonder, vaak ziet men resultaten, die men nimmer had kunnen verwachten, had durven hopen. Ja ook menigeen helpt een verblijf in die hooge, droge, versterkende en bederfwerende berglucht niet en hij snelt daar, al is 't misschien niet

§) Noot red:
Ik vestig er de aandacht op dat ik-zelve, in een noot onderaan het gewraakte hoofdartikel, eveneens Davos in bescherming nam.

*) Hoofdartikel der Hollandsche Lelie d.d. 25 Nov. j.l. No. 22, door Chr: van Oudshoorn.

†) De vreemdelingenstatistiek over 1901 wees een cijfer boven 17,000 aan, waarvan toch minstens een derde deel patiënten zijn.

zoo vlug als hier, evengoed ten grave, maar dan heeft men meestal reeds te lang gewacht en is de zoozeer gevreesde ziekte, het monster dezer eeuw, al zoover voortgeslopen, dat zijn loop niet meer te stuiten is.

Nog àl te vaak is dit het geval.

Ga met mij den eersten den besten winkel in, waarop in minstens vijf talen te lezen staat, dat lieden dier nationaliteiten, daar in hunne eigen spraak terecht kunnen. Wij knoopen een praatje aan met een der bedienden en hooren immer dezelfde geschiedenis; treurig en toch blijde.

'Eene bloeding was de eerste rechtstreeksche vermaning, dat ook ik een slachtoffer van *de* ziekte was. Ik werd tehuis verpleegd, behandeld door een goed arts, slikte creosoot, ychtiol en bij hoesten codëine, later morphine, het bleef open afgaande, doch langzaam terug.

Eerst als zich - soms na jaren - een of meer vrij groote cavernes gevormd hadden, sprak de dokter, na herhaald aandringen van den patiënt, over het gaan naar Davos. Ik kwam hier, doodelijk ziek, met hooge koorts. Na eenigen tijd voelde ik me reeds eenigszins beter, het was of zich nieuwe levenskracht openbaarde, doch langzamerhand raakte mijn geld op. Mijn gezondheid, die zich begon te herstellen, weer in de waagschaal stellen in 't laagland, wilde en durfde ik niet, te meer wijl de dokter immer aandrong op blijven en ik te dien opzichte niet de prettigste ervaring had. Ik zocht dus werk en vond het al was 't dan ook met moeite. In 't begin viel 't me vrij zwaar, doch ik gewende er langzamerhand aan en zoo ziet u me hier als bediende in dezen winkel. Beweren dat ik hersteld en gezond ben, zou ik niet graag doen, doch ik heb hier een werkkringetje en kan leven, wat naar alle waarschijnlijkheid in 't laagland niet het geval zou zijn.'

Ziedaar de geschiedenis van één, maar ook van 90% der bedienden, winkeliers, pensionhouders, etc. in Davos. Verscheidenen hebben 't eerst nog in een laagland-sanatorium geprobeerd, doch slaagden ook daar niet hun gezondheid weer te krijgen, waarschijnlijk wijl zij reeds te lang gewacht hadden, en kwamen *even* zoo vleugellam hier.

Ja, ik herhaal nog eens, treurig en toch blijde is zoo'n geschiedenis. Treurig als men alles op moet geven en verlaten, betrekking, en werkkring, en familie, en vrienden, en vaderland; en daar in den vreemde, in een geheel andere omgeving, in ander, vaak ned'riger ambt of bedrijf, met een halve gezondheid, zijn dagelijksch brood moet verdienen. En blijde toch ook weer waar reeds alles opgegeven was en de dood een uitkomst zou geweest zijn, dat men *dat* nog kon bereiken. Ik toch, vind het leven van hen, die daar geheel als patiënt leven, al zijn zij dan rijker en al kunnen zij zich dus meer weelde

verschaffen, dan de hierboven geschetste klasse, véél, enorm veel treuriger, dan dat dergenen, die zich daar een werkkring veroverden.

Ja Davos, gij vroeger, voor weinige tientallen van jaren, nog onbekend plaatsje, wiens versterkende, gezondheidbrengende, hooge-alpenlucht, u deed worden tot een oord, dat genoemd wordt in de uithoeken der aarde, thans een waar Babylon; gij Davos, plaats van lijden, voor menigeen een Golgotha, gij kunt ook vaak, ja zeer vaak een plaats van vredige, stille voldoening zijn.

Als men na eenigen tijd ‘kur maken’ zooals men dat daar noemt, juist zooals mejuffrouw Oudshoorn dat beschrijft, misschien nog een beetje strenger, (picnics mogen nooit gemaakt worden zonder verlof van den arts en deze staat dit nooit toe, of men moet reeds zoo goed als genezen zijn, terwijl men ook 's avonds tot half tien buiten op het terras, in het kurjargon ‘stal’ genoemd, moet toeven) zich reeds wat beter gaat gevoelen, de koude, zuivere lucht een blosje op de ingevallen wangen schept, zie dan komt er een vredige rust en kalmte, zelfs over den meest hopeloozen lijder en de wil om te genezen openbaart zich vanzelf in de borst van den zieke.

Dezen zullen zich dus niet werpen in een roes, een warreling van schijngenot, zooals mejuffrouw Oudshoorn veronderstelde, en alzoo de aangevangen genezing voorgoed verstoren.

Dan de zwaar zieken, de hopeloozen?

Maar zij hebben er immers de kracht niet toe. Wanneer zij 't zoover brengen, dat zij van hun bed, buiten op 't terras, in de vrije lucht komen, is 't hun reeds een vreugde en tot meer zijn zij niet sterk genoeg.

Toch is er nog een pretmakende bevolking in Davos. Dat zijn de sportvrienden uit alle landen, doch vooral Engelschen, die in dat sprookjesland van sneeuw en ijs, met zijn heerlijk, zonnig klimaat aan hun sport komen offeren. Heeren in korte pantalon, sneeuwschoenen en witte, wollen trui, dames in kort kostuum, ook met trui en wollen muts gekleed, bestijgen in kleine troepjes de berghellingen, met hunne toboggans of ski's en vliegen in dolle vaart den weg af, onder het aanhoudend geroep ‘Achtung’, vreemd klinkend uit een Engelschen mond.

Een vereeniging zorgt voor een mooie ijsbaan, waar jaarlijks de beste rijders van Europa elkaar bekampen, terwijl zoolang er nog geen sneeuw ligt, de mooist denkbare gelegenheid voor schaatsenrijden zich aanbiedt, op het meer van Davos, kort bij de plaats, omgeven door hemelhooge bergen, die zich onmetelijk diep in de kristallen vlakte spiegelen.

Dit zijn echter geen vermaken voor de patiënten. Slechts het gezicht er van wordt hun niet ontzegd. Een genot, voor allen, uitgezonderd de bedlegerigen, gelijk, is de muziek. Een meer dan middelmatige en vrij talrijke kurkapel, speelt ied'ren dag een keurig programma, zoo mogelijk in den tuin van het Kurhaus, zoodat allen die daar in de nabijheid wonen, zelfs tehuis, er van profiteeren.

Dit zijn de genoegens van Davos, ten minste wat men gewoonlijk genoegens noemt.

Zij, die oogen hebben voor de natuur, vinden in het aanschouwen dier grootsche streek, met hare hemelklievende bergtoppen, met hare uitgestrekte glinsterende sneeuwvelden, wier helle schittering de oogen verblindt, met hare met rijp beladen dennen, met hare liefelijke alpenflora, een genot zoo overweldigend, dat mijne pen zich niet daaraan zal wagen, het te beschrijven.

Ik heb nu in eenige grove trekken de plaats gemaald, wier naam den meesten menschen reeds een huivering door de leden jaagt. O mocht men zich na lezing een juister denkbeeld vormen!

Het is geen oord der verschrikking, waar woestheid is, en waar men door het leven in een roes, een warreling van schijngenot, het visioen van den naderenden dood tracht te vergeten.

Neen, een plaats, waar met wilskracht en energie, aan de hand van een bijzonder gunstig klimaat, gestreefd wordt om een bijna hopeloos verloren gezondheid terug te winnen.

En! dat iémand, die ernstig tuberculeus is, of liever nog vroeger, zich opmake naar die hooggelegene vallei in Graubünden en er genezing zoeke en vinde!

Zie, als dat zoo ware, waren deze regelen niet voor niets geschreven.

R., 12 - XII - 1903.
H.v.d. KOLK.

II.

Geachte Redactrice.

Wilt u mij nog een enkelen regel, gunnen om mijne instemming te betuigen met de stukken die er in de laatste Lelie's verschenen van den heer Kappard.

De meeste oude en jonge menschen zullen wel te wijs zijn om zich door zooiets van hun ouden sleur te laten afbrengen, en zullen wel voortgaan met hun poëtisch, onschuldig geflirt en gescharrel, om er te laat het prozaïsche en schuldige van te gaan inzien. Er zullen nog vele ‘uren van wanhoop’ doorworsteld moeten worden, die er de gevolgen van zijn. Maar 't is toch heerlijk dat zulke ware dingen gezegd worden.

Met dank voor de plaatsruimte, hoogachtend
Uw abonné
P.P. LEENDERTZ.

Varia.

I. Ongepast!

In een onlangs gehouden jaarlijksche algemeene vergadering der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, liet de Voorzitter der Vereeniging, Jhr. R.A. Klerck, zich afkeurend uit over de houding van Minister Kuyper, onlangs in de Tweede Kamer bij gelegenheid der behandeling van het Vivisectie-Vraagstuk. - *‘Spreker (Jhr. R.*

A. Klerck) oordeelde 's Ministers aanval onchristelijk en ongerechtvaarnigd)', (verslag Vaderland.)....

Zou Jhr. R.A. Klerck echter wel goed weten wat onchristelijk is, en wat wel-christelijk?

Weet dr. Abraham Kuyper, theologisch professor aan de Vrije Universiteit, en, blijkens 'Heraut' en 'Standaard', volkomen op de hoogte van 't *echte* Christendom, 't niet alléén? -

En denkt dr. Abraham Kuyper misschien over het lot der dieren zooals de vrome tante uit *Simplicissimus:*

'Elisabeth: Tantelief, onze poes was zóó ziek. Maar onze lieve Heer heeft haar weer heelemaal beter gemaakt.

Tante (gestreng). Foei Elizabeth, zóó ongepast mag je niet spreken. Onze lieve Heer bekommert zich niet om katten, die worden vanzelf weer beter!' -

- - *Ik* vráág maar...

Dr. Kuyper *wéét* het natuurlijk...

En ik vind het in elk geval heel onbescheiden, dat Jhr. R.A. Klerck óók wil meepraten over 'onchristelijk' of wel-christelijk, als wij een christelijk Minister bezitten die het wéét. Bovendien, hoe kan nu een christelijk Minister bij uitnemendheid, en, onder biddend opzien, *on*christelijke daden doen?

Neen; 't zal wel zoo wezen als Elizabeths vrome tante 't zegt:

De Dieren moeten maar voor zich zelf zorgen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd.** Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

I.

'BOREA.'

Algemeene indruk:

zachtmoedig, gevoelig, medelijdend, coquet karakter. diep zieleleven, idealistisch. - groote goedheid, zachtmoedig, vriendelijk. - medelijdend, trouw, eenvoudig, vrijgevig. - verstandelijke ontwikkeling. - oprecht. - treurig, neerslachtig, moedeloos. - geschikt tot onderwijzen. - zucht naar geld. - koopziek. - niet practisch, niet logisch. - goede smaak. - huiselijk. - zucht tot gezellig onderhoud. - romantisch.

- reinheid van zeden. - zelfbewust. - meer levendigheid dan wilskracht. - omslachtig. - gesloten, terughoudend. - eigenzinnig. - slim, humoristisch, geestig.

II.

'MARIËTA.'

Algemeene indruk:

kleingeestig, fitterig, melancholisch karakter. zenuwachtig, melancholisch. - strijdt met leed. - scherp, hard, streng, bitter (in hooge mate). - weinig buigzaam. - treedt steeds bevelend op. - meer levendigheid dan wilskracht. - egoïstisch. - lichtzinnig. - zucht naar geld. - geestig, spotziek, boosaardig. - practisch, logisch. - in de hoogste mate ijdel. - in 't geheel geen smaak. - spaarzaam. - meer levendigheid dan wilskracht. - ordelijk. - spreekt gaarne op eenigszins pralenden toon over verschillende quaesties. - omslachtig. - naif. - achterdochtig, gesloten. - idealistisch. - kleingeestig (in heoge mate). - eenzijdig, fitterig, trotsch, zelfbewust. (Is wellicht door verdriet bits, scherp en kleingeestig geworden).

III.

'LIZZIE.'

Algemeene indruk:

goedhartig, oprecht, doch wat ingebeeld karakter. treurig, moedeloos, neerslachtig, melancholisch. - geschikt tot onderwijzen. - goedhartig, medelijdend. - wilskracht, zelfsbewust. - goede smaak. - coquet (vrij sterk). - spreekt gaarne met zekere gewichtigheid over verschillende quaesties. - logisch, practisch. - moedig, ondernemend. - hoogdravend, ingebeeld. - heeft eenige aanleg tot hoogmoedswaanzin. - romantisch. - geestig, humoristisch. - getallenzin ontwikkeld. - spaarzaam. - oprecht, eerlijk, openhartig. - hardnekkig. - trouw. - zinnelijk. - zakelijk. - kleingeestig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Bericht.

In de Holl: Lelie van 24 Febr. jl. kwam een stukje voor '*Vivisectie en Chemie*', door E. Van Lier, med: stud:. Ik vestig er de aandacht op, dat die onderteekening voluit geschiedde op *mijn verzoek.* De heer Van Lier wilde zijn stukje uit bescheidenheids-gronden slechts met één letter teekenen. Ik vind echter, dat in zulke questies de meening van hen die het vak beoefenen, of daartoe zich voorbereiden, méér waarde heeft, dan die van leeken en anonymi. Om die reden *verzocht ik* den heer Van Lier met zijn naam en qualiteit te willen teekenen.

REDACTRICE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Hendrik. Het Ingez: stuk vernietigde ik, daar het debat, gelijk gij zult hebben gezien, is gesloten. Echter moet ik U doen opmerken dat een novelle of schets, die niet bedoeld is als ‘opbouwen,’ volstrekt niet behoeft te voldoen aan de door U gestelde eischen. Een novelle of schets is een greep uit de werkelijkheid. ‘Opbouwing,’ enz., heeft daarmede niets te maken. - Dien eisch kunt gij stellen aan een preek, een opvoedkundig artikel, of iets van dien aard; maar iemand die een schetsje of novelle

schrijft behoeft zich niet te storen aan den door U gestelden eisch van ‘opbouwing.’ Er heerscht op dat punt zulk een begripsverwarring, dat ik U daarop nog eens weer wil. wijzen. Te meer, omdat wat den een ‘opbouwt,’ den ander ‘neerdrukt’ in novellen en romans.

Zie nagekomen corr.

Henny. - Daar er zulk een bepaalde reden is U terstond te antwoorden, laat ik U voorgaan boven de reeds afgedrukte correspondentie. Ik dank U recht hartelijk voor al Uw vriendelijke woorden, en ik kan U slechts herhalen wat ik schreef aan Moeke, ik ben innig blij wanneer ik met mijn raad of mijn oordeel op die wijze van dienst kan zijn, of een goeden invloed kan uitoefenen. - In Uw geval, lieve mevrouw, lijkt het mij eigenlijk hetzelfde te zijn, als in dat van Moeke. U hebt te kiezen tusschen twee *plichten*, of Uw man genoegen doen, en met hem uitgaan een paar maal in de week, of U geheel en al aan het kind wijden, en hem teleurstellen door thuisblijven. Maar in Uw geval vind ik de zaak moeilijker te beslissen dan in het hare, *en* omdat U schrijft van ‘een paar maal in de week’, en omdat U daarbij eenige uren-lang *van huis* zijt, *en* omdat Uw kindje veel kleiner is dan dat van Moeke. Mag ik dus beginnen, met U te vertellen wat ik weet van een Moeder-zelve, die nu reeds lang haar zilveren bruiloft achter den rug heeft, en wier echt-huwelijks geluk met haar man mij steeds evenveel eerbied als sympathie afdwingt. Deze dame vertelde mij eens dat zij, heel-jong getrouwd-zijnde, al heel vroeg ‘in de kleine kinderen zat.’ Ze wilde hen niet graag 's avonds alleen laten; ze *was* het liefst thuis. (Ze was rijk, en had geld genoeg voor kinderjuffrouwen en verpleegsters). Maar omgekeerd wou ze ook niet dat haar man zich om harentwille aan alle gezelligheid onttrok; (ze woonden toen in kleinere plaatsen, waar zijn positie en betrekking vanzelf meebracht dat ze overal gevraagd werden.) En daarom vond zij het prettig, als hij nu en dan zonder haar een dineetje bezocht, of zonder haar uitging wanneer hij daartoe lust gevoelde. Op die wijze behield ieder zijn vrijheid en, juist omdat zij veel van elkaar hielden, hadden ze elkaar zoo noodig dat zij daarbij niet van elkaar vervreemden. *Mij* lijkt dat óók de meest ideale toestand. Mij dunkt, een man met een druk leven heeft wel eens behoefte, vooral als hij nog jong is, om zich te verfrisschen met een uitgang naar een comedie of een concert of een gezellig partijtje. En als zijn vrouw en kinderen gezond zijn, waarom zou hij ze dan niet eens een paar avonden alleen laten voor een of ander geoorloofd genoegen, wanneer die *kinderen nog zoo klein zijn*, *dat de moeder eigenlijk haar plicht verzaakt door met hem het huis te verlaten.* Ik kan mij best begrijpen, dat de moeder in zoo'n geval wel eens *lust* heeft om mee uit te gaan, (al houdt ze ook heel-eerlijk **veel** van haar kinderen), zoodat het thuisblijven voor haar een *teleurstelling* is. Maar zijn aan het moederschap dan niet evengoed *lasten* en *moeiten* en *plichten* verbonden, als aan elke andere levensvreugde?

Ik beschouw dat zóo. De man moet overdag *zijn* plicht doen. Hij-ook zal dan wel eens geen lust hebben daaraan, en misschien liever thuisblijven luieren, of gaan wandelen met zijn vrouw. Maar als hij een goed huisvader is, dan *doet* hij zijn dagwerk, lust of geen lust. En zoo heeft de huismoeder óók haar *plichten*, lust of geen lust. En m.i. behoort tot die plichten zeer zeker: het 's avonds thuisblijven bij nog *zoo* kleine-kinderen, dat ze 't niet-eens kunnen oververtellen als ze slecht-verzorgd zijn door de bij hen achtergelaten bediening. (Ik spreek niet eens van kwade-trouw,

maar alleen van gemakzucht, van verkeerde voeding, uit dwaze denkbeelden of om 't kind gauw zoet te krijgen, van bang maken, enz., enz.).

Echter, 't geval kan zich vóórdoen - en U schrijft dat dit het Uwe is - dat de man zijn vrouw *wil* meehebben, en zegt: anders blijf ik-óók thuis. - In zoo'n geval nu, lieve mevrouw, geloof ik zeer zeker dat ik mijn mans wil en verlangen zou stellen boven den mijnen van thuis-blijven; omdat ik *uit liefde tot hem zeer zeker zou toegeven.* -

Ik zou dan overdag, en op alle mogelijke manieren, goedmaken aan het kind, wat ik die paar avonden noodgedrongen *moest* te kort schieten; door het nooit uit *egoisme* van eigen-genot-najagen alleen te laten. En ik geloof dat ik dáárin een voldoende zekerheid zou vinden, dat ik ook aan mijn kind wel mijn plicht deed. Een man heeft zijn kind nu eenmaal anders lief, dan een vrouw het liefheeft. Alle mannenliefde is anders dan vrouwenliefde. Daarom zou ik 't waarschijnlijk vinden, als de liefde van mijn man voor mijzelve, *en* voor het kind-ook, ging verminderen door een voortdurend-weigeren zijner billijke wenschen. - Ik houd dat dáárom voor waarschijklijk, omdat een man altijd egoist *blijft*, ook in zijn liefde, zoodat hij zich zulk een in-het-kind opgaan nooit heelemaal zal kunnen indenken. -

De heele questie komt er voor *mijn* gevoel op neer: Doet U het *heelemaal* om Uw man? Zoo ja, dan moet U m.i. méégaan. - Voor mij zelf zou ik dan niet aarzelen. Ik ben stellig-zeker, dat een vrouw die liefheeft zich weet te *verdeelen* tusschen man en kind. *Verdeelen* blijft het maar wie het kan zal daardoor óók weten te vormen *den band* tusschen vader en kinderen, zal worden *het* middelpunt waarom het heele gezin zich beweegt, het middelpunt dat onmisbaar is *en* voor den vader *en* voor de kinderen. - lk heb iemand gekend, die, onder het schoonschijnend motto: Ik doe het voor mijn man, 's avonds, avond aan avond, in de comedie zat of op concerten. In de eerste plaats loog zij *dit* reeds, want ze ging voor haar *eigen* plezier. (Want ze deed het óók als hij ziek was, of op reis!) Maar bovendien was zij ook den *ganschen dag* (zonder haar man, die dan zijn werk had) op straat, bij alle pretjes, op alle visites, en nooit bij haar kleine kinderen; zelfs niet als die ziek waren. Dit mensch *bewees* daarmee dat ze loog, met haar schoonschijnende phrase; want, *als* het waar geweest ware, dan had zij zich natuurlijk *den ganschen dag te ijveriger aan haar kinderen gewijd*, om daardoor haar 's avonds-uitgaan goed te maken. -

Ik hoop dat ik U een beetje steun heb kunnen geven.

Dat U een kind hebt verloren, is natuurlijk een reden tot dubbelen angst. Maar zóó iets staat buiten Uw macht. Ook bij de grootste voorzichtigheid en zorg kan men toch nooit ziekte en dood voorkomen. - Ik weet een geval, van een moedertje die, na de geboorte van haar kind, in 't geheel niet uitgaan wilde, omdat zij 't geen oogenblik durfde verlaten. Het kind was zoo gezond en flink mogelijk, maar het duurde maanden vóór haar man haar kon overhalen voor een kleine wandeling samen. Toen ze thuiskwamen, had de kindermeid het kind laten vallen! De dokter kon er niets meer aan doen. 's Avonds was het dood!

Zulke gevallen bewijzen dat zelfs *alle* toewijding en liefde het ‘Noodlot,’ of ‘Godswil,’ (al naar gelang men 't noemen wil), niet kunnen voorkomen of tegenhouden. Daarom komt het er maar op aan, of men zijn *plicht* zoo goed mogelijk doet, de uitkomst ligt toch buiten onze eigen macht. Maar ik herhaal, als ik zie hoe zulke moeders als U, Uw kinderen moeten missen, terwijl de onverschilligen en gewetenloozen ze dikwijls, *ondanks* alle onvoorzichtigheid, behouden, dan vind *ik* 't onmogelijk te gelooven in een ‘Voorzienigheid’; en ik voor mij vind dat die

‘Voorzienigheid’ de beklagenswaardige kinderen van zulke egoiste moeders maar liever hoe eer hoe beter tot zich moest nemen.

Ik eindig met U hartelijk te danken voor Uw lieven, vertrouwelijken brief, en U te vertellen dat U, ondanks Uw verlies, toch blijkbaar benijdenswaardig gelukkig zijt. Enfin, dat zijt U-zelve met mij eens. Van ganscher harte alles goeds verder. Ik hoop daarvan ter zijner tijd van U te vernemen?

Anga. Uw vertaling nam ik aan. Een *kort* opstel over het door U bedoelde onderwerp kan ik plaatsen.

Ro. Dat Uw stukjes minder gauw geplaatst worden, komt omdat er nu véél goed werk is, en minder plaats dan vroeger voor schetsjes als de Uwe. Dank voor Uw vriendelijk nieuwjaarschrijven. ‘Misverstanden’, beste Ro, bestaan heusch altijd *alleen* in Uw vindingrijk hoofd, want ik heb nog nooit iets tegen U gehad, of eenige onvriendelijkheid jegens U gevoeld. - Ik heb U al méér gevraagd U dat

toch niet *in te beelden.* Maar ik wensch dan nu maar met U ‘dat er in het nieuwe jaar geen misverstanden tusschen ons voorkomen’. Als ik U helpen kan of van dienst kan zijn, steeds gáárne. Hoe is het toch afgeloopen met Uw novelle? - Wat dat woord in die novelle van *mij* betreft, lieve Ro, ik heb er zelf nog over *gedacht*, of het iemand zou kunnen hinderen. Maar ik kwam tot het besluit, dat iemand die oude-kleeren verkoopt nu eenmaal zoo *heet.* (Het is toch geen schande oude kleeren te verkoopen! En de Israëlieten-zelf gebruiken het woord *Jood* inplaats van Israëliet.) Maar ik stel er prijs op, dat gij 't hier nog eens *openlijk* leest, ik heb er *niets* mee bedoeld, en als gij het toch ‘beleedigend’ vindt, dan **spijt het mij zeer** 't gebruikt te hebben, en zal ik het als 't afzonderlijk wordt herdrukt *stellig* veranderen in een *ander* woord.

Nagekomen Correspondentie.

‘**Zuster Line**’. Lieve Mevrouw, ik ben héél blij dat U mij Uw bezwaar hebt meegedeeld. Nu kan ik de zaak terstond aan U ophelderen. Ik bedoelde met ‘te veel geidealiseerd’ geenszins, dat zulk een leven als het door U geschilderde in de *werkelijkheid* ondenkbaar zou zijn. Geenszins, maar om zóó te wezen als Uw zuster Line, moet men stellig een zeer bepaalde ‘roeping’ tot pleegzuster in zich voelen. Uzelve zegt ook, dat Uw werkelijkheids-voorbeeld zoodra zij vrij is hoogstwaarschijnlijk *metterdaad* ‘diacones’ wil worden. Welnu, van *die uitzonderings*-meisjes, die aldus de roeping hebben, de echte, ware roeping tot *verplegen*, heb ik geenszins gesproken. Want die behoeven niet te *zoeken* naar een weg tot nuttigheid. Die voelen in zich den weg vanzelf. Maar zulke meisjes zijn zeldzaam. Mijn wedstrijd-vraag echter was: een weg aan te wijzen voor het gewone meisje, dat financieel-onafhankelijk en zonder gróóte gaven of bepaalde roeping, voor 't een of ander, éérlijk wenscht zichzelve nuttig te maken! En dáárom schreef ik van Uw opstel ‘te veel geïdealiseerd’. Want Uw zuster Line *is* geen gewoon meisje. Zij is een buitengewoon edele natuur. - Dat er zulke vrouwen en zulke meisjes *zijn* in de werkelijkheid, dat geloof ik niet alleen gaarne, waar gij mij zegt een ‘zuster Line’ te kennen, ik *weet* het ook goddank uit eigen aanschouwen, bij arm en rijk!

Lotos. ‘Abonnée van de Lelie’ staat als eenig pseudoniem onder het versje. - *Ik* weet dus niet, of gij dat zijt; maar ik *méén* mij te herinneren dat er onder de 56 afgekeurde vertalingen een was, onderteekend Lotos; en dat ik *die* vertaling afkeurde omdat zij te weinig-vloeiend was. - Wij hebben Uw kaartje *later* gevonden. Zondag-'s middags, als onze Marie uit is, staat gij aan niet-opendoen bloot. Het heeft mij erg-gespeten van Uw vergeefsche moeite.

A. te A. - Ik heb drie of vier brieven van U, en een (door den heer Veen mij toegezonden) vers. Ik heb particulier met U gecorrespondeerd. Ik heb in de courant kunnen lezen, dat gij indertijd met warmte de Hollandsche Lelie en mij hebt verdedigd. - En toch zou ik ‘*niet meer weten wie gij zijt*!’ - Hoe dikwijls moet ik vertellen, dat ik *alle* brieven voor de correspondentie bewáár ter beantwoording; zoodat reeds het feit dat de brieven van U in mijn bezit zijn alle mogelijkheid van ‘vergeten’ uitsluit. Maar als gij U *alleen* teekent met een pseudoniem, dan heb ik geen recht uw naam in 't publiek op te geven *zonder* uw voorkennis. Daaruit volgt

niet dat *ik* U ‘vergat.’ De genoemde namen hebben zichzelf terstond *met* hun naam onderteekend. Sommigen gaven hun naam op *en* een pseudoniem. Gij echter hadt alleen uw pseudoniem opgegeven, 't geen een bewijs was dat gij onbekend wildet blijven.

C.P. Wegens tijd- en plaatsgebrek kan ik niet aan uw verzoek voldoen. Wilt gij mij uw adres opgeven, dan zal ik het versje aan U terug zenden met een paar aanteekeningen.

Stella Mare. Het slot van uw Ingez. stukje is geheel-onbegrijpelijk voor het publiek. Zal ik het doorzenden aan den betrokkene-zelf? - Zend mij s.v.p. het beloofde. Ik zal bij de plaatsing van het andere de gewenschte volgorde in 't oog houden.

A.L. Veel dank voor uw brief. Had alles juist zoo vermoed. *Geef U dus groot gelijk.* Zoo mogelijk ontvangt gij nog nader antwoord.

Excelsior. Ik begrijp uw bedoeling in uw laatsten brief niet geheel. Aan het slot vraagt gij ‘U niet te beantwoorden.’ En tegelijk doet gij in uw brief *verscheidene* vragen waarover gij ‘mijn meening wilt weten’. Moet ik Uw vorige brieven óók niet beantwoorden? Ik wil dit alles gaarne weten ter voorkoming van misverstand of teleurstelling. *In elk geval dank ik U zeer hartelijk voor Uw brieven.* Ik wacht dus nog uw toelichting.

Hendrik. - Ik begrijp niet hoe gij, die zooveel van mij gelezen hebt, kunt denken dat ik voor ‘geheimhouding van alles’ ben. *Ik ben er zeer zeker vóór*, dat een meisje bijtijds de dingen die zij weten moet verneemt op een verstandige manier. Maar ik vind de ‘reinheidsboekjes’, en kwartjes-brochures over geslachtsziekten, en het schrijven erover in onnoozele blaadjes *zeer onverstandig.* Het maakt de meisjes pervers-nieuwsgierig. Elke *moeder* behoort haar eigen kinderen in te lichten; en dat op de wijze en op den leeftijd, die zij zelve het geschiktst acht voor elk kind afzonderlijk. Want elk kind en alle omstandigheden *verschillen.* Daarom kan men daarvoor geen *regels* maken.

Berichten.

I.

De bekroonde (parodie Schiller's Glocke) verzoekt mij mede te deelen, dat zijn naam niet is J. WOLTHEN maar: J. WOLTHERS Jr., Arnhem.

REDACTRICE.

II. Bericht-Wedstrijden.

Homo Sum (mej: IDA BRONS, Amsterdam) koos als prijs: Tennyson; In Memoriam.
Janna (mej. MARIANNE J. POSTHUMUS) koos als prijs: Gorter: Mei (gebonden).
Nor (behoudt het pseudoniem) koos als prijs: Gorter: De school der poëzie.

Mej. ROSETTE KOETSER (geen pseudoniem) koos als prijs: Bal: Verklarend Woordenboek (gebonden).

III. Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

's-Gravenhage, 25 Februari 1904.

Rubriek 7, No. 9260.

Vriendelijk doch dringend verzoek aan de Redactie, onderstaand bericht wel in zijn geheel te willen opnemen in haar Blad.

Algemeene 10-urige arbeidsdag.

Met het oog op het ontwerp arbeidswet 1904 herinnert het Nat. Bureau van Vrouwenarbeid aan zijn derde uitgave, 'Tien jaren Arbeidswetgeving,' waarin gevonden wordt **een rijk materiaal** van **argumenten** en **feiten ontleend** aan de **praktijk** van **ons eigen land** en **afdoend bewijzende** de **noodzakelijkheid** en **mogelijkheid** van **den algemeenen** 10-urigen **arbeidsdag**.

De Directie van het Nat. Bureau van Vrouwenarbeid,
MARIE JUNGIUS.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

9 Maart 1904.
17de Jaargang.
No. 37.

Mode in de Kunst.

Er is geen ongelukkiger ding dan dat. Het wezen van kunst wordt er door bedorven. Alle oorspronkelijkheid gaat er door verloren. Wachten we ons dus daarvoor! Laat het publiek vrij de kunst als modezaak beschouwen. De kunstenaar zelf is verplicht niet alleen niet mede te gaan met die mode, maar haar zelfs met al de kracht die in hem is te bestrijden.

Wat die mode is, hoe die doet denken en handelen, wil ik met een enkel voorbeeld toelichten.

Ik had op een gegeven oogenblik niets te doen, en zat aan mijn schrijftafel. Mijne gedachten waren elders, doch onwillekeurig zochten mijne handen bezigheid.

Een stuk karton lag voor mij; een penseel en een paar geopende fleschjes, waarin roode en blauwe inkt, waren in mijn bereik.

In minder dan geen tijd was de eene helft van het karton rood gekleurd; de andere, de onderhelft, blauw, en toen de inkt droog was, zag men in die kleurvelden tinteling en golving, als had dit doel den onbewusten arbeider voor oogen gestaan.

Wederom doopte ik de penseel in den rooden inkt, en teekende eene halve zon, nu gloeiend rood, welke neerlag op de lijn van het blauwe vlak, en toen ik zigzagsgewijze over dat blauw de nog half natte penseel heen bewoog, was de spiegeling van het gloeiend rood, in het (water)vlak volkomen geworden.

Ik werd wakker uit mijn droomend knoeien, en een zonsondergang, waarbij de vuurbol in den wijden plas neerzinkt, kwam mij in de gedachte.

Met een paar punaises hechtte ik de aquarel (?) aan den wand.

Dagen, zelfs weken gingen voorbij; ik dacht niet meer aan dat, wat als spot ophing.

Daar treedt een mij bekende heer binnen.

Onder het praten door zie ik, dat zijn oog op zeker punt blijft hangen. Ik volg die richting, en een duiveltje verzocht mij.

‘Wat heb je daar voor een ding?’ Het duiveltje heeft mij plotseling geheel te pakken. ‘Niet zoo minachtend’ is mijn antwoord, ‘Kijk maar eens goed; ik heb 't ding dezer dagen gekregen.’

‘Toch niet van.....’

Mijn ja knikken doet hem den naam uitspreken.

‘Van Toorop, maar man, hadt ge me dit toch eerder gezegd.’ Meteen springt de kenner, de bewonderaar op. Hij vliegt tien passen achterwaarts; kijkt en kijkt, alsof hij door den muur heen wil zien, en roept uit: ‘Wat een sentiment; wat een koloriet! Lucht en zee schijnen een vuurmassa, en toch hoe mooi is de toon van de zee weergegeven. Subliem; ik wensch je geluk; het is kranig; het is Toorop's.’

Ik keek onwillekeurig naar mijne twee fleschjes inkt, en glimlachte bescheiden, over de onbewuste Toorop's kunst, welke in mij was gevaren; misschien was dit alles door suggestie gekomen en zijn werk.

Het voorbeeld is sterk sprekend; de mode beheerschte mijnen bezoeker, toen ik hem om zoo te zeggen den naam van den kunstenaar[1], zonder hem te noemen had gesuggereerd.

Mode, zoo dacht ik, toen de bezoeker was heengegaan, want ik ben er zeker van, dat hij zich reeds nu onledig houdt met de copie van het origineel, en anderen zal willen wijzen, dat door twee kleuren zoo'n groot effect is te bereiken.

Uit modezucht volgt men na; praat men na; dat is de straf der mode. In literatuur vindt men tegenwoordig het stamelen, het krom-spreken mooi; in de muziek moet het koper aan Wagner herinneren; in de beeldbouwkunst moet vormeloosheid gebrek aan gedachten vergoeden; in de schilderkunst wordt het portret, door omtrekken van ijzerdraad, alle charme ontnomen; wordt het landschap opgebouwd uit een Neurenberger speeldoos; verliezen de intérieurs zich in wasem, in warmen waterdamp, half duister en nevelschaduwen; ja, krijgen de figuren handen, alsof ze met wanten zijn bedekt; voeten als in sokken gestoken; en koppen, even afzichtelijk als van hen die door melaatschheid zijn getroffen; en dat alles wordt mooi gevonden, en kunst genoemd. Niet omdat het mooi is, en kunst is, maar omdat de mode het voor het oogenblik wil, omdat de jongeren meenen, dat zij van de meening der ouderen moeten verschillen, - wat ook op zich zelf eene mode is, - en omdat de ouderen in hun onkunde, in hun weinig weten, de jongeren niet durven weerspreken, zeker niet kunnen weêrspreken.

Moeten zich nu de kunstenaars aan die modezucht opofferen; moeten zij hun kunst richten naar den wil van het publiek? Neen, neen, driemaal neen! De kunst en de kunstenaar moeten het publiek richten naar wat waarlijk schoon is.

Wil het publiek eene rechte lijn, de kunstenaar moet door het volhouden in zijne kunst het leeren begrijpen, dat eene gebogen lijn veel fraaier is; en wil het publiek slanglijnen, in de nieuwste kunstnijverheid zóó gewild, dan moet de kunstenaar niet ter wille van het publiek in die richting werken, maar dan alleen, indien hij de innige overtuiging heeft dat de aesthetica de slanglijn in alle opzichten kan handhaven.

Vergeten wij toch niet, dat de kunst uit de kunst voortkomt. Een eigen kunst is niet op eenmaal te scheppen, en indien we nu de kunst willen dienen, dan moeten wij niet op eenmaal eene omwenteling tot stand trachten te brengen, noch het oude weer nieuw trachten te maken.

Het scheppen is geweest; het volmaken is aan ons.

A.J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Gemeente-archivaris.

1) Ik wil door dit schrijven op zijne manier van werken niets afdingen.

'*s-Gravenhage*, Januari 1904.
(Overgenomen met toestemming van den auteur).

Vrouwengedoe. Voor W.

> '*En, freule Lokman, hunt U begrijpen wanneer ih zeg*, *dat ik vrouwen zoo náár vind?.... - Ik kan zooveel beter met 'n man opschieten....*
> (W.)

Mijn lieve W... Ik begrijp U, geloof ik, zoo héél goed als gij '*vrouwen zoo naar vindt.*' - Mij-ook gaat het zoo, althans met een zeker soort, helaas o zoo *veel* voorkomend soort van vrouwen. En ik wil U vertellen welke ik bedoel. - Zij tieren, geloof ik, weliger in de steden, dan in de provincie.

Het zijn de onware, de huichelachtige, de liefdoenerige, de zichzelf met een masker bekleedende moderne vrouwen van den tegenwoordigen tijd....

Daar komt er eene bij me binnen. - Ze is altijd uit, altijd op straat, of tentoonstellingen-afdravend, of dineetjes en visitetjes naloopend. Ze houdt ook kinderen; - net als ik honden houd. (Maar *ik* zorg beter voor mijn viervoeters, dan zij voor haar kleine kleuters; want *zij* zet een juffrouw of een verpleegster bij hen als ze ziek zijn; maar

ik waak bij mijn hond, bij de minste ongesteldheid, al heb ik ook den ganschen dag gewerkt). En ik denk er niet aan hem aan *vreemde* zorg (hoe goed onze Marie ook voor hem is) over te laten in geval van ziekte. Ze is ook 'ontwikkeld.' D. w.z., ze heeft een leesgezelschap, waarin ze te hooi en te gras wat recensies nasnuffelt over algemeenbekende boeken. Ze vangt ook in haar uitgaan- en pret-leventje eenige stopwoorden op over die boeken, en over 't laatste Diligentia-concert, en over de kunstbeschouwing van Pulchri, of de laatste expositie in den Kunstkring.

In één woord, ze is een van die dóór en dóór onéchte wezens, die tegenwoordig de vloek zijn van ons geslacht.... Er is geen *echtheid* in haar ziel, noch in haat, noch in liefde; haar 'ontwikkeling' is onecht, en haar quasi-moedergevoel is onecht, en haar dwepen met 'kunst' is onecht.... 't Is alles bij haar *mode*, en zucht om mee te doen met haar coterie, en na te praten wat *die* zegt en *gene* vindt....

O neen, ik vergis me, één ding is toch *wel* echt aan haar, héél echt; - dat is haar liefde tot zichzelve. - Die beheerscht haar. Zijzelve, haar eigen-ik, háár gemak, haar genoegen, dáárvoor *alleen* leeft ze, en dáárvoor bestaan alleen haar man en haar kinderen....

Maar wat doet nu zoo'n schepsel als ze bij mij binnenkomt? Praten over wat háár *werkelijk* interesseert? Vertellen dus van haar eigenlieve-ik, en eigen-genoegen, en eigen plannen? O *deed* ze *dat* maar! Dan zou ik zoo'n afkeer niet van haar hebben. Dan was ze, in haar jammerlijke zelfzucht, ten minste nog een *oprecht* wezen -.

Maar ze weet, dat ze bij iemand komt die heel anders denkt en voelt, en een heel andere opvatting van 't vrouwenleven heeft dan zij; en daarom wil zij, per se, in haar akelige huichelachtigheid, óók op mij een 'lieven indruk' maken...

En, met hemelschen oogopslag, vertelt zij mij van haar kinderen, en dat ze altijd 'zoo graag bij hen is, eigenlijk rust noch duur heeft als ze hen alleen moet laten....'

'En die kinderjuffrouwen, en die verpleegsters,' vraag ik!

'- Ja, zie je, dat *moet* ik wel doen (nieuwe hemelsche oogopslag), om mijn man, en om mijn familie. - Ik heb zoo'n zwakke gezondheid! - Mijn man *wil* dat ik met hem uitga! - 't Huishouden vereischt zooveel zorg. - Enz. Enz.! (De verontschuldigingen en leugens zijn talrijk, waarover zoo'n wezen weet te beschikken. Gij kunt áánvullen lieve W, uit eigen ervaren.)

Ik zwijg.... en doe, met de onoprechtheid der 'beschaving,' alsof ik 't mensch geloof. 't Komiekste in zoo'n geval, en tegelijk het weerzin wekkendste is, dat zij zich - natuurlijk trouwens - voortdurend zelf tegenspreekt, zich in haar eigen leugens verwart zonder 't zelf te bemerken, en daardoor haar jammerlijke huichelarij voortdurend zelve aan de kaak stelt. Zij zal mij b.v. zeggen, dat ze 'geen nacht haar kinderen wil alleenlaten'; en geen veertien dagen later gaat ze voor een dag of tien voor haar plezier op reis naar 't buitenland, bovengemelde kinderen dus voor niet één, maar voor tien en méér dagen *en* nachten alleen latende. - Ze zal mij willen wijsmaken dat ze 'altijd zelve bij haar kinderen is, en ze nooit aan de meiden overlaat' maar tegelijkertijd, om haar 'ontwikkeling' en voorname relaties tegen mij te luchten, zulk een zee van uitgangen, dinees, pretjes enz. enz. opnoemen, waarmede ze haar gansche week heeft doorgebracht, dat de wiskunstige *onmogelijkheid* van *tegelijkertijd* 'altijd bij-de-kinderen-zijn en hun zelve verzorgen' terstond in het oog springt.... voor wie nadenkt. Maar *nadenken* (over hun eigen komieke nulligheid) dat vermogen deze soort 'ontwikkelde' vrouwen nu eenmaal niet!

Ik zou kunnen voortgaan U tallooze staaltjes op te noemen van zulk zich-zelve tegenspreken! Zoo heb ik b.v. een dame, die thans een schreeuw-rol vervult op het gebied reformkleeding, met eigen ooren hooren verzekeren: dat ze die nooit zou willen dragen, en zóó leelijk vond, etc. etc. Geen maand later echter werd haar, bij gebrek aan betere krachten, de bovengemelde schreeuw-rol aangeboden; die haar een positie verschafte van zich-op-den-voorgrond-dringen-kunnen. - En zie, met beide handen greep ze dit ideaal haars levens, zich op den voorgrond dringen, aan; want ze dringt zich overal op den voorgrond waar men haar dit *toelaat*, (in Den Haag is dit door stand, positie, levenskring, en vooral *afkomst*, namelijk niet altijd gemakkelijk voor vele menschen.)

.... En nu draagt ze met zwier haar hobbezakje, en is vermoedelijk naïef-vergeten haar afgunst-uitval, (de dame, tegen wie ze het door mij aangehaalde zei, *droeg* reformkleeding!)

Maar, om op mijn bezoekster terug te komen. Ze heeft nu naar eisch liefgedaan tegen mij

over haar man en kinderen, en meent, wat dit deel van mijn karakter en levensopvatting betreft, mij voldoende te hebben 'ingepakt.' - Ik ben echter, behalve een vrouw die ronduit bewondert het huisvrouw- en moederzijn, óók een 'schrijfster', van wie men, als zoodanig, veronderstelt, dat zij natuurlijk veel houden zal van 'ontwikkelde' gesprekken! En dus moet mijn bezoekster niet alleen haar volmaakte-vrouw- en volmaakte-moeder-zijn aan mij luchten, maar bovendien ook haar volmaakte 'ontwikkeling' mij bewijzen.

En ze rammelt tegen mij af, een brokstuk uit een recensie over een boek van Couperus, of van Borel (met behulp van de Holl: Revue, en een goed geheugen kan je de meestbekende critiekjes, van de meest bekende tijdschriften, al gauw onthouden).... Ze vertelt mij, al oogenhemelend, dat ze 'dweept' met Couperus....

En, als ze ziet, dat ze niet opschiet met mij, gooit ze 't op een anderen boeg, en vraagt mij, of ik al gezien heb de Pulchri-tentoonstelling.... en of ik óók niet vind, dat 't laatste Diligentia-concert.... (En ik krijg te hooren, wat 't Vaderland of de Nieuwe Courant er van gezegd heeft; dat hangt er van af welke van die twee Haagsche couranten in *haar* kringetje den doorslag geeft.)

In één woord, ze heeft verstand van *alles*, van boeken, van schilderkunst, van muziek. Ze kan immers (o schoone vrouweneigenschap!) 'over alles zoo goed meepraten.' -

't Geen zeggen wil, dat ze voor al deze dingen in *werkelijkheid* net even weinig *innig voelt*, als voor haar man, kinderen en huishouding. - Vandáár dan ook, dat het mij een totale onmogelijkheid is met *deze* soort vrouwen te spreken over iets, een boek b.v., dat mij-zelve heusch héél lief is. Haar totale onwetendheid, haar dikwijls 't boek *niet*-gelezen-hebben, de jammerlijke flaters die ze dan maakt, sluiten *elke* mogelijkheid uit, om met zoo iemand *wezenlijk* te spreken over een boek, of over iets anders van dien aard, dat wáárde heeft, dat hoogstaat.

Ik zwijg dan ook steeds opzettelijk, zoodra het discours dien kant van 'ontwikkeling' uitgaat, of geef zulke oppervlakkige antwoorden, dat ik overtuigd ben een zeer 'onontwikkelden' en 'oppervlakkigen' indruk te maken op het quasi-diepzinnige schepsel, (volmaakte vrouw, volmaakte moeder, volmaakte-'ontwikkelde' in literatuur, muziek, en schilderkunst), dat tegenover mij zit haar zelfverheerlijkenden onzin uit te galmen....

- Goddank, ze gaat....

Ik rek mij uit, geeuw, neem mijn hondje in mijn armen, kus hem op zijn snoetje, en verheug mij dat ik zijn 'onontwikkeld' gezelschap weer mag genieten, inplaats van dat der kunstdoenster, moderne-vrouw-moeder, die zooeven is weggeruischt....

Daar komt een *man* bij me binnen, - een *gewone* man!

Waarom gaat het mij, nu als U, dat ik met hem 'zooveel beter kan opschieten', dan met die vrouw; al verschilt hij zonder twijfel evenveel in denkwijze met mij, als die vrouw van zooeven het deed!?

Om de zéér eenvoudige reden, *dat die man niets anders wil lijken dan hij is*; zichzelf geeft zooals hij *is*. Hij houdt b.v. van 'pretmaken', en hij zal mij, zonder te vragen of *ik* daarvan houd, gedurende heel zijn bezoek bezighouden met een relaas van zijn diners, comedies, circussen; weet ik wat. Hij wil niet *schijnen*, *omdat* hij bij *mij* zit, een 'ontwikkelde' meneer, die kan meepraten over Couperus enz.; och neen, hij is vervuld met zichzelf, en hij vertelt van wat *hem* interesseert. - En al vind ik, die bijna nooit uitga, dat pretjes-relaas nu waarlijk zoo boeiend niet, dat kan mij niet

schelen, want ik vind mijn bezoeker in elk geval niet *on*oprecht en aanstellerig-huichelachtig. - Of wel, hij is heel-hartstochtelijk fietser, of jager, of sportman, en hij is zoo volkomen vervuld van deze lichaamsoefeningen, dat hij maar steeds vertelt van zijn liefhebberijen op die punten! - Vervelend! Ik geef 't U toe van harte. Maar in *elk* geval, hij wil niet *anders* schijnen dan hij *is*. -

- - En *dit* is het waardoor de *gewone* man zich onderscheidt, gunstig onderscheidt, van die in den grond even *gewone* vrouwen die gij - en ik ook - 'zoo naar vindt (omdat zij *ongewoon*-"ontwikkeld" en *ongewoon*-lief en-goed willen *schijnen*).' -

Dat is de reden, waarom ik, even als gij, 'met een man beter kan opschieten.' Vinnige, manhatende, in onnoozel-eigen-ik-aanbidden-verdiepte moderne-vrouwen plegen mij, onwijzig-dom, aan te vallen met de vraag: 'Wat ik dan toch aan zoo'n man vind?' 'Of ik nu heusch gelóóf, dat zoo'n man hoogerstaat, dan wij-vrouwen?' Enz. enz. - Neen; ik geloof niet dat een man zooveel hooger-staat dan wij; en ik vind ook zooveel 'bijzonders' niet in hem. Maar, juist *omdat* hij ook niet *tracht* iets *bijzonders* te schijnen, maar met

zijn gewoonheid, met zijn deugden, gebreken, en liefhebberijen royaal voor den dag komt, juist daarom stel ik hem hooger, dan het onware, zichzelve-ophemelende, haar egoïsme achter hemelsch oogvertrekken verbergende, zich in alle opzichten volmaakt-vóórdoende, jammerlijk-*ridicule* wezen, dat heden ten dage optreedt als 'de vrouw par-excellence'....

Ik spreek natuurlijk opzettelijk van 'de gewone' menschen. Van de uitzonderingsnaturen, van de werkelijk-hoogstaanden *in beide geslachten* spreek ik thans geenszins. Ik heb het over den gewonen, dagelijkschen omgang. Geenszins kan ik dan de pretensie maken - en maak die ook niet -, dat elke vrouw of man, die mij bezoekt, zoo denkt, voelt, of doet als ik. Of *ik* dus hun denken, voelen, of doen sympathiek vind of niet, doet er niet toe. Alles hangt immers, bij de meesten onzer, af van opvoeding, gewoonten, omstandigheden, karakter. - Maar waarom dat onware, lievige huichelen van zoovele vrouwen, die, - inplaats van ronduit te toonen wie en wat ze zijn, waarvoor ze leven, wat hun interesseert, - over dat alles heenspreiden een doekje van hemelsche volmaaktheid; en vandaag lijnrecht andersom redeneeren dan ze 't morgen doen zullen, en geen eigen opinie, geen eerlijkheid van overtuiging hebben, en niets anders *met ernst* nastreven, dan om te *schijnen* wat ze niet in werkelijkheid zijn! - Zie, *dat* zijn de vrouwen die ik '*zoo naar vind.*'

Zie, ik ken huismoeders, die over niets weten te praten dan over hun meiden en beslommeringen, en die mij, om al het goede dat zij hebben, innig sympathiek zijn. - Ik ken '*on*'-ontwikkelde dames, bij wie ik me zoo klein, o zoo klein voel, om haar mooi, liefdadig, nobel karakter! - Zulke vrouwen zijn *menschen*, zijn *eerlijke individuen!* Wat doet het eraan af en toe, dat ze *anders* zijn dan ik, *anders denken* dan ik, waarschijnlijk heel veel afkeuren in mij, omdat ze mij te goedertrouw verkeerd begrijpen, of anders gelooven dan ik, of anders zijn opgevoed. *Dat* behoeft mij geenszins te beletten van hen te houden, hen te waardeeren, hoog te stellen, met achting en eerbied op te zien tot hun deugden. - *Zulke* vrouwen *heb ik lief, onverschillig of ze 't met mij ééns zijn of niet. Want ze zijn wáár. Ze willen niet anders schijnen dan die ze zijn.*

En, om nu nog te eindigen met een ander voorbeeld. Daar is onder mijn kennissen eene - zij is een Lelie-abonnée en herkent zich dus misschien wel hierin - van wie ik heel veel houd, en van wie anderen mij wel eens gezegd hebben: 'Hoe is dat nu mogelijk, dat *jij* van *haar* houdt, want zij is zoo anders dan jij!' -

Dat *is* zij ook.

Zij heeft een geheel ander leven dan ik. Zij gaat heel veel uit. Mooi, beminnelijk, aardig, met een héél-grooten vrienden- en kennissenkring, leidt zij een zeer druk-uitgaan leven, en heeft een vrij-groot gezin, dat natuurlijk ook zijn vele beslommingen meebrengt. Maar zij geeft zich aan en in dat alles zoo heelemaal zooals zij *is*, zonder aanstellerij, zonder kunsten van mooie woorden. Zij laat zich zien, in haar mooien eenvoud van beminnelijke, mooie, warm-voelende vrouw. En ik houd van haar - niet omdat ze zoo denkt of doet als ik, want dat doet ze *niet* - maar omdat ze *is* die ze *is:* een natuurlijke, zichzelve eerlijkgevende, eerlijk haar eigen-leven-toonende vrouw....

En zulke vrouwen vind ik *niet*-'naar'.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Oxford en de studeerende Vrouw.
door Mevr. W. Wijnaendts Francken-Dyserinck.
(Slot).

Om na al deze uitwijdingen weer tot m'n punt van uitgang terug te keeren, velen zijn met de genoemde examens niet tevreden en bereiden zich voor voor de 'Honour-examinations', in een der faculteiten. De rechtsgeleerde heeft dan recht op de letters D.C.L. (in Cambridge is dit LL. D.), de theoloog op D.D. (doctor of divinity) enz. Zij die voor deze examens slagen worden in 4 klassen geplaatst, de eerste klasse is de hoogste en een groote uitzondering. Toch komen hier betrekkelijk veel vrouwen in, wat wel daarmee zal samenhangen dat voor de jongelui het geld en de positie van papa, voor de meisjes tot nu toe nog de aanwezige mate van intellect en studielust den doorslag geeft. Juist dezer dagen las ik hoe in Cambridge een tweetal zusters 'the highest possible honours' in de natuurwetenschappen behaalden en een viertal andere studentinnen in oude en nieuwe talen in klasse 1 geplaatst werden, terwijl slechts één mannelijke student het dit jaar zoover bracht.

Het eenige verschil nu tusschen de manlijke en vrouwlijke studenten is het niet verleenen van letters en desgewenscht en andere *combinatie* van vakken.

Een viertal halls bestaan op 't oogenblik voor meisjes - die eerst met 't 18e jaar worden toegelaten - n.l. Lady Margaret Hall, Somerville College, St. Hugh's Hall en St. Hilda's Hall; dit laatste ligt het meest in 't centrum der stad en kon ik dus zonder te groot tijdverlies bezoeken. De meisjes blijven er drie jaar en studeeren bijna uitsluitend letteren; soms muziek,*) slechts 1 of 2 liepen jura, terwijl de geneeskundige faculteit in Oxford van weinig belang is, mede door 't ontbreken van ziekenhuizen. Veler latere carrière is 't onderwijs, leeraressen die in Oxford en Cambridge studeeren zijn zeer gezocht, wat voor een deel wel daaraan is toe te schrijven dat die universiteiten nu eenmaal den naam van fashionable hebben, en met dat begrip staat of valt in Engeland heel wat.

De ‘tucht’ - als ik dien term gebruiken mag - die er onder de studentinnen, ook onder haar die thuis of op kamers leven, wordt uitgeoefend is vrij groot. Alleen broers mogen op haar kamer komen theedrinken, bij welke gelegenheid echter geen vriendinnetje van de jeugdige gastvrouw mag aanwezig zijn. Gaan ze naar broers of vrienden op hùn kamers theedrinken dan gaat er een chaperonne mee. ‘Dat hoeft volstrekt niet vervelend te zijn,’ zeide me de vriendelijke lady-principal van St. Hilda's, ‘want dat zijn soms jonge leeraressen.’ - Bespiegelingen hierover make de lezeres nu zelf maar eens! Af en toe inviteert de lady-principal enkele manlijke bekenden harer huisgenooten voor een tennis- of gardenpartij; in de studentenverenigingen worden de jongemeisjes niet toegelaten, alleen soms geïnviteerd in de meest bekende dezer clubs, de Union-debating-society. Grooter contrast dan tusschen de Oxfordsche en Züricher studentin is zeker niet denkbaar! ‘We hebben onze meisjes graag ‘very particular,’ herhaalde de secretaresse me éénige malen....

Ongetwijfeld is er zekere overeenkomst tusschen 's menschen uiterlijk en z'n karakter, tusschen z'n omgeving en z'n werkelijke persoonlijkheid. Wie een vrouw ziet met bellen in de ooren en een vogellijk op den hoed mag de konklusie trekken: ‘minstens oppervlakkig en onnadenkend.’ Wie de drawingrooms van alle hotels en de bookstalls van alle stations overstroomd ziet met bladen als Madame, Lady's Pictorial, Hearth and Home, M.A.P. (mainly about people) en hoe al die nonsensbladen meer mogen heeten kan geen hooge gedachten krijgen van de onderwerpen waarmee een groot aantal Engelsche vrouwen zich bezighouden.*) Maar alles heeft z'n grenzen en 't gaat niet aan te beweren dat in een goedgekapt vrouwenhoofd geen ernstige gedachten,

*) Men weet dat dit ook een ‘doctoraat’ kan vormen. De tegenwoordige koningin van Engeland werd dat als prinses van Wales honoris causa verleend.

*) Voor wie ze niet mochten kennen het volgende: behalve rubrieken als ‘Lovely Woman’ met raadgevingen over haarverven e.d. en ‘How to dress’ enz. bevat zoo'n tijdschrift een aantal platen met fashions of this month, portretten van pas getrouwden plus beschrijving van bruidsjapon, ‘the engagements of the week’, wie er op 't oogenblik bij Earl die en die logeeren en meer wetenswaardige dingen. Af en toe ook een levensbeschrijving bijv. van den volgenden inhoud: Luitenant zus is overleden. Z'n vrouw is freule zoo van zichzelf, heeft blond haar, een slank figuur en speelt uitstekend tennis. Haar moeder was de zuster van Lord X, de bekende cricket- en biljartspeler. Lord X hield al als kleine jongen veel van sport, hij is groot en donker en een indrukwekkende figuur, z'n echtgenoote, de elegante Lady X, die enz. enz. enz.

in een smaakvol ingericht vertrek geen ernstig werk mogelijk zou zijn. Wie zoover gaat, zou zeker al een heel geringen dunk krijgen van 't studeeren der in St. Hilda's hall wonende meisjes. De kamers zijn bijna alle bed-sittingrooms, het waschgerei is door een scherm onzichtbaar, het bed in een allergezelligsten divan omgetooverd. Overal planten en gravures en zelfs van die echte onmogelijke jongemeisjesdingen; alles netjes opgeruimd - ten minste toen ik er was en ik kwam absoluut onverwachts, gedurende de lunch - en de meeste lessenaars zelfs m.i. onhandig klein. Een dergelijk, nog heel wat minder elegant intérieur heb ik eens geestig-minachtend, schoon niet geheel juist, met 't woord ‘werkdoenerig’ hooren bestempelen. Maar waar de mogelijkheid ook nog niet is uitgesloten om aan een vroolijk met bloemen versierde tafel een flinke portie zuurkool met worst of ander voedzaam maal opgediend te krijgen, daar mogen we ook aannemen dat in die allerliefste vertrekjes der Oxfordsche studentjes degelijke kost als hoogere wiskunde en Sanskriet wordt opgenomen, waar de first-class-getuigschriften dan trouwens ook wel op wijzen. En persoonlijk kan ik niet anders dan bewondering gemengd met 'n lichte verbazing gevoelen dat betrekkelijk zooveel kennis gepaard met zooveel

lust-in-elegance kan plaats vinden in een twintigjarigen meisjesbol.

Wanneer ik nu nog zeg dat drawingroom, bibliotheek en diningroom naar rato waren, dat de tuin oud en gezellig was met 'n boothuisje en een tennisveld en dat de kosten £ 75 per jaar zijn d.w.z. driemaal £ 25 voor telkens acht weken - want de studietermijnen zijn in Engeland zeer kort -, waarbij dan nog £ 8 'coaching' telkens komt en de examenkosten, ben ik zoo volledig geweest als na een betrekkelijk kort verblijf mogelijk is, gelukkig geholpen door de vriendelijke en uitvoerige inlichtingen die de secretaresse der Association miss Rogers me gaf.

Voor vreemdelingen die de Engelsche taal en letterkunde willen bestudeeren staat St. Hilda's hall dit jaar in Augustus open, terwijl in Sept. een aantal leeraressen e.a. er verblijf zullen houden voor University extension.

Nadat sedert 1900 cursussen voor vreemdelingen gearrangeerd hoe langer hoe meer in trek raken, zijn nu onlangs een tweetal ruime huizen aangekocht die speciaal daartoe het geheele jaar beschikbaar zullen zijn. Een kamer daar, met inbegrip van kost en volledig onderwijs komt op £ 2 10 s. per week, terwijl een reductie wordt toegestaan wanneer twee leerlingen één kamer deelen. -

Tenslotte een nuttige raad voor ieder die Oxford of 't zuiden van Engeland in 't algemeen wil bezoeken: men neme een stevigen riem mee en snoere daar z'n maag mee dicht wanneer men zich kleeden gaat voor wat in Engeland euphemistisch 'n middagmaal genoemd wordt.

Keizerin Lente.
(Naar het Fransch.)

Japan, dat vóór vijf en dertig jaar op eens zich heeft losgemaakt van de oude, in zich zelf opgesloten beschaving, en is meegegaan met de beweging der Westersche volken, dreigt thans zich met hen te zullen meten. Aller oogen zijn gevestigd op dit eigenaardig volk, tegelijk antiek en modern. Werd de keizer bij deze gedaanteverwisseling van zijn rijk gesteund door vrouwelijke invloeden? 't Leek ons van veel belang dit na te gaan, door de persoon van de keizerin op hare nog weinig bekende waarde te schatten. Keizerin Haru Ko is daarbij de eerste Japansche vorstin geweest, die zich heeft gemengd in het leven van hare onderdanen, en die een andere rol begeerde te spelen dan die van ongenaakbare godin. Staande aan de grens die de aloude, Oostersche beschaving scheidt van de onder Westerschen invloed volkomen gewijzigde nieuwe beschaving, is zij een merkwaardig historisch moment. Voor haar land is keizerin Huru Ko bijna een symbool.

Hare Majesteit Haru Ko, door Pierre Loti Keizerin Lente genoemd, werd den 2^{en} Mei 1850 te Kioto geboren. Zij stamt af van het adellijk geslacht *Ichyo*, een der vijf families, waaruit de Japansche keizerinnen gekozen worden. Tot aan haar huwelijk met den keizer leefde zij onzichtbaar en onbekend in de afzondering van het plechtige oude hof te Kotio.

Van haar eerste jeugd weet men slechts weinig. Wij kunnen aannemen dat zij, gelijk alle prinsessen, dochters van *diamios*, een opvoeding kreeg, waarbij vooral van literatuur en kunst een ernstige studie werd gemaakt. Een dergelijke hoogstaande

ontwikkeling was geen zeldzaamheid bij de Japansche dames uit de groote wereld, die haar eenigszins gekunsteld leven doorbrachten in de afzondering van hare zomerpaleizen of hare *Yashiki:* stadshuizen. Onder haar zijn vele schilderessen geweest; anderen wijdden zich aan de dichtkunst.

Toen voor den keizer de tijd was gekomen voor het sluiten van een huwelijk, viel zijn keus op het levendig, frisch intellect van Haru Ko, een bekoorlijk persoontje, fijn en broos als een kostbaar kleinood. De keizerin was een jaar ouder dan haar echtgenoot; toen Japan het geluk had haar als zijn vorstin te begroeten, telde zij nauwelijks achttien jaren. Zij when het voorrecht te beurt viel van onder de rooskleurige bloesems van het kersenboomfeest haar, hiërarchisch en mysterieus, in hare geborduurde *kimonos* te zien voortgaan onder het staatsie-zonnescherm, vermoedden weinig dat het kleine handje van dat Japansche popje voor den keizer de krachtigste steun zou zijn in zijne pogingen naar de gedaanteverwisseling en de vernieuwing van zijn rijk. In de grijze oudheid reeds leefde er een vrouw, die in de steeds aangroeiende afmetingen der legende, voor de Japanners de incarnatie is der ziel van hun ras. Thans weer heeft Nippon aan een vrouw het begin te danken van een nieuwr tijdperk, waarin de Westersche en de Oostersche beschaving zullen ineensmelten.

Het duurde vijf en twintig jaar eer de keizer van Japan door zijn omgeving begrepen werd; heel spoedig echter werd zijn pogen begrepen door de keizerin, die in alles en altijd zich zijn beste vriendin en zijn meest vertrouwbare raadgeefster toonde.

Zij was opgevoed volgens de overlevering waarbij de soeverein - half hoogepriester, half afgod - onzichtbaar teruggetrokken in zijn paleis, voor zijn volk de rol speelde van onbewuste en onverantwoordelijke Godheid. Alleen een scherp waarnemend intellect als dat van Haru Ko was in staat zoo spoedig zich te vinden in de nieuwe denkbeelden, volgens welke de keizer de Japansche evolutie

voorbereidde en de onpersoonlijke eeredienst van een onbekend, niet verantwoordelijk vorst wilde vervangen zien door het complex begrip van *vaderland.*

De keizerin begreep de beteekenis van dit werk. Aan haar hof, in hare omgeving bleef alles versteend, verstijfd in de ijzige koude van het verleden. De jonge vorstin zag dat het onmogelijk was aan de opvoeding van de vrouwen van háar generatie een andere richting te geven, en besloot daarom de vrouwen van de toekomst voor te bereiden op haar nieuwe missie.

In 1868 was Haru Ko keizerin geworden. Reeds in 1871 ontving zij in afscheidsaudientie vijf kleine meisjes, die op kosten van de keizerlijke schatkist naar de Vereenigde Staten gezonden werden om daar te studeeren. Het had heel wat moeite gekost, deze vijf kinderen aan te werven, en alleen door het krachtig, energisch willen der vorstin was deze schijnbaar zoo eenvoudige, voor Nippon zoo belangrijke zaak tot stand gekomen. Die kleine, *door de keizerin gezondenen,* waren bestemd om later een groote rol te spelen in de geschiedenis der ontwikkeling van haar land.

Men kon intusschen niet alle Japansche jonge meisjes in verre landen laten studeeren. Weer had men aan den invloed der vorstin de spoedige reorganisatie te danken van het

openbaar onderwijs voor vrouwen. De eerste hoogere normaalschool werd gesticht in 1894, en in het keizerlijk besluit, waarbij die inrichting rechtsbestaan verkreeg, werd gesproken van de ‘noodzakelijkheid voor vrouwen om de mannen te volgen in hunne pogingen.’ Behalve de normaalschool verrezen er door het geheele rijk tal van scholen voor lager onderwijs en een menigte hoogere burgerscholen met een programma, dat in geen enkel opzicht beneden de onze staat.

De merkwaardigste kant van de evolutie in Japan is de nieuwe rol, die men aan de vrouw toebedeelt. Dit is voornamelijk het werk van de keizerin. Terwijl de Chineesche

vrouw nog geheel in een toestand van dienstbaarheid verkeert, vindt de Japansche haar individualiteit bevestigd en erkend; in Japan beschouwt men haar als een der grootste krachten van de toekomst.

Ofschoon keizerin Haru Ko belang stelt in alle scholen zonder onderscheid, is er toch ééne waar zij bijzonder veel aandacht aan schenkt en die zij zeer dikwijls bezoekt.

Dat is het *Instituut voor adellijke jonge meisjes*, waar de toekomstige voorname dames worden opgevoed, de aanstaande echtgenooten van de hooggeplaatste personen, de moeders van het toekomstig geslacht, dat de vruchten moet plukken van het door de tegenwoordige generatie met moeite gezaaide. Het is een ontzaglijke schrede voorwaarts, dat men de oud-adellijke families heeft kunnen overhalen om hunne kinderen buiten het ouderlijk huis een moderne opvoeding en Europeesch onderwijs te laten geven.

H.M. Haru Ko is zeer liefdadig, niet alleen in den banalen zin van het woord, maar in de diepere beteekenis van zichzelve op te offeren en te geven. Zij geeft werkelijk zichzelve: hare gedachten, haar tijd, haar genegenheid aan hen die lijden of ongelukkig zijn.

Dikwijls bezoekt zij in hospitalen de zieken, en vraagt naar hun toestand en naar wat zij noodig hebben. Zij heeft ernstig meegewerkt aan de organisatie van de ambulances en den dienst van het Roode Kruis, en in den laatsten Chineeschen oorlog liet zij zich vooral veel gelegen liggen aan de Franschen, die gewond in het militaire hospitaal te Hiroshima waren opgenomen.

Het ziekenhuis, waarin zij het meeste belang stelt, is dat voor vrouwen en kinderen, te Tokio; zij heeft daaraan een school voor verpleegsters verbonden, naar het model van de Engelsche *nurses.* Nu en dan gaat zij daarheen, en houdt dan nauwkeurig inspectie over den dienst.

Bij een harer laatste bezoeken bracht zij speelgoed mee, dat zij zelve aan de kinderen uitdeelde.

Wanneer zij geene officieele plichten heeft waar te nemen - en deze zijn zeer talrijk - leidt de keizerin een zeer eenzaam, tamelijk droevig leven, zonder eenige andere vreugde dan die zij vindt in het volbrengen van een grootsche taak.

Haar huwelijk is bijzonder gelukkig: de keizer en zij hebben elkaar lief en achten elkaar hoog; hij heeft voor haar een hooge vereering.

Maar zij kent niet het geluk van het moederschap, en de troonopvolger, wèl een zoon van den keizer, is niet de hare. Toch had zij hem lief, en waakte zij zorgvuldig over zijn opvoeding.

Haru Ko, alléén *keizerin* en wettige echtgenoote, heeft zich moeten onderwerpen aan de wet, die den keizer toestaat vrouwen van minderen rang te hebben.

In hare onmiddellijke omgeving heeft zij weinig of geen vrouwen, die haar begrijpen: de dames van de hofhouding leven nog in de tradities en de gewoonten van weleer; het nieuwe geslacht is nog niet opgegroeid.

De keizerin heeft geen Europeeschen, *lectrices* of gezelschapsdames, om haar heen. Zij kent geene vreemde talen, en misschien is zij van oordeel dat zij geen tijd heeft om die te leeren, want haar leven is geheel vervuld met zichzelf opgelegde plichten. Verscheidene keeren op een jaar houdt zij een groote receptie voor de dames van het *corps diplomatique;* maar met geen van haar heeft zij verder betrekkingen aangeknoopt.

In haar paleis en in het dagelijksch leven behoudt de keizerin het oude nationale kostuum: zijden rok en breed ceintuur van een donkere kleur; het kostuum der vrouwen uit den eersten stand heeft volstrekt niet de schitterende kleuren van de Japansch beschilderde of bewerkte waaiers en schermen.

Het paleis te Tokugawa is modern; eerst in 1889 werd zijn bouw voltooid. Het is opgetrokken in den oud Japanschen stijl, en de ornamentatie van het inwendige, een meesterstuk van artistiek werk, kan de vergelijking met de schoonste tempels van het oude Nippon doorstaan.

Maar bij de inrichting heeft men met morderne gemakken rekening gehouden wat verlichting en verwarming der vertrekken aangaat. Voorheen kon niet één Japansch huis verwarmd worden.

Het voor officieele recepties bestemde deel van het paleis: eetzaal enz. is zoo weelderig mogelijk gemeubeld, op zijn Europeesch, maar met toevoeging van beelden, schilderijen en andere uitingen van Japan's decoratieve kunst.

De bijzondere vertrekken van keizer en keizerin daarentegen zijn uiterst eenvoudig en zuiver in den ouden nationalen stijl. Het inlegwerk van lambrizeeringen en parketvloeren is zeer mooi; de meubels zijn merkwaardig als lakwerk, maar er zijn zeer weinig meubels. De vloer is bedekt

met fijne witte matten, die in het intieme, rust zoekende leven der vorsten divans en gemakstoelen vervangen.

De vertrekken van de keizerin grenzen aan die van den keizer. Zij maken met de appartementen van den kroonprins en die van de keizerin-weduwe een afzonderlijk deel uit van het paleis. De dames van de hofhouding wonen in een apart gebouw, dat met het paleis verbonden is door overdekte galerijen, die in allerlei bochten en kronkelingen door de tuinen slingeren. In Japan, evenals in China, is bij gebouwen de rechte lijn, zoo niet geheel onbekend dan toch vrij wel geminacht.

De modernisatie van een rijk is niet het werk van één dag, en 't is moeielijker oude gewoonten uit te roeien dan besluiten tot hervormingen en nieuwe instellingen ingang te doen vinden. Wáarin Japan met de moderne denkbeelden moge zijn meegegaan, de tradities van de keizerlijk-paleis-etiquette zijn bijna ongeschonden bewaard gebleven.

De aan 't hof verbonden dames zijn voorbeelden van conservatisme. Niets van het leven daarbuiten dringt tot haar door. Zeer jong, op haar tiende of elfde jaar, zijn zij in het paleis gekomen, en hebben een soort leertijd doorgemaakt van dienst doen bij een der vrouwelijke hofdignitarissen; en verscheiden jaren zijn noodig voor het op de hoogte komen van de uiterst ingewikkelde Japansche etiquette. Aan het hof bepalen de daaraan verbonden moeielijkheden zich niet tot de plichten jegens het vorstenpaar, maar strekken zich uit tot de verhouding der hofdames onderling. Aan die quaesties wordt ontzettend veel gewicht gehecht.

Wanneer de leertijd van een hofdame om, en dus haar opvoeding voltooid is, krijgt zij een kleine, aparte huishouding ten geschenke, waar zij zich mag vestigen met een niet aan het paleis verbonden bloedverwante of vriendin, echter op voorwaarde dat deze voor het hof onzichtbaar blijft en niet aan het paleisleven deelneemt. Elk dezer dames heeft haar eigen woning en bediening, zelfs haar eigen keukenmeid, en buiten de uren of dagen, waarop zij bij de keizerin dienst doet, leeft zij geheel onafhankelijk.

Haar honorarium is voldoende voor hare uitgaven, en bovendien krijgt zij van de vorsten nog een menigte geschenken. Die dames komen zelden uit het paleis, voor haar tegelijk het begin en het einde van het aardsch bestaan.

Men ademt daar een eigenaardige atmosfeer in: het stof van vooroordeelen, dat nooit door een frisschen, van buiten komenden wind wordt opgejaagd.

Nog hangt, als laatste overblijfsel van de het verleden bedekkende sluiers, een dichte nevel over het paleis te Tokio! Weldra zal hij verdreven worden door de opgaande zon van het Japan der toekomst - die opgaande zon, het symbool van het nieuwe tijdperk, waaraan eeuwig zal verbonden blijven de van beloften stralende naam van Keizerin Lente.

Van jonge liefde.

Lente-avond....

In zijn kamerke zat Willem Felsing voor de tafel, gebogen over boeken. 't Hoofd gesteund door den linkerarm staarde hij strak voor zich uit, terwijl hij met zacht lippen-gefluister repeteerde de Engelsche volzinnen.

't Was stil....

't Raam van zijn studeervertrekje stond wijde open, zoel en zuiver stroomde lente-avondlucht naar binnen, meevoerend een bedwelmend aroma van reseda- en

seringengeur. Het lampelicht, zacht fluweelig getemperd door roze-roode kap, vloeide langzaam afzwakkend uit naar de wanden, die vol waren van platen, wazig wit-gevlek op donker-rooden grond.

Van buiten af zweefden naar binnen, gedreven van verre op bloemengeur en avonddauw, tonen van een verwijderde piano.... zacht wieglend klonken vaag de akkoorden tot in het kamerke door.... de melodie was sleepend en droomerig.

Willem, 't hoofd opheffend, luisterde.

En turend met loome oogen naar den wand, vouwend de handen om een knie, leunde hij achterover in zijn stoel.... verzonk langzaam in gepeins.

Op de tafel, tusschen stapels boeken, stond een portret. Droomerig dwaalden er heen zijn oogen, bleven er toeven, en een glimlach kwam om zijn lippen, die zachtekens fluisterden:

- 'Lieveling.'

Onafgewend de oogen op het mooie meisjeskopje, dat daar altijd maar zoo blij en vriendelijk hem aankeek, dacht hij aan haar als in gedroom van liefde met heel de volheid van zijn jonge ziel, met alle innigheid

waarmee hij haar liefhad; dacht hij aan haar, die hij zijn lieveling noemde.

O, aan haar denken, denken een leven met haar en bij haar, altoos te hooren het hartelijk jubelend geluidje van haar meisjesstem, te zien haar figuurtje zoo rank en zoo licht als vederwolkje en ijle luchte, te genieten samen de heilige, heerlijke illuzie: voor elkander te leven. Soms, vooral na een reeks van inspannende uren van studie, had hij behoefte om haar bij zich te hebben om met haar te praten, haar zeggen alleen maar kleine en heel teere, lieve woordjes, om te streelen haar kopje en te drukken een langen kus op haar room-blanken hals, te vlijen zijn hoofd aan haar borst, waar hij ruste vond als 't leven hem soms wat heftig aanpakte.

Maar dan was ze er niet.

En dan schreef hij vaak aan haar, brieven vol.

Kinderachtig vond hij het vaak van zichzelf, om op te schrijven al die nietige verliefde gedachtetjes over haar. Zou het haar interesseeren? Wat moest ze wel denken van hem? Zou ze 't niet vinden bespottelijk, sentimenteel.... ziekelijk, dat hij nog eigenlijk maar was zoo'n verliefd jongetje?

Vanwaar toch altijd dat teer gedroom, dat groote knagende gevoel van verlangen naar haar?

Hij wist het niet.

En zoo peinsde hij, terwijl de droom-melodie zijn gedachten wiegde en zweven deed, en zingen in zijn ziel een oratorium van liefde-gepeinzen.

Tot plots een pijnlijke herinnering in hem opschoot als een bliksem in een zoelen nacht; een gedachte, die als een schrik door zijn lichaam schokte.

Thans.... waar was ze nu?

Thuis.... en....

Daar was een verjaarpartijtje bij haar aan huis....

Daar waren jongelui, als hij, als zij, daar waren vrienden, vriendinnen, verloofde paartjes, en zij.... alleen.

God, hoe was het mogelijk, zou ze zich amuseeren daar onder al die menschen.... zonder hèm?

Zou ze niet hem missen, óók verlangen naar zijn bijzijn?

Waarom ook zij beiden niet bij elkaar?

Waarom dat eeuwige ‘niet mogen?’

Hij staroogde naar 't portret, naar zijn mooie lieveling, de oogen verduisterd door een floers van tranen, en een snik schokte op uit hem....

En van verre zweefden aan de akkoorden, zacht wieglend gedreven op geur van bloemen en avond-dauw.

Het kamerke benauwde hem.

Hij wilde naar buiten, dwalen door de rumoerige avond-straten, ronddolen door de verre uitstrekkende stad, waar het leven ging als een wilde stroom met krachtig gebruis van hóóg opgaande golven en deinde zoo zwaar, en alles meegesleept werd in den onstuimigen loop van den al verzwindenden golvenvloed.

Hij wilde niet langer de droomerige stilte, wilde niet hooren langer die vage geluiden van akkoorden, die hem dommelen zachtekens in liefde-gedroom en hem stemmen zoo droevig. Hij verliet zijn kamer, nam in den gang zijn strooien hoed en stok van den standaard en ging naar buiten. Moedeloos liep hij de singels af, zonder doel, alleen maar om te zoeken afleiding voor zijn bedrukt gemoed.

Maar hoe meer hij zich indacht het pijnlijke van niet bij haar te zijn, hier alleen nu te dwalen langs straten en grachten, des te vlijmender voelde hij de snijding van het verdriet door zijn ziel. Hij wond zich op, maakte zich woedend op haren vader, die niet wilde dat zij Willem Felsing lief had.

Waarom, als hij zoo gaarne goèd wilde, kon het niet?

Waarom dat eeuwige stilzwijgen voor de wereld, dat weghouden voor de menschen, voor haar rijke familie-leden?

Wist niet iedereen, dat zij elkander liefhadden, dat ze altijd wandelden samen, dachten ze niet allen, dat hij met haar ‘verloofd’ was?

Hun stille omgang werd hem een hoon, een bespotting.

Waarom mocht hij ze niet hebben?

Zoo in gedachten willoos voortloopend, werkte hij zich geheel en al ín zijn verdriet, *wilde* 't voelen, *wilde* lijden de schrijnende pijn van 't verstooten alléén-loopen.

Voor hem geen gezelligheid in huiselijken kring, geen blij genieten van intiem familieleven, voor hem slechts de eenzaamheid van zijn kamer.

Wat was het leven voor hèm?

Studeeren, werken!

Overdag werken, 's avonds werken. Soms eventjes haar op straat zien, naast haar gaan

terwijl ze vroolijk babbelde en dóórsloeg over heel lieve en mooie gedachtetjes.

Op straat. Vooral niet bij haar aan huis, neen, dat mocht niet, dat streed tegen alle regelen van eer en conventie.

Op straat, héél even maar, en dan weer weg, turend over boeken van haar droomen, kijken, staren héél ver in de toekomst, waar alles hem mysterie was.

Onwillekeurig, geheel verzonken in gepeins, niet lettende op het drukke geloop van veel wandelaars in den lente-avond, naderde hij de buurt, waar zij woonde.

In een droom van liefdepijn liep hij voort, zonder bewustzijn van tijd, van plaats....

Tot hij vlak aan de overzijde van háár huis was....

En met 'n schrik die hem plots wakker schokte, zag hij op naar de ramen, die lichtstraalden en breede bundels van feest-licht wierpen naar de straat in lente-avond, waar hij, Willem Felsing met starren blik te kijken stond.

Toen zag hij het....

Door de niet-gesloten vensters zag hij de kamers in feest-tintelend licht, in hèl-licht, in fèl-licht, zag hij witte en rose en zeeïg-groene costumes van meisjes, die fladderden als jonge vlinders dooréén in gezweef van zomer-blijheid, zag hij deftig zwarte heeren met witte rozen en witte dassen en witte handschoenen, hoorde hij piano-gejubel dat klinken deed vroolijk een feestmarsch naar buiten....

En in een hoekje.... bij het raam....

Daar zat ze.

Zijn lieveling, zijn eenige mooie lieveling.

Ze keek niet, wist nièt dat hij buiten zoo te dwalen liep alleen, dat hij voelde zoo snijdend verdriet om haar....

Hij zag op naar haar, voelde stijgen een koortsgloed naar zijn hoofd, dat klopte en bonsde zoo zwaar....

Maar ze keek niet....

Toen naderde haar iemand.... een jongmensch.... deftig zwartgerokt en een witte roos op de borst.... en hij boog licht voor haar en bood zijn arm....

En zij nam dien en verdween met hem tusschen de kleurige warreling van feestcostumes....

Willem zag het....

Toen kwam een waas over zijn oogen en voelde hij zinken den grond onder zijne voeten....

Willem kwam thuis, trad in het kamerke, waar nog zachtekens gloeide het lampelicht in rooden glans, waar nog klonken van buiten vaag d'akkoorden van pianogeluid, waar nog zweefde geurig naar binnen de aroma van lentebloemen....

Maar hij bemerkte het niet....

Hij liep naar de tafel, wraar tusschen de boeken haar portret zoo vriendelijk te staren stond; hij greep het en drukte er een langen kus op....

Toen zette hij het neer en voelde òpkomen een smartbui van knagende liefdepijn....

En hij wierp zich voorover op zijn bed.... begroef in de kussens zijn weenend gelaat.... en plots heftig uitkermend zijn verdriet, snikte hij:

- O God.... Lieveling.... lieveling.... waarom wìj niet.... o.... *waarom.... niet?*

Dec. 1903.

CHR. VAN ABKOUDE.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Geachte Freule!

Ik lees Uw - thans veelgeprezen - blad slechts als lid van een leesgezelschap en krijg daardoor de nummers eerst een maand na hunne verschijning in handen. Zoo is mij Uw artikel ‘Een Noodkreet’ in de editie van 23 Dec. j.l. eerst dezer dagen onder de oogen gekomen.

Kom ik nu naar aanleiding daarvan U een aanvraag doen voor een werkkracht of U een afdoend middel bezorgen om broodzoekende dames aan werk te helpen? Helaas, het een noch het ander. Wel hoop ik een weg te hebben gevonden om leed zoo niet te lenigen, dan toch voor velen te voorkomen; een weg om, zoo niet broodzorgen te vermijden, dan toch om die andere weinig minder nijpende soort zorg te ontwijken, de zorg om zijn fatsoen op te houden. Het is deze soort zorg die wel het zwaarst onbemiddelde beschaafde dames drukt.

Ik vestig daartoe Uw aandacht en die van Uwe lezers en lezeressen op twee brochures door de Regeering van Canada verspreid, omtrent emigratie naar dat land en waarvan hollandsche exemplaren voor een ieder, die er om vraagt, verkrijgbaar zijn bij haren Agent te Antwerpen den heer D. Treau de Coeli. Daarin is, onder veel belangrijks te lezen, dat er gebrek is aan vrouwen; dat daar, om licht te verklaren redenen, wanverhouding is ontstaan tusschen het aantal mannen en vrouwen. Ik wensch ook de aandacht te vestigen op een der laatste (misschien den laatsten, ik weet het niet precies meer) Amerikaansche brieven verschenen in het Nieuws van den Dag, geschreven door diens correspondent, waaruit blijkt dat ook in de westelijke staten van Noord-Amerika die wan-

verhouding bestaat en zelfs in sterke mate gevoeld wordt. Bedoelden Amerikaanschen brief, zag ik niet lang geleden bevestigd toen ik toevalligerwijze inzage kreeg van een schrijven gericht aan een dame hier ter plaatse, waarin een moeder aan hare oude vriendin haren nood klaagde dat hare reeds lang volwassen zoons ongehuwd bleven, eenvoudig wegens gebrek aan voor hen passende vrouwen. Die moeder was van een beschaafd Hollandsch gezin, sedert jaren gevestigd in Californië. 'Ach, woonden hier in de nabijheid maar enkele hollandsche meisjes,' zuchtte zij.

Ik wijs hiermede naar het beloofde land; is het buiten het bereik van den niet gansch onbemiddelde? Where is a will there is a way.

Uit de genoemde brochures omtrent Canada is bovenal dit te leeren, dat er voor jonge lieden, van welke ontwikkeling ook, die niet schuwen de armen uit de mouw te steken, nog een schoone toekomst daar in die verre gewesten weggelegd is. Daar is nog voor milioenen plaats.

Ons onderwijs is sedert een menschenleven al zoodanig ingericht, dat het verlichting heeft gebracht in alle klassen onzer maatschappij. Hoe zegenrijk dit ook zij, het heeft aan den anderen kant het aanzijn gegeven, in ieder geval overmatig vermeerderd wat de Duitscher noemt, *das gebildete Proletariat*, en wat is vreeselijker dan fatsoenlijke armoede? Boeren, kleine kleedermakertjes, winkeliertjes en zulke kleine luiden verkeeren dikwijls in betrekkelijk goeden doen, maar: wat is hunne hoogste illusie? Dat zij hun zoon Meester zien worden. Laten wij liever zeggen Onderwijzer, want 'Meester' klinkt al beleedigend. Beschaafde ouders wenschen niets liever dan dat hunne mannelijke telgen, wanneer zij niet officier worden, dan toch achter een lessenaar te land komen, liefst bij een Ministerie, of op een of ander secretarie. Meisjes, wier arbeidsveld zoo veel beperkter is, moeten noodgedwongen zich wel op het onderwijs werpen.

Ik ken jongelieden met eigen inkomsten, die voor een paar gulden in de week aan een gemeentesecretarie werken. In het genot van eenig kapitaal, richten zij hun eerzucht en energie naar het bereiken van den post van gemeentesecretaris en koesteren den vurigen wensch het eenmaal te brengen tot: burgemeester. Het doet er niet toe van welke gemeente. Geldzorgen kennen zjj niet, deze eerzuchtigen en energieken, verre van dien; maar toch zijn het kiemdragers van latere proletariërs, 'gebildete' wel te verstaan. Ik heb ze gekend die dochters van burgemeesters, officieren, dominees, enz. die om den mond open te houden, op fatsoenlijke manier, God beter 't ziekenverpleegsters werden, doende het werk van een meid, en tegen een loon, waarvoor op het platte land geen meid te verkrijgen is. Nog sterker, ik heb een officier van de cavalerie gekend, die zich voor zijn zuster schaamde omdat deze als gezelschapdame - alzoo ver beneden zijn stand - den kost verdiende. Tot welke uitkomsten die 'Bildung' al niet kan leiden!

Hier te Apeldoorn bestaat een Rijkskweekschool voor onderwijzeressen. Over eenige maanden zal er de toegang voor 20 nieuwe leerlingen, na vergelijkend toelatingsexamen worden opengesteld. Voor dat examen hebben zich nu al over de 250 meisjes aangemeld, 230 minstens zullen moeten worden afgewezen; zullen zij het onderwijs als veld van arbeid laten varen? Hoogst waarschijnlijk niet; zij zullen verdere opleiding zoeken op een of andere normaalschool, welke thans in elke gemeente van eenig belang wordt aangetroffen. Rekent men nu dat al deze scholen vrijwel overbevolkt zijn, dan vraagt men zich af: waar moet dit heen? Bij de oprichting dezer kweekschool werd per advertentie een oproeping gedaan voor 2

onderwijzeressen. Er boden zich aan meer dan 400: onder de niet geplaatsten bevonden zich die een 7-tal akten hadden. Waar moet het heen!

Kennis is macht, zeer zeker, maar toch niet in den zin zooals bijna alle akten zoekenden - mannen zoowel als vrouwen - het verstaan. Kennis is de ploeg die het land bebouwt. Dat wil zeggen, dat een ploeg alleen zonder land maar weinig waarde heeft. Het land is het veld van arbeid, dat men zich kiest, moge het landbouw, industrie, handel, of ambachtsnijverheid heeten. Is dat land eigen bezit, een eigen zaak, des te beter. Voor vele akten- en diploma-begeerenden is kennis het tolgeld op den weg naar een staatsruif, niets meer.

Terugkomende op Canada: zal het wijzen daarheen Uw noodkreet doen verstommen? Niets daarvan; maar het kan wellicht ouders die zoekende zijn naar een toekomst voor hunne zoons, weerhouden ze te bestemmen voor den vervloekten lessenaar; hen ingeven ze *practisch* klaar te laten maken voor handel, landbouw of ambacht, opdat ze hun handen weten te gebruiken en geschikt worden om in een nieuw land hun toekomst op te bouwen. Dit behoeft een voorafgaande algemeene ontwikkeling niet in den weg staan. Naar Canada gaande zouden de jongens den weg kunnen bereiden voor hunne zusters, misschien voor hunne ouders, om dicht bij hen hunne laatste levensdagen te slijten. Daardoor zou een gedeelte onzer vrouwen een schoone toekomst worden geopend, het ander achterblijvende gedeelte ruimer baan naar arbeid worden verschaft.

Zouden allen die bij U om hulp hadden aangeklopt en die zich bereid verklaarden tot alles, nu van alle middelen zijn ontbloot? Ik geloof het niet. Zij die wat bezitten, zou ik dezen raad willen geven, - uitdrukkelijk zij gezegd, dat het denkbeeld met de uiterste bescheidenheid wordt geopperd: tracht bij een boer voor een jaar in de leer te komen om het melken, boter- en kaasmakerij, veebehandeling, bijenteelt aan te leeren. Trek na dat jaar naar Canada.

Pleizierig is het niet; wellicht ook onmogelijk voor vele zwakkelingen; maar is vertaalwerk voor zooveel centen per vel druks of naaldwerk tegen bloedgeld voor Tesselschade zooveel beter? Opent zulk werk een toekomst?

Het heeft er allen schijn van, geachte Freule, of ik werkende ben voor een stoombootkantoor afdeeling landverhuizing. Daar is niets van aan. Het is slechts uw noodkreet, die weerklank in mij gevonden heeft. Een ieder die er lust toe

gevoelt, wende zich tot den heer D. Treau de Coeli te Antwerpen, leze de bij hem verkrijgbare brochures, oordeele zelf, doe wat hij noodig acht alvorens het met zichzelve eens te zijn en trekke zelf zijne conclusies.

U dankende voor de mij verleende plaatsruimte teeken ik mij
Hoogachtend
Apeldoorn, 1 Febr. '04.
G.A. RÖMER.

II. De nieuwe geneeswijze.

Aangetrokken door de aankondiging van dit belangrijk werk van **M. Platen,** dat in Duitschland zooveel opgang maakt, en door de gunstige beoordeeling er van in verschillende bladen, besloot ik deze prachtuitgave te bestellen.

Mijn verwachting aangaande dit werk was hoog gespannen, maar werd overtroffen toen ik de boeken, na ontvangst, inzag en bestudeerde, met zulk een gemakkelijkheid, dat ik niet kan nalaten er een en ander over mee te deelen ter aanbeveling. Het werk bestaat uit twee deelen in keurige prachtbanden, die een sieraad in onze boekenkast zijn, doch dit is slechts uiterlijk. Alles wat er in voorkomt is zoo begrijpelijk afgebeeld en beschreven dat het een ware schat is voor gezonden en zieken.

In Duitschland (1896) verschenen, beleeft het daar thans den **38**sten druk en ruim **150** duizend exemplaren werden reeds in die enkele jaren verkocht. Het bevat ruim **2000** bladzijden, **432** gravures, **21** fijn gekleurde platen en **10** ontleedbare modellen, naar de natuur in kleuren uitgevoerd.

Nimmer is een werk op het gebied van hygiëne verschenen, dat voor oningewijden zoo bevattelijk is geschreven en **Dr. S.M.C. Soer**, die het vertaalde, heeft een reuzenarbeid verricht, die hem tot eer verstrekt en waarvoor velen in den lande hem dankbaar zullen zijn, want het is een ware weldaad voor de menschheid en naar mijn bescheiden meening het meest volmaakte, dat men zich op dit gebied kan voorstellen.

Al dadelijk bij het opslaan van de eerste bladzijde vinden wij het menschelijk hoofd, ontleed in al zijn onderdeelen als: neus-, oor-, mondholte en strottenhoofd, benevens het oog. Ook maag, long enz. enz. liggen eveneens zichtbaar voor ons, door de openslaande platen en alles daarbij zeer bevattelijk aangeduid.

Alle soorten van chronische en acute ziekten worden er in behandeld, de ziekten van het zenuwgestel, waaruit zwaktetoestanden voortkomen van den meest verschillenden aard, als hersen- en ruggemergziekte, hartziekten enz. Uitvoerig wordt behandeld de jicht en rheumatiek, maag- en darmziekten, oog-, oor, en keelziekten, tuberkulose, kouvatten, longontsteking, bloedvergiftiging, enz. enz.

De gezondheidsleer wordt tot in de kleinste bijzonderheden geleerd. Arbeid, beweging, ontspanning en rust; onze woning, voeding, kleeding, lucht en licht; deze belangrijke factoren om gezond te blijven kan men in dit werk vinden.

Voor jonge vrouwen en moeders is het een bijzonder aantrekkelijk boek, omdat alle vrouwenziekten er op de meest kiesche wijze aangeduid en de behandeling er van besproken wordt. Zoo ook de verhardingskuur bij zwakke kinderen, de verschillende manier van baden en wasschen in zieke en gezonde dagen, de verzorging bij voorkomende kinderziekten als: mazelen, roodvonk, windpokken enz.

De influenza en de verschijnselen ten gevolge daarvan, de verzorging van de huid en hoe wij ons tegen ziekten kunnen vrijwaren, dat alles vinden wij afgebeeld en zoo boeiend beschreven, dat wij de boeken onwillekeurig weer ter hand nemen, om er een en ander in op te slaan.

Evenzoo is het werk aan te bevelen voor jonge dames, die roeping gevoelen tot ziekenverpleging, want in geen boek kan men het behandelen, dragen en vervoeren van zieken duidelijker en gemakkelijker leeren. Het leggen van verbanden en compressen, het zelfonderzoek van de urine, het hypnotiseeren en electriseeren, alles is met bijzondere zorg in duidelijke gravures afgebeeld en omschreven.

De homoeopathie, de Kneipp-methode, het masseeren, afkoelen, wrijven, persen, kneden, drukken, kloppen, vibreeren enz. enz. benevens een leerrijke verhandeling over de genezing van koortsziekten.

De natuur- en medicijnartsen worden uitvoerig besproken. De verschillende bewegingen der heilgymnastiek tot verbetering van verlammingstoestanden, alsmede de adem-gymnastiek.

En wie heeft in onze dagen geen last van zenuwen?

Welnu, in deze rijk geïllustreerde uitgave kan men zijn wilskracht leeren oefenen en sterken en zijn zenuwen tot rust brengen. Het is een onuitputtelijke vraagbaak voor zenuwlijders en zenuwlijderessen.

Wie zijn gezondheid liefheeft, behouden of herkrijgen wil, schaffe zich deze interessante boeken aan. Het is een groote uitgaaf, maar dit omvangrijke en toch zoo bevattelijke werk is onbetaalbaar voor ieder, die zich het koopen er van kan veroorloven.

Ook voor familieleden, die zich veraf bevinden en vaak in de binnenlanden van Indië of Afrika van medische hulp verstoken zijn, is er geen praktischer geschenk dan de **Nieuwe Geneeswijze!**

Mevrouw L.M.A. POT geb: MEIJER,
Tholen.

(Vraag van freule de Savornin Lohman naar aanleiding van de noot van Mevr. Wijnaendts - Franken in haar artikel blz: 604).

Lieve Mevrouw. Behoort '*the Queen'* óók tot de door U zoo heftig-gewraakte lectuur? Ik vind haar niet genoemd onder de misdadige Bladen, die Uw ergernis zoo opwekken; maar, voor zoover ik kan nagaan, staat zij *geheel* op één lijn met '*the Lady's Pictorial'*, en zal dus óók wel door U gerekend worden tot de 'nonsens-bladen'. -

Welnu, laat mij U dan bekennen, dat ik voor mij zoo'n 'nonsens-blad' amusant vind. Ik wil geen namen ten onzent noemen, en daardoor hatelijk zijn; maar mij met een voorbeeld bepalen tot het buitenland. Daar, is dan b.v. het onlangs ter ziele gegane Vrouwen-Blad '*Fronde*', dat zoo'n jammerlijken aftocht moest blazen, door zich-zelve voortaan te verschuilen achter het blad van de **mannen**: Victor Charbonnel en Henry Bérenger. (*l'Action*). In het zuur-zoete artikel, waarin de voormalige redactrice van het Dagblad *de Fronde*, zich te vergeefs trachtte te verdedigen op den spot der Fransche pers met haar ondergang, en met haar vrij-gezochte poging daaraan een glimp van vrijwilligheid te geven, viel zij onder anderen heftig uit tegen *la Vie heureuse*, haar gelukkige mededingster, die 't in een à twee jaar gebracht heeft tot *bloei*; terwijl de *Fronde*, na vijfjarige worsteling, het als dagblad heeft moeten afleggen.*) - *Dat* '*la Vie heureuse*' het bracht tot zoo'n bloei -, zegt Marguerite Durand, de Fronde-redactrice, - dat dankt dit dames-blad dááraan, dat het een 'nonsens-blad' is (in den geest der door U gewraakte Engelsche damestijdschriften!) De *Fronde* echter, - aldus Marguerite Durand, - 'verachtte' dit soort lectuur! De *Fronde* was een vrije-vrouwen blad, een '*degelijk*' Blad, etc, etc....!' -

Nu dat is wáár! Ik ben geabonneerd geweest tot aan haar zalig uiteinde, op de *Fronde*, en ik ben óók geabonneerd op *la Vie heureuse.* - En inderdaad, dit laatste tijdschrift héέft zéér veel overeenkomst met de door U zoo gewraakte Engelsche 'nonsensbladen', en inderdaad *de Fronde* stroomde over van 'degelijkheid' en vrije-vrouwachtigheid....

Met het gevolg dat ik *de Fronde* nimmer heb zien arriveeren, zonder mijzelve zuchtend te beklagen, dat ik haar wel *moest* lezen, (omdat mijn redactriceschap mij nóódzaakt van alle *verschillende* organen der vrouwenbeweging op de hoogte te blijven), terwijl de verschijning van de smaakvolle, boeiende, allerlei détails uit de vrouwenwereld-brengende '*Vie heureuse*' mij stéέds een welkome, prettige verpoozing is in een druk leven! -

Evenzoo gaat het mij met *the Queen.* Ik zie elken Maandag de komst dáárvan met heel veel belangstelling te gemoet; ik ben zelfs 'nonsens-achtig' genoeg, om de goed-geïllustreerde beschrijving van een mooi toilet, of van een met groote feesten gepaard high-life huwelijk, minstens even, ja *méer* interessant te vinden, dan het onophoudelijk 'degelijk' *leuteren* van 'vrije-vrouwen'blaadjes, door misschien zeer 'degelijke', maar helaas van alle *geestigheid*, of *causerie-talent*, of zelfs van maar **éénig** talent gehéél ontbloote 'vrije-vrouwen'...

En ik vind dat de verklaring voor de hand ligt, wáárom deze 'nonsens'bladen, die *U* zoo mishagen, toch zoo gráág gelezen worden door 'de' vrouwenwereld, in *alle* landen. - 'Nonsens-bladen' als the Queen, die *specifiek voor vrouwen interessante dingen* behandelen, vinden, uit den aard der zaak, bij allerlei vrouwen, uit alle standen, een dankbaren lezerskring, omdat zij allerlei, voor vrouwen-smaak interessante zaken, die slechts ter loops of in 't geheel niet behandeld worden in de algemééne couranten, tijdschriften, etc., *nauwkeurig* beschrijven.

Ik stel er een eer in, *dat ik zoo dóór en dóór vrouw ben*, **gewone vrouw**, om in die 'nonsens'-dingen, van the Queen, en de andere door U genoemde 'nonsens'-bladen, belang te *kunnen* stellen! Voor mij is de 'nonsens' van '*the Queen*'

*) Om zich een glimp van *vrijwilligen* aftocht te geven, geeft Marguerite Durand thans elke maand één 'Fronde'-nommer uit, geheel in 't zelfde formaat en van dezelfde grootte als vroeger een gewoon dagblad-nommer: nl: 4 pagina's = couranten formaat.

en van '*La Vie heureuse*' een ware *verademing* bij al de 'degelijkheid' die ik moet slikken van binnen- en buitenlandsche vrije-vrouwenblaadjes! - De '*Vie heureuse*' en de door U gewraakte Engelsche 'Nonsensbladen', echter zal ik *stééds* als een welkome afwisseling begroeten, ter opfrissching van mijn geest en afleiding van mijn gedachten. -

Ik denk wel dat ik zeer daal in Uw achting; door zooveel *on*degelijkheid te bekennen; maar U weet wel: Ik ben nu eenmaal in de hedendaagsche vrouwenwereld, het 'Enfant terrible', dat eenvoudig-weg die *wáárheid* zegt, waarover de derde-geslachtsproducten zoo graag een doekje heenspreiden willen. -

En het gekakel, geschetter, en toornig vleugel-geklep, dat ik door mijn beweringen heb doen ontstaan in het kippenhok der *vrije-vrouw...;* is wel het beste en onbestrijdbaarste *bewijs* hoe *raak mijn beweringen zijn!*

Nichts für Ungut, lieve mevrouw,

Uw

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

'JUDGE.'

Algemeene indruk: **gevoelig**, **nuffig karakter**.

neerslachtig, gevoelig. - behoefte zich aan iemand te wijden. - goedhartig, trouw. - gesloten, ingetogen. - spaarzaam. - trotsch, zelfbewust. - zeer goede smaak, (in vrij sterke mate). - in alles een lady. - nuffig, coquet. - meer levendigheid dan wilskracht. - huiselijk. - zucht tot gezellig onderhoud. - niet logisch, niet practisch. - gewend in alles haar zin te krijgen. - geneigd tot onvoorzichtig handelen. - heeft een charme waardoor zij allen voor zich inneemt.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés*)

Bella. Uw stukje kan ik *om den inhoud* niet aannemen. Het deed mij (in den *slechten* zin) denken aan het zooveel besproken novelletje van Jeannette Nijhuis: 'Getrapt' (in de Holl: Lelie). Het is bovendien zeer onduidelijk *waarom* die moeder haar kind een 'slet' noemt, en evenzeer waarom zij haar moeder moest 'vergeven'. - In elk geval zie ik in zulk soort werk bepaald iets *verkeerds*, iets *ziekelijks;* wat gij beschrijft heeft niets gemeen met mooie liefde, het is ziekelijk-zinnelijk. En ik houd ook niet erg van die hunne ouders 'vergevende' dochters. Ik ken dat genre dochters in de werkelijkheid. En ik vind dat de ouders gewoonlijk weinig reden hebben voor de genadige 'vergiffenis' dankbaar te zijn hunner 'vergevensgezinde', maar aan hinderlijk-eigengerechtige en lastig-ziekelijke wereldbeschouwing-lijdende dochters.

Het spijt mij voor U, maar neem een volgenden keer een ander onderwerp, dan zult gij zeker slagen.

*) Voor zoover deze inzendingen begeleid gingen van brieven die eenig antwoord behoeven behalve over de inzendingen, worden die alle later beantwoord in de corr: rubriek.

N. **van der F**. Aangenomen. Maar leg U vooral toe op een *levendigen boeienden* verhaaltrant. Daaraan ontbreekt het U.

Snowa. Dat door U gezonden stukje heb ik inderdaad nog in mijn bezit van de vorige redactie. Maar ik vind het niet erg geschikt. Er zijn nu zoovele *betere* vertalingen. - Gij ziet dat ik aan U denk. Als ik 't een of ander vind, denk ik nu aan deze dan aan gene onder de vertaalsters. -

Mej: **H**., verzocht mij 'ten spoedigste' te willen meedeelen of ik 'genegen ben' hare 'bijgaande schetsen' op te nemen en mijne 'condities' op te geven.

Zou men niet meenen dat mej: H. een letterkundige van grooten naam was, iemand die der redactie een gunst bewijst met de welwillende, aanbieding van haar werk?!

Lieve juffr: H., toen ik Uw dwaze briefje las, moest ik reeds lachen. Hoe kunnen menschen die nog pas beginnen toch zoo *zot* doen? Gij beschrijft Uw broddelachtig, kinderachtig werk aan twee kanten, en bewijst daarmede Uw totale onbekendheid met schrijven voor den druk, en gij schijnt ook niet te weten dat *elke* redactie overhoopt wordt met bijdragen, zoodat zoowel het 'spoedig' antwoord ontvangen, als het maken van 'condities' niet behoort tot de dingen waarop beginners als gij kunnen aanspraak maken. - Vooralsnog stel ik U slechts één 'conditie': dat gij mij werk levert dat althans *eenigszins in aanmerking* kan komen voor plaatsing. Wat gij nu inzondt, komt alleen in aanmerking voor de prullemand. Maar ik zal het bewaren voor terugzending aan U, voor 't geval dat gij er een andere redactie mee wilt gelukkig maken.

A.**v**.**B.** - Het eerste stuk uit het mij toegezonden cahier wil ik plaatsen (als hoofdartikel). Het is echter, in tegenstelling van de andere stukken, aan beide zijden beschreven. Wilt gij het overschrijven en mij dan terugzenden? Ik zend U het cahier.

Ela. Uw schetsje kan geplaatst worden.

Théron. Om het *onderwerp* plaats ik 't liever niet. Ik heb zooveel liggen, ook van U zelf krijg ik zooveel goed werk, dat ik liever geen schetsjes plaats van dit soort inhoud. Ik geloof dat het wel goed is bedoeld, maar ik vind het ziekelijk, zooals 't er staat. - Vooral ook omdat gij m.i. zoo'n meisje onjuist navoelt. Als je *lief hebt*, dan *doe* je zoo niet.

Helena. - De versjes nam ik *gedeeltelijk* aan.

Y.**Z**. - Door *plaatsgebrek* vind ik Uw 'brief' over die stad niet genoeg van algemeen-belang. Zij is in ons land te weinig bekend.

Nedda. - Ik heb één van Uw stukjes aangenomen, *Een klein Willetje.* De twee andere vind ik nog niet genoeg doorvoeld van *inhoud.*

Mien (**te Leiden**). Aangenomen, maar van inhoud wat droog en van stijl wat dor. En dan ook schildert gij het geval zeer ideaal! Ongehuwde tantes van 22 jaar, krijgen maar zelden kinderen geheel aan zich *toevertrouwd.* En of ze 't dan zóó prettig vinden als de Uwe? (een neefje is geen eigen kind!) Bovendien is die liefde, die haar twee-en-twintig jarig hart brak, wel wat heel vaag geschilderd; het is mij een raadsel gebleven hoe, waardoor, en wáárom, zij die moest 'uitrukken'.

Tragtiek. Ja, dit vers plaats ik gaarne.

H.**C**.**K**. **te B**. Uw versjes zijn voor gelegenheidsversjes (en op Uw leeftijd) niet zonder eenigen aanleg. Maar Uw maat en rijm zijn nog lang niet voldoende. Voor den druk niet geschikt.

Annie te L. (pseudonium ontbreekt.) Dat eene versje liever niet. 't Sprookje en 't andere versje aangenomen.

S.**G**. De eigenlijke reden van mijn weigering van Uw stukje, zult gij, bij de terugzending, vinden geschreven aan den buitenkant, want die is minder geschikt tot publiceering in de Lelie. An und für sich had het geplaatst kunnen worden.

Ik dank U recht hartelijk voor Uw vriendelijk en uitvoerig schrijven, en wil met genoegen iets anders van U ter inzage ontvangen. - Dat U onder *die* omstandigheden wel eens tot schrijven komt, begrijp ik heel best. - Ik hoop U dan een anderen keer in de Lelie opgenomen te zien.

L.**H**. **te A**. Om de 14 dagen (meld mij s.v.p. hoeveel er komen.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

16 Maart 1904.
17de Jaargang.
No. 38.

Een Waarschuwing door Anna de Savornin Lohman.

Dezer dagen stond in de couranten het onderstaande berichtje:

'*Met het zoontje van prins Heinrich gaat het slecht. Het blijkt dat het prinsje bij het spelen met een stoel is omgevallen, en daarbij een hersenschudding kreeg*[*)].' -

Hebben de Haagsche, kunstdoenerige, haar 'Club'-bezoekende, Pulchri-naloopende, en vrouwenvergaderingen-presideerende moeders zich iets *gedacht* bij het lezen van dat nieuwtje? -

Ik denk het niet; want ten eerste hebben die wezens hun hoofd zoo vol van zich-zelf, dat er in hun kleine hersentjes absoluut geen gelegenheid meer overblijft tot *denken* over iets anders; en ten tweede zijn zij zoo absoluut zeker van hun eigen voortreffelijkheid, dat zooiets als *zelf-onderzoek* hen niet invalt.

Maar in dat berichtje klinkt een ontzettende waarschuwing.

- Want, als wij eens nagaan hoe er, juist in Den Haag, zoo ontzettend geklaagd wordt over onbetrouwbare en slechte dienstboden, hoe, ook in de beste en rijkste diensten, de klachten van de mevrouwen over haar steeds *verwisselend* dienstpersoneel legio zijn, is het dan niet de moeite waard zich eens *ernstig* te verdiepen in de dingen die, *achter den rug* der uithuizige moeders om, voorvallen met hun kinderen? - Gelooven deze moeders werkelijk, dat hare, door haarzelve zoo weinigvertrouwde en weinig-gekende kindermeiden, het *eerlijk* zeggen zullen, indien er ongelukken, als b.v. het hierboven vermelde, voorkomen met de kleine kinderen? - Nalatigheden van *allerlei* aard zullen stelselmatig worden *verzwegen* door de dienstboden; en slechts noodgedrongen zullen zij later, (als het waarschijnlijk *te laat* is), de waarheid bekennen[†)].

*) Het prinsje werd (oogenschijnlijk licht) ongesteld; en zijn ouders werden daarom, van Berlijn, naar hun woonplaats Kiel teruggeroepen.

†) Het Prinsje is inmiddels overleden.

Een moeder als prinses Heinrich von Preussen de moeder van het hierboven genoemde prinsje wordt, door hare vorstelijke positie, *genoodzaakt* tot telkens afwezig zijn van haar kinderen. Zij kan het niet helpen, dat zij hen *moet* overlaten aan andere zorg dan hare eigene. En daarom is zulk een moeder *alleen* te **beklagen**, van ganscher harte.

Maar wat te zeggen van de wezens die het *niet* behoeven te doen, die 3, 4, soms meer *kleine* kinderen hebben, en die men, dag aan dag, op straat, uit dineeren-gaande, en 's avonds in concerten, comedies, enz., enz. kan zien? Terwijl ondertusschen haar *eigen kleine* kinderen *onbeschermd* zijn overgelaten aan geheel vreemde, onbetrouwbare, gehuurde hulp, van dienstboden en kinderjuffrouwen, die, ook in het meest gunstigste geval, toch niet die liefde en zorg kunnen hebben voor vreemde kinderen, die een *ware* moeder voelt voor haar *eigene*?

Ik ken er zoo!

Wat te zeggen van de moeder, die haar huis vrijwillig verlaat, om te gaan zwetsen, 't heele land door, over ‘verbetering van vrouwenkleeding’, en ‘zuigeling-voeding,’ en ‘kinderbescherming,’ terwijl ondertusschen haar *eigen kleine* kinderen thuis.... (zie hierboven....)

Ik ken er zoo.

Wat te zeggen van de moeder, die, omdat ze een ‘talent’ bezit van den zooveelsten rang, den godganschelijken dag dat talent ‘ontwikkelt’, met gejank bij, en gezaag op de piano, met geklodder op een stuk doek, of gepennelik op een stuk papier, en alle concerten, schilderijen-tentoonstellingen, en damesleesmusea afdraaft, om dit talent gelegenheid te geven zich aan ‘kunstgenot’ te verkwikken, terwijl ondertusschen de kleine kinderen thuis.... (zie hierboven....)

Ik ken er zoo.

Ik geneer mij niet te zeggen, dat ik zulken moeders, *en* den kinderen zelf, *toewensch,* dat ze hun kinderen door den dood verliezen. Want, voor die egoiste moeders is dat de gemakkelijkste oplossing; en voor de *kinderenzelf* is dat het gelukkigste. Immers, van hoeveel verkeerde voeding, verkeerde straffen, verkeerde opvoedingsmethoden, gemakshalve, door de met de minste moeite gediende dienstboden, zijn zulke kinderen niet stelselmatig het slachtoffer? 't Is maar heel zelden dat het *uitkomt*, zooals in 't bovenvermelde geval, wat er *achter den rug om* gebeurt. - In de meeste gevallen komt het *niet* uit. Bij een weinig nadenken echter, laat het zich begrijpen, *hoe* het toegaat achter den rug om, wanneer de moeder nooit thuis is.*)

Maar ik herhaal, 't soort waarvan ik hierboven spreek, is *te* onnoozel-eigengerechtig, om te *kunnen* nadenken. *Ze* kunnen wel *zwetsen*, maar niet *denken.*

*) Nog onlangs is het in Londen gebeurd dat een dame, die 's avonds-laat met haar man thuis kwam, door een politieagent werd gewaarschuwd voor haar bedienden, die het huis verlaten hadden *met* de kinderen. Het bleek dat deze de stumpers meenamen naar een danshuis, en ze daar te slapen legden. Het bij toeval vroeger dan gewoonlijk thuiskomen der ouders was oorzaak, dat zij niet intijds, vóór hen, thuis waren teruggekomen. De dame had groot vertrouwen in hunne goede zorgen, en kon de waarheid eerst nauwlijks gelooven. En toch mag men met recht vragen, of het zoo héél vreemd is, dat dienstboden, die *avond aan avond* mevrouw zien pretmaken en uitgaan, geen lust gevoelen te zitten opgescheept met de *zorg* voor haar kinderen, waarvan zij-zelve alleen 't *genoegen* wil hebben,... en dus hun toevlucht nemen tot het zoeken van den een of anderen uitweg, om zich eveneens te gaan amuseeren! -

't Bovenstaande is dan ook niet voor *hen* geschreven, maar voor die zeer velen, die gelukkig nog *niet* zoover zijn, die slechts van tijd tot tijd een waarschuwing van noode hebben om zich niet te laten meesleepen.

En die waarschuwing is hier ernstig genoeg. De 'lichte ongesteldheid' is geëindigd in.... *sterven*....

P.S. Zoo juist ontving ik het programma van 't a.s. Congres voor *Kinderbescherming*. - - Hoevele *moeders*, *moeders* van *kleine* kinderen, zullen **haar eigen kinderen verwaarloozen** bij deze gelegenheid, om te gaan zwetsen over, of te gaan luisteren naar **Kinderbescherming** in 't algemeen....

Tegen het *congres* heb ik niets.... Ik heb onder de aangekondigde onderwerpen allerlei gevonden, dat belooft heel nuttig, heel interessant te zijn.

Maar het blijft een open vraag, of de *Kinder*'**bescherming**' van vele dezer congres-afjagende dames niet leidt tot godgeklaagde kinder**verwaarloozing**.

Jean Baptiste Camille Corot.

Op den hoek van Rue du Bac en de Quai d'Orsay, stond honderd jaar geleden een winkel. De winkel mag nog bestaan, maar het opschrift zal wel verdwenen zijn, tenzij de piëteit het spaarde:

Mme Corot Modes.

Want in dat huis werd een der groote

dichter-schilders geboren: Jean Baptiste Camille Corot, een kunstenaar, niet naar zijn hooge waarde geschat door zijn tijd, doch over wiens graf ruim een kwart eeuw moest heen gaan, vóórdat een nieuw geslacht de oogen opengingen voor zulk poëtisch scheppen!

Er zijn anderen geweest, grootscher van kunnen, machtiger van opzet, doch weinigen die zóo het hart en het oog weten te treffen door de fijnheid, het tooverachtige, het etherische dat zijn scheppingen tot wonderen van kunst merkt. Welk een fijn weefsel van licht en schaduw, welk een fluïdisch trillen der atmosfeer, hoe is hier het licht uitgedrukt, door een dichterlijk ziener de natuur gezien en weergegeven! Slechts in een Thijs Maris vinden wij die fijnheid weer. Men denkt niet meer aan schilderen: het zijn droomen, het zijn lichtvisioenen, vanzelve neergevloeid op het doek.

Een diepe studie, een ernstig werk ging hieraan vooraf.

Gaan wij het leven van den jongen Corot na, dan treft ons allereerst hoe niemand der zijnen op het denkbeeld kwam van dit groote, in hem sluimerend talent.

Als gewone leerjongen bij een koopman gedaan, die den knaap gebruikte om zijn katoentjes aan den man te brengen en hem hiermede de stad inzond. Maar Camille legde de pakjes neer om voor den platenwinkel des te beter te kunnen zien, nu rechts, dan links staande, de handen boven de oogen om het licht rondom af te sluiten.

Van venten en schacheren - geen verstand; van het aanprijzen van waardelooze dingen - geen idee!

'O,' dacht hij onderwijl, 'wat moet hij gelukkig zijn, die zulke mooie platen en schilderijen bezit of - maakt!'...

De koopman zag gelukkig spoedig in, dat hij zoo'n venter niet gebruiken kon...

'Die jongen wordt nooit een koopman,' was minachtend zijn besluit.

De oude Corot, een ambtenaar, nam zijn zoon terug, en op herhaald aandringen van den jongen, en denkende dat er toch niets beters uit hem groeide, stond hij hem eindelijk toe schilder te worden.

Doch hoe? - hiervan scheen niemand eenig denkbeeld te hebben. 'Een koopmansvak dat moet men leeren, doch schilder wordt men vanzelf.'

De oude man had gelijk, hoewel hij wel niet wist waarin....

Verbazend is het kunnen van velen; zij hebben alles geleerd, zij deinzen voor geen moeielijkheid terug - alles is hun eigen, - doch één ding ontbreekt hen: de poëzie, het sentiment. Geen artist wordt zonder dichterlijk gevoel geboren; het leven mag het weêrhouden, maar de menschen kunnen het niet geven.

Zoo liep dan de goede eenvoudige jongen met een portéfeuille en potlood naar buiten, van niets wetende als van den duisteren drang die hem tot scheppen dreef.

Hij zette zich op de kade, in de hoop verrijkt met vele neuzen tehuis te komen, maar de menschen liepen veel te hard, zoodat Camille, om toch iets te teekenen dat *bleef*, den kaaimuur begon te schetsen met enkele profielen van boomen.

Die eerste studies - waar zijn zij gebleven? Misschien berustend bij dezen of genen, die er het belang niet van inziet. Zijn ouders namen niet de minste notitie van zijn pogingen, die zij voor geheel nutteloos en doelloos hielden, gelijk een mensch neerziet op een poes die met een balletje speelt.

Maar van het heilige spel der kunst hadden zij geen begrip, en hoe hierin meester te worden niet het minste vermoeden. Toch kreeg Camille eindelijk vergunning op het atelier te werken van Michallon, leerling van David.

Zijn meester beval hem zoo nauwkeurig mogelijk het geziene weer te geven, waaraan Camille gehoorzaam trachtte te voldoen. Na Michallon's dood in 1822 ging Corot naar Victor Bertin die gelijk alle leerlingen van David door antieke kunst gehypnotiseerd was. Beelden of modellen werden gedrapeerd met prachtig golvende mantels, hooge helmen hen op het hoofd gezet, desnoods het zwaard in de hand geklemd. Zoo rezen achtereenvolgens uit hun graf al de helden van Homerus en de schaapherders van Virgilius: Odysseus hulde zijn hoofd in zijn mantel en treurde; en Achilles zat zijn vijand achterna. Leerde Corot daar ook weinig van hetgeen hij noodig had voor den eigenaardigen kant van zijn talent, het genie weet in alles zijn overeenkomst te vinden en daarvan partij te trekken. Later toen hij zijn eigen meester werd, vertrouwde hij zich alleen toe aan de natuur.

Na volbrachte atelier-studie zou het blijken hoè weinig Corot eigenlijk geleerd had van de kunst die noodig is in het leven, van het direct neerzetten van het geziene, het bliksem-

snel weergeven van een impressie. Te Rome gekomen om zelf te zien en te leeren, bleek het dat hij niet bij machte was het kleinste teekeningetje neer te werpen. Zag hij twee menschen samen praten, dan haalde hij spoedig zijn schetsboek voor den dag, en began met het hoofd, maar de beenen waren allang om den hoek verdwenen, vóór hij zóóver gekomen was.

Corot die een zekeren humoristischen kant aan zijn kalm, goedaardig karakter paart, schrijft zelf hieromtrent:

'Mijn schetsboek was vol punten van neuzen, voorhoofden en lokken'....

Later begon hij het karakter weer te geven van het geziene, de essens van het wezen, om tehuis de détails uit te werken. Hij verkreeg hierin ten laatste zoo groote handigheid, dat hij op een klein snipper papier den indruk weergaf van een heel ballet in de opera.

In Rome maakte Corot veel studies, teekende ruïnes en oude tempels, met wingerd omkranste heuvelen, van welke studies hij later schilderijen maakte, waarvan zich thans twee in de Louvre bevinden. Hij bestudeerde het leven, het licht, de transparante atmosfeer, de beweging - den zachten dauw, den lichten nevel, zonsop- en ondergang; alles grifte hij in zijn geheugen om later in zijn werk te pas te brengen.

In 1827 zond Corot uit Rome naar den salon te Parijs, twee schilderijen: de Campagna en een Gezicht op Nanni. Hetzelfde jaar nog keerde de jonge schilder naar zijn familie terug.

Hoe langer hoe meer vond Corot zichzelven terug, herkende hij de ziel in hem, die deze dichterlijke scheppingen het aanzijn gaf. Altijd liep hij te studeeren, met liefdevol oog de dingen te beschouwen. 'Hoe doen die kleuren tegen elkander? Hoe mooi dat contrast van licht en donker! hoe zeeft het licht door het gebladerte, wat spiegelt in dat watertje droomerig de lucht en het geboomte weêr!.... Met zooveel liefde gezien en weergegeven, werden zijn schilderijen, stukken van zijn leven. Met smart zag hij telken keer een mooi brok natuur van hem weghalen om verkocht te worden, wie weet waar gehangen! Van zijn werken naar tentoonstellingen gezonden, ontving hij er ettelijke terug, wel een bewijs van het doorzicht der Commissie! Men zou de namen dier blinden moeten kennen, om ze als afschrikwekkend voorbeeld aan te halen, en aan den schandpaal hechten de namen der critici, die hem alle talent ontzegden en zich vermeetten een hoogen toon aan te slaan tegen deze zachte uitverkoren ziel, die zich nog door deze blinde leidslieden liet influenceeren, in zóóver dat het hem, vooral voor zijn ouders, smartte niet te hebben voldaan.

Al weet ook niemand meer wie die blinde mannen waren, zij hebben toch dit teweeg gebracht, dat zij Corot steeds aanzetten tot meerder pogen. Het zijn de mollen in de natuur, zij doen veel kwaad, maar spitten den grond om.

Met wat waarlijk groot is, zijn tijd vooruit, is het zóó gegaan door alle eeuwen. Eerst ontvangen met gelach, waanwijs gepraat, eigendunkelijk oordeel, waaraan *niets* gelegen is....

Het is de haat die spreekt, want liefde ziet, maar haat is blind.

Hoeveel kwaad is er gesticht door verkeerde voorlichting!

Wie zich als voorganger opwerpt, wie als zoodanig de eer heeft een pen te mogen hanteeren, heeft ook hooge eischen aan zichzelf te stellen. De oogen van het publiek zijn op hem gevestigd.

Er staat in de Schrift een veelomvattend woord:

'Uit uw woorden zult gij geoordeeld worden'....

Een blijvend oordeel is het geschreven woord, een vonnis dat wij voor ons zelf hebben te boek gesteld.

JOS. GIESE.

Een interessante Cyclus.
Uit het Italiaansch van Enrico Castelnuovo.

Twee heuglijke feiten hadden bij mevrouw Clementina Trivelli de begeerte naar intellectueele ontwikkeling opgewekt: het kennismaken met de familie van den Directeur van Lager Onderwijs, en de stijging in den prijs van het koper. Tengevolge van eerstgenoemde gebeurtenis voelde de brave huisvrouw haar gebrek aan hoogere beschaving en laatstgenoemd feit had haar man, den heer Bartolo Trivelli (van de firma Trivelli en Co) aardige winsten bezorgd, waardoor hij eenige sporten hooger was geklommen op de koopmansladder, en met meer gemak aan de wenschen zijner vrouw kon voldoen.

Zoo kwam het dat, toen mevrouw de Directrice, die op dezelfde verdieping woonde en gaarne met hare geleerde dochter bij de Trivelli's een winteravond kwam doorbrengen, waardoor zij vuur en licht bespaarde - hare buurvrouw het programma liet zien van zes in Januari te houden conférences, mevrouw Clementina Trivelli zich haastte daarvoor een abonnement te nemen, voor haar zelve en voor haar man.

De opbrengst dier in de Minerva-Akademie te houden voordrachten zou ten goede komen aan de Maatschappij ter Bevordering van het Onderwijs der Vrouw. Van Bartolo's deelneming aan die lezingen was zij niet zeker.... Die mannen van zaken, u weet het....

'Dat komt er niet op aan,' viel mevrouw Amabile, echtgenoote van den directeur, hierop in. 'Mijn Ulysses zal ook wel een paar overslaan.... Hij is den geheelen dag druk bezig, en maakt 's avonds graag zijn partijtje... Als u wilt kunt u met mij en mijn Clarice gaan.'

'Te veel eer,' stamelde mevrouw Clementina, met eene diepe buiging.

'Zooals u uit het programma zult zien, is het een korte cyclus, waarin op geheel objectieve, synthetische wijze de verschillende toestanden der negentiende eeuw behandeld zullen worden.... Prachtige, zeer interessante onderwerpen.'

'En door sprekers van den eersten rang,' zei Clarice, een zwak, mager vijf en twintigjarig meisje met groezelige gelaatskleur.

'Ja, men heeft er de meest bekende namen van 't land onder,' vulde mama aan. 'Wij krijgen Malvoni, van Bologna, die de *Politieke Geschiedenis* behandelt. Paradossi, van Turijn, zal den *Maatschappelijken Toestand* geven. Door Policardi, van Napels, zullen wij hooren over *Kunst en Literatuur*; van de negentiende eeuw wel te verstaan. Salice uit Florence, neemt de *Droefgeestigheid der Eeuw* tot zijn onderwerp; en Schlummer, de beroemde Schlummer (een Duitscher van afkomst, maar met hart en ziel Italiaan) geeft beschouwingen over de *Eeuw uit een Psychologisch oogpunt.* Ten slotte zal een minder beroemd maar niet midder knap man (ik mag niet te veel zeggen, want hij is nog eenigszins familie van ons) doctor Umberto Geriani, een overtuigd feminist, *De Vrouw in de negentiende Eeuw* als thema van zijn lezing kiezen. Een buitengewoon, hoogst interessant onderwerp!'

'Werkelijk zeer interessant,' zei mevrouw Clementina, wien het groen en geel voor de oogen werd.

'Alles zeer belangrijk en zeer leerzaam. Mijn Clarice heeft de opdracht aangenomen er een verslag van te geven voor de feministische revue *De Muzen.*'

'Wat een knap meisje!'

'Zij heeft veel talent,' stemde de moeder toe. 'En uw Clelia, denkt u er niet over haar mee te nemen?'

'O, verbeeld u! Zij is pas tien jaar!'

'Nu.... Clarice was nog geen elf, toen zij voor 't eerst naar die lezingen ging.'

'Waarlijk?' riep mevrouw Clementina. 'Maar uw dochter is een uitzondering.'

'Maak mij niet verlegen,' zei Clarice zacht, den haar toegezwaaiden lof nederig afwerend.

'Maar mijn Clelia is nog een echt kind,' hernam mevrouw Trivelli, 'liefst zou zij 's avonds nog vroeger naar bed gaan dan haar broertje, die twee jaar jonger is dan zij.'

Toen mevrouw de directrice en hare dochter weg waren, zat Clementina nog een poos verzonken in bewondering over zooveel geleerdheid.

‘Wat een superieure vrouwen! En wat een gemak! Zij praten van *cyclus, synthetisch, objectief, feministisch* met evenveel gemak als wij *keuken*, *vork*, *kippenhok, japon* zeggen.... Toch zijn ze zoo minzaam.... Zij weten wat zij waard zijn, maar zijn toch minzaam.... Als men haar een genoegen aandoet, haar ten eten vraagt, of eens wat geld leent (die ambtenaars worden zoo slecht betaald!) dan geven zij dat dubbel en dwars terug.... Zonder háar zou ik nooit een conferentie bijgewoond hebben.... En 't is toch een feit dat er op zoo'n lezing heel wat te leeren valt....’

't Zij mijnheer Bartolo Trivelli niet van deze meening was, 't zij het hem koud liet of zijn vrouw veel leerde, in elk geval, de mededeeling van dien aanstaanden cyclus werd door hem tamelijk koel opgenomen.

‘Die tien lire voor de twee kaarten wil ik met plezier geven.... Maar ik ga er niet heen.... En wat voor voordeel denk jij uit dat gebabbel te halen?’

‘'t Zelfde voordeel dat anderen er uit halen,’ zei mevrouw Clementina op waardigen toon.

‘Mooi zoo! 't Zal een fraaie collectie geleerde ganzen zijn. Wat mij betreft’ - en hij gooide minachtend het programma weg

dat mevrouw Clementina hem onder den neus geduwd had, ‘ik begrijp zelfs de titels niet van je conferenties.... Ik zie dat ze het aldoor over “eeuwen” hebben.’

‘Er wordt maar één eeuw behandeld, de negentiende,’ verbeterde hem zijn echtgenoote.... ‘'t Is een cyclus....’

Bartolo Trivelli haalde de schouders op.

‘'t Is mij hetzelfde.... Als je maar zorgt iemand te hebben met wien je kunt gaan want ik zeg nog eens dat ik....’

‘Ik zal partij maken met mevrouw Amabile en Clarice.... Dat is afgesproken.... Maar de laatste lezing moest je toch gaan hooren.... al was 't maar voor mevrouw Amabile....’

‘En wat kan dat háár schelen?’

‘Dan leest er een bloedverwant van haar.’

‘Als het de laatste lezing is, dan heb ik nog tijd om er over na te denken.... En waar zal hij over spreken?’

‘Over de Vrouw in de Negentiende Eeuw.’

Mijnheer Bartolo streek met een spotachtig glimlachje zijne snorren op.

‘Zoo, zoo!... Wie weet!... Dat is tenminste een onderwerp waar ik over mee kan praten!’

De preutsche echtgenoote was dadelijk klaar met een berisping:

‘'t Is nu, dunkt mij, wel eindelijk tijd om aan die dingen niet meer te denken.... 't Schijnt wel, dat jelui mannen altijd jong willen blijven....’

‘Och ja, zoolang de hemel ons jong wil láten....’

II.

Alle begin is moeielijk, en mevrouw Clementina's inwijding tot de conferenties ging niet zonder moeielijkheden. Reeds het eerste overschrijden van den drempel der Minerva-akademie gaf haar een soort congestie. Bevend klom zij de eenigszins steile trappen op; bevend toonde zij haar kaart aan den portier, dien zij voor een akademielid aanzag, bevend trad zij binnen in de zaal, ernstig, somber en plechtig door de hoogst geleerde verveling waarvan zij zes generaties lang als doortrokken is. Die grijze wanden met consoles, waarop de borstbeelden van beroemde mannen; die latijnsche opschriften; dat zeventig centimeter hooge podium, vooraan eenzaam en streng, een met donker groen laken bedekte tafel, rechts een karaf water met glas; die zwarte balken van de zoldering; die rijen banken, langzaam aan door de komende hoorders ingenomen - dat alles vervulde haar ziel met een eerbiedig godsdienstige vrees.

‘Laten we dáár gaan zitten,’ zei ze geheel in de war op smeekende toon, op een stil, donker hoekje wijzend.

Ridder Ulysses Gombi, Koninklijk directeur van lager onderwijs, die gemeend had bij de eerste conferentie niet te mogen ontbreken, en voor dien avond zijn vrouw en dochter, benevens mevrouw Clementina begeleidde, beduidde laatstgenoemde door een teeken, den tijd niet te verspillen aan praatjes, en zich te laten leiden. Tegelijkertijd dreven mevrouw Amabile en Clarice haar voort door zachte duwtjes in den rug.

Zoo kwam zij terecht op een divan, links van het podium; een uitmuntend plaatsje om te hooren en te zien.

‘Hier zitten wij altijd, al vijftien jaar lang,’ zei mevrouw Amabile ter opheldering.

‘Al vijftien jaar!’

‘Ja. Zoo lang als mijn man hier geplaatst is.’

‘En heeft u altijd de lezingen bijgewoond?’

‘Altijd. O, de meeste hoorders kennen mij al; 't zijn heel dikwijls dezelfde menschen die men hier ziet.’

En mevrouw de directrice wees allerminzaamst een gepensionneerd militair aan, van wien zij zeker wist dat hij van den beginne af, sedert 1870, de lezingen had bijgewoond. Een paar banken verder zat een buitengewoon kalm paar, waarvan 't zelfde getuigd kon worden: standvastige bezoekers, ofschoon de man bijna blind en de vrouw bijna doof was.

Clarice gaf van haar kant mevrouw Clementina niet minder belangrijke aanwijzingen: Die dames daar, met al die kanten en strooken, kwamen enkel om hare toiletten te laten zien en hadden altijd een heele bende hofmakers achter zich.... een schandaal, dat de directie niet moest toelaten.... Die oudere dame, daar, op de derde rij, tusschen die twee bloedarme jongemeisjes, ging met hare dochters naar de lezingen om dezelfde reden waarom zij met ze naar de kerk en in het wandelpark liep: in de hoop van daar voor haar een man te vinden. Die heeren met wie haar vader stond te praten, waren....

Hier hield Clarice plotseling stil, en maakte, den wijsvinger geheimzinnig op den mond leggend, hare buurvrouw attent op een

persoon die twee brandende kaarsen op de groene tafel zette.

‘Is dat de spreker?’ vroeg mevrouw Clementina weifelend, een beetje verlegen.

Met een medelijdenden glimlach lei Clarice haar uit dat dit niet de spreker was, maar dat het zetten van kaarsen op de tafel beduidde dat de spreker weldra komen zou.

Na deze zeer nuttige mededeeling nam het geleerde meisje een notitieboekje uit haar zak, en onderzocht de punt van haar potlood.

Ridder Gombi staakte zijn gesprek, en ging zitten in een hoekje, waar hij, volgens zijn zeggen, 't best *zich kon concentreeren.*

Eene zijdeur van het podium ging open; een lang heer met rood opgezet gezicht verscheen op den drempel en wierp een vorschenden blik in de zaal.

Ditmaal was mevrouw Clementina zeker van haar zaak:

‘Daar is hij!’

‘Nog niet,’ wees juffrouw Clarice haar terecht. ‘Dat is commandeur Saccenti, de president van de akademie. Nu zal Malvoni dadelijk komen.’

De president liep voorop. Vlak achter hem een man van middelbaren leeftijd, in zwarten rok en witte das, eene rol papier in de hand; daarna kwamen vijf plechtig uitziende heeren, allen een hooge borst opzettend: de bestuursleden van de akademie.

De redenaar werd ontvangen met een applaus, waarvan de president het voorbeeld gaf, terwijl zijne lange armen de bevallige bewegingen maakten van de houten van een seinpaal. De spreker trad op het podium, ontrolde zijn manuscript, schonk zich een glas water in, en maakte eene lichte buiging, die mevrouw Clementina, iemand die haar wereld kende, met een vriendelijk hoofdknikken beantwoordde.

Clarice stootte haar even aan met de knieën:

‘Wat doet u?’

‘Wat? Moet men niet terug groeten?’

‘Tss!’

Kleine onaangenaamheden, die echter niet verhinderden dat mevrouw Clementina ontzettend veel nut trok uit die eerste en alle volgende lezingen.

Van Malvoni toch leerde zij dat de Fransche Revolutie eene groote gebeurtenis is geweest en dat Napoleon Bonaparte een groot man was; een meening die trouwens geheel overeenstemde met de opinie van haar grootvader-zaliger, een handelaar in gedroogde visch, die een gipsen borstbeeld van den grooten keizer op zijn toonbank had staan. Maar kort daarna hoorde zij door Paradossi, dat de Fransche Revolutie en Napoleon voor de maatschappij datgene zijn geweest wat voor het individu een hevige ziekte is en een hevig geneesmiddel: het gestel wordt er zóózeer door aangetast dat het onmogelijk te bepalen valt wat die noodlottige gevolgen heeft veroorzaakt: de ziekte of het geneesmiddel. In de derde lezing bracht Policardi haar tot de overtuiging dat de negentiende eeuw, waartoe zij het geluk had te behooren, grooter was dan die van Pericles, van Leo X en van Lodewijk XIV, menschen die in hùn tijd zeer bekend schenen te zijn, ofschoon zij hunne namen nooit gehoord had. Op de vierde lezing kwam zij te weten dat diezelfde negentiende eeuw, meer dan eenige andere *intens het ongeluk der menschheid voelde, dat de smart van individueel collectief is geworden, en dat het pessimisme de tegenwoordige geestestoestand is - een ontwijfelbaar teeken van een zedelijk hoogstaan.*

Een nòg warmer applaus dan gewoonlijk volgde op deze rede; het publiek was sterk onder den indruk.

‘Hoe heerlijk mooi!’ riep Clarice, t'huis hare aanteekeningen doorziend.

‘Mooi! Mooi!’ zei Clementina, een traan wegvegend. ‘Maar, maar.... 'k weet het niet, maar vindt u niet dat die lezers elkaar wel eens tegenspreken?’

‘Mijn lieve mevrouwtje,’ zei de directrice, die dat hoorde, 't zijn als de verschillende facetten van den Koh-i-noor.’ Ongetwijfeld een alle mogelijke opheldering verstrekkend antwoord, maar dat toch niet voldoende licht ontstak in de duisternis van Clementina's geest. Facetten? Koh-i-noor? Wat was dat? En wat had dat te maken met het elkaar tegenspreken van de verschillende lezers?

III.

‘En wanneer zijn we nu klaar met die mooie lezingen?’ vroeg den volgenden morgen mijnheer Trivelli aan zijn vrouw.

In gedachten verzonken over die ‘facetten’ en die ‘Koh-i-noor,’ keek zij hem droomerig aan. Hij werd knorrig:

‘Ik vraag wanneer we klaar zijn met die lezingen? Hoevelen krijgen we er nog, eer

die kostelijke cyclus uit is?.... Ik spreek toch duidelijk, dunkt mij.'

Maar Bartolo Trivelli wist niet dat dit juist een gebrek was in de oogen zijner vrouw, die, sedert zij de Minerva-akademie bezocht, die akelig duidelijke manier van zich uit te drukken was gaan beschouwen als een teeken van onbeschaafdheid.

Inderdaad had zich bij mevrouw Trivelli met het verwijden van haren intellectueelen horizont eene sterke verandering in haar temperament geopenbaard. Zij, vroeger een kalme vrouw, huiselijk van aard, die gaarne in de keuken toezicht hield, goed voor de wasch zorgde, en niet afkeerig was van een praatje met het dienstmeisje, leed nu aan vlagen van afgetrokkenheid, gaarne doorvlocht zij haar gesprek met zorgvuldig bestudeerde zinnen en verwaardigde zich niet het keukenfornuis te naderen; dikwijls vergat zij na te zien of Clelia hare tanden gepoetst en of de kleine Aldo zijne ooren wel gewasschen had. Iets vaag sentimenteels was over haar gekomen, een onbestemde spijt over haar deugdzaamheid, een vage begeerte om bemind te worden, zij 't dan ook platonisch, door een dier schitterende vernuften, aan wier welsprekendheidsbron zij tweemaal 's weeks haar dorst leschte. Door de snelheid waarmee deze beroemdheden aan hare oogen voorbijgingen, kon zij niet haar voorkeur geven aan één hunner; 't bleef een algemeene genegenheid voor het gansche *genus*, die zich niet kon uiten in een de echtelijke trouw brekend feit; maar steeds meer en sterker bejammerde zij het hare geheele jeugd te hebben opgeofferd aan éénen man, die niet in staat was zich ook maar een weinig boven de zaken dezer aarde te verheffen.

Hoe 't zij, mevrouw Clementina besloot met waardigheid die driftige vraag van haar man te beantwoorden. Kalm en kortaf zei ze:

'Er komen nog twee voordrachten.'

'Zoo!... En de laatste moet over de vrouw handelen.... We zullen zien.... we zullen zien.... En wie komt daarvóór aan de beurt?'

'Schlummer, de beroemde geleerde, zal eerst spreken.'

'In het Duitsch?'

'Volstrekt niet. Hij is op ende op Italiaan.'

'Och, ik dacht 't maar zoo.... Eigenlijk, Duitsch of Italiaansch zal, denk ik, wel op 't zelfde neerkomen.'

Mevrouw Clementina trok zich terug in een waardig stilzwijgen.

Schlummer, de beroemde philosoof, socioloog, physioloog, was ongetwijfeld een diepe put van geleerdheid, maar tegelijkertijd.... bijzonder slaapwekkend; en terwijl hij lang en vervelend redeneerde over *dualistische school*, over *unitarische school*, over *het onzienbare*, over *Emanuel Kant,* over *Herbert Spencer* enz. enz. vielen vele oogleden dicht, bogen vele hoofden zich voorover, ontsloten vele monden zich tot een onbedwingbaar gapen. Zelfs de Koninklijke Directeur scheen in zijn stil hoekje zich meer dan gewoonlijk te concentreeren, de kwast van het zijn kaalheid bedekkend zijden kalotje viel nu en dan op zijn voorhoofd, als een omgekeerd uitroepingsteeken.

De zenuwen van mevrouw Clementina, door de vier voorgaande lezingen zoo gevoelig geschokt, zouden ongetwijfeld hier zacht tot rust zijn gekomen, zoo niet door een ongelukkig toeval de toekomstige spreker over *de vrouw* naast haar had gezeten; doctor Umberto Geriani, de bloedverwant van mevrouw Gombi, was dien zelfden avond aangekomen en had zich met zenuwachtige haast onmiddellijk begeven naar het tooneel van zijne aanstaande triomfen.

Als alle met zichzelf ingenomen menschen buitengewoon spraakzaam, maakte doctor Geriani zijne buurvrouw, met wie hij pas enkele oogenblikken te voren had kennis gemaakt, vriendelijk opmerkzaam op de talrijke oratorische gebreken van den beroemden Schlummer: fouten in zijn stem, in zijn dictie, in zijne gebaren, maar vooral in die gewoonte van voortdurend zijne notities te raadplegen.

'Wat mij betreft, 'k breng nooit een regel schrift mee. Een voordracht moet spontaan van de lippen vloeien.... ze moet het uitvloeisel zijn van de samenwerking van spreker en toehoorder.... U zult zien.... u zult zien.... Neen, werkelijk, die arme Schlummer is geheel op den verkeerden weg zoewel wat den vorm als wat den inhoud betreft. Neen, zóó behandelt men de psychische problemen niet.'

Mevrouw Clementina was het zonder eenig voorbehoud met alles eens, en gaf haar instemming te kennen door hoofdknikjes, door bedeesde glimlachjes, door preutsche gezichtsvertrekkingen, door schuchtere blosjes, bovenal onder den indruk van die 'psychische problemen' waarin zij iets van verdacht allooi veronderstelde, iets dat men niet dan onder fijne, bedekte termen kan uitdrukken.

Toen later, bij het verlaten der zaal, doctor Geriani haar den arm bood, begon haar veertigjarig hart met twintigjarige snelheid te kloppen, en zij voelde zich volkomen in staat haar man te bedriegen.

Aangezien de gelegenheid daartoe zich niet aanbood, bedroog zij hem-niet, maar vervolgde hem den ganschen dag met hoogdravende loftuitingen op den doorluchtigen geleerde, die binnen kort zou optreden, en die zoo vol attenties voor háar was. En met vuur wijdde ze uit over het hemelsch genot dat die prachtige avond van zijn voordracht zou verschaffen.

‘Je zult zien.... je zult zien.... je zult hooren....’ zei ze telkens weer, zich verheugend op het vooruitzicht van haren Bartolo zijn nietigheid te doen voelen door hem met eigen oogen te laten zien hoe zij met dien redenaar als met haar gelijke omging.

‘Ik zal zien.... ik zal zien.... ik zal hooren,’ zei mijnheer Trivelli op eenigszins spotachtigen toon. ‘En daarna zullen wij, als je 't goed vindt, niet weer aan lezingen doen.’

IV.

Met haar mooisten hoed vol struisveeren zat mevrouw Clementina op den gedenkwaardigen avond een paar uur vóór het begin der lezing op haar gewone plaatsje. Rechts van haar zat haar man, links de familie van den Koninklijken Directeur, ridder Ulysses zelven incluis; hij was op voortdurend aandringen van zijn vrouw voor dezen avond ontrouw geworden aan zijn verborgen hoekje, maar al te zeer geschikt voor een akademisch dutje.

‘En waar is hij nu?’ vroeg mevrouw Clementina aan Clarice, daarmee doelend op doctor Umberto Geriani. Heimelijk had zij zich gevleid met de hoop in zijn gezelschap zich naar de akademie te begeven en aan zijn arm de zaal binnen te komen; en 't was haar erg tegengevallen toen zij hoorde dat de geleerde wel bij zijne verwanten gedineerd had, maar dadelijk na het gebruik van de koffie was heengegaan om een luchtje te scheppen en zijne denkbeelden te ordenen.

‘Misschien is hij nog niet hier,’ antwoordde Clarice, ‘hij zal wel gauw komen; waarschijnlijk zit hij al in de bestuurskamer.’

‘Wat zal dat een heerlijke, genotvolle lezing zijn!’ riep Clementina uit.

‘'t Is te hopen,’ luidde het prijzenswaardig kort antwoord.

Eigenlijk was de familie van den Directeur niet zoo heel zeker van den uitslag, en vond het vervelend dat het juist een bloedverwant betrof.

‘Hij is een pocher, een snoever,’ had ridder Ulysses gezegd; en die uitspraak had bij vrouw en dochter veel gewicht in de schaal gelegd.

Mevrouw Clementina keek overal rond om te zien of de zaal goed vol was; het gewone publiek: de oud-gediende die van 1870 af alle lezingen bijwoonde; het paar waarvan de één blind, de ander doof was; de twee getoiletteerde dames met hun gevolg van hofmakers; de corpulente dame met de twee bloedarme meisjes. Maar er waren ook nieuwe gezichten: enkele elegant gekleede dames, wie het onderwerp bijzonder had aangetrokken; eenige jeugdige hoogere burgerscholieren die nog alleen met de vrouw der twintigste eeuw hadden kennis gemaakt, en nu gaarne wilden weten hoe 't in de negentiende eeuw met haar gesteld was.

Daar komt de dienaar met de twee aangestoken kandelabers; daar ziet men in de opening van de zijdeur den neus van den president verschijnen om weer dadelijk te verdwijnen; daar komt van achter die nog op een kier staande deur een zonderling geluid van opgewonden stemmen, bijna van een twist: ja, ja.... neen.... neen.... vooruit.... nu dan.... Eindelijk worden de deuren met kracht opengeduwd, en met een snelheid als waarmee David zijn tegenpartij den steen naar het hoofd slingerde springt doctor Umberto Geriani op het podium. Achter hem komen, langzaam en als met tegenzin, commandeur Saccenti en de bestuursleden, allen naar den grond kijkend en de armen slap langs het lijf hangend.

V.

In de zaal was het verwonderde publiek niet dadelijk gereed met zijn applaus ter ontvangst; eindelijk hoorde men hier en daar ('t allereerst van mevrouw Clementina) een bedeesd handgeklap; waaraan ten slotte ook de achterblijvers deelnamen, tot het den gewonen warmtegraad bereikte. Hierdoor aan zijn plicht herinnerd, besloot ook de president tot applaudisseeren, echter aldoor met gefronst voorhoofd en zonder op te kijken.

Doctor Geriani, zoo wit als een doek, dronk een glas water, veegde tweemaal zijn voorhoofd af met zijn zakdoek, en begon zijn rede:

‘De vrouw, mijne heeren....’

‘Bravo!’ zei mevrouw Clementina half luid.

Na een korte pauze keerde de spreker zijn zin om:

‘Mijne heeren, de vrouw....’

En weer bleef hij steken.

Een zacht gemompel liep door de zaal; twee of drie onwelopgevoede jongelui grinnikten zeer hoorbaar, en lokten daardoor bij het meer teerhartig deel van 't publiek een zich in applaus luchtgevende reactie uit.

‘Hij gaat zitten,... hij rust uit,’ zeiden de dichtst bij het podium zittenden tot elkaar.

‘Hij raadpleegt zijn aanteekeningen....’

En mevrouw Clementina, zich zoo ver mogelijk voorover buigend, fluisterde: ‘Hij heeft geen aanteekeningen.... hij improviseert alles....’

‘Ja, dat zien we,’ snauwde Clarice, buiten zich zelve van woede.

‘Dat màg niet,’ voegde met hoogroode kleur mevrouw Amabile er bij; ‘dat mag niet, als men niet zeker is van zijn zaak.’

En de Koninklijke Directeur, in zijn waardigheid gekwetst, trachtte Geriani door teekens te beduiden dat hij moest zeggen niet wel geworden te zijn en zich terugtrekken.

Maar Bartolo Trivelli wreef vergenoegd in de handen, zonder zich te storen aan de vernijnige blikken waarmee zijn wederhelft hem doorboorde.

‘Een mooi geval! een mooi geval!’ zei hij tusschen zijne tanden.

Stilte. Na nog een half glas water gedronken te hebben begon de spreker:

‘De vrouw, mijne heeren!’

‘Uhh!’

‘Stilte!’

‘Ja, mijne heeren, de vrouw....’

De hilariteit werd bijna algemeen, zoodat de goedgezinden verreweg de minderheid hadden en overstemd werden. Rechts en links hoorde men gesmoorde lachbuien met een plotselinge ontploffing als van voetzoekers. De oudgediende, een ernstig, bedaard man die gewoon was alle redenaars door goedige knikjes van zijn instemming te doen blijken, scheen dien avond voortdurend onder den invloed te zijn van een electrischen stroom, die hem met kleine schokjes van zijn stoel deed springen onder een niet te bedwingen ik! ik! ik!

Door een plotselinge verheffing van zijn zeer sterke en welluidende stem slaagde Geriani er in een oogenblik het rumoer meester te worden.

‘Als wij de vrouw, mijne heeren, beschouwen van af hare herkomst.... 't Zij van af Eva de eerstgeborene, 't zij van....’

‘Heel goed!’ riep mevrouw Clementina, in haar ijver, zeer ingenomen met deze inleiding.

Een ware ramp. Een langgerekt ssstt! legde haar het stilzwijgen op. Umberto Geriani verloor de stijgbeugels en begon weer rond te draaien in den toovercirkel van die twee noodlottige frasen:

‘De vrouw, mijne heeren - mijne heeren, de vrouw....’

De storm was nu niet meer tot bedaren te brengen: de besmetting van de vroolijke opvatting der zaak verspreidde zich met de snelheid van een uitslaande vlam; de helft van het publiek stond op; achter in de zaal neuriede een groep studenten het refrein:

‘de vrouw, mijne heeren - mijne heeren, de vrouw....’

op een algemeen bekend motief uit de *Rigoletto*.

Ziende dat hij den strijd niet kon volhouden, kwam Geriani van het podium af, en liep snel naar de presidentskamer, gevolgd door commandeur Saccenti, die de armen ten hemel hief, en door de andere bestuursleden, waarvan de eene helft treurig, de andere verontwaardigd keek.

Mijnheer Trivelli wreef zich opnieuw vergenoegd de handen, en zei, meenend tot zijn vrouw het woord te richten:

‘Mij dunkt dat het gordijn gevallen, en de vertooning afgeloopen is; wij kunnen gerust naar huis gaan.... O, wat is dat? Waar is mijn vrouw?’

Zeer plechtig wees mevrouw Amabile hem de deur der kamer van den president.

‘Zoek haar dáár. Ik geloof dat zij daarheen is gegaan.’

En zij keerde hem den rug toe, om met haar Ulysses en haar Clarice den tragischen afloop te bespreken. Zij was woedend.

‘Als ik hem hier had, zou ik hem een oorvijg geven. Na zooveel grootspraak.... En die gekkin....’

‘Mama,’ waarschuwde Clarice.

‘Ja, dat is zij, dat is zij,’ hield Amabile vol. ‘Al was haar man hier, dan zou ik het toch zeggen....’

Reeds bij het begin van de algemeene verwarring had Clementina daarvan gebruik gemaakt om zich door de menigte een weg te banen, en was naar den ongelukkigen spreker gegaan om hem den troost der vriendschap te bieden.

Op een der sofa's zat doctor Geriani, onder levendige gesticulaties sprekend met de om hem heen staande akademieleden.

‘Ik had mijn voordracht, kompleet, geheel geordend, hiér....’

En hij bracht den wijsvinger zijner rechterhand aan het voorhoofd.

‘Dat kan wel zijn.... Maar men dient het manuscript bij zich te hebben.’

‘Zeker; of ten minste enkele aanteekeningen....’

‘Wat, manuscript? wat, aanteekeningen?’ gaf Umberto Geriani koppig op deze verwijten ten antwoord.

‘Manuscript, aanteekeningen.... gekheid! dingen die op het publiek een verkoelenden invloed hebben....’

‘Ja, 't waar; ùw systeem maakt de hoorders warm....’

‘Heb geduld.... Ik heb ongelijk gehad, dat beken ik. Ik heb uw akademie en haar leden in de oogen van het publiek benadeeld....’

De verschijning van een dameshoed vol struisveeren bracht de twistenden tot zwijgen.

‘O, heer doctor,’ zei mevrouw Clementina, de handen samenvouwend, en zich over Geriani heenbuigend tot hare veeren bijna zijn gezicht aanraakten. ‘Heeft u zich plotseling onwel gevoeld! Hoe jammer!.... Zulk een mooie redevoering!’

Een oogenblik bleef Geriani haar verbaasd aankijken; maar opeens zag hij in zijn ongelukkige troosteres een geschikt voorwerp om zijn toorn op te koelen, waaraan hij groote behoefte had. En met zijne oogen vuur spuwend, riep hij:

‘Maar ú is het geweest die mij den genadeslag heeft toegebracht.’

‘Ik?’ stamelde mevrouw Clementina verschrikt.

‘Ja, u! u!.... Ik had mij hernomen, geheel hernomen.... Ik had den draad teruggevonden.... ik voelde mij in een stemming om uren achtereen te spreken.... en toen is u voor den dag gekomen met een ontijdig applaus, dat alles bedorven heeft....’

‘Maar.... ik....’ verslagen, als versuft over zóóveel ondankbaarheid, kon mevrouw Clementina het niet verder brengen dan tot deze woorden.

Het duizelde haar, en 't was een geluk te noemen dat juist haar man binnenkwam.

‘Weg, weg van hier! dadelijk....’ smeekte zij met gebroken stem.

‘Weg van hier, dadelijk....’ zei hij haar na. Hij was ook groen van boosheid, niet tegen doctor Geriani, maar tegen zijn vrouw. ‘Wat doe je hier? Wil je door de heele stad uitgelachen worden, dommerik?’

Niets voelend dan smart over de vreeselijke beleediging, die zij pas had moeten verduren van hem, dien zij in hare gedachten geïdealiseerd had, bekommerde Clementina zich weinig om de echtelijke strafpredikatie; onderweg, op straat, ja in huis was zij nog geweldig onder den indruk van het voorgevallene.

's Nachts in haar slaap sprak zij onsamenhangende woorden en zinnen, altijd weer over die lezingen: de facetten van den Koh-i-noor; de smart der eeuw; de problemen van de psychologie; maar vooral dat bekende refrein: de vrouw, mijne heeren - mijne heeren, de vrouw....

‘Zenuwen!’ zei den volgenden dag de dokter, dien Bartolo Trivelli had laten roepen.

‘En schrijft u niets voor?’

‘Ik heb broomkali voorgeschreven.... en verder gaan die dingen vanzelf over.... Laat haar vooreerst maar niet meer naar lezingen gaan.’

‘Daar kunt u zeker van zijn!’ riep de niet-intellectueel ontwikkelde echtgenoot uit. ‘Wat mij aangaat zou ik 't liefst mijn vrouw een kuur van totale onwetendheid laten doen. Kunt u haar die niet voorschrijven?’

‘Mijn waarde mijnheer Trivelli,’ antwoordde de geneesheer lachend, ‘dat gaat moeielijk: wij hebben alleen te beschikken over onze eigen onkunde; en.... die houden wij liefst voor ons zelven.’

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Geachte Freule.

Wilt u zoo goed zijn, het onderstaande in een van de eerstvolgende nummers van de Hollandsche Lelie te plaatsen?

In ‘de Avondpost’ van Dinsdagavond 8 Maart werd ik door ‘Lector’ aangevallen naar aanleiding van het door mij uit 't Fransch vertaalde stukje: ‘Wilhelm II en de Handschriftbeoordeeling,’ voorkomende in N°. 36 van de Hollandsche Lelie.

Mij werd ten laste gelegd, dat ik den Duitschen brief, aan 't hoofd van 't stukje geplaatst, oppervlakkig had vertaald en tevens uitte de schrijver de veronderstelling, dat ik zóo weinig kennis van de Duitsche taal zou bezitten, dat ik ‘Gemahlin’ door ‘moeder’ vertaalde.

Ik wil nu, om mij te rechtvaardigen tegen die aanklacht, meedeelen, dat de Redactrice van de Holl. Lelie mij zelf verzocht, genoemd stukje te willen vertalen uit ‘la Vie illustrée.’

Het fac-simile van den oorspronkelijk Duitschen brief, dat ook in ‘la Vie illustrée’ stond, heb *ik* nimmer onder oogen gehad, daar het terstond doorgezonden is naar de drukkerij voor copie. Maar aan 't eind van 't stukje stond er wel een Fransche vertaling van, die ik in 't Hollandsch overbracht.

Bovendien was de Fransche brief gedeeltelijk afgescheurd, waardoor enkele woorden - waaronder ‘echtgenoote’ - verloren waren gegaan, die ik zoo goed mogelijk trachtte in te vullen.

Hopende, dat belangstellenden ingezien zullen hebben, dat de fout niet bij mij lag, noem ik mij, met dank voor de verleende plaatsruimte

Hoogachtend

AAFKE DE KEMPENAER.

Den Haag, 11 Maart.

Noot Redactrice.

Met alle genoegen geef ik freule de Kempenaer gelegenheid deze zaak toe te lichten, ofschoon ik denk, dat ieder lezer die de vergissing heeft opgemerkt, wel vanzelf zal begrepen hebben, hoe hier een of ander toeval of drukfout in 't spel was, en geen onwetendheid. Zelfs iemand die in 't geheel geen Duitsch kent, weet nog wel dat Gemahlin niet vertaald wordt door moeder. Inderdaad heb ik het Duitsche fac-simile terstond doorgezonden voor afdruk naar de drukkerij, zoodat freule de Kempenaer alleen het Fransche gedeelte onder de oogen kreeg. En inderdaad was dit, daar de jaargang der Vie illustrée niet meer nieuw was, op enkele plaatsen afgescheurd en onleesbaar. De corrector der Lelie heeft vermoedelijk niet gezien, toen hij de gehééle proef nazag, dat het Duitsche woord en het door freule de Kempenaer *op goed-geluk* ingevulde Fransche niet bij elkaar pasten.

Wat freule de Kempenaer betreft, zij is, als zijnde in het bezit eener akte Middelbaar Fransch, een volkomen bevoegde vertaalster; juist daarom zond ik het werk aan háár.

II.

Aan den heer v.d. Kolk te R.

Dank voor uw enthusiast schrijven, dat mij Davos van een anderen kant leerde zien dan tot nog toe.

Zelf ben ik nooit in Davos geweest en begon dus mijn artikel met ‘veel gelezen en gehoord had ik van een Davos’. Gelezen: men behoeft ‘Ships that pass’ slechts te lezen! En *gehoord* heb ik veel van een oud patiënte, die er 4 jaar lang huisde en zich er daarna 3 jaar aan 't mooie verpleegwerk heeft gewijd.

Wel heb ik haar hooren zeggen, dat er groot verschil is tusschen het leven in enkele strenge Sanatoria en in dat van de z.g. pensions, waar zich ook vele patiënten verzamelen. Misschien ligt hier de oplossing van 't verschil van meening, dat er bestaat omtrent het leven daar.

Verder moet ik u nog op kleine onjuistheden wijzen. U schrijft ‘die ziekte, die Mej. Oudshoorn de meest geneselijke noemt.’ Als leek *kan* ik geen *persoonlijk* oordeel hebben en *citeerde* dit dus uit een brochure, waarvan u *den volledigen titel in mijn noot* hadt kunnen vinden. Ik kan mij echter goed begrijpen, dat u de reputatie van ‘een plaats, die u lief is’ wilt verdedigen. U heeft daar zeker véél goeds van gezien, evenals ik van O.N.O. Uw *pleidooi* betrof hier echter voornamelijk het natuurschoon, waarover ik absoluut niet gesproken heb.

CHRISTIANA N. OUDSHOORN.

Leiden, 4. 3. '04.

III. (Antwoord van W. Wijnaendts Francken-Dyserinck aan freule de Savornin Lohman naar aanleiding van de vraag blz: 612 n°. 37.)

10 Maart '04.

Geachte Redaktrice.

Tot m'n stomme verbazing valt m'n aandacht zooeven op uw ‘vraag’.

Is het uw bedoeling mij ontboezemingen te ontlokken *in welke dingen ik als*, in uw oogen zeker, **ongewone vrouw**, *een eer stel*? Of wel hoe de meening van mij, als een denonsens-verafschuwend-en-de-degelijkheid-hooghoudend, kakelend derde-geslachts-produkt, is over hollandsche en buitenlandsche ‘vrije-vrouwen-blaadjes’? Dan zult u me ten goede moeten houden dat ik ditmaal aan uw wensch geen gehoor geef. -

Is het alleen uw bedoeling een rechtstreeks antwoord te ontvangen op uw ‘vraag’ of door mij ‘*the Queen*’ tot de der-vrouwen-smaak-op-laag-peil-houdende lektuur wordt gerekend? Dan heb ik slechts mijner onwetendheid kond te doen: ik ken 't blad niet, noch ‘la Vie heureuse’. -

Dat ik overigens met groote belangstelling van uw inzichten in deze materie kennis nam spreekt van zelf, al was na 't artikel over 't huwelijk van de prinses van Albany en de bijbehoorende modeplaatjes de bekendmaking van deze uwe meening m.i. vrij overbodig.

Met vriendelijke groeten van kippenhok tot vinkentouw,

uw

WELMOET WIJNAENDTS FRANCKEN-DYSERINCK.

IV.

A'dam, 6 Maart 1904.

Hooggeachte Redactrice.

In de Holl. Lelie van 10 Febr. las ik in het hoofdartikel (Ina Boudier-Bakker door J.H. Rössing) hoe de heer Rössing een fout in de aanhaling maakt van:

> ‘Waar de Man van vreeze trilde,

Streed en overwon de Vrouw.’

op bladz. 538, wat Z. Ed. laat zeggen door H.J. Schimmel, terwijl genoemde ophemeling

van de vrouw voorkomt in ‘de schepping’ van J.J.L. ten Kate.

Daar dit abuis tot heden niet werd tegengesproken in eene der volgende afleveringen van de Holl. Lelie, ben ik zoo vrij er even op te wijzen.

Hopende ge mij deze vrijheid wel wilt veroorloven, heb ik de eer te zijn

Uw. Dw.

A.R. VAN D.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN Febr. 1904.

‘Das Gross-Stadtleben bietet Einem immer etwas neues!’ Gepasseerden winter was het Isadora Duncan die de balletdanskunst wilde, hervormen, nu komt een zangeres op het tapijt, hare liederen voordragend in een nieuwe fantastische omgeving.

Béatrice Méko trad eerst in het Künstlerhaus op voor een geïnviteerd publiek en nu geeft zij liederavonden tegen heffing van entrée.

Wij zijn gewend een chanteuse te zien staan op een podium naast een vleugel, waarvoor de begeleider heeft plaats genomen. Zij is in avondtoilet gekleed, hare geheele omgeving is kaal en koud; het publiek luistert naar haar lied, haar stem, haar voordracht, critiseert sterk, maar geeft weinig acht op hetgeen het lied voor uitwerking *kon* hebben.

Verschillende kunstenaars kwamen op de gedachte de liederavonden te herscheppen en waren het daarbij geheel en al eens met Richard Wagner, die eischte dat een lied met muziek en decoratief één moest zijn, om het geheel tot zijn recht te doen komen en het publiek te verplaatsten in de gedachten van den dichter. Het oog der kunstvrienden was gevallen op Béatrice Méko, een Duitsch Amerikaansche van geboorte, die na volbrachte studie te Berlijn en te Dresden, eenige jaren in Italië doorbracht en aldaar de beelden en schilderijen der oude meesters bestudeerde, wat standen en houdingen betrof.

Het idée der kunstenaars is meer warmte en gloed in de uitvoering te brengen door toepasselijk decoratief en kostumes. De verschijning van Béatrice Méko o.a. als straatzangeres in von Ficlitz' lied der Ghawaze was zeer imponeerend. Zij staat in haar geel satijn gewaad bezaaid met valsche steenen, de tamboerijn in de hand, als het toonbeeld van vergulde ellende, te midden van Oostersche pracht. Op den achtergrond een byzantijnsch paleis en verder omringd door palmen, die haar als het ware toewuiven. De geheele omgeving brengt den toeschouwer in de stemming van het lied; deze opvatting is meer zinnenstreelend, spreekt meer tot iemand dan een zangeres te midden van een koude entourage. De kunstenaarswereld heeft aan het publiek getoond, hoe volgens de kunst in het vervolg het lied moet worden ten gehoore gebracht; het is moeilijk om een geschikt persoon te vinden, die alles in zich vereenigt, een mooie stem, gracieuse houding en elegante verschijning.

De stem van Béatrice Méko is niet uitstekend, weinig stembuiging, eenigszins eentonig en dit is zeer jammer, daar de nieuwe wijze van liederen voordragen stellig nog meer zou pakken, wanneer een zangeres met een bepaald melodieuze mooie stem in haar schoenen stond. De toekomst zal leeren of het publiek deze metamorphose gaarne ziet.

Wat nu Isadora Duncan betreft, zij heeft dit seizoen weer enorm succes gehad met haar dansen, volgens schilderijen, zooals sommigen het noemen. Als noviteit bracht zij uit Griekenland een koor van Grieksche jongens mee, die haar in plaats van het orkest zouden begeleiden bij de uitvoering van haar dans, die toepasselijk was bij het eerste koor der Danaïden, de dochters van Danaos, uit het gedicht De om hulp smeekenden van Aeschylus. Dit koor bestaat uit jongens, die altijd buiten gezongen hebben; zij zijn weinig geschoold en hebben zeer harde stemmen. Deze opvoering had niet het effect, dat Isadora verwacht had; zij oogstte veel meer bijval met haar dansen onder begeleiding van het orkest. Haar optreden en dansen is geheel verschillend van dat der theater-spring-princessen. Zij draagt een lang gedrapeerd gazen gewaad, bloote voeten en beenen tot aan de dijen zichtbaar, doch haar bewegingen zijn zoo gracieus en in harmonie met het geheel, dat men totaal onder de betoovering van haar keurig uitgevoerde gestes komt en geen moment een gevoel van onkuischheid heeft.

Isadora's grootste wensch is een school te stichten om kinderen op te leiden in haar gedachte van balletdansen.

Daarover en om haar idées te vertellen hoe zij er toe gekomen is, deze wijze van dansen der toekomst in te voeren, houdt zij lezingen, opgehelderd door lichtbeelden. Zij deelt o.a. mede, dat de eerste vereischte is, dat een leerling goed gymnastiek kent; is hij lenig in de bewegingen van het lichaam, dan kost

het minder moeite om gloed en warmte, ja de geheele ziel, in de dansmotieven te leggen. Isadora is er op gekomen als kind, dat de danskunst veranderd moet worden. Haar vader, professor te San Francisco, had boven zijn bureau een gravure hangen naar Boticelli's schilderij, Primavera; de dansende figuren op deze plaat ontwikkelden haar idée van métamorphose en door het zien van vele oude Egyptische en Grieksche voorstellingen van dansende personen op vazen, muurschilderingen enz., werd haar geest meer naar deze richting getrokken. Isadora toonde op één van haar lichtbeelden, een reeks dansende figuren, hoe zij, door de verschillende standen te zamen te voegen, één dans had gevormd. Zij deed iedere beweging en houding van het lichtbeeld nauwkeurig na en zoo kwam men tot de conclusie dat er heel wat studie noodig is voordat een dans in elkaar zit, die zoo gemakkelijk lijkt, wanneer men Isadora ziet dansen. Zij meende, dat eerst na een tiental jaren, de resultaten van haar onderwijs zouden kunnen worden geconstateerd en hoopte zeer, dat de nieuwe school tot stand zou komen. Grond was aanwezig, maar nu het noodige geld voor den bouw! Als iedereen die haar gezien heeft een steentje bijdraagt, dan is het gebouw stellig spoedig gereed.

MEA.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd *minstens* tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd.** Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

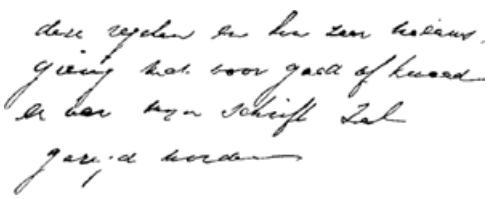

‘“D” te S.’

Algemeene indruk: **hoogmoedig**, **beslist karakter.** opgeruimd, eerzuchtig. - vol plannen makende, voert evenwel weinige uit. - trotsch, hoogmoedig (in sterke mate). - gejaagd, zenuwachtig. - sterke wilskracht. - verstandelijke ontwikkeling. - treedt steeds bevelend op. - weinig buigzaam. - streng. - zeer geneigd tot onvoorzichtig handelen. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - levendig, geestig. - huiselijk. - niet practisch, niet logisch. - idealistisch. - sterke werkzaamheid derhersenen. - openhartig. - vrijgevig.

II.

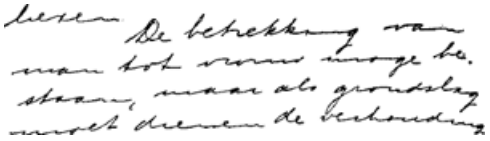

Algemeene indruk: **openhartig**, **eerlijk**, **innemend**, **zeer beslist karakter**. neerslachtig, moedeloos, treurig (in vrij sterke mate). - zenuwachtig, gejaagd. - bevelend, streng. - heerschzuchtig - niet practisch niet logisch. - houdt zich steeds bezig met theoretische beschouwingen. - vrijgevig (in handelen). - zeer sterke wilskracht. - zeer spaarzaam. - openhartig, eerlijk. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch. - geneigd tot onvoorzichtig handelen. - zeer goede smaak. - in alles een echte lady. - geestig. - innemend. - reinheid van zeden. - innerlijke en uiterlijke degelijkheid.

III.

'H.M.E.'

Algemeene indruk: goedhartig, **medelijdend**, **wel wat kattig karakter**. een weinig neerslachtig. - vrijgevig (in handelen). - ordelijk. - omslachtig. - humoristisch, geestig. - normale ontwikkeling. - openhartig, eerlijk. - logisch, practisch. - weinig wilskracht. - groote goedheid. - medelijdend. - moedig, flink, trouw. - zeer spaarzaam. - geschikt tot onderwijzen. - eigenzinnig. - weleens kattig.

IV.

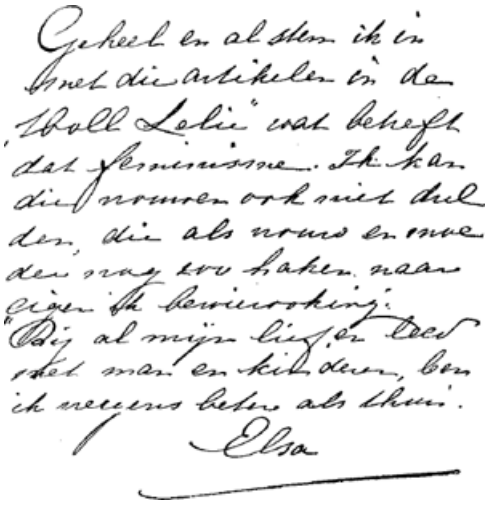

'ELSA'

Algemeene indruk: heerschzuchtig, **onverzettelijk**, **kattig karakter**. neerslachtig. - maakt steeds plannen, voert echter weinige uit - kattig (in de hoogste mate). - zeer spaarzaam. - speelt gaarne de baas. - geeft zeer weinig om uiterlijkheden. - geeft zeer weinig om met menschen om te gaan. - openhartig, eerlijk, brutaal. - zeer materialistisch. - zeer sterke wilskracht. - buigt voor niemand haar hoofd. - omslachtig. - slordig. - zelfbewust.

V.

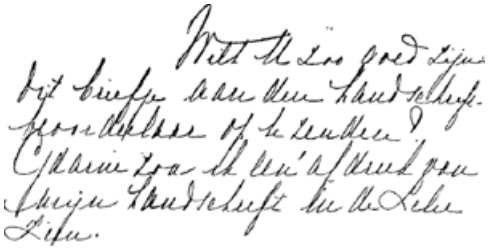

Algemeene indruk:

gevoelig, **geestelijk ontwikkeld**, **kattig karakter**.

neerslachtig (een weinig). - gevoelig. - kattig (in vrij sterke mate). - zenuwachtig. - hard, streng. - gaarne bevelend. - sterke werkzaamheid der hersenen. - geestelijke ontwikkeling (geloof). - idealistisch. - zeer goede smaak. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - logisch, practisch. - reinheid van zeden. - uiterlijke en innerlijke degelijkheid. - coquet (in vrij sterke mate). - spaarzaam. - levendig. - weinig wilskracht. - omslachtig. - gesloten, terughoudend. - eigenzinnig, trotsch.

VI.

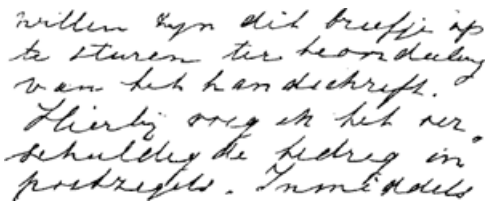

'S.R.'

Algemeene indruk: **kattig**, **bits doch gevoelig karakter**. neerslachtig, verdrietig, moedeloos. - gevoelig. - kattig (in de hoogste mate). - brutaal, gruwzaam, eigenzinnig. - slordig, vergeetachtig (in vrij sterke mate). - onpractisch, onlogisch. - zenuwachtig, gejaagd. - driftig. - streng, hard, bitter. - weinig buigzaam, hardnekkig. - zin voor geld. - spaarzaam. - geeft weinig om uiterlijkheden. - stoort zich aan niets.

VII.

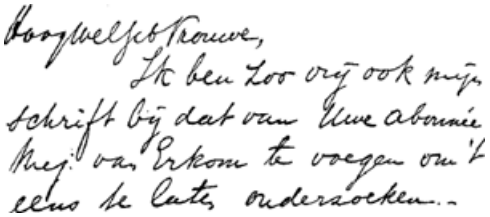

'J.'

Algemeene indruk:

openhartig, **doelbewust**, **egoïstisch karakter**.

tevreden, opgeruimd. - eerlijk, openhartig. - zeer sterke wilskracht. - roekeloos, onverschillig. - niet spaarzaam. - trotsch. - egoïstisch (in vrij sterke mate). - met zichzelf ingenomen (in vrij sterke mate). - zelfbewust. - materialistisch. - treedt steeds bevelend op, streng, onverbiddelijk. - buigt zich voor niemand. - goedhartig. - geschikt tot onderwijzen. - zin voor geld. - flink, moedig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Kan ik misschien iemand genoegen doen met de volgende studieboeken?

Ze zijn gebruikt, maar zien er alle nog netjes uit:

1. **P. Larousse**. Grammaire élémentaire lexicologique, 1re année, (Livre de l'élève).
2. **Dubois** Nouvelle grammaire française. 1re année (11me édition).
3. **Dubois**. Nouveau recueil de Thèmes et en rapport avec la 'nouvelle grammaire française'. 1re année (11me édition).
4. **H.C. Spruyt**. Sprachübungen. (Fortsetzung der 'Inleiding').
5. **F.A.R. Beekman**. Opgaven in het Hoogduitsch. (2de verzameling.)
6. **P. Roorda**. Eng. spraakkunst voor schoolgebruik. Deel II.
7. **S. De Jong Jzn**. Eng. vertaaloefeningen van acteexamens voor Onderwijzer(es).
8. **K. ten Bruggencate**. De belangrijkste der gedurende de jaren 1887 1892 opgegeven zinnen voor het examen Engelsch L.O.
9. **Fijn van Draat**. 'In Engeland'. Opstellen ter vertaling van het Hollandsch in 't Engelsch.
10. **W. De Hoog Azn**. Hints and Questions for the use of Candidates, Lower Instr. English.

'**De drie Talen**'. Jaargang 1901 compleet, en jaargang 1902, waaraan alleen Afl. 11 (November) ontbreekt.

Wie deze boeken, (of eenige er van) gebruiken kan, verzoek ik beleefd, *zoo spoedig mogelijk* naam en volledig adres te willen opgeven, dan zal ik ze hem (haar) toezenden.

Mej. *A.E. van Goor.*
Van Eeghenstraat 82, Amsterdam.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Eerzucht. - Ik geloof dat gij U van de beteekenis van dit woord een verkeerde voorstelling maakt. M.i. beteekent het: verlangen naar *eigen* eer, en niet naar 'dien van *God.*' Waarom kan men niet spreken van de 'eerzucht' van Paulus, Jezus, Buddha, enz. wanneer men daaronder verstaat dat het hun te doen is geweest om 'de eere Gods'?

Elza van Wouden. Aan Uw verzoek om een 'spoedig antwoord' kon ik niet eerder voldoen. *Vélen* vragen dit; maar, hoe uitgebreider de brief is, hoe moeilijker het wordt terstond plaats te vinden tot de beantwoording ervan. Als ik zulkze brieven krijg als die van U, voel ik altijd zoo'n innig medelijden. Want dat soort leed waarover gij schrijft is niet tijdelijk. Wij dragen 't ons geheele leven mee. Voor een deel hebt gij - gelijk gijzelve ook inziet - groote schuld. Want gij hebt zelf Uw vrijheid verkocht. Maar jeugd, omstandigheden, gebrek aan nadenken, verontschuldigen zooveel. En in èlk geval zit gij nu met de gevolgen, die voor U zelf vreeselijk-genoeg zijn. Omgekeerd-echter moet gij ook bedenken, hoê vreeselijk die zijn voor Uw slachtoffer, voor den man dien gij zonder liefde hebt getrouwd, en die, gelijk gijzelve getuigt, U, op zijn manier, *wel* lief heeft. - Ik verwijs U, wat mijn eigen meening aangaat op dit punt, naar den 'Brief' (Hoofdartikel van de Holl: Lelie, van mijn hand, *begin* nieuwe jaargang). Alleen staat gij véél vrijer en onafhankelijker tegenover Uzelf, dan die dame, omdat gij geen kinderen hebt. - Hoe dat zij, m.i. is de weg van 'nuttigheid', dien gij nu gekozen hebt, niet de ware, omdat het blijkens Uw eigen brief U niet gelukt daarmede geld te verdienen, 'om in Uw eigen onderhoud te voorzien.' - De reden die gij mij opgeeft, dat het U tegen de borst

stuit ‘onderhouden te worden’ door Uw man, vind ik onzuiver gevoeld. Als gij Uw huishouden goed-doet, alles zorgvuldig en zuinig bestuurt, en in één woord een uitstekende huisvrouw voor hem zijt, dan ‘verdient’ gij evengoed Uw ‘onderhoud’, dan wanneer gij met moeite en tobben eenige guldens daags op een andere wijze bij elkaar scharrelt. Ja, waarschijnlijk ‘verdient’ gij op de éérste manier méér. Immers, als gij van huis zijt, moet de meid Uw huishouden bestieren, en loopt alles in de war, of kost méér geld, ongerekend de ongezelligheid voor Uw man, de slijtage voor Uzelf aan kleederen, schoenen, enz., de tramgelden; in één woord, ongerekend hetgeen Uw betrekking Uzelve uit den aard der zaak kost aan *uitgaven.* Laat U toch niet door zulk Hilda-van-Suylenburg-achtige nonsenspraat van de wijs brengen. Toen mevrouw Goekoop dat schoone product van oppervlakkigheid schreef, zat zij in een mooi huis in de Laan van Meerdervoort, omringd van alle gemakken en rijkdom der rijkelui, en met een secretaresse en een huishoudster. Dat zijn je de rechten, om te kunnen *beoordeelen* en *weten*, wat geldverdienen en geld-noodig-hebben beteekent, in het vrouw-leven van de *wezenlijk-werkende* vrouw! - Dat gij behoefte hebt Uzelve afleiding te verschaffen door een ernstige levenstaak, kan ik best begrijpen; maar wijdt U dan aan eenig *liefde*werk. Naai voor de armen, of, als gij beweging noodig hebt, ga hen dan opzoeken, en tracht iets voor hen te zijn. Juist de plaats uwer inwoning biedt daartoe veel gelegenheid, dunkt mij. - Ik dank U hartelijk voor Uw brief, en voor 't in mij gestelde vertrouwen. En ik wil U steeds heel gaarne van dienst zijn.

Pro en Contra. Ook voor U geldt, wat ik hierboven schrijf aan Elza van Wouden: het is mij niet mogelijk altijd ‘spoedig’ te antwoorden. - Neen, ik vind niet, dat gij ‘te jong zijt om zoo te praten’; waar gij staat voor een zoo ernstigen stap, en zoo onafhankelijk door het leven zijt gegaan, spreekt het vanzelf dat gij over deze dingen een opinie zult en behóórt te hebben. En in hoeverre Uw opinie *juist* is, hangt m.i. alleen af van de vraag, of de man, voor wien gij Uw familie offert, U *waard is.* Na 't geen gij mij schrijft, heeft m.i. Uw familie ongelijk. Ik vind het bespottelijk om ‘standverschil’-redenen (die gelijk gijzelve schrijft in Uw geval niet eens heel afdoende zijn) Uw geluk prijs te geven. Want, wanneer de man, dien gij huwt, een beschaafde opvoeding genoot, en een positie in de maatschappij inneemt gelijk aan de Uwe, dan komt het er m.i. *niets* op aan, of zijn ouders tot een lagere maatschappelijke klasse behooren. - Ik heb al eens meer gezegd, dat ik niet begrijp hoe een beschaafde vrouw een man kan liefhebben, die niet-beschaafd is, die slechte manieren heeft, en die zelf-behoort tot de werkmansklasse. Die man moge nog zoo goed en edel van inborst zijn, de klove in opvoeding en denkwijze sluit m.i. alle kans op *duurzaam* geluk uit, van af het oogenblik waarop de verliefdheid voorbij is. Maar, wanneer een man, uit welke kringen hij ook is voortgekomen, zichzelf heeft opgewerkt tot den gelijke in beschaving en opvoeding van de vrouw die hem huwt, dan bestaat er m.i. voor haar geen reden zich zijn afkomst te schamen, of daarop neer te zien. *Juist het tegendeel.* En een heel leelijk soort *valsche* schaamte vind ik het, wanneer zulke vrouwen dan de ouders of de familieleden, van den man dien zij huwden, negeeren of uit de hoogte behandelen. Als men iemands naam wil dragen voor de wereld als zijn vrouw, dan moet men diens ouders hoogachten, en om *zijnentwille liefhebben.* En, wie zichzelve daarvoor te véél ‘dame’ voelt, die is belachelijk-dom-hoogmoedig, en bewijst ook dat zij haar man niet liefheeft op de

rechte wijze. - Alles wat gij schrijft over Uw huwelijksopvatting en over Uw toekomstplannen voel ik van ganscher harte na. Ik denk er juist zoo over als gij; zoodat er van een ‘strafpredikatie’ geen sprake is. Mogen Uw illusies *verwezenlijkt* worden; ik zal altijd blij zijn dat van U te hooren. En ik hoop daarom, dat gij zult voortgaan mij op de hoogte te houden van Uw plannen en van Uw leven. - Vriendelijk dank voor de moeite die gij U hebt gegeven in die bewuste zaak!

J.B.N. te S. - Ja ik voel, evenals gij, mij steeds zeer aangetrokken tot de studie van het bovenzinnelijke. Theosophie brengt ons m.i. niet veel verder. Spiritisme gaat gepaard met zooveel bedrog, dat men eigenlijk zijn geheele leven moet kunnen *wijden* aan 't onderzoeken ervan. En wie heeft daartoe den *tijd*? Maar ik geloof zeer zeker in het bestaan van bovenzinnelijke dingen. In hoeverre die iets te maken hebben met ‘opstanding’ en dat alles, is een geheel andere vraag. - Die eene brief van U is natuurlijk niet geschikt tot beantwoording in 't openbaar. - Ik waardeer Uw vertrouwen ten zeerste; en ik was zeer onder den indruk van 't geen gij mij hebt geschreven. Wat is het *verborgen* leven van de meesten onzer toch moeilijk, en dikwijls gecompliceerd.! Als men in een groote stad al die menschen zoo ziet jagen en zwoegen op de straten, komt telkens de gedachte op: Hoeveel wordt inwendig geleden en gestreden achter al die maskergezichten, die uiterlijk maar één ding gemeen hebben: den *waren* aard en het *ware* leven voor elkander angstvallig *verbergen*!

IJ. Z.- Ik ben blij dat gij mijn meening over ‘standsverschil’ nu beter hebt begrepen. - Uw misverstand kwam alleen omdat gij het woord ‘burgerlijk’ in den letterlijken zin hebt opgevat. En - zooals ik U reeds schreef - een aristocraat kan soms in-burgerlijk denken en handelen. En omgekeerd. Onder burgerlijk versta ik in zoo'n geval bekrompen-eng; ‘burgerlijk’ van **ziel** in één woord. - Dank voor Uw vriendelijke woorden over ‘Vrouwenliefde in de moderne literatuur.’ Gij schrijft ‘*dat mijn denkbeelden daarin elke vrouw*, *feministe of niet*, *moeten treffen.* Om U de waarheid te zeggen, vind *ik* dat mijn denkbeelden zóó eerlijk-waar zijn, dat zij onopgemerkt voorbij hadden kunnen gaan. Maar dat *gij* gelijk hebt gehad, bewijst wel 't enorme gekakel dat dien winter is losgebroken in alle couranten- week- en tijdschriften. En dat mij niet weinig amuseerde!

De **wáárheid** trekt altijd de aandacht.

Nagekomen Correspondentie.

Mary. Naar het handschrift te oordeelen, geloof ik *niet* dat *gij* de Mary zijt van de bekroonden. Ik kan het echter niet met zekerheid zeggen.

Jaru. Gij moet nog wat geduld hebben. Gij zijt *niet* bekroond.

Stella Mare. Er zijn méér stukjes dan de door U opgegevene. Wil de volgorde s.v.p. nauwkeurig aangeven voor de plaatsing. Wat Uw laatste schrijven betreft, *hartelijk geluk gewenscht!*

Berichten.

I. Bericht-Wedstrijden.

Bekroonde Mej: MARGOT SCHÜRMANN te Rotterdam (ps. Trude) koos als prijs: Von Scheffel: Eckehardt (geb:).

Bekroonde H.H. te S. (wenscht onbekend te blijven) koos als prijs: Anna de Savornin Lohman: Vragensmoede (geb.), en Van Hall: Dichters van dezen tijd (ingenaaid).

Mej: OBMA te Ferwerd (ps. Jo) koos als prijs Mevr: Marx - Koning: Gabrielle I.

Mej: ANNA VAN GILSE koos als prijs (buitengewone prijs wedstrijd parodie Schiller's Glocke): Mevrouw Boudier-Bakker: Machten.

II. Bericht handschriftbeoordeeling.

De Redactrice ontvangt zoo enorm *veel* toezendingen, dat zij, ter voorkoming van teleurstelling, bericht, hoe velen wel een half jaar of langer zullen moeten wachten, vóór zij de beoordeeling in druk zien. Het is niet mogelijk méér ruimte af te staan, dan geschiedt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

23 Maart 1904.
17de Jaargang.
No. 39.

Aan de Inteekenaren.

Gelijk met dit nummer wordt aan elken inteekenaar een viertal prospectussen **'Proef-abonnement'** gezonden, met beleefd verzoek dit prospectus aan kennissen te zenden. Meerdere Exemplaren van dit prospectus zend ik gaarne, en franco.

Amsterdam, 22 Maart 1904.
L.J. VEEN.

Vrije-Vrouwenlied.
(ingezonden naar aanleiding der prijsvraag,: parodie Schiller's Glocke.)

Het daghet in 't Oosten,
De nieuwe morgen lacht.
Voor 't machtig licht der Waarheid,
Vloog lang der dwaling nacht.

De tijden zijn gekomen,
De tijden zijn gegaan.
De vrouw heeft het vernomen,
En heeft het wél verstaan:

Dat schoone wereldwetten,
Beheerschen 't Heelal;
Wat nu in luister praalt nog,
Is reeds nabij zijn val.

En wat eens werd geminacht,
Geringschat en vertreên,
De Vrouw, slavin sinds eeuwen,
Heeft lang genoeg geleên!

Daar ging één groote mare,
Bazuinen bliezen 't luid:
'Bereidt U vóór Gij Vrouwen;
Het rijk des Mans heeft uit!'

Vernietigd en verslagen,
Het gansche mannenheer.
Op, op, Gij vrouwenscharen,
De wereld neemt een keer!

Zat eertijds bij 't wiegje
De vrouw soms uren-lang,

Nu ‘trekt *hij* aan 't touwtje’,
En zingt den wiegezang.

Was eens *zijn* rijk ‘daarbuiten’,
Haar plaats in 't woonvertrek,
Hij staat nu aan de waschtob,
En mangelt, stijft en rekt.

De sokken van de kinderen,
't Wiegendek inkluis,
Hij heeft het al gebreid, gehaakt,
In 't avond-uurtje, thuis.

De meisjes houdt hij bezig,
De knapen in bedwang;
Hij poetst en boent en schrobt nu,
Den lieven morgen lang.

Hij, eens gebieder, meester,
Tot knecht geworden, dan,
Hanteert, inplaats van degen,
Nu pollepel en pan.

Wat eens de vrouw vervulde,
Dat doet *hij* nu getrouw;
In 't kort: *Zij* 'heeft de broek aan',
En *hij* 't kleed der vrouw.
(*Inzender onbekend*).

Noot redactrice.
Vergis ik mij, of heeft dit lied niet inderdaad sterke overeenkomst met Schaepman's Aya Sofia? - Tot mijn spijt heb ik dit boek niet meer in mijn bezit, en kan het das niet nazien; maar wijze en inhoud deden mij sterk denken aan een gedéélte uit Schaepman's bovengenoemd dichtwerk (ik méén de Kinder-kruistocht). Misschien kan de inzender of iemand anders mij zekerheid verschaffen?

Hoofdartikel
Vroolijkheid en de allerjongste letterkundigen.

Ik moest toch eens hartelijk lachen, toen ik het jolig spottend artikeltje las van den heer *Hansma*, gedateerd 11 Februari 1904, in de *Lelie* van 17 Februari. Het is werkelijk een *hoezee*! waard. Ja, hoezee! dat er iemand weer eens opstaat en de stem verheft tegen dat wee-makende, dat nijdigheid-verwekkende, dat kriebelig-aandoende gekerm, gezucht. geweeklaag en gehuil van onze allermodernste schetsjes- en novellenschrijvers en schrijfsters, met hun verhaaltjes als gemoesde voiles, door al die puntjes en rarigheden meer.

Ik heb bij die vele stippels altijd een voorstelling van iemand die flauw valt of gáát vallen, al kermend:

'O, br.... breng mij vl... vlugzout!' Een ontstelde huisgenoot holt aan daarmee, stopt het onder 's auteurs dierbaren neus, en rent dan weer als dol weg, natuurlijk tegen iemand anders áán, waarna de verhaler of verhaalster verder weent, zucht, klaagt, zenuwgilt of iets dergelijks plezierigs doet. Louise Alcott, de hemel zegene nog haar jolige nagedachtenis, zou gezegd hebben: 'Het goddelijk vuur is bij deze lieden dan op zijn hevigst!'

Nu blijkt mejuffrouw Sara Bouterse (alleen héél jonge menschen zuchten zoo erbarmelijk, met de jaren slijt dat wel) goddank, blijkens mededeeling onzer geachte redactrice, verstandig genoeg, om dankbaar van mejonkvrouw Lohman aan te nemen den raad betreffende de stippel-verdwijning, en roept uit volle borst: 'Weg met de stippels! Die zomersproeten in de literatuur. Dat zij verdwijnen, om niet weder te verschijnen. En leven de gezonde wel-doordachte volzinnen!' Wij *hijgen* niet zoo in ons proza, jufvrouw Bouterse, het is te vermoeiend.

Trof het u nooit hóé vermoeiend het is met iemand in gesprek te zijn, die telkens ónnoodig diep ademhaalt? Veel kinderen hebben die gewoonte, en men moet hen er zoo gáúw mogelijk van spenen. Rust, rust, rust.

Wie heeft de stippels, om daar nog even bij te blijven, in de mode gebracht?

Couperus.

Maar Couperus is een groot, zéér oorspronkelijk schrijver, wiens volzinnen, muzikaal en vloeiend, door zijn hoofd zongen; en *hij* had 't recht zijn zinnen met zacht gerucht uit te laten vloeien in stippels. Het gaf ze de zwaarmoedigheid die zijn inspiratie *eischte.*

Maar daarom moeten de eigenaardigheden van groote mannen geen schóól maken. **Oorspronkelijkheid**, geen vijfmaal afgeschonken thee, alstublieft...

Molière heeft al gezegd dat wij nooit iemand na moeten volgen wat zijn minder aangename zijden betreft, en schoon die stippels hóóren bij Couperus, doen ze *aanstellerig* bij de andere stippelaars.

Het spijt mij, indien ik hiermede mejuffrouw Sara Bouterse, wier letterkundigen aanleg ik overigens waardeer, onaangenaam ben, ik wil geen mensch kwetsen of grieven; alleen een ernstig-gemeend protest doen hooren tegen de gemaakte en valsche smarten waarop wij telkens in alle boeken en tijdschriften worden onthaald, zoodat wij grijpen naar stoere ouden als *Multatali*, *Dickens, Scott*, *Eliot, Van Lennep, Hildebrand,* enz. Die konden ook weenen, maar met *echte* tranen.

Ik heb het voorzien op U allen, malle dwaze, levensmoede kinderen, als ik ze wel onder de oogen krijg; gij die er een eer in stelt *niet* te lachen, niet onschuldig gul-vroolijk te zijn; gij, die humor van *Multatuli, Dickens*, en met verlof onzer redactrice,[1)] van *Wolff en Deken*, van *Thackeray*, *Bulwer*, *Molière, Xavier de Maistre* flauw vindt en saai. Gij, die alleen dweept met *Maeterlinck*, niet omdat gij fijn genoeg voelt om te gissen wat er in zijn ziel omgaat, maar omdat hij een mode-artikel is; zooals vele talentrollen, gewoonlijk slechts half begrepen, verlaagd worden tot modeartikel.

O, het is flauw te lachen, hè? Hoogstens spalkt men de neusvleugels en een schijn

1) Noot redactrice.
Ik vind *alléén* Wolff en Deken ‘saai’; over de andere hier-genoemde auteurs denk ik zooals de geachte inzendster zelve.

van een glimlach flakkert over het voornaam rustig aanschijn.
Dan is het ook *flauw*, **dat de zon schijnt!**
Och, och, heeft 't leven niets moois?

Gaat dan eens op een lente-morgen naar het bosch, en - ik laat u eens een oogenblikje tijd om uit te wijken voor een hondsdollen automobiel en een stapele fiets - en ziet naar de boomen, nevelig-warm overwelfd door hun jong-groene glorie; hun trotsche kruinen, als naakte kinderkens ontvangend het kleed van goede moeder natuur. Aanschouwt de roze en witte anemonen bloeiend uit het doode rosse bladerkleed, een weeldetapijt van duizend tierende leventjes; zulke blijken van hoe uit den dood gewordt het leven, hoe er geen dood *is*, maar een gestadig herboren worden. En laat dit U geven hoop en moed en geloof en kracht. Een Engelsche dichteres was er, weinig bekend meen ik buiten haar vaderland, *Mrs. Augusta Webster*, die het volgende zong, uit dankbaarheid aan het licht:

O happy glow, O sun-bathed tree,
O golden-lighted river
A love-gift has been given me,
And which of you is giver?

I come upon you something sad,
Musing a mournful measure,
Now all my heart in me is glad
With a quick sense of pleasure.

I come upon you with a heart
Half sick of life's vexed story,
And now it grows of you a part,
Steeped in your golden glory.

A smile into my heart has crept
And laughs through all my being,
New joy into my life has leapt
A joy of only seeing.

O happy glow, O sun-bathed tree,
O golden-lighted river,
A love-gift has been given me,
And which of you is giver?

Ziedaar een begaafde, die kracht putte uit het licht dat de boomen zoo heerlijk tijgert en de rivier een gulden stroom gelijk maakt. En van die zon *in* haar doet zij geworden aan anderen. Wie de zon in zich heeft móét anderen er mee bestralen, anders vervult hij zijn roeping *niet.* Geeft de boterbloem niet haar geel? blijdt de vergeetmijniet niet met haar blauw? koost het viooltje niet met zijn fluweelig paars? En dan zouden de allerjongste onder onze auteurs niets geven dan narigheid? En trots dat willen zij een ieder gebieden naar hen te luisteren. Omdat.... zij het zijn.

‘Zij kunnen niet vroolijk schrijven, want de tijden zijn zoo naar!’ verklaarde mij eens iemand, die slechts gelukzaligheid zag in een gemeenschappelijke boterham, als mijnheer Lycurgus ze zijn Spartaantjes gaf.

Och wat u zègt? Zijn de tijden juist nú zóó naar! Er zijn er nòg naardere geweest: in de middeleeuwen, de Fransche revolutie, enz. Vondel en Hooft hebben geleefd in tijden heel wat bloediger den de onze.

Maar gesteld onze tijden *zijn* naar, is dat een reden voor U om den boel nog naarder te maken?

Altijd hebben de menschen elkaar gesard, gehoond, getreiterd, belasterd, den dood aangedaan; daarvoor zijn 't immers uw bróéders en ménschen.

En juist ná vredescongressen doen ze 't ééns zóó hard, omdat 't beter afsteekt! zeggen de modistes.

Maar, kijkt u nu eens *hier*.... indien u ziet als **artiest**, moet u *ruim* zien, u voelt dan toch ook *volkomener* dan andere menschen, en juist daarom ziet en voelt u hoeveel *schoons, grappigs, merkwaardigs, joligs, teeders liefs*, en *goeds* er is *bij* al het *nare,* en geeft, gij met en benevens den naren kant des levens ook *dit. Ook dit.... och astublíeft*! Je vous en prie, hein?

De weeë schetsjes van alle allermodernste kunstenaars hebben het altijd over een *hij* of *zij*. Het staat chic den familie- en doopnaam *niet* te noemen. Het is belangwekkender; het maakt nieuwsgieriger.

Hij of *zij* ongenoemd zit dan in een fauteuil en.... geeuwt? Neen, dat laten ze voor den lezer over. *Hij* of *zij* ontrafelen hun gevoelens, zooals *ik* eene kous maas, een ánder een taartje eet, een derde de gang schrobt. De gevoelens van *hij* of *zij* die ze pardoes beginnen te ontrafelen, zijn altijd verbazend hoog een *spinnewebbig* fijn.

Natuurlijk zijn ze *huilend-ongelukkig*. **Bulkend**.

En dat is nou zoo gek, de rijke hij's of zij's, meestal zijn het *rijke*, om den auteur de gelegenheid te geven tot het beschrijven van interessante meubels en het laten geuren van heliotropen en theerozen - zijn gewoonlijk *allergelukkigst* getrouwd; hebben *juist* wat ze moeten hebben, en zóúden dan ook wérkelijk allergelukkigst zijn - (als ze eens een vier weken in de hei werkten zeg **ik**) - néén, zegt de auteur en *die weet* 't beter, maar.... er *was* iets.... een *iets*.... eigenlijk een speldeknopje.... neen, niet eens dát.... maar 't wás iets.... en 't gaf

weemoed, *onzegbaren* weemoed.... die weemoed donkerde aan tot *smart*.... de smart werd *wanhoop*. En gewoonlijk eindigt de zaak dan met een *golf*, niet de golf van Biscaye natuurlijk.... maar een golf van *onzegbaren*.... *ik* noem 't *jankerigheid*, maar de auteur, die 't zooveel beter weet, noemt 't *smart*.

Smart. '*Tranen vergoot zij en hikte in lange snikken.*' Tranen, waar kwamen die vandaan? Want de auteur had ons niet ééns verteld dat zij heel burgerlijk geroken had aan een burgerlijke ui. Ook had zij ammoniak, alias vliegende geest, kunnen '*inhaleeren.*' Ik leed vroeger helaas nog wel eens aan kiespijn en menigeen had mij kunnen zien werken met tranen langs mijn wangen, een gevolg van ammoniak.

Na de golf is 't verhaal uit. *Altijd uit.* Heláás!

En toen kwam de meid en dweilde den boel op en zei: 'Heerejênig wat hêt mevrouw weer een natten boel gemaakt. 't Is gewoon 'n schandaal.'

Ik zeg 't je na, hoor Truitje. (Laat ze 't voortaan zelf opdweilen.)

De *hij* weent al even hard als de *zij*. Neen, hij weent niet, maar hij is belangwekkend-ontevreden, en ziet zelfs in een onzelieveheersbeestje een machtigen vijand, die op hem aankomt donderen met een kanon, (Ha, wat wil hij, de snoodaard. Kom hier en ik zal U de macht van mijn geweldigen arm doen gevoelen.) Dat maak *ik* er maar *bij*.

Een verstandig medicus zeide eens tot mij: '*al die menschen die zoo noodeloos tokkelen op hun jankhout, moesten in de boeien.*' Krasse maatregel, maar in elk geval afdoende.... hetgeen men, lieve Lelie-lezeressen, van elken maatregel *niet* zeggen kan.

Er bestaat een roman van *Frans Coenen*, een dien ik wel twintig maal gelezen heb. Droef, droef, droef, maar wat kostelijke humor leeft er in de kijfpartijtjes en zeurgesprekken van mama en dochter Rekker, in *Een zwakke.* En die scheld-discoursen met de meid! De auteur wilde niet grappig zijn maar hij *is* 't, namelijk door 't volgend kleinigheidje: *Hij beluisterde*, ziet u, *het leven*, *de natuur.* En 't leven, lieve menschen, is om te schateren, zoo onzinnig soms! Zònder menschen, en met alleen béésten zou 't leven oneindig verstandiger zijn en *misschien* wel béter, maar nu er menschen *zijn*, die allen elkaar in den weg zitten of meenen dàt ze het doen, is het immers om te kraaien, heel dikwijls tenminste. 'Greift nur hinein.... (de rest spaar ik den ooren die het zoo dikwijls gehoord hebben.) Maar de schetsen schrijvende beginners denken niet aan het *leven*; lieve snijboon, wat hebben ze dáármee temáken? Neen, hun *ikje*, hun *ikje* hun sombere, zwarte *ikje* is véél *gewichtiger.* Ha, lieve luiden, mag ik weten waarom gij zoo somber en zwart, zoo Othello-Jago-zwart, zoo palissanderhout-donker van gemoed zijt? Stellig hebt gij te veel taartjes gegeten, en scheelt 't u aan de máág. Of aan de lever? Zegt 't mij maar gerust.

Verlos ons van 't gekérm o Heer,
Geef ons natuur en waarheid weer!

Nu, De Génestet zou plezier beleven van de allerjongste *wanhopenaren* en *-naarsters. Goeie* uitgangen - mocht iemand ook bezig zijn aan een woordenboek der Nederlandsche taal, zoo beveel ik deze zelfst. n.w. dringend, *in zijn clementie aan.*

Nu denken die *wanhopenaars* (hoor jullie eens *ik* heb 't eigendomsrecht van dit woord gekócht, *ik* heb er een *patent van*) enfin, nu denken die wanhopenaars dat ze *nieuw* zijn. Ho! ho! ha! hááää! laat mij eens langgerekt en schokkend lachen.

Goethe, de vorst der Duitsche dichters - die zoo treilend wáár zeide, het door onze *bevoegde* critici zou dikwijls vol zelfvoldoeaangehaalde: **In der Beschränkung zeigt sich der Meister**. en dáárom *juist* slaapwekkende langdradige beginnen aan zijn romans maakte, zie: *Wilhelm Meister's Lehrjahre*, waar de lieve en edele Wilhelm het een kleine 100 bladzijtjes heeft over zijn marionetten, terwijl zijne geliefde Marianne deze monoloog héél *wijselijk* ('t mensch had schoon gelijk) begeleidt met het dieper *inhaleeren* (ik citeer brutaal Frans Netscher, mijnheer Netscher màg ik?) het *dieper inhaleeren* dat gewoonlijk onzen slaap ontsiert - nu, diezelfde groote dichter liet de menschen al zoo schrikkelijk wéénen, dat alle regenbakken overliepen. Werther snikte een snik-epidemie uit over de gansche beschaafde wereld. De prijzen der zakdoeken en der bedlakens moeten toen enorm gestegen zijn, en zelfs de *peulen*, (ik citeer onze meid) moeten opgeld hebben gedaan.

En *ik* zeg dat dit geween in een nat land als het *onze* niet langer te dulden is. Zijn er geen naar regen snakkende landen, die gaarne deze van pekelwater voorziene menschen zouden willen herbergen? Is er niet

dikwijls droogte in het Egyptenland? Hoe kwam de hongersnood in Engelsch Indië? Door *regenloosheid.* En zelfs een kunstmatige besproeiïng met pekelwater zou deze ongelukkige streken baten. Maar in *dit* vochtig klimaat, waar slechts paraplumakers, uitgevers, overschoenenfabrikanten en firma's Lucas Boldingk kunnen gedijen - blijkt méér water dan noodzakelijk is, volstrekt *ongewenscht.*

Ja, ik wéét 't, ik ben onmenschlievend, ik moest voor de waschvrouwen zorgen - maar ik *kan* 't niet, Charité bien ordonnée.... ik spaar alweer de gehoorvliezen. Alsjeblieft! Wég met de krokodillentranen, en het gewild duistere en sombere. Wij *willen* niet langer zijn in den salon op afternoon tea bij God Pluto, die daarenboven door de gemeenfe-gasfabriek in den steek is gelaten, in zijn onderwereld.

Ik hoor een courant zeggen: ‘dat mensch *denkt* dat ze géestig is! Nu, courant, ik ben blij dat u er *notitie* van neemt, zegt u dan iets dat nog geestiger is. Tra lá! Dag courant! Ik zou al de wanhopenáren zoo dolgaarne eens vroolijk in een wei zien dansen; patertje langs den kant zien huppelen. Ik wou ze wel hooren zingen:

> ‘Kom pater, geef je non een zoen,
> Hei, 't was in de Mei!
> Dat mag je nog wel zesmaal doen.
> Zesmaal is geen zevenmaal
> Zevenmaal is geen acht.’

De rest laat ik aan de rijke fantasie der alsdan jolig geworden wanhopenáren over.

Ik hoorde eens van een jonge dame, die het thuis heel goed had, in alle mogelijke opzichten, tevreden was, lachte en zong, nooit zielestrijd gekend had, maar naar *Nederland* en andere tijdschriften gedichten opzond over zelfmoord, en hoe ze nu des levens zat was, en 's avonds bij een vaart ging staan en zich daarin wou gooien. Natuurlijk *woei* het, en was er een schuine regen. Toen dacht natuurlijk ieder verstandig mensch: ‘lieve hemel, terwijl je 't je thuis zóó prettig kan maken met een kopje thee en een Huntley en Palmers biscuitje.’

Hetgeen gij, o jonkvrouw kondt laten volgen, door een kopje waterchocolade om een uur of tien. Drink dat uit en word wijs. Ga bij 't vuur zitten en droog uw natte voeten. De groote meesters Zola, Flaubert, de Goncourt, Dickens, Van Looy, beschrijven ook smart, maar het is met een *gezonde, bloeiende* pen, het hart zwellend van mededoogen voor wat lijdt.

Heeft *iemand*, ik vraag het met den heer Hansma, óóit van de nu door de alwetenden zoo verachte ouders, een stuk gezien oversproeid met stippels?

Neen, want die lieden hadden wat te *zeggen* en op hun bladzijden gedoogde de rijkdom hunner steeds wellende uitingen niet zulke hiaten, getuigend van armoede van geest!

Wij vragen krachtig, stoer proza, ‘*proza dat als een man op ons afkomt*’, zooals Van Deyssel het schreef toen zijn *Adriaantjes* nog gelukkig ongeboren waren. *Kracht* als er is in 't proza van Van Looy en Augusta de Wit. Wij kunnen niet allen zijn Augusta de Wits en Van Looys, dat behoeft ook niet, ieder moét zijn zichzelf, maar ieder moet toonen wat er huist in zijn hart en ziel en geest.

Iets waar ik me ook dood over erger, waarna ik mij haast weer levend te worden, is die ontzenuwing en verslapping door een zoogenaamde nieuwe spelling. Ik heb 't nog niet eens over Kollewijn, maar over, om een geliefkoosd woord van onze geachte

Redactrice te gebruiken '*eigengerechtigde*' verwringing, verslapping, en ontzenuwing van onze schoone moedertaal, door onze dierbare allerjongsten.

Eilieve, waarom zegt gij *moewe, moeë* en *blije* en *weiën* en *wijjen?* Het is **moede** en **blijde** en **weiden** en **wijden**!!! Péperbus nog toe!!!!!! En dat werkwoord *teaën* voor theedrinken, en dat zelfst. n.w. *teatje*! Spaart mijn ooren! Er hebben al verscheidene keeren dames die mij vroegen: 'Kom je eens bij mij teaën?' een brullend **neen**!!! van mij vernomen. Meent U *theedrinken*, dan met genoegen. *Teaën beteekent slappe thee.* Kan het anders?

Het hechte steenen gebouw van Vondel, Hooft en Hildebrand móét zeker wankelen tot het ineenstort. Het móet ondermijnd door keukenmeidenspellingen, waaronder ik de Kollewijnsche ook wel zoo'n heel klein beetje reken, met verlof, mét verlóf. Het móét ondermijnd, door matte, ontzenuwende doenerijtjes van sombere en zwarte muizen en ratten en hagedissen en ander vernielzuchtig goedje, het moet onbewoonbaar door schimmel en mot.

Maar het gebouw van ons schoone, trotsche en statige Nederlandsch dat zich hoog en fier en blijde heft, met de driekleur wapperend van het machtig gedakte, wankelt niet, valt nog veel minder!

Het blijft en zál blijven tot de laatste Nederlander zijn jubel gejubeld, zijn zucht

gezucht, zijn zang gezongen heeft. Hoezee!

Gij allerjongsten, kijkt nu niet alleen naar Toorop, met zijn talentvol gedane uitgehongerde vrouwenlijven, die hij in Engelsch-Indië zeker opdeed, maar gaat in de musea zien de werken uwer voorvaderen Rembrandt, Frans Hals en Vermeer en wordt gezond. Leest niet alleen Maeterlinck, maar de stoere klassieken. Heusch, U Edelen kunt nog wat leeren van fabels van la Fontaine, wat stijl en zeggingskracht betreft.

Fietst en autoot nu niet alleen, maar wandelt in de natuur en onder uw medemenschen en beluistert het leven, dat eeuwig jong en frisch blijft, bezie de wereld die nog steeds in haar opkomst is. De boel *is* niet afgesleten en oud, want hij is nooit volmaakt geweest. De volmaking is nog ver af, hoor naar de kanonnen van Rusland en Japan. Er valt nog heel wat voor u te zien, te zoeken, te juichen, te jubelen, mee te maken, door te maken.

Geeft ons uw tranen, wij zullen ze eerbiedigen, maar onthoudt ons toch niet de weldaad van uw zonnigen heerlijken lach.

De weldaad van den lach zij ons gegund!

Ik eindig met het *laatste* vers van een zang van Kingsley:

The Worlds age.

While a slave benails his fetters;
While an orphan pleads in vain:
While an infant lisps his letters,
Heir of all the ages gain;
While a lip grows ripe for kissing;
While a moan from man is wrung;
Know by every want and blessing,
That the world is young!

En dan zoudt gij, jonge Hollanders, die trotsch zijt op de verwantschap met Paul Krüger, niets doen dan-sentimenteel zuchten en klagen, als een vervelende oude behaagzieke dame, die een dokter roept voor elk pijntje en zielsangsten uitstaat als haar poedelhond de kinkhoest krijgt en daarover verzen schrijft.

De hyacinten gaan bloeien. En er daagt een lente van oorspronkelijkheid.

CORNELIE NOORDWAL.

De nieuwe geneeswijze.

De Holl. Lelie telt tegenwoordig zooveel medici onder hare lezers; ik had verwacht dat een mijner collega's wel zou zijn opgekomen tegen het ingezonden stuk van Mevr. *Pot-Meijer* over ‘de nieuwe geneeswijze’.[1)]

Nu dit tot nog toe niet is gebeurd, meen ik een waarschuwend woord niet te mogen terughouden.

Dat een Hollandsch medicus zijn naam leende tot het verspreiden van het beruchte werk van *Platen*, belet niet dat dit boek de puurste uiting van kwakzalverij is, des te gevaarlijker door den vorm, waarin dit ‘omvangrijke en toch zoo bevattelijke werk’ is gegoten.

1) Zie Holl: Lelie van 9 Maart 1904.

Met een kleine wijziging kan ik de woorden der inzendster tot de mijne maken: Wie zijn gezondheid liefheeft, behouden, of herkrijgen wil, schaffe zich dergelijke interessante boeken *niet* aan!

Dr. J. DE GROOT.

Den Haag, 18 Maart 1904.

Iets over mij zelf en nog wat.

> ‘U heeft zoo'n grooten invloed op Uw mede-arbeidsters, kunt U ze niet eens vragen den vroolijken kant te laten zien?
> Echte humor kan immers gepaard gaan met diep gevoel.’
> (Brief van den heer Hansma aan mij, naar aanleiding van zijn stippeltjes-aanval op mej: Bouterse, onlangs in de Holl. Lelie; en in verband met het wanhopige gedoe van sommige heel-jonge menschen).

Laat ik nu eens beginnen met wat van mij zelve te vertellen.

Want, als de vriendelijke veronderstelling van den heer Hansma wáárheid bevat, als ik werkelijk zoo'n ‘grooten invloed heb’ als hij mij toeschrijft, (en ik zal nu maar geen valsche nederigheid ten toon spreiden, en eerlijk bekennen, dat de groote belangstelling in, en de plotselinge bloei van de Lelie, en vooral de enorme correspondentie met zoo velen mijner lezeressen en lezers, mij de hoop geeft, dat die veronderstelling niet geheel en al uit de lucht is gegrepen), welnu dan schrijf ik dien ‘grooten invloed’ vooral daaraan toe, dat ik den moed heb mij eerlijk zelf te geven, zooals ik ben, met mijn gevoelens, mijn overtuigingen, mijn sympathieën, mijn antipathieën, mijn denken, en mijn wezen; in één woord met mijn geheele persoonlijkheid, goed en kwaad beide; *eerlijk* en *wáár*.

Immers, zooals ik wel meer in de Lelie gezegd heb, het is heel gemakkelijk, gelijk dat in prekerige vrouwenblaadjes gewoonte is, al maar door op hoogen toon te leuteren van: Zóó moeten we zijn, en: Zoo moeten we doen; en het eigen-ik daarbij op den

achtergrond te houden. Maar aan dergelijke wauwelpraat en huichelarij heeft niemand wat. Als er eenige macht, eenige overtuiging, eenige echtheid, van ons zal uitgaan, dan moeten we den moed hebben ons *zelf* te geven en *zelf* voor den dag te komen. En anders blijft het aanstellerij en onwaar 'Vrouwengedoe' van: Handel naar mijn woorden, en zie niet naar mijn daden. (Wat op de meesten dezer schetteraarsters ook toepasselijk is).

En zoo kom ik dan op mij-zelve terug in deze zaak.

Want immers, ik schrijf zulke 'treurige' boeken, ik heb een pessimistische levensbeschouwing, ik verkondig nooit die 'opbouwende', zinledige phrasen, waarmede mijn vrouwelijke collega's, in 'nuttige' en 'lieve' vrouwenblaadjes, zoo graag hun kolommen vullen, phrasen van 'geloof' in 'de' menschheid, 'algemeene menschenliefde,' 'wereldvrede,' 'toekomst, waarin wij allen elkaar zullen begrijpen en helpen en gelijk zullen zijn,' enz. enz.

In één woord, ik weet zóó goed, dat kwaad, ellende, ziekte, dood, onrechtvaardigheid, gemeenheid, en nog veel méér akeligs, in deze wereld heerschen, en wel altijd zullen blijven *over*heerschen, dat het mij om die reden *onmogelijk* is gemakshalve mijn oogen stijf dicht te doen, en huichelachtig te komen vertellen aan andere menschen: Doe óók je oogen stijf dicht, en zeg dan met een schijnheilige tronie: Wat is alles reeds *goed* op aarde, en hoeveel *beter* zal het nog worden, aangezien wij menschen van dag tot dag toenemen in goedheid, naastenliefde, en deugd...

Maar, ondanks deze mijne levensbeschouwing, ben ik-zelve een zeer opgewekte, vroolijke natuur. En ik geloof dat iemand, die heel veel *werkelijke* moeilijkheden en *werkelijk* leed heeft ondervonden, veel meer zoekt naar de **goede** en **mooie** dingen, die er *ook* zijn in het leven, dan iemand dit doet, die nog niet weet wat leven *en* lijden is, die alleen een vage 'Weltschmerz' voelt, en die dientengevolge, zooals de heer Hansma terecht schrijft, 'niet-dóór-voelde' schetsjes ten papiere brengt van 'bedachte' wanhoop en 'bedachte' smart, waarin geen *echtheid* is van *zelf-geleden* leed. De tijdgeest brengt dat thans bovendien zoo mee, dat een jong meisje zich tegenwoordig, dank zij de verhevenheid, die het bewustzijn zich moderne-vrouw en 'ikheid' te voelen meebrengt, eenvoudig *schaamt* jong-meisje, opgewekt, in kleinigheden-plezier-hebbend *jongmeisje* te zijn. - Zij denkt dat het kinderachtig is *te genieten*, en dat het 'ontwikkeld' en 'diep' staat, om zich ernstig, gedrukt, geblazeerd voor te doen. - *Als* zij in stilte toch geniet, dan komt zij daar niet rond voor uit. Dan tracht zij deze hare zwakheid te verbergen achter den *schijn* van: 't Kan mij eigenlijk niets schelen.

En van *deze* aanstellerij komt het meeste kwaad.

Ik ken - ik kom met dit verhaal op mij zelve terug - ik ken een jong-meisje, dat zeer veel goede, en beminnelijke eigenschappen bezit, iemand van wie ik zeer veel houd, en die mij zeer intiem kent. - Op zekeren dag liep zij bij mij in, zooals dat haar gewoonte is, en vond mij, in groote vroolijkheid, stoeiend met mijn hond. Ik liefkoosde hem, ik speelde met hem, ik gaf hem zotte liefdenaampjes, in één woord, ik stelde mij zeer 'kinderachtig' aan; (hetgeen ik gaarne beken dikwijls te doen op die wijze. En ik wil ook gaarne bekennen, dat dergelijke onschuldige 'kinderachtigheden' mij steeds helpen om mij, ondanks ziekte of zorgen, gelukkig en opgewekt te voelen).

Mijn jong-meisje (door haar *jong* te noemen beleedig ik haar; want men mag haar volstrekt niet ‘jong’ vinden; dat óók is ‘kinderachtig’ in haar oogen), zag eerst met blijkbaar genoegen mijn vroolijkheid aan, en deed er in mee, maar plotseling trof haar een nieuw gezichtspunt, en zij zei, hoogst-ernstig, deftig-waarschuwend:

‘Hoor eens, Anna, je moogt wel zorgen dat geen vreemde je ooit zóó ziet....’

‘Ik zou niet weten waarom niet,’ zei ik.

En zij: ‘Wat zouden ze wel van je denken! Dat jij, die zóó ernstig schrijft, zóó wezen kunt....’

Ik trachtte haar aan het verstand te brengen, dat ik 't absoluut niet ondenkbaar vind, vroolijk en opgewekt met een hond te spelen, of zich over een pretje of een andere kleinigheid te verheugen en druk te maken, al heeft men ook nog zoo'n ernstige of treurige *levensbeschouwing* en *levensondervinding.* Maar zij kon dit niet inzien. Zij was blijkbaar overtuigd, (omdat zij-ook een kind van haar tijd, en, n'en déplaise haar toorn als zij dit leest, nog ‘jong’ *is*), dat men zich moet ‘aanstellen’ en gewichtig-doen, om daardoor een gepasten indruk te maken van levensernst; en te *bewijzen* dat men veel ondervonden heeft.

En daarin zit 'm 't heele ongeluk. - Al deze jonge-wezentjes hebben nog niet *geleefd*, en vervelen zich, en zijn besmet met den tijdgeest van 't buitenshuis zoeken, en neerzien op dagelijksche bezigheden. En als er dan soms *bijkomt* die eerste kennismaking met leed, die niemand onzer gespaard blijft: een stérfgeval, een of ander huiselijke moeilijkheid, een verliefdheid, of een eerste liefde, dan hebben ze plotseling de overtuiging, dat het voortaan volstrekt *noodzakelijk* is aan iedereen en elkeen te *toonen* de absolute waardeloosheid, die het leven voor hen heeft, en de minachting die zij koesteren voor de kleine vreugden ervan, door zich aan te stellen als 'diepe', 'verkeerd-begrepen,' door de omgeving 'miskende' 'ik-heden', aan wien men geen grooter beleediging kan aandoen, dan hen op hun twintigste jaar nog 'jong' te durven noemen, of door te vooronderstellen dat aardsche nietigheden, als een geschenk, een partijtje, een plezier-reisje, enz., hen nog zouden kunnen interesseeren; om van nog 'kinderachtiger' dingen van dien aard niet eens te spreken....

Laat mij U, wat mijzelf betreft, de volgende woorden aanhalen van Carmen Sylva:

.... '*Ik heb zulk een kracht tot genieten in mij bewaard*, *dat ik mij op den volgenden dag*, *op het volgende uur*, *kan verheugen als een klein kind*, *en mij op het oogenblik-zelf kan gerlukkig-voelen als iemand op wien geen* "*morgen*" *wacht. Een bloem*, *een zonnestraal*, *een lieflijk jong gezicht*, *een heilig-oud gezicht, een woord, een lied*, *een viool-streek, een blad, een dier,.... al die kleinigheden zijn voldoende om mij bij oogenblikken volkomen gelukkig te maken.*' - -

Die woorden, die Elisabeth van Rumenië, een veelbeproefde vrouw en een soms zeer pessimistische schrijfster en dichteres, van zichzelve neerschrijft op haar zestigsten verjaardag, die woorden kan *ik* haar van het begin tot het eind nazeggen. Zij houden het geheim in van niet-ondergaan in den levensstrijd, het geheim van kunnen volhouden in nood en zorg en ziekte en teleurstelling en droefheid en smart. -

Want, laat ik U nu óók deze *andere* woorden van dezelfde vrouw herhalen, die ik eveneens woord voor woord tot de mijne moet maken:

'*In het eerste gedeelte van mijn leven heb ik bijna alles beleefd wat een mensch beleven kan*, *aan ontzettend veel verdriet en ook aan rijke ervaringen en bijzondere lotswisselingen*'....

En, zie eens, als iemand nu op *die* manier in den smeltkroes van 't leven is geweest, dan beziet hij 't leven op een héél andere manier, en van heel andere zijden, dan de jonge-meisjes van de stippeltjes-lectuur en de would-be-smart het doen, jonge meisjes, die er nog maar vóór staan, die, al *vinden* zij zich zelf niet-meer-jong, toch nog véél te jong *zijn*, om met mogelijkheid te hebben *kunnen* weten wat leven en lijden is,.... omdat zij er nog niet den *tijd* toe hadden....

Dan, als 't leven je heeft heen en weer gegooid, en zóó diep heeft doen lijden, dat je *werkelijk* bij oogenblikken nergens meer een lichtpuntje zag, dan ga je, òf *werkelijk onder*, in zenuwziekte en krankzinnigheid en zelfmoord, òf je komt tot die levensbeschouwing van Elisabeth van Rumenië, uit het tweede gedeelte van haar leven, die ik al weder woord voor woord onderschrijf als mijn *eigen* ondervinding:

'*Het leven blijft meestal donker en raadselachtig tot aan het einde. Niet het* **leven** *wordt effener*, *maar in de* **ziel** *wordt het kalmer. Niet het* **leven** *wordt vriendelijker maar dikwijls worden het de* **oogen** *die het leven bezien. Men krijgt het leven méér lief, men kampt niet meer met zulk een woede als vroeger tegen het Noodlot, waarvan*

men in den begin meende dat men het de baas zou worden.... tot het ons een paar maal schipbreuk heeft doen lijden. Men wordt geduldiger en vergevensgezinder; misschien ook wel wat minder door het medelijden verscheurd, *omdat men leert inzien dat lijden het deel nu eenmaal is van alle menschen*’- -

- - - Juist zóó voel *ik* het. Zoo-ook is mijne *eigene* ervaring.

Ik kan niet meer geven, in antwoord op het verzoek van den heer Hansma, dan die ervaring. Ik kan niet preeken van een ‘zonnige’ levensbeschouwing, en van ‘blij door 't leven gaan’ enz. enz. - Ik vind het leven-in-'t algemeen heel raadselachtig en moeilijk voor heel veel menschen. En, wie medelijden heeft met zijn naasten die kan, zelfs te midden van *eigen* voorspoed en geluk, toch niet onverschillig blijven voor 't vele leed en de vele ellende om zich heen; en dat vergalt hem m.i. zijn eigen genot. Zooals De Genestet het zoo waar zegt:

> 't Mag licht zijn in mijn huis, 't is nacht vaak om mij henen.
> De ellende, die 'k ontdek, ontrooft mij vreugd en vree.
> Ik kan niet blij zijn, 'k zie de velen, die daar weenen,
> En morgen... morgen schrei ik mee. -

Maar, met-dat-al, eenmaal-zijnde *in* het leven, kunnen we er de goede, de mooie, de blijde zijden, de vriendelijke kleinigheden, toch wel

van opzoeken, waardeeren, en er ons over verheugen. Want, zooals Elisabeth van Rumenië het zegt, zoo *is* het: een bloem, een dier, een bezoekje, een vriendelijk-bedoeld geschenk, dat alles kan je voor een oogenblik, en soms langer, *volkomen* kinderlijk-gelukkig maken.

Als ik bloemen heb, kan ik ermee van den eenen hoek van de kamer naar de andere wandelen, om te kijken wáár ze 't voordeeligste uitkomen, zóó dikwijls, tot ik 't beste en mooiste plekje ervoor gevonden heb. En die bezigheid geeft me een werkelijk *genot*, omdat ik houd van bloemen, en houd van iets moois te zien. Als ik op reis ga, kan ik weken vooruit intens *genieten* van het plannen-maken, van het erover spreken, van de vóórpret. Als ik mijn hond om mij heen zie springen en spelen, verlustig ik me zóó in zijn bezit, en in het *genot* van hem te hebben, dat ik me totaal kan opwinden erbij tot de grootste vroolijkheid. Als er menschen zijn die mij oprechte vriendelijkheden aandoen, (en dat is b.v. in *ziekte* een groote bijdrage tot geluk, want dan zijn zoo heel veel menschen vriendelijk en goed), dan kan het mij doen huilen van dankbaarheid, dat er zooveel aardige en hartelijke kennissen en familieleden zijn, van wie ik het heelemaal niet verdien, dat ze aan mij denken en mij een attentie bewijzen. En zoo zou ik U honderd dingen kunnen opnoemen, die maken dat ik mij, ondanks een zeer pessimistische levensbeschouwing en ondanks zeer veel ondervonden verdriet, toch heel gelukkig voel, en niet de minste behoefte heb, mij aan te stellen in den dagelijkschen omgang als een ‘levensmoede’.

Maar ik herhaal, ik vertel U dit als een *persoonlijke* levensbeschouwing, en niet als een preek. Want ten slotte is ook dit een questie van karakter en temperament en aanleg. Dat ik, evenals Carmen Sylva, een groote kracht tot *genieten* in mij bewaard heb, ondanks alle verdiet en ziekte en zorg, dat is geen *verdienste* van mij, geen eigenschap waarop ik mij verhoovaardig, als op iets dat anderen moeten nadoen. Het *is* nu eenmaal zoo. Ik *ben* zoo. Maar, en hierop alleen wil ik den nadruk leggen, omdat het zooveel vergeten wordt, ik geloof zeer zeker, dat men zulk een kracht tot genieten in zich kan *ontwikkelen.* En, omgekeerd, geloof ik óók dat men de kracht ertoe in zich kan dooden, door zichzelve steeds wijs te maken, dat het ‘diep’ staat, om alle vroolijkheid en alle onschuldige vermaken ‘kinderachtig’ te vinden.

Dit is de tijdgeest tegenwoordig, dit belachelijke gedoe van heel-jonge-meisjes, van zich-zelve *wijs maken* dat ze verdriet *willen* hebben, dat ze ‘'t leven kennen,’ dat ze neerzien op ‘uitgaan,’ enz., enz.!

Dit zich schamen, als voor ‘kinderachtige’ dingen, voor 't spelen met een hond, voor 't rangschikken van bloemen, voor 't genieten van een pretje, *dit* is het, waarop onze hedendaagsche jonge-meisjes zich zoo stelselmatig *toeleggen*, dat ze tot in hun toilet toe *bang* zijn om ‘jong’ te lijken. *Jong-zijn* is in hun oogen een *schande*, waar het vroeger een blijdschap was!

En dat is zoo dom! - Zooals Carmen Sylva terecht zegt: ‘Lijden moeten *alle* menschen.’ Dat is een reden te meer, om zich geen *ingebeeld*-lijden te scheppen, om ten minste, zoolang wij nog jong zijn, niet te *zoeken* naar een *gewaand* levensleed, niet den *schijn* aan te nemen van gebroken, blasé, wanhopig.

Daarenboven; 't blijft toch maar een *schijn!*

Geen dezer zich aanstellende, droef kijkende, stuursch-doende, zich ouwelijk-kleedende, voor alle dagelijksche levensvreugden-onvatbare juffertjes maakt den *werkelijken* indruk van te hebben *geleden*, van te zijn een *werkelijk*-beproefde.

Dat het aanstellerij is, nagemaakt-leed, voelt en tast iedereen zoo duidelijk, dat ze niet eens hun doel bereiken, en volstrekt geen ‘diepen’ of beklagenswaardigen indruk maken maar alleen eene van belachelijkheid.

- - - En nu wil ik, vóór ik eindig, nog even de partij-trekken van de stippeltjeslectuur, die de heer Hansma aan deze lijderessen aan te weinig levenskracht en te weinig levensvreugde zoo kwalijk neemt. Want, twee dingen verliest de heer Hansma daarbij uit het oog.

Ten eerste maakt elke smart en elk verdriet op heel-jonge menschen meer indruk, dan op ouderen van dagen. Wanneer dus een jong meisje iets ‘akeligs’ hoort of ziet, een sterfgeval, een ziekte, een ongelukkige liefde, enz., enz., dan maakt dat op haar jong, ontvankelijk gemoed een veel dieperen indruk, dan op dat van menschen die héél veel al bijwoonden van dien aard. En, als ze dan haar gemoed op papier uitstort, dan ligt het voor de hand dat zij, *onder den indruk van 't geval, dat haar veel sterker aangreep dan een ouder mensch, dientengevolge dat geval ook heel zwartgallig en heel naar beschrijft, en het beziet in een heel wanhopig licht.* M.i. ligt in deze zeer natuurlijke eigenschap van jeugd, vooral van

de vrouwelijke jeugd, een heel voor de hand liggende verklaring van stippeltjes- en wanhoop-lectuur. Hoe jonger wij zijn, hoe heftiger de smart ons aanpakt, hoe sterker de ontgoocheling ons ontroert. De *eerste* droeve ervaringen, die ons later, bij grooter leed en veelzijdiger levenskennis, gering toeschijnen, treffen op het oogenblik-zelf het diepste, en verwonden ons het ergste.

En ten tweede is het wel volkomen-wáár wat de heer Hansma schrijft: ‘humor en diep gevoel behoeven elkaar niet uit te sluiten’, maar, om met *humor* te schrijven is verre van gemakkelijk. Talloos zijn de middelmatige *droeve* boeken, die toch in den smaak vallen. Maar hoe dun-gezaaid zijn de wezenlijk *geestige* boeken, de *vroolijke* boeken, die noch flauw, noch plat, noch schuin (of erger) zijn?! - Het is dus meer *onmacht* dan *onwil*, wanneer humor en geest maar heel zelden voorkomt in die novellen en schetsjes van beginners, door den heer Hansma aangevallen. Ik stem het hem volkomen toe, dat Thackeray, Dickens, Hildebrand's Camera Obscura, ons in dit opzicht heerlijke voorbeelden zijn. Maar, nietwaar, mijnheer Hansma, het is toch heusch dezen jonge-dames van de stippeltjes-lectuur niet tot een *verwijt* aan te rekenen, wanneer zij verstandig genoeg zijn zich niet op glad ijs te wagen, door zich in te beelden dat ze 't zulke *Meesters* kunnen nadoen?...

Ik heb gezegd dat ik niet ging preeken, alleen maar iets van mijzelf wou vertellen. En dat heb ik thans gedaan. Een droeve noch een vroolijke levensbeschouwing kan noch wil ik een ander ‘aanpreeken.’ Een ‘*inwendige kracht tot genieten van kleinigheden*’ kan men niet krijgen door anderen; men moet dat *in* zich hebben, kan het hoogstens in zich *ontwikkelen*; maar de *aanleg* ertoe moet er zijn. Maar wat men *wel* kan, is zich hoeden voor alle *aanstellerij* van quasi-droefheid en quasi-‘diepte’ en quasi-geblaseerdheid. Die aanstellerij zit in den tijdgeest, zit speciaal in de jonge-meisjes, en wordt in hun wanhopige ‘stippeltjes-lectuur’ uitgebroed. - En daarmede doen zij *niemand* goed, de letterkunde óók niet, en zich zelf *kwáád!*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Op de wandeling.

Ze waren samen op reis, m'n oudste broer en ik en maakten 'n verrukkelijk fietstochtje langs den Rijn, eindigend te Wiesbaden, waar wij thans vertoefden.

Mijn knappe broer, ongetrouwd, genoot als jong mederedacteur van een veelgelezen courant een ruim traktement en kon zich dus de weelde veroorloven mij tot dit uitstapje te inviteeren. Maar - niet alle broers, wien dit convenieert, vragen hun zusters mee op reis. Of ik dus veel van den mijnen hield!

Als oudste dochter van een vrij talrijk gezin met beperkte middelen, had ik thuis nogal een zware taak, hetgeen mij dubbel mijn vacantie deed genieten.

Op een mooien, zonnigen herfstmiddag in de tweede helft van September verlieten we, direct na de table d'hôte, het hotel Alleesaal in de Taunusstrasze, waar we eenvoudig logeerden, voor een grooten wandeltocht.

Hoe nameloos blij lachte de natuur ons tegen!

Beiden waren we jong, veerkrachtig en gezond, vol levenslust en illusies en nog niet door strijd en stormen geknakt, met fiere, juichende zekerheid geloovende in God, in het leven en de menschen.

Vooral op dien prachtigen herfstdag, vol opwekkende, frissche lucht en gouden zonneschijn, vol zoete geuren, scheen alles ons goed en mooi en heerlijk.

We liepen een eindje door de Taunusstrasze, sloegen rechts, tegenover het kleine wandelpark met de Kochbrunnen, de Geisbergstrasze in en daarna links de Kapellenstrasze. Beide klommen.

Spoedig kwamen we in het nieuw aangelegd, zoo idyllisch Dambachthal. Aan beide kanten verhieven zich pas gebouwde of nog in aanbouw zijnde villa's en in het midden stroomde de onnoozel kleine Dambach, door fluweel-groen, kort afgeknipt grasveld omgeven.

Steeds langzaam klimmend bereikten we weldra links een donker bosch, dat we ingingen, het dal verlatend. Het pad bleef aan den zoom van 't woud. Links de berg, rechts een groene Wiese, die we na een poosje dwars overstaken. We liepen toen aan op het ‘evangelische Rettungshaus für Kinder’, een allerliefst, veelkleurig villatje, aan den rand opnieuw 'n bosch. Het huis rechts latende

liggen, gingen we midden door het woud en kwamen op een mullen zijweg uit. Linksom slaand volgden we hem. Hij ging langzaam in de hoogte. Rechts passeerden we de restauratie Bahnholz, op de helling van den berg gelegen.

Altijd dieper drongen we in het bosch, langs denzelfden weg, die gewoonlijk steeg, doch nu en dan effen werd en soms zelfs even daalde. Vroolijk, luchtig schreden we voort, volop genietend en diep ademhalend.

Alles om ons heen was stil. Wandelaars kwamen wij niet meer tegen, vogels hoorden we niet. Slechts de boomen ritselden en suisden zacht.

Steeds hooger, hooger klommen wij, altoos meer naderend ons doel: de Platte.

Wij spraken weinig, want het verhevenste gevoel wordt door woorden banaal. Zwijgend genoten wij, slechts bij uitzondering even een opmerking makend over den weg, de mooie natuur of de gouden herfsttinten.

Doch we begrepen wat beiden voelden en dachten. Ideaal gelijk-gestemde naturen wisten we ons, rein genietend alles, wat schoon is en goed.

Immer hooger stegen wij, thans langs een voetpad door een duister woud.

En eensklaps, steil klimmend, veranderden de boomen in een groen grasveld en dook als 'n tooverpaleis het witte, vierkante jachtslot de Platte voor ons op.

Wij staken de breede chaussée over, die het hertogelijk Nassauer kasteel scheidt van het hotel en traden dit binnen. Volgens Duitsche gewoonte zetten we ons aan een tafeltje, waar reeds een heer zijn glas bier zat te nuttigen.

Mijn broer bestelde koffie en zag op zijn horloge. ‘We moeten ons haasten,’ zei hij, ‘als we den trein aan de “Eiserne Hand” willen halen. Bijna halfvijf.’

‘Hoe laat gaat ie?’

‘Kwart voor zes.’

‘Hoever is 't?’

‘Ongeveer 'n uur. Precies weet ik niet. We zullen vragen.’

‘Hoe laat gaat de volgende?’ vroeg ik weer.

‘Na een uur.’

‘Kunnen we daar dan niet mee gaan? 'n Beetje laat aan het souper kan wel.’

‘Kunnen wel. Maar dan is het donker. En de weg is zoo mooi.’

‘Dan maar haasten. Waar blijft de koffie?’

Broerlief trommelde ongeduldig op de tafel. Plotseling wendde hij zich tot onzen dischgenoot en vroeg in 't Duitsch: ‘Weet u ook hoever 't is naar de Eiserne Hand?’

Onwillekeurig keek ik den ondervraagde mede aan. Dadelijk trof mij zijn koud, prozaïsch, eenigszins norsch en ontevreden gezicht. Hij was van middelbaren leeftijd, zag geelbleek en had een kleine snor.

Hij beantwoordde de vraag met een licht onverschillig schouderophalen.

‘Ik weet niet. Ben hier niet bekend.’ Snel liet hij er op volgen, kort: ‘Waarom wil u er heen? Er is niets te zien.’

‘De wandeling is zoo mooi,’ antwoordde mijn broer, verwonderd dat hij dit niet begreep.

Hij keek ons aan met groote oogen. Het was duidelijk dat hij totaal niet vatte waarom men voor een wandeling zich zooveel moeite getroostte.... Ongetwijfeld behoorde hij tot dat koudbloedig, prozaïsch soort van reizigers, die een plaats slechts bezoeken om haar te hebben gezien, om er over mee te kunnen praten. Het groot, intens genot van reizen, wandelen, het genieten en bewonderen der schoone natuur kennen die stumpers niet.

‘We wilden aan het station “Eiserne Hand” op den trein gaan,’ legde mijn broer nader uit. ‘En zoo naar Wiesbaden terug.’

Opnieuw zag de Duitscher ons verbaasd aan, zelfs eenigszins ongeduldig thans.

‘Waarom gaat u niet liever te voet den gewonen weg terug? Een voetpad door het bosch, of de Platter chaussée.... Dat lijkt me wel zoo eenvoudig en verder zal het niet zijn.’

‘Maar al die wegen kennen we,’ verklaarde broerlief geduldig. ‘Die naar de Eiserne Hand is nieuw voor ons. We houden zooveel van wandelen.’

Onze buurman zweeg, kijkend alsof dit heusch te hoog ging voor zijn verstand. Onverschillig ledigde hij zijn glas bier.

We zagen elkaar eens aan, m'n broer en ik. In zijn lachende oogen las ik duidelijk: ‘Die stakker, hé?’

Eindelijk arriveerde toen de zoolang en met zooveel hunkerende smart verbeide koffie. Aan de vriendelijke hospita, die haar bracht, herhaalde mijn broer zijn vraag.

‘'n Uur,’ klonk het antwoord.

Onze tafelbuur ving aan te lachen. ‘En dan nog 'n kwartier met den trein? Wel, ik ben straks in vijf kwartier bóven gekomen!’

In de oogen van mijn broer zag ik 'n ondeugende flikkering, die door mij wel werd begrepen, doch onmogelijk door den vreemdeling kon worden verstaan.

De laatste keek alsof hij thans ernstig begon te betwijfelen of het ons niet in onze bovenverdiepingen haperde. Waarom zou men anders zoo'n hoogst omslachtige terugreis kiezen, terwijl de eenvoudige zoo voor de hand lag? *Hij* vatte dit niet en bovengemeld excuus was de eenige reden, die hij kon bedenken.

Hij stond op, groette koel en verdween.

Mijn reiscompagnon zag mij spotlachend aan. ‘Hoe vindt je hem?’

Ik trok de schouders op. ‘Als zoovelen. Totaal niet begrijpend het genot van 't leven.’

Wij dronken thans vlug onze koffie en vertrokken. Den tuin op zij en achter het hotel liepen we door en zagen hier een handwijzer, waarop stond: ‘Eiserne Hand 1¼ St.’

‘O jé,’ riep ik uit. ‘We komen er niet.’

Mijn wandelgenoot verhaastte zijn tred en liep met groote passen voor mij uit.

‘Dank je wel,’ dacht ik laconiek. ‘Ik ben overtuigd dat we 'r toch niet komen en bederf dus niet mijn wandelgenot door te groote haast.’

We waren weer in het bosch en volgden opnieuw een mullen zijweg, die langzaam daalde.

Broerlief rende vooruit; ik volgde dood op mijn gemak, genietende en rondziend, met volle teugen inademend de heerlijke lucht.

Eindelijk zag mijn kameraad eens om, vertraagde zijn pas en stond na een poos stil.

‘Zeg 's,’ riep ik hem al uit de verte lachend toe. ‘Je lijkt wel dien mijnheer. Wandel jij maar om er te komen? Zie toch eens rond en geniet.’

‘We halen den trein niet.’

‘Wat doet dat er toe? We nemen den volgenden en gaan een anderen keer vroeger van huis. Bederven we niet ons genot. We komen er toch niet.’

Mijn broer berustte en liep kalm naast mij voort.

Wij sloegen linksom en daalden steiler.

Een enkele maal steeg de weg. Eindelijk, breeder, daalde hij door een donker woud.

‘Wat is 't hier stil en eenzaam, zei mijn broer. ‘Precies 'n natuur voor herten.’

‘Laten we kijken,’ stelde ik voor. ‘Jij rechts, ik links.’

Ieder liep aan 'n kant van den weg, behoedzaam turend en glurend. Op eens stond mijn makker stil en wenkte mij met den vinger op den mond. Met kloppend hart vol verwachting trad ik voorzichtig nader. Mijn broer wees mij iets. Ik zag en staarde, doch ontdekte niets. ‘Daar,’ fluisterde hij. ‘In die richting....’

Zijn aanwijzing volgend werd ik eindelijk inderdaad een lichtbruin hert gewaar, liggend tusschen wat laag struikgewas....

Mijn reisgenoot klapte zacht in de handen. Verschrikt sprong 't hert op en keek schuw naar alle kanten. Toen, met elegante, vlugge sprongen, rende het 't bosch dieper in.

Wij zagen het niet meer en vervolgden onze wandeling. Vóór ons, in de diepte, verscheen het dal. Mijn broer tuurde en keek. ‘Verbeeldt jij je óók al rails te zien?’ vroeg hij eindelijk.

‘Ja, dat heb ik ook al gedacht,’ was mijn antwoord. ‘Dan moeten we zeker een heel eind het dal nog door. Hoe laat is 't?’

Hij keek op zijn horloge. ‘Halfzes.’

Doch in het dal zagen we tot onze verbazing, links, vlak bij reeds het station.

‘We komen er nog,’ juichte mijn lotgenoot en keek opnieuw op zijn horloge.

Onwillekeurig verhaastte thans ik mijn tred. ‘Gauw maar.’

Mijn broer bleef staan. ‘Prozaïsch wezen,’ plaagde hij op zijn beurt. ‘Geen tijd om de natuur te bewonderen? Hoe vin' je 't hier?’

Ik stond ook. ‘Hebben we heusch nog tijd?’

‘We zijn er en de trein komt over 'n kwartier....’

‘Zoo'n laatst eindje valt gewoonlijk niet mee. Even dan.’

Het was de moeite waard. Een beeldig dal strekte zich voor ons uit, omringd door bergen en bosschen. Het klein, idyllisch stationnetje met de rails verhoogde slechts het liefelijk geheel.

‘Onze vrind heeft gelijk,’ spotte ik lachend. ‘Er is niets te zien. Alleen natuur.’

‘Prachtig,’ bewonderde mijn metgezel verrukt. Ernstig vervolgde hij: ‘Ik vind iemand, die daar geen oog voor heeft, te beklagen.’

‘Ja,’ stemde ik toe, uit den grond van mijn hart. ‘Diep....’

S.S. VAN BEIJMA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Leiden, 2 Maart 1904.

Zeer geachte freule.

Eenigen tijd geleden had ik het genoegen in de Hollandsche Lelie, van 20 Januari 1904, een 'brief van Dolf', door mij U toegezonden, geplaatst te zien. Eenige Uwer lezeressen, zullen zich mogelijk dien brief met het slot van mij, of althans zijn 'dagewesen sein' nog herinneren; te meer waag ik deze onderstelling, omdat er op dien brief verschillende stukken en stukjes gevolgd zijn. Adolf Van Oudega, die in dien brief het voornemen had zichzelf te beschrijven, achtte zich geroepen, tevens zijn meisje Jeanne Van Doorn in het geding te brengen. Eenige opmerkingen van mij er onder, ontlokten ten slotte eenig meer en minder interessant over en weer geschrijf.

Die ingezonden stukken hadden echter alle één richting ten goede gemeen: ze werden steeds korter. Evenwel: Jeanne Van Doorn heeft het noodig geoordeeld, haar meening in deze ten beste te geven; en mij opgedragen U haar brief met een antwoord van mij U toe te zenden.

Daar ik vind dat haar brief met mijn antwoord, voor deze en gene der lezeressen van de Lelie tot eenige leering kan dienen, voldoe ik hiernevens aan haar verzoek.

Bij voorbaat dank voor de opname.

Hoogachtend

Uw Dw. Dr.

JHR. A. RAPPARD.

WelEd. Heer JHR. A. RAPPARD

te Leiden.

Meneer!

Ik zal zeer kort zijn. Het zal u wel verwonderen dat ik u nu schrijf; misschien had u het al eerder van mij verwacht, maar ik was eerst van plan geweest, geheel niet te schrijven, maar ik vond het beter u toch maar eindelijk te schrijven.

Het heeft mij moeite gekost er toe te komen u te schrijven, maar nu ik het eenmaal ondernomen heb en er mij toe gezet heb, zal ik u antwoorden op uw stuk in de Hollandsche Lelie van 20 Januari 1904. Eigenlijk minder u antwoorden dan wel eens schrijven over de verregaand onoordeelkundige manier, waarop u over jonge mannen en jonge meisjes van onze leeftijden smaalt, zonder ze van nabij te kennen. Eerst dan de manier waarop u Dolf er toe gebracht heb aan freule de Savornin Lohman te schrijven. U wist toch ook evengoed als ik dat hij niets kon schrijven? En waarom hem dan maar door laten gaan? Bovendien was die brief toch niet geschikt om in het openbaar gelezen te worden? Denkt u dat wij geen eergevoel meer hebben mijnheer, en dat u straffeloos op ons mag spotten?

Maar, welnu u hebt hem er toe gezet in het openbaar te schrijven en ik wil ook in het openbaar hier bekennen, dat ik hem een lieve jongen vind en dol van hem houd:

en ik boef heelemaal niet door de ouders ‘aan hem geplakt te worden’ om hem later te krijgen; want hij houdt heel veel van mij, dat heeft hij zelf gezegd.... hij bemint mij! Wij noemen hem altijd.... maar neen dàt gaat u niets aan, dat behoeft u niet te weten. Iedere jongen heeft bij ons zijn bijnaam, en niet alleen de jongelui van onze leeftijden, ook ouderen, dus u ook, dáár kunt u staat opmaken, en meneer Jongkees ook, maar de uwe is toch erger dan van meneer Jongkees.

Wanneer wij 's avonds naar huis gebracht worden, ik door Dolf en Truus door Frans, dan zouden wij wel willen dat die wandeling zoo eeuwig zijn kon. En toch, als de menschen ons zoo zien loopen, zullen ze heusch niets aan ons kunnen zien. Een jong meisje moet nu eenmaal door een jongmensch naar huis gebracht worden, waarom dus ook niet zouden wij ons gelukkig gevoelen als wij door de onze ik door Dolf en Truus door Frans naar huis worden gebracht? Zalig zoo gelukkig te zijn meneer; dat geluk heb u nooit gekend, dat zie ik wel in, anders zou u niet zoo'n oude knorrepot zijn geworden. Thuis krijg ik dan dikwijls knorren van Ma, dat 't zoo laat is geworden; ziet u dus wel dat het laster is dat ma er niets van zeggen zou, als wij laat thuis komen? En als Dolf vertelt van zijn feesten, zijn studentenfuiven, dan worden ze na het einde altijd allemaal dronken. Zoo'n leuk leventje die jonge studentjes toch hè? Is dat nu zoo erg, we zijn toch allemaal maar eens jong. En meneer Jongkees heeft groot gelijk als hij zegt, dat ik het niet kwalijk zal nemen als andere meisjesoogen naar Dolf lonken. Verbeel-je ik zou niets meer tegen Frans de Bruine mogen zeggen? - Neen meneer zoo ‘bekrompen’, - ‘be-krom-pen’ ziet u - zijn *wij* gelukkig niet meer. Dat is ouderwetsch meneer, dat is afgedaan.

En nu uw schelden op de ouders. Ik vind dat een jonge vrouw als zij moeder is geworden, gerust wel haar kinderen aan de kinderjuffrouw mag overlaten, als ze maar weet dat het een heele goede is. Wanneer toch zoo'n mensch de kinderen kou laat vatten, dan verliest ze immers haar betrekking, dus ligt het voor de hand, dat ze zorgen zal dat ze de kinderen goed oppast, want dan houdt ze haar betrekking. En wanneer de vader 's avonds moe thuis komt, dan moet hij niet met zijn zoon hoeven te praten. Die twee menschen begrepen elkaar toch niet. Papa zou zich niet voor kunnen stellen dat mijn broertje Karel plezier heeft in het analyseeren van karakters. Dat is voor een jongen van veertien jaar toch werkelijk geen kleinigheid. Ik zou het nog niet eens goed kunnen. Maar Karel leest veel en maakt karakterstudies van veel personen die hij tegen komt in die boeken. Zoo is hij nu bezig aan Kamertjeszonde. Ik kreeg laatst dat boek van Dolf te leen om te lezen, hij had het ook gelezen en wou het eerst niet geven. Natuurlijk groote dwaasheid! Waarom zou een meisje dat boek nu niet mogen lezen? - Natuurlijk als men nu alleen maar naar de intrigue zoekt, dan is het een gemeen boek, met allemaal van die gemeene kerels en vrouwen, maar de strekking die er inzit is toch zeer goed, door op

al dat slechte te wijzen worden de menschen beter. Wanneer toch iemand slecht is dan ga je toch niet zeggen: 'je bent goed?' Nu en alle menschen zijn tegenwoordig slecht. Maar wat ik zeggen wilde. Nu schrijft Karel een karakterstudie van verschillende personen: de namen ben ik vergeten, maar die weduwe (?) waar hij later mee leeft, en dan die lichte vrouw die er ook in voorkomt; ik weet het niet precies meer, maar Karel zegt net waar het op staat: dat is het hoogste in de letterkunde meneer, hij windt er geen doekjes om.

Maar hij vindt ook, en Dolf trouwens ook net als Truus, (Frans mag het niet lezen van zijn pa) dat het boek volstrekt niet slecht is en een reine zedelijke kracht heeft. Men wordt door het boek meegevoerd; kortom het is een heerlijk boek. U ziet dus wel, dat wij *niet* zoo overdreven bekrompen zijn en in geen geval stumpers zullen mogen heeten.

Dolf zegt: U heb volkomen gelijk: 'De stumpers kunnen het niet helpen, zij weten niet beter;... Het is de schuld van de ouders enz. enz. die hen tegen elkaar plakken en commandeeren; speelt comedie en doe gelukkig!' 'Daarin,' zegt Dolf 'hebt U volkomen gelijk maar' (wacht, even bedenken: hoe was het ook weer? - O Ja) 'maar *wij* zijn geen stumpers'. Als er dus kwestie van schuld zou zijn ligt die niet bij de ouders maar bij òns, hoort U, bij òns.

Welzeker, wij moeten later allemaal in de keuken nietwaar? -

O, hoe haat ik toch al die ouderwetsche denkwijzen! Altijd maar weer voor dat hatelijke eten zorgen. Onze mannen moeten maar op hun wenken bediend en wij moeten maar zien voor onze eigen pretjes te zorgen, dat zou het eigenlijk eens moeten worden, nietwaar meneer?

Wil ik u eens wat zeggen: Mijn ouders en ik laten zich niet met elkanders innerlijk leven in. Mijn moeder kènt mij niet, bezit dus ook niet mijn vertrouwen, maar dat is geen kwaad; want moeder is natuurlijk vanzelf al uit den tijd. Wij zijn alleen op de hoogte van den tijd. Daarom storen wij ons niet aan onze ouders, en onze ouders niet aan ons; ja natuurlijk wij zijn heel beleefd en goed met elkaar. Maar pa en ma begrijpen dat hunne bekrompen denkbeelden niet meer passen aan onze wijdere gezichtskringen. Verbeel je eens dat ma mij zou verbieden dat ik 's avonds naar de baan ging, ze zal het natuurlijk nooit doen, ofschoon ze het met haar ouderwetsche begrippen niet goed, maar een beetje náár vindt. Als ze mij dan verbood om 's avonds te gaan, dan zou ik haar toch finaal uitlachen. 's Avonds wandel ik nota bene bijna geregeld met Dolf. Dan gaan we in het donker, alleen verlicht door de maan, over den Singel en zitten af en toe op een bank wat uit te rusten. Stel nu eens dat ma dit zou willen verbieden? Het zou immers mijn jonge leven verwoesten zijn?

Maar ik wil niet verder gaan Gaarne verwacht ik Uw antwoord hierop, maar dan in de Lelie. Eerst wilde ik zelf mijn brief aan de redactrice van de Lelie richten, maar mijn vriendinnen hebben mij dat afgeraden.

Meneer Jongkees heeft groot gelijk zegt Dolf, want U heb Nietzsche maar welstaanshalve geciteerd. In welk werk staat dat citaat wel? Dus meneer, ik hoop dat U hiermee genoeg heb en nooit meer de brutaliteit zal hebben op ons te smalen. Ik zeg U nog eens wij laten niet zoo onnoozel met ons spotten, begrepen?

Achtend,

JEANNE VAN DOORN.

P.S. Laat dezen brief vooral aan den heer Jongkees lezen en zeg dat wij het allemaal met hem eens zijn. Hij heeft gróót, heusch heel groot gelijk.

J.v.D.

Noot redactrice.
Het antwoord van Jhr: Rappard moest, wegens plaatsgebrek, tot de volgeude week blijven liggen. Verscheidene lezeressen hebben mij particulier geschreven vóór of tegen de meening van Jhr: Rappard. Zij zullen zich dus wel verheugen, dat Jeanne van Doorn de discussie met hem héropent.

II. *Aan den heer* Van Lier, *med. stud.*

U verwijt mij in mijn schreven over vivisectie niet logisch te hebben geredeneerd. U haalt twee voorbeelden aan om dit te staven. 1° Het maken van een pudding door eene keukenmeid, die niet in 't bezit is van het recept, acht u eene onmogelijkheid. 2° Acht u, om te leeren kennen de werking eener draaibrug, noodig het zien werken dier brug.

Vergun mij u op te merken, dat ook de eerste pudding en ook de eerste draaibrug gemaakt zijn zonder recept en zonder nakijken der werking. Ik wil maar aangeven het idee, dat de mensch niet is een automaat, die enkel reageert op indrukken uit de buitenwereld. De mensch is in het bezit van zijnen geest, die doordringen kan in de natuur, en die de wetten der natuur tot op zekere hoogte tot nog toe aan zich ondergeschikt kan maken. -

Verder wil ik de vraag stellen of maagsap niet te verkrijgen is door een reseptum vomanticum. Ik gebruik op goed geluk af maar een soort Lat: vertaling.

Ook moet ik nog even mij wagen aan eene natuurkundige explicatie. Volgens de onderzoekers is het organische leven ontstaan uit het water, waarin het eerst 't protoplasma ten gevolge van scheikundige werkingen is ontstaan. Al neem ik overigens de theorie van Darwin, wat de afstamming betreft van den mensch, niet aan zonder de inwerking van den *bewusten* Almachtigen Geest van God, toch is er in zijne verklaring veel waars. 't Zal zeer waarschijnlijk zijn, dat alles geleidelijk zich uit elkaar ontwikkelde. Maar juist dit feit brengt mij er toe een innig verband te zoeken tusschen de verschillende stoffen. En nu meen ik dat men bij deze questie ook zeer veel eenvoudig door gebruikmaking van bekende gegevens (zonder vivisectie) zal kunnen bereiken. En hier ziet u mijn bezwaar tegen uw voorbeeld van de draaibrug. Degene, die de draaibrug uitvond, maakte gebruik van bekende gegevens en van zijn denkvermogen, zonder dat hij eerst een brug zag draaien.

Hoogachtend
Uw dw. dn.
J.B. NAAKTGEBOREN.

Varia

I. (Voor mevr: Wijnaendts Francken - Dyserinck.) Zij zal nog dikwijls ontgoocheld worden!

In Belang en Recht van 15 Maart jl: trof mij, in een Ingez: stuk van mevrouw Wijnaendts Francken - Dyserinck, gericht 'Aan de redactrice van Belang en Recht', de volgende zin: 'Dat U de handelwijze van het comité (dit ziet op de záák waarover het geschil loopt; (noot van mij)) verdedigt, is zachtuitgedrukt *treurig.* Eensdeels omdat het geschiedt in een Blad, dat pretendeert de belangen der vrouw te verdedigen, *anderdeels omdat U daarmee toont de beginselen der taktiek te stellen boven die der moraliteit.* (cursiveering is van mij.)

Ik cursiveer deze laatste woorden, omdat zij getuigen van een zoo groote naïviteit. Weet mevrouw Wijnaendts Francken nòg niet, dat *elke* partij en *elke* richting stéédsd 'taktiek stelt boven moraliteit', dat juist déze noodzaak van 'moraliteit opofferen-moeten aan taktiek' de vloek is van alle politiek, en van alle partijbelang*).

Mevrouw Wijnaendts Francken is een *eerlijke* strijdster, en vermoedelijk komt het dóór hare eerlijkheid, dat zij zich zoo naïef verbaasd toont over het 'offeren van moraliteit aan taktiek.'

Wat zal zij nog dikwijls ontgoocheld worden!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. - Ik weet van de zaak in questie tusschen de redactrice van Belang en Recht en Mevrouw Wijnaendts Francken niets af; en stel mij dus dáárin, vóór noch tegen, ook maar eenigszins partij.

II. Zie professor Treub en Reformkleeding. (Holl: Lelie.)

> Het onderstaande stukje van een blijkbaar overtuigde reformkleeding-draagster trof mij bijzonder, omdat de schrijfster stellig nooit gehoord heeft van het medisch oordeel, door professor Treub uitgesproken; terwijl hare **ondervinding** geheel en al *overeenstemt* met de door professor Treub voorspelde mogelijke gevolgen.
> REDACTRICE.

Mijn ervaring op het gebied 'reformkleeding.' (Uit het Duitsch.)

Ik behoorde tot de grootste aanhangsters der reformkleeding, en denk ook werkelijk nu nog met leedwezen terug aan mijn weer afgelegde reformkleeding. Ik was erg lijdend, en had al sinds jaren geen corset meer gedragen. Toen eindelijk de reformkleeding verbeterd en meer gedragen werd, waagde ik-ook den grooten stap; (buiten op 't land mag men zulk *beginnen* met iets wel zoo noemen.) Het gemak van de nieuwe vrouwendracht maakte mij gelukkig, en mijn gezondheid nam hand over hand toe. Nu had ik echter het ongeluk, bij een zomerreisje, op het schip kou te vatten,

*) Juist dáárom wil de Holl: Lelie zich niet aansluiten bij éénige 'partij', of 'richting', maar onafhankelijk zichzelve blijven.

wat een langdurige bronchitis en catarrh aan de toppen der longen ten gevolge had. Toen voelde ik dat die kleeding een zeer lastigen druk op de schouders veroorzaakte. Toevallig moest ik eens, naar aanleiding van een begrafenis, mijn beste zwarte japon, die ik nog niet in reform had laten veranderen, aantrekken. Op dien dag voelde ik de catarrh en de aangedane long veel minder. Ik droeg toen de daarop volgende dagen rok en blouse, en voelde meer en meer dat ik vrijer kon ademhalen. Met leedwezen moest ik toegeven, dat die boven alles geliefde reformkleeding de schuld was van het drukkende gevoel en de moeilijke ademhaling. Om de lastige drukking der rokbanden te vermijden, draag ik een soort corsetlijfje, een z.g. Parijschen gordel. Ik voel ook hiervan dikwijls de lastige drukking, maar toch op verre na niet zoo erg, als het kleederengewicht op de schouders. Ik kan nu tenminste weer gemakkelijk ademhalen. Ik zou met deze verklaring niet voor den dag gekomen zijn, want op de meening en ervaringen van één enkel persoon kan men niet afgaan, maar misschien heeft een mijner medelezeressen iets dergelijks ondervonden, of is ongelukkig ook niet in 't bezit van de krachtigste longen. De verbeteringen aan de reformkleeding zijn nog maar erg laag bij den grond, maar langzamerhand kan er misschien wel iets goeds uit komen. Naar mijn bescheiden meening tenminste, moest een gedeelte der onderkleeding op de heupen gedragen worden, om niet allen last op de schouders te leggen; of wel de reformkleeding moet uit bijzondere lichte stoffen bestaan, of wel de voering moet altijd aansluitend zijn.

(Für's Haus.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Telm. - Ofschoon ik maar een ‘blauwen Maandag’ in Indië geweest ben, en het Maleisch niet versta, weet ik toch de beteekenis van ‘maloe.’ En ik vind Uw brief geenzins: ‘maloe.’ - Over 't algemeen-genomen, en voor zoover ik het kan beoordeelen, vind ik Indische meisjes (ik bedoel meisjes die in Indië zijn opgevoed) vrijer en natuurlijker en eerlijker en eenvoudiger, dan de stijve, gekunstelde producten van onze groote steden, (althans die

uit de hoogere klassen). - Al de dingen die gij mij schrijft over Uw indruk van mij en van de Lelie, kan ik van Uw standpunt best navoelen; neen, ik beschouw Uw vriendelijke woorden heelemaal niet als ‘vleierij.’ Daarvoor zegt gij veel te eerlijk wat U *niet* bevalt.

Ik ben blij dat gij U zoo interesseert voor mijn geschiedenis van dat arme kindje, dat gestorven is onder kwakzalversbehandeling. Maar denk maar niet dat onze *tegenwoordige* regeering tegen de kwakzalvers partij zal trekken; dan hebt gij 't glad mis. In *theorie* is onze tegenwoordige regeering vóór de vrije-geneeskunde-beoefening, kwakzalvers incluis. 't Geen niet wegneemt, dat de heerenzelf zich voorzien van de allerbeste en meest beroemde specialiteiten op medisch gebied. Hun ‘christelijkheid’ (gij weet misschien niet dat wij een ‘christelijke’ regeering hebben, lieve Telm, want dat is niet altijd door *feiten* merkbaar), hun christelijkheid openbaart zich ten opzichte der kwakzalverij vooral jegens hunne *naasten.* - Zij willen hun *naasten* niet de gelegenheid ontnemen te worden behandeld (of doodgemaakt?) door christelijke schoenmakers, enz., enz.

Geldt het echter hun *eigen* kostbare en christelijke gezondheid, dan loopen zij naar mannen van de wetenschap, naar heusche doktoren, al zijn die dan ook bijna zonder uitzondering ongeloovigen en Israëlieten. - Christelijkheid, lieve Telm, is een zeer rekbaar artikel, al naar gelang men behoort tot het *volk*, tot dr: Kuyper's ‘kleyne luyden,’ dan wel zit *met* dienzelfden dr: Kuyper aan de regeeringstafel. De ‘kleine luyden’ mogen niet naar bals, mogen zich niet décolleteeren, zich niet in-enten, zich niet verzekeren. Maar als ‘de kleyne luyden’ ‘groote hansen’ worden, en in Den Haag komen wonen als minister en kamerlid, dan mogen ze wel naar Hofbals, en mogen wél zelf al die zelfde dingen doen, die ze den ‘kleynen luyden’ als onchristelijk verbieden! - Theorie en praktijk zijn twee o zoo verschillende dingen! Een Christen-staatsman, mijn lieve Telm, om terug te komen op Uw uitgangspunt, een christen-staatsman is in theorie vóór christelijke kwakzalverij, in de praktijk gaat *hijzelf* gemeenlijk naar den allerbesten **medicus**, al is die ook van zijn geloof een heiden, of van zijn gedrag een onzedelijk mensch. - -

Ik denk dat het niet meer noodig is Uw vraag over die questie van gescheiden-vrouwen nog uitvoerig te behandelen. De volgende Lelie-afleveringen zullen U wel duidelijk hebben gemaakt *wat* ik precies bedoel. Natuurlijk *zijn* er gevallen, waarin een man het zoo bont maakt, dat zijn vrouw alle reden heeft hem te verlaten. Maar wat *ik* bedoelde, en wat ik ook voldoende heb toegelicht, (zie onder anderen het hoofdartikel: ‘Brief aan mevrouw’... in een der eerste afleveringen van den jaargang 1904), is niets anders dan dit, dat heel veel vrouwen, *nadat* ze heel lichtvaardig een huwelijk aangingen, even lichtvaardig *zoeken* naar een grond van scheiding, omdat zij van hun huwelijksleven genoeg hebben, uit gronden die niets hebben te maken met het door U bedoelde geval van wangedrag van den man. Men kan altijd wel, juist op *dat* punt, heel veel voorwendsels zoeken, en zichzelf aanstellen als slachtoffer, en met dubbelzinnige woorden den man beschuldigen van dingen, waarop hij zich juist door het *erge* van de beschuldiging niet eens kan verdedigen!

En in elk geval vind ik, dat een vrouw, die van haar man wegloopt, zoo gauw mogelijk een tweeden neemt, en dan den naam van den eersten man blijft voeren in het publiek, uit *belangzuchtige* redenen, daarmede toont, dat zij zelve niet heel kiesch voelt. Want, als die man haar werkelijk zooveel reden gaf hem te verachten, dat zij hem *moest* verlaten, dan zou het dragen van zijn naam haar een afschuwelijke

herinnering moeten wezen, een beleediging van haarzelve *en van haar tweeden man;* eene herinnering en beleediging, die zij niet zou willen. Een vrouw, die zich op zoo'n wijze blootgeeft, oordeelt zichzelve!

Ik hoop dat het volgende artikel over Waarheid-zeggen, U evenveel geholpen heeft als het eerste. - Als gij mij de schetsen waarover gij spreekt nog niet hebt afgezonden, doe het dan zoo spoedig mogelijk. Ik zal ze met de meeste bereidwilligheid lezen. -

Madzy. - Dank voor al Uw vriendelijke woorden over de tegenwoordige Lelie. De questie in hoeverre de Lelie geschikt is voor Uw 17-jarige vriendin is moeilijk te beoordeelen zonder haar te kennen. De tegenwoordige Lelie is zeer zeker een *geheel en al voor volwassenen bestemde lectuur*, en volstrekt geen '**jonge**'-dames-Blad. Als gij dus bedoelt, dat het 17-jarige jonge meisje zóó iets zoekt, neen dan is de Lelie niet wat ik U aanraden zou.

Een Engelsche roman die *mij* als jong-meisje zeer lief was, en dien ik nog zeer hoog stel is: The heir of Redclyffe. (Dit is een 'christelijke' roman in den allerbesten zin, en dien ik U, van wélk geloof of van welke richting gij ook zijt, gerust durf aanbevelen.) - Kent gij 'Helen's-Babies'? Het is minder treurig dan 'Mis-Understood', maar allerliefst geschreven, en heeft evenals 'Mis-Understood' veel grappige kinderlijke uitvallen.

Louise te R. - Zulke brieven als de Uwe zijn haast beschamend. Ik zou jokken als ik niet eerlijk zei, dat ik ze héél graag ontvang. Maar ik geloof wel dat gij *te* goed over mij denkt. Intusschen dank ik U recht hartelijk, dat gij de moeite hebt willen nemen mij zooveel vriendelijks te schrijven over mijn boeken en over de Lelie. Van gelukkige menschen vind ik het altijd zoo dubbel te waardeeren, wanneer zij de moeite doen, van hun tijd iets af te nemen om een ander iets vriendelijks aan te doen. Want geluk maakt zoo heel dikwijls zelfzuchtig en met zichzelf vervuld. - Ik was zoo blij in Uw brief te lezen, dat Uw a.s. man met U de Lelie leest, want ik vind het prettig als mijn gehuwde lezeressen mannen hebben, die het met hun ééns zijn. - Niet om mijzelve; maar omdat ik geloof dat in werkelijk-gelukkige huwelijken, (gelukkig in dieperen zin), ook een geestelijke overeenstemming van gevoelens behoort te bestaan tusschen man en vrouw. Wanneer ik daarom hoor - zooals de hedendaagsche vrouw zoo dikwijls zegt: - 'Mijn man denkt lijnrecht anders dan ik op dit of dat punt - mijn man is tegen dit of dat, maar ik ben er juist zoo vóór' - enz., enz.,, dan vind ik dit altijd een bewijs van een geestelijke klove, van een huwelijksgeluk dat niet veel hooger gaat, dan een samenleven in zuiver *lichamelijken* zin.

Het spijt mij dat ik U niet eerder heb kunnen antwoorden, om U den goeden ontvangst van Uw brief te melden. Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid; daar gij er zoo nadrukkelijk naar vraagt en inlichtingen verlangt, moet ik U tot mijn leedwezen meedeelen dat die dezen winter veel te wenschen overlaat. Dit behoeft echter, noch U noch iemand anders, te weerhouden mij te schrijven over wat ook, want ik doe er mijn werk toch wel om.

Nogmaals veel dank.

D.U. te L. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden. Als ik op die wijze sympathie ontmoet, is mij dat altijd een heerlijke voldoening. - Uw handschrift zond ik in. Of het al is beoordeeld, weet ik niet.

Nagekomen Correspondentie.

Jan van de Schelde. Ik heb U de vertaling omgaand teruggezonden. Voor de Holl: Lelie is zij veel te lang; en *ik* weet geen weg om vertalingen bij andere bladen of couranten onder dak te brengen. De markt is overvo rd wat vertaalwerk betreft. Couranten en uitgevers hebben gewoonlijk hun vaste vertalers. Naar wat ik ervan weet, is het bijkans onmogelijk zoo maar ineens een dergelijke vertaling van een onbekende geplaatst te krijgen. *En in elk geval weet ik er geen weg voor.* Verzoeken als het Uwe worden mij bijna dagelijks gedaan; maar ik weet er géén raad op, en ik kan dus met den besten wil ter wereld niet voldoen aan Uw wensch.

Excelsior. Ik vind dat gij het *wèl* moogt doen.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

30 Maart 1904.
17de Jaargang.
No. 40.

Ingezonden naar aanleiding van den ‘Goeden Vrijdag.’
Uit het Noorsch van Harold Kidde.
De moordenaars aan het kruis.

‘**R**ed nu uzelf! Red nu uzelf! Gij koning der Joden, kom nu af, kom af en loop weg van uw kruis!’

‘Ja, gij koning der Joden, daal nu af en help ook ons, die hier met u hangen - kom help nu; gij, die Gods tempel in drie dagen afbreekt en weer opbouwt, moet dàt toch tenminste wel kunnen.’

‘Ha, ha, ha, ha, ha!’

‘O zwijg toch, Gestas, zwijg toch!’

‘Gij koning der Joden, hoor nu toch! wij hebben immers gezien hoe gij anderen hielpt. Hoe zeidet gij ook weer? blinden zien, dooven hooren, lammen gaan - ja, en Lazarus, Lazarus die dood was, - hei! kom nu, kom nu zelf.’

‘Welneen domoor, anderen hielp hij, maar zichzelf kàn hij niet helpen. Dàt is me een koning!’

‘Ha, ha, ha, ha, ha!’

‘O zwijg toch, Gestas, zwijg toch.’

‘Wat scheelt je toch Demus, ik geloof waarlijk dat je hem daar tusschen ons begint te aanbidden?

Ja, Gestas, je hebt gelijk, ik aanbid hem.’

‘Een prachtigen hoofdman heb je daar gekregen! Jammer, dat je hem nu pas krijgt, je had je vroeger bij hem moeten aansluiten toen hij nog in zijn kracht was.’

‘Vroeger - wat gaf ik toen om hem? - deden niet onze toovenaars hetzelfde als hij? maar *nu*, zwijg nu want *nu* geloof ik in hem.’

‘In hem gelooven - o wacht maar, dat wil ik ook wel: is hij Gods gezalfde, de uitverkorene, laat hem dan neerspringen van het kruis en die daar beneden op hun gezicht slaan - *dan* wil ik gelooven.’

‘Ha, ha, ha, ha, ha!’

‘O gij dwaas!’

‘Dwaas?’

‘Ja gij dwaas, die niet begrijpt dat ik juist *daarom* in hem geloof.’

'Waarom?'

'Gij zegt het immers zelf, Gestas, anderen hielp hij, zichzelf niet.'

'Maar, Demus, sinds wanneer waardeert *gij* dat soort menschen?'

'Ha, ha, ha, ha, ha!'

'Menschen, Gestas? neen dat zijn geen *menschen*, die anderen helpen en niet zichzelf, neen, neen; en hierdoor weet ik, dat hij God is. Heer, Heer, gedenk mijner als Gij komt in uw koninkrijk.'

'Voorwaar, heden zult gij met mij in het Paradijs zijn.'

L. MIEDEMA.

Een hulde aan Carmen Sylva.

Nog onlangs - in December 1903 - heeft de Redacteur van het *Algemeen Handelsblad,* Chr. Nuys, in een vlot geschreven artikel, op het leven en het letterkundig werk van de koningin van Rumenië de aandacht gevestigd. Of hij daardoor eenige letterlievende lezers en lezeressen van zijn blad tot de studie van Carmen Sylva's omvangrijken arbeid in dicht en ondicht heeft genoopt? Misschien een enkele. Met die enkelen, welke nu *De Hollandsche Lelie* ter hand nemen, en deze regelen lezen, wil ik een onlangs verschenen Fransch boek bespreken over de werken der Rumeensche Koningin, door een geletterden Rumeen saamgesteld. Die uitgebreide en zeer nauwgezette arbeid is getiteld: *Carmen Sylva* (Sa Majesté la Reine Elisabeth de Roumanie) *Bibliographie et Extraits de ses Oeuvres par Georges Bengesco,* auteur de la Bibliographie des Oeuvres de Voltaire. Paul Lacomblez, éditeur Bruxelles; H. le Saudier Paris; Sacec & Cie Bucarest 1904.

In 1888 is de naam der dichteres, ook tengevolge der bekroning door de Fransche Académie van *Les Pensées d'une Reine*, in de Fransche Letteren opgenomen. Vier jaren te voren hadden reeds door de zorgen van de heeren Bengesco en Odabesco en L. & F. Salles eenige Sprookjes en Novellen het licht gezien. Daarna zijn eenige harer werken in de Fransche letterkunde, geleidelijk verschenen. Zoo heeft *Hélène Vacaresco* in 1887 *Jehovah* vertaald en het dichtstuk van eene inleiding voorzien, waardoor het wordt omschreven als:

> Ce poème est un chant de flamme
> Eclos sous le ciel tiède et bleu
> Où l'homme entend gémir son âme,
> A la recherche de son Dieu.

en waarin de vertaalster, met eene bevalligheid haar teêre poëzy eigen, toegeeflijkheid aan den lezer vraagt, en dier reden van bestaan omschrijft:

> Sois indulgent, car tu me dois
> Un rêve, une larme peut-être,
> Et l'écho d'une grande voix.

In 1889 verscheen bij Calmann Lévy - *avec une préface de Pierre Loti* - de novelle *Es Klopft* met nog eenige andere novellen uit drie of vier bundels. In 1890 (bij Didier, Perrin & Cie) de roman Astra; tenzelfden jare in N°. 196 van de Nouvelle Bibliothèque populaire à 10 centimes (Henri Gautier, éditeur) Contes, poésies et Pensées de Carmen

Sylva. In 1891 bij Didier de roman *Aus Zwei Welten* en van 1891 tot heden bij verschillende Fransche uitgevers te Parijs en Bucarest een aantal Sproken en Verhalen.

De heer Bengesco geeft de landen aan waar Carmen Sylva vertaald werd, en vermeldt het aantal werken. Ik maak daarvan een samenvoeging: Engeland en America (10); Armenië (1), Denemarken (2), Spanje (1), Frankrijk (17), Hongarije (10), Italië (8), Nederland (21), Rumenië (22), Rusland en Servië (6), Zweden (4).

In 't geheel verschenen in Frankrijk, Duitschland, Nederland, Italië en America 21 levensbeschrijvingen van de Schrijfster, en daaronder 2 Provençaalsche, waarvan er eene de dichteres in 1883 aanleiding gaf tot de volgende gracieuse, in toon gehouden verzen (een bedankje op een uitnoodiging van de Félibres).

De gracieux noms suis appelée;
Venir ne puis;
Par temps et devoir enchaînée
Oiseau ne suis!

Si, comme la pensée moult radieuse,
Ailes j'avais,
A votre source mystérieuse
Je renaîtrais!

Je baignerais dans l'harmonie
De la chanson,
Cherchant des froideurs de la vie
La guérison.

Au grand soleil qui nous inonde
De son amour,
Oyez - je volerais une onde
Beau troubadour!

Je cueillerais de vos pensées
La fraîche fleur,
Vos harpes au coeur accordées
Me diraient: Soeur!

Le mistral même s'est fait caresse!
Venir ne puis;
A votre source enchanteresse
Oiseau ne suis!

Werd zij menigmalen vertaald, zijzelve vertaalde, behalve verzen van verschillende ‘Parnassiens’, Pierre Loti's Pêcheur d'Islande en Paul de Saint-Victor's Deux Masques. Het oorspronkelijk werk van de Saint-Victor geeft bij een zeer aandachtige lezing hoog aesthetisch genot, doch is met zulk een *grandezza* geschreven, dat herinnering aan den stilo culto en de poëzy der Spanjaarden en le style flamboyant in de architectuur der Zuidelijke streken, niet uit kan blijven - reden van te grooter moeilijkheid bij het overbrengen. Alles is kleur en beeld bij de Saint-Victor en men weet in zijne studiën op het gebied der oude en der nieuwere dramaturgie - van Aeschylus tot Beaumarchais, van Prometheus tot Figaro - niet de macht van het onderwerp af te scheiden van de macht des kunstenaars die het uitbeeldde. Gaat men na dat *Les Deux Masques* (Paris Calmann Lévy 1880) drie gr: 8°. deelen bevat, het eerste van 544; het tweede van 566 en het derde van 649 pagina's dan eischt dat vertaalwerk - eenpariglijk door de Duitsche pers in 1900 geprezen - van elken gewetensnauwen vertaler reeds respect door de arbeidskracht eraan besteed. Dit werk was echter alléén over te brengen door een kunstenares. Het zal mét *Ullranda*, een dramatisch gedicht, en met *Meine Ruh'* de beste aanspraken op poëtische kracht kunnen doen gelden. Want ook *Meine Ruh*' is daarvoor merkwaardig, en in de twintig jaren, sinds het verschijnen van die verzameling verzen is hare geschiedenis belangrijk.

Oorspronkelijk omvatte de bundel 12 groote afdeelingen, die met de 12 maanden van het jaar overéénkwamen en met een groot dichtstuk voor elke maand openden, alvorens de verschillende data met de verzen werden afgedrukt. In 't geheel waren dus 365 datumverzen en 12 inleidingen tot elke maand. Bij den tweeden druk (1885) is die indeeling vervallen en zijn daarvoor in de plaats getreden de rubrieken: Balladen und Romanzen; Höhen und Tiefen; Mutter und Kind en Weltweisheit; en bij den derden druk (1901) zijn de 4 genoemde rubrieken aangevuld door een vijfde rubriek (Blutstropfen) van meer dan 90 dichtstukken.

De thans, met meer dan 400 verzen rijk geschakeerde bundel, ondergaat het lot van alle doorwrochte geesteswerken; hij wordt veel genoemd, weinig gelezen, nog minder overdacht en is door een aantal keurmeesters van artikelen op de boekenmarkt nooit anders als aangeraakt. Ik laat natuurlijk de gildebroeders en zusters van Carmen Sylva geheel ter zij, onder welke, er minstens ¾ zijn, die het veel beter dan de dichteres zelve zouden doen, *indien* zij *Meine Ruh*' hadden willen dichten en tot welke ⅛ behoort, die het ‘dilettantenwerk’ vindt en daarbij het andere, weifelende ⅛ omvérbralt. Neen, de bundel *Meine Ruh*' bevat volstrekt niet: ‘so was süsses Salon-Reimgeklingel,’ maar meerendeels forsch gedachte, forsch doorvoelde, forsch gebootste dichtstukken.

Hij omvat haar gansche dichtleven, van de bezielingen der Muze in de lente harer jaren toen zij trillend de stift greep en ze schuw bij de nadering van profanen verborg - tot den herfstgloed, toen schuwheid en béving sluimerden in de zelfbewuste, rijpe kunstenaarsziel.

Dat is niet zóó, omdat het hier geschreven wordt, maar eenvoudig omdat elk normaal lezer het derwijs, op zijne beurt voelt, indien hij zich het genot gunt een maand of drie zijn lectuur te bepalen bij de gedichten uit *Meine Ruh*'. Daar de dichteres gedacht heeft, en overdacht wat zij schreef, wil zij, om verstaan te worden, ook lezers, die over haar arbeid, op hunne beurt, nadenken. Men veroorlove mij een paar grepen.

Ziehier twee Sinne-Poppen, in Roemer's trant, al ontbreken ook de teekeningen:

> Als wij op een goudschaal wogen
> Onzes naasten denkvermogen,
> Hoe velen zouden wij nog huldigen?
> Hoe weinigen ook nog beschuldigen?
> Maar namen wij van de harten 't gewicht,
> Hoe mild werd dan niet ons gericht?

Is de denkvorm, waarin het ‘Ondank is 'swerelds loon’ gegoten is, niet geestig?

> Er zijn zulke zwakke magen,
> Die dankbaarheid niet kunnen verdragen,
> En daarom verwerpen zij als vriend,
> Wien zoo zware kost hun heeft voorgediend.

En om het drietal vol te maken:

> De' vrouwtjes in alle streken der aard,
> Zijn strikken en kwikken oneindig veel waard,
> Maar wat door de mannen tienmaal meer wordt bemind,
> Is een kwikje van tin aan een strikje van lint.

‘Maar die lintjesboêl is immers kinderwerk!’ roept de hervormer uit. In wijsgeerigen trant gesproken, zeker! Naar de zeden der hedendaagsche maatschappij geoordeeld, en rekening houdend met hetgeen men om zich ziet gebeuren, is, buiten de zeer enge kringen der geschoolde socialisten, het grootste aantal mannen van en zonder beteekenis ijdel, en slaat het, gelijk een

paauw, zijn staart uit naar vrouwen, macht en ridderteekens. Carmen Sylva kent hen door en door. Zij weet - door onderscheiden exemplaren van vele rassen en stammen in de gunstigste en de ongunstigste omstandigheden ontmoet te hebben, - dat van de 100 Europeesche mannen er 75 lintzuchtig zijn; de rest schimpt op die zwakheid, overtuigd nooit in verzoeking te zullen worden geleid; of speelt de komedie der hoffelijkheid, die hun zou verbieden casu quo een vorstelijk tooisel te weigeren; of durft, om de politieke partij of door gekwetste eigenmin, het lintje niet te dragen; of aanvaardt het enkel onder het motief, dat in hunne persoon thans de instelling gedécoreerd is en de instelling nu in hun knoopsgat kan of niet kan blinken. Heerlijke exemplaren van het sterkere geslacht, die een zwakke vrouw vermocht te bestudeeren!

Van allerjuist opnemen en afbeelden spreekt nog deze leerstelling:

> Grosze Männer müssen kleine Leute brauchen,
> Durchtrieb'ne, schmutz'ge, weil sie sehr gescheute brauchen,
> Um den besten Wein von Hand zu Hand zu tragen,
> Kann man schmutz'ger Thiere alte Häute brauchen.

Hoe zij over politiek en hare onfraaie middelen oordeelt, kunnen de lezers van ‘Les Pensées d' une Reine (Calmann Lévy 1888) nagaan. Zij heeft er verschillende spreuken aan gewijd; o.a. deze:

Het woordenboek van de politiek is zeer kort; het woord medelijden is er niet in te vinden.

De pad de vlieg, *de slang de pad en de arend de slang verslindend*, *dat is een beeld der politiek. Zij is aan de natuurwet onderworpen.*

In politiek offert men alles: zijn vriend, *zijn broeder, zijn vrouw*, *zijn geweten; alléén zichzelven niet.*

Dit is het gevoelen van alle denkende wezens, die den moed kunnen hebben wáár te zijn. En wáár is Carmen Sylva, tot een alle lafaards beschamende mate, ook wanneer zij spreekt over het ambt van Vorst, het beroep van hoveling en de betrekking van dezen tot genen. Zij wordt dan welsprekend door de innigheid, waarmee zij het ideale koningschap en zijne feilbare dragers verdedigt tegen het gekrijsch eener bende, tuk op hetgeen haar woede geknakt of verdelgd wil zien. Ziehier een paar voorbeelden:

‘Allen stervelingen wordt tong en pen gegund om zich te verdedigen. Enkel van de Souvereinen wordt geëischt dat zij als God zijn, die zich belasteren laat zonder tegenspraak.’

‘Dikwijls worden de woorden van den Bijbel aangehaald: ‘Stel geen vertrouwen op Vorsten.’ Maar het einde van den volzin houdt men achterwege: ‘Omdat het menschenkinderen zijn.’

‘Vorsten worden opgevoed om met iedereen te kunnen omgaan: men moest iedereen opvoeden gelijk men Vorsten doet.’

‘Om de vriend te zijn van een Vorst, moet men zonder hartstocht, zonder eerzucht, zonder zelfzucht, helderziend en vooruitziend wezen - in 't kort alles, behalve mensch.’ -

Hetgeen zij in haar gedicht ‘Der Thron’ over een Vorst zegt, kan een schrander man haar niet verbeteren, want het is een studie van vrouwelijke scherpzinnigheid op het naakt model van het moderne Koningschap. Men zou het, in verband met Rensburg's kleurrijk visioen in het eerste deel van zijn cyclus ‘Koningschap’, ook een nuchtere

tegenstelling kunnen noemen van dat ‘in proza uitgewerkt Wilhelmus’ - in ieder geval geeft ‘Der Thron’ een bewijs van fijn doorzicht in ‘l'âme d'un Chef d' Etat.’ Het luidt in proza:

- Slechts de witte haren van een wijs man zouden het ambt van troonbekleeder moeten sieren, als zijn oogen vóórlang reeds doorzien konden hebben het valsche en het ware. Der zwakken koppig verzet zou hij moeten onderkennen van wat prikkelbare vernedering hun ingaf. Eerst dán zou hij zich de eeuwenoude ellende kunnen besparen, van te luisteren naar den schimp, der verdwaasden, tenzij hij geleerd had zonder ergernis het boosaardige te vernemen, door de troostrijke kunst van zelfbedwang.

Want op een troon behoort enkel een asceet, die alle hartstocht wist te stillen, hij, wien het roerloos laat dat er stormen rondom hem loeien, daar hij er tallooze reeds heeft doorstaan. Behoort een stuurman die, toen zijn boot begon te kraken als in doodsnood, zijn leven behield door het omgooien van zijn zeil. Behoort een man, wiens adelaarsblik standvastig-onbeneveld vooruitziet, maar wiens oog nimmer spreekt de taal van zijn ziel.

Zelfs bij krijgsrumoer wordt hem de trilling zijner smart ontzegd, door zijner keurtrossen val gewekt.

Of Vertwijfling vanéénrijt zijn ziel; of zijner landen haardsteden opgaan in vlammen; -

Kommerloos moet hij alles kunnen derven en in den strijd staan als een ijzeren aanbeeld, gladgebeukt door zijn plicht en geweten. Slechts zóó kan hij, als treflijk loods van het schip van Staat, ingaan tot de eeuwige rust.' -

Ook dit is dichterlijke visie, maar zulk eene, die opgekomen uit een koningskring, verhelderd door de ervaring, het vorstenambt tot die waardigheden rekent, voor welke bovenmenschelijke krachten worden gevorderd, om ze naar eisch te bekleeden.

Vandaar, dat onder de vele geroepenen door den Volkswil, er op de tronen zoo luttel uitverkorenen zijn.

De geschiedenis der meeste monarchieën leert nochtans, dat wanneer de tronen worden omgestort, er bij nóg méér geroepenen, nóg minder uitverkorenen voor het Volksaltaar knielen. Want, naar de bescheidenheid den omstortenden stervelingen eigen, gelooft dán Jan en Alleman zich uitverkoren.

De heer Georges Bengesco heeft zijn belangwekkenden arbeid met een sonnet geopend, dat hem werd ingegeven door de natuur om het lustslot Monrepos; hij heeft verschillende verzen uit verschillende dichtbundels van Carmen Sylva in het Fransch overgebracht, hij heeft een bloemlezing gegeven - uit de werken - zijner Koningin en hare levensbeschrijving tot het tegenwoordig oogenblik en hij heeft zoowel het een als het ander met eene toewijding gedaan, die gelijke getuigenis aflegt van zijne vereering voor de persoon der dichteres als voor haar werk. Maar hij heeft nog iets anders gedaan, hij heeft de legende over het letterkundig leven der Koningin van Rumenië, in verband met den staatkundigen werkkring van Koning Carol I weggevaagd. Ook uit de bladzijde, die de zeer geliefde Hélène Vacaresco onlangs in de *Strand-Magazine* uit haar dagboek openbaarde, bleek reeds de fabel van den weerzin des Konings tegen den letterarbeid der Koningin. Nooit, in geen stadium van hun huwelijksleven, heeft de wijze Koning Carol de kunstaspiratiën van Koningin Elisabeth belemmerd. Ongezocht blijkt ook daarvoor de dankbaarheid der dichteres aan den Koning uit deze regelen - die de heer Georges Bengesco in denzelfden aanvalligen trant heeft overgebracht als zij door de Duitsche dichteres werden aangeboden.

L'anniversaire de mon mariage à l'étranger.

Pour ces vingt ans si bien remplis,
Pour Ta bonté, Ta patience,
Ton grand coeur, Tes dons accomplis,
Accepte ma reconnaissance!

Pour Ton regard d'aigle et Ta main
Si calme et néanmoins si forte,
Sachant écarter du chemin
Les obstacles de toute sorte.

Stoïque, résigné, soumis,
Dans le malheur Tu fus sublime,
Et même envers Tes ennemis,
Tu sais Te montrer magnanime!

Celle qui partagea Ton sort
Avec orgueil lève la tête

Vers l'homme au coeur vaillant et fort
Que dans sa route rien n'arrête!

Au crépuscule de nos jours
Comme dans une apothéose,
Sur ton front puissé-je toujours
Voir briller des rayons de rose!

Poëzie van eens konings huiselijken haard, die in een landstreek werd aangelegd, waar het zoo uiterst moeilijk is den gloed te onderhouden.

Maar wie daarvan méér wil weten, beveel ik de lezing aan van het geschrift over Carol I van Rumenië door den heer Chr. Nuys, ‘in Mannen en Vrouwen van Beteekenis’ eenige jaren geleden verschenen.

F. SMIT KLEINE.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Gemeente-archivaris.*

XXVII. Een Théater-storm.

In de 's Gravenhaagsche Vrijdagsche courant van 23 November 1787 werd met een * ⁎ * (driestar) aangekondigd:

‘Le Sieur Storm Junior Directeur du spectacle Français de la Haye, connu dès longtems pour son attachement à l'Auguste maison d'Orange, seroit au dessus de certains traits lancés contre lui dans un soi disant avis au lecteur, ou brulot*), placé à la tête d'une comédie, intitulée: les Pêcheurs de Schevelingue. Il méprise trop les efforts d'une cabale impuissante pour se croire obligé de lui répondre. Le public est prié cependant de croire qu'il est faux que le Sr Meisner ait tenu le langage qu'on lui

*) Sterk gepeperd stuk.

prête; qu'il est faux que le Sr Storm au mépris des avis de M. le Grand Baillif ait refusé de faire jouer sa pièce; enfin M^mlle^ Dorfeuille déguisée en homme pour soutenir au Parterre de la comédie une cabale, que le public a eu la bonté de faire taire, s'expose moins au ressentiment du Directeur qu'à la vindicte des Loix.'

Heel begrijpelijk is deze advertentie, waarvan we de kapitale beginletters van vele der woorden door gewone vervingen, het Fransch niet verbeterden, en het cursiveeren van zinnen hebben weggelaten, niet. Trouwens wij zijn een kleine 120 jaar verwijderd van het tijdstip, dat de Haagsche Courant verscheen, maar tijdgenooten, en habitués der Fransche opera, zullen zeker toen ter tijd met groote belangstelling kennis genomen hebben van den inhoud der advertentie, welke een eerste bedrijf leverde voor het kluchtspel: Dorfeuille contra Storm-Meisner.

Op den beoefenaar van 's-Gravenhage's vroegere geschiedenis rust thans de taak om dergelijke quaesties te ontspinnen, en ze voor onzen tijd genietbaar te maken.

We zullen beginnen bij het begin, want daar de patriottengeschiedenis ook hierin een rol speelt, dienen we even terug te gaan tot het jaar 1783.

Eigenlijk gezegd kan men het jaar 1747 als het begin aller dingen noemen, maar zoo diep behoeven we het niet op te halen.

De voorbereiding toch was in 1782 afgeloopen, en daardoor vond de gisting, welke van lieverlede was aangegroeid, in 1783 een vruchtbaren bodem om tot vollen wasdom te komen.

Het doel was den stadhouder zijn rechten te ontnemen; om Oranje in den poel der zoogenaamde vaderlandsliefde onder te doen gaan.

Het begon met de steden, die den stadhouder het recht der verkiezing van de leden der regeering meenden te moeten betwisten, of maar doodleuk op 's Prinsen lijsten ter aanbeveling niet letteden.

Erger was het oprichten, onder hooge (?) goedkeuring der vroedschappen, van exercitie-genootschappen of vrijkorpsen, welker leden, met zeer ver strevende politieke bedoeling, zich vlijtig in den wapenhandel oefenden.

Men ontzag zich niet om de meest sprekende zinspreuken te gebruiken op de vaandels, welke spreuken door duidelijke voorstellingen nog werden toegelicht.

Dat alles deden de burgers. De Staten der gewesten deden nog veel meer, en aldoor hun machtsontnemingen uitbreidende, verliet de Vorst, die slechts lijdelijk verzet had gepleegd, in het laatst van 1785, Den Haag, en vestigde zich, na een reis door de noordelijke provinciën gedaan te hebben, vooreerst op het Loo, later te Nijmegen.

Dit was het voorspel van het in 1795 voor goed afgespeelde drama. Toen echter liet zich de omwenteling langer wachten; eerst in 1813 kwam er herstel.

Reeds in 1787 keerde de toestand plotselingom. De Prinsen vrees maakten de Patriotten zoo *koest**) mogelijk, en op 20 September 1787 trok Oranje weer zegevierend het Haagje binnen.

Het regende daarop Oranjestukken, in elken vorm. Gedichten, prenten, gedrukten stroomden als een bergstroom over Den Haag, en gemeend of niet gemeend, het 'Oranje boven' was op aller lippen.

Zoo kwam het dan ook, dat eene Madame Dorfeuille, 'Ancienne Comédienne du Roi de Prusse,' en *blijkbaar* aan het Fransche Tooneel in de Casuariestraat verbonden,

*) Dit woord mag gebruikt, waar de Patriotten 'Keezen' werden genoemd.

haar Oranjehart lucht gaf, en in den vorm van eene ‘Comédie en deux Actes et en Prose’ een gelegenheidsstuk ter eer van de terugkomst van den Prins schreef.

We hebben het stuk voor ons liggen, en door het ‘Avis au lecteur’ te lezen, konden we de hiervoren medegedeelde advertentie begrijpen.

Een Théater-storm was opgestoken, maar de geschiedenis der zaak zal ons doen blijken, dat het slechts een tooneelmatige namaak was; een storm in een glas water.

Hoewel we spreken over het jaar 1787 mogen we niet onvermeld laten, dat het Fransche Tooneel in de Casuariestraat aldaar gevestigd was sedert 1741.

Toen behoorde het gebouw aan zekeren Johannes Teesing, die in dat jaar een Amsterdamschen troep engageerde.

Eerst werd hem verboden tooneelvoorstellingen te geven, doch op zijn voorgeven, dat het een geheel bijzondere onderneming gold, waarbij hij geen entréegeld nam, verkreeg hij in 1742 de toestemming der stadsregeering.

In 1749 behoorde het gebouw aan Huibert Huybers, die het toen aan een Franschen troep, onder directie van Mr. Ebert overdeed.

Vervolgens werd de concessie gegeven aan

Nicolas Huau, en in 1758 aan Charles Le Sage, of omgekeerd.*)

Eerst in 1782, en later, vinden we de namen terug, welke in de medegedeelde advertentie worden genoemd.

Voor dat jaar, is op 12 Juni Thomas Storm de concessionaris; op 2 Juli 1787 A.H.J. Storm, en op 6 Augustus 1788 A.H.J. Storm en J.P. Meisner. Deze laatste schijnt tot 1802 de Directie gevoerd te hebben. Zijn monopolie werd hem toen opgezegd.

Na deze inleiding kunnen we het verhaal van de zaak Dorfeuille contra Storm - Meisner voortzetten.

De titel der comédie geeft ons al dadelijk licht over den inhoud en de strekking. Hij luidt: 'Le retour du Prince d'Orange, ou les Pêcheurs de Schevelingue'. Het stuk werd gevolgd door een 'Divertissement dédié à S.A.S. le Duc règnant de Brunswick', aan wiens adres ook een 'Epitre dédicatoire' den tekst voorafgaat.

Blijkens het adres op den titel werd de comedie gedrukt 'au dépens de l'auteur', en was bij haar verkrijgbaar, wonende bij mr. Hache 'Marchand de Tabac dans le Pooten', zoowel als bij de meeste boekhandelaars in Holland.

Het exemplaar is blijkbaar in het bezit van de schrijfster geweest.

Zij heeft de namen der acteurs bijgeschreven bij wijze van rolverdeeling, en hier en daar in den tekst groote wijzigingen aangebracht, zelfs twee bladzijden geheel bijgeschreven, waar door de gedrukte vervielen.

Waar we den inhoud straks in het kort zullen mededeelen, willen we vooraf èn 'Epitre dédicatoire', èn het 'Avis au Lecteur', waarvan het laatste het voornaamste is tot kennis der quaestie, afschrijven.

'Monseigneur', aldus wordt de Hertog van Brunswijk - Lunenburg, toegesproken. 'L'ouvrage que j'ose vous dédier est bien foible sans doute, mais le motif en est si beau, que je ne crains pas de compromettre votre Rang Auguste en le faisant paroître sous vos auspices. Les Ouvrages du Coeur doivent être comme les grands Hommes au-dessus de la critique, ou si la critique ose les attaquer, c'est dans l'ombre, et dèslors ses efforts sont impuissants ou ignorés. La Revolution que vos talens ont operée et que ma plume ose célébrer, est une époque à jamais mémorable à laquelle l'envie elle même sera forcée d'applaudir. C'ètoit Mars qui ramenoit Minerve.

'Daignez vous souvenir, Monseigneur, en lisant cette mediocre production, que si la nature paroît avoir refusé aux Femmes l'exécution dans les arts, en revanche elle leur accorde à un dégré éminent le don de sentir la mérite et de l'apprécier.

Les anciens s'y connoissoient: ils ont fait de la justice et de la renommée deux femmes. C'est le plus bel éloge de mon sexe.

L'une de ces deux divinités, Monseigneur, préside á toutes vos actions et l'autre les publie. M'est-il donc défendu de parler de vous comme cette dernière? et pourrois-je voux offenser en disant tout bas: *Et moi aussi j'ai un Coeur!*

Je suis avec le plus profond respect.

De votre Altesse Sérenissime, Monseigneur

La très-humble et très-obéissante Servante.'

Stroop genoeg! Toch mogen we der schrijfster niet de eer ontzeggen van een goeden stijl te schrijven!1) Die draai van het voorstellen der gerechtigheid en van de faam door vrouwen is geestig gedaan.

Thans komt het zoogenaamde gepeperde stuk of het *brûlot.*

*) De geschiedschrijvers zijn het op dit punt niet eens. Zie v.d. Bergh, 's Grav. Bijzonderheden.

1) We onthouden ons verbeteringen aan te brengen in alle Fransche aanhalingen van 1787.

‘Cette Pièce, - zoo begint Madame Dorfeuille, - a été composée les 4 ou 5 premiers jours de la révolution si désirée. J'en ai conçu l'idée au 18 Septembre et l'ouvrage étoit fini au 23 du même mois. J'en parlai à cette époque au Sr Meisner agent du Sr Storm Fils, Directeur du Spectacle de La Haye.

Je crus que l'ouvrage d'une Femme auroit quelque chose de piquant et que mon Sexe pourroit me savoir gré d'avoir été dans ces moments heureux la première interprête des sentimens qui l'animent.

Je m'adressai donc au S^{r}. Meisner et je lui déclinai le Titre de ma Comédie, en lui communiquant mon dessein de la faire jouer au plutôt sur son Théâtre. Le Sr Meisner me répondit en termes assez peu galants; et j'en demande pardon pour lui “Madame je n'ai pas besoin de votre pièce; je paye un Poëte pour m'en faire une[2)]; laissez moi tranquille.” On voit à cette Réponse que le Sr Meisner n'a pas un grand usage du Monde. Il n'en est que plus à plaindre;

2) Volgens de schrijfster was dit L'Heureuse Journée van Mr. Chevalier.

passons. J'ajoutai: “Monsieur Meisner, quand celle de votre Poëte sera jouée, la mienne (pour la quelle je 'ne veux point être payée) pourrait-elle avoir son tour?” “Non repliqua durement Meisner, - j'en ai encore une autre de commandée.”

Affligée de la grossiereté du réprésentant de M^{r}. Storm, je ne perdis point courage. J'allai trouver Monsieur de Bentink, Grand Bailli de la Haye. Je lui exposai ce qui se passoit; il me plaignit, fit venir le Sr Storm et lui conseilla de réprésenter mon Ouvrage. Le Sr Storm, au mépris des avis de Monsieur le Comte de Bentink, m'a opposé mille et une difficultès. Tantôt, c'étoit pour la distribution des rôles, tantôt il exigeoit que je ne jouasse pas dans ma pièce, quoique mon but en la composant fut d'y remplir le rôle principal*); brûlant de prouver mon Zéle à l'Auguste Maison d'Orange, non seulement par mes foibles essais littéraires, mais surtout par mes talents d'Actrice, donc je suis infinement plus jalouse.

Lasse des refus qui se succédent et des demarches vaines que le Sr Storm m'occasionne, je prends la partie de publier ma pièce.

Je n'ajouterai aucune réflexion. Le public équitable les fera lui-même. La jalousie et l'ignorance me repoussent. J'imprime ma Comédie, et j'ose dire avec une confiance modeste: public juste; voici mon Ouvrage, daignez le lire, et jugez nous.’

Nu we dit *Avis* kennen is er licht opgegaan over de advertentie, welke de jonge Storm in de 's Gravenhaagsche Courant van 23 November 1787 deed plaatsen.

Het was een aanval op het ‘gepeperde’ woord van Madame Dorfeuille, die dan ook niet in gebreke bleef om in de *Hofcourant* van 1 December d.a.v. een tegenadvertentie te plaatsen.

Het plaatsen er van in de **Hofcourant** vereischt eenige toelichting. Deze courant verscheen uitsluitend op Zaterdag bij P.F. Gosse in de Spuistraat, en droeg het wapen van den Prins aan het hoofd.

Voor het eerst vinden we die Zaterdagsche Courant in het jaar 1787, en de uitgave wordt gehandhaafd tot het 3e nommer van het jaar 1795.

Dan wordt op eens ‘Hofcourant’ vervangen door ‘'s Gravenhaagsche Courant,’ en het Prinselijk wapen door dat van Den Haag. Het adres van den drukker is voortaan ‘Wed. P. Gosse en Zoon.’

Toch maakte deze ‘Hofcourant’ een onderdeel uit van de 's Gravenhaagsche Courant, welke tusschen 1787 en 1794 verscheen met hetzelfde adres der genoemde weduwe.*)

Toch was de Hofcourant nog ietwat gekleurder dan de 's Gravenhaagsche Courant, welke de zoogenaamde stadscourant was, en dus min of meer te luisteren had naar de inblazingen van den Haagschen Magistraat.

De Gossens overigens waren echte Oranjeklanten en genoten in ruime mate de gunst van den Stadhouder, waardoor de *Hofcourant* dan ook het levenslicht zag.

Madame Dorfeuille wist dus wel wat zij deed toen zij voor haar repliek de ‘Hofcourant’ verkoos.

Die repliek willen we hier laten volgen:

‘Madame Dorfeuille atteste au public que tout ce qu'elle dit à la tête de la Comédie, intitulée *Le retour du Prince ou les Pecheurs de Schevelinge* est vrai, bien vrai. Sr

*) De moederrol.

*) Pro memorie meenen we te moeten mededeelen, dat in 1786 Directeur der Haagsche Courantdrukkerij was Mr. J. Blom, op het Bleyenburg, en dat de courant werd uitgegeven door P. Gosse Junior en Zoon op het Plein.

Storm et Meisner avoient des droits pour le nier. C'est en justice qu'ils attaqueroient Mad. Dorfeuille; les tribunaux sont ouverts. En outre il est d'une témérité sans exemple ce que M. Storm se soit permis d'écrire dans la dernière Gazette contre toute verité, que le Public avoit eu la bonté de faire taire une cabale que demandoit la pièce. Il n'y avait d'autre cabale que le cri public et la demande étoit universelle; le public auroit-il pu s'opposer á voir représenter un ouvrage qui consacre le bonheur de la nation? Cela tombet'il sous les sens! Et Storm n'est il pas coupable d'avoir calomnié le public. - (Signé) Femme Dorfeuille.'

Zij voegde er nog een P.S. aan toe, tenzij de redacteur van de Hofcourant, door haar geïnspireerd, het entre-filetje deed volgen.

'Madame Dorfeuille á reçu des Comédiens d'Amsterdam la lettre suivante: 'Madame, sensibles au refus peu mérité que vous avez essayé des Acteurs de la Haye au sujet de votre jolie Comédie du *retour du Prince* nous nous empressons de vous apprendre que nous allons la jouer sur notre Théatre et vous venger autant qu'il est en nous de l'injustice criante qu'on vous a faite. Nous sommes Madame etc. etc.'

Een ingezonden stuk in de 's Gravenhaag-

sche Courant van 15 December d.a.v. verklaart Madame Dorfeuille flinkweg voor eene leugenaarster. Het is geteekend door 'P.C.C. Soligny Comédien Français du Collège Dramatique d'Amsterdam' en luidt als volgt:

Monsieur.

'La D^{me} Dorfeuille ayant fait imprimer dans le Hofcourant du 1er December No. 11 une lettre qu'elle prétend lui avoir été écrite par les Comediens Français du Collège Dramatique, je m' empresse de déclarer au nom de tous mes camarades, depuis les Directeurs jusqu' au dernier des Pensionnaires que la susdite Lettre est fause et controuvée et qu'il n'est jamais venu dans l'idée d'aucun de nous de l'écrire ou faire écrire.

C'est donc pour détromper le public abusé par cet article que je vous prie, Monsieur, de vouloir bien faire insérer la présente dans votre Feuille prochaine.

J'ai l'honneur d'être avec toute la considération possible, Monsieur, vótre très humble et très obéissant serviteur.'

Dit afdoend, haast zouden we zeggen, verpletterend schrijven, schijnt de quaestie voor goed in den doofpot te hebben gestopt.

Slechts eene overspannen verbeelding, welke haar eene zoo zeer gehoopte opvoering voorspiegelde, moge de schrijfster verontschuldigen voor deze tastbare leugens.

En nu het stuk zelve?

In korte trekken willen we den inhoud mededeelen.

Zekere jongman Willem, eertijds, en nog, verliefd op een Scheveningsch meisje ('paysanne'), Sophie genaamd, keert na jaren afwezigheid, verkleed als waarzegger naar het zeedorp, zijn geboorteplaats terug. Dit déguisement heeft hij gekozen om zich vooraf te vergewissen of de liefde van Sophie voor hem duurzaam is gebleven, en ook om de gevoelens zijner voormalige dorpsgenooten te verkennen. Gelasterd heeft men hem, als men hem toedichtte geen Orangist te zijn.

Magdelaine is de moeder van Sophie, op wie inmiddels, zekere visscher Nicodeme, verliefd is geworden. Deze heeft van de moeder meer te hopen dan van de dochter, wijl de moeder hun huwelijk absoluut wil sluiten, en wel op den dag, dat de Prins weer in Den Haag zal komen.

De vader van Guillaume wordt slechts als zoodanig aangeduid.

Uit den mond van Nicolas, den knecht van moeder Magdelaine, vernemen we in een gesprek van dezen met den als 'Devin' vermomden Guillaume, welke beschuldiging op hem rust.

'Monsieu' Guillaume, il étoit ben*) savant, ben honnête; et ben avec tout son savoir et sa Gentillesse; il est parti un beau matin, avec un fusil, sans rien dire à personne pour aller à la guerre (*à voix basse*) contre le Prince (*Guillaume baisse la tête en soupirant et Nicolas élève la voix*) ah! Dame, not' Maitresse a été ben fachée contre li, et pis Mamselle Sophie aussi.'

De gedeguiseerde Willem (door niemand herkend) zegt ieder en allen waar, en daarvan is schering en inslag, dat de Prins weer in Den Haag zal komen, en dat de droom van moeder Magdelaine dus bewaarheid zal worden.

*) De schrijfster laat meerendeels haar menschen een *patois* (Scheveningsch) spreken.

Aldus vermomd komt hij ook in zijn qualiteit bij Sophie, en hij kan niet alleen de onschuld van Guillaume bepleiten, maar zelfs ook de ‘apparences’ te niet doen, zoodat hij eindelijk pruik en baard wegwerpende, aan haar voeten zinkt, en wederkeerig Sophie in zijn armen. Zij krijgen elkaâr. Nicodeme, candidaat echtgenoot nommer twee, had reeds eerder gerenonceerd.

Ook komen nog in het stuk voor Claudine, de vrouw van Nicolas, en ‘une petite Fille de la Haye’, die in het 8e tooneel van het tweede bedrijf eene peroratie, in menschentaal, houdt op Prins Willem V, en een drietal coupletten zingt.

Daarna blijft de kleine nog een poosje aan het woord, en is overmate gelukkig met het portret van den Prins, dat Guillaume haar cadeau geeft.

Zij vertelt ook, dat de Prins plan heeft naar den schouwburg te gaan: ‘Ah! si je pouvais tout doucement me glisser là dedans sans qu'on me voye, pendant qu'il serait là, qu'il ne s'attendrait à rien, je vous lui chanterais ma petite Chanson, il serait bien étonné.

Guillaume.

Vous n'avez qu'à demander la permission d'y entrer, sans doute ou ne vous la refusera pas.

La petite.

Mais je m'amuse ici moi; Je ne songe pas que j'ai bien de l'ouvrage à faire.

Guillaume.

Quel ouvrage?

La petite.

Comment, Monsieur? et ne faut-il pas que j'habille mon petit frère donc? que je prépare des Rubans, des Cocardes, Ah! mon Dieu - ca ne finit pas. Adieu, Adieu, Messieurs (*au devin*) si vous venez une fois à la Haye (*montrant le portrait*) venez voir votre portrait, je vous assure que vous serez bien reçu (*elle fait deux pas pour s'en aller*) mais, monsieur, où faut-il le placer?

Guillaume (*montrant son coeur*).

Là.

La petite.

Là?... Ah! vous avez raison; c'est bien sa place.

(Elle sort en chantonnant).

Het was te begrijpen, dat deze of dergelijke tirades moesten ingevlochten worden, om het Oranjelievende hart in lichte laaie te zetten, en ware het stuk opgevoerd dan zou het zeker doel hebben getroffen.

In elk geval heeft dit niet gelegen aan Madame Dorfeuille, de schrijfster. Zij was met alles gereed, zelfs met de rolverdeeling, zij het ook, dat haar naam in de verdeeling niet voorkomt. Wellicht ook was de rolverdeeling bestemd voor Amsterdam. In elk geval is het belangrijk de namen der artiesten te kennen. Het is eene bijdrage tot de geschiedenis van het Fransche Tooneel in die dagen.

Magdelaine = Mad^{e} Laurent; Sophie = Madem. Jallier; Guillaume = Mons. Louis; Nicolas = Mons. Raymond; Le Père de Guillaume = Mons. Le Sage; Nicodeme = Henry; Claudine = Mad. Sa.... (onleesbaar); Une petite fille de la Haye = la petite Laure.

Het spreekt vanzelf, dat het stuk te Scheveningen speelt.

In beide bedrijven ziet men op den achtergrond de zee; op het voorplan een stuk van het dorp, met zijwaarts de woning van Magdelaine.

Er was ook een ‘Divertissement’ aan toegevoegd, waarin verscheidene personen optraden.

Blijkens eene aanteekening op de laatste bladzijde was de tekst er van ter perse, om Dinsdag 20 November te verschijnen: ‘Je forme seul un petit Opéra en Vaudevilles.’

Met een ‘L'auteur au Public’ neemt de schrijfster afscheid:

> ‘On a refusé ma pièce.
> Pour moi c'est un coup mortel
> Mais hélas! dans ma détresse
> N'ai-je pas le droit d'appel?
> Messieurs, pardonnez si j'ose
> Vous prendre pour avocats.
> Ah! je perdrai ma cause,
> Si vous n'y plaidez pas.’

Het *air*, waarop dit couplet gezongen kon worden was van de Rêveries Grecques No. 9.

Nog even komen we terug op de overheerschend Orangistische strekking van het stuk.

Dit doen we te meer wijl we daarin de reden zien der weigering om het te spelen.

Den Haag was toen wel **om**, maar niet alle Patriotten waren op eenmaal Oranjeklanten geworden; dit zou eerst gebeuren toen hun belang het medebracht.

Wij recapituleeren. Het stuk van Madame Dorfeuille was niet minder of beter dan al dergelijke gelegenheidsstukken, maar verdacht komt het ons voor, dat Storm-Meisner adverteeren in de *officieele* stadscourant, en mad. Dorfeuille in de Hofcourant.

Doch laten we daar niet bij stilstaan; liever willen we de Oranje-idee er in gehuldigd nog even aantoonen.

Als Nicodeme in de 2e acte, aan het slot van het 2e tooneel, een oranje-lint uit den zak haalt, en er bij zegt: ‘j'en ons une provision en réserve’, voegt de schrijfster in een noot daar aan toe: ‘il faut avoir vû le moment de la révolution pour bien entendre ce jeu de théatre.’

In het 3e tooneel geeft zij terug wat aan een verstokten Patriot in het stuk, den vader van Guillaume, overkwam; een kind komt op hem af, met een Sinaasappel in de hand: ‘boove mijn heer,’ stamelde de kleine.

Hij wilde haar een cent geven, maar het kind weigerde, bedoelende en zeggende: geen geld mijnheer, maar Oranje boven! Hij daarop in vuur, en met tranen in de oogen: ja, ja, liefje, Oranje boven!

Het spreekt vanzelf, dat het slot geheel op het gemoed moest werken. Kwistig wordt met oranjeversieringen van visschers en visschersvrouwen, onder het gebulder van het geschut, op het publiek gewerkt, en indien het oranjelint is vastgeknoopt moet dit het symbool zijn der ketenen, waarmede men den Prins zou volgen tot op het einde der wereld.

(*Het gordijn valt).*

Naschrift.

Toen de kopy van dit opstel ter drukkerij was, kwam ons niet alleen het concurreerende stuk van Chevalier[1)], ‘ancien Comedien, de S.A.S. Monseigneur le Prince d'Orange etc. etc. etc.’ in handen, maar vonden we daarachter gevoegd het besproken stuk van Madame Dorfeuille, *met* het daarin toegezegde ‘Divertissement.’

Vooral door de daaropvolgende ‘Note,’ komen we nog een beetje beter op de hoogte van den ‘Theaterstorm’ van 1787.

Het ‘Divertissement’ speelde op een plein in Den Haag. Welk plein wordt niet aangegeven. Vrouwen en mannen, die de koets van den Prins en van de Prinses hebben voortgetrokken[2)], doen een rondedans:

> ‘Chantons, Dansons, Chantons tous,
> J'ons ramené le Prince cheux nous.’

De personen uit het stuk komen ook in het Divertissement voor[3)].

1) Zie noot, op bladz. 653.
2) Het is een bekend feit, dat op een kwartier afstands van Den Haag de paarden voor het rijtuig werden afgespannen en mannen, vrouwen en kinderen het voorttrokken op 20 September 1787 (Oranje Album blz. 59). De Prinses kwam vier dagen later.
3) Ter wille misschien van het ‘Divertissement’ (bl. 51) is? 't versje: l'auteur au public, en de nota van den 1en druk op die bladzijde 51 vervallen.

De ‘Note’ trekt ons het meeste aan. Madame Dorfeuille schrijft daarin:

‘J'ai demandé à la direction du spectacle de la Haye, à jouer Magdelaine, dans ma pièce, et à distribuer à mon choix les rôles suivant mon droit d'auteur. On m'a tout refusé. M'étant désistée enfin de ces deux prétentions si légitimes, ma Soumission n'a pas été plus heureuse; je me suis présentée par trois fois consécutives pour obtenir une première lecture de mon ouvrage; le Sieur Dumail, régisseur m'a fait répondre: *Md. Dorfeuille a-t-elle un ordre par écrit*[1], *elle ne lira pas sans cela.* Ce sont ses propres mots. Tous les Acteurs et Actrices étaient à peu près présent à cette Singulière réponse, le dimanche 4 Novembre de cette année, à l'heure de midi, au foyer de la Comedie Françoise.

‘Mr le Baron de Grovéstins, est un témoin irrécusable des retards et des refus malhonnêtes que j'ai essuyés de la part des Comediens; il en a été penétré lui meme et leur en a montré son indignatión.

Hier Mardy 20 Novembre le public a jetté sur le theatre la brochure des pêcheurs de Schevelingue en demandant à grands cris qu'ón réprésentat la pièce et que Mr Dorfeuille et moi y remplissions les principaux rôles. Un accessoire de la troupe, un nommé *bodri a* porté la parole et a dit avec ironie; ‘“Messieurs, moi, je n'ai rien à répondre relativement a ça; j'en parlerai”’. Jouer la piéce bien vite est pour eux le parti le plus sage; et à ces conditions j'invoque en leur faveur la clemence de ce même public qu'un refus de leur part ne manquerait pas d'irriter. Meisner le croiroit on? Meisner, (je demande grâce pour lui) m'a menacée d'un procès, m'a citée á l'Hôtel de Ville, m'accusant devant les juges[2] d'avoir fait demander ma pièce par cabale. Eh! sans doute, je l'ai fait demander et on la demandera encore. Est ce un crime? C'est le plus beau moment de ma vie. Hoezée! hoezée! Viva Oranje, hoezée! hoezée!

‘Je pardonne à Meisner, j'oublie tout, s'il veut dire en ma presence les mots précédents d'aussi grand coeur que moi. Mon âme, je le sens, n'est pas faite pour la haine.’

Misschien wel in verband met de quaestie, om gemakkelijker het dispuut voort te zetten annonceert Madame Dorfeuille ten slotte de uitgave van een Observateur: ‘l'Auteur s'occupe d'un Observateur des Spectacles où l'on rendra compte du talent des Acteurs avec impartialité. On embrassera dans la Rédaction les troupes du pais bas, de liège et des Provinces unies. Le 1er cahier parôitra au 12 Decembre (1787). L'epigraphe portera: “Heureux quand nous aurons du bien à dire.”

Het stuk van Chevalier was getiteld: L'heureuse Journée ou la suitte du jugement de Midas. Petite Comédie Allegorique. Representée le jour tant desiré ou l'Illustre Maison d'Orange a fait son entrée au spectacle Français de la Haye.’ Voltairé's ‘au nom de Conquérant et de Triumphateur, il veut joîndre le nom de Pacificateur’ wordt op den titel aangehaald, welke in kopergravure het Prinselijk wapen voert. Uitgever was H. Constapel, ‘Libraire à la Grande Salle de la Cour d'Hollande.’

Het stuk is opgedragen aan de gemalin van Willem V, en door de bijgevoegde rolverdeeling leeren we de namen der medespelers kennen, namelijk de Dames Martin, Massin en Aubri, en de Heeren Fotanges, Brisse, Dumont, Le Comte en Josse[1]

1) ‘Faut-il un ordre pour faire son devoir?’
2) M.M. les juges lui ont fait de grands reproches de n'avoir pas joué la pièce depuis 3 mois.
1) Deze namen vinden we niet terug bij de rolverdeeling van het stuk van mad. Dorfeuille; zie bladz. 656.

Reeds in het vierde tooneel worden we midden in de Oranje-vergoding gevoerd, want als Midas vraagt: ‘Maar welk feest dan?’ laat Lise zich als volgt uit: ‘Celle d'un, Héros, qui réunit aux qualités grandes et généreuses qui le caractérisent le bonheur de posséder par des liens indissolubles une Princesse du sang Royale, dont touttes les actions de la vie sont marqués par des bienfaits, et des vertus qui surpassent encore sa naissance.... et bien! devines vous?’ En Midas roept ‘très vivement’ uit: ‘C'est le Prince d'Orange et de Nassau!’ waarop een algemeen ‘Vivat Orange!’

Aan het slot van dat tooneel hoort men een fameusen donderslag, en op eenmaal vertoont zich aan de toeschouwers de Olympus.

Jupiter en Apollo gaan accoord met Lise, (Madame Massin) die een schitterende aanspraak houdt, waarna op de wijze van het Wilhelmus, eenige coupletten worden gezongen.

Vermoedelijk is Le Comte de maker van deze coupletten, want onder het zesde is geschreven:

‘De L.L.A.S. et R.
Le très humble et très Respectueux serviteur
LE COMTE
Acteur et Decorateur.’

Daarna volgt nog een soort *bis*-couplet bij monde van Apollo gezongen.

Dergelijke kleinigheden leveren bouwstoffen voor een latere geschiedenis van het Haagsch tooneelleven.

Een indruk.

Het werd reeds donker. Men hoorde niets, dan het eentonig stampen van den trein en het getik der regendroppels tegen de coupéraampjes. In den hoek van een dames-coupé zat een liefdezuster. Ze steunde het hoofd op één hand, starend naar buiten in de duisternis. Tegenover haar zat een jonge, blonde vrouw, met zachte, onbeduidende trekken, als van een, die nooit leed gekend heeft. Naast de zuster zat het zoontje der blonde dame, een lief, vijfjarig jongske met lange krullen en een teer blosje op de voor het overige bleeke wangen. Het ventje kreeg slaap, begon te knikkebollen. De moeder, goedig, beproefde hem wakker te houden, met onschuldige, weinig zeggende zinnetjes, zooals moeders ze altijd ter beschikking hebben. ‘'t Was anders zoo lastig,’ zeide zij.

Wij waren kort te voren ingestapt, m'n vriendin Tine en ik. ‘Een pleegzuster,’ had Tine gezegd, ‘nog jong, vin-je-niet?’

Toen was ze gaan zitten lezen, het boek moest vóor morgen uit.

Mijn blikken dwaalden, dwaalden van den een naar den ander, bleven dan rusten op het bleeke, moede gezicht der zuster, die steeds staarde in de duisternis. Jong, ja, maar toch, die vreemde, smartelijke trek om den mond, die groole, donkere oogen, die maar staarden.... staarden....

Een interessant gezicht! 't Was toch wel mooi, wel edel liefdezuster te zijn.

Soms had ik er ook wel eens over gedacht... Zij zag op. Onze blikken kruisten elkaar, een seconde zagen we elkaar aan, toen wendde ik het hoofd af. - Hemel, die oogen! die groote, donkere oogen van leed. Wie weet, welk een geschiedenis! En de stille figuur der zuster in haar eenvoudig kleed werd mij sympathiek. In mijn hart trilde iets van een vreemd, smartelijk gevoel, zoo weemoedig, over leed, dat ik niet wist, en toch wel -.

En ik zag, hoe zij keek naar den kleinen jongen; hij deed wanhopige pogingen om met z'n vuistjes den slaap uit de oogen te houden. Iets als een glimlach kwam over haar moestrakke gezicht. Zacht trok zij het kind naar zich toe, vlijde het tegen zich aan, teer als een moeder. En in haar oogen lichtte een wondere glans van liefde, maar toch zoo droef.

Het ventje deed de oogen open, even, richtte zich op en ging weer stil liggen vol vertrouwen, als wist het zich veilig.

.... Als een moeder.... En ik dacht aan enkele regels, die een vriendin eens geschreven had in een boek, waarin ik altijd opteekende, wat mij trof:

‘O, het is zoo schoon, wanneer in een vrouw de moeder zóo sterk is, dat zij al wat jong is, onder hare bescherming neemt.’ Nooit had ik de waarheid van die woorden zóó diep gevoeld.

Die vrouw heeft misschien lief gehad, heeft verlangd naar een teer, dierbaar wezentje, dat háár toebehoorde, geheel.

Wie kende de geschiedenis der vreemde, wie wist het leed, dat ik las in die groote smartoogen? En wie had dat leed haar aangedaan?

Eentonig tikte de regen tegen de glazen, eentonig dreunde het gestamp van den trein, in den donker straalden eenige lichtjes van de stad, die we naderden. We hielden stil. De moeder had haar lieveling met veel moeite wakker gemaakt. Ze moest uitstappen.

‘Zeg de juffrouw maar goeiendag, ventje.’

En het kind met z'n zachte, fijne stemmetje: ‘Dank u wel, dag juffrouw.’

En tegen ons: ‘dag, dames.’

Tine sloeg het boek dicht. ‘'t Duurt lang, vin-je niet?’ Ik knikte: ‘Ja, och....’ ‘Wat heb je,’ vroeg Tine. ‘Ik, o, niets, was het mooi Ein Wort?’ ‘O ja, heel mooi.’

Weer zwegen wij. ‘Ja, niet roem, niet kunst, niet “geluk”, neen liefde.’

Had de vreemde den titel gehoord?

Herinnerde zij zich misschien, evenals ik, de laatste woorden, die van Sofonisba?

Ik zag een in-droeve trek over haar gezicht glijden. Och neen, toch niet, ik zal me vergist hebben, die oogen staarden, staarden naar buiten, waar het donker was, o, zoo donker. Donker buiten en donker binnen?

De trein hield weer stil, onze bestemming. ‘Goeden avond....’

‘Je hebt wél wat,’ zei Tine. ‘Ik, o, nee, zeur als 't je blieft niet.’

Voort ging de trein weer, voort met dof gedreun. Waarheen ging de vreemde, waarheen? Waarheen zou zij het moede hoofd neerleggen, wie zou haar troosten in haar leed? Het speet me, straks niet een enkel woord gezegd te hébben, iets van sympathie, maar nee, wellicht zou ik haar pijn gedaan hebben; ik was haar vreemd, evenals zij mij. En toch was haar leed een oogenblik het mijne.

Een liefdezuster, wel mooi, wel edel, maar.....

M. VAN DE ZEE.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Mejuffrouw JEANNE VAN DOORN.*)

Geachte Mejuffrouw!

Een zware taak legt U daar zoo maar op eens op mijn schouders. Niet meer of minder,

*) (Zie de vorige Holl: Lelie.)

dan Uwe beminnelijke regelen moet ik met een uitteraard pijnlik schrijven beantwoorden. Sta mij derhalve toe níet Uw woorden één voor één op een goudschaaltje te wegen; het zoude de sensatie in mij wakker roepen, van het wegen van varkens op een briefweger, of ook wel brieven op een weegschaal voor varkens; wat trouwens zooals U in Uw latere leven zult ontdekken ongeveer hetzelfde is.

Ik stem volkomen toe, dat menschen als U en de heer Adolf Van Oudega (vergun mij hem kortheidshalve, waar noodig, kortweg Dolfje te noemen) zich niet moeten en mogen laten bespotten. Doch wanneer men spreekt van 'stumpers' en 'medelijden' hebben dan is dat nog geen 'spotten'. Inderdaad geachte mejuffrouw, met U heb ik medelijden, want werkelijk gij verdient een beter lot. Het staat U goed, dat ge partij trekt voor het jongie dat U thans naloopt en dat gij op Uw beurt ook niet links laat liggen. Werkelijk gij toont aanleg voor passie, voor toewijding. Doch die moet ge nù nog niet toonen. Leest ge wel eens advertentiën van vijftigjarige echtvereenigingen? - Hebt ge er wel eens over gedacht wat het zeggen wil een halve eeuw en langer, met Uw zelfde Dolfje van thans opgescheept te zitten? Thans, vóórdat hij in de verste verte aan een huwelijk kan denken, is hij en zijt ook gij niet ongevoelig voor andere blikken dan van elkander. Hoe zal hij, als hij niet verandert, na vijftigjarig huwelijk zijn? Gelooft gij niet, dat als hij zoo veelzijdig in zijn genegenheid ontwikkelt, hij na die vijftig jaren veel overeenkomst met een Muzelman zal hebben? - 'Maar hij blijft zoo niet,' voert gij mij te gemoet. - Aangenomen, mejuffrouw, hij blijft zoo niet, maar dan? Er zal een tijd komen dat Dolf als uit een droom zal ontwaken. De jonge man zal uit droefenis opwaken, of wel hij zal zichzelf plotseling op een zekeren dag in een andere, meer ernstige levensuiting vinden. Vroeg of laat zal de jongeling gerijpt zijn tot man. Dat is hij *nu* nog niet. Werkelijk niet, mejuffrouw Van Doorn, Dolf *is* nu nog een kind. Doch wanneer hij man geworden zal zijn, dan zal ook zijn omgeving voor hem veranderd zijn. En voelt ge dan niet dat het een lot uit de loterij zal zijn, dat ook *gij* hem niet veranderd zoudt voorkomen. Dan zal hij genoeg van U hebben. En hij zal U langzaam 'laten schieten', wat het gelukkigste ook voor U is. Doch somtijds zal hij door een soort van overdreven eergevoel, of wel uit pecuniaire voordeelen, tegen zijn weerzin in U strijden en dezen onderdrukken. Doch vergeet dan niet, dat hij uwe gebreken door een microscoop voor zich ziet en gij hem spoedig een vloek zult zijn. En op zulke gevallen mijn lieve juffrouw doelde ik, want niet gij, wat weet gij van het leven, en bovenal van U zelve af, maar Uw ouders hebben hier de schuld, en hebben U gekoppeld. U uit angst dat ge zoudt blijven zitten; hem omdat ze in een verbintenis met U een voordeelige handelszaak zagen, of wel wederzijds uit gemakzucht. Nobele mensehen, nietwaar, deze moderne slavenhandelaars. En gij 'stumpers', waar is uw gevoel van verantwoordelijkheid? Weet ge nog niet dat het leven meer is dan een aaneenschakeling van pretjes? Neen, gij kunt niet weten want uwe oogen zijn nog nimmer geopend. Uwe ouders lieten U ongemerkt en onbewust stil gaan in de armen van het kwaad. Daarom valt het mij zoo moeilijk beste juffrouw Van Doorn u op uw brief te antwoorden. Gij zijt werkelijk de schuld niet van al uw onbewuste slechtheid. Doch ik raad U, tracht eens in kennis te komen met de meisjes, die gij niet tot uw naaste vriendinnetjes rekent. Er zullen wel meisjes zijn, die, gelijk met u van de school gekomen, ten eerste nog niet verliefd zijn, ten tweede niet den Godganschelijken dag en avond tennissen, ten derde geen noemenswaardige talentjes bezitten en ten vierde niet steeds in haren vrijen tijd bij een vriendin zijn te vinden. Deze vier negatieve eigenschappen, bestemmen positieve

huiselijkheid. En huiselijkheid is overal waar de ouders zich met de kinderen bezig hielden. Zie eens naar die meisjes, laat u niet door uw vriendinnen wijsmaken, dat dat zulke onuitstaanbare wichten zijn; want werkelijk, de tijd door haar 'thuis' besteed, is de eenige die positieve resultaten voor haar vorming als toekomstige '*huis*vrouw' zal hebben.

Volstrekt niet zoude ik u van de tennisbaan naar de keuken willen zenden. Doch er bestaat een middelweg. Bovendien is 'het huishouden' of juister het helpen in de huishouding, nog niet: koken van 's morgens tot 's avonds.

Het kwade leert veel vlugger aan dan het goede. Daarom moet gij niet te veel uw tijd in ledigheid doorbrengen. Maak uw ontspanningstijd korter dan vier en twintig uren per dag en doe af en toe ook iets wat ge *niet* prettig vindt. Voed verder uw ouders op. Dring in hun vertrouwen, als zij niet in het uwe willen dringen. Als zij u uitlachen, word niet boos, doch vraag hun ernstig en eenvoudig, waarom zij U uitlachen? Ik wed dat ze terstond ernstig zijn. Gij moet niet zoo cynisch zijn door te onderstellen, dat Uwen ouders 'gemoed' ontbreekt Bovenal gij moet niet uit het oog verliezen dat zij beiden omstreeks een kwart eeuw meer ervaring hebben opgedaan dan gij. Mogelijk ziet ge dan hoe weinig gij zelf thans nog weet. Daarom: gij zijt kinderen van Uw tijd, doch Uw tijd wordt door Uwe ouders beheerscht. Zij zullen dus Uw tijd bepalen. Laat U dus niet door de drogredeneering misleiden, dat gij alleen op de hoogte van Uw tijd staat. Het is even gemakkelijk Uw tijd *vooruit te loopen* als achter te blijven, en even noodlottig. Volgt daarom Uw ouders *na* want zij *bepalen Uw tijd.*

Gij spreekt over Uw jeugd, doch gij voelt U niet jong. Waarom Uw hartje kwellen met vragen die eerst over eenige jaren voor U zullen rijpen en dan gemakkelijk kunnen worden beantwoord? Gij rekent vast op een huwelijk met Dolf. Ziet ge dan zóó dikwijls dat man en vrouw maar één jaar schelen? En de geheele generatie vriendinnen van U hebben plotseling allemaal aanbidders die slechts één of twee jaar ouder zijn! Ziet gij dan niet in, dat dus een zeer groot percentage dier aanbidders, nog tijdig ontsnapt?

Wees toch wijzer, en laat Uw eigen oogen zich openen.

Doch vóór alles wees jong. En vertrouw daartoe Uwe ouders.

Dit mejuffrouw is de beste raad dien ik U en Uwen vriendinnen geven kan.

Ik heb gaarne op Uw brief geantwoord. Het

is noodig dat gij eindelijk eens ziet ‘dat gij niet juist, anders zijt, dan anderen.’ Gij moet tot het besef komen, dat gij meer hartstocht voor de mode, dan voor Uw vrijer of de studie voelt, en dan om der wille van die mode, vrijer en studie in beminnelijke onschuld dooreen haspelt.

Ik hoop dat gij tot inkeer kome en verblijf intusschen gaarne
Hoogachtend
Uw Dw. Dr.
JHR. A. RAPPARD.

Varia.

Honden=pretensie!

‘*Met 20 tegen 19 stemmen heeft de Raad van Amsterdam verworpen een voorstel van B. en W. om f 6000 te besteden voor het opdichten van een gebouwtje met asphyxiatietoestel, tot het afmaken van opgevangen honden. 't Baatte niet of de burgemeester al in 't licht stelde, dat kenners en liefhebbers van honden zich al zoo lang geërgerd hadden aan het verdrinken der honden die af gemaakt moesten worden; de argumenten, tegen de voordracht aangevoerd, kwamen daaruit voort, dat er voor andere dingen, als klompen voor het arme schoolkind en verhooging der minimum werkliedenloonen, geen geld heette te zijn en daarom mocht men geen f 6000 voteeren alleen om, ter voldoening aan het in een of ander anemisch vrouwebreintje uitgebroed verlangen,* **de honden “aan een gemakkelijk sterfbed te helpen**.”’

(*Overgenomen uit* ‘*Gemengde Berichten*’).

Welzeker. Ik geef den Edelachtbaren van Amsterdam gróót gelijk! Wat een pretensie, dat *willekeuring*-op-hun-bevelen-afgemaakte honden óók nog een ‘gemakkelijk sterf bed’ moeten hebben!

De ‘gemakkelijke’ sterfbedden komen immers van rechtswege alleen toe aan de grooten en rijken dezer aarde; aan hen die zichzelf verontreinigd hebben met uitspattingen en vieze ziekten, die hun lichaam daardoor te gronde richtten in hun jeugd, en het hebben vetgemest met te veel eten van te weelderige spijzen, en het hebben opgeblazen met te veel drinken van wijn en bier. Zij zijn het immers, die zich op later leeftijd ‘beteren’ en ‘bekeeren’, ‘als ze hun jeugd genoten hebben’, en dan, (om met Ibsen te spreken,) ‘steunpilaren der maatschappij’ worden: Edelachtbaren, Hoogmogenden, Hoogedelgestrengen, Excellenties, enz., enz. - Roep aan *hun* sterfbedden de bekwaamste medici, verzacht *hun* sterf bedden met de uitgezochtste kunstmiddelen, roep bij *hun* sterfbedden de zorgvuldigste verpleegsters, laat *hun* sterfbedden, in één woord, zoo ‘gemakkelijk’ mogelijk worden gemaakt....

En begraaf hen daarna met krokodillentranen en met christelijke toespraken van: ‘In zegening-blijvende nagedachtenis’, van ‘Onherstelbaar Verlies’, van ‘Onvergetelijke den lande bewezen diensten!’ - -

Maar een *hond!...* een ‘redeloos beest’! Welzeker, verdrinken wij hem meedoogenloos, als hij bij ongeluk loopt tusschen Edelachtbare of Hoogmogende, of Hoogedelgestrenge, of andere gewichtige beenen, of niet welriekend genoeg is voor aristocratische neuzen; martelen wij hem daarbij, kwellen wij hem, inplaats van

zijn willekeurig-door-ons-geveld doodvonnis ten minste zoo gemakkelijk mogelijk te voltrekken. Daarvoor zijn wij immers *menschen*, ‘beschaafde’ menschen, *‘Christenen’*, die er roem op dragen dat wij ons onderscheiden van het ‘redelooze dier’, *omdat wij* ‘*geschapen zijn naar Gods beeld*’ -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd.** Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

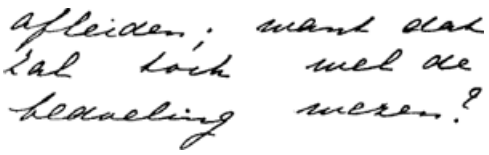

Algemeene indruk: eigenwijs, doch goedhartig, medelijdend, flink karakter. zin tot opmerkingen maken. - eigenwijs (in vrij sterke mate). - driftig, kattig. - met zich zelf ingenomen. - onpractisch, onlogisch. - omslachtig. - maakt gaarne theoretische beschouwingen. - materialistisch. - zin voor geld. - spaarzaam. - zelfbewust. - flink, moedig, ondernemend. - gevoelig, goedhartig, medelijdend. - openhartig, eerlijk. - geschikt tot onderwijzen. - ordelijk. - sterke wilskracht.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

‘Zou iemand der lezeressen of lezers mij duidelijke inlichtingen kunnen verschaffen, omtrent een reisje van ongeveer 8 dagen in het Zuiden van Europa, voor twee alleen-reizende dames? Een dame uit Indië wordt te Genua afgehaald door de reisgenoote uit Holland, en te zamen willen zij dan, òf een klein reisje door Zwitserland maken, òf Mentone, Monaco en omstreken en Parijs bezoeken. De bedoeling is het geheele reisje op een goedkoope manier te maken. Is iemand genegen mij hierop de gevraagde

inlichtingen te verschaffen, dan bij voorbaat mijn zeer vriendelijken dank!'
Dina.

Antwoord-redactrice.

Het hoofdbezwaar tegen uw plan is de te korte tijd van slechts 8 dagen. Vooral voor de Riviera is 8 dagen véél te kort. Bovendien is de Riviera (Mentone, Monaco) zeer duur. Er zijn wel goedkoope pensions, maar in de meeste pensions neemt men geen gasten voor korter dan één week minstens.

Beter lijkt het mij de Italiaansche meren te kiezen: Como, Maggiore en Lugano.... Het is daar verrukkelijk mooi, en April en Mei is een zeer geschikte tijd. Gij kunt dat van uit Genua doen, en dan over Lucerne naar huis gaan. Maar ik herhaal, dat ook voor dit plan 8 dagen een zeer korte tijd is. Hoe korter gij uitblijft, hoe duurder zoo iets wordt, door het telkens van hôtels moeten wisselen. - In géén geval zou ik U raden Parijs er óók nog bij te nemen. Voor Parijs-alléén heeft men wel 8 dagen minstens noodig. - Als ik U verder met adressen, inlichtingen, enz. van dienst kan zijn, wil ik dat gaarne doen, wanneer gij mij dan uw plannen en wenschen zoo nauwkeurig mogelijk opgeeft. Speciaal-óók wat gij verstáát onder 'goedkoop.' Dat is zoo verschillend; bij den een beteekent het heel iets anders dan bij den ander.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Myosotis. De geschiedenis van Uw bezoek bij dien uitgever amuseerde mij. Ik kon mij het verloop ervan denken, vóór ik aan 't eind van Uw verhaal was gekomen. Overigens hebt gij groot ongelijk met 'boos te worden' op een redacteur, die Uw werk weigert. Wees liever boos op *Uw* onvoldoend werk. Neen, ik wil die novelle niet in de Holl: Lelie plaatsen, óók niet 'bekort'; want ik heb U reeds terstond, vóór gij haar inzondt aan die andere redactie, geschreven dat zij *mij* niet beviel, en dat gij het m.i. beter kunt. M.i. is het Uw ongeluk, dat gij Uw werk vóóraf aan allerlei vrienden en vriendinnen vóórleest, en dan afgaat op hun O- en Ach-geroep, van dat het zoo mooi is. Geloof mij, dit is voor 't grootste deel vleierij of onnoozelheid; en het dient alleen om Uw verwachtingen veel te hoog te spannen. - Gij kunt het bewuste stuk gerust in een schrift schrijven, maar aan één kant.

Stenograaf. Die oproep over stenographie moogt gij gerust in de Lelie plaatsen. Neen, *ik* heb er geen lust in.

Mevr: J. van M.G. te V. - Ik verwijs U, wat mijn gedachten over het spiritisme betreft, naar de artikelen die ik spoedig over dat onderwerp in de Lelie zal plaatsen. - Ik weet dat U een zeer overtuigde spiritualiste zijt. Voor U is het een *gelóóf.* Ik heb dergelijke niet-door-natuurlijke oorzaken te verklaren feiten, als de door U mij

meegedeelde, van zoovele kanten gehoord en gelezen, dat ik-voor-mij geenszins de waarheid betwijfel van Uw meedeelingen. ‘Er zijn vele dingen tusschen hemel en aarde, waarvan onze wijsheid niets afweet’, zegt Shakespeare. - M.i., is het *eenige* wat wij kleine menschen zeker kunnen weten dit: dat wij **niets** weten. En daarom vind ik niets ‘onmogelijk’; zooals zeker-soort-wetenschappelijke menschen zoo graag redeneeren. - Neen, ik ben niet sterk; neen, ik heb gewoonlijk geen tijd tot rusten-overdag; neen, hoofdwerk vermoeit mij niet. - Ziedaar het antwoord op Uw vriendelijke vragen, waarom U mij zoo uitdrukkelijk verzocht. Hartelijke groeten, lieve mevrouw.

(**Brief uit Haren; ged: Oudejaarsdag**). - Ik heb noch Uw brief, noch de bedoeling ervan begrepen. Gaarne zal ik méér van U vernemen, maar wees dan zoo goed in elk geval *duidelijker* te schrijven; want sommige zinnen waren onleesbaar.

Jaru. Ziehier eindelijk na volgorde uw brieven beantwoord. - Mij ook spijt het zeer, dat gij niet meer in Den Haag zijt geweest vóór uw vertrek. Misschien komt gij dezen zomer wel-eens? Gij zult ons hartelijk welkom zijn. Dank voor al uw goede wenschen in 1904. Ja, als het door goede-wenschen te doen ware, dan had ik, dank zij zoo vele vriendelijke brieven, zeker een extra-goede gezondheid. Ik ben recht blij dat gij ‘tuk zijt’ op de correspondentie, en neem die uitdrukking niets kwalijk. Dat het verblijf in Londen voor U een groot genoegen is, kan ik mij levendig vóórstellen. Het Engelsche leven is prettig, als men bij kennissen woont. De stad als stad, stel ik verre achter bij Parijs, en zelfs bij Berlijn. Maar het is zonder twijfel voor iemand, die anders buiten leeft, een even interessante als heerlijke afwisseling: zoo'n langen tijd op z'n gemak te genieten van het Gross-stadt-leven. Een schetsje, als het *actueel* is, over uw opgedane ondervindingen, kan ik misschien plaatsen. Maar het hangt geheel en al af van den inhoud. Dit ter voorkoming van misverstand, (met het oog op den vorigen keer). - Gij vergist U, door te denken, dat gij recht hadt op een prijs wat dien buitengewonen wedstrijd betreft. - Gij waart onder de tien, die in aanmerking kwamen; dat stond er ook heel duidelijk. - Van U ‘vergeten’ kan nooit questie zijn; omdat alle brieven beantwoord worden, en daartoe bewaard blijven. - Ook uw pseud: kan ik dus, als het *in* den brief staat, nooit ‘vergeten.’ Wees daarvoor dus nooit bang, óók al moet gij langer op antwoord wachten dan U lief is. In *uw* speciaal geval zou ik al heel vergeet-achtig zijn, door *U* te vergeten; omdat ik U persoonlijk ken. - Ik geloof dat gij van een heetgebakerde natuur zijt; maar ik heb méér te doen dan alleen *U* beantwoorden. - Vriendelijke groeten.

Homo Sum. - De heer Veen zond mij indertijd uw vers. De weigering of opname van bijdragen, zoowel als de *regeling* van het honorarium, gaan door mijn bemiddeling, niet door de zijne. Uw smeek-toon om ‘spoedige plaatsing’ heeft mij diep geroerd; maar ik kon er niet aan voldoen; want zóó buitengewoon-mooi is Uw werk nog niet, om U vóór allerlei anderen te laten vóórgaan. - Te zijner tijd zal ik 't plaatsen, en dan krijgt gij met-een de opgave van het honorarium. -

Uw vraag over Theosophie en Spiritisme, waarover gij mij bepaaldelijk vraagt ‘mijn meening te zeggen’, zal ik beantwoorden in het aanstaande Hoofdartikel. - Dit onderwerp schijnt zéér velen belang in te boezemen; ik zal er daarom op terug komen, en eenige artikelen, die ik vroeger elders schreef, in de Holl: Lelie overnemen; want het gaat U, als zeer velen, gij redeneert oppervlakkig over deze dingen, zonder ervan op de hoogte te zijn. - Spiritisme is niet iets waarover men kan oordeelen, door er hier en daar een onnoozel verhaaltje (dik wijls te kwader trouw) van op te vangen.

Aan elke wetenschap, óók dus aan de studie van het bovenzinnelijke, moet men zich grondig wijden. -

Ik verwijs U in dat opzicht naar het artikel van Marcellus Emants dat ik indertijd overnam uit het Vaderland, in de Holl: Lelie; en waarin deze erop wijst, hoe dwaas het is over het spiritisme te glimlachen.... zonder kennis van zaken. Hiermede wil ik geenzins een verdediging schrijven vóór het spiritisme, want daarvoor ben ik-zelve te weinig-op-de hoogte; ik wil U alleen maar doen inzien, dat de oppervlakkige verhaaltjes van overspannen-juffertjes, die gij hebt opgevangen, niets te maken hebben met een ernstige *studie* van het bovenzinnelijke. Zeer zeker geloof ik, dat het *wel* der moeite waard is zich in die dingen te verdiepen; als men er maar den tijd voor heeft.

Het *kan* natuurlijk voor zenuwachtige en overspannen gestellen schadelijke gevolgen hebben, maar dat is het geval met heel veel dingen, b.v. met muziek, met geloofsquesties, enz. enz. Menschen, met aanleg tot zenuwziekte of overspanning, gaan altijd licht te véél op in datgene wat hun interesseert, en dan schaden zij natuurlijk hunne gezondheid. Maar daarom is de *zaak*-zelf toch niet verkeerd, omdat zij niet deugt voor *sommige* gestellen of karakters. Ik zal echter een en ander in de a.s. Lelie uitvoeriger behandelen, en moet het dus thans hierbij laten.

Van ‘boosheid’ (in die láátste correspondentie) was geen sprake!’ Ik wilde U slechts toelichten dat ik U

inderdaad géénzins had vergeten. Voilà tout. - Ik ben blij dat gij In-Memoriam van Tennyson zoo mooi vindt. Ik. zie het altijd met zooveel genoegen, wanneer bekroonden dergelijke boeken kiezen, als Tennyson, Eckehard (von Scheffel), (dat Mej. Schürmann koos,) enz. enz.

Die boeken, de onsterfelijke werken van Schiller, Göthe, Heine, en zoovele anderen, worden véél te weinig gekend door het jongere geslacht, dat zichzelve te gronde richt bij de ontzenuwende en dikwijls *vuile* wauwelpraat van 'moderne-décadenten.'

Excelsior. - Het mij door U toegezonden stuk over Sociale opleiding, uit de Gids overgenomen, wilde ik in de Lelie een plaats geven. Het is echter intusschen afzonderlijk als brochure herdrukt, en verspreid door het Nat: Bureau van Vrouwenarbeid. *Daardoor* werd het ook nog speciaal besproken in verschillende vrouwenblaadjes; en om al die redenen scheen het mij des Guten zuviel het óók nog eens in de Lelie te herdrukken. Vriendelijk dank voor al Uw moeite dat lange stuk over te schrijven. Ingevolge Uw laatsten brief, laat ik U verder onbeantwoord, behalve wat die ééne vraag betreft. Ik zal die in een *afzonderlijk artikel* behandelen, omdat zij van algemeen belang is, vooral in dit Blad, en in verband met *mijn* opvatting dezer dingen. Ik kan U echter wel alvast meedeelen, dat ik 't in hoofdzaak met U eens ben, méér dan met Uw vriendinnen.

Dat gedeelte uit Uw brief waar gij schrijft over Jhr: Rappard's brief van Dolfje, had ik zoo graag letterlijk overgenomen, maar ik wilde het niet doen zonder Uw toestemming; ofschoon gij, dunkt mij, uit *die* woorden geheel onherkenbaar blijft. Mag ik het alsnog doen?

Mevr. J.v.W. - Ik verwijs U voorloopig naar mijn antwoord aan Homo Sum. De artikelen over het spiritisme, die ik haar aankondig, zal ik zoo spoedig doenlijk plaatsen; en U zult mijne meening dan beter en uitvoeriger te weten komen, dan ik die in deze correspondentie kan uiteenzetten. Het onderwerp is zoo veelomvattend en zoo hoog-ernstig. Ja lieve mevrouw, *ik* gelóóf in bovenzinnelijke dingen. Maar ik durf U niet aanraden met het spiritisme te beginnen of voort te gaan, in de hoop een geliefden afgestorvene te zullen weerzien. Want wie geeft U de zekerheid, dat de zich openbarende geest werkelijk *is* Uw afgestorvene? De meest overtuigde spiritisten geven allen toe, dat er kwel- en spot- en dwaal-geesten bestaan, die ons menschen opzettelijk, duivelsch, *willen* misleiden. Dus stelt gij U bloot aan vreeselijke verwarring van allerlei aard. M.i. is *dit* het grootste gevváár van spiritisme, uit *geloovig* oogpunt. De geloovige spiritisten nemen datgene áán, wat overeenkomt met het geloof. En wat er *niet* mee overeenkomt, verklaren zij als afkomstig van dwaalgeesten. Maar wie geeft van dat alles *zekerheid*? Ik heb zelve op een séance bijgewoond, dat de leider, wanneer de geest hem dingen raadde die hem niet bevielen, hardnekkig zei: ''t Is een booze geest.' Kwam er echter raad die hem wel beviel, dan zei hij: 'Nu spreekt mijn beschermgeest'. (Het ging door tafeldans-gesprekken.) Die man was zeer te goeder-trouw, en iemand van hooge en nobele beginselen. Maar m.i. bedroog hij op die wijze zichzelf. - Een ondervinding die ik zelve opdeed, was de manifestatie van een geest die zich uitgaf voor die van een dame, welke ik in haar leven gekend heb als een der edelste, zachtzinnigste en beminnelijkste geloovige-vrouwen, die ik ooit heb gezien. Als geest deed zij zoo onhebbelijk, en ging zoo te keer, dat zij naar mijn vaste overtuiging *niet* die dame *kan* geweest zijn, maar eenvoudig haar *naam*

gebruikte. *Ik* was de eenige uit den kring die haar kende. Zij zei dadelijk (vóór ze haar naam noemde) dat ze om *mij* kwam. Toen ze haar naam daarop door den tafeldans spelde, was ik zeer onder den indruk. Maar haar daarop volgend gedrag gaf mij de vaste overtuiging, dat hier haar naam *misbruikt* werd. *Als* er dus werkelijk geesten bestaan en zich manifesteeren, dan staat gij bloot aan allerlei bedrog hunnerzijds, en juist dat vind ik zoo vreeselijk gevaarlijk waar het geliefde afgestorvenen geldt. - Gij vraagt mij adressen van spiritisten. Er bestaan echter twee soorten. Zij die er een 'geloof' van maken, en zij die de zaak zuiver-wetenschappelijk *onderzoeken.* Ik houd den *laatsten weg* voor den alléén-veiligen. Marcellus Emants schréef indertijd hierover in het Vaderland, en ik nam dat stuk over in de Lelie. Adressen van geloovige spiritisten kan ik U óók geven. -

Ik dank U zeer voor Uw vertrouwen, lieve mevrouw en deel van harte in Uw droefheid. Als het eenigzins kan, schrijf ik U particulier. Steeds van ganscher harte tot Uw dienst. Ik verwijs U ook nog naar het volgend Lelie-nommer, het Hoofdartikel van mijn hand.

Huisvrouw. Ik dank U, hoewel het wat laat komt. nog ten zeerste voor Uw hartelijk Nieuwjaars-schrijven en goede wenschen. Zulke brieven als die van U, die zoo'n heerlijke getuigenis zijn tegen de moderne-vrouw, vind ik altijd dubbel te waardeeren. Ja, ik geloof met U, dat zooals U het uitdrukt '*De moderne-mon-wijven tegen mij blazen, omdat ik hun broos fondamentloos paleisje in elkaar gooi.*''

En ik vind Uw uitdrukking '*broos, fondamentloos paleisje*' zoo wáár gekozen! De stumpers hebben tot hiertoe in onnoozele admiration-mutuelle voortgeleefd, en dientengevolge zijn zij geheelenal overstuur-geraakt, nu er eindelijk eene onder de vrouwen den moed heeft aan het gebouwtje van zelf-overschatting en eigendunk een ruk en een duw te geven! - Herinnert U zich nog, wat U mij schreef over die Januari-feesten? Het trof mij zoo bijzonder, dat U de eerste en eenige zijt, die daar rond en omomwonden uitsprak, wat ik met U denk; - - en ik ben overtuigd dat *velen* met ons 't gedacht hebben maar het niet *durfden* uitspreken. Nogmaals veel dank voor Uw brief.*)

Nagekomen Correspondentie.

Hendrik. Ik zond het nog onder mijn berusting liggende vers van U naar *G.* en ontving het als onbestelbaar terug. Geef mij s.v.p. Uw juist adres op, of te *G.* of te *L.*

Tippie. Ik ontving zooeven Uw brief. Hebt gij niet gezien, dat een correspondentie aan U (Tippie) reeds ligt afgedrukt. (Ik gaf de namen der afgedrukte correspondentie onlangs op). Dus 'vergat' ik U geenzins. Ook dezen brief (waarvoor véél dank) beantwoord ik nog.

L.J.C. van Vleuten den Haag. Uw bijdrage kwam te laat voor *dit* nommer, maar wordt gaarne geplaatst in het a.s.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

*) Zooeven Uw *laatsten* brief ontvangen. *Veel dank.* Wordt nog beantwoord.

Errata.

In het hoofdartikel van de vorige week bleven door te haastige correctie van den corrector de volgende fouten staan:

Kolom 1,	regel 9	*gezucht.* lees *gezucht*,
Kolom 2,	regel 44	*gerucht* lees *gezucht.*
Kolom 2,	regel 48	*talentrollen* lees *talentvollen*

Vers 2 en 3 van Mrs Augusta Websters zang heffen aan met *I came* = ik kwam, niet *I come.*

Kolom 4,	regel 10	*den de onze* lees *dan de onze*
Kolom 4,	regel 42	*een spinnewebbig* lees *en spinnewebbig*
Kolom 5,	regel 6	*onzegbaren* lees *onzegbare*
Kolom 5,	regel 32	*kanon*, lees *kanon.*
Kolom 6,	regel 29	*zelfvoldoe-* lees *zelfvoldoening*
Kolom 6,	regel 29	*zou* lees *zoo*
Kolom 6,	regel 34	*zijtjes* lees *zijdjes*
Kolom 6,	regel 35	*Marianne* lees *Mariane*
Kolom 7,	regel 8	*Boldingh* lees *Bols.*
Kolom 7,	regel 13	*niet*, lees *niet*
Kolom 7,	regel 44	*jonkvrouw* lees *jonkvrouw*,
Kolom 7,	regel 45	*volgen*, lees *volgen*
Kolom 8,	regel 3	*ouders* lees *ouden*
Kolom 9.	regel 8	*maar* lees *maar óok*
Kolom 9,	regel 15	*bezie* lees *beziet*

In het vers van Charles Kingsley regel 1 *benails* lees *bewails* = beweent
Regel 34 kolom 9 *pijntje* lees *pijntje*,
en in het stuk ‘Op de Wandeling’ moet de beginletter Z. een W. zijn.

THÉRÈSE HOVEN.

6 April 1904.
17de Jaargang.
No. 41.

Bericht.

Wegens de groote lengte van het interessante Hoofdartikel moesten de rubrieken Correspondentie en Ingezonden stukken achterwege blijven.

Redactrice.

Thérèse Hoven door Wolfgang van der Meij

> Wer Vieles bringt, wird manchem Etwas bringen, und Jeder geht zufrieden aus dem Haus.

Zij heeft met Victor Hugo en Carmen Sylva de liefde voor kinderen gemeen. De groote fransche dichter zag liever het achterdeel van een kind dan het gezicht van een vrome. (Misschien wat overdreven.) Carmen Sylva had in plaats van al haar boeken, teekeningen en borduursels liever 12 kinderen om zich heen. (Holl. Lelie 17 Februari). Thérèse Hoven geniet meer van kinderlach dan van het schoonste gedicht, hetzij poëzie vóór of na '80.

Vóór alles vrouw dus.

Medische en juridische praktijken gaan gepaard met een dosis Latijn, bij wijze van hocus-pocus, om leeken gezag in te boezemen, en voor hen te verbergen, hoe eenvoudig de wetenschap, ja de 'kunst' soms is. Wijsbegeerte wikkelt haar uitspraken in een terminologie zóó zwaar, dat zij oningewijden eerder den nevel der wetenschap dan het licht der kennis brengt. Theologen houden met exegese en hermeneutica zich de kleine luiden van het lijf. Onze nieuwe litteratuur, wars van stofbelijdenis en oude mystiek, schiep een reeks nieuwe mysteria, waarbij de dichters het 'intiemst van hun wezen' hullen in 'waas van mysterie,' en dan klagen over slecht-begrijpen der schare.

Van al die mystificaties bij Thérèse Hoven geen spoor.

Het wezen van haar Wezen is *Heiterkeit*, in dat licht weerspiegelen al de kinderen harer verbeelding, ook die afgedwaald zijn van den weg des heils. Zij kan geen wreede karakters scheppen en zelfs geen slechte: *d.w.z.* de slechten, al gaan ze verloren, uw meêlij verliezen ze niet. Zelfs de personen, die tijdsvragen incarneeren, door velen verderfelijk geacht, als feminisme en trouwen zonder trouwboekje, komen nog bijtijds terug van hun onverstandig doen en streven, huwen of worden bekeerd.

Plus fait douceur que violence.

Thérèse Hoven heeft geen dubbel-Ik als de poëten der nieuwe eeuw, evenmin is haar karakter tweeslachtig. Zij wijkt van menschen af, die slecht gehumeurd in huis, gezellig zijn daar buiten; zwartgallig onder vrienden en idealistisch als ze optreden voor de menschheid. Steeds wordt zij gelijkmatig gestoofd door het zonnetje van haar goeden luim. Steeds schallen de melodieën harer ziel in allegro. Leest zij van de boeken, die ze wrocht, gunstige verslagen, het stemt haar blijde. Is het verslag op 'afmaken' gericht, zij denkt: de man ziet mij aan voor een hoogen boom, en die vangen veel wind.

Die rust harer ziel is ook haar hoofd eigen. De critiek moge grommen, brommen, stampen of dampen van toorn, mevr. Hoven gaat haar weg en ziet niet om. Zelf noemt zij zich 'niet knap'; wat zij weet, geeft nochtans goede rente. Diep gaat ze ook niet, doch wat aan de oppervlakte ligt, grijpt ze vlug. Geheugen zeer sterk, en vaardig de geest van opmerking.

Vele schrijfsters: Frederika Bremer, Bosboom-Toussaint en tal van minderen-rangsgodinnen kregen den raad, zich toe te leggen op studie. De beroemde Bremer ging Leibnitz bestudeeren, en bracht zijn monaden-leer aardig te pas. Mevr. H. werd dit voorbeeld toegeroepen. Het was 'een stem die verklonk' in de schelp van haar oor. Studeere, wie wil, mijn pennetje doet het zonder....

Kant met zijn 'synthetische begrippen a priori' heeft geen kans dit vrouwenhart ooit te winnen. De logiek van Hegel komt haar deur niet in. Schopenhauer met zijn *Metaphysik der Liebe* ziet pijnlijk naar zijn blauwe scheen. Fichte dwaalt hopeloos rond tusschen zijn *Ich* en *nicht-Ich.* Eduard von Hartmann komt met zijn *Philosophie des Unbewussten* haar bewustzijn niet in. Nietzsche had harentwege zijn verstand kunnen behouden, door minder te peinzen over de wereldraadselen.

En toch, geheel doof voor de raadgeving was Th. Hoven niet. Ging Frederika Bremer naar Leibnitz, zij toog naar Bolland. Die eerste onderdompeling in de wateren der kennis bleek te straf. Zij kwam van de 'slechte oneindigheid' thuis met het besef oneindig ver te staan van zoo saâmgesteld licht. En sedert laat zoowel het 'indifferentisme' als het 'principieele' haar koud. Stelt zich tevreden met wat de Schepper oorspronkelijks haar toedacht. Drinkt uit eigen kopje, en versmaadt de fijne kelken, haar opgedrongen.

Th. Hoven 'is precies zooals zij schrijft'. Heeft zij als 'vrouw' veel geleden; was het leven vaak hard voor haar; sloeg het Lot haar bont en blauw, de innerlijke kern bleef ongerept, en geen kreuk des levens gaf haar arbeid een bizonderen knauw. Harop! In werken ligt troost en kracht. Niet altijd gaat bij druk en tegenspoed de glans van

ons leven heen. *Immer lustig sein*, opgeruimd, vroolijk, en toch niet gevoelloos tegenover 's levens ernst.

Th. H. heeft veel gevoel, en de humor in haar werken wisselt gezellig af met het pathos in de composities, geneigd

> Zoo wel tot Boerticheyt, als tot de wijsheyt eel.

Warme vriendin van de natuur, is zij, die vriendschap ten spijt, voor buitenleven niet te vinden, en dat hebben inbrekers en landloopers op hun beetje geweten. Jammer, dat ze zich niet kan verkloeken tot rustige stemming te midden van de rust der velden. Jammer! Waarom? Ja, dat weet ik ook niet. Bang voor een landlooper en niet bang voor een recensent, dat mag toch niet!

Behalve haar passie voor kinderen, heeft zij een passie voor reizen. En uit elk land dat ze bezocht en bekeek, bracht zij aan de voetzool stof mee om die voor de natie te verwerken - stof uit Frankrijk, Germanië, Engeland, uit Indië het meest.

Uit Albion importeerde zij ‘Een Engelsch binnenhuisje’; uit Duitschland een harer beste boeken ‘Aan de bron’. Indië is nog altijd de onuitputtelijke leemput voor haar pottenbakkerij.

Al deze scheppingen dankt zij aan een actief waarnemingsvermogen, gesteund door 'n sterk geheugen, en ook aan de omstandigheid, dat zij ‘altijd dezelfde is’, de montere

vrouw zoowel bij Indische zon als bij Londenschen mist.

In Den Haag, de meest litteraire stad van ons land, waar zij thans woont, smulde zij van het eerste onderwijs. Van nature begaafd, blokte zij zelden op haar lessen, dacht: ‘rol er wel door’.

Gelijkerwijs rolde ze door de examens, haalde hulpacte en acte voor het Engelsch (1878) en Fransch (1879). Negen jaren later hield zij het diploma middelbaar Engelsch omhoog. Zoo *magna cum laude* was het examen, dat de ondertaster haar toevoegde: *work seems to be play to you*, en, een tikje moraal hier van pas oordeelend, er op liet volgen: *I hope you don't play at your work.*

Die kennis van Engelsche taal en letterkunde ging mevr. Hoven niet op ons maar op de Engelschen zelven toepassen. Aan de overzijde van het Kanaal trad zij op in de school, en privaatdoceerde daarnevens.

Met haar liefde voor talen schreef zij als 12- en 13-jarig meisje hare brieven liefst in het Fransch of Engelsch. Die liefde, met aanleg gepaard, is voor een deel het gevolg van een cosmopolitische bloedmenging. Daar zat van huis iets in.

De poëzie van de dichters trok de jonge vrouw meer dan het proza der denkers. Goethe's *Röslein* won het van zijn *Farbenlehre.* Voltaire kwam met *Le Henriade* meer in gunst dan met zijn *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations.* Shakespeare kwam in de gratie door zijn sonnetten; Schiller door *Das Mädchen aus der Fremde;* De Génestet kraaide victorie in mevr. Hoven's hart met zijn ‘Haantje’; Ten Kate schiep zich een zuiltje met zijn ‘Schepping’. De nieuw-aera'sche poëzie staat nog te blauwbekken voor de deur van haar hart.

Oud-Hollandsch spreekwoord zegt:

> Patientie is goet cruyt,

Geduld is vooral in den omgang met kinderen Th. Hoven's eelste deugd. Daar zij ook voorliefde heeft voor paarden, hadden deze eigenschappen kunnen leiden tot het dresseeren in vrijheid van lastige pony's, had het lot niet Thérèse Hoven aangewezen op de fraaie letteren.

Hoe kom-je in ons landje tot schrijven!

Vóór '80 waren de aanleidingen bij vrouwelijke auteurs vrijwel gelijk. Je schreef 'n stukje, en deze of gene kennis, vriend of verwante (ze behoefden niet litterair te wezen) moedigde-je aan, om de schets in het ‘licht’ te geven. (Onder ‘licht’ werd verstaan de duisternis, hangend over onze periodieken).

Uitgeven!

Eer gezegd dan gedaan. Eerstens moet er dan in je stukje wat talent schuilen, wijders heb-je noodig een litterairen vriend of Maecenas, die je aanbeveelt of helpt.*)

De vader van al die beginmenschen vóór '80 (de republiek der letteren ging daarna om in een koningschap onder Kloos I) was dr. Jan ten Brink. Terecht zei Smit Kleine aan 's mans graf: ‘Vaarwel, beste kerel, rust zacht!’ Ja, zacht zal hij rusten, nu te vermoeden valt, dat dankbare heugenissen van door hem geholpen dames-novellisten zijn bed onder den grond hebben ge-polsterd, al zag-je om het graf geen weenende vrouwenschaar.

*) Een band, als bestaat tusschen de Redactrice van de Lelie en de abonnées is exceptioneel. Tot haar kan elk bloempje zich wenden, krijgt raad dan en steun, hoewel zoo'n taak buiten de plichten van het redaetieschap valt.

Verwacht nooit dank en volg uw weg.

Th. Hoven kwam tot schrijven door het aanleggen van een ‘dagboek’, en wel in de Engelsche taal. Jong nichtje, dat een ‘verhaaltje’ er uit las, voegde haar schertsend toe: ‘waarom schrijf je niet eens 'n roman?’

Scherts kan verkeeren in ernst. Th. Hoven aan het werk: - *How I used to be and how I am.* Roman uit het leven eener gouvernante.

Deze roman is daarom zoo weinig bekend wijl hij nooit werd uitgegeven.

De genesis van het auteurschap geschiedde ook hier langs den gewonen elementairen weg, geleidelijk, van het kleine tot het groote, van de novelle tot den roman, van het pseudoniem tot den beroemden naam.

Wie van onze landgenooten tot eere komt, maakt eerst reputatie in Nederland om dan in Europa bekend te worden. Op letterkundig gebied gaat dat andersom. Je begint met ‘Europa’ en zeilt dan ‘Nederland’ binnen, ten minste een kwart eeuw geleden. Thans is de weg bloemrijker. Je debuteert in de Lelie, of laat de stralen van je genie schijnen in de Lente, stijgt op de Hoogte, of werpt je, als Henri Hartog, door de mannen versmaad, in de armen der Vrouw.

Zoo was ook voor Th. Hoven de 1e schrede op letterkundig gebied een schuchter optreden in ‘Europa’, en verscheen in dat maand-

schrift, op aanbeveling van prof. Ten Brink, de novelle ‘De drie rozen’ (1884).

De 2e litteraire schrede was van ‘Europa’ naar ‘Nederland’, toen geredigeerd door Ten Brink. Opgenomen werd in dat tijdschrift de novelle ‘Dominee Malbert’ (1888) en de ruimte tusschen die jaren gevuld met ‘Engelsche causerie’ in de Lelie.

Na dit succes ging de vlucht van den geest *full speed*, het aantal novellen, tot heden door mevr. Hoven geschreven, steeg tot 20, waarbij komen 41 romans*).

Onder die romans komen voor 2 boekjes voor kinderen: ‘In 't schemeruurtje bij tante Thérèse’ (1889) en ‘Nonnie’ met andere verhalen (1895); 4 boeken voor meisjes: ‘In stad en dorp’ (1891) ‘Thilda's offer’ (1897) ‘Arme Lou’ (1898) ‘Ruden-oord’ (1902), en een boek voor groote meisjes ‘Aan de bron’. (1900).

Hier komt nog eenig klein goed bij. ‘Praatjes en Preekjes’ en schetsjes en verhalen in Warendorf's bibliotheek.

Hare dramatische werken bepalen zich tot 4 tooneelstukjes: ‘De plaats der vrouw’ in 1890 en in 1903 ‘Vooroordeel’, ‘Conflict’ en ‘Annie's voorwaarden’.

Haar journalistische arbeid strekte zich uit over 2 werelden. Onder het ps. Fanny schreef zij ‘Dames-praatjes’ in de Java-Bode (1891-'99), in de Sumatra-Post en in het Indische weekblad voor dames De Echo, van December '99 af.

Zij was van Nov. '95 tot Mei '96 redactrice van de Holl. Lelie, nam in de jaren 1898-1900 de redactie waar van het weekblad ‘Voor onze Meisjes’ en van het kindertijdschrift St. Nicolaas. Maar aan de redactie van St. Nicolaas was meer vast dan practiseeren, schrijven en correspondentie. De ‘geestelijke zij’ was hier ondergeschikt aan de materieele. En hoe kom-je aan geld. Bij vrienden en kennissen bedelen heeft zijn bezwaar, ook is de bron des gevens dan niet altijd zuiver. Th. Hoven wist met ‘postzegels’ en de hemel weet met welke kleine dingen meer wat geld in het armoedige laatje te brengen, en daarmee menig arm kind een ‘verrassing’ te bezorgen.

Zij schreef artikelen in het weekblad De Amsterdammer, in welk blad de redacteur van de letterkundige rubriek vroeger een schitterenden staf van medewerksters te zijner beschikking had. De bloeitijd van die periode viel onder de leiding van dr. W. Doorenbos, den geliefden meester, die na het overbekende ‘gebroed’ (de mannen van '80) gevormd te hebben, voortging het sterke deel van het zwakke geslacht te vormen door historische lessen, waarvoor hij exprès uit Brussel overkwam. Hoog stond hij in gunst bij de strevende vrouw dier dagen, en met zijn verdwijnen verdwenen ook de medewerksters in de Amsterdammer. De opvolger Mr. Van Loghem, op zijn zoete fluit, floot tevergeefs - de vogels en *a forteriori* de ‘vrije’ vogels lieten zich niet vangen. Wie op het gefluit in de til kwamen, de enkelen, die gingen door voor minder-gewichtig, ook hing de band van eerbied nu te slepen langs den grond. De groote meester zelf ging geluidloos heen, ja zóó stil, dat hij tot enkele getrouwen zei: ‘noemt mijn naam maar niet!’ Zoo dook ook het licht van de vrije vrouw onder. Trouw aan de courant bleven de rotsmaagden Cath. Thym, Louise Stratenus en Elise Haigthon. Een enkele losse medewerkster als Th. Hoven kwam daarbij.

De novellen van mevr. Hoven verschenen in Nederland, Tijdspiegel, Leeskabinet, Eigen Haard, Holl. Lelie, Lente, Elsevier, Boon's Magazijn en Huisvriend, terwijl

*) Al die novellen en romans te melden, kan misschien wachten tot de tijd gekomen is voor een volledige schets van dit letterkundig leven. De lijst, tot 1904, ligt ter beschikking.

de romans verschillende uitgevers *vonden: d.w.z.* de uitgevers kwamen tot Thérèse Hoven. Vechtpartijen van de heeren voor haar deur behooren tot het gebied der fabel.

In het jaar 1892 kwam ik onze auteur voor de eerste maal tegen in de Spectator onder den naam Adinda.

Aangenaam was de kennismaking met ‘Vrouwen lief en leed onder de Tropen,’ in welk verhaal vrouwen getypeerd zijn van uiteenloopend ras: Indo-Europeesche en volbloed Javaansche. Op den voorgrond traden de echt-Nederlandsche vrouw Augusta en de blijgeestige Christien.

Het was 'n aardig boek, met nog al wat ‘psychologie’ er in. En die zat ook ‘In Sarong en Kabaai.’

Het succes van beide tropische boeken gaf aanleiding tot het over de molens werpen van de Indische plunje; het volgende jaar trad de schrijfster op in ‘Beter zoo’ onder eigen naam.

Geen werk voortaan, of je kreeg den indruk van een *lady*, van preutsche smetten vrij.

‘Beter zoo’ zat goed in elkaar, las prettig, en had zijn moreele zijde. Waren de menschen niet zonder passie, ze onderduimden hun hartstochten. Zoo had de heldin een getrouwd man lief, wat natuurlijk niet mocht. Toen ging zij tempelwaarts met iemand, voor wien zij meer achting dan liefde had. En nu rijst de vraag: is zoo beter (huwen zonder liefde) of beter zoo (liefde zonder huwen). Hiermede bracht de auteur den lezer tusschen hangen en bangen, in zwevende pijn....

Lijk Th. Hoven's verdere werken interessante dingen bevatten, die boeien door de wijze van voorstellen of door de aardige inkleeding, gaf dit werk een geestig beeld van ‘examens’ en ‘examenstudies,’ bij welke lectuur zij, die juist een examen ‘gepasseerd’ waren, het ‘hart in tweeën brak.’

Het jaar 1894 bracht 3 boeken. ‘Onder de palmen en Waringins.’ De 2de druk van ‘In Sarong en Kabaai.’ ‘Een Klaverblad van vijf.’

N°. 1 met kleine schetsen uit het Indische leven. Ik heb die verhalen steeds aardig gevonden, en nooit de schrijfster aangeraden dit klein maar degelijk werk af te wisselen met groot. Degelijk was het. Ik bedoel niet in religieusen of litterairen zin - van dat ‘degelijke’ krijgt de natie genoeg. De censuur is streng, al gaat ze niet van de regeering uit, en hij die eenmaal hoofdredacteur van een groot blad was, kan later bij het redigeeren van een ‘kinderrubriek’ onder contrôle komen. Die goede Hollanders kunnen het moraliseeren niet laten, ze zijn ver-Calvijnd, en hebben met de Hervorming de natuurlijke vroolijkheid verloren, die het Katholicisme eigen is. Een dansend Hof, o gruwel!

> Juffrouw wil-je met mij verkeeren
> Ik zal jou de polka leeren.

Ga weg, Satan!

De nieuwe litteratuur met haar zwevende mystiek en subjectief sentiment heeft de reactie bevorderd, en verloren doen gaan al wat aan frissche levensbeschouwing was gewonnen. Onzin moogt gij schrijven, alleen wees niet *natuurlijk*, en wacht u om te schrijven als uwe voorgangers. De ‘jeugd’, zuchtend onder den litterairen dwang, weet niet wat vroolijkheid is. Het nieuwe bloed in de letteren bracht een ‘bloedraad’, voor het gezag van welks leden zelfs oude tijdschriften, die voorheen jonge talenten in den regel doodzwegen, bukken en huiveren. In de ‘politiek’ (kiesrecht, enz.) de grootste twijfel, in de nieuwe letterkunde het blindste geloof. Van alle zijden (anti-revolutionnaire, litteraire) bieden zich vrijwillige ‘beulen’ aan, het wachten is enkel op de slachtoffers, die zich willen aanmelden. Ter snede heeft de Lelie-redactrice het verschijnsel vastgesteld van vele jonge schrijvers, die bang om te worden ‘uitgescholden’, wippen en strijkbeenen voor den verschrikkelijken Siva.

Van deze lange rede is de korte zin: Th. Hoven buigt voor geen goden, gaat vrij heen, viert den teugel aan haar oorspronkelijk vernuft, gaat op zij voor den landlooper, maar kuiert onbevreesd om den ‘litterairen hoed’ op het marktplein. Hare schetsen zijn prettig, leuk, gemoedelijk, geestig, of klinkt dat woord te luid, blij-geestig.

Nu bleek, wat vele dingen tijdens haar kort verblijf in de Tropen de schrijfster had waargenomen en opgemerkt, hoe het vermogen, onmisbaar voor elk schrijver, om intensief te voelen, voldoende ontwikkeld was, om die indrukken te verwerken voor de ‘Kunst’, zooals die gecultiveerd wordt door onze leesgezelschappen, wier leden

bij voorkeur een boek verlangen, dat prettig leest en niet te veel inspant, liefst met een onuitgesproken zedeles.

Ook ‘Een klaverblad van vijf’ ontplooide kleine schetsen in elk zijner blaadjes. Daar school, kon je zien, ook wat realisme in dit *petit talent à soi*, genoeg om met goede gelijkenis volksfiguren te treffen, als Leentje in ‘De Gelukkigste’. En dan die aardige vondst, gevolg van een greintje vernuft: (product van fantasie en wetenschap) als ‘Een moderne Shylock’, de onverlaat, die voor te bewijzen diensten geen pond vleesch maar een kus eischte.

Dit boekje kreeg je ook lief door de aardige kindertjes, die er in joelden, en door kibbelpartijtjes van jonggehuwden, gevolgd door verzoening. Eenvoudige zielsmelodieën, dat is zoo, doch rein en schoon van klank.

Een bizonder productief jaar was 1895.

Niet minder dan 4 boeken beleefden hun 1^{en} druk.

In ‘Zonder illusie’ kwam de schrijfster in de gelegenheid, de vrucht harer reizen te doen rijpen, en liet zij andere menschen optreden dan Hollanders en Indiërs, en wel Belgen, die voor dom, en Engelschen, die voor verwaten doorgaan.

‘Een huwelijk ‘zonder illusie’ begonnen, verkeert na veel leeds in een huwelijk vol illusie. Als *ingénue* optredend, ontpopt zich

later uit de heldin een passabel vrouwtje. De held, zwak en slap man, verwerft toch wat sympathie, en heeft dat aan de schrijfster te danken, onmachtig om zelfs in haar droomen en scheppen hard te zijn.

Zij heeft een schaduwzijde, deze deugd. De indrukken van het geheel zijn te teer om scherp te zijn, en door gemis aan scherpte leven ze *ce que vivent les roses*. Gemoedelijke schrijfkarakters werpen zonnestralen in onze ziel, de geweldige kerven daar in met messen of laten er vuile voeten in achter. In het leven gaat het evenzoo. Goede menschen maken meest geen diep spoor in uw ziel. Om te vergeten, wat de slechten u hebben aangedaan, en ze zelve in u dood temaken, is godsvrucht en wijsbegeerte noodig. Zoo leven ook kort en lang in de heugenis der volken hun regeeringen. Van geen liberaal minister werd ooit gezegd, dat hij een 'gevaarlijk man' was. Maar ze gingen heen, en lieten bijna geen spoor van hun bestuur in de Geschiedenis achter.

Intusschen had Thérèse Hoven de aandacht van velen gewekt. Mijn bescheiden vereering vond bij enkelen tegenspraak. Anderen gingen verder en vonden het jammer, dat 'tante Thérèse' haar krachten versnipperde en ze liever moest concentreeren op groot werk.

Ja, dat is het lot van artiesten!

Ze worden 'geliefkoosd', afgemaakt of uitgebuit. Ze ontvangen waardeerende brieven, of bloemen en juweelen. Schrijfsters, springsters, danseressen, zangers ondergaan hetzelfde lot. 'Hoepel maar op,' zegt de criticus. - 'Nu al moe!' roept de circusdirecteur, 'geef eens de chambrière. - 'Zing, zing, baryton-brillant, al verslijt uw keel!' - 'Dans, mooie diva, hijg je longen stuk!' - 'Spring, accrobaat, en breek je hals!'

Ik weet niet, in hoe verre onze auteur toegaf aan de kissebissende kreten der aanjagers van haar talent. Wel is mij bekend, dat het volgende boek 'Uit vrije beweging' een lastige vraag des tijds over den rug streelde, en zij het listige dier - hier de 'vrije liefde' - poogde te lokken in de gesloten kooi der conventie.

De 'vrije liefde' ten tooneele brengen, jandorie nog toe! Toch liep dit stoute stuk goed af.

Vermoedelijk na bestudeering der kwestie en raadpleging van 'De weg der wetenschap' of 'Het wezen der Kennis' van Opzoomer, besloot zij het vraagstuk op te lossen langs den weg der deductie: *d.i.* zij liet het vrije huwelijk niet mislukken door bezwaren, tegenkanting en opwerpen van excepties van de zijde van vrienden en familie, neen, zij sloot *a priori* het vrije huwelijk, en bracht toen de delinquenten in een doolhof zoo vol moeilijkheden, dat ze besloten in hemelsnaam naar Canossa te gaan, hier het Gemeentehuis.

> Ces deux époux ont mis enfin
> De l'eau béni dans leur vin.

Voor haar doel had onze auteur geen geëxalteerde naturen gekozen, zij had twee flinke menschen genomen, om des te beter de utiliteitskwestie te stellen tegenover traditie en sacrament.

Zij liet het vrije huwelijk stranden op 4 zandbanken: 1e teleurstelling van 16 jarige nichtjes, nu er geen bruiloft: d.i. geen lekkers was geweest, 2e vrije discoursen van

een heer, bij een diner, met het vrije vrouwtje, 3e suffen en treuren van een geliefde, oude tante over dezen stap, 4e de komst van een kind, op welks gezicht de vrije liefde te lezen zou staan.

Zoo was dan dit vraagstuk tot bevrediging der natie opgelost. Lag het wat dieper dan de voorstelling, die de auteur er van gaf, zij zelve had misschien de opgave beperkt, en alleen willen doen zien... Ja, wat? Zoo er moeilijkheden aan het huwelijk verbonden zijn, vrije paring ontloopt ze evenmin, al zijn die van anderen aard.

Principieel is deze roman dus niet, hij behoort meer tot de lichte lectuur en tot de aangename soort. Immers dit boek had, ook bij toetsing van een ingewikkeld vraagstuk aan de meening van een bakvisch, een plug en een oude tante, een lief en beminnelijk karakter.

In nuttigheidszin stond het volgende werk ‘Op eigen verantwoording?’ hooger.

Toch was dit werk slechts eene novelle ‘uitgegeven tot bevordering van het Heilserum tegen de croup’, in welke handige schets de auteur de remedie tot hulp en genezing van deze zoo vaak noodlottige kinderkwaal *en scène* bracht.

Met het oog wis op de snelle vlucht der bacteriologie, die dagelijks nu met dit dan met dat aan het ‘inspuiten’ is. (lees: ‘De biecht van een geneesheer’ door *dr. Weressajew*), had de zeeofficier Hendrik Aardenburg (waarom niet Zeeburg?) voor zijn vertrek naar Indië van vrouwlief de belofte gevorderd,

geen ‘nieuwe-middelen’ toe te passen op hun viertal.

Zij belooft en hij reist af. 1ste Bedrijf. In het 2e bedrijf treden, bij het ophalen van het scherm, eenige kippen op, die als verspreidsters van de diphtherie-bacil reeds lang door den mensch waren uitgeroeid, genoten ze niet als eierenlegsters eenige achting.

Het moet geen lichte taak zijn geweest, dit tooneel saam te stellen, en mevr. Hoven bracht het er kranig af. Taco, het oudste jongske krijgt door het geven van een ‘nachtzoentje’ aan zijn lievelingskip de croup, en ook de andere kinderen worden aangetast, hoewel in mindere mate.

Op den jongen, die hevig lijdt, wordt de keelsnede aangewend. Mevrouw Hendrik, door haar belofte gebonden, mag enkel de oude middelen veroorloven (ijzerchloride en chinine met de tracheotomie of luchtpijpsnede), ten gevolge waarvan het knaapje sterft, en nu geeft de moeder last, de drie andere kinderen met het serum in te spuiten.

Geen werk van de schrijfster heeft denkelijk in nutstichting deze novelle geëvenaard. Bleef het gevolg haarzelf verborgen, de waarde van den arbeid is daaruit af te leiden, dat na de bespreking in Spectator 1895 No. 17 de post mij enkele brieven bracht met de vraag: waar die brochure te verkrijgen was, en - o, practische huisvaders! - hoeveel die kostte.

Het boekje was geen handelswaar. De Apeldoornsche uitgever had de opbrengst beschikbaar gesteld tot ‘bereiding van het keelserum.’

Zoo had onze kindervriendin bewezen, dat haar liefde niet was een luidklinkende schel. O, het groote in *z.g.* kleine levens! En het kleine in forsche klepel-namen bom-bommend in de klok der beroemdheid. Trotsch mocht zij zijn op dezen arbeid, niet het minst door de gedachte, velen ouders, voorheen zoo in angst om hun kinderen te ‘verspelen’, rust te hebben gebracht voor de toekomst.

Een nog vruchtbaarder jaar was 1896 met zijn 4 boeken, waaronder ‘Een bruidkrans en een doornenkroon.’

Dit aandoenlijk verhaal speelde af binnen den driehoek, welks toppen gelegen waren in 3 plaatsen van onzen aardbodem: Hilversum, Batavia en Londen. In ‘Elisabeth’ traden 3 vrouwen op: de lachende bruid, de gepijnigde vrouw en de voor haar brood werkende *dame*, die weet aan te pakken en in eigen onderhoud te voorzien na de slagen des lots.

Tijdens haar verblijf in Londen werd nog ontworpen ‘Een Engelsch binnenhuisje.’ Behoort ook deze pennevrucht tot lichte lectuur; komen er dingen in voor, den mensch een welbehagen; geeft het een goeden blik op levensvormen in Engelsche kringen, op het wel-doen der Engelsche vrouwen, van omhoog neergedaald op de arme bevolking van East-End; kon de schrijfster door langdurig *Londeren* over vele toestanden met de noodige kennis oordeelen, en wist het kunsttalent de wetenschap te verwerken tot een boeiend verhaal, de titel herinnerde wat straf aan een bekend werk van haar kunstzuster Johanna van Woude.

Hierop volgde een roman in 2 deelen: ‘Vóór alles vrouw’, met weer een ‘vraag’, en wel het feminisme.

Alvorens dezen arbeid te beginnen, en ook dit vraagstuk *tant soit peu* op te lossen, zocht de schrijfster naar een bondgenoot in den strijd met den ‘geest der eeuw’, en

wist zij zich de medewerking te verzekeren van één, die niet voor het eerst de vrije vrouw teruggebracht had langs de tangens van haar baan - ik bedoel den ooievaar.

Die schijnt nog altijd de beste *tamer* te zijn van de *shrew.*

In Antoinette Morenstein ontsluiert zich een vrouw, die wel huwen wil mits met behoud van hare zelfstandigheid. De professor, met wien zij huwt, wil zijnerzijds die zelfstandigheid zijner vrouw niet knotten, mits zij *vrouw* blijve.

Billijke regeling wederzijds! Edoch, in de praktijk ietwat lastig. Waar eindigt de *vrouw* en begint hare zelfstandigheid. Antoinette overdrijft die. In afwijking met de bekende strofe van Bilderdijk:

> Voor de vrouw bestaat geen weelde
> dan in slaap- en kinderzaal,

heeft zij een ‘studeerkamer’, en barricadeert die voor haar man. ‘Studiekamer van mevrouw’ - klinkt niet onwelluidend. *Tempora mutantur.*

Na vele boeiende strijdtooneelen komt het tusschen de echtelingen tot een *modus agendi*, en gaan beide geleerden een prettige toekomst in.

Ditmaal nam de auteur ons mee naar Parijs, waar twee zusters van Antoinette hare tenten hadden opgeslagen, zich wijdend aan kunst.

Gij kunt dat nu afkeuren, kranig blijft het. Voorheen mocht een jonge dame voor den

aanvang van een bal, als zij met eenige vriendinnen in een groepje stond, zich naar geen ander groepje bewegen, tenzij er toevallig een *cavalier* langs ging, om haar te *leiden. Nous avons changé ça.* Zij gaat thans alleen de wereld in. Met de slavernij is het uit.

Enfin, diep ging de schrijfster ook bij dit vraagstuk niet, doch er zat nogal 'gevoel' in dit werk, zonder nog te spreken van vele geestige trekjes. Daar hoort veel scheppingskracht toe, om geestig te zijn op papier, als de verbeelding zelve de objecten moet vormen en tegenover elkaar stellen.

Zoo al niet tot de 'vragen des tijds', behoort toch wel tot de verschijnselen des tijds die vorm van gezellig verkeer, *flirt* genoemd.

Th. Hoven brengt dit verschijnsel op de planken in den roman 'Flirtation'.

Coralie Westendijk heeft vele goede eigenschappen, alleen weinig 'volhardingsvermogen'. Verloofd met Egbert Van Voorst, planter in afgelegen Deli-hoek, wordt zij het wachten op de middelen om te huwen moe, ook trekt het wonen met z'n beidjes in een 'net huisje' op een plaats, niet vrij van tijgers, haar weinig aan.

Zij *flirt* met den rijken heer Destrée, met wien zij muziek kan maken (de goede Egbert heeft geen gehoor, alleen gevoel) en schenkt hem haar muzikale hand.

Daar is een schaduwzijde, de man heeft een borstkwaal en sterft spoedig. Jonge weduwe biedt Egbert, nog altijd in den tijgerhoek, zichzelf en haar schatten aan.

Egbert wil wel, mits zij afstand doet van die schatten, en bij hem komt in het 'nette huisje', waar om heen de tijger *flirt.*

Voor het jonge, rijke vrouwtje, gehecht aan het wufte Parijs, was deze Deliaansche voorwaarde te hard; zij weigerde en betreurt nu alleen, geen kindje te hebben om hare eenzaamheid op te heffen.

Een rijk décoratief siert dit belangwekkend verhaal.

Vier nieuwe werken verschenen in 1897 - ik vermeld er twee.

N° 1 'De zonde der ouders' roert *tellement quellement* de 'eeuw van het kind' aan, en wijst op de plicht der ouders, van zonde zich ver te houden.

Direct komt hier de zon van mevr. Hoven's goedigheid schijnen door den damp der zonde. Nu zij twee 'zondaren' te presenteeren had, de ouders van Henriët en Digna, stelt zij de bedreven zonde voor als gevolg van niet-te-verhelpen omstandigheden.

Niettemin gaan beide zusters er voor boeten, vooral Henriët, die bezijden het deugdenspoor treedt, terwijl Digna meer worstelt met het lot, hierin gesteund door hare vriendin Kate, die *o.a.* zegt: 'Ik verbeeld me, dat ongelukkigen zich als ideaal moeten stellen, hun ongeluk waardig te dragen en zich niet te laten neerdrukken door de kleinheden van het dagelijksch leven.' - Dat is verstandige praat, lacy er is een fout in. Niet de 'kleinheden des levens' maken Digna *down*, het zijn de 'zonden der ouders.' Beter acht ik deze stelling van Kate: 'Zie je, ik vind dat men gelouterd dient te worden.... door het leed.'

Eigen geaardheid, of wat wij zelven hebben 'meegemaakt', mogen geen maatstaf zijn tot richting van anderen. Het *subjectieve* is hier erger dan 'zonde', het is een fout. Krachten van den mensch, zoo physieke als moreele, zijn eindig, en moeilijk kunnen we beoordeelen, hoe zwaar de slagen zijn die op anderen neerkomen.

Toen de schrijfster rust in afwisseling van werk zocht, de belletrie achter de journalistiek schoof, om zich te geven aan de ‘vragen van alle tijden’, heb ik de conclusie in haar artikel over ‘zelfmoord’, gevolg van ‘geringe energie’, niet kunnen beamen. Meer studie kwam mij gewenscht voor, nu de auteur van het kleine was overgewipt naar het groote. In welke mate dit advies, als ongevraagd, haar getroffen heeft, een lach om de lippen bracht, of vonk van toorn in het oog, is mij onbekend. Zal zij door meer studie de nieuwe eeuw koersen, of voortgaan te woekeren met verworven kennis?

> Wer immer strebend sich bemüht,
> den können wir erlösen.
> Maar wie stil denkt: praat jij maar toe
> Heult zeker met den Böse.

Doch met onze denkster ben ik het geheel eens, dat ‘energie’ opgewekt en versterkt kan worden: *d.i.* in de jaren van den groei.

Zeker om wat te rusten na al dat peinzen en denken over de zonde der eeuw en het gebazel van den dag, wendde *la brune Thérèse* zich weer tot Indië, en schonk haar getrouwen de 14 mooie verhalen ‘Uit het land der Klapperboomen’. De Spectator zei: ‘Daar is realisme in deze schetsen, poëzie van het leven en den haard. Daar is veel liefs en teers in al hun deelen, doorsprenkeld met humor van het goedaardigste vocht. Te

benijden is het prettig, gezellig en bestendig humeur van mevr. Hoven. Maakt zich niet boos over ‘Indische toestanden. Nooit een hard woord, altijd lady....’

Nu de litteraire productie elk jaar toeneemt, en telkens nieuwe schrijvers optreden, met recht op een waardeerend woord, kan de ‘critiek’ die massa niet verwerken, en is wel gedwongen, vele boeken onbesproken te laten.

Zoo verloor ik in de jaren '98 en '99 Th.H. uit het oog, die intusschen doorging. ‘Arme Lou’, ‘Met verlof’ en ‘Mariette’ gleden het leven in, gevolgd in 1899 door ‘Véva’ (waarvan spoedig een 2e druk), ‘Een erfenis van rouw’ en ‘Zilveren banden’. Nog kwamen in dit gezegende jaar ‘Onder de palmen en waringins’ met ‘Vóór alles vrouw’ tot herdrukken.

Bij het einde der Era - 1900 - kwam ‘Véva’ mij in handen, in welke persoon mevr. H. het feminisme andermaal aan de ooren trekt.

Ook dit karakter is door den beminlijken aard van wie het schiep, geen onbuigzaam riet. Nu mevr. H. het feminisme in den strengsten vorm niet kon billijken, had zij voor het gevoel zoodanige persoon noodig, die nog te redden was. Deze moest dus, om te worden bekeerd, staan op zwakke feministische beenen, als het woord ‘beenen’ hier veroorloofd is. (Vrije vrouw zal zeggen: ‘loop heen met je fratsen! Ge moogt niet alleen over onze beenen spreken, ge moogt ze zelfs zien.’)

Ditmaal lag aan het verhaal ten grondslag het verschijnsel des tijds; - plicht gaat voor! liefde. De ‘plichtsbetrachting’, ook bij de oude Romeinen zoo in eere, drong de goede, oude liefde voor eigen kring terug, en de weggeschemerde goden traden, nog ietwat vakerig, over den drempel der nieuwe aera, uit hun welverdiende rust gewekt door het luide roepen der feministen.

Ten gevolge van die plicht-manier tegenover alle menschen op wie een van de ‘vragen des tijds’ kan worden toegepast (wie buiten de ‘vragen des tijds’ valt, moet zien, dat hij zich zelf helpt) verwaarloozen velen hun eigen familie om te helpen hen die mijlen van hun afstaan.

Hier stelt de schrijfster het ‘gedoe’ in philanthropie aan de orde, een ‘beweging’ onder de vrouwen, die Véva's zuster, bij wie Véva inwoont, en die een huishouden heeft, de klacht ontlokt: ‘ze doet alles voor anderen en niets voor ons.’

Veel waars schuilt in die klacht. Of het helpen zal? Twijfel is ook hier veroorloofd. Anderen steunen, bloemen brengen, talen leeren, dat is de ‘levensroeping.’ Voor eigen kring en haard zijn geen liefhebbers meer te vinden, zoodat de zucht om het geheel te schragen, de deelen zonder steun laat. Om allen te helpen, loopt alles in het honderd.

De poging van Th. Hoven om te redden wat er nog te redden valt, zal, vrees ik, niet veel geven. Nu, dan maar roer midscheeps! Ombuigen rechts en links naar de ‘vragen des tijds’ geeft geen resultaat. Blijft over een luimig boek, voor vele lezers boeiend.

Onder het vele, dat 1900 bracht, komt aan het boek voor groote meisjes ‘Aan de bron’ een eeresaluut toe.

Deze jolige fabel voert ons op hare slagpennen naar Carlsbad, van welke badplaats door een reeks geestige tooneelen de lezer een beeld krijgt.

Tegenover Lucie, die op het goede aangelegd, toch niet vrij te pleiten is van wuftheid, staan twee Duitsche meisjes met vrij wat meer degelijkheid bij even *feine Bildung* dan de Holl. nuf, daar zij zich niet schamen, hun vader bij te staan in zijn

Geschäft - kamerverhuurder als baddokter. Lucie trouwt met den zoon, ook kamerverhurend dokter, en pakt flink aan. Drie kindertjes zijn hare belooning.

Aardig zijn de brieven die Lucie met haar zuster wisselt, terwijl eenige jichtige papa's op den tweeden grond in het ootje worden genomen.

Het geheel frisch en snoezig.

Later, na andere boeken, begon mevr. H. aan een cyclus. Tusschen No. 1 ‘Van Koningsplein tot Gang Ketapan’ en No. 2 ‘Zoo men zaait...’ vond zij nog tijd voor ‘Moederschap’ en ‘Lord Radys’.

Had het actieve auteurschap nog een reis haar teruggevoerd naar het land der waringins, de indrukken, van geen langen duur immers, hadden hun eerste frischheid behouden.

No. 1 sloeg in, en de schrijfster liet hare getrouwen niet zoo lang op het vervolg wachten als Multatuli de zijnen op ‘Woutertje Pieterse’, die nijdig werd, vroegen 's mans bewonderaarsters: wanneer het vervolg?

1904 was nauw verschenen, of je kon lezen ‘Van een Dessa kind’.

> Madame, cesse d' écrire ou je cesse de lire.

Geen nood! Wat de critici ook op hoeveelheid of hoedanigheid hebben te vitten, de aandacht van leesgezelschapsdirecteuren valt bestendig op Th. Hoven's werken; nu meldt deze dan gene uitgever zich aan om een boek, en vele harer werken leven in herdruk voort.

Vergelijkingen zijn steeds gewaagd. Anders zou Thérèse Hoven kunnen heeten De Nederlandsche Werner. Ook de Duitsche wekte ergernis. Met dat al wijd vermaard.

Troost u daarmee, gij, die ontevreden naar huis gaat.

Het Bovenzinnelijke.

> ‘Mijne Vrienden, men zal ons allen begraven.’
> (Camera Obscura: BEETS.)

(Voor **HOMO SUM**, en anderen.)

Homo Sum vraagt mij, of ik het der moeite waard vind zich ‘te verdiepen in Theosophie en Spiritisme.’ - Zij wil die vraag gaarne hier beantwoord zien, want naar hare meening hebben ‘de levende menschen méér recht op onze belangstelling dan de dooden.’ - -

Over die questie van het spiritisme, en over mijn eigen standpunt in dezen, zal ik een paar achtereenvolgende artikelen opnemen; omdat dit punt in groote mate de belangstelling heeft opgewekt der lezers en lezeressen van dit Blad, en óók omdat er nog zoovelen zijn die, zonder iets van de záák af te weten, op hoogen toon oordeelen over ‘het bespottelijke’, ‘het overspannene’, ‘het onmogelijke’ van ‘spoken’; en al dergelijken onzin méér van menschen die niet willen *onderzoeken.*

Maar in *dit* artikel wil ik Homo Sum's vraag meer in 't algeméén beantwoorden, niet zoozeer in verband met het spiritismebepaaldelijk, als wel om haar te zeggen hoe ik over die questie van het zich verdiepen in bovenzinnelijke dingen, in 't algemeen genomen, voel en denk. - -

Twee herinneringen uit mijn leven, uit een tijd toen ik jonger was dan thans Homo Sum, komen mij daarbij zoo héél duidelijk voor den geest.

De éérste maal zie ik me staan voor 't opengeslagen raam van mijn kamer, in een groot hôtel te Amsterdam, op een héél drukken stand gelegen. - Ik was toen nog een heel naïef, van 't leven en van de menschen niet veel-wetend jong-ding. Ik geloofde en hoopte en verwachtte nog al die vele onbestemde, geheimzinnige, vage, mooie dingen die geen vasten vorm hebben in de ziel, die er in opblauwen in schemerige, niet-omlijnde beelden en gestalten... Het was Zondagavond; een onophoudelijke menschenmassa, van het opgedirkte, joelende, lawaaierige soort publiek, dat men op een heeten zomerdag in de drukste stadsgedeelten eener groote stad als Amsterdam zich kan denken, woelde en gonsde en gichelde voorbij het hôtel, en ging en kwam in de er-omheen lokkende gelegenheden tot zitten en drinken, gelegenheden van beter en van minder allooi...

En een ontzettend gevoel van walging overweldigde mij ineens, pakte mij, dat de tranen me in de oogen sprongen; een wanhopig besef kwam over mij van de leegheid

der méésté levens, van de kleinheid van het menschzijn; een weemoedige begeerte ontroerde mij, naar iets dat ‘komt en *blijft*’ - zooals De Genestet het zoo mooi zegt in zijn ‘Komen en gaan’. - In het besef dat *ik* ook een deel uitmaakte van en behoorde tot hetzelfde geslacht dier joelende en krioelende menschenmassa voor mijn oogen, verlangde ik op eenmaal weg te vluchten *en* voor hen, *en* voor het leven, dat me ineens zoo waardeloos, zoo verachtelijk, en zoo vluchtig leek, zoo raadselachtig-doelloos voor de groote massa, voor wie het slechts een voortijlen is naar den dood, met korte, heel-korte rust-oogenblikken van zich bedwelmen aan lage, ruwe genietingen, of soms ook uitspattingen.

Ik herinner mij nog zoo levendig, hoe ik op dat oogenblik reikhalsde naar een protestantsch klooster, waarin ik verlangd zou hebben mijzelve te verbergen voor de menschen, om mij te wijden aan God, aan *het Blijvende.*

Later heb ik wel begrepen dat men zichzelf nergens kan ontvluchten, óók niet in het klooster; en later-óók heb ik getwijfeld of er een God *is*, of het Blijvende niet *alléén* bestaat in des menschen daarnaar reikhalzende *verbeelding.* - -

En een andere herinnering. Enkele jaren later...

Toen was de wereld, en was het leed mij niet vreemd meer, al was ik in jaren nog slechts een ‘jong-meisje’. Ik bezat echter diens ondanks in sterke mate die energie, dien levenslust, en levens-hoop, eigen aan een gezond-

jong-zijn. Ik voelde mij niet gebroken door de wereld; ik was bereid den kamp met haar te wagen. -

- Het was in Dusseldorf, in den Carnavalstijd.

- Ik had den optocht gezien; ik had gelegenheid gehad in het hotel allerlei Carnavals-tooneelen bij te wonen. Maar dien avond - het was óók op een Zondag, - trof mij inééns weer zoo fel, het wanhopig-kleine, kinderachtig-dronkenmans-achtige van dat alles. Wij, mijn vader en ik, hadden gewandeld - we waren inééns terug in de stad - in de feestvreugde - in het lawaai - onder de tierende, zich als dwazen toegetakeld hebbende menschen, die 'beschaafd' willen heeten, die, als 'kunstenaars', aan dit feest in Dusseldorf nog een bijzonder 'cachet' heeten te geven... En in ééns kwam weer over mij dat gevoel van afkeer, van walg, dat heimwee naar een *ander* leven, niet op deze dwaze, kinderachtige, zichzelf-bedwelmende, en in-phrasen-verdrinkende menschenwereld, maar Ginds, Boven... bij God... bij *het Blijvende.* En ik trok mijn vader mee naar de eerste de beste kerk die ik zag, in een behoefte weg te vluchten van de menschen.

Een protestantsche avondkerk in Dusseldorf... op een Carnavals-dag... behoef ik aan iemand die Dusseldorf kent te vertellen, dat het er dus léég was, akelig leeg, en dat het gehoor bestond, niet uit de grooten en machtigen dezer aarde, maar uit slechts zeer enkele eenvoudigen in den lande, 'vromen' in den *besten* zin? - Ik weet niet meer wat de predikant zei, niet eens of hij mij boeide of niet, ik weet alleen dat een groot gevoel van *rust*, van *vrede*, over mij kwam alleen omdat ik mij gedurende dat uur zoo veilig voelde voor die vergankelijke kleine menschen daarbuiten, en zoo dicht bij *het Blijvende*-Ginds, waarvan die man op den kansel sprak, waarin ik-zelve toen nog zoo vertrouwend gelóófde...

Dat geloof heb ik niet meer...

Het is weg...

Maar het besef van de vergankelijkheid dezer aardsche dingen, van de kleinheid van het mensch-zijn, van het raadselachtige om ons heen op aarde, en het sterke onuitroeibare verlangen naar een *ander*, een *beter* leven hierna, een leven dat méér de moeite waard is dan ons aardsch bestaan, dat reiner en hooger en eerlijker zal wezen, dan het geknoei en gelieg en gehuichel van deze onze 'beschaafde' menschenwereld, dat *verlangen* is in mij gebleven, is in mij gegroeid van jaar tot jaar...

En ziedaar, waarom ik, al stel ik heel veel belang in het leven der op aarde-levenden, het toch zoo heel natuurlijk vind zich tevens te verdiepen in de mogelijkheid van óók een leven dergenen die wij 'dooden' noemen, een leven daar-Ginds - aan de Overzijde...

Want immers, wij allen gaan daarheen, jong en oud, vroeg of laat, wij *gáán*...

En wat dan...?

Rijst die vraag nooit in Uw hart, Homo Sum, al zijt gij nog jong van jaren...?

Zoudt gij niet *wenschen* nogmaals te leven hierna, beter, gelukkiger, langer...?

Hebt gij geen lieve dooden begraven, die gij zoo graag zoudt wederzien...?

Of, zoo allen die U dierbaar zijn *thans* nog leven, **vréést** gij dan niet voor het scheidingsuur -?

- Scheidingsuur waarin één Uwer het éérst gaat, en achterlaat *droefheid*...?

Wéét gij niet dat elk uur, elke dag van Uw leven, U dichter brengt bij dat *Einde*, waarvan het mij zoo vreeselijk toeschijnt dat het een **Einde** wezen zou...?

Te leven alleen *dit* leven, alleen geboren-teworden, om hier-op-aarde een zoo korten tijd rond te wandelen in duisternis, het schijnt mij zoo troosteloos, zoo niet de moeite waard toe, voor de gelukkigen, zoo min als voor de ongelukkigen...

En daarom *hóóp* ik zoo vurig, dat er *is* een Overzijde, een Opstanding. Daarom begrijp ik zoo véél beter al degenen, die daarnaar zoeken, daarover denken, zich dáárin verdiepen, dan hen die, de oogen sluitend voor dat ernstige woord: ‘Mijne vrienden, men zal ons allen begraven,’ voortleven onverschillig, als ware er geen dood en geen scheiding, geen ouderdom en geen vernietiging...

Ik sprak in het begin van dit opstel over ‘Komen en Gaan’ van De Génestet. - Ik heb reeds den leeftijd bereikt, waarop ik 't hem kan nazeggen:

Die peinst, nog pas gekomen,
Pas gisteren - en zoo veer -
Reeds op de snelle stroomen
Van 't wondere diepe meer.

Die weet, wij armen boeten,
Wij boeten wreed en snel
Vast menig lief ontmoeten
Met menig lang vaarwel.

Die ziet ook in zijn droomen
Langs schemerende paân
Soms vrienden wederkomen,
Die ver zijn weggegaan.

En in de najaarsvlagen
In 't dwarlen van de blaân,
Hoort hij een stemme klagen
Van komen en van gaan.

Benijdbaar wie óók de slotregels van *geloofszekerheid* kan nazeggen van dit gedichtje van De Génestet, de slotregels over 'Het oord waar vroeg of laat weer allen samenkomen en niemand henengaat.'

Helaas, *zekerheid* van en *geloof* in zoo'n oord, heb *ik* niet. Maar ik denk dikwijls aan de hierboven door mij geciteerde woorden van Beets uit de Camera Obscura: '*Mijne Vrienden*, *men zal ons allen begraven. Ziet er Uw lichaam op aan*: *gezond*, *sterk*, *vlug*, *gehoorzaam aan Uwen wil, gevoed*, *gevierd*, *gekleed*, *opgeschikt. Er zal een tijd komen*, *dat het daar nederligt*, *zielloos, koud*, *stijf, in een enkele doodswa gehuld*, *onder een lang wit laken - als een steen. Het is nog het Uwe, het zal dan het Uwe niet meer zijn. Het is dan niet meer een persoon*, *maar een ding.* - -'

Zie, *dit is waarheid*, onuitwijkbare *waarheid.* Hoe ge ook gelooft, of niet-gelooft, *deze* waarheid kunt gij niet ontkennen, niet ontvluchten...

En daarom, om die *onontwijkbare* waarheid, vind ik de vraag zoo natuurlijk, zoo van-zelf-sprekend:

Wat dan...?

Zijn wij dan *dood?*

Of is er, wat ik-voor-mij-vurig hóóp, een opstanding, een wederzien, een Hierna...?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nuttigheids-Apostelen. Dames-Vertaalsters.

Geachte Redactrice,

In mijn Antwoord op uw Noodkreet wees ik er onlangs op, dat in den laatsten tijd vele dames, om zich nuttig te maken, om wat te doen te hebben, met of zonder hoop op geldelijk voordeel, zich wijden aan vertaalwerk, alhoewel daarmede de markt al overvoerd is, en zij dikwerf de vreemde taal niet voldoende machtig zijn om daaruit juist, zuiver en begrijpelijk in het Hollandsch te vertalen.

Daarvan vind ik nu weder een bewijs, dat ik gaarne onder de aandacht wilde brengen van uwe abonnés, in het vóór mij liggend, pas verschenen boek: 'Uit een kleine Garnizoensplaats,' door Luitenant Bilse. Uit het Duitsch, door Annie Honcoop, Heusden, L.J. Veerman, 1904.

Annie Honcoop, laat ik beginnen met het te erkennen, is de Hollandsche taal vrij wel meester, en haar stijl en woordvoeging zijn over het algemeen goed.

Maar, waar zij in conflict komt met het Duitsche taaleigen, dus met z.g. germanismen, maar vooral met eigenaardig militaire uitdrukkingen, als natuurlijk in een zuiver militair werk als dit van Luitenant Bilse veelvuldig voorkomen, daar maakt zij zich dikwerf schuldig aan meestal geheel onjuiste, soms onbegrijpelijke, enkele malen waarlijk belachelijke uitdrukkingen.

Nu kan men wel zeggen, dat eene dame niet juist bekend kan of behoeft te zijn met z.g. militaire uitdrukkingen, maar daarop antwoord ik dan, dat wanneer iemand, dame of heer, een werk uit het Duitsch, zoo als nu, in het Hollandsch gaat vertalen, zij of hij dan ook maar het Duitsch voldoende machtig moet zijn, om den inhoud van het oorspronkelijke juist en verstaanbaar in het Hollandsch te vertolken, en zich,

waar men stuit op niet geheel begrijpelijke uitdrukkingen in het oorspronkelijke, door deskundigen kan doen voorlichten, alvorens de vertaling in druk te geven.

Reeds bij de lezing van de eerste 25 pagina's stootte ik op de navolgende slechte vertalingen:

pag 7 ‘dan speelde hij oorlog met zijn negenjarigen zoon.’

De vertaalster heeft blijkbaar niet geweten, dat ook in het Nederlandsche leger het ‘krijgsspel’ wordt beoefend, wat nog heel iets anders is als oorlog spelen.

pag 9 ‘ten einde den kelder met enkele oude jaargangen te vullen.’

Oude jaargangen, van tijdschriften a.a. behooren niet te huis in een kelder; wel oude merken wijn, die dan ook hier worden bedoeld.

pag. 12 ‘Wat, erwten gelukken niet?’

Blijkbaar staat er in het Duitsch ‘gelingen’ dat echter in dezen zin niet door gelukken had mogen worden vertaald.

pag. 15 ‘men wenschte zich wederkeerig toe.’

een tastbaar Duitsche, maar geen Hollandsche uitdrukking.

pag. 16 ‘Ik heb hem een prachtige conduitelijst geschreven.’

idem.

pag. 18. ‘ik laat alles aan mijn neus voorbijgaan.’

idem.

pag. 23 ‘dan stopt hij hem drie dagen in

de doos, en denkt dan nog dat hij ontzettend snedig is.'

Snedigheid, gevatheid is er natuurlijk in 't geheel niet aan bij dat in de doos stoppen. Annie Honcoop had zich behooren te doen voorlichten, dat het Duitsche 'schneidig' in het Hollandsch had moeten worden vertolkt met kranig, flink, ferm, a.a. -

En nu verder gaande, en om niet te veel plaatsruimte in te nemen, wijs ik verder alleen nog op de onderstaande slechte vertalingen.

pag. 30 'anders zal ik U eens bij den Overste melden' - zuiver germanisme.

pag. 35 'Ik heb U hierheen bevolen.' Idem.

pag. 36 'eene dame wier man van ons regiment is.' Idem.

pag. 44 'in de leeszaal vulden ordonnance officieren de al te dikwijls geledigde glazen.' Natuurlijk moet dit zijn officiers-ordonnansen.

pag. 73 'de woning op de eerste verdieping was zoo smaakvol ingericht, dat men op het eerste gezicht zoude meenen, dat een der opperste tienduizend hier zijne tenten had opgeslagen.'

Nu vraag ik toch in gemoede, of ooit iemand in zuiver Hollandsch heeft hooren spreken van 'een der opperste tienduizend'? Waarom heeft de vertaalster niet eenvoudig het 'upper ten' dat in het origineel meermalen voorkomt onvertaald gelaten? Die kunstterm had een ieder dadelijk begrepen, beter dan haar vertaling met opperste tien duizend.

Voorts: 'de afbeeldingen van twee paarden in olieverf' voor:

de afbeelding in olieverf van twee paarden.

pag. 76 'Both, die als wachtmeester in het eerste reserve escadron was gecommandeerd', moet zijn: ingedeeld.

pag. 112 'Schmitz echter haalde uit, en'.... trakteerde op bier, wijn of champagne? Neen om den drommel niet, en.... 'gaf den wachtmeester een geduchten slag om de ooren!'

Sakkerloot! dat zal dan dien wachtmeester akelig zijn tegenvallen!

pag. 115 Om vier uur stonden de ordonnance officieren in 'zwarte kellnerpakken'.

Ik denk dat heusche ordonnance officieren daarvoor feestelijk zullen hebben bedankt, zoowel in het Hollandsche als in het Duitsche leger.

pag. 117 'Ook Mevrouw Leimann was, als vierlandsche boerin, zeer begeerenswaardig.'

Nu wil ik, alhoewel ik niet de eer heb Mevrouw Leimann persoonlijk te kennen, gaarne aannemen dat die dame bijzonder begeerenswaardig was, maar ik verklaar dadelijk 'griffermeerd' te zijn als ik snap wat eene 'vierlandsche' boerin nu eigenlijk is.

pag. 118. 'terwijl ze aller aandacht op haar halsuitsnijding vestigde.' Dàt vind ik nu een erg lugubere aardigheid.

pag. 141 'de aanstichter van een groote schandaalgeschiedenis.'

Aanstichter is bepaald geen zuiver Hollandsch woord.

En zoo zoude ik kunnen voortgaan, maar zal het hierbij laten, mij vleiende met de aangehaalde voorbeelden te hebben aangetoond, dat niet iedere dame zich maar aan het vertalen moet zetten, en tevens, dat Annie Honcoop, bij een eventueele tweede uitgave van hare vertaling van mijne wenken zal willen gebruik maken. -

L.C. VAN VLEUTEN.

Den Haag, Maart 1904.

Uit het Noorsch van Harold Kidde.
De eerste Steen.

Wacht u voor de besmetting der zonde.

Jezus stond in het heiligdom, boven op de trap naar den voorhof der vrouwen, en hij leerde de jongelieden uit Jeruzalem.

Het was de tijd van het derde hanengekraai en de bazuinen hadden zooeven weerklonken, maar nog was het hier leeg en stil.

Een straal van de vroege morgenzon scheen naar binnen, tusschen de schaduwbeelden der beide zuilen aan den ingang door, en viel als een warme gouden streep over al de donkere en blonde kroesharige hoofden en al de slanke blanke halzen, die zich keerden naar den Meester.

Zij zaten in een kring, op de marmeren treden van de breede trap, oplettend te luisteren; zij waren tusschen de elf en vijftien jaar oud.

Bovenaan in het volle zonlicht stond hij, rank en slank als een jongeling in zijn witten rijkgeplooiden chiton. Zijn rossig haar gloeide als goud in het felle licht, als groote witte vleugels lagen de vouwen van den chiton om zijne schouders. De rechterhand was opgeheven met een gebaar dat den nadruk versterkte van wat hij juist zeide.

Meer naar achteren, geheel in de koele schaduw der tempelgangen stonden zijne discipelen, de handen steunend op hun langen

staf, of leunend tegen de pilaren met gebogen hoofd te luisteren naar wat hun Heer tot de jongelieden sprak.

Verder naar binnen verloren zich de zuilenrijen in de geheimzinnige duisternis des tempels, die nog de vochtigheid van den nacht uitademde.

Maar achter de kinderen langs daalden de trappen af tot in den voorhof der heidenen met den bonten steenen vloer, en langs de uiterste zuilenrij gonsde het verwijderd gedruisch van de groote stad die ontwaakte, en zich opmaakte tot viering van het Paaschfeest.

Rechts schemerden de met bosschen begroeide hellingen van den Olijfberg, met in de zon schitterende tuinmuren, tusschen de pilaren door. Daar buiten brandde de zon al heet, maar hier binnen was het koel en frisch.

Een paar witte duiven vlogen met kleppenden vleugelslag onder de vergulde vakken van de cederhouten zoldering, ver weg in het zuilenwoud van het heiligdom klonk voortdurend het helder borrelend geluid der tempelbron en uit de Levietenkamer boven hoorde men de stemmen van een paar oude priesters, die samen spraken.

Jezus volgde met de oogen de fladderende duiven; klaar en helder klonk zijn stem in de ochtendstilte.

Hij sprak over het Paaschfeest: over het blijde feest, dat gevierd werd als de sombere dagen van den regentijd voorbij waren, - en over de lente, die nu ontwaakte, daar buiten, op het land onder Jeruzalems hooge ringmuren, over de bosschen daarginds op den Olijfberg, waar het gezang der vogelen van morgen tot avond jubelend blonk, over de purperen bloemenpracht in Josaphats dal en over het groene tapijt van jonge tarwehalmen op de zwarte geploegde velden - over al het jonge kiemende leven van den veelbelovenden lentetijd.

En hij zeide tot de luisterende kinderschaar, dat zij waren als de lente, een rijke belofte van naderenden zomer voor heel het land van Palestina. En hij prees hen gelukzalig, omdat ze rein waren als de bloemen aan Kedron's beek.

‘Zalig, zalig zijt gij, het zout der aarde wil ik u noemen: want gij zijt het, die de levenskracht in stand houdt. De ware meesters der aarde zijt gij in het blank gewaad uwer onschuld, Avant gij zijt rein voor God. Maar wacht u voor de besmetting der zonde.’

Jezus zweeg en haalde diep adem; een oogenblik rustte zijn blik in den hoogen lentehemel, die verblindend blauw zich welfde over de wit-marmeren rijen der kolonnaden.

Toen zag hij neer op de kleinen, wier aangezicht gloeide van innige blijdschap en trots, en een glimlach van geluk gleed over zijn smal gelaat.

Het was hem, terwijl hij daar zoo stond en zijn blik liet rusten op die effene voorhoofden, die heldere oogen en reine monden, als zag hij het zaad opkomen, dat hij had gezaaid, als voelde hij de aanwezigheid van een ander en gelukkiger geslacht hier in het land van Israël, een geslacht zooals hij het zich had gedacht in zijn meest verheven uren, fier en goed, eindelijk ontsmet van Adams oude zonde, met open hand en het hart vol liefde, een geslacht, rechtvaardig en wijs, omdat zijn gedachten rein en zondeloos waren.

De kinderen verroerden zich niet, maar glimlachten hem toe, als wachtten ze op nog meer. De stemmen der oude Levieten verloren zich in de verte. De tempelbron ruischte zacht.

Daar opeens werd de morgenstilte verbroken, door luidstemmig rumoer, door heftig getwist, waarbij ieder den ander trachtte te overschreeuwen, door haastige voetstappen, door ruw gelach en toornige uitvallen.

Het rumoer kwam van den kant van cefel en sloeg, als een zeegolf bij vloed, de trappen op naar den voorhof der heidenen.

De kleinen zagen nieuwsgierig en angstig om, Jezus kwam een stap naar voren, terwijl zijne discipelen zich vlug om hem heen schaarden. Simon Petrus trok zijn ineengegroeide donkere wenkbrauwen op, terwijl hij scherp rondzag en klemde de hand vaster om den zwaren staf.

Nu doken hoofden op boven de traptreden en de golf stroomde binnen over den voorhof. In een oogwenk was de ruime hal gevuld met een bonte menschenmassa, die elkaar stootte en drong om vooruit te komen, terwijl stemmen dooreenschreeuwden en vuisten neerkwamen in woest gevecht. Het rumoer werd weerkaatst door de hooge donkere cederhouten zolderingen, de plechtige rust van den tempel was met één slag verbroken.

Vóór de menigte uit kwamen twee Farizeërs aansnellen, die een vrouw tusschen zich voortsleepten, in hun haast struikelend over hunne lange gewaden.

De eene Farizeër was lang en mager, zijn

kostbare, wijde mantel fladderde om hem heen, een tulban was strak getrokken om zijn geel voorhoofd, waaronder twee woeste zwarte oogen opvlamden, zijn baardelooze open mond liet zijn witte tanden zien en zijn beenige hand hield den éénen arm van de vrouw stevig vast, terwijl de andere omklemd werd door de korte vleezige vuist van zijn makker, die klein en dik was, met zwarte stekende oogen onder de vettige wenkbrauwen, en een vochtigen mond met gulzige lippen.

In snellen loop sleurden zij de vrouw mede tot aan de trap, daar zonk ze ineen als bewusteloos. Men zag niets van haar dan de lange zwarte haren en de blanke bloote armen. Achter haar verdrong zich de menigte, nu geheel stil, gretig luisterend.

'Meester,' barstte de lange Farizeër los met krijschende stem en hij kwam een trede de trap op, terwijl hij de vrouw meesleepte, 'wat zullen wij doen met deze vrouw? Wij betrapten haar zooeven op openlijke echtbreuk wij vonden haar met haar minnaar in de kamer van haar echtgenoot, op haar huwelijksbed, - meester, wat zullen wij met haar doen? Wij brachten haar hier, opdat uwe rechtvaardigheid haar vonnis moge vellen.'

Zijn dweepzieke, van haat fonkelende blik liet Jezus geen oogenblik los.

Jezus was een schrede achteruitgeweken, hij drukte zijn handen tegen de koele steenen der pilaren - het was of een vuile damp hem tegenwoei, die als een golf van slijk neersloeg op de zuiverwitte treden der marmeren trappen. Bezorgd zocht zijn oog de kinderen, die verschrikt en verslagen gevlucht waren tusschen de discipelen.

Maar daarbeneden, vóór de trap, lag de vrouw, neergebogen op den groenen mozaiekvloer, gehuld in haar lange, dichte haren, uit wier wilde zwarte massa een heete zware geur van muskus en myrrhe opsteeg - een mooi wild dier, gevangen in de strikken door listige menschen gespannen.

Jezus zag haar. En hij zag ook de twee Farizeën, het ascetische, bloeddorstige gelaat van den magere, en de hand van den dikke, die zich wellustig klemde om den gevulden blooten arm der zondares.

Zijn blik gleed verder heen over de menigte die zich daarachter verdrong, hoofd aan hoofd, en hij zag ze allen - de kale hoofden der ouden naar voren gestrekt met begeerige blikken, hun magere handen woelend in den langen grijzen baard; mannen met vertoornde angstige gezichten, blijkbaar getrouwden; ook jongelingen met blozende voorhoofden en jonge meisjes met hooggekleurde wangen en verlegen blik - hij zag de machtelooze begeerigheid der ouden en de heimelijke, verschrikte blikken, die de jongen wisselden.

Het was geheel stil geworden; de zon scheen en in de diepe stilzwijgendheid van den tempel hoorde men niets dan de snelle ademhaling der menigte en den vleugelslag der verschrikte duiven. Muskusgeur zweefde in de verhitte lucht. Van den Olijfberg aan de overzijde klonk het knorrig gebalk van een ezel en het geluid van stemmen in de verte.

Jezus had zich laten neerglijden aan den voet van een zuil, hij zat voorovergebogen en teekende met bevende vingeren in het stof op de steenen; zijn schouders schokten alsof hij weende.

De mond van den dikken Farizeër vertrok zich tot een teleurgesteld-hoonenden grijnslach, terwijl hij den arm der zondares vaster omklemde; maar zijn makker, die voor een oogenblik als verlamd had geschenen door de stilte, richtte zich nu weer op en barstte opnieuw los met zijn schelle stem:

‘Meester, meester, antwoord ons dan toch - wat moeten wij met haar doen? antwoord, wij kennen Mozes' wet, moet die op haar worden toegepast?’

‘Ja, ja,’ schreeuwde de menigte en drong meer vooruit, terwijl men hoorde vloeken en schreeuwen, terwijl vuisten zich balden en voeten struikelden, ‘Mozes' wet, Mozes' wet! Steenigt haar! Steenigt haar!’

Jezus hief zijn bleek gelaat op, dat als door hevige smart was vertrokken; snel en zacht, maar voor allen verstaanbaar, sprak hij:

‘Hij die rein is, werpe den eersten steen.’

En weer boog hij het hoofd en schreef in het stof.

‘Hij die -’.

De Farizeër week een schrede terug, zijn geel gelaat werd vaalgrauw: plotseling wendde hij zich om en verdween haastig onder de menigte.

De dikke liet den arm los van de vrouw, die zwaar en krachteloos neerviel op de steenen - een oogenblik later was ook hij weg.

De ouden trokken ontsteld hunne hoofden terug en gluurden naar elkander, de oogen der jonge knapen en meisjes ontmoetten elkaar en een heete bloedgolf overgoot hun gelaat. De geheele schare weifelde, terwijl

aller blik vragende Jezus zocht, die ineengedoken bij zijn zuil bleef zitten.

De vrouw verroerde zich niet van haar plaats, maar van uit het zwarte haar glinsterden twee groote wijdopengesperde oogen, verduisterd door angst en tranen, en rustten op Jezus' gebogen gedaante; een kleine, volle hand tastte langzaam naar voren over den mozaïekvloer.

Daar suisde iets langs Jezus' oor - een kreet van schrik weerklonk, de menigte verdrong elkander, toen werd alles weer stil - men hoorde alleen nog een kermend gejammer en de zondares wrong zich van pijn voor aan de trap, beide handen tegen het hoofd drukkend; een bloedstraal drong tusschen haar krampachtig trekkende vingers door.

Jezus was in een oogenblik overeind - als een stalen veer zoo snel - met oogen vol ontzetting.

Tegelijkertijd richtte de vrouw zich op hare knieën op en voor de eerste maal zag hij haar gelaat: klein en ovaal, doodsbleek met opengesperde zwavelblauwe oogen en rooden mond - een wilde, wanhopige blik waarin een aanklacht lag - toen viel ze neer langs de trap, gleed eenige treden af en strekte zich uit, snakkend naar lucht. Het bloed bleef voortsijperen onder het loshangende haar.

'Wie? wie?' stamelde Jezus.

Niemand antwoordde, de menigte trok langzaam af, schuw omziende naar het offer en naar Jezus, die beefde van toorn.

Maar vooraan op de trap stond zij, die den steen had geworpen, klein en fijn in haar tot op de voeten afhangend wit kleed, met nog een zwaren grijzen steen tegen haar teere borst gedrukt, die ze met inspanning torste tusschen haar magere uitgespreide vingers en haar schrale blanke armen.

Haar lippen beefden, maar helder en trotsch rustten haar oogen op Jezus, fier-recht stond haar hals met al de rankheid harer vijftien jaren. Van onder den zoom van haar kleed schopte een kleine, met een sandaal versierde voet naar het lijk harer zondige zuster.

'*Ik*, heer, heb den steen geworpen - *ik* was rein.'

Jezus staarde haar aan, - hij herkende haar: zij had bovenaan op de trap gezeten, toen hij tot de kleinen sprak over de onschuld en de rijke beloften der lente.

LUCIE MIEDEMA.

Uit Londen.

Aan het verzoek van de redactie om geregeld aan de Hollandsche jonge meisjes eens het een en ander te vertellen, van wat zich hier afspeelt in het groote Londen, in de armere wijken, of in de kunstkringen, vooral van wat er hier omgaat in de Hollandsche kringen, wil ik gaarne trachten te voldoen.

Stof zal er altijd zijn - als die stof zich maar interessant voor U vertoont! Er speelt hier in het onafzienbare Londen zooveel op denzelfden dag af! Van wat er gebeurt in het arme, dichtbevolkte Oost-Eind, met z'n internationale bevolking, zijn alle talen sprekenden, brood verdienenden arbeidersstand, weet het statige West-End met z'n breede wegen en deftige huizen, z'n magnifique parken en rondrossende equipages niets af!

Of daar gevochten wordt op leven en dood om een broodkorst, of daar kinderen worden vermoord, om een paar schoentjes, of daar huizen omvallen van verwaarloozing en de bewoners bij honderden 's nachts op straat slapen - of daar moeders, die dien naam niet mogen en niet willen dragen, hunne kinderen te vondeling leggen, of erger nog, uit het leven helpen - het rijke, rossende, weeldedrinkende West-Eind ziet er niet naar om, zelfs de ‘rijkbebonte’ koetsier zal er z'n hoofd niet om uit den warmen kraag steken!

Zoo heer, zoo knecht!

Schriller tegenstellingen, dan in Londen, zeggen velen, ziet men nergens.

Ik ben wel mee geweest, door de hoofdstraten van het veelberuchte Whitechapel. Dáar is het nog best te loopen. Er rijden bussen en trams door de zeer drukke straten, langs de visch- en vleeschtoonbanken, en uitdragersmagazijnen - want alles staat daar als 't ware op straat uitgestald - in den zomer onder smeltende zonnestralen ligt de karbonade, voor ongeloofelijk lagen prijs, te verrotten.

Men zegt dan ook, dat het héel goedkoop leven is in die buurten, wat nog niet meebrengt, dat het ook ‘gezond leven’ is daar! Maar wat het zijn daar toch nog duur maakt, ja bijna onnoemelijk zware lasten oplegt - is de enorme huurprijs in die buurten. Voor een krot van een woning, voor één kamer soms betaalt men hier meer, dan in de ruime frissche voorsteden van Londen voor een huisje met een tuintje!

En toch gedwongen zijn velen hier te leven, of liever gezegd: dood te gaan, in dien reuk en stank van bedorven eetwaren, in den verpestenden rook van de schoorsteenen, in de warme lucht van volgepropte straten - zonder luchtdoorstrooming.

Want van de *hoofdstraten* van het Oost-Eind moet ge afsteken naar de dieper liggende zijstraatjes, vandaar afslaan naar de 'pleintjes' wijds geheeten: 'Skakespeare Square' of zoo - en dan komen in de sloppen en stegen, nauw als bussen, zonder lucht, zonder zon, zonder leven! Hier waar ge de halfnaakte kinderen ziet geeuwen met ouwelijke gezichtjes, zwart als roet, vloekende straatjeugd ziet omhangen, verwaarloosde vrouwen met een bierkan in de hand van 't 'public house' ziet komen - de mannen hun bord met eten ziet gebruiken op de trap - omdat er geen plaats meer is in de volgepropte kamer, hier, vanwaar Dr. Barnardo's Homes zich vullen, die dag aan dag de kinderen leveren die te veel schijnen op deze wereld - dáár is het beruchte droevig werkelijke White-chapel. Met een rilling gaat ge haast angstig door die bevolkte gedeelten, waar schijnbaar meer dieren dan menschen leven in een meer dierlijk dan menschwaardig bestaan!

En waarlijk, wisten we niet bij eigen ondervinding, dat het maar schijnbaar is, de afstand van West- tot Oost-Eind, dat daar al menige brug door filanthropen is geslagen, om die armen, die verweesde kinderen te bereiken, - een hard woord over die in 't oogspringende tegenstellingen zou ons van de lippen komen!

Goddank - er wordt geholpen, en in een volgenden brief hoop ik U eens iets te vertellen van de verschillende manieren waarop menschenvrienden dat trachten te doen.

En als straks Paschen weer aanbreekt ook voor Londen, Paschen, met z'n vacantiedagen voor jong en oud, Paschen met z'n Bank Holiday voor arm en rijk, - zal dat Paaschfeest dan ook zon brengen in die gedeelten van de wereldstad?

Op Goeden Vrijdag zullen ook daar the hot Bunns worden gegeten voor ontbijt, die nu overal besteld worden, en als ik het zie aangekondigd, moet ik onwillekeurig er aan denken welk een tractatie dit voor die stakkerds zal zijn, als vader en moeder, hoe arm ook, Engelsch genoeg zijn, om vast te houden aan die oude gewoonte! En dan ook de gekookte zoute visch voor diner? Wie weet!

Dan volgt de Zaterdag, waarop vader misschien als veel anderen 'vrij' heeft! O, neen, ze kunnen niet als de duizenden anderen een klein uitstapje maken, maar als er toch in dat moordende drukke leven eens een vrije *weekdag* is - welk een weelde!

En Paschen komt!

Kerkgang?

Ik denk het niet - afgestorven aan religie zijn zij, die stoffelijk zoo misdeeld zijn - in den regel! Geen Sundayschool extraatje dus voor de kleinen...

Maar dan komt Bank Holiday! Bank Holiday, *de* dag voor arm en misdeeld!

Zie ze daar heentrekken in de beste plunje, die ze maar hebben kunnen vinden, naar de dichtstbijgelegen hei of vlek.

Wat een drommen van menschen! Zie ze dansen bij de vele orgels, keurig dansen, wat ge zeker niet in die omgeving verwachten zoudt. Wat een pret, in die soort Kermis, in de parken overal! Ieder heeft vrijaf, geen kantoor is open, geen winkel of bank! De tweede Paaschdag is hier geen godsdienstige feestdag, maar een vacantiedag voor heel Engeland.

Aangeplakt vindt ge op de openbare wegen, de proclamatie van Eduard, dat de Bank op dien dag gesloten zal worden, en dat die dag tot ‘Bank Holiday’ zal worden gemaakt.

En als de Bank van Engeland sluit - sluiten alle kantoren, want dan kunnen er geen zaken worden gedaan in de financieele wereld.

Extratreinen vervoeren op zoo'n Bank Holiday, die 4 maal in 't jaar wordt gehouden, duizenden en duizenden naar buiten, naar de open vlekken van de voorsteden, de z.g. ‘lungs of Londen’ die onbebouwd moeten blijven.

En de meer gefortuneerde Londenaar gaat naar de zeeplaatsen. Verleden jaar, toen wij juist *na* Paschen naar het heerlijke eiland Wight gingen, kwamen de meer dan volgepropte booten met menschenmassa's ons tegen. Je zoudt zeggen - Londen was leeggeloopen!

Het zeggen is, wie maar een pond in zijn zak heeft, gaat er met Paschen uit, ‘for a change’. Donderdag vóór Goeden Vrijdag tot Dinsdag maakt een aardige rusttijd voor menig vermoeid businesshoofd.

Want de ‘citymen’ weten wat werken is, en niet voor niets staan de apotheken omstreeks dezen tijd vol z.g. ‘tonics’, een on-

schuldig opwekkend drankje, waarbij de Engelschen zweren. ‘You want a tonic’ is het vaste antwoord, wat een vermoeid Londenaar krijgt na de wintercampagne.

Beter dan ‘a tonic’, is die rust van 4 dagen in heerlijke natuur!

Het eiland Wight is erg in trek voor korte vacanties. Het vorige jaar waren de hôtels en pensions boordevol, en sliepen vele gasten in lees- en eetzaal of in de hall.

Opgefrischt komt men terug, om tot de maand Augustus het drukke treinen-leven weer voort te zetten. En wie dan niet in staat is, een langeren rusttijd te gaan nemen in bosch of aan zee - voorwaar, die zal er den volgenden winter slecht tegen bestand blijken.

Men slijt in Londen geest en lichaam in groote mate! Helaas, het Oost-Eind moet zonder vacantie doorzwoegen! Waar vele vereenigingen den kinderen al een vrijen tijd weten te bezorgen - daar blijven de ouders nog achter in de ongezonde krotten en stegen!

Vacantie-kolonies voor afgetobde vaders en moeders - welk een weldaad zouden ze zijn voor Londen's Oost-Eind!

Londen. H. BAART DE LA FAILLE.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

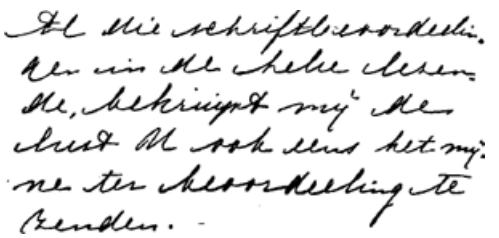

‘INSULINDE.’

Algemeene indruk: heerschzuchtig, **zinnelijk karakter**. opgeruimd, eerzuchtig, ondernemend. - driftig. - heeft steeds een bevelenden toon. - scherp, bits, streng. - buigt voor niemand het hoofd. - met zich zelf ingenomen. - zeer sterke wilskracht. - roekeloos, tirannisch, brutaal. - moedig. - lijdt bij tusschenpoozen aan melancholie. - verstandelijke ontwikkeling. - omslachtig. - ordelijk. - trotsch, zelfbewust. - zinnelijk (in vrij sterke mate). - gesloten, terughoudend. - onverschillig, stoort zich aan niets en aan niemand.

II.

'MAURITS.'

Algemeene indruk:

vriendelijk, **meegaand** (**zwak**), **eigenzinnig karakter.** treurig, zwak, neerslachtig, moedeloos. - lijdt aan verstrooidheid. - zenuwachtig, gejaagd. - weinig wilskracht, zeer meegaand. - vergeetachtig, slordig. - vriendelijk, welwillend. - spaarzaam. - zin voor geld. - huiselijk. - romantisch. - niet practisch, niet logisch. - is in staat onberaden te handelen. - geschikt tot onderwijzen. - openhartig, eerlijk, naïef. - egoïstisch. - veel eigenliefde. - eigenzinnig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Spoed-Correspondentie.

Jeanne Haaxman. Uw stuk komt in 't volgend nommer, door plaatsgebrek.

C. van B. te G. Denkt U heusch dat iemand die mij een vriendelijk briefje schrijft, en daarin terloops schrijft '*toen ik daarheen fietste*' mij alleen om *die* reden 'niet zou aantrekken?' - Ten eerste kon ik uit Uw briefje niet afleiden, dat U een getrouwde vrouw en moeder zijt. Ten tweede vind ik fietsen niet iets zóó vreeselijks voor een getrouwde of ongetrouwde vrouw, dat ik per se ingenomen zou zijn tegen een fietsende dame, van wie ik *niets* weet ten goede noch ten kwade. In 't *algemeen* genomen, vind ik fietsende mama's een moderne-vrouw-verschijning, die ik bejammer, omdat de uithuizigheid er door wordt bevorderd, terwijl m.i. de echtgenoote en moeder thuis behoort te zijn, het middelpunt moet vormen van 't gezin. Maar men kan in zoo'n geval geen regels stellen, zonder de personen en omstandigheden eenigszins te kennen. - En als ik dus *niets* van U afweet, dan alleen een kort maar zéér vriendelijk briefje, *in het belang Uwer naasten geschreven*, dan valt het mij niet in iets 'tegen U' te hebben, alleen omdat daarin de uitdrukking voorkwam: '*toen ik daarheen fietste*'. -

Wat Uw ergernis betreft over Jeanne Van Doorn, lieve mevrouw de opinie van dat nest kan U niet méér ergeren dan mij! Ik vind haar brief, haar geredeneer over haar 'bekrompen' mama, enz. enz. typisch-*echt*, zooals er heden ten dage heel veel dametjes van haar leeftijd en maatschappelijke klasse redekavelen. (Ten bewijze hiervan wil ik U mededeelen, dat een mijner vrouwelijke correspondenten mij schreef: 'Ik ken zoo'n Jeanne Van Doorn in werkelijkheid. Zij woont hier, en is geëngageerd met een 'Dolfje', enz. enz.). -

't Doet mij daarom zeer veel genoegen dat Jhr. Rappard haar eens à faire heeft genomen, maar *Uw* vraag, lieve mevrouw, *wie* zij is, *of*-zij is, *wáar* zij is, mag **ik** niet beantwoorden. Dat zijn de geheimen van Jhr. Rappard *zelf*. Ik kan U alléén verzekeren dat *ik* Jeanne Van Doorn onuitstaanbaar vind, en mij dus best kan begrijpen dat zij U 'ergerde' - -

Ja zeker, ik ben *blij* dat U schreef.

Cum Deo. Ik verwijs U, wat mijn opinie betreft, naar het bovenstaande aan C. van B. te G. Ik begreep niet, of ik Uw brief over Jeanne Van Doorn moest openbaar

maken, of opzenden naar Jhr. Rappard. Ik hoor dat wel van U? - Uw andere brieven beantwoord ik nog. -

Mej: **Noordwal**. Verwijs ik naar de bovenstaande corr: aan C. van B. te G.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

13 April 1904.
17de Jaargang.
No. 42.

Een Voorwoord op den vijfden druk van ‘Kamertjeszonde’ van Herman Heyermans Jr.

De vijfde druk van Herman Heyermans Jr.'s ‘Kamertjeszonde’ wordt thans door het leesgrage- en leeslekkere publiek doorgevlogen en doorgewerkt. Hier met voorhoofdfronsen, daar met schouderophalen, ginds met ergernis, verder met een steeds dorsten naar méér vuilheid, méér platheid, méér gemeenheid, méér liederlijkheid, méér vunzigs, méér goors, met een onbevredigden zinnenlust.... dem Schweinen ist Alles Schwein.

De auteur zegt van dit gedrang om niets: ‘Met dat al schijnt dit zeer onvolkomen boek (*och*) dat de fouten en kwaliteiten van jongelingsonstuimigheid bezit *(watblief?)* - mede de sporen van een vermoeiend driejarig journalistiek scholierschap *(sic!)* - eenigen menschen tot verheffing te zijn geweest (*zeker)*, hebben waarlijk enkelen zich tot epistelen van heetbloedigheid gezet (*is het wonder?*) die de kalmte des tijds ontsieren (*?*) In een moerasgrond dient men zacht-aan te stappen...’ Houd u kalm, lezer, ik citeer niet verder.

Al dat vuile gedoe, menschen, is niets als een caricaturiseeren van de werkelijkheid. De werkelijkheid is mooi, ook in het leelijke. Wanneer wij een allersmerigst tooneel in werkelijkheid *zien*, dan zal niet ons verstand, noch ons gevoel daar iets moois in vinden. Neen, dat mooi zit in ons gemoed. Het menschengemoed kan de leelijkste werkelijkheid verschoonen. Dat kan niet het gevoel, veel minder het verstand. Wanneer wij aangegrepen worden door een slechte werkelijkheid, of overbluft door een realiteit die te groot voor ons is om te beseffen, dan insinueert ons gemoed en wij raden het mooie en schoone, dat er ook in de slechte en leelijke werkelijkheid zit, bij intuïtie. Onlangs hoorde ik in een steeghuisje in Rotterdam een woordenwisseling in een taal die af en toe (in de meer kalme momenten)

overeenstemde met het smerigste en liederlijkste dat Heyermans in Kamertjeszonde kon schrijven. Het ging tusschen een zeeman die daar samenwoonde met een vrouw, als hij in Rotterdam aan het passagieren was. In Amsterdam had hij weer een ander gezin en God weet waar nog meer. Zijn jaloerschheid was door haar opgewekt, omdat hij haar met een anderen kerel op de Blaak gezien had. Dit gaf hem aanleiding om haar haar congé te geven. Daartegen kon zij blijkbaar geen goede argumenten inbrengen, tot ze op eens opmerkte dat het kind, dat ze mee zou nemen, óok van hèm was en dat ze hem dat overal achterna zou dragen. Dit kon hem niet schelen ook al 'krepeerden' ze beiden verder, hij zou geen cent meer geven, 'dan zou de huisbaas ze wel op straat laten smijten.' Dit was het afscheid.

Natuurlijk, daar kunnen weer tallooze vellen vol smerigheden mee beschreven worden, met dat enkele stukje werkelijkheid.

En dan rillen de eenvoudigen van ziel en zeggen, hoofdschuddend, terwijl ze roeren in hun thee: 'Ja 't zijn toch vreeselijke toestanden en 't is alles zoo wáar geschreven, die auteur (och, hoe hiet ie ook weer?) is toch 'n kraan....' En de auteur heeft zijn doel bereikt, niet waar namaak-realist,.... wel zijt gij een groot schrijver!

En met dergelijke modder wilt gij het menschdom ook bezoedelen? - Neen, weg met Uw: 'wij willen waarheid!' Gij wilt geen waarheid, gij wilt schitteren en geprezen worden, ten koste van al het goede en idieele dat ons allen, allen verstaat ge, steunt en schraagt.

In dit ééne ding wil ik Koos Habbema (held uit Kamertjeszonde) gelooven, dat het boek aan één stuk door altijd hetzelfde karakter vertoont d.i. geen karakter. En in dat eerste begin, zien wij al terstond hoe door en door onartistiek het werk in elkaar gesmeten is. Een voortdurend reclame maken voor zich zelf acht de schrijver nog noodig; ook nu de pagina's vol, waar hij een meneer een brief laat schrijven tegen zijn boek; die brief is vol netjes naast elkaar liggende eigen-gebakken argumentjes, zij worden in een antwoord van Koos Habbema stuk voor stuk verkruimeld, nog een paar velletjes met pseudo satirieke, aanmatigende, holle en reclame-achtige filosofie van den schrijver zelf, die 'hoewel allerminst (vooral minder dan een ander) de dupe van deze belangstelling,' toch genadig de hulde van de geachte clientèle aanvaardt, moeten aan het vijfdrukkige prachtwerk vooraf gaan. (Het is toch kolossaal, wat, van zes en negentig tot nu toe, vijf drukken, mensch mensch 't is enorm, ja Nederland telt groote talenten.)

Dadelijk in het begin worden wij voorgesteld aan de zoogenaamde werkelijkheid ergens in een Oosterparkstraat of Ringkade van Amsterdam, (ten minste je komt er, door met een schuitje bij 't badhuis den Amstel over te varen, als je van den kant van de Pijp komt). Hier grijnst de auteur om zijn grappen die het schellinkje doen schateren, maar houdt hij zich gereed om ernstig en verstandig mee te knikken wanneer iemand hem met somberen blik zal aanzien. Hier vooral zien wij tusschen de regels, hoe intens leuk de schrijver het vindt, om al die lekkere vuile woorden languit op te kladderen. Dit schemert verder door het heele boek heen, al geeft de schrijver zich minder bloot. En het is weer die zelfde neiging die hem er toe drijft, dié werkelijkheid als één *dubbelzinnigheid* af te schilderen.

Daarom zegt hij ook: 'dat Koos Habbema niet vermoedde dat de dartele hollandsche lezer een plat-pamfletachtig photografeeren van levende personen in dit boek zoude zoeken.' En in een vlaag van eigenwaan laat hij er verderop op volgen: ''n Man die

zoo schreef, moest door 't leven met 'n reporter-boekje loopen, was 'n kiekjesverzamelaar.'

Neen dat zijt gij niet! In de verste verte niet, Herman Heyermans Jr. Gij levert een troon, het is een voddentroon, maar toch een troon en daarop wilt gij zetelen, van daaruit wilt gij gevierd worden. Dat schreeuwt door Uw heele boek. Als een Farizeër predikt gij, als een wisselaar wisselt gij in den tempel der reinheid. Slechts de Christus ontbreekt om U er uit te ranselen. Telkens wisselt gij reinheid tegen uw boek, uw door en door vervuild boek. En dan steekt gij tot slot een versleten en gedeukte bazuin op, het is het oude instrument waar Multatuli nog in der tijd den Max Havelaar de wereld mee intoeterde.

Wie zal u dat valsche geblaas doen staken, en u die bazuin uit de handen rukken, moet gij nog meer eischen van ons geduld? Het boek heeft nu vijf drukken beleefd, nu moet het uit zijn.

Het boek begint met een potsenmakerij.

'Kaik es jô, wat ze mekaar op der huid zitten!' roept en gilt het schellinkje in dolle pret.

En uw boek eindigt met een versleten toespraak van een verloopen dominee.

Het boek heeft nu vijf drukken beleefd, laat het nu uit zijn!

En gij menschen, die zich door dit boek laat voor den gek houden, hebt gij U nog niet bespottelijk genoeg gemaakt met als idioten zoo'n vod vijf drukken te helpen beleven?

Laat het nu uit zijn!

JHR. A. RAPPARD.

Opvoeding.
(Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de 'opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.)

IV.

Aan de voorstellingen is nog het volgende waar te nemen.

Ze zijn altijd minder helder dan de gewaarwordingen.

Ze kunnen zeer ongelijk zijn in helderheid; zoowel bij verschillende personen als bij denzelfden persoon op verschillende tijden.

Ze kunnen verdonkerd worden en later terugkeeren. Hierin ligt opgesloten, dat ze niet *verdwijnen* en we dus nooit zonder voorstellingen zijn.

Ze streven voortdurend naar reproductie.

Het bewustzijn is niet bij machte meer dan één voorstelling met dezelfde helderheid te bezitten. Als we bij de eene onze aandacht bepalen, treedt de andere op den achtergrond.

In één geval heeft de voorstelling de helderheid van de gewaarwording, d.i. in den droom. Hoe dit te verklaren? Den geheelen dag zijn onze zinnen in werking. Voortdurend worden voorstellingen teruggedrongen door nieuwe gewaarwordingen. In den slaap hebben we zoo goed als geen gewaarwordingen. De voorstellingen hebben alzoo geheel vrij spel.

Onze geest is wel eens vergeleken bij een magazijn van voorstellingen. Deze vergelijking is niet geheel juist. De voorstellingen liggen n.l. niet in rust. Ze zijn integendeel voortdurend met elkaar in strijd om naar voren te dringen, m.a.w. om zich te reproduceeren.

De reproductie kan verschillend zijn.

Bij het vernemen van een treurig sterfgeval bijv. gebeurt het niet zelden, dat in de eerste dagen telkens de voorstelling ons voor den geest komt. Alleen een zeer sterke gewaarwording van anderen aard is alsdan bij machte haar tijdelijk te verdringen. In zoo'n geval spreken we van reproductie *door eigen kracht.*

Dit vindt ook plaats bij het *herkennen.* Als we iets hebben gezien, dat een heldere voorstelling bij ons heeft achtergelaten, en we zien hetzelfde later terug, dan wordt de voorstelling, die tijdelijk verdonkerd was, weer opgeroepen en versmelt met een nieuwe gewaarwording. En hoe vaker deze versmelting plaats vindt, hoe helderder en scherper de voorstelling, die daarvan het resultaat is. Vandaar komt het, dat we

zoo'n bijzonder heldere voorstelling hebben van onze huisgenooten en verder allen met wie we veel omgaan.

Behalve de onmiddellijke reproductie is er ook een middellijke. We zijn na jarenlange afwezigheid eens weer terug in de plaats onzer geboorte en opvoeding. En allerlei beelden en tafereelen doemen op uit het verleden: onze vrindjes, onze onderwijzers, onze genoegens, ons kinderleed enz. enz.; het een volgt op het ander. Wat is er in ons gebeurd? Door de gewaarwordingen van die huizen, straten en grachten zijn die oude voorstellingen weer opgewekt en naar voren gekomen. Hadden we de eerste niet ontvangen, dan waren de laatste niet gekomen. De gewaarwordingen waren de brug, door *middel* waarvan de voorstellingen tot ons kwamen.

Uit dit laatste blijkt, dat tusschen de voorstellingen een onderling verband bestaat, dat de een niet voor den dag kan treden zonder door een ander op den voet te worden gevolgd.

De voorstellingen kunnen zich dus *associeeren.* Dit vindt op verschillende wijzen plaats. We kunnen zelfs eenige wetten aanwijzen, waaraan het associatievermogen onderworpen is.

Sommige menschen leggen, als ze iets onthouden willen, wel eens een knoop in den zakdoek. Als ze deze later voor den dag halen en daarbij den knoop zien, denken ze ook vanzelf aan hetgeen ze zich hadden voorgenomen te doen. Hoe is dit te verklaren? Aldus: de verhelderde, de hernieuwde voorstelling-knoop heeft als 't ware mee naar voren getrokken de voorstelling van wat gelijktijdig met het leggen van den knoop plaats vond, n.l. het denken: dit of dat zal ik doen. Zoo bestaat er associatie van voorstellingen, die gelijktijdig ontstaan. Dit is de wet der *gelijktijdigheid.*

Nu gebeurt het echter niet altijd, dat op de ééne voorstelling ook de andere, die ge-

lijktijdig zijn ontstaan, volgen. Dit komt meestal hiervan: we waren ons niet *voldoende* bewust, dat de voorstellingen gelijktijdig ontstonden. Het is noodig, dat de volle aandacht er aan wordt geschonken. De nieuwe methode om talen te leeren berust heelemaal op deze wet der gelijktijdigheid. Zij geeft den leerling gelijktijdig met de klankvoorstelling de zaa-kvoorstelling.

Gemakkelijk is het opzeggen van het alphabet, het tellen, het opzeggen van een eenmaal geleerd versje, het neuriën van bekende deuntjes enz. Zóó gemakkelijk zelfs, dat, als we van een ander 't begin hooren, we haast niet kunnen nalaten te vervolgen. Dit komt, omdat de voorstellingen, die in een bepaalde volgorde ontstaan, zich in diezelfde volgorde reproduceeren. Dit is de associatiewet der *opeenvolging.*

We zien hier, hoe onbillijk het is een kind hard te vallen, omdat het de hem opgedragen bezigheden niet naar behooren heeft vervuld, wanneer - - - wij verzuimd hebben hem die *duidelijk* en *ordelijk* op te geven. En ook van hoeveel nut het is, het kind er aan te gewennen zijn dagelijksche bezigheden steeds in vaste orde te doen verrichten. De kans van iets te vergeten wordt daardoor zeer verminderd.

Als we een eik zien, denken we ook onwillekeurig aan een anderen boom. De voorstelling-koe wekt gemakkelijk de voorstelling van een ander stuk vee op. Dit komt, omdat de voorstellingen, die gelijksoortige kenmerken hebben, zich gemakkelijk associeeren. Dit is de wet der *gelijksoortigheid.*

De voorstelling-reus wekt gemakkelijk de voorstelling-dwerg op, de voorstelling-slordig, die van netjes. Een domoor noemen we een gladde vogel. Van een bandiet zegt men wel eens: ‘hij is een lieve jongen’ enz. Dit is de wet der *contrasten.*

Het vermogen om voorstellingen te reproduceeren is het *geheugen.* Menschen, die klagen over een slecht geheugen, geven daarmee te kennen, dat zij verwarde, vage voorstellingen hebben.

Aan het geheugen kent men eigenschappen toe. Men spreekt van een vlug, trouw, duurzaam, dienstvaardig en omvangrijk geheugen.

Een *goed* geheugen heeft hij, die spoedig in staat is, ontvangen voorstellingen willekeurig te reproduceeren. Regel is echter, dat bij hen, die dit vermogen, ook spoedig die voorstellingen door nieuwe gewaarwordingen worden verdrongen; m.a.w. die vlug leest, vergeet spoedig. Kinderen, die aldus zijn, dienen met bijzondere zorg te worden behandeld.

Duurzaam is het geheugen, als de voorstellingen lang de helderheid behouden. Immers hoe helderder de voorstelling, hoe sterker de innerlijke kracht. De helderheid hangt af van waarneming en herhaling. Hoe nauwkeuriger de eerste is, en hoe vaker de laatste is gedaan, hoe helderder de voorstelling.

We spreken van een *trouw* geheugen, als de voorstellingen in alle onderdeelen worden bewaard. Deze eigenschap is uitsluitend afhankelijk van preciese waarneming. Onbewust wordt dikwijls door ons daarnaar gestreefd. Wij sluiten bijv. bij het lezen wel eens de ooren. Dit doen we om alle klankgewaarwordingen buiten ons te houden, opdat de gewaarwordingen, die onder het lezen ontstaan, des te nauwkeuriger door ons zullen worden opgenomen.

Dienstvaardig is het geheugen, dat in staat is, op hetzelfde oogenblik dat men ze noodig heeft, de voorstellingen te reproduceeren. Een machtig hulpmiddel om deze dienstvaardigheid te verhoogen is het laten vallen van een voorstelling in meer dan één associatie.

Omvangrijk is het geheugen, als het een groot aantal voorstellingen willekeurig kan reproduceeren.

Uit hetgeen van het geheugen gezegd is, blijkt voor de(n) opvoeder wel de noodzakelijkheid, dat het kind moet *weten*, wat het gehoord en gezien heeft. En zal hij het kunnen weten, dan is voor alles noodig, dat zij, die het kind iets willen leeren, zich nauwkeurig en duidelijk uitdrukken.

P.K.

De Macht van een Glimlach.
Naar aanleiding van het zilveren jubileum van Marie van Eijsden - Vink door Stella Mare.

Geen vrouwennaam die in den laatsten tijd zoo vaak werd genoemd, als die van onze bekoorlijke, echt-populaire actrice, Marie Van Eijsden - Vink, en waar tal van dagen weekbladen eenige regels of kolommen aan haar gewijd hebben, wil ik gaarne onze zoo geliefde actrice in dit blad mijne hulde bieden.

Opmerkelijk is het zeker dat, bij de ontelbare feestvieringen ter gelegenheid van eene

12½ of 25jarige tooneelloopbaan, niemand zich ooit over zulk eene algemeene deelneming, en zulk eene echt gemeende sympathie mocht verheugen dan Marie Van Eijsden - Vink.

Of zij dan Neerland's grootste actrice is?

Of haar naam in het buitenland bekend is, en haar roem als actrice in den vreemde den naam van ons landje hooghoudt?

Neen zeker niet.

In het buitenland is haar naam niet bekend.

Zij is evenmin onze grootste tragedienne en toch.... houdt ieder van haar die haar eens zag spelen. De indruk dien haar spel op een ieder maakt is onvergetelijk, want Marie Van Eijsden - Vink heeft een toovermiddel, waarmee zij een ieder bekoort, zij bezit de macht, de heerlijke macht, van haren lach, en geen talent hoe groot ook kan evenaren met dat kostbare bezit. Met dien lach verovert zij het publiek, met dien lach beheerscht zij alles.

Eigenaardig en zoo echt sprekend voor hare persoonlijkheid is het zeker, dat waar iedereen haast benijd wordt, en de jaloezie der menigte meestal tracht, door het hatelijke 'maar' kleine tekortkomingen in groote bezwaren te veranderen, en bij algemeen gewaardeerde, talentvolle personen er op te wijzen dat zij *wél* groot, *wél* begaafd zijn, *maar*.... dat er - volgens de jaloezie - nog veel aan hapert, de naam van Marie Van Eijsden - Vink door geen enkel persoon anders dan met hetzelfde enthusiasme werd geuit en geen enkele 'maar' ook zelfs bij al die bewierooking, als bewijs van jaloezie om het hoekje kwam kijken.

Geen wanklank werd gedurende haren zege-tocht gehoord, - juichtonen, juichtonen alleen!

Niemand misgunde haar de groote eer, de vele bewijzen van sympathie, die zij overal ontving.

Iedereen gunde haar van ganscher harte den grooten triomf, hoofdzakelijk verkregen door haren heerlijken lach.

Wij ook - in onze oude Merwestad hebben H.M. keizerin Maria Theresia met gejuich begroet, - en ik geloof niet dat Weenen ooit hare koningin inniger heeft toegejubeld dan wij dìt Maandag avond Marie Van Eijsden deden.

Het stuk waarin zij 'jubelde,' Maria Theresia, blijspel van von Schönthan - meer kijkstuk, schitterend door 'aankleeding', dan fijn geestig blijspel, - paste uitstekend voor het jubileumstuk van onze mooie actrice, en zij die het 'blijspel' niet kennen, moeten zich troosten of het gaan zien, en zij die geplaagd soms worden door pijnlijke jaloezie kunnen er een lesje aan nemen, en worden door dit aardig niemendalletje, zoo vlot, blij en levendig gespeeld, misschien voorgoed van hun kwaal genezen.

Van de opvoering wil ik weinig zeggen - alleen - dat zij in verhouding tot het stuk in alle opzichten uitstekend was en na elk bedrijf een storm losbarstte - - neen - een orkaan van toejuichingen die Marie Van Eijsden golden, en toespraken en bloemen gaven in allerlei vormen maar een kleine uiting van de groote sympathie die alle toeschouwers haar toedragen.

In de pauze had de receptie plaats.

Wie wilde niet even de geliefde Maria Theresia van aangezicht tot aangezicht zien, en haar gelukwenschen niet alleen omdat zij 25 jaren de meest geliefde Rotterdamsche

actrice is, maar ook omdat zij na 25 jaren behouden heeft hare mooie verschijning en haar lach, innemend jong en blij, als 25 jaren geleden.

De koffiekamer - ‘foyer’ zou ik deftig-heidshalve moeten zeggen, maar bij zoo'n schouwburg (houten tent) is het woord ‘foyer’, eene bespotting - de koffiekamer dan met vele planten en bloemen herschapen in een zaal waar men eenigszins H.M. Maria Theresia mocht ontvangen, zag er echt feestelijk uit met zijne groen-omslingerde gasornamenten.

In 't midden van de zaal lag een looper, waar zich aan beide zijden de feestelijk gekleede dames en heeren schaarden.

Op dien gestreepten looper hield ieder in spanning de oogen gevestigd.

Men wachtte en verlangde, en eindelijk een.... ‘zij komt’.

Toen gejuich - daarna plotselinge stilte want een in wit gekleed dameskoor geschaard onder Marie Van Eijsden's groot portret als Rita Rivera, zong H.M. Maria Theresia - op de wijze van Hendrika Van Tussenbroek's ‘In Mei’, een lied van welkom toe, waarbij hare vriendin Top Naeff de woorden dichtte die luiden:

Zie, daar nadert de uitverkoren,
Keizerin van ‘Plankenland’ -
Om Heur hoofd triomfen gloren,
Bloemen draagt zij in de hand.

Majesteit, tot vreugd geboren
Op Uw zegetocht door 't land,
Wil ook onzen dank aanhooren
Dordt zendt ons als afgezant!

En wij brengen U de mare
Van haar vriendschap groot en goed,
Brengen frissche lauwerblaren,
Brengen U haar bèsten groet.

Lieve Vrouwe, kom nog jaren
Met Uw lach, die lachen doet,
De oude, grauwe stad verklaren,
Toov're in winter zomergloed.

Zóó innig, zoo uit het hart klonken de jubilaresse de woorden tegen, dat de lach van haar gezicht verdween en er ontroering zichtbaar was, geen wonder, want niemand der aanwezigen die niet even onder den indruk was.

Een luid-aangeheven 'Lang zal zij leven' en een bloemenregen die op haar neerdaalde, bracht dra weer den lach op hare lippen terug!

Ja men heeft Marie Van Eijsden - Vink 'gevierd' als geen actrice ter wereld en de lach, waarmee zij ieder dankte, wij namen dien aan, want veel welsprekender is hij, dan tal van woorden ooit kunnen zijn!

En waar haar heerlijke lach heel het uitgaande' Nederland zooveel genot heeft gebracht, zoo wil ik wenschen voor den sympathieken energieken, directeur van 'Het Rotterdamsch Tooneelgezelschap,' dat die zelfde lach hem warmte en geluk in het intieme huiselijke leven zal geven en hem van troost en kracht zal zijn, als er (waarvan niemand helaas vrij blijft) moeielijkheden of teleurstellingen een oogenblik onverhoopt zijn - of hun beider leven in beroering brengen, want sterker dan het woord, is de alles overwinnende lach van Marie Van Eijsden - Vink.

Moge die lach steeds van harte komen en door niets verduisterd worden!

Dordrecht.

Brieven uit Parijs.

Pas dàn, als de schemering daalt en één voor één de lantaarns hare lichten ontsteken.... als de sterren in electrisch getwinkel aan den hemel komen en guitig stoeiend aan de grijsblauwe lucht weer verdwijnen, dansend als kleine luchtvliegjes dooreen,.... als het daglicht, waartegen de Parijzenaars met de oogen knippen, verkleurt in de gele glinstering van kunstlichten en de nachtwind het daagsche stof van de kleeren waait.... ontwaakt zij, 'Ville Lumière' en strekt de leden uit.

En òm en in haar komt leven en gedruisch,.... zij wordt wakker in jool en in zang, en met gejuich begroet.

Vliegensvlug glijden de fiacres over de houten plaveisels, onvermoeid.... tot den morgen, als ze naar huis gaand, hunne collega's ontmoeten, die uitrijden in dienst van den wordenden dag.

Nooit heerscht de stilte.... nooit de duisternis.... vóórt leeft de stad zonder rust.... genietend, juichend, zingend,.... kermend en schreiend.... eeuwig.

Etmaal in, etmaal uit.... rusteloos, tot het einde. En dat komt nooit.

Over dat alles brommen de slagen der Notre Dame, heilig van ouderdom, den tijd af....

De laatste slagen van middernacht zijn over de brokkelende dakenrij heengedreund.... somber.... dreigend. Andere klokken spreken in hoogeren toon mee

over het uur, en ook hare stemmen droomen weg,... over de daken de hooge luchten in, naar de starren, die rijk twinkelen aan den inktzwarten hemelboog.

't Is nu het uur, dat de kinderen in hunne bedjes, uit angstige droomen ontwaakt, met schrik de slagen tellend.... elf.... twaalf.... diep de dekens over de oogen trekken, en rillend en huiverend van angst stijfde oogen dicht knijpen, om de beelden niet te zien, die opdreigen voor hun geest uit de sprookjesboeken.... en de verhalen van de werkvrouw in de keuken....

Aan zijn open venster staat hij, tellend de slagen, als weleer.... en een zacht heimwee naar die jaren stemt hem weemoedvol.

In zulke nachten kwam dan een koele hand op zijn voorhoofd de angsten verjagen, sussend zijn kleine-kinderleed. Hij zal die hand nooit vergeten.... nooit...!

Hij luistert ook nu naar het suizen in de stilte, dat vreemde suizen, waarin opdoemen zang.... soms even tokkelende snaren, of lachende stemmen.... heel vèr schreien of gesmoorde angstkreten uit den Parijschen nacht.

Zal hij slapen gaan...? Neen, nog even uitzien naar de starren.... nog even hooren naar die fluisterende stilte, die vertelt.... almaar door vertelt van het leven.... van het geluk, van het leed.... samensmeltend in één zang, in één lied alleen, alléén van smarte.... Het is een lied, begeleid van harpen en violen, triangels en gitaren.... *maar van leed alleen....*

In de kamer achter hem diepe duisternis, alleen de witte gordijnen om zijn bed schemeren éven open. Wat is het stil in 't vertrek, alleen de wekker telt ijverig de seconden af.... tik-tak.... tik-tak zonder zich ooit te vergissen.

Hij denkt aan de oude gangklok vroeger, met haar stadigen, rustigen tik.... hoe dikwijls luisterde hij er naar, alleen in zijn bedje, of als broer bij hem sliep, in diens bloote armpjes....

Maar o, wat grijpt dat lied hem aan nu.... weemoedsvol in die herinneringen.... wat bonst zijn hart van pijn.... neen.... niet denken.... niet herinneren meer.... dat van vroeger, die vredige jeugd.... *sturen* nu zijn boot op de ruwe golven des levens.... ze loeren immers op hem!

Hij huivert.... Is het koude? Neen, dàt toch niet, het is zacht in de lucht.

Hij voelt, dat het angst is, die dat lied hem aanjaagt.... zingend in zijn oor....

Slapen gaan nu.... Maar o neen, hij durft niet - in de kamer ook fluistert de stilte.... in zijn bed zal ze fluisteren. Als hij een kind was, zou hij schreien gaan.... en roepen om Moeders hand op zijn voorhoofd.... en de moed toesprekende stem, die lieve stem....

Hij voelt zich zoo klein.... in dat groote Parijs.... en die hand is zoo ver.... onbereikbaar. Angst jaagt koude druppels aan zijne slapen, het lied van leed zingt om hem.... geheimzinnig fluistert de stilte.... en de duisternis spreekt in sombere beelden....

Vluchten wil hij.... voort.... weg uit de herinneringen.... naar het licht, het leven.... de straat op.... niet alleen in de kamer blijven.... er worgt hem iets daar. Kraag òp, hoed diep in de oogen snelt hij de trappen af.... naar buiten....

Hier is het beter, veel beter.

Er zijn menschen, weinige.... maar hij voelt niet zóó de eenzaamheid.

Op een bank, zit een oud paar, dicht kleumend bij elkander.... Bijna spookachtig klinkt de huilend-smeekende vrouwestem: '*Un* sou s'il vous plaît.... *un* sou!'

Hu, deze kermtoon als solo nog in het lied van leed, dat nog om hem zingt.... Voort.... Voort.... niets zien nu, geen leed.... geen ellende.... Naar de lachende Boulevards, wat doe je met die gevoeligheid.... allons, meelachen en neuriën op de groote Boulevards.

't Is nog vèr, de straten zijn donker en somber.... maar hij ziet niets.... niets.... Tot op eens, badend in wit electrisch licht, de golf van zang en muziek, lachen en liefde aan zijne voeten spoelt. Hij werpt zich er in.... als in een koelen stroom, het doet hem goed te slenteren langs de trottoirs, veilig tusschen het lachend geschetter van stemmen der neuriënde voorbijgangers....

Muziek klinkt uit een der tavernes, een vroolijke polka, gezellig lokkend.

Aan het terras zet hij zich neer. De melodie glijdt langs hem heen... helder schittert de wijn in de glazen... hij voelt zich veilig nu... dat zingende spook van ellende, van leed... van herinneringen, hij is het ontvlucht, er komt rust in hem. Er zijn nog vele gasten, bijna allen op het terras, vrouwen vooral in losse jeugdige kleedij. Hij ziet ze niet, de muziek heeft hem opgenomen, een wals nu, en hij zweeft voort naar het lieve oude Holland, waar hij danste op diezelfde tonen met blonde nichtjes of kennisjes, die hem aanzagen met blauwe kijkers, wier vrijertje hij was... een voor een... het jeugdige kinderlijke spel van liefde...

Nu glijden langs zijne niet ziende oogen vrouwenblikken in vragend ontmoeten... zijn blik blijft koud en ver, en roerloos... hij ziet alleen nog één paar blauwe ernstige

kijkers, de eenige werkelijke impressie van zijn jonge leven, die *nu* nog in staat is een teeren glimlach om zijne lippen te plooien, een zacht heimwee in zijn ziel te doen trillen.

Wat zoekt hij hier, die oogen toch niet, dat is immers àlles weer voorbij...? Verlossing van gedachten alleen... van dat kermende spook van ellende... der Parijsche duisternis, dat hij niet aanhooren kan.

Hier is licht nu, en leven. Ach, Parijs wat ben je mooi, wat zijn je Boulevards verrukkelijk, je muziek slepend, en je geluk rijk... wat ben je vroolijk, en wat zing je die vreugde luide uit...

Plotseling zwijgt de muziek... de stemmen klinken niet zoo jolig meer, het licht schijnt flauwer, halfgedoofd.

De winter-nachtewind waait lichtkens om hem, hij voelt het nu, het wordt toch al wel wat koud om nog buiten te zitten, December al,... maar niet te lang blijven!

Om hem zwermen de vragende vrouw enoogen, liefde biedende uit zielen, koud en versteend van geldzucht... hoe vèracht hij, hoe minacht hij ze.

Twee ernstige blauwe oogen, ziet hij, wat ziet hij ze duidelijk.... en ze zijn zoo ver....

Zie, ze bewegen, ze glimlachen flauw.... nu vragen ze.... wat?....

Maar droomt hij, voelt hij de warmte van dien blik.... ziet hij niet werkelijk die oogen....?

Blauwe, zacht donkerblauwe oogen zien hem aan.... hij ontmoet er in een vraag, verlegen bijna.... een hunkerenden blik naar de koffie voor hem op het tafeltje. Droomt hij.... is het werkelijkheid?

'Voulez-vous m'offrir quelque chose, Monsieur?'

Hij schrikt op, wie vraagt dat? Die bescheiden stem, bijna heel zacht, te zacht voor dat brute Parijs.... behoort die aan een vreemde vrouw, die hij niet kent?

Voor hem rijst, heel teer zich uitbouwend tegen het licht achter haar, een kleine figuur op, bijna kinderlijk jong nog, maar ook met die elegantie, als van een heel licht luchtvlindertje. Kleine voetjes steken uit onder den even optippenden rok, eng gesloten om de slanke zuivere leest, waarin de kuische buiging van jonge vrouw zich reeds ontplooit.... en daarboven, smal, zachtovaal, de wangen bleek, de koonen te hoog gekleurd, als de gloeiende vlek van een teringlijdster, een gezichtje van reine lijnen; waaruit hem aanstaren de groote blauwe vraagoogen, de ernstig-diepe trek van peinzen.

O, er was zóó iets heiligs in die oogen, in die figuur, als Borel gezien heeft in zijn Ohanasan, uit 'de laatste Incarnatie.'

Als ik schilder was, ik zou haar hullen in tule, haar gouden vleugeltjes geven, de blonde haren om haar voorhoofd vlijen als een aureool, en uit die rijke teerheid in de droomoogen, de etherische lijnen van het ovale gelaat, de kuische lichaamsgolvingen, zou ik scheppen mijn Psyche. Ja, als achtergrond zou ik haar de joelende Boulevards durven geven, het zou alléén het reine etherisch-zijn verhoogen.

Maar nu zit *hij* daar en ik ben alléén maar de schrijver. Zijn verbaasde jongensoogen blijven staren naar dat wezen voor hem, dat een droombeeld schijnt. Heeft hij te *lang* in die oogen gezien, onbewust omdat hij zoo te droomen zat... zal hij nu beleedigend kunnen weigeren, zal het zijn hart niet pijn doen, een trek van teleurstelling en leed in die oogen te zien?

Maar meteen, hij voelt het als een vloek, ziet hij in haar, zooals ze daar voor hem oplijnt, het spook van leed, grooter en sprekender dan ooit. Het heeft hem durven volgen tot hier op de gouden Boulevards, tot hier in den zwijmel van muziek en fonkelenden wijn... tot in het stralen der lichten.

Is het dan óveral, óveral, het leed, hier zelfs in de veiligste schuilplaats die hij dacht; waarom kan hij als anderen het niet ontwijken, niet zien *willen?*

'Garçon, café à la crême!' Zwijgend verder wijst hij haar een stoel aan tegenover hem.

Nu het toch niet meer te ontwijken is, wil hij ook dapper zijn en het in de oogen zien, er mee spotten desnoods, een wereldsche ongevoeligheid toonen, als één groote schaterlach om àl... al dat leed.

Hij slaat een krant open en leest; poogt te doen òf hij leest. Hij kan de beschouwingen niet volgen, de nieuwtjes lijken hem oud, zijn blikken glijden over het papier heen, naar de Boulevards, dan voorzichtig naar haar.

Een groote schrik komt over hem; heel stil het hoofdje gebogen, staart zij bewegenloos naar den grond, er ligt verlegenheid in haar figuur en houding.

Een droevig berouw welt in hem op, haar door zijne behandeling leed gebracht te hebben, hoe *kòn* hij zoo haar krenken. Hij heeft haar behandeld, als hij het de anderen zou gedaan hebben.... maar dàt is zij toch niet... dat kan *zij* toch niet zijn?

Wie zou ze zijn, en wàt zou ze zoo laat alleen hier doen? Zou hij vragen?...

Als ze spreken gaat of lachen misschien, zal dat dan niet de teerheid uit hare oogen weggoochelen, zal het niet ruw klinken?

En hoe oud zou ze zijn, achttien.... ouder toch niet...?

Ineens, zich tot haar overbuigende met de armen op het tafeltje geleund, vraagt hij 'Hoe heet U, mademoiselle?'

Ze schrikt van zijn plotselinge aanspraak, den ommekeer in zijn houding, van het zacht, beleefde in zijn vraag.

'Blanche!'

Haar tweeden naam vraagt hij niet, herhaalt alleen zacht de eerste. Waarom ook, in dit groote Parijs, waar men elkaar ziet, ontmoet, even samen voortleeft, om dan door het groote rad, dat immer draait, weggeslingerd te worden, vèr uit elkaar, voor eeuwig.... als ware het een droom geweest....

Hij ziet haar diep aan, diep uit zijn bruine oogen in het blauw der hare, de violen met den peins-trek.

En zij blijven rusten in elkaar. Even...? neen lang, hij weet niet hoe lang, tot het

haar pijn doet, en zij ze langzaam sluit. Maar door dien blik is er vertrouwen gekomen in zijn, zoo dikwijls bedrogen en teleurgestelde ziel, hij wil meer weten nu, álles, al is het van het spook van leed.... hij vindt het mooi nu.... zoo mooi, als de 'Schiffer im kleinen Schiffe,' zijn Lorelei; hij wil nu het leed, al het leed zien en weten, luisteren naar het lied.... dàt lied.

'Je bent achttien jaar, hé?'

'Zeventien,' zegt ze zacht.

Grooter voelt hij het leed.... zeventien jaren, welk een kind was *hij* toen nog.

'En *hier*...?' hij werpt een veelbeteekenenden blik in het rond.... 'Hier?'

Ze begrijpt hem, verbleekt, ze is als was nu bijna, angstig vraagt haar stem: 'Waarom, waarom vraag je dat.... je ziet het toch?'

Smeekend vragen haar oogen toch niet te roeren in haar ziele.

Er knijpt hem iets de keel dicht, er worgt hem iets, zóó stijf dat hij niet spreken kan, en alleen een smeekblik terug werpen uit zijne oogen.... zijn jongensoogen, die niet kunnen begrijpen, òmgrijpen al dat vreeselijke nòg. En zijn ziel, die reeds dacht te kennen het ontzettende leven.... krimpt pijnlijk ineen....

'Oh nòn, niet daarvoor, hè, non, het is niet daarvoor.... Blanche?'

Waarom weet hij niet, hij grijpt haar hand. 'Dis donc, dis....' dringt hij angstig aan.

Haar bleeke wangen, haar zwijgen, haar neergeslagen wimpers aan de blauwgeaderde oogleden, ze antwoorden hem.... op alles.

Hij huivert, koude innige huivering van zijn ziel. O, al dat reine, dat mooie teere hooge, dat hij gezien had, vroeger, in die ernstige blauwe kijkers.... dat hoogste van heilige liefde, dat hij beroerde alleen met zijne gedachten in stille avonden, als hij toegaf aan zijne droomen, dat was hier.... te koop, *in haar.... in hare oogen*, waarin hij nog zag een wereld van vèr, heilig denken.

Ze frommelt zenuwachtig in de bleeke vingertjes haar handschoen.

Hij staart er naar, ze zijn klein als van een kind.

'Maar.... maar *dàt* dan, *dàt*!'

Met blije verrassing heeft hij haar wijsvinger met zwarte piekstippels gezien:

'Je bent ouvrière?'

Ze knikt.

'En je bent hier - hier?'

'Oui'.... nog altijd heeft haar stem heel zacht geklonken, maar ineens nu wordt die hard, zoodat hij schrikt....

'On est bien obligé!' En als ze zijn blik ziet, om te weten, wat hem nog onbegrijpelijk is.... gaat ze voort: 'ik moet toch leven.'

'Maar dàt dan?' hij kan nog niet begrijpen, 'dàt dan....?' Hij kan geen oplossing vinden, och wat is hij nog onbekend met het leven van Parijs!

'Dàt....?' nog harder klinkt haar stem, als een aanklacht, 'dat geeft me twee francs per dag!'

Gewend aan rijkdom, aan weelde, niet kennend den knellenden band van 'te weinig geld hebben', kan hij zich niet dadelijk verplaatsen in den toestand, hij voelt echter dat het leed is; kan hij het verzachten?... Och ja.... maar hoe!.... En morgen dan, voor háár begint weer het nieuwe, nieuwe leed.... het is het noodlot, onafwendbaar.

Maar medelijden welt op in zijn ziel, groot medelijden, hij zou haar in zijne armen willen nemen, alleen ziende de klare oogen, en sussen al haar leed, en veilig haar

beschermen tegen het ruwe der Boulevards òm haar....! Maar dat alles, het kàn niet.... het is onmogelijk, ze is eenmaal vrouw van het leven.

Maar vriendschap wil hij toch even geven, hij wil haar toonen, dat hij voelt haar groote leed, als hij *zóó* verzachten kan! Voorzichtig drukt hij de hand, die nog vergeten in de zijne ligt, ziet haar diep aan.... 'Pauvre petite!'

Ze moet het gevoeld hebben, o zeker, ze moet het gevoeld hebben - haar blik blijft tenminste in den zijne rusten, als even zich koesterend aan deze voor haar oprechte emotie, een vreemdelinge in de droeve indrukken, die zij opdeed van het leven.

Hoe komt anders die behoefte in haar eens eenmaal werkelijk vertrouwelijk te spreken, hoe kunnen haar oogen anders opeens zoo zuiver rein hem aanzien, zonder eenige andere bedoeling, ze wil zeker iets zeggen... want ziet, ze buigt zich tot hem over, heel dicht.

O, het spook van leed, wat openbaart het zich aan de *te* gevoeligen, en wat brengt het zoo ook hun een leed, ondanks het smeeken der slachtoffers toch heen te gaan.... en wat is het toch ook weer aantrekkelijk vooral voor hem nu in de blauwe oogen, het zal hem aangrijpen nu, zijn ziel verscheuren, en den nog vroolijken blik in zijne oogen dof en moedeloos maken.

Hij is maar een kleine jongen eigenlijk

nog, nog kleiner bij de grootte van het forsche Parijs, maar hij voelt zich al zoo'n heer. Over een jaar is hij meerderjarig.

En toch kan hij zich niet afwenden van dat spook van leed... het grijpt hem aan, heel vast... hij moet luisteren. Och, hij heeft het immers zèlf gevraagd! De woorden hoort hij half, maar ze schrijven zich neer in hem met bloedende teekens... hij hoort haar vertellen van àl haar leed... ze legt het hem bloot, zooals het *is*, koud, wreed, ondraagbaar soms.... het strijden eerst, het lijden... dan haar val... steeds dieper....

Zijn gezicht is koud en strak, maar... o.... o wees stil nu, kleine, kan je dan in zijn oogen niet zien, hoe zijn ziel schreit van pijn, en wanhopig smeekt niet verder te gaan?

Zij fluistert bijna, maar immer voort.... voort.... van haar jeugd aan het meer van Genève, het òngelukkig huwelijk harer ouders, en de scheiding, die de eerste smart in haar tienjarige kleine leventje bracht van kiezen tusschen vader en moeder, *toen* haar vader gevolgd naar het groote Parijs, waar hij haar weldra alleen aan het leven overliet.... En dan vertelt ze bevende, omdat ze wéét niet heelemaal begrepen te zullen worden, van hare idealen, van hare heilige jeugdige idealen, die daar *nu* aan hare voeten liggen, vertrapt, verminkt, bezoedeld... door het moeten, het harde moeten; want de honger doet pijn, weet je.

't Is of er iets in hem onder te groote spanning breekt.... in zijn hart.

'Ah oui, c'est comme ça!' voegt ze er nog aan toe.

'En is àlles dan voorbij.... alles?'

'Ja!'

'Je kunt nooit meer gelukkig worden, de idealen, die je droomde, verwezenlijkt...?'

'Ach nee.... ik kan toch een "pauvre bonhomme" die me vraagt, niet bedriegen gaan...?'

Kleine, àls je op dat oogenblik comedie gespeeld hebt, heb je nu de grootste verwoesting aangericht, die je ooit aanrichten kon! Hij moet oprijzen om adem te halen, zie je niet hoe zijn borst naar lucht zwoegt, hoe al de zenuwen van zijn gelaat beven, en zijn oogen wanhopig om hulp rondstaren?

Hij gaat niet weer zitten, drukt alleen haar hand. 'Adieu' zegt hij 'Adieu!'

Dàn snelt hij voort tusschen de tafels en stoelen, door de menigte langs de Boulevards, waar vrouwen met evenzóó vermoorde zielen lachen en neuriën.... Vóórt.... voort, want hier kan hij geen adem halen, tusschen die doode lichten, de valsche muziek, dat droeve lachen.

Zonder te denken, heeft hij zich voortbewogen.... aldoor.... aldoor.... en nu bevindt hij zich eensklaps bij de Seinekade; de groote oude grijze rivier ruischt zacht langs hare oevers, een gaslantaarn werpt een flauw schemerlicht om zich, vredig twinkelen daar heel hoog de sterren, en de wind om hem, vertelt weer.... vertelt weer.

Grijs van ouderdom, grootsch door geschiedenis.... heilig door de stroomen bloed die zij reeds naar zee gedragen heeft, golft zij voort, grauw en donker.

Is haar beeld met hem meegezweefd.... ziet hij haar niet naast zich.... kan hij het dan nooit ontvluchten.... wil het dan vermoorden hem.... nòg vertelt het vele en lange verhalen uit haar leven.... en van het einde, dat eens komen moet.

Is het nog ver.... is het dichtbij al?

Haar kleine, ten bloede gestoken vingertje wijst zwijgend neer in de grijze golven, die medelijdend fluisteren het vredig sluimerlied van den eeuwigen slaap.

Vèr achter hem, van de Boulevards klinkt muziek en juichen.

Snel spoedt hij zich voort weer.... o als straks de slaap hem rust kon geven.... zijn hoed weer diep in de oogen.... de jaskraag òp tot aan de ooren... langs de Seinekade, luisterend naar zijn eigen stap om afleiding te zoeken.

Achter de Notre-Dame staat de Morgue, die schijnt hem zwijgend toe te knikken uit de wijd geopende deuren, wachtend op nieuwe slachtoffers.

Hoe verlangt hij nu naar zijn kamertje dáár boog bij de daken, en het bed, dat hem vergetelheid brengen zal misschien in slaap.

Op de bank zit nog het oude paar.

Hij is te slapen gegaan, ze heeft haar sjaal over hem uitgespreid....

'*Un* sou, s'il vous plaît, *un* sou?'

Voort.... voort.... voort....!

'O God!' klinkt het op, uit zijn borst. Is het een aanklacht, is het een smeekbede.... hij weet het zelf niet.

De Notre-Dame bromt twee diepe slagen, haar zware stem spreekt als een doodsklok.

't Is of Parijs èven.... *ontzet* zwijgt...

Dan leeft het weer voort... immer voort: het lied zingt van hellevreugde.

HENRI VAN WERMESKERKEN.

Paris.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. 's-Gravenhage, 29. 3. 04.

Zeer geachte Freule.

Het speet mij zeer, dat ziekte U verhinderde mij hedenmiddag te ontvangen. Ik had U gaarne even gesproken over een stukje in de Holl. Lelie van 23 Maart j.l. Dit artikel werd uit het Duitsch vertaald; de schrijfster bespreekt er in de gevaren, die het dragen der reform-kleeding voor haar gezondheid zou hebben gehad. Het stukje trof mij zeer, omdat ik mij in twee opzichten in dezelfde omstandigheden bevonden heb als deze Duitsche dame. *Ik had n.l. dezelfde ziekte - waarvan ik nog niet volkomen ben hersteld*[*)] - en draag eveneens reform. Maar in plaats dat de reform mijn genezing belemmert, voel ik mij in deze vrije, *aansluitende* maar *niet drukkende* kleeding, juist bijzonder aangenaam en gezond.

Het wil mij echter voorkomen, dat dit gunstige resultaat voorbereid is, door de zoogenaamde verbeteringen, die de schrijfster aangeeft, maar die bij ons reeds lang het type der reform-kleeding uitmaken. Een principe van de reform is immers juist het dragen van den kleederlast op den beenigen schoudergordel en de heupbeenderen, zoodat japon en ondergoed op rug en heupen aansluiten, daarentegen buik en maagstreek vrijlaten. Een tweede beginsel is de *lichtheid*, welke stoffen voor reformdracht zullen moeten hebben.

Ik geloof dus, dat de schrijfster van het stukje geen echte reformkleeding droeg, maar een rechten, snitloozen 'hobbezak' (zooals men ze vooral zoo dikwijls in Duitsche tijdschriften ziet), van zware stof, die met al zijn gewicht op de schouders drukte en de borstkas belette zich op die plaats flink uit te zetten.

Zooals ik de reform-kleeding beschreef, draag ik haar en ik heb nooit eenigen hinder gehad van drukking op de schouders, zelfs niet van eenig indruksel van de stof van mijn lijfgoed in de huid der schouders.

Mijn ademhaling is volkomen onbelemmerd.

Ik wilde U dit even schrijven, omdat ik het noodig vind in 't belang der reform-kleeding-beweging, tegenover dit ongunstige geval, een dergelijk geval te beschrijven, dat echter zoo geheel andere gevolgen had, en om nog even in herinnering te brengen, dat onze reform toch niet dusdanige verbeteringen zou behoeven, daar zij van gelijkluidende beginselen uitgaat.

Indien U van mijn schrijven voor Uw blad gebruik maken wilt, geef ik daarvoor gaarne mijn toestemming.

Hoogachtend,
JEANNE HAAXMAN.

Noot redactrice.
Gelijk uit bovenstaand schrijven blijkt, vervoegde U zich den 29sten Maart jl: *persoonlijk* ten mijnent. Die dag nu was zoo bij uitstek guur en koud, dat ik met de grootste verbazing in Uw brief lees, hoe U *nog niet volkomen*

*) Cursiveering is van de redactrice.

zijt hersteld van dezelfde ziekte der Duitsche dame in het door U bedoelde geciteerde stukje uit Für's Haus. (zie Holl: Lelie van 23 Maart jl:).
Want de ziekte dier dame was... **longontsteking**.
Ik releveer dit, omdat er dunkt mij uit blijkt, *of* dat de reformkleeding inderdaad een zeer wonderlijke uitwerking heeft op Uw gestel, *of* - - - dat U nóóit *werkelijk* longontsteking gehad hebt! - Hoe dit zij, ik heb het stukje in questie gelezen in een der *laatste* afl: van Für's Haus, Februari of Maart 1904, en ik zie dus niet in waarom die dame niet op de hoogte zou kunnen zijn van de *nieuwste* reformkleeding, vooral juist in Duitschland waar er zooveel aan gedaan wordt. En in een ander Duitsch Blad, eveneens van Februari of Maart 1904 ('Dies Blatt gehört der Hausfrau') vind ik een dergelijk getuigenis als dat uit Für's Haus. (zie onder Varia in ditzelfde nummer). -
- *Ik leg er echter allen nadruk op, dat ik deze getuigenissen geheel onpartijdig in het belang der lezeressen opneem*, *want ik zelve kan op medisch gebied geen oordeel vóór of tegen hebben. Om diezelfde reden van onpartijdigheid geef ik gaarne eveneens plaats aan Uw schrijven.*
Wat mij-persoonlijk aangaat, ik geef gaarne toe alle fouten, ongemakken en leelijkheden onzer niet-reformkleeding, maar ik zie uit *schoonheids*-oogpunt in de tegenwoordige reformkleeding géén verbetering, wèl het tegendeel!

II.

Aan Mejuffrouw JEANNE VAN DOORN.

Geachte Mejuffrouw,

Alhoewel ik persoonlijk buiten de Correspondentie sta tusschen U, jonkheer Rappard en den heer Van Oudega, hoop ik dat ge toch mijn schrijven aan U gericht zult willen lezen. Het is goed gemeend, maar de woorden zullen U hoogstwaarschijnlijk niet aangenaam kunnen zijn. Om eenig misverstand te voorkomen, begin ik met U mede te deelen dat de Heer Rappard mij onbekend is.

Zijn eerste schrijven aan u gericht droeg, evenals het tweede van 30 Maart 1904 Holl. Lelie, slechts een stempel van beleefde, welgemeende raadgevingen in het algemeen en aan U persoonlijk, gericht. Een 'smalen' op Uwe ouders, of U zelve was er m.i. niet in te bekennen. En dat hij in zoo menig opzicht gelijk heeft, bewijst het *Leven*, dat gij nog niet schijnt te kennen, alhoewel ge denkt beter daarvan op de hoogte te wezen, dan Uwe ouders, jonkheer Rappard en alle 'schromelijk ouderwetsche menschen!' Het eenige waarin ik met hem van meening durf te verschillen is het aan elkander plakken etc. in dit *Uw* speciaal geval. Doch diegene welke met open oogen objectief rondzien in de wereld, zullen moeten toegeven, dat dit meer dan eens gebeurt. Ik verwonder mij over het gemak waarmede gij zaken à vol d'oiseau behandelt, waarover menig onzer ernstig zou moeten nadenken. Stoutweg ook beweert gij: Een jong meisje moet nu eenmaal door een jongmensch thuis gebracht worden. Werkelijk?! Hoe zijn wij die tot de be-krom-pen generatie behooren dan wel huiswaarts gegaan in den tijd dat wij bals, soirées en theaters bezochten? Wij werden in onzen tijd door een rijtuig, dienstbode of kruier afgehaald en hoewel ik mij kan voorstellen dat ge 'zalig gelukkig zijt op die wandelingen, die ge eeuwig zoudt willen

laten duren', toch begrijp ik dat Uwe Moeder deze met minder genoegen aanziet, dan gij. Maar het gaat ten eenenmale mijn verstand te boven hoe een kind een zijner Ouders zou *uitlachen*, indien deze het zou verbieden. Gij zelve spreekt van 'finaal uitlachen!' Ge zegt geen 'stumper' te zijn evenmin als de Heer Van Oudega, doch veroorloof mij het zeer beklagenswaardig te vinden dat men op uw leeftijd nog niet tot het besef is gekomen van wat men verschuldigd is aan zijn Ouders, niettegenstaande die zalige avondwandelingen in den maneschijn. Verder bekent gij openhartig dat 'uw moeder niet uw vertrouwen bezit, en ge vindt dat niet kwaad, omdat zij vanzelf uit haar tijd is!' Bestaat er een tijdsbepaling voor het vertrouwen? Zoo ja, weet gij dan wel zoo zeker dat die, waarvan gij zoo uitstekend op de hoogte zijt, meer moreele waarde heeft of beter is, dan die, waartoe de andere generatie behoort? Ik erger mij over de verregaande geblazeerdheid en onbeleefdheid van zooveel jongelieden, nù - en ben dankbaar het andere geslacht gade te slaan in toon en manieren. Ik sta in het tijdperk tusschen den bekrompen en den volprezen nieuwen tijd. Maar ik heb geleerd van het *Leven*, eerbied te koesteren voor de generatie waartoe ook o.a. mijne Moeder behoort. Ik kan U verzekeren dat, ofschoon zelve thans moeder, en vele jaren doorgebracht hebbende ver van Haar verwijderd, ik geen enkele gedachte koester, waarvan ik Haar niet deelgenoot maak. En het vertrouwen is wederkeerig. Dit sluit volstrekt niet in dat ons oordeel hetzelfde is. Integendeel. Over meer dan een onderwerp, oordeel ik volgens Haar te nieuwerwets, maar ik zal de laatste zijn te beweren, dat ik het bij het rechte eind heb. Voor U hoop ik dat er nooit een tijd zal aanbreken dat ge het zult moeten berouwen uw moeder niet *gekend* te hebben, en andersom. Wellicht is Freiligrath u te ouderwetsch, anders zou ik u willen wijzen op zijn woorden: Die Stunde kommt, die Stunde komt, wo Du an Gräbern stehst, und klagst....

Ik ben dankbaar voor U, dat een verbod der singelwandelingen met den heer Van Oudega, gelijk zou staan 'aan het verwoesten van uw jonge leven!' Ge zijt wel benijdenswaard dat ge dit met deze melodramatische zinsnede kunt schilderen!! Het *Leven* bederft de meeste onzer niet aldùs. Maar hoe zoudt gij ook het *Leven kennen* op uw jaren, al vermeent gij dit?

En de liefde, welke gij bezingt. Ik zou U willen vragen 'Weet ge wat *Liefde* is?.... Nù reeds? -

George Eliot, een vrouw op wier oordeel men wel eenigszins kan geven, alhoewel ook zij tot de gelaakte generatie behoort, zegt ergens dat men eerst op rijperen leeftijd komt tot het algeheele besef van *Liefde.*

Onbewust trouwens blijkt uit uw eigen woorden dat ge het niet weet. Want ge zijt *hard.*

Iemand die waarachtig bemint en bemind wordt, is niet in staat *hard* te zijn, zooals gij in uw oordeel over de nalatige kinderjuffrouwen die zoo maar hun betrekking moeten verliezen bij een verzuim hunnerzijds. Liefde omvat ons, leeft *in* ons, en *uit* zich niet alléen jegens het voorwerp onzer genegenheid, maar ook jegens anderen.

Ook de ondergeschikten. Wederom moet ik U mijne onverholen verbazing te kennen geven over de gemakkelijkheid waarmede ge U 'a priori' in toestanden verplaatst, die U thans onbekend zijn.

Neen - Een *ware* moeder rent niet alle pretjes na en vertoont zich niet op alle 'tea's' (brr, brr) om haar kinderen aan de zorgen van vreemden toe te vertrouwen Onze

geachte Redactrice en anderen hebben echter zoo goed en juist een en ander hieromtrent geschreven, dat het nutteloos is, verder hierover uit te weiden.

Een vreemde kàn geen hart hebben voor de kinderen der moeder? die hen steeds aan haar overlaat. Zelfs de meest supérieure kinderjuffrouw (en de wereld bestaat nu eenmaal grootendeels uit middelmatige menschen) zou in de verzoeking komen, nalatig te worden. Dus als 'zoo'n mensch' de kinderen kou laat vatten moet ze uit haar betrekking! Ten eerste kan dit gebeuren terwijl de meest zorgzame moeder over haar kinderen waakt - maar dan is het verschil tusschen die beide vrouwen, dat het de laatstgenoemde is die zich iets heeft te verwijten (tenminste wanneer hiervan sprake kan zijn.) En dit is m.i. strikt rechtvaardig. Ten tweede, kan de beste kinderjuffrouw nooit de plaatsvervangster zijn eener moeder. Niet omdat zij 'maar zoo'n mensch' is, doch omdat het moederlijk instinct haar vreemd is in de meest intensieve uitingen er van. Laten wij nu eens aannemen dat de nalatigheid eener kinderjuffrouw ernstige gevolgen heeft gehad voor het kind. Gelooft ge dan dat ook zij zich geen verwijten zal maken, geen hart bezit, als gij en ik?

Verder meent ge dat een vader, niet met zijn zoon behoeft te praten als hij moe thuis komt. Droevig teeken van den door U zoo hooggeroemden nieuwen tijd! Dus, zijn zoon blijft hem vreemd. Tot wien zal diezelfde zoon zich dan wenden, later, waneeer hij in de groote moeilijkheden en verzoekingen der wereld, help en steun behoeft niet alleen bij een man - maar vooral van eenen die hem liefheeft omdat hij is zijn Vader! Ik weet dat menig jongeling *niet* onderging, dank zij het vertrouwen dat hem bond aan zijn ouders.

En van de ellende in het omgekeerde geval, zou ik u eveneens menig staaltje kunnen verhalen. Maar - ook alweder in *dit* speciale geval is uw opmerking zéér juist, want m.i. moet het ieder mensch van rijpere jaren onzinnig voorkomen, 'het bestudeeren van karakters door een jongen van veertien jaar!' Uw broeder Karel schijnt mij toe een bijzonder ontwikkeld persoon te zijn, om op zijn leeftijd reeds een oordeel te kunnen vellen over de personen voorkomende in 'Kamertjeszonde!' Wij, gewone menschen zien hen zooals de auteur ze beschrijft, ergo tamelijk walgelijk.

Wat weet een jongen van veertien jaar van lichte vrouwen enz. van *nabij? Niets.* Of indien dit wèl het geval is, dan noem ik hem, met het volste recht geloof ik, een stumper.

Volgens u, vloeit het hoogste in de letterkunde uit zijn pen, en gij zelve vindt Kamertjeszonde een heerlijk boek. Ik ken slechts één gezond, heerlijk, zoo ge wilt, realisme, dat van Zola - maar smaken verschillen. -

Tot mijn schrik bemerk ik dat mijn brief reeds

te lang is geworden bijna, en ge zult u zeker geërgerd hebben over het gezedepreek. Maar men zou nog méér kunnen antwoorden op uw brief, veel, veel meer. Uw vriendinnen waarmede gij hebt gesproken over uw schrijven aan Jonkheer Rappard hadden u wel eens mogen wijzen op den zeer modernen? vorm van aanhef. Of moét men in den nieuwen tijd alle regelen van etiquette eveneens over boord werpen? Gij zult mij bekrom-pen vinden en bij voorbaat neem ik dit praedicaat aan. Maar de tijd zal ons leeren wie gelijk heeft.

Ik heb het *Leven*, door omstandigheden en ondervinding, leeren betrachten van debreedere zijde. Niettegenstaande mijn menschenkennis ben ik echter nog niet zoo ver gekomen om alle menschen tegenwoordig slecht te noemen zooals gij het doet.

En menig jong meisje mocht wel eens ter school gaan bij de ouderen van dagen. Om de wijze te leeren waarop men zich kan voelen *moeder*, *huisvrouw* en femme du monde.

Om te leeren wat de *ware* beschaving en beleefdheid is.

Om te *streven* naar nederigheid en het waarachtig innerlijk ontwaken!

Achtend

Mevrouw VON MOLLER - DE VOS.

Varia.

Over de reformkleeding.

Met bijzondere belangstelling heb ik de laatste jaren in het door mij zoo gewaardeerde tijdschrift ‘Dies Blatt gehört der Hausfrau,’ alle opmerkingen gevolgd, die over de reformkleeding het licht zagen. Nu zal ik nog eens, ten nutte mijner medelezeressen, de ervaringen nederschrijven, die ik zelf met de reformkleeding opgedaan heb. - Toen de beweging voor de reformkleeding ontstond, werd zij voorgesteld als het ideaal der vrouwenkleeding, en ook ik was erg met die verbetering ingenomen. Daar ik een der eerste draagsters van de veelgeprezen reformjapon was, liet ik me kalm aangapen. Mij houdende, of ik het hoofdschudden en de ironische opmerkingen niet zag of hoorde, verheugde het mij, de goede zaak te helpen bevorderen, en door mijn voorbeeld nieuwe volgelingen te winnen; ik ging zelfs zoo ver, dat ik niet alleen geen corset, maar zelfs geen lijfje en geen borsthouder droeg. Omdat ik slank en lang was, ging dat ook, ik maakte in mijn reformjapon in 't geheel geen hobbezak-achtigen indruk, mijn houding bleef kaarsrecht, ook zonder den steun van 't corset. *Een tijdlang had ik plezier van de nieuwe uitvinding, maar toen begon ik ook de nadeelen te voelen, en die brachten mij in tegenovergestelde richting. Ik begon de schouders naar boven te trekken, daar op den duur de geheele kleederlast daar te zwaar voor werd. In den zomer ging 't nog, die dunne katoenen kleeren hadden geen gewicht en trokken niet naar beneden; maar de zware winterkleeren met zwaren mantel daaroverheen, drukten op borst en longen. Om dezen druk wat te verminderen begon ik voorover te loopen, wat mij niet mooier maakte en volstrekt niet bevorderlijk voor mijn gezondheid was.*[*)] Na twee jaar was mijn verrukking over de reformkleeding

*) Noot redactrice.

heelemaal over - ik nam mijn afgedankte kleeren weer terug, en voelde mij zeer behaaglijk in mijn corset, dat ik mij van toen af liet aanmeten, bij de alom bekende firma A.B. Meschke te Roszwein in Saksen. Of andere draagsters der reformkleeding ook niet dezelfde ondervinding opgedaan hebben? Dat moet wel zoo zijn, want ik heb opgemerkt, dat veel dames, die vroeger de reformkleeding droegen, ze even als ik, weer afgelegd hebben. Het verwondert mij echter, dat zoo weinigen hun ondervindingen bekend gemaakt hebben; juist uit den dameskring zou dat van zooveel nut zijn. Alleen uit de praktijk kan bewezen worden, en dan kunnen alleen zij meepraten die de kleeding geprobeerd hebben. Wat nu het corset betreft, daarop is dikwijls, zonder eenigen grond, gesmaald. Natuurlijk is 't vóór alles waar, dat het onzinnig vaste snoeren ongezond is, daartegen moesten in de eerste plaats alle verstandige vrouwen te velde trekken. Ook moest men meer met verstand te werk gaan bij het koopen van een corset. Men moet niet het eerste het beste corset naar een nommer koopen en dan om het lichaam heen wringen. Nog veel meer als bij japonnen en schoenen, waarvan men het toch heel natuurlijk vindt, dat die gepast worden, moet men het corset op maat laten maken. De corsetindustrie heeft in 't algemeen in den laatsten tijd een enorme vlucht genomen en in 't bijzonder is aan het corsettenatelier A.B. Meschke, Roszwein (Saksen) de opdracht gegeven, nieuwe vormen uit te vinden, bevorderlijk voor de gezondheid. Den voor mij liggenden catalogus met zijn rijken voorraad illustraties en de aangeving der maten kan ik mijn mede-lezeressen aanbevelen. Op recommandatie ben ik naar die firma gegaan en heb mij op dat atelier mijn corset laten maken,

(Cursiveering is van mij. Dit stemt overeen met het getuigenis van 23 Maart jl: in de Holl: Lelie.)

en ik ben zeer te vreden: ik zal nooit een ander meer dragen. Mijns inziens moet men alleen op maat gemaakte corsetten dragen, die zich naar 't lichaam voegen. Wie zich verder zonder corset wil behelpen, moge het vrij doen, maar gezette vrouwen zullen altijd één steuntje, een houvast gebruiken of ze zullen ondervinden, dat zij op een dwaalspoor gebracht zijn.*)

FRIEDA NEUMANN.

(Dies Blatt gehört der Hausfrau.)

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

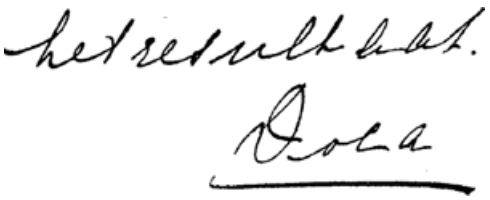

'DOCA.'

Algemeene indruk: scherp bits, doch gevoelig karakter. maakt steeds plannen zonder ophouden, voert echter weinige uit. - onlogisch, onpractisch, - in de hoogste mate vergeetachtig, slordig. - kattig (in vrij sterke mate). - kan dikwijls bits en scherp de menschen behandelen. - wilskracht. - omslachtig. - driftig. - lijdt aan melancholie. - trotsch, zelfbewust. - moedig, flink. - getallenzin sterk ontwikkeld. - dikwijls verlegen in gezelschap. - zeer gevoelig, zinnelijk. - spaarzaam. - openhartig, eerlijk, trouw.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

*) Noot redactrice.
(Dit getuigenis stemt geheel overeen met de indertijd door prof: Treub geschreven wáárschuwing.)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

‘Zou iemand der lezeressen of lezers mij uitvoerige inlichtingen kunnen en willen verstrekken omtrent een degelijk goed Hôtel of Pension in Luxemburg, alsook omtrent de toestanden van het land wat belasting etc. betreft, met het doel om er eventueel te gaan wonen?

Bij voorbaat mijnen vriendelijken dank!’

Mevr. Wed. *P.*

Is er onder de lezeressen van de Lelie ook eene onderwijzeres, die genegen is partij te maken om den dag vóór Pinksteren voor een dag of tien te gaan naar Pension Momm, bij Brussel? Eene onderwijzeres te Rotterdam zou daarvoor graag gezelschap hebben.

Mej. *A. Bleeker*, Den Haag, Nassauplein 28.

Een Holl: onderwijzeres te Brussel zoekt iemand die met haar zou willen correspondeeren over Vlaamsche letterkunde en literatuur.

Brieven aan de redactrice.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Jo van 't Woud en **Jaap III** hebben mij een zeer aardige Nieuwjaarskaart gezonden, die ik met veel dank, om de leuke toespelingen op het afgeloopen Lelie-jaar, in mijn kamer heb opgehangen. -

Lotos. Ik dank U zeer voor Uw verschillende brieven. Daar wij ondertusschen reeds particulier van gedachten wisselden, valt er niet véél te beantwoorden. Alleen wil ik U nog zeggen, dat zulke wezenlijk-vrome menschen, die in ziekte en tegenspoed kracht putten uit hun oprecht, reuzensterk geloof, mij óók, evenals aan U, bekend zijn. - En zulke menschen dwingen achting en sympathie af. Wat ik over het huwelijk schrijf, kunt U als getrouwdevrouw beter weten dan ik; ik gelóóf zeer zeker dat U gelijk hebt in uw opvatting dier dingen. - Het was heel vriendelijk van U uw Zondagen te offeren, om mij van Uw korten vrijen tijd een bezoek te brengen; en het spijt mij zeer U telkens gemist te hebben. Maar Zondag is bij ons een ongeschikte dag. Ik hoop op een anderen keer.

Théron. Ik wil gaarne eens uitvoerig van U vernemen hoe gij dáár verzeild zijt geraakt.? Gij zoudt immers naar L. zijn gegaan. Uw beschouwing over Uw handschrift deel ik. Ik geloof met U, dat gij die U *niet*-toegekende eigenschap wèl bezit. - Intusschen brief en briefkaart ontvangen. Veel dank. Wordt geplaatst.

Gé. Ik geloof dat het zeer gevaarlijk is zóóveel aan een handschrift-beoordeeling te hechten als *gij* doet; daar gij het karakter van iemand die U lief is op die wijze wilt leeren kennen. Ik zou *nooit* afgaan alléén op zulk een beoordeeling, en ik zou ook zeer zeker nooit het handschrift *willen* doorzenden van iemand die mij lief is. Onder geen omstandigheden, aan wien ook. Uw mededeeling dat dit 'aardiger' is dan zichzelf te zien beoordeeld, omdat 'men zijn eigen karakter wel zelf kent' komt mij zeer stoutgesproken voor! - Heel weinig menschen *kennen* hun eigen karakter. Maar, juist daarom, zullen zij ook wel niet gelooven dat wat hun niet bevalt in de beoordeeling van hun eigen handschrift. Hoe dit zij, ik vind dat gij er veel te onbepaald aan gelooft. - Het overige gedeelte van uw brief heb ik indertijd reeds particulier beantwoord. - *Hoewel mijn antwoord door plaatsgebrek lang uitbleef, kan ik U de verzekering geven dat het mij heel aangenaam zal zijn, als ik U in die bewuste zaak kan raden of helpen. Vertel haar mij gerust. Het is mij niets te veel moeite.*

Chrisje. Uw stukjes worden te zijner tijd geplaatst.

Celine. Ik wenschte, dat ik Uw misdadig zesjarig dochtertje eens te zien kon krijgen. Zij lijkt mij naar Uw beschrijving een dot, en haar schooljuffrouw een type voor Top Naeff (genre School-idyllen). Stel U voor dat men zegt van een zesjarig schepseltje, dat pas begint te leven, en geen andere zonden begaat dan de natuurlijke uitingen van *levenslust*: '*Ze is te speelsch*'. Moet het arme wurm misschien reeds doen aan Weltschmerz, en zich 'levensmoede' voelen? Wel, ik vind het een zegen, dat het kind zoo opgewekt en jolig en lustig is; en ik zou in Uw geval al mijn best doen om haar zoo lang mogelijk zoo gelukkig te laten blijven. Natuurlijk is het lastig als een kind zoo druk en woelig is in de klasse, maar ik geloof dat de droge, stijve, strenge manieren Uwer schooljuffrouw allesbehalve geschikt zullen zijn het te leiden in een andere richting. Men kan zoo iets toch met zulk een klein

kind met zachtheid en liefde doen, en behoeft niet op te treden als gold het doodzonden. Neen, zeker zou ik in Uw geval het schepseltje niet thuis 'straffen'. Als het leelijke gebreken had, van jokken, of andere kinderen plagen, of zoo iets, dan diende er met gestrengheid te worden opgetreden. Maar als haar eenige fout is te veel 'speelschheid', en wat gij mij daarvan nader vertelt, dan zou ik haar zeker niet thuis laten lijden voor die onschuldige vergrijpen. Ik zou - zooals U trouwens ook doet - haar met zachtheid aan het verstand trachten te brengen dat zij in de school stil moet zijn. En ik zou haar schooljuffrouw aan het verstand brengen, dat een kind van zes jaar heusch nog jong genoeg is om *spelende* te leeren, en meer nut heeft van een vroolijke en liefdevolle opvoedster, dan van eene die wijze lessen uitkraamt en altijddoor streng is. - En als dat niet helpt, dan geloof ik dat het ligt aan de juffrouw, en *niet* aan Uw kleine meisje, en dan deed ik haar, als ik U was, op een andere school. - Ik neem Uw eigen getuigenis omtrent Uw dochtertje letterlijk over: '*Ze is vroolijk en druk en kent geen macht; ze is volstrekt niet brutaal*, *maar toch heeft ze geen angst voor de juffrouw; ze is zoo druk dat ze soms de heele klasse in de war schopt. Thuis is ze ook wel eens weerspannig*, *maar toch niet van dien aard om je te beklagen dat zij zoo* "*vreeselijk lastig*" *is. We redeneeren veel met haar*, *en dan zegt ze: Ik zal mijn best doen*, *en dan meent ze het ook*, *maar het volgende oogenblik is ze het weer vergeten.*' (Natuurlijk een kind van *zes* jaar.) (noot van mij.)

Ziet U eens lieve mevrouw, ik heb wel eens in de Lelie verteld, hoe ik in Schotland een jaar lang les gaf aan een meisjesschool, in Fransch en Duitsch. Die lessen gaf ik aan de oudere meisjes tusschen 14 en 16 jaar. Maar de overblijvende uren werden aangevuld met teekenlessen aan kleine dreumesen van 8 en 10 jaar. En ik kan U verzekeren, dat ik tegen die kleine dingen nooit streng *kon* optreden, en hun gebabbel en onschuldige ondeugendheden *zooveel eenigszins mogelijk* door de vingers zag. Als zoo'n gelukkig jong kindergezichtje zoo ineens betrok, en de waterlanders voor den dag kwamen om de bedreigde straf, trachtte ik altijd zoo toegevend mogelijk te zijn. Het is zoo jammer kinderleventjes zoo-vroeg-al te bederven met onnoodige gestrengheden. - Uw kleintje is blijkbaar zoo in-gelukkig, en gij lieve mevrouw zijt het óók, met al die op-haar-volgendebabies waarover gij zoo enthousiast schrijft; en dan wilt gij een schaduw werpen over dat zonnige thuis door ter wille der schooljuffrouw, de 'speelschheid' van Uw zesjarige óók nog na schooltijd te straffen! Doet U het toch niet. De *ernst* van het leven komt gauw genoeg, óók voor Uw kleine meid. Laat ze 't nu nog maar lastig maken, door te veel drukte in de klasse, aan haar schooljuffrouw. Als ze nooit erger kwaad begaat op school, dan te veel 'speelschheid' (op haar *zesde* jaar!), dan vind ik 't niet bedenkelijk.

Heel graag zou ik de opinie willen weten der onderwijzeressen-abonnées van de Lelie. Ik tel verscheidene onder mijn correspondenten, die ik uitnoodig haar meening mee te deelen.

- Ik dank U zeer voor Uw brief, lieve mevrouw, en verzoek U tevens Uw zuster van mij te willen groeten, en haar namens mij geluk te wenschen. Ja zeker, mijne correspondentie met haar herinner ik mij volkomen.

Anna. - Het door U aangeboden stuk wil ik heel graag plaatsen. Dergelijke actueele dingen vind ik zeer geschikt. - In een vroegere correspondentie vondt U reeds eenigszins mijn oordeel over 'Het Verloren Tooverland' van Blicher Clausen. Wat Inga Heine betreft, van diezelfde auteur, ik stel dat buitengewoon hoog. Ik heb mijn

meening daarover indertijd in het Soer: Handelsblad uiteengezet, en geef die weldra eveneens in de Lelie, te meer omdat men mij zoo telkens vraagt naar mijn oordeel over deze twee boeken.

- Dat verhaal van het Haagsche pseudo-freuletje is geheel en al ‘zooals het hoort in onze kringen’ - om met het pseudo-freuletje-zelve te spreken! 't Was maar een heel gewoon ‘burgermeisje’ - schrijft U. Dat doet er niet toe, lieve mevrouw; als haar vader generaal is en de onuitsprekelijke eer geniet van als zoodanig geduld te worden ‘in onze kringen,’ dan zit er niets anders op dan zichzelf te beleedigen en belachelijk te maken, door zich te versieren (?) met een geleenden titel. Kan men zichzelf grooter bewijs uitreiken van *echte* burgerlijkheid, dan door zich op zoo'n innig-ploertige wijze (het woord is leelijk, maar ik weet geen beter) te *schamen* voor zijn eigen fatsoenlijken familie-naam? Ik voor mij weet wel, dat ik er voor bedanken zou, als ik bij toeval géén freule was geworden maar een juffrouw, mij te laten noemen met een titel dien ik niet had. Het zou mij in de ooren klinken alsof men beleefdelijk wilde uitdrukken: Je bent niet goed genoeg voor ons gezelschap; daarom sieren wij je maar op met iets dat je niet toekomt, dan *lijkt* het ten minste alsof je tot ‘onze kringen’ behoort. En voor een dergelijke beleediging van mij zelve zou ik mij, hoe ik ook heette, en wie ik ook ware, altijd en in ieder geval te hoog houden! Haagsche juffers echter zijn niet meer in staat op dit punt zuiver te voelen. De bedwelming die uitgaat van de nabijheid van een Paleis, en van het dagelijks zien van Koninginnen en van Hare getitelde omgeving, is te groot dan dat de hersenen onzer Haagsche juffer-schap onbeneveld zouden blijven. Zóó groot is hare hooggeroemde moderne ‘ontwikkeling’ nog geenszins, dat zij koel blijft bij 't aanschouwen van een heuschen baron of graaf (al is hij nog zoo verloopen), of inziet hoe hij haar eigenlijk *beleedigt* als hij haar de eer (?) aandoet freule te zeggen, inplaats van juffrouw. -

Ik zou U op dat punt vermakelijke staaltjes in overvloed kunnen vertellen. Een Rotterdamsche bekende van mij, die sinds jaren hier woont, en minder reden heeft zich te schamen voor haar deftigen Rotterdamschen burgerafkomst, dan voor haar geleende Haagsche-freule-veeren, zat onlangs met groote naïveteit te vertellen, dat zij 't zoo ‘burgerlijk’ vond in Rotterdam te moeten logeeren bij haar eigen familie, want daar zei iedereen: ‘Juffrouw’ tegen haar! - En het schepseltje begreep niet *hoe* gek zij zich aanstelde met haar klacht! -

Tot zelfs onder de Haagsche dienstboden is deze hoogmoed doorgedrongen. Ik heb een meid gekend, die mij met groote teleurstelling kwam meedeelen, dat zij zich ‘vergist’ had in haar nieuwen dienst.

Ik vroeg: Wáárom ‘vergist’?

‘Ja ziet U, ik weet zeker dat ik U weleens heb hooren spreken van “freule” van de dochter; en daarom wou ik *daar* wonen. En zij is geen freule. Zij zei tegen mij dat ik haar “juffrouw” moest noemen.’

Het geval helderde zich op. - Zij had mij hooren spreken van een *andere* familie maar van denzelfden naam, en trouwens ook behoorende tot hetzelfde geslacht. - Zij was door het denkbeeld bij ‘freules’ te zullen dienen zóó verlokt geworden, dat zij zonder nader onderzoek zich verhuurde. En toen ik haar 't geval uitlei, kon ze, hoe goed de nieuwe dienst haar ook beviel, zich maar heel noode in haar teleurstelling schikken. Als tegenhanger hiervan kan ik U vertellen, dat onze Marie, die geen Haagsche is maar een Amsterdamsche, ‘haar mond niet kon zetten om freule te zeggen,’ om haar eigen uitdrukking te gebruiken. - Ik heb haar door mijn huisgenoote leeren kennen; en ik was in den eersten tijd zeer verbaasd dat zelfs mijn vriendelijkste wijze van haar goeden-morgen-zeggen niet anders vermocht uit te lokken, dan een

onverstaanbaar gebrom... Van lieverlede scheen zij een eenigszins beter oog op een ‘freule’ te krijgen, en vertrouwde toen aan mijn huisgenoote toe de reden van haar onvriendelijkheid: ‘Zij kon haar mond niet naar dat woord “freule” zetten’ - Ik was werkelijk blij dat ik de ware reden wist, want ik begreep niet wat ik haar toch misdaan had, en schreef haar onvriendelijkheid toe aan een hardnekkigen afkeer van mij! - Zoo ziet gij, dat men ook nog verdriet kan hebben van het ‘freule’-woordje! Uw ‘generaals’-dochter zal zich dat echter wel niet kunnen voorstellen. Misschien echter kan die 't zich *evenmin* voorstellen, dat ik mij de onvriendelijkheid van een dienstbode evenveel aantrek, als die van iemand ‘uit onze kringen’. Menschen van dergelijk slag en dergelijke ‘voornaamheid’ als Uw pseudo-freuletje, zien gewoonlijk verachtelijk neer op zoo iets als een dienstbode. Dat behóórt bij hun ‘voornaamheid’ -

Nannie van Wehl. - Uw voorlaatsten wanhopigen brief behoef ik eigenlijk niet meer te beantwoorden, aangezien het licht na dien tijd voor U schijnt te zijn gedaagd; blijkens Uw briefje bij het opstel. - Van harte gefeliciteerd. - Ik hoop nu maar, dat die nieuwe bron, die zich ineens voor U heeft geopend, blijft 'rendeeren'. - Als ik U was, en op Uw leeftijd, zou ik liever flink in één richting voortstudeeren in mijn eigen vak, inplaats van al te veel tijd te verknoeien aan het 'worstelen in Uw letterkundig moeras'. Beter nommer één in Uw vak-alléén, dan brekebeen-blijven in twee dingen tegelijk. - Enfin, dat moet gijzelf weten. Niet-bekroonde wedstrijd-opstellen worden op aanvrage en tegen post-vergoeding teruggezonden binnen 10 dagen na den uitslag. Zij zijn dan weer *geheel en al* het eigendom der inzenders.

H.K. te S. - Neen, men behoeft zeer zeker niet *alle* wedstrijden te beantwoorden. Men kan uit de opgegeven onderwerpen een keuze doen. - Uw opstel: Hoe kan een finantieel-onafhankelijk meisje zich het best wezenlijk-nuttig maken bevat véél goeds. Vooral het gedeelte over de nadeelen van naai-clubjes. Maar het slot week te véél af van het aangegeven onderwerp. Het stichten van zulke 'Huizen' gaat buiten de macht en de kracht van jonge-meisjes. -

Sirroga. Als de Holl: Lelie bij U een 'bekeering' bewerkte, zoodat gij mij schrijft hoe U 'de oogen zijn opengegaan voor de moderne vrouw', dan kunt gij toch wel begrijpen, dat juist zulk een brief als de Uwe mij eerder méér dan minder 'interesseert' dan andere brieven. - Ik ben er zoo innig-dankbaar voor als ik de goede uitwerking van een waarschuwing-intijds op die wijze mag constateeren. - 't Zijn juist zulke jonge-vrouwen als gij, die te goeder trouw en eerlijk zich laten meesleepen door den tijdgeest, en die slechts noodig hebben een éérlijk-de-waarheid-zeggen, om te worden teruggehouden van méédoen. - *Werkende*, haar-eigen-brood-verdienende vrouwen *behoeven* geenszins 'moderne-vrouwen' te zijn. Integendeel. Dit soort wast véél weliger op onder de rijkegehuwden, de ledigloopsters, en de gedésillusionneerden, dan onder de onbemiddelde dagelijksch-brood-werksters. Juist onder hen telt de Lelie zeer vele abonnées en lezeressen, die een even grooten afkeer hebben als ik van moderne-vrouwen-gedoe en 'nuttigheids'-Spielerei. - Het interesseert mij niet 'misschien' om iets meer te weten van U, maar het interesseert mij *werkelijk;* schrijf dus gerust.

Phie. Of Uw handschrift al is beoordeeld, weet ik niet. Ik vond het niets 'brutaal' mij een enveloppe ter leen te vragen. - Op Uw kaart vind ik aangekondigd: een brief die volgt. Maar ik kreeg géén brief. Zou die zijn zoek geraakt?

T.L. - Ik heb het door U bedoelde tijdschrift reeds twéémaal besproken. Gij schijnt slechts van de twéède maal af te weten. Het is door plaatsgebrek bijna onmogelijk nog meer ruimte aan één blad af te staan. Er liggen bij mij nog zoovele boeken en bladen ter bespreking, die reeds lang wachten op plaatsruimte Wat de bijlage voor de Jeugd betreft, die vind ik aardig. Maar ik vind 'Jeugd' van mej: Pijnappel, en Onze Meisjeswereld van Thérèse Hoven óók zeer geschikte kinderlectuur. En nu vind ik het wel wat hard voor de een, dat de ander hem steeds komt verdringen. Alles tegelijk *kan* niet bestaan. 'Jeugd' trekt mij voor jongere kinderen zéér aan. Toen

kwam Onze Meisjeswereld alweer als mededingster daarvan. Maar dat schijnt in elk geval bepááld voor Meisjes-alléén, terwijl Jeugd voor jongens *en* meisjes is. Nu nog een derde concurrent; zoo boort de een den ander in den grond. Op zichzelf-beschouwd heb ik niets tegen tijdschrift, noch bijlage. Ik vind er heel veel goeds in. Ik ontving zoo even uw geschenk. Hartelijk dank.

Nagekomen Correspondentie.

Gé. - Bovenstaande corr: aan U was afgedrukt, toen ik Uw smeekbriefje ontving. Ik voldoe aan Uw verzoek en deel U omgaand mijn oordeel mede. Dit luidt, dat Uw versjes nog te onvolkomen zijn om ze te drukken. Ik kan niet beoordeelen of er wat in zit dat belóóft voor later; want de inhoud is vaag en bevat geen bijzondere of treffende gedachten, waardoor de onvolkomen vorm vergoed wordt. 'Pedant' vind ik Uw schrijven en vraag geenszins. Ééns moet men *beginnen* nietwaar? Waarom zoudt gij niet evengoed *beginnen* als elk ander mensch? - Ik wil U dan ook steeds met het meeste genoegen helpen. Gelijk gij ook reeds ziet uit mijn omgaand aan Uw wensch voldoen.

Homo Sum. Te laat voor dit nommer; komt de volgende week.

Mevr: L.H. - Ik dank Uw hartelijk voor Uw brief. Om Uw mededeeling, over die op het Congres-voor-Kinderbescherming speechende dame, die haar eigen gezin zoo allerhartelijkst 'beschermt' ondertusschen, moest ik lachen. Ja, dat soort 'moeders' kennen we. 'De Echo' betreurt het dat *ik* er niet bij was, om ook eens op een andere zijde 't licht te laten vallen. Dit Blad schrijft:

'*Alleen naar één speciale categorie van kinderen zal tevergeefs op het Congres-agendum worden gezocht door degenen*, *die*, *naar het voorbeeld van de militante redactrice van De Hollandsche Lelie*, *freule Anna de Savornin Lohman*, *begaan zijn met het deerniswaardig lot van de kindertjes der moderne vrouw*, *of liever van de moderne dames*, *die zóoveel aan het hoofd hebben wat buiten haar eigen huishouden valt*, *die zooveel tijd moeten spandeeren aan andermans belangen en aan het welzijn van andermans kindertjes*, *dat zij haar eigen spruiten aan de zorg van dienstpersoneel moeten overlaten*, *en daardoor wie weet met wat een verdrietelijkheidjes de zieltjes vullen van haar eigen kinderen*, *die zich verlaten gevoelen bij het voortdurende gemis der moeder.*

Het is wel jammer, dat freule Lohman niet is uitgenoodigd geworden om het kinderleven ook eens van dien kant op het Congres te bekijken. Zij zou dan meteen gelegenheid gehad hebben om te opponeeren tegen deze woorden uit de openingsrede van mevrouw Gerritsen-Jacobs:

"*Men heeft wel eens gemeend, dat de wouw, die zich aan maatschappelijk werk wijdt, een minder goede wouw en minder goede moeder zou zijn. Ten zeerste kwam spreekster tegen die meening op, erop wijzende, dat het optreden van verschillende vrouwen, als Josephine Buttler, Bertha v. Suttner en zoovele anderen, uit niets anders voortsproot dan uit moederliefde of wil men: moederlijke liefde.*"

Haar verzet tegen deze woorden zou zij hebben kunnen steunen door de voorlezing van haar uitnemend artikel over deze aangelegenheid in het laatste December-nummer van De Hollandsche Lelie, *waarin door haar duidelijk werd uiteengezet*, *hoe volstrekt*

niet alle deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk werk door haar wordt afgekeurd, maar hoe wel dient onderscheid te worden gemaakt tusschen de vrouw, die door de deelneming aan dit werk geen hoogere plichten, die van moeder en van vrouw, behoeft te verzaken, èn tusschen de vrouw, die daarvoor wèl andere offers moet brengen, waaronder dan in de eerste plaats in meerdere of mindere mate het geluk van haar kinderen.

Het Congres voor kinderbescherming zou voor een debat daarover de aangewezen plaats zijn geweest. Het had héél interessant kunnen zijn. En het is jammer, dat men de veelzijdigheid niet zoo ver heeft doorgetrokken.' -

Daar ik niet behoor tot de speechende dames zal de Echo mij echter steeds vergeefs zoeken bij zulke gelegenheden.

Vriendelijk dank voor Uw brief.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

20 April 1904.
17de Jaargang.
No. 43.

Onze Meisjes Toen en Nu.
door Lily Watson.

Indien men eens iemand vroeg zoo, op slag, het groote verschil te noemen tusschen het tegenwoordige jonge meisje en haar zuster, vijftig jaar geleden, zou hij stellig het eerst denken aan haar hedendaagsche grootere individualiteit en onafhankelijkheid. Een halve eeuw geleden dacht een meisje niet zelfstandig over de questies die de maatschappij of zelfs haar eigen leventje raakten. Ze nam haar opinies kant en klaar over van haar ouders - ten minste dit werd ze geacht te doen - en leidde haar goed verzorgd en beschut bestaan onder het ouderlijk dak, tot ze dit voor het eigen huis verliet. Een verschijnsel als de vrouwelijke studente die er een huissleutel en gehuurde kamers op nahoudt was toen totaal onbekend; het meisje dat een beroep uitoefende een groote zeldzaamheid; de vrouw die zich op politiek terrein bewoog nergens te vinden. De weerspannige dochter behoorde tot de groote zeldzaamheden. Men zou zoo oppervlakkig zeggen dat de ouders in die dagen een bijzonder lichte taak moeten gehad hebben!

Het ‘beroepsmeisje’ als ik haar zoo eens noemen mag vertoonde zich hoofdzakelijk in de hoedanigheid van gouvernante, en de kolossale invloed die er uitging van *Jane Eyre* lag voor een groot deel daaraan dat de schrijfster ons aantoonde hoe een gouvernante wel degelijk een krachtige persoonlijkheid kon wezen waarmee haar geheele omgeving rekening had te houden. Zoo dankte ook Shirley Keeldar haar grooten opgang onder de meisjes van 1860 ongeveer, aan haar zin voor vrijheid, een nieuw element in een romanheldin. Toch buigt ze haar trotsch hoofdje soms voor mannelijk gezag. Als de oude, meesterachtige dominee de onafhankelijke erfgename voor 't eerst bezoekt, zegt hij op bevelenden toon: ‘Wat is uw geloof?’

en we lezen met verbazing: ‘Ze zei als een kind haar geloofsbelijdenis op.’

Stel u voor dat een moderne, onafhankelijke jonge dame op een wenk van haar dominee, nog wel bij een morgenbezoek, onmiddellijk haar belijdenis aflegt! En toch was Shirley - die nooit haar bekoring geheel verliezen zal - juist om haar krachtige zelfstandigheid, een heel nieuw meisjestype voor de breede schare van Engelsche lezeressen.

Wanneer wij aan 't begin van de twintigste eeuw de hartstochtelijke pleidooien lezen die edele vrouwen veertig of vijftig jaar geleden schreven; pleidooien voor het recht hunner zusters op kennis, op ontwikkeling, op nuttig werk, dan zien wij pas duidelijk in, *hoe*veel gelukkiger wij er in die opzichten aan toe zijn!

Charlotte Bronté schrijft aan het slot van een der hoofdstukken van Shirley, waar ze het woord richt tot de vaders: ‘Gij zoudt wenschen trotsch te kunnen zijn op uw dochters, niet voor hen te blozen? - zoek dan bezigheid voor hen waarin ze belangstellen; een taak die hen zal verheffen boven de coquette, de intrigante, de kwaadsprekende babbelaarster. Knel den geest uwer meisjes in nauwe banden, ze zullen u tot last en zorg, soms tot schande zijn; ontwikkel hen, geef hen vrijheid en werk, dan zullen ze uw vroolijkste gezellinnen in voorspoed, uw teederste verzorgsters in ziekte, de meest betrouwbare steun op uw ouden dag worden.’

't Volgende uittreksel uit een opstel van een vrouw die jaren geleden over de opvoeding van meisjes schreef, kan nog tot illustratie dienen:

‘Wij bepleiten de vrouwenzaak. Wij wenschen dat de gaven Gods niet verspild zullen worden, dat de vrouw zelve niet beroofd moge worden van een der reinste levensvreugden: geestelijke inspanning, en dat men aan de maatschappij, die haar hulp zoo hoognoodig heeft, niet langer haar nuttige diensten zal onthouden. Geef ons kennis, macht en leven! We zullen de gave honderdvoudig vergelden. Maak uw zusters vrij die in de knellende banden van onwetendheid en dwaze vooroordeelen gevangen zitten. Die banden zijn wreed; vernietig ze! Help de vrouw om kennis te vergaren, opdat ze waar en rechtvaardig, verstandig en barmhartig moge zijn.’

Een ander schrijver klaagt in hetzelfde boek waaruit wij citeeren, over de nadeelige voorwaarden waaronder de vrouw werken moet. Als man schrijft bij kalmer, maar hij wijst er toch ook op dat de beschaafde vrouw in het eenige beroep 't welk voor haar openstaat, n.l. dat van onderwijzeres, vier moeilijkheden te overwinnen heeft; ze mist behoorlijke voorbereiding, waardeering voor haar werk, betaling van haar tijd en moeite en alles wat maar eenigszins naar methode in haar studie zweemt.

Tennyson's *Princess* die in 1847 verscheen, werd eens genoemd: ‘het bazuingeschal voor de hoogere ontwikkeling der vrouw.’ 't Was een dichterlijke poging om de ‘Vrouwenvraag’ die toen in de lucht zweefde te behandelen en bevat veel dat waar en schoon is.

In Elisabeth Browning's *Aurora Leigh* wordt de questie ook behandeld of liever de behoeften der vrouwen van het standpunt eener vrouw bezien. Maar het slot van beide gedichten is in hoofdzaak hetzelfde. Een gelukkig huwelijk is de eenige goede oplossing van het vrouwenleven.

Is dit waar, dan zou men het bestaan van een massa vrouwen als mislukt moeten beschouwen, want daar het aantal mannen verre in de minderheid is, kunnen velen al niet huwen. De opvatting dus: het leven van elke vrouw die niet tot een trouwdag komt, is een verloren leven, kan men, op zijn zachtst genomen, toch zeker ontmoedigend noemen.

Het groote verschil in de vooruitzichten van ‘de meisjes toen’ en ‘de meisjes nu’ ligt in het feit dat de publieke opinie de jonge vrouw van onzen tijd het recht toekent ook andere wegen dan de conventioneele in te slaan.

In 't midden der vorige eeuw duidde men de niet meer jonge, ongehuwde vrouw minachtend of spottend met den naam ‘oude vrijster’ aan. Zij was een van de geliefkoosde slachtoffers der caricatuurteekenaars - de magere, scherpe, ingebeelde vrouw die zich belachlijk jeugdig kleedde, die met haar jonge nichtjes jong wilde doen en nog attenties en hoffelijkheden eischte waarop haar uiterlijk schoon althans niet de minste aanspraak meer kon maken. Dikwijls was die bittere spot volkomen verdiend, maar we merken nu met blijdschap op dat dit vrouwentype hoe langer hoe minder in onze goede humoristische bladen voorkomt. 't Verdwijnt van het tooneel en wordt nog slechts geschetst als een overblijfsel uit vroeger dagen.

Ik haal het bovenstaande aan om mijne bewering te steunen dat ‘men’ eindelijk

erkent dat de vrouw zich ook buiten het huwelijk nuttig kan maken en gelukkig voelen en ‘de oude vrijster’ niet onvermijdelijk een voorwerp van spot behoeft te zijn.

Hoeveel dankt de maatschappij niet aan de ongehuwde vrouw die ernstig een ideaal nastreeft en practisch tracht te verwezenlijken! Ook het leven der ongetrouwde kan, waardig opgevat, zoovelen tot zegen zijn.

't Ligt niet in mijn bedoeling om meisjes van het huwelijk afkeerig te maken of het lot der ongetrouwde vrouw boven dat der getrouwde te stellen, maar het is zoo bekrompen een verloving en een huwelijk als het *eenige* levensdoel der jonge vrouw te beschouwen.

In een der boeken van Anthony Trollope komt een pijnlijke en tragische episode voor, die ik sommigen meisjes dringend zou willen aanraden te lezen. Ik laat hier een passage uit het verhaal volgen, waarin Arabella French, een staaltje van het ouderwetsche vrouwentype, een tête-à-tête heeft met Gibson, den dominee die haar vroeger nog al attenties had bewezen.

‘Haar verwachtingen, eens hoog gespannen, waren langzamerhand vernietigd en ze had geleerd in den saaien, eentonigen tredmolen van haar dagelijksch leven, haar teleurstellingen te dragen zonder dat leed ook zeer scherp te voelen. Haar levenstaak was vreugdeloos geweest en het vurig gewenschte doel geraakte hoe langer hoe verder buiten haar bereik. 't Was heel natuurlijk dat hij haar niet begeerde. Ze wist niets; ze kon niets; ze bezat niets. Ze was ook niet boos op hem, dat hij haar nu zoo in 't oogvallend ontweek, maar ze dacht dat, *als* ze toch eens zoo gelukkig mocht zijn te trouwen, ze een goede, liefhebbende, gehoorzame vrouw zou wezen en dat ze toch in elk geval haar best er voor mocht doen.

Elk schepsel moet leven en zich voeden volgens de eigenschappen die God hem geschonken heeft. Wezens met een parasietenaard kunnen alleen bestaan door zich aan een krachtiger leven vast te klampen. Zoo zou voor Arabella's behoeften mijnheer Gibson krachtig genoeg geweest zijn en het kwam haar voor dat ze zich tevreden en gelukkig zou gevoeld hebben als ze zich slechts voorgoed aan hem had mogen vasthechten.’

Onder 's schrijvers bitteren spot is een tragedie verborgen. Vrouwen die dit lezen en erkennen dat er waarheid in de satire schuilt, zullen bij zichzelf zeggen: ‘'t Is beter ernstig werk, van welk soort dan ook, aan te pakken, dan te verdragen dat zooiets met recht van ons geschreven wordt.’

We verheugen ons in de vrije ontwikkeling van het individu. De wereld is vol menschen die hulp van allerlei aard noodig hebben. Zij die niet bestemd is vrouw en moeder te worden, kan zich toch op zulk een wijze nuttig maken dat haar natuur bevrediging vindt.

Met volle instemming herhaalden wij de noodkreten om ontwikkeling uit vroeger dagen. De vrouw heeft recht op kennis zoo goed als de man, maar laat ze in 't oog houden dat kennis niet alles is. Ze kan der vrouw de middelen aan de hand doen om zich een weg door het leven te banen, om werk te verrichten dat tot nu toe de man uitsluitend voor zich behield, maar ze kan haar niet den tact geven om de zaken op de juiste wijze aan te pakken; niet de gaven van hart en verbeelding verschaffen die over alle werk warmte en licht verspreiden; evenmin kan men de vrouw behoeden voor haar eigenaardige gebreken en overdrijvingen. Het meisje dat in de steeds toenemende vrijheid van opvattingen der twintigste eeuw opgroeit, dat haar neigingen

mag volgen, een beroep uitoefenen, een kunst tot studie verkiezen - moet bedenken dat er gevaar schuilt in de bekoorlijke paden der vrijheid.

Door haar groot gevoel van onafhankelijkheid ziet ze de voornaamste deugd der vrouw: de echte vrouwelijkheid, dikwijls over 't hoofd; Goethe's:

> ‘Das Ewig-Weibliche
> Zieht uns hinan.’

hoe ‘afgezaagd’ ook, zal nooit verouderen!

't Strekt u niet tot eer een man in gang, stem en manieren na te bootsen. Het onderscheid tusschen de geslachten is elementair en mag niet kunstmatig verminderd worden. ‘Il y a un sexe d'âmes comme il y a un sexe des corps,’ zooals Jean Izoulet het eigenaardig uitdrukt.

De vrouw moet aantrekkelijk zijn: heeft de natuur haar ongelukkig erg misdeeld, dan kan ze toch zooveel mogelijk de tekortkomingen in haar uiterlijk verbeteren. Maakt ze zich opzettelijk onbevallig en terugstootend dan begaat ze een ergerlijke fout!

Onafhankelijkheid mag niet tot ruwheid overslaan; het zich vrij maken van ouderwetsche belemmeringen niet ontaarden in zelfzucht en ongevoeligheid in den huiselijken kring; een kameraadschappelijke omgang

met jongelui is niet hetzelfde als ongepaste familiariteit; geestelijke ontwikkeling sluit niet verwaandheid en een aanmatigend optreden in zich. Geen van deze uitwassen *behoeven* gelukkig het gevolg onzer moderne opvoeding te zijn, maar ze geeft er helaas toch licht aanleiding toe.

'Bekrompenheid van inzichten, het opgaan in nietigheden, een onzelfstandig oordeel; de onmacht om ooit in eenig opzicht breed te denken of te handelen - dit zijn tekortkomingen die volgens Stuart Mill noodzakelijk met 'The Subjection of Women' samengaan. Gelukkig verdwijnen ze meer en meer. Maar er worden fouten in de andere richting bedreven, die even ernstig zijn. De echte vrouw is zij wier kennis haar nederig stemt, wier vrijheid haar edelmoedig maakt, wier breede ontwikkeling haar eerbied leert, wier helder begrip haar veel doet vergeven en liefhebben. Haar zin voor humor, een gave die men gelukkig meer dan vroeger onder vrouwen aantreft, mag haar nooit koud of cynisch maken.

Geen dichter heeft ooit de hoekige manvrouw bezongen, die zich brutaal een weg baant naar haar doel, met verwaande minachting voor al die zachte vriendelijkheden, die kleine beminnelijke trekjes die het leven veraangenamen, maar velen hebben steeds den lof verkondigd van haar 'vrouwelijke' zusters. En dit zal steeds zoo blijven!

(Naar het Engelsch.)

G.W.E.

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

Lieve nicht Marie!

Het is merkwaardig - als de menschen elkaar noodig hebben weten ze zich plotseling elkaars bestaan te herinneren - na jaren dood voor elkaar te zijn geweest.

Ik moest me heusch eens goed bedenken voor ik er achter was dat het lieve nichtje, dat mij zoo'n alleraardigst briefje schreef, de jongste dochter is van mijn broer Jan uit Elburg.

Nu, *sans rancune* hoor! Wat zou een jong meisje ook aan een ouden oom hebben te schrijven en goed beschouwd mag ik nog dankbaar zijn dat je, 'door den nood gedrongen' zooals je zelve meer openhartig dan diplomatiek schrijft, mij met een fijn rose velletje en ettelijke lieve volzinnetjes vereert.

Wel, wel! Ben je het onderwijs zóó zat, dat je '*coûte que coûte*' een andere loopbaan wilt zoeken?

En je vreest dat je nooit die 'vreeselijke hoofdakte' zult halen, nadat je al zooveel moeite met je akte Fransch hebt gehad?

Nu, wees maar niet wanhopig hoor, er is nog redding mogelijk en twee vakken zijn van ouds aangewezen voor wie, zonder nu bepaald *heelemaal* idioot te zijn, toch niet tot de allervlugsten behooren n.l. de edele tuinmanskunst en de boekhandel.

Dat je je oog laat vallen op het laatste, mijn vak, dat ik nu zoowat 20 jaar beoefen, is zeer vleiend voor mij in 't bijzonder en voor m'n collega's in het algemeen.

Een frisch gestreken blouse 'doet' wel goed naast een glimmend kantoorjasje en een heldere meisjeslach doet het stof van duffe boeken nog eens opvliegen.

Wat mij betreft ben je welkom hoor! hoe meer zielen, hoe meer vreugd en al is het nog altijd waar dat vele varkens de spoeling dun maken, vrouwelijke exemplaren zitten er nog niet veel om onzen gemeenschappelijken trog; *passez moi la comparaison!*

Zeg, nicht - hoe kom je eigenlijk bij den Boekhandel - of liever bij den handel in 't algemeen?

Naar aanleiding van een stukje in de ‘Hollandsche Lelie,’ schrijf je?

(Wáárom *Hollandsche,* Holland is toch geen Nederland?)

En de redactrice daarvan was van oordeel, dat je je licht maar eens bij een vakmensch op moest steken?

Wel, dat is een verstandige raad en ik wil je dan ook graag mijn oordeel zeggen, gevleid door het gewicht dat je er aan schijnt te hechten.

Kijk eens meisje-lief, als je mij vraagt wat ik zou willen worden, als ik nog eens weer op de wereld mocht komen, zou ik zeggen: weer boekhandelaar. Dat's sterk hé?

Ja, gelukkig heb ik mijn vak als zoodanig lief en 15 jaren geleden gaf ik mij zelf 's Zondags wel eens den naam van ‘fakkeldrager der wetenschap’ zooals ik eens gelezen had en gaf ik hun groot gelijk die van oordeel waren dat ons vak den overgang vormt tusschen handel en wetenschap.

Dat klinkt nog eens als een klok hé? Nu moet ik eerlijk bekennen dat ik, in moedelooze buien (want die schijnen niet alleen

bij onderwijzeressen voor te komen) er wel eens over gedacht heb de fakkel der wetenschap neer te gooien en b.v. lantaarnopsteker te worden, en wat dien overgang tusschen handel en wetenschap betreft - nou.... ik ben in onzen handel tot de wetenschap gekomen dat de *handel* op den voorgrond en de *wetenschap* er een heel eind achter staat; maar elk beroep heeft zijn eigenaardige bezwaren en het mijne biedt zooveel aantrekkelijks dat dit laatste nog wel op weegt tegen de vele groote en kleine verdrietelijkheden er van.

Weet je wat b.v. zoo ‘leuk’ is in ons vak, om een echten meisjesterm te gebruiken? Dat er letterlijk niets op de wereld kan gebeuren of de boekhandelaar, die de boeken die hem omringen niet als turven beschouwt en verhandelt, is er bij annex en heeft er veelal de primeur van in den vorm van brochures, platen, tijdschriftartikelen, kaarten enz. enz.

Toen de koningin zich verloofde, wisten wij hoe haar a.s. gemaal er uitzag vóór een van jelui haar bekoorlijke neusjes over ‘zijn portret’ had gebogen; Carnot's moordenaar, de nieuwe paus, de jongste baby van de keizerin van Rusland, Wilhelm's nieuwste pose, de gouden koets, Paul Kruger's villa in Hilversum, Chamberlain's orchideeën, de Japansche torpedo's - al die heerlijkheden zijn voor ons al oudbakken voor ze jelui gewone menschen onder de oogen komen.

En wij slaan een blik in Jan Terwey's geheimste roerselen der ziel, in Helene Lapidoth's jongste dichtregelen, in Streuvels' laatste pennevrucht, in ‘het belangrijke onderwerp’ der pas verschenen Hollandsche Revue, in het epoque-makende Gidsartikel, in de correspondentie-rubriek der Hollandsche Lelie, alvorens deze lectuur onder de gewone stervelingen komt.

Nog eens, voor een boekhandelaar die belang stelt in wat er om hem heen gebeurt op het groote wereldtooneel, in de Republiek der Letteren, op het gebied van kunst en politiek, voor dien is ons vak een aantrekkelijk, een schoon vak, waarvan de vele bekoorlijkheden hem veel onaangenaams over het hoofd doen zien.

En nu vraag je mij je eens wat te willen vertellen van ons vak en van de vooruitzichten daarin en ik wil dat met genoegen doen, maar ik waarschuw je vooraf dat ik niet gauw ben uitgepraat als ik op mijn praatstoel zit en dat het dus wel eens kan zijn dat er aan het eind van dezen brief een ‘wordt vervolgd’ kwam te staan.

Zoo, zóó - je wilt dus het onderwijs vaarwel zeggen en ‘in den boekhandel’ gaan.

Nu - men zou zoo zeggen, wie zullen daar eerder in thuis zijn dan schoolmeesters..... pardon! onderwijzers.

Immers, wat de moedermelk voor een zuigeling is, zijn de boeken voor den onderwijzer - ze worden er bij grootgebracht. En dan is 't ook geen heksen een atlas van Bos, Versluys' Meetkunde of een De Vries en Te Winkel te verkoopen niet waar?

En toch! Je weet misschien dat ik nogal eens jongelui in het vak heb opgeleid waaronder toevallig twee schoolm..... *onderwijzers* en nu moet ik, onder ons gebleven, eerlijk zeggen dat deze niet het schitterendst figuur sloegen bij hun eerste schreden op dit pad.

Eén b.v. die akte Duitsch had, bleek voor het eerst den naam van Schopenhauer te hooren en wist niet dat er een pittig bundeltje gedichten van Mirza-Schaffy bestond.

Een ander schreef ‘Anna Crayon’ in plaats van Anacreon toen de Rector van het Gymnasium hem dezen titel dicteerde, en hoorde voor het eerst van Max Rooses.

Enfin dat's geen wonder hé? jullie zitten zoo in de schoolboekenwijsheid ‘vertiesd’ zou onze Friesche meid zeggen, dat je geen tijd hebt je neus eens in de wereld daar buiten te steken, en mijn stokpaardje is dat de onderwijzers wat minder schoolboekenwijsheid in zich op moesten nemen en in de gelegenheid moesten zijn wat meer algemeene ontwikkeling zich eigen te maken.

Ook dat, als ze wat beter gesalarieerd werden, ze uit wat andere kringen konden worden gerecruteerd en daarvan de kenteekenen zouden dragen.

Als zoo'n op zijn laatste normaalbeenen loopend aanstaand opvoeder der jeugd mijn winkel binnenstapt met een bevelend: ‘'n kejee!’ Kan ik nooit nalaten hem vriendelijk doch nadrukkelijk eerst ‘goeden morgen’ te wenschen, wat soms wel eens inslaat.

Soit! dit is nu niet aan de orde en jij als dame behoeft je dat niet aan te trekken niet waar?

Ik zal dan trachten je een kijkje te geven in onzen eigenaardig ingerichten handel en hoop niet te zwaar op de hand te worden.

Maak je dus maar niet ongerust dat ik beginnen zal met een hoofdstuk: De boekhandel zóóveel jaar na J.C. of iets dergelijks.

Ik wil maar hier en daar een greep doen en je hebt er in je omstandigheden meer aan, te weten hoe tegenwoordig de boekhandel is ingericht dan b.v. in de Middeleeuwen.

Allicht geven mijn inlichtingen nu en dan aanleiding tot eene beschouwing af en toe over den handel in het algemeen en over de positie van het koopend publiek tegenover den verkooper, of omgekeerd. Dat kan misschien ook zijn nut hebben, want jelui menschen die niet in den handel zijn grootgebracht hebben daarvan soms een allerwonderlijkste voorstelling.

Nu, tot later dan.

Je oom LEO.

Rouwviolen. (Een Nagedachtenis).

I.

‘**Z**oodat, U meent dus...’ aarzelde de juffrouw, die een gevoelig mensch was, en maar liever wenschte dat de dokter de beslissing uitsprak, die háár zoo pijnlijk werd. - -

Voor den dokter was het maar ‘'n geval’, waarbij hij niet langer stilstond dan zijn geneesheerplicht van hem eischte... ‘Ja-zeker juffrouw,’ vonniste hij afdoend. ‘Hoe eerder U haar naar huis zendt, hoe beter het is, voor 't meisje-zelve; *en* voor Uw school... U moogt toch de andere élèves aan geen gevaar van aansteken blootstellen...’

En hij stond op, haastig, bijna omgooiend, in zijn dokters-drift van veel te doen hebben, een van de popperige stoeltjes uit het popperige boudoirtje, dat juffrouw Wierdels' àpart heiligdom was; waar ze 's avonds zich terugtrok als haar vrij uurtje was aangebroken, waar ze de meisjes kapittelde die ‘binnen moesten komen’ om over 't een of ander misdrijf te worden onderhouden, en waar de meisjes zelven, als er iemand voor hen ‘over’ was, een mama of papa, een oom of tante, of oudere broer of zuster, dat familielid deftig mochten ontvangen, en zichzelve gedurende den tijd van dat bezoek volwassen-gastvrouw wanen...

Juffrouw Wierdels stond even nog stil vóór ze den dokter volgde..., om haar zwaren plicht te gaan volbrengen. - Even eerst moest ze haar gelaat dwingen tot de opgewekte uitdrukking, die nóódig was...

Toen ging ze de gang door, de trap op... naar ‘'t ziekenkamertje...’

Daar, in het ruime Engelsche ledekant, midden in het frissche, vriendelijke vertrek, behangen met een lichtkleurig behangseltje van meisjeskamertje, op de wat-afgemagerde wangen een heel fijn, scherp-geteekend blosje, 't blonde haar golvend om het effen kindervoorhoofd, en stralend de groote, mooie violetoogen met een koortsigen helderen glans, een van de mooiste, en tegelijk een van de liefste meisjes van juffrouw Wierdels' kostschool, lag Elzie geduldig in de kussens, en wachtte met blij hopen op de eindelijke terugkomst van de juffrouw, die, tegelijk met den dokter, de kamer had verlaten...

‘Mag ik nu gauw weer in de school, juffrouw? - Wat zei de dokter?’ - - vroeg ze...

Juffrouw Wierdels ging naast het bed zitten, en keek zóó huichelachtig-vroolijk, als alleen wij vrouwen *kunnen* huichelen, wanneer we 't *moeten* in ziekte of in liefde...

‘O, de dokter is best tevreden’ - jokte ze. - ‘Maar, weet je kindje, hij is er niets vóór, dat je zoo gauw al weer in 't school komt,... zoo'n benauwd lokaal, en dan het leeren van al die lessen... 't Heeft je toch wat aangepakt hé, die sluipkoorts...! En,

weet je wat *ik* nu bedacht heb!? Een héële, gróóte verrassing voor je... Nu wat denk je? - Raden!?'

Elzie, wier zacht gezichtje eerst droevig was geworden, bij 't hooren van 't al weer, voor de zooveelste maal, uitstellen harer terugkomst in school, keek nu nieuwsgierigblij... 'Hé toe, zegt U 't maar gauw; ik kan 't toch niet raden...'

En juffrouw Wierdels, heel blij dat haar zooeven bedacht plannetje ging lukken: 'Nu, ik zal je geduld dan maar niet te lang op de proef stellen! - Wel, ik wou van avond aan je mama en papa schrijven, om je een paar dagen hier te komen gezelschap-houden. Nu, met dit mooie weer, is 't zóó lief hier in de Boschjes! Je mama zal toch in èlk geval wel een dag of wat kunnen uitbreken... En, als je papa haar dan brengt b.v....!? Nu, zeg, zou je dat niet gezellig vinden?!'

'O juffrouw!'... Even glijdt er iets als een verwondering over Elzies trekken; alsof ze niet geheel begrijpt zóóveel omslag, als het inééns te logeeren vragen harer deftige, rijke ouders, op de drukke kostschool, door de eenvoudige juffrouw Wierdels.

Maar, zestienjarige onervarenheid vermoedt niet dadelijk het droevige; gelooft veeleer in vóórgespiegelde blijheid. - En Elzie was te jong, om te vermoeden wat vreeselijk drama voor haarzelve school achter die

hartelijke verrassing van de goede juffrouw Wierdels...

Met dankbaarheid voor het toegezegd genot, liet zij zich gewillig opnieuw verbannen in de stille afzondering van haar ziekenkamertje; waarvan de andere meisjes, onder allerlei vóórwendseltjes, verre werden gehouden..., om de besmetting...

En juffrouw Wierdels ademde op toen ze de deur achter zich sloot, en met langzamen tred terugkeerde naar de schoollokalen... 'Goddank; nu was het ergste geschied! Nu had ze 't handig zóóver gebracht, dat de komst der ouders was beslist; zooals de dokter 't had aangeraden. Die moesten nu zelf maar weten, *hoe* ze 't het arme kind het best zeggen zouden... - dat ze weg moest... weg van de school..., - weg om die ziekte, die de dokter háár genoemd had, onverbiddelijk genoemd met zijn wreeden naam... tering - - -

II.

Eerst had Elzie bitter geschreid, zich hartstochtelijk verzet tegen het plan, dat papa en mama haar, als een quasi-pretje, opdrongen: van, tot áán de groote vacantie, mee naar huisgaan met hen, om dáár heelemaal weer op te sterken....

'Neen, neen, ze geloofde er niets van! Ze begreep 't best, dat ze voorgoed wegging; en dat er wat achter stak.... En ze wou zoo graag blijven.... zoo graag....'

Maar juffrouw Wierdels had zóó volmaakt gehuicheld, zóó onbevangen gesproken van haar stellig en zeker alles zullen vrijhouden voor haar wat Elzie in gebruik had gehad.... háár ledekant - háár kast...., háár vak in de schoolbank....! 'Neen, heusch, ze kon er vast op rekenen: als ze terugkwam zou ze eens zien hoe precies alles voor haar was bewaard, net als ze 't had achtergelaten....'

'En als er dan een nieuw meisje komt intusschen?....'

'Dan krijgt ze in géén geval jou kamertje, en jou plaats in de school.... Je zult zien dat ík woord hou.... Ik zal je dikwijls schrijven hoe 't hier gaat; dan zal het net zijn of je niet bent weggeweest, als je na vacantie terugkomt....'

En Elzie liet zich troosten. - 'Het was toch ook wel gezellig aan den anderen kant, dat ze nu thuis zou zijn een poosje, zoo héél knusjes 's ochtends met mama-alleen, terwijl de jongere kinderen dan naar school waren.! Mama was toch ook zoo schattig-lief voor haar! - Mama was wel altijd lief....; maar toch, zooals nu!!... 't Kwam zeker omdat zij nu een tijdje van huis geweest was, dat ze 't nu méér opmerkte dan vroeger....'

En ze sloeg teer haar armen om mama's hals.... 'Moesje, schat van een moesje, ik vind het toch òòk wel weer gezellig om met U mee te gaan hoor! - Schreit U nu? - Gekke moesje?' -

'Welneen, ik lach...,' zei haar moeder, de tranen wegslikkend....

.... Toen ze, zorgvuldig-ingepakt, wegreed in 't rijtuig, en al de meisjes, die haar niet hadden mogen goedendag zeggen, om de drukte, op de stoep stonden en wuifden en kushanden wierpen, toen zag juffrouw Wierdels met zekere verbazing, hoe Liesbeth de Veer zich ineens afwendde, en snikkend in huis liep....

'Niets voor Liesbeth om zóó gevoelig en huilerig te wezen....,' oordeelde juffrouw Wierdels; en ze ging het gewoonlijk-stugge meisje na....

'Liesbeth, wáárom huil je...? Hieldt jij óók zoo van Elzie?' -

‘Ja,’ zei Liesbeth, die in het leege schoollokaal was neergevallen op een bank, met de puntige ellebogen leunend op den lessenaar....

‘Nu, je moet maar denken, na de groote vacantie komt ze, hopen we, gezond en wel terug....’

Maar Liesbeth trok, driftìg-ineens, haar ellebogen van den lessenaar, en keek juffrouw Wierdels bijna-boos aan.

‘O neen juffrouw, *mij* hoeft U niets wijs te maken....,’ zei ze ouwelijk-wijs. ‘Ik weet best dat ze dood gaat.... Alle lieve, goeie, gelukkige menschen gaan gewoonlijk gauw dood.... *Mij* heeft niemand noodig, en daarom natuurlijk ben *ik* gezond....’

Juffrouw Wierdels begreep de bedoeling in den eenigszins onduidelijken overgang.... Ze wist echter niet *wat* ze antwoorden moest.... ‘Ja, dat zijn van die raadsels waar we maar niet in komen moeten....’ zei ze vaag....

Liesbeth staarde stil voor zich uit.... Toen inééns viel het bruusk van haar lippen.... ‘'t Is gemeen juffrouw, 't is in-gemeen! Waarom *ben* ik er nu? M'n stiefmoeder zag me veel liever dood; en m'n vader heeft daardoor niets dan last van me, want ik kibbel met haar, en met 'r akelige kinderen óók.... En Elzie is lief en mooi...; en ze heeft *zulke* aardige ouders.... O juffrouw, hebt U gezien wat 'n engel van een mama...? En *die* 'r kind gaat nou dood.... 't Is gemeen!...’

‘Kind, kind.... zwijg toch, je móógt zoo niet spreken,’ bestrafte juffrouw Wierdels....

‘Liesbeth.... Liesbeth....’ riepen een paar stemmen van buiten, van 't croquetveld... ‘Toe, speel nou mee.... We komen één te kort....’

Maar Liesbeth, heftig, schudde van neen... Zij, vroeg-oud, vergat niet zoo gauw als de anderen, die de afscheidstranen alweer hadden weggewischt....

‘Nee.... ik doe 't niet.... 'k heb geen zin....’ weigerde ze....

En de anderen, die niet begrepen, smaalden knorrig: ‘Ajakkes, flauw kind, jij wil ook nooit eens aardig zijn’....

III.

Na de groote vacantie kwam er een opgewekte, bijna-opgewonden brief van Elzie: ‘Aan juffrouw Wierdels, en tegelijk aan al de meisjes samen.’

Juffrouw Wierdels, die het droevige nieuws trouwens al lang wist door Elzie's mama, las hem voor aan de verzamelde klasse.... ‘Elzie zei ze allemaal vaarwel - voorloopig wel te verstaan; - natuurlijk *voorloopig;* - wánt, verbeeldt je, ze kwam niet terug op school vooreerst. Ze ging met mama een prachtige reis doen. Of, liever-gezegd, ze ging den heelen winter naar 't Zuiden, en mama zou haar daarheen brengen! O de dokter vond haar wèl heelemaal beter. En ze voelde zich ook weer zoo gezond en flink als vroeger. Maar, uit voorzichtigheid, wilden ze haar met alle geweld toch nog naar Davos sleepen. En eerst had ze 't wel een beetje ongezellig gevonden, dat ze nu niet meer terug mocht naar school. Ze had er om gehuild.... Maar 't was toch aan den anderen kant wèl dolletjes óók, - zoo'n heerlijken winter in die prachtige natuur! En je hadt er van allerlei pretjes. De menschen leefden er heelemaal voor hun plezier! - Ze had het nu vreeselijk druk met uitzoeken van haar toilet; allerlei japonnen moest ze ineens hebben.... En papa had haar zulk prachtig bont cadeau gegeven!... En ze liet eerst nog haar portret maken. En ze zou aan al de meisjes een photo zenden... tot afscheid.... En als ze terugkwam uit Davos, mocht ze naar Den Haag om zich te vertoonen op school. Grappig zou dat wezen, zoo deftig te komen logeeren bij juffrouw Wierdels inplaats van bij haar kostmeisje zijn!...’

Het was bijna *te* opgewonden, *te* druk een brief voor de zachte, gelijkmatige Elzie. -

Was er iets als een voorgevoel geslopen in het jonge levenslustige hart, dat het rijke leven zoo blij tegensloeg? - Wou ze de stem, die haar wreede vermoedens influisterde, aldus met geweld smoren, door drukte van toekomstplannetjes, waaraan ze misschien heel in een hoekje van haar diepste innerlijk zelve reeds twijfelde....?

Of was dit alles niets anders dan de goede uitwerking, het welgelukken van de aandoenlijke comedie, die ouders en vrienden met onophoudelijke zelfverloochening speelden rondom het ziekbed, dat sterfbed worden *moest*...?

Juffrouw Wierdels voelde haar stem overslaan bij het lezen...

En Liesbeth snikte luid-op...

‘*Ik* wist het wel dat ze nóóit terug zou komen’ - - zei ze voor zich heen...

Na de les kibbelden de meisjes, over de heerlijkheden van Davos...

Mien Melvill's oudste broer ging er elk jaar heen... Mien ‘voelde’ zich min of meer van wege dat feit; waardoor ze zich gerechtigd achtte méér dan de anderen als ingewijde méé te spreken over Davos. -

‘En je kan er best heelemaal beter worden’... eindigde Mien...

Maar Liesbeth sprak haar tegen... ‘*Mijn* mama, - de vorige - mijn *eigen* mama bedoel ik, - is er doodgegaan’ - lichtte ze de andere meisjes in. ‘Als je de èchte tering hebt, ga je *altijd* dood...’

‘Hé Liesbeth, hoe kan je zóó iets zóó ruw zeggen!’ - riep Mien, en begon te huilen; minder om haar broer, die zóóveel ouder was dan zij dat zij hem maar weinig kende, dan wel om de afdoende wijze waarop Liesbeth haar autoriteit van over Davos mee te spreken inééns had te niet gedaan. -

En juffrouw Wierdels knorde óók: ‘Liesbeth, je bent heel onaardig tegen Mien geweest door dat zoo inééns te zeggen. - En je weet er niets van. - Het is héél goed mogelijk om in Davos beter te worden.’ -

Zij sprak met de wanhopige gewilde-zekerheid van iemand die zich tot taak heeft gesteld anderen te *willen* overtuigen.

Mien keek weer getroost... ‘Mijn broer kent een heele boel tering-menschen, die in Davos beter zijn geworden,’ - hervatte ze haar over Davos-willen-onderrichten als de meest-wetende...

Maar de meisjes verloren reeds hun belangstelling in 't onderwerp... ‘Alles-saam-

genomen was Elzie nog niet zoo kwaad-af... In plaats van hier op die suffe school te zitten, mocht ze naar dat mooie Zwitserland gaan, en een volwassen-meisje wezen. - En natuurlijk zou ze gefêteerd worden... - Als je zoo'n mooi gezichtje hebt als Elzie... Als ze met de school wandelden en ze kwamen heeren tegen, of ze gingen eens een enkele keer naar de comedie in Den Haag..., nou, Elzie hadden ze altijd dadelijk uitgepikt; iedereen keek naar haar; volwassen-meneeren, en gymnasiasten, iedereen... Je hoefde niet te vragen, of *die* opgang zou maken als ze daar onder al die menschen kwam...'

Mien Melvill verzamelde twee of drie vriendinnen, die bijzondere neiging tot flirten bezaten, in een hoekje om zich, en rommelde haar photo-album op uit haar schoolvak... 'Dat was een portret van haar broer.... En dat was er een van tablaux-vivants in Davos, van een Club... Kijk *dat* was hij, Louis, haar broer;... die met dien mantel om!... En hier had ze een groep van schaatsenrijden, van hem en van acht andere jongelui...!'

De vriendinnen vonden Louis erg knap... 'Zoo'n interessant gezicht!...'

En weefden in stilte een roman,... van Elzie en Louis, die elkaar in Davos ontmoetten,... en natuurlijk geëngageerd raakten. - En Elzie kwam hem dan zeker later op school 'presenteeren'... -

Mien intusschen - die tegen de bekoorlijkheden van Louis een zusterlijke vóóringenomenheid aan den dag legde, en zich niet kon begrijpen wat de anderen 'daar' nu aan vonden, aan 'zoo'n wit gezicht', - verried daarentegen warme belangstelling in een van de acht overige jongelui op de groep, een Duitscher, met een studentenpetje en een paar goedmoedige, vriendelijke oogen... Ze geraakte er van ineens in de stilte, en keek droomerig vóór zich, op het gelaat van den onbekenden held harer ontwakende jongemeisjes illusies...

Ze waren het er in èlk geval over eens, dat Elzie, mooi en rijk, en met al die nieuwe japonnen en dat prachtige bont, niets, niemendal, was te beklagen om dien winter in Davos... 'Een echt buitenkansje juist!...

... Maar Liesbeth deed of ze las; met de handen voor haar oogen... En schreide in stilte... Ze dacht aan haar mama, haar *eigen* doode mama... en hoe ze als kleine-meisje inééns gehoord had dat die, ergens verweg, was gestorven - -, ergens waarvan ze den naam toen nog niet eens kon onthouden... zóó klein was ze... Ze hadden haar in de keuken geleerd het woord uit te spreken.... In de keuken, waarin ze rondzwierf, verweesd, verwaarloosd kindje... En het woord was een wreede benaming in haar gebleven, een zinnebeeld der te vroege verwoesting van heel heur jonge, blijde jeugd... Davos... Dood... Stiefmoeder... Achteruit-gezet-worden door de geboorte van nieuwe broertjes en zusjes..., 't reide zich alles achter elkander-aan: één keten van droeve ondervindingen, waarvan de éérste schakel heette: Davos...

Davos had de doodsklok geluid voor haar eigen lieve, mooie, zachte mama! Davos scheen haar vóórbestemd ten noodlot te zullen strekken, aan al wie lief en mooi en zacht was,... aan menschen als haar moeder,... als Elzie...

... En haar tranen drupten stil neer op het boek, dat ze niet las...

De anderen waren jong, *konden* jong zijn, in hun gedachten, jong zijn in hun gepraat, over den ernst van een kwaal dien zij zelve nog niet kenden uit bitter, droevig meeaanschouwen...

Zij-niet!... Háár had de levenswreedheid vroeg-oud en vroeg-wijs-gemaakt, op den dag-zelf waarop Davos haar moeders graf zag delven...

En daarom geloofde niet *zij* in Davos... Daarom was het genezings-oord voor *haar* een naam des doods... - - -

IV.

Weer stond juffrouw Wierdels vóór de verzamelde klasse. -

Weer las ze voor een brief, voor hen allen gezamenlijk bestemd...

Het was er een die verkondde den dood...

In zwarten rouwrand stond het daar, met groote, duidelijke, wreede letters:

'Heden overleed te Davos, tot onze diepe droefheid, onze oudste dochter Elzie, in den ouderdom van ruim 17 jaren..,'

... De meisjes snikten... snikten... Het was niet zóózeer om Elzie, die zij reeds begonnen te vergeten; het was om den dood, die, als een wreed spook, een schrikbeeld van onontwijkbaar-komend levensleed, in hun midden was getreden, en hun toeriep: 'Heden ik, en morgen gij...'

Het was niet uit medelijden, het was uit egoïsme, dat zij schreiden.... -

Want ze waren in den levensmorgen van

jeugd, gezondheid, levensverwachting, blijheid...

En de dood scheen hun nog een heel-ver-af-vijand, die dan eerst komen zou om hen weg te maaien, als ze geoogst hadden véél, véél levensgenot...

Maar nu was hij verraderlijk getreden midden onder hen, en had brutaal-weg afgesneden een nauw-ontloken bloesem, eene die nog niet had gezien de middaghoogte des levens, nog niet had ingedronken de warme zonnestralen van den vollen dag...

En het scheen hun een onrechtvaardigheid die daardoor begaan was aan hen allen... Het scheen hun een gevaar, dat ineens dreigend was afgekomen op ieder hunner afzonderlijk; zoodat ze zich angstig samenschoolden, in plotselinge vreeze dat straks de vijand een nieuw slachtoffer onder een van hen allenzelven zou kiezen, eene die even weinig willig was om nu reeds heen te gaan, als de arme jonge, mooie Elzie die lag daarginds in het sneeuw-bedekte graf van Davos...

Ze snikten, niet uit medelijden, maar uit egoïsme...

Maar Liesbeth de Veer zat stil, met doffe, starende, droge oogen...

Zij snikte niet... zij was in opstand... tegen het lot en het leven in opstand...

... De jeugd van de anderen hielp hen te vergeten. Toen de school uit was, zochten ze instinctmatig zelve die vergetelheid, spraken niet meer van de doode speelnoote, leiden haar stom ter ruste in de stilzwijgendheid van het afgedaan verleden, om haastig tegen te ijlen, in blijde verwachting, die onbekende toekomst waarin haar jeugdig egoïsme geen plaats meer afstond aan de schim der tevroeggestorvene schoolmakker...

En op het sneeuwbedekte graf, verweg in Davos, op de marmeren zerk waarin gehouwen staat haar naam Elzie, ligt een tuil zwarte, rouwdragende violen....

Een ‘hij’ heeft ze daar neergelegd...

Want de eerste-liefde-roman, dien Mien en haar vriendinnen weefden, is waarheid geworden...

Maar het slot-alleen is zoo droevig-anders...

Het slot is niets dan... een handvol bloemen op een graf...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De kleine dievegge.
(Vertaling door mevr: L.)

Hij had tot laat in den nacht gespeeld en gewonnen. Hij vond dan ook, dat hij voldoende had gewerkt en verkeerde in eene stemming van blijde tevredenheid.

Toen hij uit de club kwam, besloot hij zich te onthalen op eene wandeling door de verlaten straten. Hij wilde te voet naar huis gaan en met zijne verlakte avondschoenen door de modder waden, waarmede een aanhoudende regen het plaveisel van Napels had bedekt, - ja, hij wilde te voet naar huis gaan en de zwarte goten trotseeren. De regen had opgehouden, maar een loodgrauwe lucht hing nog boven de daken der huizen, die door het flauwe schijnsel der ver van elkander staande straatlantarens werden verlicht, en de lucht was nog verzadigd van waterdamp. Toch

lachte die wandeling hem toe: 's nachts als een bedelaar rond te dwalen met tienduizend lire in den zak - was een nooit vertoonde fantasie van een verfijnd man!

Een huurrijtuig met knersende wielen reed gedurende eenige oogenblikken naast hem voort, maar hij gaf geen antwoord op de lastige aanbiedingen van den slaperigen koetsier, zoodat deze ten laatste vloekend den teugel vierde, waarop het paard met een knik in zijn knieën plotseling stilstond.

De markies Riccardo Odesiri liep de rio di Chiaja en de rio de Toledo door en sloeg toen den eindeloozen nauwen gang in, die van de rio Maddaloni tot aan Fercella doorloopt, waar het overdag vol drukte en beweging, 's nachts vol geheimzinnige duisterheid is.

De markies bewoonde een eigen paleis. Het was een monument uit het Anjou-tijdperk, een groot somber gebouw, zooals men er nog ziet in dien doolhof van het oude Napels, waar zij, op de hoeken der donkere, vervallen straten als onbeweeglijke spookgestalten uit een vroegere wereld verrezen.

Even nadat hij de kerk van Santa-Clara was voorbij gegaan, dook eensklaps eene in lompen gehulde menschelijke gedaante voor de voeten van den gelukkigen man op uit eene donkere blinde steeg, waar eenige half verkoolde stukken hout op een laag asch voortsmeulden; - waarschijnlijk hadden een paar vagebonden dat schamele vuurtje aangestookt om er hunne verkleumde ledematen bij te verwarmen.

Plotseling verbrak de schrille stem der bedelaarster de drukkende stilte en deed zij de bekoring der eenzaamheid, waaraan de markies zich verzadigde, wijken. Hij kende dat hooge, scherpe geluid van de arme stumperd, die altijd en overal zoodra zij hem gewaar werd met hem meeliep en hem met hare uitroepen vervolgde:

'Lieve meneertje! - och meneertje! - meneertje! mijn mooie meneertje!!'

'Kom, ga heen!' zeide de markies.

Het bedelkind had hem nooit om een aalmoes gevraagd en nooit had hij de moeite genomen om haar een paar centen toe te werpen. Armen bestonden voor hem niet. Hij had geen medelijden met hen en evenmin had hij medelijden met hunne kinderen. Honger, zoo redeneerde hij, is eene beschikking der Voorzienigheid voor hen, die bestemd zijn om een ellendig bestaan te hebben. Honger verkort hun lijden omdat die hen voortdurend ondermijnt. De stuiver, die men hun geeft vermindert den honger, maar vermeerdert het aantal hongerigen. - Dat was de eerlijke, oprechte meening van den markies en, - zoo dacht hij, een volkomen menschlievend gevoelen.

'Meneertje, mijn lieve meneertje! loop toch niet zoo hard!'

'Hè? wat moet je dan toch?... Ga toch weg!' Hij versnelde zijne stappen, maar het bedelkind draafde hem na midden door de vuile modderplassen van de straat, - onder hare bloote voeten spatte de modder hoog op en bevlekte de kleeren van den edelen markies. En altijd door herhaalde zij op zeurigen toon dezelfde woorden: 'Loop niet zoo hard, m'n lieve meneertje,... wacht dan toch even...'

'Als je niet maakt, dat je wegkomt, zal ik je mijn stok laten voelen!'

'Loop niet zoo hard m'n lieve meneertje! Ga niet door die straat.... verderop staan moordenaars!'

'Dat kan me niet schelen, laat me met rust.'

'Er zijn moordenaars, met messen bij zich. Ze willen je bestelen en doodmaken.'

'Wat zeg je daar?'

'Ze willen je bestelen en doodmaken,' herhaalde de hooge, eentonige stem. 'Zij hebben messen bij zich - ze willen je doodmaken....'

'Nu is 't genoeg hoor! - Wat duivel!'

Toch was de markies onder voorwendsel van een sigarette aan te steken blijven stilstaan. Het bedelkind kneep hare handen stijf dicht en drukte de gekruiste armen tegen de borst, als dacht zij zich zoo tegen de kille vochtigheid te kunnen dekken. Nu sloeg zij een nauw, kronkelend steegje in en ging steeds op denzelfden smeektoon voort:

'Hier door, hier door, m'n lieve meneertje! Ga maar met mij mee,... ik zal je wel naar huis brengen, m'n mooie meneertje!'

'En hoe weet jij waar mijn huis is?'

'Ik zal je wel naar huis brengen...'

Toen zij zag, dat de markies zich niet verroerde, stak het schepsel, dat daar als een schaduw in de donkerheid stond, haar arm uit en wenkte met de hand, terwijl zij steeds zachtjes de geheimzinnige woorden herhaalde:

'Kom dan toch mee! kom dan toch mee!'...

Door den mist kon de markies niets onderscheiden dan de lijn van dien arm en de beweging der hand, die zich regelmatig uitstrekte en sloot, zooals de vleugel van een in 't net gevangen vogel.

Riccardo deed zijn best om het voorkomen van voorname onverschilligheid, dat hem eigen, was te behouden, meer uit ontzag voor zichzelven dan wel voor de

bedelaarster, die hem zenuwachtig maakte. Maar hoe gaarne hij ook wilde, het was hem niet mogelijk een indruk van angst te ontgaan.

‘Kom dan toch! - ga dan toch mee... Daar staan er twee, die je willen bestelen en doodmaken...’

De stem van het bedelkind klonk steeds gedempter - het was of die tegelijk uit de weggedoezelde huizen, uit de modder, uit de lucht, uit den mist kwam... De verraderlijke straat strekte zich voor den markies uit als een lange, omgekeerde trechter waarin het geelachtige schijnsel van een paar lampions flauwe lichtplekken wierp.

Hij haalde het bedelkind in en zeide:

‘Wijs mij den weg maar.’

Niettegenstaande de markies Odesiri van zijn geboorte af aan in die wijk had gewoond, kende hij er enkel de hoofdstraten en zonder de hulp der zwerfster zou hij dan ook hoogstwaarschijnlijk verdwaald zijn geraakt in den donkeren doolhof van ternauwernood verlichte straatjes en sloppen.

Het was een labyrint van gangen, die in het rond draaiden; van nauwe trappen; van donkere stegen, die aan weerskanten waren ingesloten door hooge muurgevaarten met ontelbare vensters, balkons, deuren en gaten, bouwvallen, die dreigden bij den minsten schok op elkander te zullen vallen. Licht en

behendig als een kat gleed het bedelkind over de steenbrokken en hoopen vuil, die de straat bedekten.

Met haar vlugge voeten, haar buigzame beenen, die de korte, havelooze rok onbedekt liet, het magere, lenige lichaam voorover gestrekt, het dikke haar slordig om hals en ooren golvend, liep zij voor den markies uit, die haar met groote stappen trachtte bij te houden.

Telkens stootte hij tegen de eene of andere hindernis en was op het punt van te vallen. Dan hield zij even hare schreden in en wachtte tot hij weder kon voortgaan.

'Zeg, je ben toch wel zeker van den weg?' vroeg hij een paar malen.

'Volg mij maar gerust mijn lieve meneertje - ik zal je naar je huis brengen.'

Daarna zwegen zij beiden.

Voor de groene jaloezieën van een raam op een eerste verdieping, waar een flauw licht flikkerde, verscheen eene vrouwengestalte, die voorzichtig naar buiten keek.

'Psst! Psst!!'...

Toen zuchtte zij. In de diepe stilte van den nacht, deed die zucht den markies Riccardo Odesiri huiveren, maar het bedelkind riep de vrouw toe:

'Zucht maar niet! - niets voor je te doen!'

Niet ver van daar verhief zich een groot, zwart kruis boven een armoedig altaar van half vergaan hout. Over het kruis was een boog van verroest ijzer gespannen, waaraan een primitief uit hout gesneden Christusbeeld hing, met groote, groene spijkers vastgenageld. Aan een van de spijkers, die de voeten op elkander hield, bengelde een brandende lantaren.

Toen de bedelaarster op den zucht dier vrouw had geantwoord, ontwaarde zij het kruisbeeld; zonder stil te staan raakte zij met hare vingertoppen even de voeten aan en bracht toen eerbiedig haar hand aan haren mond. Bij het licht der lantaren verspreidde heur haar gedurende één oogenblik een gouden gloed en hare blauwe oogen glansden als twee fijne parelen in het vuile, donker-verbrande gezicht. Zij begon hoe langer hoe harder te loopen en de markies volgde steeds. Eindelijk kwam zij uit in eene iets minder nauwe straat, waar zich donker en reusachtig het paleis Odesiri verhief. Bij het zien van die muren herkreeg de markies den moed terug; hij deed alsof hij geen haast had en ging langzamer loopen om een sigarette aan te steken. Daarna sloeg hij met den knop van zijn wandelstok eenige malen op de zware deur van zijn paleis, - eerbiedig verscheen de lange baard van den ijverigen portier tusschen de vleugeldeuren, die met de grootste omzichtigheid werden geopend.

'Wacht even,' zeide Riccardo tot den man.

Hij riep het meisje:

'Hier - dat is voor jou,' en in zijn gesloten vuist reikte hij haar eenig klein geld toe.

Maar het bedelkind bleef met den rug tegen een pilaster van het paleis aan de overzijde geleund staan en verroerde zich niet. Zoo als ze daar stond, recht en onbeweeglijk, geleek zij op een kleine, luchtig gebeeldhouwde caryatide.

'Wat wil je dan?... hier, neem dan toch aan!'

De markies trad op haar toe, maar met driftig gebaar verborg zij hare handen onder hare lompen en bleef hem voortdurend strak aankijken.

'Neem je 't geld, ja of neen?'

'Nee m'n lieve meneertje; - daar is je huis m'n lieve meneertje!'

'Dus je wilt niets aannemen?'

‘Nee.’.
‘En waarom niet?’
‘Dat weet ik niet.’
‘Heb je geen honger?’
‘Nee.’
‘Heb je 't niet koud?’
‘Nee.’
‘Wil je dan niet naar een herberg gaan?’
‘Nee.’
‘Wil je niet gaan slapen?’
‘Nee.’
‘En hoe leef je dan wel? Zou je niet graag een beter leven hebben?’
‘Dat weet ik niet.’
‘Wat doe je den heelen dag en den heelen nacht op straat?’
En altijd met haar zelfde nederige, zangerige stem antwoordde het kind:
‘Ik steel.’
‘Steel je?.... En wat steel je dan?’
‘Appels, peren, vijgen, caramels, brood....’
‘En doe je anders niets?’
‘Jawel - ik sta op de loer naar voorbijgangers....’
‘Zoo, sta je op de loer, en wie heeft je dat geleerd?’
‘De dieven, die de voorbijgangers doodmaken om ze te kunnen bestelen.’
‘En wat geven ze je daarvoor? Vertel me dat eens.’

‘Een of twee stuivers...’

‘En van nacht moest je dus voor mij....?’

‘Ja m'n lieve meneertje.’

‘Nu, maar ik zal ze in de gevangenis laten zetten, die moordenaars! - Waar zijn ze? Ik moet hun namen weten.... kom dan.... hun namen....’

‘Daar weet ik niets van.’

‘En waarom heb je mij niet aan die menschen overgeleverd? Waarom heb je mij geholpen om te ontkomen?’

‘Kijk, toen moeder nog leefde stond ze iederen avond op den hoek van de Purgatorio ad Arco en als ze je dan voorbij zag komen zei ze altijd: ‘zie je die mooie meneer? is dat geen mooie meneer? Dat is je vader....’

‘Je bent niet wijs!’ riep de markies ruw uit. ‘'t Is pure onzin wat je daar vertelt. En je zegt nonsens, die je niet begrijpt.... Maak dat je wegkomt,.... hoor je!’

‘Laat me dan eerst je hand kussen, m'n mooie, lieve meneertje!’

‘Maak dat je wegkomt, zeg ik je,.... of neen, wacht eens even.... Wat was je moeder?.... wat deed ze voor de kost?’

‘Dat weet ik niet.... Ze stond iederen avond op den hoek van de Purgatorio....

‘Deed ze niets anders?’

‘Nee, m'n lieve meneertje.’

‘Begrepen.... En hoe heette ze?’

‘Assunta.’

De markies dacht in allen ernst na; - en het toeval wilde, dat hij nooit een vrouw had gekend, die Assunta heette. - Dat die vrouw misschien later haar naam had veranderd tegen een anderen, was eene mogelijkheid, die niet bij hem opkwam. Alleen romanheldinnen veranderen immers aldus haren burgerlijken stand!

Di Odesiri glimlachte om zijne vluchtige ongerustheid en om het zonderlinge einde, dat de kroon zette op het vreemde avontuur van dien nacht. Hij haalde de schouders op en vroeg opnieuw:

‘Wil je 't geld nu hebben ja of neen?’

‘Nee, m'n lieve meneertje.’

‘Nu, ik heb er genoeg van - je verveelt me!’

Op goed geluk wierp hij het kind de zilverstukjes toe, die in de modder rolden. En toen bij wijze van besluit:

‘Als ik je nog eens wéér hier in de straat zie rondzwerven laat ik je oppakken, hoor je!’

‘Ik ben al zoo dikwijls opgepakt!’....

De markies verdween tusschen de openstaande vleugeldeuren, die met een doffen slag achter hem werden gesloten, terwijl het meisje op denzelfden smeektoon hernam:

‘Ik wou je hand kussen, m'n mooie meneertje... ik wou je hand kussen!...’

In zijn slaapkamer gekomen, lichtte de markies het gordijntje op om door het venster te kunnen zien of de bedelaarster verdwenen was....

De morgen daagde. De donkere dampen zweefden langzaam, laag langs den grond weg - aan groote rookkolommen gelijk, die langs een onzichtbaar gewelf voortglijden; in de loodgrauwe lucht leek de straat vol witten mist een breed stralen lemmet van onmetelijke lengte... Het bedelkind stond nog steeds met den rug tegen den pilaster geleund en staarde met hare groote engelzachte oogen naar den hemel. Voor hare bloote voeten schitterden de zilverstukjes in de modder. - Op dit gezicht deed Odesiri

een stap achterwaarts; hij liet het gordijn een weinig zakken om niet gezien te worden en bleef toen staan wachten. Terwijl hij daar stond te kijken ging een oude man voorbij, die met veel moeite een karretje vol broodjes en krakelingen voorttrok; - nu verliet het bedelkind haar schuilplaats. Één óógenblik volgde zij het wagentje, toen greep ze schielijk een krakeling en liep hard weg....

ROBERTO BRACCO.

Broeder en Zuster.
Naar Peter Altenberg.

Zijn zusje lag ziek te bed. Ze was negentien jaar en wonder-wonder-schoon. Ze had een witte nacht-japon aan met lichtblauw borduursel.

Ze vroeg: ‘Ben je bang om mij een kus te geven, omdat ik keelpijn heb?’

Hij kuste haar en ging op den rand van haar bed zitten.

Op het nachttafeltje stond een groote, rose roos in een glas.

Daarnaast lag een bundel van Turgenjew ‘Frühlings Fluthen.’

Binnen in het boekje was geschreven: ‘Frühlingsrauschen, Goldgeklimper - - Willst du tauschen - -?! Lebensstümper!’

Het zusje zei: ‘Albert is daareven weggegaan, hij heeft mij dat boek en die roos gebracht.’

Van het versje sprak zij niet.

Wat zou zij ook zeggen?!

Was het dan lente - -

Maar Albert kon 's nachts niet slapen: hij dacht aan haar.

Voor hem was het lente. - - -

Met haar zou hij zich alles willen ontzeggen, ja, zelfs gebrek lijden. - - -

De zuster zeide tot haar broeder: ‘Weet je wat wonderlijk is, Peter!

Dat Albert net is als de persoon, die wij ons voorstellen, dat eenmaal komen zal; ik meen in onze droomen, in onze dag-droomen. Hij is net een levend geworden droom, maar toch een droom van iets, dat niet bestaat en niet komen zal. Net als wanneer men een plaatje van een Sennhütte ziet, dan verlangt men ook naar de werkelijke Sennhütte. -

Hij heeft al die kleine zorgen en attenties, die een moeder heeft en toch is hij een man en een vreemde. Dat treft ons. Wij begrijpen het niet. Als er nog iéts bijkwam, dat voelen wij, dan zou het zoo heel mooi zijn. Hij zit bij me en vraagt: ‘Ben je niet moe van het borduren - -?

Wat zijn de beste borduurnaalden- -?

Zijn er veel soorten zijde? Je moet je vóór je gaat slapen niet met koud water wasschen, dan wordt je moeheid verstoord! Drink je thee aan het ontbijt?! Drink haar dan vooral heel slap, je hebt goddank nog geen opwekkende middelen noodig. Ik zal je morgen den catalogus van de schilderijententoonstelling sturen. Je moet vooral op de Marialegenden van Strachiewicz letten.’ - - -

Zoo praat hij met me. Alles interesseert hem. En hij is zoo goed. - - -

Aan het souper zei hij eens: ‘Je eet immers graag rijst in de soep?! Waarom doe je het dan niet?! Het leven is zoo amusant niet, die kleine genoegens, die men hebben kan - - -?!’ Zoo verwent hij me. Alles draait toch niet om mij - - -?! Maar ik word er niet door bedorven, ik voel dat ik er beter door word. Het is zoo heerlijk een beetje verwend te worden. Dan doet men als een papagaai de oogen dicht en laat zich krauen en zegt: Nog een beetje!’ Hij brengt me boeken en bloemen en zit uren lang bij me. Ik voel, dat hij van me houdt. Maar wat helpt dat?! Hij is niets dan mijn levend geworden droom. - - Hij maakt het verlangen alleen nog grooter naar dàt, wat niet is en ook niet komen zal.

En toch! Voor den eersten keer in het leven zien wij in het diepe, teere van een mannenziel en voelen plotseling, dat wij iets zijn, dat een man geluk en leed kan brengen; we weten, dat een man ons van ganscher harte lief heeft en aan ons hangt als een klein kind aan zijn moeder.... En dan zeggen wij: ‘Ga heen’ en willen hem genezen?!

Hij gaat, als wij het zeggen, hij gaat. - - En dan?!

Dan wachten wij en wachten en wachten. - -’

De broeder nam haar hand in de zijne en drukte er een kus op.

De zuster zei: ‘En Riquetta, geloof je, dat ze van je houdt?!’

De broeder antwoordde: ‘Ik ben voor haar als jou levend geworden droom, van iets, dat niet is en ook niet komen zal. - - - Daarom zegt ze dikwijls “ga” en ook dikwijls “blijf”!’

Broeder en zuster zaten nog lang bij elkaar.

Hij hield haar heete hand in de zijne. De groote, rose roos verspreidde haar geur. - - -

Het was een van die zeldzame oogenblikken, waarin twee menschen elkander geheel begrijpen.

C.B.

De tweelingen.
Naar Peter Altenberg.

Ze leken precies op elkander - - -

Ze hadden blond haar met een gouden glans, kinderlijke figuren en fijne blanke handjes en voeten.

Niemand kende ze uit elkander.

Eens zeide een heer: ‘Ik ken ze wel uit elkander - - -!’

De Eene droeg een kam van licht schildpad, de Andere een van donker in de blonde haren met den gouden glans.

Ze gingen de kamer uit en kwamen weer binnen.

Lachend overhandigde de Eene den heer de beide schildpadden kammen, de lichte en de donkere.

De heer kuste ze - - hij was overwonnen.

‘Hoe kon Mijnheer v. Z. juist de Eene kiezen?’ Vroeg eens een dame. ‘Dat heeft hij ook niet gedaan, antwoordde mijnheer A, hij heeft juist de Andere genomen!’

Het was eigenlijk niets grappig, maar allen lachten. Vooral de Eene.

Maar later nam hij werkelijk - - de Andere!

Háar wangen werden rose. Die van de andere werden bleek - - - -

Toen kende men ze uit elkander, de Eene en de Andere.

C.B.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Aan den heer L.C. Van Vleuten.

Met genoegen las ik uw artikeltje over damesvertaalsters. Het Nederlandsch van die dames is vaak van zonderling gehalte. Maar vindt U het Duitsch van *Bilse's* boek nu ook wel zoo bijzonder goed?

Intusschen, niet daarom schrijf ik dit, maar om een gissing te wagen naar de beteekenis van het woord *vierlandsch.* Ook in *Reuter's* werken wordt gesproken van *Vierlandsche boerinnen.* Nu heet de landbouwende streek nabij *Hamburg*, als ik mij wel herinner, *De vier landen* en zou dus de term *Vierlandsche boerin* een groentevrouw uit den omtrek van *Hamburg* aanduiden, evenals een boerin uit het koninkrijk der Nederlanden een Nederlandsche boerin is.

Ziehier, waaraan ik altijd gedacht heb, als *Fritz Reuter* mij verhaalde van een Vierlandsche boerin; misschien schijnt U deze gissing aannemelijk, misschien ook weten andere lezers een betere verklaring.

T. VAN BUUL.

II.

Hooggeachte Redactrice.

Zoo op één, dan rust wel op mij de plicht om U, ook uit naam der vele anderen, die met belangstelling Uw laatste Hoofdartikel hebben gelezen, dank te zeggen voor de wijze, waarop U aan een wensch te gemoet zijt gekomen, die door een groot aantal lezers en lezeressen werd gekoesterd.

En deze plicht wordt mij tot een genoegen, naarmate ik mij dieper indenk in het door U geschrevene.

Na aan deze aangename verplichting te hebben voldaan, verzoek ik U mij te willen toestaan eene kleine beschouwing te mogen vastknoopen aan Uw sympathiek artikel van verleden week.

Toen ik het gelezen en hèrlezen had, kwamen mij de woorden in de gedachten van Tennyson:

> ‘An infant crying in the night:
> An infant crying for the light.’

U heeft Uw vroeger geloof, naar U zeide, verloren, maar wat U schreef was als een gebed, - het bidden van een On-wetende.

Freule Lohman, wat zijn Tennyson's woorden toepasselijk op U en op anderen, die even als U ook niet weten en slechts vragen, vragen, vragen.

U spreekt over ‘het Blijvende’, en ik gelóof aan dat Blijvende, zooals U het zoo eigenaardigvaag en toch zoo juist uitdrukt.

Ik geloof aan dat Blijvende, dat ondoorgrondelijke Mysterie, die Bovenzinnelijke Macht, die mij telkens weer aantrekt - òndanks mij zelve, - die ik liefheb en zoek - òndànks mijn verstand.

Want mijn geloof verklaren kan ik niet, evenmin als ik verdedigen kan het bestáan van een God. Toch geloof ik in, heb ik lief en vertrouw ik op dat Blijvende, en als men mij haarfijn weet te verklaren dat een Godsbestaan onmogelijk is, dat het Bovenzinnelijke niet anders dan bijgeloof of verbeelding is, en als men mij met de meest logische argumenten en meest consequente stellingen omvèr heeft geredeneerd en mijn verstànd tóegeeft, dan welt in mijn hart die fluisterende stem toch weer op en murmelt, alles ten spijt: en tòch geloof ik, tòch geloof ik!

Die geestelijke Macht, waarin ik geloof, is voor mij een Mysterie, zoo peilloos, zoo hoogheilig, dat ik er duizelend voor neerkniel, nietig eenlingetje onder de duizenden die met mij knielen.

En nu zijn daar menschjes, - in vergelijking met het eeuwige, ontzaglijke Mysterie, zulke kleine, kleine menschjes, - en die zullen ons nu eens precies vertellen hoe dat Mysterie er uitziet, hoe 't in den Hemel is, enz. enz.

Zij zullen U den Dood verklaren, het leven nà dit Leven; zij roepen daartoe geesten op van afgestorvenen, en vertellen U dat de zielen der dooden als lichtjes boven de graven zweven, en zij schrijven daar boeken en brochures over, waarin zij het Mysterie voor U uitrafelen en uitpluizen, totdat het is alsof ze Uw eigen hart van-een rijten.

Freule Lohman, wie zou mij liever zijn, die schreiende kindertjes, die in den nacht om licht smeeken, of die wetende, rafelende, pluizende Menschjes?

Toen ik U schreef was ik onder den indruk van boeken en brochures, geschreven door Annie Besant en Mevr. Blavatski, van gesprekken met menschen die ernstig aan spiritisme geloofden, en tevens was ik toen onder den indruk van de sombere afzichtelijke ellende, die huist in de achterbuurten der groote steden, en waarin ik plotseling een eersten diepen blik had geslagen.

Toen welde het in mij op, als een kreet van verontwaardiging: Geef liever den menschen wat der menschen is, en laat Gode wat Gods is!

O! als de ‘Zieners’ waarvan de werken van Besant getuigen, eens zagen de ellende van een groote stad, zouden ze zich dan ook niet eens afvragen, wat beter is:

het Ondoorgrondelijke te willen doorgronden of het wreede zichtbare minder wreed te maken;

het Mysterie van den Dood te laten rusten en zich bezig te houden met de werkelijkheid van het Leven.

Al schrijvend schiet dat versje mij te binnen, dat ik als kind op school leerde; van dien Franschen Koning die zoo verdiept was in zijn studie over de maan en hare bewoners, dat hij zijn eigen land vergat; aan 't slot van dat versje voegt een bedelaar hem toe:

Ce n'est pas de là-haut,
C'est des lieux où nous sommes
Que Dieu vous a fait souverain,
Regardez à vos pieds, là vous verrez des hommes
Et des hommes, manquant de pain.

Waarom dat pluizen en rafelen over dingen die tòch niet te doorgronden zijn?

Waarom zich de nagels ten bloede te scheuren aan het gordijn, dat, met den Dood, achter den mensch neerdaalt, terwijl reeds het gordijn dat onze toekomst tijdens ons *leven* verbergt, niet opgelicht kan worden?

Is het geen heiligschennis tegenover het Mysterie, tegenover God?

Zijn die vorschers niet de Astra's en de Emeralda's onzes tijds?

Zij kunnen zich blind staren aan den telescoop... tevergeefs; zij kunnen zich te pletter stormen tegen de Sphinx: maar als Emeralda verbrijzeld neerligt, staat de Sphinx nog onbewogen... en zwijgt.

Juist omdat ik zoo diep voel, in mij, boven mij, om mij heen het peillooze van het Mysterie, het onverklaarbare van het Bóven-zinnelijke, daarom buig ik mij er voor neer met eerbiedig ontzag en diepen ootmoed.

Wel woelen er vragen, o! duizenden vragen in mijn hoofd, maar zij vragen niet... om àntwoord.

Immers, God zàl het mij niet geven en de menschen kunnen het mij niet geven.

Wat is het Leven - wat is de dood? die vragen zijn natuurlijk, die vragen zijn menschelijk, want waar ons Verstand niet meer antwoorden durft, daar vráagt nog ons Hart, en zùlk vragen is mij lief als het gebed van een Ònwetende, dat te dieper uit het hart geweld is en te inniger van gevoel..., juist door die Ònwetendheid.

Met volkomen Hoogachting,
Uwe dw.
IDA BRONS.
Amsterdam, 6 April 1904.

Brief uit Berlijn.
(Reformkleeding in Berlijn.)

Maart 1904.

De beweging op het gebied der Reformkleeding was oogenschijnlijk geheel ingesluimerd, men hoorde er niets meer van, totdat deze week op éénmaal een tentoonstelling en een Reformkleiderfest werden aangekondigd.

De tentoonstelling ging uit van het groote magazijn der firma Wertheim in de Leipzigerstrasze en is geheel op kunstenaarsleest geschoeid. De directie van dit Waarenhaus heeft een nieuwe branche aan de dames-confectie toegevoegd door een atelier te openen, waarin reformtoiletten naar modellen en teekeningen van kunstenaars en kunstenaressen bewerkt worden en zoo, dat bij het gemak der reformjaponnen meer smaak gevoegd en de Parijsche mode niet uit het oog verloren wordt.

Deze afdeeling staat onder leiding van een kunstenares, Fräulein Else Oppier. Behalve hare zeer elegante costumes, hebben nog eenige kunstenaars uit München, Lübeck, Berlijn, enz. door hen ontworpen toiletten tentoongesteld.

Een toilet door den schilder Alfred Mohrbutter (te Berlijn, die een groot voorstander is) trok zeer de aandacht. Het was als volgt samengesteld: blouse uit roode liberty zijde met geborduurd kraaggarnituur en blauw fluweelen rok. Dit costuum sloot geheel aan de taille aan en de aan zet van den rok was lager, waardoor het geheel een slankeren indruk maakte, dan gewoonlijk met blouse en reformrok het geval is. Keurige toiletten waren op mannequins geplaatst, maar de meesten werden aanschouwelijk tentoongesteld. In drie kleine ineenloopende kamers met bloeiende seringen gedecoreerd en smaakvol gemeubileerd, fungeerende als ontvangkamers en theesalon, bewogen zich voortdurend jonge dames gekleed in verschillende reformtoiletten. Op deze manier maakten de costuums veel meer effect dan op de rieten poppen. Door de gracieuse bewegingen der rond wandelende levende beelden, werd iedereen gelegenheid gegeven een avond-, wandel-, of huistoilet naar waarde te schatten.

De tweede opwekking voor de reformkleeding was het Reformkleiderfest, dat op 16 Maart in het Künstlerhaus plaats vond en uitging van de Vereeniging Volkshygiëne, afdeeling verbetering der Vrouwenkleeding.

Het comité had iedereen vrijgelaten in reform- of gewoon avondtoilet te verschijnen, doch het eerste was gewenscht.

Er werden toen comediestukjes opgevoerd, door Frau Oberstleutnant Pochhammer vervaardigd voor dit feest. Het eerste ‘Selbst ist die Frau’ was een aardig blijspel, dat natuurlijk het gezonde van de reformkleeding betoogde, doch tevens deed opmerken, dat men den smaak er niet bij moest vergeten en wel degelijk behoorde te letten op goeden snit en mooie lijnen.

Het tweede stukje was een allegorie ‘Wer ist Königin’ en behandelde den strijd tusschen de godinnen der mode, der kunst en der hygiëne, die beslecht werd door de Vrouw, die de waarde der drie koninginnen op haren waren prijs wist te stellen, door hare samenwerking te vragen bij de moeilijke oplossing van het kleedingvraagstuk. Het was opmerkelijk, dat een groot deel der aanwezige

dames niet in reformtoilet was. In het algemeen neemt deze dracht hier in Berlijn niet op; zoolang de hofkringen en in de eerste plaats het Hof nog niet overgaan tot de reformkleeding, zoolang zal ze geen algemeenen ingang vinden. In Berlijn wordt het in enkele kringen (onder de schilders, studeerende meisjes en dergelijken) gedragen, doch misschien, dat nu door de meer aansluitende toiletten in de nieuwere modellen de grillige mode hare armen voor de hygiëne opent. Dit is de wensch van de voorstandsters der reformkleeding.

MEA.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Weet iemand adressen van geschikte damespensions (met opgaaf van de kosten) voor mij in Dresden?

Bij voorbaat mijn hartelijken dank!

Abonnée.

Gaarne wenschte ik te weten, welke de beste vakschool voor Dames, die zich in het photografievak willen bekwamen, in Duitschland is, en hoeveel jaar praktijk er voor gewenscht wordt?

Wie helpt me daaraan?

J. Mol.

Geachte Freule,

Zoudt U wel zoo vriendelijk willen zijn, eens voor mij, in de Hollandsche Lelie, adressen te willen vragen van pensions te Spa? Bij voorbaat mijn dank.

Na beleelde groeten

C.S.

Eene zeer beschaafde Zwitsersche dame zoekt tegen Augustus eene plaats als gezelschap bij oudere dame of jong meisje; ook wel in een gezin met aankomende meisjes.

Zij spreekt en leest uitstekend Fransch, Duitsch, en ook Hollandsch, is zeer bedreven in nuttige en fraaie handwerken, en in al wat verder 't huishouden betreft.

Sonsbeekweg 8, *Arnhem.*

S. Elias.

Voor velen onder de lezeressen, die òf zelf, òf familieleden en kennissen hebben, die een goed tehuis in Den Haag zoeken. Sedert eenigen tijd is mijn zuster zeer naar genoegen bij een beschaafde dame, die gaarne nog een jonge dame bij zich in huis zou willen hebben. Daar zij zelf pianoles geeft, zou zij 't liefst dames hebben, die haar bezigheden buitenshuis hebben. Indien een van U allen eenige inlichting omtrent dit tehuis zou willen hebben, is zij daartoe gaarne bereid die te verstrekken; zij kan

het ten zeerste aanraden, daar zij zelf in alle opzichten zeer tevreden is. Het pension ligt in een der gezondste buurten van Den Haag.

Gesloten brieven, van frankeering voorzien, opzenden aan de redactrice, die bereid is ze dóór te zenden aan de inzendster.

Buitenop-schrijven Pension.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mevrouw C.L. T - G Ik hoop dat U mij de nietspoedige beantwoording van Uw brief met bijdrage niet kwalijk neemt. - 't Sprak zóó vanzelf, dat ik dat artikel gráág wil plaatsen. Want ik ben het er zóó gehéél mee eens. - Trouwens, in de aristocratie *is* men tegenwoordig ook reeds zoover; de woorden van Vader en Moeder zijn daar weer in eere. Het is veel meer de middelklasse die spreekt van papa en mama, door velen verkort tot het vreeselijke 'pa' en 'ma'. -

Ook onder dien stand, die dwaselijk zich schäámt dienstbode of werkman te zijn, wordt het hoe langer hoe méér gewoonte dat de kinderen van 'meheer' en van de 'juffrouw' (pardon, van 'mevrouw' natuurlijk) leeren spreken van 'pa'. ('Uwes pa' en 'Uwes ma' zeggen deze zelfde soort menschen). - Uit reactie daartegen, *niet* uit een ander en beter beginsel, maar enkel en alleen uit hoogmoed, is het daarom bij de aristocratie (en wat daarop *lijken* wil) mode geworden Vader en Moeder weer in eere te herstellen.

Ook het andere stukje nam ik aan. - Ik dank U zeer voor Uw goede wenschen voor 1904 en voor mijn gezondheid. Door die gezondheid kon ik nog steeds niet voldoen aan Uw particulier verzoek. - U kent, als U zooveel van mij gelezen hebt, mij dan inderdaad langer en beter dan ik U. Maar door Uw vriendelijke brieven voel *ik* mij nu toch ook geheel en al met *U* bekend, en ik stel het zeer op prijs dat U mij ook in Uw laatsten brief nog méér van Uw particulier leven hebt verteld. Juist in *Uw* geval lijkt het mij zoo hard geen kind te hebben; - als men weduwe is. Want *dan* is het kind niet alleen *de* band met de toekomst, 'het' levensdoel, maar bovenal-ook het geschenk *van* en de herinnering *aan* den afgestorvene. En juist dat moet in zoo'n geval zulk een zalige troost wezen: die *blijvende* Herinnering aan, die *levende* band met den doode. - Zie nagek: corr:

M.B. - Uw versje is niet geschikt tot plaatsing.

Sympathie. Een exemplaar van het Duitsche medische tijdschrift, waarin de Bonnsche doktoren mijn trionalvergiftiging uitvoerig hebben beschreven, wil ik U gaarne leenen. U behoeft volstrekt geen excuses te maken, dat U mij dit vraagt, want ditzelfde verzoek wordt mij gedurig gedaan, en verheugt mij integendeel zéér; omdat het maar goed is wanneer de menschen, door dit waarschuwend feit, bijtijds leeren inzien dat zij soms door onkunde of onnauwkeurigheid, of beide, blootstaan aan levensgevaar en ernstige schade van hun gezondheid. - Als U het stukje in-questie gelezen hebt,

zult U zich zeker zeer verbazen, en U tevens kunnen voorstellen hoe véél verplichting ik heb aan Geheimrat prof: Burkart. (Het artikel is geschreven, zooals U zult zien, door diens assistent dr: Vogel, die mij méde-behandelde.)

Tengevolge echter van die steeds voortdurende belangstelling die het geval wekt, zijn mijn exemplaren gewoonlijk alle uitgeleend aan deze en gene. En zoo heb ik op 't oogenblik niet één thuis; en zult U moeten wachten tot ik een ex: heb terug ontvangen. Ik heb er reeds over geschreven naar iemand, en hoop U dus binnen een paar dagen het nommer toe te zenden. U moogt het dan uitleenen aan wien U wilt.

Wat den hoofd-inhoud van Uw eerste schrijven betreft, lieve mevrouw ik geloof dat het niet gemakkelijk zal zijn U daarop in déze correspondentie te antwoorden. Het onderwerp is zóó kiesch, dat het zich niet leent tot openbare bespreking. Ik geloof dat ik 't eenigszins anders beschouw dan U het doet. Ik geloof dat het in een *gelukkig* huwelijk iets tijdelijks is, dat de vrouw, die haar man heel liefheeft, in zichzelf zal kunnen overwinnen dóór haar liefde. - Hebt U gelezen '*Vrouwenmacht*' van Gustaaf af Geyerstam? Mij wil het voorkomen dat deze questie zéér fijn is ontleed door den gevoeligen auteur van dat mooie boek '*Klein-Broertje*'. - Indien U het boek niet kent, wil ik 't U wel leenen, en zal het U dan toezenden tegelijk met het bewuste ex van de B.K: Wochenschrift. - Als ik éénigszins kan, zal ik dan trachten U mijn meening en gevoel op dit bepaalde punt in particulieren brief uit een te zetten. -

Alles wat U mij meedeelt over Uw leven onder vreemden als kind trof mij diep; omdat het weer een bevestiging te meer is van mijn eigen vaste overtuiging dat alleen liefdevolle en verstandige ouders-zelf hunne kinderen kunnen en moeten leiden, en *leeren kennen* - inplaats van de zorg voor hen over te laten aan gehuurde hulp. Natuurlijk loopen er heel wat ouders rond, die helaas noch liefdevol noch verstandig en nog minder beide tegelijk zijn. Maar hieruit volgt geenszins dat zij hunne kinderen daarom maar

moeten toevertrouwen aan hun onbekende vreemden; wèl dat er héél véél te verbeteren valt aan de hedendaagsche ouders zelf. En zeker is de tegenwoordige tijdgeest allerverderfelijkst, die aan jongen onervaren moeders aanprijst maatschappelijk werk en ‘nuttigheid’ buitenshuis, terwijl zij nog niet ééns in staat zijn hun eigen gezin, dienstboden, thuis, kinderen, behoorlijk in orde te houden of op te voeden. Als men rondkijkt hoe de op congressen-schetterende, in tijdschriften-kavelende, en op vrouwenvergaderingen het-hoogste-woord-voerende echtgenooten en mama's dikwijls in hun eigen huis den boel in de war sturen, schatten geld uitgeven voor een slecht-ingericht huishouden met onsmakelijk eten en slordige dienstboden, geen meiden kunnen houden langer dan hoogstens één of anderhalf jaar, hoe onverzorgd hun kinderen er uitzien en grootgebracht worden, in één woord hoe weinig zij, die over de diepzinnigste questies redevoeren, verstand hebben *van* of zich bekommeren *om* 't méést gewone en alledaagsche, dan heeft men lust het uit te schateren om zulk ‘vrouwengedoe’... Als het maar niet zoo in-treurig ware voor hare slachtoffers: man en kinderen. En de laatsten in de alleréérste plaats! Want een man kan zelf uit zijn oogen kijken met wie hij trouwt. Maar een kind kiest niet zijn eigen moeder. En daarom verdienen de ongelukkige wurmen van zulke on-vrouwen, die den moedernaam verontreinigen, het grootste medelijden. Een wijfjesdier zorgt vrij wat instinctmatig beter voor haar jongen, dan een moderne-moeder (genre-vrije-vrouw) het doet voor hare kinderen. Want een wijfjesdier verlaat haar jongen niet, zoolang zij hare hulp nóódig hebben. Wie heeft ooit gehoord van een hond of kat, met pleegzusters bij hare zieke jongen, of met kinderjuffrouwen en ‘Nurses’ etc. etc.! 't Is echter waar, dat honden en katten óók niet draven naar congressen, vrouwenvergaderingen en nuttigheidsvereenigingen, om er te speechen over ‘verwaarloosde kinderen,’ ‘zuigelingenvoeding’, ‘opvoeding in het huisgezin,’ enz. enz.! - Om zich zóó bespottelijk en inconsequent tevens aan te stellen, moet men een wijfjes-*mensch* zijn!!

- Ja, ik ben 't heelemaal met U eens, dat de jeugdindrukken van groot leed, groot onrecht, groote uiterlijke veranderingen, onuitwischbare sporen nalaten op een *gevoelig* kindergemoed. Ik voeg erbij: *gevoelig.* Want ik ken wel volwassenen aan wien de meest-bewogen jeugd spoorloos voorbijging, door hun koude egoïste natuur. Hebben zij 't *nu* maar goed, dan is het verleden totaal vergeten. *Zulke* menschen kan *ik* niet begrijpen. Des te beter begrijp ik, wat gij daaromtrent getuigt! Daarom gun ik 't kinderen ook zoo van harte, wanneer zij een *zonnige* jeugd hebben. Ik vind het de eerste plicht der ouders hunne kinderen zooveel mogelijk zon, warmte, liefde, te geven in den huiselijken kring! Voor later is dat een onschatbare steun in levensmoeilijkheden!

Op Uw tweeden brief ontvingt U reeds met een paar woorden antwoord. - U kunt er ook voor 't vervolg volkomen zeker van zijn, dat ik Uw brieven en Uw vertrouwen heel prettig vind, en dat het mij nooit te veel moeite is te antwoorden, of mij in 't een of ander te verdiepen. Ook ben ik de laatste, om eventueele fouten in betiteling, of wat ook van dien aard, kwalijk te nemen. Breekt U zich daarover nooit het hoofd. 't Valt mij nooit in bij zoo iets stil te staan! Trouwens, in géén Uwer brieven hebt U éénige fout gemaakt. - Over de questie of portretten lijken, is het zoo moeilijk zelf te oordeelen. Ik heb dikwijls van anderen gehoord, dat h.i. het door U bedoelde portret nog al goed lijkt. Méér kan ik er U niet van zeggen. Photo's geven m.i. altijd een heel onvolkomen en eenzijdig beeld van de menschen, vooral waar 't vrouwen geldt.

Ik dank U zeer voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres, en over de Lelie. Hartelijk hoop ik dat zij U zal blijven boeien; en, zooals gezegd, U kunt er volkomen zeker van zijn, dat U me steeds tot alle correspondentie bereid zult vinden, met werkelijke belangstelling. 't Zou mij onmogelijk zijn deze soort redactie te voeren, zonder wáárachtige en éérlijke belangstelling in mijn correspondenten. Vandaar dat het mij niet gauw te véél moeite is.

Nagekomen Correspondentie.

Mevrouw C.L.T. geb. G. Lieve Mevrouw. Deze bovenstaande correspondentie, die, zooals U ziet, reeds verontschuldigingen aanbiedt voor het lange uitblijven ervan, was reeds aan U afgedrukt toen ik met wezenlijke beschaming uw vriendelijken brief en de bloemen ontving. Zij kwamen zoo volkomen mooi en frisch over. De heerlijke viooltjes-geur was er nog zoo geheel en al aan. Hartelijk dank. Wat zult U blij zijn weer naar buiten te mogen, na zulk lang thuiszitten! 't Versje zal ik plaatsen. - Als ik den tijd vind, schrijf ik U particulier een briefkaart over de andere questie.

Anonyme briefkaart. - Deze opinie wordt alleen dan afgedrukt, als gij der redactie uw naam opgeeft.

Helena. - Al uw brieven heb ik gereed liggen ter beantwoording. Gij zijt nu spoedig aan de beurt. - Gij hebt inderdaad lang moeten wachten, maar van ‘vergeten’ is geen sprake. Ik weet héél goed alles wat gij mij vroeger geschreven hebt, en wat mij zoo sympathiek in U was; en uw boekenkeuze is het mij in dezen brief evenzeer; Top Naeff, -. Noordwal - Het Boefje.

Ja waarlijk, het strekt een meisje van 25 jaar tot eer, dat zij zulk een goeden, reinen smaak heeft. Ik hoop dat vele meisjes uw voorbeeld zullen volgen, inplaats van zich te verdiepen in vuiligheden en onnoembaarheden van would-be realisme.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

27 April 1904.
17de Jaargang.
No. 44.

Theosophie.

> Naar aanleiding van mijn stukje: Het Bovenzinnelijke (zie Holl: Lelie van 6 April) schreef mij de heer Fricke, een der bekende en hooggeschatte leden van de Theosophische Vereeniging te Amsterdam, den onderstaanden brief, dien ik met zijn daartoe door mij gevraagde toestemming in de Lelie publiceer, voor die velen, die, als ik nog zoeken, of wel meenen gevonden te hebben in de Theosophie, en die zeker de meening van een der voornaamste werkers in die beweging gaarne zullen lezen.
> Den Heer Fricke mijn oprechten dank.
> ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Waarde Freule Lokman.

Onmiddellijk heb ik het door U geschreven stuk gelezen, en mij overviel een gevoel van weemoed. En waarom? - Omdat, hoe eerlijk ook Uwe bedoelingen, gij toch degenen voor wie gij een helper *kondet* zijn, even arm terugzendt als zij tot U komen.

Er is slechts *Eén Leven* - slechts *Eén Bewustzijn;* dood bestaat niet, en wat wij dood noemen, is geboren worden op een ander gebied, niet anders dan een verandering van toestand, van bewustzijn.

De *Vormen*, waar*in* dat leven is gehuld, vallen uiteen en keeren terug tot de Elementen waaruit zij waren opgebouwd, maar het leven zelf is onvergankelijk.

Steeds waart Gij en steeds zult Gij blijven bestaan; naarmate het individueel leven zich meer openbaart in zijn Goddelijke eigenschappen en vermogens, wordt de vorm, de drager van dat Leven, meer samengesteld; daarom is de dood een *weldoener*, omdat het Leven zich meer kan openbaren in een ieder onzer, naarmate wij ontwikkelen.

Welk een schat zoudt gij kunnen vinden in de Theosofie. Theosofie is de onmetelijke Oceaan van Waarheid, Liefde en Wijsheid, die hare onuitputtelijke stroomen uitzendt over de Aarde.

Zij is de oorsprong van elken godsdienstvorm, en verschilt hierin van ieder geloof in het Westen, dat zij zegt: 'geloof', maar tevens zegt zij ook: 'Indien gij den prijs wilt betalen, kunt ge Uw geloof omzetten in Weten.' Er was een Exoterische Christus-Leer doch ook een Esoterische Leer; de eerste heeft men verbasterd; de laatste *was* verloren geraakt.

De mensch is een dualiteit hier op aarde; hebt ge niet zelf in U waargenomen de stem van Uw Hooger Ik en die van Uw Lager Ik?

In het Hotel en in de kleine Kerk te Dusseldorf *herinnerde* Uw *ziel*, en was zij afkeerig van haar omgeving; doch, vergeet niet, er zijn jonge en oude zielen, beiden komen *hier* om te leeren op hun lange pelgrimsreize. Wat dringt U anderen te helpen en voor te lichten? Waar de jonge ziel nog vreugde in vindt, dat schenkt geen genot meer aan de *oudere;* want zij heeft de daarin besloten lessen in vele voorgaande levens reeds geleerd en heeft *die* lessen niet meer noodig. Gij zijt thans in bepaalde omstandigheden en omgeving (gevolgen van oorzaken in voorgaande levens) om zekere lessen te leeren die Uwe ziel rijker zullen maken, nieuwe vermogens en eigenschappen in U zullen ontplooien.

Medelijden is in U; van waar zou die Eigenschap komen, indien ge zelf geen leed hadt doorgemaakt? - Hoe is het mogelijk dat menschen, begaafd met een Goddelijk denkvermogen, de Evolutieleer van Darwin (die alleen betrekking heeft op den vorm) kunnen huldigen en de ontwikkeling der Ziel, leven na leven, *niet* kunnen voelen! De ziel vangt haar ontwikkeling aan als een kiem-ziel. De mensch is geschapen naar het *beeld* van de Godheid, heeft in zich in potentialiteit alle Goddelijke vermogens - die te ontwikkelen is het doel: volmaakt te worden gelijk Uw Vader in den Hemel. Waar kan dan sprake zijn van Dood? - Ware dit het *laatste* woord dat ik in dit leven zou spreken, zoo zou ik U, met de vermogens die ge reeds hebt ontwikkeld, toch willen toeroepen: Bestudeer de Oude Wijsheid-Godsdienst; wat al studie wordt gemaakt voor de kennis ten bate van één aardsch leven; zou de Grootste aller wetenschappen, 'de wetenschap der ziel', dan geen aanspraak mogen hebben op zorgvuldige studie? En nu zou ik U dit alles niet schrijven om Uws zelfs wil, ik zou niet zoo innig wenschen dat ge die studie ter hand naamt, dit niet zoo innig begeeren, ware het niet ter wille van de vele menschen (zielen) die om U zijn, die *van* U en *door* U willen weten of hooren of leeren; die ge zoo veel, zoo heel veel kondet geven, indien voor U slechts het gordijn werd opgerold, - maar zal dit gebeuren, zoo kan het alleen gebeuren door Uw eigen *willen.* Vergeef mij mijn openhartig schrijven, gij waart zoo eerlijk in het Uwe, doch ge hebt niets kunnen geven omdat ge het *weten* niet ter uwer beschikking hebt, hoewel het toch in U is.

Liefde is de Grootste kracht, maar liefde moet met Wijsheid gepaard gaan en Wijsheid is een geestelijke gave, die hooger staat dan het Intellect.

Moge de studie der Theosofie U de zekerheid geven van een onafgebroken *voor*bestaan en *voort*bestaan, en U de overtuiging schenken, dat al degenen die U lief en dierbaar zijn **leven**, hetzij dan *in* of *buiten* het stoffelijke, voor onze grove zintuigen waarneembare, lichaam.

Met de meeste hoogachting,
steeds de Uwe
W.B. FRICKE.

The action is the work of the Lord.

(A. BESANT. 'The three paths' pag. 26.)

Van wat ik doe,
weet ik niet hoe
natuur 't gevolg bepaalt.

Maar God, die weet
dat alle leed
tot leer der zielen wordt besteed.

Ik heb gezien
dat vele liên
zich houden voor heel slecht.
Maar zie! God lacht,
als ster in nacht,
Want boven allen gaat zijn macht.

Ik heb gedacht,
dat in mijn macht
stond alle kwaad te doen.
God heeft gezegd,
dat aan zijn knecht
al 'kwaad doen' was ontzegd.

HENDRIK.

'Bleeke Neuzen' en Eigen Schuld.

Plaatsgebrek belette mij tot hiertoe, te voldoen aan den wensch in een door mij ontvangen schrijven naar aanleiding der questie 'Arme naaisters'. Gaarne echter ga ik thans nader in op deze aangelegenheid, die inderdaad wel verdient óók eens bekeken te worden van een *andere* zijde, dan die welke heden ten dage mode wordt, namelijk eene van geheel misplaatst medelijden...

Mijne correspondente, een Haagsche gehuwde dame, schrijft o.a.:

'*Ik las heden de Holl. Lelie van 9 en 16 Dec., en daarin de beide stukjes van C. Noordwal.*

Doch heeft deze schrijfster nooit gehoord van vraag en aanbod?

Deze toch regelen de loonen, en wanneer nu een gedeelte der vrouwen zich hardnekkig werpt op een vak, dan beklaag ik die vrouwen niet, maar dan noem ik ze dom. Waarom zijn de meidenloonen de laatste jaren zoo énorm gestegen? Omdat de meiden zooveel meer kenden? Omdat ze zooveel meer uitvoerden? Neen, volstrekt niet. Omdat er meer vraag dan aanbod was.'

En verder op een andere plaats in haar brief:

'*En als ik dan 's avonds bij het theeuurtje lees van die "bleeke naaisters," waarvoor vereenigingen moeten opgericht worden, dan kookt mij het bloed. Altijd vereenigingen. En waarom niet practisch een beteren weg ingeslagen en aan de naaisters gezegd: "Gij kunt goed loon en goeden kost verdienen, maar weg dan met die valsche schaamte*, *van dametjes op straat te willen schijnen*, *terwijl men niet genoeg eten heeft*, *in huis.*

Steun daarom de ouderwetsche huismoeder in haar pogen om goede en fatsoenlijke dienstboden te vinden, in plaats van de bleeke naaisters te helpen, die niet gedwongen worden om dit vak te kiezen.'

Met deze woorden mijner correspondente stem ik zoo volkomen in, dat ik gaarne voldoe aan haar wensch 'de ouderwetsche huismoeders te steunen.' Ik geloof dat het door haar bedoelde artikel van mejuffrouw Cornelie Noordwal, geschreven onder den indruk van door deze vernomen droevige naaisters-toestanden, allerminst wenschte propaganda te maken voor een richting van ziekelijk en misplaatst gejammer en geweeklaag over juffertjes, die, zooals mijne correspondente terecht schrijft, hun armoede alleen daaraan hebben te danken, dat zij dametjes willen schijnen, hun werk niet behoorlijk verstaan, dientengevolge geen voldoenden arbeid kunnen krijgen, en te lui en te voornaam (?) zijn om goede dienstboden te worden; waaraan *gebrek* is.

Geheel onafhankelijk echter van de bedoelingen of niet-bedoelingen van mej: Noordwal in dezen, wil ik wat mij betreft er gaarne nog eens nadrukkelijk op wijzen, hoe onecht en onwaar en aanstellerig het door mijne correspondente bedoelde Vrouwengedoe, over arme naaisters etc., inderdaad is, wanneer men de zaak wat naderbij bekijkt. -

Mijne correspondente schrijft elders in haar brief:

'*Vroeger*, *in mijn jeugd*, *kregen wij voor dienstboden, dochters van kosters, kleine schilders, letterzetters*, *enz.*'

Juist! Daarin zit 'm het kwaad. Vroeger was het een eer om een deftige dienstbode te wezen; maar tegenwoordig is het daarentegen een schande een fatsoenlijke werkjapon en een heldere muts te dragen; dat zijn 'teekenen van dienstbaarheid.' Daarentegen is het tegenwoordig een bewijs van 'fatsoen' om 'juffrouw' te heeten, *òf* smerige en verschoten quasi-dameskleederen aan-te-trekken, *of*, erger nog, zich wezenlijk elegante dames-japonnen te verschaffen door middel van een onzedelijk leven; en, inplaats van te gaan dienen bij goed-betalende en welgestelde menschen, liever te spelen voor 'dame' als naaister (bij voorkeur nog met een fransch woord: 'modiste',) *zonder iets van het vak te verstaan.* -*)

En als zulke 'juffrouwen' dan natuurlijk eindigen in armoede, of ook wel dadelijk met armoede *beginnen*, omdat zij te lui zijn en te onbekwaam om te werken, dan zijn zij 'arme bleeke naaisters', waarvoor 'lieve' dames 'nuttige' vereenigingen stichten, en waar deze laatsten zichzelf dan bedrinken aan den woordenstroom hunner eigen

*) Een *bekwame ijverige* naaister wordt heden-tendage *goed*-betaald! Maar hoevelen *zijn* bekwaam?

lievigheden en nuttigheden, zonder dat zij in den grond iets wezenlijks van *practisch* nut uitrichten. Alleen maar helpen zij mee om de zaak-zelf nog wat méér te verergeren en in de war te sturen, door de ‘beklagenswaardige’ ‘juffrouwen’ op die wijze te stijven in hun eigen dwaasheden en luiheden. -

Mijne correspondente ‘kookt het bloed van al die vereenigingen.’ Maar, lieve mevrouw, zijt U dan zóó weinig van Uw tijd, om niet te weten dat die dames-vereenigingen er zijn, *niet* om de naaisters, *niet* om de onzedelijke vrouwen, en wat dies meer zij.... maar alleen ten pleziere van de *dames*-ledigloopsterszelve?!

De naaisters, en de dienstboden, en de gevallen-meisjes.... heusch ze spelen 't onder elkander vrij wat beter kláár, dan wanneer dames (achter wier rug ze de tong uitsteken) zich komen bemoeien met *hun* zaken, onder 't motto der laatste Mode-Spielerei: *Maatschappelijk-werk.* - Maar wat zouden al die dames-zelf beginnen als er geen ‘Vereenigingen’ meer waren, en niet elken dag een nieuwe ‘Vereeniging’ gesticht werd, om ‘te voorzien in een bestaande behoefte.’?! - Moet mevrouw A dan niet evenzeer Presidente zijn van iets, als mevrouw B het is van iets anders? En zou juffrouw C. nog gerust

kunnen slapen, indien zij niet op hare beurt ook eens ‘Afgevaardigde’ werd naar een Vergadering of Congres, zoo goed als juffrouw D? - En dan de bedwelming van zichzelf gedrukt te zien in de courant, als Secretaresse van dit, en Penningmeesteresse van dat! En dan staat er een gedrukt verslag in ook, van 't geen mevr: E in het midden bracht, en van wat freule F erop antwoordde! En hoe de Douair*e* G toen wéér wat in 't midden bracht. En hoe toen mevrouw H weer van voren-af-aan begon.... totdat eindelijk de vergadering gesloten werd ‘wegens het vergevorderde uur.’ - Deftig, jongens zoo deftig, zoo je naam aldoor gedrukt te zien in de couranten! Vereenigingen, die daartoe de gelegenheid geven, *moeten* er dus zijn! Onderwerpen om zich ‘nuttig’ aan te maken moeten er dientengevolge ook zijn. - Men zou zoo zeggen: Maak je nuttig, mijn lieve mensch, aan man, kinderen, eigen-dienstboden, en eigen-omgeving! Jawel, maar dan kom je niet in de courant, en wordt geen Presidente van dit en dat, - en niemand wéét van je nuttigheid, dan alléén je eigen familie. (En wat komt *die* erop aan!) - Dus, onderwerpen om de naastenliefde aan te koesteren *moeten* er ook zijn: van daag dit, morgen dat... Een der laatste mode-artikelen is ‘arme naaisters.’
- -

Gij hebt volkomen gelijk, lieve mevrouw, waar gij schrijft dat er in *Uw* tijd een fatsoenlijk en welgesteld soort menschen dienstmeid werd; pardon: ‘in betrekking ging!’ Ik weet uw leeftijd niet, niet of gij ouder zijt of jonger dan ik, ik weet echter wel dat er ook in *mijn* jeugd door de meestwelgestelde burgermenschen in de woonplaats mijner ouders *een eer in werd gesteld,* dat hunne dochters ‘dienden’ bij mijne moeder en bij eenige andere tot de *goede-diensten* gerekende families. Mijne ouders hebben drie zusters gehad uit één gezin, (waarvan twee bij ons wegtrouwden), wier vader meesterknecht was op een groote fabriek, wier broer als hoofdonderwijzer een ruim inkomen verdiende, en wier financieele omstandigheden beter en degelijker waren, dan die van zeer vele hedendaagsche flodder-juffrouwen, welke zich schamen met een muts of een werkjapon te loopen - en wier ondergoed (of wat daarop *lijkt*) zoo frisch onderhouden wordt, dat het maar beter is niet te dicht in hun nabijheid te komen, van wege zekere geuren...

De vader van die door mij bedoelde dienstboden mijner ouders was ouderling in de Afgescheiden gemeente, en behoorde tot de deftige en welgestelde burger-ingezetenen. Zijne dochters werden streng, maar uitermate degelijk door hem opgevoed. En hij was lang niet de eenige van zijn stand, die het liever zag dat zijne meisjes met eere bekwame Linnen-, Keuken- Werk- en Binnen-meiden werden, inplaats van langs de straat te slijpen als zoogenaamde ‘juffrouwen.’ Het is echter óók waar, dat zijn dochters iets *leerden* bij mijn moeder en dergelijke ouderwetsche huisvrouwen als deze; dat die dames hun *leerden* koken, tafeldienen, enz., en aan hun gaven een *thuis.* Indien die dames van den vroegeren tijd altijd reizende en trekkende waren geweest, om te spreken over ‘dienstboden-beschaving’ en over ‘opvoeding’ en over ‘kookcursussen’ enz., enz., - terwijl zij ondertusschen haar eigen boel in de war lieten loopen - waarschijnlijk hadden zij dan, ook in háár tijd, geen degelijke meiden kunnen krijgen uit fatsoenlijke huishoudens...

Wat mij betreft, het gaat mij als mijn correspondente: Neen, ik heb géén medelijden met de *zoogenaamd* ‘arme naaisters,’ want m.i. hebben zij hun armoede alléén te

wijten aan *onwil, luiheid, onkunde.*[*)] Aan goede, bekwame, vlijtige naaisters is groot gebrek. Vraag er eens naar op de groote ateliers! Om van het geheel-onbruikbare artikel, dat zich uitgeeft voor huisnaaister, (en niets verstaat van haar vak), niet eens te spreken.

Overal dezelfde klacht. De 'dames' zijn veel te voornaam om dienstbode te worden, (in 9 van 10 gevallen komen ze uit vuile, smerige huishoudens, waar de grootste armoede heerscht en geen questie is van genoeg eten). De 'dames' kleeden zich zoo elegant mogelijk, sommigen wáárlijk chic, (en *hoe* komen ze dan aan het geld?), sommige quasi-elegant met gevlekte lichte-manteltjes, zijden blouses met scheuren, etc. etc.! Maar hun *werk* verstaan de 'dames' *niet.* Zij zijn een blauwen Maandag in de leer geweest ergens, en vestigen zich dan *terstond*, (ook al van wege de 'voornaamheid',) zonder geld en zonder bekwaamheid, als zelfstandige 'naaister', of als 'huisnaaister'. Natuurlijk kan niemand zulke *onbekwame* werkkrachten gebruiken. En dan gaan zij poseeren als 'slachtoffers der maatchappij,' bleeke beklagenswaardigen, die 'naar buiten' moeten....

De lieve en nuttige dames echter, die aan

*) De toestanden zijn enorm veranderd sinds 'Het lied van het hemd' werd gedicht. En in *ons* land althans kan tegenwoordig een **goede** naaister, juist door het gebrek aan *goede* werkkrachten, ruim haar brood verdienen!

'maatschappelijk werk' doen, kunnen hen danken voor de stof daarin tot een redevoering te meer op onwijze en idiote vergaderingen en vereenigingen!

- Waarom wordt er zooveel gekocht, juist op het gebied van gemaakte-goederen, japonnen, en linnengoed, in Parijs en in Brussel? *Niet* omdat dit zooveel goedkooper is, zooals sentimentaliteit en onware gevoels-Spielerei het voorstelt. Wie een *goed*-zittende, *goed-gemaakte* japon laat komen, uit Parijs of Brussel, betaalt evenveel, ja méér, dan ten onzent. Maar het geschiedt in 9 van 10 gevallen uit *noodzaak*, omdat hetgeen ten onzent wordt geleverd slecht is afgewerkt, en slecht zit, *uit gebrek aan goede werkkrachten.* Op de allereerste ateliers hoort men dikwijls genoeg die klacht: 'Ik kan U niet zoo gauw helpen als U 't verlangt, want ik heb niet genoeg *goede* krachten, aan wie ik *goed* werk kan toevertrouwen.'*)

En wat de zelfstandig-werkende naaisters betreft, die bij zich aan huis japonnen maken, het is zoo moeilijk een *goed*-werk-afleverende naaister te vinden, zelfs voor véél geld, dat ik dozijnen Haagsche dames ken, die een Brusselsche naaister *hier* laten komen, *uit noodzaak*, om maar eenigszins goedgekleed te zijn. Ik weet wel dat het zeer fraai klinkt om hiervan op een vergadering uit te galmen: 'Hoe geméén om in Brussel te laten maken,' of iets dergelijks. Maar het is niet-geméén, het is *noodgedrongen.* Zulke japonnen komen héél duur: de reis-vergoeding der naaister; haar tijd-vergoeding; *f* 7. alleen voor ink: rechten; om niet te spreken van 't geen zijzelve rekent voor maakloon en stof, (méér dan Holl: naaisters). En de door mij bedoelde dames zijn niet-rijk, en betalen slechts met weerzin den *hoogeren prijs.* Toch wordt er aanhoudend betoogd in zekere vrouwenblaadjes en op zekere vrouwenvergaderingen, dat dames alleen om *de goedkoopte* in het buitenland, in Parijs en Brussel, hun japonnen en linnengoed koopen, en dat dit een onrecht is den 'armen naaisters' aangedaan...

Neen, het is de schuld der 'arme naaisters' zelven, indien zij armoede en gebrek lijden en er bleek uitzien. Laten zij zich niet schamen goede dienstboden te worden inplaats van *onbekwame* en *luie* naaisters, dan zullen zij inderdaad genoeg te eten krijgen, en zij zullen werk leeren verrichten meer berekend voor hun kennis en aanleg. Terwijl zij zich nu wagen aan een vak waarvan zij *grondig* niets verstaan, *niet* uit lust erin, óók zelfs niet om meer te verdienen, maar alléén om te *schijnen* 'een juffrouw.'

De hedendaagsche zucht te *schijnen* wat men niet *is*, de valsche-schaamte, het gespeel met het 'juffrouw'-woordje, al die onzin van den tegenwoordigen tijd, die het dienstbodezijn in discrediet heeft gebracht als ware het een schande, *die* is de oorzaak van 'arme naaisters' die 's zomers 'naar buiten' moeten....

Het is inderdaad, ik ben het volkomen ééns met mijn correspondente, *een questie van vraag en aanbod.* Er is gebrek aan goede, betrouwbare, degelijke dienstboden; gebrek omdat de gezeten-burgermenschen, die het vroeger een eer vonden als hunne dochters 'dienden', zich thans daarvoor schamen, en van de dochters 'dames' willen maken. Dientengevolge is er overvloed van 'naaisters' (of die althans zoo heeten), van 'juffrouwen', met een mode-hoed op, en een manteltje laatste-smaak aan, en glacé-handschoenen om de vingers - - en niet genoeg eten in haar maag, en geen onderkleeren aan haar lijf; en die *dientengevolge* bleeke neuzen erop nahouden. - -

*) En *dientengevolge*, omdat men zelfs voor véél geld niet dan slecht en zéér langzaam wordt geholpen, gaat men *noodgedrongen* naar Parijs.

Aan *wie* de schuld? Verdienen *die* soort bleeke neuzen nu heusch zooveel medelijden?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Aan Huisvrouwen en andere belanghebbenden.

Tegenwoordig is het de tijd der concurrentie en, het natuurlijk gevolg daarvan.... der prulartikelen. Hoe goedkooper, hoe beter. Concurreeren en nog eens concurreeren, eerst ten koste van de porte-monnaie der fabrikanten, wat van korten duur is, ten slotte ten koste van het publiek. Als het op het oog maar iets moois is, of het solide is, deert niet. 'Prado' is het tegenwoordig streven.

Nu is dat nog niet zoo héél erg, als zulks geschiedt met uiterlijkheden, zooals kleeren, luxeartikelen enz., veel slimmer is het, wanneer met levensmiddelen of daarvoor benoodigd zijnde artikelen wordt geknoeid, om het toch maar héél goedkoop aan de markt te brengen.

Over een dergelijk gebruiksartikel oordeelde ik het niet onwenschelijk, belanghebbende lezeressen eenige inlichtingen te

geven, namelijk over een theepot en wel een nikkelen. In welk huishouden ontbreekt een nikkelen theepot, vooral, daar een porceleinen zoo spoedig breekt en een nikkelen zoo *goedkoop* is tegenwoordig, voor *f* 1.60 al wat een sierlijke. Op uwe vraag aan den verkooper, of die theepot wel *goed* is, zal de laatste antwoorden: 'Ja, ziet u mevrouw, deze is wel goed, u kàn het er wel mee doen, maar deze van *f* 1.90 en die van *f* 2.25 is beter.'

Ziet echter de slimme verkooper dat de theepot van *f* 1.60 erg in uw smaak valt, dan beveelt hij u dezen warm aan met de woorden: 'Hij blijft uitstekend mevrouw, het nikkel blijft er op, totdat hij is versleten.' Daarin heeft de ijverige verkooper of verkoopster wel gelijk, ja zeker het nikkel blijft er op, totdat hij is versleten (wat al spoedig is gebeurd), doch dat de theepot *van binnen* niet goed is, daarvan reppen zij geen woord, waarschijnlijk weten zij het zelf niet.

Nu, ik beweer, dat geen der drie theepotten deugt, ten minste, presenteerde men mij uit zoo'n pot een nog zoo smakelijk kopje thee, ik zou er vroolijk voor bedanken, en bemerkte ik bij mij thuis zoo'n prul, hij ging een, twee, drie, den vuilnisbak in.

Wel zal de winkelier u nog theepotten laten zien van *f* 3. - *f* 3.50 en hooger, doch verschrikt zult gij u afwenden. 'Neen, véél te duur, voor zoovéél geld meer, ziet hij er **niets** mooier uit, gij garandeert voor het nikkel van den goedkoopen pot, dus dan die van *f* 1.60 maar ingepakt.' Een verstandige dame zal zich afvragen, waarom die 100 procent duurdere potten dan geproduceerd worden en vanzelf begrijpen, dat er aan die goedkoope potten iets niet in orde is.

Hetgeen volgt, zal den raad overbodig maken, koopt men een nikkelen theepot, koop dan toch vooral geen onder de drie gulden.

Het grondmetaal der potten onder de drie gulden is koper. De romp en deksel zijn van *koper* en de tuit, de knop van het deksel en de kraag op den theepot zijn van *lood*, een mengsel van lood en antimonium, doch hoofdzakelijk lood. Misschien, om met de zware concurrentie gelijken tred te houden en toch nog genoeg te verdienen, gebruikt men wel oud lood van daken, oude gaspijpen enz.

Iedereen zal het met mij eens zijn, zette men elken dag in zoo'n uit schadelijke grondmetalen samengestelden theepot thee, men ook elken dag een weinig aftreksel van lood en koper naar binnen krijgt, niet het minst, wanneer de thee heeft gekookt of te lang getrokken.

Wel zijn de theepotten van binnen een heel dun laagje vertind, doch dat is er al heel spoedig af, vooral daar de dames liever een theepot hebben die **wit** ziet van binnen, die deze kleur aanneemt doordat hij galvanisch is vertínd, dan een pot die er van binnen loodkleurig uitziet, welke in het vuur is vertind, waarom hij het iets langer uithoudt. Wanneer men met den vinger langs de binnenwanden strijkt, zal hij zwart zien, wat evenwel niet het geval is met een duurderen theepot van *f* 3 en hooger, hoewel deze van binnen ook wit ziet, doch dit witte is de kleur van het zuivere grondmetaal (brittaniametaal), geheel onschadelijk, waaruit men wel tien jaar kan drinken zonder iets schadelijks er van te ondervinden.

Zoo'n theepot (alboïdtheepot genaamd) kan men wel tien jaar goed houden, temeer nog, nu er tegenwoordig ondoorbrandbare bodems onder gemaakt worden, altijd als zij behoorlijk onderhouden worden.

Dus niet alleen onschadelijker, tevens praktischer is het verkiezen van een alboïdtheepot boven een koper-vernikkelden.

Men lette vooral bij een alboïdtheepot op, dat de knop op het deksel niet van binnen met een koperen schroef vast zit, beter is een gesoldeerden knop te vragen.

Neemt men nu aan, dat er jaarlijks circa 70000 koper-vernikkelde theepotten worden verkocht, wat heusch geen overdreven cijfer is, en nog geen vierde gedeelte alboid, dan kan men zich levendig voorstellen, dat het werkelijk niet overbodig is het publiek eens te waarschuwen, vooral daar de omzet van het koppervernikkeld elk jaar aanmerkelijk stijgt en het alboïd schrikbarend achteruitgaat.

Op het heel goedkoope nikkel, zoogenaamd 'speciaal', zal ook bijna geen fabrikant het wagen zijn naam te drukken.

En al dat minderwaardige nikkel wordt alleen in ons land verkocht en verbruikt.

Geen Duitsche fabrikant zal 'dergleiches Dreck' fabriceeren, trouwens in Duitschland zelf mag zooiets niet verkocht worden en niemand wil daar dat goed hebben.

'Allein gut für Holland, da brauchen sie diese Dreckwaren,' hoorde ik meermalen Duitsche frabrikanten zeggen.

En zoo is het ook. Waarom koopen onze Hollandsche vrouwen, die zoo als degelijk

bekend staan, ook geen degelijke waar?

Over het algemeen gebruiken de Duitsche huisvrouwen solider en daardoor vanzelf iets duurdere artikelen in hun huishouden dan wij Hollandsche.

Onder in den zak vindt men de rekening.

Mij komt het raadzamer voor, en op den duur voordeeliger, direct iets goeds zich aan te schaffen, dan tweemaal iets minder goeds, waar tweemaal de winst der fabrikanten, grossiers en winkeliers en tweemaal het transport inzit, en noodzakelijk daar waar het de gezondheid schaadt.

Hoogstnoodzakelijk en wenschelijk zou het zijn, dat er een gezondheidscommissie werd aangesteld, om het fabriceeren en importeeren van rommel en schadelijk goed te verbieden. Want het publiek koopt in onwetendheid en men kan ook niet vergen, dat het van elk artikel verstand heeft en het gaat onderzoeken of het ook iets nadeeligs bevat.

Van harte wensch ik, dat aan mijne waarschuwing gehoor worde gegeven in het algemeen belang. Is er geen vraag naar goedkoopen rommel, dan zal het ook niet gefabriceerd worden. De concurrentie zal wel zorgen dat men niet te veel voor een werkelijk goed artikel betaalt.

ELISABETH C. ZEINSTRA.

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman - van der Willigen.

IV. De Ridder.
I.

Het was op den vestingwal, een vroege Lentedag.

De poort stond open en de hellingen aan den Zuidkant glinsterden van het linnen, dat te bleeken lag. Het licht van de aarde werd afgewisseld door het licht van zilveren wolken die langs den hemel gleden. De zon scheen een ontwijkend oog. Men zag haar blik in vele, vluchtige, grillige scheuten tusschen de wolken en in gouden vlekken op verren afstand, die als stralen van een reusachtigen dag-vuurtoren van de hoogten gleden. En onder die lichtvlagen werd hel-groen het gras en glinsterden als glas de rivier en de beken.

De lucht, doordrongen van den zoeten geur der kleine, wilde violieren, trilde over den vestingwal en streek langs de door den regen glimmende kalkmuren naar boven, waar de hagedissen door de reten zich even buiten waagden en stijve, bronzen ornamenten geleken, alleen met dit verschil, dat zij levende longen hadden.

Het gras geurde zóó sterk, dat men het ver achter muur en wand rook. Hengsten en merries hinnikten er naar en de menschen verlangden, misschien even hard als zij, om zich op de zachte weide in de zon te koesteren.

De ridder zelf met zijn vrouw en zoontje gaven gehoor aan het vereenigd roepen van de Lente en van het bloed. Onder de zware vlierboomen, die van den muur wild neer over den vestingwal groeiden, strekten zij zich uit in hun stijve, zware drachten, die zij tot den vollen midzomerdag plachten te dragen, met bont en poeffen en

verschillende plissés en zware gouden kettingen versierd, zooals hun waardigheid het vereischte, als zij buitenshuis hun adellijken stand wilden ophouden.

Doch hier buiten, in lommer en vrede, waar niemand hen zag als hun kleine jongen, die rondliep en in het gras speelde, was het alsof het groote echtelijke ledikant gelucht werd en op de bleek lag. De ridder sloeg zijn zwaren, met bont omzoomden overmantel over de schouders, zoodat zijn wambuis van lichtblauw damast te zien kwam en de fijn geplooide linnen hemdsboord. De zware, hoogroode fluweelen baret was op het gras geworpen, zoodat het volle gekrulde hoofdhaar zichtbaar was. Ook de vrouw van den ridder had haar stijve kleederenomhulsel wat los gemaakt. Zij had den zwaren overrok aan den zilverkleurigen brocaatzijden bovenrok vastgehecht en den veter van haar keurslijf losgemaakt, zoodat haar borst zich vrij kon uitzetten. Haar met paarlen versierd mutsje was van het in een krans opgestoken haar neergegleden. Beiden lagen met halfgesloten oogen en open mond, ademden den zonnedauw in en hoorden de wonderlijke, suizende windstootjes in het gras en het onrustig op en neer draven van den kleinen jongen.

De ridder droomde over zijn jonggezellenleven aan het hof van den ouden markgraaf. Over al de geheime, zoete liefde, die hij

genoten had. Over de verliefde blufferij van zijn vrienden, over de vurig verwachte nachtelijke rendez-vous. En over de fijne courtoisie overdag tegenover de schoone, deugdzame dames, wier handen de gelukkige jonkers kussen mochten en aan wie zij hun nieuwe zijden broeken zonden om ze daarna zelf met diepen eerbied en welbehagen te dragen.

De riddervrouwe had dikker bloed en minder dwepende herinneringen. Want zij had aan geen hoven geleefd, maar op het stille landgoed van haar vader, waar zij haar tijd verdeelde tusschen den weefstoel en de linnenkast. Zij kende slechts één man en diens steunende gezonde liefde. En zij ademde veilig hier aan zijn zijde.

Het voorjaar om hen heen was tot berstens toe vol van liefde en verlangen. Boven hunne hoofden wipten de vogels verliefd-bekoorlijk heen en weer. Snel als elkaar volgende liefdekussen kwamen zij naar elkaar toe en scheidden en minden weer. En beneden aan de helling weerklonk op de zachte bedding der rivier de liefdegalop van hengsten en merries.

De halve sluimering van den ridder was spoedig uit. Hij richtte zich op de ellebogen op en zag den gloed op Mevrouw Veronica's wangen - hij raakte haar ronden, witten arm aan, die half in de wijde poefmouwen begraven was en hij voelde haar borst onder zijn hand uitzetten. Als een warme, blozende violier lag zij te midden der kleine, wilde zusterbloempjes der aarde. En de ridder kreeg een aanval van diezelfde aardvreugde om haar hier op het grasveld op klaarlichten dag onder de zilveren hemelwolken in zijn armen te nemen, terwijl de zwaluwen als verliefde engelen op en onder het groene laken der vlierboomen heen en weder sprongen....

II.

Zij werden door een doordringenden kinderkreet gewekt. De ridder hief nog juist in tijd het hoofd op om zijn kleine jongen onder de hoeven van een paard te zien komen, dat juist den hoek moest omgedraaid zijn en nu in razenden galop voorbijsnelde. De wegdravende paardebeenen schenen het lichaam van den jongen niet aan te raken, doch na dien kreet bleef het kind toch roerloos liggen. Een oogenblik later werd het paard door een geweldigen ruk ingehouden en een vorstelijk gekleede dame liet zich uit den zadel glijden.

Mevrouw Veronica lag snikkend over het vermorzelde lijk van haar zoon. Zijn kleine gezichtje was door de paardehoeven gekneusd en de kreet was door een bloedgolf onderbroken.

Ook de ridder knielde neer over zijn zoon.

Geen van beiden bemerkte dat de vreemde amazone toegetreden was, vóór zij met haar uitgestrekte, in handschoen gestoken hand een rijzweep door het als zijde glinsterende gouden haar van den jongen haalde. ‘Raak hem niet aan!’ riep de moeder zonder op te zien, terwijl zij met haar gebalde vuist de zweep op zijde duwde.

‘Waarom paste u niet op uw jongen?’ klonk het fluisterend van de vreemde.

‘Waarom paste u niet op uw paard?’ sprak de ridder, terwijl hij zich oprichtte, doodsbleek en van woede trillend. ‘En wat wilde u op mijne velden?’

Eerst nu keek hij de vreemde dame aan. Met de eene hand hield zij het paard beet, dat proestend en hijgend op zijn bit beet. Met de andere nam zij haren scharlaken

rooden zwaren sleep op. Haar hoofd was gebogen, hij zag slechts den grooten hoed, die een mand van witte, gekrulde veeren geleek.

‘Ik pleeg te rijden waar ik wil,’ zeide zij toonloos als te voren.

‘Ook midden door het lentezaad van anderen?’ vroeg de ridder en boog zich een weinig om onder den hoed te kunnen zien.

‘Het zaad, dat ik neergereden heb, kunt u bij mijn heer terug eischen.’

‘Ditmaal zal de eisch grooter zijn,’ antwoordde de ridder, terwijl hij het zware wambuis over zijn borst dichtknoopte.

Hij zag slechts, dat zij jong en schoon was en dat wangen en kin roodkleurig waren. Met neergeslagen oogleden bleef zij staan, alsof zij in haar eigen binnenste trachtte te zien en niet naar de jammerende moeder aan haar voeten. Toen boog zij nog eens en terwijl haar hand sleep en zweep losliet fluisterde zij:

‘God geve dat ge mij vergeven kunt!’

Doch de moeder, die het bloedende kind aan haar borst gedrukt hield, jammerde slechts te luider als een gewond dier dat aangeraakt werd en klaagde boos: ‘Raak me niet aan! Raak me niet aan!’

‘Dan worde schade en schande uw deel!’

De vreemde richtte zich met een ruk op.

‘Voor een ongeluk kan niemand zich wachten. En tweemaal smeekte ik nog niemand om vergiffenis.’

Zij keerde zich naar haar paard.

‘Haal dien buikriem voor me aan!’ beval zij met veranderde stem.

De ridder aarzelde.

‘Haal hem aan!’ herhaalde zij. En zij sloeg de oogleden op en keek hem aan. Haar blik glinsterde als het blank van een zwaard hem in de oogen. ‘Durft u het niet voor uw vrouw, dan doe ik het zelf.’

Hij gaf toe. En hij hielp haar in den zadel. Hij rilde, toen hij zijn handen met bloed bevlekt zag. En van zijn handen gleed zijn blik naar den jongen.

Toen hij den zwaren sleep om den stijgbeugel terecht legde, bemerkte hij, dat haar hiel droop van bloed. Een lange mansspoor was er omheen gebogen. En de heupen van het paard dropen eveneens van versch bloed.

‘Als u iets van mij wenscht, u kent den weg naar het slot van den markgraaf,’ zeide zij, terwijl zij het paard de sporen gaf.

De ridder bleef haar nazien. Hij meende een roode bloedstreep over het gras te zien glijden...

(Wordt vervolgd.)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Cum Deo zond mij den onderstaanden brief voor Jeanne Van Doorn.

Lieve Freule!

Met verontwaardiging las ik in de Holl. Lelie van heden den brief van Jeanne v. Doorn. Eerst meende ik dat het gekheid was; zoo'n onnoozele, bekrompen, ingebeelde stumperigheid is moeilijk-denkbaar.

Toen ik hem nog eens herlas, begreep ik echter aan het domme, in minder dan een halve kolom achtmaal het woord ‘schrijven’ gebruiken, en aan termen als ‘U heb’ zonder t, dat het ernst was!

Eerst zegt ze dat ze knorren krijgt van Ma als ze laat thuis komt, later weer ‘Verbeel je eens dat ma mij zou verbieden’ enz. ‘ze zal het natuurlijk nooit doen, al vindt ze 't náár.’ Wat is hier nu wáár?

Ze vindt het aardig als jongelui zich bedrinken. Blijkbaar heeft het stumpertje nog nooit nagedacht hoe iemand is, die teveel gedronken heeft. Vindt zij het aardig, versuft van geest te zijn, niet meer toerekenbaar voor zijn daden en woorden enz.? Het mooiste is wel dat van die kinderjuffrouw. Jeanne Van Doorn is waarschijnlijk 14 of 15 jaar; méér begrip dan een kind van 10 heeft ze wel niet, maar kinderen van 10 loopen gewoonlijk niet met jongens, en hebben het ook nog niet zóóver gebracht dat zij hare mama finaal uitlachen.

En dan ‘altijd maar voor dat hatelijk eten zorgen.’ - Begrijpt Jeanne Van Doorn niet, (neen dat kàn de stumper bijna niet) dat het een genot is zélf zijn kind te verzorgen, en zélf, ik zeg niet geregeld te koken, maar juist eens eigenhandig klaar te maken wáár de man zoo van houdt. Een liefhebbende vrouw wacht niet op wenken van den man, en een liefhebbende man commandeert zijn vrouw niet, en toch krijgt

hij wat hij graag wil, en heeft de vrouw geen tijd, welnu dan is hij ook tevreden. Zij schrijft ook dat hare moeder haar niet kent. Waarschijnlijk vergist J.v.D. zich daarin. Althans naar dezen brief te oordeelen is het schaap zóó oppervlakkig dom, dat iedereen, behalve zijzelve, haar wel dadelijk moet doorzien. Ik vind het een schitterend bewijs van moderne flinkheid om je mama uit te lachen, en hoop, zoo zij ooit eens kinderen mag krijgen (wat de hemel terwille dier kinderen verhoede) dat deze dan op hunne beurt hunne mama zullen uitlachen; zij zal dan eens ondervinden hoe zoet het is door domme, ingebeelde kinderen uitgelachen te worden. Dat menschen met bekrompen hersens, die boeken als Kamertjeszonde mooi vinden en er een goede strekking in zien, slecht zijn wil ik wel gelooven; dat zij dan ook anderen voor slecht houden is logisch; immers ‘Zoo de waard is’ enz.

In ieder geval zou ik het huishouden van Jeanne Van Doorn wel eens willen zien als zij een afkeer heeft van keuken en kinderkamer.

Haar gelukkige echtgenoot kan zich dan tegoed doen aan halfgaar of aangebrand eten, hoort zich zijn kinderen een ongeluk schreien omdat de meiden niet weten hoe er mee om te gaan, en kan met zijn vrouw gaan dwepen in den maneschijn. Wat een gelukkig huiselijk leven zal dat zijn! Arme Jeanne Van Doorn.

II.

LEIDEN, 15 April 1904.

Aan Mevrouw VON MOLLER - DE VOS.

Geachte Mevrouw!

Zooeven had ik bezoek, en de aanleiding daarvan was U, en de inleiding tot het gesprek was U, en de afleiding van het onweer in een tranenvloed was U.

Mijn bezoekster was, zooals ik eenige oogenblikken later uit haar eigen mond vernam, mejuffrouw Jeanne Van Doorn.

In een bevallig reformkleedje verborgen, kwam zij naar binnen stappen. Terstond troffen mij twee dingen: Ten eerste dat mijn visite een zeer knappe jonge dame was, en ten tweede dat haar japon een griezelige geheimzinnigheid over zich had.

De kleur van dat kleed was: - ja hoe eigenlijk? - Wacht: de robe gaf den indruk van iets bruinachtig-rose-grijzigs, afgezet met bleek-zwart. En dan kwam er een bovenhelft, die begon, halverwege één bovenarm en in één rechte lijn, doorliep naar halverwege den anderen bovenarm. En dat bovenstukje, was alweer niet precies wit, maar toch ook niet anders gekleurd en overtrokken met iets wazigs van onbestemde kleur. Maar - nu weet ik op eens wàt mij zoo geheimzinnig trof - het eigenlijke essentieele raadselachtige van de japon, zat 'm in de wijze waarop de jonge dame, daar in en uit moest stappen. Daar was nu nièts van te begrijpen, en met schrik, ‘stormde’ de indruk (dat doen moderne indrukken altijd, lees mevrouw Van Gogh's ‘Jeugd’ hier maar op na) op mij los, dat mejuffrouw Van Doorn in deze kleederen geboren was.

Hoe het zij, het geheel gaf mij de impressie van een sier-stopfleschje van *Arts and Crafts* met fantaisie-knop-en-ooren.

O ja, en wat er overgebleven was van het goed, dat was onder aan de mouwen gehangen. Daaruit kan men zien, dat zoo'n japon, niets uithaalt, boven een

wespentaille, en dus evenveel, zoo niet méer kost, dus even-zoo niet veel meer ‘chic’ is.

De jonge dame liet mij geen tijd, deze opmerkingen te realiseeren; dat kwam eerst later. Zij stapte op mij toe met een verfrommeld exemplaar van de Lelie in de hand. Het waren, zag ik, fijne welgevormde handjes met geen spoor van... handschoenen,

'Meneer Rappard, geloof ik?' begon zij.

'Mijn naam is Rappard, met wie heb ik de eer?'...

'Van Doorn,' klonk het joviaal en ze stak mij de hand toe.

Op een stoel lagen eenige boeken. Mejuffrouw Van Doorn, kantelde den stoel tot ze er afgleden en neerzegen als afgewezen vrijers. Vervolgens een rokkengefladder en mejuffrouw Van Doorn zat tegenover mij, met de beenen over elkaar geslagen en een sigaret tusschen de lippen. Ik haastte mij haar een aschbakje toe te schuiven en reikte haar een brandenden lucifer. Toen concentreerde zich ons beider aandacht op die sigaret; terwijl ik ging zitten.

Nadat mejuffrouw Van Doorn er één geoefenden 'haal' aan had gedaan, blies ze mij een rookstaafje toe, dat wegpluimde tegen mijn gezicht. Ik niesde.

'Wel bekome het U.' - 'Dank U, maar wat verschaft mij de eer van Uw bezoek, juffrouw Van Doorn?'

'Ik wilde U eenige vragen stellen, meneer Rappard, naar aanleiding van dit.' En zij opende het Lelienummer en toonde mij Uw brief mevrouw.

Een lange stilte, terwijl ik Uw brief aan haar lees: 'en?' - 'Kent U, die dame?' klinkt het streng tegen mij, en de oogen beginnen te fonkelen. - 'Neen, juffrouw Van Doorn, maar ik ben het volkomen met mevrouw Von Moller eens.' - 'Nu dan, meneer Rappard, die mevrouw heeft mij het leven ondragelijk, tot, een, last, gemaakt.'

'Dàt kan mevrouw v. Moller niet bedoeld hebben.' Zij wilde mij in de rede vallen doch ik wenkte haar, en vervolgde:

'Wat toch heeft mevrouw Von Moller beoogd? - U en de meisjes van Uw slag te wijzen op de groote belachelijkheid en ergernis die gij verwekt, door Uwe houding, Uw naäpen van de ouderen, en Uw domme-wijsheid.

Onder welgekozen, heldere, hoffelijke, en hartelijke woorden brengt mevrouw Von Moller - de Vos U onder het oog, hoe gij, juist aan het begin van het leven, waant aan het eind er van te zijn. Zij wijst U, op Uw bespottelijk zwaaien van den dirigeerstok, waarbij de mode van het oogenblik Uw hand bestuurt, en gij niets zijt dan een gewone ledepop... En hoe gij U nochtans verbeeldt inderdaad "den toon aan te geven"... Beseft gij dan niet, dat de indruk dien gij op gewone, nadenkende menschen maakt, allerdwaast is, en gij U aanstelt als August de Domme, tot vermaak van het schellinkje? En ten slotte: Onkundig van de wàre genietingen van het leven, hebt gij het steeds over Uw "Weltschmerz", omdat gij Uw "Weltglück", d.i. Uw eigen huiselijk geluk niet kent.

Ik zeide in mijn antwoord aan U: "de schuld ligt bij de ouders, met U heb ik medelijden," en onlogisch liet ik een eind verder daarop volgen: "wendt U tòt Uw ouders."

Toch is dit niet onlogisch. Want zij zullen zich van hunne schuld bewust worden zoodra gij tot hen komt. Het zal voor hen, en vooral voor Uw moeder een openbaring zjjn, evengoed als voor U, wanneer gij elkaar beter hebt leeren kennen, achten en waardeeren.

Thans heeft Uw moeder het te druk, met weldadigheidsgedoe, enz. enz., doch weldra zal zij het alléen druk hebben, met U, en toch tijd genoeg vinden, haar onschuldige liefhebberijen aan te houden. En gij? - Gij zult daardoor leeren, hoe

zalig het is nog een moeder en een vader te hebben, zooals zij zullen ontdekken, wàt eigenlijk het hoogste geluk van het huwelijk is.

Thans echter? - holt gij door, voortgezweept door een hartelooze mode, naar het cynisme, kille egoïsme, veinzerij en ongeluk.

En later...'

'Er zal voor mij geen "later" zijn,' viel ze mij in de rede. 'Mijn leven is verwoest.'

Er volgde nu een lange uitweiding over U, mevrouw, waarin U niet in zoo'n gunstig daglicht verscheen, als in Uw brief in de Lelie. Haar oordeel was gebaseerd op het feit, dat zij zich een dame meende te herinneren die altijd sprak over een gewezen vriendin. En die vriendin had wel eens op een andere dame gezinspeeld, die misschien U kon zijn. En daarop grondde zij haar oordeel; zooals trouwens in de moderne maatschappij, met het oog op het alom heerschende gebrek aan tijd, wel meer moet gebeuren.

En ten slotte kwam het hooge woord er uit:

'Mama had een eind gemaakt aan de avondwandelingetjes met Dolfje.'

Ontroering, geachte mevrouw, belet mij voort te gaan.

Inmiddels verblijf ik met de meeste hoogachting

Uw Dw. Dr.

JHR. A. RAPPARD.

16 April 1904.

P.S.

Bij geruchte verneem ik thans, dat aan den heer Tersteeg, lid der firma Tersteeg & Van Doorn, heden het volgende telegram werd gezonden: Tersteeg-Haag. Dochter J. goddank verloofd met brn. v. Geldenburg. Vier ton. Tracht *A.* tot uitstel van betaling te bewegen. Van Doorn...

Hoogachtend.

Als boven.

Brieven van een Haagsch meisje.

I.

Lieve Ciel!

Mij goed, 'Cili'-lief! Waarom zou ik niet willen voldoen aan je verzoek! Ik zal je dus voortaan op de hoogte houden van alle nieuwtjes onzer 'Residentie', van alle knikjes en glimlachjes die onze 'lieve' Koningin in het openbaar heeft weggeschonken, van alle goedgunstige buigingjes en woordjes van Haar, of van den Prins, die Tante en mijn nichtjes bij de een of andere officieele gelegenheid van de vorstelijke lippen hebben mogen opvangen; verder van alle nuttige, kunstlievende, en weldadige vereenigingen, vergaderingen, tentoonstellin-

gen en feesten; ook een beetje van minder verheven zaken misschien, als daar zijn toilet, ‘winkelen,’ enz. enz....

Ik heb er immers al den tijd toe. Ik behoor immers tot het soort wezens dat freule Lohman, vrij onbeleefd, maar m.i. nog al wáár ‘over’ noemt. - Ik lees dat ‘over’-zijn den ganschen dag op 't strenge gelaat van Tante, die het van tijd tot tijd in ronde woorden mij naar 't hoofd gooit, maar zich gewoonlijk bepaalt tot die steken onder water, die scherpe speldeprikken, waarin wij-vrouwen het tot een ongeëvenaarde kunst hebben weten te brengen. - Als ik maar trouwde,'n ‘goeie partij’ ving, wat zouden ze dan ineens veel van me houden, Tante en de nichtjes! Maar, ongelukkig voor hen en voor mijzelve, ben ik ‘der Herrlichste von Allen’ nog steeds niet tegengekomen. En dientengevolge ben ik dus zoo recht ‘over’! Tante zou 't mij ten hoogste kwalijk nemen als ik 't waagde mij te bemoeien met háár huishouden en háár beslommeringen. - En de nuttigheid! En de kunst! En de weldadigheids-Spielerei! En maatschappelijk werk! Ja zie je, Ciel-lief, je weet wel dat ik geen aanleg heb tot ‘kunstenares’ op wat voor manier ook! En *als* ik ooit *werkelijk* nuttig word, en *werkelijk* weldadig, dan ga ik me heelemaal met hart en ziel aan iets geven. Maar zoo half, op de Haagsche manier van Tante en haar coterie, die, al uitgaande en pretmakende en zichzelf-vergodende, *spelen* socialiste, en artiste, en doen in philanthropie en nuttigheid en maatschappelijk werk als laatste mode-sport, zie je *dat* kan ik nu eenmaal niet....

En dáárdoor voel ik me dan ook met recht ‘over’. En ik lees elken dag op Tante's gezicht: ‘Je moest maar trouwen.’ - Ja, 't was goed-gemeend van papa, dat hij in zijn testament aan Tante verzocht mij in huis te willen nemen. Of 't echter goedgezien was? Och misschien ook wel! Zoo'n eenzaam-in-een-pension rond-drijvende juffrouw heeft ook geen gezellig bestaan. Nu heb ik dan toch ‘so wie so’ een ‘thuis’. Als Tante 't op zin heeft lief te zijn, kan ze 't heel gezellig maken soms. En met de meisjes schiet ik dan óók wel op! Je ziet, je moet ook weer niet denken, dat ik zoo héél diep te beklagen ben. Och neen, ik bekijk de dingen nog al nuchter. En, alles saamgenomen, heb ik 't zoo kwaad niet in de wereld.

Maar ik wou je eigenlijk heel wat anders vertellen, dan dit alles wat je al-lang weet. Ik wou je, ingevolge mijn belofte je van alle belangrijke dingen voortaan verslag te zullen geven, al dadelijk een en ander meedeelen van ‘Het Congres voor Kinderbescherming,’ dat hier onlangs gehouden is.

Of ik er geweest ben? Wel neen natuurlijk! Maar dat behoeft ook niet. Dat is juist het Haagsche geheim van ‘op de hoogte zijn van alles’, dat je maar flinkweg meeschettert over alles en nog wat, waarvan je niets afweet. Die dat het brutaalste kan, is het best ‘op de hoogte’. - Ik ga me dus aan jou oefenen. - Tante is er *wel* geweest. En de meisjes ook! Dat is te zeggen, op den dag waarop de questie van 't onderzoek naar 't vaderschap werd behandeld, mochten ze geen van drieën mee! 't Was geen onderwerp voor ‘jongemeisjes’, zei Tante. (Clotilde is nu 33!!)

We hebben er een scène over gehad omdat ik niet mee wou. ‘'t Verveelt me,’ zei ik. ‘En bovendien, *ik* heb geen kinderen.’

‘Jij voelt niets voor de toekomst’ - zei Clotilde geringschattend. - ‘Wij moeten niet voor ons zelf leven, maar voor de toekomst.’-

Nu moet je weten dat dit een raar ding is met Clotilde! Hoe ouder ze wordt, en hoe meer haar kansen op trouwen verminderen, hoe drukker ze 't krijgt over ‘Het nageslacht’, en ‘De toekomst’ enz. enz....

Daar heb je b.v. haar reformkleeding. - Die-óók draagt ze voor 't ‘nageslacht’. - ‘Corsetten-dragende moeders zijn ongezond voor 't toekomstige geslacht’.... zegt ze!

Ik kan 't niet helpen, maar ik vind het zoo'n komisch verschijnsel, dat vrouwen die hoogstwaarschijnlijk nooit een ‘nageslacht’ zullen hebben, zichzelf zoo aandoenlijk offeren vóór dat nageslacht, waaraan *zij* wel altijd heel onschuldig zullen blijven!

Enfin, Clotilde dan in reform, Ellie en Jetteke in een niet-reform-pak, en tante ruischend van zij en deftigheid, maar geheel en al doortrokken van socialistische theorieën over ‘gelijkheid’, die zij opdiept uit hare ‘vooruitstrevende’ vrouwenblaadjes, zijn geregeld opgegaan ten Praat-congresse*).... Ondertusschen heb *ik* een paar uitknipsels opgediept uit ‘de Hofstad’, een hier-ter-stede verschijnend blad, dat weleens onder mijn oogen komt bij Marie Waander aan huis, die je je nog wel zult herinneren van school. Arme Marie! Zij is in Tante's oogen ‘géén conversatie’ voor mij! Een meisje dat in een pension juffrouw is! Stel je vóór! Of ik al zeg dat *zij* het toch niet kan helpen wanneer haar vader geen geld heeft, en dat zij m.i. hooger staat door

*) Noot redactrice.
Foei, wat een oneerbiedige uitdrukking!

juffrouw in een pension te worden, dan door zich te *laten* onderhouden - thut nichts! Tante zegt: ‘Ja dat is nu goed en wel. Tegen het *meisje* heb ik niets; (En dan moet je haar genadigen toon hooren daarbij); ‘maar 't is geen conversatie voor jou!’

En of ik al antwoord dat haar vader mijn goede, oude, aardige leermeester op school is geweest, en dat ik met haar in dezelfde klasse heb gezeten.... thut nichts! ‘Géén conversatie voor jou!’

Maar *dat* is nog minder erg, dan 't gedrag van Jeanne de Rijk. Die is er hier heelemaal ‘in’ gekomen, door haar vaders positie en door hun vele geld. - En nu is zij voor niets zoo bang, dan voor relatiën met het mindervoorname verleden. Onlangs zat Marie Waander bij me, toen Jeanne binnenkwam. - Ik zeg heel onbevangen: ‘Nu, jullie behoef ik eigenlijk niet aan mekaar vóór te stellen. Jullie zult elkaar wel herkennen.’

Marie was zoo wijs haar hand vóór zich te houden. (‘In een pension doe je wereldwijsheid op,’ zei ze later tegen me). - En Jeanne, oogen dichtgeknepen, gezicht strak, stem uit de hoogte: ‘Pardon.... kan mij niet herinneren....’

Ik had het schepsel kunnen sláán! - ‘Marie Waander! Ken je Marie niet meer? Je hebt toch even goed met haar schoolgegaan als ik,’ - zei ik.

Jeanne gaf twee vingertoppen....‘Och ja waarlijk, nu herinner ik mij.... Men verliest elkaar zóó uit het oog.... En hoe maakt U het, juffrouw Waander.... Zijt U hier gelogeerd?’

(Alsof ze niet heel goed *wist*, dat Marie in betrekking is gegaan al op haar zeventiende jaar!)

Marie zei flinkweg: ‘Ik ben hier in betrekking, in een pension op de Koninginnegracht.’

En ik benijdde haar flinkheid. Ik weet zeker dat *ik* zoo flink niet zou zijn geweest.

- Maar nu over 't Kinder-congres. Alles uit ‘de Hofstad’ durf ik je niet uitknippen, 't Is *te* ondeugend. Wáárheid lijkt er mij echter wel bij....

‘*Eerstens het zwakker deel van de vergadering, de schoone sekse. Na het bezoek aan dit congres heb ik me afgevraagd of die betrekking van* “*schoone*” *sekse niet een geusurpeerde reputatie is*, *en of dit epitheton-ornans niet veeleer aan onze helft van het geslacht toekomt*, *ofschoon het spreekwoord zegt, dat 't al wél is als 'n man een beetje mooier is dan 'n aap (o Darwin!).*

Nou, *zooals gezegd*, *enkele fraaie exemplaren er buiten gerekend, heb ik, in alle onnoozelheid gesproken*, *nooit geweten*, *dat er in ons land zooveel vrouwen en meisjes waren*, *van vrouwelijk schoon ontbloot*, *om het eens kuisch uit te drukken. Maar als je het ziet*, *met allebei je oogen*, *dan moet je het natuurlijk wel gelooven.*

.....

Hij wees me eerst een groepje aan van dames tusschen de 40 en 60 jaren (naar schatting. Ik ben een galant man, *en ik schat dus eerder te laag)*, *die hij kortweg aanduidde met een onwelwillend klinkend: Vee-Vee.*

Ik:?

Hij: Vrije Vrouwen.

Ik:??

Hij weer: Vrije vrouwen zijn vrouwen, *die nooit gevrijd hebben*, *en daarom beweren*, *dat de mannen een wetgeving hebben gemaakt*, *en een maatschappij geschapen*, *waarin de vrouw*, *vrijend of niet vrijend*, *niet vrij is; reden waarom ze vrij willen zijn.*

Nou, dat was duidelijk en daarom vroeg ik ook maar niet verder.

Een tweede groepje trok mijn aandacht: een aantal bleekneuzige juffers geschaard om één man. Hij zat er niet als een pasja in z'n harem, maar met een gezicht alsof 't hem zwaar verveelde. De juffers waren gekleed in reform-jurken met helmzeelen over de schouders, zooals kruiers ze hebben als ze een handkar voortduwen. Dat scheen een soort van uniform te wezen, en ik zag dan ook mijn onuitgesproken meening bevestigd door de mededeeling van mijn mentor, die het groepje omschreef als: "het gras-etende eskadron van professor Van Rees," De bedoeling werd mij eerst duidelijk toen ik vernam dat de dames vegetariërs waren en wereldhervormsters - hoewel ik nog altijd niet in staat ben om het verband te begrijpen tusschen groenten en verbetering van maatschappelijke toestanden.

Maar ik vertelde het een en ander van hetgeen besproken was: over het dragen van japonnen met lange slepen, over coöperatie, over religieuse opvoeding, over socialisme, over het verbieden van onechte kinderen - enfin, wat u dan wel in de kranten zult hebben gelezen.

En "het kind", vroeg Dirksen, hebben ze daarover in het geheel niet gesproken?

Wel een beetje, antwoordde ik, niet zonder zekere schaamte, maar, zie je, je weet hoe het nu eenmaal gaat op zoo'n congres; er zijn

altijd veel meer onderwerpen dan men kan afdoen, en er zijn altijd menschen, die zich graag dikwijls hooren spreken.'

(w.g. SPUISTRATER.*)*

Voor ik eindig, maak ik je nog even attent op den mooien naam dien ik je in den aanhef van dezen brief heb gegeven. Dat dacht je niet hé, dat er uit Cecile en het doodgewone Ciel zoo iets 'honnigs' en snoezigs viel te maken als 'Cili'? Je moet echter weten dat alle Betjes hier veranderen in Betties, alle Anna's in Annie's, alle Marie's in Mary's, etc. etc. - Om niet te spreken van zoo schoone wijzigingen als Lita (van Elisabeth), Jeanne voor het friesche Janke, Maud voor Mathilde, en al dien poespas meer. - Geloof me kind, Ciel is heusch véél te gewoon! We zullen tegen dat je hier komt logeeren een 'Cili' uit je fabriceeren, of 'Cileke', of 'Sissy' (dat is nog al àpart, vindt je niet?) - Mijn nichtje Ellie heet eigenlijk heel gewoon Elize. Maar Ellie klinkt zoo 'lief' weet je. Wat mij betreft, om een onverklaarbare reden vindt Tante 'Lous' een *burgerlijke* afkorting van Louise. - Ik ben dus door haar gepromoveerd tot 'Lout'....'

Voortaan dus:
Je liefh:
LOUT.
(Wordt vervolgd.)

Varia.

De opinie van een jong meisje.
(met haar toestemming afgedrukt uit een brief aan de redactrice).

Het is heerlijk, dat Jhr. Rappard erover geschreven heeft en zulke dingen afkeurt. 't Is toch maar een feit, dat jonge meisjes over 't algemeen veel waarde hechten aan de opinie van de jongelui, en 't zal haar goed doen, als ze hooren dat ernstige jonge mannen met verontwaardiging over haar spreken, als ze doen als 'Jeanne Van Doorn.'

Ik kan dus niet anders doen, dan Jhr. Rappard toejuichen, en hopen, dat er meer ernstige jongelui zijn, die als hij denken. Het is hóóg noodig, dat er eens afkeurende stemmen opgaan over dit alles. En 't zijn vooral jongelui, die daarin een verandering ten goede kunnen brengen. Jongelui, die dat aardig vinden, en jonge dingen als 'Jeanne Van Doorn' nog verdedigen op den koop toe, doen meer kwaad dan goed. Dat is mijn opinie.

En nu een woordje over Uwe inleiding bij 't stuk van Jhr. R. - Freule, ik wilde, dat U dezen zin in vette letters hadt laten drukken: De ouders moeten 't vertrouwen van de kinderen leeren winnen *in de eerste levensjaren reeds.*[*)]

Een ander jong-meisje schrijft hierover:

'*Het is juist, dat de meeste ouders hunne kinderen te veel aan zichzelf overlaten. Als ze zorgen voor kleeren en eten en schoolgeld, meenen ze al heel wat te doen.*

*) Noot red:
Natuurlijk! - Hoe zullen ouders hunne kinderen *kennen*, wanneer zij steeds doende zijn in alle mogelijke 'nuttigheden' buitenshuis, inplaats van zich te bemoeien met eigen zaken, of wel wanneer zij in één roes voortleven van *eigen genot-najagen!*

Maar het komt niet bij hen op, eens na te gaan welken invloed de vriendinnen en vrienden kunnen hebben, en eens te onderzoeken wat hun kinderen doen als ze Zondags gaan wandelen, of wat er besproken wordt op weg van en naar school. De meeste ouders staan vreemd tegenover hunne kinderen en dat is de schuld van de ouders. De vertrouwelijkheid moet van hun kant komen, zij moeten van 't begin af aan zich probeeren in te leven in 't zieleleven van hun kinderen. De kinderen zouden wel vervrouwelijk willen zijn, als zij maar niet bang waren uitgelachen of verkeerd begrepen te worden. Ik heb wel eens een jongmeisje hooren zeggen: 'Ik zou Mama wel graag alles willen vragen en vertellen, maar dat gaat toch niet. Zoo'n moeder, als in "Onder Moeders Vleugels" van Louise Alcott, bestaat alleen maar in boeken'. - Vindt U niet, dat dat diep-treurig klinkt, bijna als eene beschuldiging?

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

'NANCY.'

Algemeene indruk:

lief, **zeer gevoelig**, **doch soms wat kattig karakter**. diep zieleleven. - tevreden stemming. - zenuwachtig. - kattig, spreekt gaarne steeds tegen. - zeer gevoelig, lief. - heeft veel voor een ander over. - zeer goedhartig, medelijdend, trouw, eenvoudig. - idealistisch. - zeer spaarzaam. - logisch, practisch. - meer levendigheid dan wilskracht. - vergeetachtig, slordig. - gesloten, ingetogen. - geschikt tot onderwijzen. - denkt niet veel aan zich zelf, doch tracht veel te doen voor anderen. - omslachtig, - romantisch. - huiselijk. - goede smaak.

II

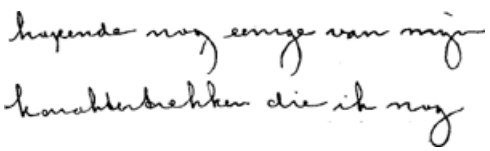

'MARY.'

Algemeene indruk: **coquet**, **innemend karakter**. opgewekt, vroolijk, ondernemend, eerzuchtig, logisch, practisch. - wilskracht. - zeer goede smaak. - zeer coquet. - huiselijk. - spaarzaam. - openhartig, eerlijk. - geestig, spotziek, boosaardig. - spreekt gaarne de menschen tegen, wil steeds haar zin hebben. - trotsch, zelfbewust. - geschikt tot onderwijzen. - verstandelijke ontwikkeling. - groote goedheid, welwillend, innemend. - idealistisch. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - in alles een echte lady.

III

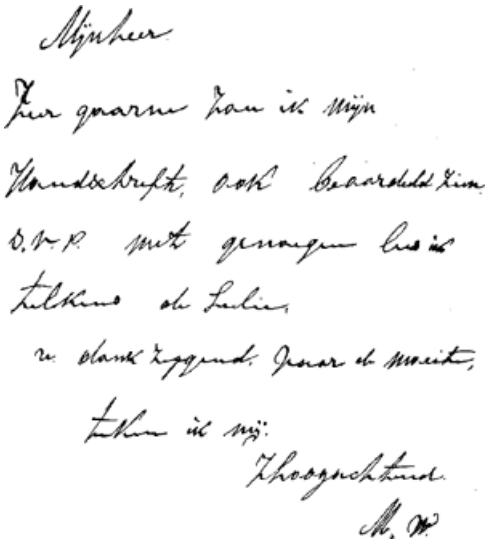

'Mevrouw JOHANNA JACOBA BR.,' lijkt een figuur met zéér sterke wilskracht. Onverzettelijk, hardnekkig 't eens genomen besluit ten uitvoer brengende. Over 't algemeen is ze steeds opgeruimd en hoopvol en maakt plannen zonder ophouden. Gezellig in de conversatie, weet ze 't bovendien ook in haar omgeving gezellig en huiselijk te maken. Vergeetachtig en slordig moet van haar gezegd worden. Krakeelachtig en zucht tot opmerkingen maken kan evenmin verzwegen worden. Daarentegen groote zucht tot geven, tot helpen, dikwijls in hooge mate, waardoor zij aan zich zelve veel te kort zal doên, stempelen haar tot een figuur, die niet onopgemerkt kan blijven. Het schrift geeft bovendien aan moed, verstand, doch ook brutaliteit. Het geestelijk leven, het geloof, schijnt zeer ontwikkeld te zijn. -

IV.

‘OLEMLA.’

Algemeene indruk: **goedhartig**, **medelijdend karakter**. steeds opgeruimd, vroolijk, ondernemend, hoopvol, idealistisch. - onpractisch, onlogisch. - zuinig. - ordelijk. - coquet. - houdt erg veel van strikjes en lintjes. - omslachtig. - zin voor geld. - neemt steeds spoedig een besluit. - normale ontwikkeling. - openhartig, eerlijk. - kan tusschenbeiden erg eigenzinnig en verwend doen, en weleens kattig uitvallen. - hardnekkig, trouw. - geschikt tot onderwijzen. - goedhartig, medelijdend. - geestig, humoristisch. - goede smaak. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren.

V.

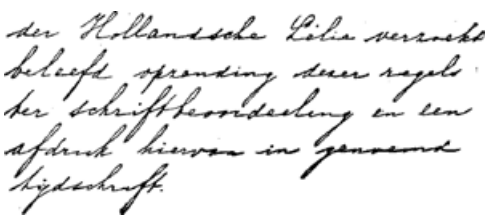

Algemeene indruk:

In dit regelmatige schrift zijn geen slechte eigenschappen te ontdekken, 't kàn zijn, dat de schrijfster ze niet bezit!?

opgeruimd, vroolijk, eerzuchtig, hoopvol. - logisch, practisch. - zachtzinnig, zachtmoedig, zeer lief, innemend. - vriendelijk. - zeer goede smaak. - veel schoonheidsgevoel en kunstzin. - idealistisch. - groote verstandelijke ontwikkeling. - huiselijk. - zucht tot gezellig onderhoud. - geschikt tot onderwijzen (is zeer waarschijnlijk onderwijzeres, niét een meer dan 50 jarige, doch wèl een tusschen 25 en 30 jaar!!) - ordelijk, overdrijft dikwijls wel en kan dan zeer hinderlijk zijn voor andere menschen. - geeft gaarne geld uit. - gesloten, ingetogen.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Een gehuwde dame, (bij wie reeds één dame, met dochtertje, tot hare groote tevredenheid in pension woont,) wenscht tegen den zomer nog een paar kinderen bij zich in huis te nemen, (liefst tusschen 7 en 11 jaar.) Pensionprijs, met inbegrip van bewassching, f 600 per jaar! Bij overblijven gedurende de schoolvacanties moeten àparte regelingen getroffen worden, evenzoo ingeval men privaatlessen verlangt tot hulp bij het schoolwerk. (De gelegenheid daartoe bestaat.)

Woonplaats: in de onmiddelijke nabijheid van Breda, met directe tramverbinding. - Gesloten, gefrankeerde brieven zenden aan de redactrice, die zich wil belasten met dóórzending. Buitenop schrijven: **Kinderen**.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Phie. - Jawel, terwille van die bijzondere reden behoudt gij Uw streepje vóór. En daarom beantwoord ik U nù reeds. Maar pas op, gij krijgt een standje! Phie, Phie, schäámt gij U niet! Dat gaat naar een zoo gewichtige en ernstige zaak als het Congres voor Kinderbescherming, en, inplaats van beide Uw jonge ooren open te zetten naar de wijze woorden die vallen van de lippen der spreeksters, inplaats van te zorgen dat U geen enkele hunner onschatbare raadgevingen ontsnappen moge, voor het op *Uw* leeftijd vrij-waarschijnlijke geval dat gij straks zelve voor eigen kinderen zult hebben te zorgen, ('t geen men van vele der spreeksters en luisteraarsters *niet* zeggen kon, daar zij een vrij eerzamen oude-juffer-leeftijd hadden bereikt), inplaats dus van U te laven aan den woordenstroom van wereldhervorming, die over U is heengestort in vierdaagsche golven van socialisme, reformkleeding, religie, slechte vaders, enz., enz., hebt gij Uzelve onledig gehouden met onder de aandachtig-luisterende schare uit te kijken naar

- - freule Lohman! - - Phie, Phie, als sommige der spreeksters geweten hadden dat er in Uw hart *zulke* zondige gedachten waren, aan *zulk* een zwart schaap als freule Lohman is.... geloof mij, zij hadden U met den vinger aangewezen als onwaardig langer te vertoeven in hun geheiligd midden van blanke vrouwendeugd.

Hoe *is* het mogelijk, hoe *is* het mogelijk! Gij zat aan de bron der wijsheid; gij hebt vier dagen lang gelegenheid gehad Uzelve te verkwikken met levenswoorden.... en ondertusschen dwalen Uw ijdele en lichtzinnige oogen de zaal rond, om te kijken naar de menschen, en onder hen te zoeken naar de persoon van een zóó láággezonken, zoo verdorven schepsel als... freule Lohman... iemand niet wáárdig om zelfs dezelfde lucht in te ademen met een gezelschap eerzame, mannenhatende, feministische juffers; (en die om die reden dan ook verre bleef!)

- Neen, gij hebt U het gróóte voorrecht dat U te beurt is gevallen, van te mogen opgaan ten congresse, gehéél en al onwaardig getoond! En het is dan ook Uw welverdiende straf dat gij mij niet hebt te zien gekregen. - Troost U intusschen! Als gij hier bij Uw tante komt logeeren, zal ik voorbij wandelen om U de gelegenheid te geven mij te 'bezien'. Uw familielid zal U dan wel namens mij intijds wáárschuwen, dat de parade begint. Ga dan maar voor het raam staan, en wapen U met kijker en vergrootglas! Ik ben ook lot het omgekeerde bereid. Gij wandelt bij mij voorbij, en ik ga voor *mijn* raam staan. Gij ziet wel dat ik een bereidwillige ziel ben, waar het geldt Uw nieuwsgierigheid te bevredigen. Dat komt eensdeels omdat gij, dank zij Uw familielid, een streepje bij mij vóór hebt, anderdeels omdat ik U toch *eenige* vergoeding schuldig ben voor 't geen gij door *mijn* schuld hebt gemist van de wijze woorden, op het kinder-congres ontrold aan al die wijze Maagden-monden....

Nu nog even iets in ernst. Ik vréés dat Uw handschrift géén beurt meer krijgt. In den nieuwen jaargang wordt deze rubriek namelijk gestaakt, door den *te* grooten toevloed. Het was ondoenlijk de plaatsruimte te vinden, en de opzending van zooveel handschriften werd *te* lastig. Aan de betrokkenen wordt het geld natuurlijk *teruggezonden.* Er komt een berichtje hieromtrent in de Lelie. Wacht dat dus nog eerst af.

- **Excelsior**. Het beloofde artikel ligt reeds gereed, en wacht op plaatsruimte. Nu weet ik echter niet, of ik Uw allerlaatsten brief al of niet moet beantwoorden onder de corr: rubriek. Wilt gij dat s.v.p. in elken brief er steeds bijvoegen. 't Zou mij zoo spijten als gij op antwoord rekent, en het blijft uit. Maar ik weet Uw bedoeling niet, naar aanleiding van Uw vroeger schrijven daaromtrent. Veel dank in elk geval.

T. van der W. te A. Vriendelijk dank voor het toegezondene. Ik lees zelve een ander Amerikaansch Vrouwenblad, en vind over 't algemeen de denkbeelden van Amerikaansche vrouwen veel gezonder dan de onze. 't Noodzakelijke van elegante kleeding, van vrouwelijke gratie b.v., zal ook door de meest vooruitstrevende Amerikaansche niet worden weggeredeneerd. Zie daarbij eens onze vogelverschrikkers onder de vrije-vrouwen (de goeden niet te na gesproken; die *zijn* er.) Ook dit, door Uw vriend gezonden stukje, las ik met belangstelling.

Phryton. Anonym toegezonden bijdragen lees ik niet. Als gij Uw naam opgeeft zal ik uw werk gáán lezen. Indien ik vroeger reeds iets aannam, dan moet gij toen óók Uw naam genoemd hebben; - anders is het geschied onder de vroegere redactie.

Erica III. Daar gij de derde zijt die dit ps: aanneemt, geef ik U in overweging bij een voorkomende gelegenheid een ander te kiezen. Ik ontving met dank Uw opstel. Het is reeds afgedrukt. Ik wil U nog even erop attent maken, dat het U niet behoeft te verwonderen wanneer ik die ééne correspondentie met U, van zóó lang geleden, zoo volkomen onthield. Al mijn correspondenties laten bij mij een beeld achter van de correspondenten, een indruk van hen. Ik heb voor allen een of ander plaatsje in mijn hoofd, en dikwijls in mijn hart-óók, waar zij bewáárd blijven. Uw brief indertijd deed mij bijzonder veel genoegen. Ik had niet den tijd U particulier te schrijven; zooals ik toen van plan was, om het onderwerp in questie. En ik schreef Uw later stilzwijgen toe aan een mij-niet-begrepen hebben. Geen Uwer opstellen heb ik dan ook ontvangen na dien tijd, zonder mij af te vragen waarom gij met geen enkel woord de bewuste correspondentie beantwoordet. Ik vertel U dit, als een bewijs dat ik noch U noch een der andere correspondenties, die van eenig belang zijn, vergeet. M.i. zou het zonder deze eigenschap en deze belangstelling ook onmogelijk zijn zulk een correspondentie als deze met lust bij te houden. -

J.R. te L. - Het lezen der copie van *eerstbeginnenden* is een tijdroovend ding. Als gij eerst iets inzendt, en dus van mij de moeite vergt dit te lezen, dan kan ik mij niet inlaten op Uw latere wispelturigheden. Ik heb meer te doen, dan in den voorraad copie Uw stukjes zoeken. Als gij nu plotseling bedenkt, dat die stukjes van U 'onbelangrijk' zijn, hadt gij beter gedaan ze niet te schrijven, en van mij niet de moeite te vergen ze te lezen. In *elk* geval zijn ze *zeker* te 'onbelangrijk' om er zóó over te zeuren als gij doet. Wacht uw tijd af.

Aman. Dank voor de indertijd gezonden vertalingen. Ook de nog niet geplaatste zal ik misschien wel kunnen opnemen. - Hartelijk dank voor Uw langen particulieren brief. Op Uw wensch verscheurde ik hem terstond. Natuurlijk beantwoord ik hem dus niet.

Iris. - Ja zeker, ik ontving indertijd Uw kaartje met dat andere. Hartelijk gefeliciteerd. Verwonderen deed het nieuws mij niet. Want uit Uw stukje had ik allang een Ahnung, dat er zoo iets in de lucht hing. Gelukkig dat Uw illusies en hopen en vreezen dus zoo spoedig reeds vervuld zijn. Wordt een recht gelukkige huisvrouw, een echte steun en hulp voor Uw man, 'zijn sieraad en zijn eere', zooals Beets het zong van *zijn* vrouw; opdat Uw man eenmaal van U 't zelfde mag herhalen wat Beets verder zegt:

> '*Mijn troost*, *mijn hulp*, *mijn vreugd*,
> *Dat waart ge me op mijn wegen*, *gij Huisvrouw mijner Jeugd.*'

Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijke woorden aan mij gericht, en ik hoop dat de Lelie en ik U zullen blijven bevallen. Vriendelijk gegroet. En geniet maar met volle teugen Uw jonge leven en Uw jonge geluk!

Helena. - Dank voor Uw vriendelijke woorden over 'Mara'. Ja, wat gij daaromtrent denkt is in hoofdzaak wáár. 't Geen Uw vriendin overkwam met dien door U bedoelden schrijver verwondert mij geenszins. Juist omdat hij zoo *is*, kan ik zijn boeken dan ook niet mooi vinden; wel vind ik die mooi van stijl en boeiend geschreven, (dit geldt althans van een paar zijner vroegere romans). Uit Uw laatsten

brief zie ik intusschen dat gij-zelf ze óok niet mooi vindt, terwijl ik het juist andersom uit een der hier voor mij liggende vroegere epistels moest begrijpen. - Neen, de door U bedoelde boeken van die schrijfster, die U bekend is, las ik niet. Ik ken wel haar naam als auteur. Gij wilt van mij de beteekenis weten van den nieuwen Lelieband. Maar daarop ga ik niet in, omdat ik op dit gebied liever niet treed. Zooals gij weet zijn de teekeningen ingezonden aan een jury, nadat er een prijsvraag was uitgeschreven. De jury heeft nu eenmaal geoordeeld, en nu vind ik het beter dat *ik* mij daarbuiten houd met explicaties en opinies. - Ook over mevr: van W.'s gezondheid kan ik U tot mijn spijt niet inlichten. - Ik dank U recht hartelijk voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie. - Dat de ingez: stukken van Jhr. Rappard, enz., U zoo interesseeren doet mij genoegen. Gij hebt m.i. gelijk dat gij 't ééns zijt met hem, en niet met Jeanne Van Doorn. - Wat de boekbeoordeelingen betreft die U zoo aantrekken, gij zult er in den nieuwen jaargang, hoop ik, nog meerdere aantreffen. In zoovele brieven wordt mij namelijk gevraagd watik denk van dit of dat boek. M.i. moet gij nooit afgaan op *naamlooze*, niet-onderteekende critieken over boeken; in welk blad of in welke courant ook. Daar steekt in negen van de tien gevallen persoonlijke hatelijkheid of vijand-

schap achter. En bovendien weet gij van *naamlooze* critiek ook volstrekt niet, of de beoordeelaar bevoegd, en in zijn oordeel te vertrouwen is.

C.G. te D. - Ik heb Uw overgeschreven stukje in goede orde terugontvangen. Gij vraagt of ik Uw vorigen brief heb ontvangen? Zeer zeker. Dat gij mij daarin niet betitelt met het deftige 'geacht' vind ik best. Betiteling laat mij heel onverschillig. Als het in Uw hart is mij 'lieve freule' te noemen, is het mij recht aangenaam. Voor het overige let ik er nooit op wat mijn correspondenten boven hun brieven zetten. Sommigen schrijven principieel: 'juffrouw', anderen noemen mij 'mevrouw' en sommige overtuigde-socialisten vinden het om die reden noodzakelijk te schrijven: 'Aan Anna Lohman' zonder betiteling hoegenaamd. Mij alles wel! Ik zal mij de vrijheid veroorloven den naam en den titel te voeren, dien ik nu eenmaal bij mijn geboorte meekreeg, en hoe anderen mij, uit principe of uit onkunde of om wat voor reden ook, niet of wel gelieven te noemen laat me heel onverschillig. - Echter, ik herhaal, 't laat mij *niet* onverschillig dat gij er behoefte aan gevoelt een *vriendelijken* aanhef te gebruiken, want *dat* waardeer ik van *iedereen.*

Wat mijn werk in de Lelie betreft, dat het U zoo interesseert, en dat gij er dikwijls eigen gedachten en gevoelens in terugvindt, verheugt mij zeer. Neen Uw 'ontboezeming' daarover vind ik dan ook volstrekt niet te lang. - Ik dank U hartelijk. Uw stukje zal nu wel spoedig een beurt krijgen.

Tippie. - Ik ben blij dat gij tot de *uitzonderings*vrouwen behoort, die éérlijk inzien dat zich-onwaar-vóór-doen behoort tot de kenmerkende eigenschappen van de vrouw! En dat de Lelie er zooveel toe bijdraagt om U in dat opzicht de oogen te openen en te genezen, vind ik een heerlijke voldoening. Ik ken iemand, die beweert dat mijn persoonlijke omgang met haar ook *hare* oogen heeft geopend voor een eigenschap van zich-onwaar-voor-doen, waarvan zij zich vroeger geheel onbewust was die te hebben. - Vermoedelijk ligt het daaraan dat de geheele opvoeding van meisjes uit de hoogere klassen zoo in-verlogen en onecht is. - Een vrouw is *toch* al onwaar en valsch uit haar natuur (de goede uitzonderingen niet te na gesproken); geef haar dan nog een geheel verleugende opvoeding, dan is het geen wonder dat zij zichzelve niet kent, en niet weet zich te beoordeelen. En de zelfverheerlijking, onnoozel, idioot, en belachelijk, van de moderne vrouw, die onophoudelijk predikt dat zij uiterlijk en innerlijk het toonbeeld is van alle gaven en deugden, die onzin heeft de genadeslag toegebracht aan alle zelfkennis bij het tegenwoordige jonge-meisje. Elke gans meent thans dat ze een zwaan is! Elke teekenende, galmende, of pennende juffrouw houdt zichzelve voor een genie. En wanneer zij erin slaagt eenige andere ganzen nu en dan te vereenigen in een lokaaltje, waar ze kavelt over alle mogelijke onderwerpen, zedelijkheid, kiesrecht, vivisectie, enz., enz., dan *voelt* ze zich eerst recht als de wereldhervormster, de toekomst-heerscheres, die tot hiertoe alleen maar gebruikt werd tot zulke onnoodige 'kleinigheden' als huisvrouw- en moeder-zijn, maar die thans gevonden heeft haar *ware* bestemming *namelijk die van zichzellf bewieroeken in dorre onnoozelheid*!....

Ja, ik *méén* dat ik sympathie voor U heb. Zooals ik U dat trouwens reeds dadelijk geschreven heb, nog vóór gijzelf zoo vertrouwlijk waart als thans. Ik heb dadelijk in Uw brieven en in Uw bijdragen een gemeenschap van denken gevoeld.

Op Uw vraag omtrent het opnemen van de portretten der bekroonden in wedstrijd-opstellen, wil ik U heel graag antwoorden. Dat zoo iets tot zelfverheerlijking *kan* leiden, geef ik graag toe. Maar dat kan óók 't geval zijn als iemand haar of zijn werk gedrukt ziet, met den eigen naam eronder. - De meeste menschen willen graag zien *hoe* iemand eruit ziet. Als een opstel dus goed-genoeg is voor bekroning, vind ik 't eenerzijds voor de lezers wel aardig 't uiterlijk van de(n) bekroonde te leeren kennen, anderzijds is het voor deze zelf een soort aanmoediging waarin op zichzelf even weinig gevaar steekt als in elke *andere* aanmoediging, in het openbaar. Want *alle* optreden in het openbaar sluit vanzelf in: een gevaar tot zelfverheerlijking.

'*Te weinig ouders kennen hun kinderen*' - schrijft gij - '*Het zieleleven van hun kinderen kennen geloof ik maar heel weinig moeders*'. - Ja dat ben ik zoo volkomen met U ééns. Het is de klacht van zoovelen. En het zal er niet beter op worden met de tegenwoordige moeder, die, althans in de steden, den ganschen dag uit is, naar genoegens, naar liefdadigheid, naar vergaderingen, naar haar 'Club', naar tentoonstellingen; om niet te spreken van haar fietstochtjes, haar reizen, haar zelf-ontwikkeling-van in haar sluimerende 'talenten', enz. enz.! O ik heb zoo'n grenzenlooze *minachting* voor zulke wezens. En ik vind het een van de bewijzen dat de schepping *wreed* is, dat zoovele kinderen *zulke* moeders hebben, aan *zulke* moeders zijn overgeleverd, en daardoor opgroeien tot ongelukkige, verkeerd-opgevoede, beklagenswaardige menschen! - Terwijl menige moeder, die *alles* voor haar kind zou hebben overgehad, het heel vroeg moet missen, en, ondanks alle liefde en zorg, het niet kan redden van den dood; waar die andere, die zelve er bij wegloopt en de verzorging overlaat aan pleegzusters en dienstboden, dikwijls door alle ziekten en zorgen heenkomt, zonder ooit te verliezen wat zij zoo *weinig* waardeert.

Hannibal. Ik vind het door U gekozen pseudoniem heel goed. - Ik geloof met U dat gij de door mij gekozen uitdrukking eenigszins strenger en letterlijker hebt opgevat, dan ik die bedoelde In elk geval hebt gij mij nu beter begrepen. - Ik zal U steeds gaarne op alle eventueele vragen antwoorden naar mijn beste weten. - Een man kan, geloof ik, nooit heelemaal 'de vrouw leeren begrijpen.' Zeker zijn er vele schrijvers die de vrouw zóó fijn ontleden, en zóó juist navoelen (ik denk o.a. aan Tolstoi's Anna Karenine, en aan vele zijner vrouwen-karakters uit la Guerre et la Paix, aan Thackeray's zoo-juist-geschilderde, voor 'den man' zoo ècht-aantrekkelijke Amelia, uit Vanity Fair (m.i. het type van 't 'gewone-meisje,' met haar deugden en gebreken in den *besten* zin) enz., enz.) - Maar het ïs nog de vraag of juist *die* mannen de meestgeschikte zijn geweest om hunne eigene vrouwen 'gelukkig te maken.' -

- Gij schrijft: '*Hoe weinig zijn wij in de gelegenheid om 't echt innerlijk gevoelen van edele vrouwen te vernemen.*' Dat geldt echter niet-alleen van *vrouwen* maar van *menschen* in 't algemeen. De meesten glijden ongekend en onbegrepen aan elkaar voorbij. -

Mevr: **M. de B.B.** - U vriendelijk dankend voor het mij indertijd toegezonden boekje, verwijs ik U naar dit hoofdartikel. - Ik heb overigens van theosophie véél gelezen, en er ook dikwijls met theosophen over gesproken; zoodat de leer mij niet onbekend is. Nogmaals vriendelijk dank voor Uw belangstelling en woorden van opwekking.

Nagekomen Correspondentie.

Cum Deo. Vriendelijk dank voor Uw laatste briefje De bedoeling was volstrekt niet *zee*-badplaats; maar *badkuur.* Vandaar dat Uw voorstel geheel en al is uitgesloten.

Mevr: **L.H.** Hartelijk dank voor het gezondene, dat nog in volle frischheid mijn kamer siert....

J. Dijkers. Uit een briefkaart, met dezen naam onderteekend blijkt dat gij mij een artikel zondt over of vóór Jhr: Rappard. Ik heb *niets* ontvangen. Het is dus vermoedelijk weggeraakt.

Celine. Verschillende meeningen van Onderwijzeressen, voor U ingekomen naar aanleiding mijner correspondentie aan U, worden in een volgend nommer afgedrukt.

Helena II. Is het U niet ingevallen dat twee menschen bij toeval éénzelfde pseudoniem kunnen kiezen, vooral bij een zoo gewonen naam als Helena? De eerste corr: was voor U; de tweede is niet voor U. Voortaan zal ik U noemen: **Lena**.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

MARGARETHA WIJNANDA MACLAINE PONT.

4 Mei 1904.
17de Jaargang.
No. 45.

Margaretha Wijnanda Maciaine Pont.

Er is mij geen handiger en hoffelijker schets bekend over twee geloovige vrouwen, die zich een naam in de nieuwere Fransche Letteren hebben gemaakt, dan die van Sainte-Beuve over Eugénie de Guérin en Gravin de Gasparin. Om zoowel het portret der eene als der andere schrijfster met vaste lijnen te teekenen, stelt hij het streng-Calvinistische der Zwitsersche tegenover het vroom-Katholieke der Fransche en begrenst beider profiel door het wazigpoëetsche der arceering van het innig-vrouwlijke, dat zij door of ondanks haar piëtisme gemeen hebben. Een allerliefst kloostertafereeltje, uit de Jurastreken, in den omtrek van het meer van Neufchâtel, dient als slagschaduw, waaruit het litterair profiel van mevrouw de Gasparin zal rijzen, om tevens de tegenstelling tusschen dat van Eugénie de Guérin te kunnen toonen.

Een gezelschap van jonge dames treedt met Mevrouw de Gasparin een klooster van Dominicaanschen binnen, teneinde in het spreekvertrek eenige eigen gemaakte snuisterijen te bezien, die een paar nonnen ten bate van de instelling te koop bieden. Een onbeduidende woordenwisseling tusschen de dames en de ‘zusters’ vangt aan.

- Wat zullen wij,’ zeggen de Protestantsche bezoeksters, - naar het verhaal van Mevrouw de Gasparin - ‘eigenlijk doen met die slakjes en heiligenpopjes? We hebben veel liever die muisjes.’

Eén van de grijslaken muisjes ontglipt een jongmeisjes-hand.

- O!’ zegt de zuster met een flets lachje, ‘die wil wegloopen.’

Zullen wij nu maar zóó heengaan, zonder één hartelijk woordje?

- Dames, wij zullen God voor U om zegen bidden.’

En als de non ons een weinig verwonderd aanziet, klinkt het:

- Wij gelooven in Christus den Verlosser; wij hopen vuriglijk op Hem.’

De ‘zuster’ slaat een kruisteeken.

- Ja, zeker!’ zegt zij ernstig. En vervolgt dan op zachter toon: ‘Vertrouw op God. Gods bestieringen zijn niet de onzen. Dikwijls weerstreeft God ons.’ De ‘zuster’ bukt het hoofd: ‘Vertrouw op God.’

Ditmaal steken wij lukraak onze handen door de traliën; wij willen die der Dominicaansche zoeken en drukken. Lof en prijs den Heere!

Achter die kloostermuren heeft Hij uitverkorenen, doet Hij Zijn liefde stralen en, spijt het bedrieglijke van de dwaling, schittert de zon van Uw heil, o, Heer! -

Dat noemt Sainte-Beuve: 'het planten van een Protestantsch vaandel voor een Katholiek kamp.'

Datzelfde nu wat Mevrouw de Gasparin deed, heeft onze Calvinistische schrijfster, wier silhouet ik hier poog te geven, in de meeste harer historische romans of novellen gedaan. Zij is te velde getogen en heeft haar Protestantsche vaan voor alle Katholieke kampen geplant. Maar als ik hier spreek van *te velde getogen*, doe ik aan een harnas, aan een rusting, aan een slagzwaard denken, althans aan een helm, een kuras of speer - en ik moet dus om dwaling te vermijden herzeggen: Mejuffrouw Maclaine Pont neemt, gelijk Mevrouw de Gasparin, stelling tegenover de Katholieken. Tot een openlijken strijd in het veld komt het niet; zij staat vóór de kloostertralies en zoekt de handen der zusters om die te drukken en spreekt een woord van zegen over de hoofden der 'voor bedrieglijke dwaling' ontvankelijke mede-zusters.

En mij dunkt dit is de eenige stelling, die eene beschaafde Calvinistische vrouw van heden voegt tegenover hare Katholieke medezusteren, omdat zij èn van een gevoels- én van een redelijk standpunt te verdedigen is. Maar, kan men meenen, dat is een voorwaarde, waaraan eene historie-schrijfster van een tijdperk van godsdiensttwisten tusschen Hervormden en Katholieken, zich niet heeft te storen; zij kan met de kracht harer vrouwelijke subjectiviteit - gelijk haar beroemde voorgangster *Van het Huis Lauernesse* - voor den godsdienst harer Calvinistische vaderen partij kiezen en in het veld treden.

Is het nu de mindere geloofskracht van een Maclaine Pont, die haar toegeeflijker jegens de tegenstanders van haar geloof maakt dan een Bosboom Toussaint? Neen, bij gelijke geloofskracht bespeurt men bij de dankbare en talentrijke leerling van Mevrouw Toussaint een ongelijksoortige opvatting; een meer nuchtere, meer positieve, minder hartstochtelijke ontvouwing van de geloofskwestie. Want Mejufvrouw Maclaine Pont zou zichzelve niet moeten zijn, indien zij niet, in verweg het grootste deel van haar letterkundigen arbeid, zich een Calvinistische schrijfster toonde - eene zoodanige dus voor wie de Paepsche Mis eene vervloekte afgoderij *moet* wezen. Maar zij is evenals Mevrouw de Gasparin in haren geloofsijver niet onverdraagzaam.

Daar treedt in een harer beste historische romans, Het Huis aan de Haven (1896), den overgang behelzend van de stad Hoorn (1568) van Spaansche in Princelijke handen, een Katholieke cipiersvrouw op. Zij troost een Calvinistische gevangene volgenderwijs:

- Vrouw Merens!' sprak zij, 'zoo gij weet waar uw kleínzoon zich ophoudt, om aller Heiligen wil, zeg het niet; ze zijn al te fel op hem gebeten, zeker zullen zij hem dooden. Maar verontrust u niet al te zeer, zoo ze hem vangen mochten, wij zullen nooit dulden, dat ze hem wegvoeren.'

- Waarheen willen zij hem voeren?'

- Naar Brussel, voor den bloedraad, maar wij dulden het niet. Hij en zijn vader waren altijd vrome burgers in deze stad en al zijt gij van den waren godsdienst afgeweken, gij hebt ons altijd welgedaan. God moge u oordeelen, dat is niet aan ons.'

En over het cachot-stroo spreidt zij kussens en dekens. Wil echter de oude vrouw haar danken dan luidt het:

- Stil, ik weet niet of Hij mijn daad wel goedkeurt; de Heiligen tenminste zullen toornig op mij zijn, zoo zij zien wat ik doe.'

- Ik was in de gevangenis en gij hebt mij bezocht,' sprak vrouw Geertruyd. 'Gij doet thans een werk van barmhartigheid.'

- Ja, maar de Heer spreekt daar van zijne broeders en, zooals pater Gruelius zegt: gij wederstaat Hem in het aangezicht, gij behoort tot hen, die Hem ten tweeden male kruisigen; Hij moge het mij vergeven, zoo ik thans weldoe aan zijne vijanden.'

- Verontrust u niet,' zeî Vrouw Geertruyd, 'de Heer zal oordeelen over u en ook over hen, die u op een dwaalspoor brengen. Maar ook uwe oogen zullen eens geopend worden voor het ware licht.' -

Hier is een proeve van objectiviteit, waarin de twee polen van de Christelijke Kerkleer: de Katholieke en de Protestantsche door den magnetischen stroom der tolérantie worden geraakt.

Daar zijn talrijke van gelijksoortigen aard te noemen, waarbij het ware Licht, dat ook

voor deze Calviniste opging, niet als flambouw werd gebezigd tot verblinding van de oogen der ‘andersdenkenden’.

Er wordt hier nadrukkelijk het Calvinistisch beginsel van Mej. Maclaine Pont op den voorgrond gesteld, ten einde daaruit kenmerken van haren letterkundigen stijl te verklaren, die anders onverklaarbaar schijnen.

Wat mag, roept men telkens bij het lezen in hare werken uit, toch deze schrijfster beletten eenigen gloed te toonen? Waarom blijft haar stijl altoos streng; waarom ontplooit zij zoo zelden de strakheid van hare volzinnen; waarom kleurt zij zoo uiterst zelden door beelden en verven de teekening harer personen en harer tafereelen?

En ik zou deze eigenaardigheid van hare schrijfwijze niet in de eerste plaats aan haren vertelvorm en verhaaltoon willen toeschrijven, doch aan zekere, beslissende mate van Calvinistische terughouding, die haar belet zich te geven met sierlijkheid en lenigheid, welke men nu eenmaal onmisbaar acht tot het voortbrengen van artistieke indrukken bij lezer of hoorder.

Mejuffrouw Maclaine Pont heeft ongeveer een kwart eeuw de pen gevoerd; zij heeft in al dien tijd zeventien grootere en kleinere verhalen, grootere en kleinere historische schetsen, in het licht gegeven. Daaronder zijn er verschillende, die dermate den smaak van het publiek hebben bevredigd, dat herdrukken noodig zijn geweest; zij heeft de Nederlandsche historie, het Hervormingstijdperk, de Christelijke zedeleer, de Christelijke philanthropie, zoo conscientieus mogelijk bestudeerd en zoo liefderijk mogelijk in de kleedij der verbeelding gestoken, en ondanks deze solide voorbereiding en deze warmte van voelen, is het haar niet gelukt ons, buiten de gewone belangstelling voor haar onderwerp, op te voeren tot een buitengewone, tot stijlbewondering.

Het eigenaardige daarvan toe te schrijven aan haar gemis aan verbeelding - gelijk Busken Huet deed - is slechts één oorzaak vermelden; de verschillende andere oorzaken vat ik onder het begrip samen van schuchterheid.

Deze bedeesdheid toomt hare opwellingen in, zoodra zij tot geestdrift zouden zwellen of geeft hun een vorm, die zijn grootste kracht door uitroepteekens afbeeldt.

Zooals deze romancière zich nu laat zien, is zij zeer correct, zeer solide, zeer vlijtig, zeer beminlijk in de keuze harer stof, maar trekt zij uit hare kroniek- en archiefstudiën allesbehalve partij van het goud- en zilverweefsel dat zij aanraakt.

En toch is haar vingertoets fijn genoeg om het fulp en brocaat te bewonderen. Getuige deze gloedvolle partij uit haar laatsten roman ‘Een Alkmaarsche Burgemeestersdochter’: over een in flarden gerafelde Patriottenvlag.

‘Men bewaart niet ongestraft in zijn huis een stuk van iets, dat eens een symbool is geweest. Het blijft niet rustig liggen tusschen de bladeren van het oude boek. Des nachts, als de voorbijgaande geluiden van het alledaagsche leven zwijgen, ontwaakt de geest van de dingen die geweest zijn. Hij krijgt een gedaante en volle levensvormen. De lauwertak wordt tot een tooverstaf, de ouderwetsche lijnen van het stadswapen worden tot het Alkmaar van voor meer dan eene eeuw; het goud wordt zonneschijn, dezelfde zonneschijn die toen in de Langestraat scheen op de hooge en lage huizen, de punt- en trapgevels’...

II.

Een tiental jaren - van 1878 tot 1889 - wordt het gebied der daagsche fictie betreden. Mevrouw Holting's vrienden, onder den pseudoniem D. van Hasseld verschenen, nog 2 romans, Verborgen Schuld en Dominé Meindert's nichtje, geven er met de Sprookjes in waarheid en verbeelding de bewijzen van, totdat in 1889 voor het eerst de historie en wel die van de invoering van het Christendom in Groot-Brittannië in een vijftal verhalen ‘Hoe zij overwonnen,’ wordt gecijnsd. Zondert men nu eenige in boekvorm gesloten schetsen uit - over Generaal William Booth (1891), Oranje en Nederland (1898), Uit de Overbetuwe (1896), de Heldring-gestichten (1902) - dan is de letterkundige tasch louter door handschriften gevuld, die historische romans van een à twee deelen bevatten of historische beelden uit roemruchte of benauwende tijdperken onzer geschiedenis, waarin de Calvinistische kamp tegen het Oud Geloof ondernomen, gevoerd of volstreden wordt. In 1895 verschijnen de twee romans De Eer gewroken en De Poorterszoon van Hoorn; Het Huis aan de Haven in 1896; Aleide van Nassau en Madame Louise in 1897; De Ballingen (1898), Het Fortuin van de Grancey (1899) en in 1901 Francisco de Enzinas om met Een Alkmaarsche Burge-

meestersdochter in 1903*) voorloopig de lijst te sluiten.

Alkmaar en Hoorn zijn de steden uit het Noorderkwartier, die haar ter harte liggen. Hasselt, in het Overijselsche, heeft haar zien geboren worden, Alkmaar haar opgevoed en Heiloo haar jongemeisjes-sympathieën voor de vaderlandsche letteren doen ontwaken.

Toen hij zes jaar was, werd haar vader als burgemeester van Hasselt naar Alkmaar overgeplaatst en zoo kwam Margaretha Wynanda Maclaine Pont met de stad in aanraking, van waar de victorie en hare eigen historische ontwikkeling begon.

Zij verbleef er een kwart eeuw en nam er sterke indrukken van meê, die niet enkel in haar aantrekkelijken en vlot vertelden laatsten roman worden verlevendigd, doch méér nog zijn geopenbaard in het 'Levensbericht van *Johannes Petrus Hasebroek*', dat zij voor de bekende verzameling van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden schreef (1896/1897). Indien het bestuur der Leidsche Maatschappij niet anders met die 'Levensberichten' beoogde dan het leveren van materiaal, in bio- en bibliographischen zin, voor den toekomstigen historieschrijver onzer letteren, verdiende het reeds daarom den dank van alle beschaafden. Die uitgaaf herroept echter dikwijls korter of langer vervlogen beschavings-tijdperken voor de herinnering en biedt daardoor vergelijkingspunten met de bestaande. Zij geeft een blik op de 'moeurs en de modes littéraires' van bepaalde kringen, en werpt op de bustes en silhouetten van bekende Nederlandsche schrijvers het licht, waaronder zij gezien moeten worden. Daarom zijn Studiën als welke Prof. Chantepie de la Saussaye over Nicolaas Beets zal uitgeven, van welke hij er reeds ééne in *Onze Eeuw* openbaarde - Beets in de pastorie te Heemstede - zooveel waard om het juiste standpunt van beoordeeling te verkrijgen.

Heeft Jan ten Brink met zijn niet genoeg te loven litteraire opgewektheid van Ds. Hasebroek in 'Onze Hedendaagsche Letterkundigen' een uitmuntend portret geteekend - onze schrijfster heeft in haar 'Levensbericht', waarin zij met letterkundige wèlgemanierdheid, Ten Brink óók na zijn dood eert, een woord aan den schoonen tijd van Alkmaar en Heiloo gewijd. En zij deed dat met de wijding die elk wellevend vakgenoot voelt voor 'de goudzoekers', - de idealisten van vervlogen tijden.

'De beste herinneringen van mijn jongemeisjesjaren zijn mijne veelvuldige bezoeken aan de familie Van Foreest, ouders van den tegenwoordigen bezitter van den Nijenburg te Heiloo. De jongste dochter, thans Mevr. Laman Trip te 's Hage, was en is nog mijn intieme vriendin. Ik leefde daar geheel naar mijn smaak. De herinneringen aan den gouden tijd, toen Beets en Hasebroek nog jong waren, leefden daar voort. Het was mij daarom zeer aangenaam, dat de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde mij vroeg, het leven van Hasebroek te beschrijven en ik heb daarin mijne door Prof. Beets gecorrigeerde en vermeerderde souvenirs uit dien tijd neergelegd.'

'Mijne illusie *was* aan haar gelijk te worden, maar het ingeschapen talent ontbreekt mij, dat is niet te vergoeden door hoeveel ijver ook. Ik heb dit betrekkelijk jong

*) Dit boek draagt geen jaartal van uitgaaf, waarschijnlijk om het in den boekhandel langer nieuw te doen schijnen. Ik lucht hier mijn verwondering over deze 'meer en meer gebruikelijke' uitgeversmanier, die mij voor ernstige vakmannen kinderachtig toeschijnt Zulke practijken behooren, naar mijn voelen, tot den kring der roman-nadrukkers of her-vertalers op zakkenpapier, die 'het peil der algemeene Nederlandsche beschaving' langs pornographischen weg pogen te verhoogen.

ingezien en gelukkig toen ook begrepen, dat al werd ik geen schrijfster zooals zij, mijn leven daarom niet waardeloos behoefde te zijn. Daarom heb ik mij hier in Zetten aan den arbeid aangesloten. Ik heb er geen berouw van. Was er meer van mijn letterkundigen arbeid terecht gekomen, als ik dat niet had gedaan? Ik weet het niet, maar betwijfel het.' -

Deze extracten uit een brief van 10 Maart 1904, met toestemming der schrijfster meêgedeeld, bevestigen mijne meening over de schuchterheid der auteur, hier als litteraire zedigheid ontplooid. Maar in één ding zag zij juist: hare 'illusie aan haar gelijk te worden' is niet vervuld. Met 'haar' wordt die andere Alkmaarsche schrijfster, Mevrouw Bosboom - Toussaint, bedoeld. Mejuffrouw Maclaine Pont staat in het historisch-romantisch genre, niet naast, maar eenige schreden achter hare Meesteres, gelijk eene staatsiedame in het gevolg eener Kunstenares van den bloede. En of men nu aanneemt met Busken Huet: dat het haar hapert aan verbeelding, dat flakkerend vuur, of - terwijl

ik den critischen meester een dankbaren groet over zijn graf breng - mét mij dat zij den moed mist om het spel van menschlijke hartstochten in het spel van woorden gloedrijk te kleuren - om 't even, in háár smeult het vuur der volharding. Daardoor is haar talent klimmend, worden telkens hare vóór-studiën, ter volvoering van een historisch plan, met toewijding ondernomen en met telkens meer liefde bearbeid.

De fraaie tafereelen uit haar laatsten roman uit den Patriottentijd ‘Een Alkmaarsche Burgemeestersdochter’ bewijzen het genoegzaam.

Op haar kunstvermogen heeft zij - evenals Mevrouw de Gasparin - een kloeken blik. Deze schreef aan Sainte-Beuve over zichzelve: ‘Il n'y eut jamais esprit moins calculateur, je vais le long de mon sentier, je cueille ce qui se présente, je me sens un grand amour pour tout ce qui est beau.’

Mejuffrouw Maclaine Pont, afstammelinge als Mevrouw Toussaint van Hugenoten, moet zich ook de geestverwante voelen van de Zwitsersche Calviniste.

En wat betreft hare beoordeelaars, onze schrijfster zegt in goedmoedig krachtbesef tot hen allen: ‘Bevalt mijn werk u niet, het spijt mij, maar ik trek er mij géén harnas over aan,’ hetgeen zij anders uitdrukt door dit oude rijmpje:

> Boexken, als men dy wil laecken,
> Segh, dat sy yet beters maecken,
> Laecken en maecken is groot verschil,
> Die nyet en kan maecken, moet swyghen stil.

6 April 1904.

F. SMIT KLEINE.

Noot. Tijdens de bewerking van dit artikel verneem ik dat ‘Het Huis aan de Haven’ (1896) door Miss M.M. Morisson in 't Engelsch zal worden vertaald.

Voor Céline. (Zie Lelie van 13 April j.l.)

Ik ontving naar aanleiding der corr: aan Céline de onderstaande meeningen, alle van Onderwijzeressen:

I.

‘*Speelschheid op zichzelf is inderdaad voor een kind van 6 jaar zoo iets vreeselijks niet. Maar als de kleine meid “zoo druk is, dat ze soms een heele klasse in de war schopt”, dan is dat niet alleen voor de juffrouw lastig, maar 't hindert ook alle andere kinderen uit de klasse. In een les waar iets nieuws wordt geleerd, en waar de geheele, onverdeelde aandacht der kinderen gevergd wordt, kan zoo'n speelsch kind bepaald kwaad doen. 't Leidt dikwijls de anderen af, en zoo gebeurt 't vaak dat het geheele lesuur-door de aandacht der leerlingen in het geheel niet bij het behandelde is. Natuurlijk hebben ze 't dan ook niet goed begrepen, en heeft de onderwijzeres geen voldoening van haar les. Me dunkt dat ze dan wel eenige reden heeft zich over 't kind*

te beklagen. Een goed middel om zoo'n speelsch kind in de klasse wat stil te doen zijn, is misschien dit: het vóór schooltijd flink te laten hollen en spelen en zich wat moe te laten maken!'

II.

'*O, U hebt volkomen gelijk, een klein meisje mag nog niet aan Weltschmerz doen, en zeker zou ik de moeder afraden, het thuis nog eens te straffen, als 't op school al straf had gehad; want dat heeft me altijd idioot toegeleken, al waardeerde ik 't ook in de moeders, dat ze op die wijze trachten de onderwijzeres te helpen.*

Want tot welk een droeve climax komt men dan niet! Dan zal Papa het kind weer straffen, omdat mama het strafte, en wellicht doet Grootpapa 't dan nog eens dunnetjes over; omdat zijn kleinkind zijn kinderen tot straffen heeft genoodzaakt. Neen, éens straf is genoeg!

Maar die ééne straf, de straf die de juffrouw haar heeft opgelegd, omdat ze in de klasse speelsch en lastig is geweest, die straf moet er zijn.'*)

III.

'*Uwe correspondentie in de voorlaatste Lelie, met de mama van dat zesjarige boosdoenstertje, heeft mij erg veel plezier gedaan. Namelijk hierom, dat ik er uit bemerkte, dat U ook niet hard kon zijn tegen kinderen. En dat is juist, wat ik ook altijd zoo moeilijk vind. Ik vind het toch zoo naar, als die gelukkige, zonnige gezichtjes eensklaps zoo verschrikt of bedroefd kijken, en als ik wel eens een keertje boos ben,*

*) Noot redactrice.
Ik moet deze inzendster opmerken, dat zij de vraag van Celine niet juist opvatte. Deze beklaagde zich namelijk dat de juffrouw, haar, de moeder, bij zich laat komen en van háár, de moeder, verlangt dat *zijzelve* straffen oplegt.
Daartegen, tegen dat *thuis* straf opleggen, protesteer ik. En, blijkens de opinie-zelve der correspondente, is ook zij daartegen. -

zeg ik maar weer gauw iets vriendelijks om ze weer vroolijk te maken.

En wat nu Mevrouw Céline betreft: ik zou haar ten stelligste afraden haar dochtertje thuis nog te straffen. Ouders en onderwijzers moeten wel samenwerken, maar de onderwijzer moet krachtig genoeg zijn, om het kind zèlf zijn misnoegen te kennen te geven. En als de onderwijzeres van haar dochtertje geen takt genoeg heeft, het kind zacht maar vast te leiden èn meester te blijven, laat de moeder dan haar kind zóó gauw mogelijk aan haar invloed onttrekken, want ik geloof, dat er in een jaar tijds, door verkeerde behandeling, heel wat aan een kinderzieltje verwoest en bedorven kan worden!')*

Van een Koningskind.

Eeuwen geleden leefde eene Koningsdochter, schoon van ziel en aangezicht, aan het hof haars vaders.

Maar ondanks 's Konings uitgestrekte bezittingen, voelde zich de prinses als in een kerker gesloten door gebrek aan vrijheid, en door den knellenden band waarmee haars vaders ijzeren tirannie haar omving.

Daar verscheen, met de lente en de bloemen, een jong minnestreel aan het hof, die met zijne gedichten en liederen den Koning en zijne hofhouding zoo zeer wist te boeien, dat men hem in 't Koninklijk slot wonen liet.

Avond aan avond verzamelde zich allen om den schoonen zanger. En 't Koningskind zag langs die rijen hovelingen en prinsen heen, tot hare oogen bleven rusten op den dichterzanger:

'Dit zal mijn prins zijn,' dacht ze. 'Hij is ook van Koninklijken bloede!' en zij glimlachte stil voor zich heen....

Als zij en de zanger elkaar alleen ontmoetten, vroeg zij hem, haar zijne gedichten te zeggen. Terwijl hij dan sprak, en zij luisterde, zagen zij elkander aan, gretig elkaars blik genietend.

Eens verraste de Koning zulk eep blik van hartstochtelijke bewondering door zijne dochter op den zanger gericht. Hij ontstelde, nam het besluit hem weg te zenden, maar bedacht zich! 't Speelgoed was nog te nieuw en te kostbaar.... Aan 't weerstrevend Koningskind echter gebood hij den schoonen minnestreel te mijden, en als onderhoorige te behandelen. Dit scheen hem voldoende.

Nog nimmer was zijn gebod overtreden geweest. Maar denzelfden nacht ontsloot de Koningsdochter hem haar kamerke, nadat hij dien avond gezongen had als nooit tevoren.

Als nu na dezen nacht het hof verzameld was, en de zanger zijn lied aanhief, zag 't Koningskind hem niet meer aan; hare trekken bleven roerloos. De Koning was gerustgesteld.

Als een jonge godheid stond de zanger te midden der prinsen en prinsessen. Zijne liefde gaf nieuwe bezieling. Zij was bezieling zelve; en eene verheerlijking van al wat eenen mensch aan liefdeschatten zijn gegeven. En zij voelde hare boeien

*) Noot redactrice.
Met dezen laatste opinie, vooral ook wat de slotregels betreft, en den daar gegeven raad, vereenig ik mij geheél.

verbroken. Zoo stegen hunne zielen op als twee blijde leeuweriken bij eersten zonnestraal.

Intusschen waagden zij met iedere ontmoeting hunne veiligheid, hun leven voor elkaar....

En 't oogenblik kwam, waarop hunne liefde uit hare heerlijke verborgenheid in het licht werd gesteld, en veroordeeld.

De Koning zag juist hoe zij van elkaar afscheid namen. Haar hoofdje had hij achterover gebogen, hare oogen waren gesloten, terwijl zij luisterde naar haren vriend:

‘In 't kamerke, bij maneschijn
Treedt binnen zacht, de Liefste mijn.
Haar armen blank, wit-duive-satijn,
Om mijnen hals gestrengeld zijn. -
Roerloos staan wij een wijle stil
Alsof 't geluk geen woorden wil. -
.....
Wij weten het, wij beiden....
Geen menschen en geen God, die ons
ooit zullen scheiden!’ -

Den Koning was het, als moest hij den adem inhouden. Een oogenblik slechts. Dan barstte zijne woede te heviger los.

Voor 't eerst zag hij zijn machtwoord getrotseerd door zijn eigen kind, dat hem al meer geprikkeld had door haar verzet. Den zanger zag hij niet aan, maar bevend van drift wendde hij zich tot de prinses, - eerst met een schaterlach des zangers laatste woorden afbrekend:

‘Als boete voor je schaamteloosheid, zal je morgen naakt als eene deern door twee rijen mijner edelen gaan. De handen gebonden, zult ge langzaam die heg van mannen doorloopen en hunne oogen zullen zich mogen vergasten aan de pracht van je geschandvlekt lijf, je haar zal worden afgesneden, de kroon van je hoofd worden

genomen, en aan 't einde, bij mij gekomen, zal ik met mijn hondenzweep je onteerde lichaam roodstriemen.

'En daar waar hij van alles ooggetuige zal zijn, zal je lief staan met zijn lier en zijn lied, en zingen zal hij, - versta-je! - Zingen! terwijl aller oogen op je gericht zijn, terwijl mijne zweep je kastijdt. Zingt hij het lied ten einde toe, zonder haperen, zonder je te beschermen, dan kan de liedjeszanger zijn onteerde liefje meenemen van dit hof, waarvan ik je verjaag. - Houdt hij echter met het zingen op, tracht hij je te verdedigen, dan zal hij gegeeseld en daarna gedood worden!'

- Tot den zanger sprak de Koning niet, ondanks zijn tegenstand rukte 's Konings dienaars hem van 't Koningskind los, dat zich in doodsangst aan hem had vastgeklemd - en knevelden hem. Aan handen en voeten gebonden wierp men hem op den grond - en de bevende prinses werd aan een spijl van haar bed vastgebonden. Zóó - onschadelijk, dacht men, - liet men hen alleen. De Koning vergat, dat hij hun de macht hunner tongen niet had ontnomen: -

'Geen menschen en geen God, die ons ooit zullen scheiden!' sarde hij! - 'Nu, dat zullen wij gauw genoeg zien!'

Zij waren alleen, sprakeloos van schrik en ontzetting, nog slechts ten halve beseffend de verfijnde wreedheid en berekening van dit vonnis. Maar dán tot volle bewustheid er van gekomen, fluisterde de zanger:

'Ik zou zingen? Zingen! Liefste.... terwijl ze jou hoonen en bespotten, je naakt laten gaan tusschen al die mannen, geschonden door hunne blikken en door je vader als een lijfeigene gekastijd?

'Mijn handen laten ze vrij, geven mij slechts een lier, als zwaard in mijn handen. Had men ons een wapen hier gelaten, wij waren gestorven te zamen, den zoeten, liefdedood.... o Mijn lieveke! zèg iets, bedènk iets, dat je kan redden van dezen smaad! Zeg aan den Koning dat ik je dreigde.... dwong.... Maar dit niet, - dit schéndende.... over jou en over mij!'

- Lang bleef haar antwoord uit; ze stond gebonden, met gesloten oogen, overwegend, peinzend op uitkomst:

'Luister, en bind ieder woord op je hart,' klonk het hem fluisterend tegen:

'Mijn lijden is gauw voorbij. Er zullen er velen zijn onder mijns vaders edelen, die zijn bevel zullen verafschuwen en 't mij niet moeilijk zullen maken. Allen misschien, behalve de prins dien ik eens, toen hij mij lastig viel, beleedigde, hetgeen hij beloofde te zullen wreken. Voor hem is de gelegenheid nu schoon. Wees daarop dus voorbereid en laat zijne wraakneming je niet onverwacht treffen. En nu, luister en ik smeek je, doe wat ik je vraag. Je moet mij een groot offer brengen, dat mij het bewijs van je liefde zal zijn:

Je zúlt zingen en wel tot het einde toe! Je zult de kracht moeten hebben, terwille van mij onmanlijk en laf te schijnen, als bevreesd voor geeseling en dood; veinzend de harteloosheid en laagheid mij te laten mishandelen, zonder mij te beschermen. Je zult den schijn aannemen een lafaard te zijn, terwille van mij. Maar in mijne oogen zal in deze uiterlijke onmanlijkheid, je hoogste kracht, je grootheid van ziel liggen, en in deze absolute krachtbeheersching, de innigheid van je liefde voor mij. Doe als ik je smeek liefste, en 't eind zal goed zijn. 'k Zal het je licht maken zooveel in mijn macht is, en je zult mij met je lied steunen en troosten. Het lied onzer liefde zal je zingen; het lied uit gelukkige uren, waarin ik alles waagde voor je, - alles gaf. Zoolang

ik je stem zal hooren, zal ik mij gedragen voelen over al de schande heen, ongevoelig voor alle bespotting. Je zult mij intusschen steeds nader zien komen, steeds dichter bij Liefste; dichter bij je!

Luister nu, luister goed, wat ik zeggen ga!

Ik zal jou aanzien van 't eerste oogenblik af, en jij mij. Je zult niet links en niet rechts zien, maar alleen onafgewend naar mijn oogen, die je zullen vasthouden, zullen dwingen door te zingen. In je lied ligt mijn redding, mijn eenige uitkomst. En die onzichtbare draad onzer oogen, kan door niets worden verbroken, door geen hoon, geen zweepslag. Als je mij maar blijft aanzien, ònophoudelijk en dan.... Zing liefste! Zing! 't Is om dood of leven!'

'Mijn heerlijke lieveling,' kreet de zanger, 'kon ik je toch bereiken, en het mondje kussen, dat mij dit alles zei. 't Is alles als een heerlijk gedicht wat je zegt, maar 't is onmenschelijk, onmogelijk, ondragelijk! Vraag alles van me, maar eischt dit niet, dat gaat mijne krachten te boven!' -

Toen verloor voor 't allereerst het Koninklijk kind hare kalmte en waardigheid; en 't

hoofdje met de gouden haarpracht boog als een geknakte bloem diep, op den slanken hals, en snikkend: ‘Nu ontneem je me alle hoop, en verlamt mijn moed, breekt mijn kracht. Mijn verlossing, mijn loon voor die vreeselijke vernedering lag in je handen. Je offer aan mij is je lied, en je wilt het niet geven! Je veracht mij als al die anderen! Nu word ik bang....’

Toen hij haar zóó wanhopend zag, bloeide slechts één wensch, éene begeerte op, in 't hart des zangers, die al het andere verdrong: Haar te helpen en te dienen, zooals zij 't wenschte en gebood: ‘Houd goeden moed, lieveling,’ sprak hij. ‘Niets zal mij nu te zwaar zijn, het offer zal ik brengen zooals je 't van mij vraagt. Ik zal je redden en veroveren met mijn lied. 't Zal zijn, als je gebiedt, mijn lieveke... mijne Koningin!’...

't Oogenblik was daar. In twee rijen stonden zij geschaard. 't Waren er niet velen, maar mannen allen, oude en jonge; de koning aan het einde, en daar waar hij alles kon overzien stond de dichter-zanger.

Daar naderde zij - naakt als eene Venus, schoon óók als zij. Haar gang was koninklijk, vorstelijk was hare verschijning; ondanks de gebonden handen waardig en fier.

Toen zij al die mannen naderde, steeg een gloeiend rood in haar doodsbleek gezicht; maar ze herstelde zich, zag den zanger aan, riep toen zijnen naam tot tweemaal toe, juichend,.... smeekend.... Het heerlijk hoofd met het lange goudblonde haar, wierp zij fier in den nek, hare oogen boorden zich in den blik van hem die daar stond.... en zijn lied aan hief.

Zoo begon zij haren lijdensweg.

Statig schreed zij, kalm en waardig. Haar lief zong het lied hunner liefde, de zegepraal van twee trouwe gelieven. Het lied bruiste over allen heen, en miste zijne uitwerking niet. Het was, alsof allen onder de betoovering waren, maar toen zij den gehaten prins voorbij zou gaan zag ze haren zanger verbleeken, zag zij haat-glans in zijne oogen lichten.

Schamper lachend boog de prins zich voorover:

‘Schoone deerne! mijne hulde!’ en hij kuste haar mond. Steeds haar Lief aanziend spoog zij op den grond om den smaad van dezen kus uit te wisschen.

Ziedend van drift, veinzend haren arm te kussen, beet hij haar toen in den schouder.

Zij zag de kracht aan den zanger ontzinken, en met hare oogen hem onafgewend aanziende, zong zij plotseling de woorden méé, dien ze zag dat hem dreigden te ontvallen. ‘Goddank,’ hij zong weer! indrinkend met zijne brandende oogen haren blik, die als een magneet hem vastklonk. Een vuil woord viel als slijk op haar neer; en één, - gehaat aan het hof, - een gunsteling des Konings, spoog naar haar en mikte lachend op de blanke ronding, harer zwellende heup.

Nu naderde zij den Koning. ‘Zing liefste! zing!’ - kreet zij. Hóog richtte zich 's Konings zweep, en kletterend viel een zweepslag neer, nòg een, en nòg een....

Na den eersten slag scheen het een oogenblik, alsof zij wankelde en zou gillen, maar de gebonden handen voor zich uit, 't hoofdje steeds vorstelijk hoog, boorde zich haar blik, in de waanzinnig gloeiende oogen haars zangers. Na den tweeden slag, zag ze zijn lier hem ontvallen, zag, hoe zijne handen zich tot vuisten balden....

Een doodelijke angst deed haar bijkans bezwijmen.

‘Zing!’ gilde zij, nu tot vlak bij hem genaderd, zing....! liefste.... Nu is het zoo alles geleden!’

Toen nam men haar bij het lang gouden haar en sneed het af. Als gouden regen viel het langs hare blankheid neer. De kroon werd haar van 't hoofd genomen....

Daar viel, snikkend, haar kleine page voor haar op de knieën neer, sneed 't touw dat hare polsen te zamen hield door, bood haar een krans versch geplukte bloemen; wierp een lang wit kleed om hare schouders...

Het lied van den zanger had opgehouden. Als eene snaar, hoorde men zijne stem breken.

Als een duifje, vloog het ontkroonde koningskind aan zijne borst, in zijne, naar haar uitgestrekte armen. Zijn mooi hoofd nam ze in bei hare handjes, en, - ten aanzien van die allen - kuste zij hem op den bleeken mond.

Toen wilde de zanger spreken, hoonend hèn die haar bespot hadden, beleediging met beleediging wrekend, - - maar hij vermocht geen woord te uiten. De spanning was te groot geweest, en had zijn spraakvermogen verlamd. Slechts een paar rauwe kreten, als van een getergd dier, dat zich niet verweren kan, wrongen zich los uit zijn beklemde keel.....

Toen riep het moedige kind het hen allen toe, hoe edel haar liefste geweest was, hoe

groot het offer, haar gebracht. Wat het voor hem geweest was, zich te dwingen tot volhouden, hoe ze het hem had afgebeden in wanhoop en tranen....

De koning was heengegaan, zonder één blik op zijn kind, zonder een woord van afscheid; gevolgd door den gehaten prins en zijnen gunsteling. Maar de edelen toefden nog, en, een voor een, namen zij eene afgesneden, gouden haarlok der prinses en wonden zich deze om den arm. Hun zwaard legden zij als overwonnen zich gevend aan de voeten der twee gelieven. En een onder hen, bood den zanger een schild.

Deze vlijde er zijn lieveke op, haar zoo met beide armen hoog heffend boven zijn hoofd - en uit zijn sprekende oogen gloeide de eed die zijn arme stomme mond niet zweren kon - Dit: 'Dat hij haar zou wreken deze ure!' En zoo is het ook geschied.

Des zangers stem werd niet meer gehoord in het land van dezen stond af.

Maar de liefde bleek dezelfde, en het lied werd nu gezongen door anderen, en verheerlijkt door anderer mond....

Die sage uit ouden riddertijd is gaan ruischen waar twee zich lief hadden, boven bidden en denken - gaat dáar ruischen, als van een lied de lang vergeten, wondre melodie....

Zoo klinke zij telkens opnieuw, waar het volle, bruisende liefdeakkoord wordt vernomen.... Zoo trille zij door alle eeuwen heen -, die sage 'van een Koningskind'.

8 Maart 1904.
D. MÔLLINGER.

(Om bijzondere redenen reeds nú geplaatst.)

De Doodendans.
Naar het Deensch van Sophus Michaëlis.
Vertaling van mevr. Logeman-van der Willigen.

IV. De Ridder.
(Vervolg en Slot van N°. 44).
III.

De jongen was begraven. Doch het verdriet bleef heugen in den burcht van den ridder. De riddervrouwe ging nooit de poort meer uit. Zij bleef in de slaapkamer of weende bij de kleine kist in de vervallen kapel van het slot.

De ridder zelf wist niet hoe hij het leven verder dragen kon. Hij liep met het verlammende gevoel rond, dat de Dood zelf over zijn grond gereden had in de gedaante van een jonge, schoone vrouw, die met de sporen van haar kleine hielen het hart van zijn zoon vermorzeld had.

Iederen morgen stond hij vragend voor het bed van zijn gade en zeide: 'Hoor - ween nu niet langer! Vandaag rijd ik naar den markgraaf om voldoening te eischen!'

Zij mompelde slechts een paar onverstaanbare woorden en schudde het bleeke hoofd. En vóór hij den stal bereikt had, was zijn besluit verzaakt en bleef hij thuis. En als hij 's avonds onverrichter zake naar bed ging, troostte hij zich er mee, dat zijn vrouw nu nog te hulpeloos was om alleen gelaten te worden. Toch moest het eens

gebeuren. Hij verlangde er naar en vreesde er tevens voor en rilde terug voor het neerdalen in zijn eigen gevoelsbron.

Uren lang zat hij naar zijn nietsdoende handen te staren. Zocht men hem vergeefs in kamer en slot, dan wist men waar hij te vinden was. Dan kroop hij op het veld dat aan den Zuider kant lag in het gras, als zocht hij naar verloren parelen uit een gebroken ketting.

Op een zekeren morgen was Mevrouw Veronica het eerst op en opende zij kisten en kasten om er reiskleeren uit te halen. Die legde zij gereed bij het bed van haar echtgenoot. Hij kleedde zich gedachtenloos aan en niet voordat zij den mantel over zijn schouders hechtte bemerkte hij, dat hij reisvaardig was.

'Ga nu, waarheen ge zult en moet,' zeide zij.

Hij ging naar de deur, doch keerde terug en wierp de baret van het hoofd.

'Ik ga niet,' zeide hij.

'Moet ik gelooven, dat ge laf en bang zijt?' zeide zij, terwijl zij naar hem toetrad. 'Ulrik, ik weet, hoe het met u gesteld is en ik zie hoe ge lijdt - maar het helpt niets. Ge hebt niet langer een wil. Ge wordt verteerd door een verborgen begeerte, die al uw kracht verbrandt. Ik weet niet, hoe zij was, die mijn kind vertrapte. Maar ik ziè haar in uw eigen aangezicht en ik hoor haar roepen in uw klankelooze stem. En als ge niet recht tegenover mij staat, heb ik een gevoel dat ge elkaar achter mijn rug ontmoet.'

Hij was vlammend rood geworden terwijl zij sprak, en haalde zwaar adem. Hij fronste de wenkbrauwen en antwoordde scherp:

'Gij praat als een dwaze vrouw en gij

beschuldigt mij valsch. Wien zou ik ontmoeten? Heb ik geen verdriet genoeg door het verlies van mijn zoon en door mijn behoefte naar wraak, die ik door u tot nu toe nog niet heb kunnen nemen?'

'Ulrik, ge weet niet wat ge zegt. Nu zal ik u zeggen, wat ge voelt. Ge hebt geen verdriet, maar liefdeverlangen. En ge verlangt naar een vrouw en niet naar wraak.'

De ridder voelde zich gekrenkt tot in zijn innigste zelf en hij zeide, terwijl hij haar met de gebalde vuist sloeg:

'Zoudt gij misschien mijn gedachten beter kennen dan ik? Dan zult gij ook mijn hand leeren kennen! En ge wilt mij liefde toekennen voor een vrouw, die ik haat? Nù zal ik de wraak voor mijn zoon gaan halen. Breng ik die niet, dan ziet ge mij nooit weder.'

Ditmaal was het ernst. Oogenblikkelijk reed hij het slot uit. Zijn vrouw schudde het hoofd, toen zij hem alleen zag uitrijden. Zonder gevolg, zonder scheidsman.

Alleen reed hij den langen, stoffigen, brandend-zonnigen weg naar het slot van den markgraaf op. Alle schuren en poorten stonden door de middaghitte open. Onaangeroerd, of onaangesproken reed hij het laatste slotplein binnen, waar de markgraaf op den rand zat van de sinds lang verdroogde en met gras begroeide fontein. Hij was klein en dik, met een hoofd dat van ter zijde aan den kop van een schildpad denken deed en een neus die als een snavel op de scherpe kin neerhing. Hij was in een onderwambuis en rood met geel gestreepte broek en dresseerde een paar bulldogs.

Van de honden keek hij naar den binnen rijdende en zeide zonder te groeten en zonder een spier te vertrekken - zijn gezicht was als uit hoorn gesneden:

'U heb ik lang verwacht.'

Hij ging hem voor naar de schrijfkamer, waarvan hij de deur achter hem sloot en wachtte zwijgend af wat de gast verlangde.

Toen de ridder vóór dat ongevoelige padden-aangezicht stond onder dien hoogen, stijven, scharlakenrooden kasket, die zoowat het stijve, dunne, pikkleurige haar bedekte, begreep hij in hetzelfde oogenblik, dat het niet voor hem was, dat hij gekomen was.

'Markgraaf, ik wensch uw vrouw te spreken.'

'Dat kan niet gebeuren.'

'En waarom niet?'

'Omdat het niet gebeuren kan.'

'Is zij ziek?'

'Zoo kunt gij het noemen.'

'Wat voor ziekte heeft zij?'

'Zij is manziek,' zeide de markgraaf kort, terwijl hij den ridder stijf aankeek. Het was of zijn oogleden nooit knipten. 'Kent ge de sage van den draak, die iederen dag versch menschenvleesch eischte? Zoo is het met haar. Als ik haar honger stillen wilde, zou ik een compagnie soldaten voor haar werven moeten.' Zijn lippenlooze mond vertrok zich tot een haatachtigen glimlach, waarvan de plooien schenen te blijven hangen. 'Maar u wil ik niet tot vaandrig maken.'

De ridder trilde over zijn heele lichaam. Hij kon dien stijven, onveranderlijken hoornblik niet verdragen. Hij deed een voetstap naar de kleine vensternis. 'Juist!' zeide de markgraaf. 'De magneetnaald heeft het gewenschte succes. Mevrouw Sibylla is in die richting. Zij brengt vroom haar dag in de kerk door. U weet dat we een

slottuin in de kerk hebben. Daar kan zij geen kwaad. Daar rijdt ze geen pas gezaaid veldgewas om.'

De ridder keerde zich weer naar hem toe.

'Markgraaf,' zeide hij scherp, 'u zoudt met mij den spot niet moeten drijven.'

'Daar denk ik ook niet over. Ik vergeet niet, wat ik u schuldig ben. Mevrouw Sibylla herinnert er mij iederen dag opnieuw aan. Zij heeft diep in uw akker getrapt. Tot vergelding hebt u diepe sporen in haar hart achtergelaten. Zij spreekt slechts over u. Verstaat u mij nu?' Zijn mond maakte een geluid alsof er een paar hoornkaken op elkaar gedrukt werden.

Lang bleven zij elkander zwijgend aanstaren.

'U doet uw echtgenoote onrecht aan, Markgraaf.'

'U behoef ik niet te biechten. Daarentegen ben ik u wat lentekoren schuldig.'

'Wacht u nu!' zeide de ridder terwijl hij hem bij de schouders greep.

'Laat me los, of ge zult eens proeven hoe de hondenzweep smaakt!'

'Is dat de voldoening voor mijn vermoorden zoon?'

'Dat is het loon omdat ge u meester maakte van mijn vrouws gedachten! - Laat me los!' herhaalde de markgraaf nog tweemaal op denzelfden passieloozen toon.

Toen de ridder hem niet losliet, sloeg hij hem met de zweep over het voorhoofd.

Deze slag werd zijn eigen ban. De ridder

duwde hem achterover zoodat hij met den rug tegen de stevige eikenhouten tafel terecht kwam, en zóó sterk was de duw en zóó ongelukkig de val, dat de markgraaf ter aarde zonk met een gebroken ruggegraat en zonder geluid te geven liggen bleef.

VI.

Het was of er in die korte oogenblikken jaren verloopen waren. De ridder was alleen met den doode. Het bloed suisde in zijn ooren. Hij dacht noch aan den moord, noch aan de gevolgen, noch aan het gevaar. Hij wist niet waarom hij daar stond, ook niet, waarom die man dood ter aarde lag. Hij wist slechts, dat er sleutels hingen aan den gordel van den doode en hij greep er naar met koortsachtige haast.

Hij sloot de schrijfkamer achter zich en ging het slotplein over, waar de honden hem beroken. Het was of de fontein nog meer vervallen en verdroogd was sinds hij die het laatst zag. Aan den knecht, die den stal uitkwam, zeide hij: 'Laat het paard - ik blijf. De graaf is in zijn slaapkamer en verlangt niet gestoord te worden.'

En zoo stond hij dus bij den kerkvleugel, die sinds een paar eeuwen na het groote beleg, niet meer dan een ruïne was. Slechts de buitenmuur stond nog en was voorzien van een met ijzer beslagen kerkpoort.

Hij deed de poort open en trad onhoorbaar over de met gras bedekte steenen, zonder om te zien; toen door het daklooze schip der kerk, tusschen, door dicht loof omhangen zuilen en pilaren en ging naar het koor dat groen was als een loofhut.

En op den achtergrond stond een gedaante, groen als het koor zelf, gekleed in voetvrije, moskleurige dracht. De ceintuur zat hoog, vlak onder de borst, en het korte keurslijf scheen het omhulsel van een zwellende roos, de kelk die de witte borsten droeg, die onder het fijne linnen doorschemerden. Een enkele gouden draad was om het gladde donker-roode haar gespannen en een wijn-roode edelsteen die op het witte voorhoofd fonkelde werd er door vastgehouden.

Zij strekte de armen naar hem uit en het zwarte duister van haar oogen vlamt hem te gemoet, dat duister dat donkerder en teerder is dan al de nachten gedurende welke hij er van gedroomd heeft.

Eindelijk.

Heeft de doode kerkruimte om hem heen dit woord gefluisterd? Of sprak het duister der oogen het uit? Of was het een zucht uit de diepte van zijn eigen ziel, die nu eindelijk wist waar haar bestemming te vinden was?

Eindelijk.

Nu glijden haar witte, koele armen over zijn heeten nek.

'Sibylla, raak me niet aan, er kleeft bloed aan mij!'

'Eindelijk' - fluistert zij.

'Versta je, Sibylla! Raak me niet aan! De laatste adem van een doode zweeft om mij heen!'

'Eindelijk,' fluistert zij, terwijl zij de armen dichter om zijn hals slaat.

'Sibylla, wat doet ge? Hoor me - ik heb den markgraaf gedood, uw man!'

'Eindelijk,' fluistert zij nog eens, terwijl zij haar wang als een zonneschijn tegen de zijne aanlegt. En zij kust hem op den mond en op zijn beide oogen.

Eindelijk.

Toen werd hij op eens kalm en strijkt het haar van zijn voorhoofd en de wroeging uit zijn gemoed.

Wat valt er nu nog te herdenken, daar hij zijn doel bereikt heeft? Zijn oogen zijn steeds door haar lippen gesloten en hij laat het duister van haar oogen op den diepsten bodem van zijn ziel zinken.

'Bedenk,' fluisterde hij, 'dat er nu in de heele wereld niemand is buiten u en ik. Verder niets.' En het duister van haar oogen drijft de herinnering van zijn vermoorden zoon in vergetelheid weg, evenals die van zijn verlaten echtgenoote, van den dooden markgraaf en het bewustzijn dat er na dit uur nog een uur komt....

En zij fluisteren elkander toe, wat alle geliefden elkander toefluisteren in zulk een oogenblik: dat dit moment voor hen de oplossing is van alle raadselen, dat hun geheele leven slechts één bevend verlangen daarnaar geweest is en dat zij niets liever wenschen dan nu te sterven, daar dit oogenblik voor hen een eeuwigheid is.

Toen de ridder eindelijk de oogen opent, wordt hij zich eerst bewust van de plaats waar hij zich bevindt. Hij ziet in dit ruime heiligdom rond, waarvan het donkergroen fluweelen grastapijt den vloer bedekt, waar boomen en struiken in de koele schaduw van het kerkschip ademen en waar de hemel zijn reinen, blauwen sluier over de naakte steenribben der gewelven uitspant.

De onbeschrijfelijke stemming die er uit

deze kerk opstijgt, waar in eeuwen geen mis gelezen is, geen luid woord gesproken is, dringt tot hem door. Alles is vergetelheid en onverstoorbare vrede - slechts gras en struiken zijn het stille, zwijgende gehoor dat opwast onder den uitgespannen hemelsluier, die zich 's nachts over de hooge pilaren uitspreidt en overdag als het ware den zonneschijn die door de vensters en de gothische bogen straalt, zacht-zevend doorlaat.

Wat voor devotie maakt zich hier tusschen deze muren van hem meester? Nergens schijnt het gras zóó stil te groeien als op den bodem van dezen tempel, waar het over verweerde onbekende voetstappen van duizenden menschen op de versleten steenen kruipt. Nergens heeft hij seringen en kamperfoelie zóó plechtig zien wassen als in deze slanke kerkschepen, waar slechts enkele uren van den dag de zon als een zegening van boven nederdaalt. Kunnen planten ter heilige tafel of bloemen in het klooster gaan? Zie hoe ze hare fijne, een weinig bleeke kopjes buigen - als devote nonnen onder teere schaduwsluiers. Zie, hoe de klimop vol smachtende extase den triomf boog van het hoofdkoor opklautert. Zie, hoe de wingerd zijn groote, schoone bladen tegen den muur rankt en reeds kleine, groene trossen gezet heeft - teeder als een fijn geschilderde arabeske op den lichtblauwen grond der kalksteenen.

En hij opent de oogen voor dit licht, dat in een door de natuur veroverde kerk valt - geen licht is zóó mild en koel, zóó hemelsch rein als dit. Het is alsof de lichte blauwe ether zelf tusschen de bogen neerdaalt en in bloesemlichte wierookwolken weer opstijgt. Een zwaluw vliegt door de vensterrozetten binnen en zeilt dwars door het middenschip - als een gevleugelde gedachte, een plechtig woord.

Kan de natuur zelf kerken bouwen? Zijn kettergedachten doen die vraag en beantwoorden die bevestigend. Het Stof is de bouwmeester, Stof is zijn naam, Stof zijn al de handen die deze steenblokken kapten, Stof de handen die ze tot pilaren en bogen vormden, Stof de schilderijen die deze muren versierden, Stof de steenbloemen die op deze kapiteelen groeiden, Stof ook de wierookvaten der kerk en Stof de handen, die ze zwaaiden, tot Stof de in allerlei kleuren gekleede menschenschare, die deze schepen bevolkte.

Maar de pilaren staan - loodrecht, hoog, als tusschen bloemen en gras opgeschoten, tot bogen buigen zij zich samen en vormen het koor - vast, schoon en sterk - een natuurlijke kerk, een heilig huis van madreporen, die overblijven zelfs als alle vleesch wegrot, alle priesterwerk verstomt. De struiken groeien hier onder het lommer der sterke muren. En heel omhoog, ver van al het verweerde Stof der gewelven, telen wuivende bloemen, bloeit knikkend gras - het allerhoogst prijkt de wilde roos als de overwinningsbanier der Natuur, die zich zelf plant op den top van alle vergane tempels.

V.

Een altaar-ruïne is hun bruidsbed geweest. Zij hebben zich uitgestrekt op grafsteenen belegd met gras, dat even gewillig op gewijde aarde als op de graven van zelfmoordenaars groeit.

De ridder heeft het Leven zelf in de armen. Nooit was iets zoo onbegrijpelijk en zoo vanzelf-sprekend als dit. Of hij staan zou bij het graf van zijn zoon, of voor de

oogen van zijn echtgenoote - berouw zou hij niet voelen. Waarom zou hij berouwen, dat hij op dit oogenblik de bedoeling van het bestaan doorgrondt?

Zij slaapt met het hoofd op zijn schouder geleund. Hij zelf houdt de oogen gesloten. Hij heeft haar kleinen met bloed bevlekten hiel in zijn zijde gevoeld. Nu draagt hij haar op zijn schoot, zijn geheelen rijkdom heeft hij met haar in de armen. Daardoor schijnt hij weg te zweven in een zalige kalmte, die nooit eindigen zal.

Eeuwig - eeuwig - denkt hij - eeuwig - wat is eeuwig? Een eeuw kan hij zich denken, in zijn gedachten uitmeten, maar tien eeuwen nauwelijks - en toch wiegt hij het woord *eeuwig* in zijn ziel. Hij spint de zaligheid, den halven sluimer van het oogenblik uit tot in het oneindig vage. Hij zou altijd in deze houding blijven willen, in deze doode kerkvrede verstommen willen, een steenblok willen worden waartegen het gras kan opkruipen en de bloemen wortels kunnen schieten - en toch het bewustzijn willen bewaren, dat hij rust, dat hij het eeuwig geluk gevonden heeft.

En terwijl hij langzamerhand geheel in zichzelf verdiept is, schijnen zijn gedachten in een kring rond te draaien, altijd weer in denzelfden, denzelfden. Zwakker en zwakker voelt hij den druk, terwijl zijn hart in rust glijdt onder denzelfden polsslag als het hart aan zijn zijde. Zoo denken twee geliefden

aldroomend dat de eerste liefderust tot in alle eeuwigheid duren zal.

Hoe lang had hij nu gesluimerd? Heeft hij gedurende dagen en jaren geslapen? Is de eeuwigheid misschien begonnen? Hij schudt zich even, alsof hij wakker worden zou, maar hij ontwaakt niet en slaat het oog niet op, hij heeft slechts het gevoel alsof dat schudden een stap vooruit was van den tijd, een eeuw, misschien twee - de slaap en de tijd hebben misschien hun wenschen vervuld.

Hij voelt een zwak rillen en prikken in zijn hoofd. Dat was weer een tijdsprong. Een doode zit op zijn schoot - geen warm en levend wezen, maar hoekige, kale knokkels. Een hersenpan ligt op zijn schouder. Twee scherpe, gekruiste knokkels snoeren zich om zijn hals. Geen warme adem gaat er over zijn wang. Maar een oude bestoven graflucht vult zijn neus.

Met een ruk opent hij de oogen en beweegt zijn rillende ledematen. Toen was het, alsof er knokkels van zijn schouders en van zijn schoot neerrollen en terwijl hij zijn been uitstrekt, schopt hij tegen een dof en hol klinkend voorwerp.

De dag is voorbij. De schoone zomernacht, tintelend van brillanten, welft zich in een glas-heldere groenheid boven de naakte kerkribben uit.

Hij is alleen en tast vergeefs in het van dauw drijvende gras. Aan zijn voet omvat zijn hand een doodshoofd. Hij houdt het in de hoogte en ziet de witte tanden schitteren en voelt hoe ze even vast zitten als degene die hij juist gekust heeft.

Alleen.

Heeft hij met den Dood op zijn schoot gezeten? Heeft hij gedurende eeuwen of slechts enkele uren geslapen?

Verward en slaapdronken tast hij stijf in het rond, de kerkpilaren langs en fluistert haar naam. Niemand antwoordt. Slechts vleermuizen piepen terwijl zij de bogen rondvliegen. Zal het een ganschen nacht duren voordat hij de poort naar het zijschip vindt? Een doffe, knagende herinnering doemt in hem op. Hij voelt dat die met het aanbreken van den dag geheel helder wezen zal.

De sleutel knarst in het slot. Terwijl hij over den drempel treedt, blinken zeisen in de lucht en vellen hem ter aarde.

De markgravin heeft de boeren gewapend voor den moordenaar van haar echtgenoot.

Zij hebben de oude, vredevolle ruïne niet durven betreden. Maar op den drempel vellen zij hem neer.

Brief uit Londen.
Nabetrachting.

En we hebben Paschen gehad, en de stroom van ‘trippers’ (de korte vacantienemers) heeft de booten en treinen bevolkt en bestormd!

Vele Hollandsche jongelui hebben hun vier vrije dagen gebruikt om even het Kanaal over te steken, en een Hollandschen neus te gaan halen.

Toch was in de Hollandsche kerk in Austin Friars geen plaatsje onbezet, toen op Paasch-Zondag de dienst gewijd werd door zang en vioolspel, geaccompagneerd, ja verrukkelijk aangevuld door het heerlijke orgelspel van den muzikalen Hollandschen

organist. Wat klonk dat diep door het eerwaarde oude kerkgebouw, die zwellende volle orgeltonen, en die teere fijne vioolzang! Ook de violiste was Hollandsch, terwijl de zangeres, een Engelsche, niet weinig bijbracht tot de verheffende stemming.

De Zondag te voren, had de gemeente feestelijk in de met bloemen en palmen versierde kerk de nieuwe lidmaten welkom geheeten, terwijl eveneens vioolspel den plechtigen indruk verhoogde. Welk een eigenaardig rustig gevoel is het toch, als men juist uit het middelpunt der drukke City, onmiddellijk van de woelige Bank-omgeving komt in het nauwe straatje 'Austin Friars', geheeten naar de kerk van dien naam. Dat wij Hollanders op die plaats daar zoo'n statige en mooie kerk bezitten, met zulk een historie tot achtergrond!

Toen in 1550 Eduard VI op Engelands troon zat, en de vervolgingen in Holland velen naar hier dreef, werd dit gebouw aan de Franschen en Hollanders samen gegeven om op hunne wijze hunne godsdienstplichten te kunnen vervullen.

Welk een verademing voor de gepijnigden!

Vrij te mogen getuigen waar hun hart vol van was, en dat in die dagen!

Lang echter mochten ze zich in dien rijkdom niet verheugen. Maria, die Katholiek was, maakte het den Protestanten zeer moeielijk niet alleen, maar hief zelfs dit privilegie op. Totdat aan deze treurige tijden weer een

einde werd gemaakt door Elisabeth, die in 1558 de vrijheid van godsdienstuitoefening weer toeliet, ook aan de vreemdelingen, echter niet officieel dit recht bevestigde.

Eerst Jacobus in 1611, gaf officieel zijn goedkeuring, en sinds dien is dit recht nooit meer betwist. De Franschen zijn in den loop der tijden op eigen beenen gegaan, zoodat Austin Friars, het oude ruime kerkgebouw, dat uit de 13e eeuw dateert, slechts Hollandsche klanken binnen hare gewelven hoort.

In 1861 heeft een groote brand de kerk geteisterd, en na dien is er een nieuw dak op gemaakt. Verder is alles nog, zooals het vroeger was. De grafsteenen met oude Hollandsche familienamen zijn nog zeer goed leesbaar, en meermalen krijgt de kerkeraad brieven van Amerikanen, die trotsch op hunne Hollandsche voorouders, inlichtingen vragen over doop- en sterfregisters, waarin hun naam mocht voorkomen.

Terwijl er in Londen ook reeds voor 1550 veel Hollanders zich hadden gevestigd, waren er veel wevers naar het Oosten getrokken, in Norfolk vooral, in de plaatsen Norwich en Ipswich, zoodat daar zelfs een groote Hollandsche gemeente verrees met twee predikanten.

Langzamerhand zijn die families geheel verengelscht, en daar er geen nieuwe aanvulling kwam, is die gemeente uitgestorven. Er is nog een klein fondsje, dat door den predikant van Londen wordt beheerd, met behulp van den Norwicher secretaris, z.g. kerkeraadslid. Hieruit worden nog eenige weduwen, die hun Holl. afkomst kunnen bewijzen, onderhouden, terwijl de kerk in huur is gegeven aan de stad Norwich, met het recht er eens per jaar een godsdienstoefening te kunnen houden.

Dit heeft plaats, meestal in Juni. De Holl. predikant van Londen gaat er heen, preekt in 't Hollandsch zeer kort, daar de bijeengeroepen afstammelingen er niets van verstaan - en geeft dadelijk daarna de preek in 't Engelsch ten gehoore.

Den volgenden dag is er kerkeraadsvergadering, en worden de ‘belangen’ der gemeente besproken!

Hield men niet deze godsdienstoefening, dan zou het fondsje waarschijnlijk aan de Engelsche kroon komen - wat niet noodig wordt gevonden, terwijl er nu nog van geholpen wordt.

Voor uitsterven van de Holl. gemeente te Londen is geen gevaar, daar er iederen dag nieuwe leden aankomen.

De bezwaren voor den kerkgang zijn wel grooter dan in Holland - daar wij met treinen naar de kerk moeten - maar het spreekt tot het vaderlandsche hart over de intiemste dingen van 't leven te hooren getuigen in eigen moedertaal en in eigen geliefden vorm.

Over de ‘almshouses’ die de kerk heeft, schrijf ik van 't zomer eens, als onze vacantiekolonie er weer joelt en dartelt!

Nu nog iets over Paschen.

De paascheieren liggen nog voor alle winkels. Het ei wordt hier gevuld met alle mogelijke cadeaux, en als ‘eastergift’ aan jong en oud gezonden. Van kleine toys af, tot de mooiste bijouterieën zijn er in verborgen, juist als op Xmas in de crackers. Ook stuurt men ‘eastercards’ rond aan vrienden, wat echter *lang* niet zoo algemeen is als de Xmas-card.

Na ‘Eastermonday’ zijn de meeste badplaatsen geopend, d.w.z., b.v. in Ilfracombe, waar ik dit schrijf, begint de muziek te spelen, en de coach te rijden.

Aardig gezicht, die ouderwetsche coach, met de hooge zitplaatsen, en de koetsiers in roode livrei, de postillon met langen hoorn!

En wat zoo'n koetsier al niet vertelt, op z'n tocht! We kwamen van Ilfracombe naar Lynton voorbij het schilderachtige Combmartin en dadelijk wees de vriend ons er op met betrekking tot Marie Corelli's boek ‘The mighty Atom’, dat over deze streken handelt.

En hoe natuurlijk komt het je voor, dat een schrijfster als zij, aangetrokken en geïmpressioneerd door de machtige natuur van 't schoone en stoute, tevens liefelijke Devonshire, het als entourage neemt voor haar fantasie.

In Clovelly, het typische dorpje, bestaande uit eene nauwe stijgende straat, aan zee, tusschen hooge rotsen, werd ons ‘The new Inn’ gewezen, waar zooals een Amerikaan me vertelde, het meisje woont, door Marie Corelli in dit boek naar haar zeggen beschreven, als ‘The horrible creature’ met geverfd, vreemd haar. - De historie zegt, dat dit meisje een aanklacht tegen de schrijfster heeft ingediend, zoodat zij, toen er bewezen was, dat ze haar haar *niet* verfde, £ 500 is *f* 6000 schadevergoeding heeft ontvangen! Ik durf niet instaan voor de waarheid van het verhaal, want noch het bewuste boek heb ik gelezen, noch het meisje gesproken. Ik heb haar alleen gezien, terwijl men zegt, dat ze nu

een verbazende reclame is voor ‘The new Inn’. Het lijkt mij toch voor de persoon in questie hoogst onaangenaam zoo het punt van nieuwsgierigheid te wezen!

Door Barnstaple gaande, werden wij gewezen op het Hôtel waar Kingsley zijn ‘Westward Ho’ moet hebben geschreven, terwijl een klein dorpje dicht bij, den naam van het boek heeft gekregen. Devonshire schijnt veel inspiratie te geven aan dichterlijke geesten.

Geen wonder, wie die grillige rotsgevaarten uit zee ziet opklimmen, moet wel onder den machtigen indruk komen! Zou men niet als de oude menschen gaan droomen van reuzen die er speelden en van geesten, die er toeven? En welk een vruchtbaar land! De ‘cream’ wordt er bij duizenden tinnen verzonden, iederen morgen en avond, en ge vindt ze op elke tafel.

Geen vlekje, of 't bestaat van gasten in de zomermaanden, terwijl de Londenaar er graag een 6 uur sporen voor over heeft, om er aan zee en op rots nieuwe indrukken op te doen.

Mevrouw H. BAART DE LA FAILLE.

Ilfracombe, 20 April 1904.

Op het onderstaande stukje vestig ik de aandacht.

Indien er namelijk belangstelling genoeg bestaat, ben ik bereid plaatsruimte af te staan voor een kostelooze ‘Vragenbus’ betreffende Photographie. De Vragen zullen dan door den inzender van dit artikel beantwoord worden.

Gaarne verneem ik dus van de abonnés hoe zij hierover denken?

REDACTRICE.

Fotografie.

Met dit stukje wordt een rubriek geopend, die, naar ik hopen wil, zich in eene genoegzame belangstelling van de lezeressen en lezers der Holl. Lelie moge verheugen. Voorloopig zal het fotografisch procedé worden behandeld en wel vooral daarom, omdat dit in de bekende handleidingen steeds veel te wetenschappelijk wordt behandeld. Daar de een echter meer, de ander weer minder in de kennis der fotografie zal doordrongen zijn, is het doel dezer rubriek voornamelijk dit: een Vragenbus te openen, waarin alle ingekomen vragen zoo uitvoerig en accuraat mogelijk zullen worden beantwoord.

Is Fotografie Kunst?*)

Verbazende vorderingen hebben de hedendaagsche fotografen gemaakt en ik kan wel zeggen, dat er een omwenteling op het gebied der fotografie is gekomen. De fotografen hebben er blijkbaar eene ernstige studie van gemaakt, en in meer dan één opzicht,

Fotografie is zonder twijfel een kunst, een kunst in den waren zin des woords. Een kunst, die naast de schilder- en beeldhouwkunst staat en lof ontvangt, zooals het

*) Dit stukje is ontleend aan een artikel, voorkomende in de ‘Phot. Times Bulletin’.

kunst waard is, niet als schilderij of prachtig gebeiteld stuk marmer, maar als een geheel afgescheiden iets.

Beschouw eens de moderne ateliers. Als het naar de eischen des tijds is ingericht, de keuze der meubelen enz. artistiek is, en de fotograaf een goeden smaak bezit, die alles beheerscht, dan kan men met zekerheid zeggen, dat die fotograaf boven het gewone peil staat. Onze moderne fotografen moeten tegenwoordig lust tot studeeren en hun eigen idées hebben. Zij moeten als het ware fotografieën scheppen.

In werkelijkheid hebben de vorderingen op fotografisch gebied de artisten ieder verschillend in hunne opvatting gemaakt. Een beoordeelaar is in staat direct den naam van den fotograaf te noemen, daar hij den stijl, pose en belichting van den artist herkent. De hedendaagsche menschen verlangen origineele poses, bijzondere wijze van opplakken der foto's, e.d. Dit noodzaakt den fotografen telkens iets nieuws te bedenken.

Gedachten zullen zonder twijfel een groote rol spelen in de fotografie. Die gedachte moet natuurlijk oorspronkelijk zijn en zal niet de gefotografeerde persoon voorstellen, maar een zeker idée; zij geeft ons dus een kunststuk te zien en niet slechts eene mooie en goed afgewerkte gelijkenis van Mevrouw die of die.

Wij hebben tegenwoordig fotografen, die dit in practijk brengen. Het publiek erkent ook, dat het kunst is en zulke artisten zijn zeer in trek. En wrat een voldoening is het, voor zichzelf te weten, in staat te zijn een fotografie te maken, welke als een kunststuk beschouwd wordt. Zulke juweeltjes zijn natuurlijk niet bij stapels te maken. Het neemt veel tijd in beslag, maar de uitslag vergoedt alles.

Ik geloof, dat op de ‘Eerste Internationale Salon van Kunstfotografie,’ die van 12 Juni tot 24 Juli e.k. in het gebouw van ‘Pulchri Studio’ te 's-Gravenhage zal worden gehouden, grootsch werk te zien zal zijn, dat het publiek zal overtuigen en bewondering zal verwekken in de oogen van hen, die het belachelijk vinden fotografie als kunst te beschouwen.

X.

In verband met het bovenstaande deel ik voor belangstellenden gaarne mede, dat hier

ter stede door de bekende firma Ivens & Co., (Nijmegen, Amsterdam en Groningen,) een zaak is geopend: Noordeinde 124, voor Photographie-toestellen en andere benoodigdheden op photographeeren betrekking hebbende.

Men kan den heer Ivens voorspellen dat de firma, hare Haagsche zaken op deze wijze aanvattend, zeker het door hen gehoopte succes zal hebben.

De architect Falkenburg ontwierp de geheele betimmering enz., terwijl de firma Pander voor de uitvoering goede zorg droeg.

In dit magazijn staat een voor de Photographie kernachtige spreuk: 'Fotografeeren ontwikkelt den smaak en het kunstgevoel.' Dat dit het geval kàn zijn, bewijzen ons eenige kunstfoto's welke de wanden van dit magazijn versieren.

Een andere daar te lezen spreuk is 'Tot Ivens & Co. wendt men zich, wil men vlug, zaakkundig, en billijk bediend worden.'

Op eene leestafel vindt men tal van binnen- en buitenlandsche foto-tijdschriften; terwijl een groot lokaal (het geheele pand is ruim 40 Meter diep) ingericht is voor de afdeeling 'projectie-goederen' (voor lichtbeelden.) Ook in Nederland toch komt dit deel van aanschouwelijk onderricht (bij lezingen enz.) hoe langer hoe meer in zwang.

REDACTRICE.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wil iemand voor de helft der waarde overnemen eenige in goeden staat verkeerende muziekboeken.

LÖSCHHORN, heft I, II en III.
BERENS, heft I, II, III en IV.
adres: *Mej. G. Rems*, Broek in Waterland.

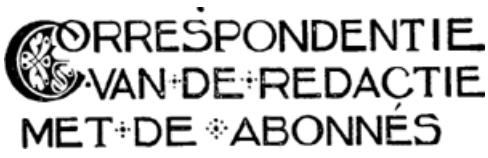

Correspondentie van de redactie met de abonnés

N.L. Als gij iets voor de Lelie wilt inzenden, moet gij het adresseeren aan *mijn* adres.

Margot. Gij zult misschien in de vorige Lelie reeds gelezen hebben het slot van de correspondentie aan Phie. Als Uw handschrift zich bevindt onder diegenen die reeds *zijn* beoordeeld maar nog moeten worden afgedrukt, dan zal Uw nieuwsgierigheid spoedig worden bevredigd; anders ontvangt gij het geld terug. Het spijt mij zeer voor U, maar de toevloed was zoo enorm groot dat wij de geheele Lelie hadden kunnen vullen met handschrift-beoordeelingen. Dat is natuurlijk voor de *andere* lezers heel vervelend. De rubriek wordt dus gesloten. Ken berichtje daaromtrent komt nog in de Lelie. - Daar gij onderwijzeres zijt, en dus behoort tot de *wezenlijk*-werkende vrouwen (die waarvoor ik *wel* achting heb) wil ik Uw woorden overnemen ten nutte van die malloten, die op die wijze eens lezen kunnen hoe gek zij zich aanstellen in de oogen van *wezenlijk*-arbeidende vrouwen:

'*Dat draven van de ééne vergadering naar de andere, dat cursussen volgen en speeches houden voor een of ander vèr-verwijderd goed doel, en dan onderwijl de meest nabije plichten, man, kinderen, huishouden, zooveel mogelijk verwaarloozen! O, ik kan er me zoo vreeselijk aan ergeren! Toevallig las ik laatst in "De smarten van Satan" door Marie Corelli, iets, over dit onderwerp, waarmee ik van ganscher harte instem n.l. Tegenwoordig zijn er een aantal vrouwen, die als onnatuurlijke hennen op een boerenerf over haar "rechten" en "onrechten" schreeuwen. Haar grootste recht, haar hoogste voorrecht, is de zielen der mannen te leiden en te bewaken. Uit werpen zij voor het grootste gedeelte als waardeloos weg. Aristocratische, zelfs koninklijke vrouwen, laten de zorg voor haar kinderen aan huurlingen en ondergeschikten over, en verwonderen zich dan en zijn er door beleedigd, als deze kinderen, òf dwazen òf schurken worden.*'

Uw laatste brief deed mij veel genoegen. 't Geen gij mij schrijft over de verhouding tusschen ouders en kinderen ben ik geheel met U ééns. (Gij zult dat op een andere wijze reeds gezien hebben.) -

Nu ik toch aan U schrijf, wil ik U ook nog eens vertellen, dat de palm, dien gij mij indertijd hebt gezonden, zich zoo goed houdt. Hij is zoo gegroeid en staat zoo frisch en krachtig.

Adda. - Het door U mij toegezonden versje laat ik hieronder volgen; want inderdaad hebt gij goed-geraden, dat ik het met den inhoud zoo eens ben.

> Geluk! als gij mij lievekoost,
> Is 't of een donderslag,
> Een bliksemstraal, verduistren zal
> Mijn schemerlichten dag.
>
> Geluk, geluk, als gij mij streelt,
> *Is 't of eens komen moet*
> *Een sterfgeval van dierbare*,
> *Waardoor mij 't hart reeds bloedt.*

- Ik vind het zoo vriendelijk van U aan mij te denken daar bij, en ook waardeer ik 't zeer dat gij zoo schrijft over de Lelie als gij het deedt. Maar geloof mij, als gij *lust* hebt mij te schrijven, is noch het antwoorden daarop, noch het lezen ervan, mij ooit te veel moeite. Dat ik het ondanks mijn zwakke gezondheid *kan* volhouden, komt juist *omdat* ik werkelijk belang stel in mijn correspondenten en graag van hen hoor. 'Onbescheiden' zijt gij dus niet als gij mij schrijft. Vriendelijk dank voor de genomen moeite.

P. de P. - Het artikel dat gij ‘lang niet goed genoeg vondt voor de Lelie,’ maar toch aan mij wildet zenden, wacht ik nog steeds. Hebt gij het toch geplaatst in die andere courant? Wanneer ik U van dienst kan zijn, wil ik het steeds gaarne doen. - Wat ‘Vragensmoede’ betreft, gij zoekt er veel meer *achter*, dan ik bedoelde.

- Ook voor Uw eersten brief nog zeer veel dank. Wat zijt gij nog jong! Ik ben het met Uw denkbeelden daarin zéér eens!

Mignon. Mijn oordeel over Uw opstel is U reeds bekend. Ik heb den indruk dat gij met hart en ziel voelt voor kinderen. In Uw vak lijkt mij dat ook bepaald noodzakelijk; anders gaat het niet.

Ik kan niet nalaten hier Uw eerlijke meening over te nemen: 1ste omdat gij die uitspreekt na Uw eigen désillusie; 2de omdat het zoo goed is wanneer andere vrouwen en jonge meisjes zien dat mijn waarheid-zeggen helpt en troost geeft.

‘*'t Is zoo oneerlijk van zooveel vrouwen, dat ze, als ze geen liefde krijgen, of teleurgesteld zijn, omdraaien en net doen, of 't zonder liefde veel gelukkiger is.*

Vooral als ze heel jonge meisjes op die manier 't hoofd op hol brengen. Vooral tegenwoordig is 't héél ouderwetsch zoo te denken, maar ik ben liever ouderwetsch dan zoo treurig modern.

Ik vind 't heerlijk, dat U over al deze dingen zoo goed en vrij schrijft in de Lelie. Bij al dat vrouwengedoe, zooals U 't terecht noemt, is 't werkelijk noodig, zoo nu en dan eens flink de waarheid te hooren, vooral voor de heel "jonge meisjes."'

Ja zeker, dat soort vrouwen dat van deze eerlijke wáárheid zuur zegt: 'Je wilt zeker graag een man aanhaken, of zoo iets' kan men schouderophalend voorbijgaan. *Of* ze hebben **zelf** op die wijze een huwelijk gesloten en begrijpen dus niet wat waarachtige liefde is, of ze zijn jaloersch omdat ze zelf géén 'man konden aanhaken', en troosten zich nu met verbitterde oude-vrijster-achtigheid.

Ik wil niet nader ingaan op het vertrouwlijke gedeelte van Uw brief omdat U dat misschien niet aangenaam is. Wees er echter zeker van, dat ik Uw vertrouwen ten hoogste waardeer, en blij ben dat gij ten slotte Uw schroom om mij te schrijven hebt overwonnen. Inderdaad, met U geloof ik dat het ons helpt bij een ander medegevoel en belangstelling te ontmoeten; en dat ik die U van ganscher harte geef, daarvan kunt gij heel zeker zijn. Schrijf mij daarom ook zoo dikwijls en zoo véél gij wilt, het zal mij steeds genoegen doen. - Ja het *is* vreeselijk wat gij schrijft en wat ik volkomen beäam, dat 'geloof', en de consequenties ervan, zooveel onheil, zooveel onverdraagzaamheid, zooveel verwoesting van levensgeluk sticht, en dat zij, die zich onderling 'Christenen' noemen, zich het recht toekennen elkaar te verdoemen en elkaars 'zonden' en elkaars aanspraken op hel of hemel uit te maken, op grond van leerstellingen over het Onbekende. Met U geloof ik, dat God, als Hij is, zeker een ruimer oordeel zal vellen over ons, en geheel andere eischen zal stellen aan zijn 'Kinderen', dan deze zich-zelf noemende 'Gods-kinderen' zich 't onder elkaar verbeelden. - Ik herinner mij nog zoo goed hoe ik, als aankomend meisje, in mijn ouderlijk huis Zondags-avonds aanhooren moest een voorlezing uit de Heraut, van een reeks artikelen van de hand van onzen 'grooten' eersten Minister van het tegenwoordige Ministerie: dr. Abraham Kuyper. Hij beschreef in die artikelen, met grooten woordenvloed en vele diepzinnigheid, de genietingen van den Hemel, op een wijze alsof hij dàár evengoed thuis en bekend was, als hij dat thans is b.v. aan het Hof van den Koning van België! - Reeds *toen* rees in mijn gemoed de bescheiden bedenking: 'Hoe weet dr. Kuyper dat alles zoo precies? Zou hij heusch zooveel méér afweten van God dan wij overigen?'

En nu - - als ik *nu* zie op het leven van hen die zich noemen 'de Kinderen Gods', *en* op dat van velen die dóór deze 'Kinderen Gods' genoemd worden: 'De kinderen dezer wereld,' dan denk ik bij mijzelve aan teksten die óók staan in het 'Woord Gods': '*Niet een iegelijk die tot mij roept: Heere, Heere, zal ingaan in het Koninkrijk Gods*'; of: '*Dan zal Hij tot hen zeggen:* '*Gaat weg van mij, ik heb U nóóit gekend*'. enz.

- - *Ik* weet niet *of* er een God is, ofschoon ik het hóóp - -

- - Maar *dit* weet ik wel, dat ik **niet** geloof in den God van 'Schriftverklaarders' en 'Christelijke staatslieden'. En voor henzelf lijkt het mij 't minst-van-allen-wenschelijk *dat* er zulk een God bestaat. Want dan zal Hij zijn Hemel zeker voor hen-zelf 't éérst van allen toesluiten - -

Gelukkig dat gij in Uw verdriet de beste troost hebt gevonden die er overblijft; om Uw eigen woorden over te nemen:

'*De eenige troost vind ik in mijne mij aanvertrouwde kinderen, in 't zooveel mogelijk goed-doen aan anderen; en in mijn werk.*'

Héjuna. - Zooals ik U indertijd schreef was mijn beantwoording van Uw vriendelijken langen brief slechts een voorloopige gelukwensch. Gij zijt nu al ‘een heelen tijd getrouwd’ en zult U wel geheel en al in U inderdaad lief-gelegen woonplaats, en in Uw nieuwe leven hebben ingeleefd. - Vriendelijk dank voor Uw uitnoodiging U daar eens te komen opzoeken. Het is inderdaad niet ver-af. Maar ik durf 't U niet beloven, omdat ik bij mijn druk leven en slechte gezondheid zelden zulke tochten onderneem. - Uit Uw brief zag ik dat gij een èchte natuurlief hebster zijt. Gij schreeft zoo enthousiast over Zwitserland en Uw reis. Uw geluk zal U trouwens dat alles ook wel héél rooskleurig hebben gemaakt. - Maar inderdaad, Lucern héeft verrukkelijke omstreken. En wat de ‘Palmengarten’ in Frankfort betreft, die gij zoo bewondert, die geeft m.i. een véél mooieren indruk van den tropischen plantengroei, dan de tropen-zelf het doen. Dáár, in de vrije natuur, onder den snikheeten tropenhemel, vooral in W -Indië, verstikt het ééne 't andere. 't Eene blad hangt al verdord en slap neer, waar de anderen nog groen zijn. 't Is overweldigend-grootsch; maar het is in de Oerwoudenzelf, verward, slordig (als men dat van de natuur tenminste kan zeggen), ongeordend, onduidelijk; omdat alles in dien weelderigen plantengroei elkaar verdringt en omslingert en dooddrukt. In den Palmengarten daarentegen heeft de uiterste zorg alles geschikt, mooigemaakt, en op zijn voordeeligst doen uitkomen.

- Ik ben héél blij dat gij in die questie reformkleeding zoo denkt, omdat gij Uwe opinie zeker zult hebben van Uw man. Tenminste mij dunkt, bij *Uw* opvatting van 't huwelijksleven, die *ik* deel, zoudt gij zeker stellig *terstond* reformkleeding aantrekken, als Uw man van zijn medisch standpunt er vóór was? Of vergis ik mij daarin? Schrijf mij dat eens? - Ik dank U meteen zeer voor zijn vriendelijke groeten, en verheug mij dat hij met U de Lelie leest; om dezelfde reden die ik in een vorige corr: (Lelie van 23 Maart jl.) opgaf aan ‘Louise’. Dat gij blijkbaar echter stáát tot Uw man in zoo'n verhouding heb ik wel begrepen uit Uw laatsten brief. - - Dien, vóór ik eindig nog eens overlezend, treft het mij dat gij Uw ‘excuses’ maakt over Uw uitnoodiging U eens op te zoeken, en er bijvoegt dat gij die uitnoodiging niet zoudt doen, als gij mij voor ‘trotsch’ aanzaagt. Denk dus in 's hemelsnaam niet dat ik uit ‘trots’ weiger. - Ik vind Uw uitnoodiging allervriendelijkst, en ik vind den omgang met elk beschááfd en sympathiek mensch, wie hij of zij ook is van ‘stand’, een voorrecht voor mijzelve en een genoegen, waarmee zooiets als ‘trots’ niets te maken heeft. Enfin, daar gij mijn artikelen over Waarheid-zeggen waardeert, zult gij zeker wel gelooven willen dat ik-zelve wáár ben, wanneer ik U verzeker dat alléén een zwakke gezondheid mij weerhoudt nieuwe kennissen te maken, daar ik mijn oude vrienden en familieleden al zóó weinig tijd kan afstaan. - Vriendelijke groeten, en schrijf mij nog eens hoe het U bevalt, en of Uw man in zijn werkkring gelukkig en voorspoedig is. Gij deelt zoo in zijn werk, dat zijn geluk daarom ook het Uwe zal wezen. En zóó moet het ook zijn in een gelukkig huwelijk m.i.

Bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen.*)

R. van G.S. - Ik wil uw bijdrage wel plaatsen, maar haar 't liefst laten liggen tot aan het Kerstfeest, van wege inhoud en titel. Is daartegen bezwaar?

Jaru. Het eene stukje (novelle) wil ik zelfs gráag plaatsen (om den inhoud.) Het ander vind ik niet belangrijk genoeg, omdat ik reeds zoovele vertalingen heb, die

*) Voor zoover de begeleidende brieven over andere onderwerpen handelen, worden deze laterin de correspondentie-rubriek afzonderlijk beantwoord.

m.i. interessanter zijn. Het nut van dergelijke beschouwingen kan ik niet heel goed inzien. Zooals gijzelf schrijft, dient het alleen om on noodig angstig te worden dat ons-zelf zoo iets zou kunnen overkomen.

Frada. - Het stukje heb ik aangenomen. Het album zend ik U terug.

Lotos. Als gij uw stukje zóó kunt omwerken, dat de ‘laagheid’ van den man wordt geëxpliceerd, dan wil ik het wel plaatsen. Maar zooals het nu is geschreven, is het niets. Gij zegt nergens wáárom en hoe die dame zoo ongelukkig werd door haar ‘kras’ op 't Stadhuis. - Had zij misschien zelf schuld?

A. de K. Uw stijl is te eentonig. Er is te weinig afwisseling in uw verhaal; daardoor *is* het geen verhaal. Het is een dorre mededeeling. Nog niet geschikt voor den druk.

Erica van E. Twee versjes nam ik aan; de andere niet.

Veritas, Amsterdam. Het eene versje vind ik zeer geschikt, en nam ik aan. Het andere is m.i. minder goedgelukt. Ik vernietigde dat.

J.W. Jr. te A. - Wegens de te groote lengte kan ik uw sonnetten-rei niet opnemen. Voor gedichten heb ik niet veel plaatsruimte beschikbaar.

Joke. De beide stukjes zijn aangenomen. Behooren zij bij elkaar? Dat wil ik met het oog op de plaatsing gaarne van U vernemen. - Het eerste beviel mij bijzonder goed; het is zoo vlug en vlot geschreven. -

Saile. Ik heb uw stukjes alle aangenomen, behalve dat ééne van die naaister. Om den stijl enz. had ik 't gaarne geplaatst, maar tegen den inhoud protesteer ik. Een rijke en op elegante kleeding gestelde freule vindt m.i. geen goede en bekwame *huis*naaister, die haar een volledigen, eleganten rouw klaar maakt op de ideale, door U beschreven wijze. *Waar* vindt gij zulke beminnelijke, begaafde, en verongelijkte schepseltjes *in de werkelijkheid?* Hier in Den Haag zijn ze in elk geval niet. - Daarom, omdat gij m.i. medehelpt een ziekelijk overdreven idee aan te kweeken over huisnaaistersjuweelen die nergens bestaan, wil ik Uw stukje liever niet plaatsen. - De overige neem ik gaarne op.

Anna te Hilversum. Dit laatste stukje dat gij mij toezondt, wil ik liever niet plaatsen, omdat gij m.i. ongelukkig zijt geweest in Uw keuze van onderwerp. Vindt gij dien misdadiger, maar vooral dien advocaat, niet onnatuurlijk-ideaal geschilderd? Ik heb zooveel beter werk van U, dat ik dit liever niet aanneem.

Hendrik. Uw gedichtje is te onvolkomen van vorm.

G.A.R. te A. Uw stuk over Muziek kan niet geplaatst worden. Het is m.i. niet belangrijk genoeg waar reeds zoovéél copie wacht.

Anita. De vertaling is *te lang* voor de Lelie. Indien gij beiden iets dat korter is wilt zenden, zal ik het gaarne opnemen Voor zulke lange vervolgstukken is geen plaats tegenwoordig.

Epano. Het ééne stukje nam ik aan. Dat andere over de tentoonstelling te Dusseldorf zou ‘oud-nieuws’ wezen als ik 't plaatste. Over zoo iets moet men geen jaren daarna een beschouwing schrijven.

Lena. Dit laatste gedichtje is veel te onvolkomen van vorm voor plaatsing.

Nagekomen Correspondentie.

De inzendster van een brief over Reformkleeding verzoek ik, mij haar **nauwkeurig** adres op te geven. Haar naam komt *niet* in de Lelie.

Mej: G.A.W. Mag ik Uw brief-zelf over 't Brailleschrift publiceeren? Met of zonder Uw naam, naar verkiezing.

Bericht.

Ingez: stukken en Handschrift-beoordeeling blijven wegens plaatsgebrek in dit nummer achterwege.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

11 Mei 1904.
17de Jaargang.
No. 46.

Voor ouders die dochters hebben.

Dr. J.G. Van Deventer schreef in de Vragen van den Dag, afl. 4, 1904, een zeer belangrijk opstel, waarop ik de aandacht vestig van allen die staan voor de zoo moeilijke questie, hoe hunne dochters zóó op te voeden dat zij later zullen in staat zijn desnoods hun eigen brood te verdienen. Het opstel is getiteld: *Reorganisatie van het Middelbaar Onderwijs voor Meisjes*, en werd geschreven naar aanleiding der plannen om de Haagsche H.B. School voor meisjes te gaan reorganiseeren.

Dr. Van Deventer vangt zijn beschouwing aan met een toelichting, wáárom hij-zelf zooveel belang stelt in die questie; in de eerste plaats omdat zijn eigen dochters daar school gaan; in de tweede omdat hij zelf leeraar is bij het M.O. - Vervolgens zet hij kort en kernachtig uiteen, dat hij het noodig vindt meisjes zóó op te voeden, dat zij in staat zijn zich zelf een zelfstandige positie te verschaffen, *en* omdat zij minder gemakkelijk trouwen dan in vroegeren tijd, *en* omdat zij ook na haar huwelijk in omstandigheden kunnen geraken, waarin het noodig voor haar wordt financieel in eigen onderhoud te voorzien.

- Men ziet het, dr. Van Deventer is dus allesbehalve anti-feminist. Dat blijkt ook verder uitdrukkelijk genoeg uit geheel zijn opstel, waarin hij voortdurend betoogt dat z.i. meisjes volstrekt niet minder begaafd of minder talentvol of minder schrander zijn dan jongens, zoodat hij hun geenszins wil beletten dezen op zijde te streven.

Toch komt deze leeraar, na 25 jaar les te hebben gegeven aan een gymnasium zonder en met meisjes, aan een H.B.S., voor jongens, zonder en met meisjes, en aan een H.B.S. v/m. zonder jongens, tot deze conclusie:

'*De meeste meisjes kunnen de hoogere studiejaren aan een H.B.S. voor jongens niet met vrucht volgen wat de wis- en natuurkundige vakken betreft; in de eerste twee jaren gaat het wel, maar van het derde jaar af begint de misère. Aan hun ijver ligt het niet, aan hun goeden wil oók niet. Waaraan dan wel?*' (blz. 2).

En dan komt dr. Van Deventer (blz. 6) tot deze conclusie: Het ligt daaraan dat zij meisjes zijn, in lichamelijken zin. Hij voegt er bij: 'Ik hoop dat men mij begrijpt.' Maar hij vindt het toch bovendien noodig met een

paar kiesche woorden zijn bedoeling nog nader toe te lichten:

'*Ik hoop, dat men mij begrijpen zal; als een vrouwelijke leerling elke maand, gedurende een viertal dagen of langer, minder goed kan opletten, minder goed kan denken in de les, minder goed thuis werken kan, ontstaan er leemten in haar kennis. Door die leemten ontstaan weer andere leemten; zij begint van het vak al minder en minder te begrijpen; de tegenzin wordt hoe langer hoe grooter; en het resultaat is: verdwijnen van de school, of het volgen alleen van die lessen, waar zich het verschijnsel niet vertoont.*

In den regel zijn dat de talen, want dáár grijpt alles niet zoo in elkaar als bij de wiskunde.

En zwakte in wiskunde werkt natuurlijk na bij mechanica, natuurkunde, i.e.w. bij alle exacte vakken.

En ziedaar het verschijnsel verklaard! Op de lagere school hoort men, zooals ik boven reeds zeide, niet zoo klagen over het verschil tusschen jongens en meisjes, Et pour cause!

Met opzet heb ik bij dit punt zoo lang stil gestaan, omdat het zoo belangrijk is. Zoovelen denken, dat ze er met hun dochters zijn, als ze de jongens-H.B.S. maar afloopen; maar hoevelen doen dat, en bij hoeveel meisjes wordt door de groote inspanning, die zij zich getroosten, om toch een voldoend cijfer te behalen, juist in een tijd van lichamelijke ontwikkeling, misschien de grond gelegd voor latere ziekteverschijnselen? Daarover kan ik niet oordeelen: dat moeten de medici doen.'

Met opzet druk ik dit onverdacht getuigenis over, omdat juist hierin een zwaartepunt ligt van de 'vrouwenquestie' waar het allerlei beroepen en *de gevolgen daarvan* geldt.

Een man-vrouw, wier gekakel nooit ontbreekt waar het geldt te schetteren over feminisme met woord en met pen, heeft mij eens geantwoord toen ik haar in een gesprek onder vier oogen wees op déze zijde der zaak: 'Onzin, *ik* heb nooit gemerkt dat zoo iets invloed op je hadt.' - 't Is mogelijk, maar dan bewijst dat alleen dat *zij* een dier droevige producten is, die de natuur hier en daar gelieft te scheppen: noch vleesch noch visch. - De *normale* vrouw echter, *de* vrouw, zal altijd en onder alle omstandigheden rekening hebben te houden met haar *lichaam.* En de ongetrouwde moderne-oude-juffrouwschare, die zich steeds zoo aandoenlijk bekommert over 'Het nageslacht' en 'Het kind der toekomst' (dat wel nooit zal worden voortgeplant door *háre* dorre lichamen), zou goed doen zich óók eens af te vragen: hoeveel schade er berokkend wordt aan 'het nageslacht' en 'het kind der toekomst' door het door hun toedoen onzinnige gedoe, van jongemeisjes (die later moeder zullen worden) opzweepen tot niet voor hunne lichaamskrachten berekende studies, beroepen, en vakken. *Daarin* juist steekt het gróóte kwaad dat deze dorre, verdroogde oude-juffers aanrichten, dat zij een geheele schare van goedgeloovige, onervaren, door den tijdgeestmeegesleepte, eerzuchtige jonge-meisjes op een dwaalspoor brengen, door haar voor te preeken dat *elke* vrouw *elk* mannenvak kan beoefenen, als zij maar wil. - Dáárdoor, veel meer dan door slechtzittende corsetten, of te nauwe schoenen of door dierlijk voedsel, wordt 'het nageslacht,' 'het kind der toekomst' blijvend geschaad. Want daardoor krijgt het in negen van de tien gevallen een door zenuwziekte, geestes-overspanning, en op andere wijze ziekelijk-geworden moeder; - die gezond had *kunnen* blijven ware zij opgevoed op een minder afmattende, méér voor haar vrouw-lichaam berekende wijze. -

- - - Dr. Van Deventer betoogt hier uit zijn 25-jarige leeraarservaring dezelfde eeuwige waarheid, die geen man-vrouw en schreeuwende feministe *kan* wegredeneeren. Ons vrouw-lichaam is *niet* ingericht op dezelfde mate van onafgebroken inspanning en afmatting, waartoe het man-lichaam zich leent. Wie noodgedrongen met deze waarheid geen rekening *kan* houden, en zichzelve moet dwingen tot onafgebroken werken, die is te *beklagen*, óók al houdt zij het vol. En daarom is het geenszins aanbevelenswaardig, - wanneer de ouders of de betrokkenen voor een vrije-keuze staan, - bij voorkeur een vak te kiezen dat zich uit den aard der zaak méér leent voor den man dan voor de vrouw. -

Ouders, en gij dochters-zelf, die oud genoeg zijt om in dezen te kunnen meespreken, léést het behartenswaardige, volstrekt *niet*-antifeministische artikel van dr. Van Deventer.

En bezint eer gij begint.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

II.

Lieve Marie!

Je briefje, waarin je mij bedankte voor m'n inleidingsbrief over den Boekhandel, be-

reikte mij met een van je vader, die nogal ingenomen was met je plan, vooral ook omdat je niet eene van de sterksten schijnt te zijn en je de onschuldige asempjes van je leerlingen niet altijd even best bekomen.

Hij schrijft o.m.: 'Marie is een flinke meid, die weet wat ze wil en iets wat ze aanpakt ook doorzet.'

Voorts dat je beschikt over een 'gewoon gezond stel hersenen'.

Welnu, beste meid, dat is voldoende, dunkt me - als nu de menschen met buitengewone hersenen de boeken schrijven en jij ze later tracht te verkoopen dan zijn beide partijen met elkaar geholpen.

Dit klinkt zoo eenvoudig en toch zijn er nog zoo velen, meer dan je denkt, die geen flauw begrip van handel hebben.

Handel, denken ze - dat is heel goedkoop inkoopen en heel duur verkoopen en daarna gaan rentenieren.

Voorts hebben velen, in hoogere regionen verkeerende, van den handel een vage voorstelling van iets dat niet erg *comme it faut* is.

Een winkelier, iemand die iets over de toonbank verkoopt vooral, wordt beschouwd als een wezen van lagere orde.

En als ze dan toevallig eens hooren dat Potgieter 'in den handel' was, dat Alberdingk Thym, de aristocraat *pur sang* 'zaken' deed en dat Styn Streuvels - m'n pen weigert het haast neer te schrijven - 'koekebakker' is, dan vinden ze dit iets wat ze liever niet hadden geweten.

Het is dan ook een merkwaardig verschijnsel dat, vooral in de z.g. beschaafde kringen de kooper, neen de *koopster* het meest, wanneer zij, door den nood gedrongen zich verwaardigt persoonlijk tot den winkelier af te dalen, dit veelal doet met iets *hautains* over zich, terwijl zij niet zelden zeer duidelijk in haar optreden laat blijken dat zij niet van plan is zich ditmaal te laten oplichten of minstens beetnemen. Waarom ook, waar we zoo ruim in de goden zaten, Mercurius het dubbel patronaat over den handel en over de dieven op te dragen?

Wij lijden nog altijd onder deze onbenullige verdeeling van functies. Nu is het een geluk dat, wat de eigenlijke boekhandel betreft, de prijs van een boek in Winschoten precies gelijk is als in Middelburg en dat, waar de uitgever den verkoopprijs vaststelt, men in een soliden boekhandel in Arnhem niet meer betaalt dan in Den Bosch b.v. Vindt een dametje, dat Sav. Lohman's Vragensmoede wil koopen, dat boek 'vreeselijk duur' al zit er ook een 'doddig bandje' om, dan kunnen wij met stoïcijnsche kalmte onze schouders ophalen en haar goed succes toewenschen als zij het dan maar liever uit een leesbibliotheek wil huren, voor haar hopend dat zij niet des vragens moede besluit een Marlittje te nemen dat minder vaak uit is.

Over het optreden van 'dames' in winkels zou ik niet licht uitgepraat raken en het zou eene loonende studie zijn eens het verband op te sporen tusschen fijne voiles, kostbare pelzen en onberispelijke glacé's aan den buitenkant en de onbescheidenheid, onbeschaafdheid, onbeschaamdheid, ja zelfs onbeschoftheid waarmede de draagsters van een keurig toilet soms de verblufte winkeliers verrassen.

Nu moet je niet denken dat ik overdrijf of verbitterd ben - volstrekt niet hoor!

In m'n 20-jarige loopbaan als boek- en kunsthandelaar heb ik genoeg menschenkennis opgedaan om de bokken van de schapen te scheiden en heb ik goddank de beschikking gehouden over eene stevige portie optimisme en zin voor humor die me over veel kleine en groote ergernissen de schouders doen ophalen.

Maar verbazen doe ik mij altijd opnieuw weer b.v. over de ziel eener Toynbeevereeniging die allergenadigst en zoetelijk lief met schoonmaaksters en loopmeisjes weet om te gaan, doch m'n vrouwelijke bediende, wellicht meer ontwikkeld en stellig beschaafder dan zij zelve, *du haut de sa grandeur* beveelt en afsnauwt alsof zij tot het uitvaagsel der menschheid behoort.

Of neen - daar verschrijf ik mij, was dát het geval dan zou zij weer in de termen vallen van ‘betoynbeed’ te worden door die beminnelijke, doch in een winkel zoo vinnig optredende weldoenster der menschheid.

Lees er maar eens op na ‘de winkeljuffrouw in l'Oiseau d'or’ van Cornelie Noordwal die klaarblijkelijk bij het aankoopen van een nieuwen hoed niet zoozeer de wereld om zich heen vergeet of ze zet haar oogen en ooren eens open om op te merken hoe haar dienende zusters soms door beschaafde dames afgesnauwd worden.

Gister waren een Gymnasiumleeraar en zijn vrouw in mijn winkel om een omhangkalender te koopen voor een nichtje.

Ik had heusch een beetje medelijden met het arme paartje dat een zwaren strijd had

te strijden tusschen hun liefde voor nicht en die voor hun beurs.

Het kostte moeite om tot een resultaat te komen en.... zij gingen in de taal van Voltaire overleggen of zij niet voordeeliger uit waren als zij een doos post kochten.

Ik kon den lust niet weerstaan direct een paar doozen voor den dag te halen en had de satisfactie dat het paartje om het hardst bloosde, toen pas beseffend hoe dom en onkiesch zij optraden.

Dom - want is een slagersjongen die wat Fransch geleerd heeft tegenwoordig een zeldzaamheid? Neen immers!

Onkiesch - ik zou mij althans geneeren Fransch met mijn vrouw te spreken in tegenwoordigheid van mijn dienstbode.

Heusch, nichtje lief, ik zou kunnen voortgaan met staaltjes te vertellen van de welopgevoedheid van de z.g. hoogere standen, maar waartoe - je gaat nu zelf in den handel en zult er allerlei sterk sprekende bewijzen van ondervinden.

Ben je er eens zoo lang in als ik zelf, dan zul je tot de conclusie zijn gekomen dat je goede manieren, billijkheidsgevoel en kieschheid volstrekt niet in de eerste plaats in de ‘betere kringen’ moet zoeken, veeleer in den degelijken burgerstand of bij de *echte* aristocratie.

Schijnt je dat overdreven toe?

Welnu zet je ooren en oogen eens wijd open als je eens een middag gaat ‘winkelen,’ een geliefd amusement bij dames, en denk dan eens na over mijn stelling.

Voor heden genoeg!

Je oom LEO.

Gedichtjes door Jeanne C. van Leyden.

I. De grijze dag.

Een grijze dag,
als 't witte zonlicht niet
het grauwend wolkengrijs doordringen mag;
en nevelwolken hangen, onbeweeglijk stil
als raggesluiers, dauwig kil,
zoodat mijn oog egaal 't grijze ziet....

Te avond,
als de zonne sterven moet
en purpren kleurt de wolken als met bloed
begoten; het zonnehart wegzinkend
in het grijze zeegraf, waar blinkend
de horizont zijn scherpe scheidingslijn
afbakent in die purpren streep van bloed....
In koelen avond....

De dag, zoo grijzig stil,
is als m'n leven, 't al vereffend in ééne tint
van stille grijze wolk; egaal van kil,
gestorven licht. Weer begint
een kleurloos etmaal en weer een golf der tijdzee
neemt mij mee....
verslapt mijn levenswil....

En 't purpren bloed druipt weg uit vele wonden,
in stil versterven van mijn levensdag.

II. Het stralend gelaat met den blijden lach!

Het stralend gelaat met den blijden lach!
Zoo Lief! de nieuwe, jonge Dag!
De wellust der weelde gekomen....
Geluk is in 't leven een zomerdag,
Een paarlende, jubelende godenlach
Die ons toeklinkt in juichende tonen.

Zie het dagen der zonne in kleurende pracht
De stijgende wonne, met godenmacht
Bezielend de bloeiende aarde.
De tintelweelde van bloem en vrucht,
Het stralende blauw van de welvende lucht,
Als een glasboog van blauwende klaarte.

O de wellust van weelde in kleurengloed
Een sparkelend lichtbeeld in bruisenden vloed;
De goudgroene wouden en weiden
De blonde heuvlen der duinenrij,
De loomende golven met zoet gevlei,
Wegdeinend in zalig verglijden.

Laat ons zwerven, Lief, door beemd en bosch,
In schaduwwoud droomen op 't koelgroene mos,
Met den ruischlenden wind door de blaêren.
En denken het leven een eeuwige lust,
Als bloemen door spelende vlinders gekust
Verdroomen onder wuivende varen.

Het leven is wellust, de wellust het leven,
Een dag van geneugten zij ons eenmaal gegeven,
Laat jubelen een blijde, een zorglooze lach!
De tijd niet gemeten naar minuten of uren,
Als zoude dit leven een eeuwigheid duren
Van zwelgend genieten, als een god dit vermag.

III. Een doode.

Een dood verleden ligt nu tusschen ons,
Kom, laten wij een doode toch begraven!
Niet waar? van dooden wordt geen kwaad verteld?
Alleen het goede wordt herdacht, dat zij ons gaven.

Een doode ligt stil tusschen u en mij,
Help mij nu snel, een graf daarvoor te delven;
't Werk is zwaar, kom haasten wij....

Laat onze doode Liefde rusten;
Herdenken wil ik slechts daarbij,
Hoe wij elkander eens in liefde-zwijmel kusten.

Waarom Mei zich beterde. Een schalksch liedeke.

Ik heb twee zusters, beiden schoon
   En beiden jong van dagen.
Toch heeft men over de eene *nooit*
   En de andere *veel* te klagen.
Zij staan mij 't naaste. Zij aan zij
   Gaan wij te zaam door 't leven,
Maar de eene heeft steeds veel meer liefs
   Dan de andere ooit gegeven.

April, erg wispelturig, stout,
   Houdt veel te veel van foppen;
Windt groene rankjes om het hout
   En sneeuwt weêr op de toppen!
Zij lacht en schreit om beurte vaak,
   Maakt dan eens droef dan blijde,
En doet door haar humeurigheid
   Zichzelf en anderen lijden.

De andere, Juni, is een schat.
   Wie zou van haar niet houwen!
Zij strooit met rozen kwistig rond.
   (Als 'k man was, zou ik haar trouwen.)
Voor arm en rijk, voor groot en klein
   Heeft zij haar lach ten beste.
Wat leeft heeft ze lief en wat dood was in 't rond
   Ontwaakt in haar armen ten leste.

Ik zelf heet de Mei: 'k Sta tusschen ze in
   En heb wat van de een en van de ander,
Soms lijk ik op Juni en soms op April,
   Al lijken *zij* niet op elkander.
Ik word door de dichters het meeste geroemd,
   Omdat ik zeer schoon pleeg te heeten.
In waarheid ben 'k ruw vaak en koud van gemoed,
   Dat moesten de dichters eens weten!

Vaak griefde ik anderen, onnoodig en wreed,
   En heel dikwijls vond ik dat aardig,
Totdat eens een jonkman mij zeide: ‘Och wat!
   Dat plagen is uwer onwaardig!
Wees zacht en wees vriendlijk, barmhartig en mild,
   Wie zou er dan niet van je houwen!
Al ben je geen Juni met rozen getooid
   Ik zou dan heel graag met je trouwen!’

CHARLOTTE.

Dievegge!

Ze stond aan de waschtobbe, klein, oud, gebogen vrouwtje, over het magere lichaampje een katoenen jak en zwarte rok. Op het hoofd een witte muts, waaronder het gele, gerimpelde gezichtje treurig uitkeek, als het laatste stompje van een bestaan, dat ook eens bloeide en fleurig was, maar waarin nu uitgedoofd was alle leven, in de doffe oogen geen andere uitdrukking meer dan van een hopeloos moeten, een willoos voortmoeten door het leven.

IJverig wrijven de oude handen het goed door elkander, smeren ze zeep op, klotsen ze het water door de tobbe, dat, hoog opspattend, weer terug valt, om haar handen heendansend, dartel, als uitgelaten kinderen om de moeder.

Ja, ze moet hard voortmaken, want ze moet geld hebben, anders durft ze niet thuis te komen bij haar dochter en schoonzoon. ‘Voor niets wil ie zoo'n oude moeder niet op dak hebben,’ had ie straks nog gezegd.

Had zij dan niet altijd hard gewerkt, haar heele leven lang?

Haar rug doet pijn van 't lange staan, maar klagen doet ze niet. Wat helpt 't haar? Zitten kan ze toch niet, dat is goed voor rijkelui. ‘Hè, zoo'n plaatsje op het Oude-Vrouwenhuis, waar je rustig kunt uitleven je ouden dag en niet meer behoeft te tobben, te tobben altijd maar door. Maar daar hoeft zij niet aan te denken. Zij moet al heel blij zijn, als ze een paar centen kan verdienen met wasschen.’

En snel glijdt het waschgoed door de handen van 't vrouwtje, oud, afgetobd, met gebogen rug.

Het was al vrij laat, toen ze klaar was, want het wilde niet meer zoo goed als vroeger. Ze moest telkens eens even ophouden, moe als ze was door het lange staan.

Maar eindelijk was ze toch klaar gekomen. Een dubbeltje had ze verdiend dien dag. Ze vond het zoo heel, heel weinig, maar er wat van zeggen dat durfde ze niet. God neen, als ze haar ook dat beetje nog eens ontnamen! En met 't dubbeltje in de hand was ze weggesukkeld, met suffe wezenlooze oogen en in haar hart een groote, hevige angst, een angst, die maakte, dat ze heel, heel langzaam voortliep, om nog niet zoo gauw te komen in huis, waar ze haar zouden afsnauwen en toegrauwen, omdat ze niet meer centen meebracht, centen die toch alleen maar dienden om jenever te koopen voor haar dochter en zoon. O God, waaraan had zij dat verdiend! Was zij niet altijd eerlijk geweest en vlijtig en had ze niet altijd gewerkt, om haar dochter fatsoenlijk te kunnen grootbrengen. Had ze haar niet altijd geleerd, om eerlijk te zijn en braaf?

Ze had er niets aan kunnen doen, dat zij met dien kerel getrouwd was, ofschoon hij toen ook al niet goed oppaste en dronk. Ze hadden hun oude moeder toen bij zich in moeten nemen, ze wisten anders toch niet, wat met haar te beginnen.

Toen was haar ellende begonnen. Beiden, haar dochter ook, waren aan 't drinken gegaan. Eerst had ze nog vermaand en hen trachten terug te houden van 't slechte pad, maar ze hadden haar uitgelachen. Het weinige geld, dat ze had opgespaard, door hard te werken, was er door gegaan. Op haar huishouding lette de vrouw niet, en toen oud moedertje het had gewaagd, haar daarop te wijzen, hadden ze haar een lastpost genoemd. Ze moest maar zorgen, dat ze wat verdiende, anders kon ze wel oprukken. Zij hoefde hun niet voor te schrijven, wat ze moesten doen.

En hopeloos, berustend maar weer, was ze weer aan het werk gegaan, maar - veel verdienen kon ze niet meer. Daar was ze te oud voor. Een dubbeltje had ze gekregen!

Ze was blij toen ze uit de groote drukke straten was. Ze voelde zich daar zoo angstig, klein oud vrouwtje, tusschen die groote, wriemelende menigte, die altijd haastig voortholde, al maar door. Ze duwden en drongen haar opzij, ze hadden geen tijd voor haar, ze moesten voort, voort. Ze schoof er als 't ware tusschen door, blij, dat ze eindelijk in het kleine, stille achterbuurtje was aangeland, waar ze woonde. Schuw schoof ze het nauwe gangetje door, op het binnenplaatsje haastig de vrouwen voorbijloopende, die, klaar met hun werk, daar stonden te kletsen.

‘Daar gaat ze weer, die stakker, der straks zel je weer wat hooren,’ zei Vrouw Kaak, en ze zette haar emmer, waarin ze eten had gehaald, neer, om beter haar verontwaardiging te kunnen luchten. ‘Is het niet God geklaagd, dat die kerel die paar centen, die zijn oude moeder verdient, der ook nog gaat doorbrengen? 't Is zonde en schande zoo as die hun ouer behandelen.’

‘Ja,’ knikte Vrouw Prilm gewichtig terug, met een ruk aan haar floddermuts, die woest om haar scherp, beenig hoofd wapperde, ‘Seg dat wel. Ik sei straks nog teugen mijn man: Dat oude mensch houdt et daar ook niet lang meer uit. Die leit gauw op het kerkhof. Ze maken er daar kapot. Zoo'n oue stumpert nog zoo te laten werken.’

‘Nou,’ zei valsch glimlachend een dik wijf, knipoogende met haar roode, ontstoken oogen, en een duw gevend aan een paar kinderen, die aan haar rokken stonden te trekken, ‘ik seg dan maar, as je je kinders in eer en deugd voor gaat, ze je later niet soo sulle vertrappe. Der sel ook wel wat aan haar mankeere, geloof mij maar, nou.’

Zegevierend zag ze den kring rond. En de hoofden bij elkaar gestoken, kletsten ze voort....

Oud vrouwtje was naar binnen gegaan. Een afschuwelijke, walglijke jeneverstank vervulde de kamer. Languit op een paar stoelen uitgestrekt, lag haar schoonzoon, vies, verloopen sujet, zijn lichaam verliederlijkende, door altijd maar weer aan zijn lagen hartstocht te voldoen. In een hoek op den grond speelden een paar kinderen, elkaar bij de haren trekkend, schreeuwende.

Langzaam richtte de kerel zich op, zijn loensche oogen loerende gericht op 't gelaat van 't vrouwtje. En schuw, angstig, legde ze het dubbeltje in zijn hand. Hij lachte, een gemeene, schelle lach. ‘Een dubbeltje. Ben je weer lui geweest? Te lui om te werken, maar niet om hier de boel op te vreten.’ Hij sloeg met de vuist op de tafel en krijschend klonk nu zijn stem: ‘Maar ik zeg je, je kunt in 't vervolg meer in huis brengen, of anders - hij wankelde half - ruk je maar op.’

Ze was in een hoek gekropen, doodelijk beangst door zijn krijschende stem.

Wezenloos starend hoorde ze hem bulderen, zag hem de deur uitwaggelen, hard toeslaande de deur, het dubbeltje in de hand.

De kinderen vervulden met hun scheldende stemmen het vertrek, kropen over den grond. De moeder was zeker weg, aan 't kletsen of in de kroeg.

In elkaar gedoken in haar hoekje bleef ze zitten. Ze had 't niet zoo goed begrepen, wat ie had gezegd. Haar hoofd was zoo oud en zoo suf, maar dat ééne had ze gehoord, duidelijk gehoord en 't kwam telkens en telkens weer terugdwarlen in haar hoofd: 'Je kunt zorgen, dat je meer centen in huis brengt, of anders....' dan beteekende het voor haar.... weg - doodhongeren.

Ze moest meer centen verdienen. Maar hoe kon ze dat doen? Ze werkte toch zoo hard ze maar kon en ze was toch al zoo oud.

En in 't hoofd van 't vrouwtje, afgestompt door een leven van enkel maar werken en sloven, kleurloos, zonder één enkel glimpje van geluk, sufte 't angstig vreemd. Hij moet meer centen hebben, anders....

Dronken kwamen ze dien avond thuis, man en vrouw. Oud vrouwtje was al naar bed, maar van uit haar stroozak, hoorde ze hen nog razen en tieren - tegen haar - en met doodelijken angst in haar hart sliep ze in -.

'Kijk es, dat oude wijf daar, dat het gestolen. Kijk, daar wordt ze weggebracht, daar, tusschen die twee agenten in,' en een bende straatjongens holde luid schreeuwend en joelend er achteraan, het iets heel potsierlijks vindende, zoo'n oud wijf tusschen twee agenten. 'Jongens, daar motten we bij zijn.'

Oud vrouwtje liep er tusschen in, strak, wezenloos, suf.

Ja, ze had gestolen. Ze moest het waschgoed krijgen en vlak er naast op tafel lag een gulden. Er was niemand in de kamer en ze had hem weggegrepen, en in haar moe, moegesuft hoofd, was niets meer, dat er zich tegen verzette. Het was ontdekt en zij had halsstarrig blijven voorgeven, er iets van te weten, zelf verbijsterd door haar daad. Toen hadden ze de politie gehaald. Zoo'n leelijk, oud wijf. Ze hadden altijd wel gedacht, dat er wat meer stak achter dat onnoozele, suffe gezicht. Ze vonden den gulden in haar zak en brachten haar naar het bureau als dievegge.

Willoos, wezenloos liet ze zich meevoeren.

Op het binnenplaatsje stonden de vrouwen te kletsen.

'Zal ik jullie der nou es wat vertellen,' zei het dikke wijf. 'De oue, je weet wel van dernaast, is der zoo door twee agenten naar 't bereau gebracht. Mijn Piet het et eiges gezien. Ze het gestole, een heeleboel geld. Sie jullie nou wel, dat ik gelijk heb gehad. Ze was niet zoo fijn, as ze leek. Ze hadde groot gelijk, der zoo te behandele. Nou het se der eige loon.' Triomfantelijk zag ze rond in den kring. En dien heelen dag op het kleine binnenplaatsje, wauwelden, kletsten ze - over de dievegge.

In de gevangenis zat - oud vrouwtje. Nu had ze eindelijk rust.

CLARA.

Een blik in de Toekomst.

Personen:

Eene Professorin; Eene doctores; Eene dame raadslid;

Poëzie.

Het tooneel stelt voor de studeerkamer der Professorin.

Professorin en Raadslid zitten aan de tafel.

RAADSLID

opstaande.

Ja, ja Professorin, ik wil het niet ontkennen,
Staatswetenschappen zijn een zeer verheven zaak,
Het eenige is maar men moet er aan gewennen
Toch valt het onderwerp bijzonder in mijn smaak.
Ga dus gerust uw gang; gij moogt mij vrij gelooven
Het intresseert mij wel, al is het ook wat droog;
Ik weet het immers wel, de wijsheid komt van boven
Al ben ik een practisch mensch; - vervolg slechts uw betoog.

PROFESSORIN.
Vervolgen mijn betoog? en 'k word voor droog versleten!
Neen jeugdige vriendin, hoor dan het resultaat
Van al mijn denken aan, mijn studie en mijn weten
En zeg m' of in deez' wet niet 't heil van 't volk bestaat.

RAADSLID.
Wel zoo Professorin? berijdt gij nog eens weder
Uw oude stokpaard? kom, ik ben geheel gehoor.

PROFESSORIN.
Maar zet u, s'il vous plait, op uw gemak eerst neder.

RAADSLID

opnieuw plaatsnemend.

En lees mij nu eens vlug uw wets-ontwerp maar voor.

PROFESSORIN

leest.

Artikel een: ‘De vorst, die Neerland mag regeeren,
Vervulle trouw zijn plicht, hij heersche flink en goed;
Artikel twee: ‘Het volk zal zijnen vorst steeds eeren,
Betrachte ook als hij, deugd, vrede, ijver, moed.

Artikel drie: ‘Aan elk, die heeft een eigen meening,
Verstandig handlen wil naar billijkheid en recht,
Den mannen niet alleen, zooals het was tot heden,
Neen aan de vrouwen ook zij 't kiesrecht toegezegd.
Artikel vier: ‘Elk moet het onderwijs steeds prijzen,
‘Bezoek de school en leer’, zoo luide het parool,
Zoo kan op 't allerminst elk 't einddiploma wijzen,
't Zij van gymnasium of van de burgerschool.
Artikel vijf: ‘Op 't land, in dorpen en in steden,
Wordt veiligheid en rust door niemand ooit verstoord.
Mocht iemand dit gebod eens willen overtreden,
Men jaag den onverlaat onmiddellijk maar voort.
Artikel zes: ‘Men zal niet meer belasting heffen
Doch slechts collectes doen vijf-, zesmaal in het jaar,
En d' inkomst zal gewis nog d' uitgaaf overtreffen;
Welk Nederlander is niet om te geven klaar?....’
Wat zegt gij van 't ontwerp?

RAADSLID.
't Is prachtig mooi mijn waarde,
Gij lost daar vragen op, die voor u menig man
Voor tal van eeuwen, onoplosbaar reeds verklaarde;
Ik hoop dat men 't ontwerp tot wet slechts maken kan.

PROFESSORIN.
Zeker gaat het goed daarmeê.....

RAADSLID.
Maar 'k woû U al lang eens vragen,
Was er eens een Zuiderzee?

PROFESSORIN.
Wel gewis in vroeger dagen,
Was deez' stad, was Zeeënburg,
Niet meer dan de val van Urk.
Val van Urk! hoe menigmaal
Hoordet gij u wel verwenschen
Voor uw schommelend onthaal;
Denk eens aan hoe tal van menschen
Heel van Zwol naar Amsterdam,
Enkel met een stoomboot kwam.
Kan men 't met den luchtballon
In een half uur nu bereizen
'k Las hoe het eens anders kon
Men mocht zich gelukkig prijzen,
Wanneer men één nacht, soms twee,
Dobberde op de Zuiderzee.

RAADSLID.
Hemel wat barbaarsche tijd!

PROFESSORIN.
En men heette toen als heden,
Ook beschaafd....

RAADSLID.

Kom malligheid!
Hoe lang is dat dan geleden?

PROFESSORIN.
'k Denk een honderd jaar en tien,

RAADSLID
Kom, hebt gij wel goed gezien?

PROFESSORIN.
Ongetwijfeld....

DOCTORES

binnenkomend.

Ha bonjour!

(tot het raadslid)

Aangenaam u hier te vinden,
't Reizen wordt alweêr een toer
Door de bovenlucht mijn vrinden.

RAADSLID.
Ja, als men een luchtballon
Maar wat meer verwarmen kon.

DOCTORES.
'k Breng u slechts een kort bezoek;
Want ik moest hier over komen,
Op een tochtje naar Parijs,
'k Ben daar in consult genomen.
'k Kon den lust nu niet weerstaan
Hier eens even aan te gaan.

RAADSLID.
Doctores, gij wordt beroemd
'k Hoor uw lof gestaag herhalen.

PROFESSORIN.
En dat m' u professor noemt!

DOCTORES.
'k Ent nu tegen alle kwalen,
Maaz'len, kinkhoest, kiespijn, koorts,
Ook verkoudheid, en zoo voorts.

PROFESSORIN.
Hoe! niet meer verkoudheid? mag men u gelooven?
Die uitvinding maakt u voorzeker nog rijk.
Gij zegen der menschen die proestten en snoven,
Uw naam wordt vereeuwigd, aan Jenner gelijk.
O! niet meer verkoudheid; in neus en in oogen,
Gevoelt men dat aak'lig geprikkel niet meer,
Vernietigd het zakdoekverslindend vermogen;
Nu wordt gij bekroond Doctores, op mijn eer.

RAADSLID tot DOCT.

Wat is ze in extase!... Zeg hebt g' ooit geweten
Dat hier voor jaar en dag een zee nog is geweest,
Hier, waar nu Zeeburg is.

DOCTORES.
Ja, zijt gij dat vergeten?
De Zuiderzee; maar hoe komt dat u voor den geest?

RAADSLID.
Hoe ik er bij kom? wel doordat 'k voor een'ge dagen,
Den titel van een oud, een heel oud boekje las,
'Villes mortes du Sudersé'; ik moest er eens naar vragen,
Want ik dacht dat het van de Stille Zuidzee was.

DOCTORES.
Mis hoor; neen op de plaats waar wij nu zitten praten,
Was eens de zee het diepst; dat is toch wel gewis,
De visch zwom waar men nu slechts pleinen ziet en straten.

RAADSLID.
Geen wonder dat het hier zoo aaklig vochtig is!

DOCTORES.
Maar sprekend van wat ouds, hebt gij ook een van beiden
Die oude opera gehoord soms of gezien?
't Is van een componist ook al uit oude tijden
Een Wagner....

PROFESSORIN.
d' opera hoe heet zij?

DOCTORES.
Lohengrin.

PROFESSORIN.
De Lohengrin? wel zoo, die denk ik straks te hooren,

DOCTORES.
Gewis bevalt zij u want de muziek is schoon.

RAADSLID.
Komaan dan ga ik heen, 'k wil langer u niet storen.

PROFESSORIN.
Blijf maar, ik ga niet uit, 'k hoor door de telephoon,
Het is gemakkelijk, wij kunnen profiteeren,
Van spel en zang, zelfs dans, zoo in 't studeervertrek,
'k Zag een ballet onlangs, en 'k kan u informeeren,
Het toestel werkt perfect....

DOCTORES.
Ja, ja 't is lang niet gek.

PROFESSORIN tot DRS.
Welk een genot voor u, om thuis te kunnen blijven,
Maar kijk, die opera bewijst alweêr niet waar?
Wat ik, voor korten tijd, nog eens aan u mocht schrijven,
Het schoone blijft toch schoon, al is 't na honderd jaar.
Daar hebt ge nu dat boek, de Camera Obscura
Dat blijft ook eeuwig jong, al is het eeuwen oud.

RAADSLID.
O, wee, mijn cauchemar! nu zeurt zij vast weer uren....

DOCTORES.
'k Zal trachten dat ik haar wel anders bezighoud.

(tot Prof.)

Sluit ge als gij van 't jaar gaat reizen,
U nu weêr bij mij eens aan,
Gij zult wis mijn keuze prijzen;
'k Denk naar 't Noorden eens te gaan.
De Noordpool wil ik bezoeken,
In zes weken uit en thuis.

PROFESSORIN.
Dank je, ik ken dat land uit boeken,
En die koû daar is een kruis.
Neen ik ga naar Insulinde,
't Land van licht en zonneschijn,
Palm, banaan en tamarinde.

RAADSLID.
Nu 't zou mij te warm daar zijn

DOCTORES.
Hoe gaat gij de reis nu maken?

PROFESSORIN.
Wel, met d' electrische boot,
'k Zag onlangs hoe die van 't baken,
Eensklaps pijlsnel voorwaarts schoot.
En één ding vooral, is prachtig,

DOCTORES.
O, ik weet wat gij bedoelt
Zeeziekte, voorheen zoo machtig
Wordt nu heel niet meer gevoeld.

RAADSLID.
't Wordt mijn tijd, wij hebben heden
Moet gij weten, ook nog raad.

DOCTORES.
Zijn hier vele damesleden?

RAADSLID.
Náár, dat 't maar zoo matig gaat,
Neen, het zijn er nog maar twee.

DOCTORES.
Zoo, dan loopt dat ook niet mee.

RAADSLID.
Och! het is vervelend strijden,
Tegen doofpotpolitiek;

PROFESSORIN.
Maar er komen andre tijden,
't Weet het, ras bezwijkt de kliek,
Die het weder brengen wou,
Tot de slavernij der vrouw.

DOCTORES.
Ja, verbeeld je, wasschen, vouwen,
Strijken, poetsen, en zoo meer,
Dat is werk slechts voor de vrouwen,
Roept gedurig menig heer,
Zij behoort in 't huisgezin....

RAADSLID.
Bah! dat is voor ons te min.
In 't maatschappelijke leven,
Steeds gelijk staan met den man.

PROFESSORIN.
En 't bewijs is wel gegeven
Dat 'k mij met hem meten kan.

RAADSLID.
Neen, de man heeft niets meer voor,
Ons de raadzaal, hem 't kantoor.

DOCTORES.
Toch heeft men bekrompen zielen,
In wier smaak, en 't is maar goed,
Al die bezigheden vielen,
Daar 't vaak toch gebeuren moet.

RAADSLID.
Maar hoe staat het in dien kring
Dan ook met d' ontwikkeling?

PROFESSORIN.
Treurig zeker is dat leven;
Neen, beschaving van den geest,
Daarnaar trachten, daarnaar streven
Wij ontwikkelden het meest,
En geen werkkring is te groot
Die ons 't leven immer bood.

POËZIE

in uiterlijk het tegenovergestelde der andere drie dames, is sedert weinige oogenblikken op den achtergrond verschenen, en spreekt nu.

Wel is de werkkring groot, en zijn de plichten velen,
Die nu, als t' aller tijd der vrouw zijn opgelegd;
Ik hoorde uw gesprek, laat mij er ook in deelen,
Een plaatsje in uw kring zij ook mij niet ontzegd.

DOCTORES.
Maar wie, wie zijt gij toch, die u hier in komt dringen?
Het komt mij voor dat ik voor 't allereerst u zie.

RAADSLID.
Ja, ik verbeeld mij ook dat we u nog nooit ontvingen.

POËZIE.
Neen, dat geloof ik wel.... mijn naam is Poëzie.

RAADSLID.
Wat zegt gij? Poëzie? is die dan nog in leven?
Ik dacht dat zij sinds lang reeds in het niet verdween.

POËZIE.
Al heeft ook menigeen mij mijn congé gegeven,
Toch leef ik als gij ziet....

DOCTORES.
Een dwaasheid naar ik meen.

POËZIE tot de PROF.
Misschien zult *gij zelfs*, eens wel weêr aan mij gewennen.
Mevrouw, heugt het u nog, hoe ik voor langen tijd
Van zeker boekje u de schoonheên leerde kennen?
Camer Obscura was 't....

PROFESSORIN.
't Is of ge een ander zijt.

POËZIE.
Dat zal wel, ik verschijn in allerhande vormen.
Nu ben ik jong, dan oud, eenvoudig of geleerd,
'k Verschijn bij zomertijd of wel bij winterstormen,
Ik word gelokt, geduld, verdrongen of vereerd.
'k Ben overal tehuis, bij alle stammen, volken,
Want ik spreek iedere taal, en als men naar mij hoort
Toon ik den lichten rand om donkre onweerswolken,
Wijs ik op meen'ge bloem, die dan het oog bekoort.
Ik heb altijd geleefd....

RAADSLID.
Jawel, maar in deez' dagen,
Zijt gij een sinecure....

POËZIE.
Ik streed al heel wat strijds,
Kom als men mij verstoot, weêr telkens toegang vragen.

DOCTORES.
Maar wijken moet gij toch nu voor den geest des tijds.

POËZIE.
Gewis, denkt menigeen als gij;
Maar schoon deez' tijd ook practisch zij,

Toch dringt en stoot m' elkander,
Elk denkt slechts om *zijn* doel alleen,
En roept dan luid daarheen, daarheen,
Geen mensch denkt aan een ander.

PROFESSORIN.
Geen tijdperk is aan dit gelijk,
Het is aan groote inventies rijk;

RAADSLID.
Ook wij zien ons waardeeren;
Gelijke rechten met den man
Gij ziet het dat het mag en kan.

POËZIE.
Ik wil uw kunde eeren;
'k Erken het graag, ontwikkeling,
Is zeer gewenscht, in elken kring;

DOCTORES.
En gij zijt niet meer noodig.

POËZIE.
Vergeef het mij, dat is niet waar,
Het blijkt mij nog zoo hier en daar,
Ik ben niet overbodig.
Week ik al meer en meer terug,
Wijl 'k werd behandeld norsch en stug;
Ik heb toch ook bewijzen,
Dat iedereen mij niet verstoot
En is hun aantal ook niet groot;
'k Wil mij gelukkig prijzen.
Hoort hij naar mij, ik leer den man
Hoe hij voor velen leven kan
Te midden van zijn zaken.
De schoonste roeping van de vrouw,
Zoo zij slechts volgt mijn raad getrouw,
Wil ik haar duid'lijk maken.

DOCTORES.
De kennis weêr den doofpot in
De vrouw slechts in het huisgezin,
Dat is gewis uw leuze?
Slavin haar rol; neen, nogmaals neen!

POËZIE.
Daar kan 't gelukkig nooit meer heen,
Zij volge vrij haar keuze.
En onze groote maatschappij,
Heeft werk voor elk, dat weten wij,
Maar zij moet niet regeeren
In raadzaal en in landsbestuur
Dat strijdt geheel met haar natuur.

RAADSLID.
Hoe, wilt gij ons nog leeren?

POËZIE.
Wat zijt gij op uw wijsheid prat,

U leeren, zeker wil ik dat,
Gij moogt er op vertrouwen.
U leeren, kan ik dit gewis,
Daar gij 't niet weet, de zachtheid is
De schoonste deugd der vrouwen.

DOCTORES.
Hoor haar eens....

POËZIE.
Gij gelooft mij niet.
Maar, schoon gij het nu nog niet ziet;
Het blijft niet zoo voor immer.
Wat goed, en edel is, en schoon,
Het blijft bestaan trots smaad en hoon,
Vernietigd wordt het nimmer.
En eens, wat men ontkennen mag,
Zal ik gewis niet meer de vlag
Voor 't réalisme strijken,
Dan wek ik weder sympathie;
Ik weet het zeker, Poëzie

Zal nooit geheel bezwijken.
Dan buigt ook gij voor mij het hoofd.

RAADSLID.
Een dwaas is hij die dat gelooft.

POËZIE.
Wil mij slechts kennen leeren,
Het onbekend maakt onbemind,
Is wat ik dikwijls ondervind.
Mag ik eens wederkeeren?

RAADSLID.
Och ja als gij daar heil in ziet
Maar helpen zal het u wei niet.

POËZIE.
Dus dames, dan tot later,
Vaarwel.

(af.)

DOCTORES.
Adieu; - wat raar bezoek!

PROFESSORIN.
Mij dacht die vrouw sprak flink en kloek.

RAADSLID.
Och, 't leek wel wijn met water.
Nu is 't al haast te laat zoo waar.

DOCTORES.
Mijn luchtballon is wis ook klaar,
Wij gaan dus met ons beiden.

(beiden af.)

PROFESSORIN ***peinzend.***
Ja, ja, mij dunkt zij had gelijk,
Men kan, al is m' aan kennis rijk,
Toch niet van 't schoone scheiden.
O, zeker, wel is kennis macht,
Maar 'k heb toch ook wel eens gedacht,
Al wordt zij hoog geprezen,
Zij laat de menschen dikwijls koud,
En, wordt men eenmaal dof en oud,
Hoe zal het dan wel wezen?
Foei, dof en oud, een leelijk ding,
Dan helpt gij niet, ontwikkeling,
Wat men ook moog beweren,
Neen, dan behoeft men sympathie....
O, zeker, zeker

Poëzie.

Gij moogt eens wederkeeren.

(Einde.)

A.B.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Amsterdam 28-4-1904.

Zeer Geachte Freule,

Na het stukje over 'Reformkleeding,' van Frieda Neumann, in de Hollandsche Lelie gelezen te hebben, voel ik mij gedrongen, het volgende mede te deelen, en wel dat ook *ik* met de sleur van 'reform' draagsters mee ben gegaan, deels ook omdat ik een hekel aan 't corset had en mij de reformkleeding eene ware verlossing toescheen. Het corset werd in een hoek gesmeten, maar...., al heel gauw (vooral des winters met de zware kleeding), zocht ik mijn corset weer op, daar ik behoefte had aan een steun. Mijne schouders begonnen pijn te doen, een vreeselijke moeheid kwam, na eene wandeling, over mij en ik kreeg een ontzettende pijn in rug en lenden, wat ik *voor* dien tijd *nooit* gekend had; en, had ik mijn corset weer eenige dagen aan, dan verdwenen die lenden- en rugpijn weer. (Schouderpijn behield ik, daar ik de reformkleeding nog droeg).

Dat ik weer tot de gewone kleeding overga is natuurlijk, en ik geloof dat vele dames het met mij zullen doen. Het was mode, èn,... modes maken dwazen; ik wàs helaas één van die velen.

Dat ik reform leelijk vind? O, neen! maar dat het *zéér* nadeelig voor de gezondheid is: O, ja!

EENE EX-REFORMDRAAGSTER,
Lezeres der Holl. Lelie.

P.S.

Na dit schrijven valt mijn oog zoo juist op een ingez. stukje van J. Haaxman.

Ik moet die dame mededeelen, dat mijne reformkleeding wel degelijk op heup en schouders rustte, en dus niet snitloos was, of een 'hobbezak'.

II. Over het Bovenzinnelijke.

In den laatsten tijd is er in de Holl. Lelie veel over deze zaak te berde gebracht. Er is waarschijnlijk geen onderwerp, dat de menschen meer in beweging brengt gedurende hun leven dan juist dit. Want toch ieder stelt zich vroeg of laat de vraag: Vanwaar ben ik en waarheen? Wat is de reden van mijn bestaan?

Het boek van onze Redactrice: 'Vragensmoede' maakte m.i. óók dáárom zooveel opgang, omdat een ieder bijna, die het las, er min of meer de geschiedenis in terug

vond van eigen gedachtenstrijd en nadenken. Niet allen evenwel kwamen tot dezelfde resultaten als de schrijfster. En waarom? Eenvoudig omdat we niet allen gelijke ervaringen hadden in ons leven en ze niet op allen denzelfden indruk maken. Reeds bij onze geboorte brengen we van onze ouders mede een zekeren aanleg, een aard. Daaronder echter stroomt het leven, het menschelijk bestaan, zooals het bij ieder is. Maar tengevolge van den aard, van ons temperament, zullen we niet allen tegelijk tot dezelfde resultaten komen. Wie nu zoo diep ondervindt, dat hij getroffen wordt tot op het Leven, dat in alle menschen onder de oppervlakte van hun gewone Zijn stroomt, die ziet daarin het Eeuwige en erkent er in de bewuste werking van den Eeuwige.

Dan ook begrijpt hij beter hoe en waarom de Christus kon zeggen: Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven. Alleen door lijden kan die beteekenis worden verstaan.

Er is, ik zou haast zeggen, in alle menschen bij tijden een begeerte naar een volmaakt geluk, naar iets beters dan wat deze wereld biedt. Er is bij velen vaak een afschuw van het gemeene in deze wereld. Het besef van dit in te zien *is* reeds een bewijs voor het bestaan van eene Bovenzinnelijke wereld.

Zie, hierover gaat de vraag altijd. Is er een

hiernamaals? Zijn we echt dood, als we zijn gestorven? Is 't graf 't laatste? Wie oppervlakkig toeziet, zegt ja. Maar onze rede zegt, neen. We zijn immers overtuigd van 't bovenzinnelijke. We merken in onszelf op de zedewet. We hebben 2° geen vrede met eene vernietiging. 3°. Komt onder alle volken eene begeerte en een geloof aan een later leven voor.

En ten slotte komt de absolute scheiding tusschen wie alleen zijn natuurlijke rede erkent en klakkeloos eene bovenzinnelijke, en inwendige Openbaring ontkent. Wie de laatste erkent, wordt verruimd in zijn bewustzijn en *kan* slechts op die wijze overtuigd worden van een hiernamaals.

Ik geloof wel, dat het Spiritisme velen tot die overtuiging kan brengen. Evenwel blijft daarbij altijd de twijfel aan suggestie van 't medium bestaan. M.i. kon op dit gebied de Materialisatie, de Stoffelijk-wording van den geest beter iets bewijzen. Nog eens, een geloovige heeft dit laatste niet direct noodig.

Voor hem ligt het gewicht in de verruiming van eigen bewustzijn, wat weer iets anders en diepers is dan Zijn *verbeelding*. 't Is 't verborgen leven Gods, dat net zoo goed gewerkt en gevormd wordt als de schoonste levensvormen in de natuur.

Dat velen niet tot geloof komen, is ook wel tengevolge van het feit, dat ze min of meer door eigen schuld niet goed zochten, niet in allen deele oprecht waren. Ook op dit gebied geldt de Latijnsche spreuk: Magna est vis veritas, et praevalebit: Groot is de macht der Waarheid en zij zal zeker zegevieren.

Er is veel raadsel, veel mysterie in de wereld. Men mag dit niet op lichtzinnige wijze met het geloof aan een hiernamaals enz. vermengen. Dan doet men ook niet goed.

Zeker is, dat langzamerhand ook op dit gebied meer klaarheid in een en ander zal komen, evengoed als dat we meer van de Natuur af weten dan vroeger.

Dit nu is eene inwendige, bovenzinnelijke Natuur, waarvan ons inwendig zieleleven eene afspiegeling is, en waarvan Christus getuigd heeft en waarvan die in Hem gelooven steeds eene getuigenis, zelfs in stervenstijd hebben afgelegd. Waarom zou Christus niet kunnen zijn opgestaan, als Hij toch God zelf is geweest in het vleesch, in gestalte van mensch? 't Lijden is er eenmaal, de zonde ook, ze zijn dus noodig geweest in 't Wereldplaan, en niet te vergeten is er de Goddelijke Verlosser, de Zaligmaker van Zielen, Die verzoening heeft gedaan voor alles en tot eene betere wereld opvoert. Wie dit gelooft is gelukkig. Mochten we allen daar heengaan om Jezus wil. Het zij zoo! -

J.B. NAAKTGEBOREN.

Brieven van een Haagsch meisje.

II.

Beste Ciel!

Het ‘Nageslacht’ spookt zoo geweldig door mijn hoofd, dat ik je maar gauw-gauw schrijf, en allemaal over het ‘Nageslacht’, want ik ben er vol van, van 't Nageslacht....

Je denkt nu misschien wel dat er een engagement hangt, van mij of van een van de meisjes. Ik zal je dus maar gauw uit den droom helpen, en je vertellen dat dáárvan geen sprake is. We zijn nog allen, behalve Ellie natuurlijk, maagden zonder vrijers, en dus zonder directe reden om zoo te tobben over 't ‘Nageslacht.’ Maar dat doet er niet toe, het Nageslacht zit ons héél hoog op 't oogenblik.

't Is natuurlijk begonnen door Clotilde.... Ze is namelijk pardoes vegetariër geworden... ‘om het Nageslacht’. Ze heeft op 't Damesleesmuseum een heele boel boekjes in handen gekregen, van een juffrouw Jungius, en van een meneer Felix, en van een prof: Van Rees, en hoe ze allemaal méér heeten mogen.... En het schijnt volgens die boekjes dan vreeselijk barbaarsch en vreeselijk ongezond en vreeselijk slecht om vleesch te eten. En.... of Clotilde 't nu heelemaal juist begrepen beeft of niet, laat ik voor háár rekening.... maar enfin, ze heeft dan, dank zij die boekjes, ingezien dat het voor 't ‘Nageslacht’ en voor de ‘toekomstige menschheid’ zeer zegenrijk en zeer nuttig zal zijn, wanneer zij, in haar maagdelijken staat, voortaan geen vleesch meer eet....

Nu moet je weten dat Tante alléén maar meedoet aan moderne-vrouw-nieuwigheden en sociale questie en maatschappelijk-werk en al dat fraais, wanneer die niet hinderen in haar wel-ingericht huishoudentje, en zich laten vereenigen met haar wereld-leventje van voorname Haagsche dame... En nu heeft Tante een volmaakte, sinds-jaren-bij-haar-dienende, maar dientengevolge zeer van haar eigen bekwaamheid en eigen rechten overtuigde keukenmeid.... En daar hadt je de poppen aan het dansen....

Clotilde stormt de keuken in, en beveelt op haar besliste manier, - vóórlezend uit een vegetarisch kookboekje, - dat ze van middag dit en dat wil eten, zóó en zus toebereid,.... en geen vleesch meer. Ze geeft gratis nog een nuttige verhandeling er bij, ten bate van de verzamelde gedienstigen, over 't gevaarlijke en schadelijke van dierlijk voedsel... etc.

En, Sien, de keukenprinses, valt uit vóór ze half-klaar is: ‘Ik heb met al die malle fratsen niet van doen, en ik kook zooals ik 't gewoon ben, en als ik voor al de juffers àpart eten moet klaarmaken in 't vervolg, dan ga ik m'n eigen liever ergens anders verhuren....’

Je begrijpt, Clotilde woedend naar Tante, om zich te beklagen over Sien's brutaliteit. En Sien achter haar aan, om zich over Clotilde te beklagen. - En Tante woedend op Clotilde om dat in-de-war-sturen van 't huishouden! En tranen van Clotilde! En, toen ze weer spreken kon, opnieuw een snikkend betoog over haar ‘Plicht’ aan 't ‘Nageslacht’. -

Ik kwam in op dat moment. Ik had m'n muziek-les gehad. En toen ik hoorde wáár 't over ging, schoot ik ineens in een onbedaarlijken lach! Omdat het zoo'n gek tooneel was, Tante en Clotilde en Sien, allemaal kijvend en woedend op elkaar.... en dat allemaal tot ‘Heil van 't nageslacht’....

Dat ik het door dat gelach niet beter heb gemaakt, begrijp je. 't Keerde zich ineens allemaal tegen mij. Clotilde zei snikkend, dat ik haar altijd miskende, dat ik niets voelde voor ‘nobele hooge aspiraties’... en een heele boel meer van dien aard. En ze kreeg het daarbij zoo op haar zenuwen van kwaadheid, dat Tante's moederlijk gevoel ontwaakte, en ze haar verdere boosheid dus gemakshalve aan mij ontlastte. ‘Ik scheen niet te merken dat ik een jaartje ouder werd’ - zei ze vinnig. ‘Al dat gichelen en rallemallen was op mijn leeftijd héél misplaatst. Ik deed beter Clotilde's voorbeeld te volgen, en mij óók eens in mijn plichten te verdiepen.’ -

En Sien werd naar haar eigen domein teruggezonden, met bevel zich verder niet met de zaak te bemoeien... Tante zou wel zorgen dat alles in orde kwam.

En zoo is het ook geschied... Er komt voortaan voor Clotilde en haar mogelijk ‘Nageslacht’ een afzonderlijk maal-eten uit een vegetarisch restaurant. Sien heeft dus geen reden zich te beklagen. Maar je moet de airs zien waarmede zij zoo'n would-be croquetje, van alles-gemaakt behalve van vleesch, of zoo'n ding dat de pretensie heeft zich côtelet te noemen, en dat toch in 't geheel niet behoort tot de algemeen-erkende familie der vleesch-côtelettes, aanvat met een soort griezelige minachting, dan van zich afschuift... en eindelijk schouderophalend naar haar fornuis terugkeert, om zich met dubbele woede te werpen op het braden van een kip of een runder-rib... Ik was een paar maal toevallig in de keuken, toen ze zulke restjes van Clotilde's maal opruimde. En ik verzeker je, het was de moeite wáád! -

Wat Clotilde betreft, zij eet haar gaarkeuken-maal met waren heldenmoed! - Zij zegt dat het lekker is, en dat ze voelt hoe het groenten-eten ‘haar gemoed zacht stemt’ en ‘de driften bedaart.’

Nu, *dat* mag ik lijden! Dan heeft niet alleen het misschien-nooit-komende Nageslacht wat aan haar zelfopoffering, maar ook wij, die rondom haar leven, profiteeren dan eens een beetje mee. Ik denk namelijk altijd als ik Clotilde aanzie, dat het een goddelijk iets moet zijn om tot haar ‘Nageslacht’ te behooren, van wege alles wat zij doet voor ‘de toekomstige menschheid.’ Maar, als je maar doodgewoon bent een mensch van het heden, die met haar moet verkeeren en omgaan in den huiselijken kring, dan valt er ongelukkig niets voor je af van al die goedheden. Dan moet je integendeel veel dragen... ter wille van het Nageslacht...

O, Ciel-lief, ik wou dat je ons aan tafel had zien zitten dien éérsten dag van Clotilde's ‘toetreden tot den Bond’ - zooals zij 't noemt... Tante's gezicht één en al donderwolk, om ons, Ellie, Jetteke, en mij, in toom te houden. Want Ellie en Jetteke stootten elkaar aan, en deden vies van de rare schoteltjes, op grove restaurant-schaaltjes, voorgediend aan Clotilde... Ik was vastbesloten in 't gehéél niets te zeggen, omdat ik een beetje boos was, eerlijk-gezegd, op Tante vanwege haar vinnigheid van 's ochtends.... En Clotilde, manmoedig, massa's

groenten-verslindend, al maar door bergen-opladend op haar bord, om te toonen *hoe* lekker 't was.... Daarbij met een gezicht *nog* zuurder dan haar zuring vóór haar.

En uit de keuken klonk telkens een onheilspellend bordengerammel en vorken-gegooi, van Sien, die op die wijze protest bléef aanteekenen tegen de beleediging door Clotilde aangedaan aan haar kookkunst....

En Anna, onze binnenmeid, héél akeligstrak kijkend, om niet uit te barsten in lachen om dat nijdig gegooi....

Ik verzeker je, het was allesbehalve een tooneel van huiselijken vrede en eendracht.

Maar wat deed *dat* er toe!.... 't Ging immers om 't 'Heil van de toekomstige menschheid,' om het 'Nageslacht'....

En het is een hartverheffende gedachte nietwaar, dat Clotilde voortaan erwtjes en boontjes en sla eet... enkel en alleen terwille van een Nageslacht, dat ze niet heeft, en wel nooit zal krijgen ook....

Vliegend:

Je LOUT.

(Wordt vervolgd.)

Varia.

I. Een Held.

Menschen die zich zeer aan mij ergeren als ik iets zeg dat hun *niet* bevalt, vinden mij zoo van tijd tot tijd goed genoeg om de puntjes op de i te zetten,.... als ze 't zelf liever niet doen.

Dan word ik door hen vereerd met een uitknipseltje uit de een of andere courant, en beleefd verzocht de kat de bel aan te binden.... terwijl men zelf veilig op den achtergrond blijft. Dezelfde freule Lohman die men het bij andere gelegenheden (als 't *niet* in de eigen kraam te pas komt) heel kwalijk neemt dat zij zoo durft, en zoo maar mir nichts dir nichts de waarheid zegt, is dan plotseling de aangewezen persoon om de kastanjes uit het vuur te halen voor hen die zich zelf liever niet branden willen.

- Zoo zendt mij thans een volbloedfeministe, die heel best haar eigen mondje weet te roeren als het geldt haar 'Rechten'; die vaardig is met woord en met pen (ook o.a. om mij er van langs te geven als ik haar ergernis heb opgewekt), leukweg het hieronder volgend uitknipseltje, en voegt erbij '*Toe schrijft U hier eens wat over.... Ik vind het....*' (Hare krachtige uitdrukkingen van ergernis, durf ik niet herhalen uit vrees voor de strafwet....

'GEMENGDE BERICHTEN.'

'*Men meldt ons:*

Hedennacht ontwaakte iemand door het keffen van zijn hondje, en bemerkte hij tot zijn schrik dat zijn kamer geheel vol walm stond, *waarop hij onmiddellijk naar buiten snelde. Verschillende spuiten snelden dadelijk te hulp.*

Te halfdrie was de brand gebluscht. De achterkamer was geheel uitgebrand.

De vrouw en twee kinderen van den betrokkene waren juist des middags elders gaan logeeren, *zoodat hij alleen thuis was. Het hondje werd door de brandweer, gestikt*, *in een hoek van de kamer gevonden.*'

Ik zou mijne correspondente kunnen antwoorden: 'Doet U hetzelf.' Waarom moet *ik* de trechter wezen van uw ergernis? U durft anders zoo luide.... kraaien! (pardon, lieve mevrouw, ik noem de dingen gráág bij den naam).

Waarom kraait U alléén over 'vrouwenrechten' en 'slechte mannen', en laat het aan mij over Uw verontwaardiging over andere onderwerpen voor U te behandelen...?

M. a.w. Waarom is freule Lohman goed genoeg om te *zeggen* wat anderen *denken*... maar niet *durven* zeggen....?

- - Maar in stede van haar dit te antwoorden, voldoe ik liever aan het verzoek mijner feministe. *Want ik ben blij dat ik het deze maal zoo volkomen met haar ééns ben.*

Zeker. Ze heeft volkomen gelijk. - Is het niet heldhaftig zelf de vlucht te nemen, en den hond-vriend, die door zijn keffen waarschuwde, meedoogenloos in de vlammen te laten stikken....?

Getuigt zulk een daad niet van echt *manlijke* kloekmoedigheid en tegenwoordigheid van geest?

Voelt men niet zijn borst zwellen van trots, dat men *mensch* is, verheven boven 't ‘redelooze dier’, wanneer men leest hoe ‘menschwaardig’ wij ons in gevallen als het bovenstaande gedragen ten opzichte van ‘het redelooze dier?’

.... Waarlijk mijne feministe kan er zeker van zijn, dat zulke ‘Gemengde Berichten’ méér bijdragen tot mijn mogelijke minachting voor ‘den man,’ dan al hare Vergaderingen, Betoogingen en Congressen waar ‘de Vrouw’ zwetst over ‘De Vrouw.’

II. Madame Marie Derwel.

In de dagen toen de reform-kleeding-questie brandende was in de Lelie, tengevolge van professor Hector Treub's krachtig protest tegen ‘hobbezakken,’ heb ik naar aanleiding van een der artikelen over reformkleeding, (ik gelóóf dat van dr: Stratz), bereidwillig meegedeeld hoe tevreden ik-zelve ben over het mij in der tijd geleverde corset van Madame Marie Derwel; Den Haag.

Thans wil ik geheel uit eigen beweging mijn dank aan haar uitspreken voor het *uitstekende* corset, dat zij mij onlangs heeft geleverd, na een langdurige ziekte waarin ik zeer veel moest liggen. Niet alleen drukt dit corset nergens, maar het is zelfs aangenamer het te dragen dan het uit te laten, omdat het den rug steunt, en uiterst gemakkelijk zit. Al mijn vroegere japonnen, gemaakt op het vorige corset, kan ik blijven dragen zonder verandering.

Ik stel er prijs op dit woord van dank uit te spreken, omdat Madame Derwel mij werkelijk aan zich verplichtte door hare uit-

stekende behandeling. - (Zij is mij door den geneesheer gerecommandeerd. En haar adres wordt aanbevolen door verscheidene doktoren...)

Mijnentwege mogen sommigen die dit lezen wellicht denken, dat hier een aanval achter schuilt op de Reformkleeding. Dit is echter geenszins het geval. Het is niets anders dan een eerlijke uiting van dank aan Madame Marie Derwel, Anna Pauwlonastraat 45, Den Haag.

P.S. Toen ik mad: Derwel de eerste maal aanbeval, woonde zij in de Jacob Van der Doesstraat. Haar groot succes heeft haar thans in staat gesteld hare zaak te vergrooten, en over te brengen naar een ruimere en fraaier gelegen woning in de Anna Pauwlonastraat.

III. Oordeel van een Onderwijzeres.

Voor Céline.

(Zie Lelie van 13 April j.l.)

‘*Als ik een kind had, zou 'k me telkens van 't wedervaren van mijn kind op de hoogte stellen, zoowel bij 't kind zelf als hij de onderwijzeres, en bleek 't mij dat die twee 't ondanks mijn bemiddeling niet met elkaar kunnen vinden, dàn zou 'k 't heel eenvoudig eens bij een andere, minder strenge onderwijzeres proleeren. Niet dat 'k mijn kind gelijk zou geven tegenover de onderwijzeres, neen, ik zou mijn uiterste best doen deze te helpen de beweeglijkheid op school te temperen; want de lastige kinderen juist belemmeren 't werk op school zoo en maken 't o zoo moeilijk! Maar ik zou 't niet kunnen verdragen, dat die beweeglijkheid telkens met de méést mogelijke gestrengheid wordt gestraft, en bij een kind van 6 jaar wel 't allerminst. Ik zou mijn kind nimmer op een school willen hebben waar men ‘ten allen tijde een speld moet kunnen hooren vallen.’ Dàt is immers* **natuurverkrachten!!!** *Welke ziekten daaruit kunnen voortkomen? Dat zullen de doktoren U beter kunnen zeggen dan ik. Ik kan niet anders zeggen dan dat ik dergelijke ‘drilmajoren’ (te strenge onderwijzers en onderwijzeressen) verfoei!*

Met hoogachting:

W.P.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

‘BETTIE’ bezit over 't algemeen een goed oordeel. Met haar hand onder 't hoofd kan zij dikwijls ernstig zitten nadenken. Zorgen kent ze gelukkig niet, zoodat ze alle gelegenheid heeft rustig en veel te werken. Bij alles wat ze doet gaat ze beredeneerd te werk, wat evenwel het gevolg heeft, dat ze in de hoogste mate vitterig is, op alles aanmerkingen maakt en in haar zorgen niets deugt, wat weer een gevolg heeft, dat ze grillig, nukkig en coquet is. Haar plannen weet zij door haar wilskracht en volhardendheid ook uit te voeren. Flink, open en eerlijk komt zij voor haar ideeën uit en is over 't algemeen niet bang uitgevallen. Ondanks haar vitterigheid heeft zij een goed warmkloppend hart, dat spoedig meevoelt en gaarne helpt. Zij is tevreden, is dikwijls vroolijk en neuriet gaarne. Zelfbewust, levendig, evenwel voorzichtig doet ze wat ze wil. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

A.H.G. te U. (brief afgezonden uit Baden-Baden). Ik heb Uw beschouwing over den wedstrijd: ‘Hoe kan een finantieel-onafhankelijk meisje zich het best nuttig maken,’ niet opgenomen, omdat gij blijkbaar géén abonnée waart. Dit viel althans niet duidelijk op te maken uit Uw brief. Èn alleen Abonnés mogen meedoen. Daar gij echter een ‘trouwe lezeres’ zijt, zult gij deze correspondentie wel onder de oogen krijgen. Meld mij dat s.v.p. eens. Er was veel wáárs in Uw opstel, maar alleen geloof ik dat men om *goed* te verplegen een zeer bepaalde ‘roeping’ moet hebben. Uw beschouwing was daarom niet algemeengenoeg. - Ik dank U zeer voor Uw brief, en voor het in mij gestelde vertrouwen wat het slot betreft.

Een rijke moeder. Neen Uw stukjes zijn nog niet vernietigd, maar liggen ter Uwer beschikking. - Hoe heerlijk lieve mevrouw, dat gij U in B. zooveel gezonder gevoelt! Als ik dergelijke verhalen verneem als dat over Uw dokter, vraag ik mij altijd af waarom de menschen er zoo gemakkelijk in berusten, dat een dokter *zonder nauwkeurig onderzoek* zijn raden en voorschriften uitdeelt. In groote steden maken doktoren zich hoe langer hoe meer schuldig aan één à twee minuten-visitetjes, waarna zij, zonder zich den tijd tot onderzoek te gunnen, in hel wilde weg een oordeel uitspreken, dat dikwijls kant nog wal raakt dientengevolge. Het is treurig dat zulk een mooi vak dikwijls zoo gewetenloos wordt beoefend. Gelukkig dat Uw professor U bijtijds voor verdere schade bewaard heeft.

- Ik dank U zeer voor Uw langen en vertrouwlijken brief, en verheug mij bijzonder dat U het ééns zijt met mijn antwoord aan Hendrik. - Wees ervan overtuigd lieve mevrouw, dat brieven als de Uwe mij steeds welkom zijn. -

Edzarda. - Ik geloof niet, dat ik ‘Victoria’ mooi vind. Het is *soms* heel mooi, maar als gehéél-genomen kan ik het toch niet návoelen. Wilt gij mij eens schrijven, *waarom* gijzelf het zoo bijzonder mooi vindt? Dat boek van George Egerton heb ik-zelve in het Engelsch.

- Neen, Uw handschrift heb ik niet herkend; ten minste, ik heb er niet op gelet. Ik zou het echter in elk geval heel gevaarlijk vinden, om iemand die ik niet ken te beoordeelen *alleen* naar een handschrift-beoordeeling. - 't Handschrift van Uw zuster heb ik indertijd in goede orde gekregen. Of het reeds beoordeeld is, weet ik niet.

Heerlijk dat Uw studie U helpt om Uw verdriet te boven te komen. In zulke gevallen als het Uwe is studie oneindig beter dan leegzitten. Want in Uw kleine huishouden zou er voor U niets te doen zijn, nu Uw zuster 't huishouden bezorgt. Dat gij beiden kunt *samen* wonen, en niet ieder op Uw eigen gelegenheid de wijde wereld behoeft in te gaan, verheugt mij bijzonder. Nu hebt gij toch samen wat gezelligheid, en een thuis bij elkaar; en

gij kunt in elkaars genegenheid vergoeding zoeken voor 't gemis Uwer ouders. Elkaar zoo hartelijk mogelijk liefhebben, is de beste troost. En al moest gij Uw vader ook vroeg missen, het is toch heerlijk dat gij zóó over hem kunt schrijven! Zulk een nagedachtenis aan een vader vergoedt veel. Overigens echter wil ik U geen banale vertroostingen opnoemen. Ik *vind* het hard voor U.

Mevr: D.V.-T. te D^{t}. Ik vind in Uw brief geen pseud: en veronderstel dat U zichzelf op deze wijze herkent. Het deed mij zeer veel genoegen te vernemen, dat Uw omstandigheden zich zoo veranderd hebben. De kleine baby zal ook wel veel van Uw tijd in beslag nemen. - Het was jammer dat ik Uw bezoek door dat misverstand miste.

Mevr: A.K. - In Uw laatsten brief geeft U geen voorletters aan. Ik hoop dat U zich hierin herkent. De beloofde particuliere brief komt te zijner tijd. U kunt er op rekenen. Maar het kan nog wel wat duren. - Ik schrijf met zoo'n genot dat zinnetje van U over: '*Daar ik mijn twee kinderen nooit aan de meiden overlaat!*' - Hoevele Haagsche mama's kunnen U dat nazeggen? De meesten kunnen *omgekeerd* van zichzelf getuigen: 'Daar ik mijn kinderen nooit zelf verzorg, en ze altijd aan de meiden overlaat.' - Hartelijke groeten.

Martha. Ik heb intusschen, na mijn briefkaart op Uw brief, de tijding ontvangen van den goeden afloop Uwer verwachtingen. Nogmaals zeer geféliciteerd. En gaarne hoor ik eens van U, of alles goed blijft gaan? Ik kan mij zoo voorstellen welk een geluk dat voor U en uw man zal zijn. - Alles wat gij mij in Uw brief schrijft over die bewuste schrijfster is volkomen-wáár geoordeeld. Ik denk er evenzoo over.

Pim. Ik wacht nog steeds uw artikel. Dank voor uw vriendelijken brief. Gij behoeft nooit bang te zijn het mij lastig te maken.

Penserosa. Uw brieven zijn wat het zakelijke betreft indertijd reeds particulier beantwoord. Veel dank voor Uw goede wenschen voor, en belangstelling in mijn gezondheid. - Herinnert gij U nog mij geschreven te hebben dat gij iets 'zoo jammer voor mij vondt', en *wat* dat iets was? - Gij verontschuldigde U toen, dat zoo ronduit te schrijven. Maar dat was onnoodig. Ik *waardeerde* namelijk uw woorden zeer, en beschouw ze als een groot compliment.

Climatis. - Dank voor Uw brief over die dames. Ik ben, toen ik te O. was, dikwijls bij hen geweest in hun zaak; en ik zal er bij eventueele terugkomst aan *blijven* denken. - Vriendelijk dank voor Uw hartelijke woorden over de Holl: Lelie, enz. Is Uw zuster met Uw kleine nichtje weer vertrokken? Dan zult gij het 's winters te O wel stil hebben.

Enz. Ja, dat is de geest van onzen tijd, zichzelve drukmaken over een 'werkkring', en dan ondertusschen het eigen gezin en de naaste plichten verwaarloozen. - Ik ben blij dat gij U met zooveel overtuiging wijdt aan *Uw* náásten plicht, al is die uit den aard der zaak soms zwaar voor jonge schouders. - Gij hebt echter zonder twijfel van zulk een taak méér voldoening, dan van eene die gij buitenshuis zoudt zoeken. En

welk een heerlijk vóórrecht bezit gij in *zulk* een moeder, die U *zulk* een voorbeeld geeft. Ik kan U niet zeggen hoeveel eerbied ik voel voor *zulke* moeders, die zóó hun weg gaan. - Het deed mij recht veel genoegen, dat mijn correspondentie aan U, U zulk een blijdschap gaf. Wees ervan overtuigd dat gij mij altijd gerust moogt schrijven, en het beantwoorden mij nooit te veel moeite is. - Neen 'vervelen' doen zulke brieven mij allerminst. Daarvoor doet de stemming van berusting, vrede, gezond verstand, en vrouwelijkheid, die er uit spreekt, mij veel te veel plezier.

- Gij wilt gaarne weten wat *ik* denk van de Kollewijnsche spelling? Lieve Enz., dat is een gevaarlijk chapiter. Want ik vind haar zoo leelijk en zoo onmogelijk - en ik weet dat ik daardoor iets zeg wat een onzer beste en grootste letterkundigen, Marcellus Emants, ten hoogste zou afkeuren. Hij is namelijk een voorstander van die spelling, en hij is zonder twijfel iemand die goede gronden heeft voor *zijn* meening.

- M.i. echter spreekt men *niet*, zooals Marcellus Emants en Kollewijn en anderen schrijven; tenminste wat sommige woorden betreft. - Dit is één mijner bezwaren tegen de bewuste spelling. Ik ben wel eens woorden tegengekomen in boeken in die spelling geschreven, die m.i. *nooit* gehoord worden, in *die* uitspraak, in *beschaafde* kringen, maar wèl in plat-Haagsch dialect. Verder verwijs ik U naar 't geen ik in een der Holl: Lelies onder de 'ter bespreking toegezonden boeken' schreef naar aanleiding van 'Kollewijns Verzamelde opstellen.'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

18 Mei 1904.
17de Jaargang.
No. 47.

Welke zijn de specifiek mannelijke, welke de specifiek vrouwelijke eigenschappen - zoowel ten goede als ten kwade - waardoor beide geslachten onderscheiden worden?

Wat onmannelijk is, dat is laf en zwak, is ieder mensch onwaardig.

Wat onvrouwelijk is, dat is strijdig met alle vrouwelijk gevoel, is eveneens ieder mensch onwaardig.

Er zal wel niemand zijn, die loochent, dat de menschelijke eigenschappen door invloeden van buiten, opvoeding enz. belangrijk gewijzigd kunnen worden. Maar niettegenstaande deze waarheid bestaan er, behoudens eenige uitzonderingen, specifiek mannelijke en vrouwelijke eigenschappen die een direct gevolg zijn van het verschil in physischen aanleg, waarvan de geestes- en gevoelstoestand van den mensch allerminst te scheiden is.

De grootere lichaamskracht in de eerste plaats, zal een langeren en sterkeren geestesarbeid toestaan aan den man, dan aan de vrouw, omdat de laatste bij gelijken aanleg het gewicht van de te verwerken stof niet dragen kan en spoedig het ‘te veel’ als ballast overboord zal moeten werpen.

Deze mindere werkzaamheid van den geest bij de vrouw, wordt echter vergoed door haar sterker ontwikkeld gevoel. Uit den aard der zaak is lichamelijke moed een manlijke eigenschap, terwijl de vrouw door haar gevoel geleid, meer op tact bogen kan.

In zijn zucht naar wraak bijv. beslist een man gaarne met zwaard of vuist en gaat hierbij dikwerf onbesuisd en roekeloos te werk.

De vrouw gebruikt bij dergelijke gelegenheden meer haar tong als slagzwaard en geeft dan blijk van groote woordenrijkheid, die helaas dikwijls in babbelzucht ontaardt.

In haar vermogen om anderen te kwetsen, bezit de vrouw voorzeker in haar fijner gevoel een trouwen bondgenoot. In gunstige gevallen echter, heeft de vrouw een rijker gemoedsleven dan de man. Godsdienstzin wordt dan ook bij vrouwen het meest gevonden.

Ongetwijfeld is de meer ingespannen geestesarbeid van den man de oorzaak, dat hij in staat is logischer denkbeelden te ont-

wikkelen dan de vrouw, omdat zij de dingen meer in verband met zichzelf beziet.

Een vrouw kan haar gedachten niet zoo abstraheeren als de man, omdat zij de behoeften van haar lichaam meer gelijkmatig gevoelt. Droefheid of vreugde vervult een vrouw geheel en deze gewaarwordingen vindt zij terug in alles waarmede zij in aanraking komt. De man daarentegen kan zich gemakkelijker voor korter of langer tijd van dit alles losmaken en zijn geheele denkkracht op het een of ander concentreeren.

Maar op deze sterke actie van den geest volgt dan helaas dikwijls de reactie van het lichaam, waardoor ondeugden aan het licht komen als: dronkenschap en uitspattingen van allerlei aard. Deze meer manlijke hoedanigheden kunnen door zijn meerderen aanleg voor dit alles niet vergoelijkt worden, want waar de man de vertegenwoordiger is van het sterkere geslacht, is het niet meer dan billijk van de natuur, dat zij het meerdere van den sterkere verlangt, en eischt, dat hij zich weet te beheerschen en in toom te houden.

Zachtheid, geduld, zelfverloochening en opgeruimdheid zijn bepaald vrouwelijke eigenschappen, omdat zij door de natuur tot lijden is aangewezen en deze hoedanigheden slechts tot schade van haar vrouwzijn ontberen kan.

De man als verantwoordelijke representant van de nakomelingschap en meer tot den strijd van het leven bestemd, zal voorzeker moeielijk edele bondgenooten als: standvastigheid, zelfstandigheid, levensmoed en wilskracht kunnen missen.

Het organisme van de vrouw, oneindig fijner en prikkelbaarder dan dat van den man, brengt zonder gemotiveerde reden plotseling eigenschappen te voorschijn als: veranderlijkheid, wispelturigheid, nerveusheid enz.

Drift, opvliegendheid en despotisme moeten meer manlijke eigenschappen genoemd worden.

IJdelheid is een veel voorkomende vrouwelijke eigenschap en bestaat hoofdzakelijk in het rivaliseeren met andere vrouwen in toiletten, meubelen enz. in de hoop, een zeker aantal personen hierdoor te imponeeren.

Hoe dwaas dit streven zijn moge, de ijdelheid en eerzucht van den man sleept grootere ellende met zich, omdat hij in dit geval niet duldt dat hij wordt overtroffen, en tot bereiking van het doel niets of niemand ontziet.

Vele soortgelijke onedele eigenschappen zoowel van mannen als van vrouwen komen bij de eersten meer uit dan bij de laatsten.

Het is wellicht hieraan toe te schrijven; dat egoisme bij den man zooveel sterker op den voorgrond treedt, dan bij de vrouw, maar het kan ook niet voorbijgezien worden, dat zijn mindere beschaving hiertoe meewerkt.

En waar wij onzen blik laten gaan over de edele eigenschappen, die een algemeen persoonlijk karakter dragen, dan moet in de eerste plaats zedelijke moed hieronder genoemd worden.

Hoewel de bedoeling van dit onderwerp is: het vaststellen van beslist mannelijke en beslist vrouwelijke eigenschappen, zoo kan ik echter de pen niet neerleggen, alvorens een algemeene opmerking te maken.

Ik geloof niet dat de mensch in 't algemeen mag blijven stilstaan bij de eigenschappen waarheen zijn natuurlijke aanleg hem leidt.

Een mensch moet werken en streven, dit onderscheidt hem immers van andere wezens. Hij moet onvermoeid pogen in de eerste plaats ‘mensch’ te zijn.

Wanneer een vrouw iets tracht te bereiken wat voor haar niet te bereiken is en waarvan de schijn ten koste van haar vrouwzijn gaan moet, zal zij als mensch zeker minder worden.

Wanneer een man iets doet of iets wordt wat in strijd is met zijn geheelen aard en bestemming, zal hij zijn karakter er bij inboeten.

En waar we overtuigd zijn, dat noch een vrouwman - noch een manvrouw sympathie kan wekken, moet het alleen aan het verbreken van het evenwicht geweten worden dat zulke personen nu en dan onzen weg kruisen. Maar wanneer een man bezitter wil zijn van vrouwelijke eigenschappen en een vrouw in het bezit wil komen van mannelijke hoedanigheden, zoo is voor beiden een verheffing van den geheelen mensch noodig.

Wanneer een vrouw op den daartoe vereischten tijd en omstandigheden eene groote geestkracht en zelfstandigheid aan den dag legt, zullen haar specifiek vrouwelijke eigenschappen zoo groot moeten zijn, dat het bezit van deze meer mannelijke hoedanigheden haar vrouwzijn niet schaden kunnen.

Maar wanneer zij haar vrouwzijn als een schild gebruikt om haar plicht niet te doen, wordt dit lafheid, een onwaardige eigenschap voor mannen en vrouwen beiden.

Zachtheid, geduld en zelfverloochening zijn voorzeker ook beminnelijk manlijke eigen-

schappen, die hem volstrekt niet verwijfd zullen maken, wanneer flinke hoedanigheden hiermee gepaard gaan.

Door ruwheid, ongevoeligheid of onverschilligheid hiervoor in de plaats te stellen, erkent hij slechts werkelijk edele mannelijke eigenschappen niet te bezitten.

Moeielijk is het voorzeker de manlijke en vrouwelijke eigenaardigheden nauwkeurig te scheiden.

Maar waar wij het gewaagd hebben eenige veel voorkomende deugden en ondeugden van beide geslachten te noemen, moge dit dan alleen geschied zijn om hierdoor meer en meer een licht over ons 'eigen ik' te doen opgaan.

HENCA.

Het derde geslacht.

Wat toch die bijbel jokken kan!
Hij zegt: 'God schiep den mensch
Als vrouw en man.'
Dus *twee* geslachten maar...!!!
Maar 'k vraag: de vrije-vrouwen dan?
Zij zijn noch vrouw, noch man!

P.K.

Over Spiritisme.

Uit de Geestenwereld (Shadowland) door E. d'ESPÉRANCE. (Uitgever Roelants; Schiedam 1900). Met een Voorwoord van H.J. Schimmel.

I.

Theosofie en Spiritisme of Spiritualisme zijn tegenwoordig aan de orde van den dag. Men moge over die questies denken zooals men wil, en het verkeerd of belachelijk vinden geloof te slaan aan bovennatuurlijke verschijnselen, het feit dat er een breede richting is, een steeds meer veld-winnende overtuiging bestaat, van hen voor wie deze dingen stellige daadzaken zijn, kan door niemand meer worden ontkend, ook niet door hen die het hardst schreeuwen over het bespottelijke van zoo iets. - Want de tijd is voorbij waarop zoogenaamd ontwikkelde menschen laag plachten neer te zien op de onnoozelen en overspannenen die aan 'spoken' geloofden, waarop zij meenden dat een beroep op 'de wetenschap' voldoende moest zijn om het ongerijmde van elke bovenzinnelijke verschijning glashelder te bewijzen. De wetenschap heeft haar feilbaarheid maar al te dikwijls, en te in het oog loopend bewezen, dan dat haar crediet niet ernstig geschokt zou zijn. Onbeperkt gezag oefent zij nog alleen maar uit over de oppervlakkig-geleerden, die zich laten verblinden door wat schijnvertoon van diepzinnige, in den grond holle phrasen. En we leeren hoe langer hoe meer de waarheid erkennen van het woord van Shakespeare: 'There are many things between heaven and earth, which our philosophy never dreamt of.' Het Voorwoord door onzen bekenden letterkundige H.J. Schimmel toegevoegd aan de Hollandsche vertaling van

Shadowland, getuigt hoe deze, in een wegstervend verleden thuishoorende schrijver, zich nog zoo goed den tijd herinnert waarvan ik hierboven sprak, den tijd waarin men om 'beschaafd' en 'ontwikkeld' te zijn allerminst mocht durven gelooven aan iets zoo belachelijks als 'spoken'. *'Ik zie uw straks nog vriendelijk gelaat een andere uitdrukking aannemen; die uitdrukking spelt wellicht eenigen wrevel*, *daar ge u bewust zijt tot het groote getal "verlichten" en "fijnbeschaafden" te behooren dat*, *juist ten gevolge van die verlichting en beschaving*, *zich met* "*sproken*" *noch* "*spoken*" *afgeeft.'* (blz. 1. Voorwoord.) '*Dat deed ik voor veertig jaar óók niet*, *en om dezelfde reden*,' vervolgt hij dan; en verhaalt vervolgens wat hem van lieverlede veranderde van zulk een ongeloovige in een overtuigd spiritist. En hij voegt er bij: '*Indien gij geneigd zijt om mij*, *persoonlijk*, *de schouders op te halen als om een oud-geworden*, *in zijn tweede kindsheid vervallend man*, *herinner u dan welk een breede schare van geleerden er is om met mij te getuigen: 'Kant*, *Fichte*, *Schopenhauer*, *du Prel*, *Zöllner*, *de astronoom*, *Weber*, *de mathematicus*, *Fechner de physioloog*, *Alfred Russell Wallace*, *vriend en medearbeider van Darwin*, *Sir William Crookes*, *de tegenwoordige voorzitter van het hoogste wetenschappelijk instituut in Engeland*, *Lombroso*, *allen vorsten op het gebied van onderzoek en critiek*, *allen priesters in den tempel der positieve wetenschap.'*

Alleen zij die niet *willen* onderzoeken, kunnen de kracht loochenen van dit argument van Schimmel, dat zoovelen, juist onder de geleerden, onderzoekers, wetenschappelijke mannen, overtuigde spiritisten zijn. Een richting die de geheele wereld door, hare aanhangers bezit, en zich steeds uitbreidt, een 'geestenzienerij' niet maar hier en daar voorkomend, en alleen bij de een of andere

zenuwachtige dame, maar waarvan de wèl-gecontroleerde bewijzen voorhanden zijn van alle eeuwen her, en afkomstig van allerlei menschen de geheele wereld door, zulk een verschijnsel is in elk geval een feit waarmede, hoe men er ook over denke, rekening dient te worden gehouden door ieder die zich in wat meer dan het alledaagsche, materieele leven gaarne verdiept; een feit dat ook de meest verstokt-ongeloovige niet maar 'mir nichts, dir nichts' kan omblazen als louter 'inbeelding' en 'zenuwoverspanning.'

Wat E. d'Espérance mededeelt is op zich zelf niet veel nieuwers, dan wat men gewoonlijk in dergelijke boeken van spiritualistische strekking te lezen krijgt. Ze was reeds als kind 'helderziend', gelijk de term luidt. In de kamers van het oude huis waarin ze woonde zag ze overal 'schaduwmenschen' rondwaren, die haar voor een deel vertrouwd werden als goede vrienden. Haar omgeving beschouwde hare helderziendheid natuurlijk als inbeelding, en bestrafte haar dikwijls er om. Een dokter waarschuwde haar dat ze 'gek' zou worden, als ze niet tegen deze 'ziekelijkheid' streed, en maakte haar natuurlijk juist dóór die bedreigingen geheel onzeker van zich zelve; omdat ze nu inderdaad begon te vreezen dat haar 'schaduwmenschen' slechts de hallucinaties waren van een overspannen geest. Door omstandigheden die zij in haar boek verhaalt, werd zij van lieverlede onderricht dat haar helderziendheid een gave, een medium-schap was; ze begon séances te houden, en had allerlei meer of minder merkwaardige ondervindingen, welke haar aanleiding gaven haar boek de wereld in te zenden. Eén geschiedenis daaronder, die ze meedeelt met de namen der er in betrokken personen, is zeker, indien die zich werkelijk zoo heeft toegedragen, een wel-overtuigend bewijs hoe het spiritualisme in staat is den mensch een geheel nieuwen blik op het leven te geven. In Breslau namelijk maakte mevr. E. d'Espérance kennis met een dr. Friese, professor aan de universiteit aldaar, een zóó beslist anti-spiritualist dat hij enkel en alleen daarom in tweedracht was geraakt met zijn vroegeren 'Jugendfreund', professor Zöllner, uit Leipzig. Deze laatste was namelijk een aanhanger van de spiritistische leer, en een groot vriend van E. d'Espérance, tot wie hij, van haar tocht naar Breslau vernemend, in scherts had gezegd: 'Zie maar dat je mijn vriend dr. Friese overtuigt van zijn dwaling.' Een samenloop van omstandigheden, die om hun wonderlijkheid aan een 'leiding' doen denken, brengt E. d'Espérance geheel toevallig inderdaad in kennis, en zelfs weldra als huisgenoote in dagelijkschen omgang, met dr. Friese. En ziet, na verloop van eenige weken, overtuigt het eenvoudige, ongeleerde medium zoo volkomen den wetenschappelijkhoogstaanden, knappen professor, dat hij, geheel in de war gebracht, eenige dagen lang zwijgend in huis ronddwaalt, dan op een avond ineens zonder iemand te waarschuwen uitgaat, en thuis komt met de laconieke mededeeling: 'Ik heb van avond mijn ontslag genomen als professor aan de universiteit, want ik ben nu een zóó overtuigd spiritualist, dat mijn nieuw geloof zich niet meer laat vereenigen met wat ik, krachtens mijn betrekking, zou moèten leeraren.'

Dat iemand op dien leeftijd, en in een dergelijke positie, en na een zoo heftig tegenstander te zijn geweest, in eens alles opgeeft om een onzekere toekomst te gemoet te gaan, alléén uit overtuiging, dat is zeker een schitterend bewíjs voor de afdoendheid der ervaringen die hem bewogen hebben tot zulk een handelwijze! Wanneer daarom deze bekeeringsgeschiedenis op waarheid berust, dan is zij zeker een ernstige aansporing om niet maar onverschillig de schouders te blijven ophalen, maar zich zelf neer te zetten tot daadwerkelijk onderzoek. Kwaad kan dat in elk geval

nooit, tenzij misschien voor werkelijk zenuwzieken, of hen die zwakke geestvermogens hebben. Want de dingen eener onzienlijke wereld verheffen ons in élk geval boven het jammerlijk alledaagsche gedoe dezer aarde, waarin de meesten onzer zóó geheel opgaan dat ze voor niets anders meer tijd óver hebben.

Wat de waarheidsliefde van E. d'Espérance betreft, komt het mij voor dat haar boek een stempel draagt die den indruk maakt van *echtheid.* Er is in het verhaal harer wederwaardigheden iets onopgesmukts en eenvoudigs, iets zichzelve volkomen op den achtergrond plaatsends, een volkomen-erkennen van eigen nietigheid en onvolkomenheid, waardoor men geneigd wordt in géén geval in twijfel te trekken dat de schrijfster te goeder trouw is. Haar mededeelingen en waarnemingen mogen de vrucht zijn van een overspannen geest, dit wil ik in het midden laten, maar mij dunkt dat hier van opzettelijk bedrog geen sprake is, en dat de auteur door de werkelijk eerlijke begeerte

is bezield geweest de door haar gevonden 'waarheid' aan anderen mede te deelen, enkel ten hunnen nutte, en zonder eenige bijbedoeling van zichzelve in de hoogte willen steken. Integendeel, haar eigen geringheid, gebrek aan ontwikkeling, en machteloosheid, erkent zij gedurig met grooten eenvoud, als iemand die het enkel om de zaak, niet om haar zelve te doen is waar zij in het publiek optreedt. De vraag blijft echter: In hoeverre is het nuttig voor ons aarde-bewoners aldus dóór te dringen in de kennis der geestenwereld, die in *hoofdzaak* toch steeds een gesloten boek voor ons blijft. Mijzelve werd voor eenigen tijd de uitnoodiging gedaan séances bij te wonen, om mij daardoor daadwerkelijk te overtuigen dat er na onzen dood een voortbestaan *is.* Zeker is het voor mij, dat wat ik op die séances ondervond en dat waarvan ik getuige was, zich niet laat verklaren door natuurlijke oorzaken. Maar toen ik den leider de vraag stelde in hoeverre hij voor zichzelf de *zekerheid* bezat, dat de geesten die zich met ons hadden ingelaten ook werkelijk *die* menschen geweest waren, waarvoor zij zich uitgaven, ja zelfs *of* zij wel ooit *menschen* geweest waren, moest hij mij daarop het antwoord schuldig blijven, en erkennen dat ook hier slechts een 'geloof', een 'aannemen', zonder bewijzen, mogelijk is. Zoolang nu deze twijfel niet is uitgesloten, vervalt voor mij daarmede het hoofd voordeel van het spiritualisme: namelijk dat het uit een godsdienstig oogpunt verder brengt, omdat het ons leert dat dit aardsche leven slechts een oefeningschool is voor een voortbestaan in andere sferen. Immers, zoodra de mogelijkheid niet is uitgesloten dat de wezens die zich aan ons vertoonen, op séances, door tafeldans, of hoe dan ook, de macht bezitten ons om den tuin te leiden en in de war te brengen, door gedaanten aan te nemen van personen die zij niet werkelijk op aarde waren, wordt het verkeer met de onzienlijke wereld op den duur eerder gevaarlijk dan vertroostend. Het is een feit, door elk spiritist erkend, dat onder de geesten die onze gemeenschap zoeken, dikwijls vele boosaardigen zijn, wier doel het is ons van den rechten weg af te brengen, door valsche namen op te geven, leugenachtige mededeelingen te doen, etc. Wáár moet nu het slachtoffer van dergelijke mystificaties de grens trekken tusschen diegenen die hij kan vertrouwen, en die welke het niet goed met hem meenen? Hij trekt die (evenzeer als elke Bijbelgeloovige het met de Bijbelvoorschriften pleegt te doen) precies dáár waar hij zelf wil. Komt er een geest die dingen zegt of doet welke met zijn opvattingen overeenkomen, dan is het een goede, geloofwaardige geest; maar verschijnt er een ander (gelijk ik meermalen bijwoonde,) die ernstig vermaant zich van het geesten-oproepen verre te houden, en die zijn afkeuring over het spiritisme te kennen geeft, dan wordt zulk een geest voor kwaadwillig, leugenachtig, of te bekrompen om naar te luisteren verklaard.

Ik-zelve heb in de door mij bijgewoonde séances mededeelingen ontvangen van gestorven personen, aan wier bestaan ik op dat oogenblik volstrekt niet dacht; mededeelingen waarvan de juistheid mij ten zeerste heeft getroffen. Maar omgekeerd gewerden mij ook andere, die niet alleen volstrekt *niet* met de waarheid overeenkwamen, maar die bovendien verstrekt werden door personen wier aardsch leven van weleer zoo in flagranten strijd was met hun optreden in de séances, dat het voor mij niet twijfelachtig kon zijn hoe ze niet die waren wier aardsche namen ze geliefden te gebruiken. - Intusschen, ik heb zelve te weinig séances bijgewoond om op dit gebied met genoegzame ondervinding te durven oordeelen. Liever vestig ik de aandacht op de zeer merkwaardige getuigenissen eener andere Engelsche schrijfster: Florence Marryat, over ditzelfde onderwerp.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
(*Wordt vervolgd*).

De Geschiedenis van Rembrandts ‘Nachtwacht’ door Prof. John C. van Dijke.

Als wij de ‘Nachtwacht’ goed willen begrijpen, moeten we beginnen met enkele misverstanden uit den weg te ruimen. 't Eerste dat bestreden moet worden schuilt in den titel. Het is geen *nacht* en geen *wacht* en als Rembrandt wist hoe zijn stuk door het nageslacht gedoopt werd, zou hij stellig verbaasd staan. Zijn bedoeling was niet anders dan een groep portretten te schilderen van de Amsterdamsche scherpschutters. Zestien van de namen der afgebeelden zijn te lezen op een schild dat tegen een der gebouwen op den achtergrond hangt. De schilderij stelt het oogenblik voor, waarop de schutters

haastig en wanordelijk uit het tuighuis komen. Klaarblijkelijk maken ze zich op voor een parade, een wapenoefening of een schietconcours; hun kapitein, Frans Banning Kock, gaat vooraan en misschien zou een juistere naam voor het doek zijn: ‘Het uittrekken der Compagnie van Banning Kock.’

In de achttiende eeuw, begonnen sommige Fransche schrijvers, die de schilderij voor een nachtelijke scène hielden, haar te betitelen als ‘La Ronde de Nuit’ en Sir Joshua Reynolds maakte dezelfde fout toen hij het stuk ‘The Night Watch’ noemde.

Deze vergissing laat zich zeer goed verklaren, omdat de tint ternauwernood den

indruk van daglicht kan geven. Uit de schaduw die de hand van den kapitein op de jas van den luitenant naast hem werpt en uit de schaduwen van de voeten der mannen, blijkt echter dat het Rembrandts bedoeling was zonlicht te schilderen.

De reden waarom de schaduwen zoo diep zijn moet toegeschreven worden aan Rembrandts bijzondere wijze van belichten, een eigenaardigheid waarop wij later terugkomen.

De geschiedenis van het stuk is kort. Het werd in 1642 te Amsterdam geschilderd voor de Burgerwacht, waarvan negen en twintig schutters op het doek voorkomen; minstens zestien van hen als portretten. Rembrandt ontving *f* 1600 voor zijn werk.

Tot omstreeks 1700 bleef het in 't bezit van de scherpschuttersvereeniging; toen werd het naar 't Stadhuis overgebracht, waar men er vermoedelijk een stuk afsneed om het voor een ruimte tusschen twee deuren pasklaar te maken. Een copie uit dien tijd van Gerrit Lundens, nu in de ‘National Gallery’ te Londen, bewijst dat aan den linkerkant twee figuren zijn weggenomen en nog eenige ruimte langs den bovenrand. Het origineel hangt in het Rijksmuseum te Amsterdam, wel wat verminderd door schoonmaken en restaureeren, maar toch nog een buitengewoon mooi doek.

Rembrandt wilde tegelijkertijd een schilderij, zoowel als een reeks portretten maken. Daarom stelde hij de schutters in volle actie voor - uit het arsenaal komende; alles vol leven en beweging. Een tamboer slaat een roffel op een groote trom, terwijl een hond hem aan blaft; op den achtergrond verschijnt een groep piekeniers; Kapitein Kock in 't zwart fluweel met een roode sjerp treedt voorop, zijn luitenant, Willem

Van Ruytenburg in lichtgele militaire kleeding met een witte sjerp en veer loopt naast hem. Achter

hem is een man bezig zijn musket te laden; links trekt een schutter in 't rood een laadstok uit; op den achtergrond ziet men hellebaardiers en een vaandrig, die den oranje, wit en blauwen standaard van Amsterdam draagt.

Waar er slechts ruimte op de schilderij overblijft, ontdekt men allerlei eigenaardige figuren. Zoo merkt men achter den Kapitein een schutter op, die druk in de weer is; links vooraan een straatjongen en schuin achter den man in 't rood een klein meisje, wier lichtgroene jurk versierd is met edelgesteenten en aan wier ceintuur een witte haan hangt. Fantastische kostuums, schitterende helmen, wuivende pluimen, borstharnassen, laarzen, hoeden, pieken, hellebaarden en haakbussen ziet men overal in beweging, de drukte en levendigheid van 't vertrek verhoogende. Misschien is het tafreel iets te verward en bezit de compositie niet juist die eenheid welke men zou wenschen.

Rembrandt bereikte zijn hoofddoel; hij schiep een kunstwerk vol leven en beweging, maar tot op zekere hoogte offerde hij er de portretten aan op die hij beloofd had te schilderen. Deze aanmerking gronden wij niet op eigen oordeel of intuïtie maar op het getuigenis van een der hoofdpersonen. Kapitein Kock was niet voldaan over de gelijkenis van sommige schutters en liet zijn eigen portret later nog eens schilderen door Lundens en Van der Helst. Ook schreef Rembrandts leerling Van Hoogstraten in 1678 van ‘de Nachtwacht’. ‘'t Is niet voldoende dat een schilder zijn figuren op een rijtje naast elkaar zet zooals men hier in Holland zoo dikwijls ziet op de vele doelenstukken. Groote meesters streven naar eenheid in hun werk en Rembrandt heeft dezen regel nauwgezet in acht genomen bij het schilderen der Amsterdamsche scherpschutters; *te* nauwgezet volgens sommigen. Hij heeft veel meer arbeid besteed aan de hoofdgroep dan aan de reeks portretten die men hem besteld had. Ondanks deze fout zal het stuk zich, naar mijn idee, langer staande houden dan gelijksoortige doeken, want het is zoo artistiek uitgevoerd, zoo fraai van groepeering en brengt zoo'n machtigen indruk teweeg, dat naast Rembrandts schilderij die van anderen niet meer dan speelkaarten gelijken. Toch zou ik wat meer licht gewenscht hebben.’

Ook Rembrandts bewonderaar en leerling moest dus erkennen dat de portretten tot op zekere hoogte zijn verwaarloosd om een mooi geheel te verkrijgen. Dit was het eerste offer dat hij aan zijn opvatting bracht.

Hoogstraten's wensch naar ‘wat meer licht’ vond weerklank bij talrijke bewonderaars van ‘de Nachtwacht’. Waarom maakte Rembrandt de schaduwen zoo diep? Was dat iets ongewoons voor hem, iets bijzonders van deze schilderij? Neen; hij behandelde licht en schaduw nooit anders; nooit liet hij het licht zonder onderscheid alle voorwerpen verhelderen. Hij was vóór alles portretschilder van afzonderlijke personen en hield er een grillige methode op na om het volle licht te doen vallen op voorhoofd, neus, kin en kraag, terwijl de zijkant van 't gezicht: de ooren, het haar en de achtergrond van 't portret in diepe schaduw bleven. Met zijn plotselinge overgangen van schitterend licht tot zwarte schaduw bereikte hij een verrassend groot effect. De schilder wist den indruk van licht zoo intens mogelijk te maken door het met diepe duisternis te omringen en het hoofd dat uit de schaduw te voorschijn kwam, was des te realistischer door de scherpe tegenstelling.

Grillig en gewild was de methode zeker, maar ze had recht van bestaan en bracht een treffende uitwerking teweeg. Paste Rembrandt zijn wijze van schilderen echter

toe op een groot doek met veel figuren zooals ‘de Nachtwacht,’ dan sprong haar ontoereikendheid duidelijk in 't oog. Voor elk beeld moest hij als 't ware een nieuw lichtcentrum maken door de ruimte er om heen in diepe schaduw te hullen; een methode die hem groote moeilijkheden baarde.

De figuur van luitenant Van Ruytenberg is in 't helder geel gekleed om den voorgrond der schilderij te verlichten en het vreemde kleine meisje met de glanzende groene jurk (misschien het dochtertje van den kapitein, dat den witten haan aan haar gordel draagt als prijs voor den gelukkigen scherpschutter) is daar alleen aangebracht om een lichtplek te verschaffen tusschen twee schaduwen.

Wat is nu het resultaat van dit verlichten van afzonderlijke personen? Geeft het den indruk van een zon die zonder onderscheid rechtvaardigen en onrechtvaardigen beschijnt? Gelijkt het niet eerder op een lantaarn die, naar de gelaatstrekken en figuren der voornaamste personen gekeerd, scherp licht uitstraalt waar zij schijnt, maar alles daar omheen in diepe duisternis hult? Is het te

verwonderen dat men de schilderij voor een nachtelijk tafreel hield? En is Van Hoogstraten's wensch naar wat meer licht niet gegrond? 't Moet erkend worden dat Rembrandts methode ongeschikt was voor een doek van zulke afmetingen. Om de hoofdfiguren goed te doen uitkomen gaf hij de verlichting van 't geheel prijs; het tweede offer dat hij aan zijn schilderij bracht.

Elk systeem van belichting dat buitengewoon sterke contrasten te voorschijn roept eischt een daaraan evenredige intensiteit van kleur. Bij voorbeeld: de luitenant op den voorgrond draagt een geel kostuum maar het is bijna wit geschilderd evenals de groene jurk van het meisje; hier ziet men het toppunt van licht in zijn uitwerking op kleuren. Het rood van den man met het geweer is heel donker, bij zwart af, en de tinten der kostuums op den achtergrond zijn nauwelijks te onderscheiden, zoo gaan ze in de schaduw verloren. Dit is het andere uiterste: de diepste schaduw en haar invloed op kleuren. Beide tegenstellingen doen den toon der schilderij afbreuk. Rembrandt is er niet in geslaagd de weerkaatsing en helderheid van kleuren bij daglicht gezien, te bewaren. Is dit dus een hinderlijk gebrek in ‘de Nachtwacht’? Niet bepaald. In die donkere kleuren treft ons dikwijls dezelfde geconcentreerde kracht als in de lichte gedeelten. De scherpe overgangen van zeer donker rood naar hel-schitterend karmijn zijn vaak verrassend mooi. Maar zulk een chromatische climax bracht mee dat Rembrandt in de donkerste hoeken zijner schilderij alle kleur opofferde. En dit is het derde offer dat hij in dit stuk bracht. Om zijn kunstmatige belichting te kunnen volhouden, deed hij de kleur geweld aan.

't Zou niet moeilijk vallen aan te toonen dat Rembrandt ook voor een deel de eenheid van zijn compositie, van zijn teeken- en schildertalent moest opgeven door het willekeurig volhouden van zulk een systeem van chiaroscuro.*) Men zou er op kunnen wijzen dat hij, ofschoon ‘een meester over licht en schaduw,’ in zijn ‘Nachtwacht’ niet veel meer was dan de slaaf van zijn methode.

Maar ik heb genoeg gezegd om aan te toonen dat het doek geen onverdeelden lof verdient en niet onvoorwaardelijk als Rembrandts meesterstuk kan aangemerkt worden. Moeten we dan besluiten dat de ‘Nachtwacht’ een mislukking is? Zeker niet. Het stuk bezit genoeg groote eigenschappen om den naam van een dozijn kunstenaars te vestigen. Bovendien wist de schilder ons door het levendige zijner beelden een pakkend tafreel te geven. Iedere figuur leeft, beteekent iets, staat goed, loopt goed, ziet er goed uit. Let maar eens op het voorwaarts treden van den kapitein en zijn luitenant; wat bewegen ze zich natuurlijk; let eens op de gebaren van den rooden musketier: let ook vooral op het dringende groepje met den trommelslager. En de vier mannen die op den achtergrond bij den vaandrig staan zijn zoo artistiek behandeld, dat zij alleen reeds Rembrandts genialiteit bewijzen.

Sommige koppen zijn zeldzaam krachtig weergegeven en sprekend van uitdrukking; de meeste gezichten echt menschelijk. Bekijk ze eens met aandacht, zooals gij 't gelaat van een vriend zoudt bekijken - let eens nauwkeurig op oogen, kinnen, monden, wangen - en ge vindt uw nieuwsgierigheid bevredigd, ge kunt hun gedachten bijna lezen.

Wat prachtige kleurschakeeringen wist Rembrandt te schilderen. Niet alleen de frissche gezichten en echt realistische handen, maar ook de zwart fluweelen kleeren van den kapitein, zijn hoed en geplooiden kraag, het stalen borstharnas van den

*) Clair-obscur, de verdeeling van licht en schaduw.

luitenant, de trom met de zilveren nagels, de witte veeren en zwarte hoeden, de geweren, hellebaarden en pieken - alles is volmaakt juist weergegeven. En bovenal het verlangen, de nieuwsgierigheîd, ja de spanning opgewekt bij het zien van al die menschen, als 't ware uit den duisteren achtergrond oprijzende als geesten in het droomenland! Zonder eenigen twijfel was Rembrandt een groot kunstenaar, een van de zes eersten misschien op schildergebied en hij toont zijn meesterschap ook in dit doek.

Waarom mocht de ‘Nachtwacht’ dan niet in alle opzichten mooi zijn, waarom niet een volmaakt kunstwerk?

Uit een technisch oogpunt, omdat het stuk te groot, de compositie te veel omvattend was voor Rembrandts systeem van belichting. Ook omdat de meester, wat zijn temperament betreft, niet de juiste persoon was om zulk een tooneel te schilderen. Hij deed het dan ook niet uit eigen aandrang; men verzocht hem om het te doen. Paolo Veronese zou zulk een opdracht misschien volmaakt mooi hebben uitgevoerd, maar Rembrandt bezat

te veel fijn gevoel om de vroolijke rumoerigheid weer te geven van een scherpschuttersvereeniging die naar een parade trekt. Mogelijk was hij wel de somberste man die ooit het penseel hanteerde en juist in het jaar 1642, toen hij de 'Nachtwacht' schilderde, ging hij gebukt onder zwaar leed. Zijn jonge vrouw, Saskia, die het grootste geluk in zijn leven schijnt te hebben uitgemaakt, was juist gestorven en allerlei moeilijkheden traden hem in den weg. Hij was dus niet in een stemming om vroolijke stukken te schilderen.

Nooit vatte Rembrandt zijn werk anders dan hoogst ernstig op. In den beginne had hij groot succes met zijn portretten en verwierf hij zich leerlingen, vrienden, roem, geld en zijn mooie, jonge vrouw. Later keerde hem de fortuin den rug, Saskia stierf, zijn geld raakte op, zijn vrienden en leerlingen lieten hem aan zijn lot over. Financieel geruïneerd, werd hij door zijn schuldeischers op straat gezet en raakte zijn beroemde naam langen tijd op den achtergrond, overschaduwd door zooveel nietiger talenten als Ferdinand Bol, Gabriël Metsu en Gerard Dou.

Rembrandt stierf eenzaam, in armoede en vergetelheid; het droevig alledaagsche bericht van zijn overlijden kan men nog opslaan in de boeken der Westerkerk te Amsterdam:

'Dinsdag 8 October 1669, Rembrandt Van Rijn, schilder op de Rooze graft tegenover den Doolhof; laat twee kinderen na.' - Juist alsof er een kroeghouder of voerman gestorven was.

Voor zoover wij weten bracht zijn dood niet de minste ontroering teweeg. De grootste onder de noordelijke schilders daalde onbezongen ten grave. Het contrast tusschen zijn somber leven en sterven en de schitterende loopbaan van Rubens te Antwerpen biedt wel stof tot denken.

(Uit het Engelsch).

G.E.

Haar Levenstaak.

'**M**ia, tante Mia, Wim op schoot zitten!' en 't kleine vijfjarige jongetje strekte verlangend de armpjes uit.

'Kom maar hier vent! Tante gaat met je bouwen, hoor!' Ze bukte zich lachend. 'Een, twee, drie, holla hoep, daar zit ie! Kijk eens, grootmoe, is Wim nu niet een flinke jongen?'

Grootmoe liet een uitroep van bewondering hooren. 'O, Wim, nu ben je haast zoo groot als tante Mia. Nu bouwen hé? Een groote toren!'

Eenige oogenblikken later stapelde de kleine jongen blokje op blokje. Soms viel zijn kunstgewrocht met groot geraas omver; dan juichte hij luid en begon weer met nieuwen moed, getrouw bijgestaan door tante Mia.

De oude dame in den leunstoel tegenover hen had schik in 't spel. Met de handen in den schoot gevouwen, volgde zij de ingevingen van den kleinen bouwmeester. Nu en dan viel een blik vol liefde op hare kleindochter. Wat kon ze toch aardig met kinderen omgaan. Ze werd zelf nog jong mee. Zóó met die blozende wangen, die stralende oogen en dien lieven hartelijken lach zou je niet zeggen dat ze al 29 was.... zoo'n rank figuurtje.... en dat kapsel stond ook zoo jong.... men zou haar zoo voor hoogstens 21 houden! Wat een geluk, wat een geluk Mia bij zich te hebben. Ze was

toch al 77 en al erg tobberig, hoor! Nu eens hoesten, dan weer ziek, steeds oppassen voor een tochtje, en dan die beenen, die wouen zoo heelemaal niet meer mee. Als Mia nu eens getrouwd was! Neen, daaraan maar niet denken! Dan zou eene vreemde om haar moeten zijn, want bij haar eenig overgebleven zoon in te wonen, neen, dat wou ze niet. Ze hadden zelf al drukte genoeg en jong was hij óók niet meer, 55 jaar.... óók al grootvader. En dan hun dien last aandoen? Neen, dát ging niet! Dat Mia's ouders ook zoo vroeg sterven moesten, Mia was net 13 jaar toen ze bij grootmoeder kwam. Och, och, dat zij háár nog voorgegaan waren....

Zoo soesde de oude dame, terwijl haar achterkleinkind en kleindochter hun vroolijk spel lachend vervolgden. Maar allengs knipten de oude oogen al eens. De kachel was ook zoo warm en die groote lamp gaf zoo'n hitte. 't Hoofd werd ook wat zwaar.... nog eens rechtop zitten.... zóó.... och wat is die Wim toch lief.... en wat aardig samen.... Mia en Wim.... Hé.... een zuchtje.... en grootmoe is ingedommeld.

'St, Wim, Omoe slaapt.... héél stil zijn hoor?'

'Ja,' zegt Wim, met een blik op grootmoeder. 'St, Omoe slaapt!'

Maar spelen zonder leven maken is niets aardig meer. 'Hé nee, blokjes maar inpakken?'

Dan vlijt ook hij zijn kopje tegen Mia's schouder en sluit de oogjes. Wat gloeien die wangetjes! Wat is hij lief met die doorgewoelde krullen! Zou ze hem naar bed brengen? Neen, nog even zoo zitten. 't Is zoo heerlijk, zoo ‘kneu,’ Wims handje rust in de hare, zóó, dat haar vinger juist zijn polsje raakt. Wat rolt dat jonge bloed snel door de aderen.... Zoo'n jong, warm leven.... Zoo knusjes in haar arm.... 't doortrilt haar.... ze moet hem éven, éven kussen. Wat toch een lief ventje, zoo mooi, zoo mooi, net een engeltje. Wat heeft ze dat kind lief! Zou een moedertje 't zelfde voelen als zij? Of nóg meer, nóg intenser, omdat 't van háár, uit zichzelf is.... omdat het óók behoort aan den man, die haar 't liefst moet zijn op aarde? Ja, eene moeder moet nog meer voelen.... Zoo'n eigen kindje.... wat een schat! wat een trots! Zal zij 't eenmaal voelen, dat hooge, dat heilige, en meteen de.... Liefde! Haar blik dwaalt naar grootmoe. Dat goede rimpele gelaat! Wie zal 't streelen, als ze eens weggaat naar zoo'n eigen huisje.... wie zal zóó voor haar zorgen kunnen? Och God, maar zàl 't eens gebeuren? 29 jaar!... Hare schoolmakkers zijn allen getrouwd. Eene jongere editie grootendeels óók al. Er verloven zich zelfs nu meisjes uit 't kringetje harer kennissen, die zij altijd nog als kind betracht heeft! 29 jaar! 't Werd al wat! En tot nu toe heeft nog niemand haar gevraagd. Waarom niet? Was ze niet knap genoeg? Neen, dat kon 't niet zijn. Er waren er zooveel, leelijker dan zij, die tòch getrouwd waren. Was ze niet goed genoeg? Och, dit ééne maal wilde ze 't zichzelf wel bekennen.... God zou 't toch wel niet te vermetel van haar vinden.... maar trachtte ze niet altijd goed, gewillig en geduldig te zijn? Zorgde ze niet met opoffering voor grootmoe? Verdroeg ze niet liefdevol de grillen der oude vrouw, dat temige, langzame, zeurderige, dat onafscheidelijk was van dien hoogen ouderdom? Och, soms was 't heel moeilijk, als haar jonge, vurige geest in botsing kwam met de conservatieve begrippen, met de ouderwetsche ideeën en beschouwingen! Soms, als ze een mooi boek gelezen had, zou ze zoo graag eens daarover willen spreken.... Ze was dan vol ijver, maar ach, grootmoe interesseerde 't niet.

Toen hare vriendin nog hier was, had ze Zondags wel eens haar hart opgehaald. Wat konden ze 't goed samen vinden.... nu was ook zij al getrouwd.... gelukkige echtgenoote en moeder.

Toen ze eens tegenover deze vriendin geuit had: ‘mij zal niemand ooit vragen,’ had die geantwoord: ‘Och Mia, wat praat je voor onzin! Kijk eens, als ik een man was, ik zou geen ander vrouwtje wenschen. Je bent lief, mooi, goed, huishoudelijk, gezond, verstandig, alles, wat je geschikt maakt tot een model huisvrouwtje. Weet je wat het is, Mia? Je hebt geen gelegenheid! Nooit komt eens iemand bij je over huis. Broers, die eens vrienden meebrengen, heb je niet, uit logeeren ga je niet, daar mevrouw je niet missen kan, en in 't kringetje der kennissen is geen geschikt pretendent. Maar je zult eens zien.... later.... als eens gelegenheid is....’

Mia boog zich blozend over 't slapende kind. Later.... gelegenheid.... Voor haar oog verrees eene knappe gestalte. Blond, eenigszins golvend hoofdhaar, een blozend, open gelaat, omlijst door een blonden baard, de blik van zijne staalgrijze oogen zoo vriendelijk en hartelijk en van hem afstralend eene sympathie zoo groot, dat ieder zich tot hem aangetrokken gevoelde.

Ze kende hem al lang.... uit de kinderjaren dateerde hunne vriendschap. Ze waren buurkinderen geweest. Toen waren hare ouders gestorven en was ze weggegaan, naar grootmoe. Ze had hem niet weergezien. Doch voor korten tijd, plotseling, had ze gelezen van eene overplaatsing naar hier. Zou hij 't zijn, haar speelmakker? Toen

was hij ook gekomen, om eene visite te maken. Ze hadden lachend, met van blijdschap gekleurde wangen tegenover elkaar gestaan. ‘Ben je 't werkelijk, Reindert, heusch?’

‘Nu, Marie, herken je me dan niet meer?’

‘Och jongen, die snor en die baard en die lengte.’

‘Ja maar, bij jou 't zelfde.... die lange japonnen, dat opgestoken haar’.... En dan hadden ze elkaar de hand geschud en ze hadden gesproken over jaren herwaarts, over kennissen, nu óók al getrouwd of volwassen.... wat wás 't een aardige dag geweest.... Die dag had een licht achtergelaten, waarin ze zich nog zonde en verkwikte. En dan was hij teruggekomen, nóg eens en nóg eens. Steeds was hij zoo spraakzaam, zoo hartelijk, zoo gezellig! Morgen zouden ze wéér samen zijn! Ze was pas jarig geweest en kon hare kennissen niet goed aan huis vragen om eenige gezellige

uurtjes door te brengen.... grootma kon niet tegen drukte.

Nu zou Mevrouw van hiernaast morgen middag hier komen om Grootma gezelschap te houden en zij zou gastvrouwtje mogen spelen. Tante zou meegaan als chaperonne: eenige kennissen waren door haar uitgenoodigd tot een buitenpartijtje in den theetuin van Bellevue. Ze zouden daar eerst theedrinken, daarna 't bosch inwandelen, onder de boomen een klein soupétje arrangeeren. Ze zouden liederen zingen, spelen doen en later van Bellevue terug wandelen naar huis. En nu had ze hem als oude kennis meegevraagd van de partij te zijn, wat hij gaarne had aangenomen.

Als hij morgen nu eens....

Wéér boog ze zich over 't slapende jongetje. Ze durfde niet verder denken. Een langen kus op 't half-opene kindermondje, dan zei ze zacht, met iets in-liefs: ‘Wim, mijn jongen, word eens wakker! Tante Mia wil Wim uitkleeden. Toe dan vent.’

Hij opende half droomend de oogen, dan gleed een lachje om zijn kindermondje.

‘Lieve tante Mia,’ klonk 't slaperig. Toen schrikte ook Grootmoe op! ‘Hé kind daar heb ik me nu heusch een dutje gedaan. Heb je je erg verveeld?’

‘Neen, Grootmoe, in 't geheel niet. Ik dacht.... ik dacht over morgen!’....

* * *

En de morgen brak aan. Met een hart vol hoop en vreugde begon ze zich voor de gelegenheid te kleeden. Zou ze díe blouse aandoen, of die met een witten strik? Die stond haar nog beter! Wist ze maar, wat hij 't liefste zag....

Dan schudde ze onwillig 't hoofd. ‘29 jarig dweepstertje’ schold ze tegen haar spiegelbeeld. ‘Dat wil zich nu optuigen! Waarom? Waarom? Misschien kijkt hij er niet eens naar....’.

Maar tòch trok ze ze aan, de lichte blouse met den witten strik. Haar frissche gezichtje kwam er zoo aardig boven uit, vooral met dat vroolijke, gelukkige trekje om den mond.

Langer dan anders deed ze ook over 't kapsel. Ze schikte zorgvuldig de krulletjes langs hare slapen. 't Flatteerde haar bepaald. Zoo, nu naar Grootmoe.

De oude vrouw zat in haar leunstoel.

‘Marie, kind, wat zie je er aardig uit. Men kan 't je aanzien, dat je je veel van 't dagje voorstelt. Adieu kind, amuseer je!’

‘Lieve, beste Grootmoe,’ zei ze hartelijk, de oude wangen streelende. Dan plotseling, beseffend, dat ze zooeven onder 't kleeden, 't lieve oudje zoo geheel en al vergeten had, met een innigen kus: ‘Lieve grootmoe, zult U zich nu niet vermoeien, nee? Kan ik gerust gaan?’.... tot 't oudje haar lachend de deur wees. -

Op de aangewezen verzamelplaats waren de meesten al bijeen. Mevrouw Van Malen, de frissche, blozende tante met de grijzende haren en 't jeugdige hart; Greta met haar broer; de jongelui Bennekom; Lize en Nelly en ook *hij* - Reindert.

Wat toch eene mooie gestalte, een fiere kop!

Marie werd hartelijk begroet. - ‘Wel, allemaal reeds present? Dat noem ik op tijd zijn. Wie ontbreken nog? O, alleen Lilly en Betsy.’

Dan zijn vraag: ‘Wat zijn dat voor meisjes?’

‘Dochters van mijnheer Ruhla, echte, lieve verschijningen. Pas maar op, dat je je hart niet verliest! De eene is geëngageerd met luitenant Denker.’

‘Luitenant Denker? Wel, dien ken ik heel goed! Is dàt soms juffrouw Ruhla, die daar juist den hoek omslaat?’ Hij had een slank, sierlijk jongmeisje in 't oog gekregen, dat met vlugge, elegante stapjes nader kwam. 't Japonnetje gracieus opgenomen, 't hoedje ietwat schuin op 't blonde krulhaar, 't kleine roode mondje reeds van verre lachend.

‘Niet boos zijn, Mia, ik kon niet eerder. Lilly komt met de volgende trem. Heb jullie lang gewacht?’ En dan een knikje rechts, een knikje links. ‘Dag tante Van Malen, hoe vaart U?’ Nu een blik op den voor haar vreemden jongen man. - ‘Mijnheer Bender,’ stelt Mia voor.

Ach, dat is dezelfde heer, dien ze al eens bewonderd heeft voor zijne knapheid, om zijne forsche gestalte, maar dien ze ‘vervelend’ gevonden had, omdat.... nu ja, omdat hij niet éénmaal een blik voor haar gehad heeft, als ze hem eens passeerde. Dat was ze niet gewend. Zou hij zoo vervelend zijn?

‘Juffrouw Ruhla, ik verheug me kennis met U te maken,’ klonk zijne stem vlak naast haar, terwijl 't overige gezelschap zich reeds in beweging gezet had. ‘Mijnheer Denker is namelijk een groot vriend van me.’

‘Werkelijk? Dat is aardig! Kent U hem al lang?’

‘Nu, zoo heel lang niet. Ik was in X voor ik naar hier overgeplaatst werd en

kwam in den laatsten tijd dikwijls met hem samen. We konden heel goed met elkaar opschieten; hij heeft me ook dikwijls over zijn meisje gesproken, maar daar ik U niet kende....

‘Mij?’ Ze bloosde even en keek verlegen. ‘Mij? Ik ben niet verloofd! Mijne zuster Lilly is 't meisje van Mijnheer Denker.’

‘O zoo!’ Ook hij was even uit 't veld geslagen. Daar had hij een raren bok geschoten. ‘O, zoo!’ zeide hij nogmaals. Dan zag hij haar aan, bemerkte haren guitigen blik en een vroolijk lachen weerklonk van beider lippen. De anderen keerden 't hoofd om en stemden mee in. Waarom? Ja, dat wisten ze niet. Maar 't klonk zoo jong, zoo prettig, zoo aanstekelijk. Alleen Marie vroeg met een klein vleugje naijver: ‘Zóó'n pret?’

‘Ach, eene leuke vergissing,’ weerde Reindert af. Stonden die twee al zóó goed met elkander? Wat zou er geweest zijn? - ‘Toe, biecht eens op,’ begon ze, terwijl ze naast Bender voortstapte. Betsy voegde zich intusschen bij de anderen.

‘Zeg,’ fluisterde Greta, haar in den arm knijpend, ‘ik geloof vast, dat Marie en Bender een paar worden. Ze kennen elkaar al van vroeger en ze gaan zoo alleraardigst met elkaar om. Leuk stel, hè?’

‘Hm, ja,’ antwoordde Betsy aarzelend, ‘maar hij is toch nog geen 29, is 't wel?’

‘Och, maar Mia ziet er jong uit, en zoo'n jaartje scheelt toch niet.’

‘Ik vind 't aardiger, als de man ouder is dan de vrouw,’ zei Betsy peinzend.

Ze zag zijne fiere, mannelijke gestalte, zijn vroolijk gelaat naar Marie gekeerd, die met eene zonnige, gelukkige uitdrukking op haar gezicht, 't hoofdje naar hem ophief.

Ja, 't was waar, een aardig paar! Ze gunde 't Marie.... ach, ze verdiende wèl een goeden, knappen man.... Marie had tòch zoo weinig van haar jeugd gehad.... En goed moest hij vast wel zijn. Toen hij haar daar straks zoo van ter zijde had aangezien, zoo verlegen, met eene uitdrukking in zijne oogen, alsof hij zeggen wilde: ‘Toe, wees niet boos.... neem 't mij maar niet kwalijk’ en dán daarop dien gezelligen lach, - nee 't was haar geweest, alsof er een zonnestraal in haar hart was gevallen.

In Bellevue onder 't spelen kwam Lilly Ruhla, slank, donker, gedistingeerd. Ze scheen aangenaam verrast, den Heer Bender hier aan te treffen. Met ongedwongen hartelijkheid reikte ze hem de hand.

‘Mijn verloofde heeft in zijne brieven meermalen Uw naam met groote sympathie genoemd; ik verheug me, U eens aan te treffen.’

‘Ik.... ik had U ook zijne groeten over te brengen, en was van plan, eene visite te komen maken,’ zeide hij met een blik op Betsy, ‘maar zoo onbekend....’

‘O, 't zal pa en ma aangenaam zijn, Henry's vriend bij zich te ontvangen.’

‘Nu, dan gaarne,’ antwoordde hij met eene lichte buiging. Hij had in Betsy's oogen eene schìttering ontdekt. Wat een beeldig gezichtje, wat een sierlijk neusje, een mondje om te.... ja, waarlijk, om te kussen.... die beweginkjes zoo bevallig en gracieus,.... neen, zóó'n meisje had hij nog nooit gezien. Nooit had iemand zoo'n indruk op hem gemaakt!

Hij was als zoovele anderen. 't Hart had vuur gevat, en nu sloegen de vlammen zóó hóóg, dat 't verstand bedolven werd. Hij vroeg niet meer: hoe is haar karakter; zijn hart voelde: 't moèst goed zijn, òf door de macht der Liefde goed wòrden. Zoo gaf hij zich over aan de bekoring van 't machtige dat in hem gevaren was. Hij zocht en vond haar telkens weer. Maar zij trok zich terug. Zoo nu en dan echter verried

eene uiting, eene beweging, een blik hare sympathie, doch daarna werd ze des te koeler. Ongemerkt zocht ze Marie dan in 't gesprek te mengen, waarna zij zich bij de anderen voegde.

Waarom deed ze zoo? Zou ze soms gelooven dat hij en Marie.... Van ter zijde keek hij Mia aan. Juist hief ook zij hare oogen tot hem op. En nu las hij uit die klare, reine meisjesoogen 't groote, wondere geheim, dat leefde in hare ziel. Onbewust, en natuurlijk, zonder de minste coquetterie straalde 't uit hare woorden, uit haar blik. Hare stem klonk blij van emotie en geluk, haar oog had een eigenaardigen glans, zoo zonnig, en zacht....

Zou ze werkelijk meenen.... Arm, lief vriendinnetje! was hij te amicaal met haar geweest?

Ach, ze was hem als een zuster verschenen.... 't eenige bekende gezicht in de vreemde stad, en zóó was hij ook met haar omgegaan, haar broederlijke gevoelens toedragend. Ze was twee jaar ouder dan hij. Toen ze nog als buurkinderen samen speelden, had hij zich steeds de jongste, de kleinste, de minste gevoeld. En zóó was 't ook bij hunne eerste ontmoeting geweest. Hij had zich trots zijn mannelijken leeftijd

en trots haar jeugdig uiterlijk zoo echt ‘jongen’ gevoeld tegenover haar.

Hij hoorde reeds lang niet meer, wat ze vertelde. Hij zag naar den grond, zwijgend, nadenkend.

‘Reindert, wat scheelt je plotseling? waaraan denk je?’

Nu keek hij haar weer aan, zoo vreemd, zoo onderzoekend, zoodat ze plotseling verlegen werd en blozend 't hoofdje boog. Haar hart klopte luide. Wat had hij toch?....

‘Ik denk juist na over de jongste juffrouw Ruhla,’ sprak hij aarzelend, met eenigszins onvaste stem.

Toen, zich vermannend: ‘Ik vind 't bepaald eene schoonheid, die indruk maakt. Als haar innerlijk in evenredigheid staat met haar uiterlijk, is ze werkelijk begeerenswaardig.’

Kon hij maar de oogen sluiten. 't Deed hem bepaald zeer, die verandering in Mia's gezichtje te bespeuren, maar 't moèst zijn.

Als in plotselinge pijn, trok 't om haar mondje. Hare oogen kregen eene starre uitdrukking. Toch lachte ze weer, hoewel wrat gedwongen, toen ze vroeg: ‘Zoo, heeft Betsy indruk op je gemaakt? Ik zei 't al: Pas op je hart!’

‘Ik geloof werkelijk, dat je waarschuwing niet overbodig was,’ lachte hij terug, ‘maar ze schijnt niets van me te willen weten!’

‘'t Zou.... 't zou eene goede vrouw voor je zijn,’ zei ze zacht.

Die woorden ontroerden hem. Goede, trouwe, edele ziel! Zelf gewond en tòch een woord van lof voor haar mededingster! God! wat was de wereld toch vreemd! Zoo'n juweel, zoo'n gouden hart liet hij liggen, en verlangde een ander, misschien niet half zoo edel, zoo groot en goed. En waarom? Hij wist 't niet, maar kon niet anders handelen. Een der mysteriën van 't leven....

En plotseling greep hij hare handen, drukte ze vol eerbied en zei: ‘Lieve, beste Mia, mijn goede, hartelijke vriendin nietwaar, jij verheugt je mèt mij, als ik gelukkig word. Jij wilt mijne vertrouwde zijn, is 't niet?’

Ze knikte toestemmend; spreken kon ze niet. Na eene wijle, weemoedig glimlachend:

‘Kom Reindert, zoek haar weer op! Beproef haar hart te winnen. Ze is 't waard....’

Zoo bleef ze alleen.

Vóór haar juichte en schertste 't jonge volkje. Hun lach klonk zoo vroolijk, alsof er op heel de aarde geen smart bestond. Iets ter zijde gingen de zusters Ruhla. Reindert had zich bij hen gevoegd. Of hij Betsy's hart zou winnen? Tot nu toe zag 't er niet naar uit. Lilly Ruhla had 't woord. Ze sprak zeker weer over haar verloofde en wilde van alles weten. Slechts nu en dan richtte Reindert tot Betsy het woord, maar een gesprek werd 't niet.

Nu keek Betsy om. - ‘Hé, Mia, zoo alleen? Wacht, ik kom bij je. Ben je vermoeid?’

‘Ja, een beetje. Ik heb geen lust tot zingen en stoeien, daarvoor is 't te mooi in 't bosch.’

‘Mij gaat 't ook zoo. Als de schemering valt, en 't zoo geheimzinnig wordt tusschen de boomen, dan kàn ik niet luidruchtig of triviaal zijn. 't Is me dan of 't maantje wat te vertellen heeft, of een gefluister door de bladeren gaat. Vind je niet, dat men een ander, een beter mensch wordt op zoo'n oogenblik? Ik begrijp niet, dat de anderen 't niet voelen. Die praten en lachen er op los, dat 't een aard heeft.’

‘Nu, Lilly schijnt ook niet onder den indruk van den avond te komen. Ze heeft 't zoo druk met mijnheer Bender. 't Is ook wel toevallig, dat Denker en hij zulke goede vrienden zijn. Sympathiek genoeg is Bender er wel voor, vind je niet?’

‘Ja,’ antwoordde Betsy aarzelend.

‘Och, 't is toch ook zoo'n aardige, goede jongen! Weetje wat zoo prettig is! Juist omdat ik twee jaar ouder ben dan hij, is onze omgang zoo totaal “ongevaarlijk” en daarom zoo heerlijk ongedwongen en hartelijk.’

Met een ruk keek Betsy op. Ze trachtte Mia onderzoekend in de oogen te kijken, maar 't bleeke maanlicht liet het niet toe.

‘Ongevaarlijk, Marie? Ik dacht.... ik geloofde....’

Marie lachte kort en godwongen.

‘O, dacht jij ook al als alle anderen?’

‘Nu, ik moet ronduit zeggen, ik geloof niet, dat ik ooit met iemand zou kunnen trouwen, die jonger is dan ik. Ik zou me zoo oud, zoo “de baas” voelen; ik zou niet genoeg tegen zoo iemand opzien.’

O God, wat een pijn, zóó te spreken. Maar 't moèst, voor hèm, voor zijn Geluk!

‘Is 't heusch waar, Mia? Heusch? En hij? Zou hij er niet anders over denken? Hij moet van je houden, dunkt me.’

‘Hij? Och kind, hij denkt als ik. Zooeven nog vertelde hij mij, dat een van de jonge dames zoo'n indruk op hem gemaakt heeft. Wie 't is, zeg ik je niet!’

Een diepe blos kleurde Betsy's wangen.

‘Och kom, je zegt maar wat,’ zeide ze met onvaste stem. ‘Laten we de anderen

liever eens opzoeken. Straks zijn we aan den straatweg en daar gaan onze wegen al spoedig uiteen.

't Stadje was bereikt en men moest aan afscheid nemen denken. Onder gebabbel en gelach schudde men elkaar de hand.

‘Wel bedankt voor den genoeglijken dag, Marie. 't Waren heerlijke uurtjes. En wel te rusten hoor! Wil je Grootma voor ons groeten?’ Daarop Marie: ‘Ik hoop, dat jullie je geamuseerd hebt. Allen de groeten thuis. Goeden nacht.’

Greta streelde nog eens vriendschappelijk Mia's wang ‘Je ziet bleek, meisje. Ben je zoo moe? Gauw naar bed hoor, en niet te lang meer met Grootmoe praten.’

Dat lijdende bleeke gezichtje deed ook Bender's hart zeer. Hij strekte nog eens de hand naar haar uit. ‘Wel te rusten, Mia,’ sprak hij zacht, terwijl hij hare vingertjes innig drukte. Ze durfde hem niet aanzien.

‘Slaap wel,’ antwoordde ze zachtkens. Zijn hart drong hem, nog iets méér te zeggen, iets hartelijks, iets verzachtends, maar 't ging toch niet. 't Beste was, dat andere ignoreeren.... 't zou bijna aan profanie gelijk komen. Met een ‘groet mevrouw’ liet hij daarom haar handje los en voegde zich bij de zusters Ruhla, die met Greta en haar broers denzelfden weg hadden. Was 't toeval dat Lilly en de beide anderen vóórliepen, terwijl Betsy en Reindert volgden? Hun gesprek was niet levendig, veeleer ontstond zoo nu en dan eene pauze. Toch ging er eene eigenaardige bekoring van uit. Die stilte was eerder welsprekend. 't Was alsof beider gedachten zich dan ontmoetten, alsof ze draden sponnen, over en weer, een brug vormend, waarover de gevoelens, diep in beider hart verborgen, hunnen weg namen naar 't hart des anderen.

Dicht bij huis begon hij aarzelend: ‘Juffrouw Ruhla, uwe zuster stond me toe eene visite te maken. Mag ik komen? Mag ik?’

Ze bloosde even en keek naar den grond. Toen, verlegen: ‘Lilly heeft....’

‘Och neen, niet Lilly! Ik vraag 't U! mag ik?’

‘Ja,’ klonk 't nauw hoorbaar.

Een veelzeggenden handdruk, een diepen blik, - toen reikte hij ook Lilly de hand met een vroolijk: ‘Tot weerziens!’

't Nachtlicht in Betsy's kamertje brandde dien avond nog heel lang. Daar zat ze op haar lage stoeltje, de handen gevouwen, droomerig voor zich uit te staren. Soms een gelukkig lachje om hare lippen. ‘Dus Marie heeft hem niet lief en hij haar óók niet.’ Wie zou 't geweest zijn die zoo'n indruk op hem gemaakt heeft? Zou.... och dwaasheid!.... en ze schudde onwillig de reeds van hunne naalden ontdane lokken, die nu vrij langs hare schouders golfden. Leuk, dat hij komen wilde. Hoe zouden ze hem thuis vinden? Ook zoo knap, zoo aardig, zoo hartelijk, zoo sympathiek?

Maar nu sprong ze op en begon zich te ontkleeden. Dwaas, die ze was! Ze deed net, alsof ze nog in de bakvischjaren was. Wat ging haar verder die Reindert aan? ‘Reindert’ herhaalde ze droomerig. Toen bloosde ze weer en drukte 't kopje in de kussens en al sloot ook de slaap haar spoedig de oogen, toch kon ze de beelden niet bannen, die als 't visioen eener liefelijke toekomst in den droom haar omzweefden.

Marie had heel behoedzaam de huisdeur geopend. Grootma niet wekken? God neen, dàt niet... Dan zou ze moeten vertellen... vroolijk... voldaan... Zij hunkerde er naar, alleen te zijn.... hare smart uit te huilen. Heel zachtkens ging ze de trap op. Toen bleef ze plotseling staan. Mocht ze zóó aan zichzelve denken? Moest ze zich niet

eerst vergewissen, of de lieve oude vrouw gemakkelijk lag, of ze alles bij de hand had, of ze rustig sliep? Zoo trad ze dan de slaapkamer der oude vrouw binnen. -

Daar lag grootmoe, de magere handen boven 't dek gevouwen, de rimpels in 't goede gelaat nog verscherpt door de rust.

Wat zàg ze vervallen en hulpbehoevend.

O God! Plotseling knielde Mia bij 't bed neer en begroef 't hoofd in de dekens. Ze snikte zachtkens.

'Oude, lieve grootmoe, daar wou ik U verlaten! Daar wou ik U aan vreemden overgeven. Maar ik had hem ook zoo lief.... zoo lief! God wist 't wel, dat U niet buiten mij kunt; Hij heeft 't ánders bestuurd. 't Deed pijn, o zoo'n pijn, maar nù is 't over. Hij zal gelukkig worden en ik.... och als U maar tevreden is, grootmoe, dat Mia bij U blijft, dàn is 't goed.'

Heel zachtjes drukte ze een kus op 't oude gelaat, toen ging ze naar haar kamertje, vouwde de handen en bad om kracht, sterk te zijn, haar leed te dragen en tevreden de levenstaak te aanvaarden, die God haar gewezen had.

HERTHA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Hooggeachte Freule,

Tegelijk met dezen verzend ik aan uw adres een boekje, uitgegeven door de vereeniging tot verschaffing van Lectuur aan blinden. - In de Lelie van 26 Februari las ik in het verslag: 'Gewone wedstrijden' iets omtrent braille, waarop ik toen reeds even wilde terugkomen, maar dit uitstelde, tot de bijgaande brochure uitgegeven was. -

Het was een antwoord op de vraag: 'Hoe kan een financieel onafhankelijk meisje zich nuttig maken?' Een der inzendsters gaf daarvoor braille aan. U zelf vond dit ook een nuttig werk, maar daar u van andere zijde werd medegedeeld, dat dit tegenwoordig machinaal geschiedde, liet u dit als zoodanig vervallen. -

Mijn idee is, dat juist gefortuneerde meisjes ons dubbel welkom zullen zijn, daar zij èn geld èn (gewoonlijk ook) voldoende tijd hebben om voor de blinden te geven. -

Het machinale werk geschiedt ook door personen, die zich eene machine *kunnen* en *willen* aanschaffen. Daar deze echter zeer kostbaar zijn (ongeveer 60 gulden) zullen ze niet algemeen kunnen worden en zal het gewone toestel het geschiktste blijven. - Indien u bijgaand werkje eens wilt nalezen, zult u daaruit kunnen zien hoeveel er in betrekkelijk korten tijd gewerkt is met de hand. Wel zijn er eenige dames onder de leden, die zich een machine hebben aangeschaft, maar het grootste deel heeft een gewoon toestel. Misschien wilt u wel zoo vriendelijk zijn ter eeniger tijd hiervan iets in de Lelie te vermelden, mocht dit dan onze vereeniging ten goede komen! bij voorbaat zeg ik u reeds hartelijk dank voor uwe moeite. -

Met beleefde groeten hoogachtend
Uwe dienstw.
Eenrum.
G.A. WILLINGE.

Nood red:
Met toestemming der schrijfster wordt deze brief gepubliceerd. Ik dank haar hartelijk, en vestig de aandacht op haar schrijven. Hier is dunkt mij, een wezenlijk nuttig arbeidsveld. Het lot der blinden verdient ons aller belangstelling en medelijden.
De schrijfster stelt zich beschikbaar tot het geven van meerdere inlichtingen.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **eik** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd.** Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

‘JEANNETTE P.’ bezit een goed oordeel, houdt veel van nadenken en heeft de gewoonte met een zekere gewichtigheid haar ideeën te verkondigen, zoodat zij zelf met genoegen naar haar eigen woorden luistert. Rustig en trevreden voelt ze zich. Wanneer iemand haar goed behandelt, vergeet ze 't niet, en is ze steeds vol dankbaarheid. Zij verlangt zich te wijden en iemand te helpen. Ofschoon anderen graag haar vertrouwen willen winnen, is 't haar onmogelijk haar intiemste gedachten te uiten en zal zij dikwijls voor ondankbaar en koel worden aangezien. Een weinig verwaand is ze wel, en gaarne heeft ze, dat men haar ideeën bewondert en haar gelijk geeft. Flink, zelfbewust, eerlijk, goedhartig, komt zij gaarne op voor een verdrukte. -

II.

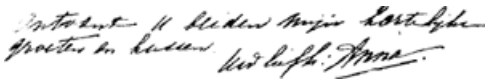

‘JOHANNA JACOBA. BR.’ Het verstand is goed ontwikkeld. Ernstig, nadenkend en voorzichtig is ze in 't nemen van besluiten. Ze weet door een taaie volharding haar plannen, dikwijls langs diplomatieken weg, uitgevoerd te krijgen. Ze bezit een sterke wilskracht, en buigt niet dan voor geweld het hoofd. Beschroomd en dikwijls verlegen in gezelschap, heeft ze dikwijls te kampen met melancholie. Het is een gevoelvol, aanhankelijk karakter, dat verlangt zich aan een te wijden. Onstuimig en hartstochtelijk, kan zij dikwijls bij de kleinste kleinigheid in toorn ontsteken, doch heeft door haar gevoeligheid direct berouw van haar lichtgeraaktheid. Gesloten van nature zal zij niet spoedig iemand haar vertrouwen schenken. Zij spreekt gaarne tegen en is wel wat krakeelachtig. Trotsch is ze, ofschoon ze met alle macht schijnt te probeeren haar trots niet te uiten. Idealistisch is ze, ofschoon ze dikwijls poogt haar verbeeldingskracht en opgewondenheid te onderdrukken. Spaarzaam, bescheiden en zelfbewust is ze. Het schrift maakt den indruk, dat zij van vrouwelijke heerschzucht niet vrij is. -

III.

‘M.M.’ Is vol grilligheid. Pruilt wanneer ze haar zin niet krijgt en is in de hoogste mate prikkelbaar. Wanneer ze buiten is, is ze opgeruimd en weet ze zich aangenaam voor te doen, doch nauwelijks is ze thuis, of de meid krijgt een standje voor de kleinste kleinigheid. Alles moet even precies zijn en of men 't haar nu al aan 't verstand tracht te brengen, dat zij ongelijk heeft en onredelijk is, zij vit en keurt maar af. Een wil, die sterker is dan de hare, en die haar tusschenbeiden eens flink op haar plaats zet, zou voor de vorming van haar karakter geen kwaad zijn. Het prikkelbare vindt hoogstwaarschijnlijk zijn oorsprong in het dweepzieke van haar karakter, te eenzijdig zijn in het geloof en te vergeten de grondgedachte van de godsdienst ‘verdraagzaamheid’ in de practijk, in den huiselijken kring, in toepassing te brengen. Daar is ze stijfhoofdig en koppig en maakt haar schrift den indruk, dat zij steeds zonder leiding is geweest. Ze is stug en geeft niemand haar vertrouwen. Vreesachtig,

schuchter en besluiteloos is ze. Onder goede, flinke leiding kan haar karakter, dat volgens de grondtrekken van haar schrift van nature zacht en gevoelvol is, een toewijdend, aanhankelijk karakter worden. -

IV.

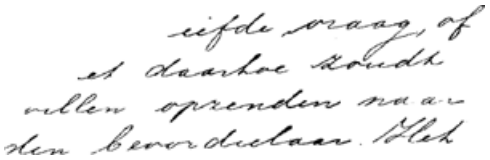

‘HELENA’ is in al haar doen en denken ordelijk en nauwgezet. Door langdurigen dwang om regelmatig te schijnen heeft het schrift veel van zijn oorspronkelijkheid verloren. Evenwel is er uit te lezen, onduldbaren geest tot tegenspraak, en een gewoonte bevelend op te treden, waarschijnlijk tegen veel jongeren dan zij zelf. Het schrift maakt den indruk, dat zij aan een ziekte lijdt, of in de hoogste mate hysterisch is. (Hysterie is afgeleid van husterabaarmoeder. - Zenuwziekte met de meest uiteenloopende

symptomen; de vreemde naam dankt zijn oorsprong aan de vroegere verkeerde meening, dat uterusziekten of minstens trouwlustigheid er de oorzaak van was.) Vreesachtig van aard schijnt ze tegenwoordig zelfbewuster en flinker te worden, ofschoon ze nog dikwijls besluiteloos en bang is. Gevoel voor 't mooie en heilige heeft ze en weet door 't schikken en plaatsen van snuisterijen en bloemen haar kamer gezellig en lief te maken. Zij lijkt iemand, die zeer meegaand is en gemakkelijk te overreden als vrouw. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Iva. Ik ben blij dat mijn stukje in de Lelie U heeft doen besluiten aan mij te schrijven. Want inderdaad meen ik het volkomen wat ik in dat stukje schreef. Hoe méér menschen ik van dienst kan zijn, hoe aangenamer het mij is. - Wat nu Uw stukje betreft, ik vind dat er iets *in* zit, iets oorspronkelijks, dat mij doet vermoeden hoe Uw ‘kwaal’ gelijk gij het uitdrukt misschien juist Uw behoud is. M.a.w., ik geloof dat gij zeer goed doet met te schrijven zoo als het in U is, en U niet te binden aan ‘voorbeelden’ en ‘voorschriften’. Maar het komt mij voor dat het U nog ontbreekt aan ondervinding, en daardoor is er niet genoeg inhoud in Uw stukje. - Het is goed geschreven en in de gedachte schuilt iets oorspronkelijks. Ik stel mij voor dat gij een of ander *opgegeven* wedstrijd-onderwerp, als het in Uw smaak valt tenminste, misschien zeer goed zoudt beantwoorden. - Ik kan in elk geval niet oordeelen naar dit ééne stukje alleen. Zend mij nog eens iets. - Gij schrijft dat Uw schetsje wáár gebeurd is; maar niet alle wáár-gebeurde dingen leenen zich tot een schetsje. - 't Gebeurde moet toch de moeite van 't vertellen en inkleeden wáárd zijn. - Als gij lust hebt moogt gij gerust nog eens schrijven.

Pensée. Ik begreep wel dat Uw studie U weerhield eerder te schrijven. Dat gij geslaagd zijt zag ik indertijd in de courant en verheugde mij zeer voor U. Ook begrijp ik volkomen dat zulk een nieuwe en min of meer onafhankelijke positie U ineens een geheel anderen kijk op veel dingen en veel méér ondervinding heeft gegeven. Het moet dunkt mij voor U een bijzondere voldoening zijn dat gij hierdoor aan den wensch van Uw vader hebt kunnen voldoen, en toch tegelijkertijd in zijn nabijheid blijft. Het is een voorrecht dat gij wèl moogt waardeeren zulk een Vader te bezitten. Al moest gij dan ook vroeg een lieve moeder missen, gij hebt in dien vader toch véél over, niet waar. Er zijn tegenwoordig (echter misschien meer in Holland dan bij U in Indië) zooveel dochters die zich thuis niet gelukkig, niet-begrepen voelen terecht of ten onrechte dat het werkelijk een groote zegen is als een volwassen meisje zich zóó gelukkig voelt in haar ouderlijk huis als gij.

Gij hebt volkomen gelijk dat een meisje die alleen haar weg door de wereld moet zoeken blootgesteld is aan allerlei pijnlijke ontgoocheling en daardoor een geheel anderen blik krijgt op de mannenwereld dan het uitgaande dametje. Gij hebt daarin zóó groot gelijk dat juist *dit* feit het m.i. zoo moeilijk maakt voor de vrouw om haar brood te verdienen Overal stuit zij op haar geslacht, zoodra zij met mannen te doen heeft. In zoo'n geval is er zelden iets eerloozers dan de man in 't algemeen genomen. - Ik geloof echter *niet* dat het zulke vrouwen en meisjes zijn die tot mannenhaatsters en derde geslachtsproducten worden. - *Dat* zijn de misdeelden die nooit een man konden bekoren, de zuren, de er buiten staander, zij-in-één-woord, die behooren tot het genre Pernitz (geschilderd in Marcel Prévost Les vierges fortes), die van zichzelve zegt: Moi, je ne suis pas femme. - Het *slachtoffer* van den man in één woord zal veel minder worden tot mannenhaatster en derde geslachtsproduct dan zij die wat graag zijn slachtoffer had *willen* wezen, als hij er haar maar ooit de gelegenheid toe had geboden! - Vriendelijk gegroet. En als gij lust hebt nog eens te schrijven zult gij mij veel genoegen doen.

Regina. - Ik dacht wel dat gij met die bladzijden uit Gustaaf af Geyerstam het zeer ééns zoudt zijn Naar aanleiding van 't geen gij daarover schrijft, dacht ik aan Edouard Rod: Au milieu du chemin, dat indertijd een diepen indruk op mij heeft gemaakt, en dat ik om die reden dan ook besprak in ‘Over Boeken en Schrijvers.’ Edouard Rod behandelt in dat boek het volgende ‘geval.’ Een zeer beroemd en gevierd tooneelschrijver verneemt, op denzelfden avond waarop een nieuw stuk van hem grooten opgang maakt, dat een jong meisje zichzelve uit liefdesmart van kant maakte; en nevens haar wordt een zijner boeken gevonden, dat een dergelijk onderwerp behandelde. Het gebeurde zou hem misschien niet zoozeer hebben getroffen, indien niet gebleken ware dat de verleider van 't bewuste jonge-meisje tot zijn beste vrienden behoorde: een bekend schilder gehuwd met een lieve vrouw. - Zoo wordt hij de getuige van de ellende der *werkelijkheid*, die hij nu gedwongen is te toetsen aan het poëtische der fantazie-voorstellingen in zijn boek. - In zijn boek sterven de beide elkaar-liefhebbenden vrijwillig, uit liefde. In de werkelijkheid heeft de zelfmoord van het jonge-meisje tengevolge de diepe droefheid harer bejaarde ouders, en het ten slotte in krankzinnigheid ontaardende zelfverwijt van den schilder. Waar an een indirect gevolg is de ondergang van zijn huishouden, dat van zijn groote verdiensten moest leven. - De auteur-in-questie vraagt zichzelf voortdurend af, in hoeverre *zijn* boek ten slotte schuld draagt aan dat alles En die zedelijke verantwoording drukt hem zoo, dat hij eindigt met zichzelf te bekeeren, de maìtresse met wie hij leeft wettelijk te huwen, en zijn leven een nieuwe richting te geven. - In het opstel in ‘Over Boeken en Schrijvers’ heb ik erbij stilgestaan dat dit alles - hoe mooi ook geschilderd, met het groote talent van Edouard Rod, - toch berust op de m.i. aan twijfel onderhevige idee, dat een auteur per-se de *verantwoording* draagt van al de verkeerde dingen die zijn lezers zouden *kunnen* doen, tengevolge der lezing zijner boeken. M.i. echter behoeft geen enkel auteur zich dat slechte aan te trekken dat de menschen doen tengevolge zijner boeken, *wanneer zijn eigen bedoelen slechts eerlijk*, *rein*, *en goed is geweest.* - Volgens Au milieu du chemin doorredenéérend, zou b.v. de schilder van een naakte vrouw 't zichzelf moeten verwijten dat sommige onrijpe jongelui daardoor perverse gedachten krijgen, of de dichter van liefde en min zou 't zich moeten aantrekken dat sommige menschen wellust en liefdezwijmel verwarren met eerlijke liefde. - Overigens zegt Edouard Rod uitdrukkelijk dat hij geen *tendenz* bedoelt, maar slechts objectief ‘een geval’ schildert. - 't Zou mij te ver voeren als ik op dit onderwerp nader inging. Ik hoop dat gij het door mij bedoelde opstel van mij

te eeniger tijd eens zult lezen. Den roman van Ed: Rod kan ik U met genoegen leenen. - Neen Maarten Chuzzlewit is voor mij niet het mooiste van Dickens werken. Ik heb altijd 't meest gevoeld voor David Copperfield; ook Dombey and Son is magnifique. Ja zeker, dat Dickens veel te weinig gelezen wordt door de tegenwoordige jonge menschen, beaam ik ten volle. 't Zelfde geldt van de onsterfelijke boeken van Thackeray van wien ons jonger geslacht heel weinig afweet!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

In eene beschaafde Doktersfamilie in het Z.W. van Londen, in nabijheid der Thames, 25 minuten van Charing Cross Station, bestaat gelegenheid voor jonge dames, als '**payinggest**' opgenomen te worden, om zich zoodoende in de engelsche taal te bekwamen. Inlichtingen verstrekt gaarne:

(433)

Mej. **A. VAN NIEKERKEN**, Oranjesingel 8, Nijmegen.

25 Mei 1904.
17de Jaargang.
No. 48.

Wat is het leven?

Niet maar lijden of verblijden
Is de roeping van Gods kind:
Neen, maar hand'len, dat elk morgen
Verder ons dan 't heden vind'!

LONGFELLOW.

Ziedaar een vraag, die zich telkens, maar vooral in de stilte en in gewichtige oogenblikken, aan ons opdringt, soms met schier onweerstaanbare kracht; een vraag, waarop zeer uiteenloopende, ja lijnrecht tegen elkaar indruischende antwoorden gegeven zijn.

't Behoeft waarlijk geen bevreemding te wekken! Hangt er, wat het antwoord betreft, dat wij zullen geven, niet veel af van ons karakter, van onze ervaring, van onze stemming inzonderheid?

'Leven is lijden,' zoo laat de mensch, die uitsluitend op de schaduwzijde der dingen acht geeft, zich hooren. Hij noemt het leven een zwaren last, een drukkend juk, een afmattende reis over een zee van zorgen en bezwaren. 'Ik stem gereedelijk toe,' zoo zegt hij, 'dat wij menschen wel eens een genotrijk oogenblik hebben, nu en dan zelfs een prettigen dag mogen hebben, maar onze vreugde is, op de keper beschouwd, toch nooit geheel onvermengd. Bovendien is zij van heel korten duur en hoogst wisselvallig. Elk oogenblik kan zij op het wreedst worden verstoord. 's Morgens acht ge u mogelijk een der meest bevoorrechte stervelingen en nog is de avond niet gedaald of gij staart met een verbrijzeld hart op de puinhoopen van uw geluk. Plaatst gij het lief, dat het leven biedt, op de eene schaal en het leed, dat het menschelijk bestaan aankleeft, op de andere, dan zal de balans overhellen naar laatstgenoemde zijde. Zoo is het leven.' Al wordt deze droefgeestige beschouwing in den laatsten tijd door velen gehuldigd - ik denk aan Bolland[1)] en tal van andere min of meer wijsgeerige pessimisten - zij is niet van heden of gisteren. Wij treffen haar reeds aan in de grijze oudheid. In het boek Job, een der heerlijkste voortbrengselen van de

1) Prof. Bolland. Eene levensbeschouwing (uitgave van A.H. Adriani te Leiden).

Hebreeuwsche dichtkunst, slaakt de groote lijder de bittere klacht:

Is de Mensch niet op aard
  Met ellenden bezwaard?
Zijn zijn dagen geen daglooners dagen?
  Als een slaaf, die versmacht
  Naar de rust van den nacht,
Zóo verlangt hij naar 't eind van zijn plagen!

Wat al kwelling van geest
  Is mijn erfdeel geweest,
Wat al maanden van nijpende zorgen!
  'k Leg mij zuchtend ter neêr:
  'Eindt de nacht nimmermeer?'
En ik wentel mij om tot den morgen.[1)]

Ik zou ook nog kunnen herinneren aan den somberen Prediker, die beweerde, dat de dag des doods beter is dan de dag dat iemand geboren wordt, een uitspraak, die ons doet denken aan het bekende woord: Niemand is gelukkig vóor zijn dood. -

'Neen,' zoo zeggen velen, 'het leven is allerminst een aaneenschakeling van zorgen en bezwaren, leven is genieten. Ziet slechts om u henen en gij speurt, hoe van alle zijden de bronnen van genot mildelijk vloeien. Waar en in welken stand de mensch ook geplaatst zij, hij kan met eenigen goeden wil overal vinden wat zijn oog verrukt, zijn oor bekoort, zijn hart weldadig stemt. Gij hebt u slechts, naar het woord des dichters, te werpen in het volle, onuitputtelijk-rijke menschenleven. Dan zult gij bemerken, dat er bloemen bloeien ook op uwen weg. Zwartgalligen zij, die het leven durven betitelen als een zware taak en een drukkend juk, die zuchtend gewagen van een afmattende reis over een eindelooze zee van zorgen en bezwaren. Het leven is veeleer een vroolijke spelevaart langs welige landouwen en lachende heuvelen. Noemt gij de aarde een tranendal, het leven somber en vreugdeloos, dan ligt dat, het zij met verlof gezegd, aan *uzelf*. En wordt ook uw gelukshemel bij wijlen verduisterd door een dreigende wolk, niet lang zal het duren of de zon straalt weer aan den trans met nieuwe pracht en majesteit.'

Welke van deze twee levensbeschouwingen nu de voorkeur verdient? Het schijnt mij toe dat zoowel de eerste als de laatste mank gaat aan een bedenkelijke eenzijdigheid en oppervlakkigheid, dat aan beide kanten schromelijk wordt overdreven. Het bonte leven met zijne tallooze schakeeringen en oneindige overgangen is nòch enkel smart, nòch louter vreugde; het vertoont eene wonderbare mengeling van licht en duister, van regen en zonneschijn, van blijde en droeve dagen. Treffend schoon heeft onze leekedichter eens gezongen:

Een kruis met rozen
Is 't menschenlot,
Is 't rijke leven,
Uw gave, o God!

Niet enkel rozen!
Geen kruis alleen;
De Liefde voegt ze
Getrouw bijeen.

1) Het boek Job, vertaald door J.J.L. ten Kate.

Nog zegt daar iemand: Leven is streven. Mij dunkt dat dit antwoord aan juistheid niets te wenschen overlaat. Elk normaalontwikkeld mensch gevoelt immers behoefte alle hem door God geschonken krachten in elke richting zoo goed mogelijk te ontplooien.

Op uw eigen ervaring durf ik een beroep doen. Gevoeldet ge u niet onbevredigd, toen gij door de omstandigheden tot werkeloosheid waart gedoemd of uit gemakzucht verzuimdet uwe krachten naar behooren in te spannen?

Leven is streven. Allereerst naar stoffelijken vooruitgang. Wie zal het wraken? De knecht wenscht baas, de arbeider boer, de ondergeschikte zelfstandig te worden. Ongelukkig degenen, die er niet om geven, dat zij voortdurend op denzelfden lagen trap blijven staan. Gelukkig daarentegen zij, die steeds arbeiden met inspanning hunner beste krachten, vooreerst natuurlijk omdat al wat wij moeten doen, zoo goed mogelijk verdient gedaan te worden, maar bovendien - er is een edele eerzucht - om iets verder en hooger te komen, om allengskens te stijgen op de maatschappelijke ladder. Gelukkig de menschen, waar gemeenzaam uitgedrukt, wat 'in' zit, die 'hooger op'[1)] willen, zij het ook niet voornamelijk in hun eigen belang dan toch in dat van hunne kinderen. Gretig maken zij van iedere goede gelegenheid gebruik. Geen kans laten zij zich ontglippen. Van alles trachten zij zoo behendig mogelijk partij te trekken. Sommigen zien met een blik vol nijd en afgunst neer op de mannen en vrouwen, die zich omhoog wisten te werken. Hoe kinderachtig en bekrompen tevens, hoe

1) Terecht zeide J.B. Weerman: Wel verre van tot den ondergeschikten arbeider te zeggen: 'stel u tevreden met uwe geringe betrekking en uw nietig loon, bedenkende dat God in deze omstandigheden u plaatste,' zullen wij hem aanmanen om zich verder te oefenen in zijn vak, opdat hij ruimer verdiensten erlange en zoo mogelijk vooruitkome in de wereld, zijn eigen meester worde, zich een onbezorgden ouderdom bereide, zijn kinderen een goede opleiding geve en hun daarmee een schoone toekomst ontsluite (Hooger op! no. 437 van Levenslicht - Stichtelijke Bloemlezing voor onzen tijd, verzameld door P.H. Hugenholtz Jr. 3de druk).

onhartelijk bovenal! De ‘selfmade men’, die trots allerlei hinderpalen op een eerlijke manier vooruitkomen, hebben veeleer aanspraak op onze hulde en bewondering. In gedachten nemen wij den hoed af voor de kloeke mannen, die, uit z.g.n. lageren stand geboren, door eigen inspanning zich een weg gebaand en een eervolle positie in de samenleving veroverd hebben[1].

Veel hooger echter dan het streven naar stoffelijken vooruitgang, hoe loffelijk en prijzenswaardig het op zichzelf ook zij, staaf de wetensdrang, mits men steeds in het oog houde, dat het vergaren van kennis nimmer als het eigenlijk doel van de werkzaamheid van onzen geest mag worden beschouwd. De wetenschap is niets anders dan een werktuig. Hierop komt het aan, hoe gij u er van bedient. Nog altijd mag het woord van Lessing gehoord worden: ‘Niet de waarheid, die iemand bezit of meent te bezitten, maar de oprechte moeite, die hij heeft besteed om achter de waarheid te komen, maakt de waarde van den mensch uit. Want niet door het bezit, maar door de navorsching van de waarheid verruimen zich zijne krachten, en hierin alleen bestaat zijne altijd toenemende volkomenheid. Het bezit maakt rustig, traag, hoogmoedig. Als God in zijne rechterhand alle waarheid besloten hield en in zijne linker alleen den nooit sluimerenden drang naar waarheid, maar met de bijvoeging, dat ik eeuwig en altijd zou dwalen, en hij sprak tot mij: ‘Kies!’ - ik zou ootmoedig zijne linkerhand vatten en zeggen: ‘Vader, geef! de reine waarheid is toch slechts voor U alleen.’

Kennis mag niet anders beschouwd worden dan als middel tot ontwikkeling van het verstand, tot verheffing van den geest, bovenal tot vorming van het karakter en tot loutering van het hart, waaruit de uitgangen des levens zijn[2]. Zoo is dan de wetenschap in den hoogsten en besten zin van het woord ondenkbaar zonder een religieuzen ondergrond[3].

Ja, het hoogste streven voor den mensch weggelegd en de inspanning van al onze krachten waard, is ontegenzeglijk de begeerte om reiner en beter te worden, om steeds toe te nemen in ernst en zelfverloochening, in toewijding en liefde. Een leven van burgerlijke braafheid, waarop het streven van de groote massa is gericht, staat zeker niet heel hoog. Zulk streven gaat dikwijls gepaard met eene bedenkelijke dosis zelfzucht. Menigeen, op wiens leven, naar den mensch gesproken, niets valt aan te merken, denkt uitsluitend of voornamelijk aan de kleine wereld, die ‘ik’ heet. Alsof niet de schijnbaar voortreffelijkste daden geheel van onwaarde zijn, wanneer zij voortspruiten uit een onheilig of onzedelijk beginsel! Daarom behoort ons streven bovenal te worden gericht op reinheid des harten en zuiverheid van bedoeling. Steeds hooger, altijd verder, zij en blijve onze leus!

Is er in ons iets van de bezieling, die tintelt in het ‘excelsior’? Zonder haar, ach! hoe arm en dor, hoe ledig en doodsch het leven bij alle uiterlijke schittering en praal!

1) Ik denk aan Garfield, G. Stephenson, Edison, Krupp en Andrew Carnegie. - Vermelding verdienen ook de Nederlanders van den tegenwoordigen tijd: Dr. Blink, Dr. Leyds, Pier Pander, Prof. Bolland e.a.
2) Vergel: Vruchtbaar onderwijs. Toespraak van Gladstone tot de leerlingen van het Wellington-College (no. 435 van Levenslicht, 3de druk).
3) ‘Zonder de religieuze grondrichting van geest en gemoed, kan de mensch niet gezegd worden werkelijk kunst en wetenschap te bezitten. Aan het weten ontbreekt de grond der zekerheid, zoo het geloof in God ontbreekt.’ (A.D. Loman).
‘Denken beteekent niets anders dan God in de wereld te zoeken’ (H. Lang).
‘De waarheidzoeker is de eenige Godzoeker’ (M.J. Savage).

Niet anders te zijn dan wat de loop der omstandigheden van ons maakt, een leven te leiden zonder veel moeite en strijd, het is waar, maar ook zonder gloed en verheffing, zonder warmte en bezieling, kan dit ons hart bevredigen, zal dit ons gelukkig maken op den duur, mag dit, o, mensch, voor u het hoogste zijn? -

God geve, dat wij opstaan uit den zondigen sluimer der zelfzucht en zelfgenoegzaamheid, waarin wij helaas! nog zoo dikwijls verzonken zijn, en met verloochening van rust en lust, met terzijdestelling van nietig eigen 'ik', streven naar een lofwaardig levensdoel, een hoogheerlijke roeping. Moet dan ons leven een aaneenschakeling zijn van moeite en worsteling, van inspanning en strijd, wat nood! Al

> 'worstlende winnen wij krachten,
> En dwalende vinden wij 't spoor.'

Den Hoorn.
Ds. J.J. HEEP.

Over Spiritisme.

II. *(Vervolg van N°. 47.)*

There is no death door FLORENCE MARRYAT.

In aansluiting met het boek *Uit de Geestenwereld* (*Shadowland*) van E. d'Espérance

verdient zeker het reeds in 1892 uitgekomen boek der bekende Engelsche schrijfster Florence Marryat niet te worden vergeten. Ofschoon aan het werk van eerstgenoemde, misschien ten gevolge der bespreking in de *Holl. Revue,* misschien om het Voorwoord van Schimmel, hier te lande bijzondere belangstelling te beurt viel, komt het mij voor dat de inhoud van het reeds veel meer vergeten *There is no death* veel afdoender en treffender bewijzen levert voor de waarheid van het spiritisme, dan die van *Shadowland*, welke weinig afwijkt van hetgeen men op zulk gebied dikwerf hoort.

Florence Marryat is de auteur van verscheidene in Engeland veelgelezen en veelgeliefde romans van onderhoudenden aard: *My sister the actress*, etc.; boeken die ongeveer op één lijn gesteld zouden kunnen worden met ten onzent die van b.v. Thérèse Hoven, en die ook even gretig door het groote publiek worden gelezen. Bovendien was zij reeds de bezitster van een bekenden naam als dochter van den kapitein Marryat, de ook ten onzent welbekende auteur van zeer aardige zeeverhalen, en die in zijn vaderland een even vermaarde als geachte persoonlijkheid schijnt te zijn geweest. Haar optreden daarom als een zoo overtuigd spiritist is een bewijs dat het haar ernst was met haar gevonden geloof (voor haar was het een ‘geloof’.) Want zij was noch tegenover het publiek, noch in het particuliere leven een ‘Nobody’, maar had de eer op te houden van haar eigen gevestigde reputatie als auteur en van een geachten familienaam beide. Wat zij, niet maar als praatjes van haar zelve maar als feiten meedeelt, met opgave der plaatsen waar 't voorviel en van de namen der aanwezige of er in betrokken personen, aldus de gelegenheid gevend tot contrôle-uitoefenen op haar beweringen, is van zoo buitengewonen aard dat het den meest verstokten ontkenner van het geesten-bestaan, dunkt mij, wel moet bewegen tot een persoonlijk onderzoek der dingen die hij ontkent, (zonder er zich in te willen verdiepen). (Want het *is* een feit dat de meeste dergelijke bestrijders ontkennen zonder zich te willen verwaardigen met feiten en argumenten kennis te maken).

Florence Marryat vertelt in een reeks van hoofdstukken in *There is no death* hoe zij - ofschoon niet twijfelend aan het bestaan van geesten, omdat ook haar vader, een kerngezond, allerminst zenuwachtig man, hen placht te zien, - toch eerst ernstig trachtte dieper door te dringen in deze onzienlijke wereld, na haar terugkeer uit Engelsch Indië, waarheen ze een paar jaar vroeger was vertrokken als de jonge vrouw van een officier bij het Britsche leger. Toen, in Februari 1873, werd een gesprek tusschen haar en eenige vrienden aanleiding, dat zij den volgenden dag trachtte een séance te verkrijgen van het toenmaals in Londen vertoevende Amerikaansche medium: Mrs. Holmes. Deze séance welke alleen werd bijgewoond door haar zelve en een vriendin, Annie Thomas, opende voor haar zulk een nieuw veld van onderzoekingen en geheimzinnige waarheden, dat zij van dien dag af zich geheel en al aan de studie van het spiritualisme wijdde, séances wist te verkrijgen van bijna alle bekende mediums van Engeland en Amerika, de Nieuwe wereld ging bereizen om ook daar hare ondervindingen door persoonlijk onderzoek te verrijken, en zich verplicht achtte hare overtuiging en merkwaardige ervaringen aan het publiek kenbaar te maken, opdat het er zijn voordeel mee mocht doen.

Natuurlijk was het antwoord: dat men haar heftig aanviel. Een dier aanvallen wil ik hier mededeelen, omdat de bewijzen die de tegenstanders meenden te hebben gevonden van haar kwade trouw, of, op zijn zachtst genomen, van haar lichtgeloovigheid, in haar handen geworden zijn een schitterend wapen tegen hen die haar aanvielen, en een bewijs tevens hoe weinig royaal en doordacht dergelijke

bestrijders dikwijls te werk gaan. Onder de talrijke verhalen met naam en toenaam meegedeeld, die *There is no death* tot een roman zouden maken, als de auteur niet zoo positief voor de waarheid instond, behoort ook de geschiedenis van het verschijnen van den stiefzoon van Florence Marryat aan haar na zijn dood, eigenlijk op den dag zelf daarvan, maanden vóór iemand iets van zijn sterven vermoedde. Hij verscheen haar die eerste maal 's avonds laat, terwijl zij zich alleen op een badplaats bevond en nog even aan het strand was gaan wandelen. Toen zij plotseling meende haar stiefzoon te zien, zich bewegend in de richting van het strand, meende zij dat hij, in plaats van met zijn schip naar Brazilië te zijn vertrokken, gelijk zij en zijn vader dachten, op het laatste oogenblik was gedeserteerd en zich nu ergens schuil hield. Zij wilde hem volgen, maar opeens was hij

onder de zeelui verdwenen; en, toen ze verder niets meer van hem hoorde, schreef ze het gebeurde toe aan een toevallige gelijkenis met een ander. Eenige maanden later ging ze met haar man en haar eigen zoon naar de dokken in Londen, om het schip te bezien waarmede deze moest uitvaren. Bij die gelegenheid verscheen haar stiefzoon, Francis Lee, haar ten tweedenmale geheimzinnig onder de zeelui.

En nu stond het bij haar vast dat zij hem zelf, of liever zijn geest, moest hebben gezien. Hij was zoo in het oogvallend knap van uiterlijk, dat ze reeds die eerste maal nauwlijks aan een vergissing met een ander had kunnen gelooven. Thans hield ze zoo iets ten eenenmale uitgesloten, en begreep evenzeer dat de Francis Lee, dien zij had gezien, niet meer van de aarde was, maar, zonder dat ze het wisten, in de verte was gestorven. Zij vertelde de beide verschijningen nu aan haar man, en het was goed dat zij hem vóórbereidde, want korten tijd later kwam de tijding dat Francis Lee op dienzelfden middag, waarop hij 's avonds voor de eerste maal aan zijn stiefmoeder was verschenen, overboord was geslagen en verdronken, terwijl hij en eenige andere matrozen van den wal naar het schip terugroeiden. Later, in Amerika, verscheen, door middel van een doktor die óók een merkwaardig medium was, de geest van Francis Lee opnieuw aan zijn stiefmoeder, en nu sprak hij vriendschappelijk met haar, o.a. over de omstandigheden waarmede zijn dood was gepaard gegaan, enz.

Naar aanleiding nu van deze in *There is no death* opgeteekende feiten verscheen later in het bekende Engelsche Blad *Truth* een artikel, geteekend ‘Scrutator’, waarin Florence duchtig werd gekapitteld over haar zoogenaamde onbetrouwbaarheid. Hij, Scrutator, had een jongmensch ontmoet die met Francis Lee op diens laatste reis gediend had, en dit jonge mensch had hem verklaard hoe hij het, naar aanleiding der uitingen van den gestorven jongen man over zijn stiefmoeder, Florence Marryat, voor onmogelijk hield dat hij juist háár na zijn dood zou zijn gaan opzoeken. Ook weersprak de schrijver enkele détails van de door Francis Lee gegeven verklaring van zijn afsterven, en beweerde dat deze onmogelijk reeds denzelfden dag van zijn dood aan Florence Marryat had kunnen verschijnen, omdat de boot eerst in den laten middag omsloeg, hetgeen dus, als men het tijdsverschil tusschen Brazilië en Engeland in het oog houdt, daar avond beteekent. Bij een oppervlakkige lezing lijkt deze aanval zoo afdoend, dat men geneigd is zich te verwonderen over de onnauwkeurige onvoorzichtigheid der schrijfster van *There is no death.* Zij heeft echter in een boek, dat in het Duitsch verscheen onder den titel *Die Geisterwelt* en waarvan ik mij den juisten Engelschen titel niet herinner, zichzelve niet alleen volkomen kunnen rechtvaardigen, maar tevens weten aan te toonen hoe opzettelijk oneerlijk en oppervlakkig dergelijke bestrijders van bovennatuurlijke dingen dikwijls te werk gaan. 't Zou mij te ver voeren indien ik haar volkomen afdoende ophelderingen hier moest afschrijven. Op alle punten, waarop het aankomt, weerlegt zij haren aanvaller, en toont òf zijn kwade trouw òf zijn onbekendheid met de familiezaken, die alles in een ander licht stellen, duidelijk aan. Zoo wijst zij er o.a. op, dat zij volstrekt geen bepaald uur noemde, waarop ze dien bewusten avond aan het strand wandelen ging, terwijl, volgens de eigen verklaringen van den vriend van haar zoon, de boot met hem omsloeg tusschen vier en zes uur 's namiddags. Ook wanneer men daar dus een paar uren bijtelt, om het tijdsverschil tusschen ons en Brazilië, dan nog kon de geest van Francis Lee zeer goed, zomeravonds als het lang licht blijft, b.v. om 9 uur, door zijn moeder in Engeland gezien worden. Ook de tegenspraak tusschen de verhalen

van zijn dood door zijn eigen geest, en die welke zijn vriend er van gaf, wordt volkomen verklaard wanneer men leest hoe opzettelijk eenzijdig de door Florence Marryat meegedeelde feiten werden verdraaid, en hoe er getracht is haar op een paar nietsbeteekenende woorden te vangen. Maar datgene waar het vooral op aankomt is de beweerde slechte verstandhouding tusschen stiefzoon en stiefmoeder, die den eersten belet zou hebben zich aan de laatste te willen kenbaar maken. Zonneklaar nu blijkt uit de ophelderingen van Florence Marryat, hoe weinig de zoogenaamde vriend van haar stiefzoon van de familiezaken op de hoogte was. Genoodzaakt, door de tegen haar ingebrachte beschuldiging, tot het publiceeren van intieme huwelijksaangelegenheden, maakt Florence Marryat openbaar dat Francis Lee, tengevolge van zeer ergerlijke feiten, met zijn vader in onmin leefde, en niet eens meer de ouderlijke woning had mogen betreden vóór zijn vertrek, ware zij, de stiefmoeder,

niet verzoenend opgetreden. Ook paste zij hem op, juist in die dagen en in een levensgevaarlijke roodvonk-ziekte, waardoor de verzoening tusschen beiden volkomen werd, en waarvan hij zelf schreef in een der laatste brieven aan zijn vader: ‘Zeg haar dat ik het nooit zal vergeten wat ze voor mij deed, en er haar steeds dankbaar voor zal blijven.’

Ik deel dit alles zoo uitvoerig mede, omdat het bewijst hoe tuk de tegenstanders van het spiritualisme op elk zoogenaamd bewijs der onbetrouwbaarheid hunner tegenpartij plegen te zijn, terwijl zij omgekeerd voor de meest overtuigende en treffende feiten die men hen meedeelt blind en doof *willen* blijven, liever dan te onderzoeken. - Overigens herhaal ik, dat ik ieder die ook maar eenigzins belangstelt in bovenzienlijke of geheimzinnige dingen, zou aanraden het boek van Florence Marryat niet ongelezen te laten. Het is niet alleen een zeer interessant maar ook een zeer onderhoudend-geschreven boek. Een doorloopenden draad er-in vormt de bijna op elke seance terugkeerende verschijning van ‘Florence’, een zeer jong-gestorven dochtertje van Florence Marryat, die zij de eerste maal niet eens herkende, omdat het kind bij haar sterven nog slechts een zuigeling was, en bij dat eerste weerzien den leeftijd van tien jaar had bereikt. In den loop der jaren werden de moeder op aarde en de dochter uit de geestenwereld zoo vertrouwd samen, als men dat slechts zelden op aarde tusschen ouders en kinderen ziet. Florence groeit op, geheel zooals men dit in het leven ziet gebeuren, van kind tot jong meisje; en ook haar geest ontwikkelt zich evenredig aan haar lichaam, zoodat ze van lieverlede verandert van een dartel, zorgeloos kind in een allerliefst, ernstig jong meisje. Van andere geesten vernam de moeder dikwijls hoe bemind hare Florence onder hen was. Ook had het jonge-meisje daarginds een taak te vervullen: het helpen grootbrengen van jonge kinderen. In die qualiteit werd zij ook de bewaakster van twee doodgeboren zusjes van haar: kinderen van haar moeder en haar stiefvader. Florence Marryat verhaalt hoe zij hare oogen niet kon gelooven, (geen wonder) toen hare dochter Florence haar een allerliefste baby van een paar jaar oud presenteerde, als haar op aarde dood geboren ‘Gerty’.

Ik doe maar een greep uit de wonderverhalen die dit merkwaardige boek vullen, ieder radend het zelf te lezen en te onderzoeken, hetzij dan uit een zuiver wetenschappelijk, hetzij uit een godsdienstig oogpunt. In elk geval is de zaak te weinig alledaags om onbelangrijk te zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(Wordt vervolgd.)

‘Het Veulen,’ door Top Naeff. (Door Cornelie Noordwal.)

De weldaad van den lach zij ons gegund! schreef ik onlangs. Nu, Top Naeff beweldadigt ons ruimschoots in dit opzicht; en wat vroolijkheid en opgewektheid betreft schallen haar boeken als lustige leeuweriken door het geklaag en gekerm der wànhopenáren, dartelen zij, zonnestralen, door het grauw en duister, de londensche misten der ons omringende zwaarmoed, weemoed, kleinmoed, in 't geheel geen hoop en in 't geheel geen moed.

'Het Veulen' doet zijn titel eer aan. Op den heer Van Deyssel zou het wellicht een sómberen indruk maken. Dien ik er van kreeg was een jolige; die van een ondeugend stoeiend, levenslustig veulen, onder puurblauwen hemel galoppeerend door malsche groene weide; uit eigen verkiezing zijn gebogen kopje stootend tegen een stuggen boomstam, en dan maar ongedeerd verder dravend, huppelend, hollend, met niet één greintje zorg of bekommernis in zijn dapper weerbarstig veulenhoofd, dat 't achterover gooit de lauwe zalige lucht in, hinnekend uit puur levensgenot tegen dien bloei van blauw daarboven. O, 't is zoo blij dat het léèft, het krachtige, stoere, jonge, zorgelooze veulen; zijn gladbruine huid doorschoten van felle glanzen, het licht als gouden water druipend langs zijn forsche flanken.

'Já... máár,' zuchten de opvoeders, 'wat voor *nut* doet zoo'n veulen?' En hun onderlip verlengt zich in bedenkelijkheid. ''t Is heel wél, maar nút nút of *niets!*' Ja nut, dat doet 't juist niet. Het hervormt niet de wereld, spreekt niet op congressen, naait geen reformjaponnen, studeert niet voor M.D. en bemoeit zich niet met onderzoek naar het vaderschap of met de kollewijnsche spelling.

Het vertreedt alleen een heirleger grashalmpjes, boterbloempjes, madeliefjes en een massa lieve dingsigheidjes meer in het kruidenwereldje onder zijn baldadige vier bruine pootekens. O stout veulen, bengel! Schaam je, ga naar je stal, richt dien in tot balzaal en leer

daar van een dansmeester, *professeur de danse et de maintien* zóó op de punten van je veulenteenen walsen, dat je in de wei niets beschadigt, niets kwetst of knakt of breekt. Fripon va! Het veulen hinnikt ons spottend toe, eerst in 't Duitsch: *Meine Herrschaften*, *ich finde mich aber séhr nett.* Dan vertelt 't in 't Hollandsch: *'Ik heb, ronduit gezegd, káás aan jullie.* (Dit is een ongepaste uitdrukking, maar veulen en kwajongen waren van oudsher synoniem).

'O,' zuchten de opvoeders, en degenen die de opvoeders opvoeden in '*Groene*,' '*Gele*' en '*Blauwe*': 'het is dan wél een wanhoop, dit veulen-boek, gelijk alle meisjesboeken, zoo aan veulens gelijk, van Top Naeff.' (Inderdaad is Top Naeff hard op weg een stoeterij van letterkundige 'veulens' te fokken). De opvoeders gaan voort: 'Want kannen vol wijsheid wenschen wij gegoten in de jeugdige breinen, en opvoedingsstelsels willen wij in letters veraanschouwelijkt zien, en nog zooveel meer verlangen wij, alles van onderwijzenden aard, wat zich heelemaal niet uit in de boeken van Top Naeff.

Top, de naam Top, érgert ons al! Sommige onzer hielden hem voor een jongensnaam, zeer waren dezulken verwonderd toen een dáme hem bleek te dragen. Ja, lieve menschen, de dame in quaestie niet kennende, kan ik alleen gissen dat de naam is een verkorting van Antonia of Antoinette, door de schrijfster getrouw versmaad om de deftigheid. Het is weer een blijk van de jolige kwade bengelachtigheid van Mejuffrouw Naeff, dat zij zich aan het lezend publiek presenteert als **Top**. Statiger namen zouden ook minder passen op den omslag harer ondeugende boeken. Ik trek mejuffrouw Naeffs persoonlijkheid uit wat ik van haar las, bij mij zijn auteur en pennespruiten *één en óndéélbaar*, weerspreke mij wie wil - en haal naar mij toe een mensch-veulen, een edelmoedigen kwajongen, een joligen gamin, zijn mond opensplijtend tot een gullen grinnik, zich verkneuterend in het sarren van zijn ouderen en zoogenaamd wijzeren; de glazen ingooiend bij iemand die het wel met hem meent, en er dadelijk berouw van hebbend; en in zijn natuurlijke onbevangenheid dikwijls scherper inzicht, juister kijk op het levend toonend, dan menigeen die, professoraal-geleerd, dit heeft bestudeerd met bril, dubbelen bril, tooneel-, verre-, sterre- en andere kijkers. Zie de episode aan grootma Veerkes' souper-tafel, waar Jo, den rijken heer-socialist-met-veel-van-het-woord-doch-niets-van-de-daad ongezouten de waarheid zegt. Zie naderhand hoe diezelfde socialist, in theorie, zelfs zijn theorieën laat varen, en van alle spartaansche soberheid gansch wars blijkt. Zie ook de belachelijkmaking (in de persoon van '*Clásiná*') der dames die overdreven geëmancipeerd zijn uitgevallen, en de vrouwenbeweging denken te kort te doen met een japon als ieder ander redelijk vrouwmensch er een draagt, terwijl zij het kleinste krulletje bannen en van gladheid glimmen.

In deze snaaksche uitbeeldingen, (en hier is de schrijfster in haar volle glorie) van Herman en Clasine, ligt toch zekere opvoedende kracht: men geve zich niet uit voor wat men niet is, en houde zich verre van overdrijving en waanwijsheden. Ook breekt Top Naeffs goede hart weer als een zonneplek door de wolken, waar zij schildert de verhouding van Clasina tot hare lieve zachte moeder, waarbij zij elkaar veel toegeven.

Er bestaan *niet* geëmancipeerden die nooit toegeven, let wél.

En de volwassen lezer zal wél doen deze opvoedende kracht te putten uit '*het Veulen*', en ze zijn kroost of aan hem toevertrouwde panden deelachtig te doen worden als geestelijk Liebigs extract door de eigen-bereide spijzen heen.

Maar opvoeden in den gewonen zin des woords!

Ik zou haast gaan stippelen.

Top Naeff, de knikkerende en haasje-over springende, is veel te veel jolige gamin, om de lezende jeugd zich vol schuldbesef te doen bekeeren; haar te overtuigen van feilen, gebreken en onhebbelijkheden. 'Heb je geen zakdoek, kind, wacht, hier is een stofdoek' ('*A double usage*'). Zoo ongeveer denkt Topje

Top Naeff was véél te jong, toen zij zich zette tot het schrijven van meisjesboeken = *het opvoeden in aangenamen vorm van jongeren dan zij.* Vergelijk, ofschoon ik anders niet houd van vergelijkingen: Alcott, Coolidge enz: die vermakelijk schrijven én opvoedkundig. In Top Naeffs hoofdje dartelden en dartelen nu nog en gisten en woelen nu nog te zeer de pas uitgehaalde stukjes en streekjes, zij genoot en geniet blijkens '*het Veulen*', daarvan zélf in te groote mate. En juist daardoor, vrees ik, oefenen haar boeken zulk een bekorende macht uit op de schoolgaande vrouwtjes in den dop. 'Heerlijk, leuk, zeg, nu er op los! Top Naeff gilt 't ons toe in "*School-idyllen*", "*de Tweelingen*", "*het Veulen"!*

Schooljuffrouwen??!! Ellendige frikken! **Directrices** alias *Dirken! O, gebrandstapeld!* Ouders, ooms, tantes! Wat malen we om hun gezag? Holderdebolder er over heen! Jet van Marle bond zich in "*School-idyllen*" met een touw aan haar vriendin vast, en kon niet van haar af, uit de bank, de juffrouw raasde en tierde... Wij ook zoo met een touw, ééns zoo lang!

En "*het Veulen*" zeg, die arme, die kreeg geen verlof van oude mevrouw Veerkes, om naar haar zieke neefje te gaan zien. **VERLOF**. Wie maalt er om verlóf? "*Het Veulen*" klauterde kranig het raam uit, in spijt van die oude toot. Nu zijn *wij* wel geen juf bij oma Veerkes, maar tóch, *zoo'n raam uit,* dat niet geven om verbod...

Hè, hoe zalig, dat stuk trappen van alle bindende banden. Net of je je heele leven gevangen hebt gezeten en nu op eens komt in een groot vrij bosch!'

Ja, de corsetten gaan uit de mode; reform smaalt er op. Blijkens '*Clásiná*' is Top Naeff tégen reform-kleeding, maar anders is ze sterk aan 't reformeeren. O Top Naeff, gij brengt uwe kleine luidjes op een gevaarlijk pad, en juìst omdat gij zoo sprankelt van geest en leven, van joligheid en goede luim, omdat gij overvloeit van kostelijke grappen en onbetaalbare invallen. Ondergeteekende weet, helaas, bij ondervinding wat onuitstaanbare, wreede, ongevoelige, vitterige, kinderenniet-begrijpende schooljuffrouwen er bestaan, maar den hemel zij dank, al heeft zij zelf bijna nooit het voorrecht gehad ze in háár kinderleven te ontmoeten, er zijn nog aardige, lieve, beste, brave juffrouwen te over. Juffrouwen die met blij gelaat en oneindig geduld haar lessen geven, die geluk vinden in hun roeping, én geluk schenken; die dankbaarheid en liefde oogsten, na hun zaaien van de korrelen der wijsheid in de onbezonnen hoofdjes. Het is een bùlkende leugen, o lieve schrijfster, dat álle onderwijzeressen zijn als gij ze beschrijft. Het is nét zoo min waar als dat het éénig sterveling ooit gelukte den oorsprong van alle zijn te ontdekken. Een massa nare tantes waren als verschrikkingen rondom neefjes en nichtjes, maar er leven heusch wel aardige, lieve en welmeenende tantes, dat weet ge toch ook. En waarom is toch bij u het slordige onvrouwelijke meisje, het meisje van de pieken en vlerken uit het haar, *het* ideaal-meisje?

Alle goede menschen zijn bij u altijd slordig tot in 't onzindelijke toe; en hun karakters zijn al even slordig als hun uiterlijk. Die Jet van Marle uit '*Sch: Id:*', Non, alias Bramine, de heldin van '*Tweelingen*', en last not least, '*het Veulen*', die op naam der familie Veerkes geborgde handschoenen elken dag draagt, zonder er aan te denken, dat zij door ze niet te betalen den schijn van diefstal op zich laadt; en ook den eersten avond dat ze, bij oma Veerkes, het achtbaar ambt van gezelschapsjuffrouw waarneemt, haar te nauwen schoen zoo maar uittrekt, gemoedelijk vergetend, dat voeten die den ganschen dag in schoeisel hebben gestoken, zeker aan het eind van dien dag als kousen-voeten, men mag baden zooveel men wil, juist geen geur van violettes de Parme door het vertrek doen zweven. En oma Veerkes had zeer groot gelijk, (wat u beter had moeten doen uitkomen) met haar misnoegen over dat, '*Kousvoetelings gaan*' te kennen te geven. Maar Jo, die zich innerlijk nog verontwaardigde over het misnoegen der oude dame!!! Want *zij* deed oma een gunst door oma's huishouden overstuur te helpen. De hemel beware ons allen voor gezelschapsdames, (zeg bij ongeluk niet *juffrouw*, want dit zou Jo hevig beleedigen, bij elke gelegenheid ook wordt door de auteur vastgesteld dat Jo een lady was) - nu dan, gezelschapsdames als '*het Veulen*', wier eenige aanbeveling bleek '*dat ze tegen een locomotief kon opdraven*, zoo *maaiden haar beenen zich een weg door de straten.*'

Jo is goed en braaf, maar mij dikwijls heel antipathiek, ook door haar allergrofst en onbeschoft optreden tegenover de familie Veerkes in de geborgde handschoenen-quaestie. De wrok dien zij behield tegenover den heer des huizes, wien zij niet kon vergeven - *wát?* Dat *zij* **ONVERGEEFLIJK** gehandeld had?? Moeders moeten wel degelijk hun kinderen uitleggen hoe het ongelijk hier gehéél aan Jo's kant was.

Den aandachtigen lezer, de dito lezeres zal het opvallen hoe de aanhoudend door Mejuffrouw Naeff hoog gehouden Veulen-familie, het gezin Verkerk, het in beschaving, toegevend- en rechtschapenheid en goedheid telkens moet afleggen tegenover die door haar versmade en belachelijk gemaakte Veerkessen. Oma Veerkes is mijns inziens bewonderenswaardig om haar geduld met de ontembare Jo; mevrouw Veerkes junr. is een allerliefste gastvrouw, letterlijk een moeder voor haar; de heer Veerkes is streng máár rechtvaardig, en had hij als

zooveel oudere niet schoon gelijk Jo te bestraffen toen zij (bladz. 202) dien rijksdaalder, waarvan haar familie op *villa Treurniet* tweemaal bad kunnen middagmalen, toewierp aan dien straatjongen? Jo's trots was toen ook niets dan onbeschoftheid, het sarren van een mensch op jaren. Dik Veerkes, dat model van jongensridderlijkheid, een uitnemend geschilderd type, boezemde Jo gelukkig sympathie in. Laat de schijfster mij echter niet wijs maken dat hij haar een regel van Enoch Arden ontlokte: '*She would be little wife of both.*' Tot nog toe noeme men Jo sympathiek, antipathiek, zij was *natuur.* Die dichterlijke aanhaling doet valsch hier. Een meisje als Jo dacht niet aan zoo iets idyllischs.

Jo, de kale, harde, op de kosten van onbetaalde leveranciers, levende Jo, toonde zich zeer ondankbaar tegenover de Veerkessen, die haar beweldadigden met hun kiesche attenties, als het zenden van hun rijtuig, het inviteeren op familie-partijen enz:

Jo, een wees, inwonend bij zwager en zuster, die twee, zeer goed beschreven, aardige, aanhoudend over den vloer rollende, zich soms met bessensap insmerende mannelijke telgen bezitten, heeft klaarblijkelijk niet de minste opvoeding, ooit genoten. De vraag rees dan ook meermalen bij mij op: Wie zou Jo's moeder zijn geweest: een Vuurlanderes of een Roodhuidin? In elk geval aan overmaat van 'gesoigneerde educatie' zal zij wel niet gestorven zijn.

Van Jo's kindsche jaren vernemen we niets en niemendal, vandaar dat dit boek ook niet is voor kinderen van dertien of veertien. Karakter-ontwikkeling, strijd met zichzelf, geen spoor ervan. Over haar ouders spreekt Jo nooit, een akelig teeken. Ze doet het huishouden zoogenaamd voor Dora, de getrouwde zuster, terwijl deze zangles geeft. Dora is, volgens de schrijfster, de incarnatie van goedheid. Voor mij heeft Dora een schoonmaakstersgemoed. Zóó heeft Jo, die niet in staat schijnt den last van leed alleen te torsen, iets met oma Veerkes, of dadelijk *gebiedt* Dora haar letterlijk daar weg te loopen à la, let wel, *haar plichten-niet-wetende-dienstmeid.* In plaats van Jo aan te sporen zich tot mensch te vormen in die voor haar zeer geschikte tuchtschool, waarin ze het toch ook zoo bijster hard niet had. Oma Veerkes hád al grijze haren, anders zou zij ze gekregen hebben van Jo. Nu verwonderde het mij dat haar hoofd niet kaal als een voetbal werd van verdriet. In plaats van voor het ontbijt harer meesteres te zorgen, speelt de gezelschapsjuffrouw, den eersten den besten morgen, naloopertje met de meiden, die natuurlijk hun werk daardoor geheel verwaarloozen. O alleraardigst beschreven, krachtig, kernachtig, maar.... ondervind ú het eens. Watblief?

Als Jo 's avonds zit in een goed verwarmde kamer bij oma, die haar *vooruit* edelmoediglijk een gedeelte salaris betaald heeft, en daardoor zéér zéker recht heeft op haar goeden wil en diensten, vindt onze Jo zich het slechtst behandelde, meest verongelijkte meisje op aarde. (Menschen die een nacht-asyl tot verblijf hebben zijn nog ongelukkiger, Jo).

Overigens, meesterlijk is die avond weergegeven, met oma's uitweidingen over haar familie tegen de woest spartelende Jo, die op de punt van een stoel zit. Wel was het wonder dat Jo, oma zoolang kennende, nooit méér van zoo iets gehoord had. Bij het: 'Ja ja!' grinnikte Jo, moet men het onwillekeurig uitgillen. Oma Veerkes is een allervermakelijkst geschetst type. Bij veel, zeer veel goeds, door ondeugende '*Veulens*' niet gewaardeerd, had oma nogal veel saais, dat kon dienen tot mikpunt hunner geestigheid. Dik met zijn tafel-a-b-c karakteriseert haar nogal juist:

'*O*, *dat is oma*, *die geeft de partij*
P is 't plezier, *maar dat geeft ze er niet bij*.'

Oma's voorkeur voor Clasina, die haar door alle buitensporigheden op modern-vrouwengebied moet schokken, is wel wat zonderling, máár zou kunnen.

Geen der meisjes in '*het Veulen*' heeft een roeping, doet iets *nuttigs*. Clásiná maakt de nuttigheid belachelijk; het Veulen richt niets dan verwoesting in de wei aan, en ik féliciteer volstrekt niet den man, die, haar tot vrouw hebbend, een tweede *Loet-Dora-Jam-Jelly-Veulen* huishouding krijgt. Toos Veerkes, die een genegenheid kweekte voor den armen Staps, nooit iets verkoopend schilder, (wat zou oma Veerkes van zoo'n huwelijk hebben gezegd), voelt zich onbekwaam tot eenige inspanning en tot niets geschikt. Dora, de jonge getrouwde, rolt tonrond door het leven, haar lessen en haar huishouding heen. Van de lesgeverij weet ik *niets*, maar wat het huishouden betreft, dat kon, met verlof, **beter**. Enfin, de vooruitstrevenden onder de vrouwen, de vroede vrouwen, de wijze maagden, die zorgen voor onze nakomelingen, (er zijn menschen die nooit nakomelingen zullen hebben) die vromen, vroeden en wijzen zullen '*het*

Veulen' toevoegen: '*Wij verachten u met groote innigheid.*' En '*het Veulen*' hinnikt en voegt hun toe wat ik boven reeds zeide. (Iets van káás). Wie heeft gelijk, *zij*, de dames, of '*het Veulen?*'

Nemen wij den gulden middelweg, en láken wij al het '*Veulen*', laten wij het van harte ook prijzen en mejuffrouw Naeffs talent bewonderen. *Ouder* geworden, zal zij zelf wel het onkruid wieden, en de bloemen kweeken, de planten snoeien. Dan zal zij onbeschoftheid en brutaliteit niet meer zóó grappig vinden en zoo verleidelijk voorstellen aan de jeugd als zij thans doet, dan zal zij oma Veerkes niet meer zóó belachelijk vinden, maar veel goeds in haar ontdekken. Intusschen haar '*Veulen*' zou een massa harten gewonnen hebben, ware Jo niet dadelijk getrouwd met dien heer dien zij te hooi en te gras gesproken had, en van wien wij absoluut niets weten, (wij zien wél op een der leelijk geteekende plaatjes dat hij een schouder heeft van een halven meter lengte, zoodat hij zich bij Barnum en Bailey kon laten kijken, mitsgaders een paar oogen die in zijn slapen zetelen.) - maar als zij orna Veerkes' oude hart eerst had verzacht tot was door haar liefheid en goedheid, en zoodoende ook finantieel een zegen ware gebleken voor haar zusters tobbend gezin. Is er een natuurlijker geteekend meisje dan de onstuimige Jo uit: '*Op eigen Wieken*', '*Onder moeders Vleugelen*'; ook een veulen, maar wat een verschil met Jo Welders. Zoo antipathiek de luie Jo Welders dikwijls aandoet, zoo sympathiek is ons de hard werkende Jo March. Ten slotte nog iets. Ik *bewonder* juffrouw Naeffs stijl en zeggingskracht, maar ik hoop dat zij meer zal letten op haar punctuatie en ons geen zinnen meer schenkt als de volgende liefelijke samensmelting van verschillende bedrijven en feiten: bladz: 42. '*Deze laatste* (het verongelijkte kind Bé), '*zat* op *Oma's partij alleen en verlaten in de linnenkamer aan de glad-blauwe tafel*, *strafwerk te schrijven ter wille van de tableaux*, *waarin zij mee moest doen*, *had papa toegegeven dat ze tegelijk met de anderen naar Oma mocht gaan*, *even binnen goedendag zeggen*, *enz:*

Pennewip zou gezegd hebben, '**DAAR IS EEN TOTAAL GEBREK** *aan onderscheidingsvermogen met betrekking tot deze zinsneden*,' en zijn pruik zou voorwaar *niet* in de krullen hebben geklapt.

Dan nog iets, schoon het géén punctuatie betreft: Bl: 235. 'Jo had zich veler afkeuring op den hals gehaald' (te recht naar mijn bescheiden meening) door te verschijnen in het volgend toilet: 'Een paar meters uitgestoomd wit cheviot, maar zoowat omgedrapeerd, de stof hier en daar wat vastgespeld, aan haar lijf vastgenaaid.' (à la pop met zaagsel.) '*Haar klein*, *slank figuurtje leende zich wel voor zulke onconventioneele kleedij en een tak klimop en roodbruine chrysanten rond haar hals (sic) gaven aan Jo een distinctie*, *die geen der andere in kostbare zijde gekleede*, *meisjes*, *evenaren kon.*'

Ik geloof u, juffrouw Naeff, maar een '*distinctie*' van een bijzondere soort dan. Een lijfje te maken van een lap zou nog gaan, maar een rok met banen en zoomen, het papier is geduldig. En weet u wat chrysanten zijn? Bloemen als kóólen! Die rond je hals als ketting met en benevens *een tak klimop*! Excusez du peu. Geen wonder dat de menschen zich ergerden. Het lijkt wel iets op een kalf nu, versierd voor de Paschen. En dan *een paar* meters stof!

En dan bladz. 218 als Jo terugkeert van haar escapade naar villa Treurniet.

Jo had het raam bij haar vertrek neergehaald, maar op het plaatje ziet men het hálf openstaan, en zijn alle meiden daarover in gisting en beroering. De melkboer (**zijn** *er zulke lieve melkboeren*?) gaat uit eigen beweging, uit liefde voor oma Veerkes,

(kar en verkoop zeker in den steek latend), naar het bureau van politie, en de **COMMISSARIS** van politie (de Háágsche zou 't *niet* doen,) komt op den noodkreet van dien melkboer, in hoogst eigen persoon onderzoek instellen. Hij zendt in zoo'n geval, indien hij al *zelf* van zoo iets dádelijk onderricht wordt, een rechercheur of een agent. Een commissaris is een zeer hoog personage, niet dadelijk maar zoo te spreken voor melkboeren, schoon hij van hun aanwezigheid op aarde natuurlijk elken dag profiteert in zijn koffie en zijn thee, en ook wel met enkele melk, als hij ervan houdt. Maar bij juffrouw Naeff, waar alle gezag miskend wordt en uit den booze is, ontvangt een commissaris een melkboer dadelijk met open armen.

Vrijheid, gelijkheid, en broederschap! De patriottentijd herboren! Dit preeken de boeken van die jolige guit; '*Het Veulen*' dat Top Naeff zich noemt. En zooals het dartele veulen in de wei verrukkelijk is om naar te kijken is zij dikwijls héérlijk om te lezen. '*Het Veulen*', opvoeding daargelaten, boezemt mij toch sympathie in, Top Naeff is zoo'n trouw-

hartige knaap, en vóórgelicht door ouders en opvoeders kan de jeugd zich dol amuseeren met '*Het Veulen.*' Zij doet 't al! zij schatert reeds! Dus in spijt van alle bedenkingen, leve Top Naeff, en tot weerziens alle menschen die zoo beleefd waren naar deze zeer lange speech te luisteren.

CORNÉLIE NOORDWAL.

12 April 1904.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Geachte Redactrice.

Vergun mij s.v.p. een plaatsje voor eene opmerking naar aanleiding van het hoofdartikel: Theosophie. - Hoe treurig bepaald is het, dat de menschen tegenwoordig hun heil zoeken in allerlei dwaze bespiegelingen van heidensche droomers, terwijl men lichtvaardig verwerpt wat onze eigen Christelijke godsdienst ons tot zooveler troost en behoud leert. Ik heb er al meer op gewezen, dat voor ons Westerlingen en trouwens voor allen zooveel gevaar schuilt in die afschuwelijke zielsverhuizingstheorie, omdat ze gladweg in strijd is met alle waarneming en wetenschap, terwijl ze bovendien den mensch beangstigt voor het leven na 't sterven. Natuurlijk zullen we geoordeeld worden, dat zegt reeds ons geweten, maar juist de wetenschap, dat onze zonde en tekortkomingen, die in ieder menschenleven ontelbaar zijn, verzoend zijn door het bloed van Christus, dat Hij ons redt van den eeuwigen dood en van de vernietiging, is veel blijder tijding, die ons veel aardsche leed doet dragen, ziende op Hem, die voor ons leed en droeg.

Er schuilt bepaald groot gevaar, nogmaals, in de woekeringen van al die opgesmukte hypothesen.

't Is wel min of meer onbegrijpelijk, dat de oogen voor dit feit niet meer opengaan. Men verwoest zijn eigen ziel op die wijze.

M.i. kunnen Kamertjeszonde en dergelijken niet zooveel kwaad aanrichten als het verwarde kluwen der Boeddhistische en theosophische hypothesen. 't Eerste boek laat tenminste nog realiteit zien, de laatsten voeren u in een doolhof van rarigheden, die iemands zielsrust zeer ernstig bedreigen.

Hoogachtend

Uw dw. dr.

J.B. NAAKTGEBOREN.

'Hij, die "de Ware" was!'

'Zeg dat ik gelijk heb, dat 't heerlijker is dan al het andere dat je genoot, mooier dan het mooiste vers, dan het mooiste schilderij...'

'Ja, ja,' steunde zij in zijn armen.

'Omdat we elkaar vonden - wij, die zoo lang dicht bij elkaar rondliepen zonder te vermoeden welk een schat er in de nabijheid was. Liefje ben je blij?'

'O, je weet het wel!'

'Geniet je nou?'

‘Ja - niet naar me kijken, laat me liggen, zoo - zoo - o! niet kijken...’

En hij keek niet, maar hield haar vast in zijn armen, drukte haar steeds meer tegen zich aan, streelde haar armen, haar heupen en liet zijn lippen dwalen over haar wang...

‘Mijn wilde roos! De mijne - mijne!’

En zij richtte zich op en sloot zijn lippen met een kus...

Zij hadden elkaar gevonden, die twee. Geheel ongezocht elkaar gevonden. Zij schilderde - hij dichtte. Een schilderij van haar op een tentoonstelling had hem getroffen. Een blind meisje midden in een stralend Lente-landschap, dat haar oogen niet zagen, maar dat al haar andere zintuigen in zich opnamen, zoodat haar wangen er door kleurden. De houding van het figuurtje was zoo vol aanbidding, dat het schilderij ook zonder den kleurrijken lente-tuin een juweeltje zou zijn geweest. En hij, de enthusiast, schreef een vers en zond het de hem onbekende artiste toe.

Dit was de eerste stap - de tweede volgde snel. Zij was gevleid door de aandacht, die hij haar schilderstuk schonk en noodigde hem uit haar atelier te komen zien. Wel had zij niet veel te toonen, want haar stukken vonden grage koopers, maar teekeningen en schetsen die had zij en vele mooie doeken van beroemde, buitenlandsche schilders. Want zij was mooi en rijk, de jonge Ada. Om haar schoonheid werd zij gevierd en gevleid, door haar rijk zijn kon zij koopen wat haar oog streelde. Rank en kloek gebouwd met groote, ernstige, bruine oogen en een mat blank teint. Elegant in kleeding en bewegingen. Haar stem zacht, maar koud. Haar woorden altijd goed gekozen, haar taal uiterst beschaafd.

Men verbaasde zich over de warmte van gevoel, die zij in haar stukken wist te leggen - zij, die zelf zoo ijzig koud leek! De heeren noemden haar spottend ‘de passielooze lelie’ - zij, die niet dieper keken.

Maar hij vermoedde wel iets anders, hij, de dichter. Een passielooze lelie - zij, die schilderde het blinde meisje met dien gloed? En zij zou niet gesteld zijn op de adoratie van leden van het sterke geslacht? Zij.... zij zou niet vatbaar zijn voor liefde? Zij niet? Zij, die openlijk bekende veel van

zijn liefde-verzen te houden?.... Hij lachte in zijn vuistje, de minnezanger, toen hij de uitnoodiging kreeg haar atelier te komen zien.

En hij ging, dadelijk den volgenden dag.... Het wonderlijkste was, dat zij voelde, dat zij wist dat hij komen zou toèn en hem opwachtte.

Na het eerste bezoek scheen hij geneigd te gelooven dat zijn vrienden de waarheid hadden gesproken. Koud en koel was zij geweest. Ontzettend uit de hoogte.

Doceerend, bijna pedant, had ze hem stukken uitgelegd van hem onbekende buitenlanders, zoodat hij zich dom en klein voelde, iets, dat hij heelemaal niet hebben kon - hij, de groote dichter! Klein gemaakt door een vrouw - door een meisje bijna nog! Hij, die al zoovele vrouwen het hoofd op hol had gebracht - die ook nu nog, ofschoon niet heel jong, maar de vinger had uit te steken... Wat verbeeldde zij zich?

Toen hij weg was voelde Ada zich moe en ellendig. Zij rilde. Zij was boos. Op wien? Waarom? Zij nam een boek op:

> ‘Uw gaven niet, ook niet Uw kunst
> Lief kind met blonde haren.’

Verwoed sloeg zij het boek toe. ‘Die onnoozele verzen wat raken die me?’ En zij belde. Een kamermeisje kwam binnen. Ada liet haar het vuur aanmaken en thee zetten. Toen ging zij aan haar schrijftafel zitten brieven schrijven.

Twee dagen later kreeg zij een kort bedankje voor haar vriendelijke ontvangst. Meer niet.

Ada was diep teleurgesteld. Was dat de man die bijna iedere mooie vrouw het hof maakte? Liet zij hem zóó koud?

Geen wonder, na de manier, waarop zij hem ontvangen had. Waarom had zij het gedaan - als zij toch wilde dat hij haar ‘gut’ zou zijn? O! Zij *wist* 't wel! Omdat zij, zoodra hij binnenkwam en zij zijn rustige, groote oogen ontmoette, bang werd.... En toen zij den druk van zijn zeldzaam zachte handen voelde, werd zij nog angstiger en toen zij hoorde hoe goed hij haar werk voelde, moest zij zich geweld aan doen om haar vreugde niet uit te jubelen, dat eindelijk iemand haar zóó begreep.

Dáárom had zij zoo gedaan en was zij nu zoo teleurgesteld en boos.

Een week later bracht de post een nieuwen verzenbundel. Hij dacht in verzen. Hij tooverde met woorden. Zij raakte weer geheel onder de bekoring - evenals vroeger, vóór zij hem kende, en schreef hem zonder terughouding haar bewondering. Zij gaf er een paar aan, die haar bijzonder getroffen hadden. Gloeiende liefdeverzen waren het. Zij voelde, dat zij een onvoorzichtigheid beging, maar zij deed het toch. Hij schreef terug, dat ook die verzen hèm het liefst waren - mocht hij komen en ze haar zelf voorlezen?

En voor zij antwoorden kon, was hij er.

Hij hield haar beide handen vast en keek haar aan met zijn amandelvormige, rustige, bruine oogen.

Zij sloeg haar oogen niet neer en trok haar handen niet terug en in dat korte oogenblik, dat die twee elkaar aanzagen, voelden zij plotseling dat zij elkaar gevonden hadden en al het andere tusschen hen wegviel. Beiden wisten zij, dat zij nu grijpen moesten en vasthouden een groot geluk, dat niet weer zou komen, als zij het nu lieten ontvlieden...

‘Mooier dan het mooiste vers, dan het mooiste schilderij!’

D. LOGEMAN - VAN DER WILLIGEN.
Gent, 1904.

Een Offer.
(Uit Komödie der Irrungen van Leonard Merrick.) Uit het Duitsch vertaald door Stella Mare.

Als ik aan haar dacht kon ik mij soms ternauwernood voorstellen, dat zij werkelijk eens de mijne zou worden.

De meeste gelukkig-verloofde jonge mannen hebben haast altijd gedurende hunnen verlovingstijd het gevoel, dat alles te ongelooflijk heerlijk is om waar te kunnen zijn.

Bij mij was dit gevoel echter reeds een voorgevoel.

Het is de vraag of ik eigenlijk wel het recht heb te trouwen, sedert ik weet, wat mijn hoest te beteekenen heeft.

Hoe kan ik Lilla tot mijne vrouw maken en haar veroordeelen haar leven lang in de kolonie door te brengen?

Lilla, die mooie, jonge Lilla, voor wie Londen en ‘mama’ heel de wereld vertegenwoordigt.

‘Ga naar Zuid-Afrika, en gij kunt er heel oud worden. Gij zijt schrijver, nietwaar? - - Welnu, - schrijven kunt gij daarginds

evengoed als hier. Als gij in Engeland blijft kost het u uw leven!'

Sedert ik dien professor heb geconsulteerd, hoor ik onophoudelijk die woorden.

Ik hoor ze al loopend door de straten, die mij plotseling geheel veranderd schijnen.

Vanmiddag moet ik naar haar toe en zal haar de waarheid vertellen, en natuurlijk volgt hierop een afscheid.... voor eeuwig.

O God, wat vreeselijk toch!

Zij heeft mij lief, dat weet ik zeker, - en toch.... 't is mijn plicht, - een vreeselijke, - harde plicht!

Misschien zal ik niet eens standvastig genoeg blijven! 't Is zoo ondenkbaar treurig je eigen vonnis te moeten uitspreken! - - Zou ze ooit met een ander trouwen? -

Neen, dat kan niet! -

Ik zou het natuurlijk niemand vertellen, omdat men mij dan zou uitlachen, maar ik ben er heilig van overtuigd, dat er geen paar ter wereld is, dat elkander zóó lief heeft als Lilla en ik.

* * *

Ik verbeeld mij, dat ik schrijver ben, maar ik kan evenmin den geur eener bloem beschrijven als de liefde die ik voor mijne heerlijke vrouw voel!

Neen, tot zoo iets ben ik niet in staat.

Dikwijls probeer ik, haar mijne liefde te zeggen, maar mij ontbreken de juiste woorden en zelfs tegenover Lilla, die in 't geheel niet kritisch van aard is, en niets om den uiterlijken vorm, maar alleen om den inhoud geeft, kan ik de woorden niet vinden, die precies mijne gevoelens weergeven. Wij zijn nu een half jaar man en vrouw. Hoe kan ik ooit dankbaar genoeg zijn voor het offer, dat zij mij heeft gebracht!

Als ik later eens in de verzoeking mocht komen prikkelbaar of ongeduldig te worden, dan behoef ik mij maar dien middag in Engeland in de herinnering te roepen, toen de tranen haar over hare bleeke wangen rolden en zij, hare armen om mijnen hals slaande, mij beslist verklaarde, dat zij in ieder geval eene verbanning boven eene scheiding koos!

Wij bewonen hier in Wijnberg eene kleine villa, de tuin is van de straat gescheiden door reusachtige cactusplanten.

Het is hier wel heel stil, maar het klimaat is heerlijk!

Ik ben onder dezen hemel, die zoo blauw is als de zee bij Madeira, een ander mensch geworden!

Terwijl ik aan mijne schrijftafel zit, en schrijf, wordt het schelle licht getemperd door de bladeren van een verwonderlijk grooten cameliaboom. Een deur voert naar het balkon, waar Lilla, gekleed in een allerliefst wit japonnetje, leest of handwerkt tot ik klaar ben en bij haar kom. 's Avonds gaan wij als twee kinderen op onze ontdekkingsreizen uit, en verdwalen dan meestal. Soms koopen wij voor een shilling eene reuzenmand druiven, als wij ten minste op onze avondwandeling langs eenen wijngaard gaan.

Als wij daarna thuis komen, eten wij, gezeten op het grasveld voor het huis, de druiven lekker op, en de sterren zien dan op ons neer, terwijl wij kijken naar de

schitterende gloeipuntjes van de glimwormen op onze heining, of naar eenen boschbrand op den Tafelberg, die mijlen ver in den omtrek zichtbaar is.

Het was heel kinderachtig van mij, want ik wist te voren al precies wat het antwoord zou zijn, maar toch kon ik voor een enkel keertje de verzoeking niet weerstaan om haar te vragen:

'Vind je dit leven nu werkelijk niet te vervelend, Lilla?'

Als er ooit een engel op aarde geweest is, dan behoort die mij toe, want ik leef niet in verbanning maar in het paradijs!

* * *

Heel den tijd heb ik vlijtig gewerkt.

Als men met zijn eerste boek veel succes heeft, verheugt men zich een tweede te schrijven. Gisteren heb ik Lilla eenige hoofdstukken uit mijn nieuw boek voorgelezen.

Zij vond ze bijzonder mooi!

Wat is het toch heerlijk, dat zij zooveel belang stelt in mijn werk!

Als men niet met den Gouverneur verkeert, - wat wij kalmpjes laten - heeft men hier vertwijfeld weinig omgang.

Ieder ander meisje, dat gewend was aan het Londensche leven van veel afleiding en verstrooiing, zou zich hier dood vervelen.

Zelfs onder de bestaande omstandigheden vraag ik mij dikwijls af, of mijne Lilla nu werkelijk zoo tevreden is als zij beweert.

Natuurlijk zal ik mij wel vergissen, maar zoo af en toe komt het mij voor, dat zij

zich wel een beetje verveelt. God geve, dat ik mij vergis, anders zou ik mij de hevigste verwijten maken.

Zooeven is de post gekomen, en Lilla zit op het balkon een brief van hare moeder te lezen.

Als zij een brief van huis krijgt, komt zij mij altijd na lezing een beetje verdrietig en ontevreden voor.

Onzin - 't zal verbeelding zijn! Als kind was ik al overdreven gevoelig, en natuurlijk is dit met het oog op mijn gestel wel te begrijpen. Ik ben er van overtuigd, dat zij mij zou uitlachen als ik er haar naar vroeg.

* * *

Onze tweede bruiloftsverjaring.

Wij hebben ons de weelde veroorloofd een klein uitstapje te maken, en daarna zijn we in een restaurant gaan dineeren.

Het was lang zoo prettig en aardig niet, als ik het mij ter wille van haar had voorgesteld, maar veel is hier ook niet te krijgen, en ons programma was werkelijk het beste wat wij konden bedenken.

Een man neemt wel een héél groote verantwoording op zich als hij een mooi jong levenslustig schepseltje overhaalt heel haar leven lang met hem in den vreemde, ver van vaderland en familie door te brengen.

Als het leven haar hier eindelijk te veel is geworden, kan ik heusch niet boos op haar zijn.

Als het uitsluitend ging om materieel voordeel, dan zou ik morgen reeds met haar naar Engeland terugkeeren, maar als ik bedenk, dat ik zulk een ernstigen stap met mijn leven moest boeten, dan zou het eene beleediging voor hare liefde zijn, als ik het zou durven wagen haar voor te stellen Zuid-Afrika, waar ik een ander mensch ben geworden - te verlaten.

Mijn roman vordert flink. Eigenlijk is hij zoo goed als klaar.

Nog een paar hoofdstukken, en ik kan mijn manuscript naar den uitgever zenden.

* * *

Den laatsten tijd heeft Lilla herhaaldelijk ongunstige opmerkingen gemaakt over de uitspraak van dien Londenschen beroemdheid, dien ik destijds geraadpleegd heb.

O, ze deed het niet opvallend, niet scherp of hatelijk, in het minst niet!

Het was meer de toon die me hinderde, die me pijn deed, dan de woorden, die zij sprak. Maar sedert dien verlaat mij geen oogenblik de gedachte, dat zij misschien *toch* zou inwilligen, als ik voor den dag kwam met mijn voorstel om naar Engeland terug te keeren.

Het is schandelijk voor mij zulk eene gedachte te koesteren, en ik weet, dat het laag, slecht en onrechtvaardig van mij is, maar ik kan er niets aan doen, ik kan de gedachte niet van mij afschuiven. Zij klampt zich aan mij vast, en vervolgt mij overal.

Zij is in den tuin en ik ben gauw even naar het venster geloopen om naar haar te kijken.

Wat heeft zij mij lief toegelachen!

Als ik haar zie ben ik telkens weer woedend op mezelf, dat ik haar zoo erg kan verongelijken, door ook maar te veronderstellen, dat zij mij naar Engeland zou laten terugkeeren, want zij weet evengoed als ik, dat daar mijn leven op het spel staat!

Mijn boek is gereed, maar ik ben niet zoo gelukkig als ik wel zijn moest.

Ik vind nergens rust!

Ik *kán* den twijfel niet uit mijn hart verbannen! -

Ik weet, dat zij zal weigeren, en toch...

Zij zit weer op het balkon te handwerken. Ik zie de schaduw van hare gestalte op den vloer.

Nu moet ik het haar vragen.

Ik zal alleen maar zeggen: 'Laten wij naar Engeland teruggaan....'

Ik heb het gedaan! - -

In de stilte die op mijn vraag volgt, tel ik de slagen van mijn hart. Twee klosjes zijde vallen van haren schoot op den grond, en rollen een eind ver weg. Dan hoor ik hare stem, die van verrukking slechts kan stamelen: 'O jij eenige lieve schat, hoe heerlijk, hoe genotvol, hoe zalig!'

***

Op de laatste bladzijde van mijnen roman schreef ik 'Einde'.

Dordrecht.

Varia.

I. Vrouwengedoe.

In de 'Vie parisienne' kwam ik dezer dagen de volgende bijtende qualificatie tegen van 'Vrouwengedoe'.

'- *Mesdames les femmes peintres menèrent grand bruit autour de leur comité, de leur présidente, de leur vice-présidente, de tout ce qui donne à leur association l'apparence d'exister, le simulacre d'une chose puissante, utile, bienfaisante...*'

- Juist! Een presidente, een vice-presidente, enz., enz.! En vooral veel 'vergaderen', veel redevoeren, veel 'adressen', veel 'congressen', veel geld-verdoen aan 'verslagen' en statuten, enz., enz. En wat er dan tot stand komt is.... '*schijn*'.

- Enfin, als de ganzen maar plezier hebben!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. 'Reformkleeding.'

Het oordeel van een bekende fransche schrijfster.

'Mais ceux et celles qui sont pour le Réformstracht sont impitoyables. Ils traitent leurs adversaires de tous les noms les plus flétrissants. Ils les accusent de tous les vices. Ils les comparent aux frivoles Français, ce qui est le trait suprême. Ils font des conférences partout pour chanter la gloire du "Réform-Costume"; ils donnent des fêtes où l'on voit des "Réform-Costume"; ils commanditent des couturiers pour exécuter des "Reform-Costume". Quel est donc ce costume rédempteur que veulent inaugurer les farouches réformatrices?... Il est d'ordre éminemment hygiénique, car il supprime radicalement le corset: une espèce de maillot placé sur la peau maintient simplement les formes, sans les indiquer. Plus de taille de guêpe, plus de robes collantes, plus de jupes modelant indiscrètement les charmes serviles de nos corps! Des robes presque droites, tenant le milieu entre les formes du Premier Empire et celles de la Renaissance; des étoffes simples et ternes; des garnitures discrètes; tel est le costume moderne que l'on rêve de nous imposer et qui doit être à ce qu'il paraît, notre définitif affranchissement.

Il suffit, du reste, pour s'en convaincre, de regarder les amicales personnes. Ah! certes, en voilà qui sont bien libérées de l'esclavage de la grâce! Evidemment en examinant leur visage, on devine qu'elles eussent pu être jolies, comme nos frivoles Parisiennes, mais qu'avec énergie, elles s'en défendent! Regardez ces sacs d'hiver ou d'été, ces tabliers de garçon d'hôtel, ces ventres en avant, ces gorges plates, ces tailles carrées! Voilà l'avenir: avec cela nous sommes certains de ne jamais subir le regard admiratif, mais insolent, de ces horreurs d'hommes.'

Mme JEAN DARCY.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

Bij de toezending van **elk** handschrift moet worden bijgevoegd **minstens** tien regels eigenhandig geschreven schrift, en vijftig cents aan postzegels; benevens 5 ct. voor de dóórzending aan den Beoordeelaar.

Alle handschriften die niet aan deze eischen voldoen worden **onmiddellijk vernietigd**. Aanvullingen, of **later** toezenden van het bedrag is dus overbodig.

De handschriften worden **niet** naar den datum van inzending geplaatst.

I.

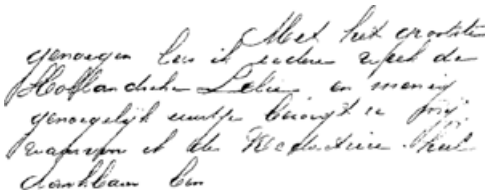

'MATHILDE' lijkt mij uit haar schrift iemand met een levendig vroolijk humeur die gaarne anderen helpt, doch dikwijls te bang is om flinke groote besluiten te nemen, zoodat 't in den regel bij 't voornemen blijft. Zij lijkt mij, dat zij erg bewegelijk en druk is in huis, en tamelijk omslachtig. Vlug en handig is zij in vele zaken. De hoofdtrek evenwel in haar karakter is vreesachtigheid en zich gemakkelijk laten leiden.

II.

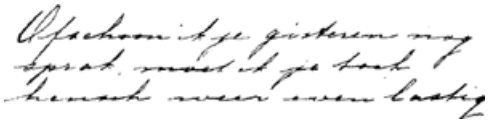

Deze persoon heeft een gezond flink verstand, doch is erg kleingeestig en in de hoogste mate verwend. Hij geeft niets toe en wil altijd zijn zin hebben. Levendig, huiselijk en eenvoudig weet hij overal waar hij komt een prettigen indruk te maken. Vroolijk, eerzuchtig, practisch en vasthoudend, schrikt hij niet terug voor het romantische.

III.

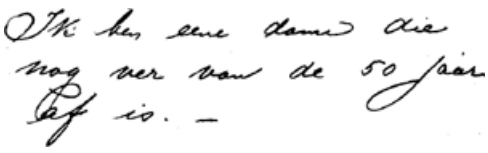

Een romantische, gesloten natuur, die over 't algemeen steeds verdrietig en weinig hoopvol is. Zij houdt er van haar huis zoo gezellig en gemakkelijk in te richten als maar eenigszins mogelijk is. Zij is coquet, erg met haar zelf ingenomen, en speelt gaarne de baas. - Goedhartig en flink, schijnt zij een zelfstandige natuur te zijn, die 't voorrecht heeft een flinke wilskracht te bezitten.

IV.

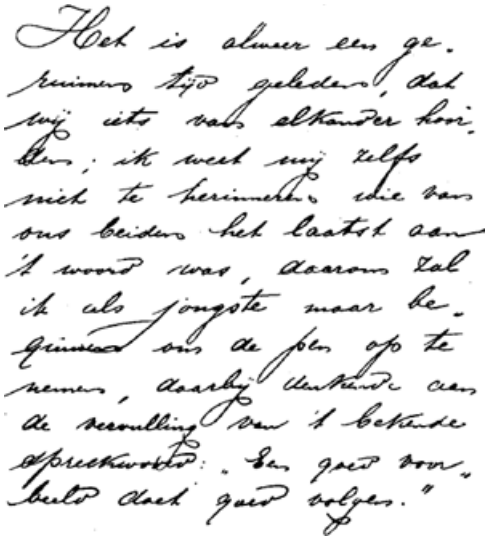

Zie hierboven.

De handschriften onder No. 3 en 4 zijn òf van een en dezelfde persoon, òf van twee zusters, die precies dezelfde karaktertrekken hebben. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mariza. Ik dank U zeer voor Uw goede wenschen voor 1904. Ik heb U zoo weinig 'vergeten', dat ik mij zelfs verwonder nooit meer iets van U te ontvangen, daar gij in het begin kort na elkaar inzondt, en ik Uw eerste stukjes heel gevoelig vond; ik méén althans dat ik U deze mijne meening meedeelde. Wat het schrijven van brieven aan mij-persoonlijk betreft, wel neen ik neem 't nooit kwalijk als men dat in langen tijd niet doet. Daarin moet ieder volkomen vrij blijven natuurlijk.

Alida. Inderdaad weerhield plaatsgebrek mij aan die wedstrijd-opstellen in questie plaats te geven. In den nieuwen jaargang zal ik er iets op zien te vinden. Die opstellen echter, die gij bedoelt, waren zooals ik toen ter tijd meedeelde niet heel belangrijk.

Old Bachelor. Uw brief uit het verre Westen ligt al een heelen tijd te wachten op beantwoording. Misschien zendt uw moeder U de Lelie niet eens meer? Zij wil mij dit, deze correspondentie lezende, misschien wel eens doen weten. Want zij zal wel begrijpen wie Old Bachelor is, vermoed ik. Voor *U* doet het mij innig veel genoegen dat gij bij die door U overgeschreven woorden méér licht en vrede vondt. Wat mijzelf betreft, ik geloof niet dat één mensch ter wereld ons over de onzienlijke en raadselachtige dingen méér licht kan verschaffen. - Ik geloof dat wij hier op aarde rondtasten blijven in het duister, en dat er misschien (en dat hóóp ik vurig) een Hierna is. Of wij dáár dan méér, of alles zullen weten, of dat het opnieuw zal blijven: rondtasten in 't duister, - wie zal het zeggen? Het eenige waarvan ik méér licht mogelijk acht, is het spiritisme. Maar zelfs dat is niet meer dan een mogelijkheid. Want er is zóóveel bedrog bij, dat men nooit weet wat men gelooven kan, en wat niet.

Maar nu nog een woordje over *Uw* 'Waarom.' - Gij, een kind van de beschaving, die nu in het verre Westen zit, vraagt: *'Waarom hokken de menschen in groote steden bij elkaar; waarom keeren ze niet terug tot de Natuur, tot eenvoud in kleeding, levenswijze*, *enz.*, *enz.*' - Gij hebt gelijk. Maar het *is* nu eenmaal zoo. En men kan zich toch niet geheel onttrekken aan de gevolgen en gewoonten eener samenleving waarvan men nu eenmaal deel uitmaakt. - Den goeden invloed der natuur, dien gijzelf zoo sterk voelt, ken ik-óók. Maar hoevelen onzer worden niet genoodzaakt, door hun werk, of door allerlei andere banden, van liefde of van dwang, om te blijven in een hun antipathieke stad of omgeving of land? - Ik kan mij zoo goed voorstellen de gevoelens van U, een beschaafd man, in Uw werkzaam leven daarginds. - Want zelf heb ik tamelijk veel van de wereld bereisd. - In Suriname ben ik dikwijls hoogop de rivieren geweest, en heb in de Oerwouden boschnegers en Indianen-kampen gezien. De vrede van zoo'n eenzame, geheimzinnige natuur geeft je een wonderbaar besef van eigen kleinheid en vergankelijkheid. En wat die onbeschaafde woudbewoners betreft, ik heb steeds het gevoel gehad, dat zij minder dóórtrapt-slecht, minder verfijnd-geméén, minder verachtelijk-klein waren, dan wij, een hooge-borst-zettende, 'beschaafde' blanken. En *zeker* zijn zij oneindig gelukkiger dan wij. - Ik heb U zoo lang op antwoord laten wachten, dat gij vermoedelijk mijn stilzwijgen aan gebrek aan belangstelling hebt toegeschreven. Dit is niet zoo. Met een antwoord op deze correspondentie, als bewijs dat gij mij hierin gelooft, zult gij mij werkelijk zeer veel genoegen doen.

A.G. te W. - Gij geeft geen ps: op. Gij vraagt of gij mij 'geregeld moogt schrijven'. Maar natuurlijk immers. Zooveel gij wilt. Kies dan echter een pseudoniem; dat is minder verwarrend. Ik ben heel blij dat gij *mijn* werk in de Lelie zoo bijzonder graag

leest, en ook dat het U niet tegenviel; omdat gij zoo bepaaldelijk om mijn naam abonnée zijt geworden. Want ik wil mij zoo graag heelemaal aan U allen geven, en zoo veel mogelijk voor U zijn. - Gij behoeft dus niet te vreezen dat ik het te veel moeite vind, of zoo iets. Wat die ‘Doodendans’ betreft, die U niet interesseert, gij moet bedenken dat heel veel lezers zich juist bijzonder aangetrokken voelen tot Zweedsche, Noorsche, en Deensche literatuur. En zoo moet ‘elk wat wils’ krijgen, nietwaar? - Gij wilt graag *mijne* meening weten. Welnu, ik-óók heb véél dingen gelezen, die ik zonder twijfel mooier en boeiender vind dan de Doodendans. Maar de vertaalster, mevr. Logeman van der Willigen, is een specialiteit op het gebied Zweedsche literatuur, en wéét wat de moeite van 't vertalen wáárd is. Ik leg mij dus bij hare keuze neer in zoo'n geval. (Zij is o.a. de vertaalster van Blicher Clausen, van Herman Bang, en van vele andere zeer bekende auteurs!)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

ANNA EKKER.

1 Juni 1904.
17de Jaargang.
No. 49.

Anna Ekker.

Anna Ekker lijkt mij een schrijfster, die haar stof lang rumineert.

Want in den tijd van vijf jaar gaf zij slechts twee boeken uit; in 1897 verscheen haar '*Afgoden*', dat eerst in 1901 door '*Peronne*' gevolgd werd.

Het inwendige wordings-proces harer boeken schijnt dus van langen duur te wezen. Waaróm of waardóór weten we niet. 't Kan zijn, dat ze moeilijk koncipieert, lastig een vorm vindt, weifelt bij den opbouw van het verhaal wanneer zij eenmaal weet waarover ze schrijven zal en het 'geval' in haar hoofd heeft. Dit is alles best mogelijk.

Maar er is toch ook nog een ándere verklaring.

En die is, dat zij tot die loome, apathische naturen behoort, welke slechts noode aan den arbeid gaan en wel een grooten scheppingsdrang bezitten, maar die 't aan energie en initiatief ontbreekt, om hetgeen in hun hoofd geboren is door hun pen op het papier het leven der kunst te geven. Ze blijven met het plan van een boek rondloopen, rumineeren het, maar kunnen er bijna niet toe komen om zich eens rustig te zetten aan 't verkunsten van hun stof. Er moet dan iets bizonders gebeuren om hen aan 't werk te brengen: een plotselinge oorzaak van buiten of een inwendige, psychische erektie, die maakt dat ze niet meer te houden zijn en onder welker macht de scheppingsbehoefte vaardig over hen wordt.

Zulke naturen scheppen met stuipachtige schokken.

Ze schrijven bij buien, onregelmatig en weinig.

En Anna Ekker behoort ook tot die kategorie van ongeregelde en karig produceerende schrijfsters.

Nadat in 1897 haar '*Afgoden*' verschenen waren, duurde 't zóólang voordat ze weer wat nieuws leverde, dat, in deze tijden van druk en veel schrijven, velen haar naam wel weer vergeten hadden, toen zij in 1901 met haar '*Peronne*' kwam. 't Was noodig, dat men het geheugen der lezers te hulp kwam, en dan hoorde men: 'O ja,.... Anna Ekker.... 't is waar ook.... "*Afgoden*" is van haar.... maar 't is al zoolang geleden.'

Toch - en dat is wel vreemd - maakte

haar eerste boek dien indruk niet. Er waren in 't geheel geen sporen van moeilijke konceptie of lang overleggen aan te bespeuren.

Integendeel.

Het boek leek eerder te zijn geschreven door iemand van vlotte scheppingskracht en die, hetgeen haar bezwaarde, rondweg had neergegooid op het papier. Het scheen een gemakkelijk geschreven boek.

Een sukces heeft deze eersteling van Anna Ekker niet gehad; we gelooven niet, dat '*Afgoden*' zelfs een tweeden druk heeft beleefd; en het getal van hen, die in de kritiek dit boek geprezen hebben, was gering. Maar er waren toch enkelen, die op een toon van blijdschap over zijn verschijning spraken en in vragenden vorm de verwachting formuleerden, dat deze schrijfster misschien wel iets voor de toekomst worden zou.

En wat 'au premier abord' in dit boek trof, was dat de schrijfster heelemaal haar eigen weg was gegaan, zonder zich in de verste verte ook maar te storen aan eenig bestaand voorbeeld. Bij de meeste beginnelingen valt gewoonlijk na te gaan, wie hun geliefkoosde schrijvers zijn geweest, op wie zij zich geïnspireerd hebben en wie den meesten invloed hebben uitgeoefend op de vorming van hun talent. In den aanvang hangen zij nog wel eens met fijne vezels aan een school of voorbeeld vast, welke eerst later verbroken worden, totdat zij hun volle onafhankelijkheid bereiken.

Maar bij Anna Ekker was daar in 't geheel geen sprake van.

Haar beginsterswerk geleek op dat van geen enkel bestaand voorbeeld; men zou geen enkel auteur hebben kunnen aanwijzen met wiens kreaties het eenige overeenkomst vertoonde. Men behoefde niet te zoeken, want 't was van haar zelf. 't Gaf den indruk alsof zij wars was geweest van elke navolging, en of haar vrijheid en onafhankelijkheid zoekende natuur nu eens besloten had haar eigen weg te gaan, en te zullen zoeken en tasten tot ze den vorm gevonden had, welke zich 't best zou aanpassen aan de stof, die ze te verwerken had.

In '*Afgoden*' had zij daarom beurtelings gebruik gemaakt van den briefvorm, van dien der autobiografie en van het lyrische en beschrijvende proza. En doordat deze vormen en zeggingswijzen elkander in bonte ongeregeldheid afwisselden, was het boek vol verrassingen, kreeg 't de bekoring van het 'imprévu'. Maar tevens had het iets frisch, jongs en overmoedigs, dat innam en bezighield.

Deze behoefte aan vrijheid in vorm heeft zij in haar tweede boek behouden.

Tevergeefs zal men ook in haar '*Peronne*' zoeken naar den geregelden stap, waarmee in den Hollandschen roman het verhaal zich voortbeweegt; de deftige indeeling in degelijke hoofdstukken van ongeveer denzelfden omvang ontbreekt eveneens; en de konstruktie van den roman volgens haast algemeen geldende voorschriften, is verre te zoeken.

Het talent van Anna Ekker heeft een pirouette gemaakt voor al die degelijke deftigheid; het heeft met de vingers geknipt onder den neus van den Hollandschen roman; het heeft hem met uitdagenden overmoed in de oogen gekeken en is toen aan 't schaterlachen gegaan.

Wel neen, van dien loggen, ernstigen reus met zijn burgermansmanieren moest ze niets hebben.

En toen is ze haar '*Peronne*' gaan schrijven op de manier, die haar onder het schrijven inviel. Ze sprong met vlugge, jeugdige wippen van de eene scène op de andere, de overgangen soms heelemaal nonchaleerend, zonder op de indeeling in

hoofdstukken te letten, meestal slechts een regel wit gebruikend om den overgang niet al te abrupt te doen zijn. Nu eens kwam er een karakteranalyse, dan weer een brok natuurdeskriptie, om ineens weer over te slaan in een korte lyrische uitweiding of in een stuk verhaal, dat zich vastknoopte aan een stuk, dat ergens anders in het boek lag en dat men maar moest trachten zich te herinneren.

Haar boeken vormen dan ook geen mooi geheel van konstruktie. Een geleidelijk gaan der psychologische analyse van het begin der opzet, langs de ontwikkelingslijnen, om te komen op het kulminatiepunt en tot de katastrofe te leiden, zal men er vergeefs in zoeken. Het psychologisch proces gaat met rukken en sprongen voort; 't heeft een hortenden gang; fijne overgangen mist men; nuanceeringen ontbreken; 't zijn stappen, die Anna Ekker op een moeilijk begaanbaren weg doet, maar waarop zij zooveel mogelijk over de grootste obstacles - want de geleidelijke afwikkeling van een psychologisch proces in al hare schakeeringen te geven is een der allergrootste moeilijkheden in een psychologischen roman, - we zeggen, waarop zij zooveel mogelijk over die obstacles heenbeent.

We begrijpen wel, dat Anna Ekker 't wil doen voorkomen alsof die manier van hortend en stootend schrijven, zou moeten voortspruiten uit een soevereine minachting van alle konventie in de kunst en dat ze gelden moet als een bewijs van haar onafhankelijkheidszin en haar zoeken naar een eigen weg.

Maar we vreezen toch, dat dit voorgeven tevens moet dienen om iets te bedekken, en wel een gebrek aan kracht en macht om 't er goed af te brengen volgens de algemeen geldende regels der roman-usance. En om dat dan te verbergen, is door haar de toevlucht genomen tot een overboord werpen van de *gewone* manieren en 't daarvoor in de plaats stellen van een *eigen* manier van doen.

Dit is een handigheid om een zwakheid te verbergen.

Men zal dan ook zien, dat haar boeken eigenlijk bestaan uit een verzameling van kleinere en grootere tooneeltjes, meer of minder uitvoerig behandeld, meer of minder geslaagd, die wel den ontwikkelingsgang van het psychologisch drama volgen, maar, om eens een eenvoudig voorbeeld uit het dagelijksch leven te gebruiken, die niet aan dit drama verbonden zijn als een kind, dat op de wandeling de hand harer moeder vasthoudt en netjes meewandelt, maar dat los loopt, nu eens dichtbij, dan weer een eind weghuppelend.

En wanneer men dan nog weet, dat deze psychologische brokstukken telkens gekoepeerd worden door lyrische intermezzo's, dan valt 't wel te begrijpen dat Anna Ekker's boeken op een groot deel van het lezend publiek een eenigszins zonderlingen en verwarrenden indruk maken, die sommige lezers weleens in de war heeft gebracht en tot vreemde oordeelvellingen over haar werk aanleiding heeft gegeven.

Maar - 't moge dan zijn hoe 't wil; de vorm, dien zij gekozen heeft, vinde zijn oorsprong in een gevoel van onmacht om den gewonen te volgen, of in een andere oorzaak - een feit is 't dat alleen reeds door de herhaalde vormverrassingen haar boeken een zekere bekoring bezitten, aan welker invloed 't ons tenminste niet is gelukt geheel te ontkomen.

Wanneer men zoo jaar-in jaar-uit boek na boek leest, die allen volgens hetzelfde patroon gekonstrueerd zijn en bij wier opbouw de eene schrijver trouw in de voetsporen van den andere stappen blijft, zonder eenige durf of poging om eens uit het gelid te komen, dan doet 't prettig en verfrisschend aan met een jeugdige auteur te doen te krijgen, die in dit opzicht uit den band springt en probeert of ze 't ook op een andere manier gedaan kan krijgen.

En zóó iemand vonden we in Anna Ekker.

Ook op een ander gebied hebben we in haar werk een poging opgemerkt, om iets eigens en zelfstandigs te geven.

We bedoelen het gebied der taal.

Laten we hier echter onmiddellijk bijvoegen, dat waar we reeds opmerkten, dat zij in haar streven om iets nieuws of tenminste iets eigens te geven ten opzichte van den vorm, niet volkomen en op alle plaatsen geslaagd is, dit ook dient erkend te worden in betrekking tot haar taal.

We zullen dit maar dadelijk met eenige voorbeelden bewijzen.

Dat ze zich nog wel eens slordig uitdrukt, in 't gebruik van minder aardige beeldspraken en gemeenplaatsen vervalt, en nog niet voldoende acht geeft op wat er uit haar pen komt, blijke o.m. uit uitdrukkingen en gezegden van dezen aard:

.... de zomernacht *prijkt* met fonkelende sterren.

.... met het jonge, gevoelige hart, dobberende op de schommelingen der liefde, had ze *geen baken voor oogen.*

.... de lucht is *bezwangerd* met geuren.

.... rieten *stoelen noodigden uit* tot rusten.

.... het spleen trok van zijn gezicht, *als nevelen die voor de doorbrekende zonnestralen wijken.*

.... zij kwam tot zich zelf terug *als de dageraad te voorschijn glimpt uit zware verwarrende nevelen;* enz.

Dit is alles 'vieux jeu' in onze taal. Iemand met fijn taalgevoel vermijdt het gebruik van zulke vergelijkingen en gemeenplaatsen dan ook in zijn werk. En dat Anna Ekker ze wèl bezigt, bewijst, dat ze zich nog niet vrijgeworsteld heeft van de taalkonventie.

Af en toe vervalt ze zelfs in de rhetoriek, vooral in de lyrisch-beschrijvende gedeelten. Te midden eener natuurbeschrijving komt Anna Ekker somtijds ineens zelf naar voren en houdt dan een rederijkers- en rhetorische aanspraak tot de natuur. Zoo bijv.:

'O, Zon, brengster van warmte, levengevend element, gij doet ontkiemen, botten en opengaan door mysterieus zich baanbrekende krachten....

O, Zomer! gloedgolf van leven en hoogtijd van bloei.

Bosch! waar heerlijk riekende planten zich hechten, tot loofhutten zich dichten, om uw lof te verkonden'.... enz.

Ja, hier en daar kan de schrijfster zelfs de verzoeking niet weerstaan om een didaktisch intermezzo te houden of verleidt haar hang naar het bizondere haar het proza aan te dikken tot een lichtelijk aanstellerig pathos.

Maar we willen dit alles Anna Ekker niet te sterk aanrekenen. We zien er de fouten van een beginnelinge in, die haar materie nog niet ten volle meester is en dus nog onhandigheden begaat.

En we kunnen haar dit des te lichter vergeven, omdat er naast deze fouten toch ook kwaliteiten in haar proza voorkomen, die we niet over 't hoofd mogen zien.

Die deugden komen voornamelijk uit in haar analytisch-psychologische gedeelten.

En in deze passages valt dezelfde bizonheid op te merken als in de struktuur van haar boeken, nml.: 't wars zijn van alledaagschheid.

Op het eerste gezicht doen haar menschen en verwikkelingen op zielkundig gebied daarom òòk vreemd aan. Men zal in haar boeken niet de personen met hun alledaagsche handelingen aantreffen, die in de gewone romans worden beschreven en ontleed.

Het is heel iets anders, dat ook heel anders aandoet.

Om vrij te wezen in de zieledrama's, die ze wil laten afspelen, verbindt ze zich aan geen bepaald milieu. Men weet nooit en kan niet nagaan, waar ze het verhaal harer boeken laat plaats grijpen. In haar '*Afgoden*' ontbreekt elke plaatsbepaling en ook in *Peronne* is dat het geval; ja, men bemerkt, dat Anna Ekker u ergens naar het buitenland voert, waar men Fransch spreekt; maar wèlk land dit is, komt men niet te weten. Het is een milieu, dat ze met haar fantasie aankleedt en dat ze mogelijk wel eens ergens gezien zal hebben, maar waar iedere verdere aanduiding bij ontbreekt.

En in die vaag aangeduide fantasieomgeving laat zij haar personen dan hun zieledrama's afspelen. In '*Afgoden*' woont Tanne bij een oom buiten, in een plaatsje of streek, die Madree genoemd wordt, maar uit welks beschrijving men zich niet oriënteeren kan; en Peronne, in het boek van dien naam, brengt den zomer in Ham-man-rah door; maar men kan niet uitmaken waar ergens in eenig land, dit dusdanig door haar gedoopt plaatsje is gelegen.

In dit opzicht zich geheel van elke beperking voor haar fantasie hebbende vrij gemaakt, kan zij nu het drama laten gebeuren, hetwelk zij verkiest.

Beide boeken hebben een vrouw tot hoofdpersoon.

Dit zijn Tanne en Peronne.

Maar 't zijn, volgens onze algemeen geldende begrippen, zonderlinge vrouwen.

Hollandsch? We weten 't niet. Ze spreken in de boeken wel Hollandsch, maar of ze daarom al van Hollandsche nationaliteit zijn, zouden we niet kunnen uitmaken, en.... komt er ook minder opaan. Trouwens, we gelooven dat Anna Ekker zich daar zelf ook minder om bekommert. Want bij alles valt te merken, dat 't haar niet zoo zeer te doen is om een *vrouw* van een bepaalde nationaliteit dan wel om een *karakter*, een *vrouwen-karakter*.

En het hoofdkenmerk van die karakters is een behoefte aan onafhankelijkheid, een niet te onderdrukken wil om vrij te wezen. En de psychische botsingen, de verwikkelingen in de beide boeken, de zieledrama's komen voort uit die eigenschap.

'*Afgoden*' zou men eigenlijk, met een bijtitel, kunnen noemen: het drama van een zich bevrijdende ziel, een vrouwe-ziel, want als Tanne eindelijk getrouwd is met den man, dien zij begeerd heeft en op wien zij lang heeft gewacht, en zich in hem gedupeerd en gedésillusioneerd vindt, dan kan zij in dit lot niet berusten en doet haar vrijheidszin zich zoo sterk gelden, dat zij dien man weer verlaat.

En '*Peronne*' is een vrouw, die in dit opzicht zielsverwantschap met Tanne vertoont, want ook zij stijgert tegen, als zij te Ham-man-rah in den Spanjaard een man ontmoet, wiens sterk karakter haar vrijheids- en onafhankelijkheidszin wil dompteeren.

Telkens spartelt zij tegen, komt haar fierheid in opstand, zoodat zij hem zelfs eens ontvlucht.

Maar die eigenschap maakt deze vrouwen juist belangwekkend en aantrekkelijk. Een mengsel van bohémienachtige vrijheidshang, echt vrouwelijke fijngevoeligheid, wildheid van impulsies, teerheid van aandoeningen, iets Gier-Wally-achtigs en maagdelijk-be-

schroomde tegelijk, maakt wel, dat haar vrouwenfiguren een gekompliceerdheid bezitten, welke ze voor den middelsoort-lezer nogal moeilijk begrijpelijk maken, maar die, wijl ze zooveel hooger eischen aan het talent van Anna Ekker stellen, haar werk tot kost voor fijnproevers maakt.

En dan, de noodlotsgreep, die op Tanne en Peronne rust, verhoogt het belangwekkende in deze figuren met iets sympathieks.

Want deze schrijfster schijnt in haar levensopvatting van de veronderstelling uit te gaan, dat vrouwen met den vrijheidszin van Tanne en Peronne voor het ongeluk geboren zijn.

Tegenspoed wacht beiden op het eind van den roman.

Tanne, in Indië zijnde, gedésillusioneerd in haar liefde en haar man, verlaat hem, nadat zij een ideaal na lang wachten in stukken heeft zien vallen, en gaat dan een toekomst te gemoet van wie weet wat....

En Peronne, eindelijk den man gevonden hebbende voor wien zij meent geheel te zullen kunnen leven, eindelijk denkend dat ze elkaar voorgoed zullen krijgen, ziet hem haar toch nog ontgaan. En ze gaat heen van de plaats waar ze elkander hebben leeren kennen, een toekomst te gemoet van wie weet wat....

Maar - opzet of toeval? - juist dit einde van hun zielestrijd, nadat men sympathie in het boek voor ze heeft leeren opvatten wegens hun bizondere karaktereigenschappen, geeft '*Afgoden*' en '*Peronne*' een weemoedige aantrekkelijkheid, waarvan men zich - vreemd genoeg - eerst sterk bewust wordt een tijd nadat men de boeken gelezen heeft en ze weer eens in zich doet naleven.

De bekoring blijft.

Maar nu ten slotte de twee boeken naast elkaar plaatsend, ten einde de vraag te kunnen beantwoorden of Anna Ekker's talent in den tijd tusschen hun verschijning (1897 en 1901) vorderingen heeft gemaakt, moet men tot de erkentenis komen, dat, ofschoon '*Peronne*' niet beneden '*Afgoden*' staat, er toch ook geen vooruitgang in valt te bespeuren.

En dát is jammer.

Dat geeft reden tot een beetje angst.

Want nadat zij met haar '*Afgoden*', zonder eenig préliminair werk, gelijk zoovele anderen, als met één sprong op een goede hoogte wras gekomen, verwachtte men haar in haar tweede boek met haar talent ook een tweeden sprong te zien maken.

Die sprong is uitgebleven; zij is op haar plaats blijven staan.

Maar toch is er reden, om van deze vrouw met haar talent vol ongelijkheden en onvolkomenheden, maar dat een wilde bekoring bezit, voor de toekomst nog een gerechtvaardigde verwachting te koesteren.

Dat geen Tanne's of Peronne's noodlot over háár talent kome te hangen!

FRANS NETSCHER.

Santpoort, Mei 1904.

Van Verdriet.

Als het kindje weenensmoede het jonge hoofdje
Verbergt aan moeders borst in mokkend kinderleed,

Dan voelt het dat het dáar voor alles rust kan vinden,
En 't troostwoord hooren zal, dat slechts een moeder weet!

De traan allengskens smelt ineen met glinsterlachjes,
En op het jong gezichtje speelt de zonneschijn....
Want nù nog kan de moeder troostend tot hem spreken:
‘Kom in mijn arm en rust - of heeft mijn kindje pijn?’

Maar ach, wanneer de mensch, van 't leven weenensmoede,
Het hoofd wil nedervlijen aan diezelfde borst,
Dan voelt hij dat geen woord, zelfs niet dat eener moeder
Hem geven kan den troost waar nù zijn ziel naar dorst!

Want ouder werd zijn hart en wreeder werd het leven,
De ziel is soms zoo moe en kan niet verder gaan....
Zij is 't, die hong'rend vraagt of weenend smeekt daarbinnen,
Die zich aan 't wreede lot te pletter dreigt te slaan!

Vaak komt voor ons dat uur, waarin w' als kind'ren weenen,
Wanneer wij door het Leven, *mensch* geworden zijn.
In nagedroom der jeugd, weêrklinken zacht de woorden:
‘Kom in mijn arm en rust - of heeft mijn kindje pijn?’

Maar ànders is 't geworden in ons - om ons henen,
Hoe trouw de moederborst, en liefderijk haar woord....
Zij weet nù zelve reeds, dat zij niet meer kan helpen,
Verneemt het eerst den snik in beider hart gesmoord!

Zij weet - dat waar een mensch moest lijden door het Leven,
Haar hart, haar daad en woord, geheel onmachtig zijn....
Ofschoon hun liefde groeide, krachtiger en dieper,
De traan wordt nù geen lach - het kind heeft altijd pijn!

De mensch gaat verder voort in koortsig denken, hand'len,
Weer staalt de schouder zich waar zweepslag striemend viel....
Hij smeekt om hulp en rust.... En daar zijn moederarmen....
Hij richt het oog tot God - maar in hem weent de ziel.

J. VON MOLLER - DE VOS.

Over Spiritisme.
(Vervolg en slot van N°. 48.)

Ten slotte nog een paar algemeene opmerkingen over Spiritisme.

Er zijn namelijk veel menschen die wel gaarne iets meer daarover zouden willen weten, indien de vrees zich 'belachelijk' te zullen maken hen niet angstvallig terughield van het toonen hunner belangstelling. Zulke menschen begrijpen niet dat ook het spiritisme een *wetenschap* is, die bestudeerd en beoefend wil worden vóór men er ernstige resultaten van verkrijgt; maar zij blijven stilstaan bij het weinige, oppervlakkige dat zij er hier en daar omtrent opgevangen hebben, en dat zich gewoonlijk alleen tot den 'tafeldans' bepaalt. Wanneer ze dan niet terstond, bij de eerste de beste séance die ze bijwonen, de meest wonderbaarlijke dingen te zien krijgen, dan schamen ze zich voortaan, ook maar een oogenblik aan al die 'gekheid' te hebben geloofd; in plaats van te begrijpen dat de schuld niet ligt bij de geestenwereld, maar bij hun eigen onwetendheid. Ik ken hier in Den Haag, waar het onderwerp in den laatsten tijd een modequestie is geworden voor vele menschen, verscheidene overigens zeer ontwikkelde personen, die meenen dat het voldoende is in het donker om een tafel te gaan zitten, en geesten 'op te roepen', om ieder die zij verlangen terug te zien, ja die zij menigmaal niet eens persoonlijk op aarde gekend hebben, zoo maar 'mir nichts dir nichts' te doen verschijnen. Lukt dit dan natuurlijk volstrekt niet, dan gaan zij teleurgesteld heen, volkomen overtuigd dat er dus eigenlijk toch niets van bovenzinnelijken aard bestaat, omdat er immers 'niets is gebeurd'. - En toch is het, dunkt mij, wanneer men er even over nadenkt, zoo begrijpelijk mogelijk, dat de dooden niet maar als slaven van dergelijke ongemotiveerde eischen bereidwillig verschijnen, voor ieder die hen willekeurig, en dikwijls om de meest oppervlakkige nieuwsgierigheid, oproept; en dat manifestaties van zulk een aard slechts dan kunnen plaats grijpen wanneer de kring der aanzittenden bestaat uit hen die zich, door lange onderlinge oefening, aaneensluiting, en gemeenschapsleven, als het ware gevormd en opgevoed hebben tot een voor de geestenwereld toegankelijk en sympathiek verkeer. Bovendien zijn ook de geesten evenzeer als de gansche natuur gebonden aan wetten en moeilijkheden, welke het voor hen volstrekt niet zoo gemakkelijk maken zich met elken willekeurigen aardbewoner in aanraking te stellen,

als velen dezer schijnen te denken. Geesten, zoo dicht bij de aarde verwijlend dat zij nog met ons in aanraking kunnen komen (want volgens de spiritualistische leer bereiken zij, sommigen reeds terstond na hun dood, sommigen van lieverlede, hoogere sferen waaruit ze *niet* meer tot ons kunnen neerdalen), hebben nog volstrekt niet een trap van volmaaktheid en almacht bereikt, die hen in staat stelt zich met ons in gemeenschap te begeven, op *welke* wijze ook als wij of zij dat zelven zouden willen of wenschen. Ook de geesten zijn gebonden, zoogoed als wij menschen, aan natuurwetten en bezwaren van allerlei aard. En, dit in het oog houdend, vervalt daarmede ook het oppervlakkig bezwaar van zoovele oningewijden, tegen het belachelijke en weinig verheffende van den ‘tafeldans.’ In aanmerking nemend, dat omstandigheden buiten onze kennis om het den geesten onmogelijk maken met ons in onze menschentaal te verkeeren, is het volstrekt niet kinderachtig of vreemd wanneer

zij hun toevlucht nemen moeten tot het middel dat wél binnen hun bereik ligt, van door kloppen met een tafel, stoel, of ander zwaar voorwerp, onder het aftellen van het alphabet door een der aanwezigen, de woorden te laten vormen door de aanzittenden zelven.

Bovendien is dat slechts de meest primitieve verkeerswijze, door nog onontwikkelde mediums. De wijze waarop de geestenwereld zich kan manifesteeren hangt nauw samen met de meer of mindere kracht van het medium ter hunner beschikking. In het boek van Florence Marryat zien wij haar met hare afgestorvenen omgaan als met aardsche menschen. Zij spreken tot haar, in hun eigen gedaante, met hun eigen stem; zij leenen haar kleedingstukken of schenken haar stof van de hunne; zij wisselen cadeaux met haar, en geven haar bloemen, en zij zijn haar raadslieden in meer dan één wereldsche aangelegenheid.

Waarom? In de eerste plaats omdat zij het mediumschap in zeer hooge mate bezat; maar in de tweede, omdat zij er zich op toelegde deze gave onophoudelijk te ontwikkelen, door geen gelegenheid te laten voorbijgaan met andere mediums te verkeeren, ja door eigenlijk haar leven te wijden aan de onzienlijke dingen.

Hierop komt het aan.

Ook een muzikaal-begaafd mensch kan niet volstaan met zijn talent ongebruikt te laten liggen, maar moet het oefenen en ontwikkelen wanneer hij er partij van wil trekken, en er anderen van wil laten profiteeren. Hetzelfde geldt voor hen die verlangen door eigen aanschouwing overtuigd te worden van de gemeenschap met een andere wereld. Ook zij moeten vóór alles zich in de studie en de geschiedenis van deze wetenschap inleven, vóór ze hopen kunnen er iets van te zullen leeren begrijpen. Hoe meer we zelf ontwikkeld zijn in die richting, hoe gemakkelijker het den geesten valt zich van ons als werktuig te bedienen.

Schrijvende mediums b.v. beginnen gewoonlijk met hun eigen handschrift te behouden, maar van lieverlede verkrijgen de geesten zoo veel macht over hen, dat de hand van het schrijvende medium volkomen de letters nabootst van den, hemzelf dikwijls geheel onbekenden, afgestorvene die hem dicteert, Evenzoo bedienen de geesten zich van mediums door wier stem ze zelf spreken, of wier lichamen ze leenen om zichzelf te manifesteeren. Deze laatste en meest overtuigende handeling schijnt in een zwaar, vochtig klimaat, als b.v. het onze, met vele moeilijkheden gepaard te gaan. De verhalen echter van E. d'Espérance en van Florence Marryat zijn, naast trouwens vele andere, daar om te bewijzen dat bij ontwikkelde mediums dat bezwaar vervalt, en ook in mistige en donkere luchten de geesten zich kunnen aanschouwlijk maken en gezien en aangeraakt kunnen worden door vele personen.

Daarom herhaal ik, hoe men ook denken moge over het nut van het spiritisme, in elk geval heeft men ongelijk door het eenvoudig schouderophalend te verwerpen als onmogelijk, zonder eigen nauwkeurig onderzoek. Het wil mij hieromtrent steeds voorkomen, dat een dergelijke bevooroordeelde handelwijze altijd een indirect bewijs is vóór de waarheid en vóór het recht van bestaan eener aldus onbillijk doodgezwegen zaak. Want, dingen waarvan zich het ongerijmde en ondenkbare wel laat aantoonen, vinden steeds veel meer menschen die zich dáártoe bereidwillig moeite en tijd geven willen, dan die waarvan men in stilte zich bewust is dat het niet gaat ze met zoogenaamde ‘bewijzen’ en ‘logische redeneeringen’ te ontzenuwen; *die* dingen worden gemakshalve schouderophalend gesmoord in stilzwijgen erover.

Het nut van het spiritualisme uit een godsdienstig oogpunt blijft voor mij-persoonlijk twijfelachtig; het interessante echter ervan komt mij, door elk nieuw getuigenis en door eigen ervaring bevestigd, steeds grooter voor. Hetgeen ik zelf met eigen oogen zag, en hoorde met eigen ooren, houd ik voor onmogelijk te verklaren door natuurlijke oorzaken. En van de menigte wetenschappelijke getuigenissen in deze questie wil ik hier alleen die van du Prell en Aksakoff noemen als bewijzen, onder zoovele, dat het spiritisme een wáárheid is waarmede wij, onwetende, in duisternis-tastende menschjes, rekening moeten houden of wij het prettig vinden of niet. Dat ten slotte ook deze vermeerdering van kennis ons niet helpen zal afdoend dóór te dringen in de geheimzinnigheden der wereld om ons heen, spreekt daarbij vanzelf. De deur der eeuwigheid staat voor ons menschen niet meer dan op een kier open, en, hoe we ook trachten met onze kortzichtige oogen verder dóór te blikken, wij zijn nu eenmaal niet gemaakt op het verdragen van meer dan een heel zwakken lichtstraal. Echter, al is die licht-

straal ook te zwak en te onbeduidend om ons vóór te lichten op de reis naar de eeuwigheid, in elk geval vermag hij ons een aangename verpoozing te schenken te midden der aardsche, nietige beslommeringen, door ons in schemerlicht iets van de geheimzinnige onzienlijkheid te verraden. Zelfs al blijven we dan ook ten slotte weer met een groot vraagteeken, toch *zien* we het verschijnsel, en worden er door ingewijd in het bestaan van nooit-gedroomde wonderen en geheimen die ons -, misschien, - aan de overzijde een weinig méér nog zullen worden opgeklaard. - Laat ons onderzoeken in elk geval; en dan beoordeele ieder voor zichzelf in hoeverre het onderzoek vruchten afwierp, voor hem of haar al of niet de moeite van ze op te rapen waard. Er zijn er immers ook die wèl voor zichzelven troost, kracht, opbeuring, geloof, uit dit alles geput hebben. Laat mij ten slotte wat dit betreft de getuigenissen afschrijven waarmede E. d'Espérance haar *Shadowland*, en Florence Marryat haar *There is no death* besluit: 'Nu heb ik dan eindelijk gevonden waarnaar ik al die lange jaren gezocht heb; jaren van moeitevollen arbeid, afgewisseld door storm en zonneschijn; nu kan ik het uitroepen tot allen die hooren willen: Ik heb de waarheid gevonden - en denzelfden grootschen prijs kunt ook gij behalen, zoo gij slechts vlijtig zoekt in diepen ernst en met groote nederigheid.' (E. d'Espérance: *Uit de Geestenwereld* blz. 234.)

En Florence Marryat: 'En ik mag met nadruk erop wijzen dat de grootste zegen van het spiritualisme is, dat de vrees voor onzen eigen dood er door wordt weggenomen; - - ik geloof dat ik mag verklaren, zooals de omstandigheden thans zijn, dat ik *geen vrees voor den dood hoegenaamd ken*, en de éénige smart die ik mij kan voorstellen bij mijn heengaan is die, dat ik getuige moet zijn van de smart mijner omgeving daarom. Maar wanneer ik denk aan die allen die verzameld zijn aan de overzijde, en van wie ik stellig geloof dat zij tegenwoordig zullen zijn om mijn overgang tot hen te vergemakkelijken, dan voel ik niets anders dan een groot verlangen om door te dringen in de geheimen die thans nog voor me omsluierd zijn, en een groot heimwee naar de toekomst waarin ik bij hen zal zijn die ik op aarde zoo liefhad. *Dit* is mijn geloof; *dit* is de zegen dien ik mocht ondervinden door de stellige wetenschap dat wij nooit kunnen sterven; en het beste wat ik iemand toewenschen kan, is dat hij dien zegen met mij moge deelen.' (*There es no death* blz. 303 en 304.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

III.

Lieve Marie!

Wat *zou* het goed zijn als er eens een wet kwam die in elke stad jaarlijks twee dozijn niets doende, flirtende, steeds wandelende of in Socialisme en Toynbee liefhebberende dametjes de verplichting oplegde haar diensten te presteeren op een druk kantoor of in een flinken winkel!

Wat *zouden* die dames een heel anderen kijk op het leven krijgen, wat *zouden* ze een menschenkennis opdoen.

Niet zoo maar eens bij wijze van aardigheidje, alsof ze een avondje bij bakker de Groot gingen ‘vergulden’ - neen om eens flink aan te pakken wat haar handen vonden te doen.

Als ze dan 's avonds, alvorens *vermoeid* in te gaan slapen (wat al een genot op zich zelf is) zaken en menschen nog eens de revue lieten passeeren, zouden ze wel eens bij zich zelve denken: hoe is het gods mogelijk dat men zich zoo in de menschen kan vergissen.

Dat een Indisch officier zich een kwartier lang kan staan bedenken of hij een groen of een bruin visite-boekje zal nemen, dat die lieftallige dame, bekend om de hooge bedragen waarvoor zij op liefdadigheidslijsten teekent, haar minder lieftallige humeurbuien bij voorkeur in winkels schijnt te ontladen, dat die jonggetrouwde barones met haar fier voorkomen zoo prettig is te bedienen en de excuses die zij maakt, U zooveel moeite te veroorzaken, U aanspoorden haar toch nog te doen slagen in wat zij zoekt.

Dan kregen ze meteen eens een kijkje in de boekhouding van een koopman en sloegen wed ik, de handen wel eens ineen over de schandelijke wijze waarop sommige dames en heeren misbruik maken van het hun toegestaan crediet.

Je kent het verhaal van die villabewoonster, die haar bezoeksters met ingenomenheid een zilveren servies toont, opgespaard van rente, verkregen door haar leveranciers 2 à 3 jaar lang op hun geld te laten wachten?

Denk niet dat dit een fabel is - zóó zijn er!

Welnu, had zoo ééne het voorrecht gehad haar gedwongen leertijd op een kantoor door te maken, dan zou zij althans weten dat haar thee-servies of schrijfbureau niet van opgespaard, doch *gestolen* geld was en zou zij, denkend aan de bittere geldzorgen van haar vroegeren patroon, zich misschien beijveren het geld, dat haar niet toekomt, te betalen aan hem die er recht op heeft, nietwaar?

Maar beter nog dan gedwongen een werkkring te kiezen is het dit uit vrije beweging te doen, en een opmerkelijk en gelukkig verschijnsel vind ik het dat de meisjes die niets omhanden hebben dan uitkijken naar en flirten om een man, zich haast moeten beginnen te schamen ziende op zoovele harer iets doende en bezig zijnde zusteren, zij het dan ook dat er velen onder zijn die 'gedoe' voor doen aanzien en niet den moed hebben iets flink door te zetten wat zij begonnen zijn.

En jij bent nu in elk geval vrijwillig besloten in den boekhandel te gaan?

Ik wil het je volstrekt niet afraden want ons vak is werkelijk wel geschikt voor vrouwen.

Een andere vraag is of het veel vooruitzichten biedt.

En dan moet ik je al dadelijk zeggen dat de salarissen in den Boekhandel niet hoog zijn te noemen.

Ik voor mij vind ten minste dat bij een traktement van *f* 500 à *f* 600 iemand de broodkruimels nog niet behoeven te steken en vond in mijn leerling- en bediendentijd dat zoo'n laatste van de maand wel eens onnatuurlijk lang kon wegblijven.

Het spreekt vanzelf dat er ook wel beter gesalarieerde betrekkingen in ons vak zijn - er zijn bedienden die het tot acht, negen honderd gulden en meer brengen, vooral dezulken die geen plan hebben zich te vestigen en als plaatsvervangend patroon of boekhouder optreden.

Ik zelf heb meermalen jongelui opgeleid, het eerste jaar tegen genot van kost en inwoning, de volgende jaren tegen opklimmend salaris. Ook wordt natuurlijk wel leergeld betaald, b.v. voor jongelui die pas van de H.B. School komen.

In het algemeen verdient het wel de voorkeur opgeleid te worden in een niet al te omvangrijke, gemengde zaak, b.v. in een flinke provinciestad. De leerling krijgt in dergelijke gemengde zaken een overzicht van alles wat bij het vak annex is, b.v. behalve van den boekhandel ook van den muziek- of (en) kunsthandel, van eene drukkerij of binderij, het administreeren van leesgezelschappen, het encadreeren van platen etc. en verricht daar onder direct toezicht van den patroon alle voorkomende werkzaamheden mede. In de groote zaken van groote steden wordt de leerling of aankomende bediende veelal belast met eenig onderdeel der zaak, waarin men dan wel zeer vaardig wordt, doch wat nu juist niet strekt om een ruimen en juisten blik te krijgen op *alles* wat aan den Boekhandel verwant is.

Nu is er voor jelui meisjes een groot struikelblok en dat is dat vele boekhandelaars nog niet tegen een vrouwelijke bediende aandurven - veelal omdat zij er nooit de proef mee namen en uit een zeker conservatisme.

M'n voorlaatste bediende, een flink, ontwikkeld meisje, dat, als het er op aankwam, haar handen uit de mouwen wist te steken, kreeg bij haar sollicitaties toen ze eens 'hooger op' wilde herhaaldelijk nul op het request omdat ze 'vrouw' was! Haar tegenwoordige patroon schreef mij, in antwoord op haar sollicitatie o.m: 'Ik heb nooit een dame gehad - durft U het mij heusch aanraden? Is ze flink genoeg om onbevangen met heeren-clientèle om te gaan? Is ze eenvoudig gekleed? Is ze misschien ook mooi?'

Gelukkig kon ik al die vragen, behalve de laatste, met een gerust geweten bevestigend beantwoorden en het deed mij genoegen onlangs van haar te vernemen dat zij de plaats van den vertrekkenden 1^{en} bediende ging innemen.

Zeldzaam zijn de dames tegenwoordig trouwens niet meer die in ons vak werkzaam zijn - soms zelfs aan het hoofd van flinke zaken staan.

In de laatste vergadering van den Bond v. Nederlandsche boekverkoopersbedienden kwam o.a. ter tafel een voorstel om vrouwelijke bedienden niet (meer) als leden van dezen Bond toe te laten.

Deze heeren schijnen niet aan overmaat van galanterie te lijden en ik moet zeggen dat het niet pleit voor hun ruimen blik.

't Doet me zoo denken aan de kleurlingenkwestie in de Vereenigde Staten, vin je ook niet?

Niet op de kleur, noch in dezen op het gewaad komt het aan, doch enkel op welke wijze men zijn werk verricht, wat men presteert, en dan wil ik wel in vertrouwen aan

jou, lieve nichtje, zeggen dat de ernst en toewijding, de accuratesse waarmee de vrouwen haar taak vervullen soms wel eens gunstig afsteekt bij die van mannelijke exemplaren van het genus bediende, de goeden niet te na gesproken.

Dat jelui geen biertjes gebruikt, geen sigaren rookt etc. is ook als een voordeelig postje op jelui balans te beschouwen.

Maar genoeg daarvan.

In een volgende ga ik eens wat met je *plaudern* over de schromelijke onkunde die bij velen nog bestaat omtrent den Boekhandel.

Gegroet

Je oom LEO.

Levenslust.

Levenslust is 't ware leven,
Is het liefelijkste goed,
Dat de lachende aard kan geven
Van haar weelde en overvloed.
P.A. de Génestet.

'**S**on Altesse Royale' houdt cour..

Wélke Koning?

Hij is regeerend vorst, ofschoon slechts één jaar oud.

Ge schudt - ongeloovig lachend - het hoofd? Het is toch heusch de heilige waarheid. Indien ik anders zei, zou ik eenvoudig jokken.

Zijn rijk is het huis zijner grootouders, waar hij thans met vader en moeder logeert. En met onbeperkte macht regeert hij in de harten van opa, oma, oom en de beide tantes.

Och, wel nee. Hoe kom ik er bij? Zijn gebied strekt zich veel verder uit.. Evenals in de 16e eeuw in het rijk van Keizer Karel V - gaat thans ook in *zijn* gebied de zon niet onder. Grooter is zijn rijk.. In zijn jeugdige verbeelding althans, want bescheidenheid kent hij niet. Hij regeert over heel de wijde, wijde wereld - over het heelal.. In alle, alle harten...

Op dit oogenblik zit hij - niet zeer vorstelijk! - middenin het salon op den grond, omringd door een kring bewonderende bezoekers, die allen komen om hém. Luister slechts naar de gesprekken:

'Dank voor de boodschap dat je kleinzoon van middag thuis was,' zegt een dame in 't zwart tot de vrouw des huizes, naast haar op de canapé. 'Ik liep eenige keeren aan, maar vond hem nooit.'

Oma doet al haar best beleefd te luisteren naar de interessante mededeeling der bezoekster. Toch dwaalt haar stralende, lachende blik onwillekeurig telkens af naar het lieve kind daar op den vloer, dat - meer dan de belangrijkste voordracht - haar boeit..

'We gaan iederen middag naar het bosch,' verklaart ze. 'Het is er dan zóó heerlijk, dat we zoolang mogelijk blijven. Daarom besloten we hem één middag receptie te doen houden' - glimlacht ze. 'Ieder klaagde hem niet te zien. 's Morgens gaan w'r óók op uit.. Middenin den zomer.! In den tuin verveelt hij zich, omdat we geen zandhoop hebben...'

Nieuwe visite - in licht toilet - treedt binnen: vriendinnen van de tantes..

Verlegen is de kleine baas *niet.* Waarom zou hij.? Hij ondervindt slechts goedheid - van iedereen.. 't Is of hij weet hoe hij direct de menschen inpalmt door zijn vriendelijk lachje - zijn heldere, blauwe kijkers...

Nieuwsgierig kijkt hij op en lacht de bezoeksters minzaam tegen - gelijk een goed vorst betaamt. Zijn handje strekt hij uit..

Moet 't hart niet zijn van steen - dat ongevoelig blijft voor zóóveel liefs..?

Verrukt - en allen eerbied verliezend uit 't oog - knielen de dames bij Zijn Majesteit (in witte jurk) neer. ‘Wat ben jij 'n aardig, vriendelijk jongetje.! Dag, lief kereltje - da-g..’

Vrijmoedig speelt het ventje met den langen, glinsterend gouden horlogeketting van de ééne ‘tante’. Hij laat hem door zijn vingers glijden en bestudeert hem aandachtig. - Plots wordt zijn aandacht afgeleid. De blauwe oogen - wijd geopend - heft hij eensklaps bewonderend op naar den grooten, zwart strooien hoed van zijn twééde aanbidster. De ketting valt en het handje - vol ondernemingsgeest - grijpt fluks naar de zwarte veeren..

De dames verrijzen en nemen plaats. Ander bezoek vertrekt.

‘Oom’, de student, die aan de lunch druk heeft zitten blagueeren dat ‘al dat volk’ - zooals hij, niet zeer eerbiedig, de vrienden van zijn ouders en zijn zusters betitelt - hem niet zou zien, is nog niet uit de kamer geweest. Wel bemoeit hij zich meer met zijn neef dan met ‘dat volk’, doch dit laatste schijnt hem toch niet te hinderen.

Op dit oogenblik ligt hij weer bij baby op den grond en bouwt torens voor hem van blokken uit een doos. Opgetogen - met ondeugend tintelende oogen vol stoute plannen.. het mondje met de frissche, kers-

roode lipjes en de schitterend witte tandjes half geopend - ziet de kleine hem handelen en kan bijna niet wachten tot de toren is gebouwd. 't Is of z'n vingers jeuken..

Als eindelijk oom even rust, buigt 't kind snel voorover en gooit - schaterend van pret - den toren in eens omver.. Oom pakt en kittelt hem tot straf. De kleine schelm kruipt weg, zoo hard hij kan. Oom hem achterna - bijna even jolig nog..

Doch Zijne Koninklijke Hoogheid wordt slechts zelden met rust gelaten. Hij vergeet zijn plicht een weinig en bekommert zich niet veel om de visite. Deze vergeeft.. en bemoeit zich met hém.

Hij moet kunstjes vertoonen. Wijzen waar z'n voetjes zijn - z'n handjes - z'n wangetjes. Vertellen hoe het hondje doet: hoe! hoe! En het koetje: boe..

Dan - uit den grooten kring, die hem omringt - zeggen waar mama zich bevindt. Papa - oma - opa.. En - wat hij nog heel moeilijk vindt: oom en de tantes.

Telkens wanneer hij goed heeft aangewezen, wordt hij door het gansche gezelschap luidruchtig om zijn knapheid geprezen. Doch niemand kan verrukter zijn dan hij zelf. - Ja, ik zei het reeds: bescheiden is hij *niet*..

Ook moet hij vertoonen hoe prachtvol hij al loopen kan. Tusschen opa en tante in, stevig hun handen klemmend, trippelt hij naar een ‘oom’. Hij laat de handen los en legt de kleine vuistjes op ‘ooms’ knieën, opgetogen tot hem opkijkend.

‘Oom’ kan zijn charme niet weerstaan en tilt hem op schoot. Doch dit bevalt hem niet. Hij wringt zich los en is niet tevreden vóór ‘oom’ hem weer op den grond heeft gezet.

Haastig kruipt hij naar eenige blokken, die over den vloer liggen verspreid en probeert - onhandig - zelf een toren te bouwen...

Alle visite is vertrokken.

Opa - oma, vader - moeder, de tantes en zelfs oom.. allen zijn moe.

En Son Altesse Royale rust zeker uit?

Rust? Wel nee. Rust?! Hij kent geen rust. ‘Rust roest’ is zijn leus.

Hij heeft 't druk. Altijd druk..

Oom en de jongste tante hebben hem in een laag kinderstoeltje bij een laag tafeltje gezet. En alle drie slaan op de tafel, zoo hard mogelijk en met beide handen..

't Kind heeft 'n pret.! Hij slaat 't hardst van allen.

Oom doet een spelletje voor hem. Van de soldaatjes..

Hij laat zijn beide wijsvingers marcheeren over het tafeltje en commandeert:

> ‘Daar komme twee soldaatjes an.
> De eene heet Piet. De andre Jan.
> Wég Piet!. Weg Jan!. -
> Daar komme ze alle twee weer án.’

Bij het ‘weg Piet! weg Jan!’ doet hij de vingers beurtelings verdwijnen, om ze bij den laatsten regel op eens weer te laten marcheeren.

Men behoeft niet te vragen of hij succes heeft. Vol vuur neemt de kleine ooms hand en laat die alweer op het tafeltje loopen. En daarbij ziet hij hem zóó smeekend aan - met stralende, verrukte oogjes - dat zijn bedoeling onmiskenbaar duidelijk is. - ‘Nog eens, lieve oom? Hè toe - asjeblieft? Het was zoo mooi.!’

Oom voldoet aan zijn verzoek. Het ventje probeert mee te doen - onhandig en veel te haastig. Bij den tweeden regel al stopt hij beide handjes onder de tafel..

Doch Zijne Majesteit zit niet heel stevig in den voor hem nog zoo deftigen stoel. Daarom zet tante hem nu maar weer op den grond.. Even zit hij hier triomfantelijk en onderzoekend rond te kijken, bepeinzend wat hij thans uit zal gaan voeren? Wacht, daar ontdekt hij een extra fraai stuk speelgoed: vaders voet, bengelend aan het been, dat over het andere geslagen is.

Gauw er naar toe gekropen. Gauw! gauw! Haast heeft hij altijd. Het leven is zoo druk, nietwaar? Men heeft geen tijd genoeg, om alles te volbrengen, wat men volbrengen wil. Gauw, gauw dan toch.! Geen seconde verliezen alstjeblieft. Tijd is geld. Ja, meer dan dat..

Hij is er al en kijkt even - ondeugend - naar papa op. Of deze wel ziet wat baby doen wil?

Met tintelende oogjes duwt bij tegen den voet, zoodat deze heen en weer schommelt. Doch vader - in druk gesprek met opa - bespeurt het nauwelijks. Harder duwt het kind en kraait van pret..

Eindelijk buigt papa naar hem over, lacht hem toe en pakt hem even - met oneindige liefde in de oogen.. Toch schijnt hij niet in de rechte stemming om van z'n jongen te genieten. Hij en mama beiden.. och, ze vinden 't heusch zoo gezellig om bij hun ouders te logeeren. Toch kunnen ze soms een licht heimwee niet onderdrukken naar

hun eigen, kleine woning. Vooral ten opzichte van baby. Hier behoort hij aan de grootouders, oom en de tantes. Aan hun kennissen zelfs..

Thuis.. zijn alle lachjes en grapjes - voor vader en moeder...

Neen, *zij* kunnen hier niet zoo van hem genieten als thuis...

Terwijl de kleine man nog speelt met vaders voet, steekt opa een sigaar op.

Het vlammetje van den lucifer ziende - worden baby's helder blauwe oogen plotseling groot en stralend.. terwijl heel zijn frisch, rond, echt kinderlijk gezichtje zich vertrekt tot een verrukten lach - waarbij witte tandjes tusschen roode lipjes te voorschijn treden... Hij zucht. en geeft allerlei geluidjes - louter van aanbidding en extase...

Den voet vergetend.. kruipt hij - gauw, gauw - naar opa toe... in brandend begeeren om - zoo dicht mogelijk - bij dat mooie.. mooie lichtje te zijn.!

Onhandig probeert hij - bij opa's knieën - op te gaan staan. Hij moet het lichtje zien - voelen!.. Doch dit mislukt. Telkens valt hij weer.

Opa tilt hem op schoot en steekt een tweeden lucifer voor hem aan. In sprakeloos bewonderen - de oogen wijd geopend, het mondje altijd lachend - vouwt plechtig de kleine de handjes over elkaar...

‘Wat 'n plezier,’ lacht oma. ‘En wat heeft mijn ventje het weer druk.!’

‘Het is een vroolijke sinjeur,’ bevestigt oom.

‘Hij heeft het ook zoo druk. Hij heeft overal plezier in..’ zegt eensklaps - een weinig meesmuilend - de oudste tante. Hiermee onwillekeurig bekennend, dat zij 't *niet* altijd druk genoeg - niet overal plezier in heeft...

Haar toon nadert de melancholie - en uit haar nog jonge oogen spreekt reeds de levensmoeheid...

Ach, wij volwassenen..

Wij vervelende, zeurige - wij onnoozele volwassenen.!

Zegt mij eens: wij.. met al onze wijsheid: kunnen wij niet veel - ontzaglijk veel - leeren van een kind..?

S.S. VAN BEYMA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Kindermoord.

Aan een Vader....

Thans is het te láát, verblinde vader!

Nu baat niets meer, nu kunt ge Uw dochterke, Uw Greta niet meer redden; nog enkele stonden en Uw kind zal *krankzinnig* zijn!

O, we weten het, Greta is altijd zwak van hoofd geweest, bleef ook later een achterlijk kindje; maar door zachte, zorgvuldige leiding, een flinke, correcte opvoeding en een liefdevollen omgang zou ze een heel ander kind geworden zijn. Wij beschuldigen niet zonder grond, verblinde vader, wij hebben de bewijzen.

Toen eenige jaren geleden Uw achterlijk dochtertje les kreeg van een jong onderwijzer, die het kind geduldig en met tact wist te leiden, bleek het, dat Greta heel goed voor ontwikkeling vatbaar was.

Wat kon ze niet aardig babbelen over de Batavieren, ze zàg de eerste bewoners op houtvlotten den Rijn afzakken, ze zàg ze hun tenten bouwen, kende bijna hun heele levenswijze. Wat schreef ze mooi en wat aardige brieven kon ze opstellen!

Ongelukkig werd ze toen opeens ongesteld, waarschijnlijk door een verkoudheid. De ziekte was weer heel spoedig genezen, maar lastertongen wisten te vertellen, dat het kind ziek van het leeren geworden was. Dit werd gereedelijk door U als wáárheid geaccepteerd: het leeren nam dus een **einde**.

En Greta's *verderf* nam een **begin!**

Het meisje was gehecht aan haar jongen leermeester, en vreesde nu zelf, immer dom te blijven. En hij óók wist het wel, dat ledigheid voor háár groot gevaar opleveren zou.... want als ze niet had verstandige, zachte leiding, en slechts bleef onder den harden invloed van 't onverschillig huishouden, waar men geen notitie van 't achterlijk kind nam, dan zou ze, onverbiddelijk, langzamerhand krankzinnig worden.

Toen hebt ge *niets* meer voor Uw kind gedaan, Vader!

Ge zijt heel gewoon naar Uw bureau gegaan, deed Uw zaken, liet Uw leventje rollen, waarheen het wilde, verkwistte Uw geld aan onzinnige pruldingen, raakte in schulden.... en van Greta naamt ge niet de minste notitie.

En toen men U over haar sprak, hadt ge iets verzonnen, een idee, dat U gunstig leek, heel gunstig en bovendien voordeelig.

Greta moest afleiding hebben, nietwaar?

Daarom moest ze voor haar rijken zwager en zuster iederen morgen boodschappen doen, tal van winkels afloopen, waar de bedienden en klanten haar uitlachten, omdat zij, veertienjarig kind, niet wist, hoeveel ze van een kwartje terugkreeg, als ze drie stuivers besteedde.

En dan kreeg ze thuis standje op standje, nietwaar vader, dan noemdet ge haar ‘ezel’ en ‘domkop’....

Zóó kreeg Greta het besef, dat zij dom wàs, dat zij niets kende, niets wist.

Maar U was het toch wel voordeelig, dat Greta zooveel boodschappen deed voor Uw schatrijken schoonzoon! Want rijke familieleden moet men te vriend houden, nietwaar, verblinde vader?

En als ze thuis was, wat gaaft ge haar tot bezigheid of afleiding?

Niets!

Uren lang, heele Zondagen lang liet ge haar zitten op een stoel in een hoekje, dan zat de arme Greta zich allerlei muizenissen in 't hoofd te halen, en gij, gij verblinde vader, gij hebt nóóit U over dit arme meisje ontfermd. Den ganschen dag bleeft ge in Uwen parvenu-achtig opgesmukten tuin, waar aan alle bloemblaadjes een bloeddroppel hangt, bloed van het kind, bloed van het huisgezin, dat ge te kort deedt door Uw grenzenlooze verkwistingen, en een wandeling, die Greta voor haar gestel zoo bróódnoodig had, was U te veel moeite.

Verblinde vader, waarom hebt ge Uw arme Greta geen zachte leiding gegeven, waarom hebt ge het kind aan haar lot overgelaten, haar laten opgroeien als een wilde plant, als onkruid, waarnaar niemand omziet?

Zoo is Greta langzamerhand geworden, wat ze nu is....

O, veel ouders hebben kinderen, die zijn zooals Greta vroeger was, maar die ouders hebben, naar we hopen, hárt voor hun kinderen, en laten ze niet opgroeien voor het krankzinnigengesticht.

Dat hebt gij gedaan, ontaarde vader, dat hebt gij gedaan, en dat is moord!.... afschuwelijke kindermoord....

Gij hebt dit alles geweten, maar ge hebt niet willen zorgen voor Greta; het geld daarvoor kondt ge beter gebruiken voor Uwen tuin, nietwaar, en voor Uw badkamer....

Wat ging dat arme meisje U aan?

Wellicht vindt ge het wel voordeeliger, als Greta er niet meer is, immers dan is er één mond minder open te houden....

Wij hebben een ernstig vermoeden, vader!

En dat vermoeden is, dat gij U op behendige wijze van dit kind wilt ontslaan, door het eenvoudig ‘krankzinnig’ te laten verklaren.

Nog slechts korten tijd, en alles zal beslist zijn....

Nu zijt ge ongerust, ontaarde vader, nu voelt ge Uw geweten knagen, tháns, nu Greta geen bewuste gedachte meer heeft....

Nu spreekt ze voortdurend wartaal, zegt, ‘dat ze niet vergiftigd wil worden, dat ze niet in de kist wil, dat de dokters niet mogen komen om haar te martelen’.... nu staat ze, onbeweeglijk, wezenloos te staren in 't ronde, nu weet ze niéts meer, niéts....

Niemand bemoeide zich vroeger met haar, nú zijn allen om haar heen....

Maar ook nú voélt gij het, dat Greta verwaarloosd, dat zij geestelijk vermóórd is....

Bid.... verblinde vader.... bid den Almachtige.... dat Hij U deze scharlaken zonde vergeve....

18 Mei 1904.

CHR. V. ABKOUDE.

II. Taalbederf.

Wij worden tegenwoordig door couranten- (en andere) schrijvers telkens en telkens onthaald op allerlei leelijke verbasteringen onzer toch zoo mooie taal. Meest zijn het germanismen, uit pure luiheid gebruikt. Ook, maar minder dikwijls, gallicismen, waaronder ‘de entente mogendheden’ voor tien kan gelden.

Ik dacht dat het een der plichten was van behoorlijke, ernstige tijdschriften, hunne bladzijden van zulke vlekken schoon te houden. Tot mijn ergernis zag ik echter dezer dagen dat de parlementaire kroniekschrijver in de Gids van April spreekt van ‘den gemiddelden liberaal uit de tachtiger jaren’.

De schrijver meent zeker dat dit is Nederlandsch van de nulder jaren.

Vergun mij de meening uit te spreken dat het is Nederlandsch van 't jaar nul.

PURIST.

Causerie uit Den Haag.

Tot voor korten tijd gold hier voor onze kunstenaars nog het ‘geen profeet is geëerd in zijn eigen land,’ en de in 't publiek optredende artisten werden ontvangen en beoordeeld met een schouderophalend ‘kan uit zoo'n klein land iets goeds voortkomen?’

Daarop is reactie gevolgd en verviel men in een ander uiterste: wie niet alles hemelhoog prees wat Hollanders praesteerden, òmdat het Hollanders waren, werd voor onvaderlandslievend uitgekreten. In de laatste jaren is men, geloof ik, vrij goed op weg naar *le juste milieu*, en begint men te begrijpen dat in kunst, die internationaal is, niets met twee maten dient gemeten te worden: Hollander of vreemdeling, 't komt er maar op aan wàt de kunstenaar ons doet genieten.

En eerst als het publiek zóó denkt kan men er iets, ja véél voor voelen wanneer een landgenoot-artist ons iets buitengewoons te zien geeft.

Dat gevoel van nationalen trots had ik sterk bij de pas hier gegeven Lugné Poevoorstelling, waarin Marie Kalff haar medewerking verleende.

Op muzikaal terrein heeft menig Hollander zich in het buitenland reeds onderscheiden: Messchaert, Röntgen, Mengelberg, mevr. Reddingius, Tilly Koenen, om van anderen niet te spreken. Maar dat op dramatisch gebied een Hollandsche *in Parijs* erkenning vindt, is etwas nog nie dagewesenes.

En die eerste stap is gedaan door Marie Kalff, een volbloed Amsterdamsche, die zonder

eenige relaties in de tooneelwereld, binnen korten tijd het in de *ville lumière* zoover bracht dat zij een engagement heeft bij Antoine; dat Lugné Poe op een kunstreis door ons land háar de hoofdrollen geeft.

En deze voor een vreemdelinge zoo merkwaardige hoogte heeft het Hollandsche jonge meisje bij al haar natuurlijke gaven niet bereikt zonder groote inspanning. Wat Marie Kalff bij de studie van haar zoo moeielijke kunst vóór had was haar van huis uit hooren in een milieu van welopgevoede, ontwikkelde menschen en.... het geluk van zich geen begeerde lessen of leiding (vooral aan mad. Segond - Weber heeft zij veel te danken) te hoeven ontzeggen. Dit laatste is zeker geen te versmaden voordeel; maar dat staan op een hooger peil van beschaving dan de meeste tooneel-artisten brengt de mogelijkheid mee van juist dáárdoor scherper te voelen al wat ergernis geeft, en de verhouding moeielijker te maken tot hen die in de tooneelwereld geboren en opgevoed zijn.

En dan, zelfs bij een geprononceerde roeping is er veel wilskracht toe noodig om zich uit een wereld van weelde en gemak los te maken om een kolossaal vermoeiend leven te beginnen, een ernstige studie op zich te nemen, waarvan het totaal verlies van een vreemd accent zeker niet een der minste technische moeilijkheden is.

Een paar jaar geleden hoorde ik Marie Kalft in den Rotterdamschen Kunstkring als Maeterlinck-vertolkster, en kwam toen met geheel het publiek, sterk onder den indruk van haar reciet.

't Was te voorzien dat iemand, die zóó dramatiseerde, die bij het zeggen van fragmenten ons zoo met die fijne Maeterlinckfiguren wist te doen meeleven, tot het tooneel moest komen. En dat is ook gebeurd: Marie Kalff heeft bereikt wat van kind af haar ideaal was: zij is Fransche actrice.

Bij haar eerste optreden hier, had zij als de Goncourt's, ‘la fille Elisa’ een zware rol, 't meest misschien in het tweede bedrijf, waar zij niets te zeggen heeft, waarin de deerne die haar minnaar vermoord heeft, de pleitrede van haar verdediger (Lugné) aanhoort. Ik heb altijd gezegd voor geen geld ter wereld de veroordeeling van een misdadiger te willen bijwonen en.... nu hoorde ik die toch: ik zat, ook al wist ik den afloop, met kloppend hart de uitspraak van de jury af te wachten, geheel meegesleept en in de werkelijkheid gebracht door het prachtig pleidooi van Lugné Poe en vooral door het aangrijpend stil spel van de jonge misdadigster uit liefde: dat strakke staren met die in het bleeke gezichtje brandende oogen; dat stille schreien bij het hooren spreken over haar zoo onschuldige liefde; die zich aldoor sterker uitende agitatie tegen het oogenblik van de uitspraak; die schrijnend aandoenlijke jammerklacht bij de terdood veroordeeling!... 't was een stukje droeve werkelijkheid dat wij meemaakten, een tooneel dat de jonge actrice zelf nòg sterk aangrijpt telkens en telkens weer als zij het speelt.

In de derde akte, waar wij haar als *graciée* in haar gevangenis voor levenslang zien, gaf zij uitmuntend den stillen weemoed van dien toestand in dat zacht opzeggen van dien minnebrief uit het eerste bedrijf, dien zij van buiten kent, en in de tragische, lage tonen van dat ‘pour toujours!’

In het éénbedrijvige ‘Poil de Carotte’ had de hooge jongensstem oneindig veel intonaties, en drukte het intelligent gezichtje de meest verschillende aandoeningen van dien verschoppeling zoo snel uit als de arme *Peenhaar* die moet voelen bij den angst voor zijn moeder, de zaligheid van zijn vader te mogen liefhebben. Een uiterst

moeielijk weer te geven karakter, dat zij volgens eenparig oordeel der kritiek uitstekend uitbeelde.

Zeker blijft Marie Kalff's succes in deze stukken vèrre van een *succès de couturières;* in ‘Elisa’ geen schitterende toiletten als die van Marguérite Gauthier of Fedorah; de beschrijving is: een allergewoonste rok en blouse van een burgermeisje; bij de rechtszitting een stemmig zwart hoedje en dito mantel; een gevangenispakje; en als ‘Poil de Carotte’ het daagsche pakje van een niet zeer gesoigneerd gekleeden schooljongen. Niets dus om het oog - en daardoor wel eens het oordeel - te verblinden.

Wel heeft onze Fransche actrice *le physique de l'emploi:* een beweeglijk gezichtje, sprekende oogen, een van nature mooi getimbreerde stem. Maar hoe moet er gestudeerd, geblokt worden om met die gaven zijn voordeel te doen; om die stem geheel in zijn macht te hebben!

Voor 't oogenblik is Marie Kalff nog geëngageerd aan het Théâtre du Peuple, waar zij circa elke veertien dagen een nieuwe rol speelt!

Vóór dit haar eerste vaste engagement heeft zij vrijwillig zich verbonden aan een klein tooneelgezelschap, dat in een Fransche

badplaats voorstellingen gaf, waar zij alle, ook haar ver van sympathieke hoofdrollen op zich nam en in de mooie zomermaanden circa acht uur daags repeteerde. Alleen om door veel optreden de routine van het tooneel te krijgen.

Die taaie volharding in het overwinnen van de technische moeielijkheden spreekt van een toewijding aan haar kunst, die bij de groote gaven van deze landgenoote ons een waarborg is voor haar slagen niet alleen, maar voor een groote toekomst.

Y.

Varia

Moderne 'Kunst'.(?)

Dringend aanbevolen ter overdenking aan bewonderaars van de nieuwste literatuur.

- '*In de klassieke oudheid waren er noch goten*, *noch couranten. Daarom kon in dien tijd de* "*moderne richting*" *niet tot bloei komen. Want*, *gelijk bekend is*, *zoekt deze haar stof in de goot*, *en moet zich voeden van courantenreclame.*'

(Simplicissimus.)

A.D.S.L.

Kunst en Letteren.

Bij den Uitgever R.J. FUIK te Den Haag zal in October verschijnen een nieuw werk van de hand van Dr. JOHS. DYSERINCK, getiteld:

Herinnering aan de Nicolaas Beets-Tentoonstelling van 21-28 Maart 1904 in Pulchri Studio.

Versierd met minstens 20 *Illustratién naar Foto's van H.A. Fuik.*

H.H.M.M. de Koningin, de Koningin-Moeder en Z.K.H. de Prins der Nederlanden deden van Hunne hooge belangstelling blijken door reeds op het nieuwe werk van Dr. Johs. Dyserinck in te teekenen.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Een jonge dame, veel vrijen tijd tot haar beschikking hebbend, zou die gaarne gebruiken om iets te verdienen met borduurwerk, b.v. monogrammen op linnengoed, enz. Brieven, gefrankeerd, onder motto Borduurwerk, worden ingewacht bij de redactrice die zich belast met de opzending ervan.

Ingekomen antwoorden.

Bij de redactrice kwam het onderstaande antwoord in:

Geachte Freule!

In eene aflevering van de Hollandsche Lelie, ongeveer een paar weken geleden, werd in de vragenrubriek het adres gevraagd van eene goede vakschool voor fotografen in Duitschland. Mijn man, fotograaf zijnde, geeft mij het volgende adres op als de opleidingsschool bij uitnemendheid: Photografische Lehranstalt des Lette-Vereins in Berlin.

Inlichtingen verstrekt de directeur:
Herr *D. Schultz - Henke*, Berlin.
Lettehaus W 30 Victoria Louise Platz 6.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Ella. Wees maar gerust. Ik heb Uw opstel in goede orde ontvangen, en ik ben heel blij dat gij zoo verstandig waart het *niet* meer over te schrijven, en te luisteren naar den raad van Uw dokter. Ik ben zelf zoo dikwijls ziek, dat ik best kan meevoelen voor U. Doe nu maar goed wat Uw arts U zegt, en houd Uw kuur trouw vol. - Overigens ziet Uw opstel er niet eens héél slordig uit. Ik krijg wel heel andere manuscripten onder de oogen. Beterschap.

Ela. Was *dat* dus de reden dat die aangekondigde brief zoo lang uitbleef! - Van ganscher harte gelukgewenscht. Ik hoop dat gij recht gelukkig zult worden, en het hem dien gij liefhebt zult maken. Door afwezigheid kon ik U niet eerder feliciteeren. Laat nog eens wat van U hooren, als gij tijd hebt.

D.U. In de Lelie van 18 Mei jl: wordt een pension te Londen aangeboden. Zal ik uw vraag nu toch plaatsen? Onze geachte medewerkster: mevr: Baart de la Faille (schrijfster der Brieven uit Londen) is de vrouw van onzen Hollandschen predikant aldaar, en zal U zeker de gewenschte inlichtingen kunnen geven. -

Mevr: **W. geb. P. te G.** Vriendelijk dank voor Uw briefje. Ik ben blij dat Uw man zich interesseert voor die rubriek. Ik heb een photo, door hem gemaakt in mijn bezit, van mijn overleden Oom. M.i. is dat portret van mijn oom bijzonder goed wat uitvoering en gelijkenis betreft. Een Lelie-abonnée uit Uw stad zond mij onlangs een photo van haar, ook door Uw man gemaakt, maar, daar ik die dame niet persoonlijk ken, kan ik niet oordeelen over de gelijkenis. De uitvoering echter beviel mij eveneens bijzonder goed.

Salve. Ik dank U ten zeerste voor Uw vriendelijken brief. En, ingevolge Uw toestemming daartoe, druk ik een en ander daaruit over waarmede ik het zéér eens ben, o.a.:

'*Zien wij om ons heen dan zien wij dat de meer beschaafde vrouwen zonder fortuin het het ergst te verantwoorden hebben*; - *dit komt omdat minder -beschaafden*, *doch door zweepslag zoowat ontwikkelden*, *hun werkkring innemen.*

Is dit nu voor de laatsten zoo noodig om '*gelukkig*' *te zijn? Neen! En goed voor de maatschappij? Neen! Want het verdiende geld zal zeker door de minder beschaafden niet voor dezelfde doeleinden uitgegeven worden. Zie maar onze dienstboden; letten wij op gedrag*, *uitgaan en uitgaven. En juist op haar wensch ik Uw blik te vestigen tot doel van mijn schrijven.*

De bovenbedoelde strijd heeft op deze klasse van vrouwen al zeer slecht gewerkt.

Waarom hoort men allerwege (*gelukkig behoef ik hieraan niet mede te doen*) *zoo hevig de klacht der huismoeders en der dienstboden?*

Niet omdat in het algemeen de huisvrouw haar best niet doet als mensch tegen mensch te handelen, *maar omdat de dienstbode niet rijp is voor haren plicht*, *zij is te onontwikkeld om den omvang er van te begrijpen*, - *de opvoeding was slecht*, *het vrije geloof waarvan zij het mooie niet kan inzien*, *de verkeerd begrepen voorstellingen der sociaaldemocraten zijn haar slecht ingeprent.*

Zij gevoelt zich genoodzaakt maar vernederd om dienstbode te moeten zijn. Dit gevoel van vernedering schijnt mij toe, het uitgangspunt te zijn van de ellende der meesten der door U bedoelde vrouwen. Geen mensch op aarde is geheel vrij. - Waarom zou dan direkte plichtuitoefening van het vak dienstbode vernederend zijn? Heeft zij in vergelijking van zoovelen niet een goed en zorgeloos leven?

Brengt haar trouwe hulp niet het meeste er toe bij tot vrede en tevredenheid in een huisgezin?

En is tevredenheid niet te beschouwen als het geluk?

Wanneer dus eene verstandige huisvrouw menschelijk in werk-geven en in liefde tegenover hare dienstbode staat, kan dan het leven van deze niet mooi en aangenaam zijn?

Tippie. Ik ben blij dat gij 't zoo eens waart met mijn stukje, en óók dat gij mij dit geschreven hebt. Het trof mij, hoevélen mij naar aanleiding daarvan schreven en hoe zij allen bekenden evenals gij ook het doet, dat 't zoo dikwijls kinderachtig wordt gevonden om ronduit te vertellen, dat men een onschuldige kleinigheid prettig vindt en waardeert. In het bijzonder over de aanhankelijkheid en liefde van honden en katten schreef mij zoo menige vrouw (gehuwde en ongehuwde). En de meesten voegden erbij: Je wordt echter uitgelachen als je het durft zeggen, dat je zooveel houdt van zoo'n dier, omdat het zooveel gezelligheid en vriendschap geeft. Ja, het is zooals gij zegt, hoe méér werkelijk leed wij ondervonden, hoe èchter ons verdriet is geweest, hoe méér wij dankbaar worden voor 't geen ons bleef, voor 't geen wij hebben gered uit de schipbreuk, of voor wat wij later deelachtig werden. Het zijn de onervaren, met het leven onbekende, van liefde en van leed verstoken-gebleven juffertjes, die zich zoo graag *aanstellen* als levensmoeden, en voor onschuldige vroolijkheden onvatbare verheven-zielen. Jaloezie van hen die *wel* leven, is daarvan dikwijls de grond-oorzaak. Voor velen hunner ware een werkelijke smart, een wezenlijk-droeve ervaring, misschien de beste levensles, het werkzaamste geneesmiddel. - Zeker, gij hebt gelijk dat ook heel-jonge menschen toch wel véél ondervinding kunnen hebben opgedaan. Dat hangt af van het leven. Ik-zelf had vóór mijn 23ste jaar méér ondervonden, van den meest-uiteenloopenden aard, dan de meeste vrouwen van mijn levenskring ooit ondervinden al worden zij ook 60 jaar en ouder. Maar ten eerste zijn zulke gevallen uitzonderingen. En ten tweede, gelijk gij zelve-ook zegt, zij die zoo vroeg al den strijd moeten beginnen, zij behooren dan ook geenszins tot de categorie der bij-de-pakken-neerzittenden en zich aanstellenden!

Nogmaals vriendelijk dank voor Uw brief; voor *mij* zijn zulke brieven evengoed een opwekking, als mijn stukjes het soms zijn voor U en anderen. Zoo helpen wij dus elkaar.

Mevr. Br. - Ik dank U recht hartelijk voor Uw briefje, uit P. gedateerd, voor Uw goede wenschen, en voor Uw bereidwilligheid mij van dienst te zijn. Ik meen dat Uw zoon U reeds, namens mij, dankte. Maar ik wil het toch niet nalaten U mijn dank te herhalen.

Paul Theis. Uw ps: vind ik uitstekend. Wil het echter s.v.p. bij eventueel-te zenden brieven opnieuw herhalen. Ik verscheur de brieven die ik *heb* beantwoord, en kan

niet beloven dat ik alle ps: uit het hoofd zal onthouden. - Intusschen Uw laatsten brief ontvangen! Ik zal voor die wijziging zorgen.

M.V. te A. - Ik geloof dat gij, ingeval gij **vlug** werkt, *beter* doet de opleiding te volgen bij dr: S. of aan de Universiteit, en niet den goedkooperen weg te kiezen voor het andere vak.

Chr: F. te D. De bijdrage hebt gij zeker in goede orde terugontvangen? Een nieuwe ter beoordeeling ontving ik nog niet. Voor Uw vriendelijk schrijven dank ik U te méér, omdat er nu zoo afdoend uit blijkt, dat ik mij vergiste in de 'antipathie.' - Nogmaals veel dank. Gij zult wel blij zijn dat de rubriek die U niet beviel vervalt. Uw meening daarover deel ik wel eenigszins.

Borea. Hartelijk dank voor al Uw goede wenschen ten mijnen opzichte. - Neen ik vind het noch 'dwaas' noch 'brutaal' dat gij mij iets inzendt ter beoordeeling. Daarvoor ben ik immers Redactrice. Gij, als abonnée, hebt groot gelijk, dat gij mij iets vráágt waarin ik U misschien kan helpen of raden. En het is mij ook nooit te veel moeite dat te doen. - Gij moogt mij steeds over alles schrijven, ook over die questie waarover gij mij Uwe ideeën wilt toevertrouwen. In de correspondentie beantwoord ik U *geheel en al kosteloos*. Hoe *lang* het antwoord ook uitvalt, *gij* hebt daarvoor nooit iets te betalen. Dat behoeft U dus nooit te weerhouden.

Herfst. - Uw bijdrage is reeds algedrukt. - Dat het bewuste stukje aan 't eind van 1903 U mijn meening nog duidelijker heeft gemaakt, doet mij bijzonder veel genoegen. Ik geloof inderdaad dat heel veel vrouwen zoo zijn als *gij* ze beschrijft. Maar *die* reken ik ook geenszins tot de moderne man-wijven. Die (de moderne man-wijven) zijn verreweg in de minderheid. Anders zou de Lelie-zelve niet zoo bloeien kunnen. Zulke dwaze uitwassen van ons geslacht zijn er ten allen tijde geweest en in alle eeuwen. De feministe, het derde-geslacht, is 'niets nieuws onder de zon.' Dat zij thans zoo kraait en van zich laat spreken, is alleen maar een gevolg van de vele couranten en boeken heden ten-dage; die in vroegere tijden niet bestonden. Daardoor wordt al haar geleuter thans gedrukt en ten papiere gebracht en den volke verkondigd. Maar 't houdt evenmin stand als het vroeger stand hield! De arme zielen sterven ten slotte hun eigen dood aan hun eigen belachelijkheid! En dat is dan ook maar 't beste voor hen. -

Tragtick. Voor Uw vriendelijke briefkaart heel veel dank. - Ingezonden stukken kosten *niets* aan den inzender ervan. Zij worden natuurlijk niet gehonoreerd, maar de plaatsing is geheel kosteloos. - Als U mij iets van Uzelve wilt vertellen, doet U mij heel veel genoegen. Ik ken U om zoo te zeggen al reeds een beetje, omdat gij mijn huisgenoote hebt gesproken. Dat ik veel brieven ontvang moet U niet tegenhouden. Schrijf gerust. - Hoe héérlijk als iemand zóó van haar moeder schrijft en kan schrijven, als gij het doet, lieve mevrouw! Uit die páár warme zinnen van U voel ik, dat ik achting voor haar *moet* hebben.

Ja, de hondenkarren zijn óók een schandelijk bedrijf, dat ben ik met U eens. In mijn jeugd heb ik als kind menigmaal zoo'n kar gezien, komend van een dorp een paar uur ver, met een zwaren dikken vent, en soms zijn vrouw erbij, eringezeten, en getrokken door afgemartelde, uitgemergelde, met wreede zweepslagen voortgedreven honden. - U moet bedenken dat wij menschen niet voor niets de 'heeren' der schepping

zijn; wij zijn niet voor niets ‘geschapen naar Gods Beeld.’ Van zulke voorrechten moeten wij toch op ‘menschwaardige’ wijze profiteeren, nietwaar?

Nagekomen Correspondentie.

J.L. te A. Ik heb slechts een stukje van U in mijn bezit; dat is reeds afgedrukt.

Mevr: L.H. Heel veel dank voor de mooie bloemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Wil iemand de goedheid hebben mij te helpen aan goede adressen voor een tehuis (Juli - Aug.) voor een **jong meisje** te **Laroche** of een ander mooi punt in **België,** en een dito **te òf bij Parijs?**
(442)
Brieven fr. onder N°. 442, aan het bureau v.d. blad.

8 Juni 1904.
17de Jaargang.
No 50.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Bij dit nummer wordt verzonden het portret van ANNA EKKER dat door een abuis van den brocheerder verleden week werd vergeten.

Amsterdam, 8/6 1904.

L.J. VEEN.

Een pleidooi voor twee woorden. door C.L.T.

Neen, dien achtbr'en naam mij nooit
Tot een modeklank verplooid,
Dien de hoogmoed, in verblinding,
Uitdacht als zijn lafste vinding.
Neen, o neen! zegt onverbloemd,
Kindren, wat uw hart mij noemt,
Wat mij, God, in dank geprezen,
Op mijn stil gebed deed wezen,
En geen spraak in al haar praal
Schooner uitdrukt dan *uw* taal.

Instemmend ten volle met Marcellus Emants waar hij in de Holl. Lelie van 28 October, over taalverbastering handelend, spreekt van 'Frans klinkende woorden, die niet eens Frans zijn' waag ik een pleidooi - en dat nog wel zonder in de rechten gepromoveerd te zijn - voor twee Hollandsche woorden, die reeds zoo lang - veel te lang - hebben moeten plaatsmaken voor Fransche.

Het zijn de woorden vader en moeder, nog steeds vervangen door het Fransche *papa* en het half Fransche *mama*.

Hier hoor ik mij toeroepen, dat ik tegen windmolens vecht, want dat zeer velen - en dat in onze beste kringen - het reeds als aristocratisch beginnen te beschouwen zich door hun kinderen dus te laten noemen.

Ik weet dit, maar het is mij niet voldoende. Ik zou de woorden *papa* en *mama* verbannen willen zien, geheel, omdat wij betere hebben, die niet geleend zijn en die ik heel mooi vind.

Mooi niet alleen in den mond van het boerenkind als het met uitgestoken handjes toesnellend op den man, die met spade en hooivork op den schouder in 't avonduur

terugkeert in zijn woning, ‘Daar is Vader! Daar is Vader!’ roept, maar mooi ook waar van den beroemden geleerde zijn zoons en dochters getuigen: ‘Vader is zoo knap! Vader is zoo groot!’

En wat de moedernaam betreft, och, daarvoor behoef ik eigenlijk niets te zeggen,

want welke jonge vrouw in wier hart de wensch zich naar voren drong: 'O mocht ik ook eens moeder zijn!' zou in dien zielekreet het woord *mama* gebruiken? Is het hiermede reeds niet veroordeeld? Als wij in onze heiligste oogenblikken zoozeer voelen den dieperen zin van het eene woord boven het andere, behoef ik dan wel iets aan mijn pleidooi toe te voegen?

Maar nu ik toch aan het pleiten ben, waag ik het nog twee andere woorden te berde te brengen, die wel niet verfranscht worden, maar die wij in de samenleving eenvoudig doen of ze niet bestaan, zoo wij tenminste voor fatsoenlijk willen doorgaan. Ik bedoel het kernachtige *man en vrouw.* Verbeeld u, dat wij tot onzen voornamen vriend X zeiden: 'Hoe gaat het uw vrouw?' Of tot onze statige vriendin IJ: 'Hoe maakt het uw man?' Wel foei! Men zegt: 'Hoe gaat het Mijnheer?' en 'Hoe vaart Mevrouw?' niet achtend, dat men daarmede evengoed een geheel anderen Mijnheer, een geheel vreemde Mevrouw kan bedoelen. Neen, daaraan denkt men niet. Het behoort zoo, wil men niet voor 'burgerlijk' doorgaan en dat ware het ergste van alles!

Wat gaat er door deze belachelijke vormelijkheid veel schoons verloren. Welke vrouw moest het niet als muziek in de ooren klinken en haar hart van dankbaren trots doen kloppen, als men tot haar zegt: 'Het was *uw man*, die het kunststuk wrocht, die edele daad verrichtte, mijn kind het leven behield.' En tot den man: '*Uw vrouw* was het, die mij troostte in die donkere dagen, die mij trouw bleef, toen allen mij verlieten.' Of doet men het dan wel, als het hart spreekt? Alleen dan wèl? Waarom dat toch? Waarom is, wat wij bij onze diepste gewaarwordingen wel als geoorloofd beschouwen, niet 'fatsoenlijk' in den stijl van het dagelijksche leven?

Laat ons toch de benamingen, die onze ondergeschikten ons geven, niet van hen overnemen! De Engelschman voegt er althans nog zijn eigen naam aan toe, als hij van zijn vrouw als Mevrouw.... spreekt, en zijn echtgenoote doet dit wederkeerig. Dit moge ons toeschijnen kond te doen van zelfingenomenheid, die wij nu eenmaal zien willen in alles wat des Engelmans is, men weet dan toch dat hij van zijn eigene vrouw en de vrouw van haar eigen man spreekt en met ons laf 'Mijnheer en mevrouw' weet men dat zelfs niet!

Opvoeding.
(Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de 'opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. GERHARD.)

V.

Als op een stoomboot drie menschen naar de machine staan te kijken en van die personen de een nooit eerder, de tweede ook weleens in een fabriek een machine heeft gezien en de derde een ervaren machinist is, dan zal de laatste er meer aan opmerken en de werking beter begrijpen dan de tweede en deze weer beter dan de eerste.

De verklaring hiervan ligt voor de hand. Hier werkt de associatiewet der overeenkomst. De nieuwe gewaarwording wekt voorstellingen van gelijksoortige dingen op. Deze versmelten met de gewaarwording en we krijgen de herkenning.

En, zooals we reeds opmerkten, hoe vaker zich die versmelting voordoet, hoe sterker het resultaat dier versmelting d.i. de nieuwe gewaarwording, is.

Maar er is meer. Van de drie personen op de stoomboot heeft vooral de derde meer machines gezien, machines van verschillende constructies. Hij zal dan ook dadelijk onderlinge verschillen opmerken. Dit komt, omdat de voorstellingen de zeer sterke neiging hebben zich te verbinden met de gewaarwordingen van niet alleen *volkomen* gelijke, maar ook van *soortgelijke* dingen of zaken.

We kunnen de oude voorstellingen vergelijken bij wezens met vang armen, die steeds gereed staan om de nieuwe gewaarwordingen van gelijksoortige dingen aan te grijpen en zich er zóó innig mee te vereenigen, dat er als 't ware een geheel nieuwe, in elk geval een zeer versterkte gewaarwording ontstaat.

In de zielkunde noemt men dit *apperceptie.*

We moeten wel in 't oog houden, dat het de oude voorstellingen zijn, die iets *doen*, dus die actief zijn, en de nieuwe gewaarwordingen, die iets *ondergaan*, dus *passief* zijn. De eerste zijn alzoo de appercipieerende en de laatste de geappercipieerde factoren.

We keeren terug tot de stoomboot. De toeschouwer-machinist beziet de machine met meer *belangstelling* en *opmerkzaamheid* dan de anderen. Dit komt van de appercipieerende voorstellingen, die bij hem aanwezig zijn. Zonder deze is van belangstelling geen sprake.

Deze wet is voor de opvoeding van zeer

groote beteekenis Zij stelt den opvoeder in staat de belangstelling en opmerkzaamheid der kinderen op te wekken en te richten. Gesteld, hij wil iets behandelen, wat voor hen nog *geheel* vreemd is. Door gemis aan appercipieerende voorstellingen wekt de bespreking geen belangstelling en dientengevolge is de opmerkzaamheid verre te zoeken. De opvoeder weet dan echter appercipieerende voorstellingen op te wekken, die om zoo te zeggen 'wat verder weg liggen.' Hij herinnert bijv. aan het bij vroegere gelegenheden gesmaakt genot, als na eenige inspanning de uiteenzetting of verklaring begrepen werd.

Als de onderwijzer zijn leerlingen of de spreker zijn gehoor verveelt, dan wil dat zeggen, dat onderwijzer of spreker er niet in slaagt appercipieerende voorstellingen op te wekken. En dit vindt plaats, als men volkomen *be*kende of absoluut *on*bekende zaken bespreekt. Om de belangstelling gaande te houden is het noodig, dat men iets bespreekt, dat genoegzaam bekend en genoegzaam onbekend is.

Het is duidelijk, dat de opvoeder met des te meer vrucht zijn werk zal doen, naarmate hij er beter in slaagt appercipieerende voorstellingen bij het kind op te wekken. Het is dus van zeer groot gewicht, dat hij het kind *kent,* weet in welke omgeving het is opgegroeid, wat het reeds heeft gezien, gelezen en geleerd. Hoe meer hij daarvan op de hoogte is, hoe gemakkelijker hem zijn taak zal vallen. Een goed opvoeder zal het kind veel laten vertellen van zijn huis, omgeving, wederwaardigheden enz. om langs dien weg te weten te komen welke voorstellingen het zoo al heeft. Van de aanwezige voorstellingen zal hij dan gebruik maken als verbinding met nieuwe gewaarwordingen.

Tot dusverre hebben we de voorstelling leeren kennen als het overblijfsel van een vroegere gewaarwording. 't Komt echter ook voor, dat we voorstellingen hebben, waarvan we nimmer de gewaarwording hebben gehad. Dit is het geval met voorstellingen, die door sprookjes, fabels, mythologische verhalen enz. worden opgewekt.

Dit is schijnbaar in strijd met hetgeen vroeger is opgemerkt, n.l. dat we geen voorstellingen kunnen krijgen, zonder eerst gewaarwordingen te ontvangen. We zeggen *schijnbaar*, want bij eenig nadenken wordt het duidelijk, dat aan bovenbedoelde voorstellingen wel degelijk eens gewaarwordingen zijn voorafgegaan. De zaak is deze: van het *geheel* hebben we nimmer een voorstelling gehad; maar wèl van elk afzonderlijk deel. Nieuw is alleen de eigenaardige combinatie en soms ook de willekeurige vergrooting, verkleining of vervorming van een of meer onderdeelen.

Dit vermogen om met oude voorstellingen nieuwe voorstellingen te maken noemen we *verbeelding*, *fantasie.*

De verbeelding is evenzeer van groote beteekenis. Onze kennis zou luttel zijn, indien we alles van de rechtstreeksche waarneming moesten hebben. Alle voorstellingen van 't geen de geschiedenis ons meldt zijn het product der verbeelding. Ook in de aardrijkskunde speelt zij een groote rol.

Zooals we zagen, kan de verbeelding wel veel, maar niet *alles.* Zij kan alleen dàn werken, als er verwante voorstellingen aanwezig zijn. Wat staat den opvoeder hier te doen? Het ligt voor de hand; hulpvoorstellingen opwekken of aanbrengen, m.a.w. met verwante voorstellingen de verbeelding te hulp komen. Zoo zal bijv. een ervaren paedagoog, wil hij zijn leerlingen een voorstelling van een berg geven, niet verzuimen met hen naar de duinen te gaan.

Hieruit volgt, dat het nuttig is, aan kinderen veel te laten zien. Beslist verkeerd is het echter, dit zien aan het toeval over te laten. Men dient daarin orde en regelmaat te brengen.

P.K.

De avondwind.

I.

De bladeren lispen weemoedige zangen
Als de avondwind koozend de twijgen beroert,
En 'k hoor, als ik zwijg in onzegbaar verlangen,
Een stem, die mij zachtkens naar 't droomenland voert.

O, land van verlangen, o wereld van droomen,
Ach laat m' u betreden, ontsluit mij uw poort!
Ik heb in het lokkende ruischen der boomen
Uw roepstem zoo vleiend, zoo noodend, gehoord.

Mijn ziel gaat gekromd onder weedom en lijden.
Het leven is wreed voor wie hunkert naar zon.
'k Ben moe, ach zoo moede, ik kan niet meer strijden.
Ach dat ik mijn smarte begraven toch kon!

Maar de avondwind ruischt door de siddrende blâren.
En 'k luister verrukt naar hun fluisterend lied.
Ik voel er mijne ziele ten hemel gevaren,
Vergeet voor een wijle mijn levensverdriet.

De bladeren lispen weemoedige zangen,
Als de avondwind koozend de twijgen beroert.
En 'k hoor als ik zwijg in onzegbaar verlangen
Een stem, die mij zachtkens naar 't droomenland voert.

II. Wijding.

De rustende velden sluim'ren,
Omsluierd door de avonddauw.
De zon giet haar goud langs de kimme,
Hoog welft zich des hemels blauw.

De huisjes aan gindschen landweg,
De heldere, kabblende vliet,
Het klokje, dat klept in de verte
En 't donzige groen in 't verschiet,

O, 't is als een lied zonder woorden
Dat landschap vol liefde en vreê.
Ik keer weêr in het woelige leven,
Maar diep in mijn hart neem ik 't mee.

MARIA.

Lydie.

Ze was de laatste oogenblikken zoo in gedachten verdiept voortgeloopen, dat het haar bijna een gevoel van physieke pijn gaf, toen ze, bij 't omslaan van een hoek, plotseling voor den helverlichten ingang van het Concertgebouw stond.

En terwijl ze, even dralend om het toegangsbewijs uit haar taschje te halen, naar de oorzaak van dien schrik zocht, vond ze die in een eigenaardige begripsverwarring, waardoor 't haar, op 't zelfde oogenblik dat zij onvoorbereid in 't volle licht kwam, te moede was alsof nu ook haar intiemste gedachten plotseling openbaar werden.

Ze herstelde zich spoedig - maar toch beefden haar vingers, toen ze in 't nog leege voorportaal haar kaart aan den suppoost gaf en de trap naar de galerij beklom. Ze verwonderde zichzelf een beetje over die ongewone beklemming, over dat gevoel van angst, alsof ze bang was, dat een bekende haar hier ontmoeten zou. 't Was op zichzelf toch zoo'n dood-onschuldig feit, om als jong-meisje alleen naar een concert te gaan; thuis deed ze 't ook zoo dikwijls als ze niemand mee kon krijgen, en nooit hadden haar ouders daar iets verkeerds in gevonden. En toch wist ze zeker, dat ze 't nù vreemd zouden vinden, als ze haar hier bïnnen zagen gaan, zonder de vriendin bij wie ze logeerde. Ze zouden er de reden niet van begrijpen, en zij - ze zou die nooit kunnen zeggen! Want geen schepsel behalve Mien wist, onder welke bijzondere omstandigheden ze dit concert bezocht of wat er van avond in haar omging. Toch

wel prettig om te weten dat er althans één mensch was, die haar geheim deelde en met haar meevoelde! Die goeie Mien - wat had ze 't gauw begrepen, dat Lydie van avond liever alleen wilde gaan!

Hoe lief en tactvol was dat geweest, om met zóóveel ernst voor te wenden, dat een zieke kennis juist heden avond haar gezelschap zoo noodig had, dat Lydie zelfs geen blijk had behoeven te geven hoe ze 't heele plan doorzag. En hoe hartelijk was die handdruk geweest, waarmee ze daareven op straat afscheid van Lydie genomen had - haar kracht en sterkte toewenschend! Mien voelde wel, hoe ze die van avond noodig zou hebben....

Ze was nu op de bovengang gekomen en kocht van den man aan 't tafeltje een program. Op de galerij zaten nog maar weinig menschen - dat was juist wat Lydie wenschte, nu kon ze een plaatsje uitzoeken, zoo donker en stil als 't maar te vinden was.

Ze hing haar rotonde over een stoel en spelde er haar mutsje op vast; en nu ze haar handen vrij had, was haar eerste werk, 't program in te zien.

Een wonderlijke aandoening steeg in haar op, toen ze het simpele zinnetje las, dat ze al zoo goed van buiten kende en dat haar toch, nu ze het gedrukt zag staan, zoo deed ontroeren. Hoe menigmaal had ze in haar verbeelding die woorden letter voor letter gespeld! En toch bleek de émotie op dit oogenblik nog zóó sterk, dat de letters voor haar oogen begonnen te schemeren en een paar tranen op 't program vielen.

Bezat ze dan zóó weinig kracht zich te beheerschen, zelfs hier, te midden van die vreemden? Ze begreep nu, dat ze zich vergist had door te meenen, dat dit oogenblik minder indruk op haar maken zou, omdat

ze het in gedachten al zoo vaak doorleefd had. Want al maanden van te voren, in de stilte der nachten, had ze zich trachten voor te stellen *hoe* 't alles gaan zou, als haar hartewensch vervuld werd. En eerst schuchter, maar allengs stouter, had zij haar luchtkasteel opgebouwd; en dan weer, vreezend dat de werkelijkheid haar nooit geven zou, wat ze zoo vurig verlangde, had ze het beeld harer fantasie met des te meer innigheid gekoesterd, in de eenzaamheid harer kamer de oogen stijf dichtknijpend, om door niets aan de realiteit herinnerd te worden, en zoo, ongestoord, te kunnen genieten van haar heerlijk visioen. In den onrustigen slaap, die op die oogenblikken van te groote inspanning volgde, had ze in haar droomen deze illusie zich tot een carikatuur zien vervormen, waaruit ze ten slotte het maaksel van haar eigen verbeelding niet meer herkende. Toen had ze besloten er 's avonds niet meer aan te denken, en zich aangewend te gaan slapen zonder die wijding harer gedachten, die als een gebed geworden was.

Maar nu - o, nù wist ze, dat het leven soms verrassingen brengt, die van dankbaarheid de oogen doen overvloeien! Nu had ze haar program maar in te zien, om de verwezenlijking van haar illusie te vinden in dat eene, veelbeteekenende zinnetje: Sonate voor piano en viool in es groote terts, door W. Van der Standen.

Hoe dierbaar waren haar die woorden! Met hoeveel genot liefkoosden haar lippen die klanken - telkens, telkens weer! Ze werd niet moe ze uit te spreken - zoo zachtjes, voor zichzelf alléen! Zij wist wel, dat dit een zwakheid was, waarover zij zich voor iedereen schamen zou - en toch, welk een intieme vreugde gaf reeds dìt alleen!

Ze werd uit haar overpeinzing opgeschrikt door een scherpe stem achter haar, die haar verzocht wat op te schuiven, omdat haar stoel zoo hinderlijk ver naar achteren stond. Met een verward: ‘pardon’! keerde ze zich half om en voldeed aan 't verzoek, maar kreeg op 't zelfde oogenblik een gevoel van weerzin, toen zij op de onaangename trekken van de dame achter haar een uitdrukking van verbazing las over haar eigen ontdaan uiterlijk. O, dat die vreemde nu ook iets merken moest van haar heilige émotie en er haar in haar hart misschien wel om bespotte!

Ze nam zich voor nu heel correct te blijven zitten en met 't onverschilligste gezicht van de wereld de menschen in haar buurt eens te gaan opnemen; dat zou haar wat afleiden! Ze bekeek met aandacht een zijden blousje vóór haar en telde stelselmatig het aantal oprijgjes van 't schouderstuk; berekende in stilte den prijs van een kostbaren maar zeer smakeloozen hoed van een dame links; maar toen haar blik verder gleed en op 't leege podium rusten bleef, waren haar gedachten weer opeens zóó ver weg, dat ze zich geen moeite meer gaf, hen 't weggetje van haar wil te doen gaan. 't Was toch alles te vergeefs - ze keerden steeds weer tot 't zelfde punt terug!

Hoe heerlijk was 't idée, dat van al die vreemde menschen niemand vermoeden kon dat zij, en zij alléén, er de oorzaak van was, dat dit werk van den nog onbekenden landgenoot hier van avond zou worden uitgevoerd - hoe dit enkel 't geheim was van haar - en hem! O - ze was er van overtuigd - zijn sonate zou goed ontvangen worden, men zou hem toejuichen en zijn reputatie als componist zou gevestigd zijn! Dat had immers van middag nog de musicus verzekerd, die haar zoo vriendelijk voortgeholpen had, toen ze, nu ongeveer een jaar geleden, aarzelend die vraag gedaan had: Of hij 't werk van een jongen componist, een stadgenoot van haar, eens zou willen inzien, daar zij zoo stellig meende dat er meer dan gewoon talent in hem stak! Nog herinnerde ze zich met groote dankbaarheid dat bemoedigende antwoord van den kunstenaar:

‘Wel zéker wil ik dat doen! Laat uw jonge vriend zijn werk dan maar eens opzenden, dan zal ik eens kijken of 't voor een uitvoering in aanmerking komt!’

Zij was toen eigenlijk zoo verbaasd over deze onmiddellijke inwilliging van haar stillen wensch, dat door haar jubelende vreugde zich een gevoel van angst mengde, want ze had Van der Standen niet meegedeeld, dat 't haar plan was er den musicus over te spreken, en ze wist niet hoe hij dit zou opnemen. Slechts eens, heel oppervlakkig, had ze dit onderwerp aangeroerd; dat was geweest, toen zij in haar woonplaats een uitvoering van zijn werk in intiemen kring had bijgewoond. Ze was toen getroffen door de oorspronkelijkheid der motieven, den genialen opzet en de degelijke bewerking van dit opus. Na afloop had ze den componist gevraagd, of er geen kans bestond, dat

dit werk ook eens in de hoofdstad ten gehoore werd gebracht - maar hij had slechts de schouders opgehaald en gezegd, dat hij in Amsterdam geen muzikale relaties had en 't dan zoo moeielijk ging, zichzelf aan te bevelen. Ze had er toen nog verder op willen ingaan, maar hun gesprek was plotseling afgebroken.

Maar van dat oogenblik af, was 't plan in haar gerijpt, in alle stilte werkzaam voor hem te zijn.

Want ze had dien jongen man lief met al de innigheid van haar jonge, reine ziel, maar uit geen woord, uit geen blik van hem was haar ooit gebleken, dat hij die neiging beantwoordde. Toen zij hem pas leerde kennen en zijn bijzijn haar inwendig zoo gelukkig maakte, had zij nog wel een stille hoop gekoesterd; maar toen er weken en maanden verliepen, waarin zij vaak samen waren, zonder dat er van zijn kant eenige toenadering te bespeuren viel - toen had ze met een diep-smartelijk gevoel deze illusie opgegeven en gemeend, dat die nu ook voorgoed dood zou zijn. Maar zij had er niet op gerekend, dat haar temperament er niet naar was, lijdelijk te dulden en te dragen, dat haar liefde sterker was dan haar wil, en ze Van der Standen niet telkens kon blijven zien, zonder althans een kleine rol in zijn leven te willen vervullen, van vriendin, van zuster desnoods! Wat zij 't liefst zou willen: hem haar leven wijden - dit, wist ze, zou hij nooit van haar vragen, en bij deze zekerheid had ze zich neergelegd. Maar het volkomen nuttelooze van haar bestaan voor het zijne, het ieder voortleven in zijn eigen kringetje, met zijn eigen belangen, zonder dat die van den een den ander in 't minst aangingen - dát was 't, wat haar zoo kwelde! Zooals de toestand nú was liet haar persoon hem onverschillig; maar ze wilde iets méér dan dat! Ze wilde op de een of andere wijze iets brengen in zijn leven, dat haar 't recht gaf op een enkele dankbare gedachte van hem. Zij stelde zich voor, hoe gelukkig 't haar maken zou, als voor één enkelen keer hun streven één richting uitging, beider belang op één doel zou zijn gericht, zoodat zij sámen mochten wachten en hopen, samen mochten deelen éene vreugde, of één verdriet desnoods! Dát zou haar toch wel nader tot hem brengen, en de band, die hierdoor tusschen hen ontstond, zou de liefste herinnering van heel haar leven blijven, waarvan ze nog zou nágenieten, als *hij* deze kleine épisode reeds lang vergeten was!

Met dit vage verlangen, waarvoor zij geen uiting vond, liep ze rond, dagen en weken lang, allerlei plannen verzinnend, die ze, als onuitvoerbaar, toch weer verwierp. Ze werd onrustig en zenuwachtig, en haar verlangen werd een bepaalde marteling. Haar drang om iets voor hem te willen doen was in dien tijd zóó sterk, dat zij hem met blijdschap in aanraking zou hebben gebracht met de vrouw zijner keuze, zoo dit van háár had afgehangen.

Toen was de avond gekomen, waarop ze zijn werk hoorde uitvoeren, en plotseling had ze geweten wat haar te doen stond. Bij haar eerstvolgend bezoek aan Mien, was zij er met den kunstenaar over gaan spreken, die haar, toen ze in Amsterdam de muziekschool bezocht, onderwijs gegeven, en met wien ze de vriendschappelijke betrekking steeds aangehouden had.

Haar stoutste verwachting was overtroffen, toen de musicus haar wensch zoo terstond inwilligde; maar onmiddellijk daarop kwam de gedachte, dat Van der Standen haar bemoeiing mogelijk zou afkeuren, haar vreugde weer bederven. En toch zou ze, na den eersten stap, nu ook den tweeden moeten doen, en Van der Standen met de belofte van haar oud-leermeester in kennis moeten stellen!

Ze had dit per briefje gedaan, 't geval zoo kort en zakelijk mogelijk uiteengezet en hem met tact te kennen gegeven, dat zij geenerlei invloed op zijn besluit wilde uitoefenen. Toen had ze afgewacht, en er was een lange dag voorbijgegaan, die voor haar rijk was aan de pijnlijkste, meest tegenstrijdige gevoelens.

Maar toen was hij zèlf tot haar gekomen, en nooit was zijn blik zoo hartelijk, zijn handdruk zoo warm geweest als toen hij haar voor haar vriendelijke hulp dankte!

Ze had gebeefd over heel haar lichaam, toen zijn bezoek haar werd aangekondigd - maar zoodra ze tegenover hem stond, was alles goed geweest! O, die enkele minuten dat ze hem in de blij-lachende oogen mocht zien en de stille vreugde waarnam, die uit heel zijn wezen straalde!

Toen hij weggegaan was, behield ze een indruk, die 't best te vergelijken was met de herinnering aan een voorjaarsdag vol zonnetinteling op jong, frisch loover, aan een lichtblauwen hemel vol wazige tinten en aan

een stralenden zonsondergang over vredige heide!

Nu was alles in haar tot rust gekomen, nu had ze haar doel bereikt! En ze had kracht gevonden, verder kalm af te wachten; 't had weken geduurd, voor zij zekerheid had dat zijn werk goed geoordeeld en voor een uitvoering aangenomen was. Door toevallige omstandigheden had ze hem in langen tijd niet gezien, maar toen ze in de courant las, op welken datum de uitvoering van zijn sonate zou plaats hebben, had ze aan Mien geschreven om een paar dagen bij haar te mogen komen.

Dit waren de gebeurtenissen, die aan dezen avond waren voorafgegaan; en terwijl ze daar nu zoo zat, dacht ze er met weemoed aan, hoe hij van al die stille wenschen en verlangens in haar hart, nooit iets weten zou; hoe hij zelfs geen vermoeden kon hebben, dat zij er van avond óók was - om getuige te zijn van zijn succès!

Ze had vernomen, dat hij de uitvoering zou bijwonen en verwachtte elk oogenblik hem de zaal te zien binnenkomen. Even kwam 't verlangen in haar op, wat meer vooraan te gaan zitten, zoodat hij haar zou kunnen zien, als hij straks op 't podium werd geroepen. Maar onmiddellijk onderdrukte ze dien wensch en kroop integendeel nog meer in haar hoekje terug.

De deur der solistenkamer ging open en de kunstenaars verschenen - door 't publiek met handgeklap begroet. En nu zag ze ook Van der Standen een bescheiden plaatsje beneden in de zaal innemen.

Hoe de uitgevoerde werken klonken - ze wist er zich naderhand niets meer van te herinneren! De klanken hadden haar oor bereikt, maar ze had ze over zich heen laten gaan en ze waren geworden tot begeleiding van haar eigen zoete droomen - een indruk had ze er niet van behouden. Maar toen de beurt aan zijn sonate kwam, was ze met een schok uit haar gepeins opgeschrikt en had de werkelijkheid meegeleefd met zulk een intensiteit, dat elke kleinigheid, die zij toen gebeuren zag, zich voor altijd in haar herinnering grifte. De houding van den violist, die zijn instrument stemde, het neerzetten en doorbladeren der muziek, de beweging in de zaal en 't gefluister der menschen in haar buurt, 't wijzen van enkelen in de richting waar Van der Standen zat - dat alles zette zich met zulk een helderheid in haar geest vast, dat zij later nooit kon terugdenken aan dit oogenblik, zonder ook weer al die onbeduidende handelingen te zien verrichten.

Eindelijk was de rust hersteld. 't Was haar te moede of er een spanning over heel de zaal hing, aandringend op die schare menschen, komend van de wanden, van de zoldering - stralend uit de lustres, en als een wolk zich samenpakkend boven 't hoofd van den componist. Zij voelde opeens groot medelijden met hem en besefte, alsof 't haarzelve betrof, wát dit oogenblik voor hem zijn moest! Er was een hartstochtelijk verlangen in haar, nu naar hem toe te snellen en naast hem te gaan zitten, maar ver, vèr weg van al die menschen! Dan zou ze zijn hand nemen, en, dicht tegen hem aangeleund, met hem samen dit oogenblik willen doorleven.

De violist zette met breede streek het thema in, dat door de piano met triolen-figuren werd begeleid; het klonk statig en gedragen, en 't prachtige geluid der viool kwam er wonder-mooi door tot zijn recht. 't Ontroerde Lydie diep, om de welbekende klanken binnen deze muren, in deze omgeving en op zoo onberispelijke wijze voorgedragen, te hooren aanzwellen en tot haar komen over de hoofden van 't luisterende publiek heen, dat met belangstelling 't werk scheen te volgen. Toen 't eerste deel geëindigd was, merkte zij reeds iets spontaan hartelijks op in het levendige applaudissement. Nog meer menschen stootten elkaar aan, om op Van der Standen

te wijzen, want zooals altijd wanneer de componist tegenwoordig is, was het gerucht daarvan ook nu als een loopend vuurtje door de zaal gegaan.

Met haar handen in den schoot saamgeklemd, trillend van émotie, nam Lydie alles in zich op. En ze keek naar hém om te zien of hij ook op bijzondere wijze door dit alles getroffen werd. Maar daar hij met zijn rug naar haar toe zat, kon zij de uitdrukking van zijn gezicht niet zien.

Terwijl de liefelijke tonen van het andante weerklonken, die voor haar de reinste uiting waren van een teeder, onbedorven hart, gaf ze zich weer aan haar droomen over. Ze voelde nu heel duidelijk, hoe haar liefde heden avond hoogtij vierde, hoe 't grootste geluk, dat voor haar was weggelegd, van avond haar deel werd. Nooit zou zij dieper overtuigd zijn, hoezeer zij liefhad - nooit zou zij zich inniger verbonden kunnen voelen met dengeen, die haar 't dierbaarst was! Door haar eigen wil had ze dit doel bereikt

maar ze was er zich wèl van bewust hoe in heel haar leven dit hoogtepunt door niets meer zou worden overtroffen.

Mèt hem te lijden, te strijden - de vreugde en 't leed van 't leven samen te mogen deelen, elkaar steunend en troostend - dit hoogste genot was haar ontzegd; 't Leven had haar niet rijk met vreugde bedeeld en zelfs had ze een gewaarwording of het geluk van heden avond iets was, dat haar niet rechtmatig toekwam. En zij dacht, hoe 't morgen zijn zou, morgen, als zij ontwaakte met nòg de indrukken van heden avond voor oogen. Hoe dor en kleurloos zou alles er dan uitzien, hoe troosteloos zou haar bestaan haar toeschijnen nu dit lichtpunt voor goed achter haar lag! Welk een bovenmenschelijke wilskracht zou er voor noodig zijn om dien zwaren last van levensmoeheid af te wentelen - om weer als gewoonmensch in haar eigen kringetje voort te leven, dat recht had op haar jeugdige, zorgvolle toewijding!

Maar zij bestreed die droefgeestige gedachten en redeneerde: ‘Laat mij genieten, genieten van het tegenwoordige, want de oogenblikken zijn kostbaar! Al wat andere vrouwen in den loop van jaren aan geluk ondervinden, is voor mij saamgeperst in den tijd van enkele minuten. Als die voorbij zijn, ligt 't voornaamste levensmoment achter mij. Maar nù moet alles licht en vreugde in mij zijn, om te kunnen genieten van *zijn* succès....

En 't wàs een succès! Toen ook het frissche, mooi-doorwerkte finale was afgespeeld, barstte het publiek in stormachtig applaus los en hier en daar werd Van der Standen's naam geroepen. Zij zag, dat hij weifelde; maar de musici op 't podium wenkten hem en wilden geen hulde aanvaarden, waaraan hij geen deel nam. Toen zag ze hem snel opstaan, de zaal doorloopen en 't podium beklimmen. Daar begroetten hem de kunstenaars met uitgestoken handen, en terwijl het publiek steeds dringender applaudisseerde en men ‘bravo!’ en ‘Van der Standen!’ riep, boog hij eindelijk op zijn bescheiden wijze voor de enthusiaste schare.

Toen was alles afgeloopen. 't Publiek stond haastig op en onder nagepraat over het talent van dezen jeugdigen componist, greep men naar jassen en mantels. Ook Lydie sloeg haar rotonde om en haastte zich naar beneden; ze was tot stikkens toe vol!

Buiten gekomen sloeg ze een stille straat in en onder 't voortloopen in de koele avondlucht voelde ze, hoe haar overspannen zenuwen langzamerhand tot bedaren kwamen. Maar de duisternis en eenzaamheid om haar heen, vergeleek ze onwillekeurig met de duisternis en eenzaamheid van haar levensweg, die voortaan even vreugdeloos, even arm aan licht zou zijn als deze stille avondstraat.

Toen ze aan Mien's huis had aangescheld, en boven gekomen, de oogen van Mien met groote meewarigheid op zich gericht voelde, kon ze dit niet verdragen en ging zóó zitten dat zij haar niet behoefde aan te zien. Ze trachtte zoo opgewekt mogelijk op mevrouw's vragen: ‘Of 't een mooi concert was geweest en ze veel genoten had,’ te antwoorden - maar 't was toch zeker de ware opgewektheid niet, want mevrouw maakte de opmerking, dat ze er zoo vermoeid uitzag en maar gauw naar bed moest gaan.

Toen de meisjes later boven alleen waren, zei Mien niets, maar trok Lydie, op den rand van 't bed zittend, naar zich toe en legde zacht de armen om haar heen. En toen barstte 't lang verkropte leed los in een hartstochtelijk gesnik. Mien liet haar stil uitschreien, maar 't duurde een heele poos voor Lydie wat tot bedaren kwam. Toen kreeg Mien hortend en stootend 't verhaal van den avond te hooren, waaruit ze kon

opmaken hoe haar vermoeden, dat Lydie een paar zware uren zou hebben door te maken, juist was geweest.

Lang zaten die twee nog zoo samen; en toen Lydie eindelijk in bed lag en Mien nog even naar haar kwam kijken - schrikkend van haar opeens zoo vervallen uiterlijk - toen fluisterde Lydie, Mien's hand grijpend: ‘Vindt je 't erg onhartelijk, kind, als ik morgen maar weer naar huis ga? Ik zal de eerste dagen geen erg prettig gezelschap voor je zijn en 't kost me nu zoo'n moeite me goed te houden. Vindt je 't erg naar, zeg?’

Maar Mien antwoordde niet, kuste haar alleen heel hartelijk, met tranen in de oogen.

NELLY VAN DER FEEN.

De eerste spiegel in Matsuyama.
Een Japansch volkssprookje uit vroegere eeuwen.

Langen tijd geleden woonden er in een stil plaatsje, een jonge man met zijn vrouw. Zij hadden één kind, een dochtertje, dat zij beiden met hart en ziel liefhadden. Hunne namen

kan ik u niet noemen, want die zijn al lang vergeten, maar de plaats waar zij woonden was Matsuyama, in de provincie Echigo.

Eens, toen het meisje nog een heel klein kindje was, gebeurde het, dat de vader voor zaken op reis moest naar een groote stad. Het was te ver voor de moeder en het kleine kindje, dus ging hij alleen; doch niet, dan na een teeder afscheid en nadat hij beloofd had spoedig terug te zullen komen en allerlei mooie geschenken voor hen mede te brengen.

De moeder was nooit verder van huis geweest dan het naaste dorp en zij was wel wat bang, dat haar man alleen zoo'n verre reis moest maken, maar toch ook trotsch, dat hij de eerste uit den geheelen omtrek was, die naar de groote stad ging, waar de vorst en de groote heeren woonden en waar zooveel mooie en aardige dingen te zien waren.

Eindelijk kwam de tijd, dat zij haar man thuis mocht verwachten. Zij kleedde het kind dus in haar beste jurk en trok zelf een mooie blauwe japon aan, die zij wist dat haar man erg bewonderde.

Gij kunt begrijpen hoe blij de vrouw was, toen zij hem gezond en wel terug zag en ook het kindje klapte in de handen en lachte van plezier. En groote oogen zetten beiden op, bij het zien van al het wondere en mooie dat de vader medegebracht had, en zij hoorden op van al het vreemde dat hij in de groote stad had gezien.

'Ik heb een héél mooi ding voor u meegebracht,' zeide hij tot zijn vrouw, 'men noemt het een spiegel. Kijk maar eens en zeg mij, wat ge ziet.'

Dit zeggende, gaf hij haar een eenvoudige wit-houten doos, waarin zij, toen zij hem opende, een stuk metaal vond. Eén kant was wit, als matzilver en met dik-opgelegde figuren en vogels versierd. De andere kant was zoo helder als het zuiverste kristal. De jonge moeder keek er verbaasd en opgetogen van vreugde in, want uit de diepte keek haar een lachend gelukkig gezicht met half geopende lippen en schitterende oogen aan.

'Wat ziet gij?' vroeg haar man, eveneens blijde, over hare verrassing en ook omdat hij kon laten zien, dat hij op reis wat geleerd had.

'Ik zie een mooie vrouw, die mij aankijkt en haar lippen beweegt alsof zij spreekt, en.... lieve deugd, hoe vreemd! ze heeft net zoo'n blauwe japon aan als ik!'

'Wel domme vrouw, het is uw eigen gezicht, dat gij ziet,' zeide de man, trotsch, dat hij iets wist, dat zijn vrouw niet kende. 'Het ronde stuk metaal, wordt "een spiegel" genoemd en ofschoon wij ze hier in de provincie nooit gezien hebben, heeft iedereen in de stad er een.'

De vrouw was verrukt over haar geschenk en kon in de eerste dagen maar niet nalaten in den spiegel te kijken. Gij moet niet vergeten, dat het voor de eerste maal was, dat zij een spiegel had en het natuurlijk ook de eerste maal was, dat zij haar schoon gelaat weerkaatst zag.

Maar zij vond zoo'n wonderbaarlijk voorwerp veel te kostbaar voor dagelijksch gebruik; daarom sloot zij het weer in de doos en legde deze zorgvuldig bij haar andere kostbaarheden.

Jaren gingen er voorbij en nog altijd leefden de man en vrouw gelukkig. Hun dochtertje was de vreugde van hun leven. Het kind was het sprekend evenbeeld van haar moeder en zoo gehoorzaam en lief, dat iedereen van haar hield. Daar de moeder zich herinnerde hoe ijdel het kijken in den spiegel haar in het begin gemaakt had,

hield zij dezen zorgvuldig verborgen, uit angst dat haar meisje, door het gebruik er van, hoogmoedig zou worden.

Zij sprak er nooit over, en wat den vader aangaat; hij was er alles al van vergeten. Hierdoor kwam het, dat de dochter even eenvoudig opgroeide als de moeder altijd was geweest en niets afwist van haar eigen schoonheid, of van den spiegel, die ze weerkaatst zou hebben.

Eenigen tijd later kwamen er groote zorgen in het gelukkige huisgezin. De moeder werd ziek, en ofschoon haar dochter haar met liefderijke toewijding dag en nacht oppaste, werd zij hoe langer hoe zwakker, tot eindelijk alle hoop op herstel verdween en zij voelde, dat zij moest sterven.

Toen zij bemerkte, dat zij haar man en kind spoedig zou moeten verlaten was de arme vrouw zeer verdrietig en schreide zij om hen en vooral om het dochtertje.

Zij riep het meisje bij zich en sprak: ‘Lieveling, gij weet, dat ik erg ziek ben. Weldra moet ik sterven en uw lieven vader en u alleen achterlaten. Beloof mij, dat als ik er niet meer zijn zal, gij iederen morgen en iederen avond in dit metalen voorwerp zult kijken. Het heet een spiegel en daarin zult gij mij zien en weten, dat ik steeds over u waak.’

Met deze woorden nam zij den spiegel uit zijn doos en gaf hem aan haar dochter. Het meisje beloofde onder tranen, dat zij het doen zou. De moeder scheen hierdoor gerust gesteld en tot kalmte gebracht en stierf, niet lang daarna.

Het brave gehoorzame meisje vergat nooit aan het laatste verzoek van haar moeder te voldoen en nam iederen morgen en iederen avond den spiegel uit zijn doos en keek er lang en ernstig in. Daar zag zij het vroolijke, glimlachende gelaat van haar moeder. Niet bleek en ziekelijk zooals in haar laatste dagen, maar de mooie, jonge moeder van vele jaren geleden.

Aan haar vertelde het meisje nu 's avonds al haar verdriet en moeilijkheden en 's morgens zocht zij bij haar medelijden en bemoediging voor alles, wat haar in de toekomst misschien nog wachtte.

Op deze wijze leefde zij dag aan dag, als 't ware in het gezicht van haar moeder. Zij trachtte nu evenals toen die goede vrouw nog leefde alles te doen wat haar welgevallig zou zijn en vermeed alles wat haar verdriet zou hebben gedaan.

Het meeste plezier deed het haar in den spiegel te kunnen kijken en zeggen: ‘Moeder ik ben vandaag zoo goed geweest als u maar kan wenschen.’

Toen haar vader haar prompt iederen morgen en iederen avond in den spiegel zag kijken en er, naar het scheen mee zag praten, vroeg hij eindelijk naar de reden van haar zonderling gedrag.

‘Vader,’ antwoordde zij, ‘ik kijk iederen dag in den spiegel omdat ik daar moeder kan zien en met haar kan spreken.’

Daarop vertelde zij hem van den wensch van haar gestorven moeder, en hoe zij dien was nagekomen.

De vader was door die liefdevolle gehoorzaamheid getroffen en had niet het hart het meisje te vertellen, dat de spiegel haar eigen beeltenis weerkaatste. En daarom leefde zij voort in gedachten met hare moeder, op wie zij hoe langer hoe meer ging gelijken.

(Vertaling door Jhr: RAPPARD.)

Leiden 1 Mei 1904.

De lezers der Holl: Lelie zullen zich herinneren, dat de December-aflevering een operette bevatte, door mejuffrouw ANNIE NAUTA te Leeuwarden. Deze operette heeft onlangs te Arnhem twee goedgeslaagde uitvoeringen beleefd. De muziek was van den heer N. GERHARZ. -

Portret van Mej: NAUTA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Aan den heer* J.B. Naaktgeboren. 's-Hage, 28/5 '04.

Weledelgeb. Heer.

Naar aanleiding van het door U ingezonden stukje in de Holl. Lelie No. 48 van 25 Mei 1904, zou ik gaarne billijkheidshalve iets in het midden willen brengen.

Daaruit blijkt mij in de eerste plaats dat U de Theosophische leerstellingen niet bestudeerd hebt, en zou ik U willen uitnoodigen eerst eenigen tijd met een ernstigen wil, zonder bevooroordeeling eenige der studieklassen te willen volgen, hare werken te bestudeeren, en vooral de openbare lezingen niet te verzuimen waar U, na afloop, ruimschoots gelegenheid tot debat zal worden gegeven. Is U na afloop van deze studie nog van oordeel dat onze heerlijke Christelijke Godsdienst hiermede afbreuk wordt gedaan, welnu dan kunt U met méér grond Uw stem verheffen, tegen ‘het verwarde kluwen der Boeddhistische en Theosophische hypothesen,’ die Uws inziens meer kwaad aanrichten dan boeken zooals ‘Kamertjeszonde.’ Ik heb dit boek niet gelezen, en kan dus niet oordeelen over de zedekundige waarde hiervan.

Maar nu wensch ik U verder opmerkzaam te maken, op een groote dwaling Uwerzijds, n.l.

als zou de ‘Christelijke Godsdienst lichtvaardig verworpen worden.’ Dit mag geschieden door welke richting dan ook, zéér zeker niet door de Theosophie.

Boeken als ‘de Christelijke Geloofsbelijdenis’ van C.W. Leadbeater, en ‘Esoterisch Christendom’ van Annie Besant, getuigen toch zeker van een grondige studie hiervan, en wel allerminst van een ‘lichtvaardige verwerping.’

De ‘afschuwelijke zielsverhuizingstheorie’ is volgens Uw inzien ‘gladweg in strijd met alle waarneming en wetenschap.’ Eilieve, *alle* waarneming sluit toch zeker niet de spiritualistische en Theosophische buiten, en zoo wel, op welken grond? Welke wetenschap hebt U op het oog, en welke bevestigt dan wel onzen Christelijken Godsdienst? Zijn menschen als Ds. Bähler (waar hij in zijn brochure de wet van Karma en Reïncarnatie verdedigt, hoewel geen lid der Theosophische Vereeniging) Dr. Hallo, de Heer C.W. Leadbeater (Reverend), Crooks, bekend door zijn zeker wel wetenschappelijke ontdekkingen, Mevrouw Annie Besant met haar acht academische graden, allen voor de poes, en - met een zwaai van den arm, die ons doet denken aan den eerbiedwaardigen Podsnap uit Dickens' ‘Wederzijdsche Vriend’ - van het aardrijk te verbannen?

Het zou ons te ver voeren al de oude wijsgeeren en moderne wetenschapsmannen op te noemen, die deze theorie verdedigen. Verder zullen wij in 't midden laten of het werkelijk een leering van Meester Jezus is geweest dat ‘onze zonde en tekortkomingen alleen verzoend kunnen worden door het bloed van Christus.’ Deze opvatting is m.i. wel eenigszins in strijd met Zijn leer om ons God te laten zien als een liefhebbend Vader. Ook Corinthe XIII zegt ons: ‘de liefde vergeeft alle dingen,’ is daar bloedstorting voor noodig in dezen zin van het woord? En is verder deze leer niet in strijd met het antwoord van onzen Goddelijken Leermeester aan Maria Magdalena: ‘Ga heen en zondig niet meer,’ zonder een bloedoffer te eischen, en alleen Zijn vertroostend, heilaanbrengend gebod gevende?

En wat leert de Theosophie dat hiermede in strijd is? Ik bestudeer haar ijverig sinds anderhalf jaar, doch overal klinkt mij dit gebod van den Meester tegen.

Eén van haar doeleinden is: een vergelijkende studie van alle Godsdiensten en Wijsbegeerten dus .... Boeddhistische, Mahomedaansche, Hindoesche.... Christelijke, alle zonder uitzondering.

Volgens Uw oordeel laat ‘Kamertjeszonde’ realiteit zien, en richt niet zooveel kwaad aan als ‘het verwarde kluwen van Boeddhistische en Theosophische hypothesen’ welke laatste U voeren ‘in den doolhof van rarigheden.’

Ik zie, dit is werkelijk bij U nog het geval; daarom nogmaals: bestudeer de Theosophische leerstellingen, dan zal dit kluwen zich zeker ontwarren!

Hoogachtend,
ALIDA BOOGAARD.
L.T.V.

II. Strijd.

Het was warm in de kleine, doch gezellige kamer, waar het gloeiend rood van de kachel een eigenaardig schijnsel in 't donkere vertrek wierp.

Ineengedoken, in een lagen stoel, zat eene kleine vrouwegestalte, rillend, bevend, doodsbleek, zich de handen warmend aan de vuurkolom.

Warm was 't er; doch de kleine vrouw voelde 't niet; wezenloos zat ze vóór zich te staren. steeds 't koude en 't beven van 't lichaam voelende. Heel jong was ze getrouwd! Hoe zonnig was haar leven niet; hoe lief haar klein kindje, hoe goed, haar beste, veel oudere man!

Waarom kon ze de gedachte niet van zich afzetten?.... waarom moèst ze voortdurend denken aan dien laster, dien ze reeds lang vermoedde? Aan dien laster, die reeds lang en langzaam voortsloop, waaraan niets was te doen? Ze was toch zoo gelukkig in haar eigen kring; en *die* vrienden, die ze bezat, hoe hartelijk en lief waren ze toch!

Had ze daar dan niet genoeg aan? Had haar man 't haar niet dikwijls genoeg gezegd: ‘wij hebben elkaar toch, wat kan ons anderen schelen? Niemand kan ons geluk verstoren!’

Ja, dàt *was* zoo. - Brrrr, hoe rilde ze! - Ze was nog zoo jong, als ze ouder was, zou ze misschien verstandiger zijn; ze zou 't zich dàn niet meer zoo aantrekken. Nù, kookte 't in haar binnenste.

Waarom hadden ze haar dan niet gegroet? ze dacht aan geen opzet; maar toen 't meermalen gebeurde, toèn vond ze 't vreemd. Wèl hadden ze elkaar maar weinig gesproken; toch vond ze haar sympathiek, de lange, oudere vrouw, zoo zacht en kalm; steeds hadden ze elkaar vriendelijk toegeknikt. Nu, in eens, dat *niet* willen zien, dat vermijden van een groet! Alles kwam haar weer voor den geest! - Ze was doorgeloopen, speelgoed voor haar kindje gaan koopen; weer ontmoette ze iemand; ze knikte vriendelijk, hem toeroepend: ‘gaat 't goed?’

Was 't verbeelding?.... hij trok zich terug, groette stijf en ze hoorde kortaf: ‘mevrouw.’

Mevrouw?.... zoo noemde hij haar nooit! Neen, wat was dat?.... Vreemd tòch; alles was vreemd!

Neen, 't kòn niet waar zijn, neen, dàt was 't niet. - Belasterd was ze! Door wien?.... Ze begreep 't. Reeds vóór de kennismaking waren ze gewaarschuwd.... daarna telkens weer.

Een jaar geleden, hadden ze de ongelukkige vrouw geholpen, die een veel jongeren man gehuwd had, een man, hartstochtelijk van aard, niet bij haar passend. Hij was een eenvoudige jongen, en heel jong nog toen hij haar vroeg. Hij besefte niet den ernst van 't leven, de liefde en trouw.

Hoe zou hij als commies bij de posterijen kunnen trouwen met een meisje zonder geld? - zoo iets ging niet, dat sprak vanzelf, dacht hij. Reeds éens had hij haar in haar liefde beleedigd. Berouw had hij getoond. 't Medelijden kwam boven en hij vroeg haar weer.

Ze trouwden en behoorden niet bij elkaar. Zij was niet de vrouw, die hij noodig had. Hij voelde zich niet gelukkig in haar familiekring, die hem steeds in alles negeerde.

Beiden hielden ze niet van kinderen, die een liefde zóó rein en gelukkig maken; dàt was hun ongeluk! In 't gelukkige, huiselijke, door kinderliefde omgeven, vonden ze geen troost; zochten vele kennissen te maken die hen meestal niet aantrekkelijk vonden en hen lieten loopen. -

Ze kwam bij haar, zij de veel oudere vrouw, huilend, snikkend zich werpend over de kleine tafel in de voorkamer.

'O, help me toch, ik ben zoo ongelukkig.'

Toen kwam er alles uit; maanden lang had hij haar verwaarloosd. De wrok, dien haar familie tegen hem koesterde, dien wreekte hij op haar. O, ze had hem nog zoo lief!

Waarom toch was hij wel goed en zorgzaam voor een ander,.... voor haar zuster? die op zich zelf wonend, door een kalm, zacht karakter hem imponeerde.

Hij was uit de stad gegaan; zij was alleen achtergebleven, en toen.... kwam de brief, waarin hij haar schreef, dat hij geen liefde meer voor haar voelde.

Vreeselijk was 't haar aan te zien. Sympathie voelde ze niet voor haar, doch als iemand ongelukkig was, moest er geholpen worden. O, neen, ze hield niet van die vrouw, die geen kinderen wilde hebben, die zoo met zich zelf ingenomen was en jaloersch van karakter. Ze dacht aan haar eigen gelukkig huwelijk. Als zij in dit geval verkeerde, zou zij tevreden zijn wanneer alles voor 't oog van de wereld in orde kwam? O, neen, dàt wilde ze niet. Berouwvol, vol liefde tot haar moest hij wederkeeren; niet voor 't oog van de menschen moesten ze bij elkaar blijven; haar trots zou dáár tegen op komen. Maar zij, die ongelukkige vrouw, zij was al blij, als hij weer tot haar kwam.

Tot 's avonds laat zat ze met 't overspannen schepseltje op; haar troostend, haar opbeurend, steeds alles vergoelijkend van hem. - Toch hield ze niet van haar; medelijden dreef haar. -

Hij zou thuis komen; ze zouden dan zien hoe ze hun leven verder zouden inrichten.

Wat te doen? alles moest voorkomen worden. Zij was gebrouilleerd met haar familie door hem; ze had hem vergeven en hem getrouwd. Wanneer hij haar verlaten ging zou ze alleen staan! -

Wat hadden hare eigen zenuwen niet geleden onder al dat verdriet dier ongelukkige; ze had haar opgenomen in haar huiselijken kring, en toen hij 's avonds thuis kwam van zijn reis, vond hij niet haar, maar zijn collega, háár man, die den ernst van 't leven kende en 't leven zelve en hem onderhield; uren lang met hem sprak en op zijn: 'je kent haar niet' haar verdedigde. -

't Kwam in orde. Ze zagen beiden hun schuld in, en begonnen een nieuw leven. - Toen men haar later vroeg, waarom 't tweetal allen omgang met haar zuster had afgebroken, nooit iets verteld; 't was al ongelukkig genoeg meende zij. Hoe langer hoe meer stonden ze haar tegen; 't kinderlooze paar! zelfs haar zoontje was er niet meer toe te bewegen er heen te gaan. Ze hadden zich terug getrokken; wilden op een afstand goed zijn; wel voelende, dat de karakters van de vrouwen, nòch die der mannen, overeen kwamen. Had hun oordeel over de menschen haar niet altoos tegen gestaan?

't Was hen immer een opluchting geweest, wanneer ze van een bezoek aan hun, in haar eigen prettig thuis kwamen. Steeds te moeten hooren, de hatelijke booze

opmerkingen over menschen waarmee ze converseerden, maakte de klove nog grooter. Toch bleef ze zwijgen, hen meer en meer onsympathiek vindende.

Ja, ze wist 't; zij die ze geholpen en met wien ze gebroken hadden òm hun karakter.... zij hadden hen belasterd. Ze voelde het; bij die zelfde menschen over wie zij zich lustig maakten. Waarom mocht ze niet eerlijk weg alles bekend maken, zich rechtvaardigen? alles en alles! Ze was zich niet bewust, iets leelijks gedaan te hebben, de haat felde in haar op; de beide menschen moesten onmogelijk gemaakt worden; dat was hun loon! Zij was toch niet begonnen? Waarom moest zij dat leed dragen, was er geen rechtvaardigheid? Ze wist, dat die toch door velen onsympathiek gevonden menschen zoo gemakkelijk getroffen konden worden, indien zij zich zelf rechtvaardigde. Waarom tòch moest zij koelheid verdragen van anderen, die zij belasterd hadden en waarbij zij zich nu hadden ingedrongen?

Vóór alles eerlijk zijn, ja, alles ophelderen, riep 't in haar binnenste.

Ze snikte 't uit - lang bleef ze doorweenen. -

't Deed haar goed, geweend te hebben; 't was alsof binnen in haar de storm ging bedaren.

Neen, ze zou niet gaan vragen, wat de reden was van de koelheid die ze ondervond door menschen die haar karakter niet kenden. Indien zij dat deed, zou alles aan 't licht komen, de valschheid van hen, die ze zoo geholpen hadden!

Had Jezus niet geleden onder laster, valsche aantijgingen en beschuldigingen? Hij had geleden; hij had gestreden en overwonnen. Tóen was 't een grootsch levenswerk; een waarachtig verdriet, door zijn medemenschen hem aangedaan!

En wat was dit, vergeleken bij dat groote leed van onzen grooten Meester?

't Was zoo klein, zoo dagelijks in 't leven voorkomend, die uiting van jaloezie, nijd en wraak van 't kleinzielige in de menschen, die elkander belasterden, elkander niet vertrouwden en toch de liefste dingen op hun tea's en partijen zeiden. Niet lang was het geleden, dat ze in het ‘Verloren Tooverland’ nog las van een liefde zóó groot, zóó innig, dat wanklanken uit de buitenwereld hen niet vermochten te treffen. Al lezende had zij met dat tweetal meegeleefd, want ook haar was een groote, waarachtige liefde deelachtig geworden, en zou zij nu nog onder den indruk van dat heerlijke boek niet den laster kunnen trotseeren? overtuigd, als zij was van haar goed recht? Ja, dat moest, dat zou ze. Waarom moest zij minder zijn? Ze moest zich hooger stellen, veel meer voelen van 't goede en verhevene in 't leven.

Toen vouwde ze de handen en bad: ‘o, God leer mij goed zijn en standvastig blijven in 't goede. Leer mij kwaad met goed vergelden als Jezus deed.’

Lang bleef 't stil in huis - héél lang.

Ze schrok op, toen de voordeur in 't slot viel; - haar man kwam thuis. Ze ging naar hem toe, sloeg de armen om z'n hals en zei: ‘Je hebt gelijk; wij hebben elkaar; onze liefde kan ons niet ontnomen worden; nooit.... nimmer; en zij.... zij hebben niemand, geen waarachtige vrinden - zelfs elkander niet.’

ANNA.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN, Mei 1904.

Begin Mei was het hier een overstrooming van tentoonstellingen, nam men een courant ter hand, zoo las men de aankondiging van een opening op dezen of dien datum.

Gij schrikt wellicht, lieve lezeres, bij de gedachte, dat ik U zal rondleiden door zalen, gevuld met planten, schilderijen enz. Ik denk er echter in de verste verte niet aan, U een droge opsomming te geven van al de heerlijkheden die de verschillende gebouwen bevatten, integendeel ik wil U niet vervelen met mijn Berlijnsch nieuws, doch U slechts een kijkje laten nemen in de tentoonstelling der Secession, waar Max Liebermann aan het hoofd staat. Sinds een vijftal jaren bestaat deze vereeniging, geheel een nieuwere richting toegedaan en afgescheiden van de Berliner Künstler.

Het is de moeite waard om gade te slaan, wat voor onmogelijke onderwerpen en nog onmogelijker samenstelling van kleuren door schilders, die in den bond der Secessionisten een goeden naam hebben, kunnen geproduceerd worden.

Ik kon met moeite mijn lachlust bedwingen, toen mijn oog viel op een schilderij, ‘de verzoeking’ voorstellend. De naakte vrouwenfiguur is Eva, met wellust op den appel neerziend, voordat zij hem afplukt.

Maar welk een Eva!

Men ziet haar steeds afgebeeld met lange, blonde haren; ik twijfelde eerst of het wel Eva, was, doch het werd mij verzekerd, daar deze vrouwengestalte precies geleek op een kapperskop met gefriseerde opgestoken haren en dan nog een achtergrond die het geheel volmaakte. Bij alle voorstellingen van Eva met den appel, denkt men zich als vanzelf sprekend een bosch of boomgaard op den achtergrond.

Neen, hier niet; een gewoon donker behangsel bezaaid met de figuren der Fransche Lelie! Kan men zich iets onwaarschijnlijkers denken!

Nog een ander stuk is hoogst modern.

Blauw en groen zijn modekleuren, doch op schilderijen moet men de mode niet in praktijk brengen, tenminste niet bij een onderwerp, dat twee schermende mannen voorstelt. Eén man is levensgroot in vechtende houding afgebeeld, terwijl van de tegenpartij slechts één hand met den degen gewapend, zichtbaar is. De kampioen staat half naakt, met een blauwe broek aan op een hard groen grasveld; de lucht is helblauw, gelaat en bovenlichaam met een blauwgroen waas overtogen, hand en arm bedekt door den blauwen schermhandschoen; zelfs over de degens licht een blauwgroene gloed. Ik heb er mij in verdiept, wat de schilder met deze

kleurenmengeling op het oog heeft gehad, doch ben tot de conclusie gekomen, dat slechts de lust om excentriek te schijnen hem kan bezield hebben.

Ik zou U nog vele zulke prachtexemplaren kunnen beschrijven, doch des Guten zuviel, is niet noodig. Gelukkig ontdekt men af en toe een oase in deze woestijn van naar opvallendheid strevende schilders. Ik meen hiermede de portretten van twee schilders, een Duitscher en een Hollander; n.l. het portret van Richard Wagner door Franz Stück en de fijn geacheveerde dito's van Jan Veth. De Duitsche klodderschilders konden gerust eens een lesje gaan nemen bij hunne kunstbroeders te München en te Bussum.

Niettegenstaande al de op- en aanmerkingen van het publiek wordt er in de secession ontzettend veel verkocht. Het zijn meest de rijke Berlijnsche bankiers, die deze richting bevoordeelen en hun salons vullen met schilderijen, die berekend zijn om op groote afstanden effect te maken. Max Liebermann behoort tot hetzelfde ras als de rijke bankiers, daar zit 'em de kneep!

In de vrouwenwereld is alles in rep en roer om een Internationaal Vrouwencongres samen te stellen, dat in de volgende maand alhier zal gehouden worden. In zijn soort is dit congres ook een tentoonstelling n.l. van vrouwen uit alle werelddeelen, die hare inzichten en meeningen omtrent het optreden der vrouw in het huiselijk, maatschappelijk, wetenschappelijk leven tentoonstelt.

Interessant kan het zijn; het programma dat is vastgesteld geworden, is zoo uitgebreid, dat het mijns inziens een amalgama zal wor-

den, wanneer men van alles op de hoogte wil komen, en door de massa punten, die ter bespreking zijn opgegeven, weinig resultaat zal afwerpen.

Begin Juni wordt een groot feestnummer gepubliceerd, waarin het nuttige met het aangename zal vereenigd zijn. Behalve de voordrachten en discussies, die de geheele morgens in beslag nemen, heeft het bestuur gezorgd voor avondamusementen en uitstapjes in de omgeving van Berlijn.

In de week van 12-18 Juni zal er zeker veel schoons te zien en veel belangrijks te hooren zijn, waarover ik U in mijn Juni-brief verslag hoop te geven.

MEA.

Photographie.
De amateur-photograaf op reis.[1)]

De tijd begint te naderen, dat de amateur-photograaf zich de vraag stelt ‘wat zal ik op reis medenemen?’ Deze vraag is van zeer veel gewicht; men doet het beste een lijst te maken van alle photo-artikelen, welke men noodig heeft; camera, lens, chassis, sluiter, statief, notitieboekje, films of platen, enz. enz. Het is niet aan te raden chemicaliën of een donkere kamerlamp mede te nemen. Iedere amateur-photograaf moet in staat zijn, platen in het donker te verwisselen, en de meeste pogingen om opnamen in de een of andere donkere kamer op reis te ontwikkelen, leiden tot niets of geven slechts middelmatige resultaten.

Om mooie kiekjes op reis te maken is een goede handcamera zeer aan te bevelen, daar deze, omdat zij een groot aantal platen kan bevatten, veel gemakkelijker te hanteeren is dan een statief- of klapcamera. Verder zijn de daglicht-rolfilms boven gewone glasplaten te verkiezen; door hun minimum gewicht en geringe afmeting merkt men ze nauwelijks bij de uitrusting. Zij zijn echter 3 × zoo duur als glasplaten.

De beste manier om een photographie-toestel op een rijwiel mee te nemen, is een questie, waarover tegenwoordig nogal eens gesproken wordt. Ivens en C^{o}. brengen twee zeer goede camera-dragers in den handel, en wel de z.g. ‘cyclo-photo-drager’ voor handcamera's 9/12 en lichte klapcamera's tot 13/18, en de z.g. ‘Bi-Carrier,’ beide zeer geriefelijk, élégant en goedkoop.

Het noteeren der opnamen is iets, waarop de amateur-photografen zeer nalatig zijn. Het resultaat hiervan is, dat wanneer zij gaan ontwikkelen, zij een wanhopige warboel hebben. Er is haast niets erger dan die onwetendheid waarin men dan verkeert. Men weet niet of de plaat, die daar voor u ligt, het portret is van het lieftallige meisje, voor welke opname gij den juisten belichtingstijd vijfmaal te klein hebt genomen, of een tijdopname van een yacht bij zonsondergang. Het juiste systeem is om iedere plaat een verschillend nummer te geven, en de détails der opnamen met het nummer in 't notitieboekje te noteeren.[1)] Het nummer kan gemakkelijk in een hoek van plaat of film gezet worden.

Platen 's avonds verwisselen is niet zeer moeilijk. Het raam van de kamer moet met een paar dekens behangen worden en ziedaar een geschikte donkere kamer.

1) Gedeeltelijk ontleend aan een artikel, voorkomende in ‘Photo-Scraps.’
1) Zeer practische phot. notitieboekjes zijn á 30 ct. bij alle handelaren in photographie-artikelen verkrijgbaar.

Nu nog iets over de douane. Geen enkele douane-beambte zal eenige moeilijkheid maken bij het dóórvoeren van één of meer toestellen en van de lichtgevoelige platen. Men zette echter duidelijk op die doozen of toestellen, die lichtgevoelig materiaal bevatten, een der volgende zinnen: '*Lichtgevoelig!* Mag slechts bij rood licht geopend worden.' '*Lichtempfindlich!* Darf nur in photographischer Dunkelkammer geöffnet werden.' '*Sensible à la lumière!* N'ouvrez qu'en lumière rouge.' *Photographie Goods!* Open only in a ruby light'.[2)]

Ten slotte nog iets over de waarde van de photo. De voornaamste eisch van een op reis genomen photo, is, dat zij ons lang de herinnering aan onze reis doet herleven. Wat de waarde uit een artistiek oogpunt betreft, die is hier van minder gewicht. Wanneer gij uwe oude photo's doorbladert, die ge jaren geleden op reis genomen hebt, zult ge meestal bemerken dat ge u juist dien tijd het best herinnert door die photo's, welke, van een photographisch oogpunt beschouwd, geen waarde hebben.

X.

Brieven ter beantwoording in de kostelooze 'Vragenbus,' te zenden aan de redactrice onder motto: 'Photographie.'

2) Briefjes op zoodanige wijze, in vier talen bedrukt, worden door Ivens en C^{o}. op aanvrage *gratis* toegezonden.

Varia.

Van den uitgever W.E. Tjeenk Willink te Zwolle ontvang ik gelijktijdig ter recensie voor de Hollandsche Lelie:

I. **Grondwet van het Koningrijk der Nederlanden naar de wijziging van 1887,** door P.H. Jordens.
II. **Moderne Hoenderteelt** door J. Kooiman, (met vele illustraties).

Is het een fijn grapje van den heer Tjeenk Willink? - Wil hij op die wijze een beetje den draak steken met het lot der vrouw, die wel mag meekavelen en mee-discussieeren over *'De Grondwet'*, maar die metterdaad niets heeft in te brengen wat wetten-maken betreft, en zich dientengevolge nuttiger en aangenamer kan bezighouden met *Moderne Hoenderteelt!*

Hoe dit zij, toeval of niet,'t feit ligt er toe. De Grondwet en alle andere wetten kennen voor ons vrouwen maar in één beteekenis gelijkstelling met den man, namelijk dat wij zoo goed als hij *betalen* moeten; *betalen*, *betalen.* Belastingen worden ons, onmondige vrouwen, uitgeperst voor bedrijf, voor woning, voor meubels, voor 't potje waarop we ons eten koken, voor alle mogelijke dingen, of wij willen of niet. - De 'vroede mannen' zijn het daarover allen eenparig eens, dat een vrouw, *waarin* zij ook minder zij dan de man, altijd goed genoeg is, om door de belastingen te worden kaalgeplukt als een kip. En daar zij, om die reden, op alle mogelijke wijzen moet trachten aan de steeds hooger wordende belastingen te voldoen, is de Moderne Hoenderteelt van J. Kooiman haar misschien een handleiding tot een nieuwen tak van bestaan of van bijverdienste. Hoe meer hoenders ze kweekt en hoe meer eieren die haar leggen, hoe gretiger de bedrijfsbelasting haar zal bespringen om haar 't zuurverdiende spaarpenninkje weer af te nemen.

Juist daarom vind ik die *hoenderteelt* zoo toepasselijk. 't Beeld der geplukte kip hebben we dan steeds voor oogen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

I.

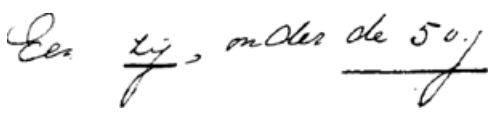

'L.S.' Een 'zij', die veel lijdt aan melancholie, en die zich dikwijls vroolijk en opgeruimd wil voordoen, doch die in haar hart droevig gestemd is. Zij heeft een medelijdend hart en neemt gaarne anderen in bescherming, evenwel houdt zij zich dan erg bescheiden, hoewel die bescheidenheid weleens wat voorgewend is. Met zich zelve ingenomen, hoogmoedig, en nu en dan eens flink brutaal, heeft zij naast deze trekken ook nog de eigenaardigheid om door iets excentrieks de aandacht tot zich te willen trekken. Zij houdt er van goed te dineeren en nu en dan wel eens wat gulzig te eten. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mevr: L.H. Dat U met veel genoegen in Wiesbaden hebt gewoond kan ik best begrijpen. Ik vind het altijd een bijzonder prettige stad. -

Neen, de Pier kan mij heelemaal niet bekoren. Ik vind het een vreeselijke gelegenheid, waar ik mij nooit vertoon. - Ik houd ook niet van Scheveningen, en niet van het strand. Een zeereis, als je niets ziet dan lucht en water, vind ik een aangrijpend genot, en een goed middel om je eigen kleinheid te leeren begrijpen. Maar het is zoo heel iets anders middden op zee te zijn, of ààn zee. Van het laatste houd ik niets; ook niet van de zeelucht. - U ziet wel dat dit een punt is waarin U en ik dus niet overeenstemmen. En wat het Spiritisme betreft, lieve mevrouw dat stelt U zich m.i. alles veel te aardsch voor. Ik vind het juist zoo heel natuurlijk, dat wij maar niet dadelijk terstond na onzen dood veranderen in volmaakte en almachtige geesten, maar integendeel slechts één schrede verder zijn gekomen.... en méér niets. Aangenomen dat er een voortbestaan is, waaruit volgt dan dat de Dood terstond *alle* boeien, banden, wetten, zou verbreken en losmaken? *Ik* beschouw het leven als een reis waarop de Dooden mij één station vooruit zijn gekomen.... Maar *hoevele* stations zijn er misschien niet af te leggen na dat eerste, dat wij den Dood noemen? - Voor mij is het niets geen bezwaar die zoogenaamde tegenstrijdigheden in het spiritisme met elkaar te rijmen. Alles is immers even raadselachtig, ook reeds hier op aarde. Maar ik heb geen tijd en gelegenheid om mij geheel en al te wijden aan het onderzoek van het spiritisme, en om die reden sta ik er noch geloovig noch ongeloovig tegenover. - Nogmaals hartelijk dank voor de nieuwe bloemen.

Anna van B. te Z. Als gij iets niet begrijpt, moogt gij altijd gerust om inlichtingen vragen. Dat neem ik nooit kwalijk. Mijn bedoeling is zeer zeker Uw eerste bijdrage óók in de Lelie op te nemen; evenzeer als de tweede (die gij hebt overgeschreven.) Maar gij moet nog wat gedold hebben; er is zooveel. ‘Aangenomen’ beteekent dus inderdaad ‘geplaatst worden’. Het is niet ‘dom’, dat gij ernaar informeert wanneer gij 't niet weet; het zou veel dommer zijn als gij U te wijs vondt om Uw onwetendheid te bekennen, en den schijn aannaamt van het wèl te begrijpen. Vragen om wijs te worden is nooit dom. En het is mij niets te veel U te antwoorden.

Mevr. van H. - Uw brief van den 11den Febr: ontving ik in goede orde. Ik ben blij dat U graag iets leest van mijn hand, en óók dat het U aangenaam is nu en dan Uw naam te ontmoeten in de correspondentie. Willen wij dan voor U behouden: Mevr: van H? U hebt mij nooit een pseud: opgegeven. Hoe heerlijk dat U hot zoo naar Uw zin hebt daar. Weest U maar gerust; ik zal nooit eenige toespeling maken waaruit iemand kan opmaken wie U zijt. Aan den in Uw tweeden brief uitgedrukten wensch heb ik voldaan. Ik hoop dat ik het naar Uw zin deed. Zeker, ik ben altijd blij als ik

U van dienst kan zijn. Vraagt U zooiets altijd gerust. 't Zou prettig zijn als het in orde kwam. Vriendelijke groeten.

Joke. - Uw laatsten brief, en de bijdragen, heb ik nog te beantwoorden. Eerst het antwoord op de vroegere twee brieven. Met recht beklaagt gij U in Uw laatsten,

dat ik U zoo heel lang liet wachten. Toch is dat geen onwil. Ja; lichaamslijden vind ik-ook zoo wreed in de Schepping. Waarom kan de dood niet mooi, kort, inééns komen? Kent gij het mooie vers van Heine niet? Dat vind ik zoo waar gevoeld:

Die Söhne des Glückes beneid ich nicht
Ob ihrem Leben; - beneiden
Will ich sie nur ob ihrem Tod
Dem schmerzlos raschen Verscheiden.
- - - - - - - - - - - -
Nie hatte Siechthum sie enstellt;
Sind Tote von guter Miene.
(*Letzte Gedichte*).

M.i. zijt gij op een dwaalspoor als gij gelooft in de mogelijkheid van Tolstoi's en Van Eeden's theorieën. Die zijn zéér fraai, maar onuitvoerbaar. De praktijk bewijst het. Zie toch rondom U! Ik voor mij vind het ziekelijke, op oppervlakkige hersenen berekende ideeën, waarvan de volgelingen het slachtoffer zijn; en dikwijls de leiders ten hunnen koste profiteeren. (Dit ziet niet op Tolstoi en Van Eeden-persoonlijk, maar op leiders in 't algemeen.)

- In verband met hetgeen juffr: Noordwal en ikzelve onlangs schreven over ‘wanhopige’ jonge meisjes wil ik Uw getuigenis hier overnemen. Het is geschreven *lang* vóór die artikelen, en stemt er mee overeen:

‘Ik ken meisjes, *heele jonge meisjes*, *die met vervelend onverschillig gezicht naar hun dagelijksch werk gaan*, *die alles vervelend vinden*, *zich voor niets interesseeren dan voor hun eigen ik*, *en die door hun eigen vervelendheid het rondom zich vervelend maken. En zulken vinden zichzelf dan nog heel interessant*, *alsof* “*Weltschmerz*” *en* “*landerigheid*” *en* “*zich alleen gevoelen*” *etc.*, *etc.*, *niet zoo oud zijn als de schepping bijna. O*, *L.... is vol van zulke vervelende meisjes. En daarom schreef ik U indertijd*, *dat ik mannen vrij wat amusanter en interessanter vind*, *en daar blijf ik bij. Mijne beste vrienden hier heb ik onder mannen*, *met wien ik in een halfuur verder kom*, *dan den geheelen dag met een vrouw.’*

Uw laatsten brief beantwoord ik na lezing van de bijdragen.

Armida. - Zooals gij reeds weet is Uw schets aangenomen. Is Uw vraag indertijd gepláátst in de Vragenbus? Ik weet mij niet meer te herinneren of die op ander papier was bijgevoegd in Uw brief? En uit Uw brief zelf is het niet duidelijk wat gij bedoelt. Vragen moeten eigenlijk direct worden dóórgezonden naar den uitgever. Maar ik-ook wil er mij wel mee belasten. - Uw vraag over de photo's in de Lelie is reeds door het vervolg beantwoord. Graag verneem ik eens van U wat er werd uit Uw plannen?

Huisvrouw. U moogt me gerust altijd Uw eerlijke meening schrijven, lieve mevrouw. Dat weet U reeds. U hebt mij wel niet overtuigd door Uw argumenten, integendeel ik vind zelfs dat die pleiten vóór mijn aanval, maar dat doet er niet toe. Het is een stukje dat de een zus vindt en de ander zoo. Vier brieven kreeg ik van adhaesie, waaronder twee uit uw eigen stad. U zijt de eenige die schrijft het er niet mee eens te zijn. Natuurlijk zullen er velen zijn die het óók afkeuren maar dit *niet* schrijven. Maar ‘Allen gefallen ist schwer.’ En wat Uw bezwaar betreft dat het verkeerd begrepen zal worden, beste mevrouw geloof mij, als U voor 't publiek schreef zou U allang weten dat ook de eenvoudigste en helderste dingen worden misverstaan

door velen. Het publiek als geheel genomen *leest* - maar begrijpt niet. - Uzelf zegt dat U mij wèl begrijpt, en mij in den grond gelijk geeft. Welnu, ik kan toch maar alleen rekening houden met de mij begrijpende menschen. Tegenover de rest sta ik machteloos.

Van Keizer Wilhelm ben ik niet zoo'n bewonderaar als U 't schijnt te zijn. Die telegrammen-woede van hem links en rechts doet mij niet heel sympathiek aan. En hoe vindt U zijn houding tegenover president Krüger?

Wat Uw eersten brief betreft, die mevrouw-in-questie heeft inderdaad geen kinderen. Dat hebt U volkomen goed geraden. Om Uw brief over haar heb ik moeten lachen. Ik had een oogenblik grooten lust Uw naam er af te scheuren, en hem aan haar dóór te zenden opdat zij Uw meening onder de oogen kreeg. 't Zou misschien heel goed zijn geweest voor haar, als koud stortbad. Maar ik deed het natuurlijk niet.

Dat ik U een beetje kort antwoord, is omdat ik uit plaatsgebrek niet al te uitvoerig kan zijn. Daarom kwam ik ook niet met tegen-argumenten op Uw betoog over dat stukje. 't Zou dan al te uitvoerig worden, nietwaar? Ik zou U toch niet overtuigen. En de questie is zoo belangrijk niet! Als U maar overtuigd zijt dat ik zoo'n meeningsverschil, en een openhartigen brief erover nooit kwalijk neem. Dat zou ik dom en pedant beide vinden. - Vriendelijke groeten.

Phra. - Het stukje van mevrouw Phra heb ik aangenomen. Ik dank U zeer voor Uw ‘voorstelling’ van Uzelf, en van haar. Wat Uw beschouwing betreft over het Ingez: stuk van dien meneer, die was, wat de woordspeling met den naam betreft, heel amusant. Ofschoon iemand het niet helpen kan als hij een naam heeft die tot zoo iets aanleiding geeft. Wilt U er een Ingez: stukje over maken, dan zendt U het maar. Maar géén woordspelingen daarover in de Lelie. Dat zou niet fair zijn. - Heel veel dank voor Uw brief, die mij overigens een schrik bezorgde. Het postmerk namelijk riep mij een verschijning voor den geest van een met vurige oogen mij aanbliksemende juffrouw, die mij een zekeren woedenden, met allerzonderlingste en allerbeminnelijkste dreigementen doorspekten brief toezond, uit Uw schoone woonplaats. Sinds dien tijd ril en beef ik als ik dien poststempel zie op een brief. - Stel U dus voor welk een aangename verrassing de inhoud mij deze keer bezorgde! - Begrijpt U wat ik bedoel? - -

Gerrie. Gij hebt U niet vergist door te meenen, dat ik werkelijk oprecht belangstel in Uw wedervaren, of liever in dat Uwer ouders, met dat proces. Inderdaad, het is een vervelende geschiedenis; maar als gij zulk een goeden en vertrouwbaren advocaat hebt, dan ontbreekt het U tenminste niet aan den juisten rechtskundigen bijstand. Hij zal U dan zeker óók wel zeggen dat men, waar het *zaken* geldt, nooit moet rekenen op mondelinge afspraken en beloften, maar zich moet voorzien van een goed-opgemaakt, duidelijk, liefst onder rechtskundigen bijstand ontworpen contract. Niet alleen aan kwade trouw staat men nu eenmaal veel te veel bloot waar het mondelinge regelingen geldt, maar bovendien kunnen onverwachte sterfgevallen, enz., óók bij goede trouw van weerszijden, de grootste verwarring stichten, als er geen schriftelijke afspraken zijn gemaakt. Ik wil heel graag eens van U vernemen of de zaak in Uw voordeel is beslist; of in dat van de tegenpartij. Dat hangt er zoo heelemaal van af of Uw vader zijn eerlijk goed-recht kan *bewijzen*. Processen echter zijn langdurige zaken waarvan 't einde niet gauw is te voorzien. 't Zal dus nog wel wat duren eer gij Uw lot weet. Intusschen ben ik blij dat Uw zuster is geslaagd met die bewuste zaak. Schrijf mij eens of zij wat succes heeft ermee. Gij zult mij wel

dom vinden, maar ik heb nooit geweten wáár Uw woonplaats ligt, vóór gij mij in dezen brief ervan hebt gesproken, dat de zaak voor de Rechtbank te Tiel moet dienen. Ik kende alleen den naam van Uw woonplaats als Z. Hollandsch dorp, en wist volstrekt niet waar de plaats met den gelijkluidenden naam was te vinden.

Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Is er ook een van de dames, die een **Brailletafel** wil overdoen, en voor hoeveel?

(446)

Brieven fr. onder N°. 446 aan het bureau v.d. Blad.

15 Juni 1904.
17de Jaargang.
No. 51.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Naar aanleiding van het artikel van Van Deyssel over Frans Coenen in de Holl: Lelie van 2 Maart j.l. hebben verscheiden lezers mij geschreven, om krachtig protest aan te teekenen tegen den lof door Van Deyssel zoo kwistig toegezwaaid aan Coenen. Gaarne geef ik daarom hier een plaats aan het artikel van Jhr: Rappard, die geheel anders denkt over Coenen. Wat mij persoonlijk betreft, ik heb mijn meening over dezen schrijver reeds vroeger uiteengezet in twee breedvoerige artikelen in het Soer: Handelsblad, waarin ik een vergelijking maakte tusschen het gezonde, eerlijke realisme van een Stijn Streuvels, en het gewild-onreine, en zinnenkittelende in vuiligheden rondwroeten van Coenen's Zondagsrust. - In Duisternis lijkt mij een groote vooruitgang wat dit laatste betreft bij Zondagsrust. - Zoo mogelijk zal ik de bedoelde artikelen hier overnemen, om te voldoen aan den wensch der lezers die mijne opinie gaarne willen weten.

REDACTRICE.

Frans Coenen Jr. ‘In duisternis’.
Amsterdam, L.J. Veen.

Frans Coenen's ‘In duisternis’ verwekt medelijden. Medelijden niet met het zich opknoopende jongie, doch met den auteur. En omdat zijn boek zoo ontzettend weinig van een kunstwerk heeft: hetzij woordkunst of schrijfkunst, roept men hem onwillekeurig toe: ja hoor, amuseer je maar, je doet er geen mensch kwaad mee; schrijf maar op wat je ziet en hoort.

Nu, en dàt doet Frans Coenen Jr. dan ook, getrouw. Ook bij hem zit het decadente begrip: ‘beschrijven maar, en nog eens beschrijven, tot je niet meer kunt,’ en daarmee schept hij: een scheepsjournaal onder een microscoop gezien.

Een dag van vier en twintighonderd lange vervelende uren, worden we met een verlamlendigd zwakkelingetje voortgesleept.

Zeker, de eene straatkei is langwerpig vierkant met een hoopje vuil in den linkervoorhoek, en de andere is vierkant langwerpig, met een stukje vuil in den

linkerachterhoek. Maar zijn wij nu die twee keien voorbij, dan is de eerste vierkant langwerpig en ligt het stukje vuil in den linker achterhoek en is de tweede langwerpig vier-

kant met het stukje vuil in den linkervoorhoek. Maar bij Frans Coenen blijft iedere straatkei in zijn handen een doodsimpele straatkei, evenals er zoovele, tot nuttiger gebruik, naast elkaar liggen om het leven te dragen, dat hij beschrijven wil, doch niet kan.

Neen dat kàn hij niet, want dat leven ligt niet op de straat, het schuilt in de menschen. En om het daaruit te halen, moet een artiest aan het woord komen en dat is Frans Coenen *niet.*

Het holle individu, dat gedemoraliseerd een verongelijkte moet voorstellen, is niet meer dan een verongelukte menschenziel. En het ongeluk komt voort uit het gewone gebrek: verregaande zwakheid. 'Hard, hard, hard, zijn de menschen tegen hem, die toch geen andere schuld heeft, dan zijn armoe.' Watblief? Ik vraag u: 'Waarom moet hij zich verslingeren aan een slet?' Ware hij nadat hij met zijn familie gebroken had, met het mensch getrouwd, dan zou er geen reden geweest zijn, waarom hij niet in zijn betrekking had kunnen blijven. Doch neen, het wurm hield zóoveel van zijn Carolien, en gaf zóóveel om háár geluk, dat ze uit de stad wegmoesten, omdat de menschen ze er op aankeken.

Waarom had hij niet den moed, die menschen te trotseeren, haar te huwen en voor haar den kost te verdienen?*)

Meneer Frans Coenen Jr., lees eens Lucas XV na, daar kunt ge nog wel het een en ander vinden, wat Uw principes ten goede kan komen. Hoe durft gij dien jongen vrij te praten van schuld?

Alle schuld lag bij hem, in zijn zwakheid zijn genotzucht, zijn voozen wellust. Alle schuld kwam over zijn hoofd. Dit rottingsproduct der moderne maatschappij moet ten spoedigste verwijderd worden. Goddank, het schepsel knoopt zich op; om met één lafheid nog zijn laf bestaan te beëinden.

Gij hadt hem echter moeten raden: keer terug tot Uw familie. Heb den moed hun vergiffenis te vragen en de gerechte straf, in hun verachting en 'de maatregelen' die zijn oudste broeder zou nemen, te dragen. Nogmaals, Frans Coenen Jr., lees Lucas XV en put daar kracht uit.

En nu het onartistieke woordgekunstel. Ik wil er een passage uitvisschen, en het boek op goed geluk openslaan. Ziezoo deze:

'Hij voelde zich òp van moeheid, met een gloeiige pijn onder de schouderbladen en zwaar-hangende armen. Het ging niet meer, hij moest ergens in een melkinrichting gaan zitten. En dadelijk wist hij waar. Die, waar' enz....

Is dàt nu niet even bombastisch geschreven als:

'De avond daalde. Een gloeiend rood kleurde de randen der wolken, die om de toppen der bergen als grijzige kappen neerhingen, vuurzuilen gelijk, terwijl wij beneden in het dal pap zaten te eten'.... enz....?

Neen, mij dunkt de jongen raakt hier óververmoeid; uit een oogpunt van woordkunst, zou ik dan liever dìt willen:

'Hij voelde de moeheid overal in zich opkomen. Als een gloeiende pijn onder de schouderbladen, als loodzwaarte in de armen. Het ging niet meer. Hij moest ergens gaan zitten. Dadelijk wist hij waar,' (nu begint zijn kracht te herleven:) 'In een melkinrichting; die, waar' enz. enz. (en kan de langere zinsbouw weer intreden.)

*) Noot Red:
Juist!

Overal waar men in het boek kijkt, overal blikt men tegen dezelfde malproportie aan tusschen woordkeus en zinskeus.

Dàt ontneemt ook aan dìt boek alle impressionisme: maakt het tot onartiestiek woordgekunstel. Nog even dit voorbeeld: (over naarhuisgaande kantoorheeren:) ‘hun angstvallig schoongehouden laarzen zochten de droge plekjes, de bleeke, slappe kamergezichten strak naar den grond gericht.’ - Wat hebben die gezichten voor verband met de laarzen? waarom niet zoo:

‘De bleeke kamergezichten met de slappe wangen waren strak naar den grond gericht, om voor de angstvallig schoongehouden laarzen de droge plekjes op te zoeken’.... Dàn kan er nog véél meer uitgehaald of juister ingelegd worden. De ‘Schwung’ die een echt doorgeschreven kunstwerk kenschetst ontbreekt hier.

Door dergelijke phraseeringen is het geheele boek geworden tot één in duisternis gehulden onzin.

Jhr. RAPPARD.

‘Onbemiddelde’ meisjes.

Een mijner abonnées wenscht van mij te weten, wat ik versta onder ‘onbemiddelde’ meisjes. Een discussie heeft plaats gehad tusschen hare vriendinnen en haar-zelve. - ‘Wij zijn bemiddeld’, zeggen deze, ‘want onze ouders

zorgen ruimschoots en op een prettige wijze voor ons. Wij mogen dus niet in betrekking gaan. Want dan zouden we onbemiddelden meisjes het brood uit den mond stelen.'

'Neen,' zegt mijn correspondente, 'Wij zijn niet-bemiddeld genoeg, om na den dood onzer ouders van ons kapitaal te leven. Dus zijn wij *niet*-bemiddeld, en moeten reeds nu uitzien naar eene onafhankelijke positie voor later. *Want ik stel* **bemiddeld** *gelijk met rijk.'* (cursiveering is van mij).

M.i. zit 'm de fout dezer redeneering alléén in het feit, dat de begrippen 'bemiddeld' en 'onbemiddeld' veel te vaag omschreven zijn.

Indien de vriendinnen mijner correspondente werkelijk na den dood harer ouders, in den absoluten zin van hetwoord, *niet-genoeg* hebben om te leven zonder broodsgebrek, dan zeker zijn zij óók-nu reeds onbemiddeld, en handelen zij zéér roekeloos door zich niet om de toekomst te bekommeren en alléén-te-genieten van het heden waarin haar ouders in haar onderhoud voorzien. - En indien mijne correspondente in dezelfde bovenbeschreven omstandigheden verkeert, dan geef ik háár zeer zeker groot-gelijk, dat zij reeds-nu uitziet naar een voor haar passende betrekking, of althans opleiding tot een eventueele betrekking.

Maar zij vergist zich door te zeggen: bemiddeld is synoniem met rijk. - Want, even vaag als het begrip *bemiddeld* blijkbaar wordt opgevat door háár en háre vriendinnen, die, gelijk zij-zelve mij schrijft, gerekend worden door hun omgeving tot de bemiddelde klasse, even vaag wordt het begrip *rijk* opgevat door degenen, die in hun eigen kring *rijk* genoemd worden. - Ik ken verscheidene families, die vallen onder het begrip *rijk*, en waarvan de dochters, ook zeer-zeker na den dood harer ouders, genoeg zullen bezitten, om wat men noemt 'standesgemäss' te kunnen voortleven, al is het op wat meer bescheiden schaal. - Hoort men echter deze dochters-zelf, dan zullen zij U in negen van tien gevallen te goeder trouw antwoorden: 'O, maar ik ben niet rijk', of 'Ik zal later niet véél hebben', enz. enz. - -

En waarvan komt dit? Omdat deze rijkere dames aan het leven weer véél hoogere eischen stellen, dan de eenvoudig 'bemiddelden'. Zoodat zij zich dientengevolge 'nietrijk' vinden, waar zij zich zelven gaan vergelijken met de nog-rijkeren dan zij, die, ook na den dood der ouders, op héél grooten voet hare huishoudens kunnen *blijven* inrichten na scheiding des boedels en erfenisdeeling.

Zoo is alles hier een woordenspel; bemiddeld en rijk zijn rekbare begrippen. Maar *daarmede* hebben wij niet te maken. - De questie is: of een meisje na den dood harer ouders *genoeg* heeft om zich eenvoudig te kunnen kleeden, voeden, en een fatsoenlijk thuis (b.v. in een pension, of bij een familie) te betalen. *Al is het ook op nog zoo bescheiden voet*, wanneer zij zich het in dien zin voor haar noodzakelijke kan blijven verschaffen, na den dood harer ouders, alléén door de rente van haar kapitaal, dan behóórt zij m.i. *niet* tot de klasse der *onbemiddelde* meisjes, maar tot die der bemiddelden.

Omgekeerd zijn al diegenen *onbemiddeld*, die na den dood harer ouders niet-genoeg hebben om op de bovengenoemde wijze onafhankelijk te blijven. - Ook al stelt de positie harer ouders hen in staat, zoolang deze leven, op een royalen, zelfs rijken voet van haar jeugd te genieten, wanneer dit ophoudt bij den dood van den vader en dan eindigt in armoede, dan zijn zij in den grond *onbemiddeld.* - En juist *deze* toestanden komen héél veelvuldig voor in de middelklasse, waarin dikwijls de vader

een gróót inkomen, een hoog tractement verdient, maar niet bezit *kapitaal*, dat hij zijne dochters kan nalaten.

Wanneer zulke *zoogenaamd*, maar niet *werkelijk*-bemiddelde meisjes, er maar op voortleven, zonder zichzelve te bekwamen voor een zelfstandige toekomst, en wanneer de ouders haar daarin aanmoedigen, dan maken zij zich schuldig aan groote onbedachtzaamheid, en heel dikwijls aan iets veel ergers, namelijk aan het hengelen naar een man bij wijze van noodhaven; m.a.w. aan het zoeken zich-zelf zoo goed mogelijk te verkoopen per huwelijkscontract, niet uit liefde maar om 'bezorgd te zijn'. - De hoofdschuld in dezen ligt echter bij de ouders, die hunne meisjes op zulk een lichtzinnige en weerzinwekkende wijze africhten tot zelfverkoop. Gelukkig gaat de gewoonte er, althans in de middelklasse, vrijwel uit van de zonen geldelijk een zóó goede opvoeding te geven dat er voor de meisjes niets meer overblijft. Vroeger heerschte de meening algeméén, dat een meisje maar moest zien te trouwen; en, wanneer zij bleef 'zitten', dan was zij overgeleverd aan het genadebroodeten bij lang-niet-altijd daartoe genegen broers, die, dank zij een of andere geldkostende studie, het gebracht hadden tot een uitstekende maatschappelijke positie van dokter, advocaat, professor, rechter, of wat

dies meer zij. In onze dagen is men in de gegoede middelklasse in dezen tot een eerlijker inzicht gekomen, en worden de meisjes minder benadeeld ten koste der jongens dan vroeger. Maar in de zoogenaamd-hoogere standen, juist dáár waar eigenlijk weinig geld is, bij den kleinen adel en de zoogenaamd-aanzienlijke coterie, heerscht nog véél te veel het onrechtvaardige principe, dat de zoons dit of dat niet kunnen worden 'omdat het geen pas geeft', en de meisjes nog véél minder in betrekking mogen gaan om diezelfde reden. 't Gevolg van dit valsche schaamtegevoel is tweeledig. In de eerste plaats wordt er te véél geld uitgegeven voor de 'standesgemässe' opvoeding der zoons, die gemeenlijk bestaat in: In de Rechten studeeren. In de tweede plaats wordt daardoor het toch reeds zoo karige erfdeel der dochters onrechtmatig verkleind (te méér waar de heeren zoons dikwijls, óók al omdat dit zoo behoort in hun kringen, veel meer geld uitgeven aan de academie dan noodig is); en dientengevolge is de geheele berekening *en* van ouders *en* van dochters beide: 'een goede partij-opscharrelen'. Het geeft voor haar géén pas in betrekking te gaan. Het geeft wèl pas te lokken en te koop te loopen met haar lijf, ja zelfs te bedriegen; (door het vóórwenden van welvaart en rijkdom die niet bestaat; waar het geldt het 'uitgaan', de toiletbenoodigdheden der 'huwbare' dochters, 't geven van diners om hen aan den man te brengen, enz. enz.)

Nietwaar, 't begrip van vele menschen over 'fatsoen' en 'eer' is al heel eigenaardig! - -

Mijne correspondente stelt mij nog een tweede vraag. Zij zegt: 'Vindt U niet, dat een meisje, dat van plan is, om noodzaakredenen, na den dood harer ouders in betrekking te gaan, niet moet wachten tot den dood dier ouders - al zijn die ook in zéér goeden doen - maar, in haar eigen belang, beter doet al dadelijk te beginnen met het zoeken van haar levensweg.' - Want - aldus mijne correspondente - 'Wanneer de ouders nog betrekkelijk jong zijn, dan zou zoo'n meisje eerst op middelbaren leeftijd *beginnen*. Zij zou dan niet gemakkelijk iets goeds krijgen. En, waar het Staatsbetrekkingen geldt en gerekend wordt met dienstjaren en opklimming, daar zou zij steeds achterstaan bij veel jongere collega's en het nooit ver brengen.' -

In hoofdzaak is deze redeneering juist. - 't Gaat moeilijk in zoo'n geval algeméene regels te stellen. Want plicht, bijzondere huiselijke omstandigheden, de wil en het belang der ouders, al die dingen in een woord die in elk gezin verschillend zijn hebben hier een woordje mee te spreken. Ik herhaal echter, in 't algemeen genomen, geef ik mijn correspondente volkomen gelijk. Staat het éénmaal vast, dat de ouders hun dochter of dochters *niet* genoeg zullen nalaten, om, zij het ook op héél bescheiden voet, onafhankelijk te blijven, dan is het in haar belang *hoe eer hoe beter* te beginnen met het uitzien naar een goede betrekking, en mag zij niet schromen noch voor de noodzakelijke kosten van opleiding, noch voor de noodzakelijkheid van het ouderlijk huis vroeg te moeten verlaten, ter wille van het beoogde doel.

Waar echter mijn correspondente zoo bepaaldelijk schrijft van 'staatsbetrekkingen', zij hier er nog eens op gewezen hoe zéér het te bejammeren valt dat de hedendaagsche meisjes zich hoe langer hoe meer toeleggen op *onvrouwelijke*, dikwijls niet voor hunne hersenen of werkkracht berekenende studies, in plaats van zich te bekwamen op huishoudscholen, kookscholen, naai-ateliers, enz. enz. Er kan niet genoeg de nadruk op worden gelegd, dat de *eenzijdige* richting waarin de tegenwoordige jonge vrouw zich beweegt niet leidt tot haar eigen geluk, noch tot haar doel van brood-verdienen. Datgene waaraan gebrek is, goede huishoudsters, bekwame naaisters,

vindt de vrouw beneden zich. Dientengevolge heerscht er te groote overvloed op ander gebied, dáár waar zij met den man concurreert en het bijna altijd tegen hem aflegt. - - Verdient zij dientengevolge, of slechts karig, of soms in het geheel niet haar brood, (en dat na een zeer dure opleiding), bovendien ontbreekt het haar als zij trouwt aan alle vak-kennis op dat terrein van huisvrouw. En zij wordt voor haar man een even onhandige en onbetrouwbare, als dure en aan de meiden-overgeleverde *luxe*-post, in plaats van een hulp. -

Juist om die laatste reden, omdat velen dezer haar eigen brood verdienende meisjes later trouwen, en dat zelve ook graag genoeg wenschen, daarom is het te méér aan te bevelen dat zij zich zullen toeleggen op het kiezen van zulke levensrichtingen, die binnen de *vrouwelijke* sfeer liggen, en haar *bekwamen* voor een eventueel huisvrouw- en moederschap, in plaats van zulke wegen te kiezen, die haar daarvoor ongeschikt moeten maken.

Zoo b.v. is het pension-wezen een *vak*, dat veel te weinig wordt *geleerd*, veel meer kennis

en verstand van koken, linnenkamer, administratie, voedingswaarde, kunst de tafel te versieren, enz. enz. vereischt, dan de meeste dames bedenken. Een *goed* gehouden pension echter rendeert zéér zeker; en is een voor elke beschaafde vrouw passende betrekking, die haar allerminst ongeschikt maakt voor haar eigenlijke bestemming, als haar die later te beurt mocht vallen.

- - Om nu niet misverstaan te worden, wensch ik er aan het slot van dit artikel allen nadruk op te leggen, dat ik over deze omvangrijke questie slechts een páár punten aanstipte in *verband* met den brief daarover mijner correspondente. Het spreekt dus vanzelf dat er nog heel veel in dezen te zeggen valt. Zoo b.v., waar het geldt de vraag of de door mij bedoelde wèl-bemiddelde, en zelfs de rijke meisjes, niet beter doen zich evenzeer te bekwamen voor eenige betrekking met het oog op een mogelijk verlies van fortuin, omdat dit hun in staat zou stellen zich dan zelve door de wereld te redden. Zeer zeker geloof ik, in het algemeen genomen, dat *elk* meisje, de bemiddelde en de rijke, evenzeer als de onbemiddelde, beter doet zich-zelve voor te bereiden, door een oordeelkundige opvoeding, strookend met haar aanleg en haar gaven, op de mogelijkheid dat zij voor zich-zelve zou moeten zorgen hetzij door werken met haar hoofd hetzij door arbeid met haar handen. - De voorbeelden van verlies van fortuin zijn te talrijk, om zulk een raad niet *onvoorwaardelijk* te geven aan *elk* meisje. Maar alleen mag deze categorie zich - *zoolang zij nog wel fortuin bezit* - niet toeleggen op concurrentie met de onbemiddelden. Dit is unfair m.i. Vooral waar het, gelijk de moderne-vrouw doet, geschiedt onder het motto ‘zich nuttig willen maken’. - Laat de bemiddelde en de rijke vrouw wachten totdat zij 't noodig heeft voor haar brood te werken, en tot zoolang geen gebruik maken van haar vak-opleiding, in dien zin dat zij-zelve er financieel voordeel bij heeft.

Ik herhaal echter, de questie is te uitgebreid om dezen keer er méér over te zeggen dan het bovenstaande.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

IV.

Lieve Marie!

Het is mal hoe weinig begrip overigens ontwikkelde en beschaafde menschen over het ontstaan van een boek hebben.

Een ‘Hoogere burger,’ eene leerares van een inrichting van middelbaar onderwijs, een docent van het gymnasium die men jaar in, jaar uit, met heele stapels boeken ziet draven, geven zich soms merkwaardig weinig rekenschap van het wordingsproces der geestesschatten die zij dagelijks in ‘gedrukten’ toestand omarmen.

Zoo'n jongen b.v. verzekert zijn boekhandelaar dat op het leerboek waarvan hij hoort dat een nieuwe druk in voorbereiding is, bij hem in de klas nog wel zes medeleerlingen zitten te wachten: ‘Zou U alvast niet een stuk of tien kunnen laten drukken?’

Eene leerares verzekert u b.v. dat Couperus een nieuw werk heeft *uitgegeven*, zonder gewetenswroeging een vermaard uitgever als Veen verdonkeremanend, terwijl

een docent U soms vertelt dat hij niet weet wie dit of dat werk heeft uitgegeven. 'Daar zie ik nooit naar!'

Een overste vraagt naar een brochure waarover hij iets in een blad heeft gelezen, maar weet niet hoe de titel, ook niet wie de schrijver of uitgever is, hij meent dat het handelt over een onlangs gehouden vergadering over dienstweigering: 'Enfin U zult dat zaakje wel voor mij opknappen, nietwaar?'

Vraag tien menschen uit hoeveel vel druks het werk, dat zij in handen hebben, bestaat en slechts een enkele kan U zeggen dat een vel druks 16 pagina's heeft en dat elk vel onder aan de eerste bladzijde zijn volgnummer draagt, soms ook in kleine lettertjes den verkorten titel.

Van formaten bij het groote boeken-koopend publiek geen flauw idée! Octavo (een vel in achten,) kwarto (een vel in vieren,) folioformaat, het is Hebreeuwsch voor hen.

En toch wat is het interessant eens na te gaan de lotgevallen van een handschrift, komend van de schrijftafel van den auteur tot het er weder terugkeert in den vorm van een fraai ingebonden boekdeel.

Schrik niet nichtlief, ik zal je niet vermoeien met de gedetailleerde beschrijving van het wordingsproces van een boek.

Wil je er eens iets meer van weten, en dat wil je natuurlijk als a.s. bediende in den boekhandel, lees dan eens het alleraardigst geschreven werkje van *Delon, Histoire d'un livre,* verlucht met tallooze gravures in den tekst, in 1879 verschenen bij Hachette te Parijs, of het wetenschappelijker *Histoire*

du livre door *Egger*, eveneens te Parijs verschenen en wel bij Hetzel.

Maar verzuim vooral niet aan te schaffen het standaardwerk bij uitnemendheid voor den aankomenden boekhandelaar: *Boekhandel en Bibliografie* door R. v/d. Meulen, bij Sythoff te Leiden uitgekomen.

In dit zakelijk, doch lang niet droog geschreven werk vindt ge letterlijk alles wat ge omtrent ons vak in den meest uitgebreiden zin des woords zoudt willen weten, over het ontstaan van een boek, over de inrichting van den boekhandel, het boekhouden in ons vak (dat weer heel anders wordt gedaan dan ge op de M.H.B.S. hebt geleerd) het corrigeeren van drukproeven, het antiquariaat, het boekbinden, kortom het is een betrouwbare vraagbaak.

Van denzelfden schrijver verscheen later bij denzelfden uitgever '*De Courant*', een zeer interessant werk over alles wat bij de uitgave van dag- en weekbladen komt kijken, terwijl bij deze twee werken zich op waardige wijze aansluiten *v/d. Meulen's* '*Het boek in onze dagen*' (1892) en '*Over de liefhebberij voor boeken*' (1896) eveneens bij Sythoff.

Als ge nu begint met deze werken aan te schaffen en te bestudeeren, hebt ge alvast een klein bibliotheekje van groote waarde voor je toekomstige vorming.

Ik zou deze werken in de boekenkast van ieder ontwikkelde vrouw en man willen zien, want heusch het is bedroevend hoe weinig men zich in 't algemeen interesseert voor 'het boek'.

O, zeker, ik weet wel dat een 'mooi boek' wel voorkomt op veler verlanglijstje bij verjaardagen of St. Nicolaas, maar de liefhebberij voor een degelijke boekenverzameling is bij velen al bitter klein en bepaalt zich vaak tot het half of heel dozijn prachtbandjes dat in gewild artistiekerige wanorde op het traditioneele tafeltje voor het raam ligt te verbleeken, geflankeerd door eenige photo's op stander, waarvan de eigenaars achter de spiegelruiten de rugzijde en de voorbijgangers de 'snoezige' kopjes of de aandoenlijke voorstellingen van '*die Liebe heilt*' *of* '*Behüt dich Gott*' mogen bewonderen.

Als men een prachtig salonameublement heeft aangeschaft, de vloer met kostbare tapijten heeft belegd en alles laat beschijnen door een allerfraaiste gaskroon, blijken de beschikbare middelen en ruimte schier altijd te kort te schieten voor een nette boekenkast met degelijken inhoud.

Ook op het gebied van wandversiering blijven de meesten steken bij de kostbare lijsten aan den wand, die zich nimmer schijnen te schamen voor de onbeduidende platen of prullige oleografieën die ze omvatten.

'Wat een beelderige etsen heb je daar hangen, lieve,' lispelt de schoone bezoekster van een gezellige *tea* en brengt haar kopje in de richting van een paar afgesleten premiestaalgravures en haar buurvrouw zegt dat ze een paar fijne steendrukken heeft gezien bij dien nieuwen photograaf.

Het woord etsen schijnt bijzonder gemakkelijk uit den mond te glijden, bij herhaling blijkt mij dat klanten daarmee gemakshalve alles betitelen wat maar plaat is.

Simpele chromo's worden tot aquarellen gepromoveerd, houtsneden tot kopergravures, lichtdrukken tot photo's.

Het aplomb waarmee sommige koopers zich dan nog een air van kunde op dit glibberig gebied trachten te geven is veelal vermakelijk. Wat een genot is het daarentegen voor ons, eens te kunnen plaudern over het vele mooie dat tegenwoordig onder zoo veler bereik komt en zijn kennis te vermeerderen door een interessant

gesprek met een artist die zelf produceert. Dit doet je dan weer de ergernis vergeten, opgewekt door de hardnekkigheid van de rijk gewordene bierbrouwersgade, die niet anders dan groene banden wil hebben om de boeken die zij voor haar dochter koopt, omdat haar boekenkast al twee planken met roode en een met blauwe bandjes heeft en bruine haar te donker zijn!

Verleden jaar had ik een wezenlijk mooie collectie aquarellen uitgestald van een niet onbekend artist.

Mijn étalage trok zeer de aandacht en spoedig kwamen belangstellenden informeeren wat 'die gekleurde platen' kostten.

Als ik dan de prijzen noemde: twintig, vijf en twintig gulden per stuk was het een komiek gezicht het effect bij sommigen gade te slaan.

De een keek ongeloovig, of ik hem of haar voor het lapje wilde houden, een ander kreeg een kleur van verlegenheid en haastte zich de deur uit.

De meesten vroegen nog eens: 'per stuk?' een vraag die ze niet zouden doen bij het aankoopen van een pianotabouret of een gaslamp.

Toen ik met den marktdag een boer antwoordde: 'neen, per dozijn' zei die er nog

eens over te zullen denken - hij voor zich zag liever iets van Genoveva of zoo!

Ook waren er onder de aspirant-koopers die ze te goedkoop vonden: ‘voor dien prijs kon je geen goede aquarel hebben.’

Als je nu nog de Nurksen rekent die ze ‘niet veel zaaks’ vonden, blijft er een bitter klein percentage over van menschen die een *goed* oordeel hebben over kunst en vind je den slager nog niet zoo dom die met een lijst komt en daarin een plaat wil koopen.

‘'t Komt er niet op aan wat het is, als het maar niet te duur komt - mijnheer moet het zaakje maar opknappen - die heeft er meer verstand van dan ik.’

Die pronkt ten minste niet met voorgewende kunst-aspiraties gelijk zoo velen doen die nog te dom zijn om in te zien hoe 'n tragi-komisch effect hun gewichtig-doenerij maakt.

Maar komaan, genoeg daarvan.

Tot later

Je oom LEO.

Haar tweede Bal.

Of ze dansen zou vanavond? Ze had er niet veel moed op. 't Was haar tweede bal en op het eerste had ze geen schitterende ervaringen opgedaan. Zoo om de vier dansen er eens ééntje meedoen, dat was niet het ware. Ze wilde het evenwel nog éénmaal probeeren en viel het dan weer niet mee, dan ging ze nooit weer.

Deze gedachten gingen haar door het hoofd, toen ze bezig was haar toilet te maken voor den gewichtigen avond. Ze was een echt eenvoudig natuurkind, dat zich geheel gaf, zooals ze was, het tegendeel van haar oudere zuster, een coquet nufje, dat al een paar jaar van school was en het zich heel wat meer zou aangetrokken hebben dan zij, als ze op een bal eens eenige keeren gezeten had. ‘Els,’ zei de laatste, ‘ga eens op zij, dat ik ook wat zien kan in den grooten spiegel’ en brommend werd er bijgevoegd: ‘niets leuk, om alweer die zelfde blauwe aan te moeten doen; de meesten hebben wat anders aan, dan de vorige keer.’

‘Gunst Mien, wat geef je daar nu om; ze dansen toch niet om je jurk met je?’ klonk het heel leuk terug.

‘Dat is weer net een opmerking voor jou, kind; ik hoop ondertusschen, dat je gelukkiger met je dansen zult zijn dan de vorige maal.’

‘Als ik dat *niet* ben,’ zei Elsa terug, ‘dan heb je me voor 't laatst in de balzaal gezien en groet ik de heeren zwartjassen.’ Meteen draaide ze zich op de hak van haar balschoentje in de rondte en wipte de kamer uit, haar zuster nog toeroepend: ‘ik ga gauw nog wat lezen, dan heb jij meteen het rijk voor den spiegel alleen.’

Een kwartiertje later kwamen Mien en haar moeder beneden.

Elsa stond bij de tafel, vlak onder het gas te lezen. Ze was niet durven gaan zitten, omdat ze wel wist, dat ze dan dadelijk de opmerking te hooren kreeg: ‘Kind, pas toch op je jurk: dat neteldoek kreukelt zoo gauw!’

Vervelend, dat ze daar al waren! Ze had zoo graag het boek nog uitgelezen; wat was het toch mooi, juist omdat het geschiedkundig was, trok het haar zoo aan. Ze had op school ook altijd zooveel van geschiedenis gehouden en 't was ook haar stellige plan in dat vak door te studeeren.

Wie zou zich toch als schrijver van dit boek achter het pseudoniem ‘Historicus’ verschuilen? Dat was ze nog nooit gewaar geworden.

Daar ging de bel!

‘Els, doe nu toch eindelijk je boek dicht, dat eeuwige gelees van jou; het rijtuig staat al vóór en je hebt nog niet eens je handschoenen aan.’

‘O ja, dat is waar ook, die moet ik nog aanwringen,’ klonk het doodleuk terug en dan met een guitig lachje: ‘ik bleef veel liever thuis bij mijn lievelingsschrijver, dan naar dat bal te gaan.’

Een minachtend schouderophalen was Mien's antwoord.

‘De pretjes zijn aan jou niet besteed,’ zei moeder en meteen ging het drietal achter elkaar de gang door het rijtuig in, waar Elsa vanwege de beperkte ruimte nu wel zitten *moest.*

Tien minuten later bevonden ze zich in de schitterend verlichte balzaal, waar al verscheidene gasten aanwezig waren.

Een sierlijk balboekje werd hun bij den ingang overhandigd. Elsa glimlachte even, toen ze het aannam; ze dacht aan dat andere boek, dat daar thuis nu zoo eenzaam lag en dat ze zoo graag gezelschap had gehouden.

Mien's boekje ging van hand tot hand en in een ommezientje was het vol.

De blauwe jurk schijnt dus niet te hinderen, dacht Elsa.

Ze zat naast haar moeder zonder eenige agitatie af te wachten, of er ook heeren zouden komen, die de leege plekjes in haar boekje wilden vullen.

Daar kwamen er zoowaar twee tegelijk aan, beide gymnasiumjongens uit de hoogste klas, maar, dacht Els, 't was toch beter dan niets.

Ze schreven ieder twee dansen op, dus dat vulde. Met een stijve buiging verdwenen ze weer en Elsa wachtte maar weer af.

Daar kwam de zoon van hun buren aan, een jong officiertje, kersversch van de academie!

Of hij de eerste wals mocht hebben?

Even aarzelde ze. Zou ze 't aandurven?

Kom, vooruit maar; 't was op de dansles toch immers ook altijd goed gegaan en ze reikte hem haar boekje met een vriendelijk: ‘heel graag,’ over.

Met een sierlijk saluut maakte toen ook deze cavalier rechtsomkeerd.

Daar klonken de eerste tonen van de polonaise. *Die* had ze nog steeds niet en dat vond ze, eerlijk gezegd, wel vervelend. 't Stond zoo onnoozel den eersten dans al te zitten, dan keken ze allen zoo medelijdend naar haar.

De paren begonnen zich al te rangschikken.

Wel zaten er gelukkig nog meer dames tegen den muur, dus dat troostte.

Juist toen Elsa eens wilde gaan tellen, hoeveel heeren er wel te kort waren, zag ze een groote, deftige grijze heer op haar afkomen.

Hij stelde zich zelf voor, maar zijn naam verstond ze in de consternatie heelemaal niet; toen volgde op vriendelijken toon het verzoek, of ze hem de groote eer wilde bewijzen dezen wandeldans met hem te doen?

‘Zot,’ waren haar eerste gedachten, ‘met zoo'n ouden man! zeker uit meêlij'!’ maar toen, toch moetend beslissen, stond ze op en zei eenvoudig: ‘heel graag mijnheer.... Ik ben Elsa Van Marken.’

Wat voelde ze zich klein aan den arm van dien reus! De menschen keken nu natuurlijk ook, maar wanneer keken *die* niet? dacht Elsa.

‘Zeker een dolle liefhebster van dansen juffrouw Elsa?’ begon hij.

‘Och mijnheer.... *matig*: mijn zuster verstaat de kunst beter,’ en toen een beetje schuchter: ‘hield *u* er vroeger veel van?’

‘Als ik eerlijk ben juffrouw Elsa, *ook* matig, maar wel heb ik altijd heel veel gehouden van de praatdansen, zooals dezen, en nu heb ik vanavond den grooten lust in mij voelen opkomen, om nog éénmaal te doen, of ik jong was en daarom zocht ik voor deze zeldzame gelegenheid ook een heel jong meisje uit.’

Elsa lachte. ‘Een typische man,’ vond ze, maar toch wel aardig!

Nu moest zij wel eens over een onderwerp beginnen, anders was het net, of ze niets durfde zeggen.

Ze liepen bijna achteraan, dus ze hadden den stroom maar te volgen.

‘Woont u hier in de stad?’ informeerde ze.

‘Pardon juffrouw, ik ben hier een paar dagen bij kennissen gelogeerd om een vergadering op letterkundig gebied bij te wonen’

‘O, dus u doet zeker veel aan letterkunde?’

‘Dat is te zeggen juffrouw, ik houd er veel van, maar mijn eigenlijk vak, waar ik nog steeds een studie van maak is de geschiedenis.’

‘Geschiedenis mijnheer....? dat is ook *mijn* liefste vak,’ en toen kwam er zachtjes achter: ‘ik wilde daar *ook* in gaan studeeren!’

‘Dat is kranig juffrouw Elsa, kranig! volvoert u dat plan; 't zal u niet berouwen!’

Wat een prettig mensch om mee te praten, dacht Elsa. Ze zou maar weer eens wat vragen.

‘Schrijft u zelf wel eens boeken?’

‘Nu vraagt u zooveel juffrouw,’ antwoordde hij lachend. ‘Nu, ik zal het dan maar zeggen, omdat u het zoo vriendelijk vraagt. Ja, enkele geschiedkundige werken zijn er van mijn hand verschenen, maar onder welken naam ik schrijf, dat vertel ik u nu eens *niet.*’

Zou ze hem eens vragen, of hij het boek kende, dat zij zoo noode verlaten had? Och ja, waarom niet?

Even zwegen beiden.

Toen plotseling: ‘kent u: (toen volgde de titel van het boek) geschreven door ‘Historicus?’

Hij bedacht zich. ‘Ik heb zooveel gelezen weet u, maar toch.... ja ik herinner het mij nu, dat boek ken ik; 't leest niet onaardig!’

Hij scheen er dus niet zoo verrukt van te zijn, als zij.

‘Dames en heeren, scheiden!’ klonk daar opeens de stem van den ceremoniemeester, die de polonaise leidde, en machinaal liet Elsa den arm van haar geleider los en volgde de reeks dames, die haar vooraf gingen.

Toen werden er dubbele paren gevormd en dergelijke variaties meer, zoodat het praten niet meer mogelijk was. Nu werd nog het bekende poortje gevormd en toen was de wandeldans ten einde.

't Speet Elsa ontzettend, dat moest ze bekennen. Met een hartelijken handdruk nam haar cavalier afscheid, haar vriendelijk dankend voor de hem bewezen eer. ‘Danst u nu verder maar dapper met de jonge luitjes en... in de toekomst het beste met uw studie juffrouw Elsa.’

‘Dag mijnheer....;’ nu wist ze warempel *nog* zijn naam niet en voor ze 't nog eens vragen kon, was hij verdwenen in de nevenzaal, waar door de oudere heeren een kaartje gelegd werd.

Elsa zocht nu haar moeder en zuster op en ging bij hen zitten.

‘Wie was dat, waar je mee danste?’ vroeg Mien onmiddellijk met een beetje sarcasme in haar stem.

‘Ik weet het niet,’ was het korte antwoord ‘maar 't was een aardige man, dat weet ik *wel*.’

‘Heb je nog veel dansen?’

‘Neen, maar vijf, en dan heb ik er ook meer dan genoeg van. Ik ben nu eenmaal geen liefhebster.’

De muziek begon voor den volgenden dans. Mien was spoedig weer verdwenen en nu zat Elsa stil te kijken naar al het gedwarrel om haar heen, onderwijl denkend aan haar vriendelijken danseur. Ze vond het heerlijk nu zoo rustig te kunnen blijven zitten. Die vijf dansen moest ze nog wel meemaken, maar ze zouden toch allemaal bij den eersten afvallen.

Hoe hield die Mien dat toch zoo lang achtereen uit? Het scheen haar heelemaal niet te vermoeien. Zoolang de muziek speelde, danste zij.

't Was nu over twaalf. Elsa snakte naar huis. Ze was het nu met zich zelf eens; naar zoo'n formeel bal ging ze niet meer.

Eindelijk begon men de rijtuigen af te roepen en gelukkig vrij spoedig klonk de naam van Mevrouw Van Marken door de zaal.

Mien moest nu wel mee, of ze wilde of niet.

‘Aan alles komt een einde,’ zei haar moeder lachend: ze was toch trotsch op haar gevierd dochtertje.

In de kleedkamer zocht ieder naar zijn sortie.

Elsa, die de hare niet vinden kon, hoorde plotseling achter zich: ‘is het deze ook juffrouw Elsa?’

Ze keek verschrikt om bij het hooren van die welbekende stem.

‘O, dank u wel; ik had niet gedacht u nog eens te zien,’ en toen hij haar galant de sortie omsloeg, nam ze de gelegenheid waar en vroeg: ‘hoe is uw naam toch ook weer?’

Even keek hij haar aan, toen zei hij lachend:

‘Ik ben “Historicus,” maar mijn naam, *die* zeg ik u niet weer.’

't Duurde een poosje eer Elsa van den schrik bekomen was. Ze wist zelf niet, hoe ze in 't rijtuig gekomen was. *Hij* was dus ‘Historicus?’ ze kon het nog maar niet gelooven. Geen wonder, dat ze zich zoo tot hem aangetrokken voelde, nu hij de schrijver van *dat* boek was, maar zijn ware naam? dien kwam ze nooit te weten.

CORA.

De geschiedenis van de dochter van Victor Hugo. (Naar Ludwig Wurzburg, door Snowa).

I.

Het grootste gedeelte der levensbeschrijvers van Victor Hugo en zijn familie bepaalt zich bij drie zijner kinderen n.l. Léopoldine, Charles en François.

Léopoldine huwde in 1843 op twintigjarigen leeftijd met Charles Vaequerie, die door een ongeluk eenige maanden later te zamen verdronken.

De beide zoons, Charles en François stierven op den jeugdigen leeftijd van zeventien jaar. Er was echter een tweede dochter, het vierde en jongste kind, Adèle genaamd, wier leven zulk een wonderlijken roman samenvat, dat haar verdwijning uit Europa onder bijzondere omstandigheden en het incognito, dat zij aannam in het land waar zij heenging, er het hunne toe hebben bijgedragen, om haar geheel uit het oog te doen verliezen.

Haar levensgeschiedenis werd mij medegedeeld door haar advocaat, die klaarblijkelijk de eenige persoon was, die haar volle vertrouwen bezat.

Twintig jaar zijn sinds voorbijgegaan en onlangs de aanteekeningen naziende, die ik toen maakte, herinnerde ik mij zijn toestem-

ming die te publiceeren, als ik daar lust in had.

Mevrouw Victor Hugo stierf in het jaar 1868, Victor Hugo zelf in 1885 en Adèle heeft evenals de andere familieleden ook reeds het wereldtooneel verlaten.

Daarom geloof ik niet, dat ik onbescheiden ben, als ik nu die vertelling doe, die hoewel reeds belangrijk op zichzelf, nog meer waarde krijgt door de persoon van de heldin en door haar berusten op feiten.

Onmiddellijk na den coup d'état van Napoleon (le Petit) vluchtte Victor Hugo, voor wiens lichaam dood of levend een som van 5000 francs door de regeering was uitgeloofd, naar Brussel. Hij vertoefde slechts korten tijd in de hoofdplaats van België, die hij na ongeveer een half jaar verliet om met zijn familie, bestaande uit zijn vrouw, twee zoons en Adèle, in Jersey te gaan wonen.

Hoewel zij op een eiland en dus ver van de wereld verwijderd leefden, was de familie van den dichter bekend met Albert Andrew Pinsen, zoon van een dominee der Engelsche kerk.

Adèle, die toen nauwelijks twintig jaar was, werd doodelijk van den jongen Engelschman, die een goede opvoeding genoten had en vloeiend Fransch sprak.

Albert, die verscheidene jaren ouder was, scheen wederkeerig genegenheid voor haar te hebben opgevat, maar zijn vader was niet gunstig gestemd voor een huwelijk met deze jonge dame. Als een trouw dienaar van de protestantsche kerk, verzette hij er zich tegen, op godsdienstige gronden.

Niettemin zette Pinsen zijn bezoeken op de Channel eilanden voort en bleef met Adèle correspondeeren. Gedurende de jaren 1853 tot het begin van 1861 bleef deze verstandhouding tusschen de geliefden voortduren, waarop Albert beloofde al het mogelijke te zullen doen, om de bezwaren van zijn vader uit den weg te ruimen, daar zijn verdere loopbaan van dezen afhing.

Victor Hugo, hoewel niet bijzonder verlangend Pinsen tot schoonzoon te krijgen, bracht echter zijn eigen meening tot zwijgen om te voldoen aan den vurigen wensch van zijn dochter, die reeds tegen de dertig liep en drong er daarom bij Pinsen op aan haar te huwen, hetgeen dezen in een moeielijk parket bracht.

Adèle had zich intusschen ontwikkeld tot een bijzonder mooie vrouw, zij was geestig en onderhoudend. Buitendien bezat haar vader een aanzienlijk vermogen en deze omstandigheden gevoegd bij het feit, dat Victor Hugo hem wees op zijn plicht als man van eer, deden Pinsen besluiten het huwelijks-contract te teekenen.

Victor Hugo wilde, dat de voltrekking in de kerk zou plaats hebben en dat Albert, die onmiddellijk na teekening van het contract naar Engeland was vertrokken, voor dit doel zou overkomen.

Pinsen echter verzette zich hiertegen, zocht allerlei uitvluchten en schreef eindelijk, dat hij dienst genomen had bij het Engelsche leger, zoodat hij wilde, dat het huwelijk in Londen zou voltrokken worden.

Een luitenants-commando was niet binnen zijn bereik en daar het regiment waarbij hij ingedeeld was, bestemming had voor Halifax, Nova Scotia, besloot de oude Mr. Pinsen de geliefden te scheiden en het commando voor zijn zoon te koopen. Deze plotselinge ommekeer in de plannen van Pinsen wordt toegeschreven aan zekere bepalingen in het huwelijks-contract, waarmee hij niet instemde.

Door de aanhoudende smeekbeden van Adèle overgehaald, stemden haar ouders er ten laatste in toe, dat zij door haar moeder vergezeld naar Londen vertrok, teneinde zich daar in het huwelijk te begeven.

In de hoofdstad aangekomen, vernamen zij echter, dat Luit. Pinsen met zijn regiment reeds op weg was naar Halifax.

Hoe groot deze teleurstelling voor Adèle ook was, gaf zij den moed niet op. Bij haar moeder teruggekomen, vertelde zij, dat zij besloten was Pinsen te volgen, daar hij beloofd had haar tot zijn vrouw te maken. Haar ouders verzetten zich er tegen, doch dit baatte niets en zoo verliet zij 's nachts haar ouderlijk huis, voorzien van geld voor haar uitzet.

Zij ging met een Channel-boot naar Liverpool, waar zij passage nam met de ‘Great Eastern’, die bestemd was voor New-York. Van hier vertrok zij naar Halifax Nova Scotia en liet zich daar in het Halifax-hotel inschrijven onder den naam van ‘Miss Lewly’. Zij kende zeer weinig Engelsch, doch dit werd gaandeweg beter.

Toen ter tijd woonden in bovengemeld hotel verscheidene uitgewekenen uit het zuiden, voor wie een Fransche kok was aangesteld en deze werd de tolk van ‘Miss Lewly.’

Door zijn tusschenkomst kreeg ‘de française,’ zooals zij genoemd werd, een kamer bij zekeren Richard Saunders, die tijdens de morgenuren boodschaplooper was voor de Union Bank of Halifax en 's middags en 's avonds portier.

Mejuffrouw Hugo huurde één gemeubileerde kamer bij dien Saunders, waar nooit iemand toegelaten mocht worden. Zij bleef er acht maanden en leefde gedurende dien tijd volkomen afgezonderd en in den grootsten eenvoud.

Haar maaltijden bestonden uit eieren, sandwiches en chocolade en doordat ze slechts één vertrek had, lag daar steeds alles in een schilderachtige wanorde door elkaar. Haar garderobe was eigenaardig en uitgebreid. Zij bestond uit eenige zeer elegante avondjaponnen, die echter beter dagen gekend hadden, verscheidene fraaie wandeltoiletten en eenige heerenkleedingstukken.

Onmiddellijk na haar aankomst schreef Adèle aan L^{nt} Pinsen om hem van haar komst te verwittigen. Deze was allesbehalve verheugd over dit nieuws en bracht haar gedurende haar verblijf bij de Saunders slechts enkele korte bezoeken.

Hij was een der vroolijkste officieren van het garnizoen, wiens succes bij de dames zeer groot was. Hij dacht er geen oogenblik meer over Adèle tot zijn vrouw te maken, hoewel hij haar vertelde, dat zijn liefde voor haar inniger was dan ooit en dat alleen omstandigheden, waaraan hij geen schuld had, hem noopten hun huwelijk uit te stellen.

Het geld, dat Adèle van huis had meegekregen, strekte niet lang en toen het begon op te raken, voorzag zij eenigen tijd in haar ouderhoud door letterkundigen arbeid, waarmee zij een aardig sommetje verdiende. Zij schreef veel en haar hospita vertelde, dat er stapels papier in haar kamer lagen. Dit was waar en op zekeren dag gaf zij er een groot gedeelte van aan den advocaat, dien zij raadpleegde, in verband met haar toestand.

Deze heer, de latere Mr. Robert Motton Q.C. van Halifax, Nova Scotia, vertelde mij, dat alles wat zij geschreven had fictie was, waarom hij weigerde het aan te nemen, hetgeen hem later zeer speet.

Adèle maakte o.a. ook een beschrijving van haar leven, deze droeg zij altijd bij zich en nooit stond zij toe, dat iemand haar las.

Eens vertelde zij aan Mr. Motton, dat haar pennevruchten opgang zouden maken, als zij ze uitgaf, want dat haar vader gezegd had dat zij talent had en dat haar stijl buitengewoon mooi was.

Victor Hugo, van wien Adèle, evenals de andere kinderen, dolveel hield, correspondeerde met haar en dacht dat zij òf met Pinsen gehuwd was, òf dat haar letterkundige arbeid haar genoeg opleverde om fatsoenlijk te kunnen leven. Dat haar familie geen flauw vermoeden had van het lijden van de arme ziel, is bewezen door verscheidene gebeurtenissen, die toevallig aan het licht kwamen.

Generaal Doyle was bevelhebber over het leger in Britsch Noord-Amerika.

Hij was vrijgezel en stond in Halifax bekend om zijn vroolijkheid, zijn liefde voor het schoone geslacht en zijn fijne diners.

Zijn fijne schotels waren toevertrouwd aan een Franschen kok, die wanneer bij een bijzondere gelegenheid het dienstpersoneel versterkt moest worden, de hulp inriep van Richard Saunders, Adèle's hospes.

Het was bij een van deze gelegenheden, dat hij bij Saunders kwam en terwijl hij met Mrs. Saunders stond te praten, zag hij op de tafel in de hal een brief liggen aan: Monsieur le Vicomte Victor Hugo, Guernsey, Great Britain, die daar door Mis Lewly was neergelegd, om op de bus gedaan te worden.

Toen de goede Parijzenaar dezen naam las, raakte hij in vuur.

'Weet u wel wie dat is?' riep hij uit. Mrs. Saunders wist het niet, waarop de Franschman het haar vertelde.

Na nog eenige inlichtingen ingewonnen te hebben, maakte Mrs. Saunders met haar man uit, dat 'Miss Lewly' de dochter was van Victor Hugo.

Daarop schreef Saunders dezen een brief waarin hij meldde, dat er reeds geruimen tijd een dame bij hem op kamers woonde en dat hij geloofde, dat deze de dochter van Victor Hugo was. Hij beschreef haar eigenaardige levenswijze, haar wonderlijke garderobe, en de inlichtingen, die hij gaf, bevestigden de waarheid van zijn mededeeling.

Per keerende mail ontving Saunders een brief, waarin hij hartelijk bedankt werd voor zijn bezorgdheid en waarin hem opgedragen werd aan zijn vrouw te vragen voor Mrs. Pinsen te koopen wat zij noodig had en alles te doen om het haar zoo aangenaam moge-

lijk te maken, alles zou betaald worden na ontvangst van de rekeningen.

Saunders kwam dit verzoek trouw na en ontving prompt de betaling der quitanties.

Hij had reeds zes brieven, die zooals hij dacht van Victor Hugo kwamen. Dit was echter niet het geval, zij waren alle geschreven en geteekend door Adèle's broeder, F. Victor Hugo.

Adèle ontving van dien tijd af aan geregeld elke maand een wissel van haar vader. Deze, die somtijds een bedrag van 25 pond sterling uitmaakte, waren betaalbaar aan de 'Bank of British North America' tegen een bewijs van Mrs Pinsen, die het geld steeds persoonlijk aan het kantoor van de bank in Hollis Street ontving.

Deze ruime toelage zou haar in staat gesteld hebben weelderig te leven in een stadje als Halifax, had haar ongelukkige vergoding voor Pinsen dit niet belet. Deze verkeerde namelijk steeds in geldverlegenheid en besteedde groote sommen aan zijn kleeren en genoegens van verschillenden aard. Alle aardige bakvischjes schenen souvenirs van L^{nt} Pinsen te hebben en als zijn verloofde niet herhaalde malen zijn steeds kwijnende schatkist voorzien had, zou hij dikwijls slechte tijden beleefd hebben.

Adèle's liefde voor Pinsen ontaardde allengs in aanbidding. Pinsen was voor haar het middelpunt waaromheen zich al haar gedachten groepeerden.

Wanneer Saunders terugkwam van een partij, waar hij zijn diensten had verleend, wachtte Adèle hem altijd op, hoe laat het ook mocht worden, met het eenige oogmerk te vernemen, of Pinsen ook tot de gasten had behoord. Als Saunders zijn naam dan noemde, stroomde het bloed haar naar de wangen en dan informeerde zij hoe hij gekleed was, wat hij gezegd had, met wien hij gesproken had, kortom zij legde de grootste belangstelling aan den dag bij de kleinste bijzonderheid hem betreffende.

(*Wordt vervolgd*).

Igezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

's-GRAVENHAGE 7 Juni 1904.

Geachte Redactie!

Vergun mij dat ik naar aanleiding van het artikel 'Brieven over den Boekhandel en nog wat' voorkomende in 'De Hollandsche Lelie' No. 49 bladz. 811 den schrijver van de regels:

'In de laatste vergadering van den Bond van Ned. Boekverkoopersbedienden kwam o.m. ter tafel een voorstel om vrouwelijke bedienden niet (meer) als leden van dezen bond toe te laten. Deze heeren schijnen niet aan overmaat van galanterie te lijden en ik moet zeggen dat het niet pleit voor hun ruimen blik'.... doe opmerken, dat het door hem gewraakte voorstel op de Algemeene vergadering van 12 Mei jl. met bijna algemeene stemmen *verworpen* is, waaruit blijkt dat de meerderheid dezer heeren (de leden van dien Bond) een ruimer blik hebben dan Leo in zijn schrijven veronderstelt. De schrijver toch vergeet dat in een Bond van 200 leden niet allen dezelfde inzichten kunnen hebben.

Dat de inzender van het voorstel-geen-vrouwelijke-bedienden-in-den-Bond, minder galant tegen over dames zijn zou, is volgens mij een te gewaagde veronderstelling. Wat de Heer Leo voor minder galant qualificeert, zou door den inzender van zijn standpunt, het standpunt van bedienden, met reden weerlegd kunnen worden, daar vrouwelijke bedienden volgens hem een concurrentie geven, waarmede bij den mannensalaris-standaard in den Boekhandel rekening gehouden moet worden; ook mag Leo niet vergeten dat wanneer een vrouw een manlijke betrekking aanvaart, m.a.w. wanneer zij zich gelijk stelt met den man, dan moet zij het honneur pour Dames niet te veel op den voorgrond verwachten, in dat geval staat zij als bediende tegenover bediende, en mag en kan van galanterie geen sprake zijn.*)

Onder dankzegging heb ik de eer te zijn
UEds Dw. Dien.
R.J. HUYSMAN,
Voorzitter v.d. Bond v. Ned.
Boekverkoopersbedienden.

II.

Daar Oom Leo zich in zijn laatste serie ‘Brieven over den Boekhandel en nòg wat’ in de Holl. Lelie van 1 Juni, minder nauwkeurig uitdrukt, zij 't me vergund een paar woorden ter verduidelijking in het midden te brengen.

In afwijking van de gewoonte om met repliek iemand op den voet te volgen, ben ik zoo vrij ditmaal van achteraf te beginnen.

*) Noot Redactrice.
De geachte inzender heeft hierin m.i. groot gelijk. Als wij vrouwen ons begeven, zij het ook noodgedrongen, op het terrein van den man, en met hem willen deelen in het openbare leven en in den strijd ervan, dan is het bespottelijk en onbillijk dat wij gelijktijdig aanspraak maken op galanterie en al die daarmede verwante attenties welke de man aan de vrouw bewijst *omdat* zij is de zwakkere, de van hem afhankelijke, in één woord datgene wat zij immers *niet* wil zijn wanneer zij zich met hem gelijkstelt in betrekking of beroep. M.a.w., de ‘zwakkere sekse’ wordt ontzien en met onderscheiding bejegend *omdat* zij is ‘de zwakkere sekse’. Maar van het oogenblik af waarop zij wil zijn de met en neven den man strijdende en een beroep-uitoefenende, die hem daaruit verdringt, van dat oogenblik af verliest zij het recht op de vóórrechten van haar sekse tegenover den man. - - Dat is logisch.

Oom Leo dan tracht zijn nichtje-boekhandelaarsbediende voor te rekenen, dat zij als dame, die geen bier drinkt noch sigaren rookt dit als een voordeelig postje op haar balans kan beschouwen.

Van harte hoop ik, Oom Leo, dat uw nichtje 't gelooft, - immers 't is niet aangenaam, wanneer een nichtje aan de waarheidsliefde van haar oom gaat twijfelen.

Althans voor haar blijft 't voorloopig eene vraag, en zal de tijd haar misschien leeren, dat het ook voor den patroon niet onaangenaam is, een beetje van dat zoogenaamde bier- en sigarengeld 's jaarlijks bij zijn winstrekening te kunnen schrijven. Want over 't algemeen genomen is de vrouw geen betere werkkracht in den boekhandel, doch een goedkoopere; immers U zegt het zelf - zwart op wit -, de behoeften eener vrouw zijn minder groot, - ergo zegt de patroon (de beste niet te na gesproken) heeft zij minder salaris noodig. Weinig boekhandelaars die zaken drijven uit philanthropie.

U stemt toe dat de salarissen in ons vak bitter klein zijn -; ook onthoudt U ons 't feit niet, dat de behoeften eener vrouw kleiner zijn, zoodat zij zich met minder salaris tevreden zal stellen, - slotsom ‘men zal aan de vrouw de voorkeur geven, en dan vindt U nog dat die Heeren boekhandelaarsbedienden niet lijden aan overmaat van *galanterie*[*)], omdat zij trachten de vrouw uit hunne organisatie te weren, die zonder 't zelf te willen hunne salarissen drukt. Immers een loonstandaard zal altijd in den boekhandel tot de pia vota behooren.

Zoo ongalant en conservatief is de boekhandelaarsbediende, dat toen het bewuste voorstel ter tafel werd gebracht, dit met niet minder dan □ van de aanwezige stemmen verworpen werd.

Veroorloof me, dat ik tot besluit nog een klein gedeelte uit uwen brief citeer.

‘Wat zou het goed zijn, als er eens een wet kwam, die in elke stad jaarlijks aan twee dozijn niets doende, flirtende, steeds wandelende of in socialisme of toynbee liefhebberende dametjes de verplichting oplegde, haar diensten te presteeren op een druk kantoor of in een flinken winkel.’

Neen, maar nou breekt m'n klomp, meent U dat in ernst?

Dat zal mejuffrouw uw nichtje niets aardig vinden: zij zal met mij zeggen: ‘laat die financieel onafhankelijke dames gerust liefhebberen zoo hard als zij willen; - beter dat - dan dat zij in een boekhandel gaan liefhebberen, en ons onnoodig maken.’ Ook geloof ik niet dat de geachte redactrice van de Hollandsche Lelie 't met U eens is. Reeds herhaaldelijk trok Freule Lohman met hare vaardige pen tegen die dames op, - die zonder daartoe gedrongen te zijn, zich uitsloven om zich nuttig te maken, ten koste van de welvaart harer maatschappelijk minder bevoordeelde zusteren.

J.P. FOKKENS.

III.

STRIJEN, 10 Juni 1904.

Geachte Redactrice.

*) Ik cursiveer.

Zoo u het mij vergunt wil ik even een voorloopig antwoord zenden voor Mevr: Alida Boogaard, L.T.V. - 't Verwondert mij opnieuw, dat wanneer men met een moderne dame in discussie treedt, deze tegenover een ander direct zoo'n toon aanslaat, alsof zij alleen alles weet - en wanneer een ander zijn overtuiging samenperst in enkele krachtige uitdrukkingen, hem onkunde verwijt.

Ik heb helaas niet zooveel van Theosophie gelezen als de geachte dame. En daarom zal ik, zoo 't wordt toegestaan, een grondiger en meer bestudeerd antwoord bewaren voor later. Nu alleen dit. Uit een werkje van mevr. Annie Besant leerde ik de strekking kennen van de Theosophie. Zij, de Th:, scheert alle godsdiensten over één kam, stelt ze op gelijke lijn, wat mevr: Boogaard ook erkent. Dit nu is vierkant in strijd met den Christelijken godsdienst, die gebaseerd op Israël, universeel wil worden. Dat er onder andere godsdiensten nog enkele goede elementen kunnen schuilen, zal waar zijn en alzoo zal een Christelijk vorscher daarvan partij kunnen trekken. Het Evangelie leert: Jezus Christus, Gods Zoon, de Eeuwige, is een naam boven allen naam. Zijn bloed, dat is de opoffering van zijn *leven,* reinigt ons van alle zonde. Zoo staat het in de Heilige Schriften. Het Christendom verwerpt de zielsverhuizingstheorie enz. Karma kan heel in de verte overeenkomen met ons: loon naar werken, met de wet der gerechtigheid. Ik las hierover 't boek, zoo ik me niet vergis, van Reepmaker. Bovendien is bij mevr. Besant de Theosophe duidelijk merkbaar eene *voor*liefde voor de Indische wijzen, speciaal Brahmanen, Boeddhisten etc. Eén ding is heel mooi in de theosophie: het streven om alle menschen als broeders te beschouwen en ze nader te brengen, maar dit is juist *de* kern van het christendom: naastenliefde.

Intusschen dweept men te veel met afgetrokken bespiegeling.

Dit is het gevaar: de Theosooph *maakt* zelf een wereldgodsdienst uit een mengsel van de anderen. De Christen buigt alleen voor Koning Jezus en *Zijn* Woord.

Hoogachtend
Uw dw. dr.
J.B. NAAKTGEBOREN.

IV.

Aan Jonkvrouw ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

In No. 50 van de *Holl. Lelie* las ik o.m. uw boekaankondiging van *Jordens' Grondwet* en *Kooiman's Moderne Hoenderteelt*, en mocht daaruit vernemen, hoe het simpel in aanraking komen van de grondwettelijk-*onmondige* vrouw met den fiscus eerstgenoemde metamorphoseert tot een kaalgeplukte kip, een beeld schrikwekkend genoeg om allen arbeid (zelfs de hoenderteelt), waarvan de fiscus het zijne wil hebben, eenvoudig uit den weg te gaan.

't Is waar, dat de schatkist in vele gevallen

haar deel vraagt van hetgeen de arbeid oplevert, maar tot geruststelling moge dienen, dat de hoenderteelt nog niet een voorwerp van belastbaarheid is, ook niet van de bedrijfsbelasting, en zij daarom wellicht nog genade kan vinden in de oogen van die vrouwen, die aan belasting-betalen een broertje dood hebben, maar die des te meer genoegen vinden aan een kip, goed in de pluimen.

EEN RIJKSONTVANGER.

Noot redactrice.
Indien het uitoefenen van het *bedrijf* hoenderteelt niet valt onder de bedrijfsbelasting (ik weet dames die een bedrijf hiervan maken en de eieren verkoopen), dan is de wet schreeuwend onrechtvaardig.
Wat een heerlijk bewijs dus voor modernevrouwen, dat mannen domme en partijdige wetten maken! - Ik voel mijn moderne-vrouw-vleugel wassen na déze onthulling.... Straks vlieg ik nog naar Berlijn, naar het Internationaal Vrouwencongres of hoe het ding heeten moge, en werp mij daar onder berouwvolle tranen in de armen mijner aldaar over vrouwenrechten en mannen-tyrannie kavelende en kletsende zusters. Dan ijl ik weer terug en schrijf voortaan gloeiende artikelen vol mannenhaat en minachting voor door mannen gemaakte wetten,... tenzij ik er de voorkeur aan geef mij te werpen op die voordeelige hoenderteelt en eierenverkoop, die niet valt onder de bedrijfsbelasting. Want van mijn artikelen, (of zij den man ophemelen, of niet, doet er niet toe), moet ik elk jaar een aardig sommetje afstaan aan het Rijk in de Bedrijfsbelasting. En dus begin ik de hoendertelende dames te benijden.

Ter bespreking toegezonden.

Tijdschriften.

Jeugd. (Uitgevers de Erven Tyl, Zwolle). Dit aardige kindertijdschrift voor jongens en meisjes durf ik aanbevelen aan hen die voor hunne kinderen gezonde, eenvoudige lectuur wenschen zonder ziekelijke, overdreven wijsheden die ver boven hun leeftijd zijn. - De toon der redactrice, mej: Pijnappel, is natuurlijk en ongedwongen; onder de medewerkende krachten noem ik o.a. den bekenden auteur van aardige jongensboeken: J.H. Been; terwijl prettige rubrieken voor kinderen zijn: de ruilhandel in postzegels enz., en de onderlinge correspondenties van elkaar met raad en daad bijstaan in uitspanningen, als b.v. houtzagen of andere liefhebberijen. - Het tijdschrift gaat zijn tweeden jaargang in. (tweede helft ervan.)

Op de Hoogte. (Uitgever M. Portielje, Amsterdam.) - Dit maandschrift geeft zóóveel, dat men zich verwondert hoe het mogelijk is voor dien prijs. Het bevat van alles wat, óók een afzonderlijke bijlage: Voor de Jeugd, van tante Lize, de schrijfster van aardige kinderboekjes en kinderversjes; verder illustraties en boekbesprekingen; in één woord voor ‘Elck wat wils’

Onze Meisjeswereld (uitgever N.J. Boon, Amsterdam) is een tijdschrift meer bepaald voor meisjes-alleen onder redactie van mevrouw Thérèse Hoven, over wie

onlangs geschreven is in de Holl: Lelie, door Wolfgang Van der Mey. - Het telt onder de medewerksters o.a. de schrijfster van ‘Kinderleven’: Stella Mare, aan de lezers der Holl: Lelie niet onbekend, want van haar Kinderleven verschenen verscheidene stukjes in dit Blad, en zullen er nog meerdere volgen. -

Onze Letterkundigen (uitgever L.J. Veen, Amsterdam). De lezers der Holl: Lelie hebben deze opstellen, welke thans afzonderlijk verschijnen, reeds elke maand onder de oogen gehad. - Top Naeff door Frans Netscher, Jeanne Reyneke van Stuwe (mevrouw Kloos) door Frans Netscher, Cornélie Noordwal door Anna de Savornin Lohman, Thérèse Hoven door Wolgang Van der Mey, Anna Van Gogh - Kaulbach door Frans Netscher. 't Zijn allen bekende letterkundigen, die besproken worden door eveneens bekende collega's van hen.... Van de portretten trof mij dat van Thérèse Hoven in 't bijzonder, door de groote natuurlijkheid van houding en gelaat....

De Hollandsche Schilderkunst in De Gouden Eeuw (Haarlem A.C. Van der Heide) door Frans Arp. Dit werk zal verschijnen in afleveringen (4 à 5 van 12 vel druks met 100 reproducties). Het belooft een overzicht te zullen geven van onze schilderkunst, die ons in Europa bekend en beroemd heeft gemaakt.

Boek en Kunst. (Maandschrift voor Boek en Bibliotheek-wezen Letteren en Kunst) (uitgever D.J. Van der Wilk, Haarlem). Alweer een nieuw tijdschrift! - Hoe bestáán ze allen! En hoevelen verdwijnen ook niet even gauw als zij verschijnen...! Het hoofdartikel is over Scandinavische literatuur, (dus wel een up to date onderwerp) (afl: 2.) - Verder een boekbespreking, ‘Praatjes over cliché's’ enz....

Lenteleugen door F.A. Beyerlein. (Uitgever J.C. Auf der Heide, Amsterdam.) Dit werkje is van de hand van den bekenden auteur van ‘Jena oder Sedan’, dat in één jaar tijds 190.000 exemplaren beleefde. Het zal dus zeker een ruimen lezerskring vinden. Albert Hahn heeft den omslag vervaardigd.

L'Art. Sous la Direction de Paul Leroi, Paris. Dit aan de kunst gewijde maandschrift overstelpt ons met mooie etsen, interessante bijdragen en reproducties.... Ik noem uit de laatste afleveringen het artikel over Rosa Bonheur (met vele afbeeldingen), waaronder o.a. een zeer interessante copie van een statue van haar, door Gaston Leroux; die

in den Salon van 1902 werd geëxposeerd; en in diezelfde aflev: (de Januari-aflevering 1904) een levendig teekeningetje van F. Courboin: Croquis de Bibliothèque. - Het portret van mad: de R. - een ets van F. Tattegrain, en de ets uit de Mei-aflev: 'Modistes' van F. Courboin haal ik in 't bijzonder aan als een paar staaltjes uit de vele etsen, gravures en premieplaten, die l'Art tot zulk een boeiend tijdschrift maken. In de Mei-afl: een zeer boeiend artikel, met vele illustraties van teekeningen van den schilder Paul Renouard. Vele dezer teekeningen stellen typen uit Monte Carlo voor, en roepen, zooals ze daar los en vlug zijn heengeworpen, zoo recht je herinneringen wakker aan de bonte menschenmassa uit die unieke kermis der ijdelheid. - Andere interessante teekeningen zijn die welke betrekking hebben op het proces Zola, vooral die van Gr. Clemenceau, van Mr. Demange, en vele andere bekende figuren. - In de Maart-afl: vond ik een brief (in zijn eigen handschrift) van den onlangs gestorven Elie Réclus, den ook ten onzent wel-bekenden anarchist in theorie, die zijn laatste levensjaren te Brussel sleet als professor aan l'Université libre.

- Dat l'Art op die wijze allerlei verscheidenheid geeft, en je nu op deze dan op die wijze op de hoogte houdt van kunst, kunstgeschiedenis, en aanverwante dingen, maakt dit mooi-uitgevoerde werk zoo bijzonder-aantrekkelijk.

Over Spiritisme. Waar de belangstelling der lezers van de Holl: Lelie in het spiritisme zeer groot blijkt te zijn, wijs ik er op dat zooeven twee nieuwe boeken verschenen over die interessante questie. Het eene is eigenlijk meer een brochure, dienend om het bezwaar van bijbel-geloovigen te weerleggen, dat het orthodoxe Christendom verbieden zou het verkeer met geesten. De beschouwing is getiteld: *Is het verkeer met de geesten van onze overledenen toegelaten volgens den Bijbel? Door A.J. Rotteveel*, *(administrateur van het Weekblad gewijd aan de Studie van het Bovenzinnelijke. Den Haag.)*

Het andere boek heet **Handleiding tot de kennis van het Spiritisme door H.N. de Fremery**, (uitgever C.A.J. Van Dishoeck, Bussum.) Hier waarborgt de naam van den op dit gebied zoo bekenden schrijver, dat hij van zijn onderwerp goed op de hoogte is. Ik beveel het boek zeer ter lezing aan, aan allen die belangstellen in het Bovenzinnelijke....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Handschriftbeoordeeling.

I.

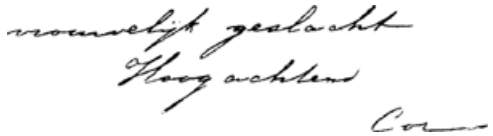

'COR' gevoelt zich rustig en kalm. Is levendig, energiek, doch hoogmoedig. Zij heeft een teergevoelig, medelijdend hart, dat zich spoedig bedroefd gevoelt bij een hard woord. Zij is gesloten, voorzichtig en doet nooit iets overhaast. Huiselijk, vriendelijk en trouw kan zij een zonnetje wezen in huis. -

II.

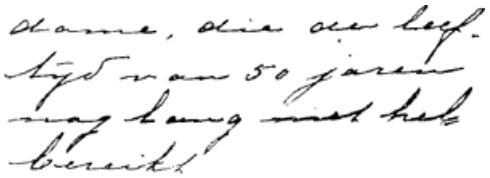

Deze dame gevoelt zich vroolijk en opgeruimd. Is eerzuchtig en vasthoudend en weet haar plannen ook ten uitvoer te brengen. Zij kan heel bedaard en kalm nu en dan eens heel inhalig zijn. Levendig, dikwijls tot het zenuwachtige toe kan zij voor haar plannen uitkomen. Zij houdt veel van koopen en houdt veel van een goed toilet. Huiselijk en romantisch, trouw en eenvoudig, weet zij de menschen voor haar in te nemen. -

III.

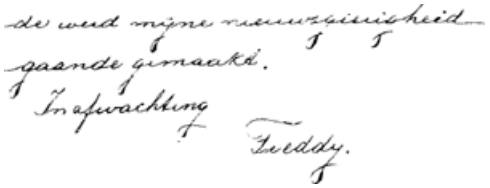

‘FREDDY.’ Is er een, die zich wel een beetje voelt. Zij schijnt weinig zorgen te hebben en is vol levenslust. Maakt veel plannen en weet ze heel voorzichtig en diplomatisch uit te voeren. Zij is een echte vleister, die daardoor altijd haar zin weet te krijgen. Zij is over 't algemeen nogal coquet, doch te harer eer zij gezegd, zij is goedhartig en vindt er een genot in in stilte iemand te helpen. -

IV.

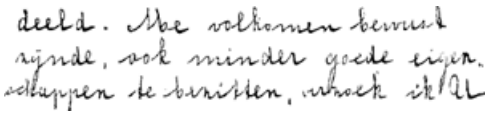

‘ELLA.’ Is gewend flink en zelfbewust op te treden. Zij is over 't algemeen erg koel en terughoudend, evenwel is dit meer gefingeerd en is zij in den grond van haar hart overgevoelig en strijdt tegen melancholie. Zij heeft een edelmoedig en fier karakter, en de menschen, die haar begrijpen, voelen zich weldadig en prettig gestemd in haar bijzijn. Zij is er een, die geen hinderpalen ziet, als zij voelt, dat haar hart zegt, dat zij moet helpen. Zij is over 't algemeen erg hartstochtelijk.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Dennenoord. Gij vraagt mijn raad, en gij moet goed begrijpen, dat ik vooropstel U in mijn antwoord niet te kunnen of mogen *raden*, maar U alleen kan vertellen wat *ik-zelve* zou doen. Ik stel mij geenszins voor als zedepreekster op dit gebied, maar ik geef mij zooals *ik-zelve* voel en denk. Welnu, ik zou in Uw geval niet anders *kunnen* handelen, dan zooals gij het wenscht te doen ter wille Uwer liefde. Het zou voor mij een van zelf-sprekende zaak zijn ook *dit* offer te brengen. - Ja zeker, *echte* liefde maakt m.i. alles rein. Dat meen ik nog even precies zoo als toen ik 't schreef in dat bewuste boek van mij, dat gij hebt gelezen. - En herinnert gij U niet de definitie van liefde, die ik eens heb aangehaald in de Lelie?:

'*Ma dignité*? *Ah*, *ma pauvre*, *assieds-toi dessus une fois pour toutes! Les gens qui aiment à fond n'en ont pas de dignité! C'est une qualité qui ne va guère avec l'amour*, *car elle n'implique que le souci de soi-même. La bonté jusqu' à la sottise*, *l'indulgence jusqu' à la bassesse*, *la tendresse jusqu'à la lâcheté! Voilà les sentiments qui vont avec l'amour.*'

Woord voor woord voel ik dat, zooals het daar staat. Zoo, en zoo alleen, is echte liefde van de vrouw tot den man... En het heeft mij getroffen, hoe meer dan één mijner vrouwelijke correspondenten die woorden later met instemming overnam in haar brieven aan mij...

Het is zoo wáár, dat onze 'eigenwaarde' versmelt als sneeuw voor de zon waar wij liefhebben... Hebt gij ooit in *angst* gezeten om hem die U lief was? - Kon het U dan ook maar *iets* ter wereld schelen wat er van Uzelf terecht kwam, en wat 'men' van U dacht? - - Ik geloof dat er geen beter middel is om te weten of men iemand waarlijk liefheeft, dan door zichzelve te onderzoeken in hoeverre men de bovenstaande Fransche definitie kan beamen. - Een vrouw die *zichzelve*, hare 'waardigheid', en haar 'eer' en wat-ook incluis, stelt *boven* hem dien zij liefheeft... weet **niet** wat liefde is...

Maar ik herhaal, ik vertel U hier *mijn* persoonlijke opvatting. Ik wil heel graag gelooven, dat er heel veel deugdzame echtgenooten, - koud als ijs, - en die geen zier om hun man geven, zullen zijn, die, dit lezende, zullen uitroepen dat ik een zeer verdorven schepsel ben. En ik wensch mij met hunne deugdzaamheid niet te meten. *Zij* zijn de soort vrouwen, die, als hun man ziek te bed ligt, naar hun eigen genoegens of vergaderingen trekken en hem overlaten aan gehuurde hulp van meiden of pleegzuster... *Zij* zijn de deugdzame huisvrouwen, die hun mannen voor zich laten werken en een duur huishouden laten betalen, maar die zelve nooit zorgen voor gezelligheid en huiselijkheid, omdat zij altijd uit zijn op hun *eigen genoegens*... *Zij* zijn de braven, die wèl willen trouwen, ook wel 't lijfsgenot willen van hun huwelijk, maar zich kwaad maken als ze zitten met de gevolgen, zichzelve beklagen om elk daaruit voortvloeiend pijntje of gedwongen thuiszitten, en ervoor bedanken de *zorg*, de *moeite*, de *last* van het kinderen-hebben te aanvaarden, evengoed als het genot

ervan; (zoodat ze hun man noodzaken tot een geheelen sleep van bediening, kindermeiden, verpleegsters, enz.). - 't Zijn deze soort vrouwen, die den mond vol hebben van hun 'vrouwen-waarde', en van 'wat zij aan zichzelf verschuldigd zijn'; en van 'vrouwendeugd' etc.... Ik voor mij heb méér achting voor menig 'gevallen-meisje' dan voor déze soort 'deugdzame' vrouwen...

Op één ding wil ik U echter nog met nadruk wijzen: Onderzoek Uzelve **of** gij dien man liefhebt.... (liefhebben en verliefd-zijn wordt zoo dikwijls verward, vooral als men nog heel jong is.) Stel U voor dat hij ziek was en lijdend, of een daad had begaan waarom de wereld hem verachtte... zoudt gij hem dan, óók onder *die* omstandigheden, *blijven* liefhebben? Zoudt gij den moed, de *begeerte* hebben, hem dan dagelijks te verzorgen, op te passen, zijn levensgezellin te zijn, alléén-levend vóór en dóór hem? - - *For better and for worse* staat in het Engelsch huwelijksformulier. Bedenk U goed **wat** dat 'for worse' alles kan in zichsluiten.

- Ik wil ten slotte hier nog voor U copieeren wat ik onlangs schreef in het Soerabayasch Handelsblad, naar aanleiding van een paar boeken van den onlangs overleden schrijver Max O'Rell.

'*Zelden b.v. heb ik een betere en mooiere definitie gelezen van Vrouwenliefde*, *dan deze*, *welke voorkomt in het Hoofdstuk:* "*Vrouwen Hebben Op Betere Wijze Lief Dan Mannen.*" (Wandelingen in het Rijk der Vrouwen). *De auteur eindigt namelijk dat hoofdstuk aldus:*

> *Op het oogenblik dat een vrouw zich geeft aan den man dien ze liefheeft, behoort ze hem toe met lichaam, hart en ziel. Haar liefde is haar leven, haar eenige gedachte, en*, *ik durf 't er bijvoegen zonder eenige oneerbiedigheid, haar godsdienst. Zij heeft dien man lief, zooals ze God liefheeft.*'

'*Hier spreekt Max O' Rell in enkele woorden dezelfde gedachte uit*, *die ik zelve heb neergelegd in* Het Eene Noodige, *en die ik nog steeds vasthoud als mijn heilige overtuiging waar het* echte *liefde geldt in ons vrouwleven. - Daarom trof het mij dat deze vrouwenkenner*, *die "de" vrouw heeft leeren beoordeelen in verschillende landen*, *geheel en al zoo denkt over haar*, *als ik 't doe op het punt van zich geven-in-lîefde!*'

Cajo.... Ik vréés dat die man U niet liefheeft. - Geef hem in elk geval zijn vrijheid terug; want hem op déze wijze vasthouden moet leiden tot Uw beider ongeluk. Als hij U in den grond werkelijk niet kan missen, dan zal hij zeker vanzelf bij U terugkeeren. M.i. kunt gij hem ook Uwerzijds *Uw* liefde het best bewijzen, door dit offer te brengen van hem zijn vrijheid te hergeven. Zeg hem dat *gij* hem blijft liefhebben, en hem zijn handelwijze vergeeft, en dat gij in geen enkel opzicht zijn carrière of plannen wilt bemoeilijken door hem aan zijn vroegere beloften te binden, juist *omdat* gij hem zoo liefhebt. Ik geloof dat gij hem daardoor Uw liefde het meeste toont. En, als hij U liefheeft, zal hij dat zelf leeren inzien, en misschien later tot U terugkeeren.... *Misschien....* Want een man stelt dikwijls zijn eerzucht boven zijn liefde. Hoevele mannen laten niet het ongefortuneerde meisje dat zij eens liefhadden in den steek voor 'de goede partij', die hen helpt aan relaties en protecties en geld!... Toen Bossuet een prachtige toekomst voor zich zag als R.K. geestelijke, vroeg hij zijn huwelijksbelofte terug van haar die hem haar heele jeugd had gegeven.... En zij offerde zich, en bléef hem liefhebben, uit de verte, háár deel van geluk zoekend in haar trots op zijn roem en haar blijdschap over zijn zelfvoldoening. - *Dat* was liefde!
-

Ik kan mij zoo begrijpen hoe bitter gij lijdt. Twijfel en spanning is nog erger soms dan de ergste zekerheid. - En ik kan U zoo weinig troost geven. - Alleen deze ééne, die ik waarachtige waarheid vind:

't Is better to have loved and lost....
Than never to have loved at all....

C.P. te Poortugael. Wil mij Uw adres opnieuw opgeven; ik zal U dan het versje toezenden met de opmerkingen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Bericht.

Vereeniging Tesselschade. Examen Kinderjuffrouw.

Utrecht 2-10 Juni. Geëxamineerd 36 candidaten. Geslaagd: B.J. Albers, E. Croese, F. Brinckman te Groningen; T. Postma, Almenum; E. Koeberg, M.L.A.E. van Oortmerssen, A. Neukirchem te 's Gravenhage; W.C.I. Augustijn, S.W. van der Plaats te Utrecht; A.J. Swart te Franeker; J. v.d. Woude, M. Dijkstra, A. v.d. Meulen Kunee te Harlingen; M. Nolte, E. Bos, M.D. Bax, A. Visser, S. Ossedrijver, Z.E.M. Nissing, W.E. Nissing, E. v. Hackgenberg te Rotterdam; H. Neuhaus, A.J. Mink, M.A. Smies, G. Heidenrijk, M.C. Kruyt te Amsterdam.

22 Juni 1904.
17de Jaargang.
No. 52.

Bericht.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoed-corr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar**, **per adres**, **den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Over liefhebben door Anna de Savornin Lohman.

Ik moet beginnen met de beschamende meedeeling, dat ik mij zoo van tijd tot tijd wel eens recht boos kan maken.

Hiermede bedoel ik nu niet die m.i. zeer geoorloofde ja zelfs noodzakelijke boosheid, die in een heetbloedig mensch opkomt, waar hij dágelijks getuige is van allerlei gemeenheid, huichelarij, vuilheid, valsche schaamte, in één woord van al de weerzinwekkende onrechtvaardigheid, en walgelijke knoeierij, onzer 'geordende en beschaafde samenleving'. - - Want *die* boosheid vind ik niet alleen natuurlijk en gerechtvaardigd, maar zelfs goed. Een zachtheid en lievigheid die genoegen neemt met alle mogelijke schurkenstreken *is* geen deugd, maar eenvoudig een uiting van verregaande zelfzucht en onverschilligheid. Zie maar eens op Jezus (wiens naam zoo graag wordt aangehaald door de in lievigheid doende moderne menschen, die hem niet aannemen als Gods-zoon, maar wel beschouwen als hun ideaal en toonbeeld.) Was Christus altijd zacht en lief? Dreef hij niet de wisselaars uit den tempel op hardhandige wijze? - Sprak hij niet van adderen-gebroedsel? - Men behoeft de evangelies maar op te slaan om overal

voorbeelden te over te vinden van de gestrengheid en scherpte, waarmede Jezus geeselde en vervloekte het onrecht en de gemeenheid dezer wereld. En daarom is het m.i. een onzinnig beweren, juist van hen die zoo graag zijn naam in den mond nemen, dat de strijd in het openbaar tegen laagheid en onrecht afgedaan kan worden op liefdevolle wijze en met zachte en beminnelijke woordjes.

Maar niet over deze soort boosheid wil ik 't nu hebben. Op het geoorloofde, ja gebiedende daarvan kom ik misschien wel eens in een volgend artikel terug.

De boosheid die ik thans speciaal op het oog heb, is eene van het dagelijksche particuliere leven, zich richtend, soms te recht en soms ten onrechte, tegen hen die je lief zijn, maar die je op zoo'n oogenblik aanleiding geven tot een soms gerechtvaardigden en soms onbillijken (dat doet er eigenlijk niets toe) toorn op hen. -

Ik herhaal, ik moet de nederige bekentenis afleggen, dat ik mij op die wijze wel eens heel driftig kan maken op den een of ander van wien ik ontzettend veel houd. - Natuurlijk geeft zoo iemand er op dat oogenblik in *mijn* oogen alle aanleiding toe, dat ik mij boos maak. Het staat voor mij vast dat het gelijk aan mijn zijde is. - - Maar sinds ik ouder word, en meer en meer begin in te zien hoe kort toch eigenlijk het leven is, hoe gauw de dood komt, hoe weinige de jaren zijn waarin ik hen die ik lief heb zal bezitten, of zelve zal blijven in hun midden, sinds ik het graf reeds meer dan éénmaal zag opengaan om er een die mij héél lief was in te zien neerleggen, een die ik nóóit meer vergiffenis zal kunnen vragen voor een driftig woord, een heftigen uitval, nooit meer zal kunnen zeggen hoe lief hij of zij me was, nóóit meer... sinds dien tijd kost het mij zoo heel weinig moeite, zoodra mijn drift bedaard is, weer goed te worden, en het zoogenaamde onrecht dat mij werd aangedaan maar gauw te vergeten; omdat ik hem of haar die het mij aandeed immers zoo heel lief heb, veel te lief om door wrokken een enkel uur te kunnen bederven van dien korten ons toegemeten tijd, die leven heet. -

Vroeger, toen ik nog veel jonger was en het leven nog maar vóór me zag uit de verte, toen ik ook nog niet wist wat het is, zóó lief te hebben met je heele ziel en je heele zijn, toen kon ik wel eens soms uren achtereen mijzelf de beleedigde voelen, die haar in eigen oogen zeer gerechtvaardigden toorn blééf uitstorten over de aanleiding daartoe, en, in elk geval, vóór alle toenadering mijnerzijds, onvoorwaardelijk eischte dat de ander éérst zijn ongelijk zou erkennen....

Maar och, als je wat ouder wordt, als je de beteekenis van dat groote woord *liefde* hebt leeren vatten en verstaan in je zelf, en als er waarschuwingen in je leven zijn gekomen, in den vorm van ziekte en dood en scheiding.... hoe begin je dan te begrijpen dat ieder ontvliedend uur onherroepelijk is verloren, en dat het daarom zoo jammer is, zoo dom-jammer, er ook maar één dat mooi en vredig had *kunnen* zijn te bederven, door krakeelen met hen die je immers in den grond véél te lief hebt voor zoo iets als *twist*....

Je zoudt *alles* voor hen over hebben, je heele eigen-ik, je fortuin, je gezondheid, je leven misschien wel...! Maar om een klein gebrek in hun karakter, om een of andere onvolkomenheid die jezelf op je eigen manier toch ook weer hebt, verbitter je hun dagen en je eigene met ruziën en je boos-maken...

En, als je weer kalm bent geworden, en de donderbui is afgedreven, en je ziet dan terug op de oorzaak van je ergernis.... wat lijkt die dan klein en minderwaardig! Heelemaal niet de moeite waard om er zooveel verdriet en ergernis over te maken!

Je begrijpt dan zelf niet goed hoe 't mogelijk was, dat zoo'n nietigheid je zooveel booze woorden ontlokte, en je kon verleiden tot zooveel drift tegen een die je immers zóó lief is, ondanks al zijne of hare gebreken....

- - Maar 't allerergste is, als je *in angst* zit om die je lief ìs. Hebt ge ooit getwist met iemand die U dierbaar was, en later vernomen van zijn ongesteldheid, hoe onbeteekenend ook, of zelfs maar gevreesd zonder reden *dat* hij ongesteld worden zou vóór Uw twist was bijgelegd? - Een beter middel om je zelf en je eigen kwaadheid te verafschuwen dan *die* angst, ken ik niet. Al heb je ook 't grootste gelijk van de wereld gehad, al was hij of zij wien je toorn gold ook nog zoo onbillijk toen je in twist van elkaar gingt.... wat kan het schelen, hij lijdt immers, hij wordt je straks misschien door den dood ontnomen.... En ge waart zoo dwaas, zoo egoïst, zoo dom, je eigen geluk te verwoesten omdat je *gelijk* woudt hebben, omdat je, in je armzaligen hoogmoed, jezelf stelde boven je liefdegevoel. En nu is het te laat. Nu is hij weg. Nu is het uur, dat mooi had *kunnen* zijn, voorbijgegaan in nutteloos

getwist. En je zult straks misschien hooren dat hij ziek is; je zoudt er alles voor willen geven 't lijden dan van hem over te nemen, het te mogen verzachten.... ja, *dan* zou je ineens *alles, alles* willen doen. Maar wat in je *macht* stond: een beetje lief, een beetje toegevend, een beetje vergevensgezind zijn, dat weinigje, die toch zoo minieme kleinigheid van je eigen-ik een beetje achteruit zetten, dat wou je niet....

- - En nu is het te laat, misschien voor altijd te laat!...

O wie de marteling heeft gekend van zulke spanningsuren, die geeft liever alles toe; om terstond te vliegen in de armen van die hem dierbaar is in plaats van voor een tweede maal zulke vreeselijke oogenblikken te doorleven.... 't Leven is zoo kort, óók het langste leven! En het is zoo heerlijk daarin véél, véél lief te hebben! Laat ons dus niets van die mooie uren verkorten of bederven door eigen schuld. - O ik weet wel, de volmaaktheid bezitten wij geen van allen. En, wat mijzelve betreft, ik vrees dat ik mijn gansche leven wel blijven zal wat ik nu eenmaal ben, een hartstochtelijk mensch, die wel eens driftig uitvalt tegen een die me lief is.... maar ik heb dit ten minste geleerd dóór 't ouder worden, (dat een zeer leerzaam ding is), om zoo gauw mogelijk weer goed te maken, en bij te leggen, onverschillig of 't gelijk aan mijne zijde is of niet. - Alle gelijkhebberij en alle onrecht, je aangedaan door een die je lief is, weegt niet op tegen 't heerlijke, zalige gevoel van hem of haar te *bezitten* om lief te hebben. Je zult die heerlijkheid gauw genoeg moeten missen, omdat één van beiden heengaat voorgoed - of hij - of gijzelf. - -

> O lieb, so lang du lieben kannst,
> O lieb, so lang du lieben magst;
> Die Stunde kommt, die Stunde kommt,
> Wo du an Gräbern stehst und klagst.

- Van alle menschen op aarde geloof ik dat *zij* de beklagenswaardigsten zijn, die niet weten wat het is lief te hebben. Ik spreek niet van die schoone phrase uitgevonden om leege harten en hongerende zielen te bedriegen: *Algemeene menschenliefde.* Wij hebben allemaal noodig, buiten en behalve ‘de liefde tot de menschheid’, een hartstochtelijke, innige, zich gevende, zich offerende liefde aan enkele personen. Sommigen geven alles aan één, aan één man, aan één vrouw... Anderen verdeelen hun liefdeschat over meerderen, over hun gezin, over eenige vrienden,.. een of ander aan hun zorg toevertrouwde... Wie kent niet de aandoenlijk-sentimenteele genegenheid van ongehuwde tantes voor neven, van oude juffers voor een zielzorger of een jeugd-vriend.... En wie weet niet hoe trouw, hoe echt, hoe nobel de vriendschap kan zijn van sommige vrouwen voor elkaar; wie zag niet uit eigen aanschouwen de voorbeelden van toewijding en zelfopoffering waarmede zij, die nooit den moedernaam mocht hooren, zich ontfermde over de verlatene of zieke zuster die zij tegenkwam op haar pad, en haar koesterde en verpleegde, beter en trouwer dan menig moeder het doet haar eigen kind....

Maar er zijn er ook, en deze soort wordt stelselmatig aangekweekt door het feminisme, die niet kunnen liefhebben, die te veel bezig zijn met eigen ik, om te kunnen opgaan in één groot liefdegevoel.... Hen bekláág ik, vooral waar zij eerlijk genoeg zijn hun eigen armoede te erkennen. - Toen ik in Schotland was heb ik daar een onderwijzeres gekend, met zeer vele deugden, zeer vele beminnelijke eigenschappen, een knap uiterlijk, goede, innemende manieren. En toch was er ondanks hare vele voorrechten iets kouds, iets dors, iets leegs over haar, dat mij

pijnlijk trof van den eersten dag af. Ze heette ‘de vriendin’ van haar nicht de hoofdonderwijzeres, door wie ze ook aan de school was gekomen; want haar vader had haar liever thuis gehouden. Maar ik dacht dikwijls als ik die twee gadesloeg: Wat een koude vriendschap! 't Is waar, ze kibbelden nooit. Ze deden heel veel voor elkaar. Maar iets *warms*, iets van *teederheid*, was nooit in hun omgang, nooit in den blik hunner oogen, in hun begroeten bij 't weerzien, of hun afscheid bij scheiding. - Tegen mij verloor ze van lieverlede iets van de koel-beleefde terughouding, die ze tegenover anderen aannam. 't Was of mijn natuur, zoo verschillend van de hare, haar interesseerde. Als ik brieven kreeg van mijn vader, die toen in Indië was, of van een broer die me heel lief is, en ik straalde van blijdschap daarover, dan kon zij mij zoo half-spottend, half-hongerig-verlangend aankijken. En dezelfde uitdrukking kwam in hare oogen, wanneer ik mijn vrije Zondagmiddagen geheel en al vulde met heel-lange brieven aan mijn vader, niet bij wijze van plicht maar uit liefdebehoefte. - Haar blik rustte dan, als ik van mijn brief opkeek, soms op mij met een mengeling van medelijden en van be-

geeren, die ik toen niet begreep omdat ik er nog te jong voor was. Maar eens zei ze in een bui van plotseling vertrouwen: ‘Ik heb niemand van wien ik eigenlijk véél houd. - Ik heb een vader en elf broers en zusters; en ze zijn allemaal heel goed met me. Maar véél van hen houden, neen! - Ik geloof niet dat ik dat gevoel begrijp!’ - -

‘En je vriendin dan?’ - vroeg ik....

Zij glimlachte op haar kalme, koele manier, en zei onverschillig: ‘O jawel, ik houd natuurlijk van haar. Maar toch niet op zoo'n manier, dat ik er in opga. Ik kan mij zoo iets niet voorstellen.’

Van dat oogenblik af leek zij mij zoo arm, ondanks haar werkelijk-vele voorrechten zoo nameloos arm. - En toch geloof ik, dat zij door hare eerlijkheid nog gelukkiger was, dan vele anderen die ik later ontmoette, en die even liefdeloos en eenzaam door 't leven gaan, maar niet eens den moed hebben hun eigen toestand oprecht onder de oogen te zien....

Hoe dat zij, men kan zijn eigen karakter en aanleg zich niet geven. En wie dus zoo is gemaakt, dat hem de kracht tot liefde geven en liefhebben geheel ontbreekt, die is in den waren zin des woords een misdeelde, dien men meer moet beklagen dan hardvallen.

Wij echter die *wel* weten wat liefde is, en *wel* liefde vermogen te geven, wij mogen wel zorgen, dat wij ons eigen geluk ons zelven niet verkorten en bederven door eigen schuld. Want, so wie so, is alle geluk reeds broos genoeg, omdat het is van deze vergankelijke aarde waarop *alles* broos is en vergankelijk.

Duitsche humoristen over de vrouw.

I. Lichtenberg. (1742-1799).

1.

Er bestaat bij meisjes een zekere maagdelijkheid van ziel en een *moreele* ontmaagding; deze laatste vindt bij velen reeds zeer vroegtijdig plaats.

2.

Indien men de beide geslachten niet aan hun kleeding kon onderkennen en men het verschil in geslacht moest *raden*, dan zou er een geheel nieuwe wereld van liefde ontstaan. Dit thema verdiende met wijsheid en wereldkennis in een roman te worden behandeld.

3.

Zonder twijfel is de mannelijke schoonheid nog niet genoeg door *die* handen geteekend geworden, welke alléén in staat zouden zijn ze te teekenen, namelijk door *vrouwenhand.* Mij is het steeds aangenaam, wanneer ik hoor van een nieuwe dichteres. Als zij zich maar niet vormden naar de gedichten der mannen, wat kon daar dan niet worden blootgelegd!

4.

Dienstmeisjes kussen de kinderen en schudden ze hartstochtelijk, wanneer zij door een *manspersoon* worden waargenomen; daarentegen gaan zij er stilletjes mee om, wanneer zij door *vrouwen* worden gadegeslagen.

5.

In het gansche gebied van zucht naar verandering, die het vrouwelijk geslacht kenmerkt is die naar verandering van haar *naam* wel de sterkste.

II. Jean Paul Friedrich Richter. (1763-1825).

1.

Vrouwen houden van *kracht*, zonder die na te bootsen; mannen van *teerheid*, zonder die te beantwoorden.

2.

Een vrouwenhart gelijkt dikwijls op marmer: een bekwame steenhouwer doet dikwerf duizend slagen, zonder dat het Carrarisch blok ook maar eenigszins op de gewenschte lijn een barst gaat vertoonen; maar op éénmaal breekt het uiteen, juist in den vorm, dien de bekwame steenhouwer er zoo langen tijd met hamerslagen aan zocht te geven.

3.

Hoe vele edele vrouwen, die het in den beginne hooger stelden te bewonderen dan bewonderd te worden, werden later krachtig, vol kennis, bijna groot, maar ongelukkig, behaagziek en koud, - enkel omdat zij slechts een paar armen vonden, maar geen hart, en omdat haar eigen warme en aanhankelijke ziel geen evenbeeld aantrof! De boom met de bevrozen bloesems staat daar dan in den herfst hoog, breed, groen, frisch en lommerrijk, maar met leege takken zonder vruchten.

4.

De man ga, wanneer hij door verdriet gekweld wordt, tot een vrouwenziel. Nooit is een vrouwenstem schooner dan in 't troosten.

5.

Vrouwen *minnen* alles wat zij *bewonderen.*

6.

Een schoone vrouwenziel zoekt als de bij niets dan bloesems en bloemen, maar een ruwe zoekt evenals de wesp slechts vruchten.

7.

De vrouwen zijn nog tienmaal listiger en valscher jegens elkander dan jegens ons; wij echter zijn jegens onszelven bijna nog redelijker dan jegens haar.

8.

Meestal is voor een vrouwenhart een vriendin te *onmannelijk* en een vriend te *onvrouwelijk.*

9.

In de werkelijkheid neemt men lichter deel in *ongelukkige* liefde dan in *gelukkige.*

10.

Een echtgenoot moet bij alle berispen en bevelen van zijn vrouw steeds bedenken, dat haar, omdat zij zich ondergeschikt en onderworpen voelt aan het recht of aan het geweld, alles veel harder voorkomt.

11.

De meeste echtelijke tweedrachten komen niet daaruit voort, dat men elkander de waarheid zegt, maar daaruit dat men deze, onbekommerd om het juiste oogenblik, *dadelijk* uitspreekt.

12.

Vele oneenigheden in den echt komen daarvandaan, dat men verlangt dat de echtgenoot de liefde raden zal, die men te trotsch of te beschaamd is *zelf* uit te spreken.

13.

Wie nooit vrienschap of liefde zocht, is honderdmaal armer dan wie die beide verloor.

14.

In de vriendschap zijn groote offers gemakkelijker dan kleine: men offert haar dikwijls liever zijn leven dan een enkel uur, liever een deel van zijn vermogen dan een kleine verkeerde gewoonte. De oorzaak hiervan is deze, dat een groote opoffering geboren wordt uit geestdrift, een kleine daarentegen uit verstand.

III. Ludwig Börne. (1786-1837).

1.

De geest van den man gelijkt een zonnighelderen dag, die van de vrouw een maanhellen nacht; - en de donkerste dag is lichter dan de helste nacht. Maar de dag verduistert de sterren en maakt alle leven aardsch, terwijl de nacht allerlei werelden te voorschijn roept en het leven hemelsch maakt. De dag brengt gloed en dorheid en haat; alles uitdrogend en verlichtend, verdeelt hij de meest verwante dingen, tot zelfs hun schaduwen; de nacht daarentegen brengt zachtheid, dauw en liefde, en alle grenzen uitwisschend, verbroedert hij wat elkander vijandig en vreemgezind was.

2.

Het is moeilijk te beslissen wat wel een verdrietiger bezigheid is: lampen schoonmaken of vrouwen door redelijke gronden overtuigen.

3.

De eigenzinnigheid eener vrouw is een op zeer wonderlijke wijze versterkte veste. De gracht ligt *achter* den wal: heeft men eenmaal de steilste bezwaren overwonnen en gelooft dat nu alles voorbij is, dan ontdekt men eerst dat het moeilijkste nog te doen is overgebleven.

4.

De vrouwen hebben haar wispelturigheden, omdat zij te goed zijn om het *kwaad* volgens *beginselen*, en te zwak om het *goede* op *duurzame* wijze te betrachten.

5.

Het grootste huiselijk ongeluk, dat een man kan overkomen, is dat zijn vrouw eens tegenover hem in 't gelijk is, nadat hij haar dit eerst betwist heeft. Dit enkele kleine gelijk-hebben dient haar voortaan als een fleschje rozenolie; daarmede maakt zij twintig jaren lang al haar spreken en beweren welriekend.

Medegedeeld door Dr. W.F.

Drie Sprookjes door Else van Brabant.

I. Russische Melodie.

‘Ik kan maar niet vergeten,
Hoe droef ik vroeger leed,
En wat ik uit verlangen
Naar groote liefde deed.
Ik kan maar niet vergeten,
Hoe droef het mij verging,
En wat ik kwam te weten
Van u... mijn lieveling.
Ik kan maar niet vergeten,
Dien allerlaatsten stond
... Die allerlaatste woorden,
... Die woorden... uit uw mond.’

Wie hoorde de zwaarmoedige melodie? - Wie hoorde de weemoedige woorden met de klagende tonen mederuischen? - Wie hoorde het fluisteren van de droevige geschiedenis - niet nieuw, maar oud... zoo oud!

Op de eenzame Russische vlakte stond een oud, eenzaam huis.

De boer, die er in woonde, was rijk. Hij dronk zich iederen dag dronken en dan sloeg hij zijn dochter, zijn eenig kind.

Zijn vrouw was dood.

Ina, het meisje, groeide schoon op.

Zij was bang voor haar vader, maar ook voor hem alleen, want verder deed niemand haar kwaad; maar ook geen goed. Zij lieten haar stil rondloopen op de hoeve. De hond en de kat en andere huisdieren werden haar beste vrienden.

Tot zij groot geworden was.

Toen trok er een schilder door het land. Die schilderde haar na op een eenzame plek in het bosch, een uur ver van het huis af, waar hij haar vond dwalen.

Zij moest daar heel dikwijls komen en heel in het geheim. Nu, dat trof goed, want zij had niemand om haar geheimen aan te vertellen.

En zij zag zijn mooi werk.

En zij bewonderde hem.

En hij was heel vriendelijk voor haar, en heel teeder.

En zij kreeg hem lief.

En toen de dag kwam, dat hij zou heengaan, was het, alsof haar hart zou breken.

Hij zei: het kon niet anders, want hij was arm, heel arm. En hij moest nu terug naar de groote stad, waar hij met hard werken zijn brood verdiende, met veel moeite, voor zich alleen.

De stad - ze had er van verre wel eens de torens van gezien, als ze op de heuvelen stond. Ver weg lag de stad.

En toen haar droefheid grooter en grooter werd, en wanhoop werd, troostte hij haar inniger en inniger.

Maar hij ging toch.

Bij het eerste gerucht, van wat er was gebeurd, wilde haar vader haar doodslaan.

Zij vluchtte het huis uit; en zij legde een weg af van een ganschen dag naar de stad, waar **hij** woonde.

Hij had haar dien laatsten dag een zakboekje gegeven, waar zijn naam in stond en mooie kleine teekeningen; ook haar eigen portret, verscheidene malen.

Den naam liet zij lezen aan vreemde menschen, bij haar aankomst in de stad. En wonderlijk gauw wist men haar te wijzen, waar hij woonde.

Een groot huis!

Zij herkent hem, als juist voor hèm de deur geopend wordt, en zij snelt hem na het huis in, een kamer in, vóór hij het bemerkt.

Daar blijft zij plotseling sprakeloos staan.

Een vrouw, een mooie, rijke vrouw in die kamer, en mooie, vroolijke kinderen.

Hij schijnt niets onthutst over haar verschijning daar.

'Vrouw, hier is dat mooie meisje uit het bosch, waar ik je van verteld heb. Zij zoekt een dienst hier in de stad....'

'Ik zoèk geen dienst,' zegt zij trotsch, en zonder een woord meer, wendt zij zich af - het huis uit - den terugweg op.

Hoe komt het, dat het fiere jonge meisje, kort daarop den ouden, grijzen veenboer heeft getrouwd, die ver van haar hoeve op het veenland woonde?

Het was een oude makker van haar vader. Hij dronk niet, hij was goed.

Op de hoeve, onder het werk zingen boerenmeisjes het eentonige lied:

'Ik kan maar niet vergeten,
Hoe droef ik vroeger leed,
En wat ik uit verlangen
Naar groote liefde deed...
Ik kan maar niet vergeten,
Hoe droef het mij verging...

Zij hoort de woorden...

Zij zingt ze niet.

De geschiedenis van de dochter van Victor Hugo.
(Naar Ludwig Wurzburg, door Snowa).
(Slot).

Dit leven had zoo verscheidene jaren geduurd, toen Pinsen ten laatste besloot zich voorgoed vrij te maken. Hieruit leidde men af, dat hij òf spaarzamer geworden moest zijn, òf nieuwe bronnen gevonden hebben. Hij vermeed zorgvuldig alle ontmoetingen met Adèle, die tengevolge van deze verwaarloozing diep melancholiek werd.

Aan haar uiterlijk besteedde zij minder zorg dan ooit en zij kon heele nachten in haar kamer op en neer loopen of wel ze dwaalde rond verkleed als man en met een stok gewapend. Dit laatste deed zij voornamelijk om zich zoo noodig te kunnen verdedigen.

Dit echter dient vermeld te worden dat hoe excentriek ze ook mocht wezen, haar zedelijk leven steeds onberispelijk gebleven is.

Behalve het geld, dat zij aan Pinsen gaf, was spaarzaamheid haar voornaamste drijfveer en zij zonderde voor zichzelf slechts het hoogst noodige af om een bestaan te leiden, zooals ik beschreven heb.

Omstreeks dien tijd liep het gerucht, dat Pinsen zich verloofd had met een jong meisje uit Dartmouth, de dochter van een der rijkste families uit Nova Scotia.

Zoodra Adèle zekerheid had omtrent dit bericht, hield zij een beraadslaging met Mr. Motton. Deze bracht dadelijk den vader van het jonge meisje met den stand van zaken in kennis, waarop de verloving onmiddellijk verbroken werd, en de familie allen verderen omgang met Pinsen afsneed.

Eenige weken na deze gebeurtenis werd het 16e regiment overgeplaatst naar Barbados.

Ondanks een voorval, dat veel opzien gebaard had en waarvan Pinsen de hoofdpersoon was, besloot Adèle Hugo hem te volgen, hopende, dat hij na alle wereldsche vermaken genoten te hebben, datgene zou vervullen, hetgeen zij beschouwde als een heilige belofte, die hij moest nakomen.

De kans bestond, dat den luitenants een kort verlof zou worden toegestaan, teneinde zich later in het nieuwe garnizoen weer bij het regiment te voegen.

Adèle, die Pinsen nooit meer sprak, wist niet wat zijn plannen waren en om hem niet uit het oog te verliezen, pakte zij geregeld elke week haar koffers en reed naar de boot voor Liverpool om aan boord te gaan, mocht Pinsen zijn vaderland willen bezoeken.

Deze voorzorgsmaatregel bleek echter overbodig te zijn, want toen het regiment het garnizoen verliet, ging hij mee naar Barbados.

Adèle volgde hem naar West-Indië, waar zij naar men zegt, eenigen tijd hetzelfde leven leidde.

Pinsen wist zeer goed, dat de ontberingen, die de arme vrouw zich getroostte, om zijnentwil geschiedden, maar hij was een door en door hartlooze en zelfzuchtige man zonder eenig gevoel, die geen ander ideaal kende dan zoo goed en gemakkelijk mogelijk te leven.

Een collega van hem, die gelijk met Pinsen bij het 16^{e} regiment diende, gaf de volgende beschrijving van hem.

‘Albert Andrew Pinsen kwam in 1861 als luitenant van het 16e regiment 2e bataillon naar Halifax Nova Scotia. Hij was een groote fat en had bij zijn collega's den bijnaam van ‘de Baron’. Zijn vader was een dominee zonder middelen, en ‘de Baron’ verkeerde in voortdurende geldverlegenheid. Zijn leeftijd is altijd een geheim gebleven, zelfs voor zijn meest intieme vrienden. Hij verfde zijn haar en zijn knevel en blankette zijn gelaat om de rimpels te verbergen.

Hij werd met zijn regiment overgeplaatst naar Barbados, vervolgens naar verschillende West-Indische plaatsen, in 1869 naar Dublin in Ierland en eindelijk in 1870 naar Canterbury in Engeland. Hij was inmiddels kapitein geworden en huwde daar een Engelsche dame, de dochter van een resident, van Norwood, een plaatsje bij Londen, die naar men zeide een jaarlijksch inkomen had van 1500 pond sterling. Niemand in het regiment heeft ooit iets geweten van zijn betrekking tot Adèle Hugo.’

Adèle met al haar excentriciteiten heeft altijd haar vrouwelijke waardigheid opgehouden en nooit iets gedaan harer sekse onwaardig.

Haar ziekelijke neiging, die door de langdurige afzondering allengs een manie werd, was wel eenigszins een familiekwaal. Zoo werd de broeder van Victor Hugo, Eugène, plotseling krankzinnig ten gevolge van een ongelukkige liefde.

Adèle verliet de West vergezeld van een

verpleegster en ging naar de Ver. Staten, waar zij opgenomen werd in een toevluchtsoord. Hier bleef zij tot haar dood, zonder haar ouders, noch haar verdere familie te hebben weergezien.

Zoo stierf het laatst overgebleven kind van Victor Hugo gelijk het geleefd had, - alleen, onbekend en niet betreurd.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Geachte Heer* Naaktgeboren.

Uw aanval in 'De Hollandsche Lelie' op de Theosophie, als zou deze 'gladweg in strijd' zijn 'met alle waarneming en wetenschap', zal menigeen kunnen goedkeuren, die tusschen waarneming en wetenschap verband erkent. Verstaat men daarentegen onder wetenschap een phrasensysteem, dat met waarneming niets te maken heeft, dan zie ik niet in, waarom de Theosophie of eenig ander stelsel voor iemand, die dit met de moedermelk heeft ingezogen, niet evenveel recht van bestaan zou hebben als uw Christelijk dogma van zonde en verzoening. Uw geweten spreekt van een oordeel, omdat u dit van kindsbeen af misschien geleerd hebt, of omdat deze voorstelling u aangenamer is dan die van de Theosophie. Maar welke waarneming of welke wetenschap, op waarneming gebaseerd, wijst op zonden en tekortkomingen, verzoend door het bloed van Christus of van eenig ander zondebok?

Met het beantwoorden van deze vraag zult u verplichten
Uw dw. dr.
F.H. COENEN.
Lezer v.d. 'Hollandsche Lelie'.

II.

Hooggeachte Redactrice!

U zult me wel toestaan met een enkel woord te antwoorden op de ingez. stukken der heeren Huysman en Fokkens in Uw blad van 15 dezer, zoo ook op Uw noot bij het stuk v/d. heer Huysman. En dan moet ik zeggen dat ik het niet met U en hen eens ben, en dat m.i. *galanterie*, of laat ik liever zeggen *hoffelijkheid* tegenover vrouwen, die naast den man voor haar brood werken, volstrekt niet 'bespottelijk en onbillijk' is.

Natuurlijk, wanneer vrouwen zich op het terrein van den man begeven moeten zij alles meemaken, en hebben zij geen *recht* op eene hoffelijke behandeling; maar wanneer zij van de zijde der mannen met hoffelijkheid worden bejegend strekt dit den man tot eer.

En wanneer nu in den Bond van boekhandelaarsbedienden een voorstel ter tafel komt om vrouwen uit den bond te weren, blijf ik dit een minder galant optreden noemen, dat niet pleit voor den ruimen blik der voorstellers.

Dat het voorstel werd verworpen deed mij veel genoegen!

En waar de heer Fokkens beweert dat de patroons het geld in den zak steken, dat dames niet uitgeven aan bier en sigaren, vermoed ik dat hij hiervoor geen bewijzen zal kunnen bijbrengen. Wel weet ik dat vrouwelijke bedienden het op deze wijze uitgespaarde geld besteden aan het nemen van lessen, het maken van een uitstapje, of er een ander gepast gebruik van maken. Dat vrouwen veelal minder behoeften hebben dan mannen, zal de heer F. mij toestemmen - dat de patroons hiervan profiteeren door de salarissen hunner vrouwelijke bedienden te drukken, stem ik niet grif toe. Hier, gelijk overal, zal wel de spreuk van toepassing zijn dat een *goed* arbeider zijn loon waard is, en dat *goede* vrouwelijke bedienden wel evenveel salaris zullen ontvangen als haar mannelijke collega's.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen. Ten slotte m'n *boutade* over het gedwongen werkzaam zijn van dames in zaken, die zooals vanzelf spreekt *als zoodanig* moet worden opgevat.

Want ik stem het den heer F. toe, dat dames die het niet noodig hebben, geen gratis diensten moeten presteeren, zooals b.v. vertaalwerk verrichten uit liefhebberij e.d.

De strijd om het bestaan is voor vele harer zusteren zonder dat al zwaar genoeg.

Mijn dank voor de opname dezer regelen waarmee ik, van mijn kant althans het debat wensch te sluiten.

Oom LEO.

Noot red:
Ik ben het geheel ééns met het slot van het ingez: stuk van den heer Fokkens (vorige Lelie), die zich daarin op mijn meening beroept.

Brieven van een Haagsch meisje.

III.

Beste Ciel.

Nu weet ik wat *Liefde* is... -!!!!

Neen, je raadt alwéér mis wanneer je denkt dat ik geëngageerd ben. En ook ‘bemin’ ik niemand in stilte.... Zóó iets ‘verachtelijksalledáágs’ en ‘leelijk-zinnelijks’ *is* liefde ook heelemaal niet! Liefde is héél wat anders.... Maar laat ik nu niet vooruitloopen.... Je weet dan, want ik heb 't immers aan je geschreven op die briefkaart, dat Ellie's zeeofficier in behouden haven is teruggekeerd, na zijn Oostreis! Hij is nu op non-activiteit, heeft kamers gehuurd in 't pension van Marie Waanders (op *mijn* recommandatie), en zit den halven dag bij ons, om te genieten van Ellie's lang-ontbeerd gezelschap; plat-uitgedrukt om met haar te ‘vrijen’, zooals onze werkster zegt, die uit Friesland komt en er nog hééle ‘ongemanierde’ woorden op nahoudt, volgens onze Anna.... Onze Anna spreekt altijd heel netjes van ‘De juffrouw d'r galant’. En, als ‘de galant’ en Ellie samen zitten kijken in één illustratie, en ze

moet binnen komen met een boodschap, dan slaat ze zedig-welopgevoed haar oogen neer. Anna is een type van 'n hedendaagsch, Haagsch dienst-'meisje'. Je moet haar Zondags zien uitgaan, met 'n fijn grijslaken wandelpak, heel-goed-zittend, en met glacétjes aan, en een grooten modehoed op met struisveeren, en met een dikken horloge-ketting om haar hals bengelend. Met dat al flatteert haar Engelsche muts en zwarte japon met geborduurd schort haar oneindig meer, dan al haar Zondagsche tooi. Ze heeft een lief gezichtje, en met zoo'n flatteerende muts en zoo'n helderwitte boezelaar ziet ze er zoo allerliefst uit, dat Jetteke zegt: 'Je zoudt er meid voor willen wezen om je zóó te kunnen kleeden'. Ik troost haar dan met het pleegzusterschap. Dat is heusch voor ons dames een heele uitkomst om ons flatteerend te kleeden! Een leelijk mensch ziet er nog presentabel uit met zoo'n coquet verpleegster-mutsje!

Maar Jetteke is nog niet oud genoeg voor zulke 'laatste pogingen,' als pleegzusterworden. - Ze heeft ook zelve een veel te leuk gezicht, om niet buiten en behalve *zulke* impulsies van 'nuttigheid' nog wel te durven rekenen op trouwen op de ouderwetsche manier van uitgaan-meisje....

Nu verder over Ellie en haar 'Joop.' - 't Is hier zoo veel vroolijker en gezelliger in huis, nu wij den halven dag een manspersoon over den vloer hebben. Hij is heusch een gezellige, opgewekte jongen. En, vanwege de rooskleurige stemming waarin hij natuurlijk verkeert, is hij voor ons allemaal heel gedienstig en 'broer'-achtig. - Dat Ellie 'straalt' behoef ik je niet te zeggen. Ze is overgelukkig. Tante ook is erg in haar nopjes. De trouwdag is al zoowat vastgesteld. Jetteke verdiept zich druk in modeplaten voor haar japon. (Zij, Adrie van Leuven, Miesje de Veeren, en Willy Selvet zijn de bruidsmeisjes). - En wat *mij* betreft, 't gaat mij als onze bovenvermelde werkster, die ik in de gang hoorde zeggen tegen Sien, toen ze Ellie en Joop op een keer had verrast bij een vertrouwelijk samenzijn: 'Nou, ik mag zoo'n vrijerij wel ereis in huis; 't geeft een heele tierigheid. De "kienders" binnen ook maar ééns jong!'

Ja heusch, 't geeft 'tierigheid' in huis. 't Is alsof 't zoele, warme, mooie voorjaar buiten nu ook leeft en bloeit bij ons in huis. Soms word ik er wel eens even stil van, en gaat het zoo'n beetje weemoedig door me heen: 'Dat is toch maar je ware vrouw-geluk, dat wat Ellie nu krijgt. Zal *ik* dat nu nóóit leeren kennen?' - Maar enfin, zulke gedachten beletten me toch niet om van ganscher harte in háár geluk te deelen. Integendeel, ik geloof hoe meer je er voor méévoelt en het begrijpt, hoe hartelijker je bent in zoo'n geval....

Je denkt nu zeker, dat ik door Ellie en Joop zoo'n juisten blik in 'De ware liefde' heb gedaan. Maar ik verzeker je dat die twee 't samen véél te druk hebben, om aan anderen les te geven in de questie wat 'Liefde' is, en wat niet.... Wel echter zijn zij de middelijke oorzaak van de openbaring daaromtrent, die Clotilde mij gedaan heeft. Ze zaten namelijk eergisteren 's avonds in de schemer - in de serre.... En Clotilde, die thee schonk, had al een paar maal geroepen, of ze nu niet binnenkwamen. En ze riepen erg vaag van 'Ja' en 'We komen straks' - En ik wil niet ontkennen dat ik een paar verdachte geluidjes heb gehoord, die wel iets geleken op 't geen men 'kus' pleegt te noemen. En 't is óók waar, dat je van uit de kamer zien kon, hoe Joop vreeselijk dicht bovenop den stoel zat geschoven van Ellie. En hoe hij heel bijzondere dingen scheen te zien aan haar vingers; want z'n handen waren steeds met de hare bezig....

Enfin, jij Ciel, die de jongste bent van jullie eens zoo groot gezin, jij hebt óók wel eens een verliefd paar bijgewoond, hè? - Ik zal je dus geen verdere beschrijving geven van 't doodgewone geval.... Clotilde intusschen wordt al rooder, vooral de

punt van haar spitsen neus! Al zenuwachtiger rammelt ze met de kopjes. Al scherper trekken haar mondhoeken naar beneden...

En, ineens, - ik kijk verbaasd op van mijn handwerk, - breekt het los tegen mij:

‘'t Is dégoûtant.... 't Is eenvoudig-weg dégoûtant.... Bah! - Zoo'n op-elkaar-omhangen.... zoo'n lage, zinnelijke opvatting. - Dat Ellie zich niet schäámt!’ - -

‘Maar lieve hemel Clo,’ zei ik, ‘waarom *zou* ze. Wat doet ze dan voor kwaad?’ -

Nu, en *toen* kreeg ik die les over de *echte* liefde, waarvan ik je daarnet sprak. ‘De liefde’ - heeft Clotilde mij uitgelegd - ‘de echte, ware, de *ziels*liefde, die veracht ‘de zinnen’ en ‘de begeerte’ en ‘het vleesch’! ‘De liefde der toekomst’ - zei ze - ‘is een ideale vereeniging van twee zielen, vrijgemaakt van het stof, zich wijdend aan de menschheid in elkaar!’ -

Ze zei nog veelmeer, maar ik kon haar verhevenheid niet allemaal tegelijk in mij opnemen! 't Duizelde mij een beetje. En ik werd ook afgeleid door, en moest lachen om Joop, die net stil was binnengekomen en achter haar rug stond grimassen te maken. -

'Zoo zoo Clodje,' zei hij, (ze wordt altijd heel woedend als hij haar zoo noemt): 'Dat heb je daar mooi gezegd hoor! En voor *dat* soort liefde heb je natuurlijk geen mannen meer noodig? *Wij* hebben dus afgedaan.' -

Je hadt moeten zien, Ciel, met wat vurige, vernietigende blikken van oudejuffers-mannenhaat ze zich naar hem omkeerde. Niet alleen de punt van haar neus was rood; ze was heelemaal blauwpaars van toorn en woede.

'Ja zeker' - zei ze - 'Jullie, lage, zinnelijke, brute wezens hebben we niet noodig. Wij, nieuwe vrouwen, leven niet voor ons zelf, en om voor jullie slavin te spelen. Wij wijden ons aan de menschheid, en aan ons moeder-instinct.' -

'Ik dacht anders, dat je om moeder te wezen toch eerst een man noodig hadt,' - zei Joop weer, - onverstoorbaar.

Maar Clotilde hoorde 't niet eens. Met uitgestrekte armen zwaaide ze voor zich heen, en riep ons toe: 'Ik *voel* me moeder - Ik *voel* het in me, 't moederschap;... het heilige, aanbiddelijke moeder-instinct.' -

't Was een vréése lijk oogenblik.... We schrokken alle-drie geweldig. Want we dachten heusch dat de eerzame, deugdzame Clotilde.....

Ze is verleden winter een heelen tijd ergens buiten geweest, in een 'kolonie' van 'geestverwanten' - - Je hoort wel eens meer van zulke plotselinge uitbarstingen van het 'zwakke vleesch' bij al te 'geestelijk'-aangelegde, verouderende juffrouwen. -

En haar oogen rolden zóó vervaarlijk. En ze zag er zoo geëxalteerd uit! - Om kort te gaan, voor mijn verschrikten geest doemde plots een vreeselijk visioen op, van een wanhopig-geschandaliseerde tante, en van Clotilde, niet meer Bestuurslid van de Zedelijkheids-Bewustzijn-Vereeniging, maar integendeel behoorende tot de 'schepsels' aan wie die Dames hun Bekeeringsijver wijden.... En ik *zag* dat Joop óók zoo iets dacht, aan de richting die zijn blikken namen naar Clotilde's taille, die in haar reform-zak toch al altijd een verdacht voorkomen heeft met dien vooruitspringenden buik....

Maar 't *was* zoo erg niet! - 't Vervolg 'belehrte uns eines Besseren.' - Clotilde's moeder-gevoel en moederschap en moeder-instinct is van héél onschadelijken aard gebleken. Ze is alleen maar 'n moeder van.... 'De menschheid' - - (excusez du peu). Ze voelt zich 'Moeder' van 'Het Kind' en van 'De Maatschappij' - - 'in den ruimsten zin' - zegt ze.

'Nu dan kan 't geen kwaad' - zei Joop gerustgesteld. -

- - Ze begreep hem niet. Maar ze werd boos omdat hij ''n bruut' was; zooals ze verachtelijk zei.

Dáárop werd Ellie óók boos, omdat ze niet verkoos dat haar zuster Joop 'uitschold'. - - En ze riep mij tot getuige: 'Of *ik* dat zou willen verdragen als *ik* geëngageerd was.' -

Ik gaf haar gelijk. - En Joop, om te sussen, troonde ons beiden, Ellie en mij, mee de kamer uit, Clotilde alleen latende met haar 'liefde' en haar 'moeder'-instincten. -

Je ziet dus, alles gaat tegenwoordig andersom dan vroeger. 't Is niet het gewone, simpele jonge-menschen-geluk van Ellie en Joop, die samen gaan trouwen, 't is de

oude-jufferswijsheid van de mannenhatende Clotilde, waardoor ik heb vernomen *wat* nu eigenlijk is: *De ware liefde* en *Het moeder-instinct....*

Je LOUT.

Brieven uit de Thüringerwouden. I.

ILMENAU, 5-4 '04.

Auf den Kickelhahn.

(Der Greis auf den Kickelhahn.)

Der Du von dem Himmel bist
Aller Leid und Schmerzen stillst
Den, der doppelt elend ist,
Doppelt mit Erquickung füllest,
Ach, ich bin des Treibens müde
Was soll all der Schmerz und Lust?
Süsser Friede komm', ach
komm' in meine Brust.

Ueber alle Gipfeln
Ist Ruh;
In allen Wipfeln
Spürest Du
Kaum einen Hauch.
Die Vöglein schweigen im Walde,
Warte nur, balde
Ruhest Du auch.

GOETHE.

Hier, op den Kickelhahn, in een van zijn laatste levensdagen op de bank vóór de Goethehütte, met uitzicht vèr,... eindeloos verre... tot op Thüringen's hoogste kammen, toen de zon langzaam ter kimme neeg.... wegzinkend

tusschen twee zwarte bergtoppen.... en de vredige nacht van uit het Oosten geheimzinnig op de donkere wouden aantoog, om ze te hullen in zijn sluiers van vredige rust, heeft de grijze poëet die woorden gedicht....

Süsser Friede komm', ach
komm' in meine Brust.

Hij heeft er den vrede gevoeld van den komenden nacht....

Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Maar gij, reizigers, die in de maanden Juli of Augustus hier rondtrekt, en bij drukkend weer U tegen de glooiende bergpaden opwerkt, in een loome windstilte, als de lucht onder de sparren bezwangerd is van menschenstemmen, de grond bezaaid met vette boterhampapieren die ge opzij ruimen moet, om U een zitplaatsje te zoeken, ge kunt nooit het genot gehad hebben dat Goethe daar boven vond bij zijne Hütte, als het reizend publiek afgetrokken was.

Ja, als ge bleeft, zou het kunnen zijn, als ge U een nachtwandeling getroostet terug naar Ilmenau, maar wat is *dàn* nog het *zomersche* Thüringerwald in vergelijking bij wat het *nu* is.

Hebt ge ooit gezien in Zwitserland de stille grootschheid van de kale sneeuwgebergten..? Kom dan zien de wouden hier, waar de sneeuw onbevlekt ligt tusschen de trotsche Tannen, voeten hoog, waar de wind nog rein is van menschenstemmen, in dit seizoen, wanneer in de dalen de lente reeds nadert en hier boven sneeuwstormen over de toppen bulderen. Dan vliegen en dansen de hoenders van Andersen rond tusschen de sparren bij groote vluchten.... doen rondedansen om de slanke stammen, vliegen weer òp, naar de kruinen, waar Vader Wind hen weer meeneemt om ze te voeren naar nòg hoogere toppen... ze speels warrelende door nieuwe hemelkolonnen... naar de Hohe Schlaufe of Schneekopfe. Dáár zoeken ze zich dan een rustbed, want naar beneden willen ze nog niet; in de dalen... waar de regen kletterend in vuile modder nederslaat....

't Is tweede Paaschdag heden.

Gisteren zijn we tot Ilmenau getrokken, en vandaag zullen we den Kickelhahn bestijgen.

't Is Aprilweer.... regen en zonneschijn, ruwe rukwinden en zachte koeltjes.

Staag druipt de regen op onze overjassen als we de langzaam opglooiende Chaussée betreden.

Hier is de komende lente, boven de scheidende winter; zullen de pijnen daar niet met weemoed afscheid nemen van hun dolle spel met den wind, of hun intieme fluistergesprekken met de sneeuwkoningin?

Een postbode, dien we ontmoeten, den weg gevraagd: ‘Immer g'rade aus, und dann rechts nach oben!’

't Is het laatste levende wezen dat we zien.

Langs de Chaussée aan beide zijden de zwarte bosschen, dieper, dieper, tot onze blik zich verliest in den nacht van stammen;... àchter ons het wegzinkende stadje, en voor ons de stijgende weg. Beekjes huppelen ons te gemoet, klaterend, juichend naar het dal. Een enkel vogeltje sjilpt even tusschen het plechtige ruischen der Tannen.

Of het schrikt van zijn brutale stemmetje, zoo eenzaam in den sparrenzang, vliegt hij angstig op, heendrijvende op den wind naar het dal weer.

Den hoofdweg willen we niet meer volgen, rechts naar boven verheft zich de Kickelhahn al,... en wij slaan het woud in. Er is nu geen weg meer, alleen zacht mos, waarin onze voeten wegzinken, we vragen ons ook den weg niet af, er is er maar één.... de stijgende.

We spreken niet meer, onze stemmen ontwijden de stilte.

De regen gaat over in natte sneeuw, die dadelijk wegsmelt,... een eindje hooger, de eerste sneeuw. Maar uit haar boezem siepelt een beekje, als tranen van den scheidenden winter.

Hooger weer, het woud wordt dikker, de sparren kleiner en betakter, hier en daar een geknakte op wit gespleten stam. Gebroken levens.... dan weer op breeden voet reusachtig zich opwerpend uit het krioelen der kleineren een spar, de stam grijs van oudheid, de top stug en gebrokkeld, die honderden stormen trotseerde, maar ook verloor zijn zachte mollige schoonheid.... de statige lijnen van zijn fluweelen kleed.

Steiler gaan we op, onze bergstokken slaande om de stammen, er ons aan optrekkend. De sneeuw ligt nu dikker, soms, in plotselinge glooiingen, zakken we tot ons middel weg, lachend trekken we ons weer op.

De wind wordt sterker, huilt juichend door de stammen; hagel en sneeuwvlokken stoeien om ons heen.

We pauzeeren even om uit te blazen en op adem te komen. Van uitzicht geen sprake.

Een hert schiet schichtig, licht en rank door de boomen tot vlak bij ons, ziet ons aan met weeke teere oogen, verdwijnt dan plotseling.

Van boven van den berg komen aanrollen sneeuw- en windvlagen; ze schijnen een worstelstrijd te willen aangaan, want wij zijn de voorboden van den naderenden Zomer, de eerste toeristen. We aanvaarden den strijd, onze wangen gloeien, onze oogen fonkelen, we voelen de kracht van onze jonge leden, de tinteling onzer spieren, onze harten kloppen en uit onze borsten zou zich willen losrukken een juchkreet, zooals de Tiroler niet kan weerhouden zijn krachtig jodelen, als het vrijheidsgeluk op zijn bergen hem *te* zeer aangrijpt.

Langzaam steigen wij tegen wind en hageljacht in. We loopen nu over de sneeuw, die een bevroren hoek vormt op den bodem. De bovenste laag doorgestooten, zinkt mijn stok geheel weg.

Op eens, heel eenzaam een verlaten huis, ons kaartje zegt: Het oude Groot-Hertogelijke jachthuis. Van voren is het nog geheel ingesneeuwd, aan de achterzijde staat nog een verveloos stuk vrij, met enkele verweerde ruiten.

Vervallen grootheid, zingen de sparren, die hun takken er over uitspreiden. En ze zingen nog meer, soms hoog òp, dàn weer met mysterieuze fluisterstemmen.

Wie zal het begrijpen, tot wien zullen die stemmen doordringen?

Een kleine opening in de sparren, en we zien met nòg steiler glooiing den top, een bordje zegt dat we nu 2332 Parijsche voeten hoog zijn.

Wind en sneeuwjacht hebben hun worsteling nog niet opgegeven, vallen opnieuw aan, en slechts langzaam komen we vooruit, vallend en struikelend, soms even een paar meter achteruitglijdend, als de sneeuw onder ons ons begeeft; dàn weer hooger, soms op handen en voeten tegen den wind in.

Na een kwartier zijn we boven. Natuurlijk staat daar weer de nooit ontbrekende Aussichtsturm, even prozaïsch als de Eifeltoren te midden van het historische Parijs.

Gelukkig is hij ingesneeuwd, halverwege, en is van een ingang niets meer zichtbaar.

Een smal ingesneeuwd paadje langs, hier en daar versperd door een gevallen boom, en we zien uit... ver uit, eindeloos wijd tot waar de bergen zich in de donkere wolken verliezen.

Links van ons eenige passen verwijderd staat de Goethehütte met de bank waar de poëet eens zat.*)

Vlak bij ons jagen de wolken, soms schijnen ze tot dicht bij de sparren te dalen, dan weer op te snellen als bezonnen ze zich.

We zien wolken neerschieten naar het dal; daar regent het weer.

Zwart zien de bergen, inktzwart, de dalen vagen weg in regenvlagen, om ons heen jagen wild woedend de hageljachten, en de wind schiet op naar de wolken om ze te breken. Hij scheurt ze vaneen,... en plots als een bliksemstraal schiet de zon haar licht uit over de Hohe Schlaufe,.... glijdt als een gouden plek zijn helling af, het dal door en bij den Kickelhahn op.... Even een oplichten om ons heen, dan valt alles weer in woeste grauwheid.

Schuin staan we tegen den storm in, die brult als de donder, en om ons blazend, verblindend den hagel in onze oogen schiet.

*) Goethe's huisje brandde in 1871 door den bliksem af, maar werd in '74 in denzelfden geest weer opgetrokken.

Weer komt in onze borsten dat trotseerende gevoel, nu we ons sterk weten tegen zoovele elementen, als wilden we hoog uitjuichen.

En onze longen ademen de wilde winden diep in, kracht gevend aan ons bloed, stalend onze spieren, verfrisschend onze hersenen.

In het bosch kraken en vallen sparren, wolken schieten op en neer aan de hemelen of ontlasten zich, gouden zonnestralen breken door de drijvende gevaarten en glimlachen de aarde toe.

Hier, te midden van deze indrukwekkende natuurkrachten, van dit grootsche wolkenspel, moet de grootste ongeloovige zich klein voelen, en dankend opzien dat hij dit mocht aanschouwen.

We worden nu toch afgemat en aanvaarden den terugtocht. Elkaar stevig vasthoudend, om niet te vallen, bereiken we half glijdend, half loopend de Houtvesterswoning van Gabelbach, halverwege den berg, waar we ons verkwikken aan koffie, brood en eieren.

Tot onze knieën zijn we geheel nat, maar door de hulpvaardige hartelijkheid der houtvestersvrouw zitten we even daarna met droge sokken en warme pantoffels (met strikjes) bij de hooge kachel, die koesterend knapt en knettert.

.....En toch spreken we niet.... staren

zwijgend in de vlammen, of in den rook onzer sigaren.

We hebben te veel gezien om over te *kunnen* praten op dit oogenblik.... de natuur daarboven is *te* groot om onder menschelijke woorden te worden gebracht.

Kickelhahn, berg, die me lief geworden is, 't verwondert me niet, dat op jouw top de grootste dichter zijn werken schiep, dat mannen als Goethe en Scheffel in de fluisterstemmen van jouw sparren hun hoogste poëzie vonden.

HENRI VAN WERMESKERKEN.

Ter bespreking toegezonden.

Friesland rond per tram. - Dit alleraardigste boekje geeft zulk een smakelijke voorstelling van Friesland, het schoone Oranjewoud, en

Monument Menno Simons.

andere Friesche merkwaardige plaatsjes, b.v. Stavoren, dat men lust krijgt terstond de reis naar 't Noorden te ondernemen, om met

Huis waarin E.A. Borger geboren is.

al die aardige plekjes kennis te maken, op een zoo goedkoope en gemakkelijke manier. Het boekje, uitgegeven door de Ned: Tramwegmaatschappij, bevat een opgave van de vrachtprijzen

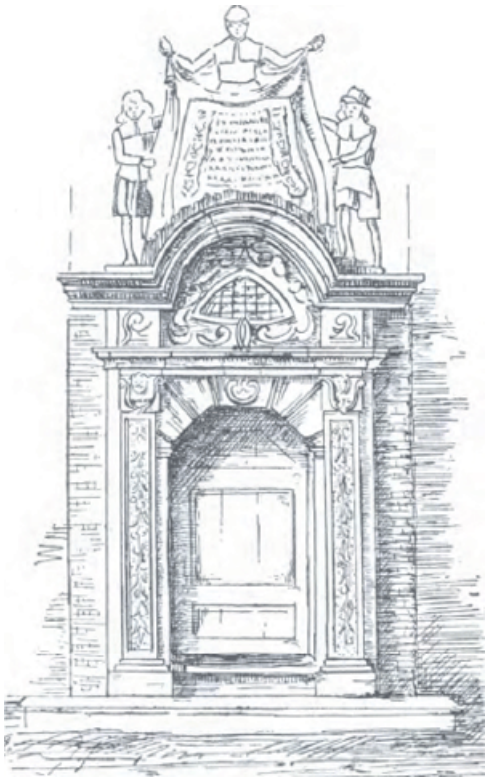

Het Weeshuispoortje te Leeuwarden.

voor bagage, enz., enz. Een paar cliché's gaan hierbij.

De Waterpoort te Sneek.

Vrouwenarbeid.
Een nieuw beroep.

Het beroep masseuse is in de laatste jaren zeer in de mode gekomen voor de vrouw. Een vrouwelijke specialiteit echter in het genezen van schrijfkramp schijnt nog niet te bestaan. *En mejuffrouw. Frida Appel,* die zich gevestigd heeft te *Amsterdam, Heerengracht 260* zal dus zeker wel succes hebben;

waar zij belooft te zullen genezen patiënten lijdende aan schrijfkramp en andere krampen (piano-, viool-, telegrafeer-, schilder-kramp, enz.) Hare methode is zooals zij meedeelt, een toepassing van zuiver mechanische middelen, en een kuur duurt ongeveer 4 weken. Zij ontving hare opleiding bij den heer A. Ney te Frankfort a/M., van wien *dr: W.C. Posthumus Meyjes te Amsterdam* getuigt:

War ungefähr 4 Wochen unter Behandlung vom Herrn A. Ney und mit dem Resultat sehr zufrieden.
w/g. Dr. W.C. POSTHUMUS MEYJES. *Amsterdam,* April 1904.

Door den schrijver van de Medische Brieven in het Nieuws van den Dag wordt mej: Appel warm aanbevolen.
REDACTRICE.

Handschriftbeoordeeling.

I.

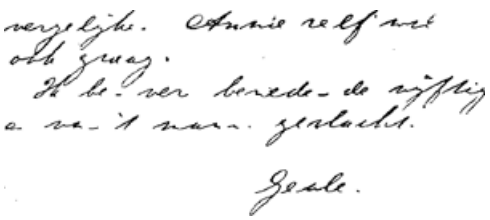

'GEALE' heeft een zenuwachtig, gejaagd gestel. Is zeer vergeetachtig, en geeft zeer weinig om uiterlijkheden. Hij kan tusschenbeide niet erg prettig in den omgang zijn, en heeft geen pleizierig humeur. Zij, die hem kennen, en geduld met hem hebben, waardeeren het zachte en toewijdende van zijn hart. Gevoel voor 't idealistische en 't hoogere verzacht veel 't prikkelbare en 't eigenzinnige in zijn karakter. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.
(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Weet iemand een deftig, rustig pension in het Lake-district in Engeland, geschikt voor een dame-alléén?

Correspondentie van de redactie met de abonnés

C.G. - Het door U teruggevraagde schetsje was nog in mijn bezit, en liet ik U dezer dagen zenden. Gij zult het wel reeds hebben ontvangen? - Ik herinner mij niet dat gij een schetsje inzondt: *Gelukkig*. Onder de afgekeurde copie vind ik niets van dien naam. De aangenomene heb ik niet nagezien, want dat is zoo tijdroovend. - Gij zult *mij* werkelijk veel genoegen doen, als gij mij over alles schrijft wat Uzelve aangaat. Ik stel in al mijn correspondenten wezenlijk belang.

Pim. Gij trekt mij zoo aan door Uw groote eerlijkheid. Ik voel in al Uw brieven dat gij een het goede zoekende, eerlijke, dóór en dóór onzelfzuchtige natuur zijt, die 't bij alles waarvoor gij strijdt te doen is om de zaak, en niet om eigen eer. En daarom zijt gij mij bepaald sympathiek, ook al geeft gij mij nu en dan een standje; zooals in Uw laatsten brief. Wat den inhoud betreft van dat standje, ik ben en blijf 't niet met U eens. Spot en scherpheid, waar die verdiend zijn, vind ik niet alleen geoorloofd maar zelfs weleens noodzakelijk. Wanneer iets werkelijk verkeerd en belachelijk is, dan bestaat er geen beter middel om dit aan het groote publiek te doen begrijpen, dan door den vollen nadruk te leggen op het belachelijke en bespottelijke ervan. - Bovendien echter vind ik het - in tegenstelling van de meeste pennende dames - volstrekt niet noodzakelijk om altijd zwaarwichtig-vervelend-droog te schrijven. Een beetje spot en scherpheid kruidt het onderwerp. Ik geloof dat juist daarom de meeste vrouwenblaadjes zoo gruwzaam vervelend en dor en pedant zijn, omdat ze allemaal geschreven worden in een akelig-wijzen toon, van de volmaakte schooljuffrouw, die aan de eerbiedig luisterende kindertjes vertelt: hoe 't wezen moet. - - En een lachje en een grapje kan er bij al dien hemelhoogen ernst nooit af!

Wat die reformkleeding betreft, wel ik vind dat ieder vrouw zich moest kleeden naar haar individueelen smaak en lust. En als gij dus zoo denkt over 't corset als gij doet, dan geef ik U groot gelijk dat gij 't niet aantrekt. - Daartegen heb ik ook geen enkel bezwaar. Maar ik vind het in-komisch dat sommige reformdames, die letterlijk den spot zijn van iedereen door hun malle, smakelooze reform-costumes, je willen opdringen met tentoonstellingen en couranten-artikelen en brochures en redevoeringen, hoe *zij*-alleen zich weten te kleeden met goeden smaak en ‘kunstzin’ voor mooie lijnen, en al dien poespas meer. - De wel-corset-dragende dames, die zich zelve in eigen oogen, en in die van de meerderheid der menschen, goed en gedistingueerd kleeden, beweren toch immers nooit dat *zij* 't alleen weten, dat *zij* de ‘kunstzin’ in pacht hebben, enz., enz. Ze gaan hun eigen gang, en kleeden zich zooals zij 't mooi vinden, en dringen hun ‘schoonheidsgevoel’ niet op aan anderen met tentoonstellingen en geredevoer. - Grooter bewijs van onmacht kunnen trouwens de reform-dames niet geven, dan juist dit gekakel en geredeneer. Zij bewijzen daarmee hun zuurheid, dat hun ‘mooie lijnen’ geen ingang vinden. Zelfs in Duitschland, dat toch eigenlijk zoowat de bakermat is van de reformkleeding, heeft de zaak blijkbaar zichzelve overleefd. - Ik was onlangs in Wiesbaden gedurende een paar weken, en heb in dien tijd alles bij elkaar 8 reform-toiletten geteld; geen van allen onder de elegante dames, en óók niet (zooals dat bij ons nog wel eens voorkomt) onder de

zoogenaamde burgerij. - De meesten waren onvervalschte oude juffers van middelbaren leeftijd, en met het moderne-vrouw type in onmiskenbaren stempel op zich gedrukt, en een paar schenen jonge moeders, die het blijkbaar méér te doen was geweest om gemak dan om mode of kunstzin. - Ik weet van terzijde, dat een Hollandsche dame, die zich op een Belgische modebadplaats waagde met reform-toiletten, daar eenvoudig de spot is geweest van het elegantere publiek. En ik herinner mij trouwens niet dat ik ooit in Brussel ook maar één reform-toilet zag in de gegoede klassen. Uit *schoonheids* oogpunt is dus die zaak zoodanig haar eigen dood gestorven, dat het niet noodig is er verder over te redeneeren.*)

Iets anders is de gezondheidsquestie die *gij* op den voorgrond stelt. Mij dunkt, ieder moet dat voor zichzelve beoordeelen, in overleg met een vertrouwden arts. *Mijn* arts vindt reformkleeding niet noodig. Ik draag haar dus niet. Als hij 't wel noodig vindt, zal ik ze aantrekken. - Uw argument, dat een ‘normale vrouw’ geen corset behoeft doet m.i. weinig ter zake, want hoevele ‘normale menschen’ *en* mannen *en* vrouwen *en* kinderen bestaan er? We zijn zoo ontzettend ver afgeweken van den normalen natuur-

*) Dat de elegantere dames, die graag willen meedoen op modegebied, dit zelve ook wel inzien, blijkt dit jaar heel duidelijk, want meer dan eene der toongeefsters van ‘mooie lijnen’ draagt reeds onder haar zoogenaamde reformkleeding opnieuw het eens weggeworpen corset!! Voor iedereen is dit duidelijk waarneembaar.

mensch, *en* in kleeding *en* in voeding *en* in levensgewoonten, dat het schermen met dat woordje ‘normale’ vrouw mij zoo doelloos lijkt.

Dat gij in een goed-zittend corset een gevaar ziet, wat betreft het bedriegen van den man door kunstmatig uiterlijkschoon, dat niet bestaat maar gevormd wordt door 't corset, dat pleit weer voor Uw groote eerlijkheid. Maar ik voor mij vind, dat de man maar zelf uit zijn eigen oogen moet kijken, en, als hij dwaas genoeg is alléén op verméémd uiterlijk schoon zijn heele levensgeluk te bouwen en daardoor later ongelukkig wordt, dan heb ik niets geen medelijden met hem, want hij heeft reeds zóóveel voor op ons vrouwen, dat ik niets geen behoefte gevoel hem te beklagen als hij op zijn beurt óók eens 't slachtoffer wordt van ons. *Wij* zijn 't gewoonlijk van *hem*, juist in liefde-zaken. - Maar bovendien, Uw medelijden met den aldus bedrogen man lijkt mij heel overbodig. Mannen zien heel goed wat *echt* is aan een vrouw, en wat door hulpmiddelen tot stand komt. En 't moet al een heel groen joggie zijn (*als* er zoo een bestaat), die geen oogen in zijn hoofd heeft om te zien! De meeste vrouwen *verbeelden* zich wel dat zij heel veel effect teweeg brengen met hun toiletkunsten, maar dat het maar ‘kunst’ is ziet de man best. Al vindt hijzelf 't soms flatteerenden aanbevelenswaardig, daarom is hij er toch niet de dupe van, en ziet het aan voor echt. Uw vrees lijkt mij dus heel ongegrond.

Aman. Dat briefje van U doet mij om meer dan één reden zooveel genoegen. Ten eerste, omdat ik weer eens van U hoorde. Ten tweede, om de vriendelijke wij ze waarop gij U moeite hebt gegeven voor dat jonge meisje. Ik had dadelijk idee dat gij de rechte persoon waart om mij tot te wenden. En ik dank U héél hartelijk. Als 't nu maar goed gaat. En ten slotte, 't deed mij bepaald plezier dat gij dien vriend van mij hebt gesproken, en dat hij U zoo goed beviel. Ik heb het plannetje bedacht hem hier eens ten eten te vragen, en U dan ook uit te noodigen. Gij kunt gemakkelijk overkomen. Hij is iemand voor wien ik heel veel achting heb, omdat hij léést naar zijn theorieën, en méént wat hij zegt. Hetgeen gij hem hebt geantwoord op dat bewuste punt, onderschrijf ik woord voor woord. - Gij hebt het zoo levendig beschreven, dat ik U beiden *zag* zitten discussieeren erover. Hij en ik hebben heel wat afgepraat in die dagen. - Hartelijk gegroet.

Gerda. Als ik eenigszins kan zal ik U later misschien particulier schrijven, om U te verzekeren dat gij mij *geheél* en al hebt misverstaan door te denken, dat ik ‘de misdeelden’ reken onder de derde-geslachtsproducten. **Waar** hebt gij dat gelezen van mijn hand? Ik denk er geheel en al zoo over als gijzelve, en neem ten bewijze daarvan Uw eigen woorden over, die ik letterlijk woord voor woord beaam: ‘*Ik heb altijd gedacht dat onder de derde-geslachts-personen moesten gerekend worden diegenen die*, *denkend tijdig te huwen*, *nooit zijn gevraagd*, *en na jaren vergeefs te hebben gewacht verbitterde Mannenhaatsters zijn geworden.*’

Ik versta onder de Misdeelden heel wat anders dan zulke wezens. *Ik* versta er onder wat gij-ook er onder verstaat: vrouwen die dikwijls, ondanks hun misdeeld-zijn, zéér hoog staan en dóór en dóór zacht en vrouwlijk zijn. Het is mij een raadsel wáár gij iets hebt gelezen, dat gij zoo verkeerd hebt kunnen uitleggen. Maar ik dank U heel hartelijk dat gij mij geschreven hebt, en mij daardoor de gelegenheid geeft een misverstand uit den weg te ruimen. Ik heb juist zoo innig medelijden met de misdeelden, dat ik zeker de laatste zal zijn om hen te willen prijsgeven aan spot of

minachting; (die *zij* allerminst verdienen). Nogmaals vriendelijk dank voor Uw schrijven; ik ben steeds zoo dankbaar voor openhartigheid. Daardoor alleen kan men lééren elkaar begrijpen, en kan men ophelderen wat verkeerd is begrepen...

Mevrouw W.... u vraagt mij in de Vragenbus te willen informeeren naar een geschikte 'verblijfplaats' te Wiesbaden.... Daar U eerst tegen het najaar denkt te gaan heeft het nog den tijd. - Ik kan U overigens uit eigen ervaring ten zeerste recommandeeren: Hôtel Vier Jahreszeiten, tegenover het Kurhaus. Als Uw bedoeling is een groot eerste-rang hôtel, dan kan ik U verzekeren dat U daar naar Uw zin zult zijn. Ik heb er, tenminste wat mij betreft, de aangenaamste herinneringen aan, *omdat ik het er uitstekend heb gehad.*

Mocht U daarentegen een rustig pension met àparte bediening prefereeren, dan beveel ik U zeer aan, evenzeer uit eigen ervaring: Dames de Bruin Wilhelmstrasse 38 (tegenover het theater en vlak bij 't Kurhaus.) Dit is een in Holland zeer bekend hôtel-pension. De eigenaressen zijn namelijk Holl: dames, en doen al het mogelijke om het hunnen gasten aangenaam en goed te geven.

Denkt U er aan, indìen U in September of October gaat, dat het wenschelijk is tijdig Uw kamers te bestellen, want het wordt dan langzamerhand weer voller dan in den zomer....

Mocht U goedkoopere gelegenheden bedoelen, (deze zijn beide eerste rang), dan zal ik Uw vraag in de Vragenbus plaatsen.

Bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen.*)

B.G. Het proza-stuk en het versje beiden in dank aangenomen.

R.H.K. to Amsterdam. Niet geschikt tot plaatsing. Het stukje heb ik ingevolge Uw wensch vernietigd.

Edzarda. Uw vertaling heb ik aangenomen.

Rython. Extase heb ik aangenomen. De andere inzendingen niet.

E.R. 'Het diertje in het rechte licht zetten' is niet noodig. De bedoeling vind ik zeer mooi, en Uw gevoel is juist. Ik juich het ook ook altijd van ganscher harte toe, wanneer men op die wijze toont een open oog te hebben voor het goede in eigen leven, en het dikwijls zoo droevige in dat van anderen. De meeste menschen denken maar steeds aan zichzelf en aan hun eigen groote of kleine verdrietelijkheden, en zijn daarmee zoo vervuld dat ze geen gedachte over kunnen hebben voor de tranen en de beproevingen hunner omgeving. - Maar Uw uitvoering, Uw stijl vooral, laat nog heel veel te wenschen over en verraadt een ongeoefende hand. Toch plaats ik dit stukje. Wat die pseudoniem-questie betreft, ik heb er niets tegen dat iemand een schetsje met een pseudoniem onderteekent. Maar ik vind het laf om afbrekende critieken, of persoonlijke aanvallen, en dingen van dien aard te schrijven, als men den moed mist er zijn naam onder te zetten. En ook geloof ik dat iemand, die door zijn geschrijf eenigen indruk wil maken op het publiek, beter doet zijn naam te

*) Voor zoover de begeleidende brieven over andere onderwerpen handelen, worden deze later in de correspondentie-rubriek afzonderlijk beantwoord.

noemen, want anonieme stukken vinden gewoonlijk weinig belangstelling. Maar, gelijk gezegd, dit geldt niet voor schetsjes, novelletjes, enz.

Herman. Uw stukje vind ik niet kwaad. Het is een goedgelukte beschrijving van den komenden dag. - Wordt geplaatst.

H.H. te. S. Met bijzonder veel genoegen plaats ik deze bijdragen. Ik vind ze interessant en leerzaam.

Thelma. Dat stukje van U wil ik heel graag plaatsen. Maar dit is nu juist een voorbeeld van 'tgeen ik hierboven schrijf aan E.R. Anonym zal zoo'n stukje veel minder indruk maken, dan met Uw naam er onder. - Wilt gij dien echter bepaald verzwijgen, dan wordt Uw stukje toch opgenomen, maar dan is de meest-aangewezen plaats ervoor de rubriek: Ingezonden stukken. Wilt gij 't met Uw naam

teekenen, dan neem ik het op onder de redactie-kolommen, en wordt het gehonoreerd.

Z.O.H. Uw vorige vertaling is reeds ter drukkerij, en ook deze laatste heb ik aangenomen.

Anita. Deze vertaling wordt geplaatst. De vorige is U teruggezonden, en zeker reeds in Uw bezit.

Heido. Ik kan mij niet belasten met de plaatsing Uwer artikelen.

N. van G.S. Is nog te weinig-beteekenend van inhoud en vorm, om te kunnen worden opgenomen.

F. van R. te A. - Daar gij geen abonné zijt, zou *ik* U zeer zeker evengoed lang op plaatsing laten wachten als die andere redactie, want bij dergelijke bijdragen laat ik zooveel mogelijk de abonnés vóórgaan. Ik kan dus niet aan Uw wensch voldoen.

Mej. F.M. te Cronberg im Taunus. De beide bijdragen neem ik aan. Is het oorspronkelijk werk, of zijn het vertalingen?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Gaarne vestig ik de aandacht op onderstaande, mij toegezonden berichten.
REDACTRICE.

I. Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Rubriek II N°. 10550.
's-Gravenhage 13 Juni 1904.

Vriendelijk verzoek aan de Redactie onderstaand bericht, liefst in haar geheel, wel in haar Blad te willen opnemen.

Het Nat. Bureau van Vrouwenarbeid verzoekt ons er nogmaals op te wijzen, dat de Vereeniging **Tesselschade** reeds sinds vele jaren zich met de zorg belast vrouwen te **plaatsen** in betrekkingen van **huishoudelijken aard** als:

Kinderjuffrouw, huishoudster, hulp in de huishouding, hulp bij zieken, hulp bij hulpbehoevenden, of achterlijke kinderen, gezelschapsjuffrouw, reisgeleide, gouvernante, privaat- en cursuslessen in allerlei vakken, pension-houden, kamers verhuren, inwoning en toezicht voor kinderen, zieken, zwakken, hulpbehoevenden, zwakken van geestvermogens, Directrice, gesticht of inrichting, of school, onder-directrice, idem, huishoudster, assistente in dergelijke inrichting, alsook voor kantoorwerkzaamheden, winkeljuffrouw, boekhoudster, caissière, vertaalwerk,

toezicht op huiswerk en pianostudie, verstel- en linnennaaisters, depôts en agenturen. Ten einde doelmatige arbeidsverdeeling op het zoo uitgebreide terrein van vrouwenarbeid te handhaven, neemt het Nat. Bureau van Vrouwenarbeid **met betrekking tot deze plaatsingen** geen bemoeiingen meer op zich, doch zendt volgens overeenkomst dergelijke aanvragen door aan Tesselschade.

Zooals bekend is, is Tesselschade gevestigd in bijna alle groote en vele kleine plaatsen van ons land. Zij, die de hulp van Tesselschade voor zichzelf of anderen wenschen in te roepen, hebben zich dus te wenden, tot de **in hun gemeente** of **omgeving gevestigde Afdeeling** of **Vertegenwoordiging** van Tesselschade; wie in een plaats weinig bekend is, kan dit adres altijd aan het postkantoor vernemen. Alleen voor 't geval in iemands plaats van inwoning of omgeving geen Afd. van Tesselschade gevestigd is, kan men zich wenden tot de Secretaris van het Hoofdbestuur, Mevrouw Boddaert - Schuurbeque Boeye.

II.

L.S.

Door de Commissie van Voorbereiding van de te Amsterdam opgerichte vereeniging voor Kinderkleeding is er naar gestreefd bij de uitnoodiging van Corporaties zooveel mogelijk volledig te zijn.

Het is echter best mogelijk, dat niet alle ons bekend werden, terwijl aan de uitnoodigingen aan personen wel een willekeurige grens moet gesteld worden. Daarom noodigt genoemde Commissie iedere Corporatie of persoon, die geen uitnoodiging ontving en toch ook lid wenscht te worden, dringend uit zich op te geven aan ondergeteekende, die dan een convocatie met Agenda en een ontwerp der Statuten zal toezenden.

AMSTERDAM, 14 Juni '04.
Namens genoemde Commissie:
G.J. V.D. LUBBE,
Jacob van Lennepkade 41.

Nagekomen Correspondentie.

Aman. Zooeven ontvang ik Uw briefje naar aanleiding der corr: aan Dennenoord (vorige Lelie). Ten eerste schrijf ik in die corr: *uitdrukkelijk*, dat ik mij niet als raadgeefster of leidster voorstel in dezen, maar alleen éerlijk *mijn* persoonlijk gevoel meedeel. Ten tweede herhaal ik met allen nadruk, dat *ik* die fransche woorden méén, en ze een zeer juiste definitie vind van ware vrouwliefde. Stelen en liegen b.v. reken ik tot die soort ‘laagheden’, die ik zonder twijfel doen zou voor die mij lief was, indien ik er hem mee kon helpen of redden of van dienst zijn. En zoo kan ik mij allerlei soort ‘laagheid’ voorstellen, die ik *uit liefde* en *met liefde* zou doen.

C.P. te Poortugael. Ik laat mij nooit in met zulk anonym gedoe, en zend het versje dus alleen aan Uw *direct* adres; anders niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

29 Juni 1904.
17de Jaargang.
No. 53.

Bericht.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoedcorr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar**, **per adres**, **den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Bericht.

De prachtband, gemaakt naar het bekroonde ontwerp van J. ROTGANS voor den nu completen jaargang, is weder verkrijgbaar à *f* **0.75** fr. p.p. *f* **0.85.**

Amsterdam.
L.J. VEEN.

Hyperfeminisme.

Reeds de Ouden zagen in maathouden een der grootste deugden, in overdrijving een groot kwaad (cf. aurea mediveritas). Ook wij hechten veel waarde aan den ‘gulden middenweg’, en zijn slecht te spreken voor overdrijvers. Niets ergers vaak ook dan juist dat akelige overdrijven. *Zelfs* naar het *goede.* Ook daar toch is 'n grens, is de *limiet* waarbuiten en waarboven men niet moet of mag gaan. Òf om de *feitelijke noodwendigheid*, òf om de doelmatigheid. Ook al om hoog en onaangetast te houden den *ernst* en de *waardigheid* van wat men wil, voorstaat, nastreeft. Overdrijven is het doel *voorbij* gaan. Door het *te veel* het *goede te kort* doen. Of is *lachwekkend* om z'n eind-gevolgen. Dat is zeker niet het minste gebrek. Belachelijk zijn immers is nog altijd en zal wel altijd blijven, de ellendigste *zelfmoord*, dien men zich kan aandoen.

In dezen tijd van strenge beginsel-jagerij, is de overdrijving te zien naar onderscheidene zijden. Bijna geen enkele beweging

- en onze bewogen tijden zijn vol van ‘bewegingen’ - kan zich van haar vrijpleiten. Ook niet die, welke in wezen, kern, oorsprong en beginsel, is een van de meest gegronde, best gerechtvaardigde, eerst-noodige, het *Feminisme.* In zich zelf is het Feminisme *alleen*: het losmaken van de banden ‘de vrouw door *zeden* en *wet* aangelegd.’[1)] Enkel en alleen: 'n *Bevrijdings*-beweging. Kantende zich tegen de vooroordeelen der *Conventie*, tegen de *achterstelling* en *onbíllijke* bejegening der vrouw door de *Wet.* Niet wel 't allerminst 'n *Veroverings-beweging.* Niet, 't allerminst wel, 'n optrekken, 'n losstormen van krijgs-beluste, vecht-zieke vrouwen, om te verwinnen op den man, wat is des *mans* naar *Natuur* en *Rede.* Slechts Recht, Rechtvaardigheid, Billijkheid eischt het: *geen* - macht.

Nader uitgewerkt wil het Feminisme: 1°. *Vrijheid* voor de vrouw om te kiezen voor en door zich zelf, de wegen voor haar eigen geluk. Geheel naar eigen inzicht, eigen gevoelen, eigen overtuiging. Niet te laten de bestemming van de richting aan den man, die ze haar opdrong. 2°. *Opheffing* van alle *slagboomen* die de vrouw op haar gang, dien ze meent te moeten gaan om te komen tot de al-volle, vrije, onbelemmerde ontwikkeling en ontplooiing van haar krachten, naar lichaam, geest en gemoed in den weg staan. 3°. *Eerbied* voor de vrouw. 4°. *Ontvoogding* door de wet. Haar erkenning als zelfstandig, rede-begaafd onderdaan in den Rechtstaat.

Deze eischen, - naar *beginsel* - zijn in onverbrekelijke harmonie met ons beste rechtsgevoel, onzen zuiversten on-beïnvloeden billijkheids-zin. Zij liggen in de rechte lijn van het gezonde denken en de verstandige redeneering. Zijn van hooge, ver-dragende ethische beteekenis. Immers zij geven aan de vrouw het ware besef van haar waarde, geven verhooging van zedelijk bewustzijn, waar ze vragen: Reinheid, Waarheid, Kieschheid, Welvoegelijkheid, Zedelijkheid voor het: *Huwelijk.*

Geven voordeel aan de *gemeenschap*, waar ze bij richtige voldoening haar brengen 'n vermeerderen van krachten.

Dan toch komen er de elementen die onmisbaar zijn voor 'n vol uitleven door al haar leden. Geven de medewerking tot haar bloei, die voor 'n volledig uitbloeien niet kan worden gemist.

Zoo goed en hoog en mooi en gerechtvaardigd als is het Feminisme, zoo verkeerd, onzinnig, belachelijk en ongerechtvaardigd is het *Hyper*feminisme. Dat door het *overdrijven* van sommige kemphennen. Dat heeft de *beweging* vervormd en misvormd tot 'n *drijven.* Verandert de voorstanders der theorie tot *tegenstanders* der *praktijk.*

Dit hyperfeminisme miskent het beginsel, verlaagt het ideaal. Zet het niet *de* vrouw op tegen *den* man? Predikt het niet, prijst het niet aan, bazuint het niet uit den *oorlog* der seksen? Stuurt het onder de valsche vlag van de akademische gelijkwaardigheid niet aan op de feitelijke *gelijkheid* der beide geslachten? Ontwricht het niet door het drijven op de spits der Onafhankelijkheids-Idee het maatschappelijk gebouw, daar 't verzwakt een van zijn onmisbare draagzuilen: het gezin. Moet dan ook zelfs 'n warm voorstander van het Feminisme niet worden 'n heftig tegenstander van dezen treurigsten uitwas, die tevens is 'n parodie op het oorspronkelijke?

De leidsters en drijfsters echter schijnen de draag-wijdte van heur willen niet te overzien. Ziende-blind stormen ze los op de heillooze klippen, die ze in d'r doldriftigheid niet vermogen te omgaan, en gooien te pletter heel het groote werk

1) Begrips-aanduiding van Hel. Mercier.

der Pioniers. Wanneer paarden op hol slaan dreigt er groot gevaar. Doen menschen 't dan dreigt er nog heel wat grooter gevaar.

Hier breidt zich dat gevaar uit naar twee zijden. Dit drijven levert gevaar: 1. Voor de vrouw en het gezin. 2. Voor de gemeenschap.

I. *a.* Voor de vrouw-zelf. Zij wordt heftig, kefferig, stroef, strijdzuchtig en strijdensbewust. Verliest dat onzegbaar mooie, lieve, teere, zachte, fijne, dat de Natuur als heilig, hoog geschenk de Vrouw meegaf in het Leven. Het ‘on-vrouwelijke’ is lang geweest de ongerechtvaardigde vogelverschrikker tegen het Feminisme. Tegen het Hyperfeminisme blijft het ook 'n schrikbeeld. Maar 'n beeld van de *werkelijkheid*, verdonkerend van den dag in den dag. Dat de Vrouw zich gaat ‘voelen’, dat ze zich ‘bewust’ wordt, 't is goed, 't was noodig. Eerst eerbied voor zichzelve. Zelf-kennis van zichzelve. Maar niet hoeft ze zich te stellen op 'n onaantastbaar voetstuk, omgeven van den zelfgevlochten stralenkrans der zegevierende. Niet dat ze ‘overmoedig’ wordt. Nu in eens alles wil kennen, alles wil kunnen, alles wil

zijn. De ‘strijdende’ ‘Vrouw’ ‘vermant’ - doet haar Natuur geweld, onrecht en - oneer aan.

b. Voor het gezin. Aan 'n voorbeeld, uit de vele die de werkelijkheid al in te veel hoeveelheid en verscheidenheid biedt, is dat wel 't best duidelijk.

Het meisje heeft dan gekozen voor haar levensgeluk den moeilijken zorgzamen weg der wetenschappelijke studie. Wellicht eigenlijk niet eens geheel vrijelijk gekozen. Denkelijk is die keuze haar opgedrongen door de bedenkelijke, modernste waangedachte, die dreigt te worden 'n dwang-voorstelling voor veler hersenen. Deze: dat ‘studeeren’ der vrouw strekt tot hoogste sieraad. Dàt is flink, ‘knap’, ferm, kranig. Niet ‘studeeren’, ‘niets’ willen worden (‘niets’ dan 'n gelukkige vrouw en 'n goede moeder!). Och, dat is echt ouderwetsch. Dat is uit 'n vorige eeuw. Heel en al niet ‘modern’. Echt-flauw, suf, prullig, prutsig. - Het meisje studeert misschien met veel lust en ijver, ook uit zichzelve. Gelukkig ontgaat haar niet dat mooiste geluk van heel haar zijn, *het* Levensgeluk, het Een-leven denken, voelen, streven, willen, met den man van haar Liefde en Genegenheid. Ook voor haar rijst hooger en hooger de Schitter-Zon van het Geluk. Maar tusschen de zacht, zoet-ruischende akkoorden der vredige, lieflijke toekomstmuziek, dreunt dreigend en zwaar de Hyperfeministische leuze: De vrouw streve naar onafhankelijkheid. Zij voleindige wat ze heeft begonnen. Trachte steeds naar volmaking. Het meisje was studente. Ze heeft af te studeeren, minstens. Is ze afgestudeerd, dan heeft ze haar beroep uit te oefenen. Dat is de onverbiddelijke consequentie. Voleindig wat is begonnen.

En het huwelijks-geluk dan? De plichten van het moederschap later? Het gezins-geluk in zijn geheel?

‘Strijdsters! Onzinnig, belachelijk, bespottelijk, is de gedachte dat maatschappelijke arbeid niet gepaard zou kunnen gaan met het hoogste, beste, meest-verheffende, en meest-volledige huwelijksgeluk. Of niet met de meest ijverige, nauwgezette vervulling der plichten van het moederschap. Neen, juist de “bewuste” vrouw, bewust van haar waarde, overtuigd van de noodwendigheid van haar onafhankelijkheid, de vrouw die “leeft”, geestelijk streeft, “werkt”, zal met haar man kunnen meeleven, zal haar kinderen kunnen opvoeden. Wat praat men van huwelijksgeluk! Is 't niet in hoofdzaak lijfs-liefde, waarvoor de vrouw van heden wordt onderhouden, betaald met kleeren, voeding, sieraden, 'n huis, reizen enz. Echtparen van dezen tijd zijn toch heusch geen tortelduiven. En de zoogenaamde huishoudelijke bezigheden? Wat blijft er bij de tot in het uiterste voortgezette verdeeling van arbeid nog over? De plichten van het Moederschap? Wat blijft er “nuchter” bezien van over? De kindermeid, de juffrouw, later de school, zij nemen ze over. De moeder bemoeit zich toch bijna niet met haar kind. En dat is veelal maar goed ook. Want maar weinigen zijn geschikt tot opvoeden. Maatschappelijke arbeid, mijne Hoorsters, is noodig ook voor de gehuwde vrouw, ook voor de moeder.

Wij willen “leven,” werken, streven. Niet versuffen, wegkwijnen aan den huiselijken haard, verstompen in nietswaardige bezigheden.’

(Luide toejuiching).

Met kracht en klem heeft de in-reformgekleede, kort-harige spreekster, met denzelfden gloed, waarmede ze die voor zooveel jaren, voor zooveel keeren terug, heeft uitgeschetterd, haar hartstochtelijke, bezielende woorden geslingerd onder het enthusiaste damespubliek van de zooenzooveelste vergadering van de zooenzooveelste

vrouwenvereeniging, al of niet zonder bewust doel, al of niet zonder daadwerkelijk resultaat.

En de dames hebben met kracht heur gehandschoende strijdstershanden op elkaar gebracht, en met veel energie heur kleine voeten neergestampt. Zegevierend, gestreeld, gaat de toegejuichte spreekster, uitwendig onverschillig en bescheiden van den spreekstoel, naar de tafel waar het Bestuur van de zooenzooveelste vrouwenvereeniging triomfantelijk troont. Na de vergadering, laat in den avond, gaat ze terug naar haar man en kinderen, als ze die heeft, wat bij die vrouwen gelukkig niet altijd het geval is, om in praktijk waar te maken dat maatschappelijke arbeid der vrouw, huwelijksgeluk en moederschaps-plichts-vervulling, eigenlijk is de nieuwste Drie-eenheid. Moe en af, na 'n dag van veelinspannend werk, besloten met 'n opwindende vergadering, komt ze vervullen, haar heilige, onafwijsbare plichten als vrouw en als moeder!

Arme verdwaasde strijdster. Ongelukkig slachtoffer van het principe en de consequentie. Ge streeft naar volmaaktheid. Ge hoeft niet meer te streven. Ge hebt de volmaaktheid bereikt in.... onzinnigheid en

verdwaasdheid. Hooggeachte Mevrouw, theorie en praktijk zijn er twee. Maatschappelijke arbeid der vrouw, huwelijksgeluk en moederschap zijn er drie. Die, in het algemeen, voor de middelmatige, gewone vrouw, *niet* samengaan. Waarvan de eene moet lijden ter wille van de andere.

Wil toch bedenken dat ons huwelijk ondanks z'n vele schaduwzijden, die gij terecht zij 't te scherp naar voren brengt, nog wat meer is dan gij er in wilt zien. Geen gewettigde prostitutie zooals een van uw mede-strijdsters laatst den onbegrijpelijken durf had openlijk uit te kraaien. Niet moet gij het huwelijk neerhalen, maar omhoogheffen. Louteren, verreinen, niet bemodderen en bevlekken.

Dan is 't de plicht, mevrouw, ziet U goed, de *plicht* van de vrouw, alles, alles, alles, mevrouw bijeen te wegen, te halen, te schrapen, om het huwelijks-geluk te brengen tot z'n hoogste, hoogste punt.

Dat kan niet, heel slecht meestal, of zoogoed als onmogelijk in uw stelsel. Huwelijksgeluk vordert allereerst het thuis-zijn van de vrouw. In het huisgezin, binnen in de binnen-kameren van de echtelijke woning, moet dat geluk worden opgebouwd, want het echte innige, blijvende is daarbuiten, in den woeligen, woesten maalstroom van het maatschappelijke leven *niet* te vinden. Binnenshuis ligt uw taak. Die is meer dan rondloopen met stofdoeken en zeuren met dienstboden. Die is de moeilijke, maar hooge taak te brengen in uw huis die warme, weldoende gezelligheid, die vriendelijke reinheid, die prettige ordelijkheid, die uw huis voor u en uw man doet zijn tot de beste, liefste, heerlijkste plek in de wereld.

En zijt ge moeder mevrouw, is uw mooi, gelukkig leven van liefhebbende vrouw verrijkt met den grootsten zegen dien ge kunt verwinnen, met het moedergeluk, dan eerst recht hebt ge thuis te zijn, thuis te leven, thuis te werken. De moederplichten zijn vele, groote en zware. Te veel worden ze uit de hand gegeven. Zeker U hebt er heel juist op gewezen. Moet gij echter, die wilt inluiden de nieuwe betere tijden, voortgaan, op dien onzaligen weg, die leiden zal ten verderve en ondergang? Alles geven uit de hand? Niemand kan U vervangen, als ge werkelijk zijt 'n goede liefdevolle moeder. Tracht dat *allereerst* te zijn of te worden. Streef mee en werk mee dat ze wel de meisjes gaan *opvoeden* voor het huwelijk en de juiste richtige plichtsvervulling als moeder. Het huwelijk en het moederschap is het zedelijke, het normale. Al wat daarbuiten gaat voor de vrouw, is in betrekkelijken zin steeds buiten de norm. Uw grootste voorrecht, uw grootst geluk, uw grootste verdienste, en uw grootste eer zal zijn, dat ge zijt en blijft 'n goede, liefdevolle vrouw, 'n goede liefdevolle moeder. Als uw hyperfeminisme u daarbij in de weg staat, wat zwaar waarschijnlijk is, heusch laat 't stilletjes schieten. Het Leven gaat voor het Theoretische beginsel. Mocht ge inzien op 'n gelukkigen dag dat ge hebt gedwaald, keer dan terug. Geen valsche schaamte dan, maar in eerlijke zelfkennis de betuiging van uw dwaling. - Mevrouw, bestendige beterschap!

II. Voor de gemeenschap. Dat volgt vanzelf uit al het voorgaande. De grondvesten van de gemeenschap, de noodzakelijke voorwaarden om te krijgen gezonde bloeiende toestanden in de maatschappij, tast het Hyperfeminisme aan. Het is lydiet of dynamiet voor het maatschappelijk gebouw. Het gezin wordt teruggedrongen. En het gezin is en zal blijven de *basis* der maatschappij. Alle praat over uitbreiding van den kring der belangstelling, socialiseering, communiseering, coöperatie van huisgezinnen, is

in *dit* verbond ijdele zin-ledige bakerpraat. Het gezin is 'n Eenheid. Die kan niet in 'n Algemeenheid worden opgelost. Het is voor, op, en in zichzelf 'n *eigen* iets.

Is er werkelijk, wat den meesten zeker nooit erg zal duidelijk zijn geworden, 'n strooming, om het gezin op te lossen zooals hyperfeministen beweren, dan is er alle reden om zoo spoedig mogelijk en met zooveel mogelijke kracht die strooming tegen te houden, stop te zetten, ze terug te leiden en verder te leiden ten goede.

En die opvatting van het moederschap? Hoe zal de gemeenschap daaronder lijden? Vooreerst doordat er ernstige vrees zal moeten zijn voor 'n teruggang in de getalsterkte van komende geslachten. Vrouwen die zóo ongezond denken over geslachtelijk leven, zóo laag schatten het moederschap van *eigen* kinderen dan liefst, zullen niet zoo vaak moeder worden. Ook al niet misschien uit dezen grond. Strenge, veelzijdige geestelijke arbeid zal min bevorderlijk zijn aan haar procreatie-vermogen. Als ze kinderen hebben, zullen die weinig gedijen onder de zorgen van

hun uit-huizige zwoegende, studeerende, schrijvende, speechende, debateerende moeder.

Bij het jonge geslacht, de gemeenschapsleden van morgen, heeft de gemeenschap van vandaag echter het meeste belang. Op grond van dat allergewichtigste belang, dat komt in de ergste verdrukking bij het hyperfeminisme, is mede deze opjagerij, dit drijven tot onzinnige consequentie toe, ten sterkste af te keuren, ten krachtigste te bestrijden.

'n Gezond feminisme is aan te bevelen en te verdedigen, Steeds en overal.

Het ziekelijke Hyperfeminisme blijve in Nuchter Holland verre van onze meisjes, onze vrouwen, onze moeders. Het Hollandsch Binnenhuisje heeft er geen plaats voor.

Bloemendaal, 23 April.

JUL. KEIZER.

Van 't Leven.

Zooals naar 't kleine vogelijn, de kat
Begeerig spiedt, - zoo stil, als waar' ze dood,
Maar onverwacht de zacht-fluweelen poot
Werpt naar de prooi; - berekend - toen ze zat,

Zooals bij 't kleine vogelijn, - de slang
Zich houdt voor dood, - en slechts de vuur'ge oogen
Hun macht laat doen, - tot 't diertje schijnbedrogen,
De vlerkjes slap, - wacht op zijn dood - zoo bang,

Zoo komt er soms in 't raadselvolle leven
Tot U of mij - een bede om medelij,
Zóó zacht, zóó droef, - vol tranen en gevlei,
Dat ge, onzelfzuchtig, U geheel woudt geven.

En toch was 't zachte, wreed; - als poesjes poot;
Die tranen valsch, - ze meenden uwen dood.

ANNIE NAUTA.

Verlangen.

Hebt ge wel eens gevoeld, mijn liefste mijn,
Een groot en angstig verlangen?
En vraagt men den menschen wat het kan zijn,
Dan krijgt ge, als antwoord, een kus op de wangen,
En de menschen zeggen u dan om te zwijgen.
Gij een verlangen! Zoo rijk. Zoo bemind?
Gij hebt toch alles, en kunt meer nog krijgen;
Zijt *gij* niet tevreden, mijn liefste kind?
Ja, 'k heb een verlangen naar onb'reikbare dingen;
Naar dingen veel schooner, dan hier op deez' aard,
Soms 's nachts in mijn droomen hoor ik engelen zingen;
En zachte muziek. 't Doet mijn harte zoo'n pijn

Dat alledaagsche leven, dat vliedt zonder spoor....
En 'k wenschte dan gaarne een voorbeeld te zijn.
Maar het schoone, het reine en het engelenkoor,
Zij zijn in den hemel en niet voor mijn oor...

24 Sept.
DABODA.

Een Liedje van Trouw.

Zij aan zij liepen ze door de besneeuwde lanen. O, de reinheid van dien winteradem, o, het vlekkelooze blauw van dien hemel!

'Tien jaar geleden liepen wij hier met tranen in de oogen omdat ik naar Indië ging - en nu -' begon hij droomerig.

'Nu hebben wij geleerd onze pijn te verbergen,' fluisterde zij terug.

Hij zag neer op haar rosblond hoofdje, diep gebogen, als onder een te zwaar verdriet.

'Weet je nog, Tizia,' vroeg hij zacht en nam haar hand, 'hoe we als kinderen hier te spelen liepen...? Ik zie je nog altijd met je mooie rood-gouden krullen op 't grijze manteltje voor me uit huppelen, zoo vroolijk, met zoo'n hoog, opgewekt stemmetje, met zoo'n heerlijken, vrijen lach! Wat heb ik dikwijls aan onze jeugd gedacht, toen ik in Indië was, alleen en eenzaam. Je was mijn stiefzusje en toch voelde ik véél, véél meer voor jou dan een echte broer misschien voor je voelen zou. Ik was een arme, onhandige slungel, toen vader met je moeder trouwde, maar toen jij dadelijk zoo vol vertrouwen je mondje naar me uitstak om me te kussen, toen voelde ik zoo iets warms, zoo iets groots in me groeien en dacht ik....'

'Wat dacht je toen, Rein?' - Haar oogen keken hem aan in spanning.

'Ach wat doet dat er toe, Tizia.... Dat is alles al zoo lang geleden. We leven niet meer in het verleden.' - Zij zwegen beiden.

'Dus ga je morgen weer weg?' vroeg Tizia eindelijk met heesche stem.

'Ja, m'n kind. Mijn vrouw en m'n kinderen hebben me noodig.'

‘Maar ik heb je ook noodig!’ kermde het in haar ziel - doch ze zweeg. Alles wat ze geleden had kwam plotseling als een verstikkende walm in haar op. Haar hart bonsde, haar oogen brandden. Zij voelde het niet, dat de tranen stroomden langs haar wangen.

‘Tizia!’ riep hij verschrikt, ‘wat is er?’

‘Niets,’ weerde zij af. ‘laat me - ach God, Reinier, ik voel me soms zoo diep rampzalig. Je hebt het wel gezien, gevoeld, nietwaar? Dat Anton en ik niet met elkaar harmonieeren - en dát, dát maakt me zoo ellendig!’

Hij, droevig: ‘Dus het huwelijk maakt je niet gelukkig, Tizia?’

‘Neen. En toch is Anton zoo goed. Vind je het niet slecht van me, Rein? - Jij, die me vroeger een ouder, verstandiger broer was, zeg jij nu eens of ik slecht ben?’

‘Slecht? - arme, kleine Tizia!’

‘Beklaag je me? - En toch ben ik niet waard beklaagd te worden. Vrijwillig heb ik hem dit offer gebracht. Maar ik wist niet, dat het zoo zwaar was! O, mijn God, ik wist niet dat het zoo zwaar was!’

Een stilte dreef tusschen hen - een stilte zwaar van leed en liefde. Toen klonk weer zijn warme, diepe stem.

‘Ieder mensch heeft zijn leed te dragen; of hij 't zichzelven oplei in onbezonnen dwaasheid of in edele zelfopoffering....’

‘Geloof jij dus dat het geluk in onze eigen hand ligt?’ vroeg zij, kinderlijk naar hem opziend.

‘Meestal - ja. Maar het geluk is niet altijd door ons, kortzichtigen, te begrijpen; noch is geluk datgeen wat wij ons als geluk voorstellen. Ja, meestal is zelfs het geluk daar als wij meenen het voor goed te geven - aan een ander.’

Zij hief het hoofd op. ‘Dat heb ik ook gedacht,’ zei ze levendig, ‘dat was de illuzie waarop ik ons huwelijk bouwde. Maar Rein’ - haar stem daalde - ‘nu weet ik tot mijn ongeluk, dat mijn krachten te kort schieten om zulk een illuzie wáar te maken. Ik kan niet.... ik kán hem het geluk niet geven.’

‘Is hij dan zoo veeleischend?’

‘Ach God neen, maar ik ben zoo zwak.’

‘Dat spijt me.’

Toen bestormde haar opeens het bittere gevoel dat hij in haar teleurgesteld was, dat hij nà was haar te verachten. En toen het onweerstaanbare, heftige verlangen op te staan en hem toe te gillen: ‘En dat komt omdat ik jou liefheb en jou weergezien heb, dat ik niet meer kàn en nooit zal kunnen, nooit meer!’

Maar neen - ze zweeg.

Wat houdt ons in zulke oogenblikken terug?

Welke wijze hand houdt onze hartstochten in toom tot zij, te sterk, te weerspannig geworden, alles meesleuren in hun dolle vaart?

‘En weet je, wat me zoo bitter maakt, Rein,’ vervolgde zij eindelijk, ‘dat mijn opoffering niet eens noodig was. Zoo er iemand in staat was, zijn liefdeleed te boven te komen, zou het Anton geweest zijn, maar ik was verblind in mijn ijdelheid. En ik kende hem niet.’

‘Houdt hij van je?’

‘Houden? O ja, maar zoo kalm.’

‘Tizia, ik leerde van het leven, dat niets zoo dwaas is als een oordeel over het zieleleven van anderen.’

‘Maar werkelijk, werkelijk, hij is kalm. Hij zou mij misschien missen als ik.... als ik wegging, maar een hartstochtelijk verdriet.... een heftig, verscheurend leed....’

Haar stem verstikte in tranen. En plotseling begreep hij haar. Het gaf hem een schok het was alsof hij een oogenblik zijn gedachte voelde uitgaan buiten zijn wil - en ook alsof een diepe weemoed, een innig, schreiend leed opschemerde in zijn ziel.

‘Tizia....’ Haar handje lag nog in zijn hand.

Hij drukte het aan zijn hart. ‘Tizia, zeg, waarom wend je je van mij af? Heb jij dan zulk een heftig leed gekend, m'n arm kind - en waarom? Waarom?’

‘Niet om hem.’

‘Om je zelve?’

Een poos keek hij haar aan, maar zij sloeg de oogen neer. Toen liet hij haar handje vallen.

‘O kind,’ zei hij zacht, in diepen ernst, ‘heb je dan nog niet geleerd je zelve te vergeten? Moet die zware les dan pas voor jou beginnen...? Lieveling wil je luisteren naar je broer, die ouder is en misschien wijzer door ervaring...? Ik zal je een stuk van mijn leven vertellen. Ik was eens, lang geleden, jong en hartstochtelijk als jij. Als kind leed ik oneindige droefheid, bittere zielepijn om een désilluzie die mijn eigen vader me bereidde. Ik had dien man verafgood - en ziet, het eerste wat ik zag van

het vuile en lage, het dierlijke in den mensch was juist door dien vader.

Toen ging ik het leven in. Ik had nog zooveel mooie illuzies, maar bovenal zocht ik naar het geluk, het goddelijk geluk voor mezelf. Mijn illuzies verloor ik - in tranen. Mijn geluk zag ik niet. Toen ik het eindelijk meende te zien schitteren, greep ik er naar met al den hartstocht, al het kinderlijke, zelfzuchtige verlangen dat het leven in mijn verbitterd hart gelaten had. Maar o, het gouden geluk was een schijn - een schim. Ik had mij in mijn vrouw vergist, Tizia. Het was me of een afgrond van ellende en moedeloosheid me tegengaapte. Ik wist niet meer waar ik me wenden moest. Ik zag niets, ik voelde niets dan mijn eigen leed, mijn zielsverdriet, mijn pijn. Niets leefde meer voor me buiten dat. Ik verwenschte alles wat niet was mijn eigen, innige droefheid. Ik haatte ieder die me trok uit de smartelijklieve omhelzing van mijn eigen wee.'

'O ja - ja, zóo moet je je toen gevoeld hebben,' fluisterde zij.

'Begrijp je mij, kind? Weet je nu, welk een ongeluk het huwelijk mij leek in die dagen?'

'O ja.'

'Maar goddank ontwaakte ik uit dien roes van zelfzucht. Ik was niet alleen, Tizia. Ik voelde op een zekeren dag plotseling dat ik niet alleen was. Dat er een vrouw naast me leefde, die haar leven aan het mijne gebonden had, die recht had op mijn liefde, mijn zorg, mijn lichaam - ja zelfs op mijn ziel.'

'Neen, neen!' riep zij afwerend.

'Ja. Het was toch zoo.'

'Ik begrijp het niet. Het is afschuwlijk, het is onnatuurlijk, het is onmenschelijk.'

'Zoo riep ook in mij de rebellische stem.

Zoo was ook *ik* eens oproerig. Maar nu niet meer. Ik ben nu zoo oud geworden. Ik zie nu alles zooveel beter in dan toen.

Zie je, Tizia, het gaat niet aan een schepsel, een arme ziel, te binden aan je leven en dán op een zeker moment te zeggen: 'Nu is 't genoeg, ga wég van mij. Je bent niet waarvoor ik je hield; ik had alleen mijn illuzie in je lief.'

Hoe zal je eens verantwoorden het onaf zienbare, onverdiende leed dat je daarmee een medemensch aandoet? - O, egoisten die wij zijn! Noemen wij niet vaak een andere ziel koel of ondiep of oppervlakkig, alleen om onszelven een deel af te nemen van de schuld die wij voelen tegenover haar? - O Tizia, toen je klein was, zong je vaak voor ons een liedje van trouw, dat ik nooit kan vergeten. Trouw aan een eensgegeven woord, trouw aan 't mooiste, het beste in onszelve: erbarmen en edelmoedigheid - laat *ik* je leeren wat ik zelf in smart ervaren heb - laat ik 't je herinneren, m'n kind - het liedje van trouw.'

Toen, opeens, als in extase, sloeg zij de armen om zijn hoofd en kuste hem... kuste hem.... als een kind zijn moeder kust, die hem kastijdde. 'O, je bent goed! je bent groot! Kon ik zijn als jij....' prevelden haar lippen bevend.

Wat gebeurde er verder?

Tizia wist het niet.

Zij heeft niets dan de herinnering aan dat oogenblik, waarop haar innigste leven uitging naar het zijne, in een bewondering, in een aanbidding van zijn goedheid. Zij weet nu niets meer dan de glans van zijn oogen, die haar toelachten in weemoed, zijn lieve, warme hand, die haar natte wangen streelde in oneindig medelijden.

Hij ging en zij wist dat zij hem nooit meer terug zou zien.

Maar wat anders zal haar het leven helpen dragen dan het herdenken aan dat oogenblik waarin hij haar hielp herinneren aan een oud liedje - een oud liedje van trouw?

FENNA DE MEYIER.

Twee regels uit een Dagblad.
Naar het Duitsch van Margarete Erfurt.

De operatie was afgeloopen.

Het was een zwaar en moeilijk uur geweest. Een jong, nog ongeboren menschenleven had gestreden om het licht van deze, dikwijls zoo vreemde, wonderlijke wereld te aanschouwen. De jonge, bleeke vrouw met het magere, pijnlijke lichaam lag jammerend op tafel uitgestrekt. ‘Help, help - ik kan 't niet langer uithouden - help - in Godsnaam, help!’

De doktoren hadden onderzocht en opnieuw onderzocht; ernst lag op hun gelaat verspreid. Het was een strijd op leven en dood.

Hier stond een leven op het spel; het kind moest geofferd om de moeder te redden.

Een wenk, en het chloroform-masker werd uit medelijden gelegd op het door onnoemelijk lijden vertrokken gezicht der jonge vrouw,

opdat ze niet dit rampzalig oogenblik zou aanschouwen...

Het was geschied...

De vrouw lag doodsbleek, doch rustig slapend op haar kussen - het kleine kinderlijkje was den lijkbezorger overhandigd.

Ik ging naar mijn kamer. Opnieuw had ik gestaan tegenover diepe, menschelijke smart - een oogenblik wenschte ik rust. Achteloos greep ik naar de courant die op mijn tafel lag - ik wilde slechts afleiding aan mijn gedachten geven, mijn ziel tot kalmte brengen.

Daar stond het - een kort courantenbericht - in twee nuchtere regels:

Gisterenavond werd freule van U. in voorloopig arrest genomen. De negentienjarige jonge vrouw wordt beschuldigd haar pasgeboren kind van het leven te hebben beroofd.

Daaronder volgde het programma voor den aanstaanden automobiel-wedstrijd, en de weervoorspelling van den volgenden dag.

Ik kreeg een gewaarwording als werd een ijskoude hand op mijn rug gelegd - als stuwde plotseling een golf op me aan uit de sombere diepten, waar het lot der menschen wordt gesmeed.

Uit die twee couranten-regels krijschte me een wereldjammer tegen - een jammer zoo diep als de zee met haar golven....

Zoo jong, zoo aandoenlijk jong - en toch reeds alle pijnen en smarten van het leven doorleden!

Ja, het lot eischt een vreeselijk hard loon in ruil voor het beetje geluk dat het den menschen schenkt... Eer we zoo iets doen... Eer we zoo gezonken zijn dat we ons eigen kind dooden, moet het leven ons een hel geworden zijn...

En dan komt nog een dienaar van het gerecht om zoo'n arm, gemarteld schepsel gevangen te nemen - een schepsel dat zoo gepijnigd werd, dat ze besloot tot de vreeselijkste, gruwzaamste misdaad, dat in haar hart het heiligste, haar moeder-instinct, verbroken en verpletterd werd: - het schijnt een satirespel na een drama...

Wat is de straf van het gerecht, vergeleken bij de helsche martelingen van vroeger uren...

Een gedachte schoot me in - een dokter heeft het recht om het ongeboren kind te dooden om de moeder te redden, indien geen andere uitweg mogelijk is - en zulk een beklagenswaardig schepsel, dat in haar wanhoop geen kans op redding ziet, dat niet den moed heeft en niet de kracht om voor haar liefde en haar kind te boeten - zoo'n schepsel brengen ze naar de gevangenis.

Ja, de dokter handelt lege artis, bewust van de verantwoordelijkheid van zijn beroep en van zijn daad - de rampzalige vrouw heeft slechts haar handen om haar eigen kind te worgen...

Zuster Lize kwam binnen.

‘Mag ik den sleutel van de verbandkist? De zuster op de diphteritis-afdeeling wou graag schoone verbandrollen. Maar wat scheelt je, zuster Hedwig? Je ziet zoo bleek!’

Zwijgend schoof ik de courant naar haar toe, met m'n vinger haar de twee regels aanwijzend.

Zuster Lize sloeg ontsteld de handen in elkaar.

‘Heb ik ooit zoo iets gehoord. Zoo jong, en dan al zoo slecht. En nog wel iemand uit de eerste kringen. En dat komt nu allemaal in de courant. Dat zoo'n mensch zich niet schaamt!’

Hoofdschuddend, rood van verontwaardiging, verliet zuster Lize de kamer. Ik zag haar na en bemerkte dat ik glimlachte.

Zuster Lize was in den Bijbel zoo goed thuis, doch zou ze ooit de beteekenis en de waarde hebben begrepen van de woorden van Hem, die dieper in de menschelijke ziel had geblikt dan anderen, van Hem die beschermend de hand lei op het hoofd van de vrouw die gezondigd had, en die de menigte van eigengerechte, deugdzame en verontwaardigde menschen die Hem omringden, toeriep: ‘Wie uwer zonder zonde is, die werpe den eersten steen op haar.’ Tout comprendre, c'est tout pardonner, doch de weg naar dit tout comprendre voert door diepe, diepe wateren.

Het valt niet moeilijk een steen te werpen. Voor iemand die op den wal staat te kijken naar een schip dat tegen de ruwe zee in een stormnacht worstelt, is het zoo gemakkelijk om uit te roepen: maar waarom voer het ook met zoo'n storm uit!

Hij zelf heeft echter niet gekend den storm, die masten breekt en het roer vernielt...

Doch zoolang als er stormen en wilde zeeën beuken, zoolang zullen schepen vergaan...

Hoe heerlijk zou het zijn als men gelooven kon aan een wereld in het verschiet zonder zonde en zonder misdaad.

Als de liefde niet het heerlijkst en niet het

ellendigst was, dat de arme menschenkinderen bezitten!

Ik werd in de operatiekamer geroepen. Een werkman met een hoofdwonde was binnen gedragen.

Terwijl de twee doktoren hun handen waschten, spraken ze vroolijk en lachend samen. ‘Zeg 's, heb je al gehoord dat ze gisteren freule die en die gepakt hebben, de vader moet een heele piet geweest zijn;’ de rest van het gesprek werd ter wille van de zuster fluisterend gevoerd.

Ik zag ze glimlachen, spottend, in hun schik over dat nieuwe schandaaltje, ik balde de vuisten.

Hoorden ze dan niet dien somberen grondtoon, die doordrong door dat schandaal, hoorden ze niet dien smartvollen, om mededoogen smeekenden kreet van dat arme, vertrapte vrouwenleven?

Ik zag ze glimlachen en het was me of ik achter dien spotlach het grijnzend, vertrokken gezicht van Mephisto ontwaarde en zijn satanische, sceptisch-luchthartige woorden vernam: ‘Zij is niet de eerste...’

Mijn ziel kromp ineen.

‘Zuster, aether,’ sprak de assistent-arts op ongeduldigen toon. Ik moest me beheerschen en greep werktuiglijk naar de flesch met aether.

De dag verliep.

Het leven ging voort. - - En het werk ging voort - -

Vertaald door ANNIE DE GRAAFF.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Gorredijk, 16 Juni 1904.

Aan JHR. RAPPARD.

Geachte Heer.

U tracht in de Holl. Lelie van 15 Juni te bewijzen, dat Frans Coenen's ‘In duisternis’ ‘zoo ontzettend weinig van een kunstwerk heeft;’ o.a. door op de verregaande onbeduidendheid van den romanheld opmerkzaam te maken. Daargelaten of al of niet de indrukwekkend-juiste beschrijving van een z.g. onbeduidend mensch een boek tot kunstwerk kan maken, - beweer ik dat 't onbelangwekkend vinden van de persoonsbeschrijving als in Coenen's werk geheel op een persoonlijke levensopvatting, op een geloofsovertuiging berust. Hiertegenover plaats ik een geloofsovertuiging van veel anderen, die een dergelijke persoonsbeschrijving hoogst belangwekkend doet vinden.

‘Waarom moet hij zich verslingeren aan een slet?’ zegt u.

‘Precies, dat wou ik ù vragen. Meent u dat iemand voor zijn *pleizier* dwaze dingen doet, zijn leven verknoeit, de ellende te gemoet gaat? Doet een normaal mensch dat? En verwekt een hoogst abnormaal mensch uw afschuw, uw minachting? Hij verwekt bij mij een diep medelijden.’

‘Verregaande zwakheid, lamlendigheid....’

Bevredigt u dat antwoord, mij niet. In geen geval geeft het me de overtuiging van ‘eigen schuld.’ Nietwaar, meneer B. was in 't zelfde geval wel flinker geweest, die was niet onder de ellende gekomen, hij had er zich met zijn sterkeren wil, zijn optimistische natuur wel weer bovenop gewerkt; - terwijl meneer A. van 't begin tot 't eind zich een ‘lamzak’ toont.

‘Moest hij ook maar flinker zijn, moest hij ook maar sterker wil gehad hebben, ook maar zoo'n optimistische natuur....’

Daar hollen we heen! We verwijten iemand, dat hij iets niet bezit, dat hij door de natuur, of door God (al naar ons geloof), misdeeld is. Of gelooft u dat alle menschen bij hun geboorte gelijk van natuur, eender van aanleg zijn? Toch niet dat allen onder gunstige omstandigheden opgroeien! Wel dat er zijn, die eeuwig met *nare gevoelens*, geldnood, tegenwerking, *booze lusten* te kampen hebben, in tegenstelling met anderen, die voor dat alles nooit een sterken wil behoeven. Nog eens, verwekken zulke individuën uw gramschap, uw minachting, of uw diep, diep medelijden?

Waarom zou die ander wèl beter gewild hebben, waarom heeft deze niet beter gewild! Wat miste hij, waaròm miste hij iets, waarom had hij dus zooveel tegen bij veel anderen, wìe, of wàt-in-hem, was zoo onrechtvaardig hem een droever leven, een schrikkelijker dood te bereiden dan dien ‘een ander’??

Die vragen gaan altijd door mijn hoofd, met akelig gedruisch, bij 't hooren van de liederlijkste misdaden, overal waar ellende, waar boosheid is, overal!

Nee, Jhr Rappard, uw minachting, uw afschuw is mij geen antwoord. Over de *gevolgen* van een ondeugd ontbrand ik ook wel eens, verafschuw, haàt ik ook wel, daar heb ik mijn menschelijke natuur voor, mijn angst, mijn pijn om physiek lijden; maar om de *ondeugd zelf* toorn ik nooit, kan ik niet driftig worden op een simpel, zwak, noem het lamlendig individu.

Ziet u nu den romanheld uit ‘In duisternis’ groeien voor mijn oog, ziet u hem niet oprijzen, een reus van belangwekkendheid, een gestalte om de wereld door te dragen, om voor ieders aangezicht te stellen in al zijn naaktheid, zijn dierlijks, zijn liederlijken wellust, zijn verfijnde lafhartigheid,.... zijn *diep-bedroevende misdeeldheid.* Sta nu naast mij en roep het uit, schreeuw het, gil het uit, over de menschen: ‘Dit is een der uwen, een die ontbeert, een die zwak is, die niet wil, die wel moest willen, maar niet kan willen, en ten onder gaat, ellendig onder gaat, te midden van ùw geluk, ùw overvloed van kracht, van deugd! Dit is een der uwen.... en gij veracht hem, gij bespuugt hem. Gij zit in de koninklijke hoogheid van uw ontwikkeling, uw *ontvangen* beschaving, uw *verkregen* deugden, tegenover dien ellendige, mensch tegenover

mensch, en toch.... booze machtduivel tegenover een nietig, broos slachtoffertje. Hoe durft ge! Hoe siddert ge niet over u zelf! Ik geloof niet, uit kracht van mijn levenstheorie, dat gij anders kunt, ik verwijt u niet eens uw hoogmoed, maar ik stel hem u toch voor oogen, dezen rampzalige.... misschien zal het u bekeeren!'

Geachte Heer, u zult mij misschien als uw heilige overtuiging tegenwerpen, dat elk mensch zijn levenslot, 't al of niet in 't bezit komen van deugden en ondeugden in zijn vrije macht heeft; - welnu, ik geef u als mijn heilige overtuiging precies 't omgekeerde te kennen.

Een persoonlijke levensopvatting dus!

Zonder mij uw geloof deelachtig te maken, kunt u mij nooit overtuigen.

Dat u dus den hoofdpersoon te onbeduidend vindt, berust alleen op uw geloofsovertuiging. Op grond daarvan keurt u af. Maar dat noem ik geen critiek. Dat is slechts een meening, gegrond op een aangenomen stelling, een meening, waar alleen uw geestverwanten wat aan hebben.

'Frans Coenen's "In duisternis" verwekt medelijden.' Ja bij u en de uwen, bij mij en de mijnen niet.

'Zijn boek heeft ontzettend weinig van een kunstwerk: hetzij woordkunst of schrijfkunst...' Voor u en de uwen! Laat ik die woordkunst buiten rekening (ik vind haar bij Coenen niet indrukwekkend,) dan vind ik het een machtig, een gewèldig kunstwerk.

'Hoe durft gij dien jongen vrij te praten van schuld?' vraagt u in uw artikel.

Wel, ik stel me voor, dat Coenen dit heeft kunnen doen op grond van mijn hierboven uiteengezette levensopvatting. Praat u die maar weg, noem haar gevaarlijk, onpractisch, verderfelijk, - bewijzen dat zij onlogisch is, kunt u onmogelijk; dat kunnen geen duizend geleerden.

Coenen's 'In duisternis' stemt mij tot ernstig nadenken, wekt mijn diep medelijden. - U vraagt den schrijver Lucas XV te lezen. Als hij u eens vroeg Couperus' Noodlot te lezen! U moet dat een afschuwelijk, een leugenachtig boek vinden, dunkt me. Ik vind het een heerlijk, een prachtig-waar boek. U moet het ook een verderfelijk boek vinden, dunkt me. Of het voor sommige, ja voor veel naturen dit werkelijk is, doet aan de groote waarde van de in dit werk uitgesproken gedachte niets af, ook niet aan het meesterlijke in de behandeling. Dus ten slotte ook niet aan de waarde van 't kunstwerk als geheel.

U zult het na deze redeneering nòg wel een afschuwelijk boek vinden, en op grond van uw geloofsovertuiging met recht. Maar zou zoo ook niet de heer Coenen met recht, ja met groot recht, ongevoelig kunnen blijken voor uw Lucas XV?

Om daar kracht uit te putten, behoeft men al vast 't geloof in den bijbel. Verwacht u dat geloof bij Coenen? Zoo niet, dan vind ik uw verzoek al heel naïef.

Maar hoe kunt u Jezus woorden in de gelijkenissen in verband brengen met uw uitroep: 'Goddank, het schepsel knoopt zich op!' Of begrijp ik u hier verkeerd? En ten slotte nog dit. Is de geschiedenis uit 'In duisternis' niet honderdmaal gebeurend in de werkelijkheid? Mag zij dan niet verhaald worden, was 't alleen, om te laten zien, hoe werkelijk te midden van een wereld van overvloed, van menschen in staat om te steunen, om te raden, individuen hulpeloos, als vervloekte verstootelingen omkomen? Dacht u werkelijk dat 'In duisternis' met een bevredigenden afloop, een gelukzalig uiteinde van den hoofdpersoon, dieper zou hebben getroffen, meer medelijden verwekt, misschien ook meer 'overeenkomstig 't reëele leven' (dat we

toch wel dagelijks onder de oogen mogen zien) was geweest? - Dan spreekt u over het woordgeknutsel. Ik vind uw eerste aanhaling niet bombastisch. Moge in den laatsten regel werkelijk iets stootends zijn, de dikke woorden en stijven zinsbouw van uw volgende aanhaling vind ik er nergens in. Iets gewoon zeggen is nog niet bombast zeggen. Ook uw beweringen: ‘Overal waar men in dit boek kijkt, overal... enz.’ wensch ik beslist tegen te spreken. Verder vind ik 't al heel gemakkelijk uit een boek een paar zinnetjes te visschen (o dat ‘op goed geluk openslaan’; hierin vertrouw ik geen enkel criticus!) daar wat op te suffen en ze dan, grootendeels nog met dezelfde woorden, mooier na te zeggen. Gerust, Jhr. Rappard, noem mij uw lievelingsboek; ik zal er 200 zinnen uit opvisschen en ze in wat sierlijker kleedje steken. Dat beteekent heelemaal niets, vooral als ze nog uit hun verband worden gerukt. (Zijt u 't dan over 100 niet met me eens, dan zijn er toch nog 100 goed gelukt.) Zooiets is meer een aardigheid: op die wijze zouden de beste werken zijn te kleineeren door menschen die zelf met geen mogelijkheid een behoorlijken roman konden voortbrengen.

Met dankzegging aan de redactrice voor de plaatsing
Hoogachtend
DAVID MOLENAAR.

II. Mijn Vriendinnen.

Mijn vriendinnen vinden mij excentriek omdat ik niet in hun tennis-club ben, noch in hun dans-club, noch in de hockey club. Niet, omdat ik niet van die vermaken houd, maar omdat ik niet van de leden houd, die in deze verschillende clubs zijn.

Maar niettegenstaande die gebreken, houden zij toch van mij, en komen zij mij trouw iedere grootere of kleinere gebeurtenis vertellen, die in hun leven voorvalt.

Ik geloof niet dat ik eene aangename vriendin ben. Ik ben bij de hand, hatelijk, geef dikwijls mijn opinie waar die niet gevraagd wordt en ga graag mijn eigen gang

Vanavond zijn zij weer bij mij. Zaterdag zijn ze naar een bal geweest. Een heerlijk bal, een verrukkelijk bal. Ik zelf ga nooit naar bals, dat behoort mede tot mijn excentriciteiten, want ik verfoei dansen.

Dus praten we over het bal, over de heeren, over de dames, over de armen van de dames en de japonnen van de dames. En dan, zonderlinge

tegenstelling, eindigen we met: ‘ons beter ik!’ Maar daar begin ik niet over!

Mijne vriendinnen kenden op het bal behalve de menschen die het gaven nog vijf andere menschen!

En die vijf menschen zijn allen uit één gezin! Maar dat gezin is talrijk genoeg! er blijven altijd nog vijf thuis! Daar is Lousje Van Gehn, Jetje Van Gehn, Karel Van Gehn, Gerard Van Gehn enz., enz. tot tien toe!

De freules Van Gehn zijn dikke plompe meisjes. De heeren Van Gehn zijn *iets* beter, maar de meisjes zijn bijzonder ongracieus. Ze zijn dik, dik. Dikke armen die als worstjes uit hun gedecolleteerde japonnen puilen, dikke wangen, dikke lippen, dikke randjes om de oogen en dikke lichamen.

Maar mijn vriendin vindt ze allen lief en zegt dat ze er Zaterdag snoezig uitzagen en in-gedistingeerd.

Ik kan 't me niet goed voorstellen en zeg dat dan ook onbevangen.

Agnes is beleedigd, Jeanne zegt niets.

Door die zwijgende tegenspraak geprikkeld zegt Lotte (dat ben ik) vinnig:

‘'t Doet er bij jullie óók veel toe bij of je van adel bent of niet! Als ze Botter heetten of Kip, keek je niet naar ze om, maar nou zijn ze o, o, o, ò zoo gedistingeerd.’

‘Dat is niet waar,’ zegt Agnes boos. ‘Zóó zijn wij volstrekt niet.’

‘O nee! héélemaal niet,’ zeg ik spottend.

‘Ondertusschen! Annie Van Driel, wie de distinctie de oogen uitstraalt, is volgens jelui archie-burgerlijk. Ik voor mij geef bitter weinig om zoo'n oordeel.’

We zijn alle drie boos. Maar daar we dikwijls zulke gesprekken houden, zetten we er ons maar gauw overheen. We kunnen toch geen stommetje spelen, de avond is net begonnen!

Jeanne begint het eerste.

Zij en Agnes waren geshockeerd geweest van de gedecolleteerde japonnen Zaterdag. 't Was 'n schande zei ze die bloote nekken. En de ruggen....!

‘Je zult toch zeker wel iets méér gezien hebben dan de bloote ruggen en nekken?’ vraag ik droog.

Dan in ééns, zonder eenigen overgang begint Jeanne over dingen van gansch anderen aard.

Ze vindt zich zelve zoo anders dan anderen, zoo apart en onbegrepen!

Ik moèt lachen, ik kàn 't niet helpen. Jeanne vind ik allerliefst, zoo eenvoudig en goedhartig; ik houd meer van haar dan van Agnes. Maar iets bijzonders heb ik nooit in haar ontdekt. Ze komt alleen dàn op dreef wanneer ze me kan verhalen van de een of andere nieuwe vlam die ze heeft. Maar Jeannes liefdetjes zijn altijd zoo onschuldig en ze vertelt ze zóó goeiig, dat ik ze met plezier aanhoor.

Ik luister met open mond. Jeanne apart, Jeanne onbegrepen!

Dan begint Agnes ook! Nou, en voor Agnes heb ik respect!! Die kan iemand met diep melancholieke oogen aankijken, alsof al het leed der wereld op haar twintigjarige schouders rust! En dan kan ze zoo weemoedig van d'r interessante vriendinnen op kostschool vertellen, meisjes zooals er hier in Haarlem niet bestaan! Vriendinnen waar ze met hart en ziel naar terug verlangt, meisjes waar zóó veel in zit, die zóó knap zijn.... Enfin ze moet hier (dat is in Haarlem) maar tevreden zijn met wat er is! En ik, die tot de intiemen behoor, lach, en steek 't kompliment, niet als kompliment bedoeld in mijn zak!

Ze praten een poosje in dien geest voort. 't Is alsof ze 't afgesproken hebben!

Iedereen is gelijk! 't Is slecht om trotsch te zijn. Zij geven niets om 't oordeel van de menschen! Ze voelen zich zoo verschillend van de meisjes der tennis-club, en voelen er zich nooit geheel thuis! Ze doen hun best om 't betere ik in ieder mensch te zoeken en.... te vinden! Ze zijn er van overtuigd dat *ieder* mensch wel iets groots en onbegrepen in zich heeft! Ik moest: Le Trésor des Humbles eens lezen! Ik weet niet waar dat op slaat! Misschien wel op *mijn* beter ik, want ik kèn Le Trésor des Humbles niet.

'Schande genoeg,' zegt Agnes. 'Héële gedeelten schrijf ik er uit over.'

'Waarom?' vraag ik. 'Wat 'n tijdverlies!'

'Dat doe ik om het beter in mijn hoofd te hebben. Ik zou er je heele gedichten van uit mijn hoofd kunnen opzeggen. Ik wou dat ik 't hier had, dan las ik je er iets uit voor.'

'Maar Agnes, waaròm? Als je die prachtige gedeelten tòch uit je hoofd kent, kun je me 't dan niet even opzeggen?'

'Dàt gedeelte ken ik toevallig niet uit mijn hoofd.'

'Nu, dan 'n ander! Ik ben er van overtuigd dat 't me goed zal doen.' Ik krijg 't warm en verslik me haast in mijn lach.

'Met Lotte is niet te praten van avond,' zegt Jeanne van uit haar hoekje. 'Wezenlijk, tot nu toe heb ik gedacht, dat gij beter was dan de rest....'

'O, en dus heb ik je nu teleurgesteld. Ik.... ik, o 't spijt me erg, heusch!' Dan in eens barst ik uit in een schaterlach. 'O, o, jelui zijn kostelijk! 't Is me alsof je komedie aan 't spelen bent!'

Maar 't is heilige ernst. Ik ben in hun achting gedaald.

'Nu Lotte, je praat altijd zoo geringschattend over Mary Moes. Maar gisteren heb ik met haar "gesproken" en ik verzeker je, dat ik niet wist dat ze zóó diep ging.'

Dit komt van Agnes,

'O Agnes,' zeg ik dringend. 'Toe "spreek" óók eens met mij, wie weet wat je nog voor goeds uit mij haalt.'

't Verwondert me dat ze me in ernst nog antwoord geeft.

'Ik kèn jou door en door, en weet precies wat er in je is.'

'O, en Gerrit (Mary's aanstaande) weet je ook precies wat er in hèm is?'

'Nee,' zegt Agnes kort, 'dien ken ik niet genoeg.'

'Eigenlijk,' verkondigt Jeanne, 'ken je nooit iemand geheel en al.'

'Wel néén,' stemt Agnes dadelijk toe. 'Dat is geheel onmogelijk. Er is altijd iets onbegrijpelijks in *ieder* mensch.'

'Dat 's nou jammer,' vind ik. 'Net zeg je me dat je mij gehéél door en door kent en nou....

enfin, *ik* kan daar niet bij, nee, nee,' zeg ik hoofdschuddend, '*ik* ga zoo diep niet.'

Ik wéét dat ik ze plaag, dat Agnes nu inwendig kookt, maar ik zou niet anders kunnen zijn.

Ik veronderstel, dat *ik* ook mijn 'beter ik' heb, zoo goed als 'n ander, maar 't is *mij* niet mogelijk dit voor Jan en alleman bloot te leggen.

'Nou zal *ik* je eens wat zeggen. Ik vind dat je niet zoo met groote woorden moest schermen. Als je eens wist hoe ontzettend pedant jelui me van avond toeschijnen.'

'Je *begrijpt* ons niet,' zegt Agnes.

'Nee, dat zal wel! Je bent 'n onbegrepen ziel! Maar ik begrijp dan niet als je je zoo weinig in die tennis-club passend vindt, waarom je er *in* blijft. En als je zóó weinig om 't oordeel van de menschen geeft, je *mij* dan schandelijk ongegeneerd vindt omdat ik met een stuk karton in mijn handen op straat loop!

En als je je gelijk vindt aan *alle* menschen, je dan spreekt van: dat minne volk, of dat zijn menschen van niets, of van dat burgerlijke schepsel. Zie je, dat vind ik, om nog niet eens te praten van je laffe gegiggel over heeren met diezelfde Mary Moes, die zoo diep gaat. Je hebt *mij* den ganschen avond bepreekt, licht dat ik 't jelui nu doe.'

O wat zijn ze kwaad! Dat heb ik wel voorzien! Als ze worden gehaald, nemen ze koeltjes afscheid van me, zonder afspraak me nog eens af te halen of iets van dien aard!

't *Spijt* me natuurlijk wel, dat we zoo van elkaar gaan en ik neem me vast voor morgen naar ze toe te gaan. Want ik houd veel van ze en zij van mij, al doen ze in mijn oogen van tijd tot tijd wel eens zot.

Ik ga naar bed. Als ik er in lig, denk ik nog aan mijn vriendinnen!

ROBERTA.

Den Haag, October 1903.

III.

STRIJEN, Juni 1904.

Aan den heer F.M. Coenen.

Met toestemming van de Redactrice wil ik een kort antwoord zenden op uw zeer vriendelijk gesteld stukje. Alleen de derde regel van onder is niet erg eerbiedig uitgedrukt. Ik behoef volstrekt geen lange uitweiding. Ieder mensch erkent, dat hij in zijn leven ontelbare malen verkeerd deed. Wanneer nu hiervoor, voor deze schuld, niet voldaan wordt door iemand, die zelf van schuld ontbloot is, moeten we dus met onze zonden komen voor de gerechtigheid Gods, die ons op die wijze zou vernietigen. Gelukkig weten we, dat er een uitweg is door den Man van Smarten, J. C, die door al die zonde en schuld vrijwillig op zich te nemen, voor ons, die in Hem gelooven, den schrik heeft vernietigd. M.i. echter ziet u te veel op 't slachten der offerdieren, wat *slechts eene symbolische voorafschaduwing was van de verzoening*, *die door Jezus' lijden en sterven is teweeggebracht.* Verder ga ik op de zaak niet in. Een ieder leze de Evangeliën. Er staat ergens in de H.S.: God wil ons in Christus aanzien, als

hadden we nooit zonde gedaan. Dit neemt niet weg echter den eisch, om zoo goed mogelijk te zijn en te handelen.

Maar ook staat er geschreven: de natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen die des geestes zijn, omdat hij aardsch en vleeschelijk van nature is.

't Geloof wordt gewekt en gewerkt door het gehoor.

Ik heb niet gezegd, dat de *Theosophie* ‘gladweg in strijd is met alle waarneming en wetenschap.’ Ik sprak van de *hypothesen* in de Theosophie voorkomende; Karma, d.i. gerechtigheid zonder verzoening, is m.i. een dwaling en met de realiteit in strijd. Zoo ook de wedergeboorten als dier, enz.

Hoogachtend,

Uw dw. dr.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN 20 Juni 1904.

Al het vrouwen-gedoe is voorbij! Ruim tien dagen lang was de Berlijnsche vrouwenwereld in beweging om deel te nemen aan openbare vergaderingen, congresmeetings, lunch- en Abendbrot-invitaties, recepties bij gezanten, bij particulieren binnen en buiten Berlijn, steeds in één hurrie om toch maar van alles te profiteeren en na afloop te kunnen zeggen: ‘Ik was overal bij, van den ochtend tot den avond, vermoeiend was het, maar hoogst interessant, in de zalen was het soms om te stikken, doch dat moet men er voor overhebben!’ Het was mode om het congres te bezoeken; het staat niet wanneer men later zegt, *ik was er niet*; al die buitenlandsche gedelegeerden moet men gezien hebben en 's morgens op het congres was steeds zoo'n clubje dames, die mooi uitgedost van de ééne zaal in de andere wandelden om haar toilet of hoed te laten bewonderen. Zulke bezoeksters hooren er bij! In tegenstelling vernam ik van een dame die bepaald voor de vrouwenzaak ijvert, dat zij nu eenmaal naar Berlijn was gekomen om van alles wat het congres te hooren en te zien aanbood, te profiteeren; al was zij ook nog zoo doodmoe van een of andere receptie, toch ging zij 's avonds weer in de benauwde zaal om een voordracht bij te wonen. Wel veel ijver, maar een slachtoffer van het congres!

Op 8 Juni 's middags om 4 uur had de zoogenaamde begroeting plaats van al de buitenlandsche afgevaardigden. De presidente Mrs. May Wright Servall (Amerika) opende de vergadering met een speech en riep daarna de namen op van de gedelegeerden, die om de beurt opstonden en door eenige

woorden te uiten hare aanwezigheid meedeelden. Het geheel maakte den indruk van een school, waar beurtelings de leerlingen den vinger opsteken om hare tegenwoordigheid te kennen te geven. Veel bijzonders was er aan deze namiddagvergadering niet, slechts een tentoonstelling van al de buitenlandsche dames, die dan ook zeer door het publiek werden aangegaapt.

Tot de vóórvergaderingen, die alle openbaar waren en deswege bijna ontoegankelijk, daar het publiek uren te voren aan den ingang der gebouwen stond te wachten en na opening der deuren gelijk wilde dieren naar binnen drongen, behoorde een lezing van Dr. Käthe Schirmacher (Parijs) over haar drama *'Wir'* in drie bedrijven, dat een tendenzstuk moet zijn. Om half negen zou de voordracht beginnen en eenige minuten voor half negen ging ik het Architektenhaus binnen. Op de trap kwamen mij een menigte dames te gemoet die geen plaats meer hadden kunnen vinden; de deuren der zaal waren gesloten. Boven gekomen deelde een jonge dame mij mede, dat Dr. Schirmacher al om kwart over achten was begonnen, omdat de zaal overvol was, dus waarop zou zij wachten? Stellig niet op de geïnviteerde gasten, aan wie vrijplaatsen? waren toegezegd en die bij aankomst alles vol vonden! Eindelijk werd er een zijdeurtje geopend, dat toegang gaf tot een hokje achter de zaal. In deze *ruime* lokaliteit was door tafels een soort podium gevormd, waarop wij klauterden en hoopten iets te zien en te hooren. Van het laatste was geen sprake, daar het achterste gedeelte der zaal was ingenomen door fanatieke toehoorderessen op stoelen staande, die een muur vormden, waardoor geen geluid heendrong. Het gelukte mij nog even tusschen twee door te kijken om een blik in de zaal te werpen. De spreekster zat voor een met bloemen versierde tafel, omgeven door een staf getrouwen, op het podium; in de zaal zag ik slechts een wiegelende massa voorjaarsbloemen op de hoeden der dames en hier en daar het schuchtere hoofd van een jongeling, die eens wat van de vrouwenbeweging wilde hooren. In ons benauwde hokje hadden allerlei malheurs plaats, één dame viel flauw en een andere tuimelde van de tafel naar beneden, zoodat ik spoedig deze verrukkelijke gehoorzaal verliet, zonder eenigermate op de hoogte te zijn wat 'Wir' beduidde. Ik had door dit geval geen groote verwachting gekregen van het vrouwenorganisatietalent van vergaderingen!!

Het eigenlijke congres werd Zondagavond *ingegeten* in de Philharmonie en *uitgegeten* op het stadhuis op Zaterdagavond. De begroeting was grootsch, ingeleid door een vrouwenorkest, gevolgd door een welkomstgroet, een speech, wat muziek en daarna opgang naar de eetzalen, ruim 2000 personen namen aan het Abendbrot deel, alle geïnviteerden van den Duitschen vrouwenbond; overvloed in alles; de Duitschers zorgen wel dat er genoeg te eten is, want zij zelven zijn voortdurend bezig met *abspeisen*, doch ik was geheel verbluft over een paar dames, die hare borden opgehoopt met pudding hadden en nog de schotels met den lepel afkrabden, om de hoeveelheid op haar bord te vergrooten!

Tot laat in den avond bleven groepjes te samen zitten, druk pratende over de komende congresdagen.

De zalen der Philharmonie - waar 's winters vele feesten gegeven worden en het Philharmonisch orkest, dat 's zomers de badgasten te Scheveningen vergast op hun heerlijk ensemblespel, driemaal in de week concerten geeft - waren in salons herschapen, versierd met heerlijke bloemen.

Voor de pers was goed gezorgd; een caricatuur teekenaar had er prachtig gelegenheid gehad om types te teekenen; zenuwachtige vertegenwoordigsters van

couranten, die steeds na den afloop van een rede naar een andere zaal holden, om daar weer wat op te vangen en een gebrekkig geheel kregen, klagende, dat zij niet alles konden hooren. Dat was onmogelijk, doch in de perskamer lagen dagelijks verslagen ter dispositie van iedere sectie, dus een overzicht kon men steeds hebben. Voor ons was alles best geregeld; trouwens alles wat in de Philharmonie plaats vond, was zeer goed georganiseerd, alle eer aan het Berlijnsche lokaalcomité! Een droog congresverslag geef ik U niet, dat kunt U uit de dagbladen halen, alleen wil ik even meedeelen, dat het in de afdeeling waar over de zedelijkheidsbeweging gesproken werd, warm toeging en dat de grootste zaal overvol was. Waren dit allen belangstellende toehoorderessen en toehoorders of speelde de nieuwsgierigheid ook de hoofdrol? Eens even hooren wat of die verschillende spreeksters wel durven zeggen en hoe ver zij gaan! Van het meerendeel der speeches was de slotsom dat de lage loonen en de zucht naar weelde

de oorzaak er van waren, dat de prostitutie niet afnam. Mannen en vrouwen moeten samenwerken om dit kwaad tegen te gaan; een mooie theorie naar in praktijk moeilijk toe te passen in een stad als Berlijn!

Het slot was even luisterrijk als het begin van het congres; het banquet op het stadhuis, dat volgde op de officieele ontvangst der stedelijke autoriteiten, was zeer uitgebreid en iedere dame nam als souvenir een beer mede die bij het couvert stond met een roos tusschen zijn pooten; een aardig idée om het wapen van Berlijn (de beer) op die manier te gebruiken. Veel werd er gesproken, soms ook gevleid; bij openbare maaltijden gebeurt dit meer, doch van alle kanten werd de wensch uitgesproken, dat het zaad, in deze congresdagen gezaaid, wortel zal schieten en over vijf jaar in Canada bij het vierde congres goede vruchten zal afgeworpen hebben.

Veel is er gezegd geworden op allerlei vrouwengebied, maar was er wel veel nieuws onder? Een congres is meer een gelegenheid om propaganda te maken en het gevolg hiervan zal niet uitblijven.

MEA.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wie wil iets afzonderen?

Mijne dochter en ik zouden zoo gaarne eenige, liefst zooveel mogelijk, zwakke kinderen van behoeftige ouders, van den zomer eenige weken de buitenlucht laten genieten, hetzij door hen naar een herstellingsoord of vacantiekolonie te zenden of door gedurende 3 à 4 weken, 5 dagen per week, met hen naar Scheveningen te gaan. Maar daarvoor is geld noodig en dat ontbreekt ons. De kinderen die in aanmerking zouden komen zijn de zwakste kinderen uit 200 gezinnen, die bij mijne dochter allen min of meer bekend zijn.

Mevr: *A. Scheltema Utermark*,
Den Haag, Groot-Hertoginnelaan 144.

De redactrice beveelt dit voorstel, van de onbaatzuchtigste strekking, ten zeerste aan en hoopt dat velen gevolg zullen geven aan het verzoek van Mevrouw Scheltema. Giften zijn aan het adres van deze dame te zenden, en worden gaarne in de Lelie verantwoord.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Lotos. Ja, na die omwerking zal ik 't stukje plaatsen. - U vraagt mij in Uw brief het volgende:

'*En u, freule Lohman, - me dunkt, u moet het dikwijls getroffen hebben, - vindt u die maatschappij niet kleinzielig en bekrompen, hebt u niet dikwijls te kampen gehad met menschen, oppervlakkige, nietige menschen, die je wel over zoudt willen kneden of boetseeren, om ze des te frisscher naar geest te laten opduiken? Menschen, klein-godsdienstig, godzalig, geniepig soms, die je uitwendig kunnen kwaad-doen, maar voor wie je inwendig medelijdend de schouders ophaalt met de verzuchting "vergeef het hun, want ze weten niet beter".*

'*Wanneer zal iedereen wáar zijn tegen je zelf en tegen anderen, wannéér?*'

Beste Mevrouw, wie, die een weinig wereld- en menschenkennis opdeed, heeft zulke menschen *niet* ontmoet! En zoo U ooit één mijner boeken las, dan moet U toch wel weten, dat *ik* een hartgrondigen afkeer heb van kleinzielige, geniepige, huichelachtige menschen, van heel onze 'geordende' maatschappij! - Maar aan een hervormende kracht uitgaande van boeken genre Heyermans Kamertjeszonde geloof ik geenszins. Zeker, er is wáárheid die heel noodzakelijk dient gezegd te worden. Maar *de wijze waarop* zij gezegd wordt in dat boek, vind ik vuil, vies, en berekend op vuile, vieze smaken. Gelooft U werkelijk, dat zulke boeken een goeden invloed hebben op *die* mannen en *die* jongelui voor wie het noodig zou zijn? Die grijpen er naar, juist om zich er mee te verlekkeren. En diegenen als U en andere dames, die er 't zoogenaamd-mooie uithalen, en 'de strekking' bewonderen, *die* hebben 't immers niet noodig. Voor U, en dergelijke lezers als U, behoefde 't boek allerminst geschreven te worden. Maar dan is er nog de derde, de meest talrijke categorie, die welke er naar grijpt om, uit onreine nieuwsgierigheid, zichzelve te goed te doen: de backfischjes en de onrijpe, groene jongelui. - Heel die tegenwoordige school, genre Coenen, Heyermans, Levenslol, enz., enz., zij is erop berekend om jonge-menschen pervers te *maken.* En ik ben, als vrouw, een man als Jhr: Rappard, werkelijk dankbaar dat hij met zijn naam er onder openlijk protesteert tegen zulke boeken. Ook zijn artikel over Coenen is een warm getuigenis, waarmede ik ten volle instem, in tegenstelling van de praatjes des heeren Van Deyssel, die trouwens met reden zijn navolgers ophemelt daar hijzelf hun 't schoone voorbeeld heeft gegeven.

- 'Zonnige Uren' komt misschien nog; er is zooveel copie. - Uw handschrift moet U bij den uitgever terugvragen met het ingezonden bedrag. - Ik wil heel graag Uw bezoek ontvangen als U eens in Den Haag zijt. Mijn vacantie neem ik van einde Juni tot einde Juli, en ben dan uit de stad. Met mijn gezondheid gaat het nogal. Vriendelijk dank voor Uw belangstelling en brieven. Bij alle meeningsverschil kan men toch goede vrienden zijn, nietwaar? Ingez:-stukken worden terstond vernietigd na weigering; dus kan ik U het Uwe niet terugzenden.

Incognito. Noem toch U naam. Dan kan ik U antwoorden.

Dina. Ja, zulke oprecht-geloovigen als Uwe moeder er eene was ken ik-óók, en ik benijd hen. Maar zij zijn zeldzaam. - Dat gij dikwijls behoefte hebt te midden van een druk huishouden aan wat geestelijk voedsel, kan ik zoo volkomen begrijpen. - 'De mensch leeft niet bij brood alleen'... Maar mij dunkt dat het U toch moet bevredigen een drukken werkkring te hebben, ook al vindt gij het werk zelf niet zoo bijzonder aantrekkelijk. Vergeet toch niet dat gij daardoor veel meer bijbrengt tot

het geluk der aan Uw zorg toevertrouwden, dan door geleerde gesprekken en diepzinnige redeneeringen. Ik weet van een zéér begaafde en ontwikkelde vrouw, die haar tijd en haar verstand gebruikte om te correspondeeren en te discussieeren met allerlei beroemdheden van heinde en verre, in binnen- en buitenland. - Zij had geld genoeg om huishoudsters en meiden voor haar gezin te laten zorgen. En zij vond zichzelve volkomen verantwoord om die reden, wanneer zij steeds in haar studeerkamer zat te pennen. Maar haar man, zelf een geleerde van naam, miste alle gezelligheid en huiselijke gemeenschap, waaraan hij sterke behoefte voelde. Hij zocht zijn gezelschap dus van lieverlede op de societeit, en raakte daar aan den drank; letterlijk uit een gevoel van vereenzaming. - En vraag niet hoe treurig het is afgeloopen met sommige der kinderen uit dit gezin! - Gelooft gij niet dat die vrouw veel hooger had gestaan, wanneer zij zich vóór alles had gewijd aan

de op zichzelf zoo prozaïsche huiselijke bezigheden... In haar plichtsvervulling jegens haar man had zij zeker méér voldoening gevonden, dan in die dorre zelfvergoding van correspondentie met vreemden. Huishouden-doen is zooveel méér, dan alleen kopjeswasschen en koken. Huishouden-doen is: *zijn het middelpunt van het gezin waarvoor men zorgt.* - Wie die taak goed opvat, kan en mag zeer zeker ook geenszins onontwikkeld zijn. Want zij moet zich weten te verplaatsen in de zorgen en beslommeringen en moeilijkheden van haar omgeving; als zij getrouwd is in die van haar man en haar opgroeiende kinderen. -

- Ik ben het volkomen met U eens, dat een meisje die haar eigen brood moet verdienen datgene moet leeren waartoe zij den meesten aanlegen den meesten lust toont. - Een meisje dat bepaald aanleg toont voor studie, zou ik zeer zeker nooit dwingen zich toe te leggen op iets geheel tegenovergestelds. Maar dikwijls zijn de smaken en de gaven van een opgroeiend kind niet sterk-uitgesproken, en dan is het voor de ouders moeilijk om te beslissen wat zij ervan zullen maken.

Ik ben recht blij dat de Lelie U zooveel stof geeft tot nadenken over menig onderwerp. Schrijf mij gerust daarover wanneer gij lust hebt. - Wat die reis betreft, voor de genoemde som zoudt gij m.i. *en* in Parijs *en* in Zwitserland zeer goed in pension kunnen gaan gedurende een dag of 8. Parijs b.v. Hòtel d'Athénée of hôtel Bedford, of hôtel New-York and Hâvre (alle drie in de buurt van de Madeleine, en van de Place de l'Opéra.) Ook adressen van pensions kan ik U wel opgeven. - Aan de meren is Pallanza misschien het meest indrukwekkende wat natuurschoon betreft. - Ik voor mij houd het meest van Bellagio dat allerliefst is gelegen, maar ik zal U tegen den tijd-zelf nog wel nauwkeuriger inlichtingen geven; ook Caddenabia is naar mijn smaak zeer mooi voor een langer verblijf. *Herinner er mij maar eens aan tegen dat het zoo ver is.* Het duurt nog zoo lang. -

C. van N. te N. - Daar ik Uw pseudoniem niet mag gebruiken ingevolge Uw briefkaart, hoop ik dat gij deze correspondentie zult lezen en zult begrijpen dat zij voor U is bestemd. Is Uw handschrift al beoordeeld? - Maar *ik* leer U daardoor niet kennen, want ik volg die beoordeelingen niet. Die schrijfster, die een nicht van U is, ken ik niet persoonlijk. De Vereeniging Die Haghe telt mij niet onder hare leden. - Neen, gij vergt niet 'te veel van mijn geduld' door mij meer van U te vertellen, want al mijn brieven boezemen mij belangstelling in voor schrijfsters en schrijvers ervan. *Ik* ben geen 'geboren Haagsche,' en misschien ben ik daarom niet zoo enthusiast over Uw geboorteplaats als gij het zijt. Wel wil ik U graag bekennen, dat ik Den Haag de prettigste plaats van Nederland vind om te wonen.

Emma. Uw waardeerend oordeel over mijn artikel *Christenen en Israëlieten* deed mij zeer veel genoegen. In antwoord op Uw vraag geef ik U gaarne de nommers op, waarin geschreven werd naar aanleiding van dat artikel. N°. 39 van 25 Maart 1903. Dit bevat een Ingez: stukje van Mevrouw Marie Marx - Koning aan het adres van M. van H. (M.v.H. had zich, zooals gij uit mijn artikel zult hebben gezien, geërgerd aan de woorden van Mevrouw Marx - Koning op blz: 76 van haar Nacht-Silene: '*En op de waarde komt het maar aan*, *grinnikte een loos joden-hoofdje boven een weegschaal. Hij was bezig te wegen en deed door een klein duwtje van den middelvinger de balans overslaan. Geld is alles.*') - Hetzelfde nommer van 25 Maart

bevat een Ingez: stukje van mej: Annie Nauta: *Aan het Joodsche volk*, dichtregelen door haar '*Overgenomen uit een Inzending van haar in de Stemmen der vrije-Gemeente.*' Het daarop volgend nommer van 1 April bevatte een Ingez: stukje van den heer J.J. Breedveld te Amsterdam, (die, door een ondoordachte uitdrukking in een artikel van hem, aanleiding was geworden, dat Mona zich aan mij beklaagde). De heer Breedveld lichtte in zijn stukje zijn standpunt nader toe, als niets-onaangenaams-te-hebben-bedoeld. - In de daaraanvolgende Lelie van 8 April schrijft mej: M. van H. een Ingez: stukje om mejuffrouw Annie Nauta te danken voor haar sympathie en mooie dichtregelen, en voegt er bij dat zij géén genoegen neemt met het hooghartig Ingez: stukje aan haar adres van Mevrouw Marx - Koning, omdat deze daarin geen antwoord geeft op haar (M. van H's) vraag: '*Waarom juist den Jood als schurk getypeerd.*' - Ten slotte verscheen in de Lelie van 13 Mei d.a.v. nog een Ingez: stukje van Mona aan den heer Breedveld. In een daaraantoegevoegde noot van mijn hand wordt daarmede de discussie over het bewuste artikel gesloten.

Ofschoon gij mij alleen vraagt naar hetgeen hierover in de Lelie-zelve is geschreven, wil ik er nog bijvoegen, omdat dit U, die zelve Israëliete zijt, misschien zal interesseeren, dat mij een exemplaar werd toegezonden van een Joodsch orgaan, waarin op bijzonder waardeerende wijze over dit artikel van mij werd geschreven, in een breedvoerige beschouwing, die ik met groote belangstelling las, en waarover ik mij buitengewoon heb verheugd. Ik gaf het exemplaar later aan iemand, die het graag wilde verzenden naar vrienden in Indië, en dus kan ik U tot mijn grooten spijt den juisten titel ervan niet meer opgeven... Afzonderlijke exemplaren van de bedoelde Lelienommers kunt gij, voor zoover zij niet zijn uitverkocht, steeds aanvragen bij den uitgever (adres boven dit Blad), die ze U tegen den daarvoor bestemden prijs zal overmaken. Ik zelve heb geen vroegere exemplaren in mijn bezit, behalve één volledigen jaargang. - Voor al Uw vriendelijke woorden veel dank. Ik ben blij dat gij er toe kwaamt mij te schrijven. En ik hoop stellig dat gij het eens zult herhalen.

Reinier. Omgaand wil ik U dezen keer antwoorden, om U hartelijk te danken voor de toezending van dat adres in Londen. Als het mij eenigszins mogelijk is, ben ik stellig van plan er heen te gaan in dit najaar. Ik zal U dan zeker een en ander van mijn bevindingen meedeelen. Gij hebt er mij werkelijk zeer door verplicht. - Ja zeker, theosofie is veel meer een 'geloof' dan 't spiritisme. En ik geloof ook dat gij gelijk hebt met Uw vooronderstelling, dat de theosofen het verkeer met geesten ongeoorloofd achten. Zij erkennen wel het bestaan van hen, maar achten het in 't belang van de afgestorvenen-zelven, dat wij hunne zielen met rust laten. In dat opzicht heeft hunne leer wel eenige overeenkomst met die van vele orthodoxe bijbelgeloovigen. - Of er iets op te vinden zou zijn om iedereen te overtuigen? Neen stellig niet. Hebt gij wel eens gelezen in het Nieuwe Testament die gelijkenis van den rijken man en Lazarus:

'*En het geschiedde dat hij* (*Lazarus*) *stierf en van de engelen gedragen werd in den schoot van Abraham.*

En de rijke stierf ook en werd begraven, *en als hij in de hel zijne oogen ophief*, *zijnde in de pijn*, *zag hij Abraham van verre en Lazarus in zijnen schoot....*

...."*En hij* (*de rijke man*) *zeide tot Abraham: Ik bid U dat gij hem* (*Lazarus*) *zendt tot mijns vaders huis. Want ik heb vijf broeders*, *dat hij dit alles betuige*, *opdat ook zij niet komen in deze plaats der pijniging.*

Abraham zeide tot hem: Zij hebben Mozes en de Profeten, *dat zij die hooren.*

En hij zeide: *Neen vader Abraham. Maar zoo iemand van de dooden tot hen heenging*, *zij zouden zich bekeeren.*

Doch Abraham zeide tot hem: Indien zij Mozes en de Profeten niet hooren, *zoo zullen zij*, *ook al ware het dat er iemand uit de dooden opstond*, *zich niet laten gezeggen.*" (*Evangelie van Lucas. Hoofdstuk* 16).'

- Ik geloof dat deze woorden volkomen toepasselijk zijn, ook op de hedendaagsche menschheid. Wie niet *wil* worden overtuigd van het een of ander, die vindt altijd wel een deurtje om aan de waarheid te ontsnappen, *al ware het dat er iemand uit de dooden opstond.*'

- Mij zijn hier in Den Haag alleen séances bekend bij particulieren, niet waar iedereen toegang kan krijgen. - Als gij daarover meer wilt weten, schrijf dan aan den heer de Fremery of den heer Schimmel.

- Wat die feuilleton's betreft, die geeft de heer Veen extra, vanwege de vele advertenties en de meerdere uitgebreidheid der Lelie.

M. van de Zee. - Vriendelijk dank voor Uw gezelligen vertrouwelijken brief, die mij zoo ineens van U op de hoogte bracht. - Ja, onderwijzeressen van achttien jaar moeten m.i. nog evenveel leeren als hunne leerlingen-zelven. Maar niet elk jong ‘onderwijzeresje’ is daarvan zoo eenvoudig-doordrongen als gij het zijt. De meesten dunken zich zelf héél wijs, en doen daardoor dikwijls akelig-pedant. - Wat schrijft gij aardig en dankbaar over de Kweekschool te Apeldoorn. Voor Uw leermeesteressen is het een groote voldoening als de leerlingen later zulke getuigenissen afleggen.

Dat gij dacht, toen de schooljaren achter den rug waren, ‘eigen-baas’ te zullen wezen, en in plaats daarvan ondervindt hoe gij niet eenmaal zijt: ‘meesterknecht’, verwondert mij niets. En, geloof mij, dat ligt niet aan Uw betrekking, maar aan het *leven.* Niemand onzer is zijn ‘eigen-baas’. Wij worden allen geleid door omstandigheden, plichten, betrekkingen, door invloeden soms geheel buiten ons-zelf-om. Hoe ouder gij worden zult, hoe meer gij dat zult ondervinden: *Wij gáán niet*, *maar wij worden geleid*, *of wij willen of niet.*

Ik ben zoo blij dat gij zoo eerlijk en verstandig schrijft over U-zelf, en zoo moedig inblikt in Uw *vrouw-natuur.* 't Is het ongeluk der meeste vrouwen, dat zij *dit* niet durven. Zij zijn bang, uit valsche schaamte. Hoe flinker en rustiger en onbevangener gij Uzelve in deze questie bekijkt, en hoe kalmer gij U neerlegt bij de niet te veranderen wáárheden van ons vrouw-zijn, hoe gelukkiger gij Uzelve zult gaan gevoelen, en hoe gemakkelijker het U zal vallen Uzelf te ‘overwinnen’.

- Zeker, ik begrijp best dat het kennismaken met de gemeenheid en de ruwheid en laagheid van de wereld U pijn doet. Menschen die, zooals gij, vroeg alleen en onafhankelijk zijn, en een betrekking hebben te vervullen midden in den strijd van het dagelijksch bestaan, leeren de ontgoochelingen en de bitterheden van het mensch-zijn vroeg kennen, en krijgen inééns levenservaring en levens-ondervinding. Zelve ook heb ik ondervonden, dat het schrijnt en schreeuwt van pijn in je, als je na een jeugd van volkomen onwetendheid inééns staat midden *in* het leven. 't Is of er dan iets bréékt in je, iets doodgaat, dat nooit, nooit weer levend kan worden. De éérste ervaringen van dien aard zijn de smartelijkste. Zij stalen je voor later!

Voor ‘het leuke idee 't jaar 1904 bij de Lelie te voegen’ moet gij niet mij bedanken; ik wist er niets van. 't Is een cadeau en een idee van den uitgever, den heer Veenalleen.

Neen, Uw brief vind ik niet ‘te lang’. Ik heb er U zoo heelemaal uit leeren kennen, en dat vind ik altijd prettig waar het mijn correspondenten geldt. Schrijf dus gerust altijd zoovéél gij wilt.

Ellen. Ik hoop dat dit pseud: door U wordt herkend. Ik meen zeker te weten dat het Uw vroeger pseud: is. En gij geeft in dezen brief géén nieuw op. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke wenschen aangaande mijn redactriceschap bij gelegenheid van 1904. Wel, ik ben héél blij, dat gij mij althans beter begrijpt. Mij gelijkgeven in alles behoeft geenszins. Bij een zóó verschillende levensbeschouwing als gij en ik blijkbaar hebben, ligt het voor de hand, dat gij het in sommige dingen niet eens zijt met mij. Inderdaad had ik U geenszins gehouden voor reeds zoo oud als gij mij nu meedeelt te zijn. Ik had U geschat op 20 à 22 jaar! Dat gij ‘In den strijd’ hebt begrepen doet mij bijzonder veel genoegen. Overigens ben ik het volkomen ééns met U, dat het een wenschelijke toestand zou zijn indien de menschen elkaar méér licht en liefde gaven en minder elkaar plaagden en sarden. Maar de menschen *zijn* nu eenmaal niet zoo. Misschien zal het U interesseeren te vernemen dat een theosoof, die toevallig mijn vorige

correspondentie aan U onder de oogen kreeg, mij schreef hoezeer 't hem *verheugde*, dat ik U daarin had gewezen op het onmogelijke van op te treden tegen onrechtvaardigheid en geméénheid en tegen *slechte* menschen, alleen met ‘zachte’ woorden. - Hij haalde in zijn brief aan, den strijd der Transvalers, dien hij had meegemaakt, en herinnerde aan het door dit volk geleden *onrecht* waaraan heel de *christelijke* (?) wereld haar zegel heeft gehecht ten slotte, door te buigen en mooi weer te spelen voor Engelands almacht. - En, waar héél de menschenmaatschappij zóó dóór en dóór vervuild en verrot is, denkt gij daar heusch dat een paar ‘zachte’ en ‘lieve’ woorden in staat zijn het verzet te prediken, en het kwaad te smoren?

Heimwee, dank ik zeer voor de uit Banjermasin ontvangen prentbriefkaart, en de vriendelijke daarop geschreven woorden aan mijn adres.

Mevr: **B.P. geb**: **S.** Ik hoop dat U zich hierin herkent? U geeft geen ps: op. Hartelijk verheugt het mij, dat U 't zoo ééns zijt met mijn stukje: O mocht ik Moeder zijn, en dat U dikwijls iets van mijn hand in de Lelie vindt, waarmede U het ééns zijt. - Als ik 't goed raad, zijt U de moeder van een mijner correspondenten, en woont deze bij U in? - Vriendelijk dank voor Uw brief.

Mevr: **W.S. geb**: **G.** Aan U kan ik bijna 't zelfde schrijven, als hierboven staat aan mevr: B.P. geb: S. 't Verheugt mij zelf altijd zoo zéér, als getrouwde vrouwen 't met mij ééns zijn, óók omdat zij uit den aard der zaak in eigen kring een grooteren invloed hebben dan de ongetrouwde. Uw goed voorbeeld werkt daarom zoovéél uit. Met Uw ‘teeken van instemming’ hebt U mij dan ook oprecht verheugd.

Bella. - Dat gij mij zoo vertrouwt, en zooveel van U zelve vertelt kan ik slechts waardeeren, en dat doe ik ook van ganscher harte. Maar gij zult mij zeer veel genoegen doen, door mij te willen uitleggen wáárin ik U goed deed op dat punt door U behandeld in Uw opstel. Ik wil dat héél graag van U weten, vooral-óók omdat gijzelve mij nog meer opstellen hierover toezegt, die ik echter nog niet ontving. Als ik U helpen kan, wil ik 't zoo gaarne, daarom zal ik gráág hierover méér vernemen. - Ja, dat Uw slechte ervaringen, gelukkig voor U, nog niet zoo heel vele zijn, zal meen ik wel een beetje liggen aan Uw nog zoo kort leven, (gij deelt mij Uw aantal levenjaren mee). Toch brengt Uw positie méé, dat gij de wereld jong zult leeren kennen. Ik durf, na het weinige dat ik van Uw werk gezien heb, U nog niet voorspiegelingen dat gij er mede zult verdienen Of er ‘iets goeds’ in is, klinkt zoo vaag. Om te *verdienen*, zóó dat het geldzorgen verlicht, moet werk van literairen aard *goed* zijn. En ik kan U niet aanraden neven Uw betrekking en bij Uw zwakke gezondheid Uw krachten te versnipperen. Ik vrees dat gij dan méér tijd verkwist, dan gij vergoed krijgen zult door geldwinst. Vergeet niet dat tijd geld is voor werkende vrouwen. Zend mij in elk geval wat méér ter beoordeeling. Ik ben hartelijk blij dat mijn waarheidsliefde U bevalt, en ik zal mijn best doen U eerlijk en naar mijn beste weten te raden. Te veel moeite U te helpen zal 't mij niet gauw zijn.

Lúctor. Wilt gij mij eens meedeelen bij gelegenheid, of die bewuste verandering van abonnement in orde kwam?

Mevr: **W. F - D.** Ingez: stukken worden terstond na weigering vernietigd. Het Uwe is dus reeds lang verscheurd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged: